

רוממות אל

פירוש אלשיך

לספר

תהלים

מאת

רבי משה אלשיך

מהדורה מעוצבת

עיצוב: זהבה גרליץ

דעת

ירושלים תשע"ט

280.....	פרק מ	4	הקדמת בן המחבר
291.....	פרק מא	7	פרק א
296.....	פרק מב	10	פרק ב
301.....	פרק מג	14	פרק ג
304.....	פרק מד	17	פרק ד
313.....	פרק מה	21	פרק ה
321.....	פירוש אחר על מזמור מ"ה	26	פרק ו
329.....	פרק מו	31	פרק ז
333.....	פרק מז	35	פרק ח
337.....	פרק מח	40	פרק ט
341.....	פרק מט	46	פרק י
349.....	פרק נ	54	פרק יא
362.....	פרק נא	59	פרק יב
376.....	פרק נב	62	פרק יג
380.....	פרק נג	64	פרק יד
383.....	פרק נד	68	פרק טו
386.....	פרק נה	72	פרק טז
392.....	פרק נו	78	פרק יז
397.....	פרק נז	87	פרק יח
401.....	פרק נח	107	פרק יט
406.....	פרק נט	125	פרק כ
412.....	פרק ס	130	פרק כא
417.....	פרק סא	136	פרק כב
421.....	פרק סב	146	פרק כג
427.....	פרק סג	151	פרק כד
434.....	פרק סד	160	פרק כה
436.....	פרק סה	169	פרק כו
444.....	פרק סו	175	פרק כז
450.....	פרק סז	182	פרק כח
456.....	פרק סח	197	פרק ל
477.....	פרק סט	202	פרק לא
490.....	פרק ע	211	פרק לב
493.....	פרק עא	218	פרק לג
501.....	פרק עב	229	פרק לד
514.....	פרק עג	242	פרק לה
525.....	פרק עד	252	פרק לו
537.....	פרק עה	255	פרק לז
542.....	פרק עו	270	פרק לח
546.....	פרק עז	275	פרק לט

871.....	פרק קיד	558	פרק עח
874.....	פרק קטו	587	פרק עט
880.....	פרק קטז	595	פרק פ
888.....	פרק קיז	604	פרק פא
889.....	פרק קיח	610	פרק פב
897.....	פרק קיט	615	פרק פג
963.....	פרק קכ	618	פרק פד
965.....	פרק קכא	628	פרק פה
969.....	פרק קכב	635	פרק פו
972.....	פרק קכג	643	פרק פז
973.....	פרק קכד	646	פרק פח
975.....	פרק קכה	657	פרק פט
977.....	פרק קכו	679	פרק צ
978.....	פרק קכז	692	פרק צא
981.....	פרק קכח	698	פרק צב
983.....	פרק קכט	708	פרק צג
987.....	פרק קל	710	פרק צד
989.....	פרק קלא	721	פרק צה
992.....	פרק קלב	724	פרק צו
998.....	פרק קלג	730	פרק צז
1001.....	פרק קלד	735	פרק צח
1004.....	פרק קלה	738	פרק צט
1013.....	פרק קלו	742	פרק ק
1019.....	פרק קלז	746	פרק קא
1023.....	פרק קלח	750	פרק קב
1025.....	פרק קלט	763	פרק קג
1033.....	פרק קמ	776	פרק קד
1036.....	פרק קמא	788	פרק קה
1039.....	פרק קמב	804	פרק קו
1042.....	פרק קמג	820	פרק קז
1046.....	פרק קמד	839	פרק קח
1053.....	פרק קמה	843	פרק קט
1059.....	פרק קמו	850	פרק קי
1063.....	פרק קמז	855	פרק קיא
1071.....	פרק קמח	860	פרק קיב
1077.....	פרק קמט	864	פרק קיג
1079.....	פרק קנ	868	פירוש אחר לפרק קיג.

אלשיך תהלים

הקדמת בן המחבר

יעלזו הנבונים וישמחו השלמים במלאכת ה' אשר הזמין הקדוש ברוך הוא לי לעשותה כיום הזה. ואגיל ואשמח בלבבי כי על אשר זכני ה' אלוהי ישראל להתחיל ולהשלים כיום תמים ביאור לספר תהלים נעים זמירות ישראל, שירי שירות ותשבחות זמר לפני א-ל המרומם המפואר והמשובח, מודיע רוממותו יתברך על כל אלוהים ובל יגבילוהו שיר ושבח, כי על כן קראתי שמו בישראל רוממות א-ל. ולכן גם ה' במידה שדוד רומם אליו יתברך, כן הוא יתברך רומם אותו בחיים, וגם אחרי מותו היה אתו, כמאמר רבותינו ז"ל (סנהדרין קז ב):

אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שבקש שלמה להכניס ארון למקדש דבקו שערים זה לזה, אמר שלמה כ"ד רננות ולא נענה, פתח ואמר (תהלים כד) **שאו שערים ראשיכם וגו' ולא נענה**, כיון שאמר (דברי הימים ב ז א) **ה' אלוהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך**, מיד נענה, באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדרה וידעו הכל שמחל לו הקדוש ברוך הוא על אותו עוון.

וכיון שבא לידי אפרשנו כיד ה' הטובה עלי, אענדנו בביאור נכון יען אומר דרשוני וחיו.

יראה שלמען הראות מעלת דוד דבקו עד יאמר **זכרה לחסדי דוד**. וקשה שלא יניחו להכנס הארון שבו השכינה, להראות כבוד בשר ודם, והיה אפשר להורות בדבר ולא לנגוע בכבודו יתברך.

ולא עוד אלא שאמרו רז"ל (**במדבר רבה טו יג**) שעל שחלקו שערים כבוד לארון טבעו בארץ ולא שלט בהם יד אויב, ואדרבה דבקו מפניו ולא הניחוהו להכנס אלא בעבור דוד, הרי כי לדוד חלקו הכבוד.

ועוד מה ענין מספר כ"ד רננות.

ועוד כי אין הרננות שהיא התפילה שהתפלל שלמה מתייחסת לפתיחת שערים כלל.

ועוד כי הלא דבקו שערים זה לזה ואיך אמר שאו שערים ראשיכם, והיה לו לומר התפרדו צדיכם כי לא דבקה לארץ ראשן.

ועוד היתכן שיאמר יפתחו למען יבוא מלך הכבוד, כי ה' צבאות הוא מלך הכבוד, ולא יפתחו למענו.

ועוד כי ענין זה נלמד ממה שבדברי הימים (ב ו - ז) בסוף התפילה שהם הכ"ד רננות נאמרו מסיני ואומר **אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך** וסמיק ליה ויהי **ככלות שלמה והאש ירדה מהשמים וכו'** שהיה על ידי כניסת ארון ה'. והנה **"שאו שערים"** לא נזכר שם

ואם כן מי אמר לו ש"שאו שערים" נאמר בין התפילה לפסוק ההוא, ולא אמר כמאמר רז"ל בשמות רבה פ"ח (א) שאחר פסוק זה והיה הארון נכנס אמר "שאו שערים".

וגם ראוי לשום לב אל כפל לשון הכתוב שאו שערים וגו' והנשאו פתחי עולם, שהוא כפל ענין במלות שונות שהם ב' קושיות כאחת. **וגם** מה ענין הראשים וכי יש ראש לשערים, **וגם** אומרו פתחי עולם מה ענין לעולם בזה. **ועוד** כי הלא אומרו פני משיחך הוא שלמה כדברי המפרשים, ומה ענין שלמה בזה, והיה לו לומר **זכרה לחסדי דוד עבדך** בלבד. **ועוד** היאך ידעו הכל שמחל לו הקדוש ברוך הוא על אותו עוון, אולי לא מחל אלא שרבו זכויותיו וחסדיו עד גדר שעוון ההוא בטל בתוכם.

אמנם לבוא לענין נזכירה מאמרם ז"ל בשוחר טוב שאמר דוד: רבון העולמים בזה אדע שמחלת לי על אותו עוון, אם בנה של בת שבע ימלוך אחרי, כי אז יכירו שאם בבת שבע היה לי עוון אשר חטא לא תמליך ממנה. וזהו אצלי אומרה **והייתי אני ובני שלמה חטאים** (מלכים א א), כלומר שאם שלמה לא ימלוך נהיה בחזקת חטאים, ומפני כבוד דוד לא כללתו אתם, או שחטאים הוא כדברי ברוריה (ברכות י א) שהוא גופי העונות, אמרה, אני יחשדוני שהייתי אשת איש, ולשלמה שנעשה באשת איש ונהיה גופו של העוון, ואתה חוטא.

ונבוא לענין הנה ראה הוא יתברך כי עדיין צריך לפרסם בעצם שאין השכינה שורה רק על ידי טהור משום פסול, והשראת שכינה במקדש וירידת האש היה על יד הארון שבו השכינה. והוא בשום שכל והבין, כי לא אל השערים היה מדבר שלמה ולא מאליהן דבקו, אך השכינה שבארון דיבקם, והם חלקו כבוד לארון ונדבקו מפני כבודו, עד שרצה שיתחו, ועל כן לא שלט בהן יד אויב.

והענין כי הארון הביאו דוד לביתו בשמחה ובשירים ובכבוד גדול, והיה שם בבית שהכין דוד עד שלקחו שלמה, ועל כן בבוא שלמה להכניסו, מהארון יצא הדבר כי השכינה בו ידבקו שערים, כלומר טוב שבת בבית שהניחני בו דוד, מבבית הזה, וזה כבוד גדול לדוד.

אז אמר שלמה הנה אפשר שלאחד מג' סבות אין כבודו יתברך לשבת בבית הזה: **או** להעדר זכות מישראל להשראת שכינה במעשה ידיהם, **או** שאין שערי הבית הזה ראויים להכנס בהם שכינה, כי אולי לא נבנה הבית בקדושה הראויה להמשיך השפע העליון, **או** למעני שאני משולל זכות להשראת שכינה בבית אשר בניתי.

על כן על האחד התפלל אותה התפילה שעניינה שכל פיפיות המתפללים יפנו אל הבית ההוא, כלומר, ואם כעת הם בלתי זוכים, הלא יזכו עתה באחדות נמרץ לפנות הכל ביחוד שמה.

וגם כיוון במספר כ"ד רננות לזכור זכות כהנים לויים ישראלים שיש כ"ד משמרות כהונה וכ"ד משמרות לוייה וכ"ד מעמידות ישראל, ויעשה למענם שישרתו שלשה המינים האלה בעבודה שיעבדו במקדש.

ואם הוא על העדר קדושה מהבית הזה, על כן אמר שאו שערים וכו' והוא בשום שכל והבין בפסוק אשר הערנו בו.

אמנם הנה אין ספק כי בית המקדש של מטה בכל פרטיו כנגד של מעלה, ושעריו כנגד שערי תפילה אשר למעלה, ועל כן כל פיפיות התפילות הם כנגד בית המקדש, ושערי תפילה של מעלה אינן דברי ממשיי באמת, רק כחות עליונים המקבלים התפילות ועולים ומתנשאים למעלה להעלות התפילה, ואז מקבלים שפע ועל ידם משתלשל למטה, כנראה מספר הזוהר, על כן אמר שלמה כמדבר אל שערי תפילה שכנגד שערי בית המקדש "שאו שערים ראשיכם" בהעלות כ"ד רננות תפילתי אשר התפללתי, ועל ידי כן על ידיכם יורק שפע אל שערי בית המקדש אשר כנגדכם כי בהתנשאותכם ינשאו לעומתכם, וזהו "והנשאו פתחי עולם" הם פתחים שבעולם הזה וזהו פתחי עולם, או פתחים הכוללים לבא במ תפילות כל העולם כמפורש בתפילה, וע"י כן יהיו ראויים שערים אלו שיבוא במ מלך הכבוד, וזהו והנשאו וכו' ויבא וכו'. ועל כן לא הוצרך להזכיר בתפילתו פסוקים אלו, למה שגם הם על ידי התפילה הנזכרת הוא שישאו ראשן כמדובר.

ואם הוא על העדר זכותי, ועל כן טוב שבתך באהל הושיבך דוד אבי, ראה ה' כי יותר כבוד הוא לו שאל תשב פני משיחך, כי הוא משחני בחייו למען הראות שמחלת לו על אותו עוון כמאמר שוחר טוב שהזכרנו, ואם אין אתה עושה בגיני אתה נוגע בכבודו, שיהיה הוראה שעל היותי בן נעות המרדות אינך חפץ בי, כי עוון עצמו לא נמחק, מיד נענה. באותה שעה התפעלו בהדרגה פני שונאי דוד כשולי קדירה והמון העם ידעו שמחל.

הנה נא לי הוכחה גלויה לבני עליה, על קוראי שם ספר זה רוממות א-ל מלבד הטעם שפירשו חז"ל שמתוכו מתפרסם מתי תרוממנה קרנות צדיקו של עולם א-ל למושעות, ותוושע יהודה וישראל תשועות עולמים, כי על כן כשבא המתרגם לתרגמו נדעזעו שמים וארץ לבל יתפרסם הקץ וחרץ. יהי כבוד ה' לעולם בשמי ערץ. ישמח ה' במעשיו עלי ארץ. ואתנה את לבי יכתבון מילי בעט ברזל ועופרת, למען ילמד בו אשר ה' יתן חנו בעיניו.

ואני בעניי שמעתי וראיתי כי רבים מקשיבים ומחפשים באמתחותי, שדדו אהלי יריעותי, ומתפארים לאמר לנו המים, אשר עשה שניי ה"ר חיים בן ה"ר יצחק אלש"ע גנוב הוא אתו, ספר ראשון מספר תהלים זה שגנבו מביתי ומארגזי והוא לא הוגה מיד אבא מארי זצ"ל, כי אם הוא מהדורא קמא, וילך לו והדפיסו ועשה לו הון רב כהיום הזה עושה סחורה בפרתו של חברו אשר לא עמל בו ולא גדלו, והאלוהים עדי וסהדי במרומים כמה טרחתי ויגעתי, ומה גם בעניותי ודלותי ושפלותי, וכמה דמעות נזלו מעיני, עד עשותי כל מה שהדפסתי, וכשמעי שמועת ההדפסה שהדפיסו נשבר לבי בקרבי, לכן אף על זה פקחתי עיני, כי עתה יראו הרואים הדין עם מי, וגזלה ישיב לבעליו ושב ורפא לו, ואם לא תעלה ארוכה, ידינו לו מן השמים וזה שער השמים.
ישמעו הדיינים ויבושו האשמים.

פרק א

**א אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הֵלֵךְ בְּעֵצַת רְשָׁעִים וּבְדַרְךָ חַטָּאִים לֹא עָמַד
וּבְמוֹשֵׁב לְצִים לֹא יָשָׁב :**
ב כִּי אִם-בְּתוֹרַת יְהוָה חִפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וּלְיָלֵה :
**ג וְהָיָה כְּעֵץ שֶׁתּוֹלַע עַל-פְּלִגֵּי מַיִם אֲשֶׁר פָּרְיוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ וְעֵלְהוּ לֹא יִבּוֹל
וְכָל אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ :**

(א) **אשרי האיש אשר לא הלך כו'.** ראיתי אחרי רואי הערות אשר יפול לב אדם עליהן לבל אשא את שמותם הלא בספרתי כי לא דבר ריק הוא ממוצאי דעת. ואומרה, כי הנה שתיים הנה סוגי האושר, יש יאושר בסור מרע, ולמעלה הימנו אשר יאושר בעשה טוב. אמנם לא כל הסר מרע יקרא מאושר, אם לא בהשתלש בו תרומה, הפרשה מכל שלשת סוגי עבירות, הלא המה, במחשבה משוללת מעשה המתייחסת אל הנפש, וממעשה משולל מחשבה המתייחסת אל החומר, וגם לא בדיבור שהיא אמצעית בין שתיהן, הנה כי זה משולל טומאה מכל חלקיו.

ועל זה אמר **אשרי האיש**, כלומר, הנה מאושר יאמר לאיש אשר לא יחטא לא בהרהור בלי מעשה הנקרא עצת רשעים שמייחסו לחטא, כי גם שאין נצול מהרהור מה, זה **לא הלך** ונמשך בו לפעול הרהורו, רק בבואו להרהר שב אחור ממנו.
וגם לא עמד בדרך חטאים, שהוא שוגג, מעשה בלי הרהור, כאוכל חלב במחשבת שומן. **לא עמד**, כי גם שלא יבצר מהאדם לחטא שוגג, לא עמד ונתיצב בדרך ההוא, כי אם נזהר ונשמר מלשנות בו. ובמה שאינו לא מחשבה ולא מעשה כי אם דבור, גם שעמד בין המטפלים לדבר

שיחה בטלה, הנקרא **לצים, לא ישב**, שטרם יקבע להתמיד שם, שב, וזהו **לא ישב**. הנה הנזהר מלחטוא בהרהור ובמעשה ובדבור, **אשרי האיש** יאמר לו, כי מאושר יהיה.

(ב - ג) ואמר **כי אם בתורת ה' כו'**, לומר הנה עד פה תבוא מדרגת הסר מרע, כי מאושר יאמר לו בלבד כי יש לו אושר-מה. כי אם נוסף על זה גם יהיה לו עשה טוב בבחינות אלו **שבתורת ה' חפצו** בהרהור, **ובתורתו יהגה** שהוא דבור, וגם הוא מעשה היותו יגע בה **יומם ולילה**, אושרו גדול הימנו, כי **והיה כעץ שתול וכו'**.

והתכת הכתוב, כי הנה בתורה יש בחינה מתייחסת אליו יתברך, והיא **בחינת סודה**, ויש מתייחסת אל האדם והיא **פשטה**. והנה השיג האדם הסוד, לא כל אדם זוכה, אך יחוייב כי גם שלא ישיג אותה יהיה חפצו בה, ולא יבצר ממנו דבר - מה, ועל זה אמר **בתורת ה' חפצו**.

ועל **בחינת הפשט** אמר **ובתורתו יהגה**, שהוא בתורתו של האיש הנזכר המתייחסת אליו, **יהגה יומם ולילה**, ואז **והיה כעץ כו'**. והוא, כי למה הצדיק דומה, לאילן שהוא נטוע במקום טהרה ונפו נוטה למקום טומאה כו' (קידושין מ ב). והוא כי נפש הצדיק נטועה למעלה בקדושה, וידוע כי בקדושה עליונה יש בחינת סוד התורה, ויש בחינת (סוד) פשטה, ושניהם כשני **פלגי מים**. והנה נפש האיש הזה **שתולה על פלגי מים**, אחוזה ונטועה בבחינה הנקראת **תורת ה'** היא **סודה**, ובפלג בחינה הנקראת **תורתו** היא **פשטה**.

וימשך מזה **אשר פריו יתן בעתו**, והוא כי כל תלמיד חכם על ידי נטיעת נפשו בשורשי התורה במה שהוא עוסק בה **יומם ולילה**, הוא כמשקה את נפשו להוציא פירות, כמשקה אילן, ככתוב אצלנו **על נצר מטעי כו'** (ישעי' ס כא). והפירות הן מה שמחדש חדושים בתורה, כל נפש ונפש לפי המתייחס אליה, כאשר הארכנו בביאור ספר משלי. ועל כן א-ל דעות ה' חילק בכל דור הנשמות הראויות לחדש בכל דור לפי צורך הדור.

והנה אם הראוי לחדש דבר מה יתרשל מהתורה, שהוא כמונע השקאה מהאילן, ולא יזכה לחדש עד ישוב יתגלגל ויבוא שנית לעולם, לדעת רבי שמעון בן יוחאי, אז יהיה כנותן פריו שלא בעתו, ועל כן אמר **כי אם בתורת ה' חפצו** נוסף על הקודם מסור מרע, יזכה כי **פריו יתן בעתו**, בפעם ראשונה.

והנה נוסף על החדושים אשר יחדש התלמיד חכם, עוד יעשה מסברא גדרים וסייגים משמרת למשמרת התורה, והנה לא כל תלמיד חכם זוכה יהיו גזרותיו קיימים להלכה, אמר כי האיש אשר אלה לו, גם עלהו הוא גדרים וסייגים שהם משמרת כעלה אל הפרי, לא יבול, כי אם יהיו

דברים בלתי נופלים, כי יהיה הלכה כמותו תמיד. ואם תאמר אם בתורה אהגה יומם ולילה מתי אעשה ללחם ביתי, לזה אמר **וכל אשר יעשה יצליח**, כי במעט עסק יצליח, וכמאמרם ז"ל (ברכות לה ב) ראשונים עשו תורתם קבע ומלאכתם עראי וזה נתקיימו בידם.

ד לא-כן הרשעים כי אם-כמוץ אשר-תדפנו רוח :
ה על-כן לא-יקמו רשעים במשפט וחסאים בעדת צדיקים :
ו כי-יודע יהוה דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד :

ואם תאמר הלא רק בעינינו נביט שאדרבה **דרך רשעים צלחה**, אל תתמה על החפץ, כי הנה (ד) **לא כן הרשעים**, לומר לא כן הצלחת הרשעים כהצלחת הצדיקים, כי אם **כמוץ** המוצלח ועולה על השבולת, שכל הצלחתו היא עד הקצירה, כי אז **תדפנו רוח**, כן הרשעים שעד קצירתם מן העולם היא הצלחתם, ואז **תדפנו רוח** הטומאה, אשר בראו בהעוותם, בתוך כף הקלע.

ושמא תאמר הלא טוב היה ייטב בעולם הזה לצדיקים בלבד, ולא לרשעים, פן הרשעים יקומו ליום משפט בטענת אומרם כי הצלחתם התעה אותם, וגם כמה צדיקים (ה) **שבעדת צדיקים** ישגו ויהיו רשעים על ראותם הצלחת רשעים, אל תחוש, כי **על כן שהרשעים מוצלחים, לא יקומו** ויזכו הרשעים בדיון, ולא ימצאו גם כן **חסאים בעדת צדיקים**, שלא ישגו צדיקים שבעדת צדיקים ויצאו מכלל שאר עדתם ליעשות רשעים.

ומה שאמרתי **על כן כו'**, הוא על (ו) **כי יודע ומשגיח ומשפיע ה' דרך צדיקים**, על דרך **וידע אלוהים** (שמות ב כה), והוא כי בא ליטהר מסייעין אותו, ואין רשע בישראל שלא יבוא להטהר באיזה זמן, ואז מסייעין אותו באופן לא יעצרנו עושרו והצלחתו מלשוב. וגם הצדיקים לא יתפשו דרך רשעים בראותם הצלחת הרשעים, כי הלא **ודרך רשעים תאבד** מהם, כי הוא יתברך מרחיקם מן החטא באופן שתאבד מהם דרך הרשעים לבלתי יחטאו.

או יאמר, הנה אמרתי שלא יובטחו שיוצלחו בעולם הזה כל הצדיקים, רק אשר הפליגו בתורה, כאומרי **[ב] כי אם בתורת ה' כו'** הוא אשר **[ג] כל אשר יעשה יצליח**, אך לא כל יתר צדיקים, והלא תראה רשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים, ונהפוך הוא הראוי, כי רשעים יאבדו ויטיב ה' לטובים.

הנה על טוב הרשעים אל תחוש, כי לא כן הרשעים בטובתם כטובת אשר **[ב] בתורת ה' חפצו** שאמרתי **[ג] וכל אשר יעשה יצליח, [ד] כי אם כמוץ**, כמפורש בקודם. ועל ייסורי

הצדיקים גם כן אל תתמה, כי על כן שמתייסרים פה, **[ה] לא יקומו** הצדיקים לעתיד רשעים בדינם, וזהו **רשעים במשפט**, וגם לא **חטאים בעדת צדיקים**, שלא ימצאו חטאים שהם בעלי חטאות בעדת שרובם זכויות הנקראים צדיקים, כי אם יהיו כולם זכויות בלבד, כי נתמרקו כל חטאתם. ולא תירא פן ימצאו **חטאים בעדת צדיקים**, כי תחטיאם שלות רשעים, אל תחוש **[ו]** **כי יודע ה' דרך צדיקים**, יודע ומשפיע לקרבם לידי זכות, **ודרך רשעים תאבד** מהם, שמרחיקם מן החטא.

פרק ב

א למה רגשו גוים ולאמים יהגו-ריק :

ב יתיצבו מלכי-ארץ ורוזנים נוסדו-יחד על-יהוה ועל-משיחו :

ג ננתקה את-מוסרותימו ונשליכה ממנו עבתימו :

(א - ב) למה רגשו גויים נו'. אחרי אומרו במזמור הקודם מהשגחתו יתברך על עושי רצונו, ושלא כן הרשעים, כי גם שמצליחים בעולם הזה, הוא יתברך עושה לנכות זכותם, למען יהיו כמוץ שהוא במעלה בראש השבולת ואחר כך תדפנו רוח בעת המירוח.

הנה מזה היה מקום לומר, כי הנה ברשעי ישראל, אשר עמו יתברך המה וסובל למו, החרשנו, אך **למה רגשו גוים ויהגו ריק על ה' ועל משיחו**, והוא יתברך סובל אותם בחללם את ה' ודברם נגד כבודו. וזהו אומרו כמתמיה על רוב סבלנותו יתברך ממאמרי הבלי הגוים שהיו מתקבצים בבתי קבוציהם להשתעשע **גוים ולאומים ויהגו ריק**, ומה הוא הריק? הוא שאומרים הנה **יתיצבו מלכי ארץ לעתיד**, הוא ביום בא גוג, וגם **רוזנים** מעתה **נוסדו יחד על ה' ועל דוד משיחו**.

וגומרים מאמרם בהגות הריק ואומרים, מה בצע בטורח ההוא להתקומם **על ה' ועל משיחו** יחד, הלא טוב הוא נפריד ביניהם, **(ג) שננתקה את מוסרותימו**, הם הקשרים שבין ה' ומשיחו ועמו, הם תורה ומצות ישראל, כי נשעבדם ונבטלם ממצות ה', ובזה אל יושיעם ה', **ונשליכה ממנו עבתימו**, אשר באותם החבלים הם מושכים עצמם לעלות על ה' ולהתקשר בו, והעבות הם זכות האבות הדבקים בו יתברך, ובבטל את ישראל מתורה ומצוות, לא יועילו למו זכות אבות, נמצאו משליכים ממנו יתברך זכות האבות, כענין שעשה בחורבן שהשליך דיוקן יעקב (עיין חולין צא ב), ולמה לא יכניעם ה' בהשתעשעם במעמדם בדברים האלה.

ד יושב בשמים ישחק אדני ילעג-למו :
ה אז ידבר אלימו באפו ובחרונו יבהלמו :

לזה משיבה רוח הקדש ואומרת: **(ד) יושב בשמים ישחק כו'**, לומר כעת ישמע וישחק, אך **(ה) אז לעתיד, ידבר אלימו באפו כו'**. והוא במה שידענו, כי בחורבן, השם הגדול השורה עם שכינתו בבית המקדש, נסתלק לשמים, אך שכינה שהיא שם אדנות, לא זזה מכותל מערבי. ועל שתי שמות אמר, כי השם הגדול **[ד] היושב בשמים ישחק, ואדני** הוא שכינה שלא נסתלקה לשמים, שם אדנות זה **ילעג למו**, שהוא יותר מגדר שחוק. כאומר החנם נותרתי למטה, אם לא שאף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים, וזהו שנכתב פה שם אדנות.

ולא שאז יצטרכו שמותיו יתברך להלחם בם, כי אם ישלח בם משלחת מלאכי רעים, כי **[ה] אז ידבר אלימו באפו** הוא אחד מהמשחיתים הנקרא אף, ובחרונו שהוא השני יבהלמו.

ו ואני נסכתי מלכי על-ציון הר-קדשי :
ז אספרה אל חק יהוה אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך :

ושמא תאמר ולמה יאריך להם ולא יכלה אותם המלך דוד מעתה?
 לזה אמר שאומרת רוח הקדש כאילו הוא יתברך המדבר, **(ו) ואני נסכתי מלכי כו'**. והוא בהזכיר מאמרם ז"ל (עי' בראשית רבה מד כא) על פסוק **וירד העיט על הפגרים כו'** (בראשית טו יא), שבקש דוד הנמשל לעיט, לכלות את כל האומות, ולא הניחו אברהם, וזהו **יושב אותם אברם** (שם). והוא כי אברם שמכרנו למלכויות באמור אליו הוא יתברך יבחר לבניו גיהנום או מלכויות, היה סיבה שמנע הוא יתברך מדוד כליון האומות.

וכן אמרו רבותינו ז"ל (פסחים פח א) כי אברהם קראו לירושלם הר, ויצחק קראו שדה, ככתוב אצלנו כי ידעו החורבן, ואברהם קרא לבית הראשון שהוא בזכותו הר, כי הר שמם יהיה בחורבן, ויצחק קראו שדה, על כי הבית השני שבזכותו, שדה יחרש.

עוד נזכיר מאמרם ז"ל במדבר רבה ככתוב אצלנו פרשת נח, כי כמו שוה', הוא ובית דינו כך באמרו **ואני**, הוא ובית דינו, כי אני הוא הבית דין, והוא יתברך הוי"ו.

ונבוא אל הענין, בשום לב אל אומרו **נסכתי**, והיה ראוי יאמר "המלכתי מלכי". והוא, שאומר הוא יתברך, אל תתמהו אם לא המלכתי מעתה את דוד על כל העולם ויכלה את הכל, כי הנה

ואני שהוא עם בית דיני נמנינו לעשות נסיך את **מלכי**, כי עם היותו מלך שלי שמתייחס מינוי אלי, היה ראוי יהיה מולך בכיפה מלכות שלימה, ולא עשיתיו כי אם נסיך שמתייחס אל שר, וכל זה עשיתי **על ציון** שעתידי להיות **הר קדשי** ולא בית, כי עתיד ליחרב, כמו שכתבנו שעל כן אברהם קראו הר, כלומר שעל ידי החורבן עתידים מלכויות למשול על ישראל, ואיך ימלוך דוד בכיפה ויכלה את כל האומות, אם מאתי הוא שימשלו האומות על ישראל.

(ז) **אספרה אל חק ה' כו'.** הנה אומרו חק הוא גזירה, כאומרם ז"ל (במדבר רבה יט א) חוקה חקקתי גזרה גזרתי.

ונבוא אל הענין, והוא, כי אחר אומרו כי הוא יתברך לא רצה להמליכו על כל העולם פן יכלה אותם, ולא ישאיר מלכויות למשול על ישראל, הנה יש מקום לומר ימליך את דוד על כל העולם, ולא יכלה את האומות, כאשר עשה שלמה. אך יראה כי לא היה רצונו שלם עם דוד להמשילו על הכל. לזה אמר דוד הנה **אספרה אל חק** וגזירה זו אשר גזר ה' בזה. והוא, כי לא מבלתי היותי חשוב בעיניו יתברך לא המליכני על כל הגוים, כי הלא **ה' אמר אלי בני אתה**, כלומר לא כשאר בני אדם ששלשה שותפין באדם **אביו ואמו והקב"ה** (קדושין ל ב), כי אם כאילו בני בלבד אתה, כי הלא נפל היית והחיייתך, כאילו **היום ילדתיך**, וזהו **אני היום ילדתיך**.

ואם נדקדק אומרו **אני**, שהוא מיותר, יאמר במה שכתבנו מרבתינו ז"ל **במדבר רבה**, כי באומרו **ואני** הוא השם הגדול ובית דינו, שהו"ו הוא השם, ומלת **אני** הוא בית דינו, שהיא השכינה, יאמר בזה כי **ה'** הוא השם הגדול **אמר אלי בני אתה** כאב, ושכינה אומרת אני שהיא שכינה **היום ילדתיך**, כאילו שתי הבחינות הן הם אבי ואמי.

ח שאל ממני ואתנה גוים נחלתך ואחזתך אפסי-ארץ :
ט תרעם בשבט ברזל ככלי יוצר תנפצם :

ובכן על הקורבה הזאת שביני לבינך, הלא אומר לך **(ח) שאל ממני** שאלה אחת והיא דבר שלא יסתור אשר עשה אברהם, שהוא שלא אכלה את האומות, כי אם, **ואתנה גוים**, כולם, שיהיו **נחלתך וכו'**, כדי שתמשול בהם, **(ט) שתרועם** בעול ושבט ברזל ולא שתמיתם ותכלם, אלא שלא עשיתי כן פן ככלי יוצר הנשבר שאין לו תקנה **תנפצם** ותשברם, עד לא יהיה להם תקומה למשול הם אחר כך על ישראל, כי לא תעצר כח להתאפק לבלתי כלותם, ואי אפשר מבלי שעבוד מלכויות.

י ועתה מלכים השכילו הוֹסְרוּ שֹׁפְטֵי אֶרֶץ :

יא עֲבָדוּ אֶת־יְהוָה בִּירְאָה וְגִילוֹ בְרַעְדָּה :

יב נִשְׁקוּ־בַר פֶּן־יֵאָנֶפֶן וְתֵאבְדוּ דֶרֶךְ כִּי־יִבְעַר כְּמַעַט אִפּוֹ אֲשֶׁר־כָּל־חֹסֵי בו :

(י) ועתה מלכים השכילו וכו'. הנה אמרו רבותינו ז"ל (כתובות קיא א) על פסוק **אם תעירו ואם תעוררו וכו'** (שיר השירים ב ז), שהשביע הוא יתברך את המלכויות שלא יכבידו עול על ישראל בגלות, ובזה יאמר פה, כמדבר אליהם, ועתה, שלא הנחתי את דוד יכלה את האומות, למען תשעבדו את ישראל, מלכים השכילו בל תצאו מהשורה, הוֹסְרוּ שֹׁפְטֵי אֶרֶץ, מלגזור עליהם גזירות רעות. הוֹסְרוּ בצרת ישראל פן תלקו כהם.

(יא) **עבדו את ה' ביראה כו'**. כראות המלך דוד שלא נעשתה עצתו לכלות מעתה את האומות, למען ישעבדו את ישראל בגלויות, ראה והנה ימס לבב העם, פן ישתקעו ויאבדו בגלויות. על כן בא וידבר על לב בני ישראל הגולים, ועצה טובה קא משמע למו, למען יושעו. והוא, **עבדו את ה' כו'**. והוא כי למעלה על כל כשרון הוא צדקת יעקב אבינו, שעם היותו עובד את ה' ונשמר מלחטוא, היה תמיד ירא שמא יגרום החטא (ברכות ד א), אולי חטא שוגג והוא לא ידע, שאינו כירא מעבירות שבידו.

וזה יאמר **עבדו את ה'**, ועם עבוד אותו יתברך יהיה לכם יראה, כי לא תאמינו בעצמכם, וזה אמר **ביראה**. ואם יותר מגדר יראה יהיה לכם שהיא **רעדה**, הוא יותר טוב, וזהו **וגילו ברעדה**, לומר גילו ושמחו אם תהיה לכם גדר גדול מיראה, שהוא רעדה שמא יגרום החטא, שהוא חסידות גדול מביא לידי דבקות עצום אתו יתברך. והוא כי שתיים רעות הן האפשרויות לאבד אתכם בגלות נמשכות מצרת השעבוד, אחת הרפות ידיכם מעבוד את ה', בראותכם כי גם בעבוד אותו יתברך עדיין השעבוד במקומו עומד.

שנית, אריכות הגלות, פן תתיאשו מהגאולה ולא תשובו אל ה' ותאבדו, ומה גם כי זכות האמונה היא העומידת ליגאל כאשר היה במצרים. על כן, **על האחד** אמר **עבדו את ה' וכו'**, כמדובר.

ועל השנית אמר (יב) **נשקו בר וכו'**, לומר זאת עשו ויהיה לכם נשק וכלי זיין כנגד המלכויות להנצל מידם, והוא טוהר לב לבלתי הרהר על אריכות הגלות או על דוחקו, כי זכות האמונה והסבלנות עומידת לעד, כי הקץ בייסורין מכעיס את קונו המייסרנו כאב את בן ירצה, וזהו **נשקו בר** שהנשק שלכם יהיה בר לבב, פן יאנף השם הנזכר חלילה, ויהיה סבה **שתאבדו** דרך לשוב בתשובה. והוא, כי **טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך** (תהלים כה), הוא דרך

תשובה, שהוא יתברך מורה ומדריך אותנו בה, ואם ח"ו יאנף, תאבדו הדרך ולא תמצאוה, כי לא יספיק בידכם לשוב בתשובה.

ושמא תאמרו ומי יעצור כח לבלתי הרהר והיות טהור לב בראות לפעמים פתאומיות צרה גדולה, אל תחושו, כי הנה אדרבה כי יבער כמעט אפן, אז **אשרי כל חוסי בו**, כענין (ישעיה נט יט) כי יבוא כנהר צר, אז רוח ה' נוססה בו לעוררו, למען הבטחון יעמוד לכם להושיעכם, כי אז **אשרי כל חוסי בו** יתברך, כי הוא מושיע חוסים, ועל ידי כן אל על תקראו בתשובה שלמה. גם כיוון לומר כי יבער כמעט פתאום, אינו אלא אפן, הוא האף אחד מהמשחיתים, אך **אשרי כל חוסי בו** בה' הנזכר, כי הוא יתברך יבוא ויושיעכם.

[יא - יב] או שיעור הענין, אם תהיה לכם יראת מלכות המושלת עליכם, אל ירפו ידיכם, אלא אדרבה **עבדו את ה' באותה יראה**, כי היא תהיה לכם עבודה את ה', שתקבלוה לכפרת עוון. וגילו אם תהיה לכם מהם רעדה, כי תגדל הכפרה יותר, וזולת הכפרה גם תהיה לכם נשק להלחם בהם והוא הטוהר לב, כי זכות האמונה תהיה לכם לנשק ברזל נגדם.

פרק ג

א מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו :

ב יהוה מה-רבו צרי רבים קמים עלי :

ג רבים אמרים לנפשי אין ישועתה לו באלהים סלה :

ד ואתה יהוה מגן בעדי כבודי ומרים ראשי :

(א) מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו. אמרו רבותינו ז"ל (ברכות ז ב)

קינה מיבעי ליה, אלא משל למי ששילם חובו שהוא שמח, אמר דוד, הקדוש ברוך הוא אמר לי **הנני מקים עליך רעה מביתך וכו'**, והיה אפשר עבד אחד שאינו מרחם עלי, עכשיו שהוא בני מרחם עלי, לפיכך היה מזמר, ע"כ.

וקשה הכנסו בפריעת חוב, ויצא בטעם שירחם עליו.

ועוד שעדיין לא פרע חובו כי אז היתה מתחלת הצרה, בורח מהלכד במצודת מות. אך תחילה נתן טעם לשמחתו, כי מה שהיה מזמר מיד בברחו, היה על פריעת חובו בצער

בריחתו. והרגיש, מי אמר לו שכבר פרע חובו בבריחתו, ואולי יסתכן אחרי כן, לזה אמר עכשיו שהוא בני מרחם עלי מלהמיתני ויהיה בצער לבדו פריעת החוב.

ופשט הכתובים, יאמר, **מזמור לדוד** כלומר מזמר הייתי מצד **בורחי מפני אבשלום בני**. כלומר אילו היה לבדו, אז במתי מעט שהייתי פורע חובי שנגזר עלי **הנני מקים רעה מביתך**, ראוי היה לדוד לזמר דמאן וכו'.

ה קולי אל-יהוה אקרא ויענני מהר קדשו סלה :

ו אני שכבתי ואישנה הקיצותי כי יהוה יסמכני :

ז לא-אירא מרבות עם אשר סביב שתי עלי :

(ה) **קולי אל ה' וכו'**. בשום לב שהיה לו לומר "יקרא" ויחזור אל הקול הנזכר.

ועוד שהקריאה היה לו להקדים, ואחר כך יאמר (ה) **"קולי אל ה'".** אך יאמר כי בכל צרותי **קולי אל ה' אקרא וכו'**, כי טרם אקרא וה' יענה. והוא כי טרם יקרא המתפלל לשאול צרכיו, משמיע קולו לפניו יתברך בשלש ראשונות, ואחר כך קורא אליו יתברך יציל אותו מצרתו או יתן לו צרכיו, ואשר חביב הוא לפניו יתברך, טרם יקרא וישאל, יענה בשלש ראשונות, כרבי חייא ובניו שאמרו משיב הרוח ונשב זיקא, מוריד הגשם ואתא מיטרא (בבא מציעא פה ב). וזהו אצלי אומרו (ישעיה סה כד) **והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע**, שהוא טרם יקראו שאתן להם צרכיהם ואני אענה, ואיך יהיה זה, הלא הוא כי עוד הם מדברים, שעדיין אינם שואלים ודורשים ממני דבר, כי אם עדיין מדברים בלבד, מזכירין כחי ומידותי, כענין משיב הרוח ומוריד הגשם, ואני אשמע, והוא ענין רבי חייא ובניו שאמרו משיב הרוח ונשב זיקא מוריד הגשם ואתא מיטרא, שהיה טרם יקראו בשאלה, כי אם עוד הם מדברים ומזכירים בלבד. וזה יהיה מאמר דוד המלך ע"ה, **קולי אל ה' טרם אקרא וכבר יענני**, וזהו אומרו **אקרא** לשון עתיד, אחר אומרו **"קולי אל ה'"**, אך הוא קולי אל ה' בעוד שהייתי מדבר בשלש ראשונות, טרם אקרא, ויענני מאז היה **"קולי אל ה'".**

ועוד שלישית, כי מה **שוענני** כשקולי אליו, שטרם אקרא ענני, היה על ידי מידת הדין שהיה מסכים בדבר שהוא מהר קדשו סלה כי שם השכינה היא מידת אלוהים, כי מיום נברא העולם היתה שכינה במקום המזבח (עי' רמב"ם הל' בית הבחירה פ"ב). ואילו על כל הצלה היו מתנכים זכותי, לא היה האלוהים שאמרו (פסוק ג) **שאינ ישועתה לי באלוהים סלה** עונה אותי טרם אקרא סלה.

(ו) אני שכבתי וכו'. אמר הנה לי עוד הוראת בטחון כי ה' יהיה עמי, כי הלא מי שהוא בתמהון לבב כמוני בברחי מן אבשלום, לא יוכל לישן, אך **אני שכבתי** באותו לילה **ואישנה** ולא נדדה שינתי.

ועוד כי הנה **הקיצותי** לומר בלילה מזמור זה שאני אומר, אשר היתה ההקצה כי ה' יסמכני, והוא כמאמר חכמי האמת (**זוהר** ח"א סז א, ועי' פסחים קיז א) כי באומרו "**מזמור לדוד**", הוא כי השכינה מקדמת לעוררו ולהכינו לזמר, ומזמור זה כך הוא, שאומר "**מזמור לדוד**" ולא "**לדוד מזמור**". בזה יאמר, במה שהקצותי שהיה על ידי **כי ה' יסמכני** שהקיצני ויעוררני להשפיע בי שפע וסמך וחיזוק.

או התכת התיבות, במה **שהקצותי**, שהיה על ידי התעוררות עליון, יראה **כי ה' יסמכני**. **או** יאמר הנה לי עוד טענה אל בטחוני לינצל, כי הלא **אני שכבתי וכו'**, לומר מצד הנפש **(ז) לא אירא**, כי הלא **אני שכבתי** במות אדם הראשון, כי נפש אחת המה, **ואישנה** עד באתי לעולם, שהוא יותר מאלפים שנה, ועתה **הקיצותי** בודאי שלא על חנם הביאני ה', אם לא **כי ה' יסמכני** להשתלם, ואין ריקה נפשי מזכויות, באופן שנפשי לא תדחה. ואם כן גם אם ימיתוני, אין פחד מן הנפש כי שלום לה, ולא יוכלו להצר רק לגוף, ועל כן **לא אירא מרבבות עם אשר לאבשלום**, כי הלא **סביב** שהוא לחומר שסביב לנפש, הוא מה **ששתו עלי**, כי אין אויב מיצר רק לגוף.

ח קומה יהוה הושיעני אלהי כי-הכית את-כל-איבי לחי שני רשעים שברת :
ט ליהוה הישועה על-עמך ברכתך סלה :

(ח) קומה ה' הושיעני אלוהי וכו'. הנה אמרו לנפשי [ג] כי אין ישועתה לי באלוהים רק במידת רחמים, על כן אני אומר **קומה ה'** מידת רחמים והסתלק מישועתי עתה, **והושיעני אלוהי** מידת הדין, למען הכזיבם באומרם שאין ישועתה לי באלוהים. אך מה אעשה שאם על ידי מידתך תעשה תכה את שכנגדי כמנהגך, אך אינו דומה, כי מה שעד כה הכית את כל אויבי לחי ולא הייתי חושש באבודם, הוא כי עד כה **שני רשעים שברת**, כי היו גוים, אך עתה ששתי הכתות ישראלים, מערכה מול מערכה, צריך **(ט) שלה'** מידת רחמים תהיה **הישועה** הזאת, ולא לך אלוהי מידת הדין, למען תהיה **על עמך ברכתך סלה** מה שאין כן אם תהיה על ירך שלא תהיה ברכתך עליהם מתמידת כאשר עד כה.

או יאמר כדי שתהיה **לה' הישועה** במלחמה זו, שהיא שלא יפול מהשתי כתות איש, צריך שתתן בלבם לעשות שלום, אבשלום וחילו עמנו, והשלום הוא ברכת השם עמנו, עם עמו, כמה דאת אמר **וישם לך שלום** (במדבר ו כו), ואומר **ה' יברך את עמו בשלום** (תהלים כט

יא). וזה יאמר, כדי שתתייחס **לה' הישועה**, צריך **שעל עמך** תהיה **ברכתך**, אשר אתה מברכם **סלה** שהיא השלום.

פרק ד

א למנצח בנגינות מזמור לדוד :

ב בקראי ענני אלהי צדקי בצר הרחבת לי חנני ושמע תפילתי :

ג בני-איש עד-מה כבודי לכלמה תאהבון ריק תבקשו קזב סלה :

ד וידעו כִּי-הפלה יהוה חסיד לו יהוה ישמע בקראי אליו :

ה רגזו ואל-תחטאו אמרו בלבבכם על-משכבכם ודמו סלה :

(א - ב) למנצח וכו' בקראי ענני אלוהי צדקי וכו'. הנה בבוא שני אהובי מלך אחד, איש איש בבקשתו, ויוודע הדבר למלך, ויאמר לאחד אל תדבר, כי ידעתי מכאוביך, ואתן את שאלתך, ולאחר עם יודעו שאלתו ועשות בקשתו, מניחו להאריך בשאלתו עד תומו, הנה למי יחפוץ המלך לעשות יקר יותר, הוי אומר, לשני, שערבו לו דבריו. כאשר שמעתי אומרים על פסוק **תאות לבו נתת לו וארשת שפתיו בל מנעת סלה** (תהלים כא ג).

עוד ידענו כי הנה בקבלת התפילה יש שלשה סוגים:

יש שטרם יקרא וה' יענה,

יש בינוני שבקראו יענהו,

יש אחר הרבות תפילה ותחנונים יום יום.

ובבעלי הסוג הראשון יש שעם שכבר נענה, שמח הוא יתברך לשמוע דברי תפילתו, כי ישתעשע בשמוע קולו, כענין **וארשת שפתיו כו'**, **ויש** שלא יחפוץ לשמוע אחר שכבר נענה. אמר דוד בענותנותו, די לי במידת בינונים **שבקראי ענני**. ואם תחשבני מהסוג הראשון שבעת בוא הצרה טרם אקרא כבר **הרחבת לי** ועניתני, **חנני ושמע תפילתי** שתשתעשע בשמוע דברי.

או יאמר, כי הנה דרכו יתברך לייסר את אוהביו להנאתם, ולבל יאמרו הרואים כי לא טובים המה בעיני ה', להסיר מלבם, עונה אותם בכל קראם אליו, למען יכירו כי אלוהים קרובים אליו, וכמאמרנו על פסוק **אני אוהבי אהב וכו'** (משלי ח יז), שאומרת התורה אם תראו אוהבי

בייסורין, אל תאמרו שאיני אוהבת אוהבי, כי הנה אני אוהבי אהב, והראיה שאני אוהבם, הוא, כי ומשחרי ימצאוני, ואם לא אהבתים לא הייתי עונה אותם בכל קראם.

וכן בגמרא (מועד קטן כח א):

רבה ורב חסדא תרוייהו רבנן צדיקי הוו, מר מצלי ואתי מיטרא ומר מצלי ואתי מיטרא, בבי מר שתין הילולי, ובבי מר שתין תכלי וכו',

הנה שלא הוכיחו שגם בעל הייסורין צדיק, אלא שגם הוא נענה, מצלי ואתי מיטרא.

זה יאמר דוד בצרתו וייסוריו, מה שאבקש ממך אינו שתסיר הייסורין ממני, כי אם **שבקראי ענני**, כענין מר מצלי ואתי מיטרא, עם היותו בעל הייסורין. ואשר שאלתי זה ולא שתסיר הצרות ממני, הוא כי **בצר הרחבת לי**, שבצר שתצר לי מלמטה, **הרחבת לי** מלמעלה, שהקלתי מאשמותי, על כן למען לא יחולל שם שמים ח"ו, באומרם עלי זו תורה וזו שכרה, או שלא יחשבוני לרשע, על כן **חנני ושמע תפלתי**.

ולפרש הדבר, הפך פניו נגד המחללים ואומרים שוא עבוד וכו', בראותם צרה עליו, או שיחשבוהו לרשע, ואמר, **(ג) בני איש עד מה** אשר הוא **כבודי** שהוא סבול הצרות תחשבוהו **לכלמה**, ואין זה רק **שתאהבון ריק**, שהוא טובות העולם הזה ותאוותיו, על כן **תבקשו כזב סלה**, למצוא תואנות להחזיק ידכם, באמור הלא הצדיק סובל ייסורין, למצוא נפקותא של כזב, לומר כל עושי רע טוב בעיני ה', אך הביטו **(ד) ודעו, כי** על ידי הצרה **הפלה ה' חסיד לו**, וידבקהו בו בעצם, במה שתראו כי **ה' ישמע בקראי אליו**, כי זה ראה שקרוב אני אליו, ואם כן מה שהצרה עלי הוא לטובתי להפליאני אליו דבקות עצום.

(ה) רגזו ואל תחטאו וכו'. אמרו ז"ל (בגמרא) [במדרש] **(בראשית רבה סה כב, שוחר טוב יא)** דרבי יוסי בן יעזר שהיה יוצא ליהרג וקרובו שהיה מין הוה רכיב על סוסיא בכבוד גדול, ואמר לרבי יוסי חזי סוסיא דארכבך מרך וחזי סוסיא דארכבן מארי, אמר לו אם לעושי רצונו כך לעוברי רצונו על אחת כמה וכמה. והקשה לו מגדולתו, אמר לו אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה.

הנה כי הרשע המוצלח יש לו ללמוד מהצדיק בעל ייסורין מקל וחומר שילקה, אלא שיהיה אחרי מותו, והצדיק ילמוד מהרשע המוצלח קל וחומר שיצליח בעולם הבא. ועל הרשעים השמחים בהצלחתם ודוברים רע לייסורי הצדיקים, אמר אדרבא **רגזו** מצרת הצדיק, כי מקל וחומר רעה תבוא עליכם, **ואל תחטאו** בנפקותא שאתם מוציאים, באמור שוא עבוד אלוהים, או להרהר אחר הצדיק.

והן כל זה יפעל לכם, מה שהמיתה רחוקה מכם בעיניכם, אך אם היה עולה בלבבכם כי קרובה המיתה לכם, לא הייתם אומרים, לכן **אמרו בלבבכם** שכבר אתם **על משכבכם** היא המיתה הנקראת שכיבה, כמה דאת אמר **ושכבתי עם אבותי** (בראשית מז ל), כי אם **תאמרו בלבבכם** שכבר אתם סמוכים וקרובים אל המיתה, הלא תכנעו ותשובו ממחשבותיכם, וגם **דודו** והמתינו המות **סלה** יום יום.

או יאמר, **אמרו בלבבכם** שהוא בכוונת הלב מה שעל **משכבכם** שהוא הקריאת שמע, ובזה **דודו סלה** מלדבר סרה, והוא כי הלא שם יאמרו **ואהבת את ה' וכו' ובכל נפשך**, שהוא אפילו נוטל את נפשך, **ובכל מאדך** בכל ממונך, הנה שמצווה על הצדיק לשום נפשו בכפו וממונו מנגד לאהבת ה', ואין ייסורין גדולים מאלו, ואם כל הסובל ייסורין רע בעיני ה', איך מצווה יתברך את אוהביו יסבלו אבוד נפש וממון, אך ודאי כי אדרבא, זה הוא הצדקות והחסידות, כי **את אשר יאהב ה' יוכיח**. והזכיר קריאת שמע שעל המשכב, לפי שאז היא עת ששים במיתה.

ו זבחו זבחי-צדק ובטחו אל-יהוה :

ז רבים אמרים מי-יראנו טוב נסה-עלינו אור פניך יהוה :

ח נתתה שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו :

ט בשלום יחדו אשכבה ואישן כי-אתה יהוה לבדד לבטח תושיבני :

(ו) **זבחו זבחי צדק כו'**. הנה מאמרנו על מאמר התנא (אבות ג כא) באמרו **אם אין קמח אין תורה אם אין תורה אין קמח**, שיראו הפוכי דברים בלי ענין. אך יאמר כי דרך אנשים עוזבי תורה לומר **אם אין קמח אין תורה**, ומי יתן ינסני ה' בתת לי עושר ונכסים ויראה את אשר אעסוק בתורה, יומם ולילה לא אשבות, כי הלא זאת ישיב לו ה', מי הוא יותר נאמן, אני או אתה, הלא לא יבצר ממך לומר כי נאמן אני ממך, ואם כן למה תרצה שאקדים לך ממון ואאמין אותך שתעסוק בתורה, הפוך בה ועסוק בתורה מתוך דוחק, והאמין בי שאתן לך ממון מפירות התורה, כי אשר אמרת אם אין קמח אין תורה, אני מהפך ואומר, כי אדרבא אם אין תורה תחילה אין קמח.

ועל דרך זה יאמר, **זבחו זבחי צדק וכו'**, יאמר הלא אמרת לנו (ג-ה) **בני איש כו' אמרו בלבבכם כו'** שנחזור בתשובה.

ושמא תאמרו מי יגיד לנו שאם נעשה כן ונשוב מיד לה' שירצנו ויטיב לנו בעולם הזה או בעולם הבא, וטוב טוב היה ייטיב לנו תחילה ונשובה אליו, לזה אמר **זבחו זבחי צדק ובטחו**

אל ה' ייטיב לכם, כי יותר ראוי תבטחו שייטיב לכם אחר כשרונכם, משייטיב לכם מעתה ויבטח בכם שתשובו, **כי טוב לבטוח בה'** מבכם.

(ז) רבים אומרים מי יראנו טוב וכו'. הנה אמרתי **(ה)** כי הרשעים המוצלחים ראוי ירגזו בראותם ייסורי הצדיקים, באמור, אם לעושי רצונו כך לעוברי רצונו על אחת כמה וכמה. והנה הלימוד השני שיש גם כן לצדיק ללמוד מהצלחת הרשע, לומר, אם לעוברי רצונו כו', הנה ראיתי **רבים** טועים **ואומרים מי יראנו** בעולם הזה **טוב** העולם הבא, למען יחם לבבנו בעבוד את ה', תחת אשר ירפו ידינו בראות הצלחת הרשע וייסורי הצדיק, אך בראות דבר - מה מטוב העולם הבא אז ינוח לבנו.

וגם שאור רוחני אין לו מבוא בעולם חומרי הזה, עם כל זה **נסה עלינו** בדרך נס **אור פניך ה'**, כי בעל הרחמים אתה. אך הם טועים, כי הלא אין סימן גדול לטוב העולם הבא כי אם הצלחת הרשעים פה, ואיני מבקש סימן גדול ממנו, והוא **(ח)** כי הנה **נתת שמחה בלבי מעת דגנך ותירושם רבו**, כי מאותו עת אני שמח על העתיד, כי אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה, באופן שמהם עצמם יש להם סימן כי הם רשעים ומוצלחים ומה גם עתה הצדיקים.

(ט) בשלום יחדו אשכבה ואישן כו'. אמר רב אני שמח ובטוח על ידי ראותי טוב אויבי, שלא בלבד נפשי יופלג טובה לעולם הבא, כי אם שבשלום יחדו בגוף ונפש אשכבה ואישן, שהוא הנודע מרבותינו ז"ל (ראש השנה כה א) שדוד מלך ישראל חי וקיים. שאם הוא אינו אלא שיהיה גופי לבדד בקבר אלא שיבטח מלשלוט בו רמה ותולעה, זה בלעדי מה **[ח] שנתת שמחה בלבי**, ידעתי **[ט] כי אתה ה'** אם אהיה לבדד בקבר **לבטח תושיבני**.

או יאמר, הלא אמרתי כי אני במידת הדין ואויבי במידת רחמים (עי' לעיל מזמור ג, ח-ט), בוטח אני על ידי מה **[ח] שנתת שמחה בלבי**, **[ט] שבשלום יחדו** השתי מידות מידת הרחמים ומידת הדין יחד, שהוא **אשכבה** עם אבותי, **ואישן**, שתהיה שינה ולא מוות. **כי אתה ה'** בעל הרחמים **לבדד** בלי מידת הדין, ידעתי כי **לבטח תושיבני** בלעדי זה.

או יאמר [ט] בשלום יחדו כו', והוא מה שכתבנו על מאמרם ז"ל **בבראשית רבה** (סב ב), שעל ידי מה שמראה לצדיקים בעת מיתה מתן שכרן הרוחני בעוד שעדיין הנפש בגוף באחדות אחד, נפשם שבעה והם ישנים, כי הנפש שבעה מרוב טוב שכרה שמראים לה, והחומר נהנה שעל ידי היתרון שמגיע לנפש עודנה מלובשת בחומר קונה החומר קדושה לבלתי יפסד בקבר, ולהיות כישן, ולבלתי שוב אל העפר עד שעה אחת קודם תחיית המתים, ולכן נקראו הצדיקים ישיני עפר. וזה יאמר **בשלום יחדו** כלומר על ידי השלום שיש לי טרם

אמות בהיותי עדיין יחדו בגוף ונפש, על ידי היתרון ההוא הנקרא שלום, שהוא שפע מקשר הגוף והנפש, **אשכבה** עם אבותי, **ואישן** שאתייחס לישן ולא למת, **כי אתה ה'** גם אחר צאת הנפש, שאשאר **לבדד**, **לבטח** מעפר רמה ותולעה **תושיבני**, על ידי מה שהראיתני בהיותי יחד עם הנפש כי אהיה כישן.

או **יאמר** במה שידענו כי הנפש היא על הקבר, שנאמר **ונפשו עליו תאבל** (איוב יד כב). **עוד** הודיעונו רבותינו ז"ל (חגיגה ד ב) שכשעלה שמואל מקברו על ידי הבעלת אוב העלה את משה עמו מפחדו שמא היה יום הדין, ולקחו עמו שיעיד שקיים כל מה שכתוב בתורה.

ונבוא אל הענין, אמר איני כרשע שנפשו עליו תאבל ואינו בשלום עם הגוף, כי אם **[ט]** **בשלום יחדו** הגוף והנפש שעל הקבר **אשכבה** ואישן הגוף, כי במה שאחר הקבר שהוא דין שאחר התחיה, לא ארגז כאשר היה מתרגז שמואל שקרא למשה יעיד עליו שקיים הכל, אמר שבהיותו בקבר לא יירא מזה, **כי ה' לבדד** בלי עזר כנגדו, לבטח מהעתיד **תושיבני** בקבר ולא אצטרך להעזר מזולתי.

או **יאמר**, הנני רדוף משאול מחוסר מנוחה ואיני חפץ רק **שבשלום יחדו**, עודנו חי אני והוא, **אשכבה ואישן** ואין מחריד, כי ידעתי שאחרי מותי ואהיה **לבדד**, שאתה ה' לבטח תושיבני.

או **יאמר**, מזה העולם אקח מופת אל אשר יהיה אחרי מותי, שאם בעולם הזה **בשלום יחדו** **אשכבה**, אדע שאתה ה' כשאהיה **לבדד** בקבר, **שלבטח תושיבני**.

פרק ה

א למנצח אל-הנחילות מזמור לדוד :

ב אמרי האזינה יהוה בינה הגיגי :

ג הקשיבה לקול שועי מלכי ואלהי כן-אליך אתפלל :

(א - ב) למנצח וכו' אמרי האזינה ה' כו'.

הנה למדונו רבותינו ז"ל (ראש השנה לה א) שיסדר אדם תפילתו ואחר כך יתפלל. ויש אשר מעת שיסדר אמריו ישמע ה' ויענהו, ככתוב אצלנו על פסוק והיה **טרם יקראו ואני אענה עוד** **הם מדברים ואני אשמע** (ישעיה סה כד), כי מפרש ואומר מה שאמרתי **שאענה טרם יקראו**,

הוא כי עוד הם מדברים שהוא שאינם מתפללים עדיין, כי אם עודם מדברים שהוא סידור הדברים תחילה להתפלל, ואני אשמע.

זוהי יאמר פה, אמרי שהם אמרים בלבד לסדר קודם התפילה, האזינה, ואז בינה הגיגי, היא הגיון לבי היא הכוונה, כי בעת סידור הדברים אדם מכוון בעצם, כי שם לבו לבחור אמרים יקובלו ברצון, אך אחר הסידור והדברים שגורים בפיו, אז אפשר כי לשונו מורגלת ולבו בל עמו בכוונה ראויה, על כן אמר אמרי בסדרי האזינה, וגם בינה הגיגי. אך (ג) הקשיבה לקול שועי ולא הגיגי, כאשר אליך אתפלל אחר הסידור, כי גם בחינת מלכי ואלוהי שהם בחינות דין לא ידקדקו בהגיון הלב.

או מעין זה מה שכתבנו למעלה (מזמור ד פסוק א), כי לאשר אוהב ה', גם שהסכים ויתן לו שאלתו טרם יקרא, שומע קול תפילתו. וזה יאמר [ב] אמרי האזינה, עודני מסדר ומדבר, בינה כוונת הגיון לבי לתתו לי, ועם כל זה אל תמנע מלשמע [ג] קול שועי כאשר אליך אתפלל אחרי כן.

ד יהוה בקר תשמע קולי בקר אערך-לך ואצפה :

ה כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגרך רע :

ו לא-יתיצבו הזללים לנגד עיניך שנאת כל-פעלי און :

וגם בדרך הזה כוון שלא ידקדק בכוונת הגיון הלב, ואמר כי לא מבלי שית לבי אל הכוונה אמרתי כן, הלא כל כך אני חושש, כי עם היות שאין צריך לסדר תחילה רק תפילה שמזמן לזמן, עם כל זה מיום ליום אני מסדר, כי ה' (ד) בקר תשמע קולי בהתפללי, ובקר שאחריו אערוך ואסדר לך תפילה טרם אתפלל.

ולא עוד אלא כי ואצפה שעה אחת קודם תפילה עד הסיר מלבי כל רעיון חצוני, מתבודד לכוון בעצם.

והטעם שאמרתי שלא תדקדק בכוונת הלב יותר, הוא (ה) כי לא א-ל חפץ רשע אתה, והוא כמאמרם ז"ל בבראשית רבה (מט ט) על פסוק אהבת צדק ותשנא רשע (תהלים מה ח), שהוא שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם, הנה אהבת צדק להצדיק את בריותי, ותשנא רשע, שנאת מלחייב את העולם, כמה דאת אמר והרשיעו את הרשע (דברים כה) לשון חובה, וענין הכתוב כמאמרם ז"ל (ילקוט שמעוני תהלים רמז תתנט) על פסוק כי לא לנצח אריב (תהלים קג ט), שהוא יתברך אינו מבקש לנצח, רק להיות כביכול מנוצח. וזה יאמר פה מה שאמרתי

שלא תדקדק בכוונה, הוא למה **כי לא א-ל חפץ לחייב אתה** רק להצדיק, והראיה כי הלא **לא יגורך רע**.

ולבוא אל הענין נזכירה מאמר ספר הזוהר (ח"א עג ב) על פסוק **גם ה' העביר חטאתך כו'** (שמואל-ב, יב יג), כי המשחית שנברא על ידי העוון היה נצב לפניו יתברך מקטרק עליו, ובאומרו **חטאתי** מיד העבירו יתברך מלפניו, וזהו **גם ה' העביר חטאתך** הוא קטיגור שהיה מקטרק עליו.

ונבוא אל הענין, אמר הנה [ראיה] **שלא א-ל חפץ רשע אתה** לחייבני, כי הלא **לא יגורך רע**, כי מאז הודעתי העוון על ידי הנביא, העברת העביר המשחית שנעשה בחטאתי מלפניך, וכמאמר הנביא **גם ה' העביר חטאתך** כמדובר, כי לא הנחתו לפניך ולא גר אתך באמור לפניך **חטאתי** בלא אריכות תפילה וכוונה.

או יאמר כי מלך בשר ודם חפץ במלמדי קטיגוריא על אנשים, ומכבדם ומקרבים אליו למען יגידו, וירבה הונו בהענישו את החוטאים, אך לא כאלה המלך הקדוש, כי אם **לא א-ל חפץ רשע** וחובה **אתה**, והראיה כי הלא **לא יגורך רע**, כי הבא ללמד קטיגוריא תוציאנו ממחיצתך ולא יגור אתך, וכמאמר ז"ל (סנהדרין קב ב) כי כבא רוח נבות לקטרק על אחאב הוציאוו ממחיצתו של הקדוש ברוך הוא ואמרו לו צא, ועשה כן, וכל שכן שהחצונים מלמדי חובה אינם קרובים אל ה' כמלאכים קדושים, וזהו **לא יגורך רע**.

(ו) **לא יתיצבו הוללים לנגד עיניך כו'**. אלה הם דברי תפילה שייעד. והנה הוללים יקראו דוברי הוללות בגאווה כמתלהלה, ויאמר על דברי דואג ואחיתופל האומרים לדוד בעומדם בשער הזקנים, הבא על אשת איש מיתתו במה, שזה הוללות רעה, והוא היה משיב מיתתו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא אבל המלבין כו' אין לו חלק לעולם הבא (סנהדרין קז א), וזה יאמר **לא יתיצבו הוללים** הדוברות הוללות כאלה **לנגד עיניך**, הוא עולם הבא שהוא נגד עיניך, **אשר עין לא ראתה אלוהים זולתך** (ישעיה סד ג), כי אין להם חלק בו, עם היות ששנאת כל פועלי און כבא על אשת איש וכיוצא, עם כל זה **הוללים** בלבד **לא יתיצבו**, ופועלי און יתיצבו, כי הבא על אשת איש כו' ויש לו חלק לעולם הבא והמלבין כו' אין לו.

ז תאבד דברי כזב איש-דמים ומרמה יתעב יהוה :

ח ואני ברב חסדך אבוא ביתך אשתחווה אל-היכל קדשך ביראתך :

ט יהוה נחני בצדקתך למען שוררי (הושר) [הישר] לפני דרכך :

י כי אין בפייהו נכונה קרבם הוות קבר-פתוח גרונם לשונם יחליקון :

והנה ידעתי כי **(ז) תאבד דוברי כזב**, שכולל שניהם, מעולם הבא, אך אחד מהם שהוא **איש דמים ומרמה, יתעב ה'** מעתה. והוא בשום לב אל התחלת פסוק זה בלשון רבים ומסיים בלשון יחיד, ופסוק שאחר שלש אלה (י) מתחיל בלשון יחיד **כי אין בפיהו נכונה כו'** ומסיים בלשון רבים, ומכניס בין תוארי הרשעים **(ח) ואני ברוב כו'** ופסוק **(ט) ה' נחני**.

אך הנה אמרו רבותינו ז"ל **(בראשית רבה לב א)** כי **[ז] איש דמים כו'** יאמר על עצת אחיתופל שיעץ לרדוף אבשלום אחר דוד ואנשיו עודם עייפים, וימיתם במרמת עצתו, ונמצינו למדים כי גם מזמור זה היה בברחו מפני אבשלום.

ונבוא אל הענין, אמר אל תהרגם על הנוגע אלי, בל יענשו על ידי, כי אם מה **שתאבד** שניהם מעולם הבא למה שהם **דוברי כזב** סתם, וכן האחד על כי **איש דמים ומרמה יתעב ה'**, כי היה מבקש להמית כמה מישראל, למה שהוא **איש דמים ומרמה**, שבקש לשפוך במרמת עצתו, לא שיענש למעני, באופן כי על בחינת היותו **איש דמים** ראוי ליאבד.

ובזה שלא יענשו בשבילי, לא יאמר עלי כל מי שחברו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצת הצדיקים (שבת קמט ב), כי אם ואני אין צריך לומר במחיצת צדיקים כי אם גם בביתך העליון, כי **[ח] ואני ברוב חסדך אבוא ביתך** הוא העליון.

והענין כי הנה יש **מידת חסד לאברהם, ומידת גבורה היא פחד יצחק, ומידת יעקב** המתייחסת אל **שם הרחמים**, אמר בזה שאין אלו נענשים על ידי, לא ינגדני אברהם שעליו אמרו רבותינו ז"ל **(בראשית רבה מט ט)** שנאמר **ותשנא רשע** שהיה שונא מלחייב את הרשעים, כי אם אדרבה ברוב מידתו שהוא **ברוב חסדך אבא ביתך**. אך **בהיכל קדשך** שהוא יותר פנימה, גם שלא אומר לבוא בו לא יבצר השתחויה, וזהו **אשתחוה כו'**. וזה שהוא השתחוות בלבד יהיה אפילו **ביראתך** היא מידת פחד יצחק, אזכה כי גם היא תעזרני.

אך ירא אני שמא קודם שאבוא ביתך, עתה אכשל בעוון אשר חטאתי ויגרום לי שלא אבוא ביתך, ומה גם בהיותו לוחם עם ישראל שמא יכעוס ויהרוג בהם ויהיה בתוכם נקי וצדיק, על כן אוחילה לפניך **(ט) ה'** שהוא מידת יעקב הירא שמא יהרג או שמא יהרוג שעל כן **ויירא וייצר לו** (בראשית לב) **ויירא שלא יהרוג וייצר לו** שלא יהרג (רש"י שם), **נחני בצדקתך** שלא אחטא ואהרוג בישראל שכנגדי, **למען שוררי** אשר אתי האומרים לי הבא להורגך השכם להורגו, וזה יהיה לי באחוז **בדרכך** אשר היא להאריך לעוברי רצונך וקמים נגדך, וזהו **הישר לפני דרכך**, שתראה לי בדרך דרך ישרה.

וּחֹזֵר אֶל הָעֵנִין, אֲשֶׁר אָמַרְתִּי (ז) **אִישׁ דְּמִים וּמֵרְמָה יִתְעַב ה'**, הוּא הַטַּעַם (י) **כִּי אֵין בְּפִיהוּ נִכּוּנָה** תְּמִיד. וְאֲשֶׁר אָמַרְתִּי (שם ז) **תֵּאבֵד דּוּבְרֵי כֶזֶב**, הוּא כִּי הִצַּד הַשׁוּוֹה שֶׁבִשְׁנֵיהֶם הוּא כִּי **קִרְבָּם הוּוֹת**, הוּא מֵה שֶׁאֲמַר שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה עַל דּוֹאֵג וְאֲחִיתוֹפֵל, שִׁינָא טִינָא הִיתָה בְּלִבָּם בְּאֲמוֹנָתוֹ יִתְבַרַךְ (חֲגִיגָה טו ב). וְהִנֵּה **קִבְר פִּתּוּח גְּרוֹנָם**, כִּי כֹאֲשֶׁר בִּהֲפֹתַח קִבְר שֶׁהֵמֵת בְּתוֹכָהּ לֹא יִבְצֵר מִצָּאת רִיחַ מִמָּה שֶׁבְּתוֹךְ הַקִּבְר פְּנִימָה, כֵּן אֵלּוּ לֹא יִבְצֵר לְהוֹצִיא גְרוֹנָם מֵה שְׁבִלְבָּם, אֲלֵא **שֶׁלְשׁוֹנָם יַחֲלִיקוּן**, שֶׁלֹּא יִפּוֹרֵשׁ הַדְּבַר בְּעֵצָם, וְהוּא מֵאֲמָרָם (רוֹת רַבָּה ד ט) שֶׁסִּפְרֵי הַמִּינִים הָיוּ נוֹפְלִים מִחִיקָם, שֶׁהוּא לְפַעֲמִים שֶׁהָיוּ שֶׁלֹּא בְּמִתְכוּוֹן יוֹצֵא מִפִּיהֶם, כְּדָבָר נוֹפֵל מֵה שֶׁבְּחִיקָם, שֶׁשֵּׁם הַלֵּב, אֲךָ תְּמִיד הָיוּ מִחֲלִיקִים לְשׁוֹנָם שֶׁלֹּא יוֹבֵן כִּי אִם בְּמִקְרָה כְּמִדּוּבָר.

יֵא אֱלֹהִים יִפְּלוּ מִמְּעֻצוֹתֵיהֶם בְּרַב פְּשְׁעֵיהֶם הַדִּיחְמוּ כִּי מָרוּ בְךָ :
יֵב וְיִשְׂמְחוּ כָל-חֹסֵי בְךָ לְעוֹלָם יִרְנְנוּ וְתִסְרַף עָלֵינוּ וְיִעֲלָצוּ בְךָ אֶהְבִּי שְׁמֶךָ :יִגְכִּי-אֶתְּהָ תִבְרַךְ
צְדִיק יִהְיֶה כְּצִנְהָ רְצוֹן תַּעֲטְרֵנוּ :

(יא) **הַאֲשִׁימָם כו'.** אָמַר **הַאֲשִׁימָם אֱלֹהִים** בְּצָרוֹת וּנְפִילוֹת, וְאֲשֶׁר **יִפְּלוּ** יִהְיֶה **מִמְּעֻצוֹתֵיהֶם**, שֶׁבְּדָבָר אֲשֶׁר יַחֲלִיקוּ מוֹעֲצוֹת מִשֵּׁם יִפְּלוּ, כַּעֲנִין שֶׁקָּרָה לְאֲחִיתוֹפֵל שֶׁבְּמוֹעֲצוֹת שִׁיעוץ מִשֵּׁם נָפַל. זֶה לְמַעַן יִדְעוּ הַכֹּל כִּי כָל מוֹעֲצוֹתֵיהֶם לְהִרְעָה, בְּרֵאוֹתָם כִּי זֶה פְּרִיָּה, אֲךָ לֹא תְּדִיחִם וְתִכְרִיתִם בְּעִבּוּרֵי, כִּי גַם עָנוּשׁ לְצְדִיק כו' (מִשְׁלֵי יז כו), כִּי אִם **בְּרַב פְּשְׁעֵיהֶם** זוֹלָת הַנוֹגַע לִי הַדִּיחְמוּ עַל **כִּי מָרוּ בְךָ** וְלֹא עַל כִּי מָרוּ בִּי.

או **יֵאמֵר הַאֲשִׁימָם אֱלֹהִים**, וּמִפְּנֵי שֶׁהֵם חֲכָמִים וְטוֹבִים בְּעֵינֵי הָעָם, עַל כֵּן לְמַעַן תּוֹכַר רַעְתָּם, לְכֵן **יִפְּלוּ** בְּנוֹפְלִים **מִמְּעֻצוֹתֵיהֶם**, שֶׁכֵּל אֶחָד יִפּוֹל מִמְּעֻצוֹתָיו וּמִסִּיבַת מוֹעֲצוֹתָיו, זֶה עַל יְדֵי אֲשֶׁר יַעֲזֵב לְאֲבִשְׁלוֹם כֹּאֲשֶׁר הָיָה, וְזֶה עַל יְדֵי עֲצָתוֹ לְשֹׂאֵל, כִּי מִיֵּד אֵיבֵד תְּלִמּוּדוֹ וְנִפְטָר. וְ**בְּרַב פְּשְׁעֵיהֶם** טָרָם יִנְכּוּ מֵהֶם עַד שֶׁהִפְשְׁעִים יִהְיוּ הַמִּיעוּט לְמִרְקָם בְּגִיּהֵינוּם, **הַדִּיחְמוּ**, כִּי אֵין רְצוֹנִי כִּי אִם שִׁיְהִיו נְדָחִים תְּמִיד, וְזֶהוּ אֹמְרוֹ **בְּרַב פְּשְׁעֵיהֶם הַדִּיחְמוּ**, וְאֵינִי עוֹשֶׂה עַל שְׁמֵרְדוֹ בִּי רַק עַל **כִּי מָרוּ בְךָ**, כִּי הַמּוֹרֵד בְּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד כְּמוֹרֵד בְּשִׁכְנָה, נִמְצָא כִּי בְךָ הָיָה מִרְדָּם, וּבְזֶה שִׁיּוֹכַר כִּי רִשְׁעִים הֵמָּה בְּמָה שִׁיִּפְּלוּ מִמְּעֻצוֹתֵיהֶם, יִמְשַׁךְ כִּי (יֵב) **וְיִשְׂמְחוּ כָל חֹסֵי בְךָ** בְּמִפְּלַת אֲשֶׁר מָרוּ בְךָ, וְהוּא כִּי דֶרֶךְ צְדִיקִים לְשִׁמּוּחַ בְּאֲבוּד רִשְׁעִים, אֲלֵא שֶׁאִם רִשְׁעָתָם הִיא הַיּוֹתָם אוֹיְבֵי הַצְּדִיקִים, אֲפֹשֶׁר שֶׁבְּשִׁמְחַת אֲבוּדָם יִמְשַׁךְ יִתְקִיִּים בָּהֶם מִקְרָא שֶׁכְּתוּב (מִשְׁלֵי כד) **בְּנִפּוּל אוֹיְבֶיךָ אֵל תִּשְׂמַח כו'**, מֵה שֶׁאֵין כֵּן בְּהִיּוֹת רִשְׁעָתָם בֵּינָם לְמִקּוּם שְׁטוּב לְשִׁמּוּחַ בְּאֲבוּד אוֹיְבֵי ה'. וּבְזֶה יֵאמֵר בְּמָה שֶׁתִּשְׂמְחוּ עַל **כִּי מָרוּ בְךָ** וְלֹא עַל שֶׁהֵם אוֹיְבֵי, יִמְשַׁךְ כִּי כֹאֲשֶׁר **יִשְׂמְחוּ כָל חֹסֵי בְךָ**, לֹא תִתְהַפֵּךְ הִרְעָה עֲלֵיהֶם עַל שֶׁבְּנִפּוּל אוֹיְבֵיהֶם יִשְׂמְחוּ, כִּי שֶׁלְעוֹלָם יִרְנְנוּ וְלֹא תִפְסַק שִׁמְחָתָם עַל שִׁמְחָתָם בְּנִפּוּל אוֹיְבֵיהֶם, כִּי לֹא יִשְׂמְחוּ רַק עַל כִּי מָרוּ בּוֹ יִתְבַרַךְ.

ותסך עלימו מכל צרה, פן יאמרו הרואים כי בעוון מה ששמחו במפלת דואג ואחיתופל השיב עליהם אפו יתברך. ובזה **ויעלצו בך אוהבי שמך** הנזכר הוא בשם אלוהים שהזכרתי באומרי **האשימם אלוהים** (פסוק יא), יהיו אוהבי הדין שמחים בייסורין, כי בזה יהיו עלזים ומקבלים ברצון, בראות כי על כבוד שם אלוהים שהוא שכינה (שמרו בה) אשר הם אוהביה, [שמרו בה] נדחו מן העולם, וזהו אומרו **בך**.

או יאמר כי הנה ידענו מרבותינו ז"ל (מדרש הנעלם, זוהר ח"א קיד א) כי כביכול הקדוש ברוך הוא לא שמח בעולמו כי אם שישמח לעתיד במהרה בימינו, וזהו **ויעלצו בך** שהוא בזמן שמחתך, **אוהבי שמך** אלוהים סובלי יסורין, ודי להם זה, ובזה יתנחמו ביסורין באומרם דיו לעבד להיות כרבו, והוא כי ידוע הוא (יג) **כי אתה תברך צדיק** כשתהיה ה', כלומר שלם בארבע אותיותך שהוא לעתיד כשתתנקם מעמלק, כמה דאת אמר: **כי יד על כס י-ה כו'** (שמות יז טז ועי' רש"י שם), ועל כן הם **אוהבי שמך**, ולא יחושו מהייסורין, ומה שמבקשים כעת אינו אלא **שכצנה** המגינה לבעליה, **רצון** מאתך **תעטרנו**, שתערה עליהם ממרום רצון טוב לקבל ייסוריהם ברצון, שלא יקוצו ויחטאו, כי שפע רצון מאתך עטרה תחשב להם, וזהו **רצון תעטרנו**, כי יהיה להם **כצנה** להגין מן החטא.

פרק ו

א למנצח בנגינות על-השמינית מזמור לדוד :
ב יהוה אל-באפך תוכיחי ואל-בחמתך תיסרני :

הנה מזמור זה זימר בהיותו על ערש דוי.

ולבוא אל ענינינו נקדים, כי הנה "אף" גדול מ"חימה", כמפורש אצלנו ברב פנינים, כי על כן בעוון העגל סילק הוא יתברך מעל ישראל את האף, ומשה רבינו ע"ה את החימה כמאמרם ז"ל (שוחר טוב ז). וגם האף הוא לשון זכר, וחימה נקבה תשת הכח. וגם הייסורין קשים מהתוכחת, ככתוב אצלנו על פסוק **מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו** (משלי ג יא), כי על הייסורין הכבדים אמר מאיסה, שאדם מואס בהם, אך על התוכחת הקל מייסורין אמר **אל תקוץ**, שהוא היות האדם קץ ומתחמץ לבו בצד מה, אך לא מואס אותם לגמרי. והוא כי הנה יש ייסורין על עוון והם קשים שיש בהם ביטול תורה ותפילה ונקראים "מוסר", ויש קלים

שאינן בם ביטול תורה ותפילה והם ייסורין של אהבה (ברכות ה א) וקראם "תוכחה". והוא מה שפירש ואמר (משלי שם) **כי את אשר יאהב ה' יוכיח**, ולא אמר ייסר, כי חוזר אל התוכחת הנזכרת שהוא של אהבה כאמרו **כי את אשר יאהב ה' יוכיח**, ולא אמר ייסר.

ונבוא אל העינין, והוא כי בחוליו היה נדון בקרבו, כי לא ידע אם רצונו יתברך היה לייסרו במכאוב על משכבו אך למות לא יתנהו, או היה חוליו אשר ימות בו. ובכל חלוקה יש בחינות, אם ה' חפץ דכאו בייסורין אפשר הם קשים למרק עוון הנקרא "מוסר" או של אהבה הנקרא "תוכחה" כמדובר, ואם הרצון הוא שימות בו אפשר מת חייב או מת זכאי על ידי מה שנתמרק עד כה. על כן אמר אם הכונה היא ייסורין בלבד, אם הם של אהבה הנקראים "תוכחת", **ה' אל באפך** שהוא בחינת רוגז קשה, יהיה. ואם הם של עוון הכבדים הנקראים "מוסר", אפילו בבחינת "חימה" אל יהיו. לומר, איני מואס אותם כי אם שאל באף יהיה מה **שתוכיחני**, ואל בחימה מה **שתיסרני**.

ג חנני יהוה כי אמלל אני רפאני יהוה כי נבהלו עצמי :
ד ונפשי נבהלה מאד (ואת) [ואתה] יהוה עד-מתי :
ה שובה יהוה חלצה נפשי הושיעני למען חסדך :

אך אוי לי כי רואה אני שאינן העינין ייסורין בלבד רק מות, ועל כן **(ג) חנני ה' כי אמלל אני**, כמת בכרת מחמת עוון, אומלל נפש וגוף, על כן על הנפש אני אומר **חנני ה'**, כי נראה שאינן לה שום זכות לינצל, והוא כי על פסוק **וחנותי את אשר אחון** (שמות לג יט) אמרו רבותינו ז"ל **(שמות רבה מה ו)** שיש לו להקב"ה אוצר גדול למי שאינן לו [זכות], וזה יאמר **חנני ה'** בתורת חן, **כי אמלל אני**, כי אין לי זכות, ועל כן צריך **רפאני ה'** שאחיה מחולי זה ואתקן.

ושמא תאמר במה אני רואה **כי אמלל אני** גם הנפש, אולי אינו כי אם מיתת הגוף, אך הנפש כבר נתקנה ושלמה היא, הלא הוא כי רואה אני כי גדול התפעלות הנפש מהתפעלות הגוף, כי אין התפעלות הגוף כי אם **כי נבהלו עצמי**, מציאות בהלה בלבד, דמזליהו חזא ומצטערי על שלא נשלמו במצוות, כמו שאמרו ז"ל על **כל עצמותי תאמרנה** (תהלים לה י), אך לא נבהלו מאד. אמנם **(ד) ונפשי נבהלה מאד**, נראה שמרגשת צרה מופלגת, יוֹרָה כי היא מר לה שנכרתת והולכת בלי תקון.

וגם כיוון באומרו **מאד**, על כי בה תלוי קיום העולם כולו, שנאמר בו **וירא אלוהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד** (בראשית א לא), כי היא נפש אדם הראשון **(בראשית רבה ט יד)** ובאה ליתקן על ידי, ואיך תצא מן העולם בטרם גמר התיקון בסוף השבעים שנה שניתנו לי. והוא כי

הנה תיקונו של אדם הראשון הוא תיקון העולם, כי על ידו בעונו נתקלקל העולם, ואינו נתקן אלא על ידו כמו שאמרו ז"ל (בראשית רבה יב ה) כל תולדות שבמקרא חסרים חוץ משנים אלה **תולדות השמים** (בראשית ב ד) **ואלה תולדות פרץ** (רות ד יח), כי ששה דברים שנתקלקל העולם מהם נתקנים על ידי בן פרץ הוא אדם הוא דוד הוא משיח כנודע.

ואם אינך עושה בגיני עשה בגין כבוד שמך הגדול שעתיד להיות על ידי, והוא כי שמך הגדול שקראך אדם הראשון אשר אני אני הוא, כמו שאמרו ז"ל (בראשית רבה יז ה) **אני ה' הוא שמי** (ישעיה מב ח), הוא שמי שקראני אדם הראשון, ואז יהיה שלם ולא יהיו שתי אותיותיו בלתי מתחברות לשני חברותיהן, כמה דאת אמר **כי יד על כס י-ה** (שמות יז טז ועיין רש"י שם).

והנה השתלם דוד לתקן פגם אדם הראשון הוא ממחר תיקון המלא השם בארבע אותיותיו יחד, והוא על ידו, כי על כן הוא אומר **כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא** (תהלים קטז יג), ועל כן בראות דוד בקרב ימיו שהיה על ערש דוי ויירא פן ימות טרם יגמור התיקון, אמר, הנה עצמותי מצטערים על המצות שלא אעשה אם אמותה הפעם, וגם **נפשי נבהלה** על הנוגע אליה, ואתה ה' על כבוד שמך אשר אין לה שיעור, **עד מתי**, למה לא תחוש למהר רפואתי ואתקן פגם האדם, וישוב שמך לאיתנו, וזהו **ואת ה'** כלומר ואתה שם בן ארבע שנפרדים שני אותיותיך מהשנים האחרות, **כי יד על כס י-ה**, שאחדות ארבעתן הוא אחדות נמרץ התאב מהיותך ה' מלא, **עד מתי** תאחר.

ועל כן (ה) **שובה ה'** בכל ארבע אותיותיך אלה, ועל פי דרכך **חלצה נפשי** כי חלקי ה' אמרה **נפשי** ובישועתך תוושע גם היא, וזה תעשה למען שמך כי בתיקוני תלוי כבוד שמך כמדובר. וכל זה הוא לענין הנפש, אך לענין הגוף **הושיעני למען חסדך** כי איני כדאי כי אם על צד החסד, והוא כדרך כל מלך שבשמחת גדולתו גומל חסדים טובים גם לבלתי כדאים. **או יאמר למען חסדך** שיבוא **חסדך** שהחייטני מלהיות נפל לידי גמר.

ו כי אין במות זכרך בשאול מי יודה-לך :

ז יגעתי באנחתי אשחה בכל-לילה מטתי בדמעתי ערשי אמסה :

ח עששה מכעס עיני עתקה בכל-צוררי :

ט סורו ממני כל-פעלי און כי-שמע יהוה קול בכיי :

(ו) **כי אין במות זכרך וכו'.** אמר הנה עוד טענה אחרת לבל אמות מחולי זה, והוא במה שידענו כי אין אור גיהנום שולט בתלמידי חכמים, קל וחומר מסלמנדרא (חגיגה כז א), ואפילו

לאלישע אחר אמרו מידן לא נדייניה דאיעסק בתורה (חגיגה טו ב), וכל שכן דוד ע"ה, שהוא עדינו העצני (שמואל ב' כג ח) יגע ומתעדן על דברי תורה יומם ולילה (מועד קטן טז ב), והוא היה ראש הקבלה וראש הסנהדרין (עיין רש"י שמואל ב כג ח).

ונבוא אל הענין, אמר אין במיתתי שבח לה' אם אמותה טרם אטהר מכל חטא, כי הלא אין במות זכרך כי לא יזכרוך לברך את מי שסלקני מן העולם, כי איני מאותו הגדר חלילה. וגם שהמתים בלתי כשרים ומתמרקים בגיהנום ומשם עולה שבח לה', כמאמר רבותינו ז"ל (**ילקוט תהלים** רמז תתלג) גדול השבח העולה מגיהנום מהעולה מגן עדן שאומרים יפה דנת יפה חייבת וכו'.

ובזה יאמר אחר **כי אין במות זכרך** שאיני מגדר אותם שמזכירים אותך בהלל לה' על מותן, אם כן גם **בשאל** הוא גיהנום **מי יודה לך** כלומר האם אני, כי לא יתכן אהיה מהנדונים שם שאודה לה' שיפה דן, כי הלא עסקתי בתורה.

(ז) **כי הנה יגעתי באנחתי**, כי היגיעה הידועה ומיוחדת לי היא יגיעת התורה אין צריך לומר כשלא היה לי צער, כי אם **יגעתי** אפילו **באנחתי** הוא בימי צערי, ובכן אין גיהנום שולט בי.

ושמא תאמר אם כן איפה במה תתמרק אשמתך אם אמלל אתה מחמת עוון, הלא הוא כי מעתה **אשחה כו'**.

או יאמר הנה אתה ה' שהזכרתי מידת רחמים לא יזכר במותי, שיברכוך שרחמת על העולם בסלוקי, ולו יונח שהייתי יורד שאול להתמרק ותעלה לך שבח משם, הנה **[ו] בשאל מי יודה לך** שם הרחמים הנזכר, כי לא יודו שם רק את מידת הדין שיפה דן, אך **מי יודה לך** שם הרחמים שאני דובר בך, והנה טוב לך תחייני ותרפאני ואודה על רחמיך, שהוא שבח גדול לך משאודה על מידת דינך.

ומה תאמר במה תכופר אשמתך, הלא הוא, כי עד כה **[ז] יגעתי** בתורה המתשת כחי, **באנחתי** השוברת חצי גופו של אדם כנודע מרבותינו ז"ל (ברכות נח ב) להכניע האיברים אשר חטאו לך, ומעתה עוד אוסיף להכניע גם סרסורי דעבירה הם עין ולב, כי אשחה בכל לילה מטתי הוא כללות המטה שאני בה, **בדמעתי ערשי** שהוא חלק מהמטה שאני שוכב בה, **אמסה** בדמע העין היוצא מהלב, כי אשר לבו שמח לא תרדנה עיניו דמעה, וזה יען כי שניהם היו סרסורים על מה שאיברי גמרו עוון במטתי, על כן ישחו אותה, ויותר במקום השכיבה ש"ימסו" אותה.

ושמא תאמר למה עד כה לא הפלגת בדמעות עינך כאשר תעשה לעתיד, הלא הוא כי הנה **(ח) עששה מכעס עיני** כי מחמימות כעסי יבשה ותרקב, **ועתקה** ותתיישן, שהוא גם כן כלוי הלחות. ואין לומר שאם כן איך עין נרקבת וישנה תהיה לה לחות להוריד דמעות לשחות **בכל לילה מטתי כו'**, הלא הוא כי זה היה **בכל צוררי** שהיו מצירים אותי, אך עתה בטלו צוררי, כי על כן אני אומר **(ט) סורו ממני כל פועלי און** מלהצר לי, והטעם **כי הנה שמע ה' קול בכיי** הוא קול שאמרתי שאבכה לפניו **[ז] שאשחה בכל לילה**.

י שמע יהוה תחנתי יהוה תפילתי יקח :

יא יבשו יבנהלו מאד כל-איבי ישובו יבשו רגע :

ואם יאמר איש האם עדיין לא בכית איך מעתה ייעשה פועל, הנה אינו מן התימה כי הלא כמקרה התפילה גם בזה יקרני, כי טרם אתפלל **(י) שמע ה' תחנתי** וקיבלה ואחר כך **תפילתי יקח** וישמענה, ולא תהיה תפילתי עליו למשא אחר שכבר קבלה, והוא מאמרנו (לעיל ד ב, ה ב) לאחד מדרכינו על פסוק **והיה טרם יקראו ואני אענה**, שאם שאענה ואסכים להעשות הדבר, עם כל זה לא אומר לו אל תדבר כי עניתך, כי אם אחר שואני אענה עוד הם מדברים ולא אמנעם, כענין **תאות לבו כו' וארשת שפתיו כו'**, כי אם ואני אשמע, כי ערבים עלי דבריהם, וזהו אומרו **שמע ה' תחנתי** עם כל זה ה' ברחמיו **תפילתי יקח**.

או יאמר, במה שידענו מרבתינו ז"ל (עבודה זרה ד ב) כי לא היה דוד ראוי לאותו מעשה אלא שאם יחטא יחיד לא יתיאש כי יאמרו לו כלך אצל דוד, ובזה יאמר **סורו**, כלומר סורו ממעשיכם הרעים **ממני** ממה שתראו בי ולימדו ממני, והוא **[ט] כי שמע ה' קול בכיי** שקבל תשובתי, כלומר, וכה יעשה לכם. ולא תחשבו שלא תהיו לרצון לפניו כבתחלה, כי אדרבה יתוסף לכם חיבה, והראיה, כי הנה מתחילה שתם תפילתי **ושמע בכיי** בלבד בהחילי לשוב, ועוד מעט הוסיף כי **שמע תחנתי** ואחר כך ששמע וקבל הוסיף ויקח תפילתי אשר שתם תחילה ולא מנעה, כמדובר למעלה בקודם.

או יאמר, הנה שלשה הדרגות עליתי בתשובתי זו למעלה מזו:

תחילה לא היה שומע רק **"דמעתי"** ולא תחנה ותפילה,

ואחר שבכיתי ושבתי מעוני עוד מעט, לא הוצרכתי לבכות לשיקבל ממני, כי אם **שמע ה' תחנתי** שהיא גדולה מסתם תפילה, וכל זה ביחיד, אך עדיין **תפילתי** כלומר בהיותי יחיד עדיין לא היה שומע,

ועתה גם **תפילתי יקח**, כי לא בלבד יקבלנה, כי אם גם לא היה מקבלה על ידי מלאך סניגור כי אם הוא בעצמו **תפילתי יקח**.

או יאמר [ט] סורו כו' כי הנה אמרו בגמרא (קדושין פא א) שמזהיר יתברך אל כחות חיצונים מחטיאי אדם שלא יחטיאו את רשומי הדור, דמכרזי ברקיעא הזהרו ברבי עקיבא ובתורתו הזהרו ברבי מאיר כו', וכדאמר להו השטן אלמלא דמכרזי עלך כו'. והנה באמת לכחות ההם המחטיאים פועלי האון יאמר להם, כי חרשי משחית המה, ועליהם יאמר סורו ממני כל פועלי האון בל תחטיאוני כי שמע ה' קול בכיי ורשום וקדוש אני לפניו. ובוטח אנכי כי במה ששמע ה' תחנתי שאמרתי [ג] חנני ה' כו' ותרפאני, ידעתי כי גם תפלתי שיסורו ממני כל פועלי און יקח.

(יא) יבשו ויבהלו מאד כו'. במה שתחלימיני ותחייני בכל הכתוב, יבושו ויבהלו מאד כל אויבי שיתכרכמו פניהם. ומה שאמרתי שעל מה שיבושו עוד יבהלו מאד הוא אם מחמת הבושה לא ישובו מיד בתשובה, אך אם ישובו לא אשניאם רק אוהבם נדבה ולא אחפוץ שיבושו מאד חלילה, רק הרגע הראשון שעל ידו הם שבים, וזהו ישובו יבושו רגע בלבד.

פרק ז

א שגיון לדוד אשר-שר ליהוה על-דברי-כוש בן-ימיני :
 ב יהוה אלהי בך חסיתי הושיעני מכל-רדפי והצילני :
 ג פן-יטרף כאריה נפשי פרק ואין מציל :

(א) שגיון לדוד וכו'. בראותו שאחרי רדוף שאול אחריו כאשר נתראה פנים וכנף מעיל שאול בידו, ואמר לו הקולך זה בני דוד (שמואל א כד יז), אז שר ושיבח. ואמר, שלא היה מחזיק הטובה לשאול כי אם לה' ששם בפיו דברים טובים, וזהו אשר שר לה' על דברי כוש בן ימיני, שעל דבריו שדיבר טוב לו, השיר והשבח לה' יאות, כי הלא כוש הוא [שאול] כמו שאמרו ז"ל (עיין מועד קטן טז ב) מה כושי זה אינו משתנה מעורו כך שאול אינו משתנה משנתו, עם היותו בן ימיני שהוא משורש קדוש.

וגם שדיבר טוב, לא אבטח בו אחרי כן שיקים את דברו הטוב, כי אם (ב) ה' אלהי בך חסיתי ולא בו. ולא מצדו אני ירא בעצם, כי הנה צדיק הוא, כי אם מרבים אשר אתו רודפים אותי, כדואג זיפים ודומיהם, המקוממים אותו עלי, וזהו הושיעני מכל רודפי.

ושמא תאמר, מה יסכון למו מועצותם אליו שיהרגך, הלא בעת הפועל הוא שב ומדבר לך דברים טובים כאב את בן ירצה, לזה אמר והצילני גם ממנו (ג) פן יטרף וכו', לומר הן אמת

שמתפייס הוא אחר המיתון או שיראה אות בזה שהראתי לו כנף בגדו, אך ירא אני מעת פתאומיות וטריפה **פן יטרף וכו'**, כי לא ימצא מי שיאמר לו מה תעשה, כי אם **פורק ואין מציל**.

או יאמר הנה הוא נכוה בשתי אשות:
 אחת, ממיתת הגוף פן יהרג,
 שנית ממיתת הנפש פן יהרוג את שאול ואנשיו, כענין יעקב ויירא מאד פן יהרג ויצר לו פן יהרוג (בראשית לב ח רש"י שם).

ועל סכנת הגוף אמר [ב] הושיעני מכל רודפי, את גופי שמא אהרג.
 והצילני [ג] פן יטרף כאריה נפשי,
 ומי הוא הטורף אותו שהוא **פורק ואין מציל** הוא היצר הרע, כי אין מציל מידו כי בא ליטמא פותחין לו, ואין מצילין מידו. פן יבער אפי פתאום ואשלח ידי במשיח ה' או שאר ישראל ותטרף נפשי.

ד יהוה אלהי אם-עשיתי זאת אם-יש-עול בכפי :
 ה אם-גמלתי שולמי רע ואחלצה צוררי ריקם :
 ו ירדף אויב נפשי וישג וירמס לארץ חיי וכבודי לעפר ישכן סלה :

ואם תאמר נא (ד) ה' כי הלא גם עתה כבר שלחת יד ותכרות כנף המעיל וגם על זה נענש כמו שאמרו ז"ל (ברכות סב ב), ואם כן איפה יהיה לך עיכוב לשאצילך מליהרג, הנה ה' אלהי **אם עשיתי זאת** שבידי שכרתי כנף המעיל, **אם יש עול** בזה, הוא **בכפי** שכרתי, אך לא בלבי ובנפשי.

ועוד כי אפילו (ה) **אם גמלתי** גמולו, הלא **שולמי רע** הוא ששילם לי הוא רעה תחת טובה, וכדין היה לגמול לו גמולו. ועוד כי אילו הייתי חולץ **צוררי ריקם** שלא הייתי אפילו כורת כנף מעילו כי אם **ואחלצה צוררי ריקם**, הלא (ו) **ירדף אויב נפשי**, אויב הוא שאול נפשי כו', והוא כי הלא על ידי ראותו כנף מעילו בידי הוא ששב אפו ממני, כי אמר (שמואל א כד יח) **אשר סיגרני היום בידך ולא הרגתני כו'**.

והתכת התיבות שלא בלבד ירדף גופי כי אם גם נפשי, כי בהכותו אותי לא אעצור כח לבלתי שלוח ידי בו או באנשיו, ועל ידי כן **וישג וירמס לארץ חיי** של גוף ונפש. **וכבודי** הוא המלכות, בשפלות **לעפר ישכן סלה**. כי לא ישקוט עד יחטיאני ואמות בעוון שאשלח ידי להרוג, וגם

יהיה לפוקה לאבד המלכות כמאמר אביגיל על דבר בעלה ולא תהיה זאת לך לפוקה (שמאל א כה לא). על כן טוב טוב היה שהנחתי רוגזו של יצרי בכרתי המעיל.

ז קומה יהוה באפך הנשא בעברות צוררי ועורה אלי משפט צוית :
ח ועדת לאמים תסובבך ועליה למרום שובה :

(ז) קומה ה' באפך וכו'. הנה אין ספק יחרה אף ה' על המצרים ורודפים להמית את דוד, אך לא אבה דוד רעה תבוא אליהם על ידו, כי גם ענוש לצדיק לא טוב (משלי יז כו), על כן אמר **קומה ה'** מעשות בהם משפט, ותהיה קימתך בהם **באפך** גם כן, כי אתה תשא את האף מלינקם מהם, וגם **הנשא בעברות צוררי** אשר נתמלאו עברות, ואותן **העברות צוררי** נעשו קטיגורים עליהם לכלותם כענין **ותמוגנו ביד עונינו** (ישעיה סד ו), וגם אתה ה' **הנשא בעברות צוררי**, כי תנשא מעליהם, וגם באותן הכחות שהם עברות צוררי שגם ינשאו בל יעשו גם הם בהם משפט.

ושמא תאמר כי אחר שנחרה אף ה', ועברתם כי קשתה, לא ישו בו ריקם כי אם עשו משפט ורוגז, על כן התיקון הוא כי **ועורה אלי כו'** כי תעורר למעלה **משפט צוית** לעשות אלי, שהוא האמור במזמור שני (לעיל ב ח) **שאל ממני ואתנה גוים נחלתך כו'**, שהוא מה שעתידה להיות על ידו לעתיד לבוא, ויהיה מאמר רבותינו ז"ל האומרים **(בראשית רבה מד כא)** כי בקש דוד לכלותם מעתה ולא הניחו אברהם כמה דאת אמר **וירד העיט על הפגרים וישב אותם אברם** (בראשית טו יא), וזה יאמר **ועורה אלי** [מעתה] משפט צוית (מעתה) לעשות לעתיד, כי אז על ידי התעוררות רוח משפט ההוא שתעורר אלי באופן אערוך מלחמה כוללת כאשר לעתיד שיתיצבו **מלכי ארץ כו' על ה' ועל משיחו** (לעיל ב ב), עשה מעתה, **(ח) ועדת לאומים** אשר **תסובבך** כאחד, שיתיצבו **מלכי ארץ כו' על ה'**, באופן שכל עדתם **תסובבך**, באומרים כי ממך הכל, ואז ועליה למרום לפקוד צבא המרום שובה **ושפוך עליהם זעמך** אשר היה על ישראל צוררי. אך בקשתו זאת לא נעשה כמו שאמרו ז"ל (שם) **וירד העיט כו'** שבקש דוד לכלות את האומות ולא הניחו אברם, וזהו **וישב אותם אברם**, שהוא כי יעץ עלינו להשתעבד למלכויות.

ט יהוה ידין עמים שפטי יהוה כצדקי וכתמי עלי :
י יגמר-נא רע רשעים ותכונן צדיק ובחן לבות וכליות אלהים צדיק :
יא מגני על-אלהים מושיע ישרי-לב :
יב אלהים שופט צדיק ואל זעם בכל-יום :

(ט) ה' ידין עמים וכו'. אמר כאשר ה' ידין עמים אז שפטני ה' כצדקי כו'. כי אז תערוך מעשי אצל מעשיהם, ותשפטני כצדקי וכתומי שהוא עלי, כי כל מצוה נעשה ממנה מלאך עליו. אך עתה איני חפץ תערוך צדקי עם צדקת שאול, כי מי יודע, וכמו שאמרו ז"ל (מועד קטן טז ב, שוחר טוב ז) שאמר לו הקדוש ברוך הוא אלמלא אתה דוד והוא שאול הייתי מאבד כמה דוד מפני שאול. אך מה שאני שואל להיות שתי הכתות יהודים, כמאמר ברוריה (ברכות י א) כי מי כתיב חוטאים "חטאים" כתיב, שיחזיר הוא יתברך את החוטאים בתשובה, ויתמו החטאות שחטאו.

ועל דרך זה אמר כאן, אשאלה ממך (י) שיגמור נא רע רשעים בדינם כמוני כהם, כי הרע הוא המשחית הנעשה בעונות "יגמר" ויכלה, כי תשיבם אליך ויכלה. ותכונן את מי שהוא צדיק ביני ובין שאול. וכל זה אני אומר למה שאיני מחזיק את עצמי לצדיק ממנו, כי הלא ובוחן לבות וכליות אלוהים צדיק כי הוא לבדו היודע מי הוא הצדיק.

ואל יחשדני שומע כי אני אומר כן לפנים ולא כן לבי כי אם שאני הצדיק, כי הלא אדרבה ביושר לבי הוא מה שאני בוטח ליושע, ואיך אדבר שלא ביושר לבב, וזהו (יא) מגיני שיש לי על אלוהים שאבטח יגן לי, הלא הוא להיותו מושיע ישרי לב, כי הוא ידע כי ישר לבב אני, וביושר לבב אני אומר כי ה' לבדו הוא היודע מי הוא הצדיק.

ומה שאני תמיד בצרות ומורדף בלי חשק, ואין יום שאין לי צרה, אין זו ראייה כי לא צדיק אני, כי הלא (יב) אלוהים שופט צדיק ומיסרו ועושה בו משפט והיה מביא היסורין כאחת, אלא שא-ל שהוא מידת החסד מחלקם ממנו מעט בכל יום, וזהו וא-ל זועם בכל יום שאוכל לסובלם.

או יאמר אלוהים הוא השופט מי הוא אשר יקרא צדיק, ואין צרותי ראייה שאיני צדיק, כי אדרבה חסד א-ל הוא היות זועם בכל יום כענין (ירמיה ל יא) ויסרתיך למשפט.

יג אם-לא ישוב חרבו ילטוש קשתו דרך ויכוננה :

יד ולו הכין כלי-מות חציו לדלקים יפעל :

(יג) אם לא ישוב וכו'. אמר, הנה חליתי פניך תחזירהו בתשובה באומרי (י) יגמר נא רע רשעים. ואם לא ישוב מדרכו, כי אם שיחזיק ברדיפתו, הנה חרבו ילטוש, כלומר חרבו אשר עתידה להמיתו ילטוש אותה להכינה מהר, וכן קשתו אשר דרך לנגדי מתחילה, עתה ויכוננה.

ומה שאמרתי שעתה **ילטוש חרבו** שנראה שכבר מוכנת לו החרב ליהרג בה אלא שבזה הוא לוטש אותה למהר הכנתה, הלא הוא כי הנה **(יד) ולו** לעצמו כבר **הכין כלי מות** מקודם לזה, אך עתה שמכין **חציו, לדולקים** ורודפים אשר ידלקו אחריו להמיתו במלחמה **יפעל**, ולא לי.

טו הנה יחבל-און והרה עמל וילד שקר :

טז בור כרה ויחפרהו ויפל בשחת יפעל :

יז ישוב עמלו בראשו ועל-קדקדו חמסו ירד :

יח אודה יהוה כצדקו ואזמרה שם-יהוה עליון :

ואין לומר כי אחר שאומר שלא ירדפני עוד יקיים דברו, לא כן הוא, כי אחר שהחל ברעה אין להאמינו, כי **(טו) הנה יחבל און** ששלח הזפים לאמר **לכו נא הכינו עוד ודעו את מקומו כו'** (שמאל א כג כב), ומיד **והרה עמל**, כי **וילך שאול ואנשיו לבקש כו'** (שם כה). אחרי התחלות רעות אלו לא ימשך אמת ובטחון בדבריו, כי אם **וילד שקר** שודאי התולדה תהיה שקר, כי ישקר בהבטחתו ולא יקימנה.

ומה שאמרתי שכבר הוכנו לעצמו, הוא, כי **(טז) בור כרה** בקבלת לשון הרע על נוב עיר הכהנים **ויחפרהו** שהמיתם, **ויפול בשחת יפעל**, כי **(יז) ישוב עמלו בראשו** שיהרג על אותו עוון, **ועל קדקדו** הוא זרעו, שיוצאים מן הקדקדק כנודע (רש"י חולין מה ב ד"ה שאינו מוליד) כי משם טפת הזרע יוצאה, גם כן **חמסו ירד**, וכן היה כי מתו עמו שלשת בניו.

(יח) אודה וכו'. יאמר כי מי יוכל להודות לה' על כל ענייניו ולא יאמרו לו סיימתינהו לכולהו שבחי דמרך (ברכות לג ב), אך **אודה ה' כצדקו** שעושה עמי בלבד, וגם **אזמרה שם ה'** שאינו כשם מלך בשר ודם שאין בשמו ממש רק בעצמו, אך הוא יתברך שמו גם כן **עליון** כנודע.

או יאמר, הנה אנכי בצרה רדוף ומצטער, ומצד אחר עשה הוא יתברך עמי צדקה שמצילני מן המות, לא אחוש על צערי, **ואודה ה' כצדקו** על ההצלה, ובשכר זאת אבטח בה' שאזכה לעלות במעלה חלף צערי זה שאני סובל, וזהו **ואזמרה שם ה' עליון** כי אבטח שאזמרה שם ה' בהיותי עליון נצב מלך.

פרק ח

א למנצח על-הגתית מזמור לדוד :

ב יהוה אדנינו מה-אדיר שמך בכל-הארץ אשר-תנה הודך על-השמים :

הנה הסכימו רבותינו ז"ל (שבת פט א) כי פסוק זה מלאכי השרת אמרוהו שתנתן להם תורה. והנה ראוי לשים לב איך בקשו תורה, אם בדרך פשטיותה אין להם מבוא לבוא אליה, ואם דרך סודה אשר כל התורה שמותיו של הקדוש ברוך הוא, למה לא ניתנה להם שהם רוחניים גדולי הערך, ולבני אדם בעלי החומר קלי האיכות יתן דרך פשטה.

ובכן נבוא אל ענין המזמור בשים לב.

א. אל מלת אשר שהיא מיותרת באומרו אשר תנה.

ב. ועוד אומרו (ג) **מפי עוללים כו'**, איך יתקשר אל הקודם,

ואיך יוסד **עוד** (שם) מפיהם, ופה להם ולא ידברו.

ג. וגם אומרו **צורריך** (שם) משולל הבנה.

ד. עוד מי הכניס בזה **אויב ומתנקם** (שם)

ומה ענין שתי תוארים אלו.

ה. ועוד כי אומרו (ה) **מה אנוש כי תזכרנו** היה ראוי לומר אחר אומרו אשר (ב) **תנה הודך**

על השמים, כי הם סוף דברי מלאכי השרת.

ו. ועוד כי פסוק (ד) **כי אראה שמיך** אינו מתקשר לא למעלה ולא למטה.

ז. וגם כפל אומרו (ה) **אנוש כי תזכרנו וכן אדם כו'**

ח. ומהו (ו) **ותחסרהו מעט כו'**, וידוע מה שאמרו ז"ל (ראש השנה כא ב) כי על משה ידבר

ומי הכניסו פה.

ט. ועוד אומרו (ז) **תמשילהו כו'** שמורה שהשליטו על הכל ויצא (ח) **בצנה ואלפים**.

י. וגם אומרו (ח) **כלם** האם כחו הוא היות כלם.

יא. ועוד שלא פרט רק **צנה ואלפים**, ואיה כל יתר העולם, ודרך תוספת אמר (שם) **וגם**

בהמות שדי.

יב. ועוד אומרו (ט) **צפור שמים כו'**,

מה צורך אומרו **שעובר ארחות ימים**.

יג. ואומרו **עובר לשון יחיד**.

יד. ולמה חזר לומר (י) **ה' אדונינו כו'**.

אמנם הנה בגדר מדרגת האדם נתחלפו הדעות.

אחת, כי נפשו אלוהים הוא אשר נתנה חלק אלוה ממעל, וגם כי הליבשו יתברך כתנות עור

ובשר לא יעצרנו הגשם מלהיות גבוה מעל מלאכי אלוהים, אך צדיקים ומעם בני ישראל.

שנית, כי גם כי נפשו מלמעלה, אך הוא שפל האיכות מן המלאכים, כי הוא מלובש בחומר והמלאכים שכלים נבדלים רוחניים בעצם.

שלישית, [כי הקודמים] מקטינים ערכו מן המלאכים, אך לא מן הגלגלים. ויש מקטינים ערכם גם מן הגלגלים.

רביעית, האומרים כי **מותר האדם מן הבהמה אין**, כי כמות זה כן מות זה, כי נפשם לא שכל נבדל הוא, כי אם מתהווה עמו כרוח הבהמה, ותפסד עמו במותו, רחמנא ליצלן מהאי דעתא.

והנה **הדעת הראשונה** היא דעת חכמי האמת והצדק, שמעלת הצדיקים גדולה ממעלת מלאכי השרת, ולא בלבד בספר הזוהר, כי אם גם במדרש אמרו רבותינו ז"ל (**בראשית רבה** עח א):

מי גדול השומר או הנשמר, **כי מלאכיו כו' לשמרך** (תהלים צא יא), מי גדול הנושא או הנישא?

ונאמר **על כפים ישאונך** (שם, שם יב). מי גדול הנותן רשות או הנוטל רשות שנאמר **שלחני כי עלה השחר** (בראשית לב כז)?

וכן כתיב **ורוה די רביעאה דמי לבר אלהין** (דניאל ג כה), קדמאה לא נאמר אלא רביעאה. ורבים אין מספר למאמרי רבותינו ז"ל המכריזים כי גדול הצדיק לפניו יתברך ממלאכי השרת, כי על כן היו ששים רבוא מלואים את יעקב ושלח שלוחים אל עשו אחיו, ועל כן **"קדמו שרים"** (לקמן סח כו) הם ישראל לומר שירה **"אחר נוגנים"** (שם) הם מלאכי השרת. אך **מלאכי אלוהים עולים ויורדים** באיכות האדם, שדעתם הסברא השנית.

והנה בא דוד ברוח קדשו להחזיק סברא הראשונה ולבטל השניה והשלישית, ובשניה החל והיא דעת מלאכי השרת שאמרו **(י) ה' אדונינו** כלומר למה שאתה ה', **אדונינו** תקרא, כי זה כבודך ליקרא אדון לנו ולא לבעלי חומר.

ואם כונתך לפרסם שמך בארץ, הנה אין צריך, כי הנה **מה אדיר שמך** כבר **בכל הארץ** על ידי יציאת מצרים, אך התורה תנה לנו ולא לחומריים, כי גם שיש פשט בה, הנה החלק אשר תנה אינו הפשט, כי אם הודך הוא דרך הסוד על השמים, שהוא לרוחניים שרפי קדש, כלומר כי אך הפשט ינתן לבני אדם כי להם יאתה. הנה כי היה דעתם כי אין מדרגתנו שוה למדרגתם, כי אנחנו החומר והמה הרוחניים.

ג מפי עוללים וינקים יסדת עז למען צורריך להשבית אויב ומתנקם :

ד כי-אראה שמיר מעשה אצבעתיך ירח וכוכבים אשר כוננתה :

ואומר דוד ברוח הקדש הנה **(ג) מפי עוללים ויונקים יסדת עוז** לנו לנצחם, והוא כי עוללים יקראו אחר השלם ימי היניקה, כמה דאת אמר **עוללים שאלו לחם** (איכה ד ד), ויונקים הם תוך עשרים וארבע חדש של יניקה.

והנה אמרו רבותינו ז"ל (סוטה יא ב) כי בגלות מצרים היו מעוברות יוצאות ויולדות בשדות והיה הקדוש ברוך הוא מבליען בארץ והיה מזמין הקדוש ברוך הוא לכל אחד בחלל הארץ כשני דדין והיו יונקים מאחד דבש ומאחד חלב, ולא בלבד עשרים וארבע חדש של יניקה, כי אם עד שהיו גדולים, והיו יוצאים אחר זמן שהיה הקדוש ברוך הוא פותח הקרקע ויוצאים עדרים עדרים וכל אחד מכיר את אביו, ואלה היו אשר על הים היו מורים באצבע ואומרים **זה אלי ואנוהו** (שמות טו), כי ראוהו **צח ואדום** כאשר בהיותם יונקים שהיה הקדוש ברוך הוא מתראה להם כבחור **צח ואדום**, וזה לא נעלם ממלאכי השרת, ואין לנו טענת עוז לנצחם גדולה מזו, כי מלאכי השרת עם היותם רוחניים אין רואים את הקדוש ברוך הוא ואומרים איה מקום כבודו, ואותם הנערים מלובשים בחומר הורו באצבע ואמרו **זה אלי**.

הנה כי גדולה מעלת האדם השלם ממעלת מלאכי השרת להיותם מקבלים גם סוד התורה. וזה אמר מפי אותם שהיו **עוללים ויונקים** שאחר זמן יניקתם בהקראם עוללים כמה דאת אמר **עוללים שאלו לחם**, עדיין היו יונקים, אשר לא היה זה כי אם שם, כי עד שהיו גדולים ראויים ללכת מצרימה עדרים לבקש אבותם היו יונקים דבש וחלב מתחת לארץ, מפיהם של אלו שהוא באומרם **זה אלי ואנוהו יסדת עוז** לנו נגד מלאכי השרת.

ולמה היה מאמר **פי עוללים ויונקים למען צורריך** הם עוזא וסיעתו הבאים נגד ישראל לעזור את פרעה שנאמר עליו (שמות טו) **אמר אויב ארדוף אשיג כו'**, שהיה בא להנקם מישראל, ועל ידי מאמר **פי עוללים ויונקים** ריחם ה' והכניע צורריו, והושבת **אויב ומתנקם**.

ועוד ראה על מעלת האדם, הוא, כי נבראו שמים וכל צבאם בשבילו, וזהו **(ד) כי אראה שמיך וכו'**, והוא כי טענת האומרים כי **מותר האדם מן הבהמה גדול**, הלא היא, כי לא יחשד פועל חכם יוציא עשרת אלפים ככר כסף לעשות מחט ברזל אחד, וזה יאמר **כי אראה שמיך** הגדולים **מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננתה** לעבודת האדם לאותות ולמועדים ולמגד תבואות שמש וגרש ירחים ושימושי הכוכבים, שכולם לעבודת האדם.

ה מה-אנוש כִּי-תִזְכְּרֶנּוּ וּבֶן-אָדָם כִּי תִפְקְדֶנּוּ :

ו וְתִחַסְרֶהוּ מֵעַט מַאֲלֵהִים וְכִבּוּד וְהִדָּר תִּעְטָרֶהוּ :

ז תִּמְשִׁלֶהוּ בְּמַעֲשֵׂי יָדָיךָ כֹּל שֶׁתֵּה תַחַת-רַגְלָיו :

והנה **(ה) מה אנוש כי תזכרנו** לברוא כל זה לעבודתו מצד עצמו, ולא מצד היותו **בן אדם כי תפקדנו**. אך הוי אומר כי לא על היותו **אנוש** או **בן אדם** הוא מכינו, אך הוא מפאת נפשו, שודאי היא גדולה מהדברים שנעשו לעבודתו, ולא יחסרנו הגשם.

ולא עוד כי אם **(ו) ותחסרהו כו'**. והוא מאמר ספר הזוהר (ח"א ט ב) ששאל גוי אחד על מקרא שכתוב **כי בכל חכמי הגוים כו' מאין כמוך** (ירמיה י ז), וכי בחכמי ישראל יש כמוהו, והשיבו לו כי כן הוא כי בכל חכמי הגוים אין עושה כמעשיו יתברך כי אם בחכמי ישראל, כי מי היה בחכמי הגוים יאמר **שמש בגבעון דום** כיהושע (יהושע י יב), או ימטיר בבקר לא עבות כשמואל (עיין שמו"א יב יז), ככל צדיק מושל ביראת אלוהים (שמו"ב כג ג), נמצא שחכמי ישראל נדמו לאלוהים, וזה יאמר **ותחסרהו מעט מאלוהים** כי כמעט הוא כאלוהים אומר ונעשה רצונו, ולא תקפיד עליו, כי אם אדרבה **וכבוד והדר תעטרהו** שמתגדל שמך על ידו.

ופירש במה **תחסרהו מעט מאלוהים** הוא כי **(ז) תמשילהו במעשה ידיך**, הם שמים וארץ, כי ידיו יתברך נטו שמים, ואומר (ישעיה מח יג) **אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים כו'**, בכל אתה ממשילו כענין יהושע שמשל בשמים לעכב תנועתם ודומה לזה, **וכל שתה תחת רגליו** כענין רבי חנינא בן דוסא מי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק (תענית כה א) וכיוצא בזה.

ח צנה ואלפים כלם וגם בהמות שדי :

ט צפור שמים ודגי הים עבר ארחות ימים :

י יהוה אדונינו מה-אדיר שמך בכל-הארץ :

ושמא תאמר הלא מה יועיל שבחך גדר ישראל מקבלי התורה והמה נבזים ושפלים גם בין יתר בני אדם, לזה אמר אם יתמהמה חכה, כי דע איפה כי כאשר יבוא זמן **(ח) שצנה ואלפים כלם וגם בהמות שדי**, הם חיות היער, יהיו יחד שהוא זמן שגר זאב עם כבש. אז **(ט) צפור שמים** הם מלאכים המתייחסים אל ה' שמכונה שמים, **ודגי הים** הם מלאכים המתייחסים אל השכינה המכונה בתואר ים, וגם לויתן שהוא **עובר ארחות ימים** כדעת המתרגם, כלם יודו אז ויאמרו **(י) ה' אדונינו כו'** ולא יאמרו עוד **[ב] "תנה הודך על השמים"** כבתחילה.

[י] ה' אדונינו כו'. אחר שהוכחנו שהאדם עיקר העולם, נמצא מסקנא דמלתא שאינו כדברי המלאכים האומרים **[ב] ה' אדונינו כו'** שכיונו שה' אדון למו יקרא ולא לבני אדם שאינו כבודו,

ואמרו שכבר [י] מה אדיר שמך נודע בכל הארץ בלי החשיב את ישראל לתת להם תורה, עתה אנו אומרים כי אנו העיקר, כי ה' אדונינו יקרא.

וגם מה שאמרו כי מבלי היות ה' אדונינו כבר אדיר שמך בכל הארץ, לא כן הוא כי אדרבה בהיות ה' אדונינו אדיר שמך מה שאין כן בלעדנו, כי אם אין ישראל אין עולם, ואיך יהיה אדיר שמו בכל הארץ בלעדנו.

פרק ט

א למנצח על מות לבן מזמור לדוד :

ב אודה יהוה בכל-לבי אספירה כל-נפלאותיך :

ג אשמחה ואעלצה בך אזמרה שמך עליון :

ד בשוב-אזיבי אחר יכשלו ויאבדו מפניך :

(א) למנצח על מות לבן וכו'. אמרו רבותינו ז"ל (שוחר טוב כאן) שאמר כן במות הבן שנולד לו ראשון מבת שבע, שאמר שאם לא היה מת היה בדעתו שלא נמחל עונו, עתה שמת ידע שעל ידי כן נמחל, ויהיה לדעתם זה טעם אל אומרו לבן, ולא אמר הבן, לרמוז על פי דרכו שנתלבן מעונו על ידי מות הבן. ולפי זה יאמר, על מות לבן הוא מזמור לדוד, מה שאין כן זולתו רק קינה מיבעי ליה לאיש כי ימות בנו.

או יאמר על דרך זה בשום לב אל אומרו למנצח (ושיר) [ומזמור], וגם אומרו על מות לבן בין שניהם. אך הנה דרך אנשים שבמות בנו גם שימחל עונו הוא דואג ואינו מקיים מצות ה' לברך ברוך דיין האמת בשמחת לבו כאשר באומרו שהחיינו או הטוב והמטיב כמשנת חכמים (ברכות ס ב) מפסוק ואהבת את ה' וכו', ומברך בדאגה. אך דוד במות בנו זה, שמח, ויקם ויאמר שימו לחם, גרם זה שברך דיין האמת בכל לבו. ובזה יאמר למנצח כו' לומר על היות לי תואר למנצח שהוא תואר שמחה על מות לבן שלא כדרך אנשים על כן מזמור לדוד, יען שעל ידי כן אקיים המצוה לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה בשמחה, כי אני (ב) אודה ה' בכל לבי [א] על מות הבן.

ומה נשתניתי אני מזולתי לשמוח מה שלא יעשה זולתי גם שימחל לו עוון במות לו בן, הלא הוא כי שתי דאגות היו לו:

אחת מות הגוף,

שנית איבוד העולם הבא על חילול השם,

אך עתה למה שעל ידי כן נמחל עוני ואדע שלא אמות בעולם הזה כי אחיה ואספר מעשי י - ה, וזהו **אספרה כל נפלאותיך** באורך ימי בכל שירי זמירותי, וגם אהיה בן העולם הבא כי לא אירא פן על ידי מה שנתחלל שם שמים על ידי לא אזכה לעולם הבא, כי הלא עתה שלקיתי ידעתי (ג) **שאשמחה ואעלצה בך** אתך בעולם הבא, וגם אזכה **שאזמרה שמך עליון**, והוא כי אמרו רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני תהלים רמז תתלג) כי יותר שבח עולה מגיהינום יותר מגן עדן שמהלל הרשע בגיהינום לאלוהי המשפט ואומר יפה חייבת וכו', אמר גם שאם הייתי בגיהינום הייתי משבחך, טוב טוב עתה **שאזמרה שמך** בהיותי **עליון**, מהיותי בגיהינום שהוא בהיותי תחתון.

או יאמר לא כיורדי בור שמהללים שם הדין שיפה חייבו, אך אני אזמר שם ה' העליון שריחם עלי.

(ד) **בשוב אויבי אחור וכו'.** הנה הייתי בן מות, ואחר כך באומרי **חטאתי כו'** (שמו"ב יב) אמר לי הנביא גם ה' העביר חטאתך לא תמות, אפס כי הבן הילוד לך מות ימות (שם), הנה כי תחילה הייתי חייב מיתה ועתה הבן הזה מת תחתי ונתכפרתי, לכן **בשוב אויבי אחור**, אל מה שהיו אומרים בתחילה, שהוא **אחור**, שהייתי חייב, ויאמרו לי הבא על אשת איש מיתתו במה (סנהדרין קז א), אין ראוי להאריך להם, כי אם שמיד שיכשלו בלשונם, יאבדו, וזהו **יכשלו** ויאבדו מפניך שלא יהיה להם חלק לעולם הבא לעמוד לפניך, כי לא כן ידברו.

ה כִּי-עֲשִׂיתָ מִשְׁפָּטִי וְדִינִי יִשְׁבֶּתָ לְכֹסֵא שׁוֹפֵט צְדָק :

ו גְּעַרְתָּ גּוֹיִם אַבְדָּתָ רָשָׁע שָׁמֵם מַחִית לְעוֹלָם וְעַד :

ז הָאֹיֵב תִּמּוּ חֲרָבוֹת לְנִצָּח וְעָרִים נִתְּשַׁת אַבְד זְכָרָם הָמָּה :

ח וַיְהִי לְעוֹלָם יֵשֵׁב כּוֹנֵן לְמִשְׁפָּט כֶּסֶא :

(ה) כי הנה עשית משפטי ששפטתי אני באומרי חי ה' כי בן מות האיש העושה זאת (שמו"ב יב) וחייבתני מיתה, ואחר כך עשית דיני שדנתני להחליפני בבני זה ולא נשאר חיוב מות עלי כאומרך לא תמות אפס כו' הבן הילוד לך מות ימות (שם).

ואין לומר כי אתה ה' מידת הרחמים שאני דובר בך, ויתרת, והוא ענין מאמרם ז"ל (ויקרא רבה כד ב) על פסוק ה' נתן וה' לקח (איוב א כא), כי הקדוש ברוך הוא כשנותן הטובה, ה' נתן, ואינו נמלך בבית דינו, אך על הרעה נמלך, וזהו וה' לקח, שהוא ובית דינו כדי ליקח שהוא על הרעה.

ובזה יאמר, הנה אין לאויבי פתחון פה לומר שהטובה שעשית לי במחילת חטאי שלא אמות, היה ויתור של מידת רחמים, ושעוד יד מידת הדין נטויה היום או למחר לקטרג עלי, כי הלא בזה אתה ה' בעל הרחמים, **ישבת** עם בית דינך וחייבתני מות כענין **וה' לקח**, אלא שאח"כ באומרי חטאתי מזגת הדין עם בית דינך ונתת תחתי את הילד הזה. וזהו **ישבת לכסא כו'** לומר **ישבת** שהוא ישיבת דיינות **לכסא** הוא בית דינך כנודע, ואז **שופט צדק** שמזגת הדין שהוא שורת הדין נוטה אל צדקה כמדובר, נמצא שלא נשאר לאויבי מקום לומר שעודני חייב.

ואין לומר כי עדיין יש מקום לבעל דין לחלוק ולומר, אם היה הוא ובית דינו לא היה מיקל כל כך שבמות הבן כיון שנעשה בעבירה ינכה מיתתך, אלא ודאי שהיה על פי מידת רחמים ונשאר עדיין מקום למידת הדין לקטרג, לזה אמר **(ו) גערת כו'** לומר אין ראייה ממה שמיקל בדין שלא היה הוא ובית דינו, כי הלא נמצא פעם מכביד ופעם מיקל לפי הענין והכל על ידי הוא ובית דינו, כי הנה **גערת גוים** בדור הפלגה, שהקלת ולא היתה רק גערה בעם שהפיצם ה' בלבד, ולא המיתם, ולא איבד ארצם, עם היותם לוחמים על ה', ובדור המבול שלא היה כל כך עוון, איבד העם ולא הערים, כי **אבדת רשע**, שלא נשאר אפילו רשע אחד, כי אם נח איש צדיק היה, אך כל השאר **שמם מחית לעולם ועד**, כי אם **(ז) האויב תמו, חרבות לנצח**, חרבות שלהם נשאר לנצח. ובמקום אחר, זה וזה, כי **וערים נתשת** הם סדום וחברותיה שארצותם נתש, **ואיבד** גם **זכרם** של העם, וזהו אומרו **המה** שחוזר אל העם, ולא אמר "הנה", כי איבד ערים ועם.

הרי כי מקום החמיר ומקומות היקל, ועם כל זה **(ח) וה'**, הוא ובית דינו, **לעולם ישב** ודן, כי הכל היה על ידי הוא ובית דינו, הלא הוא כי **כונן למשפט כסאו**, כי בדור הפלגה נאמר (בראשית יא ה) **וירד ה' לראות** שהוא לדין כנודע, ובמבול נאמר (שם ו יז) **ואני הנני מביא כו' כי ואני**, הוא, אני ובית דיני, כמפורש אצלנו בביאור התורה כמפורש **בבמדבר רבה** בפירוש, ובסדום נאמר (שם יט כד) **וה' המטיר** שהוא ובית דינו, כי זה דרכו יתברך שאין עושה משפט ודין אלא בהמלכת בית דינו כמו שאמרו ז"ל על ה' **נתן וה' לקח** כשמטיב אינו נמלך בבית דין אלא ה' **נתן** אבל ליקח שהוא פורענות **וה' לקח** הוא ובית דינו, וזהו **כונן למשפט כסאו** שכונן ומסדר למשפט תמיד כסאו שהוא בית דינו כנודע.

ט והוא ישפט-תבל בצדק ידין לאמים במישרים :

י ויהי יהוה משגב לדרך משגב לעתות בצרה :

יא ויבטחו בך יודעי שמך כי לא-עזבת דרשיך יהוה :

ושמא תאמר אם כן מה נשיב על הקושיא למה בדור הפלגה שנלחמו עם ה' ולא מתו רק שפיזרם, ודור המבול שלא חטאו כל כך ספו תמו, והנה זה הקשו רבותינו ז"ל (**בראשית רבה** לח ו) והשיבו כי דור הפלגה היה לכל העולם יחד אחדות מה שאין כן בדור המבול. וזה יאמר פה והוא שהוא (**ח**) **וה'** הוא ובית דינו הנזכרים (**ט**) **כשישפוט תבל** שהיה כל תבל יחד שהוא בדור הפלגה, **ישפוט** בבחינת **צדק**, שהוא משפט של צדקה שמיקל עליהם, אך כשהם נפרדים הנקראים **לאומים** לשון רבים, אז הוא בבחינת **מישרים**, שהוא בנקודת היושר בלי ויתור כלל. ויוצא מכלל דבריו כי גם בדינו א-ל דעות ה', ראה בחינת הקל בדינו כענין מאמרם ז"ל (עבודה זרה ד ב) לא היה דוד ראוי לאותו מעשה כו', וכיוצא בזה.

ויהי ה' משגב לדך כו'.

לבוא אל הענין נזכירה מאמרם ז"ל (**שמות רבה** מה ו) על פסוק **והנתי את אשר אחון** (שמות לג יט) שהראה הקדוש ברוך הוא למשה אוצר גדול ואמר לו אוצר זה למי אמר לו למי שאין לו כו', שיהיה, שאין לו עוון רק העדר זכויות. ועל דרך זה יאמר דוד הלא בי מצאת בהצטרף עם בית דינך זכות להצילני ותשפוט צדק, אמנם מה שאבקש ממך הוא, כי **ויהי ה' משגב לדך** מזכויות, להצילו מבית דינך המחייבו על דלות זכותו, ולא בלבד כאשר יקדים תפילה לצרה, כי אם גם **משגב לעתות** שהוא כבר **בצרה** וזהו **לעתות בצרה**.

וזהו ליחיד, אך לרבים גם שלא ידרשו ויתפללו (**יא**) **יבטחו בך יודעי שמך**, במה שהם יודעי שמך בלי תפילה שלא דרשוך, כי אשר דרשוך, איני צריך לבקש עליו, כי הלא מאלריך **לא עזבת דורשיך ה'** בעל הרחמים ביד הדין.

או יאמר, בשום לב שאומר **משגב** שני פעמים,

ואומר **לעתות** ולא אמר בעתות.

אך הנה ידענו כי אין בטחון לישראל בגלויות גדול משם הגדול, כענין **כי יד על כס י-ה** (שמות יז טז עיין רש"י שם), וגם ארבע אותיות כנגד ארבע גאולות.

ונבוא אל הענין, והוא, כי אחרי אומרם כי כל צרה היא על ידי שם ה' עם בית דינו, אמר אם כן הדרך שדלותו על ידי ה' ובית דינו, אחלה פניך ה' תהי לו **משגב** ממידת הדין, ולא להסיר דלותו והעשירו, כי הלא הסכמת עם בית דינך לרוששו, כי אם שתהיה לו **משגב לעתות בצרה** כי לא תוסר צרת דלותו, כי אם שלעתות דוחקו אשר לו ביותר בהמשך הצרה תהיה **משגב** לו ממידת הדין להרויחו, ועל ידי כן **יבטחו בך יודעי שמך** שבגלות שיודעים כי בארבע אותיות שמך יהיו למו ארבע גאולות, במה שיראו **כי לא עזבת דורשיך ה'** ביד מידת הדין, כך לא תעזוב אותם בגלות, ויצדק זה במאמרם ז"ל (**עיין שוחר טוב** כאן) פה אחד, כי פסוק זה על גלות ישראל ידבר.

יב זמרו ליהוה יושב ציון הגידו בעמים עלילותיו :
יג כי-דרש דמים אותם זכר לא-שכח צעקת (עניים) [עניים] :

(יב) **זמרו לה' יושב ציון כו'.** על זה תשיב רוח הקדש לבני הגלות בעדו יתברך ואומרת, הנה לכם בטחון גדול לבל תתיאשו בגלות, כי הנה **זמרו לה'** על היותו **יושב ציון** תמיד גם אחר החורבן כענין **עיר האלוהים סלה** (תהלים פז ג), כי לא זזה שכינה מכותל מערבי (**זוהר ח"ב ד ב**), שהוא כמייחל אתכם לכשתגאלו שתשובו ותעלו אליו שמה.

ועוד בטחון שני והוא הודיעו בהיותכם **בעמים** בגלות **עלילותיו**, והוא **(יג) כי דורש דמים כו'.** והענין כי תשאו קל וחומר ומה אם הוא יתברך שהוא **דורש דמים** ששפכו העמים מישראל, שעם היותו דורש עם כל זה אותם **זכר** - הם העמים הנזכרים - זכרם לטובה בעולם הזה ומושלים בישראל, עם היות שדמים רבים שפכו מישראל, כל שכן **שלא שכח צעקת עניים** הגולים אתם, מקל וחומר אם לעוברי רצונו כך, לעושי רצונו על אחת כמה וכמה.

יד חננני יהוה ראה עניי משנאי מרוממי משערי מות :
טו למען אספירה כל-תהלתך בשערי בת-ציון אגילה בישועתך :
טז טבעו גוים בשחת עשו ברשת-זו טמנו נלכדה רגלם :

(יד) **חננני ה' ראה עניי כו'.** רוח הקדש תשיב אמריה, כאילו ישראל סובלי הגלות מדברים ואומרים **חננני ה'** חנינה כפולה שהוא בישועת השכינה ובישועת ישראל. ומה שאני עושה עיקר אינו על עצמי שאושע מעניי, כי הלא גלותי היא לטובתי להנצל מגיהנום, כי על כן אברהם בירר לנו את המלכויות (**בראשית רבה** מד כא), אך העיקר הוא על ישועתך, וזהו אומרו **ראה ה'** כי עניי אשר לי **משנאי המשעבדים אותי**, אותו העוני הוא **מרוממי משערי מות**, כי במקום גיהנום לבל אכנס בשערי גיהנום היו לי הגלויות, כמו שאמרו ז"ל (שם) שאמר לאברהם הוא יתברך יבחר לבניו בין גיהנום לגלויות, ובחר בגלויות.

אך מה שאני שש ושמח, הוא **(טו) בישועתך**, היא תשועת השכינה. לא על הנוגע אלי, כי אם על הנוגע אל כבודך, שהוא **למען אספירה** אז **תהלתך כו'**, אשר תגלה ותראה אז, הוא כי **אגילה בישועתך** ולא על הנוגע אלי. ובזאת אני בוטח, על דרך (בבא קמא צב א) כל המתפלל על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה, כך בעשותי עיקר מתשועת השכינה אוושע אני גם כן.

(טז) טבעו גוים בשחת עשו כו'. בא לומר עוד טענה אחרת לשהוא יתברך ישגיח בקרב צרת הגלות לפקוד על הגוים ועל הממלכות שהיו משעבדים ומדכאים אותנו בידו הנטויה עליהם בהכביד עולם עלינו, בל ישכחו כי יש אלוהים בישראל ויאמרו **עזב ה' את הארץ**, כאשר עשה בגלות מצרים שהראם את ידו החזקה מידה כנגד מידה כמאמר יתרו באומרו **כי בדבר אשר זדו עליהם** (שמות יח יא ובתרגום). וזהו אומרו **טבעו גוים כו'** לומר הנה כאשר **טבעו גוים בשחת עשו** הם מצריים שטבעו בים סוף **בשחת עשו** באומרם **הבה נתחכמה** כמאמרם ז"ל (סוטה יא א) נתחכמה למושיען של ישראל שנשבע שלא להביא מבול נשליך בניו במים שלא יפרע מהם, מה עשה הוא יתברך אמר אני לא אביא מבול עליהם אבל הם יבואו ברגליהם אל מי ים סוף ויטבעו, וזה אמר **ברשת זו טמנו**, שהיתה רשת טבועה במים, שטמנו אותה כאילו היא בלתי גלויה מאלוהי ישראל לשלם גמולם על שבועת המבול, בה **נלכדה רגלם** שברגליהם באו אל המבול וילכדו.

יז נודע יהוה משפט עשה בפועל כפיו נוקש רשע הגיון סלה :

יח ישובו רשעים לשאולה כל-גוים שכחי אלהים :

יט כי לא לנצח ישכח אביון תקות (ענויים) [ענויים] תאבד לעד :

ואז נתקדש שם שמים בשלשה דברים:

אחד, כי **(יז) נודע ה'** אשר לא ידעוהו ואמרו **מי ה'.**

שנית, ידעו כי **משפט עשה** ולא עזב את הארץ.

שלישית, כי לא בלבד מידת הדין עושה משפט כי אם גם מידת רחמים, וזהו **ה' משפט עשה.** ומאז **בפועל כפיו נוקש רשע,** היה **ההגיון סלה.** כי מה שהיו הוגים ומרגלא בפומייהו סלה, היה אמור נפקותא זו, כי **בפועל כפיו נוקש רשע** לומר כי זו מידתו יתברך.

הנה כי נתקדש שמך על ידי מה שפקדת עוון מצרים כמידתם, כלומר כן גם עתה עשה תגלה ותראה פורענות המצרים לנו בגלות, לקדש שמך גלוי לכל עמים, כי במה **(יח) שישובו רשעים לשאולה,** כי גם לעתיד לבוא יקומו ביום הדין וישובו שנית לשאולה, כל זה איננו שוה לקדש שמך, כי הלא **כל גוים שכחי אלוהים** בראות שלעיניהם בחיים חיייתם אין נעשה פתגם מעשה הרעה עליהם שוכחים אלוהים העושה משפט.

ועל קידוש שמך אנו חוששים כי על עצמנו אנו בטוחים שתושיענו, **(יט) כי לא לנצח ישכח אביון** ולא **תקות ענויים תאבד לעד** באופן שלא על העדר בטחון אנו מתחננים כי אם על דבר כבוד שמך ביני וביני.

כ קומה יהוה אל-יעז אנוש ישפטו גוים על-פניך :
כא שיתה יהוה מורה להם ידעו גוים אנוש המה סלה:

ולכן (כ) קומה ה' מעתה עליהם.

ושמא תאמר כי לא הגיע הקץ ואין אנו כדאים להקדים הגאולה, לפחות **אל יעז אנוש**, כי תדכאם בצרות מעין מה שמדכאים אותנו, באופן **ישפטו גוים** על ידי עצמם, שישפטו את עצמם ויכירו כי על דכאם את ישראל רעה באה עליהם, וזהו **ישפטו גוים** את עצמם, שיכירו כי על הצרם את ישראל היה הדבר ויצדיקו את הדין. וגם שלא יאמרו בפירוש לעיני הכל, יהיה **על פניך** שהוא בלב הבלתי גלוי כי אם לפניך, ויתקדש שמך בלבם בצד מה.

ולא נקשה לשאול תתן חיתתנו עליהם כאשר בהיותנו צדיקים שהיה מתקיים גם באומות **ומוראכם וחתכם יהיה כו'** (בראשית ט), כי עתה שאין אנו צדיקים וסובלים גלות, גם שלא יתקיים מורא וחתת, לפחות **(כא) שיתה ה' מורה להם**, ואף גם זאת לא נשאל שתהיה מוראנו עליהם, כי אם מורא סתם.

ושמא תאמר שאם תשית מורא להם ירפו ידיהם מעלינו ולא ישעבדו אותנו ולא תתקיים עצת אברהם שמכרנו למלכויות תחת צרת גיהינום, לזה אני אומר שלא נשאל כל כך מורא רק עד גדר שגם שהשעבוד ישאר במקומו, עד גבולו, יהיה גדר **שידעו גוים** כי גם כשאנו תחתיהם לא עלו במעלה להיותם קרואים אדם כמונו או יותר ממנו, כי אם **אנוש המה סלה**, גם בזמן שאנו תחתיהם. ואנו בלבד קרויים אדם תמיד ולא אומות העולם (מ"ה) [מים הזידונים] קרויים אדם (עי' יבמות סא א). והיות מורה בה"א במקום אל"ף שהם ארבעה יתירות על האלף לרמוז, כי יהיה זה בכל הארבע גליות.

פרק י

א למה יהוה תעמד ברחוק תעלים לעתות בצרה :
ב בגאות רשע ידלק עני יתפשו במזמות זו חשבו :
ג כיהלל רשע על-תאות נפשו ובצע ברך נאץ יהוה :
ד רשע כגבה אפו בל-ידרש אין אלהים כל-מזמותיו :
ה יחילו (דרכו) [דרכיו] בכל-עת מרום משפטיך מנגדו כל-צורריו יפיח בהם:

(א) למה ה' תעמוד ברחוק כו'. הנה המזמור הזה ראשו וסופו מורים באצבע כי על הגלויות ידבר, ראשו, במה שאינו מתחיל כדרך כל יתר מזמורים בשום תואר זני זמרא, כענין שיר או מזמור או למנצח וכיוצא מיתר פתיחות, באופן שיורה כי עודנו עומד בענין סוף מזמור הקודם, שהוא על המלכויות שהיו משעבדים את ישראל בגלויות, אלא שנחלק מזמור בפני עצמו, להיות כי לא נאמר לו ברוח קדשו עם הקודם בפעם אחת.

וכן סוף המזמור על הגלויות ידבר באומרו **(טז) ה' מלך עולם ועד אבדו גוים וכו'.** אך פסוקים שבנתיים יורו רבותינו ז"ל (עיין בבא קמא צד א) באשר פירשו על **(ג) ובוצע ברך כו',** כי על עם בני ישראל ידבר, וגם כי לא יבצר דרך להלום גם האמצעיים על הגוים ועל הממלכות, אך אשר חשבתי למשפט, כי על זה וזה ידבר.

ויתכן כי להגדיל מדורת צרת ארך אפים למשעבדים את ישראל, על כן הביא גם צרת מה שרשע מישראל מכתיר את הצדיק אם איש עני הוא לדכאו תחת רגליו, כי מראות הרשע שבישראל כי לא ירע ולא ישחית הוא יתברך את מרימי עול גדול על לחיי ישראל ומצירים אותם בצרות רבות ורעות ומאריך להם הוא יתברך, ממנו יצא חושב על ה' רעה לנגוע בהשגחה וילמד לעשות גם הוא את אחיו מישראל רעה.

ולבוא אל הענין נשית לב אל אומרו (א) ברחוק שהבי"ת יתירה. אך יאמר כי הן אמת שמלא כל הארץ כבודו יתברך, אך הארץ על עכירות חמירותה, רחוק באיכות ממנו תקרא, ובפרט חוצה לארץ שאפילו אורה אז היה טמא, והלא כמו זר נחשב השראת שכינה שם. אך הוא יתברך מרוב חבתו אלינו כביכול גלה שם עמנו כמו שאמרו ז"ל (מגילה כט א) **גלו לבבל שכינה עמהם גלו למדי כו',** למען היותה מרחפת על בניה בל יספו מן בלהות, וכמה דאת אמר (יחזקאל א א) **ואני בתוך הגולה,** (ירמיה מ א) **והוא אסור באזיקים,** (זכריה א ח) **והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה.**

ועל כן אנו אומרים לפניו יתברך **למה ה'** יצאת ממחיצתך **ותעמוד במקום הנקרא רחוק** הוא חוץ לארץ שלא בכבודך אחר שתעלים ותסתיר פניך לעתות בצרה, כי מה בצע בעמדך שלא בכבודך, כיון שאין לנו תועלת בדבר. ואמר **עתות בצרה,** הוא, כי בהמשך צרת הגלות יש עתות שמכבידים עליהם ביותר והם עתות בצרה עצמה שבגלות עצמו.

או יאמר, כי הנה **רחוק** יקרא הממלכה המצירה את ישראל, כי גם השר שלה חצוני הוא ורחוק הוא באיכות ממנו יתברך, וכביכול קשה הוא לפניו יתברך להשפיע שפע טובו עליו תחת אשר היה משפיע בישראל עמו בהיותינו עושי רצונו, כי אז היה השפע מקדש לקדש, ומתמצית ישראל היו כל החצונים נהנים, ועוונותינו הטו השפע חוצה, ומתמציתם נאכל

בגלות, וכמאמר הכתוב על בבל **התפללו בשלום העיר הזאת כי בשלומה יהיה לכם שלום** (ירמיה כט ז), נמצא כי מידת רחמיו יתברך עומדת ונצבת להשפיע רחמים וטובה במי שהוא רחוק הוא החצוני, ועל זאת יתפלל ויתלונן ויאמר **למה ה' תעמוד במי שהוא רחוק** להשפיע בו ולא תשטה מעליו ועבור, או לפחות **תעלים** מידת ה' מהרחוק הנזכר **לעתות בצרה** שמכביד על ישראל, כי **בעתות בצרה** שמיצר את ישראל בקרב ימי הגלות **תעלים** שם הרחמים מהרחוק הנזכר ההוא, ותמנע טוב שפע רחמי שמך הקדוש הזה ממנו, וידע כי אלוהי ישראל אתה ולא מאסתם ולא געלתם בגלותם, ויקלו מעל עניי עמך את ידם החזקה.

או יאמר למה ה' כו' והוא כי הנה ידענו כי נשבע ה' שלא יהיה שמו יתברך שלם בארבע אותיותיו סמוכות יחד עד ינקם מעמלק (רש"י שמות יז טז).

ונבוא אל הענין, והוא בשום לב אל אות למ"ד שבמלת **לעתות** ולא אמר בעתות, **ועוד אומר בצרה** כי הבי"ת יתירה ומהראוי יאמר צרה, ואם בא להוסיף אות, יותר תצדק אות ה"א לומר הצרה.

וגם נזכירה מאמרם ז"ל בספר הזוהר (ח"א סב ב) כי עת הקץ לא אחת בלבד היא כי אית קץ ואית קץ.

וגם במדרש אמרו רבותינו ז"ל (סוף שיר השירים רבה) **זכו אחישנה לא זכו בעתה**, כי הנה נראה כי יש שתי עתות אל הקץ ואל הנקם מעמלק.

ונבוא אל הענין, כי יאמר המלך דוד הנה עם כל צרות ישראל בגלות לי צר על דבר כבוד שמך, ובו אני מתחיל ואומר **[א] למה ה' תעמוד** הוא שם בן ארבע הגדול **תעמוד ברחוק**, לומר ידענו ה' כי אין ההפסד רק לבני אדם, כי אתה ה' לעולם תעמוד, אך למה יהיה זה **שתעמוד ברחוק** קצת שמך מקצתו, וזהו אומר כמדבר עם השם עצמו ואומר לו **למה ה' תעמוד ברחוק** כי אותיות י-ה רחוקות מאותיות ו-ה. ואם הוא שאין ריחוק חלילה אלא העלם שפע חיבורם מעליו, **למה תעלים לעתות בצרה** כי בשביל העתות העתידות שהם השני עתים שכתבנו כי אז זמן השלם השם, **למה תעלים** עתה בצרה שבגלות מהכין מקרוב לעתים דרך שיתקיים.

ועוד כי גם מהעלים בצרת ישראל בגלותם תימשך גם בישראל איש באחיו צרה גדולה עד מאד, כי יהיה **רשע** מכתיר את הצדיק, בראות רשע כי כביר מצאה ידו ואל זה יביט אל **עני** ונכה רוח וחרד על דבר ה', וצריך למטעמותיו של הרשע ההוא. כי כמקרה אישי ישראל העניים והאביונים אשר תחת מלך ושרים בגליות, גם לעני אשר מלחם איש עשיר רשע ורע יאכל, גם הוא יקרנו, כי כאשר רוח המושל על ישראל יתנשא לאמר כי ידו רמה כי שרו או מזלו גרם לו למשול על עם דל, ככה יעשה הרשע רע והוא עשיר הזן את העני, כי גדול כבודו

על המסכן ההוא, חושב כי אותו אהב ה' ויעשירו ואת הדל שנא וירוששנו, ועוד מעט גם על ה' תגעל נפשו כי יתן זה כחו לכוכבו, ושלא ה' פעל כל זאת, עד אמור בלבו אין אלוהים חלילה, ומן אז יחדל מלהיטיב לדל, ואדרבה לא ישקוט עד יגאה כשחל יצודנו וידכאנו תחת רגליו ויאכל גם אכול חילכאים, כי אין פחד אלוהים לנגד עיניו, כי בהשגחתו יתברך ישים תהילה. ויהיה זה לו כי יראה כי אזלת יד ישראל תחת שוביהם, ופורק אין מידם, ממנו יקח ראייה לפקפק בהשגחה וילמד לעשות גם הוא ביהודי אחיהו איש רש ונקלה כמדובר. על כן אחרי אומרו **למה ה' תעמוד ברחוק כו'** על צרת ישראל בגלותם, סמך ואמר **(ב) בגאות רשע ידלק כו'**.

ואמר מי יתן והיה שלא יתעתד להתפקר נגד השגחתו יתברך, כי אם הרשע המכתיר את הצדיק, כי אם גם העני במר נפשו מראות ברע הרשע אשר יביאנו במצור ובמצוק על דלותו ועניותו, גם הוא יהרהר אחר מידותיו יתברך, ויטיח דברים מרים ומאררים למרות עיני כבודו חלילה, כי ימשך כי **והיה כצדיק כרשע**, יחפרו ויאבדו על דבר כבוד שמו יתברך. על כן אחרי אומרו כל דברי הצרה הזאת בהמשך המזמור, חזר אל ענין ראשון בסוף המזמור לומר לפניו יתברך ימהר יחישה לתקן צרת הגלות, כי היא היתה אם כל הצרות המתרגשות כמדובר.

ונבוא אל התכת הכתובים, אמר **[ב] בגאות רשע ידלק עני כו'**, והוא בשום לב אל אומרו **יתפשו** בלשון רבים עם שהרשע האמור אחד הוא, אך יאמר הנה זו רעה חולה אשר תימשך כאשר עשיר ורש נפגשו, והעשיר איש רשע והרש אין כל, איש נקי וצדיק, וצריך ליזון מלחם העשיר ההוא, כי יתעתדו להרהר וליאבד גם שניהם. והנה תחילת חולי הוא כי יעזוב העני צרתו אשר הוא מצטמק ורע לו בחרפת רעבון ביתו, ודאג על **גאות רשע** אשר יתגאה על ה', **ידלק** וישרף **עני** בלבו ויחמרמו מעיו, וימשך מזה כי יבואו עד כי **יתפשו** העשיר והרש בלכד **מזמות זו חשבו**, כי הרשע בהרשיעו און יחשוב כי ידו רמה ולא ה' עשה לו את כל החיל ההוא, והעני בעברתו באש קנאתו על הצלחת וגאות הרשע, לדכא תחת רגליו איש עני ואביון ונכאה לבב, יהרהר גם הוא, ויהיה עדי אובד, **והיה כצדיק כרשע**, **יתפשו במזמות זו חשבו**, כי מזימת הרשע כי הוא רשע וטוב לו והעני הצדיק רע לו, ומזימת העני כי הוא צדיק ורע לו והעשיר רשע וטוב לו, **במזמות זו חשבו** שניהם כאחת יחפרו ויאבדו מן העולם.

ופירש איך נמשך הענין קו לְקו, ואמר, מה שאמרתי כי **(ב) בגאות רשע ידלק עני**, הוא כי הנה יראה בעיניו **(ג) כי הלל רשע**, כי יראה הרש כי יתהלל רשע על תאות נפשו באומרו אין לי חלק בתאוות הגוף לאכול למעדנים או לנבור כעפר בצע שלא במשפט, כי אם לתאות הנפש לעבוד את ה' ולתת צדקה לעניים ולאביונים ולברך ברכות הנהנין על כל הטובה אשר נתן לו ה', והוא שקר כזב, כי הלא אדרבה הוא **בוצע ברך**, כי הברכה שמברך על הפת הוא על הגזל כי הוא **בוצע ברך**, ותחת היותו בתאות נפשו לעבוד את ה' לברכו אדרבה גם ברכתו

תועבה כי בה **נאץ ה'** ומכעיסו. ועל כן בדברי גאותו זאת ידלק עני בלב, ומה גם כי גם הוא מהצריכים אליו ויתמרמר בשומעו.

והנה עתה חל עליו חובת ביאור איך יתפשו **(ב) במזימות זו חשבו** שיחשבו מחשבות יתפשו שניהן בהן ויחפרו ויאבדו. וברשע החל ואמר, **(ד) רשע כגובה אפו כו'** לומר תדע איך רשע יתפש במזמותיו ויאבד, בראות כי הוא מעול וחומץ **בוצע ברך**, מעול וחומץ וטוב לו, והעני איש צדיק ורע לו, הלא הוא כי **כגובה אפו** בעשרו בל ידרוש מחכמים ויודעים טעם אל ההשגחה, כי אם אחר מחשבות לבו הוא הולך, ואינו מטיל חלוקות של אמונה והפכן, כי אם שאין אלוהים הן **כל מזמותיו** והרהוריו.

והטעם הוא, בראותו **(ה) שיחילו דרכיו בכל עת** כי דרכיו נחלים בחולאי סברות רעות תמיד, זו רעה מזו, ולא בא עליו שפלות או משפט ממשפטי ה', אך הוא רואה את עצמו **מרום** במעלה. וגם רואה כי **ומשפטיך** הם שפטים רעים הבאים על בני אדם, הם **מנגדו**, משוכים מהיות נגדו, כי אם אדרבה הם ניתנים **בכל צורריו** עד גדר שכל צורריו אשר הוא רוצה לצוד אותם בפח מוקשו, אשר לא היה לו יכולת לצודם **יפיח בהם**, כי משפטיך הראויים לבוא עליו הם בצורריו הבאים להצר לו על רשעו. **יפיח** שינשב ויפריח מעליו אותם, **בהם** במשפטים ההם, באמור להם כי הם הרשעים והוא הצדיק, כי המשפטים שיאותו לו הם בהם.

ו אמר בלבו בל-אמוט לדר ודר אשר לא-ברע :

ז אלה פיהו מלא ומרמות ותך תחת לשונו עמל ואון :

ח ישב במארב חצרים במסתרים יהרג נקי עיניו לחלכה יצפנו :

ט יארב במסתר כאריה בסכה יארב לחטוף עני יחטף עני במשכו ברשתו :

י (ודכה) [ידכה] ישח ונפל בעצומיו (חלכאים) [חיל כאים] :

ומה שיתייאש מן הפורענות ולא יתן אל לבו אולי פתאום יבוא אידו, כי לא לעולם חוסן, הלא הוא כי **(ו) אמר בלבו בל אמוט**, במה שיראה **לדר ודר אשר לא ברע**, הוא אשר **(ז) אלה פיהו מלא כו'**. והוא, כי אין לך אדם שאינו רואה בימיו שני דורות אחד בבחרות בדורו של אביו, והשני הוא דורו של עצמו כמו שכתבנו בפסוק **תמים היה בדורותיו** (בראשית ו ט), וזה יאמר כי הרשע הלז אמר בלבו **[ו] בל אמוט** כמו שבשני דורותיו שהוא **לדר ודר אשר לא** יהיה **ברע** הבא לעולם, עם היות כי **אלה פיהו מלא ומרמות ותוך**, אשר מהראוי היה כי שני אלו ילכדון בחבלי עוני וכליון, כמה דאת אמר **ובאה אל בית הגנב ואל בית הנשבע בשמי לשקר וכלתו כו' ואת אבניו** (זכריה ה ד), ועם כל זה יראה כי **אשר לא ברע** הם, אשר שתי אלה לו, כי **[ז] אלה פיהו מלא ומרמות ותוך**.

ומה הן המרמות שבאלתו, הלא הוא כי כשיתפש בשקרו, לבל יאמרו לו איך נשבעת לשקר הוא אומר כי **תחת לשונו עמל ואון**, לומר בהשבעו שהיה אומר נשבע אני שאני אומר אמת, אומר כי היה הוגה **תחת לשונו** ולוחש **עמל ואון** כלומר שאינו נשבע שטענתו אמת כי אם נשבע שהוא **עמל ואון**.

(ח) **ישב במארב חצרים כו'**. חוזר אל [ג] **הרשע** שדבר בו עד כה ואמר, כי אחר שהתפקר והתפאר **על תאות נפשו** שהוא גזל ועריות, והיה **בוצע ברך**, וכפר בהשגחת השם שהוא ענין עבודת אלילים, אמר עוד מעט ומתפקר גם על שפיכות דמים בדרך תחבולה לקחת ממונם גם זה קו לקו, כי ראשונה **ישב במארב חצרים** הם חצרים מיוחדים למארב שודדים בדרכים. מה עושה, במסתרים הוא חצר לפנים מחצר, **יהרוג נקי**, כי שם לא יורגש. וזה יעשה לבעל ממון. ולבל ישיתו לב לחשדו, **עיניו לחילכה** הוא ממון העני, **יצפוני**, שהוא בעיניו צופה לראות אם יבוא עני צופן ומחביא ממונו וחילו המעט בלי ישודדוהו שודדים, והוא כי לא יחמוד דבר מועט, וכסה פשעיו על ידו, שאותו החלך הולך למחוז חפצו ומשבח את האיש שהוא מחסה ומסתור לעוברי דרך, ואז ירבו ללכת אליו גם עשירי עם ויהרגם כדרכו.

ואחרי זאת עוד יתפקר כי לא יכנס במסתרים של חצרים זה לפנים מזה חדר בחדר כי אם (ט) **יארוב במסתר** שהוא בלתי כפול **כאריה בסכה** שלא יירא להתחבא במסתרים רבים.

ועוד שנית יעשה כי גם יתפקר יותר לשלול גם את העני, כי יתן עיניו גם במעט אשר לפניו, וזהו **יארוב לחטוף עני**. ואז **יחטוף עני במשכו ברשתו** שימשכנו אל המסתר אשר הוא שם, הוא רשתו, באמור אליו כי שם יצפנהו מן שודדים, והוא אשר החלך אשר בא ראשונה השמיע שהיה הוא צופן ושומר העוברים, ושם יחטפנו.

והנה **במשכו ברשתו** אז (י) **ידכה ישוח** העני לפניו בתחנונים שידבר רש, שיניחהו ותהיה נפשו לשלל, ומה עושה מניחו בממונו והולך מאתו, סומך על חבריו העצומים ממנו שעל אם הדרך אנשי עצתו יפשיטוהו כיום הולדו, ויעשה כן למען השאיר באמונתו ויבטחו בו עוד אחרים ויפלו רבים, וזהו **ונפל בעצומיו חלכאים** הם עצומים שבחברת הרשע המלסטם ההוא, והם יקחו את נכסי העני, וזהו **ונפל בעצומיו חלכאים**.

או יחזור **ידכה ישוח** אל הרמאי, שידכא לפני העני ישוח לפניו באמור לו אוי לי כי צר לי עליך, כי בלכתך מעמדי יפגעו בך עצומים ויקחו ממוןך, באופן שיפול **בעצומיו חלכאים** והם חבריו אנשי עצתו.

יא אמר בלבו שכח אל הסתיר פניו בל-ראה לנצח :
 יב קומה יהוה אל נשא ידך אל-תשכח (עניים) [עניים] :
 יג על-מה נאץ רשע אלהים אמר בלבו לא תדרש :
 יד ראתה כי-אתה עמל וכעס תביט לתת בידך עליך יעזב חלכה יתום אתה היית עוזר :

(יא) אמר בלבו שכח אל-כו'. הנה ספרתי איך יאבד הרשע במזמותיו, והלא אמרתי כי גם העני יאבד נפשו במזמתו באומרי על שניהם (ב) יתפשו במזמות זו חשבו, הלא הוא כי אז בראות העני את כל הרעה הזאת הבאה עליו, נוסף על מה שהיה נדלק בגאות רשע, הביאו גם כן עד שערי מות ולקח את כל אשר לו והיה לו נפשו לשלל, אז אמר בלבו במר שיחו שכח אל-כו', לומר אין זה כי אם חלילה וחס שכח אל-מלהשגיח בעולם.

או הסתיר פני השגחתו מלהשגיח בעולם אחר החורבן, או הוא כי בל ראה לנצח, כי מתחילה שיכן שמו בארץ והיה רואה מה בחשוכת העולם הגשמי, אך מאז לא כיוון תהיה השגחתו בעולם לנצח, כי אם בעוד נכון בית ה' בארץ בקרב אנשים צדיקים מוסדי עולם, אך לא לנצח כי אחרי כן סילק שכינתו ועל השמים כבודו והניח העולם אל המזלות, ועתה לא נשאר לרוממותו ראייה והשגחה למטה.

הנה כי על ידי [ב] גאות רשע שידלק וישרף עני היה נמשך אשר אמרתי יתפשו במזמות זו חשבו, כי גם העני יאבד גם הוא בסברא רעה כרשע באופן שיתפשו שניהם במזמות זו חשבו.

הנה נתבאר כי כן הוא כי הרשע מתפקד בכפירת ההשגחה עד אומר (ד) אין אלוהים, וגם העני יאבד, כי בראותו גודל הרעה שהרשע עושה לו מהרהר אחרי ה' ואומר [יא] שכח אל-כו', באופן שזה וזה יאבדו, ונשארה הקושיא (א) למה ה' תעמד ברחוק כו'.

(יב) קומה ה' אל-נשא ידך כו'. הזכיר מה שהרשע מיצר את העני, אמר קומה ה' וסלק רחמיך מהרשע שדיבר בו. ושם אל שהוא מידת החסד נשא ידך לעשות חסד, והחסד הוא אל תשכח עניים, והוא שלא תזון ותפרנס אותם על ידי עשירים, בפרט כשהעושר בידי רשע שעל זה ידבר, כי אם נשא ידך לפרנסם בידך.

והטעם הוא, כי (יג) על מה נאץ רשע אלוהים, במה היתה תחילת איבודו, הלא הוא, כי אמר בלבו, לא תדרוש לתת לעני די מחסורו, והוא מתגאה לאמר כי העני הכשר צריך אליו כאשר כתבנו על פסוק [ב] בגאות רשע ידלק עני, לכן דרש נא אל העני.

או שיעור הכתוב [יב] א-ל נשא ידך מהעשיר, מעשות יד ימין חסד עם הרשע להעשירו, ואל תשכח ענוים לפרנסם בידך.

והנה זה שאמר בלבו, (יד) ראיתה אתה ה' הרואה ללבב, כלומר שעל כן ראוי לזון את העני על ידך ולא על ידי הרשע העשיר.

ושמא תאמר איך אעשה ועמל העני ראוי אליו או מעצמו או מגלגולו, לכן איני אומר שתעשיר אותו כי אם שאותו המעט הניתן לו ביד הרשע ההוא, תתנהו בידך, וזהו כי אתה, עמל הראוי לעני, וכעס שכועס על ידי מה שהעשיר עושה לו, תביט, כדי שימשך מזה לתת בידך לעני ולא ביד העשיר, וימשך בטחון וכשרון לדל, כי עליך יעזוב חלכה את יהבו, כי אתה תכלכלנו, ולא יבטח באדם ולא יאבד נפשו בראות כי הרשע טוב לו והדל הצדיק מתפרנס על ידו. וזהו שיש טעם מפסיק במלת ראיתה. ואין כל חדש שתשגיח אתה בעצמך ולא על ידי בשר ודם כי הלא יתום אתה היית עוזר שאתה בעצמך היית עוזר כי אבי יתומים אתה ואתה תריב ריבם, ולכן עשה כן גם אל העני כי גם הוא לך בן כיתום.

טו שְׁבֵר זְרוּע רָשָׁע וְרַע תְּדְרוּשׁ-רָשָׁעוּ בַל-תִּמְצָא :

טז יְהוָה מֶלֶךְ עוֹלָם וְעַד אֲבָדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ :

יז תֵּאָדוּת עֲנוּיִם שְׁמַעַת יְהוָה תִּכְיֶן לְבָם תִּקְשִׁיב אֲזַנְךָ :

יח לְשֹׁפֵט יְתוֹם וְדָךְ בַּל-יֹסִיף עוֹד לְעֶרֶץ אָנוּשׁ מִן-הָאָרֶץ :

(טו) שבר זרוע רשע כו'. הנה דרכו יתברך להעביר על הנוגע אל עצמו ולא על הנוגע אל הבריות, כעובדא דירבעם בשלוח ידו אל הנביא ותיבש ידו (מלכים א יג ד), וכענין אליהו עם אחאב בית חיאל בית האלי (מלכים א יז, ילק"ש מלכים רמז רז).

ונבוא אל הענין, והוא כי הנה רשע יקרא (רשע) רע לשמים, ורע יקרא לבריות, אמר דוד כי אתה ה' בענותנותך, שבור זרוע הרע לבריות כעובדא דירבעם עם הנביא, ולא תעשה כן לרע לשמים כי ירבעם היה מזבח אז לעבודה זרה ולא יבשה ידו. וגם אנו נלמוד ממך ונאמר שבור זרוע רשע לשמים, ולא את המיצר לנו, ואם רע לבריות תדרוש רשעו בל תמצא, כי מיד ישוב מרשעו, ולא ייצר עוד לבריות, כי ישא קל וחומר אם רע לשמים אשר דרכו יתברך להאריך לו פקדו ה' מיד, מה יעשה לי הרע לבריות שאין דרכו יתברך להאריך בנוגע אל הבריות כלל.

(טז) ה' מלך עולם ועד כו'. הנה כתבנו (פסוקים א - ב) כי על שני סוגים ידבר:

אחד על הצר הצורר את ישראל בגלות, שנית על הרשע שבישראל, באמור כי השני נמשך מהראשון. ועל כן קהתימו לדבר עד כה על השני, חזר על הראשון שהוא הגלות שמצרים את ישראל יותר מדאי. ואמר בשם ישראל הגולים, הלא תחילת דברנו הוא על הנוגע אל כבודך, (א) למה ה' תעמוד ברחוק, כמפורש למעלה, וכן אנו מסיימים ואומרים, ה' מלך כו'. והוא כי באמרנו ה' מלך ה' מלך כו' אנו מכוונים כי עד לא עשה ארץ וחוצות ה' מלך, ואחר היות יצורים בעולם ה' מלך, וכאשר הארץ כבגד תבלה כו' ה' ימלוך לעולם ועד. כלל הענין שעם שמלכותיה מלכות עלם, אין מתייחס היות עולם ועד רק באחרונה.

ונבוא אל הענין, אומרים ישראל הגולים מה לנו לבקש על גלותנו, נבקש על העיקר שיהיה ה' מלך עולם, שהוא אחר צאת שכינה מהגלות, ובכלל מאתים מנה, כי אחר שה' מלך עולם ועד, אז כבר אבדו גוים מארצו, הוא כל הארץ שכולה ארצו, ובכלל הוא שנהיה גאולים שאם אין גויים אין גולים.

והנה (יז) תאות ענוים שמעת ה', ומה שלא עניתם הוא מפני שעדיין רחוק לבם קצת ממך, והוא הנודע מרבתינו ז"ל (ספרי האזינו שו) כי שמיעה היא מרחוק, האזנה או הקשבה מקרוב, שעל כן אמר ישעיה (א ב) שמעו שמים והאזיני ארץ, לכן תכין לבם ואחר כך תקשיב מקרוב אנך.

ומה שצריך שתכין לבם למה שעד כה לא הוכן בעצם, הוא (יח) לשפוט יתום ודך שישפטו הם יתום ודך, ובזכות מה שירחמו בכל לבם תרחמם, ובזכות זה בל יוסיף עוד לערוץ, מי שהוא אנוש מן הארץ, הוא הצר הצורר שהוא אנוש לא אדם, וגם הוא מן הארץ, ולא נפש מן השמים כישראל.

כי מעתה יחדל מלערוץ את ישראל, כי ציון במשפט תפדה (ישעיה א). ונחלה פני א-ל, יזכנו לעשות משפט יתום ודך כדי שבשכר זאת ירחמנו שלא ישליט בנו עמלקים אויבינו עוד, כי אם ישראל, כי הם אנוש, ולא ישראל ואדם כמאמרם ז"ל (יבמות סא א) אתם קרויים אדם, ואין העמלקים קרויים אדם.

א למנצח לדוד ביהוה חסיתי איך תאמרו לנפשי (נודו) [נודי] הרכם צפור :
ב כי הנה הרשעים ידרכון קשת כוננו חצם על-יתר לירות במו-אפל לישרי-לב :
ג כי-השתות יהרסון צדיק מה-פעל :

(א) למנצח לדוד בה' חסיתי וכו'. גם זה ידבר על ענין הגלות והוא על פרטות צרה הגדולה שבגדולות, הלא היא בגזרות אשר עמדו עלינו להמיר כבודנו חלילה כמפורסם בספרי האף והחימה אשר ניתכה עלינו בגלויותינו, ומה גם על גלות יון שנתנו עיניהם להשמיד על התורה ועל העבודה, כמאמר רבותינו ז"ל (**ויקרא רבה** סוף פרשה טו) שהיו אומרים כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלוהי ישראל, וכן בענין חנה ושבעה בניה (גיטין נז ב), וכמה רבבות נהרגו למשחית על דבר כבוד שמו יתברך, ועל זה אומרת רוח הקדש כאילו ישראל העומדים נגד הבאים להעבירם על דת כאילו הם המדברים ואומרים כלם כאחד **בה' חסיתי**. והוא, כי הנה הטענה שבה היו באים עלינו היתה באומרם אל נפשנו, **נודי** כי תסע מעל אלוהיה, כי האלוהים אשר היה חזק כהר לעזרנו, כבר כצפור נודדת מקנה פרח ונסתלק מעלינו בהחלט.

וטרם ישימו מצח לעומתם לבטל טענתם, היו פותחים פיהם אל ה', ואומרים אליו **בך ה' חסיתי**, להתריס נגדם, ומתחילים נגדם ואומרים **איך תאמרו לנפשי נודי** משורשך שהוא בהמיר כבודה, בטענת אמור, כי **הרכם** ה', **צפור** הוא, לומר ידמה לצפור הנודדת מקנה, כן עקר דירתו והשגחתו מהארץ הלזו הנשמה בהחלט.

וענין התמיהא, כי אילו אל הגוף שעליו ימשולו היו אומרים, היה מקום לדבר כי זה מאמר האויב, תמיר כבודך שהוא איבוד הנפש, או תהרג שהוא איבוד הגוף, כי הלא כל הרעה אשר ביד האויב לעשות אינו כי אם לגוף, כי יאמר ישראל, **הרגני נא הרוג את גופי, ואל אראה ברעת נפשי** להמיר טוב ברע, כי לא תמשול רק בגופי, והוא מאמר חנניה מישאל ועזריה (דניאל ג טז) **לא חשחין אנחנו על דנה פתגם כו'**, שהוא על זה הנוגע אל הנפש פתגם להתבותך, וכן הכיר נבוכדנאצר באחרונה באומר (שם כח) **ויהבו גשמהון כו'**, לומר כי עשו בחכמה שלא שמו מנגד כי אם גשמהון שהם הגופים אך לא הנפש, כי בהם משלו ולא המלך. וזה מאמר המשורר, על אשר יבקשו נפשו להמיר כבודה, הנה על הגוף יתכן תמשלו, אך **איך תאמרו לנפשי נודי כו'**, כי על הנפש מי יוכל למשול, כי אין המלך יכול עליה כי אם על הגוף, כי גם בהמית את עוברי רצונו, את הגוף הם ממיתים ולא את הנפש, **ואיך תאמרו לנפשי כו'.**

ואם נאמר כי דוד על נפשו ידבר, והיא, כי היא העתידה לגאול את ישראל שהיא המלך המשיח, ועל המדברים נגדה, על מה שאחר החורבן, אומר דוד מעתה, הנה **בך ה'** העתיד

להיות שלם בארבע אותיות **חסיתי**, כי אגבך תושיענו, כי ישועתו של הקדוש ברוך הוא ישועתן של ישראל (**ויקרא רבה** ט ג), וזהו **בך ה' חסיתי איך תאמרו** אויבי ישראל **לנפשי נודי** נעה ונדה כי אין תקומה תשובי לנוח במלכות בישועה, כי הרכם היא שכינה שהיא מעוזכם אינה למטה בארץ שעליה תבטחו, שבצאת מהגלות תצאו אתם, כי הלא הרכם הפורח כצפור, כי כך עלתה ונסתלקה עד עולם.

(ב) כי הנה הרשעים כו'. אמר מאין יצא להם שעזב ה' את הארץ, ואמר, **כי הנה הרשעים** קרה להם כדורך **קשת** ואחר כך כונן החץ **על היתר לירות**, אלא שלא הגיע החץ אל הלז אשר בקשו להמית, כי היה **באופל** וחשך, ולא נעשתה עצתם. והוא כי ההקדמה וההנחה להוציא ממנה תולדה ונפקותא היא נמשלת לקשת, והנפקותא נמשלת לחץ היוצא מהקשת, והמורה בנפש בהאמין התולדה היא הוא נמשל אל אשר ירה ירה חץ שנון וימיתנו אלא שבהיות באופל לא יתיישר נגדו ולא ימיתנו. והוא כי לומר **הרכם צפור** הקדימו תחילה הקדמה **וכוננו חצם** זה **על יתר**, והנחת ההקדמה **לירות** ולהמית בסברא זו.

ופירש הנמשל ואמר, כי הקשת אשר דרכו הוא אומרם **(ג) כי השתות יהרסון כו'**, והוא אומרם הנה אשר שלטנו בעמו יש טענה שהיה על כי חטאו לו, אך הבית המקדש וציון וירושלם מה חטאו, כי לא די שהיינו מרקדים בהיכלו **כי אם השתות יהרסון** עד היסוד, **צדיק** הוא צדיקו של עולם **מה פעל** לנו על הרוס השתות שלא חטאו, הנה זאת היא הקשת דרוכה. והחץ אשר כוננו עליו היא הנפקותא, היא אומרם, **[א] הרכם צפור**, כי אין זה כי אם כי עזב ה' את הארץ. ובחץ הזה, בקשו לירות, והוא **[ב] במו אופל**, כי חשכה להם מלהתיישר חצם בלבנו, כי אנו **ישרי לב** לא יטה ימין ושמאל את לבנו מאמונתנו.

ד יהוה בהיכל קדשו יהוה בשמים כסאו עיניו יחזו עפעפיו יבחנו בני אדם:
ה יהוה צדיק יבחן ורשע ואהב חמס שגאה נפשו :
ו ימטר על-רשעים פחים אש וגפרית ורוח זלעפות מנת כוסם :
ז כי-צדיק יהוה צדקות אהב ישר יחזו פנימו:

(ד) ה' בהיכל קדשו כו'. הנה זאת תשובתינו, כי הנה בין עודנו יתברך פה **בהיכל קדשו** בבית המקדש של מטה בין כאשר נסתלק השמימה, לא זז מהשגיח בפרטים עד חדרי בטן, וזהו אומרם **וה' בין עודנו בהיכל קדשו** בין כאשר **בשמים כסאו**, **עיניו יחזו כו'.** וכפל ואמר **עיניו יחזו עפעפיו יבחנו**, כי על אומרם **ה' בהיכל קדשו** שהוא בהיותו בהיכל קדשו שיש לו דירה בתחתונים ופה היא עיקר שכינה, אמר **עיניו יחזו**.

ועל אומרו ה' **בשמים** שעיקר שכינה שהיא כסאו עלתה לשמים שהיא שכינה בעת החורבן, וידמה קצת לישן שסובל שגוים מרקדים בהיכלו, הנה גם אז **עפעפיו** שהם כחות שכינה המתפשטים בעולם בכל מקום לפי כבודו, גם הם **יבחנו בני אדם**.

ושמא תאמרו אם כן איפה **שעיניו יחזו**, איך **עפעפיו יבחנו** וינסה **בני אדם** כאברהם שנאמר בו (בראשית כב א) **והאלוהים נסה את אברהם**, כי מאשר ינסה יראה כמסכל מה שבלבו, ועל כן יהי להם פתחון פה לומר כי בימי אברהם ויצחק היתה שכינה למעלה מהארץ, כמאמר רבותינו ז"ל (**בראשית רבה** יט יג) שאברהם הורידו מרקיע שביעי לששי ויצחק לחמשי ועל כן הוצרך לנסות, לא כן הוא חלילה, כי אם כן למה ינסה צדיקים ולא רשעים צבועים, האם יותר יסתפק במה שבלב צדיק ממה שבלב רשע, אך הנה (**ה צדיק בלבד יבחן**).

ואם תאמרו למה ינסה את הצדיק, אינו לדעת מה שיסכל כי אם **יבחן**, והוא מאמרם ז"ל **בבראשית רבה** (נה ב) שרצה הקדוש ברוך הוא לפרסם ולהודיע בעולם צדקת אברהם, והביאו משל לקדר שאינו מכה אלא לחבית שלימה וכו', והוא כמפורש אצלנו שם שכינונו כי כאשר אין הקדר מכה בידו בחבית אלא להודיע שהיא שלימה לעם הקונים, כן הוא יתברך עושה להודיע צדקתו לעולם, כמו שאמרו ז"ל (**בראשית רבה** נה א) שהיו תמהים העולם למה היה עושה הקדוש ברוך הוא כל כך בשבילו. והנה הענין ההוא תקרא "בחינה" שהוא כזהב הנבחן באבן בוחן שמחכך אותו באבן ונבחן ערכו לפני הרואים, וזה יאמר **צדיק יבחן** שהוא ענין בחינה כמדובר, אך **רשע כו'** איך יבחנם לחבבם בעיני העם אם אותם **שנאה נפשו**.

ואמרו **ואוהב חמס**, הוא, כי יש שני מיני רשעים הבלתי נגלים לבריות:

אחד הרשע לשמים ואין הבריות יודעים,

שנית האוהב לחמוס את בני האדם, שהם רעים לבריות,

אך אינו בפועל שיהיה נגלה לעם כי אם **אוהב חמס** בלבו, כי תועבת ה' גם שניהם, וגם שאין רעותם מפורסמות אין צריך לבחון אותם לגלות לעם רוע לבם, כי אין רצונו לבחון רק לחבב את הטוב בעיניו, אך אלו **שנאה נפשו**, אך ודאי הכל גלוי לפניו.

(ו) **ימטר על רשעים**. מה שתראה שהוא יתברך סובל כל זה מהאומות אל תתמה על החפץ,

כי הנה **ימטר על רשעים כו'** אך ימתין עד יהיה **מנת כוסם** שימלא כוסם וסאתם.

עוד יכוון מאמר רבי שמעון בן יוחאי **בספר הזוהר** (פרשת בשלח נח ב) על פסוק (זכריה יד יב) **כל העמים אשר צבאו כו'**, "אשר יצבאו" לא נאמר אלא **אשר צבאו כו'**, אלא שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות את כל ישראל ואת כל הגוים עצמם אשר הרעו לישראל בדמותם

בצלמם, וכל איש ישראל אשר קבל צרה יכיר את כל אשר הרע לו ויאמר הנה זה עשה לי כך וכך, ומיד רואה נקמתו מהם.

ובזה יאמר אל תתמה למה בפניו של ישירי לב אשר סבלו גזירות רעות לא יראה נקמתו לעיניו, כי הלא **ימטר** מן השמים **על הרשעים כו'** כשתמלא **מנת כוסם** שהוא לעתיד לבוא, ולמה שצדיק **[ז] ה' צדקות אהב**, על כן יעשה כל זה בפני הישר שסבל גזרותם, כי כל **ישר יחזו פנימו** של הרשעים הנזכרים, כשתהיה כל הנזכר עליהם שיראה **פנימו** ויכירם ויתנקם מהם. ואפשר שלהיות כל זה להם בגוף ונפש כאמור, ייחד ארבע שפטים כנגד ארבע יסודותם שילקו כולם.

על יסוד האש אמר אש,

וכנגד **יסוד העפר** אמר **גפרית** שהוא מהעפר יסודו,

וכנגד **יסוד הרוח** אמר **רוח זלעפות**,

וכנגד **יסוד המים** אמר **מנת כוסם**.

ועל דרך רבותינו ז"ל (**ילקוט תהלים** תרנו) האומרים **ישר יחזו פנימו** שרואים כת ישירים את הפנים בעומדם לפניו יתברך בעולם הבא, אפשר יאמר כי אחר אומרו **ימטר כו'** על מאי דסליק מיניה שהוא על אומרו (**ה) ורשע כו'**, חזר למאי דפתח ביה שהוא **ה' צדיק יבחן כו'** (שם) ואמר הנה מאשר הביא הוא יתברך את הצדיק בגזירות רעות על ידי הצר הצורר אותו בשמידות ובנסיונות כנזכר, הלא יראה כי את הצדיק לא יאהב ה' עם כל צדקות ה' אשר עשה עד יובא בנסיון ויסבול ביושר לבב, לזה אמר לא כן הוא, כי הנה **צדיק ה' צדקות** שעשה הצדיק **אהב**, אלא **שישר יחזו פנימו** שהיא מעלה גדולה, על כן מביא את הצדיק אל גדר זה להנחילו אושר שיחזה **פנימו**, והוא אשר לו יושר לבב ועומד בנסיון בכל לבו.

או **יאמר** במה שכתבנו בביאור התורה פרשת וירא, על מאמר רבותינו ז"ל (**בראשית רבה** נה

ב) שאומרים על פסוק **[ה] ה' צדיק יבחן**, שני משלים:

אחד משל לקדר שהקדרה היא שלימה מכה בה אך ברעועה אינו מכה,

ומשל שני והוא משל לפשתני כשפשתנו יפה מכה בו שהוא משביחו,

אך אשר כתבנו שכוונתם היא שלאחת משתי סבות מנסה יתברך את הצדיקים:

אחד להודיע צדקתו להמון כקדר שלהודיע לקונים שהקדרה שלימה מכה בה להשמיע קול שיכירו כי שלמה היא, כאשר אמרו רבותינו ז"ל (**בראשית רבה** נה א) באברהם שרצה להודיע צדקתו בעולם שהיו תמהים על היותו יתברך כל כך מגן לו,

והשני הוא כפשתני שלפשתן הטוב יכה למען השביחו, כך הקדוש ברוך הוא את הצדיק מביא בנסיון למען השביחו, כי על ידי הלחמו אז עם יצרו מזדכך ונטהר לבו עשר ידות על הקודם, עד קדוש יאמר גם לגופו.

ונבוא אל הענין, והוא כי שתי בחינות יש,

האחת משל הקדר, והיא אשר כתבנו באומרו [ה] ה' צדיק יבחן כו',

ועל אומרו **ורשע ואוהב כו'** הוצרך לסיים ולומר [ו] **ימטר על רשעים כו'**, אל יאמר איש אם שגאה אותם נפשו למה לא יאבדם, לזה אמר **ימטר כו'**, אך **מנת כוסם** שהוא עד תמלא סאתם ורוחם.

עתה בא ויאמר **הבחינה השנית** ואמר אותה כפולה, והיא כי הנה הוא יתברך נקרא **צדיק** על עשותו הצדק, ונקרא **ישר** על עשותו לפנים משורת הדין, כמה דאת אמר (דברים ו יח) **ועשית הישר והטוב כו'** ואמרו רבותינו ז"ל זו לפנים משורת הדין (ב"מ טז ב).

ונבוא אל הענין, אמר [ז] **כי צדיק ה' כו'**, לומר הנה יש עוד **טעם שני** אל נסיון הצדיק כענין נסיון יצחק ויוסף, והוא כי הנה למה ש**צדיק ה'**, על כן **צדקות אהב**, על כן צדיק ינסה למען ירבה מאז בצדקות. ולמה שהוא יתברך נקרא **ישר** הוא עושה לפנים מן השורה לזכך ולהשביח את הצדיק על ידי נסיונות, עד **יחזו** הצדיקים **פנימו** של עצמן, שבעיני בשר להם יעצרו כח לחזות את **פנימו** הוא צלם אלוהים שבפניו וקירון פנים שבפניהם, שהוא תכלית גדר זיכוך החומר.

או יאמר למה שהוא יתברך **צדיק, צדקות** שאדם עושה **אהב**, אך לא יעשה שהצדקות יהיו נעשות מלאכים, אבל למה שהוא **ישר** עושה לפנים מן השורה, עושה שכל יושבי עולם העליון אשר שם הזכיות **יחזו פנימו** של הצדקות הנזכרות, שיעשה אותם בריות בעלי פנים שהוא היותם מלאכים.

פרק יב

א למנצח על-השמינית מזמור לדוד :

ב הושיעה יהוה כי-גמר חסיד כי-פסו אמונים מבני אדם :

ג שוא ידברו איש את-רעהו שפת חלקות בלב ולב ידברו :

כי (ב) **גמר חסיד** להגין על הדור, לכן צריך תושיענו אתה בשם זה של רחמים, וזהו **הושיעה ה'** למען שמך. והוא כי כאשר ברא ה' אדם על הארץ, אמרו רבותינו ז"ל (**בראשית רבה ח ה**) שנעשו מלאכי השרת כתין וחבורות, **חסד** אומר יברא שכולו מלא חסדים, **אמת** אומר לא

יברא שכולו מלא שקרים, ולתקן הדבר השליך אמת ארצה לקיים העולם כמפורש אצלנו הענין במקומו, באופן כי חסד ואמת ימצאו בבני האדם.

והנה האיש החסיד הוא מבחינת חסד, והאיש אמונים מבחינת אמת, שעל ידי שניהם מתקיים העולם. והן זאת כוונת המשורר, ואמר כי שתי מידות שבאדם לקיים עולם שהם חסד ואמת, הנה, גמר חסיד, הוא עושה חסד, וגם סף מידת אמת, כי פסו אמונים מבני אדם, עד גדר כי (ג) שוא ידברו איש את רעהו לרמותו, כלומר כל כך פסו אמונים, ששוא ובחנם ידברו איש את רעהו שפת חלקות לרמות זה את זה, כי לא יועילו, כי הלא בלב ולב ידברו יבינו זה את זה ולא יצודנו בחרמו.

ד יִכְרַת יְהוָה כָּל-שִׁפְתֵי חֲלָקוֹת לְשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדֻלוֹת :
ה אֲשֶׁר אָמְרוּ לְלִשְׁנָנוּ נִגְבִּיר שִׁפְתֵינוּ אֲתָנוּ מִי אֲדוֹן לָנוּ :

ומה ידברו זה את זה לאמת (ד) שפת חלקות מדגה ששכנגדו לא יאמן בו, אומר לרעהו יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות עלינו, והם (ה) אשר אמרו, כי אנו ללשונו נגביר, לומר זה אל זה שאוהב איש את רעהו, ושיפליא לעשות טובה לו. שאין תוכנו כברנו, כי אם ללשונו נגביר בלבד, והוא שקר, כי אם באמת רעים אהובים אנו, וכל נדבות פינו זה את זה בלב שלם הוא, כי הלא שפתינו אתנו בבחירתנו מי אדון לנו ומכריחנו להחניף זה את זה ולדבר גשם נדבות פינו אם לא שהוא בלב שלם. ועם כל זה לא יוכלו לרמות זה את זה, כי לא יבצר מכל אחד כי פטומי מילי הם.

ו מִשָּׁד עֲנִיִּים מֵאֲנֶקֶת אֲבִיוֹנִים עֵתָה אֲקוּם יֹאמֶר יְהוָה אֲשִׁית בְּיָשַׁע יְפִיחַ לֹו :
ז אֲמָרוֹת יְהוָה אֲמָרוֹת טְהָרוֹת כֶּסֶף צְרוּף בְּעֵלִיל לְאָרֶץ מְזַקֵּק שִׁבְעֵתִים :

משיבה רוח הקדש ואומרת, יתעורר ה' על שפת חלקות הבלתי מצרים את הזולת בפועל, כי אם, (ו) משד עניים הבלתי מבינים שפת חלקותם שישדדום, מאנקת אביונים חסרי כל לגמרי ואין להם מרחם, עתה אקום יאמר ה'. ולא להשמיד ולאבד, רק לתקן, כי אשית בכלל הישע, את אשר יפיח לו, בהצרו לעניים, והוא, שלא אמר "יפיח להם" עם הזכירו אותם בלשון רבים כאומר משד עניים וכו', רק לו. והוא מה שכתבנו בביאור משלי, כי המחליק לרמות את רעהו חושב שפורש רשת על זולתו ופורש על עצמו, וזהו אומר (משלי כט ה) גבר מחליק על רעהו רשת פורש על פעמיו, שהוא על פעמיו של עצמו, וזה יאמר ה' אשית בכלל הישע אין צריך לומר העניים והאביונים, כי אם גם אשר יפיח לו לעצמו בשדדו העניים והאביונים אשית בכלל הישע.

(ז) אמרות ה' אמרות טהורות כו'. אחרי אמור רוח הקדש מאמר ה' [ו] משוד כו' עתה אקום יאמר ה' אשית כו' שאתקן גם את המפיח לו.

אומרת רוח הקדש על דברי ה' האלה, הנה כי כן יראו באמת אמרות ה' מתייחסות אליו במה שהם אמרות טהורות ורחמניות, שיקום לקול צעקת העשוקים ומושיע גם העושק, אך איך יתכן יושת בישע המפיח לו, והאומר הקדוש ברוך הוא וותרן הוא יותרו מעיו (בבא קמא נ א), אך הוא, כסף צרוף שיעשנו השם יתברך כסף צרוף בצרות שיביא עליו בחבלי משיח, וכל כך יזדכך, עד גדר שיהיה גם בעליל לארץ, אדון ומושל לארץ אחר הצירוף למרק עונו, במה שיהיה מזוקק שבעתים בשבע שני שבוע שכן דוד בא שכוללים חבלי משיח (סנהדרין צז א).

ואפשר רמז בשנותו את טעמו ואפקיה בלשון בעליל, ולא אמר בעל לארץ, אל מציאות הצירוף והזיקוק שיהיה על ידי עלילות המשתררים אז בארץ בחבלי משיח.

ח אתה יהוה תשמרם תצַרְנוּ מן-הדור זו לעולם :

ט סביב רשעים יתהלכון כרם זלת לבני אדם :

ושמא תאמר הלא יסתכנו באמצע השדודים גם הם וגם השודד עצמו בכל תוקף הצרות, לזה אמר (ח) אתה ה' תשמרם, את השדודים העניים והאביונים הנזכרים, וגם את השודד תצַרְנוּ מן הדור זו הנזכר, והשמירה והנצירה תהיה לעולם, וזהו אומרו תצַרְנוּ כו' לעולם.

והרשעים המצרפים ומזקקים את ישראל בצרות, מה יעשה מהם, לזה אמר (ט) סביב רשעים כו' כי כהתימם לצרף, יתהלכו סביב לישראל ולא יוכלו יגעו במ. ואחרי כן כרום זלות כלומר כפי ערך הרום שירומו בתחילה כאומרו על ה' ועל משיחו (לעיל ב ב), כרום ההוא יהיה זלות ובזיון לבני אדם מן הקצה אל הקצה דראון לכל בשר, או כשיעור הרום שבעה שנים יהיה זלות כנראה בענין בא גוג כו' (יחזקאל לט ט).

או יאמר [ח] אתה ה', הנה אמרתי [ב] הושיעה ה', והשבת לי [ו] משוד עניים כו' עתה אקום יאמר כו' ותתקן גם השודד כמדובר, והנה יש תשובה על זה, והוא כי הנה אחר שאתה ה' תשמרם אחר האנקה מהשוד בל ישדדום עוד, ובכלל השמירה היא גם את השודד, והלא טוב טוב הוא תצַרְנוּ מעתה את השודד מלחטוא בהם, שיהיה נצור מן הדור זו לעולם, ולא יצטרך שיחלה להרפא לומר משד כו' עתה אקום כו', רק תהיה הנצירה העתידה מן הדור זו לעולם, וכשאין שודד אין שדוד ויגאלו ישראל מעתה, או שלא יצטרכו אפילו להשתעבד.

משיב הוא יתברך ואומר [ט] **סביב כו'** לומר הנה סביב למחיצותם **רשעים יתהלכון** כעת, כי לא הורקו מכלי אל כלי בגלגולים ליתקן, כי אין [בן] דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף (יבמות סב א) שהוא להתגלגל וליתקן, וזהו **סביב רשעים יתהלכון** כעת, וכרום **זלות**, כי בערך רום הנשמות כן יהיו **זלות לבני אדם**, אם לא יתוקנו ולא יהנו מהטוב הבא הגדול ויהיו לבוז לכל בני אדם שנתקנו עד הנה.

פרק יג

א למנצח מזמור לדוד :

ב עד-אנה יהנה תשכחני נצח עד-אנה תסתיר את-פניך ממני :

ג עד-אנה אשית עצות בנפשי יגון בלבבי יומם עד-אנה ירום איבי עלי :

(א) למנצח מזמור לדוד כו'. אמרו רבותינו ז"ל במדבר רבה (טז כב) שתי צווחות צווחתי

מפניכם:

עד אנה ינאצוני כו'

ועד אנה לא יאמינו לי כו'. (במדבר יד, יא)

ארבע צווחות סופכם לצווח בשעבוד מלכיות:

עד אנה ה' תשכחני נצח כו'.

וראוי לשים לב, האם מרובה מידת פורענות חלילה, שעל שתי צווחות יפרע ארבע?! אך הוא כי היה נגזר בכיה לדורות שני פעמים בשני חורבנות כנגד שני פעמים שצווח הוא יתברך בסבתנו, וראה כי לא נעצור כח לסבול, חילק השתי צרות לארבע, וארבע גלויות הן **בבל ומדי יון ואדום**, השנים בזמן הראשון טרם השני, והשנים בבית שני.

ועל פי הדברים האלה יתכן כי הן הם הדברים הנאמרים באמת במזמור זה. (ב) **עד אנה ה' תשכחני נצח, על גלות בבל**, כי תחילה היה נגזר לנצח כתלונת המקונן (איכה ה כ) **למה לנצח תשכחנו כו'**, וכמאמרם ז"ל (עיין פתיחתא דאיכה רבה כד) שאמר הקדוש ברוך הוא שלא ישוב עליהם עד עת קץ, לולא בכיית רחל שאז נדרו לה מן השמים (ירמיה לא טו) **ושבו מארץ אויב**.

ועל מדי נאמר **עד אנה תסתיר כו'** כמפורש אצלנו על מנין לאסתר מן התורה? ואנכי הסתר אסתיר כו' (חולין קלט ב).

ועל יון שהיה מבקש לאבד הנפשות יותר מהגופים באומרם, כמו שאמרו בבראשית רבה (ב ד) שהיו אומרים לישראל כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלוהי ישראל, והיו הורגים בהם להעבירם על דת כמפורסם בדברי רבותינו ז"ל, וכעובדא דחנה ושבעה בניה שהיה ביון (גיטין נז ב), אמר (ג) **עד אנה אשית עצות בנפשי** אם אמסור גופי עליה או אעבור ואאבידנה, וגם **יגון בלבבי יומם** בעת הנסיון, שהיה ביום בעת שהעבירה והמות מונחים לפני, היה יגון בלבבי הם שני היצרים הוא באמור או לי מיצרי או לי מיצרי.

או על כי היותם ביום פורצים פרצות בבית המקדש נאמר **יגון בלבבי יומם**. ועל עשו, שראה יעקב עלייתו ולא ראה ירידתו, כאומרם ז"ל (תנחומא ויצא ב) עולים ויורדים שראה שר בבל עולה כך וכך עוקין [מדרגות] ויורד כו', ושר מדי כו' ושר יון כו' ושר עשו ראה עולה ולא יורד והתחיל מתיירא כו', והוא על כי יום נקם בלבו יתברך, ועליו יאמר **עד אנה ה' ירום אויבי עלי** שנראה עולה ולא יורד.

ד הביטה ענני יהוה אלהי האירה עיני פן-אישן המות :

ה פן-יאמר איבי יכלתי צרי יגילו כי אמוט :

ו ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך אשירה ליהוה כי גמל עלי :

ועל פי דרך זה אפשר להמשיך המזמור, שעל אומרו [ב] **עד אנה ה' תשכחני נצח** על גלות בבל, אמר (ד) **הביטה ענני, הביטה אל היותך ה' אלוהי**, כלומר שלא המרנוך, כי גם זולת חנניה מישאל וחבריו לא עשו אלא לפנים, והביטה דבר זה לזכרני בגלות הוא, **וענני**. והוא מאמר רשב"י ע"ה (מגילה יב א) שאמר כי גזירה שבדור מרדכי היה על עון שהשתחוו לצלם נבוכדנאצר, אלא שמה הם לא עשו אלא לפנים כך הקדוש ברוך הוא לא עשה עמהם אלא לפנים, וזהו **הביטה ענני כו'** כי על ידי ההבטה, **תענני**. ואשר תביט אתה ה' הרואה ללבב, כי גם בהשתחויתי היה **ה' אלוהי** ולא הצלם.

וגלות מדי שהיה להשמיד להרוג ולאבד, אמר עליו **האירה עיני כו'** כי מעתה נתעורר דוד ואמר על הגלות הוא, כאילו הם המדברים ואומרים על גלות מדי **האירה עיני כו'**, והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (אסתר רבה ז כד) כי אגרות המן היו סתומים כי לא ניתן דת רק להיות עתידים ליום הזה ולא ידעו למה היה הדבר, כמבואר אצלנו יפה בביאור המגלה, ואילו לא היה יתברך מאיר עיניהם מיד היו בלתי מבקשים תיקון והיו ביום מועד הגזירה כתוא מכמר להשמיד כו', ועל זה אמר דוד ברוח קדשו אשר לא נעלם ממנו דבר, **האירה עיני פן אישן** מהתשובה, והשינה עצמה היא **המות**, כי מבלי משים לב לשוב כי היו ישנים ובלתי מתעוררים היתה המות הזה על שונאי ישראל בעצת המן, וכן היה שעל ידי מרדכי אורו

עיניהם של ישראל, כמאמר הכתוב (אסתר ד א) **ומרדכי ידע את כל אשר נעשה כו'**, ומה גם לרבותינו ז"ל (**אסתר רבה ז יח**) שידע אשר נעשה בשמים על ידי אליהו.

או יאמר פן מגודל הצרה להשמיד כו' לשינה אייחס המות הטבעית בערך ההשמד וההריגה ואבחר מות טבעי, ויערב לי בערך הרעה ההיא כעריבות השינה, כי תהיה לי המות כאחד מששים במיתה שיחפצו להרגני בה.

ועל יון אמר (ה) פן יאמר אויבי יכלתיו כו', כי אם אודה להם לעבור על דתך ולא יהרגוני, פן יאמר אויבי הוא המלך המושל וגוזר עלי, יכלתיו את בעל היכולת צור ישראל, כי העברתי את עמו תורתו. ואם לא אודה ויהרגוני, אז גם שבמיתתי אעלה במעלות לפני קוני, הנה לא יבצר כי צרי, הם ממיתי וכל אשר אתם, **יגילו כי אמוט**. לכן ראה ה' ויירע בעיניך והיה עם בניך למען יחלצון ידידיך.

ועל **גלות אדום** שעלה שרו ולא נראית ירדתו, כי לבא לפומא לא גלי, אמר **(ו) ואני בחסדך** על צד החסד גם שאיני כדאי, **בטחתי, כי חסדי ה' כי לא תמנו**, גם שבזמן ההוא כבר תמה זכות אבות (שבת נה א).

ועוד בטחון שני והוא כי משכון גדול לנו, כי הנה **יגל לבי בישועתך**, והוא כי ישועתו של הקדוש ברוך הוא הוא ישועתן של ישראל (**ויקרא רבה ט ג**), כי לא יעזוב שכינתו בגלות, אמנם אני לא אעשה עיקר ממה שעל ידי ישועת ה' נוושע גם אנחנו, כי אם **יגל לבי בישועתך** דוקא ולא על מה שנמשך לי ממנה, כי לא אביט רק על כבודך למה שהיא ישועתך בלבד, ועל ידי כן ידעתי כי למה שהמתפלל על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה (בבא קמא צב א), על דרך זה גם ה' כי יראה כי מה **שיגל לבי** הוא בישועתו יתברך ולא בישועתי, עם היותי צריך לאותו דבר, יגמול לי גמול טוב להושיעני תחילה, באופן כי בעת בוא אל הפועל **ישועתך, אשירה לה'**, כי כבר הקדים **וגמל עלי**, על הנוגע אלי, כי ישלם לי גמול על אשר לא היה גיל לבבי רק על ישועתו יתברך מצד עצמו כמדובר.

פרק יד

א למנצח לדוד אמר נבל בלבבו אין אלהים השחיתו התעיבו עלילה אין עשה טוב :

ב יהוה משמים השקיף על-בני-אדם לראות היש משכיל דרש את-אלהים :

ג הכל סר יחדו נאלחו אין עשה טוב אין גם-אחד :

(א) למנצח לדוד אמר נבל בלבו וכו'. אמרו רבותינו ז"ל (עיין רש"י) שעל ישמעאל המיצר אותנו בגלות החיל הזה ידבר, ולפי זה יאמר אל תתמהו אם הנזכר יחלל שם שמים חלילה באמור אלינו איה אלוהיך וכיוצא בדברים מרים כאלה שמרגלא בפומייהו, והשם יתברך סובל ואינו פוקדו, כי אין האשמת דבר עליו רק על המסבבים, כי אם **אמר נבל בלבו** ולא מן השפה ולחוץ **אין אלוהים**, הוא על **שהשחיתו התעיבו עלילה אין עושה טוב**, כי עוונות ישראל הם הנותנים לנבל ההוא קיום.

כי הלא **(ב) ה' משמים השקיף** השקפה לרעה בהביא על ישראל צרה על ידי הנבל הנזכר, **לראות היש משכיל** ושם על לב **דורש את אלוהים** אשר כיחש הנבל ההוא.

והנה במקום שעל ידי ההשקפה לרעה היה להם לתקן, אדרבה אם טרם הצרה היה להם איזה כשרון בצד - מה, עתה על ידי הגלות **(ג) הכל סר**, ועל ידי כן **יחדו נאלחו**, כי מתחילה נאמר **(א) אין עושה טוב** ועתה אחר בוא הצרה **אין עושה טוב אין גם אחד**.

או יאמר בהזכיר מאמר רבותינו ז"ל **(אסתר רבה ז יח)** שבימי המן עם היות ישראל אשמים, השגיח הוא יתברך על ידי אליהו שדבר עם משה ואמר לו לדרוש אם יש צדיק בארץ יבקש רחמים מכאן ומשה משם, ואמר כי יש מרדכי, והוא אומרו **(אסתר ד א)** **[ומרדכי] ידע את כל אשר נעשה**, ועשה התשובה ההיא, ונעשתה התשועה הגדולה ההיא בישראל.

ונבוא אל הענין, והוא כי בא דוד במר נפשו בראותו צרת הגלות הזו האחרון כי ארוך מאד ורע ומר מכל שאר גלויות, היה מצטער ואומר איה כל נפלאותיו יתברך אשר עשה בימי המן אשר גם הוא מאדום, כי השגיח הוא יתברך לבקש ראוי להושיע את ישראל על ידו, והוא במה שכתבנו בביאור משלי על **(משלי ל כב) ונבל כי ישבע לחם**, שהוא המן. וזה מאמרו כמתאונן על מה שבימי המן לא התמידה הצרה שלשה ימים מ"ג לניסן עד ט"ז לניסן, וגלות הלז כמעט אין לו קץ.

והנה היה מקום לומר כי על רעת המן שכיחש אלוהותו יתברך, כמו שאמרו ז"ל **(אסתר רבה ז יז)** שאמר אלוהיהם של אלו שעשה לפרעה כו' כבר הוא זקן כו', ושעל כן מיהר הוא יתברך ישועתו, כלומר מה שאין ענין זה בגלות האחרון הזה, הלא לעומת זה גם ישראל היו עבירות בידם אז, וזהו אומרו כמתלונן על גלותו, הנה, אם **[א] אמר נבל בלבו** שאמר המן בכל לבו לאחשורוש **אין אלוהים**, אלוהיהם של אלו כו', ועל כן היה מה שנפל ונושענו, הלא לעומת זה גם ישראל **השחיתו התעיבו עלילה**, השחיתו בצלם שהוא עבודה זרה כמה דאת אמרת

(דברים ד טז) **פן תשחיתון כו'**, וגם **התעיבו עליה** בהנאת הסעודה, כמו שאמרו ז"ל (**אסתר רבה ז יח**) שבעלילה בא המן להחטיאם בסעודה ההיא.

ואם הוא על שאין עושה טוב בזמן הזה, הנה אז **[ב] ה' משמים השקיף על בני אדם** על ידי אליהו, **לראות היש** בעולם הזה **משכיל דורש את אלוהים**, כמאמר **מדרש חזית** שאמר משה רבינו ע"ה לאלהיו לראות **היש משכיל דורש את אלוהים** בתשובה, ועתה האם **[ג] הכל סר** מאתנו ולא נותר צדיק מאתנו כאשר היה בגלויות הראשונים, האם **יחדו נאלחו** כל ישראל חס וחלילה. ואם הוא כי **אין עושה טוב** צדיק בארץ, היתכן שאין גם אחד, וזהו אומרו כמתמיה **אין גם אחד** כלומר הלא נודע (**בראשית רבה** מט ז) כי לא יחסרון שלושים בכל דור כמנין "יהיה" שנאמר לאברהם (**בראשית יח יח**) "**כה יהיה זרעך**" ואם כן למה לא יעורר הוא יתברך את צדיק בארץ כאשר עשה בימים ההם ונוושה.

ד הלא ידעו כל-פעלי און אכלי עמי אכלו לחם יהוה לא קראו :
ה שם פחדו פחד כי אלהים בדור צדיק :

מה תאמר שאז הדור היה הגון שכולם התענו ויתאבלו וישבו עד ה', הלא בואו ונחזיק טובה לאסתר שהזמינה את המן לאכול לחם עם המלך ועמה, לקיים מה שנאמר (משלי כה כא) **אם רעב שונאך האכילהו לחם כו'** כמו שאמרו ז"ל (מגילה טו ב), ועל כן פחדו ישראל, ולא בטחו באומרים אחות לנו בבית המלך כי חשבו היתה גם היא בעצה עמו, ואז קראו את ה', ואם לא כן לא היו שבים, וזהו (**ד הלא ידעו כו'**). ויהיה הלא, כמו (שופטים טו יא) **הלא ידעת**, (ישעיה מ כא) **הלא הוגד מראש**, (ישעיה מב כד) **הלא ה' זו חטאנו לו**, שהוא כמו אם לא, וזהו הנה אם **לא ידעו, כל פועלי און** שבישראל הצריכים לעשות תשובה, שאוכלי עמי הם המן והמלך, כמו שאמרו ז"ל (מגילה יד א) משל לבעל התל ובעל החריץ, כי אכלו לחם יחד, שהוא בסעודת אסתר, הנה את ה' **לא קראו**, שלא היו קוראים אותו יתברך.

ואפילו מה (**ה**) **שם פחדו פחד** על ידי הסעודה וישבו, אין להחזיק להם טובה רק לה', כי **אלוהים בדור צדיק**, הוא מרדכי, כי הוא היסב הדבר בצאתו צועק בשוקים וברחובות. כלומר ולמה לא יעשה כן גם עתה כי לא יבצר צדיק בדור.

או יאמר שם **פחדו פחד** "אוכלי עמי" הנזכרים כי **נפל פחד היהודים עליהם**, ולמה היה זה, אם לא על כי **אלוהים בדור של צדיק** הוא מרדכי, באופן שהקושיא במקומה עומדת, כי לא יבצר צדיק בדור כמו שאמרנו.

ו עַצַּת-עֵינֵי תְּבִישׁוּ כִּי יְהוֹה מַחְסֵהוּ :

ז מִי-יִתֵּן מִצִּיּוֹן יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּב יְהוֹה שָׁבוֹת עִמּוֹ יִגַּל יַעֲקֹב יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל:

לזה משיבה רוח הקדש ואומרת הנה (ו) עצת עני שהיה מייעץ מרדכי, תבישו עתה, ולא תעשוה. ומה היתה העצה ההיא, היא, כי ה' מחסהו, ולא בטחו באדם כאשר היו בוטחים אז באחותם שבבית המלך, כלומר ואל על יקראוהו וישבו עדין יתברך, ולמה לא תעשו כן אתם עתה.

או שתשובת רוח הקדש מתחלת מפסוק הקודם, לומר מה ששם אוכלי עמי פחדו פחד כי נהפך ונפל פחד היהודים עליהם, הוא, כי אלוהים נמצא בדור שהוא צדיק, כי כשהדור צדיק ה' איתם וייראו ממנו, כי אז שבו הדור כולו והיה הדור צדיק, אך עתה עצת עני תבישו מלשוב כמדובר.

(ז) מי יתן מציון ישועת ישראל וכו'. אחר שאין זכות בדורות גלות אחרון, אמר מי יתן מציון כו', והוא במה שכתבנו בישיעה (א כז) על פסוק ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה, כי ציון במשפט ודין הוא שתפדה, כי היא לא חטאה, ולקתה בעונותינו, כמה דאת אמרת (איכה ד יא) כלה ה' את חמתו כו' ויצת אש בציון כו', אך ושביה צריך בתורת צדקה.

והנה ידענו (סנהדרין צח א) כי זכו אחישנה ויהיה בלי חבלי משיח רק בשובה ונחת, ואם לא זכו בעתה ואז הוא בעוצב ורוגז על ידי חבלי משיח להחזירם בתשובה. על כן אמר מי יתן ומציון כלומר מבחינת ציון תהיה ישועת ישראל, שיהיו זכאין בדין ויוושעו במשפט בשוב ה' את שבות עמו. והוא, כי הוא יתברך אומר כי הבא ליטהר מסייעין אותו (יומא לח ב) ורוצה שנתחיל לשוב, ואנו מבקשים יתחיל הוא כמפורש אצלנו בפסוק השיבנו ה' כו' (איכה ה כא) ובפסוק משכני כו' (שיר השירים א ד), וזהו בְּמָה יהיה שנזכה ליגאל במשפט בשוב ה' את שבות עמו, שהתשובה המתייחסת אל עמו שהיא ההתחלה ישיבנה הוא, ובזה יגל כו' שלא נגאל בעצב בצרות חבלי משיח, כי אם נגאל בשמחה ובשירים כי יגל יעקב ישמח ישראל. והכפל והשנוי הוא כי אמרו רבותינו באיכה רבתי (ב ט) על ויבער ביעקב כו' (איכה ב ג), שבכל צרותינו צר לו מאד ליעקב אבינו מכל האבות, ועל כן אמר שיגל יעקב אבינו תחילה שמזה נעשה עיקר, וגם ישמח ישראל זרעו.

או יאמר מי יתן לנו שתי הטבות:

אחד כאשר עשה בסיני שקדמה שכינה לסיני ומשם בא להקביל פני ישראל,

שנית, ענין ספר הזוהר (פרשת פקודי רמ א) על פסוק (עמוס ה ב) **נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל**, לא תוסיף קום מאליה כי אם הוא יתברך יתן ידו ויקימנה וישיבנה אליו, מה שאין כן בבנין בית שני שהלכו מאליהם.

ועל האחד אמר **מי יתן מציון ישועת ישראל** שיהיה שרוי כבר שכינתו בציון, ומשם יצא כחתן לקראת כלה לקבלנו, וגם השנית שהיא **בשוב ה'** את **שבות עמו** שהוא המשיח ונותן יד ומקים.

אז על האחד **יגל יעקב** שבית המקדש השלישי יבנה בזכותו כנודע, ו**יגל** הוא בהחיש והקדים שכינה מטרם הבנותו, ועל השנית **ישמח ישראל** שהוא יתברך נותן להם יד שהוא כבוד והתמידת הטוב.

פרק טו

א מְזִמּוֹר לְדוֹד יְהוֹה מִי-יְגוֹר בְּאֵהֶלְךָ מִי-יִשְׁכַּן בְּהַר קִדְשֶׁךָ :
ב הוֹלֵךְ תַּמִּים וּפְעֵל צְדָק וְדַבַּר אֱמֶת בְּלִבּוֹ :

(א) **מזמור לדוד ה' מי יגור באהלך וכו'.** הנה מפורסם בדברי רבותינו ז"ל (בבא בתרא עה א) שהקב"ה עושה צל וחופות לצדיקים בגן עדן, וקראו אהל כי החופה מאהלת עליו כאהל, ואמר דוד כמגדיל הזכויות שצריך להשיגו, ואמר **מי יגור באהלך** כלומר **מי** ומי יהיה הזוכה לכך שיהיה גר שם עד בא התחיה, ולא יצטרך להתגלגל, ו**ישכון** אחר כך בירושלים **בהר קדשך** בגוף ונפש.

(ב) **הולך תמים ופועל צדק כו'.** משיבה רוח הקדש ואומרת אל תהי מפליג הדבר, כי הלא בקלות וכמעט שב ואל תעשה יושג, כמבואר אצלנו בספר **רב פנינים** בס"ד, כי יותר טורח צריך להשיג גיהנום מלהשיג גן עדן, כי להשיג גיהנום אם דרך משל חמד יופי אשה בלבבו, לא ינום ולא יישן ולא ינוח, ויקום בעוד לילה סובב סובב הולך בשוקים וברחובות, ואם ירגישו בו השומרים יתחבא לברוח וירדפוהו, מנוחה ידריכוהו, ואם ימצאוהו יכוהו יפצעוהו מכות אכזריות, ובקר יאמר מי יתן ערב כי לא ימיש מלשוב לאולתו בנשף בערב יום מחר בפחד לילה במחשכים ומהמורות בל יראה ובל ימצא, עולה במעלות דרך גגות ומפיל עצמו מלמעלה למטה אם מגבוה יראוהו, וילך בצור יטמן בעפר מפני פחד הרואים את קלונו, ובהגיעו עד שערי מות בית האשה אשר חמד, אז יחרד מאשר ישית עליו בעל האשה מארבים ובפגעו בו

הוא ימיתנו כי קנאת חמת גבר ולא יחמול, ואם ירגיש ברוח יברח ויפול באחת הפחתים ומהמורות בל יקום, ואם יטמן באחד הבורות וימצא טמון בבור אוי לה לאותה בושה.

ועל הדרך הזה בחמידת ממון, אם יראה גנב וירוץ עמו לחתור בחושך בתים כי לבו יתר ממקומו פן במחירת ימצא ויתלו אותו על עץ, ואם לא יתפשוהו להיותו קל ברגליו ירוץ וייגע ילך וייעף עד ימאס חייו, ואם פעמיים שלש ימלט נפשו סופו ליפול. וגם אשר אומנותו רכילות ולשון הרע בהמצא בדאי יקבוהו לאום ויהיה לבוז, ואלו ואלו יכירו רעתו יבקשו נפשו. וההיקש בגוזל וחומס במשאו ומתנו, כי יהיה איש ריב ואיש מדון לכל הארץ ומפניו לא יחשכו רוק. הן אלה דרכי יורשי גיהנום כי לא ישיגוהו כי אם בעמל וכעס רב מאד. אך החפץ לירש חיי העולם הבא, בשובה ונחת יירשנו כמעט בשב ואל תעשה, כי ישית לבו לבלתי הקפיד בשום דבר וינוח מעשות רע, וכי תבוא מצווה לידו יעשנה בתמימות לב, ויכיר כי בא מטפה סרוחה ושהוא עתיד להיות רמה ותולעה כי בזה לא יבוא לידי עבירה (אבות ג א), הנה זה יורש עולם הבא.

והן הנה דברי רוח הקדש, אל תיקר בעיניך לגור באהליו יתברך ולשכון בהר קדשו, כי כמעט הוא בשב ואל תעשה, והוא כי ארבעה המה חלקי כל שלימות האדם:

האחד מצוות עשה,

שנית מצוות לא תעשה,

ותתחלק לשלשה:

אחת גאווה,

שנית תאוות גופניות כזמה וייתורי מאכלות,

שלישית חמידת ממון, וכולן קלים למסתכל בהם.

על מצוות עשה אמר [ב] הולך תמים בלתי מהרהר, בין אם יתנהג הוא יתברך עמו במידת רחמים בין בדיון, בין אם יראה צדיק ורע לו רשע וטוב לו, וגם לבלתי דון את חברו לכף חובה וכיוצא באלה, והוא דבר נקל לקבל תמימות בלב בשב ואל תעשה. וטוהר לב זה יהיה לו בין במחשבה לבדה כאמור, וזהו **הולך תמים**, בין **במעשה**, כי בעשותך פעולה - מה, לא תכוון שום פְּגִיָה, כי אז תהיה **פועל צדק**. והוא הנודע מחכמי האמת, כי העושה מצוה נעשה מלאך, נמצא שהוא פועל ועושה אותו, כי כאשר המצוה זכה מפניה רעה או מהיותה באה בעבירה נמצא פועל צדק, וזהו **פועל צדק**.

וכן **בדבור** יהיה בטוהר לב, וזהו **ודובר אמת בלבבו**. נמצא כי בהעדר עמל עיונים להתנהג רק בתמימות הוא משתלם **במחשבה ובדיבור ובמעשה** בלי לאות. ולא אמר בלבו כי אם

בלבבו שכולל השני יצרים, לומר שכל כך הושרש לדבר אמת שבדבר אמת אין יצרו עוקצו, אלא אדרבא גם הוא חפץ בדבר, וזהו אומרו **בלבבו** ולא אמר "בלבו" שהוא על שני יצרים יצר הטוב ויצר הרע, ששניהם מסכימים בדבר, כמאמרם (ירושלמי סוף ברכות) על אברהם שנאמר בו **ומצאת את לבבו נאמן לפניך** (נחמיה ט ח) שהוא גם את יצרו. והקדים מעשה לדבור יען שבמעשה האמור כולל גם דבור של עסק התורה.

ג לא-רגל על-לשנו לא-עשה לרעהו רעה וחרפה לא-נשא על-קרבו :
ד נבזה בעיניו נמאס ואת-יראי יהוה יכבד נשבע להרע ולא ימר :
ה כספו לא-נתן בנשך ושחד על-נקי לא-לקח עשה אלה לא ימוט לעולם:

(ג) **לא רגל על לשונו וכו'.** אמר הלא אמרתי לך שלשה דברים:

הולך תמים

[ופועל צדק

ודובר אמת בלבבו],

על השלישית דסליק מניה **ודובר אמת בלבבו** אמר **לא רגל וכו'**, והוא שיקרה שכל כך הושרש איש לדבר אמת עד שלפעמים לא ישית לב אם באמת שידבר שלא במתכוון **הולך רכיל** ומלשין איש אל זולתו, כמספר לתומו מה שעשה לו רעהו על דבר אמת, וזהו **לא רגל על לשונו** כלומר על לשונו אפילו דרך הרגל לשונו שלא מלבו, כי תמיד עיני לבו ומעייניו באמת שידבר זהירות בל יהיה בדבר רכילות או לשון הרע.

ועל מה שאמר **(ב) ופועל צדק,** אמר, אך בזאת שלא תהיה מצווה הבאה בעבירה, **שלא עשה כבר לרעהו רעה,** שאינו נותן צדקה ממה שגזל, שנמצא בלתי פועל צדק, שהוא ממה שעשה לרעהו רעה.

או יאמר לא עשה לרעהו רעה שלא נתן צדקה באופן שעשה לרעהו רעה, והוא, שלא היה רוצה שיתן ולא יתנו אחרים, ונותן בכונה שלא ישאיר מקום לרעהו לזכות גם הוא, כי זה עושה לרעהו רעה, שעינו רעה בשל חברו לבל יתעשר בתתו גם הוא, כענין (תענית ט א) עשר בשביל שתתעשר.

או תופס לבעל חוב בטוהר לב לעשות שתי מצוות עם החייב שיפרע לבעל חובו ועם המלווה שיקבל מעותיו, ולפעמים הוא במקום שחב לאחרים ועושה להם רעה.

או הבא בהרשאה שמטיב למשלחו, ונקרא (יחזקאל יח יח) אשר לא טוב עשה בתוך עמיו.

ועל אומרו **(ב) הולך תמים**, אמר אך בזאת, שלא לתום לבו לא יראה נגעי קרובו ולא יראה לו חובה בתום לבו, כי אם ימחה בידו, ולא ישא חרפה עליו מהרואים ויחשדוהו למחפה עליהם.

(ד) נבזה בעיניו נמאס וכו'. אחר אומרו איך בטוהר לב דבר קל בלי עמל ישתלם במצוות עשה, אמר עתה כי גם במצוות לא תעשה ישתלם בנקלה בהביט אל מהותו בלבד, והוא מאמר התנא (אבות ג א) **הסתכל כו' ואין אתה בא לידי עבירה דע מאין באת כו'**, והוא מאמרנו בביאור המשנה כי לבטל הגאווה הוא הסתכל אל סופו כי הוא עפר רמה ותולעה ובמה יתגאה, ועל זה יאמר פה **נבזה בעיניו**. ועל ענין זמה ויתר תאוות הגוף כי לא יהיו טובים מעשיך בתאוות הגוף מאשר נתהוה הגוף ממנה, ועל זה אמר **נמאס**, שיהיה נגד עיניו בואו מדבר מאוס.

ולבל ימשך מהיותו **נבזה בעיניו** שגם חברו יהיה גם הוא נבזה בעיניו, כי גם הוא הולך למקום עפר רמה ותולעה כמוהו, לזה אמר **ואת יראי ה' יכבד** שיהיו בעיניו מכובדים בעיניו, שבכל אחד יחשוב שמא הוא מאותם שהם שלמים כרבי אלעזר בר' שמעון (בבא מציעא פד ב) וכרבי אחאי בר' יאשיה ודומיהם.

ולמה שאם יהיה **בעיניו נמאס** כי בא מטפה סרוחה, ימשך שאם יקרנו כמקרה בועז או כמקרה יוסף באדונתו, שלא יקפיד לעשות הדבר, באומרו כי לא יחשוב ה' לו עוון, כי במה נחשב טיפה סרוחה שיקפיד הוא יתברך עליו, ויהי נא הוא כאחד השקצים ורמשים שאין בפעולתם חשבון, לזה אמר שלא יעשה כן, כי אם אדרבא יעשה כבועז שנשבע ליצרו **(רות רבה סוף פרשה ו)**, וזהו **נשבע להרע** להסיר תאוותו ממנו, שהוא להרע והכניע גופו, **ולא ימיר**.

ואין זה רק שאם בבחינה אחת **נבזה בעיניו**, בבחינה אחרת מצד הנפש חשוב, ויודע כי אינו כיתר בריות שמטפה סרוחה, כי הוא עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, ואינו כבעלי חיים שלא יחשיבם ה' לכך, והוא הדבר השלישי שאמר התנא (אבות שם) **ודע לפני מי אתה עתיד כו'.**

או יאמר **נשבע להרע כו'** כי כל כך **נבזה בעיניו נמאס**, שאם נשבע לצום להתענות על אשמת דבר, **ולא ימיר** ללוות תעניתו ליום אחר לחוס על גופו, כי אם למה שהוא **נבזה בעיניו נמאס**, לא ימיר יום ביום לחוס על חולשתו.

ועל **חמידת הממון** אמר **(ה) כספו לא נתן בנשך כו'**, והנה זה העדר עבירה רבה וחמורה היא ומה שבח הוא, אך הנה תלמיד חכם מותר לתת יותר לחברו שכמותו שהרי ידעו חומר

הרבית ומתנה הוא נותן (בבא מציעא עה א), על זה אמר **כספו לא נתן בנשך** שלא נתן אפילו בכונת מתנה.

ולדעת האומרים שלא הותר לתלמיד חכם רק בדברי מנות ומאכל, אפשר זה דקדק באומר **כספו לא נתן** אפילו בדרך מתנה, אך לא ענייני מאכל. **ושוחד על נקי** אפילו בשכבר יצא נקי מלפניו בדיון, לא יקח עליו שוחד מאוחר. הנה **עושה אלה לא ימוט**, כי לא יוכל לו יצרו ויבטח יגור באהלי ה' וישכון בהר קדשו יתברך.

פרק טז

א מכתם לדוד שמרני אל כי-חסיתי בך :
ב אמרת ליהוה אדני אתה טובתי בל-עליך :
ג לקדושים אשר-בארץ המה ואדירי כל-חפצי-בם :
ד ירבו עצבותם אחר מהרו בל-אסיף נסכיהם מדם ובל-אשא את-שמותם על-שפתי :

(א) מכתם לדוד שמרני אל וכו'.

הנה באומר **(ב) אמרת** כמדבר עם נקבה ולא אמר "אמרת", לא ראיתי מי שיחוש על ככה. ואחשבה שהיה דוד משיח עם נפשו ואומר אמרת וכו', והוא בהקדים מאמרם בספר הזוהר, כי נפש דוד היא של אדם הראשון.

עוד אמרו (ילקוט תהלים רמז תתמג) כי דוד היה ראוי להיות נפל אלא שאברהם יעקב ויוסף נתנו לו שבעים שנה משלהם, כי של אדם הראשון היו פגומים ולא היה זוכה אל כל הטובה בהם אם לא על ידי הצדיקים הנזכרים.

עוד למדנו מספר הזוהר כי האבות הן הם חלקי הנפש ורוח ונשמת אדם [הראשון], וכל אחד בא לתקן חלק מאשר קלקל אדם, וגם יוסף נכלל עם יעקב כנודע ליודעים.

ונבוא אל הענין, והוא כי אמרו רבותינו ז"ל (סוטה י ב) שענין אומר מכתם הוא "מך תם" שמשפיל עצמו, ויהיה הענין שאמר **מכתם** ושפלות **לדוד** מצד עצמו דלית ליה מגרמיה כלום שהיה עתיד להיות נפל, **שמרני אל**, על צד החסד בל אמות **כי חסיתי בך**. והוא על כי שבעים שנות חייו לא היה לו משלו כלום כי אם מזולתו, כי נתונים נתונים המה לו, וקל ליאבד ממנו על ידי עוון אשר חטא.

ומדבר עם נפשו ואומר לה **(ב) אמרת לה' א-ד-נ-י אתה**, לומר תדע למה אני צריך חסד א-ל לשישמרני ה', הוא על כי השבעים שנה משלך מאדם הראשון אין כח בהם רק למציאות חיים אך לא להיות בהם טובה, ועל כן יקל מאד לאבדם כי פגומים הם, כי אפילו עתה צריך חסד כמדובר. והוא כי הנה הגעת נפשי אל מעלה רמה יותר ממלאכי השרת, עד שהגעת לקרוא שם להקב"ה, כמו שאמרו ז"ל **(בראשית רבה יז ד)**:

שאחר שקרא שם לכל הברואים אמר לו הקדוש ברוך הוא ואני מה שמי אמר לו אתה אדון לכל ראוי תקרא א-ד-נ-י.

זוה יאמר הנה **אמרת לה' א-ד-נ-י אתה**, שהוא אדון לכל וקראת לו (את) בהיותך באדם [את] שם זה **א-ד-נ-י**, עם גודל השגתך זו, טובתי שהטבת לי שהייתי עתיד להיות נפל וניתן לי ממך שהוא מאדם, **טובתי זו בל עליך** להחזיק לך טובה על שבעים שנה שלך שנתת לי כי חטאת ונפגמת, כי אם **(ג) לקדושים אשר בארץ המה** אחזיק הטובה הם אברהם יעקב ויוסף שנתנו משלהם השבעים שנה בלי פגם, והם **אדירי כו'** שלא מעדו קרסולם כאדם, **וכל חפצי הוא בם** לישען עליהם.

(ד) ירבו עצבותם אחר מהרו כו'. הלא אמרתי שיש לי להחזיק טובה לאבות הנזכרים שנתנו לי משלהם, והנה גם יש לי או לזולתי חלק גן עדן של דואג ואחיתופל, שעל שקלקלו ומה גם שהצרו לי, כי חלק גן עדן שלהם יותן לי, כענין מאמרם ז"ל (חגיגה טו א) זכה נוטל חלקו וחלק חברו בגן עדן, לא זכה נוטל כו'. ורואה אני מה בין חלק זכות האבות קדושים אשר בארץ המה שנתנו לי, לחלק אשר ניתן לי או לאחר מדואג ואחיתופל ודומיהם שניתן לאחרים טובם, כי האבות ישישו במה שנתנו לי כי בתתם לי נותנים לעצמם כי נפשותם מאדם כמוני כאמור **מספר הזוהר** והיא שלי.

אך **ירבו עצבותם** מאשר **אחר מהרו**, כי אוי להם שנתנו לזרים, כי נתנו חלק גן עדן שלהם לי, כי בהעוותם הם כנותנים ממש זכותם לאחר. ומה שלא הזכרתי בשמותם אלא אמרתי סתם **ירבו עצבותם כו'** ולא אמרתי מי הם אלו שחלקם אני נוטל ושמותם איני מזכיר, הלא הוא כי די להם עצבותם, אך שתים לא אעשה להם, אחד שלא אבקש ישפך דמם כאשר שפכו דמי בהלבינם פני באומרם הבא על אשת איש מיתתו במה (סנהדרין קז א) שניסכו דמי בגופי כמה דאת אמר **שופך דם האדם באדם** (בראשית טו ו) שהוא לשון הרקה כענין ניסוך היין, וזהו **בל אסיך נסכיהם מדם**.

עוד שנית אטיב להם **שבל אשא את שמותם על שפתי** בגנותם.

ה' יהוה מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי :

ו חֲבָלִים נָפְלוּ-לִי בְנִעְמִים אֶף-נִחַלְתִּי שְׁפָרָה עָלַי :
ז אֲבָרְךָ אֶת-יְהוָה אֲשֶׁר יַעֲצֵנִי אֶף-לִילוֹת יִסְרוּנִי כְלִיּוֹתֵי :

(ה) ה' מנת חלקי וכוסי כו'. הנה אמרו רבותינו ז"ל (פסחים קיט ב) כי לעתיד לבוא הקדוש ברוך הוא עושה סעודה לצדיקים, ואחר כך אומר לאברהם לברך ברכת המזון ואומר אני מברך שיצא ממני ישמעאל כו', עד דוד שנוטל הכוס ואומר אני אברך ולי נאה לברך שנאמר **כוס ישועות אשא ובשם כו' (תהלים קטז).**

ומפורש אצלנו במקומו כי הנה ארבע כוסות של פסח הם כנגד ארבע גאולות וארבע אותיות של שם, והנה בגאולה אחרונה נשלם כוס של אות אחרונה של שם, ואז נשלם השם בארבע אותיותיו שנשבע הוא יתברך **על כס י-ה** שלא יהיה השם שלם עד ינקם מעמלק (רש"י שמות יז טז). והנה אין ספק כי אין הסעודה היא גשמית מבר ולחם ומזון, כי אם רוחנית, כי זה כיוון באומרו הקדוש ברוך הוא עושה סעודה לצדיקים לעתיד לבוא, לומר שהיא מעשה כענין **הלוחות מעשה אלוהים המה** (שמות לב יט) שהיו רוחניים בהעשותם, כי על כן על כתב הדברות שבהם אמרו רבותינו ז"ל (**ילקוט תהלים תשי**) שעל זה נאמר **קול ה' חוצב להבות אש** (תהלים כט), כי קראו להבות אש. וכן באומרו לצדיקים לעתיד לבוא רמזו שהוא דבר רוחני נאות לצדיקים לעתיד לבוא.

ואם כן מכל שכן שאין הכוס ההוא גשמי לא הוא ולא מה שבתוכו, אך אין ספק, כי הכוס ההוא, הכלי הוא בחינת שכינה שהיא כלי לקבל שפע מכל הכחות העליונים כנודע, כי על כן **כוס** עולה כמספר **אלוהים** שהוא תואר אל השכינה, ומה שבתוכו הן הישועות הן בחינות ארבע אותיות של שם, כי בכל כוס של שלש גאולות ראשונות לא היה בתוכו רק ישועה אחת, הוא של אחד של הארבע כאמור.

עוד ידענו מרבותינו ז"ל (בבא בתרא עה ב) מאמר רבי שמואל בר נחמני כי משיח נקרא בשמו של הקדוש ברוך הוא שנאמר (ירמיה כג ו) **וזו שמו אשר יקראו ה' צדקנו.**

ובשתי הקדמות אלו נבוא אל הענין, אמר **(ה) ה' מנת חלקי,** שניתן לי ליקרא כן כאשר קראו אדם להקב"ה אשר אני אני הוא. וגם ה' הוא **כוסי,** והוא כי כוס יקרא לפעמים הכלי שהיין בתוכו ולפעמים על מה שבתוכו, כענין (קידושין מח ב) התקדשי לי בכוס זה שלפעמים הוא על מה שבתוכו ולא בו ולפעמים בו ולא במה שבתוכו, כמאמר הגמרא כאן במיא כאן בחמרא כאן בציהרא, וכן במקרא יש מזה ומזה, וכאן על מה שבתוכו כענין **כוס ישועות** (תהלים קטז יג) שהוא כוס של ישועות.

אמר, **וכוסי**, שהוא ה' **מנת חלקי** וגם כוסי שאותו הכוס שהוא שלי הוא ה', כי מה שבתוכו שנקרא כוס הוא ה', שהוא ארבע ישועות שהם ארבע בחינות של ארבע אותיות של שמך הגדול, כי כאשר בגאולה ההיא נשלם השם נקרא כוס של ישועות רבות של ארבע אותיות, וכאילו היא תכלול את כולם כאילו אז יחד היו כל הישועות. וכן הוא בפועל כי כולם נופלים יחד, כאומר (דניאל ב לד) באדין דקו כחדה פרזלא חספא נחשא כספא ודהבא, שהם המלכויות, והוא לדעתי כי גם שבזמן ההוא בטלו השלשה ראשונים, ומי נתן אז נחשא כספא ודהבא.

אך אחשבה כי יובן במאמר **ספר הזוהר** (פרשת בשלח נח ב) כי אז יביא הוא יתברך את כל אשר היצרו ישראל בגלויות כולם ולא לקו, ויראו ישראל נקמתם מהם, אשר יצבאו על ירושלים לא נאמר אלא **אשר צבאו** (זכריה יד יב) נמצא כי אז יודקו כחדא כו', ולפי זה התשועה ההיא תכלול כל התשועות, ולכן הכוס הרביעי יקרא כוס ישועות.

וטובה שנית והיא היות אז השם נשלם לגמרי, כי אז הוא יום נקם של עמלק ועמו כולו. וזהו אומר "אני אברך ולי נאה לברך", כי הלא אני "**כוס ישועות**" הכולל כל הישועות "**אשא**", שהיא הראשונה, וגם השנית והיא "**ובשם ה'**" כלומר שלם "**אקרא**". וזהו אומר **וכוסי** כמדובר.

וגם שיש לי להחזיק טובה לאבות שעל ידם היו לי חיים אמיתיים, עם כל זה אחלה פניך שבהיותנו יחד כמטילי גורל ביני וביניהם מי יטול כוס של ברכה ויברך, **אתה תומיך גורלי** שתחזיק בידי שגורל הכוס הנזכר, שהם כמטילי גורל מי יברך, שיהיה לי.

או יאמר יותר בקיצור, ה' **מנת חלקי** כמדובר שהוא שמי, ראוי הוא לפי זה שגם **כוסי**, שאני אטול הכוס ואברך. ולא שמעתה ניתן לי, אלא שאתה **תומיך גורלי** ובבטחון זה אני סומך כאילו כבר הוא.

זוה משתי טענות:

אחד, כי **(ו) חבלים נפלו לי בנעימים** הם אשר ניתן להם הכוס לברך הם אבות ומשה ויהושע שבכללם היה עכוב שלא היה בי כמפורש במאמר, שעם היותם **נעימים, נפלו לי** מהם.

ושמא תאמר האם הגמול אני משלם לאבות כי הם הנחילוני משנותיהם ואחר כך לא אחלוק להם כבוד, הנה זה אינו מעכב, כי הלא זה היה אם השנים שהנחילוני לא היו מתיפים וקונים שלימות בי, אך **אף נחלת שפרה**, בהיותה **עלי**, כי קנתה שפר והידור בי, שגם הם ישמחו בדבר כנודע מענין צורך דוד לעולם.

עוד טעם שני והוא כי (ז) **אברך את ה'** לומר כי אחר שבכוס הוא **אברך את ה'**, אם כן אחר [ה] **שה'** הוא **מנת חלקי** כי הוא שמי גם אני, ראוי הוא שיהיה הכוס ניתן לי, כי מי שניתן לו ה', יאות הוא יברך את ה', וזהו אומרו "לי נאה לברך כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא".

או שיעור הכתוב, כי מה שאמר [ה] **אתה תומיך גורלי** פירש ואמר מה הגורל הלז, הלא הוא כי **אברך את ה' כו'**.

ושמא תאמר הלא לעומתך עוון בת שבע ואיך לך נאה לברך, הנה זאת תשובתי, כי הלא אשר יעצני ה', שלא אשאל מאתו יתברך שינסני שלא אעמוד בנסיוני (עי' סנהדרין קז א), כל כך שבתי ונתחרטתי, כי אין צריך לומר ביום שאינו זמן שינה, כי אם **אף לילות** תדד שנתי במה שיסרוני כליותי היועצות, כי היו הכליות היועצות מביאות ברעיוני הרעה ההיא, ומאדיבות נפשי על שלא שמעתי לאשר ה' יעצני. כי זו תשובה פנימית וגדולה מאד, והולכות הלילות אחר הימים.

ח שויתי יהוה לנגדי תמיד כי מימיני בל-אמוט :

ט לכן שמח לבי ויגל כבודי אף-בשרי ישכן לבטח :

י כי לא-תעזב נפשי לשאול לא-תתן (חסידך) [חסידך] לראות שחת :

יא תודיעני ארח חיים שבע שמחות את-פניך נעמות בימינך נצח :

וכל כך נכויתי מהעוון ההוא כי מאז לבל אשוב לחטוא עשיתי שימור היותר גדול שאפשר. והוא כי הנה (ח) **שויתי ה' לנגדי תמיד**, והוא כי כל הפחד לא היה רק מהלב בל יהרהר ואחריו יהיו איברים גומרים, על כן מה עשיתי **שויתי ה' לנגדי תמיד**, והוא כי כל מה שכל אדם עושה בעת תפילה שמצייר בדעתו כאילו המלך הקדוש נצב נגדו פנים בפנים, שעל כן נותן שלום תחילה לצד שמאלו שהוא כנגד ימין ה', כי אילו היה נצב מלך בשר ודם נגד פניו פנים בפנים, היה ימינו נגד שמאלו ושמאלו נגד ימינו.

אמר דוד הנה זה הייתי עושה תמיד אף שלא בשעת תפילה, וזהו **שויתי ה' לנגדי תמיד**. והטעם כי **מימיני** שהוא מצד ימיני שאין הלב שם לא היה פחד **שאמוט** בחטאי, כי אין הלב חומד לצד ימין, על כן נגד מקום הפחד שהוא השמאל כי שם הלב עשיתי בכונתי תהיה שם ימין ה', במה **שויתי ה' לנגדי תמיד** שתהיה בחינת ימינו יתברך נגד שמאלי אשר שם הלב, להיות לי לעזר ולהועיל לבל אחשוב מחשבה רעה, שעל ידי כן לא יהיה לבי חושב מחשבות רע.

(ט) לכן מאז עשיתי כך **שמח לבי כו'** העומד לימין ה', והענין כי הנה כאשר הלב חומד דבר עבירה הלב שמח והנפש עצובה, כי חלק ה' היא וכל ישעה וכל חפץ לעשות רצון קונה, וגם החומר הוא עדי אובד כי ימשך אחר מזימות הלב להיות אברים גומרים ויאבד גם הוא עם הנפש. אך בהיות הלב שמח על חמידת עשות מצוה אז כפלים תגל הנפש וגם הגוף ייטב לו שבצדקתו גם רמה לא תהיה בו, וזהו אומרו **לכן כו'** לומר לכן הנמשך מאשר **[ח] שויתי ה' לנגדי תמיד** הוא **שמח לבי** אשר נגד ימין ה', שמחה שבה **ויגל כבודי** הוא הנפש, הפך שמחת עבירה המאדיב אותה, **ואף בשרי** על ידי כן שלא יפעל העבירה כי אם אדרבה יעשה מצות **וישכון לבטח** מרמה ותולעה. ולהורות היות שמחת הנפש במצוה גדולה על של הלב, אמר בלב "שמחה" ובנפש "גילה".

כלל הדברים, שאומר דוד, הנה עשיתי הכנה לישמר מן החטא ולהתקרב לידי זכות היותר גדולה שבעולם המביא להשלים הנפש והבשר, שהוא כי **שויתי ה' לנגדי תמיד כו'**, הנה כי גדלה תשובתי עד נתקדש לב ונפש ובשר, ולכן לא יהיה לי עיכוב עוון בת שבע לבלתי ברך לפני האבות.

(י) כי לא תעזוב נפשי לשאול כו'. הנה ידוע מאמר רבותינו ז"ל כי את הצדיק מעבירין בסילוקו דרך גיהינום ומעלה על פי דרכו משם בזכותו את הקרוב באותו זמן לצאת, אך הנה יש צדיקים יראים מלעבור בדרך גיהינום פן מדי עברו תתעורר מידת הדין עליו, כי שם תוקף הרוגז ויתבקר פנקסו ויאחז. והוא מאמר רבן יוחנן בן זכאי (ברכות כח ב) באומרו ועוד שאיני יודע באיזה דרך מוליכין אותי, שהוא אם הימין שלא בדרך גיהינום אם השמאל דרך גיהינום כמפורש אצלנו במקומו.

ונבוא אל הענין, אמר הן ידעתי **כי לא תעזוב נפשי לשאול** גם כי תתעורר מידת הדין עליה לאחוז בה לא תעזבנה, באופן שלא אירא גם כי אעבור דרך גיהינום, אך עם כל זה אחלה פניך לא תתן חסידך לראות שחת אפילו דרך העברה, ומכל שכן דרך שאול שהוא גדר עמוק משחת, רק **(יא) תודיעני אורח חיים** האמתיים דרך ישרה ולא אורח גיהינום.

ושמא תאמר הלא תשבע שמחות וגיל בדרך גיהינום בזכות העלותך רשע מגיהינום, איני חש, כי הלא **שובע שמחות** יש לי **את פניך** אשר אראה בסלוקי, כנודע כי הנפטר רואה את השכינה טרם ימות ובה נדבק ונמשכת נפש הצדיק, ודי לי **שובע שמחות את פניך**. וכיון במלת את כי עם ראות פניו יתברך אז רואה גם כל הטוב הצפון לו, כמו שאמרו ז"ל (**בראשית רבה** סב ג) על (משלי לא כה) **ותשחק ליום אחרון**, ואמרו שעל ידי כן נפשם שבעה עם שמחת ראות פני המלך, שהם **שובע שמחות** עם פניו יתברך שהוא אז שבע משמחות רבות.

ועוד, שלמה אדבק **בימינך** בסלוקי ואחר כך בעודי עובר דרך גיהינום תסתלק ממני, ותשוב אלי אחרי עוברי מגיהינום, ומה לי טובה גדולה מהיותי לפניך תמיד בלי הפסק, וזהו **נעימות בימינך נצח**, לומר הנה נעימות הם לי השמחות בהיותי **בימינך נצח**, ולא שאפסיק בנתיים אל השמאל ואשוב אל הימין.

פרק יז

א תפילה לדוד שמעה יהוה צדק הקשיבה רנתי האזינה תפילתי בלא שפתי מרמה :
 ב מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה מישרים :
 ג בחנת לבי פקדת לילה צרפתי בל-תמצא זמתי בל-יעבר-פי :

(א) תפילה לדוד שמעה ה' צדק וכו'.

ראוי לשים לב אל אומרו (א) תפילה ורנה ותפילה, וגם שמיעה הקשבה האזנה. ועוד כאשר אמר הקשיבה רנתי האזינה תפילתי, למה לא אמר גם כן "שמעה ה' צדקתי". ועוד שלשה כפלים צדק רנה תפילה.

וגם בכל אחד משנה מהאחר, בראשון אמר שמיעה ובשני הקשבה ובשלישי האזנה. ועוד אומרו בלא שפתי מרמה, האם היה עולה על לב כי בשפתי מרמה היה מדבר.

אך אמנם ידוע מן רבותינו ז"ל (ספרי פרשת האזינו שו) כי שמיעה מרחוק והאזנה מקרוב הרבה, באומרם כי משה קרוב אל השמים מאל הארץ אמר (דברים לב א) האזינו השמים ושמיעה בארץ, אך ישעיה היה קרוב לארץ יותר אמר (ישעיה א ב) שמעו שמים והאזיני ארץ, והנה אין ספק כי הקשבה גם היא מקרוב אלא שאינה כל כך כהאזנה.

ונבוא אל הענין, והוא כי הנה המזמור הזה מתחלק לשלשה חלקים:

האחד ללמד זכות על העוון מצד עצמו, גם אילו היתה נפש אחר תחת נפשו, כי עמו בלבד הוא שמדקדק הוא יתברך וסביביו נשערה מאד (תהלים נ ועי' ב"ק נ א), ועל חלוקה זאת אמר שמעה ה' צדק שהוא שישמע ה' צדקתו, ולא בבחינת היות הוא החוטא רק בבחינת העוון מצד עצמו אם היה על ידי זולתו, ועל כן לא אמר צדקתי כי אם צדק סתם.

והחלק השני הוא לבקש מאתו יתברך ישמרהו מהחשיב לו עוון זה מאותם שצריך ייסורין ממרקין על ידי המשחית הנעשה מהעוון שהוא המייסר את החוטא, כמה דאת אמר (ישעיה דו ו) ותמוגנו ביד עונינו, והוא מפסוק (ז) הפלה חסדיך כו' שמרני כו'. ועליה אמר

הקשיבה רנתי וקראה רנה, שהיא מעין שועה וזעקה בחושבו שהוא ראוי בדין להתפלל ולהתקבל.

והחלוקה השלישית הוא להתפלל לה' על העדפת אושר על נפשו אחר סילוקו יותר על קצת צדיקים גמורים כאשר יבוא בס"ד, והוא מפסוק **(יג) קומה ה'** ואילך. ועל זה אמר **תפלתי** כי היא דרך תפילה למצוא טוב וחסד.

והנה על פסוק (דניאל ט יט) **ה' שמעה ה' סלחה ה' הקשיבה כו'**, כתבנו כי למה שהחוטא רחוק ממנו יתברך כי עונותיו מבדילים, וכמו שאמרו ז"ל (ברכות לד ב) על **שלום שלום לרחוק ולקרוב** (ישעיה נז יט), וכן מקרא שכתוב (משלי טו כט) **רחוק מרשעים ה'**, אמר הנה על העונות אתה רחוק, על כן **"ה' שמעה"** שהיא שמיעה מרחוק, ועל ידי שמיעה **"ה' סלחה"**, ואחר הסליחה כבר נתקרבו, ולכן **"ה' הקשיבה"** הקשבה מקרוב.

ועל דרך זה יאמר הנה רחוק אני על ידי העוון, על כן **שמעה ה' צדק** שהיא שמיעה מרחוק, ועל ידי כן אתקרב בצד - מה כי תקבל ה' צדקתי ואז **הקשיבה** מקרוב **רנתי**, ועל ידי כן תתקרב ותדבק בי יותר, ואז **האזינה תפילתי** שהיא האזנה הנאמרת על הדבקות.

והנה היה אפשר לומר, כי אחר שאני אומר תחילה טענות להצדיק עצמי, אולי מה שאשפוך רנה ותפילה אחרי כן על מחילת העוון וקבלת טובה שלא יעכבנה העוון, הוא, כי בשפתי אני מזודה שצריך תפילה ומחילה, אך בלבי הוא שלא חטאתי נמצא בי חונף חלילה, על כן אמר גם שאני אומר **שמעה ה' צדק** כי יש לי טענות להצדיק עצמי, לא אחזיק עצמי כל כך לזכאי, להיות בלבי בהתפללי אחרי כן שלא חטאתי אלא שאתה ה' מחשיבו לחטא ונמצא מרמה בפי, כי אם **בלא שפתי מרמה** כי לא אכחד, כי נאמן עלי הדיין.

(ב) מלפניך משפטי יצא וכו'. אמר הן אמת שבבחינת היותי אני כי רשום אני וראוי לדקדק עמי וגם לאיש כמוני יש חילול [השם] חלילה, אמנם לו היה נפש זולתי תחת נפשי לא היה נאשם, וזהו **מלפניך** בחינת היות **משפטי יצא**. **ועיניך תחזינה מישרים**, שהם טעמים של יושר כפולים, כלומר, וילך הכפל בעד מה שצריך לדקדק עמי, ואחשב לזכאי.

או יאמר כי הנה אפשר לדון ענייני בבחינת פעולה הנגלית או בבחינת הלב הבלתי נגלה כי אם לפניך בלבד, כי הנגלה נראה קשה, אך אם מבחינת מה שהוא לפניך ולא לפני הזולת, שהוא בחינת מה שבלבי, **משפטי יצא**, ידעתי כי **עיניך** הרואות ללבב **תחזינה מישרים** שבלבי. והוא כי הלא **(ג) בחנת לבי**, כי מאז אמרתי (לקמן כו ב) בחנני ה', **בחנת לבי** וידעת

כי לא היה בלבי שלא לעמוד בנסיון, כי אם שלם בעצם, כלומר כי אחרי כן סיבה אחרת היתה ולא ממני כאשר יפרש בדבריו.

ושמא תאמר אף על פי כן הלא אם הלב היה טוב, הלא הנגלה היה בו חילול השם והוא עוון גדול והיה לך לחוש לבלתי התפתות, הנה מה אעשה ואתה עם היות שבחנת לבי וראית כי שלם היה אז לעמוד בנסיון שהיה לך בזכותי זה לעזרני שלא יוודע ולא יתחלל שם שמים, אדרבא עשית מה שעל ידו נתפרסם, שהוא כי פקדת לילה הוא מלאך הממונה על ההריון שלילה שמו (נדה טז ב) ונתת לה הריון שעל ידי כן היה הפרסום, שאם לא, לא היה חילול ה', כי לא היה נודע היותו אני.

ושמא תאמר אם היה לבי טוב איך לא קיימתי. הלא הוא כי **צרפתי כו'**. והוא כי יש בחינה ויש צירוף, כמפורש אצלנו על מאמרם ז"ל (**שמות רבה** מט ב) על פסוק (שמות כה ג) **זהב וכסף ונחשת**.

זהב זה אברהם שנבחן כזהב, **וכסף** זה יצחק שנצרך ככסף, והוא כי יש בחינה שהיא להניח הדבר אל מהות האדם להראות העמים את לבו, כמי שבוחן הזהב באבן בוחן להראות כי הוא זהב טוב, אך צירוף הוא להתיר באש בכל עוז עד הפריש הסיגים כלם לצד אחד, כלל הדברים כי בוחן הוא קל מצירוף. אמר, לפי הנראה לי, הוא כי **בחנת לבי** וראיתי שלם. ואם אינו כן, אלא **שצרפתי** צירוף עצום, וירדת לעומק לבי יותר מאשר השגתי אני בעצמי, וראית **שבל תמצא** בי עמוד בנסיון, עם כל זה אתה ה' שרגלי חסידיך תשמור, היה לך לעזרני מאז לעשות **שזמותי** לאמר בחנני ה' כו', **שבל יעבור פי**.

ולבוא אל הענין נזכירה מאמרם ז"ל (עבודה זרה ד ב):

לא היו ישראל ראויין לאותו מעשה ולא היה דוד ראוי לאותו מעשה, אלא שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד אצל דוד, ואם חטאו רבים אומרים להם לכו אצל ישראל.

והענין הוא לבל יתייאשו מן התשובה, והלא כמו זר נחשב מאמרם זה כי האם יחטיא הוא יתברך את ראובן למען יתוקן שמעוון ומה גם את הרבים.

ועוד שהלא בא ליטמא פותחין לו (יומא לח ב) אך לא מחטיאים אותו.

ועוד שאם כן לא ישראל בעגל ולא דוד בחטאו בני עונש על אשר עשו, ואדרבא הוא יתברך הכביד בישראל וימותו על ידי בני לוי ועל ידי ההשקאה ועל ידי המגפה, ונשאר לכל פקידה ופקידה שבכל דור.

וגם [דוד] לולא וידוייו על ידי נתן הנביא היה מת בחטאו וגם מת הילד והוצרכה כמה תשובה.

ולבוא אל הענין נדקדק לשון אומרו "לא היה ראוי". אך הנה למדונו רבותינו ז"ל (חולין ה ב) כי אפילו בהמתן של צדיקים אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידם, צדיקים עצמם לא כל שכן, כי אם רגלי חסידיו ישמור (שמואל א ב ט) שמרחיקם יתברך מן החטא.

ואם כן יקשה מה זה היה שלא עשה כן הוא יתברך להציל את ישראל ואת דוד מן החטא ולא תצא תקלה מתחת ידו. על כן היה מקום לומר אולי קדמה לישראל עבירה קודם למעשה העגל, שאותה עבירה היתה גוררת עבירה זו, ולא הניחה מקום להרחיקו מן החטא הוא יתברך רק להניחם מסורים אל היולאניות הבחירה ככל אדם שפותחין לו. וכן בדוד היה מקום לומר אולי קדמה לו עבירה, על ידי כן היה ראוי לגרור לו עבירה זו, באופן שעל ידי כן לא הרחיקו יתברך מן החטא כי היה ראוי לאותו חטא.

על כן אמר כי לא כן הוא, כי הנה לא היו ישראל ראויים לאותו מעשה מחמת איזו עבירה שהקדימו שעליה היו ראויים ליעשות המעשה ההוא ולא ירחיקם ממנו ויעזרם הוא יתברך לבל תצא תקלה מתחת ידם, וכן לא היה דוד ראוי לאותו מעשה שלהיותו ראוי ליעשות על ידו מחמת קדימת עוון לא תמכו בידו שלא תבוא חטא זה על ידו, אלא אם יחטא יחיד אומרים לו אל תתייאש מן התשובה כו', הלא כלך אצל דוד כי אחר שהוא חטא אל תתמה על עצמך כי לא יגעל בך הוא יתברך.

כלל הדברים כי בשביל יחיד אם יחטא הניח הוא יתברך את דוד בחפשויות בחירתו ולא עזרו לבל תצא תקלה זו מתחת ידו.

ד לפעולות אדם בדבר שפתיך אני שמרתי ארחות פריץ :
ה תמך אשרי במעגלותיך בל-נמוטו פְעָמִי :
ו אני קראתיך כי-תענני אל הט-אזנך לי שמע אמרתי :
ז הפלה חסדיך מושיע חוסיים ממתקוממים בימינך :

ונבא אל הענין, והוא כי הן זאת תלונת דוד באומרו (ד) לפעולות אדם כו', לומר הנה שני דברים היסבו רעתי שעליהם לא יכולתי עמוד בנסיון, אחת בשביל שאם יחטא יחיד יאמרו לו כלך אצל דוד, שנית בשביל אמור יתברך "לא תוכל עמוד", שזה עשה רושם, כמו שאמרו ז"ל (סנהדרין קז א) שזה כיוון באומרו (תהלים נא ו) למען תצדק בדברך.

ואחשוב כי שתיהן אמר כאחת,

האחד באמור **לפעולות אדם** לומר בשביל פעולות אדם שאם יחטא יחיד וכו',
והשנית **בשביל דבר שפתיך**.

ועל האחד אני צועק ואומר כמתלונן האם **אני שמרתי ארחות פריץ**, שאם יחטא יאמרו לו כלך אצל דוד מה לי ולו שאחטא בשבילו, ולא שיעלה עלה על לבי שבשביל הפריץ החטאתני, כי חלילה לך להחטיא, אך תלונתי היא, כי אילו עשית לי כמעשיך עם הצדיקים שרגליהם תתמוך ותשמור בל תצא תקלה מתחת ידם, לא היה חטא זה בא על ידי, כי הלא אם היית **(ה) תומך אשורי במעגלותיך** כדרכך לשמור **רגלי חסידיך** ולקרבתם לידי זכות במעגלי יושר, לא היו מטרים פעמי לנטות מעבודתך, וזהו **תמוך אשורי וכו' בל נמוטו פעמי** לחטא, והוא מאמרנו כי זה כיוונו רבותינו ז"ל באומרם שמה שעשה הוא יתברך בשביל אם יחטא יחיד, הוא, שלא שמר רגלי דוד ותמך אותם בל תצא תקלה מתחת ידו.

(ו) אני קראתיך כי תענני אל-וכו'. אמר אם תאמר נא ה' אעיקרא דדינא פירכא, מי הכניסך לומר שיאמרו אלוהי דוד (סנהדרין שם), אין זו טענה, כי לא חשבתי שתענני "לא תעמוד בנסיון" כדי שהדבור ההוא יעשה רושם למען תצדק בדברך, כי אם **אני קראתיך** שתכנה שמך עלי כאבות, לא שתאמר שלא אעמוד בנסיון כי אם **קראתיך** כדי שתענני אתה הנקרא **אל-בעל החסד**, ותאמר לי **הט אזנך לי שמע אמרתי** בכל אשר תצוני או לעמוד בנסיון פלוני. כלומר ומה שאמרתי **[ד] בדבר שפתיך** שאמרתי לי לא תעמוד בנסיון, אל תאמר אלי כי על שאמרתי האמת אני מתלונן, כי הלא תלונתי היא זאת שבאומרי **בחנני ה' וכו'** היה לך לעזרני כאמור, ויהיה עזר לי לעמוד בנסיון, אך לא חשבתי לומר אלי לא תעמוד בנסיון, כי על ידי כן נכשלתי לשתצדק בדברך כאמור.

(ז) הפלה חסידיך מושיע חוסים וכו'. הנה ידוע כי מידת חסד מתייחסת אל ימין ה', ואשר בלתי ראויים לטובה, והם בשופע טובה, הוא כי ימין ה' עוזרתם. ויש ראויים לטובה ושלוחה הם רדופים, ובוטחים, והם נקראים **חוסים**.

ונבוא אל הענין, אמר **אחת שאלתי**, והיא, הפלה והפרש והסר שפע חסידיך אתה המושיע חוסים, כלומר לא שתתן חסידיך לרדופים וחוסים בך, כי הלא לא יבעטו על העדר חסדים כי על ידי יסורים אתה מושיעם, אך הפרש והסר חסידיך - היא טובתם שעל צד החסד - מאותם שהם **מתקוממים בסיבת ימינך**, כי על ידי שפע חסד ימינך בועטים ומתקוממים.

ח שְׁמֵרְנִי כְּאִישׁוֹן בַּת-עֵין בְּצֵל כְּנֶפֶץ תִּסְתִּירְנִי :

ט מִפְּנֵי רָשָׁעִים זֶה שְׁדוּנִי אִיבִי בְּנֶפֶשׁ יִקְיֹפוּ עָלַי :

י חלבמו סגרו פימו דברו בגאות :

יא אשרנו עתה (סבבוני) עיניהם ישיתו לנטות בארץ :

יב דמינו כאריה יכסוף לטרף וככפיר ישב במסתרים :

ואותי לא אשאל חסדים למעני כי אם (ח) שמרני כאישון בת עין כו', לומר הנה באור בת העין יראו אור כל האברים ללכת אורחות יושר ולהשמר מכל פוקה ומכשול, ועל כן הוא שמור כמונח בקופסא תוך בשר העפעפים, וגם שערות העפעפים המתפשטים ומכבידים להחזיק הסתימה, בפרט לעת השינה כדעת חכמי הטבע כי שערות העפעפים מועילים לשינה.

ונבוא אל הענין, אם יקל זכותי אל תעשה בגיני, כי אם בעד כל ישראל והעולם שצריכים לי, כי זולת נצחוני, מלכותו מקיים עולם כנודע, וזהו שמרני כאישון בת עין שכפלת שמירתו בבשר ושערות בהקיץ ובשינה, אשר מה שכפלת שמירתו הלא הוא על כי כל האברים צריכים לו, כן אנכי שואל תשמרני כמוהו בבחינה זו, כי (עם) [כמו] שאישון הוא מאיר לכל הגוף כי הוא כל האדם, כי ראיית העין מצלת את כל הגוף מכל פוקה ומכשול, כן אני לישראל כבת העין לאיברים, כי כאשר הבת עין שומרת אורחות האיברים בל יכשלו כן אני זכותי תאיר לישראל, ועל כן ראוי כי כאשר יש לבת עין שמירה כפולה:

אחד שהיא נסתרת תוך בשר העפעפים שמועיל גם בהקיץ והתפשטות שערותם לשינה, כן בצל כנפיך הדומים להתפשטות השערות, כאשר אישן המות כאשר הם טובים לאישון בשינה תסתירני שלא ימשול בי מלאך המות.

(ט) מפני רשעים זו שדוני וכו'. אמר הנה [אמרתי] [ח] שמרני כאישון בת עין בחיים חיתי, בצל כנפיך תסתירני בשעת מיתה.

על הראשון אני נותן טעם שהוא מפני רשעים כו' לומר ראה והביטה כי לא הייתי ראוי לזה המעשה כמדובר למעלה, כי מפני רשעים העתידים לחטא היה זו שדוני למען ישובו בתשובה ואהיה אני פתח תקוה להם. והרשעים שהיה להם להחזיק לי טובה אדרבה הם מהפכים הכוונה, כי הנה אויבי בנפש כלומר בשביל נפש הוא מה שיקיפו עלי היקף קיבוץ לספר בגנותי, שאומרים שאני בשביל נפשי שלא מטוהרה היא מעבירות קודמים גרמו עבירה זו, כי הייתי ראוי לאותו מעשה, כענין (משלי יט ב) גם בלא דעת נפש לא טוב, כמאמרם ז"ל (ילקוט משלי רמז תתקנט) שגם מה שיחטא איש בלא דעת ולא ירחיקנו ה' מלחטוא הוא על כי נפש האדם לא טוב.

ומה יעשו, זולת מה (י) שחלבמו סגרו ששמנו משמחתם עד גדר שחלבמו סגרו בעד כליותם, עד שלא יראו בתוך חלבם זולת זה, פימו דברו בגאות, ויאמרו (יא) אשרנו כו'.

והוא כמאמר התנא (אבות ד ב) כי **עבירה גוררת עבירה כו'**, וכמאמרנו על משנת בן עזאי, כי מה שעבירה גוררת עבירה הוא כי כח השטן משחית הנברא בעבירה, הוא העבירה עצמה אשר כח בה לגרור עבירה, גורר כיוצא בה.

ונבוא אל הענין, אמר כי היה מאמר אויביו **אשורנו וכו'** לומר הנה גדולים וטובים אנו ממנו, כי הלא אשורנו ודרכנו אשר דרכנו במ עדי כה הם מעשינו אשר לא טובים, אילו עתה **סבבונו** להחטיאנו כענין עבירה גוררת עבירה כאמור, לא היו מעשינו הרעים שקדמו מספיקים לבוא על הערוה כדוד, רק **עיניהם ישיתו** אשורינו הנזכר **לנטות** אנו **בארץ** שנתלה עינינו נוטות אנה ואנה לראות בבנות הארץ וכיוצא אך לא לפעול העבירה, מה שאין כן דוד.

ולא עוד כי אם, כי הלא לא חשב אנוש דבר כזה, כי הלא **(יב) דמיונו כאריה**, הלא ידמה כאריה הגדול ובלתי נער, שכל ישעו וכל חפץ תאותו הוא **שיכסוף לטרופ** טרף, יותר מתאות משגל, כן היה נראה היתה מידת דוד ותאותו לרדוף במלחמות כענין (תהלים יח לח) **ארדוף אויבי ואשיגם**, אך לא כן תוכו כברו, כי אם **וככפיר** הבחור ונער, התאב משגל, כן הוא **במסתרים** בתוכו, גם שברו לא היה נראה כן. באופן שלהסיר מלבם זה, צריך **[ח] שתשמרני כאישון** ותפילה חסדיך מהמתקוממים עלי, למען יתנו אל לבם כי כשר אני לפניך ואז ישובו אליך.

יג קומה יהוה קדמה פניו הכריעהו פלטה נפשי מרשע חרבך :
יד ממתים ירך יהוה ממתים מחלד חלקם בחיים (וצפינך) [וצפונך] תמלא בטנם ישבעו
בנים והניחו יתרם לעולליהם :
טו אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך:

(יג) קומה ה' קדמה פניו וכו'. הנה בקשתי ממך ה' **[ח] שמרני כאישון בת עין**, ונתן טעם בדבר **[ט] מפני רשעים זו כו'** ועל אשר אמרתי **[ח] בצל כנפך תסתירני** שהוא על שעת מיתה שלא ישלוט בי מלאך המות, שלא אמות בסכין פגום שפגמו הוא הטומאה, ואמר דוד אל יקרני כאשר קרה למשה רבינו ע"ה שאמרו רבותינו ז"ל (דברים רבה יא ו) שבא מלאך המות לפגוע בו ונצטער עד שדחפו מפניו, אמר **קומה ה' קדמה פניו**. והוא כי בעת הסילוק שם שכינה, אמר דוד אל תמתין מלבוא עד בואו אלי כי אם **קדמה פניו**, שכולל שני דברים: **אחד** שיבוא יתברך תחילה,

ושאחר כך בבואו תקדים פניו כהולך להכניעו שאז יכנע, וזהו **הכריעהו פלטה נפשי**. ופירש ואמר מי הוא זה שתקדם פניו ותפלט ממנו **נפשי**, הלא הוא **מרשע** הוא מלאך המות שהוא **חרבך**.

והנה היוצא מזה הוא שעל ידי מלאך קדוש ממידת הדין אני חפץ, שאיני שואל רק מסכין פגום בל יהיה **רשע חרבך**, שְׁיִרְאָהּ כי אם שיהיה חרבך הבלתי רשע כמדובר. אך הן אמת כי יותר מזה הוא רצוני והוא כי גם על ידי מלאך קדוש לא בחרתי, כי אם שאהיה **(יד) ממתים ירך ה' כו'** שהוא בנשיקה, וזה תעשה במה שאתה ה' בעל הרחמים, וזהו **ממתים ירך** שאהיה מאותם מתים על ירך הקדושה. וזהו על דרך רבותינו ז"ל (**ילקוט תהלים** רמז תרעא) שפירשו **ממתים** לשון מיתה, באומרם כי על הרוגי מלכות ידבר, ולא חשו אל היות המ"ם בשו"א ולא בצר"י. ואחשוב כי לא נעלם זה מהם ודאי, כי אם יהיה מה שנגקד בשו"א לרמז כי במיתתם קרויים חיים, וזה יאמר לפי דרכנו אהיה **ממתים** של **ירך** הבלתי מתייחסים למתים, רק מאותם מתים **שמחלד** שהוא שמהעולם הזה עודם בו, **חלקם בחיים** נפשם אחוזה בעולם הבא.

צפונך תמלא בטנם, שמה שצפון להם, מבלי נכותו פה, כי אם בהשאר צפון רב טוב הצפון להם שם, משם **תמלא בטנם** פה, כי ממנו יפריחו פירות שמהם **תמלא בטנם** פה בעולם הזה, שגם שלא יהיו להם עושר ונכסים לא יחסר להם די ספוקם **למלא בטנם** בלבד. **וגם שישבעו בנים**. והיתרון שנשאר להם מהפירות אחר רבוי הבנים, לא יאכלו אותו פה בעושר ונכסים, כי אם יניחוהו **לעולליהם** של בנים, על דרך [אמרם] ז"ל (ירושלמי סנהדרין י א) אם היו האבות אוכלים פרי מעשיהם בעולם הזה מה היה נשאר לבניהם, וזהו **והניחו יתרם לעולליהם**. מאותם אני חפץ להיות בל ישמחו בי אויבי וישישו בי קוויך.

ועל דרך המפרשים שאומרים כי **ממתים** הוא כמו מאנשים, יאמר לפי דרכנו, חשבני ה' מאנשים שהם **ירך ה'** שכל טובך שאתה משפיע בעולם הוא על ידם, כאשר תפעול יד האדם מה שלבו חפץ שנמצא שהם יד שלך, כרבי חנינא בן דוסא שהיתה בת קול יוצאת ואומרת כל העולם ניזון בשביל חנינא בני והוא ניזון בקב חרובין כו' (ברכות יז ב). והוא מה שכתבנו בביאור ספר משלי כי איה פירות תורת רבי חנינא שלא האכילוהו אפילו פת לחם שעורים, אך הוא כי מרוב חיבתו לפניו יתברך עשה לו קרן קיימת לעולם הבא, כמו שכתבנו כי זה מאמר הכתוב (משלי ח כא) **להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא**, שאומרת התורה מה שתראו אוהבי תופשי התורה עניים, לא מבלי היות לי להנחילם רב טוב לעולם הבא אני שומר להם פירות מעשיהם, כי הלא **להנחיל אוהבי יש** לי כי יד ה' לא תקצר, אלא שעל ידי הניח פירותיהם לעולם הבא **אוצרותיהם אמלא** במה שאוסיף הפירות על הקרן.

עוד נמצא בדברי רבותינו ז"ל טעם אחר, והוא למען השאיר מפירותיהם לבניהם, וזה אומרם ז"ל (ירושלמי סנהדרין י א) אילו האכיל הקדוש ברוך הוא לאבות פרי מעשיהם בעולם הזה איך היה משה אומר זכור לאברהם כו'.

ואחשבה כי שתי בחינות אלו נזכרו פה, שאמר דוד **ממתים** שהם **ידך ה'** שהם כיד לך לזון ולפרנס את העולם כולו בזכותם ובאמצעותם, ונקראים מתים לרמוז שמתקיים בהם [מאמרם ז"ל] מה יעשה אדם ויחיה ימות (תמיד לב א), כי הם בחוסר כל כמתים פה. ופירש הדבר למה יקראו כה ואמר **ממתים מחלד וכו'**, שהם אותם שמחלד שהוא מהעולם הזה הנקרא חלד, חלקם שיש להם בו שהוא פרי מעשיהם, הוא בחיים, כי נעשה קרן קיימת להם בעולם החיים. [וצפונך] וממה שיש לך צפון, זולת קרן ופירות שלהם, כי אם משלך **תמלא בטנם** עד **ישבעו בנים** מה שאינם שבעים מעושר ונכסים.

וגם בהם הטעם השני, כי גם ברבות הטובה ומלוא אוצרותיהם, הנשאר יניחו **לעולליהם** שהוא להאכיל מפירותיהם לבניהם, כמאמרם ז"ל על האבות שאילו אכלו פירותיהם מה היה נשאר לבניהם, וזה יאמר **תמלא בטנם** פרי בטן **והניחו יתרם** אחר מלאת אוצרותיהם של פירות העולם הזה **לעולליהם**.

(טו) אני בצדק אחזה פניך כו'.

שם תאמר הלא שאלת על עת מיתה יהיה על ידו יתברך, והלא די לך תהיה אחרי מות מהרואים פני שכינה גם שתצטער בעת המיתה, לזה אמר **אני בצדק אחזה פניך**, שהוא על פי הצדק בדיון יודע **אני שאחזה פניך** שם כישר יחזו פנימו, אך מה שאני מבקש הוא אשבעה **בהקיץ** טרם אמות **תמונתך**, והוא כי פנים ותמונה לא אחדל, כי פנים הוא מה שנאמר למשה (שמות לג כג) **ופני לא יראו**, ותמונה הוא מה שנאמר לו (במדבר יב ח) **ותמונת ה' יביט**.

והנה ידענו כי לא תסתלק נפש מישראל מבלי ראות שכינה, אלא שהבלתי צדיק רואה בדרך העברה והצדיק השלם שבע מלראות, כמו שאמרו ז"ל **בבראשית רבה** (סב ג) שמראין לצדיקים מתן שכרן ונפשם שבעה והם ישנים, שהוא כמפורש אצלנו שם נפשם שבעה וגופותיהם ישנים. ובזה יאמר **אני בצדק אחזה** אחר המות את **פניך**, אך מה שאבקש במותי על ידך הוא **שאשבעה בהקיץ** טרם אישן המות, קרוב למיתתי **אשבעה תמונתך**, ואין זה בעצם כי אם למתים על ידו יתברך.

או יאמר אני בתורת צדקה מחלה **שאחזה פניך**, אך אחר התחיה בטחתי שתמונתך תשמח בהיותי לפניך, ואני אהיה משביעה בהקיצתי בתחיה את תמונתך להיותי נגד פניה, כל כך תשמח שתמונת ה' אביט ואשביענה להפיק רצונה.

פרק יח

א למנצח לעבד יהוה לדוד אשר דבר ליהוה את-דברי השירה הזאת ביום הציל-יהוה אותו
 מכף כל-איביו ומיד שאול :
 ב ויאמר ארסמך יהוה חזקי :
 ג יהוה סלעי ומצודתי ומפלטי אלי צורי אכסה-בו מגני וקרן ישעי משגבי :

(א) למנצח לעבד ה' לדוד וכו'.

הנה ראוי לשים לב אל תארו את עצמו בתואר **עבד** במזמור זה מבזולתו.
 ולמה ייחס הדבר אל היום ולא אל ההצלה, שהוה ליה למימר בהציל ה' אותו מכף כו' ולא
ביום, אחר שלא ביום אחד היו שתי ההצלות מכל אויביו ומשאול.
ועוד כי גם **שאול** מאויביו ולמה הוציאו מכללם,
וגם הזכירו באחרונה כחותם בו ואחרי שאול היו לו אויבים רבים.

אמנם הנה שתי מיני הצלות מציל הוא יתברך את הצדיק:
אחד את נפשו ממוות בהרחיק אותו מן החטא,
שנית בהציל את גופו מחרב אויביו,
 ועל שתי אלו זימר נעים זמירות לעושי.

והוא כי שתי מלחמות היו לפניו:
אחד מלחמת הגוים ומזה לא היה לו פחד כי אם בגופו שמא יהרג, אך מהנפש לא היה פחד
 פן יקרנו עוון שמא יהרוג,
והשני מלחמת שאול, כי אז תבאנה לו אימות מות הגוף שמא יהרג, ומות הנפש שמא יהרוג.

ועל שתי ההצלות אמר **למנצח כו'**, **אחד** על שהיה בעזרו להיות **עבד לה'** ששמר אותו
 מהחטא, וזהו **למנצח לעבד ה'**.
וגם על השנית והיא על הגוף שלא נהרג, וזהו אומרו **לדוד** שהוא בשביל דוד הוא גופו שלא
 נהרג.

ופירש מה שאמר לדוד הוא **ביום הציל ה' אותו מכף כל אויביו**, ומה שאמר **לעבד ה'**, הוא
ומיד שאול. והוא כי ההצלה **מיד שאול** היה אפשר תהיה על ידי שיהרוג דוד באנשי שאול,
 ויש בדבר סכנת עוון פן ישלח ידו בדם נקי, וה' היטב היטיב עמו שהצילו מידו מבלי שלוח ידו
 לא במשיח ה' ולא בזולתו מאשר אתו, על כן הצלה זו גדלה בעיניו מכל השאר, ועל כן **אשר**

דבר את דברי השירה הזאת, לא היה **ביום הציל ה' אותו מכף כל אויביו**, עד היום שנצול בו גם **מיד שאול**, באותו היום שנצול **מיד שאול** אז **דבר את דברי השירה הזאת לה'** כולם כאחד, כאילו אז נצול מכולם, כי זה שקול כנגד כל אויביו, על כי בו היו שני הדברים כאחד, ועל כן הוציא את שאול מכלל אויביו ואמרו באחרונה, שהוא העיקר שבה הצלת הנפש עם הצלת הגוף.

(ב) ויאמר כו'. מה שאמרתי **למנצח לעבד ה'**, ואמרתי **אשר דבר לה'** שאני מחזיק טובה אליו יתברך ואומר למנצח על שהייתי עבד ה' ולא רשעתי, אל תאמר הלא לעצמי ראוי להחזיק הטובה כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג ב), עם כל זה אתה ה' העיקר, כי מי זה יעמוד לפני היצר הרע אלמלא עזרו יתברך העומד להגין בעד הבא ליטהר, כמאמרם ז"ל (סוכה נב ב) אין לך יום שאין יצרו של אדם מתגבר עליו ומבקש לטורדו מן העולם ואלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו היה נופל בידו שנאמר (תהלים לז לב) **צופה רשע לצדיק כו' ה' לא יעזבנו בידו**, והן זה מאמר דוד המלך ע"ה באומרו **ארחמך ה' חזקי**, לומר לא לעצמי אחזיק טובה אם הייתי **עבד לה'** עושה רצונו, כי אם לך ה', כי הנה אין צריך לומר לעשות מצות רבות כי אם אפילו **לשארחמך** ואאהוב אותך צריך אני חיזוק מידת הרחמים נגד יצרי, וזהו אומרו **ארחמך ה' חזקי** לשאהבך **ה' חזקי** ולא מעצמי.

(ג) ה' סלעי ומצודתי כו'. הנה ערכתי שתי הטבות:

אחת הנצלי מכל אויבי,

שנית מיד שאול,

מה שלא כללתי ההצלה מיד שאול בכלל יום הציל אותי מכל אויבי שרמזתי הטעם בפסוק ראשון, הנני מפרש. והוא, כי הנה נא שתי טענות:

אחת, כי הנה יש סילוק היזק ויש הבאת תועלת, והוא כי הנה **ה' סלעי** נגד הארי והדוב, וגם **מצודתי** להצילני מגלות, **ומפלטי** כשנמלטתי וברחתי בלילה על ידי מיכל, כי גם שנראה שהיא עשתה ואליה טובת הפלטה ההיא, לא כן הוא, כי אם **אלי צורי אחסה בו**, כי בו חסיתי ולא בה, והוא יתברך עשה ששם בלבה למלטני.

או יאמר בהקשות קושיא אחת הלא היא, איך היה לו לדוד לשיר שירה במיתת שאול?

אך לבוא אל התירוץ, נזכיר מאמרם ז"ל (מועד קטן טז ב) וזה לשונם:

ואלה דברי דוד האחרונים (שמואל - ב כג א) **מכלל דאיכא ראשונים מאי היא וידבר**

דוד לה' את דברי השירה הזאת וכו', אמר לו הקדוש ברוך הוא לדוד דוד שירה

אתה אומר על מפלתו של שאול אלמלא אתה שאול והוא דוד, אבדתי כמה דוד מפני

שאול, היינו דכתיב שגיון לדוד אשר שר לה' על כו', וכי כוש שמו והלא שאול שמו

אלא מה כושי משונה בעורו אף שאול משונה במעשיו, כיוצא בדבר אתה אומר **על**

אודות האשה הכושית וכו', כיוצא בדבר אתה אומר **וישמע עבד מלך הכושי** וכי כושי שמו והלא צדקיה שמו אלא כו', כיוצא בדבר אתה אומר **הלא כבני כושיים וכו'** וכי כושיים שמן והלא ישראל שמן אלא וכו', אמר רבי שמואל בר נחמני מאי דכתיב **נאם דוד כו' ונאם הגבר הוקם על**, שהקים עולה של תשובה אמר אלוהי ישראל לי דבר צור וכו', מאי קאמר אמר רבי אבהו הכי קאמר, אלוהי ישראל לי דבר, צור ישראל אני מושל באדם. מי מושל בי, צדיק, שאני גוזר גזרה ומבטלה ע"כ. אלמלא כו' פירש רש"י אתה שאול שנולדת במזלו והוא דוד שנולד במזלך ע"כ.

ואפשר שאין הדבר תלוי במזל, אלא שאמר אילו היית אתה שאול מבנימין שלא מגזע מלכות בית פרץ והוא דוד מגזע המלכות של יהודה, הייתי מאבד כמה דוד מפניו כי רב חסידותו, ומה שעתה לא שוה לו חסידותו הוא כמאמר **ספר הזוהר** שנוח לו לשאול למות ולא שיראה מלכותו ביד אחר, ואם אתה היית שאול וכו' הייתי מעביר כמה דוד מזה הטעם עצמו, כי מבית יהודה הוא לבדו המתקיים. ובעיקר השאלה "האחרונים מכלל דאיכא ראשונים" פירש רש"י והלא לא מצינו שאמר דוד "דברי" אלא במקרא זה, וקשה דמה לי "דברי" מה לי "וידבר", ואיך מר זוטרא בר טוביה לא ידע להשיב ואמר מאן דלא ידע האי לאו גברא רבה הוא. אך אחשוב שאומרו "האחרונים" הוא כאומר אלה הם האחרונים שלא כראשונים, כי חזרתי מהן ואלה הם האמתיים. ואמר שהוא "וידבר דוד כו'" שחזר מהן ואמר "שגיון לדוד" ששגיתי על אמרי שירה על מפלת צדיק, **ואלה דברי דוד האחרונים** שלא לזלזל בכבוד צדיק, כי אם לומר שצדיק גדול ערכו שכביכול מושל בקונו שגוזר גזירה והצדיק מבטלה.

ובזה תתיישב קושיא אחרת איך יאמר על עצמו שהקים עול התשובה, ועוד מה ענין זה אצל מה שצור ישראל דבר, אך יאמר הנני מקים עול התשובה ושב בכלל אשמותי גם מהדברים הראשונים ומקיים האחרונים לשבח את הצדיק.

או יאמר הנה דברי הראשונים היו מלבי, כמה דאת אמרת (שמואל - ב כב א) **וידבר דוד את השירה לה'**, וטעיתי לשורר על מפלת צדיק, על כן מעתה דברי האחרונים ומסקנתי הוא שעם היותי דוד בן ישי וגבר הוקם על משיח אלוהי יעקב, לא אסמוך על עצמי לדבר רק מה שרוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני, וזהו אומרו **צור ישראל דבר וכו'** ולא מעצמי כראשונים פן אשגה. ומה שהביא כל הראיות האלו, שהרגיש ראשונה היה מה ששר על שאול איך שב לזלזל בו ולקרותו כוש, שיראה על שהיה משונה לרעה, על כן אמר מה כושי וכו', והרגיש שהרי כציפורה שיראה שהכתוב אומר טעם למה שנאה משה לפי הנראה שהוא להיותה כושית ועל כן אמרו **כי אשה כושית לקח** (במדבר יב א) ולמה לא געל בה טרם יקחנה אם היא משונה לדבר בלתי טוב, והשיב דע כי כיוצא בדבר הזה אתה אומר גם בפסוק ההוא.

ועל דרך זה הוא בעבד מלך הכושי כי פשט המקראות יורו שלא היה צדיקה צדיק, אמר גם שם אתה אומר כן כי מפעולתו זאת יורה כי צדיק היה ולא היה הקדוש ברוך הוא מכנהו שם דופי על מעשה טוב.

ונחזור אל ענינינו בפירוש הפסוקים. הנה כל זה לא היה רק סילוק היזק, אך בחלוקה שאמרתי (א) ומיד שאל הוא שני דברים:

אחד מגיני שהיית מגן לי לסלק מיתתי, גם הבאת תועלת והוא וקרן ישעי שהוא המלכות, הנקרא קרן הנמשך מישעי כי קנייתו בישע ההוא, כי אילו הייתי הורגו לא היה לי המלכות, כמאמר אביגיל על דבר נבל (שמואל - א כה לא) ולא תהיה זאת לך לפוקה לאבד המלוכה, וכל שכן על דם שאל. זה לא אייחס לומר סלעי ומצודתי כו' שהוא סילוק היזק, רק משגבי כי השגבתי זולת ההצלה.

ד מהלל אקרא יהוה ומן-איבי אושע :
ה אפפוני חבלי-מות ונחלי בליעל יבעתוני :
ו חבלי שאל סבבוני קדמוני מוקשי מות :
ז בצר-לי אקרא יהוה ואל-אלהי אושע ישמע מהיכלו קולי ושועתי לפניו תבוא באזניו :

עוד טענה שנית והיא, כי בכל אויבי היה הדבר נקל, כי הלא בלי טורח רק (ד) שמהולל אקרא ה' היה די שמאויבי אושע, שבקבלי עלי להללו, שאקראהו מהולל בהושיעי, הייתי נושע ואין מכלים. אך אמנם במלחמת שאל לא כן, כי הנה היה לי מלחמת בשר ודם, ומלחמת היצר הרע שהיה מבקש להורידני לגיהנום, כי הלא בענין שאל שאני מדבר בו כעת הייתי נכווה בשתי אשות:

אחת, כי (ה) אפפוני חבלי מות שהוא שלא יהרגני, וגם שלא אהרוג כי נחלי בליעל הוא היצר הרע יבעתוני האומר אלי שאהרגנו.

וגם (ו) שחבלי שאל סבבוני לולא שהיית ה' חזקי כמדובר (פסוק ב), הנה מה שקדמוני לבוא לפני היו מוקשי המות, שיותר היה מקדים לי ושם לפני צרת מיתתי מצרת המיתי את שאל, שאינו נרגש כל כך מיתת הנפש על ידי עוון כהמית את עצמי ובשרי, כי אדרבא היצר הרע שם לפני לאמר, כי הנה רוצה להורגך השכם להורגו, ואני נצלתי עם כל זה.

ולכן הראוי הוא להחזיק לו יתברך טובה, כי הלא בראותי את עצמי בשני הסעיפים אם אהרוג או אהרג (ז) בצר לי בשביל הצר לי שהוא לגופי אקרא ה', שיגן בעדי שלא ימיתני, ואל היותו

אלוהי להצילני מן החטא הגורם שלא יקרא אלוהי, **אשוע**, כי לזה צריך יותר מן קריאה לעומת היצר הרע המקדים [ו] **מוקשי מות**.

ועל הקריאה שלא יהרגני **ישמע מהיכלו קולי**, כלומר שלא אחשיב עצמי לומר שהוא יתברך דבוק בי, רק הוא **מהיכלו** ומשם ישמעני. אמנם בשועתי שהיא לבל אהרוג ואחטא, כל כך ערב לפניו יתברך **שאשוע** שלא אחטא, שמתקרב אלי באופן ששועתי לא אייחסנה **שישמע מהיכלו**, [כי אם] שהיא לפניו, כי אצלי הוא יתברך, ולא תבוא תפילתי רק באזניו יתברך לבדו, ולא כיתר תפילות שעם היותו יתברך שומע, יש גם מלאכים מגישים אותה, אך זו מאליה לבדה **תבא באזניו**.

או יאמר ושועתי לפניו כו', מה שכתבנו במזמור (לעיל ד ב) **בקראי ענני כו'**, כי אחד מידידות ה' את אוהביו שעם שטרם ידבר והוא שומע, עם כל זה לא יקוץ בשמוע תפילה על הדבר באומרו כבר נתתי שאלתך, כי אם יערבו לו דבריו יתברך וישמע, והוא מאמר הכתוב (תהלים כא ג) **תאות לבו וכו' וארשת וכו'**, וכן אחשוב בפסוק (ישעיה סה כד) **והיה טרם יקראו ואני אענה**, עם כל זה שעניתים, **עודם מדברים ואני אשמע**. וזה יאמר **ישמע מהיכלו כו'**, ועם כל זה **ושועתי לפניו תבא באזניו** ותערב לו.

ח ותגעש ותרעש הארץ ומוסדי הרים ירָגְזוּ וַיִּתְגַּעְשׂוּ כִּי חָרָה לֹו :
ט עלה עשן באפו ואש מפיו תאכל גחלים בערו ממנו :
י וַיִּטְּ שְׁמַיִם וַיִּרְדּוּ וַעֲרַפֵּל תַּחַת רַגְלָיו :

(ח) ותגעש ותרעש הארץ כו'. הנה אמרתי שהייתי מבקש מאתו יתברך בל אהרוג אני את מבקש נפשי, והלא יקשה ומה בכך והלא הבא להורגך השכם להורגו, לזה אמר הנה דרכו יתברך לענוש את שלוחי אפו לנקום נקם, כמה דאת אמרת (יחזקאל כה יד) **ונתתי נקמתי באדום** בפרק הניזקין (גיטין נו א), וכענין גם ענוש כו' דרבי יהושע בן לוי (ברכות ז א). וזה בשום לב אל אומרו **(ט) גחלים בערו ממנו** שהיה לו לומר "ממנה", כי האש נקבה היא.

אך הנה הוא יתברך כאשר חרה לו **[ח] ותגעש ותרעש הארץ** כמאמרם ז"ל (**בראשית רבה** מט יא) על סדום כי כ"ב שנים היתה ארצם רועשת, ועם כל זה כאשר על כן **[ט] עלה עשן באפו** הוא ה"אף" אחד מכחות הרוגז להשחית, והנה מה"אף" יבערו גחלים להשחית ולשרוף את הנדון, כענין בקצוף הוא יתברך על עיר או ממלכה, יחרה אפו ויבעיר ויקים על העיר והממלכה ההיא חיל מלך פלוני להשמידה, כאשר קרה לנו בהקים ה' על ישראל ועל ירושלים את נבוכדנצר, נמצאו נבוכדנצר וחילו **כגחלים בערו** מהאף שחרה בנו בעונותינו, כי האף

מגרה בנו חיל - עם שהם גחלים שהודלקו לשרוף מאש האף, ואחרי כן ראינו **אש מפיו** יתברך **תאכל** אותם הגחלים, ככל הדברים הרעים שבירמיה על הכשדים שהם גחלים בערו מהאף, שאחרי כן תאכלם אש מפיו יתברך וינקם מהם, באופן כי אחר **שעלה עשן באפו** אחרי כן נראה **שאש מפיו תאכל** את הגחלים שבערו מהאף הנזכר, נמצא כי שלוחי האף הם לוקים אחרי כן. ואם כן איפה למה אהיה אני שליח האף, שעל שאול על בקשו את נפשי, פן אלקה אחרי כן.

(י) **ויט שמים וירד כו'.** אחרי דברו על אשר שר לה' שהושיעו בלי חטא באופן יקרא [א] **עבד לה'**, בא עתה לדבר על אשר אמר [ז] **ושועתי לפניו תבא באזניו** שיורו דבריו אלה, כי אמנם ישב אלוהים על הארץ, והלא יתעורר איש לדבר ולומר אם כן איפה, איך הטה שמים בסיני וירד מלמעלה, והוא מאמרם ז"ל (מכילתא יתרו פרשה ד) שהקשו כתוב אחד אומר **וירד ה' על הר סיני** (שמות יט כ) וכתוב אחר אומר **ומשה עלה אל האלוהים** (שם ג), אלא מלמד שהרכין הקדוש ברוך הוא שמים ושמי השמים על הר סיני, נמצא שהיה על השמים ועל הארץ.

והלא זה מקום לבעל דין לחלוק על מאמר דוד.

איך אמרת [ז] **ושועתי לפניו** שיורה כי על הארץ כבודו, ואם כן איך הוצרך להטות שמים על ההר, **ועוד** כי הלא היה מסך ערפל ואיך היה ערפל תחת רגליו להפסיק, והלא לא יעצרנו הגשם מלהיות בארץ.

על כן אמר אל תשית לבך אל הקושיא הזאת, כי הלא אשר ראית כי **ויט שמים וירד** שהרכין והטה הוא יתברך שמים וירד.

ולא עוד אלא שגם השמים לא הספיקו להיות מסך מבדיל, כי אם גם **וערפל תחת רגליו**, ואם כן איפה איך אמרתי **ושועתי לפניו** שהוא יתברך אתי בארץ?!

יא וַיִּרְכַּב עַל-כְּרוֹב וַיַּעֲף וַיֵּדָא עַל-כַּנְפֵי-רוּחַ :

יב יֵשֶׁת חֶשֶׁךְ סִתְרוֹ סְבִיבוֹתָיו סָכְתוּ חֶשְׁכֶת-מַיִם עֲבֵי שְׁחָקִים :

יג מִנְגַה נִגְדוּ עֲבֵיו עָבְרוּ בְרֶד וְגַחְלֵי-אֵשׁ :

יד וַיִּרְעַם בְּשָׁמַיִם יְהוָה וְעָלְיוֹן יִתֵּן קֶלֶד בְּרֶד וְגַחְלֵי-אֵשׁ :

טו וַיִּשְׁלַח חֲצִיו וַיִּפְיֹצוּ וּבָרְקִים רַב וַיְהַמֵּם :

הנה התשובה כי הנה אחרי כן (יא) **וירכב על כרוב** הוא במשכן ומקדש, כמאמרם ז"ל והובא בילקוט (שיר השירים רמז תתקפד) על פסוק **צרור המור** (שיר השירים א יג) כי על מקדש ומשכן נאמר **וירכב על כרוב** אשר שם הכרובים, כי אינך יכול להכחיש שרכב והשרה שכינה במקדש, כי עין בעין נראה כמה דאת אמר (ויקרא ט כד) **וירא העם וירונו כו'**. וגם ידענו שאחר כך **ויעוף** שנסתלק.

ואם כן נמצא זה סותר הפסוק והסברא, כי האמנם ישב אלוהים על דבר גשמי בין הכרובים, אך הוא כי לא עשה עיקר מהכרובים שבמשכן, אלא **שוידא על כנפי רוח** הוא רוח בני אדם כי היכל ה' המה. והוא מאמר הכתוב **ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם** (שמות כה ח) ולא נאמר "בתוכו", כי רוח בני האדם היא המרכבה באמת ובאמצעותם שורה בין שני הכרובים.

וקראן **כנפי רוח** הוא הכתוב אצלנו על פסוק (ישעיה נט ב) **עונותיכם היו מבדילים כו'**, והוא כי כל נפש צדיק אין רוחו בגופו נפרדת משורשה של מעלה, והענין כי אין דבר רוחני מאתו יתברך נאצל ונפרד למטה ממקורו שלא ישאיר מציאותו למעלה, שאם לא כן בשלוח יתברך מלאכי מרכבתו למטה לארץ כגבריאיל ורפאל סדומה, האם חסרו שני מלאכי אלוהים ממרכבתו יתברך למעלה, אך אין זה כי אם שמציאותם כאשר בשמים וכחות התפשטותם הם הנמצאים על הארץ מתחת.

וההיקש בזה בנפש האדם, כי בבואה מלמעלה לא יבצר מהשאָר עיקר שורשה למעלה, עד גדר שבהיות בְּעֵלְיָה נקי מכל עוון ועושה מצות בישראל, כי לא יפסק חבל חוט איכות קדושת הנפש אשר באדם עם שורשה הדבק בשכינה, כי על כן אז בהשתלשלות זה מרכבה אל השכינה יקרא, אך בהעוותו חותך ומבדיל, והוא אשר הנביא דיבר באומרו **עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלוהיכם**.

כלל הדברים כי נפש ורוח האדם שורשם למעלה, והתפשטות כנפיהן הוא אשר הן באדם.

ונבוא אל הענין, אמר כי האמנם ישב אלוהים על הארץ, כי אם שוידא מן השמים על כנפי רוח הוא התפשטות רוח האדם באדם, המתפשטים ממקורם עד בואם באדם, כי שם ברוח בני האדם אשר בקרבם שם פרחה ומצאה לה השכינה מנוח, כי היכל ה' המה וזהו **על כנפי רוח**, ועל כן בהיות ראויים לכך בישראל זכותם משפיע היות שכינה שורה בין שני הכרובים, כי הוא מקום מוכן על ידי ארון הברית, ומה גם במקום בית המקדש כי שם שער השמים, שבהמשכו והתקשרו דרך שם מרוחות הצדיקים יושפע שם, באופן שהעיקר הוא ברוחות הצדיקים.

או ימשכו הכתובים מפסוק [ז] **בצר לי אקרא ה' כו'**, והוא כי יש שתי בחינות:

אחד בחינת השם הגדול שם ההויה,

שנית השכינה,

ודעתו להודיע כי השם הגדול הוא בהיכלו, אך השכינה מלא כל הארץ כבודו ואין מקום פנוי בלי שכינה. ובזה אמר הנה בצר לי דרך משל בעת קרב ומלחמה אקרא ה' הוא מידת רחמים, ואל אלוהי הוא שכינה שהיא מידת הדין אשוע, שהוא יותר מקריאה, למען תתהפך לי לרחמים. ואז השם הגדול ישמע מהיכלו קולי אשר קראתי, ועל ידי שמיעת שם הרחמים מיד ושועתי ששועתי אל אלוהי היא שכינה, מיד למה שהיא לפניו כי השכינה מלא כל הארץ, מיד תבא באזניו, כי לא הוצרכו מלאכים יעלו שועתי השמימה, כי אם ממני אל אזניו של אלוהי הנזכר הוא שכינה.

והראיה אל היות השכינה בכל מקום, כי הלא מיד בקראי עושה רושם, כי מיד [ח] ותגעש ותרעש הארץ שנרגשת חרדה במחנה האויבים, ומוסדי הרים הם יסודות של המלכים הם שריהם של מעלה ירגזו ויתגעשו, כי ירגזו מפחד ויתגעשו שיחוגו וינועו ממקומם, וכל זה מיד טרם יפעל פעולת הרוגז רק כי חרה לו בלבד.

ועוד מעט ועלה מן הארץ אשר שם כבודו עשן חרונו באפו, הוא המשחית הנקרא אף, אשר כונן להשחית באויבי שעליהם שועתי, ואש מפיו של האף תאכל באויבים עד גדר שגחלים הם בני חילו של האף גרדיני נמוסים גם הם בערו. וממה היה האש מפיו והגחלים שבערו, אלא שהכל ממנו שהוא מאלוהי הנזכר היא שכינה המשגחת ושורה על הארץ, ואין מקום פנוי ממנה כמדובר, וזהו [ט] עלה כי בערו ממנו.

ואם יאמר איש איך שכינה שורה על הארץ, והלא במתן תורה הטה והרכין שמים וירד, והוא אומרם ז"ל שהרכין השמים על הר סיני, ולמה הוצרך להשפיל השמים על ההר, אם לא שלא ישב אלוהים על הארץ והוצרך להרכין השמים על הארץ לשרות עליהם.

ולא עוד אלא שעם כל זה היה [י] ערפל למסך תחת רגליו בינו ובין הארץ, ואיך אמרנו כי כל הארץ מלא כבודו יתברך. אמנם התשובה היא, כי כאשר [יא] וירכב על כרוב בבית המקדש אינו ששורה ממש על גוף הכרוב הממשיי וגשמי, כי אם שויעף שהוא מעופף עליו מרחפת באויר שעל הכרוב, כן בכל העולם הוא, כי וידא על כנפי רוח הם כנפי רוח מלאכי מרכבתו, כי מתפשטות כנפי מלאכיו רוחות עד מלא כל הארץ ועל כנפי הרוח ההוא מרחפת התפשטות שכינתו, וזהו וידא על כנפי רוח, אך לא שתשרה על הארץ הלזו העכורה ממש.

(יב) ישת חשך סתרו כו'. הלא אמרתי כי הן אמת כי ישב אלוהים על הארץ, אך אינו עליה ממש, כי אם התפשטות שכינה שורה על התפשטות כנפי רוח מלאכי מרכבתו, אמר הלא על זה יש פתחון פה להקשות ולומר, כי הלא ראינו ישת חשך סתרו שבינו יתברך ובין עמו

שתמסך **חשך סתרו** להסתר מבני אדם פן יהרסו לראות, ואם הוא שבכל הארץ כבודו מה הוא המסך ההוא, אך יורה כי מהמסך החוצה לא היתה שם שכינה. אין משם ראייה שאין שכינה על הארץ, כי הלא **סביבותיו** של החשך הנזכר שהוא ממסך החשך לחוצה היתה שם **סוכתו** יתברך, היא סוכת ענני כבוד אשר שם האלוהים, כי (שמות יג כא) **וה' הולך לפניו** **בעמוד ענן כו'**, אם כן הוי אומר, כי אין זה כי אם שעיקר שכינה היה ממסך החשך ולפנים, והתפשטותה מהמסך ולחוץ והוא האמור בסמוך.

ועוד ראייה כי שכינה על הארץ, כי הלא תראה **חשכת מים** הם **העבי שחקים** בבוא המטר אשר ודאי היתה **חשכת מים** בכל עת שממטיר על הארץ, **(יג) ומנוגה נגדו** אשר הוא אור נוגה שנתפשט מנגדו יתברך אשר מלא כל הארץ כבודו, כאשר **עביו** הנזכרים **עברו** ממקומם למטה נעשו **ברד וגחלי אש** באויר, ולא כיבו המים את האש ולא הפשירה האש את הברד, הוי אומר כי אם שלהיות שכינה למטה שאין מקום פנוי בלא שכינה, כמו שאמרו ז"ל **(שמות רבה א ט)** על מראת הסנה, על כן אין יסוד המים ולא יסוד אחר מושל על יסוד זולתו דרך טבע, באשר אין רצונו יתברך להניח הדבר אל הטבע, כי הלא בכל מקום אשר ימצא בו כל דבר מאיזה מהיסודות שם הוא יתברך, ולא ישלוט בו יסוד זולתו בטבע למשול בו.

ושמא תאמר כי אין משם ראייה ששכינה למטה, כי אפשר כי היא על השמים ומשם שלח האש בתוך הברד, אבל אם היה מים לבדם תחילה לא היה מתהווה אחדות אש ומים כאחד באויר העולם הזה, לזה אמר **(יד) וירעם כו'** והוא כי הנה בתחילה נאמר **נטה ידך על השמים ויהי ברד** (שמות ט כב) ולא נאמר אש ואחר כך נאמר **ויהי קולות אלוהים וברד ואש מתלקחת כו'** ולמה לא נזכרה בתחילה, אלא להורות כי בתחילה היה ברד ואחר הקולות נתהווה האש תוך הברד אחר שנשמעו הקולות למטה, שהוא בהגיע לאויר שיכול אדם לשמוע, וזהו אומרו **וירעם בשמים ה'** ועדיין לא היה אש בברד, כי אם שאחר כך כאשר **עלין נתן קולו** לישמע למטה באויר, אז היו **ברד וגחלי אש**. הוי אומר כי אין זה כי אם ששכינה גם היא למטה, ומהתפשטות **נוגה נגדו** היה הברד, כי לא שלט יסוד ביסוד זולתו נגד רצונו יתברך.

(טו) וישלח חציו ופיצם כו'. החל לספר חסדי השם יתברך אשר הפליא חסדו לו להושיעו ואשר עשה למענו מימי קדם ועודנו מחזיק להצילו תמיד, ועל הכל בעד הנפש, והוא כמאמרם ז"ל **בבראשית רבה** (נ טז) כי מאז הציל בנות לוט היה למען דוד העתיד לצאת מהאחת ומהשניה רחבעם כמאמרם ז"ל **ואת שתי בנותיך הנמצאות** (בראשית יט טו) הדא הוא דכתיב (תהלים פט כא) **מצאתי דוד עבדי היכן מצאתיו? בסדום**, וזה יאמר הנה כאשר **וישלח חציו ופיצם** הם **אש וגפרית וברקים רב ויהומם** בל יצאו מתחום העיר.

טז וַיֵּרְאוּ אֶפְיָקִי מַיִם וַיִּגְלוּ מוֹסְדוֹת תְּבַל מִגְעַרְתֶּךָ יְהוָה מִנְשַׁמַּת רוּחַ אַפְּךָ :
 יז יִשְׁלַח מִמְרוֹם יַקְחֵנִי יִמְשְׁנֵי מַמִּים רַבִּים :

אז (טז) ויראו אפיקי מים של מטה כמו שאמרו בבראשית רבה שעל ידי גערת ה' יצאו מים רבים בסדום ונעשה ים. ויגלו מוסדות תבל, והוא מה שאמרו ז"ל (בראשית רבה נא ד) על הפך משורש הרים (איוב כח ט) שעקר הוא יתברך ההרים משורשם והיפך הישוב למטה ושרשי ההרים למעלה, וזה יאמר ויגלו מוסדות תבל שנגלו שרשיהם למעלה, בהראות אפיקי מים על ידי כן מגערתך וכו'.

ואז בעת כל הרוגז ההוא רחמתני (יז) וישלח ממרום את המלאך יקחני בהציל את לוט, כאומרם ז"ל מצאתי דוד עבדי היכן מצאתיו בסדום. ואחר כך ימשני ממים רבים הוא את נחשון שהיה עתיד דוד לצאת ממנו, שאמרו רבותינו ז"ל והובא בילקוט פרשת בשלח (רמז רלד) שבזכות נחשון זכה דוד למלוך הוא וזרעו, כי ירד לנחשול של ים עד חוטמו ומשם משכו ה' בצעקו הושיעני אלוהים כי באו מים עד נפש.

יח יִצִּילֵנִי מֵאִיְבֵי עַז וּמִשְׁנָאֵי כִּי-אֲמַצּוּ מִמֶּנִּי :

יט יִקְדַּמּוּנִי בַיּוֹם אִידִי וַיְהִי יְהוָה לְמִשְׁעַן לִי :

כ וַיּוֹצִיאֵנִי לְמִרְחַב יַחֲלַצֵנִי כִּי חִפֵּץ בִּי :

כא יִגְמַלְנִי יְהוָה כְּצַדְקֵי כְּבֹר יְדֵי יְשִׁיב לִי :

כב כִּי-שִׁמְרַתִּי דַרְכֵי יְהוָה וְלֹא-רָשַׁעְתִּי מֵאֲלֹהֵי :

כג כִּי כָל-מִשְׁפָּטָיו לְנִגְדֵי וְחֻקְתָּיו לֹא-אֲסִיר מִנִּי :

ואחר כך (יח) יצילני מאיבי עז הוא גלית. ומשונאי כי אמצו ממני כדואג זיפים, וזהו (יט) יקדמוני ביום אידי בצערי בהיותי בורח, ויהי ה' למשען לי, (כ) ויוציאני למרחב מקעילה שהיתה עיר דלתים ובריח, והייתי כמונח בסוהר כי יסגירוני בעלי קעילה (שמואל - א כג יא), אמר ה' ויוציאני משם למרחב.

או ויוציאני למרחב מהמערה טרם ידעו שאול וחילו שהייתי שם, שהיו יכולים להיות במצור על פי המערה. ויחלצני ב"מרחב" משאול, ולא בצדקתי, רק כי חפץ בי. שאם תראו מידה כנגד מידה, כי (כא) יגמלני ה' כצדקי כבר ידי שלא רציתי לנגוע בידי במשיח ה', ישיב לי שלא יגעו בי, לא אחזיק טובה לעצמי, (כב) כי מה ששמרתי דרכי ה' לעבור על פשע ולא רשעתי להורגו במערה וכיוצא, אינו מעצמי רק מאלוהי, כי הוא יתברך הנותן לי כח לעשות חיל לבלתי אחטא.

(כג) כי עם היות שכל משפטיו לנגדי והיוצא מהם הוא הבא להורגך השכם והורגו, כענין (שמות כב א) **אם במחותרת כו'**, הלא לעומת זה גם **וחקותיו** אשר אין שכל אדם עומד עליו **לא אסיר מני**. ועל כן כאשר בחקים אתנהג בתמימות הפך השכל, כך בצערי זה **(כד) ואהי תמים עמו**, באומרי אולי מה שאני נרדף יש טעם לפני קוני ואין מבין או הוא נסיון מאתו יתברך, ולמה אשלם גמול על ידי. ובזה **ואשתמר מעוני**, כי גם אפשר יש בידי עוון ואותו עוון יגרום לי לשלוח ידי במשיח ה', כי עבירה גוררת עבירה (אבות ד ב), ובמה שאתנהג בתמימות **אשתמר מעוני**. באופן כי חוקיו יתברך אשר לפני הם סיבה לבלתי אחטא. נמצא שהוא יתברך הוא המציל כאומרו **[כב] כי שמרתי דרכי ה' ולא רשעתי מאלוהי**.

כד ואהי תמים עמו ואשתמר מעוני :

כה וישב-יהוה לי כצדקי כבר ידי לנגד עיניו :

כו עם-חסידי תתחסד עם-גבר תמים תתמם :

כז עם-נבר תתברר ועם-עקש תתפתל :

כח כ-אתה עם-עני תושיע ועינים רמות תשפיל :

ועם כל זה **(כה) וישב ה' לי כצדקי** כאילו היה צדקי מצד עצמי, **כבור ידי** כאילו היה נקיון כפי וידי. והטעם הוא כי **לנגד עיניו** יתברך רואה כי יש לי טענה, הלא היא **(כו) עם חסיד תתחסד כו'**, כי טענה אחת יש לי מיצרי לאמר למה תרחם על שאול, הלא **עם חסיד תתחסד עם גבר כו' (כז) עם נבר כו'**, אך **עם עקש** כזה שמתעקש לבקש נפשך **תתפתל** והבא להורגך השכם והורגו. וזהו אומרו **לנגד עיניו עם חסיד כו'**.

ועוד היה **נגד עיניו** יתברך כי נוסף על הטענה הקודמת עוד היה ליצרי טענה אחרת, והיא לומר אלי **(כח) כי אתה** במה שתהרוג את שאול **עם עני** שעמו **תושיע** מלחטוא, כי הוא ממשיכם אחריו לרודףך ולאבד נפשם, וגם **עינים רמות** להביט אל עמל **תשפיל** כי יראו ויקבלו מוסר. ועל שלא שמתי לבי אל טענות אלו, העלה יתברך עלי כאילו אני עשיתי הכל.

כט כ-אתה תאיר נרי יהוה אלהי יגיה חשכי :

ל כ-בך ארץ גדוד ובאלהי אדלג-שור :

לא האל תמים דרכו אמרת יהוה צרופה מגן הוא לכל החוסים בו :

לב כי מי אלוה מבלעדי יהוה ומי-צור זולתי אלהינו :

(כט) כי אתה תאיר נרי כו'. הנה ידוע מאמרם ז"ל **(דברים רבה ד ד)** על פסוק (תהלים לא ו) **בידך אפקיד רוחי כו'** שאומר הקדוש ברוך הוא לאדם נרי בידך שנאמר (משלי ו כג) **כי נר**

מצוה כו', ונרך בידי (איוב יב י) **אשר בידו נפש כל חי**, אם אתה שומר את נרי אני אשמור את נרך.

ויתכן אמר דוד **מה יקר חסדך עמדי כי אתה תאיר נרי** שבידך, עם היות שאיני מאיר נרך, כי אם אתה עושה הכל כי **וה' אלוהי יגיה חשכי**, הוא חשך אשמת דבר או העדר מצוה, ה' אלוהי מאיר אפלתי, שמרחקני מן החטא ומקרבני לידי זכות.

או יאמר נמשך אל הכתובים הבאים, והוא כי נשא המשל אל יושב בחשך ונר בלתי מאירה בידו, כי באחד משני דרכים יצא מאפילה לאורה:
או בהאיר נרו,

או בסלוק האפלה והחשך ממקום שהוא בו,
אמר דוד הנה בכל אחד משני הדרכים האלו הטבת לי בהיותי בחשך צרת אויבי:
פעם אתה תאיר נרי כי תתן אור יתר בנשמתי היא נרי, שהיא תתאמץ ותאיר לי בחשך הצרה שבכחה אאזור חיל, שבזכות הארת שפע טובך בה אנצח את אויבי אני בעצמי,
ולפעמים ה' אלוהי לא יאיר נרי לנצח בעצמי להאיר בחשך, כי אם **שה' אלוהי יגיה חשכי** שיסלק החשך מלפני, ואמלטה בסלוק האויב ממקום הצרה.

ופירש ואמר מה שאמרתי **[כט] כי אתה תאיר נרי** הוא **(ל) כי בך ארוץ גדוד**, כי הלא מאין ולאין רצתי אל גדוד פלשתים אל המערכה לקראת גלית, כמה דאת אמר (שמואל - א יז כב) **וירץ המערכה לקראת הפלשתי**, אם לא שאתה ה' הארת נפשי, שהשפעת בה מאתך אור קדושת שפע התעוררות והתגברות לרוץ להלחם נגד גדוד מלחמה, וזהו **כי בך ארוץ גדוד**. ולעומת זה כאשר שלח שאול **וישמרו את הבית להמיתו** (שמואל - א יט יא) לא שם הוא יתברך בלבי ארוץ אל שאול לעמוד נגדו להורגו כאשר היה בא להרגני, כי אם אדרבה דלגתי מחלון הקיר וברחתי, וזהו **ובאלוהי אדלג שור**.

נמצא שבין בהתגברי לרוץ **גדוד** בין בדלג לברוח בשור בעד החלון, בזה וזה יש לי להחזיק לו יתברך טובה, כי בגלית האיר נרי והלהיב נפשי לרוץ גדוד, **ובאלוהי** שהוא בחינת דין **אדלג שור**, כי לא האיר נרי להתלהב נגד שאול, כי אדרבה ברחתי **ואדלג שור**. והוא ביאור אל אומר **[כט] ה' אלוהי יגיה חשכי**, כי סלקת החשך והצרה במה ששמת לבי לברוח ונסתלקה חשך הצרה, ולא הארת נרי לקום באור ישעך להמיתו.

ואם יאמר איש למה נחבאתי לברוח, ואדרבה אם מפחד שמא אהרג לא היה פחד, כי אדרבה היה לי לבטוח באמרת ה' האומר שימלכני תחת שאול באמור אליו (שמואל - א טו כח) **ונתנה לרעך הטוב ממך**, ונמשחתי כבר תחת שאול והיה לי לבטוח בזה, ואם נתייראתי

שמא אהרוג פטור ומותר הייתי, כי **הבא להורגך כו'**. לזה אני אומר העצה הנכונה היתה לברוח ושלא לסמוך על בטחון המלוכה אשר יצא מפיו יתברך, כי הלא **(לא) הא-ל תמים דרכו** והוא יתברך בוחר בדרך תמימות לבלתי סמוך על הנס וההבטחה, כי **חבי כמעט רגע** (ישעיה כו כ), כי גם שאמת הוא **שאמרת אלוה צרופה** באומרו כי ינתן לי המלכות שאמרתו זאת היתה צרופה ואמתית לא תשוב ריקם, עם כל זה **מגן הוא יתברך לכל החוסים בו** בעצמו מלחוסים בהבטחות. כלומר ואולי גם שהבטיחני אחרי כן גרם החטא, כאשר קרה ליעקב שעל כל הבטחותיו היה ירא מאד שמא יגרום החטא (ברכות ד א).

ואם יאמר איש, כי הלא בדבר הזה יש מקום לבטוח, כי הלא שכנגדך מידת הדין מתוחה עליו, כי מאסו יתברך ויגזור עליו מיתה, מה שאין כן אתה שאתה בתוקפך, כי אותך הקים תחתיו. הנה האמת הוא שכל זה איננו שוה, כי הלא **(לב) כי מי אלוה** הוא מידת הדין **מבלעדי ה'** שיהא משולל ממידת רחמים, כי שתי המידות הן לאחדים ולא יתפרדו חלילה, באופן כי גם שמידת הדין מתוחה על שאול, מי יודע אם בחינת רחמים תהיה בעזרו, יען נמצא בו איזה דבר טוב.

וכן אשר אותי החזיק ה' ויקימני תחתיו, לא אבטח בתוקפי כי **מי צור** שיבטח בתוקפו שלא ימוט, **זולתי אלוהינו**. והוא מהטעם האמור כי הבשר ודם מעותד לחטא ולגרום החטא להפך טובו, באופן שטוב לגבר להתנהג בתמימות ולהתחבא כמעט רגע על כל ההבטחות כמדובר.

לג האל המאזרני חיל ויתן תמים דרכי :

לד משנה רגלי כאילות ועל במתי יעמידני :

לה מלמד ידי למלחמה ונחמה קשת-נחושה זרועתי :

לו ותתן לי מגן ישעך וימינך תסעדני וענותך תרבני :

(לג) הא-ל המאזרני חיל כו'. הנה עד כה דברתי במה שהצלתיני שלא אהרג ביד שאול ואנשיו, כי היית מסלק הצרות מלפני, מה שאין כן האומות, כי היית מחזקני עד הפילם ארצה. אמר עתה הנה כמו שהיה בעיני חסד מה שהיית **מאזרני חיל** למלחמה, כן אחשיב לחסד מה שהיית נותן **תמים דרכי** לסבול צרת שאול ולהתחבא ולברוח ולאסוף ידי מלהלחם, כי הייתי נצול מדם ישראל ומשיח ה', והניקה ממנו טובה מהנצחון עם האומות מ"ה.

וזוה אומרו **הא-ל המאזרני כו'** לומר **הא-ל** שהוא מידת החסד **שמאזרני חיל** למלחמה, הוא עצמו במידה ההיא **ויתן תמים דרכי** להתנהג בתמימות, בל אסמוך על מאמר **הבא להורגך השכם להורגו** הנלמד מהתורה **מאם במחותרת כו'** (שמות כב א).

או יאמר מעין זה ענין (אבות ד א) איזהו גבור הכובש את יצרו, כי אין גבורה גדולה מזו, כענין (יומא סט ב) גוים מרקדים בהיכלו הן הן גבורותיו כו', וזהו אומרו הא-ל המאזרני חיל למלחמה שהיא גבורה גדולה, הנה לתוספת גבורה זו הוא מה שויתן תמים דרכי להתנהג בתום ולסבול ולברוח משאול, ולבלתי נגוע [בו] במערה ובקחת החנית, וזהו הוי"ו שבמלת ויתן, שהוא כתוספת על הגבורה הנזכרת.

או יאמר, כי הנה המתנהג בתמימות והוא אין לאל ידו ולא רב חילו להלחם, אין להחזיק לו טובה שילך בתום, אך אשר כח ואל לו כי רב חילו, ועם כל זה רודף שלום והולך בתום, ראוי להחזיק לו טובה. וכמאמרנו על פסוק (תהלים כט יא) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, שאומר דוד ה' עוז לעמו יתן, ולבל ירום לבם להתקומם על הזולת כי יבטחו בעוזם, על כן זאת שנית אוחילה לפניך, והיא כי ה' יברך את עמו לתת להם שלום, לאהוב ולרדוף שלום, בל יגורו מלחמות מפאת עוזם.

והנה על הדרך הזה יאמר, עלי לשבח לא-ל יתברך, כי הא-ל המאזרני חיל למלחמה, ועם כל זה לא גבה לבי להלחם עם שאול, ומה גם בהיותם ישנים בעת לקיחת החנית שהיו יכולים לבוא עליהם בטח, או לפחות על שאול הרודף ולהשיב את כל חיל שאול אליו, כי מה' היה שויתן תמים דרכי, ולא נפתה לבי לעוז במעוז חילי להתגבר להרוג ולאבד.

ולא בלבד יתן בלבי להתנהג בתמימות לב, כי אם גם ישנה טבעי לבלתי אחטא, שהוא כי הנה על אויבי (לד) משהו רגלי כאילות לרודפם, וכשהוא על במתי שהמלחמה בגבולי שהיא עם ישראל יעמידני ויציבני, ולא יניחני לרדוף כמכביד רגלי לבלתי אחטא ואצר את ישראל.

וכמעשהו ברגלי כך בידי, כי (לה) מלמד ידי למלחמה עם גויי הארץ. ובבמותי הנזכרים שהוא על ישראל, מכביד קשת נחושה בידי כאילו מכנעת ומשברת כח זרועות מלמשוך בקשת, כי אין זה כי אם שהוא יתברך (להרחיקני) [מרחיקני] מן החטא [ועל כן] בעת שאני נגד ישראל ארגיש כבודות, כאילו נחתה קשת נחושה זרועותי, למען הסר מלבי להלחם בישראל.

(לו) ותתן לי מגן ישעך כו'. הנה על פסוק (בראשית טו יא) וירד העיט על הפגרים אמרו רבותינו ז"ל (פרקי דר' אליעזר פרק כח) כי בקש דוד לכלות את כל האומות כאחד, וזהו "וירד העיט על הפגרים" שהוא דוד על הפגרים הם האומות, שהראה הקדוש ברוך הוא לאברהם בפגרי הבתרים שהם משל אל האומות, וישב אותם אברם (בראשית שם) שלא

הניחו אברם. ויהיה הענין, כי במה שאברהם מכרנו למלכויות תחת גיהנום נמנע מלעשות רצון דוד לכלות האומות, למען ישעבדו את ישראל.

וראוי לשית לב, היכן מצינו שבקש דוד לכלות את האומות. ואחשבה כי הנה הוא בפסוקים האלו, והוא כי הנה הוא יתברך נדר (לאבות) לדוד כי זולת ממלכתו בחייו עוד יוסיף לו לעתיד, כי הוא יגדל וירד **מים עד ים כו' לפניו יכרעו ציים כו' מלכי תרשיש כו'** (תהלים עב ח - י), כי הוא דוד הוא מלך המשיח (**ילקוט הראובני**), ואז יכניע ויאבד את כל שונאי ה' כד"א (תהלים ב ח) **שאל ממני ואתנה גוים נחלתך כו' תרועם כו' ככלי יוצר תנפצם**.

והנה בכמה מקומות מצינו כי המשכון הגדול שיש לנו הוא, כי ישועתו של הקדוש ברוך הוא ישועתן של ישראל (**ויקרא רבה ט ג**) כי לא יטוש ה' שכינתו בגלות, וזה יתקיים לימות המשיח כי יום נקם יהיה על ידו.

ובזה יאמר, כי מעתה אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא הנה **[לוי] ותתן לי לעתיד מגן ישעך**, כלומר כי **המגן** שנתת לי הוא **ישעך**, כי ישועתך היא מגן לי ומשכון כי בו נבטח להוושע, וזה הוא להיות לי למגן בל יצרו לי אויביך. ולנצח גם כן אותם זולת הצלתי, הנה **ימינך תסעדני**. ולהיותי זולת שתי אלה מלך גדול על כל העולם וישראל כולו, הנה **וענותך תרבני**.

ואם כן אחר כי גם לעתיד אני צריך אליך בשלשת הדברים האלה, ובלעדם אין לי יכולת מצד עצמי, אם כן גם מעתה עשה זאת איפה והיה עמי, כי למה תיחל מלעשותו עתה. אם הוא למען נסותני אם אתמיד בצדקתי פן יקרני כשאל שנכשל ונדחה, הנה עמדתי בנסיון, כי הלא עמדתי זמן בנסיון ולא נכשלתי.

לז תרחיב צעדי תחתי ולא מעדו קרסלי :

לח ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב עד-כלותם :

לט אמחצם ולא יכלו קום יפלו תחת רגלי :

מ ותאזרני חיל למלחמה תכריע קמי תחתי :

מא ואיבי נתתה לי ערף ומשנאי אצמיתם :

כי הלא **(לז) תרחיב צעדי תחתי כו'**, והוא כי מאז נמשח דוד למלך עד אשר הומלך בפועל היה כמי שפוסע פסיעה אחת, כי המשיחה היתה כמניח רגל במדרגה ועת בא המלכות אל הפועל היה כמניח הרגל השני גם הוא למעלה וגומר הפסיעה, ואמר דוד הנה הרחבת

פסיעתי כי עבר זמן בין זה לזה, באופן כי היתה הפסיעה רחבה, ובפסיעה הרחבה מאד הלא **מעדו קרסולי** הפוסע.

והנמשל כי בהרחבת הזמן ההוא, וגם בהיות שהפסיעה שהיה פוסע היה על ראש שאול למלוך במקומו, ועם כל זה שהיה לו מקום בהרחבת הזמן והיות שאול תחתי להתגאות על שכבר נמשחתי, **לא מעדו קרסולי** לשלוח ידי בו או על בית נבל וכיוצא בו. ובכן כבר נסיתני ה' בזה, ואם כן למה תיחל עד יום נקם לעתיד לבוא, ויהי נא מעתה **(לח) שארדוף אויבי ואשיגם כו'.**

או יאמר על דרך זה [לז] תרחיב צעדי תחתי, לומר הנה בבורחי מפני שאול הרחבת צעדי, כי נתת לי הרחבה להמלט כי היה אויבי תחתי, באופן היתה הרחבתי וישועתי במשול על אויבי שהיה תחתי ואוכל המיתו בכח ובדין. ועם כל זה כבשתי את יצרי **ולא מעדו קרסולי** בין במערה בין בקחת החנית וצפחת המים, ואם כן איפה מי שלא נכשל באלה עוד לא יכשל, לכן מעתה **[לח] ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב עד כלותם.**

ואשר אמרתי עד כלותם ולא אתרצה במה שאכה אותם עד לא ירימו ראש עוד, הוא פן יהיו הנותרים למוקש כאשר היה בכיבוש ארץ ישראל שנשארו למוקש בקרבינו. וזהו אומר **(לט) אמחצם כו'** לומר אם אמרתי **אמחצם ולא יוכלו קום** כלומר ולא אכלם, לא יתכן, כי הלא **יפלו תחת רגלי** כי יהיו כבור המתגלגל ברגלי אדם שיהיו לפוקה ולמכשול לפני, ומה גם לשאר ישראל.

(מ) ותאזרני חיל למלחמה כו'. אמר הנה שאלתי מאתך ה', שמה שאתה עתיד לעשות בסוף לתת נקמת ה' בעמלק על ידי, כי הוא דוד הוא משיח, תעשה לי מעתה **[לח] שארדוף אויבי ולא אשוב עד כלותם,** אל נא תחשיבני למקשה לשאול. כי הלא שלשה חלוקות הם:
א' הקמים עלי להלחם בי,
ב' הנקראים "אויבים" בעלי איבה עם ישראל המעותדים להלחם בישראל לעת מצוא,
ג' אשר אינם מגדר אויבים רק שיש להם שנאה - מה הנקראים "משנאים".

אמר דוד הנה משלש אלה איני צריך לשאול ממך רק אחת מהנה, באופן שאין שאלתי גדולה. וזהו אומר **ותאזרני חיל כו'** והוא לומר, הנה על הקמים עלי מאליהם איני צריך לשאול, כי הלא מאשר **אזרתני חיל למלחמה** ידעתי כי **תכריע קמי תחתי** שהיא החלוקה האחת.

וגם החלוקה השניה הנקראים **"אויבים"** גם כן איני צריך לשאול עליהם, כי הלא **(מא) ואויבי** כבר **נתתה לי עורף** מאז נכתב בתורה (בראשית מט ח) **ידך בעורף אויביך,** באופן כי נתונים המה לי מאז.

ואם כן לא נשאר לי לשאול מאתך כי אם החלוקה השלישית, והיא **ומשנאי שאצמיתם**, כלומר ולכן אל תמנע ממני שאלת **(לח) ארדוף אויבי כו'**, כי אין השאלה רק על השליש בלבד להצמית את **משנאי**.

מב ישועו ואין מושיע על-יהוה ולא ענם :

מג ואשחקם כעפר על-פני-רוח כטיט חוצות אריקם :

ושמא תאמר אולי יקראו אל ה' ויענם, על כי עדיין לא נתמלאה סאתם, הנה גם אין להם סעד מזה, כי הלא לא יקראו אל ה' מתחילה כמאמינים בו יתברך בעצם, כי אם אחר **(מב) שישועו ואין מושיע** שהוא את אלהיהם, ויראו כי אין מושיע, אז יבואו וישועו אל ה', ועל כן **ולא ענם**, כי כל כך הוא ודאי שלא יענם אחר שהחלו באלהיהם, שאני אומר **ולא ענם** כאילו הוא דבר שכבר עבר.

והנה עדיין היה מקום למצוא טענה להאריך לעמלק עד לעתיד ולא לכלותם מעתה, והוא על ידי מה שיאריך להם הוא יתברך והמה בשררתם, יאכלו כל צד זכות או דבר טוב אשר עשו בעולם הזה, עד יבושת כל לחות חיותם, ויהיו כגבשושית צרור ארץ היבש, שאדם יפרר וזורה לרוח ויעבור והנה איננו, ככה יהיו לעתיד כל העמלקים, כדבר שנאמר (דניאל ב לד) **עד די התגזרת אבן די לא בידין ומחת כו' באדין דקו כחדה כו' והוו כעור מן אדרי קיט ונשא המון רוחא וכל אתר לא אשתכח להון כו'**.

הנה כי על ידי הכאת מלך המשיח בהם יזרם הוא יתברך ורוח מאתו ישאם כעור מן אדרי קיט אשר לא יראו ולא ימצאו בעולם, ואם כן היה נראה כי טוב הדבר להניחם עד הזמן שתכלה לחות איזה זכות וישארו כעור דק ויבש שרוח מאת ה' ישאם ויתבערו מן העולם, ולא כן אם יכלום מעתה, שעדיין יש להם לחות - מה, באופן שלא ישאם רוח סערת ה' וינוח לנו בסלוקם, כי אם יהיו מושלכים בחוצות פגרים מתים ויהיו דראון לכל בשר, וגם זה לא יום אחד ולא יומים ולא עשרה ימים ולא עשרים יום, כי אם כמה שנים עד כלות כל העמלקים בארצותם לגויהם, וזה טוב לישראל ולא שיהיו חוצותם מלאות נבלות.

על כן בא דוד ואמר, אל נא תמנע ה' מלְתַתֵּם בידי מטענה זו, כי הלא ידעתי כי לעתיד יהיו צרור יבש שלא אצטרך רק לפרר ואזרה לרוח סערה מאת ה' שישאם, כד"א (דניאל ב לה) **ומחת לצלמא כו' ונשא המון רוחא, וזהו ואשחקם כו'**, לומר ידעתי כי **(מג) אשחקם** לעתיד **כעפר על פני רוח**, שהמפרר צרור עפר על פני רוח הרוח ישאנו ויבערנו ממקומו, כן **אשחקם**

על פני רוח ה' שישאם ולא יראו עוד, כענין **ונשא המון רוחא**. אך זה הצער שלא יתבערו מן העולם אסבול, כי הנה הלחות שיש להם לשלא ישאם רוח ה', יהיה שהיו **כטיט** שיש עם העפר מים המעכבים את הרוח מלישא אותו.

אך כאשר נסבול הטיט **בחוצות** בהמטיר על האדמה, ויהיו המים על פני הארץ עם אבק ועפר שעל פני חוצות נעשה טיט, כך נסבול את פגרי האנשים מושלכים בחוצות, עם שטוב טוב היה שיתבערו מן העולם לגמרי. וזהו **כטיט חוצות אריקם** כלומר בהמיתי אותם עד כלותם אריקם ארקעם על פני חוצות ונסבול המכשלה הזאת תחת רגלינו כסבול טיט בחוצות, כי טוב לנו מיתתן מחייהן.

ושיעור הכתוב הנה ידעתי כי **אשחקם** לעתיד **כעפר על פני רוח**, אך **כטיט חוצות אריקם**, כי נסבול פגריהם בחוצות כסבול הטיט.

מד תפלטני מריבי עם תשימני לראש גוים עם לא-ידעתי יעבדוני :
מה לשמע אֶזן ישמעו לי בני-נכר יכחשו-לי :
מו בני-נכר יבלו ויחרגו ממסגרותיהם :

(מד) תפלטני מריבי עם כו'. בעשותך הדבר הגדול הזה האמור, כי מעתה אכרית את כל העמלקים, ימשך על פי דרכך, כי **תפלטני מריבי עם** הוא ישראל, כי הלא עיקר כל ריבותם הוא שקשה עליהם לעבדני והמה גדולים בעיניהם, כי מיד **תשימני לראש גוים** שלא אתנהג בשררה כי אם בגוים, כי בהם אתן עול עבודתי, כי **עם** אחד מהגוים הנזכרים אשר **לא ידעתי יעבדוני**.

או שיעור הכתוב, אם תאמר נא ה' כי טוב להניח השררה הגדולה הזאת לעתיד, כי ישראל בזמן ההוא יהיו אשר לא ידעת ולא ידעוון אבותיך ולא יבעטו בך, מה שאין כן עתה כי התערבות דעתם עמך הרבה, ומה גם אשר ידעוך רועה צאן מביא בזיון, באומרם הלא גם אנו גדולים וטובים ולמה נהיה לו לעבדים, כאשר היה כי כל ימיו היה לו עם עמו, לזה אמר הנה גם אם יהיה זה לי עתה, **תפלטני מריבי עם**, במה **שתשימני לראש גוים** דרך כלל שכולל כל הגוים וישראל, ואז לא אשתמש בישראל אשר ידעתיים, פן רוב ההתערבות יגרום בזיון, כי אם אז **עם** מיתר גוים אשר **לא ידעתי**, ולא היה לי התערבות דעת עמו, **יעבדוני**.

ואם יאמר איש אם אכלה את כל הגוים, איך אהיה **[מד] לראש גוים**, ואיך **עם** אשר **לא ידעתי יעבדוני**, ומאין יבוא לי?

לזה אמר **(מה) לשמע אזן כו'** והוא כי אמרו רבותינו ז"ל **(מדרש הגדול)** כי לימות משיחנו כל הכשדים שהיצרו לישראל יאבדו ולא ישארו אלא בני קטורה אשר שלחם אברהם מעל יצחק בנו, שהם יעבדו את ישראל, ומה עשה אברהם אמרו **במסכת סופרים** שהרחיקם למקום פלוני ובנה להם חומות והשביעם שלא יבואו עד ימות המשיח לעבוד את ישראל, בל יאבדו הם ככל יתר הכשדים המשעבדים בהם.

והנה אמרו **(מדרש הגדול)** על (מלכים - א י א) **ומלכת שבא שומעת את שמע שלמה**, כי **לשמע אזן** שמעו שהיה מלך המשיח ויצאו ובאו, ואל תקרי מלכת שבא אלא מלכות שבא, וכשראו שלא היה מלך המשיח חזרו. ובזה יאמר דוד מה שאמרתי **[מד] לראש גוים**, הוא כי **עם לא ידעתי יעבדוני**, כי אין בהם קנאה. ואין מניעה לזה מזה, ממה שהם לא נצטוו לבוא עד ימות המשיח, אין זה עיכוב, כי הלא **[מה] לשמע אזן ישמעו לי** והוא מעין אשר קרה לשלמה שבאו לשומעם את שמע שלמה.

ושמא תאמר כי הלא **בני נכר** מאשר היצרו את ישראל יבואו ויאמרו כי הן הם בני קטורה הרחוקים אשר לא היצרו את ישראל ויהתלו בי, ובמה אדע כי לא כן ידברו, וכמעשה הגבעונים עם יהושע גם אני יקרני. הנה לא אירא מזה, כי הן אמת ידעתי כי **בני נכר יכחשו לי** בראות עליהם מלחמה, אך אותם **(מו) בני נכר יבלו** ויאבדו תחילה, כי לא יבואו אשר סיגר אברהם עד יכלו כל בני נכר לגמרי ולא ישאר גם אחד. וזהו **בני נכר יבלו** ואז אותם **[מד] עם לא ידעתי, יחרגו ויצאו ממסגרותיהם** אשר הסגירם אברהם כמדובר מרבותינו ז"ל, באופן שלא יהיה מקום לטעות, כי מאלו יתרוקן העולם ואחר כך יצאו המוסגרים.

מז חיי-יהוה וברוך צורי יגרום אלוהי ישעי :

מח האל הנותן נקמות לי ונדבר עמים תחתי :

מט מפלטי מאיבי אף מן-קמי תרוממני מאיש חמס תצילני :

נ על-כן אודך בגוים יהוה ולשמך אזמרה :

נא מגדל ישועות מלכו ועשה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד-עולם:

ומה שאני מבקש למהר את הקץ מעתה, אינו להיותי מסתפק שיהיה כן לעתיד חלילה, או שאסתפק אם ישוב מאשר דיבר לי למרחוק לעשות התשועה על ידי שמא יגרום החטא. כי הלא על האחד אני אומר **(מז) חי ה'**, כלומר כי כאשר הוא קיים כן מאמרו יתברך קיים, כי אין בו יתברך שינוי. ואשר דיבר לי למרחוק שיהיה על ידי גם מזה לא אירא, כי הנה גם כן **וברוך צורי** שיחזיקני לבל אמוט בינתיים. אלא מה שאני ממחר, הוא כדי **שירום אלוהי ישעי** והוא כי לעתיד נתרוםם אנו בישע אלוהים, כי השכינה כביכול בגלות ועל ידי צאתה על פי דרכו נושע, כמאמרם ז"ל **(ויקרא רבה ט ג)** בכמה מקומות מצינו כי ישועתו של הקדוש ברוך הוא ישועתו

של ישראל כו', וכדאי בזיון חלילה בדבר שתהיה שכינה בגלות בינתיים, ויותר טוב הוא שיתהפך טרם תהיה שכינה בגלות כלל שיושיעני **וירום** הוא יתברך **בישעי**, שתגלה גדולתו **וירום** הוא **בישעי** ולא שארומם בישעו.

(מח) הא-ל הנותן נקמות לי כו'. האם תאמר נא אלוהי באיזה זכות תבקש למהר את הקץ, והלא כמה אויבים יש לך בישראל, והיא שנאת חנם, וגם קמים עליך להורגך שאול ושריו, וגם תראה חמס וריב בעיר כדואג ודומה לו, כי עליך יחשבו רעה לחמוס ולהצר, ובאיזה זכות תמהר את הקץ. הנה אין זה עיכוב, כי אין זה רק על בלתי ראותם גדולתי, אך בראות שאתה **הא-ל הנותן נקמות העתידות לי וידבר עמים תחתי**, אז **(מט) מפלטי מאויבי אף מן קמי** הם שאול ושריו **תרוממני**. ועל ידי כן גם **מאיש חמס תצילני**, כי בראות כן ישוב מן החמס ויתוקן הכל.

(נ) על כן כו'. על כן בעשותך כך שתמהר את הקץ, מעתה ימשך **שאודך בגוים ה'** כי טרם התשועה אין לנו פה להלל בפני הגוים את ה' אלוהינו, כי אדרבא יאמרו לנו איה אלוהיך. **ועוד** כי **ולשמך הנזכר אזמרה**, ולא נאמר הללויה, כי אם את **השם**, כי מה שיד על כס י-ה שנשבע שאין השם שלם עד נקמת עמלק (שמות יז טז ועי' רש"י שם) עתה ינקם מיד **ולשמך שלם אזמרה** ולא את שם י-ה לבדו.

ועוד כי הלא אתה עתיד להגדיל **ישועות** מלכך, הוא שלמה שעליו נאמר (דברי הימים - א כט כג) **וישב שלמה על כסא ה'**, באופן יקרא מלך שלך שאתה ממליכו על הארץ והדרים עליה, כדבר הנוגע אליך, ותגדיל ישועותיו בעולם כנודע. **וגם** כשתפסק הגדולה תשוב ותעשה חסד למשיחך הוא מלך המשיח. והלא טוב טוב הוא להתחיל הגדולה ממני, ולהקדימה ולהמשיכה תמיד, ולא יהיה הפסק בנתיים, וזהו מי שהוא **(נא) מגדיל ישועות מלכו** וגם חוזר **ועושה חסד למשיחו** יותר טוב הוא **לדוד ולזרעו** בהמשך **עד עולם** בלי הפסק.

או **שעור הכתוב**, מה **(נ) שלשמך השלם אזמרה**, הוא, כי תחת היותו **מגדיל כו'** לעתיד כמדובר הוא **עושה לדוד ולזרעו** בלי הפסק רק **עד עולם**.

או **שעור הכתוב בדרך הזה**, שאומר בסוף דבריו (פסוקים מז, נ) הנה מה שאני חושש הוא על דבר כבוד שמך שאודך בעמים כמדובר, כי על הנוגע אלי ידעתי כי אתה **מגדיל ישועות כו'** לעתיד לשלמה ולמלך המשיח, ואין ההפרש שיהיה **לדוד ולזרעו** מעתה **ועד עולם**, ואין בזה העדר כבוד לי, כי איש אנכי ולא א-ל. אך על הנוגע על כבוד שמך שבינתיים יהיה חלילה

מחולל בין הגוים, ואם לא יתיחסו השם והכסא לשלמים, בזה אני חושש כמדובר בפסוק הקודם.

הנה בזה מצאנו ראינו מאמרם ז"ל (פרקי דר' אליעזר כח) כי בקש דוד את כל העולם לכלות שהוא ענין וירד העיט על הפגרים (בראשית טו יא) ככל הכתוב במקראי קדש אלה, אלא שלא נעשתה עצתו על כי צורם מכרם וה' הסגירם למלכויות, שהוא וישב אותם אברם (בראשית שם) שבירר לנו את המלכויות.

פרק יט

א למנצח מזמור לדוד :

ב השמים מספרים כבוד-אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע :

ג יום ליום יביע אמר ולילה ללילה יסוה-דעת :

ד אין אמר ואין דברים בלי נשמע קולם :

(א) למנצח מזמור לדוד כו'. הנה המזמור הזה אומר דרשני כי אין ראשו סופו ולא סופו ראשו, וגם בפרטי הכתובים נחדל לספור ההערות הראויות להעיר בהם כי רבות הנה. וטרם נבוא אל הביאור, נזכיר מאמרם ז"ל פרק אין דורשין (חגיגה יב ב):

האומרים כי שבעה רקיעים הם: וילון, רקיע, שחקים, זבול, מעוון, מכון, ערבות.

וילון אינו משמש כלום אלא נכנס שחרית ויוצא ערבית ומחדש וכו'.

רקיע בו חמה ולבנה כוכבים ומזלות.

שחקים שבו מלאכים שוחקים מן לצדיקים לעתיד לבוא.

זבול שבו ירושלים ובית המקדש של מעלה ומיכאל מקריב שם נפשות של צדיקים.

מעוון שבו כתות מלאכי השרת אומרים שירה וכו'.

מכון שבו שלג וקיטור וכו'.

ערבות וכו' כסא הכבוד וכו' ע"כ.

והנה יש רצה לומר כי שבעה רקיעים אלו הם שבעה גלגלים שבהם שבעה כוכבי לכת, ולא שת לבו כי הלא בגלגל השני אין בו רק כוכב, ואיך אמרו ז"ל שבשני חמה ולבנה כוכבים ומזלות?

וכן אומרים שהראשון אינו משמש כלום אלא נכנס כו' והלא גלגל הראשון בו לבנה ואיך אינו משמש כלום?

וכן אומרם שבשלישי שוחקים מן לצדיקים מלאכים מי נתן מלאכים ומן בגלגל נוגה, וברביעי שהוא זבול מי נתן בית המקדש של מעלה והקרבת נפשות הצדיקים במזבח עליון על ידי מיכאל השר הגדול בגלגל חמה?

ועוד שאם כן נמצא שבית המקדש של מעלה איננו עומד כי אם סובב סובב יום יום על ידי הגלגל יומי, וכדאי בזיון לבית המקדש של מעלה יקיף את הארץ הלזו העכורה יום יום ושיהיה בעולם הגלגלים למטה מעולם המלאכים.

ולא עוד אלא שגלגל מאדים וגלגל צדק וגלגל שבתאי וגלגל המזלות וגלגל יומי יהיו כל אלה למעלה מבית המקדש של מעלה.

ועוד מי נתן את מיכאל השר הגדול שבמלאכי מרכבה למטה בגלגל חמה?

וגם מאין ולאין מעוון שבו כתות מלאכים משוררים לפניו יתברך הם בגלגל מאדים?

ומכון שהוא עליון על המלאכים של מעוון הוא בעולם הגלגלים, וגם שיהיה בגלגל צדק שעניינו רחמים, ומכון הוא מקום דין שבו שלג וקיטור וכו'?

ועל הכל דבר שתצלנה אזנים משמוע איך בשביעי שהוא **ערבות** שבו הכבוד יהיה בגלגל שבתאי, ועליו גלגל שמיני שבו כל הי"ב מזלות וגלגל יומי עליו, ומי ישמע לדבר הזה חלילה! **ועוד** כי אמרו רבותינו ז"ל שם שבין רקיע לרקיע מהלך חמש מאות שנה, ואם הוא בין גלגל לגלגל כך היו מתבטלים מתנועותיהם, כי על כן הסכימו כל חכמי התכונה כי קרובים הם זה לזה, ועל כן יש כח בגלגל יומי להניע את כולם כאחד הפך תנועת כל גלגל בפני עצמו.

אמנם הנה רבותינו ז"ל הטיבו אשר דברו באומרם שבעה רקיעים הם ולא אמרו גלגלים, ודעתם כי כל גלגלי עולם הגלגלים הם נכללים כולם ברקיע השני הנקרא רקיע, ודעתם ז"ל כי עולם הגלגלים אינו רק השני רקיעים, אך מהשלישי ומעלה שהוא שחקים ממנו מתחיל עולם המלאכים, ועל כן בו מלאכים שוחקים מן לצדיקים, וכל רקיע ורקיע שעליו לפי עלייתו היא איכות יתרון רוחניותו עד ערבות שלמעלה ממנו כסא הכבוד שהוא למעלה מעולם המלאכים, ועל השביעי הוא שם נשמות הצדיקים שמתחת כנפי השכינה כמפורש במאמרנו הנזכר.

ונבוא אל ענין המזמור, והוא בהקדים כי הנה במעשה בראשית שלושה עולמות והמה כוללות הבריאה:

עולם המלאכים כמו שאמרו ז"ל (**בראשית רבה** א ג) שלמאן דאמר נבראו בשני ולמאן דאמר

בחמישי כמה דאת אמר **ועוף יעופף** (בראשית א כ),

ועולם הגלגלים כמה דאת אמר **יהי מאורות כו'** (שם א יד),

ועולם השפל.

והנה למדונו רבותינו ז"ל כי עשה יתברך עיקר מעולם השפל שבו בני אדם שנשמותיהן עליונות מתחת כסא הכבוד, באומרם (**תנחומא** בחוקותי ג) מתחילת ברייתו של עולם נתאוהו

הקדוש ברוך הוא שתהיה לו דירה בתחתונים וכו', ויהיה כן בהיות ישראל עושים רצונו של מקום, כי אז על ידי בית המקדש קובע עיקר שכינה בתחתונים. וכמאמרנו על סולם שחלם יעקב שהוא הבית המקדש, שעל היות עיקר הדירה למטה נאמר **והנה מלאכי אלוהים עולים ויורדים בו** (בראשית כח יב) עולים תחילה ואחר כך יורדים, כי להיותם מלאכי אלוהים מלאכי מרכבתו והוא דירתו למטה, נמצא כי כאן ביתם ולכן עולים תחילה ממקום קביעותם כיוצאים מביתם ואחר כך יורדים למקום דירתם, באופן כי מהעולם השפל עשה עיקר.

והוא מאמרנו על פסוק (דברים י יד) **הן לה' אלוהיך השמים ושמי השמים הארץ כו'**, והוא כי הלא אם מלמטה למעלה הוא מונה היה לו להתחיל מהארץ, ואם מלמעלה למטה היה לו להתחיל משמי השמים, אך אמר ראה איך בהיותכם צדיקים עושה יתברך דירה בתחתונים ומחשיב את הארץ גבוה על ערך השני עולמות, וזהו **הן לה'** בהתייחסו ל**אלוהיך** שהוא בהיותכם צדיקים אז זו הדרגת העולמות לפי חשיבותם לפניו,

כי הראשון הוא השמים שהוא עולם הגלגלים,

והשני אשר עליו הוא שמי השמים עולם המלאכים

ולמעלה הימנו הארץ כו',

כי בה עיקר שכינה יותר מבעולם המלאכים ועולם הגלגלים, כי שני העולמות אינן רק לשלשל השפע על ידם למטה.

ונבוא אל הענין, והוא כי בא דוד להשיב על דבר יפול לב אדם עליו להקשות ולומר, מה זה היה, כי משלשת העולמות, השנים בטוחי השגת גדר שלמותם, כי **(ב) השמים הם עולם המלאכים, מספרים למעלה כבוד א-ל**, בשירי זמרה שישוררו לפניו יתברך, **והרקיע**, שהוא **כל עולם הגלגלים** ככתוב בהקדמה שבו **חמה ולבנה כוכבים ומזלות**, גם הוא משיג שלמותו, שהוא, שעל ידי תנועת גלגליו מגיד היות העולם מעשה ידיו. והוא מאמרם ז"ל (**זוהר ח"א פו א**) היאך הכיר אברהם את בוראו, כי הסתכל בשמש ואמר אולי זה הוא אשר ברא העולם, וכשראה שהחשיך והאיר הירח אמר אולי זה הוא, כשראה שגם גמר גבולו ושב השמש כו' אז אמר אין אלו אלא שמשים מתחת ידי אשר ברא את העולם, כי הוא יתברך עשה ויכוננהו על ידי מאורות האיר על הארץ, ולשלשל על ידי עולם המלאכים ועולם הגלגלים אשר חפץ לעשות בעולם. נמצא כי מעשה ידיו מגיד בעולם, הרקיע, כאשר על ידי כן הכיר אברהם היות העולם מעשה ידיו יתברך.

הנה כי שני העולמות מהם לא נעדר השגת שלמותם עם היותם הכנה אל צורך העולם השפל, ואיככה נוכל וראינו שהשני עולמות שהם הכנה אל העולם השפל בטוחים השלימות, והארץ שממנה עשה יתברך עיקר להיות לו דירה בתחתונים על ידי כשרון בני האדם, הם בלתי בטוחים להשיג שלמותם ולהשרות שכינה על הארץ, וגם לא להשלים נפשם, כי אדרבא

כולם התעתדו לחטא על ידי יצרם הרע ועונותיהם יהיו מבדילים בינם לקונם, ומי זאת הנשמה לו יתברך הבאה למטה תשוב אל האלוהים אשר נתנה כמו שנתנה.

על כן להשיב על דבר זה בא דוד ויאמר במזמור הלזה, הנה **השמים** שהם **עולם המלאכים** הם **מספרים כבוד א-ל** שהוא שלמותם כמדובר, וכן **מעשה ידיו מגיד הרקיע** שהוא **עולם הגלגלים** שגם זה עיקר שלמותו כמדובר. וממוצא דבר יצא עתק איך יהיה הכל בעבור האדם שבעולם השפל, והוא קרוב אל ההפסד מאל השכר. על כן קהתימו מלדבר בפסוקים הבאים ענין הגיד הרקיע מעשה ידיו, בא להשיב על זה ואמר **(ח) תורת ה' תמימה כו'** שהוא תיקון הדבר כאשר יבוא ביאורו בס"ד.

או שיעור הענין בדרך אחרת, והוא כי הנה לגודל רוממותו יתברך הלא יפלא היות העולם הלזה החומרי מעשה ידיו, ועל כן כמה מהפילוסופים מגשימים אלוהותו חלילה, וגם בהם אשר יאמרוהו למזמה לומר כי על השמים כבודו ולא יראה י-ה אשר בארץ מתחת חלילה. אך אנו עם בני ישראל נוחלי תורת משה מאמינים בני מאמינים כי על גודל רוממותו, לא יעצרנו הגשם אשר לעולם הלזה מהיות נעשה במאמר פיו יתברך, ומהיות השגחתו על כל פרטי פרטיו. וזה מאמר דוד, הנה על רוממות א-ל אין אנו מספיקים לספר, אך **השמים** הם עולם המלאכים **מספרים כבוד א-ל** כי הגשם חלף מהם ואיננו, וישיגו מכבודו יותר ממנו, ולפי הכרתם יעלה מוראם כמאמרם ז"ל מהפלגת הזיע וחלחלה אשר יאחזום באומרם לפניו קדוש עד שמזיעת חלחלתם (דניאל ז י) **נהר די נור נגד ונפק** מתחתיהם, הנה כי **רם ה' ועל השמים כבודו**. אך לא נחליט חלילה השגחתו מן הארץ הלזו העכורה, כי הלא לעומת זה הנה **מעשה ידיו מגיד הרקיע**, כי עולם הגלגלים בתנועותיו יגיד כי **מעשה ידיו** הוא העולם, כאשר למד אברהם כמדובר. וגם מראות כי המאורות שברקיע השמים הם להאיר על הארץ, ואם ימלאו העבים גשם על הארץ יריקו, ומה גם כי על ידי תפילת הצדיקים ירד הגשם והשלג מן השמים, הנה יורו כי **הארץ מעשה ידיו** המה.

ולבל יעלה על לב איש שוגה ופתי לומר, כי העולם טבעי ומנהגו נוהג בקיץ ובחורף וקור וחום ויום ולילה לא ישבות טבעו ולא ה' פעל חלילה, לזה אמר **(ג) יום ליום יביע אומר כו'** והוא בהזכיר מאמרם ז"ל **בבראשית רבה** (ח ב) כי כשנברא העולם היה יום ראשון מגיד לשני מה שנברא בו, והלא כמו זר נחשב מי נתן ליום בינה, וגם איך ידבר עם השני אשר עדיין לא היה, וגם מה צורך אל הדבור ההוא!?

אמנם כתוב שם אצלנו כי ענין העשרה מאמרות שבהם נברא העולם (אבות ה א) הוא כי המאמר עצמו היה המהוה מה שנדבר בו בהתפשטותו, שהוא ענין (תהלים לג ו) **וברוח פיו כל צבאם**, והוא אשר הנביא דיבר **כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם**

עשה את אשר חפצתי (ישעיה נה יא), הנה כי הדבור בעצמו הוא העושה ומהווה רצון יתברך לעשות בעולם. גם ידענו כי העשרה מאמרות שבהם נברא העולם הם עשר כחות עליונים, כי בגדול החל ובקטון כלה כמפורש אצלנו במקומו.

ונבוא אל המאמר, והוא כי להיות המאמר של יום ראשון גדול משל יום שני, כי הבאים אחר של ראשון מקבלים משל יום ראשון ממאמר אלוהים **ויאמר אלוהים יהי אור** (בראשית א ג), כי הוא גבוה על מאמר יום שני, על כן יום ראשון יביע כח המהוה מה שנתהוה בו אל כח הבא להוות בשני מה שנעשה בשני, למען המשיך בו על ידי קבלו מהראשון אשר יאות להוות אחר מה שהיה בראשון, וכן השני אל השלישי וכן השאר. ואין ספק כי מהות היום קנה איכות והויה על ידי המאמרות המהוים בו מאיכות המאמר עצמו.

ומה מתקו דברי רבותינו ז"ל בתתם מציאות והויה אל הימים באומרם, כי את ששת הימים עצמם ברא אלוהים שיאמרו על איכות כל יום הנקנה במאמריו המהוים בו, ובזה לא יפלא אומרם שהיה מדבר הראשון אל היום השני, כי מציאות קדושת כח המהוה בייחוד בו לא נעדר גם טרם בא מציאות היום להגלות בארץ.

והנה ממאמרם ז"ל הלז נקח לבוא אל ביאור המזמור, והוא שאמר דוד ברוח קדשו אל יעלה על לב אשר דעה חסר, כי אין אלוהים בכל אשר נעשה על הארץ כי אם עולם כמנהגו נוהג על פי טבע קדמון חלילה, או על פי מה שמזל כל יום ביומו גורם, כי אם שאין דבר נעשה רק על פי מידותיו יתברך. והוא בשום לב אל אומר **(ג) יביע אומר** כי היה ראוי לקצר ולומר "יום ליום יאמר". אך הנה כתבנו, כי המאמר שהיה בכל יום ויום מהשבעת ימי בראשית, כל אחד עשה רושם ביום שהיה משמש בו, להקנות בו איכות תמיד, כל יום ביומו. אשר היה משמש ביום הראשון, עודנו מציאות איכותו משפיע לאשר יעשה בו בהשגחה, וכן בשני אשר היה משמש בו, וההיקש בשאר. וזה מאמר דוד, דעו נא איך הכל בהשגחה מאתו יתברך, כי הנה אחר העשות אשר גזרה חכמתו יתברך להעשות ביום אחד, **יום ליום** שאחריו **יביע** הנעשה בו להמשיך ולגמור המשך הנהגתו יתברך ביום שאחריו.

ולבל יתחמץ לבב אנוש לומר, כי אין ביום ממש להביע ליום האחר, לזה אמר **יביע אומר** לומר כי האומר שהוא המאמר המיוחד ליום ההוא, האומר ההוא **יביע ליום** שאחריו, שבו גם הוא כח האומר הוא המאמר שהיה בו. והוא כי אם יהיה חפצו יתברך לעשות דבר בעולם אשר ימשך הוייתו ימים, היום הראשון כהתימו הנעשה בו **יביע האומר** שבו ליום הבא, למען יהיה כח היום המקבל מכח מאמר הראשון של מעלה הימנו לגמור הענין.

וכן בכל פעולה המתייחסת ליעשות ביום והמתייחסת להיות בלילה האומר הנזכר הכולל היום ולילו עמו **יחוו דעת**, והוא כי אין בחינת היום והלילה שוין עם ששניהם יום אחד, כי המתייחס אל היום שאורו רב יש בו כח להביע האומר בחינת **הלילה** אל הלילה אצל יחס שביניהם אינו גדר הביע האומר, רק מציאות חוות דעת, שבאומרו כי הכל מאתו יתברך, כי הוא ומאמריו שבהם נברא העולם אחד המה כנודע, באופן שהכל נעשה על הארץ ממנו יתברך בהשגחתו הרמה והנשאה.

או יאמר כי אין עיקר רינה של תורה אלא בלילה (**רמב"ם** הלכות תלמוד תורה פ"ג הי"ג), ואז ישפיע הוא יתברך על ידי השתלשלות אומר אשר **ללילה** לחוות לכח הלילה שאחריו, מה שמתייחס להשפיע אחרי מה שהושפע בלילה הראשון, וזהו **ולילה ללילה יחוו דעת**, כי **יחוו דעת** שהשפיע בתופשי התורה, ואשר המאמר שאחריו בלילה שאחריו ישפיע, כי כל מאמר מקבל להשפיע מאשר למעלה הימנו, וזהו **יום ליום יביע אומר ולילה ללילה וכו'.**

ואם יקשה לאיש, כי הנה (**ד**) **אין אומר ואין דברים** ואיך אמרתי כי **יום ליום יביע אומר כו'**, אל יכחישו הדבר על זה, כי אין זה רק **בלי נשמע קולם** שהיא העדר שמיעת קול מהבריות, אך לא העדר הענין במציאות.

ה בְּכָל-הָאָרֶץ יֵצֵא קוֹם וּבִקְצֵה תֵּבֵל מְלִיחָם לְשֶׁמֶשׁ שָׁם אֵהָל בָּהֶם :

ו וְהוּא כְּחֶתֶן יֵצֵא מִחֶפְתּוֹ יִשִּׁישׁ כְּגִבּוֹר לְרוּץ אֶרֶץ :

ז מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצֵאוֹ וְתִקּוּפְתּוֹ עַל-קְצוֹתֵם וְאֵין נֹסֵתֶר מִחֶמְתּוֹ :

וראיה אל ההשגחה היא, כי הלא (**ה**) **בכל הארץ יצא קום**, כי עם היות שסיבוב השמש בשס"ה ימים והירח בכ"ט ימים וכך שעות, ואיך היום והלילה הנזכרים **בכל הארץ יצא** הקו שלהם שהיא מידת יום ומידת לילה, באופן שבכל יום מתגלה השמש ובלילה הירח שהיא ממשלת הלילה, אך אין זה כי אם בהשגחה מאתו יתברך שמוציא אותם בזמניהם, כמאמר הכתוב גם על הכוכבים שמוציא בכל לילה **במספר צבאם לכולם בשם** (ישעיה מ, כו).

וכן בשמש וירח שאמרו רבותינו ז"ל (נדרים לט ב) על פסוק (חבקוק ג יא) **שמש ירח עמד זבולה**, כי בכל יום עולים לזבול ומשתחווים שם לה' ויוצאים לאור חציו של הקדוש ברוך הוא. והוא בהנחת **הרמב"ם** ז"ל (יסודי התורה ג ט) כי גם הגלגלים הם בעלי נפש והשכלה אלא שדעתם מעוטה מדעת המלאכים וגדולה מדעת בני האדם.

והן אמת כי **בקצה תבל** הם מקומות הרחוקים מעיר דוד, שהוא מקומות העמים אשר לא אורו עיניהם באור תורת ה', הנה **מליהם** של בני קצה תבל הוא, כי **לשמש** למען יצא להאיר על הארץ **שם** הוא יתברך **אהל** מיוחד **בהם**, והוא כי מתח כאהל גלגל על כל הגלגלים הוא גלגל יומי אשר בכח תנועתו בסבבו בכ"ד שעות כל העולם מן המזרח למערב, הוא סיבת הגלות השמש יום יום ואגבו גם מידת לילה, אלה הם מליהם של חכמי העמים שבקצה תבל, כי השמש שלא מדעתו נמצא פרוש על הארץ על ידי הגלגל יומי.

אך לא כן, כי אם **(ו) והוא כחתן יוצא מחופתו** בבחירתו, והוא מה שכתבנו בביאור קהלת על פסוק (קהלת א ה) **וזרח השמש כו'** ענין מאמרם ז"ל **(קהלת רבה א יא)** כי אין הארת השמש למעלה כאשר היא למטה, כי שם הוא אור גדול ועצום מאד עד שלא יוכלו הבריות לסובלו, אלא שיש לו נרתק שמתלבש בו בצאתו, וכן אמרו רבותינו ז"ל **בבראשית רבה (ו ט)** שהוא יתברך טרם יצא השמש משקעו בברכת מים להתיש אורו וחומו שיסבלוהו העולם, ככתוב אצלנו שם מה ענין הברכה היא.

כלל דבריהם כי שם למעלה משוש דרכו וגודל הארתו, נמצא כי בבואו פה הוא **כחתן יוצא מחופתו** מניח כבוד חופתו ויוצא החוצה כי יצר לו, כן השמש כמניח הארתו הגדולה וניתש כחו ואורו. מה שאין כן אם היתה הארתו על הארץ על ידי הגלגל יומי המניעו שלא מדעתו, כי אם כן כהארתו למעלה תהיה למטה כי הוא במקומו עומד ולא ימיש, רק שהגלגל יומי מניע את הגלגל שהוא שקוע בו ומתגלה מאליו כאשר הוא במקומו.

ושמא תאמר אם כן שאין גלגל יומי מכריחו, איך בבחירתו ימהר כל כך פעם אחת בכל כ"ד שעות, עם היות טבע גלגלו כבד שלא ישלים סיבובו עד שס"ה ימים, הלא הטעם הוא כי הנה **ישיש כגבור כו'**, והוא כאשר החתן **היוצא מחופתו** החוצה ימהר מרוצתו לשוב מהר אל חופתו, כך השמש **ישיש כגבור לרוץ אורח** שנשתלח, לשוב אל משושו, כדרך כל הולכי דרכים שימהרו כל יכולתם בחשק חזור אל ביתם, כי שם משוש דרכם ומנוחתם.

והראיה כי אין השמש בטבע כי אם בהשגחה אלוהית, כי הלא תראה כי **(ז) מקצה השמים** מצד אחד **מוצאו, ותקופתו** שהוא מקיף הוא **קצותם**, שהוא שממלא בסבובה כל ארבע קצות העולם. ואילו היה אורו טבעי, תחת הקצה אשר השמש יוצא משם, היה ראוי יגדל חמימותו ולא בשאר הקצוות הרחוקים, אך נראה בחוש כי **אין נסתר מחמתו**, כי כחומו בקצה אשר שם מוצאו כך בכל שאר קצותיו. הנה יראה שאין הדבר טבעי, כי אם הכל בהשגחה מאתו יתברך, שמתיש חומו טרם צאתו באופן יהיה שוה בכל חלקי העולם.

ח תורת יהוה תמימה משיבת נפש עדות יהוה נאמנה מחכימת פתי :
ט פקודי יהוה ישרים משמחי-לב מצות יהוה ברה מאירת עינים :
י יראת יהוה טהורה עומידת לעד משפטי-יהוה אמת צדקו יחדו :

(ח) **תורת ה' תמימה משיבת נפש וכו'.** על פי הדרך בכתובים הראשונים, שבא להשיב על קושי גדול איך עולם המלאכים ועולם הגלגלים בטוחים מהשיג שלמותם, ובני אדם שבעולם השפל אשר מהם עשה הוא יתברך עיקר בברייתו של עולם, כמאמרם ז"ל (תנחומא בחוקותי ג) מתחלת ברייתו של עולם נתאוה הקדוש ברוך הוא שיהיה לו דירה בתחתונים, הם מסופקי השגת כשרון, כי אדרבא יפסידו כי היו נפשותם בהיכלי מלכו של עולם נהנות מזיו השכינה, ותבאנה בארץ הלזו העכורה בקרב איש ולב עמוק בעמקי מחשבות און, וידי תבצענה לעשות את הרע בעיני ה', כי יצר סמוך לא ישקוט עד יחטיאנו, **ועוה עוה עוה** ישימונו (ע"פ יחזקאל כא לב) עדי אובד, וגם תאותו יתברך להיות לו דירה בתחתונים תתעדד חלילה לבלתי בא אל הפועל.

לזה אמר להשיב על הדבר באומרו **תורת ה' תמימה כו'**, לומר הנה על כן גזרה חכמתו יתברך לתקן הדבר בתת לעמו ישראל תורה ומצות, כי הלא **תורת ה'** אם תהיה לאיש **תמימה** משום עירוב פניה, כי אם למה שהיא **תורת ה'**, אז אפילו עונותיו של האיש ההוא שהבדילו את נפשו מקונו, כמה דאת אמר (ישעיה נט ב) **עונותיכם היו מבדילים וכו'**, תספיק התורה להיות **משיבת נפשו** אל שורשה הראשון אל ה' הנזכר, ככתוב במאמר רבותינו ז"ל (קידושין ל ב) שעל ידי התורה גם היצר הרע מתבטל אם אבן הוא נמוח אם ברזל הוא מתפוצץ.

ואם יאמר איש מי יעיד שכך הוא, לזה אמר הנה **עדות ה' נאמנה** ומה הוא עדותו הלא הוא שהיא **מחכימת פתי**, והוא מאמרם ז"ל שהתורה מחדדת את האדם גם כי פתי יהיה, ותהיה עדותו כמקרא שכתוב (דברים ו ז) **ושננתם לבניך** שאמרו רבותינו ז"ל (קידושין ל ב) כי נעשים דברי תורה כחצים שנונים חדים, כך מחדדין את האדם, ואם כן אמור מעתה כי איזה הדרך תחכים פתי, אם לא כי תדבק בנפש האדם כי מאיכותה היא והיא תחכמו, כמאמר אליהוא (איוב לב ח) **אכן רוח היא באנוש ונשמת ש-די-י תבינם.**

או שיעור הכתוב על דרך זה, עדות ה' נאמנה אשר העיד באומרו (ירמיה כג כט) **הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע,** כי משם אמרו מאמרם שאם אבן הוא נמוח ואם ברזל הוא מתפוצץ, לתקן האדם ולהביאו אל השלימות, ואיך יראה בחוש כי **עדותו** זאת **נאמנה** במה **שמחכימת פתי**, שנראה יעסוק אדם בתורה וישיג יותר על גדר שכלו, וכמה

נראה פתאים במילי דעלמא ולשאת ולתת ומעמיקים בחכמת התורה, ואין זה רק כי התורה תדבק בנפש כמדובר. וגם כי הפסוק ההוא אמר (ישעיה) [ירמיה] לא נעלם ברוח ה' דיבר בדוד, ומה גם כי כל מה שיש בנביאים רמוז בתורה כמפורש בגמרא (תענית ט א), ודוד ידע את מקומה בתורה, כי גם כל מה שהתנבאו הנביאים נאמר בסיני, באופן שרוח הקדש הזכיר על ידי דוד כמדובר.

ושמא תאמר הלא תקנת את תופשי התורה כי תשיב את נפשותם אל ה', אך מי שלא יחזיק בה היאך יתוקנו להשיג שלמותם, הלא הוא, כי אם לא יחזיקו בתורה יחזיקו במצות, והנה **(ט) פקודי ה' ישרים משמחי לב**, כי בהיותם ישרים בלי פניות אצל עושיהם, משמחים הלב בעבודת ה', ואז אין פחד מהיצר הרע, כי הלא לבוא ועינא תרי סרסורי דעבירה (ירושלמי ברכות א ה), והרי הלב מושרש בשמחת **פקודי ה'.**

וגם שהעין גם היא אחד מהסרסורים גם היא ארוכתה מהרה תצמח, כי הלא בכלל **פקודי ה'** יש **מצות ה' ברה מאירת עינים** היא **מצות ציצית**, שעל ידי הסתכל בה יאורו עיני האדם לעשות את כל מצותיו יתברך כמה דאת אמר (במדבר טו לט) **וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' כו'.**

גם יתכן כיוון הענין באופן קרוב אל האמור, והוא במאמרם ז"ל מסכת מנחות (דף מד א):
 בהוא גברא דהוה זהיר במצות ציצית ושמע שמועת אשה יפה מאד בכרכי הים והיה שכרה ארבע מאות דינרי זהב וישלח שכרה ויקבע לה יום מועד, ויהי היום וילך אל עירה ואל ביתה וירא את יופיה ואת ערש דוי אשר לה מטות זהב וכסף ואבנים טובות והסולמות לעלות אליה גם המה אשר לזהב לזהב וכסף לכסף, ויעלה במעלות מטתה לשכב אצלה להיות עמה, ויהי הוא בא לעשות מלאכתו, והנה ארבע ציציות בגדו טפחוהו על פניו ויהיו בעיניו כארבעה עדים, וירא וירץ מעל המטה ארצה וינח ארבע מאות דינרי זהב אצלה, ויהי הוא יצא ויצא ותקם גם היא מעל מטתה, ותאמר לו לא אניחך עד תאמר אלי איזה מום מצאו עיניך בי כי רחקו מעלי, ויאמר אליה הנה יפה את מכל נשים שבעולם ומום אין בך, כי אם מצוה אחת יש לנו והיא מצות ציצית וראיתים וטפחו נגד עיני ויהיו בעיני כארבעה עדים שהיו כמעידים עלי שהייתי מכעיס את קוני.

והנה ראוי לשים לב מה זה היה שעשו לאיש ההוא ציציותיו ההתפעלות ההוא, מה שלא יעשו כן לאיש אחר זולתו, אך אחשבה כי זה כיונו ז"ל במתק לשונם באומרם מעשה באחד שהיה זהיר במצות ציצית, כלומר כי היותו זהיר במצוה ההיא בעצם, כי מן הסתם היה בכל יום רואה ונותן לבו לזכור את כל מצות ה', כנוטל ציציותיו כארבעה עדים עליו, שהיה מקבל

לשמור לעשות את כל מצות ה', עד שנעשה לו בהם קנין קדושת המצוה בעיניו ובציציותיו, על כן נדמה לפניו כאילו הן הם עדיו להעיד על הפך מה שהיה נוטל אותם לעדים על קיום המצות, מה שאין כן לכל שאר האדם אשר לא יהיה לו הזהירות ההוא במצוה ההיא.

ונבוא אל ענין הכתוב, כי יתכן כי זה כיון באומרו **מצות ה' ברה כו'**, לומר כי כאשר **מצות ה'** היא **ברה** ביד עושה, שעל ידי היותו זהיר בה גם בו גם בציציותיו נקנה הארת קדושת המצוה, מעין מה שאמרו ז"ל (אבות ד יג) שעל ידי מעשה כל מצוה נברא מלאך, נמצא שגם שהציציות חוטין גשמיים נעשה מהמצוה מלאך רוחני, כי **המצוה** נעשית **ברה** רוחנית, ועל ידי כן היא תספיק להיות **מאירת עינים** מחושך כל עוון ופשע אשר בא לידו לעשות.

או יהיה ענין הכתוב יותר כפשוטו, והוא כי אחרי אומרו תיקון האדם להשיג שלמותו על ידי התורה כאומרו **(ח) תורת ה' תמימה כו'**, ואשר אין בו תורה אם בו מצות בלבד שגם הוא יתוקן, כי **פקודי ה' ישרים משמחי לב** בעבודת ה', כי על ידי היות הלב מושרש בעבודת ה' לא יוכל העוון שהוא הסרסור האחר שהוא העין להחטיאו, כמאמר שלמה (משלי כג כו) **תנה בני לבך לי** שהוא לעבודת ה', ואז תבטח כי **ועיניך דרכי תצורנה** (שם), ועל כן התורה היפכה הסדר לומר **אחרי לבבכם** ואחר כך **ואחרי עיניכם** (במדבר טו לט).

אמר עתה הנה תקנת אל מחזיק בתורה ואל מחזיק במצות, ומה תענה על מי שאין בו לא תורה ולא מצות, לזה אמר **מצות ה' ברה כו'**, לומר הנה אין בעולם איש מישראל שתבצר ממנו לפחות מצוה אחת, והנה איכות המצוה בלבד אם היא **ברה** בלתי מעורה בקרב טומאת עבירות, אז היא לו **מאירת עינים** להאיר לו מכל חושך עוון ופשע וחטאה, כי בר מצוה להאיר לנפשו להוציאה ממחשכי כל מצות ה' אשר לא תעשינה, ולהורות לפניו דרך ה' וכדעת רבי יוחנן (סנהדרין קיא א) **ופערה פיה לבלי חק** (ישעיה ה יד) למי שהוא בלי חק אפילו אחת, והיא משנה שלמה (קידושין לט ב) כל העושה מצוה אחת מטיבין לו וכו'.

או יאמר על פי דרך זה, כי אף אם גם אין לאיש כי אם מצוה אחת, למה שהיא **מצות ה'** היא **ברה** כי נעשית מלאך רוחני, וברוחניותה תעצר כוח להיות **מאירת עינים** לסור מרע ולעשות טוב, כענין (אבות ד ב) **מצוה גוררת מצוה**, ואם אין לאיש אפילו מצוה אחת, אם יש בו **(י) יראת** חטא לבלתי חטוא והיא **טהורה**, שאין היראה מחמת עבירות שבידו בל יענש עליהם, כי אם היא טהורה מעבירות וירא שמא יגרום החטא, כיעקב שעם שלא עבר עבירה היה ירא שמא איזה חטא שוגג היה בידו והוא עדיין לא ידע (ברכות ד א), כי זו היא **יראת ה' טהורה**, אז זכות היראה הזאת **עומדת לעד**, כי היא מצוה גם היא, כמאמר הכתוב (דברים י יב) **מה ה' אלוהיך שואל מעמך כי אם ליראה**, ואמרו רבותינו ז"ל (ברכות לג ב) כי מלתא רבתי היא אלא שלגבי משה היא מלתא זוטרת. ואם אין לאיש לא זה ולא זה רק שמתנהג **במשפטי ה'**

לראותו שהדעת מחייבם, עם כל זה זכות רב לו, כי הלא **משפטי ה' אמת וכו'** כאשר יבוא ביאורו בס"ד.

ולפי הדרך השני שכתבנו בפסוק (ראשון) [שני], שאומר כי הנה ראינו לו יתברך שתי קצוות: **אחד** גודל רוחניותו כי **[ב] השמים העליונים** הם עולם המלאכים שם יספרו **כבוד אל**, כי המלאכים משוללי חומר ישיגו מכבודו יתברך מה לספר יותר מבני אדם. והנה היוצא מזה הוא, כי על השמים כבודו ולא על הארץ כי יעצרנו הגשם, אך לעומת זה היות העולם **מעשה ידיו** עם היותו עולם גשמי זה **מגיד הרקיע**, כי על ידי הרקיע הבין אברהם היות העולם השפל מעשה ידיו יתברך.

ולא עוד אלא **[ג] שיום ליום יביע אומר כו'** שהוא השגחה אלוהית מאתו יתברך בעולם השפל, ככל הכתוב בכתובים שאחריו. והנה ממוצא דבר יצא עתק מפי איש לדבר ולומר על מה שוא ברא יתברך העולם השפל ומה תועלת ימשך לו ממנו, הלא הוא כי **[ח] תורת ה' תמימה כו'**, והוא כי אינו דומה מעלת הנפש אחרי צאתה מן העולם אל הגדר אשר היה לה בבואה, כי פה על ידי **תורת ה'** תעלה באורות תורה ומצות אשר התעסקה בעולם הזה, אשר לא יערכום אנשים ומלאכים, נמצא העולם הזה כלי להשלים והגדיל שלמות לנפש. וזה יאמר **תורת ה' תמימה** שהיא שלמה מכל השלמיות משיבה תורת ה' את הנפש אל שורשה, וזהו **תורת ה' תמימה משיבת נפש**, כי התורה היא חיי הנפש ואור המאיר לכל נפש בני ישראל.

ואם יאמר איש מי יעיד לנו שכך הוא שיש שייכות לתורה עם הנפש, הנה **עדות ה' נאמנה** והוא עדותו יתברך באומרו (דברים לב מז) **כי לא דבר ריק הוא מכם כי הוא חייכם כו'**, כלומר **"חייכם"** המיוחדים לכם הם חיי העולם הבא הם חיי הנפש, וביאור הכתוב, כי התורה **"לא דבר ריק"** ומשולל **"מכם"**, כי אם שהיא מלאה מכם כי נפשנו ממנה היא, כי היא חכמתו יתברך הבלתי נפרדת מאיכותו וחלקה ה' אמרה נפשכם ובכן היא חייכם בייחוד כמדובר.

והנה נראה בחוש **עדות** כי **נאמנה** היא, כי הלא היא **מחכימת פתי** כי הלא נראה איש משולל חידוד, ועל ידי התמידת עסק התורה יגיע וימצא מה שהוא יותר משיעור גדר שכלו, באופן שהיא **מחכימת פתי** ומאין ולאין היה לו כן, אם לא שהתורה האלוהית דבקה בנפשו ותערה עליה רוח דעת וממנה נתפשט אל שכלו ולבו גם שכלים גשמיים המה, ואם כן איפוא אמור מעתה, כי מכל שכן שהיא **משיבת נפש** כי מאיכותה היא.

ואם יאמר איש איך תחכימהו, ואדרבא צריך יגיעת בשר עד המית עצמו עליה שהיא היגיעה הראויה, הלא תתן עצבת ויאטם שכלו אז, ויותר כי שמעתא בעיא צילותא (מגילה כח ב), לזה

אמר [ט] **פקודי ה' ישרים משמחי לב**, כי מאשר יראה בהיותו יגע בתורה יושר **פקודי ה'**, ישמח לבו.

או יהיה **שיעור הכתובים**, הלא אמרתי כי **התורה מחכימת פתי**, והלא כמו זר יהיה הדבר נחשב בעיניך, כי תאמר איזה הדרך יחכם פתי על ידי התורה והוא אטום הלב יסגר ואין פותח, ומה גם לבוא בחידודי קושיות ופירוקים עד עמוד על האמת ושכלו חסר?

לזה אמר **פקודי ה' ישרים משמחי לב**, כי בראות בעסקו בתורה יושר פקודיה ישמח לבו, ויקרנו כמאן דאמר (יומא עו ב) חמרא וריחני פקחין, שעל ידי מה שהיין **ישמח לבב אנוש** (תהלים קד) וכן ריחני פקחיהו, כך על ידי מה ש**פקודי ה' ישרים** יפקחו לבו וגם לעמוד על האמת יחודד שכלו. כי הלא **מצות ה' ברה**, והוא כי כל מצוה ומצוה מפקודי התורה במה שהיא **מצות ה'** שציוה אותה בפיו יתברך בסיני היא **ברה** ורוחנית, ויש בה כח להאיר עיני השכל לברר האמת, וזהו אומרו **מצות ה' ברה מאירת עינים**, וכמאמר ר' יוחנן (חגיגה יד א) כל דבור ודבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא נעשה מלאך, אפילו שהדבור היה דבר פשטיי ככל הדברות.

והוא בהזכיר ענין מבואר אצלנו במקומות רבים, כי גם שנראה את כל דברי ספר התורה פשטיים, אל יהיו בעינינו כמשוללי רוחניות, כי על כן הטיבו אשר דברו רבותינו ז"ל (**שיר השירים רבה** ב יג) באומרם על פסוק (שיר השירים ב ד) **ודגלו עלי אהבה**, מלך בשר ודם אם ישים אדם אצבעו בפניו יכעוס וימיתנו, ותינוק נותן אצבעו על האזכרה ואינו ממיתו הדא הוא דכתיב **ודגלו עלי אהבה**.

הנה כי בשום אדם אצבעו על האזכרה אומר שהוא עליו יתברך ממש, והלא כמו זר נחשב כי אין שם רק אותיות הכתיבה, ואין הנדון דומה לנותן אצבעו על פני המלך. אך הוא כי שם בשמו יתברך איכות רוחניות משמעות הש"י לעד [אולי צ"ל לבד] הכתוב באותיות עצמן כאילו שם הוא, ועל דרך זה בכל התורה, כי כולה שמותיו של הקדוש ברוך הוא בכל חלק ממנה לפי בחינתה. והוא כי מאז נתן לנו התורה כולה יצאה מפיו יתברך, אשר אין קץ לרוחניות הבל פיו, עד אמור ר' יוחנן כל דבור ודבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא נעשה מלאך והכל יצא מפיו יתברך, כי גם אשר שמעו מפי משה קול ה' היה משותף עמו, כי **משה ידבר והאלוהים יענו בקול** (שמות יט יט) כי לא היו כשני קולות כי אם בקול אחד, ואם כן איפוא אל יאמר איש כי דרך סוד צירופי התורה יהיה בו רוחניות אך לא בדרך פשטה, כי הלא כאשר יצאו הדברים מפיו ענין פשטיי שמעו בשומעם **אנכי ה' כו' לא יהיה לך כו'**, וכן בכל דבור ודבור, ולא יבצר כי למה שהיה יוצא מפיו יתברך כי הבל פיו היא קדושה ורוחנית, וידוע כי אין הקדושה הולכת והפשטיות נשאר, כי אם שהרוחניות נשאר בקרב הדבור הפשטיי כנפש בגוף.

ועד ממחר מאמרם ז"ל (פסחים פז ב) האומרים מה ראה משה ששיבר הלוחות ראה אותיות פורחות באויר, כי הוא שנשמות האותיות שבקרבן היו פורחות, באופן כי גם בתוך פשט התורה יש רוחניות מאתו יתברך מלובש בכל דבר ממנה, כמפורש אצלנו בספר **שושנת העמקים** על מאמרם ז"ל **במדרש חזית (ויקרא רבה טז ד)** שאמרו לו לר' עקיבא, בן עזאי יושב ודורש והאש מלהטת סביבותיו, הלך ואמר לו שמא במעשה מרכבה היית דורש, א"ל לאו אלא שהייתי חורז מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים והיו הדברים שמחים כנתינתן מסיני, כי הלא יראה שאינו משיב לו דבר מתיישב, וגם איך תצדק שמחה בדברים ובאיזה ענין מדמה אותם לנתינתן מסיני. אך הוא מה שכתבנו, כי גם בפשט התורה יש בתוכיות הדברים רוחניות קדושה מאתו יתברך, אלא שהלומד אותם בדרך הראוי מתגלה אור הפנימי חוצה ומלהט כאש. והוא בשום לב אל גדר שמחה, כי הנה היא הגלות רצון טוב שבפנים חוצה והפנים מצהיבות, וזה ענין המאמר כי ר' עקיבא תמה על האש ואמר שמא בדרך הסוד היה דורש, אמר לו לאו אלא שהייתי בפשט בטיב הכונה חורז ומקשר בהשתלשלות מדרגות תורה נביאים וכתובים, באופן שהיו הדברים עצמם שמחים מגלים ומוציאים אור אש דת תוכיותן החוצה שהוא גדר שמחה, והיא האש שהיתה מלהטת סביבותיו.

ואל תתמה איך בפשט יש רוחניות בתוך הדברים כי הלא היה כנתינתן מסיני, והוא כי הלא הגה מפיו יתברך יצא בדברות התורה אש יוקדת היתה, ולא מעשה מרכבה היו דבריו, כי אם פשט, זו שמענו אנכי ה' כו' אשר הוצאתיך מארץ מצרים כו', והדבור עצמו אמרו רבותינו ז"ל (שיר השירים רבה א יג) שהיה מדבר אחר כך עם כל אחד מישראל ואומר לו מקבלני את עליך כו', ואותן הדברים היו הולכים מאליהן ונחקקים על הלוח הרוחני בשמים שנאמר **קול ה' חוצב להבות אש (תהלים כט), וכל זה לא היה ולא נמצא כתוב על הלוח רק דברי פשט, הוי אומר כי הפשט הוא כמלבוש אשר רוחניות קדוש בקרבו כנפש בגוף, ועל כן היגע בתורה בוקע אור רוחניותה הפנימי ויאיר עיני שכלו ודעת קדושים ידע. וזה אומרו פה **מצות ה' ברה כו'** לומר אל יעלה על רוחך כי אין רוחניות בפשט התורה לזכך שכלך ולהאיר עיניך, כי הלא **מצות ה'** כלומר למה שהיא **מצות ה'** שיצאת מפיו היא **ברה** רוחנית, ועל כן היא **מאירת עינים** כי יש בה כח לכך מאור פנימיותה כמדובר.**

או שיעור הכתוב על דרך זה מצות ה' ברה כו', והוא שיקרה לעיני השכל כמקרה עיני בשר, והוא כי כאשר אין בעיני בשר הראיה טבעית, כי אם כהסכמת חכמי הטבע שהעין היא כמראה מלוטשת שממנה יוצא ברק ומכה באור העולם ושואב דרך התהפכות אור העולם ורואה, מה שאין כן בהביט אל מקום חשך כי לא תראה כל מאומה, כי אין לה ממה תקבל לראות, על דרך זה אמר על עיני השכל. **מצות ה' ברה** ואור רוחני לה, ועל ידי כן היא **מאירת עינים**, כי בהביט איש בעיני שכלו אל מצות תורת ה' במה שהיא **ברה**, ישאבון ממנה אור

לראות במצפוני התורה וחדרי משכיתה, וזהו **מצות ה' ברה מאירת עינים** כי מתוכה תאיר להחכימו.

או **ענין זה בדרך אחרת**, שאומר הנה **מצות ה' ברה** בבהירות וספירות עד אין קץ, ואיך לא תכהינה עיני בשר ושכל אדם חומר עכור בהביט אליה, וכמקרה הקיסר שבהביט אל ניצוץ השמש כהו עיניו, כן יקרה בהשגה אל אדם חומרי בהביטו אל התורה ועומקה למה שהיא **ברה**. על כן אמר הלא זה יתרון שפע אלוהי, כי עם **שמצות ה' ברה**, היא **מאירת עינים**, הפך מה שיעלה על לב שתהיה מכהה עיני השכל, וזה מהתייחסותה עם הנפש כמדובר.

ושמא תאמר הלא לא יבצר במה שתורת ה' כל כך זכה, כי תקל לישמט וְהַשְׁכַּח מאדם החומרי, לזה אמר **[י] יראת ה' טהורה עומדת לעד**, והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (שבת לא א) כי התורה בלי יראת ה' לא תתקיים, משל למי שיש לו כרי תבואה ואין לו אוצר, כי כל תבואתו תלך לאיבוד, אך בהיות לו אוצר תשמר בתוכו, כך **והיה אמונת עתך כו' (ישעיה לג)** שהם שיתא סדרי משנה:

אמונת זה סדר זרעים,

עתך סדר מועד,

חוסן סדר נשים,

ישועות סדר נזיקין,

חכמת סדר קדשים,

ודעת סדר טהרות,

הרי שידיעת כל אלו אם אין לך אוצר תאבדם כתבואות בלי אוצר, ומה הוא האוצר לגמרא **יראת ה'** היא אוצר של כל הסדרים הנזכרים, כי ביראת ה' יהיו נשמרים, וזה יאמר **יראת ה' טהורה כו'**, לומר אל תחוש מהתורה שתשכח ממך כי חומרי אתה, כי הלא אם תהיה לך **יראת ה' טהורה** תהיה **עומדת לעד** עמך התורה שעליה דברתי עד כה.

והנה היה מקום לומר, כי אין קדושה מתייחסת בעצם רק בכל חלקי התורה, זולת סדר נזיקין כי הם דברים שהדעת מחייבם, והיה נראה כי אין הענין בהם רק לתווך שלום בין איש לרעהו שאלמלא הדינין איש את רעהו חיים בלעו, מה לי במשפטי התורה מה לי במשפטי יתר אומות, כי הלא גם על פיהם יתווך השלום. על כן אמר השמר פן ואל תאמר כדבר הזה, כי הלא דע כי **משפטי ה' אמת** כי הנה **צדקו יחדו**, והוא כי אין אדם נשפט בעולם הלזה שלא יהיה נשפט גם כן בבית דין של מעלה לפחות בראש השנה, כי מאז נדון על המחיה ועל הכלכלה שיותן לו באותה שנה, והנה אם יהיה בין אנשים וכפי דין התורה יחוייב ראובן לתת לשמעון מנה, וכפי משפטי האומות יפטר, הנה אין ספק כי כאשר דנו אותם בראש השנה, אותו מנה שחייב ראובן לשמעון בדין התורה כללו אותו בכלל מה שקצבו לשמעון מן

השמים, ולא כללו אותו בכלל הראוי לינתן לראובן, כי מחוייב הוא לתתו לשמעון, ואם כן אם ידון בדיני נכרים ויפטר ראובן, הלא לא יצדק עם משפט ה' של מעלה, אך אם במשפט יבוא עם זקני עמו יתברך אשר בשער הזקנים על פי משפטי התורה יצדק עם בית דין העליון.

ואם כן אמור מעתה איזה מהם הוא אמת, הצודק עם משפט עליון או אשר הוא הפכו, וזה אומרו **משפטי ה' כו' לומר הנה שתים הנה משפטי ה'**:
אחד אשר ישפוט הוא יתברך בבית דין של מעלה,
שני משפט התורה אשר לימדנו לדון משפטו ודינו,
 ואמר הנה **שני משפטי ה' אמת** כי הלא **צדקו יחדיו** זה עם זה העליון עם משפט הבית דין של מעלה ושל מטה על פי התורה, מה שאין כן משפטי האומות כמדובר.

יא הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונפת צופים :

יב גם-עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב :

יג שגיאיות מי-יבין מנסתרות נקני :

יד גם מזדים חשך עבדך אל-ימשלו-בי אז איתם ונקיתי מפשע רב :

טו יהיו לרצון אמרי-פי והגיון לבי לפניך יהוה צורי וגאלי:

(יא) **הנחמדים מזהב ומפז רב כו'**. אמר הלא שבחתי משפטי התורה בדיני ממונות כי הלא **צדקו יחדו** כמדובר.

ושמא תאמר הלא טוב טוב הוא משפט חכמי הגוים אשר סידרו בני האדם, באופן יתווך שלום ביניהם, ויהיה התערבות דעת בין האנשים, כי הלא סידרום באופן יהיה התערבות דעת ולא יגדל הפרש בין זה לזה ודיניהם מעין פשרה. אך בדין התורה לפעמים יזכה אחד בהון רב ושכנגדו לא יהנה כלום ויפסיד הכל, והמפסיד יימר לו ממות באומרו לו הייתי הולך לפני גוים הייתי זוכה קצת, ועתה על פי התורה הפסדתי הון רב, ואם כן למה לא אבחר דרכי במשפטי האומות ויתווך שלום אז יותר. לזה אמר אין לחוש רק על מי שאין חביבות **משפטי ה'** עליו רק להנאתו כי האיש ההוא ודאי יימר לו, אך **הנחמדים** לו משפטי התורה **מזהב ומפז רב** שחומד המשפט גם שבשבילו יפסיד זהב רב, הנה האיש הזה **ומתוקים** הם **משפטי ה'** אליו **מדבש ונפת צופים**, וכאשר מבי דינא שקל גלימא זמר ואזיל באורחא (סנהדרין ז א), כי שכר הפסדו אתו לעולם הבא.

(יב) **גם עבדך נזהר בהם כו'**.

לבוא אל הענין, נזכיר מאמר האומר (בבא קמא ל א) האי מאן דבעי למהוי חסידא ליקיים מילי דנזיקין.

והנה ראוי לשים לב, שאם הוא בלבד מפני שיש בם דקדוקים, גם בכל חלקי התורה יש בכל אחד תלי תלים דקדוקים, ועוד כי המקיים מילי דנזיקין צדיק הוא ולא חסיד. אך אחשבה שהוא כי לפעמים דיני ממונות שלבו של אדם חומד ממון, והוא אינו מקפיד לאבד זהב ופז רב על דין התורה, וגם מדקדק בדברים קלים בל יהנה מחברו אשר לא כדת אפילו בשוה פרוטה בפנים מפנים שונים, שיש דקדוקים אין מספר לצאת ידי חובת שמים.

הנה זה אין ספק שבכל חלקי התורה יוכן להיות חסיד, כי קל וחומר הוא, אם במה שיצרו של אדם תוקפו מדקדק, זה הכנה להיות חסיד לפנים מן השורה בכל שאר התורה, מכל שכן. וזהו אומרו, האי מאן דבעי למהוי חסידא, איזה צדקות יעשה שיביאהו לידי חסידות בכל חלקי התורה, הלא הוא דליקיים מילי דנזיקין. וזה יהיה מאמר דוד לומר אל יראה בעיני בני אדם כי אין שכר המשפטים הם דיני ממונות גדול למה שהדעת מחייבם, כי הלא אין צריך לומר המון העם, כי אם **גם עבדך** נעשה זהיר וחסיד על ידי מילי דנזיקין, וזהו **נזהר בהם** שהוא נעשה זהיר וחסיד בהם במשפטים הנזכרים שהוא בקיים מילי דנזיקין, ואם כן אחר שכל כך טובה נמשך מהם הוי אומר כי גדול שכרם, כי **בשמרם עקב רב**, אשר לא כעולה על רוחו כי קל הוא שכר המשפט באומרו כי אינן רק הישרה בעלמא.

(יג) שגיאות מי יבין כו'. הנה יש שני מיני שגיאות:

אחד, **שיודע הדין אלא ששוגה במציאות**, כענין חשב על החלב שהיה שומן ואכלו או שכח שהיה שבת ועשה מלאכה,

שנית, **שנעלם ממנו הדין ולא ידע על דבר שהיה אסור ועשאו והיא שגגת תלמוד.**

אמר על הבחינה הראשונה **שגיאות מי יבין**, כלומר לא יאשם השוגה כי לא נאמר למה לא שמת לבך להשמר שלא הבנת מתוך דבר שקדם לשוגג הזה שיבוא זה לידך, כי הלא **מי יבין** שיארע לו שיחשוב על החלב שהוא שומן כי אינו דבר נמשך מדבר אחר.

אך **הסוג השני** שהוא **מנסתרות** שנסתר הדין ממני שהיא **שגגת תלמוד**, בזה אצטרך לחלות פניך שתנקני בל אכשל במה שיש לי שגגת תלמוד לבלתי העלות עלי זדון (עי' אבות פ"ד).

ולא בלבד אחלה פניך שתנקני מן השוגג, כי אם **(יד) גם מזדים** הם הזדונות, ואיני אומר שלא אחטא מזיד כי אשמתי על עצמי, אך הוא כי הזדונות שעשיתי כבר **חשון עבדך** מהם **אל ימשלו בי** לגרור לי זדונות אחרים, כענין (אבות ד ב) **עבירה גוררת עבירה**.

ואחר אומרו השני דברים:

אחד שינקהו מנסתרות

וגם מזדים אל ימשלו בו,

אמר על מאי דסליק מיניה אז איתם לומר אל תקשה בעיניך ה' שאלתי זאת שתחשכני מזדים, כי איני שואל שתמנעני מלחטוא מזיד ותהפך בחירתי, כי אם שאז איתם כי לא תניח את העבירה שתגרור לי אחרת כמכרחת אותי, כי אם שאהיה כתם בעל תמימות שאין לו מכריח להרע.

ועל הראשונה דפתח בה שהוא **מנסתרות נקני** היא **שגגת תלמוד**, אמר על זה **ונקיתי מפשע רב** שעל ידי מה שתנקני משגגת תלמוד, לא לבד אהיה נקי ממה שעולה זדון שיאמרו לי למה לא למדת, כי אם גם אהיה נקי על פי דרכי **מפשע רב**, שהוא פן אחטא ממש מזיד גדול, והוא שאם דרך משל בשגגת תלמוד אשפוט דין אשר לא כדת, אחרי כן ימשך מזה **פשע רב**, והוא שאם אדע אחרי כן כי טעיתי בדין, מפני הכבוד לא אשוב להפך הדין, כי אם אדרבה אחזיק באשר דנתי ואומר כי יפה דנתי, ונמצאתי מעות משפט שהוא **פשע רב**.

ובמתק לשונו הורה לנו מאמרנו על מאמר התנא (אבות ד ב) **מצוה גוררת מצוה ועבירה וכו' ששכר כו' ושכר כו'**, כי הלא אומרו "ששכר מצוה" טבע הלשון הוא כנותן טעם אל האמור ואיננו, וגם איך **שכר מצוה מצוה**. אך אחר אומרו **מצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה**, אמר אל תתמה מי נתן כח בפעולת מצוה או בעבירה לגרור כי אין בם רוח חיים. לזה אמר דע כי שכר מצוה היא המצוה עצמה אשר אין זה רק שהמצוה נעשית מלאך והוא מאיר לו ומעטרו ומענגו, כענין (ברכות יז א) **צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם**, שלא אמר ועטרות, לומר עטרותיהם, כלומר שלהם שהם מלאכים שעשו במצותיהם, וההיקש בעבירה שנעשית שטן, והוא הדין אותו בגיהנום, וגם פה כאומרו (ישעיה סד ו) **ותמוגנו ביד עונינו**. וזהו "שכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה" כי רוח חיים להם. ובכן אל תתמה באמרי "מצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה", כי חיים וקיימים הן אשר כח בהן לגרור. וזה כיון המשורר באומרו **גם מזדים** ולא אמר מזדונות לומר כי נעשים קטיגורים חיים, על כן צריך תפילה **שאל ימשלו בי** כמדובר.

(טו) יהיו לרצון אמרי פי כו'. הנה עד כה דברתי על המעשה, כי מלפעול שוגג **(יג) מנסתרות נקני, (יד) וגם מזדים**, והנני בא לבקש עתה על הדבור ועל המחשבה.

ואומרה **על הדבור יהיו לרצון אמרי פי**, והוא כי למה שכל אדם תפילתו שגורה בפיו והיא דברים טובים, ולפעמים יוצאים מפיו ולא מלבו, כי לב חושב דברים חיצונים, ועיקר התפילה היא הכונה, אמר **יהיו לרצון לפניך אמרי פי** גם שלא יהיו מלבי אל דברי הפה תביט לקבל ברצון.

וגם הגיון לבי יהיו לפניך, כי תהיה עם **לבי** בל ירהר בדברים חיצונים, כי אם יהיה נאות לפניך.

וראה נא כי שתי מידות לך:

אחד צורי להצילני מן החטא טרם אחטא, **וגואלי** לגואלני ממנו.

ואני בקשתי שלא תניחני לחטוא, וזה טוב כי הלא אתה **צורי** וגם **גואלי**, ואם כן למה אחלה להרפא שתרפאני אחרי כן, טוב הוא היה לי לצור מעתה.

או יאמר על דרך (תהלים כא ג) **תאות לבו כו' וארשת כו'**, כי דרכו יתברך את אשר יאהב, כי גם שטרם יקרא יענה, עם כל זה יערבו לו דברי תפילתו, ולא יאמר אל תתפלל כי עניתך, וזהו **תאות לבו כו'** ועם כל זה **וארשת שפתיו בל מנעת סלה**.

וזה יאמר פה **יהיו לרצון אמרי פי** עם היות כי מאז **הגיון לבי** היה **לפניך** שהגיתי בסדרי התפילה וכבר **ה'** היה **צורי וגואלי**, כי עניתני להיות **צורי** אם הענין הוא שלא יוכלו לי, או **גואלי** אם הוא לגאלני מצרה שאני בה כבר, עם כל זה תקשיב ברצון **אמרי פי**.

או יאמר מאמר ר' חנינא בן דוסא אם שגורה תפילתי בפי יודע אני שהוא מקובל, ואם לאו, יודע אני שהוא מטורף (ברכות לד ב), וזה יאמר כאשר **יהיו לרצון אמרי פי** שהיא שגורה תפילתי בפי, **והגיון לבי** הוא נכון **לפניך**, אדע מאז כי **ה' צורי וגואלי**. צורי להצילני מצרה שלא תבוא אם הבקשה על כך, **וגואלי** אם היא על מה שכבר עלי אם על זה אבקש.

או יאמר הנה אמרתי כי **[ב] השמים מספרים כבוד א-ל** הם מלאכי השרת בעולם המלאכים, וגם **מעשה ידיו מגיד הרקיע** הוא עולם הגלגלים כמפורש למעלה, והנה ספרתי כמה דברים תקנת להכשיר האדם **[ח] תורת ה' תמימה כו' [ט] פקודי ה' ישרים כו'**, אמר גם שאדם צריך כל זה ליתקן, **[טו] יהיו לרצון אמרי פי** בשבחי ותפילותי ממה שמספרים המלאכים כבוד א-ל כו'.

והטעם כי אני יש לי יצר הרע, ולמען יהיה **הגיון לבי לפניך** לכיון, צריך יהיה **ה' צורי** לינצל מיצרי בל יפסיד כונתי, **וגואלי** אם כבר נמסרתי בידו להצילני ולהשיבני אל הכונה. כי יערבו לו יתברך דברי הצריך לכבוש את יצרו, גם שהוא יצטרך לעוזרו, מדברי אשר יצר הרע אין לו.

פרק כ

א למנצח מזמור לדוד :

ב יענך יהוה ביום צרה ישגברך שם אלהי יעקב :

ג ישלח עזרך מקדש ומציון יסעדך :

ד יזכר כל-מנחתיך ועולתך ידשנה סלה :

ה יתן-לך כלבבך וכל-עצתך ימלא :

(א) למנצח כו' יענך כו'.

הנה כתבנו מתחילת הספר כי אין רצוננו בספר הזה להעיר ההערות שבמקראות לאהבת הקיצור, כי המשכיל יבין לאשורו כל ההערות המתיישבות כאשר נבאר בהם בס"ד, ועל כן גם שבמזמור הזה יש דברים שיראה הרואה אותם קשים בעיניו, לא כתבתיים לגלותם כי במאמרנו יראה יישובן. והנה לפי הנראה מרבותינו ז"ל (ילקוט תהלים רמז תרפ) שזה המזמור על צרת חבלי משיחנו ידבר, כי אז יבואו בנים עד משבר ויצטרכו כח ללידה, ועל המשך ימי הצרה ההיא אמר (ב) יענך ה' ביום צרה כו'.

והענין כי אשר בצרתה לו יקרא אל ה' ויענהו, הלא יתחלקו לכמה סוגים:

אחד שיקרא וה' יענהו,

שנית שטרם יקרא כי אם שהרהר בלבו ודאי יענהו ה'.

וכן באופן הטבת קבלת התפילה, יש קורא מתגרת אויבו וה' יצילנו מידו,

שנית שלא בלבד ינצל כי אם גם ינצח את האויב,

שלישית שלא בלבד ינצח כי אם גם יעלהו גם עלה במעלות שררה וגדולה.

וכן בבחינות המתיירא יש סוגים,

אחד שיענהו א-ל, על פי מידת חסד, אך לא על ידי מידת רחמים, שצריך גם יהיה לו זכות -

מה, כמו שאמרו ז"ל (שבת קנא ב) על ונתן לך רחמים ורחמך (דברים יג יח), כי על ידי תת

לך מידת רחמים לרחם על זולתך תזכה שירחמך ה'.

שנית כי ייטיב לו שם הרחמים.

שלישית שגם מידת הדין תסכים בדבר כי מידת חסד תכריחנה, כדעת האומר על פסוק

(תהלים ז יב) ואל זועם בכל יום, כי מידת א-ל שהוא שם חסד זועם את מידת הדין

ומכריחה להסכים.

רביעית והוא כי מאליה מידת הדין תענה ותרחם. וכן בבוא הטובה מאת ה' לפעמים תהיה על ידי שליח, ואם ימצא זכות יהיה על ידי עצמו.

ונבוא אל הענין, אמר הנה בתחילת התעוררותך בצרה שתקרא מצרה לך אל ה' באחדות אחד כאומרו לשון יחיד, לא יקפיד הוא יתברך אל מה שלא הקדמת תפילה לצרה, כי אם גם בהיות **ביום צרה ממש יענך**, אך לא יהיה רק אחרי קוראך אליו, כי זה משמעות אומרו **יענך** שהוא אחר הקריאה. וגם לא תהיה רק הצלה מרעה, וזהו אומרו **ישגבך** שהוא היותך נשגב ונצול מהאויב, כמה דאת אמרת (תהלים ט י) **משגב לדרך**, (תהלים קמד ב) **משגבי ומפלטי לי**. וגם לא תהיה ההצלה על ידי מידת הדין, וגם לא על ידי מידת רחמים, כי אם על ידי שם החסד, כי הלא אשר **יענך ה'** מידת רחמים, תהיה ענייתו שיאמר **ישגבך שם אלוהי יעקב**, כלומר אינך זוכה להיות נשגב על ידי מידת הדין שצריך זכות רב, וגם לא על ידי מידת רחמים שצריך זכות קצת, כי אם על ידי **שם אלוהי יעקב** שהוא **שם** שקרא **אלוהי יעקב**. והוא שם א-ל כמקרא שכתוב (בראשית לג כ) **ויקרא לו א-ל אלוהי ישראל**, שמשמעות הכתוב ויקרא לו ליעקב א-ל, ומי קרא את יעקב שם א-ל, **אלוהי ישראל**, כי **אלוהי יעקב** קרא לו א-ל, נמצא כי שם א-ל שהוא חסד כמה דאת אמר (תהלים נב ג) **חסד א-ל כל היום**, הוא שם שקרא אותו **אלוהי ישראל**. ובזה יאמר **ישגבך שם** שקרא **אלוהי יעקב** שהוא א-ל, כלומר מצד החסד, אך על פי מידות זולת חסד א-ל, אינך זוכה.

ואף גם שם זה לא על ידי עצמו רק על ידי שליח, כי **(ג) ישלח עזרך מקדש** על ידי מלאך קדוש שלא יהיה היתרון רק שלא יהיה על ידי מזל אך לא שלא על ידי שליח. אך מה שאני מחלה פני א-ל ויחנך, הוא כי **ומציון יסעדך** והיות לך סעד לקרב טובת הטבתו יתברך אליך באופן יותר שלם, והוא כי **(ד) יזכור כל מנחותיך** שהיית מביא לציון עיר האלוהים, **ועולתך** שהיא עולת יצחק שהוא יתברך מחשיבו כאילו נשרף ונעשה דשן כך **ידשנה סלה**, כי תמיד יחשיב את עולתך שהיא נעשית דשן, שלא יתום אותו זכות. ובסעד זכויות אלו תרויח, כי מה שעד עתה היה עזרך בא על ידי שליח, ועתה לא כן רק **(ה) יתן לך** הא-ל בעצמו. וגם שלא תצטרך לקרוא וה' יענך אחר הקריאה, כי אם **כלבבך**, שבעוד הדברים בלבבך שעדיין לא הוצאתם מפיו שהוא טרם תקרא, יתן ה' את שאלתך.

ולא אמר לבך כי אם **לבבך** לכלול טובות העולם הזה שיש שייכות ליצר הרע בהם. ולא תבין מזה שגם מה שיש בו קצת רצון היצר הרע נגד הצדק יתן לך, כי לא כן הוא, כי אם אל **כל עצתך** שעל ידי אחדות השתי לבבות **ימלא**, שאם יהיה חסרון שלא כרצונו יתברך, הוא ימלא וישלים החסרון עד בוא שלמות רצונו יתברך בה. וכן לפעמים האדם למה שהוא אדם ולא א-ל, אינו יודע לשאול, על דרך מאמרם ז"ל (תענית ד א) שישראל שאלו ואמרו (הושע ו ג) **ויבוא**

כגשם לנו, ואמר הקדוש ברוך הוא לא ידעו לשאול, כי הגשם לפעמים אינה טובה, אבל (הושע יד ו) **אהיה כטל לישראל**, שהטל תמיד הוא טוב ומועיל.

ועל דרך זה יאמר **וכל עצתך שתתייעץ בלבך** אשר הוא טוב לך אין צריך לומר שיתננה לך, כי אם גם **ימלא** חסרונוך להנאתך ולטובתך. ולהיות כי עדיין תהיה בך בחינת יצר הרע מעורב עם יצר הטוב שהם השתי לבבות (עי' רש"י דברים ו ה) כאומרו ללבך ולא אמר לך, על כן אמר **כלבבך** בכ"ף הדמיון, שלא יתן רק כמוהו, שהוא כמדובר לכלול טובות העולם הזה אך קרובים אל ה'. ולא אמר כל משאלותיך, יען כי להיות שני היצרים בדבר לא יתן כולן, כי אדרבה אחר העצה צריך למלא חסרונו.

ו נרננה בישועתך ובשם-אלהינו נדגל ימלא יהוה כל-משאלותיך :
ז עתה ידעתי כי הושיע יהוה משיחו יענהו משמי קדשו בגבורות ישע ימינו :

משיבים ישראל ואומרים הנה זאת נעשה, כי גם ששתי ישועות הן העתידות:
אחת ישועתו יתברך כי יציל שכינתו מהגלות.

שנית ישועת ישראל, והיה ראוי נשמח על הנוגע לנו, כי ישועתו של הקדוש ברוך הוא ישועתו של ישראל כי היא כמשכון לנו, עם כל זה לא נעשה שמחה אף גילת ורנן, רק (ו) **בישועתך בלבד**, כי נשליך ישועתנו אחרי גוינו בערך ישועתך. והראיה כי הדגל אשר נרים בנצחון לא יהיה משם ישראל או שם המלך המשיח, רק **ובשם אלוהינו** הם ארבע אותיות שמו הגדול אשר אז מתחברות, מה שאין כן עד הזמן ההוא, כי היא **יד על כס י-ה** (עי' שמות יז טז וברש"י שם), וזהו **ובשם אלוהינו נדגול**.

או שיעור הכתוב, עם היות שנרננה ונשמחה **בישועתך** על כי ישועתך היא ישועתינו, עם כל זה לא נחוש על עצמינו, כי **ובשם אלוהינו נדגול**.

אז תשיב אמריה רוח הקדש ואומרת, **ימלא ה' כל משאלותיך**, כלומר הלא מתחילה אמרתי (ה) **יתן לך כלבבך כו'**, כי היה פניית היצר הרע גם הוא, כענין היותכם פונים אל הרמת דגל ישראל להתפאר וכיוצא, על כן אמרתי **יתן לך כלבבך** שהם שתי לבבות בלבד בכ"ף הדמיון, וגם אמרתי (שם) **עצתך ימלא** שלא כל משאלותיך רק אשר היא עצה יעוצה, אחרי שיתן לב אל הטובה מכל משאלותיך הנוטה יותר אל בחינת כבוד אלוהים וממנה ימלא חסרונו.

אך עתה שאמרו **נרננה כו'**, כי לא תחשיבו ישועת עצמכם לפני ישועתו יתברך, הנה כי אין לכם בחינת יצר הרע, הנה עתה תרויחו שלשה דברים:

אחד כי לא שם א-ל הוא מידת החסד ייטיב לכם בלבד, כי אם יתן ה' הוא השם עצמו אשר אמרתם **ובשם אלוהינו נדגול** הוא שם הרחמים, וכמו שכתבנו (פס' ב) כי לקבל טובה משם הרחמים צריך זכות יותר מלקבל משם א-ל שהוא מידת חסד, וזהו אומרו **(ה) יתן ה'**.

ועוד שנית, כי לא יהיה על ידי שליח כאשר עד כה שאמרתי כי שם א-ל **(ג) ישלח עזרך מקדש**, כי אם כי שם הרחמים הזה, יתן הוא עצמו ולא על ידי שליח, וזהו אומרו **(ה) יתן ה'**.

ועוד שלישית, והוא כי לא עצה אחת בלבד **ימלא** מתוך משאלות לבך היותר טוב, כי אם **ימלא ה' כל משאלותיך**, כי אחר שתעשה עיקר מכבוד ה' וישועתו, אם כן סרה פניית יצר הרע מכם, ואין כל משאלותיך ודאי אלא כולם יהיו שויים לטובה. ולא בלבד יתנם לכם, כי אם גם **ימלא** חסרון כל אחת מהנה, כי הלא מחומר קורצתם ותסכלו דעת לדעת לשאול בדרך הנאות לכם יותר כאשר יודע אלוהים צרככם כי א-ל דעות ה'.

רביעית, כי לא בלבד לנצח את האויבים, כי אם גם להיות לנו הממשלה והגדולה, שהוא באומרו **ימלא ה' כל משאלותיך** שכולל גם להיות להם אדר מלכות נוסף על הנצחון הנזכר כאומרו **(ה) יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא**, שלא היה רק על דבר אחד על ההצלה שהוא הנצח.

הנה נתקנו כמה בחינות:

אחד כי מתחילה צריך לקרוא וה' יענה ועתה **(ה) יתן לך כלבבך**, שהוא בעוד הדברים בלבך טרם תקראו. וגם לא על ידי מידת חסד כי אם גם מידת רחמים, וגם לא על ידי שליח, כי אם הוא יתברך על ידי עצמו.

אך עדיין אפשר כי לא תהיה מידת הדין מסכמת בדבר. על כן בא דוד ויאמר הנה **(ז) עתה** במה שאמר **ימלא ה' וכו' לשון יחיד**, **ידעתי כי הושיע ה' משיחו**, כי באומרו **(ב) יענך ה' לשון יחיד**, היה אפשר כי על אחדות ישראל כיוון, אך עתה שישראל השיבו לשון רבים **(ו) נרננה וכו' ועל זה השיב לשון יחיד**, **עתה ידעתי כי עלי ידבר, כי הושיע ה' משיחו** הוא שם הרחמים.

אך מה שאשאל ממנו יתברך לעתיד הוא יותר מזה, והוא כי **יענהו** שם ה' עם היותו משמי קדשו שנסתלק לשמים בזמן החורבן, שיצילנו שם ה' בכל כח גבורות **ישע** שמושיע **ימינו** הוא שם א-ל בעל החסד, אשר אין צריך לומר שאינו מניח את מידת הדין לקטרג, כי אם שגם זועם את מידת הדין ומכריעו להיטיב. והוא מה שכתבנו למעלה מאמר האומרים מחכמי

האמת, כי אומרו **ואל זועם בכל יום**, הוא כי מידת חסד זועמת ומכרחת את מידת הדין בכל יום בל תרגיז העולם בדיניה.

ובזה יאמר פה כי **יענהו** השם יתברך בכל עוז הגבורות שמושיע **ימינו**, כי ימין ה' שהוא שם אל-הוא החסד יושיענו מן כוחות הרוגז, ויעשה שיסכימו גם הן בדבר.

ח אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם-יהוה אלהינו נזכיר :

ט המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעודד :

י יהוה הושיעה המלך יעננו ביום-קראנו :

משיבים ישראל בכח זכותא דרבים ואומרים, גם בזה לא נתפייס שמידת הדין לא תושיענו מעצמה, רק שתוכרח על ידי ה' תכריחנו, כי אם גם שבקראנו את מידת רחמים תענה מידת הדין מעצמה ותושיענו ברצון טוב. וזהו כונתם במאמרם, והחלו ואמרו **(ח) אלה ברכב כו' (ט) המה כרעו וכו' (י) ה' הושיעה כו'**. לומר הנה בזמן שלוותנו בהיותנו צדיקים ראינו את ישועת ה' בעל הרחמים, כי באו עלינו אויבינו **[ח] אלה ברכב ואלה בסוסים, ואנחנו בשם ה' אלוהינו נזכיר**. והוא בשום לב אל אומר **בשם** ולא אמר שם ה', שהוא ענין מאמר (בבא בתרא עה ב) רבי שמואל בר נחמני כי שלשה נקראו בשמו של הקדוש ברוך הוא: **צדיקים** שנאמר (ישעיה מג ז) **כל הנקרא בשמי כו'**, ובזה יאמר בהיותנו **בשם ה'** שהיינו צדיקים נקראים בשמו יתברך לא היינו צריכים רק שאלוהים **נזכיר**, ומיד **[ט] המה כרעו ונפלו** שלא בלבד נצולנו מידם, כי אם גם שנפלו הם, **ואנחנו קמנו** בנצחון, וגם **ונתעודד** ברוממות ומעלה.

אך מה שנשאל עתה מחדש הוא, כי גם מידת הדין תעמוד לנו, ולא בלבד שמידת החסד תכריח את מידת הדין, כי אם גם שמידת הדין מעצמה תעננו ותעמוד לנו בקראנו את מידת הרחמים, וזהו **[י] ה' הושיעה כו'**. והוא באשר ידענו כי תואר מלך הוא בייחוד אל מידת הדין, שעל כן בימים הנוראים נתארהו יתברך בתואר מלך לומר **המלך הקדוש המלך המשפט**, וענין הכתוב מה שאחלה פני אל-הוא, כי באמור אל מידת רחמים **ה' הושיעה**, אז **המלך** שהוא מידת הדין **יעננו** מיד **ביום קראנו**.

או יאמר בשום לב אל אומר [ח] בשם ולא אמר את שם, שהוא כמאמרנו ביום הסליחה שהיה אומר כהן גדול, **אנא בשם כפר וכו'**, שהוא שהיה הוגה את השם המפורש, ועל דרך זה יאמר הנה **אלה ברכב כו' ואנחנו** יכולים לנצחם בקלות על ידי הזכיר עליהם את השם, וזהו **בשם ה' אלוהינו נזכיר**, כי אם כך היינו עושים, **[ט] המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו**

ונתעודד, אך אין אנו חפצים על ידי השתמש בשם המפורש, כי אם שנאמר **[ין ה' הושיעה]** דרך בקשה, **והמלך יעננו** על דרך האמור בקודם.

פרק כא

א למנצח מזמור לדוד :

ב יהוה בעזר ישמח-מלך ובישועתך מה- (יגיל) [יגל] מאד :

ג תאות לבו נתתה לו וארשת שפתיו בל-מנעת סלה :

ד כִּי-תקדמו ברכות טוב תשית לראשו עטרת פז :

ה חיים שאל ממך נתתה לו ארך ימים עולם ועד :

(א) למנצח מזמור לדוד וכו'. יש פירשו זה המזמור על מלך המשיח ויש על דוד עצמו (ילקוט **תהלים** תרפב), ואחשוב יכלול שניהם, והוא להורות מעלת מלך המשיח הוא דוד לעתיד על ההוה במלכות עתה. והוא כי הנה נודע שבימי דוד היתה השכינה בעוז ידה תקיפה על האומות על ידי דוד מלך ישראל, ובבואה להושיע את ישראל מהגלות האחרון היא כביכול כיוצאה מהגלות ומושיעה את עצמה. והנה המלך דרכו שיותר ישמחו שריו בהיות המלך בתוקפו, כי יושפעו בשופע כל טוב על ידו, מאשר בהושיע עצמו מבית השביה, כי ידיו רב לו להוציא עצמו לחירות, ולא יספיק להשפיע רב טוב לשריו ועמו בעת ההיא כאשר בהיותו בעוזו.

אמר דוד המלך ע"ה **(ב) ה' בעזר בימים שאתה בעזר הנה ישמח מלך, אמנם בישועתך,** כשתושיע כביכול שכינתך מהגלות, אז מה **יגל מאד,** הפך מלכי בשר ודם, שבעוזם ישמחו שריהם, יותר מבעת צאתו מגלות. כי הלא המלך אשר הוא כעת, הן אמת ששתים הנה טובותיו:

אחד (ג) שתאות לבו נתת לו טרם יתפלל בפיו מה שבלבו.

שנית שוארשת שפתיו בל מנעת סלה, שהוא הוראת חיבה יתירה, כי בהסכימו לתת לו **תאות לבו** טרם יתפלל, היה אפשר יאמר אליו אל תדבר דברך כי עניתיך כבר, ולא עשית כן, כי אם הקשבת כל דבריו כי שמחת בשמיעת דברי פיו. וזהו **וארשת שפתיו בל מנעת סלה,** באופן שהיתה טובה כפולה, קבלת התפילה עודנו בלב טרם יקרא, וגם השתעשעו בשמוע **ארשת שפתיו אחרי כן.**

ועוד טובה כפולה אחרת, והיא **(ד) כי תקדמנו** בעולם הזה **ברכות** של **טוב** הן ברכות נמשכות מהטוב של העולם הבא, הן פירות המצוה שהיא טוב, כמה דאת אמר **וטוב לך** (דברים ה ל) שהוא לעולם הבא (עיין חולין קמב א), ומלבד הברכות של הטוב גם הטוב הנזכר **תשית אותו לראשו עטרת פז**.

והוא מאמרנו על מאמרם ז"ל (ברכות יז א) **צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם**, שהוא המצות שעשו שהן הן אושר שכרם, נעשות עטרות אור בראשיהם, כי כל אחת נעשית מלאך ועטרה לראשו. וזהו אומרו **כי תקדמנו** בעולם הזה **ברכות** של **הטוב**, ואחר כך הטוב ההוא **תשית אותו לראשו עטרת פז**, כי הטוב עצמו נעשה לו עטרה מאירה עליו.

ועוד טובה כפולה שלישית, והיא כי הלא **(ה) חיים שאל ממך** בעולם הזה, ואתה לא בלבד חיי העולם הזה **נתת לו**, כי אם גם **נתת לו אורך ימים** עולם ועד, כי דוד מלך ישראל חי וקיים (ראש השנה כה א).

הנה ספרתי מה **(ב) שה' בעזך ישמח מלך**, וגם הטבתי אשר אמרתי כי **ובישועתך מה יגל מאד** (שם).

ו גדול כבודו בישועתך הוד והדר תשנה עליו :

ז כי-תשיתהו ברכות לעד תחדהו בשמחה את-פניך :

כי הלא **(ו) גדול כבודו** של מלך **בישועתך**, כי הלא **הוד והדר תשנה עליו (ז) כי תשיתהו וכו'**, והוא כי על כל טובה וטובה שהמלך קיבל מאתך בזמן המתואר לעזר, עשר ידות יקבל אז יותר בזמן המתואר לישועתך. והוא כי מלבד החיים שכבר נתת לו עולם ועד בכלל שאר דברים, יגדל טובו אז מעתה.

והתחיל במאי דסליק מיניה, שהוא כי הטוב שאמרתי **[ד] שתשית לראשו עטרת פז**, שהוא אור המצוה כעטרה על הראש, אז יגדל הדבר עד אין קץ, כי לא בלבד על הראש, כי אם גם עליו שהוא על כל עצמו, כמה דאת אמר (בראשית לז כג) **כתונת הפסים אשר עליו**.

וגם לא בלבד אור המתייחס **לעטרת פז**, כי אם גם לבוש אשר לבש בו המלך כשברא את העולם, והוא מאמרם ז"ל **במכילתא** והובא **בילקוט בישעיה** (רמז תקו) וזה לשונם:

עשרה לבושים לבש הקדוש ברוך הוא אחד כשברא את העולם של הוד והדר

שנאמר (תהלים קד א) הוד והדר לבשת וכו'.

זוהו יאמר פה כי בישועתו של הקדוש ברוך הוא לעתיד יושפע שפע אותו הלבוש במלך המשיח, וזהו **הוד והדר תשוה עליו**, והוא על כי אז העולם אשר נברא ב"**הוד והדר**" ונתקלקל על ידי אדם, אז שב ונתקן על ידי מלך המשיח, ושב ה"**הוד והדר**" ההוא לאיתנו.

ולעומת מה שעתה **בעזר (ד) קדמתו ברכות טוב**, אז לא בלבד יבורך **בברכות טוב**, כי אם שהוא בעצמו יהיה ברכות שיושפעו ממנו לעולם, וזהו **[ז] כי תשיתו ברכות**. וגם אז היו ברכות העולם הזה פרי מעשה הטוב פה כאשר ביארנו, אשר יש להם קיצבה וסוף, ולעתיד יהיו ברכות לעד ברכות נצחיות.

ולעומת אשר בזמן הזה **[ג] ארשת שפתיו בל מנעת סלה**, שהוא מה שכתבנו כי אחר גזירת המלך יתברך לתת לו תאות נפשו, לא יאמר לו אל תתפלל כי טרם קראת עניתך, כי אם **וארשת שפתיו** לא מנע מלשמוע תפילתו, כי היה משתעשע לשמוע בקולו, אז לעתיד לא תהיה תפארתו של מלך שישתעשע ה' לשמוע בקולו ופניו יתברך לא יראו כי אם גם **[ז] תחדו בשמחה את פניך**, כי גם יראה את הפנים. ולא יהיה כאשר בזמן הזה שנאמר בו (תהלים ק ב) **עבדו את ה' בשמחה וגילו ברעדה**, שהוא כי יגיל האדם אם בשמחה תהיה לו רעדה בל תטעהו השמחה, כי שמחה מה זו עושה, אך בימים ההם אין צריך תתערב הרעדה עם השמחה, כי אם אדרבה **תחדו בשמחה**, כי אז אין פחד שרוב שמחה תטעהו, כי הלא הוא את פניך, ואיזה הדרך תלך רוח טומאה להטעותו, והוא רואה את פני המלך הקדוש.

ח כי-המלך בטח ביהוה ובחסד עליון בל-ימוט :

ט תמצא ידך לכל-איביר ימינך תמצא שנאיך :

י תשיתמו כתנור אש לעת פניך יהוה באפו יבלעם ותאכלם אש :

יא פרימו מארץ תאבד וזרעם מבני אדם :

ועוד טענה אחרת והוא **(ח) כי המלך בוטח בה'** וגם **בחסד עליון**, לכן **בל ימוט** גם **שתחדו בשמחה**, כי שתי בטחונות אלו יעמדו לו בל תסירנו שמחתו מן הדרך הטובה.

או יאמר במה שידענו (**ילקוט הראובני**) כי הוא אדם הוא דוד הוא משיח, והנה על ידי אדם נתקלל העולם ואינו נתקן אפילו על ידי דוד במולכו עד בא מלך המשיח, כמאמרם ז"ל (**בראשית רבה** יב ו) כי כל תולדת שבמקרא חסרים חוץ משנים **אלה תולדות פרץ אלה תולדות השמים**, מפני כי ששה דברים שהיו בתולדות השמים בהבראם ונתקללו על ידי אדם אין חוזרים ונתקנים עד שיבוא בן פרץ הוא מלך המשיח.

ועוד שנית לקה אדם, כי טרם יחטא היה תמיד רואה פניו יתברך ובלתי נרתע, וכשחטא ויתחבא מפני ה' אלוהים שלא עצר כח לעמוד כי שרתה בו חלאת זוהמא, וגם על ידי דוד לא נתקן עד בא מלך המשיח. וזה יאמר [ז] **כי תשיתו וכו'**, לומר בכלל הפרשים שבין שמחת המלך דוד במולכו מאשר יהיה בהיותו מלך המשיח, הוא כי גם עתה גם **(ב) שישמח מלך** לא תיקן קלקול אדם בשני הדברים האלה עד לעתיד, שעל כן אמר (שם) כי גם **שבעוזר** בזמן מלכותו **ישמח מלך, בישועתך לעתיד מה יגיל מאד**. והשתי דברים הם אחד, כי לעתיד תחת אשר נתקלל העולם על ידו עתה [ז] **תשיתו ברכות לעד** בלי הפסק, מה שלא הספיק לזה במלכות בית דוד בזמן כל מלכותו, וגם אז לא יכול לסבול עוד ראות הפנים, כי אם היה מצטער ומתחבא, ולעתיד במלך המשיח יתוקן, כי אדרבא **תחדהו בשמחה את פניך** תחת אשר היה מתעצב וירא ומתחבא מפני ה', וזה לא נתקן (רק) בימי מלכות דוד [רק] עד לעתיד.

(ט) תמצא ירך לכל אויביך כו'. הנה עד כה דיבר מה רב טוב שמחת דוד בזמן הגאולה מאשר שש במולכו על ישראל, אמר עתה עוד דבר אחר **יגל** בה **מאד** המלך לעתיד, כי **תמצא ירך וכו'** כי בימים האלה לא היה יתברך עושה, רק פוקד על צבא המרום במרום, אך לא היה מטה ידו על העם, כי אם מגרש מפני ישראל אויב הוא השר למעלה, ואומר **השמד את העם**, כי ישראל היו הפוגעים בעם האויבים למטה, אמר כי גם כי זה היה בזמן הזה על ידי המלך דוד, לעתיד לא יהיה כן, כי לא בלבד תמצא ידו לאויב העליון הוא השר, כי אם גם אל העם שתחתיו בארץ, וזהו **תמצא ירך לכל אויביך**, שכולל התחתונים עם העליונים. וזה יהיה אל האויבים הם אשר שלחו יד בישראל ובבית המקדש. אך אשר לא שלחו יד בפועל כי אם שהיה להם שנאה בלב בלבד, **ימינך תמצא** אותם, כלומר שלא תהיה פורענותם באכזריות חימה, כי אם קרוב אל החסד בצד - מה.

והוא בהזכיר מאמר חכמי האמת (**זוהר** פרשת בשלח נח ב) האומרים כי את אשר שלחו יד בחורבן ובישראל, ישוב יביאם הוא יתברך לעתיד ויקבלו את עונשם, כאשר למדו מפסוק (זכריה יד יב) **כל הגוים אשר צבאו על ירושלים**, "אשר יצבאו" לא נאמר אלא "**אשר צבאו**" בחורבנות ומתו מיתת עצמם עוד ישובו וילקו, ושעליהם נאמר (תהלים סח כד) **למען תמחץ רגלך בדם כו'**, שיאמר איש ישראל יד זו של גוי זה הכתה אותם, ואז יראהו יתברך נקמה שיתננה מאכל לכלבים, וזהו **לשון כלביך כו'** (שם).

ובזה מצאתי ראיתי טוב טעם אל פסוק (דניאל ב לד) **עד די התגזרת אבן די לא בידין ומחת לצלמא על רגלוהי די פרזלא וחספא והדקת וכו' פרזלא נחשא כספא ודהבא וכו'**, כי הלא יקשה כי איך בהכות את המלכות הרביעי ידוק את הארבע מלכיות כאחד, אך בזה יצדק כי יחד כולם ישובו וילקו.

ובזה יתכן כי על השני סוגים ידבר פה:

אחד על אשר היצרו בפירוש, ועליהם אמר **תמצא ירך לכל אויבך**, שהוא, הם עם שריהם. **ועל השנית** הם בניהם אשר לא עשו רעה בפועל, אמר **ימינך תמצא שונאך**.

ועל האויבים שהיא החלוקה הראשונה אמר **(י) תשיתמו וכו'**. והוא בל נאמר למה תאמר דוד שיכבדם ה' לדונם בעצמו, והלא טוב טוב היה ישלח בם חרון אפו הוא אחד מן המשחיתים וישחיתם וכיוצא בו, לזה אמר הנה בהיות בידך **תשיתמו כתנור אש** שלא יתמו באש מיד ותעבור צרתם, כי אם **כתנור** שסובל יקוד **אש** יום יום והוא קיים, כן יתן בהם הוא יתברך כח לסבול שריפת אש והם נשרפים וקיימים וסובלים. וזה **לעת פניך**, הוא בעת שאמרתי למעלה **[ז] תחדהו בשמחה את פניך**, שהצדיקים ישמחו בהיותם לפני פני מלך אור חיים, והשונאים אז ישרפו באש, כענין (מלאכי ג כ) **וזרחו לכם יראי שמי כו'** (עבודה זרה ד א) שהוא בעת שהרשעים קש וליהט אותם היום הבא. כי הקיום ההוא לסבול הרעה, הוא מפאת ירך, כענין (שמות טו ו) **ימינך ה' תרעץ אויב**, שלא יכלנו מיד, רק **תרעץ בלבד**, למען יהיה לו כח לסבול שפטים רבים.

אבל אם ה' באפו, הוא על ידי האף שהוא אחד מן המשחיתים היה עושה משפטם, הלא **יבלעם ותאכלם אש** מיד ואינם. אך על ידי ירך שתמצא אותם, יהיו נאכלים ונשרפים תמיד ולא כלים רק סובלי הצרות. וכמאמרנו על פסוקי (שמות טו ו) **ימינך ה' וכו' וברוב גאונך וכו'**, שהוא על ידי העשות משפט על ירך, **תרעץ בלבד**, ולא תכלה מיד, עד יקבלו מאתים מכות, כי **ברוב גאונך** לא תכלם מיד כפי כחך, רק **תהרוס בלבד קמיך**, אך אילו על ידי משחית היית עושה, היה ברגע מכלה, כי **תשלח חרונוך** הלא **תאכלמו כקש** מיד, כי אין כח זה רק לה'.

ועל בניהם שקמו אחריהם ולא פעלו הרעה שהם הנקראים שונאך, אמר **(יא) פרימו מארץ תאבד** שלא יתמידו בפורענות כי אם שמיד **מארץ תאבד** הם הגדולים, ועל הקטנים אמר **וזרעם מבני אדם**.

או יאמר [י] תשיתמו כתנור אש מעין ענין טיטוס שאמרו רבותינו ז"ל (גיטין נו ב) כי צוה מחמת מיתה ישרפוהו ויזרקו אפרו בשבעה ימים בל ימצאהו אלוהי ישראל, וככה גזר הוא יתברך יעשו לו בכל יום כי ישרפוהו ויזרקו עפרו וישוב יתברך יעשהו בריה חדשה ויחזרו לשורפו יום יום. ועל דרך זה יאמר **תשיתמו כתנור אש** שנשרף, וחוזר ומתקרר, וחוזרים ונותנים בו אש יום יום בכל יום יום ככה יעשו את האויבים הנזכרים **לעת פניך**, כי לכל עת הרוגז הנקרא פנים, כמה דאת אמר (שמואל א א יח) **ופניה לא היו לה**, עוד יקד יקוד בהם כאשר יותן אש מחדש בתנור. ולא ממש כתנור שנשאר קיים בינתיים, כי אם **שה' באפו יבלעם**, ואחר כך שיבלעם ואינם, תחזור **ותאכלם אש**, והוא כענין טיטוס כי אחר שנבלע מן

העולם ונעשה אפר, היה חוזר ונאכל באש, וזהו ה' באפו יבלעם ותאכלם אש. אך [יא] פרימו הנקראים שונאיך לא יהיה להם כל כך צרה, כי אם שימינך תמצא אותם במה שמארץ תאבד מיד בל יסבלו כל כך צער, וכן זרעם של בניהם מבני אדם.

יב כִּי-נָטוּ עֲלֶיךָ רַעַה חֲשָׁבוּ מִזְמָה בַל-יִוְכָלוּ :

יג כִּי-תִשְׁתַּמּוּ שְׁכֵם בְּמִיתְרֶיךָ תִּכּוֹן עַל-פְּנֵיהֶם :

יד רֹמְמָה יְהוָה בְּעֶזֶךָ נִשְׁיָרָה וּנְזַמְרָה גְבוּרָתְךָ :

והטעם מה שהכבדתי כל כך באויבים הם פועלי הרעה, לא על אשר היצרו לישראל, רק על דבר כבוד ה'. (יב) כי הלא נטו עליך רעה כי הרעה אשר עשו נטו אותה עליך כאילו חלילה עליך שלטו, כמאמרם ז"ל (גיטין נו ב) על פסוק (תהלים עד ד) שאגו צורריך כו'. וכל כך היתה הרעה שנטו עליך רעה, כי הם עצמם חשבו מתחילה, שאין צריך לומר לעשותה בפועל, כי אם אפילו מזממה לחשוב אותה בל יוכלו, ואחר כך עשו אותה בפועל.

ועוד טענה אחרת לבלתי אבדם מהרה, והוא כי כאשר יראו ברעתם, כך יראו בגדולת משיחך עודם חיים, כאשר מגיהינם מראה הוא יתברך לרשעים טוב הצדיקים בגן עדן, כמאמר רבותינו ז"ל שחברי ריש לקיש הלסטים מגיהינם היו רואים במעלת רבי שמעון בן לקיש בגן עדן. וזהו אומרו (יג) כי תשיתמו כו' לומר כי הנה כאשר המורה חצים כונן אותם על יתר, כך החצים המכים בגוים ההם, יכונן על מיתרי זכויות בני ישראל, שלהיותם צדיקים הם כמיתרים להחזיק חציו יתברך יכו בגוים אשר היצרו להם.

ובזה אמר דוד הנה המשיח עצמו יש לו חלק במיתריך הם הצדיקים, ותכונן ותגדל אותו, ואוחילה לפניך כי אשר תשיתמו שכם במיתריך הוא מלך המשיח תכונן ותגדל אותו על פניהם של הגוים ההם, כי טרם יכלו עודם מתמרקים יראו בכונניות וגדולת אשר תשים שכם במיתריך. וזהו כי תשיתמו שכם וכו' תכונן על פניהם.

(יד) רוממה ה' בעוזך כו'. אמר הנה בשפתי ספרתי כי יש שתי זמני מלכות בית דוד:

אחד במולכו בזמן הזה וקרא לזמן הזה (ב) עזך,

והשני במלך המשיח וקרא אל ממשלת הזמן ההוא ישועתך, כי אז היא ישועת השכינה מן הגלות.

וספרתי מה גדול כבוד המלך דוד אז מעתה, ועם כל זה אני אומר ומבקש (יד) רוממה ה' בעזך, כי מי יתן ומעתה רוממה ה' הרוממות העתיד בעזך, כלומר בזמן הזה שקראתיו עזך, ולא שתהיה בינתיים שכינה בגלות ותצטרך ליושע באחרונה כי אינו לפי כבודה, כי יראו

הגוים היותם מרקדים בהיכלו יתברך ויאמרו איה גבורותיו. ולא שמגיע אליך פגם חלילה כמלך הגולה וחוזר למלכותו, כי אדרבא מה שגוים מרקדים בהיכלך הן הן גבורותיך, כי אם שהגבורות ההם אין אדם משורר ומרנן עליהם לפניך, אך אם מעתה תרום **בעוזך, נשירה ונזמרה גבורתך** על כל הגוים.

פרק כב

א למנצח על-אילת השחר מזמור לדוד :

ב אלי אלי למה עזבתני רחוק מישועתי דברי שאגתי :

ג אלהי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא-דומיה לי :

ד ואתה קדוש יושב תהלות ישראל :

(א) למנצח על אילת השחר כו'. רבותינו ז"ל (מגילה ד א, טו ב) הסכימו שעל **אסתר המלכה** ידבר.

וראו לשים לב מי הכניס את דוד בזה לומר (א) מזמור לדוד,

וגם על פי דרכנו נשית לב אל אומרו למנצח ומזמור.

אך יתכן במאמרם ז"ל (מגילה יב ב) על פסוק (אסתר ב ה) **איש יהודי היה וכו' קרי ליה יהודי** וקרי ליה **ימיני**, אלא בשביל דוד דאתי מיהודה, דאי לא שבקיה לשמעיה והוה קטיל ליה לא הוה נפיק מניה מרדכי. והנה אסתר גם היא נולדה ממאן דנפק מניה מרדכי, ובזה יאמר **למנצח על אילת השחר** היא אסתר שהקב"ה הצליחה, והנה המזמור הזה בעצם יאות וראוי לייחסו לדוד, שאלמלא הוא לא יצאת לעולם ולא נצולו ישראל על ידה, וזהו **מזמור לדוד**.

(ב) א-לי א-לי למה עזבתני כו'. כפל לומר **א-לי** זה פעמיים במה שאמרו ז"ל (מגילה טו ב) שנסתלקה ממנה שכינה כשנכנסה לבית הצלמים וצעקה **א-לי א-לי למה עזבתני**, ויהיה הענין אם **א-לי** היית טרם אנשא לערל, גם **א-לי** היית אחרי כן, עם היותי אתו בחדרי משכיתו אשר לא יחסרו שם צלמים כי שם הוא עיקרם, ואם כן איפה **למה עזבתני**. ולא אשאג מדאגה, מדבר, אולי בהפרדך ממני לא יושיט לי המלך את שרביט הזהב וימיתני, כי נקל זה בעיני, בערך ישועת ישראל שתבטל בהסתלקך ממני, וזהו **רחוק מישועתי דברי שאגתי**.

או יאמר לא אדע אם מה שנסתלקת הוא בעבור טומאת המקום, או להיותך רחוק ממבוקשי, ואם הוא למען היותך **רחוק מישועתי**, הן **דברי שאגתי**.

או יאמר במאמר מרדכי אליה (אסתר ד יד) **אם החרש תחרישי ריוח וכו' ואת ובית אביך כו'** ככתוב אצלנו בביאור המגילה, והוא כי בית שאול אשמים על עזבו את אגג חי והוליד בלילה ההוא אבי אבות המן הרע, ועל כן אמר הנה לא תבצר גאולה מישראל, כי **ריוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר, ואת ובית אביך תאבדו** על דבר המן המחטיא את ישראל בסעודה ויטם להרג, ומי יודע אם **לעת כזאת הגעת למלכות** לכפר בעד בית אביך בל תאבד את והם.

זוה תאמר מה שאני שואגת, הוא על היותך **רחוק מישועתי** של עצמי, אם לא תעשה התשועה על ידי, כי לישראל **ריוח והצלה יעמוד ממקום אחר**. או יאמר אם בצאתי מבית הצלמים לדבר אל המלך היתה שכינה שבה אלי החרשתי, אך היות **רחוק מישועתי** לפני המלך הנה **דברי שאגתי** אולי לא תשוב אלי.

(ג) **אלוהי אקרא יומם כו'**. אמר עם שעזבתני לא אתייאש מן הרחמים כי **אלוהי אקרא כו'**, והתכת הכתוב הוא כי אם איש זר ישאל שאלה מאת המלך פעם ולא יענה, לא ישנה אז לשוב לשאול שאלתו פן יקצוף המלך עליו, אך אם השואל הוא בן למלך ישוב וישנה וישלש, באומר לא משנאה יהדפני, כי אבי הוא, רק על כי לא שלם אנכי על אשמת דבר, וחפץ שאכנע לפניו, והוא יענה אחרי כן, וזה תאמר הנה **אלוהי** ולכן איני מתייאש מלשוב להתפלל, כי אם גם **שאקרא יומם ולא תענה**, עם כל זה אשוב **ולילה ולא דומיה לי**.

(ד) **ואתה קדוש יושב תהלות ישראל כו'**. הנה אמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה סח יא) מה היה לומד יעקב בבית לבן, ספר תלים, שנאמר **ואתה קדוש יושב תהלות ישראל**. ויהיה ענין הכתוב לפי זה (ב) **למה עזבתני**, אם בשביל הצלמים, הנה **ואתה** עם היותך קדוש, היית **יושב תהלות ישראל** בבית לבן, עם היות שם צלמי עבודה זרה.

או על דרך זה במה שאמרו ז"ל (ילקוט תהלים רמז תרפה) כי פסוק (ו) **אליך זעקו ונמלטו** ידבר על יציאת מצרים, כי צעקו בני ישראל אל ה' על פי החירות. ובזה יאמר **למה עזבתני** בשביל הצלמים, כי הלא **ואתה קדוש** שעם היותך קדוש היית **יושב תהלות ישראל** שהוא במצרים, במקום שאמרו רבותינו ז"ל (פסחים קיז א) שאמרו ישראל **הללו-ה הללו עבדי ה'** שהוא במצרים, כמו שאמרו במדרש (ילקוט תהלים רמז תתעב) שזהו שאמר הכתוב (תהלים עז ז) **אזכרה נגינתי בלילה** שאומרים בני הגלות הלזה **אזכרה נגינתי בלילה** של יציאת מצרים, שאמר פרעה **קומו צאו** הרי אתם בני חורין, ושוררו ישראל ואמרו **הללו-ה הללו עבדי ה'**, וזה יאמר **ואתה** עם היותך **קדוש יושב** היית במקום **תהלות ישראל**, שהיה בקרב צלמי מצרים להושיע בניך, ועתה עזבתני מפני צלמי אחשורוש.

ה בך בטחו אבותינו בטחו ותפלטמו :

ו אליך זעקו ונמלטו בך בטחו ולא-בושו :

ז ואנכי תולעת ולא-איש חרפת אדם ובזוי עם :

ח כל-ראי ילעגו לי יפטריו בשפה יניעו ראש :

ט גל אל-יהוה יפלטו יצילהו כי חפץ בו :

ועל מה שאני קורא לילה ויום ואז לא הוצרכו לכך כי אם (ה) בך בטחו כו', ובמה שבך בטחו בלבד בלי תפילה ותפלטמו כנודע מאמר רבותינו ז"ל (ילקוט הושע תקיט) שבזכות האמונה יצאו ישראל ממצרים בלי תפילה, (ו) וכשאלו זעקו כאשר ופרעה הקריב כבר ונמלטו, שהיה ברצונו יתברך, כאילו כבר ונמלטו, כמאמרם ז"ל (שמות רבה כא ה) משל למלך שראה בתולה בת טובים ביד לסטים כו', בקש להשיאה ולא היתה מדברת עמו עד שהסית עליה את הלסטים, אז ויצעקו בני ישראל כו'. הרי שטרם יצעקו היה הקדוש ברוך הוא חפץ לגאלם וזהו ונמלטו. והראיה להיות רצונך טוב אתם, הוא כי בך בטחו בהכנסם לים סוף וטרם יבקע, ולא בושו שאחר כך בקעת הים, ולא בושו בבואם עד חוטמם במים.

אמנם ה' לא אתמה על שלהם היית עושה בלי תפילה, ואני [ג] אקרא יומם ולא תענה כו', כי הלא מצדי הוא, כי אנכי בלתי ראוי, כי (ז) אנכי תולעת כו'. והוא כי ישראל נקראים תולעת על שתפלתם נשמעת שכחם בפיהם נגד אויביהם להאבידם, כתולעת שאוכל ארז מלבנון בפה רך, נמצא ששם העצם של ישראל הוא אדם כמה דאת אמר (יחזקאל לד לא) אדם אתם, או איש כמה דאת אמר (דברים כט ט) כל איש ישראל, ובדרך השאלה תולעת לרמז השמע תפלתם נגד אויביהם. אמרה נהפוך הוא אצלי, כי אנכי תולעת בעצם ולא בהשאלה ולא איש הפך איש ישראל, שהוא בעצם איש, ובהשאלה תולעת, כי אשה אנכי.

ושמא תאמר כי חשובה אנכי, נכללת בשם אדם, גדול מתואר איש, כי (בראשית ה ב) זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם, נמצא שגם האשה נכללת בכלל שם עצם אדם כאיש, לזה אמר חרפת אדם כי איני נשואה לבן זוג - נפשי ליקרא אדם אני והוא, כי אם לערל, נמצאתי חסרת שלמות שאינני דבקה במי שעמו אקרא אדם, רק חרפת אדם, מחוברת לאחשוורוש. כי הלא אחדות שתי הנשמות היוצאות כאחת זוגות זכר ונקבה שופע ונשפע הוא הנקרא אדם, ואני שנדבקתי אל ערלתו שנקראה חרפה כמה דאת אמר (בראשית לד יד) כי חרפה היא לנו, אני חרפה של האיש הישראלי אשר אני בת זוגו, שאני עמו נקראים אדם.

ושמא תאמר כי הלא אני תפארת דורי לעמי כדבורה בזמנה, אדרבה אני בזוי עם, לכן, אם לא תעשה בגיני כי מה אני, עשה לבל אהיה ללעג וקלס, כי (ח) כל רואי ילעיגו לי. ולא כדרך

המלעיגים על מי שהיה חשוב, שבתחילה **יניעו ראש** בלבד, ואחרי כן קו לקו ידברו זו לעגם בפה, כי כל כך אהיה ללעג כי יפטירו תחילה לדבר פה וזהו **יפטירו בשפה**, מלשון התחלה כמה דאת אמר (משלי יז יד) **פוטר מים**, ויסיימו בהנעת ראש.

או גם **שיפטירו בשפה** שיקדימו לי שלום טרם אדברה אני, שיורה כי נחשבתי להם, הלא לא מלבם, רק **בשפה** שהוא מן השפה ולחוץ, כי הנה **יניעו ראש** כי **ילעיגו עלי**.

(ט) **גל אל ה' יפלטו וכו'**. גם שאיני כדאית, הלא דרכך הוא שהמתגולל אל ה' פעם אחר פעם שאינו זז מלבקש מלפניו כמוני [ג] **שאקרא יומם וכו'**, זה דרכו יתברך שעם שאין לאיש ההוא שלמות רק שהוא מסרב בתפילה **וגול אל ה'** לא בלבד יקבלהו כי אם **יפלטו** וגם **יצילהו**, הפך מלך בשר ודם שאפילו פעם אחת לא יציל למתגולל לפניו אם אינו מהרצויים לפניו.

ולא עוד כי אם גם שיקרה לפעמים מלך בשר ודם יעשה בקשתו יהיה להסירו מלפניו, כי נעדרות עליו דברי בלתי רצוי אצלו, אך אתה ה' לא כן, כי אם מה שתצילהו ותפלטו על היותו גול אליך עם היותו בלתי רצוי לפניך, הוא כי תקשר בו אהבה וחפץ על שבא ומפציר לחסות תחת כנפך, וזהו **כי חפץ בו**, כי כל תאותו יתברך הוא ישובו עדיו הרחוקים ממנו וחפץ במ.

י-כי-אתה גחי מבטן מבטיחי על-שדי אמי :

יא עליך השלכתי מרחם מבטן אמי אלי אתה :

יב אל-תרחק ממני כי-צרה קרובה כי אין עוזר :

(י) כי אתה גחי מבטן כו'.

ראוי לשים לב, כי הלא זה כל האדם שהוא יתברך יגחם מבטן ומבטיחם על שדי אמם. וגם מה היא ההשלכה הזאת שאמר **(יא) השלכתי מרחם**. וגם אומרו **מבטן אמי א-לי אתה**, כי איך התפאר במה שהוא בלתי נמצא בכל אדם שמבטן אמו יקרא יתברך אלוהיו.

אך אמרה אסתר, הנה עוד לי טעם אחר לקבלת תפילתי, והוא כי **א-לי אתה** מטרם צאתי לעולם ולמה תגעל בי כעת, והוא מאמרם ז"ל (מגילה יב ב **ובראשית רבה** ל ח) על פסוק (אסתר ב ז) **ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי**, כי כשהולידה אביה מת אביה, וכשילדתה אמה מתה אמה, ולא היה לה מינקת עד שהוצרך יתברך לתת חלב בדדי מרדכי. אמרה באשר [י] **אתה היית גחי מבטן** האם היית **מבטיחי** לפרנסני ולהחיותני **על שדי אמי** בלשון

תמיהא, כלומר לא כן היה כי הלא מתה מיד, נמצאת בטחוני עליך, ולא זו בלבד כי אם גם מעת הולדני אבי, לא היה בטחון חיותי בו שיבקש לי מחיה, כי הלא **[יא] עליך השלכתי מרחם**, מהיותי ברחם בעת ההולדה כי מאז מת אבי, וזהו **עליך השלכתי מרחם**, נמצא **שמבטן אמי א-לי אתה**, ולמה תנשני עתה.

(יב) **אל תרחק ממני כו'.** היה לו לומר "וכי אין עוזר", כי טעם נוסף על הקודם הוא. אך יאמר מה שאמרתי שהיא **קרובה** עם שיש עדיין אחד עשר חדש עד י"ג באדר, הוא על כי הפרש הרחוקה מהקרובה הוא שבהמשך זמן יתעורר איזה עזר, אך עתה **אין עוזר** לא בארץ ולא בשמים, כי כשנחתמה הגזירה לא היה מלאך מליץ, ואם כן הרי היא **כקרובה**, ושיעור הכתוב מה שקראתיה **קרובה** הוא על **כי אין עוזר**.

יג סבבוני פרים רבים אבירי בשן כתרוני :

יד פצו עלי פיהם אריה טרף ושאג :

(יג) **סבבוני פרים רבים וכו'.** מה שאמרתי **[יב] אל תרחק ממני**, לא מפני היותי נשואה לערל תרחק ממני, כי אנוסה הייתי, כי הלא **סבבוני פרים רבים** הסובבים בעיר לבקש נערות בתולות, והוא מאמרם ז"ל על **ותלקח אסתר** (אסתר ב ח) שנלקחה בעל כרחיה, ואז נוסף על המון הסובבים היו גדולים רבים שהפקיד המלך פקידים הם **אבירי בשן** אשר **כתרוני** כתר מלכות באומרם זו ראויה למלוך, ואותם שכתרוני בראותם היותי עצובת רוח ובוכה, **(יד) פצו עלי פיהם**, לאמר לי **אריה טורף ושואג**, לומר שדמיתי לאריה, שעם היותו **טורף** טרף שהוא שמחתו, הוא **שואג** כאילו מצרים לו, כן את טורפת טרף כתר מלכות ומרווחת ושואגת ובוכה.

טו כמים נשפכתי והתפרדו כל-עצמותי היה לבי כדונג נמס בתוך מעי :

טז יבש כחרש כחי ולשוני מדבק מלקוחי ולעפר-מות תשפתיני :

יז כי-סבבוני כלבים עדת מרעים הקיפוני כארי ידי ורגלי :

ולא כן ידברו, כי הלא מרוב דאגה **(טו) כמים נשפכתי**. ובמקום ששמועה טובה תדשן עצם, אדרבה **התפרדו כל עצמותי**.

או כל עצמותי שהיה להם חבור על ידי מצוות שעשיתי בהם כמה דאת אמר (תהלים לה י) **כל עצמותי תאמרנה בפירוש רז"ל**, עתה **נתפרדו** על אבדי את הכל בהנשא לערל. **והיה לבי כדונג**, ומאשר מעי רותחו, היה **לבי** בתוך המעים **נמס**, **כדונג** בתוך האש.

וראה נא ה' איך מאתך יצא הדבר שאנשא לערל הלז, שהרי על דרך נס נתת בי קיום והעמידה לשאנשא לו, ואין דרכך לעשות לי נס בלי תועלת, ומה גם לינשא לערל, אך אין זה כי אם שאני מוכנת ליעשות נס על ידי. כי הלא כשלקחוני להוליכני למלך כמדובר **(טז) יבש כחי** שלא נשאר בי לחות שורשי, ונסתלק דבורי, כי **לשוני** כבר היה **מודבק מלקוחי** כמת עולם, ואיך היה לי חיות, אם לא שהערכתני והעמידתני כנותן חיות למת. ולמה זה היה, האם **ולעפר מות תשפתי** ותעריכני כמתמיה, כי הן לו היה למען אנשא לישראל הנקרא "עפר חיים" בעודו בעולם, כמה דאת אמר **כי עפר אתה** (בראשית ג יט) ניחא, אבל להיותי בסיס לאחשורוש הנקרא **עפר מות** מעודו חי למען אהיה כלי אליו תעריכני ותתן בי חיות, לא יתכן.

ואיך היה החיות, הלא הוא **(יז) כי סבבוני כלבים** עזי נפש הם **(יג) הפרים** המזכרים **ועדת מרעים** שהיה לאל ידם להרע לי אם אמאן. וכל זה עודני **[טז] יבש כחש כחי ולשוני מודבק מלקוחי**. וראה איך הערכתני, כי הלא דרך הקרובים למות, שתחלה מסתלק הלחות שורשי מהידיים ורגלים שהם קצוות, ואחרי כן משאר הגוף, ואני **יבש כחש כחי** הכולל כל הגוף, ונסתלק דבורי ותדבק **מלקוחי** שהוא סמוך לאבר הנשמה, שמכל שכן הידיים ורגלים היה ראוי לפי הטבע יהיו כעץ, ואדרבא היו **כארי ידי ורגלי** בכח גדול, ואין זה רק שלבל אתחזק להתאמץ נגדם לבלתי לכת **יבש כחי**, ולבל אדבר לומר איני רוצה **ולשוני מדבק מלקוחי**. ולמען אלך, החזקת כח רגלי, ולהיות שדרכם בהוליכם אותי שמה הוא לאחוז בידי, על כן החזקת ידי, ואם כן מאתך היתה, ואין זה רק לעשות נס על ידי, לכן אל תרפני.

או יאמר [טז] ולעפר מות כו' ענין מאמרם ז"ל (סנהדרין עד ב) כי איך נבעלה לערל, אלא שאסתר קרקע עולם היתה. וזה תאמר אחר **[טו] שהתפרדו כל עצמותי והיה לבי כו' ויבש כחש כחי** מתקיימת על דרך נס, אל תאשמיני איך לא צעקתי לפני המלך, כי הלא היה **[טז] לשוני מודבק מלקוחי** מלצעוק, אמרתי אין זה כי אם מן השמים הוא זה, ואם כן הוא ודאי **שלעפר מות** להיות קרקע עולם **תשפתי** ותעריכני לתת בי הערכה להתיצב, עם **שהתפרדו כל עצמותי**.

יח אֶסְפֵּר כָּל-עֲצָמוֹתַי הֵמָּה יִבִּיטוּ יְרָאוּ-בִי :

יט יִחְלְקוּ בְּגֵדֵי לֵהֶם וְעַל-לְבוּשֵׁי יִפְּלוּ גֹרֶל :

כ וְאַתָּה יְהוָה אֵל-תְּרַחֵק אֵילוֹתַי לְעֲזָרְתִּי חוֹשֶׁה :

גם ראה היאך מאתך היה הדבר, כי הלא בידי, שהיו כארי, למען יגעלו בי הלא הייתי מספר ומונה **(יח) עצמותי** בי, אחד לאחד, שהיו בולטים בי מחולשה, להראות שאיני ראויה למלך, והמה **יביטו** זה ואף על פי כן **יראו בי**, ויסתכלו בפני בלתי שבעים מראות פני, כי אין זה רק

מאתך שהייתי נושאת חן, עד **(יט) שיחלקו בגדי להם** באומרם המלך ילבישה בגדי מלכות, ואלה הבגדים אשר לה היום, נחלקם אנחנו, כי גם בגדי היו לחן בעיניהם, **ועל לבושי** של מלכות שהביאו בידם להלבישני, **יפילו גורל**, על יד איזה ינתן, ואין זה בטבע. ולכן **(כ) ואתה ה' אל תרחק**, כי **אילותי** אשר נתת בי כח אחרי היותי כמתי עולם לא היה רק **לעזרתי** לעת כזאת, ולכן ידעתי תהיה עזרתי אך מה שאחלה פניך הוא שתמהר, וזהו **חושה**.

כא הצילה מחרב נפשי מיד-כלב יחידתי :

כב הושיעני מפי אריה ומקרני רמים עניתני :

כג אספרה שמך לאחי בתוך קהל אהללך :

(כא) הצילה מחרב נפשי כו'. אמרה לא יבצר או יכעוס על בואי לפניו, או יושיט את שרביט זהבו וירצני ולא יציל את ישראל, ועל שניהם מר לי מר, אך השנית גדולה מהראשונה, כי גם אם יכעוס המלך על שלא נקראתי ובאתי ויפגעני בחרב, כי **אחת דתו להמית אשר לא יקרא ויבא**, יש לי צרה ל"נפש" בלבד הקרובה אל הגוף ועליו תאבל, ואם לא יהרגני יש לי צרה גם לרוח שהיא תקרא "יחידה" שאין לה התחברות עם הגוף כאשר לנפש, והוא כי לא אהיה אנוסה רק נבעלת לנכרי ברצון בלי תועלת זכות ההצלה, ונמצא מתדבק ברוחי כח טומאה המתייחס לכלב, כי תהיה טומאתו בי כרוכה וקשורה בי ככלב.

ועל כן על האחד אמרה **הצילה מחרב נפשי**,

ועל השנית אמרה מיד כלב יחידתי גם היא עם הנפש.

והורה שכפלים מרגיש צרת העדר הצלת ישראל על ידי, עם שלא יהרגנה המלך, משאם יהרגנה מיד טרם יקרב אליה. אך עם כל זה ברך בטחתי שאם לא יכעוס ולא ידבר סרה נגדי, שמכל שכן שאהיה לחן על ישראל, וזהו **הושיעני כו'** כאשר יבוא ביאורו בס"ד.

(כב) הושיעני מפי אריה כו'. והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (גיטין סח ב) על **ותועפות ראם לו** (במדבר כד ח) **תועפות** אלו מלאכי השרת **ראם** אלו השדים, והנה כחות המן וכל עמלק הם מכחות השדים וטומאותם, כי סמאל הוא שרם, על כן אל כחות מלחמתם נגד ישראל לנגחם ולהצר למו יקרא **קרני רמים**. ואמר אם ידבר סרה בפיו על בואי שלא ברשות, גם שלא יהרגני אהיה בספק אם יקבל להושיענו מהמן ועמלק, אך אם ידבר דברים טובים בפיו בזה אדע עניתנו מהמן וסיעתו, שהיא שאלתי על ישראל, וזהו **הושיעני מפי אריה** בל יביע רעות, ובזה הוא כאילו **ומקרני רמים עניתני**.

והכונה לומר כי זכות ישראל תהיה המצלת אותה, כי על בואה בדרך מצוה אינה נזוקת מהמלך, ואם כן הצלת עצמה היא לה לסימן שכבר נענית מצרת המן וסיעתו ששאלה על צרת ישראל.

או יאמר במה שאמרו רבותינו ז"ל בגמרא (תענית ח ב) כי לאו אורח ארעא לשאול שני דברים יחד, שעל כן כשהיה דבר ורעב אמרו לשאול אחד שבכללה שנית, ושאל רבי פלוני על הרעב בלבד שבכללה הוא ביטול הדבר כי אין הקדוש ברוך הוא נותן לחם למתים.

ועל דרך זה אמרה אסתר הנה שאלתי על עצמי ואמרתי **[כא] הצילה מחרב נפשי** ולא על צרת ישראל, הלא הוא על כי לאו אורח ארעא למבעי תרתי, על כן אמרתי לשאול אחת שממנה אהיה נענית על השנית, וזהו **[כב] הושיעני** את עצמי **מפי אריה** בל יביע רעות על בואי אשר לא כדת, ובזה יהיה כאילו **ומקרני רמים** שהוא על צרת ישראל כי נקראת צרת קרני רמים כמדובר, כבר **עניתני**, כי זו בכלל האחרת כאמור בקודם.

(כג) אספרה שמך לאחי כו'. במה שאמרו ז"ל (מגילה יד א) למה אין אומרים הלל בפורים משום דקריאתה שהוא ספור הנס היא הלילא, יאמר במה **שאספרה שמך לאחי**, הוא ספור הנס, יחשב כאילו **בתוך קהל אהללך**. ואומרה **אספרה** כאילו אסתר בעצמה המספרת היא, כי המגלה נקראת על שמה כמו שאמרו ז"ל (מגילה ז א) שאמרה אסתר לחכמים **כתבוני לדורות**.

או יאמר במה שכתבנו על פסוק (אסתר ב יד) **רווח והצלה יעמוד ליהודים**, איך יתכן תאבד היא בבית המלך מכל היהודים הנמכרים, ועוד אם עוונה בה על התרשלה לבוא אל המלך, מה פשע בית אביה שיאבדו.

אך הוא כי אמר הלא הוא יתברך לא יעזוב את בניו להשמידם וירחמם, אך **את ובית אביך** על עוון שגרם אביכם הזקן שאול המלך ע"ה רעת המן בהשאירו את אגג חי לילה אחד שהטיל בשפחה זוהמת זרע שיצא ממנו המן על כן **תאבדו** כי העוון עודנו על זרעו, נמצא כי בהנצל כללות ישראל מגזרת המן, יש ביד בית אביה שתי נסים:

אחד ההצלה ממות,

שנית שפרקו עוון בית אביהם מעליהם במה שהסתכנה אסתר שהיא מזרעם לתקן, אך ביד שאר קהל ישראל אין להם רק האחד, על כן אמרה לאחי ובית אבי יש ספור, כי לא נס אחד בלבד היה, וזהו **אספרה שמך לאחי**, שמך שהוא הנסים כמה דאת אמר (שמות ט טז) **ולמען ספר שמי**, אך ישראל אין להם ספור, כי הכל נס והצלה אחת, ולכן **בתוך קהל אהללך**.

או שאחר בקשה על ישראל, אמרה על פי דרכה, אחר הצלת ישראל **אספרה שמך**, הוא שם י-ה שבאיש ואשה ישראלים, **כשתוך קהל** שאבוא בקהל נשואה לישראל **אהלך**.

כד יראי יהוה הללוהו כל-זרע יעקב כבדוהו וגורו ממנו כל-זרע ישראל :
כה כי לא-בזה ולא שקץ ענות עני ולא-הסתיר פניו ממנו ובשועו אליו שמע :

(כד) יראי ה' הללוהו כו' במקרא מגילה שהוא הלילא כמדובר (לעיל כג). **כל זרע יעקב כבדוהו בשמחה ומשתה ומשלוח מנות איש לרעהו**, לבל יבצר איש ממשטה, **וגורו ממנו כל זרע ישראל** לקיים מצוה זו כל זרע ישראל, שגם הדל יוכל לקיימה שהוא ברחמכם עניו יתברך שהוא לתת מתנות לאביונים שיהיה להם במה לשמוח, כי הלא הן הם אשר הצילו אתכם.

(כה) כי לא בזה ולא שקץ ענות עני, שהתענו שלשת ימים (אסתר ד טז), עם היות שההסתר פנים לא היה ממנו, כי לא חטא לו העני שלא זימן אחשורוש עניים ליהנות מסעודתו, וגם לא החשיבם נבוכדנאצר להכריחם להשתחוות לצלם, ועל כן בשועו אליו מיד שמע, לכן יחוייב לתת להם מתנות.

כו מאתך תהלתי בקהל רב נדרי אשלם נגד יראיו :
כז יאכלו עניים וישבעו יהללו יהוה דרשיו יחי לבבכם לעד :
כח יזכרו וישבו אל-יהוה כל-אפסי-ארץ וישתחוו לפניך כל-משפחות גוים :
כט כי ליהוה המלוכה ומושל בגוים :

(כו) מאתך תהלתי בקהל רב כו'. משיב עם בני ישראל ואומר, **מאתך** יתברך **תהלתי** היא **מקרא מגלה** שהיא הלילא **בקהל רב**, כי ברוח הקדש מאתך נאמרה, לכן גם כן **נדרי** אלה לאביונים **אשלם נגד יראיו** בתוך קהל. ולא נחוש אם יבוש העני, כי ביום ההוא אינו בושה, וכל הפושט ידו נותנים לו אפילו הבלתי ראוי לקבל (בבא מציעא עח ב).

וגם (כז) שיאכלו עניים וישבעו שאעשה להם משטה זולת המתנות ולא יבושו עם היותם עניים, ויהיה המשתה **שיהללו ה' דורשיו** בו שיתעסקו במשטה בדרוש אלוהים שידברו בפרסום הנס אשר עשה ה', באופן כי שתי היצרים יחיו, כי גם האכילה תהיה לשמה ויתענגו החומר והנפש, וזהו **יחי לבבכם לעד** שתי הלבבות שהם שתי היצרים, הפך העכו"ם שאוכלים ושותים ופוחזים.

ועוד הפרש כי ישראל הכירו אמתך בצרתם ושבו אליך, אך האומות עם ראותם הנסים והפורקן אשר עשית לנו לא שבו אליך, כי מה שיזכרו (**כח**) וישבו **כו'** לא יהיה (**כט**) כי אם לימות המשיח כאשר תהיה **לה' המלוכה** ולא להם, גם על ידי הכנעתם שיהיה **מושל בגוים**, מה שאין כן בהיות להם הרוחה.

ל אכלו וישתחוו כל-דשני-ארץ לפניו יקרעו כל-יורדי עפר ונפשו לא חיה :
לא זרע יעבדנו יספר לאדני לדור :
לב יבאו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה:

כי הנה (**ל**) **אכלו** ואחר כך **וישתחוו** לעבודה זרה **כל דשני ארץ** הם האומות מ"ה, כי אלו אבדה תקותם כי לא הכירו את ה' לשוב עד מותם, ובכן כאשר אז לימות המשיח **לפניו יקרעו כל יורדי עפר**, ואז אין צריך לומר את כולם, כי אם את **נפשו** של אחד מהם **לא חיה**, כי אין מקבלים גרים לימות המשיח (יבמות כד ב).

(**לא**) **זרע יעבדנו יסופר לה' לדור כו'**. הנה כתבנו למעלה כי אמר דוד המלך ע"ה (**א**) **למנצח על אילת השחר מזמור לדוד**, שאמר **למנצח על דבר אסתר**, והמזמור בעצם יאות לדוד, שאילו לא האריך לשמעי בן גרא עד יוליד את מולידי אסתר ומרדכי לא יצאו לעולם להעשות הנס על ידם, והביא כל ענין אסתר עד תומו, וכהתימו אמר עתה דוד, אחרי הודיעי את כל זאת, על כן לא אאשם בהשאיר את שמעי חי הבלתי עובד את ה'.

כי הנה **זרע יעבדנו יסופר** מעתה כי יחשב **לה'** מעתה, עם שלא נולד עדיין כאילו בא כבר **לדור** הזה להגין על שמעי. אותו זרע אני מגיד ברוח הקדש שהם עתידים (**לב**) **שיבואו לעולם**, ויגידו **צדקתו** לעולם צדקתו יתברך, הם מרדכי ואסתר שיגידו לכל הבאים אחריהם על ידי מה שיסדרו ויתקנו המגילה, כי בה יגידו צדקתו יתברך, למי יגידו, **לעם** שאחרי היותו **נולד** עשאו ה' מחדש, **כי** לולא רחמיו יתברך כבר היו מתים כי נגזרה כליה עליהם, והשם יתברך בהציל אותם כאילו **עושה** אותם מחדש עם היותם נולדים כבר.

או יאמר נמשך אחר פסוק הקודם [**ל**] **אכלו כו'**, והוא במה שכתבנו למעלה (יד א) כי שני גופי עבירות היו בידם אז,

סעודת אחשורוש,

ואשר **השתחוו לצלם נבוכדנצר,**

והנה אשר **השתחוו** היה שנתיים אחר החורבן, (שבעת) [ובעת] הגזירה היו ע"ח שנה שכל המשתחווים אז כבר מתו,

ואשר נהנו בסעודה קצת מתו בתוך עשר שנים שמהסעודה לגזירה, ועל כן אמר אכלו בסעודה וישתחוו לצלם, כל דשני ארץ הם נוחי נפש מדושני ארץ כלומר כי כבר מתו, כלומר ומה יתקנו והם החוטאים, אך הוא כי לפניו יתברך באותו עולם יכרעו כל יורדי עפר שמתו, כי יכנעו וישתחוו לו יתברך על מחילת העונות אלו, וכן יכרעו אשר נפשו לא חיה הוא שמעי בן גרא, שבמה שהקדים פני דוד בשובו (שמואל ב יט) לא חיה דוד אלא כדי [לא] שזרע יעבדנו את ה', יסופר מאז לה' לתקון הדור, כי [לב] יבואו לעולם ויגידו וכו' כדלעיל.

פרק כג

א מזמור לדוד יהוה רעי לא אֶחָסֵר :
ב בנאות דשא ירביצני על-מי מנחות ינהלני :

(א) מזמור לדוד ה' רועי כו'. יאמר על דרך מאמרנו על פסוק (יחזקאל לד לא) ואתן צאני [צאן מרעיתי אדם אתם], שאמר הוא יתברך "אתן צאני" ואין לכם חסרון כבוד שתקראו צאן, כי הלא תקראו "צאן מרעיתי" שאני נקרא רועה שלכם, והוא שאני זן ומפרנס אתכם ולא על ידי שר כאחרים, אך בערך איכותכם האמתי הנה "אדם אתם", מה שאין כן האומות מ"ה. וזה יאמר במה שה' רועי גם שימשך מזה היותי צאן, עם כל זה לא אחסר מערכי, כי הצאן של הקדוש ברוך הוא, אדם הוא, מה שאין אומות העולם מ"ה קרויים אדם (יבמות סא א).

או תהיה כונת המזמור בהקדים כי הנה יש מידת רחמים שיתנהג בה הוא יתברך עם האדם, ויש מי שיתנהג עמו במידת הדין וייסורין, והנה מה שהיה שופט לב האדם באדם, הלא הוא, כי טוב לגבר מידת ייסורין מהיות לו שופע טובה לעולם הזה, אך אין זה רק מדאגה מדבר פן ישמן ויבעט כמאמר שלמה באומרו (משלי ל ט) פן אשבע וכחשתי כו', אך אמנם לו יצויר יהיה איש צדיק בטוח שלא יתענו רב טובו להטותו מהדרך הטובה, אז טוב לו להיות זוכה בשתי שולחנות ויאכל פה פירות מעשיו והקרן הקיימת יאכל בעולם הבא. על כן להעמידנו על האמת בא דוד ויאמר, כי לא זו הדרך ישרה שיבור לו הצדיק, כי אם גם שיהיה בטוח שלא יאבד חלק גן עדן שלו על ידי רב טובו, עם כל זה טוב ממנו מידת ייסורין.

וזוהו מזמור לדוד כו' לומר הנה יש שטובו הוא על ידי היותו בכלל העם, שבהשפיע ה' טוב על העם יגזור לו גם הוא, כמאמר האשה גדולה (מלכים ב ד יג), בתוך עמי אנכי יושבת, ואשר הוא בגדר זה אפשר לא יושפע בשפע כל כך כאשר בהיותו יתברך משפיע בייחוד על איש

אחד כרועה שאין לו רק כבש אחד. וזהו ה' רועי בייחוד, שאיני מאותם שטובם הוא להיותם מכלל העם כי אם הוא רועי, ועם כל זה לא אחסר בסיבת היות לי שפע רב טוב פה, שלא יזיק לי לעולם הבא, כדרך אשר על ידי טובו ישמן ויבעט. כי אם שגם (ב) **בנאות דשא ירביצני**, עם כל זה על מי מנוחות העולם הבא **ינהלני**.

והוא כי הנה תכלית מנוחת טוב האדם בעולם הזה הוא היות כאוכלי המן, מן הסוג אשר היה המן פתח אהלו ובלא עמל ובלא יגיעה ילקוט ויאכל, ויותר מזה הוא אשר יבוא לו הטוב בקרב ביתו ממש והוא בריא אולם רובץ בקרב ביתו בהיכלו, ולא יצטרך ללכת אנה ואנה לבקש לחם וטרף לביתו. והוא פליאה, כי הלא לכל אדם יקרה כאשר לצאן, שאם יהיה בשדה אשר שם מוצא דשן, שם ירעה ויאכל וישמן, אך לא ינוח וירבץ במ בשובה ונחת, כי יצטער בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, ואם בא אל הבית שם ירבץ ואז ינוח לו, אך לא ימצא שם דשא מארץ. אך אילו יצוייר יהיו לו שתיהן כאחת, שהוא לשבת בית אשר שם תהיה לו מוצא דשא אשר שם ירבץ, ויהיה לו מגן משרב ושמש ומגשם מטרות ומקרח בלילה ומארי טורף ודוב שוקק, וגם ישבע מדשא מארץ, אז היא לו טובה כפולה ומכופלת.

ובזה נשא המשל ואמר [ב] **בנאות דשא ירביצני**, שהוא כי בהיותי שתול בנוה משולל צרות טבעיות הנמשלות לשרב ושמש וגם מכל נגעי בני אדם, וגם שם בביתי ובחומותי יצו ה' את הברכה כאילו שם מוצא דשא כענין שנאמר בשרה שבאהל שלה היתה עיסתה מתברכת (בראשית רבה ס טו), כן מבלי טלטול יפרח טובי וגם אהיה רובץ שליו בנאותי, באופן יהיו לי יחד שופע רב טוב ושלוה ומנוחה, ועם כל זה אבטח שלא אחסר חלק גן עדן שלי, כי אם שגם על מי מנוחות בגן עדן ינהלני, והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל פרק גן עדן ובמקומות אחרים, כי תחת עץ החיים על מימי רוחניות שתחתיו שם יסתופפו נשמות תופשי התורה ומחברי ספרים כאשר חיבר דוד וזולתו, וכל אחד ואחד ימצא שם מנוחה מתייחס אל איכות בחינת שכרו משונה כל אחד מחברו.

ועל זה אמר דוד עם היותי מוצלח בעולם הזה על ידי היות ה' בעל הרחמים רועי, לא אחסר טובי. כי גם שבנאות דשא ירביצני, אבטח שעם כל זה על מי מנוחות ינהלני, שבגן עדן שהם מימי של מנוחות רבות, שם ינהלני, כי בחלק אשר שם תופשי התורה שבכתב שם יהיה לו חלק, ובמקום מנוחת בעלי משנה וכן במקום מנוחת בעלי גמרא וכן במקום מנוחת הדיינים כי היה עושה משפט וצדקה, וכן בכל בחינה ובחינה משלמויות דוד, לא יחסר לו חלק בכל בחינות המנוחות, וזהו על מי מנוחות שהם מנוחות רבות ינהלני, כי אהיה מתנהל ומטייל בכל המנוחות, כי בכולן יש לי חלק. כי אין צריך לומר שאסתופף שם כי אם שאטייל גם כן שם, כענין (סנהדרין קב א) ונטייל אני ואתה וכן ישי בגן עדן, וזהו על מי מנוחות שהוא תחת עץ החיים ינהלני.

ואפשר זה כעין (שם צב ב) **תנא דבי אליהו** שבאלף השביעי הקדוש ברוך הוא עושה להם כנפים כיונים והם שטין על פני המים שהוא על המים ההם, שמה שזוכין מעת סילוקן לנפש, יזכו הצדיקים גם בגוף שאחר התחיה שיהיה זך מאד.

או **שעור הכתוב**, שאמר איני שמח בייסורין מפחד גיהנום פן אשמן ואבעט, כי אין צריך לומר זה, כי אם אפילו רוח הקדש מהיות מזמר לה' לא יחסר ממני עם היות לי רב טוב בעולם הזה, וזהו אומרו מזמור כו' לומר מהיות [א] **מזמור לדוד** שהוא גדר רוח הקדש לזמר לה', עם היות ה' בעל הרחמים **רועי** בשפע רחמיו **לא אחסר** האושר הזה, וגם לא ינכה לי מהטוב המוכן לי לעולם הבא, כי אם [ב] **על מי מנוחות ינהלני** כמדובר בקודם.

ג נפשי ישובב ינחני במעגלי-צדק למען שמו :

ד גם כי-אלך בגיא צלמות לא-אירא רע כי-אתה עמדי שבטך ומשענתך המה ינחמני :
ה תערך לפני שלחן נגד צררי דשנת בשמן ראשי כוסי רינה :
ו אך טוב וחסד ירדפוני כל-ימי חיי ושבתי בבית-יהוה לארך ימים :

ולא עוד אלא שאין צריך לומר אחר צאתי מהעולם ואהיה בגן עדן, כי אם [גם] בפטירתי שיש צדיקים שמצטערים על ידי מלאך המות בצאת נפשם, ויש שגם אחר צאתה פוגעת במשחיתים שפעל בעונותיו שחתחתים בדרך, **אמר על האחד (ג) נפשי ישובב** שלא ימסרני ביד מלאך המות כי אם שהוא יתברך **נפשי ישובב** מעצמו, שידביקנה בו וישיבנה למקורה, ובעלותה לא יטרידוה, כי הוא יתברך ינחה אותה **במעגלי צדק**, איזה צדק שעשתה הממשך שפע ואור עד הנפש, כי אותו הצדק נעשה מעגל לעלות בו למעלה, וזהו **במעגלי צדק** הם מעגלים שנעשים על ידי צדקו לבל יהיה מבוא לכחות חיצונים שבאור המטרידים כנודע כי אין דבר פנוי באויר.

(ד) **וגם כי אלך** בסלוקי **בגיא צלמות** כאשר יעבירוני במעבר גיהנום שיעלה איזה רשע אגבי, כנודע **מזוהר** כי בעלות צדיק במותו יעבירוהו דרך גיהנום למען יעלה עמו איזה מהנדונים שם, אמר כי אז **לא אירא** שאיזה רע שעשיתי יקטרג עלי וידחוני בו, כמו שאמרו ז"ל (דברים **רבה** יא ד) שאמר משה רבינו ע"ה לנפשו שמא בקשו לדחות אותך בגיהנום אמרה את נפשי מדחי.

והטעם לכל זה שייטב לי בעולם הזה לא אירא שאחסר לעולם הבא, הוא **כי אתה עמדי** ותשמרני מלחטוא. אך עם כל זה יותר אני חפץ בייסורין, **כי שבטך ומשענתך, שבטך** של מוסר שהוא גם הוא **משענתך** ליסמך עליו, **המה ינחמוני**.

או שבטך שאתה מייסרני ולא תניחני לנפול רק תמיד אתה משען לי, כך **ינחמני** זה כזה, באופן ששני הדברים ינחמוני. ותהי זאת נחמתי, כי בזה ידעתי **(ה) שתערוך לפני שולחן** שלא אוכל דבר משולחן זכויותי בעולם הזה, שגם שלא אחסר לעולם הבא להתענג, עם כל זה אפשר יחסר מעריכת שולחני דבר כאשר קרה לרבי פלוני ברגל שולחנו שחלם שהיה חסר על שנהנה מאשר ניתן לו מן השמים (תענית כה א), מה שאין כן אם היה לי רב טוב בעולם הזה.

וגם אחפוץ בעריכת שולחן בשלמות בגן עדן להקהות שני צוררי שלרשע חֶשְׁבוֹנִי, ולכן **תערוך שולחני נגד צוררי** הרשעים שהיצרו לי בעולם הזה, כענין הנודע מרבתינו ז"ל כמאמרם **בפרקי דרבי אליעזר** שחברי ריש לקיש הם בגיהנום נוכח ריש לקיש שבגן עדן ורואים בכבודו ושניהם קהות, וזהו **תערוך לפני שולחן נגד צוררי**, שיראו שגם **שדשנת בשמן ראשי** ששמן המשחה שמשחוני לא נתייבש כלל, שתמיד היתה מלכותי מוצלח, עם כל זה לא חסר מכוס זכויותי כי אם **כוס רייה**, שלא נוכו זכויותי במלכותי שלא נתמעט מנת **כוסי** רק עודני **רייה**. כי אין זה רק על ידי **(ו) שאך טוב וחסד** שטובי לא היה רב כי מועט היה בצד - מה, וזהו **אך**, כי אכין ורקין מיעוטין הן (ירושלמי סוף ברכות). וגם **שירדפוני** צוררי הנזכרים **כל ימי חיי**, כי תמיד היה נרדף מאויביו, באופן שהצרות וייסורין סיבת עריכת שולחני בשלימות, ולא הספיק התמידת כתר מלכותי להחסיר **[ה] כוסי** מהיות **רייה**.

ולא על היותי נרדף בעולם הזה כי הוא עראי, ואיני עושה עיקר, רק מהעיקר הוא אחר התחיה שהוא **לאורך ימים**, וזהו **ושבתי בבית ה'** השלישי הרוחני שהוא בית ה' רוחני **לאורך ימים**, כי ממנו אעשה עיקר ולא מזה שהוא עראי.

או יאמר על דרך הקודם, בשום לב אל דברו מקצת המזמור שלא לנוכח, באומר **[א] ה' רועי**, **[ב-ג] ירביצני, ינהלני, למען שמו**, ואחר כן מתחיל לנוכח ואומר **[ד] כי אתה עמדי** לנוכח עד סוף המזמור. אמנם אמר ראו כמה מעלות טובות לבעל ייסורין, גם על הזוכה לשני שולחנות, וגם שלא יחסר ממנו השלשה דברים שהם על ידי ייסורין (ברכות ה א), וזהו **מזמור כו'**, והוא בהקדים כי כאשר הצדיק הוא בשובה ונחת בלי ייסורין הוא ששם הרחמים רועה אותו מן השמים, אך בסובלו ייסורין אין צריך לומר שהוא הסובל אותו שהוא הרועה אותו, כי אם שהוא יתברך עמו ממש, כמה דאת אמר ה' **יסעדנו על ערש דוי** (תהלים מא ד) ששכינה במראשותיו (שבת יב ב), וכן **עמו אנכי בצרה** (תהלים צא טו) **כי יעמוד לימין אביון** (תהלים קט).

אמר הנה [א] כשה' רועי ששם רחמים רועה אותי ברחמיו **לא אחסר** אני מה שהוא דרך לחסר כשאין לאדם ייסורין, ופירש ואמר מה **שלא אחסר** הוא גם בהיות לי ארץ ישראל ותורה ועולם הבא, עם שדרכן לבוא על ידי ייסורין (ברכות ה א). וזהו [ב] **בנאות דשא** שהוא ארץ ישראל כי אין ה' רועה בחוץ לארץ כי אם על ידי שר, ואמר **בנאות דשא** שהוא ארץ זבת חלב ודבש מרוב שומנה, שם **ירביצני** כלומר בלי ייסורין כי אם בהרבעה ותענוג, וגם **על מי מנוחות** היא התורה שהיא מים של שתי מנוחות שבכתב ושבעל פה **ינהלי** כלומר בלי ייסורין, רק שינהלני כאב את בנו, וגם אנחל עולם הבא, כי [ג] **נפשי ישובב** לשבתון העולם הבא לשובה ונחת.

ושמא תאמר הלא אירא פן אשמן ואבעט, ויהיה הרב טוב סיבת התרחק מזכות והתקרב לידי עבירה, לזה אמר גם מזה [ד] **לא אירא** בהיות ה' רועי, כי הלא [ג] **ינחני במעגלי צדק** שיקרבני לידי זכות, ולא יתן בלבי ללכת בדרך תזדמן לי עבירה גדולה או קטנה חס ושלום, רק **במעגלי צדק**.

אך לא אבחר בדרך הזה, כי הלא כל זה לא יעשה הוא יתברך לי בזכותי רק **למען שמו** הנזכר, וזהו אומרו **למען שמו**.

ועוד כי על ידי העדר ייסורין לא אבטח מיצרי, אם לא על ידי **שינחני במעגלי צדק**, אך אם [ד] **אלך בגיא צלמות** הם מקומות שנמצא שם בדק עבירה אפשר יטעני יצרי, אמנם אם לא בלבד יהיה ה' רועי, כי אם גם **עמדי** ממש, שהוא בהיות לי ייסורין אז בהיותי גם במקום חושך עבירות, **לא אירא** מיצרי. וזהו אומרו [ד] **גם כי אלך בגיא צלמות** במקום עמק חושך טומאות העבירות הוא דרך גיהנום שאדם נשקע בו כהולך **בגיא** של חשך ו**צלמות**, מה שאהיה בטוח **שלא אירא רע** שהוא מן היצר הרע הנקרא רע, אימתי **לא אירא גם כי אלך בגיא צלמות** כשאתה **עמדי** שהוא בהיותי סובל ייסורין, כי אז אין צריך לומר שהוא יתברך רועי מן השמים, כי אם גם ממש **עמדי** כאמור למעלה, כי הוא יתברך עם סובל ייסוריו.

ושמא תאמר, הלא זו רעה חולה כי תראה עצמך בייסורין ואת הרשעים מושפעים ברב טוב, ואולי תצטער על שברך ותהרהר ולא תמצא נחמה ותאבד, לזה אמר לא כן הוא כי אם שבטך שאתה מייסרני ומשענתך שאתה משען לבלתי כשרים, שתי הדברים ינחמוני מצער ייסורי, כי הלא אומר אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה, ומצרתי אומר אם לעושי רצונו כו' (עי' **בראשית רבה** סה כב).

ועוד ארויח על ידי ייסורי בעולם הזה אשר **שבטך** עלי, הפך [ה] **צוררי** אשר טוב להם בעולם הזה. כי מאשר היה לי לאכול פירות זכויותי בעולם הזה, מאותו הטוב **תערוך לפני שולחן**, כי

תעשה לי מהפירות קרן, ככתוב אצלנו על פסוק (משלי ח כא) **להנחיל אוהבי יש כו'**, וזה הוא **נגד צוררי** כי להם מהקרן של עולם הבא שזכויותיהם תעשה להם מהם טובות העולם הזה, ולי מטובות העולם הזה תעשה לי טובות העולם הבא.

ואין לומר כי גם לי טובה בעולם הזה כי מלך אני באופן שגם אני אכלתי מנת **כוסי** של העולם הבא, לא כן הוא, כי גם **שדשנת בשמן ראשי** שמשחתני למלך, עם כל זה לא אכלתי מנת כוס זכויותי, כי אדרבה **כוסי רויה** מלא שבע מאשר לא נהייתי פה.

והטעם כי גם שמלכתי לא היה לי תפנוקי מלכים ודשן, כי היה דשן שמן משיחתי רק בראשי בלבד, **שדשנת בשמן ראשי**, אך לא התענג גופי. כי **[ו] אך טוב וחסד**, כי מעט היה, כי אין ורקין מעוטין הם, ואף גם מעט הטוב והחסד אלו לא הייתי רודף אחריהם, כי אם אדרבה הם **ירדפוני**, כי אני הייתי כבורח מטוב העולם הזה והם היו מן השמים כרודפים אחרי, כי אני היו חביבים עלי ייסורין. והוא כי זאת אשיב אל לבי לאהוב הייסורין ומיעוט טובתי, כי לייסורי יש קצבת זמן כי אינו כי אם כל ימי חיי, אך טובי העתיד הגדול הוא המתמיד, כי הלא **ושבתי בבית ה'** הוא העליון **לאורך ימים** עולם שכולו ארוך.

פרק כד

א לדוד מזמור ליהוה הארץ ומלואה תבל וישבי בה :

ב כי הוא על-ימים יסדה ועל-נהרות יכוננה :

ג מי-יעלה בהר יהוה ומי-יקום במקום קדשו :

ד נקי כפים ובר לבב אשר לא-נשא לשוא (נפשו) [נפשי] ולא נשבע למרמה:

ה ישא ברכה מאת יהוה וצדקה מאלהי ישעו :

ו זה דור (דרשו) [דרשיו] מבקשי פניך יעקב סלה :

ז שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד :

ח מי זה מלך הכבוד יהוה עזוז וגבור יהוה גבור מלחמה :

ט שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד :

י מי הוא זה מלך הכבוד יהוה צבאות הוא מלך הכבוד סלה:

(א) לדוד מזמור לה' הארץ ומלואה כו'.

ראוי לשים לב:

א. מי לא ידע כי (א) לה' הארץ ומלואה.

ב. למה כפל ואמר **תבל ויושבי בה**.

ג. למה שינה שבארץ אמר **ומלואה** ובתבל לא אמר רק **יושבי בה**.

ד. אומרו **(ב) כי הוא על ימים יסדה** כי איך היא על ימים.

ה. כי מלת **כי** טבעה ליאמר על נתינת טעם ואיך יצדק בזה.

ו. אומרו (שם) **ועל נהרות יכוננה** כי הלא כמה מדינות בעולם שאינן על נהרות.

ז. איך יתייחס לזה אומרו **(ג) מי יעלה בהר ה'**.

ח. כי הנה שאלה זו כבר נאמרה באומרו (תהלים טו א) **ומי ישכון בהר קדשך**,

וגם למה שינה הלשון.

ט. כפל אומרו **(ג) ומי יקום כו'**.

י. שהתחיל **בהר וסיים במקום**, וכן התחיל **בעליה ויצא בקימה**.

יא. אומרו **(ד) נקי כפים כו'** למה תפס תוארים אלו מזולתם.

יב. אומרו **אשר לא נשא לשוא נפשי** האם שבח הוא שלא נשבע לשוא או שלא נשבע למרמה.

יג. כי תחילה מתחיל בחסידות באומרו **נקי כפים ובר לבב** ואחר כך יצא בהעדר עבירה באומרו **אשר לא נשא כו'**.

יד. כי אומרו (שם) **ולא נשבע למרמה** הוא ענין אשר **לא נשא כו'** ולמה הוכפל,

וגם כי בכלל אומרו **לא נשבע למרמה** היה אשר **לא נשא לשוא** ואם כן לשתוק מראש הכתוב.

טו. אומרו **(ה) ישא ברכה כו'**, כי הנה לא שאל מתחילה מי הוא הראוי לישא ברכה וצדקה כי אם **מי יעלה בהר ה' (ג)**, וכבר פירש ואמר שהוא אשר הוא **נקי כפים כו'**, ואם כן מה ענין אומרו **ישא ברכה כו'**.

טז. אומרו **(ה) מאלוהי ישעו** שהוא מיותר אחר שכבר נזכר ה' בכתוב.

יז. אומרו **(ו) זה דור דורשיו** כי הוא משולל הבנה וקשר.

יח. אומרו **מבקשי פניך יעקב** כי יעקב מאן דכר שמיה ומי הם מבקשי פניו ולמה יבקשוהו. **יט. למה לא הזכיר את אברהם ואת יצחק**,

וגם אומרו **סלה** הוא מיותר.

כ. אומרו **(ז) שאו שערים כו'** איך יצדק נשיאת ראש בשערים ואיך יתקשר עם הקודם, ולדעת רבותינו ז"ל **(במדבר רבה טו יג)** שפירשו על שער בית המקדש להכניס הארון, ודיבר ברוח קדשו גם לעתיד, גם לפי זה הוא בלתי מקושר אל הקודם.

כא. אומרו **והנשאו פתחי עולם** שהוא כפל ענין ובמלות שונות, שהם שתי קושיות, **למה כפל ענין, ולמה במילות שונות**, כי נכנס בשערים ויצא בפתחים, נכנס בשאו ויצא בהנשאו, ובשערים לא אמר שערי עולם כי אם בפתחים, וגם איך יצדק ראשים לשערים.

ולפי הנראה מרבתינו ז"ל שהוא על כניסת הארון יותר היה צריך להתרחב השער מלהגבה קומתו.

ועוד כי לדעתם לא היה לו לומר **שערים** כי אם שער כי אחד היה.

כב. אומרו מלך הכבוד מה ענין התואר הזה פה.

כג. אומרו (ח) מי זה מלך הכבוד מה זו שאלה מי לא ידע כי הוא ה'.

כד. מה המה כל התוארים האלו ה' עוז וגבור.

כה. אומרו ה' (איש) [גבור] מלחמה כי הלא בכלל היותו **עוז וגבור** הוא,

וגם למה חזר להזכיר את השם ולא אמר ה' עוז וגבור גבור מלחמה,

וגם לא היה צריך להזכיר מילת גבור פעם שנית.

כו. למה חזר ואמר (ט) שאו שערים כו' פעם שנית.

כז. אומרו למעלה (ז) והנשאו ופה (ט) ושאו.

כח. אומרו (י) מי הוא זה מלך הכבוד והרי שאל זה והשיב מי הוא (ח) ולמה חזר לשאול.

כט. אומרו פה מלת הוא מה שאין כן למעלה.

ל. כי תשובת שאלה זו היתה למעלה (ח) ה' עוז וגבור כו' ופה אמר (י) **ה' צבאות,**

וגם אומרו כאן סלה מה שלא אמר למעלה.

אמנם הנה רבתינו ז"ל (**ילקוט תהלים** רמז תרצז) דרשו פסוקים אלו **[ג] מי יעלה כו' [ד] נקי כפים כו' [ה] ישא ברכה כו'** כולם באברהם ויש דרש אותם ביעקב, **וראו לדעת** מה שייכות יש להם במזמור זה, ולמה בין למר ובין למר לא נזכר יצחק.

והנה לבוא אל הביאור מזכירה מאמרם ז"ל (תענית י א) על מעלת ארץ ישראל באומרם כי תחילה ברא הקדוש ברוך הוא את ארץ ישראל ואחר כך את חוץ לארץ שנאמר (משלי ח כו) עד לא עשה ארץ וחוצות.

עוד למדנו מדברי רבתינו ז"ל במקומות נפרדים כי אין אויר העולם פנוי כי אם מלא כחות משוללי גוף, ועל כן אמרו רבתינו ז"ל שכשהצדיק מהלך בדרך, מלאך מכריז לפניו פנו מקום לדיוקנו של מלך, אלא שאינו דומה הכוחות שבארץ ישראל שאוירה קדוש לאשר באויר ארץ העמים, כי של חוץ לארץ הם חצונים.

עוד נקדים הקדמה שנית, והיא, כי בית ראשון נבנה בזכות אברהם ובית שני בזכות יצחק ובית שלישי בזכות יעקב, והוא ענין מאמרם ז"ל (פסחים פח א):
אברהם קראו הר שנאמר (בראשית כב יד) בהר ה' יראה,
יצחק קראו שדה שנאמר (בראשית כד סג) ויצא יצחק לשוח בשדה,

יעקב קראו **בית** שנאמר (בראשית כח יז) **כי אם בית אלוהים**, כאשר ביארנו ענין המאמר במקומו, כי על שם שהבית ראשון היה עתיד ליחרב וליעשות הר קראו הר מתחילה על שם סופו, ועל שם שהשני היה עתיד להיות שדה נחרש קראו שדה, ועל שם שהשלישי הוא קיים לעד, על כן יעקב קראו בית, כי בית נאמן וקיים יהיה ומה גם כי רוחני הוא וקדוש יהיה מן השמים.

עוד ידענו מרבתינו ז"ל כי גדול היה כבוד הבית הראשון שהיה על צד **חסד לאברהם** מן השני שעל ידי **פחד יצחק**, כי חסרו בו חמשה דברים בבית השני גדולי האיכות ובכללם ארון האלוהים (יומא כא ב), אך השלישי עולה על כולם.

עוד הקדמה שלישית מפורסמת, והיא כי עיקר השראת שכינה בארץ אינה באהל או משכן, כי איזה בית אשר יבנו לו יתברך, אך העיקר הוא ברוח האדם באדם כמאמר הנביא (ירמיה ז ד) **היכל ה' המה**, והוא מאמר הכתוב **ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם** (שמות כה ח) ולא נאמר בתוכו, והוא כי רוח אדם בקרבו קדושה וחלק אלוה ממעל היא ובה תמצא לה שכינה מנוח, ואגב נפשות הצדיקים הנמצאים בעיר תשרה בבית המקדש, כי קדושת נפשות עם בני ישראל ימשיכו איכות קדושת בית המקדש של מעלה אל של מטה ויוכן לשכון בו שכינה, וכמאמרנו על פסוק (תהלים קכב ג) **ירושלים הבנויה כו'**, והוא מאמר שלמה באומרו **בנה בניתי בית זבול לך** (מלכים א ח יג) שהוא שבנה שני בניינים, כי גם בנה הוא בית המקדש של מעלה שהוא **בית זבול**, ועל כן היו **עומדים צפופים ומשתחוים רווחים** (אבות ה ו) כי איכות בית המקדש של מעלה שהיה שורה למטה, היה מכיל אותם כמדובר אצלנו במקומו.

א לדוד מזמור ליהוה הארץ ומלואה תבל וישבי בה :
ב פי הוא על-ימים יסדה ועל-נהרות יכוננה :

ונבוא אל הענין, והוא כי בא דוד להעמיד שורש השראת שכינה בארץ הלזו העכורה, בל יאמר איש כי רם ה' ושפל גדר הארץ לשכון י-ה אלוהים כי חומר עכור היא, ומהלך שבילי הדעת הנפסדת הזאת יפנה אל קשה הימנה כי ממנה יצא פרי כחש חידוש העולם, באומרם כי איזה הדרך הלך רוח ה' לפעול פעולה גשמית במעבה האדמה, על כן תחילת דברי פי המלך דוד, טרם ידבר בהשראת שכינה על הארץ, ייסד פנת יקרת סברת חידוש העולם על תילה, וממנה אל ענין השראת שכינה בארץ, כי היא מערכה אל הדרוש הלזה. והחל ואמר **(א) לה' הארץ ומלואה** היא **ארץ ישראל** הנקראת במקרא **ארץ** סתם, כי היא הארץ הידועה, ואמר כי בה החל והיא העיקר שהיא מאיכות קדושה.

ואין צריך לומר היא **ויושביה** כי אם גם **מלואה**, שהוא כל כוחות שבאווירה המשוללי גוף גם הם מה' המה, כי אינם כוחות טמאים לבלתי ייחס אותם לו יתברך, אך שאר העולם הנקרא **תבל** אינו אומר "ומלואה" כי כוחות חצונים המה, כי אם **תבל ויושבי בה** הם בני האדם. כי גם שלשם אלוהי ישראל בלבד יכונה, עם כל זה גם כל הגוים ברואיו יתברך המה.

והראיה כי גם **שהארץ** וכל **תבל** ברא אלוהים, **(ב) כי הלא הוא על ימים יסדה** שרקע הארץ על המים, **ולמקוה המים קרא ימים** (בראשית א י), כי יש מיני מימות ותהומות, ואין זה כי אם כח אלוהי ולא דבר טבעי כמנהגו נוהג, כי איך תוכל עמוד הארץ על המים בדרך טבע אם לא שאצבע אלוהים היא. וכן **על נהרות** הם ארבע נהרות **יכוננה** הם ארבע נהרות של גן עדן הרוחניים במקורם ומתלבשים בצאתם יכוננה, כי השלשה מקיפין קצת מלכויות וכל יתר מימות שבעולם.

אמרו רבותינו ז"ל (בכורות נה א) שמנהר פרת הם מתרביין, הנה כי מנהרות גן עדן יכונן הוא יתברך את הארץ, כי מנהרות גן עדן היוצאים בראשיתם רוחניות מתכונן העולם, הנה כי על ידי דבר רוחני מתכונן העולם, הרי בזה ייסוד יסוד חידוש העולם כמדובר.

וגם כיוון באומרו **[א] לה' הארץ ומלואה** כי הוא יתברך **מלא כל הארץ כבודו** (ישעיה ו ג), ולהיות **לה'** מתקיים בו יתברך כי הוא מקומו של עולם, ובכן להיות **לה' יש הארץ ומלואה כו'.**

ג מי-יעלה בהר יהוה ומי-יקום במקום קדשו :

ד נקי כפים ובר לבב אשר לא-נשא לשוא (נפשו) [נפשי] ולא נשבע למרמה:

ואחר הנחת חדוש העולם בא וידבר על השראת שכינה, ואמר **(ג) מי יעלה בהר ה' כו'**, לומר **אל יצא עתק** מפי איש לדבר ולומר אם לא עצרו יתברך הגשם אשר לעולם השפל מלברוא אותו, למה לא ישב אלוהים על הארץ כי אם **על השמים כבודו**, וגם אם ישרה שכינתו בארץ לא יתמיד כענין החורבנות.

כי הנה דעו איפה, כי הכל תלוי בזכות הראוי להשרות שכינה בתוכו בזכותו, כי הלא יש שני בני אדם שבזכותם שורה על הארץ בעצם, אלא שהראשון בלתי מתמיד לעולם, אך השני מתמיד. והם אברהם שבזכותו בית ראשון ויעקב שבזכותו השלישי, כי השני לא יזכרנו כי לא בא בו מלך הכבוד בעצם, כי לא היה בו ארון ושאר הארבעה דברים.

ובראשון החל ואמר **מי יעלה בהר ה'** הוא **בית המקדש הראשון** הנקרא **הר ה' מי יעלה** בו איכות נפשו עולה ושורה בו עם השכינה, להחזיק בזכותו השראתה, וזו תקרא עליה בעלמא

כי אינו מתמיד שם לעולם. ועל השלישי הוא יעקב אמר **ומי יקום** שהיא קימה עצמיית ומתמדת, במקום שלא יקרא הר כי אם **במקום קדשו**, כי אז גדול יהיה כבוד הבית הוא האחרון, כי יהיה רוחני וקדוש מאד ועל כן יקרא **מקום קדשו**. כלומר כי יש אנשים מיוחדים לכל השראת שכינה בארץ משני הזמנים, שאופן שמה שתעדר ביתר הזמנים אינו כי אם על העדר זכות, לא על היות כמו זר העולם הזה מלהיות בו שייכות ומבוא לבוא בו שכינה.

ופירש ואמר אשר אמרתי (ד) **מי יעלה בהר ה'** הלא אשר יעלה הוא **נקי כפים כו'** שהוא אברהם שהיה **שלם במחשבה ובמעשה**, במעשה **נקי כפים** באומרו (בראשית יד כב) **הרימותי ידי כו' ואם אקח מכל אשר לך כו'**, ואם **במחשבה** כי היה **בר לבב** הם שני הלבבות, וכמאמרם ז"ל (ירושלמי סוף ברכות) בפסוק (נחמיה ט ח) **ומצאת את לבבו נאמן לפניך**, כי את שני היצרים של אברהם שהם שני הלבבות מצא יתברך נאמנים לפניו, וזהו **ובר לבב**.

ואשר אמרתי **ומי יקום במקום קדשו** הוא **יעקב אשר לא נשא לשוא נפשו כו'**, וזהו שלא אמר **"ולא נשא"** כי אם אשר לא נשא, כי עתה נעתק לדבר במי שלא היה מדבר בו עד כה שהוא על יעקב. והוא כי לא בלבד היה **נקי כפים** מממון זולתו, כי אם גם היה גועל בטובות העולם הזה גם בשלו, כי **לא נשא** למה שהוא **שוא נפשו** שהוא טוב העולם הזה, והוא מגזירת פסוק (דברים כד טו) **ואליו הוא נושא את נפשו**, שהוא כי אל דמי שכירותו הוא נושא את נפשו בגופו, כי בסמך הדינר הוא יכלכל אותה וישאנה, כך יאמר **לא נשא לשוא נפשו** במה שהוא שוא, כי לא בטח ולא סמך למה שהוא שוא הם נכסי העולם הזה. כאשר כתבנו במאמרו לאמו (בראשית כז יא) **הן עשו אחי איש שעיר ואנכי איש חלק**, שהוא כי למה יכניסו לקבל ברכות עשו כי אינן רק טובות העולם הזה ואין לו חפץ בהם, כי אינן ראויות רק לעשו **איש שעיר** ולא לו שהיה **איש חלק**, וכמו שאמרו ז"ל (בראשית רבה סה י) **איש חלק** כמה דאת אמר (דברים לב ט) **כי חלק ה' עמו**.

וכן אמרו רבותינו ז"ל (שמות רבה לא יח) ביתו נתן לעשו בעד חלק המערה, כי לא לו חשק בשוא טובות העולם הזה. וגם אין צריך לומר שהיה **בר לבב** עם נבר, כי אם גם עם עקש הוא לבן שהיה גוי עז פנים וביקש להורגו ואמר לו שישבע לו, ואז **וישבע לו בפחד אביו יצחק** (בראשית לא נג), ולא היתה השבועה במרמה כדין (נדרים כז ב) **נשבעין לחרמין ולהרגין** שמכוין בלבבו אל ענין אחר, אך הוא **לא נשבע למרמה** כי אם שהיה תוכו כברו **בר לבב** גם עם רשע הבא להורגו.

ה' ישא ברכה מאת יהוה וצדקה מאלהי ישעו :

ו זה דור (דרשו) [דרשיו] מבקשי פניך יעקב סלה :

על כן (ה) הנקי כפים וכו' שהוא אברהם ישא ברכה מאת ה' שהיא מציאות ברכה שיבנה בזכותו בית המקדש אך לא שיתמיד. אך אשר לא נשא לשוא נפשו כו' שהוא יעקב גם ישא צדקה שהיא העומדת לעד מאלוהי ישעו כמה דאת אמר (תהלים קיא ג) וצדקתו עומדת לעד. באופן שאומר דוד הנה (ו) זה דור כלומר הדור הזה שהוא דור שהבית שבזכות אברהם, הוא הבית שדוד בנה יסודותיו, דורשיו של הדור הם מבקשי פניך יעקב יותר מפני אברהם, ולמה על כי יהיה סלה, מתמיד לעולם, מה שאין כן אשר בזכות אברהם, לכן מבקשים יהיה מעתה של יעקב שהוא קיים סלה.

או שיעור הכתוב שמדבר דוד אל ה' אלוהיו, ואומר לו זה דור דורשיו של הדור מבקשי פניך ה' שיהיה יעקב סלה, כלומר מעתה שיהיה של זכות יעקב באופן יהיה סלה בלי הפסק כי בזה בחרו. והוא כענין הכתוב אצלנו על סיום השירה (שמות טו יז) תביאמו ותטעמו כו' [מקדש ה' כוננו ידיך], ששאלו ישראל מה' שיטעם בהר נחלתו שלא יטלטלו משם שהוא על ידי מקדש ה' כוננו ידיו הוא של יעקב.

ז שאו שְעָרִים רְאשֵׁיכֶם וְהַנְּשָׂאוּ פְתַחֵי עוֹלָם וַיָּבֹאוּ מֶלֶךְ הַכְּבוֹד :
 ח מִי זֶה מֶלֶךְ הַכְּבוֹד יְהוָה עֲזוֹז וְגִבּוֹר יְהוָה גִּבּוֹר מִלְחָמָה :
 ט שאו שְעָרִים רְאשֵׁיכֶם וְשָׂאוּ פְתַחֵי עוֹלָם וַיָּבֹאוּ מֶלֶךְ הַכְּבוֹד :
 י מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכְּבוֹד יְהוָה צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכְּבוֹד סְלָה :

(ז) שאו שערִים ראשיכם כו'. הנה כתבנו שעל ידי שני דברים שכינה שורה בבית המקדש:
 א. כי שפע קדושת בית המקדש של מעלה מתפשט ויורד בשל מטה, ובאיכות רוחניות העליון שורה שכינה למטה.
 ב. ושאף גם לא יהיה רק על ידי נשמות הצדיקים שבישראל כי היכל ה' המה ונשמותיהם הם פתחים לבוא דרך השתלשלותן שפע טוב העליון מאתו יתברך, כמאמרנו על פסוק (שיר השירים ז יד) ועל פתחינו כל מגדים.

וזה ענין הכתוב, שאמר דוד ברוח קדשו, הלא אמרתי כי יש שני זכויות של שני גדולים שהם אברהם ויעקב, שעל כל אחד מהם יש ארון ושורה שכינה למטה בבית המקדש, ושהעיקר ומתמיד הוא הבית האחרון שעל ידי יעקב. ועתה חל עלי חובת ביאור איזה דרך ישכון שכינה ואורה על בית המקדש אשר בארץ הוא, ולמה לא יתמיד הראשון כאחרון, וגם אחר שמלוא כל הארץ כבודו, כי הוא לעולם כנפש לגוף האדם שממלאה את כולו, אם כן איפה למה צריך

בוא שכינה אל הבית המקדש, ואם ששם היא ולא בשאר העולם איך מתקיים כל העולם, וגם זה בכלל אומרו למעלה (א) לה' הארץ ומלואה כו'.

ובראשון הוא בית המקדש שבזכות אברהם העתיד ליבנות בימי שלמה בנו החל, ואמר הנה זה הדרך השראת שכינה בבית המקדש, כי (ז) שאו שערים של בית המקדש של מטה שאו וסבלו עליכם את ראשיכם הם שערי בית המקדש של מעלה, שהם ראשים לשל מטה ומשתלשלים ובאים לשל מטה, ככתוב אצלנו על פסוק (תהלים קכב ב) עומדות היו רגלינו כו'. ואפשר כי בכלל השערים שהזכיר כלל גם שער השמים שמכוון כנגד בית המקדש של מטה, שגם הוא ישא את שערי בית המקדש של מעלה, כגוף הנושא את הראש. וגם זה לא יהיה כי אם והנשאו פתחי עולם, הם נשמות הצדיקים שבדור שהם פתחי עולם כפתחים לבוא בעולם שפע העליון, אם אינכם רמים ונשאים באיכות וצדקות הנשאו והכינו עצמכם שהיכל ה' אתם, ועל ידכם תורד קדושה מעולם העליון ויבוא מלך הכבוד בבית המקדש.

והענין כי אין ספק שמלוא כל הארץ כבודו יתברך, אך מה שיתוסף בבית המקדש הוא שיבוא מלך הכבוד, כי גם שהתפשטות שכינה בעולם הנקרא "כבוד" כמה דאת אמר (ישעיה ו ג) מלא כל הארץ כבודו, מה שיבוא עתה לבית המקדש הוא עיקר שכינה, שהוא מלך של הכבוד ההווה תמיד בעולם.

ובמתק לשונו נתן טוב טעם, בל יאמר איש האם יש חילוק בו יתברך להיות מציאות אחת במקדש ומציאות אחר חוצה, אך הוא כי יקרה לעולם עם השכינה כמקרה הגוף עם הנפש, והוא כי אין ספק שהנפש תמלא את כל איברי הגוף לקיימם, אך הלא נראה כי העין רואה ולמה לא יראו שאר איברים, אחר שגם בהם בחינת הנפש הנותנת ראות אל העין. אך אמור מעתה כי אין זה כי אם שעם היות כי הנפש אחת היא, עם כל זה כל אבר יקבל ממנה כפי הכנתו, ועל כן העין כי זך הוא יקבל ראות מעיקר איכות הנפש, כי הראיה היא כח רוחני יותר מפעולת כל אחד משאר איברים, כך השכינה בעולם עם היות כי אחת היא, עם כל זה על ידי היות קדושת איכות בית המקדש של מעלה בשל מטה יוכן לקבל עיקר שכינה, כעין המקבל ראות, מה שאין כן לשאר איברים כמדובר. וזהו אומרו שאו שערים כו' והנשאו כו' ועל ידי כן יוכן המקום ויבוא בו מלך הכבוד.

והנה ברוח הקדש אחר ראות בבניינו ראה חורבנו אשר היו גוים מרקדים בהיכלו והוא שותק, עד שהיו אומרים לישראל איה אלוהיך ויושיעך ומטיחים דברים חלילה, ועל זה אמר הנה אחר בא מלך הכבוד, יבוא זמן שיאמרו (ח) מי זה מלך הכבוד, כלומר אם לא איפה מי הוא ואיה כבודו שמחללים כבודו ושותק, אך תיפח רוחם של הגוים ההם, כי הלא הן הן גבורותיו (יומא סט ב) היותו מאסף גבורתו אליו בל תפעל חוצה. וזהו אומרו ה' עוז וגבור כי הוא תואר

בודד בעצמו, ואינו כתואר גבור שמשמעו שפועל גבורות, והענין שאומר אל תתמהו על מלך הכבוד איך רואה שמחללין כבודו ושותק, כי הלא ה' הוא **עוזו וגבור** כי בהיותו עוזו בודד עוזו בעצמו והוא גבור שכובש עוזו בעצמו, כי הן הן גבורותיו. אך לא יסבול לעולם, כי הלא יבוא זמן שיגלה גבורותיו חוצה, וזהו ה' **גבור מלחמה**, לומר כי מי שהוא **עוזו וגבור** שגבורתו בודדת בעצמו, יבוא זמן שיהיה ה' **גבור מלחמה** בפועל, והוא יום נקם בלבו יתברך, כי אז יפיל את כל הצוררים שהיצרו את ישראל, כמאמר הכתוב **ומחת לצלמא על רגלוהי וכו' והדקת פרזלא נחשא חספא ודהבא** (דניאל ב לד), שהן כולם. ויד ה' תעשה זאת, כמה דאת אמר (ישעיה סג ג) **פורה דרכתי לבדי וכו'.**

ואז נגלה כבוד ה' ותהיה השראת שכינה גדולה ומתמדת עולם ועד, והוא בבית האחרון שבזכות יעקב. ועליו הוא אומר (ט) **שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם**, כי אז אין צריך לומר [ז] **והנשאו פתחי עולם**, כי אין הצדיקים אשר יהיו באחרית הימים כאשר אשר היו בהבנות הבית הראשון, כי אז הייתי יכול לאמר להם והנשאו שיקנו התנשאות כשרון להיות ראויים לכך, אך אז לעתיד **כל הנשאר בציון והנוותר בירושלים קדוש יאמר לו** (ישעיה ד ג), ואין לומר להם רק **ושאו**. לומר **שאו שערים** וקבלו את **ראשיכם** הם קדושות שערי בית המקדש של מעלה, **ושאו** אתם **פתחי עולם** הם הצדיקים אשר יהיו בימים ההם, והם פתחים לבוא דרך השתלשלות נפשותיכם כל שפע טובה וקדושה לעולם, אתם תשאו עליכם גם כן את הראשים הנזכרים, כי בזכותכם יבואו ויתפשטו על הבית ההוא. או יכלול באומרו **ושאו פתחי עולם**, כי הם ישאו על שכמ זכותם, את השערים עם הראשים שהשערים נושאים, שעל ידי זכות **פתחי עולם יבא מלך הכבוד**.

והנה אז לא יהיה עוד חלילה חורבן, ולא יאמרו [ח] **מי זה מלך הכבוד** על סובלו שמרקדים בהיכלו, כי אם אדרבה יגלה כבוד ה' וראו אותו כל ישראל צדיקים, כמאמרם ז"ל (ויקרא רבה סוף פרשה יא) שעתיד הקדוש ברוך הוא להיות ראש חולה לצדיקים והכל מראים באצבע ואומרים **הנה אלוהינו זה**. וזה יאמר (י) **מי הוא זה מלך הכבוד כו'** ולא אמר מי זה כאשר אמר למעלה (ח) כי אם **מי הוא זה**. והוא כי יאמרו מי הוא הגדול הנסתר, האם הוא **זה מלך הכבוד** אשר לא ראינוהו עד עתה, כי יהיו מראים באצבע כרואים ובלתי מאמינים רב טוב גדול כזה ושמחים. ואינו כמלך בשר ודם כי ברוב עם הוא כבודו, אך אז הוא יתברך יכלה את כל צבאות הצוררים, כי יאבד כל רשעים מארצו וגם מישראל לא יהיו רבים כי אם **אחד מעיר ושנים ממשפחה** (ירמיה ג), כי אינו כמלך בשר ודם שאין לו כבוד רק ברבות חיילותיו וצבאיו, אך הוא יתברך עם היותו בעל הצבאות באמת אין צריך לצבאות, כי הוא לבדו **מלך הכבוד** וזהו אומרו **הוא מלך הכבוד**. ובזה אין מלת הוא מיותרת, שהכוונה שהוא לבדו מלך הכבוד. וגם יכירו כי הוא **סלה**, ולא כבית הראשון שלא היה סלה, כי גדול ומתמיד יהיה **כבוד הבית האחרון מן הראשון** במהרה בימינו.

פרק כה

א לְדוֹד אֱלִיךָ יְהוָה נַפְשִׁי אֲשָׂא :

ב אֱלֹהֵי בֶרֶךְ בְּטַחְתִּי אֶל-אֲבוֹשָׁה אֶל-יַעֲלָצוּ אוֹיְבֵי לִי :

(א) **לדוד אליך ה' נפשי אשא**. הנה דרך העולם כי אם ישלח איש דורון לגדול הימנו, שישוער איכות הדורון לפי המשלח ולפי המקבל, על כן אמר דוד, במה אקדם פניך לתת לך משאת דורון, כי הלא לפניך איני מעריך עצמי למלך כי אם לדוד משולל מתואר מלכות, ואתה ה' אין ערוך אליך, אם כן איזה דורון יהיה ראוי לך ממני, אין לי נכבד מנפשי כי רוחנית וחלק אלוה ממעל היא. וזהו אומרו **לדוד** כלומר להיותי דוד משולל תואר אדר מלכות כי אם כאחד האדם, והדורון הוא **אליך ה'** משולל ערך, **נפשי אשא** כי אין זולתה ראוי להיות משאת אליך. ולא הייתי חושש בצאתה ממני לתתה לך פן תתבייש למעלה על מעשי, כי הנה (ב) **אלוהי בך בטחתי שאל אבושה**. אך חוששני מתת אותה ואמותה הפעם, **אל יעלצו אויבי לי** אם מתי, ויחטאו לך, כלומר לכן קבל הרצון טוב.

או **יאמר**, הנה נא ידעתי כי בעוני היה חילול ה' ולא יכופר עד אמות, והן אמת כי גם שבצאת נפשי אליך בעוני לא תרד שאולה על העוון, כי אם אדרבה תהיה לה התנשאות לפניך לאחר צער מציאות המות. וזהו אומרו, למה שאני [א] **דוד** קטון לפניך, בלכת **נפשי ממני אליך ה'** לא תחסר, אלא אדרבא **אשא** אותה בתתי אותה לך מבהיותה בי, כי התנשאות יהיה לה אז מעתה. והוא כי למה שאתה [ב] **אלוהי בך בטחתי אל אבושה** באותו העולם, כי אדרבה הן הוא משוש דרכי, באופן שלא צר לי אם אמות מאימת בושה על מעשי שמה, אך מה שקשה עלי אם אמותה הפעם הוא **אל יעלצו אויבי לי** ויחטאו לה'.

או **יאמר כענין הנראה מספר הזוהר** (ח"ג קכא א) שאומרו [א] **נפשי אשא** הוא כמוסר עצמו למיתה, ויאמר לדוד כלומר מפאת דוד מצד עצמו הנני מוסר נפשי, וזהו **נפשי אשא**, והריני על ידי מוסרי עצמי [חשוב] כמת. ואחר שאני מחשיב עצמי כמת, מעתה הנה תתייחס ליקרא [ב] **אלוהי**, כי לחשוב כמת אתה מתייחס אלקותך עליו, כאשר ביצחק על היותו חשוב כמת בחייו (עי' רש"י בראשית כח יג), וזהו אומרו **אלוהי**. אמנם **בך בטחתי אל אבושה שאל יעלצו אויבי לי** אם אמותה הפעם.

ג גם כָּל-קַיִן לֹא יִבְשׁוּ יִבְשׁוּ הַבּוֹגְדִים רִיקָם :

ד דרכיך יהוה הודיעני ארחותיך למדני :
ה הדריכני באמתך ולמדני כי-אתה אלהי ישעי אותך קויתי כל-היום :

(ג) גם כל קוֹיך לא יבושו כו'. הלא אמרתי [ב] בך בטחתי אל אבושה שמורה כי למה שאתה אלוהי ואני עבדך בטחתי שאל אבושה.

והנה ממוצא דבר יראה כי אך לזולתי לא כן, כי אם שיבושו המה, ויראה חוטר גאוה. אך הנה לא אשלול את יתר קוֹיך כי גם כל קוֹיך לא יבושו. אך מה ששאלתי באומרי [ב] אלוהי בך בטחתי אל אבושה, הוא כי יבושו הבוגדים ריקם הם הבוגדים בה' בלי סיבה רק מרוע בחירה, מה שאין כן אני, כי אשר עשיתי היה לי צד סיבה כי היה נסיון ששאלתי ינסוני על שלא היו אומרים אלוהי דוד (סנהדרין קז א).

ועוד אומרו אליו הוא יתברך לא תוכל לעמוד כמאמרם ז"ל (שם) שזה כיון באומרו (תהלים נא ו) למען תצדק בדברך, שהיה כמוכרח למען יצדק הוא יתברך באומרו שלא יוכל לעמוד, נוסף על זה היותה בת זוגו ומגורשת באופן שאני לא בגדתי ריקם.

(ד) דרכיך ה' הודיעני כו'. אמר הלא אמרתי כי לא אכחד כי בן מות אנכי, אלא [ב] שבך בטחתי אל אבושה. והלא תאמר נא אלוהי כי אני גרמתי לעצמי שחטאתי לך, על כן אני אומר דרכיך ה' הודיעני לומר מה אעשה ולא ידעתי דרכיך, שאילו ידעתי לא שאלתי למה לא יאמרו אלוהי דוד, כדי שתבוא לומר כי את האבות נסית, שנמשך שאשיב בחנני ה' ונסני, ואמרת שלא אעמוד ונלכדתי כתוא מכמר, ואילו ידעתי דרכיך שהיית מקפיד על שלא הנחתי הדבר אליך שתעשה מעצמך הראוי אלי, וגם אחרי כן באמורך לא תעמוד בנסיון, אילו ידעתי שעל ידי כן לא אצליח, כי כבר יצא מפיו כמאמרו אחרי כן למען תצדק בדברך וכו', הייתי מחלה פניך שלא תנסני, לכן מעתה דרכיך ה' הם הדרכים הרחבים הודיעני ואתהלכה בהם. אך אורחותיך הצרים מדרכים אינו מספיק הודעה כי אם גם כן לימוד, וזהו דרכיך ה' הודיעני אורחותיך למדני.

(ה) הדריכני באמתך ולמדני כו'. אמר לא בלבד אני מבקש תודיעני איזה דרך שטוב ללכת בו ואיזה הוא הרע לפרוש ממנו, כי אם גם אם יהיו לפני שני דרכים טובים ואהיה נדון בקרבי איזה מהם האמת, כי יש פנים לכאן ולכאן, ולא אדע במה אבחר, גם באלה חפצתי תלמדני, וזהו הדריכני באמתך כי הדרך שהוא אמת אצלך בו תדריכני שתשים אותי בדרך ההוא. ולא אבטח בי כי אחר שהדרכתני בדרך אמת שאבטח בעצמי לדעת להתנהג וללכת בו, כי אם גם

שאחר שהדרכתני צריך שתלמדני ללכת בדרך האמת ההוא, בל אטה מני הדרך ימין ושמאל, כי מה האדם לדעת לישר דרכו מעצמו שלא יצטרך סעד לתומו.

זזה משני טעמים:

אחד כי **אתה אלוהי ישעי**, שאם אהיה אובד עצות ואטעה, אנה אלך לישע אם לא לך, ואם כן למה תניחני לטעות כדי להצריכני שתרפאני אחר כן.

שנית, כי **אותך קויתי כל היום**. והוא כי כל כך אני חושק בך, כי גם שבכל לילה רוח קדשך בי כי אתה עמדי, בבוא היום לא אאמין כי תשוב תהיה עמדי בלילה הבאה, ועל כן **אותך קויתי כל היום** מתי תשוב אלי, ואם כן למה תרפה את אשר יחבבך כל כך.

ו זְכַר-רַחֲמֶיךָ יְהוָה וְחַסְדֶיךָ כִּי מַעֲלָם הָמָּה :

ז חַטָּאוֹת נַעֲוִירִי וּפְשָׁעֵי אֵל-תִּזְכֹּר כְּחַסְדְּךָ זְכַר-לִי-אֲתָהּ לְמַעַן טוֹבֶכָּה יְהוָה :

(ו) **זכור רחמך ה' וכו'.** כי הלא מעולם כלומר **מעולם** זה **המה**, כי מלאכי העולם העליון לא יצטרכו לחסד ורחמים, ולכן תן לנו משלנו.

או יאמר כי הנה העולם לא נברא רק בשיתוף שם של רחמים כמה דאת אמר (בראשית ב ד) **ביום עשות ה' אלוהים וכו' (עי' רש"י בראשית א א)**, וכן במידת חסד כי (תהלים פט ג) **עולם חסד יבנה**.

ונבוא אל הביאור, **בשום לב אל אומר השם** בין רחמים וחסדים, אך יאמר **זכור רחמך** של שם **ה'** וגם **חסדיך** כי שתי אלה מהויות עולם המה, שלא נברא עד נשתתף שם ה' בשם אלוהים, וגם במידת חסד כי **עולם חסד יבנה**, והיה זה למען יתקיים, שאם לא כן לא היה מתקיים על חטאת בני האדם.

(ז) חטאת נעורי ופשעי וכו'.

ראוי לשים לב למה השמיט העוונות,

וגם שהיה לו לומר חטאת ופשעי נעורי, שאין לומר שבקש על חטאת נעורים ופשעי הגדלות, **ועוד** שלמה לא יזכרם.

אך הנה בגמרא (יומא פו ב) העלו לדעת רבי שמעון בן לקיש שכשאדם שב מיראה זדונות נעשים כשגגות, אבל כששב מאהבה נעשים כזכויות. והנה אפשר לומר כי לא כל הזדונות שוין, כי אם פשע הוא גם מאהבה אם יעשה שוגג או שלא יזכר כלל, יש להחזיק לו יתברך טובה. ובזה יאמר שגגות של **נעורי** ושגגות של **פשעי** שנעשים שגגות על ידי תשובה, אחלה

פניך שאל תזכור כלל, כי גם שזכויות לא תחשבם גם חטאות לא תזכרם. ואם **כחסדך** הידוע לך בסתם זדונות, שהוא חסד שהזדונות נעשים כזכויות לשב מאהבה כמוני, תעשה בפשעים זכור לי אתה אותם, כי יהיו זכויות. ולא שאחשיב תשובתי כל כך מאהבה שאהיה ראוי לכל זה, רק **למען טובך ה'** שתקרב צדק מאלריך.

ח טוב וישר יהוה על-כן יורה חטאים בדרך :

ט ידרך עניים במשפט וילמד עניים דרכו :

י כל-ארחות יהוה חסד ואמת לנצרי בריתו ועדתיו :

(ח) **טוב וישר ה' כו'.** יש אמרו כי **טוב** הוא לפנים מן השורה, **וישר** הוא השורה בלבד, אך חכמינו ז"ל אמרו (עי' ב"מ טז ב) על פסוק (דברים ו יח) **ועשית הישר והטוב** זו לפנים משורת הדין. ובזה יאמר בשום לב אל הבי"ת שהיא בפת"ח ולא בשו"א, שהוא הנה **טוב וישר ה'** **שעל כן יורה חטאים** שיורה ומסייע חטאים אחר שכבר הם **בדרך** שבאו ליטרה.

ושמא תאמר אם כן מה הפרש יהיה בין הבא ליטרה לאשר כבר הוא טהור שהוא עניו שהוא גדול מירא, הלא הוא כי **(ט) ידרך עניים במשפט** הוא קו הצדקות, ואחר כך יעלם אל החסידות שהוא דרכו יתברך, כענין (שבת קלג ב) **מה הוא חנון אף אתה חנון מה הוא רחום כו'**, וזהו **וילמד עניים דרכו**.

או יאמר ענין החסידות שהוא משמרת אל הצדקות, וזהו **ידרך עניים במשפט** בל ימוטו מהצדקות, ומה ההדרכה הלא היא כי **וילמד עניים דרכו** הוא לפנים משורת הדין, שעל ידי כן לא ישגו בצדקות רק במשמרת.

ושמא תאמר הלא יתברך מצוה אותנו **והלכת בדרכיו** (דברים כח ט) ולמה תאמר שהוא משמרת בלבד?

לזה אמר אמת הוא **(י) שכל אורחות ה'** שמצוינו נלך בהם מה הוא רחום וכו', אך הוא **לנוצרי בריתו ועדותיו**, אך לא שיהיו בכלל עדותיו שמי שלא יעשה אותם יהיה עובר בעשה, כי אינם רק משמרת וקדושה יתירה.

או יאמר [ט] וילמד עניים דרכו, שעל ידי עשותו יתברך כן **[ח] שיורה חטאים וכו'**, נמצא מלמד **עניים דרכו** יתברך שיעשו גם הם כמעשיו יתברך לבלתי הקפיד על החוטאים נגדם, כי אדרבה אין צריך לומר שימחלו להם, כי אם גם ידריכו אותם ויורו להם האמת ויחזירו למוטב.

ושמא תאמר הלא זולת זה **[י] כל ארחות ה' חסד ואמת** ולמה אמרת שעושה חסידות בזה שמורה **חטאים בדרך?**

לזה אמר הן אמת **שכל ארחות ה' חסד ואמת** אך הוא **לנוצרי בריתו ועדותיו**, אך זה עולה על גביהן שהוא גם לחטאים, ועל כן שבחתי זה שהוא חסידות יתירה הרבה.

או יאמר [ח] טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך ואומר לחוטא (דברים ל ב) **ושבת עד ה' אלוהיך**, הפך מלך בשר ודם שלא תסכון תשובה לעובר מצותו. והנה בזה, מצד אחד הוא משפט, שבשובו אינו הקודם, והוא צדקה, מבחינה אחרת. אמר כי על ידי כן **[ט] ידרך עניים במשפט וילמד עניים דרכו**, שישתפו המשפט לצדקה שהוא דרך ה' כמה דאת אמר (בראשית יח יט) **ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט ויעשו משפט צדק.**

או יפרש ויאמר, איך **[ח] יורה חטאים** בדרך תשובה, כי הלא נראה כמה רשעים שאדרבא עיניהם אטומים בראותם שייטב להם בעולם הזה. לזה אמר מה **שיורה** הוא, שאשר הם **[ט] עניים** שלא יבעטו, ידריכם בעשות בהם **משפט** וייסורין עד ישובו, ולבל יבעטו, **וילמד עניים דרכו** בתורתו, כמו שאמרו ז"ל (ילקוט תהלים רמז תתמט) על (תהלים צד יב) **ומתורתך תלמדנו**, משן ועין שדרכו יתברך להוציאם לחירות על ייסורי הפלת שן ועין קל וחומר לייסורי כל הגוף שיהיו בני חורין לעולם הבא.

ושמא תאמר הלא כמה צדיקים גמורים יקבלו ייסורין בלי עוון, לזה אמר **[י] כל ארחות ה' אפילו הייסורין הם חסד ואמת לנוצרי בריתו ועדותיו** שהם צדיקים, שלהם הם של אהבה, להפליא חסדו למו בעולם הבא.

ולמאמר ברוריה ומי כתיב חוטאים **[ח] חטאים** כתיב (ברכות י א), יאמר ענין (ירמיה לא יח) **כי אחרי שובי נחמתי וכו'**, שהוא כי אין החוטא מכיר עצמו עד אחרי החילו בתשובה, כי אחד מדרכי היצר הרע היא לשכחו אשמותיו ולהורות לו כי הוא טוב מרבים, אך אחרי שובו, הוא יתברך פותח עיני שכלו ומורה ומזכיר לו כל אשר חטא על הנפש, וזה יאמר **טוב וישר ה' כי על כן יורה חטאים** אחר שהחוטא כבר הוא **בדרך** כי היחל לשוב, והשאר כדלעיל.

יא למען-שמך יהוה וסלחת לעוני כי רב-הוא :

יב מי זה האיש ירא יהוה יורנו בדרך יבחר :

יג נפשו בטוב תלין וזרעו יירש ארץ :

(יא) למען שמך וכו'. איני מהמקילים עונם בעיניהם שהוא סבת העדר הסליחה, אך אני מודה כי רב הוא ועל זה תסלח למען שמך.
או יאמר למען שמך ה' וסלחת לעוני כי הלא רב הוא שמך הנזכר וכדאי למענו תסלח עוני, כי שאם עוני גדול עשה למען שמך הגדול.

(יב) מי זה האיש ירא ה' כו'.

יש קונה עולמו בעסק תורה,

ויש בגמילות חסדים,

ויש בצדקה,

וההיקש ביתר מצות, אמר כי בהיות האיש ירא ה' ולבו לשמים, כל דרך איש ישר בעיני ה' ועוזרו למשוך דרכו אשר בחר לעבוד בו את ה', וזהו מי זה האיש שיהיה ירא ה' יורנו ה' וידריכנו בדרך יבחר האיש הנזכר.

או יאמר מי זה האיש ירא ה' יורנו בדרך יבחר ה', ומה הוא דרך ה'?

הלא הוא (יג) שנפשו בטוב תלין כו' שלא ישית לבו הירא ה' הוא אל טובות העולם הזה אפילו של פירות מעשיו, רק כל ישעו וכל חפץ אינו רק שנפשו בטוב תלין בגן עדן, ושהטוב שהיה לו לקבל פה שהוא הפירות יהיה לזרעו, שאחר שנפשו בטוב תלין זרעו יירש ארץ, והוא מאמר רבותינו ז"ל במקום אחר (ירושלמי סנהדרין י א) באומרם אם היו אוכלים האבות פירות מעשיהם בעולם הזה מה היו אוכלים בניהם.

או יקושר עם הקודם ועם המאוחר ויאמר, הלא שאלתי מאת ה' [יא] למען שמך ה' וסלחת לעוני, כי אין זה רק סילוק היזק, ולמה לא שאלת הבאת תועלת, להורות לפניך דרך ישכון אור העולם הבא לנפשך, ולזרעך, וגלות לך סודותיו, וכיוצא. אל תתמהו, כי הלא שאלתי היא להסיר המעכב מהשגת הטובות כולם, כי אחר שאהיה משולל עוון, מאליהם יהיו לי כל הטובות, כי [יב] מי זה האיש ירא ה' מאליו יורנו ה' בדרך יבחר כי עין ה' אל יראיו, כי יהיה מה שיבחר [יג] שנפשו בטוב תלין או שזרעו יירש ארץ, כי וי"ו של זרעו היא או, כמה דאת אמר (שמות כא טו) מכה אביו ואמו.

יד סוד יהוה ליראיו ובריתו להודיעם :

טו עיני תמיד אל-יהוה כי-הוא יוציא מרשת רגלי :

טז פנה-אלי וחנוני כי-יחיד ועני אני :

מלבד מה שיהיה לו מאליו כי **(יד) סוד ה' אל יראיו** כמוהו, כי ישפיע בו שפע השגת סודותיו יתברך כי יגלה סודו להם כי **סוד ה' ליראיו**, והוא דבר גדול מעין (עמוס ג ז) **כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים**. ואין זה דבר שאי אפשר שימצא חן להודיע לו סודו ואפשר שלא יגלה כי אם לאחד בדרא או לתרי בדרא ולא כל ירא ה' יזכה לכך, כי לא כן הוא, רק **ובריתו להודיעם**, כי ברית כרותה היא לו יתברך להודיעם סודו, והוא מאמר שלמה (משלי ב ה) **אז תבין יראת ה' ודעת אלוהים תמצא**.

כלל הדברים כי אמר דוד מה שלא שאלתי רק שלילת עוון, שהוא סילוק היזק, הוא, כי **[יא] מי זה האיש ירא ה'** מלחטוא שאין חטא בידו, ה' יתן לו כל התועלות הקניניות האלה, אך הוא יען כי אין לו רשת ברגליו ואינו צריך לבקש מאת ה' סילוק היזק, אך לא כן אנכי השואל סליחת עוון, כי אני **(טו) עיני תמיד אל ה' כי הוא יוציא מרשת רגלי** בסליחת עוני, כי העוון הוא כרשת ברגלים כי **עבירה גוררת עבירה** (אבות ד ב) והוא כתוא מכמר.

על כן כל בקשתי היא לצאת מהרשת, כי אחרי כן כל הנזכר יבוא לי מאליו ביראת ה'. נמצא כי בקשתי באומרי **[יא] וסלחת לעוני**, דבר **רב הוא**, כי בסלוקו לא יבצר ממני היות **ירא ה'**, וכל הטובות קניניות האלו יבואו לי.

[יד] סוד ה' ליראיו כו'. מלבד אשר כתבנו, יאמר ראו נא מה גדול חשק ה' להיטיב ליראיו, כי הלא מגלה להם סוד ו לשיהיו רצויים לפניו, והוא ענין משה ששאל (שמות לג יג) **הודיעני נא את דרכיך למען אמצא חן בעיניך**, בעת היותנו חוץ מרצונך, ויעש כן שגלה **סוד ה'** בשביל **יראיו** שימצאו חן לפניו שהוא **הי"ג מידות**. ולא בלבד הודיעו הסוד, כי אם גם **ובריתו** צוה **להודיעם** באומרו **הנה אנכי כורת ברית** (שם לד י), כמו שאמרו ז"ל (ראש השנה יז ב): **ברית כרותה לי"ג מידות שאינם חוזרות ריקם**.

אך אנכי **[טו] עיני תמיד אל ה'** בלי י"ג מידות **כי הוא יוציא וכו'**. לעומת מה שעניני אליך, כך פנה אלי ולא אבקש רק להיות מאשר כתבת בתורה (שמות לג יט) **וחנתי את אשר אחון וכו'**, שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות ז א) אוצר גדול יש לו להקב"ה ואמר משה זה למי, ואמר לו הקדוש ברוך הוא למי שאין לו משלו **וחנתי וכו'** אף על פי שאינו הגון כו', ובזה יאמר **(טז) וחנני** שאהיה מאותם שאמרת **וחנתי כו'**. ומה שאיני סומך בי"ג מידות וגם לא בזכותי, הוא **כי יחיד ועני אני**, כי לסמוך על הי"ג מידות הנזכרות אי אפשר כי הלא **יחיד אני** ואין י"ג מידות בפחות מעשרה, וגם לסמוך על זכותי אי אפשר כי הלא **עני אני**, ואני בכלל מה שאמרת **וחנתי** אף על פי שאינו הגון מאוצר הגדול, שהוא למי שהוא עני ואין לו זכות משלו.

[טו] עיני תמיד אל ה' כו'. זולת הכתוב יאמר, כי הנה המביט תמיד השמימה והוא מהלך על הארץ, ילכדו רגליו במכשולות הדרך, כי לא יביט אל הדרך אשר ילך בו, והיה נראה שככה יקרה לאשר עיניו **תמיד אל ה'** אל עבודת שמים, שילכד במכשולות העולם הזה הנוגעים אל גופו והצלחותיו, אמר כי לא כן הוא, רק כי הוא יוציא מרשת רגלי.

או יאמר, כי עינא ולבא סרסורי דעבירה (ירושלמי ברכות א ה), אמר, בהיות **עיני תמיד אל ה'**, הוא הסרסור המתחיל, בזה הוא יתברך יוציא מרשת גם רגלי. וההיקש ביתר איברים. והזכיר רגלים המעותדים אל מכשול, והוא משל אל מכשולות האדם. **ולא עוד** אלא שגם מהרשת שאני כבר בה יוציאני.

והנה בהיות **עיני אל ה'** יוציאני מרשת וצרה גם שהוא לא יפנה אלי, אך להשפיע גם טובה צריך פנה אלי, כלומר מידה כנגד מידה, כמו שאני פונה אליך כי **עיני תמיד אל ה'**, כך גם אתה **[טז] פנה אלי** וגם **וחנני** שיהיה מתנת חנם בלי נכוי שכר. ומה שאמרתי שצריך אחר שעיני תמיד אל ה' שיפנה אלי ולא תהיה פנייתו יתברך אלי מאליו, על ידי כן כמה דאת אמר (תהלים לג יח) הנה **עין ה' אל יראיו**, הוא כי אני יחיד ואינו דומה זכות הרבים אל זכות היחיד. ומה ששאלתי מתנת חנם הוא, כי עני מזכויות אני, ולא אוכל זכויותי המועטים.

יז צרות לבבי הרחיבו ממצוקותי הוציאני :

יח ראה-עניי ועמלי ושאל-חטאותי :

יט ראה איבי כי-רבבו ושנאת חמס שנאוני :

(יז) צרות לבבי הרחיבו וכו'. נכנס בצרות ויצא במצוקות. אך הנה צרות הן כמשמען, ומצוקות הם אשר ירגיש האדם בהם בלבם שינהום עליהם, והנה הייסורין טובים לאדם כי בהם מרפא הוא יתברך חלאי האדם, לאיש ואיש לפי חולי נפשו, אך צריך לקבלם בסבר פנים יפות. אמר **צרות לבבי הרחיבו** אותי מדחקי כי כיפרו עונותי, אך מה שאחלה פניך לא שתסלק הצרות כי טובות הנה לכפרת עוון, רק **שממצוקותי הוציאני** שלא ארגיש מצוקות, רק שאקבלם בסבר פנים יפות שתטהר לבי לך.

או יאמר מקושר מפסוק **[טו] עיני תמיד כו'** לומר מי יוכל לינצל מהיצר הרע כי רע ומר הוא, וכל האברים בני חילו עוזריו, ואני לבדי כי הנפש הוא האדם כמה דאת אמר (שמות ל לב) **על בשר אדם וכו'.** ואמר **עיני תמיד אל ה'** כי הוא יוציא מרשת היצר הרע רגלי, כי בלעדו לא אוכל אנכי לבדי, כענין (קידושין ל ב) **צופה רשע כו'** זה יצר הרע שאלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו כו', לכן **[טז] פנה אלי וחנוני כי יחיד ועני אני** והם רבים אתו כי האברים בעוזריו.

ואם אינו כן אלא שצדיק אני, אם כן תגרת יצרי אינו אלא מטעם שכל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו (סוכה נב א). ראה והביטה כי הנה **[יז] צרות [לבבי]** שני לבבות אשר לי יצר הרע ויצר הטוב (עי' ברכות נד א) **הרחיבו**, כי על ידי שנתקבלה תשובתי גדל גם יצרי הרע והטוב ורבה יותר מחלוקתם, כנודע כי כל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו, ולכן בהיותי צדיק אז יחרץ, וצרות לבבי הם שני הלבבות הרחיבו, לכן **ממצוקותי** שיש לי מיצרי ואברי המציקים לי מפאת עצמי **הוציאני**, שתכינם לבל ילחמו בי, וישאר הוא יחידי ואוכל לו.

(יח) ראה עניי ועמלי כו'. הנה אמרו רבותינו ז"ל (ירושלמי פאה ד א) על פסוק (דברי הימים א כב יד) **ואני בעניי הכינותי לבית אלוהי וכו'**, וכי עני היה, אלא על ידי שהייתי מתנהג כעני לאכול תרדין וכיצא כעני, יכולתי להכין לבית אלוהי כל הכסף והזהב הזה.

ונבוא אל הענין, והוא כי הלומד תורה מתוך ייסורין עונותיו מתכפרים והוא בן העולם הבא, והיה מקום לומר כי לא היו לו ייסורין כי הלא מלך גדול היה, לזה אמר **ראה עניי** כלומר עוני שלי, כי יותר יגדל ערך המקבל ייסורין בהיותו מלך אשר בידו להתענג מכל האדם כי גם במלכותו מסגף עצמו, על כן יוכפל שכרו, וזהו **ראה עניי** שאני מתנהג כעני, וגם **עמלי** שהיה עמלו בתורה. ואמר **עמלי** והוא מה שאמרו ז"ל (**תנא דבי אליהו רבא** פרק ג) שעם היותו מלך היה דן ועוסק בתורה על גבי קרקע, ובזה גם כן יוכפל מכל עמל יתר אנשים, ובזה **ושא לכל חטאתי**.

כ שְׁמֵרָה נִפְשִׁי וְהִצִּילֵנִי אֶל-אֲבוֹשׁ כִּי-חֲסִיתִי בָךְ :

כא תם-וַיֵּשֶׁר יִצְרוֹנִי כִּי קִוִּיתִיךָ :

כב פְּדֵה-אֱלֹהִים אֶת-יִשְׂרָאֵל מִכָּל צָרוֹתָיו:

(יט) ראה אויבי כי רבו כו'. הנני נכוה בשתי אשות:

אחת, כי **אויבי רבו**, ועל כן אפשר שבתוך רבים יהיה אחד ביניהם בלתי אשם כשאר, וחושש אני פן תעלה חמתי באפי ואפגע בהם ואשפוך דם נקי בקרב השאר, **ומצד אחר** אני רואה כי **ושנאת חמס שנאוני** ואשמים הם.

על כן אני מבקש מאתך ה' **(כ) שמרה נפשי** פן אהרוג נקי, וגם **והצילני** פן אפול בידם. **ושמא תאמר** איך תצילני והם בעלי בחירה, עם כל זה **אל אבוש כי חסיתי בך**, כי גם שאינך מציל מיד בעלי בחירה, הנה יצטרפו שני דברים: **אחד (כא) תם ויושר שלי**, **וגם הצטרף כי קויתוך**.

וזהו אומרו **תם ויושר יצרוני כי קויתיך**. וכל זה על שם הרחמים שאני מדבר בו עד כה, וזה על כי יחיד אני, אך על ישראל דרך כלל שהם רבים, גם מידת הדין יפדם ויעזרם, וזהו **(כב) פדה אלוהים את ישראל מכל צרותיו**.

או יאמר [יט] ראה אויבי כי רבו בבנים ונכסים שהכל כחמס בידם, ואותי **שנאת חמס שנאוני**, שאומרים כי אשר לי חמס הוא בידי משאול. **[כ] שמרה נפשי כו'** שלא אהרוג בהם, **והצילני** את גופי שלא אהרג בידם. וממה שאיני מקיים הבא להורגך השכם להורגו, רק **חסיתי בך** שתעשה דיני, **אל אבוש** במה **שחסיתי בך**. כי אדרבה התם שיש בי שאיני מהרהר על כי **[יט] אויבי רבו**, ומידה כנגד מידה **[כא] תם ויושר יצרוני** שהיו בי כאשר **קויתיך** לפני הבכאים עד שומעי **קול הצעדה בראשי הבכאים** (שמואל - ב ה), כי **התום ויושר יצרוני** שלא אפול, והיכן היה הלא הוא **כי קויתיך** כמדובר.

ושמא תאמר למה אחוש אם אמותה הפעם, כי להיותם בעלי בחירה לא אמנעם ואתה לא תפסיד כי תהיה כפרה על כל ישראל, לא יצדק שאהיה כפרה על אשר שנאוני, ואם שאר ישראל צריכים כפרה ליפדות מאשמותם, אתה ממקום אחר **[כב] פדה אלוהים את ישראל מכל צרותיו**.

פרק כו

א לדוד שפטני יהוה כי-אני בתמי הלכתי וביהוה בטחתי לא אָמַעַד :
ב בחנני יהוה ונסני (צָרֹפָה) [צָרְפָה] כליותי ולבי :

(א) לדוד שפטני ה' כו'. הנה אמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין קז א) שדוד המלך ע"ה ביקש מהקב"ה שיאמרו אלוהי דוד, אמר לו הקדוש ברוך הוא האבות נסיתים ואתה לא נסיתך, אמר לו **(ב) בחנני ה' ונסני**.

והנה לפי הנראה מהמפרשים כי מזמור זה היה אחר מעשהו עם בת שבע שנסוהו ולא עמד בנסיון, ולפי זה יאמר **לדוד כו'** בענין מאמרם ז"ל (עבודה זרה ד ב) שאמרו לא היו ישראל ראויים לאותו מעשה ולא היה דוד ראוי לאותו מעשה, אלא שאם יחטא יחיד אומרים לו כלך אצל דוד כו', וביארנו במקומו (פרק יז) כי אומרם לא היה ראוי לאותו מעשה הוא שלא חטא תחילה חטא שעל ידו היה ראוי לבוא חטא זה על ידו, כענין עבירה גוררת עבירה, כי אם שלא קדם לו עוון אשר חטא שיהיה ראוי לאותו מעשה, וזהו לא היה דוד ראוי כו'.

ובזה יאמר **לדוד** כלומר להיות ענין זה **לדוד** שלא היה ראוי לאותו מעשה, לכן **שפטני ה'** מידת רחמים ולא מידת הדין, ופירש ואמר מה שאמרתי **לדוד**, הוא, **כי אני בתומי הלכתי** לשאול תכנה אלוהותך עלי, ולא השיאתני איזו עבירה לגרור לי אחרת, **ובה' בטחתי** לאמר **לא אמעד [ב] בחנני ה' כו'**, כי אעמוד בניסיוני.

אמנם לפי פשוטו של מקרא באומרו **בחנני ה' כו'** יורה כי ידברו הכתובים על עת בוא דברו לפניו יתברך לאמר לו שיאמר לו אלוהי דוד כאשר יאמרו אלוהי אברהם אלוהי יצחק ואלוהי יעקב, ואמר על תשובתו יתברך **בחנני ה'** כלומר גם אני כהם. ולפי זה יאמר **שפטני ה' כו'**, על דבר מה ששמעתי אומרים על פסוק (בראשית כח כא) **והיה ה' לי לאלוהים**, שאמר אז אהיה כל כך מתנהג בחסידות, שגם שאפילו מידת הרחמים יהפך לי "לאלוהים" שהוא דין, לא אירא.

וזה יאמר פה **[א] שפטני ה'** שגם ה' יתהפך לי לדיין ולא אירא לבלתי היות זכאי בדיני זה, והוא כי לא גרעתי מהאבות לכנות שם אלוהותך עלי, כי הלא **אני בתומי הלכתי כו'**, והוא כי הלא יתרון האבות הוא שלא היו צריכים סעד לתומכם כנח שנאמר בו **את האלוהים התהלך נח** (בראשית ו ט) כי היה צריך סעד לתומכו, אלא שמעצמם מתהלכים לתומם כמה דאת אמר (בראשית יז א) **התהלך לפני**, (בראשית כד מ) **אשר התהלכתי לפניו** (בראשית רבה ל י), וגם אני כהם כי **אני בתומי הלכתי** שלא הוצרכתי סעד לתומי, כי אם **בתומי** של עצמי **הלכתי**.

וגם לא היה פחד אם תכנה אלוהותך עלי גם בחיי אולי אטה אשורי מני הדרך הטובה, שעל כן אין הקדוש ברוך הוא מייחד שמו על הצדיקים (תנחומא תולדות ז) כי הן **בקדושו לא יאמין**, וזהו **ובה' בטחתי לא אמעד** באופן שתוכל לכנות שמך עלי לומר אלוהי דוד כי **לא אמעד**.

ואם בחנת אותם **[ב] בחנני ה'** גם אני **ונסני**, והוא מה שכתבנו פרשת וירא על מאמרי רבותינו ז"ל (בראשית רבה נה ב) על פסוק ה' **צדיק יבחן** (תהלים יא ה) שהביאו שני משלים:

אחד לקדר שעל הקדרה שידוע שהיא בריאה מכה בה,
ומשל הפשתני שכשפשתנו יפה מכה בו שמשתבח כו',

כי לאחד משתי סבות ינסה יודע תעלומות את הצדיק,

או להראות את העולם צדקתו כקדר כי מכה בקדרה השלימה שיראו הרואים ויקנו אותה. **שנית**, למען צרף אותו להשביחו, כי מאז ישאר יצרו נכנע לפניו, ועוד לא ירים ראש לעצור כח להחטיאו עוד.

ואמר דוד **בחנני** שהוא המציאות הראשון שהוא כאבן בוחן שיבחנו בה הזהב והכסף להראות את העם את יופי הזהב והכסף, ופירשו ז"ל (עיין **בראשית רבה** נה א) נסה את אברהם (בראשית כב א) לשון נשיאות שהסמ"ך מתחלף בשי"ן ביקש הקדוש ברוך הוא לנשאו בעולם שידעו צדקתו, וזה יאמר **בחנני ה'** באבן בוחן **ונסני** כמה דאת אמר **נסה את אברהם**, שהוא לנשאו על ידי מה שיבחן בזה, וזהו **ונסני** שיהיה הבוחן לנשאני כאשר היה באברהם, כמו שאמרו ז"ל (**בראשית רבה** נה א) שעשה למען הודיע צדקתו את העולם.

ואם עדיין צריך לצרפני הוא מן הבחינה השנית וגם **צרפה כו'**, לומר אם כבר צדיק אני **בחנני ה'**, ואם עדיין צריך צירוף צרפה שני דברים: **אחת**, **כליותי** שאדמה לאברהם שאמרו רבותינו ז"ל (**בראשית רבה** סא א) שהיו שתי כליותיו נובעות חכמה, **וגם לבי** לבלתי הרהר בשום דבר שהוא צד שוה בכל שלשת האבות.

ג כי חסדך לנגד עיני והתהלכתי באמתך :

ד לא-ישבתי עם-מת-ישוא ועם-נעלמים לא אבוא :

ה שנאתי קהל מרעים ועם-רשעים לא אשב :

(ג) **כי חסדך לנגד עיני כו'**. הלא אמרתי [א] **כי אני בתמי הלכתי** שלא הוצרכתי סעד לתומי, ראה נא כי כן היה, כי הלא חסדך שבו בראת העולם כי **עולם חסד יבנה** (תהלים פט ג) לבלתי דקדק הרבה במעשה בני האדם, גם אם לא יתכשרו מעשיהם לגמרי, כענין היות להם איזו פניה, הנה זה היה לנגד עיני, באופן היה אפשר לי להטות בצד - מה מנקודת אמתך באיזו פניה בסמך חסדך, אך לא כן עשיתי, רק **והתהלכתי באמתך** מה שהוא אמת לפניך בעצם.

או יאמר **כי חסדך כו'** במאמרם ז"ל (**ילקוט שמואל** רמז קלג) על פסוק (תהלים קטז יא) **אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב**, כי בראות דוד את עצמו בצערי מות, אמר היתכן כי משחני ה' למלך ואני נרדף להמית ואין לי מנוחה והיכן היא מלכותי, על כן היה אומר כי אין זה כי אם שכל האדם אפילו שמואל הנביא כוזב ולא שלחו ה' למשחני.

והנה מגודל הצער היה אפשר להרהר חס וחלילה כלפי מעלה ששב מאשר שלח למושחו וכיוצא, ואדרבה לא הרהר רק בשמואל. וזה אומרו ראה נא ה' איך אני מתנהג בתום, **כי** הלא **חסדך** שמשחתני למלך היה **לנגד עיני**, שהיתה המשיחה במקום הנחת התפילין שהוא נקרא בין העינים, ועם כל זה לא הרהרתי בהיותי מטולטל ונרדף באמתך כי לא הרהרתי רק באמתת שמואל שהוא אדם ולא א-ל, אך לא ברך א-ל, **כי לא איש א-ל ויכזב**, וזהו **והתהלכתי** שהייתי מתהלך ומטולטל ותמיד **באמתך**.

(ד) לא ישבתי עם מתי כו'. גם אשר אמרתי **[א]** שהייתי בוטח בה' שלא אמעד מכאן ואילך בעוון אשר חטא, הנה כי כן הוא, כי הלא אין אדם חוטא כי אם לאחד משתי סבות: **או** מפאת יצרו כי רע ומר הוא ומתגבר עליו, **או** מהתחבר לאנשים ריקים או רשעים.

והנה על צד היצר הרע כבר אמרתי כי משועבד הוא אלי, כי **[ג] התהלכתי באמתך [א] כי בתומי הלכתי**, וגם לענין התחבר עם אנשים אשר לא טובים גם זה אין לי, כי הלא כל ימי **[ד] לא ישבתי עם מתי שוא** המתעסקים בשוא הבלי העולם רק עם תופסי התורה.

ועוד אהיה נזהר מכאן והלאה, כי גם **עם נעלמים** אשר אין נגלה בעצם אם הם **מתי שוא** שהם נעלמים ואדם מסתפק בהם, גם איתם **לא אבוא** מכאן והלאה כי אשתמר מן הספק, באופן **שלא אמעד**. ואם כן אחר **שעם מתי שוא** שאינם מרעים לבריות ולא **(ה) עם רשעים** לשמים רק עוסקים בהבלי העולם, נשמרתי, כל שכן שלא אתחבר לרשעים כי שנואים הם אצלי, כי הלא **שנאתי קהל מרעים** שהם מרעים לבריות, ומכל שכן שעם רשעים לשמים שאשתמר **ולא אשב** עמהם, באופן שעל ידי כן **לא אמעד**.

או שיעור הכתוב שנושא קל וחומר ואומר, אם **[ד] מתי שוא ונעלמים** שהם **[ה] קהל מרעים** לבריות שנאתי, ואם כן ודאי **שעם רשעים** לשמים **לא אשב** כי קל וחומר הדברים.

ו אַרְחֵץ בְּנִקְיוֹן כְּפִי וְאֶסְבְּבָה אֶת-מִזְבְּחֶךָ יְהוָה :

ז לִשְׁמַע בְּקוֹל תוֹדָה וְלִסְפֹּר כָּל-נִפְלְאוֹתֶיךָ :

ח יְהוָה אֱהַבְתִּי מְעוֹן בֵּיתְךָ וּמְקוֹם מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ :

(ו) ארחץ בנקיון כפי כו'. הנה אמרו רבותינו ז"ל (ילקוט שמואל רמז קמה) על פסוק (דברי הימים א כה ח) **כי דמים רבים שפכת לפני, שכשאמר לו הוא יתברך אתה לא תבנה הבית**

כי דמים רבים שפכת, השיב דוד ואמר האם יש בי עוון על שפכי דמי הגוים, ואמר לו הקדוש ברוך הוא "לפני", כלומר הרי הם כאילו דם קרבנות הקרבת על המזבח לפני.

ובזה נבוא אל ענין הכתוב, והוא כי זה שלמדונו רבותינו ז"ל פירוש הכתוב, שהוא יתברך אמר לו שהיו דמים ששפך כדם קרבנות, הוא עצמו מלמד לנו דוד עצמו, והוא כי אמר הלא אמרתי [א] כי אני בתמי הלכתי [ב] ובחנני ה' כו', והלא אם יאמר איש הלא דחה אותך הוא יתברך מלבנות בית המקדש על כי דמים רבים שפכת, הרי שאינך נקי כפים לפניו, ואיך עלה על לבך להדמות אל האבות לכנות אלוהותו יתברך עליך ושיבחך וינסך כי התהלכת באמתו יתברך.

לזה אמר הנה לא לבלתי נקי כפים חשבני ה' באומרו כי דמים רבים שפכת לפני, כי אם אדרבה לדם חטאות, כי הלא טנופת דם הכפים ארחץ בנקיון הלב וטוב הכוונה שהיתה להפיל אויבי ה', ובזה יחשבו לי כמסבב מזבחך ה' בדם חטאות הצבור שהם בסיבוב המזבח לתת ארבע מתנות על ארבע קרנות למזבח, כמאמר התנא (זבחים נג א) עלה בכבש ופנה לסובב ובא לו לקרן דרומית מזרחית צפונית מערבית מערבית דרומית, וזהו ואסובבה את מזבחך ה', כי בטוב הכונה אני כמסבב מזבחך כי לדם קרבנות יחשב לי דמם של רשעים.

ואם יאמר אדם אם כן איפה שכל דמים רבים ששפכת היו לך כחטאות וקרבות כפרה, אם כן למה זה שמת לבך והשתדלת שיבנה בית המקדש בימך, ומה גם כי דמית עצמך אל האבות והם לא היו צריכים בית המקדש כי הן הם המרכבה, אך הלא יראה כי היה הדבר למען יהיו לרצון קרבנות כפרת אשמותיך שם נגד שער השמים מכוון לשבתו יתברך.

על כן הנני בא ואומר, כי לא כן הוא, כי אם על שני דברים:

אחד, להקריב תודות על כל הטובות אשר גמלתני, וגם לספר שם כל נפלאותיך לפני כל ישראל העומדים שם בבית ה'. וזהו לשמיע כו' לומר כדי לשמיע בקול תודה שהוא הדבר האחד.

וגם לספר כל נפלאותיך, הוא מה (ח) שה' אהבתי מעוון ביתך ומקום משכן כבודך, אך לא להקריב קרבנות על עוון.

והנה זה הוא שיעור הכתובים, ולהתכת תיבות אלו באומרו מעוון ביתך וכו' ומקום כו' שיראה כפל ענין במלות שונות שהם שתי קושיות, יהיה, שאמר הן ידעתי כי הלא הוא דבר מתמיה כי האמנם ישב אלוהים על הארץ, אך אין זה כי אם כענין הנה מקום אתי (שמות לג

(כא) שהמקום הוא אתו יתברך ולא שהוא יתברך במקום, וכמאמרם ז"ל (בראשית רבה סח ט) **מענה אלוהי קדם** (דברים לג כז) הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו.

על דרך זה אמר דוד, ה' שהוא מציאותך הגדול והנורא איני אומר שאהבתי מעונך, כי אדרבה אתה **מעוון** המקדש ואין המקדש מעונך, כי אם אהבתי מה שהוא **מעוון** של **ביתך** אשר אתה הוא כי אתה מעוון של הבית, וגם מה שיש בבית הוא התפשטות הנקרא כבוד, וזהו **מקום משכן כבודך** התפשטותך שהוא הבית עצמו.

או יאמר מאמרנו במקומות אחרים, כי בית המקדש של מעלה משתלשל איכותו למטה בבית המקדש התחתון כמאמר הכתוב **בנה בניתי בית זבול לך** (מלכים א ח יג) ושעל כן היו **עומדים צפופים ומשתחיים רווחים** (אבות ה ה) כמפורש אצלנו יפה במזמור **שמחתי באומרים לי** (להלן קכב) בסייעתא דשמיא.

ובזה יאמר ה' **אהבתי מעוון ביתך** הוא כללות **בית המקדש של מטה**, שהוא **מעוון** של **ביתך** המיוחד הוא **בית המקדש של מעלה** כי רוחני וקדוש הוא מתייחס אל בית ה', ועל הכל **אהבתי מקום משכן כבודך** הוא בית קדש הקדשים.

ט אל-תִּאֶסֶף עִם-חַטָּאִים נִפְשֵׁי וְעַם-אֲנָשֵׁי דְמִים חַיִּי :

י אֲשֶׁר-בִּידֵיהֶם זְמָה וַיִּמְיַנֵּם מְלֶאֶה שַׁחַד :

יא וְאֲנִי בְּתַמִּי אֶלֶךְ פְּדֹנִי וְחַנּוּנִי :

יב רַגְלֵי עֲמִידָה בְּמִישׁוֹר בְּמִקְהָלִים אֲבָרֶךְ יְהוָה :

(ט) **אל תאסוף עם חטאים נפשי כו'.** במאמר ברוריה לרבי מאיר מי כתיב חוטאים **חטאים** כתיב (ברכות י א), הנה נראה כי לדעתה וגם כאשר נראה שהגמרא מסכים בדבר, הוא כי פירוש חטאים הוא מציאות החטאות שאדם חוטא. ואחשבה שקראם הכתוב לשון זכר ולא אמר חטאות כמה דאת אמר (איוב יג כג) **כמה לי עונות וחטאות**, לרמוז אל המשחיתים שנעשים מהם המקטרגים לפניו יתברך.

ונבוא אל הענין, אמר **אל תאסוף עם חטאים נפשי** שלא תאספנה בקרב ימים באופן תאסוף עם היות עמה חטאים עדיין, עד שאשוב מהם ויתמו חטאים מן העולם. ובכלל החטאים שאני צריך להסיר מעלי הוא, כי **ועם אנשי דמים** שהיו **חיי** אתם גדל עמהם, הם **(י) אשר בידיהם זמה** שהיה בא לידם דין זמה לדון, **וימינם מלאה שוחד** לחפות הזמה, ואפשר לי ללמוד ממעשיהם, אף על פי כן לא אלמוד. וזהו **ועם אנשי דמים חיי** בעולם הזה, וגם **אשר בידיהם**

זמה וימינם מלאה שוחד לחפות על דבר ערוה שהיה לי לחרוד ולצווח כי כרוכיא ולא עשיתי, כי אם **(יא) ואני בתמי** הייתי הולך רואה ושותק, לזה אני צריך כפרה כיתר חטאים טרם אמות. אך לומר שמא למידתי ממעשיהם לעשות כן גם אני, זה איני צריך כי הלא **(יב) רגלי עמדה במישור** כי רגלי חסידיו שמר ה', ועל כן במקום שני **מקהלים**, כאשר יעשה יתברך סעודה לצדיקים שיהא אז שני מקהלים פמליא של מעלה שעמו יתברך והצדיקים, אזכה **שאברך ה'** שינתן לי כוס של ברכה ואני אברך (עי' פסחים קיט ב).

פרק כז

א לדוד יהוה אורי וישעי ממי אירא יהוה מעוז חיי ממי אפחד :
ב בקרב עלי מרעים לאכל את-בשרי צרי ואיבי לי המה כשלו ונפלו :
ג אם-תחנה עלי מחנה לא-יירא לבי אם-תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח :

(א) לדוד ה' אורי וישעי וכו'. ידוע כי האדם הוא הנפש ולא הבשר, אך הבשר יקרא בשר אדם (שמות ל לב) כי הוא בשר ולא רוח, ולכן בדברו על הנפש אמר **אורי וישעי כו'** אכן בדברו על גופו אמר **(ב) לאכול את בשרי.**

ונבוא אל הענין, והוא כי הנה עודנו עומד בצרת ענין בת שבע שנמשך לו תגרת אויביו הקרובים אליו האומרים לפניו הבא על אשת איש מיתתו במה ומכעיסים אותו בבית מדרשו כמאמר רבותינו ז"ל (בבא מציעא נט א), והנה ידוע כי קודם ענין בת שבע שאל מאת ה' שיבנה בית המקדש בימיו ולא הודה לו הוא יתברך, ואחר זמן היה ענין בת שבע.

ושעור ענין כוונתו במזמור הזה היא, כי הנה שני מיני אויבים יש לאדם:
אחד אויב הנפש, כי יצר הרע וכל כוחות טומאה שנעשו בעבירות אשר עשה שכל אחת מהנה כאיש מלחמה עומדת לגרור לו עבירה אחרת יום יום לאבד את נפשו,
ויש סוג שני והוא **אויבי הגוף** עורכי מלחמה מבקשים להרגו כדרך המלכים נועדו להלחם איש באיש ממלכה בממלכה.
 והנה לדוד היה **סוג שלישי**, והוא **אויביו סביבותיו** כדואג ואחיתופל ודומיהם המלבינים פניו ומכעיסים אותו.

ואמר דוד כי הנה על הסוגים הראשונים לא היה מצטער, כי באשר ה' היה בעזרו לא יירא לא מצרת הנפש ולא מצרת הגוף, אך על השלישית היה אומר כי מי יתן והיה הוא יתברך נתן

את שאלתו הקדומה אשר שאל מאז שיבנה בית המקדש בימיו, שהיה פורש מבני אדם ויושב בבית המקדש כל היום בערב הוא בא אל ביתו ובכל בקר שב על משמרתו **בבית ה'** יום יום **כל ימי חייו**, ואז יראו אויביו ויבושו, כי זיכהו ה' לבנות את ביתו להיות בן בית לה', ואז ינוח לו מתגרתם. ולא על דאגתו היה צר לו, כי אם פן רגע אחד בשמעו רוע דבריהם יחרה אפו וחמת מלך תבער בו לעשות בהם משפט ואולי לא יישר בעיני ה' ומצאהו עוון.

ונבוא אל התכת הכתובים בכוונה הנזכרת, והוא כי אמר הנה משני סוגי האויבים:
אחד אשר הם לנפש להחטיאה,

שני אשר הם לגוף להמיתו, אין לי פחד, כי הלא **(א) לדוד ה' כו'** כלומר כיון שלדוד ה' שה' אתו, הוא **אורי** להאיר לפני ללכת במצותיו, **וישעי** לינצל מתגרת היצר הרע ומכל כוחות טומאת עבירות אשר עשיתי המקטרגים עלי ועומדים להחטיאני, ועל כן **ממי אירא** מי יוכל להחטיאני, וזה הוא על הנוגע אל הנפש אשר בדברו עליה אינו אומר "אור נפשי" כי אם **אורי** כי האדם הוא הנפש. וגם על אויבי גופי ומבקשים לקפח חיי מן העולם הזה, גם מזה **לא אירא** כי הלא כאשר **ה' מעוז חיי ממי אפחד**.

ושמא תאמר הלא אפשר על ידי פריצים ומריעים בעלי בחירה, פן בחרב יצאו לקראתך שעל חפשיות הבחירה לא ימנעם ה', אין זה כלום, כי הלא **(ב) בקרוב עלי מרעים** אין הצרה כל כך גדולה, כי אינה צרה לנפש כי לא יוכלו רק **לאכול את בשרי**, כי אין שליטת אויב כי אם לגוף אך לא יוכלו על הנפש.

ולא עוד כי אם גם שהם בעלי בחירה ממנה אוושע והמרעים יכרעו ויפולו, והוא כי אחר **שצרי** **ואויבי** הם צרי ואויבי הנפש הם המשחיתים שנבראו באשמותי הם **לי** כלומר שלי כמה דאת אמר (חגי ב ח) **לי הכסף ולי הזהב**, וכן כל לי שבמקרא שהוא כאומר שלי. והענין כי גם מי שיש לו עוונות וברא במ משחיתים ושב מאהבה מסיק בגמרא כי נהפכו לו העוונות לזכויות והקטיגורים לסניגורים כמאמר רבי שמעון בן לקיש (יומא פו ב) גדולה תשובה שזדונות נעשים כזכויות, כי נהפכים המקטרגים לסניגורים ולאובים.

הנה אז **המרעים** לא יוכלו **לאכול את בשרי**.

ולא עוד כי בהיות **שצרי ואויבי** של הנפש הם **לי** שלי שעשיתים שלי תחת היותם אויבי, אז המרעים הנזכרים **כשלו ונפלו** שלא ישליט ה' את הבעלי בחירה באדם אלא בהמצא בו שמץ עוון אך לא בהפכו זדונות לזכויות, ויקרם כנבוכדנאצר וחבריו עם חנניה וחבריו שלא הוסרה בחירת נבוכדנאצר כי עשה וכלה רעתו **וישליכם אל גו אתון נורא יקידתא** (דניאל ג ו) ואחר כך הצילם הוא יתברך ברחמיו, באופן שלא נשאר לנבוכדנאצר רק העוון והעונש, כן אלה

כשלו בעוון **ונפלו** בעונשו ואני אנצל. ובזה מלת **המה** אינה מיותרת כי חוזר אל המרעים שהזכיר תחילה.

והנה סימן יש בידי, והוא כי **(ג) אם תחנה עלי מחנה** הוא בהזכיר מאמרם ז"ל (ברכות ס א) על ההוא תלמיד דהוה מירתת אמר לו רבו חטאה את דכתיב (ישעיה לג יד) **פחדו בציון חטאים כו'**, וכן כתבנו על פסוק (בראשית לב ח) **ויירא יעקב מאד ויצר לו**, כי בראות יעקב שהיה לו מורא בלבו מעשיו היצר לו על המורא, באומרו אם לא שיש עלי איזה חטא או שאני חייב לאחי על מה שלקחתי ממנו הברכה לא היתה יראה נופלת עלי, וזהו **"ויירא יעקב מאד"** ואז **"ויצר לו"** על היראה שנפלה עליו באומרו כי היא הוראת חטא.

ועל דרך זה תהיה כוונת דוד באומרו הנה כאשר **תחנה עלי מחנה** שחונה נגדי מרחוק, אני רואה **שלא יירא לבי** כי אין מורא נופלת בלבי, אז אני מתחזק באומרי כי אין עלי חטא להפחיד לבי, ועל כן כשתקום **עלי מלחמה** מהמחנה ההוא, **בזאת אני בוטח**, בהוראה זו שראיתי שִׁמְרָאוֹת המחנה חונה עלי אין יראה בלבי **אני בוטח** שאנצח המלחמה. באופן שמשני הסוגים של האויבים איני מיצר כלל.

ד אחת שאלתי מאת-יהוה אותה אבקש שבתי בבית-יהוה כל-ימי חיי לחזות בנעם-יהוה ולבקר בהיכלו :
ה כי יצפני (בסכה) [בסכו] ביום רעה יסתירני בסתר אהלו בצור ירוממני :
ו ועתה ירום ראשי על-איבי סביבותי ואצבחה באהלו זבחי תרועה אשירה ואזמרה ליהוה :
ז שמע-יהוה קולי אקרא וננני וענני :

ועם כל זה **(ד) אחת שאלתי מאת ה'** זה ימים שהיא לבנות אני בית המקדש ולא הודה לי ה'. ועתה אותה אבקש והיא לפרוש מבני אדם שהוא **שבתי בבית ה' כל ימי חיי** ולא אמר שבת כי אם **שבתי**, לרמוז שאליו בייחוד יש לו ישיבה בעזרה כנודע מרבותינו ז"ל (יומא כה א) כי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, ועל ידי כן הייתי יכול להתמיד שם, מה שאין כן אם היה מלך זולתי כשאלו דומה לו אשר לא מיהודה כמוני וכל מלכי בית דוד. ולא אטפל בשום דבר עם בני אדם כי אם **לחזות בנעם ה'** שמחזה **ש-ד-י אחזה** על ידי התמידתי שם, שהוא השגת אושר לנפש ושאוב מנעם ה' העליון הנשפע שם מלמעלה, וגם הגוף כי יבקר בהיכלו בכל בקר, וזהו **ולבקר בהיכלו** למטה.

ואין בקשתי זאת למען ייטב לנפשי על ידי כן בהסתלקי מן העולם, כי הלא לזה איני צריך כי ידעתי כי במותי ייטב לי בין ביום המות בין אחרי כן, בין בעולם העליון בין בתחתון. **(ה) כי הנה יצפנני בסכה** הוא סוכת שלומו **ביום רעה** הוא יום המות. וגם אחרי כן **יסתירני בסתר אהל** הוא בחביון רוחניות הנסתר של בית המקדש הוא העליון שהוא סתר של אהל זה של מטה. ולא בלבד בעולם העליון כי אם למטה גם לגוף שהוא **בצור** הקבר הנתון במערת צור שם **ירוממני**, כי תורתו בשכבי תשמור עלי ויהיו שפתותי דובבות. ומה גם כי דוד מלך ישראל חי וקיים (ראש השנה כה א).

אך מה שהייתי מבקש הוא, כי **(ו) ועתה** על ידי הבנות בית המקדש על ידי, **ירום ראשי על אויבי סביבותי** הם דואג ואחיתופל ושמעי בן גרא וכיוצא, שהם אויבי סביבותי בבית המדרש הפוערים עלי בפיהם, כי מה שעתידי להכיר אחרי מותי כי טוב בעיני ה' אני, יכירו מעתה כי יראו שבית המקדש נבנה על ידי, כי אין זה רק באשר ה' אתי שמשרה שכינה במעשה ידי, באופן **ירום** עליהם **ראשי** ולא ישובו לכסלה לרודפני עוד.

ואל יחשדני שומע כי לכונת התגדל והשתרר עליהם ועל זולתם אני אומר זה שיבנה בית המקדש על ידי, כי הלא אדרבא אז אכנע **ואזבחה באהל זבחי תרועה** והכנעה. ומה שאשירה ואזמרה לא על הנוגע אלי, כי אם **לה'** שהוא על העשות רצונו יתברך שמתחילת ברייתו של עולם נתאזה שתהיה לו דירה בתחתונים ונעשה רצונו **(תנחומא בחוקותי ג)**, וזהו **אשירה ואזמרה לה'**, כלומר כי כל כוונת הענין אינו אלא שאתבודד **לחזות בנועם ה'**, ויכנעו אויבי סביבותי הרודפים אותי ומחללים את ה' חלילה ולא יחטאו עוד.

(ז) שמע ה' קולי אקרא כו'. אמר הנה עד כה הייתי מבקש יבנה בית המקדש בימי, **וירום ראשי על אויבי סביבותי**, ואשקוט מתגרת חללים את ה', אך בראות כי אין נעשית בקשתי, אני אומר לבקש לי דרך אחרת ועליה אני מחלה פניך, ואומר **שמע ה' קולי אקרא וכו'** לעשות בקשתי זאת **וחנני וענני**, ופירש שאלתו והיא **(ט) אל תסתר פניך ממני וכו'** כאשר נבאר בס"ד.

והתכת התיבות באומרו **שמע כו'** יאמר מאמר הכתוב (ישעיה סד כד) **טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע**, כי השמיעה בעוד הדבור הווה והעניה היא טרם יקראו. וזהו **שמע ה' קולי** כשאקרא זה הוא עתיד, כי עדיין אינני קורא, אך מעתה שהוא טרם אקרא, **וחנני וענני** עם היותי יחיד, כי המקרא ההוא נאמר לשון רבים וזה לשון יחיד, ועל כן אמר לשון חן **וחנני**.

או יאמר ענין פסוק (תהלים כא ג) **תאות לבו כו' וארשת כו'**, וזהו **שמע ה' קולי כשאקרא**, עם שמעתה טרם אקרא אני מבקש, **וחנני וענני** לא תמנע אחרי כן משמוע אל התפילה. או יאמר דרכך הוא לשלמים שטרם יקראו כו' אני איני מחשיב עצמי לכלל זה, רק שתשמע כשאקרא ואז **וחנני וענני**.

ח לך אמר לבי בקשו פני את-פניך יהוה אבקש :
ט אל-תסתר פניך ממני אל-תט באף עבדך עזרתי היית אל-תטשני ואל-תעזבני אלהי
ישעי :
י כי-אבי ואמי עזבוני יהוה יאספני :

וטרם יגלה שאלתו שהיא **(ט) אל תסתר פניך ממני וכו' הקדים ואמר (ח) לך אמר לבי כו'**. והוא כי הנה דרך אנשים היא לומר כי אין צריך האדם לשלמות כשרונו כי אם היות לבו שלם עם ה', ואין צריך יותר, כי בזה הכל יהיה לו ולא ימוט בכשרון, אך הירא את דבר ה' לא יבטח בזה בלבד, כי אם גם יבקש יהיו פני ה' אתו ולא יסתר מלפניו, ובזה יבטח שלא תקרנו שגגת עוון. וזהו **לך אמר לבי כו'** והוא לומר הנה לך כלומר כדבר הנוגע לך לעבודתך **אמר לבי אל רוחי ואברי אינכם צריכים רק שתבקשו פני**, כי בהיות שפני הלב עם ה' שוב לא יחטאו בשום דבר.

אך אני לא אמרתי די בזה, כי אם **את פניך ה' אבקש**, יהיו פניך אתי לבלתי אחטא וזהו **את פניך ה' אבקש**. וזו היא שאלתי, הלא היא **[ט] אל תסתר פניך ממני** מהיותם תמיד עמי לבלתי אחטא, ועיקר בקשתי זאת היא **אל תט באף בעת היות באף עבדך**, שהוא בעת היותו בכעס נגד אויבי סביבותי הנזכרים פן ארדוף אותם ואהרגם ואולי אבוא בדם נפש בלתי בת מות וחטאתי לה' המסתיר פניו.

ועם היות שעד כה **עזרתי היית** כשנרדפתי משאול, שלא בלבד לא הסתרת פניך כי אם שגם עזרתני, ירא אני עתה **אל תטשני כו'** פן מה שתטה מעט ממני באומרי **אל תט כו'** תבוא גם לנטוש אותי שהיא יותר מהטיה, ומן הנטישה אבוא אל גדולה הימנה, והיא **ואל תעזבני** לגמרי, שהוא כי על ידי מה שאחטא באף בהטותך ממני אבוא לכלל טעות שעליו תרחק יותר מהטיה, עד גדר שתטשני וממנה עד גדר שתעזבני, כי העזיבה גדולה מהנטישה.

והטעם שלא אבטח גם עתה שתעזרני כמאז, הוא, כי הנה אז **עזרתי היית** אתה שם הרחמים שהזכרתי, אך ירא אני פן מידת הדין שהוא שם אלוהים תקטרג עלי, וזהו **אלוהי ישעי** כי על מה שהושיעני פעמים רבות אולי אכלתי זכותי וימצא מקום לקטרג.

או יאמר אל תעזבני כי הלא אתה אלוהי ישעי, כי אחר שאחטא ואהיה מסור ביד יצרי עדי אובד מי יעמוד לי להושיעני, הלא אין לי אלא אתה כי אתה אלוהי ישעי, לכן טוב טוב הוא תצילני מעתה בהיות תמיד פניך אתי לבלתי אחטא, משאחטא ותצטרך אחר אבדי לרפאתני, וזהו כי אתה אלוהי ישעי.

ולא בלבד מעתה (י) כי אם מראשיתי, כי הלא שלשה שותפין יש באדם אביו ואמו והקב"ה (קידושין ל ב), והנה חלק אבי ואמי שהוא הגוף בהיותי עתיד להיות נפל מה יכלו לעשות בחלקם הלא עזבוני, כי מאז נתן כל אחד חלקו עזבוני כי אין לאל ידם, וה' יאספני כי זולת שנות אדם הראשון הוצרך יתברך לקחת מעט משנות אברהם ומעט מיעקב ומעט מיוסף, הנה כי הוא יתברך אלוהי ישעי בעצם שאסף חיי ממקומות רבים. וזהו כי אבי כו' וה' יאספני.

יא הורני יהוה דרכך ונחני בארח מישור למען שורך :
 יב אל-תתנני בנפש צרי כי קמו-בי עדי-שקר ויפח חמס :
 יג לולא האמנתי לראות בטוב-יהוה בארץ חיים :
 יד קוה אל-יהוה חזק ואמץ לבך וקוה אל-יהוה:

(יא) הורני ה' דרכך וכו'. הנה עד כה חילה פניו יתברך יהיו פניו אתו באומרו [ח] את פניך ה' אבקש, ואחר כך ביקש שאלה שנית, והוא כי אחר שיהיו פניו יתברך אתו אל יסתר פניו ממנו, אפילו הטית - מה כאומרו [ט] אל תט באף וכו' פן מזה יבוא לנטישה ולעזיבה לגמרי כמדובר, פן בעת שיכעוס על אויביו סביבותיו המקנטרים אותו באומרם הבא על אשת איש מיתתו במה, וכיוצא בזה. עתה אחרי אומרו [י] כי אבי ואמי עזבוני וה' יאספני, אמר עוד שאלה שלישית אני מבקש, והיא הורני ה' דרכך זו הנזכר שהיא להיטיב גם את אשר לא הקדים לעשות טובה, כי אם אדרבה חטא לך, כי הלא בפעם הראשונה שבאתי לעולם חטאתי לך כי אדם הוא דוד (ילקוט הראובני), ואתה גמלתני טובה גדולה כי אבי ואמי עזבוני ואתה ה' אספתני מעט שנות מכל אחד מהאבות והחיותני שבעים שנה, על כן אני שואל ממך הורני ה' דרכך זו, שאעשה כן גם אני להרבות להיטיב את אשר הרע לי, וזו היא דרך רחבה המתייחסת לדרך.

ועוד תוסיף לי כי ונחני בארח מישור, שגם בדרכים צרים הנקראים אורח בערך הנקראת דרך, יהיה ארח מישור. והוא כי מישור הוא לעשות לפני משורת הדין כמו שנאמר (דברים ו יח) ועשית הישר והטוב זו לפני משורת הדין (רש"י שם), והעושים כן נקראים ישרים

הרואים את הפנים מכל שאר כתות הצדיקים (עי' לעיל סוף פרק יא). ועל מידה זו אמר **ונחני בארח מישור** הוא אורח ישרים.

והענין כי אין צריך לומר במה שמתייחס לדרך רחבה שהוא כי במה שאטיב להם לא ייצר לי כי אם כהולך ברחבה, כי אם גם באורח הצר שידחק לי במה שאטיב להם, גם בזה **נחני** ה' **למען שוררי** המסתכלים בי. כי לא יכירו כי טוב אני וטובתי שלימה במה שאטיב בנקרא דרך, שהוא כשאין מצרים לי, כי יאמרו כי להחניף בלבבי, אך בראות כי גם במה שצר לי ודוחק בדבר, ועם כל זה אני מתנהג בחסידות אז יודו האמת ואדרבה ילמדו לעשות כן גם הם.

(יב) **אל תתנני בנפש צרי וכו'.** אמר הנה נא הואלתי לעשות לפני מן השורה, שהוא כי גם לאשר מרעים לי ארבה להטיב כי תורני ה' **דרכך** כמדובר, והלא היה אפשר יצא מזה הטבה אחת, והיא שאם הם בעונם אשר הם טמאים וחטאים בנפשותם יהיו גורמים צרה שלא תבוא, אשר דרך ה' הוא ליטול רב שבהם לכפר בעד נפשם, אל תעשה לי כן בגלל חסידותי, להיטיב למצרים לי, כי אם **אל תתנני בנפש צרי** שאהיה ניתן לקרבן כפרה בעד נפשם, כי הלא יחטאו עוד, כי לא יאמרו כי צדיק אני ונתפס בעונם, כי אם ידינוני לחובה, **כי הלא קמו בי עדי שקר.** כי ידעו הכל כי מפורסם היה, כי כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו (שבת נו א), ובי לבדי **קמו עדי שקר** לומר כי באתי על אשת איש כאומרם אליו בהתעסקם על נגעים ואהלות הבא על אשת איש מיתתו במה (ב"מ נט א), כי אחשוב שלהורות כי לא ללשון הרע שהוא אחד מהדברים שהנגעים באים עליו (ערכין טז א) תחשב וגם לא לחושד בכשרים דקיימא לן דלוקה בגופו (יומא יט ב), כי אם שאמת יהגה חיכם, וזהו **כי קמו בי עדי שקר.** וההפחה והדבור שהייתי מפיה ואומר להם הוא **חמס**, כי כדבריהם כן הוא כי חמס חמסתי אשת זולתי, ואין תקנתי.

(יג) **לולא שהאמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים** הוא לעולם הבא. והוא מאמרם ז"ל (ב"מ נט א) שהיה משיב להם הבא על אשת איש בחנק ויש לו חלק לעולם הבא, וזהו אומרם **חמס** הוא בידי אשת רעי לולא שעם כל זה **האמנתי כו'** כי יש לי חלק לעולם הבא. כלומר ואם אתפש בעוון נפשם כל שכן שיתפקרו ויחזיקו ברשעתם לומר כי מיתתי ראה כי כשלתי בעוון אשת איש כדבריהם ויוסיפו על חטאתם פשע.

או שעור הכתוב בדרך הזה שאמר, **כי קמו בי עדי שקר** לומר שבאתי על אשת איש, **ויפח חמס**, שהיתה מתפשטת אמירת חמס זו בכל שחמסתי אשת זולתי, לולא היתה טענת אומרי הבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא, וזהו אומרם **ויפח חמס** לשון הווה לומר כי היה יפח וכדבר חמס עדותם זה, **לולא האמנתי לראות בטוב ה'** שעל כן בזה הייתי מבטל אמירתם זו כמדובר.

(יד) קוה אל ה' כו'. הנה כתבנו (יא) כי שלשה דברים שאל זו אחר זו בהדרגה כדרך העני המחזר:

ראשונה, [ח] את פניך ה' אבקש שיהיו פני ה' אתו.

שנית, שאחר היות פניו אתו אל יסתר פניו ממנו לשום סבה, וזהו אומרו [ט] אל תסתר פניך ממני אל תט באף עבדך שלא יטה ממנו בזמן כעס ואף, פן יצא באף מן השורה.
שלישית, שיהיה עמו להורות לו ולהנהיגו בדרך חסידות לפנים מן השורה, ועל זה אמר [יא] הורני ה' דרכך ונחני בארח מישור.

על שלש אלה רוח הקדש תשיב אמריה לו ותאמר:

על הראשונה, (יד) קוה אל ה' כי יהיה עמך שהוא יותר מאשר שאלת באמור [ח] את פניך ה' אבקש.

ועל השנית אמר חזק ויאמץ לבך, כלומר אשר שאלת שלא יסתיר ה' פניו ולא יטה באף עבדו שהוא בעת כעסך ואפך, לזה אני אומר לך אל תניח הכל אל ה', כי אם רק **חזק** לבלתי יהיה לך אף וכעס, ועל ידי כן **ויאמץ לבך** הוא יתברך יאמצהו לבלתי כעוס, כי בא ליטהר מסייעין אותו (יומא לח ב).

ועל השלישית והיא להתנהג בחסידות, אמר וקוה אל ה' יעשה גם את זה לך.

או יאמר הלא אמרת [ג] כי יש לך סימן כי כאשר תחנה עליך מחנה, ולבך חזק בלתי ירא, כי ה' עמך, הפך (ברכות ס א) ההוא תלמיד דהוה מרתת ואמרו לו חטאה את כי (ישעיה לג יד) פחדו בציון חטאים. והנה אפשר כי הרואה את לבו חזק ושמח כי תחנה עליו מחנה שמרוב שמחתו יבוא לחשוב כי כחו ועוצם ידו עשה לו חיל ואז ירחק הוא יתברך ממנו ח"ו ויתנהו ביד אויביו, על כן אומרת לו רוח הקדש **קוה אל ה',** ואם תראה כי **חזק ויאמץ לבך** אל תרף מלקוות לה' פן תרפה ממנו יתברך ויגרום החטא, כי אם שוב **וקוה אל ה'** תמיד ולא תבטח כי ראוי אתה וכבר הוא עמך ולא ירפך.

או מעין זה קוה אל ה' ואל תתייאש אם יתמהמה ותהרהר, רק **חזק, ועל ידי כן ויאמץ לבך** הוא יתברך יותר על שלך, ואל יהיה זה סיבה שתהרהר יותר אם יאחר אחר האומץ, כי היה בלבך כאילו כבר בא, רק **וקוה אל ה'** כי נאמן הוא, וזכות יחשב לך.

פרק כח

א לדוד אליך יהוה אקרא צורי אל-תחרש ממני פן-תחשה ממני ונמשלתי עם-יורדי בור :
ב שמע קול תחנוני בשועי אליך בנשאי ידי אל-דביר קדשך :

(א) לדוד אליך ה' אקרא וכו'.

הנה אומרו **תחרש** הוא שהוא כמחריש בלבד, אך אומרו **פן תחשה** הוא יותר שתיקה גדולה הימנה, שאין צריך לומר שאינו עונה את הקורא אותו, כי אם גם רואה שמצרים את קוראו ושותק כמה דאת אמר (ישעיה סד יא) **תחשה ותעננו עד מאד**.

והנה לבוא אל הענין, נזכיר מאמרנו על פסוק (ישעיה סה כד) **והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע**, והוא ענין פסוק (תהלים כא ג) **תאות לבו נתת לו וארשת שפתיו בל מנעת סלה**, והוא כי אם שני אוהבי המלך יבואו לפניו לשאול איש איש שאלתו ובקשתו, והמלך ידע טרם ידברו שאלת כל אחד, וגמר בלבו למלא חפצם, ולאחד יאמר אל תדבר דבר כי הלא טרם תקרא עניתך, ולשני יקשיב וישמע כל דברי שאלתו, את מי משניהם אוהב יותר, הוי אומר את השני, כי גם שתאותו נתן לו משתעשע בדברו אתו.

זה יאמר על הסוג השני **"תאות לבו נתת לו"** ועם כל זה **"וארשת שפתיו בל מנעת סלה"** כי אם רצית לשמוע מפיו. וזה אחשוב בפסוק **"והיה טרם יקראו ואני אענה"** ואתן לו תאותו, ועם כל זה **"עוד הם מדברים"** בתפילה **"ואני אשמע"**, ולא אומר להם החרישו ממני כי כבר ענית אתכם, שהוא כי אשתעשע בשמיעת קולכם.

וענין זה יאמר גם פה, שאומר **אליך ה' אקרא** שעדיין לא קראתי כי אם שאקרא, שהכונות עצמי לקרוא ולומר **צורי** שהוא התחלת התפילה, מיד טרם הקריאה **אל תחרש ממני** מלענות ולגזור הצלתי, פן ימשך שבבלתי ראות סימן שעניתני אפסיד הבטחון ואתיאש ואחטא בזה, באופן שגם **תחשה ממני** בהצר לי אויבי ואפול בידו, ונמשלתי בעיני הרואים **עם יורדי בור**, כי יאמרו כי עונותי לכדוני ויחטאו לה'. ואחר שעניתני טרם אקרא, אל תמנע מלשמוע שועתי אחרי כן, כי אם **(ב) שמע קול תחנוני**. ולא אמר תחנוני כי אם קול תחנוני, כלומר בזמן שאני משוע שהוא מַצְרָה לי, גם שתשית לבך להשתעשע לשמוע תפילתי, אל תדקדק עמי בכונותי אם היא שלמה אם לאו, כי אם שמע הקול עם שהלב אינו מכוון כראוי. וגם בנשאי ידי כו', שעל ידי כן יודע כי דבורי וידי שלמים הם, כי לא היה לי אחד בפה ואחד בלב, וגם ידי לא פעלו עולה, שעל כן נשמע קולי בנשאי ידי.

ג אל-תמשכני עם-רשעים ועם-פעלי און דברי שלום עם-רעיהם ורעה בלבבם :
ד תן-להם כפעלם וכרע מעלליהם כמעשה ידיהם תן להם השב גמולם להם :

ה כי לא יבינו אל-פעלת יהוה ואל-מעשה ידיו יהרסם ולא יבנם :

(ג) אל תמשכני עם רשעים ועם פועלי און. שאם לא תשמעני בנשאי ידי, חס ושלום אמשך עם רשעים שה' רחוק מהם, ועם פועלי און בידיהם, ובדבורם דוברי שלום עם רעיהם ורעה בלבבם. פן אהרהר אחר שעם שדבורי טהור שאין לי אחד בפה ואחד בלב, וגם בנשאי ידי עם שלא פעלתי און בהן, אין הוא יתברך שומע קולי, אמשך אחר רשעים ופועלי און בידיהם, ובקול דבורם **דוברי שלום ורעה בלבבם.**

אל תמשכני עם רשעים כו'. זולת הכתוב יאמר, כאשר שאלתי על צרת גופי, **[א] שאל תחרש ממני** ושתשמע **קול תחנוני** כמדובר, גם כן אוחילה לפניך על צרת הנפש, והיא **אל תמשכני עם רשעים כו'**, והוא כי אם עם היותם רעים וחטאים יהיו מוצלחים ומתים בשלוחה ובהשקט, הושיעני בל אבוא להרהר ולימשך אחריהם חלילה.

ופירש כל הסוגים הנמצאים, שהם נקראים רשעים שהם רעים לשמים, **ועם פועלי און** שהם רעים לבריות, **וסוג שלישי** הם הצבועים וחנפים **דוברי שלום עם רעיהם ורעה בלבבם** למושכם ברשתם לתומם.

וזוהו **אל תמשכני עם רשעים כו'**, שהוא בל יהיו מוצלחים בחייהם ואין חרצובות למותם בסלוקם, שעל כן מהרהרים בני אדם וחוטאים, כי אם **(ד) תן להם כפעלם** דבר מתדמה אל הפעולה אשר פעלו מידה כנגד מידה, באופן שכל רואה רעתם יצדיקו דינך ויתקדש שם שמים, בראותם כי פוקד ה' לעושה הרעה כרעתו ולא יהרהרו, וזה אל החוטאים לשמים.

וגם אל **פועלי האון** המרעים לבריות, **תן להם כרוע מעלליהם.** ואשר הם צבועים **דוברי שלום** עם רעיהם ורעה בלבבם, גם שאם תתן להם על מה שיחניפו, לא יוכר לבריות שעל החנופה הוא, כי אין העם מכירים כי חנופה היו דבריהם, לכן **כמעשה ידיהם תן להם**, שהוא על מה שעושים בפועל בלבד שהוא מעשה ידיהם תן להם דבר דומה אל מעשה ידיהם. ואם לא יספיק זה להשיבם עדיך, השב שנית גמולם להם בגיהנום.

וכל זה שאני אומר הוא **(ה) כי לא יבינו העם אל פעולות ה' וכו'**, שלא ישכילו כי במה שמטיב להם פה **יהרסם ולא יבנם**, ויבואו לטעות ולחטוא לה'.

או **שעור הכתוב** ידעתי ה' כי **[ג] אל תמשכני עם רשעים כו'**, כי תהיה עמי לבל אמשך עם שום אחד משלשת הסוגים האלה, גם שלא תתן להם כפעלם ואראה בהצלחתם, אך עם כל

זה אוחילה לפניך [ד] **תן להם כפעלם כו'** מפני המון העם, **כי לא יבינו אל פעולות ה' כו'** כי אדרבא במה שמטיב להם יהרסם בעולם הזה שמאכילים זכותם, ולא יבנם לעולם הבא שהוא להשמדם עדי עד.

או יאמר תן להם כפעלם כו' לומר הלא ידעתי ה' כי אינך מוותר מן מעשיהם הרעים כחוט השערה, ומה שתאריך להם הוא לרעתם **כי תשלם לשונאך אל פניו להאבידו** (דברים ז י), אך הדבר הקשה הוא שבכלל האריכות הוא השאָר הדבר מדור לדור, כי עושי הרעה יוצלחו בחייהם וימותו בשלוחה כי אין חרצובות למותם, ותאריך לפקוד על שלשים ועל רבעים עד תמלא הסאה, מעין מאמר הכתוב על הגוים (בראשית טו טז) **ודור רביעי ישובו הנה כי לא שלם עוון האמורי עד הנה**, כי על שלא נתמלאה הסאה עד הנה מאריך עד דור רביעי, אך הנה תמשך מזה רעה גדולה, כי יהרהרו גם הם גם כל המון ישראל על מידותיו יתברך, על כן חליתי פניך ה' בל תאחר עד מלאת הסאה.

ושמא תאמר איך אפקוד עליהם טרם מלאת הסאה, לזה אני אומר כי המלאת הסאה הוא כדי לתת להם כל שיעור פעלם, אך עשה זאת ואל תתן להם רק כפעלם, שהוא כי תוותר להם קצת על העדר הטבת האריכות, **ותן להם** לרשעים לשמים הוא הסוג הראשון **כפעלם** שהוא בכ"ף הדמיון כפעלם ולא כל פעלם. וכן אל **הפועלי און** לבריות שהם הסוג השני, תן להם **כרוע מעלליהם** ולא כל רוע מעלליהם.

ועל השלישית גם שתוותר להם החנופה שדוברים שלום עם רעיהם ורעה בלבבם, ולא תפקוד להם רק **כמעשה ידיהם** שהוא מקצת מהרעה שיש בלבבם הבאה אל הפועל בלבד, ונתרצה בזה במה שתעשה לנו חסד שלא תאריך להם עד דור אחר, כי אם **השב גמולם להם** כי תפקוד עונם להם בעצמם, ולא תשאיר לבניהם אחריהם ויטעו אחריהם כל הרואים הצלחתם כל ימיהם.

ועוד טעם שני על תועלת עצמם, כי הלא בהצלחתם עד מותם [ה] **לא יבינו** הם עצמם **אל פעולות ה'** שמטיב להם לרעתם ואל מעשה ידיו, נמצא כי בזה יהרסם ה' שימותו ולא בתשובה ולא יבנם כאשר בתת **להם כפעלם וכרוע מעלליהם** בימיהם שהיו חוזרים ונבנים על ידי תשובה. ועל כן הראוי היה כי אתה ה' תעשה באופן יתוקנו וישובו ליבנות ולא שיהרסו, כי זה דרך השם לחשוב מחשבות **לבלתי ידח ממנו נדח**.

ו בָּרוּךְ יְהוָה כִּי שָׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵי :

ז יְהוָה עָזַי וּמִגְּנֵי בֹו בָטַח לִבִּי וְנִעְזַרְתִּי וַיַּעֲלֵז לִבִּי וּמְשִׁירֵי אֲהוֹדָנּוּ :

ח יהוה עז-למו ומעוז ישועות משיחו הוא :

ט הושיעה את-עמך וברך את-נחלתך ורעם ונשאם עד-העולם:

(ו) ברוך ה' כי שמע קול תחנוני כו'. הנה כתבנו כי באומרו [ב] שמע קול תחנוני כו' חילה פני א-ל יחנונו שעם שטרם יקרא יענהו, עם כל זה אחר הסכימו לעשות שאלתו לא ימיש מהשתעשע ושמוע תפילתו אחרי כן, כענין מאמרנו על פסוק **טרם יקראו ואני אענה**, ועם כל זה עוד הם מדברים ואני אשמע. בא עתה ויאמר כי כן עשה לו אלוהים, ועל כן טוב להודות לה' ולברכו כי כן עשה לו, וזהו **ברוך ה' כי שמע קול תחנוני**, עם היות (ז) **שה' עזי ומגני מאז בו בטח לבי ונעזרתי** מן השמים מיד שענני טרם אקרא, אלא שלא בא עדיין אל הפועל. ומי הגיד לי כי נעזרתי מאז, הלא הוא כי **ויעלז לבי מאז בטח לבי**, ואין זה כי אם שמן השמים ענני ונעזרתי, ומשורש נפשי העליונה הושפע מיד שמחה בלבי מאליו. באופן שלא בלבד אודנו על עשותו שאלתי וגם אל שמעו אל תחנוני אחרי כן, כי אם גם מאשר הפך התחנון בעצבון לשיר, במה שעלז לבי טרם אקרא שהייתי שר מיד לה' על הדבר, גם מזה אחזיק לו טובה וזהו **ומשירי אהודנו**.

(ח) ה' עוז למו כו'. אחרי התפללו (ד) **יתן להם כפעלים כו'**, אמר הנה בזה שתי תועלות: **אחד עוז למו** כי בראותם שנותן להם כפעלים יתנו אל לבם וישובו אל ה' ויחיו הם וזרעם, **וגם מעוז ישועות משיחו** הוא כי בשלומם ומעוזם יהיה שלום למשיח ה' הוא מלכם הרועה אותם כמוני היום, שהוא מלך ומושל על עם רב ורם וגוי צדיק שמתחזק בעבודת ה' על ידי כן.

אך עם כל זה לא על הנוגע אלי אני עושה שאבחר בעוז מפני הכבוד שאהיה רועה ישראל, כי מי יתן תושיעם ותהיה אתה הרועה ולא אני. וזהו (ט) **הושיעה את עמך** הם ההמון, **וברך את נחלתך** הם הנבחרים, תבא להם הטוב, גם שלא אהיה אני הרועה אותם, כי אם **ורעם ונשאם אתה עד העולם**, כי על היותם עמך ונחלתך אני עושה, לא על היות לי רוב עם הדרת מלך שאני המלך ורועה אותם, כי מי יתן תושיע **את עמך** מיצרם הם ההמון הבלתי צדיקים, **וברך את נחלתך**, גם שאתה תרעה אותם ולא אני כי אם **ורעם** כי נחלתך ועמך המה, ויריחו שעל ידי כן **תנשאם עד העולם**.

ובמה שסידר התפילה היא התפלל ואחר כך מתחנן מעט כמו שכתב הרמב"ם ז"ל (הלכות תפילה א ב), יאמר אל תאחר מלשמוע התחינה אחר התפילה, כי אם שמע קול שאחר השוועה מאז שאני משווע [ב] אליך ולא מסוף השוועה, כי אם **בנשאי ידי** שהוא בתחילת השוועה. והשוועה היא שבהיותי בורח ונמשך אצל פנים חדשות תמיד, [ג] **אל תמשכני עם וכו' דוברי שלום ורעה בלבבם** פן אבטח בם ואלכד, כענין בעלי קעילה שהיטיב להם ואמר ה'

שיסגירוהו (שמואל - א כג יב). ואל תאמר כי דרכך להאריך עד שלשים ועד רבעים, זה היה אילו שאלתי לשלם כל רעתם, אך מתרצה אני בתת [ד] להם כפעלם ותניח מחשבתם, וגם כפעלם בכ"ף הדמיון, ולא ככל מעלליהם רק כרוע היוצא אל הפועל ממעלליהם בלבד, וגם לא אשר עשו על ידי אחרים רק כמעשה ידיהם בלבד.

אך בזאת שלא תאריך עד דור אחר, רק השב גמולם להם בעצמם. וגם לתועלתם, [ה] כי הם עצמם לא יבינו פעולות ה' כו' שמה שמטיב להם הם חושבים שבונה אותם, ואינו כן רק שיהרסם להשמדם עדי עד ולא יבנם כאשר חשבו הם. [ו] וברוך ה' כי שמע קול תחנוני מאז שוועי אליו. והשאר מעין הקודם.

א מזמור לדוד הבו ליהוה בני אלים הבו ליהוה כבוד ועז :

ב הבו ליהוה כבוד שמו השתחוו ליהוה בהדרת-קדש :

ג קול יהוה על-המים אל-הכבוד הרעים יהוה על-מים רבים :

ד קול-יהוה בכם קול יהוה בהדר :

(א) מזמור לדוד הבו לה' וכו'. הנה לבוא אל ענין המזמור נזכיר הקדמה המפורשת אצלנו בשערים באר היטב, הלא הוא כי כמה מעלות טובות לבני אברהם יצחק ויעקב על מלאכי השרת, כענין הכתוב אצלנו על פסוק (תהלים פט ז) כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' בבני אלים, כי גם שאין במלאכי השחק "יערוך לה'", ימצא מי ש"ידמה לה' בבני אלים" הם ישראל בנים לנקראים "אילים" הם האבות, כדעת רבותינו ז"ל במזמור זה שאנו בו (עי' ר"ה לב א). והוא כענין מאמר ספר הזוהר (ח"א י א) על פסוק (ירמיה י ז) כי בכל חכמי הגוים וכו' מאין כמוך, שהקשו וכי בחכמי ישראל יש כמוהו, ואמרו כי בחכמי הגוים אין דומה לה' שיגזור אומר ויקם לו כענין (יהושע י יב) שמש בגבעון דום וכיוצא בו,

הנה כי על בחינה זו דומים לה' קראם הנביא. ועל דרך זה יאמר "כי מי בשחק" במלאכי אלוהים "יערוך לה'" לעשות כמעשהו, אך ימצא "ידמה לה' בבני אלים", כי יעשו פלא, מה שלא יעשה מלאך זולתי עשות שליחותו אשר ישלחוהו ה' לעשות.

ועל הדרך הזה יש לישראל הנקראים אילים עוד יתרון שני, והוא כי הלא מלאכי השרת בשרתם את ה' אין מוסיפים כח כביכול למעלה כצדיקים כמה דאת אמרת (מיכה ג ח) ואנכי

מלאתי כח את רוח ה', להיותם בעלי נשמת חיים חלק אלוה ממעל, שעל ידם כוחות העליונים מקבלים מגבוהים עליהם, וזהו **הבו לה' בני הנקראים אילים** הם האבות.

ולא עוד אלא שאין כמלאכי השרת שלא ימצא באחד שתי בחינות **חסד וגבורה**, כי אם מי ממלאכי חסד ומי ממלאכי גבורה, אך **הבו לה'** יחד **כבוד ועוז**.
או יהיה **הבו לה' כבוד ועוז** מה שאין כן מלאכי השרת רק כבוד בלבד.

והנכון, כי ענין כללות המזמור בהקדמה הנזכרת שאומר המשורר כמדבר עם בני ישראל עם קדוש לה', מה לכם תאריכו זמן האושר העתיד לכם ותפסיקו בינתיים בגלויות, כי גם שיבנה בית המקדש זה פעמיים, הלא עתידים ליחרב כאשר היה נודע להם, כי על כן שלמה בנה בית מתחת לבית המקדש לגנוז בו הארון קרוב לחורבן כאשר היה על ידי יאשיהו (**רמב"ם** הל' בית הבחירה פ"ד), ואילו זכינו לבלתי הטמא אחר מתן תורה בעגל והיתה טהרתינו מזוהמת נחש נמשכת, היינו זוכים מיד אל הבית השלישי המקווה, כי **גדול יהיה כבוד הבית** ההוא רוחני וקדוש מעין בית המקדש של מעלה, כי אז רוח הטומאה ועכירות יעברו מן הארץ.

והנה עוד ידינו נטויה, ומה גם בימי דוד שהיו סדן של שקמה גדולי הכשרון, שאליהם ועל כל דורות עולם ראה לתקן בעצה טובה מלפניו, והיא יחושו אל כבוד שם ה'. וזה בשתי בחינות: **אחד** על השם בעצמו כי (**תנחומא** סוף פרשת כי תצא) אין שמו שלם כביכול עד יום נקם בלבו, כמה דאת אמר (שמות יז טז) **כי יד על כס י-ה כו'**,
וגם על גלות שכינה, כנודע כי לא תשוב לאיתנה עם השם הגדול עד הגאולה העתידה במהרה בימינו.

ולו חכמנו נשכילה זאת לשוב יחד עד ה' בתשובה ומעשים טובים כראוי, גם את הכל היינו מתקנים מיד, וגם לעצמנו היינו מאשרים אושר גדול, כי נסתופף בבית ה' הרוחני העתיד אשר שם עוצם קדושתו יתברך ואליו נשתחוה באור פני מלך עין בעין, כאשר כתבנו כי זאת היתה תשוקת משה ובני ישראל בדברי השירה באומרו (שמות טו יז) **תביאמו ותטעמו כו'**, שנהיה נטועים בלתי גולים מהר ה', וזה יהיה על ידי כבוד הבית האחרון המוכן לשבתו יתברך, וזה **מכון לשבתך אשר פעלת ה'** הלא הוא **מקדש ה' אשר כוננו ידיך** (שם), הוא מקדש רוחני העתיד ליגלות על הארץ הלזו.

וזה יהיה **ענין הכתובים**, כי אומר דוד לעמו יתברך חושו על כבוד ה', **והבו לה'** הוא השם הגדול אשר נשבע שלא יהיה שלם כביכול עד עת קץ.

ושמא תאמרו מה ניתן לו ומה בידינו לעשות, הלא הוא **הבו לה' כבוד ועוז** והוא תשובה ומעשים טובים, כי התשובה נקראת תת לה' כבוד כמה דאת אמרת בעכנ (יהושע ז יט) **שים נא כבוד לה' ותן לו תודה**, וכן הוא אומר (ירמיה יג טז) **תנו לה' אלוהיכם כבוד בטרם יחשיך**. וגם **עוז** על ידי מעשים טובים כמה דאת אמרת **ואנכי מלאתי כח את רוח ה' (מיכה ג ח) היפך ענין צור ילדך תשי** (דברים לב יח).

וכמאמר רבותינו ז"ל (עי' **איכה רבה א לג**) אשריהם הצדיקים שמוסיפים כח וכו'. ועל תשובה ומעשים טובים הוא אומר **הבו לה' כבוד ועוז**, כי על ידי כן ימהר יחיש נקם ה' בעמלק והגאולה, כי הכל תלוי בתיקון מעשינו כנודע.

ומלבד בחינת השלם שם ה', גם זאת שנית תעשו, והיא **(ב) הבו לה' כבוד שמו** והיא השכינה הנקראת כבוד ה' כמה דאת אמר (שמות מ לד) **וכבוד ה' מלא את המשכן**, (יחזקאל מג ב) **כבוד אלוהי ישראל**, (ישעיה ו ג) **מלא כל הארץ כבודו**, והוא כי השכינה הנקראת כבוד של ה' הגדול היא בגלות ואינה עם השם הגדול, אמר **הבו לה'** שתהיה אתו **כבוד שמו** היא השכינה, שהיא כבוד של השם הגדול, תנו אותה לו על ידי המעשים טובים בגלות.

והנה כל זה הוא על הנוגע אל כבוד השם יתברך לעד, וגם לכם תיטיבו, כי הלא עתה בהשתחוות לה' בבית המקדש בית אבנים תחזו, אך השכינה נסתרת מעיני בשרכם, ומה גם אחר החורבן, אך עשו זאת איפוא תשובה ומעשים טובים כאמור, **והשתחוו** על ידי כן **בהדרת קדש** הוא בבית המקדש הקיים לעד העתיד שבו הדרת קדש, כי רוחני וקדוש הוא, ואין הקודש נסתר ונכסה כי אם נגלה ומהודר, וזהו **השתחוו לה'** אשר הוא **בהדרת קדש**, מה שאין כן בשני בתים ראשונים שלא היה הדר בקדש, ולמה תאבדו האושר הזה בני ישראל או תאריכו זמנו.

או יאמר השתחוו לה' ממש כי יגלה לכם ולא אל ההיכל, כמה דאת אמר (תהלים ה ח) **אשתחוה אל היכל קדשך**, שהוא כי מציאות ההשתחוויה היא אל ההיכל, אלא שהכוונה היא אל ה' הבלתי נגלה, אך אז יהיה לה' בעצם, וזה יהיה לכם בהיות בכם **הדרת קדש**, כי על ידי התשובה גמורה ומעשים טובים תזכו להזדכך ולקנות **הדרת קדש** מאתו יתברך כאשר יקווה לעתיד, ועל ידי כן תשתחוו לה' בעצם.

או מעין זה, כי עתה בבתי ראשונים תשתחוו אל כבוד ה' בלבד היא השכינה אשר במקדש, אך על ידי תיקון הנזכר שהוא מעין העתיד תשתחוו **לה'**, הוא השם הגדול שישרה שם **בהדרת קדש** המקדש אשר יהיה בבית האחרון כנודע.

(ג) קול ה' על המים כו'. אמר הלא אמרתי **[א] הבו לה' כבוד ועוז** שיראה איך בשם ההויה יש בו רחמים ודין, והיה הדעת נוטה כי הוא רחמים בלבד, לזה אמר דעו כי גם בו מידת עוז, כי הלא **קול ה' היה על המים** לקרוע ים סוף לעשות נקמה במצרים.

ושמא תאמר מי יוכיח שלא היה על ידי שם אלוהים, והראיה כי היו רואים אותו כמראה גבור עושה מלחמה, לזה אמר **א-ל הכבוד הרעים כו'** והוא מעין מאמרם ז"ל (**מכילתא** פרשת יתרו ה) בפסוק **אנכי ה' אלוהיך** (שמות כ ב) שאמר הקדוש ברוך הוא הנה ראיתוני על הים כמראה גבור איש מלחמה ועתה כשליח צבור מעוטף בכבוד, אל תהרהרו בשתי רשויות חלילה, כי **אנכי ה' אלוהיך אשר הוצאתיך** (שם) עם שראיתוני כתואר גבור ועתה בתואר כבוד.

ועל דרך זה יתכן הורה זה הוא יתברך במה שבים לא הרעים כי אם בהשקט עשה בהם שפטים, ובסיני שהיה ענין של כבוד הרעים בקולות וברקים עד שנזדעזעו כל האומות והלכו לבלעם כו' כמו שאמרו ז"ל (זבחים קטז א) לשאול אם היה מביא מבול לעולם, ולמה עשה ה' ככה להראות בסיני הוראות גבורה, אך היה למען ישכילו כי אשר הוא עתה בתואר **כבוד** הוא אשר עשה גבורות על הים, כי הלא גם עתה מראה גבורה, להודיע כי הוא עצמו אשר היה על הים פועל גבורות.

וזה יאמר במה יוודע כי **קול ה' על המים** היה במה **ש-א-ל הכבוד הרעים**, שהוא כי בזמן בחינת היותו **א-ל הכבוד** שהוא בהיותו בסיני מעוטף כשליח צבור שם **הרעים** שהוא הוראת גבורה, אך היה להודיע כי ה' היה **על המים רבים** בקריעת ים סוף, כי הלא המתראה בתואר כבוד הוא מרעים, יורה כי גם הוא **איש מלחמה**. אלא שאין ההפרש אלא היות **(ד) קול ה' בבחינת הכח** שבו שהוא כלול מכל הבחינות שהוא על הים, או היות **קול ה' בבחינת הדר** שהוא בסיני, אך זה וזה היה בשם המיוחד הזה.

עוד יתכן רמז על דרך זה ענין מאמרם ז"ל (**שמות רבה** כט ו) ראה גדולתו של הקדוש ברוך הוא כי מלך בשר ודם כשיוצא למלחמה מרבה חיילותיו וכשבא להתפלל בא לבדו, אבל הקדוש ברוך הוא כשבא על הים בא לבדו ה' **איש מלחמה**, וכשבא לתת תורה בא ברבבות קדש. ואחשוב כיונו ענין מאמרנו, כי בענין דין הורה כי בשם הרחמים היה פועל ובעת רחמים הורה תכסיס מלחמה, להורות כי הוא בעל שני הכחות באחדות אחד, וזה יתכן על פי דרכנו ירמוז פה, ויצדק בו אומרו **ה' על מים רבים** ולא אמר קול ה', לרמוז כי בשמו בלבד היה עושה המלחמה.

ושמא תאמרו כי יש לכם עיכובים למהר את הקץ מעתה לשיבנה הבית הגדול והקדוש הוא השלישי הרוחני המקווה.

העיכוב הראשון, הלא הוא כי עתה כל מלכי האומות בממשלתם ואיך נוכל להם, ומה גם אם יתקבצו יחד עלינו ואיככה נוכל עליהם ועל שריהם העליונים בשמים.

שנית, פן תהיה הארץ שממה פן תרבה עלינו **חית השדה**, ומה גם לשבת בארץ הצבי הקרובה אל המדבר, אשר הוא מרבץ לחיות רעות ונחש ועקרב.

שלישית, כי לא יעדרו צרות מחבלי משיח, כי לא יעדרו קצת עבירות למרק, כי הם כחבלי יולדה שאי אפשר בלעדם, וטוב טוב הוא לעכל הצרות בגלויות וישאר מעט לחבלי משיח.

רביעית, על כבודו יתברך, כי אם מעתה נזכה להרבות תשובה ותביא הקץ מעתה ותאבד כל המלכויות כאחת ותשאר בישראל בלבד והם מתי מספר, ובמה תוכר מלכותך, אך בהמשך הדורות יפרו וירבו ישראל לדורות עולם ותשוב תחיים ויהיו כחול הים.

חמישית, והיא כי ברוב עוז ותעצומות טובה מרובה אולי נשמן ונבעט ואיש את רעהו חיים יבלעו, כי רוב טובה יקנה באדם חוטר גאווה, מה שאין כן אחר עבור עלינו ארבע גלויות כי נשארנו נכנעים ולא יגבה לבנו ברב טוב לבית ישראל.

ה קול יהוה שבר ארזים וישבר יהוה את-ארזי הלבנון :

ו וירקידם כמו-עגל לבנון ושריון כמו בן-ראמים :

על כן על חמשת הדברים האלה בא ויאמר:

על הראשון שהיא על היות כל מלכי הארץ בממשלתם, ואיך נוכל להם לשברם קודם זמנם הידוע מחלום נבוכדנאצר, ומה גם כי אז לעתיד הם יפלו מעצמם על הצרם את ישראל בגלויות. על זה אמר הנה אין מעצור לה' לשברם עודם בתוקפם בהבל פיו, כי הלא **(ה) קול ה' שובר ארזים**, ואין כל חדש, כי הלא **וישבר ה' את ארזי הלבנון** הם כל מלכי ארץ ישראל שהם ארזי לבנון, כי ירושלים תקרא כה, כמאמרם ז"ל (עיין גיטין נו ב) בפסוק (ישעיה י לד) **והלבנון באדיר יפול**, ואם כן יהיה לבבם בטוח, כי כאשר עשה בימים ההם יעשה כן גם עתה.

ואל ירך לבבכם אם תראו להם התקוממות עליכם כצבי וכאיל, לומר כי אולי שריהם בשמים הם בעוזרם, ומה גם שעדיין לא שלם עונם, אל תראו ואל תחפזו, כי הלא בימים ההמה ששיבר ה' **את ארזי הלבנון** בכל השיבור היה, כי **(ו) וירקידם כמו עגל** על ישראל כי נתן בלבם להתקבץ חמשה מלכים יחד מלך ירושלים מלך לכיש כו' (יהושע י), כי לא המתינו עד יבוא ישראל עליהם, כי אם רקדו הם להלחם, ומה' יצא לכלותם יחד ולא אחד אחד. ואשר הרקידם **כמו עגל** היו כללות המלכים של ארץ ישראל הנקראים בשם **לבנון**, ומה גם **שריון** שהוא סיון, הנקרא חרמון הוא **שריון** כמפורש על (תהלים מב ז) **וחרמונים מהר מצער**, כי

השריון ההוא הוא סיחון לא בלבד רקד על ישראל כאשר **ויצא סיחון כו' כמו עגל**, כי אם כמו **בן ראמים**, ואז מה עשה הוא יתברך?

ז קול-יהוה חצב להבות אש :

ח קול יהוה יחיל מדבר יחיל יהוה מדבר קדש :

ט קול יהוה יחולל אילות ויחשף יערות ובהיכלו כלו אמר כבוד :

(ז) **קול ה' היה חוצב להבות אש** אשר הם שרי המלכים ההם בשמים ממעל, כי ברקוד על ישראל גויהם למטה, היה יתברך כורת שריהם למעלה.

ועל השנית, **פן תהיה הארץ שממה ותרבה עליכם חית השדה**, אל תפחדו ואל תיראו, כי הלא **קול ה' יחיל מדבר** כאשר עשה בהיות ישראל במדבר, שהיו נחשים כקורת בית הבד (ספרי דברים יח) והיו מתבערים מן הארץ, או להמיתם בצמא, כאשר **יחיל ה' מדבר קדש** שבהרף עין ולא היה מים לעדה.

ועל השלישית, והיא **מחבלי משיח** אמר, הן אמת כי **קול ה'** ומאמרו הוא שכדי להיות **יחולל אילות** הוא **חושף יערות** להמציא ביאת הנחש ויִשְׁכְּנָה כדי שתלד, כאשר הפליגו רבותינו ז"ל (בבא בתרא טז ב) שאפילו תהיה האילה ביישוב מזמין לה הקדוש ברוך הוא נחש ממקומו כהרף עין לישוך ברחמה הצר ויולדת, כך לעת לידת הגאולה צריך יבוא הנחש ישוך הוא עמלק המר והנממה בחבלי משיח. אך אם תשובו מעתה, אין פחד תימשך צרה, כי הלא **בהיכלו של ה'** הנזכר **כלו** כל כת מהיכל ה' **אומר כבוד**, כי לא יהיה כעת בריאת אדם, כי בהיכל ה' היו כתיב וכתוב חבורות חבורות מהן אומרים יברא ומהן אומרים אל יברא (**בראשית רבה ח ה**), כי אם **כולו יהיה אומר כבוד**, כי כבוד הוא הראוי לכם לגאלכם ולא נשיכת נחש.

י יהוה למבול ישב וישב יהוה מלך לעולם :

יא יהוה עד לעמו יתן יהוה יברך את-עמו בשלום :

ועל הרביעית, והיא שאין כבוד ה' ימלוך על מתי מעט, זה אינו עיכוב, כי הלא אין מלכותו יתברך צריך רבוי עם, כי הלא **(י) ה' למבול ישב** שלא נשאר כי אם אך נח, ועם כל זה **וישב ה' מלך לעולם**, כי אין מלכותו תלויה ברבוי עם כמלך בשר ודם כמאמר מסדרי תחנותינו ועד לא עשה ארץ וחוצות ה' מלך, והארץ כבגד תבלה כו' ה' ימלוך כו'.

ועל החמישית, כי רוב עוז וטובה תחטיא את ישראל להתקומם איש על חברו, והוא הדל משולל עוז הוא נכנע הרבה ולא יריב עם אדם, אך אשר לו עוז מתקומם, ועיקר הצרה אשר לנו בגלות הזו הוא העדר שלום, כי זה החריב ביתנו והגלה אותנו, לזה אמר כי גם זה יתוקן, כי הלא כאשר **(יא) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום**, שלא יתגאו על ידי העוז לבעוט ולריב אלו עם אלו, כי אם שה' ישפות שלום למו.

או יהיה **שעור הכתובים [ג] קול ה' על המים כו'**, שאומר המשורר הלא אמרתי אליכם **[א] הבו לה' כבוד ועוז**, אל יעלה על רוחכם כי הוא יתברך צריך למעוזכם שתתנו לו כבוד ועוז, כי הלא **קול ה'** בלבד שאמר (שמות יד טז) **נטה את ידך על הים ובקעהו כו'** ואומר (שם יד כו) **וישובו המים על מצרים כו'**, אותו הבל קול מאמרו היה על המים לקרוע את הים ולעשות בהם שפטים מאתים וחמשים מכות.

ושמא תאמרו כי בחינת אלוהים היתה ולא שם ה' בעל הרחמים, הנה לכם ראייה כי שם הרחמים היה, כי הלא **א-ל הכבוד** שהוא בעת בחינת א-ל הכבוד שהוא במתן תורה שהיה בא במידת רחמים וכבוד מעוטף כשליח צבור, אז **הרעים** בקולות ולפידים כטכסיסי מלחמה, ולמה היה כן שהוא הופך בחינת הזמן והפעולה, אך היה להורות כי ה' היה **על מים רבים**, כנזכר ממאמרם ז"ל (מכילתא פרשת יתרו) שבא הקדוש ברוך הוא בטכסיסי גבורת מלחמה במתן תורה, שלא יאמרו שאין זה אשר היה על הים כתואר **גבור איש מלחמה**, ושעל כן אמר הקדוש ברוך הוא **אנכי ה' אלוהיך שתראוני ככבוד שליח צבור אנכי אשר הוצאתיך כו'** (שמות כ ב) שראיתוני כאיש מלחמה, הנה כי מה **שהרעים** בזמן תואר בחינת **א-ל הכבוד** היה ראייה כי ה' היה **על מים רבים** על ים סוף.

ושמא תאמרו אם כן איפה למה אמרתי **[א] הבו לה' כבוד ועוז**, אחר שאין הוא יתברך צריך עוז מהזולת, הלא הוא כי **[ד] קול ה' בכח כו'**. והוא כי הנה ידוע ליודעים חן כי איכות גדולתו ותוקפו יתברך בעצמו הוא למעלה, ומה שהצדיק מוסיף כח כמאמר הכתוב (מיכה ג ח) **אנכי מלאתי כח את רוח ה'**, אינו להוסיף כח בו יתברך חלילה, כי הלא נחנו מה כי נוסיף כח בבעל הכח, אך הוא שעל ידי צדקת הצדיק העולה היא למעלה, תריק שפע מגדולתו העליונה וישתלשל השפע במדרגות הידועות עד למטה לארץ, והנה המדרגות ההן בקבלן השפע יתוסף בהן כח מאשר יקבלו מהסיבה הראשונה, כענין (במדבר יד יז) **ועתה יגדל נא כח ה'**, כי שם אדנות יקבל ויגדל כחו, ועל דרך זה בכל כוחותיו יתברך העליונות. וכל זה הוא כדי להגלות השפע שהיה צפון למעלה ויתהדר בו העולם, כי זה הוא תואר הוראת השפע בהתפשטו שנקרא הדר, כמאמר רבותינו ז"ל (**ילקוט ישעיה** רמז תקו) שכשברא הקדוש ברוך הוא את העולם נתלבש בהוד והדר, שהוא לגלות שפע העליון בעולם השפל, כי הוד המתגלה נעשה הדר לרואיו.

ונבוא אל הענין, אמר מה שאמרתי [א] הבו לה' כבוד ועוז אינו שצריך יתברך לצדיק, כי אדרבה העוז הוא שלו יתברך, אך הוא כי כאשר [ד] קול ה' בא ושורה בכח שהוא בכח שהצדיק מוסיף בשכינה, כמה דאת אמרת (מיכה ג ח) ואנכי מלאתי כח, הוא כדי להיות קול ה' בהדר שהוא להיות קול ה' מתפשט במה שנקרא הדר שהוא לגלות טובו בעולם, כי לזה הוא מה שצריך כח מלמטה להיות קול ה' פועל למען עשות הדר, אך לא שהוא יתברך צריך כח מהאדם, כי אם למען המשיך השפע מלמעלה למטה. ובזה יתיישב היות בי"ת בכח פתוחה.

ושמא תאמרו למה ה' כימי צאתנו מארץ מצרים לא יעשה לנו לעמלק כי הוא המעכב גלותנו, כמאמרו יתברך (ישעיה סג ד) יום נקם בלבי, וכן (שמות יז טז) מלחמה לה' בעמלק מדור דור, ולמה כאשר עשה לפרעה ולמצרים לא יעשה לעמלק גם הם ובהפלתם נקום ישראל, כי יעקב ועשו כשזה נופל זה קם (בראשית רבה סז ו) ואז תתקיים בעצם שאלת הבו לה' האמורה למעלה. לזה אמר הנה [ה] קול ה' שובר ארזים הם סיחון ועוג, וגם וישבר ה' את ארזי הלבנון שבעה עממים של ארץ ישראל הנקרא לבנון, על שם בית המקדש (גיטין נו ב) שהוא עיקר ארץ ישראל. ולא בלבד את המלכים כי אם גם שריהם של מעלה, כי הלא וירקידם כמו עגל ויגבירם לקראת ישראל כמו עגל הבא לנגח, את לבנון את מלכי כנען, ושריון הוא סיחון כאמור למעלה.

ומי הרקידם, אותו שהוא כמו בן ראמים הוא השר שלהם שהוא כח חצוני כבן שדים, וזהו כמו בן ראמים שהם שדים כמה דאת אמר (במדבר כג כב) כתועפות ראם לו, ואמרו רבותינו ז"ל (גיטין סח ב) ראם אלו השדים. ועל דרך זה אמרו רבותינו ז"ל בבראשית רבה (סה טו) שקרא יעקב אל עשו גבר שיידן להיות תחת סמאל שהיה שרו.

ונחזור אל הענין, אמר דוד הנה הוא יתברך שובר מלכים גדולים, ולא בלבד את המלכים כי אם גם את השר השורר עליהם ומגביה לבם לרקד על ישראל, כי הנה וירקידם כמו עגל מי שהוא כמו בן ראמים שהוא השר, ועם כל זה לא עמד בפניו יתברך כי [ז] קול ה' היה חוצב להבות אש הם השרים הרוחניים. ולא בלבד אלו, כי אם כל כוחות הטומאה שבמדבר איבד ושיבר הוא יתברך בקולו שבמתן תורה, עם היות כי המדבר הוא משכן לכל כוחות טומאה שבעולם, כנודע מחכמי האמת.

ואם כן אמור מעתה, כי אשר הכניע את כל אלו גם כן [ח] יחיל ה' מדבר קדש, כי יוכל להחיל מדבר קדש הוא את עמלק כי קדש מארץ אדום היא, כאמרו (במדבר כ טז) עיר קצה גבולך.

ולכן אל יקחך לבך להרהר ולומר למה לא יחיל את ארץ אדום, ויהיה זה לנו מעיר לעזור לתקן מעשינו ולגאלנו, אך אין העיכוב מצדו יתברך, כי מה הבל נדף הוא לפניו יתברך, אך הוא כי הלא כמקרה האילות גם לנו בני ישראל יקרנו, כי כאשר האילות בעת לדתנה יכין את הנחשים לפתוח ללדת, כי להיות כל אחת מהנה רחמה צר צריך כל רחם ליפתח ישכנו נחש ואז ינצלו ממות וילדו (בבא בתרא טז א), כך הוא יתברך בעת גאולתנו ופדין נפשינו יכין הוא יתברך את הנחשים השרפים הם אלופי עמלק לטובתינו, כי לבנו צר מליפתח לשוב עד ה' עד ישכנו נחש ואז ייטיב לנו.

והנה המשל הזה נשאה רוח הקדש עלינו בית ישראל ואומרת, אל תתמהו על האריכו יתברך מלשבר את עמלק, כי הלא [ט] קול ה' יחולל אילות, ואז להצילן ממות ולתת להם בנים יולדו, על כן ויחשוף יערות אשר שם הנחשים, למען על ידי כן נמשך שובהיכלו יתברך כלו אומר כבוד, כי יצרו לישראל בחבלי משיח, ועל ידי כן שיחזיקו ישראל באלוהיהם, אז בהיכלו יתברך לא ימצאו מיימינים ומשמאילים, כי אם כלו כל כללות היכלו יחד יהיה אומר כבוד לישראל ולא ימצאו עוד מנגדים. ולכן צריך להאריך לעמלק עד קץ הימין, כי הם צורך לישראל שלבם צר מלשוב, כנחש לאילה שרחמה צר ועל ידי נשיכת הנחש תוושע, כן ישראל כמדובר.

אך לא שיצטרך הוא יתברך לישראל יתנו לו עוז, כי אם שלתועלתם חפץ הוא יתברך ישובו אליו למען ישוב גם הוא אליהם, ומבקש יתנו כח להמשיך שפע טוב מלמעלה להטיב להם כמדובר, אך מצדו יתברך אין צריך עוז מהזולת, כי הלא [י] ה' למבול ישב וימח את כל היקום הוא לבדו, ואפילו את שם מידת הדין לא הוצרך, כמה דאת אמר (בראשית ז ז) ויאמר ה' אמחה את האדם, הנה כי לעוז לא הוצרך לזולת. וגם לא על בחינת כבוד אשר ברוב עם הדרת מלך אינו צריך לעם, כי אז עם שלא נשאר אך נח וביתו לא חסר ממנו אדר מלכות, כי אם וישב ה' מלך לעולם כי אין כבוד מלכותו תלוי בעם.

ואמר ולא עוד אלא שאין צריך לומר שאינו צריך לעמו יתנו לו עוז, כי אם אדרבה [יא] ה' עוז לעמו יתן כדי שיעצרו כח לקבל ברכתו כי רבה היא מאד עד יבלו שפתייהם מלומר די. וזהו ה' עוז לעמו יתן על מה שה' יברך את עמו בשלום, כדי שיהיה להם עוז לקבל הברכה כי עצומה היא מאד, כענין (הושע ג ה) ופחדו אל ה' ואל טובו, וכאשר היה בסיני שלא עצרו כח לסבול ויצאה נשמתם, ואמר כי עם היות להם שלום שהוא כלי מחזיק ברכה (סוף עוקצין), עם כל זה צריך עוז לעמו יתן לקבל אותה.

או יאמר [י] ה' למבול כו' לומר הנה אין הקדוש ברוך הוא כמלך בשר ודם, שלהפיל איזו אומה צריך להתקומם נגדה, אך הוא יתברך להנקם מכל העולם שהוא להביא מבול לא

הוצרך להתקומם כי אם **ישב**, ועל ידי ישיבה מחה את כל העולם. והוא כי ישב לו ובשב ואל תעשה שהניח העולם אל טבעו הושקע העולם, כי הארץ על המים הם על ידי נס, ואז נמנע הנס ומאליו עלה התהום התחתון, וגם העליון מאליו ירד, כי **ארובות השמים נפתחו** כי הוא גם הוא טבע, כי אם **ימלאו העבים גשם על הארץ יריקו** (קהלת יא ג). ובשיבה ההיא אשר היתה בשב ואל תעשה נשאר מלך בעולם, כי נפלה אימת מלכותו יתברך בעולם, כמו שאמר ז"ל (**בראשית רבה פ ה**) שכל הילודים אחרי כן גדרו עצמן מן הערוה, שעל כן היה ירא אברהם לאמר אשתי פן יהרגוהו לבלתי הכשל בבעולת בעל, וכאשר נשק יעקב לרחל חרדו כל העיר (**בראשית רבה ע יב**) וכן על דרך זה אימה נפלה בעולם.

ושיעור הכתוב, הנה אין הקדוש ברוך הוא צריך עוז ותעצומות לא לאבד עולם ולא לקיימו, לאבדו, כי הנה **ה' למבול ישב**, וגם לא לקיימו, כי הנה מאז **וישב ה'** בשב ואל תעשה נשאר מוראו בעולם להיות **מלך לעולם**, באופן כי לעצמו אין צריך לפעול בעוז, אך **העוז לעמו יתן** לעתיד על כל העולם, ולא שיצטרכו למלוך ולמשול בעולם על ידי מעוז זרועם, כי אם אדרבה **ה' יברך את עמו בשלום**.

או שיעור הכתוב, כאשר הוא יתברך עוזו כל כך גדול שבשב ואל תעשה יפעול וישודד וימלוך, כן **ה' עוז לעמו יתן**, וגם הם על ידי **שה' יברך את עמו בשלום**, שבלא חרב ובלא חנית ירדו **מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ ולפניו יכרעו ציים כו'** (תהלים עב ח - ט).

ובמה שאמרו רבותינו ז"ל (זבחים קטז א) כי **[יא] ה' עוז לעמו יתן** נאמר על התורה שנקראת עוז, יאמר ענין מאמרם ז"ל (**בראשית רבה ח ה**):

כי כשבא הקדוש ברוך הוא לברוא את האדם נעשו מלאכי השרת כתיב וחיבורות חיבורות, מהן אומרים יברא ומהם אומרים אל יברא, **חט** אומר יברא וכו', **ואמת** אומר אל יברא וכו', **צדק** אומר יברא **ושלום** אומר אל יברא שכולו מלא קטטות, מה עשה הקדוש ברוך הוא נטל אמת והשליכה לארץ כו',

שהוא כמפורש אצלנו שנתן את התורה הנקראת "אמת" בארץ, שבעסוק בה יתוקן העדר האמת מלשונם, אך שלום עדיין נשאר במקומו.

ועל שני המנגדים האלה גלו שתי פעמים:

אחד בגלות בבל שהוא על העדר התורה, שנאמר **על מה אבדה הארץ ויאמר ה' על עזבם את תורת** (ירמיה ט יא) שהוא על ביטול תורה, כי (ירושלמי חגיגה א ז) ויתר הקדוש ברוך הוא על עבודה זרה וכו' ולא ויתר על ביטול תורה, וזהו **ותשלך אמת ארצה ועשתה והצליחה** (דניאל ח יב) כי ע"י שותלך ישראל אמת ארצה ע"י כן ועשתה בבל והצליחה.

ובגלות חורבן שני גלו על שנאת חנם שהיא העדר השלום. על כן אומר עתה הוא יתברך כי יתקן את שתיהם.

כי על האחד ה' עוז לעמו יתן זו תורה הנקראת אמת, ועל השנית אמר ה' יברך את עמו בשלום, באופן יתוקנו השני מנגדים ולא יגלו עוד, והוא מאמרנו על פסוק (זכריה ח יט) והאמת והשלום אהבו.

פרק ל

א מזמור שיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד :

ב אֲרוֹמְמֶךָ יְהוָה כִּי דִלִּיתָנִי וְלֹא-שִׂמַחְתָּ אִיבֵי לִי :

ג יְהוָה אֱלֹהֵי שׁוֹעֲתֵי אֲלִיךָ וַתִּרְפְּאֵנִי :

ד יְהוָה הֶעֱלִית מִן-שָׁאוֹל נַפְשִׁי חַיִּיתָנִי (מִיַּרְדֵּי) [מִיַּרְדֵּי בּוֹר] :

(א) מזמור שיר חנוכת כו'.

הנה אומרו "מזמור" ו"שיר" יראה כפל ענין.

ועוד שלא חנכו דוד.

ויתכן יאמר במאמרם ז"ל בשמות רבה (ח א) שלא נכנס ארון אל הקדש עד בא ארון דוד ואמר שלמה (תהלים קלב) בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך, נמצא עיקר חנוך הבית היה על ידי דוד.

ובזה יאמר ברוח ה' דיבר בו הנה מזמור ושיר יאותו,

אחד, על מציאות חנוכת הבית,

שנית, להיות לדוד להיות בעבור דוד ועל ידו, על כן ברוח הקדש משורר על הדבר מעתה.

או יאמר במאמרם ז"ל (מכות י א) על פסוק (תהלים קכב א) שמחתי באומרים לי בית ה' נלך, שהיו שונאיו אומרים לו מתי "בית ה' נלך", כלומר מתי ימות, כי ידעו שלא יבנה בימיו, ועם כל זה "שמחתי באומרים לי" מתשוקת בנין הבית. ובזה יאמר לא אזמר על חנוכת הבית בעצבון על שסלוקי יקדים, כי אם מזמור של שיר ושמחה על חנוכת הבית עם היות לדוד שלא יחנכה.

(ב) ארוממך ה' כי דליתני וכו'. אמרו רבותינו ז"ל (שבת ל א) כי בחנוך הבית בהכנס ארון על ידי הזכירו את דוד נהפכו פני שונאיו כשולי קדרה. אמר **ארוממך ה' כי רוממתני ודליתני** שהבאתני עד גדר תעשה כל כך למעני.

שנית, על **אויבי** שהכירו כי קרוב אתה ה' אלי, ולא על עצבונם בראותם הדבר כי לא אשמח (בפיד) [באיד] משנאי, רק על העדר שמחתם, כי **לא שמחת אויבי**, וגם זה לא בשבילם שגִּשְׁרָה על העדר שמחתם כי אם **לי**, כלומר על הנוגע לי, כי נתקדש שם שמים על ידי ויחשב לי לזכות, וגם שלא הייתי כלי להביא עליהם רעת השמח בנפול אויבו.

או יהיה אומרו דליתני מלשון דלות וחולשה וחולי כמה דאת אמר (שמואל ב יג ד) **מדוע אתה ככה דל בן המלך**, (ישעיה לח יב) מדלה יבצעני, והוא ענין כתוב אצלנו בשערים, כי כמה מעלות טובות למקום עלינו, כי בהיות על איש עוונות גברו מנו והוא צדיק בעיניו ומת הוא בעולם הזה ולא יחיה לעולם הבא על עונותיו, יחליאנו ה' על ערש דוי למען עודנו חי יתן אל לבו על מה עשה ה' ככה לאיש ההוא אם לא חטא לה', ומורק בייסורין ושוטף מחלאת אשמתו ויחיה ולא ימות, הנה כי כן יבורך גבר ירא ה' בהביא עליו ייסורין ממרקין בפאת מטה ובדמשק ערש להתם פשע ולמרק חטאת ויחיה ולא ימות בפשעו ובחטאתו אשר ימות בו, באופן כי חוליו הוא סיבת חייו, כי אם לא היה נחלה לא הוה חלי ולא מרגיש כי הוא רשע למות ולא יתקן את אשר עיוותו, וימות חייב.

והוא מאמרנו על פסוק **בחלותו ויחי מחליו** (ישעיה לח ט) ולא נאמר ונרפא מחליו, כי הוא כי הלא נגזרה עליו מיתה כאשר הנביא דיבר לו (ישעיה לח א) **מת אתה ולא תחיה**, ולולא שהחלה ה' לא הביט און בעצמו ולא היה שב מחטאו, אך בחלותו נתן אל לבו ותקן את אשר עיוותו וחי, נמצא כי חיותו בא אליו בסיבת חוליו, וזהו **"ויחי מחליו"**.

וכן כתבנו על פסוק (תהלים מא ד) **ה' יסעדנו על ערש דוי כל משכבו הפכת בחליו**, כי מהראוי יאמר "כל חליו הפכת במשכבו", אך יאמר הלא יתעו חורשי רע על חולאי הצדיק, כי הלא אדרבא **"ה' יסעדנו"** ויעזרנו **"על ערש דוי"**, כי לעזר לו החלהו, ואיך הוא הענין, הלא הוא כי **"כל משכבו"** שהיא מיתתו כמה דאת אמר **וישכב דוד עם אבותיו** (מלכים א ב י) **"הפכת"** והחלפת מיתתו **"בחליו"**, נמצא כי סעד וחיים היה לו החולי **על ערש דוי**, כי הן הוא משוש דרכו וחי רוחו.

ובזה נבוא פה אל ענין הכתובים, אמר [א] הנה **מזמור ושיר**, יאות לסדר מזמור על מציאות **חנוכת הבית**, ושיר להיות על ידי **דוד** בפתיחת שערים, על ידי אמור שלמה (תהלים קלב י) **בעבור דוד עבדך כו'.** ואמר הנה סיבת כל הטובה הזאת שהיתה **חנוכת הבית** על ידי עצמי ושנתכרכמו פני שונאי דוד, היה החולי שנתת לי להתם פשע ולכלה החטאת, שעל ידי כן

טהרתי ומשלג הלבנתי זכיתי לחנך המקדש על ידי, כי על ידי כן הטהרתי זכיתי לחנך המקדש על ידי ולכרכם פני אויבי לי. וזהו אומר **ארומוך ה' כי דליתני** והחליתני, שעל ידי כן נמשך **שלא שמחת אויבי לי** בחינוך הבית.

ופירש איך היה הדבר, ואמר **(ג) ה' אלוהי שועתי כו'** לומר כי זה הדרך הראויה לשיעשה הוא יתברך את שלו, והוא כי בחלותו לא יהיו כל מעייניו על רפואת הגוף כי אם על רפואת הנפש, ואז הוא יתברך ירפא את שניהם ומהגוף יתחיל, כענין (בבא קמא צב א) **כל המתפלל על חברו והוא צריך לאותו דבר שהוא נענה תחילה**. וזהו אומר **ה' אלוהי שועתי כו'**, לומר הנה ה' אלוהי מה ששועתי אליך בחליי, לומר איני עושה עיקר מארוכת הגוף, כי אם מארוכת הנפש שיתכפרו עונותי לשתקרא **ה' אלוהי**, זה הוא מה ש**שועתי אליך**. ולהיות שהמתפלל על חברו הוא נענה תחילה, על כן **ותרפאני** את הגוף מיד, ואחר כך **(ד) ה' העלית מן שאול נפשי את הנפש**.

ולא בלבד הצלת גופי ממוות העולם הזה והנפש משאול הוא גיהנום, כי אם גם את הגוף מגיהנום, וזהו **חייתני מירדי בור**. והוא מאמרם ז"ל (סנהדרין צא ב) שיקרה לגוף ונפש אחר מות כחיגר וסומא שומרי התאנה וכו', והוא כי אחר מות הנפש מתנצלת מן הדין באומרה כי קדושה היא ולא תתאוה עבירות, אך הגוף הוא העובר, והגוף אומר כי עפר הוא ובלעדי הנפש לא יחטא, אז אומר הוא יתברך לא ראי זה כראי זה הצד השוה שבכם שביגיעת שניכם יחד חטאתם, אף אני אביא את הנפש בגוף ואדון אתכם.

ובזה יאמר דוד פה על גופו, הנה זולת הצלה ממות הגוף בעולם הזה גם **חייתני** את הגוף מהיותי יורד לגיהנום בחברת הנפש וזהו **חייתני מירדי בור**. וזהו אומר **מירדי** בחירי"ק הדל"ת לומר מירידה שלי, כי גם אני הגוף התעתדתי לכך, והוא על אשר בא אל בת שבע.

ה זמרו ליהוה חסידיו והודו לזכר קדשו :

ו כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין בכי ולבקר רנה :

ז ואני אמרתי בשלוי בל-אמוט לעולם :

ח יהוה ברצונך העמידתה להררי עז הספתת פניך הייתי נבהל :

(ה) זמרו לה' חסידיו והודו וכו'. אמר הלא אמרתי **[ג]** כי על ידי שהחלני **ה' החייתני**, כי יסוריו היו לי חיי רוחי וגופי, אמר לכן לא אני בלבד אודה את ה' כי אם גם אפרסם הדבר לכל חסידיו יתברך, לומר **זמרו לה' חסידיו** כלומר בהתנהגו עמכם במידת ה' היא מידת רחמים, אך נוסף על הזמרה עוד תוסיפו הודאה בהתנהגו בייסורין ודין, הוא השם הנקרא **זכר קדשו**

הוא שם אדנות, שעליו נאמר **זזה זכרי לדור דור** (שמות ג טו) הוא **זכר קדשו** הוא מידת הדין, כי הלא לטובתכם הוא.

(ו) **כי רגע** שהוא **באפו** אין האף רק לפניו, אך **חיים ברצונו**. ו **כי בערב ילין בכי** טרם יבוא הצער והבכי הוא כדי **שלבקר** תהיה **רנה**, וזהו אומר **ילין** לשון עתיד, ואומר **ולבקר** ולא אמר **ובבקר**. כי לולא הצער והחולי לא היה האדם מרגיש בעוונותיו, ולא היה שב עד ה'.

כי הלא ממני תראו, כי הנה (ז) **ואני אמרתי בשלוי** טרם בא עלי חולי וצרה וייסורין **בל אמוט לעולם**, כי חשבתי עצמי לשלם וצדיק לפניו יתברך. ואילו (ח) **ה' ברצונך** לרחם היית מעמיד **להררי** ומצבי **עז**, ולא **דליתני**, הנה באחרונה היית מסתיר **פניך** על עוונותי והייתי **נבהל**, ולא אדע מה לעשות לתקן, מה שאין כן עתה [ב] **כי דליתני (ט) שאליך ה' אקרא כו', (יב) והפכת מספדי למחול** כי לטובתי החליתי.

או **שעור הכתוב** הנה **ה' ברצונך העמדת להררי עוז**, ועל כן לא ידעתי חסרוני לתקן, אך במה **שהסתרת פניך הייתי נבהל** ושבתי.

ט אליך יהוה אקרא ואל-אדני אתחנן :

י מה-בצע בדמי בְרִדְתִי אֶל-שַׁחַת הַיּוֹדֵךְ עִפְר הַיְגִיד אֶמְתָּךְ :

יא שָׁמַע-יְהוָה וְחֻנְנִי יְהוָה הִיָּה עֲזָר לִי :

(ט) **אליך ה' אקרא כו'**. ביאר סגנון תחינתו בחוליו לפניו יתברך, שהוא כי היה אומר **אליך ה' אקרא וכו'**. והנה רוב המונים שלש עשרה מידות מתחילים מהשם השני (עיין תוס' ראש השנה יז ב), כי השם הראשון אומרים שהוא קריאה לבד והשני הוא התחלת תחנת השלש עשרה מידות, שעליהן אמר הוא יתברך שעל ידן (שמות לג יט) **וחנתי את אשר אחון כו'**.

ויתכן כי היה מזכירן בחוליו ומקדים ואומר **אליך ה'** הוא הראשון **אקרא** כי לכך נאמר, ואחר כך **אל השם השני אתחנן**, כי בו מתחיל החינון שנאמר בו **וחנתי את אשר אחון**.

אמנם ה' הביטה כי (י) **מה בצע בדמי כו'** ולכן זאת שאלתי מאתך, והוא, כי לא תמתין לחון אותי אל השם השני, כי אם (יא) **שמע ה' וחנני** שהוא **שְׁמַשׁוּמְעָךְ** מפי שם השם שהוא הראשון מיד **וחנני**. ובאומרי השם השני לא בלבד חנינה תהיה לי, כי אם שתהיה עוזר לי, וזהו **שמע ה' וחנני**, ה' שהוא כאומרי **ה' היה עוזר לי**.

או יאמר [ט] אליך ה' אקרא כו', לומר הנה אסדר לפניך קריאה שהוא בשלש ראשונות, ואחר כך אסדר תחנתי ובקשתי באמצעותי. ועל השלש ראשונות אמר אליך ה' אקרא, ועל הבקשה שאחרי כן אמר ואל ה' אתחנן. אך בראותך ה' כי [י] מה בצע בדמי כו' אני מוסיף לבקש מאתך אל תיחל מלרפאתני עד אתחיל בשאלה, כי אם מעת אומרי בברכה שנית מחיה מתים ורופא חולים שהיא הזכרה, מיד תעזרני, והוא כענין (בבא מציעא פה ב) רבי חייא ובניו שנדמו לאבות בהיותם יחד, שאמרו משיב הרוח ונשב זיקא מוריד הגשם ואתא מיטרא בהזכרה טרם השאלה. וזה יהיה מאמר דוד שמע ה' כי תשמע שם ה' שאזכיר בברכה ראשונה וחנני, ואחר כך ה' שאזכיר שנית בברכה שניה מיד תהיה עוזר לי באומרי רופא חולים, ולא תמתין עד האמצעות שאשאל בהם רפואה.

או יאמר [ט] אליך ה' כו', בשום לב אל התכת תיבות פסוק [י] מה בצע בדמי כו', ואומר מה בצע בדמי כו' האם היה עולה על לב יהיה בצע בדבר. ועוד שאם הם שני דברים כאחד, אחד הכריתה שנית רדת שחת, היה לו לומר וברדתי אל שחת, שלא יתכן שהוא דבר אחד, כי הלא כל אחד מהם דבר רע מבלי התלות בשנית. ועוד אומרו היודך עפר היגיד אמתך, כי יראה שזולת הודאה או הגיד אמתו ישכח בעפר.

אך יאמר בהתפללו בחוליו, לא ימנע או טוב וצדיק אני או לאו, אם צדיק אני שבקריאה בעלמא תשמעני אליך ה' אקרא כקורא אל קרוב אליו לנוכח, כדרך השלם שה' קרוב אליו, וזהו אומר אליך שאתה לנוכח אתי אקרא.

ואם בלתי כשר אני, ואל ה' אתחנן. ואומר אם צדיק אני, מה בצע בדמי גם שאלך לעולם הבא, וטוב טוב אעבדך בעולם הזה, ואם בלתי שלם אני מה בצע ברדתי אל שחת, וטוב הוא לחיות לתקן מה שהעויתי. וכן אם צדיק אני ונעשה עפר ולא רמה היודך עפר בדמי, גם שהנפש לבדה תודך שם, טוב טוב הוא כי יודך גם העפר פה הוא החומר, שאודך בגוף ונפש. ואם אני בלתי כשר וארד שחת, וגם שמגיהינום עולה שבח לה' יותר מבגן עדן, כנודע מרבתינו ז"ל (עירובין יט א) שמצדיקין עליהם את הדין וצווחין שבדין ואמת חייבים שהוא אמת ותורתו אמת, עם כל זה היגיד העפר הנזכר הוא החומר אמתך, לומר שאתה ותורתך ודיניך אמת, לא יהיה רק הנפש לבדה, ועתה בגוף ונפש יודה גם החומר.

[יא] שמע ה' וחנני וכו'. זולת מה שכתבנו, יאמר מה שהיה מסיים בהתפללו בחליו, כי אחרי אומרם [י] מה בצע בדמי וכו', אמר שמא תאמר הלא בבחינת מידת רחמים מצאת חן, אך לא לפני מידת הדין, לזה אמר שמע ה' וחנני בבחינת שם הרחמים, ועל מידת הדין ה' בעל הרחמים היה עוזר לי בל תנגדני מידת הדין.

יב הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה :
יג למען יזמרך כבוד ולא ידום יתן אלהי לעולם אודך :

וכל זה בדברים של טעם והם, כי הלא אם **(יב) הפכת מספדי** האם הוא **למחול לי**, כלומר אל הנוגע לי להנאת עצמי. וכן אם **פתחת שקי** שהוא משל אל הסרת עצבוני, האם הוא כי **תאזרני** את עצמי **שמחה** להיותי שמח ועלז בעולם להנאתי, לא כן הוא, כי אם **(יג) למען יזמרך כבוד וכו'** בזמירות כל לילה. והוא כי עודני בחיים כאשר אני מתמיד לזמר לפניך, השכינה שעמי המעוררת אותי היא המזמרת לך, כי על כן אמרו המורד במלכות בית דוד כמורד בשכינה, כי השכינה דבקה בדוד, נמצא כי בהיותי בחיים **יזמרך כבוד** היא השכינה הנקראת כבוד, כמה דאת אמר (שמות מ לה) **וכבוד ה' מלא את המשכן, ולא ידום** כאשר במותי שהיתה דוממת מלזמר. ועל כן יאות שתשמע ה' בעל הרחמים ותחנני, **למען יזמרך כבוד ולא ידום**. ועל מה שאמרתי **תהיה עוזר לי** לפני מידת הדין, הטעם הוא כי **ה' אלוהי** שהם שתי המידות בייחוד שאייחדם במעשים טובים שאעשה **לעולם אודך** באחדות אחד, ואם כן גם **אלוהי** שהוא מידת הדין תסכים עמך כשתהיה **עוזר לי**.

פרק לא

א למנצח מזמור לדוד :
ב בך יהוה חסיתי אל-אבושה לעולם בצדקתך פלטני : ג הטא אלי אצנך מהרה הצילני היה לי לצור מעוז לבית מצודות להושיעני :
ד כן-סלעי ומצודתי אתה ולמען שמך תנחני ותנהלני :
ה תוציאני מרשת זו טמנו לי כי אתה מעדי :

הנה לפי הנראה זימר המזמור הזה **טרם ימלך**, עודנו בורח עדיין מפני שאול, ואמר כי היה נכוה בשתי אשות:
אחד שמא יהרוג את שכנגדו ויחטא, ומה גם בשאול כי מי שלח ידו במשיח ה' ונקה,
שנית, שמא יהרג.
 והראשונה גדולה מן השנית, כי בראשונה יש מיתת הנפש ובשנית מיתת הגוף.

ונבוא אל הענין, אמר הנה מבלי אתפלל כי אם במה **[ב] שבך ה' חסיתי**, בזה בלבד ידעתי **שאל אבושה לעולם**, לא בעולם הזה מצרות הגוף ולא בעולם הבא מצרות הנפש, ולא

אצטרך לבקש ממך רק שבצדקתך פלטיני שיהיה בתורת צדקה ולא תנכה לי מזכויותי. והנה זה הוא אשר תעשה בזכות החסיון בך בלי תפילה.

אך מה שאני מוסיף לבקש מאתך על ידי תפילה, הוא (ג) הטה אלי אזנך אל תפילתי, והיא שלא תאריך זמן אל ההצלה כי אם מהרה הצילני ואל תאחר, ולא יהיה המהירות שתמית רודפי, כי אם היה לי לצור מעוז שאיני חפץ במיתת אויבי, כי הנה עמך המה ואיני חפץ שתפיל אותם ואהיה אני הגורם, כי אם היה לי לצור מעוז להנצל מידם ולא להצר להם, באופן שמבלי פגוע בהם והם יחזיקו ברדיפתם אותי יאריך הזמן ופן יקרה אסון, ועל כן צריך מהרה הצילני, כי הנה אני נכוה בשתי אשות, וצריך תהיה לי לבית מצודות הם שתי מצודות אחד לשמור גופי מליהרג, שנית לשמור נפשי מדם נפשות צדיקים, והוא כי אם אעצור כח לכבוש יצרי יום או יומים, לא אוכל להתמיד זמן הרבה כי יחם לבבי ואהרגם, באופן שצריך שתי מצודות להושיעני. ועל כן אמרתי מהרה הצילני כי לא אוכל ימים רבים לכבוש את יצרי ואהרוג.

ופירש ואמר (ד) כי סלעי ומצודתי אתה כו'. והוא כי יש שני מיני חוזק לינצל מן האויב: אחד לחסות בצד סלע גבוה ותלול שהוא מגן לו מאחוריו ואין האויב בא כי אם מלפניו, והוא נלחם בו פנים בפנים בנשק ברזל, ויש סוג הגנה שנית גדולה מזו והיא אשר הוא תוך מגדל ומצודה מוקף מכל צדדיו.

ונבוא אל הענין, אמר דוד הנה לשמור את נפשי אתה סלעי, כי אני לוחם ביצרי האומר לי שאהרוג פנים בפנים ואתה מסייעני ומגן לי פן יבוא ויכבשני ויחטיאני במה שלא אדע לישמר פתע פתאום, כמשל אשר הוא נשמר מאחוריו בשן סלע והוא נלחם מלפניו, והוא ענין (יומא לח ב) בא ליטהר מסייעין אותו.

ובבחינה אחרת אתה מצודתי לשמור את גופי מליהרג, כי אתה שומר אותי כמצודה מכל צד, מה שאין כן לשמור הנפש מלהרוג אני את אחרים, כי אין מלחמת היצר הרע מסורה לה' לבדו, כי אדרבא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג ב) רק סיוע כסלע כמדובר. ועל כן מה שאבקש ממך הוא, כי למען שמך תנחני ובעצתך בל תניחני ביד יצרי להניח הנהגתי אל עצמי לבדי, כי יוכל יצרי לי ויאבדני כי יחם לבבי להרוג את קמי. ועל דבר הגוף פן ימיתוני אני אומר ותנהלני, באופן (ה) תוציאני מרשת זו טמנו לי להמיתני.

או יאמר על דרך זה, והוא כי ראה והנה צרת הנפש פן יהרוג את אחרים וצרת הגוף פן יהרגוהו, הן שתיים רעות גדולות מליתקן. צרת הנפש, מפני שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג ב), וצריך שהאדם יעשה העיקר.

וגם השנית גדולה מאד שמא יהרג, והוא להיות הבאים להורגו בעלי בחירה, ואין הוא יתברך מעכב ביד האדם לעשות כל אשר יזום לעשות כי הבחירה חפשית, שאם לא כן בטלה מידת שכר ועונש, והוא מאמר נבוכדנאצר אל חנניה וחבריו באומרו (דניאל ג טו) ומאן הוא א-לה די שיזבנכון מן ידי, כמפורש אצלנו במקומו.

על כן אמר [ב] בך ה' חסיתי אל אבושה לעולם, לא בעולם הזה על צרת הגוף ולא בעולם הבא על צרת הנפש.

אך על צרת החומר ירא אני שלא אזכה להיותם בעלי בחירה, לכן בצדקתך בתורת צדקה פלטיני.

ועל הנפש פן אהרוג גם הוא קשה כי הכל בידי שמים הוא כו', אך לזה [ג] הטה אלי אזנך מהרה הצילני, פן לא אעצור כח לעכב עצמי מלשלוח יד ברודפי אם יארך הזמן, אך בהיות ההצלה מהרה אבטח בי, שאוכל לכבוש את יצרי בזמן קצר.

ואם תאמר נא ה', כי זה אי אפשר להיותם בעלי בחירה ולא תמנע בחירתם, הלא איני אומר תמנע מהם כל אשר יזמו לעשות, כי אם שתניחם לעשות כל הכנתם ולפרוש רשתם, כי אם [ג] שתהיה לי לצור מעוז שלא יוכלו לי. ואילו לא היה רק בשביל הגוף בלבד לא שמתי עצמי בזה, אך הוא כי על ידי כן תהיה לי לבית שתי מצודות להגן בעד הנפש ובעד הגוף. ואם כן אחר שהצלת הנפש בכלל, אערב אל לבי לשאול זה, וזהו לבית מצודות להושיעני.

ומה שאצטרך לכל הבקשה הזאת עתה, עם היותך גם עד כה מצילני גם מן הארי וגם מהדוב ומגלית ומפלשתים, הלא הוא [ד] כי עד כה סלעי ומצודתי אתה, כי לא היה צריך גדר צור מעוז כי אם גדר סלע הרפה מצור מעוז, וגם לא הייתי צריך שתי מצודות רק מצודתי שהיא מצודה אחת.

אך עתה שאלה הם מישראל ובחיריים, צריך למען שמך הוא שם ה' הנאמן לשלם שכר כפירוש רש"י פרשת וארא (שמות ו ב) ששם זה מורה נאמן לשלם שכר בין אצל קיום מצות בין אצל עונש, ועל כן אם תמנע בחירתם בטל שכר ועונש, ומה תעשה לשמך הגדול המורה שכר ועונש, לכן למען שמך צריך תעשה אחת משתים, או תנחני ותנהלני באופן שלא אלכד [ה] ברשת זו טמנו לי, כי תניחם לעשות כל הכנות צידתם לבלתי בטל בחירתם אבוא עד תוך רשתם, על דרך הכתוב אצלנו על פסוק (משלי ג כו) ושמר רגלך מלכד כו'.

[או] תוציאני אחרי כן מרשת זו טמנו לי, כי בזה אתה מעוזי בלבד ולא מבטלם ממזמותם, ועונשם איתם, כי כל יכולתם עשו אלא שאני נמלטתי מרשתם, וזהו כי אתה מעוזי.

ו בִּידֶךָ אֶפְקִיד רוּחִי פְּדִיתָה אוֹתִי יְהוָה אֵל אֱמֶת :
 ז שְׁנֵאתִי הַשְּׁמֵרִים הַבְּלִי-שׁוֹא וְאֲנִי אֵל-יְהוָה בְּטַחְתִּי :
 ח אֲגִילָה וְאֲשַׁמְחָה בְּחֶסֶדְךָ אֲשֶׁר רָאִית אֶת-עֵינָי יְדַעַת בְּצָרוֹת נַפְשִׁי :
 ט וְלֹא הִסְגַּרְתָּנִי בְּיַד-אוֹיֵב הָעַמִּידֶת בְּמַרְחֵב רַגְלִי :

(ו) **בידך אפקיד רוחי כו'.** הנה כתבנו כי להיותנו נרדף מאחיו מישראל, היה ירא מצרת הנפש פן יהרוג, ומצרת הגוף פן יהרג. והנה ידוע (קידושין ל ב) כי ג' שותפין באדם אביו ואמו והקב"ה כו', אמר מה שאני עושה עיקר ומפקיד **בידך** הוא **רוחי** תשמרנה מצרתה הוא מן החטא. ואם אתה **פדית אותי** הוא החומר בל אהרג, הנה יראה היותך **אל-אמת**, כי להיותי חש על חלקך חשת על חלק אבי ואמי, והוא חסד של אמת שאינו כבשר ודם האומר לחברו שמור לי ואשמור לך, כי כל אחד צריך לחברו וגומלים זה את זה, אך אתה אינך צריך אלי ותשמור חלקי, וזהו **אל-אמת**.

(ז) **שנאתי השומרים הבלי שוא כו'.** הלא אמרתי לך כי מה שאני עושה עיקר הוא מהצלת הנפש, שלא אחטא אם אהרוג את הזולת מבני ישראל רודפי, ואתה בחסדך ואמתך פודה ומציל גם את גופי. והנה היה מקום לבעל דין לחלוק ולומר, אולי אין עיקר תשוקתי רק לחיות לבוא אל המלוכה ואל המעלה בעולם הזה, כאשר הבטיחני שמואל הנביא, לזה אני אומר כי הנה אין זו מידתי, כי הלא **שנאתי השומרים** ומקוים הם טובות העולם הזה, ויהיה שומרים כמה דאת אמר (בראשית לז יא) **ואביו שמר את הדבר**, ואני לא כן כי אם אל ה', ולא אמר על ה' כי אם אל ה', לומר **ואני** מה שאני שומר ומקוה הוא **אל ה'** ולא אל הבלי שוא, בזה **בטחתי** (ח) **שאגילה ואשמחה** שהיא גילה ושמחה, אחת על הנפש ואחת על הגוף, שלא אהרוג ושלא אהרג, וזה **בחסדך**.

ויש טעם לעשותך כך, כי הנה **אשר ראית כו'.** והוא כי גוף ונפש הם שני חברים, והיה אפשר שכל אחד יצטער על עצמו, הגוף שלא יהרג והנפש שלא אהרוג, אך פה לא היה כן, כי **אשר ראית את עניי** בקרב לבי הוא מה שידעת **בצרות נפשי**, כי מה שהיה מיצר זה היתה מצירה זו, שגם הנפש היתה מצירה שתי צרות שלה ושלו, והוא ממש אשר **ראית את עניי** של גופי בקרב לבי, וזה בטחון שתחוס על שניהם. וכן עשית (ט) **שלא הסגרתני ביד אויב** הידוע הוא היצר הרע להרוג, והעמדת **במרחב רגלי** לנוס שלא אהרג.

י חֲנִנִי יְהוָה כִּי צָר לִי עֲשֵׂהָ בְּכַעַס עֵינֵי נַפְשִׁי וּבְטָנִי :
 יא כִּי כָלוּ בְּיָגוֹן חַיִּי וְשָׁנוּתִי בְּאַנְחָה כָּשָׁל בְּעוֹנֵי כַחֵי וְעַצְמֵי עֲשֵׂשׁוּ :

יב מְכַל-צָרָרִי הֵייתִי חֶרְפָּה וְלִשְׁכְּנֵי מֵאֵד וּפְחַד לְמִידְעֵי רָאִי בַחוּץ נִדְדוּ מִמֶּנִּי :

יג נִשְׁכַּחְתִּי כְּמַת מִלֵּב הֵייתִי כְּכֹלִי אֲבָד :

(י) **חנני ה' כי צר לי כו'.** אחרי אומרו כי כאשר שאל מאת ה' להציל את גופו מיד אויביו שמא יהרג, ואת נפשו שמא יהרוג, כן עשה ה' לו, בא לשאול מאת ה' אשר רמז למעלה (פסוק ב), שלא ינכה ה' לו זכויותיו כי אם יהיה מתנת חנם, ואמר **חנני ה'** כמה דאת אמרת **ואתחנן אל ה'** (דברים ג כג) ששאל מתנת חנם, כענין (שמות לג יט) **וחנתי את אשר אחון (דברים רבה ב א).**

ואמר כי הנה ראוי הוא תעשה לי את הדבר הזה, כי הלא ראה כי בכל צרת גופי לא הייתי מצטער בעצם רק על צרת הנפש, עד שהייתי מכלה גופי מצרתה. וזהו אומרו **כי צר לי**, כלומר כי מה שצר לי שאני מיצר עליו עד גדר **שעששה בכעס עיני נפשי ובטני**, אינו על מציאות כליון הגוף, כי אם על שלא כליתיו בעבודת ה', **(יא) כי אם כלו ביגון חיי ושנותי באנחה** בטרדת אויביו, ולא כליתים בעבוד את ה', כי אם שתחת כלות כחי בקיום מצוות **כשל בעוני כחי** באיזה עוון שגרם היגון ואנחה, עד גדר שלא בלבד **[י] נפשי ובטני**, כי אם **ועצמי עששו**.

ובמה היה בעיני כאילו **כלו ביגון חיי כו'**, הלא הוא כי כל כך נשתנו פני מאשר **[י] עששה מכעס כו'** ואשר **עצמי עששו**, עד גדר **(יב) שמכל צוררי הייתי חרפה** שנבזיתי כל כך בעיניהם, עד היותי **חרפה** להם להחשיבני להיות צוררים אותי. ולא ששנאתם גרמה היותי חרפה להם ולא איכותי, כי הלא **ולשכני** הקרובים ואוהבים אשר הכירו הודי תחילה היתה **החרפה מאד** בעיניהם, **ופחד למיודעי** שפחד קראם מראות שמשחת מאיש מראיתי, עד **שרואי בחוץ נדדו ממני**.

ולא הייתי מיצר על אבדן גופי, כי מצדו **(יג) נשכחתי כמת מלב** שנשכח כאילו לא היה ובלתי נרגשת צרת מותו, ומי יתן והיה בלבי כמי שמת ויש לו טובה אחרי כן באותו עולם, כי לא נאבד רק לדורו ולא לעצמו, כי אם **ככלי אובד** שהוא ככלי מכלי תשמיש האדם שבלה ואובד לגמרי, ולא כגוף האדם שעם שהוא כלי לנפש אינו [נאבד] לגמרי כי אם הוא כישן, אך **הייתי ככלי אובד** שהוא בעצמו אובד לגמרי עד אפס תקוה, אך מה שהייתי מצטער על צרת הנפש בלבד פן תאבד תקותי לולא ה' עזרתני והצלת נפשי וגופי, לכן אחר שכל כך הייתי מצטער על צרת נפשי, ראוי הוא תחנני לבלתי נכות לי זכויותי על הצלתך אותי.

יד כי שְׁמַעְתִּי דְּבַת רַבִּים מְגֹרֵם מִסְבִּיב בְּהוֹסְדָם יַחַד עָלַי לִקְחַת נַפְשִׁי זְמָמוּ :

טו וְאֲנִי עָלֶיךָ בְּטַחְתִּי יְהוָה אִמְרַתִּי אֱלֹהֵי אֲתָה :

טז בְּיָדְךָ עֵתוֹתַי הַצִּילֵנִי מִיַּד-אוֹיְבֵי וּמִרְדְּפֵי :

(יד) **כי שמעתי דבת רבים כו'.** אמר ראה נא ה' כמה הייתי מצטער על צרת הנפש פן אחטא לך, כי הלא כאשר **שמעתי דבת** ושיחת **רבים** שבאה אלי שמועת ושיחת היות רבים באים עלי להרגני, שעדיין היו רחוקים ממני, כנודע מתואר שמיעה שהיא מרחוק (ספרי האזינו שו), לא היה נופל עלי בשמעי מורא ומגור מהרבים ההם שהיו רחוקים עדיין ממני, כי אם **מגור מסביב** שהוא מהקטיגורים שפעלתי בעוונותי אשר המה סביב לי, ומתחברים עם יצרי להחטיאני כענין (אבות ד ב) עבירה גוררת עבירה, מהם יגורתי, פן **בהוסדם יחד עלי** כוחות טומאת עונותי **לקחת נפשי זממו** ולא להפיל גופי, שהוא להחטיאני, פן אתעורר להרוג את אישי ישראל או להרהר אחר מידותיו יתברך או על אמונתו, כי משחני למלך ואני נמסר לטבח, מה שאין כן מצרת האויבים הרחוקים עדיין שהיא לגוף בלבד.

כי הנה על זה יש לי בטחון שלא ימיתו את גופי, כי הנה **(טו) ואני עליך בטחתי ה'**, וכל כך **בטחתי** בך עד אמור **אלוהי אתה**, כי לא תניחני ביד יצרי, באופן שלא היית מכנה שמך עלי, ולא יראתי פן תקצוף עלי שהייתי מכנה אלוהותך עלי בחיי לומר **אלוהי אתה** (עיין רש"י בראשית כח יג).

והראיה **שאתה אלוהי**, כי לא בדרך טבע באתי לעולם, ולא היתה לי קצבת חיים ככל אדם, כי נפל הייתי ראוי להיות. וזהו אומרו הנה **(טז) בידך עתותי** עת ללדת ועת למות ולא ביד טבע, ואם כן איפה אם ימיתוני ימצא שלא בידך הם, כי אם ביד אויבי.

או **יאמר** אחר שהייתי נפל ואתה מחייני, נמצא שכל **עתותי** שאני חי **בידך** הם, ואם יהרגוני לא יחשבו כנוטלים נפשי מגופי כי אם מידך ה', ועל כן לא חשתי להיות לי עיקר המגור רק מהנפש, כי ממיתת הגוף אמרתי טענה זו, בידך עתותי **הצילני מיד אויבי ומרודפי** הם שאול ואנשיו וכיוצא.

יז האירה פניך על-עבדך הושיעני בחסדך :

יח יהוה אל-אבושה כי קראתיך יבשו רשעים ידמו לשאול :

יט תאלמנה שפתי שקר הדברות על-צדיק עתק בגאונה ובוז :

עוד אבקש מאתך ה', אל תהיה תשועתי מיד רודפי על ידי מיתתם שתקצוף עליהם ותפילם ואמלטה רק אני, כי אם **(יז) האירה פניך על עבדך** בלבד, שבהארתי פניך עלי לא יוכלו לי כי תפול חיתתי עליהם.

עוד שנית שלא תנכה זכויותי, רק הושיעני בחסדך על צד החסד.

ועל ידי כן (יח) אל אבושה כי קראתיך, מה שאין כן אם היו מתים מישראל על ידי, שהייתי בוש ומתחרט ואומר טוב לי מותי מחיי כי יענשו על ידי, כי (משלי יז כו) גם ענוש לצדיק לא טוב, ומה גם לאיש כשאול צדיק גמור ומשיח ה'. ולא תאמר כי לא תמית כי אם הרשעים שבהם, כי הנה טוב הוא שיבושו הרשעים וישובו בתשובה בעולם הזה, כי לא תחפוץ במות רשע כי אם בשובו כו'. וזהו יבושו רשעים בראותם השגחת הצלתי כי לא יכלו לי ויהיה פלא בעיניהם, כי יבושו מרדיפתם אותי ועשותם רע וידמו בשבילי עונש שאול ואבדון, וישובו, וזהו ידמו לשאול. וגם (יט) תאלמנה שפתי שקר כו' מלדבר סרה וישובו אל ה'.

ואם נאמר על דעת רבותינו ז"ל (בראשית רבה א ה) כי צדיק האמור כאן הוא צדיקו של עולם, יאמר כי הנה בהיות נרדף דוד היה צד חילול ה' באמור רשעים מה שוה לו עבוד את ה', והוא כשור לטבח יובל, עתה על ידי הצלתי בפלא הזה תאלמנה כו' וישובו עד ה', ויתקדש שם שמים לעיני הכל תחת אשר חללוהו, מה שאין כן במותם.

כ מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם :
 כא תסתירם בסתר פניך מרכסי איש תצפנם בסכה מריב לשנות :
 כב ברוך יהוה כי הפליא חסדו לי בעיר מצור :

(כ) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך כו'. הנה כתבנו כי הינצל איש מכל צרה יותר נקל מהינצל מבני אדם למה שהם בעלי בחירה כנודע, ואעפ"י כן הוא יתברך ממציא המצאות להציל הצדיקים החוסים בו גם מבני אדם בחיריים, באופן לא תבטל בחירתם. ואם כן הצדיק החוסה בו יתברך גם כנגד בני אדם הצרים אותו, היה נראה בטחון בטל, כי לא יבטל הוא יתברך הבחירה, ואדרבה לסכלות יחשיבנו, אמר דוד אדרבא אני אומר שאדרבא אין קצה למי שבוטח בה' נגד בעלי בחירה, שגם על זה חוסים בו יתברך, כי אין מעצור לה' להושיע מידם.

ולבוא אל הענין נזכיר מאמרם ז"ל בב"ר כי גדול שכר הצדיקים מבריאת העולמות, כי בבריאת העולמות לא נאמר לשון פעולה אלא בריאה או עשיה, ובשכר הצדיקים נאמר פעלת לחוסים בך, הנה כי תואר פעולה יורה על דבר עצמיי ועיקרי מאד. ובזה יאמר, הנה מה רב טובך אשר צפנת לנקראים יראיך, אך עדיין לא תקרא פעולה, אמנם אשר הוא שכר לחוסים בך אפילו כנגד בני אדם בעלי בחירה, ההיא תקרא פעולה לעוצם השכר, וזהו פעלת לחוסים בך נגד בני אדם שבוטחים בך שתצילם גם בהיות נגד בני אדם אשר הם בעלי בחירה, שיוורו על גודל הבטחון. והוא כי אין מעצור לה' להושיע גם מידם, וכמאמר חנניה

וחבריו באומרם (דניאל ג' יז - יח) **והן לא ידיע להוי לך מלכא כו' והן איתי אלקנא די אנחנא פלחין כו' ומן ידך מלכא ישיזב, ככתוב אצלנו שם כי נבוכדנאצר אמר ומאן הוא אלקא די ישיזבינכון מן ידי, כלומר גם אם יצילכם מהאור לא יצילכם מידי כי בחיריי אנכי, והשיבו ומן ידך מלכא ישיזב, כי גם על זה בטחו בו.**

וזה יאמר הנה **מה רב טובך אשר צפנת ליראיך, אמנם לפעולה תתייחס מה שזימנת לחוסים בך שתצילים אפילו נגד בני אדם** כמדובר.

ועוד תפליא לעשות עמהם, כי לא בלבד בעת רצון תצילים מבעלי בחירה, כי אם גם בעת הסתר פניך מהם תסתירם מאויביהם בעלי בחירה. וזה למד מאשר קרה לו שעם היות לו הסתר פנים לאיזו סבה שהיה היה נרדף כמה זמן, ואין זה רק הסתר פנים, עם כל זה להיותו חוסה בו יתברך אפילו נגד בעלי בחירה הסתירו ה' משאל וסיעתו. וזהו אומרם **(כא) תסתירם בסתר פניך, שמסתירם גם בזמן הסתר פניו מרוכסי איש וגאוותיו לרודפו לבל ירום דוד במלכות כי אם הוא וזרעו.**

ולא עוד אלא **שתצפנם בסוכה מריב לשונות, כי להסתירו מריב לשונות** עשה לו סוכה כמו רגע להסתירו בה. והוא כי בבוא הזפים ויאמרו לשאל **הלא דוד מסתתר עמנו** ואמרו לו מקום חנייתו (שמואל א כג), ונכנס במערה במקום אשר שם הלך לבקשו (שם כד), ואמרו רבותינו ז"ל **(מובא באוצר המדרשים)** איך לא חיפש שאול אם נחבא שם, ואמרו כי מיד בהכנס דוד ואנשיו נעשתה בפי המערה כמחיצה מיריעת עכביש, ויאמר בלבו אילו נכנס פה אדם היה סותר קורי עכביש. ובזה אפשר יאמר פה **תצפנם בסוכה** את האנשים בסוכה קלה שאין לך סוכה קלה כאריגת עכביש, כדי לינצל **מריב לשונות** המלשינים.

או יאמר איך יעשה יתברך להציל מבעלי בחירה, הלא הוא שאם מה שייראו מאדם יתגאה ויקום עליהם ויכם, אתה תסתיר **בסתר פניך** כי תסתיר פניך מהאיש הבא להצר למו ויסתלק מעליהם, כאשר קרה לשאל שהיה רודף לדוד ובאה שמועה שבאו אויבים עליו במקום אחר ויעל מעליו (שמואל א כג). ואם הצרה היא מריב שוט לשון, יצפנם בשפע מסך סוכת שלום וינצלו מהריב. ולמה מכניס הוא יתברך בכל זה בעבור הצדיק ולא יעזבנו ביד רודפו לבלתי שנות הבחירה, אך אין זה רק כי זכות הבטחון בו יתברך רב מאד על דבר כזה, שהוא גם כנגד בעלי בחירה עם היותו כדבר נמנע, ואם כן אין ספק **[כ] פעלת לחוסים בך נגד בני אדם** כמדובר.

(כב) ברוך ה' כי הפליא חסדו לי כו'. אמר הנה אמרתי כי לחוסים בו יתברך אפילו במה שהוא נגד בעלי בחירה, שמסתירם באופן שאויביו הבעלי בחירה לא ימצאום, אמר עתה ועוד

עלי לשבח לאדון הכל, כי לא בלבד הסתירני מלפני שאול בל יראני עד נתראתי לו, כי אם גם אחר היותי כתוא מכמר בקרב אנשים בעלי בחירה, אשר היה בלבם להסגירני ביד שאול ואנשיו הם בעלי בחירה והם בעלי קעילה (שמואל א כג), ומשם הוציאני ה', עם היותי בעיר מצור דלתים ובריח שהייתי כאסור בזקים, כי זה יותר מאשר הסתירני בברחי מליפול בידו, וזהו **ברוך ה' כי הפליא חסדו לי בעיר מצור** דלתים ובריח היא קעילה שאמר שאול סיגר אותו אלוהים בידי, כי היתה כונת בעלי קעילה למוסרו ביד שאול, נמצא היה כבר כתוא מכמר, ואז **בעיר מצור** משולל בית מנוס.

כג ואני אמרתי בחפזי נגרזתי מנגד עיניך אכן שמעת קול תחנוני בשועי אליך :
כד אהבו את-יהוה כל-חסידיו אמונים נצר יהוה ומשלם על-יתר עשה גאווה :
כה חזקו ויאמץ לבבכם כל-המיתלים ליהוה :

(כג) אני אמרתי בחפזי להמלט, הנה **נגרזתי** ואין תקומה מפאת מה שהוא **נגד עיניך**, היא הבחירה כי לא תעכב בידם, כי סילקת השגחתך מהבחירה, כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג ב), ולא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות, אכן **שמעת קול תחנוני בשועי אליך** ולא מנעת הצלה ממני.

או יאמר [כג] ואני אמרתי בחפזי כו' בהזכיר מאמרם ז"ל בגמרא (מועד קטן כח א) רבה ורב חסדא תרווייהו רבנן חסידי הוו, מר מצלי ואתי מיטרא ומר מצלי ואתי מיטרא, בבי מר סמידא לכלבי ובבי מר גושקרא לאנשי לא שכיח, בבי מר שתין הלולי ובבי מר שתין תכלי, מר חי תשעין שנין ומר ארבעין כו'. הנה על מה שהאחד היו לו צרות רבות, לא היתה ראייה אל היות גם הוא צדיק, אם לא על שמר מצלי ואתי מיטרא ומר מצלי ואתי מיטרא.

וכן הוא מאמרנו על פסוק **אני אוהבי אהב ומשחרי ימצאוני** (משלי ח יז), שאומרת התורה גם שתראו אוהבי התורה עניים, אל תאמרו שאת אוהבי איני אוהבת, כי אם **"אני אוהבי אהב"**, והראיה כי הלא **"ומשחרי ימצאוני"**, כי אשמע תפילתם ואענם.

ועל דרך זה יאמר דוד, הנה כל כך נצטערתי **בחפזי** לצאת מקעילה אשר היה נראה כי סיגר אותי אלוהים בעיר דלתים ובריח, כי אמרתי אין זה כי אם שמאס בי ה' וסילק השגחתו ממני והניחני אל הטבע והמקרה, וזהו **נגרזתי מנגד עיניך, אכן** ראיתי כי **שמעת קול תחנוני בשועי אליך**, כי מיד עניתני באורים ותומים, ואמרת לי יסגירו, כדי שאצא משם ואמלט נפשי, בזה ידעתי כי צדיק הייתי בעיניך וחפצת בי ושבה רוחי אלי.

(כד) אהבו את ה' כל חסידיו נו'. אמר הנה ספרתי גודל חסידותו יתברך שמציל את החוסים בו גם מבעלי בחירה, על כן אליכם אישים אוהבי ה' אקרא, ואומר אל תלמדו מזה לאהוב את ה' למען יעשה לכם נס, כי אם אהבו את ה' במה שהוא ה', כל חסידיו, כי דעו איפה כי אמונים הם בעלי אמנה שמאמינים בה' שלא על מנת לקבל פרס שיצילם, **נוצר ה'** מן אויביו, אך דעו כי **ומשלם על יתר** שהוא שמשלם יתברך ומעניש את מי שעל יתר, שהוא **עושה** יתר משורת הדין, **עושה גאווה**, שמתגאה ואומר הלא חסיד אני, ובודאי שיעשה לי נס הוא יתברך, משלם לו עוון זה ומניחו ביד מבקשי נפשו.

ושמא תאמרו איכה נעשה ויצר סמוך יגביה לבנו להרהר ולומר, כי אחר שחסידים אנחנו למה לא יתעשת האלוהים לנו להצילנו ויכריחנו לעשות הטוב, על מנת להנצל מאויבי נפשנו. לזה אמר **(כה) חזקו ויאמץ לבבכם נו'**, והוא באשר ידענו כי אומרו לבבכם בשני ביתי"ן הוא על שני היצרים (ברכות נד א).

והענין כי הירא מהזולת ובלתי בוטח בה', יחת, כענין **אל תראו ואל תערצו** (דברים לא ו) במה שלא תראו אל תערצו, וכן הוא אומר (ירמיה א יז) **אל תחת מפניהם פן אחתך לפניהם**. וההפך במתחזק וקונה לב בבטוח בה', כי הוא יתחזק מעט והוא יתברך יחזיקנו הרבה, וזהו **חזק** שהוא מעצמך, ובזה **ויאמץ לבבכם** מאת ה' **כל המיחלים לה'.**

או יאמר [כד] אהבו את ה' מצד עצמו **חסידיו**, והוא יתברך יעשה את שלו, כי **אמונים נוצר ה'.** ואם תראו כי **ומשלם** לאשר על **יתר** טובותיו, **עושה** גם כן **גאווה** להתקומם על הצדיק, ומשלם לו אל פניו טובה, אל ירפו ידיכם מלבטוח ולייחל לה', כי אם אדרבא **[כה] חזקו** בזה **ויאמץ לבבכם** באמור אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה, שתחזקנה ידיכם **כל המיחלים לה'.**

פרק לב

א לְדוֹד מִשְׁכִּיל אֲשֶׁרִי נָשׁוּי-פֶשַׁע כָּסוּי חֲטָאָה :

ב אֲשֶׁרִי אָדָם לֹא יִחְשַׁב יְהוָה לֹו עוֹוֹן וְאֵין בְּרוּחוֹ רְמִיָּה :

ראוי לשים לב מה זה שהזכיר **(א) פשע וחטאה** והשמיט העוון מביניהם.

ועוד אומרו **נשוי בפשע** החמור ו**כסוי** בלבד בחטאת הקל כי שוגג הוא.

ועוד אומרו בפסוק השני **(ב) אשרי אדם** ובראשון לא אמר אשרי אדם נשוי פשע.

ועוד אומרו ואין ברוחו רמיה, שאם הוא שאינו עושה תשובה של רמאות לפניו, פשיטא כי אין צריך לומר שלא יקרא מאושר אלא שתשובתו תועבה ויחשוב ה' לו עוון. **ואם הוא** שלא חטא במחשבה הלא ידענו (קידושין מ א) כי מחשבה רעה אין הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה.

אמנם הנה בגמרא (יומא פו ב) אמר רשב"ל גדולה תשובה שזדונות נעשים כשגגות, ופריך איני והאמר רשב"ל גדולה תשובה שזדונות נעשים כזכויות, ומסיק כאן מאהבה כאן מיראה.

ובזה נבוא אל הענין, והוא כי לא בא דוד פה לדבר על מי שחטא שוגג, רק על מי שחטא מזיד ושב ממנו ומחל לו הוא יתברך, והוא בשום לב אל שינוי הלשון, כי בפסוק ראשון אמר **נשוי ובשני אמר לא יחשוב**, **ועוד למה לא אמר לשון מחילה או כפרה כי אם נשוי**.

אך יאמר כי הנה יש שני סוגי זדונות:

יש פשע שהוא מרד

יש עוון סתם,

אמר כי מי שבידו **פשע**, מאושר יקרא גם שלא יזכה שיחשב לו לזכות, רק שיהיה **כסוי חטאה** שיעשה לו מכסה של שוגג שיחשב לו כשגגה, כי רב מאד חומר הפשע.

אמנם אשר בידו עוון שאינו מזיד ומרד, לא יקרא מאושר, אם לא **שלא יחשוב ה'** לו מציאות אפילו שוגג.

ועל כן בראשון לא אמר רק נשוי פשע שנשאו הפשע מעליו בלבד, אך עדיין נעשה לו **כסוי** של שוגג. וגם לא יקרא אדם שהוא המשובח מתוארי האיש, כי היה בידו פשע, וגם לא הטהר לגמרי, ואין אושרו רק שנעשה **הפשע חטאה**.

ושמא תאמר מה אושר תחשוב לו אחר שעדיין נשאר לו גדר שוגג ולא נטהר לגמרי, אל יאמר איש כדבר הזה, כי הלא **[ב] אשרי אדם** כלומר בפרט הצדיק הנקרא **אדם** שהקב"ה מדקדק עמו, **שלא יחשוב ה'** לו עוון הפשע הנזכר, שהיה די שעל ידי תשובה יעשו לו מהפשע עוון סתם, ורב טובו שלא יחשב לו רק שוגג. ולא בלבד בשובו מיראה ששב ברמיה מחמת העונש, כי אם גם כאשר בתשובתו **אין ברוחו רמיה**, שלא שב מחמת העונש, שאם כן היה בו **צד רמיה**, כי אם ששב מאהבה כי זה מאושר יקרא.

ואם נאמר כי מה שאמרו גדולה תשובה שזדונות נעשות כזכויות, לא אמרו על פשעים כי אם על עוונות, אך הפשע גם אם ישוב מאהבה די לו שיחשב לו לשוגג. יהיה שיעור הכתוב לומר

[א] אשרי נשוי פשע כו', לומר כי האושר של נשוי פשע יגיע עד העשות לו כסוי של שוגג. אך לא יקרא אדם מאושר סתם בעצם, כי אם אשר [ב] לא יחשוב ה' לו עוון כלל אפילו שוגג מהפשע, גם שלא יחשב לו לזכות עם שאין ברוחו רמיה של תשובה מיראת העונש.

והנה רבותינו ז"ל (עיין ילקוט שמעוני כאן) פירשו שאומר אשרי מי שאחר שחטא שב ורפא לו, והיה נשוי פשע כו', אך יותר מאושר הוא ואשרי אדם יאמר לו למי שלא יחשוב ה' לו עוון שלא חטא ולא הוצרך לשוב בתשובה.

והנה עדיין לפי דרכם צריכים אנו לפרש אומרו כסוי חטאה לפי דרכנו, שאם לא כן מי הכניס השוגג בינתיים.

והנה ראוי לשים לב על דבריהם:

א', אומרו לא יחשוב כו' כי מהראוי היה יאמר אשרי אדם לא חטא.

ב', איך יתפרש לפי זה אומרו ואין ברוחו רמיה.

ג', כי הלא קיימא לן (ברכות לד ב) במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, ולפי דבריהם אלו יראה שדוד אמר בהפך, ומי לנו גדול ממנו להכריע במחלוקת הגמרא, והנה הרמב"ם ז"ל (פרק ז מהלכות תשובה הלכה ד) וכל האחרונים תפסו כדעת האומר במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, וראוי ליישב הכתוב לדעתם.

ואומרה כי הוא ענין מאמרם ז"ל (יומא פו ב) על מידתו יתברך שמעביר ראשון ראשון ועד שלשה אינו מונה אותם כלל. וזה יאמר אם אומר אשרי מי שלא חטא, מי הוא זה ואיזהו זולתי ארבעה אשר מתו בעטיו של נחש (בבא בתרא יז א), אך מקנא אני במי שלא יחשוב ה' לו עוון שלא הגיעו אל שלשה שלא באו לכלל חשבון ליחשב. וזה בהיות שאין אחד מהם מהמסורים לרוח ולב, שאין מכללם היותו חורש מחשבות און, כי ימשך תמיד בדברים, כמה דאת אמר און יחשוב על משכבו כו' רע לא ימאס (תהלים לו ה), כי יעשה לו כטבע, וזהו ואין ברוחו רמיה.

ג כִּי הַחֲרָשְׁתִּי בְּלוּ עֲצָמֵי בְּשֹׁאֲגֹתֵי כָל-הַיּוֹם :

ד כִּי יוֹמָם וּלְיָלֵה תִּכְבַּד עָלַי יְדָךְ נִהַפֵּךְ לְשִׁדִּי בְּחַרְבְּנֵי קִיץ סֵלָה :

ה חֲטָאתִי אֹדִיעֶךָ וְעוֹנֵי לֹא-כִסִּיתִי אֲמַרְתִּי אֹדְהָ עָלַי פֶּשְׁעֵי לִיהוָה וְאַתָּה נֹשֵׂאת עוֹן חֲטָאתִי

סֵלָה :

ושמא תאמר מה זה קנאתי באשר לא חטא, והלא אשר חטא ושב ונמחל לו מאושר יותר, כי במקום שבעלי תשובה וכו' ואתה שבת עד ה'. לזה אמר הנה מה שקנאתי אינו על כי אין מעלה לבעלי תשובה, אך הוא מרגשת דאגותי, כי הלא כל כך אני מצטער על אשר חטאתי, שלא ארגיע עד אשאג כארי מנהמת לבי. כי הנה **(ג) כי החרשתי בלו עצמי** כי ירקבו מרוב דאגה, עד אשיחנה וירווח לי כי לבי כאש בוערת, על כן הנני **בשאגתי כל היום**, שלא אהיה כמרבה שאגות ונח בין אחת לשנית, כי אם כאילו בשאגה אחת אני **כל היום**.

ולא תאמר כי מה **ששאגתי** הוא מכאב הייסורין שעלי על עוני, ולא מדאגת העוון עצמו, כי הלא **(ד) יומם ולילה תכבד עלי ידך**, ואילו על כובד ידך הייתי שואג, יומם ולילה הייתי שואג, אך מהייתי **[ג] בשאגתי כל היום** בלבד הוא הוראה שהוא על העוון, כמאמרם ז"ל (שבת פט ב) שאומר אבינו יצחק לפני הקדוש ברוך הוא שהיום בלבד מיוחד לעוון, ועל כן בו אשאג כי אזכרנו, והוא כאומרם ז"ל (שם) שיצחק אבינו אומר לפניו יתברך כמה ימי אדם בעולם הזה שבעים שנה חציים לילות לא יחטאו בהם כו'. ואמר **נהפך לשדי שמא תאמר** אולי תנחמני ערשי ולא ארגיש צער הייסורין בלילה על כן אשאג ביום בלבד, לזה אמר **נהפך לשדי בחרבוני קיץ** והוא חולי שורף, שגם בלילה אינו מניח לו לישון, וזהו אומרם **סלה** לומר שְׁלֵמָה שהוא **נהפך לשדו בחרבוני קיץ**, נמצא שמה **שתכבד עלי ידך** הוא **סלה** לילה כיום.

(ה) חטאתי אודיעך ועונוי לא כסיתי כו'.

ראוי לשים לב: א. מה זה שנותו את טעמו מהודעה להעדר כסוי ולהודאה.
ב. וגם שבחטא ועוון הקלים מפשע נאמר לשון יחיד ובפשע לשון רבים, כאילו המְרַדִּים היה עושה זוגות זוגות וחטא ועוון אחד אחד.
ג. וגם אומרם בעוון לשון עבר **לא כסיתי** ולא אמר לא אכסה.
ד. וגם אומרם **אמרתי אודה** ולא אמר ואודה עלי וכו',
ולא עוד אלא שנראה שאמר שיודה ולא כן עתה.
ה. וגם אומרם **לה'** בפשעים ולא כן בחטא ועוון.
ו. וגם אומרם **עוון חטאתי** אם שנים הם הרי נזכרו, וגם היה לו לומר עוני וחטאתי.
וגם אם כבר ה' נשא אותם, מה צורך להתודות עליהם. ואם הוא ענין אחד, איך יתאחדו והם הפכיים.

אך לבוא אל ביאורו, נשית לב אל פרטי אשמתו בענין בת שבע כי היא אשמתו לבדה, ואומר כי לשלשה יתחלקו:

אחד, מציאות הביאה וזה יקרא "**חטא**", כי קרה לו כאוכל חלב וחושב שהוא שומן, כן חשב שלא היה איסור באומרם כי מגורשת היתה ומה גם **בסתר**, והיה איסור מפני חילול השם.

שנית, החמדה שעבר על (שמות כ יד) **לא תחמוד אשת רעך**, והוא מה שהוכיחו הנביא במשל הכבשה והאריך לו בעוון זה. אך איסור הביאה הוא החטא לא הזכיר לו כי היתר היה, וגם החילול לא היה עצמי כי בסתר עשה, אך החימוד הזכיר, וזה יקרא "**עוון**" כי הוא לאו של **לא תחמוד**. והוא מאמר הנביא (שמואל ב' יב ט) **ואת אשתו לקחת לך לאשה**, שלא אמר שטימאה בזימה כי מגורשת היתה, רק שחמד ולקח לאשה דרך לקוחי היתר מה שהיה לזולתו.

עוד היו לו שנים כאחד והם יקראו "**פשעים**", והוא הריגת אוריה בחרב בני עמון שיקראו פשעים ולא עוון, שאינן של הנאה האונסת את עושיה כחמידת האשה. ויחלקו לשנים: **אחד**, מציאות ההריגה, **שנית**, היותה בחרב בני עמון, ומה גם לאומרם שעבודה זרה היתה חקוקה בחרבם.

וכן הנביא חילקם לשנים באומרו:

את אוריה החתי הכית בחרב ואת אשתו לקחת לך לאשה,

ואותו הרגת בחרב בני עמון (שמואל שם).

הנה שחילק ענין אוריה לשנים.

ולא עוד אלא שהפסיק בין שני הדברים בלקוחי האשה.

ועל כל אלה יאמר, על החטא אשר לא הזכירו לו נתן הנביא וגם דוד לא הזכירו ולא הודיעו, אמר הנה מה שלא הודעתי לנביא עתה אודיעך. **ועוני** של **לא תחמוד** הנה מאז **לא כסיתי** לחפות ולומר ראויה היתה לי ומשלי חמדתי (עי' סנהדרין קז א), רק אמרתי **חטאתי לה'** (שמואל שם יג), שהוא על החמדה שהזכיר לו הנביא.

ומה שאז לא הודיתי ופירשתי לפני הנביא **פשעי** של ענין אוריה, הוא כי אמרתי לא טוב להודות פשעים שבין אדם למקום בפני בני אדם, כנודע מרבתינו ז"ל (יומא פו ב), כענין **חרב בני עמון** ודם נפש שהוא שפיכות דמים וקרוב לעבודה זרה **בחרב בני עמון** שהיתה חקוקה בה, כי על מה שבין אדם למקום נאמר **[א] כסוי חטאה** שטוב לכסותם מבני אדם. וזהו אמרתי **אודה עלי פשעי לה'** כלומר אמרתי בלבי **שאודה עלי פשעי לה'** לבדו ולא לפני בן אדם, ועל כן לא הודיתי לנביא רק לך ה' כעת.

ועל סוג אחר רביעי שהוא **עוון חטאתי** לא אצטרך להתודות, כי הלא **ואתה נשאת אותו** כי כה מנהגך תמיד עמי, והוא כי כמה פעמים אדם חשוב רשום שוגג ורואהו אחד הריקים וחשוב למזיד ועושה כן בזדון גם הוא באומרו לא טוב אנכי מפלוני, נמצא עוון מזיד נמשך מחטאת

שוגג של איש רשום. ועל כיוצא בזה אמר **ואתה נשאת** ברוב חסדך **עוון** הנמשך **מחטאתי סלה**, כי תמיד אתה מוחל לי דבר זה.

ו על-זאת יתפלל כל-חסיד אליך לעת מצא רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו :
ז אתה סתר לי מצר תצרני רני פלט תסובבני סלה :
ח אשכילך ואורך בדרך-זו תלך איעצה עליך עיני :

ולא שהמשך מזיד לאחרים משוגג הצדיק הוא קל, כי הלא ראוי ליזהר ולהתפלל לה' בל תבוא תקלה כזאת מתחת ידו, אך אין זה רק לחסידים בעצם, כי **(ו) על זאת הרביעית** למחול עוון הנמשך מהחטא של צדיק הוא אשר ראוי להתפלל **כל חסיד אליך לעת מצוא**, שהוא בימי תשובה, כמה דאת אמר **דרשו ה' בהמצאו** (ישעיה נה ו) על עשרת ימי תשובה (ראש השנה יח א). כי לומר שהחסיד יצטרך להתפלל על עוון ופשע לא יצויר, כי אם **רק לשטף מים רבים** של זדונות השוטפים הנה **אליו לא יגיעו**, כלומר אך אני איני מגדרם ואינך מדקדק עמי כל כך, והוא כי בעונותונותו מקטין עצמו, וזהו אומרו **נשאת עוון חטאתי** שהוא חטא שלי, כי איני מגדר החסידים ההם.

(ז) אתה סתר לי מצר תצרני כו'. **יש בני אדם** שלא ישבחו את ה' רק בראותם מלחמה וצרה ונצולו ממנה, דרך משל אם יהלך איש לארץ רחוקה ויבואו עליו לסטים אחוזי חרב וחנית וינצל מחרבם, יודה לה' חסדו וימלא פיו תהילתו, אך אם הדרך ההוא ילך איש ולא יפגענו שטן ולא פגע רע לא ישלם תודות, באומרו כי הדרך סלולה ובטוחה מאנשי דמים, ונהפוך הוא, כי הלא זה הטיב לו ה' יותר מהראשון, כי זה גם הצילו ה' מראות ברע וצער, מה שאין כן לראשון כי אחזתו רעד ויגיע עד שערי מות.

ועל הסוג השני נאמר (תהלים קלו ד) **לעושה נפלאות גדולות לבדו**, כפירוש רבותינו ז"ל (נדה לא א) שאין בעל הנס מכיר בנסו אלא ה' לבדו והנצול לא ידע מאומה. אמר דוד **אתה סתר לי** כלומר נסתר ממני שאיני רואה את הצר, אחלה פניך **תצרני** שהוא הסוג השני כי לא אראנו.

ושמא תאמר לא אכיר בנסיי ולא אודה את ה', לא כן הוא, כי אם אז אשלם תודות **ורני** של **פלטה תסובבני סלה**, כאילו אתה בהצילך אותי מסבבני מהרני פלט שאשירה לך.

ולפי דרכנו בהמשך המזמור, יהיה הצר היצר הרע שלפעמים יבוא איש בידו חטא וינצל, ולפעמים הקדוש ברוך הוא מרחיקו מן החטא שאפילו לא יזדמן לפניו. יאמר, אתה בהסתר לי

שאיני מכיר בנסי, **אתה מצר תצרני** הוא היצר הרע שלא יביא חטא לידי, ולא תאמר שלא ארגיש בנסי כדי להודות לך, רק בבוא הצר ואתמלטה ממנו, כי אדרבה **רני פלט תסובבני סלה**, כי תמיד אחשוב שאתה מצילני אלא שאיני יודע בנסי, מה שאין כן אם היה הצר הוא היצר הרע פוגע בי ותצילני מחרבו שלא הייתי מודה סלה, רק בעת ההיא.

(ח) **אשכילך ואורך בדרך זו תלך וכו'.** הלא בקש דוד ממנו יתברך שלא יביאנו לידי חטא, גם שבבואו לידי כך ינצל ממנו, כי אם שבהסתר והעלם ממנו יצילנו מן היצר הרע, בל יביאנו לידי חטא מיראתו פן יפתה וגם יוכל.

על כן משיב הוא יתברך ברוח הקדש ואומר לו **אשכילך ואורך כו'** לומר הקשית לשאול אמנע את היצר הרע בל יתראה פנים אליך בהביאו חטא לפניך, ולא זו הדרך, רק הוא יעשה את שלו, כי הלא מה אתן לך ומה אוסיף לך הכנות להלחם בו כי תירא מלהתפתות ממנו, גם כי יביאך לידי חטא, כי הלא עזרתך להלחם בו בשלש אלה:
אחד, כי הנה **אשכילך** כי הלא אתן לך שכל טוב **למאוס ברע ובחור בטוב**,
וגם ואורך בתורתך לאמר **ובחרת בחיים** (דברים ל"ט) שהוא **בדרך זו תלך**.
עוד שלישית, שתמיד ארמוז לך תרחק מעצתו, כעוצם עיני. והוא כי אשר עיניו בראשו, לא יבצר ממנו כמה הוראות ורמזים מן השמים, מורים מידה כנגד מידה להשמר מן החטא, ועקיצות בלבו בבואו לעשותה, כמאמרנו על (שמאל א' כד ה) **ויך לב דוד אותו**, ואין זה רק כי רוח ה' ירמוז לו.

ט אל-תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן עדין לבלום בל קרוב אליך :
י רבים מקאובים לרשע והבוטח ביהוה חסד יסובבנו :
יא שמחו ביהוה וגילו צדיקים והרנינו כל-ישרי-לב :

ואל תאמרו ומה נעשה אם לא נרגיש ברמז, רק אחוז בנו ולא תרפנו ואם נבוא לחטא תעקוץ אותנו באופן שנרגיש, או מה נעשה ולא נרגיש עד עת בוא הייסורין קשים ועוקצים אותנו. לזה אמר **(ט) אל תהיו כסוס כפרד וכו'**, והנה הפסוק ההוא משולל ההבנה, זולת ייתורים ושינויים רבים. אך יאמר כי הנה **סוס ופרד** יש להם **מתג ורסן**, ויש בהם הרצועות המקיפות הראש ופה וחוטם והוא כעדי אליהם, אך יש גם בו בלימה של ברזל שבולמים אותם בו בשום אותם תוך פיהם, והנה יקרה שאם יושם **מתג ורסן** בראש **סוס ופרד** ותשאר הבלימה חוצה שלא יבלמו אותם בפיהם, שאם בעליו ימשוך ויאחוז בקצה **המתג ורסן** להגיש הסוס והפרד אליו, ממקומו לא ימיש למה שלא יכאב לו באחוזו, לכן מה יעשה בעליו, יבלום פיו בברזל הרסן,

באופן שבאוחזו בקצה הרסן ידחוק ויכאיב הברזל תוך פיו, וקל מהרה יקרב כדי שירפה הימנו.

אמר הוא יתברך **אל תהיו** אתם הבלתי שמים לב כאשר איעצה עליך עיני, **כסוס כפרד**, כי למה שאין הבין כי דעה חסרו, בהיותם **במתג ורסן**, שאם עדיו מחוסר בלימה בפה, שהוא **עדיו לבלום** שלא בלמו אותו בפיו, כי אז שתאחוז ברסן שיקרב אליך, לא יקרב. וזהו **בל קרוב אליך** הסוס או פרד, כי לא ייצר לו ליקרב עד תבלום עדיו בפיו ותעקיצנו הבלימה כשתאחוז ברסן. אך אתם **אל תהיו** כאלה אשר **אין** להם **הבין**, שלא תבינו ברמז לשוב עדי, כי אחוז בכם בעדיי קישורים רפים **[ח] שאיעצה עיני**, עד שיתי שומי חחי בלחייכם ואייסרכם בייסורין, שאז תקרבו אלי מתוך צרה.

משיב דוד המלך ע"ה ואומר (י) יהיו נא רבים מכאובים לרשע והבוטח בה' חסד יסובבנו, באופן שלא יראו צדיק ורע לו רשע וטוב לו, ובזה ישכילו ולא יהיו **כסוס כפרד**.

משיבה רוח הקדש ואומרת (יא) שמחו בה', כי שם זה מורה על היותו נאמן לשלם שכר, כפרש"י פרשת וארא (שמות ו ב). זהו מפאת היותו יתברך ה'. **וגילו** מפאת היותכם **צדיקים** והוא באמרכם, אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה.

או כנודע מרבותינו ז"ל שהקב"ה כביכול לא שמח בעולמו עד לעתיד כי **ישמח ה' במעשיו**, ובזה יאמר די לכם תשמחו בה' לעתיד ולא עתה, כי דיו לעבד להיות כרבו וסיבלו יסורין. והנה זהו להמון **צדיקים** שלבם נוקפם ואצטרך להזהירם **שישמחו בה'** ואל יעצבו, אך **לישרי לב** שאין לבם נוקפם בראותם צדיק ורע לו כו', להם אצוה ירנינו את הצדיקים שיבטיחום עד ירננו הצדיקים.

פרק לג

א רננו צדיקים ביהוה לישרים נאנה תהלה :
ב הודו ליהוה בכנור בנגבל עשור זמרו-לו :

הנה מהראוי היה יאמר לה' ולא **בה'**,
וגם איך נכנס **בצדיקים** ויצא **בישרים**,
וגם נכנס **ברנה** ויצא **בתהלה**.

ועוד שעל דרך אומרו **רננו צדיקים** היה ראוי יאמר והללו ישרים. **ועוד** מאי איכפת לן תהיה ההודאה **בכנור** או **(ב) בנבל עשור** שאומר **הודו לה' בכנור וכו'**, **וגם למה בכנור** אמר הודאה **ובנבל עשור** זמר. וכן בכל המקראות שאחר אלו יש הערות אין מספר, מלבד היותם בלתי מקושרים זה עם זה לפי הנראה, ויתיישבו על פי דרכנו בס"ד מבלי נפרט אותם לאהבת הקיצור.

ואומרה הנה **המזמור הזה יסוב על בני הגלות** הרואים את גלות ישראל הצר והארוך, אשר לא יבצר מִיָּצֵר סמוך מלהרהר ולומר מה זאת, ומה גם בדורות אשר לא יחסרו בהם אנשים צדיקים כדורות כלהו תנאי וכלהו אמוראי ודומיהם, ואולי יטה אל דעת האומרים, **כי רם ה' ועל השמים כבודו** ולא על הארץ אורו, כי כעורה היא מלהשגיח בה, וגם על מציאות בריאתה יאריכו פה לומר, כי איזה הדרך הלך רוח ה' לברוא הארץ הלזו העכורה, ויאמינו בקדמות חלילה, או יבחרו להם דעת דור הפלגה לומר, כי כחות החצונים אשר שפלים המה הן הם אשר ישגיחו על הארץ כמפורש אצלנו במקומו.

או דעת אחרת והיא, כי הוברי השמים וכסיליהם הם המנהיגים את העולם ובידם נתן ה' את הארץ, ושעל כן יצא משפט מעוקל כי הכל תלוי במזל, ומה יסכון לצדיק בעולם הזה צדקותיו אשר עשה אם רעת כוכב מערכתו תנגדנו.

על כן להסיר תועה מלב הבאים להרהר, בא דוד ברוח קדשו לחזק ולאמץ לב שלומי אמוני ישראל.

והתחיל ואמר **(א) רננו צדיקים כו'** לומר הנה הצדיקים הם העושים הצדק ולא לפני מן השורה, וישרים הם העושים לפני מן השורה ומתנהגים ביושר לבב על טוב ועל הפכו, הוא תכלית השלמות כמאמרם ז"ל **(ילקוט שמעוני תהלים תרנו)** שהם הגדולים משבעה כתות שבגן עדן והם הרואים את הפנים, כמה דאת אמר **(תהלים יא ז) ישר יחזו פנימו**, **(תהלים קמ יד) ישבו ישרים את פניך**. ובזה יאמר, אשר אין גדר שלמותכם כי אם היות צדיקים בלבד, מה שתרננו על אושר העתיד, לא על זכותכם, רק בה', כי ישועתו של הקדוש ברוך הוא ישועתן של ישראל **(ויקרא רבה ט ג)**, והוא משכון כי לא יעזוב שכינתו בגלות ולא את שמו כביכול בלתי שלם, כמה דאת אמר **(שמות יז טז ורש"י שם) כי יד על כס י-ה**, באופן שהרינה אינה בכם כי אם **בה'**. אך הישרים גדול גדרם מכם כי להם יאתה שיהללום, בין על חסידותם בין על יושר לבבם שלא יהרהרו גם על ראותם העדר הטובה מישראל.

או יאמר מה שכתבנו בפסוק שבסוף מזמור הקודם, כי הצדיקים עושי קו הצדק ולא לפני מן השורה, הלא מצאו להרהר על היות להם ייסורין בעולם הזה, מה שאין כן הישרים אשר הם ישרי לב שלא יהרהרו כלום, ואמר **שמחו בה' וגילו צדיקים** כי גם שלא תשמחו עתה, די לכם

שמחה **בה'** לעתיד, כי הוא יתברך לא שמח בעולמו כביכול עד לעתיד שישמח ה' במעשיו, אך אתם הישרים בלבבכם עשו את הצדיקים, שלא בלבד ישמחו ויגילו כי אם שגם ירננו, וזהו **והרנינו כל ישרי לב.**

אמר עתה, מה לכם צדיקים ירנינו אתכם הישרים, **רננו** אתם מעצמכם **צדיקים בה'** לעתיד, ואם תאמרו אם כן מה יעדיפו עלינו הישרים, הלא הוא כי **לישרים נאווה תהלה,** כי לא יצטרכו לנגן ולרנן לקנות הכנה להלל, כי להם נאווה תהלה בלי הכנות.

או שעור הענין, כי אחר שעל ידי הישרים מרננים הצדיקים כאומרו **והרנינו כל ישרי לב** שירנינו את הצדיקים, לכן אומרת רוח הקדש **רננו צדיקים בה',** וממה שתרננו צדיקים **לישרים נאווה תהלה,** שהם יזכו אתכם ולהם יאות להלל ולא לכם, כי לא עשיתם מעצמכם.

(ב) הודו לה' בכנור כו'. הנה סתם כנור הוא בעל שש יתרים, והנבל של דוד היה של עשר,

והנה הטוב המעותד לימות המשיח הוא משני סוגים:

אחד מתייחס לשש,

ואחד מתייחס לעשר.

של שש, הוא מאמרם **בבראשית רבה** (יב ו) כי על כן כל תולדות שבמקרא חסרים חוץ מאלה **תולדות השמים** (בראשית ב ד) **ואלה תולדות פרץ** (רות ד יט), והוא כי אחר תולדות השמים חסרו מהעולם ששה דברים:

זיוו של אדם,

חיוו,

קומתו,

מאורות,

פירות הארץ,

פירות האילן,

וחוזרין ליתקן בבוא בן פרץ הוא המשיח.

עוד אמרו רבותינו ז"ל בספר הזוהר כי עשר קללות נתקלל העולם בחטא אדם (עי' פרקי דרבי אליעזר יד), ולעומתם קבל עשר ברכות יעקב והן לעתיד **ויתן לך האלוהים כו'** (בראשית כז), והן עשר מיתרי נבלו של דוד כמפורש אצלנו על מאמרם ז"ל (פרקי דרבי אליעזר לא) שעשר גידי אילו של יצחק הן עשר מיתרים של נבל דוד. ויאמר שידו **לה'** הצדיקים **בכנור,** לרמוז שמחת הששה דברים הנמשלים לכנור המשמח בשש מיתרים, ועל זה תספיק הודאה, כי הוא להחזיר מה שנאבד למקומו, אך **בנבל עשור זמרו לו** על עשרה

דברים המתייחסים ונמשלים לנבל עשור. על כן כנגד זה זמרו בהם, שהוא כי הן עשר ברכות של יצחק, שהוא אושר נוסף על מה שהיה בתחילה, על כן צריך זמר שהוא יותר מהודאה.

ג שירו לו שיר חדש היטיבו נגן בתרועה :

ד כי-ישר דבר-יהוה וכל-מעשהו באמונה :

ה אהב צדקה ומשפט חסד יהוה מלאה הארץ :

ומפני שהרנה ושירה ומה גם הרינון והניגון יחד ורוב שמחה יהולל את האדם, ואיך אמרת [ב] הודו לה' בכנור ונבל עשור שהוא הניגון, לזה אמר (ג) שירו לה' שיר חדש, לומר לא על מיני שירות ותשבחות סתם אני אומר, רק שירו לה' שיר חדש שהוא לעתיד על גדולתו יתברך שתתגלה לעתיד, ועל כן צריך ניגון להכינם לקבל שפע רוח הקדש, כמה דאת אמר (מלכים ב' ג טו) והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה', מפני שהוא שיר חדש שלא ידעוהו, וצריך הכנה להשפיע בהם רוח הקדש לדעת מה שיאמרו, כענין שירת הים כי ברוח הקדש נאמרה כנודע (שמות רבה כג ב).

ושמא תאמר הלא לעומת זה נפיק מן הניגון חורבה, כי מרבה שמחה וגורמת קלות ראש, כי שמחה מה זו עושה? לזה אמר אין לחוש, כי גם שהניגון בעלמא הוא רע, היטיבו נגן כלומר עשו שיהיה טוב במה שיהיה בתרועה והכנעה.

ואל תתמהו צדיקים על אשר שבחתי כל כך מידת ישרים באומרי [א] לישרים נאוה תהלה, כי הלא (ד) ישר דבר ה' תמיד בתורתו (דברים ו יח) ועשית הישר, (דברים יב כה) כי תעשה הישר, (שם פס' כח) ועשית הטוב והישר, יורה כי בזה הוא חפצו בעצם.

והטעם הוא על כי וכל מעשהו הוא שכר העולם הבא הנקרא מעשה ופעולה, כמה דאת אמר (תהלים לא כ) פעלת לחוסים ברך, הוא באמונה בהקפה ולא לאלתר, כי היום לעשותם ומחר לקבל שכרם (עירובין כב א), הפך היצר הרע שפורע לאלתר גם כן, על כן צריך ישרים שביושר לבם לא יהרהרו אחר מידותיו יתברך גם שיהיה באשראי.

ושמא תאמר הלא לעומת זה מצינו (ה) אוהב צדקה ומשפט, כמה דאת אמר (בראשית יח יט) כי ידעתינו וכו' ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט, ואינם דברים לפנינו מן השורה, לזה אמר אוהב צדקה ומשפט כו' לומר גם כי הוא יתברך אוהב צדקה ומשפט שיעשו בני אדם, כי באלה חפץ, כמה דאת אמרת כי ידעתינו למען וכו' (שם), ציון במשפט וכו' (ישעיה א

(כז), ויהי דוד עושה משפט וצדקה כו' (שמואל ב, ח טו), ומצוה יעשו בני אדם הצדקה ומשפט.

עם כל זה בא ולמד ממה שהוא עושה שאינו עושה בעולמו צדק ומשפט, כי אם **חסד ה' מלאה הארץ**, כי בתורת חסד הוא כל מלא הארץ, וכל טוב העולם הזה אשר ברא ומלואו מאז הכל היה בדרך חסד, **כי עולם חסד יבנה** (תהלים פט ג), כי ראה כי במשפט וצדק מצומצם בלי עשות לפניו משורת הדין בתורת חסד לא היה מתקיים כנודע, הנה כי בחסד בחר ועשה ממנו פינה ממנו יתד לקיום העולם, ואם כן איפה גם הצדיקים מקיימי העולם, גם מהטוב והישר להתנהג בחסידות ראוי יעשו עיקר ולא משורת הדין.

ו בדבר יהוה שמים נעשו וברוח פיו כל-צבאם :

ז כנס כנוד מי הים נתן באצרות תהומות :

ח יראו מיהוה כל-הארץ ממנו יגורו כל-ישבי תבל :

ט כי הוא אמר ויהי הוא-צוה ויעמד :

(ו) **בדבר ה' שמים נעשו כו'**. הנה לבוא אל הענין נזכירה מאמרם ז"ל בפרקי רבי אליעזר כתבנוהו בביאור התורה וזה לשונו:

בלא עמל ויגיעה ברא הקדוש ברוך הוא את העולם שנאמר **בדבר ה' כו'**, אבל

בצבאם יגיעה כתיב בהו, שנאמר **וברוח פיו כל צבאם ע"כ**.

והנה הם דברים מתמיהין, היעלה על לב לייחס יגיעה כלפי מעלה?

אך הנה בביאור התורה הארכנו בביאורו. והכוונה בקוצר מלין, כי למה שמה שנברא ביום הראשון היה בדקות נמרץ ככתוב אצלנו שמה, כי על כן גם ש"בראשית" נמי מאמר הוא, לא נאמר ויאמר אלוהים יהיו שמים וארץ, יען כי עשרה מאמרות הם עשר כוחות עליונים, והראשון שבכולם יתייחס למחשבה לדקותו, על כן לא נאמר בו אמירה, וזהו **בלא עמל כו'** ברא הקדוש ברוך הוא את השמים שנאמר **בדבר ה' כו'**, והוא כמו שאמרו בב"ר (יב י) **בדבר ה' וכבר שמים נעשו**, לומר כי טרם צאת הדבור אל הפועל כבר במחשבה שמים נעשו.

ולבוא אל ענין אומרו בלא עמל כו' וכן אל אומרו **אבל בצבאם יגיעה כתיב בהו שנאמר וברוח פיו כל צבאם**, נאמר, כי הלא כמו זר נחשב היות לו יתברך שייכות עם עולם גשמי לברוא בו והוא רם על כל רוחניות. אך הנה בביאור התורה ביארנו, כי דרך ברוך העולם על ידי מאמרות הוא, כי הבל פיו היוצא מלפניו משתלשל ומתעבה ומהוה מצואים מאין, כאשר יורה מאמר הנביא באומרו (ישעיה נה י) **כי כאשר ירד הגשם כו' כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא**

ישוב אלי ריקם כי אם עשה את אשר חפצתי כו', הנה כי דבורו יתברך הוא העושה ומהוה כמדובר,

אך לא בכל הדברים בשווה, כי אם בכל דבר ודבר לפי דקותו, יש דבר צריך השתלשלות והתעבות רב ויש מעט, והנה גם שאין לפניו יתברך יגיעה חלילה, עם כל זה בערך עוצם גבוה רחניותו, מה שמתלבש על ידי התפשטות והתלבשות והשתלשלות יקרא לפי גדולתו יגיעה, למה שהוא משתלשל ומתעבה הפך איכותו.

ובזה נבוא אל הענין. אמר, כי ביום הראשון שלא נבראו צבא השמים והיה הכל בדקות נמרץ יש מאין המוחלט, הכולל כל מה שנברא בכל ששת הימים, שהיה הכל בכח במה שנברא בו יש מאין, והיה הכל בדקות רב עד צאת מן הכח אל הפועל דבר יום ביומו בשאר הימים כנודע. לכן כאשר ברא העולם בראשון לא הוצרך התפשטות והתלבשות הבל פיו רק **בדבר ה'** וכבר **שמים נעשו**, וזהו **בלא עמל ויגיעה כו'**. אך **בצבאם** כתיב בהו **וברוח פיו כל צבאם**, כי היה להוציא מה שהיה בכח במה שנברא בראשון, והיה צריך להוציא ולשלשל והעבות אשר היה בדקות אל העשות גשם, מהרוח פיו הוא הבל היוצא מפיו היה יוצא ומשתלשל ומתעבה, אשר זה לגבי דידיה יתברך ליגיעה תתייחס, וזה יורה בעצם נוסח אחר הנמצא ב**ילקוט** (תהלים רמז תשכ) וזה לשונו:

אבל בצבא השמים יגע, מה עשה הקדוש ברוך הוא נפח ברוח נשמת פיו ע"כ,

והוא ענין מאמרנו למבין.

ובזה נבוא אל ענין הכתוב, והוא כי אחרי אומרו שאם אנו משוללי טובה בגליות, אל נשית לב לאבד תקוה חלילה, או לומר חלילה כי העולם קדמון לא חידשו השם יתברך, או שאם בראו הניחו לחצונים שרי מעלה כאשר כתבנו שחשב נבוכדנאצר במעשה הצלם (דניאל ג), והיא מלאכת מחשבת אנשי דור הפלגה, או הוא מהוברי השמים וכסיליהם, כי אם שנודה לה' ונטיב נגן על כל הטובה אשר עתיד יתברך לתת לנו, חל עליו חובת סילוק היזק הסברות הריקות והרעות אשר יבוא בהן יצר סמוך, כאשר יראה בצרת אנשי אמת ובשלות הפושעים.

והנה האחת היא סברת הקדמות חלילה, וזה מאשר יומר והו למזימה לומר איזה הדרך הלך רוח ה' לפעול בעולם הגשמי והעכור הלז, על כן בא ויאמר אין זו טענה, כי הלא הכל לפי מציאות הדבר הנברא וערך עביותו או דקותו, כי הלא השמים שנבראו ראשונה בדקות לא הוצרך רק **בדבר ה'** וכבר **שמים נעשו** טרם הגמר הדבור, כי לא הוצרך השתלשלות והתפשטות הדבור. אך **בצבאם** העבים יותר הוצרך **רוח פיו**, שהיה הבל פיו יתברך הולך ומתפשט ומתעבה ומהוה דבר יום ביומו, הנה כי הכל לפי מהות ואיכות הדבר הנברא,

וההיקש בזה בשאר הדברים שמצבאם ולמטה, שלפי עביות כל דבר הוצרך התפשטות והתלבשות הבל פיו יתברך.

ועל כן לא דיבר רק בשמים וצבאם ללמוד מקל וחומר, אם לדברים קרובי האיכות היה הפרש בהתהוותם מה גם עתה בדברים עבי האיכות אצל השמים, שיהיה הפרש על הדרך הנזכר, באופן שעל ידי כן לא יפלא היות לו יתברך מבוא לחדש עולם גשמי, כי החל בדקות מחשבה, ואחר כך ממעשה יום ראשון בדקות עצום קרוב אל הרוחניות, שהיה כל מה שנתהווה אחרי כן בכל שאר הימים בכח במעשה יום ראשון, היה יוצא משתלשל ומתעבה יום יום דבר יום ביומו, על ידי רוח פיו של כל מאמר ומאמר שהיה מושך ומהוה כל ענין שבמאמר.

(ז) כנס כנד מי הים כו'. הלא אמרתי כי לא יפלא שיהוה יתברך העולם הזה, כי הלא **[ו]** **בדבר ה' שמים נעשו**, והנה עדיין נשאר מקום לבעל דין לחלוק על הארץ הלזו העכורה, על כן אמר הנה לך ראייה מוחשת כי גם העולם השפל הוא יתברך חדשו, והוא כי הלא **כונס כנד מי הים** בקריעת ים סוף שנאמר (שמות טו ח) **נצבו כמו נד**. וכן מימי הים הם גבוהים מהארץ, וכמו שאמרו ז"ל (**בראשית רבה ה ב**) שהאלוהים עשה שייראו מלפניו, כי אין צריך כי אם להניחם אל הטבע שישפכו ויציפו העולם כאשר בדור אנוש שנאמר (עמוס ה ח) **הקורא למי הים וישפכם וכו'**. וזה יאמר **נותן באוצרות תהומות** שבטבע בין תהום תחתון בין תהום עליון היו יוצאים ומציפים העולם, אלא שהקב"ה סוכר מעיינות תהום ויסך בדלתים ים וישם חול גבול לים, כנתונים כל תהום תוך אוצר שלא יוכלו לצאת.

ולמה עשה כן הוא יתברך, אם לא כי מה **[ז]** **שכנס כנד מי הים** היה למען הטיל מורא בשבעה עממין שבארץ ישראל, כמאמר רחב (יהושע ב י) **כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף כו' וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש כו'**. וזהו **(ח) ייראו מה' כל הארץ**, כי הארץ סתם היא ארץ ישראל. ומה **שנתן באוצרות תהומות** הוא כדי שממנו יגורו כל יושבי **תבל**.

והוא מאמרם ז"ל (**בראשית רבה ה ה**) על פסוק (בראשית א ט) **יקוו המים**, ועל פסוק (קהלת ג יד) **והאלוהים עשה שייראו מלפניו**, כי עשה יתברך חול גבול לים וישם את הים כקופה ובא לשפוך מימיה על הארץ, למען יראוהו אנשים, כי יאמרו ללבבם הנה לא בטבע הוא עמוד המים, ושלא ישפכו על הארץ, אך אין זה כי אם שהאלוהים עשה כמתרה בבני האדם יעשו רצונו, שאם לא, יעשה כאשר עשה בדור אנוש שקרא למי הים וישפכם על פני הארץ והציף שלישו של עולם.

ואם כן אמור מעתה מי יוכל להעמיד הים כמו נד, או התהום בכל אחד מהימים, אם לא אשר בראו, נמצא כי ההעמידה ראייה על הבריאה. וזהו אומרו (ט) **כי הוא אמר ויהי כו'**, כי מי שאמר לים ויהי בבריאה, **הוא אשר צוה ויעמד** כמו נד, שעל כן ממנו יגורו כמדובר. כי בודאי אשר **אמר ויהי הוא** אשר **צוה ויעמד**, שלא היה יכול להעמיד הים כמו נד ולא כל ים לפני החול, אם לא אשר **אמר ויהי**, הנה מזה ראייה מוחשת אל בוראו יתברך את העולם השפל. הנה דחינו סברת הקדמות חלילה וחייבנו חידוש העולם.

י יהוה הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים :

יא עצת יהוה לעולם תעמד מחשבות לבו לדר ודר :

יב אשרי הגוי אשר-יהוה אלהיו העם בחר לנחלה לו :

אך עדיין אפשר לחשוב מחשבות גוים אשר חשבו כי העולם מתנהג מהחצונים הם שרי מעלה, כאשר כתבנו שחשב נבוכדנאצר בצלמא די הקים (דניאל ג ב) ככתוב אצלנו, והיא היתה עצת דור הפלגה לעשות כמדובר אצלנו במקומו, והיה מקום לטעות זה בגלויות שיד הגוים תקיפה.

על כן בא דוד ברוח קדשו ויאמר, הנה כבר סברא זו נדחית, והוא כי הלא כאשר (י) ה' הפיר עצת גוים הוא בדור הפלגה, שנתיעצו להגביר כח הטומאה בעולם שיתנהג על פיהם ולא על השגחתו יתברך, בל תבוא הקדושה וענין ישראל אל הפועל, וה' בהפיר עצתם ונתפלגו, אז הניא וביטל מחשבות עמים החושבים שהנהגת העולם תלויה בשרי מעלה ולא בה'.

ושמא תאמר אם כן שאין שליטה לחצונים, למה אינו מביא כל הטוב לישראל עמו לאלתר שהיא עצתו ולא יאחר?

לזה אמר הנה (יא) עצת ה' לעולם תעמוד ולא תתבטל גם שיתמהמה, אלא שמחשבות לבו שהוא שחושב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח, הוא לדור ודור שמגלגל גלגולי נפשות רבות מדור אל דור, עד יכלו כל הנשמות ליתקן, באופן (יב) שאשרי הגוי אשר ה' אלוהיו. ולא כל גוי יוכל לשים עצמו תחת אלוהותך, אלא עם אשר בחר לנחלה לו מאז בפלגה, כמאמרם ז"ל בפרקי רבי אליעזר שהוריד שבעים מלאכים והנחילים שבעים אומות ונפלו ישראל לנחלה לו מפני יחס נפשותם.

יג משמים הביט יהוה ראה את-כל-בני האדם :

יד ממכון-שבתו השגיח אל כל-ישבי הארץ :

טו היצר יחד לבם המבין אל-כל-מעשיהם :

(יג) משמים הביט ה' כו'. הנה כתבנו כי מיעט ויגעל שתי דעות נפסדות:

אחד, קדמות העולם,

שנית, היות נמסר העולם לשרי מעלה.

נשארה השלישית, והיא לומר כי הכל תלוי במזל כי הוברי השמים וכסיליהם ישפטו הם על כל הנהגת העולם, ומה גם בבני חיי ומזוני שהעלו בגמרא (מועד קטן כח א) שתלויים במזל כאשר הכריחו מרבה ורב חסדא.

והן אמת כי יש תרצו הדבר על מזל העליון, אך גם לפי פשטו הנה בשערים המצויינים אצלנו העליון, כי לגודל חכמתו יתברך והיות כל העתיד גלוי לפניו מעשה איש ופקודתו, וכל הראוי לבוא עליו לפי מעשיו וגלגוליו אשר יתגלגל ואשר יתקן בהם עד תום תקונו, וכל אשר חשב עליו לבלתי ידח ממנו נדח, על כן לא יפלא כי מאז ברא הוברי השמים וכסיליהם, ראה והתקין סדר שפיטתן בל ינגדו אל כל אשר ראוי לבוא על כל איש ואיש לפי מעשיו, ויביאהו אל העולם בעת לא יבצר מהיות עליו כל הראוי לפי משפט צדקו, והוא עצמו אשר יגזרו עליו כוכבי נשפו, באופן כי גם הצדיק אשר גזרה חכמתו יתברך לענותו בעולם הזה, כי הוא תיקונו לפי גלגולו, יבוא במזל עוני וייסורין, וההיקש בהפכו, כי גם את זה הרשע אשר ישפוט האלוהים להאכילו בעולם הזה שכר איזו מצוה אשר עשה, יבוא במזל שובע שמחות לפי אשר ראוי לו לאכול משכר איזה טוב אשר פעל ועשה, כמפורש בשערים באר היטב, בטוב או הפכו אשר יבוא לאדם, גם כי לענין המידות אם יהיה אשיר דמא או צדיק וכיוצא (עיין שבת קנו א), ביד כל אדם להטות על פי בחירתו, כי אין השוואת משפטו ודינו עם כוכבי השמים, רק בטובה כענין בני חיי ומזוני או הפכו.

וזוה יתכן הם דברי דוד לשלול שלא עזב ה' הנהגת העולם אל הוברי השמים. ועל זה אמר **משמים הביט וכו', כי משמים הביט ה' ראה את כל בני האדם** העתידים לבוא בעולם, **(יד) וממכון שבתו השגיח** וסידר בכוכבי השמים הראוי **אל כל יושבי הארץ**, כי גזרות השמים הם הראוי על פי מעשה כל איש ואיש, כי הוא יתברך הביא כל איש ואיש במזל נאות לו לפי מעשיו.

כי לא יפלא ממנו יתברך אשר יעשו מאז, כי **(טו) היוצר יחד לבם** הוא **המבין אל כל מעשיהם** שעתידיים לעשות. כלומר כי הנה בכל לב ולב אשר לכל איש ואיש יש יצר הטוב ויצר הרע, והוא יתברך היוצר אחדות לבם שהם שתי בחינות הלב יחד, הוא מבין את כל מעשיהם אשר יעשו בשתי בחינות לבם.

וגם כיון באומרו **המבין כו'** לומר לא שתכריח ידיעתו, רק שמבין אשר יבחרו, ועל פי העתיד מאז לעשות כל אחד ואחד סידר תכונת השמים ותנועותם, לחייב על איש הראוי לו, והביאו בעת הראוי לו, כמפורש אצלנו יפה בדרוש זה באר היטב בס"ד.

טז אין המלך נושע ברב-חיל גבור לא-ינצל ברב-כח :

יז שקר הסוס לתשועה וברב חילו לא ימלט :

יח הנה עין יהוה אל-יראיו למיחלים לחסדו :

יט להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב :

(טז) **אין המלך נושע ברב חיל כו'**. אמר ראו כי הכל בהשגחה ולא בהשתדלות, כי הלא לפעמים **אין המלך נושע** והוא בסיבת **רוב חיל**, שעל חילו יבטח כי רב הוא ויפול, מה שאין כן אם לא היה רב חילו ויבטח בה' או כמעשה דגדעון (שופטים ז). וכן **גבור** לא ימלט בסבת היות לו **רוב כח**, שיבטח בגבורתו לבוא במקום אשר אנשי חיל שם ויפול. נמצאת העדר הצלתו בסבת גבורתו. הרי שהכל בהשגחה, כי מה שהיה הדעת מראה שיועיל, הזיק, כי אין הענין הולך אחר הגבורה, וגם לא יועיל השתדלות והכנה, כי הלא עיקר ההכנה היא היות סוס מוכן ליום מלחמה.

והנה **(יז) שקר** הוא היות **הסוס לתשועה**, כי לפעמים איש רגלי ידקור מלמטה את הסוס ויפול סוס ורוכבו, ויקל בנופלו להכות גם אותו, ואם היה רגלי היה אפשר לו לשמור עצמו, כי בבהלת נפילת סוסו הוכה ומת. והספק הזה הוא בסוס בינוני, אך אם **רב חילו** של הסוס, אז ודאי הוא **שלא ימלט** את רוכבו, כי הסוס החזק מאד ברב כח אין בעליו יכול לעשות ממנו מה שרוצה, כי לפעמים רוצה לעכבו במרוצתו בל יכנס הרבה תוך מחנה אויביו, או רוצה להפך אותו אחור לנוס ואינו יכול לו.

וגם לפעמים נלאה רוכבו או שהתחילו להכות בו, והיה יכול להבריא אם ישוב לאט אל ביתו, אך בסוס שרב חילו הוא רץ ומרקד בחוזק ובזעף באופן יבלבל מח רוכבו החלש ויפול ממנו בקרב רעה וימות, ויהיה למרמס תחת רגלי סוסים ומרכבות. באופן כי כאשר **הסוס רב חילו** וכחו ודאי הוא **שלא ימלט** את בעליו, ומה גם אם הוא סוס זכר, שאמרו רבותינו ז"ל (פסחים ק"ג ב) שהורג אדוניו במלחמה שהוא רב חיל.

(יח) הנה עין ה' אל יראיו כו'. הנה במדרש **חזית** (סוף שיר השירים רבה) הקשו דקשו קראי אהדדי, כתוב אחד אומר **הנה עין ה' אל יראיו** שהוא עין אחת, וכתוב אחד אומר (תהלים לד טז) **עיני ה' אל צדיקים**, כאן כשאין עושים רצונו של מקום כאן כשישראל עושים רצונו של מקום.

הנה שזכות הכולל או הפכו הוא שמוסיף השגחה וכח בצדיקים. ויהיה ענין הפרש העין אחד להיות עין אחד או שנים, כי כשיש זכות בישראל מביט ומשגיח בהם טובה בשני עיני הבטת השגחתו, בין במידת רחמים בין במידת הדין, כמאמר רבותינו ז"ל (בראשית רבה לג ג) אשריהם הצדיקים שמהפכים מידת הדין למידת רחמים, אך בהעדר זכות בישראל הם מושגחים ממידת רחמים בלבד אך לא במידת הדין, ועל כן לא יעדרו מהם ייסורין.

ונבוא אל הענין, כי אמר דוד הלא אמרתי כי הכל בהשגחתו יתברך, והנה יתחמץ לבבכם בראות כי עין ה' בלבד אל יראיו, אך ייסורין על פי מידת הדין יש להם, ולא כל סוג יראיו רק לאותם שאין חפצים לאכול אפילו פרי מעשיהם כי אם מייחלים לחסדו, ולמה ימנע מהם חסד בטחונם והאמנת תקותם. לזה אמר אל תתמהו על החפץ, כי הלא גם זה לטובתם, כי הלא הוא (יט) להציל ממות נפשם שמצער הוא יתברך בגופו להגן ולהציל את נפשו מאיזה עוון שהיא מיתת הנפש לעולם הבא, וכן את הגוף לחיותם ברעב שהיא רעה כוללת שאין המשחית מבחין בין צדיק לרשע (ב"ק ס א), והוא יתברך מחיה אותם ברעב על ידי מה שימנע ממנו טובו מתחילה, או כדי להוסיף להם חיים בזכות הרעב שסובלים חוסר לחם בעוני.

כ נפשנו חכתה ליהוה עזרנו ומגננו הוא :

כא כי-בו ישמח לבנו כי בשם קדשו בטחנו :

כב יהי-חסדך יהוה עלינו כאשר יחלנו לך :

(כ) נפשנו חכתה לה' כו'. הנה כתבנו כי מזמור זה על בני גלות החיל הזה ידבר, [א] שירננו צדיקים על הטוב המקווה, כי אם יתמהמה נחכה לו, וסילק דברים המתרגשים מאריכותו.

עתה בא דוד ברוח קדשו ואמר כאילו אנו בני הגלות משיבים אמרנו לו, ואומרים נפשנו חכתה כו', לומר הנה גם שדעה חסרנו מפאת החומר מלחכות לה' כראוי, הנה נפשנו יודעת מאד ובקרבתנו חכתה לה', ועל שאין הלב החומרי מחכה ושמח בבטחון, על כן לא הועילה לנו מה שנפשנו חכתה כי אם לסילוק היזק, כי עזרנו ומגננו הוא, אך כאשר נזכה (כא) כי בו ישמח לבנו שגם הלב החומרי ישמח בו יתברך, והשמחה בו תהיה מרוב האמונה כי בשם קדשו בטחנו, אז לא תהיה טובתינו סילוק היזק, כי אם (כב) יהי חסדך ה' עלינו כאשר יחלנו לך.

או שיעור הכתובים שאומרים בני הגלות, הנה [כ] נפשנו חכתה לה' שהוא לישועתו של הקדוש ברוך הוא ולתשלום שמו י"ה עם ו"ה (עי' רש"י שמות יז טז) באומרה שעל ידי כך

ימשך כי **עזרנו ומגננו הוא מצרה** (עי' **ויקרא רבה** ט ג), וגם להבאת תועלת **[כא] כי בו ישמח לבנו** על זכות **כי בשם קדשו בטחנו**, כלומר כי מעצמנו אין לנו זכות רק על סמך ישועתו של הקדוש ברוך הוא.

והנה ממחשבת נפשנו זה יורה שהיא חוששת על כבוד ה' ולא אנחנו, ושכל כוונתנו להסכים עמה הוא על מה שמישועתו יתברך ימשך לנו על פי דרכו טובה, אבל אנחנו מדברים לנוכח אתך ואומרים יהי רצון ש**[כב] יהי חסדך ה' עלינו**, לא כאשר ימשך לנו מישועתך, כי אם **כאשר יחלנו לך** על הנוגע לך על כבודך בלבד, שיגדל ה', שעתיד להתגדל שמך בעולם, וכמאמר הכתוב (שמות יז טז ורש"י שם) **כי יד על כס י-ה כו'**, כן אתה תגדלנו כשיעור ההוא שאנו מיחלים על בחינת כבודך, וזהו **כאשר יחלנו לך**, לא על שמזה ימשך טובה לנו.

פרק לד

א לדוד בשנותו את-טעמו לפני אבימלך ויגרשהו וילך :

ב אברכה את-יהוה בכל-עת תמיד תהלתו בפי :

ג ביהוה תתהלל נפשי ישמעו ענוים וישמחו :

ד גדלו ליהוה אתי ונרוממה שמו יחדו :

ה דרשתי את-יהוה וענני ומכל-מגורותי הצילני :

(א) לדוד בשנותו את טעמו כו'. הנה אכיש היה שמו, אך אחשוב יאמר, כי בכלל מה ששינה את טעמו היה אומרו שהיה לפני אבימלך, שכינה את אכיש בשם אבימלך זקנו, זולת מה שאמרו ז"ל (**ילקוט שמואל** רמז קלא) שהיה אומר שהיה המלך חייב לו. **ויגרשהו**, כלומר אודה את ה' שלא חקר היטב אם בן דעת היה רק **ויגרשהו**.

ועוד כי וילך והוא כי הלא היה למלך לתת אל לבו כי אם היה איש משתגע, לא היה פורש ממנו כאשר יהלך איש לאטו רק מפזז או מרקד כדרך המשוגעים, ומה גם בגרשם אותו וכועס, אך הוא **וילך** כדרך מיושבי לב, ועל כן היה מקום לחשוב כי בן דעת הוא, ואשר התהולל לפניו מתנהל היה, ועם כל זה כאשר גרשוהו הלך לאטו ולא אמרו ללבבם כי בן דעת היה, ולא קמה עוד רוח באיש לא המלך ולא איש מאשר לפני המלך או מאשר הלשינוהו לעכבו, רק **וילך** ואין פוצה פה.

או יאמר וילך שנתן תודה לה' שלא יצא נס ובורח, שהיה מורה כי בן דעת הוא, רק **וילך** כבלתי ירא, שבזה החזיקו בסברתם כי **בשגעון ינהג**.

ובמה אקדם ה', אם אמרתי **(ב) אברכה את ה' בכל עת** הלא **תמיד תהלתו בפי**, ומה יתרון יהיה זה עתה על הנס הגדול הזה.

או יאמר כי הוא מעין ויכוח גוף דוד עם נפשו, וזה מאמר דוד על שניהם, הנה גופי אומר בשבילי עשה ה', כי אין נס זה כשאר נסים שאקום בקהל אברך פעם אחת, כי אם שהאלוהים עשה כדי שאברכה את ה' **בכל עת**, כי חפץ בי יען כי **תמיד תהלתו בפי**, כי כל לילה ולילה קרוי תמיד, כלומר ואין צורך ברכת הגומל בקהל. אך נפשי לא כן תדמה שהחשיב יתברך את גופי, כי אם **(ג) בה' תתהלל נפשי**, כי רק אותה החשיב לעשות בגינה, כענין (תהלים קיט נז) **חלקי ה' אמרתי**, כלומר כי מה הגוף יקום בקהל יודה לה' חסדו, כי אם היא, ממנה ואליו יתברך.

אך לא כדברי זה ולא כדברי זה, כי אם **ישמעו ענוים** הגומל בתוך קהל **וישמחו**. ואומר אליהם **(ד) גדלו אתם לה' אתי**, כי אשר היטיב לי גם עמכם עשה, כנודע כי חיי דוד תועלת כל ישראל. ולא כמחשבת גופי ולא כעולה על רוח נפשי, שכל אחד אומר כי בגינו עשה ה', אך האמת הוא כי עשה למען שמו. לכן אני גופי ונפשי [ו]אתם **נרוממה שמו יחדו** היא ברכת הגומל, כמה דאת אמר (תהלים קז לב) **וירוממוהו בקהל עם כו'.**

ובכלל הדבר כיוון, כי מלבד היות מיד מלך ושרים והם בעלי בחירה שקשה הרבה לינצל מידם כנודע כי אין הקדוש ברוך הוא משנה בחירת האדם, דעתו היא, כי לא שלח מלאך להצילו, כי אם שהוא יתברך בעצמו היה עמו, וזהו אומרו **גדלו לה'** לומר כי הוא יתברך עשה. **או יאמר ונרוממה שמו יחדו** כל כך גדול הנס לפני, כי אני אומר כי איני כדאי לבדי לרוממו בקהל עם על זה, כי אם שתתחברו עמי **ונרוממה שמו יחדו**.

ושמא תאמרו איך תאמר שה' בעצמו היה עמך להצילך, אדרבה השטות שהיית מתהולל הצילך, לא כן הוא כי ענין השטות היה כי **(ה) דרשתי את ה' כו'**, והוא מאמרם ז"ל במדרש **שוחר טוב** (בתחילת הפרק) שאמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא הכל עשית יפה בעולמך חוץ מן השטות כו', אמר לו הקדוש ברוך הוא חייך שתצטרך לו וכו'.

ונבוא אל הענין, אמר דוד הלא בהגדילי נסי לפניכם הנה אפשר **יצא עתק מפיכם** כי השטות הצילני, כי לא כן הוא כי אם **שדרשתי את ה' וענני** על פי דרכי, אך לא שהיה השטות המציל,

והראיה כי הלא אין כבוד זה חדש עמדי, כי הלא בלעדי זה **מכל מגורותי הצילני** הוא בעצמו מכולם, מה שלא היה מספיק הוראת שטות וגם לא מלאך.

ו הביטו אליו ונהרו ופניהם אל-יחפרו :

ז זה עני קרא ויהוה שמע ומכל-צרותיו הושיעו :

ומשיבה רוח הקדש ואומרת, ראו עתה כי מן ה' היה, כי הלא **(ו) הביטו אליו ונהרו כו'**, והוא לומר כי הלא זולת המלך בעצמו שראה את מי שהרג אחיו ויגרשהו בכעס על אשר הביאוהו, באומרו כי **תראו איש משתגע למה תביאו אותו אלי** (שמואל א, כא טו), והלא כל אשר הביטו אליו **שהביטו** אל דוד והכירוהו, **ונהרו** וירוצו אל המלך לאמר אל יניחהו כי הרג את גלית אחיו, והיתכן שופניהם אל יחפרו ויבושו בגעור עליהם המלך לאמר כי **תראו איש משתגע למה תביאו אותו אלי**, באופן שמחמת חרפתם היה להם לעכבו ולהניחו ימים במשמר, עד יתברר אם הוא איש משוגע או שר וגדול, או לפחות מחמת כעס חרפתם אשר חרפו אותם בשבילו יקומו ויהרגוהו.

אך אין זה כי אם **(ז) שזה עני דוד קרא אז וה' שמע** כי עני היה באותה שעה, וה' העומד לימין אביון שמע ועשה, כמה דאת אמר (משלי כב כה) **ואל תדכא עני בשער כו' כי ה' יריב ריבם**. וגם ראיה כי הלא **מכל צרותיו הושיעו** בעצמו ולא על ידי מלאך.

ח חנה מלאך-יהוה סביב ליראיו ויחלצם :

ט טעמו וראו כי-טוב יהוה אשרי הגבר יחסה-בו :

י יראו את-יהוה קדשו כי אין מחסור ליראיו :

יא כפירים רשו ורעבו ודרשי יהוה לא-יחסרו כל-טוב :

ואל תאמרו אולי שלח מלאכו כאשר עשה ליוסף ששלח לו ג' מלאכים (בראשית רבה פד יג) וליעקב מחנה אלוהים (בראשית לב ג), כי הן אמת **(ח) שחונה מלאך ה' סביב ליראיו** לסבבו דרך כבוד, אך לא לחלצם המלאך, כי אם **ויחלצם** ה' הנזכר. וכן הוא כי את יוסף לא הצילוהו כלל, וגם על מעלתו אמר (בראשית מה ט) **שמני אלוהים [לאדון לכל מצרים] כו'**. וכן את יעקב לא היו עמו רק לכבוד ולא הצילוהו לא משרו כשנאבק עמו ולא מעשו, כי אם **והוא עבר לפניו** (שם לג ג) כמו שאמרו ז"ל (זוהר ח"א קעא ב) שהוא שכינה, וכן אליו יתברך אמר (בראשית לב יא) **הצילני נא וכו'**.

וכן הוא מאמרו יתברך (שמות כג כ) **הנה אנכי שולח מלאך וכו'**, אך לא יהיה הוא המציל, כי אם **ואיבתי את אויביך וצרתי וכו'** (שמות שם כב). וזה מוכרח בלשון, שאם לא כן מה ענין החניה והיות סביב, והראוי יאמר מלאך ה' יחלץ יראיו, וכן אומרו **ויחלצם** יורה על עבר שכאשר **חונה מלאך** כבר **ויחלצם** כלומר אלא שמתגלה אחרי כן. ומאמר הכתוב (במדבר כ ז) **וישלח מלאך ויוציאנו וכו'**, כבר אמרו רבותינו ז"ל (**ויקרא רבה א א**) שעל משה ידבר.

ואמר דוד ברוח הקדש טעמו בחיך הטעם (**ט כי טוב ה'** כלומר ולא מלאך, כי גדר טוב הוא שמטיב, כי הלא **אשרי הגבר יחסה בו** כלומר מה שאין כן אשר יחסה במלאך בלעדי ה', כי לא בלבד לא יקרא מאושר, כי אם גם יקולל, כי המאמין שבלעדי ה' יש כח במלאך להיטיב לחוסה בו ובוטח בו, חוטא לה', ואם כן בטענה זו תטעום בחיך שכלך כי אין טוב, כלומר שיוכל להיטיב, כי אם השם יתברך לבדו, ואין המלאך שחונה וכו' רק לכבוד בעלמא, והוא אשר לדוד (**ז מכל צרותיו הושיעו**).

[ז] וגם יתכן כיוון עוד, כי מלבד הציל את העני על ידי עצמו, גם עוד יוסיף כי יתקיים בו ענין והיה **טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע** (ישעיה סה כד), שהוא כי טרם יקראו יענה ויסכים לעשות בקשתו, ועם כל זה לא ימנע מלהקשיב בקול תפילתו מראש ועד סוף למה שהוא משתעשע לשמוע אמרי פיו, והוא ענין פסוק (תהלים כא ג) **תאות לבו נתת לו וארשת שפתיו בל מנעת סלה**. וזה יאמר [ז] **זה עני** למה שהוא עני **ה' שמע דברי תפילתו כאשר קרא**, עם היות שכבר מטרם יקרא **מכל צרותיו הושיעו**, והוא יען (**יט כי קרוב ה' לנשברי לב** הוא העני, **כי אל זה יביט אל עני ונכה רוח** ישעיה סו ב).

והכוונה לומר כי גם דוד אשר **מכל צרותיו ומגורותיו הצילו ה'** בעצמו, עני היה באותה שעה, והוא כי היה ענין [א] **שנותו את טעמו לפני אבימלך** בתחילת ברחו משאול עני ודל נודד ללחם, אשר הלך אל אחימלך ויקח מלחם הפנים אשר במשכן, כי גם לחם לא היה לו, ומשם הלך אל אכיש מלך גת ויתפשוהו לפניו.

[ט] **טעמו וכו'**. זולת האמור יאמר:

ושמא תאמרו הלא אלו הם דברים הפכיים, כי אם כל כך אוהב אותם הוא יתברך את העניים למה אינו מעשירם, ומניחם בשברון רוח כעוני?

לזה אמר **טעמו וראו כו'** לומר שימו לב לטעום טוב טעם הדבר, וראו **כי** אדרבא **טוב ה'** ומטיב לעני בהניחו בעניו. והוא אומרו **אשרי הגבר יחסה בו** ולא יחסה בעושרו, ועל כן מניחו עני למען יהיה כל ימיו חוסה בו יתברך ואז יאושר באמת, מה שאין כן אם יעשירנו, באופן **כי טוב ה'** לעני הנזכר בזה כמדובר, כי על מה שחוסה בו לבדו העני הוא קרוב אליו יתברך.

ועוד טעם שני, והוא (י) **יראו את ה' וכו'** לומר צריך לשיתן לעניים כל מחסורם שני תנאים: אחד, **יראו את ה'** ולא את העונש לשייטיב אתכם, כי אם מפאת גדולתו יתברך למה שהוא ה'.

שנית, שלא יהיה בהיות לכם עוון אשר חטא, כי אם בהיותכם **קדושים** שהיא יראת יעקב, שעם שלא היה לו עוון ואדרבא היו לו הבטחות, היה ירא שמא יגרום החטא שמא חטא שוגג ולא נודע אליו (ברכות ד א). **כי אז ודאי אין מחסור ליראיו** כאלה, כי בהיות שלא תעשו כי אם בשביל עצמו הוא יעשה את שלכם וימלא חסרוכם. כי זה דרכו יתברך כי הדורש אותו לשייטיב לו מדקדק עמו, אך העושה בשביל הדבך בו יתברך הוא ייטיב לו.

כי הנה (יא) **כפירים** העושים בשביל לחמם ששואגים לטרף לבקש מא-ל אכלם (תהלים קד כא), יקרום שרשו ורעבו עם שאין בהם חטא. אך **ודורשי ה'** שלא ידרשו לבקש אכלם, כי אם לבקש את ה' ולידבק בו, **לא יחסרו כל טוב**. לכן עשו כן גם אתם ויראו את ה' עם היותכם **קדושים**, ולא למען יתן לכם ממון או לבל יסירהו מכם, ואתם עשו את שלכם והוא יעשה את שלו. כי תראו בחוש **כי אין מחסור ליראיו, כי כפירים** אשר אין בהם חטא ודרכם להתפרנס שלא בצער, כמאמר רבותינו ז"ל (קידושין פב ב) מעולם לא ראיתי ארי סבל כו', עם כל זה כפירים אשר ידעת ששואגים לטרף ולבקש מא-ל אכלם, למה ששואלים מא-ל אכלם עם היותם משוללי חטא, רשו ורעבו לפעמים, אך ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב, לא שידרשו בעד אוכל לנפשם רק **דורשי ה'** לידבק בו, כמה דאת אמר (ישעיה נה ו) **דרשו ה' בהמצאו, לא יחסרו כל טוב**.

או יאמר, דעו מה בין יחיד לרבים, ומה בין צדיק הבוטח למתפלל?

כי זה היחיד להיותו **עני** וגם **קרא** בתפילה נשתלשו טובותיו:

אחד, שלא בלבד מצרה אחת כי אם **מכל צרותיו הצילו**,

וגם על ידי עצמו,

ג', ששמע גם שכבר הצילו.

אך אם היראים רבים גם שלא יקראו [ח] **חונה מלאך ה' סביב מפני הכבוד**, אך **ויחלצם** כבר השם הנזכר. ועל פי דרככם [ט] **טעמו וראו כי טוב ה'** כאשר דברתי כי ה' הוא המציל ולא המלאך החונה עמו. ואל תתעו בראות המלאך חונה אתכם שהוא המציל ותחסו בו, כי טעמו מדברי, וכי תבינו כי **אשרי הגבר** אפילו יחיד **יחסה בו** מה שאין כן במלאך, כי לא בלבד לא יאושר כי אם שגם ענוש יענש.

ומה שהזכרתי **יראים** ולא אוהבים, דעו כי גם האוהבים שהם קדושים [י] **יראו את ה'**, כי גם האוהב צריך יראה, כי האוהב בלבד יבטח באהבה ולא יחוש למלאות כל מצוות החסרים

לשלמותו, אך היראים לא יחסרו, וזהו **כי אין מחסור ליראיו**. ועם כל זה גם הרבים טוב להתפלל, כי גם שעל ידי הבטחון יחלצם מאותה צרה, על ידי דרישה **לא יחסרו כל טוב**, וזהו **[יא] כפירים כו'**.

יב לכו-בנים שמעו-לי יראת יהוה אלמדכם :

יג מי-האיש החפץ חיים אהב ימים לראות טוב :

יד נצר לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה :

טו סור מרע ועשה-טוב בקש שלום ורדפהו :

(יב) **לכו בנים שמעו לי כו'**. הלא אמרתי לכם (י) **יראו את ה' קדושו**, שתראו את ה' גם בהיות קדושו לידבק בו במה שהוא ה' תיראו שמא חטאתם שוגג, ולא על בקשת צרכיכם. והלא תאמרו מי זה האיש יוכל לבוא אל מדרגה זו, ואדרבה דרך האיש לחזר על פרנסה וטובות העולם הזה, וגם לעבוד את ה' כפי כחו, אך להשליך כל ענייני העולם הזה אחרי גוו אינו דרך אנשים.

על כן אני אומר לכם **לכו בנים וכו'**, והוא בשום לב אל אומרו פה **בנים** ולא אמר אנשים, ואחר כך אומר (יג) **מי האיש כו'**. אך הנה בן משמעו קטון מגדר איש, והנה דרך הקטון לאהוב טובות העולם הזה, אמר **לכו** מסברת ומידת בנים שהוא מלאהוב טוב העולם **ושמעו לי**. ואשר אמרתי **יראו את ה'** בהיותכם **קדושו** אלמדכם וזהו **יראת ה' אלמדכם**.

והוא כי יתן איש אל לבו מה הם החיים, והוא כי הנה אין איש בעולם שלא יהיה (יג) **חפץ חיים**, כי גם אשר יעמול על טובות העולם הזה, אם יאמרו לו מגידי אמת כי מחר ימות, הלא ימאס בעמלו אשר הוא עמל על ממונו, אך התלהבותו בשיטופו של ממון הוא כי אינו יודע מה הם החיים, שעולה על רוחו שחיי העולם הזה נקראים חיים והוא טועה, ולו השכיל כי המה הבל כי אם חיי העולם הבא, ושלא ניתנו חיי העולם הזה רק לזכות בהם לחיי העולם הבא, היה פורש מהתלהבות עסקי העולם הזה ומשליך אותם אחרי גוו, והיה מקיים מאמר חכמים (תמיד לב א) מה יעשה האדם ויחיה ימות, כי ימית חומרו ויסגפנו ויצרפנו בעבודת ה' ויוציא כל ימיו של העולם הזה בעבודת ה', באופן שגם ימי הבלי העולם הזה יקנה בהם קיום וחיות להתקרב בעת סילוקו, כמאמר **ספר הזוהר** על פסוק (בראשית מט כט) **ויקרבו ימי ישראל**, (מלכים א, ב א) **ויקרבו ימי דוד**, והוא לראות בהם בסלוקו עודנו פה הטוב המתקן לו לעולם הבא, כמאמרם ז"ל (בראשית רבה סב ב) על פסוק (משלי לא) **ותשחק ליום אחרון**.

וזהו אומרו **מי האיש החפץ חיים**, כלומר כי זה כל האדם יקח זה הכלל בידו, שהוא מי **שאוהב ימים** בעולם הזה, לא שיחלפו ויאבדו, כי אם שישארו חיים וקיימים **לראות** בהם **טוב** העולם הבא בעת סילוקו, שהוא ענין **ויקרבו ימי ישראל כו'**, והעושה זה יקרא באמת **חפץ חיים**. אך אשר יוציא ימיו בטובות העולם הזה, שבסילוקו אינם ימיו, כי הלכו בהבל, ידמה למבקש מות. והנה האיש אשר דעת ישיג לו, יראה כי אלו דברי אמת ויקל בעיניו ליירוא את ה' ולהמית עצמו בעולם הזה כדי שיחיה לעולם הבא.

כלל הדברים, שישליך חיי העולם הזה אחרי גוו כאלו אינם נקראים חיים, זולתי חיי העולם הבא. והנה זה הוא במה שבין אדם למקום.

וגם במה שבין אדם לחברו והוא **(יד) נצור לשונך מרע**. כי אחר שקבל עליו לחפץ חיי העולם הבא בלבד, מכאן והלאה כל השאר מדבר לנוכח רוח הקדש כאילו הוא לפניו, ואומר לו **נצור וכו'**, כי אין צריך לומר מלדבר סרה על רעך או רכילות או לשון הרע, כי אם אפילו לדבר דבר רע כענין שקרים או ספר דבר רע ממה שהוא גלוי לכל ואינו לשון הרע, לבל תרגיל בכך. **ושפתיך מדבר מרמה** אפילו מן השפה ולחוף, גם שלא תפעול אותה כי אם ספר דבר שהוא מרמה.

ואם בפועל עשית לו רעה **(טו) סור מרע** שהוא סור עצמך מעשות לו רע. **ועשה טוב** שעל ידי כן תהיה **מבקש שלום**, והוא מאמרם ז"ל באומרם (שבת י ב) שהנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו, ואמרו שם בגמרא שזה גורם שלום, כי היתה מריבה בין שנים ועל ידי מה שנתן האחד לבן השני והלך וסיפר לאביו עשו שלום ביניהם. וזה יאמר, **סור מעשות לחבירך רע**, **ועשה לו טוב** ולא בצנעא כי אם **בקש שלום**, על ידי הטוב שתעשה לו שיהיה גלוי שיראה וישלים עמך. ואם אחר בקשך שלום ימאן שכנגדך, באופן שהשלום בורח ממך, **רודפהו** אתה כי לא תשקוט עד יהיה שלום ביניכם, וזה ענין לשון רדיפה, כי לא תצדק רק במי שבורח ורודפים אחריו כמדובר.

ואם נאמר שבכלל אומרו שיחפץ בחיי העולם הבא הוא בעסוק בתורה, כי עליה נאמר (דברים לב מז) **כי הוא חייכם**, יתכן כלל בזה מאמרם ז"ל (**בראשית רבה ח ה**) כי כשבא הקדוש ברוך הוא לברוא אדם נעשו מלאכי השרת כתין כתין וכו', חסד אומר יברא שעושה חסדים, אמת אומר אל יברא שכלו שקרים, צדק אומר יברא שעושה צדקות, שלום אומר אל יברא שעושה קטטות, והקב"ה תקן קטרוג אמת במה שנתן תורת אמת ארצה אך שלום רחוק ממנו שלא ניתן, על כן על ארבעתן יכוין. על התורה שניתנה ארצה אמר **[יג] אוהב ימים וכו'**, שעיקר מה שבין אדם למקום הוא עסק התורה.

ועל השאר ובכללם השקרים, כי גם שניתנה תורת אמת לתקן, עם כל זה לא יבצר שצריך שבני ישראל לא ידברו כזב, ועל כן על השקרים אמר, **[יד] נצור לשונך מרע ושפתך מדבר מרמה**. ועל החסדים וצדקות והעדר קטטות אמר, **[טו] סור מעשות רע לחברך ועשה לו טוב** שהוא חסד ואמת, ותחת הקטטות **בקש שלום**. ולהיות שלא ניתן דבר לתקן השלום כאשר ניתנה תורה לתקן קטרוג האמת, על כן החמיר בשלום ואמר **ורדפהו**, כי קל לאבדו כי לא ניתן עזר כנגדו.

או **שיעור הכתובים [יב] לכו בנים וכו'** לומר צויתי לכם על **יראת ה'**, אל יעלה על רוחכם כי **יראת ה'** תקרא שתיראו מהעונש מפני עבירות שבידכם, כי אם לכו מסברתכם. ואחר היותכם בגדר תקראו **בנים** על כשרונכם, אחרי כן **יראת ה' אלמדכם** שהיא אחר השגתכם תכלית הכשרון, שהוא באמור לכם **[יג] מי האיש החפץ חיים** הוא אשר **אוהב ימים** בעולם הזה **לראות** על ידם **טוב** העולם הבא, שתהיה זה לו במחשבה, וגם בדבור **[יד] נצור לשונך כו'** כמדובר, ובמעשה **[טו] סור מרע כו'**.

והוא כי אחד מנסיון החסידות הוא, אחר שהיצר הרע החל למושך ולהביאך אל מעשה הרע שתוכל לסור ממנו מעצמך, והוא גדר יוסף הצדיק שאחר היותו עמה לעשות מלאכתו פירש, וכעובדא דמסכת מנחות (מד א) בהוא דהוה זהיר במצות ציצית, ושמע שהיה זונה בכרכי הים שהיתה נשכרת בארבע מאות זהובים וישלח שכרה, וילך לה ביום אשר ייעד וימצא כמה מטות זהב וסולמות זהב ומרגליות, ובהיותו עמה במטה ראה ארבעה ציציות כארבעה עדים, וישלך עצמו לארץ, ותאמר לו מה פגם ראית בי, ויאמר לה אין כמוך בעולם כי אם שמצוה אחת יש לנו וציצית שמה כו', הרי שפירש וסר מן הרע מעצמו עם היותו כבר ברע, והוא חסידות נמרץ אשר רב עמרם חסידא לא הספיק לעשות כן עד שצעק נורא בי עמרם כו' ובאו אנשים (קידושין פא א). ועל זה יאמר **סור מרע** כי תסור מהרע שלפניך מעצמך אחר היותך ברע ולא על ידי בני אדם, ככתוב אצלנו כי זאת היתה כוונת רבן יוחנן בן זכאי בברכו את תלמידיו **יהי רצון שתהיה מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם**, אדם עובר עבירה בסתר כו' (ברכות כח ב), שהוא בל יקרה אתכם כרב עמרם חסידא שהיה בסתר עולה בסולם, ועם היות מורא שמים עליו לא הספיק לשוב עד בוא אנשים בשר ודם ועל ידם סר מהרע ולא מעצמו. ועל זה יאמר **סור מרע** כי תסור מהרע שלפניך כאמור.

ועוד חסידות שני והוא **ועשה טוב**, והענין מאמר ר' שמעון בן לקיש בגמרא (יומא פו ב) גדולה תשובה שזדונות נעשים כזכויות, והעלו בגמרא כי אין זה רק בשב מאהבה. ובזה יאמר **ועשה טוב** לומר **סור מהרע ועשה** את הרע ההוא **טוב** כי תהפכנו לזכות, והוא כי תשוב מאהבה ולא מיראת העונש. ועדיין כל זה הוא במה שבין אדם למקום, וגם במה שבין אדם לחברו שהוא נכלל במצות (ויקרא יט יח) **ואהבת לרעך כמוך**, ותכלית דבר זה בעצם הוא

בהיות כל איש **מבקש שלום** ורודפו, על הדרך שביארנו שהוא מאהבה רבה את רעהו, שגם שחברך ישנאך ולא יאבה להשלים עמך, אתה תאהבהו ותרדוף שלומו, כי אין רדיפה אלא אחר הבורח.

כלל הדברים, כי על כל אלה שיהיה לך תהיה היראה שאמרתי **(י) יראו את ה' קדושיו**, והיא יראת יעקב שעל כל צדקותיו נאמר **ויירא יעקב מאד ויצר לו** (בראשית לב ח), שהוא שמא יגרום החטא (ברכות ד א), שהוא שמא חטא שוגג והוא לא ידע ועדיין נעלם ממנו, שהיא תכלית שלמות היראה.

והנה במדרש **(ויקרא רבה טז ב)** אמרו מעשה ברוכל אחד שהיה הולך ומכריז מאן בעי חיי מאן בעי חיי, והיו הכל באים אליו, והיה פותח הספר ומראה להם פסוק **נצר לשונך מרע כו'**, א"ר ינאי כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה עד שבא רוכל אחד כו', זהו תורף דברי המאמר. והלא כמו זר נחשב מה חידש לו הרוכל שרבי ינאי לא ידע, האם נעלם ממנו הפסוק, או על מה היה מצטער עד היום ההוא.

ועוד כי הרוכל לא פירש לו דבר בפסוק כי אם שהראה אותו לו, ואדרבה אמר לו שהוא לא היה צריך לזה. אך אין ספק כי מה שהיה מצטער הוא, כי ראה פסוק **[יג] מי האיש החפץ חיים** שלא לנוכח ופסוק **[יד] נצר לשונך** לנוכח, על כן בראות המעשה הזו שהיה מכריז מאן בעי חיי ומדבר אל הבא לשאול ואומר לו **נצר לשונך כו'**, הבין כי כן עשה דוד, שהיה משמיע ואומר **מי האיש החפץ חיים**, ובבוא האיש לפניו והיה אומר לו שהוא חפץ בחיים, היה מדבר בו לנוכח ואומר לו **נצור לשונך כו'**.

והנה לפי דרכנו גם כן צריך לתת טעם אל הפרש הפסוקים, שמתחיל שלא לנוכח ומסיים לנוכח. אך יהיה כי בהחילו ללמוד **יראת ה'** עושה כמדבר עם מי שאין בו עדיין שום בחינת כשרון, ועל כן אין ראוי לדבר לנוכח אתו, אך אחר אשר החל ואמר שתחילת הכשרון הוא שיהיה **אוהב ימים לראות טוב** כמדובר לכל אחד מהדרכים, אז על ידי היות בו הבחינה ההיא, כבר הוא ראוי לדבר בו לנוכח, לומר לו שיוסיף עוד לשמור לשונו כו'.

או שיעור הכתובים מעין הקודם, **[ז] זה עני קרא כו'**, שמשבח את העני ששתים הנה יתרונותיו, אחד שקרא **וה' שמע**, ואינו מצילו על ידי מלאך, כי אם **ומכל צרותיו הושיעו**, הוא ולא מלאך.

שנית, שה' **שמע** שמשמע לשמוע תפילתו, עם היות שכאשר הוא קורא כבר **מכל צרותיו הושיעו**, כענין (ישעיה סה כד) **טרם יקראו ואני אענה**. אך כאשר אינו עני גם כי רבים יהיו, אינו מצילים על ידי עצמו, כי אם **[ח] חנה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם** המלאך הנזכר ולא

הוא יתברך בעצמו. ובזה אין לרבים תלונה כלפי מעלה, כי אדרבא [ט] **טעמו וראו וכו'** לומר **טעמו** טעם הדבר **ותראו**, כי אדרבה תכירו **כי טוב ה'**, כי הטעם הוא על כי **אשרי הגבר יחסה בו** יתברך בלי שום חסות בשיתוף לשום דבר.

והנה זה ימצא בעצם **בעני**, כי לא יחסה בהון ועושר רק בו יתברך, מה שאין כן הבלתי עני. אך גם אתם יראי ה' הבלתי עניים אל יקנא לבכם בדבר, כי [י] **יראו את ה' קדושו כי גם אין מחסור ליראיו**, גם מזה שיש לעני בשתי יתרונותיו. אך צריכים אתם שני תנאים: **אחד**, בל תנסו את ה', לומר כי תקראו אותו לאמר לו שיענה אתכם ויחלץ אתכם על ידי עצמו, רק אתם עשו את שלכם והוא יעשה את שלו, בל יקרה אתכם **ככפירים שואגים לטרף ולבקש מא-ל אכלם** ששואלים אוכל מאתו יתברך, ולפעמים [יא] **כפירים רשו ורעבו** עם שהם משוללי חטא ודרכם להתפרנס שלא בצער. אך **ודורשי ה'** שלא יאמרו תן לנו דבר פלוני או דבר פלוני מטובותיו, כי אם דורשים את ה' לידבק בו מצד עצמו, ואז הוא יתברך עושה את שלו, **ולא יחסרו כל טוב** מאתו יתברך.

והתנאי השני הוא, כי אינכם יודעים יראת ה' מה היא, כי העולה על רוחכם הוא ירוא את ה' מעבירות שבידכם, אך לא זו הדרך, כי אם [יב] **לכו בנים מסברתכם ויראת ה' אלמדכם**, כי הלא זאת היא, כי [יג] **מי האיש מכם החפץ חיים** לא יהיה להתענג בעולם הזה, שאם כן ימיו שיהיה בעולם הזה יחלפו וילכו כי הבל המה ואין בהם ממש, אך הוא כי יהיה **אוהב ימים** של העולם הזה **לראות** בהם **טוב**. כענין הידוע **מספר הזוהר**, כי הימים שהצדיק עושה בהם מצות בעולם הזה קונים הויה וקיום של קדושה ומתקרבים סמוך לסילוקו מהעולם **לראות** בהם **טוב** העולם הבא, כמה דאת אמר (בראשית מז כט) **ויקרבו ימי ישראל**, (מלכים א, ב א) **ויקרבו ימי דוד למות**, דבר זה ישים כל איש בלבו תמיד, כי על ידי כן יגעל בכל טובות והנאות העולם הזה, הרי כשרון מחשבה. וגם טהרת הדבור, כי תצור [יד] **לשונך מרע כו'**. וגם במעשה [טו] **סור מרע ועשה טוב כו'** כמפורש בסמוך כל הכתוב.

ואז על ידי היות בכם כל השלמויות האלו, שבכללם הוא כי סרתם מרע ועשיתם את הרע טוב, שהוא כמפורש בסמוך ששבתם מאהבה ונעשו הזדונות זכויות, הנה אז לא תהיה היראה על העונש מעבירות שבידכם, רק יראה טהורה מגדולתו יתברך בל יקצוף על שאינכם מתקדשים יותר. והנה אז על ידי כן, אשר היה מקנא לבכם על **העני שקרא וה'** בעצמו **שמע** ומציל, וגם שומע תפילתו מפיו שמשתעשע בשמוע מפיו עם היות שטרם יקרא ענהו והצילו, עתה יהיה לכם יותר מזה, והוא כי הוא מידת רחמים היא העושה לו כל זה ולכם גם מידת הדין, וזהו **(טז) עיני ה' אל צדיקים כו'** כאשר יבוא ביאורו בס"ד.

טז עיני יהוה אל-צדיקים ואזניו אל-שועתם :

יז פני יהוה בעשי רע להכרית מארץ זכרם :

יח צעקו ויהוה שמע ומכל-צרותם הצילים :

(טז) עיני ה' אל צדיקים וכו'. הענין בהזכיר אשר כתבנו למעלה (לג יח) על מאמרם ז"ל במדרש חזית (סוף שיר השירים רבה) כי כשאין ישראל עושים רצונו של מקום (תהילים לג יח) עין ה' אל יראיו, שהוא עין אחת, אבל כשעושים רצונו של מקום אז **עיני ה' אל צדיקים.** וכתבנו שהוא, כי כשאין עושים רצונו של מקום, הבטת והשגחת מידת רחמים בלבד אל יראיו אך לא מידת הדין, נינקוט מיהא מדבריהם כי באומרו **עיני ה'** הוא על שתי המידות. ואחשוב סמך לזה, כי על אלה אומר **(יח) צעקו וה' שמע** שהוא הוא ובית דינו **(בראשית רבה נא ב)**, כי **(בראשית רבה לג ד)** אשריהם הצדיקים שמהפכים מידת הדין למידת רחמים, הפך הרשעים שאדרבא מהפכים מידת רחמים למידת הדין.

וניישב על פי דרכנו, אשר הכניס בין ענין הצדיקים פסוק **(יז) פני ה' בעושי רע,** אך הקדים תחילה ענין הפרש שבין צדיקים לרשעים, שאלו מהפכין הדין לרחמים ואלו הרחמים לדין. וזהו **[טז] עיני ה' אל צדיקים** שהם שתי המידות, ששתיהן שוין להם לטובה לשומרם מכל צרה ולהיטיב להם, וחוזר אל ענין הצדיקים.

ושיעור הכתובים שאומר, הנה שני חסדים עושה הקדוש ברוך הוא עם הצדיקים: **אחד** ששתי **עיני ה'** שהן שתי מידות, **מידת רחמים ומידת הדין,** בעזרם, כי גם מהפכים מידת הדין לרחמים. **שנית,** שעם היות עיניו על הצדיקים להיטיב להם מאליו בלי תפילה, עם כל זה לא ימיש משמוע תפילתם להשתעשע בשמוע מפיהם תפלתם עם שכבר ענה אותם **טרם יקראו,** וזהו **ואזניו אל שועתם.**

ועל הראשונה פירש ואמר (יז) פני ה' בעושי רע כו', לומר מה שאמרתי כי מגדיל הוא יתברך חסדו עם הצדיקים שמשגיח עליהם להיטיב להם גם במידת הדין, הוא הפך הרשעים שמהפכים מידת הרחמים לדין, כי הלא **פני ה'** הם פני מידת רחמים **בעושי רע,** כי גם מידת רחמים נוספת על מידת הדין, שהוא כי מטיב להם פה כדי להכרית מארץ זכרם.

ואשר אמרתי **[טז] ואזניו אל שועתם,** הלא תקשה אם **עיני ה' אל צדיקים** (שם) שמאליו הבטתו עליהם להיטיב להם, איך צריך יהיו אזניו אל שועתם, אמנם הוא **(יח) שצעקו וה' שמע** בהווה שמשמע לשמוע תפילתם, עם היות שמכל צרותם כבר הצילים **טרם יקראו.**

שהוא ענין (תהלים כא ג) **תאות לבו נתת לו וארשת שפתיו בל מנעת סלה**, לומר שעם היות שטרם יקראו ענית ו"תאות לבו נתת לו" כבר, עם כל זה בבואו להתפלל, לא תאמר לו החריש ממני כי עניתך כבר וקצבתי לך טובה, כי אם "וארשת שפתיו בל מנעת" מלשמוע "סלה". וזהו **צעקו וה' שמע** ומטה אזנו לשמוע תפילתו עם היות שכבר הצילו, והוא פירוש אל אומרו [טז] **ואזניו אל שועתם**, שבהיות **עיני ה' אל צדיקים** שמשגיח ומטיב להם שטרם יקראו ענה אותם, עם כל זה **ואזניו אל שועתם** לשמוע בקול תפילתם.

עוד יתכן להשיב על מה שמפסיק בפסוק (עיני) [פני] **ה' כו'**, במה שכתבנו מרבתינו ז"ל כתוב אחד אומר **עין ה' אל יראיו** וכתוב אחד אומר **עיני ה' אל צדיקים**, אלא כשאינן עושים רצונו של מקום **עין ה' כו'** כשעושים רצונו של מקום **עיני ה' כו'**.

ובזה יתכן שהטעם בכתוב, שאחר אומרו (לג יח) **עין ה' אל יראיו**, אומר תדע למה עין אחד בלבד, על אין הדור ראוי, ויש בו פורענות כדבר או רעב, ודי לו טוב מעט (שם יט) **להציל ממות שבדור נפשם ולחיותם ברעב** שבדור, ובעין אחד שתהיה לו נפשו לשלל די לו. אך פה שנאמר **עיני ה' אל צדיקים** בא הכתוב ואמר, אל תתמה איך אני אומר **עיני** שהוא הפך אומרו **עין ה' וכו'**, כי פה ידבר כאשר **פני ה' בעושי רע להכרית מארץ** הלזו **זכרם**, וכל הנשארים עושים רצונו של מקום.

יט קרוב יהוה לנשברי-לב ואת-דכאי-רוח יושיע :

כ רבות רעות צדיק ומכלם יצילנו יהוה :

כא שמר כל-עצמותיו אחת מהנה לא נשברה :

(יט) **קרוב ה' לנשברי לב כו'**. הנה אמר למעלה (ז) **זה עני קרא כו'**, שיורה שעם היותו יחיד הוא יתברך בעצמו מושיעו והוא פלא, על כן קהתימו המשך הענין חזר עליו ואמר, אל תתמה כי הנה יש **נשברי לב** ויש למעלה מהם **דכאי רוח**, והנה **קרוב ה' לנשברי לב** שיקרא וה' יענה, כי על זה יאמר (ישעיה נה ו) **קראוהו בהיותו קרוב**, אך עדיין לא תהיה ההצלה על ידי עצמו, אבל אם הוא **מדכאי רוח יושיע** בעצמו.

ומי הוא ה"דכא - רוח" הלא הוא אשר באו עליו (כ) **רבות רעות**, עם היות שאינן תוכחות על עוון כי אם יסורי אהבה, ועל כן יאתה לו **שמכלם יצילנו ה'** על ידי עצמו. או **שיעור הכתוב** אשר באו עליו **רעות רבות** ועמד בצדקו כי הוא **צדיק** ומ"דכאי רוח", שראוי **שמכלם יצילנו ה'** בעצמו ולא על ידי מלאך.

(כא) שומר כל עצמותיו כו'. אמר אין צריך לומר שאת העני שהוא מדוכא רוח, אשר עם היות לו **רבות רעות הוא צדיק, יצילנו ה'** בכבודו ובעצמו, כי אם גם ה' הנזכר הוא **שומר עצמותיו** כולם של הצדיק הנזכר, שהוא אחרי מותו אשר ישאר שלם בקבר. ולא יעשה כן כדי להקימו שלם בגופו בתחיית המתים, כי לזה אין צריך, כי הלא **אחת מהנה** היא עצם קטן שנשאר שלם לשיבנה עליו כל גופו בעת התחיה **לא נשברה** (עין משנה ברורה סימן ש).

אך נוסף על זה הוא שעושה לו הוא יתברך, כי גם **שומר כל עצמותיו** מעתה על כי קדוש הוא לאלוהיו ולא ירקבו עצמותיו כר' אלעזר בר' שמעון (בבא מציעא פד ב) ור' אחאי בר יאשיה.

או יאמר [יז] פני ה' כו' ראה כי מהצדיקים נמשך טוב לרשעים, כי הנה ה' בעושי רע להכרית מארץ זו זכרם, אלא [יח] שצדקו הצדיקים הנזכרים על צרת העיר, ואז ומכל צרותם הצילים גם את הרשעים הנזכרים.

ושמא תאמר ולמה יעשה כן? והלא למה [יט] **שקרוב ה' לנשברי לב** הראוי הוא, כי **ואת דכאי רוח יושיע** לבדם ולא את הרשעים איתם. עוד שאלתי מאת ה', והוא כי גם אם אראה צדיק ורע לו, כי **[כ] רבות רעות צדיק** החרשתי בראות כי **מכלם יצילנו ה'**, וגם אחריש אתאפק באמור כי בזה ה' הנזכר **[כא] שומר על עצמותיו כו'**, כלומר שבכל צרותיו הוא שלם בגופו.

כב תמותת רשע רעה וְשנאי צדיק יאָשמו :
כג פּוֹדֵה יְהוָה נֶפֶשׁ עֶבְדֵי וְלֹא יאָשמוּ כָל-הַחוֹסִים בּוֹ:

אך שאלתי היא למה יהיה רשע וטוב לו, כי הראוי הוא **(כב) תמותת רשע רעה** אחת אשר יעשה היא תמיתנו, ולא ינצל בזכות הצדיק, ויתקדש שם שמים כי **ושונאי צדיק יאשמו** בראותם צדיק מצרות רבות נחלץ ורשע יפול באחת.

אך הנה **(כג) פודה ה' נפש עבדיו** ישראל מצרות, על ידי מה שאת **דכאי רוח** לא **יושיע** ויניחם בייסורי עוני.

ועל השנית למה לא **תמותת רשע רעה**, הוא כדי שלא **יאשמו כל החוסים בו**, ועל כן חפץ לנכות אשמותם כולם במה שיהיו **חוסים בו** ולא יהיו מקפידים על ראותם רשעים נצולים בכלל צדיקים וכיוצא.

פרק לה

א לדוד ריבה יהוה את-יריבי לחם את-לחמי :

ב החזק מגן וצנה וקומה בעזרתי :

ג והרק חנית וסגר לקראת רדפי אמר לנפשי ישעתך אני :

ד יבשו ויכלמו מבקשי נפשי יסגו אחור ויחפרו חשבי רעתי :

ה יהיו כמץ לפני-רוח ומלאך יהוה דחה :

(א) לדוד ריבה ה' את יריבי כו'. הנה דוד היו לו שני מיני אויבים:

מהם דוברים רע בדברי קושי,

ומהם לוחמים בו ורודפים אותו.

והנה היה נכוח בשתי אשות, אומר בלבו אוי לי אם אומר שיתעורר במידת הדין עליהם ויפילם, כי ימצאו נענשים על ידי וגם ענוש לצדיק לא טוב (עי' משלי יז כו) ותאשם נפשי, ואללי לי אם אומר שיניחם לעשות חפצם פן ימיתוני. כי לא יבצר מאחד משתי אלה, כי לומר שימנעם מלעשות רע אין הקדוש ברוך הוא מונע בחירת האדם. על כן אמר לדוד ריבה ה' את יריבי כו', לומר בשביל הנוגע אל דוד, בל יאשם אם יענשו על ידו, וגם לשלא יפול בידם, על כן בקשתי היא, כי ה' שהוא במידת שם זה של רחמים, ריבה את יריבי שהם המריבים בדברי קושי כמשמעות ריב, וזהו ריבה ה', וגם בשם זה לחם את לוחמי, שהוא אל תהרגם כי אם לחם אותם.

ואיך יהיה זה, הלא הוא כי (ב) תחזק מגן כו'. שלמנוע בחירתם אי אפשר, שאם כן תבטל מידת שכר ועונש, רק החזק מגן שתמציא לי הגנה, שאחר עשותם כל פעולות מצודותם עלי, תגן בעדי שלא יהרגוני. וגם החזק צנה שהיא הוראת נשק לקראתם, כאילו פורענות עומידת נגדם וייראו. ולא שתפעול להם פועל המתייחס לצנה שהוא להורגם, כי אם וקומה בעזרתי בלבד.

ואם לא יספיק לייראם הוראת פורענות בלתי גדול הנמשל לצנה, (ג) הרק חנית שהוא גדול מצנה. ולא להמיתם, כי אם לסגור לקראת רודפי, שתסגור בפניהם דרך רדיפתם שישובו מלרדוף עוד. ולבל תקוץ נפשי באורך אפך אתם, אמור לה ברוח קדשך הדוברת בי תמיד ישועתך אני, על ידי כן בל יענשו על ידך.

או אמור לנפשי לבל תקוץ באריכות ותעוררני להתאזר נגדם ולהרוג בם, ישועתך אני ולא תושיע ידך לך. כי אין רצוני להפילם כי אם (ד) שיבושו ויכלמו מבקשי נפשי בראותם סימנים

כי ה' עוזר לי, הם רודפיו כשאל וכן היה עושה במוצאו אותו. ואז גם **יסוגו אחור ויחפרו חושבי רעתי**, הם יריבי יועצי רע אל שאול במחשבותם של רע.

(ה) **יהיו כמוץ לפני רוח כו'**. לבוא אל הענין נזכיר מאמרם ז"ל (ילקוט שמעוני ישעיה תנ) על פסוק **תזרם ורוח תשאם** (ישעיהו מא טז), ובפסוק **והו כעור מן אדרי קיט** (דניאל ב לה), כי יקרה לישראל עם האומות בעולם הזה, כשבולת שבה חטה ומוץ וקש, והחטה טמונה בלתי נראית. וקש אומר בשבילי נזרעה השדה, וכן המוץ. אומרת החטה, יבוא הגורן ויודע בשביל מי נזרע. בעת הגורן, הרוח מפזר המוץ, והקש נשאר לבהמה, והחטה ניתנת באוצר. כן ישראל, כטמונים ומכוסים בעולם הזה כחטה תוך השבולת, והאומות מכחישי ה' כמוץ גבוהים, ומהם כקש עומד בקמה, וכל אחד ואחד אומר בשבילי נברא העולם. עד בא יום ה', והאומות מ"ה יהיו **כעור מן אדרי קיט**, הדא הוא דכתיב תזרם כו'. כן אויבי דוד היו מתגאים עליו, מתנשאים לאמר כי הם טובים ממנו, ושהם ימלכו ולא הוא, אמר אם בראותם היותר עוזר לי **יבושו ויהיו כמוץ לפני רוח**, שיכירו כי אני הוא החביב לפניך ולפני הוראותיך שתראם יתפזרו מעלי, אז **ומלאך ה'** אל יגוף בם, רק יהי **דוחה** אותם דחיה - מה.

ו יהי-דרכם חשך וחלקלקת ומלאך יהוה רדפם :

ז כי-חנם טמנו-לי שחת רשתם חנם חפרו לנפשי :

ח תבואהו שואה לא ידע ורשתו אשר-טמן תלכדו בשואה יפל-בה :

אמנם אם (ו) **יהי דרכם חשך** ולא אור, ועם כל זה שיראו העדר הצלחתם בדרכם הרע, ועם כל זה **וחלקלקות** להחזיק עדיין סברתם שלא יבושו, אז **ומלאך ה' רודפם** ממש יהיה. ולא דוחה בלבד כקודם, רק רדיפה בצרות, שיניחונו. וגם לא שתבוא עליו מכה ויסורין על עונו, רק רדיפה כענין קול פחדים וכיוצא. גם כיוון באומרו **ומלאך ה'**, כלומר למה שהוא **מלאך ה'** ירדפם, כי יחוש על כבודו יתברך אשר לא שבו רודפי מפניו, בהכירם היותו יתברך עוזר לי.

(ז) **כי חנם טמנו לי שחת רשתם כו'**. יאמר, הלא אמרתי שבדרך אשר ילכו ברודפם אותי יהי [ו] **מלאך ה' רודפם**. ואם יאמר איש, למה בחרתי שבדרכם של חשך שרודפים אותי שם יהיה **מלאך ה' רודפם**, ולא איזו שואה או צרה שתבוא עליו קודם שישוב לרדוף, למען יתן אל לבו כי בשלי הצער ההוא עליו, על כן הקדים ואמר, הנה כי במה שעשו לי ללכדני [לא הצליחון], לא את גופי ולא את נפשי. כי את גופי **חנם טמנו לי שחת רשתם**, כי לא ניצד גופי ברשתם, וגם **חנם חפרו לנפשי**, כי כאשר חפרו לא נלכדה נפשי שלא חטא בדבר. כי אדרבא תחת כרות את ראש שאול כרת כנף מעילו (שמואל א' כד ד), ובפעם השנית לקח החנית (שם כו יב) **ולא שלח בו את ידו**.

ועל כן אם (ח) **תבואה שואה**, לא ידע שאול שבעוון רודפו אותי באה לו, כי נקל עווננו בעיניו, באומרו כי **חנם טמנו** לו **שחת רשתם כו'**, ולא יכיר בשואה אחת שתבואהו כי לוקה הוא בעווננו, עד בוא עליו צרות רבות. אך כאשר **רשתו אשר טמן** לי **תלכדו**, שבדרך שבו רודף אותי תלכדנו, אז אין צריך צרות רבות ליכנע ולשוב כי אם **בשואה** אחת **יפול בה**, שיכנע ויכרע ויפול וישוב מחטאו. שהוא כי בדרך עצמו יהיה מלאך ה' רודפו, כי אז יתן אל לבו כי עווננו ילכדנו וישוב ממנו.

ט וּנְפָשֵׁי תְּגִיל בִּיהוָה תְּשִׁישׁ בִּישׁוּעָתוֹ :

י כָּל עֲצַמְתִּי תֹאמְרָנָה יְהוָה מִי כְמוֹךָ מִצִּיל עַנִּי מִחֶזֶק מַמְנֹנִי וְעַנִּי וְאֲבִיּוֹן מִגָּזְלוֹ :

(ט) וּנְפָשֵׁי תְּגִיל בַּה' כו'. לבוא אל הענין נזכירה שני מאמרי רבותינו ז"ל:

אחד, אשר אמרו על פסוק **ויצא הרוח ויעמוד לפני ה' ויאמר אני אפתנו וכו'** (מלכים א' כב כא) **ויאמר ה' צא ועשה כן** (שם פסוק כב), כי אמרו רבותינו ז"ל (שבת קמט ב) כי רוח נבות היתה מקטרגת ואומרת שתפתה את אחאב ויפול ברמות גלעד על שסוקל על ידו, ויאמר לו ה' צא ממחיצתך ועשה כן, כי אשר חברו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצת הקדוש ברוך הוא.

עוד מאמר שני והוא משנת ר' מאיר (סנהדרין מו א), כשאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת, קלני מראשי וכו'. משל לשני אחים תאומים וכו' (שם ע"ב). הנה כי אפילו כשאדם מצטער, או מת בעווננו, שכינה מצטערת כאילו כביכול נוגע אליה הדבר.

ובזה נבוא אל הענין, כי אמר דוד הנה שתיים בקשתי מאתך:

ראשית, שאני לא אמית את אויבי.

שנית, שגם אתה אל תתנהג איתם במידת הדין ואל תהרגם, כי אם שתבא אליהם **[ח] שואה** מעין מעשיהם ברשת ממש שטמנו, באופן יכירו כי חטאו וישובו אליך ויחיו, כי לא אחפוץ במיתתם.

אמר עתה, הנה בזה שלא ילקו וימותו על ידי, על ידי כן **[ט] וּנְפָשֵׁי תְּגִיל בַּה'** שלא יוציאוה ממחיצתו של הקדוש ברוך הוא, והוא אשר כתבנו מענין נבות.

ועל השני, שגם אתה ה' לא תהרגם רק שתורה להם כי רעה הם עושים באופן ישובו אל ה', על כן **תשיש נפשי בישועתו** של הקדוש ברוך הוא, שלא יצטער במיתת עושה הרעה לומר קלני מראשי כו' כענין שני אחים תאומים, גם בדרך הזה יהיה לו יתברך לישועה.

וגם הגוף ישמח, כי הנה (י) **כל עצמותי** אשר כל אבר מקיים מצוה ומתקדש, עתה במה שתצילני מבוא בדם נפשות אויבי, **כל עצמותי** יחד ישבחו, כי אם היתה ידי הורגת בהם, לא היתה ידי לבדה נפגמת כי אם כל עצמותי המתנקמים. ויאמרו כי עליהם לשבח לאדון הכל, כי הן הם עוזרי היצר הרע כנודע לעשות רצונו, וברצות היצה"ר לעמוד על נפשי **כל עצמותי** אנשי עצתו ימהרו לשפוך דם, כי היצר הטוב המעכב נשאר יחיד ועני, כי האיברים עם היצה"ר. על כן **כל עצמותי** יודו לה' חסדו כי הצילם מבוא בדמים, ויאמרו **ה' מי כמוך מציל עני** הוא היצה"ר, **מחזק** הוא היצה"ר, עם היות החזק ההוא ממנו מן העני כי בתוכו הוא שרוי, ואין אויב כבייתי שאין יכול לימלט ממנו, ועני הוא כי כל האברים בעוזריו, ונשאר היצה"ר עני הוא ילד מסכן, ומצילו יתברך מהאויב החזק ובייתי כי בקרבו הוא שרוי. וזהו אומר **ממנו**, כי היצה"ר מחובר אל הנפש שממלאה את כל הגוף, והיצה"ר בקרבו כזבוב במפתחי הלב (ברכות סא א). והוא שהציל אותי מלהרוג את אויבי אשר היא היתה עצת היצה"ר. וכאשר הציל שלא יהרוג גם הציל שלא יהרג, וזהו **ועני** הנזכר **ואביון** כי אשר הוא עני ואביון מה יש לו שיגזלו ממנו, אין לו כי אם נפשו, **מציל** הוא יתברך **מגוזלו**, שהוא מהאויבים הבאים להרוג, שהוא לגזול את הנפש מהגוף. נמצאו משבחים על מה שהצילו ה' שלא יהרוג ושלא יהרג.

או שיעור הענין על דרך זה, לומר מה שאני מצטער אם הייתי נופל ביד מבקשי נפשי לספותה, לא על הנוגע אל נפשי, כי הלא האויב לא יוכל להצר ולהרוג רק את החומר, והרוח תעלה לאור באור החיים את פני ה', וזהו **[ט] ונפשי תגיל בה'**, בהיותה עם ה' למעלה **תגיל בה' כו'** כמדובר, ולא היתה חוששת מפאת עצמה. אך אם תשיש בישועתו יתברך מיד אויב, לא למען עצמה, רק למה שעל ידי כן **[י] כל עצמותי תאמרנה כו'**, שהוא על החומר, שכל אבר ישתלם בעולם הזה במצות כמאמרם ז"ל (מכות כג ב). מה שאין כן אם המיתוהו אויבי, כי אפשר היה אבר שעדיין לא נשתלם, ויתחזק בעבודתו יתברך על ידי ראות היותך **מציל עני מחזק כו'** כמדובר.

או יאמר [ט] ונפשי תגיל כו', לומר ענין אביגיל אשר אמרה לדוד בבואו להמית את נבל, כי לא יושיע ידו לו להמית את אויבו פן תהיה זאת לו **לפוקה לו** לנפשו (ע"פ שמואל א' כה לא) כי והיתה **נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה'** (שם פסוק כט), ועוון זה מעכב מהיות את ה'. שנית על העתיד, **כי עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן** (פס' כח), שהוא עד מלך המשיח כי הוא הוא. וזה אמרה **"עשה יעשה"**, עשה בזמן הזה, יעשה לעתיד.

ועל שני הדברים אמר על כיוצא בדבר לומר, הלא שאלתי מאתך ה' שלא תושיע ידי לי, כי אם שאתה ה' במידת רחמיך תריב את יריבי (פסוקים א - ג) באופן שהמה ישובו אליך. הנה בזה **[ט] ונפשי תגיל בה'** שתהיה צרורה את ה' ולא תהיה זאת לה לפוקה, וגם לעתיד **תשיש בישועתו** יתברך, בזמן ישועת גלות שכינה ביום נקם בלבו יתברך, כי יהיה לי בית נאמן,

והמלך המשיח ישמח בישועת ה' כשלא תושיע ידי לי, והם שני הדברים שאמרה לו אביגיל על כיוצא בזה.

גם יתכן לומר כי אומרו [ט] **ונפשי תגיל בה'** הוא לעתיד, שיהיה השם שלם (עי' רש"י שמות יז טז), וגם **תשיש בישועתו** יתברך, הוא ישועת השכינה מהגלות, והוא מעין הקודם. ואמרת הנה כי מפאת הנפש אין לי דאגה, אך מה שארויח הוא מפאת הגוף, כי עתה [י] **כל עצמותי תאמרנה כו'**, שאכיר מה שתפליא לעשות להציל **עני מחזק ממנו**. שעם היות מיד בעל בחירה, כי אז היה ראוי לבלתי הציל לבלתי מנוע הבחירה, ואתה תעשה באופן תציל ותתקיים חפשיות הבחירה, כי תניח את האנס או עושק יעשה כל השתדלותו ולא תמנענו, ואחר כך תציל את העני מידו. וכן **עני ואביון ממי שכבר הוא גוזלו**, כי עשה והתחיל אשר זמם בבחירתו ואחר כך תציל מידו.

יא יקומו עדי חמס אשר לא-ידעתי ישאלוני :
יב ישלמוני רעה תחת טובה שכול לנפשי :

(יא) **יקומו עדי חמס כו'**. הנה עד כה דיבר על צרת הלוחמים עמו ורודפים אחריו להרגו, עתה מתחיל לדבר על המעידים פניהם נגדו דברים קשים, כפויי טובתו אשר הטיב להם. ואמר, הנה אם **יקומו עדי חמס** שהיו קמים להעיד פנים לפני להעיד שאני חייב ממון, הנה חזקה שלא יעידו פניהם להעיד נגדי על מה שאני יודע שהם משקרים, כענין לוית מפלוני מנה וכיוצא (ע"פ שבועות מ ב), כי אם **אשר לא ידעתי ישאלוני**, כענין אתה חייב מצד אביך כי נשתעבדו קרקעותיו בחובו בחייו, וכיוצא בזה מדברים שאין הנתבע יכול להכזיבם ואין זו העזה (ע"פ שבועות מב א).

אך אלה (יב) **ישלמוני רעה תחת טובה**, שמעידים פניהם לשלם רעה למי שעשה להם טובה, שאני והם יודעים, אין לי נחמה, כי הלא הוא **שכול לנפשי** שאהיה תוהה על כמה טובות שגמלתי חסד עמהם, שהיו לנפשי כל החסדים כבנים אל הנפש, ועתה בהיותי תוהה תשכל גם כל החסדים והמלאכים שעשתה נפשי בכל אשר היטבתי עמהם, כי יאבדם.

או מעין זה, כי אני כועס על אשר גמלו לי רעה ותורתי משתכחת, כמשפט לכל תלמיד חכם הכועס (ע"פ נדרים כב ב), וגם הוא כעובד עבודת אלילים (ע"פ שבת קה ב) באופן שהוא **שכול לנפשי** תולדות הקדושה.

או יהיה ענין הכתובים, כי תחלה אמר דוד (לעיל פס' ט, י) הנה על נפשי איני חושש כי ידעתי כי גם שיהרגוני, [ט] נפשי תגיל בה' כו', אך מה שצר לי הוא על הגוף, כי חפץ אני [י] שכל עצמותי אחר שהם עושים מצות שישבחונו ויאמרו ה' מי כמוך כו'. אחר זה בא דוד ויאמר, כי גם אני הגוף חושש על הנפש, כי [יא] יקומו כו' ישאלוני אל הגוף ולא אחוש, אך [יב] ישלמוני כו', אחוש, על היות שכול לנפשי כמדובר, שתפסיד גם היא ואחוס עליה.

יג ואני בחלותם לבושי שק עניתי בצום נפשי ותפילתי על-חיקי תשוב :

יד כרע כאח-לי התהלכתי כאבל-אם קדר שחתי :

טו ובצלעי שמחו ונאספו נאספו עלי נכים ולא ידעתי קרעו ולא דמו :

טז בחנפי לעגי מעוג חרק עלי שנימו :

(יג) ואני בחלותם לבושי שק כו'. אמר, הנה בכלל מה שישלמו רעה תחת טובה, הוא כי ואני בחלותם הייתי מענה גופי, כי היה לבושי שק. וגם מענה נפשי, כי עניתי בצום נפשי. והוא כי לא הייתי צם כדרך אשר לריב ומצה יצומו, שאינו עינוי כי אדרבה לשמחה יחשבוהו, באומרם כי בזה ינצחום. כי אם אדרבה עניתי בצום נפשי, שהייתי מצטער ונענה. וכל כך הייתי מענה גופי ונפשי, שטרם אדבר דברי התפילה כי אם בעוד שתפילתי על חיקי, שעדיין היתה התפילה בלבי, שהייתי מסדרה בלב שבחיקי, היתה שבה אלי כי נתקבלה והיתה ענייתה שבה אלי, וזהו ותפילתי על חיקי תשוב.

ולא עוד, כי אם שאם היו (יד) כרע כאח לי התהלכתי, שאם היו אלה בגדר רע או אח, הייתי מתהלך אנה ואנה להסיר הדאגה מלבי, אך באלו לבל יאמרו שהייתי שמח לאידם, אדרבה כאבל אם קודר שחתי. והגמול אשר שלמו לי היה, כי (טו) ובצלעי שמחו כו'.

(טו) ובצלעי שמחו ונאספו כו'. הנה רבותינו ז"ל (ב"מ נט א) פירשו באומרו קרעו ולא דמו, שבאומרם אליו הבא על אשת איש מיתתו במה כו', אם היו קורעים אותי לא היה יוצא דם. והנה במה שפירשו מלשון דם אפשר לפרש בדרך אחרת, והוא כי אמר ראו רוע לבם, כי ובצלעי שהוא כאשר בא אל בת שבע, שמחו לאיד ונאספו להתעלס יחד, ואחר כך נאספו עלי כי באו אלי נכים כמדוכאים ומרי נפש כדואגים ונכלמים על הרעה הגדולה הבאה עלי, שהוא להאדיב נפשי להורות כי רעתי ונפילתי רבה. ולא ידעתי מאסיפתם כי אם שמאליהם נאספו, ואין זה רק להכלימי שאבוש ברבים. וכל כך נתפעלתי שהיה כאילו קרעו לבי ובשרי, ולא היה ההפרש בין העשות הקריעה בפועל לזה כי אם יציאת הדם, כי אם היתה קריעה בפועל היה הדם יוצא, ועתה קרעו ולא יצא דם, וזהו קרעו ולא דמו.

ואז דרך חונף וזיוף אמרו קצתם דברי לעג על הקבוץ ההוא, כענין אומרם מה זה הקבוץ ומה צורך אליו כי מגורשת היתה וכיוצא בזה, באופן חונף ולעג על קבוצם, לפתוח פתח לצאת מלפניו אחר שהכלימוהו בבואם. אמר כי **(טז) בחנפי לעגי המעוג**, שהוא הקבוץ הנקרא מעוג שהוא לשון עגולה, כמה דאת אמר עג עוגה (תענית יט א), והוא כי כל קבוצם בימים ההם היה כחצי גורן עגולה, **חרוק עלי כו'.** לומר כי כל כך היה לבם למרע, שאפילו **בחנפי לעגי המעוג** עם שגם אלה רעה בלבבם גם הם, עם כל זה **חרקו** הנאספים **עלי שנימו**, שהוא בהיותם עלי עדיין טרם צאתם מלפני חרקו את שנימו, כי לא היו חפצים בדברי מהבילים הדבר, אפילו שהיה דרך חונף ולעג.

יז אֲדַנִּי כַּמָּה תִּרְאָה הַשִּׁיבָה נַפְשִׁי מִשְׂאִיהֶם מִכְּפִירִים יְחִידָתִי :
יח אֲוֹדֵךְ בְּקֶהֱל רַב בְּעַם עֲצוּם אֶהְלֶכְךָ :
יט אֶל-יִשְׁמָחוּ-לִי אִיבֵי שְׂקָר שְׂנְאֵי חֲנָם יִקְרְצוּ-עֵינַי :

(יז) א-ד-נ-י כמה תראה השיבה נפשי כו'.

לבוא אל הענין נקדים שני דברים:

א', כי ענוש לצדיק לא טוב (ע"פ שבת קמט ב),

ב', כי ככפירים שואגים לטרף,

כן עוונות האדם שהם קטיגורים וכוחות הטומאה יבקשו לטרוף את נפשו ולידבק בה.

ונבוא אל הענין, והוא כי הנה ראה דוד כי אויביו ראויים לעונש שואה ומשואה, והיה ירא פן יענש בהתגלגל צרותם על ידו. גם היה ירא פן עוון בת שבע ועוון מה שאת אוריה הרג בחרב בני עמון, יהיו ככפירים שואגים לטרוף את נפשו. על כן התחנן על השני דברים.

על האחד אמר **א-ד-נ-י כמה תראה**, זולת מה שאני רואה מאשמות האנשים האלה אתה כמה תראה מאשמות צרות בנפשותם, על כן אחלה פניך שתשיב **נפשי משואיהם**, כי מה שנפשי תאבה אל שואיהם וצרותם תשיבנה מזה, כי לא יחסר מכמה תראה שעל זולת מה שחטאו לי ילקו.

ועל השני, שכוחות טומאת עוונותי שמבקשים לטרוף נפשי כי מצאו בה אחיזה מאשר הוטמאה בחטאות אלו, לכן השיבנה מהם בל אמות ויאחזו בה, וזהו **מכפירים יחידתי**.

ומה שאבקש חיים, לא על הנאת העולם הזה, כי אם על שבהיותי חי **(יח) אודך בקהל רב** ויזכו קהל רב על ידי. והוא כי דין ההודאה היא קהל עשרה ותרי מניהו חכמים (עי' שו"ע או"ח

ריט ג), אני ארבה שהח' יהיו **קהל רב**, ובמקום ב' חכמים עצומים באיכות **בעם עצום** גדולי השלמות והחכמה אעשה הלול, שהוא יותר מהודאה, כי העם עצום ישכילו יותר, וזהו **בעם עצום אהללך**.

(יט) **אל ישמחו לי אויבי כו'**. אמר, עוד כיוונתי בשאלתי שתציל ממוות **יחידתי** (לעיל פסוק יז) ולא שאלתי שתכפר עוני ואמות כעת זכאי, למה **שאל ישמחו לי אויבי** ואהיה אני כלי להם לחטא, ומה שישמחו לי הוא על **שקר, ושונאי חנם** לא יערבו לדבר בפירוש, אך לא יבצר מהם **שיקרצו עין**.

כ כי לא שלום ידברו ועל רגעי-ארץ דברי מרמות יחשבון :
כא וירחיבו עלי פיהם אמרו האח האח ראתה עינינו :
כב ראיתה יהוה אל-תחרש אדני אל-תרחק ממני :

ומה שאמרתי שישמחו על שקר, הוא שלא יאמרו שמיתתי היתה כפרתי ויבא שלום ינוח על משכבו כאשר לכל צדיק, **(כ) כי** אדרבה **לא שלום ידברו**, כי מה שידברו הוא לא שלום, לומר כי לא צדיק אני ולא נתכפר עוני, והאמור לבלתי צדיקים **אין שלום אמר ה'** (ישעיהו מח כב) יאמרו עלי.

ושמא תאמר, איך יוכלו לומר כך ושמואל הנביא אמר עלי (שמואל א' טו כח) **ונתנה לרעך הטוב ממך**, הנה לא ישיתו לב כי הנה **על רגעי ארץ**, הם נוחי נפש אשר בארץ, המה **דברי מרמות יחשובון**, שיחשבו שבמרמה דברו ולא באמת. ועליהם אמרתי שיחשובון ולא ידברו בפיהם, אך עלי הרחיבו פה לדבר, וזהו **(כא) וירחיבו עלי פיהם אמרו האח האח כו'**, לומר האח על שנמצא בי דבר רע, וגם האח על **שראתה עינינו**, כי נתגלה טיבו בימינו.

או יאמר, כי הנה השמח במפלת אויבו רואה ה' ורע בעיניו ושב מעל מי ששמחו עליו אפן, כד"א (משלי כד יז - יח) **בנפול אויבך אל תשמח כו' פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפן**. ובזה יאמר **[כא] וירחיבו עלי פיהם**, (ואמרו), כי שמחו בנפילתי שמחה כפולה, כי אמרו **האח האח ראתה עינינו**, הנה כי בנפול אויבם שמחו. ואיני אומר **פן יראה ה' ורע בעיניו**, כי אם שכבר **(כב) ראיתה ה'**, ואין ספק **שאל תחרש** ותשיב מעלי אפך, שהוא להשיבו מעלי ולהביאו עליהם.

אך אבקש ממך שלא תצר להם בשבילי, כי אם שלא תסתלק שכינה ממני, וזהו **א-ד-נ-י** הוא שם אדנות, **אל תרחק ממני**, שתועיל השבת אפך מעלי לזה. ואם נאמר שלא ערבו אל לבם

לומר **האח כו'** לפני דוד כי אם שלא בפניו, אפשר יאמר **[כא] וירחיבו עלי פיהם כו'**, לא שראיתי אני, וגם לא תאשימני למקבל לשון הרע, כי אם **[כב] ראיתה ה'** שאין דבר נעלם ממך, לכן **אל תחרש**, ולא שתצר להם רק לשלא **תרחק ממני**.

כג העירה והקיצה למשפטי אלהי ואדני לריבי:

כד שפטני כצדקך יהוה אלהי ואל-ישמחו-לי :

כה אל-יאמרו בלבם האח נפשנו אל-יאמרו בלענוהו :

(כג) העירה והקיצה למשפטי כו'. הנה בשני דברים היה צריך לבוא במשפט:

אחד, על עוון אשר בא אל בת שבע,

שני, על אשר היו אויביו מצרים ומצערים אותו כשופכים את דמו.

ועל האחד אמר העירה והקיצה למשפטי,

ועל השני על בעלי ריבו אמר אלוהי וא-ד-ני לריבי.

וכוונת הכתוב לומר, כי הלא אמרתי (לעיל כב) **א-ד-ני אל תרחק ממני** שלא תסתלק שכינה מהיות עמי, והלא יאמר אומר, איך שם זה ידיך אם תהיה לו כבן בית שלא תסתלק ממך. לזה אמר אל שם אדנות שהזכיר, גם שאמרתי **[כב] אל תרחק ממני**, לא שתהיה עוזר לי בדין או שתדום לבל הרשיעני, כי אם אדרבה **[כג] העירה והקיצה למשפטי**, וזה הוא על דבר משפטי ודיני על עווני. כי על ענין ריבי עם יריבי, בזה ידעתי כי כל כך רע הדבר בעיניך, לא בלבד שם אדנות שהוא מידת הדין הרפה, כי אם **אלוהי וא-ד-ני** שהם מידת הדין הקשה, ושם אדנות הוא מידת הדין הרפה, תחבר לדון אותם על ריבי. ואמר **אלוהי** ולא אמר אלוהים, כלומר כי יקנא על ריבם עמדי מתייחס לאלוה שלי.

אך ידעתי כי אם לריבי גם הוא יהיו שני בחינות הדין, ודאי יחייבו את ראש אנשי ריבי. אך לא אחפוץ במיתתם, כי אם **(כד) שפטני** בריבי הנזכר **כצדקך**, אשר צדקך הוא לשתף רחמים בדין, שיהיו ה' ואלוהי שהם מידת רחמים ומידת הדין לבל ישפטום משפט מות. כי הנה כל ישעי וכל חפץ, אינו כי אם **שאל ישמחו לי**, כי יראו בי שועתי וטובתי שידעו כי אתה עמדי, **ואל ישמחו לי** במיתתי ורעתי.

והוא כי על עצמם ירא אני **(כה) אל יאמרו בלבם האח נפשנו**, בל יאמרו שישי ושמחי נפשנו כי את היא הצדקת, ולא נפש דוד. והוא כי גם שלא עליהם צרה בעצם אבקש, תבוא עליהם העדר שמחה, שיכירו כי בלתי טהורה נפשם לפניך. ועל הנוגע אלי תצילני, **אל יאמרו**

בלענוהו אם אמותה הפעם, או תייסרני רעתי לפניהם. וזה **לא יאמרו בלבם** בלבד, כאשר על עצמם באומרם כי הם הטובים, שאמר **אל יאמרו "בלבם" האח נפשנו**, כי אם בפירוש בפייהם יאמרו **בלענוהו**, כי זכותנו כבדה על אשמתו ובלענוהו.

או יהיה כי היו שתי כתות באויביו:

אחת, אשר **לא יאמרו** רק **האח נפשנו**, כי את היא הצדקת ולא נפש דוד, כי לא חטאנו, אך אינם חפצי רעתי, ויש כת אחרת חפצי רעתי.

ועל האחת אמר [כה] **אל יאמרו בלבם האח נפשנו**,

ועל השנית אמר **אל יאמרו בלענוהו**, כי הלא בזה יחטאו לה'.

כּו יִבְשׁוּ וַיִּחְפְּרוּ יַחְדּוֹ שְׂמִחֵי רַעְתִּי יִלְבְּשׁוּ-בִשְׂתִּי וְכַלְמַה הַמַּגְדִּילִים עָלַי :
 כז יִרְנוּ וַיִּשְׂמְחוּ חֲפְצֵי צְדָקִי וַיֹּאמְרוּ תַמִּיד יִגְדַּל יְהוָה הַחֲפֵץ שְׁלוֹם עַבְדּוֹ :
 כח וְלִשׁוֹנִי תְהַגֶּה צְדָקָךְ כָּל-הַיּוֹם תְּהַלְתֶּךָ :

ואיני חפץ לא בהעוותם ולא במיתתם כי אם בתשובתם, כי על ידי ראותם כי תיטיב לי ולא להם, **יבושו ויחפרו יחדו** (חפצי) [שמחי] רעתי, **הם הכת השנייה** דסליק מינה, וילבשו בושת וכלימה המגדילים גדרם עלי ואומרים **האח נפשנו** שנפשם גדולה וטובה מנפשי, שהיא **הכת הראשונה** דפתח בה, באופן שיבושו וישובו אל ה'.

והנה ידעתי כי לעומת אלו יש צדיקים (**כז**) **חפצי צדקי**, והם **ירונו וישמחו** אותם שהיו **חפצי צדקי** שאצדיק בדיני, **ויאמרו תמיד יגדל ה' החפץ שלום עבדו**. אך אני לא אייחס הדבר אל **צדקי** כשמחים בהיותם **חפצי צדקי** כי (**כח**) **לשוני תהגה צדקך** לומר כי הצדק שלך הוא.

ועל אשר [**כז**] **יאמרו תמיד שלום עבדו** אני אודה שאיני ראוי ליקרא עבדו, כי לא יבצר שחטאתי כמאמר נתן הנביא, כי אדרבה **כל היום תהלתך** על שמחלת לי.

או יאמר בדרך הזה, אשר חפצתי שלא תבוא רעה על אויבי רק שתעשה דרך [**כז**] **שיבושו ויחפרו** וישובו מדרכם הרעה, בזה אזכה יותר מבתחילה, כי עד כה [**כח**] **לשוני מאליה תהגה צדקך** שהוא בחצות לילה שהיתה רוח צפונית מנשבת ושורה מלתו יתברך על לשוני (ע"פ ברכות ג ב), אך מעתה אזכה יותר, כי לא בלבד בחצות לילה כי אם כל היום תזכה לשוני להללך, וזהו **כל היום תהלתך**.

פרק לו

א למנצח לעבד-יהוה לדוד :

ב נאם-פשע לרשע בקרב לבי אין-פחד אלהים לנגד עיניו :

ג כי-החליק אליו בעיניו למצא עונו לשנא :

ד דברי-פיו און ומרמה חדל להשכיל להיטיב :

ה און יחשב על-משכבו יתיצב על-דרך לא-טוב רע לא ימאס :

(א) למנצח לעבד ה' לדוד כו'. ראוי לומר שיר ולמנצח למה שהוא עבד ה' ולא פתהו יצרו. ולא לבלתי חכם כי אם גם לדוד, כי דבר גדול הוא היות עבד ה' גם לגדולים, כי כל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו (ע"פ סוכה נב א).

(ב) ויחס נאם אל הפשע, כי הלא ידענו כי עבירה גוררת עבירה (אבות ד ב), וכאילו העבירה הראשונה שהוא הכח הטומאה שנברא בה, כמאמרנו על עבירה גוררת עבירה, מדברת עם האדם לעשות אז יותר. והוא כי נאם הפשע שאומר לרשע כדי שיעשה פשעים אחרים לפי הנראה לי בקרב לבי הוא שאומר לו בל יחוש, כי אין פחד אלוהים שהוא מגיהנום נראה לנגד עיניו, ולמה תמנע מפחד מה שאינו נגד עיניך, ומי יודע מה שיהיה אחריו.

וכאשר (ג) החליק אליו לרשע בעיניו של רשע, שהוא להביט אל מה שבעיניו ולא אל מה שאחר. וזהו כי החליק כו', כי מלת כי הוא כמו כאשר, כרוב "כי" שבמקרא, כמו כי תבוא כי תצא. כי אין הפתוי וחלקת לשון בדברי הרצוי שמפתה אותו, לאהוב אותו לקשור אהבה בו כיצר הטוב ביעצו את האדם לעשות מצוה, כי אם אדרבה למצא עונו אשר יעשה בפיתויו עונו, שהוא לכח הטומאה תראה לו כמצאיה שאדם חושק אותה באמור כי לא כל שעה ימצאנה. ולא לאהבו כי אם לשנא, כי הלא זה דרך היצר הרע וכל כוחותיו, לירד ולהשטין ולעלות לקטרג. וזהו למצא עונו לשנא, שהוא למצא עונו של פשע הגורר אותו לעשות עוון, ולא שהפשע או העוון קושרים אהבה עם עושיהם, אלא אדרבה הוא לשנא. כי אין לאדם שונא גדול מעונו אחר העשותו, כי הוא קטיגורו ומשחיתו והוא המיסרו והמכה אותו, כמה דאת אמר (ישעיהו סד ו) ותמוגנו ביד עונינו. באופן שכל (ד) דברי פיו של הפשע אל הרשע, שמראה שלהנאתו מייעץ אותו לחטוא לענגו, אינו רק און ומרמה. וכל כך עושה לו הפשע עד שחדל הרשע להשכיל כי במרמה ידבר לו כדי להיטיב ולבטל עצתו, כי בחלק[ת] שפתיו ידיחנו לבלתי ישכיל כי במרמה דבר לו ולהיטיב, כי יטמטם לבו.

ועוד דבר אחר יסיר לב הרשע מ**להשכיל להיטיב**, והוא כי יראה כי כל עושה רע נהנה מרעתו מיד, גונב מנה ונזון ומתענג בו, וכן בכל עבירה נהנה מיד, מה שאין כן בעושה מצוה. כי הנה סמאל פורע לאלתר, אך הוא יתברך היום לעשותם ומחר לקבל שכרם (ע"פ עירובין כב א), לכן מייצעו יקח ויאחוז במה שהוא לאלתר, ולא במה שהוא בהקפה. וזהו **(ה) און יחשוב על משכבו**, כי **און יחשוב** הרשע **על משכבו** בהיותו דשן ושמן על משכבו. והאון שיחשוב הוא, לומר כי **יתייצב על דרך לא טוב**, שהוא כי יקנה התייצבות והעמידה על דרך לא טוב, כי יגזול מנה או מאתים או אלף דינר זהב, והדרך **לא טוב** ההוא יעמידנו על רגליו, וזהו **יתייצב על דרך לא טוב**, אך בדרך טוב לפעמים יחסר לחמו. על כן **לא ימאס רע** הרשע ההוא כי בו שמן חלקו מיד.

ו יהוה בהשמים חסדך אמונתך עד-שחקים :

ז צדקתך כהררי-אל משפטך תהום רבה אדם ובהמה תושיע יהוה :

ח מה-יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון :

ט ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם :

אך את הטוב לא נקבל מיד רק בהקפה, כי הלא **(ו) ה' בהשמים** בה"א הידיעה, ויתרה הם העליונים מקום עולם הנשמות, שם הוא **חסדך** הוא שכר המצות הנקרא חסד, כי מי הקדימו וישלם (ע"פ איוב מא ג). ויהיה אחר מות לנפש העולה בהשמים.

ועל הגוף שלקברות יובל אמר **ואמונתך**, שצריך האמנה בלי ראות מתן שכר, הוא **עד שחקים**, הוא עד התחיה, שהיא מטל יזלו שחקים השוחקים מן לעתיד לבוא (חגיגה יב ב), והם המורידין טל שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות בו את המתים, כמה דאת אמר (משלי ג כ) **ושחקים ירעפו טל**, שהוא כמו שכתבנו בביאור משלי ובמזמור **השמים מספרים** (פי"ט), שהוא רקיע ראשון לרקיעים הרוחניים, שאינן כגלגלים שברקיע שני כמבואר שם, עד הזמן ההוא הכל באמונה.

על כן אני אומר **(ז) צדקתך כהררי אל-וכו'**, והוא כי הנה ידוע בחכמי האמת, כי כל מידה ממידותיו יתברך כלולה מבחינות זולתה, ולמידת ה' היא **מידת רחמים יש בה** בחינת **חסד** ובחינת **צדקה** ובחינת **משפט**, וכן **מידת אלוהים** גם בה אפילו **מידת חסד**, אלא שאינו דומה חסד שבשם ה' כי רב הוא, עם חסד שבמידת אלוהים שהוא משותף עם דין.

ונבוא אל הענין, אמר הנה נא ערכתי דברי היצר הרע והפשע לרשע, שהעיקר הוא שהשטן פורע לאלתר, ואל-אמונה בהשמים חסדו ועד התחיה. והנה לומר שבחינת חסדך תתננה מעתה איני אומר כאשר אומר לפנים, אך לפחות בחינת **[ז] צדקתך** הקטנה מהחסד תן לעתות הצורך **כהררי אל**, שהוא ההרים קטנים של אל, הוא שם החסד, כדי שאם יגרמו עונות שיהיו **משפטיך תהום רבה** שיש חטאים בבני אדם שראוי עשות שפטים, תועיל צדקתך לצרף **אדם ובהמה** סוג החוטא עם סוג הבלתי חוטא **ותושיע ה'**.

או במה שידענו כי תואר **אדם** נאמר על **הצדיק**, תצרף הצדיק הנקרא **אדם** העושה מצוות, עם **בהמה** הבלתי עושה עוונות, **ותושיע ה'**.

ואם יאמר איש למה לא חשתי אל טענות היצר הרע, ולא שאלתי יותן מעתה בחינת חסד שכר טוב לצדיקים, ונתרציתי בבחינת צדקה לעתות בצרה. הלא כי אין כמידת אלוהים ודין, כי אדרבה חסד גדול היא מידת אלוהים לנו, כי מה שעושה עמי הוא לטובתי.

ואחר ששלל חסד של בחינת שם ה' מלהתנהג העולם בו, ראה והנה יאמר איש האם תמנע חסד מהעולם, לזה אמר **(ח) מה יקר** ונכבד **חסדך** של שם **אלוהים** בעולם, שהוא לנכות אשמה ולהציל מגיהנום, ולהגדיל שכר הבלתי מהרהרים ושמחים בייסורין עד אין קץ, כי הנה **ובני אדם** שגם בחסד לא יחפצו כי אם בייסורין, **שבצל כנפיך** של מידת אלוהים **יחסיין** ולא בצל חסדך, שמחים בייסורין וחוסים בהם, כי האנשים ההם **(ט) יריון מדשן ביתך** בעולם הזה, **ומנחל עדניך** בגן עדן עליון וגן עדן של מטה **תשקם**, שהוא לנפשם ולרוחם. ומי בער לא ימיר טובות העולם הזה ומאכליו ומשקיו באלה אשר לאוהבי יסורין.

י כי-עמך מקור חיים באורך נראה-אור :

יא משך חסדך לידעך וצדקתך לישרי-לב :

יב אל-תבואני רגל גאון ויד-רשעים אל-תנדני :

יג שם נפלו פעלי און דחו ולא-יכלו קום:

(י) כי עמך, שהוא לאשר הוא **עמך** אלוהים מידת הדין, שהוא סובל ייסורין, הוא **מקור חיים**. כי **עולם הבא** הוא על ידי ייסורין, כמה דאת אמר (משלי ו כג) **ודרך חיים תוכחות מוסר** (ברכות ה א). וגם **התורה** שבה נקנה כל האושר הנזכר יהנה על ידי ייסורין, וזהו **באורך** אלוהים מידת הדין, **נראה אור** היא תורה אור (משלי שם). שבזכות ייסורין יתגלה להם אור עומקה וסודותיה, אשר בה **[ט] יריון מדשן** עולם הבא.

אך עם כל זה אתה אלוהים מידת הדין אל תמנע לגמרי בחינת טובה, כי אם לפחות בחינת חסד שבמידתך **(יא) משוך ליודעך**, וזהו **משך חסדך ליודעך**, פן יהררו אם לא יהיה להם דבר. ולאשר הם **ישרי לב**, שאין פחד שיבואו להרהר גם שבחינת חסד שבך לא תמשוך להם, לפחות בחינת צדקה שבך וזהו **וצדקתך** שהיא מעוטה מבחינת חסד, **לישרי לב**, כי לא יקפידו על העדר בחינת חסדך.

ומה שלא אחפוץ בחסד ה' כי רב הוא בעולם הזה, כי אם בחסד אלוהים או צדקתו, הוא כי טוב לי חסד מועט, כי בזה **(יב) אל תבואני רגל גאווה** שאתגאה ואבעט, כי **רגל** כח חצוני המחטיא האדם במידת **גאווה** לא תבוא בי לבעוט ברב טוב. ומה שלא געלתי גם בחסד וצדקה גם משם אלוהים, הוא כי ירא אני אם משולל כל טוב לגמרי, פן **יד רשעים** הוא עושרם וכחם הרב, **אל תנדיני** מצדקתי על ידי הרהור אחר מידותיך.

ומה שמאסתי רגל גאווה, הוא כי הוא בור **(יג) ששם נפלו פועלי און**. ומה ששאלתי טוב מעט פן אקנא ברשעים שידם תנידני, הוא שעל ידי קנאה זו **דוחו** בני אדם **ולא יכלו קום** בראותם יד רשעים כחם ועוצם ידם. לכן אל תתנהג בעולם בחסד ה' כי אם בחסד אלוהים כמדובר.

או יאמר [ז] צדקתך כו' והוא כנודע מרבותינו ז"ל **(ילקוט שמעוני תהלים תשכו)**, שאמרו למה נבראו הרים ובמקומות ידועים, ראה הקדוש ברוך הוא כל מקום שה**תהום** היה **רבה** ואפשר להיות בוקע ועולה, ברא עליו הר להגן מהתהום.

ובזה נבוא אל הענין, אמר כמו **שהררי א-ל** אצל **תהום רבה**, שההרים מגינים בל יציף התהום את העולם, כן היא **צדקתך** להגין ממשפטיך בל יאבדו העולם. ועל כן **אדם ובהמה יושיע**, כי מצרף את הבהמה שראויה לעשות לה צדקה, כי אינה חוטאת, עם האדם החוטא וראוי לעשות בו משפטים, להגין לאדם כהרים לתהום. וגם בדרך זה ימשך המשך הקודם כמדובר.

פרק לז

א לְדוֹד אֶל-תִּתְחַר בְּמַרְעִים אֶל-תִּקְנָא בְּעִשֵׁי עוֹלָה :
 ב כִּי כִחְצִיר מְהֵרָה יִמְלֹו וְכִיִּרְק דָּשָׂא יִבּוֹלוּן :
 ג בְּטַח בִּיהוָה וַעֲשֵׂה-טוֹב שְׂכָן-אֶרֶץ וְרַעַה אֲמוֹנָה :
 ד וְהִתְעַנַּג עַל-יְהוָה וַיִּתֵּן-לָךְ מִשְׁאֵלֶת לִבְךָ :

(א) לדוד אל תתחר במרעים כו'. הנה דרך הצדיקים, לקנא ברשעים המוצלחים בעולם הזה מה שאין כן הצדיקים. ועל כן העצה טובה הוא להתרחק מן הרשעים, שמא לא יעצור כח לסבול ויהרהר. והיה מקום לומר, כי אין זה רק לקטני הערך אך לא לגדולי השלמות, לזה אמר **לדוד כו'**, לומר כי גם לדוד יאות להזהיר ולומר **אל תתחר כו'.** והוא שלא יבצר מהיות דוד מיצר על הצלחת מרעים וצרות הצדיק, כאשר דיבר בפירוש במזמור הקודם ובמקומות זולתו. על כן באה רוח הקדש לדוד ותאמר אל דוד **אל תתחר במרעים** כי אם התרחק מהם. ובזה שלא תתחר בהם, ימשך **שאל תקנא בעושי עולה**, שלא תלבש קנאה כי תראם מוצלחים בעולם הזה מה שאין כן הצדיקים, כי בהיותך רחוק מהם לא תסתכל בהצלחתם ולא תקנא, וזהו אומרו **לדוד כו'** כי רוח הקדש אומרת **לדוד אל תתחר כו'.**

ומה שאמרתי **אל תקנא בעושי עולה**, הוא **(ב) כי הנה כחציר הרך**, כך אלו **מהרה ימלו.** והוא כי כל נפש מישראל דבקה בשורשה, ועל ידי העוונות שהם מבדילים בין ה' ובין עושיהם הם כנכרתים משורשם, ועל כן הרשע בחייו קרוי מת (ע"פ **בראשית רבה** לט ז), שנבדל ממקור החיים, וזהו כי **כחציר מהרה** על ידי עוונותם **ימלו.**

ומה שאין מתים מהרה מן העולם הזה אחר שנכרתו ממקור החיים, הוא כי **וכירק דשא יבולו.** והוא כי כאשר כל ירק דשא, כל עוד שיש בו לחות מים אינו נובל, כך אלו כל עוד שיש בם איזה לחות חיוניות מאיזה זכות אשר עשו אינו נובל ומת. והוא כי בכל יום על ידי התמידת הצלחתו בעולם הזה, הולך ומתייבש לחות איזה זכות אשר עשה, כי הוא מתעכל ומתייבש בהצלחתו ואז יבול. כלומר ועל כן אל תתמה אם יאריך בהצלחתו, כי **א-ל דעות ה'** יודע עד היכן יבושת לחות זכויותיו מגיע.

והנה זה הוא על הצלחת הרשעים, ועל ייסורי הצדיק אל תחוש, כי **(ג) בטח בה'** בטוב העולם הבא, ואל תעשה עיקר מהעולם הזה, כי אם **ועשה טוב** הוא עבוד את ה' שהוא מעשה טוב. ובכלל הטוב עשה שני דברים ותהיה בטוח שאתה בן העולם הבא. והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (פסחים קג א) הדר בארץ ישראל והמגדל בניו לתלמוד תורה ומדבר בלשון הקדש מובטח הוא שהוא בן העולם הבא.

והנה לדוד לא הוצרך רוח הקדש לומר לו שידבר בלשון הקדש כי הוא לשונו, על כן לא הזכיר לו רק השתים הנותרות, שהן:

לדור בארץ ישראל והוא אומרו **שכן ארץ,**

ועל השנית אמר **ורעה אמונה**, שיהיה רועה ומגדיל תורה הנקראת אמונה לרעות ולגדל בניו בתורה, והוא כי כל אב הוא אצל בניו כרועה עדרו.

ושמא תאמר ומה אעשה ואני תמיד בצער בעולם הזה, נרדף בייסורין וחלאים, אל תחוש, כי אם **(ד) והתענג על ה'** ודי לך זה. והוא לומר כי מה לך עוד טובה בעולם הזה, כי אם שתהיה כחוני המעגל שהיה מתחטא לפניו יתברך כבן שיש לו געגועין על אביו (ע"פ תענית כג א). וזהו **והתענג על ה' ויתן לך משאלות לברך** משאלות רבות ככל אות לברך, עם שלא תוציא בשפתיך, יותר מאשר היה לו "איני זז מכאן כו' המטיר מעט מעט אמר איני רוצה אלא של בורות כו'" (שם).

או יאמר ענין מאמרם ז"ל (ברכות ה א) כי שלשה דברים הם על ידי ייסורין: **תורה וארץ ישראל ועולם הבא**. ובזה יתנחם אשר לו מעמד שלשתן, שעושה מצוות לקנות חיי העולם הבא, ודר בארץ ישראל, ועוסק בתורה, כי בטחונו משולש. ואם כל אחת צריכה ייסורין, מה גם אשר שלש אלה לו. ובזה יאמר כי אומרת רוח הקדש, אל תקוץ בצער ייסורין, ושמע בקולי איעצך ובחר בשלש דברים, שהם על ידי ייסורין.

האחת [ג] שתבטח בה' ועשה טוב, שתבחר בטוב העולם הבא ועשה טוב לקנותו. **שנית, שכן ארץ.**

שלישית, ורעה אמונה, שתהיה רועה ישראל בתורה תמיד הנקראת אמונה, כאשר היה הוא ראש הקבלה (הקדמת הרמב"ם ליד החזקה) ורועה בה את ישראל.

ושמא תאמר ובמה יודע כי ה' עמי וייסורין תמיד עלי. הלא הוא כי **[ד] והתענג על ה'** כבן יקר שיש לו געגועין על אביו ומתחטא לפניו כחוני המעגל, **ויתן לך משאלות לברך** בכל דבר שתשאל ממנו. והוא כענין ר' חנינא בן דוסא שהיה בעל ייסורין, נזון בקב חרובין וכל תפילותיו היו נשמעים מיד (תענית כד ב). וכענין רבה, שהיה בעל ייסורין ומצלי ואתי מיטרא, כי בזה נודע כי צדיק היה, כאומרו (מועד קטן כח א) מר מצלי ואתי מיטרא, ומר מצלי ואתי מיטרא, שאומר תרוייהו רבנן חסידי הוו, והראיה דהא מר מצלי כו'.

ה גול על-יהוה דרךך ובטח עליו והוא יעשה :

ו והוציא כאור צדקך ומשפטך כצהרים :

ז דום ליהוה והתחולל לו אל-תתחר במצליים דרכו באיש עשה מזמות :

ומה שאמרתי **[ד] שיתן לך משאלות לברך**, אך בזאת שלא תשאל בכוננת הנאתך או להראות לעם כי ה' עמך, כי אם **(ה) הגול על ה' דרךך**, שאפילו הדברים שהם דרך נוגעים אל הנאותיך תגלגלם אל ה', כי תקרבת בכוננתך אל הנוגע אל ה'. כענין שאלת גשמים, לא לאכול לשבעה, רק ליזון לעבוד את ה' ולשיזונו עניי ישראל וכל העולם, וההיקש בשאר דברים. וגם

תבטח עליו, ולא יהיה נדנדוד ספק בידך ובלבבך, כי יתווסף זכות האמנה, אז ודאי תדע שהוא יעשה.

(ו) והוציא כאור צדקך וכו'.

הנה מהראוי יאמר "ויוציא" ולא **הוציא**.

אך יאמר, אל תקוץ בתוכחת, כי הנה אם בתחילת הייסורין תראה כי **הוציא כאור צדקך**, ואחר כך לא סרו ייסוריך כי אם שגדלו והכוך ייסוריך **כצהרים**.

(ז) **דום לה' והתחולל לו כו'**. והוא כי הנה נשא המשל אל אור היום, והוא מאמרנו בכל יום תמיד בסדר תפילתנו, באמור **המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים**. והוא, כי אילו היה מעלות השחר מאיר כעת צהרים, מי יוכל לסבול כי היה מסמא את העינים. אך יתחיל קו לקו, כי אחר עמוד השחר האפל מעט, בוקע אור מעט, והולך ומאיר מעט מעט עד נכון היום בהדרגה, ועל כן לא יקשה להתקבל לעיני בשר, וזהו **המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים**.

ונבוא אל הענין, אמר הנה בתחילת ייסוריך היה כי **[ו] הוציא כאור צדקך**, כי היה צדקך וכשרותך אפל מאיזו פניה כעמוד השחר שהוא אפל בצד מה, ועל ידי ייסורין מעט מעט טיהר אותו מכל סיג וחלאה, כאור היום שמעט מעט יוצא ומאיר מאפלת עמוד השחר עד נכון היום. והוא כי כל ישראל שורשם קדוש, ומה שחוטא הוא כדבר חצוני שנדבק בו אך פנימיותו טוב, וכשבו הוא שיוצא לחוץ צדקו הפנימי. ואמר אם **הוציא כו'**, ואחר כך תראה כי **ומשפטיך** הם ייסוריך, הם **כצהרים** שהשמש מכה בלי הדרגה ולא תוכל לסבול, כענין אשר יכביד עוני, ונכווה כאשר בשמש בצהרים.

והנה דרך אנשים היא ללכת להסתופף ולהתחבר בצל אנשי העושר וההצלחה, להתחנן והתחולל לפניהם בדמעות שליש יעמדו ויושיעום ברצי כסף, ולא ישיתו לב אם העשיר צדיק או רשע. ולפעמים יחטאו לה' גם שניהם השואל והנשאל, השואל כי יסיר בטחונו מקונו וישיתנו בבשר ודם, והעשיר ההוא גם הוא יוסיף על חטאתיו פשע, כי מאן ימאן לתת לו ויהיה כעובד עבודת אלילים, כמקרא שכתוב **ורעה עינך באחיך האביון** (דברים טו ט), ואמרו רבותינו ז"ל (כתובות ח א) שהוא כעובד עבודת אלילים, נאמר כאן **פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וכו' ורעה עינך וכו'**, ונאמר להלן (יג יד) **יצאו אנשים בני בליעל כו'**, מה להלן עבודת אלילים אף כאן עבודת אלילים, מכאן שהמעלים עיניו מן הצדקה כעובד עבודת אלילים. הרי כי מאמרו **כל המעלים עיניו כו'**, שהוא כי עם שאינו עושה מעשה כי אם מחשבה בלבד שמעלים עיניו, יחשוב ה' לו עוון כעבודת אלילים שמחשבה רעה הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה, כמה דאת אמר (יחזקאל יד ה) **למען תפוש את בית ישראל בלבם** (עי' קדושין מ א).

זזה יאמר, אם [ו] משפטיך וייסוריך גדלו והכו אותך כשמש בצהרים, כענין שברון מטה לחם הקשה מכל הייסורין, שמע בקולי איעצך [ז] ודום לה' והתחולל לו. ותחת אשר תבכה ותתחולל לפני העשיר, התחולל ובכה לו יתברך באותה ההכנעה שאתה בא לפני העשיר, וכמאמרם ז"ל (נדה ע ב) ישאל ממי שהכסף והזהב שלו. ואל תתחר ותתחבר במי שמצליח דרכו שהוא עשיר, להתחולל לפניו יחנך מכספו וזהבו, כי נמצאת סר מלבטוח בה' ובוטח באיש עושה מזמות, שהוא שעושה מעשה ופועל מהמחשבות, כי יעלים עיניו ממך ותהיה רעה עינו באחיו, וידמה לעבודת אלילים שהמחשבה כמעשה, נמצא שתחטיאנו עוון כל כך גדול, עד גדר שעושה עשיה מה שהוא מזמות שאין עונו מגדר שהמחשבה אינה מעשה כי אם שעושה מה שהוא מזמות. וזהו עושה מזמות שיחשב כמזמות לעושה, שמחשבת היות רעה עינו תהיה כמעשה.

ח הרף מאף ועזב חמה אל-תתחר אך-להרע :

ט כי-מרעים יכרתון וקוי יהנה המה יירשו-ארץ :

(ח) הרף מאף ועזב חמה וכו'. הנה כתוב אצלנו כמה פעמים כי "אף" קשה מ"חימה", כי על כן האף הוא בלשון זכר וחימה בלשון נקבה, וכי על כן על מעשה העגל, הוא יתברך הוצרך לסלק האף ומשה את החימה.

ונבוא אל הענין, אומר הוא יתברך, הלא הזהרתיך לבל התחבר לרשעים, והלא תאמר הלא טוב לי אתחבר לו אולי אוכל להשיבו אל אביו שבשמים. לזה אמר, עשה זאת איפה בני והרף מאף שבלבך על טובו אם הגיעה הקנאה עד גדר "אף", ועזוב חימה לגמרי אם לא הגיעה רק עד גדר "חימה". ואז מה שאומר לך אל תתחר אינו כי אם אך להרע, אך לא להשיבו. מה שאין כן אם לא תרף מאף ותעזוב חימה, כי אף גם לזה אל תתחר, כי לא תוכל לסבול מלקנא ותבער בכ חמתך.

ובמה תתנחם ותרף מאף, במה שתדע (ט) כי מרעים יכרתון. ובמה תעזוב חימה, במה שעל ידי סובלך ייסורין ותקוה לה' תירש ארץ, כי וקוי ה' המה יירשו ארץ.

ואם אומרו להרע הוא מענין הרעה, אפשר יאמר מצות ועצת רבותינו ז"ל (ברכות ז ב), אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו כו'. וזה יאמר, כאשר צויתך אל תתחבר לרשע, כן אל תתחר להתגרות ולהרע לו, כי אם [ח] הרף מאף אם הגיעה קנאתך לגדר אף,

ועזוב חימה אם הגיעה לחימה, אל תתחר כשהוא אך להרע לו, כי מעצמו יבא יומו ויום טובת הצדיק, [ט] כי מרעים יכרתון וקוי ה' המה יירשו ארץ.

י ועוד מעט ואין רשע והתבוננת על-מקומו ואיננו :

יא וענוים יירשו-ארץ והתענגו על-רב שלום :

(י) ועוד מעט ואין רשע כו'. הנה אמרו רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני תהלים תרמג) על פסוק האויב תמו חרבות לנצח כו' (תהלים ט, ז) כי הרשעים מעשיהם מבליים אותם, כי הם כלים וחורבותם קיימים, כי האויב תמו וחורבות נשארו לנצח, מה שאין כן הקדוש ברוך הוא, כי אם "וערים נתשת אבד זכרם המה וה' לעולם ישב" (תהלים שם).

ועל דרך זה יתכן יאמר שיש בין רשעים לצדיקים, והוא כי אין צריך לומר שהרשעים כלים וחורבותם קיימות, כי אם גם שאין מיתת הרשע כמיתת הצדיק שאחר מותו נשאר שייכות נפשו מרחפת על הארץ, כמו שאמרו ז"ל כי על כן שבעת ימי אבלו של מתושלח הגין זכותו על העולם ונתעכב המבול עד סוף שבעת הימים. והוא מה שכתבנו בביאור מגלת אסתר, כי על כן לא ייעד המן גזרתו ביום השביעי לאדר שבו נסתלק משה רבנו עליו השלום עד יום י"ג, למען השלים שבעת ימי אבלו שהוא יום י"ג שמקצת היום ככולו.

ואומרת רוח הקדש כי לא כן הרשע, כי אם עוד מעט אחר שואין רשע שהוא סמוך למיתתו, אם התבוננת ויש לך השגה להבין על מקומו, תכיר כי ואיננו כי נבלע מן העולם לגמרי, כי זה הוא יותר מהיות מעשיהם מבליים אותם. (יא) אך וענוים יירשו ארץ, כי הם מבליים את נחלותם. כי הם יירשו ארץ, כי הארץ כבגד תבלה והם קיימים, ובהתחדשה עד עולם יירשוהו. ועל כן גם מעתה בטרם תבוא הזמן העתיד, ויש לכם ייסורין בעולם הזה, שמעו אלי והתענגו מעתה על רוב שלום המעותד לכם, ואל תחושו אל הייסורין אשר עליכם כעת. וזה הפירוש הוא מוכרח בסוף פסוק זה, על אומרו והתענגו ולא נאמר ויתענגו ביו"ד.

יב זמם רשע לצדיק וחרק עליו שניו :

יג אדני ישחק-לו כי-ראה כי-יבא יומו :

יד חרב פתחו רשעים ודרכו קשתם להפיל עני ואביון לטבוח ישרי-דרך :

טו חרבם תבוא בלבם וקשתותם תשבבנה :

(יב - טו) זמם רשע כו'.

שמא תאמר, הלא מכל זה החרשתי, אך נוחם יסתר כי **(יב) זומם רשע לצדיק וחרק עליו שניו** ולא יפקד. ולא די הקנאה שמרעים יצליחו וצדיקים יצטערו, כי אם גם שיצטר רשע לצדיק ויהיה הוא יתברך כמחריש. אל תחוש, כי אין אתה מקפיד כי אם על שאינך יודע יום מפלתו, כי לו ידעת מעתה **(יג) כי יבוא יומו** היית מעתה מתנחם ומשחק עליו, ואם כן אל תחוש אם הוא יתברך מתנחם ומשחק, כי הלא **א-ד-נ-י ישחק לו** ויתנחם, במה שמעתה **ראה כי יבוא יומו** מה שאין אתה רואה. ומעתה הוא לפניו כאבוד וגזוז ומת, ולא יעשה מעתה, על כי לכל חפץ יש עת כפי גזירת חכמתו יתברך. והנני מביא לך ראיה מאברהם עם נמרוד, והוא כי **(יד) חרב פתחו רשעים וכו'.**

והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל **בבראשית רבה (מב א) חרב פתחו רשעים, ויהי בימי אמרפל וכו',** שהתחילו בחרב תחילה, **להפיל עני ואביון זה לוט, לטבוח ישרי דרך זה אברהם.**

וראוי לשיית לב מה ענין אמרפל במזמור זה? אך הוא להביא ראיה אל האמור כאשר נבאר בסייעתא דשמיא. והוא ככתוב שם אצלנו בביאור המאמר, כי זה הוא כמו שאמרו ז"ל שם **בבראשית רבה** בסמוך, שכוונו להתחיל בלוט כדי שיצא אברהם להציל ויהרגוהו, כי לא היה כבודם ללכת ארבעה מלכים אחרי איש אחד, על כן החלו בסדום שהיתה עיר גדולה, לקחת את לוט מתוכם בעבור אברהם שיצא אליהם ויהרגוהו. ונהפוך היה למו, כי **(טו) חרבם תבא בלבם וקשתותם תשברנה.**

ואחשוב יתקשר הענין פה על פי דרכנו כראיה אל האמור, והוא בשום לב על מה זה רדף נמרוד אחר אברהם, ולא עוד אלא שאמרו רבותינו ז"ל **בפרקי דר' אליעזר (פכ"ו)** כי בעת שנולד אברהם והיה נמרוד מלך על בוני המגדל (ע"פ חולין פט א), בקש להורגו ונטמן בארץ כך שנים ואחר כך חבשו, ובהיותו בן מ"ח שנה עבר וראה אותם בונים, ואמר להם למה תבנו נגד ה' ולא תצליחו. אמר להם נמרוד, אל תחושו כי הוא פרדה עקרה כו', אז קללם בשם ה' ונתפלגו.

והלא כמו זר נחשב, למה הניח הוא יתברך את נמרוד הרשע ולא הרגו בהיותו זומם לאברהם ובקש המיתו **[יב] וחרק עליו שניו**, והוצרך ליטמן בארץ כך שנים. אלא שהוא יתברך מאז שתק **[יג] כי ראה כי יבא יומו**, שאחרי כן עתיד יבוא אמרפל הוא נמרוד יפתח בחרב לבקש את אברהם, ואז יפול ביד אברהם. על כן מעתה שתק הוא יתברך, על מה שכבר היה כמת נמרוד מעתה כי נגזר דינו לעתיד, ולא עשה מיד על דבר היות להם אחדות כנודע **(אבות דר"נ יב ז).**

זזה **שעור הכתובים**, [יב] **זומם רשע לצדיק כו'**, אל תתמה על החפץ אם יסבול הוא יתברך, כי הלא [יג] **ראה כי יבוא יומו** ומעתה סבל. כאשר קרה לאברהם עם נמרוד, כי הנה [יד] **חרב פתחו רשעים כו'** ואז [טו] **חרבם תבא בלבם**, כי הלא לאברהם זמם נמרוד [יב] **וחרק עליו שניו**, ואם לא הרגו הוא יתברך את נמרוד מיד, הלא לא נעדר עונשו מהביא רעה עליו וגלגלה לאטו עד עת גזרה חכמתו יתברך.

ואמרו [יד] **ודרכו קשתם** וכן [טו] **וקשתותם תשברנה**, שיראה שאינו עיקר הענין שבירת הקשת, יהיה כי הוא הכח והשר המושל על מלכות נמרוד בשמים או כוחות טומאתו, שממנו נמשך כח נמרוד כחץ היוצא מן הקשת, ובו חשב להפיל את אברהם, והוא יתברך שבר קשתותיו בפניו. ומזה נביא ראייה אל כל האמור, בל יקוץ הצדיק בהצלחת הרשע, כי הלא הוא לרעת הרשע [יג] **כי הוא יתברך ראה כי יבא יומו**.

טז טוב מעט לצדיק מהמון רשעים רבים :

יז כי זרועות רשעים תשברנה וסומך צדיקים יהוה :

יח יודע יהוה ימי תמימם ונחלתם לעולם תהיה :

יט לא-יבשו בעת רעה ובימי רעבון ישבעו :

כ כי רשעים יאבדו ואיבי יהוה כיקר כרים כלו בעשן כלו :

ואחר הביאו ראייה מאברהם על מאי דסליק מיניה שהוא זומם וכו', הביא גם כן ממנו על מאי דפתח ביה, על קנאת צדיק כי דל הוא ועושה עולה עשיר, ואמר (טז) **טוב היה מעט לצדיק הוא אברהם**, שאמר **אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח כו'** (בראשית יד כג), ויגעל **בהמון רשעים רבים של סדום**, כי ראה (יז) **כי זרועות רשעים של סדום הם נכסיו תשברנה, וסומך צדיקים אברהם וביתו בלי עושר מלך סדום**, הוא ה', כי הוא סמכם והעשירים. הנה הביא מענין אברהם אל שתי החלוקות כמדובר.

(יח) **יודע ה' ימי תמימם וכו'**. אחרי אמרו [יז] **וסומך צדיקים ה'** הוקשה לו כי אחר שהם מקבלי ייסורין כל ימיהם היכן הוא הסמיכות. לזה אמר, הנה **יודע ה' ימי תמימם**, שיודע ומשפיע בימיהם קדושה, שהם מתקדשים וקונים הויה וקיום באיכות רוחני שעל ידי כן הם חיים וקיימים, כמאמר **ספר הזוהר על פסוק ויקרבו ימי ישראל למות** (בראשית מז כט), כי הימים עצמם חיים וקיימים ומתקרבים, וזהו **יודע ה' ימי תמימם**. ואמרו **יודע**, הוא כמה דאת אמר (שמות ב כה) **וידע אלוהים**, וכאמרו (עמוס ג ב) **רק אתכם ידעתי כו'**, שהוא השפעת קדושה ורחמים.

כלומר, ידעתי כי **[יח] יודע ה' ימי תמימים**, אך תלונתי היא כי למה לא תועיל נחלתם אלא לעתיד, והראוי הוא כי **ונחלתם** של הימי תמימים, שהיא הקדושה שנחלו, **לעולם תהיה**. שאין צריך לומר בעולם הבא שמתקרבים שם ברוחניותם, כי אם גם תועיל לצדיקים נחלת קדושתם במה **(יט) שלא יבושו בעת רעה** הבאה לעולם. כי להיות אותה העת מכלל הימים שלהם שקנו קדושה אין כח לגזירת עת הרעה לשלוט בתמימים להרע להם, יען כי גם אותו העת גם היא קנתה קדושה לנחלה, ולכן **לא יבושו** בה. וגם **בימי רעבון ישבעו**, ויען כי הימים ההם נחלו בהם קדושה להנאתם, ולא תהיה מארת הרעבון שבימים ההם מבטלת ברכת קדושת נחלה שנחלו בזכותם לטובתם, כי **נחלתם לעולם תהיה**.

וזאת היא תלונתי, כי על טובת הרשעים איני חושש, **(כ) כי רשעים** ידעתי כי **יאבדו** על ידי טובם בעולם הזה, וכן **אויבי ה'** המכעיסים אותו ומתענגים בעולם הזה הוא לרעתם, כי יהיו **כיקר כרים**, שהוא הכבש שנשמן הרבה. כי מרוב שומנו אם יותן על האש לצלות, ניתך ריבוי שומן על הגחלים ומעלה עשן, ולא יניח את הלבט אש לעלות, כי השומן יורד בשופע ומעלה עשן. וכל כך הוא שומנו, שאינו כדרך צלי אש שאחר שעה או שתיים נעצר השומן מלירד בשופע, ואז האש בוערת ונצלה שאר הבשר, כי אם שכל הכבש כלה בעוד שהעשן של השומן עולה. כן **אויבי ה'** אלו הם כלים בגיהנום טרם ימשול בהם האש, כי עשן שומנם אשר שמנו עשתו ויתגאו כעשן העולה בעולם הזה, מספיק לכלותם עד בלתי השאיר מהם דבר.

ושמא תאמר, אם יכלו איך ישלמו את נשיים, הוא כי מחזיר אותם פעמים אחרות, כענין בטיטוס, שאמרו רבותינו ז"ל (גיטין נז א) שבכל יום נשרף ומזרק אפרו בשבעת ימים. וזהו אומרו **כלו** פעם שנית, כי אחר שכלים חוזרים ליכלות.

או **שיעור הענין**, שאומר **[טז] טוב** היות **מעט לצדיק מהמון של רשעים רבים**. והטעם, הוא **[יז] כי זרעות רשעים** הם זכויותם **תשברנה** על ידי עושרם, **וסומך צדיקים** על ידי דלותם **ה'**.

ולא עוד, אלא שעל ידי התנהגם בתמימות על ידי דלותם, יזכו שגם ימיהם חיים וקיימים, כי **[יח] יודע ה' כו' כדלעיל**.

ושמא תאמר, אם כן למה אמרתי **[טז] טוב מעט**, והלא טוב טוב יהיה שגם מעט לא יהיה לו, שכל שכן שיזכה. לזה אמר, מה שאמרתי כך, הוא כדי **[יט] שלא יבושו בעת רעה ובימי רעבון ישבעו** על ידי המעט שיש להם, מה שאין כן אם יחסרו כל, שיבושו ויבואו להרהר שהוא יתברך געל בהם חלילה.

ושמא תאמר, והלא גם [טז] טוב מעט היה ראוי לרשעים, כי הלא מתענגים ומשתמנים ומכעיסים כל ימיהם, וכמו רגע יאבדו בגיהנום, ונשארים חייבים רוב רשתתם. לזה אמר, הן אמת [כ] כי רשעים יאבדו כמו רגע בגיהנום, ומה גם אשר הם אויבי ה' עושים להכעיס. אלא מה עושה הקדוש ברוך הוא, הלא הוא כי הם כיקר כרים כדלעיל.

כא לֹה רָשָׁע וְלֹא יִשְׁלַם וְצַדִּיק חוֹנֵן וְנוֹתֵן :
 כב כִּי מְבֹרָכִיו יִירָשׁוּ אֶרֶץ וּמְקֻלְלָיו יִכְרְתוּ :
 כג מִיָּהוָה מִצְעָדֵי-גֶבֶר כּוֹנְנוּ וְדַרְכּוֹ יִחְפָּץ :

(כא) לֹה רָשָׁע וְלֹא יִשְׁלַם כו'. הלא אמרתי שלא תחוש על עוני הצדיקים ועושר הרשעים, והלא תאמר לפחות יראה השגחתו יתברך בזה כי לֹה רָשָׁע וְלֹא יִשְׁלַם וְצַדִּיק חוֹנֵן ומלוא לדל, ואחר כך נותן ללווה במתנה מה שהלוה לו, לבל יבוש אם נתן לו במתנה מעת הקבלה מידו (עיין כתובות סז ב), ועל כן היה ראוי (כב) כִּי מְבֹרָכִיו יִתְבַרֵךְ, הם נותני צדקה המתברכים בשש ובאחת עשרה ברכות (ע"פ ב"ב ט ב), יִירָשׁוּ אֶרֶץ כמאמר ישעיה הנביא, כי שם נאמר (נח יב) וּבְנוּ מִמֶּךָ חֲרֻבוֹת עוֹלָם, אך ומקולליו, הם הבלתי משלמים ועושקים כרשעים הנזכרים יכרתו.

לזה משיבה רוח הקדש (כג) מה' מצעדי וכו', לומר הנה מצעדי גבר נדיב או כילי וכדומה במידות, מה' כונונו, אך דרכו אם ילך בדרך ה' או הפכה, יחפץ הגבר הנזכר כי תלוי בבחירתו. ואם כל גבר יראה, שהלוה רשע יכרת והצדיק יירש ארץ, לא יעבוד בבחירה רק מהכרח ראות עיניו.

או קרוב אל האמור, יאמר ראו מה בין צדיק לרשע, כי [כא] הרשע לֹה מן הצדיק ולהרע לו לא ישלם, וכראות המלוא הצדיק שגמל חסד עמו כי לא ישלם ויחטא על ידו, חונן ונותן לו במתנה מה שהלוהו.

או יאמר, שאומר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, למה אמרת שאל אקנא ברשעים המושפעים טוב בעולם הזה לא כן הצדיקים, כי הלא [כא] לֹה רָשָׁע וְלֹא יִשְׁלַם על ידי שידו תקיפה, ואילו נתת הממון ביד צדיק, היה אדרבה חונן בהלוואה ונותן במתנה, ובו יחסו עניי עמך. באופן [כב] כִּי מְבֹרָכִיו הם הצדיקים יהיו הם נותני צדקה, ויירשו ארץ על ידי תתם צדקה, ומקולליו הם הרשעים שהם בארור אשר לא יקים (דברים כז כו), וגם עתה לזין ולא משלמין, יכרתו. מה שאין כן עתה, שאין הצדיקים זוכים לתת צדקה כי אך דלים הם ויעדרו ירושת הארץ, ומכל שכן מקולליו.

משיבה רוח הקדש ואומרת [כג] מה' מצעדי גבר כו', לומר אם תראה **צדיק** שהיה **חונן ונותן** שהוא מחוסר לחם ושכנגדו עשיר, אל תתמה על החפץ כי הנה דע לך כי מה' כו'. והוא כי ידמה הוא יתברך לרופא שרפא ירפא שני חולים, ולאחד יצוה להשביעו מכל מאכל אשר יאכל, ולשני יצוה להרעיב בלתי אם דבר קל ומועט מאד. האם נאמר כי לאחד יאהב ולשני ישנא, לא כן הוא, כי אם נדבר ונאמר, אין זה כי אם שהוא רופא אומן ובקי בדפק, ומרגיש כי לפי איכות כחו וחליו תרופתו היא אכול ושבע, ולפי איכות השני תרופתו היא הרעיב אותו.

כן הדבר הזה, כי הנה אין ספק כי איש אין בארץ אשר לא יהיה חולה לנפש, והוא יתברך יוצר כל יודע מורת נפש כל אחד מהם, כי הוא רופא אומן ונאמן, ויודע אלוהים כי רפואת ראובן תלויה לפזר ותת לאביונים, על כן יעשירנו עושר גדול, ורואה כי תיקון שמעוון הוא הכנעה לענות מפניו יתברך. ומה גם אם בגלגולו הראשון כדעת רבי שמעון בר יוחאי היה גאה ורם ויחטא ואשם בגאווה וגאון ודרך רע, כי זה תקונו חסרון לחם, כי אז יכנע לבבו וישוב אל ה' וירחמהו. נמצא שעשיר ורש נפגשו מפני תיקון שניהם, זה בתת לדל, וזה בהכנע לקבל ממנו.

וזה מאמר רוח הקדש פה **[כג] מה' מצעדי גבר כוננו** אם דל ואם עשיר, כי **א-ל דעות ה'** ראה והנה מצעדי ראובן הראויות אליו הוא עשות צדקה וחסד, כונן מצעדיו בתת לו עושר, וכן ראה והנה מצעדי זולתו המיוחדות לו לתקונו הם הכנעה וענוה, כונן מצעדיו בגזור עליו עוני. **כלל הדברים כי מה' מצעדי גבר כוננו** כדי ש**דרכו יחפץ** לפניו יתברך, מה שלא היה כן עד כה כי [לא] היה (לו) יתברך חפץ ב**דרכו**, ועתה **יחפץ** באשר יתקן כמדובר, ולכן אל תחוש על דלות הצדיק.

כד כִּי-יִפֹּל לֹא-יִטֵּל כִּי-יִהְיֶה סוּמֵךְ יָדוֹ :

כה נַעַר הֵייתִי גַם-זַקְנֹתִי וְלֹא-רָאִיתִי צַדִּיק נֶעְזֵב וְזָרְעוֹ מִבֶּקֶשׁ-לֶחֶם :

כו כָּל-הַיּוֹם חוֹנֵן וּמְלַנֵּה וְזָרְעוֹ לְבִרְכָה :

ושמא תאמר, הלא אילו לא היה [אלא] רעת החסרון כיס החרשתו, אך הלא שלשה הן דאגותיו:

ראשית, כי יראה לעיני הרואים כי געלת בו והפלתו, כמאמר טורנוסורפוס הרשע (ב"ב י א), שאמר אם ה' אוהב עניים למה אינו מפרנסן. משל למלך שכעס על עבדו וגזר שלא יאכילוהו ושלא ישקוהו, המאכילו אינו עובר מצות המלך.

שנית, אולי העשיר לא יתן לו מאומה וימות ברעב, או יהיה לוקח לו קלון לחזר על הפתחים. **שלישית**, על זרעו שאין לו להנחיל את זרעו, ויהיו דלים כמוהו, ואולי לא יוכלו לסבול.

על כן על שלש אלה בא ויאמר:

על הראשונה, (כד) כי יפול לא יוטל, כלומר לא יוטל מאתו יתברך כמי שכועס על עבדו ומשליכו לארץ בכעס כדעת טורנוסרופוס שהזכרנו, **כי** אם אדרבה במה שְׁהֶעֱנִי אותו הוא **סומך ידו**. והוא כתשובת רבי עקיבא אליו (שם), שאין המשל אלא כאב שכעס על בנו ומנע ממנו לחמו, שהנה יחזיק טובה אל מאכילו, כי לא עשה כן אביו רק לטובתו שיקבל מוסר על אשר חטא לו וישוב להרבות ולהיטיב לו. וזהו **כי ה' סומך ידו** על ידי הדלות, כענין ואני יסרתי חזקתי זרועותם (הושע ז טו).

ועל השנית, והיא כי הלא נפיק מיניה חורבה אם העשיר יקפוץ ידו וימות ברעב מי שמזונותיו בידו, לזה אמר **(כה) נער הייתי**. שאומר שרו של עולם (יבמות טז ב), אל תחשוב שלגמרי עזב יתברך הצדיק בבחירת העשירים, כי אם מכין לו הוא יתברך מי שיפרנסהו בכבוד, אם לא יהיה על יד ראובן יהיה על ידי שמעון, באופן שלא יהיה נעזב מאנשי חסד.

ועל השלישית אמר, כי גם לא יתמיד דלות הצדיק גם לזרעו, כי גם **לא ראיתי זרעו מבקש לחם**, כי זרעו לא יבקש לחם, כי לא ימשיך הוא יתברך דלות הצדיק מדור לדור, כי אחר שהוא היה **(כו) כל היום חונן ומלוא**, לכן יעשה יתברך שיהיה **זרעו לברכה** ולא **מבקש לחם**.

או יאמר [כז] כל היום חונן וכו', לומר הלא תאמר לפחות יחוש הוא יתברך לתת לצדיק נכסים לבל תחסר ממנו מצות צדקה, לזה אמר אל תחוש על זה, כי הלא **כל היום חונן ומלוא**. והוא ענין מאמר הכתוב (משלי יט יז) **מלוא ה' חונן דל**, שהוא כי החונן דל שנותן לו צדקה, שתי מצות בידו, הלואה לה', ומתנה לדל, וזהו **מלוא ה' חונן דל**. ואמר כי זה גם כי טוב מעט לו, הוא חונן דלים ומלוא לה'.

ושמא תאמר, הלואי שיזון ביתו איך נותן צדקה, לזה אמר דע כי **זרעו יהיה לברכה**, שתהיה לו ברכת רבוי בניו, ועל כן בפרנסו אותם בטוב מעט שיש לו, הוא **חונן להם ומלוא ה'** שהוא **עושה צדקה בכל עת** (תהלים קו ג, וכתובות נ א), וזהו **כל היום חונן ומלוא**, דהיינו בכל עת על ידי היות לו זרע רב.

כז סור מרע ועשה טוב ושכן לעולם :

כח כי יהוה אהב משפט ולא יעזב את חסידיו לעולם נשמרו וזרע רשעים נכרת :

כט צדיקים יירשו ארץ וישכנו לעד עליה :

(כז) סור מרע ועשה טוב כו'. אחר שהפליג ברעת הרשע, ראה רוח הקדש כי הלא רשע יראה ויתייאש מן התשובה ויאבד באמור כי מאס בו ה', ולא כן הוא, כי אם אדרבה **במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד** (ע"פ ברכות לד ב). על כן הפכה פניה רוח הקדש כמדבר אל הרשע שישוב בתשובה וירבה להיטיב לו, וזהו אומרו **סור מרע כו'**, והוא בהזכיר מאמרם ז"ל בגמרא (יומא פו ב) במסקנא, כי השב מאהבה זדונות נעשים כזכויות. וזה תאמר לו רוח הקדש לרשע, הלא נאמר עליך שלא תשכון בעולם כי אם שתכרת ממנו, ואני אומר לך **סור מרע** הוא מדרכך הרעה או עוון שהורגלת בו, **ועשה** אותו **טוב** שתשוב מאהבה ותהפכנו לזכות, ובזה אין צריך לומר שלא תכרת, כי אם **תשכון לעולם** ולא תמוט.

כי גם **(כח) כי ה' אוהב משפט**, והמשפט יחייב שלא **יעזוב את חסידיו** למה שלעולם נשמרו מלחטוא, שהם צדיקים גמורים שלא חטאו מתחילתם. וכן יחייב המשפט כי **זרע רשעים נכרת**, והוא משפט כל מלכי הארץ כי אין תשובה מועלת לעוברי רצונו ומורדים בו. והלא תתמה איך אקבלך אחר היותך רשע למות, ולא עוד אלא שתזכה לחיי העולם הבא, והלא כמו זר נחשב. או לפחות תאמר כי גם שלא יהיו חסידים כי אם **(כט) צדיקים בלבד**, כיון שלא חטאו כי אם שלעולם נשמרו, ראוי הוא **יירשו ארץ כו'**, אך לא כן הרשע גם בשובו, כדרך המלך בשר ודם שאין תשובה מצלת למורד בו להציל נפשו.

ל פי-צדיק יהגה חכמה ולשונו תדבר משפט :

לא תורת אלהיו בלבד לא תמעד אשריו :

משיב הוא יתברך ואומר (ל) פי צדיק כו' לומר דע בני, כי יותר יש להחזיק טובה לרשע השב מלצדיק, כי הלא **פי צדיק יהגה חכמה** היא חכמת התורה, **ולשונו תדבר משפט** ודין, ממשפטים ישרים של תורת אמת, וגם **(לא) תורת אלוהיו בלבד**, אם כן מהנמשך מזה הוא **שלא תמעד אשריו** לחטא, ואין להחזיק לו כל כך טובה.

לב צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו :

לג יהוה לא-יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו :

לד קוה אל-יהוה ושמר דרכו וירוממך לרשת ארץ בהפכת רשעים תראה :

וגם כי **הגדול מחברו יצרו גדול הימנו** (ע"פ סוכה נב א), עם כל זה אין להחזיק לו טובה בעצם, כי הלא **(לב) צופה רשע** הוא היצר הרע כמאמרם ז"ל (עי' סוכה נב ב) **לצדיק כו'** ולולא הקדוש ברוך הוא עוזרו היה נופל בידו, [וזוהו **[לג] ה' לא יעזבנו בידו**], ועל כל זה אליו

יתברך יש להחזיק טובה. וגם **שלא ירשיענו בהשפטו**, לאמר הלא לולא עזרתך חטאת, עם כל זה **ולא ירשיענו בהשפטו**. כלומר אך הרשע שכבר נשתעבד תחת יצרו, ועצר כח לשוב להכניע את יצרו ולשעבדו תחתיו, זה גדול מלוכד עיר (ע"פ משלי טז לב) וגדולה מעלתו מהצדיק הגמור.

ושמא תאמר כי נעשה יצרך בעל הבית ולא תוכל לו, **(לד) קוה אל ה' כו'**. לומר, לכן אתה אשר אמרתי לך בְּדַבְרֵי לְנוֹכַח אֶתְךָ **[כז] סור מרע כו'**, הנני חוזר ואומר לך **קוה אל ה' כו'**. כלומר התחיל ליטהר **וקוה אל ה'** יסייעך בהבטחה זו **[כז] שתשכון לעולם**, ושמור דרכו תמיד בל תמוט. ולא בלבד תירש ארץ כצדיקים גמורים אשר לא חטאו אשר הזכרתי באמור **[כט] צדיקים יירשו ארץ כו'**, כי אם גם וירוממך לרשת ארץ העליונה. והוא כי **בצדיקים** לא אמרתי רק **יירשו ארץ**, אך אתה **[לד] וירוממך** עליהם **לרשת ארץ**, והוא כי במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד.

ולמען תכיר אשר הגדלתי להיטיב עמך הפך בקשת הצדיקים להכרית את הרשעים, על כן זאת אעשה לך **שבהכרת רשעים תראה**, למען תשכיל כי כך היה ראוי לעשות לך, ותכיר אשר היטבתי לך, או כענין ריש לקיש רואה מגן עדן את חבריו בגיהנום, וזהו **בהכרת רשעים תראה**.

לה ראיתי רשע עריץ ומתערה כאזרח רענן :

לו ויעבר והנה איננו ואבקשהו ולא נמצא :

(לה) ראיתי רשע עריץ כו'. משיב דוד ואומר, הנה **ראיתי רשע עריץ**, ואחר היותו רשע ראיתיו **מתערה** ופורח בכשרון וצדקות כאילן שלא נעקר מעולם משורשו. והוא כי כל צדיק נטוע במקום קדושה למעלה, ואם ירשע יפרד כי תפרד נפשו אשר בו משורשה הדבק בשכינה, ובשובו בתשובה הוא כשב אל מקורה לידבק בה. ואין לה כל כך לחות להפריח במעשים טובים כאשר מעולם לא נפרדה נפשו, כי הוא הנקרא אזרח, וזהו אומרו כי היה **מתערה כאזרח רענן**, הוא אשר מעולם לא נפרד משורשה מפליג במעשים טובים. ובמקום שהיה ראוי יאריך ימים, אדרבא **(לו) ויעבור והנה איננו**, שגם זרע לא השאיר במקומו שזה כאילו לא היה, **ואבקשהו** מהיכן בא לו ההכרת הזו **ולא נמצא**. ואם כל כך חשוב השב לפניך כמאמרך למעלה, הלא כמו זר נחשב וכי זו תורה וזו שכרה.

לז שמר-תם וראה ישר כיאחרית לאיש שלום :

לח ופשעים נשמדו יחדו אחרית רשעים נכרתה :

לט ותשועת צדיקים מיהו מעוזם בעת צרה :
מ ויעזרם יהוה ויפלטם ויפלטם מרשעים ויושיעם כי חסו בו :

משיבה רוח הקדש ואומרת, **(לז) שמר תם** שהוא שמור מידת היותך תם מלהרהר בלבך, כי תם אתה שבכל טלטוליך אחר ייעוד ומשיחת שמואל הנביא לא הרהרת, **וראה ישר** הוא הקדוש ברוך הוא כי צדיק וישר הוא, ועמוד על זה כי ישר הוא ולא יעוות צדק. והטעם הוא **כי אחרית לאיש שלום**. והוא כי **איש שלום** נקרא הבעל תשובה, כמה דאת אמר **שלום שלום לרחוק ולקרוב** (ישעיה נז), ואמרו רבותינו ז"ל (ברכות לד ב) שהיה רחוק ונתקרב. והוא כי תואר "**שלום**" הוא קירוב נפרדים, וזה היה רחוק שעוונותיו היו מבדילים בינו לקונו ונתקרב, היינו "**שלום**" נמצא בו, שהפסוק מפרש השלום.

ונבוא אל הענין, אמר דע כי כל שב יש לו גבול ותכלית עד היכן סוף גדר שלמות צורך נפשו, ובכן לא נתמה אם לצדיק אחד יאריכו ימיו ולצדיק אחר יתקצרו, אולי זה בקרוב שנים הגיע אל תכליתו. והוא מאמר רבותינו ז"ל (**שיר השירים רבה** ו יג) על רבי בון שמת בקצרות שנים, כי השלים ר' בון בזמן מועט מה שאחר היה צריך זמן רב. וזהו **כי אחרית לאיש שלום**, שהוא **אחרית** ותכלית וגבול יש לכל **איש שלום** הוא השב, וזהו השיג תכליתו במהרה.

ואשר תראה **(לח) פושעים נשמדו יחדו**, ולמה לא האריך להם הוא יתברך עד בוא להם אחריתם. דע לך כי אותם היו מסוג אותם שאין מספיקים בידם לעשות תשובה, **שאחרית רשעים**, והיא התשובה ותקון שהוא יתברך מאריך ומחשב מחשבות לבלתי יאבדו **נכרתה** מהם, והוא להיותם כת של פושעים ומורדים. וזהו **ופושעים כו'**, הוא על כי ראה יתברך כי **אחרית** ותשובה של **רשעים נכרתה** מהם, כענין היות מאותם שאין להם תקנה.

(לט) ותשועת צדיקים מה' וכו'. כהתימו ענין המזמור שנמשכו הדברים עד כה, חזר אל אומרו **[לב] צופה רשע כו'**, שעם שאם לא היה הקדוש ברוך הוא עוזר לו נגד יצרו היה נופל בידו, ואמר שעם כל זה **[לג] לא ירשיענו בהשפטו**, באמור איך אֶזְכֶּךָ ואני עשיתי. עתה בא להוסיף עוד ב' הדרגות ואמר, עם **שותשועת צדיקים** מיד יצרם **מה'** הוא שעזרו, עם כל זה מחשיב לזכות כל כך המצוה ההיא, עד גדר היות **מעוזם בעת צרה**, שהוא בעת יחייב המזל לפי העת, צרה, יהיה מעוזם עד שדד המזל בעבורם, כעובדא דבת רבי עקיבא (שבת קנו ב).

ולא עוד אלא שעם היות **(מ) שויעזרם ה'** להיות צדיקים כאמור **ויפלטם** מהצרה.

עוד שנית יעשה למו הוא יתברך, והוא כי **יפלטם** גם **מרשעים** עם היותם בעלי בחירה בל יפלו בידם. ואם כבר נפלו, גם כן **יושיעם** כאשר **חסו בו** לבדו, כענין ומן ידך מלכא ישזיב (דניאל ג יז).

או יאמר [מ] ויעזרם כו', ענין מאמרם ז"ל שבהצלת בתו של ר' עקיבא בליל חופתה מן הנחש, יצא ודרש **וצדקה תציל ממות** (משלי י) ולא ממיתה משונה אלא אפילו ממיתה עצמה. שהוא שהיה נראה שהיה די שתהיה זכות הצדקה מספקת להציל מהיות ממיתה משונה על ידי נחש, כי אם שתשתנה לטובה שתמות מיתת עצמה כמות כל האדם, אך במה שנשארה בחיים נראה כי גם ממציאות מיתה תצילם הצדקה.

ועל דרך זה יאמר פה, אחרי אומרו שיהיה **[לט] מעוזם בעת צרה**, שהוא עת שגוזרת על פי המזל צרה כענין בת ר' עקיבא, שלא בלבד מציאות עזר לזכות ממיתה משונה למיתה עצמה, כי אם גם פלטה לגמרי. וזהו **[מ] ויעזרם ה'** שהוא מציאות עזר שהוא ממיתה משונה למיתה עצמה, וגם **יפלטם** פלטה גמורה ממציאות מות לחיים. ומזה תוציאו אל גדולה מזו, שהוא כי גם **יפלטם מרשעים** עם היותם בעלי בחירה, וגם **יושיעם** אם כבר ברשת זו טמנו נלכדה רגלם, **כי חסו בו** לבדו בלי שום פניית עזר הצלה מצד אחר, וזהו **כי חסו בו**.

פרק לח

א מזמור לדוד להזכיר :

ב יהוה אל-בקצפך תוכיחני ובחמתך תיסרני :

ג כחציך נחתו-בי ותנחת עלי ידך :

ד אין-מתם בבשרי מפני זעמך אין-שלום בעצמי מפני חטאתי :

(א) מזמור לדוד להזכיר כו'. למה שבמזמור הלז הוא מזכיר עוונותיו וייסורין וחולאים קשים ממרקין, באופן כי לפי הנראה קינה מבעי ליה למימר ולא מזמור. אך אמר למה שאני דוד חפץ בתשובה ובלתי בועט בייסורין, מזמור ושיר הוא לי ולא קינה, וזהו אומרו **מזמור כו'**, לומר מזמור ראוי למה שאני דוד להזכיר ולא להזכיר קינה, וזהו **מזמור לדוד להזכיר**.

(ב) ה' אל בקצפך תוכיחני כו'. הנה ידוע כי יש מלאכי רוגז למרק עוון על ידן, כאף וקצף וחמה וזעם ודומיהם, והם הנקראים חציו יתברך והם בלתי מרחמים בדין, לכן **אשר יאהב ה'** יוכיח על ידי עצמו, וזו בקשת דוד. ואמר **ה' אל בקצפך** שהוא גדול מחימה **תוכיחני**, אפילו

תוכחת שהיא קלה מייסורין. וגם **אל בחמתך**, שהיא קלה מקצף כי על כן נזכרת בלשון נקבה, **תייסרני**, כי לא אוכל לסבול.

(ג) **כי הנה חציר**, הם **מלאכי הרוגז כקצף ואף וחימה זעם**, ודומיהם, **נחתו בי** והורדו בי מן השמים למרק אשמותי. ועם היות שלא התחילו למרק, כי אם שהורדו בלבד, וגם לא היו לבדם כי אם **ותנחת עלי ירך** של שמך הנזכר של רחמים לרחם ולחבוש מחץ מכותם, ועם כל זה כל כך התפעלתי כי (ד) **אין מתום בבשרי מפני זעמך**. והוא כי עם היות שלא החל למרק מהמשחיתים כי אם הזעם שהוא **קל מקצף וחימה**, וגם לא החל למרק העוון המזיד כי אם החטא, ועם כל זה **אין מתום בבשרי מפני זעמך אין שלום בעצמי חטאתי**. כלומר, ומה יעשו הקצף והחמה הקשים מזעם, ומה אעשה במירוץ עוון, אם על החטאת **אין שלום בעצמי**.

ה כִּי-עֹנֹתִי עָבְרוּ רֵאשִׁי כְּמִשְׂא כְבֹד יִכְבְּדוּ מִמֶּנִּי :
ו הִבְאִישׁוּ נִמְקוּ חִבּוּרֹתַי מִפְּנֵי אֹלֹתַי :
ז נְעוּיֹתַי שַׁחֲתִי עַד-מָאד כָּל-הַיּוֹם קִדְר הַלְכָתִי :
ח כִּי-כִסְלִי מָלְאוּ נִקְלָה וְאִין מִתָּם בְּבִשְׂרִי :

ושמא תאמר, במה ידעת שהיה על החטאות ולא על העונות, הלא הוא (ה) **כי אילו עונות** היו עוברים **ראשי** לימרק, כמשא כבד היו כבדים ממני מכח יכולתי לסבול. אך הנני רואה כי (ו) **הבאישו נמקו חבורותי**, שמיד **שהבאישו נמוקו** ולא נתקיימו הרבה, על כן אני גוזר ואומר כי לא היה רק **מפני אולתי**, שהוא על אשר חטאתי באולת שהוא שוגג ולא על המזיד, כי אם כן היו מתמידים הרבה ולא נמקו מיד.

ואם תאמר נא אלוהי, אם כן איפה מה תעשה על העוונות שלא התמרקו מיד, הלא הוא כי מעת (ז) **נעויתי** ונפתלתי בהעוותי, מיד על עווני **שחתי עד מאד**, עד גדר שגם **כל היום** מרקב עצמותי הפנימי מהדאגה, עשה רושם גם בחיצוניות ו**קדר הלכתי**, (ח) **כי מאשר כסלי מלאו** מבפנים **נקלה**, נמשך שאין **מתום בבשרי**, ומראה פני הוכיח כי [ז] **קודר הלכתי**.

ורמז באומרו [ח] נקלה על כח טומאת העוון שנזכר בלשון זכר שדבק בכסלים, ודעתו על דבר בת שבע, ואמר כי הכסלים שעיקר כח התשמיש מהם **מלאו נקלה**.

ט נְפֹוגְתִי וְנִדְכִיתִי עַד-מָאד שְׁאֲגִתִּי מִנְהַמַּת לְבִי :
י אֲדֹנָי נִגְדָךְ כָּל-תַּאֲוֹתַי וְאַנְחֹתַי מִמָּךְ לֹא-נִסְתָּרָה :

יא לבי סחרחר עזבני כחי ואור עיני גם-הם אין אתי :

ואל תאמר נא אלוהי כי כל צרתי ודאגתי אינה רק על צרת גופי ביסורין, ולא על היותי רחוק מה', כי לא כן הוא. כי הנה אחר שאין מתום בבשרי (ט) **נפוגותי** כי רפו ייסורי ממני, כמה דאת אמר (איכה ג מט) **מאין הפוגות**, ואילו דאגתי לא היתה רק על צרת גופי היה לי לנוח ולשמוח, אך אז אדרבא בהבדל הייסורין ממני **נדכתי עד מאד**, כי השלכתי אחרי גווי דאגת צרת הגוף ושאגתי **מנהמת לבי**. ותהי קול שאגתי, אומרי (י) **ה' נגדך כל תאותי** בל תסתלק ממני, וזהו אומרו שם אדנות היא שכינה. ואין זה מן השפה ולחוץ, כי הנה אין צריך לומר שאגה שבקול, כי אם גם האנחה שבלב, שממך, שהיא עליך בל תרחק ממני.

ואם נדקדק אומרו **נגדך** ולא אמר עליך א-ד-נ-י, יאמר במה שידענו כי על ידי זכות הצדיק למטה, יש ייחוד למעלה לשם הויה הגדול עם שם אדנות, מה שאין כן על ידי עוון שיש פירוד בין שניהם חלילה.

ובזה יאמר, בְּדָבָר דוד עם שם ה' באומרו (ב) **ה' אל בקצפך כו'**, אמר עתה לשם ההויה אשר עמו מדבר, הנה היות [י] **א-ד-נ-י** הוא שם אדנות **נגדך** לפניך, שיהיה בייחוד פנים בפנים עמך היא **כל תאותי**, על ידי סליחת עוני, מה שאין כן אם לא ימחלו עונותי שיגרמו פירוד. כי על הנוגע אלי איני חושש, עם היות כי נשבר גופי, כי הנה **ואנחתי** השוברת חצי גופו של אדם (ע"פ ברכות נח ב) **ממך לא נסתרה**.

וגם (יא) לבי סחרחר מסבב ברעיוניו על אשר עויתי והייתי משתומם, **ועזבני כחי** ואהיה כנופל ממצבי משולל כח כמת, **ואור עיני** כי נתעלפתי, ואין צריך לומר המאור עיני, כי אם שכהו ממש מכעס עיני כאילו **גם הם** העינים ממש **אין אתי**, כל כך נתפעלתי בעלופי מנהמת לבי, עם כל זה לא שמתי לבי על כל הנוגע אלי, כי אם על העדר ייחוד עליון כמדובר.

יב אהבי ורעי מנגד נגעי יעמדו וקרובי מרחק עמדו :

יג וינקשו מבקשי נפשי ודרשי רעתי דברו הוות ומרמות כל-היום יגו :

ואמר כי כל כך הייתי משתומם חשוב כמת, עד כי (יב) **אוהבי ורעי** בהסתפקם אם מתי או נתעלפתי, **מנגד נגעי** שהיה לי כאמור למעלה יעמדו ויתייצבו, באומרם כי לא היו רואים בנגעי שהיה בו כדי להמית, כי הלא נפוגותי ונרפיתי מהם כי החלו להבריא. **וקרובי מרחוק עמדו** לראות מה יאמרו אלו האוהבים שנגד נגעי, אם יאמרו שהיה מיתה ויטפלו בעסקי המת, או אולי הוא עליוף. ואז (יג) **וינקשו** ונכשלו **מבקשי נפשי ודרשי רעתי**, כי היו **מבקשי נפשי**,

דורשים הם **רעתי**, דורשים **מאוהבי רעי** מה היתה רעתי וחוליי. ולא היו ממתנינים עד ישיבו אותם דבר כי אם **דברו הוות**, שהוא שדברו ואמרו כי רעתו הוא הוות, כלומר עוותים ועונות שיש לו מוגנים, מלבד כי **ומרמות** לומר שהיו לדוד מרמות, זה לא היה עתה חדוש כי זה **כל היום יהגו**, זה הוא מה שנוקשו וחסאו **מבקשי נפשי כו'**.

יד ואני כחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח-פיו :

טו ואהי כאיש אשר לא-שמע ואין בפיו תוכחות :

טז כי-לך יהנה הוחלתי אתה תענה אדני אלהי :

והנה מה שחסאו לדבר כן בפני, הבטחון הוא כי **(יד) ואני** נדמיתי בעלופי שהייתי **כחרש לא אשמע** כלל **וכאלם לא יפתח פיו**, שהייתי בלתי מרגיש. אבל לא כן האמת, כי אם **(טו) שואהי כאיש אשר לא שומע**, שהוא בלתי חרש כי אם שלא שומע שאינו מטה אזנו ואינו שומע, וכמי ששותק מפני שאין **בפיו תוכחות**, שאינו יודע מה להשיב להוכיחם עם היות שיש בפי תוכחות. אלא שלא השבתי, למען תענה אתה אלוהי במקומי, **(טז) כי לך ה' הוחלתי אתה תענה** כי לי אתה, כי אתה **ה' אלוהי**.

או יאמר, שבזכות צרותם וסבלנותי **תענה** ותאמר אלי, כי שם אדנות הוא אלי, כי שכינה דבקה בי ולא רחקה ממני, וזהו **אתה תענה אדני אלוהי**.

יז כי-אמרתי פן-ישמחו-לי במוט רגלי עלי הגדילו :

יח כי אני לצלע נכון ומכאובי נגדי תמיד :

יט כי-עוני אגיד אדאג מחטאתי :

כ ואיבי חיים עצמו ורבו שנאי שקר :

(יז) כי אמרתי פן ישמחו לי וכו'. הלא אמרתי שהייתי **[טו] כאיש אשר לא שומע ואין בפיו תוכחות**, ושהיה הטעם על **[טז] כי לך ה' הוחלתי כו'**.

ועוד טעם אחר, והוא כי מה שהייתי **[טו] כאיש אשר לא שומע** היה, **[יז] כי יען כי אמרתי פן ישמחו לי** בהגיד להם בדורשם רעתי החולי שלי **פן ישמחו לי**, כי הלא **במוט רגלי** בלבד עלי הגדילו, מה יעשו באמור להם גודל חליי הנזכר.

וכן כי אמרתי להם כי אין זה העילוף חולי כבוד, והייתי אומר **(יח) כי אני לצלע נכון**, כי נכון הייתי לבת זוגי כי צלעתי היתה **(עי' סנהדרין קז א)**. ועם כל זה אני מצטער, כי **ומכאובי** על

מה שלפנים נראה דבר קשה **נגדי תמיד**, ומזה נתעלפתי **(יא) שעזבני כחי כו'**, אך אינו חולי כבד, כלומר שלא חטאתי, אלא שאני מתפעל מפני הכבוד.

או לאידך גיסא להודות להם כי העוותי, ואמור להם שחטאתי ומוגגני עוני (עי' ישעיה סד ו), וזהו **(יט) כי עוני אגיד** שאומר שעוני הוא, שעויתי, הנה **אדאג מחטאתי** שהייתי חוטא באומרי כך להחזיק נפשי לנפש החוטאת ואיננה, כי כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה (שבת נו א).

או יאמר אדאג מחטאתי, שעוון שבין אדם למקום אסור להודיעו לבני אדם (ע"פ יומא פו ב) שעליהם נאמר (תהילים לב א) **כסוי חטאה**. וזה הוא טעם למאי דסליק מיניה, למה איני מגיד להם שעויתי. ולמאי דפתח ביה שאינו אומר להם **[יח] כי הוא לצלע נכון** ושלא חטא, אמר זה אי אפשר, כי הנה **(כ) אויבי חיים עצמו** האומרים שחטאתי. ואדרבא בזה **ירבו לי שנאי שקר**, ירבו שנאי מחמת שקר זה שהייתי אומר לדעתם, וזהו **ורבו שנאי שקר**.

או שיעור הכתובים, לא אדע מה אומר להם כאשר **[יז] ישמחו לי**. אם אומר **[יח] כי אני לצלע נכון**, כי צלעי בת זוגי היא ולמה תשמחו לי, הלא **מכאובי** שהוא חוליי **נגדי תמיד**, ויאמרו שלא על חנם הוא. ואם מה שאגיד להם יהיה **[יט] כי עוני** הוא ואודה להם, וזהו **כי עוני אגיד**, הלא **אדאג מחטאתי** שהאומר דוד חטא הוא חוטא. ואם אומר שמה שאני חולה הוא מראות כי **[כ] אויבי חיים עצמו**, אז **ירבו שנאי שקר** בראות כי צר לי על טובתם.

כא ומשלמי רעה תחת טובה ישטנוני תחת (רדופי) (רדפי-טוב):

כב אל-תעזבני יהוה אלהי אל-תרחק ממני:

כג חושה לעזרתי אדני תשועתי:

ושמא תאמר כי לא כן הוא, כי הלא יראוני תמיד רודף טוב תורה ומצוות וחסידות, ועל כן יגזרו אומר כי זה יוכיח כי צדיק אני. הנה נהפוך הוא, כי אדרבה למה שהם מורגלים להיות **(כא) משלמי רעה תחת טובה**, לא יעשו עיקר מאשר אני רודף טוב לדון גם מה שנראה רע לכף זכות, כי אם אדרבא **ישטנוני תחת רדפי טוב**, כי יאמרו עלי שטנה על **רדפי טוב**, כי מעשה הרע הוא עיקר ומעשה הטוב הוא כאומר ראוני שאני טהור, באופן כי גם מעשה הטוב יאמרו כי רע הוא, וזהו אומר **ישטנוני** ולא אמר ישטמוני.

(כב) אל תעזבני ה'. אמר, ידעתי כי **אל תעזבני ה'** שתקרא עזיבה לגמרי, ומצד היותך **אלוהי ידעתי שאל תרחק ממני**. אך מה שאני צריך לבקש הוא **(כג) חושה לעזרתי** ואל

תאחר, וראה כי איני מבקש טובות העולם הזה כי אם **א-ד-נ-י תשועתי**, כי התשועה שאני מבקש אינה אלא **ש-א-ד-נ-י** הוא שכינה תהיה עמי. וזה תאותך, כנדע מרבותינו ז"ל (**תנחומא** בחוקותי ג) כי מעת שברא הקדוש ברוך הוא את העולם, נתאוה שתהיה לו דירה בתחתונים, וכמו שכתבנו בביאור התורה בס"ד, כי לא אמרו למטה כי אם בתחתונים, שהוא בבני אדם כי היכל ה' המה.

או יאמר כי שלש בחינות בד"ינים עליונים:

מידת רחמים,

ומידת הדין הקשה,

ומידת הדין הרפה היא שכינה,

כי מעמד שלשתן הם בית דין של שלשה. על כן אמר, מה שאצטרך לבקש הוא לומר למידת רחמים **[כב] אל תעזבני ה'** שהוא אל תעזבני ביד מידת הדין לבדה, כי אם שתשתף מידתך עמה, ואל מידת הדין הקשה אני אומר **אלוהי אל תרחק ממני**, שלא תדיניני כל כך בקושי שתרחק קדושתך ממני כמואס בי, כי אם **[כג] חושה לעזרתי**, כי משם אדנות הוא שכינה איני צריך לחלות, כי ידעתי כי **א-ד-נ-י תשועתי**.

פרק לט

א למנצח (לידיתון) [לידותון] מזמור לדוד :

ב אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני אשמרה לפי מחסום בעד רשע לנגדי :

לומר, בראותי דבר שלבי בא להרהר **(ב) אמרתי בלבי, אשמרה דרכי מחטוא בלשוני** פן אטיח דברים חלילה בראות רשע וטוב לו. ודי לי שמור דרכי **בעוד** שאין **רשע לנגדי**, אך בעודו לפני אין די זה, כי אם כאילו כבר החטא בלשוני ובא לדבר וצריך לשים **מחסום בפי** אל יצאו הדברים מפי, כי בראותי אותו לפני אין מעצור לרוחי לעכב מלדבר תלונתי, וזהו **אשמרה לפי מחסום וכו'.**

ג נאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעקר :

ד חם-לבי בקרבי בהגיגי תבער-אש דברתי בלשוני :

ה הודיעני יהוה קצי ומידת ימי מה-היא אדעה מה-סדל אני :

אך בראות עצמי בייסורין עד גדר (ג) שנאלמתי דומיה, שהוא כי יש בהם ביטול תורה, כמה דאת אמר האנק דום (יחזקאל כד יז) שהוא דממת תורה, אז אמרתי הנה החשיתי מטוב, הוא מלקח טוב בייסורין (עי' משלי ד ב), וכאבי שהיה לי על טוב הרשע, נעכר בקרבי, שעתה הוכפלה הרעה, טוב הרשע, וייסורין עלי עד גדר ביטול תורה.

אז (ד) חם לבי בקרבי בהרהורי, בהגיגי תבער אש שלא יכולתי לשמור דרכי מחטוא בלשוני, ואז דברתי בלשוני. ומה דברתי, הלא הוא אמור (ה) הודיעני ה' קצי. שהוא כי כל אדם יש לו קץ ותכלית, אשר להשתלם בו הביאו יתברך אל העולם. ומי ומי יספיקו לו מידת ימיו למלאת התכלית הצריך לו, כי אילו ידע איש מה שצריך להשתלם, לא היה מטפל בדברים אחרים.

וזה יאמר, הנה לא אוכל לבלתי דבר על זולתי כענין רשע וטוב לו, אך הודיעני ה' קצי הוא תכליתי שבאתי להשלים, ומידת ימי מה היא, כי על ידי כן אדעה מה חדל אני שחדלתי עד כה מלהשלים, ובזה לא אשית לבי להרהר ולדבר על זולתי, כי אהיה עסוק על הנוגע לי.

ו הנה טפחות נתתה ימי וחלדי כאין נגדך אך-כל-הבל כל-אדם נצב סלה :

ז אך-בצלם יתהלך-איש אך-הבל ימיו יצבר ולא ידע מי-אספם :

(ו) הנה טפחות נתת ימי וכו'. הנה נמנעתי מלדבר בלשוני על טוב הרשע, אך אדרבה על המון הבלתי רשעים איך הולכים מהעולם בלתי שלמים, כי לא יחושו על הוצאת ימיהם בעבוד את ה' והשלים עצמם. כי אני הנה טפחות נתת ימי, כלומר גם שהם קמצים, קומץ מאברהם, וקומץ מיעקב, וקומץ מיוסף, כנודע מספר הזוהר כי מהם נתן לו יתברך שבעים שנה, הנה גם שהיו טפחות כבר נתת ימי, שנתתם לי ויש לי שבעים שנה בטוחים, ועם כל זה, וחלדי שהוא חיי בעולם לפי צורך תיקוני, הוא כאין נגדך. ומה יעשו כל המון העולם שאין להם בטחון שום קצבת שנים. כי הנה אך כל הבל, כלומר כמעט כל בני אדם הבל, במה שכל אדם חושב כי הוא נצב סלה ולא ימות, כי לא ישים לבו להשלים עצמו טרם מותו.

וכל כך הם שטופים בהבלי העולם, כי (ז) אך בצלם כו'. והוא כי בספר הזוהר אמרו פרשת ויחי (ריז), כי משלשים יום קודם סילוק האיש, אפילו הצדיק שנקרא איש, צלם שלו מתמעט והולך. וכן אמרו שמה, שני צללים אין לו אז, רק אחד. והראוי היה כי אשר לו מח בקדקדו, אז יתבטל מכל עסקי העולם ויתבודד בתורת ה' וישוב ויתקן כל מעשיו.

אמר, ראו נא עד היכן הגיע סכלות בני האדם השוכחי מיתתם ותיקונם, כי אין צריך לומר במיטב ימיו, כי אם גם כאשר **אך בצלם** שלו, שכבר **יתהלך** מן העולם שהוא תוך שלשים ליום המות, עם היות **שאך הבל יהמיון**, שהומים ואומרים כי אך הבל העולם, הוא וכל רואיו במיעוט צלם, עם כל זה לא ימיש מלצבור ממון, כי אם **יצבור**. ואין צריך לומר אשר לו בנים ויצבור בשבילם, כי אם גם אף אשר **לא ידע מי אוספם**.

ח ועתה מה-קויתי אֲדַנִּי תוּחַלְתִּי לֶךְ הִיא :

ט מִכָּל-פְּשָׁעֵי הַצִּילֵנִי חֲרַפְתָּ נָבֵל אֶל-תְּשִׁימֵנִי :

י נֶאֱלַמְתִּי לֹא אֶפְתַּח-פִּי כִּי אַתָּה עֲשִׂיתָ :

(ח) ועתה מה קויתי ה' כו'. אמר, הלא אמרתי **(ג)** כי באו עלי ייסורין עד **שנאלמתי דומיה** שנתבטלתי מדברי תורה, והנה עתה שכבר באו עלי ייסורין מה **[ח] קויתי א-ד-נ-י**, כלומר איני כצוברים הון, כי אם מה **קויתי** הלא הוא **א-ד-נ-י**, שהוא השכינה היא שם אדנות שיהיה דבק בי. והנה **תוחלתי** זאת **לך היא**, שגם אתה ה' שאני דובר בך באומר **[ה] הודיעני ה' קצי**, גם **תוחלתי** זו **לך היא**, כי גם אתה ה' מייחל תמיד ותאב יהיה שם אדנות מתייחד ודבק בך, ולא יהיה פירוד חלילה, באופן שאין קווי חביב לפניך כזה, ותרצני.

או יהיו דבריו ענין פסוק חלקי ה' אמרה נפשי על כן אוחיל לו (איכה ג כד). והוא כי הנה טבע החלק להיות חושק לידבק אל הכל שממנו נאצל, באופן כי יותר ראוי הוא תהיה נפש האדם באדם חושקת את קונה לידבק בו יתברך, מאשר הוא יתברך יכסוף לידבק בה. ועל כן יאמר המקונן, אם מאשר אני, שאני החלק בלתי חושקת להקדוש ברוך הוא, הייתי שופט שמכל שכן שהוא יתברך אשר הוא הכל לא יחשוק לידבק בי, ואם כך הייתי גוזר אומר הייתי אובד תקוה ולא אוחיל לו יתברך. אך **"חלקי ה' אמרה נפשי"**, לומר הנני רואה כאילו הוא יתברך מתנהג עמי כאילו הוא החלק ואני הכל, כי הוא חושק בי יותר ממה שאני חושקת בו, ו"על כן אוחיל", שאם לא כן הייתי מאבד תוחלתי בך, וזהו **"חלקי ה' אמרה נפשי"** לכן "אוחיל". והוא מאמרנו על פסוק **אני לדודי ועלי תשוקתו** (שיר השירים ז יא), שאומרת כנסת ישראל **"אני לדודי"**, כלומר אני שלו חלק ממנו והיה ראוי תהיה עליו תשוקתי, ונהפוך הוא, כי אדרבה **"עלי תשוקתו"**, שהוא יתברך המשתוקק אלי.

זזה יאמר פה, שאומר לפניו יתברך האיש כאשר בצלם יתהלך ורואה כי קרבה פקודתו, וכל יגיעו לא ימצאו לו רק מה שצבר ולא ידע מי אוספם, משלים דברו ואומר, ועתה מה **[ח] קויתי א-ד-נ-י** הוא השכינה, אני מקוה שתדבק בי, כי הנה ידעתי כי זה חשקך, כי **תוחלתי** הראויה

לי לידבק בך על היותי החלק ואתה הכל, **לך היא** מה שראוי להיות לי, כי אתה הוא הכוסף לידבק בי יותר ממה שאני חושק, כלומר ולכן בזה בטחתי.

(ט) מכל פשעי הצילני כו'. חוזר אל ענין הייסורין שאמר שהיו עליו כאומר **[ג] נאלמתי דומיה כו'**, אומר, אם עווני שעל כן ייסורין עלי, הוא על שהתעלמתי עיני מן הצדקה והיה בי חרפת נבל והוא שקול כעבודת אלילים, כמאמרם ז"ל (כתובות סח א) נאמר כאן (דברים טו ט) כי יהיה דבר עם לבבך בליעל, ונאמר להלן (שם יג יד) יצאו אנשים בני בליעל כו' מה להלן עבודת אלילים כו'.

הנה על כן אני אומר, כי **מכל פשעי הצילני** בל יקטרגו עלי כי תמחול אותם, ו**חרפת היותי נבל** ידעתי **שאל תשימני**, כלומר כי לא חטאתי בזה, כי אדרבה הייתי תמיד עושה צדקה (שמואל ב ח טו). ואם הוא על ביטול תורה, כי **[ג] נאלמתי דומיה** שהוא מן התורה כמדובר למעלה, וקיימא לן (ברכות ה א) פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה.

הנה אין עלי אשם, כי אם **(י) נאלמתי לא אפתח פי** בתורה, הוא **כי אתה עשית** בייסורין שיש בהם ביטול תורה שנתת בי.

יא הסר מעלי נגעך מתגרת ירך אני כליתי :
יב בתוכחות על-עוון יסרת איש ותמס כעש חמודו אך הכל כל-אדם סלה :
יג שמעה-תפלתי יהוה ושועתי האזינה אל-דמעתי אל-תחרש כי גר אנכי עמך תושב ככל-אבותי :
יד השע ממני ואבליגה בטרם אלך ואינני :

והנה זאת בקשתי, והיא **(יא)הסר מעלי נגעך כו'**, והוא כי במזמור הקודם (פסוקים ב - ד) חילה פני אל-ל, אל יוכיחנו על ידי מלאכי הרוגז כקצף וחימה ואף זעם וכיוצא כי אם בידו יתברך, וכן עשה יתברך, ואין ספק כי כח איזה רוגז מעין עווננו, והוא מצפה עליו ישליטנו בו הוא יתברך.

ידוע כי כחות חיצונים נקראים נגעים, כמה דאת אמר (שמואל ב' ז יד) **ובנגעי בני אדם**. ובזה יאמר, **[יא] הסר מעלי נגעך** הוא כח חצוני מתייחס לעווני אשר חפץ למוגגני, כי הלא **מתגרת ירך** הקדושה שיסרתני בה **אני כליתי**, מה יעשה על ידי כח חצוני אכזרי שלא אוכל לסובלו.

ואם מה שתייסרני הוא למען יראו בני אדם ויקחו מוסר מאשר עלי, מה בצע אחר שאינו מועיל ואין לוקחים מוסר, כי הנה כבר **(יב) בתוכחות על עוון יסרת איש ותמס כעש חמודו** ועשרו, ולא לקחו מוסר, כי עם כל זה **אך הבל כל אדם סלה**, כי לא משו מלימשך אל הבלו של עולם סלה.

(יג) שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה כו'. הנה למדונו רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני ישעיהו שפז), כי שמיעה מרחוק והאזנה מקרוב, ושעל כן משה שהיה קרוב לשמים מלארץ אמר בשמים האזנה ובארץ שמיעה (דברים לב א), מה שאין כן ישעיה שאמר (ישעיהו א ב) **שמעו שמים והאזיני ארץ כו'.**

ונבוא אל הענין, אמר דוד הנה יש תפילה, ויש גדר **שועה**, ויש **דמעה**. אם גם כי אתפלל עודך רחוק ממני **שמעה תפלתי**. אך אם אשוע, שהיא תפילה יותר עיקרית מלב ומנפש, תספיק גדר שועה להתקרב אלי ולהתייחס להאזנה, וזהו **ושועתי האזינה**. אך אם אבכה לא אצטרך לומר שתקרב אלי, כי הלא ידעתי כי מאליך **אל דמעתי אל תחרש**. כי דבק אתה בי, כי הלא מפאת הנפש גר אנכי בעולם הזה, עמך, כי להיותי עמך **כי** נפשי מרכבה אליך אני **גר** בארץ.

ואם מצד הגוף אני **תושב**, אינו כגדר מלך הרודה עמים ועושה עיקר מהעולם הזה, כי אם **ככל אבותי** אשר לא מלכים היו. ואם יחזור אל האבות, יאמר **תושב** ולא כמי שהיה בלתי מטולטל בארץ, כי אם **ככל אבותי**, כאברהם שלא שקט ולא נח, מעבר הירדן לחרן, ומשם לארץ, ומשם למצרים, ואחרי כן נטע אהלו בפרשת דרכים. וגם יצחק היה מטולטל והיו מגרשים אותו ממקום למקום, וגם הוא יתברך האומר אליו **גור בארץ הזאת** (בראשית כו ג), ונאמר (שם לז א) **בארץ מגורי אביו**. וגם יעקב רבו ויעצמו טלטוליו. ואמר דוד, כי גם אומר מה שהיה **תושב**, לא כגדר מלך, ולא כגדר אחד העם השקטים, רק **ככל אבותיו**.

ופירש שאלתו ובקשתו ואמר **(יד) השע ממני ואבליגה**, והוא לומר, איני שואל שתסיר הייסורין ממני לגמרי, כי שמח בייסורין אני. אך **השע ממני** שיעור **שאבליגה**, שתהיה לי הנפשה להתחזק בין צער לצער, **בטרם אלך ואינני**, שהוא בטרם אקוץ בכבדותן ואהרהר, ואהיה תוהה ומיצר עליהם ואפסיד צדקתי, נמצא שאלך מהעולם ואינני אשר אני הוא עתה כי אם אחר, שעתה אני צדיק ואקנה תואר אחר.

או יאמר על דרך זה [יד] בטרם אלך כו', במה שידענו מרבותינו ז"ל (בראשית רבה לט ז) כי הרשע בחייו קרוי מת, נמצא מהלך בחוץ והוא כאילו מת. וזה יאמר **בטרם אלך ואינני**, שאקוץ בצדקי ואהיה הולך בעולם הזה שהחיים בו נקראים הליכה, כמה דאת אמר (קהלת יב

ה) **כי הולך האדם אל בית עולמו**, וכאלו אינני כי אהיה כמת, מה שאין כן בהשעך ממני ואעמוד בצדקי תמיד.

פרק מ

א למנצח לדוד מזמור :

ב קוה קייתי יהוה ויט אלי וישמע שועתי :

ג ויעלני מבור שאון מטיט הין ויקם על-סלע רגלי כונן אשרי :

הנה על פסוק **אשרי אדם שומע לי לשקד כו' כי מוצאי מצא וכו'** (משלי ח), כתבנו ענין מאמר **ספר הזוהר** על פסוק **מדוע באתי ואין איש וכו'** (ישעיה נ ב), שידבר על העומדים בבית ה' בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, כי שם בית מועדו יתברך להמצא עם בניו, ונשאו משל למלך המייעד אנשי עצתו להמצא אתו במקום פלוני שאם בבוא שם המלך ימצא שקדמו ובאו, שמח עמהם, וכשאינו מוצא אף גם אחד כועס, ואם מוצא אחד מתנחם בו על השאר ומשתעשע עמו עד בוא האחרים וקושר עמו אהבה רבה, וזה כתבנו על פסוק **לשקוד על דלתותי יום יום** כמפורש שם בס"ד.

זה יתכן אמר דוד פה, הנה יום יום **קוה קייתי ה'**, שהייתי אני לבדי מקוה, כי הייתי ראשון לכל זולתי, וגם **קייתי ה'** שגם לא היה ה' מקוה אותי, כי אם אני אל ה' שהייתי משכים ומקדים הרבה, ועל כן **ויט אלי** שהיה נוטה אלי להשתעשע בי ולהתנחם על כל זולתי, ועל ידי כן מאשר קשר אהבה עמי לא על ידי סרסור באה שועתי לפניו, כי אם הוא יתברך על ידי עצמו וזהו **וישמע שועתי**.

או יאמר כי ידענו כי שם אדנות הוא פתח קבלת התפילות ומעלה אותם אל השם הגדול, אמר **קוה קייתי ה'** בחשק וקווי כפול ועל ידי כן לא נתן ביני לבינו שם אדנות כמנהג, כי אם **ויט אלי** ה' הגדול עדי **וישמע** בעצמו **שועתי**.

או יאמר ראה מה בין המקוה לאיש אם מלך או שר יהיה, למקוה את ה', כי הנה אם יקוה איש לאיש פעם אחת ויתעלם ממנו לא יקוה שניה, כי ידע כי לבו בל עמו, אך לה' קוה פעם אחת ואם עדיין לא יענני לא אמיש מלקוותו, כי על ידי הבטחון ההוא שוה לי כי עם היותי רחוק **ויט אלי** בפעם הראשונה **וישמע שועתי** בשנית **(ג) ויעלני כו'**.

או יאמר בשום לב אל אומרו [א] לדוד בין למנצח למזמור ולא אמר "למנצח מזמור לדוד" כדרכו במקומות אחרים. אך הנה בספר הזוהר שאלו למה בקצת מזמורים אומר מזמור לדוד ובקצתם אומר לדוד מזמור, ואמרו כי כאשר היה הוא עושה הכנה והתבודדות שתבוא אליו רוח הקדש אומר לדוד מזמור, וכשרוח הקדש היתה מקדמת מאליה ובאה אליו הוא אומר מזמור לדוד.

והנה על פי הדברים האלה יתכן, כי קרה לו ענין מאמרם ז"ל (בראשית רבה סג ה) על ויעתר יצחק לה' ויעתר לו ה' (בראשית כה), משל לבן שהיה חותר בכותל לראות את אביו שבעבר הלז, ואביו היה חותר מהעבר האחר לימצא עם בנו, כך היה יצחק חותר בתפילה לבקש את ה' והקב"ה חותר למהר להמציא עצמו לו, כך יתכן יאמר כי בכלי נגון הנקרא למנצח היה יתברך מנשב על ידי רוח צפונית במיתריו לעורר את דוד (ברכות ג ב), ודוד היה מכין עצמו שתבוא אליו שיחול עליו רוח הקדש למזמור, וזהו למנצח לדוד מזמור.

ופירש ואמר מה שאמרתי למנצח לדוד מזמור שלא כסדר הנהוג, הוא כי [ב] קוה קויתי ה', שהוא כי הוא יתברך היה משתוקק ומקוה לי ואני מקוה לו, וזהו אומרו קוה ה' אלי ואני קויתי ה'. ומפאת כל החשק הזה נמשך כי ויט אלי, ומהטיה בלבד טרם אקרא וישמע שועתי כדרכו יתברך לאוהביו שנאמר טרם יקראו ואני אענה (ישעיה סה כד).

עוד שנית, כי לפעמים התפילה מעלים אותה שרפי קדש או השכינה לפניו יתברך, ועתה הוסיף לי חסד גדול והוא כי וישמע שועתי השם הגדול הזה.

ועוד שלישית, והיא מעין יציאת מצרים שעברת אתה ה' בעצמך שנאמר ועברתי וכו' (שמות יב יב) וכמו שאמרו ז"ל (הגדה של פסח) אני ולא מלאך אני ולא שליח, אמר כי כן עשה לו השם הנזכר כי (ג) ויעלני מבור שאון הוא גלית הדבק בעבודת אלילים, והוא בור שאון שהיה משמיע קול שאון חירופים כלפי מעלה חלילה, הנה משם העלני הוא יתברך בעצמו ולא על ידי שליח, וגם ממקום טומאה אחר הוא מתוך טיט היון הוא מאכיש אחיו של גלית, וזהו מטיט היון שאכיש היה טיט של היון של בור הנזכר הוא גלית כי אחיו היה, וגם משם העלני בעצמו.

ועוד רביעית, והיא ויקם על סלע רגלי כו', והוא על סלע המחלקות, והענין כי ברדוף שאול אחרי דוד ואנשיו והיה דוד על הסלע שבמדבר מעוון, כי שם נאמר (שמואל - א כג) וילך שאול ואנשיו לבקש ויגידו לדוד וירד הסלע וישמע שאול כו' וילך שאול מצד ההר כו' ומלאך בא אל שאול לאמר מהרה ולכה כי פשטו פלשתים על הארץ וישב שאול מרדוף כו' על כן קראו למקום ההוא סלע המחלקות.

והנה אין ספק כי בשמוע דוד כי שאול היה סמוך לו והוא עודנו עומד על הסלע, כי ודאי מת לבו בקרבו ולא היו רגליו מתנשאים מעל הארץ מרפיון הלב פן יהרוג ויהרג, ואם היה נשאר במקומו ולא היה יורד מהסלע היה מגיע אליו שאול והיה נופל בידו טרם הגיע המלאך אל שאול לאמר **מהרה ולכה כי פשטו פלשתים כו'**, אך מה' יצא שנתן כח והתעוררות את דוד לישא את רגליו לרדת מהסלע אשר על כן בא לו שאול אל עבר ההר לסבב את דוד ואנשיו, ובהתארך הדבר, בין כך ובין כך מלאך בא אל שאול וישב מרדוף אחרי דוד וינצל.

ועל כן אמר דוד לולא השם הגדול שהיה לי אשר נתן חיות ברגלים חשובות כמת להתנווע ולרדת מהסלע הייתי מת, וזהו **ויקם על סלע כו'** כי לא היה כח ברגלי לינשא ללכת לולא ה' שהקים בהיותם **בסלע רגלי**, ועצרו כח ללכת באופן שנתארך הפגישה אל המלאך שבא אל שאול והחזירו אחרי דוד, ומי הקים רגלי בסלע מי שהוא **כונן אשורי**, מאז נתן כח והתכוננת ברגלי לפסוע בילדותי, כלומר כי כך היה פלא זה כאשר מאז **כונן אשורי**, כי גם פה לא הייתי עוצר כח להלך על רגלי לולא ה' היה לי **ויקם על סלע רגלי** כמדובר.

ד ויתן בפי שיר חדש תהלה לאלהינו יראו רבים וייראו ויבטחו ביהוה :
ה אשרי הגבר אשר-שם יהוה מבטחו ולא-פנה אל-רהבים ושטי כזב :
ו רבות עשית אתה יהוה אלהי נפלאתיך ומחשבתך אלינו אין ערך אליך אגידה ואדברה
עצמו מספר :

(ד) ויתן בפי שיר חדש כו'. הנה עד כה אמר כי הוא יתברך בשמו הגדול של הוי"ה עשה לו את כל הגדולות האלה, והנה מי יגיד שכך הוא, לזה אמר הנה העד כי הלא **ויתן בפי שיר חדש** הוא **וידבר דוד לה' וכו'** והוא מזמור י"ח, אשר הוא שיר אשר נתן ה' בפי להללו יתברך על כל הטובות הנזכרות, כי לא המצאתי וסידרתי דברי השיר ואחר כך שרתי אותו בפי, כי אם שבהיותו בפי היה חדש שלא היה מציאותו מקודם מלבי, רק מאת השם הגדול יתברך נתן בפי כל השירה ההיא אות באות. ובזה מצאנו ראינו טוב טעם אל אומר **אשר דבר לה' את דברי השירה** (יח א), כי "אשר שר" היה ראוי לומר, וכן בנביא (שמואל - ב כא) כתוב **וידבר דוד** ולא אמר וישר דוד, אך הוא להודיע כי כל דברי השירה ברוח הקדש נאמרה ולא היה דוד רק מדבר בפיו דברי שירת ה'.

והכוונה פה לומר כי מהשירה שנתן ה' בפיו הנה יראה כי ה' הנזכר פעל ועשה את כל הגדולות האלו, כי הנה שם יתאר וייחס הכל אל השם הגדול הזה, כי י"ט פעמים נזכר שם וכל פרט ופרט מייחס אליו.

ואם יאמר איש כי גאה גאיתי באמור כי השם הגדול שם בפי שיר ולא משם אדנות, הלא הוא **תהלה לאלוהינו** שלי ושל כל ישראל כי בה תועלת לרבים בכל ישראל וליחיד כמוני, ועל כן היה על ידי שם הגדול כי בשירה הזאת **יראו רבים וייראו ויבטחו בה**.

וגם ליחיד כמוני כי **(ה) אשרי הגבר וכו'**. והוא כי כאשר ביארנו בה ענין שבח לה' שהציל את כל אישי ישראל שעם שאול בל יחטאו בו להורגו, ושבח לה' על שהציל אותו מלהרוג בהם, ועל ידי כן **[ד] יראו רבים וייראו** מלחטוא להרוג נפש מישראל **ויבטחו בה** שיצילם מליהרג, וכן ממנה ילמד יחיד כמוני כי **[ה] אשרי כו'**. וזהו **יראו רבים** דברי השירה ויקנו שני דברים: **א' יראת השם** וזהו **וייראו**, **שנית, בטחון** וזהו **ויבטחו בה**.

וגם היחיד כי **[ה] אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו** כדוד שנשמר ולא שלח ידו בשאול, **ולא פנה אל רהבים** האומרים לו בגודל לבב הבא להורגך וכו', ולא אל **שטי כזב** כאשר עשה שאול שפנה אל מליצי רעה על דוד שהיה להם זה מהיותם **שטי כזב**, האומרים אליו כי ראוי לרדוף את דוד למען תהיה הגדולה לזרע שאול ושדוד לא היה ראוי, כי גם על בואו בקהל שלחו פיהם (עי' יבמות עו ב) באופן שהם **שטי כזב** בלי ספק, ובזה יקנו יראה לבלתי עשות כשאול.

(ו) רבות עשית אתה ה' אלוהי כו'. אחרי אומרו כל הנסים אשר עשה לו ה', אמר **רבות עשית** כלומר פעולות **רבות עשית** ולא כמלך בשר ודם שעושה הטבות לעם מה שלא יעשה בשביל יחיד, והוא כי לא תהיה תפארתו בהשתרר על איש ולא יעשה מלוכה, על כן לא יעשה לאיש אחד מה שיעשה לעם, אך הוא יתברך עושה פעולות רבות בשביל איש אחד כאשר יעשה בשביל רבים, והוא כי אין אלקותו יתברך תלויה ברוב עם, כי אם יקרא **אלוהי** יחיד ויחשיבנו להיות כל העולם נברא בשבילו.

וזהו אומרו **רבות עשית** עם היותך **אתה ה'**, שענין השם הזה יורה על היותך מהוה ויוצר הכל, ונחשבת לי **לאלוהי** שתתרצה ליקרא **אלוהי** עם היותי יחיד, כי אינך מבקש רבים לכנות אלוהותך כלומר שעל כן גם בשביל יחיד תעשה רבות.

והנה על מאמרו זה הלא יתחמץ לבב אנוש תחת שלש:

א', כי יאמר למה אמרת **רבות עשית** ולא אמרת נפלאות רבות עשית, כי אם רבות סתם כאילו על דברים קלים תדבר.

ב', אומרו **עשית** שיוורה שצריך מעשה ולא תספיק מחשבה.

ג', למה אמרת סתם **רבות** ולא ספרת אותן אחת לאחת.

על כן **על השתים הראשונות** אמר **נפלאותיך ומחשבותיך אלינו**, לומר הטבתי אשר אמרתי **רבות עשית** ולא אמרתי נפלאות, וגם ייחסתי אל עשייה, והוא כי אם הם נפלאות הוא אלינו בני אדם ששנויי הטבעים יראה אלינו פלא, אך לפניו יתברך כך הוא לפניו זה כזה, כי מי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק (תענית כה א), ואם כן אין דבר יתייחס לפניו יתברך לפלא, ועל כן לא אמרתי נפלאות רבות.

וגם אשר אמרתי **עשית** שיורה כי צריך עשייה, הוא כי כאשר **נפלאותיך** הם **אלינו** אך לא אליך כאמור, גם **מחשבותיך** שנצייר מחשבה הוא **אלינו**, אך אתה אינך צריך לחשוב כי מיד תעשה, ועל כן אמרתי **עשית** כלומר כי אינך צריך מחשבה כי אם מיד עשית מעשה.

ועל שני הדברים אמר **נפלאותיך ומחשבותיך אלינו** לומר, כי התייחס הדברים **לנפלאותיך** וכן **מחשבותיך** הוא **אלינו** בני אדם, אך לפניו יתברך אין נפלאות וגם אינם צריכין קדימת מחשבה.

ועל השלישית, שלא ספרתי הנפלאות שעשית הוא כי **אין ערוך אליך כו'**, והוא מאמר ר' יוחנן למהוא תלמידא שירד לפני התיבה והפליג בתוארים הגדול הגבור והנורא האדיר והחזק העוזז והאמיץ, אמר לו סיימתינהו לכולהו שבחי דמרך (ברכות לג ב), כי למה שאין סוף לשבחיו של הקדוש ברוך הוא, אין למנות ולספר, וטוב לחשות פן יראה בהשלים התוארים שגמרנום, ואין להם סוף לפי האמת.

וזה יאמר מה שאמרתי סתם **רבות עשית** ולא ספרתי אותם הוא כי **אין ערוך אליך**, כי אינך כמלך בשר ודם שלשבחיו יש סוף ועל כן יפרטו אותם אך אתה **אין ערוך אליך**, כי אם אמרתי **אגידה ואדברה** אותם לא אוכל לסיים, כי הלא עצמו מספר, וזהו **אגידה ואדברה עצמו מספר**.

או יאמר הנה אמרתי **[ה] אשרי הגבר כו'** שהוא כי גם אם יחיד הוא אשריו, ומה הוא אושרו הלא הוא כמוני היום, כי הנה רבות פעולות עשית בבריאת עולם שמים ושמי השמים והארץ הם שלשת העולמות, ועם כל זה תכנה אלוהותך בי עם היותי יחיד, כי אתה ה' אלוהי תקרא, וכאילו כל העולמות כדאי הם לי. ועם היות כי **נפלאותיך ומחשבותיך** שכל הנפלאות וגם המחשבות בתכלית האושר העתיד הם **אלינו**, שהוא אל כללות אומתנו ולא ליחיד, עם כל זה **אין ערוך אליך** לחסידותך, כי הלא גם בשביל יחיד הפלגת לעשות, כי הלא מה שאני לבדי מאשר עשית לי **אגידה ואדברה עצמו מספר**. ואם כן אגזור אומר כי **אשרי הגבר** אפילו יחיד שידבק בה' וישם ה' מבטחו, כי עד כנות שמו עליו להיות כל בריאתו כדאי לו יחשיבנו.

או שיעור הענין [ו] רבות עשית בהשגחה פרטית שהוא אתה ה' להיותך אלוהי, כי עשית לי את כל הגדולות הנזכרות, וגם השגחה כוללת כי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו, שהוא אל כללות ישראל, באופן שלא יכילך תואר רק דרך שלילה לומר אין ערוך אליך, ומה גם שאפילו ארצה לפרט ולהגיד כל גדולותיך לא אוכל, כי מה שאגידה ואדברה אינו כי אם אמור עצמו מספר.

או מעין זה רבות עשית כו' במה שאתה ה' אלוהי שהוא בשבילי, ואינך כמלך בשר ודם שמטיב לעם, ומחשבתו היא לעצמו כדי שהם ייטיבו לו, אך אתה נפלאותיך ומחשבותיך הוא אלינו בני אדם, אך לא אליך כמלך בשר ודם, באופן כי אין לומר מלכותא דארעא מעין מלכותא דרקיעא בזה, כי אם שאין ערוך אליך. ומה שאמרתי רבות עשית לי ואיני מספרם, הוא כי אירא מלספר נפלאותיך שעשית לי בל יאמרו לי סיימתינהו כו', כי אם מה שאגידה ואדברה הוא לאמר עצמו מספר.

או יאמר רבות עשית לי לבדי עם היותי יחיד למה שאתה ה' אלוהי, עד גדר שאילו נפלאותיך ומחשבותיך שעשית לי היו אלינו בשביל רבים, כ"כ גדלו שאין ערוך אליך, ואתה עשיתם בשבילי, עד גדר שאם אמרתי לספרם שאגידה ואדברה לא אוכל כי הלא עצמו מספר.

ז זבח ומנחה לא-חפצת אֲזַנִּים כְּרִית לִי עוֹלָה וְחֹטֵאָה לֹא שְׁאַלְתָּ :

ח אֲזַ אֲמַרְתִּי הִנֵּה-בָאתִי בְּמַגֵּלֶת-סֶפֶר כְּתוּב עָלַי :

ט לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ אֱלֹהֵי חֲפָצְתִּי וְתוֹרַתְךָ בְּתוֹךְ מַעֵי :

(ז) זבח ומנחה לא חפצת כו'. הנה שמואל הוכיח את שאול באומרו כי חמל העם על מיטב הצאן לזבוח לה', ואמר לו החפץ לה' בעולות כו' הלא שמוע מזבח טוב כו' (שמואל - א טו), כי עיקר חפצו יתברך הוא יפתח האדם את אזנו לשמוע בקול ה' לבלתי יחטא, ולא שיחטא ויקריב קרבן. וזה מאמר דוד פה לומר הלא סיפרתי כי רבות הטבות ונפלאות עשית לי, והנה מכיר אני שהם חסדים טובים כי אינך כמלך בשר ודם שמטיב לעם ומחשבתו היא למען העם ייטיבו לו, כי הלא אפילו זבח ומנחה לא חפצת אחר שכבר אֲזַנִּים כְּרִית לִי כמה דאת אמר (שמות כא) כי יכרה איש בור, לשמוע בקולך, כי הנה שמוע מזבח טוב, וזהו זבח ומנחה וכו' אֲזַנִּים כְּרִית וכו'.

ואם יאמר איש כי שאלת קרבנות כענין קרבן פסח ותמידין ומוספין, הלא הוא קרבנות הבלתי באים על ידי חטא כאלה הנזכרים, או תודה או שלמים, אך **עולה וחטאה** הבאים על חטא, **עולה על הרהור הלב** או למאן דאמר **על מצות עשה, וחטאה על לא תעשה**, אלה **לא שאלת**.

(ח) **אז אמרתי הנה באתי כו'.** הנה כתבנו כי על גלית אמר [ג] **ויעלני מבור שאון** שהעלהו יתברך מבור שאונו, עתה קְהַתִּימוּ לדבר דרך כלל, חזר אל פרטי אמריו, ואמר **אז אמרתי כו'.** והוא כי הלא יאמר איש מה זה היה לך כי שמת לבך עודך נער לסמוך על הנס ולהסתכן ביד איש מלחמה מנעוריו, ולולא ה' הפליא חסדו לך היית מערה למות נפשך, ומי יודע אם נכו לך מזכויותיך (עי' שבת לב א), לזה אמר הנה **אז אמרתי כו'** לומר אז בזמן שאמרתי **"ויעלני מבור שאון"** אמרתי **הנה באתי** למלחמה ושמתי נפשי בכפי לא סמכתי על הנס, כי אם באתי היה בשביל **מגלת ספר כתוב עלי** בתורה (בראשית מט) **גור אריה יהודה כו'**, כי על דוד נאמר, שיהיה על האומות כגור אריה ושידיו בעורף אויביו (שם), כלומר ובזה סמכתי כאשר **באתי במגלת ספר שכתוב עלי**, כי עלי נכתב.

ולא שעשיתי בשביל כך כדי שיתקיימו בי דברי מעלתי הכתובים עלי בתורה, כי אם (ט) **שלעשות רצונך אלוהי חפצתי**, שהוא לינקם ממחרף אלוהים חיים, וזו היתה כונתי וחפצי בשיתי נפשי בכפי לינקם ולהלחם עמו, היה בלבי חפץ וכונה **לעשות רצונך**. ומה [ח] **שאמרתי שבאתי במגלת ספר** הוא, כי **תורתך** שבה **ידך בעורף אויביך** שכתוב עלי בתורתך (בראשית מט) היתה **בתוך מעי** לבל ירותחו מיראה, אך בלב לא היה רק **לעשות רצונך**, לא למען קנות מעלה **שבמגלת ספר כתוב עלי**.

ואם נפרש אומרו למעלה [ג] **ויעלני וכו'**, ענין מאמרם ז"ל (יבמות עו ב) שאחר נצחון גלית שאל שאול **בן מי זה הנער**, ששאל אם מפּרָץ ויצלח למלוכה או מְזַרַח ולא ימלוך, ושאמר דואג עד שאתה שואל אם ראוי למלוכה שְׁאֵל אם ראוי לבוא בקהל שבא מרות המואביה, ויארכו הדברים עד קום יתרא הישמעאלי ואמר, כך מקובלני מבית דינו של שמואל **עמוני ולא עמונית מואבי כו'.**

ובזה אפשר כי באומרו למעלה [ג] **ויעלני מבור שאון** על הצלתו מגלית, אמר שעל מה שנמשך מהדבר ההוא שהוא שנצול מליפסל מבוא בקהל אמר (שם) **מטיט היין** שגם מהיותו נשקע **בטיט היין** של עמוני ומואבי העלהו ה'.

לפי זה יתכן שאמר עתה על זה, כאשר כתבנו שעתה חוזר אל מה שאמר למעלה [ג] **ויעלני כו'**, אמר הנה אז **אמרתי** בענין מה שבקשו לשקעני **בטיט** הפיסול על נצחון גלית, [ח] **הנה**

באתי כלומר באתי בקהל, **במגלת ספר** הוא מגלת רות, שאותו ספר **כתוב עלי** על ידי שמואל כנודע שכתבה להודיע איך מה' יצא בוא דוד לעולם למשול בישראל, ומה גם למה שאמרו ז"ל (סוף רות רבה) על **ואלה תולדות פרץ כו'** (רות ד) שהוא ככובר בכברה עד מצא המרגלית ונטלו וזורק החול, כך **ואלה תולדות וכו'** עד מצא את דוד ואמר (שם) **וישי הוליד את דוד**.

זוה יאמר דוד הנה [ח] **אז אמרתי** הנה בטוח הייתי כי **הנה באתי** בקהל **במגלת ספר וכו'** שהיה לי לעד, והמה בקשו לפסלם על קנאת נצחוני את גלית. ואולי חשבו כי למען יקרבוני לקהל על ידי שהרגתי את גלית שחירף מערכות אלוהים חיים הייתי מבקש יקרבוני, ועל כן שמתי נפשי בכפי מעין ענין פנחס שנתכהן על שהרגו לזמרי, לא כן הוא, כי אני [ט] **לעשות רצונך אלוהי חפצתי** ולא לכוונה זו, כי הלא **ותורתך** שכתוב בה **לא יבא עמוני כו'** (דברים כג) אמיתתה היתה **בתוך מעי**, שלמידתי משמואל **עמוני ולא עמונית**, באופן שלא הייתי צריך לעשות הכנות לכך, כי הדבר היה פשוט בלבי.

או יאמר לא לכוונת מה שכתוב בתורה ששעה עומדת לי עשיתי, כי היה לי ליירא שמא יגרום החטא, כי אם [ט] **לעשות רצונך כו'** בלבד. ולא לבלתי מאמין מה שכתוב בתורה, כי האמת הוא כי **ותורתך בתוך מעי**, כי אם שמא גרם החטא.

י בשרתי צדק בקהל רב הנה שפתי לא אכלא יהוה אתה ידעת :
יא צדקתך לא-כסיתי בתוך לבי אמונתך ותשועתך אמרתי לא-כחדתי חסדך ואמתך
לקהל רב :

(י) **בשרתי צדק בקהל רב כו'**. הלא אמרתי כי [ט] **לעשות רצונך אלוהי חפצתי** ולא לסמוך על זכותי, ואם יאמר איש אם לא סמכתי על זכותי איך **בשרתי צדק בקהל רב** שאמרתי ה' אשר הצילני כו' הוא יצילני מיד הפלשתי הזה (שמואל - א יז לז), לא להתייחר כוונתי שיעשה בגיני כמאז, כי אם שלא מלבי אלא שצללו שפתי לאומרו, ולא עשיתי אלא רק שלא מנעתים. וזהו **הנה שפתי לא אכלא** מלאומרו שלא מנעתים, והלא ה' **אתה ידעת** האמת שהוא כדברי שלא לכתחילה אמרתי שה' שעשה בזכותי בארי והדוב יעשה גם עתה.

ושמא תאמר למה לא מנעתי שפתי מלומר מה שהכה את הארי ואת הדוב ושיהיה הערל הזה **כאחד מהם**, שיורה כי כאשר אז זכותו עמידה לו כן יעשה גם עתה, ה' **אתה ידעת** כי כן הוא.

ושמא תאמר שעם כל זה היה לי למונעם בל אחשד למתייהר, הנה מה **(יא) שצדקתך לא כסיתי בתוך לבי**, כי אם שהוצאתי הדבר בשפתי שהכיתי הארי והדוב ולא שמרתי וכסיתי הדבר בלבי, לא להתפאר ולומר כי רב זכותי ושתגין זכותי גם עתה, לא להראות שצדקתי עמידה לי כי אם **אמונתך ותשועתך אמרתי** שלא כיוונתי רק לומר כי א-ל אמונה וישועה אתה כאשר עשית לי אך לא להתפאר על זכותי.

ושמא תאמר הן אמת כי ה' הוא המושיע אך לא אמרת בזכות מי יעשה זאת, והיה לך לומר שיעשה כן בשביל עמו ישראל, לזה אמר גם שבשפתי לא ספרתי זה, לא מפני שלא הזכרתיו כחדתי, שבזכות קהל עדת ישראל יעשה ה'. וזהו **לא כחדתי היות חסדך ואמתך לקהל רב** שהוא למאן דאמר בעבור, שהוא בשביל הקהל רב יעשה לי ה' חסד, ולא לישען על עצמי כי יחיד אני.

יב אתה יהוה לא-תכלא רחמיך ממני חסדך ואמתך תמיד יצרוני :
יג כי אפפו עלי רעות עד-אין מספר השיגוני עונתי ולא-יכלתי לראות עצמו משערות ראשי ולבי עצבני :
יד רצה-יהוה להצילני יהוה לעזרתי חושה :

(יב) אתה ה' לא תכלא רחמיך כו'. הנה לשתעזור לאדם מידת רחמים צריך זכות, מה שאין כן למידת חסד ואמת, ובזה יאמר מה שאני צריך לבקש הוא **שלא תכלא רחמיך ממני** שיעמדו לי עם שיחיד אני, כי **חסדך ואמתך** איני צריך לבקש, כי ידעתי כי **חסדך ואמתך תמיד יצרוני**.

או יאמר אתה ה' לא תכלא רחמיך ממני, ומה הם הרחמים הלא הוא כי **חסדך ואמתך** שהוא בתורת חסד ואמת בלי נכוי שכר, **תמיד יצרוני** ולא ינכו זכויותי.

(יג) כי אפפו עלי רעות כו'. הנה אמרו רבותינו ז"ל (ברכות ה א) אם רואה אדם שייסורין באים עליו יפשפש במעשיו. עוד ידענו מרבותינו ז"ל כי עוונות האדם הם המטמטמים עיניו וגוררים לו עוד עוונות ועבירות, והם המתלבשים בצרות וממרקים אותו כמה דאת אמר (ישעיה סד ו) **ותמוגנו ביד עונינו**.

ונבוא אל הענין אמר הנה **אפפו עלי רעות עד אין מספר**, ואל תאמר אלי למה משראית הרעה הראשונה באה לא פשפשת במעשיך והיית מתקן מיד, כי הלא מיד טרם בוא הרעה

השיגוני עונותי וטמטמו עיני, באופן **שלא יכולתי לראות** הרעה, ואם כן לא ייחשב לי עוון לומר שמשראתי ייסורין באים עלי למה לא פשפשתי, כי **לא יכולתי לראות**.

ועוד רעה חולה, שאם הייתי רואה מיד והייתי מפשפש במעשי הייתי שב מעוונות דקים וקלים שלא חשתי עליהם ולא היו מתעבים בהיסח דעתי, אך על ידי **שלא יכולתי לראות** לא פשפשתי ולא שמתי לבי ואותם הדקים נעשו עבים וגסים ועצומים תחת היותם דקים כחוט השערה, כי על ידי שלא פשפשתי לא מצאתים והסחתי דעתי ונתעבו. וזהו **עצמו משערות ראשי** כי מהיותם שערות ראשי שהיו כמותם דקים מתחילה נעשו עצומים ועבים וזהו **עצמו משערות ראשי**. ואין עלי אשם בעצם, כי **לבי עזבני** שלא הביאם במחשבתי מאז היו דקים שלא היו חשובים וידועים.

או ענין הכתוב קרוב לזה, והוא כי הנה **יש צרות לגוף ויש צרות לנפש**. **צרות הגוף** כענין היות איש לפני הבאים להורגו, כי אם גופו הם ממיתים ולא את הנפש כי אם המומת איש צדיק תאיר נפשו באור החיים אחרי מותו, אך **הממית לנפש** הוא העוון כי הוא משחית נפשו, כי על כן הוא יתברך את אדום ואת מצרים שבקשו להרוג בחרב את ישראל אמר עליהם **לא תתעב אדומי לא תתעב מצרי** (דברים כג), אך למדין שבקשו להחטיא אמר **צרוור את המדינים כו'** (במדבר כה).

ועל דרך זה אמר דוד הנה לי שני סוגי אויבים:

א' מבני אדם הבאים להרגני,

ב' עוונות הבאים להחטיאני.

ועל הסוג הא' אמר, **כי אפפו עלי** כלומר עלי ולא בי בעצם רק בגוף החיצון. והסוג השני הוא, כי **השיגוני עונותי** אותם שלא יכולתי לראות שהיו דקים והייתי בלתי שם לבי, ועל כן **עצמו מהיותם דקים כשערות ראשי**, והיה כי **ולבי עזבני** מתחילה כי דקים היו.

(יד) רצה ה' להצילני כו'. אמר מה שירא פן יחטיאוהו, הוא כי שתי כתות אלו נמצאו יחד בהיות אויביו עליו להמיתו, **האויבים** להרוג את גופו, **והעוונות** לשים בלבו שיקום הוא ויהרוג באויבים והם מישראל ולא יבצר מהיות בהם דם צדיקים.

על כן על הסוג דסליק מניה אמר, **רצה ה' להצילני** ולא שאהיה אני המציל עצמי בנפשותם. ועל הראשון אמר **ה' לעזרתי חושה** והוא שלא תמית אתה את שונאי כי אם שתעזרני נגדם שלא יוכלו לי.

או לעזרתי חושה ולא תאריך זמן, פן בהאריך לא יניחני יצרי לסבול ואֶכֶם.

טו יבשו ויחפרו יחד מבקשי נפשי לספותה יסגו אחור ויכלמו חפצי רעתי :
 טז ישמו על-עקב בשתם האמרים לי האח האח :
 יז ישישו וישמחו בך כל-מבקשיך יאמרו תמיד יגדל יהוה אהבי תשועתך :
 יח ואני עני ואביון אדני יחשב לי עזרתי ומפלטי אתה אלהי אל-תאחר :

ובזה העוונות שמבקשים (טו) נפשי לספותה על ידי החטאים אותי, יבושו ויחפרו יחד שהם מבקשי נפשי לספותה. ועל בני אדם האויבים הבאים להרוג את גופי שאני מבקש שלא תהרגם, הוא שאיני מבקש רק שיסוגו אחור מאשר בקשו לעשות, ויכלמו בראותם כי אתה עמדי ועוון היו עושים, והיא תשובה מעולה כנודע כי אין תשובה כאשר בהיות החוטא בוש ונכלם מאשר זמם לעשות או מאשר חטא, כי הן זאת היתה לשאול כמאמרם ז"ל (ברכות יב ב) איך זכה שאול להיות במחיצת שמואל שאמר לו מחר אתה ובניך עמי (שמואל - א כח), מפני שבוש ונכלם על עוון נוב שאמר גם בחלומות גם בנביאים (שם) ולא אמר גם באורים ותומים, כי בוש מלהזכירם על הורגו את לובשי אורים ותומים, על דרך זה אמר דוד לא אחפוץ במות רודפי ואויבי כי אם בשובם מדרכם ויחיו, שיסוגו אחור מעשות הרע ויכלמו מאשר זממו לעשות חפצי רעתי כי מישראל הם ויבושו על אשר ביקשו לשפוך.

והנה זה יהיה לאשר לא היו כי אם חפצי רעתי בלבד שעקב חפצם רעתי יהיה להם (טז) בושתם שיכלמו, אך אשר אמרו לי האח האח שהיתה שמחתם כפולה שעל זה אמרו האח זה פעמיים, על רעתי, ועל שזכו לראותה בעיניהם כמה דאת אמר (תהלים לה כא) האח האח ראתה עינינו, על כן אבקש ממך שתתן בלבם תשובה יותר גמורה, שמלבד בושתם על אשר יזמו לעשות ישומו ויתמהו על מה שאיחרו עד כה מלהתבייש על זאת, וזהו ישומו על עקב בשתם, שישומו על איחור בשתם, ויהיה עקב כמו שאמרו המתרגם על תשופנו עקב (בראשית ג) וכמה דאת אמר עקבות משיחך (תהלים פט נב) ורבים כאלה, שהוא לשון סוף ואיחור, וכל זה צריך להשלים תשובת האומרים האח האח.

(יז) ישישו וישמחו בך כו'. הנה מאז החל המזמור אמר [ב] קוה קויתי ה', והוא כי יש שתי הדרגות, יש שם אדנות ולמעלה ממנו שם ה', אמר הנה קוה קויתי ה' לומר מהקווי הראשון היה שקויתי ה' ולא התחלתי באדנות, ושוה לי ויט אלי מלמעלה השם הגדול וישמע שועתי שלא על ידי שם אדנות, כי אם השם ההוא נטה אלי וישמע. וכן בסוף המזמור אמר [יד] רצה ה' להצילני כו' שהוא על ידי שם ה'. אמר עתה [יז] ישישו וישמחו שמחה כפולה כל מבקשיך, כי מבקשי ה' הנזכר אין צריך לומר שיצליחו, כי אם גם שתכפל שמחתם שבו ממש ישמחו ולא במה שלמטה הימנו בלבד.

ושיעור הכתוב, ידעתי כי **ישישו וישמחו בך** השם הגדול, **כל מבקשיך** ה', שלא יבקשו את שם אדנות כי לא יאמרו יגדל א-ד-נ-י, כי אם מרגלא בפומיהו תמיד **יגדל ה'** שמה שהשם בלתי שלם כי אם י-ה נפרד מו - ה יגדל בהתחברות **אוהבי תשועתך** שהיא הוציא שם אדנות מגלות כביכול. שעם שהעיקר הוא (כל) [של] שכינה הוא אדנות, הם אין מזכירים רק שם ה', אך לא כן אנכי כי **(יח) ואני עני ואביון**, מי יתן **וא-ד-נ-י** הוא שם אדנות **יחשב לי** שיחשבני, כי לא אלך בגדולות, ושאלתי היא כי היותרך **אלוהי** מְכַנֶּה זה השם עלי **אל תאחר**.

פרק מא

א למנצח מזמור לדוד :

ב אשרי משכיל אל-דל ביום רעה ימלטהו יהוה :

ג יהוה ישמרהו ויחיהו (יאשר) [ואשר] בארץ ואל-תתנהו בנפש איביו :

ד יהוה יסעדנו על-ערש דני כל-משכבו הפכת בחליו :

(א - ב) למנצח מזמור לדוד כו'. יאמר ענין בת ר' עקיבא (שבת קנו ב) שהיה נגזר עליה מיתה משונה בליל חופתה, ועל ידי תיתה צדקה לעני שהיו כלם מטפלים בעסקי חופתה והמשתה והיא הניחה הכל ושתה לבה אל עני והניחה הכל ותרץ ותתן לו לאכול, ותנצל נפשה, והיה לה נס כפול כי גם שלא הקדימה צדקה לצרה רק ביום הרעה עצמו, נצולה על ידה, ויצא ר' עקיבא ודרש **וצדקה תציל ממות** (משלי י) יכול ממיתה משונה אלא גם **ממות** עצמה. והוא כי היה מספיק תציל הצדקה מרוע הגזירה בל תהיה משונה המיתה אך תמות אז מיתת עצמה אחר שלא היה לה עוד חיות, כי אם גם ניתנה לה חיים.

וזה יאמר פה **אשרי** מי **שמשכיל אל דל** שמשמעו שפונה מעסקיו ומשכיל ושם לבו לפקח על הדל, כי זה אין צריך לומר אם יקדים זכות זה **ליום הרעה** הנגזרת עליו כי אם גם אם מה שהוא **משכיל אל דל** הוא ממש כבר **ביום רעה**, עם כל זה **ימלטהו ה'** כאשר קרה לבת ר' עקיבא כמדובר.

וגם כיוון באומרו **ביום רעה** כפשוטו שהוא יום של רעה שהיום הוא של גזירה רעה לפי מזל היום כבת רבי עקיבא כמדובר, ועם כל זה **ימלטהו ה'** השודד המזלות. ולא בלבד ממיתה משונה כי אם גם ממיתה עצמה שיתווספו לו חיים, וזהו **(ג) ה' ישמרהו** מהרעה וזולת זה

ויחיהו אפילו ממיתה עצמה, ועוד תשתלם הטובה כי **יאושר בארץ** שזולת הזכות השמורה לו גם **יאושר בארץ** מפרי הצדקה ולא תהיה מתנת חיו משוללי טובה בעולם הזה.

הנה עד כה ספרתי שלא לנוכח האושר אשר **[ב] למשכיל אל דל**, ועוד אני מחלה פניך ה', **[ג] שואל תתנהו בנפש אויביו**, שלא תאמר אחר שהיה **יום רעה** של גזירת מיתה משונה, די לו שלא ימות כי אם מיתת עצמו אך אעשה לו חסד שיכפר על דורו, לזה אמר **ואל תתנהו בנפש אויביו**, שגם אם לכפר בעד אנשי עירו יצטרך לתתו כפרה בעד נפש דורו או בני עירו, אם הם אויביו, **אל תתנהו** בעד נפשם לכפרתם, גם שהוא היה עתיד למות כמדובר שזהו **ביום רעה**, וה' **יחיהו** על דרך נס שבין כך ובין כך היה מעותד למות **אל תתנהו בנפש אויביו**.

(ד) ה' **יסעדנו על ערש דוי כו'**. אמר הנה עד כה דברתי על מי שהיתה עליו גזירת מזל והוא היה בריא אולם, אך אם הגזרה היא מאת ה' מן השמים והיה **[ב] משכיל אל דל** אל תאמר הנה זה די לו שתועיל הצדקה לו שילך לכפרת הדור גם שיהיו אויביו, לזה אמר **[ד] ה' יסעדנו על ערש דוי** והוא מאמרנו על פסוק **בחלותו ויחי מחלייו** (ישעיה לח ט), **שברצות ה' דרכי איש** מביא עליו חולי כאשר עשה לחזקיה ועל ידי מירוק החולי וישוב מחטאו יגזור עליו חיים וינכו לו החולי במקום מיתה, וזהו **"ויחי מחלייו"**, כי ניתנו לו חיים מחמת חלייו כי נהפכה גזירת מיתתו לייסורי החולי, וזה יאמר פה **ה' יסעדנו על ערש דוי** כי **ה' יסעדנו** ויחזיקנו במה שמתמרק **על ערש דוי**, כי תתרפא נפשו בחולי גופו, כאילו **כל משכבו** שהיה עתיד לשכב עם אבותיו, **הפכת המשכב לחיים בחלייו**.

או **שיעור הכתוב** שאמר, אם הצדיק הזה חלה בעונו כי אז קשה לחיות כי אז הוא כנמסר לסרדיוט לידון וצריך זכות רב ליפטר, עם כל זה אל תחליפהו ותתנהו בעד כפרת **[ג] נפש אויביו** שבעירו אם יש לו אויבים בתוכם, כי אם ששם הרחמים יסעדנו ויקימנו וזהו **[ד] ה' יסעדנו** ויחזיקנו **על ערש דוי** שיקום ויתחזק, כי על העדר המיתה אין צריך לבקש, כי כבר כל משכבו הפכת לחיים בחליו על דרך הנזכר, ולכן אל תתנהו בנפש אויביו.

ה אָנִי-אִמְרָתִי יְהוָה חֲנֻנִי רַפְּאֵה נַפְּשִׁי כִּי-חַטָּאתִי לָךְ :

ו אויְבֵי יִאֲמְרוּ רַע לִי מִתִּי יָמוּת וְאָבֵד שְׁמוֹ :

ז וְאִם-בָּא לְרֵאוֹת שׂוֹא יִדְבֹר לְבוֹ יִקְבֹּץ-אָנוּן לוֹ יֵצֵא לְחוּץ יִדְבֹר :

(ה) **אני אמרתי ה' חנני כו'**. הלא אמרתי שטוב לצדיק יתמרק על ערש דוי מלהיות כפרת אויביו, והיה מקום לומר הלא טוב הוא יכפר בעדם כי ישובו אל ה' ויאמרו אם לעושי רצונו כך

לעוברי רצונו על אחת כמה וכמה, כי הלא מי יתן והיה כך, אך אדרבה יתפקרו יותר נגדו ויהפכו הדבר לומר כי בעווננו חלה ובחטאו מת, והנה **מבשרי אחזה** מאשר קרה לי עם אויבי, כי הלא בחליי בהיותי על ערש דוי **אמרתי ה' חנני** כי לא הייתי מבקש לרפואת גופי, ואדרבה הייתי אומר הנה ידעתי כי גופי איננו לחן בעיניך על שחטאתי באבריו, על כן אל תרפא גופי רק תמרק אותי עד יהי לחן בעיניך, אך מה שאבקש שתרפא בעצם הוא הנפש **רפאה נפשי** שעל ידי החולי תנקה אותה מחלאתה, והטעם כי היא לא חטאה כי קדושה היא, **כי הלא חטאתי לך** אני ולא היא, כי חומרי הוא אשר התאוה תאוה.

או על דרך זה, אם תרפא את הגוף יהיה בתורת חן אך את נפשי תרפא בדין, והטעם הוא **כי חטאתי לך** אני ולא היא, באופן שלא הייתי עושה עיקר מרפואת גופי רק מהנפש, וגם זה בתורת חן בעלמא כבלתי מקפיד במות הגוף.

ושמא תאמר כי הלא זה וזה טוב לי כי בהיותי חולה אני סובל עוון הדור והוא זכות גדול מאד, ואם אמות אהיה מכפר בעדם כי הצדיק הנתפש על הדור עולה במעלה לפניו יתברך עד אין קץ כנודע, הנה זה היה אם יכירו כי צדיק אני ובכל חליי אני מגין על רעתם ושאם אמות אני כפרתם, אך **(ו) אויבי** לא יאמרו כי רע להם ואני סובלו בחליי, כי אם **יאמרו** כי **הרע** הוא **לי** ואני מתמוגג ביד עוני, וגם אם אמות לא יאמרו כי אני כפרתם ואעלה במעלה בעולם הבא על זה, כי אדרבה מעתה **יאמרו מתי ימות ואבד שמו** שהוא אשר יקרה לרשעים הגמורים שאחר מותם אפילו שמו יאבד, והם עצמם לא ידעו שמום כנמצא **בספר הזוהר**, וזה יאמר **ואבד שמו**. באופן שבחליי ובמותי מרבים לפשוע, ואיך יהיה חוליי או מיתתי כפרה עליהם?!

ומי יתן והיה תוכם כברם, כי הלא **(ז) אם בא לראות** כלומר אם בא שְׂמוֹרָה שבא לבקר את החולה, לא כך הוא רק לראות ברעתי, וזהו אומר **ואם בא לראות** כלומר אינו לבקר אותי רק לראות בלבד, ואשר יאמר צר לי עליך אחי ומי יתן מותי אני תחתיך כי בצלך נחיה וכיוצא, הנה **שוא ידבר**, כי אדרבה הוא מתאוה מיתתי. והנה לא יבצר ממנו מהביע רעות רבות כאשר **בלבו**, כי אם שלהיותו יחידי אתי אין לו עם מי ידבר רעה ואדרבה מחפה, אך מה יעשה לבו **יקבץ און לו** ומחשבות רעות, כי מחשב רעות ומקבץ בלבו להגיד בחוץ ושומר אותם בלבו עד יהי בטנו כיון לא יפתח כאובות חדשים יבקע, עד יוציא מפיו מלין, ומה יעשה **יצא לחוץ ידבר** עם ששלחו אותו לראות, וירווח לו, כי לפני לא היה יכול כי היה יחידי אתי.

ח יחד עלי יתלחשו כל-שנאי עלי יחשבו רעה לי :

ט דבר-בליעל יצוק בו ואשר שכב לא-יוסיף לקום :

י גם איש-שלומי אשר-בטחתי בו אוכל לחמי הגדיל עלי עקב :

וכל זה הוא בהיות אחד מאויבי אתי לבדו כי אז יקוה להביע רעות עד יצא לחוץ, אך אם אויבי הנזכרים הם **(ח) יחד עלי** שבאו לראות, לא יקבצו מחשבות און בלבם לדברם בחוץ, כי אם שם ידברו ולבל אשמע **יתלחשו**, כי ידברו בלחש **כל שונאי**.

וראו רעתם רבה, כי בהיותם **עלי, יחשבו רעה לי**. או מי יתן ולהיותם **עלי, יחשבו הרעה לי**, ולא ידברו אותה.

או יאמר ומה שלא נשמרו ממני שאשמע בהיותם **עלי** הלא הוא כי **יחשבו** כי **רעה לי** ולא אעצור כח לשמוע, וזהו טעם שבמלת **עלי**, לומר שמא תאמר הלא הם **עלי** ואיך **יתלחשו** ולא יחושו שאשמע, לזה אמר כמרים קול כהוראת הטעם שעל מלת **עלי**, ואומר עלי, כלומר עלי שהוא כמו זר נחשב **יתלחשו** אינו מן התימה, כי הלא הוא כי **יחשבו שרעה לי** ולא אוכל לכוין.

ומה שיאמרו בלחש זה לזה ומקבלין דין מן דין, הוא **(ט) דבר בליעל יצוק בו**, לומר אל תחשבו שהמצוקות של החולי הוא על דבר עוון בת שבע, באופן שיהיו ייסורין ממרקין ויקום אחר כך מחלייו, כי אם כעת אינו אלא כי איזה **דבר בליעל** אשר דבר **יצוק בו** מצוקות החולי כי אין ייסורין בלא עוון (שבת נה א), אך **ואשר שכב** הוא אשר שכב את האשה הידועה, **לא יוסיף לקום** מן המשכב על כי גם שם היה חילול ה' ולא יכופר עד ימות (עי' יומא פו א).

אמנם ה' לא אאשים בעצם את המכבידים על עוונותי כאלה, כי הלא גם **(י) איש שלומי** הוא יואב **אשר בטחתי בו** בשולחי הכתב שישים את אוריה במקום אשר ידע כי גבורים שם (עי' שמואל - ב יא) בחשבי שיסתיר דבר, ואדרבה הוא **הגדיל עלי עקב** בהראותו הכתב לכל כמו שאמרו ז"ל **(ילקוט שמעוני מלכים קע)** על **ואתה ידעת את אשר עשה לי יואב** (מלכים - א ב ה), באופן שאם היה קצת חילול השם בדבר שהיה פתחון פה לעם לזלזל בכבודי הוא **הגדיל עלי עקב**, כי מעט אשר הייתי למרמס תחת עקבות רגלי אויבי, **הגדיל עלי עקב** אז יותר לידרס כי הגדיל עקב שעלי.

ואם נפרש לשון **עקב** כמו סוף כדעת המתרגם על **תשופנו עקב** (בראשית ג), יאמר כי תחילה היה לזות שפתים על שלקחה אך בהגלות כי הוא צוה שיהרג **הגדיל** מה שהיה בסוף על כל הקודם, כי זה שם החותם וכלה רעת החילול. ומאשר **איש שלומי** עשה לי כך, איני מאשים כל כך את אויבי, כי הוא עשה להיות כי רע עליו המעשה ולא יכול לסבול, כן אפשר אלה גם הם נראה הענין חמור בעיניהם.

יא ואתה יהוה חנני והקימני ואשלמה להם :
יב בזאת ידעתי כי-חפצת בי כי לא-יריע איבי עלי :
יג ואני בתמי תמכת בי ותציבני לפניך לעולם :
יד ברוך יהוה אלהי ישראל מהעולם ועד העולם אמן ואמן:

לכן (יא) ואתה ה' חנני כו'.

והוא בשום לב אל ייתור מלת ואתה,

ועוד היתכן כי חסיד כדוד יאמר **חנני והקימני** כדי שאנקם מהם לשלם רעתם ואין זו משנת חסידים. אך יאמר לא ארצה בצרתם רק **שאתה ה'** הוא אשר **תחנני ותקימני ואשלמה להם** גמול חיי וקימתי כאילו הם הקימוני, כי בסיבתם נתגלגלה קימתי, כי הלא **(יב) בזאת ידעתי כי חפצת בי כי לא יריע אויבי עלי** שלא ישמח במותי, נמצא שבהראותם ששמחים לאידי הם סיבה **שאתה ה'** תקימני להורות **כי חפצת בי**, נמצאו הם מסבבים קימתי.

וגם לא אחפוץ תצר למו על דבריהם כי הלא כל טובי תלוי בתומי, כי **(יג) ואני בתומי תמכת בי** שלא אעשה דבר יפסק מלכותי מלהיות תמיד ניצב מלך, **ותציבני לפניך לעולם** שכרת בריתך אתי שכסא כבוד דוד יהיה נכון לעולם.

ושמא תאמר הלא מה שהצבתני לפניך הוא למלוך על ישראל ומי יודע אם יזכו ישראל להיות תמיד לפניך שמא יגרום החטא ובעלי בחירה המה, לזה אמר **(יד) ברוך ה' אלוהי ישראל** כלומר הלא **ברוך** ומשובח הוא **ה'** להיותו **אלוהי ישראל**, מהעולם כלומר נברא העולם טרם הבראם, כמו שאמרו ז"ל **בבראשית רבה** (א ד) שטרם נברא העולם היה שבח לה' בישראל והיה כתוב בתורה **דבר אל בני ישראל, צו את בני ישראל**, כמו שאמרו ז"ל (שם) משל למלך שראה באסטרונוגיא שהמלכה תלד בן והיה קונה קלמרין וחפצים לבנו. ואם כן אמור מעתה אי מאי דלא הוה הוה, מאי דהוה לא כל שכן. ואחר שהוא יתברך **ברוך** להיותו **אלוהי ישראל** וזה **מהעולם** מאז נברא טרם היות ישראל, אם כן **ועד העולם** ודאי שהוא אמן ואמן אמנה אומן, כי מאי דלא הוה הוה מאי דהוה לא כל שכן שיתקיימו ולא ימוטו מלפניך לעולם.

או שיעור הכתובים על דרך הקודם, מאשר ראיתי **[י] איש שלומי** אין לתמוה על אלו כי רע עליהם המעשה ובראותם חל"י או מותי יתחזקו בחטא, לכן ואתה במה שאתה ה' מרחם וחפץ בתשובת החוטאים חנני והקימני שעל ידי כן ישובו מחטא נגדי כי יראו כי אתה עמדי, נמצאת קימתי למען ישובו ועל כן **[יא] ואשלמה להם** גמול חיי. כי להפך השיטה ולהענישם על מה

שחטאו נגדי לא אחפוץ, כי אדרבה **[יב] בזאת ידעתי כי חפצת בי** במה שלא יריע מצרתו **אויבי עלי** בשבילי, שלא יענש על ידי, **כי ענוש לצדיק לא טוב** (משלי יז כו ועי' שבת קמט ב).

ועוד כי גם אתה חפץ במידת התמימות לעבור על פשע, כי הנה **[יג] ואני בתומי תמכת בי** לומר שלא אכשל בעוון שיבטל ייעוד העמדותי לפניך לעולם, כי על כן דברת לבית **עבדך למרחוק** (עי' שמואל - ב ז יט) להיות נכון עד עולם, וזהו **בתמי תמכת בי ותציבני לפניך לעולם**, מה שלא עשית לשאול על שהיה עתיד ליכשל, הנה כי בתום אתה חפץ, ולכן **[יא] חנני והקימני** שישבו ולא להענישם על מה שחטאו.

ועוד כי הלא מה שברוך השם יתברך הברכה היא **[יד] ברוך ה' אלוהי ישראל**, וזה אפילו מקודם היו ישראל בעולם שהוא **מן העולם** כאמור בקודם, וכן **עד העולם**, ואין זה מתקיים בעצם לכנות שמך עליהם עד העולם אם לא במה שתחזירם ותכין להם דרך תשובה, וזאת היא אמונה, ועתה תתחזק האמונה במה שתכין לאויבי דרך תשובה ותמחול להם במה שתחנני ותקימני כאמור, וזהו **אמן** כי כאשר תעשה עתה תתפרסם מידתך זו בישראל ותחזק אמונת היותך **אלוהי ישראל** גם **עד עולם**, כי על ידי עשותך כך לא יבצר הטוב העתיד שתגלה כבוד מלכותך עלינו להיות **אלוהי ישראל** בעצם לעיני הכל. והוא מאמרם ז"ל שכבר הבטיחנו הוא יתברך שיחזירנו בתשובה בסוף הגלות למלוך עלינו וימלא כבודו על כל הארץ במהרה בימינו **אמן** סלה.
תם ונשלם ספר ראשון של תהלים.

פרק מב

א למנצח משכיל לבני-קרח :

ב כאיל תערג על-אפיקי-מים כן נפשי תערג אליך אלהים :

ג צמאה נפשי לאלהים לאל חי מתי אבוא ואראה פני אלהים :

(א) למנצח משכיל וכו' כאיל וכו'. הנה בתחלת הספר הקדמנו כי משכנו ידינו מלהעלות הערות על ספר פן כמשא כבוד יכבדו עלינו, ובמידת הקיצור אחזתי ולא ארפנו, והמשכיל יבין לאשורו כי בדרכינו יהיה כל עקוב למישור בעזר משד-י.

הנה המזמור הלזה ייסדו **בני קרח** על בני הגלות החיל הזה לעורר לבבות עם בני ישראל הבלתי מרגישים אבידתם ורעתם כי מר, כי אוי להם שגלו מעל שלחן אביהם, ולו חכמו ישכילו

בין ערך האושר הגדול אשר היה להם בבואם לראות פני אלוהים, כי מי גוי גדול אשר לו אלוהים קרובים זכו לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו שלש פעמים בשנה כמונו, ומי עם כבוד עוון החפץ חיים אחרי זאת ולא יבחר מחנק נפשו מדאגה מדבר זה, ולא ישקוט עד ישוב עד ה' וירחמהו ואל אלוהינו וירבה לסלוח, וארמון על משפטו ישיב.

והנה הן אמת כי נפש עם בני ישראל אשר חלק ה' היא, יודעת מאד חין ערך הטובה הגדולה ושאיבת הקדושה, אשר היתה לנו בעלותנו שלש פעמים בשנה לראות פני אלוהים, אך הגוף בער לא ידע בין ימינו לשמאלו, ועל כן כל איש ישראל אשר גלינו מארצנו יעצרנו הגשם מהכיר גדולת ונועם האושר אשר היה לנו ולהביט ולראות את חרפתינו על אבדתנו, על כן רוח ה' דבר בבני קרח נשא המשל במזמור הלז, כאילו כל נפשות עם בני ישראל החשובות כאחת נצבת לעומת חלק הגופים ומצטערת על גויותינו על אבדתנו, ומשתוקקת מתי נזכה עם רוחינו גויותינו לעלות לראות פני אלוהים, כי כן דרך נפש הקדושה, כי גם לה, גם לגוף המלבישה תדרוש שלום ואמת לקרבם אל ה' אלוהי ישראל, והוא לומר כי על עצמה לא תרבה הדאגה, כי הלא לא יבצר ממנה כי עלה תעלה אל האלוהים אשר נתנה ושם תשמח בה', אך לא כן החומר כי ישוב אל הארץ כשהיה ולא ישמח אל גיל הראות פני אלוהים עד יחיו מתינו, על כן תשוח ותהמה הנפש היודעת חין ערך האושר ההוא על גויותינו מתי יזכה ויראה פני אלוהים בעוד אשר נשמה באפו. ותהי המצאת המשל כי חלק הגופים עורכת תחנה לפניו יתברך ומספרת תשוקת נפשנו בחמלתה על גויותינו ומחלה פני א-ל יעשה בגינה, ולמענה אם לא למעננו כי חלקו היא, והיא המשגת איכות הטוב ההוא ולא החומר, ולכן גם אתה ה' חמול על עמך כחמלתך על הנפש, והשב ארמון על משפטו.

והן אלה דברי חלק הגופים לפניו יתברך (ב) **כאיל תערוג כו'**, והוא בהזכיר מאמרם ז"ל (ילקוט תהלים רמז תשמא) כי בשנת בצורת יצמאו כל החיות ותלכנה אצל האיל חסיד שבכולם שיבקש רחמים עליהם והוא חופר בקרקע ונועץ קרנו וגועה, והקב"ה שומע קולו ובוקע מים לפניו.

ונבוא אל הענין, אומרים עם בני ישראל אשר בגלות החיל הזה לפניו יתברך, הנה אני כח החומר לא אדע ערך מעלת דבקותך המושג בבקר בהיכלך כאשר נפשי יודעת מאד, והנה יקרנה כמקרה האיל, כי גם שהוא גם הוא שותה כיתר חיות כי גם הוא היה צחה צמא, ועם כל זה כל ישעו וכל חפץ הוא להטיב את החיות הקרובים אליו ובאים לבקש מלפניו, כי על כן לא יעשה דבר עד בואנה אליו, הנה כמשל הזה הוא מה שנפשי משתוקקת להראות לפניך בבית מקדשך, וזהו **כאיל תערוג על אפיקי מים**, שכל ישעו וכל חפץ להיטיב לזולת, **כן נפשי תערוג אליך** לא בעצם למענה רק להיטיב לי, כי הלא (ג) **צמאה נפשי לאלוהים כו'** לא למענה רק **מתי אבוא** אני החומר **ואראה פני אלוהים** בחיים חייתי.

ולהתכת התיבות יאמר, כי הנה המבקש בקשה מאת מלך בשר ודם, ידאג על האיחור פן ימות הוא או המלך ההוא בטרם יבוא הדבר אל הפועל, אמנם הנפש המבקשת התקרבת אליו יתברך להראות פני אלוהים לא יקרנה אסון מות, ומה גם המלך הקדוש שממנו יתברך בקש[ה], כי הוא אלוהים חיים ומלך עולם, באופן שאין לה להצטער על האיחור על עצמה, כי אם עודה בחומר האדם לא תאושר בארץ לא יבצר ממנה אחרי מותו. וזהו אומרו [ג] צמאה נפשי לאלוהים על הראותי לפניו יתברך בבית מקדשו עם היות שאינה מתה, ואדרבה אחרי מותה לא יבצר ממנה דבקותו יתברך, וגם הוא לא-ל חי כי הוא בעל החיים הנצחיים. ולכן לא תהיה צמאונה למענה, כי לא יבצר אחרי כן ממנה. אך מה שנפשי צמאה הוא למען עצמי מתי אבוא בגוף ונפש ואראה פני אלוהים בטרם אמות. וזהו ואראה המתייחס אל הגוף, כי הנפש בהפרדה רואה פני שכינה, אך הגוף פה מתראה לפניו יתברך.

ד היתה לי דמעת לי לחם יומם ולילה באמר אלי כל-היום איה אלהיך :
ה אלה אצקרה ואשפכה עלי נפשי כי אעבר בסך אדדם עד-בית אלהים בקול-רנה ותודה
המון חוגג :

ואם תאמר אלי ה', כי אחר שחננתני ה' דעה והשכל בעוד שבי נשמת חיים, למה לא ארגיש גם אני חסרוני על גלותי כי אם הנפש לבדה. לזה אמר (ד) היתה לי דמעת כי לומר הנה זה יתרון הנפש, כי גם מה שאינו נגלה לפני תרגיש ותבחין, אך הגוף גם כי רוח אלוהים בקרבו וכי דעת וכי שיג לו, לא יתפעל ממה שאינו נגד עיניו. כי הנה נא דבר אחד שאני מרגיש כמות על היותי רואה בעיני, עד רדת דמעותי מצרתי, והוא כי היתה לי דמעת כי הלא הוא מה ששם שמים מתחלל חלילה באמרם לישראל איה אלוהיך כלומר בגלות הזה שאינו מושיעך, וחס וחלילה מטילים פגם כלפי מעלה, ובזה אפילו החומר ירגיש. וזהו היתה לי דמעת כי באמור אלי כי.

ולהגדיל הדבר אמר יומם ולילה לומר, כי אני בוכה יומם ולילה על מה שאומרים לי ביום לבד איה אלוהיך, וזהו אומרו היתה לי דמעת לי לחם יומם ולילה בעד אמור אלי כל היום כי. כל כך אני מצטער עד סור ממני תאות האכילה מרוב הבכי, כי אשר אוציא אש דאגתי חוצה הוא לי לשבעה במקום לחם.

או יאמר כל כך אני בוכה על זה, כי אין לי זכות לאכול לחם בעולם הזה כי אם על זה, וזהו היתה לי דמעת לי לחם כי.

וכן אני מעורר את כללות הנפשות הנקראות נפש אחת לאחדות שורשם להשתפך ולהתפעל עלי, כלומר בשבילי, לְפָנַי קוֹנֵה. והוא כי (ה) אלה אזכרה בפי ועל ידי הזכירי אותם **אשפכה** מיד לפני ה' את **נפשי** לבקש עלי. ואלה שאמרתי **שאזכרה**, הוא כי **אעבור בסך** בהזכירי ימים ראשונים כשהייתי עובר בסך הגדול לרגל. ומה **שאשפכה עלי נפשי** הוא באומרה בהתעוררי לזכור, הנה **אדדם עד בית אלוהים**, והוא אומרה כי סך גדול מאד מישראל בעלותם לרגל מקצוי ארץ ישראל, לא היה משיגם לאות ועמל, אך היה כי אנכי הייתי מדדה אותם כאשר שמדדה את בנה, כי הנפש היתה מנשאה את הגוף, ובזכות מה, **בזכות קול רנה ותודה** של זכות רבים **מהמון חוגג** שהיו הולכים בקול תודה ושירה לה' בדרך.

ו מה-תשתוחחי נפשי ותהמי עלי הוחילי לאלהים כי-עוד אודנו ישועות פניו :
 ז אלהי עלי נפשי תשתוחח על-כן אזכרך מארץ ירדן וחרמונים מהר מצער :
 ח תהום-אל-תהום קורא לקול צנוריק כל-משבריק וגליך עלי עברו :
 ט יומם יצנה יהוה חסדו ובלילה שירה עמי תפילה לאל חיי :

(הופכת) [הופך] פניו צד החומר אל הנפש, ואומר (ו) **מה תשתוחחי נפשי ותהמי עלי** כלומר בשבילי על הנוגע אלי, שאזכה בגוף ונפש להראות פני אלוהים, אל תתמרמרי על הדבר כי משכון גדול לי **והוחילי לאלהים**, כי אייחלה לא-ל **כי עוד אודנו** בגוף ונפש **ישועות פניו**. והוא כי הלא שכינה בגלות כביכול והיא כביכול בהעדר הארת פנים, כי על כן בקש דניאל מה' ויאמר (דניאל ט יז) **והאר פניך על מקדשך השמים למען א-ד-ני**, הוא שם האדנות, הוא השכינה המשוללת הארת פנים, והוא ישועתו של הקדוש ברוך הוא שתלויה בו ישועתן של ישראל (**ויקרא רבה ט ג**). וזהו **כי עוד אודנו כו'**, כלומר **הוחילי לאלהים** הוא השכינה שתעלה גם שם זה, כי עוד אבטח **שאודנו ישועות פניו** שיושיע ויאר פניו, ואגבו גם אני אוושע.

ואחרי כן שב כללות ישראל כלפי ה' ואומרים (ז) **אלוהי עלי כו'**, לומר היתכן שבהיות אתה אלוהי כאב לי, יהיו לי דורשי שלומי ודואגים על צרתי זולתך, ומי קרוב לבן יותר מאביו, וזהו **אלוהי** בהיותך אלוהי היתכן עלי תהיה **נפשי תשתוחח**, שעל בניך ועל פועל ידיך יהיו אפטרופוסים זולתך. **על כן אזכרך כו'** לומר אם מה שהרחקת ממני הוא על העדר זכותי, הלא **אזכרך מארץ ירדן** בערבות מואב על ירדן יריחו סמוך לעוון שטים הכנסתני לארץ ישראל ולמקדשך. וגם **חרמונים** הם סיחון ועוג שבהר חרמון הוא שריון, שנתתם בידנו בנסענו מהר ההר, הוא **הר מצער** שהוא הר קטון ומצער שעל הר גדול, כי שם פשענו ומרינו ונשוב מצרימה שמונה מסעות כנודע (ירושלמי יומא א א), לולא חרב נוקמת של שבט לוי שהפילה כמה מישראל ולגמרי כמה משפחות משמעון ובנימין. וגם נסענו **מהר מצער** לא

מנעת ממנו מלכבוש את החרמונים סיחון ועוג. כלומר וגם עתה אל תפן אל רשענו ומהר לגאלנו ונראה פני אלוהים.

ולמה ניגרע מטפות גשמית כי **(ח) תהום אל תהום קורא כו'**, והוא כי אמרו רבותינו ז"ל **בבראשית רבה** (יג יג) שכשירדים מימי תהום העליון בהברה ההיא הם קוראים אל מימי תהום תחתון יעלה לקראתם לקבלם, ואומרים לגיון של הקדוש ברוך הוא אנו קבלונו כו', וזה יאמר הנה **תהום אל תהום קורא לקול צנורית**, שיקבלום להיותם לגיון של מלך, ומי לגיון של הקדוש ברוך הוא יותר ממנו בני ישראל ולמה לא תקבלנו. ואם חטאנו הלא **כל משברית וגלית עלי עברו** בגלויות.

ואם תאמר שנייחל עוד זמן ועידן, כי אם יתמהמה הקץ לא יכזב, הן אמת כי ידעתי כי **(ט) יומם יצוה ה' חסדו** הוא בבוא הגאולה הנמשלת ליום, על ידי מה שבליילה של גלויות **שירה עמי** היא תורתו יתברך, כמו שאמרו ז"ל (סנהדרין כא ב) על (דברים לא יט) **ויכתוב משה את כל דברי השירה כו'**. אך אוי מי יחיה לראות הבקר ההוא, כי הלא צריך **תפילה לא-ל חיי** אריך חיי עד הזמן ההוא, כי כל ישעי וכל חפץ הוא שיהיה בימי.

י אומרה לאל סלעי למה שכחתי למה-קדר אלך בלחץ אויב :
יא ברצח בעצמותי חרפוני צורתי באמרם אלי כל-היום איה אלהיך :
יב מה-תשתוחחי נפשי ומה-תקמי עלי הוחילי לאלהים כי-עוד אודנו ישועת פני ואלהי:

(י) אומרה לא-ל סלעי כו'.

ראוי לשים לב מה זה השינוי, כי למעלה **(ו)** אמר **ישועות פניו** ופה אמר **(יב) פני ואלוהי**. אמנם אחר הפליג חלק הגופים לפניו יתברך על דאגת הנפש עליו, בדברי שאגתו הפך פניו נגד הנפש, ויאמר לה הנה נא לי נחמה אחרת להשקיט דאגתך על הנוגע אלי, והיא גדולה מאד מהראשונה אשר אמרתי לך **(ו) מה תשתוחחי כו' הוחילי כו' ישועות פניו כו'**. והוא בהזכיר מאמרם ז"ל (בבא קמא צב א) **כל המתפלל על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה כו'**, והוא כי הנה שכינה בגלות וכביכול מחוללת בגוים **(י) באמרם כל היום איה אלוהיך**, וגם אני בגלות, ואיני עושה עיקר להצטער על גלותי כי אם על גלות שכינה, כי הנה על גלות עצמי **(י) אומרה למה שכחתי למה קודר אלך בלחץ אויב**, וכביכול על גלות שכינה וכבודה המחולל כו' אני אומר לפניו יתברך **(יא) ברצח בעצמותי כו' באומרם אלי כל היום איה אלוהיך**. הנה על הנוגע אל לחץ גלותי יקל צערי, שלא אומר אלא **למה קודר אלך** שתוכי לא יתפעל רק מראיתי החיצון שקודר אלך מחמת לחץ אויב בגלות.

אך מה שהוא [יא] **ברצח בעצמותי** ששייבני עד דכא כמרצחים אותי עד החלל אפילו לעצמות, הוא על הנוגע אל דבר כבוד שמך, **באמרם אלי כל היום איה אלוהיך**, שעם שמרגלא בפומייהו כל היום לא אמעט בהתפעלות שיעשה לי אמירתם כטבע דכיון דדש דש, רק שעם כל זה הוא **רצח בעצמותי**.

ועל ידי כן הנני חוזר ואומר לחלק הנפשות, [יב] **מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי עלי** בשבילי, **הוחילי לאלוהים**, כי אין צריך לומר שעל (ו) **ישועות פניו** אבטח כמאמרי למעלה שעל פי דרכו יושיעני גם אני, כי אם שקודם יעשה בגיני ממה שיעשה בגינו יתברך. כי הלא בראותו יתברך שאומר אליו באמת שיותר אני מרגיש מה שנוגע אל כבודו מהלחץ שילחצו אותי, על כן גם הוא יתברך ישיב לי גמול שיותר בעצם וראשונה שיעשה על הנוגע אלי מהנוגע אל **ישועות פניו**. וזהו **כי עוד אודנו ישועות פני** תחילה שיושיע **פני** שאני הולך קודר שקדרותי בפני יענה מלחץ אויב, ואחרי כן על בחינת היותו **אלוהי** שיאמרו אלי **איה אלוהיך**. והוא ענין כל המתפלל על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה, כך על הרגישי יותר גלות שכינה כביכול מגלותי, יעשה תחילה על **ישועות פני** ואחר כך על **ישועות אלוהי**.

פרק מג

א שפֿטני אֱלֹהִים וְרִיבָה רִיבִי מְגוֹי לֹא חֲסִיד מֵאִישׁ מְרָמָה וְעוֹלָה תִפְלֹטְנִי :
ב כִּי-אֶתָּה אֱלֹהֵי מַעוֹזִי לְמָה זְנַחְתָּנִי לְמָה-קִדְרָ אֶתְהַלֵּךְ בְּלַחֵץ אוֹיֵב :

(א) שפֿטני אלוהים וריבה ריבי כו'. הנה ראשונה אמר (מב ו) טענת בטחון אל נפשו שאבא ואראה **פני אלוהים**, כי הנה ישועתו של הקדוש ברוך הוא ישועתן של ישראל (ויקרא רבה ט ג), כי לא יעזוב שכינתו בגלות כביכול ומחולל כבודה בעולם, וזהו **כי עוד אודנו ישועות פניו**.

ועוד הוסיף אחר כך כי לא בלבד נבטח שיושיענו, כי אם גם נקדים ישועתנו לישועתו, מטעם שנכוה יותר על כבוד אלוהים מעל לחצנו, ועל זה אמר (מב יב) **הוחילי כו' ישועות פני ואלוהי**. והנה אין הזכות שלם לגמרי, כי אינו רק מחמת טענת היותנו חשים על כבוד השם מעל צער גלותנו, אך עדיין לא הטהרנו בעצם מכל יתר הדברים ולא נתקדשנו לאלוהינו בקדושה הראויה להשרות שכינתו עלינו, כי אז לא היה צריך טענה זו, כי אם שמחמת היותנו קדושים יעשה בגיננו יותר מאשר יעשה על כבוד עצמו.

על כן בא במזמור הזה לומר לפניו יתברך יעשה לנו מבוקש אחד, ובו נהיה נכונים ליטהר ולהתקדש עד נהיה ראויים ורצויים לפניו יתברך, שמחמת שלמותנו הוא ייטיב לנו טרם יעשה על דבר כבוד שמו. והוא כי הנה הדבר המרפה ידי עם ה' בגלותם מלשוב תשובה שלימה, הלא היא כי נראה כי המלכויות המגלים ולוחצים אותם הם המצירים ומכבידים עול הגלות שלא כרצונו יתברך, אך אם הוא יתברך ישפוט אותם לפי מעשיהם וגם אותנו איתם לפי מעשינו, הלא אז תקל תקנתינו. וזהו אומרו **(א) שפטני אלוהים כו'** לומר **שפטני** שתהיה אתה הדיין גם **שאלוהים** הוא מידת הדין, וגם היה אתה הבעל דין עלינו, וזהו **וריבה ריבי**.

זוה בין **מגוי לא חסיד** הוא **גלות בבל** כי הם **גוי לא חסיד**, כי היה מראה פנים כי שליחותו יתברך היה עושה, שבכל יום היתה בת קול יוצאת לאמר לו ילך ויחריב בית המקדש (סנהדרין צו ב), והשם יתברך קראו גם כן **נבוכדנאצר עבדי** (ירמיה כה ט), אך לפי האמת הוא **לא חסיד**, כי לא לעשות רצונו יתברך על אשמותנו הרעו לנו הגוי ההוא כי אם להשמיד בלבבם.

וגם מהגלות השני הוא **מהמן** שהוא **איש מרמה ועולה תפלטני**, כי הוא היה עושה מרמה להפילנו בענין סעודת אחשורוש (**אסתר רבה ז יח**) ואחר כך עשה עולה להכתיב הספרים והגזירה.

ועל הגלות השלישי הוא יון, תשכיל אל היותך **(ב) מעוזי** באמור לך **למה זנחתני** בגזרותיו, ותשפטני מיד ותריב ריבי.

וכן בגלות הרביעי הארוך שעליו נשע **למה קדר אתהלך**, כי בו לא אומר "אלך" כי אם **אתהלך** שהוא לאט כי ארוך הוא.

ג שלח-אורך ואמתך המה ינחוני יביאוני אל-הר-קדשך ואל-משכנותיך :
ד ואבואה אל-מזבח אלהים אל-אל שמחת גילי ואודך בכנור אלהים אלהי :
ה מה-תשתוחחי נפשי ומה-תהמי עלי הוחילי לאלהים כי-עוד אודנו ישועת פני ואלהי:

ועוד אני אומר למה תצרני אל כל הארבע גלויות, והלא טוב הוא כי מהראשון **(ג) שלח אורך כו'**, כי מתחלת הגלויות תשלח לנו מיד רועים כלבך. והוא כי הנה למדונו מרבתינו ז"ל כי משה רבינו ע"ה שהיה רועה נאמן הוא יהיה גם הוא הרועה אותנו לעתיד, ומלך המשיח יהיה גם הוא תחת ידו, כאשר למדו רבתינו ז"ל מהכתובים והקבלה שבידן.

זזה אחשוב כיוונו בני קרח פה באומרם **שלח אורך וכו'**, שהוא שלא יניחנו באורך הגלות ביד רועים קלי הזכות, כי אם על ידי שני אלו, שעל ידי זכותם נזכה מיד אל כל האושר העתיד, כי **המה ינחנו** בדרך אמת כי זכותם תעזור, וזהו **שלח אורך ואמתך** שהוא **משה הנקרא אור** ה', כי על כן בהולדו נתמלא בית אורה כמו שאמרו ז"ל (סוטה יב א), וגם **קרן עור פניו** (שמות לד), ומלך המשיח מתייחס אל אמתו יתברך כי על בשורת מלך המשיח אמר דוד לה' **יאמן נא דברך כו' ויגדל שמך עד עולם כו'** (דברי הימים א יז כד), וכן אמר לו הוא יתברך (שמואל ב, ז טז) **ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם**. ועל שניהם יאמר **שלח אורך ואמתך המה ינחנו**, באופן שלא נצטרך להאריך הרבה בגלויות, כי מיד **המה ינחנו** בדרך אמת **יביאוני אל הר קדשך** בעודו הר, טרם יהיה בו הבית המקדש השני.

הוא אשר כתבנו פעמים רבות כי **הבית הראשון נבנה בזכות אברהם**, ועל כן אברהם **קראו הר** (פסחים פח א) כי נעשה הר, כי על צאת ממנו ישמעאל לא נתקיים, ונפלו שמונים אלף פרחי כהונה ביד ישמעאל.

והשני בזכות יצחק ונעשה שדה על צאת ממנו עשו איש שדה, ועל כן נפל בידו ושדה נחרש על ידי טורנוסורפוס העמלקי.

אך **השלישי הוא בזכות יעקב** וקראו **בית אלוהים** לשני סבות:

אחד, כי לא יחרב להיות הר או שדה, כי אם תמיד יהיה בית קיים כי מטתו שלמה, **ב'**, כי יהיה בית רוחני מן השמים, על כן קראו **בית אלוהים**.

זזה יאמר **שלח אורך ואמתך בגלות הראשון** שנקרא **בית המקדש הר**, שהוא קבוץ גליות, שהם יקבצונו שמה, ועל ידם נזכה שיביאוני גם **אל משכנותיך** הוא בית המקדש העתיד שהוא מלמעלה אותו הרוחני, כמאמר **ספר הזוהר**. נמצאו פה שתי משכנות כאחד, התחתון אשר ירד שהוא מעין הנשאר שם, כי אין דבר יורד משם שלא ישאר מציאותו, כי הדבר הרוחני מתרבה ואיננו חסר, כענין הנשמות שכל אחת נשאר שורשה למעלה, וברדת מלאכי מרכבה לשליחות לא יתכן תישאר המרכבה שם חסירה הימנו חלילה.

(ד) ואבואה אז **אל מזבח אלוהים** שלא כמאז שהייתי בא אל מזבח מעשה ידי אדם והיית מעלה עלינו כבאים בבית המקדש של מעלה כנודע מרבותינו ז"ל, כי אם שממש **ואבואה אל מזבח אלוהים** הוא העליון, שעל כן **יעקב קראו בית אלוהים**, כי אבוא שמה בגוף ונפש, שאינו כבית של אברהם ושל יצחק שהיה בהם עיכוב, כי **אל א-ל** הוא **יעקב שנקרא אל** כמה דאת אמר (בראשית לג כ) **ויקרא לו אל כו'**. והוא **שמחת גילי** שאינו כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, או כיצחק שיצא ממנו עשו שלא היתה מטתם שלמה. ועל ידי כן **אודך בכינור** משמיע לכל כי **אלוהים** הוא **אלוהי**, כי אפילו מידת הדין הוא שלי ומכנה שמו עלי.

ועל ידי כן (ה) מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי עלי על חלק גופים על גאולתי מתי אבא ואראה פני אלוהים, כי אחר שכל אלה לי, וגם תחילה צריך הכנתי וגאולתי אל ישועת אלוהי, אם כן ודאי הוחילי לאלוהים ובטחי בו, כי עוד אודנו תחילה על ישועות פני ואחר כך על ישועת אלוהי.

פרק מד

א למנצח לבני-קרח משכיל :
 ב אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו-לנו פעל-פעלת בימיהם בימי קדם :
 ג אתה ידך גוים הורשת ותטעם תרע לאמים ותשלחם :
 ד כי לא בחרבם ירשו-ארץ וזרועם לא-הושיעה למו כי-ימינך וזרועך ואור פניך כי רציתם :
 ה אתה-הוא מלכי אלהים צוה ישועות יעקב :

(א) למנצח לבני קרח כו'. הנה המזמור הלזה יוסד על בני הגלויות המתחננים לקונם ישוב ירחמם וממצוקותיהם יושיעם.

ולבוא אל הענין נזכירה מאמרנו בביאור התורה בשערים, כי בעשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצריים במצרים הוכרה בריאת העולם בעשרה מאמרות, ומה גם למה שכתבנו שם כי מעשה כל מכה ומכה היה דוגמת מעשה כל אחד ואחד מעשרה מאמרות, ועל כן לא הוצרך הוא יתברך להודיע במתן תורה כי אם אנכי ה' אשר הוצאתיך כו' (שמות כ), כי הן המה ראו את מעשה ה' בארץ מצרים כמעשהו בבריאת העולם.

והנה כל דורות עולם שמעו מפיו יתברך אנכי ה' אלוהיך אשר הוצאתיך כו', גם אנחנו בני הגלויות כי שם ישבנו כל רוח ונפש משוללי גוף, אך עדיין בריאת עולם היתה האמנה, כי אשר לא ראו את מעשה ה' בארץ מצרים לא השכילו נפלאותיו, כי הן המה היו מעשה ה' בבריאת עולם, אך הנה אבותינו אשר ראו את אשר עשה ה' במצרים סיפרו לנו, כי אשר פעל ועשה ה' במצרים הוא מעין מעשה בראשית, כי על כן צוה ה' ויאמר (שמות י ב) ולמען תספר באזני בניך כו'.

ונבוא אל הענין, טרם יתחננו על צרת הגלות המר הלז שיעלנו יתברך לארצנו, ראה והנה נגד פנינו מאמר הגוים לומר לסטים אתם שכבשתם ארצות גוים ועודכם שבים לדרוש אלוהים לעשות כן גם עתה, כמאמר ר' יצחק שעל כן לא התחילה תורה מהחדש הזה כו' (רש"י

בראשית א א), אך עדיין אין ההתחלה ההיא מספקת, כי עדיין יאמרו מי יאמר שבשבילכם נברא העולם ולא בשביל זולתכם כי כולם בני אדם וחוה המה, על כן אמר המשורר הנה נא לנו שתי ראיות כי בישראל בחר ה', אחד **כי מי גוי שמע קול אלוהים** כמונו.

זהו **(ב) אלוהים** עצמו **באזנינו שמענו**, מה שאין כן זולתנו רק הקולות וברקים, כמו שאמרו ז"ל (זבחים קטז א) שעל החרדה חשבו שהיה בא מבול והלכו אל בלעם ואמר להם אינו אלא שהקב"ה נותן תורה לישראל.

ועוד שנית הלא היא כי עשר מכות שעשה הקדוש ברוך הוא בשבילנו במצרים הם לעומת עשרה מאמרות שבהם נברא העולם, הרי הורה יתברך שבשבילנו נברא העולם, ואם כן כשנתן הארצות לזולתנו פקדון היו בידם.

ועל הראשון אמר **אלוהים באזנינו שמענו**.

ועל השני אמר **אבותינו ספרו וכו'**.

והוא כי הנה באמור אנכי ה' אשר הוצאתיך וכו', שתלית אלוהותך במה שהוצאתנו ממצרים, ולא אמרת אשר בראתי העולם שהוא יש מאין דבר גדול מיציאת מצרים, אך **אבותינו ספרו לנו** כי **פועל פעלת בימיהם** במצרים הוא עצמו אשר היה **בימי קדם** הם ימי הבריאה.

ובזה ידענו כי מאשר **שמענו באזנינו אנכי ה' וכו' אשר הוצאתיך וכו'** הוא חדוש העולם ובמופתיו, הנה נתאמת כי **(ג) אתה ידך** כלומר אתה שבאת בעצמך כביכול תוך מצרים אתה עצמך ידך שיסדה ארץ. או בהפך אתה שבראת את העולם ידך שעשית נפלאות במצרים שראו היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים. נמצא כי בשביל מי שעשית הנפלאות במצרים שהם ישראל, בראת העולם. ואם על שני הדברים האלו סרה מעלינו תלונת הגוים האומרים לסטים אתם שכבשתם כו', כי אינו אלא שאתה בראת העולם כולו בשביל ישראל, אלא שכשרצית **גוים הורשת** שירשו ארץ **ותטעם** בה, ואחר כך **תרע לאמים** הם שלשים ואחד מלכים **ותשלחם** ממנה.

או שיעור הכתוב, אתה ידך לומר אתה הוא ידך שיסדה ארץ, ועל שאתה עשית את הארץ על כן **גוים הורשת** מהארץ **ותטעם** את אבותינו הנזכרים תחתם. וגם הגרגשי שפנה והלך וסיעתם, ממוראך היה, כי **תרע לאמים ותשלחם** מהארץ.

ועוד (ד) כי לא בחרבם ירשו ארץ וכו' כדי שיצדק לומר לנו לסטים אתם, **כי ימינך** להיטיב להם **וזרועך** להפיל השונאים **ואור פניך** ההולך לפני ה', כמה דאת אמר (שמות לג יד) **פני**

ילכו והנחותי לך, שהיה יתברך בעצמו הולך לפניהם באור פניו שבארון ההולך לפניהם, כל זה היה כי רציתם לעשות על ידי עצמך.

או יאמר כי עשית על זכות אבותם, וזהו כי ימינך שהוא אברהם המתייחס אל הימין והוא שלו יתברך, וזהו כי ימינך, וגם זרועך של שמאל הוא יצחק, ואור פניך הוא יעקב שדיוקנו תמיד מאיר לפניך להאיר לנו בזכותו, ועשית בשביל שלשתם כי רציתם.

אך עתה בגלותנו שתמה זכות אבות, אין לנו אלא (ה) אתה מלכי אלוהים. ואמר מלכי לומר שהוא עלינו בבחינת דין כמלך, כי תואר מלך הוא על הוראת דין, שעל כן בימים הנוראים אנו אומרים המלך הקדוש, וזהו אתה הוא מלכי בבחינת אלוהים שהוא דין. ואין זה רק על היותנו בלתי כשרים שלא נתייחס לתואר ישראל כי אם לתואר יעקב. אך עשה זאת, כי אם בהיותנו ראויים היית עושה על ידי עצמך כאומרו (ג) גוים הורשת כו', עתה שאנו בשם יעקב בלתי ראויים צוה ישועות יעקב על ידי זולתך, כי הרבה שלוחים יש לך להושיענו.

או יאמר [ג] אתה ידך וכו' לומר אין אתה כמלך בשר ודם שהוא דבר אחד וידו שפועל בה דבר אחר ואינו פועל בעצמותו אם אינו שולח את ידו, אך אתה ידך כי אתה עצמך בלי שליחות יד תפעל. ועל כן כאשר במציאותך כלול דין ורחמים, כי יד סתם הוא שמאל (ספרי ואתחנן לה), כך בפעולותיך, ועל כן נמצאים יחד שני הפכים, כי גוים הורשת שהוא דין, ותטעם את אבותינו הנזכרים שהוא רחמים.

וכן תרע לאמים כי הטלת בהם מורא, ותשלחם את הגרגשי שלא נפלו ביד ישראל שהוא רחמים. והוא כי לא היה כבשר ודם שפועל בפועל על ידי פעולה ולא על ידי רצון, שעל כן לא ייטיב וירע בבת אחת, כי אתה [ד] ימינך, להיטיב להצילם, וזרועך לפעול רוגז בגאים, ואור פניך להשפיע בישראל שפע (טוב) קניני [טוב] זולת ההצלה, אינו על ידי פעולות שונות, כי אם על ידי כי רציתם ומרצונך טוב בנו נמשך הכל כי הרצון המשיך הכל.

[ה] אתה הוא מלכי אלוהים וכו'. נוסף על האמור יתכן יאמר אתה הוא מלכי, איני אומר אתה מלכי כי אם אתה הוא, לומר אינך כמלך בשר ודם שאם ימלוך על יחיד אינו מלך, כי אם אתה הוא מתייחס מלכותך על יחיד ליקרא מלכי, עם היותך אלוהים שהוא תואר כולל, כלומר אתה הוא בהוייתך כי לא שנית לייחס היותך מלך גם ליחיד צדיק מישראל.

ועם כל זה אין אנו אומרים תעשה בשביל איזה צדיק יחיד מהדור, כי אם הלואי תעשה בשביל כולנו מה שעשית בשביל יחיד, הלא הוא צוה ישועות יעקב, שהוא כי ליעקב לא הפלת אתה

את שרו של עמלק ויעקב את עשו, כי אם השתי ישועות עשה הוא שנאמר (בראשית לב כט) **"כי שרית עם אלוהים"** הוא שרו **"ועם אנשים"** עשו וסיעתו **"ותוכל"**.

ו בך צרינו ננגח בשמך נבוס קמינו :

ז כי לא בקשתי אבטח וחרבי לא תושיעני :

ח כי הושעתנו מצרינו ומשנאינו הבישות :

ט באלהים הללנו כל-היום ושמך לעולם נודה סלה :

כן גם אתה תתן בידינו את השר וחילו הוא עמלק, **(ו) שבר צרינו ננגח, ובשמך נבוס קמינו** הם עמו.

והתכת התיבות, כי את השר שהוא למעלה לא נשיגהו, כי אם נגיחותינו שהוא בקרני הוד אורות זכויותינו שבהם תכה למעלה, וזהו אומר **ברך**. ואז על הקמים למטה לא יצטרך רק בשם אלוהינו נזכיר וזהו **בשמך נבוס קמינו**. ומה שאמרתי **ברך ובשמך**, הוא **(ז) כי לא בקשתי** מרחוק אל השר **אבטח**, רק ברך שאסייע בנגיחות כאמור, **וחרבי** לקמים **לא תושיע[ני]**, על כן אמרתי **בשמך**.

או יאמר לא ימנע או אנו בעלי אחדות או לאו, אם יש בנו אחדות, **[ה] אתה הוא מלכי אלוהים** מכנה מלכותך אלי, ולכן אחלה פניך אל תראני בצרת ותגרת אויב, גם שתפיל את שונאי על ידי עצמי בחרבי. וזהו אומר בלשון יחיד **אתה הוא מלכי אלוהים**, ולכן **צוה ישועות יעקב**, שהוא כי ישועות שעשה יעקב אשר עשה על ידי עצמו, באומר (בראשית מח כב) **אשר לקחתי בחרבי ובקשתי**, איני כדאי על ידי עצמי כמוהו כי אם **צוה** על ידי זולתנו כמלאך ודומה לו. ואם יש בנו פירוד אין לנו תקנה אלא עמך, **[ו] כי בך צרינו ננגח** כבקודם, **ובשמך** שיגדל להיות שלם על ידי נקמת עמלק (עי' רש"י שמות יז טז) **נבוס קמינו** הם עמלק שקמו עלינו שנבוס ונסחוב אותם, כמה דאת אמר (ירמיה מט כ) **אם לא יסחבו צעירי הצאן**.

ומה שאמרתי שאם יש בי אחדות **[ה] צוה ישועות יעקב**, הלא הוא כי אני לבדי איני כיעקב שאמר **בחרבי ובקשתי**, **[ז] כי אני לא בקשתי אבטח**, ומכל שכן **שחרבי לא תושיעני** כי אני נגד אמורי (עי' בראשית מח כב) רק נגד מי שהחרב היא שלו ואיך אוכל לו בשלו.

ומה שאמרתי שאם יש בי פירוד שאצרף עזר בשמך שישתלם אז, מה אעשה שאזכה ששמך יעמוד לי, הלא הוא הודאה תמידית. מקל וחומר, והוא ומה אם כאשר **(ח) הושעתנו מצרינו** שהוא ממצרים עם שלא הרגתם רק **שמשנאינו הבישות**, **(ט) באלהים הללנו כל היום** בזכור כל היום יציאת מצרים ביום ובלילה, כל שכן עתה שהוא בשביל **שמך** המתגדל בישועה

זו שלעולם נודה סלה. וזהו רמז שלשלת שעל מלת **ושמך**, לרמז שלשלת של גלות שכינה כביכול שנתקן, שודאי **נודה סלה** שהוא יותר מכל היום האמור.

י אף-זנחת ותכלימנו ולא תצא בצבאותינו :
 יא תשיבנו אחר מני-צר ומשנאינו שסו למו :
 יב תתננו כצאן מאכל ובגוים זריתנו :
 יג תמכר-עמך בלא-הון ולא רבית במחיריהם :

(י) אף זנחת כו'. מתחיל לספר צרת הגלויות ואומר, הנה אף שהוכפלו צרות שזנחת ותרחק ממנו ותכלימנו ולא תצא בצבאותינו, וגם (יא) תשיבנו אחר מני צר בהיותנו במחנה נגד אויבינו, הלא נתנחם כי כל הרעה לא היתה כי אם שבשובנו אחר נטשנו כלינו וכל אשר היה במחנה, ואויבינו שסו למו את כל נכסינו, אך גיויתינו היו לפלטה.

אך מה שאנו מצטערים הוא כי (יב) תתננו כצאן מאכל בגלות בבל, כמה דאת אמר (תהלים עט ב) נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים, ואמר צאן מאכל כלומר כי נהפך עלינו כי תחת היותנו צאן מרעיתו יתברך, באופן שיאמר עלינו אדם אתם (עי' יבמות סא א) כי צאנו יתברך הם בגדר אדם אצל כל האומות שהיו כבהמות, עתה נהפך שתתננו לגוים כצאן מאכל כצאן שהוא מאכל להם. ואחר כך ובגוים זריתנו בגלות מדי בשבע ועשרים ומאה מדינה.

ואז (יג) תמכור עמך בלא הון כי נמכרנו להשמיד להרוג ולאבד ובלא הון כי נאמר לו (אסתר ג יא) הכסף נתון לך, שנמצינו מכורים בלי ההון, והוא במה שכתבנו במקומו כי המכר נשאר עשוי, אלא שאמר שהכסף החזיר נתון במתנה.

ושמא תאמר אחר שמתנה היתה הרי היה בהון, לזה אמר גם שנחשוב כאילו קיבל לא יבצר שלא רבית רק במחיריהם שקצבת בצאתם ממצרים מחצית השקל, כמו שאמרו ז"ל (מגילה יג ב) כי זה חשבון המן.

יד תשימנו חרפה לשכנינו לעג וקלס לסביבותינו :
 טו תשימנו משל בגוים מנוד ראש בלאמים :
 טז כל-היום כלמתי נגדי ובשת פני כסתי :
 יז מקול-מחרף ומגדף מפני אויב ומתנקם :

ואחרי כן בגלות יון (יד) תשימו חרפה לשכנינו, כי היינו בארצנו והיינו חרפה לשכנינו הרואים את קלוננו ביד יון, כי שלחו יד בהיכל ובבנות ישראל. כי אשר ראו את קלוננו כאשר גלינו לבבל לא היתה חרפה לנו, כי הכשדים יושבי הארץ לא ראו תחילה את כבודנו, אך כאשר יון הרע לנו ואנחנו בארצנו היינו חרפה לשכנינו שראו את כבודנו אחר בנין בית שני לעג וקלס לסביבותינו.

ואחרי כן בגלות אדום (טו) תשימו משל ושנינה בגוים מנוד ראש בלאמים. והנה מהיותי משל בגוים ומנוד ראש בלאמים (טז) כל היום היתה כלימתי נגדי, ועם כל זה לא הגיע ההתפעלות רק עד גדר היות כלימתי נגדי, אך לא היה ההתפעלות הרבה מאד כי היה על הנוגע אלי. אך ובושת פני כסתני מכף רגל ועד ראש (יז) מקול מחרף ומגדף כלפי מעלה, כענין אמרם איה אלוהיך וכיוצא בזה. והתפעלתי מזה מהקול בלבד ששמעתי, יותר מראות בעיני פני אויב ומתנקם ממני בפועל בייסורין רעים נגד פני.

יותר [טז] בושת פני כסתני מקול המחרף ומגדף, יותר מראות [יז] פני אויב ומתנקם ממני בפועל, כי מ"ם מפני הוא מיותר כמו (שופטים יא כה) טוב אתה מבלק בן צפור, (אסתר א יט) הטובה ממנה, ורבים כאלה.

יח כל-זאת באתנו ולא שכחנו ולא שקרנו בבריתך :

יט לא-נסוג אחור לבנו ותט אשרינו מני ארץך :

כ כי דכיתנו במקום תנים ותכס עלינו בצלמות :

(יח) כל זאת באתנו כו'. בשני כתובים הקודמים דיבר בלשון יחיד, יתכן כי לא על כללות ישראל דיבר בהם, רק על שלומי אמוני ישראל החרדים על כבוד ה' מיוחדים שבעם, ועליהם דיבר בלשון יחיד, ואמר כי יותר היו נכונים על הנוגע אל כבוד ה' מהנוגע אל כבוד עצמם כמדובר. ועתה שב אל כללות ההמון, ואמר גם שלא הגענו אל גדר היחידים ההם, לפחות לא יבצר ממנו כי כל זאת באתנו בגלויות ולא שכחנו בגלות הראשון, עם היותנו משוקעים שם שבעים שנה, וגם לא שקרנו בבריתך במדי בגזירת להשמיד להרוג ולאבד. והוא מאמרנו על פסוק (אסתר ח יז) ורבים מעמי הארץ מתיהדים, כי בתיקון הגזירה היו מתיהדים הגוים, אך בעת הגזירה לא המירו ישראל לינצל ממנה, וזהו ולא שקרנו בבריתך.

או יאמר, כי הלא אמרת בתורה (ויקרא כו מד) לא מאסתים לכלותם להפר בריתי אתם, והנה בראות ישראל גודל הגזירה ההיא היה מקום חלילה להתפקר ולומר איה דבר ה' אשר

אמר שלא יפר בריתו, והיה אפשר להטיח דברים וליחס שקר בדבר חלילה, אמר לא כן עשינו, כי אם **לא שקרנו בבריתך**.

ועל גלות יון שהיה כמו שאמרו **בבראשית רבה** (ב ד) שהיו אומרים לישראל כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלוהי ישראל, שהוא כמפורש אצלנו שישבו אחר להתחזק בעון העגל, שהוא להמיר את כבודם בתבנית שור. ועל זה אמר **(יט) לא נסוג אחר** שהוא אחר למעשה העגל שקדם. וגם לא **תט אשורנו מני ארחך**, והוא כי גם שלחו יד בבנות ישראל, כי אז היה ענין ההגמון בבתולות (כתובות ג ב) שהוא ענין המתייחס לאורח ודרך הארץ, אמר לא **תט אשורנו מני ארחך** לאורח הגוי המר ההוא, כי אדרבה היו מוסרים נפשם על הדבר.

ועל גלות טיטוס שהגלם לרומי שהיה **(כ) מקום תנים**, הוא סמאל שרו של טיטוס התנין הגדול אשר שם ירבץ וכח גדול לו שם לשלוט להחטיא, כי הוא שטן הוא יצר הרע (בבא בתרא טז א), והנה שם היו גזירות גדולות וכל אשר הפליגו רבותינו ז"ל על דור הגזרות והיו מעבידין את קצתם אלהי נכר. על זה אמר אל תגדל אשמתנו על הדבר, כי הלא דכיתנו בייסורין רעים **במקום תנים**, הוא מקום שליטת סמאל וכוחותיו העצומים, **ותכס עלינו בצלמות**, והוא כי היו מדכדכים אותם עד דכדוכה של נפש, והמכסה שהיו מכסים עלינו להגן מהדכוי והייסורין היה צלמות, שהיו אומרים עבוד עבודה זרה והיפטר ממות ומייסורים רעים, כי היו חפצים לעשות להם מכסה מצל טומאת עבודה זרה הוא צלמות, וזהו **ותכס עלינו בצלמות** שהבאתנו בעוונותינו לנסיין כסוי חטאה, והוא מאמר הכתוב (דברים ד כח) **ועבדתם שם אלוהים אחרים עץ ואבן**.

כא אם-שכחנו שם אלהינו ונפרש כפינו לאל זר :

כב הלא-אלהים יחקר-זאת כי-הוא ידע תעלמות לב :

כג כי-עליך הורגנו כל-היום נחשבנו כצאן טבחה :

והנה גם שעבדו ממש קצתם או רבים מעמי הארץ, לא היה רק מן השפה ולחוץ ולא מלבנו, כי **(כא) אם שכחנו שם אלוהינו** גם כאשר **נפרש כפינו לאל זר**, **(כב) הלא אלוהים יחקר זאת כו'**. ואם יאמר איש הלא עם כל זה היה ראוי למסור עצמכם על קדוש השם, לזה אמר **(כג) כי עליך הורגנו כו'**, והוא בהזכיר מאמר **מדרש חזית (שיר השירים רבה ב ז)** וזה לשונו:

א"ר חנינא בר אבא אם יאמר לי אדם תן נפשך על קדושת שמו של הקדוש ברוך הוא אני נותן ובלבד שיהרגוני מיד, אבל בדורו של גזרה איני יכול לסבול, ומה היו עושים בדורו של גזרה היו מביאין כדוריות של ברזל ומלבנין אותם באש ונותנין אותם תחת

שיחיהם ומשיאין נפשותם מהם, ומביאין של קנים ונותנין אותם תחת צפורנם ומשיאין נפשותיהם מהם, הוא שאמר דוד (תהלים כה) אליך ה' נפשי אשא, ע"כ.

הנה כי גם בחפצים למסור נפשם על קידוש השם, יקשה עליהם במיתת ייסורין קשים וארוכים, ויקל להם לעבור בשלח כי רגע ימותו בלי צער מתמיד.

ויתכן כי הן זה מאמר בני קרח לתת התנצלות - מה לאשר לא מסרו עצמן על קידוש השם, שאמרו **[כ] כי דכיתנו** בדכדוך שהם ייסורין המדכאים וכו' על כן עבדנו עבודה זרה. **ואם שכחנו כו'** בפרוש כפינו לאל זר, **[כב] הלא אלוהים יחקר זאת**. ומה שלא מסרנו עצמנו למות, על זה אנו אומרים כי הוא יתברך יודע תעלומות לב, כי אילו עליך היינו נהרגים שהיא הריגה כמו רגע, הנה כל היום היינו עושים ושמחים, שהיינו מוסרים עצמנו להריגה כל היום בלי קפידא, ולא היינו מרגישים כי **(כג) נחשבנו כצאן טבחה**, שהיו חותכים סימננו בסכין חריף ומתים מיד. מה שאין כן על ידי מה **(כד) שדכיתנו** בדכדוך ייסורין כנדוך במכתש ומצטמק ורע לו ויסלד בחילה עד שתצא נפשו. וזהו **(כג) כי עליך הורגנו כו'**.

כד עורה למה תישן אדני הקיצה אל-תזנח לנצח :

כה למה פניך תסתיר תשכח ענינו ולחצנו :

כו כי שחה לעפר נפשנו דבקה לארץ בטננו :

כז קומה עזרתה לנו ופדנו למען חסדך:

(כד) עורה למה תישן ה' וכו'. אמר לא יבצר או מה שאנו מאריכים בגלות, הוא שבעונותינו אתה כמתנמנם מלהשגיח עלינו, או הדרגה רבה מזו **עד גדר שינה** שתתייחס לישן, או חלוקה שלישית והיא שאינך לא כישן ולא כמתנמנם, כי אם **מסתיר פנים לפנים** בלבד עד נחזיק בך בתשובה שלמה בעצם.

אם הוא **החלוקה הראשונה** שאתה **כמתנמנם, עורה**, למה מגדר זה תבוא לישן, כי בהעדר השגחה מגדר תנומה נבוא להרהר ונוסיף לחטוא בנתיים ותבוא לגדר שינה, וזהו **עורה למה תישן א-ד-ני**. ואם כבר אתה כישן, **הקיצה אל** ימשך **שתזנח לנצח**, פן נתייאש מן הרחמים ונכביד בחטאים ותאריך ותזנח לנצח, הוא עד עת הקץ שהוא בעיתה ולא לאחישנה (עי' סנהדרין צח א), ואולי אם לא תישן יזכו בצד - מה לאחישנה.

ואם היא השלישית שהיא הסתר פנים לפניו, אי אפשר, כי למה פניך תסתיר, האם תשכח עניינו ולחצנו, כי לו היה הסתר פנים של העדר טובה החרשנו, כי היה אפשר שלא נתפקר לחטוא ונשובה, אך יש לנו עוני הבלתי מניח מידה טובה לישראל, ויש לנו לחץ אויב שלוחצים בייסורין ומביאים להרבות לפשוע, כמאמרם ז"ל (כתובות לג ב) אלמלא נגדוה לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא, ואם כן איך על ידי מה שהוא לפניו יהיו לנו דברים המרשיעים אותנו.

או יאמר אין זה הסתר פנים כי האם תשכח עניינו ולחצנו שהעוני הוא קשה מכל הייסורין, כמו שאמרו ז"ל (שמות רבה לא יב), בשברי לכם מטה לחם כו' (ויקרא כו כו) זו קשה מכולם, והלחץ שאלמלא נגדוה כו', ואם כן אין אלו דברים המתייחסים להסתר פנים כי אם לדברים שבקום עשה ולא לפניו.

או שיעור הכתוב, אם אינו כבודך לומר שתישן ואינו רק הסתר פנים, גם השכחה אינה לפי כבודך, והלא תשכח עניינו, וכן באופן שעל כל בחינה יאות למהר גאולתנו.

או יאמר למה פניך תסתיר כו', והוא כי הנה ידענו כי גלות שכינה כביכול הוא העדר ממנה הארת פנים, שעל זה ביקש דניאל בתפילתו באומרו (דניאל ט יז) והאר פניך כו' למען א-ד-נ-י, שהוא שם אדנות הוא שכינה שיאר פניו למען השכינה שלא זזה מהמקדש והיא בהסתר פנים, ובזה יאמר (כד) הקיצה אל תזנח לנצח.

ואם חטאנו אנחנו (כה) למה פניך תסתיר משכינתך שנגד פניך באריכות הגלות. ומי יתן תשכח עניינו ולחצנו ואל תצטער בצערנו והוציאה פניך מהסתר וגלות, וזהו למה כו' תשכח כו'. ואם הוא במידת רחמיך הוא לרחם עלינו, ולא תוכל להתאפק מלהצר על צרתינו אלא שתייחל עד נכנע ונשוב, הנה (כו) כי שחה לעפר כו' כאשר יבא ביאורו בס"ד.

או יאמר בשום לב אל שם שבלמה תישן באדנות שהוא שם אדנות שהוא שכינה שבגלות כביכול, ואנו אומרים על מה [כג] שעליך הורגנו כל היום החרשנו, כי אין אנו שמים על לב כי כבר הורגלנו ונחשבנו כצאן טבחה, אך מה שאין לנו נחמה הוא על שכינה שבגלות כביכול שהוא שם אדנות, ועליו אני אומר [כד] עורה למה תבוא עד גדר שינה אדנות הוא שכינה, אל תזנח עד לנצח, הוא עד עת קץ של בעיתה, כי [כה] למה פניך מהגלות בעולם תסתיר כעניה סוערה, אם הוא בעבורנו תשכח עניינו ולחצנו ואל תחוש עלינו והאר פניך, כי מה אנו שעלינו תסתיר פניך חלילה.

(כו) כי שחה לעפר נפשנו כו'. יאמר הנה חיבור האדם מגוף ונפש עשה אלוהים, למען הגבה למעלה את הגוף לאיכות הנפש, כי בחברתה עם תורה ומצוות יזדכך כנודע, לא כן הרשעים

כי יהפכו שישפילו את הנפש ויביאוה לאיכות הגוף. ובזה יאמר ראה נא ה' כי אשר נתערבנו בגוים היה סיבה שגלמד מעשיהם, ומה גם **בלחץ אויב**, באופן שעל ידי כן תחת השלים את החומר השפלו את הנפש, והבאנוה אל איכות החומר. וזהו **כי שחה לעפר נפשנו** כי הושפלה אל העפר הוא החומר נפשנו וגופנו. שכל הבריות הם מאכל לגוף האדם כנודע, כי הצומח מאכל לחי בלתי מדבר, והבלתי מדבר מאכל לבעל חי מדבר, עתה בטננו שהמאכל יתייחס אליו **דבקה לארץ**, שגם הבעל חיים היה לו למאכלו עתה אבד שלמותו עד **שדבקה לארץ** גדרו ויחשב עם הצומח הדבק לארץ, ולהיות גרוע אפילו מהבעל חי בלתי מדבר. והוא מאמרם ז"ל (סנהדרין לח א) שאם לא זכה האדם אומרים לו יתוש קדמך, וזהו **דבקה לארץ בטננו**.

או יאמר כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (**ילקוט תהלים** תתפט) על פסוק (תהלים קנ ו) **כל הנשמה תהלל י - ה**, כי הנשמה שבאדם כל שעה מבקשת לצאת אלא שרואה את הקדוש ברוך הוא וכו', וביארנו שם כי למה שהיא חלק אלוה ממעל תקוץ באדם שעפר יסודו, אמר עתה הנה כל כך נכנעה נפשנו בגלות ששכחה יתרונה להשתוקק לצאת מתוך העפר, כי כבר **שחה לעפר** הוא חומר האדם ולא יגבה לבה לצאת.

וגם החומר הושפל גדרו בעיניו, עד כי **בטננו** אשר היה קץ אדם הראשון שלא הרשוהו לאכול בעלי חיים כי אם צומח מהארץ, עתה לא יתאו[ו] בטננו לאכול רק דשא מארץ עשב השדה. כי כאשר הנפש דימתה עצמה לאדם כך האדם דימה עצמו לבהמה.

או יאמר סמוך לפסוק שאחר כן, הנה דרך העולם הוא שבהיות איש בתכלית השפלות תקרב העליה כי גלגל חוזר, אמר הנה באנו עד תכלית השפלות **כי שחה וכו'** ואם לאט נתחיל לעלות יחשבו כי גלגל הוא שחוזר והמזל עושה ולא אתה, לכן מיד (**כז קומה עזרתה לנו** ועשה קצה אחר שלא כדרך הגלגל שחוזר לאט, אלא שתקימנו ותפדנו שתתן עמלק **תחתנו ולאומים** מ"ה **תחת רגלינו**, וזהו **ופדנו למען חסדך**, שאין הגלגל מתהפך מן הקצה אל הקצה במהרה אלא לאט לו, וידעו גוים כי יד ה' עשתה זאת.

פרק מה

א למנצח על-ששנים לבני-קרח משכיל שיר ידידת :

ב רחש לבי דבר טוב אמר אני מעשי למלך לשוני עט סופר מהיר :

ג יפִּיפִּית מִבְּנֵי אָדָם הוֹצֵק חֵן בְּשִׁפְתוֹתַי עַל-כֵּן בִּרְכָךְ אֱלֹהִים לְעוֹלָם :

ד חֲגוּר-חֲרָבָךְ עַל-יָרֵךְ גְּבוּר הוֹדֵךְ וְהִדְרֵךְ :

(א) למנצח על שושנים כו'. הנה רבותינו ז"ל במדרש רבה במקומות חלוקים נמצא מפורש **כל המזמור הזה על אבינו אברהם**, ובמפרשים אחשבה כי יש דעות חלוקות, ואשכילה בדרך תמים קרובה אל הנראה ממשמעות המקראות, ואומרה כי עיקר המזמור יוסד להורות חיבתו יתברך עם הצדיקים שבעם ה', או על ישראל כולו בהיות כולם צדיקים, כי גדלו בעיניו יתברך על כל יתר העולם וגם כ"י על מלאכי השרת.

ואגב הענין הזה ישכיל המשכיל גם חיבת הנפש אל הגוף והתועלת הנמשך לכל אחד מהם בחברת חברו. וזהו **למנצח על שושנים**, כלומר כי אשר יוסד המזמור הזה הוא על **שושנים הם הצדיקים הנקראים שושנים**, כמאמרם ז"ל על פסוק (שיר השירים ו ב) **דודי ירד לגנו כו'**, שאמרו רבותינו ז"ל (שיר השירים רבה ו ו) **דודי ירד לגנו דודי** זה הקדוש ברוך הוא, **ירד לגנו** זה העולם כו', **לרעות בגנים** אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, **ללקוט שושנים** אלו הצדיקים שרואה הטוב שבהם ומריח בו כו'.

הנה קרא לצדיקים **שושנים**. וזה המזמור מתייחס **לבני קרח** כי במ בחר ה' ויצילם מבין החוחים כי (במדבר כו יא) **ובני קרח לא מתו**. ועם היות שעיקר ה**למנצח** הוא **על שושנים**, עם כל זה משכיל על דבר ימצא בו שהוא שיר כולל שתי ידידות, שהוא ידידות שבין ה' ובין בני ישראל, וידידות שבין הנפש עם הגוף, שהוא ענין נמשך מהראשון כאשר יבוא ביאורו בס"ד.

(ב) רחש לבי דבר טוב כו'. בראשון החל ואמר, כאילו איש ישראל מתפאר מרוב חיבתו יתברך עמו אפילו ליחיד שבעם, ואמר הנה מכיר אני שתי מעלות טובות עשה יתברך עמי אפילו ליחיד מישראל מה **שלא עשה כן לכל גוי**, והוא, אחד כי מחשבה טובה מצרפה למעשה (קידושין מ א), וזהו **רחש לבי דבר טוב** שהיא **מחשבה טובה**, מיד **אומר אני** כבר **מעשי הם למלך**, כאילו המעשה כבר מונח לפניו יתברך, ואמר לשון רבים כאילו הן שתיים **המחשבה עם המעשה**.

שנית, הוא מה שמוסיף אחר המחשבה, בהוציא הדבר בפה אחר המחשבה, והוא כי על ידי המחשבה לבדה ענין המחשבה הוא נגד עיניו יתברך כמעשה אך אינו נכתב, אך כשאני מוציאו בלשוני אז נכתב, כמה דאת אמר **אז נדברו יראי ה' וכו'** (מלאכי ג טז) מיד ויכתב (שם), וכענין ראובן שאמר **לא נכנו נפש** (בראשית לז כא) ונכתב בתורה **ויצילהו מידם** (שם), ועל זה אמרו רבותינו ז"ל במדרש **(ויקרא רבה לד ח)** בתחילה כשהיה האדם עושה מצוה הקדוש ברוך הוא היה כותב עכשו מי כותבה כו', הנה כי דבור ראובן כתוב כאילו עשה. וזה

יאמר **לשוני עט סופר מהיר**, כי כשאני מוציא המצוה בלשוני היא כאילו היא **עט כו'** שמיד הוא נכתב. והנה שתי אלה הן בישראל מה שאין כן ליתר אומות מ"ה.

(ג) **יפיפית מבני אדם כו'**. משיבה אחריו רוח הקדש ואומרת, הנה נתפארת שאתה חביב לפניו יתברך על שתי אלה מהגוים, שהמצוה אשר תדבר לשונך נכתבת מיד לפני קונך, והלא לעומת זה אפשר תתלונן, כי לפעמים אין תפילת לשונך נשמעת, ומה גם אם הוא לינצל מבני אדם, כנודע כי אין דבר קשה כהנצל מבעלי בחירה.

על כן הנני מודיעך מה שעל ידו תבטח שודאי תנצל, והוא אם **יפיפית מבני אדם** שצלם אלוהים על פניך נאה שלא קלקלת אותו, דע כי אז **הוצק חן בשפתותיך** בהתפללך, שתקובל תפילתך. והוא מאמרנו על פסוק (שיר השירים ב יד) **יונתי בחגוי הסלע כו'**, שאומר הוא יתברך לישראל כשתראה עצמך רדופה מן הגוים "**בחגוי הסלע**", אל תצעקי לפני טרם תתקן מעשיך בתשובה שלמה ותיפה צלם אלוהים בפניך, כי אם תחילה "**הראיני את מראיך**" הוא מראך המיוחד לך הוא צלם אלוהים מתוקן, ואז "**השמיעני את קולך**" בתשובה ובתפילה, כי "**קולך ערב**" כאשר "**מראך נאווה**" בצלם אלוהים.

זוה יאמר פה כאשר **יפיפית מבני אדם** הוא בצלם אלוהים, אז **הוצק חן בשפתותיך** לשמוע תפילתך, כי **על כן ברכך אלוהים לעולם**, כי על היותך כן היתה הברכה לעולם, באמור (בראשית ט ב) **ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ**, שהוא בהיות צלם אלוהים יפה על פניך, וגם יתווסף אפילו עם בעלי בחירה על ידי תפילה.

ואז אין צריך לומר שתנצל, כי אם שמעת (ד) **חגור חרבך** תהיה בטוח בנצחון, וזהו **חגור חרבך על ירך גבור**, כי מיד בהיותך חוגר, יהיה **הודך והדרך** שתתהלל חוגר כמפתח. ולא אמר על ירך כי אם על **ירך גבור**, לומר כי עם שאין טבעך גבור תקרא כן, כי מיד יהיה **הודך והדרך** כי **גבור** תהיה על ידי עזרו יתברך.

ה והדרך צלח רכב על-דבר-אמת ועונה-צדק ותורך נוראות ימינך :

ו חצריך שנונים עמים תחתיך יפלו בלב אויבי המלך :

ז כסאך אלהים עולם ועד שבט מישר שבט מלכותך :

אך עדיין לא תהיה תפארתך רק שתתהלל מהיותך חוגר כי ודאי תנצח, אך עודך צריך חרב והלחם בו, וגם אם תוכל נגד אחד או נגד מועטים לא יפלו לפניך עמים רבים, אך עשה זאת איפה ויהיה (ה) **הדרך** והלולך בעצם. והוא **צלח רכב כו'** והוא כי לא תהיה תפארתך בעשותך

מה שהוא שורת הדין, כי אם הדרך שתתהדר הוא **צלח רכב על דבר אמת** שהוא **צלח** ועובר לפנים מהשורה, כמה דאת אמר (שמואל - ב, יט יח) **וצלחו הירדן**, וגם **רכב על דבר אמת**, שהוא שמלבד היותך מפלס ועובר גם יהיה הכל מיוסד על דבר התורה שהיא אמת, שהוא רכב שיעשה עיקר מדבר אמת, ועליו תרכיב מה שמוותר ועושה לפני מן השורה. וגם **ענוה צדק** שעושה צדקה, ולא בלבד מה שהוא נותן מיד ליד כי אם ענוה של צדק כענין מתן בסתר או הלואה שאין המקבל מתבייש, שהם הבחינות הגדולות שבצדקה.

ואז על ידי אלו יצרך הטוב תנחך ותנהלך קו לקו עד אין קץ לשלמותך, והוא מאמר ר' פנחס בן יאיר שאמר (עבודה זרה כ ב):

זריזות מביאה כו' יראת חטא מביאה לידי חסידות חסידות מביאה לידי רוח הקדש כו'.

זוה יאמר אחר שבאת לחסידות כמדובר, מאז והלאה **תורך נוראות**. ומי **תורך נוראות?** **ימינך** הוא היצר הטוב, כי (קהלת י ב) **לב חכם לימינו**, כי הוא ידריךך קו לקו עד ראותך שהוא כאילו העושה לך הכל עד הגיעך לרוח הקדש ולכל יתר הדברים האמורים שם כתחיית המתים כו'.

ואם על הצדקה אשר תעשה ענוה צדק עוד תשתלם במשפט, כי יהיו **(ו) חציך שנונים** לבלתי החניף במשפט, כי אם להוכיח במישור. אז על כל אלה לא בלבד אומר לך **[ד] חגור חרבך כו'** שיהיה הודך והדרך, כי אם גם **עמים תחתיך יפלו**. ולא בלבד אשר ילחמו בך בפועל, כי אם אשר **בלב בלבד הם אויבי המלך** כולם יפלו תחתיך בזכותך כמדובר.

ולתת טעם לדבר איך על ידי אשר חציו שנונים להוכיח במישור יפלו עמים, הפכה רוח הקדש פניה כלפי ה' ותאמר הנה **(ז) כסאך אלוהים** שאתה יושב בו כמשרה שכינתך עלי **עולם ועד** הוא מי שהוא **שבט מישור**, הוא הצדיק אשר חציו שנונים לעשות משפט, כי הלא הוא **שבט מלכותך** שעל ידו אתה מכה באף גוים.

או **שעור הענין**, כי אחר שהמצאת הויכוח הוא כי **איש ישראל הוא אשר החל לדבר ולומר [ב] רחש לבי וכו'**, ואחר כך **על דבריו השיבה רוח הקדש** כמדברת אתו ומלמדו דעת, איכה יעשה עד תראה יתרונו על כל יתר עמים עד הפיל עמים תחתי.

משיב הוא אחרי רוח הקדש ואומר לפניו יתברך, הלא שמעתי כי תחתי **[ו] יפלו עמים** לא אחזיק הגדולה לעצמי חלילה, כי **[ז] כסאך אלוהים** הוא **עולם ועד** כי תמיד אתה העושה משפט, באופן שיכון כסאך לעד, אך **שבט מישור** הוא מה שיפלו תחתי, כי איני רק כשבט ומקל שלך להכות בו, והוא **כשבט מלכותך**, ולא יתפאר המטה לפני המכה בו.

או שיעור הכתובים [ג] יפיפית כו', שאומרת רוח הקדש לאדם שהחל להראות חביבותו יתברך אליו כמדובר בפסוק הקודם (ב), אמר הנה טרם אלמדך את אשר תעשה להיות יתרוך ניכר על כל גוים אקדים לך, כי ארבע מעלות הם:

א', עושר.

ב' חכמה.

ג', גבורה.

ד', יראת השם.

והנני שם לפניך כי בשלש ראשונות אל יתהלל המתהלל, כי אם עשיר אתה, שגדר העשיר הוא כמו שאמרו ז"ל (קידושין מט ב) על המקדש את האשה על מנת שאני עשיר שהוא כל שבני עירו מכבדין אותו מפני עושרו, ועל זה אמר אם יפיפית מבני אדם שיכבדוך ומייפים אור פניך שהוא מחמת עושרך, או הוצק חן בשפתותיך שיפוצו מעינות תורתך חוצה, אל תתהלל, כי על כן ברכך אלוהים לעולם, כאומרם ז"ל (עיין נדה טז ב) ארבעים יום קודם יצירת הולד גוזרים על הטפה עשיר או חכם.

וגם הגבורה שתתפאר בה כי היא באיכותך, מה שאין כן עושר וחכמה, גם היא אינה יתרון בך לומר כי בה יכנע צר ואויב מפניך מהגוים מ"ה, כי הלא [ד] חגור חרבך על ירך גבור בלבד הוא הודך והדרך, כי תתפאר שתחגור חרבך עליו ולא תירא, אך אחרי כן מי יודע אם תנצח, כי בעל בחירה הוא שכנגדך, וכמה פעמים יפול הגבור לפני החלש. אך והדרך לפי האמת שתתהדר בו, אינו אלא צלח רכב שהוא יראת ה' וחסידות כי זה תלוי בבחירתך, כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג ב), והוא מה שבו תתהלל וזהו והדרך צלח רכב כו' כמפורש בקודם.

ח אהבת צדק ותשנא רשע על-כן משחך אלהים אלהיך ששון מחברך :
ט מר ואהלות קציעות כל-בגדתיך מן-היכלי שן מני שמחור :

(ח) אהבת צדק ותשנא רשע כו'.

עודנה עומדת רוח הקדש כמדברת עם הצדיק ואומרת לו, הלא אמרתי לך מה מאד נעלית לפניו יתברך בצדקתך, והלא יתחמץ לבבך באמת באמור כי הלא יצר סמוך לך, ולא יבצר ממנו מהטותך הדרך ולהחטיאך, וגם כי תשוב תתקן את אשר עוית לא תהיה לרצון לפני קונך, כאשר עד שלא חטאת. לזה אמר אל תשית לבך כי נהפוך הוא, כי דע איפה כי אדרבה גדול שכרך וגדולה חיבתך, ובמקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד

(ברכות לד ב), והטעם כמו שכתב הרמב"ם ז"ל (הלכות תשובה ז ד) שזה שאחר שטעם טעם החטא הספיק להכניע את יצרו ולהפכו גדול שכרו.

זה יאמר **אהבת צדק כו'**, והוא בשום לב שהיה לו לומר "שנאת רשע ואהבת צדק" כמה דאת אמר (תהלים לד טו) **סור מרע ועשה טוב**, אך הוא כי על אשר חטא והרשיע ושב הכתוב מדבר, ואמר נתעוררת **אהבת צדק** ועדיין היה בך הרשע ושנאת אותו והכרעת יצרך, מה שאין כן אשר לא טעם טעם חטא שלא הוצרך לשנוא את הרשע ולהכניע את יצרו. **על כן משחך אלוהים שמן** שהוא תואר אל הגדולה, והוא של **ששון** ותענוג יותר **מחבריק** הצדיקים גמורים שלא חטאו, **שבמקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד**.

או יאמר ענין מאמרם ז"ל (חגיגה טו א) כל אדם יש לו חלק בגן עדן וחלק בגיהנום זכה נוטל חלקו וחלק חברו בגן עדן לא זכה נוטל וכו', וזה יאמר **[ח] אהבת צדק** במה שהוא צדק **ותשנא רשע** במה שהוא רשע מצד עצמו ולא מחמת יראה, **על כן משחך אלוהים** במה שהוא אלוהיך, **שמן ששון** הוא גדולת תענוג, **מחבריק**, הם אשר לא זכו, שתטול חלקם בגן עדן.

או יהיה ענין אומרו אהבת צדק כו', כי הנה כתבנו שחיבב הוא יתברך את ישראל יותר מהאומות ויותר ממלאכי השרת, והנה עד כה דיבר על החלוקה הראשונה איך חיבבם על יתר אומות, עתה החל בשניה, והיא כי חיבבם על מלאכי השרת. והטעם הוא כי אין בהם בחירה להרע או להיטיב כי יצר סמוך אין בהם. וזהו אומרו **אהבת צדק ותשנא רשע**, שהוא כי יש בך היולאניות לבחור בטוב ולשנוא את הרע, **על כן משחך אלוהים** זולת הקרא אלוהיך ולא אלוהי מלאכים, **שמן ששון** היא מעלה בתענוג, כי השמן רמז אל המעלה כמה דאת אמר משח רבותא (עי' אונקלוס שמות ל, שם לה), והוא של **ששון** יותר **מחבריק** משרתי ה' כמוך. ונקראים חברי ישראל כמה דאת אמר (שיר השירים ח יג) **חברים מקשיבים לקולך**, שפירשו ז"ל (שיר השירים רבה ח טו) במלאכי השרת.

ולא בלבד **שמן ששון** כי אם גם **(ט) מר ואהלות קציעות כל בגדותיך**, הם לבושי יקר אשר לנפש הצדיק הנקראים בגדים, כמו שאמרו בספר הזוהר על פסוק (בראשית כז כז) **וירח את ריח בגדיו**, שהם בגדי יקר אור עליון שנעשים לנפש ממעשה המצוה, ולבוש יקר הנעשה אל הרוח מן הכוונה והמחשבה, שהם בגדי ריח גן עדן **כמור ואהלות קציעות** כמה דאת אמר **וירח את ריח בגדיו**, שהיה כשנכנס יעקב שנכנס גן עדן עמו **(בראשית רבה סה יח)**, וזהו אומרו **מר ואהלות קציעות כל בגדותיך**.

וקרא למלוש הנפש **מר** כי הוא דם שנצרר וייבש בחיה, כי הדם הוא הנפש. ואשר ברוח **אהלות** קרא אותם, שהם מאהילות מעלה מעלה מהאחרות. ולא אמר וקציעות בוי"ו, לרמז כי

הוא תואר אל השנים הנזכרים, כי אינן **כמר ואהלות**, כי המר הטבעי בהיות זמן מגולה מפיג ריחו וכן האהלות, אך אלו הם **קציעות** כי שתיהן בחינת קציעות להן שאפילו בהגלותן תמיד ריחן נודף, כי על כן על בת איוב אמרו רבותינו ז"ל (בבא בתרא טז ב) שנקראת קציעה שהיתה ריחה נודף, ולא קראה בשם דבר אחר המריח, יורה כי זה ימצא יותר בקציעה.

ואיזה הוא איכות מציאות הלבושי יקר הללו, הלא הם **מן היכלי שן** מן היכלות הפנימיים הבלתי נגלים כשן, וזהו **מן היכלי שן מני שמחור**, כלומר משם **מן היכלי שן** אשר הם שם למעלה **שמחור** למטה בעשותך המצוה, משם בגדיך מאירים לנפשך שבקרבר ויקנו בך שמחה, מה שאין דבר מזה למלאכי השרת כמדובר.

י בנות מלכים ביקרותיך נצבה שגל לימינך בכתם אופיר :

יא שמעי-בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביר :

יב ויתאו המלך יפיר כי-הוא אדוניך והשתחוי-לו :

(י) **בנות מלכים ביקרותיך כו'.** הנה כתבנו (א) כי בכלל המזמור הוא שיר כולל שתי ידידות, ועל כן עד כה דבר על הא' שבין המלך הקדוש עם עמו ישראל, ואגב שבחו בא לספר מה שהעדיף עליו ממלאכי השרת. והנה החל **בחינה ראשונה** והיא על דבר השכר, כי קבע שכר **שמן ששון** לאדם על עבדו את ה' מה שלא עשה כן למלאכים, בא עתה וביאר **בחינה שניה** והיא העיקרית, שממנה נמשך הכל. והיא כי נפשות בני ישראל **בנות מלכים** המה, בנות השם הגדול והשכינה אשר מלכים יקראו, עם שאחדות אחד לשניהם כנודע ליודעים חן.

זוה מאמר רוח הקדש כמדברת אתו יתברך ואומרת, הנה **בנות מלכים** הנשמות הקדושות בכלל **יקרותיך** החשובות מהם, **נצבה שגל** היא נפש הצדיק ברצותך לשלחה אל העולם הזה, תציבנה **לימינך בכתם אופיר** אור עליון החשוב כאופיר בעולם הזה, ואתה אומר לה (יא) **שמעי בת** אשר אני דובר אליך, **וראי** את כל הגדולה הזאת, אשר את היום לימיני [י] **בכתם אופיר**, כלומר כי כזה תשיג במעשיך אחרי שובך מעולם השפל, לכן **והטי אזנך** לכל אשר אני מצוה אותך, **ושכחי עמך** שבעולם העליון נפשות שכמותך למעלה, **ובית אביר** יתברך כוחותיו יתברך העליונים, ואל תחושי בהיותך בארץ הלזו העכורה וגוף חומרי, כי הלא לטובתך הוא כי (יב) **ויתאו המלך יפיר**, כלומר יופי שלך משלך, ולא שתתענג בדשן העולם העליון חנם. ולא שהוא יתברך צריך אליך להנאתו בעבודה אשר תעבדנו, כי אם צדקת מה תתן לו (איוב לה ז), אך אינו כי אם שתחזיק לו יתברך טובה ותכיר כי הוא אדוניך **והשתחוי לו.**

יג וּבַת-צַר בְּמַנְחָה פָּנִיךָ יַחְלוּ עֲשִׂירֵי עָם :

יד כָּל-כְּבוֹדָה בַּת-מֶלֶךְ פָּנִימָה מִמְּשַׁבְּצוֹת זָהָב לְבוּשָׁה :

טו לְרַקְמוֹת תּוֹבֵל לְמֶלֶךְ בְּתוֹלוֹת אַחֲרֵיהָ רַעוּתֶיהָ מוֹבְאוֹת לָךְ :

טז תּוֹבֵלְנָה בְּשִׁמְחַת וְגִיל תְּבוֹאִינָה בְּהִיכַל מֶלֶךְ :

ואל תקנאי בתי בעולם השפל אשר את הולכת אליו בנפש אשר לא מגויי הארץ המוצלחים בעושר ונכסים, מה שאין כן את בת מלכו של עולם, כי הלא **(יג) ובת צר**, כלומר אם היית בת שהיא **בת** השר החצוני הנקרא **צר**, שהיו כל עמו שרים גדולים ומוצלחים ככל הכתוב ביחזקאל, הלא כל אושרך לא היה רק כי **במנחה פניך יחלו עשירי עם**. אך לא תאושר באושר העליון בהיכל מלכו של עולם, כי אם בחוץ במקום חצונים, אך לא כן את כי **(יד) כל כבודה בת מלך כמוך פנימה** בחביון עזו יתברך. וגם **ממשבצות זהב לבושה** כי התורה נקראת זהב והמצות הקבועים בה ידמו למשבצות זהב, כך החלוקא דרבנן הוא הלבוש הנעשה לך ממעשה המצוות ימשלו למשבצות זהב, הם אורות גדולים ועצומים דבקים בו יתברך.

וזהו **לכל כבודה בת מלך**, היא כל נפש מישראל אשר אפילו ריקנים שבהם מלאים מצוות (סנהדרין לז א). אך אם את **(טו) לרקמות** שלא בלבד תעשי המצוות כפשוטן, כי אם ברקמות דקדוקיהן ופלפולי עמקי הלכותיהן, כמי שמבקש עשות רקמות על בגדי משי וזהב, אז אין צריך לומר שתהיי פנימה, כי אם **שתובל למלך** מלכו של עולם להיות מרואות פני המלך. וגם **בתולות אחריה רעותיה** הם נפשות תלמידים אשר למדו ממנה, והם בתולות שלא נטמאו מהיצר הרע, אותן הנפשות **מובאות לך**, שבזכותך יעלו גם הן אתך לפני מלך.

וזהו **(טז) תובלנה בשמחות וגיל**, לומר כי עד בואן ערך תובלנה על ידי אחרים כמלאכים וכיוצא, ואחר כך **תבואינה** הן מעצמן **בהיכל מלך**. והוא כי הפרש גדול יש בין הנפש העולה מאליה אל הצריכה שיעלוה זולתה, כמו שאמרו ז"ל (ב"מ פה ב) שאמר אליהו לאותו תלמיד שבקש ממנו שיראה נשמות הצדיקים בעלותן לישיבה של מעלה, כי אמר לו בר' חייא אל תסתכל, ואמר לו ובמה אדע מי הוא, אמר לו כל קתדראות השאר מעלים אותם מלאכים ושל ר' חייא עולה מאליה. ועל דרך זה יאמר, הנה טרם הגיען אליך הם **מובאות לך** על ידי אחרים **שתובלנה בשמחות וגיל**, אך אחר היותן עמך בזכותך תבואינה מעצמן בהיכל מלך.

יז תחת אבתיך יהיו בניך תשיתמו לשרים בכל-הארץ :

יח אֲזְכִּירָה שִׁמְךָ בְּכָל-דֶּרֶךְ וְדֶרֶךְ עַל-כֵּן עַמִּים יְהוֹדוּךָ לְעֵלָם וְעַד :

(יז) תחת אבותיך יהיו בניך כו'. הנה על פסוק (משלי ב טו) **בי מלכים ימלוכו בי שרים ישורו כו'**, ביארנו כי גם שגדולי החכמים לא שבעו לחם בעולם הזה ואיה מלכותם ושררתם, אך הוא כי אין לך מלכות ושררה כאמור **לשמש בגבעון דום** (יהושע י יב), ואמור לחומץ וידליק (תענית כה א), ורבים כאלה אין מספר לגדודי נסים ונפלאות הנעשות על ידי כל צדיק וצדיק מתופסי התורה עם היותם דלים ואביונים, ואין לך מלכות גם על השמים כזה.

אמר עתה הלא הודעתך איך על ידי תורתך תשתרר, עד היותך עושה נוראות, כענין שמש בגבעון ואמור לחומץ וידליק, באמרי **(ה) ותורך נוראות ימינך**, עד היותך גדול בעיני אלוהים ממלאכי השרת ככל הכתוב. אמר עתה עוד תזכה בחסידותך, שבהיות כי (משלי יז ו) **עטרת זקנים בני בנים**, שהוא כי כאשר העטרה היא למעלה מהאדם כן לפעמים בן הבן הוא למעלה מזקנו, כאשר דרשו ז"ל **(בראשית רבה סג ב)** הפסוק על יעקב עם אברהם.

ובזה יאמר אחר כל שלמותך האמור, דע האושר אשר יזכו בניך בגינך, כי גם שלא יזכו להיות עטרה לאבותיך להיות הם למעלה מאבותיך כעטרה על הראש, כי אם שאבותיך יהיו למעלה מהם והם יהיו תחת אבותיך, לא יבצר מהם היותם מאשר עושים נפלאות בעולם שיהיו בכלל **"בי מלכים ימלוכו בי שרים ישורו"**, כר' חנינא בן דוסא וכיוצא, וזהו **תשיתמו לשרים בכל הארץ**.

(יח) אזכירה שמך בכל דור ודור כו'. משיב האדם החסיד שעליו ידבר ואמר, הלא בשרתני שאזכה שזרעי יהיה מהמשתררים בכל הארץ לשנות הטבעים בכל חלקי הארץ כרבי חנינא בן דוסא וכיוצא בו, אמצא חן כי בין אני בדורי בין בני שהוא כרעא דאבוה, לא תעשה הנפלאות על דבורי, בלי הזכיר שמך, בל תהיה תפארתי שאני היכול ועושה, רק שיהיה על ידי הזכיר שמך שתהיה תפארת לך מן האדם, ויתקדש שמך בפי כל העמים הרואים והשומעים, וזהו **אזכירה שמך בכל דור ודור שעל ידי כן עמים יהודוך וכו'**, ולא יאמרו כי הוא כח ידי, כי לך ה' הגדולה.

פירוש אחר על מזמור מ"ה.

והנה אחרי כתבי, **(ב) רחש לבי בקרבי** ויאמר לי החנם יושר השיר הזה על כל שמחת חתן וכלה בכל מקום ובכל זמן ובשמחתם לא יתערב ענין המזמור אם לא על האמר בו **(י) נצבה שגל לימינך** והוא לא על כן ידבר, על כן אמרתי אבואה אליו גם בדרך הזה עוד.

ואומרה, כי הנה על מאמרם ז"ל (סוטה ב א) לשים שלום בין שני מאמרים הסותרים זה את זה, כי זה יאמר בת פלוני לפלוני אפילו מעבר לים, וזה יאמר אין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו, אמרו כאן בזווג ראשון כאן בזווג שני.

והנה על ביאור דברים אלו אשר חשבנו למשפט הוא מאמר **ספר הזוהר**, כי בכל חתן וכלה יש זווג ראשון וזווג שני, והוא כי טרם בואם אל העולם הלז, יזדווגו ויוכנו מאתו יתברך להיות לאחדים, ויגזור אומר בת פלוני לפלוני, והוא יקרא זווג ראשון, ואז אין דבר מעכב זווגם, כי אין בשום אחד מהם עוון אשר חטא, אך בבואם אל העולם הזה יתפרדו, **ואל דעות ה'** היודע מי היא בת זוג של כל איש ואיש וחפץ לזווגם בפועל שהוא הזווג השני, אז אלוהים ישפוט לפי מעשה איש ופקודתו, ואם הוא והיא שלמים במעשיהם ישוב יזווגם, ואם האיש ההוא חטא לה' והיא לא חטאה, אז יעבירה ממנו ותנתן לטוב ממנו ולחוטא הלז יותן אשה אשר יקוץ בה. ועל שתי הבחינות האלו אמרו רבותינו ז"ל (**בראשית רבה** סה ד) **אלוהים מושיב יחידיים ביתה כו' [בכושרות]** (תהלים סח ז) שהקב"ה מזווגן, ומהו "**בכושרות**" בכי ושירות, זכו משוררים שזווגם עולה יפה, לא זכו בוכים שהקב"ה מזווגם בעל כרחם שלא בטובתם. והוא כי כאשר הושוו מעשיהם ונותנים לו בת זוגו אז טוב להם, וזהו "זכו משוררים" שהוא כי זכו במעשיהם. וכאשר קלקל האחד מעשיו, אחרת יתנו לו, ואז אין זווגם עולה יפה, ועל זה אמר "לא זכו בוכים". ועל זווג הזה שהוא בבוא אל הפועל הזווג הראשון העליון, אמרו אין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו, כי ישפוט בין אדם אם עומד בצדקו לתת לו בת זוגו, או ימצא בו ערות דבר וישלחה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר, והוא אחרת יקח לו למרק בה עוון אשמתו.

כלל הדברים, כי השתי נשמות של האיש ובת זוגו הן למעלה טרם בואן פה צדקניות כשני שושנים. והוא מה שכתבנו למעלה (א) כי הצדיקים נקראים **שושנים**, כמאמרם ז"ל על מקרא שכתוב (שיר השירים ו ב) **דודי ירד לגנו כו' וללקוט שושנים**. ובבואן למטה אם שום אחד משניהם לא הפיג ריחו הטוב, ישוב יזווגם הוא יתברך ויתקיים בהם זכו משוררים.

וזה יהיה ענין הכתוב **[א] למנצח על שושנים** הן השתי נשמות עודם למעלה כי שושנים יקראו שניהם שוים לטובה. והנה אשר הוא משכיל ולא נכנס בו רוח שטות לחטוא בעולם הזה כי אם השכיל ועמד בצדקו, יהיה לו שיר בשתי הידידות בין בזווג ראשון בין פה בשני, שיתקיים בו "זכו משוררים", וזהו **למנצח על שושנים כו' משכיל שיר ידידות**.

[ב] רחש לבי כו'. הנה על תירוץ סתירת השני מאמרים שהזכרנו, שהוא אומרם ז"ל כאן בזווג ראשון כו'.

עוד ראוי לשית לב על מאמרים רבים מרבתינו ז"ל (קידושין ע א) המפליגים לדבר על שכר טוב הנושא אשה הגונה לו וההפך על בלתי הגונה, וכן דברו דופי על הנותן עיניו ביופי או בממון וכיוצא בפניות בלתי טובות, והלא יקשה לא ימנע אם האיש הזה אין בידו עוון לעכב ממצוא בת זוגו על כל פנים ימהרוה לו, ואם לאו גם שיהיה לבו לקחת הגונה לא תנתן לו רק לפי מעשיו אשר לא טובים. אך הוא כי גם אשר צדיק וישר הוא וראוי לקחת בת זוגו, אם תפנה בחירתו אל ממון או יופי ודומה לאלה, יספיק רוע בחירתו זה לבל תנתן לו בת זוגו כעת, אך לא תהיה לו רעה שיבכה בה כי צדיק הוא רק העדר טובה. ועל כן הזהירו רבותינו ז"ל בל יתן עיניו האדם בפניות הנייות העולם הזה, רק לשם שמים לקיים מצות ה' ולהשאיר אחריו ברכת בנים הגונים מאשה הגונה, ואז טוב לו כי בא ליטרה מסייעין אותו למהר להכין לו בת זוגו אשר לא ידע איזו היא. ולהצליחו בה באושר העולם הזה והעולם הבא.

זה מאמר **בני קרח** באומרם **רחש לבי כו'**, כאילו פי האדם הבא לחזר אחר אבדתו, אשר מאז בעולם העליון בזווג ראשון היתה לו ועתה היא אבודה ממנו, כי הלא יאמר איה מקום כבודה, כי הנה יתחמץ לבב אנוש באמת באמור מי יעלה לנו השמימה לדעת איזו היא בת זוגי ויגידה לי, ואעבור את עבר הים ויקחנה, על כן הנה קרוב אליך הדבר בלבבך ובפיך, כי הלא **רחש לבי כו'**, והוא כי הנה את העדר הזווג, לא טוב קראו ה', כמה דאת אמר (בראשית יב יח) **לא טוב היות האדם לבדו**, נמצא כי מציאות הזווג **טוב** יקרא.

ונבוא אל הענין, והוא כי הנה דברה רוח הקדש כאילו פי החתן מדבר ואומר הנה **רחש לבי דבר טוב** הוא הזווג, כי טוב יקרא מקביל אל (בראשית ב יח) **לא טוב היות האדם לבדו**, וכאשר הרהר לבי על הדבר ואני גוזר ואומר **מעשי למלך**, שהוא שלא אפנה דרך ממון או יופי וכיוצא, כי אם מעשי אשר אעשה יהיו למלכו של עולם לשם שמים, אז בדבר **לשוני** הדבר הזה מיד נכתב בשמים, וימהר אלוהים להכין זוגי ולהזמינה לידי, כאילו **לשוני** היתה **עט סופר מהיר** באומרה **מעשי למלך**.

ואז עונה אחריו רוח הקדש ואומרת, [ג] **יפיפית מבני אדם** לומר הנה שני ייפויים לך היו, **אחד** על מעשיך הטובים שעל כן לא איבדת בת זוגך, **שני** אשר בו גמרת היופי יותר מכל בני אדם, כי כל המון העם יתנו עיניהם ביופי או בממון או במשפחה, ואתה לא שמת לבך רק אל היות **דבר טוב**.

והנה מה שיש להחזיק לך טובה הוא על שני הייפויים, על שהקדמת מעשים טובים ועל טוב הלב, באלה **יפיפית** מעצמך. ואשר גמרת הטוב ומפיך הוצאת מלין טובים באמורך **מעשי**

למלך אין להחזיק לך טובה, כי הלא **הוצק חן בשפתותיך** כי מן השמים **הוצק חן** דבורך הטוב כענין (יומא לח ב) בא ליטהר מסייעין אותו, ומן השמים השפיעו בך לאומר.

ועל מה שיפית **מבני אדם, על כן ברכך אלוהים לעולם**, והוא כי נתן לך בת זוגך שהיא לך ברכת עולם, כי אילו לא היה נותן לך בת זוגך כי אם של זולתך, אפילו היתה **אשת חיל** אשר הוסרה מבת זוגה על אשר לא טוב עשה והיא ניתנה לך, לא היתה בזה ברכתך לעולם, כי אם בן זוגה היה מתקן מעשיו היית מת והוא לוקח אותה, אך עתה תהיה ברכתך לעולם, וזהו **על כן ברכך אלוהים לעולם**.

[ד] **חגור חרבך על ירך כו'.** תוסיף אמריה לו רוח הקדש ואומרת, הלא הטבת לראות ברוחך טובה לשם שמים וה' אלוהיך ברכך לעולם בתת לך בת זוגך, השמר פן ואל תהיה מפליג לתת לנשים חיליך פן תאבד, כי אם (יבמות כ א) קדש עצמך במותר לך. וזהו **חגור חרבך על ירך גבור וכו'**, והוא כי הנה ידוע כי איזהו **גבור הכובש את יצרו** (אבות ד א) שהוא הכובש אותו מהאסור לו, ועתה איעצך שעל היות לך גדר גבור שאתה כובש יצרך באסור, עוד תחגור חרבך נגד יצרך על ירכך, עם היות לך **ירך גבור** הכובש את יצרו, שהוא להוסיף על גדר גבור אשר הוא לקדש עצמך גם במותר לך. וזה הוא **הודך מצד הנפש והדרך** מצד הגוף שיהיה לך הדר בבריאותך ומצבתך והדרת פניך כנודע, וזהו **הודך והדרך**.

[ה] **והדרך צלח רכב כו'.** הנה אמרתי לך כי **הודך והדרך** הם מיעוט דרך ארץ כמדובר, והנה עוד לך הדר גדול ומפולש מזה, וזהו **והדרך צלח רכב** כלומר והדרך צלח ועבור להלאה מדרך אנשים שהוא משמעות צלח, כמה דאת אמר (שמואל ב, יט יח) **וצלחו הירדן**, הלא הוא **רכב על דבר אמת כו'**, והוא כי בהזדווגך תעשה ברוחך טובה כוונה מורכבת משני דברים שהם **דבר אמת וענוה צדק**, והוא כי תכוון יצאו מביאתך לומדי תורת אמת ובעלי ענוה של צדק שהיא ענוה אמתית, וזהו **רכב על דבר אמת וענוה צדק**.

והנה אז לא בלבד בדבר הזה יהיה לך זכות, כי אם גם לכל הדברים. והוא כי בהיות שהיצר הטוב הוא ילד מסכן, והיצר הרע הוא מלך זקן וכסיל, ולא יניח את היצר הטוב להרים ראש. אך עתה בהיות כי בזווג שהיא פעולה מתייחסת אל היצר הרע, תביאהו עד דכא לעשותה כולה פעולת יצר הטוב בכוונת קדושה וטהרה, הנה אז יכנע היצר הרע כל כך עד גדר שיתגבר היצר הטוב עליו, ותראה נוראות מיכולת היצר הטוב בכל אשר תפנה, וזהו **ותורך נוראות**, ומי זאת אשר **ותורך נוראות** הלא היא **ימינך** היא היצר הטוב כמה דאת אמר (קהלת י ב) **לב חכם לימינו**, הוא היצר הטוב, כי לכל אדם שני לבבות יצר הטוב ויצר הרע, ושל חכם לימינו הוא היצר הטוב, ועליו אמר **ותורך נוראות ימינך**, ועל אשר כינה אותו אל הימין אמר לשון נקבה באומר **ותורך נוראות כו'.**

[נ] **חציך שנונים כו'.** אמר גם תזכה להיות לך בנים תלמידי חכמים, וזהו **חציך** שהם בנים כמה דאת אמר (תהלים קכז ד) **כחצים ביד גבור כן בני הנעורים**, תזכה שיהיו שנונים ומחודדים בתורה כמה דאת אמר (דברים ו ז) **ושננתם לבניך**.

ועוד לך והוא כי **עמים תחתיך יפלו כו'**, והוא כי הנה טובות העולם יתחלקו לשלשה, והם בני חיי ומזוני.

והנה על **מזוני** אמר מתחילה כי על ידי הכוונה טובה בזווג (ג) **על כן ברכך אלוהים לעולם**, שהוא כי תמצא בת זוגך אשר בה תחוייב הברכה על המחיה ועל הכלכלה, כי בין שניהם שם י-ה אשר **שם יצוה ה' את הברכה**. ואמר שאם עוד תוסיף לשמוע לשמור ולעשות עצתי זאת, והיא (ד-ה) **חגור חרבך כו' והדרך כו'**, עוד יוסיף לך גם כן **בני חיי** בשלמות הבנים, שמלבד מציאותם גם יהיו חצים שנונים בתורה.

ועל **החיים** אמר אין צריך לומר שיוסיפו לך שנות חיים בלי עוון, כי אם אפילו אם על איזה עוון יהי קטבך מות אפדך, כי **אתן אדם תחתיך ולאומים תחת רגליך**, וזהו [נ] **עמים תחתיך יפלו** כי במקומך **אתן עמים תחת נפשך** למען תחיה ותאריך ימים, ואותן **עמים** שאתן **תחתך** הם אותם אשר **בלבם** הם **אויבי המלך** מלכו של עולם המה.

והנה לתת טעם לשני הדברים:

אחד, למה יתן תחת אחד מישראל **עמים**,

שנית, למה יהיו **עמים** אשר **בלב** הם **אויבי המלך**.

לזה מדברת רוח הקדש עמו יתברך ואומרת לפניו, אשר אמרתי אלוהים כי **עמים** תחת הצדיק **יפלו**, הלא הוא יען כי הצדיק אשר אני דובר בו הוא [ז] **כסאך אלוהים עולם ועד**, כי עליו אתה משרה שכינתך ככסא לך, ועל כן ראוי הוא תת עמים תחתיו. ואשר אמרתי כי **העמים** ההם יהיו אשר **בלבם** הם **אויבי המלך** ולא יתר עמים, הלא הוא כי **שבט מישור הוא שבט מלכותך**, ועל כן תשפוט עמים מישור לבל הפילם אם לא על אשמת דבר.

[ח] **אהבת צדק כו'.** לבוא אל הענין נשית לב אל מאמרם ז"ל (פרקי דר' אליעזר פרק טז) כי החתן יקרא מלך, והלא כמו זר נחשב כי מה מלכות יערכו לו, גם כי יהיה שורר בביתו, לא על ידי כן הגיע למלכות. אך אחשבה כי הלא זה הדבר אשר ידענו מרבותינו ז"ל (ירושלמי בכורים ג ג) כי הנושא אשה ומה גם אם היא לשם שמים מוחלין לו על כל עוונותיו, כאשר למדו ז"ל מפסוק (בראשית כח ט) **ויקח את מחלת כו'.**

עוד ידענו מרבתינו ז"ל (אבות פ"ד) כי כל מצוה ומצוה שאדם עושה בורא מלאך פרקליט. והנה אפילו ריקנין שבישראל מלאים מצות כרמון (סנהדרין לז א), נמצא כי **גדוד יגודנו** לכל איש ישראל כמלך, אך לא מלך יקרא כל עוד שלעומתם יהיו לו כמה עבירות אשר בכל אחד מהם ברא משחית מחבל אשר עוונותיו ילכדונו ויסירו ממנו אדר מלכות, כי יהיו מערכה מול מערכה. לכן כאשר יקח איש אשה לשם שמים אשר אז עוונותיו נמחלין, שהוא כי יתן אל לבו יום המיתה, כי על כן לוקח אשה ויהיה קיים במין וישוב בתשובה אז מלך יקרא באמת, כי מערכת משחיתיו נדדו הלכו וחיל מלאכיו אשר ברא בזכויותיו עומדים לפניו, הלא זה יעשה מלוכה כי רב חילו, אך לא לכל אדם יקרא כה, כי אם לאשר זכה ליקח אשה בלי פניה רק לעשות מצוה ה' ברה.

וזה יתכן תאמר רוח הקדש בדברה אל החתן שהחלה לדבר בו, ותאמר הנה לך עוד מעלה גדולה, להיות חשוב בעיניו יתברך כמלך. ומי המליכך, הלא הוא כי הנה אהבת צדק לקחת האשה לשם שמים כדברך באומרך **(ב) מעשי למלך, (ח) ותשנא רשע** הם הפניות וכוונות הבלתי טובות, **על כן משחך אלוהים** משיחה כמלך ליקרא אלוהיך כמלך שאין גבוה ממנו כי אם ה' אלוהיו. והוא **שמן** ומעלה של **ששון** יותר **מחבריך** אשר דעה חסרו, ולא היה להם הכוונה בזוגם ולא זכו אל בת זוגם ולא השיגו המעלה הזאת, והוא כי נמחלו על ידי כן כל עוונותיו וישאר בחיל זכויותיו כמדובר.

ועוד לך אפשרות להיות מלכותך גדול במאד מאד, והוא כי **[ט] מר ואהלות כו'** והוא בהזכיר מאמרם ז"ל (ברכות ו ב) באומרם כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו כו' ואם שימחו מה שכרו זוכה לתורה שניתנה בחמשה קולות כו', והוא כי הלא כמו זר נחשב מה עצבון יערכו לחתן שצריך לשמחו, וגם מה רב טוב אשר קצבו על מצוה בלתי רבה מאד לכל מראה עיני בני האדם.

אך הנה אין ספק כי כל איש אשר לו מח בקדקדו, הלא כי יקח אשה יתעצב אל לבו כי יזכור לו יום המיתה, כי היא הסיבה צורך הזווג למען השאיר תמורתו אחרי מותו, ואם כן גם שיהיו עוונותיו נמחלין, הלא לא מאהבה תהיה תשובתו כי עציבותו בידו, והלואי יספיק לעשות מן הזדונות שגגות כמסקנת הגמרא (יומא פו ב) כי השב מיראה זדונות נעשים לו כשגגות, אך השב מאהבה זדונות נעשים לו כזכויות. על כן חבריו הנהנים מסעודתו כאשר ישמחוהו מדאגתו יהיו סבה שתהיה תשובתו מאהבה, ועל ידי כן לא בלבד יהיו לו חיל זכויותיו הן מלאכיו אשר ברא לגדוד יגודנו ויסתלקו חיל משחיתיו, כי אם גם חיל מלאכי חבלה אשר עשה בעוונותיו יעשו לו זכויות, ויהיו לו שתי מערכות שרפי קדש. ועל כן רב זכות המשמחו עד אין קץ, כי גרמו יהיו על ידם לשני מחנות מלאכי אלוהים.

זזה יאמר **מר ואהלות כו'** והוא במה שפירשו ז"ל בגמרא ובמדרש (**במדבר רבה** י א) אומרו **בגדותיך** בגידותיך שהם העוונות. והענין הנה **מר ואהלות קציעות** שהם נותנים ריח טוב שהוא משל אל הזכויות, כמאמרם ז"ל (**ויקרא רבה** ל יא) על ארבעה מינים שבלולב כי האתרוג שיש בו טעם וריח הם דוגמא אל תורה ומעשים טובים וההדס שיש בו ריח ולא טעם הם דוגמא אל מי שבו מעשים טובים ולא תורה, הנה **מר ואהלות קציעות** שהוא משל אל הזכויות נעשו **כל בגידותיך** כי נהפכו העוונות לזכויות. ולא למר ואהלות של העולם הזה, כי אם **מן היכלי שן** הם היכלות הצפונים ופנימיים כשן המכוסה בשפתים, הם אורות המשולים לריחות הטובים האלה אשר בהיכלות הקדושה העליונה. וזה ממה תזכה אל המדרגה הזאת בחתונתך להפך העוונות לזכויות, הלא הוא **מני שמחוך** מחמת אשר שמחוך הנהנים מסעודתך או זולתם, שעל ידי כן שבת מאהבה ותהי לך מלכות שלמה במחנים כמדובר.

[י] בנות מלכים כו'. אחרי אומרו איך הזווג שני שהוא הבא אל הפועל בעולם הזה הוא לפי מעשיו, כאמרו (**ח אהבת צדק וכו' על כן משחך כו'**, בא ויאמר לאדם ענין הזווג ראשון להגדיל בעיניו חסד אלוהים, למען יכיר כמה מעלות טובות למקום עליו אשר נתנה לו. וזהו אומרו **בנות מלכים ביקרותיך כו'** והוא לומר אם תראה בעולם הזה בבואך להזדווג בנות מלכים בכלל מיקרותיך ומכבדותיך שמתכבדות להזדווג לך, אל תחוש, ובחר לשם שמים בהגונה לך. כי זאת שאני נותן לך היא אשר כבר **נצבה שגל לימינך** בעולם העליון עודך שם, שהיו אז הנשמות זוגות שהיו זוג ראשון, ואז הראיתיה לך **בכתם אופיר**, והוא משל אל העטרה אשר תקנה אם תזכה ויבוא זווגכם אל הפועל.

[יא] שמעי בת וכו'. אחרי אומרו שטרם בואה הבת זוג ההיא אל העולם הזה **נצבה בכתם** אופיר למעלה, שהוא הוראת האור והאושר שיהיה לה בבוא זווגה אל הפועל בעולם הזה, אמר כי למה זה הראה לה ה' את כל זאת המעלה, ואמר כי הוא יתברך אז הדריכה בשני דברים הראויים לך להתנהג עם האיש החתן הזה.

הא' שתחשיב אותו ויהיה בעיניה כמלך גם כי כביר לא מצאה ידו, והוא באמור עודנה למעלה בימינו **בכתם אופיר, שמעי בת** עצתי **וראי את הכתם אופיר** אשר על ראשך, רמז אשר תקני בהיותך עם האיש הזה אשר את בימינו. **והטי אזנך** לכל אשר יאמר אליך **ושכחי עמך ובית אביר** אם ממשפחת גדולה את, ואליו תהיה תשוקתך חשוב בעיניך כמלך. ואם אין ידו משגת ליפותך בתכשיטי זהב ובגדי חופש ורקמה ואבנים טובות, אל תחושי, כי הרצון הטוב **[יב] שיתאו המלך** הוא החתן **יפייר**, שיתאו בלבו שאם יתן לו השם עושר ונכסים ייפה אותך בתכשיטי זהב וכסף יספיק לך, וכעובדא דר' עקיבא עם בת כלבא שבוע בעוני ודלות שנזדווג לה על עומרים של תבן, ואז נדר לה שאם יעשירנו ה' שיעשה לה ירושלם דדהבא ונתפייסה

ברצונו הטוב (נדירים נ א), וזהו **ויתאו המלך יפייר**, ואל יקל כבודו בעיניך אם לא תשיג ידו, כי אם אדרבה **הוא אדוניך והשתחוי לו**.

והדבר השני אשר צוה לה הוא יתברך הוא על הצניעות, והוא באמור לה **[יג] ובת צר במנחה כו'**. והוא כי הנה היצר הרע המפתה את האיש או את האשה להעבירה על דת משה וישראל, הלא לאשת כסילות הומיה ולאשה זרה המשילה שלמה בחכמתו (משלי ט יג), להיותה כח נאצל ונמשך חוטר מגזע הטומאה כבת לה, ויש כוחות מבחינות שונות, יש שבחינתו תאות משגל, ויש כח שבחינתו חשק ממון, ועל ידו אל חשק יתר תאוות, והכח הזה בייחוד ההוא יקרא **בת צר**. והוא כח המפתה את האשה, שעל חשק ממון תצא מביתה ותחת אישה תתן את דודיה לעשירי עם, ועל זה הזהירה הוא יתברך ויאמר לה, הנה כח יצר הרע הנקרא **בת צר** הוא כח טומאה נמשך מהשר של צר, הוא כח טומאה מבחינת העושר כנודע מענין צר.

ואמר היא תבוא לפתותך **במנחה** באמור לך כי **פניך יחלו עשירי עם**, כי יעשירוך אם תצאי מביתך לתת את דודיך להם. אך אשר היא **[יד] כבודה בת מלך פנימה** היא תהיה להשמר פן ואל בחלק שפתייה תדיחה, כי הלא גדול עושרה מעושרם, כי יותר **ממשבצות זהב** הוא **לבושה** בעולם העליון בחלוקא דרבנן הנעשה לנפש ממעשה המצוות, שכל אחת תהיה בלבוש כמשבצת זהב שקועה בו, ולכן תבחר בפנימיות וצניעות, ולא תירא כי על הצניעות תאושר בארץ בכל מכל כל, וגם תהיה כגפן פוריה בהיותה בירכתי ביתה.

[טו] לרקמות תובל למלך כו'. חוזר הוא יתברך ומדבר בנפש האיש החתן טרם בואה ואומר לה **לרקמות כו'**, לומר הלא לאשה אחת אמרתי שעל ידי צניעותה וטובתה עמך כי צדיק אתה תזכה לחלוקא דרבנן שממשבצות זהב לבושה הם תרי"ג מצוות, אך לך אני מוסיף ואומר, שלא תאמר די בעשותך מצוות כי אם גם לרקמות שהוא לעשות רקמות וצירין וכירין שהוא על ידי דקדוקי מצות ומילי דחסידותא, שהוא כעושה רקמה וצירין נוספים על מציאות זהב חשיבות הלבוש, ועל ידי כן תזכה **שתובל למלך** להיות רואה פני המלך הקדוש, ואז נשמות קדושות שלא נטמאו **בתולות** כבתולות שלא נבעלו אחריה רעותיה של **(י) השגל שנצבה לימינך**, שהן מגדרה שלא הגיעו לגדר נשמתך שעשתה רקמות וזכתה להיות רואה פני המלך. והוא הנודע מרבתינו ז"ל **(ילקוט שמעוני תהלים תרנו)** כי שבע כתות לגן עדן והגדולה מכולן היא כת ישרים הרואה פני המלך, כמה דאת אמר **(תהלים קמ יד) ישובו ישרים את פניך**.

ואמר אל נפש האיש הזה אשר היה צדיק מתחילתו, וגם דקדק אף בנשואיו להרחיק כל פניה אשר לא טוב שהיא מידת ישרי לב, כי יוסיף עוד **[טו] לרקמות** ועל ידי כן יובל **למלך**, באופן

שיהיו הששת כתות אחריה של בת זוגו השגל הנזכר **רעותיה** יהיו **מובאות לך** שתהיה להן זכותך מעיר לעזור, שבזכותך **[טז] תובלנה בשמחות וגיל** למעלה עד **תבואנה בהיכל מלך**, אך לא למלך יובלו כמוך להיות מרואי פניו יתברך.

[יז] תחת אבתיך כו'. הוסיף יתברך וידבר בו ויאמר לו **תחת אבתיך כו'** לומר אם נוסף על זכותך גם יש לך זכות אבות, באופן שהחצי גבור השנונים הם בניך שיהיו **(ו) שנונים** בתורה כמדובר יהיו על ידך **תחת אבתיך** ממלאי מקומם, אז תזכה **שתשיתמו לשרים בכל הארץ**, כי בהיותם תופשי התורה יהיו מושלים בעולם, כמה דאת אמר (משלי ח טו) **בי מלכים ימלוכו בי שרים ישורו**. וזהו **תשיתמו לשרים בכל הארץ** שהוא כמפורש למעלה בדרך הקודם, כי יאמר לשמש דום וידום השמש כיהושע (הושע י יב), או לחומץ וידליק כר' חנינא בן דוסא (תענית כה א), ודומה לו, שהיא שררה בכל הארץ נגד טבעה.

ועוד תזכה כי אחר ששלושה דורות הוחזקו בתורה ומצוות, לא ימושו מפי זרעך עוד לדור ודור (עי' ב"מ פה א), כי בכל דור יהיו ממך ולא יכרת שמך מהיות לך איש עומד לפני כל הימים, וזהו **[יח] אזכירה שמך בכל דור ודור. על כן עמים שלמים יהודוך לעולם ועד**, כי גדול כוחך מכוחם, כי אין עם מתמיד לעולם ועד, ואתה יחיד גדלת מהם.

פרק מו

א למנצח לבני-קרח על-עלמות שיר :

ב אלהים לנו מחסה ועז עזרה בצרות נמצא מאד :

ג על-כן לא-נירא בהמיר ארץ ובמוט הרים בלב ימים :

ד יהמו יחמרו מימיו ירעשו הרים בגאותו סלה :

(א) למנצח לבני קרח על עלמות כו'. אפשר קרא לנשמות ישראל **עלמות** וישורר על מעלתן לפניו יתברך כמה דאת אמר (שיר השירים א ג) **עלמות אהבוך**, וזהו **על עלמות שיר**.

(ב) **אלוהים לנו מחסה ועז כו'**. יאמר מה שנבקש הוא יהיה לנו שם **אלוהים מחסה** לבל נפול, **ועוז** להפיל שונאינו. כי להיות **עזרה בצרות** אין צריך לבקש על זה, כי **עזרה בצרות** כבר **נמצא מאד**, שעל ידי הצרות שמתנהג עמנו במידת הדין הוא עזר לנו.

(ג) כי על כן לא נירא בהמיר ארץ כאשר הארץ כבגד תבלה. וגם **ובמוט הרים** שהוא כאשר ההרים ימושו והגבעות תמוטינה לעתיד כאשר יראו האומות, כי אנו נוכו בצרות כל אשמותנו, מה שאין כן האומות שיבוא להם הכל כאחת.

או יהיה הענין, כי למה שנשמות עם בני ישראל הן [א] **עלמות** חלק אלוה ממעל, הוא מטיב לנו על ידי עצמו, ועם היותו אלוהי הצבאות לא יטיב לנו על ידם, לא בלבד בזמן חירותנו כי אם גם בגלוינותנו כאשר יבוא.

והנה ידוע כי בכל גלוינותנו שכינה עמנו כביכול, הוא שם אלוהים כנודע, והוא כח הדין. ואמר המשורר כמצטער על הגלות [ב] **אלוהים לנו כו'**, והוא כי הוא היה בזמן הבית שעדיין לא היה גלות ישראל ולא גלות שכינה, ואמר הנה **אלוהים** הוא **לנו** קודם הגלות **מחסה** מצרה, **ועוז** נגד שונאינו, וגם **עזרה בצרות** הוא בגלוינות כי שם נמצא מאד, כי בכל גלות גלתה שכינה ונמצאת עמנו.

אך אמנם העזרה לא מיד בגלות תהיה שאם היתה עוזרת היה הגלות מתבטל, ואנו צריכים אותו לכפרתנו, ואינה עמנו ביני וביני רק לבלתי האבד בקרב אויבינו. אך מה ששם **אלוהים** הוא שכינה יהיה **עזרה בצרות** הגלות, הוא בסוף בצאתה מהגלות עמנו בזמן שהארץ כבגד תבלה. וזהו אומרו [ג] **על כן** מה **שלא נירא** הוא **בהמיר ארץ** איכותה שכבגד תבלה, וזמן שההרים ימושו כו', שהוא **במוט הרים בלב ימים**, כי אז **הלב ימים (ד) יהמו יחמרו מימיו**, כי יעשו עצמן חמרים חמרים כמו נד הפך טבעם וזהו **יחמרו מימיו**. וכן **ירעשו הרים** הנזכרים **בגאותו** של אלוהים **סלה** כי כלם חרדים ממנו.

ה נְהַר פְּלִגְיוֹ יִשְׁמְחוּ עִיר-אֱלֹהִים קְדוֹשׁ מִשְׁכְּנֵי עֲלִיּוֹן :

ו אֱלֹהִים בְּקִרְבָּהּ בַּל-תִּמְוֹט יַעֲזְרֶה אֱלֹהִים לִפְנוֹת בְּקָר :

ז הִמּוּ גוֹיִם מִטּוֹ מַמְלָכוֹת נָתַן בְּקוֹלוֹ תִּמְוֹג אֲרָץ :

ח יְהוָה צָבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׁגֵּב-לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֹלָה :

ושמא תאמר והלא גם בימי הגלות אלוהים בירושלם, כי לא זזה שכינה מכותל מערבי (**שמות רבה** ב ב), ומקל וחומר ראוי כי גם מעתה תהיה לנו עזרה משם אלוהים. והיא, ומה אם (**ה**) **נהר פלגיו** הוא **הירדן** שקמו מימיו כמו נד ונעשה פלגים מכונסים, **ישמחו עיר אלוהים**, שהיתה הוראה כי עיר אלוהים התאיבה להיות לישראל לשכון י-ה אלוהים מאז שמחוח פלגיו, עם היות שעדיין לא היה אלוהים שוכן בעיר, כי אם בעיר שכנגדה בשמים היא ירושלם שלמעלה, וזהו **קדוש משכני עליון** שהוא על **קדוש משכני עליון**, ועם כל זה להיות של מעלה

מכוון כנגד של מטה **נהר פלגיו** שמחוה על שם העתיד שיהיה בקרבה, ואם כן אמור מעתה כי כל שכן עתה אשר הוא שוכן בתוכה.

אך לא כן הוא שעל (ו) **שאלוהים בקרבה בל תמוט** שהוא סילוק היזק. אך לומר שגם כן **יעזרה אלוהים** נגד שונאינו שהוא הבאת תועלת, זה אינו עתה רק **לפנות בקר** הוא בבקר אור הגאולה שאחר חשך הגלות, כאשר עשה בבקר גאולת מצרים במתן תורה, שנאמר: **ביום השלישי בהיות הבקר ויהי קולות כו'** (שמות יט טז), כי אז (ז) **המו גוים מטו ממלכות**, כאשר נשם זה **נתן בקולו תמוג הארץ** שהוא במתן תורה (שמות יט טז) **בהיות הבקר ויהי קולות וברקים וכו'.**

הוא מאמרם ז"ל (זבחים קטז א) שרגזו וחלו כל הגוים והלכו אצל בלעם ואמרו לו שמא הקדוש ברוך הוא מביא מבול לעולם, אמר להם אינו אלא שה' עוז לעמו יתן שאין עוז אלא תורה. והיה בשם אלוהים, כמה דאת אמר (דברים ד לג) **השמע עם קול אלוהים כאשר שמעת אתה ויחי**, וכן הוא אומר (שמות כ א) **וידבר אלוהים את כל הדברים האלה לאמר אנכי ה' כו'.** הנה כי שם **אלוהים לפנות בקר** מרגיז העולם, ואם כן אין לנו בזמן הגלות בטרם בקר הגאולה כי אם שם הרחמים הגדול.

וזוהו (ח) **ה' צבאות עמנו**, שלהיות נפשותינו **[א] עלמות** עם היותו ה' צבאות פמליא של מעלה, לא על ידי מלאך מהם יהיה לנו עזרה בצרות, כי אם על ידי עצמו שיהיה עמנו. ומה שיעשה לנו שם אלוהים הוא בלבד שיהיה בתוך הגולה **משגב לנו**, שלא נאבד בקרב הגוים עם היותנו בלתי הגונים נקראים בשם **יעקב**, וזה יהיה **סלה** גם טרם זמן הגאולה.

או כיוון באומרו **אלוהי יעקב** כלומר שם **אלוהים משגב ליעקב סלה**, כאומרו (בראשית מח טו) **האלוהים הרועה אותי מעודי עד היום הזה**, כי היה רועה אותו סלה מעודו עד סילוקו, עם היות כי שם ה' היה עליו כמה דאת אמר **והנה ה' נצב עליו** (בראשית כח יג) ואמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה סט ב) על יעקב, כן גם אנחנו יהיה ה' צבאות עמנו ויהיה משגב לנו מכל צרה מי שהיה **אלוהי יעקב סלה** הוא האלוהים הרועה אותו.

ט לכו-תזו מפעלות יהוה אשר-שם שמות בארץ :

י משבית מלחמות עד-קצה הארץ קשת ישבר וקצץ חנית עגלות ישרף באש :

יא הרפו ודעו כי-אנכי אלהים ארום בגוים ארום בארץ :

יב יהוה צבאות עמנו משגב-לנו אלהי יעקב סלה :

ושמא תאמרו, כי הלא טוב טוב יהיה שם אלוהים לנו שיהיה מחסה מהצרה לינצל מהגוים ועוז להפיל אותם כי מידת הדין הוא, אך שם הרחמים בהיות עמנו גם כי ברחמיו ירחם עלינו יהיה לנו מחסה לרחמנו, אך לא יפעול רוגז וצרה להם כי אינו ממידתו, לזה אמר אל יעלה על רוחכם הדבר הזה, כי הלא (ט) **לכו חזו מפעלות ה'** בעל הרחמים, ואשר תחזו הוא **אשר שם שמות בארץ**, כענין המבול שנעשה על ידי שם זה, כמה דאת אמר (בראשית ו ז) **ויאמר ה' אמחה את האדם כו'**, וכן בסדום (בראשית יט כד) **גפרית ואש מאת ה' מן השמים**, והוא מאמרם ז"ל (בראשית רבה לג ד) ארורים הרשעים שמהפכים מידת רחמים למידת הדין, וזהו **לכו חזו מפעלות ה'** שעם היותו שם של רחמים **שם שמות בארץ** ופועל דין ורוגז, ואם כן גם עתה בהיות ה' צבאות עמנו, בל יעלה על רוחכם שלא יפעל רוגז, כי אם השבית צרה מעלינו בלבד, כי הלא גם (י) **בהשבית מלחמות עד קצה הארץ** לבל תבוא רעה עלינו, שהוא הטוב הכולל המקווה, אל תחשבו שלא יעשה רעה לאומות שאינו מידתו, כי אם שגם **קשת ישבר וקצץ חנית ועגלות ישרוף באש** להפיל שונאינו בפעולת רוגז.

ואפשר שמאמרו **עגלות** ולא אמר ועגלות, הוא שמביא ראייה מקריעת ים סוף, כי ה' הגדול שהיה נלחם בהם סר את אופן מרכבותיו, שהוא כי שרפם בעמוד האש, והוא מאמר הכתוב **וישקף ה' אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם וכו' ויסר את אופן מרכבותיו** (שמות יד כד - כה) ששרפם בעמוד האש, **וינהגו בכבדות** (שם) שלחלח הקרקע בעמוד ענן. וזה יאמר הנה כאשר **ישבית מלחמות** גם כן **קשת ישבר וכו' כמדובר**, והראיה כי הנה **עגלות ישרוף באש** שהוא מה שעשה השם הגדול הזה, ומזה תלמדו אל העתיד.

והנה אחרי דברי בני קרח להורות כי טוב לנו יהיה [ח] **ה' צבאות עמנו** מהיות שם אלוהים, והביא ראיות כי גם שם הרחמים פועל דין, באה רוח הקדש ואומרת כאילו שם הרחמים הוא המדבר ואומר הרפו ידיכם מלהביא ראיות להוכיח כי גם שם הרחמים פועל דין כי הוא [ט] **אשר שם שמות בארץ כו'**, שנראה כי שם אלוהים יהיה לבד בהיות עמכם שם ה', כי שם ה' יפעול לכם רחמים ולשונאיכם יפיל. כי הרפו ידיכם מזה כי לא זו הדרך, (יא) **כי אם אנכי אלוהים** ואין פירוד בין שתי השמות חלילה, כי ה' הוא האלוהים, וכל מה שאני ה' עושה, על ידי שם אלוהים המתפשט למטה בעולם השפל אני עושה. שאם לא כן הלא **ארום כו'** והוא כי רם ה', כי השם הגדול הזה הוא עליון נורא מאד מעלה מעלה, ואיך יפעל למטה. שהוא כמו זר נחשב משתי בחינות:

אחד, מהיות הפעולה בגוים אשר היו חצונים מכח הטומאה המה,

שנית, להיות פועל בארץ הלזו העכורה.

אך אין זה כי אם שגם פעולות שם אלוהים הוא המתפשט ועושה. והוא הנודע כי במקומות שמתייחס הדבר לשם הגדול, הוא שהשפע מבחינתו היא עוברת דרך שם אלוהים כמים בצנור שהם הנכנסים והיוצאים. על כן אחרי זאת עושה מסקנא ואומר כי הדרך הנבחר הוא

היות (יב) ה' עמנו כו' ה' צבאות כו', שעל ידי כן יש לנו שם אלוהים כי **משגב לנו אלוהי יעקב סלה**.

או יהיה כי שם אלוהים הוא המדבר ואומר הרפו ממני שאהיה כעת מחסה ועוז לכם, ודעו **[יא] כי אנכי אלוהים** כלומר כהייתי אז עושה גבורות, אך עד הסוף לא אחשוף זרועי, כי אם כאשר **ארום בגוים** בתת נקמתו בהם אז **ארום בארץ** היא בארץ הידועה סתם היא ארץ ישראל להיטיבכם בה. אז משיבים אם כן איפה נחזיק במאמרנו שהוא **[יב] ה' צבאות עמנו וכו' כמדובר**.

או שיעור הכתוב **[יב] ה' צבאות עמנו** בגלות, ואם יש לנו צרות, בזה הוא **משגב לנו מגיהינום סלה**.

פרק מז

א למנצח לבני-קרח מזמור :

ב כל-העמים תקעו-כף הריעו לאלהים בקול רנה :

ג כִּי-יְהוָה עֲלִיּוֹן נוֹרָא מֶלֶךְ גָּדוֹל עַל-כָּל-הָאָרֶץ :

ד יְדַבֵּר עַמִּים תַּחְתֵּינוּ וְלֵאמִים תַּחַת רַגְלֵינוּ :

ה יִבְחַר-לָנוּ אֶת-נַחֲלָתָנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב אֲשֶׁר-אַהֲב סֵלָה :

(א) **למנצח לבני קרח מזמור כו'**. ענין מזמור זה יסוב על הקדמה אחת ידועה מרבותינו ז"ל הלא היא, כי טוב לאומות העולם מ"ה היות הוא יתברך מלך עלינו, והיות מלכיהם תחת מלכינו ומלכותנו, כי מתמציית טובתנו ימצו ישתו כלם, יותר מאשר בהיות העולם להם לבדם, והוא יתברך מלך העולם והבית שלו חרב, וכסברת שמואל (ברכות לד ב) כי אין בין הזמן הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד.

ונבוא אל הענין, אמר הנה (ב) **כל העמים ראוי תקעו כף**, והכנעו לאלוהים בקול רנה ושמחה, כאשר (ג) ה' עם היותו **עליון נורא מלך גדול על כל הארץ**, (ד) **ידבר עמים תחתינו של ישראל, ולאמים שאין לאום אלא מלכות** (עבודה זרה ב ב), יהיו המלכויות **תחת רגלינו**. אך אין זה מתמיד, לא בזמן בית ראשון המתייחס לאברהם, ולא לבית שני המתייחס ליצחק, כי לא יתמידו רק בזמן הבית השלישי הנבנה בזכות יעקב שהוא קיים לעד, שהוא כאשר (ה) **יבחר לנו את נחלתנו** שתהיה לעד נחלה לנו שהוא **את גאון יעקב אשר אהב להיות סלה**, הוא **בית המקדש הנקרא גאון סתם**, כמה דאת אמר **ושברתי את גאון עזכם** (ויקרא כו יט)

זה בית המקדש (ילקוט ויקרא רמז תרעג). ואמר על הבית השלישי שנקרא **גאון יעקב** שנבנה בזכות יעקב שהוא הנקרא בית שהוא קיים לעד, כנודע מרבותינו ז"ל (פסחים פח א) כי **אברהם קראו הר, יצחק קראו שדה, יעקב קראו בית**, וזהו **את גאון יעקב אשר אהב** להיות **סלה**. כי מתמצית אותו השפע של הבית המקדש ההוא ייטב לאומות מ"ה, יותר מאשר להם בזמן היותו חרב וישראל הולכים בגלות ביניהם, כי שפע הקדוש ברוך הוא ההוא זולת ריבוייו הוא מתמיד.

מה שאין כן בבית ראשון ושני הנקראים הר ושדה שלא אהבו להיות "**סלה**", כי אם שמאז נבנה נעשה מקום תחתיו לגנוז הארון בהחרב הבית (**רמב"ם** הל' בית הבחירה פ"ד א), ונרמז בתורה **בזאת יבא אהרן, כמנין "בזאת"** (ויקרא רבה כא ט), וכן השני מתחילתו חסרו חמשה דברים (יומא כא ב), וכמפורש במזמור (קכז) **אם ה' לא יבנה בית כו'**, כי גם בבתיים הראשונים שאמרו רבותינו ז"ל (סוכה נה ב, ויקרא רבה א יא) אילו ידעו האומות מ"ה כמה טובה חסרו לא החריבוהו, לא היה "סלה". ועל כן אמר מה שאמרתי **תקעו כף כו'** ושמוחו בהכנע תחתנו, הוא כאשר **[ה] יבחר כו' את גאון יעקב כו'** הוא בית המקדש השלישי אשר **אהב סלה**. וזה יצדק בעצם במאמר שמואל אין בין הזמן הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד, שלא יהיה בינינו ובין האומות אלא שיבחר לנו את נחלתנו והאומות יהיו במקומות שלום והוא דעת הרמב"ם ז"ל (סוף הלכות מלכים).

ו עלה אלהים בתרועה יהנה בקול שופר :

ז זמרו אלהים זמרו זמרו למלכנו זמרו :

ח כי מלך כל-הארץ אלהים זמרו משכיל :

ט מלך אלהים על-גוים אלהים ישב על-כסא קדשו :

י נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם כי לאלהים מגני-ארץ מאד נעלה :

ושמא תאמרו והלא גם אפשר נחטא לה' וגם בנו יהיה קצף ומה גם לאומות מ"ה, ואיך יבטחו שייטיב להם בשבילנו. הנה אין מזה פחד כי הנה זה דרכו יתברך, בהיות מידת אלוהים היא מידת הדין עלינו בחטאינו, כי **(ו) בתרועה וקול שופר** תעלה מידת הדין מעלינו על ידי מה שנכנע בקול התרועה, ותתהפך לרחמים על ידי התקיעה. וזהו **עלה אלוהים** הוא שם אלוהים הוא מידת הדין **בתרועה**, ויעשה הוא ה' שיתהפך לרחמים **בקול שופר**, הוא קול הפשוט של שופר הוא תקיעה שהיא רמז אל הרחמים, וזהו **עלה אלוהים וכו' ה' בקול שופר**. **כלל הדברים** כי מתמציתם ייטב לכם טובה רבה, שראוי לכם לתקוע כף ולזמר לה'.

(ז) זמרו אלוהים זמרו כו'. הנה אפשר שבהיות לכם הטובה על ידי היותו יתברך מלך עלינו, ואתם האומות תחת ידינו מהנאת תמציתנו, אפשר תזמרו את ה' לאחד משלש בחינות: או שתזמרו לו יתברך סתם בלי החזיק טובה לנו שבאמצעותנו באה לכם הטובה, או שתכירו כי במה שה' הוא **מלכנו** והוא מטיב לנו נמשך לכם אגב טובתנו טובה, או דרך ג' שתחשבו כי גם ה' מלככם כאשר הוא **מלכנו** ולא מתמציתנו תאכלו, כי אם דרך כלל שהוא יתברך **(ח) מלך על כל הארץ** כמונו ככם ומשביע לכל חי רצון.

אומרים ישראל הנה בשלש אלו הבחירה בידכם, **אם** דעתכם היא **הסברא הראשונה**, שהיא כי תזמרו **לאלוהים** סתם **זמרו**, **ואם היא השנית** והיא כי תזמרו **למלכנו** שתכירו כי ה' מלכנו ועל ידינו נמשכו לכם הטובות זמרו, וזהו **זמרו אלוהים זמרו זמרו למלכנו זמרו**. **ואם הדרך השלישי** שהוא כי **מלך על כל הארץ אלוהים** שתקראוהו **מלך על כל הארץ** דרך כלל כמונו ככם, גם בלשון זה **זמרו משכיל**, כלומר בכלי שיר הנקרא **משכיל** גם כן **תזמרו**, כי הלא בכלל הוא ישראל שכל הארץ בשבילם נבראת.

אמנם אל יעלה על רוחכם כי מלככם הוא ולא מלכנו, כי זה אין לו שחר, כי הנה דעו כי התייחסו יתברך למלך הגוים בלבד אינו לטובתכם ולא יצדק, כי הלא כאשר **(ט) מלך אלוהים על גוים** הוא קודם בוא אברהם וזרעו לעולם, אז לא היה שם אלוהים הוא מידת הדין מסתלק ועולה מעל כסא הדין, רק **אלוהים ישב** בקבע **על כסא קדשו** המיוחד לו והיו שפטים גדולים תמיד בנו, בדור אנוש הוצף שליטו של עולם ואחריו דור המבול ודור הפלגה, באופן שאינו טוב לכם התייחס הוא יתברך למלך עליכם.

וטוב לכם תגררו אחרינו לאכול מתמציתנו. כי הלא אין פחד תהיה כסא מידת הדין יושב בקבע, כי הנה כאשר **(י) נדיבי עמים נאספו**, אז נמנו וגמרו ואמרו כי **עם אלוהי אברהם** הוא עם כל כך חשוב, עד גדר **כי לאלוהים** הוא מידת הדין הם **מגני ארץ** הם מגינים מהדין. וזה במה שהם עושים כי לאלוהים שהוא מידת הדין היות **מאד נעלה** מכסא הדין הנזכר, נמצא כי עיקר העולם היה ישראל.

או **שעור הכתוב** כאשר **[י] נדיבי עמים נאספו** יחד באחדות, הם **עם** הנקראים **אלוהי אברהם**, כי במה שהם (במה) **לאלוהים** הם **מגני ארץ** מהדין, והוא שעושים בהתאחדם היות אלוהים שהוא הדין ורוגז **מאד נעלה** מן העולם, כאשר אברהם היה מגן ארץ ומעלה מידת הדין ורוגז מן העולם.

עוד יתכן דרך שני בכל המזמור, אשר לא כדעת שמואל האומר כי אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד, וכוונת **[א] בני קרח** על זמן הגלות המר הזה, אחר אומרם במזמור הקודם כי על צערנו לא יבצר כי ה' **צבאות עמנו**, ואף שיש לנו צרות על ידי מידת הדין **משגב לנו** הוא **אלוהי יעקב סלה**, כי בצער הזה בגלות הוא **משגב לנו** מגיהנום, וכן בכל זמן מידת הדין משגב מצרות גדולות אחרות, והלא יתחמץ לבב אנוש באמת באמור מה זכות נערוך לגוים בגלותנו, שגדולה הצלחתם וטובתם.

על כן באו **בני קרח במזמור** הלזה להעמידנו על האמת, כמדברים עם הגוים ואמור להם, **[ב] כל העמים תקעו כף לומר תקעו כף** וגילו בשמחה על הצלחתכם, אך **הריעו** והכנעו לאלוהים הוא מידת הדין בקול רנתכם אשר תרננו בתקיעת כף, כלומר כי אלמלא מידת הדין על ישראל לא היה לכם טובה, כי למען יסרכם אותנו כי חטאנו לה' אתם מצליחים, אך כאשר **[ג] ה' מידת רחמים** שהוא עתה **עליון**, כי בזה הוא **נורא** כי עלה מן **הארץ** להניחנו ביד הדין, כשיהיה **ה' מלך גדול** ניכר **על כל הארץ** אז תפלו בנופלים **[ד] ידבר עמים תחתינו כו'.**

ולא שאנו ישראל מבקשים מפלתכם, כי הלא כל חפצנו אינה כי אם **[ה] שיבחר לנו את נחלתנו** היא **ארץ ישראל**, וכן את **הבית המקדש הנקרא גאון** כמאמרם ז"ל על **ושברתי את גאון עוזכם** זה בית המקדש, וחשקנו הוא **גאון יעקב** הוא הבית של יעקב הוא הבית השלישי הרוחני וקיים לעד, כי הראשון שבזכות אברהם ונעשה הר, והשני שבזכות יצחק ושדה נחרש אינו קיים, כאשר של **יעקב אשר אהב להיות סלה** שהוא קיים לעד.

ומה שאמרנו **[ב] הריעו לאלוהים** שהוא תרועת הכנעה, לטובתכם אמרנו, כי דעו נא כי על ידי הכנעה מתהפך הדין לרחמים, כאשר קרה לנו, כי **[ו] עלה אלוהים** ונסתלק מלנהוג דין עלינו, ונהפך להתייחס ה' הוא מידת רחמים על ידי **קול שופר**, וזהו **ה' בקול שופר**. והנה זאת יעצתי **[ב] הריעו לאלוהים** שתכנעו **בתרועה** לפניו, ולא תהיה הרינה משוללת הכנעה.

ואם העולה על רוחכם הוא לזמר לאלוהים בלי תרועה והכנעה עשו, וזהו **[ז] זמרו אלוהים** זמרו, שאם רצונכם **זמרו אלוהים, זמרו**. ואם העולה על רוחכם הוא כי **מלכנו** הוא בייחוד, אלא שמהיותו כעוס עלינו מטיב אתכם ליסרנו בכם **זמרו**.

ואם העולה על רוחכם הוא **[ח] כי מלך על כל הארץ אלוהים** בין על ישראל בין על הגוים, הנה **זמרו משכיל**, כלומר מי שהוא משכיל, יזמר כך, כי יוצר הכל הוא יתברך.

אך לומר כי **[ט] מלך אלוהים על גוים** כשכעס על ישראל ולא רצה בישראל להיות מלכם זה לא כן הוא, כי אם שאלוהים לא עזב את ישראל עמו כי אם **שישב על כסא קדשו** לדון, והוכיח בכסא דינו את ישראל ומייסרם.

והטעם כי לא יחפוץ בגוים הוא, כי הנה כאשר **[י] נדיבי עמים נאספו** מכל העמים לא נמצאו נדיבים רק **עם אלוהי אברהם** בלבד, הם ישראל שלמדו מאברהם לעשות צדקה ומשפט, ובהם הוא יתברך חפץ **[יא] כי הנה לאלוהים** יחשבו **מגיני ארץ** ובהם הוא חפץ. וגם בהם שם **אלוהים מאד נעלה** כי מתעלה על ידן לעלות להתייחס והתחבר עם שם ה' והותר כנודע ליודעי חן.

פרק מח

א שיר מזמור לבני-קרח :

ב גדול יהוה ומהלל מאד בעיר אלוהינו הר-קדשו :

אשר אמרתי **(ב) גדול ה'** הוא **בעיר אלוהינו**, שהוא בהיותו בעיר אלוהינו ביישובה, היה גדול בכל העולם. ואומרי **ומהולל מאד** הוא בחורבנה בהיותה נקראת **הר קדשו**, בל יאמר איש איה גבורותיו וגדולתו חלילה.

ג יפה נוף משוש כל-הארץ הר-ציון ירכתי צפון קרית מלך רב :

ד אלהים בארמנותיה נודע למשגב :

ופירש ואמר הנה **(ג) יפה נוף משוש כל הארץ**, כי מתמציתה היה נשפע בעולם שובע שפע גדול מאד, כנמצא ברבותינו ז"ל **(ויקרא רבה א יא)** שאילו ידעו האומות מה חסרו לא החריבוהו. ויהיה נוף כמה דאת אמר **(עי' מכות יב א)** נופו של אילן, והוא כי **[ב] עיר אלוהינו** בערך כללות העולם, הוא כערך סעיף אחד מכללות האילן. ואמר הנה יופי של **נוף** אחד היה **משוש כל הארץ**, כי מתמצית יופי נוף שפע הנוף ההוא מתברכת כל הארץ, הוא מיפי עיר אלוהינו שהוא כנוף אצל האילן בערך כל העולם. הרי שהיה **גדול ה'** בכל העולם ביישובה.

ואמר שיהא **מהולל מאד** גם בהיותה הר, הוא כי לא זז מחבבה כשהחריבה, כי הלא כשנעשה הר ציון שהוא כשנחרבה, אז **ירכתי צפון** הוא בבל נעשית **קרית מלך רב**, עם היות שמתחלה כשדים זה העם לא היה, ועתה גדלה מאד, כי שם גלתה שכינה כביכול כנודע,

ואעפ"י כן לא זזה שכינה מציון, כי עדיין **(ד) אלוהים בארמנותיה** כי לא זזה שכינה ממנה. ומה שהוא מהלל על חורבנה, עם היות ששלטו בה והחריבוה, הוא כי היות **אלוהים בארמנותיה** שהיה בם מידת הדין להרסה ולהחריבה **נודע** כי **למשגב** היה להגין על העם ישראל, כמה דאת אמר (איכה ד יא) **כלה ה' את חמתו כו' ויצת אש בציון כו'**, ואין לך הלול גדול מזה שעשה משפט לרחמים גדולים.

ה כִּי-הִנֵּה הַמַּלְכִים נֹעְדוּ עִבְרוּ יַחְדוּ :

ו הַמָּה רָאוּ כֵן תַּמְהוּ נִבְהָלוּ נִחְפְּזוּ :

ז רַעְדָה אַחְזַתֶּם שֵׁם חֵיל כִּיזְלָדָה :

ח בְּרוּחַ קָדִים תִּשְׁבֵּר אֲנִיּוֹת תִּרְשִׁישׁ :

והראיה כי גם למחריביה יפלא מה שיכלו לה, **(ה) כי הנה המלכים** עם היות שנועדו לבוא החריבה, כי עודם במקומותם ערבו אל לבם להוועד לבוא להחריב בלי פחד, וגם **עברו יחדו** ולא אחד אחד, שהיה ראוי שלהיותם יחד יתחזקו לבלתי ירך לבבם בהגיעם אליה לשלוח בה יד. אך לא כן היה, כי אם גם שטרם יראו אותה **נועדו** בלי פחד, עם כל זה כאשר **(ו) המה ראו כן תמהו נבהלו נחפזו**, ולמה נועדו מאז ולא פחדו לבוא ושם פחדו פחד, הלא הוא כי **(ז) רעדה אחזתם** שם כלומר להיותם שם אשר לא זזה שכינה הטילה עליהם מורא ופחדו ממך, פן **(ח) ברוח קדים תשבר אניות תרשיש** אשר בהן ישובו לארצם ויאבדו כאשר עשית למצרים בים. ואין זה רק למען ידעו כי עודך שם, ומה שהם עושים אתה הוא העושה כי ממך הכל.

ט כַּאֲשֶׁר שָׁמְעֵנוּ כֵן רָאִינוּ בְּעִיר יְהוָה-צְבָאוֹת בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהִים יְכוֹנֵנָה עַד-עוֹלָם סֵלָה :

י דַּמִּינוּ אֱלֹהִים חֶסֶדְךָ בְּקֶרֶב הַיְכָלְךָ :

יא כִּשְׁמַךְ אֱלֹהִים כֵּן תְּהַלְתֶּךָ עַל-קְצוֹי-אֶרֶץ צְדָק מְלֵאָה יְמִינְךָ :

(ט) כאשר שמענו כן ראינו וכו'. הנה נא ידענו כמבואר אצלנו במקומות רבים, כי בית ראשון נבנה בזכות אברהם, והשני בזכות יצחק. ועל כן על היות הראשון בבחינת חסד ורחמים, היה מתייחס אל בית ה' הוא שם ההויה ישתבח לעד, אך השני אשר היה בזכות יצחק היה על בחינת דין, ועל כן חסרו ממנו חמשה דברים כנודע (יומא כא ב).

עוד ידענו מרבתינו ז"ל כי ראותנו התקיים הצרות ששמענו מפי הנביאים הוא פתח תקוה להתקיים כל הטובות, כי על כן בראות חברי ר' עקיבא שועלים הילכו על הר ציון בכו ור'

עקיבא היה מצחק, אמרו לו אנו בוכים ואתה מצחק, אמר להם ממה שאתם בוכים אני מצחק, כי כאשר נתקיימה נבואת הרעה תתקיים הטובה (מכות כד ב).

ונבוא על הענין, והוא כי אומרים כנסת ישראל ההולכים בגלויות, הנה אשר החרבת עירך והיכלך, ידענו כי לא מגועל נפשך בהן עשית, כי הלא ידענו כי אחר שכאשר שמענו התראות וייעודי צרות מפי נביאינו כענין (ירמיה כו יח) ציון שדה תחרש, וכל יתר הדברים הרעים שבירמיה וביתר נביאים, כן ראינו בין בעיר ה' צבאות הוא בחורבן בית ראשון שהיה מתייחס אל שם זה, בין בעיר אלוהינו הוא בחורבן בית שני אשר היתה מתייחסת אל שם אלוהים, בזה אנו בטוחים כי גם מה ששמענו מהטובה יתקיים, כי אלוהים יכוננה עד עולם סלה, כדברי הנביאים כי נחם ה' ציון וכו' (ישעיה נא ג) וכיוצא אין מספר.

והן אמת כי מה (י) שדמינו וחשבנו אלוהים בתחילה הוא, כי חסדך יהי תמיד בקרב היכלך שלא תניח ליגע בו יד אויב, כמאמר ישראל לירמיה (ירמיה ז ד) היכל ה' היכל ה'. אמנם לא יהיה זה לך להעדר כבוד אף בעיני הגוים חלילה, מה ששלחת אש בציון ותחריבה, כי אדרבה (יא) כשמך אלוהים מידת הדין שהפלטת לעשות דין ורוגז בה כן תהלתך על קצוי ארץ, והוא אומרם כי בזה צדק מלאה ימינך, כי בעשותך דין ורוגז בציון נחשב לך לצדקה, כי בזה פדית עמך והוא תהילתך באמת.

והוא מאמרנו על פסוק ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת מה חרי האף כו' (דברים כט), שהוא כי יאמרו אם העם חטאו הארץ הזאת מה חטאה, וזהו על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת כו', ואמרו אין זה רק אשר עזבו כו' (שם) ולכן לקתה הארץ והיה הריח ש"וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה" (שם), מה שאין כן אם לא לקתה הארץ שלא היתה ההשלכה מספקת כי אם השמדם עדי עד. הנה כי גם הגוים יכירו הדבר ויהללוך על זה.

יב ישמח הר-ציון תגלנה בנות יהודה למען משפטיך :

יג סבו ציון והקיפיה ספרו מגדליה :

יד שיתו לבכם לחילה פסגו ארמנותיה למען תספרו לדור אחרון :

טו כי זה אלוהים אלוהינו עולם ועד הוא ינהגנו על-מות:

ולא עוד כי אם גם ציון ובנותיה שעליהן נשפך כמו אש חמתך להציל את ישראל, ישמחו ויחזיקו לך טובה, כי ישמחם ה' לעתיד עם ישראל. וזהו (יב) ישמח הר ציון כו' כי הר ציון ובנות יהודה הן עיירות יהודה הנחרבות והנהרסות, כמה דאת אמר (איכה ד יא) ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה, ועל בנות ציון וערי יהודה נאמר (עמוס ב ה) ושלחתי אש ביהודה

כו', וכיוצא אין מספר, כי לנחם אותם ישוב הוא יתברך לרחמם ברב טוב ושפע. וזהו **ישמח** **הר ציון תגלנה וכו' למען משפטיך וכו'** אשר הרביתה בהם, כי לעומת הרוגז יופלג אז הטוב. או היא בקשה שאנו מבקשים מאתו יתברך ואומרים ישמח כו' שופע שמחה וטובה, למען משפטיך ה' תחת אשר עניתם בשבילנו על מה שלא חטאו המה.

(יג) **סבו ציון והקיפוא כו'**. אמרו בני קרח ברוח קדשם, הנה תראו מעתה אשר ייטיב ה' לעתיד עמנו, כי הנה **סבו ציון כו'** והוא כי הנה בבנין בית המקדש שהיה בזמן בני קרח בבית ראשון, על דרך נס היה יישוב ציון, כי שיעור עמה וארמונותיה לפי הטבע היה צריך אלף פעמים שיעור רוחב ואורך העיר על אשר היתה. וזהו אומרו **סבו ציון** פעם אחת, **והקיפוא** פעם שנית, כדי שתהיו חזקים בדעת שיעורה. ואחר כן **ספרו מגדליה** כמה הם, ואחר כך (יד) **שיתו לבכם לחילה** הוא חיל העם שבתוכה כי רב מאד מהכיל אותם שיעור העיר ההיא, וכן **פסגו ארמונותיה** כי זולת מגדליה יש ארמונות לשבת בהן חילי עמה.

והנה לפי שיעור אורך ורוחב העיר הלואי יהיה מקום למספר מגדליה, ונמצא כי הארמונות הם כמרוממים באויר העיר, כי לפי הטבע אין העיר מחזקת אותם, וזהו **פסגו ארמונותיה**. והוא ענין (אבות ה ז) ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום כו', כי שלא בטבע היה יישוב ירושלים כרבותינו ז"ל. ועל כן אמר כי מאשר היה בבית הזה הוא הוראה מקל וחומר על העתיד בבית השלישי, וזהו **למען תספרו לדור אחרון** שיהיה לישראל אמונה אומן ומבטח על העתיד, (**טו**) **כי זה אלוהים** העושה פלא עתה הוא **אלוהינו עולם ועד** להפליא גם כן לעתיד מעין זה.

ומזה יצא לנו בטחון שהוא **ינהגנו על מות**. כי כאשר בבית הראשון ובשני היה יתברך מראה לנו שפע טובו בירושלם, היא הוראה שכן ירבה וכן יפרוץ לעתיד, גם שביני וביני בחורבן נבלעה וצר המקום, עם כל זה יחזור ויתרחב לעתיד בלי שיעור, כך **הוא ינהגנו על דבר המות**. כי גם שנמות ונפשנו יוצאה, גדול יהיה כבוד הנפש בגוף אחר מות בזמן התחיה, מאשר היתה באמנה אתנו הנפש טרם מותנו, כי מזה נקח לבטחון אושר התחיה.

כי אשר גזר מות עלינו אינו שפועל בנו ענין נקמה חלילה, כי אם כאשר שב ורפא לציון ובנותיה כן יעשה עמנו. כי זה יבחן בדורו של משיח, בראות כי בתחילה היתה ציון רחבה וצמקה ובימות המשיח חוזרת להתרחב, כמה דאת אמרת (ישעיה נד ב) **הרחיבי מקום אהלך כו'**, אז יאמרו אין זה כי אם שבהיות ה' בקרבה היתה מחזקת הרבה מחמת הרוחניות, ככתוב אצלנו על פסוק (תהלים קכב ד) **ששם עלו שבטים כו'**, ובהסתלק הקדושה חסר זה ממנה, כי אין קדושה להחזיק מועט את המרובה. והוא כמי שהיתה נפשו בו ובצאתה ממנו מתייבש. ואחרי כן בימות המשיח חוזר הוא יתברך להיות בה כנשמה בגוף, היא חוזרת להחזיק מרובה.

והנה ציון ידוע כי היא חביבה תמיד לפניו יתברך ולא מאשר געל בה מחמתה נסתלק ממנה, כן תהיה התחיה אמונה אומן בדור אחרון הוא של משיח. כי האמר שקרה לנו בציון היא שהיתה נפש בה ותרחב והוסרה ממנה ובאחרונה שבה, כן בנו אם הוסרה נפשנו ממנו תשוב, ונחיה, כי לא משנאה היה, רק כאשר לארץ שהוא דרך הנהגה לפי העת, כן **הוא ינהגנו על מות** כמדובר.

פרק מט

א למנצח לבני-קרח מזמור :

ב שמעו-זאת כל-העמים האזינו כל-ישבי חלד :

ג גם-בני אדם גם-בני-איש יחד עשיר ואביון :

ד פי ידבר חכמות והגות לבי תבונות :

ה אטה למשל אצני אפתח בכנור חידתי :

(א) למנצח לבני קרח מזמור כו'. המזמור הלזה חובר **ללמד דעת את העם לעורר לב נרדמים** בתרדמת הבלי הזמן, ולהפיל עטרת גאות שכורי יין הון ועושר הבוטחים על חילם ורוב עשרם השמחים ללא דבר, ולא נחלו על שבר יום המות מיום הולדם הרחוקה מכליותיהם ועולה על גביהם, והחלו ואמרו **למנצח כו'.**

והנה לפי הענין קינה מיבעי ליה ולא מזמור, על כן אמר **לבני קרח מזמור** כלומר כי להיות הלמנצח לבני קרח, מזמור יאמר לו, כי הלא **בני קרח** הן הם אשר רחקו בחילם מבטוח בו וברוב עשרם כאביהם, כי זכרו יום המות, ועל כן **ובני קרח לא מתו** (במדבר כו) במות אביהם אשר בו בטח לבו ויחלל כבודו, וזהו **למנצח לבני קרח מזמור.**

(ב) שמעו זאת כל העמים כו'. הנה אם באנו להקשות הקושיות הראויות להעיר במקראות ירבו מהתיבות, אכן המשכיל להעיר יבין ביישובן על פי דרכנו בס"ד. ואומרה כי הנה שמיעה היא מרחוק והאזנה מקרוב, כנודע מרבותינו ז"ל (**ספרי האזינו שו**) על פסוק (דברים לב א) **האזינו השמים כו'** ובישעיה הוא אומר (ישעיה א ב) **שמעו שמים כו'**, כמו שאמרו ז"ל כי משה היה קרוב אל השמים מאל הארץ ונהפוך בישעיה.

ואמר הנה יש שני סוגים בבני האדם:

יש בלתי שקועים בעניני העולם,

ויש מחשיבים עצמם כתושבים בעולם בקבע.

ועל הסוג הראשון אמר לשון שמיעה, כי לא יצטרכו להתקרב בעצם לשמוע לקבל תוכחת, ולהם הוא אומר שמעו זאת כל העמים.

ועל הסוג השני אמר האזינו, כלומר הגישו עצמכם בעצם כמשמעות האזנה, כל יושבי חלד הם אשר הם כתושבים ולא כגרים בעולם.

זוהו בין (ג) בני אדם הם ישראל הקרויים אדם (יבמות סא א), או בני אברהם שנקרא אדם כמו שאמרו ז"ל (בראשית רבה יד ו) על (תהלים סח יט) לקחת מתנות באדם, גם בני איש הוא בני נח איש האדמה (ע"פ בראשית ט כ), הם כל יתר אומות הנקראים בני נח, וקראו איש, כללות העמים רחוקים מבלתי עשות עיקר מהעולם הזה. על כן אמר שמעו כמרחוק, אך בישראל הקרובים יותר אמר האזינו. ולא אל הצדיקים אשר הם כגרים בעולם הזה, כמה דאת אמר (דברי הימים א, כט טו) כי גרים אנחנו לפניך, כי אותם ידעו וישכילו האמת, כי על כן לא יעשו מהעולם הזה עיקר, אך אדבר עם התושבים בעולם ולא גרים, וזהו כל יושבי חלד שיחשיבו עצמם ליושבים ולא לגרים ומתהלכים, שהם יושבי חלד עושים עיקר וישיבה בעולם הזה.

ומה שיחדתי אל העמים באומרי שמעו זאת כל העמים הוא כי שוא לכם התגאות בעולם הזה, כי הנה גם בני אדם המייחסים עצמם לבנים לאדם הראשון יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא המחשיבים עצמם לגדולי המעלה, גם בני איש כמו שאמרו ז"ל (במדבר רבה י ד) על פסוק (משלי ל ב) כי בער אנכי מאיש, כי על נח שנאמר בו איש האדמה (בראשית ט כ) ידבר. ואשר תשמעו הוא יחד וכו', כי במקום שהם יחד שהוא באותו העולם, מה שאין כן בעולם הזה שאין כל הדורות נמצאים בו יחד, שם יהיו עשיר ואביון ולא פה, כי מי שהוא עשיר פה עני הוא שם וההיקש בהפכו, כמאמר האומר בגמרא (פסחים נ א) ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה, באופן שהקרא עשיר או אביון שם הוא.

(ד) פי ידבר חכמות כו'. הנה דרך המשורר המדבר ברוח הקדש הוא, כי בא רוח הקדש ושם את הדברים בפיו, ולשונו תדבר מאתו יתברך, ואזן המדבר שומעת מה שמוציא מפיו וכותבם לדורות, והוא מאמר דוד (שמואל ב, כג ב) רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני.

ונבוא אל הענין, אמר המשורר אשר הושפע בו מבני קרח הרוח הקדש לזמר אותו, הנה פי ידבר חכמות כו' לומר אם באתי להגיד כל אשר הושפע בפי ברוח הקדש מאתו יתברך על דבר המות, הלא רב הוא. כי הנה פי ידבר חכמות והגות לבי מתוך הדברים ההם יש תבונות אל כל יושבי חלד, אך אין חכמות ותבונות ראויות להמון, לכן מה (ה) שאטה אזני

לשמוע מאשר דיבר פי להשמיע אל **כל יושבי חלד** אינו החכמות, כי לא כולם ישכילו אותם, רק **אטה למשל אזני** אשר אשמיע אותו במזמור זה. ולהיות כי הנושא שאני בא לדבר יתן עצבות ופי ידבר בדאגה ובשממון, והרוח הקדש צריכה שמחה, על כן **אפתח** לפחות פתח דברי **בכנור** ושמחה **חידתי**.

או **שיעור הענין**, אם תראוני מזמר, וקינה מבעי לי, אינו כי אם **אפתח בכינור** פתיחה בלבד **חידתי** להחזיק ברוח הקדש שצריך שמחה כנגן המנגן.

או יהיה **שעור הכתובים**, בשום לב אל אומר **[ה] משל** וחידה מה הוא, שהוא ואל מי אמרתי **[ב] שמעו והאזינו** כולכם, הלא הוא יחד עשיר ואביון, שהוא שתשמעו העמים ותאזינו **יושבי חלד** שאני ממשל משל, שיחד הם בויכוח **עשיר ואביון**, והמשל והחידה הוא כאילו שניהם **עשיר ואביון** בויכוח. וגם **[ד] שפי** יכול לדבר **חכמות והגות לבי תבונות** נוספות על החכמות שיצאו מפי, ולא למשול משלים וחידה, הלא הוא כי שמוע הזכיר המותה, אין דרך אנשים לחפוץ לשמוע, לא בלבד המון עם כי אם גם אני המוכיח אמרתי **[ה] אטה למשל אזני**. והוא לומר כי אין צריך לומר המון העם שלא יטו אל דברי **חכמות ותבונות** לדבר כזה, כי אם אפילו אני כי חכם לבי, **אטה למשל אזני** יותר מאל החכמות לקבל מוסר.

ועל פי דרכו אומר, כי לא לייסר אתכם אני בא ולא לי, כי אדרבה את עצמי אני בא להוכיח, ועל כן יותר **אטה אל המשל אזני** מלדבר חכמות, כלומר ועל כן נשאתי משל וחידה כאילו **עשיר ואביון** מווכחים יחד, ולהורות היותי עצב ומבקש גם לעצמי הנהגה ומוסר להתנהג. וגם למען קרב לשמוע דבר זה להטות אזני, אמרתי **אפתח בכנור חידתי**.

ו למה אירא בימי רע עוון עקבי יסובני :

ז הבטחים על-חילם וברב עשרם יתהללו :

ח אח לא-פדה יפדה איש לא-יתן לאלהים כפרו :

ומתחיל האביון ואומר **(ו) למה אירא בימי רע**, לומר משבח אני דלותי וייסורין [שעלי] שעל ידי (שעלי) כן למה אירא בהיותי בימי רע הממרקים **עוון**, כי בהכנעת דלותי איני חוטא בחמורות כעשיר שנשמן ובוועט, כי אם במה שאדם דש בעקביו. והנה **עוון עקבי** כבר **יסובני** ומתנכה בעניי כי הוא המסובבני, ובכן אז ינוח לי במותי, ושם הוא משוש דרכי כי אז ינוח לי לאור באור החיים. כלומר אך שוא לך העשיר, כי לא תתמרק בעולם הזה וסופך לירש גיהנום.

והנני אומר אליכם (ז) **הבוטחים על חילם וברוב עושרם יתהללו**, הביטו וראו רעתכם וסמיות עיני העשיר בעשרו, כי האם (ח) **אח לא פדה יפדה איש**, כלומר אם איש יראה את אחיו בשביה, האם לא יפדנו פעם ושתים, וזהו **אח לא פדה יפדה איש** בתמיהא כי ודאי יפדנו, ואם כן איש העשיר, האם **לא יתן לאלוהים כפרו** של עצמו כאשר יתן פדיון אחיו, וזהו **לא יתן לאלוהים** כפרו אתמהא.

ט ויקר פדיון נפשם וחדל לעולם :

י ויחי-עוד לנצח לא יראה השחת :

יא כי יראה חכמים ימותו יחד כסיל ובער יאבדו ועזבו לאחרים חילם :

יב קרבם בתימו לעולם משכנתם לדור ודר קראו בשמותם עלי אדמות :

מה תאמר כי אינו דומה מה שפודה את אחיו שהוא פדיון הגוף, אל פדיון הנפש, כי הלא (ט) **יקר** הוא **פדיון** הנפש, הנה לא יתכן מאמר זה לומר **ויקר פדיון נפשם**, כי האם **וחדל לעולם**, האם מפני זה יהיה **חדל לעולם** מליתן לאלוהים שום כופר ולא יתן אל לבו לתקן מעט.

משיב העשיר ואומר בעד העשיר שלא יפדה את עצמו ואומר, לא ימנע או יפדה עצמו לחיות בעולם הזה או מגיהינום לאחר מותו, אם לחיות בעולם הזה (י) **ויחי עוד לנצח**, לומר אם בתת לאלוהים כפרו היה חי לעולם היה עושה, אך לא כן הוא כי **ויחי עוד לנצח** בתמיהה, כלומר לא תועיל צדקה שיחי לנצח, כי סוף סוף שימות. ואם הוא לפדות עצמו מגיהינום **לא יראה השחת**, כלומר כי אם היה העשיר רואה בעיניו הוא הגיהינום היה [ח] **נותן לאלוהים כפרו** ברוב צדקה, אך במה שלא יראה בעיניו לא ישית לב.

משיב האביון ואומר (יא) כי יראה כו' לומר הנה אינך עושה מאימת השחת כי אינך רואה, עשה על קנות אושר אשר בעיניך תראה, וזהו **כי יראה**, לומר כי הלא העשיר **יראה חכמים ימותו** מתוך שמחה, שאמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה סב ב) על פסוק (משלי לא כד) **ותשחק ליום אחרון**, כי כשהצדיק נפטר מן העולם מראין לו שכרו ושמח ומשחק, כד דמך ר' אבהו הראו לו י"ג נהרין דאפרסמון ואמר כל הני לאבהו כו', וכן רבים סיפרו רבותינו ז"ל מאשר הורו שמחה לעיני העומדים לפניהם בסלוקן כולם או רובם, לא כן הרשעים כי אם מראין להם גיהינום ומתעצבים, ועל כן (כתובות קג ב) מת מתוך שחוק סימן יפה לו, מתוך בכי סימן רע לו.

ובזה יאמר **כי יראה חכמים ימותו** שיראה **ימותו** מתוך שמחה ושחוק כרבי אבהו, מה שאין כן זולתם, **וכסיל ובער** העשירים מבלי שית לבם אל האושר ההוא **יאבדו**. ולא דעת ולא תבונה

לקנות בממונם אושר לנפשם בצדקה כדי שימותו גם הם מתוך שמחה שיראו גם להם טובה במותם.

ואין לומר שיעזבו לבניהם כי זה הוללות רעה, כי הלא **ועזבו לאחרים חילם** הוא שעזבוהו לבניהם שלגבי דידיה אחרים הם ולא לעצמם, שאם היו נותנים אותו לצדקה לא היו אובדים, ולכן הרואה שהחכמים ימותו למה יעזבו **לאחרים חילם**, יקנו דעת ויאמרו כי קרוב אדם אצל עצמו לבלתי הסתכל רק על עצמם ולא להניח ממון לבניהם, ויעשו כן ויתן אל לבו ויתקן מעשיו וחטאיו בצדקה יפרוק. ולא אמר שיראה רשעים ימותו מתוך בכי, כי לא לכל רשעים יהיה להם כן, כאשר הצדיק ימות מתוך שמחה או טוב לב.

משיב העשיר ואומר (יב) קרבם כו' לומר מה שמתהללים העשירים, הוא כי **קרבם** כלומר מה שבקרבם ובלבם הוא, כי **בתימו** שיש להם בעולם הזה הם לעולם, כי הלא **משכנותם** כבר הם **לדור ודור**, כי גם בניהם ובני בניהם שוכנים בהם ועיניהם רואות. וכל כך גדלה הצלחתם כי **קראו בשמותם עלי אדמות**.

והוא כענין האמור בגמרא (ב"ק קב ב) שכשהיו קונים קרקעות היו כותבים בשטר שם ריש גלותא מפני המערערים, עם שלא היה אלא להם, כי כל כך היתה מעלתו גדולה כי מי יערב אל לבו לערער. על דרך זה יאמר כי העם **קראו בשמותם** של עשירים אלו **עלי אדמות** שהיו קונים, עם שלא היו לעשירים כי אם לזולתם. כלומר כי על זה מתהללים ברוב עושרם, ולא יתנו לב לשוב ולתקן מעשיהם וימשכו אחר שטופו של ממון.

או יאמר בתימו על בניהם זרעם, כמה דאת אמר כי הארון בית דוד. ושיעור הענין, כי **קרבם** הוא מחשבתם בקרב לבם, הוא כי **בתימו** יהיו **לעולם** והוא כאילו הם עצמם קיימים, וגם **משכנותם לדור ודור**. ומה עושים למען יהיה נזכר שמם, קוראים שמם על קרקעות מסויימים, למען יהיו שמותם נזכרים תמיד בעולם, כאבשלום שעל שלא השאיר בן קרא למקום יד אבשלום.

ובזה יאמר הנה המשולל בן קורא שמו על אדמה, והם זה וזה יש להם כי **בתימו** הם זרעם **לעולם כו'**, וגם **קראו בשמותם** לא על מקום אחד כאבשלום כי אם גם **עלי אדמות** רבות.

או שיעור הכתוב שבקרב לבם הוא אומרם כי הם **בתימו** הם זרעם **לעולם**, ומקל וחומר מתנחמים באומרם, הנה יש אשר אין להם רק **משכנותם לדור ודור**, כלומר כי אין להם לדור ודור זרע רק משכנותם כאבשלום, ו**קראו בשמותם עלי אדמות** ויתנחמו, כל שכן הם ש**בתימו** הוא זרעם הוא **לעולם**.

יג ואדם ביקר בל-ילין נמשל כבהמות נדמו :
יד זה דרכם כסל למו ואחריהם בפייהם ירצו סלה :
טו כצאן לשאול שתו מות ירעם וירדו גם ישרים לבקר (וצירם) [וצורם] לבלות שאול
מזבל לו :
טז אך-אלהים יפדה-נפשי מיד שאול כי יקחני סלה :

משיב האביון ואומר, הנה זה היה אם על ידי שטופו של ממון היה לו מנוחה שעל ידי כן ימנע ויחשוב כי הוא השלמות, אך **אין אחד מהם מת וחצי תאוותו בידו** (קהלת רבה א), והוא טרוד כל היום וגם בלילה לא ישכב לבו, וזהו **(יג) ואדם ביקר כו'**. והוא כי האביון בעל עניות ודלות נותן דופי לעשיר בעושרו ואומר, ראו עתה עד היכן יד העושר מגיע, כי הלא מה שהיה ראוי שאדם יאהב העושר הוא לנוח בו, אך אדרבה **ואדם ביקר** עשרו **בל ילין** כי יתלהב בעסקיו עד שגם בלילה לא ישכב לבו, כי השובע לעשיר איננו מניח לו לישון (קהלת ה יא) ועמל וכעס לא יסורו ממנו, באופן **שנמשל כבהמות וכו'**. לומר הנה שם העצם לו הוא אדם, כמה דאת אמר (יחזקאל לד לא) **אדם אתם**, ועם כל זה נקראים **צאן** כמה דאת אמר (שם) **ואתן צאני כו'**.

והענין הוא כי הקראים צאן הוא משל, כמו שאמרו ז"ל מה צאן סובל הכאות ואינו בועט כו', וכן מה צאן נמשכים אחר הרועה כך ישראל (שיר השירים א ד) **משכני אחריו נרוצה כו'** כמו שאמרו ז"ל (**בויקרא רבה**) [עיי' **שמות רבה** כד ג, **במדבר רבה** כג ב], נמצא כי הבהמות הם משל והאדם הוא הנמשל, ועתה על ידי עשותו עיקר מעסק העולם עד **שביל ילין** נהפך הדבר. וזהו **נמשל כבהמות**, כי האדם הנזכר היה עד כה **נמשל כבהמות**, כי היה הוא נמשל והבהמות משל, ועתה נהפך, כי הנה נדמו הבהמות הנזכרים אליו, כי כשבוא לומר שהבהמות כל עסקן הוא לאכול בעולם הזה עד ימותו, והאדם הלהוט שלא ישקוט מעסקי העולם גם בלילה לא ילין, את מי נדמה למי, מי הוא העושה עיקר מהעולם הזה האדם או הבהמות, כדי שנדמה הטפל אל העיקר, הוי אומר כי הבהמות גם שכל ישעם וכל חפץ הוא אוכלם בפייהם, אך ילינו בלילות וגם לא ישאירו לאחריהם, אך **האדם** גם לא **ילין** ויגע להניח. נמצא כי בבואנו לדמות ההולך אחר העולם הזה אל הסוג האחר, את הבהמה נדמה אל האדם, לומר שגם יש לה הדמות עם האדם, כי אדם עיקר במידה רעה זו, באופן כי קל הוא האיכות מהבהמה כמדובר, וזהו אומרו **נדמו** ולא אמר נדמה כי חוזר אל הבהמות הנזכרים שנדמו אל האדם.

או יאמר, כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (ברכות יז א) סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה, כמפורש אצלנו כי האדם שלמות תכליתו במות, והבהמה שלמותה שחיטה שבה נאכלת ועולה להיות חלק אדם, ואין זה רק לבהמה טהורה, לא כן חיות הטורפות אשר גם נקראות בהמה כנודע כי חיה בכלל בהמה (בבא קמא יז ב), נמצא כי לא נדמה אדם לבהמה הנאכלת, כי הלא זה סופו מיתה וזו סופה שחיטה, אך נדמה אל חיות הטורפות שאין בהן שחיטה רק מיתה. ובזה יאמר נמשל זה הלהוט אחר הנאת העולם הזה לבהמות שנדמו אליו, הם הטורפות, שכל מגמתן הוא לטרוף טרף בלי תועלת אחר מותן, כן האדם, הלא אין לו רק יכסוף לטרוף והולך בלי חמידה.

(יד) זה דרכם כסל למו כו'. עוד האביון מדבר ואומר, מה אדבר לו ולא ידע, ולא ישוב עם יודעו כי דברי אמת כי זה הדרך אשר הוא הולך בו להרבות לו טובות העולם הזה הוא סכלות, וזהו **זה דרכם כו'** לומר מי יתן והיה שדעה חסרו מהשכיל, כי עשות עיקר משטופו של ממון ועזוב לאחרים חילם הוא מחמת סכלות כי לא יאשמו כל כך, אך הנה זה דרכם גם להם יראה כסל, וזהו **כסל למו**, ולא ישובו מדרכם זו, כי אם אדרבה **בפיהם** אומרים שאחריהם בדורות **שאחריהם** שהוא בניהם ובני בניהם **ירצו** יהיה כך **סלה**, שגם בניהם יעסקו להעשיר לעזוב לבניהם, וכן בני בניהם לדור אחר עד סלה.

(טו) כצאן לשאול שתו מות כו'. אומר עוד, הנה כלל הדברים כי כצאן שמשמינים אותם לשחיטה, כך העשירים האלו הבוטחים על חילם שמשמינים אותם לשאול, שיאכלו זכויותיהם פה ויוכנו לשאול.

או יאמר **כמאמרם ז"ל** שהזכרנו למעלה כי סוף אדם ושלמותו למות, וסוף בהמה כצאן הנאכל ושלמותו היא שחיטה, ובכן אם יצויר ימות הצאן ויקבר, מה שלמותו, כך האיש הזה ישולל במותו משלמותו. וזהו **כצאן לשאול** כי כצאן שלא נשחט לקנות שלמות בהאכל לאדם רק שנשמן לשחיטה ומת ונקבר בשאול שהוא הקבר, כך **שתו** אלו שנשמו בעולם הזה והושמו בקבר, כי סוף אדם למות שהוא לקנות שלמות **במות** לא נתקיים בהם, כי כך להם המות בדרכם זה כצאן שלא נשחט רק מת ונקבר. כלומר כי לא יזכרו יום מיתתם יוליכו בידם שהיה ראוי שהמות ירעם, כי מה שלא ידעו להתנהג ולא ישכילו בסברא לפחות בראות ימותו רבים ובהם ימות גם הוא, שהמות שיראו ירעם וינהגם, כי ראותם המות הווה יקנו בזה הנהגה והדרכה שיהיה המות כרועה אותם לקנות דעה והישרה.

ושמא תאמר אם לא ישכילו מעצמם יוכיחום ישרים בהזכיר להם יום המיתה ועונש שאול וישמעו וייראו, הנה לא יועיל למו, כי הנה כאשר **וירדו במ ישרים לבקר** כענין (ירמיה כא יב) **דינו לבקר משפט**, לא יועיל למו, כי הנה **וצורם** הוא ממונם צור חסיו בו יתן בלבם מה שעל

ידו יהיו **לבלות שאול** שהוא לידון בו לעולם. וזה עם היות שהממון שהוא צורם לא ימיש ולא ינוע ממדור שהוא בו, משם מקנה בו חוטר גאווה לבטוח בעשרו עד גדר שיבלה את שאול, ממקום שהוא בו, וזהו מזבל לו שהוא מזבל לו לצור הנזכר כלוא בבית, יתן אל לבו משם יבלה את שאול. והוא מאמרם ז"ל כי משלשה אוהבי האדם שהאחד הוא הממון, שאומר לו איני זז מהבית. וזהו אומרו פה שעם שאינו זז מהבית שהוא זבולו משם יהוללנו **לבלות שאול**.

(טז) אך אלוהים יפדה נפשי כו'. הנה כתבנו (פסוק ה) משל וחידה שנשא כאילו אביו ועשיר מווכחים, שהעני שמח בייסוריו ומתנחם כי בזה יתמרקו אשמותיו וינצל מדינה של גיהנום, לא כן העשירים הבוטחים על חילם. וסיפר בגנותם ואיבודם עד כה. עתה בא האביון ויתן קנצי למליו ויאמר, **אך אלוהים יפדה כו'** לומר גם שאין לי זכויות וצדקות כי הכסף איננו אתי רק יסורין עוני הקשה מכולם, מי יתן שיקל מעלי, שיהיה **אך אלוהים** כי אכין ורקין מיעוטין (ירושלמי ברכות פט ז), וזהו **אך אלוהים** היא מידת הדין וייסורין אשר עלי, אחלה פניו **יפדה** במ **נפשי מיד שאול**.

וגם שלא אצטרך להתגלגל **כי אם שיקחני סלה** אליו ולא ישלחני מאתו אל העולם הזה, כי אם שאנוח ואעמוד לגורלי לקץ הימין, וזהו **כי יקחני סלה**.

או יאמר, אל יחשבו העשירים שאני קורא תגר עליהם, שאין פודים נפשם בצדקה, שהוא כדי שיתנו לי מממונם צדקה ואזכה אני גם כן, כי **יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעל הבית** (רות רבה ה ט), איני חפץ לזכות על ידם, כי אין לי אך אלוהים שאני בעניי אצטמק ויפה לי, כי בזה תכפל טובתי **שיפדה וכו'** וגם **כי יקחני סלה** כבקודם.

יז אל-תירא כו-יעשר איש כו-ירבה כבוד ביתו :

יח כי לא במותו יקח הכל לא-ירד אחריו כבודו :

ראוי לשית לב, מה יתן ומה יוסיף לזולת שהיה לו לירא **(יז) כי יעשיר איש**. אך הוא כי עד כה דיבר בשבח אשר יתהלל איש עני בעניו כי אז טוב לו כי הוא לטובתו, אמר **אל תירא כי יעשיר איש** הוא החשוב הצדיק הנקרא איש ככל אנשים שבמקרא כנודע מרבותינו ז"ל שהוא צדיקים, כי על כן הוצרכו רבותינו ז"ל **(במדבר רבה טז ד)** לומר על כולם אנשים האמור במרגלים צדיקים היו באותה שעה, ואם כן בראות הדל השמח בדלותו על חלקו בעולם הבא על ידי ייסוריו **כי יעשיר איש** חשוב וצדיק, הלא יירא באומרו אוי לי על עוונתי, כי הלא פלוני הצדיק העשיר ואני רש, אין זה כי אם שלא טוב אנכי לפניו יתברך, **אל תירא כי יעשיר איש** מהענין הזה, כי הלא טוב חלקך מחלקו וחפץ בך ה' מבאיש ההוא.

(יח) כי הלא האיש ההוא **לא במותו יקח** כל מה שעשה מתורה ומצוות, כי לפחות הפירות יאכל פה ואתה תקח הכל, כמפורש אצלנו שם בפסוק (משלי ח כא) **להנחיל אוהבי יש**, ובמאמר אמרה תורה לפני הקדוש ברוך הוא כתיב **בשמאלה עושר וכבוד** (משלי ג טז) למה בני עניים בעולם הזה כו' (עי' **ילקוט שמעוני משלי** תתקלד). כי הוא יתברך לחביבים לפניו ישמור למו גם פירות מעשיהם לעולם הבא לעשות מן הפירות קרן.

וגם על הכבוד **[יז] שירבה כבוד ביתו** בעולם הזה טוב לך, כי זה **[יח] לא ירד אחריו כבודו** הראוי לו בכלל פירות מעשיו, ואתה גם כל כבודך הראוי לך פה ירד אחריו לעולם הבא.

יט כי נפשו בחייו יברך ויודך כי-תיטיב לך :

כ תבא עד-דור אבותיו עד-נצח לא יראו-אור :

כא אדם ביקר ולא יבין נמשל כבהמות נדמו :

ואל תחוש לומר הלא הצדיק העשיר טוב לו **(יט) כי נפשו בחייו יברך** וישפיע בה טובה גדולה על ידי צדקה שיעשה מממונו, כי הלא אחר היותך אביון ואין צדקה גדולה מהניתנת לך, ואתה מפרנס עצמך בדלותך כר' חנינא בן דוסא (תענית כד ב) ודומה לו, נמצא עליך זכות צדקה שאין כמותה בעולם שתאכל גם זכות העשיר אשר היה לו לפרנסך, וזהו **ויודך כי תיטיב לך** ותפרנס עצמך כמדובר, כלומר **יודך** על יתרון שלך עליו כי לך יודו ולא לו, כי גדולה צדקה שלך משלו בהטיבך לך.

ולא עוד כי אם שעל ידי דלותך בעולם הזה **(כ) תבוא עד דור אבותיו** של הצדיק העשיר, והוא כי כל צדיק עולה במעלה בעולם העליון לפי צדקתו וכולם למטה מאתו יתברך שהוא גבוה על הכל, ואומר הוא יתברך לדל הלז הנה **תבוא** אלי ותגיע תחילה **עד דור אבותיו** שהוא עד מקום שיד הארתם מגעת, ומשם **עד נצח כו'** שהוא עד מקום בחינת נצח שלא יראו אבות אבותיו שם אור מגודל הארתו לא יוכלו לראותו לרוממותו, עד שם תבוא אתה בזכות ייסוריך שתעלה על גביהם.

ועל דבר אשר באת להוכיחם הם העושים עיקר מהבלי העולם אל תחוש, אם לא הועלת להביאם אל האמת, כי הם בהמה המה להם, כי **(כא) אדם ביקר** שכלו **ולא יבין** לית דין בר נש כי אם **נמשל כבהמות נדמו**.

פרק נ

א מְזִמּוֹר לְאֶסֶף אֶל אֱלֹהִים יְהוָה דְּבַר וַיִּקְרָא-אֶרֶץ מִמְזַרְח-שָׁמֶשׁ עַד-מְבֹאוֹ :

ב מְצִיּוֹן מְכַלֵּל-יְפֵי אֱלֹהִים הוֹפִיעַ :

ג יְבֹא אֱלֹהֵינוּ וְאֵל-יִחְרַשׁ אֵשׁ לְפָנָיו תֹּאכַל וְסִבִּיבָיו נִשְׁעָרָה מֵאֵד :

ד יִקְרָא אֶל-הַשָּׁמַיִם מֵעַל וְאֶל-הָאָרֶץ לְדִין עַמּוֹ :

(א) **מזמור לאסוף כו'**. כללות כוונת המזמור, להסיר תועה מלב שוגה ומפתי הרואה את כל החרדה אשר חרד ה' על ארצו ועל עמו, כי בחר ה' **בציון** ו**יבחר בעמו** ו**יתן לנו תורה ומצוות** וחלק רב מהן תלויות בארץ, כי הלא ימצאו מקום תועי לבב להרהר ולומר אנה עזב את שאר עולמו **ממזרח שמש עד מבואו** וכל שבעים אומות אם יוצר הכל הוא, ויבוא לחשוב מחשבות כי אין אלקותו חלילה רק בארצו ועמו, אך שאר ארצות ויתר גוים אדונים לאלה זולתו יתברך. ויהיה להם למופת, כי הלא כאשר ימרדו בו בענין העגל למה לא החליפם באומה אחרת אם כולם שלו, וגם אותם לא כילה על המירם כבודו **בתבנית שור אוכל עשב**, כי אם אדרבה עשה להם משכן וישאל מהם קרבנות ריח נחוח לפניו, ואשר כל העולם כאין נגדו והכל שלו למה לא יכלם על מרד גדול כמוהו, וגם מי שלו תבל ומלואה יחפוץ בשור או כשב או עז מישראל.

על כן לטהר לב עם בני ישראל מטומאת הרהורי עבירה זו הקשים מעבירה (יומא כט א), בא אסף ברוח קדשו ויאמר, דעו איפה גדולתו יתברך, כי הלא לא לצרכו חלילה ברא העולם, כי אם בתורת חסד עם ברואיו, כענין (תהלים פט ג) **עולם חסד יבנה**, והראיה כי שיתף מידת רחמים עם מידת הדין, ולא בראו במידת הדין למען יהיה לו מקום לרחם על ברואיו כמאמרם ז"ל (מדרש ילמדנו ריש בראשית) כי מתחילה עלה במחשבה לברוא העולם במידת הדין וראה שאין העולם מתקיים שיתף בו מידת רחמים, וזהו אומרו **בראשית ברא אלוהים** (בראשית א א) ואחר כך הוא אומר (בראשית ב ד) **ביום עשות ה' אלוהים ארץ ושמים**, והוא ככתוב אצלנו כי מאמר בראשית עם היות כי בראשית נמי מאמר הוא (ראש השנה לב א), עם כל זה לא נאמר ויאמר, כי על המחשבה ידבר, אך בצאת הדבור כמה דאת אמר **בדבר ה' שמים נעשו** (תהלים לג ו) היה בשיתוף שם הרחמים גם הוא.

זוהו מאמר אסף ברוח קדשו, הנה **א-ל** שהוא מידת החסד כמה דאת אמר (תהלים נב ג) **חסד א-ל כל היום**, הנה היה ראשית הכל ותכלית הבריאה, כי **עולם חסד יבנה**, ועל כן **אלוהים** שהוא מידת הדין נשתתף עם שם הרחמים כדי לדבר דברו לברוא, כמה דאת אמר **בדבר ה' שמים נעשו**, עם היות שהמחשבה היתה לברוא בדין. וזהו אומרו **אלוהים ה' דבר ויקרא ארץ** שעל ידי התחבר **אלוהים** עם ה' היה הדבור.

ובכלל כונתו הוא לומר כי לא לדבר גדול היה לפניו יתברך בריאת העולם, כי אם דבור בעלמא וכמאמרם ז"ל (בראשית רבה ג ב) לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקדוש ברוך הוא את העולם כי אם בדבר ה' וכבר שמים נעשו. והנה לא קרא ארץ כאומרו ויקרא אלוהים ליבשה ארץ (בראשית א י) אל ציון וירושלם או ארץ ישראל, כי אם ויקרא ארץ את כללות העולם שהוא ממזרח שמש עד מבואו.

ואשר תראוהו עושה עיקר (ב) מציון, לא שאין הכל חלילה שלו, רק כי למה שציון כלול יופי העולמות העליונים, שהוא לעומת ציון העליון ובית המקדש של מעלה, כי שם שער השמים, על כן מציון להיותו מכלל יופי על כן משם אלוהים הופיע משם הופעת אורו יתברך ושפע כל כללות העולם. לא שאין שאר העולם שלו חלילה, רק שההופעה משם, כלומר ולכן מן המקום ההוא יעשה עיקר, הנה כי כל העולם שלו יתברך.

ועל הדבר השני שמכנה שמו עלינו ולא על יתר אומות מ"ה עם שיוצר כולם הוא, הביטו וראו כי לא אנו בלבד שלו ויתר אומות מ"ה לאדונים זולתו חלילה, כי הלא בבואו יתברך לסיני לא בא בחשאי כי אם (ג) יבא אלוהינו ואל יחרש כי אם בקולות וברקים שנשמע בכל העולם כמו שאמרו ז"ל (זבחים קטז א) שנתקבצו כל האומות והלכו אצל בלעם ואמרו לו שמא מבול מביא הקדוש ברוך הוא לעולם אמר להם אינו אלא שנתן תורה לעמו, וכן אמרו ז"ל שאמר הוא יתברך הנה אני אומר אנכי ה' אם יש חס וחלילה זולתי יענה ויאמר.

וכן אמרו (שמות רבה כח ד) שלא היה לקולו בת קול, שלא יאמרו שההברה הוא רשות אחר חלילה. והיה אש (מפניו) [לפניו] תאכל מהצד שהיה לפני ישראל פנים בפנים, וסביביו בכל שאר רוחות העולם נשערה מאד, כי רעשה כל הארץ, כמסודר בתפילת ימים הנוראים באמור כל העולם כולו חל מלפניך ובריות בראשית חרדו ממך בהגלותך מלכנו על הר סיני. ואם חלילה היה זולתו לאומות בחוץ לארץ, למה רעשו מפניו יתברך במדבר ולא התחזקו באלהיהם, אך יורה כי גם שהוא אלוהינו בייחוד יוצר הכל הוא ואין זולתו.

(ד) יקרא אל השמים מעל כו'. אחרי אמרו כי גם שהוא יתברך שוכן בציון אלוהי כל העולם הוא, ועם שהוא אלוהינו כל העמים תחת רגליו, כי יוצר הכל הוא, ומבלעדיו אין אלוהים, ראה והנה חל עליו חובת ביעור הקושי הנופל על זה כמו שהזכרנוהו, והוא כי אם כן איפה למה בהמירם אותו יתברך בתבנית שור עבר על פשעם ולא המירם באחד מהאומות, אחר כי כולם בראיו המה, ויעשה להם נפלאות ככל אשר עשה לישראל במצרים ויעבדוהו.

על כן אמר הנה אלוהי משפט ה' ויקרא אל השמים מעל הוא בית דין של מעלה, ואל הארץ הוא בית דין של מטה לדין עמו. והוא כי על פי בית דין של מעלה היה מה שויגוף ה' את

העם (שמות לב לה) על אשר עשו את העגל, על אותם שהיו בלי עדים ובלו התראה (יומא סו ב), ואשר בבית דין של מטה היה על ידי משה שבדקן כסוטות בהשקאה (עיין עבודה זרה מד א), ועל ידי בני לוי משער לשער הזקנים, ואם לא על ידי יתברך מה עשה משה, ומה היה לו יתברך לעשות האם יעבור שורת הדין.

ה אספו-לי חסידי כרתי בריתי עלי-זבח :

ו ויגידו שמים צדקו כי-אלהים שפט הוא סלה :

ז שמעה עמי ואדברה ישאל ואעידה בך אלהים אלהיך אנכי :

ושמא יאמר איש כי לדבר הרע ההוא מי יוכל לסבול, והראוי היה לכלות את הכל, והוא מאמרו יתברך (שמות לב י) **הניחה לי כו' ואכלם**. לזה אמר, כי אז בקוראו יתברך את הבית דין של מעלה ושל מטה, אמר הוא יתברך אל תכלו את הכל, כי אם **(ה) אספו לי** והשאירו לי **חסידי** אשר לא חטאו בעגל, כי הלא המה חביבים לפני שהם מקדשי שמי במצרים שכתנו **בריתי** ונמולו במצרים **עלי זבח** פסח, שעם היותם בסכנת מות, כי זבחו את אלהי מצרים לעיניהם, והערו למות נפשם כי היזבחו את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלום, ועם כל צערם על הזבח אז נמולו, ולא אמרו הלא אם יקומו עלינו איך נעמוד על נפשנו בהיותנו כואבים, שלא יקרום כעיר שכם עם שמעוון ולוי, נמצא קדשו את ה' בבטחון עצום והאמנה, ועל כן ראוי לרחם עליהן ולבלתי כלותם על דבר הפרטים החוטאים.

וזוהו **אספו לי חסידי** אשר לא חטאו בעגל, ולא יוכללו עם החוטאים לעשות כלה כצדיק כרשע, רק להרוג החוטאים על פי בית דין בלבד. ומה שקראתי חסידים את הבלתי עובדי עבודה זרה, הוא להיותם **כורתי בריתי עלי זבח** וקדשו שמי. והלא על כל זה יקשה כי הלא סוף סוף היה להם למחות ולא מיחו, כי אילו קמו ששים רבוא על שלשת אלפי איש היו מבטלים אותם, ועוון מי שיכול למחות ולא ימחה גדול כחוטא (שבת נד ב) ואין מספיקים בידו לעשות תשובה **(רמב"ם הל' תשובה פ"ד)**, ואיך אדרבה היו עושים העגל והמן יורד מן השמים, כמה דאת אמר **(נחמיה ט כ) ומנך לא מנעת מפיהם**.

על כן באה רוח הקדש ותאמר אל תתמה על החפץ, כי הוא כי **(ו) ויגידו שמים צדקו** יתברך במה שעם עשותם את העגל, דגן שמים לא מנע מפיהם, באופן כי השמים הגידו צדקו בהמטיר להם מן עם עשותם העגל, ומה הוא צדקו, הוא במה **כי אלוהים שופט הוא סלה** כי דיינותו מתמיד סלה, שהוא ענין (שמות לב לד) **וביום פקדי ופקדתי וכו'**, כמו שאמרו ז"ל **(סנהדרין קב א) שאין לך פקידה שאין בה מעוון העגל, ומאז לא מנע המן על שעלה במחשבה לעשות צדקה שאמר בסוף לחלק העונש**.

(ז) שמעה עמי ואדברה כו'. הנה כתבנו כי גם שהוא יתברך יוצר הכל [א] **ממזרח שמש עד מבואו**, בחר בציון ובישראל עמו, ואחר שדיבר על ציון הגיד איך גם שחטאו בעגל לא עשה בהם כלה, כי אם אדרבה ריחם ויחלק העונש מעט בכל דור ודור, והיה מקום לחשוב כי נתפייס על ידי המשכן כי חביבים עליו הקרבנות, ואדרבה אחד מהדברים שיפלא אדם עליו הוא ענין הקרבנות שיורה כאילו נהנה יתברך מהם ומוכיח את החוטא למען יקריב לפניו קרבנות, והלא כמו זר נחשב כי מה יתן ומה יוסיף לו יתברך בהם. על כן אמר **שמעה עמי כו'** לומר הנה בישראל יש שני סוגים:

אחד המון העם כי עמו יתברך יקראו עם שיש להם חטאות, **ויש סוג שני**, **צדיקים** אשר בשם **ישראל** יכוננו הבלתי צריכים להקריב קרבנות על חטאים, ועשה יתברך ברוח קדשו כמדבר עם כל כת מהם.

ואל **הסוג הראשון** אמר **שמעה עמי ואדברה** לך מְשֻׁפֵּט, כמשמעות לשון דבור כנודע (שמות רבה ו א),

ואל **הסוג השני** אמר **ישראל ואעידה בך**.

ופירש ואמר, מה שאדבר אל עמי, הוא לומר **אלוהים**, לומר כי מידת הדין אני. ומה **שאעידה בך ישראל** הוא כי **אלוהיך אנכי** מכנה שמי עליך.

ח לא על-זבחיך אוכיחך ועולתיך לנגדי תמיד :

ט לא-אֶקַח מִבֵּיתְךָ פֶּרֶם מִמְּכֻלָּאֲתֶיךָ עֲתוּדִים :

י כי-לי כל-חיתו-יער בהמות בהררי-אֶלֶף :

וחזר למאי דפתח ביה, שאמר שעם הנקראים עמו הוא מתנהג בדין, אל יעלה על רוחך שאני כמלך בשר ודם שכועס על מי שחטא לו כדי שיביא לו דורון, כך אני מוכיחך עד תביא קרבן, שאם לא כן אם חטאת מה תפעל בי. כי הלא **(ח) לא על זבחיך אוכיחך** למען תביאם לי, כי הלא אין צריך לומר מה שיש בו חלק לבני אדם, כי אם גם **עולותיך** שכולן כליל הבאים על הרהור בעלמא ומביאים עולות כולן לגבוה, גם **עולותיך נגדי** אחשיבם כמנגדים אלי בהיותם **תמיד**, רק פעם ביובל, כי הרהר תמיד ברעה והביא תמיד עולות רק רע הוא. כי לא יעלה על רוחך יש לי הנאה בקרבנותיך, כי לו הונח הייתי נהנה מהם, **(ט) לא אקח מביתך כו'** בהמות בייתיות שיראה בעיניך שאני צריך לך, במקום שיש לי מן ההפקר **(י) כי לי כל חיתו יער וכו'**, ולא אמר ממך כי אם מביתך כלומר כי גם לא שלך המה אלא שהם בביתך משלי.

יא יִדְעֵתִי כָל-עוֹף הַרִים וְזִיז שְׂדֵי עַמְדֵי :

יב אם-אָרעב לא-אמר לך כי לי תבל ומלאה :

יג האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה :

יד זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך :

ואם הוא להיות יותר עריבות הביתיות, הלא (יא) ידעתי כו' וזיז שדי שאמרו רבותינו ז"ל (ילקוט תהלים רמז תשס) שנקרא זיז שיש בו מכל טעמים שבעולם מזה ומזה. וכל שכן (יב) שאם הונח שארעב חלילה ואצטרך אליהם, האם לא אומר לך שתהיה האמירה אמור לך כי לי תבל ומלואה אתה ומקנך, ולמה אניח הדבר ברצונכם (ויקרא א ב) אדם כי יקריב כו' לרצונכם, ומה גם עתה כי אעיקרא דדינא פירכא כי (יג) האוכל בשר אבירים כו'.

(יד) זבח לאלוהים תודה כו'. הנה הזבח המתייחס לאלוהים הוא מידת הדין צריך שבר ברוח, כמה דאת אמר (תהלים נא יט) זבחי אלוהים רוח נשברה.

ונבוא אל הענין, אמר הלא אמרתי לך כי מה חפצי בפר ואיל במזבח, כי דע שמה שאני חפץ בקרבן שצויתיך להקריב, לא על הבעל חי, כי מה חפצי בו, כי אם על מה שמתודה האדם על ראש קרבנו בשברון רוח כמזבח את עצמו, ועל ידי כן מקבל הוא יתברך את הבעל חי תחתיו, וזהו זבח לאלוהים שהוא זבחי אלוהים רוח נשברה (תהלים נא יט) שהיא התודה שאתה מתוודה בקרבן, כמה דאת אמר ותן לו תודה (יהושע ז יט) האמור בען שהוא וידוי, וזה הוא בבאים על חטא.

ועל הבאים בנדר גם הם איני שואל תנהוג עצמך בהם הרבה כי אם בעת צרה כיעקב (בראשית כח כ), וכישראל (במדבר כא ב) וידר ישראל נדר, כי תראה כי ה' עליון כמסולק ממך אז תדור ותשלם, וזהו ושלם לעליון נדריך מה שלעליון הם נדריך.

או יאמר, כי אחר שדיבר על הסוג הנקרא [ז] עמי, שעליו אמר שהוא יתברך אלוהים ולא אלוהיו, כי לא יכנה שמו עליו, בא לדבר אל השני הנקרא ישראל שכינה שמו עליו, ואמר אלוהיך אנכי. ואמר במה יודע תום ויושר החסידות, אם לא שכאשר יביא איש קרבן תודה על ישועתה לו יביא קרבן תודה על בוא עליו ייסורין, כי יכיר כי דורון נתן לו ה', כי זו טובה גדולה היא לו. וזה יאמר זבח לאלוהים הוא מידת הדין, זבח לו תודה, כי בהתנהגו יתברך עמך במידת אלוהים שיביא עליך ייסורין תביא לו קרבן תודה כי תחזיק לו טובה, ועל ידי כן ימצא כי תשלם לעליון נדריך, כי בהביאך קרבנות נדריך על גבי המזבח תשלם אותם לעליון.

והוא הנודע מחכמי האמת (עיין יומא כא ב) כי בהיות ישראל רצויים לפניו יתברך, היו רואים צורת אריה על גבי המזבח, וכשלא היו רצויים היו רואים צורת כלב, והוא כי אריה הוא כח עליון מצד הקדושה, וכלב הוא כח תחתון. ובזה יאמר, בהיותך מתנהג בחסידות, כי גם על מידת ייסורין תביא קרבן תודה, בזה **ושלם לעליון נדריך** כי לכח עליון תשלם אותם, וזהו **זבח כו' ושלם כו'**.

טו וקראני ביום צרה אֶחֱלָצֶךָ וּתְכַבְּדֵנִי :

טז וְלַרְשָׁע אָמַר אֱלֹהִים מֵה־לֶךְ לְסֹפֵר חֲקֵי וּתְשֵׂא בְרִיתִי עָלֶי-פִיךָ :

ואם ככה את עושה להתנהג בחסידות, אז **(טו) וקראני ביום צרה** שאפילו שלא תרבה תפילה כי אם קריאה בעלמא, וגם אף שלא תקדים תפילה לצרה כענין (איוב לו יט) **היערוך שועך לא בצר**, כי אם גם שלא תקראני רק ביום צרה, עם כל זה **אחלצך** אני בעצמי ולא על ידי מלאך. ולא יהיה עלי כעושה לך טובה, כי אם כמקבל כבוד ממך, וזהו **ותכבדני**, והוא כי על ידי חסידותך שעל ידי כן **אחלצך** בקוראך יהיה לי לכבוד ולתפארת ולקדוש השם בעיני הכל, כי יראו השגחתי הגדולה לעושה רצוני.

ושמא תאמר, כי אחר שאני שומע תפילת כל פה גם **(טז) לרשע** אעשה כן, לזה **אמר** אל תחשוב כך, כי הלא **ולרשע אמר אלוהים** קצה אחר, כי אין צריך לומר תפילה כדרך סתם תפילה כי שתם תפילתו, כי אם גם אם יספר חקי או יזכיר לפני ברית שלש עשרה, לא אעננו.

ולבא אל הענין נזכירה שני מאמרי רבותינו ז"ל:

האחד במדרש הנעלם והובא בספר הזוהר פרשת וארא:

עובדא דרבי אחאי ועדות אליהו ז"ל, כי בעידן ריתחא דמותנא על ידי הזכיר פיטום

הקטרת ומעשה הקרבנות המגפה נעצרת.

וכן אמרו רבותינו ז"ל (ראש השנה יז ב):

שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור ואמר י"ג מידות ואמר למשה בעת צרה עשו

לפני כסדר הזה וברית כרותה לי"ג מידות שאינן חוזרות ריקם.

הנה על זה הקשו, כי הרבה עשו כן בי"ג מידות ולא הצליחו. ושמעתי בשם **לבנת הספיר**, שעל כן לא אמר אמרו לפני כסדר [הזה] אלא **עשו לפני כסדר הזה**, שכיון לומר כי לאו באמירה לבדה תליא מילתא אלא במעשה, כי אותן המידות שזוכרים רחום וחונן ארך אפים כו' תעשו אתם כסדר ההוא, ועל ידי כן לא ישובו ריקם.

והנה ההיקש בזה יהיה בסיפור פיטום הקטורת ומעשה הקרבנות, שצריך יהיה גם המזכירן כקרבן לפניו יתברך כנושא את נפשו כקרבן לפניו.

ונבוא אל הענין, אמר הלא אמרתי כי אם תעשה עצמך כקרבן לפניו יתברך בהכנעה וחסידות, כי אז קריאה לבדה שתקראני [טו] אחלצך ותהיה כמכבדני, אמר לא כן הרשעים, כי אם [טז] ולרשע אמר אלוהים אין צריך לומר על ידי תפילה, כי אם גם כי יספר סיפור פיטום הקטרת וקרבנות וסדר י"ג מידות לא אענה, כי אם אומר אליו מה לך לספר חקי בקטורת וקרבנות, וגם ותשא בריתי הוא ברית הי"ג מידות אחרי שהוא עלי פיך בלבד ולא במעשה, שעל כן לא אענה לא בזה ולא בזה, באופן כי לא אחלצו ולא לכבוד יהיה לפני.

יז ואתה שנאת מוסר ותשלך דברי אחריו :

יח אם-ראית גנב ותרוץ עמו ועם מנאפים חלקך :

יט פיך שלחת ברעה ולשונוך תצמיד מרמה :

כ תשב באחיוך תדבר בבו-אמך תתן-דפי :

כא אלה עשית והחרשתי דמית היות אהיה כמוך אוכיחך ואערכה לעיניך :

ופירש ואמר, כי (יז) אתה שנאת מוסר כי שונא ייסורין אתה, ומה גם עתה שלא תמסור נפשך כקרבן שארצך בספרך חוקי הקרבנות, וגם ותשלך דברי הם הדברים המיוחדים ל"ג מידות רחום וחונן כו' אחריו, שלא תעשה אותם כי אם שתשאם בפיך ולא בלבבך לעשותם, כי אם תשליכם אחרי גוך.

ואתה שנאת מוסר כו'. זולת הכתוב בפסוק יאמר נמשך עם הבאים אחריו, כי בא לתת טעם למה החריש הוא יתברך מלשמוע בתפילת הרשע בהזכירו חקיו וי"ג מידותיו, עם היות להן ברית כרותה שלא ישובו ריקם (ר"ה יז ב).

ואמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין קיא א):

שכשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה אומר ה' ארך אפים אמר לו לצדיקים,

והשיב לו הקדוש ברוך הוא אף לרשעים כו'.

על כן באת רוח הקדש בשמו יתברך להוכיחו על פניו ולומר, לא על חנם החרשתי מלענות על תפילתך, כי הנה אתה שנאת מוסר ותשלך כו' (יח) אם ראית גנב כו' (יט) פיך שלחת ברעה כו' (כ) תשב באחיוך כו'.

על כן **(כא) אלה עשית והחרשתי** עליהם מלהשיבך בהתחנך אלי. ולמען תשכיל לשוב ולא יראה לך כי כלתה לך הרעה כי געלתי בך, על כן עשיתי מה שאין מדרכי לדבר לנוכח עם הרשע כמדבר בו פנים בפנים באומרי **[יז] ואתה שנאת כו' [יח] אם ראית כו'**, וזהו **דמית היות אהיה כמוך** שמה שלא עניתך הוא שגעלתי בך לבלתי קבל תשובה כדרך בשר ודם, וזהו **דמית היות אהיה כמוך**, על כן **שתיים עשיתי לך, אוכיחך וגם אערכה לעיניך** שהוא לנוכח אתך ולא כמדבר שלא עם אשר לפניו לומר והוא שנא מוסר כו' **[יח] אם ראה גנב וירץ עמו כו'**.

ועוד שלישיית עשיתי, שערכתי עריכה וסדר חטאותיך, איך לא התפקרת בבת אחת לעשות את הרע, כי אם קו לקו היה היצר הרע נעשה לך בעל הבית, כאשר יבוא ביאור הכתובים בס"ד. וזהו **ואערכה לעיניך** כי ערכתי מערכת אשמותיך וסידרם למען הקל מאשמתך למען תשכיל כי לא געלתי בך ותשוב עדי.

כב בינו-נא זאת שכחי אלוה פן-אטרף ואין מציל :
כג זבח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו בישע אלהים:

ולא לך בלבד אני מכוון בזה, כי אם גם לכל הדומים לך. ואומר דרך כלל **(כב) בינו נא זאת שוכחי אלוה** בשטף עסקי העולם הזה תשכחו אלוה מלשוב, **בינו נא זאת** שהוכחתי וערכתי לרשע לעיניו, למען תשובו בראות כי לא געלתי בעושה רעה ככל הכתוב, בטרם תבואו עד גדר **שאטרף ואין מציל**, שיכלו כל זכויותיכם לגמרי או שתהיו תוהים עליהם, ולא ישאר גם אחד מליץ בעדכם ומציל אתכם מהיותי טורף, וזהו **פן אטרף ואין מציל**. ולרמוז שבכל יום הולכים ומתפקרים יותר, אמר **שוכחי אלוה** שהוא לשון הווה שבכל יום הולכים ושוכחים יותר, באופן יבואו עד **אין זכות מציל** כמדובר.

וביאור התכת הכתובים מפסוק **[יז] ואתה שנאת מוסר כו'** הוא, כי אין דרך היצר הרע לפתות את האדם יתפקר נגד קונו בבת אחת, חלילה, כי אם כעני המחזר ועומד בחוץ ופושט ידו לפנים, עד שקו לקו מתקרב ונכנס עד שנעשה בעל הבית, כדברי נתן אל דוד מההלך (עי' שמואל - ב ז ו) שנעשה בעל הבית. והוא כי לא יתחיל רק לאמר לו אל תעשה את הרע בפועל כי אם בשב ואל תעשה, אל תטרח לשמוע מוסר ותורה מהעומדים על הפקודים חכמי הדור להשמיע תורה ומוסר, כי מה ידעו ללמדך וליסרך ולא ידעת מעצמך, באופן כי יתחיל בשב ואל תעשה. וזהו **ואתה שנאת מוסר**, ועל ידי כן נמשך כי **ותשלך דברי אחריך**, שלא תחשוק בענייני השם רק כמשא ותתרשל מעשות.

ואחר כך בקום עשה, עין רואה והלב חומד, כי **[יח] אם ראית גנב** שהוא עין רואה מיד **ותרץ עמו** מחמידת הלב. ואחר כך אין צריך לומר שתפעול באיברים גומרים לגנוב עמו, כי אם גם **עם מנאפים תשים חלקך** מהמגיע לך מאשר תגנוב עמו תפזר תתן בזמה, כי הם שני דברים קרובים, שיצרו של אדם חומדם ונעשים בחשאי המרבים חשק היצר הרע לעשותם, **ותתחיל בגנב אחד ותגמור במנאפים** רבים.

ואחרי כן ישקע אותך בדברים ישנאך ה' לאט לך קו לקו. והוא כי אמרו רבותינו ז"ל פרק חלק (סנהדרין קג א) כי ארבעה כתות אינן מקבלות פני שכינה:

כת חנפים,

כת שקרנים,

כת לצים,

כת מספרי לשון הרע.

והנה **החנופה קלה מהכל** בעיני בני אדם שמשלח רסן לשונו לכבד יותר מדאי ואינו רק שלוח לשון, ועל זה אמר תחילה **[יט] פיך שלחת ברעה,**

וממנה תבוא להיות גם **מכת שקרנים** כי **ולשונו תצמיד מרמה** לרמות בכזבין.

ואחר כך להיות **מכת לצים**, והוא שנים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה (אבות ג ג), וזהו **תשב באחריך** שהוא שנים שיושבים אתה עם אחריך ולא תעסוק בתורה, רק **תדבר** שהיא שיחה בטלה שהיא מושב לצים,

ומזה תבוא לרביעית והוא **לשון הרע** שאפילו **בבן אמך תתן דופי.**

או יאמר [יח] אם ראית כו', שאמר השלשה דברים שהזכיר דוד בראש ספרו (א א) באומרו:

אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים,

ובדרך חטאים לא עמד,

ובמושב לצים לא ישב,

ואמרו רבותינו ז"ל (שוחר טוב תהלים א) כי מההליכה **בעצת רשעים** יבוא לעמוד **בדרך חטאים** ואם עמד סופו לישב **במושב לצים.**

וזה יאמר פה כי אחר **[יז] ששנאת** לשמוע מוסר **ותשלך** על ידי כן **דברי אחריך** כדבר עראי, תבוא להלך במרוצה בעצת רשעים, **[יח] שאם ראית גנב ותרץ עמו** לסתיר עצה. ואחר כך **מגזל תבוא אל עריות,** ששניהם יצרו של אדם חומדן, **ותלך בדרך חטאים** ממש שהוא **שעם מנאפים חלקך.**

ומזה תבוא אל **ליצנות** שהוא אחד מהכתות שאינן רואות פני שכינה, שהוא **ובמושב לצים לא ישב** (תהלים שם), והנה אמרו רבותינו ז"ל (אבות ג ג) על הפסוק ההוא שנים שיושבין ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים שנאמר **ובמושב לצים לא ישב**, והלא על זאת יתחמץ לבב אנוש באמת באמור, האם בשבתם יחדיו ולא עמדו את לוצצים, על העדר דברי תורה למה יחשבו כמתלוצצים. אך הוא כי קרוב הדבר מאד בפיהם ובלבם לעשותו, כי להורות אחד אל אחד שאוהבו כנפשו יתן דופי בזולתו לדבר ולומר רק אותך אהבתי ולא לפלוני כי פגום הוא ומתלוצצים עליו וההיקש בזה.

ויתכן כי זה ענין הכתובים לומר בבואו לדבר על חלוקת הליצנות, שלעומת פסוק **ובמושב לצים לא ישב**, אמר הן אמת שאם **[יט] פיך שלחת ברעה** להתחיל מיד להתלוצץ, שאם ידעת ויש בראובן דבר טוב ודבר רע, ואתה לא שלחת פיך אל הטוב כי אם **פיך שלחת ברעה** להתלוצץ עליו, הנה זו רעה חולה, כי ממנה תבוא עד **שולשונך תצמיד מרמה**. אך לא זו אף זו אני מודיע, כי אם אפילו בשבתך לדבר שהוא דבור בעלמא שהוא בלא דברי תורה יקרא מושב לצים, כי ודאי ימשך ליצנות, והוא כי הלא כאשר **[כ] תשב באחריך תדבר** שתשב עם אחריך לא לעסוק בתורה כי אם לדבר שהוא לדברי חול שאינו לדברי תורה, מיד ימשך ליצנות כי **בבן אמך תתן דופי** ותתלוצץ עליו, והוא ממש שנים שיושבין ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים, והוא כי קרוב ונמשך זה מזה אפילו באחים שאם תשב לדבר עם אחריך סתם שהוא בן אביך להורות לו כי הוא שלם ואותו אהבת תתן דופי בבן אמך שהוא אחריך מצד האם, לאמר לו כי אותו אהבת מאל בן אמו, וההיקש ביתר אנשים כמדובר.

[כא – כב] אלה עשית כו' בינו נא כו' מפורשים למעלה.

ועוד יתכן שמסיים מאמרו יתברך אל הרשע ואומר, הנה **[כא] אלה מיני עבירות עשית והחרשתי** שלא פקדתי עליך עוונך הנזכר שעשית, והנה **דמית היות אהיה כמוך** שהשלכתי דברך אחרי כמוך **[יז] שתשלך דברי אחריך**. על כן הנני מעיר לך אוזן ומודיעך, כי יבוא זמן **[כא] שאוכיחך ואערכה לעיניך** שהוא אחרי מותך, כי אז עיניך תחזינה מה **שאוכיחך**, וגם **אערכה** כל חטאותיך לעיניך, כי כל כוחות הטומאה משחיתים וקטיגורים שעשית בהם אערוך אותם **לפניך**. באופן שמה שאוכיחך ואשר אערכה הכל יהיו לעיניך, כי עין בעין תראה ותבוש ותצדיק את הדין.

והנה זה הוא דבר נכון ואמת למבין, אלא שאינו נראה לעיני בשר, לכן **[כב] בינו נא זאת** בדרך בינה דבר מתוך דבר **שוכחי אלוה**, כי תתעתדו לתת לפניו יתברך דין וחשבון. **פן אטרוף אתכם מן העולם**, ושם בבית דין של מעלה **אין מציל מזכויותיכם**, כי בהיותכם **שוכחי אלוה** תרחקו מתשובה וממעשים טובים, ואז תצקו ולא אענה, כי אם מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת (עי' ע"ז כ א).

(כג) זבח תודה יכבדני כו'. הלא אמרתי **[כב] בינו נא זאת כו'** ושובו בתשובה **פן אטרופ** אתכם מן העולם **ואין מציל מלאך מליץ אחד מני אלף** (עי' איוב לג כג), כי לא שבתם ועשיתם מצוות ה' יליצו עליכם.

ושמא תאמר הלא התיקון אזל משוכחי אלוה אשר התרפו מן התשובה והרבו לפשוע, כי גם בשובם ימאסם אלוהים על כי פשעו בו, כי גם אחרי שובם יזכור עוונם ולא ימצאו חן בעיניו, קל וחומר מבשר ודם חרש מחרשי אדמה להבל דמה, שאם יחטא לו אחד האדם פעמיים שלש, גם כי ישוב מעונו לא ימיש מקרב לבו צד הקפדה, באומרו איך העיז איש רשע בפניו להכעיסו, ומה גם עתה אדון הכל כי יכעיסנו הבל נדף עפר מן האדמה, ובשובו מחטאיו איזה הדרך יפרוש כנפיו יתברך יקחהו יחנהו ויברכהו, באופן כי הרהורין אלה על משכבו יעכבוהו מלשוב.

על כן בא האלוהים והודיענו, כי אדרבה גדול זכות השב מאשר לא חטא, כי במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד (ברכות לד ב). וזהו אומרו **זובח תודה** שמעולם לא הוצרך להביא חטאות ואשמות כי לא חטא על הנפש, ואינו זובח רק תודה, הנה **יכבדני**. ועם כל זה אשר הוא שם דרך שאחר היותו **משוכחי אלוה** הנזכר, עד גדר שנסתם ממנו דרך תשובה, והוא **שם דרך** שמתחיל לשוב, כי דרך נאמר על תשובה כמה דאת אמר (תהלים כה ח) **יורה חטאים בדרך**, הנה אבחר ואקרב אותו ביותר, כי **אראנו בישע אלוהים** כי בזכותו יבוא **ישע אלוהים** יותר מאילו לא חטא מתחילה, והוא ענין מאמרם ז"ל (יומא פו ב) גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה, וזהו **אראנו בישע אלוהים**.

או יאמר, אל תתייאש מן הרחמים בנושאך קל וחומר לומר, האם טרם אחטא עצר כוח יצר סמוך להחטיאני, עתה שחטאתי ונעשה בעל הבית איככה אוכל לו, ועל כן אומר כי אשרי מי שלא חטא ולא יצטרך רק לתודה לגמול טובה ולא לחטאת ואשם. כי דע איפה כי הן אמת כי **זובח תודה יכבדני**, אך עם כל זה אתה שחטאת ואשמת אל תתייאש מן הרחמים, כי איני שואל רק תבוא ליטהר, ואחר כך אסייעך ואושיעך מיצרך הרע, כי הנה **ושם דרך** שאינו עושה רק שמשים דרך בלבד שבא ליטהר, אז מיד **אראנו בישע אלוהים** שיושיענו אלוהים מהמלך זקן וכסיל אשר הוא מושל עליו עד כה.

או יאמר, בהזכיר **מאמרם ז"ל** (מועד קטן ה א) וזה לשונם:

אמר ר' יהושע בן לוי כל השם אורחותיו זוכה ורואה בישועתו של הקדוש ברוך הוא שנאמר **ושם דרך**, אל תקרי ושם, אלא **ושם דרך אראנו בישע אלוהים**, ר' ינאי הוה

ליה ההוא תלמידא דכל יומא הוה מקשי ליה, בשבתא דריגלא לא הוה מקשי, קרי עליה **ושם דרך וכו' ע"כ**.

ראוי לשים לב איך מתייחס השכר לזכות, **ועוד** שהמחשב הפסד מצוה ושכר עבירה (עי' רש"י שם) עובד מיראת העונש ואהבת השכר ואינו מאהבה אמיתית, **ועוד** איך ידרוש ר' ינאי **ושם דרך** על היות התלמיד נשמר מלביישו, שאינו מחשב הפסד וכו' כראשון לשון שומא. (לזה דקדק אומרו "זוכה ורואה" ולא אמר רואה וכו').

אך הנה **בבראשית רבה** פרשת וישלח (עה א) אמרו שעד אחרית הזעם לא יקום אלוהים כביכול שהוא צאת שכינה מהגלות כביכול, והנה בעת ההיא שהיא **ישע אלוהים** באמת לא ישאר רק אשר קדוש יאמר לו. ואמר כי השם אורחותיו מחשב וכו' מזה בהדרגה יעלה עד קדוש יאמר לו, כי מידה זו הכנה לעלות בסולם הקדושה, וזהו "**זוכה ורואה**" שעל ידי כן עוד זוכה עד גדר שרואה וכו' שהוא שקדוש יאמר לו. [לזה דקדק אומרו "זוכה ורואה" ולא אמר רואה וכו'].

ודקדק באומרו **אראנו** ולא אמר יכתב לחיים בירושלם וכיוצא, הנה בזה נבין מאמרם ז"ל (בבא בתרא עה ב) על פסוק (ישעיה ד ג) **קדוש יאמר לו**, שעתידים שיאמרו לפניהם קדוש כמו שאומרים לפני הקדוש ברוך הוא שנאמר קדוש יאמר לו. כי הלא לאמר שיקראו קדושים כמלאכים הוא דבר מתקבל, אך גדר כזה שיאמרו לפניהם קדוש כמו זר נחשב.

אך הנה אין ספק, כי גם שכעת השכינה בגלות כביכול ואז תושע שהוא ישע אלוהים כמדובר, הלא בגוף ונפש יראה בלתי אפשר לראות ולהכיר יתרון השכינה במציאותה מאשר בתחילה רק לרואה את כבודו יתברך, כי זולתו לא יכיר רק מצד פעולותיו הנמשכות למטה. אמר, זה **אראנו** שעין בעין יראה **בישע אלוהים**, שיראה וירגיש ההפרש מצד עצמו יתברך, ואין זה כי אם דבקות נמרץ, ואיש כזה ודאי כי למעלה ממלאכי השרת השואלים **איה מקום כבודו** הוא, וראוי יאמרו לפניו קדוש באמת.

והנה לדעת ר' יהושע בן לוי אין מקרא זה מתקיים במחשב הפסד מצוה ושכר עבירה רק על הנמשך ומשתלשל ממידה זו כאמור, אמנם ר' ינאי אמר ששם אורחותיו אינו לחשב הפסד מצוה ומקיימה מפני השכר ושכר עבירה והנאתה כנגד הפסדה בגיהנום, שאם כן אומרו **אראנו** לא יהיה עליו כמות שהוא רק שהוא זוכה ועולה עד גדר שיראנו וכו', אך הוא במדקדק ומחשב בעשותו המצוה באופן ובזמן לא יהיה פנייה זרה בה, ובל ימשך ממנה דבר בלתי הגון כהוא תלמידא שבכל יומא הוה מקשי ליה והוא מצוה לחדד את הרב ואת עצמו ולברר וללבן

האמת, כי על כן בכה רבי יוחנן על סילוק רשב"ל (בבא מציעא פד א), וביומא דריגלא שהיו באים פנים חדשות הרבה היה נמנע מהקשות לבל התגאות בעיניהם ולבל יתבייש הרב, נמצא שם הזמן והעת לעשות המצוה שתהיה משוללת מכל סיג וחלאה. ומה הרוויח בזה, כי על ידי כן לא נצטרך לומר שהוא מוכן לשכר הכתוב, רק שעליו ממש במה ש**שם דרך** בעת ראוי **יראנו בישע אלוהים**, וזהו אומרו "קרי עליה ושם דרך וכו'" כי "עליה" ממש מתקיים זה, ולא נצטרך אל מה שנמשך.

פרק נא

א למנצח מזמור לדוד :

ב בבוא אליו נתן הנביא כאשר בא אל-בת-שבע :

(א) **למנצח מזמור לדוד**. הלא כמו זר נחשב, שתחת הוראת הכנעה בכי ואנקה על בשורת העבירה ואשר קצף עליו ה', לא די שאמר למנצח או מזמור כי אם **למנצח ומזמור**, שירה שמחה כפולה עם שמהראוי קינה מיבעי ליה.

על כן אמר (ב) **בבוא אליו כו'** והוא כי דרך אנשים המוצאים תואנה להקל אשמתם שתתקרה דעתם מלתקן עוותם וישאר עוונם על אשמותם, אך על ידי התעוררות איש נביא וכיוצא שיעיר לו אוזן כי אשר לא טוב עשה, מה יקר חסדו יתברך בזה, כי על ידי כן יתן אל לבו לשוב עד ה' ויחיה ולא ימות. וזהו אומרו [א] **למנצח ומזמור** יאות **לדוד** לזמר שהיא שמחה כפולה על שני דברים:

אחד **בבא אליו נתן הנביא כאשר בא אל בת שבע**, כלומר כי להיות על דבר בת שבע כי בת זוגו היתה, וגם היה לה גט כריתות, היה הדבר קל בעיניו, באופן לא ישוב ויתקן, מה שאין כן עתה שהעיר לו הנביא אוזן.

והשנית, כי אלו היה הוא יתברך גם בשליחות הנביא מתנהג עמו כמאמרו אחרי כן (שמואל ב יב) אתה עשית בסתר ואני אעשה נגד כל ישראל, והיה משלח הנביא שיוכיחו לפני העם הלא יהיה לו מר ממות, על כן זימר על שחס עליו הוא יתברך ולא שלחו כי אם אליו לבדו שלא יכלם. וזה כיון באומרו **בבוא אליו** כי אליו לבדו בא ולא לזולתו.

גם **רמז** לפי זה באומרו **כאשר בא כו'** לומר כי אשר הוכפלה שמחתו, לא היה על עריבות בשורת אומרו אחרי כן (שם) **גם ה' העביר חטאתך לא תמות** שהוא על בשורת החיים, כי

אם על מציאות בואו **כאשר בא אל בת שבע** שהוא על מציאות תוכחתו על ביאת בת שבע. והוא מהטעמים שרמז שהעיר לו אוזן לתקן אשמתו, ועל הוראת היותו חפץ בו ולא ביישו ברבים כמדובר.

ג חנני אלהים כחסדך כרב רחמיך מחה פשעי :

ד (הרבה) [הרב] כבסני מעוני ומחטאתי טהרני :

ה כִּי-פִשְׁעֵי אֲנִי אָדַע וְחַטָּאתִי נִגְדִי תָמִיד :

(ג) חנני אלוהים כחסדך כו'. הנה בהיות על איש חטאות ואשמות אשר חטא למלך ויחייב את ראשו עליהם, ואין לו תקנה אם לא לבקש מאת המלך ימחול עונו ויסלח חטאתו, אך אם ראה והנה אין רצון המלך טוב עמו, כי אדרבה נהפך לו לאויב על אשר חטא לו, ואיככה יוכל לעמוד לפניו לבקש על נפשו מלפניו והוא אויב לו, על כן טרם ידבר שוחר טוב יבקש רצון מאת המלך עד יהיה לחן בעיניו, ואחרי כן יבקש מלפניו יכפר בעדו, כי אחר היות לב המלך טוב עמו יקל בעיניו לכפר חטאתו ועונו, נמצא כי עיקר צורכו לעשות מבוקשו תחילה הוא להיות לחן לפניו תחילה, כי אחרי כן קל מהרה יכפר עונותיו ויעבור על פשעיו כי כן לבו עמו. והן זאת דברי המלך דוד לפניו יתברך לומר, הנה נא לי עונות וחטאות ואם אין אתה רוצה למחול ולסלוח אותם לי מת אנכי, אך איככה אוכל לבקש על נפשי עליהם ולבך בל עמי, ואיך יהיו לרצון אמרי פי.

על כן קודם כל דבר אשאלה ממך בתורת חסד שתתנני לחן בעיניך שהוא הדבר הקשה, ואחרי כן בהיותי לחן בעיניך, איני צריך אל מידת חסד למחול פשעי כי מידת רחמים הקלה מהחסד תספיק לכך.

זוה יתכן בכונת הכתוב באומרו (שמות לג יט) וחנתי את אשר אחון שאתנהו לחן בעיני, ואחרי כן ורחמתי את אשר ארחם לכפר בעדו. וזהו אומרו חנני אלוהים תחילה שתתנני לחן בעיניך, כי זה דרכו יתברך שהוא עצמו נותן את חן השב בעיניו, כמאמרנו בכל יום תמיד ותננו לחן ולחסד ולרחמים בעיניך כו', ולזה צריך מידת חסד וזהו אומרו כחסדך שיתקיים בי וחנתי את אשר אחון. ואחרי כן כרוב רחמיך הקלים מחסדים מחה פשעי שהוא ענין ורחמתי את אשר ארחם.

עוד כיון נמשך אל הכתובים שאחריו. והוא בשום לב כי על הפשעים הקשים מכולם מיקל יותר ואומר מחה פשעי, ועל העונות הקלים מהם מצריך כבוסים ואומר (ד) הרב כבסני.

ועוד כי אינו מזכיר טהרה רק בחטאת.

ועוד כי בפשעים אמר לשון רבים, ובעונות וחטאות אמר לשון יחיד באומרו **מעוני ומחטאתי**.
ועוד כי על הפשעים אמר **אני אדע**, ולא אמר כן בעוון וחטא.

וגם אומרו אדע לשון יחיד.

ועוד שמדבר בפשעים כאומר **כי פשעי אני אדע** ומשמיט העוון ומדבר בחטאת ואומר

וחטאתי נגדי תמיד.

ועוד כי למה לא יהיה גם העוון נגדו תמיד?!

אמנם הנה בענין בת שבע שעליו ידבר יש שני פשעים ועוון אחד וחטאת אחד, כמפורש אצלנו

על פסוק (תהלים לב ה) **חטאתי אודיעך כו'**. השני פשעים הם בדבר אוריה:

אחד מציאות הריגתו, שעליו נאמר לו על ידי הנביא (שמואל ב, יב ט) **את אוריה החתי הכית**

בחרב,

והשני היות **בחרב בני עמון**.

ומה גם לחכמי האמת שאמרו שהיה שם עבודה זרה חקוק בה. ועל זה חזר הנביא ואמר

(שם) **ואותו הרגת בחרב בני עמון**, אחרי אומרו תחילה **את אוריה החתי הכית בחרב**.

והעוון הוא החילול ה', שבא עליה בעוד היות אוריה חי כי בזה נבאש בעיני העם, עד אמרם לו

(בבא מציעא נט א) הבא על אשת איש מיתתו במה, עם שלפי האמת גט כריתות היה לה

(כתובות ט ב) אלא שהיה בכוונה לחזור עמה בשובו מן המלחמה. והחטאת הוא מציאות

החמידה, וקראו חטאת כי היה כשוגג כי היה בלבו כי בת זוגו היתה וראויה היתה לו אלא

שאכלה פגה, ושגג בזה כי את אשתו חמד.

ונבוא אל הענין. אמר הנה הזדונות פשע או עוון ייסורין ממרקין, ואמר אם ימרקו ייסורין זה

זזה לא אוכל, אך אעשה כמי שחייב למלך זהב וכסף ונחשת, ואומר לו אם תתפרע מהכל לא

אוכל, אך אחלה פניך תמחה שטר חוב הזהב לגמרי, וחוב הכסף אפרע מעט מעט, אך לא

בבת אחת כי אזלת ידי, אך חוב הנחשת אפרע בבת אחת.

כן אמר דוד, הבא נא לי שלשה שטרי חובות:

פשעים,

ועוון,

וחטא,

אם תמרק בייסורין שלשתן או השנים הגדולים לא אוכל לסבול, אך עשה זאת איפה השטר

של פשעים מחה אותו, ושל עוון אפרע אותו קו לקו, ולא יהיו ייסורין קשים למרקו פעם אחת,

וזזהו **(ד) הרב כבסני** שאתיישר פעמים רבות שהם הרבה כבוסים מעט מעט לבל יכבד בפעם

אחד, ומה גם שהם במקום מיתה שהוא חילול השם, והחטא בבת אחת **טהרני** מה שאין כן העוון שצריך כבוסים הרבה עד יטהר.

ועל היות השאלה גדולה אמר, הנה שם אלוהים השופט עם שעיקר עניינו הוא מידת דין, לא יבצר ממנו היותו כלול מחסד ומרחמים, ועל כן אחלה פניך, כי במעמד שלשתן תעשה עמי בבחינת חסד, שבשם אלוהים אני אומר **(ג) חנני אלוהים כחסדך**, כי להיותי לחן בעיניך **חנני כחסדך** בבחינת החסד שבך ובבחינת רחמים, למחות **פשעי** על ידי בקשתי בטענותי שאני מסדר. ועל ידי בחינת הדין שבך המייסרני על העוון, כי **הרב כבסני** בייסורין שהוא כבוסים הרבה, ולא בבת אחת כי יכבד החולי. והוא על דרך הכתוב למעלה, שהוא בפעמים רבות, **ומחטאתי** בבת אחת כי קל הוא ובבת אחת תגמר הטהרה.

והנה על דבריו אלה יפלא, איך הקשה לשאול כי הפשעים שמחול ימים יכבדו אמר שימחה, וכן בחטאת שאמר שבבת אחת יטהר, אולי יצטרך יותר. לזה אמר מה שאמרתי מחאה בלי ייסורין על היותר חמור הוא הפשע, וגם החטא הקלתי בו ליטהר כאחת, כאלו צריך מעט, אל אאשם כמיקל אשמתי, **(ה) כי הלא פשעי אני אדע** לא אמר אני יודע רק אדע, לומר לא אומר שכשתמחם אשליכם אחרי גוי, רק אני אדע אותם תמיד להיות דואג ומתקן תמיד, ואשר אני זוכר אתה תעביר מלפניך, כנודע ממידתו יתברך שהעוון שהאדם שוכח הקדוש ברוך הוא זוכרו, ואשר אדם זוכר הוא יתברך מעבירו, וכן **חטאתי** שהעברת מלפניך כמאמר הנביא (שמואל ב, יב יג) **גם ה' העביר חטאתך**, שהוא הקטיגור שנעשה מהחטא שלא יהיה לפניו יתברך לקטרג, הוא **נגדי תמיד**, הפך המהבילים את השוגג באומרם לא נתכוונתי.

או יאמר על דרך זה, כאשר הפשעים אמרתי **אני אדע**, באופן כי זכורים לי תמיד בצער מתחולל, כן **חטאתי** לא אוכל לשוכחו כי הוא **נגדי תמיד** בהיותי נשוי לבת שבע, כי בראותי אותה אזכור עניינה באופן ש**חטאתי נגדי תמיד** ולא אשכח מהיות מתקן תמיד.

או יאמר, במה שכתוב אצלנו על פסוק (בראשית ב יח) **אעשה לו עזר כנגדו**, שהוא לא טוב היות האדם לבדו כי אם עם אשה אפילו שלא יקח בת זוגו, אך זאת אוסיף להיטיב לו כי **אעשה לו עזר כנגדו**, כלומר אותו שהוא כנגדו הוא בת זוגו שהוא מקביל אל נפשו בעולם העליון, וזהו **כנגדו**. ובזה יאמר דוד אליו יתברך, אל יכבד עלי חטאתי לבל יטהר כאחד, כי הלא מה שהוא **חטאתי** שהוא לקיחת בת שבע היא **נגדי** מקביל אלי, בת זוגי היתה **תמיד** מאז נבראת נפשי ונפשה, וגזל היתה ביד אוריה אפילו בהיותה עמו באופן כי אין חטפי ודידי חטפי.

ו לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי למען-תצדק בדברך תזכה בשפטך :

ז הן-בעוון חוללתי ובחטא יחמתני אמי :

ח הן אמת חפצת בטחות ובסתם חכמה תודיעני :

(ו) **לך לבדך חטאתי כו'.** הנה כתוב אצלנו על דרוש הידיעה, כי יש הפרש בין ידיעה לדבור, כי מה שאינו יוצא מפיו יתברך רק ידיעה בלבד אינה מכרחת מן הטעם הכתוב אצלנו שם, אך הדבור לא ישוב ריקם, וזהו מאמר הכתוב (ישעיה נה יא) **כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כו'**, והוא מאמרם ז"ל (נדה טז ב) ואלו צדיק ורשע לא קאמר, וכמו שכתבנו על פסוק (איכה ג לז) **מי זה אמר ותהי ה' לא צוה מפי עליון לא תצא כו'.**

ונבוא אל הענין, אמר הנה נא ה' **אל תשת עלי חטאת,** לא על בחינת אוריה שלקחתי את אשתו, ולא על הנוגע אליך. על דבר אשת אוריה אין בו דבר, כי **לך לבדך חטאתי** ולא לו, והוא כי גט כריתות כתב לאשתו. וגם על הנוגע לך איני כבד עוון, כי הלא מאז אמרתי לך שתשווה אותי אל האבות ואמרת שלא נסיתני כהם (עי' סנהדרין קז א), ידעת שאחטא, כי עיניך הרואות העתיד ראו שאחטא, אך עדיין אם לא היה רק מראה עיניך שהיא הידיעה, לא הייתי עושה כי אין הידיעה מכרחת, אך נצטרף הדבור שאמרת לי לא תעמוד בנסיון, ועל כן הוכרחת כי הדבור עושה רושם, והוא מה שמאז ראו עיניך.

ושעור הכתוב מה שהרע בעיניך שראית מאז שלא אעמוד בנסיון **עשיתי,** הלואי לא היה רק מראה עיניך, כי לא הייתי עושה הוא, מה אעשה כי אמרת שלא אעמוד בנסיון **ועשיתי למען תצדק בדברך,** ולכן ראוי הוא שתזכה אותי **בשפטך.**

או יאמר למען תצדק בדברך באמורך ארבעים יום קודם יצירתי בת פלוני לפלוני (סוטה ב א), כי מאז אמרת שהיתה שלי כי ראויה היתה לי כי בת זוגי היתה, על כן לא בלבד תפטרני מן הדין, רק גם תחשבהו לי לזכות, וזהו **תזכה בשפטך,** שהצלתי עשוקה מיד עושקה, כי היתה לאיש אחר אשר לא בן זוגה היה, לא פשעה ולא חטאתה, **ועשיתי מצות דברך** אשר יצא מפיו בת פלוני כו'.

(ז) **הן בעוון חוללתי כו'.** הנה על פסוק (תהלים יז ג) **בחנת לבי כו'** כתבנו שאמר דוד, אם באמרי **בחנני ה'** היה לבי פתלתול ובלתי מסכים לעמוד בנסיון כי אם מן השפה ולחוץ ואין פי ולבי שוין, אז אשום אשמתי, אך לא כן הוא, כי אם אז **בחנת לבי** כי שלם היה עם מאמר פי אלא שהפועל לא יצא מתוקן (ו) **למען תצדק בדברך** וכיוצא בטעם זה כענין אמרם ז"ל (עבודה זרה ד ב) לא היה דוד ראוי לאותו מעשה אלא שאם יחטא יחיד כו'.

ובזה יאמר הנני רואה כי אינך עושה עיקר כי אם מהלב והכליות. כי הלא הן **בעוון חוללתי** מאז גזרת הולדתי על ידי עוון בת לוט ששכבה את אביה שהיא זמה והוא **עוון** פלילי ומאז **חוללתי**, כמו שאמרו ז"ל (**בראשית רבה** נ טז) מצאתי דוד עבדי היכן מצאתיו בסדום. וכן **ובחטא יחמתיני אמי** היא רות הנקראת אם, כמאמרם ז"ל (בבא בתרא צא ב) **וישם כסא לאם המלך** (מלכים א, ב יט) לאמה של מלכות בית דוד, ואז אשר נתחכמה לשכב מרגלות בועז היה חטא חילול השם מריב לשונות, כי על כן אמרו רבותינו ז"ל (**רות רבה** ו א) שהתפלל בעז ויאמר אל יודע כי באה האשה הגרן. ולא החשבת אתה ה' הדבר לרעה, כי **(ח) הן אמת חפצת בטוחות** ובחנת כליותיהן כי טובות הנה, כלומר ולכן גם לי אֶל זה תביט, כי **הן אמת** היה לי **בטוחות** באמרי **בחנני ה'**, ומאשר בם תעשה עיקר. והראיה כי **בטוחות** שלי **חפצת**, כי הלא במה שהוא סתום מתורתך שמת לי **בטוחות חכמה**, כענין אברהם שאמרו רבותינו ז"ל (**בראשית רבה** צה ב) שהיו כליותיו נובעות חכמה, ואם לא שהיו טוחותי נאמנים לפניך לא הודעת לי על ידם חכמה ואפילו בדבר **סתום**, כי אשר אמרתי **בחנני ה' ונסני** (תהלים כו) שאעמוד בנסיון, **אמת** היה **בטוחות** כי פי ולבי שוין ולא הייתי מדבר מפי ובלבי הייתי מכזב לך חלילה.

ט תחטאני באזוב ואטהר תכבסני ומשלג אלבין :
י תשמיעני ששון ושמחה תגלנה עצמות דכית :
יא הסתר פניך מחטאי וכל-עונתי מחה :

(ט) תחטאני באזוב ואטהר כו'.

ראוי לשית לב מה ענין (ט) האזוב,

ואומרו ואטהר שהוא מיותר.

ועוד שמייחס הטהרה אל עצמו, ואם הוא מחטאו הוא החוטא,

וגם למה משנה הלשון מחטוי לטהרה.

אך הנה אמרו רבותינו ז"ל (**תנחומא** מצורע ג) על אזוב המצורע שהוא למען ישיב אל לבו שהוא שפל כאזוב ולא יגיס לבו לדבר לשון הרע, כי גסות הרוח ולשון הרע הם משבעה דברים שמביאים הנגעים (ערכין טז א).

ועל דרך זה יאמר, הנה אתה ה' חפץ נתחיל ליטהר ותסייענו, זה אחלה פניך תתחיל בזה **שתחטאני באזוב ואטהר,** כמו שהחטאת את המצורע באזוב שיתן בו אל לבו הכנעה, כן

תטע בלבי הכנעה ושפלות להכיר חסרון האדם ושפלותו לפני קונו אשר חטא לו, ואשר נגרע ערכי על ידי העוותי, ובזה **ואטרה** אני מעצמי.

קרוב אל מאמרנו על (איכה ה כא) **השיבנו ה' אליך ונשובה**, שעל ידי התחלתו יתברך אגמור אני התשובה. ואחר **שאטרה** מחלאת העוון על ידי הכנעת לבי, לא אצטרך [ד] **שהרב תכבסני** שהוא פעמים רבות כי אם פעם אחת **תכבסני** ובה **משלג אלבין**, שזולת הטהר מחלאת העוון אקנה בו ליבון שאעשנו זכות, שעל ידי קדימת ההכנעה אשוב מאהבה, עד עשות מהזדון זכות כמפורש בגמרא (יומא פו ב) כי השב מאהבה זדונות נעשים כזכויות, וזהו אומרו **אלבין** שאלבין את הכתם מהיותו נמשל אל שחרות או אודם על ידי ההכנעה אלבין אותו.

(י) **תשמיעני ששון ושמחה כו'.** אחת שאלתי אותה אבקש מאתך, והיא כי לא תעזוב בשורת קבלת בקשתי זאת שסלחת לעונותי ככל האמור עד אחרי מותי, אם שכאשר השמעתני על ידי הנביא מה שקצפת עלי בעוני, כן **תשמיעני ששון ושמחה** שתודיעני על ידי הנביא איך סלחת העוון וגם איך **משלג הלבין** ונעשה זכות.

ועל האחד אמר ששון

ועל השני אמר שמחה.

ושמא תאמר מה בצע בהשמיעך זה ברבים אחר שהוא יתברך עושה כן, ודי לי שאדע אחר מות בעולם הבא בעת השכר. לזה אמר **תגלנה** בהודיעך אלי בחיי **עצמות דכית** באמורך אלי (שמואל ב יב) **אתה האיש כו' אחרי אומרי (שם) שימות האיש ואת הכבשה כו'**, וגם **שדכית** על ידי סיגופי תשובתי.

(יא) **הסתר פניך מחטאי כו'.** אחרי אומרו (ט) יכבסו מעונו, קשה איך יאמר עתה שימחה אותם, וכן בחטא אמר (שם) **טהרני**, ועתה אומר יסתר פניו מהם. אך לזה נדקדק אומרו למעלה **עוון וחטאת** לשון יחיד **ופשעים** לשון רבים, ועתה אמר חטאים ועונות לשון רבים ופשע לא יזכיר אפילו אחד.

אך אמנם עד כה דיבר על דבר בת שבע, כי בענין זה היו כולם כמפורש אצלנו במזמור ל"ב עוון אחד וחטא אחד ופשעים שנים, ועליהם דיבר עד כה. ועתה נעתק לדבר על יתר חטאים ועונות, אך לא פשעים שלא היה לו סוג זה רק בדבר אוריה החתי. **ועדיין קשה** כי יראה כמו זר, יאמר יסתר פניו מחטאיו וגם ימחה העונות, והלא קב"ה לאו וותרן הוא.

ועוד שאם כן חמורים הם החטאים מעונות, כי על החטאים יסתר פניו בלבד והעונות ימחה לגמרי.

אמנם במאמר רשב"י ע"ה בספר הזוהר על פסוק (שמואל ב יב) גם ה' העביר חטאתך לא תמות, שהקטיגור הנעשה על ידי העוון הוא הנקרא חטאת, ואותה העביר הוא יתברך מלקטרג על דוד ועל כן לא ימות. וכן כתבנו על פסוק [ה] **וחטאתי נגדי תמיד**, שהקטיגור הנעשה מהעוון עומד נגדו למעלה לקטרג. ועל דרך זה יתכן יאמר, [יא] **הסתר פניך מחטאי** הם קטיגורים שעשיתי בעונותי בל תראה להם פנים בבואם לקטרג, ועל ידי כן **וכל עונותי מחה** בתשובתי בהעדר מזכירי עוון ליתפש.

יב לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי :
יג אל-תשליכני מלפניך ורוח קדשך אל-תקח ממני :
יד השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני :
טו אלמידה פשעים דרכיך וחטאים אליך ישובו :

(יב) **לב טהור ברא לי אלוהים כו'**. יקשה על שאלתו זאת, שאם כן מה טובה יחזיק לו הוא יתברך אחרי זאת בכשרותו. אך אפשר במה שאמר [ז] **הן בעוון חוללתי כו'** שתכונתו בלתי מוכנת להיטיב, על כן **לב טהור ברא לי** עם שלא תעשה כן לזולתי כי תכונתי גורמת וזהו אומרו **לי**. ואם להיות תכונתי רעה יטמא הלב **טהור בקרבי**, כאשר יקרה לנשמה טהורה שתיטמא בגוף החוטא, לזה אמר **ורוח נכון לקבל הלב טהור** בל יטמא, **חדש בקרבי**.

או יאמר בשום לב אל אומרו בלב בריאה וברוח חדוש, והוא כי רוח יאמר על רוחו ונשמתו שבקרבו. והוא כי הנה אין ספק כי נפש האדם באדם על ידי העוון נפגמת, וכן מכל שכן הלב, ואין ספק כי אין תקון שניהם שוה, כי הנפש להיותה חלק אלוה ממעל קלה לקבל טהרה על ידי שפע עליון, מהלב כי בשר הוא. על כן על הלב אמר, **לב טהור מפגם ברא לי אלוהים** מחדש שלא יספיק הרקת שפע מה בו אחר שנפגם. אך רוחי איני אומר ברא מחדש רק שתשפיע בה רוח טהרה שתתחדש עודנה בקרבי, וזהו **חדש בקרבי**, הכוונה לומר שלא תצטרך לקבל חדוש אל התגלגל באיש אחר, וזהו אומרו **חדש בקרבי**.

ובאומרו **נכון** כיון לומר, אל תאמר נא ה' כי אחר כי הכל תלוי בלב, כמאמר שלמה (משלי כג כו) **תנה בני לבך לי וכו'**, אם כן בבריאת **לב טהור** אין פחד לבוא לידי חטא. לזה אמר הנה בהיות הרוח נפגם, אין בו הכנה לקבל קדושה מלב טהור כי גדול פגם הרוח, ומה כאשר הוא גדול כשל דוד. על כן אמר **ורוח נכון לקבל טהרת פגמה על ידי לב הטהור חדש בקרבי**.

ויתן טעם לשאלתו זאת בפסוק שאחריו, והוא בשום לב אל אומרו **(יג) אל תשליכני מלפניך**, היתכן שיושלך מלפניו יתברך, ומי לנו כדוד נכבד למלך הקדוש. אך הנה אמרו רבותינו ז"ל **(בראשית רבה ל יא)** על הפרש שבין האבות שנאמר בהם **(בראשית יז א) התהלך לפני** **(בראשית מח טו) אשר התהלכו אבותי לפניו**, ובנח נאמר **(בראשית ו ט) את האלוהים התהלך נח**, כי אברהם לא היה צריך סעד לתומכו והיה כמהלך לפניו שלא היה צריך יחזיק בידו הוא יתברך להדריכו, מה שאין כן נח שהיה כמהלך אחריו יתברך כאלו היה הוא יתברך אוחז בידו והוא נמשך אחריו. ודוד היה טרם יחטא מתהלך לפניו יתברך כאבות, והיה ירא פן אחר שחטא נתעכר איכותו עד יתהפך להיות כנח שלא ילך לפניו יתברך, וכן היה ירא פן תתמעט השגת רוח הקדש שהיתה בו טרם יחטא, על כי לא נתקן רוחו לקבלו.

על כן הקדים ואמר **[יב] לב טהור כו'** וגם **רוח נכון**. ואמר לא יפלא מה שהקשיתי לשאול שני דברים אלו, כי לו שאלתי להעדיף על אשר היה לי היה קשה, אך לא אשאל רק לבל אחסר מאשר היה לי. וזהו מה שאמרתי **לב טהור וכו'** הוא כדי **[יג] שאל תשליכני מלפניך** שהוא מהתהלך לפניך כאשר הייתי כאבות ולא כנח.

והנה כתבנו ענין אומרו **נכון** שהוא לקבל מהלב טהור. או ימשך אל סוף הפסוק לומר, מה שאמרתי **ורוח נכון** הוא כדי **שרוח קדשך אל תקח ממני** להעדר **רוח נכון** מוכן לקבלו.

ואם נשים לב אל אומרו **נכון** ולא אמר נכונה כי נקבה היא, יהיה כנודע **מספר הזוהר** כי נפש אדם היתה באבות קודם היותה בדוד, והיחלה ליתקן וגמר התיקון בדוד. ובזה יאמר, אילו מאדם היה בא אלי שבאה פגומה, היה קשה לחדשה, אך עתה שהיתה באיש נכון לכך אינו קשה, כי כבר באה בתיקון, וזהו **ורוח** של **נכון חדש בקרבי** כאשר היתה טהורה.

(יד) השיבה לי ששון ישעך וכו'. הנה מה שרם לבבו להתעורר יצרו עליו לחמוד האשה בלבבו היתה שמחת הצלחת מלחמותיו, שכן כתיב **(שמואל ב, יא א) ויהי לתשובת השנה לעת צאת המלכים וישלח דוד את יואב וכו' וישחיתו את בני עמון ויהי לעת הערב ויקם כו' וירא אשה רוחצת כו'**, כי שמחת ישועה במלחמה מעוררת את היצר הרע לחטא.

אמר עתה בבקשו על סליחת החטא, אל תמנע מלהשיב לי **ששון ישעך** מאויבי כאשר בתחילה, על היותו סיבת עוני, כי אם **השיבה לי ששון ישעך** כבתחילה, ואל תמנע פן יקרה כענין בת שבע כי הנה בכלל בקשתי הוא, כי **ורוח נדיבה תסמכני** שהוא כי כל מלחמות דוד לא היו רק לפרנס העניים באומנם אליו עמך ישראל צריכין פרנסה **(ברכות ג ב)**, והיה מחלק שלל לעניי ישראל, ואמר אוחילה לפניך **שרוח נדיבה תסמכני**, שרוח נדיבה שיש בי בישועה

שאתה מושיעני בנצחי את אויבי היא תסמכני מלהתפקר לחטא. שזכות הנדיבות שאני עושה על ידי הישועה **תסמכני**, לבלתי צאת תקלת עוון ממה שבא על ידו זכות.

או יאמר **השיבה לי ששון כו'** על דרך מאמרם ז"ל (**ילקוט** תשעא) מזמור נ"ד (ו') על פסוק ה' **בסומכי נפשי** וזה לשונם:

עד שאני במעי אמי כבר נתנבא עלי איתן האזרחי **מצאתי דוד עבדי וכו' הוי ה' בסומכי נפשי ע"כ.**

הנה שמוצא סמך לטובו מאיתן האזרחי הוא אברהם אבינו. ועל דרך זה יאמר פה, הלא נדרת לי **ששון ישעך** לעתיד שתהיה גאולתך על ידי כמפורש במזמור פרק שני ואני נסכתי מלכי כו' אספרה כו' שאל ממני כו', ועתה על ידי החטא הלז כשל זכותי, על כן אחלה פניך להשיב לי **ששון ישעך** העתיד. ואם אין תשובתי מספקת לזה, **רוח נדיבה תסמכני** הוא רוח אברהם הוא רוח נדיבה, כי הוא נקרא נדיב ורוחו רוח נדיבה שהתנבא במזמור הנזכר איתן האזרחי (לקמן פט) הוא אברהם **מצאתי דוד עבדי כו'**, ואמונתי **וחסדי עמו ובשמי תרום קרנו ושמתי בים ידו ובנהרות ימינו כו'** שהוא מעלת מלך המשיח, כי על ידי דוד תהיה תשועה, נמצא כי רוח אברהם תעזור ותסמוך ידו שלא תשוב נבואתו ריקם.

(טו) אלמדה פושעים דרכיך וכו'. אם תעשה לי החסד הזה, אעשה שלא יתיאשו הפושעים באומרם כי מאסתם על גודל עונם שהם הפשעים, או שלא תעלם במקום מחיצת צדיקים, או במקום ששאר בעלי תשובה עומדים, כי הלא מאשר תפליא לעשות עמי **אלמדה** את **הפושעים דרכיך** לקרבם כל כך, עד גדר **שחטאים** שעשו כמאמר ברוריה (ברכות י א) מי כתיב חוטאים חטאים כתיב, הם כחות הטומאה הנעשים מפשעיהם כמאמר רשב"י על פסוק גם ה' העביר חטאתך, וכן כתבנו למעלה (יא) על מלת **חטאי**, שלא די שלא יקטרגו עליהם רק שיעשו כחות קדושים ודבקים בך שזדונות יעשו כזכויות, וזהו **אליך ישובו.**

או **שעור הכתובים** קרוב אל האמור, שאמר דוד ירא אני פן יקרני כדאמרי אנשי (סנהדרין קו א) גמלא אזלא למבעי קרני אודני דהוו ליה גזיין מניה, כך אני שאלתי שיאמרו אלוהי דוד, ועל ידי כן צרפתי בל תמצא (עי' סנהדרין קז א). על כן ירא אני פן לא בלבד לא אשיג היתרון ששאלתי, כי אם גם מה שהיה לי אפסיד. על כן מה שאני שואל מחדש הוא, כי **[יב] לב טהור ברא לי אלוהים ורוח נכון חדש בקרבי.** אך בשאר דברים איני שואל, כי אם שלא יחסר לי אשר היה לי מתחילה, כי איני אומר להשיג מה שהשיגה יד אברהם שתקרא אלוהי דוד כמוהו, כי אם שלא אפסיד ממה שהיה לי מתחילה, שלא תגרום מה ששאלתי יותר מאשר היה לי להפסיד מאשר לי. והוא שלשה דברים:

אחד, **[יג] שאל תשליכני מלפניך** כמפורש בסמוך.

ב', **שרוח קדשך אל תקח ממני.**

ג', [יד] השיבה לי ששון ישעך כבתחילה כמדובר.

ושמא תאמר ולמה שאלת מחדש **לב טהור ורוח נכון**, הלא הוא כי על ידי כן [טו] **אלמדה פושעים כו'**. והוא ענין מפורש אצלנו במקומות רבים, כי הכנס תורה ומוסר בלב השומעים תלוי בלב המשמיע, כי אם לב המשמיע ונפשו טהורים גם אל לב ונפש המקבלים יכנסו ויעשו פועל, מה שאין כן אם יוצאים חס וחלילה מן השפה ולחוץ ולבו בלתי טהור, כי גם לשומע לא יעשה בו רושם בקרב לבו.

ונבוא אל הענין, אמר דוד הלא על ידי עוון זה נתמעטה טהרת לבי והכנת רוחי, ואיך יכנסו דברי תוכחות מוסרי אל לב הפושעים לשילמדו, כי עתה אפשר לא ישמעו ולא ישובו אליך על ידי, באומרם בלבם יוכיח את עצמו כי הוא כבד עוון, ואיך יאמר לנו טול קיסם מבין שניך, והלא נאמר לו טול קורה מבין עיניך (עי' ערכין טז ב). אך עתה **שלב טהור תברא לי אלוהים, ורוח נכון תחדש בקרבי**, דברי יעשו רושם בלב השומעים, עד גדר **שאלמדה פושעים דרכיך**, וכל כך ישובו שאפילו החטאים שהם העונות עצמם כמאמר ברוריה מי כתיב חוטאים חטאים כתיב, כי הזדונות עצמם ישובו אליך אל הקדושה ותהפכם לזכויות כי ישובו מאהבה, כמסקנת הגמרא (יומא פו ב) שהשב מאהבה נעשים לו זכויות, וזה יהיה לי מהיות לי **לב טהור**, כמפורש אצלנו במקומות רבים, כי המוכיח לאחרים ולבו לא נכון עמו, אין דבריו עושים רושם בעיני שומעיהם, ואשר לו **לב טהור** יכנס בלב שומעו התוכחת **כחצי גבור שנונים** ויצליחו.

טז הצילני מדמים אלהים אלהי תשועתי תרנן לשוני צדקתך :

יז אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך :

יח כי לא-תחפץ זבח ואתנה עולה לא תרצה :

(טז) הצילני מדמים אלוהים כו'. הנה על פסוק (בראשית טו א) **אל תירא אברם אנכי מגן לך וכו' אמרו רבותינו ז"ל בב"ר** (מד ה) שלשה דברים: **אחד**, שהיה מתיירא אברהם אולי בקרב הגוים אשר הרג היה איש או אנשים כשרים ויאשם בדם נפשות נקיים, אמר לו הקדוש ברוך הוא **אל תירא אברם** כי נקי וצדיק לא הרגת. **עוד שנית**, אמרו שהיה ירא פן יקומו גואלי דמים על אברהם ויסתכן בידם דלאו כל שעתא מתרחיש ניסא, ואמר לו הקדוש ברוך הוא **אל תירא וכו'**. **עוד שלישית**, אמרו שהיה ירא שמא נכו זכויותיו כאשר נפלו תחת רגליו הארבעה מלכים, ואמר לו הקדוש ברוך הוא **אל תירא וכו'**.

ואפשר כי מעמד שלושתן יחד בפסוק, שעל הראשון אמר אל תירא אברם,
ועל השנית אמר אנכי מגן לך,
ועל השלישית אמר שכרך הרבה מאד.

ויתכן כי גם שלוש אלה רמזן דוד בפסוק זה.

על הראשון אמר הצילני מדמים אלוהים שהוא מעוון דמים פן יש בקרב הנופלים תחת ידי
נקי וצדיק.

ועל השנית אמר אלוהי תשועתי כי להיותו יתברך מכנה אלהותו בישועת דוד לא יירא
מרבבות יקומו עליו בשום זמן.

ועל השלישית אמר תרנן לשוני צדקתך כי צדקה תעשה עמי בתורת צדקה ולא בנכחי זכות.

ואפשר להמשיך הענין מלמעלה באומרו (יד) השיבה לי ששון כו', והוא כי הנה נתבשר דוד
להיות הגאולה העתידה מהמלכויות על ידו, כאשר דבר נתן אל דוד (שמואל ב ז), וגם הוא
החזיק לו יתברך טובה באומרו (שמואל ב, ז יט) ותדבר על בית עבדך למרחוק כו'. וכן אמרו
רבתינו ז"ל (בראשית רבה מד ח) על פסוק (תהלים ב ו) ואני נסכתי מלכי כו' שאל ממני
ואתנה גוים נחלתך כו'.

והנה היה ירא פן הוסרה ממנו התשועה ההיא מלהיות על ידו, על אשר בא אל בת שבע ואת
אוריה הרג בחרב בני עמון. על כן אמר [יד] השיבה לי ששון ישעך שהוא הישע שלך, כי אז
היא ישועת שכונה מהגלות על ידי נקמת הגוים ההם, אשר יפלו אז כל המלכויות הרמוזים
בצלם על ידי אבן די לא בידין והדקת פרזלא נחשא כספא ודהבא (דניאל ב מה), שהם כל
הארבע מלכויות כמפורש במקומו. ואמר אם ימעט זכותי לכך רוח נדיבה היא רוחו ונשמתו
של אברהם הנקראת נדיבה כנודע, כי על כן נקראו ישראל בני אברהם בת נדיב (עי' סוכה מט
ב), ונאמר (תהלים מז) נדיבי עמים נאספו עם אלוהי אברהם כמדובר למעלה.

והנה אמרו רבתינו ז"ל (בבראשית רבה מב ז) כי ארבעה מלכים שנפלו ביד אברהם הם
ארבע מלכויות:

אמרפל מלך שנער זו בבל,

אריוך מלך אלסר זו מדי,

כדרלעומר מלך עילם זה יון,

ותדעל מלך גוים זה עמלק.

ושם כתבנו במקומו כי איך יתכן ועמלק לא היה עדיין בעולם. אך אין הענין, כי אם שמאז
בהפיל הוא יתברך ארבעה מלכים ביד אברהם, היה דוגמת ארבע מלכויות שימשלו בישראל,

והראה לו מאז כי זכותו יעזור למו להפיל אותם תחת ישראל, כאשר עתה נפלו ארבעה מלכים האלה תחת ידו.

ובזה יאמר נא דוד הלא שאלתי תשיב לי ששון ישעך העתיד המתייחס לך, כי ישועתו של הקדוש ברוך הוא ישועתן של ישראל (ויקרא רבה ט ג), ואם יש לי מעט זכות רוח נדיבה של אברהם תסמכני, כי זכותו הוא הסומך, כי על כן מאז נפלו בידו ארבעה מלכים גדולים, ומה גם לנודע מחכמי האמת כי גלגול אדם שבדוד גם היה באבות, ועל ידי אותו היחס היו לו גם משנות אברהם, וגם יצדק יסמך בזכותו.

ואם תאמר נא ה' כי אברהם שאני, שהיה לו זכות הנפש אשר עשה בחרן, לזה אמר (פסוק טו) גם אני [טו] אלמדה פושעים דרכיך כו' ואקנה נפשות רבות ואביאם תחת כנפי השכינה. ובכלל אשר זכות אברהם תסמכני הוא, כי השלש בשורות שבישרתו אז באמור (בראשית טו א) אל תירא אברם כו', גם כן תעשה עמי, והוא [טז] הצילני מדמים אלוהים כו' כמפורש בסמוך.

(יז) א-ד-נ-י שפתי תפתח כו'. אפשר יאמר ענין רבי חייא ובניו (בבא מציעא פה ב) שבאמרם משיב הרוח נשב זיקא מוריד הגשם ואתא מיטרא, טרם ישאלו רק בהזכרה בלבד שלא היו עדין שואלים רוח וגשם רק מגידים שבחו של מקום בלבד. וזה יאמר שתיים תעשה עמי: אחד שאתה שפתי תפתח שתלמדני ותעזרני להתפלל. ועוד שנית, שלא תצריכני עד אשאל רק בעוד שפי יגיד תהלתך בלבד, שאומרי שאתה משיב הרוח ותשיב זיקא, וההיקש בכל שאר הדברים.

או יאמר, וימשכו כל שאר המקראות, כי אחרי אומרו את כל הטובה אשר שאל, נוסף על מחילת חטא וסליחת עוון ופשע, אמר במה אקדם ה' להחזיק לו טובה על זה. אם אמרתי לשבחו בכל מיני גדולות, מלבד שאם אבוא לספר, יאמרו לי סיימתינהו לכולהו שבחי דמרך (ברכות לג ב).

עוד אני מוסיף ואומר כי אין צריך לומר תהלות רבות, כי אפילו אין בי כח לאחת, כי ה' צריך ששפתי תפתח כדי שפי יגיד תהלתך שהיא תהלה אחת, ומה גם עתה רבות, אשר שאלתי מאתך ותקיימם.

ואם אמרתי שאקדמנו בעולות ועגלים בני שנה, מה המה לפניו. לכן מה שהיה נראה ראוי הוא לבוא ברוח נשברה עם הקרבן, בהרהור תשובה ומחשבה טובה, לומר בלבי כי כל הנעשה בקרבן היה ראוי לעשות בי, ויחשיב לי הוא יתברך כאלו נעשה בי ואת עצמי הקרבתי, כאשר המיר הוא יתברך אילו של יצחק ביצחק עצמו. אך ידעתי ה' (יח) כי לא תחפוץ בזבח ואתנה,

והוא בשום לב אל אומרו **ואתנה** בוי"ו, והיה לו לומר כי לא תחפוץ אתן זבח, אך יאמר כי הנה הזבח שאדם מביא אין עיקרו שור או שה, רק מה שהאדם נכנע על ידי כן בעלות על לבו שכל הנעשה בבעל חי ההוא היה ראוי ליעשות בו והוא הזבח האמתי, כמה דאת אמר (ויקרא א ב) **אדם כי יקריב מכם**, כי ההקרבה אמיתית היא האדם עצמו.

ואם יצויר ישבר רוח האדם בלי קרבן ככל הראוי שהוא הזבח האמתי כשעור מה שנשבר על ידי הזבח, לא היה חפץ הוא יתברך יותר מזה וימחול לו השם, כענין (ירמיה ז כא) **עולותיכם ספו על זבחיכם**. וזהו **כי לא תחפוץ שני הדברים יחד זבח ושגם כן אתנה**, כי אם יצויר זבח מבלי אתן יספיק, כי אינך כמלך בשר ודם שחפץ לקבל, כי הלא אין קרבן שהכל יהיה עולה השמימה כליל לה' כעולה, ועם כל זה **עולה לא תרצה**.

יט זבחי אלהים רוח נשברה לב-נשבר ונדכה אלהים לא תבזה :
כ הטיבה ברצונך את-ציון תבנה חומות ירושלים :
כא אז תחפץ זבחי-צדק עולה וכליל אז יעלו על-מזבחתך פרים:

ואשר אמרתי שיש זבח מבלי אתן הוא כי **(יט) זבחי אלוהים** אינו הקרבן רק **רוח נשברה** שנשברת על ידי הקרבן לא הקרבן עצמו, ועל כן אמרתי **שלא תחפוץ**, שעם זה גם כן **אתנה**, וזה כבר ישנו פה, וראה נא ה', כי גם שלא נשברה רוחי בעצם, הלא נשבר לבי, ואם ימעט גדר שבר בלב משבר ברוח, קבל נא כפל שברון הלב במקום שברון אחד ברוח, כי **ברוח נשברה** בלבד תחפוץ, והנה בלב יש שברון ודכוי, וזהו **לב נשבר ונדכה אלוהים לא תבזה**.

(כ) הטיבה ברצונך את ציון כו'. הנה כעת אינך חפץ בזבח רק בהכנעת החוטא, **הטיבה ברצונך את ציון**, שיהיה מחמת רצון שתזכנו להיות דור שכולו זכאי, ולא להיותנו דור שכולו חייב, כי אז נהיה צדיקים ויתקיים בנו מקרא שכתוב (ישעיה מט יח) **כלם נקבצו באו לך** הן כלם כעדי תלבשי, כמפורש אצלנו שהוא מפאת צדקתם, ואז תבנה בעצמך חומות ירושלים כמה דאת אמר (זכריה ב ט) **אנכי אהיה לה חומת אש סביב כו'**, כי על ידי כן רוח הטומאה המחטיאה תעבור מן הארץ, כי אז נהיה משוללי עוון, ולא נצטרך הכנעה רק **(כא) אז תחפוץ זבחי צדק** כמה דאת אמר (ישעיה נא ג) **כי ניחם ה' ציון כו' ששון ושמחה כו' תודה כו'**, שיהיו עולה ומנחת כליל, כי אז לא יהיו פרים הנשרפים מחוץ למחנה שהם פרים הבאים על עוון פר עבודה זרה ופר בא על כל המצות וכהן משיח, רק כולם יהיו עולים עולה על המזבח ולא יבאו על עוון.

או יאמר, אז יעלו כי בשני הבתים ומשכן היו פרים נקרבים על המזבח הולכים ומתמעטים (עי' רש"י במדבר כט יח) למה שלא יצדה העולם מהאומות מ"ה ותרבה עלינו חית השדה. אמנם כאשר תבנה חומות ירושלים ואין פחד מהם, אז לא ירדו על מזבחך ויתמעטו רק יעלו ויתרבו, כי לא יהיו רק כליל לה', ולכבודו יתברך לא יהיו יורדים ומתמעטים כי אם עולים ומתרבים.

פרק נב

א למנצח משכיל לדוד :

ב בבוא דואג האדמי ניגד לשאול ויאמר לו בא דוד אל בית אחימלך :

הנה אומרו (ב) ויגד ויאמר הוא כפל ענין ובמלות שונות, שהם שתי קושיות, למה כפל הענין ולמה שינה הלשון, ומה גם שהיה לו לומר תחילה בא דוד אל בית אחימלך ואחר כך יאמר מה שהגיד לו.

אמנם הנה דואג היה במשכן כמאמר הכתוב (שמואל א, כא ח) ושם איש מעבדי שאול נעצר לפני ה' ושמו דואג כו', והנה גם שהיה מגיד כל אשר עבר בין אחימלך ודוד במקום ההוא, לא היה דבר רע ולא הוראה שידע אחימלך כי מלפני שאול היה בורח, כי אדרבה שם אמר אליו (שם כא ב - ג) מדוע אתה לבדך ואין איש אתך, ויאמר אליו דוד לאחימלך הכהן ויאמר המלך צוני דבר ויאמר אלי איש אל ידע מאומה כו' ואת הנערים יודעתי אל מקום פלוני אלמוני, שיורה מכל זה כי לא ידע אחימלך כי מפני שאול היה בורח, ועוד שכעני המחזר שאל ממנו (שם כא ד) מה יש תחת ירך חמשה לחם כו' ואם כן אין בזה דבר רע לחייב את אחימלך, כי אפילו מה ששאל לו באלוהים יכול לומר כי להיותו חושב שהיה שליחות שאול, ומה גם שהיה צורך הצבור בו, ומהיכן יצא לשאול שקשר אחימלך עם דוד.

אך א חשוב כי זה גלה דוד באומרו ויגד כו' ויאמר כו', לומר כי ויגד לשאול את אשר שמע בבית ה' אשר היה דואג עצור שם. ומפני שאין מהדברים ההם הוראה שהיה קשר בין שניהם על שאול, חזר ואמר לו בא דוד אל בית אחימלך, לומר לו אילו לא נמצא דוד עם אחימלך אלא במשכן אשר שם דואג, אפשר שלא המתיקו סוד לעשות קשר ביניהם, אך הנה בא דוד גם כן אל בית אחימלך אל ביתו ממש, ולמה הלכו ממש שם, אם לא להמתיק סוד הקשר מה שלא היה אפשר בבית ה' אשר שם דואג. ועל כן שאול יגזור אומר כי כל אשר דיברו במשכן

שיורה כי לא ידע אחימלך בדבר תחבולה, היתה להסתיר דבר בפני דואג, וזהו **ויגד לשאול** כלומר ועדיין כל זה אין רע, אלא **שויאמר לו בא דוד אל בית אחימלך**.

ג מה-תתהלל ברעה הגבור חסד אל כל-היום :
ד הוות תחשב לשונך כתער מלטש עשה רמיה :

(ג) מה תתהלל ברעה הגבור כו'. אמר מה עלה בדעתך בדבר ההוא, האם גבורה תחשב לך עשות רעה שיהיה לך הלול ממנה, ודאי שאינה גבורה. ואם הוא על מה שאמר שאול (שמאל א, כב ח) **אין חולה מכם עלי ואין גולה את אזני**, והיה בדעתך שהיית עושה חסד עם שאול, להורות כי היית חולה עליו ומצטער בצערו והיית בעיניך כעושה חסד, הלא בזה עשית **חסד א-ל כל היום**.

והוא כי הנה (תהלים ז יב) **א-ל זועם בכל יום**, ששיעור רגע כמימריה א-ל זועם בכל יום ויום, והוא הרגע שהיה יודע בלעם לכוון לקלל בו (ברכות ז א), והנה על זה אמרו וכי זה החסד שעושה שם הא-ל בעל החסד להיות זועם והוא הפך מידתו, אך הוא כי אם היה הזעם בא פעם אחת לא היה אפשר לעולם לסובלו, על כן חסד גדול עושה שמחלקו רגע אחד בכל יום. ובזה יאמר דוד לדואג, אם חסד חשבת לעשות עם שאול, הלא אדמה אותו **לחסד א-ל** שעושה בכל יום **שזועם בכל יום**, אך הוא רגע ואתה עשית **החסד א-ל** שהיא הזעימה **כל היום**, שהיה כלה זעם על כל כהני ה' להמיתם ביום תמים. כי **חסד א-ל** שהוא שיהיה רגע בלבד, אתה עשית חסד שעושה א-ל מתמיד כאלו **כל היום** הוא ולא כמו רגע.

ואם תאמר שלא נתכונת על הנוגע אלי רק על אחימלך, שנראה לך שהיה בן מות על ששאל לך באלוהים, ואין שואלין אלא למלך (יומא עא ב), וקנאת על הדין ועל האמת. גם זה שקר, כי האמת הוא כי הוות תחשוב לשונך, שהן שתי הוות, עלי וגם על אחימלך, לאחימלך היית כתער מלוטש לשוחטו, ולי היית עושה רמיה שכונת לשיחרה אפו עלי ויתחמם לרדפני בכל תוקף המצאות שבעולם, וזהו **(ד) הוות כו' כתער מלטש כו'.**

ה אהבת רע מטוב שקר מדבר צדק סלה :
ו אהבת כל-דברי-בלע לשון מרמה :

(ה) אהבת רע מטוב כו'. אמר אם תאמר שלא היתה כוונתך רק להחזיק במידת דבר אמת, ועל כן סיפרת כל המאורע כאשר היה, אין זו טענה, כי הנה **אהבת כו'** לומר מי יתן ובתום לבב סיפרת האמת, אך לא היה כי אם **שאהבת רע מטוב**. ומה הוא הטוב שלא אהבת הלא

הוא, כי **שקר** הוא טוב בעתו **מדבר צדק** ואמת **סלה**, והוא כי מותר לשנות מפני השלום (בבא מציעא פז א), והאמת בקצת מקומות הוא חורבן עולם שהוא לשון הרע (ערכין טו ב). באופן שטוב הוא שקר לפעמים מפני השלום, מהיות **מדבר** אמת ו**צדק סלה** בלי השקפה אל הפרש העתים, וזהו **אהבת רע מטוב** ומה הוא הטוב הלא הוא **שקר** שטוב לשעתו, **מדבר צדק סלה**, כלומר שהיה לך לומר שקר לשנות מפני השלום.

אך אהבת הרע יותר מהטוב, ולא עוד אלא שביררת פסולת מתוך אוכל. וזהו (ו) **אהבת כל דברי בלע** והוא שאמרת (שמואל א כב) **וישאל לו בה' וגם חרב נתן לו וגם צידה נתן לו**, ואשר עבר בינתיים ששאל לו **מדוע אתה לבדך ואין איש אתך**, ואשר השיב לו **דוד המלך צוני דבר ויאמר אלי איש אל ידע מאומה כו'**, שזורה מזה כי בתום לבו עשה אחימלך, וכן מאשר שאל **דוד מה יש תחת ידך חמשה לחם למלא נפשו** כי ירעב ולא הודה לו, כי אם אדרבה אמר לו שלא היה לו רק לחם קדוש, ועם כל זה לקחו דוד, את כל זה לא הגיד כי אם השמיט ענין שאלת אחימלך ותשובת דוד, לבל הראות כי בתום לבו עשה, וכן ענין הלחם כי אם אמר **וצידה נתן לו**. וזהו **אהבת כל דברי בלע** לאומרם לבדם, וזה יורה היות **לשון מרמה** ולא להגיד אמת מה שראה בתמימות לב.

ז גם-אל יתצרך לנצח יחתך ויסחך מאהל ושרשך מארץ חיים סלה :
 ח ויראו צדיקים ויראו ועליו ישחקו :
 ט הנה הגבר לא-ישים אלהים מעוזו ויבטח ברב עשרו יעז בהותו :

(ז) **גם א-ל יתצרך לנצח כו'**. אמר אין צריך לומר מידת אלוהים או מידת ה', כי אם **גם א-ל** שהוא מידת חסד **יתצרך לנצח יחתך ויסחך מאהל** הוא בית המדרש כמה דאת אמר (במדבר יט יד) **זאת התורה אדם כי ימות באהל** ופירשו ז"ל (שבת פג ב) על בית המדרש, ויתכן רמז מאמרם ז"ל (**ילקוט שמואל** רמז קלא) ששיכח הקדוש ברוך הוא את תורתו ממנו וגרשוהו מבית המדרש. וזהו **יחתך** שהוא על ידי השכחה שנשאר ניחת ונכנע, ועל ידה **ויסחך מאהל**, ובהעבירה ממנו יהיה מקום להשתרש **מארץ חיים סלה**, כי עץ חיים אין אתו, כי נעקר מן שורשו, וזהו **ושרשך כו'**.

ואם יאמר איש, הלא טוב היה לבקש עליו רחמים שיחיה אולי ישוב אל ה', והוא יתברך לא יחפוץ במות רשע כי אם בשובו, ולא עוד אלא שאמרתי **שגם א-ל** הוא מידת חסד יסכים לנותנו **לנצח כו'**, ואיזה חסד נמשך לעולם במותו. הלא הוא כי (ח) **יראו צדיקים כו'**, והוא לומר הנה חסד גדול עושה הוא יתברך עם כל הצדיקים במיתתו של זה, כי אם יתקיים וחי

בעולם, אף צדיקים אפשר חס וחלילה יהרהרו ויתפקרו באומרם מי שעל ידי רשעו נהרגו כהני ה' שלמים וכן רבים והוא שאנן ושלו, ואיה אלוהי המשפט חלילה.

אך עתה בהכרתו ימשך חיים לצדיקים כי **יראו צדיקים וייראו** מה' כי יקנו יראת שמים, ואדרבה **ועליו ישחקו**. באופן שחסד גדול לעולם הוא הכרתו, שהוא כחולי הידוע שאם יבוא ביד, כריתת היד היא חיים לכל הגוף בל יתפשט עד הלב.

ומה הוא השחוק **שעליו ישחקו** הוא אומרם (ט) **הנה הגבר כו'**, והוא כי יאמרו בראותם מפלתו הנה לפנינו הגבר אשר **לא ישים אלוהים מעוזו כו' יעז בהוותו** בזה שחשב לו יהיה עוז על ידי הותו בהלשנותו, כלומר ראו נא מה היה סופו, ובזה ייראו פן יקרום כמוהו ויכשירו מעשיהם.

י ואני כזית רענן בבית אלהים בטחתי בחסד אלהים עולם ועד :
יא אודך לעולם כי עשית ואקנה שמך כי טוב נגד חסידיך:

(י) **ואני כזית רענן כו'**. הנה אמרתי שעל ידי מפלת דואג הוא טוב לעולם, כי [ט] **יראו צדיקים וייראו** שיקנו יראת שמים. ואם יאמר איש למה ייחסתי הדבר אל זולתי ולא אל עצמי, שעל ידי מפלת דואג אירא ואקנה כשרון יותר, ולא אבוא להרהר אם יחיה ויתמיד טובו. לזה אמר **ואני כזית כו'** לומר מה שלא אמרתי שגם אני אקנה יראת שמים יתירה תחת מה שהיה אפשר לי להרהר, הלא הוא כי אני אין צריך לומר שלא אהרהר על הדבר, כי אם אדרבה **ואני כזית רענן בבית אלוהים** שטעמו מר והוא רענן ומפריח תמיד, כך אני **בבית אלוהים**.

והוא כי צדיקים בעולם הזה דומים לאילן נטוע במקום טהרה הוא בעולם העליון במקום שורש הנשמה הנקרא **בית אלוהים**, לא אירא שאיבש מלחלוחית הפרחתי בהרהורי לבב, כי הלא על ידי מרירות ייסורין כזית, **בטחתי בחסד אלוהים** הוא חסד של מידת הדין שאני סובל ייסורין שהוא חסד עולם ועד, כי ייסורין מקנים עולם הבא כנודע. שלא בלבד אבטח להיות בן העולם הבא כי אם עולם ועד, שהוא גם עזר מן עולם זה ועד הוא עולם הבא. ואמר **כזית** מה זית מקיץ גם חורף **עלהו לא יבול**, כן ימי טובה כימי צרה לא אמוט, על ידי שאטעם מרירות רוגז ולא אתפרד משורשי.

או יאמר, הנה שאלתי מפלת דואג, והנה לא על שמיצר אותי אני חושש, כי גם אני איני חפץ במנוחת ואושר העולם הזה להיות שלו בביתי ורענן בהיכלי. כי הנה די לי [י] **שאני כזית רענן בבית אלוהים** במקום שאני נטוע למעלה, כי מה **שבטחתי שאני כזית רענן** במקום שאני

נטוע למעלה במקום טהרה, הוא **בחסד אלוהים** הוא מידת הדין שעלי שהוא לי חסד מה שמתנהג עמי בתואר שם זה, בו **בטחתי שאני כזית רענן עולם ועד**.
ושעור הכתוב ואני כזית כו' בטחתי בחסד אלוהים שיהיה רעננותי **עולם ועד**, מה שאני **כזית רענן בבית אלוהים**.

וראה נא איך אני חפץ בייסורין שהיא מידת אלוהים, כי הנה **(יא) אודך לעולם כי עשית לי** חסד אלוהים הנזכר, שהוא שנתת לי ייסורין. ולא בלבד אשר עשית והבאת עלי מאליך, כי אם גם **ואקוה שמך** של אלוהים הנזכר שיבואו עלי ייסורין המיוחדין לשם אלוהים אקוה אותם, כענין (בבא מציעא פד ב) בואו אחי, **כי טוב** הוא לי, אך לא שיהיו הייסורין נגד מבקשי נפשי מריב לשונם כי יהפכו ללענה משפט, רק **נגד חסידך** שאדרבה ינחמוני ויחזיקוני בל אקוץ בם.

או יאמר [יא] אודך כו' ענין נותן הודאה על העבר וצועק על העתיד לבוא כאמור במשנה (ברכות נד א), וזהו **אודך לעולם** על העבר **כי עשית, ואקוה שמך** שעזרני עד כה שכן יעשה להבא. ולא שאני כדאי, רק **ששמך** זה שהוא דין, עם כל זה הוא **טוב נגד** אשר הם **חסידך**, באופן שבין אם תעשה או תחדל לא אקפיד, כי איני גוזר אומר שודאי תעשה לי כן, רק שלחסידיך גם שם אלוהים טוב להם.

או יאמר, הנה **אודך לעולם** שם אלוהים הנזכר **כי עשית** המיוחד לך שהבאת עלי צער וייסורין. **ועוד** אני מקוה כי **שמך** זה יהפך לי לרחמים, כאשר הייסורין קבלתי על ידו, כן אקבל הטוב בשם אלוהים, כדרכו יתברך לחסידיו להפך להם מידת הדין למידת רחמים. וזהו **ואקוה שמך כי טוב** ומטיב הוא, כי גדר טוב הוא שמטיב כנודע, הוא **נגד חסידך** שהוא שמהפכים מידת הדין לרחמים **(בראשית רבה לג ד)**, כן אזכה להיות אני מגדרם.

פרק נג

א למנצח על-מחלת משכיל לדוד :

ב אמר נבל בלבן אין אלהים השחיתו והתעיבו עול אין עשה-טוב :

(א) למנצח על מחלת משכיל לדוד. הנה מזמור זה משונה קצת הוא ממזמור י"ד, והנה שם כתבנו שהוא מדבר על הגלות החיל הזה, ודרך ויכוח מתחיל בגלות מדי, והוא מקושר אל המזמור שלפניו (מזמור יג), כי **(פה) [שם] דיבר בארבע גלויות**.

ופה אחשוב שהובא בכוונה אחרת מקושר אל הקודם, וידבר בגלות מדי בעצם. והוא כי התלונן דוד על לשון הרע של דואג, ואמר (לעיל נב ז) **גם א-ל יתצך לנצח כו'**, ונגד שאול שקבלו והרג נוב עיר הכהנים על לא דבר. אמר במזמור הזה רואה אני כי ה' לא מאס בשאול ובזרעו, כי הלא אביא לך ראייה ממקום שהיה נראה שה' געל בו, ואדרבה משם יראה דבקותו יתברך בו. והוא בענין אסתר המלכה שיראה שהיתה נדחית חלילה בהנשאה לנכרי, ואדרבה על ידה הצמיח ה' תשועה לכל ישראל עמו, והוא צפה כל זה והשכיל ברוח הקדש, כי על כן לא הרג את שמעי כמאמרם ז"ל (**מדרש אבא גוריון**) עד יוליד מי שיצא ממנו מרדכי ואסתר, וזהו **למנצח על מחלת** שהיה על מחילה שמחל לו הוא יתברך לשאול. וזה **משכיל לדוד** כי מאז השכיל זה דוד ברוח הקדש, וזהו **על מחלת משכיל לדוד**, והוא על שנתבייש שאול וקבל בסבר פנים יפות הריגתו והריגת בניו במלחמה, שידע הדבר והוליקם עמו כמי שמוליקם לחופה.

ואמר הנה **(ב) אמר נבל** הוא **המן** כמאמרנו על (משלי ל כב) **ונבל כי ישבע לחם, אמר אין אלוהים** כמאמרם ז"ל (**אסתר רבה ז יד**) שאמר לאחשורוש אלוהיהם של אלו כבר הוא זקן ואינו יכול כו'. והנה ישראל השחיתו בצלם וסעודת אחשורוש, אלא שהתעיבו עול שהיו מתעיבים העול ומכירים האמת, כי בזה לא יסכלו היות כפי הדין מה שנגזר עליהם. ועם יודעם כן אין עושה טוב לתקן העוות ולבטל הרעה.

ג אֱלֹהִים מְשָׁמִים הַשְּׁקִיף עַל-בְּנֵי-אָדָם לִרְאוֹת הַיֵּשׁ מִשְׁכִּיל דַּרְשׁ אֶת-אֱלֹהִים:
ד כָּלוּ סֶג יַחְדוֹ נֶאֱלַחוּ אִין עֲשֵׂה-טוֹב אִין גַּם אֶחָד :
ה הֲלֹא יָדְעוּ פְעֻלֵי אֹן אֲכִלֵי עֲמֵי אָכְלוּ לַחֵם אֱלֹהִים לֹא קָרְאוּ :

ואז **(ג) ה' משמים השקיף השקפה לרעה על בני אדם** להביאם במצור ובמצוק על ידי המן, **לראות היש משכיל לראות מה זה ועל מה זה דורש את אלוהים** לתקן הדבר, כלומר עוד נמצא **דורש את אלוהים** הוא **מרדכי** כמו שאמרו ז"ל (**אסתר רבה ז יח**) ששאל משה ע"ה את אליהו יש איש באותו עולם צדיק ואמר לו יש מרדכי, אמר לו יבקש רחמים הוא משם ואני מכאן ויתוקן, וזהו (**אסתר ד א**) **ומרדכי ידע את כל אשר נעשה בשמים אז וילבש וכו'**, הרי שזכות מרדכי שבא משאול עמידה לו, וגם זכות אסתר, כי הלא עם מה שעשה מרדכי לא היו שבים כל המון ישראל עד שעשתה היא מה שעשתה במשתה המן, שאלמלא זה אין צריך לומר באגרות ראשונות, כי אם גם כאשר **(ד) כלו סג** אחור שכתבו בשניות לסוג אחור גזרת הראשונות לא היתה תקנה כי אם **יחדו נאלחו, כי כתב אשר נכתב בשם המלך כו'** כראשונות **אין להשיב**, ועל כן היו הראשונות קיימות, באופן כי אז **אין עושה טוב אין גם אחד**

כי עדיין לא שבו ישראל בתשובה על כל מה שראו שעשה מרדכי בשוקים וברחובות, עד שהזמינה אסתר את המלך והמן אתם.

והוא דעת ר' נחמיה (מגילה יב ב) שטעם שהזמינה אסתר את המלך והמן היה שלא יאמרו ישראל אחות לנו בבית המלך ולא ישימו בה' בטחונם. וכן היה, כי אז אחזתם רעד באומרם הנה המן בעצה עמה ועל מי נבטח, אז קראו את ה' בחזקה, ואלמלא כן היו מתרפים, נמצא שכל זכות הגאולה תלוי בה. וזהו אומרו **(ה) הלא ידעו וכו'** ויהיה הלא כמו אם לא, כמה דאת אמרת (ישעיה יח כא) **הלא הוגד מראש**, (ישעיה מב כד) **הלא ה' זו חטאנו**.

ואמר אם **לא ידעו פועלי און** שבישראל הצריכים תשובה, שאוכלי עמי הם המן והמלך **אכלו לחם** יחד שהוא בסעודת אסתר, אם לא שידעו כן ה' לא היו קוראים, וזהו **ה' לא קראו**.

ו שם פָּחַדוּ פָּחַד לֹא-הָיָה פָּחַד כִּי-אֱלֹהִים פָּזַר עֲצֻמוֹת חֲנֹךְ הַבְּשֵׁתָה כִּי-אֱלֹהִים מְאֹסָם :
ז מִי-יִתֵּן מִצִּיּוֹן יִשְׁעוֹת יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּב אֱלֹהִים שָׁבוֹת עִמּוֹ יִגַּל יַעֲקֹב יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל:

ונמצא שכל הזכות עליה, כי בזכות, **(ו) ששם פחדו פחד**, על כן לא היה פחד אחרי כן בהגיע עת אגרות ראשונות, כי בעת ההיא כבר **אלוהים פזר עצמות חונך** הוא המן החונה אתך בשושן הבירה, ובזה היה מורך בלבבם. וגם שרי עם ועם לא היו עוזרים רק את היהודים עם שאין להשיב הראשונות, כי הלא **הבישותה כי אלוהים מאסם**, כי אתה ה' **הבישותה** את שונאי ישראל שבכל עיר ועיר מעמו של המן, כי נבאשו בעיני העמים להורות **כי אלוהים מאסם**.

ושמא תאמר, הלא לזה סיוע מה שהיתה כבר אז שכינה שרויה בציון, כי שלמו השבעים שנה של גלות בבל, ועל כן עזר מעט היה צריך ולא היה כל כך מה שנעשה על ידי זרע שאול, לזה אמר אם מעט הוא בעיניך רב הוא בעיני, כי **(ז) מי יתן מציון ישועות ישראל** העתידות גם הן, שלא יקוה יתברך עד ישובו ישראל על ידי חבלי משיח, כי אם שמציון אשר נגד שער השמים יערה עלינו רוח קדושה לשוב אליו יתברך ליושע, שיהיו כזאת משוללי צרות **שבשוב ה' שבות עמו** שהתשובה הראויה לישראל להתחיל לשוב ישוב לנו ה'. וזהו **בשוב אלוהים שבות עמו** כי אז **יגל יעקב ישמח ישראל**, שלא יהיו חבלי משיח, כאשר היה בזמן ההוא כי נגאלו מיד על ידי אסתר ועלו ישראל לירושלם בלי התמידת צרות. ובזה יבוא על נכון השינוי שבין מזמור זה למזמור י"ד, וגם אומרו פה **אלוהים** במקום ה', כי פה כיון כי גם הכל היה בשורת הדין ועם כל זה לא קיטרגה מידת הדין על שאול להיות התשועה על ידי זרעו, וגם להיות על ידי אסתר שלבשה מלכות כנודע שנתלבשה בה שכינה (מגילה יד ב).

או יאמר [ו] הבישותה כו' לומר, מה תאמר מה שהבישות את המן היה כי אלוהים השרוי בציון שלא זזה שכינה מכותל מערבי, והמן ובניו היו שלוחים ומשתדלים לבטל הבנין כנודע מרבותינו ז"ל (אסתר רבה ז ב), לזה אמר עם כל זה [ז] מי יתן כו' כמדובר, כי עם כל זה זכותה הועילה.

או יאמר, הנה בהיות השכינה כביכול בגלות אתנו צריך הרבה ייסורין ליגאל כי עונותינו יעכבוהו, אך [ז] מי יתן שנהיה זכאים באופן שתשרה מיד שכינה בציון ומשם תושיענו, שבשוב אלוהים היא השכינה שבות עמו שהיא כבר בציון ומשיבה את שבותינו, כי אז לא יהיו חבלי משיח רק יגל יעקב כו'. והוא מה שאמרו באיכה רבתי (ב ז) כי בכל צרות ישראל מרגיש יעקב אבינו שנאמר (איכה ב ג) ויבער ביעקב כו', אמר כי עתה יגל יעקב על העדר הצרות, ישמח ישראל על הגאולה. ויתכן שעל שני אלה אמר ישועות לשון רבים על ענין יעקב ועל ענין ישראל.

או יאמר במה שנאמר על ידי הנביא, כי עם היות שציון וישראל בצרה אין תקנתם שוות, כי (ישעיה א כז) ציון במשפט תפדה, ובדין הוא שתפדה כי לא חטאה, כי מה שלקתה היה לאשמת העם, אך ושביה הם העם יהיו בצדקה (שם), בתורת צדקה מאתו יתברך. ובזה יאמר [ז] מי יתן ומבחינת ציון תהיינה ישועות ישראל שיזכו בתשובה שלמה מאליהם, שתהיה גאולתם במשפט ולא יצטרכו ליגאל בתורת צדקה, שהוא ענין (סנהדרין צח א) זכו אחישנה, כי לענין כן לא יהיו חבלי משיח ולא ימותו הבלתי צדיקים וישארו קצתם בלבד אשר קדוש יאמר לו, כי אם ישארו וישמחו יחד כולם. בין אשר לא שלמים המה אשר בשם יעקב יכוננו, בין השלמים שבשם ישראל יכוננו, כולם ישמחו, וזהו בשוב ה' שבות עמו אז יגל יעקב ישמח ישראל שהם השני סוגים.

פרק נד

א למנצח בנגינת משכיל לדוד :

ב בבוא הדיפים ויאמרו לשאול הלא דוד מסתתר עמנו :

ג אלהים בשמך הושיעני ובגבורתך תדיני :

ד אלהים שמע תפילתי האזינה לאמרי-פי :

אמר כי למה שהיה לו עצבות מצרת הלשנת הזפים, הוצרך להשראת רוח הקדש, יהיה (א) **הלמנצח בנגינות** רבות למען יהיה **משכיל לדוד**.

ושיעור הכתוב למנצח כו' למה הוצרך נגינות להיות בבוא הזיפים?

(ג) **אלוהים בשמך הושיעני כו'**. הנה אין צרה גדולה כהיות ביד בעלי בחירה, ושם נכפלו, **שאלו מקדם וזיפים מאחור** שאמרו להסגירו ביד שאלו. וידוע כי אין זכות האדם מספקת לינצל מידם, כמפורש אצלנו **בחבצלת השרון** ובביאור משלי. על כן אמר אין לי תקנה רק **בעבור שמך תושיעני**. ואם יש בי עוון המחייבני, אל יהיה בידי אדם רק יהיה **בגבורתך** שהוא אפילו בדין הקשה, ויהיה על ידך ממך אלי, ויהיה **תדינני** על פועל הדין הנעשה על העוון, ולא על הדיינות לזכות או לחייב, כמה דאת אמר (בראשית טו יד) **דן אנכי**, (בראשית ו ג) **לא ידון רוחי**.

או יאמר מעין זה, [ג] **בשביל שמך הושיעני** כמדובר, ואחרי כן **ובגבורתך תדינני** אם אני חייב אחר צאתי מידם, כי אז גם שיהיה במידת הדין הקשה, לא אחוש אחר צאתי מידי בשר ודם, כי אתה ה' תזכני בדין, אך לא תדינני עודני בידם כמי שנמסר לסרדיוט, כי לא אזכה להנצל מבעלי בחירה, רק **הושיעני** טרם **תדינני** למען **שמך** בלבד, ואחר כך **תדינני** גם שיהיה **בגבורתך**.

(ד) **אלוהים שמע תפילתי כו'**. עוד אבקש אל תמתין מלשמוע תפילתי עד גמרי אמרי פי, רק מיד **שמע תפילתי** עוד אני מדבר ואתה תשמע ותקבל, ואחר כך **האזינה לאמרי פי** אחר שטרם אקרא.

או בקראי אתה תענה ותשמע, אחר כך גמור והאזין כל אמרי עד תומם, כי יערבו לך, כמדובר למעלה על פסוק (תהלים כא ג) **תאות לבו כו' וארשת כו'**.

ה כי זרים קמו עלי ועריצים בקשו נפשי לא-שמו אלהים לנגדם סלה :

ו הנה אלהים עזר לי אדני בסמכי נפשי :

ז (ישוב) [ישיב] הרע לשררי באמתך הצמיתם :

והטעם (ה) כי בשתי כתות אלה, הזיפים שהם זרים קמו עלי למסור אותי, ועריצים שבקשו נפשי להרגני כת שאלו, אלו ואלו לא שמו אלוהים לנגדם סלה, ועל כן לא יהיו מתונים לדבר, ואולי טרם תקבל תפילתי עד שלא אגמרנה פתע יקומו עלי, על כן שמע מיד כאמור.

או יהיה אומרו [ה] **כי זרים כו'** נמשך עם מה שאחר, והוא שאומר הנה ראוי הוא שעם היותם בעלי בחירה תצילני מידם, כי לא אותי מאסו כי אם אותך מאסו. כי הנה הם שני סוגים, זיפים המלשינים, וסיעת שאול מבקשי נפשי לספותה. הנה לא ראי זיפים שהם זרים ואינם מבקשי נפשי להרגני רק למוסרני חי כאומרו להסגירני ביד שאול כראי **עריצים** כי **בקשו נפשי**, אך הצד השווה שבהם הוא, כי **לא שמו אלוהים לנגדם סלה** כאילו לית דיין חלילה.

(ו) **והנה אלוהים** אשר **לא שמו לנגדם** ודאי שהוא עוזר לי הוא מידת הדין הקשה והיה ממית אותם, אלא שא-ד-נ-י הוא מידת הדין הרפה למה שהיא בסומכי נפשי לבל תענש. על כן שם זה לא יחפוץ מיתתם בל תענש נפשי במותם בשבילי. כי אם על הנוגע לי (ז) **ישיב הרע** שבי **לשרי** שיהיו נרדפים כמוני די לי, אך לא שימותו על מה שעשו לי פן אענש. אך **בשביל אמתך** שכחשו שלא שמוך לנגדם **הצמיתם** ולא בשבילי.

ועל בחינת המסורת שכתוב [ז] **ישוב**, יאמר במה שידענו כי העוון ההוא עצמו הוא המלקה את עושהו כמה דאת אמר (ישעיה סד ו) **ותמוגנו וכו'**, יאמר **ישוב** מעצמו **הרע** שעשו **לשרי**. אך אחלה פניך שלא תצמיתם על מה שעשו לי כי (משלי יז כו) גם ענוש לצדיק לא טוב, כי אם **באמתך הצמיתם** כמפורש בסמוך.

ח בַּנְדָבָה אֶזְבַּחָה-לְךָ אוֹדָה שִׁמְךָ יְהוָה כִּי-טוֹב :

ט כִּי מִכָּל-צָרָה הֶצִּילֵנִי וּבְאִיְבֵי רְאֵתָה עֵינַי:

(ח) **בנדבה אזבחה לך** הלא חליתי פניך, שאם תצמית את המלשינים הללו לא יהיה על אשר עשו לי מפאת עצמי, כי אם על הנוגע אליך כאמור. אמר הנה מתוך כעסי דברתי, אך הנני חוזר בי ואומר, כי אדרבה בנדבה **אזבחה** בלב נדיב **לך**, וגם אודה **שמך ה'** הוא שם הרחמים **כי** (תהלים קמה ט) **טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו**, כי תרחמם בשמך ה' של רחמים, עם (ו) **שאלוהים עוזר לי**, ויחיו.

ומה שאודה שמך הוא שאומר (ט) **כי תמיד מכל צרה הצילני** בלי המית שונאי, כי אם בהיותי מביט בהם בעיני והם לפני חיים וקיימים, כאשר היה זה פעמיים שבהיותו רודף אותו שאול וחילו, ובעיקר הרדיפה נתראו פנים, והצילו ה', והוא רואה ומביט באויביו ולא השליטם ה' בו וגם לא מתו הם, וזהו **כי מכל צרה הצילני** ובעת ההצלה **באויבי ראתה עיני** בחיים ולא נתנם ה' להרע עמדי, וזה טוב לי שלא נענשו על ידי כלל.

פרק נה

א למנצח בנגינת משכיל לדוד :

ב האזינה אלהים תפילתי ואל-תתעלם מתחנותי :

ג הקשיבה לי וענני אריד בשיחי ואהימה :

ד מקול אויב מפני עקת רשע כי-ימיטו עלי און ובאף ישטמוני :

(א) למנצח בנגינת משכיל לדוד וכו'. מרוב שיחו על יגונו המקנה עצבות הוצרך כלי ניגון ביותר לעורר שמחה לחול רוח הקדש, וזהו למנצח בנגינת כדי שתחול משכיל לדוד.

(ב) האזינה אלהים תפילתי וכו'. הנה אתפלל ואחרי כן אשוב להתחנן על הדבר עצמו, אל תאמר שתאזין את התפילה לעשות את שאלתי, ואחרי כן מה בצע להקשיב התחינה שאחרי כן אחר ענות התפילה, אל תעש כן, כי אם האזינה תפילתי ולא על שכבר שמעת תפילתי תמנע משמוע גם התחנה וזהו ואל תתעלם מתחנותי.

ושמא תאמר לא ימנע או תענני בתפילה לבדה או לא תענה עד התחינה, אם התפילה לא תספיק, בודאי שצריך לשמוע גם התחנה, ואם תספיק גם אנכי ראוי אחשוך פי מהטריח בתחנות ללא צורך, הנה הוא כי מרוב שיחי וכעסי על יגוני לא אעצור כח לומר לעצמי די בתפילה לבדה, כי אחרי כן עודני מתלהב בתחנה ודאגת לבי הולכת ומתמעטת על ידי שאשיחנה לפניך ברוב תחנה. וזהו (ג) הקשיבה לי התפילה הנזכרת וענני, ועם כל זה לא אוכל לשתוק מהתחנן אחרי כן, כי מרוב שיחי צריך כדי שאריד בשיחי ואמעטנו שואהימה אחר התפלות בתחנות.

(ד) מקול אויב כו'. נראה מרבותינו ז"ל (ילקוט תהלים רמז תשעא) וכן הסכימו המפרשים, כי מזמור זה אמר בברחו מפני אבשלום בנו. ובזה יאמר מקול אויב הוא שמעי האומר (שמואל ב, טז ז) צא צא איש הדמים כו', מפני עקת רשע הוא אחיתופל במועצותיו בא אל פלגשי אביך (שם טז כא), והצד השוה שבשניהם הוא כי ימיטו עלי און שיטו עלי און לומר כי תחת און שפעלתי היה זה לי.

על כן זה אומר השיב ה' עליך וכו' (שם טז ח), וזה מייעץ בא אל פלגשי אביך וכו', שהוא כמו שאמרו ז"ל (ילקוט שמואל רמז קנא) שאמר לו אבשלום וכי זה מותר א"ל מצות ה' אתה עושה על עונו, כי כה אמר ה' על עוון בת שבע (שם יב יא) הנני מקים רעה מביתך כו' ושכב עם נשיך אתה עשית בסתר וכו'. ומי יתן ויאמרו כי על ידי האף והצרה שיתקוממו עלי ינוכה

עוני ולא אמות כמאמרו (שם יב יג) גם ה' העביר חטאתך לא תמות. ואלו גם עם האף אשר עלי ישטמוני שעדיין אמות, זה אומר והנך ברעתך כי איש דמים אתה (שם טז ח) שעדיין רעת מיתת אוריה קיים עד אמות, ואחיתופל מייעץ להמיתני. באופן שעם (ה) שלבי יחיל בקרבי מן הצרה, עם כל זה ואימות מות אשר הובטחתי בה נפלו עלי.

או שעור הכתוב על [ד] עקת רשע שיעץ לבוא אל פלגשי, עם שלא ראיתי.

ה לבי יחיל בקרבי ואימות מות נפלו עלי :

ו יראה ורעד יבא בי ותכסני פלצות :

הנה [ה] לבי יחיל בקרבי שהוא הלב שמרגיש, [ד] ומקול אויב שקמים עלי להורגני אימות מות נפלו עלי, שהן שני אימות מות שמא אהרוג ושמא אהרג, ועל כן (ו) יראה שמא אהרוג, ורעד שמא אהרג יבא בי, באופן שיש צער בלבי וגם לנפש מאימות מות. ועדיין שניהם בקרבי ועוד מעט ויתפשט גם לבשרי, כי יראה ורעד יבא בי ואחר כך נתפשט גם אל העור ותכסני אל כל עצמי פלצות, שהוא סימור בכל עורי שאני מכוסה בו, וכל כך התפעלתי שאמרתי בלבי (ז) מי יתן לי אבר כיונה כו'.

ז ואמר מי-יתן-לי אבר כיונה אעופה ואשכנה :

ח הנה ארחיק נדד אליו במדבר סלה :

ט אחישה מפלט לי מרוח סעה מסער :

(ז) מי יתן לי אבר כיונה כו'.

ראוי לשית לב אל אומרו כיונה בפת"ח הכף ולא בשו"א שיוֹרָה כיונה הידועה. אך הנה בהמצא איש סר וזעף נרדף מאויביו מבקשי נפשו, ומגועל נפשו אומר מי יתן ימות וינוח, לא מחכמה ידבר, כי לא ידע אם יתן ה' לו וימצא שם מנוחה. אך איש כר' יהושע בן לוי שהלך עם רוחו גויתו בגן עדן וישאר שם, אם היה אומר בברחו מי יתן ואלכה לי בגוף ונפש בגן עדן ואנוח שם, לא לפתיות יחשב לו מאמרו זה.

והן זה מאמר דוד בזעם אפו מרודפיו, מי יתן לי אבר כיונה הידועה בתורה היא היונה ששלח נח מהתיבה, ששלחה לדעת הקלו המים ובאה בעלה זית טרף בפיה, ואמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה לג ט) מגן עדן הביאה. ואמר בראות עצמו בורח בצער גדול, מי יתן לי אבר כיונה שהלכה עד גן עדן, כי לא הייתי עושה כמוה שהלכה ושבה, רק אעופה ואשכונה שם בגן עדן לעולם כי שם ינוח לי.

כי הברירה הזאת אשר אני יוצא מירושלם, **(ח) הנה שארתיק נדד** מאיבי מה הועלתי, האם **אלין במדבר סלה** לא יתכן כי אצטרך לשוב לארצי, והלא בכל עת שאשוב הצרה במקומה, אך אין הכוונה רק הצלה פורתא לצאת לפי שעה מתוך רתיחת הסער והסערה.

וזוהו **(ט) אחישה מפלט לי מרוח סועה מסער** הוא **רוח סועה מסער** פתאומיות רעת אבשלום הנושב כעת להחבא כמעט רגע.

י בלע אדני פלג לשונם כי-ראיתי חמס וריב בעיר :
יא יומם ולילה יסובבה על-חומתיה ואון ועמל בקרבה :
יב הוות בקרבה ולא-ימיש מרחבה תוך ומרמה :
יג כי לא-אויב יחרפני ואשא לא-משנאי עלי הגדיל ואסתר ממנו :

(י) בלע א-ד-ני פלג לשונם וכו'. הנה האויב ורשע הנזכרים עם שלא תהרגם יאות שתבלע אותם כקרח, או לפחות **פלג לשונם** שכל העם יראו ויקחו מוסר. **והטעם הוא כי ראיתי חמס** כדור המבול **ורב** כעדת קרח. ועל ידי רשע האנשים האלה אין תקנה, כי הלא **(יא) יומם ולילה יסובבוה על חומותיה** לשומרם מהבאים מהחוץ להחריבה, **והאון ועמל בקרבה** שהם שני דברים גורמים חורבנה.

כי אחר **(יב) שהוות בקרבה** מאנשים אלה **לא ימיש מרחובה** בפרהסיא **תוך ומרמה**. והוא כי אלו עושים רשעה והם אנשים רשומים, מתפקדים כל השאר. ומה גם כי אומרים שהמלך עושה רעה ואיך יוכל המלך להוכיחם, כי אדרבה יעזו באומרם כי ראשם בחמימי. כלומר שעל כן עשות דבר רשום באלו הוא תועלת כל שאר עדת ישראל, כאשר בקרח כמפורש במקומו שיראו ויקחו מוסר.

והנה על זאת היה אחיתופל יכול להשיב, מה זה כעסת עלי כל כך עם היותי קרוב זקנה של בת שבע ורע אהוב, ואתה חסת על שמעי שחירפך ולא הנחת לנגוע בו יד, וגם שאול היה מבקש נפשך ובא לידך וחננתו, על כן בא כמדבר עם אחיתופל ואומר, הנה יותר מרגיש אדם עקיצת מחט מהאובה מהכאת רומח האויב, וזהו **(יג) כי לא אויב יחרפני** כשמעי היית לי כדי **שאשא** ולא אשית לב, וגם **לא משנאי** כשאול **שעלי הגדיל** היית לי שהייתי נסתר **ממנו** ואעשה כאילו לא ראיתיו.

יד ואתה אנוש כערפי אלופי ומידעי :

טו אָשֶׁר יַחְדּוֹ נִמְתִּיק סוּד בְּבֵית אֱלֹהִים נְהַלֵּךְ בְּרִגְשׁ :

אך (יד) **ואתה אנוש כערכי** שעם היותך גרוע מגדר איש או אדם רק בגדר אנוש חישבתיך כערכי.

ולא עוד אלא שהעליתיך עד גדר **אלופי ומיודעי, (טו) אשר יחדו נמתיק סוד** כאשר נדברנו על סוד מסודות התורה, ונבקש טוב טעם אל הסוד כמוני כמוך היינו ממתיקים הסוד ולא העדפת עלי. ועם כל זה הגדלתיך כי **בבית אלוהים נהלך ברגש**, כי הלא דרך המלך ללכת לבדו בדרך והעם אחריו ולא מצדיו, ומה גם דוד, כי זולת מלכותו היה ראש הסנהדרין וראש הקבלה, שזקני עם וחכמיו היו מלוין אותו מאחריו, והראוי שגם אחיתופל יהיה מהם. אמר אני לא עשיתי כן, רק כאשר הרגש והקבוץ הולך אחרי המלך כן היו אחריו, כי היינו הולכים צמודים, והרגש וקבוץ מגדולי ישראל אחר שנינו, וזה לא יעשה המלך אם לא לרבו אלופו כנודע ועם כל זה היית כפוי טובה.

טז (ישימות) [ישימות] עלימו ירדו שאול חיים כי-רעות במגורם בקרבם :

יז אני אל-אלהים אקרא ויהוה יושיעני :

יח ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי :

הלא אמרתי **[י] בלע א-ד-ני-י פלג לשונם** שהם שני דברי רשומים, או שיבלעו כקרח או לפלג לשונם. אמר עתה, אם רב בעיניך ה' הדברים ההם, לפחות **(טז) ישימות עלימו** שלא יהיו כקרח משוללי מות, רק שמה שהם חייבים מיתה מהיום לא ימותו כעת, כי אם יאריכו ימים ושנים ותשאר המות חוב עליהם עד זמן רב. אך כל מה שהיה להם להתייטר והתמוגג בגיהנום, ככל העונש ההוא יהיה להם פה, באופן כי **ירדו** שיהיה להם גיהנום פה **שירדו שאול** עודם **חיים** שיהיה לאות ולמופת בישראל, ולא שיענשו על ידי, רק על **כי רעות במגורם בקרבם**, והוא כמאמר שמואל לרב יהודה (חגיגה טו ב) שינא טינא היתה בלבם ואין רשעתם ניכרת לעם, ועל ידי כן ידעו הכל כי **נאצו האנשים האלה את ה'**.

ושמא תאמר, כי הלא טוב לי שימותו, כי כל עוד שיהיו חיים יצרו אותי, איני חש על עצמי, כי **(יז) אני אל אלוהים אקרא וה' יושיעני** הוא ובית דינו, כי כן דרכו יתברך להושיעני מיד, כי הנה **(יח) ערב ובקר כו' וישמע קולי** כאשר יתבאר בס"ד.

או יאמר [טז] ישי כו' אין המות למו רק לשעה, כי לא יתמידו בה להיות נפרדים הנפש והגוף, כי אחרי מותם בהתנצל הגוף מהעונות אם לא היתה בו נפש והנפש אם לא היה הגוף, שב הקדוש ברוך הוא ומחברן כמשל החיגר והסומא (סנהדרין צא ב), באופן שישאר להם המות

שהוא פירוד הנפש מהגוף לחוב עד תום זמן העונש. ואם כן אחר **שישי מות עלימו** שעתידה מות להיות נושה במ, לכן מעתה **ירדו שאול חיים** שיקבלו בחיים עונש שאול, ולא ימותו להתחבר מיד ולשוב ליפרד אחר זמן.
או כפשוטו **שירדו** כקרח **שאול חיים** והשאר כמדובר.

(יח) ערב ובקר וצהרים כו'. הנה כתבנו על פסוק (ישעיה סה כד) **והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע**, שהוא כי חייב אדם לסדר תפילתו קודם שיתפלל. ואמר והיה **טרם יקראו** בתחילה **ואני אענה**, והוא כי **עוד הם מדברים** דברי סידור התפילה **ואני אשמע** מאז. ובזה יאמר הנה **[יז] אני אל אלוהים אקרא** שעדין לא קראתי וה' **טרם אקרא** יענה **וישיעני**, ואיך הוא זה שטרם אקרא יענה, הלא הוא כי **[יח] ערב ובקר וצהרים** הם שלש תפלות **אשיחה**, **טרם** אתפלל בלחש אני מסדר אמרי בקשתי בקול וזהו **אשיחה**, ואחר כך **ואהמה** תפילתי בלחש, **וישמע** כבר **קולי** מעת שאשיחה בקול **טרם** אהמה בלחש, כמה דאת אמר (ישעיה שם) **עוד הם מדברים**, הוא דבור העברת תפילה **טרם** אתפלל, **ואני אשמע**.

יט פְּדָה בְּשָׁלוֹם נַפְשִׁי מִקְרָב-לִי כִי-בְרָבִים הָיוּ עֲמָדֵי :
כ יִשְׁמַע אֵל יַעֲנֵם וְיֹשֵׁב קֶדֶם סְלָה אֲשֶׁר אֵין חֲלִיפוֹת לָמוּ וְלֹא יֵרְאוּ אֱלֹהִים :

ולא עוד כי אם **(יט) פדה בשלום נפשי** כי דמי הפדיון היה השלום כי סר השלום ממני והיו לי ייסורין, ועל ידי כן **פדה בשלום נפשי מקרב לי** אויבי, עם היות **כי ברבים** היו אויבי עוזרים אותם בהיותם **עמדי** בהתפללי. ואילו לא היה יתברך עונה ופודה אותי **טרם** אתפלל מעת היותם עמדי **טרם** אגמור תפילתי, איך לא היו מתקרבים לי, אך זה יורה כי מטרם אתפלל היה פודה אותי כמדובר.

או יאמר **[יט] פדה בשלום נפשי** שלא פדאני אחר שהחלה בי הצרה, כי אם מקודם עודני בשלום הוא **טרם** אקרא בתפלות הנהוגות לי **[יח] שערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה**, כבר **פדה נפשי מקרב לי** אויבי, כי **טרם** תבוא המלחמה כבר אני נפדה מטרם אקרא. מה שאין כן לזולתי אפילו לרבים צדיקים המתלויים עמי שלא יענה אותם עד אחר תפילה, וזהו **כי ברבים** מאשר **היו עמדי**, ברבים מהם לא יתנהג כן, רק **(כ) ישמע אל** ואחר כך **יענם**.

והנה בזמן ההוא שהוא **בברחו מפני אבשלום בנו**, שלשה היו אויביו, **דואג אחיתופל ושמע**. פְּהִימוֹ הנמשך מאומרו **[טז] ישי מות עלימו** אמר **(כ) ויושב קדם כו'**, לומר לא את שלשתן אני אומר **(י) בלע ה' כו'**, כי אם את אשר אין לו חליפות למו, שאין עתידים להוליד בנים

צדיקים, מה שאין כן לשמעי. והוא מאמרם ז"ל (מדרש אבא גוריון) כי מה שלא הרג דוד את שמעי היה על שהיה עתיד להוליד מי שממנו יצאו מרדכי ואסתר. על כן (כ) **יושב קדם סלה** לא יקח רק אשר להם שני דברים:

אחד אשר אין חליפות למו,

וגם שלא יראו אלוהים הוא אפילו ממידת הדין.

והתכת התיבות הוא, כי מי שהוא הווה ועבר ויהיה שהוא יוצר הכל יתברך שהוא [כ] **יושב קדם סלה**, שהוא **יושב בהווה**, ו**קדם בעבר**, ו**סלה בעתיד**, שהכל גלוי לפניו יתברך אשר יודע **אשר אין חליפות למו**, שאם יחיו לא יחליפו במקומם בן צדיק, ורואה **שלא יראו אלוהים**, הם הראויים למות שהיא בהם. והוא למען השאיר את שמעי בן גרא כי היו חליפות לו, שהיה עתיד להוליד מי שיצאו ממנו ומזרעו מרדכי ואסתר, וכן היה כי האריך ימים עד הוליד כמו שאמרו ז"ל שעל כן לא המיתו דוד, הנה טעם אחד **שיושב קדם סלה אשר** רואה שאין חליפות למו ולא יראו אלוהים.

כא שלח ידיו בשלמיו חלל בריתו :

כב חלקו מחמאת פיו וקרב לבו רכז דבריו משמן והמה פתחות :

ושמא תאמר, למה תליתי הצלת שמעי בחליפות, והלא בלעדי זה חזר בתשובה ובא ראשון לכל בית יוסף להקביל פני דוד ולהתחנן לו, וגם שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול (קידושין לב ב) יספיק להאריך לו עד זמן שלמה.

לזה אמר (כא) **שלח ידיו כו'** לומר הנה אשר **שלח** והרים **ידיו בשלומיו** הוא דוד שהיה לו שלום עמו, כי על כן היה רבו של שלמה בנו מאז, **חילל בריתו** לגמרי, וגם שחזר ופייסו לא בכל לבו, כי אם (כב) **חלקו מחמאת פיו וקרב לבו כו'**. ומה היה **מחמאת פיו?**

כג השלך על-יהוה יהבך והוא יכלכלך לא-יתן לעולם מוט לצדיק :

כד ואתה אלהים תורדם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא-יחצו ימיהם ואני אבטח-בך:

אמור לו (כג) **השלך על ה' יהבך** אם רוששת בקרב ומלחמה זו. וכאשר נצולת הוא אות כי צדיק אתה, ולא בלבד עתה כי אם **לא יתן לעולם מוט לצדיק** הפך אומרו בתחילה (שמואל ב, טז ח) **והנך ברעתך כי איש דמים אתה.**

ושמא תאמר, כי הלא אמרת שלא ימותו רק יקבלו גיהנום בחיים, ואיך עתה אתה אומר שימותו תרי מגו תלתא. הלא הוא ואתה אלוהים ידעתי כי לא תבחר ותקרב לתת להם ייסוריהם בעולם הזה, כי אם (כד) שתורידם לבאר שחת לידון ולא תאריך להם פה, כי אם אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם שקצבת להם, ואני שלא קצבת לי כלום כי הייתי עתיד להיות נפל, אבטח בך שתתן לי חיים, והוא כי בקש לו מהאדם ומהאבות כנודע.

או יאמר איני אומר [כד] שלא יחצו ימיהם כדי שהחצי שתסיר מהם תתנם לי, כי אני אבטח בך ממקום אחר.

פרק נו

א למנצח על-יונת אלם רחקים לדוד מכתם באחז אותו פלשתים בגת :
 ב חנני אלהים כי-שאפני אנוש כל-היום לחם ילחצני :
 ג שאפו שוררי כל-היום כי-רבים לחמים לי מרום :

(א) למנצח על יונת אלם כו'. משבח בשיר ולמנצח לה' על מה שנפשו היתה יונה תמה נאלמת מלהרהר אחר מידותיו יתברך אחר המשחו מאתו יתברך למלך. ומה גם שיש לשבח על היותה יונת אלם למה שעתה לה שני רחוקים:

אחד מיד שאול,

שנית מיד פלשתים,

שנראה כאילו היה הוא יתברך רחוק ממנו בשני העניינים. ואין צריך לומר שהיה נאלם, רק היה מכתם וכתר לדוד מחשב לו יתברך למעטיר אותו, כי (משלי ג יב) את אשר יאהב ה' יוכיח. ואיך היו שתי רחוקים באחוז אותו כו' כי נס מתוך פחד שאול וילכד בפח פלשתים להמיתו.

ואמר (ב) חנני ה' בתורת חן, כי אינני רואה יהיה לי שום זכות ומליץ בשמים בעדי, כי הלא עד כה כאשר שאפני אנוש הוא שאול, גם שהייתי כנבלע בידו כי שאפני, אין רע כל כך, כי הנה גם כי היה כל היום לוחם, היו תרתי לטיבותא, אחד שלא היה לי רק לוחם אחד. ועוד כי לא היה רק שילחצני בלבד בצער, אך בסוף לא היה ממית, כי אם אדרבה מדבר על לבי, כי הלא את ה' הוא ירא.

אך עתה (ג) שאפו שוררי כל היום כי גדר שאיפה ובליעה כל היום תהיה, ולא כאשר בשאול כי לא היתה השאיפה רק כמו רגע, ומה שהיה [ב] כל היום לוחם לא היה רק שילחצני. על כן

אגזור אומר כי אין זה כי אם [ג] שרבים לוחמים לי מרום, כי בשמים רבו מקטרגי, ועל כן נמשך שגם בארץ קמים עלי כנודע כי (חולין ז ב) אין אדם נוקף אצבעו כו', ועל זה נוחם יסתר כי אראה הסתר פנים מלפניך חלילה, כי אינו כשאול שלא היו לי רק לוחם אחד.

ד יום אירא אני אליך אבטח :

ה באלהים אהלל דברו באלהים בטחתי לא אירא מה-יעשה בשר לי :

ו כל-היום דברי יעצבו עלי כל-מחשבתם לרע :

ז יגורו (יצפיונו) [יצפוננו] המה עקבי ישמרו כאשר קוו נפשי :

(ד) יום אירא אני אליך אבטח וכו'.

ראוי לשים לב, שהיה לו לומר בך אבטח או עליך אבטח. אך יאמר, אין צרה זו כזולתי, כי הנה דרכי היא שיום אירא, במה שאני אליך שאיני כזולתי שעושים עיקר מענייני העולם אך אני אליך כי אליך אני מקודש לשמים ובזה אבטח ויוסר מוראי.

ואם אני (ה) באלוהים שלא בלבד אירא, אלא שכבר אני במידת אלוהים שהצרה וייסורין כבר עלי, איני מהרהר על דבר אלוהים אשר דיבר עלי ירך בעורף אויביך (בראשית מט ח) כי עלי נאמר, כי אני נמשחתי מיהודה, והם דברי השכינה הנאמרים באמת על פי יעקב. וזהו אומר דברו כי דבר אלוהים הוא, כי אדרבה אהלל דברו ואשבחהו על מה שדיבר טוב עלי. ועל ידי כן שמונה כי באלוהים בטחתי, לא אירא מה יעשה בשר לי הם גוים אלו, שהרי גוים הם בשר ולא רוח ונשמה.

אך מה שאני דואג הוא כי (ו) כל היום דברי יעצבו, כי היה פי מלומד להוציא דברי תורה ומצות, ואז היו יוצאים דברי שטות בהיותי מתהולל לפניו (עי' שמואל א כא) ואין מניחים אותי להלל דברו, כדי שבזכות ההלול [ה] לא אירא ממה שיעשה בשר לי, כי אם אדרבה דברי שטות והוללות.

ושמא תאמר למה הוצרך להתהולל כל היום, ולא די שעה אחת שהייתי לפני המלך, הלא הוא, כי [ו] עלי כל מחשבותם לרע, כי מחשבותם עלי היו, כי לרע הייתי מתכוין בהתהוללי ולא שהייתי ממש שוטה. ועל כן (ז) יגורו ויתקבצו כתות עלי יצפוננו וימתינו, אולי אחר שעה או שעות יצאו מפי דברי דעת, ויתגלה כי ערמה עשיתי. וגם המה עקבי ישמרו לראות איזה הדרך אלך, אם אחזיק בדרך ארצי שיורה כי בן דעת אנכי ובערמה התהוללתי.

או אם אעשה כדרך שוטים שלא יכונו בלכתם ואלך נע ונד בקרבם. כי הנה כל זה היה לי **כאשר** אם **קוו נפשי** בהיותה יוצאת ממני, כי כמקוים נפש אדם בצאתה לא ימושו מעליו עד צאתה, כך אלו לא יניחוני כמו רגע, באופן שלא אפנה להלל דברו לבטוח בזה לינצל, כלומר ובכן העלה עלי כאילו עשיתי והצילני.

ח על-און פלט-למו באף עמים הורד אלהים :

ט נדי ספרתה אתה שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך :

י אז ישובו אויבי אחור ביום אקרא זה ידעתי כי-אלהים לי :

(ח) **על און פלט למו וכו'.** הלא ספרתי את אשר הגיעוני פלשתים בגת עד שערי מות, אוחילה לפניך אל תפקוד עליהם כעת חטאתם, כי אם **על און** שעשו **פלט למו** עד בא הדין כולל לכל העמים, כי **באף** של **העמים** המעותד להם אז **הורד אלוהים** את אלו אגב העמים כולם.

והטעם הוא כי הנה (ט) **נדי ספרתה אתה וכו'**, והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (שבת קה ב) כי המוריד דמעות על אדם כשר שהקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו, וגם שלא נכניס עצמנו אל ביאור המאמר פה, הנה אין ספק כי מה שסופרן הוא להורות חביבותן לפניו, כענין מאמרם ז"ל (רש"י ריש במדבר) על ישראל מרוב חיבתם לפניו מונה אותם כל שעה, ועל כן אינו מנכה זכותן על טובות העולם הזה, כי אם מניחן בבית גנזיו לעולם הבא.

ונבוא אל הענין, אמר הלא אמרתי שאון שעשו לי פלשתים בגת שלא יענשו עתה על הדבר, כי (ח) **על און פלט למו כו'** כמדובר, הנה הטעם הוא יען כי (ט) **נודי** הם דמעותי שיצאו ממימי ראשי שהוא כנאד שהורק, הנה ידעתי שכל כך דמעות **נודי** חביבות לפניך **שספרת אתה** אותן, ולכן אבקש ממך שתשימם **בנאדך** הוא בית גנזיך לאושר העתיד ולא תנכה אותן במפלת אלו, וקרא לאוצרו יתברך **נאדך**.

ואיזה הוא האוצר שאני קורא **נאדך**?

הלא הוא אשר **בספרתך**, שהוא מה שאמרו ז"ל (שמות רבה מה ו) על פסוק (שמות לג יט) **אני אעביר כל טובי כו'** שהראה לו הקדוש ברוך הוא למשה כמה אוצרות, והראה לו אחד גדול מכולם, ואמר זה למי שאין לו **וחנותי כו'**, וזהו **הלא בספרתך** שהוא באותו אוצר הכתוב בספרתך. כלומר כי על כן איני חפץ שיענשו פלשתים כעת על מה שעשו לי, לבל יצאו דמעותי שבכיתי אז בזה, כי אם יהיו לי שמורות לעולם הבא, אחר שחביבות הן לפניך **שספרת** אותם.

או יאמר על דרך זה, [ט] שימה דמעתי בנאדך הוא אוצרך הטוב, לאיזה דבר תשמרם לי, לאשר הוא בספרתך הוא מלכות הבא מיהודה שהוא (בראשית מט) גור אריה יהודה שהוא על המלכות היוצא ממנו כנודע (בראשית רבה צט ב). והנה עדיין אפשר כי מה שנאמר שם גור אריה יהודה כו' ואמרו ידך בעורף אויביך (שם) שהוא המלכות, לא עליך דוד נאמר ויהיה על אחר.

לזה אמר הנה אקח בידי סימן, והוא כי הנה גם בצאתי מתחת יד אכיש עדיין אני נרדף משאול וסיעתו כי בורח אנכי מהם, והנה לא יבצר שיפגע בי כאשר היה פעמים, והנה בזה אנסה ויהיה לי לסימן, אם בפגעי בו ואקרא אותו אדוני המלך ישוב מלרדוף אותי ולא ימיתני, הוא סימן כי המלכות שלי היא ואלוהים עמדי.

וזהו אומרו (י) אז ישובו וכו' לומר אז כשישובו אויבי אחר ביום אקרא, זה ידעתי לסימן כי אלוהים לי. כי אחר שחרד את כל החרדה לבקשני, ובבואי לידו שב אחר, אין זה כי אם שאלוהים לי, והוא סימן מלכותי הכולל שהגוים גם המה יהפכו עורף אחר וינוסו מפני.

והוא מאמר הכתוב כפשוטו באומרו (בראשית מט) ידך בעורף אויביך, שישובו אחר ויפנו עורף לנוס, ואכה אותם עורף ולא פנים. ויתכן כי גם בתורה רמוז זה באומרו (שם) יהודה אתה יודוך אחיך ידך וכו', והוא כי בשוב שאול אחר דיבר לו דברים טובים ושיבחו באומרו (שמואל א, כו יז) הקולך זה בני דוד, ושיבחו באומרו (שם כא) יקרה נפשי בעיניך היום וכו' ברוך אתה בני דוד כו', זה יהיה סימן שקמה בידו ממלכת ישראל, ושגם הגוים יפנו אליו עורף וינוסו מפניו, וזה ירמוז הכתוב יודוך אחיך, ויהיה סימן כי ידך בעורף אויביך כמדובר.

יא באלהים אהלל דבר ביהוה אהלל דבר :

יב באלהים בטחתי לא אירא מה-יעשה אדם לי :

(יא) באלוהים אהלל דבר וכו'. יאמר מה שכתבנו על משנת (אבות ד יא) כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר וכו', שכתבנו כונת הענין, כי טוב לגבר מידת ייסורין כי על ידה גם כי יעשיר לא ישמן ויבעט כי נשאר נכנע מהעוני, וזהו כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר, שגם כי יעשיר לא יבעט, מה שאין כן העושר שאם מבטל התורה מעושר, גם כי יעני לא יספיק העוני לדכאו לקיימה, כי רב הוללות שהקנהו העושר שגם כי יעני לא תסור מעליו אולתו. באופן כי טוב לגבר המעותד לשררה שיבאו עליו ייסורין ועוני תחילה, למען יקיים את התורה מעושר.

זוהו יאמר דוד עם היות שבי חפץ ה' להמליכני הביא עלי ייסורין תחילה, כדי שאקיים התורה גם מהעושר, כי בהיות שבאלוהים הוא מידת הדין בייסורין **אהלל דבר**, יהיה ודאי כי גם אחרי כן **בה'** הוא מידת רחמים וטובה שיהיה לי **אהלל דבר** ולא אשמן ואבעט.

(יב) באלוהים בטחתי לא אירא וכו'. הנה אמרתי למעלה כי **[ה]** "באלוהים בטחתי לא אירא מה יעשה בשר לי", שהוא על אכיש שהוא בשר ולא אדם, כי נכרי היה ולא אדם הם כמאמרם ז"ל (יבמות סא א) **אתם קרויים אדם כו'**, אמר אחרי אומרו (פסוק ט - י) כי ה' דיבר טוב עליו בתורה באומרו (בראשית מט ט) **גור אריה יהודה** שעתידי למלוך, ושכאשר ראה בצרת הייסורין שבמידת הדין, כן יראה ברחמי שם ה' בטוב אשר ייעד לו. אמר עתה אל יחדני שומע באמור, כי במה אבטח בכל הטוב ואני עודני עצור ואסור ביד שאול, שיעטרני מנוחה ירדפני, ומי יודע אם אמלטה מידו שאינו כאכיש הפלשתי. על כן אמר על דרך הקודם **[ה]**, כי אשר על שבטחתי בו הצילני, "מה יעשה בשר לי" שהוא אכיש הנקרא בשר ולא אדם, כך אני בוטח על שאול, כי **באלוהים בטחתי לא אירא מה יעשה אדם לי** שהוא שאול, שהוא מישראל הקרויים אדם, כי מי שהצילני מבשר בבטחוני בו יצילני גם מאדם על ידי בטחוני בו יתברך.

יג עלי אלהים נדריך אשלם תודות לך :

יד כי הצלת נפשי ממות הלא רגלי מדחי להתהלך לפני אלהים באור החיים:

(יג) עלי אלוהים נדריך כו'. הנה ידעתי **אלוהים** כי **עלי** היו ולא על אחר **נדריך** אשר נדרת על ידי נבואת יעקב בתורה (בראשית מט) **ידך בעורף כו' ישתחוו לך כו' גור אריה יהודה**, שהוא מלכות הבא מיהודה, וכן **לא יסור שבט מיהודה כו' (שם)**, **עלי** היו **נדריך**. ועם כל זה לא אייחס מה שהצלתני מפלשתים בגת ומשאול אל נדריך לבל יצאו ריקם, ושלא אודך באמור כי שלמת נדריך כפורע חובך, כי אם שאשלם שתי תודות לך:

על נדריך,

ועל ההצלה.

או יאמר, עלי אלוהים נדריך בתורה להוציא מלכותי מיהודה, אך מה שאחזיק לך טובה בעצם לשלם תודות אינו על המלכות, כי אם על **(יד) כי הצלת נפשי ממות** שלא באתי עם אויבי למלחמה בפועל, באופן שאז היתה הצלתי על ידי הרוג אלו מאלו והיה איבוד נפשי אם הייתי הורג מישראל, שבכללם יהיה דם נקי, וזהו **כי הצלת נפשי**.

זזה יהיה לי סימן כי הלא גם את **רגלי מדחי** תציל והוא **להתהלך כו'**, והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (דברים רבה יא ה) על פסוק (תהלים קטז ח) **את רגלי מדחי**, שהסיח משה עם נפשו ואמר לה תאמר שבקשו לדחות אותך בגיהנום, אמרה לו **את רגלי מדחי**, וביארנו שם שהוא כי דרכו יתברך להעביר צדיקים בסילוקן דרך גיהנום שימשכו עמהן נפשות רבות מגיהנום ויעלו אתם, ועל זה שאל משה אולי מדי עברה ראתה שיש במה יתלו מדי עברה להעלות רשעים לדחות אותה לגיהנום, והשיבה שלא היתה יראה מזה כי **את רגלי מדחי**. על דרך זה יאמר **הלא** כאשר בקש לי יתברך דבר הצלה באופן תנצל נפשי, כך בעלותי בסילוק יציל **רגלי מדחי**, והוא שלא יעבירני דרך גיהנום פן ימשך לי מדחי, רק יזכני **להתהלך לפני ה' באור החיים** ולא דרך חשך המתים שבגיהנום.

או יהיה בשום לב אל אומרו **להתהלך** שהוא לשון טיול ולא אמר להלך, והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין קב א) שאמר הקדוש ברוך הוא לירבעם חזור בך ונטייל אני ואתה ובן ישי בגן עדן כו', הנה כי דוד הוא מטייל לפני אלוהים בגן עדן, ובזה יאמר מה שאשלם עיקר תודות לך לא על המעלה שבעולם הזה שקיימת **[יג] נדריך עלי** והמלכתני, רב עוד לי שתי תודות, אחת על **[יד] הצלת נפשי ממות** גיהנום שהוא מות הנפש על ידי השררה המחטיאה כאשר החטיאה את ירבעם ואיבדה ממנה טיול גן עדן, כי אם אני אודה לה' כי גם **הצלת נפשי ממות**.

שנית, שזולת ההצלה תציל אפילו **רגלי מדחי** מלהיות נדחה, כי אם מוכן **להתהלך** ולטייל לפני אלוהים באור החיים הוא בגן עדן.

פרק נז

א למנצח אל-תשחת לדוד מכתם בברחו מפני-שאול במערה :
ב חנני אלהים חנני כי בך חסיה נפשי ובצל-כנפיך אֶחְסֶה עד יַעֲבֹר הַזֹּאת :

הנה מהראוי היה יאמר "בברחו מפני שאול אל המערה", כי **(א) במערה** אדרבה היה שאול ביד דוד.

וגם אומרו **(ב) חנני** שתי פעמים והשם בין שניהם.

אך יאמר הנני מזמר ואומר **למנצח** למי שהיה כמעכב בידו בהשגחתו, וכאומר לו אל תשחת את משיח ה', ועשה **מכתם** ומזמור, כי עודנו דוד במערה עם אנשיו ושאל לבדו שם שהיה כמת תחת ידם, עם כל זה היה כבורח דוד מפני שאול בהיותו במערה, עם שהיה כנמסר בידו. ואדרבה היה אז דוד כבורח מפניו פן ימות תחת יד שאול, שהוא פן ימית את שאול

ויסתכן דוד על שלחו יד במשיח ה' וימות תחת ידו, ובבחינה זו היה **במערה** כבורח דוד משאול.

ואמר **חנני אלוהים חנני** לומר חנני מאתך שלא אהרגנו ואחטא, כי צריך אני למצוא חן בעיניך לעזרני וזהו **חנני אלוהים**.

ושמא תאמר הלא זה בא להרגני, ואם לא אהרגנו עתה, בצאתנו מן המערה ויהיה עם כל חילו ואתודע אליו כי אי אפשר להסתר ממנו כאשר היה, הלא יהרגני, ומה בצע בבלתי שלוח בו עתה את ידי. לזה חזר ואמר **חנני**, כלומר תנני לחן בעיניו בל ימיתני. וכן עשה לו אלוהים כמפורש שם בכתובים (שמואל א כד), שאדרבה פייס הוא את דוד. וזהו אומר **אלוהים** בין **חנני** הראשון לשני, כי הראשון הוא היות דוד לחן בעיני אלוהים, והשני בעיני שאול.

ונתן טעם על כל אחד, על הראשון שיתנהו לחן בעיניו יתברך פן יחטא ויאבד נפשו בהרוג את שאול, אמר, הטעם הוא, **(ב) כי בך חסיה נפשי** ויאות לך לסייעה ולהצילה מן החטא. ועל השנית שהיא **חנני בעיני שאול** פן יהרוג את גופי, אני אומר הטעם שהוא כי **ובצל כנפיך** אלוהים הנזכר שאתה מידת הדין ומייסרני בצער בריחה וכיוצא, ובזה **אחסה** לנפולות הוותי אסתופף **בצל כנפיך עד יעבור הוות** שעשיתי, שיושלם ויעבור הוותי מלפניך, שהוא כהתם גבול הייסורין הצריך למרקם, כי אחר תום העוון אין פחד אויב.

ג אַקְרָא לַאֱלֹהִים עֲלִיּוֹן לֹאֵל גַּמְר עֲלִי :
 ד יִשְׁלַח מְשָׁמִים וַיּוֹשִׁיעֵנִי חֲרַף שְׂאֲפֵי סֶלָה יִשְׁלַח אֱלֹהִים חֶסֶד וְאֲמַתּוֹ :
 ה נַפְשִׁי בְּתוֹךְ לִבָּאִם אֲשַׁכְּבָה לִהְטִים בְּנִי-אָדָם שְׁנֵיהֶם חֲנִית וְחֲצִים וְלִשׁוֹנָם חֶרֶב חֲדָה :
 ו רִוְמָה עַל-הַשָּׁמַיִם אֱלֹהִים עַל כָּל-הָאָרֶץ כְּבוֹדָךְ :

(ג) אקרא לאלוהים עליון כו'. הלא אמרתי **[ב] חנני אלוהים שלא אהרוג את שאול** במערה ו**חנני שלא יהרגני** בצאתו.

ושמא תאמר, כיון שהוא בא להרגך תניח שמידת הדין יהרגנו, אחר שיחנך שלא יהרגך ושלא תהרגנו בידך, כי איך תוכל לעכב ביד מידת אלוהים שלא יעשה את שלו. לזה אמר **אקרא לאלוהים** הוא מידת הדין שיהיה **עליון** מסתלק למעלה מעל שאול, בל יפקוד עליו רדיפתו אותי ויהרגהו.

ושמא תאמר, אחר שמידת אלוהים מתחיל לחון אותך כאומרך **חנני אלוהים** שלא תהרגנו בדרך, הוא יגמור הדבר להצילך בצאתך על ידי הרוג אותו, לזה אחלה פני א-ל הוא מידת החסד יגמור עלי הדבר, כי אקרא **לא-ל** יהיה **גומר עלי** הדבר, או שבחסד שהתחלתי אני לבלתי הורגו במערה יהיה גומר הא-ל לבל המיתו גם הוא ויצילני.

ואין לתמוה איך אמרתי כי שם **א-ל** אשר הוא **עליון** מאד הוא יבוא אלי להצילני, וגם איך על ידי חסד יצילני, כי איך יניחני שאול, כי איני אומר שיבוא הוא, כי **(ד) שישלח משמים** מאתו **יושיעני**, ותהיה ההצלה שלא ימית את שאול שהוא **שואפי סלה**, כי אם **ישלח** לו גערה **וחרף** את **שואפי סלה**, על דרך **וא-ל זועם בכל יום** (תהלים ז יב) שמידת **א-ל זועם** את מידת הדין, כך ישלח חרף וזעימה בשאול.

ושמא תאמר, אחר ששם אלוהים מתחיל לחונן אותך תניחהו שיגמור, ואם ירא אתה פן יעשה את שלו וימיתהו, לזה **ישלח אלוהים חסדו ואמתו** הם מלאכי בחינת חסדו הם הבלתי נוטים אל הרוגז, כי אם "א-ל" בחינת חסד שבו, כי גם הוא כלול מכל הבחינות, ובהיותם כך לא יתמלאו רוגז על שאול, רק שיגיבו עלי. גם זה לא יתכן, כי הלא עתה **(ה) נפשי** אשר היא **בתוך לבאים** הם **עמי** המתלווים אלי, ובצער גדול אני יכול לעכבם בל יקומו להמית את שאול, ומה גם במערה שהיו כלבאים קמים על שאול לולא עיכבם דוד בחזקה, וגם בלשונם היו אומרים לו הבא להורגך השכם והורגו, באופן שעתה **נפשי בתוך לבאים**. ואם **אשכבה להטים** הם **מלאכים** שהם לוחטים, כי גם שהמלאכים לא ימיתו את שאול בהיותי נעור, הלא כאשר **אשכבה** יהיו **לוחטים** אותם, שאהיה בלתי יכול לעכב בידם.

ועוד כי **בני אדם** שעמי אין כחם בפיהם כי אם **שניהם** משל אל הידים אברי הפעולה, אך **הלוחטים** הנזכרים נוסף עליהם כי **ולשונם חרב חדה** ובלשונם יהרגוהו, ולא ארגיש כמעט עד אם כלו הדבר, כי גם שהם מבחינת חסד ואמת שבמידת אלוהים סוף סוף מכללות מידת אלוהים הוא מידת דין המה.

על כן בחרתי בחלוקה זו שהיא **(ו) רומה על השמים אלוהים**, שהוא אשר אמרתי **[ג] אקרא לאלוהים** שיהיה **עליון** כמדובר ושיהיה **הא-ל גומר עלי** במידת חסדו בל יהרגם.

ושמא תאמר אם כן איפה איך אמרתי **[ב] ובצל כנפיך אחסה עד יעבר הוות** אם מסתלק למעלה, הלא הוא כי גם בהסתלקך על השמים, לא יבצר כי **על כל הארץ כבודך** הם כנפי השכינה המחופפים בעולם והשפע הנשפע על ידו בארץ לקיים העולם, שאם לא כן היה העולם הווה ונפסד.

ז רשת הכינו לפעמי כפף נפשי כרו לפני שיחה נפלו בתוכה סלה :
ח נכון לבי אלהים נכון לבי אשירה ואזמרה :

(ז) רשת הכינו לפעמי כו'. אחרי אומרו אלוהים יחנהו ויצילהו משאול וסיעתו אשר השיגוהו והוא בסכנה עצומה, וסיפר דרך הצלתו, ראה והנה קושיא עומדת לעומתו, והיא כי איזה הדרך יושיענו ה' והמה בעלי בחירה, ואחד מפנות האמונה היא כי אין מציל מידם לבלתי יכרת איש מלהיות חפשי בבחירתו בל תבטל מידת שכר ועונש. לזה אמר רשת הכינו לפעמי כו', והוא מאמרנו על פסוק **אל תירא מפחד פתאם ומשואת רשעים כי תבוא כי ה' יהיה בכסלך ושמר רגלך מלכד** (משלי ג כה), שאומר מה שאמרתי **אל תירא משואת רשעים**, ויקשה לך איך יבטל הוא יתברך בחירתם, אינו ביטול בחירה, כי הלא יניחם עד עשותם הלכד ללכודך ולא יעכבם, אלא שאחר כך **ישמור רגלך** מליפול בלכד שעשו.

ועל דרך זה יאמר פה, שהוא לומר אל תתמה על אמרי שיצילני יתברך מבעלי בחירה, כי הלא זה דרכו יתברך אשר התנהג עמי עד כה, כי הנה **רשת הכינו לפעמי** ולא ביטל בחירתם כי אם הניחם עד הכינם הרשת, שהוא עד תום הכנת מחשבת רשעים ואין מוחה על בחירתם. ואחר כך על אשר **כפף נפשי** לפניך בראותי רעתם ושבתי עדיך, אז אשר **כרו לפני שיחה**, אין צריך לומר ששמר רגלי מלילכד, כי אם שגם **נפלו בתוכה**. וזה **סלה** בכל פעם, כענין **מאה ערלות פלשתים** (שמואל א, יח כה) למען ימיתוני, ונהפוך היה שאז נפל בשחתו, כי על ידי כן נמצאת בתו מקודשת. וכן כאשר (תהלים נט א) **וישמרו את הבית להמיתו**, הוכן הרשת והוא נצול, ונפלו בחטא שנשאר בידם. וההיקש בכל פעם, כענין (יבמות עו ב) התקוממות דואג על אומרו שהיה פסול לבוא בקהל וקבץ סנהדרין לפוסלו, ואדרבה עד אז היה הדבר רופף ואז נתחזק הכשרון, וכן עתה נפל שאול בידו במערה.

(ח) נכון לבי אלוהים כו'. אמר הנה עלי לשבח לאדון הכל, כי עם היות הטרדה הזאת גדולה עד מאד שהשיגוני רודפי, וכפשע ביני ובין המות כי לא יבצר מהתראות פנים קל מהרה, ועם כל זה לא נתערב לבבי ולא דבקה בו טירדה, כי אם **נכון לבי כו'** לומר, שכאשר היה **נכון לבי אלוהים** מקודם לצרה כך **נכון לבי** גם עתה, ועל כן ראוי **אשירה ואזמרה** להודות גם על זה לה'.

ט עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר :

י אודך בעמים אדני אזמרך בלאמים :

יא כי-גדל עד-שמים חסדך ועד-שחקים אמתך :

יב רומה על-שמים אלהים על כל-הארץ כבודך:

ושמא תאמר, ומי יגיד כי כן הוא, הלא הוא כי הנה נסה נא ה' **(ט) ועורה כבודי** היא שכינה שִקְרָאָה כבודי ומרים ראשי, וגם **עורה הנבל וכנור** שהוא על ידי רוח צפונית שמנשבת בהם ומנגנים מאליהם (עי' ברכות ג ב), שהם התחלות השראת רוח הקדש גם מקודם לצרה, ותראה כי ואני **אעירה שחר** כדרכי תמיד אחר ההכנות הנזכרות, כי לא יהיה מצדי שום עיכוב כאשר קודם לצרה, כי **[ח] נכון לבי אלוהים** כמדובר.

או יאמר [ט] כבודי על נפשו, ואמר כל כך קנתה נפשי אורה והתעוררות על ידי הצלה זו שאעדיף על הקודם, כי אומר **לכבודי עורה**, ואומר **עורה הנבל וכנור** כדרכם לעוררני, ועם כל זה אקדים אני על ידי כבודי כי **אעירה שחר**, כי אהיה אני המעורר השחר קודם לנבל וכנור.

(י) אודך בעמים ה' כו'. במזמור (יט) **השמים מספרים** הכרחנו, כי לדעת רבותינו ז"ל (חגיגה יב ב) ששבעה רקיעים הם וילון רקיע שחקים כו', כי עולם הגלגלים כלול בשני, ושחקים השלישי הוא התחלת עולם המלאכים מן הוא והלאה.

ונבוא אל הענין, והוא כי הנה למעלה אמר שהיה מבקש משם **[ו] אלוהים** הוא שכינה שירום **על השמים** כבודו, שהוא על מידת דינו שיסתלק למעלה ולא ישאר בעולם השפל רק כבוד התפשטות כנפיו להשפיע בארץ, וזהו **רומה כו' על כל הארץ כבודך**. והנה אשר לא תשיג ידו לדעת האמת, הלא יקשה, איך יתחלק שיהיה על השמים ושיהיה על כל הארץ כבודו. **ועוד** כי איך כבודו יהיה על הארץ?

ועוד יקשה עליו אומרו [ו] רומה על השמים, כי מי הביאו לארץ שיסתלק וירום ממנה. על כן אמר, הן זאת סברת גוים אשר יומררו למזמה, כי על כן אם הייתי מודה ומשבח אותך בגוים **(י) א-ד-נ-י** שהוא שכינה **ואזמרך בלאמים**, לא אערב אל לבי לומר האמת, כי לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי, כי אם אמור **(יא) גדול עד שמים** הוא עולם הגלגלים **חסדך** ולא עד בכלל, כי העולם מתנהג על ידי הוברי השמים כי רם ה' מהשפיע בארץ. וגם היותו בא מערבות עד שם הוא חסדך, כי **ועד שחקים** בלבד הוא **אמתך** בבחינת האמת והצדק, שאינו רק מזבול ומעלה שהוא עיקר עולם המלאכים, כי יומררו למזמה ושהארץ תתנהג על ידי הוברי השמים. אך שקר נחלו אבותם, כי האמת הוא אשר אמרתי **(יב) רומה על השמים** כי שכינה בתחתונים, וגם כשתרום על השמים **על כל [הארץ]** כבודה המתפשט ומשגיח כמדובר, ועל כן חזר לומר **רומה כו'.**

א למנצח אל-תשחת לדוד מכתם :

ב האמנם אלם צדק תדברון מישרים תשפטו בני אדם :

ג אף בלב עולת תפעלון בארץ חמס ידיכם תפלוסון :

ד זרו רשעים מרחם תעו מבטן דברי קזב :

(א) למנצח אל תשחת כו'. אמרו רבותינו ז"ל (שוחר טוב ז ד) שהיה אבנר אומר לדוד כי כנף המעיל בסירה נכרת בקוצים, ושעל זה ידבר המזמור. ובזה יאמר למנצח למי שהיה כאומר לי אל תשחת את שאול בכרות הכנף, ועל זה לדוד הוא מכתם לה' המכין לבו. או לדוד היה זה מאתו יתברך כנותן לו כתר בראשו, וזהו לדוד מכתם, שעל ידי כן לא היה זה לו לפוקה לאבד מלכותו, נמצא כמעטרו כתר מלכות.

(ב) האמנם אלם צדק תדברון כו'. הנה על אבנר וכיוצא בו אשר עם שאול, לא בלבד היתה התלונה על דברו כזב, כי אם גם יאשמו על שתיקתם מלומר למלך למה ישלם רעה תחת טובה. ואמר האמנם כו' והוא מאמרנו על מאמר (אבות א יז) לא מצאתי לגוף טוב משתיקה, שאם השתיקה טובה מהדבור הוא על עסק הגוף, אך לא במילי דשמיא. וזהו האמנם אלם הוא טוב וראוי, אך צדק תדברון במה שהוא לשפוט צדק ולדון את כל האדם לכף זכות, וזהו מישרים וכו' כמו שאמרו ז"ל (אבות א ו) על פסוק (ויקרא יט טו) בצדק תשפוט עמיתך, שתהא דן את כל האדם לכף זכות.

ולא תאמרו כי בשב ואל תעשה בשתיקה מזה לא תאשמו. כי דעו כי (ג) אף בלב בלי דבור רק במחשבה בלבד, נמצא שעולות תפעלון. כי כחות טומאה הנעשים על עולות, תפעלון בשמים, כי אין זה דומה לכל מחשבה רעה שאין הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה (קידושין מ א), כי הלא בשתיקתכם יעמוד שאול בסברתו להמיתני, ואני ועמי גם כן נהרוג בהם, נמצא כי עולות רבות אתם פועלים.

ולא עוד כי אם שגם עבירה זו שבמחשבה תביאכם שבארץ בגלוי אפילו חמס ידיכם תפלוסון, כי אפילו חמס ידיכם שתעשו בפועל לא תדמו בלבבכם שהדבר רע לשוב ממנו, כי אדרבה תפלוסון בפלס בחינות וחלוקות כי טוב הוא, כאשר בזה לא תכירו גדר רוע מחשבתכם בשתיקה, כי עבירת השתיקה זו תגרור גם עבירת הקל במעשה, ולכן מחשבה כזאת למעשה תחשב.

(ד) זרו רשעים מרחם כו'. אמר, עד כה דברתי על השותק מלומר למלך שיחזיק לי טובה, שיקרה נפשו בעיני, שעל השותק אני כועס, וגם יותר מזה על המלגלג שאמר לו כזב כל כך

ניכר כי בסירה נכרת כנף המעיל, מה שניכר לעין הפרש כריתת סכין או מספריים לקריעת הסירה. ועל זה אמר **זרו רשעים מרחם כו'** והוא כי אמר במה אייחס ענין אשר ערב אל לבו לדבר שקר וכזב, אם אומר שמתכוננת הולדתם בבטן יצאו בני תרבות רעה, הלא זה יצדק ברשע במעשיו כשטוף בזמה ודומה לו, כי נאמר כי שלא לשום שמים היה הזווג בהוליד אותו וכפי רוע החבור יצאת התולדה, וכמאמר הנביא באומרו (הושע ה ז) **בה' בגדו כי בנים זרים ילדו.**

אך אשר לו מידת דבר קִזָּב, יראה דבר בלתי מתייחס אל ההולדה, כי אין בגידת האב בחיבור מתייחס אל מידה זו. וזהו אומרו **זרו רשעים מרחם כו'**, לומר הנה מה שזורו רשעים שנעשו זרים במעשיהם, הנה נייחס הדבר לומר **מרחם**, כי מהרחם בא להם מרוע החיבור בכונתם. אך נאמר גם כן **שתעו מבטן דוברי כזב**, מחמת הבטן, באופן היה כדבר טבעי אליהם ולא יבצר מהם. הלא תימה הוא כי איננו צודק, כי איננו רשע של הנאה ורוע תאוה.

ה חמת-למו כדמות חמת-נחש כמו-פתן חרש יאטם אָזְנוֹ :
ו אָשֶׁר לֹא-יִשְׁמַע לְקוֹל מְלַחְשִׁים חוֹבֵר חֲבָרִים מְחַכֵּם :

ואם הוא כי מזוהמת נחש שהטיל הנחש וכו' שנשארה בכל יוצאי ירך אדם, ובכל אדם נדבק מאותה הזוהמא לדברי עונות, לכל אדם בחינה מוחלקת מזולתו ובאלו נדבק לדבר כזב, כי זה הוא מתייחס אל הזוהמא ההיא, כי באה על ידי שקרים ששיקר לחוה הנחש בפתותו אותה, כמו שאמרו ז"ל (**בראשית רבה** יט ד) להטיל בה כו'. וזהו (**ה חמת למו** שהיא ארס זוהמא, **כדמות חמת נחש** שהיתה על ידי כזבים חמת זוהמתו שהטיל בה).

הנה לא יתכן, כי האם נשאר בו כח יותר מהנחש עצמו שיקבל לחש לבלתי הזיק בלשונו, אך אלו עושים **כמו פתן חרש שיאטם אזנו, (ו) אשר לא ישמע לקול מלחשים**, אפילו יהיה **חומר חברים מחוכם**, אך לא כן הנחש כי אם **הפתן חרש** שהוא מין אחר. כן אלו שאמרו שבסירה נכרת שהוא כזב גדול למה **לא ישמעו בקול** האומרים ולוחשים כי לא כן הוא לחזור מסברתם אפילו בדברי טעם, וכמו שאמרו ז"ל (**שוחר טוב** ז ד) שאמר דוד לאבנר באומרו **הלא תענה אבנר** שאמר לו **הנה החנית וצפחת המים בידי**, האם תאמר עתה כאשר אמרת בכנף המעיל שבסירה נכרת, הנה כי לא היה שומע גם על דברי סברא שהוצרך להביא ראיה מהחנית וצפחת.

או יאמר, במה שאמרו רבותינו ז"ל (תענית ח א) על פסוק (קהלת י יא) **אם ישוך הנחש כו'**, שאומרים לנחש ארי דורס ואוכל זאב טורף ואוכל את מה הנאה יש לך, משיב ואומר **ואין**

יתרון לבעל הלשון. ובזה יתכן כי זה מאמר דוד, הנה **[ה] חמת למו כדמות חמת נחש,** כלומר מה הנאה היה לאומרים כי בסירה נכרת שהיה סיבה להבעיר אש המלחמה אחרי שנכבית, האם בהרוג שאול את דוד האם ימלוך אבנר תחתיו על אומרו כך, אך הוא כי הנה **חמת למו כדמות חמת נחש** שנושך בלי הנאה לעצמו, אך מי יתן והיה כנחש מקבל לחש ולא **כפתן חרש כו'** כמבואר בקודם.

ז אלהים הרס-שנימו בפימו מלתעות כפירים נתוץ יהוה :
ח ימאסו כמו-מים יתהלכו-למו ידרך (חצו) [חציו] כמו יתמללו :
ט כמו שבלול תמס יהלך נפל אשת בל-חזו שמש :

(ז) אלוהים הרס שנימו בפימו כו'. הנה דרך חוברי חברים שתופסים הנחש בלטיהם ועוקרים שניהם ועוד לא יטילו ארס, ובזה יתכן שאחר שהמשילם לנחש, אמר התיקון הנעשה לנחשים לבלתי תצא עוד מפיהם **[ה] חמת נחש,** וזהו **[ז] הרס שנימו בפימו** למען יתנו אל לבם כי לנחש ידמה אותם ה'. וזה הוא אל כת היועצים רע בפיהם בלשון הרע.

ואל כת שני שהם בחורי מלחמה המזרזים עצמם להרוג על ידי פתוי הלשון הרע, אשר ידמו ל**מלתעות כפירים** שהם חדים כחרב, הבחורים ההם **נתוץ** מלתעותיהם ה' בלבד, כי לא יאשמו כל כך.

כי בזה כל כת יתן אל לבו, הדוברים כי נעשה להם כאשר לנחש, והכת השני כי בראות בהשגחה **מלתעות הכפירים** החדים נתצון, יתנו אל לבם כי חרב חדה שבידם מאס ה'. ועל ידי רמז זה **(ח) ימאסו** בעיני עצמם באמור כי מאסם ה', ויהיו נשמטים מהיות עם שאול **וכמו מים יתהלכו למו** מאתו. והוא בראות אנשיו מאתו נשמטים, ירפו ידיו, שאפילו אם **ידרוך חציו** לא יפעלו, כי **כמו יתמללו** ונכרתו החצים שיהיו כרפויים כנופלים מידו.

והנה זאת ראויה להם תחת שרואים **(ט) שכמו שבלול תמס יהלך** שהולך וניתך ונמס לחותו ומתמעט חיותו בלכתו, כן הולך ונמס מי שהוא **נפל אשת** כמוני, כי לולא ה' היה לו היה דוד **נפל אשת.** ואמר שברודפם אותו והוא הולך אנה ואנה, היה הולך ונמס באימות מות שהיו רודפים אותו להמיתו, ולא ירחמו **שתמס יהלך** על ידם.

והנה זה להם כי **בל חזו שמש.** והוא ענין מאמרנו על פסוק **טובה חכמה עם נחלה ויותר לרואי השמש וכו' (קהלת ז יא),** כי טוב לגבר יאוושר בחכמה ועושר שהוא חכמה עם נחלה, אך ויותר יצדק זה לרואה ומסתכל בשמש, שכשבאה הירח וקיטרגה עליו ואמרה אי אפשר

לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד ושמע השמש וסבל ושתק וה' קינא לו ומיעט את הירח (חולין ס ב), ואמר כי שתי יתרונות יחד חכמה ועושר טובה היא לאדם, אך ויותר יהיה לרואי השמש ולמדו ממנו לסבול, שאם לא כן אפשר יתגאה ויאבד.

ובזה יאמר פה, הנה אלה שרודפים אותי **שתם** אהלוך ואני שפל בעיני **כנפל אשת**, אין זה להם כי אם **שבל חזו שמש**, שאילו היו רואים ומסתכלים בענין השמש, לא היו מסתכלים עלי כירח על השמש, כי היו יראים פן האלוהים יענה את שלומי כאשר עשה לשמש וימעט אותם כאשר עשה לירח, כי שאול וסיעתו עניינם כענין הירח, לומר שאי אפשר לשני מלכים יחד ורוצים לבטל מלכותי מפני מלכותו ולא חזו ענין השמש וזהו **בל חזו שמש**.

י בטרם יבינו סירותיכם אטד כמו-חי כמו-חרון ישערנו :

יא ישמח צדיק כי-חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע :

יב ויאמר אדם אך-פרי לצדיק אך יש אלהים שפטים בארץ:

(י) **בטרם יבינו סירותיכם אטד כו'.** הלא כמו זר נחשב לייחס אל הסיר תבונה. ויתכן כי הנה נתרעם על השומעים כי בסירה נחתך כנף המעיל אשר לשאול, אמר עתה כמדבר אל כל המון החיל אשר עם שאול, דעו איפה כמה רעה היה הדבור ההוא, כי הלא האם **בטרם יבינו** השומעים, לומר האם ילדים היו השומעים בטרם היות להם תבונה, כי **סירותיכם** שהם מיני הסירה שאמר שנכרת בה הוא **אטד** בעלמא, האם הוא **כמו** איש **חי** שכורת בתער או מספרים. כי הלא לו יוכח שהיה כח בסירה לקרוע, לא היה כריתה שוה, רק **כמו חרון** כאשר יעשה החי בחרון וכעס שאוחז וקורע בחרון שהיא קריעה בלתי שוה כך **ישערנו** ויתקפנו וישברנו, לא ככורת בתער או מספריים כאשר היה ניכר במעיל כי כן עשה דוד.

(יא) **ישמח צדיק כי חזה נקם כו'.** **תשיב רוח הקדש לדוד** ואומרת, הלא אתה חסת על אלו, ולא שאלת מיתה עליהם רק (ז) **הריסת שנימו** על דרך האמור. והלא טוב הוא **ישמח צדיק כי חזה נקם** ממש, שימות עושה הרעה, וימשך טובה לצדיק כי יתן אל לבו, ו**פעמיו ירחץ** מכל חלאת פסיעות בלתי טובות, **בראות דם הרשע**, ויתכשר הצדיק יותר, כלומר וטוב יהיה שימות עושה הרעה.

משיב דוד ואומר, הלא נפיק מיניה חורבא, שהנה (יב) **ויאמר אדם** הרואה נקמת הרשע, הנה בזה נתמעט זכויות הצדיק, כי אכל בזה פרי מעשיו בעולם הזה במה ששמח במות רשע, וזהו **ויאמר אדם** הנה **אך פרי לצדיק** לומר אך שהוא מיעוט פרי לצדיק עתה, כי נתמעט בזה, והוא כי אכין ורקין מיעוטין (ירושלמי ברכות ט ז).

משיבה רוח הקדש ואומרת, הנה לעומת האך זה יש אך אחר והוא, כי אך יש אלוהים שופטים בארץ, לומר טוב הוא שיחזה נקם מהרשע, שאם לא כן יאמר אדם אך יש אלוהים שופטים בארץ בעולם הזה, כי אם בשמים אחרי מות האדם, שהוא אך מיעוט שימעטנו בהיות אלוהים משגיחים ושופטים בארץ, אך בנפול הרשע לא יאמרו אך יש, כי אם שודאי יש אלוהים שופטים בלי מיעוט, ולא יצא מזה אבנר ריקם כי ירד בדם שאולה.

פרק נט

א למנצח אל-תשחת לדוד מכתם בשלח שאלו וישמרו את-הבית להמיתו :
 ב הצילני מאיבי אלהי ממתקוממי תשגבני :
 ג הצילני מפעלי און ומאנשי דמים הושיעני :
 ד כי הנה ארבו לנפשי יגורו עלי עדים לא-פשעי ולא-חטאתי יהוה :
 ה בלי-עוון ירצון ויכוננו עורה לקראתי וראה :

(א) **למנצח אל תשחת כו'.** אמר הנני אומר למנצח למי שודאי השגיח כאילו מנע ואמר אל תשחת לדוד מכתם בעל כתר מלכות. ובמה היה כאומר אל תשחת, הלא הוא בשלוח שאלו וישמרו וכו', שהוא כי גם שלהיותו בעל בחירה לא מנע בחירתו, לא יבצר השגיח במה ששלח שאלו וישמרו את הבית בלילה להמיתו בבקר, כי אם כאשר אמר ישמרו את הבית היה אומר יביאוהו פתאום מיד בלילה, או יצוה להמיתו מיד בבית, היה מומת. אך במה שצוה ישמרו בלילה, היה פנאי שהרגישה מיכל בדבר ותגד לו ויברח דרך חלון, באופן שלא הרגישו שומרי הפתח כי זו היתה השגחה מאתו יתברך, שלא נמנעה בחירת שאלו ויפרוש מצודתו ושמר הוא יתברך רגלי חסידו מלכד.

(ב) **הצילני מאיבי אלוהי וכו'.** הנה יש שני סוגי איבים:

האחד הם העוונות איבי הנפש,

והשני הם בני אדם איבי הגוף.

והנה כאשר אין מהסוג הראשון איבי הנפש בעולם, אין פחד מאיבי הגוף כי לא ישליטם ה'. ואמר הנה הראוי הוא לסלק הסוג הראשון תחילה, אך אמנם בכל צרה הבאה על האדם לא כל כללות העוונות הם המתקוממים, כי בכל צרה מתקומם עוון אחד או שנים או יותר המתייחסים אליה לנגדו ולקטרג עליו.

והנה אמר דוד הנה איני יודע אי אלו הם העוונות המתקוממים עלי בצרה זו, לכן דרך כלל אני אומר על כללות העוונות אשר הם משחיתים **הצילני מאויבי אלוהי**, כלומר מן האויבים שבהנצל מהם תקרא **אלוהי** שהם העוונות. ובהיותך מצילני דרך כלל **מאויבי** אלה בכללם, **ממתקוממי** הם העוונות המיוחדים בצרה זו שמתקוממים כעת עלי **תשגבני**, כי גם שלא ידעתי המיוחדים המתקוממים כעת לא יבצר כי בכלל אויבי המה **ותשגבני** שאנצחם ואשגב עליהם.

ואחר כך **(ג) הצילני מפועלי און** שומרי הבית **ומאנשי דמים** שאול וסיעתו החפצים לשפוך דמים שהם דמי ודם זרעיותי כמו שאמרו ז"ל **(בראשית רבה כב כא)** על **(בראשית י י)** **קול דמי אחיך צועקים כו'.**

(ד) כי הנה ארבו לנפשי וכו'. מה שהקדמתי ואמרתי כי קודם כל דבר **[ב] תצילני מאויבי** הנפש הם העוונות, הלא הוא כי הם עיקרי העומדים על נפשי, ואלמלא הם לא היו קמים עלי למטה על גופי. וזהו אמרו **כי הנה ארבו לנפשי** שהוא אויבי הנפש ארבו למעלה בבית דין העליון, ועל ידי כן נמשך **שיגורו עלי עזים** שהוא על הגוף עזים להמיתני.

והנה **סוג אויבי הנפש** הם שלשה: **חטא, ועוון, ופשע**, ובזה ידעתי כי **לא פשעי** הוא האורב לנפשי, כי לא מרדתי בך בכונה למרוד חלילה, וגם **לא חטאתי ה'** כלומר גם אין זה על חטא שוגג, כי הלא אתה ה' בעל הרחמים ולא על חטא שוגג היית מביאני לידי **שיגורו עלי עזים** להמיתני, וזהו **ולא חטאתי ה'.**

אך מה שאפשר הוא על איזה עוון, ועליו אמרתי **[ב] הצילני מאויבי אלוהי**, כי על ידי כן שאהיה **(ה) בלי עוון**, לא אחוש אם **ירוצון ויכוננו** כי לא יצליחו. ולא אשאל שתמית את רודפי אלה שקמו עלי, כי אם **עורה לקראתי** שבבואי אליך לבקש ממך ההצלה תתעורר הערה - מה **וראה** והשגיח בי, אך לא שתמית את שאול וסיעתו כי מישראל הם, וזהו **עורה לקראתי וראה** אם בן מות אני להצילני, כלומר אך לא תתעורר לקראתם לראות אם הם חייבים כי תמיתם, ולא אחפוץ יענשו על ידי.

ואם היה גדר הקצה, לא יבצר שיענשו, כי אם הערה - מה, באופן כי שני דברים כיוון:
אחד שלא תהיה גדר הקצה כי אם הערה,
וגם לא לקראתם כי אם לקראתי **וראה** והשגיח בלבד.

ו ואתה יהוה אלהים צבאות אלהי ישראל הקיצה לפקד כל-הגוים אל-תחן כל-בגדי און
 סלה :
 ז ישבו לערב יהמו ככלב ויסובבו עיר :
 ח הנה יביעוון בפיהם חרבות בשפתותיהם כי מי שמע :
 ט ואתה יהוה תשחק-למו תלעג לכל-גוים :

(ו) ואתה ה' אלוהים צבאות כו'. מה שאמרתי שאיני מבקש רק הערה - מה להצילני ולא שתמית אויבי, הלא הוא כי חביבין ישראל לפניך, כי הלא ואתה ה' אלוהים של כל הצבאות, ועם כל זה לא תכנה שמך רק על ישראל סבא ליקרא אלוהי ישראל, וזהו ואתה ה' אלוהים צבאות אלוהי ישראל.

ואם תאמר נא ה', כי הלא לא יבצר היות התעוררות - מה על מה שעושים לי, ואם כן מהערה - מה שאמרתי [ה] עורה לקראתי תבוא גם הקצה, ולא תשוב ריקם מלעשות בהם משפט, ואיך אבקש הצלה לי בלבד, הנה התיקון הוא כי [ו] הקיצה שהיא הקצה שלימה לפקוד כל הגוים שהם עוברי רצונך. והוא על דרך מאמר הכתוב (ירמיה י כה) שפוך חמתך אל הגוים וכו', לומר אם יש על ישראל חימה שפוך אותה על הגוים אשר לא ידעוך.

ועל דרך שסידרו לנו תפילת הימים הנוראים ובכן תן פחדך כו', לומר אם היום הוא נורא והיה פחד, תנהו על כל מעשיך שייראוך כל המעשים, הם האומות עכו"ם.

ועל דרך זה הוא אומר פה, אם ההערה שאמרתי [ה] עורה לקראתי תגרום רוגז על שאול וסיעתו, [ו] הקיצה לפקוד כל הגוים שהיא גדר גדול מהערה, ושפוך עליהם התעוררות רוגזך, כי ישראל אם פעם אחד יחטאו לך פעמים אחרות עושים רצונך, אך הגוים עובדי עבודה זרה אל תחנם, כי הם בוגדי און סלה, וזהו אל תחון כל בוגדי און סלה, כי תמיד בוגדים בך בפסילי אלהיהם.

ומי יתן ולא יוסיפו לחטוא על מה שבוגדים עתה, כי גם עוד (ז) ישבו לערב הוא בזמן הערב שמש אור ישראל, שהוא בעת החורבן שהוא גם כן חסרון הלבנה, ואז יהמו ככלב נגד ישראל ויסובבו עיר היא ירושלים.

ואין צריך לומר אחר שיכבשוה כי אם גם מעת סבבם העיר (ח) הנה יביעוון בפיהם, והס שלא להזכיר אשר יביעוון, שהוא כי ידברו סרה על ה' אלוהי העיר ויושביה, ואחר אשר יביעוון בפיהם מה שמתחרטים מאשר דברו הוא חרבות בשפתותיהם לומר כי מי שומע, כלומר אין

אנו מתחרטים **כי מי שומע**, כי יכחישו שמיעתו יתברך אשר דברו, כענין (תהלים צד ז) ויאמרו לא יראה י - ה כו'.

והנה (ט) **ואתה ה'** לא מהעדר השגחה תחריש, כי אם ידעתי כי **תשחק למו** ולא תפקוד עליהם כדרכך, כי **תלעג על כל גוים** תמיד על עוברים רצונך ומתהללים באילילים, וזהו **ואתה ה' כו' תלעג כו'**.

י עזו אליך אֱשֶׁמְרָה כִּי אֱלֹהִים מִשְׁגָּבִי :

יֵא אֱלֹהֵי (חֶסֶדוּ) [חֶסְדִּי] יִקְדַּמְנִי אֱלֹהִים יִרְאֵנִי בְּשָׂרָי :

יב אל-תהרגם פן-ישכחו עמי הניעמו בחילך והורידמו מגגנו אדני :

והנה מצדי לו היה לי עזר מש-ד-י הייתי מכלה אותם, אך (י) **עזו** של אלוהים הנזכר באמרי [נ] **ה' אלוהים צבאות, אליך ה'** שם הרחמים שהזכרתי עתה **אשמורה**, ואקוה שתתהפך לעוז מידת הדין לכלות את הכל, **כי אלוהים** הוא מידת הדין הוא כבר **משגבי**, אלא שהייתי משמר ומקוה לשמך של רחמים תתלבש עוז דין.

ולמה לא כליתים מפני (יא) **שאלוהי חסדי** הוא אלוהי אברהם **יקדמני** ולא יניחני לכלותם כנזכר. והוא מאמרם ז"ל (פרקי דר' אליעזר פרק כט) על פסוק (בראשית טו יא) **וירד העיט כו'** כי רצה דוד לכלות את כל האומות מן העולם ולא הניחו אברהם שנאמר **וירד העיט כו' וישב אותם אברם**, שהוא אצלי כי למען ישלטו ארבע מלכויות על ישראל להצילם מגיהנום, כמו שאמרו ז"ל (**שמות רבה** נא ה) שאברהם בירר לנו את המלכויות תחת גיהנום.

ואמר **חסדי** ולא אמר "אלוהי החסד", על כי גם אברהם חלקו הוא, כי דוד הוא אדם (י) **ילקוט הראובני**) וגם האבות כנודע ליודעים חן. ואם כן מה ששוא לי מה [י] **שאלוהים משגבי** הוא מידת הדין, הוא על הנוגע אלי, שהוא [יא] **שיראני בשוררי** מהאומות אך לא לכולם דרך כלל, וזהו **אלוהי חסדי כו' אלוהים יראני בשוררי**.

(יב) **אל תהרגם פן ישכחו עמי וכו'**. אמר הלא אמרתי כי התעוררות הרוגז והדין אשר תתעורר על רודפי שהם ישראל, [ו] **הקיצה לפקוד כל הגוים** שהם עוברי רצונך. אמר אשר תפקוד עליהם כעת לא לכלותם מן העולם, כי **אל תהרגם פן ישכחו עמי** ולא ידעו כי על עוברים רצונך לקו כי נשכח המת מלב, כי אם **הניעמו בחילך** וכחך שיהיו נעים ונדים **והורידמו** מגדולתם. ולא נראה שהיותם בחיים יהיה לנו צר, כי הלא **מגינינו א-ד-ני**.

יג חטאת פימו דבר-שפתימו וילכדו בגאונם ומאלה ומכחש יספרו :
יד כלה בחמה כלה ואינמו וידעו כי-אלהים משל ביעקב לאפסי הארץ סלה:
טו וישבו לערב יהמו ככלב ויסובבו עיר :
טז המה (יבועוון) [יניעוון] לאכל אם-לא ישבעו וילינו :

ועד כמה זמן תאריך להם בצערם, הלא הוא עד (יג) שחטאת פימו דבר שפתימו. שהוא כי בתחילה בחורבן [ז] כשיסבבו עיר היא ירושלם לכובשה, [ח] יביעוון בפייהם. ואחר שיטיחו דברים יהיו חרבות בשפתייהם, שהוא אומרם כי מי שומע אותם כי סילקו השגחתו יתברך, עתה לא יוציאם הקדוש ברוך הוא מן העולם עד שמלאכים רעים יענו אמן בעל כרחם, ויאמרו כי חטאו במה שאמרו נגד ה' כאשר הביעו בפייהם ואמרו כי מי שומע. וזהו [יג] חטאת פימו כו', לומר כי חטאת פימו יהיה דבר שפתימו שבשפתם יאמרו כי חטאת פימו היה מה שדברו בשפתם.

והנה זה להם גאווה שלא יאמרו שהיה רק חטאת כי שגגה היתה, ואז ילכדו בפורענות יתירה בגאונם שנתגאו לומר כי חטאת שגגה בלבד היתה, ואז על ידי כן ומאלה ומכחש שהיו מאררים חלילה ומכחישים בו בזדון יספרו כי יודו כי בזדון דברו.

ואומר עתה דוד אחר שענו אמן על כרחם, לא תמחה רעתם שכסדום הגידו לא כיחדו וילקו עליהם לכלותם, וזהו (יד) כלה בחימה שהוא את מחריבי בית ראשון, וגם כלה ואינמו מחריבי השני, וידעו כי אלוהים מושל כו' עד סוף האפסי ארץ סלה. ולא יחשבו שממשלתו יתברך רק בארץ ישראל בלבד היא, וגם לא יחשבו שלא היה מושל בארץ רק בזמן הבית אך לא אחרי החורבן, כי אז סילק שכינתו והניח ממשלת הארץ לשרים ולהוברי השמים, כדעת קצת הגוים בימים ההם, כי אם (דניאל ג לג) שולטניה עם דר ודר, וזהו אומרו וידעו כו' סלה.

(טו) וישבו לערב יהמו ככלב כו'. הנה מאשר היה מדבר על מה ששלח [א] שאול וישמרו את הבית להמיתו, נמשך לדבר גם על כללות הגוים מפסוק [ו] ואתה ה' אלוהים כו', עתה חזר אל ענין ראשון. והוא בשום לב אל פסוק האמור בספר שמואל (שמואל א, יט י - יא) ויפטר מפני שאול כו' ודוד נס וימלט בלילה הוא, וישלח שאול מלאכים אל בית דוד לשמרו ולהמיתו בבקר ותגד לדוד מיכל כו'. כי אם אומרו "ודוד נס וימלט בלילה הוא" היה כי כשנפטר משאול לא הלך אל ביתו כי אם שנס וימלט, איך הבריחתו מיכל אחר כך מביתו. אך ודאי כי מה שאומר אחר כך וישלח שאול כו' ותורד מיכל את דוד בעד החלון כו', הוא פירוש על מה שאמר ודוד נס וימלט בלילה הוא, שמספר איך היה, ואומר כי וישלח כו' ותורד כו'. והוא כי הלך דוד אל ביתו מבעוד יום כשנפטר מלפני שאול, וטרם יחשיך עודנו שם

או עם חשיכה שלח מלאכים לשמור הבית עד הבקר והוא לא הכיר בהם, ותגד לו מיכל אם אינך ממלט את נפשך הלילה כו', ואז טרם יחשיך הרבה ברח.

ושמא תאמר איך יכול לברוח שלא ראוהו סובבי הבית, וגם למה לא המתין עד חצי הלילה בנפול תרדמה על השומרים, ולא מיד כשהוגד לו, על כן אמר וישבו וכו' שהוא לומר הנה מהפעם ראשונה שבאו לשמור בהערב שמש לא פחדתי כי אם מהשנית, כי אמרתי הנה ירא אני כי [טו] וישבו לערב בעוד לילה פעם שנית לבקש אותי לראות אם עודני במקומי, ויהמו ככלב כשלא ימצאוני, ויסובבו עיר לבקש היכן נחבאתי לברוח. כלומר על כן מה עשיתי, בעוד (טז) שהמה יניעוון לאכול בתחילת הלילה, שיניעוון השומרים מהיותם מסבבים בבית לאכול במקום אחר יחד עם שאול, טרם ישבו לערב פעם שנית יחדיו, ולא בכונה לאכול לשבעה נעו לאכול כי חס לבם לבל התאחר, אז טרם ישבעו, ששבו וילינו סביבות הבית, בין האכילה הנחוצה טרם ישבו היתה ניסתי. והאלוהים עשה כי בשובם לא נכנסו לבקר אם הייתי בבית כי אם וילינו סביב לבטח, כי לא שמו לב שבאותו המעט שנעו לאכול ולא לשבעה הספקתי לברוח.

יז ואני אשיר עזך וארנן לבקר חסדך כי-היית משגב לי ומנוס ביום צר-לי :
 יח עזי אליך אַזמַרָה כי-אַלֹהִים מִשְׁגְּבִי אֱלֹהֵי חֲסָדִי:

ובזמן שוילינו בחשבם שהייתי במצודתם (יז) ואני הייתי שר עוזך, וזהו [טז] אם לא ישבעו וילינו אז [יז] אשיר עזך במקום שברחתי שם כי אשיר על העוז שהיה לי מאתך להתאפק לנוס ולהמלט. ואומר אם אינו לשון ספק, אלא כמו (שמות כב כד) אם כסף תלוה, (ויקרא ב יד) אם תקריב, (במדבר לו ד) אם יהיה היובל.

ובהגיע עת בקר שנועדו להמיתני ואמצא את עצמי במקום בטוח, אז וארנן לבקר בעת מועד שנועדו להמיתני אז ארנן חסדך. ואין לומר כי הניסה אינה עוז וגבורה רק הוראת חולשה, כי הלא מדמה אני הניסה בעיתה אל התקוממות המלחמה בזמנה, וזהו כי היית משגב לי בעתות שהשגבתני מהארי והדוב ומגלית ומפלשתים, וזה אשוח אל מנוס ביום צר לי, כי אם לא הייתי נס גם כי אנצח הייתי שופך דמי ישראל, ועל ידי ניסה נמנעתי.

וגם אם יונח שעוז והתאפקות הניסה, לי הוא, (יח) ועזי יקרא ולא אל ה', עם כל זה עזי אליך אַזמַרָה ואייחסנו אליך בבחינת מה שאלוהים משגבי שלא פגע בי איש בברחי ואחז בי ותפשני, כי בזה מידת אלוהים שהיה מצערני בצער ההוא, כי (שבת נה א) אין ייסורין בלי עוון, נעשה לי אלוהי חסדי שנתהפכה לי מידת הדין לרחמים.

פרק 0

א למנצח על-שושן עדות מכתם לדוד ללמד :
 ב בהצותו את ארם נהרים ואת-ארם צובה וישב יואב ויך את-אדום בגיא-מלח שנים עשר
 אלף :
 ג אלהים זנחתנו פרצתנו אנפת תשוב לנו :
 ד הרעשתה ארץ פצמתה רפה שבירה כי-מטה :

(א) למנצח על שושן עדות מכתם וכו'. הנה יראה מרבתינו ז"ל כי על בני הגלות ידבר המזמור, וראוי לשים לב לפי זה, איך יאמר (ב) בהצותו את ארם וכו'. אך לזה נשית לב אל אומרו (שם) וישב יואב ויך את אדום וכו', כי הלא לא נמצא בספר שמואל שיואב הכה באדום, כי אם בדברי הימים הוא אומר (דברי הימים א, יח יב) ואבישי בן צרויה הכה את אדום בגיא המלח שמנה עשר אלף, ובספר שמואל נאמר סתם ומייחס הדבר אל דוד שהכה באדום י"ח אלף.

אך אחר שישב, שאחר שאבישי עם דוד או בשליחותו הכה את אדום בגיא מלח י"ח אלף כמפורש בספרים הנזכרים, אך עתה כי לא בלבד היה מה שהכה אבישי באדום הי"ח אלף, כי אם גם שב אחרי כן יואב ויך במקום ההוא עצמו י"ב אלף אחרים באדום.

גם מפורש בכתובים שם, כי אשר הכה באדום היה על פי דרכו בשובו מהכות את ארם, והוא מאמר הכתוב (שמואל ב, ח יג) ויעש דוד שם בשובו מהכותו את ארם בגיא מלח י"ח אלף וישם באדום נציבים וכו'.

ונבוא אל הענין, והוא כי ראה דוד כן תמה שני דברים, אחד מה זה היה שה' אנה לידו להכות על פי דרכו בשובו מהכות את ארם י"ח אלף מאדום, ועוד פעם שנית הנה אדום על ידי יואב,

והפעם הראשונה היה על פי דרכו בשובו מארם, והפעם השנית היה לכתחילה ששב יואב לגיא מלח להכותם.

על כן אמר דוד, כי זה סימן להכותם על העתיד, כי עם היות כי ארבע מלכויות הם המשעבדים את ישראל **בבל ומדי יון ואדום**, עם כל זה על פי דרך אחד מהשלושה ראשונים ילקה עמלק, כאשר על פי דרך הכות את ארם הכה את עמלק.

והפעם השנית תהיה בְּהִתָּם שעבודו על ישראל כי יהיה לכתחילה ולא על פי דרך מלכות אחר.

והוא כי **הפעם הראשונה** היה כענין מה שהכה הי"ח אלף **בהצותו את ארם** שהיה על פי דרכו.

והפעם השנית כנגד מה ששב יואב לכתחילה על אדום.

ופשר דבר הוא כי **בגלות מדי**, כי אז אין הגלות מתייחס לאדום כי אם היה למדי, שם בשושן הבירה נפל שדוד המן וכל אומתו אדום אשר מאדום. והוא שלקה על פי דרך לקות בבל שהיה בימים ההם על ידי מדי.

וגם על פי דרכנו בהציל ה' אותנו ממדי הכינו את עמלק שהוא מעין הכאת הי"ח אלף אגב הכאת ארם. ומה שילקה אדום כְּהִתִּימוֹ לבגוד הוא מעין מה ששב יואב על אדום ויכהו פעם שנית. וגם בענין מפלת המן ועמו היה חלק לדוד בדבר כאשר יבוא בס"ד.

וזו ענין הכתובים **(א) למנצח על שושן** הוא **שושן הבירה**, על גאולת ישראל שהוא במפלת המן ועמו שהוא מעמלק, שהוא **למנצח** על היות עדות וראיה מוכרחת, וסימן לדבר מעתה. **וגם מכתם לדוד** ללמד גם על העתיד שיום נקם העתיד יהיה על ידו.

ופירש ואמר, מה שאמרתי שהוא **על שושן עדות**, הוא מה שהיה **(ב) בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה** אגב מלחמת ארם, שהוא מה ש**בהצותו** אותם על פי דרכו עשה לו שם ויך י"ח אלף מאדום, ולא הוצרך לפרשו כי מפורסם הוא בספר שמואל ובדברי הימים. ומה שאמרתי **מכתם לדוד** ללמד שהוא על העתיד שיהיה על ידו, הוא כי **וישב יואב** והכה פעם שנית את אדום בגיא מלח שנים עשר אלף.

(ג) אלוהים זנחתנו פרצתנו כו'. הנה אמרתי כי מה שאירע לי ששני פעמים נפלו אדום בידי, רמז אל נפילת עמלק במדי, ואל יום נקמת ה' בעמלק בסוף. אמר הנה העיקר שאנו צריכין לבקש תשועה הוא על האחרונה, כי על הראשונה לא היתה הצרה אלא לפנים, כמאמר (מגילה יב א) רשב"י לתלמידיו שהיה על הצלם ומה הם לא עשו אלא לפנים כך הקדוש ברוך הוא לא עשה אלא לפנים, למען החזירם בתשובה שלמה על ידי הצער, שאם לא כן לא היו נושעים כקושיית תלמידיו את רשב"י וכי משוא פנים יש בדבר.

וזהו אומרו **אלוהים זנחתנו כו'** לומר אם בזמן **שושן** היה **שזנחתנו** ממש היינו נפרצים שלא היתה תקומה, וזהו אומרו **פרצתנו**. אך לא זנחתנו, כי אם **שאנפת** בלבד כדי להשיבנו בתשובה אליך בשלמות, וזהו **אנפת תשובב לנו**. כי אז גם **(ד) שהרעשתה ארץ, פצמתה**. בגזירה העצומה, לא היו לה שברים רבים כי אם אחד, וזהו **פצמתה** פצימה אחת, כלומר שבירה כוללת אל כל הארץ בכל ישראל שהוא עוון הצלם, אך בגלות עמלק הלז האחרון **רפה שבריה** כי כל כך רבו כי נוכל לומר **כי מטה** וצריך תעשה ככל נפלאותיך.

ה הראית עמך קשה השקיתנו יין תרעלה:

ו נתתה ליראיך נס להתנוסס מפני קשט סלה :

ז למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך [וענני:]

כי גם שאמרתי שבזמן גלות מדי לא היה רק **[ג] שאנפת** בלבד, הלא היתה הרעשה גזירה קשה עד מאד לא היה אלא לפנים. וזהו **(ה) הראית עמך קשה**, כלומר שלא היה רק קושי למראה עינים שהוא לפנים. ולשלא נתמה, שאם כן למה הוצרכו לצום שלשה ימים לילה ויום כל הנמצאים בשושן, הלא הוא כי גם **השקיתנו יין תרעלה**, כי גם אשר בשושן ששתו יין תרעלת סעודתו של אחשורוש הוצרכו לשתות כוס רעל וצומות לענות, יין משתה אחשורוש. וזהו **השקיתנו כו'** שהשקיתנו כוס חמה של **יין תרעלה** ששתינו בסעודת אחשורוש. והוא ככתוב אצלנו בביאור המגלה, כי גם לרשב"י שעושה עיקר מעוון הצלם, לא יכחיש שהוצרכו למרק גם עוון הסעודה.

ואז לא בלבד חלצת נפשם ממות, כי אם גם **(ו) נתתה ליראיך נס** של נצחון להתנוסס בדגל מעלה ורוממות, וזהו **מפני קושט סלה** קושט אמרי אמת שיהיה סלה להם. הקושט היא התורה, כי אז קבלוה בעצם על ידי אשר רוממם ה' תחת היותם להשמיד להרוג ולאבד, כמאמרם ז"ל (שבת פח א) **קיימו וקבלו היהודים** קיימו מה שכבר קבלו. וזהו **מפני קושט סלה**.

באופן כי אז בפעם ראשונה ששלטנו באדום לא היתה צרת הגלות כל כך קשה. אך עתה בגלות הצרה גדולה עד מאד, כי **(ז) למען יחלצון ידידיך** צריך תחילה **הושיעה ימינך** שהוא לגאול תחילה את השכינה כביכול, ואחר כך **וענני**, כי אני הלוחם בעד ישראל כי הוא דוד הוא משיח (איכה רבתי א נא). והוא כי רבו שברינו ואשמותינו וקשים ליתקן בזכותנו, אם לא שתושיע ימינך ואגבה תושיע גם אותנו.

ח אלהים דבר בקדשו אעלזה אחלקה שכם ועמק סכות אמדד :

ט לי גלעד ולי מנשה ואפרים מעוז ראשי יהודה מחקקי :

(ח) **אלוהים דבר בקדשו אעלוזה כו'.** אחרי אומרו על הגלות [ז] **הושיעה ימינך וענני,** שמורה כי בו תלויה הגאולה אחרונה שתהיה על ידו כי הוא מלך המשיח, על כן אמר אל יחשדני שומע ויתנני למתגאה, כי הלא לא מלבי אני אומר, כי הנה **אלוהים דבר ברוח קדשו,** ומה שדבר הוא **שאעלוזה,** כי אני **אחלקה שכם** כל שבט ושבט בנחלת הארץ, **ושעמק סוכות אמדד** שהוא לצד דרום עד נחל מצרים, שהוא לדעת ה"ר **סעדיה גאון עמק סוכות** שהוא להלאה מתחום דרומה של ארץ ישראל שנתחלקה הארץ בימי יהושע הרבה מאד.

עוד נאמר ברוח הקדש כי (ט) לי גלעד כו', והוא כי הנה מכל השבטים לא היה פחד יקח המלכות כי אם מבני יוסף, שיתקיים מקרא שכתוב (דברים לג יז) **בכור שורו הדר לו וקרני כו' שהם רבבות אפרים ואלפי מנשה,** כן היה אפשר יתקיים גם לעתיד, כי ראובן אבד כהונתו ומלכותו **(בראשית רבה צט ו).** וגם אם מיהודה, היה אפשר שלעתיד יהיה אחר ולא דוד.

לזה אמר מיוסף שיהיה ממנשה או מאפרים איני ירא, כי הלא **לי גלעד** הוא **אליהו** מתושבי גלעד, כי עמי יהיה לעתיד, ובזה **לי מנשה** יושבי ארצו, כי הגלעד היתה למנשה, ובהיות **לי גלעד** בטחתי כי **לי מנשה,** כי אם היה מארצו המולך לעתיד, לא היה אליהו לי כי אם לו. **ואפרים** שהוא **משיח בן אפרים** לא יכנס בגבולי, כי אדרבה הוא יהיה **מעוז ראשי.**

ושמא תאמר הלא יהודה שהוא מלך המשיח, אם אתה חי וקיים והוא גוף אחר הלא הוא ימלוך ולא אתה. לזה אמר **יהודה מחוקקי** כלומר אני אהיה עיקר והוא יהיה **מחוקקי,** והוא מפורש פרק חלק (סנהדרין קד ב) מהכרח הפסוקים ושלאחד קורא מלך ולאחר נשיא, ומפרש בגמרא גדר כל אחד, ועל כן נאמר **ודוד עבדי ימלוך עליכם,** ואיך מנחם או צמח שמו והוא נולד ביום החורבן, ואין זה חולק על המסורת כי **דוד הוא משיח,** כי נפשותם אחת אותה של אדם, אלא שאמרו רבותינו ז"ל **(במדבר רבה יג ז)** שנולד יום החורבן, ומוכרח שהוא גוף אחר זולת דוד שהוא חי וקיים.

י מואב סיר רחצי על-אדום אשליך נעלי עלי פלשת התרועעי :
יא מי יובילני עיר מצור מי נחני עד-אדום :

ושמא תאמר, אולי תמצא שנשאר בנפשך איזו חלאה מזמן אדם ולא נטהרתה עדיין להיותך גואל ישראל לעתיד, אין מזה עיכוב, כי הלא **(י) מואב סיר רחצי** כי היה לי **מואב סיר** כסיר שרוחצתי במים בתוכה, והוא נפשי שיצאה לעולם מקרב מואב הוא שנתרחצה נפשי מחלאת

איזו בחינת זוהמא שקבלה מאדם הראשון, ותשאר דבוקה בפסולת מואב, ותצא נפשי משם כרחוצה מהבחינה ההיא, ועל כן יאות תהיה גם נחלתו לי. ואם יש בי איזה עוון עקבי שנעשה ממנו כח טמא מתייחס לנעל מבעקב, שעדיין לא טהרתי ממנו, **על אדום אשליך נעלי** כמה דאת אמרת (ישעיה מג ד) **ואתן אדם תחתיו** אל תקרי אדם כו' (ברכות ס ב). והסימן שיש לי מעתה לזה, הוא כי **עלי פלשת** היה צודק **שתתרועעי** שהרגתי בהם הרבה ולא אדום.

אך הוא סימן לעתיד כי **(יא) מי יובילני עיר מצור** לעתיד שתנתן בידי עיר מצור שלו, **מי שנחני** עתה **עד אדום** שלא במתכוון. כי בהצותי על ארם נהרים וארם צובה שהם לעבר האחר של ארץ ישראל, **מי נחני עד אדום** להרוג י"ח אלף בהם על פי דרכי **[ב] וישב יואב ויך י"ב אלף**, אך אין זה כי אם סימן עדות על העתיד, בתת ה' נקמתו בעמלק שיהיה על ידי כמדובר. וזהו **מי יובילני עיר מצור** שהוא כרך חזק להפילו לעתיד **מי** שעתה **נחני עד אדום** וכך פירשו ז"ל עיר מצור עליה כמפורש במדרש (עי' **ילקוט שמעוני** כאן רמז תשעט).

יב הלא-אתה אלהים זנחתנו ולא-תצא אלהים בצבאותינו :

יג הבה-לנו עזרת מצר ושוא תשועת אדם :

יד באלהים נעשה-חיל והוא יבוס צרינו:

(יב) הלא אתה אלהים זנחתנו כו'. הנה מדברי דוד עד כה, יראה כי אליו מתייחס התשועה העתידה, ובזכותו ייסדנה. על כן באה רוח הקדש לדבר בעד ישראל, כאילו הם המדברים ואומרים לפניו יתברך מה זה **הלא יראה כי אלהים זנחתנו ולא תצא אלהים בצבאותינו**, חלילה, כלומר ולמה לא תושיענו אתה.

ואם תאמר נא ה' כי אחרי שתוושעו גם שיהיה על ידי אדם מה בכך יבא הטוב ויבוא, מכל מקום אין אנו חפצים לא זכות זולתנו, ולא על ידי בן אדם, כי אם **(יג) הבה לנו עזרת מצר** הוא היצר הרע שנשוב בשלמות כי תערה עלינו רוח ממרום, עד שאפילו היצר הרע יעזרנו לעבוד את ה', שהוא לעבדך בכל לבבנו שהוא ביצר הטוב וביצר הרע, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (ירושלמי סוף ברכות) על (נחמיה ט ח) **ומצאת את לבבו נאמן לפניך**, שאף יצר הרע של אברהם היה נאמן לפניו יתברך. וזהו **הבה לנו עזרת מהיצר הרע שהוא הצר** שבעזרו נעבוד את ה', ונעשה מעשים טובים ונזכה בזכותנו. וגם אחר כך לא נרצה על ידי אדם יהיה הקרב והנצוח, כי אם על ידו יתברך.

וזהו על הראשון אמר הבה לנו עזרת מצר.

ועל השני אמר ושוא תשועת אדם.

כי אם מה שאמרנו **הבה לנו עזרת מצרהוא** כי, (יד) **באלוהים** שנעבוד **נעשה חיל**, הם שרפי קדש הנעשים על ידי מצות ומעשים טובים שהוא חיל, כי זה יהיה לנו על ידי תת לנו [יג] **עזרת מצר**. ומה שאמרנו [יד] **ושוא תשועת אדם** הוא שלא נושע אחר כך על ידי הלחם אנו או אדם זולתנו עם צרינו, כי אם הוא יתברך **האלוהים** הנזכר בעצמו **יבוס צרינו**, כי בזה תהיה התשועה ודאית ועולמית.

או יאמר **באלוהים** יתברך עצמו **נעשה חיל** על ידי מצות ומעשים טובים, כמה דאת אמר (מיכה ג ח) **ואנכי מלאתי כח את רוח ה'**, והוא הפך ענין (דברים לב יח) **צור ילדך תשי**, ועל כן אחר שבאלוהים **נעשה חיל** יאות יעשה את בקשתנו זאת **שיבוס צרינו** הוא בעצמו. או יאמר והוא החיל הנזכר שנעשה בו יתברך **יבוס צרינו**.

פרק סא

א למנצח על-נגינת לדוד :

ב שמעה אלהים רנתי הקשיבה תפילתי :

ג מקצה הארץ אליך אקרא בעטף לבי בצור-ירום ממני תנחני :

(א) **למנצח על נגינת לדוד כו'**. הנה יראה מרבתינו ז"ל (שומר טוב כאן) כי על גלות החיל הזה ידבר, ויתכן שהם דברי בני ישראל הדואגים על הגלות עודם בארץ, ואומרים הנה עתה עודני בארצי המוכנת לקבלת התפילה אבקש מלפניך, ואומר (ב) **שמעה אלוהים רנתי כו'**. והוא ענין מאמרנו על פסוק (ישעיה סה כד) **והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע**, והוא שני ענינים גדולים בקבלת התפילה: א. ענין רבי חייא ובניו שכשאמרו משיב הרוח ונשב זיקא מוריד הגשם ואתא מיטרא (בבא מציעא פה ב), שהוא כי טרם שאלת המטר באמצעות כי אם בשלש ראשונות עודנו מספר שבחו של מקום, וזהו **טרם יקראו** שאתן להם שאלתם כי אם שעדיין הם בשלוש ראשונות שהן שבח לה' **ואני אענה**, כענין משיב הרוח ונשב זיקא.

והדבר השני הוא כי לפי זה כשאחרי כן מתחילים לשאול ומשלימים התפילה עד תומה, היה ראוי שלא יטה אזנו להיות שומע דבריו כיון שכבר נענה. אמר כי כל כך אתענג ואשתעשע בשמוע דברי פיכם, שעם שטרם תקראו אתם נענים, עם כל זה מה שעוד הם מדברים עד סוף התפילה **ואני אשמע**.

וענין זה אפשר הוא כוונת הכתוב והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (שומר טוב תהלים ל) על פסוק (תהלים פט יג) **בשמך ירננו** אין רנה אלא קילוס, כמה דאת אמר (תהלים קיח טו) **קול רנה וישועה כו'**, הנה למדנו לפי זה כי פסוק (מלכים א, ח כח) **לשמוע אל הרנה ואל התפילה** הוא אל הקילוס שבשלוש ראשונות שהם קילוס ושבח לה', ואחר כך **ואל התפילה** הם האמצעיות שהם שאלה.

ועל דרך זה יאמר **שמעה אלוהים רנתי** הוא הקילוס שקודם השאלה, כרבי חייא ובניו שאמרו משיב הרוח ונשב זיקא, ואחר כך אל תמנע מהקשיב דברי התפילה עם שכבר עניתני, כי אם **הקשיבה תפלתי**, שהוא ענין **עוד הם מדברים ואני אשמע** כמדובר.

(ג) מקצה הארץ אליך אקרא בעטוף לבי כו'. הנה אמרתי מה שבקשתי ממך כי עודני בארצי המוכנת לקבלת התפילה שטרם אקרא ואתה תענה, אל תאמר כי אך כאשר **מקצה הארץ**, כשאהיה מפוזר ומפורד בגלות בקצה הארץ מקום רחוק מארצי המוכנת לקבלת התפילה, כי אהיה בארץ העכו"ם אדמה טמאה לא יהיה כן, כי אם גם שם **אליך אקרא** כי עמי אתה אלוהים, כי בכל גלות שכינה עמהם, ולא אצטרך רק קריאה, וזה משני טעמים: **אחד**, שהוא בעטוף לבי מהגלות שהוא בלב נשבר,

ועוד, כי לא אשאל לבטל הגלות כי אם **בצור ירום ממני** הוא המלכות המושל בי בגלות שירום ממני, כי למה שרוממותו היא לו ממני מצדי כי עונותי רוממוהו למען יהיה לי רצועת מלקות, על כן איני מבקש ביטולו כי פורע חובי אני, כי אם **שתנחני** ותנהלני שיקל עול סובלו שאוכל לסובלו.

או יהיה שיעור הכתובים כולם, כי אומר איש ישראל העתיד להגלות במלכויות **[ב] שמעה אלוהים רנתי כו'** על דרך הקודם, ומה היא תפלתי ובקשתי, הלא היא כי למה אחלה בחלי כבד שאקרא אחרי כן ותרפאני, הלא טוב טוב היה תעשה לי מתחילה שלא אחלה. והוא כי הנה מעותד אני בעונותי ללכת בגלות מפוזר ומפורד, ושם **[ג] מקצה הארץ אליך אקרא בעטוף לבי**, כי אז יכנע ואז (ירמיה לא ט) **מזרה ישראל יקבצנו**, והלא טוב טוב היה לתקן מעתה קודם הגלות שתתיש כח היצר הרע. והוא הנודע מרבותינו ז"ל (סוכה נב ב) כי היצר הרע בתחילה נעשה כאורח ועני המחזר, ואחר כך נעשה בעל הבית משתרר על האדם ומחטיאו בעל כורחו אחר שהחזיק בו ויתנהו תחת רגליו. וזהו **בצור** חזק הוא היצר הרע **שירום ממני** שמשפילני להיות אני כאורח, וירום עלי ליעשות בעל הבית, מי יתן ובו **תנחני** שלא ירום עלי.

או בצור ירום והוא **ממני** מקרבי **תנחני**, עם היותי **בצור** ההוא **תנחני** בדרכיך.

ד כִּי-הֵייתָ מַחֲסֵה לִי מִגְדַּל-עוֹז מִפְּנֵי אוֹיֵב :
ה אֲגוּרָה בְּאֵהֶלְךָ עוֹלָמִים אַחֲסֵה בְּסִתְּרֵךְ כִּנְפֵיךָ סֶלָה :
ו כִּי-אַתָּה אֱלֹהִים שָׁמַעַתָּ לְנִדְרֵי נִתְתָּ יְרֻשַׁת יִרְאֵי שְׁמֶךָ :

(ד) כי הנה אם היית מחסה לי מהיצר הרע לא הייתי גולה תחת מלך מהמלכויות, כי היית לי מגדל עוז מפני אויב, באופן הייתי נצול משעבוד מלכויות, וגם ע"י כן אפילו חירות ממלאך המות היה לי אם היית מחסה לי מהיצר הרע כי (ה) אגורה באהלך הוא העולם הזה שני עולמים ולא אראה מות, כי אין המות לי אלא מהיותי תחת חלאת טומאת זוהמת נחש, מה שאין כן אם תהיה מחסה לי מהיצר הרע, כי אגורה באהלך הוא העולם הזה עולמים שאגור בשני עולמות כאחד. כי עודני באהל שמך הוא העולם הזה שתחת השמים הנקראים אהל, כמה דאת אמר (ישעיה מ כב) וימתחם כאהל לשבת, שהוא כאדם הראשון טרם יחטא שהיה בשני עולמים כאחד, חי בגן עדן חירות עדיין ממלאך המות. ואל תאמר נא אלוהי אולי יקרני כאדם שחטא ויצא מצל כנפיו יתברך, כי בעונו נסתלקה שכינה לרקיע ראשון כמו שאמרו ז"ל (בראשית רבה יט יג), לזה אני נודר להכשיר מעשי עד שאחסה בסתר כנפיי סלה.

ואל יקשה לפניך עשות חירות משעבוד מלכויות וממלאך המות על נדרי זה, כי אין זה לך חדש עמדי, (ו) כי הלא אתה אלוהים שמעת לנדרי כאשר (במדבר כא ב) וידר ישראל נדר לאמר והחרמתי קדש את עריהם שהיה יושב הנגב צד מארץ ישראל, ועל ידי הנדר נתת ירושת האבות הם יראי שמך. ואומר לנדרי לרמוז שגם נדר עתיד כענין יריחו ששמע לנדר העתיד אחר הכבוש ועליו הקדמת ונתתה כו', וזהו מעין חירותינו משעבוד.

ז יָמִים עַל-יְמֵי-מֶלֶךְ תּוֹסִיף שְׁנוֹתָיו כְּמוֹ-דֹר וְדֹר :
ח יֹשֵׁב עוֹלָם לִפְנֵי אֱלֹהִים חֶסֶד וְאֶמֶת מִן יַנְצְרָהוּ :
ט כֵּן אֲזַמְרָה שְׁמֶךָ לְעַד לְשִׁלְמֵי נְדָרֵי יוֹם יוֹם :

ועל חירות ממלאך המות כבר עשית כיוצא בזה, כי ימים על ימי מלך דוד תוסיף שדוד מלך ישראל חי וקיים (ראש השנה כה א), חרות ממלאך המות על מה שהיו לו שנותיו שבעים שנה, שהוא כמו כל דור ודור שימי שנותם כך.

וגם על ידי שאלתנו זאת יש כבוד אלוהים, שאם ישאר העולם כך בשעבוד ומיתה יהיו חורבנות, ובכל חורבן שכינה הוא שם אלוהים מסתלק מן העולם. ואילו תעשה שאלתנו (ח) ישב עולם תמיד לפני אלוהים, והוא כבודו יתברך שעל ידו עזר לנו מיצר הרע, השלשה

דברים שהעולם עומד שבהם נשמר לא יעדרו, כי **חסד** שהוא **האחד**, **ואמת** הוא תורת אמת שהוא **השני**, דבר **מוכן** הוא **שינצרוהו**.

ועל השלישי שהוא עבודה אז יהיה עבודה משובחת שלא תהיה על עוון, כי על **(ט) כן** **אזמרה שמך על שלמי נדרי** שלא יהיו חטאת ואשם רק נדרים **יום יום**.

[ו] **כי אתה אלוהים כו'**. הנה כתבנו דרך שכל פסוקים אלו הם דברי ישראל. **עוד יתכן**, שמכאן הם דברי דוד שאומר, הנה שאלת עם בני ישראל שעל ידי הכשרון שתהיה עמהם נגד יצרם יתבטלו שעבוד מלכויות, וזה במה שנודרים לחסות תמיד [ה] **בסתר כנפיך** ולא בזולתך, אינם מקשים לשאול, ועשה להם כאשר [ו] **אתה אלוהים שמעת לנדרי** שלהיות מידתך שטרם יקראו תשמע, כן שמעת לנדרים שאני הייתי עתיד לידור לבנות בית המקדש, שזהו אומרו **לנדרי** ולא אמר נדרי. והוא (תהלים קלב ב) **אשר נשבע לה' נדר וכו' עד אמצא מקום לה' וכו'**. ועל כן מאז נולדתי עם שהייתי עתיד להיות נפל, **נתת לי ירושת יראי שמך** הם **אברהם יעקב ויוסף**, והוא הנודע **מספר הזוהר** כי שבעים שנה שניתנו לדוד משלשה אלה ניתנו משנותיהם.

ועוד [ז] ימים על ימי מלך דוד תוסיף, שיהיה **דוד מלך ישראל חי וקיים**, על מה שכבר שנותיו הם **כמו דור ודור**, כלומר כשיעור כל דור ודור שהוא **ימי שנותינו בהם שבעים שנה** (תהלים צ י). כלומר כי גם להם היה מקום לעשות כאשר עשה לי.

אך מה נעשה שה' חפץ [ח] **ישב עולם וכו'**, שהוא כי אשר שואלין ודורשין העם המצטערים על הגלות שתנחם [ג] **בצור ירום** מהם הוא היצר הרע שתכניעהו לפניהם, באופן שיהיה להם חירות משעבוד מלכויות וממלאך המוות לגמרי, אי אפשר זה כעת, כי הלא [ח] **ישב עולם לפני אלוהים כו'**.

והענין כי הנה שלשה מידות הן:

חסד לאברהם,

אמת ליעקב (מיכה ז כ),

פחד הוא אלוהים **ליצחק**, כמה דאת אמר (בראשית לב מב) **ופחד יצחק היה לי**.

והנה מה שהוא יתברך חפץ הוא כי **ישב עולם לפני אלוהים**, כי יהיה התיישבות העולם על פי שם אלוהים שגם בדין נזכה לקיימו, שהוא על ידי שאנו בבחירתנו נכניע יצרנו ונעבוד את ה', שהוא על פי מידת הדין מידת יצחק, כי **חסד ואמת** שהם מידת אברהם ויעקב, שהוא אם הוא יתברך מכניע יצרנו והוא עושה הכל ולא אנחנו, דבר מוכן הוא בעצמו **שינצרוהו** את העולם

שתי מידות אלו, כלומר ומה יהיה להחזיק טובה את בני האדם, אם לא שיעשו באופן יזכו בדיון **וישב עולם** על פי מידת הדין בהכניע הם את יצרם.

[ט] **כן אזמרה שמך כו'.** אחרי אומרו [ח] **שישב עולם לפני אלוהים**, שנזכה שאפילו במידת אלוהים יתיישב עולם שנהיה כשרים עד גדר שנזכה בדיון, אמר כי בהיות כן [ט] **אזמרה שמך לעד**, שיהיה הזמר לשם אלוהים לעד בלי הפסק, שלא יהיה הפסק שלא יהיה עוד חורבן וגלות שכינה כביכול שהוא שם אלוהים, וזה יהיה על ידי שלא יהיה בנו חטא ועוון, שלא נצטרך להביא קרבנות הבאים על חטא כי אם **לשלמי נדרי יום יום**.

או הוא שמדבר על זמן הבית שהיה נבנה בימי דוד, [ט] **כן אזמרה שמך לעד** בלי הפסק שום חורבן, בהיות שנכנע יצרנו לבלתי נחטא ויהיו קרבנותנו נדרים ולא על חטאים, וזהו **לשלמי** שהוא בשביל שלמי נדרי, ויהיה **יום יום** כלומר שלא יהיה חורבן, באופן שלא יהיה נדור על מנת לשלם כשיבנה בית המקדש, כי אם **יום יום** נוכל לשלם כי יהיה בניינו נמשך תמיד.

ורבותינו ז"ל (**שמות רבה** לא ה) פירשו מן כלשון ארמי ולא חשו אל חסרון האל"ף, ואמרו שאמר דוד [ח] **ישב עולם לפני אלוהים**, כלומר על פי הדין שלא יהיו עשירים ועניים כי אם שיתחלק מן השמים לכל בשווה, והשיבה רוח הקדש, אם כן יהיה, **חסד ואמת** מי יצרם, כי אם אין עניים אין עם מי יעשו חסד.

ועל פי דרכם תאמר רוח הקדש, [ח] **ישב עולם לפני אלוהים** שיתנהג העולם על פי מידת הדין.

משיב דוד אם כן יתבטלו שתי מידות **חסד ואמת מן ינצרוהו** לא ה' ולא ישראל, וגם יתבטלו זמירותי על שילום נדרי, על חסדים טובים שאתה עושה תמיד, כי הנה בהיות כן שיש **חסד ואמת** [ט] **אזמרה שמך לעד** בשביל שלמי נדרי יום יום.

פרק סב

א למנצח על-ידותון מזמור לדוד :

ב אך אל-אלהים דומיה נפשי ממנו ישועתי :

ג אך-הוא צורי וישועתי משגבי לא-אמוט רבה :

(א) למנצח על ידותון כו'. יתכן יאמר, כי רוח הקדש ששרתה על **ידותון** היה גם הוא **מזמור לדוד** שהופיע לשניהם בסגנון אחד.

(ב) אך אל אלוהים כו'. יהיה ענין המזמור ללמד לאדם דעת אלוהים בארץ, כי הוא יתברך לבדו אשר כח ואֵל לו להפליא לעשות ומרבה להיטיב, ועליו יתברך לבדו הוא הבטחון ולא על בשר ודם, ואשר מן המצר יקרא לו יתברך יושיענו, הוא יושיענו ויגאלנו, כי **מגן הוא לכל החוסים בו**. ואשר אותו יתברך יעזוב וישים בשר זרועו וילך אל איש שר וגדול אשר בארץ להציל לו מרעתו, בוכה ומתחנן לו יעשה עמו ככל צדקותיו, מלבד אשר לא יצליח, הוא משחית נפשו ונלכד במצודת (ירמיה יז ה) **ארור הגבר אשר יבטח באדם**.

וזהו אומרו **[ב] אך אל אלוהים** לבדו ולא לאיש שר ואוהב **דומיה נפשי** להוושע כי **ממנו ישועתי**, כלומר כי גם אם יקרה תהיה לי תשועה על ידי אדם, ממנו יתברך לבדו היא ולא מבשר ודם, כי אם שהוא יתברך מגלגלה על ידי בני האדם, וזהו **ממנו ישועתי** כי **(ג) אך הוא לבדו צורי** מלבוא עלי צרה, ואם כבר באה, הוא **ישועתי** להצילני ממנה, ואחר ההצלה גם הוא **משגבי** להטיב לי ולרומם אותי זולת ההצלה. אך בזאת **שלא אמוט רבה** שלא אחטא עד יהיו לי רובא עונות, כי בהיות הרוב זכויות הוא יתברך **צורי**.

והנה כל זה הוא לי מאתו יתברך מבלי הרבות תפילות ותחנונים רק בהיות כי **[ב] אך לו יתברך דומיה נפשי** בלבד בלי שתוף בטחון בזולתו, ושיהיה בטחון נפשי וזהו **דומיה נפשי** בידועי כי **ממנו תשועתי**, כי אז ודאי **[ג] אך הוא לבדו צורי כו'.**

ד עד-אנה תהותתו על-איש תרצחו כלכם כקיר נטוי גדר הדחוייה :
ה אך משאתו יעצו להדיח ירצו קצב בפיו יברכו ויקרבו יקללו-סלה :

ואחר שכן הוא **(ד) עד אנה תהותתו על איש כו'.** לומר **שוא לכם משכימי קום** בצרה לכם אל נשיא בעמכם יושיעכם מצרתכם, בהיות לאֵל ידו לעשות בגופו או בממונו, מאחרי שבת בביתם שופכים נפשם בבכי ונאקה במר שיחה להתמרמר ולומר **הושיענו כי באו מים עד נפש**, משפילים ומפילים עצמכם תחתיו לאמר תיקר נפשכם בעיניו לעשות את שאלתכם ובקשתכם. וזהו **עד אנה תהותתו** ותכנעו **על איש** החשוב ככל אנשים שבמקרא, **תהותתו** ותכניעו עצמכם לפניו וזהו **על איש** שהוא אצל איש כד"א (במדבר ב כ) **ועליו מטה מנשה**, (שם יג כט) **על יד הירדן**. **עד אנה** אתם הבוטחים בבשר ודם **תהותתו על איש** ותכנעו תחת רגליו בבכי ותחנונים להטיבכם ולהועילכם מממונם ועזרתם בצרתכם, והנה **תרצחו כולכם** ותסתכנו כי תכנסו בכלל **ארור הגבר אשר יבטח באדם** וימשך כי **ושם בשר זרועו ומן ה'**

יסור לבו (עי' ירמיה יז ה). נמצא מסתכן בנפשו ומרצחה, כי האיש הנזכר הוא לכם **כקיר נטוי** כי שום עצמכם תחת בטחונו הוא **כמשים** עצמו תחת **קיר נטוי** שהוא בסכנה, ואם עושים לו נס הוא לו מזכיר עוון (ברכות נה א) לנכות זכויותיו.

ומה גם שע"י מה שתרוממוהו, יבוש מלומר שאין לו ויודה האמת, אלא שדוחה מיום ליום ומחדש לחדש **כגדר הדחיה** והיא תוחלת ממושכת, באופן שהוא לכם **גדר הדחיה**, וטוב היה לכם שלא **תהותנו** ותכנעו לפניו ותרוממוהו כ"כ, כי הלא עתה יבוש מאשר רוממו אותו ויאמר לרחמכם ותבטחו בו והיו עיניכם תלויות ימים או עשור ולא תצליחו, והלא טוב היה למעט ברוממותו לבלתי רוממו והכנע כל כך תחתיו שעל ידי כך מיד יחתוך התקוה ויכזב ויאמר אין לאל ידי לא תוסיפו לראות פני, שאז טוב לכם כי תתיאשו מלהתמיד אחריו ותבקשו מה'.

כי הלא תדעו כי אשר זולתכם מהבאים לבקש בצר להם ממנו ולא יעשו ככם, כי אם שמרוממותו **(ה) יעצו להדיח** שלא רצו לרוממו ככם, כי אם **אך משאתו** ורוממותו נועצו **להדיח** ולמעט מעט **משאתו** כמשמעות מלת "אך", שהוא שלא להחניפו כ"כ כי אם למעט מרוממותו, כי הנה אלה קנו דעת יותר מכם, כי הלא ירצו כזב כלומר יותר ירצו כזב בפיו שיאמר להם אין לאל ידי להיטיב לכם, כי הנה באמור להם כך בשביל מאמר פיו שאיבד תקוה ונטו עוד מלטרוח אחריו יברכו, כי בהאביד תקוה מישועתו יתיאשו משוב אליו, ואל על יקראוהו יתעשת למו ואז טוב להם, ויברכוהו על שפעם אחת הסירם מעליו ולא ילאו יום יום לריק, אך הן אמת **שבקרבים יקללו סלה**.

באופן כי כלל הדברים הוא, כי בין המגדיל בכבוד הנשיא ועשיר מעם שיעשה חפצו בין הבלתי נכנע כ"כ, הצד השווה שבהם כי אין בו מועיל, אלא שהמכבדו יותר הוא הנלאה לריק ועיניו תלויות ימים רבים ורעתו רבה יותר, ואם כן איפוא מה לכם תדכאו עצמכם לפני אנוש כערככם, ואנה תעזבו כבוד אלוהי ישראל שהוא מעוזכם והוא מעריצכם ומושיע אין בלתו, כאשר הקדמתי באמרי **[ב] אך אל אלוהים דומיה נפשי כו' [ג] אך הוא צורי כו'.**

ו אך לאלהים דמי נפשי כי-ממנו תקותי :

ז אך-הוא צורי וישועתי משגבי לא אמוט :

ח על-אלהים ישעי וכבודי צור-עזי מחסי באלהים :

(ו) אך לאלהים דומי נפשי כו'. אחרי אומרו מה רב טוב הבוטח בה' שהוא יתברך צור ישועתו מה שאין כן הבוטח באדם, ראה והנה יוכל איש לדבר לומר כי הלא המכשלה הזאת

תחת ידי בני האדם יען יבקשו מאת ה' ולא יענה אותם, על כן מלאם לבם לבטוח באדם, והוא כי המה לא ידעו מחשבות ה' וגם לא ישיתו לב אל משארות אשמותם אשר על שכמם, המעכבים את התשועה עד יתקנו את אשר עותו.

על כן לדבר על לבם אמר כמדבר עם נפשו ואומר, **אך לאלוהים דומי נפשי כו'** לומר, **שמעי בת וראי** איעצך אלמדך להועיל, והוא, כי הנה מאשר אמרתי לך **[ב] דומיה נפשי כי ממנו ישועתי** היה מקום להבין, כי טוב לגבר יתפלל לה' יושיענו מצרה לו באומרו כי ודאי יעשה ה' מבוקשו כי הוא יתברך שומע תפילה וידום לה' כי ממנו תבוא ישועתו מיד.

אך לא זו הדרך ישכון אור חלילה, כי הוא נסיון ואם לא יעשה מבוקשו יבוא להרהר וימשך לבטוח באדם חלילה, לכן השמר פן ואל תעשה כדבר הזה, כי אם **[ו] אך לאלוהים דומי נפשי**, כלומר, לא תשאל לו רק הנוגע אליך נפשי, שימחול על אשמותיך ויקרבך לידי זכות וכיוצא, כי אך ממנו יתברך מאליו ישלים תקותי של גופי, כי אעשה את שלו והוא יעשה את שלי.

ושמא תאמר ומה אשיב אל לבי שכשאקרא ואדום לה' ולא אֶעֱנֶה שתאמר אלי שתמיד אייחל ולא אובד תקוה חלילה, הלא זאת תשובתך, והיא, כי הן אמת כי הוא יתברך שומע ומייחל ומציל בלי ספק ובלי איחור, כי עוד אני אדבר והוא ישמע, אמנם זה יהיה כשאינ לי עוון אשר חטא שמעכב, וזהו **(ז) אך הוא צורי וישועתי כו'** אך בזאת כשלא **אמוט** כלל אז ודאי אבטח בו שיענה מיד.

וזהו כי פה לא אמר "לא אמוט רבה", כי שם (ג) ידבר על כשהרוב זכויות ולא יחסרון עונות, שאפשר שבמיעוט לא יהיה אחד מהמעכבים ויענה מיד, וכן אפשר יהיה ביניהם עוון מעכב ומאריך עד התיקון. אך עתה דיבר על שגם מיעוט עונות אינם, כי אפשר שאם היה מיעוט שיש ביניהם מה שמעכב התפילה ליענות מיד, אך עתה כשלא **אמוט** כלל, **(ח) על אלוהים מוטל ישעי** וגם **כבודי** שאענה מיד בישע שהוא **כבודי** ועליו מוטל לחוש על כבודי, אך בזאת שלא אתערב בטחון באדם כי אם **שצור עזי** הוא היות **מחסי באלוהים** לבדו.

ט בְּטוּחוֹ בּוֹ בְּכָל-עֵת עִם שִׁפְכוֹ לִפְנֵי לַבְּכֶם אֱלֹהִים מַחְסֵה-לְנוֹ סֵלָה :
י אֵךְ הֶבֶל בְּנֵי-אָדָם כָּזָב בְּנֵי אִישׁ בְּמֵאֲזָנִים לְעֵלוֹת הַמָּה מֵהָבֶל יָחַד :
יא אֶל-תִּבְטְחוּ בְעֵשֶׂק וּבְגִזְלֵי אֶל-תִּהְבְּלוּ חֵיל כִּי-יָנוּב אֶל-תְּשִׁיתוּ לֵב :

(ט) בטחו בו בכל עת כו'. הלא אמרתי כי אם אל **[ו] אלוהים דומי נפשי** אל אשית לבי שודאי יעוני פן איזה עוון יעכב ואבוא להרהר, כי אם שאם יתמהמה אחכה לו, אמר עתה דעו איפא כי אין דברי אלה אמורים, כי אם ביחיד כאשר עד כה דברתי לשון יחיד, ושלפעמים איזה עוון מעכב כי מדקדקין בתפילתו ומהפכין בה אם ראויה או בלתי ראויה היא ומבקרין פנקסו, אך לא כן תפילת הרבים כי **הן א-ל כביר לא ימאס**, וזהו **(ט) בטחו בו** בכל עת לומר אם רבים אתם אל תיראו, כי אם **בטחו בו בכל עת כו'.**

והוא מאמר **ספר הזוהר** על פסוק **פנה אל תפלת הערער** (תהלים קב), כי אל תפלת היחיד פונה ומביט אם ראויה להתקבל או לאו, אך כשהם רבים לא בזה את תפלתם, וזהו **בטחו בו בכל עת.** והוא מאמרם ז"ל בגמרא (ראש השנה יח א) כתיב **דרשו ה' בהמצאו**, וכתוב **בכל קראנו אליו**, אלא כאן ביחיד כאן בצבור, כי ליחיד צריך עת רצון כעשרת ימי תשובה וכיוצא, אך רבים נענים בכל עת.

וזה יאמר **בטחו בו בכל עת** ועם כל זה אל יעלה על רוחכם שמבלי הכנעת הלב בתפלתכם יענה עתירתכם להיותכם רבים, כי לא כן הוא, כי אם **עם שפכו לפניו כו'**, וטעם רביע שבמלת עם מורה זה, כי מדבר עמהם ואומר, עם היותכם עם ראויים להתקבל לפניו יתברך, לא הרבוי הוא העיקר רק **שפכו לפניו לבבכם**, שכולל גם היצה"ר, ואז **אלוהים מחסה לנו סלה**, גם מידת הדין.

או יאמר קרוב אל הקודם בטחו בו אתם ישראל **בכל עת** גם בעת צרה, אך בזאת שתהיו לאחדים וזה אומרו **עם**, וגם **שפכו לפניו לבבכם**, ולא אבטיח זה רק לישראל, כי **אלוהים מחסה לנו סלה**, אך לא לאומות מ"ה.

וזהו **(י) אך הבל בני אדם כו'** והוא כי האומות מאדם ועד נח היו תלויים בזכות אדם הראשון ונקראים על שמו, ומנח עד אברהם היו בשם נח נקראים בני נח, ולא עמידה לראשונים זכות אדם, ולא לשניים זכות נח, כי ראשונים נמחו במבול זולת מה ששליש העולם הציף הים, ולא שוה למו ברית אדם, וכן ברית נח לא עמד לזרעו בדור הפלגה, ולא עמד רק זכות אברהם יצחק ויעקב לזרע יעקב, וכמאמר ז"ל **בבראשית רבה** (עי' פרשה מד ה) שאמר אברהם להב"ה כרת ברית עם אדם ובא נח ודחה בריתו לברית אדם, באתי אני ודחה בריתי לברית נח, לא יבוא אחר ותדחה בריתי מפני בריתו כו'.

הנה מזה יורה, כי כללות שאר אומות היו בשם אדם ובשם נח עד בא אברהם, ובזה יאמר **[ט] אלוהים מחסה לנו סלה**, לעם אלוהי אברהם יצחק ויעקב, וזהו **"סלה"** שלא תדחה ברית זולת אבותינו לבריתם, **[י] אך הבל המה בני אדם**, הם דורות המתייחסים לאדם, כי

הלא נדחה בריתו ויצף ה' שלישי עולמו בדור אנוש וכלו במבול, וכזב המה, גם הם בלתי מתקיימים, כי כל דבר בלתי מתקיים נקרא כזב כד"א היו תהיה לי כמו אכזב (ירמיה טו), וכן אל תכזב בשפחתך (מלכים ב ד), כן כזב המה בני איש הם בני נח הנקרא איש צדיק.

ולא בלבד בהיות המתייחסים אחריהם משוללי אחדות, כי אם שבשית אותם בכף מאזנים הם מתעתדים לעלות למעלה הכף מאזנים אשר המה בו לקלותם, המה עולים יותר מהבל גם בהיותם יחד באחדות, כי הלא דור הפלגה עם אחדותם לא שוה להם ויפץ ה' אותם.

וגם שאמרתי [ט] בטחו בו בכל עת על ידי אחדות, אך בזאת (יא) שאל תבטחו בהיות בידכם עושק, וגם בגזל אל תהבלו, אם גזל בידכם אל תהבילוהו לחשוב שלא יעכב בידכם, כענין (ישעיה נד) רחקי מעושק כי לא תיראי כו'. ועל ידי כן שלא יהיה לכם עושק וגזל והיותכם לאחדים כמדובר, אז חיל כי ינוב ויתחדש עליכם אל תשיתו לב.

יב אחת דבר אלהים שתיים-זו שמעתי כי עז לאלהים :
יג ולך-אדני חסד כי-אתה תשלם לאיש כמעשהו:

ועל מה שאמרתי כי [ט] אלוהים שהוא מידת הדין מחסה לנו סלה, שיראה כמו זר נחשב שמידת הדין יהיה מחסה הפך עניינו, אל תתמהו על החפץ, כי שתי הבחינות: אחת כי ה' הוא האלוהים, כי הלא (יב) אחת דבר אלוהים בסיני שתיים זו שמעתי, שהוא זכור ושמור שדיבור אחד היה ושתיים שמענו, כי בדיבור אחד נאמרו, ונודע כי זכור ושמור שבדיבור אחד נאמרו, הם דין ורחמים כנודע.

ומי יאמר כי מידת אלוהים היה המדבר אז, שאמרתי דבר אלוהים שהיא השכינה, הלא הוא כי עוז שהיתה בקולות וברקים אז, הלא לאלוהים הוא, ועם כל זה שתיים זו שמעתי גם ענין רחמים כי אינך משולל מבחינת רחמים. ולא בלבד רחמים כי אם (יג) לך שם אדנות הוא האלוהים הנזכר גם חסד שהוא יותר מרחמים, כי הלא אתה תשלם לאיש כמעשהו מידה כנגד מידה, ולפיכך תהיה לו נוצר חסד על היותו גומל חסדים וכיוצא, אתה הוא המשלם כנודע, כי הכל ניתן על ידי השכינה. נמצא כי גם החסד ניתן על ידו מה גם הרחמים, ואם כן צדקתי באומרי [ט] אלוהים מחסה לנו סלה.

או ולך ה' חסד, כי לא תצרף מחשבה רעה למעשה, ולא תשלם כמחשבתו רק כמעשהו.
או כי אתה תשלם לאיש כמעשהו בערך היות האיש חוטא ולא בערך למי חטא.
או כי אתה תשלם העוון לאיש כמעשהו ולא פירות כאשר במצות שיש פירות.

או **כי אתה תשלם לאיש כמעשהו** ממש מידה כנגד מידה למען יבין לשוב ע"י מה שלוקה.
או **כמעשהו** ולא כפגם הנמשך ממעשהו למעלה.

או **יאמר מאמרנו על פסוק ועבדתם כו' ובירך את לחמך כו'** (שמות כג) שאינו כמלך בשר ודם שאם מאה יעשו לו עבודה אחת ויתן להם אלף דינרים בשכרם, יחלק בשוה עשרה לאחד, אך הוא יתברך לא כן, שאם מאה יעשו מצוה אחת, אין שכר שום אחד דומה לשל חברו, כי פלס ומאזני משפט לה', ואחד היה פנוי וחברו הניח מלאכתו, אחד עשה בזריזות יותר מחברו וחברו יותר מחברו עד כולם, וכן זה עשה ולא בשמחה וחברו בשמחה, וחברו בשמחה יתירה ממנו, ועל דרך זה עד כולם, על כן כל אחד יקבל לבדו לפי שיעור עבודתו, וזהו **ועבדתם** לשון רבים, כי אינו דומה מועטים העושים את המצוה למרובים, אך בשכר לכל אחד בפני עצמו, וזהו **וברך את לחמך** בלשון יחיד.

וזה **יאמר פה** הלא חלקתי בין תפילת יחיד לתפילת רבים (ט), אך זה הוא לענין קבלת התפילה, אך לא יהיה השכר בשוה לכל אחד, כי **[יג] לך ה' חסד** מה שאינו למלך בשר ודם, **כי אתה תשלם לאיש כמעשהו** בפרטות, ולא כבשר ודם שמשלם בשווה.

או **יאמר מאמרנו בביאור התורה** כי כשהוא יתברך פוקד על ידי מלאך אינו מבחין בין צדיק לרשע, מה שאין כן כשהוא יתב' פוקד ע"י עצמו. וזה יאמר פה, **לך ה' חסד** זולת האמור, כי גם בעשותך עם היותך מידת הדין, **כי** כאשר **אתה** משלם בעצמך ולא על ידי מלאך, כי אינך כמלאך שלפעמים אינו מבחין ופוגע באיש שלא כמעשהו, כי אם **אתה** ע"י עצמך **תשלם לאיש כמעשהו** אף ליחיד שבין המרובים, מה שאין כן כשאין אתה משלם כי אם על ידי משחית, כי השגחתך פרטית.

פרק סג

א **מזמור לדוד בהיותו במדבר יהודה :**
ב **אלהים אלי אתה אשחרך צמאה לך נפשי כמה לך בשרי בארץ-ציה ועיף בלי-מים :**
ג **כן בקדש חזיתך לראות עזך וכבודך :**
ד **כי-טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונוך :**

(א) מזמור לדוד בהיותו במדבר וכו'. הנה מזמור זה ייסד דוד המלך להורות כמה מעלות טובות לנמצא בארץ ישראל, גם שיהיה גולה ממקום למקום, כי טוב להודות לה' כי נתן גלותו תחת כנפיו יתברך בארץ ולא בארץ העמים.

שנית, נמשכת מזאת ללמד דעת את העם, ישימו לאל כל צרות הגוף, אחר שנפשו דבקה בקונו ורצון מלכו של עולם טוב עמו, ולא בלבד נפשו כי אם גם בשרו ישמח ויגל מאד ויתעלס באהבו יתברך אותו, גם כי צר לו לגופו.

ובראשון החל ואמר **(א) מזמור כו',** והוא כי הלא אחרי כי בורח מאימות מות איך יזמר, וקינה מיבעי ליה, אך הן זאת תחילת דבורו, והוא כי הלא ידענו (כתובות קי ב) כי כל איש ישראל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, באופן כי אשרי תמימי דרך ההולכים בארצות החיים גם שיהיו גולים, וזהו אומרו **מזמור לדוד כו',** והוא כי הלא דוד הוא אשר אמר בבורחו לחוץ לארץ (שמואל א, כו יט) כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלוהים אחרים, שהוא כי להיותו בחוץ לארץ היה כמי שאין לו אלוה, ועל כן עתה יאמר, הנה גם כי בורח הוא וקינה מיבעי ליה, עם כל זה **מזמור יאות לדוד,** לזמר **בהיותו במדבר יהודה** שגלותו הוא בארץ ישראל גם כי מדבר הוא.

והטעם כי הלא עתה **(ב) אלוהים אלי אתה,** כי לא יאמר עלי כאשר אם הייתי בחוץ לארץ שאדמה למי שאין לו אלוה, כי אם עתה **אלוהים אלי אתה** בהיותי **[א] במדבר יהודה** כי ארץ ישראל הוא, ועל כן היטבתי אשר אמרתי **מזמור לדוד** כי זמרה מיבעי לי למימר. וגם שאני בצרה שאין ייסורין גדולים מהיותי בורח ממות, וזהו **אלוהים** שהוא מידת הדין וייסורין, **אלי אתה** מכונה עלי, ולבחינת חסד א-ל אחשבנו לזמר כמדובר.

והראיה שאלי אתה, כי אתה עמדי גם בהיותי נרדף במדבר באימות מות, כי הלא **אשחרך כו'** והוא כי השראת רוח הקדש לא תמצא במרי לבב כי בעיא צלותא ושמחה כנבואה (ובח"ל), ואם כן איככה יוכל לשחר אל א-ל בשירי זמרה, והיותו במדברות בורח מאימות מות נפלו עליו, ועם כל זה **אשחרך,** כי שורה בי שכינה ורוח הקדש, כי זה הוראה כי **אלי אתה** ולא זזת ממני על היותי בארץ ישראל.

ולא יפלא לומר כי גם כי **נפשי** היודעת מאד מעלת קרבת אלוהים תשמח בך, ולא תדאג על צרת אימת מות, אך **בשרי** שהוא הגוף הלא יתעצב ויתמרמר בצרה לי ויעכב השמחה מלשחר אל ה' ומלהקביל שכינה הבאה אלי. הנה לא כן הוא, כי הנה **צמאה לך נפשי** וגם **כמה לך בשרי.** ולא בלבד לא יחוש גופי על תגרת האויב הרודף להרגני משמחת הדבקי בך, כי אם גם בהיות עלי מות טבעית לעיניו שהוא בארץ ציה ועיף בלי מים, שבטבע ימות בצמא

ודרך הגוף לעשות עיקר מזה, עם כל זה את מיתתו ישליך אחרי גוו גם הוא בערך הדבקו בך, וישמח עם נפשי לשחרך.

ועדיין יפלא, היתכן כי גדר השגחת השראת שכינה ורוח הקדש תהיה לך פה כאשר היה לך ביישובך בעיר הקדש, או כאשר הייתי בנוב עם שמואל, אך תאמר כי מחזה ש-ד-י תחזה, אך לא כמדרגה אשר ראית שם כי אם לפי ערך המקום. לא כן הוא, כי שאמרתי **[ב] אשחרך** הוא כמדרגה שהייתי משיג בהיותי **[ג] בקדש**, כי כן במדרגה זו היה מה **שבקדש חזיתיך**. ואם יאמר איש, אם כן איפה למה **צמאה** לו יתברך **נפשי וכמה בשרי?**

כיון שלא חסרת דבר כי הכל יש לך, הלא הוא **לראות עזך** הוא ארון התורה הנקראת עוז כמו שאמרו ז"ל (זבחים קטז א) על פסוק (תהלים כט יא) **ה' עוז לעמו יתן**, כי פה אני רואה **כבודך** אך לא עזך, אך בהיותי במקומי זה וזה אראה, ועל כן **צמאה וכו'**. וזהו אומר **לראות** לשון עתיד.

ועל אשר אמרתי **כמה לך בשרי** שלא יחוש הגוף מיתתו הטבעית בצמא בלי מים בערך חשק הדבק בה', והוא בשר ולא רוח, כי הלא יפלא שיתאוה גם כן דבקו יתברך גשמי, ומה גם עד גדר שלא יחוש לא על מיתת אויב ירדפו, ולא על מיתה טבעית שהוא **[ב] בארץ ציה ועיף בלי מים** וישמח על דבקות ה', וישליך מיתתו אחרי גוו.

על זה אמר **(ד) כי טוב חסדך מחיים וכו'**, הנה בשרי כל כך דבקה בך עד גדר כי טוב חסדך מהחיים הטבעיים במה ששפתי ישבחונך, כי גדול הוא חסדו יתברך עמי יותר מהחיים, במה שתחשיב שפתי החומריים שישבחוך. כי אין לגופי אושר גדול מזה ומחזיק לו יתברך טובה ממה שנותן אתה לו חיים, ועל כן אין לתמוה שלא יחוש בשרי העדר החיים **בארץ ציה ועיף בלי מים** וישמח לשחרך ולידבק בך, שרוח ה' ידבר בי ומלתך על לשוני. ושפתי כי שְׁמַחַת זְכוּתְךָ את חומרי ששפתי ישבחונך גדול לו מחיו, ואם כן למה יעצב על חסרון המים וימנע מלשמוח בדבקותך.

ה כן אברכך בחיי בשמך אשא כפי :

ו כמו חלב ודשן תשבע נפשי ושפתי רננות יהלל-פי :

ז אם-זכרתך על-יצועי באשמרות אהגה-בך :

ואם יאמר איש כי הלא עדין כמו זר נחשב, תעשה את גופך כגדר נפש רוחנית, אל תתמהו על החפץ כי הנה אין גופי כזולתו, כי הנה **(ה) כן אברכך וכו'**. והוא בהזכיר מאמרם ז"ל

בגמרא (כתובות קד א) כי בעת סילוקו של רבי שזקף עשר אצבעותיו למעלה ואמר גלוי וידוע לפניך שלא נהייתי מן העולם הזה אפילו באצבע קטנה, שהוא שכל מה שנהנה היה שלא לכונת הנאת הגוף רק בכונת הנאת הנפש, כי על כן נתקדש גם גופו, כנודע שיכול אדם לעשות כל הנאותיו כמאמר או מאכל ומשגל וכל השאר לכונת עבודת שמים.

ובזה יאמר דוד אחרי אומרו **[ב] כמה לך בשרי**, שאפילו גופו תאב ודבק בה', והמשיך בזה השני כתובים הבאים אחריו, אמר עתה הנה בהיות הדבר כן שגם בשרי דבק בך, **אברוך בחיי** עודני חי לפני מותי, כי **אברוך** שזכיתני בכל ימי **חיי**, שבשמך אשא כפי שאוכל לזקוף כפי למעלה ולומר שלא נהייתי מן העולם הזה בכל עשר אצבעותי, כלומר כי היו כל הנאותי לשמו יתברך. וזהו כי **בשמך אשא כפי** על כן לי נאה לברך על זה.

או יאמר **כן אברוך וכו'** נמשך אל פסוק שאחריו **(ו) כמו חלב ודשן כו'**, והוא ענין מאמר **בראשית רבה** (סב ב) על פסוק (בראשית כה ח) **וימת אברהם זקן ושבע**, אמרו רבותינו ז"ל כי כשהצדיק נפטר מן העולם מראין לו מתן שכרו ומאשר תתענג, אז בדשן נפשו שבעה והוא ישן, כמפורש אצלנו שם, כי על ידי מה שמראים לו בעודו מחובר עדיין עם הנפש נהנים הגוף והנפש יחד, ועל ידי כן הנפש שבעה ולא תדאג על מה שלא יעסוק עוד בתורה ומצות, והגוף מאותו עריבות נשאר כישן ולא כמת, כי עוד בחינת קדושת נפשו בו להיות לו עריבות וקיום שלא יכלה, וכענין רבי אחאי בר יאשיה, וכשמזכירין דברי תורה משמו שפתותיו דובבות בקבר (יבמות צא א).

וזה יאמר **פה דוד**, אל יראה לשומע לי כי אני מן המתמיהין בספרי חשק גופי בחברת נפשי, כי כאשר **צמאה** לה' **נפשי** אז **כמה** לה' בשרי. כי הנני מביא דוגמא מאשר יקרני, שהוא כי כאשר בעת סילוק הנפש מאשר מקבל הנפש הנאה ועריבות מראות אור המתן שכר שנפשמ שבעה, נמשך גם לגוף שנשאר ולא כמת, שעל כן שפתותיו דובבות בקבר, כך כשאני בחיים חייתי מברך ומשבח את ה', מאור השפע הנשפע לנפש נמשך גם לגוף, ועל כן כאשר **צמאה נפשי כמה** לה' גם **בשרי**. וזהו אומרו **כן אברוך כו'**, לומר אל תתמהו מהמשך מהנפש שפע קדושה אל גופי, כי הנה **כן אברוך** עודני **בחיי**, כי בהזכיר **שמך אשא כפי** הגשמיות, **(ו) כמו החלב ודשן** שתשבע נפשי כשתסתלק, שמחמת היות נפשי שבעה ימשך גם לפי החומרי **שפתי רננות יהלל פי**, שאהיה כישן ששפתותי יהיו דובבות ומרננות, **כן** הוא מה **שאברוך בחיי** טרם הסילוק, **שאשא בשמך** בהזכירי שמך בברכה, כי (ה') [השם] עצמו בו **אשא כפי** שקונת קדושה, **כמו החלב ודשן** שעל ידי **שתשבע נפשי** שנמשך גם לגוף, שאז **שפתי רננות יהלל פי**, כך נשיאות כפי החומריות אני נושאן בשמך. כי (ה') [השם] הוא ככלי שבו אני נושאן שקונות קדושה.

ואומר **רננות** יאמר, כי אין צריך לומר התורה, כי אם גם הרננות שהיה מזמר בזה העולם הם המזמורים והרננות שלי, למה שפי היה אומרם פה עם הנפש, גם אז תהיה פי דובבת אותם כשיאמרו אותם בעולם הזה, וזהו **ושפתי רננות יהלל פי**.

ועוד לי ראייה שבשרי דבק עם נפשי, כי הלא **(ז) אם זכרתיך על יצועי** בבואי לישן, שאני אומר **בידך אפקיד רוחי** (תהלים לא), שאיני מזכיר רק את הרוח, **באשמורות אהגה** אני לבדי **ברך**, כי בבוא הרוח אלי מוצאה את פי הוגה מאליה, ואין זה רק משייכות רב אשר לבשרי עם רוחי, שממה שנפקדה בידו יתברך הושפע גם בגופי.

או יאמר, כי מאשר **[ה] כן אברכך בחיי** על ידי חברת הגוף כי **בשמך אשא כפי**, בזה אבטח שגם בסילוקי יהנו יחד, **[ו] שכמו חלב ודשן שתשבע נפשי** הוא ענין נפשם שבעה, כך גם הגוף יהיה כישן ולא מת, וכמו שהיה גופי מברך ומהלל עם נפשי, כך אז **ושפתי רננות יהלל פי** כענין שפתיים דובבות.

ח כִּי-הֵייתָ עֲזַרְתָּה לִי וּבָצַל כְּנָפֶיךָ אֲרֹנִי :

ט דַּבְּקָה נַפְשִׁי אַחֲרֶיךָ בִּי תַמְכֵּה יְמִינֶךָ :

(ח) כי היית עזרתה לי כו'. הנה כתבנו בתחילת המזמור, כי ענין המזמור יסוב על שני דברים:

אחד להורות מעלת ארץ ישראל, ושעל כן היה משבח לה' שמה שהיה גולה **[א] במדבר יהודה** היה, שהיה בארץ ישראל, כי שם יכונה הוא יתברך עליו לאלוה, מה שאין כן אם היה בחוץ לארץ שהיה דומה כמי שאין לו אלוה, כי שם היה תחת צל טומאה, ובארץ ישראל תחת כנפי השכינה.

והענין השני הוא, כי אגב נפשו גם בשרו וגופו היה דבק בה', כאומר **[ב] צמאה לך נפשי כמה לך בשרי כו'.**

ועתה בא ופירש שתיהן, **על האחד אמר:** שתים היטבת לי בבריחתי **[א] במדבר יהודה**, אחד, כי היית עזרתה לי מאויבי,

שנית, שלא היה העזר על ידי ברחי חוץ לארץ, כי אם **[ז] ובצל כנפריך** שהוא בארץ ישראל תחת כנפי השכינה **ארנן**, מה שלא היה בחוץ לארץ.

ועל השני אמר (ט) דבקה נפשי אחריך, והנה היה נמשך מזה שתצא נפשי מגופה לידבק בך ולא תהיה תוך החומר, אלא **שבי** בגופי **תמכה ימינך**, כי גם בבשרי שחשק בך כמדובר

הושפע בו הופעת קדושתך, באופן שעל ידי כן עם **שדבקה נפשי אחריו בי תמכה ימין** חסוך לעצור כח לסבול הנפש בקרבי, עם היות **שדבקה נפשי אחריו**. וזהו **בי תמכה ימין** שתמכה ותתן סמך וחוזק בי להתקיים נפשי בקרבי.

או יהיה, שעודנו מדבר בענין שבח גופו שגם הוא קדוש, ואמר **[ח] כי היית וכו'**. והוא כי במקום אשר השכינה שם, נפשו של אדם תאיבה לצאת לידבק בה, כי זה היה ענין צאת נפשות כל ישראל בסיני שדבקו אחר ה', וכענין ג' שמתו באידרא של רשב"י, אך משה שגם גופו היה קדוש לא יצאת נפשו בסיני ממנו.

אמר ראו נא קדושת גופי, **כי כאשר היית עזרתה לי ובצל כנפייך** שהיית חופף עלי **ארנן**, על ידי שפע הנשפע בי מצלך, וכל כך היתה קדושת הצל ההוא עד כי **[ט] דבקה נפשי אחריו** ובקשה לצאת לידבק בך. וכאשר קרה למשה שעל קדושת גופו לא יצאה ממנו, כך **בי**, כי קדוש גופי **תמכה ימין** לקיימה בגופי.

ואם נדקדק אומרו בי, יהיה כי הנה אמרו רבותינו ז"ל **בשוחר טוב (ילקוט תהלים תתפט)** כי הנשמה שבאדם בכל עת מבקשת לצאת, אלא שרואה את הקדוש ברוך הוא שכל הארץ מלא כבודו וחוזרת לאחוריה, ושם ביארנו שחושקת לשורשה וכשרואה שהקב"ה לא עזב הארץ, גם היא מתנחמת בחומר, נמצא שבהסתכל אל הגוף רוצה לצאת, ועל ידי מה שחוץ ממנו נתמכת לישאר בו, אמר דוד זה יתרוני, כי **בי תמכה** לישאר בגופי, ולא במה שחוץ ממני, שבשרי קדוש.

י והמה לשואה יבקשו נפשי יבאו בתחתיות הארץ :

יא יגירוהו על-ידי-חרב מנת שעלים יהיו :

יב והמלך ישמח באלהים יתהלל כל-הנשבע בו כי יסכר פי דוברי-שקר:

(י) **והמה לשואה יבקשו נפשי כו'**. אמר הנה **[ט] נפשי** לרוב מעלתה **דבקה אחריו**, באופן שתחוייב לי המות כי תצא נפשי ותדבק למעלה בשורשה וימין תומכה בקרבי שלא אמות, **והמה שאול וסיעתו לשואה**, שהוא למען תהיה להם מעלה במותי, **יבקשו נפשי** להסירה ממני כדי שימלוך בנו, שאומרו **שואה** הוא כמה דאת אמר (איוב כו) **אם יעלה לשמים שיאו**, ועל כן תחת בקשם נפשי כדי לעלות, אדרבה **יבאו בתחתיות הארץ** מידה כנגד מידה.

(יא) **יגירוהו על ידי חרב כו'**. אחר דברי דוד, תשיב רוח הקדש ותאמר יגירוהו על ידי חרב וכו', לומר הלא דוד חס עליהם ואמר שלא ימותו, רק **שיבאו בתחתיות הארץ**, שיהיה להם

שפלות, אך יותר מזה הוא ראוי, כי אחרי **שיגירוהו** שעושים יהיה דוד גר וגולה **על ידי חרב** שרודפים אותו בחרב, לכן **מנת שועלים יהיו**, שימותו ויהיו דומים לשועלים בחרבות ומדברות, תחת אשר עשו יהיה הוא במדברות, ואחר מותם אז **(יב) המלך ישמח באלוהים**, **המלך** הוא **דוד ישמח באלוהים** הוא מידת הדין, כי חלף ייסוריו אשר לו היום ישמח אחרי כן.

או **יאמר בדרך אחרת**, ויהיה אומרו **[יא] יגירוהו** כמה דאת אמר (חבקוק א טו) **יגורוהו** **בחרמו כו'** שהוא לשון גרירה ואסיפה, והוא כנודע מרבותינו ז"ל (יבמות עו ב) כי בתחילת רודפם את דוד אחרי הכותו את גלית ויקנאו בו פן ימלוך, וישאל שאול אם היה מפרץ או מזרח, באומרו שאם מפרץ יתעתד למלוך, ואז השיב דואג ואמר אין פחד שימלוך, כי הלא עד שאתה שואל על המלוכה שאל אם ראוי לבוא בקהל שהלא בא ממואב, ואז השיב אבנר ואמר מואבי ולא מואבית, ויארכו הדברים עד נתקבצו הסנהדרין ולא מצאו מענה על קושיות דואג, עד שקם יתרא הישראלי וחגר חרבו כישמעאל ואמר, כך מקובלני מבית דינו של שמואל הנביא, עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, ומי שלא ישמע ידקר בחרב הזה, ואחרי שלא יכלו לפוסלו רדפוהו להמיתו והיה בורח **[א] במדבר יהודה**.

ועל שני הדברים היה הוא יתברך כועס:

על האחד אמר יגירוהו על ידי חרב, אפילו אם **יגירוהו** שיגררוהו ויאספוהו אל הקהל, לא הודו רק על ידי חרב, שהוא על ידי חרב יתרא שחגר חרבו כישמעאל, ועל כן לא בלבד **[י]** **באו בתחתיות הארץ** שהוא שפלות, כי אם גם **מנת שועלים יהיו**, שהם בקשו להחריב בית דוד המה יהיו לחרבה ושממה, והוא **מנת שועלים** שהמנה שלהם הוא חרבות ושיממות, כמה דאת אמר (איכה ה מח) **על הר ציון ששמם שועלים הילכו בו**, והוא כי ברמאות כשועלים באו עליו עם יודעם האמת.

[יב] והמלך כו'. עוד אומרת רוח הקדש, הנה כאשר היו מביישים את דוד, שנים היו מתעצבים **דוד ובעז**.

בעז אומר בלבו לשוא התהללתי שנשבעתי ליצרי (רות ג יג) **חי ה' שכבי עד הבקר**, אם בקחתי אותה אחרי כן היה באיסור.

אומרת רוח הקדש, אחר שאלו **[יא] מנת שועלים יהיו** ודוד ימלוך, אז **[יב] והמלך ישמח באלוהים** כלומר די לו להיות כרבו, כי גם אלוהים שהוא שכינה שעם דוד גם הוא כביכול היה לו צר, ואז ישמח, וגם המלך די לו שישמח עמו.

וגם בעז שהיה צר לו, גם הוא אז **ישמח ויתהלל כל הנשבע בו** הוא בעז וכל אשר למדו ממנו לישבע ליצרם, וזהו **יתהלל כו'** הוא בעז שנשבע ליצרו באומרו (רות ג יג) **שכבי עד הבקר** גם הוא **יתהלל**, מה שאין כן אם היה כדברי הפוסלים נישואי עמונית או שיומת ולא יצלח למלוכה, כי אז כל ענין בעז היה להוציא מלכות דוד לריק.

אך עתה בראות שהמלך ישמח באלוהים, יתהלל כל הנשבע בו כי יסכר פי דוברי שקר, האומרים כי גם הנקבות נפסלו, דלא עביד קב"ה ניסא לשקרי ונותן מעלה לפסולים, עתה יוכל להתהלל בועז גם הוא, כי היתה שבועתו להוציא פרי צדיק יצלח למלוכה.

פרק טו

א למנצח מזמור לדוד :

ב שמע אלהים קולי בשיחי מפחד אויב תצר חיי :

גם שלא יהיה טרם אקרא לפחות (ב) שמע בשיחי, אך מפחד אויב לא תיחל עד שאתפלל, כי אם תצור מאליך חיי, כי לפעמים יתעלם ממני כאשר יבאר.

ג תסתירני מסוד מרעים מרגשת פעלי און :

ד אשר שננו כחרב לשונם דרכו חצם דבר מר :

ה לירות במסתרים תם פתאם ירהו ולא ייראו :

(ג) תסתירני מסוד מרעים וכו'. יש שני סוגי מרעים:

יש בעלי סוד לעשות רע ובבוא עת מוכנת יפעלוהו,

ויש לא יעצרו כח להתאפק בסודם, רק מיד ישננו לשונם לדבר סרה ולהוציא מפיהם אשר יזמו לעשות.

והנה יותר ראוי ליירא מן הסוג הראשון מבעלי הסוג השני, כי השני אפשר תתקרב דעתו בזעף לשונו ולא יפעל מה שאין כן הראשון, ועל כן אמר דוד מה שאשאל ואבקש ממך הלא הוא תסתירני מסוד מרעים הבלתי מגלים לדבר סרת רעתם רק בסוד, שהוא הסוג הראשון שהוא מרגשת פועלי און המתקבצים באחדות בהתייעץ לפעול און, כי הסוג השני הם (ד) אשר שננו כחרב לשונם בגלוי אין כל כך פחד, כי אין רעתם רבה ובאה אל הפועל כל כך, כי הלא כל מה שדרכו חיצם אינו זולתי דבר מר אשר דברו, שקרוב הדבר שרעתם כלה בדברם דבר מר שנח רוגזם בצד מה, באופן שלא יפעלו ולא ישאר כי אם הדבר מר, אך אשר יסתירו סוד שהוא (ה) לירות במסתרים תם מהם אירא, כי פתאם יורוהו כו' בפועל ולא ייראו פן יעמדו על נפשם מקבלי הרעה, כי הלא לא גלו הענין ואין יודע לישמר, כי לא ידעו עד עשותם רעתם ואז אין תיקון.

ו יחזקו-למו דבר רע יספרו לטמון מוקשים אמרו מי יראה-למו :

ז יחפשו עולות תמנו חפש מחפש וקרב איש ולב עמק :

ואמר הנה עוד טענה אחרת והיא, כי אשר (ו) יחזקו למו דבר רע, שהוא הסוג השני, למה שכל העם מחזקים אותם בחזקת דבר רע אשר דברו לעשות, על כן גם כי יספרו דברים לטמון ולהסתיר המוקשים שהכינו לבל תורגש רעתם פן ישמרו מהם, ויספרו לעשות באופן יהיה המוקש טמון ונסתר, עם כל זה אמרו מי יראה למו שחוששים ויראים פן יראום. ואומר מי יראה למו כלומר היש רואנו שיחושו וייראו שתגלה רעתם, וזה מאימת אשר גלו רעתם יחושו פן ישמרו שכנגדם וישימו מארבים לישמר מפח מוקשים, באופן אפשר ימנעו בחששתם.

אך הסוג הראשון (ז) יחפשו עולות בלבם לפעול סוג עולות כל כך בסתר, עד שתמנו והשלימו החפש מחופש אשר יחפשו לגלות הדבר שכנגדם, וקרב איש ולב עמוק שיתמו גם קרב איש ולב עמוק עם החפש עצמו, בחשבם מבטן מי יבוא הפועל ההוא, ולא יוכלו להשיג מי עשהו, כל כך יחפשו עולות מיוחדות של הסתר לבל יורגש, שאין צריך לומר שלא יובן מיד, כי אם שיכלה החפש עצמו לגמרי אשר חפשו, וגם הקרב איש ולב עמוק ברעיונם ולא ימצאו, כל כך יעשו באופן בלתי נרגש מי עשאו.

ח וירם אלהים חץ פתאום היו מכותם :

ט וכשילוהו עלימו לשונם יתנוודו כל-ראה בם :

י וייראו כל-אדם ויגידו פעל אלהים ומעשהו השכילו :

יא ישמח צדיק ביהוה וחסה בו ויתהללו כל-ישרי-לב:

ולא עוד כי אם יהיה ההסתר עד גדר (ח) שוירם אלוהים חץ פתאום, אשר לפי האמת היו מכותם כלומר מיוחדות למו מידה כנגד מידה מתייחס אל העולות אשר פעלו, וכל כך יחזיקו בהסתר כי (ט) וכשילוהו את החץ הנזכר עלימו לשונם, שיאמרו הרואים כי מקרה ומכשול היה זה עליהם ולא מאתו יתברך בהשגחה, כי המה לא חטאו בכיוצא בלקות ההוא, כל כך הסתירו רעתם אשר היתה מעין חץ מכותם, ולא הם בלבד כי אם גם יתנוודו כל רואה בם שיהיו נודדים ברעיונם תחת מה בא עליהם החץ ההוא, עם היותו מעין רשתתם כי לא יוכלו לכוון מרוב הסתירם הרעה אשר עשו.

או יאמר, אילו מן השמים היו מכשילים (עלינו) [ט] [עלימו] לשונם שיעשו שמה שעושים בסוד תכשל לשונו להוציאו בגלוי על כורחם, כאשר היה בבלעם שפיהם יכשילם שלא בכוונה,

אז בבא עליהם [ח] חץ מכותם [ט] יתנוודו כל רואה בם ינידו ראש באמור כי רעתם בא להם כפי מידתם, וימשך כי (י) וייראו כל אדם שיהיו יראים מעשות כמעשיהם ויגידו לזולתם פועל אלוהים מידה כנגד מידה, ומעשהו היו משכילים בכל דבר לישמר פן ישלם להם כענייניהם כמעשהו יתברך באלה.

לזה רוח הקדש תשיב אמריה לו ותאמר, כי טוב לצדיק ישמח בה' ולא יהרהר על פועלי הרעה אם יפקדו אם לאו, וחסה בו יתברך כי נאמן הוא ויבטח בו כי הוא יעשה, באופן שיתהללו כל ישרי לב הם הבלתי מהרהרים גם כי יראו רשע וטוב לו וכיוצא בזה, כי קב"ה לאו וותרן הוא (ב"ק נ א), ועתיד הוא לשלם שכר גדול וטוב לישרי לב הבלתי מהרהרים אחר מידותיו יתברך, עד גדר שיתהללו כל ישרי לב על מידתם זו, שיאמרו אשרינו שלא הרהרנו וסבלנו, כי גדול ורב ורם זכותנו מאתו יתברך.

פרק סה

א למנצח מזמור לדוד שיר :

ב לך דמיה תהלה אלהים בציון ולך ישלם נדר :

הנה אם יש סוגי זמר למנצח ומזמור, לא תתייחס התהלה וההתפארות אל ה' לומר שיתפאר הוא יתברך כי נזמר לו כדרך המלך המתפאר בשבח אותו עם רב, כי אין לו יתברך להחזיק לנו טובה על שנזמר לו, כי אדרבה לדוד יתייחס השיר, שיש עליו לשורר ולשמוח על הטובה הרבה הזאת שזכה לזמר אל ה', וזהו לדוד שיר כי (ב) לך ה' אדרבה הדומיה היא תהלה, באמור כי מי אשר יערב אל לבו להללו ולהתפלל לפניו, כי מה האדם כי לפני מלך מלכי המלכים יתייצב לערוך תפילה, והוא לא יהיה כעפר ואפר לפניו יתברך, ולא בלבד אל בחינתו העליונה הבלתי מתייחס הוייתה בציון, כי אם אף לבחינת אצילותו יתברך אשר האציל מכבודו להיות בציון, וזהו אלוהים בציון שהיא בחינת אלוהים בציון אשר בארץ היא.

ושמא תאמר אם כן איפה במה נעבדך שיוכר כי חפצת בנו?

לזה אמר ולך ישולם נדר הם קרבנות נדר ונדבה, אך לא לייחד מאמרו ולדבר אתו, כי הלא דרך המלכים שאפילו קלי השלימות אשכר יקריבו למלכם, אך להוועד לדבר אתו לערוך לפניו שיחה מי האיש יערב אל לבו.

או יהיה ענין הכתובים שאומר דוד, הנה שלשה אלה נפלאו ממני:
 אחד, כי הלא לך לפי רוממותך הדומיה היא תהלה, ומה האדם יערוך לפניך ואתה צוית
 פקודיך להתפלל אליך.
 שנית, היות אלוהים בציון, כי הלא כמו זר נחשב כי האמנם ישב אלוהים על הארץ.
 שלישית, מה שלך ישולם נדר, כי מי שהכל שלו איך ישולם לו נדר משלו, וזהו לך כי ממה
 שהוא לך ישולם נדר.

ג שמע תפילה עדיך כל-בשר יבאו :

ד דברי עונת גברו מני פשעינו אתה תכפרם :

ה אשרי תבחר ותקרב ישכן חצריך נשבעה בטוב ביתך קדש היכלך :

ו נוראות בצדק תעננו אלהי ישענו מבטח כל-קצוי-ארץ וים רחקים :

אך זאת אשיב על כלנה, על הראשונה על התועלת הנמשך ממנה, כי על ידי (ג) שומעך
 תפילה כל העולם יזכו ויבואו אליך, מה שאין כן אם לא חפצת בה, וזהו שומע כו' כי על
 היותך שומע תפילה על ידי כן עדיך כל בשר יבואו.

ועוד טעם שני והוא, כי הלא יש שני סוגי עבירות שאין קרבן מועיל להם ותפילה מועלת,
 כאשר הועיל לחזקיהו ודומה לו, שהם חלול ה' ופשע, כי בעוון מזיד ימצא קרבן כאשר שעל
 שבועה וכיוצא.

ועל שני אלה אמר (ד) דברי כו', על חילול ה' אמר דברי עונות אשר גברו להיות ממני,
 וגם פשעינו דרך כלל בין ממני בין מזולתי אתה תכפרם על ידי היותך שומע תפילה.

והוא כי למעלה מכל גדרי העונות הוא חילול ה', והיכי דמי חילול ה' אמר [רב] (ר' יוחנן) כגון
 אנא דשקילנא בישראל ולא יהיבנא דמי לאלתר (יומא פו א), והנה אם זולת [רב] (רבי יוחנן)
 היה עושה כן לא היה חילול ה' רק על חשיבותו כי יליזו וידברו עליו בני אדם, והנה ההיקש
 בזה בדוד מה שידברו העם על עונות דוד גברו שהוא חילול ה', שאיש שלם וגדול כמוהו
 יחטא החטא ההוא מה שאין כן אם היה זולתו.

וזהו דברי עונות גברו הם דברים של עונות שידברו בני האדם לומר הראיתם החסיד הלזה
 מה עשה, גברו להיות מני כלומר להיות ממני כי גדול אני שהוא חילול השם חלילה שהוא
 עולה על כל עוון ופשע.

וגם פשעינו ממני ומכל הזולת שהם גדולים מיתר עונות **אתה תכפרם** על ידי היותך **[ג]** **שומע תפילה**, מה שאין כח בקרבנות רק על השוגג, כי אם על דברי תהלות **[ב]** **לך דומיה תהלה** לענין תחנון והכנעה לפניו לכפרה יאתה תפילה.

ועל השנית איך **[ב]** **אלוהים בציון** כי האמנם ישב אלוהים על הארץ, אמר **[ה]** **אשרי תבחר כו'**, והוא כי אין עיקר מושב אלוהים רק בצדיקים בנפשותם כי היכל אלוהים המה, אלא שבשכון בו י-ה אלוהים יתפשט במקדש על ארון ה' ומתפשט כבודו יתברך בכלו, והוא מאמרם ז"ל על פסוק (דברי הימים ב ו ה) **לא בחרתי בעיר כו' ואבחר בדוד**, כי נכנס בעיר ויצא בדוד, אלא לא בחרתי בעיר על בלתי היות איש יהיה היכל ה' שעל ידו יבחר בירושלם, ועל כן אין ישיבה בעזרה אלא לדוד ולזרעו (יזמא כה א).

זה יאמר אל תתמה איך **[ב]** **ה' שוכן בציון**, כי לא על המקום הוא העיקר, רק **[ה]** **אשרי תבחר ותקרב** להשרות שכינה בו, ומי הוא זה הוא אשר **ישכון חצריך** הוא דוד שיש לו ישיבה בעזרה שהיא **חצריך** כמאמרם ז"ל על **ואבחר בדוד** כמדובר. ואיך יתפשט עד כל המקדש, עד כי **נשבעה בטוב קדושת ביתך** כי משם היו שואבים רוח הקדש, הלא הוא על ידי **קדוש היכלך** הוא ארון שבהיכל, כי מהצדיק שהוא מרכבה שורה בארון וממנו אל כל הבית.

ועל השלישית והיא איך **[ב]** **לך שאתה יוצר ואדון הכל ישולם נדר**, הלא הוא כי **(ו)** **נוראות כו'** והוא כי על ידי נדרים וצדקה ימשכו דברים גדולים, אחד שעל ידי צדקה ונדר עושה יתברך נוראות ויכירו גדולתו כל העולם, כענין (תהלים קז כג) **יורדי הים שיעלו שמים ירדו תהומות וידרו נדרים**, כמאמר יונה (יונה ב י) **אשר נדרתי אשלמה, וכענין (בראשית כח כ) וידר יעקב נדר לאמר**, (במדבר כא, ב) **וידר ישראל לה' ויאמר**, ועל ידי צדקה עושה להם יתברך נוראות כי יענם, וזהו **נוראות בצדק** שהוא נוראות על ידי צדקה הוא **שתעננו אלוהי ישענו**, ועל ידי כן גם כן נעשית **מבטח כל קצוי ארץ וים רחוקים** הרואים על ידי נדרי צדקה מה שתעשה נוראות, כענין יונה ודומה לו, על החפץ **[ב]** **שלך ישולם נדר**.

ז מכין הרים בכחו נאזר בגבורה :

ח משביח שאון ימים שאון גליהם והמון לאמים :

ט וייראו ישביו קצות מאותתיך מוצאי-בקר וערב תרנין :

וכן על ידי צדקה ונדר **שישולם לך** אתה **(ז)** **מכין הרים** הקשים להוציא תבואות **בכחו** של צדק הנזכר, אפילו בזמן שיש רוגז בעולם שה' **נאזר בגבורה** הוא בתוקף הדין לבלתי תת לחם, כמו שאמרו על פסוק **עשר תעשר** (דברים יד כב) שבזכות צדקה של תרומות ומעשר

הקדוש ברוך הוא מוציא לחם מן הארץ, וכן במדרש שעל ידי מי שנתן צדקה לגרושתו המטיר וענין הצרפית.

או יאמר מעין זה, כי שתי [ו] נוראות בצדק אחד תעננו למה שאתה אלוהי ישענו, והוא מאמרם ז"ל (שבת קנו ב) בההוא עובדא דשמואל ואבלט שהיו חוזים בכוכבים וראו כמה ישראלים הולכים לחטוב עצים, ואמר אבלט על אחד מהם אותו הפלוני ילך ולא ישוב, כי ראה במשפט מזלו כי עת רעה היא לו כי ישכנו נחש, אמר לו שמואל אם יהודי הוא ישוב וכן היה, ובשובו ראהו אבלט הגוי ותמה, אז שאל שמואל לאותו היהודי אמור לי מה קרה לך בהליכתך לאגם, וסיפר לו צדקה שעשה עם יהודי אחד, ואחר כך בחוטבו העצים מצא בתוכם נחש חתוך שחתכו במגל בחותכו העצים, נפק שמואל ודרש וצדקה תציל ממות ולא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה, והוא שהיה אפשר שתועיל לו הצדקה לשלא תהיה בעת ההיא מיתתו משונה כמשפט מזלו, אך תהפך לו למיתה טובה בעת ההיא, אלא שתים הטיב לו הוא יתברך על ידי צדקה, וכן עובדא בבת רבי עקיבא (שם).

הנה שני נוראות בצדק אחד תעננו שדרכך לעשותם ע"י צדקה, ורמז באומרו אלוהי ישענו מאמר שמואל שאמר אם ישראל הוא יחזור, והוא ככתוב אצלנו כי אין צדקת עכו"ם תציל ממות כשל ישראל. מבטח וכו' כבקודם.

(ח) משביח שאון ימים וכו'. אשר אמרתי [ו] מבטח כל קצוי ארץ וים רחוקים, פירושו כי על ידי נדרי צדקה הוא שאתה משביח שאון ימים, כאשר הים הולך וסוער על ישראל כאניה בלב ים וידרו נדרים, כי אז (תהלים קז כט) יקם סערה לדממה כו', ויתקדש שם שמים, וזה בשני דרכים:

אחד מסערת הים שמשביח הוא שאון גליהם, או מהמון לאמים השוטטים באוניות לוחמים עם אוניות סוחר לשלול שללם ולשבות מהם שבי, וזהו שאון גליהם והמון לאמים.

או יאמר שתי חלוקות:

אחד בים

ואחד ביבשה.

והוא כי המון הגוים ידמו להמון גלי הים, והוא מאמרם ז"ל (שוחר טוב תהלים ב) למה האומות מ"ה דומין לגלי הים, שכל גל וגל הבא אומר חברי לא יכול להציף את העולם ואני אבא אחרי כו', הרי שהמון הגוים הבאים להלחם (נמנעו משאון) [נמשלו לשאון] ימים.

ובזה יהיה שיעור הכתוב **משביח שאון ימים**, ופירש, מה שאמרת **שאון ימים** הוא בשני דרכים:

או **משאון גליהם** מסערת הים,

או **והמון לאומים** שנמשלו **לשאון ימים**, שעל ידי נדרים ינצלו מהם. באופן שעל ידי מה שתצילם יכירו גודלך ויראו ממך וישבחוך כל יושבי קצות הארץ, וזהו (ט) **וייראו יושבי קצוות מאותותיך** וישבחוך ערב ובקר, וזהו **מוצאי בקר וערב תרנין** שירננו ויפארו לך.

ועל אשר אמרת **[ז] מכין הרים בכחו** הוא, כי (י) **פקדת הארץ וכו'** כאשר יבא ביאורו בס"ד.

י פקדת הארץ ותשקיה רבת תעשרנה פלג אלהים מלא מים תכין דגנם כי-כן תכניה :
יא תלמיה רוח נחת גדודיה ברביבם תמגנה צמחה תברך :

(י) **פקדת הארץ ותשקיה כו'**. הנה אמרו רבותינו ז"ל **בבראשית רבה** בפרשת בראשית (ד ד - ה) על פסוק (איוב לו כז) **כי יגרע נטפי מים כו'**, כי בכל גשם מטרות עזו יתברך לא יחסרון טיפה מן המים העליונים.

ובזה נבוא אל הענין, והוא כי אמר הלא אמרת כי גדול חין ערך גבורת גשמים, כי שני [ו] **נוראות בצדק** יעננו, והוא **מבטח כל קצוי ארץ** והשויתי הדבר [ח] **למשביח שאון ימים כו'**, והלא כמו זר יחשב בעיני בני אדם כי ידברו לאמר למה יחשב כל כך לדבר גדול ושיצטרך תפילה, והלא לא תהו ברא אלוהים את השמים ואת הארץ ואם אין קמח אין תורה ואין עולם, ואילו היה מלך בשר ודם שאם יזון את כל עמו חסר מאוצרו לא פלא, אך מי כמוהו יתברך אשר אם ירבה להיטיב לא יחסר כל מאוצרו הטוב חלילה.

לזה אמר ידעתי ה' כי אם [י] **פקדת הארץ ותשקיה**, **פקדת ברביעה ראשונה**, **ותשקיה ברביעה שניה** ובשלישית שהן שתי השקאות, שעל כן לא אמר ותשקה כי אם **תשוקה** כי על שנים ידבר, **וגם רבת תעשרנה** שיפתחו ארובות השמים ברוב תבואות עד בלי די. עם כל זה פלג אלוהים הוא מקום מים העליונים שמשם שפע הגשמים בא הוא מלא מים, כי לא ישוער בו חסרון טיפה, והוא מה שהזכרנו מרבותינו ז"ל **בבראשית רבה**.

ואם כן איפה מה נשיב על הגדילו יתברך ענין המטר, והוא מפתח שלא מסרו לזולתו (תענית ב א), והוא כפלים בלידה ויצו עליו במפגיע, הלא הוא כי **תכין דגנם כו'**. והוא כי אילו היה מפתח גשמים ביד הזולת, או היה וותרן בדבר, או כמו שאמרו ז"ל למה הקדוש ברוך הוא לא עשה שכל הארץ תשתה מלמטה כארץ מצרים, ועיקר תשובתם היא למען יהיו כל עיני הארץ

תלויות אל ה' ולא יתפקרו לעבור רצונו, ועל ידי כן הוא קיום הארץ בל תתבטל לאשמת יושביה, וזה יאמר **תכין דגנם** על ידך מן השמים כי **כן תכינה** את הארץ הנזכר, לומר כי בעשותך כן אתה מכין הארץ על מכוניה בל תמוט, מה שאין כן אם היית מוותר בגשמים כי לא ייראו אנשים והיה העולם אבד.

או יאמר, כי הנה גשם מטרות עזו יתברך נקנה בשלשה דרכים:
או יתן ה' מטר על הארץ בעבור האדם העושים רצונו של מקום, כמה דאת אמר (ויקרא כו ג)
אם בחקותי תלכו כו' ונתתי גשמיכם כו', (דברים יא יג) **והיה אם שמוע כו' ונתתי מטר**
ארצכם כו',

או יהיה בזכות הארץ, כמה דאת אמר (יואל ב יח) **ויקנא ה' לארצו ויחמול על עמו ויען ה'**
ויאמר לעמו הנני שולח לכם את הדגן כו', והנה יראה מרבתינו ז"ל שארץ הקדושה נהנית משפע עליון על ידי המטר,

או יהיה בזכות הבהמות כמאמרם ז"ל (ירושלמי בבא מציעא ב ה) **אדם ובהמה תושיע ה'**
(תהלים לו ז) **אדם בזכות בהמה תושיע ה'.**

והנה אין ספק כי אוי לו לדור שיאכילם ה' בזכות בהמה, כי לחמם לחם אונים להם כי זו לעגם כי טובים היו חמוריהם מהם מר ממות, אך אם היו אוכלים בזכות הארץ הקדושה תקל חרפתם, כי הארץ הקדושה למטה מכוונת לארץ העליונה וגדול כבודה מהבעלי חיים ליודעי דת ודעת, כי אין ארץ ישראל ככל ארצות ארץ העמים שהיו אדמה טמאה אשר לבעלי חיים עליה שתי מעלות צומח ובעל חי, אך עם כל זה אינו לפי כבוד עם בני ישראל יהיו צריכים לאכול בזכות אדמתם, כי גדול כבוד איש הישראלי כי חלקו ה' אמרה נפשו ואיכנה ישח אדם וישפל לזון בזכות אדמת עפר, ואשרי הדור אשר בזכותם תהנה הארץ במטר השמים ומתמצית זכותם יצמיח הוא יתברך חציר לבהמה.

וכמאמרנו על מקרא שכתוב (דברים יא יד) **ואספת דגנך ותירושך ויצהרך ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת וכו'**, שאומר הוא יתברך **"והיה אם שמוע כו"** שתעשו רצוני **"ואספת דגנך כו"** כאילו שלך היא, והנה לא היתה ארצך מוציאה עשב וקש כי אם יהי פסת בר בארץ, אלא שמה ש**"ונתתי עשב בשדך"** הוא **"לבהמתך"** למה שהיא שלך כי תאכל הבהמה בזכותך, אך אתה העיקר כי **"ואכלת ושבעת"**.

או שיעור הכתובים על דרך זה. **"ונתתי העשב שבשדך"** בלבד יהיה בשביל **"בהמתך"**, כלומר אך לא הדגן כי לא יהיה בשביל הבהמה כי אם **"דגנך"** לך שלך בשבילך, ועל כן ברכת

השובע שתהיה אוכל ושבע אינו אלא לך, וזהו "ואכלת ושבעת" שלא תצטרך לאכול הרבה לשבוע כי אם מהחילך לאכול תהיה אוכל ושבע, כענין (יואל ב) **ואכלתם אוכל ושבע**.

והנה מלבד האושר והכבוד אשר יהיה לאדם יתרון על הבהמה ועל האדמה בתת ה' אלוהים גשם על הארץ בזכות בני האדם, עוד יש רב טוב לכל העולם, והוא כי אגב פותחו יתברך את אוצרו הטוב את השמים יפתחו ארובות וצנורות כל מימי ברכות והצלחות עד אין מספר, כמאמרם ז"ל **בבראשית רבה** (יג טז) שעל ידי גשמים כל העולם מתברך, ואפילו עוברות מתרווחות ועוברים במעי אמם ואפילו דגים שבים ואפילו אוניות כו' ואפילו חולים מתרווחים, אשר האריכו רבותינו ז"ל **בבראשית רבה** לומר שכל עניני העולם מתברכים כי הוא מקור שפע מושך אחריו כל מיני ברכות, אך בהיות בזכות הארץ ויעדר זכות האדם לא יספיק רק אל הדגן שיהיה בשופע בלבד.

וזהו אומרו הנה כאשר **[י] פקדת הארץ** שהפקידה היא מחמת הארץ מצד עצמה, עם שותשוקיה כל הטוב, אינו רק כי רבת תעשרנה ברוב תבואות. אמנם עדיין כאשר **פלאג אלוהים** העליון **מלא מים** הוא משל אל השפע הנשפע מלמעלה, כי אין מריקים רק שפע ברכת רוב תבואות.

אך מה שאחלה פניך הוא כי **תכין דגנם** של בני אדם למען עצמם, באופן יתייחס הדגן אליהם יש תועליות רבות:
אחת, שאגבן תתברך ותהנה הארץ וגם הבהמות,
שנית, שהאושר ושופע הברכות אשר יהיה בכל הסוגים בהיות בזכות האדם ואינו כן כאשר הוא על זכות הארץ או הבעלי חיים.

ועל הראשון אמר **כי כן תכניה**, כי כן בהיות **שתכין דגנם** שהוא בזכות עצמם **תכניה** גם כן את הארץ.
והוא כי **(יא) תלמיה רוח** תחלה להנאת האדם ואחר כך תכניה על ידי נחת גדודיה.

והוא מאמרם ז"ל **(פרקי דר' אליעזר פרק ה)** על פסוק **תהום אל תהום קורא לקול צנוריק** (תהלים מב ח) שכל חיל טיפין היורדין מלמעלה הם כלגיון של מלך היורדין להקביל פני המים התחתונים שלמטה מהארץ, שהם העליונים כזרע הזכר, ומים התחתונים כזרע הנקבה, ועל ידי חיבור שני המימות שאין מים עליונים יורדים טפח שאין התחתונים עולים טפחיים מתעברת הארץ והולידה והצמיחה ונתן זרע לזרע ולחם לאוכל, ואמרו ז"ל כי זהו **תהום אל תהום קורא כו'** כי מים עליונים יורדים ואומרים לתחתונים לגיון של מלך אנו קבלונו.

כלל דבריהם, כי הארץ נהנית מהמטר היורד כחיל של מלך עד מים התחתונים כאשר המתעברת והוציאה פרי תבואה, וזה יאמר **נחת גדודיה** שהוא הורד חיילותיה, כי על ידי מה **[י] שתכין דגנם** בזכותם גם אחר מלאת **תלמיה** לאדם **נחת גדודיה** הם לגיון שאמרו רבותינו ז"ל היורדים על הנוגע אליה, וגם אגב האדם גם ייטב לבהמה, כי **ברביבים** המתמידים אחר רוות **תלמיה תמוגגנה** גם בשדות בורים שלא חרשו ולא זרעו, כדי שצמחה שלה היוצא עשב לבהמה בלי זריעה יתברך בשביל הבהמות, נמצא כי אגב מה שימטר ה' בזכות האדם ייטב גם לארץ ולבהמה והיא **התועלת האחת**.

יב עֲטַרְתָּ שְׁנַת טוֹבְתֶךָ וּמַעְגְלֶיךָ יִרְעֲפוּן דָּשֶׁן :
יג יִרְעֲפוּ נְאוֹת מְדַבֵּר וְגִיל גְּבֻעוֹת תַּחְגֹּרְנָה :
יד לְבָשׁוּ כְרִים הַצֵּאן וְעַמְקִים יַעֲטֹפוּ-כֶּר יִתְרוֹעְעוּ אֶף-יִשִּׁירוּ:

ועל השני והוא כי בהיות הגשם על הארץ בזכות בני האדם לא בלבד תהיה ברכת רוב תבואות, כי אם כל עניני השנה יתברכו, כי הפתח פתח של גשמים הוא ראש לפתיחת כל צנורות סוגי הצלחות וטובות, אמר **(יב) עטרת שנת טובתך כו'** לומר כי מפלג אלוהים אשר הוא **[י] מלא מימי שפע**, כל עניני צרכי העולם מתברכים, כי הלא זה דרכך ישתבח שמך לעד, כי בבוא המטר אתה המעטר שנת טובתך שלא בלבד התבואות, כי אם גם כן ומעגליך וסילונותיך להריק כל מיני שפע מלמעלה כלם **ירעפון דשן** בכל מיני טובות, לכן טוב לנו יהיה בעבור האדם, כי הלא בזה יש שבע רצון לכל אל האדמה.

ולא אמרתי לומר שאם ברכתנו בזכות בהמה לא נחזיק לך טובה עם שהוא הדרך היותר גרוע מהנזכרים, כי הלא כאשר יהיה **(יג) שירעפו נאות מדבר** שהוא מקום מיוחד לבהמות, כמה דאת אמר (יואל ב כב) **כי דשאו נאות מדבר**, ששם ירעו הבעלי חיים, כענין מדבר יהודה ודומיהם, וממה **שירעפו** בעצם **נאות מדבר** שהוא כי יתן הוא יתברך מטר על הארץ בעבור הבהמה, עם כל זה ימשך **שגיל גבעות** המיוחדות לשדי תבואות **תחגורנה** מפני הדגן, כי עם שהעיקר הוא שעל ידי כן שעושה הוא יתברך בשביל הבהמות ומרוב כל ושמחה יתעוררו.

(יד) ולבשו כרים הצאן ואגבן **ועמקים יעטפו בר** לאדם, עם כל זה לא יבצר מהאדם מתת שיר והודאה. והוא כי גם שאזי יכנע לבבם בראות שאוכלים בזכות בהמה, עם כל זה ישמחו על המחיה ועל הכלכלה וזהו **יתרועעו אף ישירו**, לומר כי גם **שיתרועעו** בראות כי נפש הבהמה היא העולה להיות ראויה אל הטוב מהם, עם כל זה עם **שיתרועעו** ויכנעו **אף ישירו** ויתנו הודאה לה'.

או יאמר במה שאמרו ז"ל בפרקי ר' אליעזר כי לפעמים הארץ שותה מלמעלה בהיותנו צדיקים מהאוצר הטוב, והוא שנאמר (דברים כח יב) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב כו' ואז יש ברכה עצומה מאד, כמה דאת אמר (ישעיה נה י) כי כאשר ירד הגשם כו' והולידה והצמיחה כו', ואז הארץ כאשה הרה מבעלה ושעל זה נאמר כי כאשר ירד הגשם כו' והולידה כו', וכשאינן אנו זכאים תשתה מלמטה על ידי העבים המעלות מים מהים, ואז הארץ היא כאשה הרה לזנונים כו'. ובזה יאמר הנה [י] פקדת הארץ רביעה אחת ותשוקקה עוד שניה, לא יבצר שרבת תעשרנה על ידי פעמים רבות, אך שאלתי היא מפלג אלוהים הוא העליון שהוא מלא מים העליונים, אשר לא יגרע ממנו כל מה שימטיר, משם תכין דגנם, כי בהיות כן תכינה את הארץ הכנה רבה מבלי צורך אל פעמים רבות, כי אם [יא] תלמיה רוח פעם אחת כדעת האומר כן, כי על הגשם נאמר כי כאשר ירד כו' ושמה לא ישוב כי אם הרוח, כן מיד תלמיה רוח נחת גדודיה הם כחות הקדושה המתייחסים אל הארץ הקדושה הם גם כן ירדו וישפיעו כל טוב, כי מאשר תלמיה רוח ברביבים תמוגגנה בלבד בלי השקאות רבות צמחה תברך, ומאשר תנחת גדודיה ימשך [יב] שעטרת שנת טובתך, באופן שכל מעגליך ירעפון דשן מכל צנורות השפע לכל דבר ודבר, [יג] ירעפו כו' כדלעיל.

פרק 10

א למנצח שיר מזמור הריעו לאלהים כל-הארץ :

ב זמרו כבוד-שמו שימו כבוד תהלתו :

ג אמרו לאלהים מה-נורא מעשיך ברב עזך יכחשו-לך איביך :

ד כל-הארץ ישתחוו לך ויזמרו-לך יזמרו שמך סלה :

(א) למנצח שיר מזמור כו'. ידבר על בני הגלות החיל הזה המר והארוך ונעלם קצו מבני האדם כי לבוא לפומא לא גלי.

והנה על עוצם הגלות הלז ואריכותו ימצא מקום יצר סמוך לחמץ לב עם בני ישראל, להרהר נגד כבודו יתברך, ומה גם בשית לבם אל אשר היו גוים מרקדים בהיכלו ויאמרו איה גבורותיו איה נוראותיו, ומי יתן והיה הרהורם כענין ירמיה ודניאל שאחד השמיט הנורא ואחד השמיט הגבור (יומא סט ב), כי הלא המה לא כונו רק כי לא היה הוא יתברך אז משתמש מהמידה ההיא כמפורש אצלנו במקומו, ועל כן באו אנשי כנסת הגדולה ואמרו כי אדרבא משתמש היה מהן, כי הן הן נוראותיו הן הן גבורותיו, שראה ועצם כחו וגבורתו לסבול למען יכופרו עמו ישראל, על ידי הניחו לשלוח יד בהיכלו ויכפר אדמתו עמו, אך הגוים אויביו יתברך החליטו

הרעה לאמר, כי מבלתי יכולת חלילה היה אשר סבל ולא פקד, וכמאמרם ז"ל (**אסתר רבה ז** יז) שהיה דבר המן אל אחשורוש אלוהיהן של אלו שהוציאם ממצרים כבר הזקין ותשש כחו שהרי היו מרקדים בהיכלו ולא שלח בהם יד.

והנה בגלות החיל הזה שרבו בו גזירות ובאנו באש ובמים גדולים וטובים מישראל, וגם הוא ארוך מאד ונעלם קצו מבני אדם, על כן מלא לב בני האדם להרהר ולומר, כי חלילה עזב ה' את הארץ ביד השרים וגויהם, כי על כן לא פקד על אשר עשו בביתו ובחומותיו ואחרי כן בקדושיו, כי כמה שרפו במו אש וכמה צללו כעופרת במים אדירים, כמפורש במסכת גטין (נז ב) מהילדים והילדות וכהנה אין מספר כנודע מעניני הגזרות. והנה בהרת עזה כמות היא, פן יהרהרו ישראל עצמם חלילה ויחפרו ויאבדו.

שניה לה מריב לשונות המנגדים, כי יתפקרו לדבר על ה' תועה, כאומרם אלינו כל היום איה אלוהיכם אמת ונמצא שם שמים מתחלל, מלבד מה שעל ידי כן מצאו מקום להעמיס על צרות ישראל אשר בקרבם, על כן אחשבה כי המזמור הלזה אשר על הגלות הלז ידבר חילק הענין על ישראל ועליהם. והוא כי ישראל עצבים על רוב צרה וצריך לשמחם, והם מתהוללים מרוב שמחה בשעבודם אותם, וראותם כי הוא יתברך סובל וידברו סרה מרוב שלוה וצריך להכניעם, על כן על ישראל אמר **(א) למנצח שיר מזמור** שהם שלשה מיני זמר ושבח, לומר שיתנו לבכם אל שלשה ישועות אשר הושיעכם ה' **מבבל וממדי ומיון**, כי על כן **למנצח ושיר ומזמור** יאות לכם, לומר כי ה' אשר הצילכם זה שלש רגלים הוא יבוא ויושיעכם גם מזה האחרון, עם שהקץ נסתרה דרכו מעיניכם.

ועל האומות עכו"ם המתהוללים על ה' ועל משיחו ומתגדלים עליהם, אמר **הריעו לאלוהים כל הארץ**, כלומר **הריעו** והכנעו לפני **אלוהים** הפועל דין עם ישראל ונקטנו בידכם, **כל הארץ**. ועל שתי הכתות נכלל המזמור, מפסוק שאחר זה **(ב) זמרו כו'** ידבר על ישראל, ומפסוק **(ה) לכו חזו מפעלות כו'** ידבר עם העמים כאשר יבוא ביאורו בס"ד.

והחל לדבר בישראל ואומר **(ב) זמרו כבוד שמו כו'**, והוא כי הנה ידוע **(בראשית רבה מד כא)** כי אברהם בירר לנו את המלכויות להשתעבד בנו להינצל מגיהנום ולנחול כבוד העולם הבא, באופן כי התנהגו יתברך בתואר שם אלוהים בגלות המר והנמהר הלז לכבוד יחשב לנו, כי לטובתנו הוא שכבוד העולם הבא ננחל. וזה יאמר **זמרו כבוד שמו**, שהוא **זמרו** והללו **כבוד** הנמשך לנו **משמו** הוא שם אלוהים הנזכר, שהוא ענין רוגז הגלות שהוא מתייחס אל מידת הדין.

ומה שיפתה לבבכם לבלתי עשות כן, שהוא בראותכם כי גוים מרקדים בהיכלו, וכן עיני צרות נוגעות אל כבודו יתברך והוא שותק, באופן שתהרהרו נגד יכלתו חלילה, לזה אני אומר הזהרו **ושימו כבוד תהלתו** שהוא כי מה שהוא **תהלתו שימו** אותו **לכבוד** ולא להפכו, שהוא כי מה שיש להללו על גבורתו שסבל אל תייחסוהו חלילה להעדר כבוד, כי הנה זה הוא כבודו.

ולא בלבד ביניכם לבין עצמכם, כי אם גם **(ג) אמרו לאלוהים** לנוכח אתו יתברך **מה נורא מעשיך כו'**, לומר כי במה שגוים מרקדים בהיכלך לא נאמר איה נראותיך שנבוא לשלול תואר הנורא (עי' יומא סט ב), כי אם **אדרבה מה נורא מעשיך** כי אדרבה הוא הוראת גודל **עוזך** לסבול, אלא שהגוים ההם לא יבחינו כי הן הן נראותיך, ואדרבה **יכחשו בה' ויאמרו לא הוא כו'**. וזהו **אמרו כו' מה נורא כו'** לומר אמרו בני הגלות **לאלוהים מה נורא מעשיך** המתייחסים לשם אלוהים, בדין שאתה עושה לשעבדנו ביד האומות, כי לא נאמר איה נראותיו שמניחנו בידם, כי הן הם נראותיך שתסבול דבירך ובניך בידיהם, וזהו **מה נורא מעשיך**, כי אם **שברוב עוזך** שהוא בסבלנותך שהוא רוב עוז ותעצומות יותר מהנקימה, אז **יכחשו לך אויביך ויאמרו לא הוא חלילה**.

אמנם כאשר **(ד) כל הארץ ישתחוו לך ויזמרו לך** שהוא בהטיבך עמנו לימות משיחנו, אזי למפרע **יזמרו שמך** הוא אלוהים הנזכר **סלה** שיאמרו שגם מה שעד כה שעבדונו, **שמך** אלוהים עשתה זאת, וזהו אמרו **סלה** שגם העבר יודו למפרע, שהדין היטיב לנו למען מרק עונותינו.

ה לכו וראו מפעלות אלהים נורא עלילה על-בני אדם :

ו הפך ים ליבשה בנהר יעברו ברגל שם נשמחה-בו :

ז משל בגבורתו עולם עיניו בגוים תצפינה הסוחרים אל- (ירימו) [ירימו] למו סלה :

(ה) לכו וראו מפעלות אלוהים כו'. הנה כתבנו בפסוק ראשון, כי כנגד שתי כתות ידבר:

אחד, על ישראל הגולים,

שנית, על הגוים שוביהם.

והנה עד כה דיבר עם ישראל הנוגע אליהם בשלשה כתובים הנאמרים, ועתה החל לדבר נגד השובים ואומר להם **לכו וראו כו'** לומר אל תתהוללו בראותכם שאתם בשלוח ומעלה, איך ימשך זה מהדין ואתם בשמחה רבה, כי איך יתייחס לנורא בעשותו דין בנו ולא יטיל מורא בעולם כי איה נראותיו, כי הלא **לכו וראו מפעלות** שם **אלוהים** שעושה כאחת שתי פעולות, שכולל רחמים בהיותו **נורא עלילה** אחת **על בני אדם**, שהוא כאשר **(ו) הפך ים ליבשה**, כי

אז היה פועל נורא מאד על כל העמים, כמה דאת אמר (יהושע ב יא) **ונשמע וימס לבבנו כו'**, והיה רוגז גמור, שזולת הדין שעשה במצריים גם הכניע שרו של ים ושרו של מצרים, כמו שאמרו ז"ל (שמות יד ל) **וירא ישראל את מצרים מת כו'** ואמרו רבותינו ז"ל (שמות רבה כא ה) מתים לא נאמר אלא מת כו', העביר ישראל בתוכו והצילם שהוא רחמים, וכן מאז היה סימן לישראל כי הן בלכתם לכבוש הארץ שהוא דין יעשה להם כן, כי **בנהר יעברו ברגל** שיכניע השר, **ושם** גם כן **נשמחה בו**, הנה שבעשותו רוגז לזולתנו שמחנו שהטיב לנו בפעולה אחת שהם ב' מפעלות בעלילה ופעולה אחת, שאת המצריים טבע ואנו היינו שמחים, כן גם עתה בעשותו יתברך רוגז ודין בנו אתם בשמחה ושררה רבה.

עוד נודיע אתכם אומות העולם שלא יעלה על רוחכם שבהחריב ביתו והגלנו לבין האומות שסילק שכינתו והשגחתו מהארץ והניח השררה לשרים, כי אם (ז) **מושל בגבורתו** שגם בגבורתו המיוחדת לו שהוא במה שסובל מה שעשו בהיכלו ובעמו בחרבן והגלות הוא **מושל עולם**, **ועיניו בגוים תצפינה** ותשגחנה לראות איך יתנהגו בישראל, כי **הסוררים לישראל אל ירומו למו סלה** כי יתעתדו ליאבד לאחר זמן, והוא כעין מאמרם ז"ל (בראשית רבה סא ז) שאמר אברהם לבני קטורה דעו כי כל המיצר לישראל בעולם הזה לא ייטב לו לעתיד לבוא, לכן התרחקו והתעתדו לימים ההם לשרתם, וזהו **הסוררים כו'**.

ח בְּרָכוּ עַמִּים אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁמִיעוּ קוֹל תְּהִלָּתוֹ :

ט הַשֵּׁם נִפְשָׁנוּ בַּחַיִּים וְלֹא-נֶתַן לְמוֹט רַגְלֵנוּ :

(ח) **ברכו עמים כו'**. אחר הודיע את הגוים המשעבדים אותנו בגלות, כי לא מבלתי יכולת חלילה שתק ברקדם בהיכלו ובהעמיס צרת הגלות על ישראל, כי אם שהן הן נוראותיו, ושיוודע בגוים כי לא לעולם חוסן, כי [ז] **הסוררים** את ישראל **אל ירומו סלה**.

ראה והנה יהיה להם פתחון פה לדבר ולומר, אם כן איפה למה מסרם בידם אם את ישראל אהב?

ועוד למה יאשים את **הסוררים** לישראל באמור כי **הסוררים אל ירומו סלה?** **ולמה** לא יחזיק להם טובה על שאינם מכלים את ישראל, כי הלא בידם ניתנו ובחיריים המה?

לזה מסיימים ישראל דבריהם אל האומות ואומרים להם:

על האחד ברכו עמים אלוהינו,

ועל השנית והשמיעו קול תהלתו.

ופירש ואמר מה שאמרתי **ברכו עמים אלוהינו** הוא על כי הוא יתברך **(ט) השם נפשנו בחיים**, לומר, כי מה ששעבדנו לא מאהבתכם רק לשום **נפשנו בחיים**, כי על כן אברהם מכרנו וה' הסגירנו, ועל כן אמרנו **ברכו** ה' **אלוהינו**, כי על פי דרכו הגדיל אתכם עלינו.

ואשר אמרנו **והשמיעו קול תהלתו** הוא, כי **ולא נתן למוט רגלנו** הם גויותינו שלא כלינו ביניכם, כי מאתו יתברך הוא לנו, והללוהו אתם כי זה תועלתכם גם אתם, כי אם אין ישראל סבא אין עולם, כמאמרם ז"ל (תענית ג ב) על פסוק (זכריה ב י) **כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם נו'**, כי אילו היינו כלים בגלות, היה הוא יתברך מאביד אתכם ומכלה העולם, כי כל חפצו הם ישראל לקיים עולם.

י כי-בחנתנו אלהים צרפתנו כצרף-כסף :

יא הבאתנו במצודה שמת מועקה במתנינו :

יב הרכבת אנוש לראשנו באנו-באש ובמים ותוציאנו לרויה :

(י) כי בחנתנו אלהים נו'. כהתיימם ישראל על פי רוח הקדש מלדבר עם הגוים המשעבדים אותם, באמור להם כי גם בגלותנו ה' אלוהינו עמנו, מדברים עמו יתברך ואומרים מודים אנחנו לפניך, כי לא געלת בנו רק **כי בחנתנו אלהים**, לומר לא קצפת עלינו להנקם ממנו בעונותינו בגלוינותינו, רק **כי בחנתנו אלהים בגלות בבל** על ידי הצלם שנבחנו בו חנניה מישאל ועזריה, וכל השאר שהשתחוו, **צרפתנו כצרף כסף** תוך הכור עד מרק אותו שמתמעט על ידי האש, כך נצרפנו על ידי מה **(יא) שהבאתנו במצודה בימי אחשורוש, שמת מועקה במתנינו בתעניות על ידי המן** ליטהר מעוון הצלם כמי שמטהר הסיגים המעורבים בכסף, כן מה שחטאנו לפני העברת העביר אותה חלאה שנדבקה בנו, כי זאת היתה כוונתך ולא לינקם ממנו, עד נשארנו כסף נקי, כנדע מרבותינו ז"ל כי כל עולי גולה עם עזרא היו צדיקים גמורים.

ואחרי כן **(יב) הרכבת אנוש לראשנו הוא יון** שבא עד בית המקדש הוא ראש לישראל, ולהעבירם על דת, שלימלט ממנו **באנו באש ובמים** לקדש שמך, **ותוציאנו לרויה על ידי חשמונאים**.

יג אבוא ביתך בעולות אשלם לך נדרי :

יד אשר-פצו שפתי ודבר-פי בצר-לי :

טו עלות מיחים אעלה-לך עם-קטרת אילים אעשה בקר עם-עתודים סלה :

כן עתה ברביעית איחלה לך (יג) אבוא ביתך אשר תבנה לנו מלמעלה, בו אבוא בעולות אם הרהרנו דבר באורך הגלות, אשלם לך נדרי (יד) אשר פצו שפתי בגלות בתורת נדבה, ואשר דבר פי בצר לי בתורת נדר על ההצלה מהצרה, והעולות שאעלה יהיו (טו) עולות מחים עם קטורת אילים, ומה [יג] שאשלם לך נדרי הוא שאעשה בקר עם עתודים סלה שהוא בעין יפה.

טז לכו שמעו ואספרה כל-יראי אלהים אשר עשה לנפשי :

יז אליו פי-קראתי ורומם תחת לשוני :

יח און אם-ראיתי בלבי לא ישמע אדני :

יט אכן שמע אלהים הקשיב בקול תפילתי :

כ ברון אלהים אשר לא-הסיר תפילתי וחסדו מאתי :

(טז) לכו שמעו ואספרה כו'. אחר כל הויכוח הלז על תקוות חוט של חסד גאולתו יתברך, בא דוד לדבר על לב בני ישראל לאמר להם כמבטיח את אסירי התקווה שיתחזקו בה ולא ייראו, כי קרובה ישועתו יתברך לבוא בשובם עדין וקוראם אליו כראוי, כי לכו שמעו ואספרה אשר עשה ה' לנפשי עם היותי יחיד, מה גם עתה שיעשה בזכות כל ישראל. והוא כי (יז) אליו פי קראתי כו' כי טרם אקרא היה עונה אותי ומזכה אותי להשתעשע בשמוע בקולי עם שכבר ענני וגזר הצלתי, כענין שכתבנו על פסוק (תהלים כא ג) תאות לבו נתת לו וארשת וכו', ואמר אין צריך לומר בהיותי מתפלל מעצמי שלבל דחות אותי היה מקשיב תפילתי אחר שתאות לבי נתן לי, כי אם גם כאשר אליו פי קראתי כו'. והוא כי שלושה חלקים יש בתפילה: אחד, קודם לכל לשאול ממנו יתברך מענה לשון, והוא ענין (תהלים נא יז) אדני שפתי תפתח כו',

שני, שלש ראשונות שבח ורוממות אל,

שלישי, שאלת צרכינו.

ונבוא אל הענין, אמר כאשר [יז] אליו פי קראתי שקראתי יתברך פי, שאמרתי לו וחליתי פניו, יהיה הוא פי שאשאלה ממנו מענה לשון שישים הוא את הדברים בפי, שהיה אפשר יאמר לי הנה עניתך ולמה אשים דברי בפוך שתבקש ממני שאלתך ואעפ"י כן טרם אדבר, אין צריך לומר דברי הבקשה שבאים אחר השבח ורוממות אל שבשלוש ראשונות, כי אם בעוד שרומם הוא רוממות אל עדיין תחת לשוני, שלא יצא עדיין מכח הדבור אל הפועל רק במחשבה לבד.

עם היות שאילו הייתי מחשב און בלבי לא היה שומע ה' ומצרפה למעשה, וזהו **(יח) און אם ראיתי בלבי** שלא ראיתיו בעיני לעשותו, רק בלב, כלומר בראיית הלב, **לא ישמע ה'** להחשיבו לחטא. אכן במידה טובה שהוא בעוד היה **[יז] רומם תחת לשוני** במחשבה בלבד, כבר **(יט) שמע אלוהים** וטרם אדבר ענני ותאותי נתן לי, ועם כל זה **הקשיב בקול תפלתי** שעם שלא היה לצורך כי כבר נענית, ערבה לו תפלתי וישתעשע לשומעה אחרי כן כדי לשמוע בקולי בלבד שאוציאנה מן המחשבה אל הקול כענין (תהלים כא ג) **וארשת שפתיו כו'**, באופן ששתיים הנה טובותיו יתברך אתי:

אחד, עשותו החסד,

שנית, שומעו תפלתי אחר כך ולא הסירה ומנעה ממני כי ערבו לו מאמרי.

וזוהו **(כ) ברוך ה' אשר לא הסיר תפלתי** מלשומעה באמור כלך מדברותיך, וגם **חסדו מאתי** כי שקולים הם אצלי החסד והשמיעה אחר כך. ובמה שלא הקדים חסדו לתפלתי, אפשר כיון כי זו הגדולה **[יט] שהקשיב תפלתי**, וגם **[כ] חסדו מאתי**, עם שעשה החסד מתחילה כמדובר.

פרק סז

א למנצח בנגינת מזמור שיר :

ב אלהים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה :

ג לדעת בארץ דרךך בכל-גוים ישועתך :

(א) למנצח בנגינות מזמור שיר וכו'. הנה מזמור זה **ידבר על ימות המשיח**, והנה אז יוכללו

שני דברים:

אחד, שפע ברכת טוב לישראל,

שנית, אשר יתקדש שמו יתברך בעולם כי ישפוט עמים מישור,

ועל שני הדברים אמר **מזמור שיר**.

מזמור על הראשונה,

שיר על השנית.

(ב) אלוהים יחננו כו'. החל בטובת ישראל ואמר **אלוהים כו'**, והוא כי הלא יתחמץ לבב אנוש באמת, באמור איזה הדרך יברכנו אלוהים אם לא נהיה לחן בעיניו, כי לא יבצר מהמצא בנו אשמת דבר, והנראה בנוהג שבעולם כי הנה אם איש אשר לא טוב בעיני המלך ויבקש מאתו

ברכה מתת ידו, לא יערב אל לבו לדבר לפניו עד חרש חכם יבקש לו מאוהבי המלך יזכירהו לפניו כאשר טוב לב המלך ובמתק לשונו יתנהו לחן בעיניו, ובהודע הדבר אל האיש ההוא, אז יחרץ לבוא אל המלך להתחנן לו יעשה את שאלתו ויצו את ברכתו, אך אם טרם יותן חנו בעיני המלך יערב אל לבו לשאול שאלתו ובקשתו, יביא עליו קללה ולא ברכה, ועל פי הדברים האלה יהיה כמו זר נחשב נבקש מאת האלוהים ייטיב אחריתנו בשופע ברכה אם לא נהיה לחן בעיניו, ומי יעלה לנו השמימה יחלה פניו יתברך נהיה לחן בעיניו, למען נאותה לו יתברך להיטיב עמנו.

על כן בא דוד ברוח קדשו ויאמר, מה לנו לבקש מי שיהיה לעם מול האלוהים יתננו לחן בעיניו, למען אחרי כן נשא ברכה מאתו יתברך, והלא אלוהינו הוא אבינו ובשמים יתחתנו בנו, כי הוא בעצמו יהיה הנותן חננו בעיניו ואחרי כן הוא יברכנו, וזהו **אלוהים יחננו ויברכנו**. והן הם דברי קדמונינו מסדרי ברכותינו באומרם **ותננו לחן ולחסד ולרחמים בעיניך כו'**, והוא כי אינו כמלך בשר ודם, כי הלא חפץ חסד הוא יתברך ומרבה להיטיב.

ועוד שנית יוסיף להפליא, והוא כי דרך המלך או נשיא בעם כי את אשר יאהב הוא ייטיב ברצי כסף או הנמצא אתו, אך לא תדמה הארת פניו אתו אשר לו טרם ירבה להיטיב לו כאשר היתה מתחילה, כי טרם יהנה אותו או טרם ירבה לו מוהר ומתן יביט בו בפנים צהובות מאד, אך אחרי כן כל עוד שהולך ומרבה לההנותו יהיה הולך וחסר בהארת פניו אתו, אך הוא יתברך לא כן, כי אם שהוא יתברך **יחננו** וגם **יברכנו**, ואחר הברכה אור פניו לא יפיל ממנו, כי אם אדרבה **יאר פניו אתנו סלה**.

או יאמר, כי לפעמים מידת הרחמים היא תטיב, ולפעמים גם מידת הדין שמתהפכת לרחמים, וההפרש כי בהיות על ידי מידת הרחמים בלבד לא יתמיד כי אפשר תקטרג מידת הדין, אך בהיות שגם מידת הדין מסכמת תתמיד בעצם הטובה, וזה יאמר אשר נבקש הוא, כי מידת אלוהים שהוא מידת הדין **יחננו** וגם **יברכנו**, ועל ידי כן תתמיד הטובה כי **יאר פניו אתנו סלה**.

או יאמר, כי הנה דרך המלך ברצות דרכי איש ויחפוץ להיטיב עמו **שיחננו** לברכו, אך לא יהיה הפועל על ידי עצמו (אם לא) [אלא] על ידי מלאך או שליח, וגם אם יעשה בעצמו למענו יהיה לעצמו אך לא יעשה בגינו גם לזולתו, ואם גם את הדבר הזה יעשה לא יתמיד לעולם. אמר כי את כל אלה נבקש מאת האלוהים, והוא יעשה אחר **שיחננו** ולא ירצה להיטיב אך (לא) על ידי מלאך או שליח, כי אם **ויברכנו** על ידי עצמו, והיא שאלת יעקב כמפורש אצלנו באומרם **ונתן לי לחם לאכול כו'** (בראשית כח כ) שגם בחוץ לארץ לא יותן לחמו ולא לבושו על ידי מלאך, כי אם על ידי עצמו יתברך.

ואף גם זאת כי לא בלבד הוא ייטיב לנו, כי אם גם למעננו ייטיב ויברך את העולם, וזהו **יאר פניו אתנו** שהוא כי יצרף רחמנותו עם זכויותינו להאר פניו אל העולם, וזהו שלא אמר לנו כי אם אתנו לומר **שאתנו** יתלזה להאר פניו דרך כלל לכל,

ועוד שלישית שיהיה מתמיד וזהו אומר **סלה**.

או יאמר, בשום לב מה זה היה כי בברכת כהנים קדמה הברכה אל הון באומרו (במדבר ז (כד) **יברך ה' כו'**, ואחר כך הוא אומר **יאר ה' כו' ויחנך**, ופה בחן התחיל באומרו **אלוהים יחננו** ואחרי כן הוא אומר ויברכנו, וגם הארת הפנים נאמרה שם קודם אל הון ופה אחרי כן. אמנם הנה לא כל אדם זוכה למצוא חן גם בעיני אלוהים הוא מידת הדין, כי הלא בנח שהיה **צדיק תמים** כתבנו במקומו בס"ד, כי ראשונה **מצא חן בעיני ה'** הוא מידת רחמים אך לא בעיני אלוהים, ושעל כן (בראשית ו יג) **ויאמר אלוהים לנח** שהוא מידת הדין **קץ כל בשר בא לפני**, שאני מידת הדין באופן שלא תמלט גם אתה, אך **עשה לך תיבת עצי גופר**, ועל ידי צער התיבה אסכים עם מידת רחמים **והקמותי את בריתי אתך**.

זה גם הוא מאמר שם הרחמים באמור אליו אחרי כן, **בא אתה וכל ביתך אל התיבה** ולא תחוש אל צער התיבה, כי הלא **אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה**, כלומר אך לא בפני מידת הדין על כן צריך צער תיבה, ולא הצלתיך בדרך אחרת בלי צער, עד שאחרי היות כל הזמן ההוא בצער התיבה גם **מצא חן בעיני אלוהים**, וזהו (שם ח א) **ויזכור אלוהים את נח**, באופן שאין הכל זוכים למצוא חן בעיני אלוהים.

על כן בברכת כהנים אשר ציוה ה' לדורות עולם, אם היו מקווים לבלתי התברך עד עת מצוא חן בעיני מידת הדין, מי ומי יהיה בכלל הברכה, על כן הוא אומר **יברך ה'** לומר על פי מידת הרחמים, ועוד יעשה השם הנזכר כי **ישמרך** מן החטא כמו שאמרו ז"ל (ספרי במדבר מ) לבלתי תמצא מקום מידת הדין לקטרג אם רוב טובה יחטיאהו, ואחר כך עוד יוסיף שם הרחמים ידו עליך, כי **יאר ה' פניו אליך** שהוא שפע אור פניו לקדשו ולכהנו לו יתברך במצות עשה נוסף על שמירה מן החטא, ואז על ידי כן **ויחנך** שיתנהו לחן גם בעיני מידת הדין.

אך פה ידבר על דורו של משיח שוהיה הנכשל בהם כדוד, על כן מתחילה **[ב] אלוהים יחננו** אפילו מידת הדין, וגם לא נצטרך להתברך על ידי מידת רחמים לשיצטרך אחרי כן שישמרנו מן החטא בל נשמן בברכה ונבעט, כי אם האלוהים הנזכר **ויברכנו**, וגם לא נצטרך לומר **שיאר ה' פניו** אלינו כאומרו **יאר ה' פניו אליך** כי אם **אתנו**, והוא כי הנה שם אלוהים הנזכר הוא שכינה, והנה ידוע כי כשעושים ישראל רצונו של מקום היא העולה למעלה בהארת פנים להקביל פני השם העליון, וזה יאמר הנה אז לא יצטרך לומר כי שם הרחמים יאר לנו שפע

אורו שנעשה מצותיו, כי אם אז שם אלוהים הנזכר **יאר פניו אתנו** שעל ידינו יהיה לאלוהים הנזכר הארת פנים בהראותו את עושר כבוד מעשינו הטובים אשר נעשה בהיות אתנו תמיד, וזהו **יאר פניו אתנו** ולא אמר לנו, וזה יהיה **סלה**, כי לא נמיש יום ולילה מעסוק בתורה ומצוות.

או **יאמר** והוא יותר בפשיטות וימשך בו היטב כל מה שאחר, והוא כי נבקש מאתו יתברך שבהתנהגו במידת אלוהים ורוגז בעולם בכל הגוים לעתיד, אז **יחננו** שם הדין עצמו, **ויברכנו**, שיפעול דין בעולם ורחמים אתנו כאחת, ואם ייטיב לעולם אחרי כן שהוא על ידי הארת פנים, יהיה אתנו **סלה** שיהיה בזכותנו סלה, שיתברך העולם על ידינו.

ואם תאמר נא אלוהי כי אחר שאחנך ואברכך, מה בצע שיהיה בעשותי דין ורוגז בעולם ושיהיה על ידי מידת הדין, הלא הוא **(ג) לדעת בארץ דרכך**, כי עד כה איננו נודע היות שם אלוהים פועל רחמים, וגם שני הפכים דין ורחמים יחד שאינו נודע כי אם על השמים ועתה יודע גם בארץ, וזהו **לדעת בארץ דרכך**, כי יודע בארץ דרכך זה שהוא לפעול אלוהים דין ורחמים וגם כאחת.

והנה זה יהיה בישראל אשר ישכילו זאת, אך בכל עכו"ם אשר לא יבינו אם מידת הדין תהיה הפועלת רחמים, לפחות יודע **בגוים** מציאות **ישועתך**, וזה לא יוכר כי אם בפעול להם דין ולנו רחמים כאחת, וזהו **בכל גוים ישועתך**.

או **יאמר** כדי **לדעת בארץ דרכך** זה, שבעשותך דין תפעול רחמים, צריך יודע **בכל גוים ישועתך** שידעו שאתה מושיע את עצמך, והוא (ש)קימת השכינה שקימתה עושה רושם בהם, כמה דאת אמר (במדבר י לה) **קומה ה' וכו'**, וכמפורש במזמור שאחר זה **יקום אלוהים יפוצו אויביו וכו' כהנדוף עשן וכו' כהמס דונג מפני אש** (הוא), שהוא בקום אלוהים בקומו מהגלות המיוחס לגלות שכינה, כי אז בראותם ישועתך את עצמך ועם עשותך דין בהם תחננו כו' יכירו כי זה דרכך לפעול דין עם רחמים לנו.

ד ידוך עמים אלהים ידוך עמים כלם :

ה ישמחו וירננו לאמים כי-תשפט עמים מישר ולאמים בארץ תנחם סלה :

הנה ראוי לשים לב אל שינויי התוארים בפסוק אחד, **(ה) כי תשפט עמים** ואחר כך קורא אותם **לאמים**,

וגם **בעמים** אומר **כי תשפט** ובלאמים אומר **שינחם סלה**, מה נשתנו אלו מאלו.

אך הנה במסכת סופרים אמרו רבותינו ז"ל כי כאשר לבני הפלגשים נתן אברהם מתנות וישלחם הוא שאמר להם הנה תדעו כי כל גוי עכו"ם אשר ייצר לישראל סופו ליפול, על כן אתם לכו למרחקי ארץ לבל תהיו בכלל המצרים את ישראל, והקיפם חומה וצוה עליהם שלא יבואו עד ימות המשיח לשרת אותנו ואת ישראל עמו.

וכן אמרו רבותינו ז"ל כי זהו (מלכים א, י א) ומלכת שבא שמעה את שמע שלמה ותבא כו' אל תקרי מלכת שבא אלא מלכות שבא, כי בשומעם את שמע שלמה חשבו שהיה מלך המשיח ובאו המלכים נועדו לבוא אל מלך המשיח, וביודעם כי לא היה כן עדיין חזרו למקומם עד ימות המשיח.

והנה מדבריהם ז"ל יראה כי בעלי מלכות המה במקומם ויבואו לשרת, ואפשר שעליהם הנביא דיבר (ישעיה מט כג) והיו מלכים אומניך כו' אפים ארץ ישתחוו לך כו'.

ונבוא אל הענין והוא, כי הנה כלל בידינו כי אין לאום אלא מלכות (עבודה זרה ב ב), ובזה יאמר הנה שאלתי (ב) אלוהים יחננו ויברכנו כו', באופן שמברכתנו ימשך (ג) לדעת בארץ דרכך, שהוא כי שם אלוהים יפעול דינו, ובכלל הדין נתברך אנחנו, שיכירו דרכך שאתה פועל שני הפכים, דין להם ורחמים לישראל על ידי שם אלוהים, אמר עתה הנה מלבד מה שיכירו היותך פועל דין להם ורחמים לישראל כאחת, גם ענין זה יכירו העכו"ם ממה שתעשה בהם, וזה משלוש סוגים:

אחד, שתעשה בהם משפט ורוגז שהם אשר הרעו לישראל, ומהם יש שלא תצר להם רק שלא תיטיב אותם כאשר לא הטיבו את ישראל, ויש אשר תיטיב להם,

הם אשר כתבנו מרבותינו ז"ל הם המלכים נועדו מבני הפלגשים במצות אברהם, אשר עליהם נאמר ומלכת שבא שהוא מלכות שבא שבשם מלכות יכנה אותם הכתוב, באופן שמהם ובהם יראו ויכירו העכו"ם היות שם אלוהים עושה כאחד שני הפכים.

וזהו אומרו (ד) יודוך עמים כו', והוא בשום לב אל אומרו יודוך עמים שני פעמים בפסוק אחד, ואומרו שם אלוהים בין שניהם, אך הוא כי על הסוג הא' אשר הרעו לישראל אמר יודוך עמים אלוהים, הם אותם אשר מידת הדין הוא שם אלוהים ישפוט בהם כי יודו משפטו ודינו, מעין הרשעים בגיהנום שגדול השבח היוצא מהם באמרם יפה דן יפה חייב כו' (ילקוט תהלים תתלג).

ועל הסוג השני אשר תואר אלוהים פועל הדין אינו עליהם, רק שרואים יושרו יתברך כי ישלם לעושה הרעה כרעתם, ולהם שלא הטיבו ולא הריעו לא יצר רק שימנע מהם הטוב אמר יודוך עמים כלם.

ועל הסוג השלישי הם הבאים לעמוד לשרת למלך המשיח אשר יקראו לאמים שבשם מלכות יכנו אותם, כמאמר רבותינו ז"ל מלכת שבא מלכות שבא, אמר [ה] ישמחו וירננו לאמים, ומה שישמחו הוא כי תשפוט עמים מישור שישמחו בראות יושר משפטו יתברך לתת לכל העמים לפי מעשיהם, למרעים את ישראל יעשה בהם משפט, ולמנוע טוב מאשר לא הטיבו להם, וזהו כי תשפוט כו'. ומה שירננו נוסף על מה שישמחו הוא כי ולאמים בארץ תנחם סלה שתנחם ותנהלם בארץ ברוב טוב כעבדים אשר חפץ בהם המלך לעשות יקר.

ו יודוך עמים אלהים יודוך עמים כלם :
 ז ארץ נתנה יבולה יברכנו אלהים אלהינו :
 ח יברכנו אלהים וייראו אותו כל-אפסי-ארץ:

(ו) יודוך עמים כו'. אמר הנה אמרנו [ב] שאלוהים יחננו ויברכנו כו' שהוא כי בעשותו דין עמהם הוא יתברך ייטיב לנו, והלא היה מקום לומר כי אחר שהטוב הבא עלינו הוא ענין נפרד מהרעה הבאה עליהם אלא שהוא בזמן טוב, טוב היה שיהיה הכל בנושא אחד, והוא כי ארצנו הנקראת ארץ סתם תתן יבולה ולא שאר ארצות, ובזה יכירו כי הנותן מטר על פני ארץ ישראל הוא המונעו מעל פני חוצה לארץ, וזה יפורסם לכל העמים שיצטרכו כולם לאכול מלחם הארץ שלנו, וזה מאמרנו אליו יתברך, הן אמת כי יודוך עמים אלוהים יודוך עמים כלם כאשר (ז) ארץ שהיא ארץ ישראל הנקראת ארץ סתם כמו שאמרו ז"ל (תענית י א) על (איוב ה י) הנותן מטר על פני ארץ, יראו שנתנה יבולה ולא שאר ארצות, אך אין זה מספיק כי הלא זה לא היה מורה רק שיברכנו אלוהים למה שהוא אלוהינו ועל כן הוא מיטיב לנו ולא להם, אך לא נחפוץ כי אם שגם יכירו שהוא אלוהים סתם כולל כל העולמות וכל הגוים, ועל כן נבקש (ח) שיברכנו אלוהים ולא באופן שלא יורה רק היותו אלוהינו כי אם שהוא אלוהים סתם, וזה במה ששאלנו שיברכנו באופן שיראו אותו כל אפסי ארץ שהוא כי יעשה משפט בכל הגוים ואותנו יברך, כי בזה ייראוהו כל המעשים וידעו כי אלהותו בכל משלה.

או יאמר [א] למנצח כו' כי הנה בגאולה יוכללו ארבע גאולות, או להיות שאז נגמר השתלם ה' בד' אותיותיו (עיין רש"י שמות יז טז), או כי אז נופלים ארבעתם כי באדין דקו כחדא דהבא כספא נחשא פרזלא חספא (דניאל ב לד) שהוא כמאמרנו כמו שאמר רשב"י (זוהר בשלח נח ב) שעתיד הקדוש ברוך הוא להביא את כל אשר היצרו את ישראל בגלויות ולייסרן

בפני ישראל, ועל כי מזמור זה על הזמן ההוא ידבר, על כן כלל בו ד' זני זמרא, **למנצח** ונגינות **מזמור ושיר**. ואמר כי אז לא בלבד נאושר **בבני חיי ומזוני**, כי אם גם יהיו על ידו וגם על ידי בחינת הדין,

כי **[ב] אלוהים יחננו בבני** כמה דאת אמר (בראשית לג ה) **הילדים אשר חנן**, **ויברכנו במזוני** כמה דאת אמר (משלי י כב) **ברכת ה' היא תעשיר**, **ובחיי כי יאר פניו כו'**, מה שאין כן אם נמות שאינו רק בהסתר פנים, וגם **סלה** שבלע המות, ובכלל הוא ביטול השעבוד דבהסתר פנים איתה.

פרק סח

א למנצח לדוד מזמור שיר :

ב יקום אלהים יפוצו אויביו וינוסו משנאיו מפניו :

ג כהנדרף עשן תנדרף כהמס דונג מפני-אש יאבדו רשעים מפני אלהים :

ד וצדיקים ישמחו יעלצו לפני אלהים וישישו בשמחה :

(א) למנצח לדוד מזמור שיר כו'. הנה **מזמור זה יוסד על מעלת השכינה** הוא שם אלוהים הכולל שני דברים:

אחד כי כאשר שם הרחמים פועל שני הפכים כמפורש בשירת הים כך שם אלוהים פועל שני הפכים,

ועוד שנית, כי גם בגלות המתייחס לגלות שכינה כביכול הוא רם וגדול ומשגיח בשמים ובארץ.

ועל שני הדברים הנאמרים באמת אמר **מזמור שיר**,

מזמור על האחד,

ושיר על השני.

ועל הראשון החל ואמר (ב) יקום אלוהים כו' והנה ראוי לשים לב אל היות פסוק זה שלא לנוכח ושל אחריו לנוכח, וגם כי בתורה נאמר (במדבר י לה) **ויפוצו אויביך ופה נאמר יפוצו אויביו בלא וי"ו.**

אך הנה אמרו רבותינו ז"ל (נדרים ח ב) כי לעתיד במה שמכלה את הרשעים ומלהט אותם ושורפם הוא מרפא ומענג את הצדיקים, שנאמר (מלאכי ג יט) **הנה יום בא בווער כתנור והיה כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם כו' וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה כו'**, ואמרו רבותינו ז"ל כי מה שמלהט ושורף את הרשעים הוא עצמו מרפא ומענג

את הצדיקים, שאמרו לעתיד לבוא הקדוש ברוך הוא מוציא חמה מנרתקה ושורפת הרשעים והיא עצמה תרפא את הצדיקים.

ועל הדרך הזה יהיה פה ענין הכתובים, כי אלוהים שהוא אש אוכלה תלהט את הרשעים מלפניו, ומשמחת ומענגת את הצדיקים שלפניו. והוא שאמר דוד הנה מאמר משה היה **קומה ה' ויפוצו אויביו כו'**, כי האויבים יפוצו והשונאים ינוסו אך ישארו בחיים אלו ואלו, אמר הנה ידעתי כי **יקום אלוהים** מגלות שכינה לעתיד שהיא שם אלוהים, ואז לא יבצר ממה שאמר משה רבינו ע"ה כשיקום אלוהים שיפוצו אויביו וינוסו משנאיו מפניו, אך שאלתי ובקשתי אינו זה בלבד ושישארו חיים, כי אם **(ג) שכהנדוף עשן תנדוף** אשר ידפנו רוח סועה מסער, באופן בל יראה ובל ימצא רמז מנהו, כן יהיה פזורם כפזור העשן, כי לא שמאליהם יפוצו מלפניך, כי אם שתנדוף אותם בעצמך לבל ישאר למו שורש וענף.

ועל הסוג השני הם משנאיך הנסים מפניך לא תתן להם בית מנוס רק ימסו מלפניך כהמס דונג מפני אש, כי תהיה אתה להם לאש והם לדונג לפניך שמלא כל הארץ כבודך והמס ימסו בכל מקום שהם **כהמס דונג כו' מפני אלוהים**.

אך **(ד) צדיקים** שמהפכים מידת הדין לרחמים, במקום שהגויים ימסו מפני אלוהים, שם **ישמחו ויעלצו** שהוא **לפני אלוהים** מקום אשר אויביו יתברך נמסים **[ג] כדונג מפני האש**, כענין הנה יום בא בוער כתנור וכו' וזרחה לכם יראי שמי שמש וכו' שהחמה מנרתקה שורף לזה ומרפא לזה, **וישישו בשמחה** כי לא יצטרכו לגיל ברעדה כמה דאת אמר (תהלים ק ב) **עבדו את ה' בשמחה וגילו ברעדה**, כי אם **וישישו בשמחה** והוא כי אז לרוב השלימות אין פחד בא לידי חטא מרוב שמחה, כי לעתיד יגדל בישראל הכשרון.

או יאמר, באשר נדקדק כפל הכתוב באומרו **ישמחו יעלצו**, וגם מה שחזר ואמר **וישישו בשמחה**, וגם אומרו **לפני אלוהים** בינתיים ולא אחרי כן לומר ישמחו יעלצו וישישו בשמחה לפני אלוהים. אך יאמר מאשר אתה שם אלוהים תנדוף האויבים ותמס מפניך כדונג את השונאים, שהכל **לפני אלוהים**, על שני אלה **הצדיקים ישמחו יעלצו לפני אלוהים, ישמחו על האויבים יעלצו על השונאים**, ולא יאשמו על כי בנפול אויביהם ישמחו, כי אם אדרבה **וישישו באותה שמחה** ששמחים לאיד הרשעים ההם.

ה שירו לאלהים זמרו שמו סלו לרכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו :

ו אבי יתומים ודין אלמנות אלהים במעוון קדשו :

ז אלהים מושב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות אף-סוֹרְרִים שְׁכֵנוֹ צְחִיחָה :

(ה) שירו לאלוהים זמרו שמו וכו'. הנה טרם נבוא אל הביאור, נזכירה מאמרם ז"ל פרק אין דורשין (חגיגה יב ב):

כי שבעה רקיעים הם וילון רקיע שחקים זבול מעוון מכון ערבות.
וילון נכנס שחרית ויוצא ערבית ומחדש כו',
רקיע שבו חמה ולבנה כוכבים ומזלות,
שחקים שבו מלאכי השרת שוחקים מן לצדיקים לעתיד לבוא,
זבול שבו בית המקדש של מעלה כו',
מעוון שבו כתות מלאכים כו',
מכון שבו רוח סערה כו',
ערבות שם נשמות כו' וגנזי חיים כו'
וכסא הכבוד כו' ע"כ ענין מאמרם.

והנה כתבנו כמה פעמים (לעיל יט א) כי אין שבעה רקיעים הללו שבעה גלגלי כוכבי לכת חלילה, שאם כן הוא איך אמרו שחמה ולבנה כוכבים ומזלות שהם שבעה כוכבי לכת וגלגל שמיני וגלגל יומי כלם ברקיע השני, וגם איך יתכן יהיה בית המקדש של מעלה בגלגל חמה והוא בעולם המלאכים ששם מיכאל מקריב נשמותן, ומה גם כי כדאי בזיון הוא שיהיה בית המקדש של מעלה סובב סובב עם גלגל חוזר יום יום ביום על הארץ ובלילה מתחת לארץ, ומה גם לאומרים במדרש (נדרים לט ב) שבכל יום עולה השמש לזבול להשתחוות לה' ואם הזבול הוא גלגל חמה שם הוא ואיך יעלה להשתחוות, ואיך יהיו כל כתות מלאכים מלאכי השרת משוררים לפניו יתברך במאדים, ולמה ירדו מעולם המלאכים להלל את ה' עליון ונורא, ומי נתן מלאכים שוחקים מן לצדיקים בכוכב נוגה, ומי נתן נשמות הצדיקים וכסא הכבוד וגנזי חיים במזל שבתאי, האם יהיה מושב כסא הכבוד למטה מעולם המלאכים ולמטה מגלגל המזלות, ולא עוד אלא שהגלגלים דרכן להתנועע,

ומה גם שרובם הפך תנועתם הטבעית על ידי גלגל היומי שבכל יום אי אפשר אם לא שיהיו סמוכים זה לזה, והשבעה רקיעים שמנו רבותינו ז"ל הם אמרו שבין רקיע לרקיע מהלך ת"ק שנה, אך אין זה כי אם גלגלים לחוד ורקיעים לחוד, והמה כוללו כל התשעה גלגלים ברקיע

שני והשלישי הוא תחלת עולם המלאכים, ועולה כמה מעלות טובות עד השביעי העולה על כולם בספירות ורוחניות שבו כסא הכבוד.

ונבוא אל הביאור, והוא בשום לב אל שנתו את טעמו, כי בפסוק הקודם אומר לשון עתיד ובזה לשון הווה, אך יאמר הלא אמרתי כי לעתיד [ב] יקום אלוהים לכלות את הרשעים ולהפליג בטובת [ד] הצדיקים שישמחו יעלצו כו',

והנה ממוצא דבר יצא עתק מאיש שומע לדבר ולומר, ולמה יעשה כן לעתיד ולא מעתה בזמן הגלות, ויבוא להרהר ביכולתו חלילה על ענין שכונה בגלות, או מענין (דברים לב יח) צור ילדך תשי על ידי עונות ישראל.

או יאמרו כי סילק שכינתו למעלה ועזב השגחת והנהגת העולם לשרים של מעלה ולמלכיהם נהוגים על פיהם. על כן להסיר תועה מלבות בני האדם בא ויאמר (ה) שירו לאלוהים לומר מה שאתם בצרת הגלות ויתר ייסורין אל תחושו ותחשבום לצרה, כי אדרבה שירו לאלוהים הוא למידת הדין אשר יתנהג אתכם כי לטובתכם הוא. וגם אל תגרעו מיכולתו חלילה כי אם זמרו שמו כי אין בשמו שינוי על ידי הזמן חס וחלילה.

וגם אשר היה אפשר להרהר על הסתלקו עד רקיע שביעי שהוא ערבות אשר שם כסא הכבוד כאשר כתבתי מרבתינו ז"ל, והוא סוף שבעה עליות שעלתה שכינה מאדם עד אברהם שהורידה לששי (בראשית רבה יט ז), אל יעלה על רוחכם כי עזב את הארץ חלילה, כי הלא דעו איפה שאם הוא בערבות אין שם מושב הדרו כי אם סלו ורוממו למי שהוא רוכב בערבות.

ומה הוא הרוממות שתרומו אותו יתברך, הלא הוא כי לא יעצרנו הסילוק עד ערבות מלהתפשט והשגיח בעולם השפל, וזהו סלו לרוכב בערבות שהוא ברקיע השביעי, ועם כל זה ביה שמו כי בשני עולמות שנבראו בשתי אותיות אלו עולם הבא ביו"ד ועולם הזה בה"א (מנחות כט ב) בשניהם נמצא שמו, כי לא יעצרנו הסילוק מהשגיח למטה בארץ, וזה לו רוממות גדולה, ואם כן ועלזו לפניו כלומר עלזו כי לפניו אתם כשתשוררו ותזמרו אותו פה בעולם הזה כי גם פה הוא יתברך.

והעיר אזנינו להבין בדבר כאומר רוכב בערבות ולא אמר יושב, והוא כי איך יתכן יהיה מושב אלוהים בארץ, ומה גם בהסתלקו לערבות, אך הוא ענין מדרש רבה (בראשית רבה סח ט) על פסוק (דברים לג כז) מעונה אלוהי קדם כו' משל לרוכב על הסוס וכליו משופעים למטה, כי מה ענין משל הרוכב עם אומר כליו ולא אמר רגליו, שאחשבה בכונתם כי כאשר רוכב הסוס אינו כמי שהוא בעגלה שכל עצמו למעלה כי אם שמתפשט למטה, כך בהיותו יתברך

בערבות התפשטותו למטה בעולם השפל, ולא נשא המשל ברגלים על כי גם הם מעצמיות הרוכב כי אם אל שוליו, לרמוז כי בנמשל אינו בבחינת עצמות מה שמתפשט כי אם כערך בחינת השולים אצל הרוכב, כי כאשר אינו דומה איכותו שעל הסוס אל שולי בגדיו המשתלשלים למטה, כך מה שהוא למעלה בעליונים הוא איכותו יתברך ופה התפשטות התלבשותו יתברך המשתלשל עד הארץ הלזו שהם נקראים כנפי שכינה.

זהו אשר נשא המשל פה אל רכיבה בערבות ולא אמר "יושב בערבות", כי הוא להעמידנו על משל רבותינו ז"ל כמדובר, ואף גם זה יהיה אשר הנביא דיבר באומרו (ישעיה ו א) **יושב על כסא כו' ושוליו מלאים את ההיכל**, שהוא כי מה שהוא על השמים הנקראים כסא כמה דאת אמר **השמים כסאי** (ישעיה סו א) הוא רם ונשא באיכות, אך **שוליו** יקראו מה שממלאים את ההיכל שבעולם הזה הוא בית המקדש של מטה כמפורש אצלנו במקומו בס"ד.

(ו) **אבי יתומים ודיין אלמנות כו'**. הנה אמרתי כי גם אחר שסילק הוא יתברך שכינתו שהוא שם אלוהים שעלה למעון קדשו, עם כל זה הוא בעולם הזה גוזר ומקיים. אמר הנה אלו הדברים הידועים לכל ומזה נקח אל כל השאר, והוא כי הנה **אבי יתומים ודיין אלמנות** הוא אלוהים עודנו **במעון קדשו**, שהוא גם אחר שנסתלק למעלה למעון קדשו, ואם כן אמור מעתה כי גם אחר הסילוק לא זזה השגחתו והתפשטותו מן העולם השפל.

וכן (ז) **אלוהים מושיב יחידים ביתה כו'**, והוא מאמרם ז"ל בבראשית רבה (סח ד):
שאלה מטרונה את ר' יוסי לכמה ימים ברא הקדוש ברוך הוא את העולם א"ל לששה ימים, א"ל ומאז מה הוא עושה א"ל מזווג זווגים בת פלוני כו' שנאמר **אלוהים מושיב יחידים וכו' מאי בכושרות** בכי ושירות, זכו משוררים לא זכו בוכים, ד"א בלשון הזה השיב לה עושה סולמות מעשיר לזה ומוריש לזה שנאמר (שמואל א, ב ז) **ה' מוריש ומעשיר כו'**.

ויתכן כי שני הדברים אמת ושניהם בכתוב זה, ויהיה אומרו **בכושרות** כמשמעו לדעת המפרשים מבלי נחלק התיבה לשנים.

והוא לפי דרכנו שאומר כי גם עתה [ו] **שאלוהים במקום קדשו** אומנותו תדירה כי הוא מזווג זווגים, וזהו [ז] **מושיב יחידים ביתה**, כי גם אשר אינם זוגות כי אם שהם יחידים זה מבת זוג אחד וזה מבן זוג אחר ומתפרדים על פי מעשיהם, שהיה לפי הטבע בלתי אפשר להיות יחד, וכעובדא (תנחומא תשא ה) דההיא מטרוניתא שזיווגה אלף עבדים עם אלף שפחות ויהי בבקר והנה עבדיה מוכים, אך הוא יתברך מושיבן בעל כרחן ביתה.

ועל השנית והיא שמעשיר לזה ומוריש לזה, אמר **מוציא אסירים בכושרות** בשלשלאות אשר אסרוהו הנושים בו או אשר שבו אותו שהוא תכלית העוני, מוציאם לרווחה. אך **סוררים** שהיו דשנים רטובים לפני שמש, מביאם לידי עוני עד שכון צחיחה מרוב עוני לפי מעשיהם. שהוא ענין (שמואל א, ב ז) **מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם**. ואמר **אך** לשון מיעוט, כי לא לכל **סוררים** יעשה כן כי אם לקצתם, כי לא יעדרו רשעים וטוב להם על פי **א-ל דעות ה'**.

או יאמר, הלא אמרתי [ב] שפועל כאחת דין לאומות עכו"ם ורחמים לישראל, אמר עתה לכן **[ה] שירו לאלוהים** על הטובה עם שהוא הפך המתייחס אליו כי הוא דין, וגם **זמרו שמו** שהוא על מה שהוא שמו בעולם שהוא פעולת דין, כי גם על מה שעושה דין בגוים עלינו לזמר, ואל יראה כמו זר לכם מה שפועל רחמים שהוא הפך מידתו, כי דעו לכם כי אינו כדבר שפועל בטבע, שאם כן כל מה שיהיה קרוב ימשך רוגז ודין לאשר לפניו, אך הוא בהפך כי בהיותו קרוב הוא רחמים וכשהוא רחוק הוא דין. כי **סולו** ורוממו **לרוכב בערבות** אלוהים הנזכר הוא שכינה כשהוא מסולק עד ערבות, כי אז **בי-ה** שהוא בשני העולמות שנבראו בשתי אותיות אלו, הוא פועל מה שהוא **שמו** בעולם שהוא היותו דין. אך **ועלזו** כשאתם **לפניו** שהוא בהיות השכינה בתחתונים, כי אז רחמים ושמחה ימשך לכם, וזהו **ועלזו לפניו**.

ומה שאמרתי שבהיותו מסולק למעלה פועל דין בשני העולמות, אין הכוונה שאינו פועל אז בארץ גם כן רחמים כי אם שפועל זה וזה, כי הנה גם בזמן הסילוק פועל דין ורחמים בעולם כאחת, שהרי הוא **[ו] אבי יתומים** שעשה דין בהם שסילק את אביהם מעל ראשם ומרחם על בניהם, וכן מרחם על היתומים כאב ופועל דין במיצר לאלמנות וזהו **ודיין אלמנות**, עם שאינו בתחתונים כי אם **אלוהים במעוון קדשו** העליון בזמן שהוא מסולק למעלה ברוחניות, וכן פועל הפכים כי **[ז] אלוהים מושיב יחידיים כו'** כדלעיל.

ח אלוהים בצאתך לפני עמך בצעריך בישימון סלה :
ט ארץ רעשה אף-שמים נטפו מפני אלהים זה סיני מפני אלהים ישראל :
י גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה :
יא חיתך ישבו-בה תכין בטובתך לעני אלהים :

(ח) אלוהים בצאתך לפני עמך כו'. חוזר אל עניינו אשר אמר כי שם אלוהים עושה שני הפכים. והוא כי **אלוהים בצאתך לפני עמך** שהוא **בעמוד ענן לנחותם הדרך** (שמות יג כא), וכן **בצערך בישימון סלה** בכל נסיעה ונסיעה שהיתה שכינה נוסעת עם ישראל ממקום למקום, **(ט) ארץ רעשה** בנסיעתו יתברך, שעל ידי אלוהים שהיה בפניהם היתה הארץ מתרעשת, וכל תל היה נעשה נמוך וכל גיא מתנשא. **אף שמים** מאימת אלוהים הצועד שם

היו שמים נוטפים שכנגדו למעלה, וזהו **אף שמים נטפו מפני אלוהים** שהיא הוראת מוראת רוגז וחתת אלוהים בהטלת מורא על העולם. וזה יורה אומרו **אף שמים נטפו**, כי אף ורוגז היה מה ש**שמים נטפו מפני אלוהים** הוא שם מידת הרוגז.

ועם כל זה **שארץ רעשה ושמים נטפו** טיפות רוגז, **זה סיני** נשתנה משאר מקומות, כי שם **מפני אלוהים** להיותו אלוהי ישראל היושבים שם לקבל אלוהותו לא היו טיפות רוגז ומחמת אימה, כי אם אדרבה **(י) גשם נדבות** מאתך הנפת ברצונך דרך נדבה לרחמם. והוא מאמרם ז"ל **במכילתא** פרשת יתרו שהיו ישראל בסיני משולהבים מאש של מעלה ואמר הקדוש ברוך הוא לשמים הזילו על בני טל כו', וכן אמרו רבותינו ז"ל (שבת פח ב) שיצאה נשמתם ומתו על ידי שמוע שתי הדברות שנאמר (שיר השירים ה ו) **נפשי יצאה בדברו**, וצוה הקדוש ברוך הוא להטיף עליהם טל שעתיד להחיות בו את המתים, וזה יאמר **גשם נדבות תניף אלוהים**.

והיה למה שישראל המזכרים הם **נחלתך** וחסת עליהם להשיב נפשותם בהם, וגם היתה **נלאה** מקבלת הנבואה הגדולה אשר השיגו בהקיץ, המדכאה את החומר. וגם כמו שאמרו ז"ל (שבת פח ב) שהיו חוזרים לאחוריהם י"ב מיל ושבים למקומם י' פעמים, שהיו נלאים, על כן על היות ישראל **נחלתך** והיותה **נלאה**, **אתה כוננתה**, והיה ההתכוננות **(יא) שחייתך** הם הנפשות המכוננות בלשון יחיד **ישבו בה** בנחלה הנ"ל שהם ישראל, כי לגודל השגת נפשותם שהשיגו חיות יתירה משפע עליון נורא ודבקות עצום עד שלא אפשר לישראל בגויותם, ועל כן רמז אל החיות ורוחניות העצום קורא אותם **חיתך**.

ואמר כי בהיות שלא עצרו כח להתעכב וְהַשָּׂאָר בגויותיהם וידבקו בשכינה ויצאו חוצה ונשארו הגופים פגרים מתים, והוא יתברך על ידי טל המחיה את המתים בהכין החומר כאשר לעתיד שמכין החומר בטל הרוחני לקבל הנשמות בתחיה, כן אז הזיל על גויותם והכינם להתיישב בהם נפשם, וזהו **[י] אתה כוננתה את נחלתך**, באופן **[יא] שחיתך** הם הנשמות המכוננות בלשון יחיד להיותם נשמות ישראל כנודע **ישבו בה** בנחלתך, שיכלו הגופים לסובלם במה שהכינות אותם וזיככתם על ידי הטל. והוא כי כן דרכך כי **תכין בטובתך לעני אלוהים** כן עשית עם חומרם, שעני היה מהכנה לקבל הנשמות אחר שקבלו השפע וההארה הגדולה בצאתן והדבקות בשכינה, הכינות אותו באותו טל לקבל הנשמות אשר נתקדשו ודבקו בשכינה.

או יאמר **תכין בטובתך כו'** כמאמרם ז"ל (ילקוט תהלים תשב) על פסוק (תהלים כה ז) **כחסדך זכור לי אתה למען טובך ה'**, שאמרו כי אמר דוד גם שאיני שלם הכשרון בעצם, זכרני בכלל מקבלי טוב האושר שאתה מטיב לצדיקים, ולא תעשה בגיני רק **למען טובך ה'** כי **רב טובך אשר צפנת ליראיך**, ואם אינך נותנו רק לגדולי השלמות ממני, מה תעשה מכל הטוב ההוא, לכן **למען טובך ה'** שלא תאבד להעדר הראויים זכור לי אתה.

ועל דרך זה יאמר כי גם שחומר עם בני ישראל עני היה באותה שעה מזכויות, כי כמעט עדיין לא הטהרו מעבודה זרה שהיו עובדים במצרים, אך תכין בשביל טובתך שלא יאבד למי שהוא עני הוא חומרם להחיותם ולהשיב נפשותם בגויותם.

יב אדני יתן-אמר המבשרות צבא רב :

יג מלכי צבאות ידדון וידדון ונות-בית תחלק שלל :

ואיך היה [י] הגשם נדבות, הלא הוא כי (יב) ה' יתן אומר, והוא שכתבנו מרבתינו ז"ל שאמר הקדוש ברוך הוא לשמים הזילו הזילו על בני טל כו', ואז כל כך רבתה השמחה שהמבשרות שהקב"ה רצה להחיותם היו צבא רב האיכות מלמעלה, ואז (יג) מלכי צבאות הן ארבעה ראשי מחנות שכיה שהיה עולה בדעתם שלא יחזרו נפשות ישראל להם ותנתן דת למלאכים, אז ידדון וידדון ממחשבתם ומקבוצם, ונשאר הדבר כי נות בית הם נפשות ישראל הנקראים נפש אחת תחלק שלל התורה בעולם, כאשר יבוא ביאור הכתוב לפנינו בס"ד.

[יב] א-ד-נ-י יתן אומר כו'. מלבד האמור יתכן, כי הנה בביאור ספר משלי הערנו על שאלת המלאכים שתנתן להם התורה, כי מה זו שאלה מי מעכב בידם שלא ילמדו התורה ושלא ישמעו מכל הישיבות של מעלה, כי לא מעשה היו מבקשים כי אם למוד כי רוחניים הם, ושם כתבנו והכרחנו, כי מה שהיו מבקשים הוא ענין מאמרם ז"ל בשמות רבה שאמרו שכל מה שחדשו החכמים בכל דור ודור בכל בחינות חלקי התורה הכל קבלו נפשיתם בסיני, וכל אחד ואחד מחדש בעולם מה שקבלה נפשו מאז, והוא כי כל נפש ונפש יש לה שייכות עם התורה בכל סעיפי חלקיה, וכל אחת דבקה בה מעין בחינתה בתורה דבקות עצמית והיא חלק נפשו, ועל כן האומר דבר שלא בשם אומר אמר רשב"י (ילקוט משלי רמז תתקס) שעליו נאמר (משלי כב) אל תגזל דל כו' וקבע את קובעיהם נפש, כי את נפשו הוא גוזל באמור הדבר בשם עצמו והוא מחברו כי חלק נפשו הוא גוזל.

ועל כן הוא יתברך גם מימי משה היה אומר הלכה בשם ר' אליעזר פרה בת שנתה כו' (במדבר רבה יט ד) כי חלק נפשו של ר' אליעזר היה, וענין זה כתבנו בספר הנזכר שהיה מה ששאלו מלאכי השרת שתנתן להם התורה, שהוא להיות שייכות להם בה לחדש כי תדבק בחינת סודותיה בהם כאשר דבקה בחכמי כל דור ודור לחדש עניניה היוצאים משייכות נפשותם על ידי עסוק בה אחרי בואם לעולם, אך מלאכים אין להם מצד עצמם רק מה ששומעים משייכות של מעלה או מחכמי ישראל, כמו שאמרו ז"ל (חגיגה יד ב) שנתמלאה הבקעה אש בדרוש רבי אלעזר בן ערך במעשה מרכבה כי באו מלאכי עליון לשמוע מפיו.

ובזה נבא אל הענין, והוא שאומר [יב] ה' יתן אמר כו' לומר כי כאשר ה' יתן אומר בדברות התורה בסיני, אז המבשרות שהם נפשות חכמי הדורות המחדשות בכל דור ודור חדושי התורה שהן כמבשרות חדושי יתברך אשר מעולם העליון, היו צבא רב אז על הר סיני, כי כל נשמות העתידות שם נמצאו ושם היו, ואז [יג] מלכי צבאות אשר בקשו התורה ידודן ידודן שהוא כי הן אמת שלא בקשו שייכות בדרך פשטה רק בדרך הסוד, אלא שהוא יתברך דחה אותם כמו שאמרו ז"ל (עיין שבת פח ב) באמור להם אדם כי ימות באהל כלום מיתה יש בכם כו',

וכן באמרו אשר הוצאתיך כלום למצרים ירדתם כו', שהוא כי אחר שדרך פשט התורה אין להם שייכות בו גם דרך סודה לא תנתן להם כי יתפרדו חלקיה, אך בני אדם שיש להם חומר ונפש יש לו שייכות לשתייהן, וזה יאמר מלכי צבאות על ידי מה שידודן מהדרך הפשטי ידודן מהסודי, וזהו ידודן ידודן, ואז ונות בית תחלק שלל, כי נות בית היא התורה כמו שאמרו ז"ל במכילתא פרשת בא אל פרעה, תחלק שלל, שהוא כי לכל נפש ונפש מהמבשרות הנזכר הם הנשמות העתידות לחדש בכל דור תחלק חלקי בחינות כל אחד ואחד שיחדשו בכל דור ודור, שהוא מה שכתבנו שבקשו מלאכי השרת ולא ניתן רק לישראל.

או יאמר מלכי צבאות ידודן ידודן מישיבה אל ישיבה, לשמוע מה שנות בית היא נשמת הצדיק תחלק ותשמיע שלל סודות התורה בישיבות של מעלה וגם למטה, כענין אשר באו לשמוע מרבי אלעזר בן ערך ודומים להם, כי נפשו היתה נות בית ה' ובאה לעולם לחלק שלל, וידודן שרפי קדש מלמעלה לשמוע מנות ביתו יתברך היא נשמת הצדיק.

והנה על ענין זה שאמרנו שאמרו רבותינו ז"ל כי כל מה שחכמי הדורות אומרים בכל דור ודור מחידושי התורה הכל קבלו בסיני, הלא יקשה אם כן איפה היה ראוי כי בלי עמל ובלי יגיעה בתורה יחדש כל אחד מה שהופקד לנפשו מאז, ואיככה נוכל וראינו מאמרם ז"ל באומרם (מגילה ו ב) יגעת ומצאת האמן, והוא מאמר שלמה בחכמתו (משלי ב ד) אם תבקשנה ככסף וכו' אז תבין כו'.

אך הנה הוא, כי אז קבלו הנשמות עודם משוללות גופים, ועל כן צריך להוציא מה שקבלו הנפשות אל הפועל בהיותם מלובשות חומר להתישו ביגיעת בשר בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ואז על ידי התשת החומר תגבר הנפש להוציא אור חדושיה אשר בקרבה חוצה כאשר נתבאר אצלנו בספר רב פנינים באר היטב, ועל כן אמרו רבותינו ז"ל (עירובין נה א) לא מעבר לים היא (דברים ל יג) כי אין התורה מתקיימת בעמלי הון ועושר העוברים מים אל ים.

**יד אם-תשכבון בין שפתיים כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ:
טו בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון :**

זזה יאמר (יד) **אם תשכבון כו'** לומר אשר אמרתי כי התורה חילקה לכל נפש חלק בתורה לחדש בעולם הזה, אל יראה לכם שהוא גם כי תעסקו בעניני העולם, כי לא כן הוא, רק **אם תשכבון בין שפתיים** כיששכר הרובץ **בין המשפתיים**, כי אז על ידי כך תזכו להריק חלקי חדושי התורה לישראל. וזה על ידי השכינה שתפרוש כנפיה שם בבית המדרש אשר אתם שם להעירכם להוציא אל הפועל קבלת נפשותיכם, וזהו **כנפי יונה** שהיא השכינה אלא שאינה נראית כי אם **נחפה** מן העין, ואשר היא אתכם שם הוא **בכסף**, שהוא בהיותכם בלתי מטפלים לצבור כעפר בצר ועפרות זהב כי אם כסף בלבד לשבוע לכם לשובע הנפש. אך **ואברותיה** שהן הנוצות שבהן פורחת יהיו לה **בירקרק חרוץ**, שהוא בהיותכם פונים אחר גוון הזהב יגעים להעשיר, כי אז אברות לברוח יהיו לה לבלתי המצא אתכם, ואז ימנע מכם כל אשר קבלה נפשכם. ובזה יצדק השינוי לשון כי אומרו **כנפי** אמר על מהות הכנף בעצמה הפרושה על עמילי תורה, **ואברותיה** הן הנוצות הגדולות בה לפרוח בהן.

(טו) **בפרש ש-די מלכים כו'.** הנה על פסוק (משלי ח טו) **בי מלכים ימלוכו** שהם דברי התורה אמרו רבותינו ז"ל (גיטין סב א) מאן מלכי רבנן, הקשינו על דבריהם כי איזה מלכות יערכו לר' חנינא בן דוסא (ברכות יז ב), או לר' אלעזר בן פדת (תענית כה א) או לרבה בר נחמני (מועד קטן כח א), ובביתם אין לחם ואין שמלה. והשבנו כי הוא ענין מאמר **ספר הזוהר** (ח"א י א) על פסוק (ירמיה י ז) **כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך**, שיראה כי בחכמי ישראל יש כמוהו יתברך, והוא דבר שיתחמץ לבב כל השומע כדבר ההוא, אך השיבו ז"ל שהוא **כי בכל חכמי הגוים** אין עושה על ידו מעין מעשיו יתברך כעין חכמי ישראל, כענין (יהושע י יב) **שמש בגבעון דום**, וכענין ר' חנינא בן דוסא שאמר לחומץ והדליק (תענית כה א) ורבים כאלה אין מספר, נמצא שבבחינה זו ידמו לקונם לומר שבחכמי ישראל יש כמוהו יתברך, וממוצא דבר מצאנו ראינו טוב טעם ודעת אל מאמרם ז"ל מאן מלכי רבנן, שהתורה אומרת **בי מלכים ימלוכו**, כי אין מלוכה גדולה כהשתרר על העולם לשנותו ולעשות בו כרצונו, להעמיד השמש וכיוצא בכל שינויי הטבעיים כאילו הם מלכי העולם לעשות בו כרצונו על ידי התורה.

ובזה יאמר **פה בפרש ש-די כו'** לומר הלא אמרתי כי התורה חילקה בסני חלק לכל נפש ונפש מישראל לחדש בה היגע בתורה, אמר עתה ראו נא כמה מעלות טובות לעוסק בתורה, כי הלא בפרש והתפשט מידת **ש-די** בעולם לשדד ולהכניע אותו, אם אז **שמלכים בה** שהוא

מלכים בתורה הנזכר אשר הם רבנן, אז התורה בשבילים **תשלג** ותלבין כל חשך וצלמות כל צרות שבעולם, כי תקים דבר עבדיה ועצת מלאכיה תשלים.

או **שיעור הכתוב** ענין (בבא מציעא פה ב) ר' חייא ובניו שטרם ישאלו מטר כי אם בהזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים שהוא בְּסֶפֶר יכלתו יתברך באומרם משיב הרוח נשב זיקא, מוריד הגשם ואתא מיטרא, כי אין זה רק שבתורה מלכים ימלוכו בעולם ליעשות רצונם. וזה יאמר **בפרש ש-ד-י כו'** לומר בפרש תואר **ש-ד-י** שהוא יכלתו יתברך שפירשו והזכירו בפיהם הנקראים **מלכים בה** שהם אשר הם מלכים בתורה הנזכר למעלה, אז התורה **תשלג** במקום צלמות ואפלת חורב וצרות, כענין מוריד הגשם ואתא מיטרא.

או **יאמר** אם כל כך מעלות יש בתורה, למה מלכיה עושי פלא על ידה יש להם ייסורין והכנעה, לזה אמרה רוח הקדש אל תתמה על החפץ, כי הם סובלים צרות הדור, כי **בפרש** תואר **ש-ד-י** את **מלכים בה** מאן מלכי רבנן שהם מלכים בה, ש"פרשה" הוא כמה דאת אמר (איכה א יז) **פרשה ציון בידיה**, אז הוא כי התורה **תשלג** תקרר ותלבין בצלמות אשר לדור.

טז הר-אלהים הר-בשן הר-גבננים הר-בשן :
יז למה תרצדון הרים גבננים ההר חמד אלהים לשבתו אף-יהוה ישכון לנצח :

(טז) הר אלוהים הר בשן כו'. הלא יקשה כי אם הוא **הר אלוהים** איך הוא **הר גבננים?**
ועוד שמזכירו פעמיים,
ועוד כי אחד הוא ואומרו **(יז) תרצדון** לשון רבים,
ועוד כי אמרו רבותינו ז"ל (מגילה כט א) שהיו **הרים גבננים תבור וחרמון** שהיו מסוף העולם שבאו,
ועוד אומרו **אף ה' ישכון לנצח** כי לא לנצח שכן בסיני רק בזמן מתן תורה.

אך יאמר, כי הנה בבוא השני הרים הגבוהים שתנתן במ התורה וה' לא רצם, אמר **[טז] הר בשן** שהוא בחלק ראובן וגד והוא גם הוא גבוה ותלול שיקרא שמו גם הוא **הר גבננים**, ואמר הלא **הר אלוהים** הוא **הר בשן** שהוא נחלק לשבטים, מה שאין כן **תבור וחרמון**, כלומר וטוב טוב הוא תנתן התורה **בהר אלוהים** מבהר חוץ לארץ, ואם הכוונה להיות הר גבוה, הלא **הר גבננים** גם כן **הר בשן** כי גם הוא גבוה.

על כן השיב הוא יתברך ואמר על הב' ועל **[טז] הר בשן (יז) למה תרצדון הרים גבננים** התחשבו שעל ההר אני משרה שכינתי, חס וחלילה לא כן הוא, כי האם ההר **חמד אלוהים**

לשבתו בתמיהא, והוא כתמיהת שלמה באומרו (מלכים א, ח כז) **האמנם ישב אלוהים על הארץ?**

ועוד שנית כי האם [יז] **אף ה'** תחשבו **שישכון לנצח** בסיני שתקנאו בו לנתר ולומר שישכון בכם, הלא לא יהיה כי אם בעוד שתנתן דת עליו בלבד.

ועל הא' שאמרתי ותמהתי שהאם **ההר חמד אלוהים לשבתו**, אל תשיבוני מסיני שנאמר בו (שמות יט כ) **וירד ה' על הר סיני**, כי הלא אינו כפשוטו.

יח רַכַּב אֱלֹהִים רַבְתִּים אֶלְפֵי שָׁנָן אֲדֹנֵי בָּם סִינֵי בִקְדָשׁ :
יט עֲלִית לְמִרוֹם שְׁבִית שְׁבִי לְקַחַת מִתְּנוֹת בְּאֲדָם וְאַף סוֹרְרִים לְשָׁכַן יְהוָה אֱלֹהִים :

כי הנה **(יח) רכב אלוהים כו'** הם מרכבת מלאכיו **ה' בם** כלומר ולא בסיני, כי לא יעלה על לב יבא אלוהים מבלי מרכבתו שתשרה בה.

ועל השנית שאמרתי שלא היה לשכון שם **לנצח** אמר **סיני בקדש** לומר כי אין זה רק בעוד **שסיני בקדש** אך לא אחרי כן.

או יאמר סיני בקדש ענין הנה **מקום אתי** (שמות לג כא) לומר שהוא יתברך הסובל את המקום אך לא שהמקום סובלו (**שמות רבה** מה ו), וזהו **רכב אלוהים כו' ה' בם** ולא בסיני.

ושמא תאמר סוף סוף לא יבצר כי ה' במלאכיו ומלאכיו בהר, הרי כי גם הוא יתברך בהר כי אם שהוא באמצעות מלאכיו, לא כן הוא, כי אם שאדרבה **סיני הוא בקדש**, לא שהקדש אפילו מלאכיו יתברך הם בסיני, כי הקדש סובל את ההר ולא ההר את הקדש.

(יט) עלית למרום שבית שבי וכו'. יאמר ענין הכתוב אצלנו בביאור התורה על פסוק (שמות יט ג) **ומשה עלה אל האלוהים**, שהזכרנו ענין אליהו ז"ל לאותו תלמיד (ב"מ פה ב) שהראה לו עליית הצדיקים מגן עדן לישיבות של מעלה ואמר לו בכל העולם הסתכל בר' חייא לא תסתכל, ואמר לו במה אדע איזה הוא ר' חייא, א"ל כל אחד מהשאר מלאכים מעלים קתדרא שלו ושל ר' חייא עולה מאליה, וכתבנו שם שהודיעה לנו התורה שמה שזכה ר' חייא אחר מותו משולל גוף זכה משה בגוף ונפש, וזהו **ומשה עלה אל האלוהים**, כי עלה מעצמו מבלי שיעלוהו מלאכים כאלוהו שהעלוהו **רכב אש וסוסי אש בסערה** השמימה.

זזה יאמר פה על משה עצמו [יט] עלית למרום, לומר הלא אמרתי כי [יח] רכב אלוהים רבתיים כו' כי מלאכי השרת הם מרכבה אל השכינה כי ה' במ.

ושמא תאמר נא ישראל אם כן איפה שכל כך גדלה מעלתם שעליהם שורה השכינה, אם כן למה בחר באדם לתת לו את התורה ולא במלאכים אשר בקשו אותה מאתו יתברך, על כן היה מקום לומר כי אולי מה שנתן לבני אדם לא היה רק דרך פשט התורה, אך סודה ותוכיתה הבלתי מתייחס לבעלי חומר ניתן למלאכי השרת. לזה אמר דע וראה כי גדול אתה איש ישראל מכל מלאכי מרום, כי הלא אתה [יט] עלית למרום, שאין צריך לומר שעל ידי מלאכים שהעלוך היתה עלייתך, כי אם כקתדרא של ר' חייא אחר מותו משולל גוף עלית אתה בגוף ונפש, שהוא עלית למרום שהוא עלית מעצמך למרום.

וגם לא שבית דרך הפשט של תורה הבלתי מתייחס לשבי אצל בעלי חומר, כי אם שבית מה שהוא שבי באמת, שהוא גם דרך הסוד אשר הוא זר לאיש חומרי כשבי אצלו. וגם לקחת מתנות הן שני מתנות הן שני הלוחות מידו יתברך, עם היותך באדם שהיתה הנפש בגוף הנקרא אדם על שקורץ מן האדמה, מה שלא היה מן התימה אם היה מופשט מהחומר בקבלו הלוחות מידו יתברך.

ושמא תאמר ומה הועיל כל זה אחר שמיד חטאו בעגל וחזרה המיתה והשעבוד למקומן, ואיה ההדמות שנדמו למלאכים, לזה אמר גם אחרי כן נדמו להם כי הלא ואף סוררים שסרו מהר מן הדרך וסררו בעגל לא נעדרו מלהיות משכן לו יתברך, כי צוה אחרי כן ואמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כה ח) שהוא בתוכם וקרבתם של ישראל, כי "בתוכו" לא נאמר כי אם "בתוכם" כי היכל ה' המה, וזהו ואף סוררים לשכון י-ה אלוהים שהוא מעין מלאכי השרת שהם [יח] רכב אלוהים.

או יאמר כנודע מרבתינו ז"ל (סנהדרין צג א) כי גדול הצדיק לפניו יתברך כמלאכי השרת, ובזה יאמר הלא אמרתי כי איני משרה שכינתי כי אם [יח] ברכב אלוהים שהם מלאכים, אל תאמר איש ישראל כי גרעת בעיני מהם, כי אדרבה אתה בן אדם עודך מלובש בחומר [יט] עלית למרום.

ולא עוד אלא ששבית מה שהיה שבי ביד המלאכים שהיו מחזיקים בתורה אשר גם בערכם היא שבי, כי איכותה למעלה מאיכותם כי היא חכמתו יתברך.

והלא תאמר הלא זה לא היה רק במשה ולמה על ידי יתרונו תייחס יתרון כללות ישראל בזה, לזה אמר לקחת מתנות באדם כי גם במין האנושי כל איש ממך ישראל לקחת שתי מתנות באדם, כי גם כל אדם מישראל עטרוהו מלאכי השרת שתי עטרות, והוא מאמר ר' סימאי

במסכת שבת (פח א) שבשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע ירדו ששים רבוא מלאכי השרת וקשרו שני עטרות בראש כל אחד ואחד מישראל אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע, הרי כי באדם עצמו ניתנו שתי מתנות שהן שתי עטרות.

ושמא תאמר הרי פירקום מעליהם על ידי העגל באמור להם הוא יתברך (שמות לג ה) **הורד עדיך מעליך**, והוא לשון סוף המאמר ההוא, בחורב טענו ובחורב פרקו השתי עטרות שנאמר **ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב**, אם כן מאז שחזרה זוהמת נחש למקומה בטלה מבן האדם מדרגת היות האדם כמלאכי השרת. לזה אמר, עם כל זה לא ירדו אחרי חטאם ממדרגת המלאכים, כי מה היא מעלתם שהם מרכבה אל השכינה, הנה **אף סוררים** שהוא ישראל אחר שהיו סוררים בעגל זכו **לשכון י-ה אלוהים** בממש כמו שכתבנו מאומו **ושכנתי בתוכם** ולא אמר בתוכו כי היכל ה' המה.

כ בְּרוּךְ אֲדֹנָי יוֹם יוֹם יַעֲמֹס לְנוּ הָאֵל יִשׁוּעַתְנוּ סְלָה :
כא האל לנו אל למושעות וליהוה אדני למות תוצאות: כב אף-אלהים ימחץ ראש איביו
קדקד שער מתהלך באשמי:
כב אף-אלהים ימחץ ראש איביו קדקד שער מתהלך באשמי:

(כ) ברוך ה' כו'. אחרי אומרו את כל אשר חיבבנו יתברך כמלאכי השרת, הלא יתחמץ לבב אנוש לדבר ולומר, אם כן איפה למה ידכאנו בצרות, כי אין יום שאין לאישי ישראל ייסורין ומה גם בגלויות, לזה אמר **ברוך ה' יום יום וכו'** שהוא שאומרת רוח הקודש כאילו ישראל המדברים ואומרים, אין צריך לומר שלא נתלונן על ייסורינו, כי אם אדרבה נברך אלוהינו ונאמר **ברוך א-ד-נ-י יום יום כו'**, כנודע כי שם אדנות הוא מידת דין, ושיעור הכתוב ברוך שם אדנות שהוא דין יום יום שבכל יום נותן לנו ייסורין, אלא שלפי רצונו **יעמס לנו** הייסורין, ויש לנו להחזיק טובה לשם א-ל שמיקל אותם בכל עת שלא יעמיסו הרבה, כי **הא-ל ישועתנו סלה.**

והוא מאמר חכמי הקבלה האומרים כי פירוש **וא-ל זועם בכל יום** (תהלים ז יב) הוא מידת חסד א-ל זועם את מידת הדין בל יכביד הדין עלינו, נמצא כי על מה ששם אדנות היה מעמיס הדין עלינו **הא-ל ישועתנו סלה** יום יום בזעום את מידת הדין יקל ידו ולא יעמיס עלינו.

והלא יאמר איש, הלא **(כא) הא-ל** למה לא יושיענו לגמרי אלא להקל, **ולא עוד** אלא שנברך את שם אדנות על שמייסרנו בכל יום, והלא טוב היה העדר הייסורין לגמרי, לזה אמר הן אמת כי **הא-ל לנו א-ל למושעות** רבות בשלמות ולא לישועתנו אחת להקל בלבד, אך מידת שם

אדנות המביא עלינו מיני ייסורין יום יום, הוא כדי שעל ידי כן יהיו לנו אחר מות יציאות לעלות למעלה אחר שבייסורי העולם הזה יסירונו משאול מטה, כי פה ינכה הראוי לנו לידון בגיהנום, וזהו אומר **ולה' א-ד-נ-י למות תוצאות**.

והוא בשום לב אל אומר לאלוהים באותיות הויה ונקודות אלוהים, **וגם אומר ולאלוהים** ולא אמר ואלוהים א-ד-נ-י, כי מה טעם אל אות הלמ"ד הזאת, **וגם אל אומר אחריו שם אדנות שהוא השם שאמר עליו [כ] שיעמס לנו**.

והוא כי הנה ידוע כי שם הויה בנקודות אלוהים היא מדרגה גדולה עליונה כנודע ליודעים חן, ומי יעלה שמה אם לא בעלי ייסורין בעולם הזה.

וזהו אומר **ולאלוהים** הוא שם הויה בנקודות אלוהים, **א-ד-נ-י** שהוא שם המעמיס לנו ייסורין שהוא שם אדנות, גורם שלא לאלוהים הנזכר לעלות אליו. הנה היא המדרגה ההיא היא הכנה להיות לעת **מות, תוצאות** לעלות לאלוהים הנזכר שהיא למדרגת הויה בנקודות אלוהים, כי לא יעלה איש אל המידה ההיא אם לא על ידי שמידת **א-ד-נ-י** יביא לנו ייסורין יום יום.

ושיעור הכתוב [כא] הא-ל לנו גם שזועם למידת הדין לא יזעום לנו, כי **לנו** הוא **למושעות**, אלא שכדי לעלות לשם הויה בנקודות אלוהים, לזה **א-ד-נ-י** שהוא שם אדנות בייסורין יום יום עושה שלמות העתידה לאדם יהיו **תוצאות** לצאת משאול, וגם מתחת כנפי השכינה, עד מידת שם הויה בנקודות אלוהים הנזכר.

או שיעור הכתובים מעין האמור, [כ] ברוך ה' על כי יום יום יעמס לנו ייסורין, וגם **הא-ל** במה שזועם **בכל יום** בעולם דרך כלל, גם הוא **ישועתנו סלה**, שגם הוא **יום יום** יקל לנו שם א-ל מעט מעט בכל יום.

ושמא תאמר אם כן איפה באיזה דבר ישמור לעשות חסדו שם **הא-ל** לבדו שיהיה בלי ייסורין משם הדין, הלא הוא כי הנה **[כא] הא-ל לנו א-ל למושעות** לעתות בצרה יושיענו למען חסדו.

ואם יאמר איש אם כן יהיה הכל על ידי שם **א-ל** שבמה שזועם **בכל יום** לא יעדרו ייסורין וצרה בצד מה ולעתות בצרות יהיה לנו **א-ל למושעות**, ואם כן למה זה שם האדנות **[כ] יעמס לנו** ייסורין גם הוא.

לזה אמר, כדי שעל ידי היות הייסורין רבים על ידי שם אדנות לעלות לאלוהים שהיא הויה בנקודות אלוהים יהיה סיבה **א-ד-נ-י** במה **שיעמס לנו**, שיהיה נשאר **לנו למות תוצאות** לצאת משאול מטה אל השם הנזכר שהיא הויה בניקוד אלוהים שהיא למעלה למשכיל. וזהו

אומרו **לאֱלוהִים א-ד-נִי כו'**, כי לעלות למדרגת אלוהים יהיה שם אדנות סיבה, שיהיה שמור **לנו למות תוצאות** לעלות אל האלוהים הנזכר.

(כב) **אך אלוהים ימחץ ראש כו'**. גומרים מאמרם עם בני ישראל, ואומרים הנה ברכנו ה' על שיעמס לנו ייסורין כמדובר בשני הכתובים הנאמרים, אך אבקשה כי מי יתן כי **אך אלוהים** לפחות **ימחץ ראש אויביו** בעולם הזה המצירים את ישראל, כי גם שלא ימחץ את כולם לפחות את הראש שלהם, הוא מלך או שר שלהם המכה ומיצר אותנו, לפחות **קדקד** הראש הנזכר כמלא **שער**, כי הלא **מתהלך** מן העולם הראש הנזכר **באשמיו** שלא יפרע מהם כלום, ולמה זה יסבול הוא יתברך שיעשה הרעות כל ימיו ולא יראנו ברעתו ולקותו כלום.

כג אמר אֲדֹנָי מִבֶּשֶׁן אֲשִׁיב אֲשִׁיב מִמְצֹלוֹת יָם :

כד למען תמחץ רגלך בדם לשון כלביך מאויבים מנהו :

ועל כן משיבה רוח הקדש ואומרת (כג) **אמר ה' כו'** לומר תדע מה אמר ה' על שאלה זו, הלא הוא אל יעלה על רוח איש שאני וותרן לאשר הרע לבני, כי אם טרם ימות היה זמן שלא זכה עדיין לראות מקבל הרעה להנקם, לא לעולם ישאר כך, כי הנה **מבשן אשיב אשיב ממצולות ים**, והוא מאמר **ספר הזוהר** (בשלח נח ב) כי לעתיד יביא בגלגול את כל אשר היצרו את ישראל בכל גלות וגלות ויראנו בהם נקמות, כי הצובאים לא נאמר אלא אשר צבאו כו', וזה יאמר כי **אמר ה' כו' אשיב ממצולות ים** גם את השקועים אשיב לעולם הזה ליום הדין.

(כד) **למען שתמחץ רגלך בדם** הנוטף **מלשון כלביך** באוכלם את אויביך אשר היצרו לך בעולם הזה, כי כל כך כלביך דמם ישכרון שמהדם הנוטף מלשונם **תמחץ רגלך** אתה ישראל לעיניך מכל אשר עשו לך, וזה **מאויבים מנהו** הוא מנהו של ה' הנזכר כי לא ינכה ה' אשר חטאו לה', כי לא יעשה עיקר רק מאשר עשו לך כי אז תנקם מהם ועדיין יהיו אויביו יתברך, כי לא יעשה בהם שפטים רק על מה שהיצרו לך. והוא מאמר **ספר הזוהר** כי לעתיד לבא יאמר הוא יתברך לכל אחד מאשר היצרו לו האומות הנה אשר היצר לך הנקם ממנו כו'.

כה ראו הליכותיך אלהים הליכות אלי מלכי בקדש :

כו קדמו שרים אחר נגנים בתוך עלמות תופפות :

כז במקלות ברכו אלהים אדני ממקור ישראל :

(כה) ראו הליכותי כו'. הנה למעלה באומרו **[יט] עלית למרום כו'** סיפר חיבתו יתברך עם בני ישראל כמלאכי השרת ונמשך הענין עד כה, ועתה חוזר אל עניינו ואומר, הנה עוד הורית מאז חיבתך עם ישראל, כי לא בלבד ביום מתן תורה שכבר הטהרו מזוהמתן, אלא גם בצאתם ממצרים סמוך אל זמן עובדם עבודה זרה הראיתם חיבתך, כי **ראו הליכותי אלוהים** שעשית להם י"ב הליכות, שהיו י"ב דרכים מוקפות חומת מים ובכל אחד שבט אחד, מוחלקים לשבטים, כאשר בהיותך עמהם בארץ הקדושה שהיה בה כל שבט בפני עצמו. וזהו **ראו הליכותי אלוהים** שהם י"ב הליכות, שהיו מעין **הליכות א-לי** כשהיה **מלכי בקדש** שהוא בארץ ישראל שנחלקה לי"ב שבטים כל אחד בגבול בפני עצמו.

ועוד חיבת אותם **(כו) שקדמו שרים** הם ישראל לומר שירה קודם ל**נוגנים** שהם מלאכי השרת, אפילו הנשים, כי בתוך שהוא בין האנשים ומלאכים היו **עלמות תופפות**, כמה דאת אמר (שמות טו כ) **ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התוף בידה כו'**, והוא פירושם ז"ל (**שמות רבה** כג ז) באומרו **בתוך עלמות כו'** כי כן הנשים שוררו בין ישראל למלאכים.

או יאמר, הנה ישראל חמדו לדמות למלאכי השרת, ואתה ברוב חסדך הקדמת מתחלה להחשיבם יותר מהם. והוא כי על פסוק (שיר השירים ב ד) **ודגלו עלי אהבה** אמרו רבותינו ז"ל (**שיר השירים רבה** ב יג) שראו ישראל בסיני ארבע מחנות שכינה בבחינת ארבע דגלים וחמדו יעשה מישראל כך, וכן עשה שעשאם ארבע מחנות בארבע דגלים.

ונבוא אל הענין, אמר הנה ישראל **[כה] ראו הליכותי אלוהים** מתהלך בארבע מחנות בארבע דגלים מיכאל בדגל חסד והשאר על דרך זה, ויהי להם כן כי הליכותם במדבר היו **הליכות מלכי בקדש** של מרכבתו, הרי כי בקשו להדמות למלאכים וברוב חסדך קודם לזה העדפת יתרון לישראל על מלאכי השרת כי הנה **[כו] קדמו שרים וכו'** כדלעיל.

או יאמר [כה] ראו הליכותי אלוהים של מידת הדין למצריים, ובענין עצמו ראו **הליכות א-לי** הוא מידת חסד לישראל, כי עשית ב' הפכים לאהבת ישראל, כענין מכת הדם שהיה המצרי שותה דם וישראל מים עד שהעשירו מזה ישראל, וכן בכל מכה ומכה ומה גם בקריעת ים סוף.

ועוד שנית כי הורית חיבתך לישראל יותר מלמלאכי השרת, כי אין צריך לומר כי בהיותך בסיני שעשית מרכבה מישראל, כי אם גם על הים שהיה **מלכי בקדש** הם מלאכים הרוחניים כאומרו למעלה **[יח] סיני בקדש** על המלאכי מרכבה, כי עם היות המלאכים אז מרכבת מלכי ולא אני, עם כל זה אז חיבב אותי מהם כי **[כו] קדמו שרים** לשורר הם ישראל, **ואחר הנוגנים** הם המלאכים שהיו מרכבתך, וגם הנשים הם **עלמות תופפות** שוררו קודם למלאכים, שהוא בתוך בין ישראל למלאכי השרת.

או יאמר [כה] ראו כו', כי בשני דרכים ראו פעולת מידת הדין הוא שם **אלוהים** שהוא עשות דין במצריים ועשות דין בשרו של מצרים, שהוא ענין (שמות יד ל) **וירא ישראל את מצרים מת כו'** כי מתים לא נאמר אלא מת שהוא על השר כמו שאמרו ז"ל (שמות רבה כא ה), והוא מה שכתבנו במקומו כי הפליא חסדו להם הוא יתברך כי נתן כח בעיניהם לראות לקות שר רוחני, ושזה לא השיגו רק הנקראים ישראל לא הנקראים בשם עם הוא הערב רב, וזהו **וירא ישראל וכו'**, ועל שבח זה הוא אומר **ראו הליכותיך אלוהים**, הנה כי נתן בהם יתרון על בני אדם אשר לא ישיגו לראות בלקות השר רוחני, ומה גם **לספר הזוהר** שמה שראוהו מת על שפת הים היה על שפת הים העליון שעל השמים כבודו. אמר שגם נתן להם יתרון על מלאכי השרת, כי התנהג בדרכים והליכות חסד הם **הליכות א-לי**, שעם היות **מלכי בקדש** הם רכב אלוהים מלאכים הרוחניים, עם כל זה החשיבני מהם כי **[כז] קדמו שרים כו'** כבקודם.

(כז) במקהלות ברכו וכו'. אחרי אומרו שלא בלבד אנשי ישראל זכו להקדים לשורר ולברך את ה' קודם למלאכי השרת כי אם גם הנשים, הלא תפלא לאמר אי זה טעם מצא הקדוש ברוך הוא להשתיקם גם בשביל הנשים, כי הלא יראה מן התימא דהני נשי במאי זכיין למעלה זו. אל תתמה, כי כה אמר ה' לישראל לפני המלאכים אז, **במקהלות** בין קהלת אנשים בין קהלת נשים **ברכו אלוהים** תחילה, כי לא גרעו הנשים של מצרים ואדרבה העדיפו, כי הלא **א-ד-נ-י** הוא שכינה היות בישראל שעמה זכו לצאת, לא היה להם אלא **ממקור ישראל** הוא הנשים כי היו טהורות משום פיסול, וכמאמרם ז"ל (סוטה יא ב) על פסוק (שיר השירים ד יב) **גן נעול כו'** ועל פסוק (שם ח ה) **תחת התפוח כו'** שבזכות נשים צדקניות יצאו ישראל ממצרים שאלמלא הן לא היתה יציאה וכל שכן שירה, ובכן אל יפלא מה שאחר האנשים אמרו שירה קודם המלאכים.

כח שם בנימן צעיר רדם שרי יהודה רגמתם שרי זבלון שרי נפתלי :
כט צוה אלהיך עזר עוזה אלהים זו פעלת לנו :

(כח) שם בנימין צעיר רדם כו'. אחר אומרו שמעלת ישראל היתה בזכות טהרת מקורם הם אמותם, והלא מזה יתחמץ לבב דוד באמור, כי הלא רות אם זקנו היתה מבת לוט מאביה ופרץ מתמר עם חמיה, לזה דברה בו רוח הקדש ותאמר **שם בנימין כו' (כט) צוה אלוהיך כו'** לומר, דע כי במקום אשר עשה ה' בשביל טהרת מקור אמותם שהוא בים סוף, שם נתן לך ה' עוז המלכות והמעלה, והוא ענין מאמרם ז"ל (סוטה לז א) כי בנימין היה שהתחיל ליכנס בים סוף וקנאו בו נחשון בן עמינדב וסיעתו וירגמו בבנימין אבן עד שהוציאו חוצה ונכנסו נחשון ושבטו, ואמרו ז"ל (שם) **רדם** אל תקרי רדם אלא **"רד ים"**, ויתכן לפי דרכם מבלי נפרש רדם

רד ים, כי אם שרצה להיות רודה ומושל להקדים לכל אחיו, ונחשון על ידי רגום אותם הוציאם. ואחריו **שרי זבולון כו'.**

שאילו היה פגם במקורך אדרבה את בנימין היה לו יתברך לעזור ולא את שבט יהודה הבאים מתמר, ואדרבה **(כח) שם (כט) צוה אלוהיך עוזך** שהוא עוז מלכות, כמה דאת אמר **יתר עז** (בראשית מט ג) שהוא מלכות מתמיד עד מלך המשיח כנודע מרבותינו ז"ל כי משם זכה, וכמאמרנו על (תהלים קיד ב) **היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו.**

משיב דוד ואמר עוזה אלוהים כלומר מה אני שתעשה עיקר ממנו לצוות עוז לי, כי אם **עוזה אלוהים** לצאת מגלות שכינה, כי בזה אשר תעשה **פעלת לנו**, שעל פי דרכך נוושע גם אנו, כי ישועתו של הקדוש ברוך הוא ישועתן של ישראל (ויקרא רבה ט ג).

ל מהיכלך על-ירושלם לך יובילו מלכים שי :
לא גער חית קנה עדת אבירים בעגלי עמים מתרפס ברצי-כסף בזר עמים קרבות יחפצו :
לב יאיתי חשמנים מני מצרים כוש תריץ ידיו לאלהים :

(ל) מהיכלך על ירושלים כו'. אחרי אומרו שלא נבקש ישראל לעתיד עוז לנו כי אם **[כט] עוזה אלוהים** תחת היות שכינה בגלות כביכול תעוז מלכות שמים, בא ויאמר הנה ברוב עוזך לעתיד מלכי גוים יביאו מנחות ודורונות, אחלה פניך אל תחזיק להם טובה כי הלא ממנו הוא. והוא במה שידענו כי הצדיק נקרא היכל ה', וגם נזכירה מאמרם ז"ל (עי' חולין צא ב, **בראשית רבה** פב ב) כי את דיוקן יעקב נטל ה' והעלהו לפניו לרחם על ידו על ישראל.

עוד אמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה עח יב) על פסוק מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו (תהלים עב י) "יבאו" לא נאמר אלא "ישיבו", מלמד שהמנחה שנתן יעקב לעשו עתידים להחזירו לעתיד לבוא. ובזה יאמר **[ל] מהיכלך שהוא הצדיק** שהוא היכלך, ומי הוא שנקרא היכלך אותו שהוא **על ירושלים** שהוא **יעקב** שדיוקנו למעלה מירושלם בעליונה לפניך, ממה שלקחו ממנו, הוא מה **שלך יובילו מלכים שי** הם מלכי תרשיש, ואחר שכן הוא אל תחזיק להם טובה, כי אם אדרבה **(לא) גער חית קנה** היא צור שאמרו רבותינו ז"ל (שבת נו ב) שכשנשא שלמה בת פרעה נעץ גבריאל קנה בים ועליו נבנה כרך גדול של צור, שהוא שבים העליון היתה לו אחיזה וכח לסיטרא ההיא, ולהיות על ידי גבריאל יהיה מה שאמרו ז"ל (פסחים קיח ב) על פסוק זה שאמר הקדוש ברוך הוא לגבריאל שלא יקבל מעמלק למה שעל ידו נבנתה.

ואחשוב יתן טעם הכתוב באומרו **עדת אבירים וכו'**, והוא כי אין לך אומה שהחטיאה את ישראל בעבודה זרה כעמלק. ובזה יאמר **גער חית קנה**, **שעדת אבירים** הם ישראל **בעגלי עמים**, כלומר שהצמידום **בעגלי עמים**, ועתה **מתרפס ברצי כסף** שמביא שי לפייס ויהיה **מתרפס ברצי כסף** כמתמיה. והנה אמרו רבותינו ז"ל (פסחים קיח ב) שמצריים יראו מהביא מנחה על שעבדם את ישראל, ואמר הקדוש ברוך הוא שהיו אכסניא לבניו וביאו, ובזה יתכן שאחר אומרם ישראל שיגער בעמלק, אומר שגם לא יחפוץ לקבל מהמצריים, ועליהם וכיוצא בהם אמרו **בזר עמים קרבות יחפצו** כמצריים, שזולת אומרן נתחכמה למושיען, אחר כל האותות רדפו אחר ישראל להלחם במ בים, משיב הוא יתברך **(לב) יאתיו חשמנים מני מצרים** כי היו אכסניא לבני, **וכוש תריץ ידיו** לדברי הכל, שיהיו לרצון **לאלוהים** שלא היצרה את ישראל.

לג ממלכות הארץ שירו לאלהים זמרו אדני סלה :

לד לרכב בשמי שמי-קדם הן-יתן בקולו קול עז :

לה תנו עז לאלהים על-ישראל גאותו ועזו בשחקים :

לו נורא אלהים ממקדשיך אל ישראל הוא נתן עז ותעצמות לעם ברוך אלהים:

(לג) ממלכות הארץ שירו וכו'. אחר אומרו כי לעתיד **[ל] יובילו מלכים שי** ולא יקבל **[לא]** מחית **קנה** ודומה לה אשר שעבדו את ישראל, **אומרת רוח הקדש** כמדברת עם האומות הם המלכיות המשעבדות את ישראל **ממלכות הארץ שירו לאלוהים**, הוא מידת הדין הפועל דין ושעבוד על ישראל תחת ידיהם בהיותם בגדולה, ולא יעלה על רוחכם כי שריכם או מזלכם הוא הנותן לכם כח לשעבד את ישראל כי אם האלוהים, ובזה שתהללוהו שיורה כי לא תשעבדונו רק לעשות רצונו על כי חטאנו לו, (כי) תרויחו כי לא תבכו לעתיד מאשר יצר לכם מאתו, כי אם **זמרו ה' סלה**, כי תהיו מאשר יקבל דורונכם, כי מאשר תכירו כי הוא מאתו יתברך לא תשעבדום בקושי כי אם לכפר עונם.

ואל תאמרו איך נשיר לאלוהים והוא סילק השגחתו מהארץ מאז שכינה עלתה ונסתלקה מיום החורבן ועזב הנהגת העולם לשרים של מעלה, כי מה שאמרתי **[לג] שירו לאלוהים הוא (לד) לרכב בשמי שמי קדם** שהוא כי לא נסתלק לגמרי חלילה, כי לא בלבד על השרים כי אם על כל עולם המלאכים שעולמם הם שמים של **שמי קדם** הם הגלגלים, והוא כרוכב על הסוס, והוא מאמר רבותינו ז"ל **בבראשית רבה (סח ט) על פסוק (דברים לג כז) מעונה אלוהי קדם**, שהוא יתברך בשמים כרוכב על הסוס שכליו משופעים מכאן ומכאן, שהוא ככתוב שם אצלנו שהוקשה למו כי **האמנם ישב אלוהים על הארץ**, לכן אמרו כי הוא כרוכב על הסוס ובגדיו

משולשלים עד למטה, כך הוא יתברך על השמים, אלא שהתפשטות מלובש מאתו הוא המשופע ומשתלשל למטה לארץ כמשל שולי בגדי הרוכב המשופעים עד למטה לארץ.

זוהי **יאמר פה**, אל תקשו לבבכם לומר כי סילק שכינתו והניח ההנהגה לשרים ואיך נשיר לאלוהים, כי לא כן הוא, כי אם **לרוכב בשמי שמי קדם** כלומר כי לרוכב ידמה על השמים, כי גם שהוא שם שוליו מלאים את העולם השפל והשגחתו עומידת לעד.

ואשר אמרתי **[לג] זמרו ה' סלה**, שעל ידי כן שמעתה תשירו לאלוהים ימשך שתזמרו לה' סלה גם לעתיד הוא, שאם לא תעשון כן, **[לד] הן יתן בקולו קול עוז** שהוא (פן) [יתן] בקולו הידוע שהוא (תהלים כט ה) **קול ה' שובר ארזים**, עוד יוסיף ויתן בקולו הידוע **קול עוז**, באופן שלא ישאר מעמלק הארץ המשעבד את ישראל שריד.

ושמא תאמרו הממלכות, כי הנה תראו כי לכם עוז להשמיד ולאבד ולרקד בהיכלו ואין מכלים, וישראל עם ה' אך נכאים, כי הלא זה יורה כי משר צלם העוז נתן למו ותתנו תפילה לאלוהים חלילה, [לכך אמר] קנו דעה **(לה) ותנו עוז לאלוהים** לומר כי העוז שלכם תנו אותו לאלוהים, כלומר הבינו כי מאתו יתברך הוא לכם, ולא לכם הוא משלכם, כי אם תנו וייחסו אותו לבעליו, כי הוא הנותן לכם כח לשעבד את ישראל ולעשות חיל ולמרק אשמותם, ולא מאהבתו אתכם נותן עוז לכם כי **על ישראל גאותו**, כי אינו אצלו יתברך לכבוד ולגאווה כי אם בהיותו שורה על ישראל, אך לא עליכם כי במה נחשבתם לפניו. ואשר תרקדו בהיכלו ושותק אינו מבלי יכולת חלילה, כי אם שאדרבה הן הן גבורותיו שסובל. וזהו **ועוזו בשחקים** כי עוז מתייחס לו יתברך היותו בשחקים שהוא למעלה מהגלגלים, כי שחקים הוא רקיע השלישי וכל הגלגלים בשני כמפורש במזמור **השמים מספרים** (לעיל יט), כלומר בשחקים ולא במקום גשמות שמהגלגלים ולמטה, כי מסתלק למעלה וכובש גבורתו ושותק כי תרקדו בהיכלו.

(לו) נורא אלוהים ממקדשך כו'. הנה ידענו כי עם היות שלא יבצר מהיות כי שכינה עלתה למעלה בעת החורבן עם כל זה יש בחינה שלא זזה מכותל מערבי כנודע מרבתינו ז"ל (**שיר השירים רבה** ב כב), אמר כי ממלכות הארץ המשעבדים את ישראל, אל תחשבו כי אחר שעיקר שכינה עלתה שמה שנשארה בכותל מערבי אין ליירא ממנה, כי דעו כי **נורא אלוהים** גם אשר הוא **ממקדשך** למטה, כי כל כך הוא **נורא שא-ל ישראל הוא הנותן עוז כו'**, שאלמלא חסד א-ל לא היה להם כח לסבול הגלות, כי גם שהעיקר למעלה חלק הנשאר הוא מושפע מהעליון, וזהו **ברוך אלוהים** כי הוא מושפע החלק הנשאר למטה מכחותיו יתברך העליונים, וזהו משמעות ברוך ליודעיו שהוא מושפע וברוך מא-ל ישראל הנזכר.

או שיעור הכתוב, [לן] נורא אלוהים ממקדשיך על דרך הקודם, ונעשה א-ל ישראל הוא חסד לישראל, כי הוא האלוהים הנזכר **נותן עוז כו'** לסבול הגלות, על כן **ברוך אלוהים** יאות לנו לומר. ובזה מלת הוא אינה מיותרת, כי הכונה היא לומר כי האלוהים הנזכר **א-ל ישראל** הוא.

פרק סט

א למנצח על-שושנים לדוד :
 ב הושיעני אלהים כי באו מים עד-נפש :
 ג טבעתי בין מצולה ואין מעמד באתי במעמקי-מים ושבלת שטפתי :
 ד יגעתי בקראי נחר גרוני כלו עיני מיחל לאלהי :
 ה רבו משערות ראשי שנאי חנם עצמו מצמיתי איבי שקר אשר לא-גזלתי אז אשיב :

(א) למנצח על שושנים כו'. הנה רבותינו ז"ל פירשו מזמור זה על בני הגלויות, ויתכן לפי דרכם זה יכלול בו כל ארבעה גלויות כאשר נבאר בס"ד.

ואומרה כי ייחס הדבר אל השושנים על כי שתים הן בחינות השושנה:

אחד בגוון

ואחד בריח,

והוא כי רבותינו ז"ל בכל מקום מייחסים השושנה אל האודם, כמאמרם ז"ל (שיר השירים רבה ז ו) על סוגה בשושנים (שיר השירים ז ג) ובמקומות אחרים, והוא על כי סתם שושנה אדומה.

שנית בחינת ריחה כי טוב. ועל כן ימשל הגלות שהוא דין ורוגז אל השושנה אדומה לפי המראה, אך טוב לישראל שעל ידי כן עולה מהם ריח טוב לפניו יתברך שמתמרקין עונותיהם, ועל כן יתכן קרא דוד אל הגלויות שושנים ואמר למנצח על שושנים לדוד.

(ב) הושיעני אלוהים כי באו וכו'. הנה כי ארבעה המה הגלויות בבל ומדי יון והד'.

ובראשון היחל הוא גלות בבל ואמר הושיעני וכו', והוא כי דרך שעבוד המלכויות את עבדיהם אינו כי אם אל גויותיהם בכל עבודת עבודה ועבודת משא אשר יעמיסו עליהם אך לא יגעו בנפש, והנה גלות בבל בגופים היחל עד להשחית, ואחר כך זדון לב נבוכדנאצר השיאו

לגזור ישתחוו לצלמא די הקם אשר היא צרה מגעת אל הנפש להאבידה, ועליה יאמר **הושיעני אלוהים כי באו מים עד נפש** ולא אל הגוף לבדו.

ועל גלות מדי אמר **(ג) טבעתי בין מצולה** הוא רפש וטיט, והוא מאמרנו על מאמרם ז"ל במדרש חזית **(אסתר רבה ז יח)** שעושים עיקר מה שנתחייבו ישראל בדור ההוא על שנהנו מסעודתו של אחשורוש שהיה סיבה **(ראשונה)** [מרשעת] המן להחטיאם כי מלא סאת עוון הצלם, ואמרו ז"ל במדרש הנזכר שאמר משה לאליהו אם בדם היא חתומה אין תפילתנו נשמעת אבל אם בטיט היא חתומה תפילתנו נשמעת, וביארנו במקומו שהוא אם בדם כו' שאם חתימת הגזר דין היא על עוון הצלם שעל בחינת עבודה זרה היתה חתימת הגזירה שהוא נוגע אל הנפש, וזהו אם בדם כי הדם הוא הנפש אין תקומה, אך אם בטיט שהוא על הסעודה שהוא על הנאת החומר שהוא טיט תפילתנו נשמעת.

ועל זה יאמר **טבעתי בין מצולה** הוא טיט של מצולה שבטבעו קשה לצאת ממנו הנטבע בו, כך היה קשה לינצל כי היו בו יין נסך ומאכלות אסורות והיו לפנייהם זונות, **ואין מעמד** מפני שמתחבר אליו עוון הצלם כאשר הכרחנו במקומו, כי בין למ"ד שנתחייבו על עוון הצלם בין למ"ד על עוון הסעודה, הצד השווה שבהם כי שני העונות היו, ולא נחלקו רק על מה נחתמה הגזירה, וזהו אומרו תדע למה הספיק המן לגזירה ההיא במה שהוא עשה ענין הסעודה כמפורש במדרש חזית עם היות עוון בלתי כולל כי אם לשל שושן הוא, על כי בתחילה **באתי במעמקי מים** של עוון הצלם, ומפני זה הספיק אחר כך **שבולת מים** לשטפני, וזהו **באתי במעמקי מים** ועל ידי כן **שבולת** של הסעודה **שטפתי**, כמבואר אצלנו בביאור המגלה באר היטב.

ועל גלות יון אשר כל ענינים לא היה רק על הדת, כמאמרם ז"ל **(ויקרא רבה טו ט)** שהיו אומרים לישראל כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלוהי ישראל, על כן לא שמו נגד פניהם רק תפילה לאלוהי ישראל יבוא ויושיעם מהבאים להסיר אלקותו מעליהם וממיתים אותם על כך, כענין שבעה בני חנה, ועל הגלות ההוא אמרו **(ד) יגעת בקראי כו'** כלו עיני מיחל לאלוהי הפך אומרם שאינו אלוהי.

ועל גלות טיטוס שלא בלבד טיטוס היה בעוכרינו בחורבן בית שני כי אם הביא מכל לשונות הגוים כמפורש בספר **בן גוריון**, על כן על הגלות ההוא אמר **(ה) רבו משערות ראשי שנאי חנם כו'.**

ועוד העולה על כולן והוא ענין עשרה הרוגי מלכות בתואנה שמכרו את יוסף בעשרים כסף, ואינו דין של מטה להשיב גזילת אבות אבותיהם, וזהו **עצמו מצמיתי** כי **עצמו** כח **מצמיתי אויבי שקר**, שאומרים שהם **אויבי** על עשותנו גזל ושכונתם לעשות משפט והוא **שקר**, כי אין

עושים רק משנאתם אותנו להנקם ממנו, כי **אשר לא גזלתי אז אשיב**, ומלת **אז** היא לומר כי אז לא גזל כי אם בדור שהיה יוסף חי אלא שנתגלגלו אז, והוא שלא כדין בדיני אדם.

ו אלהים אתה ידעת לאולתי ואשמותי ממך לא-נכחדו :

ז אל-יבשו בי קניך אדני יהוה צבאות אל-יכלמו בי מבקשיך אלהי ישראל :

ח כי-עליך נשאתי חרפה כסתה כלמה פני :

ט מוזר הייתי לאחי ונכרי לבני אמי :

י כי-קנאת ביתך אכלתני וחרפות חורפיך נפלו עלי :

(ו) אלוהים אתה ידעת לאולתי כו'. הנה חילקנו הדבור על ארבע גלויות, שעל **גלות בבל** שגזרו להשתחוות לצלם אמר **[ב] הושיעני אלוהים כי באו מים עד נפש**, והפסוקים שאחריו אל שאר הגלויות, ועתה חוזר לדבר על כל אחד מהם.

ובראשון החל ואמר, מה שאמרתי **[ב] הושיעני אלוהים**, אל תאמר אלי כי עונותי היסבו רעתי, כי **[ו] אלוהים אתה ידעת לאולתי**, הוא אשר חטאתי שוגג ואנכי לא ידעתי ואיך אתוודה עליה אם **אתה ידעת** ולא אני, וזהו **אתה ידעת לאולתי**, ואשמותי המה הזדונות **ממך לא נכחדו** כי התוודיתי עליהם ולא כחדתי אותם. ואמר **ממך** להיות כי עונות שבין אדם למקום אסור לגלותם לבני אדם כי אם לה' לבדו בינו לבין קונו כמו שאמרו ז"ל (יומא פו ב) על פסוק (תהלים לב א) **אשרי נשוי פשע כו'**, וזה כיון באומרו **ממך לא נכחדו** לומר כי גם כי לא גליתם לבני אדם **ממך לא נכחדו** ממני ואלריך.

וגם שאפשר שלא הספיקה תשובתי, עם כל זה על השוגג שהיא אולתי שאיני מתודה עליה רק מקוה ישועתך עשה **(ז) לבל יבושו** בשבילי **קויר** בראותם כי אינך מושיעני, עם היות שאין בי זדונות ולא שגגות ידועות ויאבדו תקוה גם הם על עצמם. ועל האשמות בזדון שהתוודיתי ובקשתי מחילה, הושיעני **אל יכלמו בי מבקשיך** שיהרהרו כי אינך מקבל שבים, ואתה **אלוהי ישראל** כאב לנו.

ועל אשר השתחווינו לצלם, שהוא מה שאמרתי **[ב] כי באו מים עד נפש** והוא עוון הגדול שאפילו הגוים היו מחרפין אותנו ורוקקים בפנינו, כמו שאמרו ז"ל (סנהדרין צג א) כי בצאת חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש היו כל הגוים רוקקים בפני כל איש ישראל ומחרפין אותם ואומרים היה לכם אלוה כזה ועבדתם עבודה זרה, על זה אומרים ישראל **(ח) כי עליך נשאתי חרפה**, עליך על כבודך, באופן שאבל אשמים אנחנו אפילו בעיני הגוים, הנה תנוכה אשמתנו

במה **שכסתה כלמה פני**, והיא תשובה גדולה כמו שאמרו ז"ל (ברכות יב ב) שעל שנכלם שאול מעוון נוב נכנס במחיצת שמואל הנביא.

ולא בלבד **כסתה כלמה פני** מאשר היו הגוים מכלימים אותי ברקקם על פני, כי אם גם מישראל אלו באלו. והוא כי לפי האמת כל ישראל לא עשו אלא לפנים ולא מלבם חלילה, והיו חושדים זה את זה אולי חברו השתחוה מלבו. והוא כי **(ט) מוזר הייתי לאחי**, כי אחי בני אבי המחבבים אותי ביותר לא חשדוני בהשתחויתי לגוי גמור, כי אם **למוזר** כמי שממיר ונעשה זר, שאעפ"י שחטא ישראל הוא ויש לו בחינת לב יהודי. אך **לבני אמי הייתי נכרי** ממש שהתנכרתי לעבודה זרה כגוי בעיניהם, באופן שהיו מכלימים אותם באומרם שבכל לב השתחויתי, נמצא כי גם מעמי וקרובי הייתי נכלם, כלומר ואחר שכן הוא די לי כלמתי, והייתי צריך להתנצל מחשדתם כי לא עשיתי אלא לפנים.

(י) כי קנאת ביתך וכו'. עודם מדברים בני גלות בבל ואומרים, אל ימעט בעיניך ה' מה **[ח]** **שכסתה כלמה פני** על עוון הצלם כמדובר, כי הלא באה על היותנו כנשרפים על צרת חורבן ביתך, כי הנה **אש קנאת ביתך** שהחריבו **אכלתני** ושרפתני, ועל מה שהיה בי יקד יקוד כיקוד אש **חרפות חורפך נפלו עלי**.

או במה שכתבנו כי אמרו **[ח] עליך נשאתי חרפה** (שם) הוא מה שהיו הגוים מכלימין ומחרפין ורוקקין על פני כל איש ישראל בצאת חנניה וחבריו מכבשן האש באומרם היה לכם אלוה כזה ועבדתם עבודה זרה, ובזה יאמר הנה אלה רשעים הם היו אויביך מחרפים תוך ביתך ושורפים ומחריבים עד שהייתי נכוה **[י] כי קנאת ביתך אכלתני** ושרפתני, כי עזבתי צרת גלותי ואשר הרגו ממני, והייתי נכוה מחורבן ביתך על כבודך, ונהפך עלי, כי **חרפות** שהיו מחרפים **חורפך** אשר עד כה היו חורפך מחרפים אותך בהחריב ביתך, עתה **נפלו עלי** שהיפכום נגדי לומר כי אני הוא אשר הייתי נגד ה', ומחרפין אותי שלא חסתי על כבודו אחר שהייתי נכוה עד כה על כבודך כמדובר.

יא ואַבְכָּה בְּצוּם נַפְשִׁי וְתָהִי לְחֲרָפוֹתַי לִי :

יב וְאַתְנֶה לְבוּשֵׁי שָׂק וְאֶהִי לָהֶם לְמַשָּׁל :

יג יִשְׁיַחוּ בִּי יִשְׁבִּי שָׁעַר וְנִגְיִנוֹת שׁוֹתֵי שָׂכָר :

יד וְאֲנִי תִפְלַתִּי לָךְ יְהוָה עַת רְצוֹן אֱלֹהִים בְּרַב-חַסְדְּךָ עֲנֵנִי בְּאַמַּת יִשְׁעֶךָ :

ולא עוד כי אם **(יא) שואבכה בצום נפשי כו'**, והוא כי על עם בני ישראל באה צרה בגופם גזירת חרב והרג ואבדן ושבי ובזה, וגם היתה להם צרת הנפש כמו שכתבנו, שעליה אמר **[ב]**

כי באו מים עד נפש, שהוא על עוון הצלם שגזר נבוכדנאצר בהשתחוות לפניו, אמר עתה הנה דרך אנשים לבכות על צרת עצמם מעל העוון שהוא צרת הנפש, אך אני לא עשיתי כך כי אם **ואבכה בצום נפשי** לא הייתי בוכה כי אם את נפשי ולא עם רוחי את גייתי. וכל כך הייתי מתפעל בצום ובכי כאחד עד שנשחת מאיש מראיתי **ותהי נפשי לחרפות לי**, כי אם מתי היה טוב לי, כי בהיותה בקרבי הייתי חרפה בעיני כל רואי, נמצאת היותה בקרבי שהוא **לחרפות לי**.

או יאמר בצרת הגלות לא אדע מה לעשות ליתקן, כי הנה היחלתי **ואבכה בצום נפשי**, שהוא כי עזבתי צרת גופי מהגלות ואבכה על צרת הנפש על אשר חטאתי וטמאתיה, ואראה כי הנה **ותהי הנפש לחרפות לי**, כי בהיותי בוכה ואומר אוי לי על נפשי שאבדתי בהשתחוותי לצלם, היו מחרפין אותי בגויים באמור הלא זו היא חרפתכם שהיה לכם אלוה כזה ועבדתם להבלי הגויים והיו רוקקים בפני, ואילו לא הייתי מזכיר רק צרת הגלות לא היו מחרפין, כי הייתי להם בזה למזכירי עוון.

על כן חשבתי דרך אחרת והוא כי **(יב) ואתנה לבושי שק** משתיקה, ולא שווה לי כי הנה **ואהי להם למשל**, כי האויבים אמרו כי אין זה כי אם משל עלינו, סימן רע להם באומרם כי אין העבד לובש שק רק על צרת בעליו, או שעושים סימן להם שיהיו כהם, באופן שהיו מונעים אותי מללבוש שק.

אז לקחתי דרך אחרת והיא להתפלל לה', אך אמרתי מה אעשה ותהיה תפילתי עת רצון, על כן מה אני עושה, בעת שאני רואה כי **(יג) ישיחו בי יושבי שער** והוא כי דרך הגויים הדשנים ומעונגים כי בשערי החצרים או בשערי העיר יכינו מושבות קבועים לשבת שם להתלוץ על קשי יום העוברים לפני שער מושבם, ויאמר זה בכה וזה אומר בכה, וימלאו אז שחוק פיהם בהלעיגם עליהם, ואומר איש ישראל הגולה הנה **ישיחו בי יושבי שער** וגם **ונגינות שותי שכר** שישתו שכר על שמחת צרתי וגלותי.

אז (יד) ואני תפילתי לך ה' עת רצון היא ודאי עת רצון, כי הלא אז שמחים על נפילתנו, והוא ענין (משלי כד יז) **בנפול אויבך אל תשמח כו'** והשיב מעליו אפו, ולכן בעת שמחם לאדי אמרתי כי אז ודאי **עת רצון** כי תשיב מעלי אפך ותרצני. אך עדיין אין זה מספיק אלא אל בחינת שם ה' הוא שם הרחמים, כי הוא המשיב אפו בשמוח האויב לאיד אויבו, כאמרו (שם) **פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב כו'**, ועל כן אז אמרתי הנה על בחינת שם הרחמים היא עת רצון וזהו **לך ה' עת רצון**.

אך מה אעשה אם לפי מעשי יהיה לי ניגוד משם אלוהים הוא מידת הדין, על כן אני גומר ואומר **אלוהים ברוב חסדך**, כי גם בשם אלוהים לא יבצר ממנו גם כן בחינת חסד וברוב **חסדך ענני**, ולא שאני כדאי מצד עצמי כי אם **באמת ישעך**, כי ידוע כי שכינה בגלות כביכול, גם ידענו כי ישועתו של הקדוש ברוך הוא ישועתן של ישראל (**ויקרא רבה** ט ג) שאגב ישועתו יושיענו, לומר אם ישועתי מסופקת מצד עצמי ענני באמת של הישע שלך שהיא אמתית, שאגב **ישעך** תענני ותושיעני גם אני.

טו הצילני מטיט ואל-אטבעה אנצלה משנאי וממעמקי-מים :

טז אל-תשטפני שבלת מים ואל-תבלעני מצולה ואל-תאטר עלי באר פיה :

יז ענני יהוה כי-טוב חסדך כרב רחמיך פנה אלי :

יח ואל-תסתך פניך מעבדך כי-צר-לי מהר ענני :

(טו) הצילני מטיט ואל אטבעה כו'. הנה כתבנו שאחר שסידר הארבע מלכויות המשעבודות את ישראל, **שעל בבל** אמר **[ב] הושיעני אלוהים כו'**, ועל **מדי** אמר **[ג] טבעתי בין מצולה כו'**, ושאר הזכירו ארבעתן חזר על כל אחד ואחד, ועל מה שאמר **על בבל [ב] הושיעני אלוהים כו'** חזר לדבר בו ואמר **[ז] אלוהים אתה ידעת לאולתי כו'** עד סוף פסוק הקודם.

בא עתה לדבר **על הגלות הב'** אשר עליו אמר **[ג] טבעתי בין מצולה כו'** שהוא **על המן** שהחטיאם בסעודת אחשורוש שהיא הנאת החומר הנמשל לטיט כמו שכתבנו, שעל כן אמר משה לאלהיו אם בטיט היא חתומה, ועל זה חזר ואמר פה **[טז] הצילני מטיט ואל אטבעה כו'**, והוא כי הנה כתוב אצלנו בביאור המגילה, כי בין למ"ד שמה שנתחייבו כליה היה על עוון הצלם ובין לאומר שהיה על עוון הסעודה, לא יבצר שהיו שם שני גופי עבירות ואין ההפרש רק על איזו מהם נחתם הגזר דין, שעל כן הוצרכו שני גואלים כמפורש אצלנו שם בס"ד.

ועל כן על אשר אמר **[ג] טבעתי בין מצולה** שהוא על **עוון הסעודה**, שאחר **מעמקי מים** (שם) של **עוון הצלם**, שהוא **על גלות מדי**, בא ויאמר **[טז] הצילני מטיט כו'**, והוא כי הנה כתבנו בפסוק **[ג] טבעתי בין מצולה כו'** שמדמה הדבר אל מי שטבע במים שבעמק מצולה ועדיין היה אפשר לו לשחות ולעלות אך בא אחר כך שטף מים בכח על ראשו ומחמת כח הכאת שטף המים על הראש נשטף, והנמשל כי בבבל הנקראת מצולה כמה דאת אמר **והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה** (זכריה א ח) שם השתחוו לצלם והיו כבאים במעמקי מים, אך על ידי תשובה היו יכולים לשחות ולעלות כי מים זכים המה שהוא כי לא עשו אלא לפנים (עי' פסוק ט), אך אחר כך בא "שבולת מים" הוא המן הרע שהולכים לסעודת אחשורוש, ועל ידי כן נטבעו בטיט היון שאחר עוון הצלם, כי הסעודה היא נקראת טיט, שעל כן אמר משה

אם בטיט היא חתומה כו', ועל זה אמר למעלה **טבעתי בין כו'**. אמר עתה פן יאמר איש מה זה תשאל על עוון הסעודה הנמשל לטיט כאמור, והלא גם תנצל מעוון הסעודה, הלא גם לפניך עוד שני דברים קשים:

אחד היות לך שונאים בני אדם המן ואחשורוש כמו שאמרו ז"ל כי יותר היה שונא המלך מהמן משל לבעל התל ובעל החריץ (מגילה יד א) והם בעלי בחירה ומי ינצל מידם כי אין הקדוש ברוך הוא מונע הבחירה, **ועוד שנית** כי הלא יש גם כן עוון הצלם הנמשל **[ג] למעמקי מים** כמפורש למעלה בפסוק **טבעתי כו'**.

על כן אמר **[טו] הצילני מטיט הוא עוון הסעודה, ואל אטבעה** בחתימת הגזירה. ואחר שאני נקי מעוון זה **אנצלה משונאי** עם היותם בעלי בחירה **וממעמקי מים הוא עוון הצלם**, והוא כי מי גרם שטבעתי בטיט היון "שבולת המים" הוא המן כמפורש למעלה שהוא קבצן אל הסעודה כמו שאמרו ז"ל, ועל כן בהסיר מעלי טביעת הטיט שהוא עוון הסעודה **אנצלה משונאי** וגם **ממעמקי מים** של עוון הצלם כמו שכתבנו למעלה, כי עוון הצלם לבדו היה קל לינצל ממנו כי לא עשו אלא לפנים.

וזוהו **(טז) אל תשטפני שבולת מים** שהוא **עוון הסעודה** שעל ידי המן כמדובר, ובזה **אל תבלעני מצולה** שהוא **עוון הצלם** של המצולה היא בבל כמו שכתבנו, שאם לא היה שבולת מים של המן לא היו נבלעים בעוון הצלם שהיה במצולה היא בבל.

ושמא תאמר ומה אעשה והם בעלי בחירה ומי ינצל מהם, הלא לעומת זה יש טעמים: **א'** כי **ואל תאטר עלי באר פיה** שהיא אסתר הצדקת שהיא כבאר מים חיים כך מפיה אנו חיים נגד בעלי בחירה שתבעה בפיה אל המלך ותהפך לבבו נגד המן, נמצא שיהפך המלך לאוהב ויהרוג את המן השונא האחר ויתוקן הדבר, וזהו **אל תאטר עלי באר פיה** שהוא מלדבר אל המלך כי תהיה עמה בל תאטר פיה. ובזה יצדק אומרו **באר**, שאם כדברי המפרשים שהוא על גיהנום או הגלות, היה ראוי יאמר בור.

ואל יחשדני שומע לומר שאני בוטח באשה ולא בך, כי לא במה שהיא נשאה חסד לפניו אני בוטח שעתה גם כן תמצא חסד ונושע בדרך טבע, כי אדרבה אני אומר **(יז) ענני ה' כי טוב חסדך** כלומר טוב הוא מידת חסדך מהחסד אשר היא נושאת בעיני המלך, כלומר שלא אמרתי **שאל תאטר כו'** כי אם שתגלגל זכות על ידי זכאית. ואם העוון גורם הסתר פנים כמאמרם ז"ל בגמרא (חולין קלט ב) מנין לאסתר מן התורה שנאמר **ואנכי הסתר אסתיר כו'** כי פנה כו', וביארנו במקומו כי לאסתר היה הסתר פנים כי הוצרכה לינשא לערל ובבואה לפני המלך נסתלקה שכינה ממנה בבואה לבית הצלמים, ורמז הכתוב הטעם **שאנכי הסתר**

אסתיר פני הוא לכפר בעד עוון הצלם שהיתה פְּנֵיהָ - מה אל אלוהים אחרים עם שלא היה בעצם כי אם לפנים, והוצרך תכפר היא בעד עוון זה לְמַה שעל ידי המן שבא אל העולם ע"י שאול שהניח את אגג לילה אחד שהוליד בלילה ההוא את אבי אבות המן שהחטיא את ישראל בסעודה ונתעורר על ידו עוון הצלם לחייב גם את כל כללות ישראל כאמור בסמוך ומפורש אצלנו במקומו באר היטב.

ונחזור אל הכתוב, אמר הנה אמרתי [יז] **ענני ה' כי טוב חסדך** שאם העוון גורם לאסתר הסתר פנים **כרוב רחמיק פנה אלי** שהוא הפך ההסתר פנים, ואם גם אני ישראל ראוי שתסתיר פניך ממני ואין אתה עושה ביני עשה בגין מרדכי, וזהו **(יח) אל תסתיר פניך מעבדך**. ולא תאריך עד יום מועד שהוא עד י"ג לאדר, **כי הלא צר לי מעתה**, וכמו שאמרו ז"ל (**אסתר רבה** סוף פרשה ז) על פסוק **והעיר שושן נבוכה** (אסתר ג טו) שהיו הגוים מאז מצרים את ישראל ואומרים מחר אני חונקך כו', **לכן מהר ענני**.

יט קרבה אל-נפשי גאלה למען איבי פדני :

כ אתה ידעת חרפתי ובשתי וכלמתי נגדך כל-צוררי :

כא חרפה שברה לבי ואנושה ואקוה לנוד ואין ולמנחמים ולא מצאתי :

כב ויתנו בברותי ראש ולצמאי ישקוני חמץ :

(יט) **קרבה אל נפשי גאלה כו'**. עודם מדברים עם בני ישראל שבגלות **מדי** על צרת גזירת המן, ואומר בלשון יחיד כללות ישראל שבגלות **קרבה כו'**, והוא כי כל צרות מות של המלכויות הם לגוף אך אם היו שומעים אליהם להמיר כבודם בתבנית אליליהם תהיה רעתם אל הנפש, ומה רב טוב לבית ישראל שבכל צרתם שגזר עליהם המן לא המירו את כבודם מאימות מות, מה שאין כן בהתהפכות שרבים **מעמי הארץ מתיהדים** (אסתר ח).

ונבוא אל הענין, והוא כי הנמצא בנסיון קדש את ה' באומרם אליו אבד נפשך או נהרוג גופך, מהנפש יעשה עיקר ויחלה פני א-ל ויחננו יהי עם נפשו, להחזיק את לבו בל יאבדנה בהמיר טוב ברע, בהשליך את גופו מנגד למות תחת נפשו, ואם הוא יתברך יפליא חסדו לו להציל גם את גופו כאשר עשה לאברהם ולחנניה וחבריו ישלם תודות לה'.

וענין זה יכוון פה באמרו [יט] קרבה אל נפשי, התקרב אתה ה' והדבק אליה שעל ידי דבקותך תתחזק לעמוד בנסיון, **וגאלה** בגוף שילך תחתיה, כי דרך העכו"ם לומר או תן לי הנפש ועבור על דת או תהרג גופך, וזהו **קרבה אל נפשי, גאלה** בגוף כי במה נחשב גופי בערך נפשי. אך אתה ה' **למען אויבי** פן יעלצו לי אם ימיתו את גופי **פדני** גם את גופי, תתן

אותם תחתי שיהיו דמי פדיוני. והוא ענין חנניה וחבריו שגם גויותיהם נפדו באותם די הסיקו יתהון דאכל יתהון שביבא די נורא, וכדניאל שניצל גופו ונפדה באותן דאכלו קרצוהי דכל גרמיהון הדיקו, וכן היה אז כי נפדו ישראל בהמן ובניו וכל הנלווים אליהם.

(כ) אתה ידעת כו'. הנה אחרי אומרו **[טו] אנצלה משונאי**, והוקשה לו על עצמו איזה הדרך ינצל מהבעלי בחירה, אחרי שכלל גדול הוא שאין הקדוש ברוך הוא מונע שום בחירת אדם להרע או להיטיב, ואמר טענה שהוא על ידי אסתר, כי תהפך רצון המלך שהוא אחד מהשונאים להרע את המן הוא השונא האחר ולהיטיב לישראל כמדובר על **[טז] ואל תאטר כו'** ונמשכו כמה פסוקים שאחריו.

בא עתה ויתן טעם שני והוא, כי הנה **[כ] אתה ידעת חרפתי כו'**, כלומר כי לא הייתי שם על לב מה שהיה נוגע אל עצמי כי אם על הנוגע אליך, כי על נוגעם בכבודך היה מה שהייתי מוחפר ובוש ונכלם, באופן כי נגדך הם כל צוררי ולא נגדי, כי לנגד ולחלוק עליך הם מכוונים, ואויביך יקראו בעצם ואויבי במקרה, כלומר ולכן אין ענין הבחירה מעכבת מלמונעם מלהצר אותי, כי לא ינקה המנגד אותך ולוחם בך.

(כא) חרפה שברה לבי כו'. עוד בני גלות מדי מדברים לפניו יתברך בלשון יחיד על כללות האומה. והנה בביאור המגילה כתבנו לתת טעם אל משתה השני למה היה ולא גלתה הענין בראשון כאשר עשתה בשני, שהוא כי ישראל שבשושן נהנו מסעודת אחשורוש שבעה ימים בלא לילות, כי אי אפשר להיות גם בלילות כי הוא בלתי אפשר להיות שבעה ימים ושבעה לילות בלי שינה, ומה גם לשבעים ושכורים, והנה בשלשת ימי הצום כיוונה אסתר למרק במ אוכלם ושותם, והיו שלושה ימים ושלושה לילות לעומת ששה ימים מהשבעה של המשתה שהיו בלא לילות, ותאמר אסתר בלבה אם היום השלישי שהיה בו המשתה הראשון שעשתה למלך והמן תגלה הדבר, נמצא שעדיין לא השלימו ישראל ימי מרוקי עוון הסעודה כי בשלושה הצומות עם הלילות מירקו ששת ימי המשתה, ועדיין נשאר מלהתמרק יום השביעי, על כן מה עשתה, אמרה למלך שיבא המלך והמן אל המשתה אשר תעשה גם מחר.

אז בהשמע הדבר אל כל היהודים אשר בשושן נסתמו עיניהם ולבם ונהפך לאבל מחולם, באומרם הלא זאת אסתר מודעתנו אשר אמרנו בצלה נחיה וחשבנו תדבר אל המלך, להשמיד את המן במשתה אשר עשתה לו, ותהי להפך כי אדרבה חזרה והזמינתו פעם שניה עם המלך, אין זה כי אם גם היא עם המלך והמן בעצה ומעמד שלושתן לעכרנו, ותהי להם הלילה ההוא שאחר שלושה ימי הצום עם שלושה לילות כיום מר, ואכילתם להשיב נפש שאכלו אז אחר הצומות נהפך ללענה וראש, ויין משתה לחומץ בבטנם כי יתחמץ לבבם על רעתם, והיא עשתה זאת יהי להם הלילה ההוא תחת אשר נהנו ביום השביעי מסעודת

אחשורוש, כי הלילה כשיעור היום בלא לילה כמדובר, ואחר הלילה ההוא שהושלמו ימי מרוקיהם אז גלתה הדבר במשתה השני, ויושע ביום ההוא את ישראל.

זוה ענין הכתובים, כי ישראל אחר אשר ענו בצום נפשם שלשת ימים לילה ויום ויראו והנה שמחתם לתוגה נהפכה כי במשתה שביום השלישי לא הגידה אסתר למלך את דעת המן האגגי, ואדרבה זימנתו ליום מחר, אז אמרו **[כא] חרפה שברה לבי** איך צמנו שלושה ימים ושלושה לילות ואנחנו לא נושענו, ואנושה מכאב לב, ולמנחמים הם מרדכי ואסתר כי בעצתו עשתה היא בשלחו אליה **כי אם החרש תחרישי**, ולא מצאתי כי אדרבה חזרה לזמנו ליום מחר.

כג יהי שלחנם לפניכם לפח ולשלומים למוקש :

כד תחשכנה עיניהם מראות ומתניהם תמיד המעד :

כה שפך-עליהם זעמך וחרון אפך ישיגם :

כו תהי-טירתם נשמה באהליהם אל-יהי ישוב :

אז **(כב) ויתנו בברותי ראש** כשהחלתי לאכול להשיב נפש בלילה אחר הצומות, **ולצמאי** שהייתי שותה היתה לי התהפכות המנחמים כמשקים לי **חומץ**, כי היגון היה מחמץ המשקה שלי במזון כאלו **ישקוני חומץ**.

באומרם **(כג) יהי שולחנם כו'** לומר מי יודע אם יהי שולחנם **לפניהם** במשתה השני (לשניהם) [לפניהם] לאסתר והמלך והמן **לפח** לנו, כי שלשתן בעצה עלינו ופח הם פורשים על ישראל, ולא כן היה לפי האמת, כי אם **לשלומים** הם המן וכל סיעתו ורוב בניו ועמו שהיו שלומים בלי צער כישראל, להם היה **למוקש** מאתו יתברך על ידי אסתר ככל הנמצא כתוב במגילה.

(כד) תחשכנה עיניהם כו'. עודנו מדבר **על גלות מדי על רעת המן** ואמר **תחשכנה וכו'**, והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (**בראשית רבה** מד כ) כי הקדוש ברוך הוא הראה לאברהם ארבע מלכויות והם:

אימה זו **בבל** כמה דאת אמר **ואמתני ותקיפא**,

חשיכה זו **מדי** שהחשיכה פני ישראל בצומות ותעניות כו',

הנה כי גלות מדי נקרא חשיכה על שהחשיכה פניהם, ועל כן אפשר שאמר בגמר דבריו כי לעומת מה שהחשיכה פני ישראל **תחשכנה עיניהם מראות**, וכנגד מה שהיו מתאזרים נגד ישראל **מתניהם תמיד המעד**.

(כה) שפך עליהם זעמך כו'. כהתימו לדבר על גלות מדי, החל **על גלות יון** אשר הזכיר למעלה באומרו **[ד] יגעתי בקראי** כמפורש למעלה על אשר הפליגו בכל מיני צרות לישראל, על כן אומרים בני הגלות הוא **שפך עליהם זעמך** שהיא טרדה רבה כאחד בל ישעו אל הצרות הרבות והרעות.

והנה אשר חל עליו זעם ה' בעצם רגע ימות ושוב לא ירגיש צער, אם לא בבוא הזעם לאט לאט, אמר **שפך עליהם זעמך** בבת אחת ויהיו באופן שלא יכלו רק לתן להם כח לסבול, באופן שיהיה חלק גם לחרון אף לחול עליהם טרם יכלם הזעם וזהו **וחרון אפך ישיגם**, שלא ימותו טרם יובא עליהם החרון אף.

ועל אשר שלחו ידם בהיכל ה' שהיא טירתו יתברך, כנגד זה **(כו) תהי טירתם נשמה** ולא תמגר טירתם ותהרסה לכלות בה החרון אף האמור, רק **תהי טירתם נשמה** מאין יושב שיכלו בזעם וחרון אף, כי אם שלא יהרס, וישום. [ו]שלא יהיו מהם מגורשים מטירתם ויהיו אהליהם קיימים, כי אם גם **באהליהם אל יהי יושב**.

כז כי-אתה אשר-הכית רדפו ואל-מכאוב חלליך יספרו :

כח תנה-עוון על-עונם ואל-יבאו בצדקתך :

כט ימחו מספר חיים ועם-צדיקים אל-יכתבו :

(כז) כי אתה אשר הכית רדפו כו'. אחרי דברו על שלוש מלכויות אשר הגלו את ישראל מהארבע שהזכיר למעלה, בא ודיבר על הרביעי הוא **אדום** אשר עליו אמר למעלה **[ה] רבו משערות ראשי שנאי חנם**, אמר עתה עליהם **כי אתה כו'**, והוא פן יהיה פתחון פה להם לומר כי הלא מצות יצחק אבינו עליהם באומרו (בראשית כז מ) **והיה כאשר תריד כו'**, והסכים הוא יתברך עמו שכאשר יעברו ישראל על פתגמי אורייתא שיהיה אדום רצועת מלקותם, ואם כן אדרבה אחר שעברנו מצות ה' ראוי היה כל מה שהיצרו אותנו בעת החורבן.

לזה אמר הנה זה היה אם לעשות משפט בעוברי רצונו יתברך היו עושים, אך אדרבה להכעיס את ה' היה עם לבבם, **כי הלא אתה ה' אשר הכית רדפו**, שהוא אשר הכית בעוני ושביה ובייסורין לא חסו מלרודפם על רעתם, ולא עוד כי כדי להכאיבם היו מספרים לפנייהם את מספר ההרוגים, וזהו **ואל מכאוב כלומר ולבעבור תת מכאוב שהוא להכאיבם חלליך יספרו**, אשר היו **חלליך** חללים שלך מעמך, **יספרו** להתפאר ולהכאיב לב הנשארים.

או יאמר בשום לב כי הראוי היה יאמר כי אשר הכית אתה רדפו, אך אמר ענין האמור (פרק הנזקין) (איכה רבתי ב ה) על בר דרומאי ועל בן כוזיבא שאמרו האויבים אי לאו דאלוהיה קטליה לדין מאן הוה יכיל ליה, והוא כי כל הרוגי הגלויות לא הגויים הם המכים או ההורגים לפי האמת כי אם האלוהים בעוונותם, ואמר כי האויבים אין צריך לומר שאין מודים כי מה' היו מכותם כי אם שידברו נגדו יתברך, וזהו **כי אתה אשר הכית** ולא הם כי ממך היו מכותם, (להם) [והם] **אתה אשר הכית** הוא אשר **רדפו** ולא את עמך, כי ממש כביכול אותך רדפו, והוא כמאמרם ז"ל (גיטין נו ב) על טיטוס ודומה לו כי נגד ה' היו מדברים כרודפים אותו יתברך, וזהו **כי אתה אשר הכית** הוא **שרדפו**. ובשביל **מכאוב** שאתה כביכול כואב ומצטער על חללי בת עמך שהם **חלליך**, שאלמלא אתה הרגתם לא יכלו להם, כי ודאי הוא יתברך כואב ומצטער, כמה דאת אמר (ירמיה ח כג) **מי יתן ראשי מים כו' ואבכה כו' את חללי בת עמי**, בשביל **מכאוב** שיש לך על **חלליך יספרו** הריגתם תמיד כמקרה שיני הכואב עליהם חלילה, וזהו **ואל מכאוב חלליך יספרו**.

(כח) **תנה עוון על עוונם כו'**. הנה אין מדרכו יתברך אפילו לאומות עכו"ם לתת עוון על עוון, ועוד שאם הם שתי עוונות שלהם למה הראשון אמר סתם ועל השני אמר עוונם.

ואפשר יאמר, כי הנה דרכו יתברך לעשות צדקה עם האדם להעביר ראשון ראשון, שהוא שהעוון הראשון אינו נמנה וכן השני עד השלישי ומשלישי ואילך נמנים (יומא פו ב), אמר **תנה עוון על עונם** שהוא על עוונם היחידי שהוא הראשון שימנה גם הוא, ויחשבו זה על זה שלא **יבאו בצדקתך**, שהוא בכלל הצדקה שאתה עושה להעביר ראשון ראשון, ועל ידי כן (כט) **ימחו מספר חיים**, שאם נכתבו בראש השנה בספר חיים להיות להם רוב זכויות, ועל ידי תתן עוון על עונם יהיו הרוב עוונות ימחו, ואם לא נכתבו עדיין והם בינוניים על בלתי תתן להם עוון על עונם, **תנה עוון על עונם** באופן שעם **צדיקים** בדינם **אל יכתבו**.

ל ואני עני וכואב ישועתך אלהים תשגבני :

לא אהללה שם-אלהים בשיר ואגדלנו בתודה :

לב ותיטב ליהוה משור פר מקרן מפריס :

(ל) **ואני עני וכואב כו'**. משיב עם בני ישראל שבגלות הזה האחרון המר ואומר, **ואני עני** ודל במצות ואין לי זכות ליגאל, וגם **כואב** על אורך הגלות ואין בי יישוב הדעת לעשות תשובה הראויה, לכן אין לי נחמה רק **שישועתך אלוהים** שתושיע עצמך בלי ספק, זה **תשגבני** שאגבך תושיעני גם אני.

או על ידי היותי **עני וכואב**, **עני מממון וכואב בייסורין**, בזכות שני מיני ייסורין אלו **ישועתך** **אלוהים תשגבני** כמדובר.

(לא) אהללה שם אלוהים כו'. אחרי אומרו כי ישועת השכינה תשגבני שאושע גם אנכי, אמר אז אעשה שני דברים:

אחד שאומר שיר חדש על תשועת השכינה ואקריב תודה על גאולתי, והנה יותר יחשיב הוא יתברך התודה שעל גאולתי מהשיר שעל תשועת השכינה שהיא **שם אלוהים**, כי הנה כל ענין השיר אינו אלא **שם אהללה שם אלוהים בשיר**, כי דברי השיר אינן כי אם הלול שם אלוהים בלבד, וזהו **אהללה שם אלוהים בשיר**. אך יותר מזה הוא עשותי התודה על ישועתי, כי הנה **ואגדלנו בתודה** כי על ידי זכות מה שאחזיק לך טובה יגדל אלוהים, כענין (במדבר יד יז) **ועתה יגדל נא כח ה'**, והוא ענין **ואנכי מלאתי כח את רוח ה'** (מיכה ג ח) שמתמלא שפע מהשם הנזכר הגדול כענין הנזכר, הפך ענין (דברים לב יח) **צור ילדך תשי**, וזהו **ואגדלנו בתודה**.

ובזה **(לב) ותיטב לה'** תודה זו **משור פר** שהקריב אדם הראשון, כי שם היה **מקריין מפריס** שקדמו קרנותיו לפרסותיו (אבות דרבי נתן א ח), כי תחילה קדמו אשמותיו ולתקן היה הקרבן, וזה רמז באומרם קדמו קרנותיו שהם נגיחותיו שהם משל אל החטאות לפרסותיו שהוא משל אל התיקון שהוא פרסות סדוקות, כי הקרבן היה תיקון אל העוון מה שאין כן התודה שאינה באה על חטא.

לג ראו ענוים ישמחו דרשי אלהים ויחי לבבכם :
לד כִּי-שָׁמַע אֱלֹהִים אֲבִיוֹנִים יְהוָה וְאֶת-אֲסִירָיו לֹא בָּזָה :

(לג) ראו ענוים ישמחו כו'. אחרי אומרו **[ל] ואני עני וכואב** שיהיה פירושו **ואני עני** ליושע בזכותי **וכואב** על גלות שכינה כביכול שהיא **[לא] שם אלוהים**, ועל כן **[ל] ישועתך אלוהים תשגבני**, שעל ידי ישועתך אושע גם אני.

משיבה רוח הקדש כאילו הוא יתברך מדבר בנו ואומר, הנה **[לג] ראו ענוים** בחינה זו כי טוב לדאוג ולהצטער על כבוד אלוהים היא שכינה בגלות מעל כבודם, **וישמחו** על זה. והנה גם אשר לא ראו בחינה זו, ה' גם אתם **דורשי אלוהים** ולא דורשי צרת עצמכם **ויחי לבבכם** החשוב כמת בצרתכם, כי דעו איפה כי הוא יתברך בראות מתפלל על חברו והוא צריך לאותו דבר עונה את המתפלל תחילה (בבא קמא צב א).

זזה יאמר דעו (לד) כי שומע אל אביונים ה' הם בני הגלות תחילה, ואחר כך ואת אסיריו היא שכונה וכל פמליא שלה, כאשר ראה אותה יחזקאל בכל מרכבותיה בתוך הגולה. אחר ששומע אל אביונים המבקשים עליהם אחרי כן ואת אסיריו לא בזה.

לה יהללוהו שמים וארץ ימים וכל-רמש בם :
 לו כי אלהים יושיע ציון ויבנה ערי יהודה וישבו שם וירשוהו :
 לז זרע-עבדיו ינחלוהו ואהבי שמו ישכנו-בה:

(לה) יהללוהו שמים וארץ כו'. אמר ענין (ישעיה מג כ) תכבדני חית השדה כו' כי נתתי במדבר מים להשקות עמי בחירי, כי הוא יתברך עשה למעננו, והבעלי חיים שנמשך להם טובה מאלוהים יהללו את ה', וזהו תכבדני חית השדה על כי נתתי במדבר מים כו', עם שלא בשבילם עשיתי רק להשקות עמי בחירי. כן יאמר הנה יהללוהו כו' על (לו) כי אלוהים יושיע ציון, עם היות ששאר העולם אינו מתיישב ונבנה, רק ויבנה ערי יהודה וישבו שם [וירשוהו] שתהיה להם ירושה שהיא בלי הפסק לעולם, מה שלא היה כן בגאולות ראשונות שהיתה בחינת מתנה שיש לה הפסק. עם היות כי אין לשאר העולם הנאה במה שה' יושיע ציון, כי הלא (לז) זרע עבדיו ינחלוהו ולא שאר העולם, שהוא על מה שנמשך להם על פי דרכו יתברך, [לה] יהללוהו, ומה גם עתה ישראל המקבלים בעצם וראשונה, והטוב הנמשך לשמים וארץ כו' הוא, כי אם אין ישראל חלילה נפרדים, והיה העולם אבד מבלי ישראל.

פרק ע

א למנצח לדוד להזכיר :
 ב אלהים להצילני יהוה לעזרתי חושה :
 ג יבשו ויחפרו מבקשי נפשי יסגו אחור ויכלמו חפצי רעתי :
 ד ישובו על-עקב בשתם האמרים האח האח :

(א) למנצח לדוד להזכיר כו'. בגמרא (ילקוט רמז תתב):

אמר ר' חסדא משל למה הדבר דומה? למלך שהיו לו צאן וכעס עליהם, הסיר את הצאן ואת הדיר ואת הרועה, אחר ימים חזר המלך לצאנו התחיל מכנסה ובונה את הדיר ולרועה לא הזכיר, אמר הרועה הרי הצאן מתכנסת והדיר בנויה ואני איני נזכר. כך אמר דוד למעלה (סט לו) כי אלוהים יושיע ציון כו' הרי הדיר בנויה וישבו שם כו' הרי הצאן, ואני הרועה איני נזכר למנצח לדוד להזכיר עכ"ל.

והנה אחרי דבריהם לא אשנה כי נעמו.

(ב) אלוהים להצילני כו'. אמר הנה מידת הדין מוכן **להצילני**, ואם כן יאמר נא ישראל איזו הטבה תעשה לי מידת רחמים, הלא הוא למחר הדבר וזהו **ה' לעזרתי חושה**, ושעור הדבר **אלוהים** כבר מוכן **להצילני** לכן אתה **ה' לעזרתי חושה**.

או יאמר וימשך בו כל המזמור, כענין מה שכתבנו מרבתינו ז"ל בפסוק ראשון, כי כל ישעו וכל חפץ בזה הוא על העתיד שהוא ירעה את ישראל כי הוא דוד הוא משיח (איכה רבתי א נא), ויתיישבו הערות רבות שבמזמור. והוא כי הנה רבתינו ז"ל (ילקוט זכריה רמז תקעה) אמרו כי על מלך המשיח נאמר (זכריה ט ט) **עני ורוכב על חמור**, כי הוא כעני ואביון תאב אל ישועת ישראל, ויש מאמרי רבתינו ז"ל (סנהדרין צח א) ידברו על זה, כי הוא כעני ומצטער ונחלה על ישועת ישראל.

ונבוא אל הענין, אמר דוד, ה' תאבתי ליזכר להיות רועה ישראל לעתיד כאשר ייעד לי הוא יתברך, וכמו שאמרו ז"ל שהיה מצטער על שלא נזכר במזמור הקודם בישועת ישראל כנזכר מרבתינו ז"ל בפסוק הקודם, אמר עתה הנה שתי ישועות אני צריך:
אחד בזמן הזה כנודע שהיה נרדף מאויביו,
שנית לעתיד לבוא בימות המשיח.

אמר הנה יותר בטוח אני על הזמן ההוא שישועתה לי באלוהים יותר מבזמן הזה, כי הלא עתה **[ב] אלוהים** הוא מידת הדין **להצילני**, ואיני חפץ יהיה מידת הדין המצלת אותי פן תעשה דין באויבי והם ישראל, ואיני חפץ רעתם כי בכל צרתם לי צר ואיני רוצה יענשו אישי ישראל על ידי כי (משלי יז כו) **גם ענוש לצדיק לא טוב**, ולכן אני אומר **ה' מידת הרחמים לעזרתי** כלומר לעזרה לי ולא להצר לאויבי **חושה**, באופן שאויבי לא יסתכנו כי אם שישבו בתשובה, כי חפץ אני בתשובתם ולא במיתתם.

והנה על ידי מה שתחוש לעזרתי לעיניהם, שני סוגי אויבי:

בין (ג) מבקשי נפשי חפצי מיתתי,

בין חפצי רעתי שהוא ייסורין ורעה בלי מות,

שני הסוגים ישובו בתשובה:

כי הנה **יבושו ויחפרו מבקשי נפשי** שהם הרוצים **במיתתי** בראותם פרי חפזון התשועה שבהיותך חש לעזרתי, **שיבושו ויחפרו** בראותם כי ה' עמי.

וכן **יסוגו אחר ויכלמו הסוג השני** שהם **חפצי רעתי** שהיא רעה בלבד, ועל ידי כן **(ד) ישובו על עקב בשתם** שהוא כי ישובו בתשובה.

ול להיות שכל תשובה צריכה עזר מש-ד-י, שעל כן צריך יבוא אדם ליטהר ויתחיל לשוב כדי שיסייעוהו מן השמים, לכן אני אומר שישובו ויזכו לתשובה בשכר **[ד] בושתי, [ג] שיבושו ויכלמו** על היותם **מבקשי נפשי** או **חפצי רעתי** אחרי ראותם כי אתה עמדי וחש **[ב] לעזרתי**, כי היא התחלת תשובה **שיבושו ויכלמו** תחת אומרם בתחילה **[ד] האח האח** ועתה נהפכו להכלם.

והנה הבוש על אשמתו היא חוטר תשובה חשובה כמו שאמרו ז"ל (ברכות יב ב) שעל שבוש שאול לבלתי אמור שלא ענהו ה' באורים ותומים לבל יהיה מזכרת עוון נוב נושאי אפוד זכה להיות במחיצת שמואל הנביא, נמצא כי בשכר בשתם, ישובו כי יעזרו מן השמים. וכפל האח **האח** על כל אחד מהשתי סוגים:

בין על **מבקשי נפשו**

בין על **חפצי רעתי**, שכל אחת היתה אומרת **האח** בראותם אותו בצרה.

ה יִשִּׁישׁוּ וְיִשְׁמְחוּ בְּכָל-מִבְקֶשֶׁךָ וַיֹּאמְרוּ תְּמִיד יִגְדַל אֱלֹהִים אֹהֲבֵי יִשׁוּעֶתְךָ :
ו וַאֲנִי עֲנִי וְאַבְיֹן אֱלֹהִים חוֹשֶׁה לִּי עֲזָרִי וּמִפְּלִטֵי אֶתָּה יְהוָה אֵל-תְּאֵחֶר :

והנה כל זה הוא על ישועתי על הזמן הזה, כי הייתי מבקש (פסוק ב) בל תהיה הצלתי בשם **אלוהים** פן יעשה דין על אויבי, אך עתה אין צריך לומר אני כי אם גם כל העם מבקשים אותו, כי הדין שימשך לאויבינו היא שמחתנו אם עכו"ם המה ולא ישראל, באופן **(ה) שישישו וישמחו בך כל מבקשיך** שתצילם, ויותר מזה אשר הם סוג בלתי מבקשים אותך להנאתם כי אשר **אוהבי ישועתך**, שכל ישעם וכל חפץ אינו כי אם שתצא שכינה מהגלות היא שם אלוהים, שאלה כל מאמרם תמיד הוא לומר **יגדל אלוהים** בעולם שתוכר גדולתו מהרה בעולם שהוא אחר צאת שכינה מהגלות, וזהו ויאמרו תמיד **יגדל אלוהים אוהבי ישועתך** מהגלות, באופן שהוא הפך הזמן הזה שאיני חפץ הצלתי בשם אלוהים כי אם אדרבה מבקשים אותו.

ועוד כי בזמן ההוא זולת מבקשיך גם **(ו) ואני עני ואביון**, כי מלך המשיח לעני מתייחס, כי אז לא אומר **[ב] אלוהים להצילני ה' לעזרתי חושה**, כי אם שגם **אלוהים חושה** לי כלומר בשבילי, עם שגם הוא צריך לאותו דבר, כי שכינה בגלות כביכול, ידעתי כי יחיש על הנוגע אלי.

והטעם כי להיותי **עני ואביון, עזרי ומפלטי אתה**, אך זה הוא על הנוגע לי, כי מה שלא הזכרתני ברוח קדשך במזמור הקודם שאהיה אני הרועה בישועה העתידה, ידעתי כי בשלי גם שם אלוהים יחיש לי כי **עזרי ומפלטי** הוא כי שכינה מתייחסת לנפש דוד, שעל כן אמרו (**בראשית רבה** צד ט) המורד במלכות בית דוד כמורד בשכינה, אך מה שאני מתיירא הוא פן על העדר זכות ישראל ליגאל תאריך הגלות, לכן אחלה פניך **ה'** מידת רחמים **אל תאחר** התשועה כי אם יגולו רחמיך באופן **שאל תאחר**.

פרק עא

א בך-יהוה חסיתי אל-אבושה לעולם :

ב בצדקתך תצילני ותפלטני הטה-אלי אֶזְנֶךָ וְהוֹשִׁיעֵנִי :

ג הִיָּה לִי לְצוֹר מְעוֹן לְבוֹא תְּמִיד צוֹיֵת לְהוֹשִׁיעֵנִי כִּי-סִלְעִי וּמְצוּדֹתַי אֶתָּה :

(א) **בך ה' חסיתי כו'**. הנה יראה מהמפרשים כי **על צרת אויביו מבקשי רעתו ידבר המזמור**, ובייחוד יראה מהרד"ק שהיה על זמן ברחו מפני אבשלום בנו.

ויתכן יאמר, הנה ידעתי כי מבלי שאתפלל רק שאחסה בך די לי לשלא אבושה לעולם, וזהו **בך ה' חסיתי אל אבושה לעולם**.

אך עם כל זה כל כך תאבתי לדבר עמך ושתהיה שומע דברי מפי, שעם היות **שבצדקתך תצילני ממות ותפלטני** מצרה למעלה שתגזור הצלתי **ותפלטני**, וזהו **בצדקתך תצילני ותפלטני**, אחלה פניך שלא תפעול התשועה למטה עד תשמע דברי תפילתי, וזהו **הטה וכו' והושיעני** על דרך הכתוב אצלנו על (תהלים כא ג) **וארשת שפתיו כו'**, שאם טרם אתפלל היית עושה התשועה בפועל לא הייתי מתפלל.

עוד שנית, אבקש ממך שלא יהיה על ידי שליח רק (ג) **היה לי**.

שלישית, שלא תהיה לי כמחסה סלע שאין נסתר רק מאחוריו אך מלפניו אפשר יבוא האויב וילחם בו, אך **היה לי לצור מעון** מסובב מאיכותך כמי שבתוך מעון ובית.

ועוד רביעית, שלא יהיה **המעון** בלבד בעת הצרה כמי שמאימת אויב ברודפו אחריו יתחבא בתוך מגדל ומצודה, כי אם **לבוא תמיד** שהוא כי תהיה איכותך **מעון שתמיד** אהיה בא ונכנס בפנימיות קדושתך, כנודע כי אין קץ לפנימיות קדושתו יתברך, שאינו כבא תוך בית שאחר שהוא בפנים נגמר השגת פנימיותו, כי בקדושתו יתברך יכול אחד קדוש להיות נכנס תמיד

תוך פנימיות קדושתו יום יום אלף שנים ולא יבוא עד קץ פנימיותו כי אין לו קץ, וזהו **לבוא תמיד**.

ואחר אומרו כל שאלותיו אלה, פירש ואמר מה שאמרתי **היה לי** הוא כי עד כה **צוית להושיעני** על ידי שליח. ומה שאמרתי **לצור מעון** הוא **כי** עד כה **סלעי** שהייתי נשמר מצד אחד כחוסה בצד שן סלע כי הייתי נשמר שלא אהרג והייתי ירא שמא אהרוג. ומה שאמרתי **לבוא תמיד** הוא כי עד כה גם שלפעמים הייתי נשמר מכל צד, הייתי כמי שהוא במצודה נטמן בעת הצרה שאינו נטמן במצודה רק בעת צרה בלבד, וזהו **ומצודתי אתה**. כי לעומת שני הדברים האחרונים שהם:

מעון לבא תמיד,

אמר **כי סלעי ומצודתי אתה** שהם שני דברים שהיו לו תחילה.

ד אלהי פלטני מיד-רשע מכף מעול וחומץ :
ה כי-אתה תקותי אדני יהוה מבטחי מנעורי :
ו עליך נסמכתי מבטן ממעי אמי אתה גוזי בך תהלתי תמיד :

(ד) אלוהי פלטני מיד רשע כו'. הנה רבותינו ז"ל (קידושין ל ב) פירשו פסוק **צופה רשע** (תהלים לז לב) על היצר הרע, ועל דרך זה יאמר פה **אלוהי פלטני מיד רשע** שהוא שטן המקטרג לפניך יותר **מכף** בשר ודם **המעוול וחומץ**, כי מ"ם **מכף** כמו **הטובה ממנה** (אסתר א יט) שהוא יותר, וכמוהו אין מספר, כי מן אדם לא אירא **(ה) כי אתה תקותי** שאמרת לא תמות אלא הנני **מקים רעה מביתך כו'** (שמואל ב, יב יא), יורה שיצערני ולא ימיתני. **ועוד** כי **ה' אלוהים מבטחי מנעורי** שהבטחתיני עד למרחוק ככתוב בתחילת מלכותו (שמואל ב ז).

ולא עוד כי אם גם **(ו) עליך נסמכתי מבטן** לבלתי השאר נפל, יותר מעל אדם או אבות שנתנו לי משנותם שבעים שנה, וכן אמרו רבותינו ז"ל שהוא יתברך סתם בדבר מימי אדם, והוא כי אם אתה לא היית מוציאני ממעי אמי מה היו מועילים לי שנותם, כי אין לאל ידם רק להאריך את החי לא להחיות את המת, וזהו **ממעי אמי אתה גוזי** לכן **בך תהלתי תמיד** ולא באדם ואבות, ואילו חפצת להמיתני עתה לא עשית את כל זאת.

ז כמופת הייתי לרבים ואתה מחסי-עז :

ח ימלא פי תהלתך כל-היום תפארתך :

(ז) כמופת הייתי לרבים כו'. כל כך היה מציאות הווייתי וקיומי על דרך נס, כי מתחילתי הייתי ראוי להיות נפל, וגם שנות חיים לא היו לי וקיימתני על ידי נסים ונפלאות והצלתי מכמה צרות ורדיפות ואימות מות, עד כי אפילו אם היו לי אלפים ורבבות זכויות נתמעטו ונתעכלו, עד גדר כי **כמופת הייתי לרבים** כי הייתי בעיני רבים כדוגמא ומופת בעלמא מתקיים על דרך נס, להיות אות ומופת להורות לעולם גדולתו יתברך והשגחתו והטיבו את בני האדם, ומקיימני שלא בטבע ושלא בזכותי למען הראות השגחתו בלבד, אך לא כן הוא כי אם **שאתה מחסי** שלי בשבילי וזהו **ואתה מחסי**.

והראיה כי הלא אין החסות השָׁאֵר אני קיים בלבד כי אם גם הוא היות לי **עוז**, ואם לא היה שמצאתי חן בעיניו כי אם שהייתי **מופת** בעלמא עם היותי בלתי כדאי, לא היה לי מחסה בעוז.

(ח) ימלא פי תהלתך וכו'. אחרי אומרו כי הוא יתברך מבטחו מנעוריו, ושעליו נסמך מבטן כו' כי רבו נסיו ונפלאותיו אשר עשה עמו, אמר עתה, שומע דברי אלה אפשר יעלה על לבו כי מה שאני מחזיק טובה אליו יתברך ומהללו הוא על כי הרבה לעשות לי הטבות ונפלאות רבות, אך לא על כל אחד ואחד, על כן אני אומר כי לא כן, כי אם אין צריך לומר על תהילות רבות על הטובות רבות שעשה לי כי אם אפילו על אחד בלבד, אפילו אם **ימלא פי תהלתך** וגם אתמיד בהלול **כל היום** לא אגמור ולא יראה כמפליג יותר מדי, באופן שיתייחס להעדר תפארת לבעל ההלול, כי לא כן הוא, כי גם אם על הטובה אחת שיעשה מלך בשר ודם לאיש אם האיש יפליג להללו על הדבר יום אחד אינו תפארת למלך, כי אי אפשר מלך בשר ודם דבר שסיפור הילולו יצטרך זמן, ואם יפליג הרבה המקבל יהיה גנאי למלך ששומע הילול יותר מהראוי ושותק, אמר דוד הנה אינך כמלך בשר ודם ואין הטבותיך כהטבותיו, כי אתה גם כי **ימלא פי תהלתך** ושיהיה **כל היום** היא **תפארתך**, כי לא יכיל פה ולא זמן אפילו לאחד מהילוליו יתברך.

ט אל-תשליכני לעת זקנה ככלות כחי אל-תעזבני :

י כי-אמרו אויבי לי ושמרי נפשי נועצו יחדו :

יא לאמר אלהים עזבו רדפו ותפשוהו כי-אין מציל :

(ט) אל תשליכני לעת זקנה כו'. הנה יש שני מיני אויבים אל האדם:

האחד הם **אויבי הגוף** הבאים להרגו,

והשני הם **אויבי הנפש** המשחיתים אשר ברא בכל עוון אשר חטא על הנפש, ומייחלים מיתתו לידבק בנפשו.

והנה נפילתו ביד אויבי הגוף תלויה באויבי הנפש, כי בהיות עונות וחטאים יפול ביד אויבי גוף ויהרגוהו למשחית.

עוד ידענו כי הוא יתברך **שומר רגלי חסידיו** ומרחקן מן החטא, והיה מקום לומר כי ככלות כח האדם ימעט הוא בשמירתו אותו מן החטא, באומרו כי אז שנתקררה דמו וכשל כחו מזוקן יספיק הוא בטיב בחירתו לשמור את עצמו, כי אם עם שנצרר דמו וכשל כח יצרו גם ה' יהיה עמו לשומרו, אם כן נמצא כאילו אין האדם עושה דבר בכשרותו אשר יכשר בעת זקנה.

ונבוא אל הענין, והוא כי אחרי הפליגו לדבר מתגרת אויביו בכתובים הקודמים, אמר עתה **אל תשליכני לעת זקנה** ביד אויבי, ובמה יהיה מה שאומר **שאל תשליכני**, הלא הוא **ככלות כחי אל תעזבני** מלהיות עמי לשמרני מן החטא, כלומר שאם תעזבני מטעם שעל ידי מה שכלה כחי כשל כח יצר סמוך מלהחטיאני, ועל כן היה אפשר תעזבני, כי באמורך כי בזקנה אין צריך שמירה מה', היית כמשליכני ביד אויבי להרגני, כי איני בוטח בעצמי גם בזקנה ועל כן אמרתי **אל תשליכני כו'** כי זה תלוי בזה, כי בהיות אויבי הנפש בעולם אויבי הגוף מצליחים כמתייעצים יחד אלו עם אלו.

זהו **(י) כי אמרו אויבי לי** הם **אויבי הגוף ושומרי נפשי** הם **אויבי הנפש** השומרים ומקיים מיתתי לאחוז ולידבק בה **נועצו יחדו**. ומה שאמרו **אויבי לי** כלומר בשבילי הוא **(יא) לאמר אלוהים עזבו**, כלומר מה שראוי לאמר הוא **(אמור) כי אלוהים עזבו**, שהוא כי בראות אויבי גופי אותי נרדף ובורח, אמרו מה שראוי **לאמר** הוא כי **אלוהים עזבו** להיות כי כבר הזקין, שהיה זה ככתוב למעלה פרק ג **בברחו מפני אבשלום בנו**, וטעמם לומר כי בהיות עת זקנה עזבו מלשומרו מן החטא ועל כן לא נעדר מלחטוא ונלכד בעונו והוצרך לברוח.

ומה **[י] שנועצו שומרי נפשו יחדו** הם המשחיתים שעשה בעונותיו, שהם מסיעת היצר הרע מפתים כמייעצים את אויבי הגוף ואומרים להם **[יא] רדפו ותפשוהו כי אין מציל כי אלוהים עזבו**, באופן כי אם תעזבני נמצאת כמשליכני ביד רודפי להרגני.

יב אֱלֹהִים אֶל-תִּרְחַק מִמֶּנִּי אֱלֹהֵי לַעֲזָרְתִּי (חִישָׁה) [חִוְשָׁה] :
יג יִבְשׁוּ יְכָלוּ שִׁטְנֵי נַפְשִׁי יַעֲטוּ חֶרְפָּה וְכָלְמָה מִבְּקָשֵׁי רַעֲתִי :

ושמא תאמר כי אם יש לי עוונות אויבי הנפש איככה אוכל לינצל מהם שלא יתחזקו אויבי גופי עמהם, הלא הוא כי יש שני דברים:
אחד הצלה מן המות עם שעדיין ישארו מיני ייסורין,
ויש הצלה גם מייסורין.

מה שאני מבקש הוא כי **(יב) אלוהים** שהוא מידת הדין **אל תרחק ממני**, כי אם ישארו לי ייסורין בצד מה, כי אם במה שאתה **אלוהי** לא תעזבני כי אם לעזרתי מן המות ביד רודפי חושה, באופן שאנצל ממות וישארו ייסורין ועל ידי כן יתוקן הכל. כי על ידי ייסורין הממרקין כל עוון אשר חטא יבושו יכלו **שוטני נפשי**, כי בתחילת הייסורין יבושו, ובהמשכם יהיו הולכים וכלים המשחיתים עצמם שהם שוטני נפשי. ועל ידי מה ש**אלוהי לעזרתי חושה**, **(יג) יעטו חרפה וכלימה מבקשי רעתי** הם רודפי **אויבי הגוף**.

יד ואני תמיד איחל והוספתי על-כל-תהלתך :

טו פי יספר צדקתך כל-היום תשועתך כי לא ידעתי ספורות :

טז אבוא בגבורות אדני יהוה אזכיר צדקתך לבדך :

(יד) ואני תמיד איחל כו'. הנה חליתי פניך כי **[יב] לעזרתי חושה**, אמר לא על שבקשתי שתחיש הוא שאם אראה שאתה מתאחר אתייאש מן הרחמים, כי אם **ואני תמיד איחל**, ובזה **והוספתי על כל תהלתך** שחוננתי דעה והשכל לייחל ולבלתי התייאש, כי אם להשכיל שיש איזה עוון ואתה מאריך עד אגמור איזה תיקון שאצטרך.

או יאמר [יד] ואני תמיד איחל, כי אין לי יום שאין לי דבר צרה שאצטרך תמיד היות מייחל לישועתך, ובזה **והוספתי על כל תהלתך** הפך בשר ודם, ומה הוא תוספת התהילה, הלא הוא כי **(טו) פי יספר צדקתך**, והוא כי בו יתברך לא נוכל לומר כך וכך צדקות או כך וכך תשועות עשה לי ה', כי הלא למה **שתמיד** בכל רגע **איחל**, שאין רגע שלא אצטרך תשועה ומי יוכל למנות כי אין מספר, על כן **פי יספר צדקתך** אחת כאילו כולה אחת היא, וכן כל היום עם היותם רבות הם תשועתך חשובות כאחת, שכל כך הם רבות וסמוכות **כי לא ידעתי ספורות** שאין לי ידיעה לספור אותם כי אין מספר.

ולא להעדר דעתי כעת אני אומר **שלא ידעתי ספורות**, כי אם אפילו לעתיד בשובי להיות רועה עמך כמאמר יחזקאל (יחזקאל לז כב) **ודוד עבדי יהיה עליהם למלך**, כי אז אין ספק כי תגדל ידיעתי **כי מלאה הארץ דעה** ומה גם לדוד, עם כל זה לא אדע רק אומר כי אחת היא, וזהו אומרו **(טז) אבוא בגבורות ה' אלוהים** לעתיד בגבורות העתידות אבוא אני, וגם אז עם היותם רבות לא אזכיר צדקותיך רק **צדקתך** כי לאחת אחשיבם, וגם לא אעצור כח להזכיר צדקות שני שמותיך אלה, כי אם **צדקתך לבדך**.

או יאמר לבדך שעם שהייתי עושה צדקה לא אזכיר את שלי לומר שעליה גמלת לי רק **צדקתך לבדך**.

יז אֱלֹהִים לְמִידַתְּנִי מְנַעוּרִי וְעַד-הֵנָּה אֶגִּיד נִפְלְאוֹתֶיךָ :
 יח וְגַם עַד-זִקְנָה וְשִׁיבָה אֱלֹהִים אֶל-תַּעֲזָבֵנִי עַד-אֶגִּיד זְרוּעֶךָ לְדוֹר לְכָל-יָבוֹא גְבוּרָתְךָ :

(יז) אלוהים למידתני מנעורי כו'. הנה אלוהים למידתני מנעורי וגם עד הנה, ומה הוא מה שלמידתני, הלא הוא אגיד נפלאותיך אל העם.

אמנם הנה שאלתי כי (יח) וגם עד זקנה כו' אל תעזבני עד אגיד זרועך לדור לכל יבוא לפני, ומה הוא שאחפוך להגיד לדור נוסף על מה שהגדתי עד כה, שעל כן אחפוך בחיים שאל תעזבני, הוא גבורתך, לומר שהכל הוא גבורתך גבורה אחת ושלא ניחס הדבר לגבורות רבות, כי להיותנו צריכים תשועה בכל רגע ורגע והם רבות תכופות עד אין חילוק, כולם לאחת יחשבו.

או יאמר [טו] פי יספר כו' ענין רבי חנינא בן דוסא (ברכות לד ב) שכשהיה מתפלל על החולים היה אומר זה חי וזה מת, אמרו לו מנין אתה יודע, אמר להם אם שגורה תפילתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף, וזה יאמר כאשר פי מאליו יספר צדקתך ששגורה תפילתי בפי, אז אין צריך לומר בעתות הידועות לתפילות שהן עת רצון, כי אם כל היום בכל עת שיהיה היא תשועתך, שיודע אני שהתפילה מקובלת והתשועה ודאית, אך כאשר לא ידעתי ספורות שאין תפילתי שגורה בפי שנסתם פי שלא אדע מה אומר, שזה כי לא ידעתי ספורות, אז אני יודע כי [טז] אבא בגבורות כו', שהוא אני בא בשתי גבורות של אדנות ושל אלוהים שהם שתי בחינות דין עליונות מתוחים על הדבר, ועל כן אין תפילתי שגורה בפי, והנה אין זה רק כאשר אזכיר צדקתך לבדך שהוא בהתפללי ביחיד שאזכיר צדקתך, כלומר ולא צדקת י"ג מידותיך הבלתי נאמרים רק בעשרה, שברית כרותה שלא ישובו ריקם (ראש השנה יז ב).

או יאמר, ענין מאמרם ז"ל בגמרא (בבא מציעא פה ב) על רבי חייא ובניו שבהווסדם יחד להתפלל טרם ישאלו מאת ה' מטר בברכת השנים כי אם בהזכרה בלבד בברכת גבורות אמרו משיב הרוח ונשב זיקא מוריד הגשם ואתא מיטרא, ורגש עלמא שלא יאמרו מחיה מתים קודם זמן התחיה, ויתכן כי את זה שאל דוד מאתו יתברך, שאמר הנה אין צריך לומר טרם אשאל שאלתי כי אם גם טרם אזכיר תהילותיך בשלש ראשונות אני שוהה שעה אחת, והוא כחסידיים הראשונים שהיו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכונו לבם למקום (ברכות ל ב), וזהו [יד] ואני תמיד אייחל שאני שוהה ומייחל עד כוין לבי, וגם בשלוש ראשונות אני על ידי טוב הכוונה אני מוסיף וזהו והוספתי על כל תהלתך שבשלושתן, לכן מה שאחלה פניך

הוא שלא אצטרך לשאול כדי שתענני, כי אם [טו] שפי יספר צדקתך שהוא טרם אשאל תשועתי באמצעות שאחר שלש ראשונות שאינני שואל עדיין, כי אם שבעוד שפי יספר צדקתך בברכת אבות באומרי מלך עוזר ומושיע ומגן שהוא סיפור צדקתך, כנודע מרבותינו ז"ל (ילקוט בראשית רמז י) כי התשועה מתנה לעולם שנאמר ותתן לי מגן ישעך (שמואל ב, כב לו) בתורת צדקה, ואמר כי מאז פי יספר צדקתך, אין צריך לומר בעתות קביעות התפילה, כי אם כל היום בכל עת ממנו, מיד תשועתך שהיא הצדקה הנזכרת, כי מיד תושיענו על ידי הסיפור בלבד בהזכיר צדקת ישועתך תבוא מיד וזהו בברכת אבות.

וכן [טז] כשאבוא בגבורות א-ד-ני-אלוהים היא ברכת גבורות שבה גבורות גשמים ותחיית המתים, גם שם לא אצטרך בקשה כי אם אזכיר צדקתך לבדך שהיא הצדקה אשר היא לך לבדך, היא מפתח גשמים שלא ניתנה לזולתו יתברך (תענית ב א), והזכרה בלבד תספיק בלי שאלה. ולא אמר "צדקותיך לבדך" שהם שני הדברים הנזכרים בברכת גבורות ושניהם בידו יתברך לבדו שהם מפתח של גשמים ושל תחיית המתים, כי חש דוד פן יחוש הוא יתברך על התחיה קודם זמנה כאשר רגש עלמא על תפלת ר' חייא שלא יאמר מחיה מתים, על כן אמר דוד כאשר אבוא בגבורות שהיא ברכת שתי גבורות תחיה וגשמים, לא על שתיהן הנזכרים שואל אני כי אם על האחד, וזהו אזכיר צדקתך לבדך היא צדקת הגשמים אך לא של התחיה, וזה כיון באומרו צדקתך לשון יחיד ולא "צדקותיך" על שתי הגבורות שהזכיר.

[יז] אלוהים למידתני מנעורי כו'. זולת מה למעלה יאמר מעין ענין (משלי כב ו) חנוך לנער וכו', כי בלמוד הנערות ישאר מלומד תמיד, אמר אלוהים למידתני מנעורי, ועל ידי כן עד הנה אגיד נפלאותיך. אך ירא אני פן לא יועיל לי [יח] גם עד זקנה ושיבה מחמת חולשה, על כן אחלה פניך כי גם עד זקנה ושיבה אל תעזבני מללמדני כבנערות, עד גדר יהיה בי כח להגיד זרועך לדור כולו שהוא ברבים מאד, ואל אלאה לבלתי אגיד אחרי כן לכל יחיד ויחיד אשר לא הבין בהשמיעי לרבים ויבוא אלי שאשוב ללמדו נפלאות א-ל וזהו לדור לכל יבוא כו'.

יט וצדקתך אלוהים עד-מרום אפשר-עשית גדלות אלוהים מי כמוך :
 כ אפשר (הראיתנו) [הראיתני] צרות רבות ורעות תשוב (תחיינו) [תחייני] ומתהומות
 הארץ תשוב תעלני :

(יט) וצדקתך אלוהים עד מרום כו'. אחרי אומרו כי הוא יתברך עושה נפלאות גדולות ומראה גודל זרועו וגבורתו בעבור האדם, וחילה פני א-ל יחוננו להגיד זרועו לדור כו', אמר עתה והנה זולת זה עוד תפליא לעשות בעד עמך, שהוא כי חיבתנו על כל עולם המלאכים, כי

הלא כל מידת **צדקתך אלוהים** אינה אלא **עד מרום** שהוא לבני אדם מה שאין כן למלאכים שבמרום כי אין צריכין צדקה, הנה יורה כי מבני אדם עושי רצונו הוא עושה עיקר. ולא שמה שבמרום הוא טפל אל מה שלמטה, כי הלא **אשר עשית גדולות** מהמרום ולמעלה בעולמות לא יכילם דבור להגידם כי אם דרך כלל לאמר **אלוהים מי כמוך**, ועם כל זה כל זרועך וגבורתך וצדקתך הם **עד מרום** לבני אדם.

או יאמר, עם היות כי **[יט] צדקתך אלוהים גדלה עד מרום**, על כל זה **אשר עשית גדולות** מכל צדקתך הנזכרת, עד גדר שלא יספר, כי אם אמור **אלוהים מי כמוך**, הלא המה **(כ) אשר הראיתנו צרות וכו'**, שעל יסורין אלו נעלה למעלה מהמרום, כי גדולות הן המעלות הנקנות על ידי ייסורין, שעל ידן **תשוב תעלנו**. כי הלא **אשר הראיתנו צרות וכו'** הוא סיבה **שתשוב תחיינו** בתחיית המתים, **ומתהומות הארץ** והשפלות שאנו בגלויות **תשוב תעלנו**, כי מחמת **תהומות הארץ** מעוצם ירידתנו או לפי המקרא שהוא על צרות דוד, ימשך **שתשוב תעלנו**, כי על ידי הצרות ינוכה כל עוון.

כא תרב גדלתי ותסב תנחמני :

כב גם-אני אודך בכלי-נבל אמתך אלהי אַזְמַרְה לך בְּכֹנֹר קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל :

כג תַּרְנֶנָּה שְׁפִתֵי כִי אַזְמַרְה-לְךָ וְנִפְשִׁי אֲשֶׁר פָּדִיתָ :

כד גם-לְשׁוֹנִי כָל-הַיּוֹם תְּהַגֶּה צְדָקְתְּךָ כִּי-בִשְׁוֹ כִּי-חִפְרוּ מִבְּקִשֵׁי רַעְתִּי :

ולא עוד אלא טובה כפולה והוראת חיבה יתירה, שעם היות צרותי סיבת גדולתי, עם כל זה ינחמני הוא יתברך אחרי כן על צרותי, וזהו **(כא) תרב גדולתי** על ידי הייסורין **ותסב תנחמני** עליהם כענין (ישעיה מ א) **נחמו נחמו כו'**, (ישעיה נא יב) **אנכי הוא מנחמכם כו'**, (ישעיה סו יג) **כאיש אשר אמו כו'**. הנה שאין צדקה גדולה מזו. ועל היות בין על ישראל ובין על עצמו, וגם על כפל הטובות שעל ידי הייסורין, אמר **[יט] עשית גדולות**, ששיעור הכתוב **וצדקתך אלוהים עד מרום**, אך **אשר עשית גדולות** עד גדר שאין להם שיעור רק לומר **מי כמוך** שהגדולות הן **[כ] אשר הראיתנו וכו' תשוב תחיינו תשוב תעלנו וכו'**.

(כב) גם אני אודך בכלי נבל כו'. אחרי אומרו שייסוריו ויסורי ישראל היו סיבה אל התחיה ואל המעלה, אמר על התחיה אין צריך לומר ישראל כי אם **גם אני שאני חי וקיים** (ר"ה כה א) **אודך** על התחיה **בכלי נבל**, להרים קול על היות אז **אמתך אלוהי**, כי גם שעתה קראתיך אינו בעצם כי על כן **שאל שיקרא** יתברך אלוהי דוד כאבות (סנהדרין קז א), אז בזמן ההוא שתרבה קדושתו תהיה **אמתך** היותך **אלוהי**.

ועל המעלה **אזמרה לך בכינור** ולא בנבל בהרמת קול, בל יראה שאני מתגאה במעלה שנתת לי שאני אמלוך בעצם, כי הלא אתה מלכם **קדוש ישראל** מה שאין כן אני כי אני כאחד מהם.

או יאמר על הנוגע אלי **אודך** על היותך אז באמת **אלוהי**, אך על הנוגע אל ישראל אשר תמיד אלוהיהם אתה, יהיה **שאזמרה** על יחס הדמותם אליך אז בקדושה שיהיה נכון שם הקראף **קדוש ישראל**.

(כג) **תרננה שפתי כי אזמרה לך וכו'.** ראוי **תרננה** על שזכו **שאזמרה לך** עם שמחומר קורצתי, **ונפשי** שראויה היא מה שתרגן על **כי אזמרה** הוא, על כי בזמירותי **פדית** אותה כנודע, כי זמירות דוד פדו נפשו מאשר הוטמאה באדם, כי על כן אמר אדם **טוב להודות לה' ולזמר** (להלן צב ב) כמפורש שם (פסוק ד).

(כד) **גם לשוני כו' תהגה צדקתך כו'.** יותר עיקרי הוא שבח המתואר אל הלשון מהמתואר אל השפתיים, ובזה יאמר יותר בעצם אשבחך, כי אין צריך לומר שפתי כי אם **גם לשוני תהגה צדקתך** במה **שמבקשי רעתי שעם אבשלום בושו** על **כי חפרו** לנפשי שוחה ללכדני **מבקשי רעתי כי שבו** אליה ויתחרטו כי מידך היתה זאת להם.

וכן תזמר לך [כג] **נפשי אשר פדית** מלחטוא שלא שלחתי יד [כד] **במבקשי רעתי** ולא הרגתים.

ועוד צדקה גדולה אחזיק לך עליה טובה, והיא כי אין צריך לומר בלילה בהעיר רוח הקדש בנבל וכנור, כי אם גם לשוני מעריבות שירי זמרת הלילה נשארתי כל היום הוגה צדקתך, על [כד] **כי בשו** מרעתם כאשר **חפרו** ולא יכלו לי **מבקשי רעתי**, באופן שאליך ישובו ולא יענשו על ידי, **כי גם ענוש לצדיק וכו' (משלי יז כו)** כאשר כתבנו, כי גם כל העם אשר עם אבשלום בושו אחרי כן והיו ממהרים להשיב את המלך קודם לאיש יהודה.

פרק עב

א לשלמה אלהים משפטיך למלך תן וצדקתך לבן-מלך :

ב ידן עמך בצדק וענייך במשפט :

ג ישאו הרים שלום לעם וגבעות בצדקה :

ד ישפט עניי-עם יושיע לבני אביון וידכא עושק :

(א) לשלמה אלוהים משפטיך למלך תן וכו'. הנה מזמור זה יוסד על שלמה שהוא מילוי הירח חמשה עשר מאברהם עדין, ועל מלך המשיח שהוא חזרת חידוש הירח במילוי מתמיד לעתיד לבוא, והם דברי דוד, ואמר לפניו יתברך הנה לשלמה בני שני דברים אני שואל שתתן לו:

אחד למה שהוא מלך ואי אפשר בלתי, **והשני** תתן לו להיותו בני, ושניהם לעבודתך, והם שני דברים שהעולם מתקיים בהם שהם **משפט וצדקה**.

ופירש אותם:

אחד, שתתן בו ידיעת **משפטיך** לשפוט את העם שלא יצא משפט מעוקל מתחת ידו, **והשני** הוא **צדקה** מאתך כענין היות הון ועושר בביתו. **וזהו אומרו לשלמה אלוהים** שהוא מידת הדין תסכים **משפטיך** הוא ידיעת משפטיך למה שהוא **מלך תן**, כי המלך צריך לשפוט את העם ולכן יחוייב לדעת משפט.

ועל השנית אמר **וצדקתך לבן מלך** שהוא צדקה מאתך בשופע רב טוב, למה שהוא **בן מלך** שהוא בני שיצטרף זכותי לזה.

ושני הדברים לעבודתך, מה ששאלתי **משפטיך** הוא על כי ידין עמך כלומר כי אין עמך כיתר עמים, כמו שאמרו ז"ל (**ספרי דברים ט**) שאמר שלמה מי יוכל לשפוט את עמך הרב כי אם היה עם אחר כי אטול מאחד שלא כדין אינו כל כך קשה אבל הנוטל מישראל פרוטה שלא כדין הוא מתחייב בנפשו, וזהו אומרו **(ב) ידין עמך** כלומר כי להיות עמך המיוחד צריך דעת משפטיך כי אין כיתר עמים. ומה שאמרתי **[א] וצדקתך לבן מלך** שהוא שתעשה עמו צדקה בהון ועושר הוא כדי **שידין עמך בצדק** שיעשה **בן מלך** כמלך אביו, והוא מאמרם ז"ל (**סנהדרין ו ב**) **ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו** (שמואל ב, ח טו) כיצד הוא **משפט וצדקה?**

אם היה מחייב את העני בדין ולא היה לו לשלם היה עושה צדקה עמו ופורע משלו, וזהו אומרו **בצדק** כי יעשה משפט וצדקה כי **ידין עמך בצדק** שיהיה הדיינות בצדקה שהוא לפרוע בשביל העני. ואם יאמר אומר יזכהו בדין ולא יפרע בשבילו, כי אי אפשר כי בכלל הדיינות הוא שיפוט **ענייך במשפט ודל לא יהדר בריבו**, על כן צריך לחייבו ולפרוע בשבילו.

או שיעור הכתוב, שמתחיל במאי דסליק מניה, מה שאמרתי **[א] וצדקתך לבן מלך** הוא כי **[ב] ידין עמך בצדק** שיעשה צדקה ומשפט כאביו, ומה שאמרתי **[א] משפטיך למלך תן** הוא לשפוט את העני במשפט לחייבו בדין אם הוא חייב **ודל לא יהדר בריבו**.

ושמא תאמר לא יצטרך הון ועושר, כי הלא הוא לבנה במילואה ויהיה רב טוב בעולם ויהיו כולם עשירים ורב שלומם, ולא יצטרך לפרוע בעד העני כי כולם יהיו עשירים, לזה אמר גם כי ישאו הרים שלום לעם ברוב תבואות, כי **השם גבולך שלום חלב חטים ישיבעך** (תהלים קמז), וכן **[ב] וגבעות ישאו שלום לעם בצדקה** מאתו יתברך, עם כל זה צריך **[א] תתן צדקתך לבן מלך** שהוא עושר גדול בל יצטרך לעם כדי לשפוט עניי עם, שהוא כי גם שלא יהיה לעם עוני מצד עצמם לא יעדרו עניים מחמת העם שיעשקו אותם ויטלו ממונם, ובהיות מלך עשיר **(ג) ישפוט אותם** מיד עושקם ולא יירא מהם, וזהו אומרו למעלה **[ב] ענייך** ואחר כך **עניי עם**. ולזה צריך **[א] צדקתך לבן מלך**.

וגם על ידי **צדקתך** שתעשה עמו לתת לו ברכת הון ועושר **(ג) יושיע לבני אביון**, שבהיותם בני אביון הוצרכו ללוות מעשירים ואין להם לפרוע להתחייב בדין והמלך יושיעם כי יפרע בעדם. **וגם** על ידי עושר יהיה לו כח **(ד) שידכא עושק** שישבר **מתלעות עול** (איוב כט יז).

או יאמר, כמו שאמרו ז"ל בגמרא על (סנהדרין ו ב) **ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו**, איזהו משפט שיש בו צדקה, הוא הביצוע.

ונבוא אל הענין אמר **[א] משפטיך** שהוא ידיעת המשפטים **למלך** שהוא שלמה הנזכר **תן, וצדקתך** בהון גם תתן לו כמדובר למעלה. ופירש ואמר מה שאמרתי שתתן לו חכמת ידיעת **משפטיך** וגם **צדקתך** שיהיה לו הון ועושר בביתו, אין עיקר השאלה בשביל המון העם אשר ידם משגת, כי הלא לנקראים עמך סתם אפשר ידין בצדק שיהיה דין בצדק שהיא פשרה, ואין צריך לדעת משפטיך בעצם ולא להון ועושר כי אפשר יעשה פשרה ביניהם. אך הנה **[ב] וענייך** הבאים לדין צריך **במשפט** בדין התורה בעצם, כי אך דלים הם ואין שום אחד מוותר שוה פרוטה, לכן צריך לדעת המשפטים לבל יטעה כחוט השערה.

ומי יתן שעניים לא יהיו כי אם שיהיו כולם עשירים ויהיה שלום ביניהם ולא יבואו לריב, כי **[ג] ישאו הרים שלום כו'** ברוב תבואות, ויהיה אשר שאלתי **שמשפטיך למלך תן** כדי **[ד] שישפוט עניי עם** הם עניים מחמת העם שיעשקו אותם ויביאום לידי עוני וישפוט ביניהם אם יהיה דבר למשפט. ואשר שאלתי **תתן צדקתך לבן מלך** ויעדרו עניים למלאת חסרונם יועיל העושר לבן מלך, שעל ידי היות לו צדקה מאתך ברכת עושר ונכסים להושיע **לבני אביון ולדכא עושק**.

עוד יתכן שיעור הכתובים, כי מעתה שאל על שלמה ועל מלך המשיח כי שניהם שקולים, כמאמרם ז"ל במדרש רבה **(במדבר רבה יג יג)** על קרבן נחשון בן עמינדב כי אומרו שניהם מלאים כו' ירמוז על שלמה ומלך המשיח. וכן יתכן שדוד הוא אומר **[א] לשלמה אלוהים**

משפטיך למלך תן חכמה לדעת משפט, וצדקתך שהיא רב טוב ומעלה עצומה אשר נדרת לו בתורת צדקה ככל מה שייעד לו הוא יתברך על ידי נתן הנביא מעוז ותעצומות על כל העולם, **תן לבן מלך** הוא משיח בן דוד.

ובא ופירש, מה שאמרתי כי **[א] לשלמה נתן משפטיך** הוא למען **[ב] ידין עמך בצדק** הוא דין אמיתי, ויותר ידקדק בעניים עד תכלית המשפט שאינם מוותרים דבר לעניותם, וזהו אומרם בעם סתם בצדק שהוא שאם יראה שאינם עניים ולא יקפידו אם יקרבו הדין אל הצדק ידין בצדק, אך **וענייך במשפט**. ומה שאמרתי **[א] וצדקתך לבן מלך הוא משיח**, הוא כי **[ג] ישאו הרים שלום לעם כו'** כי תרבה הברכה עד בלי די, כי **יטפו ההרים עסיס והגבעות תלכנה חלב** (יואל ד יח) ויהיה שלום רב בישראל, ולא יצטרך לשפוט את כללות העם, כי אם צריך ממשלה גדולה להציל עשוקים ולדכא עושקם בכח גדול וביד חזקה, כי מה שישפוט אינו רק **[ד] עניי עם** אם יעשקם אחד העם וכן **יושיע לבני אביון וידכא עושק**.

ה ייראוך עם-שמש וְלפני ירח דור דורים :
ו ירד כמטר על-גז כרביבים זרזיף ארץ :
ז יפרח בימיו צדיק ורב שלום עד-גלי ירח :
ח וירד מים עד-ים ומנהר עד-אפסי-ארץ :
ט לפניו יקרעו ציים ואיביו עפר ילחכו :

(ה) ייראוך עם שמש וכו'. אחר בקשו על שלמה ועל מלך המשיח ככל הכתוב, חילה פני א-ל על ישראל יזכו אל ימות המשיח בשובה ונחת ורב טוב לבית ישראל, ואמר **ייראוך עם שמש**, והוא כי הנה ידענו מרבתינו ז"ל (סנהדרין צז ב) כי **זכו אחישנה לא זכו בעתה**.

עוד קבלנו מרבתינו ז"ל כי לעתיד משיח בן יוסף נופל במלחמה בסובלו אשמות ישראל על שכמו, ומלך המשיח הוא בן דוד שואל מאתו יתברך יתן חיים למלך בן יוסף המשיח וזהו **חיים שאל ממך נתתה לו כו'** (סוכה נב א).

עוד למדונו רבתינו ז"ל (סנהדרין צח א) מה הפרש בין בוא הגאולה בזמן אחישנה לזמן שהוא בעתה, כי בבוא מקודם על ידי זכות תהיה בשובה ונחת שיהיה **כטל לישראל**, ובבואה בעתה בדור חייב יבואו חבלי משיח וימותו רבים שיערוף כמטר זמן הגאולה.

ונבוא אל הענין, והוא בשום לב אל אומרו (ה) עם שמש ולפני ירח דור דורים כו', כי היתכן שיש דור דורים לפני ירח והוא בכל לילה, ואם הוא כי על תפילת שחרית וערבית ידבר שיהיה לדור דורים למה השמיט תפילת מנחה?
ועוד שכמו שאומר עם שמש יאמר ועם ירח,
ועוד אומרו (ו) ירד כמטר ולא אמר מי הוא אשר ירד,
ועוד אומרו (ז) יפרח בימיו צדיק ולא אמר יפרחו בימיו צדיקים,
ועוד אומרו (שם) עד בלי ירח והאם יש זמן שיהיה העולם בלי ירח.

אך הוא, כי על יתרון הגדולה שבין זכו אחישנה ללא זכו בעתה, פקח עיניו דוד ואמר [ה] ייראוך כו' לומר יהי רצון שייראוך עמך הנזכר עם שמש, שהוא שיקנו יראת ה' כי תערה עלימו רוח ממרום עם שמש בטרם יחשיך שמש בית המקדש, באופן שלא יהיה גלות לעולם, ואם לא יתקיים זה כי אם שיהיה החורבן שיבוא השמש, כמה דאת אמר (ירמיה ו' ד) אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב, לפחות ייראוך לפני ירח דור דורים שהוא לפני בוא זמן שוב הירח למקומה הוא מלך המשיח.

ונקרא כה כי הנה ידוע כי מלכי בית דוד נמשלו לירח, כי הלך הלוך וגדול עד שלמה שהיה הירח במילואה שהיה החמשה עשר, וממנו והלאה היו הולכין הלוך וחסור עד צדקיה שהיה התשעה ועשרים, ואז חשך אור הירח והיה החורבן, ויחזור הירח לאיתנה לעולם, כי אז יהיה אור הלבנה כאור החמה ולא יחסר לעולם, ועל כן יקרא את מלך המשיח ירח.

ואמר שבקש דוד שלפחות לפני ירח הוא לפני עת קצבת צאת הירח שהוא זמן של בעתה, דור דורים מקודם ייראוך כי יזכו ישראל להחיש הזמן על ידי יראת ה'. ואומרו ולפני הוא כאומרו או לפני כמה דאת אמר (שמות כא יז) ומקלל אביו ואמו, והוא כמו שכתבנו שבקש תחילה ייראוך עם שמש שהוא קודם החורבן או לפני ירח לפחות, דור דורים כלומר דור מהדורים שלפני הירח. ולא סיים כי אם דור אחד מהם, כי אין לבחירה קיצבה שהוא זמן זכו אחישנה.

ומה יהיה הרווח [ה] שייראוך ויזכו לאחישנה? הלא המה תועלות רבות, אחד כי תהיה ביאת המשיח לישראל (ו) כמטר על גז שהוא סמוך לכריתת השבלים שהיא האספסתא שעוד לחותו בו ומהרה יצמח, מה שאין כן אחר תום הקץ וכל לחות זכות ישראל יחרב ויבש, כי הוא ענין לא זכו בעתה, וזהו ירד כמטר על גז.

שנית, כי אם **[ה] ייראוך** קודם הקץ לא יהיה **[ו] כמטר** הבא בזעף כי אם **כרביבים זרזיף** **ארץ** הם רסיסי נחת, מה שאין כן אם יהיה בעתה בהעדר זכות **שיערוף כמטר** צער חבלי משיח שהוא **שער קטב** (ישעיה כח ב).

ועוד שלישית, כי משיח בן יוסף לא יצטרך לסבול עוונות ישראל וליפול במלחמה ויצטרך משיח בן דוד לשאול מאתו יתברך יתן לו חיים בעד משיח בן יוסף כמדובר, כי אם מיד **(ז) יפרח בימיו** של ירח הוא בן דוד **צדיק** הוא משיח בן יוסף, ולא שיפול בימיו והוא יקימנו, וזהו **יפרח בימיו צדיק** כי הכל תהיה הפרחה בימיו. וגם יהי לו **רוב שלום** לבן יוסף בלי הפסק כי אם עד שהוא תמיד כמה דאת אמר (ישעיה נז טו) **שוכן עד, בטחו בה' עדי עד** (שם כו ד). וגם לא יצטרך לחיות על ידי משיח בן דוד הנקרא ירח שיבקש רחמים שינתן לו שלום, כי אם שיהיה לצדיק הנזכר הפרחה **ורוב שלום** מתמיד **לעד בלי ירח**, שהוא בלי היות צריך אל הירח שיתפלל עליו כי אם שמעצמו יהיה לו שלום רב בלי ירח, שלא יצטרך אל הנקרא ירח.

(ח) וירד מים עד ים וכו'. אמר כי תבוא ממשלתו בהדרגה, כי תחילה **ירד מים עד ים** הוא מים סוף ועד ים פלשתים הוא תחום ארץ ישראל, כמה דאת אמר (שמות כג לא) **ושתי את גבולך מים סוף ועד ים פלשתים**, ועוד מעט ימשול גם **מנרה** פרת שהוא סוף תחום ארץ ישראל מן הצפון כמה דאת אמר (בראשית טו יח) **מנרה מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת**, אמר כי משם יתפשט **עד אפסי ארץ**. ותתפשט ממשלתו עוד מעט עד המדברות יושבי ארץ ציה שהוא מדבר גם שם ימשול, כי **(ט) לפניו יכרעו ציים** יושבים בארץ ציה, **ואויביו** הם זרע שוכני המדבר אשר האכילו את שמונים אלף פרחי כהונה מלוחים ובמקום מים שמו בפיהם נאדות נפוחים ויבקעו כרסם בצמא **(איכה רבתי ב ה)**, אותם אויבים מיושבי הציה **עפר ילחנו** מידה כנגד מידה.

י מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו מלכי שבא וסבא אשכנז יקריבו :
יא וישתחוו-לו כל-מלכים כל-גוים יעבדוהו :

(י) מלכי תרשיש ואיים כו'. אמר אחרי כן עוד יתפשט עד להביא מנחה הרחוקים **מלכי תרשיש ואיים**, ואחר כך **מלכי שבא** הרחוקים יותר. והנה במדרש **(בראשית רבה עח יב)** על אומרו **ישיבו** ולא אמר יביאו אמרו בשם עם הארץ אחד, שהוא כי **מנחה** ששלח יעקב לעשו ישיבוהו למלך המשיח.

ועל דרך הפשט אפשר יאמר והביאו את כל אחיכם מנחה לה' (ישעיה סו כ), שהוא כי אותה המנחה שהיא אחינו שהיו עמנו וגלו ישיבום אלינו **מנחה** לה'.

או יאמר, כי **מלכי תרשיש ואיים יביאו מנחה**, ובראות את **מלכי שבא** וגם **מלכי סבא** האשכר שיקריבו **יבושו מלכי תרשיש ואיים** ממנחתם כי הלא מצער היא כערך **אשכר** של מלכי שבא וסבא, על כן ישיבו מנחתם אחור כי יבושו, וזהו **מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו** מחמת כי **מלכי שבא וסבא אשכר יקריבו**.

ועוד מעט יגדל כבודו, כי לא בלבד יביאו לו מנחה, כי אם שגם הם יבואו **(יא) וישתחוו לו כל מלכים** בעצמם, ואחר כך **כל גוים יעבדוהו** ממש כעבדים לאדוניהם.

יב כי-יציל אַביון מְשׁוּעַ וְעַנִּי וְאִין-עֲזַר לוֹ :
יג יחַס על-דל וְאֶבְיוֹן וְנִפְשׁוֹת אֶבְיוֹנִים יוֹשִׁיעַ :
יד מִתּוֹךְ וּמַחֲמַס יִגָּאֵל נִפְשָׁם וַיִּיקֶר דָּמָם בְּעֵינָיו :

(יב) כי יציל אביון משווע כו'. הנה כמו זר נחשב שלא יציל רק את המשווע, שיוֹרָה כי גם שידע מי הוא עשוק אם לא ישווע לא יצילנו,

ועוד למה באביון משווע לא אמר "**ואין עוזר לו**" כאשר אמר **בעני** וכן **באביון** אמר "**משווע**" ולא כן בעני,

ועוד למה אמר הענין **בעני ואביון** והיה די באחד מהם,

ועוד לערבינהו ולימא כי יציל אביון ועני משווע ואין עוזר למו,

ועוד כי כל שבחיו של מלך המשיח אינן אלא שמציל עני וחס על דל ואביון והם דברים שכל איש ישראל מחוייב בהם,

ועוד אומרו (יג) ונפשות אביונים יושיע כי הלא בכלל **(יב) כי יציל אביון כו'** הוא ולמה יצא, **וגם למה** בתחלה אמר **אביון ועני** ואחר כך אמר **נפשות**,

ועוד אומרו (יד) מתוך ומחמס יגאל נפשם כי גם זה בכלל **(יב) כי יציל אביון כו'**,

ועוד אומרו ויקר דמם בעיניו האם אחר אומרו שיחוס עליהם צריך לומר שיקר דמם בעיניו.

אך אמנם הנה תכלית המידות טובות הם הענוה, שמכל מידות טובות שהיו במשה לא נזכר בתורה כי אם היותו עניו, שנית מידת **ואהבת לרעך כמוך** (ויקרא יט יח) אפילו את העני שאינו אנוש כערכו ולא בלבד בטובות הגוף כי אם גם בטובות נפשם.

ובראשון החל ואמר הלא הגדתי כמה מעלות טובות למלך המשיח על כל מלכי הארץ, כי הנה **(ח) וירד מים עד ים וכו' (ט) לפניו יכרעו ציים וכו' (י) מלכי תרשיש וכו' (יא) וישתחוו לו כל מלכים וכל גוים יעבדוהו**, עם כל רוממותו הלזה רָאָה שפלותו וענותנותו אשר מזה

ראויה אליו כל רוממותו, כי הנה עם כל גדולתו יציל הוא בעצמו את **אביון משווע**, כי אין צריך לומר אשר לא הגיע לגדר אביון וגם לא החשוב וצנוע אשר בוש מלצעוק על עושקו, כי אם גם את המזולזל אשר הלך ילך ומשווע, עם כל זה לא ימיש מלך המשיח בכל תוקף גדולתו מלהצילו על ידי עצמו.

ועדיין היה מקום לומר כי להיות העשוק אביון תאב לכל דבר רש מגדר עני על כן עגמה נפשו להצילו, מה שלא היה עושה כן לנקרא עני סתם על אשר לא הגיע לדלות האביון, לזה אמר **ועני** לומר כי כאשר **יציל האביון** כן יעשה אם יהיה עני משווע ולא אביון. ולא תאמר כי מה שיציל על ידי עצמו לא שהוא לבדו יעשה את הכל כי אם יהיה אחד מעבדיו עוזר לו, והוא מציל עמו כמסייע לדבר מצוה בלבד, לזה אמר **ואין עוזר לו כי יציל** בעצמו **אביון כו'** מבלי היות עוזר לו כי אם יציל הוא בעצמו לבדו. זה הוא על מה שאמר **(יא) וישתחוו לו וכו'**, תועלת סיפור זה הוא שעם כל זה **יציל** בעצמו וכו'.

ועל מה שאמר **(י) מלכי תרשיש וכו'** שהיה מקום לומר האם הוא יהיה צריך מתנות, לזה אמר **יחוס על דל וכו'** במתנות ההן. או יקושר אל האמור **כי יציל אביון וכו'**, כי ראה והנה דרך המציל עשוק שהוא משבר מתלעות עושקו, אמר כי אם העושק הוא דל או אביון והיה עושק למלא נפשו כי ירעב, יחוס עליו וירחמהו גם הוא מכספו ומזהבו, ולמה יעשה כן והוא חטא על הנפש, הלא הוא כי ונפשות שני האביונים יושיע האביון העושק והאביון משווע הוא העשוק, שהוא כי ימלט נפשותם מיד שאול, והוא כי מתוך ומחמס יגאל נפשם שהוא כי על ידי מה שיחוס וישיב לעושק ולעשוק אשר שניהם אביונים, יגאל נפשם מתוך ומחמס, כי אשר היה עושה תוך ומרמה להיות עושק וחומס לא יעשנו עוד, וגם העשוק יושיע שיחוס עליו ויתן לו גם כן משלו ולא יחטא גם הוא עוד, שעל ידי מה שחס עליו גם הוא כי דל ואביון הוא גם הוא לא ירמה ויחמוס לשבוע לחם, באופן שעל ידי כן נמצא אוהב אותם כמוהו בין להיטיב אותם את גופם בין להיטיב את נפשם.

ועם היות דרך בני אדם כי בהרבות להיטיב פעמים רבות רב ושליט את גבר עמיתו אשר אהב, בכל פעם הולך וממעט מאהבתו אותו ולא יאר פניו אליו כאשר בתחילה טרם יהנה אותו, אמר כי המלך הנזכר לא כן יהיה כי אם על כל אשר היטב היטיב עם הדל והאביון, עם כל זה לא ירד חין ערך הדל בעיניו מערך עצמו כי אם אדרבה **(יד) ויקר** מאז **דמם בעיניו** שיהיה דמם יקר וחשוב מדמו בעיניו.

טו ויחי ויתן-לו מזהב שבא ויתפלל בעדו תמיד כל-היום ברכנהו :
טז יהי פסת-בר בארץ בראש הרים ירעש כלבנון פרו ויציצו מעיר קעשב הארץ :

יִזְיֵה שְׁמוֹ לְעוֹלָם לְפָנֵי שְׁמֵשׁ (יֵינִין) [יֵנוּן] שְׁמוֹ וַיִּתְבְּרָכוּ בּוֹ כָּל-גּוֹיִם יִאֲשְׁרֶהוּ:

(טו) ויחי ויתן לו מזהב שבא כו'. עתה ידבר בלשון יחידי, יהיה הענין כי הלא כתבנו כי לא בלבד ירחם על העשוק להצילו כי אם גם על העושק **יחוס** אם הוא **דל ואביון** שיתן להם משלו.

ושמא תאמר הלא אחר שיתן לו כדי חייו שהוא עד מאתים זוז שוב לא יוכל לקבל מן הדין (פאה ח ח), ואם דרך מתנה יתן לו הלא יתבייש, לזה אמר **(טו) ויחי כו'** לומר כי אחר שיחי שיתן לו די חיותו יתן לו מתנה וזהו **ויתן לו**.

ושמא תאמר הלא יתבייש, על כן מה יעשה לבלתי יתבייש בקבלו מידו, לא יתן לו משל עצמו כי אם מזהב שבא אשר אשכר הקריבו לו, כאומר לו לא משלי אני נותן שתתבייש כי אם מאשר הובא אלי גם אני אכול ממנו גם אתה. ועם כל זה להיות כי בצד מה לא יבצר מלהצר לו שנהנה על ידי בשר ודם, וגם כי המתנות אין בהן ברכה, על כן ויתפלל המלך בעדו תמיד בעדו של המקבל שמי שהוא תמיד שהוא הקדוש ברוך הוא **כל היום יברכנהו** את האביון ההוא, ולא יצטרך למתנות בשר ודם.

או יאמר ויחי כו' כי הוא יתברך משעה שיחשוב איש לחוס על עני ואביון להחיותו גוזרים לו חיים מלמעלה, כי מחשבה טובה הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה (קידושין מ א).

ועוד שנית כי הנותן נותן משל אחרים ולא בהתמידה ועל ידי העני מברכותיו יתברך תמיד כל היום, וזהו **ויחי כו'** לומר ראה נא גודל מצות וזכות הנותן מלחמו לדל, כי הלא טרם יתן לו יגזרו עליו חיים על טוב המחשבה, **כי באורח צדקה חיים** (משלי יב כח), וזהו **ויחי** ואחר כך **יתן לו**.

ולא עוד אלא שהוא נותן לדל פעם אחת ומשל אחרים, ועל ידי העני יבורך תמיד מן השמים, כי הלא **ויתן לו כו'** שעם שלא יתן רק מזהב שבא מהמנחה **ואשכר** [ש]הקריבו, ומה גם עתה הנותן מלחמו אשר עמל בו וגדלו, אותו הדל יתפלל בעדו של נותן תמיד וכל היום יברכנהו, כי חמרא דמריה טיבותא לשקיייה (בבא קמא צב ב), באופן שעל ידי תפילת הדל יבורך הנותן מן השמים על ידי ברכות הדל תמיד.

(טז) יהי פסת בר בארץ כו'. הנה אמרו רבותינו ז"ל (שבת ל ב) עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות כו' שנאמר **יהי פסת בר וכו'**, והלא כמו זר נחשב לאוזן שומעת וגם היכן הגלוסקא בכתוב.

אמנם אומר כי אין כוונתו כמו שהיא אפיה, כי אם שכאשר הארץ תוציא תאנים וענבים גם תמר ותפוח הנאכלים כאשר המה בלקיטתן כי ילקוט הלוקט אותם ובעודם בכפו יבלעם, ככה אין מעצור לה' להוציא לחם מן הארץ בלא מוץ וקש וסובין ומורסן או קמח כי אם כסולת נקיה, ושיערב לפי אוכל בצאתם מן הארץ כיתר פירות מבלי טחינה ולישה ואפיה והיה טעמו כטעם גלוסקא יפפיה, וכמאמר רבותינו ז"ל בב"ר כי הלפת היה פת בתחילה ונתקלקל ונעשה לפת, וזהו עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות (שבת ל ב) שהוא שתוציא לחם נקי כטעם סולת אפיה משוללת תבן וסובין ומורסן וקמח ונאכל כמות שהוא, וזהו **יהי פסת בר בארץ**, ויתפרש כל הכתוב על פי דרכם זו, והוא כמדובר שיהיה בארץ מצמח האדמה דבר נאכל כמו **פסת בר**, שהוא בהגיע הבר להיות נעשה חתיכה שהוא אחר הלישה ואפיה, ואין צריך לומר בבקעה אשר רבו מימיה והוא מקום דשן ושמן, כי אם גם **בראש הרים** אשר היובש מצוי שם. ומפני שלא יבצר מלתמוה איש שומע, אמר כי גם בעיני כל רואה אז יתמהו ורעשו מראות שכל כך יפלא בעיני הרואים שירעשו מראות וזהו **ירעש כלבנון פריו**, כי כקול רעש ארזי לבנון כי ינשב בם הרוח כן יהיה רעש פריו שישמיעו רואיו.

והנה רבותינו ז"ל פירשו **ויציצו מעיר** על תחיית המתים, וצריך לדעת איזה קשר יש לסוף הפסוק עם ראשיתו לפי דבריהם ז"ל. ונראה שהוא ענין מאמר אחר מרבותינו ז"ל והוא אומרם (כתובות קיא ב) שעתידין המתים לקום בלבושיהם בתחיית המתים קל וחומר מחטה שנקברת ערומה ויוצאת לבושה המת שנקבר בלבוש לא כל שכן.

ובזה נבוא אל הענין נמשך אל האמור, והוא שאומר **יהי פסת בר בארץ** שהוא משולל קש ומוץ ותבן המכסה את החטה וסובין ומורסן, ולא בלבד בבקעה הדשנה ורעננה כי אם גם **בראש הרים**, וירעשו לראות פריו כרעש עצי **לבנון** המשמיעים רעש, ככה יתרעשו וישמיעו קולם הרואים.

ושמא תאמר אם כן איפה למה עד כה לא עשה כן הוא יתברך, ולא יוציא לחם מן הארץ בקש ומוץ ותבן, הלא הוא ללמד דעת את העם למען ילמדו כי ככה יציץ הוא יתברך את המתים **כעשב הארץ** המכסה את הבר שהחטים יוצאים לבושי עשב עם שנזרעו ערומים, כן יציץ ה' את המתים לבושים מקל וחומר, שהוא להחזיק עיקר גדול מעיקרי הדת אמונה אומן מאשר יראו בחוש כמדובר, כי מהחטה הנזרעת ומתעפשת ויוצאת בלבוש קל וחומר לאיש שיוצא בלבוש, וזהו **ויציצו מעיר כעשב הארץ** הוא קש ומוץ שהם עשב הגדל עם הפרי.

(יז) יהי שמו לעולם כו'. אמרו רבותינו ז"ל במדרש **שוחר טוב** למה נקרא שמו **ינון**? שעתיד לינן ישיני עפר, ויהיה עניינם שעל ידי מה שיהיה מזכה את ישראל בימות המשיח ימהר יחיש תחיית המתים שיקומו כגבור מתרונן מין.

וראוי לדעת איך יסמך זה אל הקודם, ולמה יעשה עיקר מאשר נקרא שמו כך, כי השם אין נראה שמעלה או מוריד. אך הנה כתבנו בפסוק הקודם, כי לעתיד יצא ה**בר** משולל קש ומוץ ותבן המכסה את הגרגירים, ומה שעד הזמן ההוא הוא ימות המשיח הארץ תוציא צמחה מלובשת שהעשב על החטה יתייצב כמו לבוש, הלא הוא לרמז כי המתים י**ציצו מעיר כעשב הארץ**, כי החטה היוצאת אחר שנתעפשה בארץ ובמלבוש בעשב עם שנקברה ערומה, כך האדם מקל וחומר שנקבר לבוש שיקום אחר עפושו וגם לבוש כחטה, על כן עד ימות המשיח התבואה יוצאת באופן ובדרך יתנו לב אל ענין האדם כי ימות שיקום גם בתחיה ויתייצב כמו לבוש, על כן עד הזמן ההוא רצה יתברך בל תצא החטה רק מלובשת עשב וקש כמדובר.

על כן עתה חל עליו חובת (ביעור) [ביאור] קושיא אחת והיא, שאם כן איפה בימות המשיח **[טז] שיהי פסת בר בארץ** איזה דבר יהיה רמז וזכר אל תחיית המתים, כי הלא ידוע הוא כי מהחיל ימות המשיח עד זמן התחיה יש לממעיט הזמן ארבעים שנה, לזה אמר הנה **[יז] יהי שמו לעולם** רמז לדבר כי הלא **לפני שמש** שהוא מקודם לבריאת עולם **ינון שמו**, כמו שאמרו ז"ל (**בראשית רבה** א ה) שהוא אחד מהדברים שקדמו לעולם **ינון** שמו של משיח, שהוא על שעתיד לינן ישיני עפר, הרי כי בשם המשיח הנמשך לעולם יש לעולם זכר ורמז לתחיית המתים.

ושמא תאמר כי אינו דומה ראות העין לרמז השם שיעשו בני האדם עיקר מרמז שלו, לזה אמר אל יקל בעיניך גודל חשיבותו בעיני הבריות שלא יעשו עיקר מרמז שמו, כי הלא דע כי **ויתברכו בו** שכל ברכות שפע העולם יוודע לכל כי בו יהיו, או שכל כך יגדל בעיני כל ישראל שיתברכו בו שיאמרו הכל לבניהם **ישימך אלוהים כינון**, ואפילו **כל גוים יאשרוהו** שיאמרו אשרי איש זה שאין כמוהו.

כלל הדברים כי לגודל חשיבותו בעיניהם יעשו עיקר מרמז שמו גם הוא.

או יאמר, בתחילה נקרא **אדם** ואחר כך נקרא **דוד**, אך השם שיקרא לעתיד יהיה **לעולם** שלא ישתנה עוד לעולם, והוא מה שאמרו רבותינו ז"ל (בבא בתרא עה ב) שלשה נקראו בשמו של הקדוש ברוך הוא **צדיקים משיח וירושלם כו'**
משיח דכתיב זה שמו אשר יקראו ה' צדקנו, זה יהיה **לעולם**.

ושמא תאמר כי כאשר קרה לאדם שחטא ונשתנה אולי יקרה לו גם כן, וכאשר דוד לא היה מאז לעולם כך יקרה לו, לא כן הוא, כי הלא לפני שמש ינון שמו, שהוא כמו שאמרו ז"ל שעתיד לינון ישיני עפר, ולמה נקרא מאז בשם זה אם לא לרמוז כי המיתה שבאה על ידי אדם עתידה היתה, ומעתה נקרא שם המתקן, ואם כן אין לומר כי גם הוא אפשר יקלקל, כי הלא מאז נתעתד לתקן את אשר עוות אדם, ואם על ידי אדם נתקללו עולם ומלואו אז יתהפך, כי הנה ויתברכו בו, וגם יגדל כבודו מדוד בזמנו כי דוד לא היו מאשרים אותו כל גוים כי אדרבה היו שונאיו ואז כל גוים יאשרוהו.

יח ברוך יהוה אלהים אלהי ישראל עושה נפלאות לבדו :
 יט וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן :
 כ כלו תפלות דוד בן-ישי:

(יח) ברוך ה' אלוהים אלוהי ישראל כו'. אמר הנה [יז] הגוים יאשרוהו בימות המשיח בחשבם כי הוא העושה הגבורות ונפלאות אשר יראו בימיו יוצאות מתחת ידו, אך לא כן הוא, כי ברוך ה' אלוהים בין בזמן שהוא מכונה לאלוהי ישראל שהוא קודם החורבן והגלויות, שאז שתי שמות אלו מתאחדים ליקרא אלוהי ישראל שהוא עושה הנפלאות לבדו, כלומר שגם הנסים הנעשים על ידי אחד מהצדיקים הוא יתברך לבדו העושה אותם, אלא שהם כאמצעיים ליעשות על ידו, ועל פי דרכו רמז כי בין הנס של ענין רחמים בין הנס של דין שני השמות אחד, כי על שניהם ראוי לאמר עושה לבדו בלשון יחיד.

וכן גם כן בזמן שאינו מכנה שמו על ישראל, כי אם (יט) שם כבודו בלבד שהוא בזמן הגלויות, גם אז הוא יתברך [יח] עושה נפלאות לבדו, וזהו [יט] וברוך שם כבודו לעולם כאשר עשה על ידי חנניה וחבריו ועל ידי מרדכי ואסתר. וכן בזמן השלישי שהוא לעתיד לימות המשיח וימות התחיה, שהוא זמן שימלא כבודו את כל הארץ, כי בשלשת הזמנים האלה יאות לומר ברוך עושה נפלאות גדולות לבדו.

ולמה שהוא יתברך מקומו של עולם אמר וימלא כבודו את כל הארץ כלומר אך לא הארץ מכבודו. ועל שני הזמנים הסמוכים שהם זמן ימות המשיח וזמן התחיה, על שניהם אמר אמן ואמן אמן על הראשון ואמן על השני.

או יאמר [יז] יהי שמו כו' לומר יהי שמו הידוע שהוא ה' כמו שאמרו רבי שמואל בר נחמני שלשה נקראו בשמו של הקדוש ברוך הוא צדיקים כו' משיח שנאמר זה שמו אשר יקראו ה' צדקנו, זה יהי אז לעולם, כי כעת שהוא לפני שמש הוא לפני אור בקר העתיד ינון שמו,

שהם ארבע אותיות של ה' אלא שבמקום הב' ההי' יש ב' נונין, שנמצאת כל אחת מההי' נסתרת תוך נון שבמספרה, על כי שכינה בגלות כביכול בהסתר פנים ועל כבודה גם ה"א ראשונה מסתתרת שהיא שכינה עליונה, עד יבוא שמש אורה ותקום תאיר כי בא אורה.

והנה בהיות **שמו לעולם** שהוא בגלוי מההי', אז **ויתברכו בו** שכמו שמתברכים מהקב"ה כך **יתברכו בו** על ידי ה' שיקראוהו כן מהשפע אשר יושפע בו מאתו יתברך. אך דוקא **כל גוים יאשרוהו** להתברך בו, כי לא יבחינו בין הנקרא בשם ה' לה' עצמו.

אך אנחנו בני ישראל לא נאמר כך, כי אם **[ית] ברוך ה'** אשר הוא **אלוהים**, כי ממנו נעשה עיקר ולא מהנקרא בשמו. ומה שנברכהו הוא על ארבע גאולות: **על של בבל** הוא אמור **אלוהי ישראל**, כי שם נתפרסם בעולם היותו **אלוהי ישראל**, שכל האומות אמרו כי ה' אלוהים אמת הוא אלוהי ישראל בראותם הצלת חנניה מישאל ועזריה מאתון נורא יקידתא, עד היותם רוקקים בפני כל אישי ישראל באומרם היה לכם אלוה זה ועבדתם עבודה זרה (סנהדרין צג א).

ועל גאולת מדי נאמר **עושה נפלאות לבדו**, לומר כי גם שאחות היתה לנו בבית המלך היא הצילתנו, האמת הוא כי **לבדו** יתברך **עשה** לנו **הנפלאות**, שאם לא כן כאשר עשה לאחת היה עושה לשניה.

ועל גאולת יון נהלל ונאמר **[יט] וברוך שם כבודו לעולם** הפך דברי יון האומרים כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלוהי ישראל (**בראשית רבה** ב ד), שהוא כמפורש אצלנו שיכתבו שבעשותם בחורב תבנית שור סילקו מעליהם שם אלוהי ישראל, על כן נברך **ברוך שם כבודו לעולם** בלי הפסק.

ועל הגאולה העתידה נברך ונאמר **וימלא כבודו את כל הארץ** כי עליה נאמר (ישעיה מ ה) **ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר וכו'.** **אמן על הגאולה ואמן על התחיה.**

או על כי זאת ליבא לפומא לא גלי, אנו אומרים, כי כאשר ראינו האמנה בשלוש ראשונות יאמן האחרונה וזהו **ואמן.**

(כ) כלו תפלות כו'. אחרי הזכירו זמן העתיד שימלא **כבודו את כל הארץ** בימות המשיח והתחיה, שהוא זמן שכבוד ה' יהיה מלא, שתהיה לבנה בלי פגימה אחר צאת שכינה מהגלות כביכול ויתוקן העולם וזהו וימלא בחיר"ק היו"ד, אז **כלו תפלות דוד בן ישי**, שלא יצטרך תפילה רק תהילות בלבד, כי כל תפילותיו לא היו רק למען תקן עוונות אדם כי הוא הוא

ולהביא המילוי הזה אל הפועל, לכן אז כשימלא כבודו את כל הארץ אז כלו תפלות כו' כי בא המכוון אל הפועל והיה זה שלום. תם ונשלם ספר שני בשם ה'.

בסייעתא דשמיא נתחיל ספר שלישי.

פרק עג

א מזמור לאסוף אך טוב לישראל אלהים לברי לבב :
 ב ואני כמעט (נטוי) [נטיון] רגלי כאין (שפכה) [שפכו] אשרי :
 ג כִּי-קִנְאֲתִי בַהוֹלְלִים שְׁלוֹם רְשָׁעִים אֶרְאֶה :
 ד כִּי אֵין חֲרָצְבוֹת לְמוֹתָם וּבְרִיא אֹלָם :

(א) מזמור לאסוף כו'. הנה על תלונת צדיק ורע לו רשע וטוב לו ישומו ישרים שלמים וכן רבים וגדולים, ויתפוצצו הררי עד באמת באמור על מה עשה ה' ככה על הארץ הזאת לכל מראה עיני כל בשר איש, גומל לחייבים טובות ולישרי לב אך להרע. והן אמת כי לא דרך כל המתמיהין שוה, כי יש יתקע יתד תמיהתו על צרות הצדיקים ויש על שלות הרשעים, ויש על שתיהן באומרם על מה זה ועל מה זה ונהפוך הוא הראוי, כי טוב לא יהיה לרשע ואך צדיקים ישמחו יעלצו. והנה אסף במזמור הלזה הוא מן המוצאי מנוחה על ייסורי הצדיקים, וכל דברי שאגתם הוא כי טוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים. וזאת מנוחת קושיית צדיק ורע לו, כי האלוהים עשה למען הגין על בני דורו ככל מאמרי ישעיה בפרשת הנה ישכיל עבדי (ישעיה נב יג), והן ייסורי אהבה. וזאת היתה עצבת רוח ר' חייא באמור אליו כי עלתה ארוכת רבינו הקדוש ויחי מחליו, בכה ויאמר צר לי על עוברות ארץ ישראל, שלא הפילה אשה כל ימי ייסורי רבי ולא עצר ה' את השמים. אך לא שליו אסף ולא נח מקושיית שלות הרשעים.

זזה מאמרו מזמור לאסוף כו' לומר לא כדברי האומר כי קינה מיבעי לן על צרות הצדיקים, כי אדרבה מזמור יש לאסף כי הלא אך טוב שיש לישראל בעולם הזה כי זה מעט טוב שיש להם אינו אלא מטעם כי אלוהים שהוא מידת הדין ורוגז הוא לברי לבב הם הצדיקים הישרים בלבותם, כי היות אלוהים הוא דין לברי לבב הוא סבת היות טוב לישראל כי הם יגיבו בייסוריהם על הדור.

אך על זאת יחרד לבי מפני הרואים בל יהרהרו ויאבדו, כי הנה (ב) ואני כמעט כו' כי כמעט רפו רגלי מלכת בדרך ה', וכאין שופכו אשורי הן כל פסיעות מצותיך אשר עשיתי עד כה כמעט היו נשפכות מרום מצב זכויותי ארצה, שהסתכנתי להיות תוהא על הראשונות ושופך אותן

ארצה, **(ג) כי קנאתי בהוללים** הבלתי מרגישים, כי מי יתן ולא הייתי מרגיש כי לא נצטערתי כי יוסיף דעת יוסיף מכאוב, והוא על כי **שלום רשעים אראה**, כלומר הן ידעתי כי **א-ל דעות** ה' אך צר לי על ראות עיני כי **שלום רשעים אראה**.

או יאמר [א] מזמור לאסף יאות לו לזמר על כי **אך טוב לישראל** שהוא על היות מיעוט **טוב לישראל**, דרך כלל כי אכין ורקין מעוטין, כמה דאת אמר (חגיגה ט ב) יאה עניותא לישראל כי ברזא סומקא לסוסיא חוורא, לבל יבעטו ולכלות פשע ולהתם חטאות, אך לא דין ורוגז בעצם רק העדר רב טוב בלבד פן יבואו להרהר, וכן אזמרה כאשר **אלוהים** הוא רוגז ודין **לברי לבב** שבישראל הבלתי קצים ומהרהרים כי רוב ייסורין טובה להם כי לבם נכון מלהרהר, על כן על בחינה זו אזמר.

[ב] אך ואני כמעט כו' והוא כי דרך הלמודים הוא בהקיש הנחות ומושכלות ראשונות ולהוציא מהן תולדה, והנה ההנחות ימשלו לרגלים והתולדות לפסיעות, אמר הנה ברעיוני על לבבי סליקו ואערכה משפט על ידי הנחות ועיקרים ידועים להוציא נפקותא, והנה כל כך הייתי נדח בהרהורי לבי עד **שכמעט נטיו רגלי** שגם ההנחות שהם רגלי עיקרי האמת מושכלות ראשונות היו כנוטות ממני, והטעם כי **כאין שופכו אשורי** הם התולדות הנמשלות לפסיעות היו כאין נשפכות ומתבטלות לפני, כי מהנחות האמת לא היה יוצא רק היות ראוי ליעשות הפך מה שהיה נראה לעין, ועל ידי כן גם ההנחות היו כמעט נוטות ממני וזהו **כמעט נטיו רגלי כאין כו'**, והוא **[ג] כי קנאתי כו'** כמדובר בקודם.

ואם יאמר איש על מה אתה נאנח הלא ידעת כי כה יעשה הוא יתברך למען האכיל לרשע כל זכויותיו בחייו, כמקרא שכתוב (דברים ז) **לא יאחר לשונאו על פניו ישלם לו**, הלא גם זה ידעתי גם אני אך לא שקטתי ולא נחתי יען ראיתי.

(ד) כי אין חרצובות למותם כו'. והוא כי הלא ידוע כי יום המות הוא יום התחלת דין לכל חי, ועת למות בחיים לא תתחשב, ואם הרשע אשר יאכל זכויותיו המועטות בעולם הזה, חרצובות רשע ואגודות משחיתים אשר ברא לאיזה זמן הם נועדים ומתי יבואו לו אם לא אל עת מותו, כי אז מראים לרשע רעתו ובוכה, הפך הצדיק הרואה אז מתן שכרו ושוחק. ואם כן איפה הרשע אשר אכל כל טובו בחייו היה ראוי כי בעת מותו חבלי יולדה יבואו לו ויתמרמר **וחרצובות** רשע יתקשרו בו לבלתי הפרד הנפש מן הגוף בנחת כי אם כאילו היא מקושרת בחרצובות וקשרים קשים שעל ידי כן העברים יביטו לראות כי טוב לא יהיה לרשע אשר אכל בטובה בעולם הזה, כי צרת מותו אות ומופת על מה שאחר.

אך הנה אלה רשעים **אין חרצובות למותם**. ואילו לא היה כן רק לאשר תשש כחו הרבה מרוב ימים או מאריכות וכובד החולי החרשתי, כי אמרתי אין זה כי אם כי אפסו כחותיו ויחלש ויגוע כמו רגע ולא הורגש צערו, אך לא כן הוא כי אם ובריא אולם, כי אשר אמרתי **כי אין חרצובות למותם** הוא על מי שבמותו הוא עדיין בתוקפו **בריא אולם**.

ה בעמל אנוש אינמו ועם-אדם לא ינגעו :
ו לכן ענקתמו גאווה יעטף-שית חמס למו :

(ה) בעמל אנוש וכו'. הנה אמרו רבותינו ז"ל בגמרא (ברכות ז א):

כי שאל משה מאתו יתברך למה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו, ויש רשע וטוב לו ורשע ורע לו, ואמרו שהשיב לו הב"ה צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק, צדיק ורע לו צדיק בן רשע, רשע וטוב לו רשע בן צדיק, רשע ורע לו רשע בן רשע.

והנה נגד עינינו צדיק בן צדיק ורע לו, וצדיק בן רשע וטוב לו, ורשע בן רשע וטוב לו, ורשע בן צדיק ורע לו, על כן ביארנו כרשב"י מאמר זה בקצת מקומות שהוא צדיק בן צדיק כי נפשו היתה באיש צדיק בגלגול הקודם שזה עתה לבן הראשון יחשב ועל כן אין לו עתה עוון אשר חטא לקבל ייסורין לא מהפעם הראשונה ולא מהשני, אך כשהוא צדיק והיה בראשונה רשע שהוא צדיק בן רשע ייסורין ממרקין אשר חטא בראשונה, ואמרו רשע וטוב לו רשע בן צדיק כו' הוא שהיה צדיק בראשונה ואוכל מהזכות הראשון, רשע ורע לו רשע בן רשע שהיה רשע גם מאז.

עוד אמרו במסקנת הגמרא כי תשובתו יתברך למשה היתה צדיק וטוב לו צדיק גמור, צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור, רשע וטוב לו רשע שאינו גמור, רשע ורע לו רשע גמור.

ויתכן כי ראה **[א] אסף** שני הטעמים האלה אשר אמרו שאמר הוא יתברך למשה ובא לשלול כל אחת מהן, ובשני החל ואמר **[ה] בעמל אנוש אינמו כו'** לומר הלא התלוננתי על רשע וטוב לו, והלא לאלוהים פתרונים והמה הנאמרים בגמרא, אמנם **[ג] בשלום רשעים** שאני רואה לא יצדקו טעמים אלו. שאם הוא כי טובם הוא להיות שאינן רשעים גמורים, לא יתכן כי הלא אלו **בעמל אנוש אינמו** שהוא פורש מן הצבור אינו מצטער בצערן ואין לך רשע גמור יותר מזה שאין לו חלק לעולם הבא כנודע שהוא מן היורדין ואינן עולין. וגם אין לומר הטעם השני כי רשע וטוב לו רשע בן צדיק שהוא כי נשמתו היתה כשרה טרם הגלגול הלזה, כי הלא אין צריך לומר בבוא צרה על הבלתי צדיקים המתוארים בתואר **"אנוש"** שלא ינוגעו גם המה, כי אם אף עם אדם שהוא תואר אל צדיקים בבוא נגעים על צדיקים לא ינוגעו בכללם, ואם הוא

על היותו בן צדיק, למה יגן אביו עליו יותר מאילו היה בחיים, שאם היה חי היה לוקה בכללם ועתה שמת להיות בגוף רשע מגין עליו.

או יאמר כי דרך הבטלנים המעונגים ליכנע אך אלה **בעמל אנוש אינימו** כי בטלנים המה ועם כל זה **ועם אדם לא ינוגעו**.

(ו) **לכן כו'.** בראותם שגם בבוא צרה כוללת [ה] **עם אדם לא ינוגעו**, לכן **ענקתמו הגאווה** שיאמרו אין זה כי אם שלא נשוא ליתר אנשים כי גדולים אנו מכל אדם, לכן תהיה הגאווה בעיניהם נאותה להם כענק על צואר כעדי וזהו **ענקתמו גאווה**, עד גדר שאשר **יעטף שית** מהם שישיית עצמו עטוף ושפל יחשב **חמס למו**, כי כל כך הגאווה נאותה להם בעיניהם.

או יאמר עד אומרם כי אשר זולתם **יעטף שית** לבוש גאווה, ויהיה שית כמו **שית זונה** (משלי ז) לשון עדי, **חמס** הוא בידם מהם, כלובשים מלבוש נכרי כי גאווה הוא לבושם הטבעי.

או יאמר כמאמרם ז"ל מסכת ערכין (טז א) כי על כמה דברים נגעים באים ומביא לכולם ראיות מפסוקים.

על לשון הרע,

ועל גסות הרוח,

ועל גילוי עריות,

ועל צרות עין,

ועל גזל,

הנה כולם בקום עשה זולתי הצרות עין.

והנה הרשעים ההם מיראת עונש נגעים, לא ינסו בתחילה רק בקלה בשב ואל תעשה והיא **צרות עין** וזהו [ה] **בעמל אנוש אינימו** לסבול צרתם אתם לרחמם כי יאמרו שלום עליך נפשי ויד עני ואביון לא יחזיקו, ובראותם כי על זאת **עם אדם לא ינוגעו** שנגעים שנאמר בהם **נגע צרעת כי תהיה באדם** (ויקרא יג) **לא ינוגעו**, כי לא יבואו עליהם, אז יתחילו להתפקר בשאר ויתחילו בגסות הרוח שאינו כ"כ קום עשה כשאר. וזהו [ו] **לכן ענקתמו כו'** לומר אחר שבחנו אלוהים בצרות עין ולא נגעם **לכן ענקתמו גאווה**, ואחר כך בגזל כי גם מאשר **יעטוף שית** שהוא **עני כי יעטוף** (תהלים קב) גם העני ההוא יהיה **חמס למו**.

ז יצא מחלב עיניו עברו משכיזות לבב :

ח ימיקו וידברו ברע עשק ממרום ידברו :

ט שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ :
י לכן ישיב] ישוב] עמו הים ומי מלא ימצו למו :

ואחר הגזל עריות והוא אומרו (ז) **יצא מחלב כו'** והוא כי אין עוון זימה באה רק מרוב תענוג, וחלב הוא משל אל התענוג, והוא כי יש מתענג בהנאות הגוף כאכול ושתה, ויש בהזנת עיניו בדברים נחמדים למראה וראות ברע, ותענוג זה יקרא **חלב עינימו** ופרי היוצא מזה הוא שהעין רואה והלב חומד ואברים גומרים, אמר כי הפרי **שיצא מחלב עינימו** לא יכיל רעיון כי **עברו משכיות לבב** כי בשוטט עיניו בעריות הופלג בזימה.

או יאמר מי יתן ולא יחמוד לבם רק מה שתראה עינם, אך **עברו משכיות לבב** את מה שיצא **מחלב עינימו** לשוטט ולראות.

ואחר הגלוי עריות יבוא בלשון הרע, ולא בלבד על אנשים רק כלפי שמיא. ומה יעשו להמתיק בפיהם רעה ולשישמעו דבריהם, יבואו כממקים את עצמם ואשר חמס בידיהם כמדובר, ונותנים דופי בעושק וחמס למצא פתח לדבר לשון הרע גם כלפי מעלה, וזהו אומרו (ח) **ימיקו**, ובמה ממקים את עצמם הלא הוא כי **ידברו ברע עושק** הוא העושק שכר שכירו וכיוצא שידברו על עושק כי יאמרו כמה מידה רעה היא העושק וזהו **וידברו ברע עושק** לגנוב לב השומעים שיקבלו הנמשך ממאמרם, והכוונה היא כי **ממרום ידברו** לרמוז כי רע זה הלא ממרום יעשו כן, כי הלא יש איש ראוי והגון עבד את ה' ולא ניתן לו שכר והוא מת ברעב ומן השמים באפס עשקוהו ולפלוני הבלתי ראוי הון רב וכלום עשק את פלוני ומן השמים לא מנעוהו.

ואחר דברם ברמז התפקרו לדבר בפירוש כי מן השמים חלילה עשקו שכר עושי מלאכת ה', וזהו (ט) **שתו בשמים פיהם** הנה כי דברו לשון הרע גם כלפי שמיא חלילה, ומי יתן ולא היו דבריהם אלה מתפשטים בעם הארץ לדבר סרה כהם, כי אם שלהם לבדם היה חטאם, וזהו **שתו בשמים פיהם** ומי יתן לא החטיו לזולתם כי הלא **ולשונם** זה אשר דברו **תהלך בארץ** מתפשט בארץ בפי העם, כי ילמדו ויהרהרו על השגחתו יתברך אשר שמו פתחון פה לומר חלילה כי מן השמים יעשקו ח"ו מונעים בר מהראוי ומיצרים לבלתי ראוי.

(י) **לכן ישוב עמו כו'.** הלא הייתה תלונתי על רשע וטוב לו, ואפליג בדבר באומרי כי גם הרשעים האלה בעצמם [ח] **ידברו ברע עושק ממרום**, באומרם כי ממרום יעשקו את הצדיקים ויטיבו את הרשעים, ואומרה כי היותר קשה הוא [ט] **שלושונם** זה **תהלך** ותתפשט **בארץ** לכל העם לדבר סרה כהם, והנה הן אמת כי **לדברי שאגתי** אלה יש תשובה לומר כי

למה לא יעשו העם השומעים את דבריהם כמעשה יוסי בן יועזר (בראשית רבה סה כב) כי באמור אליו קרובו שהמיר דתו והיה רוכב הסוס במעלה גדולה ואת יוסי בן יועזר שהיה צדיק היו מוציאים בקולר, ואמר לו קרובו חזי סוסיא דארכבך מרך וחזי סוסיא דארכבן מרי, ואמר לו אם לעוברי רצונו כך, לעושי רצונו על אחת כמה וכמה, א"ל הרי שאתה יוצא ליהרג ועושה רצונו א"ל אם לעושי רצונו כך לעוברי רצונו על אחת כמה וכמה, מיד שב מרשעו וקבל על עצמו ארבע מיתות בית דין וקדמו שעה אחת לר' יוסי בגן עדן, הנה כי אדרבה ממקום שבא הדובר סרה משם היא תשובתו, ואם כן באמור אלה רשעים אל העם כי רע עליהם העושה כי הצדיקים משוללי טובה הלא ישיבו להם אם לעושי רצונו כך כו'.

ובאומרם כי הרשעים מוצלחים פה ישיבו להם אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה, ובזה אדרבה ישובו בתשובה גם הרשעים אשר [ח] ממרום ידברו כאשר קרה ליקום איש צרות ששב על ידי תשובת יוסי בן יועזר, ואם כן איפה מה זו תלונה [ט] שלשונם תהלך בארץ ומחטיאים את עם הארץ במאמרם, והלא תשובתם בצדם ואדרבה על ידי כן ישובו עד ה' בזה.

לזה אמר [י] לכן ישוב כו' לומר הנה אמת הוא כי הנפקותא הראויה לצאת מדבריהם הוא תשובה עד ה', כי מדבריהם ראוי לומר לכן היוצא מזה הוא משמעות מלת לכן, שהוא הנפקותא היוצאת היא באמת שישוב עמו של אלוהינו הלום שהוא להלאה עד ה', ולא יסוג אחר מאחרי ה' על ידי דבריהם. אבל מה נעשה כי ילפי מקלקלתא, ומה גם כי מים הרעים מלב או מפה שהוא מלא כאלה לדבר רעות, לא יבצר מהם שימצו ישתו אותם, שלא בלבד יקחו מאמרם כי אם גם ימצו לטעום על ידי חקירה כמוצץ בתוך חכו עד הוציא תוכיות הדבר הנמצץ, וזהו ומי מלא ימצו למו, כי יכנסו בחקירות שיאמרו העם הנזכר השומעים מהרשעים האלה.

יא ואמרו איכה ידע-אל ויש דעה בעליון :

יב הנה-אלה רשעים ושלי עולם השגו-חיל :

יג אך-ריק זכיתי לבבי וארחץ בנקיון כפי :

יד ואהי נגוע כל-היום ותוכחתי לבקרים :

טו אם-אמרת אספּרה כמו הנה דור בְּנֵיךְ בְּגִדְתִי :

(יא) איכה ידע אל-כו' כלומר איכה יתכן ידע אל-מעשה בני אדם החומריים והוא רוחני, וגם אינו גם למטה כי אם הוא עליון ואיך יש דעה בפרטים בעליון, והנה עד ממהר כי (יב) הנה אלה רשעים בפנינו ושלי עולם שלווים מפאת עולם שנולדו במזל עושר, בלי עמל ויגיעה

השגו חיל. הנה יורה כי לא מן השם הוא זה, כי אם חס ושלום מהוברי השמים וכסיליהם וכיוצא בזה.

(יג) אך ריק זכיתי לבבי נו'. הלא אמרתי כי לא על עצמי אני מצטער על שלום רשעים, כי אם על המון העם כי צרבת סברתם רעה על השגחתו יתברך עד אומרם **[יא] איכה ידע א-ל** מתפשטת בעם, והיא רעה חולה שיכשלו רבים באמונת האמת, והנה על דברי אלה יוכל איש לדבר ולומר כי אשמת דבר היא עלי שאיני משחרם מוסר ומוכיח את העם להעמידם על האמת, או יאמרו לי כי אם הוא שאני מוכיחם ואין מקבלים ממני, אולי הוא כי לבי לא נכון ועל כן אין דברי נשמעים כנודע כי קבלת תוכחת מפי המוכיח תלוי בלב פי המדבר, כי אם זך וישר לבו ישמעו דבריו ויעשו רושם, כי מן הלב יצאו ואל לב השומעים יכנסו, מה שאין כן אם הלב בלתי זך וישר כי אין דבריו מתקבלים, על כן אני אומר כי איני אשם בדבר כי בלב זך וישר הוכחתי יום יום, ולא שוה לי, כי על כן אני מצטער ואומר אוי לי כי **אך ריק זכיתי לבבי** למען יקובלו דברי תוכחתי, כי כאשר מטהור לב יצאו עד קירות לב יכנסו כמדובר אצלנו בספר משלי.

וכן **וארחץ בנקיון כפי** והייתי מוכיחם בכל עתות היום, אלא **(יד) שואהי נגוע כל היום** על כן היתה **תוכחתי לבקרים** שהיא עת שהחולה מתחזק מעט אז הייתי מוכיחם ומשחרם מוסר, ואיננו שוה לי, עד גדר שאין צריך לומר אם אומר לספר ממש מה שמתפקרים העם לחטוא על ההשגחה בסיבת שלום רשעים יראו, כי אם גם **(טו) אם אמרתי אספרה** כמו מעין מה שמתפקרים וזהו **אספרה כמו** שהוא דמיון בלבד, **הנה דור בניך בגדתי** כי תקפיד עלי על הטילי פגם בדור שהם בניך, והוא פן יקרני כאשר קרה למשה באומרו **והן לא יאמינו לי** (שמות ד).

או **יאמר** עד גדר שאם עליהם אומר שהם **דור בניך, בגדתי** בך על שייחסתים לבנים לך הגיעו, ואם כן איפה למה תמנע מהרשעים מוסר רע ולא יתפרצו עמך ישראל אשר הם זונים אחריהם.

טז ואחשבה לדעת זאת עמל (היא) [הוא] בעיני :

יז עד-אבוא אל-מקדשי-אל אבינה לאחריהם :

יח אך בחלקות תשית למו הפלתם למשואות :

יט איך היו לשמה כרגע ספו תמו מן-בלהות :

כ כחלום מהקיץ אדני בעיר צלמם תבזה :

(טז) ואחשבה לדעת זאת וכו'. הנה כתבנו כי שתיים רעות היו:

א' שלות הרשעים,

שנית חלקת לשונם גם כלפי שמיא כי [ח] ממרום ידברו כו'.

אמר הנה מהראשונה לא אחוש כ"כ כי גם שקשה הדבר מאד הנה שמתני לבי לחשוב מחשבות על מה היטבת למו וכבר **[טז] אחשבה לדעת זאת** טעם לדבר במחשבת לבי תחת מה עשית כך כי לא על חנם הוא, כי מה שקבלתי ונצטערתי על הדבר אינו מבלי היות טעם נכון לפי האמת אלא **שעמל הוא בעיני** כלומר לכל מראה עיני בשר לי, ואף גם העמל הזה אינו מתמיד כי אם **(יז) עד אבא אל מקדשי א-ל** שיבנה בית המקדש בימי כאשר היה, כי **אסף** היה מהמשוררים כשנבנה הבית, ואמר הנה אז בבואי **אל מקדשי א-ל** יתוסף בי שפע רוח הקדש עד הבין בחיי מה יהיה אחרית אלה בגלגוליהם ואשר ימצאם אחרי מותם, כי אשקטה ואביטה במקוון לשבתו יתברך השגה רבה על רוח קדשי אשר השגתי עד הנה, והוא כי בית המקדש של מטה מכון כנגד של מעלה, וידוע מרבותינו ז"ל כי הנכנס היה כנכנס בשל מעלה וכמו שכתבנו על פסוק (תהלים קלב ז) **נבואה למשכנותיו, וזהו אומר אבוא אל מקדשי א-ל** לשון רבים, לומר כי אבוא אל ב' מקדשים כאחת ועל כן תשיב ידי רוח הקדש יתירא ואז ינוח לי הקושי והעמל אשר הוא בעיני מדוע דרך רשעים צלחה כי **אבינה לאחרייתם** מה שאין כן עתה כי לא באתי עד עתה אל המנוחה ההיא.

אך על הדבר השני אשר [טז] שתו בשמים פיהם על ההשגחה, ויחטיאו את העם עד אומרם **[יא] איכה ידע א-ל חלילה,** הנה על אלה לא תתאפק ה' וזהו **(יח) אך בחלקות וכו'** כלומר גם שתחריש על הנמשך מראות העם שלום רשעים אך בחלקות לא תחרש כי אם **תשית למו** כי תסדר פקודתם כמה דאת אמר **אשר תשים לפניהם** (שמות כא) שהוא לשון סידור, שהוא שלא ימותו ברגע כי אם לאט תפקוד עליהם בייסורין ממרקין, שתוכר פקודתם לעיני הכל. כי אילו **הפלתם למשואות** כלומר אם היית מפילים כרגע, הלא תהיה להם למשואות ומעלות בעיני העם, כי יאמרו **(יט) איך היו לשמה כרגע** אין זה כי אם **שספו תמו מן בלהות,** כי מחמת בלהות שהיו מתענדות לבוא בסבב הגלגל אשר עלו עד כה על כן מתו לבל יראו ברע ובלהות העתידות.

אך מה שתעשה להם הוא כי יהיו **(כ) כחלום מהקיץ** שהוא כי כאשר יקרה לאדם שיהיה כחולם **חלום בהקיץ,** שהיא תרדמה קלה נים ולא נים תיר ולא תיר ומתדמה לו דבר כחזיון חלום, שהוא כאיש נדהם, כן יהיו האנשים האלה הולכים ונדהמים על רגליהם, שיהיו לאות לבני מרי באמת באמור ברוך אלוהים הגומל לחייבים מנת כוסם על פי מידתם, כי נפתו בדעתם הסכל כי דעת וכי שיג למו עד מפיהם הוציאו מלין לאמר **[יא] איכה ידע א-ל כו',** על

כן אלוהי עולם ה' פקד עליהם ארצה, ויבהל דעתם וירדים שכלם ויהיו כאיש נדהם וכגבר עברו יין הולכים ומתדמים **בחלום** שהוא **מהקיץ**, שיהיו לבוז בעיני הכל באופן כי כל רואיהם יכירו כי יש אלוהים שופטים בארץ ומלא כל ארץ כבודו, הפך מאמרם באומרם **[יא] ויש דעה בעליון** (שם), וזהו **א-ד-נ-י בעיר צלמם תבזה** כי ידוע כי **א-ד-נ-י** שהוא שם אדנות שהוא שכינה הוא **בעיר**, כי **יש אלוהים שופטים בארץ**, ולא עזבה, כי **מלא כל הארץ כבודו** במה **שצלמם תבזה**, שיהיה צלמם לבוז בהיותם כנדהמים כמדובר.

או **שעור הכתובים**, ידעתי ה' כי אפילו לא תפקוד עליהם מה שהחטיאו את הרבים ושאר רשעותם, כי אם **[יח] אך בחלקות** שלשונם החליקו בלבד **תשית למו**, היית מפילם **למשואות** ושמות שישומו רואיהם איך **[יט] היו לשמה כרגע** ודאי כלומר שהיתה רעתם נפלאה, אמנם מבחינה אחרת **ספו תמו מהיות להם בלהות** כי לא יצטערו כי אם כמו רגע, על כן טוב טוב הוא כי **[כ] כחלום מהקיץ** שהוא כאדם שהוא נים ולא נים תיר ולא תיר שמתדמה לו כחולם דמיונות של הבל, כך **כחלום** שהוא **מהקיץ** כך יתדמה להם העולם והם הולכים על רגליהם כנדהמים בלי דעת, שכל רואיהם יצדיקו אלוהי המשפט ויודע כי **א-ד-נ-י בעיר** הפך אומרם **[יא] ויש דעה בעליון** שאינו בעולם השפל, עתה יודע כי **א-ד-נ-י בעיר** במה **שצלמם תבזה** בהחסיר דעתם שהוא הפרש שבין אדם בעל צלם לבהמה.

כא-כי-יתחמץ לבבי וכליותי אשתונן :

כב ואני-בער ולא אדע בהמות הייתי עמך :

כג ואני תמיד עמך אחזת ביד ימיני :

כד בעצתך תנחני ואחר כבוד תקחני :

(כא) כי יתחמץ לבבי כו'. כהתימו לדבר דברי שאגתו על רשע וטוב לו ואשר יתפקרו הרשעים בעושרם כי **[ט] שתו בשמים פיהם כו'**, אמר עתה הנה אודה את ה' אשר החזיק בידי בל אמוט מאמונת ההשגחה בראותי דרך רשעים צלחה ככל הכתוב, כי הנה תמיה אני כי בראותי כי יתחמץ לבבי שהוא השתי יצרים יצר הרע ויצר הטוב, ובהיות מתחמץ לבבי שגם שניהם היו מתחמצים משלות הרשעים וכמעט הייתי עדי אובד, מיד **וכליותי אשתונן** שייעצוני כחצים שנונים נגד יצרי להלחם בו בל יטרידני, ויתקונוני בעצה טובה, ולא מן חכמתא די איתי בי מכל אנשא, עצרתי כח להשתונן נגד יצרי.

כי (כב) ואני בער מצד עצמי ולא אדע כי לא למידתי חכמה, שהם שני מיני העדרים, נמצא כאלו שתי **בהמות הייתי עמך**, ועם כל זה (כג) ואני תמיד עמך דבק באמונתך ולא מטו פעמי ממך כאשר נתחמץ לבבי להרהר בהשגחה, על כן אגזור אומר כי אין זה כי אם **שאחזת ביד**

ימיני בל אמוט, כי היית עזרתה לי שלא בטבע, כי בהשגחה מאתך החזקת בידי בל אהרהר וימוטו פעמי חלילה, באופן כי לך ה' הישועה והתהילה **שהעמדת להררי עוז** בל אמוט מהאמת, מה שבלעדיך לא עצרתי כח לבלי הרהר כמדובר.

(כד) בעצתך תנחני ואחר כו'. הנה טעם שעל מלת ואחר יורה היות תיבה נפרדת ממלת כבוד כמו שכתב הרד"ק.

ונבוא אל הענין במאמר הכתוב **והלך לפניך צדקך כו'** (ישעיה נח) שהוא כי אחרי לכת לפני האדם צדקו, כבוד ה' היא השכינה הנקראת **"כבוד" יאספך** (שם).

ובזה יאמר הנה ירא אני מיצרי פן יפתי לכן אוחילה לפניך כי בעצתך אשר יעצתי בתורתך באמור לי **ראה נתתי כו' ובחרת בחיים** (דברים ל), אל תבטח בי שאתהלך **בעצתך** כי אם שאתה **תנחני** בה בדרכי שהוא העולם הזה שהוא דרך לעולם הבא כנודע. ולא אשאל זמן רב כי אם **שואחר** שתנחני בעצתך ואשתלם, מיד אתה שנקראת **כבוד תקחני** מזה העולם שהוא ענין **כבוד ה' יאספך** (ישעיה נח), וזהו אומרו **ואחר** כי כל אחר סמוך כנודע והוא מאמר הפייטן רצונך אשאלה רגע ואגוע. וזה שיעור הכתוב **בעצתך תנחני** שהוא לעשות רצונך **ואחר** שהוא סמוך מיד **כבוד תקחני** ויאספני מן העולם הזה.

ואם תאמר נא ה' למה שאלתי תנחני בעצתך ותקחני שאין קיחתך צודקת רק בנפש, ולמה לא שאלתי אהיה בגוף ונפש על השמים כאשר היה משה בעלותו השמימה, או למה לא שאלתי תניחני על הארץ ותהיה עמי בה, ולא שתפריד נפשי מגופי ותעלנה השמימה ותשאיר את גופי על הארץ מתחת, בהיות שביגיעת שניהם נעשו זכויותי.

כה מי-לי בשמים ועמך לא-חפצתי בארץ :
כו כלה שארי ולבבי צור-לבבי וחלקי אלהים לעולם:

כי הנה הטעם הוא כי **(כה) מי לי בשמים** שאשאל להיות אני גם כן שם עמו. וגם לומר שתשאיר לעולם נפשי בגופי ותהיה עמי, הנה **עמך לא חפצתי בארץ** והטעם כי הלא מה בצע בהיות בארץ הלזו העכורה אם לא לעבוד את ה' במעשה או במחשבה והנה לא זה ולא זה יהיה לי אם אהיה תמיד על הארץ, כי הלא ככלות כחי מה אעשה וזהו **(כו) כלה שארי** ובטל המעשה **ולבבי** ובטלה המחשבה. ואם יאמר איש שאשאל מאת ה' יחזיקני את **שארי ולבבי** לעולם, הנה זה אי אפשר לבעל חומר, כי מי שהוא **צור לבבי** מצד הגוף **וחלקי** מצד הנפש כמה דאת אמר (איכה ג) **חלקי ה' אמרה נפשי**, הוא **אלוהים לעולם** כלומר הוא לבדו

המתמיד לעולם ואין זולתו, מה שאין כן בשר ודם נמנע ההתמידה אחר עוון אדם הראשון עד ישוב העפר אל הארץ כשהיה, **והרוח תשוב אל האלוהים אשר נתנה**, וזהו **צור כו' אלוהים לעולם** ואין דומה לו מתמיד לעולם כמדובר.

או יאמר מאמרם ז"ל שנמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא (עירובין יג ב), וזה יאמר מי יתן לי והייתי בשמים שלא היה יתברך מורידני ארץ בקרב איש, כי גם שאני עמך שאתה שומרני מן החטא עם כל זה **[כה] עמך לא חפצתי בארץ**, כי גם שבהבראי אני זוכה לשכר העולם הבא, ירא אני שלא אתקלקל כי הנה **[כז] כלה שארי ולבבי** מדאגת ראותי שלוות רשעים וכשל כח לבבי במלחמת הב' יצרים שנכללים באומרו לבבי עד שלא נשאר כח בלבבי להתחזק לבלתי הרהר, כי גם שעד כה אתה **צור לבבי** מחזיקו שלא יחטא, וגם אתה **חלקי** שנעשית לי כחלק שלי שכדרך החלק לחשוק הדבק בכל, כך אתה עם היוותר הכל ואני החלק שהיה ראוי אהיה אני החושק לידבק בך ונהפכת לי ליחשב חלקי חושק לידבק בי להחזיק ביד ימיני שלא אחטא, עם כל זה איני בטוח שבהיות עמך בארץ שלא אחטא כי האם אלוהים לעולם יהיה **צורי וחלקי** כלומר אולי יגרום החטא ותשנא בנו ואהיה עדי אובד חלילה.

כז כי-הנה רחיקי יאבדו הצמחה כל-זונה ממך :

כח ואני קרבת אלהים לי טוב שתי באדני יהוה מחסי לספר כל-מלאכותיך:

(כז) כי הנה רחיקי כו'. אמר סוף דבר בשאלתי ותלונתי אגזור אומר ותהיה לי למסקנא כי אין ספק **כי רחיקי** הם הרשעים שטוב להם **יאבדו**, ולא אקפיד על טובם כי הוא לאבדם, והראיה כי הכל בהשגחה ולא ינקה כל עושה רע הלא הוא כי **הצמחה כל זונה ממך** כי הכרתה אותו ממך, כי כל מקום שאתה מוצא זנות אנדרולומוסייא כו' (ירושלמי סוטה א ה) כי על הזנות איננו מאריך בשום מקום, ושטים יוכיח, ואם כן ילמד סתום מן המפורש ומי שפוקד על הזונה יפקוד על אלו אלא שלזה מקצר ולזולתו מאריך, ויצדק אומרו **ממך** כי הכריתה הוא מהמקור העליון הדבק בשכינה.

וגם על ייסורי הצדיק לא אחוש **[כז] כי הנה (כח) ואני** עם היותי צדיק **קרבת אלוהים לי טוב** שהוא קרבת מידת הדין לי אינו רק טוב כי על ידי כן הוא **שתי בא-ד-ני-י אלוהים מחסי** ולא בטובות העולם הזה שעל ידי כן תזדכך חלאת חומרי, ותהיה לי לעזרה **לספר כל מלאכותיך** שהאצלת לי רוח הקדש שאספר כל שליחויותיך שאתה משלח להודיע לישראל על ידי, מה שאין כן אילו התענגתי בדשן תענוגי העולם הזה.

או יהיה **מלאכותיך** מעין נבואה כד"א (חגי א) **מלאך ה' במלאכות ה'**, ואמרו רבותינו ז"ל שהנביא נקרא מלאך מפסוק זה, ושליחותיו על ידי נבואתו יקראו מלאכות ה', ואפשר יאמר שחוסה בה' יעלה מרוח הקדש לנבואה לספר כל "מלאכותיו" הצריכות בימיו.

פרק עד

א משכיל לאסף למה אלהים זנחת לנצח יעשן אפך בצאן מרעיתך :
ב זכר עדתך קנית קדם גאלת שבט נחלתך הר-ציון זה שכנת בו :
ג הרימה פעמך למשאות נצח כל-הרע אויב בקדש :
ד שאגו צרריך בקרב מועדך שמו אותם אתות :

(א) **משכיל לאסף כו'.** הנה אסף ברוח קדשו ידע מאז את כל אשר נעשה בחורבן בית המקדש ובשבי ישראל בידי אדונים קשה, ומאז השכיל ויתחנן לפני המלך ה' על צרותינו ועל פדיון נפשנו ועל חורבן ביתנו, ויאמר **למה אלוהים כו'.**

ולבוא אל הענין נזכיר מאמרם ז"ל באיכה רבתי (פתיחתא כד) שאמרו כי בעת חורבן בית ראשון נשבע הקדוש ברוך הוא שלא לשוב לישראל עד עת קץ, לולא בכחה רחל ותתחנן לו יתברך ואז אמר לה הוא יתברך (ירמיה לא טו) **מנעי קולך מבכי וכו' כי יש שכר לפעולתך ושוב מארץ אויב.**

וכן כתבנו על פסוק (איכה ה כ) **למה לנצח תשכחנו כו'** לומר למה תהיה השכחה עד עת קץ הנקרא נצח.

עוד ידענו מרבותינו ז"ל (**שוחר טוב** עט א) כי ה' ברוב רחמיו לבלתי השחית שארית ישראל לא השליט חימת אפו על ישראל רק בעצים ובאבנים, כמה דאת אמר (איכה ד) **כלה ה' את חמתו שפך חרון אפו ויצת אש בציון**, וכן אמרו ז"ל שעל כן זימר אסף ואמר (תהלים עט) **מזמור לאסף אלוהים באו גוים בנחלתך כו'**, והוא כי אף וחימה הם מלאכים רעים חיצונים אכזרים.

ונבוא אל הענין והוא כי הנה ארבעה המה גליותנו:

בבל בחורבן ראשון,

מדי על ידי המן הרע,

יון ואדום בחרבן בית שני,

וכנגד ד' גלויות אלו דיבר אסף.

ובראשון החל ויאמר **[א] למה אלוהים זנחת לנצח**, והוא מה שכתבנו מרבתינו ז"ל כי נשבע ה' שלא ישוב לישראל עד עת קץ הנקרא נצח, ועל הגלות ההוא אמר המקובן **למה לנצח תשכחנו**, וגם הוא מאמר המשורר **למה אלוהים זנחת לנצח**, והביטה וראה כי אם ככה את עושה להתרחק ממנו, הלא **יעשן אפך בצאן מרעיתך** והוא כי הלא לחוס על עמך שפכת אפך במה שהצתה אש בציון כמה דאת אמר (איכה ד) **שפך חרון אפו ויצת אש בציון**, ומה הועלת בתקנתך, כי הלא אם **לנצח** תזנחנו אחר שהצת באפך אש בציון, אם לא נושענו באש ההוא יראה שעשן אש האף ההוא עדיין נשאר מהאש ההוא, והלא **יעשן בצאן מרעיתך** ויכלו בעשן וזהו **למה אלוהים כו' יעשן כו'.**

ועל גלות ב' שבקש המן להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים אמר **(ב) זכור עדתך** ישראל כי אם אין ישראל אין עולם כי על כן הם משבעה דברים שקדמו לעולם כמו שאמרו ז"ל **(תנחומא נשא יא) תורה וכסא הכבוד והאבות וישראל וכו'** והוא ככתוב אצלנו במקומו שהם שבעה דברים הוצרכו להתקיים בהם העולם, ובלעדם אין עולם.

ובזה יאמר אל תזנחם ביד המן הרע, כי הלא בהם עולם, כי הנה **זכור עדתך קנית** אותה **קדם** לעולם, אשר לא קניתם מאז אם לא שבלעדם אין עולם. ואם הוא על שהשתחוו לצלם נבוכדנצר, הלא אחר כך **גאלת שבט נחלתך** כי שמת לבך אל חנניה וחבריו שלא השתחוו שהם משבט יהודה שהוא נחלתך, כמה דאת אמר **ונחל ה' את יהודה חלקו** (זכריה ב טז) באופן **שגאלת שבט נחלתך**, ואיך אמר **גאלת** אחר שעתה הם בכלל כל ישראל להשמיד כו'.

ועוד כי אם כן למה אחר החורבן שציון נעשה **הר שכנת בו** כי לא זזה שכינה מכותל מערבי, ואילו גזרה חכמתך לכלותם במדי היה לך להסתלק **מהר ציון** אחר החרבן, כי **האמנם ישב אלוהים על הארץ**, אלא להורות כי יש תקוה וחפץ להחזירם אליו שמה, וזהו **הר ציון זה שכנת בו**, כלומר ולכן אתה ה' תשמרם מהמן הרע.

ועל גלות יון אמר **(ג) הרימה פעמיך כו'** והוא באשר ידעת כי כל ישעם וכל חפץ יון בגלותם היה נגד הקדושה, בין מה שפרצו פרצות בהיכל, בין מה שנגעו בשבת חדש ומילה, בין במה ששלחו יד בבנות ישראל, בין במה שאמרו ז"ל **בבראשית רבה** (ב ד) שהיו אומרים לישראל כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלוהי ישראל, כל כוונתם היתה חלילה לשחת בקדש, ולא לבצע כסף וכיוצא בו. ועל כן עליהם הוא אומר, **הרימה פעמיך** ומהר פסיעותיך **למשואות** ושממות נצחיות, כי **כל הרע אויב** זה כל מה שהרע היה **בקדש**, ולא להנאת עצמם לנגוע בקדש כמדובר.

ועל גלות ד' בחרבן בית שני אמר (ד) שאגו צורריך כו' כמו שאמרו ז"ל בהנזקין (גיטין נו ב) שדרשו פסוק זה על טיטוס, נינקוט מהא שעל חורבן שני ידבר. ויאמר הנה אלה רשעים התפקרו נגדך, והוא כי הנה ידענו מרבתינו ז"ל (ברכות ג א) כי בכל יום שואג כביכול על חרבן ביתו שנאמר (ירמיה כה ל) שאוג ישאג על נוהו, ועל כן הרשעים האלה רצו לעשות אות ומופת על תוקף ידם והוא כי שאגו בקרב מועדך כלומר הנה אלוהי ישראל ישאג על נוהו, ואם עוד גבורתו בו, לקול שאגתנו גם הוא ישאג ויחרדו אויביו ואם לא נדעה, והוא מאמרם ז"ל (אסתר רבה ז יד) שאמר המן אלוהיהם של אלו זקן הוא ותשש כחו חלילה, ובראות ששאגו צורריך בקרב מועדך ותשתוק שמו אותם שהם היותם מחריבים והיותם שואגים אותם.

והענין בשום לב אל היות אותם חסר וי"ו בין ב' התאוו"ן ובמלת אתות הוטלה וי"ו בין שתיהן, אך הוא כי בראות שהוא יתברך שתק היה להם לאות והוא אות חסר, כי אדרבא הן הן גבורותיו (עי' יומא סט ב), והן שמו הדבר כאילו הן שתי אותות מלאים ושלמים, כי לא בלבד אמרו שנסתלק כי אם שהיה חלילה מבלתי יכולת, כאומרם זקן הוא כו' כמאמרם ז"ל.

ה יודע כמביא למעלה בסבך-עץ קרדמות :
ו (ועת) [ועתה] פתוחיה יחד בכשיל וכילפות יהלמון :
ז שלחו באש מקדשך לארץ חללו משכן-שמן :

(ה) יודע כמביא למעלה כו'.

הנה אומרו כמביא לא יצדק רק במוריד או במוליך ומביא, לא במעלה למעלה.

וגם מה הוא מה שיוודע כמביא,

ומה ענין בסבך עץ, וענין הקרדמות.

אך הנה דרך המכה בקרדום על העץ או כיוצא כי מעלה הקרדום למעלה ומביאה דרך ירידה בכח לבקע מה שרצונו לבקע, נמצא שהעליה היא הכנה בלבד, וההבאה היא העיקר בכוונת הבקוע. אמר יודע באמת שבהכותם בביתך בקרדומות והגרזן, כי כמו שהוא המביא שהוא עיקר כוונת פועל הבקוע למטה כן היה אצלם למעלה, כי העלאתם הגרזן למעלה להביאה היה להם עיקר המכוון, כמו שהוא דרך המביא למטה לבקע, כי כל ישעם וכל חפץ לא היה כחפצים להכות למטה רק למעלה בלבד חלילה כלפי הקדושה, כאילו בסבך עץ הוא יד הקרדום היו שתי קרדומות אחד בכוונה ואחד בפועל, הכוונה למעלה בהגביה הקרדום כלפי מעלה ופועל הנראה למטה.

ובמה יודע שאמרתי **יודע כמביא כו'** הלא הוא כי **(ו) ועתה פתוחיה יחד וכו'** והוא כי אין צריך לומר בעת החורבן כי אם גם עתה שכבר נחרב מה שנשאר באבנים הנהרסות ובעצים המצויירים אחר ששרפום במה שנשאר בעצים או באבנים מפתוחי הציורים ההם, יחד יתקבצו ו**בכשיל וכלפות יהלומון**, ומה בצע להם בזה הרי **(ז) שלחו באש מקדשך כו'** ומה להם עוד, אלא שכלום הם עושים אלא להכעיס על דבר שהפתוחים הם רמזי דברים עליונים של מעלה כנודע, כי לא היה דבר ריק למטה רק שלאיכות עצום מקביל אל העליון.

ואם באנו לדקדק בלשון שהיה לו לומר שלחו אש במקדשך או שלחו מקדשך באש, וגם שמה ענין שליחות **באש** כי הלא באומרו יתברך (עמוס ב ה) **ושלחתי אש כו'** הוא כי הוא יתברך משלח אש על ידי מלאכיו, אך הגוים בעצמם יעשו ואיך שלחו, והוצרכו המפרשים לומר שהוא ענין השחתה כמה דאת אמר (בראשית לז לב) **וישלחו את כתונת יוסף, בשלח יעבורו** (איוב לו יב).

ואחשוב יאמר ראה נא רעתם רבה מאד כי הלא בהיות מקדשך באש בוער, היה עדיין נקל בעיניהם נקמתם זאת, והיו בשלח מכים במקדש וזהו **שלחו באש מקדשך** כמה דאת אמר **וישלחו את כתונת יוסף**.

ושמא תאמר למה בשלח ולא בדבר אחר הלא הוא כי **לארץ חללו משכן שמך** כאילו היו משליטים חלילה חרבם שהוא כחם כמה דאת אמר (בראשית כז מ) **ועל חרבך תחיה**, הוא כח סמאל שרם כמה דאת אמר (שמות כ כב) **חרבך הנפת עליה ותחלליה**, והיו כמדכאים חלילה משכן שמך בזו כחם.

ח אמרו בלבם נינם יחד שרפו כל-מועדי-אל בארץ :
ט אתותינו לא-ראינו אין-עוד נביא ולא-אתנו יודע עד-מה :
י עד-מתי אלהים יחרף צר ינאץ אויב שמך לנצח :
יא למה תשיב ירך וימינך מקרב (חוקר) [חיקר] כלה :

(ח) אמרו בלבם נינם יחד כו'. הנה ישראל אין כוחם אלא בפיהם כי **הקול קול יעקב** ומה גם בהתאחדם בבתי כנסיות כנודע כי אין קול יעקב מועיל לנצח אם לא על ידי אחדות, לכן מפחד פן בקולם יוכלו נגדם אמרו **בלבם נינם** ונכלם מהיות **יחד**, לכן מה עשו **שרפו כל מועדי א-ל בארץ** לבל יהי להם בית ועד תפילה להתאחד.

(ט) אותותינו לא ראינו כו'. אומרים בני הגלות הלזה המר והארור, הנה בידינו אותות של טובה של קץ הימין, וב' של העדר טובה שהם תאבד תורה מכהן ודבר ה' מנביא (עי' יחזקאל ז כו), וכן הוא אומר (עמוס ח יא) **לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה'**, שהיא כמאמר רשב"י (שבת קלח ב) על ידיעת התורה שלא תמצא הלכה פסוקה, וכן הוא אומר (ירמיה מט ז) **אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם.**

ובזה יאמר כי זו היא התלונה, כענין רבי עקיבא ששמח בראות בציון **שועלים הלכו בו** באמור כי מי שקיים נבואת הרעה יקיים הטובה (מכות כד ב), על דרך זה יתלונן ויאמר אסף כאילו מדברים בני הגלות החיל הזה, למה ראינו אותות הרעה **ואותותינו** של טובה אינם, כי הנה **אותותינו** של טובה **לא ראינו** רק השתים של רעה כי **אין עוד נביא וגם כי ולא אתנו יודע עד מה**, כלומר ולמה תאריך עד נאבד יותר. ולא תעשה למעננו כי אם על דבר כבוד שמך.

כי **(י) עד מתי את אלוהים יחרף צר.** ולא על שמחרפו ידבק בדרך מאומה חלילה, כי אין הדבר רק **שינאץ אויב** וכעיס, אך **שמך** הוא **לנצח**, שלא ישתנה ולא יגרע מכבודו וממנו חלילה, וזהו **ינאץ אויב שמך לנצח** כי מה שאת אלוהים יחרף הצר, אינו כי אם **שינאץ אויב**, אך **שמך** הוא **לנצח**.

(יא) למה תשיב ידך כו'. הנה ידוע כי יד סתם היא של שמאל, נמצא כי על שתי ידיים ידבר באומרו **ידך וימינך**, ויהיה הענין כי שתי בחינות הנקראות **שמאל וימין** שהן **הגבורה והחסד**, נסתלקו בחורבן,

החסד כמקרא שכתוב (איכה ב ג) **השיב אחור ימינו מפני אויב**, ו**הגבורה** סילק למעלה לבלתי עשות משפט באויבים למען יצא אל הפועל אשר דיבר על ישראל על כל רעתם אשר עזבוהו.

ועל כן הנביא ירמיה לא אמר רק הגדול והנורא ולא אמר הגבור באומרו גויים מרקדים בהיכלו איה גבורותיו, כלומר כי סילק בחינת גבורתו ולא היה פועל בחינת הגבורה עד שאנשי כנסת הגדולה החזירוהו, באומרם כי עם שנסתלק לא יבצר מלפעול גבורה, כי הן הן גבורותיו (יומא ט ב).

ונבוא אל הענין, אומר **אסף** בשם בני הגלות, הלא צר לנו מאד על דבר כבוד שמך **[י] עד מתי אלוהים יחרף צר כו'**, והנה אפשר תשיב ותאמר עד נרחץ ונטהר מחלאת אשמותינו ויהיה העולם ראוי לשוב שתי המידות האלה:

שמאל לפקוד על שונאינו,

וימין לעשות עמנו חסד,

על כן אנו אומרים עשה על דבר כבוד שמך אשר [י] יחרף צר חלילה, ולא תאריך עד שוב [יא] ירך וימיך אל הארץ עמנו כאשר נכשיר מעשינו, כי הלא למה תשיב ירך וימיך אל העולם כדי לפעול בהן, והלא מקרב חיקך מלמעלה עודן תוך המסכים שביניהם ובין העולם הנמשלים למלבוש המפסיק בין האדם לחוץ, כמסך שבין הלבוש לחזה הנקרא חיק, משם כלה כל [י] צר ואויב מחרף שמך, כי אין מעצור לכלותם משם.

או יכוון באומרו מקרב חיקך על המחשבה המתייחסת ללב שבתוך החיק לומר ידענו כי יום נקם בלבך כי לבוא לפומא לא גלי (שוחר טוב ט ב), אך למה תמתין עד תגלה לפומא, עוד הנקם בלב משם מקרב חיקך, כלה.

וכלל שני הדברים:

א', שעם היות מסך בינתיים כי נסתלק למעלה יכלה אותם מלמעלה, ב' ולא בידיים כי אם במחשבה שהיא בקרב החיק וזהו מקרב חיקך כלה.

יב ואלהים מלכי מקדם פעל ישועות בקרב הארץ :

יג אתה פוררת בעזך ים שברת ראשי תנינים על-המים :

יד אתה רצצת ראשי לויתן תתננו מאכל לעם לציים :

טו אתה בקעת מעין ונחל אתה הובשת נהרות איתן :

ולא בלבד לפקוד צבא המרום במרום ושנחנו נלחם למטה בהם, כי אם כאשר (יב) אלוהים היה מלכי מקדם שלא בלבד היה פוקד למעלה על צבא המרום במרום, כי אם גם היה פועל ישועות בקרב הארץ למטה על אויבינו בשר ודם, כמאמר הכתוב (שמות ט ו) ימיך ה' תרעץ אויב.

וזהו (יג) אתה פוררת בעזך ים בים סוף, שברת ראשי תנינים הם שרו של מצרים וגדולי חיילותיו ושרי פרעה למטה שכולם נקראים תנינים, וכל זה היה על המים למטה בים שבעולם השפל בקרב הארץ, כמאמר הכתוב (שם יד ל) וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים, ואמרו רבותינו ז"ל מתים לא נאמר אלא מת הוא שרו של מצרים כו'.

(יד) אתה רצצת ראשי לויתן כו'. הנה ידוע מרבותינו ז"ל כי הוא יתברך הכין את לויתן לחלק לצדיקים לעתיד לבוא, ושסירס את הזכר ושהרג את הנקבה ומלחה כמפורש פרק הספינה (בבא בתרא עד ב) לחלקה לצדיקים לעתיד לבוא. ובזה יאמר הלא נתרעמתי ואמרתי [י] עד מתי אלוהים יחרף צר כו' כלומר שימהר יחישה מעשהו להביא את הקץ, ושיקרב קצו ויכלה

אותם. אמר עתה הנה **[יד] רצצת ראשי לוי**תן שמחצת ראש הנקבה וראש גוית הזכר במה שסרסת אותו, והמתחיל ומכין אומרים לו גמור כי למה רצצת ראשונה לא לחלקו לישראל, האם **תתננו מאכל לעם לציים** אשר אין בהם לחות עבודת שמים, כלומר ודאי כי לנו היה מה שהכנת אותם, לתתנו לנו למאכל, לכן מהרה חושה כי הלא לנו הוא, ולמה תאחר ייעודך, וזהו **תתננו וכו' בתמיה**.

טז לך יום אף-לך לילה אתה הכינות מאור ושמש :
יז אתה הצבת כל-גבולות ארץ קיץ וחורף אתה יצרתם :
יח זכר-זאת אויב חרף יהוה ועם-נבל נאצו שמך :

(טו) אתה בקעת מעין ונחל כו'. הנה כפולה היא שאלתנו מאתו יתברך בשני דברים נגדיים:
דין לאומות עכו"ם,
ורחמים לישראל.

על זה אמר איני מקשה לשאול כי הלא פועל ב' הפכים אתה כי הנה **אתה בקעת מעין ונחל** להוציא מהם מים כענין **יבקע צורים כו'** (תהלים עח טו), וגם תמנע מים ממקום רבויים כי **אתה הובשת נהרות איתן.**

וכן **(טז) לך יום** היא מידת יום שהיא של רחמים, **אף לך לילה** שהיא לילה של דין, והראיה כי **אתה הכינות מאור** הוא הירח, **ושמש,** שזה ממשלת היום וזה ממשלת הלילה.

והענין הוא מאמרם ז"ל היאך הכיר אברהם את בוראו, כי ראה את השמש אמר אולי זה הוא אדון העולם, כשראה שבא השמש, אמר אינו זה. בא הירח אמר אולי הוא זה, ראה כי עבר גבולו וחזר היום ויצא השמש, אז אמר הנה אין ספק כי אדונים לאלה המסדר ומוציא אותם לכל אחד בזמנו במכונתו וסידורו.

הנה כי מאשר הכין **מאור ושמש** כל אחד ואחד בזמנו וסידורו, יוֹרָה כי א-ל אחד לכולם הוא מניעם מוציאם ומביאם, ואם חלילה וחס היה ליום רשות אחד ולילה רשות אחר, לא היה הסידור ביניהם כאשר הוא, אך יוֹרָה כי שניהם תחת רשות אחד, נמצא כי מידת יום ומידת לילה אחת היא, על כן אמרתי **לך יום אף לך לילה** והראיה כי **אתה הכינות מאור ושמש.**

וכן **(יז) אתה הצבת כל גבולות ארץ** שיש גבול שטבעו חם ויש שטבעו קר, א-ל אחד בראם, והראיה כי **קיץ וחורף אתה יצרתם,** ומי שיצר הקיץ חם והחורף קר ברא גבול אחד מקצה הארץ חם מעין הקיץ וגבול אחר קר מעין החורף. והכרח ענין קיץ וחורף הלא הוא מאשר

אמר [טז] **אתה הכינות מאור ושמש** כי מאשר הכינים ע"פ סדורם וסיבובם נמשך הקיץ והחורף, ומזה ג"כ ימשך היות חילוק בגבולות ארץ, זה חם וזה קר, על פי סיבוב השמש שיש מקום ששולט חומו יותר מבזולתו כנודע לבעלי התכונה.

או ענין שיעור הכתובים [יב] **ואלוהים מלכי מקדם וכו'** לומר, הלא אמרתי עד מתי אלוהים יחרף צר כו' כי גם שצר לי בגליות איני חש רק על כבודך כי [יג] **עד מתי את אלוהים יחרף כו'**. ואם תתעכב עד השיבך אל העולם ידך שהוא שמאל לעשות דין בעכו"ם וימינך להיטיב את ישראל, ואי אפשר עד נשוב עדיך ונתקן מעשינו, הנה זה היה אם היה בלתי אפשר לעשות הדבר עד תשיב מידותיך אלה בעולם, אך אין זה צריך כי [יא] **למה תשיב ידך וימינך** אל העולם בשביל זה, הלא **מקרב חיקך** בעודך מסולק למעלה, **מקרב חיקך** הוא מבפנים אל המסכים שבינתיים כלה מלמעלה.

ומה שאני שואל שתעשה על כבוד שמך שחילל הצר, לא מבלתי היותך עושה נפלאות גדולות למעני, כי הלא כאשר אתה היית [יב] **מלכי מקדם** היית עושה נפלאות ביבשה ובים, ביבשה כי היית **פועל ישועות בקרב הארץ** בארץ מצרים, וגם בים כי [יג] **אתה פוררת בעזר ים** בים סוף שברת ראשי תנינים על המים, וכן [יד] **אתה רצצת כו'** כמפורש בסמוך. וכן **אתה בקעת מעין ונחל** כמו שאמרו ז"ל (שמות רבה כא ו) "ותבקע הים" לא נאמר אלא **ויבקעו המים** (שמות יד), מלמד שכל מימות שבעולם וכל מעינות ונחלים נבקעו, וזה יאמר **אתה בקעת מעין ונחל**. וכן **אתה הובשת נהרות איתן** כירדן, ועל ידי אליהו על ידי אדרתו **ויחצו המים** (מלכים ב ב).

והטעם הוא כי [טז] **לך יום כו'** לומר בשבילך, שיהיה לך יום לעסוק בו בתורתך שיהיה היום לך וגם שיהיה **לך לילה** כענין והגית בו **יומם ולילה** (יהושע א), וזה אינו כי אם על ידי ישראל. כד"א (ירמיה לג) **אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי**, לומר שאם לא בשביל התורה שנקראת ברית יומם ולילה שיעסקו בה, חקות שמים וארץ להיות סדר שמש וירח להיות מידת יום ומידת לילה לא שמתי. והוא מאמר פסוק זה **לך יום אף לך לילה** שהוא להיות לך להוציאם בתורתך, על כן **אתה הכינות מאור ושמש** למידת יום ומידת לילה שהוא ענין חקות שמים וארץ.

ואמר **לך כו' אף לך לילה** למה שעיקר עסק התורה הוא ביום כמו שאמרו ז"ל (עירובין סה א) אכן אגירי דיממא אכן יזפינן ביממא ופרעינן בליליא, על כן אמר **לך יום** בעצם **ואף לך גם לילה**.

וגם למען היות **לך יום כו'** שהוא לך יום ולילה לעסוק בתורתך, היה מה [יז] **שאתה הצבת כל גבולות ארץ קיץ וחורף אתה יצרתם**, שכל זה הוא ע"י ישראל כי הכל בראת בשבילם

שיעסקו בתורתך. ועם כל זה לא אמרנו שתעשה למעננו כי אם **(יח) זכר זאת** שהוא מה שאובי חרף ה' כו', שהוא מה שאמרתי **[י] עד מתי אלוהים יחרף צר כו'**, וגם זכר עם נבל נאצו שמך ועשה אשר בקשתי ממך באמרי **[יא] מקרב חיקך כלה**.

או יאמר **[י] עד מתי אלוהים יחרף צר כו'** שידבר על טיטוס (גיטין נו ב) שחירף אלוהים חיים זה פעמיים:

אחד בבית המקדש שדיבר תועה ובעל שם זונה על ספר תורה וגידר את הפרוכת, ואחרי כן בסערת הים אמר אלוהי ימים ומים אלוהיהם של אלו, שכל כחו על המים, בהם הטביע את פרעה והביא את המבול, יצא אתי ביבשה ואראה מה כחו גדול. עליו יתכן דיבר אסף ברוח קדשו ואמר **[י] עד מתי את אלוהים יחרף צר**, שסבלת מה שחירף בבית המקדש, למה איחרת פקידתו עד שב וניאץ שמך הגדול אשר הוא לנצח, כי ניאץ באמרו שהוא יתברך אלוהי ימים ולא של יבשה עם היות שממזרח שמש עד מבואו גדול שמך בגוים כמאמר הנביא, וזהו **עד מתי יחרף שימשך שגם ינאץ שמך** אשר הוא לנצח.

ושמא תאמר כי השבת **[יא] אחור ימינך** מפני אויב, הלא זה הוא על ימין חסדך מלהיטיב את ישראל בזמן ההוא, אך למה ידך הפועלת דין למה תשיבנה גם היא וזהו **למה תשיב ידך וימינך** והיה די להשיב הימין לבדה.

ושמא תאמר כי היית כמי שידו תוך חיקו עד יוציאנה, תיגלה ותראה כחה, כך היתה ידך בלתי מתגלית למעלה כי יעכב הגלוּתָה מסך אשמות ישראל כי היה השפע צפון ובלתי מתגלה, עם כל זה **מקרב חיקך כלה**. כי אין מעצור לך, כי הלא **[יב] ואלוהים מלכי** שמלך עלי במתן תורה כי מאז היה לי לאלוהים ואני לו לעם, ועל כל זה **מקדם** היותו מלכי היה **פועל ישועות בקרב הארץ** שהוא עד שלא יצאנו ממצרים שעדיין לא היינו כדאים והיו לנו עוונות וחטאות כמו שאמרו ז"ל על פסוק (דברים ד) **לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי כו'** הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה.

או שיעור הכתובים בדרך הזה **[יא] למה תשיב ידך וימינך** כמדובר.

ושמא תאמר הלא (גיטין נו ב) פקד על טיטוס ארצה אחרי כן ע"י יתוש שנקר את מוחו, על כן אמר למה איחרת כ"כ, **מקרב חיקך** שהוא במקום שהיתה שכינה כי לא זזה מכותל מערבי, אלא שהיתה כעוטיה בהסתר כדבר שהוא בקרב חיק, למה תיחל עד יצא לחוץ ידבר סרה פעם שנית, ואחרי צאתו מהים ללקותו ע"י יתוש, **מקרב חיקך** תוך בית המקדש שהיתה שם שכינה כמלובשת, ששם חירף, משם כלה. זה הוא על מה שחירף אויב בבית המקדש. ועל אשר ניאץ שמך באמרו כי יכלתך הוא בים ולא ביבשה שעל זה אמרתי **[י] ינאץ אויב כו'** תפח

רוחו, כי הלא **ואלוהים מלכי מקדם** במצרים ושם היה **פועל ישועות בקרב הארץ** שהוא ביבשה בארץ מצרים.

ומה שנתלה לומר שאת המצריים לא הלקה כי אם בים, גם זה לא כן הוא, כי הן אמת **[יג]** **שאתה פוררת בעזך ים** שעשית אותה פירורים, שהוא שהיו י"ב חלקים במחיצות מים להם חומה בין כל שבט ושבט כי"ב שווקים, עם כל זה מה **ששברת ראשי תנינים** הם שרו של מצרים וראשי חיילותיו כמו שכתוב בספר הזוהר כי היו עמו ראשי חיילות כחות חיצונים אלפים ורבבות ושלישים על כלו, הנה מה **ששברת** את **ראשי תנינים** ההם לא בים היה רק על המים שהוא למעלה מן המים באויר, הנה שלא היתה פעולתו במים בלבד.

ואפילו מה **[יד]** **שרצצת ראשי לויטן** מאז נברא העולם, גם שהיה בים, הנה הפעולה היתה לצורך יושבים ביבשת שהוא למען **תתננו מאכל לעם לציים** הם יושבי ציה, שעל כן סירס את הזכר והרג את הנקבה.

ועוד כי **[טו]** **אתה בקעת** תוך היבשה **מעין ונחל** שהוא במבול שנבקעו מעינות תהום, וגם מהמים עשית יבשה כי **אתה הובשת נהרות איתן**, כי כל פעולות אלו אל היבשת יתיחסו.

ולא בלבד אתה עושה דין ורוגז בים וביבשה ובאויר כמדובר, כי גם בעולם הגלגלים במאורות, כי הנה **[טז]** **לך יום** בעצם המאיר לארץ ולדרים עליה שהוא מתייחס אל היות לך רצוי לך, כי אור בהיר הוא השמש, אך לא הלילה בעצם כי אם בלשון אף, כלומר כי **אף לך לילה** כי מיעטת את הירח באופן שהיות לך הלילה נאמר בלשון אף, וזה לא היה כן מתחילה כי הנה **אתה הכינות** כאחד **מאור ושמש** כי יחדיו היו תמים, כלומר אלא שעשית רוגז עם הירח.

או **שיעור הכתוב** למה סבלת מרשע אחד מה שחירף שמך, והלא לא כן עשית עם הירח עם שלא חירפה כי אם שדברה נגד השמש וזהו **לך יום** בעצם רצוי לך ולא כן הלילה כי אם **אף לך** כלומר אף ולא בעצם כי לקתה, עם היות כי **אתה הכינות** בכוננות אחד את שניהם כי **אתה הכינות מאור ושמש** בשוה, כלומר ויהי נא אויב זה כירח שלא הארכת לה כי אם לקתה מיד בדברה ולמה תעשה כה.

ואין לומר שטעה במה שראה כי הים היה סוער עליו משא"כ ביבשה ועל כן תקל אשמתו, זה לא כן הוא, כי הלא דבר בלתי נעלם הוא כי כל הארץ אתה בראתה כי הלא **[יז]** **אתה הצבת כל גבולות ארץ**, כי הים הוא אחד מגבולי הארץ, ולא יתכן כי גבול אחד לה והשאר לזולתו חלילה שאם כן איך בעל הים אינו מציף כל הארץ בהיות שהים גבוה מן הארץ למה ירחם על הארץ שאינה שלו, אך יוֹרָה כי **אתה הצבת** והעמידת **כל גבולות ארץ** פן יציפם הים. ואם הוא

כי היתה דעתו כי ים ויבשה הם נגדיים ועל כן ייחס הדבר אל שתי רשויות, זה אינו כלום, כי הנה **קִיץ וְחוֹרֵף** הם שני נגדיים **וְאַתָּה יִצְרַתָּם** ע"י סדר מאור ושמש וסבובם. **כָּלֵל הַדְּבָרִים** הוא כי הנני שב אל מאמרי אשר אמרתי **[י] עַד מַתִּי אֱלוֹהִים יַחְרֹף צַר כּוֹ'.** וזהו אומרו עתה כנותן קצצי למלין, **[יח] זָכַר זֹאת** שהוא מה **שְׁאוּיַב חֲרֹף כּוֹ'** ועשה על כבוד שמך.

יט אל-תתן לחית נפש תורך חית ענייך אל-תשכח לנצח :

כ הבט לברית כי-מלאו מחשכי-ארץ נאות חמס :

כא אל-ישב דך נכלם עני ואביון יהללו שמך :

(יט) אל תתן לחית כו'. לחית הוא **מלך בבל** הנקרא **אריה** כד"א (ירמיה ד) **עלה אריה מסובכו**, נפש תורך הם ישראל הנקראים לתומם תורים. להשתחות לצלם אל ימסרו ביד החיה רעה ההיא. **ובימי המן חית ענייך אל תשכח לנצח.** **ובימי השלישי הוא יון, (כ) הבט לברית** שהיה מבקש לבטל. וכאשר **מלאו מחשכי ארץ נאות חמס בגלות הרביעי**, כמה דאת אמר (יחזקאל כו ב) **אמלאה החרבה לא נתמלאה צור כו' (רש"י תולדות כה כג)**, ונשאר בניך עניים, **(כא) אל ישוב דך נכלם** הוא **מלך המשיח הנקרא (זכריה ט ט) עני ורוכב וכו'**, ובכל עת מבקש לבוא, **אל ישוב נכלם**, כי לא יבעטו בניך על עניים, כי אדרבה **עני ואביון יהללו שמך** על שאמונה עניתם.

כב קומה אלהים ריבה ריבך זכר חרפתך מני-נבל כל-היום :

כג אל-תשכח קול צרריך שאון קמייך עלה תמיד:

לכן **(כב) קומה אלהים ריבה ריבך עם נבוכדנצר**, שענין הצלם ריב הנוגע לך הוא. וגם **במדי זכור חרפתך מני נבל**, הוא המן האומר לאחשורוש אלוהיהם של אלו זקן הוא, ישן הוא, ככתוב אצלנו על (משלי ל כב) **נבל כי ישבע לחם**, שהוא המן. **ועל יון אמר (כג) אל תשכח קול צורריך**, כי אליך כיונו להצר בשלוח יד במקיימי מצוותיך ומקדשך.

ועל הגלות הלז הארוך אמר, ראה **שאון קמייך עולה תמיד**, והוא מאמרם ז"ל (תנחומא ויצא ב) שראה יעקב השלשה מלכויות עולים ויורדים, ואת מלכות רביעי עולה ואינו יורד, ונתירא. וזהו **שאון** וגאון **קמייך**, הוא עולה תמיד ולא יורד, לכן קיים עליו **אם תגביה כנשר כו' (עובדיה ד).**

או יהיה **שעור הכתובים** שהזכיר המלכויות מלמטה למעלה, והוא במה שאמרו רבותינו ז"ל (רש"י תהלים סח לא) כי עמלק נקרא חית קנה, כי נאמר על טיטוס וידוע כי שרו הוא סמאל הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות (בבא בתרא טז א), ובזה יאמר הנה שני דברים צריכים ישראל שבגלות האחרון:

א' **חירות ממלאך המות** הוא שרו של טיטוס הנקרא חית קנה, **שנית, משעבוד מלכויות,**

ועל ב' הדברים אמר:

על הא' [יט] **אל תתן לחית נפש תורך**, שתשלוט ב**נפש תורך** תמימים כתור, אל תתן בידו הנפש כי אם שיהיה להם **חירות ממלאך המות,**

ועל **חירות משעבוד מלכותם** אמר **חית ענייך אל תשכח לנצח**, שלא תשכחם לזמן הקץ האחרון הנקרא נצח, כי אם שתחישנה. ואם יש בהם עוון בצע אשר הוא דבר שהוא יתברך מתלונן תמיד עליו כמאמרו באומרו (ישעיה נז יז) **בעוון בצעו קצפתי ואכהו כו'**, והוא עוון המקטרג ראשון לכל עוון כמו שאמרו ז"ל (ויקרא רבה לג ג) על פ' (עמוס ט א) **ובצעם בראש כלם**, והוא עוון שבו נחתם גזר דין המבול (סנהדרין קח א), ואותו עוון אינו חסר בגלות טיטוס בקרב ישראל, לזה בא אסף ויאמר [כ] **הבט לברית** ורחמם על זה, כי עניותם גרם להם, וזהו **כי מלאו מחשכי ארץ נאות חמס** כלומר, כי להיותם עניים **מחשכי ארץ** גרם שמלאו נאות שלהם חמס.

או יאמר **הבט לברית** אשר כרת לגאלם, **כי מלאו מחשכי ארץ** הם האומות עכו"ם **נאות חמס** מבניך, וחתום גזר דין האומות על הגזל.

ועוד **טעם אחר [כא] אל ישוב דך נכלם** הוא ישראל, ועני ורוכב על חמור וגם **אביון** הוא משיח בן יוסף, התאב לגאול את ישראל, **יהללו שמך**, שיהיה שלם בימים ההם מה שאין כן עתה כי אם שתי האותיות לבדן, כמאמר רבותינו ז"ל על פסוק (שמות יז טז ועי' רש"י שם) **כי יד על כס י-ה**.

ועל **גלות יון** שלפני גלות טיטוס אמר [כב] **קומה אלוהים ריבה ריבך**, שכל ריבם הוא נגד ה', כנזכר למעלה.

ועל **גלות מדי** שלפניו אמר **זכור חרפתך מני נבל** כבקודם.

ועל הראשון הוא **בבל** שהחריב בית ראשון אמר, [כג] **אל תשכח קול צורריך** הוא **קול שנתנו בבית ה' כיום מועד** (איכה ב), כי מאז נתפקרו כל **קמיך** נגדך, מאז כי **שאון קמיך עולה** ונתווסף **תמיד**.

פרק עה

א למנצח אל-תשחת מזמור לאסף שיר :

ב הודינו לך אלהים הודינו וקרוב שמך ספרו נפלאותיך :

ג כי-אקח מועד אני מישרים אשפט :

ד נמגים-אך וכל-ישביה אנכי תכנתי עמודיה סלה :

(א) **למנצח אל תשחת כו'**. ראוי לשית לב אל אומרו **למנצח ומזמור ושיר**, אך יאמר הנצוח והעוז לבל תשחת העולם ותקיימהו הוא **מזמור**, שיזמרו לפניך על טובותיך ועל **נפלאותיך** ולא נהיה כפויי טובה. ועם היות שהוא יתברך מחזיק לנו טובה במה שנזמרה לך, עם כל זה **לאסף שיר** שאומר שיר והודאה לה' על שזיכהו לומר לו, והן הם דברי שירו (ב) **הודינו לך וכו'**.

והנה שמעתי אומרים (ב) **הודינו לך אלוהים** הן ג' ראשונות של תפילה, **הודינו** הן ג' אחרונות, **וקרוב שמך** כר' חייא ובניו אין צריכים בקשה באמצעיות אלא **סיפרו נפלאותיך** משיב הרוח ונשב זיקא כו' (ב"מ פה ב).
וקשה שהודינו [לך אלוהים] היינו **סיפרו נפלאותיך**,
ועוד שהוא ליה למימר שהכלל אומר **אמצעיות וקרוב שמך סיפרו כו'**.

אך אחשוב יאמר ענין מאמרם ז"ל בגמרא (סוטה מ א) שעיקר הנוסחא כששליח צבור שוחה לומר מודים הצבור אומרים מודים אנחנו לך על שאנו מודים לך כי כל שאר הדברים הם תוספת על זה, ופירושו מודים אנחנו לך על שזיכיתנו להיות מודים לך, וזה מאמר **אסף הודינו לך אלוהים הודינו** שהוא **הודינו לך אלוהים**, ועל זה **הודינו** שזיכיתנו לכך, כי מה האדם שיחשיבהו יתברך להשתבח מפי מי שמחומר קורץ.

ולא עוד אלא **שקרוב שמך** אל אותם **סיפרו נפלאותיך** שאתה עושה להם, שעם שהוא העושה מחזיק להם טובה על שמספרים אותם להורות שמחזיקים טובה.

אמר המשורר הלא זה הוא שהחשיב אותנו בזה, אך גדולה מזו היא שעל ידי מצוה אחת שיחיד עושה כראוי, הוא מחשיב אותי כאילו קיימתי העולם בכל עמודיו, והוא מאמרם ז"ל (שבת י א) כל הדין דין אמת לאמתו כאילו נעשה שותף להקב"ה בברייתו של עולם, שהשותפות הוא שהקב"ה בראו וזה מקיימו. וזה יאמר (ג) **כי אקח מועד** לכוון הדין אני

מישרים אשפוט שהוא לאמתו, אז על ידי כן אפילו נגזר שיהיו **(ד) נמוגים ארץ כו'** שהוא חורבן עולם, אנכי כאילו תכנתי עמודיה סלה.

ה אמרתי להוללים אל-תהלו וְלְרָשָׁעִים אל-תְּרִימוּ קֶרֶן :

ו אל-תְּרִימוּ לְמָרוֹם קֶרְנֵכֶם תִּדְבְּרוּ בְצֹאֵר עֵתֶק :

ז כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים :

ח כי-אלהים שפט זה ישפיל וְזֶה יָרִים :

(ה) אמרתי להוללים כו'. אמר הלא הגדתי כמה וכמה מעלת האדם לפניו יתברך, שזיכהו ה' להודות לו ולימצא עמו שמו יתברך, ושכח ביד האדם לכונן עמודי הארץ סלה. אמר עתה הנה מי גבר ידע הדבר הגדול הזה, ויטפל בהבלי העולם ולא ידבק תמיד בו יתברך שזולת רעתם כמה הם אובדים טובה, על כן אמר **אמרתי להוללים כו'** והוא בשום לב שהיה לו לומר **אל תהוללו**, אך הוללים הם העוסקים כל ימיהם בהבלי העולם שהוא הוללות, חושבים שבחריצות תלוי העושר, **אל תהולו** הוללות אחר גדול מזה, שהוא לסלק ההשגחה ולא תהיו סיבת הרים הרשעים קרן שלהם, וזהו **ולרשעים אל תרימו קרן** במה שתהלו, שעל ידי כן תארך פקודת הרשעים ותרומם הצלחתם, מה שאין כן אם לא תהולו.

ומה שאמרתי **[ה] אל תהולו** הוא **(ו) אל תרימו למרום קרנכם**, שהוא שאל יעלה על רוחכם כי הצלחתכם ומעלתכם מהוברי השמים היא לכם, וזהו **אל תרימו למרום** הוא עולם הגלגלים **קרנכם** לומר כי משם הוא לכם, כי זו קשה מהראשונה, כי במה שהייתם הוללים חושבים שיש בהשתדלות ממש, אינו סילוק השגחה לגמרי, אך בתת ההשגחה למזלות מזה ימשך לכם **תדברו** דברי קושי **בצואר עתק**, כי תשמנו ותדברו נגד ה' כמאמר שלמה (משלי ל) **פן אשבע וכחשתי**, שהוא סילוק השגחה מה' חלילה, וזהו אומרו **תדברו** לשון קושי כטבע לשון דבור, כמה דאת אמר (בראשית מב) **דבר האיש כו'.**

כי האמת הוא **(ז) כי לא ממוצא** שלא מחמת המוצא שיצא אדם לעולם, אם היה במזל המורה רוממות, וגם לא **ממערב** מעבור ימים שבמערב להסתחר, **ולא ממדבר** מהליכה במדברות, נמשך **הרים קרן** ומעלה, **(ח) כי אלוהים שופט זה ישפיל** כלומר **אלוהים זה** שהזכרתי **ישפיל**, וזה שהוא האלוהים **זה** עצמו **ירים**, לפי משפט כל איש ואיש לפי מעשיו בכל זמן וזמן, כמו שאמר ז"ל כי משנברא העולם הקדוש ברוך הוא עושה סולמות משפיל לזה ומרים לזה, ולא מהוברי השמים ולא מהשתדלות, כי הכל בהשגחה מאתו יתברך באופן שטוב לכם **[ה] אל תהלו** וביטחו בה', ולא תוציאו ימיכם על מה שאינו בידכם כי אם בידו יתברך.

או שיעור הכתוב על דרך זה [ו] אל תרימו כו' לומר ירא אני פן מאשר תהללו תבואו להתגאות עד הרים למרום נגד ה' קרנכם שתדברו נגדו בצואר עתק, כי תשמנו ותבעטו, כי אל יעלה על רוחכם כי ההצלחה תלויה במזל או בהשתדלות, [ז] כי לא ממוצא וממערב כו' [ח] כי אלוהים שופט כו' כמדובר בקודם.

ט כי כוס ביד-יהוה ויין חמר מלא מסך ויגר מזה אר-שמריה ימצו ישתו כל רשעי-ארץ :
 י ואני אגיד לעלם אַזמרה לאלהי יַעקב :
 יא וכל-קרני רשעים אַגדע תרוממנה קרנות צדיק:

(ט) כי כוס ביד ה' כו'. שמא תאמרו אם [ח] אלוהים שופט והכל בהשגחה מאתו יתברך, למה ישפיל את הצדיק וירימ את הרשע, כי הלא נגד עינינו ייסורי הצדיקים והצלחת הרשעים, אל תתמהו על החפץ, כי הנה דעו איפה כי כוס ביד ה' כו', שהוא כי כוס יין חימת הדין והרוגז הוא מעוכב ביד ה' הוא בעל הרחמים, שלא ימהר להשקותו, ולמעלה משמרי הרוגז והדין יש בה יין צלול חמר הוא אדום דין, אך מלא מסך היא מזיגת מימי רחמים, ואשר תראו ייסורי הצדיקים הוא כי ויגר מזה שמה שמגיר ומשקה הוא מהמזוג, שהוא לצדיקים ייסורין מזוגים ברחמים שהם לטובתם לרחמם באחריתם, אך שמריה בלי מזיגת מימי רחמים ימצו ישתו לעתיד כל רשעי ארץ באחרונה אחרי טובם אשר להם כעת. ולא אמר "ישתו ימצו" להורות שעל ידי מה שאכלו זכיותם פה כשיבואו לקבל עונשם לא יהיה רק עב טיט הדין שיצטרכו למצוץ לשתות, שהוא נמשל שמתוך עביות השמרים לא יוכלו לקבל רק מעט מהנמצא רך מתוכם ויספו טרם קבל [ו] עובי הרוגז.

(י) ואני אגיד לעולם כו'. יאמר הלא [ה] אמרתי להוללים ההולכים אחר טובות העולם הזה אל יהולו, ושלא יתנו את כחם להוברי השמים כי הכל בהשגחה, והן אמת שחוששני שלא ישמעו, אך מה אעשה אני אעשה את שלי, כי אגיד דבר זה לעולם, וגם אקבל מוסרי לעצמי, כי אַזמרה לאלוהי יַעקב הנותן בלבי להסתפק בלחם לאכול ובגד ללבוש.

(יא) וכל קרני רשעים אַגדע כו'. משיבה רוח הקדש ואומרת בשמו יתברך, על ידי מה שאני מאריך לרשעים הוא לרעתם, כי הלא תרבה רעתם שאקום בעצם בקום עשה שכל קרני רשעים אַגדע, וממה שדחקו הצדיקים יהיה סיבה שיזדככו ויתלבנו כל כך, עד שמאליהם תרוממנה קרנות צדיק.

או יאמר כל קרני רשעים אַגדע במה שתרוממנה קרנות צדיק, שמקנאת טוב הצדיק יכנעו ויגודעו רשעים רבים.

והנה מרבותינו ז"ל ומהמפרשים יראה, כי המזמור הזה על הגלות ידבר, ולפי זה יתכן יאמר הנה [א] למנצח על העדר השחת, כאלו צוה יתברך אל תשחת בגלות את ישראל, יאות מזמור שהוא כי הטיל הקדוש ברוך הוא האף וחימה על ציון ובית המקדש, כמה דאת אמר (איכה ד) כלה ה' חמתו שפך חרון אפו ויצת אש בציון, ועל ידי כן לא השחית האף את ישראל. והנה לאסף על זה שיר בייחוד, כי כן קרה לו גם הוא, כי הטיל הוא יתברך כעס קרח על כספו וזהבו וכל כלי ביתו וכל קנינו ואשתו, והציל את בניו מהם אשר אסף מהם כי ובני קרח לא מתו.

[ב] הודינו לך כו'. הן זה פתח דברי בני הגלות החיל הזה לפניו יתברך, בהיותנו אסירי התקוה נוגי ממועד אשר לא נגלה קצו ואין יעוד על אריכותו עד יערה עלינו רוח ממרום, הנה הודינו לך אלוהים בגלות מצרים אשר הוצאתנו ממנו בהלל מצרי, וכן בגאולת בבל הודינו בשתי תודות, חגי זכריה ומלאכי כו' מסבבי א"י לקדשה, ובזמן היות קרוב שמך כאשר הוצאתנו והושעתנו מהמן, לא הוצרכנו להלל כי אם לספר נפלאותיך, כי קריאתה זו היא הלילה (מגילה יד א).

וקרא לתשועה ההיא קירוב שמו יתברך, למה שהוא יתברך אמר כי יד על כס י-ה מלחמה לה' בעמלק (שמות יז טז ועי' רש"י שם), כי על ידי מפלת עמלק שמו יתברך מתרבה ומתקרב חציו אל חציו, שהוא מעמלק שמתחיל ליפול, ובזה יאמר וקרוב שמך בזמן ששמך קרוב ולא רחוק חציו מחציו כאשר היה מדבר עד כה, עם שלא נגמר הסמיכות עד דור אחרון, הוא מתקרב בהתחלת מפלת עמלק, ואומרים כי אז לא הצטרכו להלל רק ספרו נפלאותיך כי קריאתה זו הלילה. ועם כל זה שהודינו בהלל ביציאת מצרים, וכן ביון, וסיפור נפלאות במדי, עם כל זה בזה האחרון הגדול והארוך, על העדר השחתתנו, יהיה [א] מזמור ושיר כאמור.

משיבה רוח הקדש בשמו יתברך ואומרת אם מה שאתם כ"כ אסירי התקוה בזה האחרון הוא על בלתי היות לו [ג] מועד ידוע, כי ליבא לפומא לא גלי, אל תשיתו לב כי הלא גם כי אקח מועד לאו בזמן תליא מלתא, כי אני מישרים אשפוט לפי מעשיכם לקצר, כי זכו אחישנה (סנהדרין צח א). כי הלא כאשר היו נמוגים ארץ וכל יושביה במצרים, אם הייתם משלימים מועד הארבע מאות שנה כנודע מספר הזוהר כי אם היו שוהין שם יותר היו נשקעים בטומאת מצרים עד אפס תקוה, ונאבדים המה וכל העולם הנברא בשבילם, על כן אז אנכי [ד] תכנתי עמודיה סלה בקצר הזמן והחשב חשבונות מיצחק, הנה כי לא במועד תלוי הזמן.

או יאמר ראו כי לא מחשבותי מחשבותיכם, כי כאשר [ד] נמוגים ארץ וכל יושביה במבול, אז תכנתי עמודיה סלה על ידי כחי וקיום השבועה והברית, כן אל תשיתו לב אל הצרות ואריכותם, כי לטובתכם יהיה. ואל תיראו, כי הנה [ה] אמרתי להוללים אל תהללו לומר מי ה' ולעכב את ישראל נגד מאמרו יתברך, ולרשעים כנבוכדנצר האומר (ישעיה יד יג) השמים אעלה, אל תרימו קרן, כי אך אל שאול תורד, ולהמן וסיעתו [ו] אל תרימו למרום קרנכם בדברם על ה' חלילה באומרו כבר הוא זקן כו' כבמדרש (אסתר רבה ז יד), ועל יון אמר תדברו בצואר עתק נגד ישראל להעבירם על דת כנודע מתוקף גזרותם על כך. ועל שר אדום אשר ראהו יעקב עולה ואינו יורד (תנחומא ויצא ב), אמר כי לא ממוצא שהוא מצד אברהם שהוא ממזרח אבי אביו של עשו, ולא ממערב שהוא מיצחק אביו שהיה בארץ פלשתים מערבה של ארץ ישראל, ולא ממדבר שחטאו ישראל בעגל, באה לו הרוממות לאדום, כי הלא ביצחק ולא כל יצחק נקרא לאברהם ויצחק זרע (נדרים לא א), וגם לא ממדבר שחטאו בו תבוא לך הרמה, כי לא מאסם שם, כי שם שב את שבותם ויצו עשות משכן ויקרבנו אליו. אך כל גדולתך אינה תלויה רק עד יקום יעקב, כי כשזה נופל זה קם, וזהו [ח] כי אלוהים שופט זה ישפיל וזה ירים כי כשזה נופל זה קם.

ומה שישראל סובלים הגלות וכל האומות הצרים אותם בנחת, הלא הוא [ט] כי כוס כו' והוא כי יש דין וצרה נעשה על ידו יתברך, ויש על ידי כלי זעמו כחות הטומאה חרשי משחית כאף וחיימה כו', ואמר הנה בהוה בצרת ישראל לכוס ביד ה' שממנו תשתו, ולכן אם היין חמר ודין אדום הוא מלא מסך מימי רחמים, שתוכלו לסבול. ועם כל המשך גלותכם, אין כל הכוס [הנזכר] עד השמרים (הנזכר) תשתו, רק ויגר מזה המלא מסך הנזכר.

ולא עוד אלא שיבוא לכם ניגר (ורק) [ורך] בלתי עב וקשה לשתותו, אך שמריה הם כלי זעמו יתברך הנקראים שמרי הדין והרוגז של כוס הדין אשר למטה, הם ימצו ישתו כל רשעי ארץ הצרים אתכם, ולא יספיקו לשתות כל השמרים כי הם יכלו וחצם לא יכלו, כענין (ירמיה ל יא) ויסרתיך למשפט כו', הפך האומות מ"ה להיות כל רעתם שמור להם יחד, וזהו ימצו ישתו כי מציצה אחת תספיק להאבידם וכל השמרים ישארו.

משיבים ישראל כמתלוננים ואומרים [י] ואני האם אגיד לעולם אזמרה לאלוהי יעקב אשר היה עמו עם הכנעו לפני עשו הוא אדום, האם אעשה כן גם אני תמיד, ומתי תכלה הרעה מעלי, כי הלא תאבתי אזמר לאלוהי יעקב.

משיב הוא יתברך ואומר [יא] וכל קרני כו' ואז מאליהם תרוממנה כו', והוא באחרונה יקים אלה שמיא אבן די לא בידין ומחת לצלמא והדקת פרזלא נחשא חספא כספא ודהבא (דניאל ב לד - לה), שכל המלכויות יגדע אז כאחת ואז תרוממנה קרנות צדיק.

פרק עו

א למנצח בנגינת מזמור לאסף שיר :

ב נודע ביהודה אלהים בישראל גדול שמו :

ג ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון :

ד שמה שבר רשפי-קשת מגן וחרב ומלחמה סלה :

במדרש:

א"ר יוחנן בן נורי בשעה שגלו עשרת השבטים, שבט יהודה ובנימין לא גלו, התחילו אומות העולם לומר אין זה אלא חנופת פנים לפי שהם בני אכסניא שלו נשא להם פנים ולא הגלם, הודיע הקדוש ברוך הוא נאמנותו בעולם, שנאמר **בשבטי ישראל הודעתי נאמנה** (הושע ה ט), אותה שעה **נודע ביהודה אלוהים** עכ"ל.

ודעתם ז"ל שפירושו **נודע** במה שעשה דין **ביהודה** שם **אלוהים** באומות שאינו נושא פנים. אך לפי זה אומרו **בישראל גדול שמו** בלתי צודק כי האומות היו אומרים שהיה משוא פנים בדבר.

אמנם **באיכה רבתי** אמרו רבותינו ז"ל כי העשרת השבטים היו האומרים כשגלו הם ולא שבט יהודה, פנים הקדוש ברוך הוא נושא לבני אכסניא שלו, אבל כשראו שגלתה יהודה אז הודו כי אין לפניו יתברך משוא פנים חלילה, אך שם **באיכה רבתי** לא הזכירו פסוק **נודע ביהודה אלוהים**.

ואפשר להמשיך הכתובים לפי המדרש ההוא באר היטב, שאמר אסף דברי רבותינו ז"ל בעצמן, שאמר הנה כאשר **נודע ביהודה** תואר **אלוהים**, שהוא עשות שם דין ורוגז בחורבן, אז **בישראל** הם **עשרת השבטים גדול שמו** יתברך שאינו נושא פנים עם היות כי שם היתה אכסניא שלו, כי **(ג) ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון** ואעפ"י כן **[ב] נודע ביהודה אלוהים**, ואדרבה באכסניא שלו שהוא **בציון** הנזכר **(ד) שמה שבר רשפי קשת** שהם חצים של קשת הרוגז הם מלאכים רעים משחיתים אף וחימה פועלי הפורענות.

והוא מאמרם ז"ל כי ראה הקדוש ברוך הוא כי אף **וחימה** אם היו פועלים הפורענות על ישראל, לא היה נשאר שריד, על כן, מה עשה השליט את האף **וחימה** על ציון להתיר בה כחם וזהו **(איכה ד) כלה ה' את חמתו שפך חרון אפו** במה? **שויצת אש בציון**. וזה יאמר

שמה **שבר רשפי קשת** שהוא בציון הנזכר כי שם שיבר כח אש רוגזם, הנה זה עשה באכסניא שלו עצמה, והטעם היה למען יהיה לישראל **מגן** כי כאשר המגן סובל הכאות שמכים את בעליו, כך ציון סבלה מכות בעד ישראל. ועם כל זה לא פטר לגמרי את יהודה חלקו, כי לא הספיק זה רק לבל יכלו ישראל ביד האף והחימה, אך עדיין נשאר על ישראל **חרב ומלחמה סלה**, הנה בזה גמר אומר כי לא נשא פנים לבני אכסניא שלו כי אדרבה האכסניא עצמה איבד **ושיבר** בה **רשפי קשת** וגם בבני האכסניא לא חסר **חרב ומלחמה סלה**.

ה נאור אתה אדיר מהררי-טרף :

ו אשתוללו אבירי לב נמו שנתם ולא-מצאו כל-אנשי-חיל ידיהם :

ז מגערתך אלהי יעקב נרדם ורכב וסוס :

(ה) **נאור אתה אדיר נו'**. **אומרים בני הגלות** החיל הזה כשמעם מאמר רוח הקדש כי [ד] **שמה שבר רשפי קשת** כי כלה ה' חמתו **שפך חרון אפו** במה שלא השליטם רק **על ציון** לבל ישלחו בישראל ידיהם, הנה מזה מצאנו ראינו תשובה גדולה על קושית האומרים גוים מרקדים בהיכלו איה נוראותיו, כי על כן ירמיה לא אמר הנורא, ודניאל אמר גוים מרקדים בהיכלו איה גבורותיו ועל כן לא אמר הגבור (יומא ס ט ב), אך הננו אנחנו מודים ואומרים כי ב' התוארים שהם **נורא וגבור** אדרבא היו אז בתוקפם, וזהו **נאור אתה** שהוא **נורא** כדעת המתרגם שתרגם דחיל את, וגם **גבור** וזהו **אדיר**, במה **ששמה שברת רשפי קשת**, יותר **מהררי טרף** כלומר יותר מאשר בהרי ארץ ישראל כאשר כבשו ל"א מלכים שהיית טורפם לפנייהם, יותר היית אז **נורא ואדיר**. והוא כי אז לא היו אף וחימה נגד ישראל כי אם אדרבה נגד הגוים, אך עתה הראית היותך נורא ואדיר **ששברת רשפי קשת** הבאים ברוגזם לפקוד על ישראל, ושברת אותם שלא ישלטו רק בעצים ובאבנים.

והנה קושיא זו שמצאנו לה תירוץ היא כל כך גדולה כי עליה (ו) **אשתוללו** ורפו ידי **אבירי לב** **ירמיה ודניאל** בראותם גוים מרקדים בהיכלו ואחד לא הזכיר **נורא** ואחד לא הזכיר **גבור** באומרם שלא היה הוא יתברך בזמן ההוא משתמש במידות ההם. אמנם כאשר **נמו שנתם** ויהיו ישיני עפר כי נסתלקו **האבירי לב** הנזכרים אז **ולא מצאו כל אנשי חיל** הם אנשי כנסת הגדולה **ידיהם** של **אבירי לב** הנזכרים כי מה ידים למו לומר כך, והוא מאמרנו אנחנו.

ועל פי דרכו רמז כי לא מהיותם מהרהרים אחריו יתברך אמרו כן **האבירי לב** הנזכרים לומר אולי לקו במותם, כי אם ששינה היתה מיתתם.

ולא עוד כי אם קלה משינה מתייחסת לתנומה וזהו **נמו שנתם**, כי כיונו כמדובר שלא היה הוא יתברך משתמש אז ממידות גבורותיו. ומה שלא מצאו כל אנשי חיל ידי המתמיהין הוא באומרים כי אי אפשר שלא היה נורא בעת החרבן, כי הלא מי הפיל תרדמה על כל גבורי ישראל שהיו כרדומים בשינה הם וכל רכב וכל סוס שלהם שלא עצרו כח להתקומם נגד אויביהם, אם לא שחתת אלוהים ומוראו נפלה עליהם בעוונותם.

וזהו (ז) **מגעתך אלוהי יעקב** שהוא בהיות ישראל חייבים שנקראים יעקב ותכונה לאלוהי יעקב, אז בעת החורבן מפאת **געתך אלוהי יעקב** היה מה שנרדם יעקב הנזכר הם עמך אז שבשם יעקב יכונה, וגם **רכב וסוס** שלהם, ואם כן יוכרח לומר כי לא חסרה מידת נורא מאתו יתברך.

ח אתה נורא אתה ומי-יעמד לפניך מאז אפך :

ט משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה :

י בקום-למשפט אלהים להושיע כל-ענוי-ארץ סלה :

ואם כן אמור מעתה כי (ח) **אתה נורא אתה** שהוא אתה שהיית נורא מתחילה גם **נורא אתה** גם עתה **ומי יעמוד לפניך** כי אתה ה' לא שנית. ואם כן למה היה אריכות אפים ההוא לראות גוים מרקדים בהיכלך וששאגו צורריך בקרב מועדיך ושתקת, הנה היה שאילו היית מעכב בידם היית פוקד כל אשמות ישראל בראשם והיו כלים ח"ו, על כן סבלת למען הטיל הכעס על ציון ובית המקדש. וזה הענין מבאר במה שמודיע בפסוקים, עם שאמר קצת ממנו למעלה. וגם ישיב על מה שאמר למעלה שעם [ד] **שמה שבר רשפי קשת** הם אף **וחימה** ששיבר כחם במה **ששפך חמתם בציון**, עם כל זה לא הספיק כי נשאר **חרב ומלחמה** לאט עד שמירק הכל, ויתן טעם איך לא פקד השארית מיד, וזה בפסוקים אלו מאמרו **מאז אפך**.

(ט) **משמים השמעת דין וכו'.** והוא בהזכיר מאמרם ז"ל בפסוק **משמים כו'** וזה לשונם כי בשמוע הארץ שהיה יתברך מצוה דינים לישראל **יראה** ותאמר על מצוה אחת שצוה לאדם לקיתי אני, כמה דאת אמר: **ארורה האדמה בעבורך** (בראשית ג) עתה על מצות רבות הלא אלקה, וזהו **משמים השמעת דין ארץ יראה**, ואחר כך כששמעה אנכי כו' **שקטה**.

הנה חילקו אומרו **יראה ושקטה** לשנים, **יראה** ואחר כך **שקטה**, שאם לא כן אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה? שהוא הכרח האמור בגמרא (שבת פח א). ואף אנו נאמר על דרך זה, והוא כי בשטים בערבות מואב אשר היה אז אפך לכלות את שונאי ישראל, לולא עמד פנחס ויפלל, והנה אין פנחס בכל דור על כן מה עשה הוא יתברך מאז השמיע על ידי

משה רבנו עליו השלום בתורתו אשר יעשה לבלתי כלות את ישראל, שהוא **לכפר אדמתו עמו** (עי' דברים לב מג), שיטיל חרון אפו בארץ לכפר בעד עמו, והוא האמור פרשת נצבים (דברים כט) **וראו את מכות הארץ ההיא ואת תחלואיה אשר חילה ה' בה**, כי שם ביארנו כי הגוים הרואים אשר חילה ה' בארץ יתמהו בראות הארץ שלא חטאה, גפרית ומלח שרפה כמהפכת סדום, אך ישיבו לעצמם ויאמרו אין זה כי על אשר עזבו את ה' וילכו אחרי ההבל אשר אשמת דבר זה ודאי תחייב כליה על כן הטיל כעסו בארץ ועל שארית חימה נתפייס במה שושליכם אל ארץ אחרת וישארו קיימים כיום הזה.

וזה **יאמר הנה** מאז אפך בערבות מואב על עוון השטים [ט] **משמים השמעת דין** להחריב **הארץ**, ועל כן **יראה** באמור (דברים כט) **וראו את מכות הארץ ההיא ואת תחלואיה וכו' גפרית ומלח שרפה כו' כמהפכת כו'**, הלא מאז **יראה** אך אחר כך **ושקטה** בסוף הענין שהיה להשאיר לישראל שארית, באמור כי (י) **בקום למשפט אלוהים** על הארץ הוא **להושיע כל ענוי ארץ סלה**, והוא כי אם לא היה משפט על הארץ עתה בפעם ההיא יכלו שונאי ישראל ואפילו דורות ענוים בני ציון העתידיים ימנעו מן העולם, והיא תרצה את בניה כי תאהבם כי כלם יקבצו יבואו לה, ועל כן טוב לסבול עתה רוגז זה שעל ידי כן ישארו שארית בישראל ויוושעו וישארו על ידי כן כל ענוי הארץ סלה, שבכל דור ודור, כי ישראל השפלים בין האומות יקראו ענוי ארץ, וזהו **בקום למשפט אלוהים** עתה הוא כדי **להושיע** על ידי כן **כל ענוי ארץ סלה** שהוא בכל דור ודור, וייחס אותם אל הארץ כי **לציון יאמר איש ואיש יולד בה** (תהלים פז) ותאהב ענוים שלה, ולכן תסבול הצרה עתה משום הריוח העתידי סלה.

יא כי-חמת אדם תודך שארית חמת תחגר :

יב נדרו ושלמו ליהוה אלהיכם כל-סביביו יבילו שי למורא :

יג יבצר רוח נגידים נורא למלכי-ארץ:

(יא) **כי חמת אדם תודך כו'**. אמר הלא אמרת למעלה [ד] כי גם **ששמה שיבר רשפי קשת**, שכלה ה' חמתו שפך חרון אפו במה **שויצת אש בציון**, עם כל זה לא הספיק זה על כל פשעיהם ועל כל חטאתם כי נשארו **שארית חימות** שעל כן לא חסרו מדורות הבאים חרב ומלחמות סלה כמפורש למעלה, ועל כן הלא יפלא איך האריך להם הוא יתברך ולא פקד עליהם ביום אפו, על כן אמר **כי חמת אדם תודך וכו'**, והוא ענין מאמרם ז"ל במדרש (בראשית רבה מט ח) מהו נוקם ה' ובעל חימה (נחום א), בשר ודם החימה מושלת עליו אבל הקדוש ברוך הוא הוא בעל ואדון על החימה, מעכבה כשירצה ופועל בה כשירצה, הנה כי חמת ה' מוחלקת מחמת אדם כי האדם לא יעצור כח בעת חמתו לעכבה מלפעול מיד ככתוב אצלנו על פסוק (משלי ו) **כי קנאה חמת גבר וכו' כי להיותה חמת גבר לא יחמול ביום נקם**,

מה שאין כן הקדוש ברוך הוא כמפורש אצלנו על פסוק **ויחר אף ה' במ וילך** (במדבר יב) כי אם היה יתברך נחרה מיד על אהרן ומרים בדברם במשה היה נוזף אותם ולא היה מדבר אתם אך סילק חמתו עד כלותו לדבר אתם, ואחר כך **ויחר אף ה' במ וילך** מאתם.

ובזה יאמר כי אם היתה מידתנו כמידתו יתברך לשלוט על החימה לסלקה בעת הרוגז ולהחזירה לפעול בה אחר כך, לא היינו נותנים הודאה להשי"ת על שכשפקד קצת אשמותינו על ציון ונשארו עוד ליפקד לא פקד אותם מיד בנו שארית החימות באמור כי גם לנו כמידתו לסבול והאריך בעת הרוגז, אך בהיות **כי חמת אדם** היא לפקוד מיד על כן עלינו לשבחך שלא פעלת לנו כמידתנו, לבלתי פקוד מיד שארית אשמותינו, נמצא **כי חמת אדם** היא סיבת ההודאה כאלו היא עצמה תודך, וזהו **כי חמת אדם תודך** על אשר לא התנהגת בה באויביך כי אם **שארית חמות** של ישראל **תחגור** שהוא מה שנשאר מלפקוד על מה שהיצרו להם אויביהם לא תפקוד להם כי אם תחגור אותם בל ישמטו לשלוט עליהם לכלותם ח"ו, מה שאין כן אם היית פועל מיד ובלתי מעכבה על הגוים כי בישראל היית עושה כן.

(יב) נדרו ושלמו לה' אלוהיכם כו'.

ראוי לשים לב אל אומרו **למורא** ולא אמר לה' או לאלוהים, וכן תחילת הפסוק לנוכח וסופו שלא לנוכח, אך יאמר ענין **בצדקה תכונני** (ישעיה נד יד) ואומר (שם א כז) **ושביה בצדקה**, על כן אחר אומרו ענין תשועת ישראל אמר דעו ישראל כי בצדקה תכוננו אך הזהרו מלאחר נדריכם כי אם **נדרו** ומיד **שלמו לה' אלוהיכם. כל סביביו** הם הצדיקים כמה דאת אמר (תהלים נ) **וסביביו נשערה מאד** (עי' רש"י ב"ק נ א), או שכולל בזה כל ישראל כמה דאת אמר (ישעיהו ס כא) **ועמך כלם צדיקים**.

ויאמר מאמר ר' אלעזר זולתו פ' השותפין (ב"ב ט א) אם נתת צדקה מוטב ואם לאו באים אומות העולם ונוטלים בזרוע, וזה יאמר **נדרו ושלמו לה' כו'** ואם תעשו כן אני מדבר אתכם לנוכח, ואם לאו מלבד שאני הופך פני מכם ומדבר שלא לנוכח, מה שהיה לכם לתת צדקה **יובל שי למורא** שהוא למי שמוראו עליהם הם האומות.

ולא עוד כי אם שאם **(יג) רוח נגידיים** בעלי הממון לא יהיה לתת מממונם צדקה, ויהיה איש מנהיג **יבצור רוח נגידיים** לתת צדקה כ"כ יהיה זכותו שאין צריך לומר שלא יהיה עליו מורא מהאומות, כי אם שאדרבא יהיה הוא **נורא למלכי ארץ**, כי גדול המעשה (עי' ב"ב ט א).

א למנצח על- (ידיתון) [ידיתון] לאסף מזמור :
 ב קולי אל-אלהים ואצעקה קולי אל-אלהים והאזין אלי :
 ג ביום צרתי אדני דרשתי ידי לילה נגרה ולא תפוג מאנה הנחם נפשי :
 ד אצקרה אלהים ואהמיה אשיחה ותתעטף רוחי סלה :

(ב) **קולי אל אלוהים כו'**. הנה כל המפרשים הסכימו כי **מזמור זה על בני הגלות החיל הזה** המר והנמהר והארוך ידבר, כי כל איש ממנו הוא כמדבר לפניו יתברך על צרת הגלות במר נפשו ואומר **קולי אל ה' כו'** והוא כי יקרנו בגלות כי נתפלל על גלותנו וצרותינו המתהוות תמיד ולא נענה ונשוב נצעק על שברנו ואין עונה, והיה מקום חלילה להרהר אחריו יתברך על כן אמר חלילה לי להרהר אחרי ה', כי הנה ידעתי כי מה שלא תענני בפעם הראשונה הוא כי לא צעקנו אליך בכל לבנו כי אם תפילה בלי כוונה והוא יתברך האומר אלינו (דברים ד) **ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך כו'**, וזהו אומר **קולי אל אלוהים** כלומר **קולי** בלבד היה **אל ה'** אך לא לבי ועל כן לא תענה, ואצטרך לשוב ולצעוק במר נפשי על שלא תענני, וגם בצעקי קולי אל ה' כי גם בצעקה לא תהיה כונת הלב בה כי אם **קולי אל ה'**, וכמאמר הנביא (הושע ז) **ולא צעקו אלי בלבם**, וזהו **ואצעקה קולי אל ה'**. ועם כל זה אחלה פניך שלא תתפשני בצערי כי חסרתי הכוונה, כי אם **והאזין אלי** כי בצרת הגלות לבי בל עמי.

או יהיה אומר **והאזין אלי** לומר מעתה אקבל מוסר ולא קולי בלבד יהיה אל ה' כי אם כל עצמי קולי ולבי ונפשי וזהו **והאזין אלי** שהוא את כל עצמי כי אומר **אלי** הוא כולל את כולו.

או יאמר הנה **בגלות בבל** שהיו נוגעים באלוהותו יתברך שהשתחוו לצלם אז **קולי אל אלוהים** אחת, ובגלות מדי שהיה אל עצמנו ובשרנו אמר **ואצעקה**, ובגלות יון שהיה גם כן אל אלוהותו יתברך היה גם כן **קולי אל אלוהים**, ועתה **בגלות החיל הזה והאזין אלי** כי עיקרם על הנוגע אלי.

או יאמר תחילה **קולי אל אלוהים ואצעקה** על שלא עניתני, ואחרי כן **אוחילה** כי בשוב **קולי אל אלוהים** שתאזין אלי, כי ראוי הוא.

ובא ופירש דבריו ואמר מה שאמרתי **קולי אל אלוהים** הוא כי הנה (ג) **ביום צרתי א-ד-ני-דרשתי**, "א-ד-ני" הוא **שכינה** שעמי בגלות כביכול, **דרשתי**, כנודע כי שם אדנות הוא שכינה ודרשתיו יצילני מצרתי, וראיתי כי אדרבה במקום תרופה ידי היא מכת **צרתי** אפילו לילה

שאמרתי תנחמני ערשי כי אישן אז ינוח לי, ואדרבא תכבד עלי **ידי נגרה ולא תפוג**, על כן **מאנה הנחם נפשי** ולא עצרתי כח לסבול, לומר כי זה היה מה **[ב] שואצעקה**.

ומה שאמרתי אחר כך (שם) **קולי אל אלוהים והאזין אלי** הוא, כי אחרי כן שבתי וראה כי הדין עמו יתברך שלא ענני כי הסכלתי עשה, כי איך על **צרתי** שלי את **א-ד-ני דרשתי** היא שכינה שעמי, בצרה שבצרתי לה צר, ואני בצרתה לא צר לי, וטוב היה אצעק על גלות שכינה כביכול צר לי כי אנכי הסיבותי גלותה, והיא אז תחרץ להצילני בראותה כי על גלותה נצטערתי ולא על עצמי, כענין המתפלל על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה (ב"ק צב א), על כן אז **(ד) אזכרה אלוהים** שהוא שכינה שבגלות שלא זכרתיה מתחילה **ואהמיה** על ענייניה.

ורמז גם כן באומרו **ואהמיה** כי היא גם כן **הומה** על שם י-ה שהוא נפרד מהשתי אותיות של ה', שהוא ענין **כי יד על כס י - ה כו'** (שמות יז) שנשבע הוא יתברך שלא יתחברו אלו עם אלו עד ינקם מעמלק (רש"י שמות יז טז ע"ש), וזה ירמוז באומרו **ואהמיה** ולא אמר "ואהמה", וראוי לנו להצטער על הדבר שאינו כבודו יתברך והוא למעננו בעונותינו. וכ"כ עזבתי צרתי, וְדַאֲגַתִּי על כבוד גלות השכינה, כי **אשיחה** להעביר הדאגה כמה דאת אמר **דאגה בלב איש ישחנה** (משלי יב) ישיחנה לאחרים (יומא עה א). ואדרבא תחת העביר הדאגה על ידי שיחה, הייתי מתפעל בדברי על הדבר עד גדר **שותתעטף רוחי סלה** מרוב מצוקת יגון, כי אעורר חרפתי ורשעי כי גרמתי גלות שכינה באשמתי. ואחר ששמתי לבי על צרת שכינה, דבקת בי עד **(ה) שאחזת שמורות עיני**, כי השלכתי צרתי אחרי גוי בערך צרת שם אלוהים שאני דובר בך כאשר יבוא ביאורו בס"ד.

ה אחזת שמורות עיני נפעמתי ולא אדבר :

ו חשבתי ימים מקדם שנות עולמים :

ז אצקרה נגינתי בלילה עם-לבבי אשיחה ויחפש רוחי :

ח הלעולמים יזנח אדני ולא-יסיף לרצות עוד :

(ה) אחזת שמורות עיני כו'. הנה המפרשים פירשו שמורות על העפעפים ואם כן היה לו לומר "שומרות", ואחשבה הוא על בת עין ואמר שמורות לשון רבים על השנים שבשתי העינים שהן שמורות מהעפעפים, ומקרא מלא הוא **שמרני כאישון בת עין** (תהלים יז) מכלל שהבת עין היא שמורה, ויאמר הנה מתחילה לא הייתי מביט רק בצרתי ולא במה שאתה עמי בצרה, אך עתה אחר נותני לב אליך **אחזת שמורות עיני** אחריך, שכל עיקר הבטתם עליך עד גדר שאשבה משומם כי **נפעמתי ולא אדבר**.

או כ"כ גדלה צרת גלות שכינה בעיני **שנפעמתי ולא אדבר** על גלותי.

אך במחשבותי שמתתי לבי (ו) **וחשבתי ימים מקדם** הם **שבעת ימי בראשית** שהם **שנות עולמים** שהם לעומת שיתא אלפי שני דהוי עלמא הדין, ויום שבת כנגד אלף שביעי שהוא עולם שאחר התחיה שגם הוא נקרא עולם הבא בדברי רבותינו ז"ל הוא עולם של שבת (תמיד פ"ז), באופן שאותם הימים כוללים ב' עולמים, זה והבא באלף השביעי. כלומר ועל כן צר לי מאד, שאם כן מעת נולד אדם לפי החשבון ראוי לבוא בן דוד טרם יצא הרבה מהאלף הששי, כי כשיעור שבין תחילת היום ליצירת אדם הוא שיעור בא בן דוד באלף הששי, ובעונותינו יצאו מהם מה שיצאו **ועל אלה אני בוכיה**.

ושמא תאמר הלא התיקון הוא מה שאמר המקונן (איכה ב) **קומי רוני בלילה לראש אשמורות**, שעל ידי זכות תורה בלילות נזכה, אך מזה אני מצטער כי הרי אני עושה כן כי (ז) **אזכרה נגינתי בלילה** היא רנה של תורה שעיקרה בלילה (**שמות רבה** מז ה). ואם על העדר קריאה ודרישה בכל לבב שהם השני יצרים (עי' ברכות נד א), ובכל נפש, הוא מה שהוא יתברך בלתי מקבל תפילתי מה שאין כן אם בכל לבב ובכל נפש הייתי דורשו כי היה ממציא עצמו אלי כדבר שנאמר (דברים ד) **בצר לך ומצאוך כו' ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך** שהם שני יצריך, ובכל נפשך, הנה גם ב' הלבבות והנפש היו עמי לבקש את ה', והוא כי דרך השלם לתקן מעשיו לשוב עד ה' כראוי הוא להתבודד ולהסיח נפשו עם לבו על חשבון אשר יתנו לה' הרוח והגוף לזכור כל אשר חטא, ואיך יתקן לבל יבוש לפני מלך מלכי המלכים ולהיות כי האדם הוא הנפש ולא הבשר, כמה דאת אמר (שמות ל) **על בשר אדם לא יסך**, על כן על אשר הנפש תשיח עם הלב אומר **עם לבבי אשיחה** כי הלא **עם לבבי** הם **השני יצרים אשיחה** ביני לבינם לעשות חשבון הזכויות והעבירות ולברר וללבן הנשאר מלשוב ולתקנו, הרי כי שבתי בשני הלבבות. ולהיות כי המחפש דרכיו היא הנפש כנר הזה כי (משלי כ) **נר אלוהים נשמת אדם חופש כו'**, אמר **ויחפש רוחי** לקיים מה שנאמר (איכה ג) **נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה**, הנה כי שבתי ואדרשנו בכל לבב ובכל נפש.

ועל כן תמהתי ואומרה (ח) **הלעולמים יזנח א-ד-ני ולא יוסיף לרצות עוד** והלא ה' האומר (דברים ד) **ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך**.

או יאמר [ז] עם לבבי אשיחה ולא עם בני אדם בל יבואו להרהר או להטיח דברים, **ויחפש רוחי** חיפוש ודרישה על מה זה האריכות, והם כל החקירות והחלוקות שמכאן עד סוף המזמור, והחל ואמר מה **שעם לבבי אשיחה** הוא מה זאת אם אני בלתי ראוי יעשה בשביל שם אדנות הוא שכינה שבגלות, כי אשר תקותנו היא ליוושע עמה, וזהו [ח] **הלעולמים יזנח א-ד-ני** הוא שם אדנות, היזנחהו לעולמים לבלתי הוציאו מהגלות זה לא יעלה על לב, **ולא יוסיף לרצות עוד** גם זה אי אפשר, כי הלא הוא יתברך אמר (דברים ל) **והיה כי יבואו עליך**

כל הדברים האלה הברכה והקללה וכו' ושב ה' אלוהיך את שבותך וכו', וכן (שם ד) בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים וכו' כי א-ל רחום ה' אלוהיך וכו'.

ט האפס לנצח חסדו גמר אומר לדר ודר :

י השכח חנות אל אם-קפץ באף רחמיו סלה :

יא ואמר חליתי היא שנות ימין עליון :

ואם הוא כי כל מה שנדרו לנו היה על זכות אבות, ובעונותינו הרבים נוכו עד שתמה זכות אבות גם זו אינה טענה, כי אם זכותם תמה חסדו יתברך לא תם, כי (ט) האפס לנצח חסדו זה אי אפשר כי הלא גמר אומר לדור ודור כי אמר כי יד על כס י-ה מלחמה וכו' מדור דור (שמות יז) אך לא לעולם חלילה, וידוע כי ביום נקם עמלק היא הגאולה, שנאמר (ישעיה סג) כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה.

ושמא תאמר כי אין אנו כדאים ולא ראויים גם זו אינה טענה, כי הלא כתוב בתורה:

וחנותי את אשר אחון (שמות לג) שהוא אעפ"י שאינו הגון,

ורחמתי את אשר ארחם (שם) אף על פי שאינו ראוי (ברכות ז א),

והאם (י) שכח חנות א-ל אשר אמר וחותי את אשר אחון אם קפץ באף רחמיו שאמר ורחמתי את אשר ארחם, כי לו יונח שלהיות שאין כח ברחמים להיטיב כאשר בחסד והספיק האף לקפץ אותם, האם יספיק להיות סלה חלילה.

או יאמר בהזכיר מאמרם ז"ל על הפסוק (ויקרא כו):

וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור, כי

הנה אמרו רבותינו ז"ל למה ביעקב לא נאמר אף ובאברהם ויצחק נאמר אף, אלא

אברהם שיצא ממנו ישמעאל ויצחק שיצא ממנו עשו נאמר בהם אף, אבל יעקב

שהיתה מטתו שלמה לא נאמר בו אף ע"כ.

והענין כי זכירת זכות יעקב מגינה ביותר שאין בה עיכוב אף כאשר באברהם שהאף מצד ישמעאל וביצחק מצד עשו.

ונבוא אל הענין והוא במה שכתוב אצלנו על פסוק תתן אמת ליעקב חסד לאברהם (מיכה ז) שהוא כי כל אחד מהאבות על ידו מתעוררת מידתו,

חסד מצד אברהם,

גבורה מצד יצחק,

רחמים מצד יעקב,

ואומר הנביא (לאברהם) תתן לכל אחד מידתו **אמת ליעקב חסד לאברהם** אך לא גבורה ליצחק כי אין אנו צריכים למידת הדין.

והנה על דרך זה אומר איש הישראלי המיצר בגלות המר הזה, היתכן ששם **א-ל** בעל החסד **שכח חנות** לא יעלה על לב, וזהו אומרו כמתמיה **השכח חנות א-ל**. וגם אין לנו זכות אבות לנצור **חסד לאלפים**, כי אם יאמר איש כי באברהם וביצחק יש אף, זה מצד ישמעאל וזה מצד עשו, ועל כן יש עיכוב הנה לזה יש ב' תשובות:

א' כי לא סגר מפני זה הוא יתברך הגנת זכות אברהם ויצחק אלא שמפני **האף שבאברהם ושביצחק** הקדים להם את יעקב אך גם על שניהם אמר שעם היות בהם **אף יזכור** וזהו אומר **אם קפץ באף** בתמיהא כלומר שלא סגר והחליט שלא תועיל זכותם כלום, **ועוד ב'** כי הלא **זכות יעקב** שהוא בחינת **רחמים** אין בו עכוב לעולם כי אין בו אף, כי מטתו שלמה וזהו אומרו **רחמיו סלה** כי מידת רחמיו הם סלה, כי אין ביעקב עיכוב. וזה יורה היות במלת באף רביע, שהוא מן המפסיקים.

או יאמר אם יאמר איש כי אין לו יתברך רצון טוב עם בני הגלות הזה, כי הלא יורה היה לו יתברך רוגז עמנו והראיה כי **קפץ באף** ולא גלה הקץ כאשר בחורבן ראשון, שפירש שבעים שנה, הנה משם ראה וזהו **אם קפץ באף** אדרבה הנה זה יורה כי **רחמיו סלה**, שאילו היה מייעד קץ היה נראה שאין להקדים שאמרתו גזירה, על כן הניחו בלבו, וזה יאמר כי **יום נקם בלבי ועל כן שנת גאולי באה** (ישעיה סג) באחישנה אם תאבה, על כן סתם להורות כי בכל יום הוא קץ שיחישנה.

על כן אחר החקירה העלתי **(יא) ואומר חליתי** היא שהחולי המסבב האריכות ממני היא שימנעני מלקבל הטוב ולא מצדו יתברך כי הלא ימינו יתברך פשוטה להשפיע תמיד טוב וחסד, **וחליתי** שאמרתיו הוא **שנות ימין עליון** שבעונותי הייתי סיבה **לשנות ימין עליון** שבמקום השפיע עלינו משפיע על שונאים בארץ גלותנו, ומשלומם יהיה לנו שלום וזהו גלות שכינה, כי אנו הסבנו גלות שכינה ולשנות חסד **ימין עליון** הנשפע על ידי השכינה אל ישראל קדושים ובארץ הקדושה, להשפיע בחיצונים, אשר אמרו חכמי האמת שהוא לשכינה מר ממות, זה די אל טעם אריכות הגלות והותר.

ועל פי דרכו רמז כי **עליון** הוא יתברך תמיד, כי לנו הפסדנו אך אם חטאנו מה נפעל בו, כי עם גלות שכינה כביכול לא יבצר מהיותו **עליון**.

יב (אֲזְכִיר) [אֲזְכֹר] מעללי-יהי-כי-אֲזְכֹר מקדם פֶּלֶאך :

יג וְהִגִּיתִי בְּכָל-פֶּעֶלְךָ וּבְעֵלִילוֹתֶיךָ אֲשִׁיחָה :

יד אלהים בקדש דרךך מי-אל גדול כאלהים :

(יב) **אזכור מעללי י-ה כו'.** אחר אומרו טעם אל אריכות הגלות החיל הזה, מדבר דבר שמתנחם בו ועושה לו תקוה כי לא לנצח ישכח מאתו יתברך, כי יעשה ככל נפלאותיו אשר עשה להוציא את ישראל ממצרים, כי מאז ברא העולם לא עשאו כי אם בשביל ישראל, וזה החילו **אזכור כו'.** והוא כי הנה גם שלא ראינו חדוש העולם, הנה על ידי מה שעיינו ראו הנסים שנעשו במצרים ומה גם למאמרנו בביאור התורה כי עשר מכות הן דוגמת עשרה מאמרות, הרי הוא כאילו ראינו חידוש העולם עין בעין, וזה יאמר **אזכור מעללי י-ה** הם מעללי שני העולמות אשר ברא אלוהים הנכללים באותיות **י-ה**, **כי ביה ה' צור עולמים** (ישעיה 10) העולם הבא **ביו"ד** ועולם הזה **בה"א**, כאשר **אזכרה מקדם פלאך**, שהוא כי אזכרה מה שהיה מקדם אלי פלאיך, שהוא במצרים, כי הם דוגמת החידוש ואין מי שיוכל לשנות הטבעים אם לא מי שעשאים.

ואם לא היה על ידי מה שעשית פלא לא הייתי יכול להשיג על ידי חקירה חידוש העולם ואמתו, כי אין כח בחכמת אדם לכך. כי על כן אמרו רבותינו ז"ל:

מבראשית עד ויכלו כבוד אלוהים הסתר דבר (משלי כה ב),

ומויכלו ואילך כבוד מלכים חקור דבר (שם).

וזה יאמר מה שאמרתי שעל ידי "**פלאך**" **אזכור מעללי י-ה** הוא חידוש העולם, ולא על ידי חקירה, הוא כי בסיפור **כל פעלך אין לי רשות לחקור שהוא מבראשית עד ויכלו.** כי אם (יג) **והגיתי בכל פעלך הגיה בלבד, ובעלילותיך שאחרי כן בלבד הוא שאשיחה,** ואם כן אין לחקור כי אם **שבעלילותיך שמויכלו ואילך** שכולל גם ספר שמות שבו עלילותיו יתברך, שמהם תתאמת ותתחזק אמונת החידוש ככל אשר עולל במצרים כמדובר, כי אם לא כן שכל אדם לא היה גוזר שבראת עולם גשמי, כי הלא (יד) **אלוהים בקדש דרכך** הוא הרוחניות ומאין ולאין היה לך מבוא בגשמיות.

ועוד כי מלך בשר ודם צריך לעמו ולארצו, מה שאין כן אתה **כי מי א-ל גדול כאלוהים** ולא לצורך בראת אותו, באופן שעל ידי הפלאות ניכר חידוש העולם לא על ידי חקירה כי הלא השכל היה מנגד כמדובר.

טו אתה האל עשה פלא הודעת בעמים עזך :

טז גאלת בזרוע עמך בני-יעקב ויוסף סלה :

ואין להשיב כי לומר (טו) **שאתה הא-ל** בעל החסד כי **עולם חסד יבנה**, ואם כן אמור מעתה במי חפצת מברואיך, אם נאמר שהוא על כללות האומות ושבשביל כולם בראת העולם לא כן הוא כי הלא בהיותך **עושה פלא** שעל ידו ניכר בריאת העולם אינך עושה חסד לגוים עכו"ם כי אם אדרבה כשאתה **עושה פלא הודעת בעמים עזך** הוא מידת דינך, כי אתה מכה בהם, ואיך עולם שבנית לעשות חסד היה בשביל הגוים, אך החסד שעשית הוא לישראל. כי הנה (טז) **גאלת בזרוע עמך** שהוא מידת הדין כנודע, שבגויים עשית שפטים לגאול את עמך יראה בודאי כי בשביל ישראל סבא בראת העולם, כלומר אם כן איפה זאת נחמתנו כי אחר שכל בריאת עולמך היה בשביל ישראל סבא, ודאי כי לא לנצח תשכחנו.

ואמר **בני יעקב ויוסף סלה** לומר איך יתכן לומר שכאשר גאלנו בחר בנו מכל הגוים, והרי אז ככל הגוים היו עובדי עבודה זרה ואיך קראתם עמך ושמאז בחרת בם, לזה אמר **בני יעקב וכו'**, והוא מאמר רבותינו ז"ל האומרים כי בזכות ד' דברים שהיו אז לישראל שאין כל העולם כדאי להם נגאלו:

שלא שנו את שמם,

ולא שנו את לשונם,

ולא נחשדו על העריות,

ושלא היו מגלים סוד, שהסתירו י"ב חדש ענין **ושאלה אשה משכנתה וכו'.**

וזה יאמר על מה **שלא שנו שמם ולשונם** אמר **בני יעקב** כי היה ניכר תמיד היותם בני יעקב לכל כי לא היה להם שמות גוים, **ולא לשונם** באופן שכל רואיהם יכירום כי מישראל הם, **ועל העריות וגלוי סתרים** אמר **ויוסף** כי נתנסה באלה עריות באדונתו, וגלות דבר כי כ"ב שנה שהיה במצרים לא שלח לאביו לאמר כי היה חי לבלי הלשין את אחיו ולבלתי הכזיבם שאמרו לאביהם שמת, עד שעל ידי עצמם שלח שיהיו הם המבשרים לאביו, שעל ידי כן לא יקצוף עליהם.

ואחר שכל בריאת העולם למעננו היה, כי על כן בגאולתנו הראית חידוש עולמך, וטעם הבראו עודנו גם עתה ומה גם כי טובים אנו מהדור ההוא כי עבודה זרה אין בידנו, ודאי שתשוב תרחמנו ותגאל אותנו.

ועל פי דרכו רמז כי כל מידה יש בה דין ורחמים, כי מידת **א-ל** שהיא **חסד** יש בה עוז דין שעושה בעמים כאשר עשה במצריים, וזהו [טו] **אתה הא-ל כו' הודעת בעמים עזך**, ומידת דין פועלת **גאולה וחסד**, וזהו [טז] **גאלת** שהוא חסד לישראל **בזרוע עמך**, שהוא במידת הדין הקשה הנקראת **זרוע**, גאל עמו שהוא אשר הוציאם ביד חזקה.

יז רֹאךְ מִים אֱלֹהִים רֹאךְ מִים יַחִילוּ אַף יִרְגְּזוּ תַהֲמוֹת :
 יח זָרְמוּ מִים עֲבוֹת קוֹל נִתְנוּ שְׁחָקִים אֶף-חֲצָצִיךְ יַתְהַלְכוּ :
 יט קוֹל רַעֲמָךְ בַּגִּלְגַּל הָאֵירוּ בְרָקִים תִּבַּל רִגְזָה וַתִּרְעַשׂ הָאָרֶץ :

(יז) **ראוך מים אלוהים כו'**. אחרי אומרו כי בריאת עולם והניסים ונפלאות אשר עשה הוא יתברך עשה על אודות ישראל אשר גאלם מיד צר, בא ויאמר איך הורה בניסים אשר עשה בהוציאו אותם כי הוא יתברך ברא עליונים ותחתונים למענם, כי בכלם עשה פלא בעבור ישראל, יורה כי בשבילם נבראו העולמות. ובדבר הראשון החל והוא כי הנה הדבר הראשון אשר ברא היו המים כמאמר רש"י ז"ל (בראשית א א) באומרו כי על כי אי אפשר לפרש **בראשית ברא אלוהים** כמו בראשונה ברא, שהרי מים קדמו כי מאש ומים נעשו השמים, ולמ"ד ממים לבדם כמו שאמרו ז"ל **בבראשית רבה** (פרשה ד ז) **שמים שא מים**, ועל כן בא ויאמר כי בקריעת ים סוף היה אות לראשית חידוש העולם וזהו **ראוך כו'** והוא בהזכיר מאמרם ז"ל (**בב"ר**) [**בשמות רבה** כא ו] כי לא היה הים רוצה ליקרע עד שהקב"ה נתן ימינו על ימין משה וזהו "**הים ראה וינוס**" (תהלים קיד) ראה את הקדוש ברוך הוא ואמר למשה מפניך איני נקרע אלא מפני אלוה יעקב.

ונבוא אל הענין, אמר המשורר הנה בזה הראיתנו חדוש העולם, והוא כי כאשר **ראוך מים אלוהים**, שהיתה רוח אלוהים **מרחפת על פני המים** (בראשית א ב), כך כאשר **ראוך מים** על ים סוף יחילו ונקרעו, וכמו שאז הרגזת תהומות שהיו על הארץ ואמרת **שיקוו אל מקום אחד ותראה היבשה** (בראשית א ט), כך **אף** בים סוף **ירגזו תהומות** להראות יבשה בין הגזרים, הרי נראתה בזה **עשות ה' אלוהים ארץ**. וגם עשות רקיע, במה שכאשר (**יח**) **זורמו מים עבות קול נתנו שחקים**. והוא כי הנה בשמים נכללים עולם המלאכים ועולם הגלגלים, ותחילה החל בעולם המלאכים שהמלאכים הם בכלל מעשה בראשית כמאמרם ז"ל (**בראשית רבה** א ג) שלא נחלקו אלא אם נבראו בשני או בחמשי, (ועולם הגלגלים) ועולם השפל. ואת הכל הורה יתברך ביציאת מצרים שהוא הבורא את כולם.

וזה במה שנקדים מאמרנו במזמור י"ט ובמקומות רבים כי **רקיע** הנקרא **שחקים** שהוא השלישי שבו שוחקים מן לצדיקים לעתיד לבוא הוא התחלת עולם המלאכים, כאשר הכרחנו שם בראיות עצומות וברורות, כי ברקיע השני שבו חמה ולבנה כוכבים ומזלות נכללו בו כל הט' גלגלים לדעת רבותינו ז"ל, כי על כן לא נקרא גלגל כי אם **רקיע** כי הוא כולל הגלגלים כולם. ו**שחקים** שבו שוחקים המלאכים מן לצדיקים, ו**זבול** שבו בית המקדש של מעלה, ומה גם הרקיעים שעליהם, הכל הם "**שמי השמים**" שהם עולם המלאכים.

ונבוא אל הענין והוא כי בא אסף להורות איך עשה ה' באותות מצרים הוראת שליטתו בג' העולמות להורות כי הוא בראם, ולהיות כי ראשית הכל היו המים להורות כי **עולם חסד יבנה** על כן החל בפסוק הקודם לאמת ענין מה שרוח אלוהים היתה **מרחפת על פני המים** וממנה נמשך **עשות ה' אלוהים ארץ**, בא עתה להוכיח גם מה שהיה ביום השני שהוא יהי **רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים** (בראשית א ו), והוא באומרו **[יח] זורמו מים עבות** והוא כי בברד נאמר **ורב מהיות קולות אלוהים וברד** (שמות ט כח), כי אומרו **קולות אלוהים וברד**, יורה שהיו למעלה מעולם הגלגלים והראיה כי היו למעלה מטבע עולם גשמי, כי הלא היה אש בתוך כדור הברד והוא האש שתהלך ארצה בכח גדול, כי לא נכבתה במימי הברד כי כח אלוהי היה עמו, ועל כן בקולות אמר **"קולות אלוהים"** שהיו קולות מעולם רוחני, הנותן כח בברד ואשו שבתוכו.

זה מאמר הכתוב **זרמו מים כו'** לומר הנה כאשר נעשה זרם בזעף מים עבות, שהם הברד שהם מים עבות טיפין עבין נקפים, הנה אז **קול נתנו שחקים** כי **"קולות אלוהים"** שבאו עם הברד **נתנו שחקים** שהם מעולם המלאכים ולא מעולם הגלגלים שהוא עולם גשמי. ולמה עשה ה' ככה?

שהיו אז קולות משחקים שהוא עולם המלאכים, אך הוא כי רצה יתברך להורות כי מי שעשה זה הוא אשר אמר **ויעש יהי רקיע**, שהוא אש בתוך המים וכו' כי כן **במים עבות** ההם היה כדור חלול ובתוכו אש, והיה האש מבדיל בין מים שמצדו האחד למים שבצדו השני דוגמת **"יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים"** (בראשית א ו).

ועל כן להיות בדבר ההוא רמז אל הברא עולם המלאכים, ומה גם **לפרקי ר' אליעזר** כי יהי **רקיע וכו'** נאמר על רקיע שעל ראשי החיות שכולו אש, על כן אז **קול נתנו שחקים כו'** שהוא התחלת אותו עולם, והנה הדעת היותר צודק הוא כי אז נבראו גם המלאכים, ויהיה רמז ברבוי ה"את" שנאמר **ויעש אלוהים את הרקיע** (בראשית א ז), ועליהם ירמוז באומרו **אף חצציר יתהלכו**, והוא כי הנה אף חצציר הם חציר, כמה דאת אמר (שופטים ה) **מקול מחצצים**, אשר החצים שלך הם של אש, כמה דאת אמר: לאור חציר יהלכו (חבקוק ג), והם **חצציר** שהיו של אש בתוך כדורי הברד יתהלכו כי **ותהלך אש ארצה** (שמות ט כג), שהורה בפירוש כי האש ההוא היה רוחני ומהלך כי על כן לא אמר בו לשון התפשטות כי אם לשון הליכה, והוא רמז אל המלאכים עצמם שנבראו ברקיע המבדיל בין מים למים, המהלכים ארצה כאשר היה באברהם ודומה לו כי הליכות עולם להם.

ואם יאמר איש כי אותו **הקול** לא היה מעולם המלאכים כי אם מעולם הגלגלים כדרך הרעמים וענין **חצציר** שהם חצי אש שהיו בתוך הברד ותהלך ארצה היו ברקים שגם הם משם, זה לא יתכן שאם היה **(יט) קול רעמך בגלגל** שהוא עולם הגלגלים ולא בשחקים שהוא עולם

המלאכים, אם כן היה, היו מאירים **ברקים תבל**, כנודע כי אין רעם בלי ברק אלא שהוא כדעת חכמי הטבע כי להיות שחוש הראות משיג יותר מחוש השמע על כן עם שהרעם יוצא תחילה הברק נראה קודם, וזה יאמר אם **קול רעמך** היה **בגלגל** הנה אם כן היו מאירים **ברקים תבל** תחילה שהוא באויר העולם, ואחר כך היתה מתרגשת ותחל הארץ מהרעם, אך בברד לא נמצא הארה באויר כי לא היו ברקים כלל כי אם **ותהלך אש ארצה** בהשתבר האבן ברד, ואם כן ודאי שגם **הקול** לא היה **רעמך בגלגל**, כי אם **[יח] קול נתנו שחקים** והאש שבתוך הברד **חצצריך** (שם) שלך שהם אש רוחני מאתך היו ולא ברקים כמדובר.

או יאמר הנה ביארנו איך על ידי נסי מצרים הורה יתברך בריאת ב' העולמות עולם השפל ועולם המלאכים ומלאכיו, ומהיכן יורה כי גם ברא עולם הגלגלים, לזה אמר **[יט] קול רעמך כו'** לומר זה אין צריך ללמוד משם כי אם מאשר אנו רואים בעולם דרך לחזיז קולות, כי כאשר **קול רעמך עדיין בגלגל**, טרם ישמע בארץ, **האירו ברקים תבל** כאשר הזכרנו כי סידר הוא יתברך שאין רעם בא מעולם הגלגלים שלא יבוא תחילה ברק להאיר על הארץ וזהו **קול רעמך בגלגל האירו ברקים תבל**.

ולמה עשה ככה הוא יתברך ולא רעמים לבדם שמועילים לעולם לפתוח מקורות המים כנודע, אך הוא לבל יבוא לעולם הרעם פתאום ויבעתו הבריות על כן מקדים ומראה להם הברק בהארה כוללת למען ידעו כי יבוא רעם ולא תהיה ביאתו פתאום בל יבעתו, וזהו **רגזה ותרעש הארץ** לומר כי אפילו על ידי קדימת הברק **רגזה ותרעש**, מה היו עושים בלי קדימת ברק, כלומר כי על כן ראה יתברך ויסדר כן לבל יבעתו, ואין זה כי אם שגם ה' פעל ועשה עולם הגלגלים ואין הדבר טבעי.

**כ בים דרךך (ושבילך) [ושבילך] במים רבים ועקבותיך לא נודעו :
כא נחית כצאן עמך ביד-משה ואהרן:**

והנה נתפרסם בכל העולם כי הכל בראת בשביל ישראל כי הנה **(כ) בים דרךך כו'**. ולבא אל הענין נזכירה מאמרם ז"ל **(שמות רבה כא ו)** באומרם **"ויבקעו המים"** (שמות יד) ויבקע הים לא נאמר אלא **"ויבקעו המים"** מלמד שכל מימות שבעולם נבקעו. וראוי לשים לב אם בקע הים לעשות דרך לעבור גאולים, כל מימות שבעולם למה נבקעו, והנה הטעם הראשון אשר יפול לב האדם עליו הוא למען פרסם הדבר בעולם.

עוד אחשבה טעם שני והוא במה שכתבנו כי מה שטעה פרעה וחילו לבוא במים אחריהם בים ולא זכרו את כל מעשה ה' כי נורא הוא ויתנו לב לחשוב כי גם זה מעשה אלוהים הוא

ואם עשה נס לא בשביל פרעה וחילו עשה כי אויבי ה' המה, אך הנה אין זה כי אם שהוא יתברך משגיא לגויים ויאבדם, **ויולך את הים ברוח קדים עזה כל הלילה**, ויעלה על לב פרעה וחילו כי הרוח קדים עזה קרעה הים ולא ידע כי מה' היה הדבר, והנה מזה היתה יוצאת תקלה פן גם עדת ישראל ישגו ויעלה על רוחם גם המה כי רוח הקדים עשתה זאת וימעטו וישוחו נס קריעת ים סוף, על כן מה עשה הוא יתברך בקע כל מימות שבעולם בהבקע הים, כי על ידי כן יכירו וידעו כל שוכני תבל ויושבי ארץ כי האלוהים עשה ולא רוח הקדים כי הלא בכל מימות שבעולם לא עבר בם רוח הקדים ומשם ילמדו גם הם על הים.

והנה טעם זה השני יתכן הוא מאמר אסוף באומרו **בים דרכך נו'** לומר הנה בים היה דרכך בכוונה להעביר את ישראל ולשקע את המצריים, אך **ושבילך** בלתי רחב כשל הים הנקרא "דרך", עשית **במים רבים** שהוא בכל מימות שבעולם בקריעה בעלמא כשביל צר. אמנם עשית אותו יען כי ועקבותיך שפסיעותיך עשו דרך בים לא נודעו כי אדרבה חשבו כי רוח הקדים חרבה הים ונעשה דרך, על כן היה **שבילך** בשאר מימות, כי בם יודע האמת בישראל ובכל העולם זולת המצריים טרם הגלות להם מה שנבקעו שאר מימות.

וכל הפרסום הזה לא היה כי אם על אודות ישראל שהוא כי **(כא) נחית כצאן עמך וכו'** כי שם הורית חיבה יתירה, והוא מאמרם ז"ל בפסוק **לא חסרת דבר** (דברים ב), כי אפילו כל פרי מגדים שהיה בלבבם היה מזומן לפנייהם ומכל מאכל אשר יאכל, וזה יאמר **נחית כצאן עמך** שהוא כצאן שדרך לנחותם במרעה שמזונם לפנייהם עמם כך נחית את עמך שלא חסרו דבר, וגם שלא היו כדאים היה בזכות רועיהם שהיו **ביד משה ואהרן**, כלומר ואם כן גם עתה בטוחים אנו תתן לנו רועים כהם, כי לא גרענו מיוצאי מצרים ליגאל כהם.

או יהיה ענין הכתובים לומר גדולה הוראת בוראך את העולם, שמבלי הרעשות אתה משנה אותו כרצונך, כי האם **[יז] ראוך מים אלוהים** בתמיה כלומר כי אינן רואות, ולו יונח **שראוך מים** האם יחילו, כי הלא דומם המה ואיך יתפעלו ליגזר.

ועוד שאפילו אם נאמר שהמים המגולים בים סוף ראוך האם **אף ירגזו תהומות** התחתונים שמתחת ללב ים, כי הלא גם המה קפאו בלב ים, ואחר שקפאו ונעשו **[יח] מים עבות**, זרמו על המצריים וכל זה נעשה בלי תתך קול ועשות הרעשה כי אם כנעשה מאליו והוא פלאי עצום מאד, כי הלא בהתראותך בסיני שלא היה להלחם **קול נתנו שחקים** שהוא קול השופר וגם **חצצריך יתהלכו** הם הלפידים, ואין צריך לומר בהגלותך בעולם בעצמך כי אם אפילו **[יט] קול רעמך** כאשר הוא **בגלגל** למה שהוא רעמך טרם ישמע בעולם **האירו ברקים תבל** לפרסם כי קול רעם יבוא מיד לבל יבעתו ועם כל זה בבואו אחר כך **רגזה ותרעש הארץ**, וכאשר היה **[כ] בים דרכך** בעצמך **ושבילך במים רבים ועקבותיך לא נודעו** בעולם כי לא היו לא קולות ולא הרעשות כי אם כנעשה מאליו, כי זה יורה כי למה שיוצר הכל אתה, נעשה

רצונך בלי עשותך הרעשות כמכריח את הזולת לקיים גזירתך, כי הכל בידך **כחומר ביד היוצר** לעשות חפצו, וכל זה עשית בשביל ישראל כי **נחית כצאן וכו'** כן נבטח תעשה עמנו גם בגלות הזה.

או יהיה **שעור הכתובים על דרך זה [כ] בים דרכך** וגם **שבילך במים רבים** הם כל מימות שבעולם, כי היית מפליא לעשות למענם, ועם היות שבעוד **שעקבותיך לא נודעו** שעדיין לא ידעו כי תעשה להם **בים דרכך** שהם פסיעותיך ודרכיך, הם י"ב דרכים לי"ב שבטים, בעוד **שלא נודעו** עדיין **[כא] נחית כצאן** בתמימות, ונכנסו תוך הים עד חוטמם כי בטחו בך. ותאמר כי אין לנו אנחנו הבטחון ההוא, הנה היה **ביד משה ואהרן** וזכותם היתה מסייעתם, כן בשכר האמונה תושיענו.

או **יאמר מעין הדרך הראשון** שהוא יתברך החשיב לישראל לזכות עצום מה שיצאו ממצרים אחרי משה ואהרן בלי צדה לדרך לא מקום זרע כו' ולא אמרו איה מאכלים נאים לזקנים וחולים ועוללים ויונקים ועוברות ומניקות, כי אם יצאו במשארותם צרורות בשמלותם בבצק שלא הספיק להחמיץ, ועל זה החזיק להם טובה הוא יתברך באומרו **זכרתי לך חסד נעורייך כו' לכתך אחרי במדבר כו'** (ירמיה ב), וגם אמר (הושע יג) **אני ידעתך במדבר בארץ תלאובות**. וזה יאמר **[כא] נחית כצאן עמך** כי יצאו בתום לבב **כצאן** שהוא זכות רב, כלומר וגם אנו יש לנו זכות האמונה ובזה נבטח שתושיענו.

פרק עח

א משכיל לאסף האזינה עמי תורת הטה אֲזַנְכֶם לְאִמְרֵי-פִי :

ב אֶפְתָּחָה בְּמִשְׁלַי פִּי אֲבִיעָה חִידוֹת מִנִּי-קֶדֶם :

ג אֲשֶׁר שָׁמְעֵנוּ וְנִדְעָם וְאֲבוֹתֵינוּ סִפְרוּ-לָנוּ :

ד לֹא נִכְחַד מִבְּנֵיהֶם לְדוֹר אַחֲרוֹן מִסִּפְרֵיהֶם תְּהִלּוֹת יְהוָה וְעֲזָזוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה :

(א) **משכיל לאסף כו'**. בא להוכיח את ישראל יראו ויקחו מוסר בל יקדם כאבותם שלקו בעונם ככל הכתוב בתורה, ואשר קרה להם אחרי כן עד מלכות דוד המלך ע"ה. והנה המוכיח כמוהו מדבר עם הטובים בעצם הבלתי צריכים תוכחת, ועם יתר ההמון. והנה השלמים שבישראל והקרובים אל ה' הלא יאמרו מה ידעת ולא נדע ומה תחדש לנו ומה בצע לנו בתוכחתך, על כן בהם החל ואמר הקרובים אלי אשר צדיקים אתם ונקראים **עמי האזינו תורת** עם שאינכם

צריכים תוכחת כי שכר האזנה בידכם, ולהמון הצריכים תוכחה ולא הווסרו מראות מה שכתוב בתורה כשמוע מפי מוכיח, לכם אני אומר **הטו אזנכם לאמרי פי**.

או יאמר גם שקצת דברי כתובים בתורה **האזינה עמי תורתי** ועל מה שאני מוסיף זולת הכתוב **הטו אזניכם לאמרי פי**, כלומר לא ממני אתם שומעים כי אם מאשר משים האלוהים בפי, והוא כי דרך רוח הקדש כי שם ה' הדברים בפי הצדיק כמה דאת אמר (שמואל ב כג) רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני, וזהו **הטו אזנכם לאמרי פי** כלומר כי אינן דברי עצמי כי אם דברי ה' כי הוא אשר ישים בפי בלי בחירת, כי אם ברוח הקדש.

ושמא תאמרו מה בצע באמור לכם מה שכתוב בתורה, וטוב טוב היה להגיד דברים הבלתי כתובים מאשר ארעו בעולם ולא נכתבו. לזה אמר הנה אם **(ב) אפתחה במשל פי** לומר דברים אשר ארעו בעולם שיהיה לכם למשל, בל יקרכם כאשר לכמה בלתי כשרים שלקו בעונם, לא יבצר ממני מלהגיד כי הלא **אביעה חידות מני קדם** אמתיות **(ג) אשר שמענו ונדעם ואבותינו ספרו לנו**, כלומר אך אני לא אבחר להביא רק מהתורה.

ושמא תאמרו האם לספר לנו מה שכתוב בתורה לא יבצר זולתך רבים יספרו. **ועוד** כי הלא כתוב הוא בתורה לפנינו. [לזה אמר] הנה **(ד) לא נכחד שמבניהם** של אבותינו הנזכרים, כמוני **לדור אחרון מספרים** ענייני התורה, אך הנה לא יספרו להוכיח ולקחת השומעים מוסר בל יקדם כאבותם רק לספר **תהלות ה' ועוזו ונפלאותיו אשר עשה** אך לא כמוני שאוכיח בדברים.

ה ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל אשר צוה את אבותינו להודיעם לבניהם :
ו למען ידעו דור אחרון בנים יולדו יקמו ויספרו לבניהם :
ז וישמו באלהים כסלם ולא ישכחו מעללי-אל ומצותיו ינצרו :
ח ולא יהיו כאבותם דור סורר ומרה דור לא-הכין לבו ולא-נאמנה את-אל רוחו :

ושמא תאמרו הלא **העד העיד בנו** ה' בתורה (עיין דברים לא) והיתה השירה הזאת לך לעד כו' ודי לנו זה לקבל תוכחת, הנה אשיבכם כי גם **(ה) שויקם** בתורה **עדות ביעקב** וגם **תורה שם בישראל** שממנו יראו וכן יעשו, עם כל זה אנחנו חייבים לאומרו להוכיח, כי הלא **אשר צוה ה' את אבותינו, להודיעם היה לבניהם**, כמה דאת אמר: **ולמען תספר באזני בנך כו' וידעתם כי אני ה' (שמות י), והגדת לבנך וכו' (שמות יג)**, וכמה כתובים כאלה מה גם במשנה תורה, ולא היה הצווי רק **(ו) למען ידעו דור אחרון בנים יולדו** אשר לא ראו את

מעשה ה' (ז) **ולא ישכחו כו' (ח) ולא יהיו כו'**. ולא להזכיר ולספר תהילות ה', רק ללמד מוסר לקיים מצוה זו עתה באתי ברוח הקדש, והלמודים הם ג'.

א' הוא [ז] **וישימו באלוהים כסלם ולא יבטחו בכחם**.

ב', **ולא ישכחו מעללי שם א-ל** אשר עשה בתורת חסד א-ל מבלי היותנו ראויים, ועל ידי כן כאשר יזכרו מה שקבלו בתורת חסד ישמרו חקיו למה שהם חקיו, ותורתיו למה שהם תורתיו, שלא על מנת לקבל פרס. **שלישי, [ח] ולא יהיו כאבותם כו'.**

ט **בני-אפרים נשקי רומי-קשת הפכו ביום קרב :**

י **לא שמרו ברית אלהים ובתורתו מאנו ללכת :**

יא **וישכחו עלילותיו ונפלאותיו אשר הראם :**

ושמא תאמרו איך נחשד להיות דור אחד סורר ומורה כי אפילו על בן אחד קשה עד שיש אומר שלא היה, כי הלא דעו איפה כי אין היצר הרע מאביד את האדם פעם אחת רק קו לקו, כי אשר היו דור סורר ומורה לא מתחילה היו כך, רק היחלו מעט מעט כי תחילה דור לא הכין לבו לעבוד כראוי, אך רוחו עדיין שלם עם ה', ואשר לא הכין לבו ומזה נמשך שלא נאמנה את - קל רוחו הוא גם נפשו, ונגעו באמונה חלילה.

ובראשון החל הוא אומרו [ז] **וישימו באלוהים כסלם כו'** אמר (ט) **בני אפרים** ששמו כסלם בהיותם **נושקי רומי קשת** ולא בה', על כן **הפכו ביום קרב** לפני פלשתים, כי בוטחם בעצמם גרם (י) **שלא שמרו ברית אלוהים**, ויהיה שמרו, כמה דאת אמר (שמות לז) **שמר את הדבר**, שלא המתינו ברית אלוהים אשר כרת להוציאם לסוף הד' מאות שנה, והקדימו ל"ו שנה.

ושמא תאמר טעו למנות ממראות בין הבתרים, הלא ובתורתו שכתוב בה (בראשית נ, שמות יג) **פקוד יפקוד אלוהים אתכם**, שהיתה מסורת בידיהם שבהיות פקידה כפולה בפי הגואל הוא האמתי, ולא עשו כן רק **מאנו ללכת בתורתו** זאת, ולא המתינו עד בוא משה שאמר כי אמר ה' **פקוד פקדתי אתכם** (שמות ג) שהוא פקידה כפולה.

ועל המוסר השני שהוא [ז] **ולא ישכחו מעללי א-ל** הלא תאמרו אם כתוב אצלנו בתורה איך נשכחו כי תצטרך לומר לנו ולא ישכחו כו', כי הנה לזה אני אומר (יא) **וישכחו כו'** לומר אל תתמה לאמר מה בצע בהזכיר מה שכתוב בתורה כי ידוע הוא, כי הלא **וישכחו כו'** כי היה דור של יוצאי מצרים ששכחו מה שענייהם ראו ולא זר, וזהו **וישכחו כו' אשר הראם**, ואמור

מעתה אם שכחו מה שראו בעיניהם, מה גם מה שכתוב ולא ראוהו, על כן טוב לספרו למען יזכר.

ואמרו **עלילותיו ונפלאותיו** יהיה כי בכל פלא היה ענין אחר גם כן נמשך, כמכת דם שהיתה להכות את מצרים ומעשירים ישראל, וההיקש בשאר.

או כענין הכתוב אצלנו על (שמות י) **אשר התעללתי במצרים ואת אותותי כו'.** או יאמר שאם הם "נפלאות" הוא למראה עינינו, אך בבחינתו יתברך הוא כיתר פעולות, וזהו אמרו **עלילותיו** כלומר פעולות בלבד הם מפאת עצמו, כי אין הדבר פלא בעיניו יתברך, ואם הם "נפלאותיו" הוא בבחינת **אשר הראם** למראה עיניהם, וזה יאמר פסוק (תהלים 10) **נורא עלילה על בני אדם**, שמה שהוא עלילה נורא על בני אדם.

יב נגד אבותם עשה פלא בארץ מצרים שדה-צען :

יג בקע ים ויעבירם ויצב-מים כמו-נד :

יד וינחם בענן יומם וכל-הלילה באור אש :

(יב) **נגד אבותם עשה פלא כו'.** הנה אמרו רבותינו ז"ל (שמות רבה א יב) שהיו יולדות בשדה **תחת התפוח** והוא יתברך בורא לכל אחד בחלל הארץ כשני דדין אחד של דבש ואחד של חלב, והיה הוא יתברך מגדלם שם, ובגדלם היו באים בשדה עדרים עדרים וכל אחד מכיר אביו, וזה יאמר **נגד אבותם** הרואים בניהם באים כנגדם **עשה פלא**, שהכיר כל אחד אביו. ואיזה פלא עשה נגד אבותם? **בארץ מצרים שדה צוען**, כאילו ראו בעיניהם מה שנעשה בשדה, כאשר על גבם **חרשו חורשים** ובאו **רבבה כצמח השדה** (עיין שמות רבה שם), וזהו **בארץ כו'** כי בבוא הבנים **נגד אבותם**, עשה פלא שהכירו אבותם כאילו **בארץ מצרים** ביישוב היתה **שדה צוען** וגדלו שם עם אבותם ולא זזה ידם מתוך ידם.

(יג) **בקע ים כו'.** הוה ליה למימר "בקע ים ויצב מים כמו נד ויעבירם", אך הנה אמרו רבותינו ז"ל על **והמים להם חומה** (שמות יד) חמה כתיב, שהים נתמלא עליהם חימה לטובעם אחר שעברו ונכנסו בו, לולא ה' מנעו מלשוטפם, וזה יאמר **בקע ים ויעבירם** ביבשת, ואחרי כן שהיה מתמלא חימה לשוטפם כשהיו בתוכו על אשר **המרו על ים בים סוף**, ויצב מים כמו נד שיעמדו נצבים ולא ישפכו עליהם.

(יד) **וינחם בענן יומם כו'.** ראוי לשית לב אל אמרו **באור אש** ולא אמר "באש" כמו שאמר **ביום בענן**,

וכן אומרו וכל הלילה מה שביום לא נאמר "כל היום", והנה אפשר לומר כי ביום לא נאמר בכל כי טרם כלות היום היה מקדים עמוד האש ונאותים לאורו בערב יום (שבת כג ב), אבל אם היה עמוד הענן מקדים טרם הסתלק עמוד האש והיה מסתלק מיד עמוד האש היו משוללים מעט בסוף הלילה מהאור, כי אם **וכל הלילה באור אש** באופן כי לא היתה קדימת עמוד הענן לילה כי אם לכבוד בעלמא, אך עמוד האש היה מאיר כל הלילה.

עוד כיוון באומרו באור אש, בשום לב אל אומרו בתורה **להאיר להם ללכת יומם ולילה** (שמות יג), שיראו מלות יתירות, אך כיוון הכתוב להודיע, בל יראה שלא היה אור עמוד האש מאיר רק ליושבים ראשונה במחנה אותם שהעמוד בפניהם, אך לא לכל אשר במחנה עד סופו, באופן שאם היו חפצים ללכת בלילה לא יאיר להם עמוד האש רק להולכים ראשונה במחנה הראשון אך כל יתר העם בחשך ילך, על כן אמר **להאיר להם כו'** לומר שהיה מאיר להם באופן שיאותו לאורו ללכת כולם יומם ולילה, כי אור האש היה פרוש בכל המחנות מאיר להם כמו שמאיר להם אור היום, וזה הזכירו מידת יום בלילה באומרו **להאיר להם כו' יומם ולילה** כי אומרו "יומם" הוא מיותר אך הוא להקיש ולומר כי אור עמוד האש היה מאיר להם בלילה, עד שיכלו ללכת לאורו כאשר ביום וזהו אומרו **להאיר להם ללכת יומם ולילה**. וזה יאמר פה באומרו **באור אש** שהוא כי לא היה עמוד אש לפניהם מעובה, שלא יהנו ממנו רק אשר העמוד בפניהם, כי אם **באור אש** שבאורו היה הוא יתברך מנחה אותם כאשר בענן ביום.

עוד יתכן יאמר כי לא היה העמוד אש מחמם להם באופן יצר להם חומו, ומה גם בימות החמה, לזה אמר **באור אש** לומר, שאור אש היה להם ולא חומו, וזה גם כן כיוונה תורה לפי זה באומרו (שמות יג) **בעמוד אש להאיר להם**.

עוד יתכן באומרו וכל הלילה ובאומרו **באור**, והוא כי עמוד אש היא מידת לילה שהוא דין, והיה קשה כי לפחות מחצי הלילה והלאה היה ראוי להתחיל במידת הפְּקָה, על כן אמר **וכל הלילה באור אש** לומר, שאדרבא גם תחילת הלילה לא היה בעצם כאש כי אם **באור אש** בו, שהוא הדקות והבהירות שבעמוד האש כלהבת היוצאה מהגחלת, כי הלהבת דקה, כך דקות מידת הדין הוא אור שבאש היה המאיר להם הוא החסד ורחמים שבאש, וזה **כל הלילה** אפילו תחילת הלילה וזהו **וכל הלילה כו'.**

טו יבקע צרים במדבר וישק כְּתֵהֲמוֹת רָבָה :

טז ויוצא נזלים מפלע ויורד כְּנֵהֲרוֹת מִים :

(טו) יבקע צורים כו'.

הנה מהראוי היה יאמר "יבקע צור" כי הלא אחד היה, וגם ראוי לשית לב כי בפסוק זה אומר בקוע ובשני אומר (טז) ויוציא נוזלים מסלע ולא אמר בקוע, ובזה ובזה נאמרה הכאה, בצור הוא אומר (שמות יז) והכית בצור, ובסלע נאמר ויך את הסלע כו' (במדבר כ), וגם בצור הוא אומר (טו) וישק כתהומות רבה ובסלע הוא אומר (טז) ויורד כנהרות מים, וגם בסלע נאמר נוזלים ולשון ירידה מה שאין כן בצור שלא אמר לא זה ולא זה.

והנה במדרש אמרו וזה לשונם:

יבקע צורים במדבר א"ר יהודה ב"ר סימון בשם ריב"ל, משה מכה את הצור להוציא מים, וכל הצורים שבמדבר נבקעו והיו מוציאים, שנאמר **יבקע צורים**, לאגרדמיס שיצא לשער את המידות ומצא את החנונים מנועלים מה עשה נטל את הראשון והכהו, ושמעו כלן ופתחו מאליהן, עד כאן.

והנה יראו דברים משוללי הבנה, כי מי נתן בזה חנונים וחנויות ומידות ואגרדמיס לשערן, ומי סגר החנות והלא הצור מאליו הוא סגור ומסוגר ומה גם כי היה צור החלמיש.

ולבוא אל הענין נשים לב מה צורך הכאה בצור, כי האם חפץ ה' להוציא מים מצור מבלי הכאה יוציאם.

אמנם הנה ידוע מחכמי האמת כי המדבר מלא כחות חיצונים, וכל שפע הנמצא בו לשוכנים בו הוא בהשתלשלות שרים חיצונים, והנה דרכם וטבעם הוא להריק בצרות עין כי גם המים הנמצאים במקומות ידועים במדברות הלא מזער הם, והנה רצה הב"ה להשפיע מים לישראל בהשתלשלות השר של המדבר ההוא, והיה רוצה לשער המידות שהוא שלא יתן המים לישראל רק במידה גדושה ורבה אשר לא כטבע, וכן בכל צנורות כחותיו שיושפעו בהם המים, אך המה סגרו מוצאיהם כי אינם רוצים להריק בשופע לישראל, על כן צוה יתברך לשבר כח חיצוניותם במטה האלוהים הקדוש, והכה את הראשון הוא הראש הוא השר ומיד כל כחותיו נבקעו והזילו מים כל צנוריו, ובזה יובן צורך אומרו יתברך **הנני עומד לפניך שם על הצור** (שמות יז), לומר כי להכניע את השר צריך אהיה אני עליו, כי לא את אבן צור אני מכה כי אם את כח חצוני קשה שמלובש בו.

והנה מאמר רבותינו ז"ל נקח כי כח חצוני היה ונמשך אחר פשט הכתוב כי צור אחד נבקע ולא כל צורי המדבר, נאמר כי הן אמת שלא יבצר כי צור חלמיש היה הצור ההוא, אך בעוון תלונת ישראל כי על כן **מסה ומריבה** קרא ה' למקום ההוא (שמות שם), על כן מצא מקום

עונם הקשה ההוא שהוא כח חיצוני הנעשה בעוון והיה סוגר מבוא שפע המים בצור, נמצאו ב' צורים יחד:

א' רוחני חיצון וטמא,

וא' צור החלמיש טבעי.

ובזה יתיישב אומרו בכתוב (שמות שם) **צור** זה פעמיים, **הנני עומד לפניך שם על הצור**, **והכית בצור**, כי "והכית בו" היה ראוי לומר, כי הצור כבר נזכר. אך אומר הוא יתב' הנה שני צורים המה ואילו היה הצור הטבעי אין מעצור להוציא מים, אך הוא כי יש צור אחר הוא קשי עוונם, ועל כן להכניעו צריך אהיה נצב לפניו, ומפני ששופט כל הארץ אני ויאות עשות משפט, על כן זכותך משה תעזור להם להחליש קושי עוונם, וזהו "**הנני עומד לפניך**" כי היותי "לפניך" סבת בלתי מנעי מים, כי זכותך תעזור. ועל כן **המטה אשר הכית בו את היאר** שהוא את השר של יאור גם בו תכה את כח החצון הזה הוא הנעשה בעוון, וזהו "**והכית בצור**" בפת"ח שהוא כמו בהצור, לומר כי אחר שזכותך תסייע [לשבור] גם את הכח ההוא, תלך בכחך זה והכית אותו ומאליו יבקע הטבעי. ובזה מצאנו ראינו טעם אומרו **[טו] יבקע צורים** ולא אמר צור, כי שנים היו כמדובר ולא תתייחס ההשקאה אל הצור כי אם אליו יתברך, וזהו אומרו **וישק כתהומות** שחוזר אל ה' הנזכר למעלה שהוא יתברך היה המשקה בעצם ומוציא מים **כתהומות רבה**, כי חוץ מן הטבע הוא.

והנה זה היה בצור אך בסלע לא היה כן, כי אינו קשה כצור. והוא מאמרנו בביאור התורה כי עוון הנעשה ברפידים היה גדול שהוא עוון ביטול תורה שהספיק לחורבן בית ראשון שיותר הב"ה על עבודת אלילים כו' ולא ויתר על ביטול תורה, על כן נברא מהעוון כח קשה כצור, מה שאין כן בקדש (במדבר כ), כי על כן היה כסלע הבלתי קשה ולא חצוני בעצם, רק ככסוי בלבד, ולכן צוה יתברך שבדבור יתן מימיו כאילו הסלע עצמו הוא הנותן, כאומרו **ונתן מימיו** (שם), ועל כן לא נאמר בקיעה בסלע רק בצור לשבר קליפה קשה חיצונית.

ועל כן נאמר **(כ) ויזובו** שזבו מתוך הצור מה שאין כן בסלע שאמר **[טז] ויוציא נוזלים מסלע** כאילו מהסלע עצמו היו יוצאים כי היה כמכסה בעלמא בלתי טמא, ככתוב אצלנו במקומו שהיה על שהתעצלו מהטפל בקבורת מרים שהבאר בזכותה, ועל כן הקפיד הוא יתברך בהכאה במטה ולא הניח מתחילה לצאת אלא טיפין טיפין.

והנה אמרו רבותינו ז"ל מהו **ויך את הסלע פעמים** (שם), כי בהכאה ראשונה לא יצאו אלא טיפין טיפין, חזר והכה ויצאו מים רבים, וזה יאמר **על הראשונה ויוציא נוזלים מסלע**, ועל **השנית ויורד כנהרות מים**, כי להורות ההקפדה על שלא היה בדבור היה בלתי צאת הרבה מתחילה, ומטעם האמור **בצור** אמר **כתהומות ובסלע** אמר **כנהרות**, כי הצור היה על המים

כארץ על התהום שצריך ליבקע הארץ כדי שיצא, כמה דאת אמר (עי' בראשית ז) **ויבקעו מעיינות תהום**, אך בסלע היה כדבר הנוזל כנהר.

יז ויִוֹסִיפוּ עוֹד לַחֲטָא-לוֹ לַמְרוֹת עֲלִיּוֹן בְּצִיָּה :

יח ויִנְסוּ-אֶל בְּלִבָּבָם לִשְׂאֵל-אֶכֶל לִנְפֹשָׁם :

יט וידברו באלהים אמרו היוכל אל לערף שלחן במדבר :

כ הן הכה צור ויזובו מים ונחלים ישטפו הגם לחם יוכל תת אם-יכין שאר לעמו :

כא לכן שמע יהוה ויתעבר ואש נשקה ביעקב וגם-אף עלה בישראל :

(יז) **ויִוֹסִיפוּ עוֹד כו'.** אמר שעם ראותם השגחתו הגדולה לא משו מלהוסיף לחטא לו למרות עליון בצייה, והוא אומרם כי עליון הוא והניח מקום חיצונים ואין לו יתברך מבוא לבוא במקום ההוא להשגיח בקדושתו יתברך, ואין זה כי אם ששכחו וכו' (עי' פסוק יא) על כן אני מצוה [ז] **ולא ישכחו וכו'.**

(יח) **וינִסּוּ א-ל בלבבם כו'.** אחר דברו על הב' מוסרים בא אל הג' והוא [ח] **ולא יהיו כאבותם דור סורר ומורה** על ידי תאות אוכל שְׁקוּ לְקוּ מתפקר, ועל זה אמר [יח] **וינִסּוּ כו' לשאול אוכל כו'.**

והנה כתבנו בביאור התורה שאומרו **התאוו תאוה** (במדבר יא) הוא כי ב' תאוות היו להם, **אחת בשר, שנית עריות.**

אך של עריות הסתירו בלבם, ולא ערבו אל לבם לבטא בשפתים רק אכילת הבשר, וזהו אומרו **ויאמרו מי יאכילנו בשר (שם)**, כי מה שאמרו בפה לא היה רק **לשאול אוכל לנפשם**. וזה יאמר פה **וינִסּוּ א-ל בלבבם** בתאוה שבלב אך מה ששאלו בפה הוא **אוכל לנפשם** כלומר שלא למלא בטנם רצו, רק להחיות נפש והוא אומרם ועתה **נפשנו יבשה כו' (שם)**. ואף גם מה שדברו בפה, קו לקו נתפשטו להרע כי תחילה **(יט) וידברו באלוהים** לומר שהיתה מידת הדין מונעת הטוב מהם ומזה נתפשטו לומר **היוכל כו'** גם מידת חסד **א-ל לערוך שלחן במדבר** מקום שאין המבט שלו גוזר בו שפע לחם ומים, ועל כן קראם למעלה [ח] **דור סורר ומורה**, שמתחילים במעט כמוהו.

והביטו וראו איך רעה בלבבם ואין רעתם מה שיוציאו בשפתם, כי הלא אין עיקר תביעתם רק עריות שבלבבם, כי הלא קל וחומר הדברים כי **(כ) הן הכה צור ויזובו מים** כאשר ראו בעיניהם, וניכר שלא בטבע היה כי הלא **ונחלים ישטופו, והגם לחם** כלומר אין צריך לומר

המן שהוא לחם מן השמים, כי אם **הגם לחם** גשמי מכל שכן **שיוכל תת**, כי האם מה שהוא **גם לחם** כמן **יוכל** ודאי **תת** מקל וחומר, ואם כן האם יש ספק **אם יכין שאר לעמו** בתמיה, שאין צריך בריאה והויה חדשה רק הכנה, כי הבעלי חיים או עופות ישנם בעולם כלומר שודאי יכין, אם כן אמור מעתה כי אין זה רק דבר אחר שבלבבם.

(כא) לכן שמע ה' ויתעבר והוא מה שכתבנו על פסוק **וישמע ה' ויחר אפו ובעיני משה רע** (עי' במדבר יא), שה' למה שהשי"ת שומע ומבין כמה דאת אמר (עי' בראשית כג טו) **שמעני אדוני**, לומר כי הוא יתברך למה שהוא רואה מה שבלב על כן **ויחר אפו** שהבין כי רעה בלבבם על דבר העריות, אך ובעיני משה רע שהאדם יראה לעינים היה רע כלומר רע בלבד ולא חרון אף בעצם, כי לא ראה רק ענין הבשר.

וזהו אומרו פה **לכן שמע ה' ויתעבר** לומר שְׁלֵמָה ששמע ה' מה שבלב כאשר הכרחנו, ויהיה מעין **טרם יקראו ואני אענה** (ישעיהו סה), שיוֹדְעוּ מה שבלב הוא כאילו שמע מפיהם, על כן **ויתעבר**, מה שאין כן משה. ועל כן עם היות **שאש נשקה ביעקב** הם קצה המחנה בתבערת מתאוננים וראו ולא לקחו מוסר, ויבכו גם על הבשר על כן **גם אף עלה בישראל** והוא מה שכתבנו בספר תורת משה כי במתאוננים לא הניח את האף לשלוט במ רק הוא יתברך בעצמו, ובבשר הניח גם את האף, וזהו **וגם אף עלה בישראל**.

או יאמר [יט] וידברו באלוהים כו', בשום לב כי אומרו (ויאמרו) **[אמרו]** הוא מיותר. שאמר אוי למי שכח דבורו לדבר דבר הוא מאת האלוהים, ומוציא דבורו לדבר נגד האלוהים, וזהו **וידברו באלוהים** בעזר אלוהים שנתן להם דבור, ויאמרו **היוכל אל-כו'**. כי מאשר נתן בהם כח לדבר, היה להם לדעת כי גם ישגיח **לערוך שולחן במדבר**. ומה שאחר פסוק זה על דרך הקודם.

או שעור הכתובים מלמעלה [יח] וינסו וכו' והוא במה שכתבנו בביאור התורה וזכרנוהו בסמוך, כי שתי תאוות היו להם:
א' עריות כמו שאמרו ז"ל על **בוכה למשפחותיו** (במדבר יא) **על עסקי משפחות** (שבת קל א),
ב' תאות בשר,

ועל הא' נאמר **וינסו אל-בלבבם**. והנה לפי זה ראוי לשית לב למה נענשו על המחשבה אחר שלא הוציאו בפיהם ענין העריות, והכתוב מורה כי על זה נענשו כמו שאמרו ז"ל **בוכה למשפחותיו על עסקי משפחות**, ועל כן **ויחר אף ה' כו'**. לכן אחשוב שבכלל הנסיון היה אם ישגיח ה' לדעת מחשבת לבם, וזהו **וינסו אל-בלבבם** שהיה ענין תאות עריות אם יתגלה

לפניו יתברך ומהשגחה זו יתגלה גם לזולתה, אך מה שאמרו בפה לא היה רק **לשאול אוכל לנפשם**.

ומה עשו להראות פנים לשאלת הבשר, אמרו **[יט] היוכל אל-ל כו'**, והוא בשום לב אל שינויי השמות שאומר **וידברו באלוהים** ואחר כך אומר **היוכל אל-ל**, אך הנה אלוהים שהוא שכינה שמלא כל הארץ כבודה אינו מן התימה **תערוך שלחן במדבר** כי היא מידה התחתונה וקרובה אל העולמות התחתונים מכל השאר, אמנם מידת א-ל שהיא למעלה, בה אמרו שנסתפקו אם השפע הבא ממנו מבלי יתעבה איכותו בהשתלשלו לבוא דרך המדרגות בכל מידה ומידה, כי אם שכאשר יוצא ממנו יהווה למטה במדבר דברים גשמיים, והוא כי גם שלא יבצר שיבוא דרך המדרגות עם כל זה לא ישמשו המידות שלמטה ממידת א-ל רק למעבר בלבד לא שיתעבה בכל מדרגה מעין איכותה.

וזוהו **היוכל אל-ל לערוך שלחן במדבר**, וזה אינו כ"כ קשה כי אינו נגד השגחתו יתברך כי אם שהעולם השפל לגשמיותו לא יוכל לקבל שפע עליון מבלי יתעבה, ועל כן מעיד הכתוב כי לפי האמת **וידברו באלוהים**, לומר מה שוידברו קושי לפי האמת באלוהים היה בלבם, אלא שלא אמרו אלא **היוכל אל-ל לערוך שולחן כו'** שלא פירשו רק שבמידת א-ל הגבוה היה להם הספק היוכל לערוך שולחן שהוא בלי השתלשלות המדרגות כמדובר, כלומר כי באלוהים שהוא המידה האחרונה לא הסתפקו בה שודאי תוכל לערוך שולחן, אך לפי האמת גם באלוהים הסתפקו באומרם בלבם **[כ] הן הכה צור כו'** לומר הנה מה שהיה עד כה היה קרוב אל הטבע, כי **הן הכה צור ויזובו מים** שהוא בטבע, ולא היה מה שעשה האלוהים רק כי במה שזבו מעט צוה את ברכתו לעשות שונחלים ישטופו.

וכן מודים אנו כי הגם לחם טבעי **יוכל תת**, כי היא ה"א הידיעה כלומר הידוע שהוא גם לחם יוכל להוות כאשר נתן לחם מן השמים, אך הספק הוא אם יכין שאר לעמו. לכן גם שלא פירשו שמע והבין ה' כי גם באלוהים שהוא על ידי השתלשלות שם אלוהים הסתפקו, והיא כי נגעו בהשגחה לחשוב שיתעלם מבוחן לב מה שמשלים מכוונתם, לכן שמע ה' מה שבלבם עם היות במחשבה התעבר. ועוד טענה על מה שצירף המחשבה למעשה, על כי בא זה נוסף על מה שבתחילה כבר **אש נשקה ביעקב ותבער במ אש ה'** בהמון העם שהיו כמתאוננים הנקראים עם כאמרו **ויהי העם כו'** (במדבר יא), עוד הוסיף עתה שגם **אף עלה בישראל**, שהם אשר הוסיפו **ויבכו גם בני ישראל** (שם), שרדה אותם באף.

או יהיה אומרו **[יט] וידברו באלוהים כו'** שלא היו אומרים אלו לאלו או למשה מי יאכילנו בשר, כי אם **וידברו באלוהים** כי עם השכינה ההולכת לפניהם דברו, אמרו לה **היוכל אל-ל** הוא שם **א-ל לערוך כו' [כ] הן הכה צור** כבסמוך, לכן שערבו אל לכם לשאול לשם אלוהים

על שם א-ל היכול כו' שהוא עזות לשאול את קונם עצמו התוכל לעשות שאלתי, **שמע ה'** ויתעבר כי הלא כל השמות אחדות אחת המה ואין פירוד חלילה, שאם לא כן על שאלת בשר לא היה קוצף כ"כ, ואש כו' כדלעיל.

כב כי לא האמינו באלהים ולא בטחו בישועתו :

כג ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח :

כד וימטר עליהם מן לאכל ודגן שמים נתן למו :

כה לחם אבירים אכל איש צידה שלח להם לשבע :

(כב) כי לא האמינו וכו'. אמר הנה עוד ראה שכך היה ולא על שאלת בשר בעלמא יצא הקצף קשה מלפני ה', כי הלא גדולה מזו סבל הוא יתברך ולא עוד אלא שהיטיב להם טובה גדולה, והוא **כי לא האמינו באלוהים** כאשר המרו על ים בים סוף **ולא בטחו בישועתו** שהושיעם שיגמור הישועה כאשר הושיעם ממצרים לתת להם לחם, ועם כל זה **(כג) ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח (כד) וימטר עליהם מן לאכול.** ובזה לא יקשה עלינו סמיכות זה אל הקודם, וגם היפוך הסדר, כי זה היה קודם, וגם שמפסיק בזה תוך ענין הבשר.

ולבוא אל ביאור הכתובים נעיר אל שנוי וכפל **[כג] "שחקים" ו"שמים"**,

ומה צוה אל שחקים ומה ענין הדלתות,

ובאומרו **[כד] עליהם** על מי הוא, שלא יצדק על העם.

ומה מן,

ומה דגן שמים,

ומה **(כה) לחם אבירים**

ומה היא הצידה (שם).

אך מזמור י"ט הכרחנו כי ז' רקיעים אינן ז' כוכבי לכת כי הלא בשני כוללו **חמה ולבנה כוכבים ומזלות**, ושם הכרחנו כי השלישי הוא **שחקים** ששם שוחקים מן לצדיקים הוא התחלת עולם המלאכים, ומה ששוחקים שלהיות המן רוחני עליון מלבישים בצד מה ומכינים אותו ליאכל, כטוחן חטים ומכינים ליאכל.

ועל דרך זה הוא **[כג] ויצו שחקים ממעל** יעשו מלאכתם להכין מן לישראל, ואמר **ודלתי כו'** הוא כי דרך הדברים המשתלשלים דרך העולמות עד לארץ שבכל עולם שיוורד אליו מתהפך ומתעבה כאיכות המקום אשר עובר בו, באופן כי בבואו משחקים שהוא עולם המלאכים אל רקיע השני אשר הוא עולם הגלגלים שבו חמה ולבנה כוכבים ומזלות, היה ראוי יתלבש המן

ויתגשם מעין העולם ההוא, ועל דרך זה בבואו דרך הראשון הנקרא **וילון**, [ולזה] אמר כי השמים שלמטה משחקים לא ישמשו להתהוות בהם המן כאיכותם כי אם למעבר בלבד, שדלתותיהם **פתח**, כי **דלתי שמים** הם הב' **פתח** שלא ישרתו רק למעבר בלבד, לשיבואו כאיכות הג' שהוא למעלה מכל הגלגלים כמבואר אצלנו מזמור י"ט.

ולא כל המן שירד היה כך, כי מלבד היורד דרך הדלתות שמים גם **(כד) וימטר עליהם** לחם של שמים הנזכר שלא בדרך הדלתות רק במ שיתלבש בהם יותר כאיכותם שיוכשר בו לאכול. ופירש מה שאמרתי תחילה **[כג] ויצו שחקים** ושלא היו השמים רק למעבר, ועתה אמרתי **[כד] וימטר עליהם**, הוא כי כמו שנתן להם משחקים מן רוחני מאד כך **[כד] ודגן שמים** שהוא שבהם הוא מתהווה ליקרא **דגן שמים** כדגן היוצא מן הארץ גם זה **נתן למו**.

ולמה היו ב' מינים?

לזה אמר **(כה) לחם אבירים** ששוחקים מלאכים בשחקים **אכל** הנקרא **איש כמשה** ודומה לו, אבל לשאר **צידה שלח להם כו'** שהוא כדבר מבושל שמכין הסיר אותו לנאכל, כצידה שהיא דבר מבושל נתן להם לכלל לשובע, כי אין ההמון שבעים בדבר רוחני עד יתגשם. ולרמוז כי בני עלייה הם מועטים אמר **אכל איש** לשון יחיד, או שעל פי דרכו רמז כי היה מה שאכל האיש משה במרום שאינו לא לחם ולא מים, (כי שמה) [כי אם שמלאכי השרת] נהנים ממנו (יומא עה ב).

או יאמר [כג] ויצו כו', לומר **ראו כי רעה נגד** פניהם כתאות עריות, כי הלא לאחד מז' טעמים אדם רוצה לשנות מאכלו:

- א' לבקש מאכל קל (האיכול) [האכילה] ממנו מפני העיכול,
- ב' להיות השני קרוב המציאות מהראשון,
- ג' להיות בלתי צריך טורח להכינו ליאכל כבישול וכיוצא,
- ד' להנאת העין שהשני טוב למראה והעינים נהנים ממנו,
- ה' להיות השני מחזיק מהראשון,
- ו' אם (הראות) [הראשון] הוא נא והאדם תאב למבושל,
- ז' שהראשון אינו משביע כשני.

אמר הנה מכל זה לא היה גם אחד, כי:

על הא', הנה **המן** היה רוחני כי **ויצו שחקים כו'** למעלה מעולם הגלגלים שאין קל העיכול כמוהו.

ועל הב' אמר [כד] וימטר עליהם שהוא קרוב, שעליהם הוא כמו **ועליו מטה מנשה** (במדבר ב),

ועל הג' אמר **מן לאכול** שהוא מוכן מעצמו לאכול כמות שהוא.
 ועל הד' אמר **ודגן שמים** שהוא שכהפרש שבין דגן הארץ לגוון הארץ שנתהוה בה כך לדגן שמים ספיריות במן על גוון עצם השמים.
 ועל הה' אמר **[כה] לחם אבירים כו'** שעושה לאוכליו אבירים.
 ועל הו' אמר **צידה שלח להם** שבמה שנתן להם יש טעם כל מבושל כצידה שאדם עושה מכל בישול שתאב.
 ועל הז' אמר **לשובע**.
 אך אין זה כי אם שתואנה היו מבקשים.

כלל הדברים כי כל אלה יורו שרעה בלבבם על דבר העריות כמדובר, ועתה חוזר אחר הראיה מהמן אל הענין הראשון מקברות התאוה ואמר.

כו יסע קדים בשמים וינהג בעזו תימן :
כז וימטר עליהם כעפר שאר וכחול ימים עוף כנף :
כח ויפל בקרב מחנהו סביב למשכנתיו :

(כו) יסע קדים כו'.
 אם אומר **יסע** הוא שהסיע את השלו,
 אומר **בשמים** אין לו הבנה.
 ועוד מי הכניס **תימן** בזה,
 ועוד שאם כן ב' רוחות היו ובתורה (במדבר יא) אינו אומר אלא אחת "**ורוח נסע מאת ה'.**"
 ועוד אומר **(כז) כעפר וכחול ימים,**
 ועוד כי יראה ששני מינים היו **שאר ועוף כנף** ובתורה אינו רק מין אחד.

אמנם הם אמרו **[יט] היוכל אל-ל** הוא שם **אל-ל** המתייחס ל**תימן** כנודע, על כן הוצרך שעל ידי רוח תימן יבוא השלו ואיך התורה אומרת ורוח נסע מאת ה', על כן אמר ברוח הקדש כי רוח **(כו) קדים** המתייחס אל שם ה' הסיע השלו מים סוף השמימה, כדי להמטיר לארץ במחנה, ועל כן אחר היותם למעלה נגד הים היה צריך לנחותו באויר עד המדבר כנגד מחנה ישראל, על כן **וינהג** משם רוח **תימן** המתייחס אל אל-ל עד כנגד מחנה ישראל, וזהו **וינהג בעזו** יתברך את רוח **תימן** יביאם שלא בדרך טבע.

ולא עוד אלא שרוח תימן הוא חזק מאד שאלמלא נס מגין היה מאבד העולם מזעפו, שלא ינהיג באופן שינוחו במקום אחד רק ישאם בזעפו, והוא יתברך בעוזו בו ניהגם ובהגיעם אל מחנה נגד ישראל עצר הרוח המוליכו בעוזו, (כז) וימטר עליהם בלבד.

על הרבוי אמר כעפר שאר.

ועוד נס שני, כי עוף פורח שהיה השלו מי יורידהו ארצה ואחר שהורד הלא ידא על כנפי רוח, על כן אמר וכחול ימים אשר חול ימים יכבד כך היו אלו עם היותם עוף כנף.

עוד נס אחר והוא (כח) ויפל בקרב מחנהו סביב כו' אשר דרך עוף כנף לברוח ממקום שיש אנשים ואלה הראיה שה' הפילם הוא היותם בקרב מחנהו סביב למשכנותם.

וגם באומרו בקרב מחנהו כלל הכיוון בהשגחה, ולפי זה פירוש הכתוב (במדבר יא) הוא "ורוח נסע מאת ה'" הוא להסיע מהים לשמים, ומכלל שהיה עוד רוח אחרת אשר לא מאת ה' והוא תימן כמדובר אשר הנחהו אחר שעלה מן הים.

עוד יתכן [כן] יסע קדים שאם רוח הקדים שמים סוף שבמזרח היה מביא השלו מהים, היה מביאו למערב ולא היה בא נגד מקום מחנה ישראל, לכן ויסע ה' את רוח קדים למעלה בשמים, ואחר שנסתלק רוח הקדים למעלה בא רוח תימן וינהגהו עד עומת מחנה ישראל מים סוף, והשאר כבקודם.

כט ויאכלו וישבעו מאד ותאותם יבא להם :

ל לא-זרו מתאותם עוד אכלם בפיהם:

לא ואף אלהים עלה בהם ויהרג במשמניהם ובחורי ישראל הכריע :

(כט) ויאכלו וישבעו כו'. הנה דרך המתאוה תאוה גופנית אשר לא כדת, שיקוץ בה אחר מלאת תאותו כמעשה דאמנון עם תמר אחותו, אמר הלא אמרה תורה (במדבר שם) לא יום אחד תאכלון ולא יומים עד יהיה להם לזרא, ואלו ויאכלו וישבעו מאד ולא קצו בתאוה, כי אם אדרבא ותאותם היתה שיביא להם, יותר, כי (ל) לא זרו מתאותם, על כן לא האריך להם עד כלות אכלם מפיהם כי אם עוד אכלם בפיהם (לא) ואף אלוהים מיד עלה בהם כו'. וזהו וישבעו מאד ותאותם יביא להם לא זרו כו'.

או יאמר במה שכתבנו על מאמרו יתברך (במדבר שם) "התאוו תאוה" כי שתי תאות היו:

אחד תאות עריות

והשני תאות בשר

אך בושו מלגלות של עריות ולא אמרו בפה רק מי יאכילנו בשר, ובזה יתכן מאמר הכתוב לא יום אחד תאכלון כו' עד חדש ימים עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא (שם), שאמר מה שאמרתי (להם) [לכם] עד חדש ימים הוא עד אשר הבשר יצא מאפכם שתקוצו בו, אך בזאת שהתאוה שהיא "לכם" בקרבכם שהיא של עריות תהי לכם "לזרא" שהוא לתאוה זרה ורעה שהיא חרטה ותשובה, וזה אומרו "לכם", כלומר שאם מתחילת בא הבשר לא תהיה לכם התאוה אחרת לזרא, לא אאריך לכם.

ואמר פה הנה ויאכלו מיד וישבעו מאד ותאותם של בשר היתה שעוד יביא להם, וגם התאוה האחרת של עריות לא זרו מתאותם כי לא היתה להם לזרא. על כן לא האריך להם כי אם עוד אוכלם בפיהם כלומר שמה שהוא עוד אכלם כד"א (משלי ל) אכלה ומחתה פיה, היה בפיהם המחשבה הרעה של עריות היו מוציאים בפה, ולא בפירוש ממש, אלא אמור עוד אכלם זהו מה שהיה בפיהם, כלומר כאשר ניתן למו אוכל זה מי יתן עוד אכלם יותן, כי בפיהם היה אמור עוד אכלם, מיד (לא) ואף ה' עלה כו'.

(לא) ואף אלוהים כו'. הנה בתורה נאמר ואף ה' חרה בעם ויך ה' בעם מכה רבה מאד (שם), ויהיה ענין הכתוב כי "אף ה'" שהוא אחד משלוחי רוגז של ה' "חרה בעם", ואם היה מניחו הוא יתברך היה מכלה את העם כולו, כי כשניתן רשות למשחית אינו מבחין, או שהיה מוצא טענה גם אל אשר לא התאוו על שלא מיחו ביד המתאווים, על כן לבל יכלה האף את הכל סילקו "ויך ה'" בעצמו "מכה רבה מאד" כי טוב הוא היות מכה רבה בעם מלמות כל העם, ועל כן קרא יתברך למקום ההוא קברות התאוה להורות כי שם קברו את העם המתאווים, כלומר ולא יותר כאשר אם היה ע"י האף שהיה מכלה גם מה שהם בלתי מתאווים.

וזו יאמר פה [לא] ואף אלוהים עלה בהם שהוא שעלה בהם לעשות משפט ולא עלה בידו כי אם ויהרוג האלוהים הנזכר במשמניהם של הנקראים עם, והנקראים בני ישראל אשר גם הם שבו ויבכו עם האספסוף כמה דאת אמר וישבו ויבכו גם בני ישראל (שם), הכריע והכניע בלבד מה שאין כן אם על ידי האף היה נעשה הדבר שגם את הכל היה מכלה.

או יאמר ואף אלוהים הוא המשחית עלה בהם, ומה שהניח אלוהים את האף הוא כי ויהרוג במשמניהם הם האספסוף ששמנו עשתו, זהו מה שעשה האף, ומה שעשה האלוהים הנזכר הוא כי ובחורי ישראל הכריע שמנע האף לפעול בהם והכריעם ולא הרגם, מה שאין כן אילו הניח את האף לגמור גם בישראל.

לב בכל-זאת חטאו-עוד ולא האמינו בנפלאותיו :

לג ויכל-בהבל ימיהם ושנותם בבהלה :

(לב) בכל זאת חטאו וכו'. כי ממש בכל הקודם שָבו וחסאו שנית. שנסו א-ל בלבבם בהשוות עבד לקונו ע"י שאלת אוכל בפיהם באומרם אשר אין לחם ואין מים ונפשנו קצה בלחם הקלוקל (במדבר כא), דהיינו **[יח] לשאל אוכל לנפשם.**

ועוד אחרת אחריה והיא **[לב] לא האמינו בנפלאותיו** במרגלים והוא מאמר הכתוב כי כל הרואים את כבודי ואת אותותי וכו' (במדבר יד) ולא אמרו ללבבם כי מי שעשה נסים במצרים יעשה להם כן בארץ ישראל. על כן על דבר המן **(לג) ויכל בהבל ימיהם** ע"י הנחש כי הבל הוא היה נושכם וממיתם, **ושנותם** של מרגלים **בבהלה** כי כל הדור ההוא היו מתים בהשלים ששים שנה. ואשר לא היו לו שנים כי אם שנים שהם אשר נכנסו בשנת הס', היה כלה **בהבל ימיהם**, שלא היו ממתינים להם עד מלאת השנה כי אם קצת מהימים כי לא נאמר את מספר ימיך אמלא (שמות כג) כי אם בצדיקים, וזהו **ויכל בהבל ימיהם**, ואשר היו להם עדיין שנים לחיות עד ס' היו **שנותם בבהלה**, כי היו כל ליל ט' באב חופרים קבריהם ונכנסים איש איש בקברו מספק אם הגיע לו משנת הס', ואשר לא הגיעו היו קמים, נמצאו **שנותם בבהלה**, כי היו תמיד בבהלה מפחד לבם שמא כלו ימיו בשנה ההיא, והיו כמבזהלים עד ט' באב, ואפילו הקמים היו **בבהלה** עד הט' באב האחר, ועל דרך זה כל **שנותם**. וזה מוכרח שהרי כולם מתו בט' באב, והיתכן שכלם נולדו בט' באב, אלא שהימים הראשונים יפלו.

לד אם-הרגם ודרשוהו ושבו ושחרו-אל :

לה ויזכרו כי-אלהים צורם ואל עליון גאלם :

לו ויפתוהו בפייהם ובלשונם יכזבו-לו :

לז ולבם לא-נכון עמו ולא נאמנו בבריתו :

(לד) אם הרגם ודרשוהו כו'.

ושמא תאמר למה [לג] כילה שנותם בבהלה ולא קבלם בשחרם בבקר כמה דאת אמר: **וישכימו בבקר ויעלו אל ראש ההר לאמר הננו ועלינו כו' כי חטאנו** (במדבר יד), הנה היה ראוי יכנעו וישבו בתשובה ואחר כך יעשו זה, אך לעלות ההרה בלי דעת **הננו וכו'** לא זו הדרך, וממה בא זה להם כי ראו כי חס עליהם ויגזור מלאת ששים שנה לכל אחד, שהלא אילו הרגם שהיה גוזר להם הריגה ביומם אין ספק כי היו דורשים אותו יתברך **ושבו** ושלשו **ושחרו א-ל**, כל זה היו עושים, אך בראות האריכות חשבו לרפאת שברם על נקלה, והיה להם לזכור כי מה שלא הרגם מיד הוא **(לה) כי אלוהים צורם** ולא מזכותם ויחשבו כי ע"י תשובה

והכנעה א-ל עליון יהיה גואלם, אך לא עשו כן כי **[לו] ויפתוהו בפיהם** באומרם הננו ועלינו וכו' **ובלשונם פנימה יכזבו** כי לא יעשו בפועל, ואשר אמרו כי **חטאנו [לז] לבם לא נכון כו' כי מי יתן והיה לבבם שלם**, כי הלא **[לד] אם הרגם** מיד [כמו] לעשרה מרגלים, שכלה **[לג] בהבל ימיהם** כמדובר.

או יאמר אם היה יתברך הורגם לכל הדור ההוא שיצאו ממצרים בני עשרים שנה ולא היה מאריך, ודרשוהו כל הנותרים ולא היו נעים במדבר ארבעים שנה עד תום כל הדור ההוא, כי היו שבים מאשר לא מיחו בגדולים והיו שבים בכל לב כי צדיקים היו ואחר התשובה היו משחרים אל א-ל, אך הדור ההוא לא שבו מלבם ולא **[לד] שחרו לא-ל**, ואף **[לה] שויזכרו כי אלוהים צורם וכו' לא מלבם כי [לו] ויפתוהו וכו'.**

לח והוא רחום יכפר עוון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל-חמתו :

לט ויזכר כי-בשר המה רוח הולך ולא ישוב :

[לח] והוא רחום יכפר כו'. אם פתוהו **[לו] בפיהם ובלשונם יכזבו לו** למה לא הרגם מיד כי חטאו חטאה גדולה כלפי מעלה עד אין קץ ולא היה די מה שחיו כל **[לג] שנותם בבהלה**, ואם אינו שם על לב מה שחטאו לו אם כן גם כלות **שנותם בבהלה** לא יעשה, לזה אומר **והוא רחום יכפר כו'** לומר כי הלא והוא יתברך רחום, לא שיוותר כי (ב"ק נ א) מאן דאמר דקב"ה וותרן הוא יוותרו מעוי, כי אם שיכפר עוון על ידי ייסורין ששם **שנותם בבהלה**, אך רחמנותו היא שלא ישחית להיות תם ורשע, מכלה כמשחית שכיון שניתן לו רשות להשחית אינו מבחין בין צדיק לרשע (ב"ק ס א), אך הוא יתברך לא ישחית כי אם יביא ייסורין לאטו לכפר עוון וגבי דיליה, ורב טוב לבית ישראל כי **[לח] והרבה** במה שעשה **להשיב אפו** הוא המשחית הנקרא אף, לא הניחו לפקוד העוון כי הוא היה משחית הכל כי כשניתן רשות כו' ועל כן משיב האף מעל ישראל בל יפקד הרע על ידו. ואפילו כשמניח את החימה שהיא קלה מהאף, כי על כן סלקה משה בעגל, והוא יתברך את האף, אינו מעיר אותה לגמרי כי אם קצתה וזהו **ולא יעיר כל חמתו.**

ולמה ירחם כ"כ ומה גם בעוון גדול כזה **[לו] שפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו** ולא יכלה את שונאי ישראל, הלא הוא כי הנה **[לט] ויזכור כי בשר המה כו'.** והוא מאמרם ז"ל (סנהדרין צא ב) שכשבא לדון את האדם בגוף, הגוף פוטר עצמו באומרו כי בשר הוא וגוש עפר שבלי נפש לא יחטא, והנפש אומרת בלעדי הגוף לא אחטא כי הנה בצאתי ממנה לא שבתי לכסלה, והוא יתברך משיב ואומר כל אחד לבדו לא חטא אני אביא את הנפש בגוף כאשר בהעוותכם ואדון אתכם, כמשל החיגר והסומא שהיו נוצרי תאנה ואכלו פריה. והן אמת כי גם שאין טענת כל

אחד מספקת להציל את הגוף והנפש מן הדין, הצלה פורתא לבלתי השחית לגמרי כי אם להרבות **להשיב אפו כו'** יספיק, וזה יאמר **ויזכור כי בשר המה** והיא טענת הגוף כי בשר הוא ובלי נפש לא יחטא, וגם טענת הנפש כי הלא הוא רוח הולך מאת הגוף ולא ישוב לחטא, נמצא כי הרוח לבדו איננו חוטא. ועל כן יועילו טענות זה וזה לבלתי הכביד את העונש גם שלא יועילו לפוטרו ממנו.

מ כמה ימרוהו במדבר יעציבוהו בשימון :

מא וישובו וינסו אל וקדוש ישראל התוו :

מב לא-זכרו את-ידו יום אשר-פדם מני-צר :

(מ) כמה ימרוהו כו'. הלא יאמר איש אילו היה יתברך מתראה להם היו בושים ויראים מלחטוא לו, אך הסתרו גורם לבלתי זכור גדולתו ולחטוא לו, לזה אמר אין זו טענה כלל כי הלא ראה **כמה ימרוהו במדבר וכו' [מא] וישובו וינסו א-ל** העושה חסד אתם עם היות כי **וקדוש ישראל התוו**, שראוהו על הים והתוו אותו, כי כביכול התוו וסיימו אותו יתברך כמורים אותו באצבע, כמה דאת אמר **והתוית תיו** (יחזקאל ט ד) פירוש **והתוית** כמו תסיים ותצייר תו, כך סיימו והראו אותו באצבע שאמרו זה **אלי ואנוהו** (שמות טו).

ושמא תאמר כי מאז שראוהו על הים עד אחר היותם במדבר עבר זמן והיה ראוי יראוהו בקרוב כפעם בחדש וכיוצא, לזה אמר אוי לנו כי ביום עצמו שראוהו שכחוהו וחטאו לו שהמרו על ים בים סוף כמו שאמרו ז"ל שאמרו שנגב המים ולא הטיט, וזהו **[מב] לא זכרו את ידו** היא היד הגדולה אשר עשה ה' **במצרים**, הוא השר שראוהו **מת על שפת הים** כי שם ראו את ידו וביום עצמו שכחוהו ולא זכרוהו וחטאו לו, והוא כי **את ידו** הוא כח הנקרא **יד ה'** אשר עשה ה' במלאך רוחני שהוא כביכול בראיית עצמו, ומה גם לחכמי האמת ששפת הים שראו בו מיתת השר היה בים העליון כי אין מלאך נידון בשפת ים גשמי, הרי שביום שראו את ידו שכחוהו **ביום** עצמו **אשר פדם מני צר**, כי אם **וימרו על ים בים סוף** אחרי הכנסם בים שלא עבר זמן לשכוח. וזהו **[מ] כמה כו' [מב] יום אשר כו'**, לומר **[מ] כמה ימרוהו כו' [מא] וישובו כו'** שוה אל מה **[מב] שלא זכרו את ידו יום אשר פדם מני צר**.

מג אשר-שם במצרים אתותיו ומופתיו בשדה-צען :

מד ויהפך לדם יאריהם ונוזליהם בל-ישתיין :

מה ישלח בהם ערב ויאכלם וצפרדע ותשחיתם :

(מג) אשר שם כו'. יאמר כי הנה במצרים היו המכות, ומופת אל היותם מאתו היה ניכר **בשדה צוען**, כצאתו משה רבנו ע"ה את העיר ופורש כפיו היתה המכה מסתלקת.

או יאמר **[מג] אשר שם במצרים אותותיו** הם אשר עשה תוך העיר, ומופתיו **בשדה צוען** הוא אשר עשה בשדה, ופירש מה שאמרתי **אשר שם במצרים אותותיו**, כי **(מד) ויהפוך לדם כו' (מה) ישלח בהם כו'.** ומה שאמרתי **[מג] ומופתיו בשדה צוען** הוא כי **(מו) ויתן לחסיל יבולם (מז) יהרוג כו' (מח) ויסגר כו'.**

(מד) ויהפוך לדם כו'. הנה למה שאינו מזכיר כנים שחין וחשך אפשר על כי הם סוף כל כת מדצ"ך עד"ש באח"ב, שכל כת משלשתן ענין בפני עצמו כמפורש במקומו, ולא הוזכרה אשר היא סוף להיות גמר דבר כאשר בתורה לא נאמרה התראה בשלש אלה מטעם זה, ועם שמכת בכורות היא סוף באח"ב הזכירה, למה שבה יצאו עם היות שבשלישית שבכל כת נגמר הנרצה בכת ההוא כמבואר אצלנו במקומו.

ועוד טעם שני ימשך מביאור כונת הכתובים. והנה תחילה הוא השגחה בדם, והוא כי גם שהמצריים היו עושים דם בלטיהם הלא היו ב' הפרשים:
א' כי הם היו עושים להט שהיה מראה דם ולא היו מהפכים המים לדם ממש,
ועוד כי מה שהם עשו בלהט היה במים שהיו פועלים במ הלהט בלבד אך לא בשאר מימות, אך הוא יתברך **[מד] ויהפוך לדם יאוריהם** ממש היה נהפך לדם,

שנית כי לא בלבד היאורים של נילוס שהכה במטה כי אם גם **ונוזליהם וכו'.**
עוד כיוון כי במה יודע כי מעשה ה' היה דם ממש, כי הלא גם **נוזליהם בל ישתיון** מה שאין כן שלהם, כי במ הכה המטה ולא בנוזלים זולתו עם כל זה **ונוזליהם בל ישתיון.**

(מה) ישלח בהם כו'.

ראוי לשים לב אל שנותו את סדרי המכות שמקדים הערוב לצפרדעים והארבה אל הברד, **ועל פי דרכנו** יתיישב מה שהשמיט כנים ושחין וחושך זולת מה שכתבנו. והוא מאמרנו על פסוק (שמות י) **אשר התעללתי במצרים ואת אותותי כו'**, והוא כי כל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצריים במצרים היה בה נס כפול ומכופל והוא בשום לב כי מה שעשה הערוב היה יכול לעשות ע"י הצפרדע שקדם, והיה ע"י בריה יותר קלה, והוא כי הצפרדעים שהיו מקרקרים בכריסם ומה גם לספר הזוהר שכל מים שהיו שותים היו משריצים צפרדעים בקרבם ולכן אשר נתן כח בצפרדעים לסרסם למה לא נתן להם כח לבקע כרסם, האם קשה היה כח בשר כרסם מהשיש שברצפת הקרקע שהיה נבקע מפני הצפרדעים בעלותם הביתה

ולמה לא המית הצפרדע כאשר המית בהם הערוב כמו שאמרו ז"ל (**שמות רבה** י ד, שם ו) כי לא היה מצרי שלא היו צפרדעים בבטנו כי כולם היו שותים מים.

וכן למה השאיר הוא יתברך מהברד החטה והכסמת שלא נכו, ומה גם לרז"ל (**שמות רבה** יב ו) האומרים כי פלאי פלאות הוצרך הוא יתברך לעשות בהם להשאירם, והוא מן התימה למה יעשה הוא יתברך ניסא לשקרי,

וכן למה עצה טובה קא משמע למו במכת הברד באומרו **ועתה שלח העז את מקנך** (שמות ט),

ולמה לא הניחם ולא ישאיר מהם שריד כי רחמי רשעים אכזרי.

אך הורה הוא יתברך נס במה שמכה ונס במה שמעכב המכה מלהתפשט, והוא ענין מאמרם ז"ל (**בראשית רבה** מט ח) **נוקם ה' ובעל חמה** (נחום א) אמרו אין הקדוש ברוך הוא כבשר ודם שהאף והחימה מושלים בו ואין כח באדם לעכבה, כי חימת אדם בוערת בו ועושה מה שאח"כ מתחרט, אך הקדוש ברוך הוא הוא בעל ואדון על החימה לעשות ממנה מה שהוא חפץ, אם למונעה, אם לאחרה, אם לומר די במקצתה ולהשיבה אחר מלגמור פעולתה. והן אלה עשה הוא יתברך בעשר מכות שהביא על המצריים במצרים, שלא השליט הצפרדעים להמית רק להשחית ולסרס בלבד ואם היה נותן בהם כח להמית כל אשר צפרדע בבטנו לא נצול גם אחד, כי כולם שתו מן המים ושרצו צפרדעים בקרבם ולא מת אחד. וגם בברד עשה פלאי פלאות לבלתי השליט המכה ההיא גם בחטה וכסמת כי אם עשה בהם פלאי פלאות ועיכב ביד המכה בל תתפשט הרבה, וכן בברד התרה ליאסף הביתה בעירם ומקניהם ולא השליט הברד בכל מקנה **הירא את דבר ה'.**

ולמה עשה כל זה לקצר כל יד מכה מאלו מלהתפשט עד מקום שידה מגעת, הלא זה הדבר בא אסף וביארו והוא כי גזרה חכמתו יתברך להביא עשר מכות במצרים ככתוב אצלנו, כי בם רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל עין בעין יראו חידוש העולם שהיה בעשרה מאמרות אשר המכות האלו היו לעומתן כמבואר אצלנו (בשערינו) [בספרנו] באר היטב.

והנה ראה יתברך שאם הצפרדע היה משחיתם במי יתקיימו שאר המכות ומה יאכל הערוב, ומה גם לרבותינו ז"ל האומרים כי היה איש מצרי משלח עשרת בניו עם איש יהודי לטייל עמו בגן ה' בארץ מצרים וריקן ישוב לביתו, והיה המצרי מחזיק בכנף איש יהודי ואומר לו בני היכן הם אשר מסרתי בידך, והיה משיב לו שב בני שב ואגידה לך אנכי בדרך נחני ה' והנה תערובת חיות רעות באו לקראתנו, ובא הארי ונטל שנים והזאב אחד והנמר אחד והדוב כו' עד כלותם, והנה אם הצפרדע היה ממית הכל מה היה אוכל הערוב, על כן לא השליט ה' את הצפרדע כי אם לסרסם היא השחתה בלבד כמו שאמרו ז"ל.

זוהי יאמר הכתוב **[מה] ישלח בהם ערוב וכו'** והוא בשום לב אל אומרו **ישלח** לשון עתיד ולא אמר "שלח" אך הוא לומר כי על אשר היה עתיד **שישלח** בהם הוא יתברך **ערוב ותאכלם**, על כן מתחלה **צפרדע ותשחיתם** בלבד שהוא סירוס ולא הרגם למען תחול מכת הערוב. וכן מה שלא השליט הקדוש ברוך הוא את הברד גם בחטה וכוסמת היה למען תחול מכת הארבה, שאם לא כן מה יאכל. והוא מאמרנו על מקרא שכתוב **ויאכל כל אשר השאיר הברד** (שמות י), כי מהראוי היה יאמר "נשאר מהברד" אך הוא כי האלוהים עשה להשאיר בשביל הארבה, כאילו הברד משאירו להאכיל את חברו.

מו ויתן לחסיל יבולם ויגיעם לארבה :
מז שיהרג בברד גפנם ושקמותם בחנמל :
מח ויסגר לברד בערים ומקניהם לרשפים :

זוהי יאמר **(מו) ויתן לחסיל כו'** לומר שעל מה שנתן **לחסיל יבולם ויגיעם לארבה** היה מה **(מז) שיהרוג בברד גפנם ושקמותם בחנמל** ולא החטה והכוסמת, כי נשאר לתת **לחסיל כו'** ולא אמר שהכה הפשתה והשעורה בברד כי אם גפן ושקמה להכריח הענין.

והוא כי הנה מאמרנו זה יצדק במאמרם ז"ל שפלאות עשה ה' להשאירם ולא היה בטבע, אך פשטו של מקרא יראה כי להיותם עדיין לחים לא שברם הברד, על כן אמר לא כן הוא כי הלא **[מז] ויהרוג בברד גפנם** כי אין יחס הריגה בגפן אך הוא ששרף כל לחות שורשם כהרוג שהוסר לחות גופו, וכן **שקמותם** ששורש שקמה יורדת למטה בארץ כמה אמות כמו שאמרו ז"ל במ"ר, ועם כל זה ע"י מכת הברד באש מתלקחת בתוכו נשרף כל לחותו הרב שבקרב הארץ, אם כן צא ולמד כי קל וחומר הדברים כי מכל שכן שהיתה מכת הברד שורפת באש שתהלך ארצה כל לחות החטה והכוסמת, והברד מכה וגומר. אך הוי אומר כי פלאי פלאות נעשה בהם להשאירם ואין זה רק בשביל הארבה שיהיה לו מה יאכל.

ומה מתקו מאמרם ז"ל (שמות רבה יב ד) בזה בחנמל שהוא כשלש תיבות **בא נח מל**, שמיד שבא ונח כרת, שהענין יהיה להורות מה רב כח הברד ההוא שהשקמה שרטובה היא הרבה בבואו הכריתה, כלומר ומה יעשו חטה וכוסמת. וזה כתבנו על פסוק (שמות י) **אשר התעללתי כו'** לומר כי העולה על לב פרעה המצרי כי קצר כח המכה מלהתפשט עד אם כלה הכל והיה מוצא מקום להכביד את לבו, אך ה' ישחק לו. וזהו **"אשר התעללתי במצרים"** להשגיא לגויים, כי לא מבלתי יכולת לגמור הדבר היתה המכה מתקצרת כי אם כדי שע"י כן **"זאת אותותי אשר שמתים בהם"**, שהוא שכל אחת היתה מנחת מקום לחול המכה הבאה אחריה כמדובר.

ועוד זאת עשה האלוהים על הדרך הזה והוא, כי הנה **(מח) ויסגר לברד בעירם כו'** והוא כי צוה להעז ולהסגיר בעירם ומקניהם הביתה מפני הברד, ולמה עשה כן ואדרבה היה לו יתברך להסתיר דבר למען כלותם מהר, וזה יאמר אסף הלא תראה כי **ויסגר לברד** שהוא בשביל הברד **בעירם ומקניהם** בשביל **הרשפים** הם רשפי אש מתלקחת בתוך הברד התרה להסגירם הביתה באומרו **ועתה שלח העז את מקנך כו' (שמות ט)**,

מט ישלח-בם חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים :
נ יפלוס נתיב לאפו לא-חשך ממות נפשם וחיתם לדבר הסגיר :
נא ויך כל-בכור במצרים ראשית אונים באהלי-חם :

ולמה עשה ככה ואדרבה היה ראוי **(מט) ישלח בם חרון אפו עברה כו'** ולא לצוות עליהם יסגרו לינצל?

אך אין זה כי אם **(נ) שיפלוס נתיב לאפו**, והוא כמאמרם ז"ל **מרכבות פרעה וחילו ירה בים** (שמות טו) והלא כל המרכבות הכה הברד אלא מן הירא את דבר ה' הניס כו' כי טוב שבהם הרג כו', נמצא כי נמצינו למדין למפרע כי על כן צוה ה' מאז להעז את המקנה אל הבתים למען תחול בהם מכת הים, וזה יאמר פה למה **[מח] ויסגר כו'** תחת היות ראוי **[מט] ישלח בם חרון כו'** הלא הוא כי מעתה יפלוס נתיב בברד בשביל יום אפו הוא יום שע"י אפו **מרכבות פרעה וחילו ירה בים** כד"א (שמות שם) **וברוח אפיך נערמו מים**. ובזה יתכן אומרו **ישלח בם** לשון עתיד ולא אמר שלח בם כו'.

והנני מביא ראיה לזה מן התורה והיא כי הלא **[נ] לא חשך ממות נפשם** כי במכת הדבר האם לא ראינו חשך ממות נפשם של מצריים **וחיתם** בלבד הם בהמתם **לדבר הסגיר**, ולמה לא המית בדבר גם האנשים ויכלם?

אך אין זה כי אם שהאלוהים עשה למען הביא מכת בכורות אל הפועל כי בה הכירו גדולתו יתברך, וגם ראו כי המכה ההיא נגעה עד הנפש מה שאין כן הקודמות שלא היו באנשים, ואילו היה הדבר מכה באדם טרם בא מכת בכורות היו משלחים את ישראל, על כן למען תחול בם גם מכת בכורות התעלל בהם לבלתי השליט הדבר באדם כמדובר. וזה מאמר התורה באומרו כי **עתה שלחתי את ידי כו' ותכחד מן הארץ ואולם בעבור זאת העמידתיך בעבור הראותך את כחי כו' (שמות ט)**, שהוא הלא בדבר הייתי מכחיד גם האנשים ולא משליטה בבעלי חיים בלבד, אך **בעבור זאת העמידתיך בעבור הראותך את כחי כו'**, שהוא ע"י מכת

בכורות כאומר (שמות ט) **כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי כו'** שהיא מכת בכורות כמו שאמרו ז"ל מכאן ששקולה מכת בכורות ככל המכות כמבואר אצלנו במקומו בס"ד.

והרי מפורש בתורה בזה מעין האמור בשאר מכות, וזהו כמביא ראייה באומר **[נ] לא חשך כו'** כלומר **לא חשך ממות נפשם** של בני אדם **וחיתם** בלבד שהוא בהמתם **לדבר הסגיר** כי אם על מה **(נא) שְׁוִיךְ כָּל בְּכוֹר בַּמִּצְרַיִם כו'**, שתחול המכה ההיא כמדובר, ומשם נקח אל השאר כי השאיר מקום באחת לפנות מקום לשאחריה כי ילמד סתום מן המפורש.

וכפל ואמר **ראשית אונים כו'** וגם שינה התואר באומר **אהלי חם** למה כי שני מיני בכורות לקו:

בכור פטר רחם

וראשית אונו של האב,

ואמרו רז"ל שהיה בית שהיו בו עשרה בנים וכולם היו מתים, הגדול שבכולם שהיה **בכור לאמו** והשאר שהיא זינתה עם ט' רווקים וילדה ט' בנים וכל אחד היה **ראשית אונו של אביו**. וזה יאמר **ויך כל בכור** שהוא **פטר רחם וגם ראשית אונים**.

ושמא תאמר למה ריבה חלליהם שכלל גם **ראשית אונים** ולא **פטר רחם** בלבד? לזה אמר **באהלי חם** לומר מה שהכה גם **ראשית אונים** הוא להיות **באהלי חם** שהוא בעוון אביהם חם שכשנתגלה אביו בתוך אהלו נאמר **וירא חם כו'** (בראשית ט כב ועי' רש"י שם) שסירסו או ריבעו או ב' הדברים כאחד למ"ד, על כן **באהלי חם** הכביד ה' מכת ילדיו.

או יאמר מעין זה. מה שאמרתי **ראשית אונים** ולא אמרתי "ראשית און" שהוא לרבות ראשית אונים רבים בבית אחד כענין רווקים רבים שזינו באשה אחת, הלא הוא להיות **באהלי חם** כי שם מקום זמה למודי חם אביהם ומזרעו שטופי זמה ועל כן אינו מן התימה המצא בזרעו **ראשית אונים** רבים כאחד שתזנה אשה עם רווקים רבים.

נב ויסע כצאן עמו וינהגם כעדר במדבר :

נג וינחם לבטח ולא פחדו ואת-אויביהם כסה הים :

(נב) ויסע כצאן עמו כו'. הנה על פסוק **מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו** (שמות יד) כתבנו שפירושו **מה תצעק** ותתפלל אתה בעד בני כאילו הם מחוסרי זכות ליעשות להם נס, **דבר אל בני ישראל** בדבור קל **ויסעו** תוך הים, ולא יחושו כי גדלה האמנתם ובזכות האמונה ואתה הרם את מטך כו' **ובקעהו**. וזה יאמר **ויסע כצאן** כי הסיע הוא יתברך את ישראל ע"י

משה באומרו **דבר אל בני ישראל ויסעו**, והסיעם כצאן בתמימות לב על דרך מאמרם ז"ל בויקרא רבה על פסוק **אדם ובהמה תושיע ה'** (תהלים לו) שאדם המתנהג כצאן בתמימות תושיע ה', וזהו **ויסע כצאן עמו**, ומה שהסיעם ע"י אחר הוא בנסיעה בלבד אך אחרי כן **וינהגם** הוא יתברך בעצמו **כעדר במדבר**, והוא בשום לב אל פתח הכ"ף של **כעדר** שהוא כאומרו כהעדר הידוע, ויהיה כי איזה עדר ידוע היה במדבר הוי אומר אלו ישראל שעליהם נאמר (תהלים כג) **בנאות דשא וכו'** שלא חסרו דבר, וזה יאמר וינהגם תוך הים כעדר הידוע במדבר שלא חסרו דבר כך בים לא חסרו דבר מכל טוב העולם כאשר הפליגו רז"ל בזה ובזה.

ושמא תאמר ומה צורך בזה האם אשמורה בלילה היו חסרי מעדנים מה בכך, לזה אמר **(נג) וינחם וכו'** לומר כי הלא בראות ישראל את מצרים טובעים בים והמה יודעים שגם המה חטאו וכמו שאמרו ז"ל שאמרו למשה מצרים מלאה מע"א שלכן היאך אנו נגאלים, ועל כן תפול עליהם אימתה ופחד פן גם עליהם תעבור כוס הטביעה, אך בראותם כי הקדוש ברוך הוא מנחה אותם בתענוגים ברוב כל, תנוח דעתם באומרם לו חפץ ה' להמיתנו לא הראנו את כל זאת שאין הקדוש ברוך הוא נותן מעדנים למתים. וזהו **וינחם כו'** לומר כי במה **שוינהגם כעדר במדבר** היה סיבה **שוינחם לבטח ולא פחדו** בראות **שאת אויביהם כסה הים**, שע"י הטוב ההוא **לא פחדו** יהיה להם כן.

או יאמר כי עם היות **שוינחם לבטח** שע"י היות הוא יתברך המנחה אותם היה מה שהיו **לבטח**, עם כל זה נתן להם שכר על מה **שלא פחדו** ובאו תוך הים עד חוטמם במים כאילו מעצמם היה, כי בשכר האמנתם **שלא פחדו** זכו **שואת אויביהם כסה הים**. וזה אומרו **וינחם לבטח** הוא יתברך, ועם כל זה על מה שנמשך מזה **שולא פחדו**, **ואת כל אויביהם כסה הים**.

נד ויביאם אל-גבול קדשו הר-זה קנתה ימינו :
נה ויגרש מפניהם גוים ויפילם בחבל נחלה וישכן באהליהם שבטי ישראל :

(נד) ויביאם כו'. לא אמר "ויוליכם" כי אם **ויביאם** להורות כי **מושב שכנה בארץ ישראל** היא **ויביאם** אצלו **אל גבול קדשו** הוא **תחום ארץ ישראל**, שארץ העמים היה גבול חצונים. ואל יעלה על רוחך כי לא יקרא גבול קדשו רק הר המוריה אשר שם האלוהים, כי הנה הר זה תואר גדול מזה יש לו, שהוא כי **הר זה קנתה** אותו **ימינו** יתברך, אך כל שאר ארץ ישראל לא יבצר מהקרא גבול קדשו.

או יאמר אל תתמה אם ראשית גבול ארץ ישראל אני קורא **גבול קדשו**, כי דע איפה כי אין צריך לומר הר המוריה כי אם גם **הר זה** שבגבול ארץ ישראל **קנתה ימינו**, והוא ענין מאמרם

ז"ל (תענית י א) על פסוק **עד לא עשה ארץ וחוצות** (משלי ח) כי תחילת ברייתו של עולם לא היה כי אם ארץ ישראל ואחר כך נתפשטה חוצה לארץ וזהו "**עד לא עשה ארץ וחוצות**" כי תחילה עשה ארץ ואח"כ חוצות, וידוע כי **עולם חסד יבנה** שהוא **ימין**, נמצא שבהברא העולם בימין חסדו **הר זה קנתה ימינו**, באופן כי גם **הר זה** שבתחילת תחום הארץ **גבול קדשו** יקרא, ומשם החל הוא יתברך **(נה) ויגרש מפניהם גוים** על ידי עצמו ולא ע"י מלאך להיות כי שם **[נד] גבול קדשו**, ויאמר על הגרגשי שפנו מלפני ישראל והלך למרחקי ארץ. והנשארים משבעה הגוים ויפילים חללים בחבל נחלה שהוא בארץ ישראל עצמה. **וישכן באהליהם** של אלו ואלו את **שבטי ישראל**.

או יאמר **[נד] ויביאם אל גבול קדשו כו'** כמו שאמרו ז"ל כי בית המקדש קנין אחד שנאמר **הר זה קנתה ימינו**. ובזה יאמר כי זכות בית המקדש הביאם וכבש לפניהם הארץ, וזהו **ויביאם וכו' מי הביאם הר זה כו'** הוא זכות בית המקדש.

ושמא תאמר כי אין כל הקדושה ההיא רק אחר שנבנה בית המקדש אך לא מקודם אשר עדיין לא היה שמו כי אם **"הר"** הוא **הר המוריה**, דע לך כי לא כן הוא כי הר זה עודנו **"הר"** להיותו **הר "זה"** בייחוד **קנתה ימינו** אותו.

או יאמר **[נד] ויביאם אל גבול קדשו** הוא **הר המוריה**.

ושמא תאמר האם לקדשו יש גבול חלילה, כי הלא מלא כל הארץ כבודו? לזה אומר אמת הוא אך מה שקראתי לזה **גבול קדשו** על יתרון שיש לו על השאר, כי **הר זה קנתה ימינו**.

ושמא תאמר למה תאמר **ויביאם** שיורה שהיה המקום כבוש ובטוח ולא הוצרך כי אם הבאה אל הר המוריה, והלא הם כבשו הארץ שבע שנים בחרב וקשת ומלחמה? לזה אומר האמת שלא היתה רק הבאה כי הנה לא בחרבם ירשו ארץ כי הלא **[נה] ויגרש מפניהם גוים וכו'**.

נו וינסו וימרו את-אלהים עליון ועדותיו לא שמרו :

נז ויסגו ויבגדו כאבותם נהפכו כקשת רמיה :

(נו) וינסו וימרו כו'. אמר כי מעט מעט עזבו את ה' כי תחילה **וינסו** בענין ההשגחה ואחר כן **וימרו את אלוהים** באומרם כי הוא **עליון** כי על השמים כבודו ואיננו משגיח למטה בארץ וזהו

וימרו את אלוהים עליון ועדיין היו שומרי מצותיו אך עוד מעט נמשך כי גם **עדותיו לא שמרו** הן המצות שהן עדות לישראל על השגחתו כענין שבת עדות על חדוש העולם וכיוצא בה.

(נד) ויסגו ויבגדו כו'. ויסגו אחור אל **אבותם** להדמות אליהם ככל הנזכר למעלה אשר עשו אחרי צאתם ממצרים מ' שנה במדבר. ומי יתן והיה מה שנסוגו אחור אל דור שלפניהם, כי אם שהיה ההתהפכות רב עד אבותם הקודמים במצרים. והוא כי אבותם אשר נחלו הארץ כשרים היו, כי אם **נהפכו** אחור ביותר עד דורות הרבה **כקשת רמיה**. והוא כי דרך בעלי קשתות למען יבטחו העוברים ולא ישמרו מקשת דרוכה, יעבירו היתר מהקשת ויניחו שתי ראשי הקשת כפולות אל העבר מזה אשר לא כדרך יריית חצים, אשר יראה הרואה ויבטח לבו באומרו כי אנשי אמת שונאי בצע המה, ומדי עוברם מנגד פניהם יהפכו קשתם על מתכונתו מהעבר האחר וישימו היתר על מושבו ויכוננו חצם על יתר לירות במו אופל לנקי חנם לשלול שלל ולבוז בז, וזהו **קשת רמיה** שהיא הפך דריכתה לרמות ומהפכין אותה אח"כ אל הקצה האחר.

והנה נשא פה המשל הזה כי אחר היותם מהופכים אל האמת והצדק **כקשת** שהוסר היתר וראשי הקשת מהופכים אל העדר דריכת חצים, **נהפכו** אל הקצה האחר **כקשת רמיה**, וכן **נהפכו** ולא מעט אל הדמות אל דור שלפניהם כי אם אל שלפני פניהם שהוא היפוך רב כמדובר.

נח ויכעיסוהו בבמותם ובפסיליהם יקניאוהו :

נט שמע אלהים ויתעבר וימאס מאד בישראל :

ס ויטוש משכן שלו אהל שכן באדם :

(נח) ויכעיסוהו בבמותם כו'. תחילה **הכעיסוהו בבמותם** להקריב בם לשמים אחר איסור הבמות בזמן משכן שילה, ומזה נמשכו כי **בפסיליהם יקניאוהו** עשו שיהיה מקנא במה שהמה הבל. אז שמע אלוהים היא שכינה השורה במשכן שילה **(נט) ויתעבר וימאס מאד בישראל** ועל כן **(ס) ויטוש משכן שילה** להיות שורה שם.

ואם יאמר איש האם יאבד משכנו מפני השוטים כי אם מאס בישראל שחטאו, משכנו מה חטא להחריבו, לזה אומר אל יעלה על רוחך כי הוא יתברך מכין מושבו בבית או באהל כי אם באדם כי **היכל ה' המה**. וזה מאמרו יתברך באומרו **ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם** (שמות כה ח) כי בתוכו לא נאמר אלא **בתוכם**, כי לא באהל ובמשכן עושה יתברך מושב לו, כי אם באנשים אם שלמים וראויים המה, אך אם יעברו רצונו יטוש בית מקדשו כי גם בעשותם רצונו

לא מהמשכן עושה מושב כי אם מהאדם. וזהו אומרו **ויטוש משכן שלו** תדע למה הלא הוא כי **אהל שכן באדם** הוא ולא בעצים ובאבנים.

או יאמר כי על [נט] **שוימאס מאד בישראל** היה מקום לעשות כליה ח"ו לולא שהטיל כעסו במשכן כי [ס] **ויטוש משכן שילו**, והטעם הוא כי ישראל חשובים לפניו יתברך מהמשכן, כי אם **אהל שכן** היה **באדם** שהוא בעבור האדם, ועל כן טוב הוא כי המשכן יכפר בעד עמו בל יכלו.

והנה **במדבר רבה** (יב יב) אמרו רז"ל כי כאשר הוקם משכן למטה הקים הקדוש ברוך הוא משכן למעלה הוא משכן הנער. ובזה יאמר [ס] **ויטוש משכן שילו** לא המשכן המכוון נגדו למעלה הרוחני של מטטרון כי אם **אהל שכן באדם** שהוא של מטה.

סא ויתן לשבי עזו ותפארתו ביד-צר :

סב ויסגר לחרב עמו ובנחלתו התעבר :

סג בחוריו אכלה-אש ובתולתיו לא הוללו :

סד כהניו בחרב נפלו ואלמנתיו לא תבקינה :

(סא) **ויתן לשבי כו'**. אמר כי נתן **לשבי עזו** הוא **ארון הברית** ולא חש על כבוד ארונו יען כי הלא **ותפארתו** של ארון היה בהיותו **ביד צר** כי היו מפארין ומחשיבים הצרים אותו באומרם אלה הם האלוהים האדירים המכים את מצרים בכל מכה, וכן אחרי כן בבואו כמפורש בשמואל היו מחשיבים אותו, כלומר **ביד צר** היה **תפארתו** מה שאין כן יתברך בהיותו אתם כי אדרבה [נח] **בפסילים הקניאוהו**, על כן (סב) **ויסגר וכו'**.

או **שעור הכתובים** עד סוף ז' פסוקים מפסוק [סא] **ויתן לשבי עזו כו'** לומר ראה והביטה כמה זכות איש או אשה מועיל לפי העת כי הלא [נט] **וימאס מאד בישראל** ואיך נהפך הדבר שהכה את פלשתים בעפולים והשיב שבות יעקב ושב הארון בכבוד, הלא הוא זה זכות אלמנת פנחס בן עלי הכהן כי באה לה שמועה ממות חמיה ואישה שהיא מיתה ממש ולא בכתה ולא שתה לבה, וכשומעה כי נלקח ארון האלוהים חרה לה ותבכה עד צאת נפשה כי מתה, עם היות כי ארון האלוהים לא היה לבוז חס וחלילה כי אם אדרבה כיבדו אותו.

וזה ענין הכתובים [סא] **ויתן לשבי עזו הוא הארון** ועם היות כי לא היה לבוז כי אם אדרבה **ותפארתו** היה **ביד צר**, אך צרת העם עצמה מאד כי (סב) **ויסגר לחרב עמו כו' (סג) בחוריו** **אכלה אש כו'**.

וגם (סד) כהניו הם חפני ופנחס בחרב נפלו, ועם כל זה **אלמנותיו לא תבכינה** את בעליהן כי אם אל הלקח ארון האלוהים.

סה ויקץ כישן אדני כגבור מתרוֹן מִיִּין :
סו ויך צריו אחור חרפת עולם נתן למו :
סז וימאס באהל יוסף ובשבת אפרים לא בחר :

על כן נכמרו רחמיו יתברך **(סה) ויקץ כישן א-ד-נ-י** הוא שם אדנות הוא שכינה שבארץ הקיץ כישן, שהוא כי בראות כי גוים כבדוהו ולא ישראל היה ישן מלפקוד את עמו ומלהצר את צריהם אך על ידי זכות אשת פנחס הקיץ כישן.

והוא בשום לב אומרו השינה אחר ההקצה ולא אמר "וכישן הקיץ" לומר כי לא הספיק זכות להתעורר בעצם [להצר את] צריו על כי צריו פארוהו, על כן לא היתה ההקצה שלמה כי אם עודנו כישן מעט, ולא **כגבור מתרוֹן** משמחתו לינקם רק **כמתרוֹן מִיִּין** שאינו מתאמץ בנקמה על כן לא הרגם, רק הטיל הכעס בבייש אותם בעולם ולהניחם בחיים שהוא כי **(סו) ויך צריו אחור** שהוא טחורים באחוריהם, שלא היה רק כי **חרפת עולם נתן למו** בלבד.

ותחת אשר מאס מאד בישראל עתה לא מאס רק **באהל יוסף** והטיל בו הכעס, והטעם כי **בשבת אפרים** ששם היה **[ס] משכן שילו לא בחר**, והוא מה שכתבנו למעלה כי השראת שכינה אינה במקום כי אם באדם ועל כן כאשר לא היתה הכנה בשבת אפרים להשראת שכינה מאס **באהל יוסף**. ועל פי דרכו כיון מאמרנו כי שב אפו ותחת מה שהיה לו על ישראל גדר מאיסה נהפך להעדר בחירה במ בלבד וזהו **ובשבת אפרים לא בחר**.

סח ויבחר את-שבת יהודה את-הר-ציון אשר אהב :
סט ויבן כמו-רמים מקדשו כארץ יסדה לעולם :

(סח) ויבחר את שבת כו'. הנה מהראוי יאמר "**ואת הר ציון**" או "בהר ציון" כי ציון עיר היא ולא אדם, אך הנה ציון מחלק **שבת יהודה** היא ואחרי אומרו כי מאס מהיות משכנו בשבת אפרים אמר עתה כי בשבת יהודה בגבול נחלתו בחר. והוא כי אומרו את הוא כמו עם, כמה דאת אמר **משחיתם את הארץ** (בראשית ו). ואמר כי נתחבר זכות שבת יהודה עם זכות **ציון אשר אהב**, כי על כן מבריאת העולם שרתה בה שכינה כנודע, והיא מיהודה **בהר ציון אשר אהב**.

(סט) ויבן כמו רמים כו'.**לבוא אל הענין נקדים מה בין משכן לבית המקדש?**

והוא כי הנה ידוע כי אין השראת שכינה בבנין בית של מטה תלוי אלא בשל מעלה, והוא כי בית המקדש של מטה מכוון כנגד בית המקדש של מעלה, וכל פרטי מציאות של מטה היכל ואולם וכל חדרי משכיתו וכל כליו דוגמא לכל מה שבבית המקדש של מעלה, וע"י כן בחכמת הבנותו על פי כל הדברים שבעליון יורק שפע העליון בתחתון ותשרה בו שכינה מעין העליון לעולם ועד כאשר השראתה בעולם העליון לא תמוט לעולם ועל כן גם בחורבן לא זזה שכינה מכותל מערבי, אך המשכן אינו כנגד בית המקדש של מעלה, אך הוא כמאמר רז"ל **במדבר רבה** (יב יב) שהוא כנגד משכן עליון המשמש בימי הגלות הנקרא משכן הנער, וכל מה שבמשכן של מטה הוא דוגמת כל פרטי משכן של מעלה עצמותו וכליו, וכמו שמבואר אצלנו על פסוק (שמות כה ט) **ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן** שהוא תבנית המשכן של מעלה **ואת תבנית כל כליו של מעלה וכן תעשו למטה**. והנה אין ספק שאינו דומה אשר הוא דוגמת בית המקדש של מעלה לאשר הוא דוגמת משכן הנער, לא ברוממות ולא בהתמידת השראת שכינה שם, כי על כן בחורבן בית המקדש שהוא לעומת של מעלה לא זזה שכינה משם, ובהבטל משכן ממקום מושבו לא נשארה שם שכינה.

ונבוא אל הענין אחר אומרו **[סז] וימאס באהל יוסף כו'** הוא **משכן שילו** אמר **[סח] ויבחר כו' את הר ציון כו'**, ומה בין בית המקדש שביהודה למשכן שהיה בתחילה, הלא הם שני דברים.

אחד, כי **[סט] ויבן כמו רמים מקדשו** שלא היה כמשכן שהיה כמו משכן הנער כי אם כמו רמים הוא רוממות עולם האצילות, ואמר רמים לשון רבים שהוא מה שבזבול ברקיע רביעי (עי' חגיגה יב ב) ואשר הוא דוגמתו בעולם האצילות מה שאין כן במשכן. **שנית**, שהיה **כארץ כו'** שהוא כאותו ארץ **שיסדה לעולם**, כך בית זה היה כאותו ארץ שיסדה לעולם, כך בבית המקדש יסדו לעולם כי גם אחר החורבן לא זזה שכינה ממנו כנודע.

ע ויבחר בדוד עבדו ויקחהו ממכלאת צאן :

עא מאחר עלות הביאו לרעות ביעקב עמו ובישראל נחלתו :

עב וירעם פתם לבבו ובתבונות כפיו ינחם:

(ע - עב) ואם תאמר ואיך יהיה לעולם והלא היה עתיד ליחרב פעמיים, ואם יגרמו העונות לבלתי התקיים אחרי כן לעולם מה בצע במה שלא תזוז שכינה אם הבית הוא חרב, לזה אומר הנה ויבחר בדוד כו' כלומר החנם הלך אלוהים לקחת לו מושל בישראל ממכלאות צאן

ולא לקח מהבעלי שררה חשובים לעם כי אם שמאחר עלות הביאו, אך אין זה כי אם כי יודע אלוהים כי א-ל דעות הוא כי זה לבדו הוא הראוי לרעות את ישראל בזמן הזה ולעתידי לבא, וזהו לרעות ביעקב עמו שהוא בזמן הזה ובשאר נחלתו בימות המשיח, וכן היה כי וירעם בזמן הזה כתום לבבו ובתבונות כפיו ינחם לעתיד לימות המשיח.

[סט - עב] או שיעור הכתובים מעין זה. ויבן כמו רמים מקדשו דוגמת הרמים, ושמה תאמר והלא גם הוא נחרב, לזה אמר כארץ שיסדה לעולם שהוא שיסדה על יסוד אחד שהוא צדיק כי צדיק יסוד עולם כך ויבחר בדוד עבדו כו' להיות לו יסוד לקיום המקדש. ועל כן ויקחהו ממכלאות צאן כו' שהוא יסוד לזמן הזה לרעות ביעקב עמו ולעתידי כדי שובישראל נחלתו, וכן היה כי וירעם כתום לבבו ובתבונות כפיו ינחם לעתיד. והוא כי במלכו בזמן הזה יצטרך לרעותם בחכמת לבו לתומו אשר ישים ה' בתום לבבו בהתבודדו, אך לעתיד לא יצטרך לכך כי אם בתבונות כפיו ינחם מעין מלמד ידי למלחמה (תהלים יח), כי אם שיהיה אז יותר, כי את אשר יהיה ראוי לשלוח בו יד הן למות הן לייסורין ידיו מאלהן יתקוממו לעשות, ואת אשר יהיה ראוי להיטיב לו ולתת לו מתנות וכיוצא גם הוא יתקוממו לעשות, כי אז תמלא הארץ דעה את ה' ומה גם למלך המשיח.

פרק עט

א מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך טמאו את-היכל קדשך שמו את-ירושלם לעיים :

ב נתנו את-נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו-ארץ :

ג שפכו דמים כמים סביבות ירושלם ואין קובר :

ד היינו חרפה לשכנינו לעג וקלס לסביבותינו :

ה עד-מה יהוה תאנף לנצח תבער כמו-אש קנאתך :

(א) מזמור לאסף אלהים כו'. אנשי כנסת הגדולה שהחזירו עטרה ליושנה לומר הגבור והנורא נתנו טעם ואמרו כי ראותו גוים מרקדים בהיכלו כו' הן הן גבורותיו והן הן נוראותיו (יומא סט ב) שסבל, שהיא גבורה עצמית. וזה יאמר אלהים באו כלומר הוראת מידת אלוהים ותגבורת היה מה שבאו גוים בנחלתך וכן (ב) נתנו את נבלת עבדיך כו' (ג) שפכו כו' וכ"כ אזרת כח וגבורה עד שאני קץ בדבר ואומר (ה) עד מה ה' תאנף כו'.

או יאמר בשום לב אל לשון מזמור שאמרו רבותינו ז"ל (עי' רש"י ותוס' קידושין לא ב) קינה מיבעי ליה, ותירצו שהוא על שהטיל כעסו יתברך בבית המקדש, או שזימרו בני קרח שמי שיעלה שערי בית המקדש שטבעו יעלה את אביהם.

ויתכן יאמר בשום לב אל אומרו (א) באו גוים בנחלתך כי אחר שטימאו ועשו הרעה מה צורך להזכיר מציאות הביאה אל הנחלה כי מה יתן ומה יוסיף בואם בנחלה, יאמר מה שטימאו ובכלל היא הביאה.

ועוד כי הלא שרפו כל מועדי א-ל בארץ והציתו אש בהיכל ובדביר, ולא מצא אסף בידם רעה כי אם שטמאו את היכל קדשו.

ועוד אומרו שמו את ירושלם לעיים כי הלא גם במקדש שלחו את ידם ולמה לא יזכיר כי אם את ירושלם בענין הריסה או שריפה.

אך לבא אל הענין נזכירה מאמרם ז"ל בפסיקתא כי במקדש ראשון אשר היה כבודו גדול מהשני כנודע לא השליט הוא יתברך את הגוים לשורפו בידם באש כי אם על ידי משרתי עליון, וזה לשונם:

פתיני ה' ואפת (ירמיה כ ז), בשעה שהגיעה קיצה של ירושלם ליהרס אמר לו הקדוש ברוך הוא לירמיה קום לך לענתות וקח השדה מאת חנמאל דודך (עי' ירמיה לב) אותה שעה חשב ירמיהו בלבו שמא נותן חן המקום על בעליו ונושאים ונותנים בתוכו אמר לו הקדוש ברוך הוא קום לך קנה השדה, כיון שיצא ירמיה מירושלם ירד מלאך מן השמים ונתן רגליו על חומת ירושלם ופרצו, קרא ואמר יבואו השונאים ויכנסו לבית שאדונו אינו בתוכו ויבזזו אותו ויחריבו אותו, ויכנסו לכרם ויקצצו את גפניו שהשומר הניחו והלך לו, שלא תהיו משתבחים ואומרים שאתם כבשתם אותו, קריה כבושה כבשתם, עם הרוג הרגתם, באו השונאים וקבעו בימה שלהם בהר הבית, הלכו ועלו להם בבימה האמצעית, מקום שהיה המלך יושב ונטל עצה מן הזקנים משם שנשתכלל בית המקדש, שם ישבו השונאים ונטלו עצה היאך לשרוף בית המקדש, עד שנמלכו ביניהם, נטלו עיניהם והנה ארבע מלאכים יורדים ובידם ארבע לפידים של אש ונתנו בד' זויות של היכל ושרפו אותו, ירמיה הנביא יצא מענתות לבוא לירושלם, נטל עיניו וראה עשן בית המקדש עולה, אמר בלבו שמא חזרו ישראל בתשובה להקריב קרבנות, שהרי עשן הקטורת עולה, בא ועמד לו על החומה וראה כו' ע"כ.

הנה כי בבית ראשון לא השליט הוא יתברך את הגוים לשלוח יד בבית המקדש רק לבוא אל תוך נחלתו להתייעץ היאך ישרפו אותו.

ובזה נבוא אל הענין, והוא כי בארבע גלויות לא בכולן היה לגויים שליחות יד בבית המקדש כי אם בשלשה מהם שהם **נבוכדנצר ויון** שנכנסו להיכל וטימאו הטהרות, ואדום שלא בלבד בית המקדש כי גם כל ירושלם אמרו **ערו ערו עד היסוד בה** (עפ"י תהלים קלז), אך **בגלות מדי** עדיין לא נבנה בית המקדש וגם שעכב אחשורוש את הבנין היה מניעת טוב לא הבאת נזק.

והנה על מעמד שלשה רגלים שהיצרו בבית המקדש בא **אסף** ויאמר הנה **מזמור** ראוי לזמר על הנוגע אל בית המקדש וירושלם, כי לא היתה לקות גדולה, כי הלא **הפעם הראשונה** לא היתה שליטתם רק כי **באו גוים בנחלתך** שהוא להתייעץ בלבד איך ישרפו את בית המקדש, כי זה הורה כי לא געלת במקום כי אם שלעולם היא נחלתך כי לא זזת ממנה.

וכן **בפעם השנית בימי יון טימאו את היכל קדשך** שנכנסו וטימאו הטהרות אך לא החריבו, וגם עדיין **הר קדשך יקרא**, כי גם בחורבן יש להם קדושה כמו שאמרו ז"ל (מגילה כח א) ממקרא שכתוב **והשמותי את מקדשיכם** (ויקרא כו) שהוא ממה שלא נאמר ואת מקדשיכם אשומם, וכל שכן בימי יון כי מיד חזרו וטיהרו הכל, וזהו אומרו **את היכל קדשך**. ואפילו בפעם השלישית ששלטו **אדום** בבית המקדש לא שמו לעיים את בית המקדש רק את ירושלם, והוא מאמר הכתוב **זכור ה' לבני אדום את יום ירושלם האומרים ערו ערו עד היסוד בה** (תהלים קלז), אך לא השליטם ה' ביסודות בית המקדש כי אם עדיין קיימים, כי אשר בנה דוד לא שלטו בו אויבים כנודע מרבתינו ז"ל. אך הצרה הגדולה שאין לזמר כי אם קינה מיבעי לן הוא על בניך כי רעתם רבה, כי **(ב) נתנו את נבלת עבדיך כו' (ג) שפכו כו'.**

ועל דרך רבותינו ז"ל האומרים כי מה שזימר אסף הוא על כי הטיל כעסו יתברך על הבניינים ולא על האנשים, ימשך הענין לפי דרכם שאומר **מזמור** יזמר אסף על כי **[א] באו גוים בנחלתך וכו'** כי בבית המקדש וציון וירושלם שפכת כעסך שהוא ענין **כלה ה' את חמתו כו' ויצת אש בציון כו'** (איכה ד), אך הזמר היה גמור אם על ידי כן היו ישראל נצולים מחרב אויב, אך הנה **(ב) נתנו את נבלת כו' (ג) שפכו כו'**, כי בזה ודאי נהפך לאבל מחולנו.

(ב) נתנו את נבלת כו'. אמרו רבותינו ז"ל פרק נגמר הדין (סנהדרין מז א):

מאי עבדיך?

ומאי חסידיך?

אמר רב **חסידיך** חסידים ממש, **עבדיך** הנך דמחייבי דינא דמעיקרא וכיון דאקטול

קרי להו עבדיך, דכיון דלאו כי אורחיה מת הוא ליה כפרה ע"כ.

וראוי **לשים לב** מי דחקו לומר **שעבדיך** אינם צדיקים **וחסידיך** כמשמעו. אך הוקשה למו אומרו **בעבדיך** נבלת **ובחסידיך** בשר, אך הוא כי את הבלתי צדיקים קורא אותם נבלה, ומעין

זה חילקו ז"ל בפסוק **יחיו מתיך נבלתי יקומו** (ישעיה כו יט) שאמרו רבותינו ז"ל (כתובות קיא א):

שמתוך הם מתי ארץ ישראל, נבלתי הם מתי חוץ לארץ, ועל שלא מתו בתשובה ויודו אמר, דכיון דלאו כי אורחיה מית הוא ליה כפרה ע"כ.

ועל דרך הפשט נמשיכהו אל הכתוב שאחריו **(ג) שפכו כו'** בשום לב כי הלא תחילה היה ראוי לומר שפיכת הדם **ושאין קובר** ואחר כך **נתנו את נבלת כו'**, **וגם** בכלל אומרו **נתנו את נבלת כו'** הוא **שאין קובר**. **ועוד היתכן** שההורגים היה להם לקבור הרוגיהם.

אך יהיה על דרך מאמרם ז"ל על פסוק **ושלחתי דבר בתוכם ונתתם ביד אויב** (ויקרא כו כה ועיין רש"י שם), כי על ידי הדבר היו ניתנים ביד אויב כי במות המת ואין מלינים המת בירושלים ועל ידי כן היו מוציאים אותו לקוברו והאויבים שחוץ לעיר היו לוקחים אותם להורגם וזהו "ונתתם ביד אויב". על דרך זה יאמר **[ב] נתנו את נבלת כו'**.

ושמא תאמר למה לא היו יוצאים מהעיר לקבור הרוגיהם ולא יניחום לעוף השמים ולבהמת הארץ, לזה אמר **[ג] שפכו דמם סביבות ירושלם** ועל כן **ואין קובר**, שלא היו יוצאים מישראל לקבור ההרוגים פן ישפכו דמם סביבות ירושלם.

והנה אמרו רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני כאן) מאי כמים?

שלא נהגו בדמם כדם צבי ואיל שנאמר בהם **ושפך את דמו וכסהו בעפר** (ויקרא יז יג), אלא **כמים**. ואחשוב לפי דעתם שעל כן יאמר **ואין קובר** לומר שאין קובר את הדם הנזכר, שהוא הכסות בעפר שהוא מעין קבורה.

(ד) היינו חרפה לשכנינו כו'. אמר כי שכנינו הדשים בנו לא היינו חשובים בעיניהם להיות לועגים עלינו, כי היינו **חרפה** בעיניהם, אך **סביבותינו** הרחוקים קצת היו מלעיגים ומקלסים עלינו, וזהו **לעג וקלס לסביבותינו**. ונמשך אל מה שאחר יאמר **(היינו חרפה) (ו) [שפוך חמתך] כו'**.

בשום לב אל אומרו גוים ואומרו **ממלכות**, וכן אומרו **(ז) אכל לשון יחיד והשמו** לשון רבים. **ועוד אומרו נוהו** שאם הוא של **יעקב**, אין בית המקדש נקרא אלא נוה של הקדוש ברוך הוא, ואם חוזר אל הקדוש ברוך הוא "נוך" היה ראוי לומר כי כל הכתובים לנוכח אתו יתברך ידברו. אך יאמר כי הנה נאמר **בנפול אויבך אל תשמח פן כו' והשיב מעליו אפו** (משלי כד), והרי **[ד] שכנינו וסביבותינו** שמחים לאידנו, שמשמחתם היינו **לעג וקלס**, ואם כן השב מעלינו

אפך כי אחר ששמחו אויבינו (ה) **עד מה ה' תאנף לנצח** ולא תשב אפך ממנו. ומה תעשה מהאף שתשיב מעלינו, תבער בם כמו אש, **תבער כמו אש קנאתך** שתקנא על שמחתם.

ו שפך חמתך אל-הגוים אשר לא-ידעוך ועל-ממלכות אשר בשמך לא קראו :

ז כי-אכל את-יעקב ואת-נוהו השמו :

ח אל-תזכר-לנו עונות ראשנים מהר יקדמונו רחמיך כי דלוננו מאד :

ט עזרנו אלהי ישענו על-דבר כבוד-שמך והצילנו וכפר על-חטאתינו למען שמך :

ואם יכלו ולא ימרקו אשמותינו בגלות כי אינם, (ו) **שפוך חמתך אל הגוים [ה] שכנינו וסביבותינו [ו] אשר לא ידעוך** כי ידך עשתה זאת כי על כן [ד] **היינו חרפה ולעג וקלס להם, [ו] ועל ממלכות** הם שתי ממלכות **נבוכדנצר בבית ראשון ואדום בבית שני, אשר בשמך לא קראו** בעשותם החורבן לא אמרו שעל כבוד שמך אשר הכעסנו, היו עושים, ולשמו יתברך היו מצירים אותנו. ומה שהיה להם לקרוא בשמך הוא לומר, (ז) **כי שמך הנזכר** (עי' פסוק ה) **אכל את יעקב כי ה' איש מלחמה ה' שמו** (שמות טו) פעל כל זאת, ואדרבא היו אומרים ידם רמה.

ולא בלבד נמנעו מלקרוא בשמו יתברך לומר כי הוא העושה על ידם ולכבודו שחיללו ישראל הם עושים, אדרבא **ואת נוהו** של שמך הנזכר **השמו**, כי בית המקדש נוה שמו יתברך קראו ה', באומרו **כי אם אל המקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם** (עי' דברים יב ה, יא).

או יאמר כי אכל כו' לומר אם יאמר אין אשם אדום גדול כי הלא הוכן לרצועת מלקות לישראל כמאמרם ז"ל על **והיה כאשר תריד וכו'** (בראשית כז מ) שאמר לו אם תראה שעוברים בני יעקב על התורה עשה בהם שפטים, וכן אמרו רבותינו ז"ל **בבראשית רבה** (סז ז) שצוה יצחק לעשו אם יעבור זרעי על התורה גזור עליהם גזרות, לזה אמר הנה זה היה קצת התנצלות על מה שהצרו את עצמם אך לא על הממון ועל בית המקדש.

והנה אין צריך לומר בני עשו המחריבים, כי אם עשו הוא אדום, **אכל את יעקב** כמו שאמרו ז"ל שמלבד המנחה ואשר לקח מן הבא בידו אבנים טובות ומרגליות נטל אחר כך את כל נכסיו לגמרי כמו שאמרו ז"ל (שמות רבה לא יז) על **בקברי אשר כריתי לי** (בראשית נ ה) שנטל כל נכסיו ועשה מכל ממונו כמין כרי של תבואה, ונתן לעשו על חלקו שבמערה. וזהו אומרו בלשון יחיד **כי אכל את יעקב** שהוא על עשו, ואחר כך בניו **את נוהו** יתברך **השמו**, ומפני כבודו יתברך לא אמר נוה ה' כי אם **נוהו** סתם.

(ח) אל תזכר לנו כו'. הנה בית ראשון נחרב על עבודה זרה, גילוי עריות, שפיכות דמים, ובית שני על מידות רעות (יומא ט ב). אמר, כדי לגאלנו אל תזכר לנו עונות ראשונים, כי על האחרונים שהוא רוע מידות מהר יקדמונו רחמיך על כי אין אשמתנו רבה כי הלא דלוננו מאד ועניות לא הניח[ה] מידה טובה לישראל.

או יהיה כי יאמרו ישראל שבגלות החיל הזה, הנה שְׁנַיִם הם עוונות ראשונים לכל שאר עוונות, כי הם הנתבעים ראשונה בתת דין וחשבון למעלה שהם קבעת עתים לתורה נשאת ונתת באמונה (שבת לא א), ואמר כמדברים אל שם אלוהים הנזכר לעיל (פסוק א), הנה אנחנו בדלותינו בצרת הגלות זאת שואלים מאתך מידת הדין, והיא אל תזכור לנו עונות ראשונים, אותם ב' עונות ראשונים לא שתנתר אותם רק שתרפה מעט כדי שעל ידי כן טרם יזכרו מהר ימצא מקום מידת רחמים לקדם ולהליץ טוב, וזהו מהר יקדמונו רחמיך להליץ בעדנו ולומר כי לא אשמים אנחנו סובלי הגלות על ב' עוונות אלה, כי הנה דלוננו מאד, ועל כן עניות לא הניחנו לקבוע עתים לתורה כי אם אין קמח אין תורה (אבות פ"ג), וגם לא לשאת ולתת באמונה כי בקשנו אוכל לנו ודלוננו מאד ועל פת לחם יפשע גבר כי רש עושה כף רמיה כי אין בית הבליעה פנוי ולא יחוש אם מותר או אסור לשבוע לחם. והענין הוא כי כאשר הדיין מוצא זכות לנדון בתביעות ראשונות מיקל בכל שאר תביעות.

(ט) עזרנו אלוהי ישענו כו'. אמר אם נאמר לפניך תצילנו למען שמך הלא תאמר איך ארחמכם למען שמי ואתם חטאתם על דבר כבוד שמי וחללתם אותו, כי בעוונותינו שם שמים מתחלל בגוים, על כן אמר עזרנו אלוהי ישענו על דבר כבוד שמך לשוב לתקן עוונותינו בדבר הזה, ואחר כך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך.

או יאמר והוא הנכון, אם בגלות נצטרך למות על קדוש שמך עזרנו אלוהי ישענו ואמץ את לבבנו נשים את עצמנו למות על דבר כבוד שמך לקדש שמך כענין חנניה מישאל ועזריה, אך אחרי כן והצילנו כאשר הצלת אותם וחיו.

ושמא תאמר אם אצילכם במה יכופרו חטאותיכם, לזה אנו אומרים, אחר שנמסור עצמנו למות גם שלא נמות כפר על חטאתינו למען שמך.

י למה יאמרו הגוים איה אלהיהם יודע (בגיים) [בגוים] לעינינו נקמת דם-עבדיך השפוף :
 יא תבוא לפניך אַנְקַת אֲסִיר כְּגֹדֶל זְרוּעֶךָ הוֹתֵר בְּנֵי תְמוֹתָה :
 יב וְהִשָּׁב לְשִׁכְנֵינוּ שִׁבְעֵתִים אֶל-חִיקֵם חֲרַפְתָּם אֲשֶׁר חֲרַפּוּךָ אֲדָנִי :
 יג וְאַנְחֵנו עִמָּךְ וְצֹאן מִרְעִיתֶךָ נוֹדָה לְךָ לְעוֹלָם לְדוֹר וָדוֹר נִסְפָּר תְּהַלְתֶּךָ :

(יז) למה יגעו הגוים בכבוד שמך, **שיאמרו הגוים** אם לא תצילנו מהמות במסור עצמנו, **איה אלוהיהם**. וזהו **למה יאמרו הגוים כו'**. אך בזה שתצילנו **יודע בגוים לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך**, כי בראותם כי אתה עמנו על מוסרנו את עצמנו, ידעו מה יקר **דם עבדיך**, כי עשית פלא להצילנו מידם על מוסרנו עצמנו על קדוש שמך, ומזה ידעו כי לא השלכת אחרי גוך **נקמת דם עבדיך השפוך**. כי מה שלא הצלתם מידם להיות עת רוגז, ולא יבצר כי עבדיך היו ולא יותר דמם.

ושמא תאמר אם חטאתם על דבר כבוד שמים וחללתם אותנו חלילה בגוים למה לא תמותו כי לא יכופר עד תמותון, לזה אמר **(יא) תבוא לפניך אנקת אסיר**, והוא כי כל המקדש את ה' ומוסר את נפשו, הוא אם יתפש ויאסר תחת ידם להעבירו על דת או יהרג, וזה אשר תעשה כי **תבוא לפניך אנקת אסיר** הנתפש אשר ינאק כי שמוע תשמע נאקתו כי צרת מאסרו ונאקתו יספיקו, כי גם אם **בני תמותה** יהיו, תתיר אותם מן המות.

או יאמר תבוא לפניך כו' ענין מאמרם ז"ל (סנהדרין צח א) שאמר אליהו ז"ל לר' יהושע בן לוי כי היה המשיח בפיתחא של רומי עצור ואסור נגוע מוכה, מתיר ואוסר נגעיו ונאנח על ישראל. ובזה יתכן שאומרים אנחנו בני הגלות החיל הזה המר והארוך **תבוא לפניך אנקת אסיר** הוא מלך המשיח האסיר בפתחה של רומי, שהוא כפירוש רש"י ז"ל שהוא ברקיע כנגד פיתחה של רומי, ואם אין אנו כדאים **כגודל זרועך הותר בני תמותה**.

(יב) והשב לשכנינו כו'. הנה על אשר חרפו אותנו והיצרו אותנו לא נבקש כי אם העדר מות כי תתר **[יא] בני תמותה**, אך **והשב לשכנינו שבעתים כו'** על אשר חרפוך ה'.

ולהתכת תיבות הכתוב **ראוי לשים לב אל אומרו** אל חיקם מה ענין החיק בהשבת חרפתם, ועוד היתכן לשלם שבעתים שהם י"ד על חרפתם והיה די כפלים, כי אין דרכו יתברך להכפיל כל כך העונש.

ועוד כי מלת **חרפתם** מיותרת.

אך יאמר **והשב לשכנינו שבעתים**, ומספר זה הוא **אל חיקם** ומחשבת לבם שבחיקם, כי נותנים אל לבם לפי הנראה להם כי **שבעתים** הוא, אך אינו כי אם **חרפתם** שהוא שיעור חרפה אחת, כי הלא הוא אשר חרפוך ה' ולגדולתך ה' אין קץ לעונשם, ושבעתים אחת המה.

או יאמר הנה שני דברים תעשה **[יא] בגודל זרועך**,
אחד הותר בני תמותה,

וגם בזרועך שהיא יד שמאל שפועלת דין תשיב להם [יב] **שבעתים** כמנין יד וזהו **והשב לשכנינו שבעתים**.

ולא שדבק בך חלילה **אשר חרפוך** כי אם אל חיקם שהוא על מחשבת לבם שמחרפים, אך אדרבא לפי האמת אדרבא חרפתם היא, כי את עצמם הם מחרפים כי **חרפתם** היא **אשר חרפוך ה'** ולא חרפה לך חלילה במה שאתה ה'.
או **שיעור הכתוב חרפתם** היא למה שגם אחר **שחרפוך** אתה ה' בהוייתך, ולא כבשר ודם שמשנתנה על ידי מה שיחרפוהו.

ויתכן במאמרם ז"ל (ילקוט שמעוני ישעיה תעד) על פסוק **יען אמור מואב ושעיר** [הנה] ככל הגוים בית יהודה (יחזקאל כה ח), שאמרו על הכרובים שראו בחורבן, "ככל הגוים" עובדי צורות "בית יהודה".

ונבוא אל הענין, והוא כי השכנים הרעים אשר ידבר בם פה הם **במואב ושעיר** שהם שכנים לארץ ישראל, שהם מכלל עשרה העמים שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם לתת לנו והשאר שלושה עד לעתיד, והם של שעיר ומואב ועמון. ואמר, וכן [יא] **כגודל זרועך** הנזכר תן כח [יב] **לשכנינו** לקבל **שבעתים אל חיקם**, שהם שתי פעמים שבעה כמנין יד ה' שהוא הזרוע הנזכר. והוא כענין טיטוס שכלה ומשיבים אותו לאיתנו לידון (גיטין נז א), וזהו **והשב**. והם **שבעתים**, שבע בשביל מחשבתם וזהו **אל חיקם**, ושבע על הדבור וזהו **חרפתם כו'** שהוא על הנוגע אליך ה' שהוא באומרם "ככל הגוים בית יהודה".

(יג) **ואנחנו עמך כו'**. הנה אלה שתחת שר, יפלו המה ושריהם, אך **ואנחנו עמך** שאתה אלוהינו מצד נפשותינו, וגם **צאן מרעיתך** שאין עלינו שר ורועה ירענו מתחת ידך כי אם אתה האלוה והרועה את גופינו בעולם הזה, על כן למה שאתה קיים לעד נתקיים גם אנחנו. ועל בחינת נפשנו הקיימת **נודה לך לעולם**, ועל גופינו שאתה רועה אותנו בחיינו, **לדור ודור** לבנינו ובני בנינו **נספר תהלתך** כמה דאת אמר (שמות י ב) **ולמען תספר באזני בנך וכן בנך את אשר התעללתי כו'**.

או יאמר הלא שאלנו [יב] **השב לשכנינו שבעתים כו'** אל יאמר איש שכל ישענו וכל חפץ הוא למען באבוד רשעים יהיה כל העולם לנו והיה כל הטוב אשר תטיב את עולמך לבדנו, כי הנה לא לבנו הלך במחשבה זו, כי אם [יג] **ואנחנו עמך** כי אתה אלוהינו וגם **צאן מרעיתך** שלא תרעה אותנו על ידי שר כמלכי האומות כי אם על ידך, כי אנו **צאן מרעיתך** באמת, וזה די לנו. ועל שתי אלה **נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהלתך** אם מעט ואם הרבה נאכל, כי הנה קרבת אלוהינו לנו טוב.

או יאמר **ואנחנו עמך** שאתה אלוהינו, וגם הרועה וזן אותנו על ידך שאנו **צאן מרעיתך**, וגם שיש דור שאינך רועה אותנו שהוא בגלות בארץ אויבינו, שאנו נזונים מתחת שר צלם, עם כל זה **לדור ודור** אפילו בדור שאנו בארץ אויב יש לנו **לספר תהלתך** על מה שאתה עתה בארצך אנו **עמך וצאן מרעיתך**.

או יאמר על דרך כי טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונך (לעיל סג ד), כי טוב החסד שאתה עושה לנו יותר מתת לנו חיים במה שזיכיתנו ששפתי החומריים ישבחונך, על דרך זה יאמר **נודה לך לעולם** גם אחרי מות, על מה שזיכיתנו שבדור **ודור** בגוף ונפש לדור ודור לבנינו **נספר תהלתך**.

פרק פ

א למנצח אל-שושנים עדות לאסף מזמור :

ב רעה ישראל האזינה נהג כצאן יוסף ישב הכרובים הופיעה :

ג לפני אפרים ובנימן ומנשה עוררה את-גבורתך ולכה לישעתה לנו :

ד אלהים השיבנו והאר פניך ונושעה :

(א) **למנצח אל שושנים וכו'**. כוונת אסף לבקש רחמים על הארבע גלויות להיות מעיר לעזור על תיקונם אחד לאחד, ועל תקוותו יתקן הוא יתברך את כל אחד אמר מעתה על כל סוג אחד זמר מיוחד. על תיקון גלות בבל אמר **למנצח** שהוא יתברך יעשה למענו.

ועל השנית שיהיו שני גואלים **מרדכי ואסתר** אמר **אל שושנים**, כי כן יתייחסו הצדיקים כמו שאמרו ז"ל (שיר השירים רבה ו) על פסוק **ללקוט שושנים** (שיר השירים ו ב).

ועל יון שהורה הוא יתברך היות עמנו ולא נטשנו בעדות נס שמן המאור, אמר עדות כי הוא עדות לישראל (עי' מנחות פו ב). ועל תיקון האחרון אמר **לאסף מזמור** כי אז גם אל עצמו יהיה **מזמור**, כי יבנה בית שלישי במהרה בימינו ואז מה שזימר הוא עצמו באמרו (לעיל עט א עי' שם) **מזמור לאסף אלוהים באו גויים כו'** שאמרו רבותינו ז"ל שהוא על שקרח אבי אבותיו

יתעתד לשוב לעלות בביטחון השערים שטבעו בארץ ויעלו, והמזמור ההוא לא יתקיים רק בשוב ה' את שבינו בבית האחרון במהרה בימינו, על כן אמר **לאסף מזמור** על תיקון גלות הרביעי.

ואמר אתה שהיית **(ב) רועה ישראל** בבית ראשון נזונים על ירך, וכשגלינו לבבל היית **נוהג כצאן יוסף**, שכאשר יוסף אשר הקדים בגלות מצרים עם השכינה כמו שכתוב בספר הזוהר כי גלו למצרים שכינה עימהם על ידי יוסף שהיה מרכבה אליה ועל כן הוא הנהיגם למצרים כרועה את צאנו, כך שכינה עשתה כך שהלכה לבבל וניהגה אותנו שמה **כרועה עדרו**. כאמרם ז"ל **(איכה רבה א לב - לג)** כי כש"עולליה הלכו שבי לפני צר" **(איכה א)** הם תינוקות של בית רבן יצאת שכינה עימהם, וזהו **"ויצא מן בת ציון כל הדרה"** ועל כן עצרו כח ללכת לפני צר, וכן **"היו שריה"** (שם) מזי רעב **"כאילים לא מצאו מרעה וילכו"** הליכה לאט כטבע הליכה, עם היותם **"בלא כח לפני רודף"**, שעם היות הרודף רץ והנרדפים מהלכים ולא רצים עם כל זה היה הילוכם די למרוצת הרודף, ואין זה כי אם שהשכינה שיצאת עם העוללים הלכה אתם **כרועה עדרו** שאינו עוזב עדרו.

וכן אמרו בספר הזוהר (ח"ב ב ב) כי זה היה ענין מראה יחזקאל ליישב דעתם באמור להם כי אתם הייתה שם השכינה. וזהו **נוהג כצאן יוסף**. ואחר הגלות ההוא חזרת להיות **יושב הכרובים** שנבנה בית שני והיית בו **יושב הכרובים**, נחלה פניך הופיעה לבנות השלישי כאשר הופעת בשני.

ואם חלושי זכות אנחנו להתעורר בגיננו, זכור את רחל שהייתה מצרה ומבכה על בניה, כמאמרם ז"ל **באיכה רבתי (פתיחתא כד)**, ועליה נאמר **מנעי קולך כו' כי יש תקווה לאחריתך וכו' (ירמיה לא)**. ומדגל מערבי (עי' במדבר ב) אשר שם שכינה אשר שם היו בני רחל **(ג) אפרים ובנימין ומנשה** בזכותה **עוררה** עתה **את גבורתך**, שלא תהיה גבורתך כישנה כאשר בראותך גויים מרקדים בהיכלך והיית כישנה בעיני הרואים עם היות שהן היא גבורתך (עי' יומא סט ב), עתה תהיה גבורתך בהתעוררות וזהו **עוררה את גבורתך**. ולא למעננו תעשה כי אם למענך כי תצא שכינה מהגלות, כי הנוגע **לך** הוא **ישועתה לנו** כי זה חפצנו יותר מישועתנו כאילו הושעתנו כי חביבה ישועתך לנו.

(ד) אלוהים השיבנו כו'. הלא אמרנו **[ג] ולכה לישועתה לנו** כי היות **לכה** הישועה שתצא מהגלות הוא כאילו הישועה היא לנו, עתה אנו אומרים כי גם תשועתנו קלה מאד והוא כי אחת שאלנו מאתך והיא אל נא תיחל עד נתחיל ליטהר ותסייענו אחרי כן, כי אם **אלוהים השיבנו** אתה כי טרם נתחיל לשוב אתה תשיבנו, ואחרי כן מיד נסגל מצוות ומעשים טובים ואז **האר פניך**. והוא הנודע מספר הזוהר כי המצוות שישראל עושים בהם מאירה פנים

השכינה ומקבלת פני עליון באור המצוות ההן ואז היא עת רצון עד אין קץ, ועל כן אנו אומרים **אלוהים השיבנו** ואחרי כן **והאר פניך** כלפי מעלה במצוות שנעשה על ידי מה שתשיבנו, ואז תהיה עת רצון שמיד **נושעה** בלי חבלי משיח.

ה' יהוה אלהים צבאות עד-מתי עשנת בתפלת עמך :

ו האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שלישי :

ז תשימנו מדון לשכנינו ואיבינו ילעגו-למו :

ח אלהים צבאות השיבנו והאר פניך ונושעה :

(ה) ה' אלוהים כו'. אמר אם מה שתזניחנו בגלות הארוך והמר ודחוק הלזה הוא כי שמת לבך להסתפק בעליונים הם מלאכי השרת, כמו שאמרו ז"ל **במדרש חזית** (עי' **אסתר רבה** פרשה ז) כי זו הייתה עצת שרפי קדש לפני הקדוש ברוך הוא בימי המן שיסתפק בעליונים. ולדחות סברא זו בא ויאמר אם מה שהארכת הזמן והרבית הצרות הוא כי נעשית ה' אלוהים של הצבאות של מעלה ועזבת אותנו, זה אי אפשר כי אם ה' הוא **אלוהים** של הצבאות בלבד ומסתפק אלוהותו בהם אם כן **עד מתי עשנת בתפלת עמך**. כי אם כך היית עושה, היית מניחנו כיתר הגויים וכאשר ראית ותתר גויים כן היה ראוי תעשה לנו, וזה אי אפשר שאם כן **עד מתי עשנת בתפלת עמך** כי סכות בענן לך הדומה לעשן להסתיר פניך מתפילתנו ולא הנחת רק שערי דמעה שלא ננעלו (ב"מ נט א), ואפילו הלחם אשר הם אוכלים תעצור את השמים ולא יהיה מטר על ידי תפילה עד שתדנה עיננו דמעה ותעננו על כי שערי דמעה לא ננעלו, באופן שאפילו הלחם אשר הם אוכלים הוא (ו) **לחם דמעה** והמים אשר הם שותים לתת להם מי בורות שיחין ומערות הם **בדמעות שלישי**, ואם הנחתנו ככל הגויים למה הבאתנו בסער הזה ולא כגויים אשר טוב להם בעולם הזה.

וכן למה (ז) **תשימנו מדון לשכנינו ואיבינו ילעגו למו** על עצמם שְׁמֹכְנָה מפני כבוד עליון, כלומר כי ילעגו כלפי מעלה לומר **איה אלוהיכם**, ואילו בחרת בצבאות לכנות שם אלוהותך על מלאכי השרת אם כן היה לך להניחנו בנחת כגויים, אך בצער אשר אנו מצטערים הלא יורה כי בנו בחרת והבאתנו במצודת צרות למרק אשמותינו להיטיב אחריתנו.

ועוד טענה אחרת והיא כי אפילו להיותך (ח) **אלוהים צבאות** של העליונים צריך תשיבנו, וזהו **אלוהים צבאות השיבנו**, והוא כי אם אין ישראל, גם בעולם המלאכים לא יבחר כי הלא המה לא בראם ה' רק לשלשל על ידם שפע מעולם העליון בהש[ת]לשלות עולם המלאכים שבינתיים על ישראל ועל העולם שנברא בשבילם, שאם לא כן מה בצע לו יתברך במלאכים. ולפיכך הננו שבים לשאלתנו לומר **והאר פניך** אחר **שתשיבנו ונושעה** כמדובר למעלה. ובזה

מצאנו ראינו טוב טעם אל אומר למעלה [ד] **אלוהים השיבנו** ופה **אלוהים צבאות השיבנו** וגם אל מציאות אומר **פעם שנית**.

ט גִּפְן מִמְצָרִים תִּסְיֶה תִּגְרֹשׁ גּוֹיִם וְתִטְעֶה :

י פְּנִית לְפָנֶיהָ וְתִשְׂרֹשׁ שְׂרָשֶׁיהָ וְתִמְלֵא-אָרֶץ :

יא כֶּסֶף הַרִים צִלָּה וְעֵנְפֶיהָ אֶרֶץ-אֵל :

יב תִּשְׁלַח קִצְרָה עַד-יָם וְאֵל-נְהַר יִזְנֶקוּתֶיהָ :

(ט) גִּפְן מִמְצָרִים וכו'. הלא דחיתי עתה בל יעלה על לב שבחרת בצבאות מלאכים לכנות אלוהותך עליהם, ואם יאמר איש למה לא שמתי בסוג חלוקה אם בחרת באומות אחר שחטאנו **עוינו והרשענו** וגרשתנו מארצך, הנה זה לא יתכן לשומו בטבע שום חלוקה כי הלא לאין דמית האומות בערכנו, כי הלא **גִּפְן מִמְצָרִים תִּסְיֶה** שהוא מקודם הסיעך את ישראל ממצרים כי אם שגזרה חכמתך להסיעה נועדת **שתגרש גויים** מארץ ישראל **ותטעה**, כי כל הגויים היו כאין נגדם של ישראל.

ולא עוד אלא **(י) שפנית לפניה** להקל מעליה, שהוא כי שמת בלבם לפנות משם וללכת אל ארץ רחוקה, שהוא כל הגרגשי שפנה מפני ישראל. **או יאמר** כשגזרת לגרש גויים כבר **פנית לפניה** את השר של הגויים מטרם תסיע את ישראל שמה, והוא מאמרם ז"ל על פסוק **סר צלם מעליהם** (במדבר יד ט) שהוא השר, כי מאז שהיו ארבעים שנה קודם לכבוש הארץ פנה אותו משם.

ויהיה שיעור הענין ללמדנו ב' דברים:

אחד מה בין ישראל קדושים לאומות,

שני קדושת הארץ,

כי אין האומות מתקשרים בה כאשר ישראל כי שורשי נפשותם הן בארץ העליונה של מעלה מארץ ישראל. והוא כי הנה בהיות ישראל במצרים טרם קבלם התורה היו שם עובדי עבודת אלילים וכמעט היו מתאחזים בכח הטומאה שלמעלה ממנה, כי עדיין לא קבלו התורה וגם שדבקו בעבודת אלילים, וזהו **גִּפְן מִמְצָרִים תִּסְיֶה** שהוא יתברך הסייע אותם כי היו כנאחזים. אבל האומות שבארץ ישראל לא דבקו בה כי מי יתן טהור מטמא, והסיר אותם הוא יתברך משם לא היה כמסיע אותם מדבקותם כי מעולם לא הושרשו בה, וזהו **תגרש גויים** כי אינו רק גירושין ממקום הווייתם בלבד, אך לא כן ישראל כי אם **ותטעה** כי הם אשר נטעים שם, מה שלא היו כן הגויים כי לא היו כנטועים בה כי אם כמכשולות הנמצאים שם המעכבים את ישראל מלבוא לידבק בשורשם כראוי, שהוא בהסתופף בארץ קדושה שתחת ארץ העליונה

אשר בה שורשי נפשותם, וזהו **פנית לפניה** שפינה המכשולות המעכבים מלפניה כדי להשריש שורשיה כמדובר, כי כל שורשי נשמות עם בני ישראל הם בארץ העליונה שכנגד ארץ ישראל של מטה, הנגדיים אל שורשי נפשות הגויים באופן כי היו מכוחות הטומאה והם זרים אצל ארץ ישראל ואין להם שייכות כלל כי מה לתבן את הבר כי הן מהחיצוניות ועל כן שורשיהם היו בלתי מתדבקים באיכות הארץ, אך ישראל בבואם שמה התקשרו בשורשם הקדוש, ושורשיהן העליונים אשר לכל נפש מישראל בארץ העליונה השרישו בהתדבק נפשותם בשורשם העליון ולא היו כנפרדים משורשם כאשר בהיותם חוץ ממנה, וזהו **ותשרש שרשיה** שהוא למעלה ועל ידי כן **ותמלא הארץ** היא ארץ ישראל התחתונה ופרו ורבו והצליחו עד מלאות הארץ, כי השרשת הקדושה בקדושה הפליגה ההפרכה וההצלחה.

או יאמר כי הנה שורשי נפשות ישראל הם נגד ציון למעלה, כי על כן נאמר **ולציון יאמר איש ואיש יולד בה** (תהלים פז ה), אמר שעם **שותרש שרשיה** הוא **בציון** עם כל זה **ותמלא ארץ** מקדושת שורשם, כי פשטו הם בכולה.

ולא בלבד בהרי ארץ ישראל שהיו תחת הקדושה היה שפע הטובה, כי אם גם **(יא) כסו הרים צלה** כי בצלה של גפן זאת חיו כל ממלכות גויים המשולים להרים. והוא מאמרם ז"ל (סוכה נה ב, **ויקרא רבה א יא**) אילו ידעו האומות כמה הפסידו בגלות ישראל וחורבן בית המקדש לא החריבוהו, כי מתמצית שפע ארץ ישראל היו אוכלים מכל הטוב אשר להם עתה.

וגם שבעים פרי החג היו ישראל מקריבים שלא יצדה העולם מהם (עי' סוכה נה ב), נמצא כי כל הרי האומות בצל ישראל היו מסתופפים. ולבל יאמר איש איך יתכן תהיה הגפן בארץ ו**כסו הרים צלה** בחול, כי הלא **וענפיה** הם **ארזי א-ל** הם ארזים שצלם הולך למרחוק משם א-ל הוא שם החסד שבו נברא כל כללות העולם כי **עולם חסד יבנה**, והוא כי נפש כל צדיק מישראל הוא כענף גפן המצל כארז כמדובר, כי זכויותם הן המצלים על כל העולם, עם היות שלא יצאו לחוץ לארץ, כי אם **(יב) תשלח קציריה עד ים** שהוא תחום ארץ ישראל מן הירדן עד הים הגדול ומנהר מצרים עד נהר פרת וזהו **ואל נהר יונקותיה**.

או שעור הכתוב [י] פנית לפניה כו' כי עם היות תחילה מלאה הארץ גויים לא הייתה נחשבת ארץ ישראל כמלאה, למה שהיא מהקדושה והם חיצונים, אך כמלאה מכשולות וריקה מעם, אך כאשר **פנית לפניה** הגויים **ותשרש שרשיה** של גפן, ואז **ותמלא הארץ** משפע יניקת שורשיה ממקומן.

ואחר שנתמלאה ארץ היא ארץ ישראל, **[יא] כסו הרים צלה** מהעודף מתמצית ארץ ישראל, הרים הם שרי האומות, צלה של גפן.

ושמא תאמר ולמה לא נתפשטו על כל חוצה לארץ אחר שהם מצלים על כל העולם, הלא הוא כי הנה **ענפיה ארזי אל** שכולם קדושים ואיך יתפשטו למקום טומאה רק בארץ ישראל בלבד, וזהו **וענפיה הם ארזי אל** באיכות, לכן לא שלחת **[יב] קציריה רק עד ים** הוא גבול ים, **ואל נהר** הוא **ירדן** גבול מזרח **יונקותיה**. ולא אמר "עד נהר" למה שמהעבר הלז הם שני שבטים וחצי, על כן אמר **ואל נהר יונקותיה** כי גם הם יונקים מארץ ישראל, ולא רצה יתברך יתפשטו יותר מטבור הקדושה.

כלל הדברים, כי אין הדעת סובלת שגעלת בנו ובחרת באחד מהאומות כי הלא הבל היו ולאבן נגף ולצור מכשול היו לפני ישראל כי אתה פניתם מלפני ישראל יען כי ישראל מהקדושה מושרשים בארץ העליונה, ואדרבה על ידי ישראל היו מתקיימים כל האומות, אך החששא לא הייתה רק אולי בחרת בעליונים כמדובר למעלה (פסוק ה).

יג למה פרצת גדריה וארוה כל-עברי דרך :

יד יכרסמנה חזיר מיער וזיז שדי ירענה :

(יג) למה פרצת כו'. אחר כל אשר החשבת את ישראל כל כך, הלא צר לישראל מאד, **למה פרצת כו'.** ויתכן יהיה מאמר **פסיקתא** על פסוק **פתיתני ה' ואפת** (ירמיה כ ז), שבא מלאך מאתו יתברך וישם רגל אחד בחומת ירושלם מכאן, ורגל אחד מכאן, ופרץ חומותיה והיה קורא קול גדול בואו לכרם שאין השומר בתוכו, השחיתו אשכול כו' שבעליה הלך לו. ועשה כן למען יערבו אל לבם ליכנס כי אלמלא כן **לא האמינו מלכי ארץ וכו' כי יבוא צר ואויב בשערי ירושלם** (איכה ד יב). וזהו **למה פרצת גדריה** שעל ידי כן נתפקרו **וארוה כל עוברי דרך** לשלול שלל ולבוז בז והייתה למס.

ועל מדי אינו מתלונן כי לא נפקד מהם איש ולא מממונם, ואדרבה נהפוך היה **אשר שלטו היהודים המה בשונאיהם.**

אך אחר שפעם אחת נפרץ גדרה היקל להיות שליטת חיצונים בהם גם בהיותם על אדמתם ובבית מקדשם, הוא **בימי יון** שפשטו ידם בממונם ובבנותיהם ובהיכל, כי בא לכרסמם **(יד) חזיר מיער** תוך ירושלם. וקראו **חזיר מיער** על שגם שתואר **חזיר** נאמר **על עמלק** כמאמר רבותינו ז"ל (עי' **ויקרא רבה** יג ה, **ילקוט שמעוני שמיני** תקלו) על פסוק **ואת החזיר כו' (ויקרא יא ז)**, לזה אמר כי **חזיר** זה שהוא **יון** אינו הנזכר שהוא חזיר ביתי כי בא מיצחק ואח עשו ליעקב, כי אם **חזיר מיער** שהוא חזיר הבר שהוא מהחיצונים, ועליו אמר **יכרסמנה חזיר**

מיער הוא יון שבא לכרסם הגפן. ואחרי כן **וזיז שדי** הוא אדום איש שדה בגלות האחרון ירענה.

טו אֱלֹהִים צְבָאוֹת שׁוֹב נָא הַבֵּט מַשְׁמַיִם וְרֹאֵה וּפְקֹד גִּפְּן זֹאת :

טז וְכִנָּה אֲשֶׁר-נִטְעָה יְמִינְךָ וְעַל-בֵּן אֲמַצְתָּה לֶךְ :

יז שְׂרָפָה בָּאֵשׁ כְּסוּחָה מִגְּעַרְת פְּנִיךָ יֵאבְדוּ :

הנה כלל דברי הוא שאין הדעת סובלת בחרת באומות, אך מה שאפשר הוא היותך בוחר בעליונים כאשר בקשו ממך בבריאת עולם ובמתן תורה ולא רצית, ועל זאת אני אומר (טו) אלוהים צבאות כלומר אם חפצת להיות אלוהים של צבאות שוב נא מזה, כי הלא הבט משמים שהוא מעולם המלאכים וראה בכל העולם עד הארץ מתחת בכל בריותיך ופקוד גפן זאת בודאי כי אין ספק שלא תמצא מן השמים עד למטה כמוה, והוא כי אין מקשר שלושת העולמות עם העליון לקיימם אלא ישראל כנודע, כי בד' חלקיו, הגוף מהעולם הזה והנפש המתנועת מעין עולם התנועה והרוח מעין עולם המלאכים והנשמה מהעליון, ומהתקדש חלקי האדם על ידי התורה מתקדשים הד' עולמות ויוכנו לשלשל השפע להתקיים, וזהו הבט משמים וראה והשפיע עד למטה ובודאי תפקוד גפן זאת כי בלעדה אין מתקיימים.

(טז) וכנה אשר נטעה כו'. כוונת אסף להזכיר לפניו יתברך שלושה זכויות:

זכות ישראל שנמשלו לגפן,

וזכות בית המקדש,

וזכות דוד שבזכותו נבנה כמאמר ספר הזוהר על פסוק לא בחרתי בעיר כו' ואבחר בדוד (מלכים - א ח טז), ועל כן הוא בנה את היסודות.

והנה זכות ישראל כבר הזכירו מפסוק [ט] גפן ממצרים תסיע עד כה, ועתה בא להזכיר זכות בית המקדש וזכות דוד שעליו נסמך הבנין.

ואמר [טז] וכנה היא בית המקדש אשר נטעה ימינך והוא כמה דאת אמר: את הכיור ואת כנו (שמות לה), כי כאשר כנו של כיור מקבלים מימיו כך בית המקדש של מטה הוא כנה לקבל שפע עליון, והוא אשר נטעה ימינך כמה דאת אמר הר זה קנתה ימינו (לעיל עח נד) שנאמר על הר המוריה.

ואם ישראל חטאו, זכור על בן אמצת לך, כי אמצת כח קיום המקדש על מי שקראת אותו בן, כמה דאת אמר א-ד-נ-י אמר אלי בני אתה (לעיל ב ז) הוא דוד, שעד בוא דוד לא בחרת

בבית המקדש למטה, כי עליו **אמצת** יהיה לך בית פה, הוא **הכנה** הנזכר, וכמאמר **ספר הזוהר** על פסוק **לא בחרתי בעיר כו' ואבחר בדוד** שעד מצוא את דוד לא בחר בירושלם.

והנה **[טז] הכנה הזאת (יז) שרופה באש כסוחה** וכרותה מדבקותה בבית המקדש של מעלה, שכנה זו **כסוחה** מהכיוור העליון. כלומר וחוסה ועשה על מקדשך השמם.

ושמא תאמר שאם תפקוד על ידי עצמך **מגעת פניך יאבדו** כולם, ואולי צריך שהות עד נטהר מעוונותינו, שנשוב טרם יכלו שמאימתן נשוב, ומה גם לאומר (ברכות לד ב) אין בין הזמן הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד.

יח תהי-יִדְךָ על-איש יְמִינְךָ על-בֶּן-אָדָם אֲמַצְתָּ לָךְ :

יט וְלֹא-נִסִּיג מִמֶּךָ תַּחֲיִינוּ וּבִשְׁמֶךָ נִקְרָא :

כ יְהוָה אֱלֹהִים צְבָאוֹת הִשִּׁיבֵנו הָאֵר פְּנֵיךָ וְנוֹשְׁעָה:

על כן לא תעשה על ידי עצמך כי אם **(יח) תהי ידך על איש ימינך**, והוא מאמרם ז"ל (ילקוט שמעוני תהלים תתסט, מדרש שוחר טוב קי) כי פסוק **נאם ה' לאדוני שב לימיני עד אשית אויביך הדום לרגלך** (להלן קי א) נאמר על **מלך המשיח**, שיאמר לו הוא יתברך **שב לימיני עד אשית וכו'**, ועליו יאמר פה **תהי ידך על איש ימינך** שתהיה **ידך על איש ימינך** אשר אמרת לו **"שב לימיני"**. וענין היות ידו יתברך עליו, יהיה על דרך מאמרם ז"ל (**שמות רבה** כא ו) **על משה** שכשהלך לקרוע את הים לא רצה שרו של ים עד שנתן הקדוש ברוך הוא ימינו על ימין משה שנאמר (ישעיה סג יב) **מוליך לימין משה זרוע תפארתו כו'**. ועל דרך זה יאמר פה **על מלך המשיח תהי ידך על איש ימינך** שאתה אומר אליו **שב לימיני כו'**. ומי הוא זה שאמרתי תהי ידך עליו, הוא **על בן אדם שאמצת לך**, הוא בן מי שאמרתי בפסוק הקודם עליו **[יח] ועל בן אמצת לך** שהוא **דוד** כאשר ביארנו בו בס"ד.

והנה זה הוא לדעת האומר כי **נאם ה' לאדוני שב לימיני נאמר על בן דוד**, ולדעת האומר (נדרים לב ב) שעל אברהם נאמר **נאם ה' לאדני שב לימיני**, יהיה ביאור אומר **תהי ידך על איש ימינך על משה** שנתן הקדוש ברוך הוא ימינו על ימינו בקריעת הים, שנמצא כי משה הוא איש ימינו.

והענין כי הנה אמרו רבותינו ז"ל כי **משה רבנו ע"ה** שהיה **רועה ישראל בראשונה** הוא ירעה באחרונה ויהיה על ידי משיח בן דוד במהרה בימינו, ויאמר לפי זה **תהי ידך על איש ימינך**

כאשר בים סוף אמרו רבותינו ז"ל שנתן הקדוש ברוך הוא יד ימינו על ימין משה מיד ראה הים וינוס, ויאמר **תהי** נא עתה גם כן **ידך** על **משה** כמאז.

ושמא תאמר הלא אז הוא זמן מלכות בן דוד ואיך ניתן הממשלה לזולתו. לזה אמר **על בן אדם וכו'** לומר הנה זה **משה האיש** הוא מושל **על בן אדם שאמצת לך** הוא על **דוד**, אשר **דוד** הוא **אדם שאמצת לך** הנזכר בפסוק **על בן אמצת לך** כמבואר בסמוך. והוא כי גם שבן דוד הוא מלך, משה יהיה כאב ופטרון עליו כנודע מחכמי האמת, וגם רבותינו ז"ל אמרו **מי שהיה רועה תחילה יהי באחרונה**.

(יט) ולא נסוג ממך וכו'. הנה במעמד הר סיני נדבקנו בה' יתברך והיה לנו חירות מן שעבוד מלכויות וחירות ממלאך המוות, אמר עתה אחרי **[יח] שתהי ידך על איש ימינך** הוא **מלך המשיח** עד שית אויביו הדום לרגליו, או שאמר על משה שהוא ינהגו כמאז נמצינו על ידי כן בני חורין משעבוד מלכויות, והלא נאמר מה יסכון לנו כי אולי נעשה כאשר בסיני, שהיינו בהכנת חירות ממלאך המוות וממלכויות וקלקלנו הכל על ידי העגל, לזה אמר אין פחד מזה כי הנה **[יט] לא נסוג ממך** שלא נעשה כאשר במתן תורה ששבנו אחור על ידי העגל, ותשוב בנו זוהמת נחש ותשוב המוותה למקומה, אך כי עתה **לא נסוג ממך** לאחור, כי הלא עתה **תחיינו** שיבולע המוות לנצח, ובהסיר השטן הזה מעלינו שהוא שטן הוא מלאך המוות הוא יצר הרע (ב"ב טז א), על ידי כן לבד בך נזכיר שמך וזהו **ובשמך נקרא**.

או יאמר, שמא תאמר מה יסכון לנו **[יח] שתהי ידך על איש ימינך** אולי יקרנו כמאז שאחר שיצאה נפשנו בסיני והחייטנו, מפחד שלא נשוב למות הנחנו אותך ואמרנו למשה **דבר אתה עמנו וכו'** (שמות כ טז), אמר, עתה **[יט] לא נסוג ממך**, כי אם כשתחיינו כמאז **ובשמך נקרא** ולא בשם איש.

או יאמר כל כך נהיה צדיקים ונדבק בך עד גדר שבשמך נקרא שהוא מאמרם ז"ל (ב"ב עה ב) עתידים צדיקים שיקראו בשמו של הקדוש ברוך הוא שנאמר **כל הנקרא בשמי כו'**, שהוא כי יקרא אל רעהו צדיק כמותו בשם הקדוש ברוך הוא, וזהו **ובשמך נקרא**.

או התכת התיבות שבהיותנו **בשמך** שגם שמך בנו כאמור, נקראך את השם עצמו, והנה מדרגה זו איננה במלאכי השרת, ובכן אפילו תהיה **(כ) ה' אלוהים צבאות** שתכנה אלוהותך על מלאכי השרת שתקרא **אלוהים צבאות**, עם כל זה אל תעזוב אותנו בודאי כי גדולים אנו מהם, לכן **השיבנו** ולא תיחל עד נתחיל ונבוא ליטהר. **האר פניך** במצוות שנעשה נגד פני עליון, כי כן דרך השכינה להראות מצוות ישראל לפני השם העליון כנודע **מספר הזוהר**. ובזה

שאחר התשובה מיד **ונושעה**. וזהו אמרו **ה' אלוהים** מה שלא נזכר ה' למעלה (פסוקים ד, ח), אך הוא להיות שם ה' בנו עם היותך **אלוהים צבאות, השיבנו**, כמדובר.

או **שיעור הכתוב**, ובהיות בנו **שמך**, נקרא ונאמר **ה' אלוהים צבאות**, ולא כאשר עד כה שלא היינו מזכירים שם ה'.

פרק פא

א למנצח על-הגתית לאסף :

ב הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב :

ג שאו-זמרה ותנו-תף כנור נעים עם-נבל :

(א) **למנצח על הגתית כו'**. הנה אמרו רבותינו ז"ל (**בראשית רבה** לג ג) גדולים צדיקים שמהפכים מידת הדין למידת רחמים, ועל דרך זה יאמר (**ב**) **הרנינו לאלוהים** הוא מידת הדין, ושבחוהו כי הוא עוזנו ומרחמנו. ואם אינכם צדיקים רק מתייחסים ליעקב, אל תרנינו בקול שהוא הוראת שמחה ואיננה למחוסרי כשרון, רק **הריעו** והיכנעו **לאלוהי יעקב**, כי גם הוא אלוהיכם ויכפר בעד תרועתכם והכנעתכם.

ועל אמרו **הרנינו כו'** שהוא בהיותכם צדיקים, אמר (**ג**) **שאו זמרה** בפה בקול רם כולכם **ותנו תוף** לנגן ביד הנוגע לנגן, כי כל כך תישאו קול שעם שהתוף קולו גבוה תישמע קול זמרתכם. אך אם ליעקב תתייחסו להעדר כישרונכם, **כנור נעים**, כלומר הכינור שקולו נמוך הוא **נעים** ונאות, כי לא תשאו זמרה בקול רם, ועמו **נבל**, גם הוא שקולו גבוה מעט מהכינור, אך לא תוף שהוא הרמת קול גדול.

כלל הדברים הוא שהכל נשורר ונשמח במידת הדין, ואין ההפרש בין דור צדיקים לדור זולתם רק להרמת קול או לקול נמוך.

ד תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו :

ה כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב :

(ד) **תקעו בחדש כו'**. הלא אמרנו כי שם אלוהים הוא מידת הדין הוא טוב לישראל, וממנו ישועה לה' לישראל עמו. והיוצא מזה הוא כי יום ראש השנה כי לאלוהים הוא, היום ההוא לטוב לישראל הוא, ואם כן איפה היה ראוי נשיר בו לפחות **בכנור עם נבל**, אך מצות ה' עלינו

בשופר המורה תרועה. לזה בא ויאמר גם שאמרתי כי גם מידת אלוהים לנו טוב, עם כל זה **תקעו בחדש** הידוע **שופר**, כי בראש השנה אפילו נהיה צדיקים יום תרועה והכנעה הוא ואין בו כי אם **שופר תרועה**. ולא מפני שיום צרה הוא ליעקב, כי אדרבה יום שמחה וניצחון הוא, אלא שהוא יום מכוסה ענינו [עד] ליום החג, כי אז ביום חגנו של סכות מתגלה. והוא מאמרם ז"ל (ילקוט שמעוני תהלים טז יא) שבראש השנה עומדים לדין ישראל ואומות העולם, ודומה למלך שדן אנשים רבים ואחר צאתם מהדין לא נודע מי מהם ניצח אלא במה שהנוצח נושא כלי המלך לפניו, כן בבוא חג הסוכות וישראל בלולביהם בידיהם ניכר שהם נצחו. וזה יאמר **תקעו בחדש שופר**, **והטעם** הוא שעם היות שהאלוהים הוא מידת הדין שבר"ה הוא עוזנו אז הוא ביום **בכסה ליום חגנו** שאז יוודע ויגלה, על כן מאחר שהוא נכסה כעת נריע כולנו.

ועם היות שהתרועה בשופר הוא להכניע ולהחריד, כמה דאת אמר **אם יתקע כו' ועם לא יחרדו** (עמוס ג ו), והלא תאמרו אם אחר שאנו צדיקים מה צורך לשופר, **(ה) כי** עם כל זה אין השופר חנם בזמן ההוא כי הנה בהיותכם צדיקים ונקראים ישראל, לישראל הוא השופר **לחוק** כמו כל חוק ולא להכניע כי סוד נסתר יש בו. ואם הוא **משפט** הוראת דין הוא בזמן שהוא יתברך **אלוהי יעקב** שאנו בלתי כשרים.

ו עדות ביהוסף שמו בצאתו על-ארץ מצרים שפת לא-ידעתי אשמע :
ז הסירותי מסבל שכמו כפיו מדוד תעברנה :

(ו) עדות ביהוסף כו'. **שמה תאמר** הלא אמרת כי גם יום ראש השנה שהוא יום דין הוא עוזנו אלא שהוא **[ד] בכסה ליום חגנו**, ואם נראה שמצות היום **בשופר** המורה הכנעה ותרועה הוא כי הדבר הוא **[ה] חק לישראל** אך יש סוד בדבר. אמר עתה אם יאמר איש מי יאמר שכך הוא, ואינו שיום ראש השנה להיותו יום דין הוא עת צרה רק עוז וטובה לישראל, הנה **[ו] עדות** לזה כי היום של ראש השנה עם היותו דין הוא רחמים וטוב לטובים, הנה **ביהוסף שמו**. **עדות** זה הוא **יתברך** למה ששם **יה** המורה ומעיד על העדר זימה כנודע, כי על כן נאמר **החנכי הפלאי וכו'** (עי' במדבר כו ה וברש"י שם) להזכיר שם **יה** על כל משפחה, כי שם **יה** עדות לישראל שהם בני אבותם, שהוא לדעתי על כי שם זה באיש ואשתו יו"ד באיש וה"א באשה, וזהו **ביהוסף שמו** שבו שם **יה** מעיד שלא חטא באדונתו.

והוא במה שאמרו ז"ל (ר"ה יא א) כי בראש השנה יצא מבית האסורין וראה אשר עמד לו הוא יתברך כי היה עוזו לפני משורת הדין, כי הלא בלי הדרגה היה כי **בצאתו** מהסוהר מיד היה **על ארץ מצרים** מושל עליה ומה גם שמזל מצרים היה מחייב שאין עבד עולה לגדולה לעולם ואינו לובש בגדי מעלה, הנה כי מידת אלוהים שבראש השנה היה עזו, ומה הייתה העדות

שהיה מעיד יוסף שאמרתי **עדות ביהוסף שמו**, להורות כי מה' הייתה לו ולא מפרעה על פתרון חלומו הוא, הנה הוא אומר **שפת לא ידעתי אשמע** כי מה' הייתה לו כי לא היה עולה לאותה גדולה אם לא היה מלמדו גבריאל שבעים לשון באופן ששפת לא ידע שמע (סוטה לו ב), ועם היות אותו היום מיוחד לשם אלוהים הוא מידת הדין, כי ראש השנה היה, הכינון[הו] באותה הלילה להצליח למלוכה בשלוח מלאכו ללמדו שפת לא ידע שעל ידי כן מבית האסורים יצא למלוך.

(ז) הסירותי מסבל כו'. אחר דברי אסף האומר שבראש השנה שהוא יום דין פקד ה' את יוסף, באה רוח הקדש אחריו ותמלא את דבריו, ותאמר בשמו יתברך **הסירותי כו'** לומר שלא בלבד יום צאתו מבית הסוהר היה בראש השנה, כי אם גם כאשר **הסירותי מסבל שכמו** בתחילת מאסרו **שענו בכבל רגלו ברזל באה נפשו** (תהלים קה יח), גם צאתו מהסבל שכמו היה בראש השנה, וכן כאשר **כפיו מדוד תעבורנה** אחר שהוסר מהסבל וישימוהו לשרת שם לבשל תבשילם בדוד, כשהסירוהו מדוד גם כן היה בראש השנה, כי מאז היה המוציא והמביא, וזהו **הסירותי כו' כפיו כו'.**

או יאמר כי גם בסוהר לא היה צרה כי אדרבה היה משתרר שם, לזה אמר **הסירותיו מסבל** שעבוד שלא היה רשאי לצאת.

ועוד כי גם שלא היה אז בכבלים לא יבצר שהיה מבשל להם בדוד, ואחר כך **כפיו מדוד תעבורנה.**

ח בצרה קראת ואחלצך אענך בסתר רעם אבחנוך על-מי מריבה סלה :
ט שמע עמי ואעידה בך ישראל אם-תשמע-לי :
י לא-יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר :
יא אנכי יהוה אלהיך המעלך מארץ מצרים הרחב-פיק ואמלאהו :

(ח) בצרה קראת כו'. אחרי אמור רוח הקדש אשר היטיב הוא יתברך עם יוסף על שלא טימא בריתו, והנה היה מקום נענה בתריה ונאמר הלא אתה ה' עזרת אותו לבל יחטא, שאלמלא כן הלא הוא כבר נפתה והלך לעשות מלאכתו, וזה חסדך שאתה עוזר לבל יחטא הצדיק ואחר כך נותן לו שכר כאילו מעצמו עשה, למה לא עשית כך לעמך ישראל אשר היו בסיני להגן להם ולעוזרם בל תצא תקלת העגל מתחת ידם, כי לפי הנראה לא היו בלתי ראויים בלבותם שתבוא תקלה זו מתחת ידם.

לזה בא רוח הקדש כאילו הוא יתברך מדבר עם עמו ישראל ואומר **בצרה קראת כו'** לומר לא מבלי אהבתי אותך לא עזרתך כי הלא בצרה מבלי תקדים תפילה, וגם בלי תפילה כי אם קראת בלבד **ואחלצך** כי כאשר **ויצעקו בני ישראל אל ה'** (שמות יד) וכמו שאמרו ז"ל (שמות רבה כא ה) שלא היה ממתין הקדוש ברוך הוא רק עד שיקראוהו. ואף על פי שדברתם קשות **המבלי אין קברים וכו'** (שמות יד), לא כעסתי עליכם רק **אענך בסתר רעם** בהסתר והעדר זעימה שאמרתי למשה **מה תצעק אלי דבר על בני ישראל ויסעו** (שם טו), ופירוש רעם הוא כמה דאת אמר **בעבור הרעימה** (שמאל - א א ו), כי זה יורה כי אהבתיך. וגם אתה אלי, כי הלא **אבחנך על מי מריבה** שאמרתי בתורה (שמות טו) **שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו ויאמר אם שמוע תשמע וכו'**, ואותו הבוחן נשאר בך **סלה** שקבלת לעשות כל הכתוב בפסוק ההוא על מה ששם נסהו.

ואם כן מה היה שלא עזרתך מעוון העגל, לזה אמר **(ט) שמע עמי ואעידה בך וכו'.** ולבוא אל הענין נשים לב אל דברי התורה במתן תורה באומרו (שמות יט) **ועתה אם שמוע תשמעו בקולי וכו' מהו כפל שמוע תשמעו,** ועוד מהו אומר באמצע דבריו יתברך (שם) **ואתם תהיו לי כו' כי מלבד שמלת ואתם מיותרת גם יקשה כי ידוע שעימהם ידבר,** ועוד אומרו **אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל** (שם) שהוא מיותר, שודאי שאל בני ישראל ידבר.

על כן אומר כי רוח הקדש מפרשת לנו הפסוקים ההם ובו משיב אל הענין, והוא בהנחת רבותינו ז"ל **בשמות רבה** (מב ו) כי הערב רב עשו את העגל ופתו את בני ישראל באמור להם **אלה אלוהיך ישראל אשר העלוך כו'** (שמות לב), אך ישראל שלמים היו כי על העת ההיא של מתן תורה אמר ה' **מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה כו'** (דברים ה), וגם הוא יתברך התרה באלה ובאלה, (ו) בערב רב **שלא יהיה להם אל זר** ולישראל שלא ישמעו מהערב רב. וזה ביאור הכתובים **"ועתה אם שמוע" העם הוא הערב רב, "תשמעו בקולי" הם ישראל,** כלומר **"בקולי" ולא בקול הערב רב,** ופירש מה שאמר לעם הוא **"ושמרתם את בריתי" שהוא להיות לו לאלוהים ולא לאלוהים אחרים ועל ידי כן עם היותכם מהעמים תהיו "לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ" ולא לשרים שלהם בכל העולם "כי לי כל הארץ" ולא לשריהם.**

עד כה דיבר עימהם אשר כינה אותם (שמות שם) בתואר **"בית יעקב"** כי בית יעקב הם העם, ואל בני ישראל אשר עליהם אמר (שם) **"ותגד לבני ישראל" להם אמר "ואתם תהיו לי" כלומר ידעתי אלו ישובו לסורם אך "אתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש" כלומר ולא תשמעו לאלו, ועל כן אמר "אלה הדברים" האחרונים מ"ואתם" והלאה הוא מה ש"תדבר אל**

בני ישראל" כי הם מלכים לפני **וגוי קדוש** הפך האחרים שלא מבני ישראל המה, ואלי תשמעוון ולא להם.

כלל הדברים, שהערב רב החטיאום עם היות לבבם שלם, וגם ה' התרה בערב רב שלא יעברו בריתו לעבוד אלוהים וגלה אוזן ישראל, וזה מאמר אסף ברוח הקדש כאילו פיו יתברך מדבר ואומר אל יקשה בעיניך ישראל שלא שמרתיך בעגל, כי הלא בהתחברך לשכנים רעים באה הרעה הזאת לך וגם אני התריתי בם וגם גליתי אוזנך ומה לעשות עוד ולא עשיתי. וזה החילו כמפרש מקראי קדש התורה **אם שמעו תשמעו כו'**, שאומר שמה שאומר שם "**שמעו**" שאמר לערב רב הנקראים עם **(ט) שמע עמי ואעידה** ואתה **ברך**, ומה שאמר "**תשמעו בקולי**" הוא ישראל **אם תשמע לי** כלומר אתה ישראל **אם תשמע** יהיה לי ולא לאלו.

ומה שהעדתי בך עמי הוא הערב רב באמור "**ושמרתם את בריתי**" הוא **(י) לא יהיה בך אל זר כו'**, ומה שאמרת לישראל "**ואתם תהיו לי כו' וגוי קדוש**" הוא לומר **(יא) אנכי ה' אלוהיך** בייחוד **המעלך** כלומר ולא לאלו, והוא מה שאמרו ז"ל (**שמות רבה** מב ו) כי הערב רב לא היה חפץ ה' שיעלו ומשה בחשבו כי טוב להכניסם תחת כנפי השכינה חילה פני א-ל יניחם, וזהו אומרו **וגם ערב רב עלה אתם** (שמות יב) כלומר כמאליהם ולא מן ה'.

ומה שאמר "**וגוי קדוש**" לומר **[יא] הרחב פיך ואמלאהו** קדושה, שתהיה בגוף ונפש "**גוי קדוש**", שהוא כי **פה אל פה אדבר** בך, והוא מאמרם ז"ל **במדרש חזית (שיר השירים רבה** א) שכל דבור ודבור מעשרת הדברות היה הדבור עצמו מדבר עם כל אחד מישראל ואומר לו מקבלני את עליך ואומר הן, כך וכך מצוות יש בי ואומר הן, כך וכך עונשים יש בי ואומר הן, מקבל את אלוהותי ואומר הן, מיד היה הדבור נושקו על פיו, הוי **ישקני מנשיקות פיהו** (שיר השירים א ב).

והענין כי בזכות רוב קבלות פיו באומרו הן על כל דבר ודבר, הייתה קדושת הדבור מתדבקת עם נפשו המתייחסת אל הפה כמה דאת אמר **ויהי האדם לנפש חיה** לרוח ממללא (עי' בראשית ב ז ובתרגום שם), וממלאה שפע קדושה, וזהו אומרו "**נושקו על פיו**". וזה יאמר פה שאמר אז הוא יתברך לישראל **הרחב פיך** לנדור נדרי קבלתך לומר הן על כל דבר, **ואמלאהו** שפע קדושה על ידי נשיקה כמדובר.

יב ולא-שמע עמי לקולי וישראל לא-אבה לי :
יג ואשלחהו בשרירות לבם ילכו במועצותיהם :

ומסיימת רוח הקדש אִמְרֵי ה' ואומר הלא התריתי בעמי הוא הערב רב ובישראל ולא שווה לי, כי (יב) ולא שמע עמי לקולי וישראל לא אבה לי כי אם לעמי, והנה לעכב בעמי שלא יחטאו לא יצדק כי בא ליטמא פותחין לו (יומא לא ב), על כן (יג) ואשלחהו בשרירות לבם, וישראל ילכו במועצתיהם של עמי באמור להם אלה אלוהיך ישראל אשר העלוך (שמות לב), ומה גם למה שאמרו ז"ל שאמרו שלוח זהב שהושלך ליאור מצרים שכתוב בה עלה שור שעל ידה עלה יוסף הטילו באש ויצא העגל, שבזה מצאו פתחון פה לייעץ את ישראל לעבדו.

יד לו עמי שמע לי ישראל בדרכי יהלכו :

טו כמעט אויביהם אכניע ועל-צריהם אשיב ידי :

טז משנאי יהוה יכחשו-לו ויהי עתם לעולם :

יז ויאכילהו מחלב חטה ומצור דבש אשביעך :

והן אמת שהייתי מכלה אותם, אלא שאין עיקר האשם על ישראל, כי הנה (יד) לו עמי הוא הערב רב היה שומע לי בהתראה שהתריתי בו, ישראל בדרכי היו מהלכים ולא בדרכי הערב רב, כי בזה הקל אשמתם.

על כן גם עתה בכבוש הארץ, (טו) [כמעט] כדבר מועט בקלות אויביהם הם שרי שבעה עממים אכניע במרום כמה דאת אמר יפקוד ה' על צבא המרום במרום (ישעיה כד כא). ולא אניח את ישראל שבזרועם יהרגו את אנשיהם למטה, כי אם גם את צריהם אשר הם למטה הצרים אותם למטה אשיב ידי גם בהם אחרי הכניעי העליונים. שלא אעשה כמקרא שכתוב (דברים לג כד) "ויגרש מפניך אויב" למעלה "ויאמר השמד" (שם) אתה למטה, כי אם גם זה וזה, וכמאמרנו שאמר מלכי צדק לאברהם (בראשית יד) וברוך א-ל עליון אשר מגן צריך, שהוא גם התחתונים. והוא מאמרו יתברך "ואיבתי את אויבך" (שמות כג כב) למעלה "וצרתי את צורריך" (שם) למטה, כי גם שעשו ישראל מלחמה בעם הרוג הרגו.

והטעם הוא כי אין אשמת ישראל גדול, כי הלא (טז) משנאי ה' הם הערב רב היו אשר יכחשו לו באמרם [ל]ישראל כי ה' העלם ואומרים לו אלה אלוהיך ישראל, אך הם אז היו צדיקים בין בצאתם ממצרים שנאמר והנה עתך עת דודים (יחזקאל טז ח), בין ביום מתן תורה שעליהם אמר הקדוש ברוך הוא היטיבו כל אשר דברו מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים (דברים ה), כל כך היה לבבם זך וטוב שאמר ה' מי יתן ויהיה כך לעולם. וזה מאמר ה' כי משנאי ה' הוא הערב רב כי יכחשו לו, אך ישראל מי יתן ויהי עתם זה לעולם.

על כן (יז) **ויאכילהו** בהביא אותם אל הארץ **מחלב חטה**. ועוד תהיה הוראת היות [יג] **עתם לעולם**, כי עודני מעותד **שומצור דבש אשביעך** לעתיד, כי מלבד **חלב חטה** שיהי **פסת בר בארץ** (תהלים עב) גם מצור אשביעך דבש, שהוא נוסף, על ענין (יואל ד יח) **יטפו ההרים עסיס והגבעות תלכנה חלב וכו'**.

פרק פב

א מזמור לאסוף אלהים נצב בעדת-אל בקרב אלהים ישפט :
ב עד-מתי תשפטו-עול ופני רשעים תשאו-סלה :

(א) **מזמור לאסוף אלוהים כו'**. כל המפרשים דעתם שאלוהים ראשון קדש והב' לשון דיינים, אך עדיין קשה כי למאמרם ז"ל (סנהדרין ו ב, ז א) כי **עדת אל** הם עדת הדיינים מהראוי יקראם "עדת אלוהים" כי הוא לשון דיינות ומידת הדין, ולא שם א-ל שהוא הפך הדין.

אמנם הנה **בספר הזוהר** (צו) אמרו כי אומרו **וא-ל זועם בכל יום** (תהלים ז) הוא כי מידת החסד זועם את מידת הדין מלפעול רוגז ודין. ובזה יתכן כי עדת הדיינים למה שעל ידם נמנע בית דין של מעלה מלפעול, כי כשיש דין למטה אין דין למעלה (**בראשית רבה** כו ו ורש"י שם, **ילקוט שמעוני תהלים** תתה), יתייחסו אל שם **א-ל הזועם** ומונע הדין והרוגז ממידת הדין העליון, וזה יאמר **אלוהים** אשר הוא דין עליון **נצב** ומתעכב מלפעול בחינת מידתו **בשביל עדת אל** הם **עדת הדיינים** הנקראים אל שמציבים אותו ומעכבים בידו מלפעול דין.

ולא עוד אלא **שבקרב הדיינים ישפוט** עימהם, ומה שיצא ממשפט האמת ממנו הוא שמדריכם לפי הכנתם בל תצא תקלה מתחת ידם.

או יאמר **בקרב** ותוכיות לב **הדיינים ישפוט** אם לבם לשמים, כי אם ימצאם שלמים הוא **נצב** מלפעול מידתו בשבילם. וזה אפשר כיוונו רבותינו ז"ל (**בראשית רבה** מח ז) באומרם שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם שב בני שב כי אתה סימן לבניך (כו') מה אתה יושב ושכינה עומדת כך בניך יושבין ושכינה עומדת על גבן, כי ראוי לשים לב איך הוא יתברך עומד והדיינים יושבים ומה גם כי אין עמידה כלפי מעלה, אך אפשר שיכוונו כי בעדת הדיינים הוא יתברך יהיה **נצב** מלפעול וממתין עד ישפטו הם ולא יעשה משפט, וגם שבאברהם לא היה רק ישיבה בו ובו יתברך לא היה עיכוב פעולת דין רק התעכבו אצלו, על כן אמר "סימן" ולא דומה בעצם.

(ב) עד מתי תשפטו כו'. אומר אסף ברוח קדשו, אחר שבקרב אלוהים ישפוט אם כן איפה תיפול חיתתו ומוראו עליכם כי גם שלא תכוונו לעוות אדם בריבו, עם כל זה לפעמים יצא משפט מעוקל מפני עקת רשע, וזהו **עד מתי כו'** לומר **עד מתי** יהיה שתשפטו העול ותאמרו פלוני עשוק כי עול עשה לו רעהו כפי הדין, אך מה נעשה כי בעל דינו רשע ואלם הוא ולא נוכל לו, נמצא שתשפטו שהוא עול ואחרי כן **ופני רשעים תשאו סלה.**

או יאמר כי גם **[א] שאלוהים** הוא מידת דין אינו פועל מידתו כי אם לפי הכנת המקבלים, כי בהיותו בעדת אנשי חסד הם חסידים הנקראים **עדת אל** הוא **נצב** מלפעול דין, אך **בקרבו** **דיינים ישפוט** על פי שורת קו הדין כי אינו מוותר כמלא נימא אם מטום כחוט השערה, לכן אתם הדיינים **[ב] עד מתי תשפטו עול כו'** כבקודם, כלומר וטוב טוב כי בראותכם דין אלמים הבאים לעשוק, להסתלק מלדונם.

ג שפטו-דל ויתום עני ורש הצדיקו :

ד פלטו-דל ואביון מיד רשעים הצילו :

ה לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו ימוטו כל-מוסדי ארץ :

ושמא תאמרו אם כן על דרך זה גם בבוא דין דל או יתום או עני או רש עם איש עשיר טוב להסתלק ממה נפשך, אם הם צדיקים בדינם לא ישלמו להם, ואם הם חייבים בדין אין להם לשלם ויכבשום. לזה אמר **(ג) שפטו דל** הוא החלש בממונו כי מעט לו, או **יתום**, וגם **עני** שהוא ירוד מהדל, או **רש** שאין לו כלום כמה דאת אמר **ולרש אין כל**, שאם הם צדיקים בדינם **הצדיקו** כי עתה יאמר מה עוד לדיינים לעשות הרי הצדיקו אותי בדין, מה שאין כן אם לא תדונו את הרש הזכאי על שלא תוכלו להצילו מיד רשעים, כי אז ישחית נפשו הדל כי יחשוד את הדיינים שנושאים פנים.

ואם אחד מארבעה הנזכרים הם חייבים בדינם אל תחושו מלחייבם על שאין להם לשלם, כי הלא **(ד) פלטו דל ואביון** מדינה של גיהנום שלא ישאו עוון חובם לגיהנום וזהו **פלטו דל ואביון** כי ישאלו על הפתחים וישלמו, והזכיר **דל ואביון** שהוא מהראשון עד הרביעי לכלול את ארבעתם. ואם אין להם דרך לשלם והנושים רשעים ואין שומעים לכם באמור להם כי מי שאין לו פטור מלשלם מדין התורה, אז **מיד רשעים הצילו** והוא שתעשו כאשר היה עושה דוד, שהיה נותן צדקה לכל המחויב בדין לשלם את בעל חובו (עי' סנהדרין ו ב) וזהו **מיד רשעים הצילו**, כי ותעשו צדקה זה עם זה ממה שתצילו מידם כי העשוק בידם לא יקפיד מלסייע את הדל ואביון ממה שמצילים מיד הרשעים כי אבוד היה בידם.

או **שעור הענין [ג] שפטו דל כו' [ד] פלטו דל ואביון** ועל ידי זכות זה **מיד רשעים הצילו**, כי יהי ה' עמכם להציל מידם.

(ה) לא ידעו ולא יבינו וכו'. אמר הלא אמרתי אל תמנעו מלשפוט ומלהציל **[ד] מיד רשעים**, דעו איפה כי אם לא תעשו כן גדול עונכם מעוון הרשעים העושקים, כי הנה הרשעים הנזכרים לא ידעו עונשם ולא יבינו לאחרייתם ותקל אשמתם, אך במה שאתם שותקים **ימוטו כל מוסדי ארץ** כי אחד מעמודי עולם הוא המשפט (עי' אבות סוף פ"א) ועתה בהסירכם עמוד אחד יהיה העולם רותת, **שימוטו** גם כולם, כדרך רבותינו ז"ל לומר כך על המשפט בזולת מקום זה.

או **שעור הכתובים בדרך אחרת.** שאומר אסף, הנה במשפט תלוי גאולת השכינה וגאולת ישראל וקיום העולם זולת עונש הדיינים, והוא כי **[א] אסף בכל המזמורים** שאמר עד כה **ידבר בגלות שכינה וגלות ישראל**, אמר עתה אל תתמהו אם הגאולה מתעכבת, כי דעו איפה כי הכל תלוי בדייני ישראל כי **ציון במשפט תפדה** (ישעיה א), והוא כי **אלוהים** הוא שכינה **נצב** מלבוא ולהושיעכם **בשביל עדת אל**, כי הלא הדיינים ישפטו את העם והאלוהים את הדיינים כי **בקרב אלוהים ישפטו** בקרב איש ולב עמוק אם זך וישר פעלים.

והוא כי לא ימנעו או **יודעים לדון** ויצא משפט מעוקל על משוא פנים, או **על בלתי ידיעה** שיהיו דיינים בלתי בקיאים, ודנים ומעוותים משפט על שגגת גמרא.

אם מהסוג הא' **עד מתי תשפטו עול** כי תדעו לשפוט ותכירו מה הוא העול, אלא **שפני רשעים תשאו סלה** שהוא כמו שכתבנו למעלה שאומרים מה נעשה כי לא נוכל עם האלמים, כי הנה אם כה תעשו, תישאר לכם מידת משוא פנים תמיד אף במקום שתוכלו נגדם, וזהו אומרו **סלה** כי **פני רשעים תשאו** ישאר זה לכם **סלה**.

לכן היזהרו מזה כי אם **[ג] שפטו דל ויתום כו' והצדיקום** נגד הרשעים ולא תיראו, ועל ידי זכות זה **[ד] פלטו** עם עני **ואביון מיד רשעים הצילו**, כי בזכות זה יצאו מהגלות כי **ציון במשפט תפדה** (ישעיה א).

ואם הוא כי יש דיינים ודנים כל מה שיראה להם אלא שלא ידעו שלא למדו ואינם בקיאים, או **שלא יבינו דבר** מתוך דבר ולדמות מלתא למלתא, או **שידעו ויבינו** וילכו אחר כל החומרות שהוא כמו שאמרו ז"ל (עירובין ו ב) מי שעושה כחומרות של בית שמאי ובית הלל עליו הכתוב אומר (קהלת ב) **הכסיל בחשך הולך**, ועל זה יאמר פה **בחשכה יתהלכו**.

אמר הנה בשלוש אלו **ימוטו כל מוסדי ארץ**, כי על שלשה דברים העולם עומד, על הדין ועל האמת ועל השלום (אבות סוף פ"א).

והנה מעמד שלושתן תלויים במשפט אמת, כי גם בו שלום כמאמר הכתוב **אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם** (זכריה ח טז), נמצא כי בהבטל המשפט אמת כל שלשה עמודים שהעולם עומד בהם מוסדי ארץ ימוטו כאחת, וזהו **ימוטו כל מוסדי ארץ**.

ו אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם :

ז אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תפלו :

ח קומה אלהים שפטה הארץ כי-אתה תנחל בכל-הגויים :

(ו) אני אמרתי כו'.

אומרת רוח הקדש בשמו יתברך על הדיינים הבלתי ראויים, הנה **אני אמרתי** בתורתי עליכם הדיינים **אלוהים אתם** כאומרו **עד האלוהים יבא דבר שניהם אשר ירשיעוון אלוהים** (שמות כב ח), וכן את כללות ישראל אמרתי **בני עליון כלכם** כאומרו **בני בכורי ישראל** (שם ד כב), וזהו **ובני עליון כלכם** כמלאכי השרת, ואם כן היה נמשך מזה היותכם בני חורין ממלאך המוות ומשעבוד מלכויות כי הנקראים **אלוהים** או **בני עליון** לא תשלוט בהם לא מוות ולא שעבוד.

(ז) **אכן** על ידי משפט מעוקל **כאדם תמותון** שהיה לו חירות ממות ובחטאו מת וגם תפלו בשעבוד תחת רגלי המלכויות, ולא יועילכם היותכם בעלי נפש רוחנית קדושה מאת ה' מן השמים, כי הנה **כאחד השרים** של מעלה הנופלים ומשתעבדים כמה דאת אמר **יפקוד ה' על צבא המרום במרום** (ישעיה כד כא), שעם היותם רוחניים נופלים למה שהם חיצונים, כך אתם על ידי העוון נטמאתם ונדבקתם בחיצוניות והייתם **כאחד השרים** החיצונים **ותפולו** כהם. ויהיה לפי זה אומרו השרים כמקרא שכתוב בספר דניאל (י יג, כ) **שר מלכות פרס, שר יון**, שהוא על שרי האומות שהם שבעים כנודע מרבותינו ז"ל (סוכה נה ב).

כהתימה רוח הקדש לדבר אל העם כאילו פי ה' המדבר, תשיב אמריה לו יתברך ואומרת (ח) **קומה אלוהים שפטה הארץ כו'**, לומר הלא אמרת ה' כי משפט הבלתי ראוי מאבד העולם, על כן אחלי יכוננו לפניך כי תקום ה' בעצמך **שפטה הארץ** לתת לכל אחד הראוי לו לפי בית דינך בכל הפרטים, כי אם לא תעשה כן ותניח המשפט לבני האדם בין בישראל גוי אחד בארץ, בין ביתר גויים, הלא כולם יאבדו על העדר המשפט **ואתה לבדך תנחל בכל הגויים** כי מהגויים לא ישאר מאומה על העדר משפט ראוי, ואתה תהיה לבדך הנוחל בכולם, ועל ידי כן

יאבד העולם הלזה, כי מה בצע לך בעולם הזה **האמנם ישב אלוהים על הארץ** והנה אדם אין לשבת בה **והארץ נתן לבני אדם**.

או יאמר **קומה אלוהים שפטה הארץ** בעצמך כי על ידי זה אשר תעשה **אתה תנחל** בהיות **כל הגויים** בעולם, מה שאין כן אם המשפט תעזוב לבני האדם שלא יהיה לא נחלת ארץ ולא גויים כי יאבד הכל.

או יאמר מפסוק [ו] **אני כו' שאומר** הוא יתברך הנה **אני אמרתי כו'** והוא במה שידענו מרבתינו ז"ל (שבת י א) כי הדין דין אמת לאמתו נעשה שותף להקב"ה בברייתו של עולם, נמצא שהדיינים הם כאלוהים בוראי עולם, ועל זה יאמר **אלוהים אל הדיינים אני אמרתי אלוהים אתם**, כי אני בראתי העולם ואתם מקיימים אותו ומחיים כל ברואיו שותפים לו, **ובני עלין** מתייחסים אליו יתברך כבן עם אביו כך דבקותכם עמו, והוא כי תחילת הרקת השפע אל כל יצורי עולם אליכם יהיה על ידי היותכם לי כבנים ומכם ישתלשל לעם, [ז] **אכן** על ידי משפט מעוקל תחת היותכם כאלוהים בוראי עולם ומקיימים ומחיים את הכל עתה תגרמו הפסד ומוות את הכל, כי **כאדם** שגרם מיתה לו ולכל יצורי עולם, כך **תמותון** שתהיה מיתתכם מושכת את הכל עמכם, וזהו **אכן כאדם תמותון**.

ועל השנית שהייתם [ו] **כבני עלין** דבקים אליו יתברך כבן עם אביו שתחילת שפע כל טוב העולם יורק על ידכם אל כל השאר, עתה יתהפך כי [ז] **כאחד השרים** של שבעים אומות **תפולו**, מה שרי מעלה נופלים תחילה ואחריהם אומתם, כמה דאת אמר **יפקוד ה' על צבא המרום במרום** (ישעיה כד כא), שמפיל את השר תחילה ואחר כך **ועל מלכי האדמה על האדמה** (שם), כך אתם דייני העוות תפלו תחילה לפני העם והעם המעמידכם אחריכם, וזהו **וכאחד השרים תפולו**. ואומרו **השרים** הוא כמה דאת אמר אחד מהשרים הראשונים האמור בדניאל (י ג) שהוא על שרי האומות.

[ח] קומה אלוהים כו'.

משיבה **רוח הקדש** אל תלונתו יתברך ואמרת אל תביט לשפוט את ישראל לבדם כי לא יצדקו לפניך [ה] **וימוטו כל מוסדי ארץ** כי אין משפט ראוי, אך [ח] **קומה אלוהים שפטה הארץ** דרך כלל, ובזה נחלתך ישראל שהם עמך ונחלתך וכמאמר הנביא **ונחל ה' את יהודה חלקו כו'** (זכריה ב טז), אם היא בלתי ראויה לפניך אז בהביטך אל יתר אומות יחד, **אתה תנחל אותם** לנחלה לך כי בערכם בהווסדם יחד יראך מראיתם טוב, וזהו **כי אתה תנחל** וזה **בכל הגויים** כלומר בשביל כל הגויים, כי על ידי שתשפוט את כולם יחד תראה יתרונם, כי אין האור ניכר אלא מתוך החושך, כי טוביהם ידועים מישראל בהיותם גם משוללי כשרון ותבחר בישראל.

פרק פג

א שיר מזמור לאסף :

ב אלהים אל-דמי-לך אל-תחרש ואל-תשקט אל :

ג כִּי-הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יִהְיֶינָה וּמִשְׁנֵאֵיךָ נִשְׂאוּ רֹאשׁ :

(א) שיר מזמור לאסף וכו'. אמר "שיר" ו"מזמור". אומר שיר הוא כי באבוד רשעים רנה, כי זה ענין המזמור. ואמר כי ענין זה לאסף שהוא מבני קרח, הוא מזמור כי באבדן האומות תשועת ישראל ויעלו שערי המקדש שטבעו ואגבן אביהם כמו שאמרו ז"ל על מזמור לאסף אלוהים באו כו' (עי' לעיל עט א).

ואמר (ב) אלוהים היא שכינה ידעתי שאל דמי לך לבקש דין על אלה, לכן מה שאזעק הוא אל מידת חסד א-ל ואומר לפניו אל תחרש למה שאל דמי לך ואל תשקוט על בקשתי אתה א-ל. כי אם על עמך היו הומים כמה דאת אמר הוי המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון (ישעיה יז יב), החרשתי, אך הוא עליך כי נגד כבודך שהם (ג) אויביך יהמיון. וכן אם משנאי ישאו ראש החרשתי, כי ידעתי היו צרינו לראש, אך ומשנאיך נשאו ראש נוחם יסתר.

או יאמר [ב] אלוהים שהיא שכינה שבגלות כביכול כמונו אל דמי לך, ומה שלא תדום הוא אמור אל "א-ל נקמות" (עי' להלן צד א) אל תחרש כו' א-ל, והוא כי אמרו רבותינו ז"ל מהו "א-ל נקמות" הוא ב' נקמות:

אחד על הדם

ואחד על החמס.

ועל האחד יאמר אל תחרש,

ועל השנית אל תשקוט א-ל, כי שתיהן מתוארות לשם זה.

או יאמר אל תחרש על חורבן ראשון,

ואל תשקוט על השני.

כי מי יתן ויאמרו שהם אויבי ישראל, [ג] כי אם אמור שהם אויביך הוא מה שיהמיון ביניהם. והוא כי אויב יקרא אשר איבה בלבו גם שלא יפעל רעה, אך תואר משנאיך הוא הפועל צרה.

זזה יאמר הנה היות אויביך הוא מה שיהמיון דרך כלל, ומה שיערבו אל לבם לומר כך הוא בראות כי משנאיך פועלי הרעה נשאו ראש. או שמה שאויביך יהמיון הוא כי ומשנאיך נשאו ראש כלומר ועל כן יתפקרו גם לפעול רעה.

ד על-עמך יערימו סוד ויתיעצו על-צפוניך :
ה אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא-יזכר שם-ישראל עוד :
ו כי נועצו לב יחדו עליך ברית יכרתו :
ז אהלי אדום וישמעאלים מואב והגרים :
ח גבל ועמון ועמלק פלשת עם-ישבי צור :
ט גם-אשור נלוה עמם היו זרוע לבני-לוט סלה :

והתחיל על הגליות ואמר (ד) על עמך יערימו סוד בבבל שישתחוו לצלם לשעבדם לדור דור לשר צלו ולא יהיו עמך כמפורש שם אצלנו, ויתיעצו על צפוניך כענין חנניה וחבריו ואשר אתיעטו כל סרכי מלכותא על דניאל, וגם אשר יעץ המן בגלות מדי.

(ה) ואמרו הוא ואחשורוש לכו ונכחידם מגוי להשמיד כו', והיו שניהם בענין כמשל בעל התל ובעל החרץ (מגילה יד א). וגם יון שכל כוונתם הייתה להחטיאם כמאמרם ז"ל (בראשית רבה ב ד) שהיו אומרים כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלוהי ישראל חלילה, למען לא יעזרם ה', וזהו ולא יזכר שם ישראל עוד.

הנה כל זה כאין לפניו בערך מה שעתה בגלות (ו) נועצו לב יחדו ואין עיקרם על עמך רק כביכול עליך ברית יכרותו עמים רבים עם אדום כי מכל האומות באו בעצה עמו כמאמר בן גוריון בספרו. ופירשם שהם (ז - ח) אהלי אדום וישמעאלים וכו', (ט) גם אשור נלוה עמם היו זרוע לבני לוט אשר לא באו רק לחלל כבוד שמים חלילה כמו שאמרו ז"ל (יבמות טז ב) שלא פשטו ידיהם רק בספרי התורה כמה דאת אמר ידו פרש צר כו' אשר צוית לא יבאו בקהל (איכה א י), וגם אשור נלוה למו בחלול הגדול הזה, ובאמרו סלה יורה כי כן עשה הנער מאותו זרע רע בשני החורבנות כמפורש בספר הנזכר.

י עשה-להם כמדון כסיסרא כיבין בנחל קישון :
יא נשמדו בעין-דאר היו דמן לאדמה :
יב שיתמו נדיבמו כערב וכזאב וכזבח וכצלמנע כל-נסיכמו :
יג אשר אמרו נירשה לנו את נאות אלהים :
יד אלהי שיתמו כגלגל כקש לפני-רוח :

ואחר הזכירו אשר עשו לעם ואשר עשו נגד כבודו יתברך, אמר על הנוגע אלינו (י) **עשה להם כמדיון** כי תשים חרב איש ברעהו, כאשר עשית בם כמאמר הכתוב **ויתקעו כו' וישם ה' חרב איש ברעהו** (שופטים ז כב), כי אנו לא נוכל למו. וכן **כסיסרא כיבין** ש"מגן אם יראה ורומח בארבעים אלף מישראל" (שם ה ח) ולא נשאר מהם ו"נחל קישון גרפם" (שם ה כא), (יא) **שנשמדו בעין דאר היו דומן ל זבל האדמה** בדמם וספו תמו. ולא נרצה ימותו על ידינו רק נסיכיהם למען יוכר לכל הגויים כי למעננו היה הדבר, וזהו (יב) **וכזבח וכצלמונע כל נסיכמו** שהרגם גדעון בידו (שם ח כא).

הנה זה הוא אשר תעשה למתקוממים [ד] **על עמך**, אך אותם (יג) **אשר אמרו נירשה לנו את נאות אלוהים** הם אשר [ו] **עליך ברית יכרותו**, שכל כוונתם נגד כבוד שמך אלוהים התמידי גם בזמן גלותי, אל תהרגם מיד, רק (יד) **שיתמו כגלגל** שיהיו מתגלגלים ברעה ומתקיימים תמיד. ולא כגלגל הסובב מלמטה שקצת הגלגל לא יבצר מהיותו לצד המעלה, רק **כקש** המתגלגל וסובב **לפני רוח** שבא לפעמים הרוח ופוגע בקש על הארץ ומסבבו סובב ולא מלמטה למעלה רק מתגלגל כולו על הארץ סובב סובב נגד ארבע רוחות העולם למטה בארץ ולא בצד עליה כלל, כן יהיו אלו מתגלגלים והמה נבזים ושפלים מאד. ולא כגלגל הסובב על ידי סיבה רבה **כגלגל** הטחנה על ידי מים או בהמה, רק **לפני רוח** שדבר קל מאד יספיק לגלגלם תמיד בצער מתחולל.

טו כָּאֵשׁ תִּבְעַר-יַעַר וְכִלְהָבָה תִּלְהַט הָרִים :

טז כֵּן תִּרְדָּפֶם בְּסַעֲרֶךָ וּבְסוּפִתְךָ תִּבְהַלֵּם :

יז מֵלֹא פָּנִיהֶם קָלוֹן וּיִבְקֶשׁוּ שְׁמֶךָ יְהוָה :

יח יִבְשׁוּ וַיִּבְהִלוּ עַד-יְעַד וַיִּחְפְּרוּ וַיֵּאבְדוּ :

יט וַיִּדְעוּ כִּי-אַתָּה שְׁמֶךָ יְהוָה לְבַדְךָ עֲלִיּוֹן עַל-כָּל-הָאָרֶץ :

ואין שאלתי שתפטור אותם בלא כלום, כי הנה ידעתי גם אני כי (טו) **כאש תבער יער כו' כן אתה עתיד (טז) שתרדפם בסערך** ואש תאכלם, אך לא ארצה רק צער בלבד רע ומתחולל ומתגלגל [יד] **כקש לפני רוח**, והם קיימים עד (יח) **יבושו ויבהלו** מאד, וזהו (יז) **מלא פניהם קלון** כדי שיבקשו שמך ה' שתרחמם כי הם שבים אליך, מה שאין כן אם ימותו מיד, למען יודו כי אבל אתה אדון הכל, כי אם כל הדברים קלים גלגלם [יד] **כקש לפני רוח**.

ואחר כך (יח) **יבושו** על מה שהיו קמים נגדך, ואחר שיכירו סכלות רשעם אז **יבהלו עדי עד** ו**יחפרו** שהוא גדר גדול מבושה, ואז **ויאבדו** אז תן להם מה תתן להאבידם מהר. ולמה לא יהיה מיד?

לזה אמר (יט) **וידעו כי אתה שמך ה' כו'** טרם יאבדו. והוא כי אין צריך לומר בזמן הבית שהיה הוא יתברך שוכן אתנו, אף כי בזמן הסילוק שאין בארץ רק שמו יתברך עם כל זה כבודו והשגחתו תמיד היא על הארץ, וזהו **כי אתה עם היות פה שמך ה' לבדך** בהיותך **עליון**, עם כל זה אתה **על כל הארץ**, וזהו טעם רביע שבמלת **עליון** שאינו נמשך למה שאחרי.

או **שעור הכתוב, [יט] וידעו כי עם היות שאתה שמך ה' לבדך** ואין מי שיצדק בו זה השם חלילה, כי רם על כל אלוהים אתה, עם כל זה עם היותך **עליון** שנסתלקת מיום גלות הארץ, אתה **על כל הארץ** משגיח ומשפיל ומרים לאיש כמעשהו.

או **יאמר** בענין מאמר ר' שמואל בר נחמני (ב"ב עה ב) ששלושה יקראו בשמו של הקדוש ברוך הוא:

צדיקים, דכתיב: כל הנקרא בשמי וכו',

משיח, דכתיב: זה שמו אשר יקראו ה' צדקנו,

ירושלים, דכתיב: ושם העיר מיום ה' שמה אל תקרי שמה אלא שמה.

ונבוא אל הענין, אמר אל תאמרו כי אין הקדוש ברוך הוא נמצא בעולם הזה כי אם בזמן שיתקדש העולם ויקרא שמו **בירושלם, וצדיקים הם ישראל, ומשיח**. כי לא כן הוא, כי אם כאשר **[יט] אתה שמך ה' לבדך** ולא נקרא שמך עדיין בישראל ומשיח וירושלים, **כי אתה הוא (כי) עליון** מסולק למעלה, אתה **על כל הארץ**.

או **יאמר [יט] וידעו** כי אינך כמלך בשר ודם הצריך לשריו ועמו, כי אתה בהפיל לעתיד והכניע כל העכו"ם **כי באדין דקו כחדא כו'** (דניאל ב לה), שאין ספק יכניע שריהם של מעלה תחילה ואת כל גוייהם כאחת, אז בעשותך משפט כולל ידעו כי אינך צריך שרים או עמים **כי שמך ה'** גם בהיותך **לבדך** אתה **עליון על כל הארץ**.

פרק פד

א למנצח על-הגתית לבני-קרן מזמור :

ב מה-ידידות משכנותיך יהוה צבאות :

ג נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות יהוה לבי ובשרי ירננו אל-אל חי :

ד גם-צפור מצאה בית ודרור קן לה אשר-שתה אפרוחיה את-מזבחותיך יהוה צבאות מלכי ואלהי :

(א) למנצח על הגתית כו'. (ב) מה ידידות. יאמר ענין ידוע מאמר רבותינו ז"ל (תנחומא בחוקותי ג, בראשית רבה ג ט) כי משנברא העולם נתאווה הקדוש ברוך הוא שתהיה לו דירה בתחתונים, וזה יאמרו בני קרח מה ידידות כו' לומר מה שיש להפלא מחביבותיך עם בית המקדש של מטה, הוא עם היות העולם הלזה ויושביו חומרניים ואתה אלוהי צבאות העליונים שרפי קדש רוחניים, ועם כל זה חיבבת משכנות העולם הזה שהוא דירה בתחתונים. וזהו מה ידידות משכנותיך הם בית המקדש של מטה החלוק למשכנות כנודע, עם היותך ה' צבאות שאתה אלוהי צבאות עליונים ועם כל זה עצמו ידידות משכנותיך אלה.

או יאמר [ב] משכנותיך כמשמעו על בית המקדש של מעלה, ויהיה הענין בשום לב אל אומר (ג) לחצרות ה' כי נכנס במשכנות ויצא בחצרות, והוא כי בית המקדש של מטה בערך של מעלה המכוון נגדו הוא כערך שבין החצר אל הבית, מעין התקן עצמן בפרוזדור (אבות פ"ד) שהוא עולם התחתון, כדי שתכנס לטרקלין שהוא העליון.

ונבוא אל הענין, אמר המשורר הנה [ב] מה ידידות משכנותיך הם אשר למעלה בעולם העליון המתייחסים אל היותך ה' צבאות, כי הנה נפשי מידידות המשכנות מהם עושה עיקר יותר ממשכנות העולם הזה הוא בית המקדש של מטה הנקרא חצרות של בית המקדש של מעלה, כי הנה אם [ג] נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' הם בית המקדש של מטה לא שנפשי עושה עיקר ממנו על עצמה, כי טוב לה אז בעלותה מזה העולם כי תעלה אל בית המקדש של מעלה, כי אם כל מה שנכספה וגם כלתה אל התחתון הוא על גופי לבד ובשרי שעודנו בעולם הזה לא יבצר ממנו המצא בבית המקדש התחתון, וזהו לבי ובשרי ירננו כו', כי על כן נכספה נפשי על הנאת הגוף.

או יאמר בדקדק אומר ירננו על איזו בחינת רנה ידבר, וימשך ג"כ פסוק (ד) גם צפור כו' עם פסוקים אלו,

וגם נשית לב מה ענין שית צפור אפרוחיה אל מזבחות ה', מה יתן ומה יוסיף מעשה צפור כי לא בדעת יעשה,

ואיך יתייחס אומר מלכי ואלוהי אחר מעשה הצפור,

וגם ימשך פסוק שאחריו. והוא כי בני קרח מיסדי המזמור הלז משוררים בבית המקדש היו כשנבנה בית המקדש על ידי שלמה כנודע, אך לא היו נכנסים בהיכל או בקדש הקדשים רק

בעזרות אשר בחצרות בית המקדש. ובזה יאמר **[ב] מה ידידות משכנותיך** הם של מעלה ובית קדש הקדשים אשר אתה שוכן בתוכם, ועם כל זה **[ג] נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' הם העזרות,**

והטעם הוא על כי חשקה אל הנאת גופי שיזכה כשיבנה הבית לשורר שם בעזרה, וזהו אומרו מה שנכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' עם שהמשכנות ה' גדולי האיכות ונפשי נהנית שם בעצם הלא הוא כדי שלבי ובשרי ירננו אל-א-ל חי, כי בני קרח היו עתידים להיות משוררים בעזרות בית המקדש.

ושמא תאמר כי לא מחכמה חשקה בהנאת הגוף אשר הוא בשר ולא רוח ולא יטעם מבית המקדש כי אם הנפש, ואם כן טוב טוב היה לה לחשוק אל משכנות ה', לזה אמר איך לא יתאוה לבי ובשרי אל בית המקדש של מטה כי הנה **[ד] גם צפור הגרועה מבשרי מצאה בית וגם דרור מצא קן לה** בלי ספק חוץ מבית המקדש, ועם כל זה אני רואה כי חשקה לשית אפרוחיה את מזבחותיך ומה יתן ומה יוסיף לה לשית אפרוחיה שם במקום אחר, כי הוא יתברך הוא ה' צבאות של מלאכי מעלה וגם מלכי ואלוהי אך לא אלוהי צפור דרור, אך אין זה כי אם שא-ל עליון ה' מלפנו מבהמות ארץ (איוב לה יא), נתן חשק בדבר טבעי בצפור דרור אשר דרכו ליקרב על מזבח ה' לשית אפרוחיה שמה כמתאוית להיות נשחטים אפרוחיה לשמים על מזבח ה', ומזה נשא קל וחומר ומה האם צפור קלה אשר לא שיח ולא שיג לה ולא דעת לה חשקה נפשה לתת אפרוחיה אל מזבח ה', ומה גם עתה **[ג] לבי ובשרי** שיתאוו לרנן שירי זמרה בבית המקדש אל-א-ל חי, כי לא תבצר הנאה גם לגוף בשירי זמרה לה' בחצרותיו, והנה הדבר הזה הוכחת הוראה מאת בורא - כל כי דבר גדול הוא גם בית המקדש של מטה, ואשרי אדם זוכה לבוא בו.

ה אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה :

ו אשרי אדם עוז לו-בך מסלות בלבכם :

ועוד טעם שני אל תאותי והוא כי **(ה) אשרי יושבי ביתך בעולם הזה בבית המקדש של מטה,** כי בזכות זה יזכה גם לעתיד שעוד יהללוהו סלה, וישיבה היא בגוף ונפש.

או שעור הכתוב שגם בפסוק זה גומר הקל וחומר, שאומר הנה גם צפור עם שמצאה בית חוצה, עם כל זה חשקה בטבעה לשית אפרוחיה אל מזבחותיך עם היותו יתברך אלוהים צבאות של שרפי קדש, וגם הוא מלכי ואלוהי שמכל שכן שראוי לתאב שארנן בבית המקדש הלזה.

וגם בכלל הלמוד הוא, כי מקל וחומר יאות לחשוך בה' הלז, כי ומה אם [ד] הצפור שאין לה בטחון אל היותה יושבי ביתך תזכה לעתיד אל מזבחך ה', ועם כל זה כדבר טבעי חשקה ושתה אפרוחיה אל מזבחך ה', ומה גם עתה כי יש ללמוד ולומר כי [ה] אשרי יושבי ביתך הוא בן האדם כי הלא יהיה בטוח בודאי כי עוד יהללך סלה בזכות ישיבתם פה בבית המקדש של מטה ובו ידבקון עתה.

[ה] אשרי יושבי ביתך כו'. מלבד האמור בפסוק הלז עוד יתכן להמשיכו עם הכתובים שאחריו בשום לב אל דברו בפסוק הזה בלשון רבים ובשאחריו בלשון יחיד, ופסוק שאחריו ראשו לשון יחיד וסופו לשון רבים, ופסוק השלישי ראשו לשון רבים וסופו לשון יחיד, ופסוק רביעי ראשו לשון רבים וסופו לשון יחיד.

והוא במה שאמרו רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני ויקרא תרעג) שבית המקדש נקרא עוז ושעליו נאמר ושברתי את גאון עוזכם (ויקרא כו יט). והוא כי רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני תהלים תשיח) למדונו בפסוק (תהלים לב א - ב) אשרי נשוי פשע וכו' אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עוון וכו', שהשני עולה על הראשון, שאמרו אשרי נשוי פשע וכו' אך יותר מאושר הוא אשר לא יחשוב ה' לו עוון, שלא הוצרך להתכפר. על דרך זה יאמר אשרי יושבי ביתך וכו' שקנו האושר על ידי היותם יושבי בית המקדש, אך יותר מאושר הוא אשר הוא בעצמו בית המקדש.

וזוהו (ו) אשרי אדם שעוז הוא בית המקדש לו, ואיך יש לו עמו בית המקדש הלא הוא בהיותו בך שהוא מרכבה אליך, באופן שהם עמך כאבות שהן הם המרכבה.

וההפרש יהיה כי הנה אלו ואלו מסילות בלבבם ששתי מסילות ודרכים שיש לצדיק בלכתו מזה העולם:

אחד בדרך ישר

ואחד בדרך גיהנום להעלות בזכותו קצת מאשר שם,

וכל אלו ב' המסילות הם בלבבם, שמהרהרין בלבם באיזה דרך יוליכוהו כי צר להם פן יאחזו או יצטערו, כר' יוחנן בן זכאי (ברכות כח ב) שהיה מצטער ואומר איני יודע באיזה דרך מוליכין אותי, וזהו מסילות בלבבם. וההפרש הוא כי אלו שאמרת בלשון רבים [ה] אשרי יושבי ביתך,

ז עבְרֵי בְעֵמֶק הַבְּכָא מְעִין יִשִּׁיתוּהוּ גַם-בְּרִכּוֹת יַעֲטָה מוֹרָה :

ח יִלְכוּ מִחֵיל אֶל-חֵיל יִרְאֶה אֶל-אֱלֹהִים בְּצִיּוֹן :

ט יהוה אלהים צבאות שמעה תפילתי האזינה אלהי יעקב סלה :

י מגננו ראה אלהים והבט פני משיחך :

כשהם (ז) עוברים בעמק הבכא הוא גיהנום מעין ישיתוהו, שאין להם זכות להעלותם עימהם אלא על ידי בכיה שהם בוכים והם רואים אותם בוכים ובוכים עימהם, כשאלת משה אל נפשו שמא ראית אותן בוכים ובכית עימהם (דברים רבה יא ה), וזהו מעין ישיתוהו בין היושבים שם והעוברים. אך זה [ו] שעוז לו ברך שהזכרתיו בלשון יחיד אשרי אדם עוז לו ברך, זה אין צריך לומר שלרוב זכותו לא יצטרכו לבכות, כי אם [ז] שגם ברכות יעטה, למה שהוא מורה ליושבי העמק דרך לעלות עמו משם, כי בזכותו נמשכים אחריו ועולים מגיהנום בלי בכיה, רק שמורה להם הדרך שילכו עמו והם יברכוהו עד עשות לו מעטה ברכות שיעטה בו.

ועוד הפרש שני כי הצריכים סעד מב"ה בעלותם לא יעלו מיד אל המנוחה הגדולה אל המקום הנקרא ציון של מעלה, רק (ח) ילכו מחיל אל חיל בהדרגה מחיל מדרגת צדיקים אל אשר למעלה מהם, אך היחיד הנזכר [ו] שעוז לו ברך, מיד יעלה [ח] ויראה אל אלוהים בציון.

(ט) ה' אלוהים צבאות כו'. הנה יש מלאכים מיוחדים לשמוע ולהעלות תפילה, ויש אשר רב זכותו והוא יתברך בעצמו השומע לו, והן זאת בקשת בני קרח ה' אלוהים כו' לומר עם היותר ה' אלוהים של צבאות העולם כולם אשר בצבאות יש מקשיבים לקול תפילה, עם כל זה לא תרחיק מהיותר שומע בעצמך תפילתי. ואחרי שומעך לא תאמר הרי שמעתך כלך מדברותיך, רק האזינה, למה שאתה אלוהי יעקב כי כך עשית לו שעם שבשרתו ואמרת לו והשיבותך אל האדמה הזאת כי לא אעזבך כו' (בראשית כח טו), וכן שלח לפניו מחנה אלוהים לשומרו (שם לב ב), עם כל זה לא נמנע מהקשיב בקול תפילתו כאומר (שם לב יא) הצילני נא מיד אחי כו', והוא כי ערבים עליו יתברך דברי דודים, וזהו אומר סלה, שאף אחר ששמעת וענית, תמיד תקשיב ותשמע כענין הכתוב אצלנו על פסוק תאות לבו כו' (תהלים כא ג).

(י) מגננו ראה וכו'. מחלה פני אלוהים הוא מידת הדין ואומר, בבואך לדון, מגננו הוא שם ה' בעל הרחמים ראה אלוהים, והוא כי מלבד מה שאמר דוד ואתה ה' מגן בעדי (לעיל ג ד) גם על זה מפרש אחר כך (יב) כי שמש ומגן ה' אלוהים כאשר נבאר בס"ד כי את ה' קרא מגן, וגם אחר כך [י] הבט פני משיחך שתסייע לנו זכותו באופן שעל ידי כן תהיה לנו רחום בדין. ולא שעל ידי כן ארפה ידי מתשובה על סמך זה כי הלא (יא) כי טוב יום וכו'.

ולבוא אל הענין נזכירה משנת ר' יעקב (אבות פ"ד):

העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין. הוא היה אומר יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא, ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה, ע"כ.

ראוי לשית לב שאם הכוונה היא שעולם הזה הוא עולם המעשה ושם עולם השכר, יאמר בפירוש ולא ימשול משל **פרוזדור וטרקלין**. וכן מה שמפרש **התקן וכו'** היה מובן מעצמו. **ועוד אומרו "הוא היה אומר"** איך מקושר אל הקודם, כי לשון **"הוא היה אומר"** דרכנו לפרש שהוקשה לו קושיא בקודם ואומר אל תתמה כי הוא היה אומר כך וכך שעל ידי מה שהיה אומר יתורץ האמור, כי לטעמיה אזיל. **ועוד איך** יאמר **יפה שעה אחת וכו'**, שאין המעשה מסוג השכר לומר שיפה מעט מעשה מכל השכר, והענין בעצמו הלא כמו זר נחשב, **ועוד איך** סותר דבריו במה שמוסיף ואומר **יפה שעה אחת של קורת רוח וכו'**.

אך אמנם הנה אין דרך תשובה לאדם אם לא על ידי זכור יום המוות להיות נגדו תמיד, וכמאמרנו על פסוק **החיים יודעים שימותו וכו'** (קהלת ט ה), ועל פסוק **מי גבר יחיה ולא יראה מות ימלט נפשו מיד שאול סלה** (תהלים פט מט), שהוא **"מי גבר יחיה"** בעולם הזה **"ולא"** יהיה תמיד רואה לפניו **"מות"** שיוכל להיות ממלט **"נפשו מיד שאול סלה"**, כי גם שבלעדי זה אפשר ישוב בתשובה לא תהיה תשובה מעולה כ"כ שתספיק למלט נפשו מגיהנום **"סלה"**, כי לא יבצר מהיות שם ימים או עשור להתם חלאת שיירי אשמתו.

והנה לזה יש אמר (אבות פ"ב) **שוב יום אחד לפני מיתתך**, ומקשו בגמרא (שבת קנג א) וכי ידע איניש כמה חיי ותרצו ישוב היום שמא ימות למחר, באופן שהכוונה שהחי יתן אל לבו שחיייו הם יום אחד וישוב בכל יום.

על זה בא ר' יעקב ואמר, לא כדברי האומר שתעלה על רוחך שחיך שיעור יום, כי אם שתצייר שאין לך מהחיים רק כשיעור כניסה מן הפרוזדור לטרקלין וזהו **העולם הזה דומה וכו'** על כן תמהר תחיש בכל עת לגמור תשובתך בשעה אחת להרהר תשובה וחרטה ותיקון בכל פרטים ככל האפשר, כי אם לא תשער רק שיעור יום אולי תתרפה במלאכתך, נמצא כי באומרו **התקן עצמך וכו'** הוא פירוש אל האמור לומר מה שאמרתי **העולם הזה דומה לפרוזדור** פירושו שתתקן עצמך בשיעור שיש כדי שתכנס וכו'.

והוקשה לתנא כי הלא טוב טוב הייתה סברת האומר שישער יום אחד או יותר שעל ידי חושו שיעור בלתי קצר כ"כ יתישב בדעתו לתקן מעשיו בחפש מחופש מה שאין כן בשערו שעה

קלה שבחפזון הנמרץ הזה לא יפנה לעשות תשובה ראויה, על כן אמר אל תתמה על מאמרו זה כי הלא אזיל לטעמיה, כי "הוא אומר יפה שעה אחת" שהוא כשיעור הכנס מהפרוזדור לטרקלין "מכל חיי העולם הבא", והענין כי בעולם הבא יש ב' דברים:

א. אריכות הימים.

ב. התענוג והקורת רוח.

ונבוא אל הענין, אמר לו יצויר היות שם אורך ימים בלי תענוג, בבחינה זו "יפה שעה אחת בתשובה" פה כי בשעה מרוויח זכות ותיקון מה שאין כן שם, שמי שטרח בערב שבת יאכל בשבת וזהו "מכל חיי", שהוא בבחינת מציאות החיים ארוכים. אך אל תחשוב שעל בחינת התענוג שבחיים ההם אמרתי, כי חלילה לי לומר כן, כי בבחינה ההיא "יפה שעה אחת של קורת רוח ועונג העולם הבא מכל חיי העולם הזה".

כלל הדברים, כי עם היות טוב לגבר לחשוב שיש לו יום חיים לשוב בו, יותר טוב הוא לחשוב שהוא בפרוזדור שלפני הטרקלין.

יא כי טוב-יום בחצריך מאלף בחרתי הסתופף בבית אלהי מדור באהלי-רשע :
 יב כי שמש ומגן יהוה אלהים חן וכבוד יתן יהוה לא-ימנע טוב להלכים בתמים :
 יג יהוה צבאות אשרי אדם בטח בך :

וזה אחשוב כיוון המשורר לומר, עם היות כי [יא] טוב יום בחצריך הוא העולם הזה שהוא כחצרות שלפני טרקלין העולם הבא, שקורא לעולם הזה חצרות ולעולם העליון בית. כענין שתולים בבית ה' בחצרות אלוהינו יפריחו (תהלים צב יד), שכתבנו שהוא כי למה צדיק דומה לאילן שהוא נטוע במקום טהרה (עי' קידושין מ ב), שהוא בעולם העליון, ונפו הוא גופו נוטה ומפריח בעולם הזה וזהו "בחצרות אלוהינו יפריחו".

ונחזור אל הענין, אמר עם [יא] כי טוב יום בחצריך שהוא שביום אחד שישער שיש לאדם בעולם הזה הוא טוב מאלף בעולם הבא בבחינת מציאות החיים כי כאן הוא מרוויח בתשובה ומעשים טובים, ושם אין ריוח שהיא סברת האומר שוב יום אחד וכו', אך אני לא בחרתי בהשערה זו כי אם בחרתי הסתופף בבית אלוהי שהוא החשיב עצמי כאילו אני בסף בית ה' שהוא סברת ר' יעקב לשער שאני בפרוזדור שלפני הטרקלין, ובחרתי בשיעור הקצר הזה מדור באהלי רשע, שהוא שאם הייתי עולה על רוחי שביני ובין המוות יש שהות יותר מזה, הלא אתרפה מהתשובה וימצא היצר הרע מקום להחטיאני, ומכל עוון אשמה שאעשה, יעשה מסך מבדיל ביני לבין אלוהי כמה דאת אמר עונותיכם היו מבדילים ביניכם וכו' (ישעיה נט ב), ובהעשות עוון על עוון נעשה מסך על מסך שהם כאהלים על עושיהם, נמצא אשר הוא

בלתי טהור מעונות שהוא דר **באהלי רשע** שהם אהלים שנעשו מהרשע. וזהו **בחרתי הסתופף** שעל ידי כן אני מסלק כל מסך עוון, **מדור באהלי רשע** אם הייתי מתמהמה מליתקן כמדובר.

ושיעור הכתובים, שאחר אומרו למידת הדין שיראה מגננו הוא שם הרחמים, וגם זכות משיחו דוד שהיה בימי בני קרח, איני אומר זה לסמוך על כן ולהרפות מתשובה, כי הלא **כי טוב וכו' בחרתי הסתופף וכו'** שהוא גדר תשובה גדולה.

ומפרש ואומר מה שבקשתי את שם אלוהים שיראה את מידת ה' לרחם בדין, הלא הוא כי טוב להיות מידת ה' עם מידת אלוהים ולא אלוהים לבדו. **(יב) כי הנה שמש ומגן וכו'** שהוא כמשל מי שהוא לפני שמש שמכה בו ולהיות נסתר מחמתו שם מסך למגן מהכאת השמש, כן הוא **ה' אלוהים** ששם אלוהים ישרוף את הנידון ושם ה' מגן לו.

ושמא תאמר האם שם ה' יוותר לנו מעוונינו אי אפשר, כי הלא שופט כל הארץ יעשה משפט ומאן דאמר קב"ה ותרן יותרו מעוי (ב"ק נ א), לזה אמר מה שיעשה הוא כי **חן וכבוד וכו'** כי ג' הטבות יעשה שם ה':

א', כי יתן חנות בעיני קונו כמאמרנו יום ויום **ותננו לחן ולחסד בעיניך כו'.**

ב', וגם יתן **כבוד** כי מה שיהא נגזר עליו מייסורין וכיוצא, יותן לו בדרך כבוד ולא בביזוי.

עוד שלישית, והיא כי **לא ימנע טוב להולכים בתמים** שאם יהיה איש הולך תמים נזהר מחטא אך לא יהיה לו זהירות לעשות כל מה שהיה אפשר לו לעשות כי על פי מידת הדין ימנעו הטוב ממנו, אך ה' **לא ימנע טוב להולכים בתמים**. והוא ענין **וחנותי את אשר אחון** (שמות לג) שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות ז א, **שמות רבה** מה ה) שאוצר גדול הוא לתת למי שאין לו אף על פי שאינו הגון, שהוא למי שאין לו כי הוא שעבירות אין לו, אך אין לו זכויות כי הלך בתמים, כי ה' יחננו לא מידת הדין.

ואשר אמרתי **[ין] והבט פני משיחך** הלא הוא כי **(יג) ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך** אשר מידה זו הייתה בשלמות בדוד, כי היו פלשתים בחרבם על ראשו וברוב בטחונו אסף ידיו עד יראה צעדה בראשי הבכאים שהערה למות נפשו (עי' שמואל - ב ה), כמו שאמרו ז"ל **(ילקוט שמעוני שמואל - ב קמב ה)** שאמר אם ימיתונו נמות זכאים, איש כזה זכותו יעמוד לנו על כן אמרתי עליו **והבט פני משיחך**.

או יאמר כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (מכות י א) על פסוק **שמחתי באומרים לי בית ה' נלך** (להלן קכב א) שליציני הדור היו אומרים לדוד מתי יבנה בית המקדש ונלך שמה והיה כאומרים לו מתי תמות, כי ידעו מאמרו יתברך האומר **רק אתה לא תבנה הבית כי אם בנך**

כו' (מלכים - א ח יט), ועם כל זה אמר "שמחתי" עם היות דבורם וכוונתם שלא בטובתי, כי גדלה בעיני שמחת בית המקדש בבנינו. נמצא כי כל מתפלל בימי דוד שיבנה בית המקדש הוא כמתפלל על פי דרכו שיסתלק דוד מהרה מן העולם. על כן אמרו **בני קרח**, הנה בית המקדש הוא מגן לישראל מהצרות והעונות כנודע ממאמרם ז"ל (ילקוט שמעוני ויקרא תרעג) **גאון עזכם** (ויקרא כו) זה בית המקדש, וכן במקומות אין מספר, והנה אתפלל כי מגננו הוא בית המקדש ראה אלוהים אך לא באופן יסתלק דוד משיחך מלעמוד לפניך במקדש הנזכר, רק **[י] והבט פני משיחך**, והוא כי **בני קרח** אלה בימי דוד היו שהוא חילקם במשמרותם.

והטעם [יא] כי טוב יהיה משיחך זה יום אחד בחצריך להגן על הדור, **מאלף** ימים שיהיה מקדש מבלעדו. וקרוב לזה נרמז ברבותינו ז"ל (שבת ל א) שאמר הוא יתברך לדוד על שאלתו שיקדים מיתתו יום אחד ולא ימות בשבת, **טוב לי יום אחד** שאתה בחצרי **מאלף** עולות יעלה שלמה על המזבח כו'.

ועל פי דרכנו נאמר שבני קרח אמרו כן על דוד עצמו, שלא יעביר משיחו **כי טוב** הוא לתועלת הדור יהיה משיחך הנזכר שהוא דוד **בחצריך, מאלף** יום שיהיה בית המקדש בלעדי דוד כי גם הוא מגן הדור יותר מהמקדש עצמו.

ומה שאעשה עיקר מהמקדש ולא אשאל מענין משיחך שתאריך ימיו, הלא הוא כי **בחרתי הסתופף בבית אלוהי כו'**, והוא כי הנה זה הפרש בין היות המגן לנו בית המקדש להיות איש צדיק, כי הלא בהיות איש צדיק גם שיגן בעדנו מלבוא צרה, הלא לא יטהרנו מאשמותינו כאשר בהיות המגן בעדנו בית המקדש, כי נביא כפרותינו, והתמידין גם הם לא יניחונו ללון בחטא בידינו כמו שאמרו ז"ל (**תנחומא פנחס יג**) לא לן אדם בירושלים וחטא בידו. וזהו אומרו, מה שעשיתי עיקר מהבית המקדש יותר מהחלוקה השנית, הוא כי **בחרתי הסתופף בבית אלוהי מדור כו'** והוא כי כל עוון שיעשה איש נעשה עליו אוהל ומסך מבדיל בינו לבין אלוהיו, כמה דאת אמר **עונותיכם היו מבדילים** (ישעיה נט ב), כי נמצא שהמתמיד בלי נקיון אשמותיו מעליו, נקרא דר באהלים של רשע המאהילים עליו. ועל כן טוב לי אבחר למגן לנו בנין בית המקדש מחיי הצדיק בלא מקדש, ועם כל זה לא אמיש מהיות תפילתי שיהיה באופן לא יפקד גם מושבו של צדיק, כאמרו **[י] והבט פני משיחך**.

או שעור הכתובים, והוא כי הצדיק בייסוריו מגן על הדור אך אינו מכפר העונות כי אם שמאריך, ואפשר שעל ידי ההגנה והאריכות יתקן החוטא ביני וביני, אך בית המקדש אינו מגן על הבלתי שבים, אך יש תיקון האשמות על ידי קרבנות. והנה אחרי בקשת בנין בית המקדש אמר עתה מגננו ראה אלוהים שהוא הצדיק מגן הדור **והבט פני משיחך** לקיימו, כי הוא המגן

כמו שכתבנו שהוא על דוד שהיה בימי **בני קרח** אלה קודם הבנין בית המקדש. ומה ששטים זו שאלתי, בנין הבית וקיום הצדיק מגן הדור בייסוריו, הלא הוא כי יש דבר שאין הצדיק מועיל והמקדש מועיל, והוא **[יא] כי טוב יום בחצריך** הוא בית המקדש **מאלף** בלי מקדש גם שיהיה מגן לי מהצדיק, והוא כי **בחרתי הסתופף בבית אלוהי מדור באהלי רשע**, כי על ידי המקדש יסורו מסכי טומאת עונות האדם מלהאהיל עליו שהם **אהלי רשע**, כי על ידי הקרבנות יסתלקו מה שאין כן על ידי הצדיק.

[יב] כי הן אמת ששמש ומגן שהוא הכאה והגנה הוא ה' בהתחבר עם שם **אלוהים** המייסר, כי האלוהים מכה וה' מגן על הדור. כי **חן** שהוא שיהיה לו חן בשפתיו שתהיה תפילתו נשמעת כרבה שהיה בעל ייסורין ומצלי ואתי מיטרא (מועד קטן כח א) להגן מרעת רעב.

שנית, שהן דרך **כבוד** כי אין ייסורין באופן יתבזה שיחזר על הפתחים וכיוצא כי אם דרך כבוד. וזהו **חן וכבוד יתן ה'**, כי על ידי שתי אלה יורה כי שם ה' בעל הרחמים משותף בדבר, ולא משם **אלוהים** לבדו, אך זה הוא לסילוק היזק אך לא להבאת תועלת, כי מה **שלא ימנע טוב** קנייני הוא **להולכים בתמים** אך לא לחוטאים, מה שאין כן על ידי בית המקדש שלא ימנע טוב גם לחוטאים, על ידי הקרבנות שיתכפרו בהם.

או יאמר ב' מינים יש בייסורי אהבה:

א', **שמש ומגן שמש** מכה **לצדיק ומגן לדור**, והוא על ידי ב' שמות שהם ה' **אלוהים** יחד שמצירוף שניהם באו. ולפעמים יתייחסו לשם ה' לבדו, שהם ייסורין של אהבה יותר בשלמות. ובמה יודע, הלא הוא אם הם **בחן וכבוד שיתן חן בשפתיו** בכל קראו אליו וגם שיהיו **ייסוריו** דרך **כבוד** ולא דרך בזיון, כי זאת היא הוכחה שיתן אותם ה' לבדו בלי צירוף אלוהים, וזהו **חן וכבוד יתן ה'**.

וגם הוכחה **שנית** והיא, כי לא בלבד יהיה לדור **מגן** מצרה כי אם גם הבאת תועלת, כי **לא ימנע טוב** לדור בשביל **הולכים בתמים**.

[יג] ה' צבאות אשרי כו'. הלא אמרתי כי בחצרות ה' הוא בית המקדש **[יא] טוב להסתופף**, כי הוא סמך גדול לישראל וגם הצדיק כי **[יב] מגן** הוא לישראל. אך **[יג] ה' צבאות, אשרי אדם** הבלתי שם מבטחו לא אל מקדש ולא אל צדיק כי אם **בוטח בר**, שהוא כי מחזיק ברך באופן כי הוא **בוטח בר** כי ודאי שתהיה עמו מאשר הוא יודע כי שלם הוא עמו.

ואמרו תואר **צבאות** יהיה, כי השר שעמו מתי מספר גם היחיד חשוב אצלו, אך מלך גדול שרב עמו וחילו לא יחשיב איש אחד בפני עצמו לעשות הרבה למענו כי במה נחשב הוא כי

יחיד הוא, אך אתה ה' עם היותך אלוהי הצבאות כולם עליונים ותחתונים אתה מחשיב אפילו איש יחידי, וזהו ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך, כי עם היותו יחידי יהיה מאושר מאתך.

פרק פה

א למנצח לבני-קרח מזמור :

ב רצית יהוה ארצך שבת (שבות) [שבית] יעקב :

הנה הסכימה דעת רוב המפרשים כי על גלות האחרון הלז המר והארוך ידבר.

ולבוא אל הענין נשית לב אל אומרו (ב) רצית ה' ארצך שאדרבה על רצון הארץ היה ראוי לבלתי השיבם מהר כי היצרו לה ותקיא אותם.
ועוד אומרו שבת והראוי יאמר השיבות כו'.
ועוד אומרו יעקב ולא אמר "שבית ישראל".

אמנם יאמרו בני קרח מנהמת לבם על אורך הגלות החיל הזה, הנה מר לנו מר מה נשתנה הגלות הלזה מלשוב את שיבת ציון מאשר היה בשיבתה מחורבן ראשון, וזה בשלשה דברים: א', כי אז מיהרת לחשב את הקץ כי לא הארכת כי אם עד רצית ה' ארצך בלבד עד הפיס דעתה ותרץ את שבתותיה אשר לא שבתה בשבתותיהם שהם שבעים שנה בלבד, מספר השנים שביטלו שמיטין ויובלות (עי' ויקרא כו לד - לה וברש"י שם), ומיד שבת שבית יעקב.

והשנית, כי אז שבת וכו' והוא כי לא אמר "השיבות" כי אם שבת, והוא מאמרנו במזמור בשוב ה' כו' (תהלים קכו) כי טרם שוב ישראל שבה שכינה למקומה, וזהו אומרו שבת ולא אמר השיבות, שהוא כי שבת אתה תחילה ואחר כך שבית יעקב, כי בשובך תחילה היה לך עת רצון ויהי זה לנו מעיר לעזור להשיבנו.

שלישית, כי לא הארכת עד נהיה ראויים ובשם ישראל נכונה, כי אם בעוד שהיינו מתוארים לתואר יעקב השיבותנו, וזהו שבית יעקב.

ג נשאת עוון עמך כסית כל-חטאתם סלה :

ד אספת כל-עברתך השיבות מחרון אפך :

ה שובנו אלהי ישענו והפר כעסך עמנו :

וכן **בגלות שני במדי** היטבת חסדך. ומה עשית כדי שלא יעכבו אשמותינו לבלתי יבנה בית שני עם היותנו מתייחסים לתואר יעקב ולא לשם ישראל, ומה גם כי היה על ישראל עוון הצלם שעליו היו מתחייבים כליה במדי מלבד חטאות אחרות, הלא הוא כי **(ג) נשאת עוון כו'** והוא כי אז היה על ישראל עוון מיוחד והוא כי השתחוו לצלם נבוכדנאצר, ואילו היה מחשיבו יתברך להם עוון היה עושה בהם כליה, כמאמר (מגילה יב א) תלמידי רשב"י אליו באומרו שנתחייבו כליה על שהשתחוו לצלם, ועל ידי תשובה שעשו אז ישראל על ידי מרדכי ואסתר נשאת תואר שם עוון שהוא מזיד, ונשאר תואר "חטאת" כמסקנת הגמרא (יומא פו ב) שעל ידי תשובה מיראה כאשר הייתה אז מיראת גזירת המן, זדונות נעשים (כזכויות) [כשגגות]. וחטאת הנשאר לכל אחד מהם **כסית** אותו בכסוי לבל יחשב, שהוא מאמר רשב"י לתלמידיו (מגילה שם) שאמר הקדוש ברוך הוא הם לא עשו אלא לפנים, גם אני לא אעשה אלא לפנים.

וגם **בגלות יון** היטבת חסדך, כי אחר שנתפשטה עברתך והייתה פועלת בהיכל ובהם ובבנותיהם, **(ד) אספת כל עברתך**. וה"אף" אחר שנחרה לפעול, השיבות מהחרון שנחרה את אפך, וזהו **השיבות מחרון אפך**. שהוא חסד עצום כי על כן שיבח הוא יתברך את פנחס שהספיק זכותו להשיב חמתו אחור, אחר שהייתה כבר פועלת בישראל וזהו **השיב חמתי מעל בני ישראל** (במדבר כה יא).

על כן גם **בגלות המר הזה הרביעי** עשה חסד. והנה לומר שבלי עשות תשובה תגאלנו אי אפשר, או מאלינו או על ידי חבלי משיח כמפורש הטעם אצלנו בכמה מקומות. אך החסד אשר נשאל עתה מאתך ה', הלא היא כי הלא מידתך היא כי בא ליטהר מסייעין אותו (יומא לח ב), והנה בכל שאר זמנים ראוי הוא תעשה כך, אך בגלות האחרון הלז אין ראוי להמתין מלסייענו עד נתחיל אנו תחילה, כי אם **(ה) שובנו** אתה ולא תייחל עד נתחיל, כי הלא אתה **אלוהי ישענו** כי בך תלויה תשועתנו כי אתה עתיד להשיבנו בסוף ולהושיענו, עשה אותו מעתה. ואם עדיין אין אנו ראויים לכך, עשה בשביל נחת רוחך והוא מאמר רבותינו ז"ל **(שמות רבה כט ט)** כי בכל עת שמביט הקדוש ברוך הוא בביתו שהוא חרב ובתי עבודת אלילים ובית תרטיות ביישובן מיד כועס כו', ואם תשיבנו בתשובה יוסר אותו הכעס כי יתוקן הכל וזהו **והפר וכו'**.

או יאמר, כי הנה בספר הזוהר על הפסוק **נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל** (עמוס ה ב) אמרו, שפירושו כי אומרים כנסת ישראל אין הפעם הזאת כראשונה שקמנו מעצמנו, כי אם אתה ה' תבוא ותקימנו ותשיבנו בעצמך, וזהו **"לא תוסיף קום"** כלומר מעצמה.

והנה אין ספק כי דבר זה כדאי לשיכעוס הוא יתברך על הדבר באומרו שהוא שלא לפי כבודו, על כן יתכן שאנו אומרים לפניו יתברך [ה] **שובנו** בעצמך עם היותך **אלוהי ישענו** ואין לנו זולתך, ועוד בטחנו בך כי גם זאת נבקש ממך ותעשנה והיא **והפר כו'.** והוא בהזכיר מאמרם ז"ל **בבראשית רבה** (סח יב):

כי כאשר בא יעקב להר המוריה משמחתו יתברך שבא אהובו לביתו, היפר כעסו עם אסיריו והתירן הם שני המלאכים שהלכו להפך את סדום וכעס עליהם הקדוש ברוך הוא וגזר שלא יעלו למחיצתן על אומרם כי **משחיתים אנחנו** ואז התירם לעלות למחיצתם, וזהו **והנה מלאכי אלוהים עולים**, ע"כ.

ומעין זה יתכן יאמרו פה ישראל מייחלי הגאולה אליו יתברך, **שובנו אלוהי ישענו** אל בית מלונך הר המוריה, וכל כך תשמח ויערב לך בואנו אל ביתך, שאם איזה כעס יש לך **הפר כעסך עמנו**, והוא כאשר היה מאז שעם יעקב שבא אל ביתו הפר כעסו עם המלאכים.

ו הלעולם תאנף-בנו תמשך אפך לדר ודר :
 ז הלא אתה תשוב תחיינו ועמך ישמחו-בך :
 ח הראנו יהוה חסדך וישעך תתן-לנו :
 ט אשמעה מה-ידבר האל יהוה כי-ידבר שלום אל-עמו ואל-חסידי ואל-ישובו לכסלה :

(ו) **הלעולם תאנף בנו כו'.** מוסיפים ואומרים בני הגלות הארוך והמר הלזה **הלעולם תאנף בנו** אינו ממידתך חלילה, כי אם **תמשוך אפך** הוא **לדור ודור**, שהם **על שלשים ועל רבעים** בלבד (עי' שמות כ ה, לד ז), וזהו **לדור** שהוא מדור ראשון **לדור** אחר, וגם ודור שהוא דור שלישי ובוי"ו התוספת שהוא דור אחר, אך לא לעולם חלילה, ואם כן ודאי שאין כוונתך להתאנף לעולם.

או יאמר **הלעולם תאנף בנו**, אי אפשר, כי הלא מה שאמרת **שתמשוך אפך** שעם **עמלק** הוא **לדור ודור** (עי' שמות יז טז), ואם לעולם תאנף נמצא שהוא עד לעולם.

(ז) **הלא אתה ה'.**

לבוא אל הענין נזכירה מאמרם ז"ל כי במתן תורה אמרו ישראל למשה אחרי ראותם ההפרש שבין שומעם מפי הקדוש ברוך הוא לשומעם מפי משה, אמרו לו משה רבנו הלואי יגלה לנו פעם שניה, אמר להם משה אין זה עתה אלא לעתיד לבוא, היינו דכתיב (יחזקאל לו כו) **והסירותי את לב האבן מבשרכם.**

וכן אמרו רבותינו ז"ל (ויקרא רבה סוף פרשה יא) עתיד הקדוש ברוך הוא להיות ראש חולה לצדיקים והוא עומד ודורש להם תורה כו'. והענין כי אז נהיה כולנו נביאים, כי מלבד מה שתפסק זוהמתנו, גם יצר הרע לא יהיה בנו כי נהיה כולנו קדושים וטהורים באופן שלא נצטרך לומר שידבר אדם עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלוהים. כי אם שבו יתברך נשמח כי קדושים נהיה כי קדוש הוא, ולא יקרנו אסון מות בדבר עמנו אלוהים.

ונבוא אל הענין, אחרי אומרו [ה] שובנו אלוהי ישענו שיקרב צדק מאליו וישיבנו הוא מעצמו ולא ימתין אל בחירתנו שנקום מעצמנו, ושאין לומר חלילה שלעולם יאנף בנו כמדובר, אמר עתה הנה עוד טענה שראוי לך להשיבנו מעצמך פן נשתקע בטומאת חטאים ועונות, כי [ז] הלא אתה עתיד שתשוב ותחיינו כמאז חייטנו בהר סיני חיי עולם, שהוא להסיר זוהמת נחש מקרבנו באופן שתבולע המוות לנצח, כי אין עתה מות רק להיותה כרוכה בזוהמת נחש ואשר אין זוהמא בו חי יקרא באמת, וזה יאמר הלא אתה תשוב ותחיינו, ועמך לא יקרם כמאז שלא שמחו בך, כי אמרו אל ידבר עמנו אלוהים פן נמות ובקשנו ידבר משה עמנו, כי אם אז ועמך עתידים שישמחו בך ולא בבשר ודם כי יוכלו לסבול קדושתך לראותך פנים בפנים, ולא בלבד יהיו חיים כי אם יהיו ששים ושמחים מתעלצים בך, כי לא יהיה בם לא זוהמת נחש ולא יצר הרע ויחיו וישמחו בו יתברך, כי לא תאכלם אשך הגדולה. כמו שאמרו ז"ל שאמר משה לישראל כשרצו אחר כך שישבו ידבר עימהם ה' ואמר אין זה עתה כי אם לעתיד לבוא.

ואם עדיין יש פקפוק אם נוכל לסבול, עשה זאת איפה, הלא הוא כי אז כאשר אתה הראית לנו היה בחינת אש אלוהים הוא כח דין, אך עתה (ח) הראנו בהראותך בחינת חסדך, וזהו הראנו ה' חסדך. וישעך ששאלנו [ה] "שובנו אלוהי ישענו" תתן לנו. ואז בלי פחד (ט) אשמעה מה ידבר האל ה', שהוא מידת חסד ורחמים פנים בפנים, ולא אומר שאיני חפץ לשמוע בקולו שאל ידבר עמנו אלוהים, כי אם שנשמח בך.

והטעם הוא כי אז ידבר שלום כו' כי דבורו אלינו יהיה שלום כלומר שלום לכם אל תיראו מלמות כאשר בסיני. והטעם שיאמר לנו אז כך, הוא, כי עתה יהיה אל עמו ואל חסידיו שיוסר לב האבן וכל הנשאר קדוש יאמר לו, ובזה אל ישובו לכסלה לומר אל ידבר עמנו אלוהים, והוא מאמר רבותינו ז"ל שהזכרנו שאמר משה אין זה עתה כי אז עדיין היה בם לב האבן.

או יאמר להורות ההפרש שיהיה אז, שהוא כי אז היה הדבור שהוא רוחניות דבור השכינה מדבר עם כל אחד מישראל ואומר לו מקבלני את עליך כו' (שיר השירים רבה א ג), אך אז המדבר יהיה מידת שלום בעצמו אל עמו כו' ובזה אל ישובו לכסלה.

או יאמר אומרו [ט] **כי ידבר שלום** כענין מאמרם ז"ל (ילקוט שמעוני ריש פנחס) על פסוק (במדבר כה) **הנני נותן לו את בריתי שלום**, שאמרו רבותינו ז"ל שהוא שיחיה לעולם הדא הוא דאמר (מלאכי ב) **בריתי הייתה אתו החיים והשלום**, ושם כתבנו שאם כן למה קרא הכתוב אל החיים "שלום", והשבנו כי אין המוות באה אלא מחמת פירוד החיבור מהנפש עם הגוף ולא יתמידו, אך בהעדר זוהמא שגם החומר זך לא ימות.

ובזה יאמר **כי ידבר שלום** שאומרו כי הוא "כאשר", כמה דאת אמר **כי תבא, כי תצא**, והוא מה שאשמעה בלי פחד הוא כאשר כבר **שלום** בין הנפש לגוף על ידי העדר הזוהמת נחש, וכבר **בלע המוות לנצח**, ובזה יעצרו כח לסבול ידבר עימהם אלוהים ולא ימותו. והיה זה **שלום** כולל **אל עמו ואל חסידיו** כי לא יהיה בזה הפרש בין אחד העם אל חסידיו, כי לכל אחד יהיה זה שלום בקרבו באופן שאל **ישוּבו לכסלה** לומר **אל ידבר עמנו אלוהים**, כי אם שאשמעה מה **ידבר הא-ל ה'** מפיו יתברך.

י אך קרוב ליראיו ישעו לשכן כבוד בארצנו :

יא חסד-ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו :

יב אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף :

ואין לומר במה נבטח שלא יקרנו כאשר בסיני שאמרנו **דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלוהים**, כי נוכל לסבול הנבואה הגדולה ההיא, ומה גם שתהיה ממדרגות עליונות שהם משמות הא-ל ה', הלא הוא, כי הנה (י) **אך קרוב** הוא היות **ליראיו ישעו** זה, כי הלא הוא **לשכון כבוד בארצנו** כי הוא דבר קרוב מאד כי כבודו הוא דבק בארץ ישראל והיא ארצנו שיש לנו יחס עמה כנודע, ועל ידי כן בהתחבר חוט המשולש הלז, כל הון יקר אושר עד אין קץ נמצא, מה שאין כן בסיני שהיה במדבר שאין יחס לשכינה בו וגם לא לנו כי המדבר שהיינו בו מצד עצמו הוא חיצוניות נמרץ, על כן לא היה לנו עזר כנגדנו להשיב ולסבול הדבקות ההוא.

או יאמר וימשכו הכתובים שאחריו, בהזכיר מאמרם ז"ל **בבראשית רבה** (ח ה):

כי כשבא הקדוש ברוך הוא לברוא את האדם נעשו מלאכי השרת כיתין כו',

חסד אומר יברא שכולו מלא חסדים,

אמת אומר אל יברא שכולו מלא שקרים,

צדק אומר יברא שכולו מלא צדקות,

שלום אומר אל יברא שכולו מלא קטטות.

וביארנו במקומו כי הצדקה צריכה אל השלום, כי בלעדה אינה שלימה כי **והיה מעשה הצדקה שלום** (ישעיה לב יז). מה עשה הקדוש ברוך הוא נטל אמת והשליכה לארץ שנאמר (**אמת מארץ תצמח**) **[ותשלך אמת ארצה]** (דניאל ח יב). ושם ביארנו במקומו כי בתת ה' תורת אמת בארץ תקן קטרוג כת אמת, כי מה שפוגם האדם בדבר שקרים מתקן בעסוק בתורת אמת.

ונבוא אל הענין, והוא כי הנה אם כאשר ניתן אמת ארצה היה ניתן גם השלום היה ניתן רב טוב לבית ישראל לשכן שמו יתברך בארצנו ולהושיענו, על כן להביא תיקון זה אל הפועל אומרים אנחנו אסירי התקווה בני הגלות החיל הזה המר והארוך, מי יתן וכאשר ניתן אמת בארץ היה ניתן גם שלום באופן היו לנו ארבעתם, כי העדר שלום החריב ביתנו בשנאת חנם, כי הנה יותר מהשגת מקבלי התורה בסיני היינו משיגים, כי אז לא יכלו לשמוע דבר ה' כי נפשם יצאה בדברו ואמרו אל משה **דבר אתה עמנו כו'**, אך עתה כולנו כאחד **[ט] אשמעה מה ידבר האל ה'**, כאשר יטיב לנו **כי ידבר שלום אל עמו כו'** שמידת שמו יתברך הנקרא שלום יהיה המדבר עמנו, שעל ידי כן יהיה שלום רב בינינו ונגיע עד המדרגה הנזכרת.

וזה **רמז באומרו האל ה'** שהם **חסד ואמת** כנודע, והוא ענין מאמרם ז"ל (**דברים רבה ג ז**) שהקב"ה שואל מאתנו שני דברים שהם:

צדקה,

ומשפט,

ואז יתן לנו הוא יתברך **חסד ורחמים** שהם **חסד ואמת**.

ואמר **אשמעה מה ידבר האל ה'** מתי אזכה לכך כאשר כמו שנתן אמת ארצה **ידבר** ויאמר **שלום אל עמו ואל חסידיו**, שיגזור שפע **שלום אל עמו כו'** שהוא כי רוב העדר שלום בישראל הוא בין המון העם לחסידיו, ואז יגזור בדבורו שלום ביניהם, כלומר מי יתן וכאשר השלים שני אלה, שהוא בתת אמת לארץ כאשר באר, כך אני תאב כי **ידבר** גם **שלום אל עמו כו'** שידבר ויגזור שלום בעמו, כי אז ארבעתם יהיו בעזרנו **חסד וצדק ואמת** שניתן בארץ, וגם **שלום**, כי בזה **ואל ישובו לכסלה** הוא כסילות שנאת חנם המחרבת ביתנו ועודנה אתנו.

ושמא תאמרו והלא תחילה צריך ישעו של ה' הנזכר היא גאולת שכינה שתשכון בארצנו ועל ידי כן נוושע ונשיג כל האמור, כי בכמה מקומות מצינו כי ישועתו של הקדוש ברוך הוא ישועתן של ישראל (עי' **ויקרא רבה ט ג**), לזה אמר הנה זה **[י] אך קרוב** כלומר כמעט קרוב הוא **ליראיו** של ה' הנזכר **ישעו** יתברך, שהוא **לשכון כבוד בארצנו** שהיא גאולת שכינה באמת על ידי השלום האמור.

ופירש דבריו ואמר שהענין הוא כי **(יא) חסד ואמת נפגשו** לנגד זו את זו **חסד** אומר **יברא ואמת** אומר **אל יברא**, וכן **צדק ושלוה נשקו** בנשק המחלוקת **צדק** אומר **יברא שלום** אומר **אל יברא** כמאמרם ז"ל שהוא פירוש הכתוב, והנה כת **חסד ואמת** נתקנה מחלוקתם כי **(יב) אמת** הנה כבר **מארץ תצמח** שהוא **זכות עסק תורת אמת שבארץ** הצומחת מן הארץ, כענין **"לא-ל גומר עלי"** (לעיל נז ג) שכל משפטי התורה נגזרים וצומחים מהארץ וזהו **אמת מארץ תצמח**. הרי נתקן הקטרוג האחד של **חסד ואמת**, ועדיין **צדק משמים נשקף** לראות היש שלום בארץ להתחבר עם הצדק, כאשר היה לאמת עם החסד, להתחבר עם שלום בארץ, כלומר ועל כן שאלתי מאת ה' **[ט] כי ידבר שלום כו'** שיוותן בארץ כמאמרנו על **ונתתי שלום בארץ** (ויקרא כו).

יג גם-יהנה יתן הטוב וארצנו תתן יבולה :

יד צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו :

ואיזה הדרך יתן ה' **שלום בארץ**, הלא הוא כי **(יג) גם ה' יתן כו'**, לומר מה שאמרתי **[ט] כי ידבר שלום** הוא כי **גם ה'** כמו שנתן אמת ארצה **יתן** גם כן **הטוב** שהוא כי **יפתח אוצרו הטוב את השמים**. שהוא מאמר רבותינו ז"ל **בפרקי דרבי אליעזר** (פ"ה) כי כשאין ישראל צדיקים, הארץ שותה מהים והיא כהרה לזנונים, וכשהם צדיקים פותח **את אוצרו הטוב את השמים** והולידה והצמיחה ברכה רבה. ועל ידי כן יתוקן העולם, שארצנו לא תוציא כאשר בהתקללה על ידי אדם שאמרו רבותינו ז"ל **(בראשית רבה ה ט, כח ח)** שהייתה מוציאה דברים ארוכים יתושים פרעושים קוצים דרדרים זזרעים חטים ומוציאה זונין, אמר כי כאשר **ה' יתן הטוב, ארצנו לא תתן רק יבולה** שהוא מה שמובילים לה בלבד.

וגם יתכן יכלול שלא תתן קש ומוץ רק חטה, שהוא מה שמובילים לה בלי פסולת, כענין **יהי פסת בר** (לעיל עב טז, ועי' שבת ל ב), ובזה תבטל החמידה ותשפות השלום, והוא אשר אמרתי **[ט] כי ידבר שלום** שהוא על ידי כן. ובזה **[יב] "צדק"** שהיה **משמים נשקף** עד יהי שלום בארץ לימצא בארץ עם שלום, עתה **(יד) צדק לפניו יהלך משמים לארץ וישם הצדק לדרך פעמיו של שלום**, כענין (ישעיה לב יז) **מעשה הצדקה שלום**.

או יהיה ענין הכתובים **מעין זה בדרך אחרת**, ויצדק בו מלת **[י] אך קרוב**, כי לשון אך איננה צודקת בעצם. והוא בהזכיר מאמרם ז"ל **(דברים רבה ג ז)** כי הקדוש ברוך הוא עם ישראל ידמה לחתן שמביא לארוסתו שני תכשיטין והארוסה שנים אחרים, וכל עוד שהיא שומרת את שלה גם הוא מעמיד לה את שלו, כך הקדוש ברוך הוא נתן לישראל **חסד ורחמים**, וישראל

שני תכשיטין אחרים והם **צדק ומשפט**, כמה דאת אמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וכו' לעשות צדקה ומשפט (בראשית יח ט), ונעשו האירוסין בארבעתן שנאמר וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים (הושע ב כא), וכשאבדו ישראל שני תכשיטיהם נטל הקדוש ברוך הוא את שלו שנאמר אספתי את שלומי כו' את החסד ואת הרחמים (ירמיה טז ה), עד יתקנו ישראל את שלהם, שציון במשפט תפדה ושביה בצדקה (ישעיה א כז), אז יחזיר הוא יתברך את שלו כמפורש במאמרם ז"ל.

ונבוא אל הענין, והוא כי עגמי נפש בני הגלות החיל הזה המר והנמהר אשר סיבת גלותנו היא שנאת חנם כנודע, על כן באות נפשם אומרים הלא כל אומתנו מוכנת לקנות שלמות עד השגת נבואה [ט] שאשמעה מה ידבר האל ה' וזה בחסד וברחמים מאתו, ועל כן רמזם בתוארים אלו אל-ה' שהם שתי מידות חסד ורחמים כנודע, ובמה הייתי משתלם עד הגדר הנזכר, הלא הוא כי ידבר שלום דרך כלל אל עמו ואל חסידיו ובזה אל ישובו לכסלה הוא כסילות שנאת חנם, ונוושע מהגלות כי יתרפא הנגע.

משיבה רוח הקדש ואומרת, מה להם לבקש מאת האלוהים יתן להם שלום באופן כי מה זכות יחשב למו במה שהאלוהים עושה, ואין זה רק שיראה להם כי רחוק הדבר מאד לתקן הם על ידי עצמם, והלא יטעו כי [י] אך קרוב ליראיו ישעו, אפילו ישע השכינה מהגלות לשכון בארצנו קרוב הדבר ליראיו לעשותו, וגם ישועת ישראל רמוזה באומרו בארצנו כמפורש בקודם. ואיך הוא קרוב, הלא הוא כי הנה חסד ואמת שהם השנים של הקדוש ברוך הוא כי אמת ורחמים אחד הוא נפגשו ונתאחדו להיות לישראל מאתו יתברך, [יא] כשצדק ושלום שהם שתיים של ישראל נשקו ונדבקו, כי משפט הוא שלום כמה דאת אמר ומשפט שלום שפטו כו' (זכריה ח טז). ולכן יראיו יתברך זאת יעשו [יב] שאמת מארץ תצמח כי יעסקו בארץ בתורת אמת, וגם יעשו צדקה העולה היא השמימה כמאמר מונבז (בבא בתרא יא א) אני גנזתי למעלה שנאמר וצדק משמים נשקף.

ועל ידי עשותם שתי אלה, גם [יג] ה' יתן הטוב מאוצרו הטוב מן השמים על מה שצדק משמים נשקף, וארצנו שאמת ממנה תצמח תתן יבולה. ועל ידי ברכה הזאת יהיה שלום מאליו על ידי מעשיכם, ולא תשאלו מה' [ט] כי ידבר שלום. ועל ידי כן תשכון [יד] כבוד בארצנו, כי [יד] צדק לפניו של כבוד הנזכר יהלך משמים עם השכינה, שעלתה גם היא שם, וישם לדרך פעמיו הכבוד הנזכר לבוא לשכון בארצנו, כי אין מעכב, כי השלום ישנו גם הוא.

א תפילה לדוד הטה יהוה אֶזְנֶךָ עֲנֵנִי כִּי-עֲנֵי וְאֲבִיּוֹן אֲנִי :
 ב שְׁמֶרָה נֶפְשִׁי כִּי-חֲסִיד אֲנִי הוֹשַׁע עֲבָדְךָ אֶתָּה אֱלֹהֵי הַבּוֹטֵחַ אֵלַיךְ :
 ג חֲנֹנִי אֲדַנִּי כִּי-אֵלַיךְ אֶקְרָא כָּל-הַיּוֹם :
 ד שִׂמַח נֶפֶשׁ עֲבָדְךָ כִּי-אֵלַיךְ אֲדַנִּי נֶפְשִׁי אֶשָּׂא :
 ה כִּי-אֶתָּה אֲדַנִּי טוֹב וְסִלַח וְרַב-חֶסֶד לְכָל-קְרָאֶיךָ :

(א) תפילה לדוד וכו'. הנה דעת המפרשים כי מזמור זה אמר בבורחו מפני שאל ועליהם נסמוך.

וראו לשים לב אל אומר ענני, כי אומר הטה ה' אֶזְנֶךָ הוא לשמוע ואומר ענני הוא קבלת התפילה, ואם כן הראוי היה יאמר "וענני".
 ויתכן יאמר כי הנה מידתך היא כי טרם יקראו אתה תענה, לכן מה שאוחילה לפניך הוא כי לא תיחל עד אערוך דברי בקשתי, כי אם מאז אומר לפניך הטה אלי אֶזְנֶךָ לשמוע, מיד טרם תשמע תענני.

ושיעור הכתוב, בהיות תפילה לדוד לאמר הטה אלי אֶזְנֶךָ, מיד ענני, והטעם כי עני ואביון אני, וכמקרה העני ותאב ללחם אין להשהות מלתת לו פת פן תצא נפשו מיד, כאשר קרה לנחום איש גם זו עם האביון שאמר לו האכילני ובעוד שהיה מפרק משאו יצאה נפשו (תענית כא א), אמר כי כן הוא בענין שאלתו מחרב רודפו, שאם יאחר מלענותו תצא נפשו מצרתו וזהו כי עני ואביון אני.

או יאמר מעין זה, כשתהיה תפילה לדוד לאמר לך הטה אלי אֶזְנֶךָ מיד ענני כי אין הכוונה שתקרב אלי ותטה אֶזְנֶךָ אלי כי הנה עני ואביון אני, וידוע כי תעמוד לימין אביון, ואם כן אין הכוונה באומרי הטה אלי שתקרב, כי אם שתענני אלא שבדרך ענוה אינו אומר דבר שיורה שהוא עמו, והוא כי בבורחו מפני שאל עני היה באותה שעה.

(ב) שמרה נפשי כו'.

לבוא אל הענין נזכירה מאמרם ז"ל בגמרא (ע"ז ה א) שאמרו על פסוק מי יתן והיה לבבם זה להם כו' (דברים ה כו) שאמר הקדוש ברוך הוא כפויי טובה בני כפויי טובה, בשעה שאמרתי לכם מי יתן והיה כו' היה לכם לומר תן אתה כו'. והלא כמו זר נחשב נגד כלל גדול שבידינו, כי הבחירה חופשית בידו של אדם להרע או להיטיב והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג ב), ואיך היה להם לומר תן אתה.

אמנם אין ספק כי יש הפרש בין קודם הגיע האדם אל גדר חסידות שעדיין לא הכניע יצרו להיות עם היצר הטוב לעבוד את ה', כי מאז והלאה אינו להטות הבחירה כי אם לקיים והתמיד מה שכבר הוא, וזהו אומרו **"לבבם זה"** כי **"לבבם"** כולל שתי היצרים כאחד ליראה את ה' (עי' ברכות נד א). והוא מאמרם ז"ל (יומא לח ב) **על רגלי חסידיו ישמור** (שמואל - א ב ט) שהקב"ה שומרם מן החטא, וכן (אבות ו א) א"ר מאיר כל העוסק בתורה לשמה כו' מרחקתו מן החטא ומקרבתו לידי זכות, וכן על חמורו של ר' פנחס בן יאיר אמרו (חולין ז א) ומה בהמתן של צדיקים אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידם צדיקים עצמם לא כל שכן.

ונבוא אל הענין, כי בראות דוד את עצמו בשתי אשות בבורחו מפני שאול, אומר בלבו אוי לי מנפשי אם אהרוג, אוי לי מגופי אם אהרג, על כן ביקש רחמים על שניהם, ובחשוב ועיקרי החל היא הנפש ויאמר **שמרה נפשי** מן החטא **כי כבר חסיד אני** ולאשר הוא חסיד דרכך הוא לשמרו, כי **רגלי חסידיו ישמור** כמדובר.

ועל הגוף פן יהרגני שאול, וזה תלוי בבחירת שאול כי בשמרך את גופי פן יהרגני צריך לבטל בחירתו והוא ברדפו אותי החל בחטא ואיך שומר מן החטא את מי שהחל, על זה אני אומר טעם אחר והוא **הושע עבדך כו'**. והוא בשום לב כי הראוי היה יאמר "הבוטח בך" ולא **הבוטח אליך**, אך יאמר אל תושיע גופי מליהרג למעני, כי אם למענך כי הלא **אני עבדך ואתה אלוהי**, ואיככה תוכל וראית את עבדך ביד הורג ולא תצילנו מידו, כי אין הצר שווה על בחינת בחירתו בנזק המלך באבדן עבדו, כי על כן שלח ידו יתברך במצריים על עכבם עבדי ה' לעבדים ולא הניחם בבחירתם, וגם שבהציל אותי אני נהנה ונמצא שההנאה היא אלי זה היה אם אחפוץ בחיים על הנוגע לי, אך אני הבוטח אליך להיות אליך עובד אותך תמיד, נמצא כי אינך בהציל אותי רק מציל עבד שלך, וזהו **אתה אלוהי הבוטח אליך**, כי **אתה אלוהי הבוטח** להיות גם אני אליך כאשר **אתה אלוהי**.

או יאמר שמרה נפשי למעני **כי חסיד אני** במה שאיני שואל תשמור את גופי, כי זה לחסידות יחשב לי, כי לא אחשיב את גופי בערך נפשי, ובזכות זה תעשה את שאלתי לשמור את נפשי שהיא חלקך. ואיני שואל על חלק אבי ואמי הוא גופי, כי אם אומר **הושע עבדך** הוא הגוף לא מחמת תפילה, כי אם להיות כי **אתה אלוהי** על כי הוא **הבוטח**, שכאשר אתה אלוהיו יהיה גם הוא **אליך**, מה שאין כן אם יהרג, שלא יזכה להיות אליך שלא ישתלם.

או יאמר שמרה נפשי מלחטוא פן אשלח ידי במשיח ה' הרודף אותי, ואף על פי שהבחירה היא ביד האדם זה היה אם הייתי שואל שתצילני מעשות עבירה שיצרי בא לעשותה, אך אדרבא מן הדין מותר לי להורגו כי (סנהדרין עב א) הבא להורגך השכם והורגו כנלמד מ**ואם**

במחלת ימצא הגנב (שמות כב), נמצא כי בשאלתי זו **חסידי אני** ולעשות חסידות לפני מן השורה אני שואל, ועל דבר כזה **רגלי חסידיך תשמור**. ועל הגוף פן יהרגני הוא, **הושע עבדך** שואל, מבוא בדמי, כי **אתה אלוהי כו'** ויגדל עונו מנשוא, שהורג את מי שאתה אלוהיו.

ועוד שאל ינגדני ענין בטול הבחירה, כי הלא לעומת המידה היא יש אחרת שהיא היותר מושיע חוסים בך ותדחה זו את האחרת, נוסף על הטעם הקודם זהו **הבוטח אליך**.

או יאמר **שמרה נפשי כו' כי חסידי אני** שעוזב צרת גופי ודואג על הנפש שהוא חלקך, והנה היוצא מזה הוא כי תענה את גופי תחילה שמא אהרג, כי כל המתפלל על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה (ב"ק צב א), ואם כן היה נראה כי תחבולה אני עושה למען תענני תחילה, על כן אני אומר מה שתושיעני לא על בחינה זאת כי אם **הושע עבדך** להיותי עבד לך, וזהו **הושע עבדך** על כי **אתה אלוהי**. ואל תאמר איך תכנה שמי עליך בחיך, אין זה עיכוב כי הלא תחת מה אין הקדוש ברוך הוא מכנה שמו בחייהם הלא הוא שמא יחטאו (עי' רש"י בראשית כח יג), אך אין בי פחד כי הלא **אלוהי הנזכר הוא הבוטח** בי שאהיה תמיד **אליך** ולא אחטא.

(ג) חנני ה' כו'. הנה אמרו רבותינו ז"ל (יבמות סד א, בראשית רבה מה ד) למה היו האמהות עקרות, מפני שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים על כן מאחר לידתן כדי שיתפללו. ובזה יתכן שאמר דוד הלא אמרתי **[א] הטה ה' אזנך ענני** שאל תאחר מלענות אותי, **[ג] חנני ה'** בשאלתי זאת, שמהרה תענני ואל תאחר כדי שאתפלל ואתה מתאוה לתפילתי כאשר עשית לאבות, כי הלא גם שמיד תענני לא אמנע עצמי מלהיות מתפלל תמיד, כי הלא **אליך אקרא כל היום**.

או יאמר **חנני ה'** כמאמרך בתורה **וחנתי את אשר אחון** (שמות לג יט), וזה הוא את גופי שלא אהרג, ואם הדבר ההוא תלוי בקרוא בשם ה' לפניך כאומרם **וקראתי בשם ה' כו' וחנתי וכו' (שם)**, הלא גם אנכי **אליך אקרא כל היום** כי אקרא בשם ה' לפניך.

ועל הנוגע את נפשי שלא אהרוג את ישראל שעם שאול ויהיה עצבות לנפש כי תחטא, אמר **(ד) שמח נפש עבדך** בהעדר החטא **כי אליך א-ד-נ-י נפשי אשא** ואיך אשאנה וחטאה בה. וכל זה אני צריך להיותי יחיד, אך בהיות רבים קוראים אין צורך לכל זה, **(ה) כי הלא אתה א-ד-נ-י טוב וסלח כו' לכל קוראיך הרבים**.

או יאמר בהזכיר מאמרם ז"ל **בבראשית רבה (סב ב)** כי כשהצדיק נפטר מן העולם מראים לו מתן שכרו ונפשו שבעה ושמחה הדא הוא דכתיב (משלי לא) **ותשחק ליום אחרון**, והביאו

עובדא דר' אבהו שהראו לו י"ג נהרין דאפרסמון ואמרו כל הני לאבהו כו'. ובזה יאמר חנני [ג] ה' כי אליך אקרא כו', וקריאתי היא לומר [ד] שמח נפש עבדך כאשר אליך ה' נפשי אשא שהוא בסילוקי, ומלת כי כמה דאת אמר כי תבא כי תצא, כלומר חנני כי לזה אחפוץ בחיים להשתלם להיות זוכה נפשי לאותה שמחה.

ומה שלא שאלתי רק על הנפש שתשחק ותשמח ליום אחרון, והלא צריך גם כן לגוף שיערב וישאר כישן שכך אמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה שם) נפשם שבעה והם ישנים, לזה אמר איני צריך, [ה] כי הלא מלבד שאתה ה' טוב וסלח אתה הוא רב חסד ביותר לכל קוראך, ואם כן אני [ג] כי אליך אקרא כל היום בפי החומרי ודאי הוא שתעשה עמי כרב חסדך. ושלא יאמר הלא לא קרא פוך רק הנפש, על כן אומר כל, לרבות גם הקורא על זולתו שיענה על עצמו.

או יאמר [ד] שמח נפש עבדך, ובמה תשמחנה? הלא הוא כי לא על ידי בני אדם כשאלו הבא להורגני ולא על ידי מלאך המוות ולא על ידי מלאך קדוש תקח אותה ממני, כי אם שאני בעצמי ממני ואליך ה' נפשי אשא שהיא מיתת נשיקה. ואם חוטא אנכי אל תאמר הלוואי תספיק תשובתי לסלוח, אך לא לשאלה זו, כי הלא בטחתי [ה] כי אתה ה' טוב כו'.

ו האזינה יהוה תפילתי והקשיבה בקול תחנונותי :

ז ביום צרתי אקראך כי תענני :

(ו) האזינה ה' תפילתי כו'. הנה בכל יום יש דרך תפילה כוללת לכל איש ישראל, והיא תפילה תחילה ואחר כך תחנונים, אמר הנה בתפילה הכוללת לכל שאינה על צרה פרטית מיוחדת אלי האזינה ה' תפילתי בעצמך, וגם הקשיבה לאט בקול תחנונותי ולא אחוש אם תאחר מלהודיע כי עניתני, כי ידעתי כי תפילת צבור נשמעת תמיד, אך (ז) ביום צרתי המיוחדת לי אל תאחר מלענות אותי עד שמוע לאט כל התפילה ותחנוני, כי אם בקוראי מיד תענני, וזהו אומרו אקראך כי תענני, כי להיות צרת יחיד לא אבטח בי ולא אאמין אזכה שתענני, על כן הסר ממני מיד דאגתי וענני בקראי.

או יהיה נמשך עם הפסוק של מעלה שאומר [ה] כי אתה ה' וכו', והוא מאמרם ז"ל בגמרא (ר"ה יח א) כתיב (דברים ד) כה' אלוהינו בכל קראנו אליו, וכתיב (ישעיה נה) דרשו ה' בהמצאו כו', אלא כאן בצבור שהוא בכל זמן, כאן ביחיד שהוא בעשרת ימי תשובה שהם ימי סליחה.

ובזה יאמר כאשר [ה] אתה ה' טוב וסלח ורב חסד לכל קוראך שהוא בזמן סליחה לכל קורא, איני צריך לשאול שתענני, כי אם שתאזין [ו] תפילתי והקשיבה בקול תחנונותי, אך [ז] ביום צרתי שלי שהוא של יחיד על זה אקראך כי תענני, כי אין היחיד בטוח כל כך שלא יעכב עוון אשר חטא בכל ימות השנה, על כן אצטרך לבקש על זה.

או יאמר גם שלא אקדים תפילה לצרה, כי אם [ז] ביום צרתי אקראך כי תענני. ובכלל הדבר הוא, כי לא יהיה על ידי מלאך לא שמיעת התפילה ולא המענה, כי אם אקראך כי תענני.

ח אין-כמוך באלהים אדני ואין כמעשיך :

ט כל-גויים אשר עשית יבואו וישתחוו לפניך אדני ויכבדו לשמך :

י כי-גדול אתה ועשה נפלאות אתה אלהים לבדך :

ומה שאני מבקש כל זה על ידי שם ה' הוא שם ההויה הגדול, אינו מחשבי חלילה כי שם אדנות אינו גדול אצלי לחלות פניו יאזין ויקשיב ויענה תפילתי חלילה, כי הנה (ח) אין כמוך באלוהים ה' שם אדנות ואין כמעשיך, (ט) וכל גויים כו' יבאו וישתחוו לפניך א-ד-נ-י שם אדנות (וישתחוו) [ויכבדו] לשמך הנזכר, (י) כי גדול אתה שם אדנות ועושה נפלאות אתה אלוהים לבדך בלי צורך לזולת.

או יאמר בשום לב אל ייתור אומרו [ח] א-ד-נ-י, כי היה די יאמר "אין כמוך באלוהים" וידוע כי עם ה' ידבר, אך יאמר כי הנה דרך הגויים לקנות אמונת אלוהותו יתברך מצד מעשיו, ומזה לא יגיעו להכיר כי הוא אלוה לבדו ואין זולתו, כי אם [י] כי גדול ה' אך את אלהיהם הם עובדים באומרים כי גם המה אלוהים כי אם שאינם גדולים כה' אלוהינו, אבל אנחנו עם בני ישראל מאמינים בני מאמינים יודעים כי כאשר הוא יתברך אלוה ואדון על בני אדם כך הוא אלוה ואדון על כל אלוהים באופן כי אין אלוה זולתו, ואמונה זו מבלי השקפה אל מעשיו ללמוד אלוהותו מהם, כי אם שמתחילה האמונה מושרשת בנו, ואחרי כן אנו מביטים נוסף על האמונה כי אין כמעשהו, הפך הגויים.

וזה יאמר [ח] אין כמוך ולא שיש אלוהים זולתך אלא שאתה גדול מהם, כי אם שבאלוהים אתה א-ד-נ-י אדון עליהם כמו על האנשים, וזהו באלוהים א-ד-נ-י בשם אדנות, לומר כי באלוהים הוא אדון, כי זולתו לא אלוהים הוא. וזהו לנו מפני שאין אלוהותו מתחדש לנו ממעשיו, כי אם נשאחר יודענו כי אין כמוך באלוהים ה' נוסף על זה אנו רואים כי ואין כמעשיך. וזה הפך הגויים, כי הנה [ט] כל גויים אשר עשית, עם היות שאתה עשיתם ולא זולתך, יבאו וישתחוו ולא מצד אמונה, כי אם לשמך אשר שמעו את שמעך באומרים [י] כי

גדול אתה ועושה נפלאות, שהוא מפאת מעשיך ועל ידי כן לא יאמרו כי אין זולתך, כי אם **כי גדול אתה** אך לא ישללו אלוהות מזולתך כי אם שאתה גדול מהם, וזהו **כי גדול אתה כו'**. אך שקר הם אומרים, כי האמת הוא **כי אתה אלוהים לבדך** כאמונתנו.

יא הורני יהנה דרךך אהלך באמתך יחד לבבי ליראה שמך :
יב אודך אדני אלהי בכל-לבבי ואכבדה שמך לעולם :
יג כי-חסדך גדול עלי והצלת נפשי משאול תחתיה :

(יא) הורני ה' דרך כו'. הנה כתבנו בפסוקים הקודמים, כי הגויים אומרים כי הוא יתברך גדול מכל אלוהים, ושגם להם זה על פי מעשיו ונפלאותיו.

ועל האחד פירש ואמר [י] אתה אלוהים לבדך.

ועל השנית והוא מענין ההכרה על ידי חקירה או מצד פעולותיו, אמר **הורני ה' דרך** מאתך שאלך בה ולא על ידי חקירת שכלי, וארוויח בזה **שאהלך באמתך** ולא אשגה לפי שכלי, רק **באמתך**. ואחרי כן **יחד לבבי** שגם היצר הרע יודה, ואל יהי נוקף על האמונה בלי ראייה רק גם הוא יתייחד עם היצר הטוב (עי' ברכות נד א).

או יחד לבבי וכו', שאהיה כיעקב שאחר היותו שלם והולך באמתו יתברך היה ירא תמיד ובלתי בוטח בצדקו (עי' ברכות ד א), כן אחר הלכי **באמתך** לא אבטח בי ולא אחזיק טובה לעצמי רק בכל לבבי אירא **שמך** תמיד, מבלי יודעי שחטאתי אחוש שמא יגרום החטא.

(יב) אודך ה' כו'. אמר שיקרנו כענין **תכבדני חית השדה וכו'** כי נתתי **במדבר מים כו'** (ישעיה מג כ), והוא כי נתינתו יתברך מים במדבר היה בעצם בעד עמו ישראל כאמרו (שם) **"להשקות עמי בחירי"** והיה נמשך במקרה טובה לחית השדה, ואמר שהמקבלים במקרה הם חית השדה היו מכבדים אותו יתברך על המים בעצם עם היות להם הטובה נמשכת מהעם. כן כל עיקר שהוא יתברך עוזר את האדם לעבוד את ה' ולשרתו הוא בעצם בעבור הנפש ונמשך גם לגוף. וזה יאמר **אודך ה' אלוהי בכל לבבי כו'**, **(יג) כי חסדך** שתעשה עמי במה שתורני **[יא] דרך כו'** גדול וחשוב עלי שהוא על גופי, עם היות שהעיקר הוא הצלתך **[יג] נפשי**, כי היא חלקך, **משאול תחתיה**, וזהו **כי חסדך גדול עלי והצלת נפשי כו'**.

או יאמר [יא] הורני ה' דרך שלא תאמר אלי אבוא ליטהר ותסייעני כי אם הורני תחילה, ואחר כך אהלך באמתך בעצם. וגם **יחד לבבי** הם השני יצרים **ליראה שמך**.

ושמא תאמר נא ה', אם אורך דרכי תחילה ואחר כך תהלך באמתי ולא להפך שתבוא ליטרה ואחר כך אעזרך וגם שאחר לכתך באמתי איחד לבבך ליראה שמי, אם כן מה טובה אחזיק לך, לזה אומר כי הוא כי [יב] אורך ה' בכל לבבי גם ביצרי הרע שאחזיק לך טובה גם במלאך רע.

שנית, כי אם אני הייתי בא ליטרה תחלה ויצרי מנגד לא היה נמנע איזה חטא והייתי שב אחרי כן, נמצא הייתי מחלל חלילה בתחילה שמך ואחר כך שב ומכבדו, וטוב טוב הוא דרך זה כי ואכבדה שמך לעולם.

ועוד כי אם הוא זה חסד גדול הוא עלי שהוא על החומר הבלתי כדאי לקבל הטבה כזאת מאתך, אבל לענין בחינת הנפש הקדושה הבלתי מתאווה לחטא והיא עשוקה שמורידין אותה שאולה תחת היותה מתחת כנפי השכינה, עשותך זה ראוי אליה למען הציל אותה, וזהו כי חסדך גדול עלי אך ראה כי הנה והצלת נפשי משאול תחיה.

יְדֹ אֱלֹהִים זָדִים קָמוּ עָלַי וְעַדְת עֲרִיצִים בִּקְשׁוּ נַפְשִׁי וְלֹא שָׁמוּךְ לְנַגְדָם :

טו וְאַתָּה אֲדֹנָי אֱלֹהֵי רַחוּם וְחַנוּן אַרְךָ אַפִּים וְרַב-חֶסֶד וְאֱמֶת :

טז פָּנָה אֵלַי וְחַנְנֵי תְּנֶה-עִזְרְךָ לְעַבְדְּךָ וְהוֹשִׁיעָה לְבֵן-אִמְתְּךָ :

יז עֲשֵׂה-עִמִּי אוֹת לְטוֹבָה וְיִרְאוּ שְׁנָאֵי וַיִּבְשׂוּ כִּי-אַתָּה יְהוָה עֲזַרְתָּנִי וְנַחַמְתָּנִי :

(יד) אלוהים זדים קמו עלי. בהתקומם אויבים על האדם הוא כי עונותיו הם הקמים בעצם למעלה ונמשך הקמת האויבים למטה, אמר הנה ידעתי כי זדים הם קטגורים שעשיתי בעוונותי במזיד הם אשר קמו עלי, וקראם זדים כמה דאת אמר (לעיל יט יד) גם מזדים חשון עבדך, ועל ידי כן ועדת עריצים למטה בקשו נפשי. והן לו כיונו העדה ההיא לקנא לשמך על הזדים אשר פעלתי החרשתי, אך ולא שמוך לנגדם לבקש נפשי על שחטאתי לך רק לשם קנאה ואיבה.

לכן (טו) אתה ה' על פי מידותיך שעל ידן תחון את אשר תחון כמה דאת אמר וקראתי בשם כו' וחנותי את אשר אחון (שמות לג יט) אעפ"י שאינו הגון (ברכות ז א), במידות ההם שהם אל-רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת הארך לעריצים בל תפנה אליהם להענישם בעבורי, כי אם (טז) פנה אלי וחנוני להצילני מידם אך לא להרע להם.

והענין אשר לך להאריך להם, אחלה פניך תנה עוזך המיוחד לך לעבדך, הוא עצור כח לסבול כענין מאמרם ז"ל (יומא סט ב) על גויים מרקדים כו' הן הן גבורותיו, וכן עם כל יחיד או רבים בל אקצוף ואהרגם, וכן ניתן לו זה כי על כן התאפק לבלתי הרוג את שאול במערה בקחתו

החנית והצפחת (עי' שמואל - א כד, שם כו), ובדואג ואחיתופל באמור אליו הבא על אשת איש כו' (ב"מ נט א). ואחר כך לא תצילני על ידי הפיל אותם, כי לא אחפוץ בצרת זולתי, רק **והושיעה** למי שבהוושעו ידמה אל היותו **בן אמתך** היא תמר שיותר הייתה חפצה ישליכוה לתוך כבשן האש מלבייש את יהודה, והוא מה שאמרו ז"ל (ב"מ נט א) ישליך אדם עצמו אל כבשן האש ואל ילבין פני חברו, כי עד היות האש מתחלת בה לא דברה, שהוא אצלי שפירוש היא מוצת (בראשית לח כה) כמה דאת אמר **ויצת אש בציון** (איכה ד יא), מה גם עתה ליוושע על ידי מיתת זולתי מישראל.

ואם תאמר נא אלוהי אם כן במה יוודע איפה כי ניאצו האנשים האלה את ה' ברדפם אותי, הלא הוא כי **(יז) עשה עמי אות** שאתה מחבבני בטובה שתתן לי תחת מה שצערוני, ולא אות על ידי רעה במפלת אנשים מישראל, וזהו אומרו **לטובה** שיהיה האות לענין טובה שתהיה לי, באופן **שיראו שונאי טובתי ויבושו** ולא שתמיתם ולא יראו בטובתי, וזה טוב כי **יבושו** וישובו בתשובה בראותם **כי אתה עזרתני** לינצל מהם **ונחמתני** בטובה שתעשה עמי כמנחמני על צרתי.

או על הטובה שאתה עתיד להיטיב לישראל לעתיד שהיא נחמה על הצרה, כמה דאת אמר **נחמו נחמו** (ישעיה מ א), **כאיש אשר אמו כו'** (שם סו יג), דוגמת הטובה תעשה מעתה אות בי, כי תביא עלי **טובה** שיהיה בה נחמת הצער שצערוני, והשאר כקודם.

או [טז] פנה אלי וחנוני דרך חן, והוא **תנה עוזך** אשר תושיעני בו במתנה **לעבדך**, שלא תנכה זכויותי אשר עבדתיך, רק למה שהוא **בן אמתך** היא רות, כי לא תהיה תוחלתה נכזבת אם ימיתני שאול.

או יאמר, העוז שהיה לך לפעול על ישראל העריצים תנהו לי שיהיה לי על עורף אויבי, **[טז] והושיעה לבן אמתך** רות הנזכרת הוא פרץ הוא עובד הוא מלך המשיח כנודע, מה שאין כן אם יהרגני שאול שיתקלקל הדבר וזהו **והושיעה לבן אמתך**.

פרק פז

א לִבְנֵי-קֶרֶחַ מִזְמוֹר שִׁיר יְסוּדָתוֹ בְּהַר-רִי-קֹדֶשׁ :

ב אֲהַב יְהוָה שְׁעָרֵי צִיּוֹן מִכָּל מִשְׁכָּנוֹת יַעֲקֹב :

ג נִכְבְּדוֹת מִדְבַר בֶּן עִיר הָאֱלֹהִים סֵלָה :

ד אֲזְכִיר רַחֵם וּבָבֶל לִידְעֵי הַנָּה פְּלִשְׁתִּים וְצָר עִם-כּוֹשׁ זֶה יֶלֶד-שָׁם :

(א) לבני קרח מזמור כו'. למה שענין זה הוא **לבני קרח** הוא **מזמור ושיר**, והוא כמאמרם ז"ל (עי' תוס' קידושין לא ב) על פסוק **מזמור לאסוף אלוהים באו כו'** (לעיל עט א) קינה מיבעי ליה, אלא משל לעניה שהלכה לשאוב מים מן הבור ונפל הדלי והייתה בוכה שלא היה מי שיעלה לה את הדלי, באה בת מלך והשקיפה מעל פי הבור ונפלה לתוכו שלשלת זהב מעל צווארה התחילה בעלת הדלי לרקד ולזמר, אמרו לה עד עתה היית בוכה ועתה מה לך תזמרי, אמרה עד כה לא היה מי יעלה הדלי שלי כי אין דואג עלי אך עתה מי שיעלה שלשלת בת המלך על פי דרכו יעלה הדלי שלי, כן בני קרח שאסף מכללם היו בוכים על טביעת אביהם בארץ באומרם מי יעלה לנו את אבינו, אך בראותם שטבעו בארץ שערי בית המקדש כמאמר הכתוב **טבעו בארץ שעריה** (איכה ב), התחילו מזמרים כי מי שיעלה השערים יעלה את אביהם, וזהו **מזמור לאסוף אלוהים באו כו'.**

ובזה יתכן יאמרו פה **בני קרח** למה שפתח מאמרם הוא **(ב) אוהב ה' שערי ציון** שלא הניח את הגויים ישלחו יד בהם, כי כן הוא אומר **חשב ה' להשחית חומת בת ציון כו' טבעו בארץ שעריה** (שם), והנה בזה מגיד מעלת קדושת הארץ ששעריה חשובים לפניו יתברך, וגם בו בשורה לבני קרח שיעלה אביהם כשערים כמדובר, ועל שני הדברים נאמר **[א] לבני קרח מזמור שיר**, לומר למה שמזמור זה הוא **לבני קרח** הוא **מזמור ושיר**, אחד על קדושת וחיבת הארץ, שנית, על הנוגע אליהם.

ואמרו אל יעלה על רוח השומע ישמע מאמרנו זה, שמה שאנו עושים עיקר הוא על מה שנמשך לנו על דבר אבינו, כי הלא נעיד כי יסודתו של מזמור זה ועיקרו שעליו יסדנוהו לא בשביל הנוגע לנו היה, רק בשביל **הררי קדש** להורות חיבתם אצלו יתברך. והתחיל ואמר **[ב] אוהב ה' שערי ציון** שחמל עלימו בל ישלחו יד בהם **מכל משכנות יעקב** ששלחו בהם יד, והוא כנודע מרבתינו ז"ל (**במדבר רבה** טו יג) על דרך שחלקו כבוד לתורה בענין כניסת הארון.

ואם תאמרי ציון אם כל **[א] הררי קדש** של כל ישראל נחשבו לפניו יתברך מה יתרוני על כולן?

דעי איפה כי את עלית על כולם כי הלא שתים הנה קוראותיך:

אחד, כי הלא **(ג) הנכבדות** הן נפשות עם בני ישראל **מדובר בך**, כי בכל מקום שיהיו, מדובר שהם בך וממך.

שנית, כי נקראת **עיר האלוהים סלה** שלא בלבד בזמן שבית המקדש קיים אלא אף אחר החורבן שמו יתברך נקרא עליך כי תקרא **עיר האלוהים סלה** ולא נסתלק ממך שם זה בסילוק שכינה בחורבן.

והביא ראייה אל אומרו **נכבדות מדובר בך** כמעט מהחוש ומפורסם, והוא כי הנה הפסוק משולל הבנה מתיישבת, אך יאמר הנה ישראל נתיישבו (**ד**) **ברהב רד"ו שנה ובבל שבעים שנה** ועם כל זה לא נעשה איכותם מזגם ומראיתם כמקום תרבותם ליקרא מצריים או בבליים, מה שאין כן יתר אומות כי בהיותם שקועים שבעים שנה או יותר בעיר אחת שאינה מולדתם יתערבו בבני העיר ההיא והיו כעם אחד, ושם העיר ההיא תקרא גם עליהם, גם אם יהיו בעלי קצוות בטבעם ומזגם, הגרים עם התושבים אחר השתקעם כל כך שנים יהיו לאחדים, וזהו אומרו כמדבר איש ישראל על עצמו ואומר הנה אין צריך לומר אשר לא ידעוני שגרתי משך זמן במצרים ובבל, כי אם גם ליודעי שידעו בזה ואזכיר להם כך ודבק להזכרתי יתמהו ויאמרו יודעי בהזכירי להם **רהב ובבל** שנתיישבתי בתוכם, מה זאת כי **הנה פלשת וצור** שהם הנאים וחשובים בעלי הדר וקומה מאד **עם כוש** שהם שחורים ונבזים וכעורים מתערבים לאחדים בהיותם בהמשך זמן רב, וזהו **הנה פלשת וצור עם כוש** כלומר יתערבו להיות אחדים עם כוש באומנה אתם, וזה המזכיר לנו **רהב ובבל** הוא הישראלי לא יאמר עליו רק **זה יולד שם** בעיר האלוהים היא ציון הנזכרת, כי כל מה שנשתקעו **ברהב ובבל** לא הספיק ליראות בהם תואר מצרי או בבלי ליקרא עליו שם העיר שנשתקעו שם, רק תמיד יראה כאילו **יולד שם** בירושלם או ציון גם שהיה זמן רב **ברהב ובבל**.

ה ולציון יאמר איש ואיש ילד-בה והוא יכוננה עליון :

ו יהוה יספר בכתוב עמים זה ילד-שם סלה :

ז ושרים כחללים כל-מעניי בך:

ושמא תאמר הלא **(ה) ולציון יאמר איש ואיש יולד בה** בין יהודי או ארמאי, כי הלא כל האומות מאדם הראשון יצאו והוא ממקום המזבח נברא **(רמב"ם** הל" בית הבחירה פ"ב), ואם כן גם כל בני העולם נולדו בה, בבחינה זו כי כל כך דבקה ציון למקום שיצאו ישראל כאשר למקום שיצאו האומות, ומה בין זה שאמרת עליו **[ד] זה יולד שם** ליתר עמים, הלא הוא כי והוא כלומר אותו שהזכרתי מיוחד לא ישווה ליתר אומות, כי **הוא יכוננה** את ציון שירימה ויקים מעלתה למעלה כי יקדשנה, למה שהוא עליון שנפשו מלמעלה **עליון** על כל גויי הארץ חלק אלוה ממעל, ועל כן יש בו כח - ואל לכוונה בשפע אשר יערה עליה ממרום, מה שאין כן יתר אומות שנפשם הייתה מלמטה מהחיצונים, ועל כן לא יקראו על שמה כי אם ישראל שנפשם מציון עליון שכנגד התחתון שמשם ישראל כמדובר.

ולא עוד, כי אם הלא כאשר (ו) ה' יספור בעברם בראש השנה כל באי עולם אחד אחד לפני כבני מרון שהוא בכתוב עמים כולם בשלושה ספרים, לא יכנה את ישראל בזמן הבית לירושלם או לבן ציון ובימי הגלות והם בארץ אויביהם לבבליים וכיוצא על היותם שם, רק בספור בכתוב עמים יאמר זה יולד שם סלה אף אחר החורבן.

משיבה רוח הקודש ואומרת, הנה אין צריך לומר בני ישראל הזכרים כי אם גם הנקבות, והוא כמאמרם ז"ל (שמות רבה כג ז) על פסוק קדמו שרים אחר נוגנים בתוך עלמות תופפות (תהלים סח כו) שרצו מלאכי השרת לשורר תחילה על הים ולא רצה הקדוש ברוך הוא אלא שיקדמו (ז) שרים הם ישראל ואמרו שירה ואחר כך נוגנים הם מלאכים, ובתוך כלומר בין השרים והנוגנים היו העלמות תופפות הם הנשים, כמה דאת אמר ותקח מרים הנביאה כו' ותצאן כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות (שמות טו), הנה שהחשיב הוא יתברך את הנשים כאנשים להקדים למלאכי השרת. וזהו ושרים שהם ישראל כמה דאת אמר קדמו שרים, כחוללים שהם הנשים כמה דאת אמר ותצאן כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות, לחשיבות הנזכרת.

ועל שרים וחוללים אומר כל מעיני בך בבריאת עולם וקיומו, ולא כיתר אומות. ואל אנשים ונשים אמר בלשון יחיד כל מעיני בך כלומר כי לאחדים אחשיבם, כי זכר ונקבה יקרא שמם אדם אחד, כמה דאת אמר ויקרא את שמם אדם (בראשית ה ב), וההיקש בכולל כי כל ישראל גוי אחד ועם אחד. וכן רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני כאן) פירשו (מחוללים) [כחוללים] על אותן נשים.

פרק פח

א שיר מזמור לבני קרח למנצח על-מחלת לענות משכיל להימן האזרחי :

ב יהוה אלהי ישועתי יום צעקתי בלילה נגדך :

ג תבוא לפניך תפלתי הטה אֶזְנְךָ לְרִנָּתי :

(א) שיר מזמור כו'. לפי הנראה מרוב המפרשים כי על בני הגלות החיל הזה האחרון ידבר, וכה נדבר בדרך הראשון בס"ד. אמר כי הנה שיר מזמור זה היה לבני קרח שהיו מזמרים אותו בשירי זמרה בכלי שיר, והוא כי כל תאוות בני קרח תיקון הגלות הזה האחרון כי עליית אביהם משאול מטה תלויה בו כנודע (עי' לעיל פז א), על כן בבכי סיפור צרות גלותנו זה

ישוררו הם, כי התקיים הרעה הוא פתח תקווה שיתקיימו כל נבואות הטובה, וכעובדא דרבי עקיבא (מכות כד א) כי במה שהיו חבריו בוכים בראות בהר ציון שועלים הילכו בו היה הוא משחק. וזה שיעור הכתוב **שיר מזמור היה לבני קרח** מה שלפי האמת הוא **למנצח על מחלת לענות**, שהוא על **מחלת** כלומר בשביל מחילת עוון הוא טוב לזמרו לענות נפש על ידי סיפור הצרות, באופן שהיו **בני קרח** כרבי עקיבא שהיו משוררים במה שהוא אדרבה **לענות**. ואך השיר **מזמור היה לבני קרח** שהיו מזמרים אותו, אמנם מי שהשכיל אותו ברוח הקדש היה **הימן האזרחי** וזהו **משכיל להימן האזרחי**.

(ב) **ה' אלוהי ישועתי כו'**. הנה כתבנו כי המצאת דברי המזמור הזה הוא כאילו אנו מדוכאי הגלות הזה האחרון מדברים עמו יתברך, והוא כי יזכירו לפניו יתברך אשר הפליא חסדו בגלות ראשון ויעש לפניו משורת הדין, לכן גם עתה כמאז יהיה לנו מושך חסד, ואומרים הנה **ה' היה אלוהי ישועתי**, והוא כי בגלות מצרים השם הגדול הזה היה **אלוהי ישועתי**, כמה דאת אמר **וישע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים** (שמות יד), שהיה **היום שצעקתי בלילה נגדך**, שנאמר **ויצעקו בני ישראל אל ה' (שם)**, בליל קריעת ים סוף, עם היות הצעקה נגדך כמטיח דברים כלפי מעלה חלילה, **המבלי אין קברים כו' (שם)**, כי כל כך חפצת **בישועתי** שלא הבטת אל דברי כי אם אל מציאות הצעקה והושעתנו בשם הנזכר. אך עתה בגלות החיל הזה **(ג) תבוא לפניך תפילתי** כלומר ולא שיעלנה מלאך כי אם שהיא **תבוא לפניך** כי ראויה היא ולא נגדך.

ד כִּי-שָׁבְעָה בְרַעוֹת נַפְשִׁי וְחַיִּי לְשֵׁאוֹל הִגִּיעוּ :

ה נְחַשְׁבֹּתִי עִם-יֹרְדֵי בּוֹר הֵייתִי כְגִבֹר אֵין-אֵיל :

ו בַּמַּתִּים חִפְשִׁי כְמוֹ חַלְלִים שִׁכְבִּי קִבֵּר אֲשֶׁר לֹא זָכַרְתָּם עוֹד וְהֵמָּה מִיָּדְךָ נִגְזְרוּ :

ושאלתי היא, שיפתחו שערי תפילה שננעלו, שיוסר מסך שסכות בענן לך מעבור תפילה, באופן שתבוא לפניך ממש **תפילתי**, שאמרתי שתם תפילתי (עי' ברכות לב ב). ואם יגדל צערי ואצטרך גדר "רינה" שהוא יותר מתפילה, אז לא בלבד תמתין שתבוא אליך **תפילתי**, כי אם שאתה תקדים ותטה **אזנך לרנתי**, כי מושיע אין בלתי על ידי תפילתי שתשמע ותענני, כי הנה תמה זכות אבות שעמידה לי אז, **(ד) כי הלא כאשר שבעה ברעות נפשי** במדבר על דברי עונות כעגל וזולתו עד גדר שחיי לשאול הגיעו ולא הייתה לי תקומה כי **(ה) נחשבתי עם יורדי בור** עם עדת קרח והייתי כגבר אין איל לבקש תיקון, אז **(ו) במתים** הם האבות בזכותם הייתי **חפשי** כענין זכור לאברהם כו' (שמות לב) וכיוצא, אך עתה המתים הנזכרים שנזכרו אז האם **כמו חללים** חלילה נחשבו **שוכבי קבר** הנזכרים כמה דאת אמר **ושכבתי עם**

אבותי (בראשית מז), אשר לא זכרתם עוד להצילנו כאשר בימים ההם, והמה המתים הנזכרים האם מידך נגזרו.

ז שְׁתַּנִּי בְּבוֹר תַּחְתִּיּוֹת בְּמַחְשָׁכִים בְּמַצְלוֹת :
 ח עֲלֵי סַמְכָה חֲמַתְךָ וְכָל-מִשְׁבְּרֶיךָ עֲנִיתָ סֵלָה :
 ט הַרְחַקְתָּ מִיַּדַּי מִמְּנֵי שְׁתַּנִּי תוֹעֲבוֹת לָמוּ כָּלֵא וְלֹא אֶצֵּא :
 י עֵינַי דָּאֲבָה מִנֵּי עֵנִי קָרַאתִיךָ יְהוָה בְּכָל-יוֹם שִׁטְחַתִּי אֵלֶיךָ כִּפִּי :

הנה כי (ז) שְׁתַּנִּי בְּבוֹר תַּחְתִּיּוֹת הוא גלות בבל שהיה בור של שני תחתיות, זה למטה מזה, תחתית ראשון הוא גבול גלות בבל והב' הוא גלות מדי,

כי לא היה הפסק בינתיים רק זה יוצא וזה נכנס, כבור של שני תחתיות, אך הנה היו גבולים לתחתיות ההם לסוף שבעים שנה בבנין בית שני שהיה אור, אמנם אחר כך בגלות יון וגלות אדום הייתי במחשכים במצולות והעיקר על זה האחרון, שגם שביון לא היה נודע גבול לא היה כזה שהוא בור עמוק עמוק וארוך עד אין קצו נגלה, כי לבא לפומא לא גלי (עיין סנהדרין צט א וברש"י שם, ובקהלת רבה יב י).

ומי יתן והייתי כימי המדבר שהיה לי מי שעליו תסמך חמתך שהוא משה המשיב וסובל חמה ומסלקו מעל עמך בזכותו, כמה דאת אמר לולא משה בחירו כו' להשיב חמתו (תהלים קו כג), באופן (ח) שעליו סמכה חמתך. אך עתה עלי סמכה וסבלתיה כי אין מגין עלי.

וגם עד כה כל משברך ענית סלה כמו שאמרו ז"ל (ילקוט שמעוני ישעיה תכ) על הוי המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון (ישעיה יז יב), כגל הזה שכל אחד אומר חברי לא יכול לכסות הארץ אני אבוא אחריו ומלאתי את העולם, וכשמגיעים לחול שקט, כן כל אומה תקום ותאמר הגוי אשר קדמני לא יכול על ישראל אני אבלעם, ובהגיעם לחול הם ישראל הוא יתברך מצילנו מידם ומכניעם:
 כך במצרים עניתם במכת בכורות ובים, וכשדים ככתוב בירמיה,
 והמן ואנטיוכוס.

וזוהו וכל משברך ענית סלה. מה שאין כן עתה, כי לא ענית את המרעים לי, כי אם שמתו מיתת עצמם וקמו כמה דורות אחריהם ובעמדם יעמודו ימים אין מספר.

(ט) הרחקת מידעי כו'. לבוא אל הענין נזכיר מאמרם ז"ל באיכה רבתי (א כז) וזה לשונו:

כל רעיה בגדו בה (איכה א ב) אלו מיכאל וגבריאל. הנה כי רעים ומיודעים לישראל יקראו.

ונבוא אל הענין, אמר הלא אמרתי כי טוב לי אז בגלויות ראשונים מבגלות הזה האחרון, והלא נגד עיני הוא כי תוכל השיבני כי בגלות הראשון הרחקתי מיודעך ממך הם מיכאל וגבריאל, כי אשר אמרו לנפשך אל תיראו מבוא צר ואויב בשערי ירושלם כי אני אסבבנה מים רבים בהשביעי את מיכאל שר המים (עי' איכה רבתי ב ה), ואחר יאמר אני אקיפנה אש על ידי גבריאל שר האש, והוא יתברך שינה משמרת כל אחד מהם כמה דאת אמר **חילל ממלכה ושריה (איכה ב ב)**.

ולא עוד כי אם גם אז את שני המלאכים האלה ציוה יתברך להצית היכלו באש (ילקוט שמעוני איכה תתרט), ואם כן איפה איככה תאמר אלי כי טוב לך בגלות הראשון מבזה האחרון, על כן מקדים ואומר איש ישראל אשר בגלות המר הזה, הן אמת כי **הרחקת מיודעי ממני** הם מיכאל וגבריאל בראשון, כי חשבו מישראל אחד לעשות חומת אש סביב על ידי גבריאל, ואחד לעשות חומת מים סביב על ידי מיכאל, והרחקתם ממני כמה דאת אמר **חילל ממלכה ושריה**.

ולא עוד אלא **ששתי תועבות למו** שהם הציתו את האש במקדש, ועם כל זה כל צרתי בגלות ההוא לא היה רק היותי **כלא ולא אצא** אך הייתי משולל עוני (וחשיבות) [ומלא חשיבות], כי החשיבוני בגלות ההוא עד גדר ששרי העמים היו רדופים להתחנן בישראל הגולים.

אך עתה בגלות החיל הזה (י) **עיני דאבה מני עוני**, ועם כל זה שדלונו מאד לא ייחסנו הדבר אל רוגז ודין כי אם לרחמים, וזהו **קראתיך ה' בכל יום** כי לא קראתיך אלוהים כי אם ה' להורות כי העוני לא מבחינת תואר אלוהים היה לנו, כי אם ממידת רחמים כענין **כי הוא יכאיב ויחבש (איוב ה יח)**, שהוא כי אינו כבשר ודם שכשמכאיב אינו חובש, כי אם שבמה שיכאיב יחבש.

וזה יאמר עם **שעיני דאבה מני עוני** עם כל זה **קראתיך ה'** ולא קראתיך אלוהים. וזאת שנית עשיתי, והיא כי לא ייחסתי הדלות אל האויב אשר הגלני וילחצני, או אל מזל מקום גלותי או אל השר השורר באומה שאני בקרבה, להתחנן אל איזה ממעמד שלשה אלה אשר היה אפשר לייחס עניי אליהם, כי אם **שטחתי אליך כפי** כי הכרתי ממך הכל ואין זולתך.

ד כִּי-שִׁבְעָה בְּרֵעוֹת נִפְשֵׁי וְחַיֵּי לִשְׁאוֹל הַגִּיעוּ :
ה נְחַשְׁבֵּתִי עִם-יֹרְדֵי בּוֹר הַיֵּיתִי כְּגִבֹר אֵין-אֵיל :
ו בַּמֵּיתִים חִפְשֵׁי כְּמוֹ חֲלָלִים שֹׁכְבֵי קֶבֶר אֲשֶׁר לֹא זָכַרְתֶּם עוֹד וְהֵמָּה מִיָּדְךָ נִגְזְרוּ :

או יאמר [ד] כי שבעה ברעות כו', לומר לא אחד כי רעות וייסורי הגוף בגלות הוא שובע וטובה לנפש, וזהו כי שבעה ברעות נפשי, אך עצמו מאד מלסבול צרות הגוף, כי הנה וחי לשאול הגיעו, כי הלא [ה] נחשבת עם יורדי בור שהייתי חושב בלבי אוי לי כי נוסף על דוחק הגלות גם יחטיאוני הגויים ההם באופן שמלבד צרת חיי שלשאול הגיעו גם במותי ארד גיהינום, בחושבי כך הייתי כגבר אין איל כגווע ומתעלף מרוב דאגה, וכ"כ גדלה רעתי בשעבוד הלז שאילו הייתי [ו] במתים הייתי מייחס עצמי חפשי, אפילו אם הייתי כמו אותם חללים שהם כשבויים תמיד שוכבי קבר תמיד אשר לא זכרתם עוד לא לגן עדן ולא לגיהינום, לא נהנים על חטאתם ולא נדונים, על כי והמה מידך נגזרו מהעולם, ותהי מיתתם תחת גיהינום.

ז שְׁתַּנִּי בְּבוֹר תַּחְתִּיּוֹת בְּמַחְשָׁכִים בְּמַצְלוֹת :
ח עָלֵי סִמְכָה חֲמַתְךָ וְכַל-מִשְׁבְּרֶיךָ עֲנִית סְלָה :
ט הַרְחַקְתָּ מִיָּדַי מִמֵּנִי שְׁתַּנִּי תוֹעֲבוֹת לְמוֹ כְּלָא וְלֹא אֶצֵּא :
י עֵינַי דָּאֲבָה מִנִּי עֵנִי קָרַאתִיךָ יְהוָה בְּכָל-יּוֹם שִׁטְחַתִּי אֵלֶיךָ כִּפִּי :

[ז] שתני בבור אל הענין נזכירה מאמרם ז"ל (ילקוט שמעוני בשלח רלד, רלח) על פסוק והמים להם חומה (שמות יד) חמה כתיב, מלמד שהיו מתמלאים חמה לשוטפם, אלא שזכות שבימינם הוא מזוזה ומשמאלם תפילין שבזרוע הגינו עליהם.

ונבוא אל הענין, והוא שאומרים בני הגלות החיל הזה זכור נא ה' זמן שהייתה חמתך מתוחה עלינו באשמותינו, וממקום שהייתה החימה עלינו משם היטבת לנו, ויהי נא גם עתה כמאז. והוא כי הנה על ים בים סוף [ז] שתני בבור תחתיות מוקף מארבעה צדין כנתון בתוך בור כמו שאמרו ז"ל (שמות רבה כא ה), משני צדדים מדבר, וים מלפניהם ומצריים מאחריהם, ואחר כך במחשכים שהם הענן והחשך במצולות ים. ואז היית מפליא לעשות, כי [ח] חמתך שהייתה מתוחה על ידי המים לטובענו כמו שכתבנו והמים להם חומה, חמה כתיב, נהפך להם לטוב, שאדרבה המים היו בסומכי נפשנו כי חומה היו עלינו מכל צד, וזהו עלי סמכה כי אחר היותם עלי נעשתה סמך מה שהיה חמתך. וגם זולת זה מידתך היא, כי גם משבריך הבאים לשטוף העולם ענית סלה, בהגיעם אל החול, מה שאין כן עתה כדלעיל.

[ט] **הרחקת מידעי ממני וכו'.** אומרים בני גלות המר הלז הלא אמרתי שלחיים האלה טוב ממנו המוות, כי אשר הוא **במתים חפשי** יחשב, עם כל זה בראותי עצמי בגלות אדום **שהרחקת** אותם עם שהם **מיודעי** אחי אבינו **ממנו**, עד גדר **ששתי תועבות למו** וממוראם הייתי **כלוא ולא אצא**, והלחם אזל ואין כסף, באופן [י] **שעיני דאבה מני עוני** ודלות כי אין לחם, והיינו מתים ברעב באופן שמחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה ועוני רעב. על כן בהיות לנו צרת מות על ידי אויב וצרת רעב, מה עשיתי כי הלא לאו אורח ארעא לבקש על ב' דברים כאחת, אך נועצתי לבקש מאת ה' על הלחם לבדו, כי בתת ה' לחם לא למתים הוא נותן ומאליו הוא כי גם יציל ממות, והיא עצת ר' פלוני בגמרא (תענית ח ב), וזהו אומר **עיני דאבה מני עוני** ועל העוני **קראתיך ה' בכל יום שטחתי אליך כפי** ולא על המיתת חרב.

יא הלמתים תעשה-פלא אם רפאים יקומו יודוך סלה :

יב היספר בקבר חסדך אמונתך באבדון :

יג היודע בחשך פלאך וצדקתך בארץ נשיה :

ולמה עשיתי כן ולא שאלתי על צרת אויב?

הוא באומרי **(יא) הלמתים תעשה פלא** בתקנך חרפת רעב, אין ספק דפיתא לשכבי לא יהיב, ולכן מאליה תבוא תיקון המוות, וזהו **הלמתים תעשה פלא** לתת להם לחם, ודאי לא כן הוא, כי אם שתבלע המוות, ומה גם היות חללים על ידי אויב כי **אם רפאים יקומו יודוך סלה.**

ולמה לא בחרתי למות ברעב?

כיון שבמתים **חפשי**, הלא הוא כי אמרתי **(יב) היסופר בקבר חסדך**. והן אמת כי הצדיקים אין מפסידים בקבר, כי גם בקבר יפליא חסדו למו הוא יתברך, כי גם שם יתענגו כמעשה דרבי אחאי בר יאשיה (שבת קנה ב), וגם שם שפתותם דובבות (יבמות צז א), ואשר הם בלתי כשרים ונדונים בגיהנום לא יבצר כי גם שם יהללו את שם ה' באמונת מאמרם באומרם ה' אמת ותורתו אמת ודינו אמת (עי' ערובין יט א, בבא בתרא עד א).

ועל שתי הבחינות אמר, אם צדיקים אנו ואתה עושה לנו חסד בקבר האם **יסופר** בעולם החסד ההוא להללך עליו, לא כן הוא, וזהו **היסופר** בעולם מה שבקבר **חסדך**, ואם אנו בלתי צדיקים הלא **אמונתך** שמצדיקים אמונת דינך הלא זה הוא **באבדון** אך לא יתפרסם לחוץ, וזהו **אמונתך באבדון** כי אם יסופר הוא באבדון.

וכן על דבר הגלות המתארך, מה בצע, כי האם (יג) יודע בחשך בגלות הדומה לחשך פלאך שבראת את העולם. לא יוודע רק בבקר אור תשועתנו, בזמן יאמר עלינו קומי אורי כי בא אורך וכו' (ישעיה ס א), נפשי לה' משומרים לבקר (להלן קל ו).

ולא עוד כי אם הצדקה שאתה עושה בעולמך אינה בארץ הצבי רק בארץ נשיה, כי נהפך השפע לארץ העמים המתייחס אל ארץ נשיה.

דרך אחרת במזמור פח.

א שיר מזמור לבני קרח למנצח על-מחלת לענות משכיל להימן האזרחי :
 ב יהוה אלהי ישועתי יום צעקתי בלילה נגדך :
 ג תבוא לפניך תפילתי הטא אזנך לרנתי :

עוד יתכן דרך אחר בכל כללות המזמור, והוא כי בשפע רוח הקודש [א] הימן האזרחי השכיל מזמור נאות על מחלת לענות, שהוא על דבר מחילת אשמות בני האדם על ידי תשובה לענות נפש. על דרך אומרם ז"ל (רש"י בראשית לו ג) על מחלת בת ישמעאל שמחלת לשון מחילה, שלמדו שהנושא אשה מוחלין לו עונותיו. והוא כי על ידי אמרי שפר סידר תחינה לפניו יתברך, כי גוף ונפש האדם באדם יכונן יחדיו, על שפתם אמרות הכנעה והתנצלות כל חלק וחלק בפני עצמו על אשר חטא על הנפש, באופן כי גם ה' ישקיף וירא בחינת כל אחד בפני עצמו ויכמרו רחמיו גם על שניהם כאחד. ואמר כי אשר השכיל הימן האזרחי ברוח ה' דיבר בו, היה מזמור לבני קרח על פי הנבל וכינור וזה החילום.

[ב] ה' אלוהי ישועתי כו'. והוא במה שכתוב אצלנו כי עיקר תשובת האדם הוא בהתבודדות בלילה בינו לקונו, ועל ענין זה אמר כי אומר האדם עם רוחו גויתו, הנה ידעתי כי אתה ה' אלוהי ישועתי כי תושיעני ביום שצעקתי בלילה שלפניו נגדך, אך עם כל זה אוחילה לפניך כי גם שהתבודדתי בלילה ושוועתי נגדך ואני בטוח שתושיעני, עם כל זה תחזור ביום לשמוע אל התפילה ואל תקוץ מלשמוע פעם שנית כי אם [ג] שתבוא לפניך תפילתי ולא לפני מלאך מקשיב ומעלה התפילה כי אם לפניך ממש, כי אתה תטה אזנך ממש גם אל הרנה שאחר התפילה, שהוא ריבוי התחינות שאחרי נוסח התפילה, שגם זה לא יהיה עליך למשא.

ד כִּי-שָׁבְעָה בְרַעוֹת נַפְשִׁי וְחַיִּי לְשִׁאוֹל הַגִּיעוּ :
 ה נְחֻשְׁבְּתִי עִם-יִרְדֵי בּוֹר הַיִּיְתִי כְּגִבְרֵי אֵין-אֵיל :
 ו בַּמַּתִּים חִפְשִׁי כְּמוֹ חֲלָלִים שְׁכַבְי קִבְרֵי אֲשֶׁר לֹא זָכַרְתָּם עוֹד וְהִמָּה מִיָּדְךָ נִגְזְרוּ :

ופירש הענין ואמר **[ד] כי שבעה כו'** והוא כי נפש וגוף מתלוננים ומתאוננים נגדך על אימות מות יום הדין על דברי עוונות אשר בידם, ומתלונן כל אחד ואחד לפניו יתברך איש לעברו מקצהו, כי הנפש קצה על רעות רבות מצאואה, וזהו **כי שבעה ברעות נפשי** והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל **בבראשית רבה** (סב ב) כי תכלית הצדיק בעולם הזה הוא למען בסילוקו תאושר נפשו ועם רוחו גוויתו, כי ביום הסילוק מראין לו מתן שכרו ונפשם שבעה והם ישנים, כי הנפש שבעה בטובות שמראין לה, וגם הגוף קונה עריבות מעין העולם הבא.

ועל נגדיות שני הדברים אומר האיש החוטא, אויה לי **כי שבעה ברעות נפשי** תחת היותה שבעה במראה מתן שכרו, וכן הגוף תחת היותו ישן מעריבות העולם הבא ולא יהיה כן עתה, אדרבא **וחיי לשאול הגיעו** ליקרא בחיי מת כנודע כי הרשעים בחייהם קרויים מתים וזהו **וחיי לשאול הגיעו**.

[ה] נחשבתי עם יורדי בור כו'. מתחלת הנפש במר שיחה ואומרת: אויה לי כי תחת היותי אצלו יתברך אמון משחקת לפניו מתעלסת באהבתו יושבת בהיכלו, והנה עתה אשר הורידוני ארצה בחרש מחרשי אדמה כלי מלא כלימה, **נחשבתי** ברדתי אל גוף האדם **כיורדי בור** ולא יוכל לעלות, ככה ירדתי מרום היכלי מלך עולם אל בור שאון טיט היון, ומי יתן **והייתי** בחיריית לשוב לעלות אל מקומי הראשון כאיש גיבור חיל היורד אל אחד הבורות כי (צועה) [צועד] ברוב כחו עד עלותו מתוך הבור החוצה מעלה מעלה, אך הייתי **כגבר אין איל** היורד הבורה והוא בלי כח כמת מוטל בתוכו ולא יוכל לעלות.

כך אומרת הנפש הנה הן אמת שלא הפילוני כי אם ברצוני לתועלתי לעשות רצון קוני ירדתי אל הגוף הזה הנמשל לבור, אך **הייתי כגבר אין איל** לעלות, כי לא אעצור כח לעלות אל מקומי הראשון. והוא מאמרם ז"ל (**ילקוט שמעוני תהלים** תתפט) על פסוק **כל הנשמה תהלל י-ה** (תהלים קנו) כי בכל נשימה ונשימה נפש האדם רוצה לעלות אל מקומה, אלא שרואה את הקדוש ברוך הוא שכל הארץ מלא כבודו וחוזרת לאחוריה, שהוא ככתוב אצלנו כי כל דבר אל יסודו שואף, על כן נפש האדם באדם שואפת עלות אל מקומה הראשון לצאת מבור שאון טיט היון אשר היא בו, אלא שרואה את הקדוש ברוך הוא שעם היותו קדוש על הארץ כבודו עם שהארץ עכורה, ככה היא מתנחמת להיות בחומר האדם כי דיו לעבר להיות כרבו, הנה כי טבע הנפש לשאוף והשתוקק עלות מהגוף העכור ואין לאל ידה, והדבר הזה הוא מאמרנו שאומרת הנפש הנה הייתי **כיורדי בור** ולא כיורד הבורה ויכול לעלות, כי אם **הייתי כגבר אין איל** לצאת ממנו.

או יאמר הייתי כגבר כו', שמתלוננת ואומרת מי יתנני והיה בי כח להכריחו לעשות רצון קוני כי אם הייתי כגבר אין איל לעשות רצון אלוהי, כי אם כגבר אין איל מסורה ביד הגוף הנגוף חומר עכור, לא יתנני הדבך בקוני כי על אפי ועל חמתי יכריחני ימשכני אחר הבליו ולא אוכל לו.

ומי יתן ובצאתי ממנו במותו היו אהיה כאשר [ו] במתים נעשה חפשי, בפרט כשהוא כמו חללים שלא הספיקה הריגתם להעלותם לגן עדן, כי אם להיות שוכבי קבר על שקבלו עונשם בעולם הזה שהיו חללים שעל כן הם שוכבי קבר לא נדונים וגם לא נהנים, כי אם מהסוג אשר לא זכרתם עוד להחיותם על עבירות שבידם, ומה שלא נדונים הוא כי והמה מידך נגזרו.

ז שתי בבור תחתיות במחשכים במצלות :

ח עלי סמכה חמתך וכל-משברך ענית סלה :

ט הרחקת מידעי ממני שתי תועבות למו כלא ולא אצא :

י עיני דאבה מני עני קראתיך יהוה בכל-יום שטחתי אליך כפי :

הנה גם מזה אנכי מקנאה כי הנה הוא יוצא חפשי אך אנכי נפש החוטאת מצטערת, כי לא די לי כי [ז] שתי בבור תחתיות הוא גוף חומרי, כי אם גם בצאתי ממנו ארד אל גיהנום במחשכים הם כחות הטומאה במצולות הם מצולות ים חלאת טומאת שאול שהן בחינות עמקי שאול, ומי נתן לנפש חלק אלוה ממעל יורד שאול גאונה והמונה ושאוה.

ושמא תאמר כי גם הגוף מקבל עונש כמו שאמרו ז"ל כמשל החיגר והסומא (סנהדרין צא ב), על כן עוד תוסיף ותאמר [ח] עלי סמכה חמתך לומר כי אויה לי כי עיקר העול והעונש הוא עלי, כי החומר במה נחשב הוא, אך כל חמתך על דברי עונות אשר יחטא האדם על הנפש היא, כמה דאת אמר הכרת תכרת הנפש ההיא ונכרתה הנפש כו' (במדבר טו), וכל עיקר גיהנום אליה הוא. וגם כל משברך בייסורי העולם הזה לא סבלם הגוף לבדו כי גם לי ענית סלה, באופן נשאר עיקר העונש אל הנפש אחרי כן בהסתלקה.

ולא עוד כי אם זו רעה חולה, כי הלא אם בצאתי מן העולם כאשר ידבקו בי כחות הטומאה קטגורים שעשיתי בהעוותי למוגגני בגיהנום, אם היו כך כחות הקדושה מלאכי קדש סנגורים אשר בראתי בזכויות אשר עשיתי, היו מתקרבים לי ועוזרים אותי להקל אשמתי או ליהנות מהם בצד מה החרשתי, אך לא כן הוא כי אם [ט] הרחקת מידעי ממני, וקראם "מידעים" שהם כחות קדושים כמוה ומאיכותה. והוא כי הוא יתברך נותנם באוצר עד ישלים מירוק כל

עוון ופשע וחטאה בגיהינום, והוא במאסר, וכל אורות זכויותיו במקום הקדש שמורות לו עד מלאת ימי מירוקי אשמותיו בגיהינום, וזהו **הרחקת מידעי ממני**.

והנה שתני שני תיעובים והרחקות:

א' האמור שהרחקתם ממני.

והב' כי גם אני לא נתתני לצאת מגיהינום חוצה להתקרב או לראות באור זכויותי ושרפי קדש אשר פעלתי בהן, וזהו **כלא ולא אצא. והם שתי הרחקים:**

אחד שהרחקת אותם ממני,

שנית שאסרת אותי מצאת וראות בהם.

[י] עיני דאבה כו'. עד כה דברה הנפש דברי שאגתה לפניו יתברך לפרש מאמר **[ד] כי שבעה ברעות נפשי**. החל החומר לענות אחריה גם הוא דברי נאקתו, ביאור אל אומר למעלה (שם) **וחיי לשאול הגיעו**. וזה החילו, **[י] עיני דאבה מני עוני**, לומר הלא תקנא נפשי בי, כי קדושה וטהורה היא ואוי לה כי היא ניתנה בבור שאון טיט היון חומר עכור ואין לאל ידה לימלט ממה שאני מחטיאה, והיא סובלת גיהינום כי **[ח] עליה סמכה חמתך כו'**, ואני הגוף מה אענה בתרה כי אני סובל כל הייסורין הבאים על האדם כי **עיני דאבה מני עוני** והיא מתלוננת עלי, וגם התפילה לה' מי הוא העושה אם לא אני, כי **קראתיך ה' בכל יום** בפי ושפתי ולשוני, וגם **שטחתי אליך כפי**.

ואיך לא תחזיק לי הנפש טובה כי כל יגיעי למענה, כי כל מה שאני סובל ייסורין וקורא אותך **בכל יום** ושטח **אליך כפי** לא לי אני עושה, כי עפר מות אני **[יא] והלמתים תעשה פלא** על ידי ייסורי ותפילתי שהוא לגופים, כלומר, כי כל יגיעי עליה לטובתה. והראיה שאין עיקר האדם רק הנפש, שאם היית עושה עיקר מהגוף, אם כן גם הגויים אשר בגוף לא נפרדו מישראל, כי כולם מחומר אדם הראשון והאם **רפאים יקומו יודוך סלה**, לא כן הוא, ואם כן הוי אומר כי העיקר הוא על הנפש כי בה נפרדו אישי ישראל מיתר אומות עכו"ם כנודע ליודעים חן.

וגם לא ימנע או אני איש צדיק או רשע, אם צדיק אני והנפש עולה והגוף נשאר בקבר עד זמן התחייה למי הוא כל עיקר הטוב, לא לגוף הנשאר בקבר הוא, כי **[יב] היסופר בקבר כו'** לומר האם השכר טוב שאתה עושה עם עושה רצונך אשר הוא חסד בודאי, האם **יסופר בקבר**, לא כן הוא, כי שם ישב בדד וידום גוש עפר כאבן דומם. כלומר אך הנפש היא העולה ומספרת ומשבחה לקונה יתברך כל **חסדך** ואמתך אשר אתה עושה עמה. וזה הוא אם האיש הצדיק שזוכה הגוף להיות קיים ואין רמה שולטת בו, ואם לא צדיק הוא והגוף כלה ואבד, האם **אמונתך תסופר באבדון**, הרי הוא אבד שם, כלומר אך למעלה תסופר מה שאתה עושה עם נפש החוטא, כי תחשוב מחשבות **לבלתי ידח ממך נדח** כי רבה אמונתך.

ושמא תאמר כי גם לי תעשה פלא כי תחייני בזמן התחייה, הנה זה לא יוודע עד תקימני ממחשך הקבר ולא מעתה, כי [יג] היודע בחשך פלאך, וזהו אם צדיק אני. ואם רשע אני, האם וצדקתך תעשה להחיות כמו שהוא ארץ נשיה חומר שכוח, שאולי תחשוב מחשבות לבלתי תדח הנפש על ידי גלגולים, ואולי החומר הראשון שלא פעל שום זכות כי אם רשע לא יקום בתחיה שיהיה מהבלתי קמים, וזהו וצדקתך האם בארץ נשיה.

יד ואני אליך יהוה שועתי ובבקר תפילתי תקדמך :

טו למה יהוה תזנח נפשי תסתיר פניך ממני :

טז עני אני וגוע מנער נשאתי אמך אפונה :

ועוד אני החומר מוסיף ואומר, כי מה תשתוחח נפשי ומה תהמה עלי, כי הלא לא די שיהיה כל יגיעי על אושר הנפש, כי אם גם שכל תפילותי לילה ויום לקוני אינם אלא שלא ירחיקנה הוא יתברך מאתו, וכל הגיהנום הראוי לה שמה, יתננו לי החומר בעולם הזה להציל אותה. וזהו אומרו [יד] ואני אליך ה' שועתי, וגם בבקר תפילתי תקדמך, לא שתטיב לי כי אם בשביל הנפש, לומר [טו] למה ה' תזנח נפשי, כי אם תסתיר פניך יהיה ממני הגוף, ויסרני בהסתר פניך מהחומר לבל תזנח נפשי, כי ייסורי החומר יכפרו בעד הנפש. כי אני קץ בייסורין בעד הנפש, כי הלא הייסורין היותר קשים שבעולם הוא העוני כמאמרם ז"ל (נדריים סד ב) כי עני חשוב כמת, וגם אמרו רבותינו ז"ל בשברי לכם מטה לחם (ויקרא כו) זו קשה מכולם.

וכן אמרו (שמות רבה לא יב) שאמר איוב כי טוב לו שאר ייסורין מעוני, כי בעוני הוא מת בכל עת. וזה יאמר הנה [טז] עני אני ועל ידי העוני אני כמת בכל עת, וזהו וגוע מנער כי מנעורי אני חשוב כמת כי מאז גדלתי העוני, ועם כל זה לא קצתי בהם בשביל שלא תזנח נפשי, ואדרבה על העוני סבלתי גם צרות אחרות, כי נשאתי כו'.

יז עלי עברו חרוניך בעותיך צמתתוני :

יח סבוני כמים כל-היום הקיפו עלי יחד :

יט הרחקת ממני אהב ורע מידעי מחשך :

והנה הכרתי מה גדלו חסדיך בתתך לי הצרות בהדרגה ושנתת בי כח לסובלם. והוא, כי חרון גדול מאימה, והנה תחילה נשאתי אימך שהיו באים עלי אימות של צרות הבאות בשומעי שומען ואומרה טוב לי לסובלן פן יבואו קשים מהם, וזהו נשאתי אימך על ידי מה שאפונה

אך לא באו אלי בפועל, כי בצער האימות מות אמרת די, ואחרי כן [יז] **עלי עברו חרונוך** הקשים מאימות, ולא בלבד היה שמוע האימות היותן באות כי אם בפועל ראיתי הצרות, אלא שלא חלו בי רק עברו עלי דרך העברה, וכל כך היו עצומים כי גם שעברו ולא חלו בי **בעותיך צמתותוני** מהצרות והחרונות ההם עם עוברם דרך העברה.

והנה היוצא מזה הוא כי אם לא היו דרך העברה כי אם באים עדי בעצם, ומה גם אם יהיו רבים כי לא עצרתי כח לסבול כי אמות מיד, כי הלא **בעותיך** בלבד **צמתותוני** ומה גם עתה הצרות עצמן. ואחרי כן [יח] **סבוני** את עצמי בעצם, **כמים** שהייתי בתוכן כמי שהוא נתון בתוך מים, וזה **כל היום**, ולא באו מעט מעט כי אם **הקיפו עלי יחד**, ואני סובלן ולא צמתותוני כאשר הבעותים לבדם בתחילה כי דמלפא תיכלא לא מבהתא (כתובות סב א), כי תחילה החלו אימות ואחר כך ביעותי חרונות, ונבהלתי עד נעשה לי כטבע קו לקו ועתה אני מסובב מהם וסובל.

ואחר זאת טעמתי מהם לכפרת עוון שאדרבה אני מצטער בהרחיקך יסוריך ממני והוא כר' אלעזר בר' שמעון שהיה אומר בואו אחי בואו רעי כי חביבין עלי יסורין (ב"מ פד ב), עד שכאשר אתה מרחיקם ממני אני מצטער ואומר עליהם [יט] **הרחקת ממני אוהב ורע** הם הייסורין כמאמר ר' אלעזר בר' שמעון, כי אז **מיודעי** הם המלאכים שעשיתי בזכויותי כמפורש למעלה באומרו [ט] **הרחקת מיודעי ממני**, אז בהרחיקך הייסורין ממני נראה אלי כאילו מיודעי אתה חושך ממני כי על ידי הייסורין מתקרבים כולם אלי, וגם אני עושה יותר על ידי הכנעת הייסורין, כי ההכנעה מביאה לידי זכויות הרבה, אך בהרחקת הייסורין **מיודעי** הם נעדרים ממני, כי איני עושה מצות כמדובר.

או יאמר על דרך זה, כי הנה המיודעים הם קרובים, והאוהב ורע הם רחוקים, אמר כאשר **הרחקת ממני אוהב ורע** הם הייסורין, אני מעלה על עצמי כאילו **מיודעי** הם הנעדרים ממני, שהם קרובים מהאוהבים ורעים **מחשך**.

פרק פט

א משכיל לאיתן האזרחי :

ב חסדי יהוה עולם אשירה לדר ודר אודיע אמונתך בפי :

ג כי-אמרת עולם חסד יבנה שמים תכן אמונתך בהם :

ד כרתי ברית לבחירי נשבעתי לדוד עבדי :

ה עֵד-עוֹלָם אֲכִין זֶרְעֶךָ וּבְנֵי־יָדֶיךָ לְדֹר-וְדוֹר כְּסָאֵךְ סֵלָה :

(א) משכיל לאיתן האזרחי נו'. הנה קבלו רבותינו ז"ל (ב"ב טו א) כי **איתן האזרחי** הוא **אברהם אבינו** שהעירו יתברך ממזרח להעמיד על האמת כל יושבי תבל ושוכני ארץ, כי הקריא שמו של הקדוש ברוך הוא בפי הכל כי בפיו ובשפתיו ייסד יסוד אמונת מציאותו יתברך וחידוש העולם והשגחתו ושכר ועונש כמפורש ברבותינו ז"ל, והיה גומל חסדים לכל עובר ושב, וטרם אוכלם בפיהם היה משרישם בשורשי האמונה ואחרי כן היה גומל להם חסד כמפורש ב**בראשית רבה** (מג ז, ועי' סוטה י ב), שאחר ערוך השולחן בפני האורחין היה אומר להם עד שלא תאכלו תנו כבוד לבעל הסעודה ואז היו מתחילים לכבדו, והיה אומר להם איני בעל הסעודה כי אם יש אלוהי אמת בורא כל ולו יתברך הכל, ואחר השריש האמונה בלבם היה מאכילם וגומל להם חסד, והוא כי על פי דרכו רצה אברהם לרמוז להם כי **עולם חסד יבנה**, כי לא בראו יתברך לצורך עצמו, רק גזרה חכמתו לעשות חסד עם ברואיו, והיה זה להסיר מלבם אמונת קדמות, אשר המחזיקים באמונה ההיא היה להם כן באומרם שאם לא כן למה בראו כי אין לו צורך בו.

ונבוא אל ענין הכתובים, הנה אמרו רבותינו ז"ל בגמרא (ב"ב טז ב)

מרגלית טובה הייתה תלויה בצווארו של אברהם אבינו וכשמת תלאה בגלגל חמה, ע"כ.

וכוונתם בלי ספק היא, כי עודנו אברהם חי היה מאיר לעולם כולו בגרונו, שהיה קורא בגרון לכל העולם היות אדון ובורא כל ומנהיג העולם כולו אלוהי השמים ואלוהי הארץ ומסביר להם האמונה בהכרחיות מתקבלות לכל, וזו היא מרגלית טובה שבצווארו הוא גרונו, וכשמת נשאר הדבר תלוי בגלגל חמה כי ממנו יראו ויאמינו בה' ובחידוש עולמו, והוא מאמרם ז"ל כי תחילת האמנת אברהם באמונת האמת היה על ידי גלגל חמה כי בראותו אותו מאיר לארץ ולדורים עליה מלא כל הארץ אמר בלבו מי יודע אם השמש הזאת הוא אדון הכל, אך בראותו ששקעה ושימשה ירח בלילה ואחר כך ראה שבקר היה וחזרה החמה והביט בשעורי עתותיהם ואופני גלגליהם על פי הסדר, אמר בלבו אין ספק כי יש מנהיג עליהם המשליטם בעולם איש על משמרתו ונותן גבול מסודר להם שלא ישנו את תפקידם.

וזה מאמרם ז"ל (**זוהר ח"א פו א**) כי במותו נשארה מרגלית אברהם תלויה בגלגל חמה, כי מאשר העמידם על האמת על ידי הוראת גלגל חמה, נשאר אחריו הדבר מסור ותלוי בגלגל חמה כי ממנו יראו ולמדו כל בני עולם מעשהו בראשיתו.

זוהו **אחשוב יאמר פה**, שאמר אברהם לפניו יתברך, הנה עודני חי **(ב) חסדי ה' עולם כו'**, לומר היות **חסדי ה'** מציאות העולם אשר לגמול חסדים בראת אותו, אשירה ביני לבינך וגם לשני דורות שהם לבני דורי ולדור הבא אחרי, שהם דור בנינו שהם בחורים בדורי, לשני דורות אלו אודיע אמונתך בפי, שהוא מרגלית טובה שהייתה תלויה בצווארו, וזהו לדור ודור שהם הב' דורות אודיע בפי ובגרונני, כי אמרתי לשני הדורות שלא ידחו אמונת מציאות הבורא ויחידוש העולם באומרם מה צורך לבוראו, **(ג) כי אמרתי דעו כי עולם חסד יבנה**, כי בראו יתברך בתורת חסד בלבד.

והנה זה היה בשני דורות שהיו בחיי, אך אחרי כן מי יאמר במקומי, אך הוא כי **שמים** שבהם גלגל חמה **תכין אמונתך בהם** כי על ידי מה שסידרת בגלגלי השמים סדר חמה ולבנה ותקופתם יוכנו להאמין אמונתך וזהו **תכין אמונתך בהם**, וזהו "וכשמת תלאה בגלגל חמה".

(ד) כרתי ברית לבחירי כו'. אחרי אומר כי **עולם חסד יבנה** שהוא לעשות חסד עם שוכני ארץ נברא העולם, והלא יאמר אומר ואיה חסדיו יתברך כי הלא העולם נברא בשביל בנו בכורו ישראל והמה גולים מגוי אל גוי, והעולם לקוי בששה דברים מאז חטא אדם כמו שאמרו ז"ל **(בראשית רבה יב ו)** שלקו זיוו חיינו וקומתו מאורות פירות הארץ פירות האילן, שעל ששה דברים אלו שני תולדות שהם:

אלה תולדות השמים (בראשית ב ד)

ואלה תולדות פרץ (רות ד יח) מלאים וכל שאר תולדות שבמקרא חסרים, שהוא כי אז **ביום עשות ה' אלוהים ארץ ושמים** היו הששה דברים הרמוזים בוי"ו במילואן, וכן יהיו בבוא בן פרץ הוא מלך המשיח, אך בינתיים הם חסרים.

ואם כן איה החסד שנברא העולם בחסד, ואדרבא הוא בקלקול, ומי יודע אם יגרמו העונות וישאר העולם בקלקול. לזה **אומרת רוח הקודש בשמו יתברך הנה [ד] כרתי ברית לבחירי**, לומר כי כאשר **כרתי ברית** היה בשביל **בחירי הוא מלך המשיח**, והברית היה כי **נשבעתי לדוד עבדי הוא מלך המשיח**, לאמר כי **(ה) עד עולם אכין זרעך**, שלא יהיה הפסק על ידי עונות מלבוא הטוב העתיד, כי **עד עולם אכין זרעך**.

ולא עוד כי אם גם בהפסק מלכות בית דוד מהגלות והלאה, אבנה **לדוד דור** מציאות **כסאך סלה**. והוא **לא יסור שבט מיהודה כו' עד כי יבוא שילה** (בראשית מט י), באופן שבטוח הוא בלי ספק חסדו יתברך בעולם לעתיד בימות המשיח, כי מאז לא יפסק החסד ויבוא אל הפועל חסד א-ל, שהיה תכלית כוונת הבריא.

ו יוֹדוּ שְׁמַיִם פְּלֶאֶךְ יְהוָה אֶף-אֲמוֹנֶתְךָ בְּקֹהֶל קְדוּשִׁים :

ז כִּי מִי בְּשִׁחַק יַעֲרֹךְ לַיהוָה יִדְמָה לַיהוָה בְּבָנֵי אֱלִים :

לבוא אל הענין נזכירה מאמרם ז"ל בספר הזוהר והוא כי שאל גוי אחד כתיב כי בכל חכמי הגויים ובכל מלכותם מאין כמוך (ירמיה י ז), וכי בחכמי ישראל יש כמוהו, והשיב כי בכל חכמי האומות אין בהם מי שעל ידו נעשה פלא כאשר בחכמי ישראל, כי מי מחכמי הגויים יאמר לשמש וידום (עי' יהושע י יב - יג) או לחומץ וידליק (עי' תענית כה א) כאשר בחכמי ישראל כי צדיק מושל בעולם לעשות כרצונו, כי הוא יתברך מקים דבר עבדו.

עוד הקדמה ידועה לכל יודעי דת ודין, והיא כי אין בכל מלאכי עליון עושה פלא כאשר יעשה איש צדיק, כי אם יאמר מלאך מבלי מלאכות ה' בשליחותו כי אם מעצמו לשמש וידום וכיוצא לא יקים דברו וישים לאל מלתו, אך אם איש צדיק מחכמי ישראל הוא, ככל היוצא מפיו יעשה, באשר ה' אתו ויקים דבר עבדו ככל הנמצא כתוב בספרי תורתנו כל הנסים ונפלאות אשר נעשו בשמים ובארץ על ידי חכמי ישראל עד אין מספר.

ונבוא אל הענין, והוא כי משיב לפניו יתברך ואומר הלא אמרתי כי אמונת אלוהותך וחיידוש העולם שהייתה מרגלית טובה תלויה בצווארו היא תלויה בגלגל חמה, כי [ג] שמים תכין אמונתך בהם על ידי גלגל חמה וסדר תנועתו ותקופתו כמדובר, ושנעשה העולם על ידי החסד שיתקיים לעתיד כמאמרך ה' [ד] כרתי ברית לבחירי כאמור.

עוד אני אומר כי עשה זאת איפה אלוהינו ותגלה ותראה (ו) אמונתך בארץ בקהל קדושים, הם ישראל עם קדוש לה', והוא כי תגזור אומר שידו שמים פלאך ה' כי בבוא איש צדיק לגזור על השמים לשנות טבעם כענין העמדת השמש וכיוצא שלא יעכבו השמים מעשות הפלא ההוא כי אם שידו לדבר להקים דבר עבדו יתברך, ובזה אף תמצא אמונתך בקהל קדושים, כי באמור יהושע שמש בגבעון דום אם השמש היה מעכב והיה לאל ידו לעכב, לא היה נעשה הפלא ההוא כמו שאמרו ז"ל (ילקוט שמעוני יהושע כב) שהשמש התחיל לעכב באמרו אני נבראתי ברביעי ואתה בשישי, ולא שווה לו כי הקים ה' דבר עבדו ועשה לשמש שידו בדבר, וזה יאמר וידו שמים פלאך ה' ועל ידי כן אף תהיה אמונתך מצויה בעולם בקהל קדושים, כי כל הרואים יכירו אמונתך במציאותו יתברך אלוהי ישראל, ושהוא יוצר הכל כי המשנה טבע העולם על ידי עם קדושו הוא יתברך חידשו.

והנה עדיין היה אפשר לומר כי הן אמת שעל ידי שלא יוכלו גלגל חמה וכל גלגלי מעלה לעכב ביד צדיק מחכמי ישראל לשנות טבעם תוכר אמונתך בעולם, אך עדיין לא יוכר אמונתך שגם

בראת עולם המלאכים ושהם שלך, לזה אמר גם זה יוודע ויוכר (ז) כי הלא מי בשחק בכל מלאכי עולם המלאכים יערוך לה' לעשות כמעשיו כמו שכתבנו, כי אין לאל יד מלאך לעשות שינוי בעולם כמלא נימא מעצמו אם לא בשליחותו יתברך, אך אמנם ימצא מי שידמה לה' בבני אילים הם בני אברהם יצחק ויעקב כנודע מרבותינו ז"ל (ר"ה לב א, מגילה יז ב) על הבו לה' בני אילים (תהלים כט א), ואמר כי בני האבות יעשו מה שבו ידמו לה' שהוא אמור לשמש דום ולירח עמוד, והוא מאמר שהזכרנו מספר הזוהר כי בחכמי הגויים אין כמוהו יתברך, אבל בחכמי ישראל יש כמוהו שהוא על ידי עשותם פלא שידמו לה', אלא שבפסוק זה מוסיף כי גם במלאכי השרת אין כח כאשר בעם קדוש לה', ואם כן איפה אמור מעתה כי גם עולם המלאכים מכל שכן כי לה' המה, כי הלא אין כחם אפילו כאנשי עבדי ה', מה גם עתה שלא אלוהות המה, כי אם יצוריו יתברך ככל שאר העולמות.

או שעור הענין, [ו] ויודו שמים שהוא גם מלאכי השרת אשר בשמים כבודם, יודו וישבחו שני דברים:

א', פלאך ה' בעשותך פלא,

ב', אף יודו בפלא שאתה עושה אמונתך בקהל קדושים שישבחו המלאכים כי אמונתך ניכרת בקהל קדושים אשר בארץ המה, כי כל פלא אין נעשה רק למענם ועל ידם, והוא באומרם המלאכי השרת כי מי מהם בשחק יערוך לה' אך יראו שיש ידמה לה' בבני אילים הם ישראל בני אברהם יצחק ויעקב כמדובר בקודם.

ח אל נערך בסוד קדשים רבה ונורא על-כל-סביביו :

ט יהנה אלהי צבאות מי-כמוך חסין יה ואמונתך סביבותיך :

י אתה מושל בגאות הים בשוא גליו אתה תשבחם :

ועוד ראה כי גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת, כי הנה (ח) א-ל נערך כו', והוא בהזכיר מאמרם ז"ל בפרקי דרבי אליעזר באומרם כי בבוא כל מלאכי מרום יחד לומר לפניו יתברך שלש תיבות קדוש קדוש קדוש יגדלו הרתת והזיע והחלחלה, כי מזיעתם נהר די נור נגד ונפק כו'.

ונבוא אל הענין, אמר אברהם הנה ראה כי גדולים צדיקים ממלאכי השרת, כי הנה בהיות א-ל נערך בסוד קדושים רבה, אז הוא יתברך נורא הוא על כל סביביו שתגדל רעדתם ומוראם עד להפליא, כלומר מה שאין כן צדיקים שעם היותם מרכבה אל השכינה והיא דבקה בהם יותר מבמלאכים, ועל כן בהתפללם או בהעריצם על ידי סדר קדושה לא תיפול חיתתו יתברך עליהם. ועד ממהר אברהם עצמו המדבר שהיה מרכבה אל השכינה והיה מדבר עמו יתברך

ואומר לו **אל נא תעבור מעל עבדך** (עי' רש"י בראשית יח ג), שהוא מהיותי מרכבה אליך, וכן עשה יתברך שהייתה שורה על עצמו והוא מתעסק עם האורחים והלך ללוותם ושכינה עליו עד סוף תפילתו על סדום, כי אז נאמר **ויעל אלוהים מעל אברהם** (עי' בראשית יח לג), ולא חל ולא זע בדברו אתו והיא עליו, מה שאין כן מלאכי השרת שרעדה אחזתם בדברם לפניו יתברך. אך אמור מעתה כי אין זה כי אם על כי נפשם חלק אלוה ממעל הוא, מה שאין כן שרפי קדש שמעולם המלאכים. ועל כן מצד נפשם הם כמין במינו, ואדרבא יחליפו כח.

(ט) **ה' אלוהי צבאות כו'.** אחרי אומרו [ז] **מי מהם בשחק יערוך לה'**, אך יראו שיש לה' **ידמה בבני אילים**, אחרי אומרו למעלה [ג] **כי עולם חסד יבנה** להמשיך מידת חסדו יתברך בעולם, אמר עוד הנה עוד טעם אחר, והוא, כי הנה לפי הנראה היה יותר תפארתו יתברך היותו אלוהי צבאות עליונים שרפי קדש רוחניים בעולם רוחני העליון ולא היות אלוהי איש האדמה בארץ הלזו העכורה, כי על כן ימלא לב האדם באדם להרהר ולומר היתכן מי שהוא אלוהי השמים העליונים ברא הארץ הלזו העכורה, ושיבחר בצאצאיה החומרניים עם שלו כל פמליא של מעלה מלכי צבאות, על כן אמר הנה זאת אמת כי ה' אלוהי צבאות עליונים ותחתונים, ואין לתמוה על היות העולם גשמי לך רחוק רחוק מאיכותך, ולהיות צבאות עם הארץ הלזו העכורה ב' הפכים מן הקצה אל הקצה, על כן ימלא לב האדם בהם לאמר אולי אלוהי עולם העליון הוא בעצם, אך השפל הוברי השמים ינהגוהו, על כן אמר זו היא גדולתך לשלוט על ב' הפכים כי (ט) **מי כמוך חסין י-ה** שהוא בב' עולמות שנבראו בשתי אותיות י-ה (עי' מנחות כט ב).

ומי יגיד אמונה זו?

לזה אמר **ואמונתך סביבותיך** שהוא כי בעולם השפל אשר הוא חוצה סביב אל הרוחניות המתייחס אליך תוכר אמונתך זו. והוא כי הנה (י) **אתה מושל בגאות הים** הוא **שרו של ים** שעל כורחו ראה וינוס. ויבקע הים לא נאמר, אלא **ויבקעו המים**, מלמד שכל מימות שבעולם נבקעו (**שמות רבה** כא ו), ונתפרסם בכל העולם כי מעשה אלוהים הוא, שהכניע את השר. ומזה הוכר בעולם כי גם **בשוא גליו** הוא בכל עת שגלי הים בזעף כנודע מרבתינו ז"ל (**ילקוט שמעוני ישעיה תכ**) לשטוף את העולם והם נוחים בחול שעל שפת הים, נודע על ידי מה שמשלת בשרו של ים, כי גם **בשוא גליו אתה** הוא **שתשבחם** ותשקיטם, כי המושל בשר הוא המושל גם בגליו והים הגשמי.

יא אתה דכאת כחלל רהב בזרוע עזך פזרת אויביך :

יב לך שמים אף-לך ארץ תבל ומלאה אתה יסדתם :

יג צפון וימין אתה בראתם תבור וחרמון בשמך ירננו :

וכן כאשר **(יא) אתה דכאת כחלל רהב שרו של מצרים** כי ראו ישראל את מצרים מת על שפת הים שהוא השר כמו שאמרו ז"ל (ספר הזוהר) מתים לא נאמר אלא מת, מלמד ששרו של מצרים מצרים שמו, וראוהו מת כחלל על שפת הים, מזה הכירו כי **בזרוע עזך פזרת אויביך הם דור הפלגה**.

והוא כי אמרו רבותינו ז"ל בפרקי דרבי אליעזר כי על ידי שנתפלגו חילקם ה' לשבעים שרים שהוא ענין בהנחל עליון גויים בהפרידו בני אדם (דברים לב ח), על ידי מה ששרו של מצרים דינהו כחלל, יראה שהוא יתברך אדוניו והוא מינה אותו בפלגה, ומי שמינה אותו מינה את כל האחרים שהוא פיזרם וחלק להם שריהם, וזהו **בזרוע עזך פזרת אויביך**. הרי מזה שאתה מושל בשמים שהכנעת שר הים ושר מצרים, וגם מושל בארץ בין בחלק הים כי **[י] בשוא גליו אתה תשבחם** ובקריעת הים, וביבשה כולה כי ברב **עזך פזרת** כל גויי הארץ, ואם כן, אחר **(יב) שלך שמים אף לך ארץ**, אין צריך ראייה אל מה שבין השמים לארץ, כי מן הסתם ודאי שתבל ומלואה אתה יסדתם.

(יג) צפון וימין אתה בראתם.

ראוי לשים לב כי הלא בכלל אומרו **[יב] לך שמים אף לך ארץ** ואומרו **תבל ומלואה אתה יסדתם** הוא כי **[יג] צפון וימין** הוא יתברך בראם, כי בכלל מאתים מנה. **ועוד** כי גם מהראוי יזכיר גם מזרח ומערב.

ועוד מה ענין **תבור וחרמון** שבשמו יתברך **ירננו** מכל יתר הרים.

והנה הרב אבן עזרא ז"ל פירש כי הזכיר ארבע רוחות העולם **צפון וימין ותבור** שהוא לפאת מערב, **וחרמון** שהוא לפאת מזרח, והלא כמו זר נחשב, כי לו יונח כי כן הוא, למה סיים תבור על צד מערב, וחרמון על צד מזרח, המבלי אין במערב זולת תבור, ואין במזרח זולת חרמון הזכיר את אלו.

ועוד כי טוב היה לומר מזרח ומערב ויכלול הכל על דרך אומרו צפון וימין, ולא יפרט פרטי הרים.

ועוד למה בצפון וימין אמר **בראתם** ובתבור וחרמון אמר **ירננו**.

ועוד כי לא כיון את הרוחות כי **תבור** באמצע ארץ ישראל הוא, **וחרמון** הוא בעבר הירדן בארץ האמורי, ואיך ייחס מזרחו של עולם אליו.

אמנם הנה ידוע כי כאשר מידת רוגז מתוארת אל הצפון כמה דאת אמר **מצפון תפתח הרעה** (ירמיה א יד), ומידת ימין אל החסד, כך יש מקום בעולם שמתייחס אל מידת צפון משולל טוב כצפון העולם, שאמרו רבותינו ז"ל (**ילקוט שמעוני ירמיה רסג**) שפאת צפון הוא תהו, לומר שאם יאמר איש שהוא אלוה אומרים לו שיבנו ויצו בו את הברכה, ולעומת זה יש מקום

בעולם מתייחס אל הימין בשופע שובע ברכות אשר בו, ועל היות שתי בחינות נגדיות על כן רבו המתפרצים אשר יצא עתק מפיהם לאמר שיש חלילה שתי רשויות: א' פועל הטובות מתייחס אל הימין, וא' פועל הרעות.

על כן אמר הלא אמרתי כי **תבל ומלואה אתה יסדתם**, ואם יחלוק בעל דין ויאמר הלא בקרב הארץ מקומות נגדיים, ובנמשך מהם יש מתייחס אל הימין ושפע רב טוב יורק בו, ויש אל צפון שמשם תפתח הרעה, ואיך יתייחס תבל ומלואה אל רשות אחת, ולא אל שתיים ואחד מריק במקום אחד מעין ענינו ואחד בשני את הפכו, על כן אמר אברהם שקר ידברו, כי הלא **תבור וחרמון בשמך ירננו**. והוא כי הנה **תבור** הוא מושפע טובה בתבואות ואילנות, **וחרמון** הוא הפכו שאין בו רק שלג בקיץ ובחורף כי האמורי יקראו לו שניר הוא טור תלגא (עי' דברים ג ט ובתרגום וברש"י שם), האם תאמר כי **תבור וחרמון** עם היותם קרובים, אחד הוא לה', ואחד לרשות אחר ולא לאלוהים הוא, אי אפשר, כי הלא זה זזה ל**שמך** ה' **ירננו**.

כי **תבור** בהרים אשר שם הפיל ה' את יבין ואת סיסרא (שופטים ד), אז שוררה דבורה את שמך ה' באמור אנכי לה' אנכי אשירה כי **מגן אם יראה ורומח בארבעים אלף בישראל** רק הולכי על דרך שוטים תורה ותפילה (עי' שם ה) מזכירים את ה', וה' עשה את המלחמה כאמרו **ויתן ה' את סיסרא כו'** כי ה' עשה המלחמה עם היותו רחמים.

וכן **בחרמון** שהיה מהאמורי ונלקח לישראל על ידי שם ה', כי היו האמוריים נחבאים במערות צורים בעבר א' לצאת על ישראל בעוברם בגיא למטה, ועל ידי הארון שהתחיל לעבור סמך ה' את ההר שמהעבר מזה ויכנסו שיני הסלעים מהר זה אל המערות, ומיעכו את האמוריים שבהם (עי' ברכות נד א). וזה היה מעשה ה', כמאמר ישראל (במדבר כא יד) **על כן יאמר בספר מלחמות ה'**, כי ראוי לאמר כי על ידי ספר התורה בלי חרב וחנית ובני אדם הם "מלחמות ה'", עם היותו מידת רחמים. ובשמו **ירננו** על זה, כי אז ישיר ישראל שירה לה' (עי' שם כא יד, יז) שעל ידו כבשו מנחל ארנון עד הר חרמון, וזהו **תבור וחרמון בשמך ירננו**. באופן שאין לומר כי **תבור** רשות אחד **וחרמון** רשות אחר, כי הכל היה בשם אחד, ואם חס וחלילה היה כך ינגד לישראל אדון המקום שהוא כנגדם.

יד לך זרוע עם-גבורה תעז ידך תרום ימינך :

טו צדק ומשפט מכון כסאך חסד ואמת יקדמו פניך :

כי אפילו לא היה שאנשים לוחמים **וה' הוא האלוהים** עוזרם, כי אם הכל עשה ה' בשני המקומות. וזהו (יד) **לך זרוע עם גבורה**, לומר הנה דרך העולם שהמלך מחזיק ידי חילו בתת

להם גבורה והם בזרועם עושים המלחמה, אך אתה אינך צריך זרוע אומה להפיל זולתה על ידי תתך גבורה בנוצחת, רק **לך זרוע עם גבורה** שמבלי זרועות ישראל אתה לוחם מלחמתם כי **לך זרוע עם גבורה** ולא שהם הזרוע ואתה נותן הגבורה. כאשר היה **בתבור**, כי **מגן אם יראה ורומח כו' והולכי על דרך שיחו** (עי' שופטים ה) נצחו, וכן **בחרמון** נצחו את האמורי **מארנון עד חרמון באשד הנחלים** (עי' במדבר כא יד, טו), שמבלי ילחמו ישראל הכניס ה' שיני הסלעים מזה אל פתחי שערי המערות המלאות אמוריים מהעבר הלז ויצאו נהרי נחלי דם אויבי ה', הנה **כי לך זרוע** הוא שמאל כנודע מלשון זרוע סתם שהוא צפון כח הדין והרוגז.

ואם חס וחלילה היו ב' רשויות אחד **בתבור** ואחד **בחרמון**, שמאל באחד וימין באחר, במקום **שתעוז ידך** היה ראוי **תרום ימינך** והם עליו, אך ודאי שהכל אחד **וה' הוא האלוהים**, ואם כן בטלה דעתן של חושבי און שתי רשויות חלילה כי אם **שצפון וימין אתה בראתם**.

או יאמר לך זרוע כו', הלא אמרתי כי אין ב' רשויות חלילה כי אם **שה' הוא האלוהים**, ואין לתמוה איך יהיה חיבור בנגדיות ואיך לא ינגד אחד בפעולה הנגדית אליו, כי הענין הוא לך ה' אשר דובר בך זרוע, שכל מידה כלולה מכולן, באופן כי **לך** ה' בעל הרחמים **זרוע** היא בחינת דין, ועל היות שאין מציאותך משולל דין על ידי שייכות זה אתה ג"כ **עם גבורה** שהוא אשר הוא מידת גבורה, כי **ה' הוא האלוהים** בלי פירוד. ובכן אין למידת רחמים נגדיות בפעולת דין, שאינו אלא שכאשר **תעוז ידך** שתגבר לפעול דין, **תרום** ותסתלק בחינת **ימינך** כי הכל רצון אחד.

או יאמר ראייה כי **ה' הוא האלוהים**, כי הלא ראינו כי כאשר **תעוז ידך** שתפעול רוגז תתרומם בעולם ימינך, שעל ידי מכות מצרים ידעו כי אתה ה', ומה גם בים, שנאמר (שמות יד) **וידעו מצרים כי אני ה' בהכבדי וכו'**.

וראייה אחרת כי **(טו) צדק ומשפט** שעל ידי עשות צדק ומשפט שהוא בחינת אלוהים, נעשה האדם כסאך כי צדק ומשפט מכינים לעושה להיות כסא, ולעושי חסד ואמת יעדיפו, כי יקדמו אותו פניך ה', הרי כי ב' המידות לך הם.

או יאמר [יד] לך זרוע כו' לומר הנה בניצוח ישראל את אויביהם בפועל ידם, במה שאתה נותן בידם גבורה אתה פועל שתי הפכים, והוא כי זרוע איש ישראל המכה באויביהם הזרוע עצמה **עם הגבורה** שאתה נותן בה לך היא, וזהו **לך זרוע עם גבורה**, ואם כן כאשר **תעוז ידך** היא יד האיש המכה כי שלך היא היד, בעוז שאתה נותן ביד ההיא אתה מרים **ימינך** והוא היד שהאדם מכה בה ימינו היא, כי בימין מכה, ואתה מרים אותה להכות באויב והיא שלך,

זזה שפע חסד הוא, והוא להכות את האויב והפילו ארצה שהוא רוגז, נמצא כי ב' הדברים אתה עושה בתתך כח ביד איש ישראל המכה את אויביו, **דין ורחמים**.

[טו] **צדק ומשפט מכון כסאך**. זולת הקודם יאמר כי הנה ידוע מאמרם ז"ל (דברים רבה ג ז) כי בשתים יתחתן בנו הוא יתברך משלנו, ושתים משלו. משל למלך שנושא אשה והיא מביאה לו שני תכשיטין והוא מביא שנים אחרים, כך הקדוש ברוך הוא מתחתן בנו וישראל הנמשלים לכלה נותנת שני תכשיטין שהם צדקה ומשפט, כמה דאת אמר: **כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו כו' לעשות צדקה ומשפט** (בראשית יח יט), והקב"ה מביא ב' תכשיטין על שלנו שהם **חסד ורחמים**, כמה דאת אמר **"וארשתיך לי בצדק ובמשפט"** (הושע ב כא) שהוא משלנו, ומוסיף לה מדיליה חסד ורחמים וזהו **"ובחסד וברחמים"** (שם). אלא שהוא יתברך אינו נותן לנו את שלו אם לא בתתנו את שלנו, אך בהעדר ממנו צדק ומשפט מיד הוא אומר **אספתי את שלומי כו' את החסד ואת הרחמים** (ירמיה טז ה).
ולא עוד אלא שרוצה שנקדים אנחנו את שלנו ואחר כך יתן את שלו, כמה דאת אמר **"וארשתיך לי בצדק ובמשפט"** ואחר כך **"בחסד וברחמים"**.

ובזה יתכן כי אמר אברהם הוא **איתן האזרחי** לפניו יתברך, הנה ידעתי כי ידעתי למען אשר אצווה את בני **לעשות צדקה ומשפט** שהם שני תכשיטי הכלה, שעל שתי מידותם אלה יוכנו להיות כסא ומרכבה אליך, באופן שעל ידי שתי אלה תבוא ותשרה עליהם בחסד וברחמים, אך אוחילה לפניך שאל נא תמנע מהם החסד ורחמים עד עשותם צדקה ומשפט, כי אם שעם היות כי **צדק ומשפט** הוא **מכון כסאך** שבהם יוכנו ישראל להיות כסאך ומרכבה אליך, שהיא חתונתך אתם, ואחר כך תשרה ותבוא אליהם **בחסד וברחמים**, אך שאלתי ובקשתי היא כי **חסד ואמת** שהם **חסד ורחמים** כנודע כי רחמים ואמת אחת הם, **יקדמו פניך** טרם עשותם הצדק ומשפט, כי טרם בואך אליהם על ידי עשותם מכון הכסא יקדמו את ביאת פניך **החסד ואמת** שהם שני תכשיטין, ולא תאחרם עד בוא פניך על ידי **צדק ומשפט** המביאים פניך על הכסא שיכינו.

טז אשרי העם ידעי תרועה יהוה באור-פניך יהלכון :

יז בשמך יגילון כל-היום ובצדקתך ירומו :

יח כי-תפארת עזמו אתה וברצונך (תרים) [תרום] קרננו :

יט כי ליהוה מגננו ולקדוש ישראל מלכנו :

ועם היות כי לפי הראוי אני מקשה לשאול, כי לישראל יאתה להכין הכסא תחילה בצדק ובמשפט להכין עצמם להשרות עליהם שכינה, ואחרי כן יבוא חתן לקראת כלה ישב על כסא

רם ונשא אשר הוכן לו, ועם כל זה אני אומר, כי עם כי **(טז) אשרי העם יודעי תרועה** שיחסר להם תחילה שפע רב טוב **חסד ורחמים** כי אם **תרועה** והכנעה, שעל ידי כן יקיימו התורה מעוני **[טו] בצדק ובמשפט** ובהעדר שפע חסד ורחמים, ויוכנו לקיים את התורה אחרי כן מעושר שעל ידי החסד.

וכמאמרנו על משנת ר' יונתן אומר כל המקיים את התורה מעוני כו' (אבות פ"ד), שהוא כי העוני טוב לגבר בראשיתו, כי כל המקיים את התורה מעוני יהיה בטוח כי גם אם יעשיר לא ישמן ויבעט, כי העוני הכינו להיות נכנע בעבודת ה', מה שאין כן אשר יעשיר בתחילה שאם העושר יעשה את שלו ויבטל את התורה מעושר, סופו שגם כי יעני אחרי כן יבטל את התורה מעוני, כי הוללות העושר לא תוסר ממנו. באופן **[טז] שאשרי העם יודעי תרועה**, ועם כל זה שאלתי **[טו] שחסד ואמת יקדמו פניך**, והוא כי על ידי הסתר פנים אפשר ירפו ידי בני האדם מהתהלך אל מהלך מיוחד לעם ה' הוא לעולם הבא, כמה דאת אמר **כי הולך האדם אל בית עולמו** (קהלת יב ה), כנודע כי כל ענין העולם הזה הוא מהלך ודרך אל העולם הבא, ואמר כי אשר להם הסתר פנים בעולם הזה יהרהר ויתרפה מלהלך בדרך המיוחד לו, אך עתה על ידי **[טז] אור פניך בחסד ואמת** יהיה להם התהלכות. כי ינשאו ידיו ורגליו להלך בדרך אל מחוז חפצו שהוא לעולם הבא, וזהו ה' שהוא רחמים עם **אור פניך** שממידת חסד **יהלכון**.

[טז] אשרי העם יודעי תרועה. זולת הכתוב למעלה בפסוק זה, יאמר נמשך אל מה שאחריו, והוא כי אחר אומרו איתן הוא אברהם כי **[ג] עולם חסד יבנה** אך החסד לא נתקיים עד ימות המשיח כמפורש למעלה, ועל כן מצא את לבו להתפלל לפניו יתברך על מלכות דוד הוא מלך המשיח כמפורש בסמוך בכתובים הבאים, וירא טרם ידבר והנה נגד פניו מאמר שמואל הנביא (עי' שמואל - א ח) כי אחר שאלוהי ישראל מלכנו, למה לא נכנע תחתיו בעול מלכותו לעבוד עבודתו ולא נבקש מלך בשר ודם ימלוך עלינו להדריכנו ולייסרנו. על כן הקדים ואמר **אשרי העם כו'** לומר הן אמת ידעתי כי **אשרי העם יודעי תרועה** להתרועע והכנע תחת מלכנו שבשמים מעצמם מבלי מלך בשר ודם, כי אז טוב לנו כי **ה' באור פניך יהלכון** ויתנהגו.

וגם כפשוטו יתכן כי בהיותם **יודעי תרועה** נכנעים תחת עבודתו יתברך, ישיגו מעין יציאת מצרים שהיה מאיר להם ללכת יומם ולילה באור פניו יתברך, כי **וה' הולך כו' להאיר להם כו'** (שמות יג). או כאשר אמרנו על ענין ההנהגה, כי לא היו צריכים מלך להנהיגם ולנחותם דרך ישרה **כי באור פניך יהלכון**.

וגם יש יחפצו מלך לשמוח ולהתכבד בו אם מלך גדול הוא כי ישישו בשמחת הקרא שם מלך גדול עליהם, אמר הנה גם זה לא יחסר, ואדרבא **(יז) בשמך** שיקרא עליהם **יגילון כל היום**.

וגם יש דבר שלישי והוא כי המלך יתן להם מתנות ויעשירם כענין **המלבישכם שני עם עדנים** (שמואל - ב א כד), והנה גם זה בהיות ה' מלכם לבדו היה אז יותר, כי אין צריך לומר אם ישפיע שופע טובה כי אם אפילו מעט מידו בתורת צדקה בלבד, גדול מכל רב טוב שיתן המלך לעמו כי הנה **ובצדקתך ירומו**.

וגם יש טעם רביעי לבקש מלך בשר ודם, והוא כי דרך המלך אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם ואשר ילחם מלחמותיהם באופן שהמלך עוז לעמו יתן, והנה גם על טעם זה הוא בלתי ראוי. והוא, כי הלא המלך אשר ימלוך על ישראל שהוא **(יח) עוזמו** של העם, **תפארתו** של המלך, הוא **אתה** ה', **כי בך יתפאר** תהיה לו למעוז ביום צרה, וללחום מלחמותיו ולא יבטח בעצמו. וזהו **כי תפארת עזמו אתה**. כלומר ואם כן איפה למה נעוז במעוז מלך בשר ודם אשר תפארת מעוזו אתה הוא, ולא נעוז במעוזך ממך ואלינו מבלי אמצעי בינותינו. והן אלה טענות שעליהם היה ראוי לא תרצה להקים עלינו מלך בשר ודם, כי אם מלכותך בלבד עלינו, אך עם כל זה **וברצונך** יהיה **שתרום קרננו** הוא מלכות ישראל עלינו, כי הלא לא מבלתי עשותנו עיקר ממך אנו חפצים במלך, כי אם אדרבא להיותו צדיק ודבק בך שיהיה לעם מול האלוהים נחפוץ בו.

(יט) כי הנה אשר הוא **לה'**, שהוא איש שלך צדיק וישר דבק בך, הוא **מגננו**. וזהו **כי לה' מגננו**. ואשר הוא **לקדוש ישראל** דבק בך יתברך, הוא **מלכנו**. באופן שעיקר המלך עלינו אתה הוא מעולם, ואשר נמליך מלך עלינו הוא להיותו שלך, ואדרבא למה שעל ידו יהיה לנו קשר אמיץ עמך, והנהגתו אותנו כהנהגתך, כי על פיך ישק להנהיגנו, ולפי זה יתכן אמר מגננו על דוד ומלכנו על מלך המשיח.

כ אז דברת בחזון לחסידיך ותאמר שויתי עזר על-גבור הרימותי בחור מעם :
כא מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתי :

(כ) אז דברת בחזון לחסידיך כו'. אחר אומרו **[א] איתן האזרחי** הוא **אברהם** ירום הוא יתברך קרננו שהוא על מלכות דוד כמדובר כי על ידו יתקיים **[ג] עולם חסד יבנה** ככל הכתוב למעלה, אמר עתה איני שואל מאתך דבר אשר אינו רצונך, כי אם שאדרבא אתה בעצמך חפצת ומיהרת לעשותו בעוד שאול בעולם במלכותו, שעם שאין מלכות נוגעת בחברתה עם כל זה משחתו למלך בעוד שאול מולך על ישראל, כי הנה **אז דברת בחזון לחסידיך שמואל**, ותאמר לו בשלחך אותו להמליך את שאול, הנה **שויתי עזר על גבור הוא שאול** שהיה גבור **וגבוה מכל העם משכמו ומעלה** (עי' שמואל - א ט), **שויתי** עליו **עזר** ושפע להיות ראוי למלוך כמאמר שמואל אליו **וצלחה עליך רוח ה' כו' ונהפכת לאיש אחר** (שם י).

וכן **הרימותי בחור מעם** כמאמרו יתברך אל שמואל (שם ט) **ולו היה בן ושמו שאול בחור וטוב**. ועם כל אושרו הטוב אשר היה לשאול, עם כל זה אמרת לשמואל הנה **(כא) מצאתי דוד עבדי** כלומר שעם היות שאול צדיק עם כל זה את דוד מצאתי עבד לי ממנו, כי לא מצאתי את שאול שיתואר בתואר היות עבדי, כי אם את דוד ועל כן **בשמן קדשי משחתי**, והוא מאמרם ז"ל במסכת כריתות (עי' שם ה ב, ועי' רמב"ם הל' כלי המקדש פ"א ז, יא) כי את שאול משחו בשמן אפרסמון ולא בשמן המשחה הקדוש, וזה יאמר **בשמן קדשי משחתי**.

ושעור הכתוב כי בעוד **[כ] שהרימותי בחור מעם** שעדיין היה שאול ברוממות מלכותו **[כא] מצאתי דוד עבדי** כמו שאמרו ז"ל **(שמות רבה ב)** שנסוהו בדרך שהיה רועה את צאן אביו, שהיה מנהיגם ברחמים בסדר רעייתם, ואז מצאו מוכן לרעות את ישראל עמו, ולא ייחלתי עד תום מלכות שאול, כי אם מיד שמצאתי **בשמן קדשי משחתי**. **ולא עוד** אלא בשמן הקודש משחתי שהוא סימן שתמשך מלכותו מעין אשר עשה יתברך בהיות על ידי קרן ולא בפך השמן כרבותינו ז"ל (כריתות ו א).

כב אֲשֶׁר יָדִי תִכּוֹן עִמּוֹ אֶף-זְרוּעֵי תֵאֲמָצְנוּ :

כג לא-יִשִּׂיא אוֹיֵב בּוֹ וּבֶן-עוֹלָה לֹא יַעֲנֶנּוּ :

כד וְכִתּוּתֵי מִפְּנֵי צָרוֹ וּמִשְׁנֵאֵי אֲגוּף : כה וְאֲמוֹנֹתַי וְחֶסְדֵי עִמּוֹ וּבִשְׂמֵי תְרוּם קָרְנוֹ :

כה וְאֲמוֹנֹתַי וְחֶסְדֵי עִמּוֹ וּבִשְׂמֵי תְרוּם קָרְנוֹ :

(כב) אשר ידי תכון עמו כו'. הנה ידוע כי יד ה' כל ישעה וכל חפץ הוא להריק ברכה ושפע, ועל ידי הצדיקים מתמלאת שפע להריק, לא כן הרשעים כי מתישין כח חלילה כמאמר הכתוב **צור ילדך תשי** (דברים לב יח), אך צדיקים כביכול מוסיפין כח, כמה דאת אמר: **ואנכי מלאתי כח את רוח ה'** (מיכה ג ח), והוא כי המידה המריקה למטה על ידי הגורמים שיורק שפע על הארץ, הם סיבה שתתמלא המידה מלמעלה הימנה, כמשל שדים כי יינק הולד וימלאו הדדים חלב, ואם יונק אין יעצר החלב ולא ימלאו הדדים כי אין מריק. וזה יאמר הוא יתברך על דוד, איש אשר **ידי** המריקה ונותנת שפע בעולם **תכון** ותתמלא עמו בסבתו במה שגורם להריק, הנה ראוי הוא כי אין צריך לומר מידת רחמים כי אם **שאף זרועי** היא מידת הדין **תאמצנו**.

(כג) לא ישיא אויב בו כו'. הנה ידוע כי אשר אין לו עוון אשר חטא לא יירא מרבבות עם כי **אין ערוד ממית אלא חטא ממית**.

גם ידענו כי כל צרה ויגון וייסורין הבאים על האדם העוון עצמו אשר עשה הוא המדכאו ומענהו, כמה דאת אמר (ישעיה סד ו): **ותמוגנו ביד עונינו**.

ונבוא אל הענין, והוא כי אחרי אומרו יתברך כי **[כב] אף** זרועו הוא מידת הדין **תאמצנו את דוד**, אמר עתה הלא תאמר איך תאמצנו מידת הדין ואדרבה מביא עליו יסורין, לזה אמר גם זה אומץ לו, שכדי שיהיה נקי מכל עוון אשמה כשיהיה הוא מלך המשיח על כן עתה בדוד **[כג] לא ישיא אויב בו**, שהוא לא אניח את השטן יהיה נושה בו, כי אם שיפרע מיד בייסורין ממרקין באופן שלא יהיה לשטן חוב עליו, וזהו האויב שהוא אויב בו בקרבו הוא שטן הוא יצר הרע, ועל ידי כן **ובן עולה** הכח טומאה הנעשה על ידי העוון המענה את עושהו שהוא בנו של העולה עצמה **לא יעננו** כי ניכה חובו, ועל ידי כן בהיותו מלך המשיח יהיה זך ונקי עד גדר **(כד) שוכותי מפניו כו'** כאשר יבא ביאורו בס"ד.

או מעין זה ענין **עבירה גוררת עבירה** (אבות פ"ד), כמבואר אצלנו בביאור התורה כי אותו משחית הנעשה בעבירה הוא הגורר עבירה כיוצא בה ומענהו בעל כורחו כי יש לו בו אחיזה, ועל כן טוב לגבר שיפרעו ממנו כל אשר הוא חוטא דבר יום ביומו בל תישאר בידו עבירה שיענהו לגרור לו אחרת, וזה יאמר כי טוב הוא **[כד] לא ישיא אויב בו** הוא יצר הרע אויב שהוא בו, לא יהיה נושה שום חוב באדם, כי אם שיפרע יום יום, ובזה בן העולה הוא בן הנולד ונעשה מהעולה הוא המשחית, וכמו שביארנו יפה בעתו כי המשחית הוא הגורר אחרת כי הוא העבירה עצמה, לא יעננו לגרור לו אחרת, שהוא ענין **עבירה גוררת עבירה** כמדובר.

(כד) וכתותי מפניו צריו כו'. אמר הוא יתברך, שתים אעשה לו על אויביו:

האחד באמצעותו

והב' אני לבדי.

והוא, כי יש בהם שני מינים:

א' שפועל האיבה בידיים שבא אצלו וילחם בו וזה נקרא "צר" כי מיצר הוא בפועל.

והשני, הוא ששונא בלב ולא בפועל.

על הא' אמר **וכתותי מפניו צריו** והוא כי ברוב צדקו וקדושת צלם אלוהים שעל פניו המטיל מורא מעין **ומוראכם כו'** (בראשית ט ב), כי מזיו פניו אכתת צריו הבאים בפניו להלחם בו. וזהו **וכתותי מפניו צריו** כי תיפול עליהם אימתה ופחד מאור שאתן בפניו. וזהו לצר הרואה פני המלך הבאים לפניו להלחם בו שהם צריו, אך **משנאיו** ששנאתם בלב ואינן באים לפניו **אגוף** אני לבדי כי לא לפניו יבוא.

ובכל זאת לא אנכה מזכיותיו, כי אם **(כה) אמונתי** שאמרתי לו ומידת **חסדי** שהוא בתורת חסד בלי ניכוי שכר עמו. ולא להיותי אני המכתת צריו ונוגף אויביו ימעט גדר רוממות מלכותו

על כי לא לו מתייחס הניצחון, כי אדרבא **ובשמי תרום קרנו** כי שמי נקרא עליו והוא מאמר ר' שמואל בר נחמני (ב"ב עה ב) כי משיח הוא משלשה שנקרא בשמו של הקדוש ברוך הוא שנא' **זה שמו אשר יקראו ה' צדקנו** (ירמיה כג), שע"י כן אני דבק בו ומרוממו עד בלי די.

או יאמר ענין מאמרם ז"ל (פרקי דרבי אליעזר כח וע"י תורה שלמה) על פסוק **וירד העיט על הפגרים כו'** (בראשית טו יא) כי דוד שנקרא עיט במלכו רצה לכלות כל המלכויות אלא שלא הניחו אברהם וזהו **"וישב אותם אברם"** (שם), ויהיה כמבואר אצלנו, כי אברהם בירר לנו את המלכויות במקום גיהנום (בראשית רבה מד כא) ואיך נשתעבד למלכויות אם היה הורגם דוד. אך אם לא נתקיים לו בזמן מלכותו יתקיים לעתיד לבוא, וזה יאמר הנה וכתותי מפניו צריו ומשנאיו אגוף, כי בשני סוגים אלו נכללו כל המלכויות, אך לא יחוש כעת, כי הנה **[כה] אמונתי** שאהיה נאמן במאמרי על העתיד **וחסדי עמו**, כי אם לא עשיתי לו בזמן הזה אעשה לעתיד כי **בשמי תרום קרנו**, שהוא כאשר יהיה שמי שלם בד' אותיות שהוא בהנקם מעמלק כנודע על פסוק **כי יד על כס ייה** (עי' שמות יז טז וברש"י שם), אז **תרום קרנו** של דוד הוא מלך המשיח.

כו ושמתי בים ידו ובנהרות ימינו :

כז הוא יקראני אבי אתה אלי וצור ישועתי :

כח אף-אני בכור אתנהו עליון למלכי-ארץ :

כט לעולם (אשמור) [אשמר-לו] חסדי ובריתי נאמנת לו :

ואז יתקיים כי **(כו) ושמתי בים ידו** השמאלית לנקום נקם, הוא אומה המתייחסת אל הים כמו שאמרו ז"ל (שבת נו ב) כי כשלקח שלמה את בת פרעה נעץ גבריאל קנה בים הגדול ועלה שרטון ועליו נעשה כרך גדול [של רומי] וכו', ועיקר ידו עליו תהיה. ועל פי דרכו בשלושה הקודמים, כי כל ארבעתם יפלו יחד, כנזכר במפלת מלכות הרביעי של הצלם הוא **מלכותא דפרזלא** (עי' דניאל ב לד - לה, מה), והדקת שארית השלשה שקדמו, כי **במחת לצלמא על רגלוהי די פרזלא, הדקת נחשא כספא ודהבא**, ששלושתם על נהרות, כי בבל ומדי הם על נהרות וכן אנטוכיא של יון על נהר גדול היא, כאשר ראינו בעינינו. אמר על שלושתן (ועל) **[וב]נהרות ימינו**, שלא יצטרך להם רוגז המתייחס אל השמאל, כי כבר נפלו בזמניהם.

(כז) הוא יקראני אבי אתה כו'. הנה כתבנו כי **[א] איתן האזרחי** בקש רחמים על דוד ומלך המשיח שאחד המה, וסיפר כל מה שאמר יתברך לשמואל כמדובר. משיב הוא יתברך על פי רוח הקודש ואומר, **הוא יקראני אבי אתה** שאלמלא אתה הייתי נפל ואיני מבקש כי אם תהיה **א-לי וצור ישועתי** בל יוכלו עלי אויבי, כי אם שאהיה נושע מהם. אך ואני לא בלבד אחשיבנו

לבן, כי אם גם לבן בכור וזהו **(כח) אף אני בכור אתנהו**. ועל אומרו שאינו חפץ גדולות כי אם שאהיה לו לאלוה ולצור ישועתו שלא יהיה משועבד לגויים, גם **אתנהו עליון למלכי ארץ**.

או יאמר הענין שכתבנו כי רצה דוד לכלות כל האומות ולירש אותם, שהוא "וירד העיט על הפגרים" אלא שאברהם לא הניחו במה שבירר לבניו את המלכויות. והנה כתבנו שזה מאמרו יתברך באמרו **[כד] וכתותי מפניו צרו כו'**, אך לא עתה כי אם לעתיד, כי **[כה] אמונתי [וחסדי] עמו כו'** שמורים לעתיד כאשר **[כז] ושמתי בים כו'**, אך לא סיפר איך הייתה שאלת דוד לכלות כל האומות ולירש אותם, ועתה פירש הוא יתברך הדבר, ואמר לאברהם הנה **[כז] הוא יקראני** במלכו **אבי אתה** כלומר אתה ה' בורא כל העולם אבי אתה, כד"א ה' אמר אלי בני אתה (תהלים ב), כלומר ועל כן להיותי בנך ראוי הוא יהיה כל העולם שהם כעבדים שלי, שאכלה את כל האומות ואירשם, ואם איני כדאי הנה **אתה א-לי** על צד החסד כמדובר, **וצור ישועתי** המחזיקני להוושע.

ואומר הוא יתברך **[כח] אף אני** כעת בזמן הזה גם שלא אורישי לו את הכל **בכור אתנהו** ליקח פי שנים כפלים על כל אחד ממלכי הארץ, ושיהיה עליון מכולם, וזהו **עליון למלכי ארץ**. אך החסד אשר שאל לירש הכל להיותי אלוהי החסד כן אעשה, אך לא עתה, כי אם **(כט) לעולם אשמור לו חסדי** שהוא לעתיד לבוא אניח לו שמור חסד זה, **ובריתי נאמנת לו** כלומר לו בעצמו בריתי נאמנת וקיימת בלי תנאי כי **(ל) ושמתי לעד זרעו כו'**, אך לזרעו צריך תנאי שהוא **(לא-לב) אם יעזבו בניו כו'** כי אז **(לג) ופקדתי כו'**, מה שאין כן לעצמו כי **(לד) וחסדי לא אפיר מעמו** אפילו אם יחטאו הבנים כאשר יתבאר בס"ד.

או יאמר **[כז] הוא יקראני אבי אתה** בהיותי אדם יציר כפיך, **א-לי** בזמן מלכותי, שהייתי עתיד להיות נפל והפלגת חסדך לי בחיים ומלכות, **צור ישועתי** בהיותי משיח נושע ומושל על הכל.

ואני הוספתי על שאלתו כי לא בלבד החשבתי לבן, כי אם גם **[כח] בכור**, אשר מהיותו בכור, ליה חזי בכרותא כהונתא ומלכותא כמאמר המתרגם על **בכורי אתה יתר וכו'** (בראשית מט ג), ועל הבכורה אמר **בכור אתנהו** נוטל חלק על כל השבטים, ועל **מלכותא** אמר **עליון** (על) **[ל] מלכי ארץ**, ועל כהונתא המתייחסת לחסד אמר לעולם **[כט] אשמור לו חסדי**.

ועוד אוסיף לו להשלים לו גם כתר שלישי והיא **כתר תורה**, כי **ובריתי** היא תורה כמה דאת אמר: **אם לא בריתי יומם ולילה** (ירמיה לג כה), תהיה **נאמנת לו** תמיד להכתירו. וכל זה מדבר על זמן מלכות דוד שקראו **א-לי** על החסד שעשה עמו, ואמר ולא עוד כי אם שאז **[ל] ושמתי לעד זרעו וכו'** כאשר יבוא ביאורו בס"ד.

ל וּשְׁמַתִּי לְעֵד זָרְעוּ וְכִסְאוֹ כִּימֵי שָׁמַיִם :
 לא אִם-יַעֲזְבוּ בְּנֵי תוֹרָתִי וּבְמִשְׁפָּטֵי לֹא יִלְכוּן :
 לב אִם-חֻקֹּתַי יַחֲלִלוּ וּמִצְוֹתַי לֹא יִשְׁמְרוּ :
 לג וּפְקֻדֹתַי בְּשֶׁבֶט פְּשָׁעִים וּבִנְגָעִים עֹנָם :
 לד וְחֹסְדֵי לֹא-אֶפִּיר מַעֲמוֹ וְלֹא אֶשְׁקֶר בְּאַמוּנָתִי :

[ל] ושמתי לעד זרעו כו'.

ראוי לשים לב מה ענין ימי שמים האם יש ימים לשמים שאינן לארץ. ועוד כי בכלל אומרו [לא] אִם יַעֲזְבוּ בְּנֵי תוֹרָתִי הוא [לב] אִם חֻקֹּתַי יַחֲלִלוּ ולמה הפרידם. ועוד אומרו אִם חֻקֹּתַי כי לא יצדק אומרו אם והראוי יאמר "ואם חקוטי יחללו".

אך יאמר [ל] ושמתי לעד זרעו כו' וכסאו כימי שמים למעלה, שהם ימים אשר אין בין יום ליום חשך מה שאין כן לימי הארץ שחשך יחשיך בינתיים, והוא כי לא יהיה כבנין הבית הראשון שיחשיך ויחרב הבית ויחזור ויבנה כי אם כימי שמים שהכל אור, והוא כאשר לעתיד כי שני דברים יעשה:

א' שישים לעד זרעו שלא יפסק,

ב' שכסא מלכות זרעו הנזכר התלוי בבית המקדש יתמיד כימי שמים כמדובר. וזה יהיה אף [לא] אִם יַעֲזְבוּ בְּנֵי תוֹרָתִי בשב ואל תעשה ובמשפטי לא ילכו, אך אם יכוונו לחלל ממש שהוא [לב] אִם חֻקֹּתַי יַחֲלִלוּ כו' אז [לג] וּפְקֻדֹתַי בְּשֶׁבֶט פְּשָׁעִים כו' ומכל שכן שלא ימשך כסא זרעו.

וגם שאקצוף על זרעו לא על רשעים אפיר חסדי מעם דוד כי [לד] וחסדי לא אפיר מעמו. והוא כי ג' דברים הם:

א' שלא יפסק מציאות זרעו לעולם,

ב' כי גם שיפסק מלכותו יחזור לימות המשיח,

ג' היות מלכותו נמשך ממנו עד עולם.

והנה אם לא יהיה עוון אמר כי זאת השלישית הכוללת כולם תהיה לו והוא אומרו [ל] ושמתי לעד זרעו וכסא של זרעו כימי שמים, וזה [לא] אִם יַעֲזְבוּ בְּנֵי תוֹרָתִי בשב ואל תעשה יתרפו מן התורה, וגם במשפטי למה שהם משפטי לא ילכו כי אם מצות אנשים מלומדה, עם כל זה יתקיים האמור. אך [לב] אִם חֻקֹּתַי יַחֲלִלוּ שהוא להכעיס בכוונת חילול, ומצותי לא ישמרו

שהוא כי יעברום, כי שמירה היא מצות לא תעשה, אז **[לג] ופקדתי בשבט אויב פשעם**, כי תבטל מלכותו ויהיה שבט מושלים עליהם **ובנגעים עונם**.

הנה כי תתבטל השלישית אך הב' הראשונות בעמדם יעמודו, כי **[לד] חסדי** שהוא שלא יפסק זרעו **לא אפיר מעמו** וגם **לא אשקר באמונתי** שהוא במה שנשאר באמונה לעתיד.

לה לא-אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה :

לו אחת נשבעתי בקדשי אם-לדוד אכזב :

לז זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי :

לח כירח יכון עולם ועד בשחק נאמן סלה :

וגם שהיה אפשר להתיר השבועה לא אעשה כן, כי אם **(לה) לא אחלל בריתי**, וגם **לא אשנה** בצד מה. ועתה בא ופירש כל האמור, ואמר **(לו) אחת נשבעתי בקדשי כו'**, לומר גם שהזכרתי ג' חלוקות, **אחת היא שנשבעתי בקדשי** הכוללת שתיים, כי הנה הייתה **אם לדוד אכזב** וזו כללה שתיים:

אחד, כי (לז) זרעו לעולם יהיה ולא יפסק מן העולם.

שני, כי כסאו של עצמו **כשמש נגדי** שהוא כי כאשר השמש נשקע מבני אדם בערב יום ואין העדרו רק מבני אדם ולא מנגדי, כי זורח הוא תמיד למעלה, כך כסאו גם שנשקע מבני אדם למטה הוא נגדי להאיר גם למטה לעתיד, כשמש שבליילה לפני ה' וחוזר ומאיר למטה לעולם ביום.

ומה שיהיה כסאו מכונן העולם למטה טרם ישקע, לא יבצר מהיות עשרים ותשע דורות כירח שיום כ"ט נסתר מבני אדם וזהו **(לח) כירח יכון עולם** והוא כנודע כי מאברהם עד צדקיהו כ"ט דורות. ומסיים **אברהם** הוא **איתן האזרחי** כל מאמרו יתברך, וקנצי למליו אמר **ועד בשחק נאמן סלה**, לומר כי לכל הדברים האלה לא יש שני עדים לומר כי **על פי שנים עדים יקום דבר**, אך עם כל זה הוא יתברך כאלף אלפי עדים דמי, וזהו **ועד בשחק כו'** לומר כי **עד** אשר הוא **בשחק נאמן סלה**, מה שאין כן בעדים אשר בארץ המה, כי אינם סלה.

לט ואתה זנחת ותמאס התעברת עם-משיחך :

מ נארתה ברית עבדך חללת לארץ נזרו :

מא פרצת כל-גדרתיו שמת מבצרו מחתה :

מב שסוהו כל-עברי דרך היה חרפה לשכניו :

(לט) ואתה זנחת ותמאס כו'. כהתימו אברהם את כל דברי אלוהים חיים אשר דיבר טוב על דוד ועל זרעו ועל טוב העתיד בימות המשיח, בא במר נפשו כמתאונן על צרת בניו בגלות להיות מצטער על כי מידו הייתה זאת להם, שהוא בירר לנו את המלכויות (**בראשית רבה** מד כא), ואמר **ואתה זנחת כו'.** והנה הרב **אבן עזרא** כתב שרבים תמהו על פסוק זה שנראה כאומר לו יתברך חלילה שלא קיים שבועתו, אך איני רואה קושי כי מה שנאמר בתורה "לא מאסתים" (ויקרא כו מד) היינו "לכלותם" (שם) אך לא מציאות מאיסה. ועם כל זה לא יחויב שיהיה בניחותא, אלא שאומר ואתה לו יונח ש**זנחת ותמאס** האם **התעברת עם משיחך** דוד, שאתה מאריך הגלות החיל הזה, כלומר והיה לך למהר את הקץ להביא את אשר דברת עליו לעתיד בימות המשיח.

ולהתכת התיבות שכופל ואומר **זנחת ותמאס**, יאמר **ואתה זנחת** ונתרחקת ממנו והיה די הסתלקך כי נעדר כל טוב ונתעתדנו לצרות, גם **ותמאס** באריכות הסילוק והגלות, האם **התעברת עם משיחך** כבקודם.

ועוד יש לתמוה ולומר האם **(מ) נארתה** חלילה **ברית עבדך**, והוא מאמרם ז"ל על פסוק הן **אראלם כו'** (ישעיה לג) שהיו בוכים מלאכי השרת בחורבן בית המקדש ואומרים "נשמו מסילות שבת עובר אורח" (שם), של עוברי דרכים לגמילות חסד של אברהם, "הפר ברית" (שם) האם הפרת ברית שכרת לאברהם. וזה יאמר **נארתה ברית עבדך** אברהם בתמיהה, האם **חללת לארץ נזרו**, הוא יעקב נזרו של אברהם, כמאמרם ז"ל **בבראשית רבה** (סג ב) על פסוק **עטרת זקנים בני בנים** (משלי יז ו), כי יעקב היה עטרה לאברהם. וזה יאמר **חללת לארץ נזרו** והוא כי "השליך משמים ארץ תפארת ישראל" (איכה ב א) הוא זיו איקונין של יעקב כמו שאמרו ז"ל (איכה רבה ב ב), וזהו **חללת לארץ נזרו**.

ואם תאמר נא ה' כי חטא ישראל והמה גרמו לעצמם, הנה הטלת כעסך בציון ובית המקדש וירושלם כד"א (איכה ד יא) **כלה ה' את חמתו כו' ויצת אש בציון**, וזהו **(מא) פרצת כל גדרותיו. שמת מבצרו מחתה**, שאפילו כל העוברים היו חתים ותמהים ואומרים בראות מכות הארץ היא ואת תחלואיה גפרית כו' כל ארצה, **מה חרי האף הגדול הזה** (דברים כט), כמפורש במקומו שעל מכות הארץ הייתה תמיהתם, וזהו **שמת מבצרו מחתה**. ומי יתן והיה חורבן הבניינים מנכה צרות העם, כי אם גם **(מב) שסוהו כל עוברי דרך**. וכל כך נמאס מהשבי ובזה והרג ורעב ויתר צרות, כי לא היו אחרי כן שוטים אותם אלא עוברי דרך, כי שכניו לא שסוהו יען **היה חרפה** להם שכל כך היו מאוסים בעיניהם שלא שמו לב לשסותם גם הם, והוא כי הכירום ברוב גדולה ותפארת על כל גויים, ועתה ראו הקצה האחר, נמאסו בעיניהם.

מג הרימות ימין צריו השמחת כל-אויביו :
מד אף-תשיב צור חרב ו לא הקמתו במלחמה :
מה השבת מטהרו וכסאו לארץ מגרתה :
מו הקצרת ימי עלומיו העטית עליו בושה סלה :

(מג) הרימות ימין צריו כו'.

עוד אתלונן כי אמרת (דברים לב כז) **לולא כעס אויב אגור פן ינכרו צרימו פן יאמרו ידינו רמה וכו'**, והנה **הרמות ימין צריו** ולא שמת לבך אל הדבר ההוא.

ועוד תלונה שנית, והיא כי הלא נודע כי השמח לאיד אויב שב האף מעל סובל הצרה ובא על השמח לאידו, כמה דאת אמר (משלי כד יז - יח) **בנפול אויבך אל תשמח כו'** והשיב מעליו אפו. והנה **השמחת כל אויביו**, ומהראוי **(מד) שאף** שהוא "אפו" האמור בכתוב ההוא, **תשיב** אותו מעל ישראל עליהם ושיהיה **האף צור חרבו** של ישראל לנקום, ואדרבה **ולא הקמותו במלחמה**.

(מה) השבת מטהרו כו'. הנה למעלה אמר כי אור מלכות בית דוד היה **[לח] כירח יכון עולם**, שהיה לנו כאור הלבנה הולך ואור עד ט"ו לחדש וחוזר והולך ומתמעט עד כ"ט שאז אורה נסתר, כן מאברהם עד דוד היו י"ד ושלמה היה ט"ו מילוי הירח והלך ומתמעט עד צדקיה שהיה כ"ט ששם חשך אורו, ונחרב הבית והגלה המלך ולא קם עוד מלך **עד כי יבא שילה** כמדובר למעלה.

ובזה יאמר, מאז **השבת מטהרו** שהוא אורו שהוא בדור כ"ט, מאז **כסאו לארץ מגרתה**. ומי יתן ולא **(מו) הקצרת ימי עלומיו**, והוא כי כאשר מעשרים שנה עד חצי ימיו של אדם הולך בעילוי ונקראים ימי עלומיו, וחוזר ומתמעט מל"ה שנים ואילך, כן עד שלמה שהוא גמר המילוי יקראו ימי עלומיו של כסא המלכות, ויאמר הן לו היה עילוי המלכות נמשך ט"ו דורות החרשתי, שהיו ימי עלומיו ארוכים אך לא היו רק ב', כי הט"ו נמנים מאברהם נמצאו נמנים י"ג בלי מלכות הנה **שהקצרת ימי עלומיו** של כסאו הנזכר, והבושה של הגרעון והחורבן **העטית סלה**.

מז עד-מה יהוה תסתור לנצח תבער כמו-אש חמתך :
מח זכר-אני מה-חלד על-מה-שוא בראת כל-בני-אדם :
מט מי גבר יחיה ולא יראה-מות ימלט נפשו מיד-שאול סלה :

(מז) עד מה ה' תסתר לנצח כו'. הנה יראה כי יש גבול, ובאומרו **לנצח** יראה שלילת גבול. אך יאמר הנה אמרת בתורה (דברים י' יב) **ועתה ישראל מה ה' אלוהיך שואל ממך כי אם ליראה וכו'** עד סוף הפסוק, אשר המה דברים רבים וגדולים, ואמר אם **עד מה ה'** שהוא עד ישתלמו ישראל בכל מה שבפסוק **מה ה' וכו'**, אם כן איפה ימשך כי **תסתר לנצח**, כי מי יוכל לקיים כל האמור שם, ויש סכנה בדבר, כי ביני וביני בראות חמתך הוא אחד ממלאכים רעים הסתר פניך ימצא מקום להצר **ותבער כמו אש חמתך**. והנה **(מח) זכר אני** אברהם המדבר **מה חלד**, שהוא כי **חסד יבנה** באופן שע"י עשות חסד יספיק להתקיים. אך אם הוא על מה שהוא על קיום **מה ה' שואל ממך וכו'** א"כ שואל בחנם **בראת כל בני אדם**, כי מי ומי יוכל לקיים כל מה שבכתוב ההוא, כי הלא הבלי העולם יהוללום.

ואם ימצא איש אחד מני אלף מהביל העולם, אינו כי אם בזכור תמיד יום המוות, כלומר ואין עושה כן כי הנה **(מט) מי גבר יחיה ולא יראה** וישקיף **המות** תמיד נגד עיניו מעודו חי להתעורר לשוב **שימלט נפשו מיד שאול** ושיהיה **סלה** שלא יצטרך להיות זמן מה בגיהנום כו', כי הלא בלעדי זה לא ימלט אדם נפשו סלה, ואנה ימצא זוכר תמיד רואה ומביט יום המוות כמאמרם ז"ל (ברכות ה' א) יזכור לו יום המיתה.

או יאמר בשום לב שהיה לו לומר "זוכר אני" ולא **זכר**, אך אמרו רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני תהלים תשב) על פסוק **כחסדך זכר לי אתה** (תהלים כה), שאמר דוד אתה צפנת רב טוב ליראיך, ואם תבקש גדולי השלמות יאבד כל הטוב כי בני עליה מועטים, לכן זכור לי שאני בינוני וכיוצא בי "**למען טובך**" (שם) שלא יאבד. וזה יתכן אמר אברהם **זכור אני** בעולם הבא, יען כי איני עושה ממש מהעולם הזה רק אומר **מה חלד** כלומר כי הבל הוא. כי המהביל העולם הוא הרצוי לפניך והוא השלם ושבשבילו נברא העולם ועליו מתקיים כמו שאמרו ז"ל (חולין פט א) תולה ארץ על בלי מה (איוב כו ז) אין העולם מתקיים אלא על מי שחושב עצמו כמי שאינו. וזהו אומרו, מה שאמרתי שתזכרני על כי אני מהביל העולם הזה, הוא על כי על מה שזכור שאומר על עצמו מה שזכור אני בראת כל בני אדם, שהוא שלפניו תמיד יום המוות, כי זה ודאי לא ישקוט כי אם כלה תשובה ומעשים טובים ויתנהג בחסידות. כי בני עליה כאלה מעט מזער ימצאו כי **מי גבר יחיה** בעולם הזה **ולא יראה מות שימלט נפשו סלה** מראות גיהנום כלום, ואיננו כי אם על צד הפלא כמפורש בקודם.

או יאמר מאמר רבותינו ז"ל (תמיד לב א) מה יעשה אדם ויחיה ימות, וזהו **מי גבר יחיה בעולם הבא ולא יראה מות וייסורין פה**, שיוכל למלט נפשו מדינה של גיהנום תמיד, וזהו **ימלט נפשו מיד שאול סלה**.

נ איה חסדיך הראשנים אדני נשבעת לדוד באמונתך :
 נא זכר אדני חרפת עבדיך שאתי בחיקי כל-רבים עמים :
 נב אשר חרפו אויביך יהוה אשר חרפו עקבות משיחך :
 נג ברוך יהוה לעולם אמן ואמן :

(נ) איה חסדיך הראשונים כו'. יאמר איה חסדיך הראשונים בחשקך עלינו, כי הלא מרוב חשקך להיטיב נשבעת לדוד עם אמונתך שלא תמיש, ודאי מבלי שתשבע, ועם כל זה מרוב חשקך לעשות חסד נשבעת לו, ואיה נא הדבר ההוא להצילנו.

ועוד אמר אברהם הנה (נא) נשאתי בחיקי כל רבים עמים שמתברכים בזכותי, כמה דאת אמר: (בראשית יב ג) ונברכו בך כל וכו', וגם לולא אברהם היה דוד מכלה אותם כמאמרם ז"ל (פרקי דרבי אליעזר כח) על פסוק וירד העיט כו' (בראשית טו יא) שבקש דוד לכלות כל הגויים לולא שאברהם לא הניחו וזהו "וישב אותם אברם" (שם), והיה למען יגלו ישראל בידם, כי אברהם בירר לנו המלכויות (בראשית רבה מד כא). והיטב ששאתים בחיקי להרע כל כך את בני, ואמר [נא] זכור ה' חרפת עבדיך הגולים למהר להצילם, והושיעם, כי עליה הייתה שאתי בחיקי כו'.

אמנם (נב) אשר חרפו אויביך ה' ונגעו בכבודך לא על כן נשאתים בחיקי. והאריכות סיבב החירוף, כי אשר חרפו הוא בזמן עקבות משיחך שהוא בשלהי הגלות, שיחרפו על איחור משיחך. ולא חלילה שחירופם חשוב בעיניך לעשות רושם חס וחלילה, וגם לא ימשך מהאריכות חלילה לישראל פקפוק באמונת הגאולה, כי על דבר חירופם אינו עושה בך רושם, כי הלא (נג) ברוך ה' לעולם אמן, ועל אמונתנו אדרבה אנו כופלים האמנה וזהו ואמן.

או יאמר [נא] זכור ה' חרפת עבדיך, ומה היא חרפתם שאתי בחיקי כל רבים עמים, שמתקיימים בזכותי ואת בני לא אוכל להושיע, כי תמה זכות אבות ואין חרפה גדולה מזו, שאבותם נושא וסובל מי שמיצר את בניו ואת בניו לא יושיע.

ושמא תאמר למה אזכור חרפת העם ואנה עזבת חרפה [נב] אשר חרפו כלפי מעלה זה אינו מתדבק בך, כי אשר חרפו אויביך ה' בין בחורבן ראשון בין בחורבן שני הם עקבות ופסיעות משיחך כאילו בכל פעם הוא פוסע ומתקרב קצת פסיעות למהר את הקץ, אך בך אין עושים רושם חלילה, כי [נג] ברוך ה' לעולם בין בזמן הראשון בין בשני, והוא כי לעומתם תתרבה הברכה שיגדל כח ה' שימלא כח רוח ה' להריק על הארץ, אמן על האחד, ואמן על השני, שיחיש לגאלנו ויתרומם שמו יתברך בעולם, ובזה ישמחו השמים ותגל הארץ.

סליק ספר שלישי בשם ה'.

פרק צ

א תפילה למִשֶׁה אִישׁ-הָאֱלֹהִים אֲדֹנָי מַעוֹן אַתָּה הֵייתָ לָנוּ בְּדָר וְדָר :
ב בְּטָרֵם הַרִים יְלָדוֹ וְתַחזֹלל אֶרֶץ וְתַבֵּל וּמַעוֹלָם עַד-עוֹלָם אַתָּה אֵל :

(א) תפילה למשה איש האלוהים וכו'. הנה אמרו רבותינו ז"ל (עי' רש"י ויקרא ט כג) על פסוק (יז) ויהי נועם ה' וכו' שאמרו משה כשהוקם המשכן בר"ח ניסן, יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם.

ועל פי הדברים האלה אחשוב, שגם כל המזמור נאמר אז תפילה לה' שישרה שכינתו במשכן, בראותו כי בז' ימי המילואים לא שרתה שכינה התפלל ושיתף עמו את ישראל כאילו כולם מתפללים, וכוונת התפילה לומר לא על צדקת עמך אנו מבקשים שתשרה שכינה עלינו, כי אם על רוב חסדיך כי מעולם המה.

ולבוא אל הענין נזכירה מאמרם ז"ל (חולין קלט ב) על פסוק בשגם הוא בשר (בראשית ו ג), שאמרו "בשגם" זה משה שגמטריא שלו עולה כמספר משה. וכוונת הענין כי מאז חס הקדוש ברוך הוא על עולמו על שהיה עתיד משה לבוא ולקבל תורה לישראל, וזהו "לא ידון רוחי באדם לעולם" (בראשית שם), לעשות דין החלטי, שלא יהיה עד עולם ע"י "רוחי" הוא רוח אלוהים הוא מידת הדין, וזה בזכות משה שהוא "בשגם" כמדובר. וכן בדור הפלגה לא כילה יתברך את העולם בשביל ישראל, כנדרש על פסוק בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים למספר בני ישראל (דברים לב ח, ועי' רש"י שם).

ונבוא אל הענין, והוא כי אומר משה בשם כל ישראל עמו, שמכללם הוא, חוסה ה' כחסדך מאז, כי הנה מעון ומחסה היית לנו כלומר בשבילנו, כמה דאת אמר: לא לנו ה' לא לנו (תהלים קטו א) שהוא בשבילנו, וזה הוא בדור ודור הם שני דורות הנזכרים שהיה ראוי בהם לבוא קץ כל בשר להיות כליון חרוץ שוטף העולם כלו, ועם כל זה מעון ומחסה היית לתת לעולם שארית לנו בשבילנו.

ולא עוד כי אם (ב) מטרם הרים יולדו שהוא מטרם היות מציאות עולם. והוא כי אמרו חז"ל על פסוק (איוב לח לח) בצקת עפר למוצק וכו', מלמד שנטל הקדוש ברוך הוא עפר מתחת

כסא הכבוד והשליך תוך המים, וכן אמרו כי מן הצרורות נעשו הרים ושאר העפר מישור, וזהו "בצקת עפר למוצק ורגבים ידובקו" (שם).

כלל הדברים כי היו ההרים תוך המים כעצמים תוך בטן המלאה, ועל כן כאשר גזרה חכמתו יתברך ואמר **יקוו המים וכו' ותראה היבשה** (בראשית א ט), יתייחסו ההרים לעוברים הנולדים בצאתם מרחם אמם, ועל זה אמר **בטרם הרים יולדו** אשר היו קשים גם תוך המים וממשיים. וגם **ותחולל ארץ ותבל** שהיו רכים בצאתם מתוך המים והיית אז כבורא אותם, ויאמר **ארץ על ארץ ישראל ותבל על חוץ לארץ**, והוא כמו שאמרו ז"ל (תענית י א) כי תחילה ברא יתברך ארץ ישראל בלבד ואח"כ חוץ לארץ, שהיה התפשטות מחודש, שנאמר **עד לא עשה ארץ וחוצות** (משלי ח).

הנה **מטרם הרים יולדו** ומאז **תחולל וכו'**, וגם כל ימי משך העולם, שהוא **מעולם עד עולם** העתיד, **אתה א-ל**, כי בחסד א-ל אתה מתנהג, בחסידות המתייחס אל שם זה. וכל זה הוא הקדמה אל מה שעתידי לומר שגם עתה יהיה מושך חסד, להשרות שכינה בישראל כמדובר.

או יאמר הנה [א] א-ד-נ-י מעון אתה לכל העולם שאתה מעונו של עולם, כי בך מתקיימים, כנודע כי על ידי שם זה נשתלשל השפע ונברא העולם הלזה ובו חסים ומתקיימים כי הוא כבוד ה' הממלא את העולם, ועם כל זה **היית לנו בידור ודור** עמנו ומגן לנו. והוא ב' דורות היה עיקר גלות מצרים כנודע מרבותינו ז"ל, כי אחרי מות לוי שהאריך יותר מכל השבטים החל הגלות, שהם מסוף ח"י קהת עד שנת מ' למשה, כי הייתה שכינה עימהם בגלות כביכול ומגן בעדם, וזהו **היית לנו בידור ודור**. ועם היותך מידת דין, **[ב] בטרם הרים יולדו וכו'** כמפורש בקודם **ומעולם וכו'** אתה מתנהג בחסד **א-ל**, כלומר וגם עתה לא תמנע חסדך עלינו.

ג תשב אנוש עד-דכא ותאמר שובו בני-אדם :

ד כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבר ואשמונה בלילה :

ה זרמתם שנה יהיו בבקר כחציר יחלף :

(ג) תשב אנוש עד דכא וכו'. הלא אמרתי כי **[ב] מעולם עד עולם אתה א-ל** מתנהג בחסד א-ל, והלא על זה ימצא פתחון פה בעל דין לחלוק ולומר, הלא נגד עינינו כמה בני אדם מתייסרין בייסורין קשים ואיה החסד שמתנהג בו, לזה אמר גם זה מפאת חסד הוא, כי הנה **תשב אנוש עד דכא** בייסורין ולא בלבד תכוון להטיב לו שיתן אל לבו לשוב בתשובה, כי אם גם ותאמר שובו בני אדם כי כל רואיו יקבלו מוסר וישונו עד ה', וזהו **תשב וכו' ותאמר וכו'.**

או יאמר בשום לב אל שינוי התוארים שנכנס באנוש ויצא באדם. אך הוא כי הנה תואר אנוש יצדק בכל סוג יהודי או גוי, אך אדם אינו כי אם בישראל כנודע מרבתינו ז"ל (יבמות סא א) באומרם אתם קרויים אדם וכו', ויהיה הענין כי הנה אחד מחסדי הנהגותיו עמנו הוא כי יתן אדם תחתנו טרם ישלח ידו בנו למען נראה ונקח מוסר, כמה דאת אמר: הכרתי גויים נשמו פנותם החרבתי חוצותם וכו' אמרתי אך תראי אותי תקחי מוסר וכו' (צפניה ג ו - ז), וזה יאמר תשב אנוש עד דכא הוא הגוי אשר יצדק בו תואר זה, כדי שעל ידי כן יראו ויקחו מוסר ישראל, וזהו ותאמר שובו בני אדם, שהוא כאשר עשה במצרים ונאמר (שמות י ב) למען תספר וכו' וידעתם כי אני ה'.

(ד) כי אלף שנים בעיניך וכו'. עוד חסד גדול עשית בראשונה עם אדם הראשון מה שאין כן בשאר דורות, והוא, כי הנה אלף שנים בעיניך וכו' שהארכת לו אלף שנים תחת יום אחד שלנו, כי יום אחד שהיה לו לחיות נתת לו אלף שנים, כנודע כי השבעים הנותרים נתנם לדוד או למ"ד לכל דורות עולם כי ימי שנותם שבעים שנה (עי' בראשית רבה יט ח וברד"ל שם), מה שאין דרך חסד זה נמצא בדורות עולם להאריך כמה שנים תחת יום אחד, כי אם (ה) זרמתם שינה יהיו וכו'. כלומר, ולכן ראוי תשוב תרחם ולא תדקדק עימהם כאשר יבוא ביאור הכתובים בס"ד.

ולבאר הכתוב והתכת תיבותיו ראוי לשים לב אל אומרם [ד] כיום אתמול כי יעבור וכו', כי אם הכוונה היא כי אלף שנים בעיניו יתברך כיום אחד שלנו בעינינו, מי נתן יום אתמול בדבר, והראוי יאמר כי אלף שנים בעיניך כיום אחד בעינינו. ועוד אומרם כי יעבור כי הנה "כי עבר" מבעי ליה. ועוד כי גם שנאמר שהוא עתיד במקום עבר, מי לא ידע שאתמול עבר. ועוד אומרם ואשמורה בלילה מה ענין אשמורת הלילה בזה.

אמנם יאמר, ראה נא ה' כמה הטבת חסדך עם אדם הראשון, כי הנה כאשר גזרת עליו ביום אכלך ממנו מות תמות (בראשית ב) והוא כי יחיה יום משלנו, והחלפת אותו ביום שלך אלף שנים (עי' בראשית רבה שם), ותקטן בעיניך החליף יום לאלף שנה, כי אם את היום שלנו החלפת והגדלת והוספת עד יהי מקצתו כיום תמים. והוא כי הנה אדם מעת חטאו הייתה לו מידת חייו ח' שעות:

כי הלא בשעה ראשונה מהיום הוצבר עפרו,

בשניה גבלו,

בשלישית עשאו גולם,

ברביעית נפח בו נשמה,

בתחילת החמישית סרח,

נמצא היו חייו מהחמשית והלאה הם ח' שעות, שהוא שלישית היום כי כ"ד שעות שהוא יום תמים שלישו ח'.

ואם כן גם כי יחליפו לו יום שלנו ביומו יתברך, הלא יהיה שלישי יום שלנו בשליש יומו יתברך שהוא שלישי האלף, אך השני השלישים יפלו, אך מה עשית לו להשלים האלף, העלית כאילו יום אתמול שהוא י"ב שעות כאילו לא עבר כי אם שעדיין היה עתיד לעבור. והוא על כי בקר אור יום חמישי נאמר **תוצא הארץ נפש חיה** (בראשית א), ואמרו רבותינו ז"ל (**בראשית רבה** ז ה) זו נפשו של אדם הראשון שהיא נפש החיונית, ואחשוב למדו מגזירה שווה "**נפש חיה**" מפסוק (בראשית ב) **ויהי האדם לנפש חיה**, על כן מנה הוא יתברך י"ב שעות של חמישי שבו באה נפשו לעולם עם הח' שעות הנותרות, וזהו **כיום אתמול כי יעבור**.

הרי כ' שעות, ועדיין חסרים ד', על כן הוספת עוד ד' שעות שהם שיעור אשמורה של לילה שהם ד' שעות, כי ג' אשמורות הוי הלילה, וזהו **ואשמורה בלילה** שאשמורה אחת של הלילה שעבר, עשה כאילו עדיין הייתה עתידה לעבור. והוא כי הנה זה היה על צד החסד והרחמים ולא הייתה בשתי אשמורות ראשונות הכנה להריק שפע חסד ורחמים שהן חמור נוער וכלבים צועקים כאשר בשלישית שהיא תינוק יונק וכו' (עי' ברכות ג א), כי בה יש שדים כי יינק שפע חסד ורחמים כנודע, וזהו ואשמורה אחת בלילה, שהיא המיוחדת כמדובר.

וכוונת הענין לומר לפניו יתברך זכור רחמיך הראשונים אשר עשית לאדם, כי הארכת ימיו למען יתקן בהם את אשר עיוות, וחוסה וחמול על אדם ילוד אשה קצר ימים ושבע רוגז, וזהו אומרו (**ה) זרמתם וכו'** כאשר יבא ביאורו בס"ד.

(ה) זרמתם שינה יהיו וכו'. הנה אחר כל החסד אשר הארכת ימי אדם למען יספיק ליתקן, הנה לדורות עולם לא עשית כן, כי אם זרמתם ותשטוף ימיהם, שהוא כי לא נשאר רק שבעים שנה כאשר יזכיר בסמוך (פסוק י). והן אמת כי לטובה הייתה הכוונה, שהוא כי למען אימות מות הקרובה לבוא אליהם, כל החי יתן אל לבו לשוב מרשעו וימות צדיק, באופן שגם במותו יקרא חי ולא תתייחס פרידתו אל "מות" כי אם אל "שינה", כמאמרם ז"ל (**בראשית רבה** סב ב) כי הצדיקים בסילוקם מראים להם מתן שכרן וששים ושמחים ונפשם שבעה והם ישנים. וזה יאמר **זרמתם** והקצרת ימיהם למען שעל ידי כן **שינה יהיו** ולא מיתה, כי בהביט אל המוות יתקנו מעשיהם עד היותם במיתתם כישנים, שינה ולא מיתה, שיקראו "**ישיני עפר**". וזה על ידי **שבבקר** שהוא זמן הבחרות מהרה **כחציר יחלוף**, יפריח ויחדש מעשים טובים, או שיחלוף וימיר מעשה הילדות אל הפכו הוא מעשים טובים בראות כי זורמו ימי חלדו ומות תבואנו, על כן מאז הבקר יחדש טובו.

ו בבקר יציץ וחלף לערב ימולל ויבש :

ז כי-כלינו באפך ובחמתך נבהלנו :

ח (שת) [שתה] עונותינו לנגדך עלמנו למאור פניך :

אך מה נעשה כי יצר לב האדם רע, כי עם שכונתך כך היא, בני אדם לא יעשו כן. כי אם (ו) **בבקר יציץ** הפרחת מעשים טובים, כי לא יבצר מליתן אל לבו פן ימות בנוער, אך הבחרות יבטלנו והמר ימיר טוב ברע, וזהו **וחלף**. כי בני האדם לא ישכילו האמת, כי אם הן אמת כי מאימות מות לא יבצר יתעורר לפעמים ויצץ ציץ איזו תשובה בבחרות מאימת מות פן ימות בנוער או התחלת מעשים טובים כאילן שיצץ ציץ, אך לא יתמיד כי אם וחלף, שמחליף וממיר הטוב ההוא. **ולערב** שהוא לעת זקנה במקום שהיה לו להשליך העולם הזה אחרי גוו ולידבק בקונו, אדרבה במה שמאריך ימים, שוכח המוות ו**ימולל** הציץ שהפריח בבחרות, **ויבש** טוב מעשיו.

או יאמר ימולל לחותו השורשי ולא לאט מעט מעט, כי אם כדבר שהולך ונכרת, וזהו **ימולל**. ובזה תחת הפריחו תורה ומצות, אדרבא מה שהוציא ציץ בבקר הוא מתייבש בערב הוא בזקנה, כי אז בימי הרעה מתרפה מעבוד את קונו באופן כי לא יתקנו מעשיהם.

ותחת מה שעשית כדי ששינה יהיו, שגם מיתתם אל "שינה" תתייחס ולא למיתה, שהוא במותם על ידי שכינה או כח קדושה, נהפוך הוא (ז) **כי** אדרבא **כלינו באפך** כי עת הסילוק שאנו כלים בו לא על ידי כח קדושה הוא, כי אם באף, הוא אחד מן המשחיתים שנקרא "אף", כי הוא להם מלאך המוות בזעף אף. **ובחמתך** שאם אין כח המשחית הנוטל הנפש מתייחס לאף הקשה מחימה ככתוב אצלנו במקומות רבים, כי אם במתייחס לחימה, לא יבצר שגם בה **נבהלנו** כי נפיש בעתותא דמלאך המות כמו שאמרו ר' (יוחנן) [נחמן] ורבא על עת שראוהו בסילוקן (עי' מועד קטן כח א), ומתים בבהלה הפך הצדיקים המתים מתוך שמחה כמה דאת אמר (משלי ל) **ותשחק ליום אחרון**.

ושמא תאמר מה תשתוחח על המוות ואדרבא אז ינוח להם כי אין סילוק בלי הראות שכינה כנודע, ואז הנפש תצא אליה, לזה אמר (ח) **שתה עונותינו וכו'** והוא כי הן אמת כי אין איש מת מבלי הראות שם שכינה, אך מה יסכון לבלתי צדיק כי אחר התייצב נגדו שכינה ותשאף הנפש לצאת, הלא כל עונותינו אשר נעשו כוחות טומאה חיצונים הלא מתייצבים לעומת השכינה, ואז בצאת הנפש החוטאת, כל אותם הכוחות אשר עשתה בהעוונה ידבקו בה ותסתלק השכינה, ואותם הכוחות יאחזו בה כאריות שואגים ויקלעוה בתוך כף הקלע, וזהו

שתה עונותינו וכו' לומר מה בצע בהתייצבות שכינה אם שתה עונותינו לנגדך הוא נגד השכינה, לידבק בנפש אשר חטאה ועשאתם.

וגם אשר אין לו עונות מזיד כי אם שגגות, גם הוא לא ישמח בשכינה, כי הלא גם שלא יעמדו העונות נגד השכינה לסלקה לגמרי, לפחות לא יבצר שיספיקו להפסיק למעט אור פניך כי יתייצבו נגדך, וזהו **עלומנו** הם אשמות העולם שהם השגגות לא יבצר שיושמו **למאור פניך**, שגם שלא תסתלק לגמרי יעמדו מנגד לבל יאיר לנו אור פניך.

ט כי כל-ימינו פנו בעברתך כלינו שנינו כמו-הגה :
י ימי שנותינו בהם שבועים שנה ואם בגבורת שמונים שנה ורהבם עמל ואון כי גז חיש
ונעפה :
יא מי-יודע עז אפך וכיראתך עברתך :

הנה כי לא שווה לנו מה שזרמת את ימינו וקצרת חיינו למען שעל ידי היות המותה נגד עינינו נתקן מעשינו ונישן במות ולא נמות, כי אדרבה לא נתקן מעשינו ונכלה בהבל ימינו ונמות לשחת ולא תהפך לשינה. ואם תאמר נא ה' הלא בזה אשמתכם רבה, כי לא הספיק מה שקצרתי ימיכם להכשירכם, הלא לעומת זה ראה נא ה' **(ט) כי כל ימינו פנו בעברתך**, והוא כי אפילו ריקנים שבנו מלאים מצוות, אלא שהצרות מאבדין אותם כענין הגליות ועניות אשר לא יניחו מידה טובה לישראל. וזהו **כי כל ימינו וכו'**. והוא במה שידענו **מספר הזוהר** על פסוק **ויקרבו ימי ישראל למות** (בראשית מז כט), כי ימי הצדיק אשר בהם פעל ועשה מצוות ה' קנו הויה וקיום רוחני, והן הם המתקרבים ובאים לעת מצוא זו מיתה להתייצב ולהאיר לפניו להראות פני אלוהים וישישו בשמחה.

אמר הנה לא יבצר כי ימים רבים קנינו ועשינו אותם ימים שלנו במעשים הטובים שבהם פעלנו טובה ונעשו הויה וקיום רוחני להתקרב לפני ה' בסילוק, אך מה נעשה **כי כל ימינו** שהיו לנו קיימים קיום עצמיי **פנו** ממקום היות רוחניותם בעברתך הידועה, שהיא **בזיעת אפריך תאכל לחם**, כי עניות לא הניחה מידה טובה לישראל, **ועל פת לחם יפשע גבר**. או אחר שעל דורות עולם ידבר אפשר יאמר **בעברתך** על עברת הגליות.

באופן שתחת היות שנינו חיים וקיימים, **כלינו שנינו כמו הגה** שלא נשאר מהנעשה בהם כי אם **כמו הגה** וספור בעלמא, שאדם מספר מה שכבר היה בהם של מה לך ושל מה בכך בלי תועלת, מה שאין כן העושה במ תורה ומצות שמקנה בשנים קיום רוחני, והוא כי בצרותינו לא

נמשכנו אחר מעשים הטובים שבהם עשינו "ימינו" הנאמרים, ונהפך השיטה עד ביטלנו העמידתם וקיומם.

ועוד טענה שנית לתת התנצלות מה, על מה שלא נכלה ימינו ושנותינו בעבוד את ה', והוא כי הנה (י) ימי שנותינו וכו' והוא בשום לב אל מלת חיש שהוא שם המהירות, ומהראוי היה יאמר "כי גז מהרה" וכיוצא בו.

אך נבוא אל הענין בהזכיר מאמרם ז"ל במדרש חזית (קהלת רבה ה יח) על רבי בון שנפטר בבחרות, שאמרו כי ראה הקדוש ברוך הוא שמיהר לעשות מעשים טובים בזמן מועט וסלקו מהר פן יחטא ויקלקל, או שמדקדק עם חסידיו כחוט השערה.

ונבוא אל הענין, אמר הנה יש דבר המחטיא את האדם אשר עיני בשר לו ומוליכו בדרך לא טוב, והוא כי יראה ימי שנותינו שניתנו לדורות והם אשר חסרו מהאלף של אדם שהע' שנה אלה נמצאים בהם בבני האדם (בראשית רבה יט ח), ואם בגבורות ימצאו גם שמונים שנה, ויראו כי ורהבם של החיים הארוכים האלה, הם חיי עמל ואון שהוא לבלתי צדיקים.

ולעומת זה נראה כי גז חיש והוא הצדיק המת בקיצור ימים על שמיהר להשלים נפשו בימים מועטים, שאותה מהירות הכריתו, וזהו כי גז חיש שגז אותו החיש, הוא שהמהירות שמיהר להשתלם הכריתו, שהוא הצדיק שמיהר לעשות כל מה שהיה ראוי לעשות בשנים רבות. ועל ידי כן ונעופה שנחשיך עצמנו בסברת הרהור זה, והוא כפירוש השני שפירש הרב אבן עזרא "ונעופה" כמה דאת אמר ארץ עיפתי וכו' (איוב י כב), והוא כי לעיני בשר לנו יפלא כי נראה בעלי עמל ואון יאריכו ימים, וצדיקים יגזו מהרה, והיא שאלת רשע וטוב לו צדיק ורע לו אשר כמה נחלו על שבר שאלה זו.

ושמא תאמר נא ה', כי הלא החי יתן אל לבו כי כל רעת הרשעים שמורה להם ומשלם לשונאיו בעולם הזה מעשה איזה דבר טוב נמצא בו, וההפך בצדיק, או שמדקדק עם חסידיו כי אין מיתה בלא חטא, ולמה יתנו לב להרהר ברע. הלא הוא כי עיני בשר למו, והאדם יראה לעיניים, כי (יא) מי יודע עז אפך, לומר כי מה שאתה מאריך ימים לרשע אשר מאסת, לא ידעו בני האדם כי "עז אפך" הוא כ"כ גדול שמתאפק לסבול האריכות ההוא מבלי יפקוד עליו פשעיו, וידמו היו תהיה כמלך בשר ודם שלא יעצור כח להאריך למכעיסיו שבעים או פ' שנה ולהיטיב לו בינתיים על איזה טוב אשר עשה בין הכעסותיו העצומות והרבות, כי חמת אדם תפקוד מיד. וזהו מי יודע וכו' לומר מה שיהרהרו על שמאריך ימים לרשע הוא, כי מי מבני אדם יודע עוז אפך להתאפק מלפעול עד יאכלו שבעים שנה איזה מעשה טוב אשר עשו, כי גם גדולים וטובים נתמהו על ראות הוא יתברך גויים מרקדים בהיכלו ושותק, ולפי האמת הן

הן גבורותיו ועוזו לסבול עד מלאת סאתם (עי' יומא סט ב). וכן מה [ני] שגז חיש שהוא הצדיק שיתקצרו ימיו, גם על זה יהרהרו כי גם [יא] מי יודע שכיראתך עברתך, שכפי גודל יראת אדם ממך כן תרבה עברתך שתדקדק עם חסידך, ועל כן ימצא איש את לבו להרהר כי גז חיש הצדיק כמדובר.

או יאמר על דרך הזכר, הנה [ט] כל ימינו של הכולל פנו בעברתך שהוא בראות עברתך שאתה מתנהג, שעל ידי כן נהרהר. וכלינו שנינו שלא בדבר קיום שהיא עבודתך הנותנת קיום בימים כמה דאת אמר ויקרבו ימי ישראל (בראשית מז כט), כי אם בהבלי העולם שלא נשאר מהם כי אם כמו הגה וסיפור מעשה שהיה בהם והם אינם.

ופירש מה היא עברתך שעליה באים להרהר, הלא היא, אשר הם צדיקים כי [ני] ימי שנותינו בהם כי ימים של השנים יש בהם בימים בלבד שיעור ע' שנה בימים שבקרב השנים, כענין מאמרם ז"ל (קהלת רבה ה יח) על ר' בון שמת בקצרות שנים אמרו עליו קיים ר' בון בשנים מועטות מה שהיה אחר עושה בע' שנה, וכענין זה יאמר כי יש אשר ימי שנותינו בהם בקצת השנים יש ע' שנה, ואם בגבורות גבר על יצרו יש בהם שיעור פ' שנה, וראית ה' כי ורהבם שאם היית מאריך לו הרבה שהוא רובם הנשארים לע', היה עושה בהם עמל ואון, על כן טרם יפסד תאספנו.

ובראותנו איש כזה כי גז חיש מן העולם, ונעופה, כל הרואים נעוף בהרהור מן העולם, והוא פירוש אומרו [ט] כי כל ימינו פנו בעברתך, שבראות עברתך על צדיק שנכרת, בזה נמנעים מעבוד את ה' חלילה, והם פונים ימיהם כמעופפים מהעולם. וזה לנו על כי [יא] מי יודע עוז אפך, שמא להגן על עוז אפך סילקת אותו, או אולי וכיראתך עברתך שלפי יראת חטאו דקדק עמו, כלומר על כן לך יאתה להרים מכשול מבני אדם, ולרחם על נפשם בל יאבדו.

או יאמר [ט] כי כל ימינו פנו בעברתך כמדובר למעלה, כי על עֲבַרְתְּ בַזִּיעַת אִפְךָ תֹאכַל לֶחֶם אֲנוּ מוֹצִיאִים כֹּל יְמֵינוּ לִקְבֵץ לֶלֶחֶם בֵּיתֵנוּ, ולא עוד אלא שכילינו שנינו בדברי רוח כמו הגה שאדם הוגה ואומר [ני] ימי שנותינו וכו' וכיוצא בו, ופירש ההגה ואמר שהוא שדרך איש להיות הוגה ואומר בבחרותו הנה ימי שנותינו בהם בבני אדם ע' שנה ואם בגבורות פ' שנה כלומר ולפי זה עוד לנו זמן לעבוד את ה' ועתה נוציא זמנינו בהנאותינו, עד שעל ידי כן ורהבם עמל ואון שמוציא רובם בעמל ואון, ואחרי כן בראות כי גז ונכרת קודם מלאת ע' שנה אומר מה זאת הנה חיש ונעופה, והוא מאמרם ז"ל כי פ' ימיו כצל עובר (תהלים קמד ד) אינו כצל כותל או אילן כי אם כצל עוף בשעה שהוא עף, וזהו אומרו חיש ונעופה שאומר חיש הוא מה שונעופה, שהוא כעוף הפורח. נמצא שעל ידי הגה חשבונות של הבל, כלינו שנינו באמור ימי שנותינו וכו' ודומה לזה. ואומר ורהבם ולא אמר "ורובם" אפשר לרמוז כי לא על צדיקים

ידבר, כי אם על רהבים ושטי כזב, או ירמוז בה"א כי שנות **עמל ואון** הם חמשה חלקים משבעים שנה הנזכרים, שהוא להוציא מע' שנה עשרים שאינן בני עונשים לשמים.

ועוד טענה אחרת לשלא יתן אדם אל לבו את אשר יהיה אחר מותו הלא היא, כי הרשעים לא ישיגו בדעתם עוז גיהנום כי לא יראוהו בעין, **[יא] מי יודע עז אפך**, והצדיקים יבטחו בצדקתם ולא ישימו לב כי לפי יראתם את ה' יגדל עונשם, כי מדקדק עם חסידיו, וזהו **וכיראתך וכו'** חוזר אל האמור, כי גם **מי יודע כי וכיראתך** שיראים אותך תהיה **עברתך**.

יב למנות ימינו כן הודע ונבא לבב חכמה :

יג שובה יהוה עד-מתי והנחם על-עבדך :

יד שבענו בבקר חסדך ונרננה ונשמחה בכל-ימינו :

(יב) למנות ימינו כן הודע וכו'. אחרי אומרו כי גם שהוא יתברך קיצר ימי בני האדם למען **החי יתן אל לבו** כי עתיד למות ויירא מן החטא ויתקן מעשיו, אך עם היות שאדם ילוד אשה קצר ימים עם כל זה הוא שבע רוגז, ועל כן לבו בל עמו להתייבב בדעתו לתקן את אשר עָוָתו, וגם יבהלהו להרהר אחר מידותיו יתברך ולבלתי התמיד במעשה הטוב, כי יראה רשע יאריך ימים ושנות צדיק קצרי יד.

אמר עתה הנה משתי הטענות האלה,

תקן נא אלוהינו האחד,

ואנו נתחכמה על השנית.

והוא כי כל רעת האדם היא שישכח המוות, כי מי יתן והיה מעלה על רוחו אחרי יודעו כי ימי שנות האדם ע' שנה, שיתן אל לבו להיות מונה והולך ונותן אל לבו קרבת מיתתו, כי בהגיעו לארבעים יתן אל לבו כי לא נשאר לו כי אם שלשים וישקיף כי חלף הרוב, ובהגיעו לחמשים ידאג כי לא נשארו רק עשרים ויפשפש במעשיו, ועל דרך זה שנה שנה יהיה הולך וזוכר ושב ומתקן, וזהו אומרו **למנות ימינו כן** שהוא להיות מונה שהוא כן כשיעור הנזכר לעיל **[י]** הוא **שבעים שנה, הודע** לבני אדם שתשפיע בו ידיעה למנות, כך גם שלא ידע כי בכל יום הוא מעותד למות, זה יספיק כי על ידי כן **ונביא** אנחנו מעצמנו **לבב חכמה**, כי נביא על ידי כן גם את היצר הרע המכניס בנו רוח שטות אל חכמה ודעת עם היצר הטוב, וזהו אומרו **לבב** שהם הב' יצרים (עי' ברכות נד א), שיהיו אחדים ביראת ה' היא חכמה, כמו שאמרו ז"ל (ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה) על אברהם שאפילו היצר הרע שלו היה נאמן לה' שנאמר **ומצאת את לבבו נאמן לפניך** (נחמיה ט). שהוא על ידי היות המוות תמיד נגד עינינו שעל ידי כן לא נטפל רק

להשכיל להיטיב, ולבלתי הרהר בצדיק ורע לו ורשע וטוב לו, כי הרהור קרבת המיתה ויראת הדין וחשבון, לא תניחנו להתרחק מן ה' ולהרהר אחר מידותיו, כי נחוש על הדין כי קרוב הוא. או יאמר כי קו לקו על ידי מה שלמנות ימינו תודיענו כמפורש, ימשך קו לקו כי **ונביא** מעצמנו **לבב חכמה**, להשכיל כי גם בכל יום מעותד למות כמאמרם ז"ל (שבת קנג א) על משנת **שוב יום אחד לפני מיתתך** (אבות פ"ב), שהקשו וכי יודע האדם מתי ימות, אלא ישוב בכל יום שמא ימות למחר.

(יג) שובה ה' עד מתי וכו'. הנה כתבנו שכל ישעו וכל חפץ בתפילה זו הוא, שתשוב השכינה ותשרה בעולם השפל אחר העשות המשכן מאשר נסתלקה על דבר העגל. ועד כה הקדים ואמר, כי אין לתמוה על אשר יחטאו בני אדם ככל הכתוב למעלה, למען הקיל מאשמת העם בל תהיה אשמתם מעכבת מבוקשו, ועתה גילה כוונתו שהיא להחזיר שכינתו למשכן אחר שנסתלקה על דבר העגל, ואמר **שובה ה'** אחר סילוקך. כי הלא גם שתאחר הלא עתיד אתה לשוב, ולכן **עד מתי**.

ומה גם במה שידענו **(בראשית רבה יט ז)**:

שעל ידי צדיקים שבעה הייתה עתידה שכינה לחזור, הם אברהם יצחק ויעקב וכו' תחת עלותה על ידי שבעה, שחטא אדם ועלתה לרקיע ראשון, ועל ידי אנוש לשני וכו', ואברהם הורידה משביעי לששי, ויצחק מששי לחמשי, ויעקב לרביעי, ולוי לשלישי, וקהת לשני, ועמרם לראשון, ומשה לארץ.

על כן אמר אחר שעל ידי אתה עתיד לשוב לארץ, **עד מתי** תתאחר.

ושמא תאמר הרבה עשיתי שנחמתי על הרעה, אין זה יתרון שתתנחם בהיותך מעוכב על השמים, רק **והנחם** בהיותך **על עבדיך** בארץ, שנהיה מרכבה אליך.

או יאמר כי הלא כל מאמרו הוא עם שם אדנות כאומר **[א] א-ד-נ-י מעון אתה וכו'** וידוע שהוא מידת הדין, אמר **[יג] שובה ה'**, כלומר התהפך מדין לרחמים, כאומר תשוב תהיה ה' הוא הוויה, על דרך מאמרנו על פסוק **וידבר אלוהים אל משה ויאמר אליו אני ה'** (שמות ו ב), שאני אלוהים נהפכתי מדין לרחמים, וזהו **"אני ה"**. ואם חטאנו לך, **והנחם על עבדיך** הם האבות.

או יאמר אם תמאן להינחם על עוון העגל ועל כן לא תשוב למטה אחר שנסתלקת מעל הארץ על עוון זה, **הנחם על עבדיך** הם הששה שהורידו שכינה (עד) [מ]הרקיע השביעי, כי הכל הייתה הכנה להשרות שכינה גם בארץ, וימצא כל מה שעשית בשבילם בלתי מועיל.

או יאמר אם חטאו מישראל בעגל הנחם על אשר היו עבדיך ולא המירוך, כי מה פשעו הצדיקים שילקו באשמת הרשעים.

או יאמר אתה על ידי מה שעשה עמלק אמרת כי יד על כס י-ה (שמות יז טז ועי' רש"י שם), שלא יהיה השם שלם עד נקמת עמלק, שובה ה' כאשר היה שלם, ואם אין זכות בישראל הנחם והתחרט מפירוד שמך על זכות עבדיך.

או יאמר הנה בנוח הארון אני אומר שובה ה' רבבות [אלפי] ישראל (במדבר י לו), אמר, אמור שובה ה' עד מתי אומר כך, כלומר עשה זה בבת אחת לעולם ולא אצטרך לאומרו תמיד, ואם אין זכות הנחם על עבדיך.

(יד) שבענו בבקר חסדך וכו'. אמר הנה עוד יש טענה אחרת שעליה ראוי תשוב שכינתך אלינו ותפליא חסדך עמנו, והוא כי הנה עתה סמוך ליציאת מצרים הוא בעת בקר והתחלת יום והננו עתידים לגלויות ולצרות, כי לא נעלם זה ממשה ע"ה, ואם עתה אינך משביענו חסד, לא נוכל לסבול בימים הבאים באמור כי מעולם לא ראינו טובה, אך שבענו עתה בבקר חסדך, ובזה ונרננה ונשמחה בכל ימינו תמיד, כי תהיה לנו תקווה לאחרית שלום, כי נזכור מה שהשבעתנו בבקר חסדך.

או יאמר ענין מאמרם ז"ל בבראשית רבה (סב ב) כי בסילוק הצדיקים הקדוש ברוך הוא מראה להם מתן שכרם ונפשם שבעה והם ישנים, שהוא כי מאור האושר ההוא תשבע הנפש כמאמרם שעל כן נאמר באברהם זקן ושבע (בראשית כה ח), וגם הגוף על ידי המוות יתייחס לישן מהעריבות ההוא.

ונבוא אל הענין, אמר הנה אם נשאל רב טוב בעולם הזה, אפשר נשמן ונבעט, לכן [יד] שבענו בבקר וכו' לומר למה תניח שביעתנו עד הערב הוא עת הסילוק, שבענו בבקר חסדך הוא שתראנו אור דבקות השכינה מעין מה שאתה משביענו בערב, שאינו השראת שכינה בעלמא כי אם עד גדר שביעה מאורך העתיד לידבק בצדיקים, שהוא גדר שעין לא ראתה, באופן שעל ידי כן לא נחטא כי אם שנגילה ונשמחה בכל ימינו, כי נהיה דבקים בך ומוציאין כל ימינו בתורה ומצוות. ועל ידי כן כאשר בסילוק הצדיק שש ושמח בימים עצמם שעשה בהם מצוות, כי הן הם המתקרבים בסילוק כמו שאמרו בספר הזוהר על ויקרבו ימי ישראל למות (בראשית מז כט), כי קונים על ידי המצוות הווית קדושה, אלא שלא כל הימים שש אדם בהם רק אשר עשה בהם מצוות, אמר שבענו וכו' ועל ידי כך בכל הימים נעשה מצוות וימצא כי נשמחה בכל ימינו, שבימים עצמם שפעלנו מצוות בהם נשתעשע.

או יאמר במה שידענו (פסחים פח א) כי בית ראשון נבנה בזכות חסד לאברהם, ולהיותו אב לישמעאל נעשה הר ועל כן אברהם קראו הר.

והב' בזכות יצחק, ועל עשו שהיה איש שדה על כן שדה נחרש ועל כן קראו שדה. ואין שובה ונחת לשכינה עד הבית הג' שבזכות יעקב על כן קראו בית.

ויתכן שאמר משה, מעתה [יג] שובה ה', מלשון "שובה ונחת" ה', בל תהיה מטלטלת שכינה בגליות, כי מעתה יהיה כעתיד. והנחם והתחרט על עבדיך אברהם ויצחק שגזרת מקדש ראשון ושני בזכותם, כי מעתה תבנה השלישי. ופירש איך יהיה, שהוא שבמקום הבנות הא' בבקר בראשונה שהוא בזכות חסד לאברהם, אשר בו כדי שביעה, בשלישי [יד] שבענו מעתה בבקר חסדך שלך ולא בחסד אברהם. ולא יקפידו עבדיך כי תבטל שלהם, כי טוב להם שנרננה ונשמחה בכל ימינו מעתה ולא יפסיקו חורבנות בינתיים.

טו שמחנו כימות עניתנו שנות ראינו רעה :

טז יראה אל-עבדיך פעלך והדרך על-בניהם :

יז ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו:

(טו) שמחנו כימות עניתנו וכו'. אמר אל יקשה בעיניך לשמחנו בהשראת שכינה במשכן באמור כי אבל חטאנו אחרי צאתנו ממצרים ובעטנו בטובה, כי הלא ראה והביטה כי כ"כ הרגשנו צרה אחרי צאתנו ממצרים במדבר עד עתה כאשר עניתנו במצרים, ואל תתפשנו על צערנו כי הלא יותר נכנענו פה אחר צאתנו ממצרים מבהיותנו שם, כי הלא כימות ולא שנים נחשבו מה שעניתנו במצרים, וכשנות נחשבו לגודל הצרה מה שראינו רעה נגד פנינו אחרי צאתנו ממצרים עד עתה במדבר, והוא כוכב המורה דם שעליו אמר פרעה ראו כי רעה נגד פניכם (שמות י י), ותמיד אנו בדאגה על הדבר, כאילו היה שנות רבות מרוב הדאגה שגדלה מהענו של מצרים.

ושעור הענין שמחנו כי כימות יחשבו מה שעניתנו במצרים, ושנות יחשבו מה שאחרי כן ראינו רעה, עם היות בהפך כי במצרים היו שנות ובראיית רעה היו ימות.

או יאמר שמחנו כי רב עצבוננו כאילו ימות עניתנו היו שנות ראינו רעה ולא ימים כי יחשבו כיום לשנה.

או יאמר אם אין אנו כדאים לקבל טוב עתה, שמחנו מבלי היותנו ראויים כימות עניתנו, שהיה העינוי ג"כ בלי היותנו ראויים אליו, כי שבעים נפש צדיקים גמורים ירדו מצרימה והוא

שנות ראינו רעה, והוא כי ב' זמנים היו במצרים א' טרם הכביד הגלות רק היו רואים הרעה ממשמשת ובאה והיה זה עד תום כל הדור ההוא שבאו מצרימה כי אז היו צדיקים, אך אחרי כן שנטמעו וילמדו מעשיהם אז היה כובד העול שלא הייתה ראיית רעה לבדה כי אם גם פועל, וזהו **שמחנו** עם שאין אנו כדאים **כימות עניתנו** עם שלא היינו ראויים לענוי, ובאלו אמרתי **שנות ראינו רעה**, שאז עדיין לא היינו ראויים לעינוי.

(טז) **יראה אל עבדיך פעלך וכו'.** אמרו רבותינו ז"ל **במדבר רבה** (יב יב) כי כשהוקם המשכן למטה, הוקם המשכן למעלה הוא משכן הנער וכו' אשר הוא רוחני מעשה אלוהים, וכמו שכתוב אצלנו שהוא מקרא שכתוב "**ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן**" (שמות כה) העליון "**ואת תבנית כל כליו וכן תעשו**" (שם) דוגמתם למטה. ובזה יאמר **יראה אל עבדיך** הם האבות, **פעלך** למעלה הוא משכן העליון, **והדרך על בניהם** בתחתון, שיתהדרו שיוודע לכל איך שבת לסכך בשכינתך עלינו, ומה גם למה שאמרו ז"ל (**שמות רבה** נא ד) שנעשה המשכן למען ידעו כל הגויים ששב הוא יתברך עם ישראל. או יאמר הלא אמרתי **זכור לאברהם וכו'** (שמות לב), **יראה פעלך** שמחלת במה שיהיה **הדרך** הוא שכינתך **על בניהם** ממש, שהם יהיו היכל ה' מרכבה אליך ולא המשכן, כי הם העיקר, והוא כי (**יז**) **ויהי נועם וכו'** כאשר יבא בס"ד.

(יז) **ויהי נועם א-ד-נ-י אלוהינו עלינו וכו'.** אמרו רבותינו ז"ל (עי' רש"י ויקרא ט כג) שאמר משה רבנו ע"ה זה כשהוקם המשכן, יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם **ויהי נועם וכו'.** ויאמר לפי זה, הנה השראת שכינה על הקרשים ויריעות לא יתכן, אמנם העיקר הוא באנשים, וזה ככתוב אצלנו בביאור התורה כי ב' דברים צריך:

א' שיהיו צדיקים שתשרה שכינה בעצמו,

שנית כי המשכן בעצמו שהוא בכל פרטיו מעין המשכן הרוחני העליון, על ידי היות עושי מכונים אל מה שהוא דוגמא למעלה אל כל דבר שעושים ממנו למטה קונה כל פרט מהתחתון איכות קדושה מעין מה שהוא דוגמתו למעלה.

ועל ידי שני הדברים האלה א' השראת שכינה בעצם וראשונה באנשים כי **היכל ה' המה**, וגם על ידי מה שעולה ומתכונן איכות המשכן בכל חלקיו כמגשמיית אל איכות רוחני, על ידי שתי אלה מתפשטת קדושת שכינה שבאנשים גם אל המשכן, ודומה לפניו יתברך כאילו הוא שורה בעליון ממש, כי איכות העליון בו.

וזה יאמר **ויהי נועם ה' אלוהינו עלינו** ממש, שיהיה בנו השראת השפע, וממנו ימשך שגם **ומעשה ידינו** הוא המשכן כוננה עלינו, שתתן בו שפע, למה שהוא דוגמא אל דברים עליונים שעל ידי כן אתה משרה שכינתך בו כאילו תשרה למעלה, כי כל חלקי המשכן על פי כוונת

עושיו עולים באיכות כאילו אינם גשמיים, וזהו **כוננה עלינו** שתכונן אותו למעלה מאיכות גויותינו כי גשמיים אנחנו, עם היות גוף המשכן גשמי. ואל יחשב כמו זר לפניך כונן **מעשה ידינו** על עשותנו העגל, כי הלא העגל לא היה מעשה כי אם יצא מאליו, וגם היה בעצם מידי הערב רב אך זה הוא מעשה ידינו של זרע ישראל, ועל כן למה שזה **מעשה ידינו כוננהו**.

או יאמר במה שאמרו ז"ל בגמרא (כתובות ה א) גדולים מעשה צדיקים ממעשה שמים וארץ, דאילו במעשה שמים וארץ כתיב **ידי יסדה ארץ וכו'** (ישעיה מח) ובמעשה הצדיקים כתיב **מקדש ה' כוננו ידיך** (שמות טו). ובזה יאמר **[יז] ויהי נועם** ושפע ה' אלוהינו עלינו על עצמנו שהוא גדר הצדיקים ששופע עליהם דבקותו יתברך, ועל ידי כן שתחשיבנו לצדיקים גם **ומעשה ידינו כוננה עלינו**, כי דרכך לכוון בעצם מעשה צדיקים, כמה דאת אמר: **כוננו ידיך**, גם יכוננו ידיך **מעשה ידינו**. וגם כי שם נאמר על בית המקדש שהוא מכוון כנגד בית המקדש של מעלה, שהוא שער השמים (עי' רש"י בראשית כח יז), מה שאין כן במשכן, עם כל זה זאת היא שאלתי ובקשתי, שעם שאין בו רק **מעשה ידינו** בלבד ואינו כהר המוריה כנגד שער השמים, עם כל זה **כוננהו** בקשרך אותו עם העולם העליון בכל רמזי חלקיו שעל ידי כן תשרה בו שכינה. וזה כיון משה ללמד דעת את העם בל יהיה להם כמו זר שבתו יתברך באהל ובמשכן.

שנית בל יעלה על לבם כי להציל את ישראל צריך יהיה דר עימהם, ובראשון החל כאשר נבאר פרק צא.

פרק צא

א יֵשֶׁב בְּסֵתֶר עֲלִיּוֹן בְּצֶל שְׁדֵי יִתְלוֹן :

ב אִמֵר לַיהוָה מַחְסֵי וּמְצוּדֹתַי אֱלֹהֵי אֲבֹטְח־בו :

ג כִּי הוּא יִצִּילְךָ מִפַּח יְקוֹשׁ מִדְּבַר הַזֹּאת :

ד בְּאַבְרָתוֹ יִסָּךְ לֶךְ וְתַחַת כְּנָפָיו תִּחְסֶה צְנֵה וְסִחְרָה אֲמַתּוֹ :

(א) **ישב בסתר עליון** וכו'. הנה לפי דעת רבותינו ז"ל בשמות רבה (עי' ילקוט שמעוני תהלים תתמב), כי ידבר מזמור זה על מעשה המשכן שאמרו משה על דבר השראת שכינה אחר אומרו **ויהי נועם וכו'**. ויהיה כי למעלה אמר **ויהי נועם ה' וכו'** כמפורש למעלה שעיקר שכינה באנשים היא ולא בעצים ויריעות, אמר עתה עם כל זה הלא יפלא היות שכינה בארץ, אל יפלא בעיניכם, כי הלא לא באמור שהוא יתברך יושב פה יחויב היות לו יתברך גבול חלילה, כי הנה ישיבתו פה אינה כישיבת מלאכי השרת שבבואם אל העולם הזה יקנו

התלבשות מתייחס אל העולם כמאמר **ספר הזוהר** כאשר במלאכים שבאו לאברהם כאנשים, וכן ביעקב בהיאבקו עמו, ומחנה אלוהים, שהייתה ראייתו הגשמית שולטת בהם ושלחם לאחיו, כי הלא הוא יתברך יושב והוא בסתר בלתי נראה, כי לא להיות שכינתו פה יהיה בו יתברך שינוי חלילה, כי לא יתלבש מעין העולם שהוא בו, כי העולם משועבד אליו ולא יתהפך, ואין כח זה רק אליו יתברך שהוא לבדו עליון, וזה א חשוב בכוונת מאמרם ז"ל באמרם **יושב בסתר עליון**, שהוא עליון על כל בריותיו, שכינו לכולם מלאכי השרת.

ושיעור הכתוב [א] יושב בסתר בלתי נראה פה, הוא, מי שהוא עליון הפך המלאכים שיושבים פה נגלים בלי הסתר, ועל כן **בצל ש-ד-י** הוא בעולם השפל שתחת צל השמים בעלי גבול כי צל השמים נקרא **צל ש-ד-י**, שניתן להם גבול על ידי שם ש-ד-י כמאמרם ז"ל (חגיגה יב א, **בראשית רבה** ה ח) שהיו נמתחים והולכים עד אומרו יתברך די, כי על כן שהוא **יושב בסתר** לא יפלא שיתלונן בצל השמים בעולם הזה כאמור.

או שיעור הכתוב, אל תתמהו על המשכן שהוא בעל גבול איך תשכון בו שכינה, כי הלא **יושב בסתר עליון** ברוחניות נסתר ועליון בלי שנוי מעליונותו למעלה בלתי ממלא מקום כמדובר, והראיה כי הלא בלעדי המשכן בהיות מלא כל הארץ כבודו הלא **בצל ש-ד-י יתלונן**, שהוא תחת השמים הגבוליים הנקראים **צל ש-ד-י** יתלונן, אלא מה אית למימר כי אם שגם בהיותו פה הוא בסתר בלתי נראה, שאין זה רק שלא ישתעבד אל מושבו חלילה, כי תמיד איכותו בלי שינוי, כך הוא המשכן לגבי דידיה, כי אין הפרש בין גבול גדול לגבול קטן.

או תהיה הראיה בדרך אחרת, כי הנה העולם הזה הוא **צל** נעשה ע"י **ש-ד-י** שהיו נמתחים והולכים לעולם, וע"י שם **ש-ד-י** הרוחני ניתן בהם גבול, ואם הגבול מעכב השראתו יתברך איך שמו מגביל, אך ודאי שלהיות העולם משועבד אליו אין עכוב. וזהו **בצל ש-ד-י יתלונן**.

או יותר בפשיטות, כי אחר שהשמים הם **צל ש-ד-י** כמדובר, ודאי שאיכותו בו והשכינה בעולם הזה בצלו של ש-ד-י היא, ובכן לא יפלא.

או יאמר אל יראה כמו זר לכם היותו יתברך בעולם הזה, כי הלא ישיבתו היא בסתר בלתי נראה כמדובר, וגם כי בהיותו פה הוא עליון למעלה, כי הוא יתברך הווה בכל העולמות כאחת, ובזה **בצל ש-ד-י** הוא גבול השמים יתלונן, ולא יפלא כי הוא סובב את כולם וסובלם והווה בכולן כאחת ולא ישתנה כמדובר.

(ב) אומר לה' מחסי ומצודתי וכו'. אמר משה רבנו ע"ה כמדבר אל כל אחד מישראל, אל יעלה על רוחך שלמען יהיה הוא יתברך מחסה לי אני חפץ בהשראתו במשכן, כי לא כן הוא,

כי הלא אם אומר **לה' מחסי ומצודתי** אינו שאני חוסה בו כמי שחוסה תוך בית למחסה ומסתור מזרם וממטר או תוך מצודה מפחד אויב, שלא יהיה רק בהיותו תוך הבית והמצודה ולא בהיותו חוץ ורחוק מהם, כי הלא הוא יתברך לא יתייחס אליו קירוב או ריחוק, כי גם כאשר הוא על השמים לא יעדר מהארץ, כי בלעדי השפע המתפשט מאתו יתברך לא יתקיים העולם וגם לא יצטרך תנועה לפעול הטוב או הפכו, כי הלא מה שהוא מחסה לי **ומצודתי** אינו אלא במה שהוא **אלוהי בלבד אבטח בו**, שהוא שכשם שהמצודה אדם בוטח בה, כן אל בחינת היותי בוטח בו כבוטח במצודה אקראנו **מצודתי**, באופן כי מה שאומר **לה' מחסי ומצודתי** הוא משל, אך אינו כי אם במה שהוא **אלוהי אבטח בו**.

ויתכן שעור הכתובים מהפסוק הקודם, שאומר בין בהיותו **[א] יושב בסתר** למעלה עליון מהעולם השפל, בין כאשר **בצל ש-ד-י** יתלונן במשכן או מקדש שתחת השמים שהוא **צל ש-ד-י** כמו שכתבנו, בכל שתי המציאויות הוא קרוב לקוראיו, כי כאשר **אומר לה' מחסי כו'**, במה שהוא **אלוהי** גם שלא ישרה שכינתו בעולם הזה אבטח בו שיעשה שאלתי ויצילני.

וראה נא איש ישראל שאני כמוכח בכך, **(ג) כי** אשר הוא **יצילך מפח יקוש** אשר יבקש איש ללכדך וגם **מדבר הוות**, האם הוא **(ד) שבאברתו יסך לך** וישת מסך מבדיל בינך לפח יקוש להצילך ממנו, או מה שמצילך **מדבר הוות** האם הוא **שתחת כנפיו תחסה** כי יבוא אליך ויסובך ועל היותך מסובב מכנפי השכינה לא יקרר הדבר הוות אליך, חלילה שיצטרך לכך. רק צינה כנגד **פח יקוש** וסוחרה מקפת אותך **מדבר הוות**, הוא מציאות אמתו, כי היות הבטחותיו אמת ולא יכזבו להיטיב לטובים הוא הדבר אשר יהיה **צנה וסוחרה**.

ה לא-תירא מפחד לילה מחץ יעוף יומם :

ו מדבר באפל יהלך מקטב ישוד צהרים :

ז יפל מצדך אלף ורבבה מימינך אליך לא יגש :

ח רק בעיניך תביט ושלמת רשעים תראה :

כי הנה אשר **(ה - ז) לא תירא מפחד לילה וכו'**. **מדבר באופל יהלך וכו'**. **יפול מצדך אלף** כחות חיצונים הבאים להזיקך ורבבה מימינך, כי לצד ימין הקרוב אל הקדושה יותר, שם יזדרזו להרבות לידבק עשר פעמים על הנצמדים אל השמאל (עי' **ילקוט שמעוני תהלים** תתמב), ואלה ואלה יפלו ממך בעזרתו בהיותך צדיק. הנה לכל זה **[ז] אליך לא יגש** השם הנ"ל להפילים ולהצילך **[ה] מפחד לילה וכו'**, רק ממכון שבתו ישגיח ויעשה חפצך עד גדר **(ח) שרק בעיניך תביט וכו'**. והוא מה שמצינו בחכמי הגמרא עושי רצונו יתברך, שעל ידי תת עיניהם בעוברי רצונו יתברך היו עושים אותם גל של עצמות כאומרו יהב ביה עיניה וכו'

(סנהדרין ק א, ב"ב עה א), ואין זה על ידי היות השראת שכינה בבית המקדש ותתפלל שם או שתתפלל ויבוא אצלך וימית את הרשע בידיו, כי אם שמלא כל הארץ כבודו והשגחתו בכל משלה בכל רגע לעשות רצון יראיו, ועל כן כל מקום דיהבי רבנן עינייהו עושה רושם להמית רשע עד העשות גל של עצמות על ידי הבטה בלבד בלי שום הכנה זולתה, וזהו **רק בעיניך תביט ושלמת רשעים** שתביט במ תראה שילום אשמותם. וידוע כי אכין ורקין מעוטין, לומר שמבלי הכנה זולת הבטת עיניך שתביט, מיד **ושלמת וכו'.**

ט כִּי-אֲתָהּ יְהוָה מַחְסֵי עֲלִיּוֹן שְׁמַת מְעוֹנָךְ :
י לֹא-תֵאָנֶה אֵלֶיךָ רַעַה וְנִגַע לֹא-יִקְרַב בְּאֵהֶלְךָ :

לכן העולה מזה הוא, (ט) כי אם **שאתה ה' מחסי,** עם **שעליון שמת מעונך** ונסתלקת מהעולם הזה, כי מלא כל הארץ כבודך.

(י) **לא תאונה אליך רעה וכו'.** עודנו כמדבר משה עם איש ישראל ואומר, ראה נא כי לא להצילך מצרה צריך לדור אצלך במשכן, כי עד שלא הוקם המשכן ועליון שם מעונו יתברך **לא תאונה אליך** היא הרעה אשר ראה פרעה באצטגנינות שלו, באומרו **ראו כי רעה נגד פניכם** (שמות י י), הוא הכוכב, ולולא ה' היה לך לא נצולת. וכן **ונגע** הוא מכת בכורות שנאמר בו (שם יא א) **עוד נגע אחד אביא על פרעה וכו', לא יקרב באהליך,** שאין צריך לומר שלא מתו בכוריים כי אם גם לנגוף את המצרים המתחבאים באהלך שם לא היה הנגע הוא המשחית קרב, רק היה הוא יתברך עובר ונוגף, והוא הידוע מרבתינו ז"ל (ילקוט שמעוני בא ר) שהיו המצרים משלחים בכוריהם אל בתי ישראל לישן במטה אצל בניהם, באומרם כי לא יבוא המשחית בית ישראל לנגוף ושם נגפן ה', והוא מאמרנו על פסוק (שם יב כג) **ועבר ה' לנגוף את מצרים וכו' [ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף],** שהקשינו כי "לנגוף אתכם" מיבעי ליה מאי "לבוא אל בתיכם לנגוף", ואך הוא שאומר הוא יתברך אם אעבור בעצמי ולא אשלח משחית לא מהחשיבי אותם אני עושה, כי אם למענכם כי הלא אם אשלח משחית מדי עברו אל בתיכם לנגוף את המצריים אשר יתחבאו שם אגבן יקח בכוריים, כי כשניתן רשות למשחית אינו מבחין (ב"ק ס א), לכן אעשה בעצמי כדי שאבחין. וזהו תדע למה "**ועבר ה'**" בכבודו "**לנגוף את מצרים,**" כדי ש"לא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף" המצריים, פן מדי עברו יקח אתכם. וכל זה עשה לך הוא יתברך מבלי היותו דר ביניכם באהל או במשכן.

יא כִּי מִלְאֲכֵי יִצְוֶה-לֶךָ לְשַׁמְרֶךָ בְּכָל-דַּרְכֶיךָ :
יב עַל-כַּפִּים יִשְׁאוּנֶךָ פֶּן-תִּגַּף בְּאֵבֶן רִגְלֶךָ :
יג עַל-שַׁחַל וּפְתָן תִּדְרֹךְ תִּרְמַס כְּפִיר וְתַנִּין :

(יא) **כי מלאכיו יצוה לך וכו'.** הלא אמרתי כי הוא יתברך בכל זמן הווה בשמים ובארץ ופודה ומציל מבלי יהיה גר אתך באהל ובמשכן, כי ממכון שבתו ישגיח ויציל את שוכני ארץ. והלא תאמר אם כן אפוא איך ישלח מלאכיו לשומרם ולא ישמרנו ממכון שבתו, אל תתמה על החפץ כי דע אפוא כי אשר תראה **כי מלאכיו יצוה לך** הם פמליא של מעלה ששלח הוא יתברך בצאת ישראל ממצרים עם ישראל **לשמרך בכל דרכיך**, לא מן הצטרך הוא יתברך לשמרך על ידי מלאך יקרב אליכם, כי מן השמים ישמרך הוא יתברך בארץ הלזו השפלה, רק כדי (יב) **שעל כפים ישאונך** והוא מאמרם ז"ל על **ואשא אתכם על כנפי נשרים** (שמות יט ד, ועי' רש"י שם) שהוא מרעמסס סוכותה, שהוא מהלך כמה ימים ונשאום מלאכי השרת לשעה קלה. ולא היה להצילך מחיות המדבר ונחשים ועקרבים, כי לזה מבלעדי מלאכים (יג) **על שחל ופתן תדרוך תרמוס וכו'.** כי מאתו יתברך היו מומתים על ידי הענן במה שה' הולך עמך בענן.

יד כי בי חשק ואפלטוהו אשגבהו כי-ידע שמי :

טו יקראני ואענהו עמו-אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו :

טז ארך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי:

משיבה רוח הקדש בשמו יתברך כאילו פיו ידבר,

ואומר עוד, דע לך כי אף גם מה ששלחתי אז מלאכים היה, כי לא היה להם זכות, כי לא חשקו בי. כי דע אפוא (יד) **כי אשר בי חשק** גם שיהיה יחיד לא על ידי מלאך אצילהו, וגם לא על ידי תפילה, רק כאשר בי חשק ולא בזולתי כן **ואפלטוהו** על ידי עצמי, וגם נוסף על הפליטה **אשגבהו** אם גם על החשק ידע שמי שיודע בסודות שמו יתברך. וזה מאלי, מבלי אהיה למטה משרה שכינה בארץ, רק במה שחושק בי ובמה שידע שמי, ולא על ידי מלאך.

ואשר תראה כי אחר **שאפלטוהו (טו) יקראני ואענהו**, אין הענין שטרם יקרא לא הייתי עמו, כי הלא גם בלי תפילה במה שחשק בי בלבד **אפלטוהו**, כי הלא **עמו אנכי בצרה**, ומה שאחר **שאפלטוהו יקראני ואענהו** הוא דרך חיבה, שעם שאצילנו גם אשמח לשמוע תפילתו כמאמרם ז"ל (יבמות סד א) שמתאוה הקדוש ברוך הוא לתפילתן של צדיקים, וכמאמרנו למעלה על פסוק **תאוות לבו נתת לו וארשת שפתיו בל מנעת וכו'** (תהלים כא ג), והוא כי אם ישאלו שני אהובי המלך ממנו איש שאלתו, והמלך ידע מקודם שאלת כל אחד מהם, ולאחד יאמר שתוק כי שאלתך נתונה לך, ולשני ישמע עד תומו, את מי חיבב המלך יותר, הוי אומר את השני, שמכבדו בהשתעשע לשמוע אמרי פיו. וזהו **"תאוות לבו נתת לו"** ועם כל זה **"וארשת שפתיו בל מנעת"**.

ועל דרך זה אומר הוא יתברך, אם תראו שיקראני ואענהו ולא הצלתיו טרם ידבר, אינו שאני רחוק ממנו עד יקראני, כי הלא עמו אנכי בצרה וגוזר הצלתו ומגן לו, אלא שאחלצהו וגם אכבדהו שאשמע תפילתו להשתעשע בדברו עמי, כי עדיין לא ידע שהצלתיו, ולא כמלך האומר לאהובו כלך מדברותיך כי כבר הושעתיך.

או יאמר, אם תשיבני, אם אשר בך חשק, מאלו ימשך שתפלוטו ותשגבהו, למה מצינו כמה צדיקים הנחתם בצרה עד התפללו ועניתם, כענין יצחק בעקרות אשתו וכיוצא. הלא הוא כי מה שתראה מי שיקראני ואחר כך אענהו, לא מבלתי היותי עמו בצרתו הוצרך לזה, רק עמו אנכי בצרה, אלא שאחלצהו ואכבדהו, שחפצתי שבלעדי מה שאחלצהו גם אכבדהו. והוא מאמרם ז"ל (יבמות סד א, בראשית רבה מה ד) למה היו האמהות עקרות מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים, ואין לך כבוד גדול מזה שאלוהי העולמות כולם משתעשע לדבר בו אחד מיצוריו אשר בארץ המה. ועל כן אברהם הוצרך תפילה באומרו מה תתן לי וכו' (בראשית טו ב), וכן יצחק ויעתר יצחק (שם כה כא), וכן יעקב על דבר אחיו הצילני נא וכו' (שם לב יא).

או יאמר כי הנה יש הצלה מצרות, ויש טובות קנייניים ויוכללו בשלשה והם בני חיי ומזוני כאשר גבלו אותם חז"ל, ועל כולם אמר, על ההצלה מצרה אחלצהו, ועל ג' הקנייניים אמר, על העושר ואכבדהו כמו שאמרו ז"ל (קידושין מט ב) האומר הרי את מקודשת לי על מנת שאני עשיר אין אומרים כר' אלעזר בן חרסום אלא כל שמכבדין אותו בעירו מפני עשרו.

ועל חיי אמר (טז) אורך ימים אשביעהו,

ועל בני אמר ואראהו בישועתי, והוא כי על מי שיש לו בנים נאמר לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער (תהלים קכז ה) כמפורש במקומו, נמצא כי ישועת ה' לו על ידי בניו מאויביו בב"ה של מעלה, וזהו ואראהו בישועתי.

או יאמר [טו] יקראני וכו' ענין הכתוב אצלנו על פסוק (משלי ח כא) להנחיל אוהבי יש וכו', והוא, כי הנה כאשר יהיה צדיק בעל ייסורין, מה יעשה הוא יתברך לבל יחשד בעיני כל רואיו פן אינו צדיק רק לעיני ההמון ועל כן ייסורין באים עליו, הלא הוא כי יענהו בכל עתות בצרה. והוא מאמר הגמ' (מועד קטן כח א) כי רבה ורב חסדא תרוייהו רבנן חסידי הוו, מר מצלי ואתי מיטרא ומר מצלי ואתי מיטרא, וכו', בבי מר סמידא לכלבי, ובבי מר גושקרא לאנשי לא שכיח, אלא דלאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא.

וכבר כתבנו במאה שערים כי אין אומרו במזלא כפשוטו כי הכל בידי שמים וכו'. והנה נינקוט מיהא מהקדמת הגמרא באומרו תרוייהו רבנן חסידי הוו מר מצלי וכו', כי לבל יאמר איש, כי

אשר ידוכה בייסורין אולי לא צדיק הוא, על כן ראייה על צדקתו גלוי לכל הוא דמצלי ואתי מיטרא, כי תפילתו נשמעת. וזה כתבנו שהוא ענין מקרא שכתוב (משלי ח יז) **אני אוהבי אהב וכו'**, כאשר כתבנו בארוכה במקומו.

כלל הדברים כי כוונתו יתברך לעשות מהפירות קרן קיימת לעולם הבא.

ונבוא אל הכתובים שאנו בהם, שאומרים גם הם ענין זה. **[טו] יקראני וכו'**. שאומר, אשר בי חשק שהוא צדיק דבק בי, הנה יהיה מובטח **[יד] שאפלטו** וגם **אשגבהו** על צריו כאשר **ידע שמי** כמדובר בקודם, וגם **[טו] יקראני ואענהו** שתפילתו נשמעת תמיד כענין מר מצלי ואתי מיטרא, אך לא אבטיחהו שיהיה עשיר כי אם שגם שאשמע תפילתו יהיה בצרה, כענין ר' חנינא בן דוסא שהיה מתפלל על כל העולם ונענה, ועם כל זה לא השיגה ידו פת לחם שעורים רק חרובין (ברכות לד ב, תענית כד ב). והטעם כי **עמו אנכי בצרה** בעצם היותו **בצרה** כי הוא לטובתו, כי **יעמוד לימין אביון**. וכענין **ויהי ה' את יוסף** (בראשית לט ב), **"ויהי" בצרה**, כי **"ויהי בבית אדוניו המצרי"** (שם), וזהו **עמו אנכי בצרה**.

או שעור התיבות, עם **שיקראני ואענהו** בהתפללו על הכל, עם כל זה **עמו אנכי בצרה** כי דיו לעבד להיות כרבו, כי שכינה בגלות כביכול, וזהו **עמו אנכי בצרה** כלומר כביכול אני והוא שווים בבחינת צרה כאחת.

ולא מבלי היות לי יכולת להשפיע בו טובה אני מניחו בצרה, כי אם **[טו] אחלצהו ואכבדהו** בעושר וטובה כי יש לאל ידי, כי לי הכל, אלא שעל ידי הניח אותו בצרה ואני עמו, יזכה **שאורך ימים אשביעהו** שהוא על ידי היות לו צרה בעולם הזה ישבע בטוב העולם הבא אז יותר, שהוא בעולם שכלו ארוך.

ועוד שנית כי **[טז] ואראהו בישועתי** והוא כי כל המצטער על גלות שכינה או סובל ייסורין כמוה רואה בנחמתה, כמאמר הכתוב **שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה** (ישעיהו יו י), וזהו **ואראהו בישועתי** שהוא בישועה שלה בעצמה, שיזכה לשוב איתה בנחמתה וישועתה.

פרק צב

א **מזמור שיר ליום השבת** :

ב **טוב להדות ליהוה ולזמר לשמך עליון** :

ג **להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות** :

ד עלי-עשור ועלי-נבל עלי הגיון בכנור :

- ראוי לשים לב, א. מהו כפל "מזמור" ו"שיר".
- ב. ועוד שנראה שבא לזמר ולשורר את השבת ושוב אינו מזכירו בכל המזמור, אלא שאומר כי (ב) טוב להודות לה'.
- ג. ועוד מי לא ידע כי טוב להודות לה'.
- ד. ועוד למה מחלק הדבר לשנים ובמלות שונות, טוב כו' ולזמר כו'.
- ה. ועוד מי לא ידע ששמו יתברך הוא עליון.
- ו. ועוד אומרו (ג) להגיד בבקר חסדך כו', למה ייחס הגדת החסד אל בקר וגם שיהיה אחד, והאמונה אל הלילה ושיהיו לילות רבים.
- ז. וגם למה מפרט (ד) עשור ונבל וכנור.
- ח. וגם אומרו (שם) עלי הגיון בכנור, כי הלא גם העשור ונבל היה "עלי הגיון" שהיה הוא הוגה בזמרו.
- ט. ועוד כי בין למאן דאמר כי מזמור זה אמרו משה כמזמורים הקודמים, בין לאומר שאמרו אדם הראשון, לא לזה ולא לזה היו כנור ונבל ועשור.

אמנם הנה גם לאומרים שאמרו משה יראה שלא ימעטו שלא אמרו אדם תחילה, אלא שחזר ובא לו למשה ברוח קדשו (עי' בראשית רבה כב יג). והנה אמרו רבותינו ז"ל כי כשחטא אדם היה מיד מת, אם לא ששבת הופיעה והגינה עליו, וכן אמרו בפרקי רבי אליעזר שאמרה שבת בכל ששת ימי המעשה לא נהרג הרג, ובי אתה מתחיל, ונוצל אדם מדינה של גיהנום, והתחיל משורר.

ונבוא אל הענין בהזכיר שני דברים:

א' מפורסם בדברי רבותינו ז"ל, כי כשחטא אדם מיד נסתלקה שכינה לרקיע הראשון (עי' בראשית רבה יט ז), ועל ידי כן נתקלל העולם בעשר קללות כמו שאמרו בספר הזוהר, וחסרו ו' דברים מן העולם (עי' בראשית רבה יב ו).

והב', מאמרנו בס"ד על פסוק וישמעו את קול ה' אלוהים מתהלך בגן לרוח היום (בראשית ג ח), והוא כי "קול ה'" של רחמים בא לרחמו שלא ימות רק יקבל ענשו, ולמה זכה לכך, הלא הוא "לרוח היום" הוא רוח יום השבת, שהיה מתחיל להופיע מיום הששי והגינה עליו. והנה נמצא שהיה לו לאדם להחזיק טובה לשם הרחמים שקבל סניגוריא מיום השבת וריחם עליו, ולעשות תיקון על שכינה שנסתלקה לרקיע הראשון.

ונבוא אל הענין, והוא כי אמר הנה מהשבת ומה' נמשך לי חיים, אך איני עושה עיקר על מציאות חיי מצד עצמי, רק על שבהחיותם אותי אודה את ה' על אשר גמל עלי בל אהיה כפוי טובה לקוני. וזהו אומר, הנה **עלי מזמור ושיר** בשביל יום השבת שגרם לי הטובה, ומה שאייחס לטוב לא על מציאות חיי שלא מתי, כי אם מה שהוא **טוב** הוא **להודות כו'**, כי על ידי הצלתי אודה את ה' מה שאין כן אם הייתי מת מיד, כי לא שאול תודה ולא מות תהלל י-ה.

או **שיעור הכתוב**, גם שיאות **[א] מזמור ושיר ליום השבת** שהליץ עלי, שנמשכו לי חיים ותיקון העולם, אבל **[ב] טוב** הוא **להודות לה'** שקיבל הסניגוריא. ומפרש ואומר, מה שאמרתי שהוא **שיר** הוא **להודות לה'** שריחם עלי במידת רחמיו, ומה שאמרתי **מזמור** הוא **ולזמר לשמך עליון**, שהוא לשמך אותו שעלה ונסתלק למעלה הוא שם אדנות הוא שכינה מידת הדין שנסתלקה למעלה, וזהו **לשמך עליון** שנסתלק עליון מעל הארץ, שעל ידי זמירות תשוב תעלה ויתוקן העולם.

ועל הדבר הראשון שהוא **[ב] טוב להודות לה'**, אמר זה אין צריך בשש (עי' להלן פסוק ד), כי אם **(ג) להגיד בבקר חסדך**. כי במה יודע כי האריך לו ימיו הוא יתברך ולא יקיים אומר **ביום אכלך ממנו מות תמות** (בראשית ב יז), כי אם הוא במה שיכנס קצת מהלילה ואינו מת, אולי הוא יתברך כיון באומר **"ביום אכלך"** על יום כ"ד שעות מבקר יום הששי ולא מהלילה שקדם, כענין **ויהי ערב ויהי בקר** (בראשית א), כי אם שהלילה הולך אחר היום ותופס לילה שאחר אור היום. אך יודע בבקר, שכבר הושלם יום ולילה ועודנו חי, ואז יודה ויגיד חסדו יתברך, וזהו **להגיד בבקר חסדך**, שהוא מה ש**טוב להודות לה'**.

אך על הבחינה השנית הנקראת **"אמונה"** שהיא לאחרית הימים, שהוא אומר **[ב] ולזמר לשמך עליון**, אינו עתה בבקר כי אם **[ג] ואמונתך** יהיה הזמר **בלילות**.

ואי אלו לילות הם, הלא הוא, אותם שהם **(ד) עלי עשור ועלי נבל**. הוא המנגן בלילות **עלי עשור וכו'**, הוא דוד שבא לתקן כי הוא אדם כנודע, ויתקן באשר ה' אתו, כי אינו מי שיצטרך להתחיל לנגן בידי ולהגות בזמר בכלי הנגון, כי אם הוא אותו שיזמר **עלי הגיין בכנור** שהוא שמה, שהיה מזמר היה על היות תחילה **הגיין בכנור** מאליו, כי הייתה רוח צפונית מנשבת בכנור והוגה מאליו (ברכות ג ב). והוא על דוד כי הוא עצמו אדם הראשון, והוא מזמר על תיקון השכינה הוא **שמך עליון** שהזכיר שנסתלקה למעלה, ועל ידי מזמורי דוד מתקנת וחוזרת, ועל ידי כן מתקיימת אמונת טוב העתיד לאדם במלך העתיד מלך המשיח, והיה זה בלילות שהיה דוד מזמר בכל לילה, ובזה ביאר אומר **[ג] ואמונתך בלילות**.

והיה זה על ידי מה שהאריך לאדם הוא יתברך, שאם לא כן לא היה יוצא שת לעולם שמזרעו יצא דוד לתקן את אשר עותו, כי הוא אדם הוא דוד הוא משיח, ואדם התחיל לשוב, ודוד גמר התיקון להכין לזמן מלך המשיח, כמו שאמרו ז"ל **אלה תולדות פרץ כו'**, שאמרו רבותינו ז"ל (**בראשית רבה** יב ו) כל תולדות שבמקרא חסרים חוץ מב', **אלה תולדות השמים** (בראשית ב) **ואלה תולדות פרץ** (רות ד).

והטעם כי על ידי חטא אדם הראשון לקה העולם בו' דברים, שהם **זיוו חיינו קומתו מאורות פירות הארץ פירות האילן**, ועל כן **"אלה תולדות השמים כו"** מלא, כי ששה דברים היו בו מה שלא היו אחרי חטא אדם, ויתוקן על ידי מלך המשיח שהוא בן פרץ, ועל כן **"אלה תולדות פרץ"** מלא, והלא עדיין צריך טעם למה נרמז מילוי בפרץ שם ולא בפרשה שמזכיר לידתו, אך הוא כי שם שמספר מביאת דוד לעולם, אשר על ידו היה התיקון על כן שם נרמז.

ועוד אמרו בספר הזוהר כי מלבד אלו הששה דברים הנאמרים גם כן נתקלל האדם עשר קללות (עי' **פרקי דרבי אליעזר** יד), ובאה רבקה וגלגלה עשר ברכות **ויתן לך האלוהים כו'** (בראשית כז), שהן מתקיימות לעתיד לבוא כמאמרם ז"ל. וגם לזה צריך תיקון והוא על ידי דוד בזמירותיו, וכמאמרו באומרו (דברי הימים - א יז יז) **ותדבר על בית עבדך למרחוק כו'**. וזה אחשוב כיון פה באומרו **עלי עשור ועלי נבל וכו'**, שהוא כי ישוב אדם בדוד לזמר בלילות **עלי עשור**, שהוא **"נבל עשור"** של עשר יתרים לרמוז תיקון לבל יעדרו העשר ברכות, **ועלי נבל** סתם בעל ו' יתרים להכין תיקון הו' דברים שלקה העולם. וה' עזרו, כי היה **עלי הגיין בכנור**, כי היה שירו על היות **הגיין בכנור** עצמו מאליו מאתו יתברך כמדובר.

או שיעור הכתובים ענין המשנה (ברכות נד א) שיהיה אדם נותן הודאה על העבר וצועק על העתיד לבוא, וזהו **[ב] טוב להודות לה' על העבר שנתן לי חיים, ולזמר וכו' על העתיד**, על היות **שמך עליון** שנסתלקה שכינה ויהיה העולם הולך ומתקלקל, ועל ידי זמירות יתוקן שהם של דוד כאשר יבוא. ופירש **על הא' [ג] להגיד וכו', ועל הב' ואמונתך** שאנו מאמינים שתתקן, הוא **[ד] עלי עשור וכו'** ככל האמור.

ה כי שמחתיני יהוה בפעלך במעשי ידיך ארנן :

ו מה-גדלו מעשיך יהוה מאד עמקו מחשבתך :

ז איש בער לא ידע וכסיל לא-יבין את-זאת :

(ה) כי שמחתיני ה' בפעלך כו'. אמר אדם, הלא אמרתי כי אודה את ה' **ואזמר לשמך עליון**, והלא יחשדני שומע באמת באמור כי לא יתכן כי בכל לבי אני אומר כן, כי מי יאמין שלא

אתעצב על שלא תבצר ממני המוות תחת היותי מוכן לחיות לעולם, על כן אני אומר כי חלילה לי מזה, כי הלא אדרבה **שמחתי ה' כו'**. והוא כי הנה הטעם היותר צודק אל היות עונש אדם מות ולא ייסורין וחי לעולם, הוא, כי הן האדם היה מרכבה אל השכינה, ולכוונה זו בראו יתברך אלא שבהעוותו נתקלקל ונתעכר חומר מלסבול קדושת רוחניות השראת שכינה עד סור ופסוק זוהמת נחש מישראל, מה שאין זה מתקיים כראוי עד ימות גבר ויחיה שתתמרק חלאת זוהמתו בכור הארץ, ויתחדש החומר זך בלי שמרי זוהמא כיום הבראו בימי בראשית, ויוכן לקבל השראת שכינה אז יותר מבמתן תורה, כי אז עדיין היה להם יצר הרע, אך לעתיד יסיר ה' את לב האבן ויתן לנו לב בשר, באופן כי טובה הייתה לנו המוות, כי בה נבוא אל השגת שוב ה' את שיבת היותנו עם רוחנו גויתנו סובלים השראת שכינה עלינו, אחרי מירוק החומר במעבה האדמה, מה שאין כן אילו נשאר האדם ואשתו חיים כאשר המה, כי אז אפילו חיו אלף שנים פעמים, לא תוסר מעלינו חלאתנו ולא נשוב עוד אל היותנו כדאים להשרותו יתברך כבודו עלינו, גם כי נתמרק בייסורין על אשר חטאו, ועל כן היטיב אשר דיבר ר' מאיר במה שמצאו כתוב בספרו "**והנה טוב מאד**" (בראשית א לא) והנה טוב מות (**בראשית רבה** ט ה).

וזה יאמר אדם לפניו יתברך, הנה אומר לה' **[ה] כי שמחתי ה' בפעלך** שקנסת עלי מיתה ולא הנחתי בחיים, כי על ידי כן **במעשי ידך** שהוא כעין הגוף הדק וזך שהייתי מעשי ידך כשעשיתי, במעשה ההוא עצמו ארנן לעתיד שתשוב תחדשני ארנן לעתיד, מה שאין כן לו השארתי חי לעתיד, שהלא לא אהיה רק עכור ולא כמעשי ידך. ואמר מעשי ביו"ד הריבוי, להיות שתי מעשים:

של בריאה

ושל עת התחייה,

שעל ידי היות שני פעמים מעשה ידיו יהיה יותר זך וקיים לעד, ועל כן **ירנן** שלא יקרנו כמאז ששלט בו יצר הרע ונתעכר.

או **שיעור הכתוב [ה] כי שמחתי ה' בפעלך**, והוא כי הנפש שהיא באדם אומרו, הנה שמחתי במה שהנחתי בגופי הוא פעלך אשר פעלת, אך יותר מגדר שמחה היטבת לי בגזירת המוות לאחר זמן ולא השארתי חי לעולם, כי עתה **במעשי ידך ארנן** לעתיד שהוא בשובר לעשות אותי זך, על זה **ארנן** שהוא יותר מגדר שמחה.

או **יאמר מעין מאמר רבותינו ז"ל** (עי' סנהדרין צא א) על התחיה לישוב דעת המתמיהין איך יקום מת אחר העשות עפר, והשיבו להם מאי דלא הוה הוה, מאי דהוה לא כל שכן. ומעין זה יאמר אדם הראשון לראית התחיה, **כי שמחתי ה' בפעלך**, שהיה הכל יש מאין דלא הוה והוה, אם כן מזה אבטח **שבמעשי ידך** דכבר הוה, שודאי **ארנן** בתחיה שתשוב תעלנו.

או יאמר הכתוב הטעם שכתבנו שטרם יחטא היו גוף ונפש זכים יאותו יחד, אך אחר זוהמת נחש ויתעכר הגוף יוכרח למות לזכך החומר להיות בחברת הנפש וחי לעולם, וזהו אומרו איני קץ על המוות כי הלא אני הגוף אומר כי שמחתי ה' בפעלך בהיותי עם הנפש שהיא פעלך מזווג עליון כנודע, וגם הנפש תאמר במעשה ידיך הוא הגוף יציר כפיך זך לא אקוץ, כי אם ארנן בחברתו, כלומר מה שאין כן בהתעכרו, לכן הנה טוב מות לתקן.

ואופן התיקון על ידי גלגולין עד גמר הטהרה בתחיה, לא יכילם רעיונינו מה שחושב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח, כי הלא (ו) מה גדלו מעשיך ה' וכו'. והוא בשום לב שהיה לו לומר "איש חכם לא ידע כו'", האם ישבח עומק מחשבותיו יתברך [ז] שאיש בער לא ידע כו'. אך אחרי אומרו כי טוב מות שעל ידי כן יהיה זך לעתיד כאשר בהיות יציר כפיו והותר, אמר לא אוכל לפרטם כי אם לומר, הלא ראינו לעינינו [ו] מה גדלו מעשיך הנגלים ה' הוא עולם ומלואו, שאין איש יכול לראות ולהבין כולו ולא מקצתו עם היותו נגלה, מזה נדון מקל וחומר כי מאד מזה עמקו מחשבותיך הבלתי נגלים מלהשיגם ואין להרהר חלילה כי אין משיג, כי הלא אפילו מי שהוא בגדר [ז] איש שהוא חשוב כנודע מכל אנשים שבמקרא אעפ"י כן שהוא בגדר איש חכם וחשוב, הוא בער לא ידע וכסיל הוא, גם הוא האיש הנזכר שלא יבין את זאת ויתמה על החפץ.

או שיעור הכתוב, הנה אין לאיש להרהר מקל וחומר, ומה אם הנגלה יפלא בעינינו כי [ו] מה גדלו מעשיך ה', ומה גם מחשבותיך הנסתרים כי מה עמקו מחשבותיך, וזה הוא קל וחומר כ"כ ברור כי [ה] איש בער יקרא אשר לא ידע, וכסיל אשר לא יבין את זאת.

או יאמר, הלא אמרתי שעמקו מחשבותיך בגלגולים, במה נדע כי כן הוא, לזה אמר איש בער לא ידע מעצמו ענין הגלגול, וכסיל מהתורה, כי כסיל הוא מקביל אל חכם כמה דאת אמר בן חכם ישמח אב ובן כסיל וכו' (משלי טו כ), לא יבין את זאת הוא ענין (בראשית ב כג) כי מאיש לוקחה זאת. והוא כי מאי "זאת", כי לא לוקחה "זאת" כאשר היא רק עצם צלע אחד, אך הוא מאמרנו בביאור התורה כי בתחילה ומה גם למאן דאמר דו פרצופין נבראו (עי' רש"י בראשית א כז, שם ב כא), נפש חוה הייתה בו, ואפילו לדברי הכל כל נפשות אישי ישראל היו בו כמאמרם ז"ל בשמות רבה (עי' שם מ ג), ונפשה גם היא, וכשהוסרה מאדם לא צלע עצם בלי נשמה הוסר ממנו, כי אם בכל הנפש אשר הייתה בו, כי נפשה הוסרה ממנו גם היא, וזהו "לוקחה זאת", שאם לא כן למה על כן "יקרא אשה" לא לוקח רק עצם, אך הוא כי "זאת" כמות שהיא לוקח ממנו, ואם כן אין לך גלגול גדול מזה, וקל וחומר הדברים אם עודנו בחיים יש גלגול, כל שכן אחר מות כחז"ל, שאם לא כן מאי "זאת", וזהו וכסיל לא יבין את זאת, שאילו יבין היה הגלגול נודע אליו.

או יאמר, הלא אמרתי שהמוות הוכרח על כי מתחילה צדקו יחדיו הגוף הזך עם הנפש, ואחר כך נפגם הגוף והוכרח למות ליתקן בתחיה, על זה אמר [ז] איש בער וכו' וכסיל לא יבין את זאת הוא "זאת התורה אדם כי ימות באהל וכו'" (במדבר יט יד), כי למה יטמא אשר באהל? אם לא שבמות אדם זוהמת נחש נשארה דבקה בגופו והיא תדבק לאשר באהל, הנה המשכיל בזה יבין כי טוב היה המוות לאדם וזרעו ליטהר מהזוהמא ההיא לשוב בזכור בתחיה.

ח בפרח רשעים כמו עשב ויציו כל פעלי און להשמדם עדי עד :
ט ואתה מרום לעלם יהוה :
י כי הנה איבך יהוה כי הנה איבך יאבדו יתפרדו כל פעלי און :

ואם יאמר איש מה יעשה אדם בראות רשע וטוב לו ויפקפק בהשגחה, לזה אמר (ח) בפרוח כו' הוא להשמדם כו'. או ימשך זה מפסוק הקודם, לומר [ז] איש בער יקרא וכסיל מי שלא יבין וכסיל ג"כ אשר לא יבין, כי [ח] בפרוח וכו' הוא להשמדם עדי עד.

או יאמר בפרוח רשעים בנכסים כמו עשב, ויציו שהוציאו ציץ הם הבנים שהצליחו גם בבנים, הוא להשמדם עדי עד לנכות זכויותיהם.

(ט) ואתה מרום לעולם ה'. הנה יפול לב אדם על קושי אחד, לומר כי הלא מרגלא בפומא דגדולי עולם שהחוטא פוגם למעלה, ומקרא מלא דבר אליהוא אם חטאת מה תפעל בו (איוב לה ו), אך האמת הוא כי בו יתברך חלילה לפגום, כי אם ענין מאמר התורה צור ילדך תשי (דברים לב יח), שעל ידי עוונות בלתי מקבלת השכינה שפע רב טוב מלמעלה והוא תשות מעין דדי המינקת שבאין יונק יותשו דדיה כי לא יבוא חלב בהם, אך הפגם האמור בדברי חכמי האמת הוא שהחוטא פוגם בשורש נפשו הדבק למעלה לפי בחינת העוון, וזה יהיה ענין הכתוב הלז, והוא כי אחר אומרו שנראה יפריחו רשעים וכו' ויציו בנים כו' הוקשה לו שאחר שבהעוותם הם פוגמים למעלה חלילה למה יאריך להם עד ינכו זכויותיהם ולא יכריתם בהחילם לעוות.

ועוד כי איך אמרנו [ח] להשמדם עדי עד שנראה שהוא בדור ראשון או שני, והלא לעומת זה ידענו שאדרבה לבלתי ידח ממנו נדח מגלגל פעמיים שלש עם גבר, על כן להשיב על כל זה אמר [ט] ואתה מרום כו' לומר חלילה לא-ל מפגם, כי אתה מרום במעלתך לעולם ה'

כמאמר אליהוא **אם חטאת מה כו'**, כי בין יזכו בין יחטאו לעולם אתה ה' בלי שינוי ופגם חלילה.

ואיך מאבדם מיד כי אם מגלגל עימהם פעמיים שלש, כי אם אחר שהפריחו **[ח] רשעים, ויציצו פועלי און** שיציצו בגלגול פעם שנית, ותראה **(י) כי עדיין הם אויביך** בגלגול הב', **הנה** הנם אויבים לך כבתחילה, וזהו **כי הנה אויביך**, עדיין אתה ה' כלומר מתנהג ברחמים. ואם חוזרים שלישית ותראה עדיין **כי הנה אויביך**, אז **יאבדו** לגמרי, והאבדון הוא כי יתפרדו מאתך וילקה שורשם הדבק בשכינה וזהו הפגם כי חלק שורש נפשם הדבק בשכינה שנפגם, ואם עד שלושה גלגולים יקלקלו תאבדם ממך **שיתפרדו כל פועלי און**, אך בך חלילה אין פגם.

או יהיה **יתפרדו** כענין הכתוב אצלנו על **ממקום קדוש יהלכו** (קהלת ח י), כי אחר שהיו רשעים קבורים חזרו בגלגול כרשב"י ובאו במקום תיקון ליקרב אל הקדושה למעלה, אדרבה **"וממקום קדוש יהלכו" ויתפרדו** עוד מהקדושה כי יוסיפו להרשיע, וזה יאמר תדע למה **יאבדו** הוא על כי במקום שעל ידי הגלגולים היה להם להתקרב אל מקום קדוש, אדרבה **יתפרדו כל פועלי און** בגלגוליהם.

או יאמר **אויביך** שהם מכעיסך **יאבדו** לגמרי, אך **הפועלי און** להנאתם לא יאבדו אך **יתפרדו** בצד מה מן הקדושה כענין **עונותיכם היו מבדילים כו'** (ישעיה נט ב).

או יאמר, אם יאמרו לו מה תתהלל אדם, והלא יצאו ממך דור אנוש ודור המבול ודור הפלגה, על כן אמר הנה אלה רשעים זרים ופסולת הם אצלו, כי הנה **[ח] בפרוח רשעים** הם **דור אנוש ויציצו כל פועלי און** הם **דור המבול להשמדם וכו'** כי פסולת היו, ולא פגמו חלילה, כי **[ט] ואתה מרום וכו'**. ואשר בני נח שבחרת בו **[י] והנה איביך ה'** שבקשו לילחם בך, **הנה אויביך** הראוי היה מקל וחומר שיאבדו, אלא שעל אחדותם הוכרח **שיתפרדו כל פועלי און** מאחדותם המסייע כלומר שעל כן הפיצם ה'. אמנם אין לי חלק בהם, כי אחרי כן בימי אברהם אחר שנתפלגו בהיות אברם בן מ"ח שנה **(סדר עולם א')**, אז **(יא) ותרם כראם קרני** כי מבת לוט והלאה החל עניני כמו שאמרו ז"ל **(בראשית רבה נ י) מצאתי דוד עבדי** (תהלים פט) היכן מצאתיו? בסדום, כלומר כי אני מצד הקדושה ואשר היו חצונים כבר אבדו, ומאז **ותרם כראם וכו'** כאשר יבא ביאורו בס"ד.

יא ותרם כראים קרני בלתי בשמן רענן :

יב ותבט עיני בשורי בקמים עלי מרעים תשמענה אזני :

יג צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה :

(יא) ותרם כראם קרני כו'. רבותינו ז"ל בפרקי דרבי אליעזר אמרו פסוק זה על **מנחם בן עמיאל** שעתידי לנגח לד' רוחות העולם. ולפי דרכנו יאמר שאחר ספרו מאבדן הרשעים הרגיש מה היה שהוא לא נגעל לגמרי בחטאו ביום שנצטווה, ומה גם למאמרם ז"ל (סנהדרין לח ב) מין היה אפיקורוס היה קוצץ בנטיעות מושך בערלתו היה, ואדרבה הוסיפו לו ימים ושנים והיה משורר מזמור זה לפניו יתברך ברוח הקדש, לזה אמר הנה אדרבא **ותרם כו'**, והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (שבת כח ב) שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היה לו במצחו, והוא כמפורש אצלנו במקומו שהוא רמז שעל ידי קרן מלכות דוד שהוא מעם אשר בו האחדות שהיה עתיד לצאת ממנו נתרצה קרבנו. וזהו שאומר אדם, **ותרם כראם קרני** הוא מלכות דוד שהוא קרני שלי, כי אני אני הוא שבקרבני שהוא קרן מלכות היוצא ממני.

ושני גדולות עשית עמי:

א', הגדולה והרוממות.

שנית, ההמשך.

והוא כי דוד נמשח על ידי קרן ובשמן המשחה מה שאין כן שאול ויהוא כי אם בפך ובשמן אפרסמון (כריתות ה ב, ו א), שהקרן רמז אל הגדולה ושמן המשחה אל ההמשך, והוא כי שמן המשחה אינו מתמעט ואינו מתייבש כי שיעורו עודנו קיים ותמיד הוא רענן שאין יובש שולט בו, כמו שאמרו ז"ל (שם) שהיו ב' טיפין ממנו יורדין **על זקן אהרן**, והנמשח ממנו כאשר הוא רטוב ורענן כך גדולת הנמשח בו נמשך תמיד.

ועל ב' הדברים אמר:

על הא' **ותרם כראם קרני** שהיה הרוממות גדול כראם כי היה בקרן,

וגם היה **בשמן רענן** הוא שמן המשחה שהוא רענן תמיד ורומז התמידה.

ואם יאמר איש הלא בנית כל טובך במזמור הלז באמור כי אתה דוד וכל מעשה תוקף תקונו עליך הוא, ומי יגיד שכך הוא, לזה אמר **(יב) ותבט וכו'** לומר הלא הוא כי כאשר נדבר עלי בבית דין של מעלה בגן עדן שהיה הוא בו הביט עיני **בשורי** המביטים בי לחייבני **בקמים עלי מרעים** הם כחות הטומאה להמיתני כמאמרו יתברך, ואראה והנה לעומתם **תשמענה אזני מהמיימינים** ומהפכים בזכותי, שיאריכו לי בזכות מי שעתידי לצאת ממני, אמרו **(יג) צדיק כתמר יפרח**, הוא **דוד** שהוא אדם עצמו **כתמר** שמפריח לע' שנה **יפרח** שהוא **דוד**, שהוא כתמר שחי שבעים שנה ובחיים חייתו בסוף השבעים **יפרח** בימיו לו בן הוא **שלמה**, וזהו **יפרח**, והפרח **כארז בלבנון ישגה**.

יד שתולים בבית יהוה בחצרות אלהינו יפריחו :
טו עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו :
טז להגיד כי-ישר יהוה צורי ולא- (עולתה) [עולתה] בו:

ואחר שיהיו **דוד ושלמה (יד) שתולים בבית ה'** למעלה אחר סילוקן מן העולם, לא יסור שבט ומחוקק (עי' בראשית מט י, ורש"י שם), **שבחצרות אלהינו יפריחו**, הם הנשיאים שנמשכו בלשכת הגזית שהוא בחצרות היכל ה'.

ואחרי כן בדורות האחרונים המתייחסים ל**שיבה**, גם שלא תהיה הפרחתם רבה, לא יבצר בצד מה **(טו) שינובון**, ואחרי כן **דשנים ורעננים יהיו** בסוף השיבה בימות המשיח.

או גם אחר סילוק גם הנשיאים ההם **עוד ינובון בשיבה** שאחר ימי שנותם ע' שנה **עוד ינובון** בקבר ששפתותם יהיו דובבות בקבר, שהלכותם ילמדו ויזכרו ישראל (עי' יבמות צא א), שעל ידי כן **דשנים ורעננים יהיו**. נמצא שבזכות דוד והיוצאים ממנו שהם כיוצאים ממני, העמידני ה', ועמדה זכותם לי.

(טז) להגיד כי ישר ה' כו'. אמר הנה מדברי אלה אני נוגע בכבוד עצמי, שאני אומר שהייתי ראוי שלא יאריך לי כי אם שידינני כמשפט רשעים, אלא שהביט בבאים ממני. לזה אמר איני חושש על כבוד עצמי כי טוב הוא שיאמרו שהעוולה הייתה בי ולא שיאמרו שהיא בו חלילה, שידברו נגדו יתברך שנשא פני ולא קיים מאמרו באומרו **כי ביום אכלך ממנו מות תמות** (בראשית ב), כי עתה מאמרי זה הוא להגיד **כי ישר ה'** ואינו נושא פנים, כי בזה שאמרתי שהוא צורי להאריך, ימשך **שלא** הייתה **עולתה בו** כי אם בי בלבד, ושעשה בשביל העתיד לצאת, משיאמרו חלילה שלא עשה הדין ונשא פנים ליציר כפיו ויחשדוהו.

או שעור הכתובים, [ח] בפרוח רשעים כו' שהם רשעים וייטב להם בעולם הזה הוא **להשמדם עדי עד**.

ואם יאמר איש והלא נפשותם חלק אלוה ממעל ואיך ישמידם ה' והם חלקו, אך אין מהשמדם לך פגם חלילה, כי הנה **[ט] ואתה מרום לעולם ה'** נקרא ה' כי לא שנית. והנה זה אשר תעשה להם שתביאם בגלגול פעם שנית, **[י] והנה אויביך ה'** עדיין עודך, עם היותם **אויביך** שמך נקרא עליך וזהו **אויביך ה'**. כי אם עוד בשלמות הנם אויביך בשלישית אז **יתפרדו** נפשותם מאתך כי בעצמם פגמו, וזהו **כי הנה אויביך יאבדו יתפרדו כל פועלי און**. כלומר כי

אפילו מה שיתפרדו ממך אינו אלא כאשר אין עתיד לצאת מהם דבר טוב, כי הכל פועלי און, מה שאין כן לאשר עתיד לצאת צדיק ממנו כי תאריך לו, כי כן עשית לי כי אחר שחטאתי גזרת עלי רוממות בזרעי שהוא דוד, וזה [יא] ותרם כראם קרני וכו' כבקודם, אלא שהיה עתיד כי [יג] צדיק כתמר יפרח הוא דוד.

והנה עדיין לא יצא ידי חובת הקושי הראשון איך יאמר על הרשעים שיעשה [ח] להשמדם עדי עד ונפשותם חלק אלוה ממעל, ואיך [י] יאבדו חלקיו יתברך. והנה לזה החל ואמר כי יתפרדו ממנו כאשר בשלשה גלגולים יהיו אויבי ה' ושאין עתיד לצאת צדיק מהם, אך עדיין יתחמץ לבב אנוש איך חלק אלוה יפרד ויאבד, על כן גומר מאמרו ואומר [יד] שתולים בבית ה' כו'. לומר הנה גם אלה שתולים נפשותם בבית ה' למעלה, אלא שמה שבעולם הזה הנקרא חצרות אלוהינו אינו עיקר הנפש, כי אם הפרחה בלבד מעיקר הנפש שהיא למעלה, התפשטות ממנה בלבד, כלומר כי מזה בין תבין כי מה שיתפרד ויאבד אינו כי אם הפרחה וההתפשטות לא השורש.

ועם כל זה עוד יעשה הוא יתברך לבלתי ידח ממנו נדח, כי אם [טו] עוד ינובון בשיבה אחר שבעים שנה לא יגעל בהם על שאז אין תשובתם שלימה כי בוטל כוחם לחטוא, ועם כל זה אם עוד ינובון בשיבה, דשנים ורעננים יהיו לפניו יתברך. וכל זה שאני בא בטענות לבל יראך ניגוד בהשגחתו, הוא כדי [טז] להגיד לעם כי ישר ה', כי אני לעצמי איני צריך טענות, כי ידעתי כי הוא צורי שלא מתי ביום הראשון, ובמה שגזר עלי מיתה ידעתי כי לא עולתה בו.

פרק צג

א יהוה מלך גאות לבש לבש יהוה עז התאזר אף-תכון תבל בל-תמוט :

ב נכון כסאך מאז מעולם אָתָה :

דרך המלך שבמלכו מראה שפלות וגומל חסדים לעם לשיקבלוהו עליהם, כמה דאת אמר היום תהיה עבד לעם הזה וכו', אמר כי לא כן מלך מלכי המלכים, כי אם כאשר (א) ה' מלך אז גאות לבש. וגם אין גבורתו כגיבור בשר ודם שלא יתהלל חוגר כמפתח, כי אם לבש ה' עוז מעת התאזר. ועם כל גאותו וגבורתו סובל העולם גם בהיות בלתי עושי רצונו, כי אף לעומת גאותו וגבורתו תכון תבל בל תמוט. ועל כן צריך לסבול והאריך מפני תיקון העולם ולא מבלתי יכולת חלילה, כי הלא (ב) נכון כסאך מאז, שהוא השמים כסאך, הוא נכון מאז מלכת בבריאת עולם, אך אתה מעולם אתה ואינך תחת זמן ואינך צריך תבל.

או יאמר בשום לב אל החילו שלא לנוכח שלא אמר "מלכת" "לבשת", ויצא לנוכח באומרו [א] **תכון תבל**. והוא בהזכיר מאמר **ספר הזוהר** שבבריאת העולם עאלת אורייתא קמי קודשא בריך הוא ואמרת, אי את בעי דין לית עולם, ואמר לה על מגן אתקריתי ארך אפים.

והנה ידוע כי **התורה** נקראת **עוז** כמו שאמרו ז"ל (זבחים קטז א) שבמתן תורה הלכו כל האומות אצל בלעם ואמרו לו מה הן הקולות וברקים אלו האם הקדוש ברוך הוא מביא מבול לעולם, אמר להם **ה' עוז לעמו יתן** הקדוש ברוך הוא נותן תורה שנקראת עוז לישראל עמו.

ועוד ידענו מרבתינו ז"ל (עי' רש"י בראשית א א) כי מתחילה עלה במחשבה לברוא את העולם במידת הדין ולא היה העולם מתקיים עד ששיתף מידת רחמים, **ושעל המחשבה** האחת נאמר **בראשית ברא אלוהים, ועל המעשה** נאמר **ביום עשות ה' אלוהים ארץ ושמים**.

ונבא אל הענין, והוא שאומר המשורר, כאשר [א] **ה' מלך** שהוא עד לא עשה ארץ וחוצות הנה תחילה השם הנזכר **גאות לבש**, שהוא להתגאות למעלה מן העולם לבלתי הטפל בו כי אם להניח את מידת הדין הוא האלוהים הוא שכינה בלבד היא מידת הדין לברוא את העולם, אך כאשר **לבש ה'** הגאות הנזכר אז **העוז** שהוא התורה **התאזר** נגדו יתברך ואמר **אף אתה** עם מידת הדין ראוי **תכון תבל** באופן **בל תמוט**, מה שאין כן אם שם הרחמים **גאות לבש** ועולה ופורש מן העולם שתבל ימוט ואין עולם. ואין צריך לומר תבל שהוא כללות הארץ, כי אם גם השמים [ב] **כסאך** הוא **נכון מאז שמעולם אתה ה'** בעל הרחמים שנשתתפת עם מידת הדין, **ומעולם אתה**, ולא למעלה מן העולם כאשר גאות לבשת והיית מניח העולם אל מידת הדין.

ג נְשָׂאוּ נְהָרוֹת יְהוָה נְשָׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דְּכִים :
ד מְקֻלוֹת מַיִם רַבִּים אֲדִירִים מְשַׁבְּרֵי-יָם אֲדִיר בְּמָרוֹם יְהוָה :
ה עֲדִיתִךָ נְאֻמְנוּ מֵאֵד לְבֵיתְךָ נְאֻה-קֹדֶשׁ יְהוָה לְאַרְץ יַמִּים :

(ג) נשאו נהרות ה' וכו'. הנה רבותינו ז"ל פירשו נהרות אלו על הד' מלכויות, ואחריהם נמשכו רש"י ז"ל והמפרשים זולתו, ואחריהם כל אדם ימשוך. ונאמר לפי דרכנו, הנה על ידי היות שמך ה' בעל הרחמים משותף בעולם ולא הנחתו למידת הדין לבדה נתקיים העולם, אך הנה לעומת זה **נשאו נהרות ה'** כי היה להם למלכויות התנשאות בעולם, ואין זה רק להיות למידת הרחמים שייכות בעולם, כי על פי מידת הדין לא היה להם התנשאות, וזהו **נשאו**

נהרות על ידי ה' הוא שם הרחמים. ומי יתן ולא היו מתגאים ומרימים קול לומר כי ידם רמה, אך הנה **נשאו נהרות קולם**.

או יהיה מה **שנשאו קולם** מאמרם ז"ל (ילקוט שמעוני ישעיה תכ) על פסוק הוי המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון (ישעיה יז יב), כי המלכויות מגזימים על ישראל כגלי הים, שכל אחד אומר אני אשטוף את כל העולם, כן כל עם על ישראל. ועל כן יהיה נא חסדך ועשה שלפחות גם שלא ישאו אשמת גאותם על ראשם, **ישאו דכים** הוא מה שמדכאים את ישראל, כלומר וגאלנו והצילנו מן הגויים.

ואם תאמר נא ה' כי הלא כנגד מה שהמלכויות המשולים לנהרות **נשאו קולם** ושם שמים מתחלל חלילה, צריך להאריך עד נזכה להתקדש שם שמים בזכותינו, וכימי צאתנו מארץ מצרים תראנו נפלאות, הנה יש כבר עומתו בעולם. כי הלא יותר (ד) **מקולות מים רבים [ג]** **שנשאו נהרות קולם**, שהוא ממה ששם שמים מתחלל **בקולות מים רבים**, יותר מהמה **אדירים משברי ים** להתקדש בם שמך הגדול לעומת **קולות מים רבים**, והוא מה ששיבר הוא יתברך ים סוף לי"ב שברים כמו שאמרו ז"ל (תנחומא בשלח י) על פסוק **לגוזר ים סוף לגזרים** (תהלים קלו), כי אז לא בלבד הורה יתברך שהוא אדיר על בריות הארץ, כי אם שגם **אדיר במרום ה'** כי שם שיבר עוזא שרו של מצרים (ספר הזוהר), כד"א **וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים** (שמות יד), מתים לא נאמר אלא מת מלמד ששרו של מצרים (וכו') [מצרים שמו], וזהו **אדיר במרום ה'** אף בעליונים.

ושמא תאמר הלא אותו הנס כבר נשכח, לא כן הוא, כי אם כאילו היום היה, כי הנה (ה) **עדותיך** שאתה מעיד בתורתך **נאמנו מאד**. ואם אי אתה עושה בגיננו על שדכו אותנו המלכויות, עשה על בית קודשך שלא חטא והוא חרב, כי הנה **לביתך נאווה קדש** העתיד. ומה שאחלה פניך הוא, כי לא יהיה הבית הזה האחרון כראשונים, כי לא שרתה בהם רק קדש שכינה, אך עתה יהיה ה' הוא שם ההויה הגדול, שעל ידי כן יהיה **לאורך ימים** ולא יהיה לבית ההוא הפסק, כי אם יתמיד **לאורך ימים** וזהו **ה' לאורך ימים**.

פרק צד

א אל-נקמות יהוה אל נקמות הופיע :

ב הנשא שפט הארץ השב גמול על-גאים :

הנה יש ריבוי וכפל ניכר בתיבות הכתוב. ויתכן יאמר, הנה ידעתי שלרשעת הגויים האלה מידת א-ל של חסד ומידת ה' של רחמים יהפכו להם לאויבים, וזהו (א) א-ל נקמות ה', והנה ראה חליתי פניך שתהיה א-ל נקמות בשם אחד, שהוא בשם א-ל בלבד, עם שהוא חסד שאינו כ"כ קשה כמידת רחמים, ולא אחוש על קלות הרוגז שתדינם בשם א-ל במה שתעשה הדבר מיד, וזהו א-ל נקמות הופיע, שאתנחם במה שתהיה א-ל נקמות בלבד ולא תיחל עד מלאות סאתם לדונם בשני השמות במה שתופיע מיד, וזהו הופיע.

והטעם מפני כבודך כי הלא נתגאו הרבה, והוא כי אמרו רבותינו ז"ל (סוטה ה א) על פסוק גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל (תהלים קא ה), שאומר הוא יתברך כביכול אני והגאה אין אנו יכולין לדור יחד בעולם. לכן (ב) הנשא שופט הארץ, ואל ינשאו המה ג"כ שאי אפשר להיות שני גאים בעולם, כלומר ולכן תצמיתם מן העולם.

או יאמר, הנה ידענו [א] ש-א-ל שני נקמות על שני חורבנות ה', אך מה שאחלה פניך הוא, שגם שלא תעשה הנקמות כעת, לפחות הופיע, הופעה - מה ביני וביני. ואם אין אנו זוכים עדיין בדין על מה שהרעו לנו, הנשא והסתלק מבחינת היותך שופט הארץ בינינו לבינם, ובלבד שעל גאותם נגדך השב גמול על גאים מה שראוי להם על גאותם נגדך בלבד, כי (ג - ד). עד מתי וכו' יביעו וכו'

או יאמר, הנה נקמות הגליות מסורה לשם השם כמה דאת אמר (שמות יז) ויאמר ה' כתוב וכו' מלחמה לה' בעמלק וכו'. אמנם בהיות הנקמה מסורה אל שם ה' מאריך שמתנהג בחסד א-ל, על כן [א] א-ל נקמות הופיע, שכמו שבנקמות אתה מתנהג בחסד לגויים הופיע. ומה שתופיע הוא לומר [ב] הנשא שופט הארץ הוא האלוהים הוא שכינה מהגלות כביכול הוא האלוהים מידת הדין, והשב גמול על גאים, שבאמור לה כך, מיד שופט כל הארץ יעשה, כי אין לו עיכוב רק עד תרום ותינשא מהגלות.

(ג) עד מתי רשעים ה' וכו'. מה שאמרתי כי טוב להיות נקמות הגליות על ידי מידת אלוהים, הוא, כי עד מתי רשעים ה', כלומר כי הלא להיות אתה ה' הפוקד עד מתי רשעים יהיו בעולם, כלומר כי תאריך להם בשם ה', ועל כן טוב הוא יהיה בשם אלוהים.

ושמא תאמר כי ראוי הוא אהיה מאריך על כי אין זכות כעת לישראל, הלא יש טענה גם על זה והיא עד מתי רשעים יעלזו, והוא כי הלא דרכך ה' שבשמוח איש על נפילת שונאו אתה משיב אפך מעל הנופל וְשָׂמוּ עַל הַשִּׂמְחָה, כמה דאת אמר (משלי כד) בנפול וכו' פן יראה ה' וכו' והשיב וכו', והלא בזה תראה רשעים יעלזו על נפילת ישראל, ומהראוי תשיב מעלינו אפך ותשב עליהם גמולם.

או יאמר חסד [א] א-ל יהיו הנקמות, כי על ידן תהיה ה' בכל הד' אותיות, כי הנה "יד על כס י-ה" (עי' שמות יז טז וברש"י שם) שלא יזדווג לשתיים האחרונות עד יום נקם שבלבו יתברך, וזהו א-ל נקמות ה'. ואחלה פני א-ל הנוקם נקמת ה' לומר לו, יעשה חסד גם עם שם אלוהים, שהוא א-ל נקמות הופיע והאר שפע שינשא בו שופט הארץ משפלות הגלות היא סוכת דוד הנפלת היא שכינה שבגלות כביכול, וזהו א-ל מידת חסד נקמות הופיע והאיר, שעל ידי כן [ב] הנשא שופט הארץ מהיותר נופלת והשב גמול על גאים.

ג עד-מתי רשעים יהוה עד-מתי רשעים יעלזו :

ד יביעו ידברו עתק יתאמרו כל-פועלי און :

ה עמך יהוה ידכאו ונחלתך יענו :

ו אלמנה וגר יהרגו ויתומים ירצחו :

ז ויאמרו לא יראה-יה ולא יבין אלהי יעקב :

[ג] עד מתי וכו'.

עוד טענה אחרת לבל האריך להם, כי הנה עד מתי יש רשעים בעולם ה', הלא הוא עד מתי רשעים יעלזו. שאם היית מונע עליזותם ומייסרם ופוקד על עלילותם ויעצבו, היו שבים בתשובה ולא יהיו רשעים. ואינם מסוג שתייחל עד ישובו, כי אדרבא הם מתפקדים במחשבה ובדבור ובמעשה, ואחרי כן יוציאו נפקותא שאין קץ לרעתם. והוא, במחשבה עד מתי רשעים יעלזו, ובדבור (ד) יביעו ידברו עתק, ובמעשה יתאמרו בפועל כל פועלי און, שעל ידי ראותם שלא תפקוד הרהור ודבור, יתאמרו לפעול הפועלי און בפועל.

וגם בפועל הרע, נסו א-ל בהדרגה, ראשונה (ה) עמך ה', הם הבלתי קרובים בעצם אליך, רק היותם נקראים על שמך, ידכאו. ובראותם שלא תפקוד נכנסו יותר, ונחלתך, הם הקרובים אליך קדושים אשר בארץ הנקראים נחלה הנשאר בציון והנותר בירושלם שהם הצדיקים, יענו. ובראותם שעל אלה לא תפקוד יגעו גם במי שנתייחדת לדיין, היא (ו) אלמנה כי אתה ה' דיין אלמנות (תהלים סח ו). ובראותם שלא תחוש, יגעו במי שתאהב הוא הגר, כמה דאת אמר (דברים י יח) ואוהב גר וכו'. ובראותם שלא תפקוד עליהם, יגעו גם במי שאתה מיוחד לו לאב הוא היתום, וזהו ויתומים ירצחו, אשר אתה ה' אבי יתומים (תהלים שם). ובראותם שלא תפקוד במ, אז נמנו וגמרו (ז) ויאמרו לא יראה י-ה, לומר שעם שבשם זה ברא שני העולמות, עם כל זה עביות העולם הזה שנברא באחד מהאותיות יעצרנו מראות בו (עי' רש"י בראשית ב ד).

ושמא תאמר הלא שם בעולם העליון יעקב אבינו, ואמרו רבותינו ז"ל באיכה רבתי (ב ז) על יבער ביעקב וכו' (איכה ב ג) שכל צרה שעל ישראל מרגיש יעקב ומצטער. ואם יאמרו שעכירות העולם הזה ימנע השגחתו ממנו, הלא נפש יעקב למעלה מרגשת הצער, ולמה לא יחוש עליו ולא יראה הוא יתברך בעולם העליון מה שמרגיש יעקב שהוא שם עמו יתברך, ועל ידי כן מתוך מה שיראה שירגיש יעקב למעלה יבין מה למטה בזרעו בעולם הגשמי. אך על כן יוצאו נפקותא ויאמרו ולא יבין אלוהי יעקב. והנה על כל החלול הזה, מהראוי שתפקוד עודם בעולם הזה ולא אחר מותן, למען הראות השגחתך בעולם.

או יאמר [ג] עד מתי רשעים וכו', לומר, אם תאמר נא ה' שמה שלא תפקוד כעת הוא על שיש רשעים בישראל, על כן הנני משיב, הנה עד מתי רשעים ה' כלומר בישראל, הלא הוא עד מתי רשעים של אומות יעלזו. כי על ידי מה [ד] שיביעו ידברו עתק הגויים, יתאמרו כל פועלי און שבישראל לעשות רע, בראות כי הנה הגויים [ה] עמך ה' ידכאו וכו' ככל הכתוב למעלה, ויאמרו העושים כל הרעות [ז] לא יראה י-ה ולא יבין וכו', על כן לא ישובו רשעי עמך, שימצא יצרם מקום לקושי עורפם.

ח בינו בערים בעם וכסילים מתי תשכילו :

ט הנוטע אזן הלא ישמע אם- יצר עין הלא יביט :

י היסר גויים הלא יזכיר המלמד אדם דעת :

יא יהוה ידע מחשבות אדם כי המה הבל :

(ח) בינו בוערים וכו'. הנה מהגויים איני חושש על רוע סברתם, ודואג אני עליכם עמי פן תדבק בידכם מאומה מן החרם, היא רוע סברתם, ועל כן אני אומר בינו בוערים בעם. והנה באפשריים לטעות יש ב' סוגים:
א', בוערים מחוסרי דעה.
ב', מואסי לימוד התורה, עם היותם בני דעת.

והענין, אם הגויים הדוברים רע לא יבינו השגחתו יתברך, בינו הבוערים שבעם לבל תטעו, ואשר אינם בוערים רק כסילים שונאי התורה ורחוקים מלמודה, כמה דאת אמר וכסילים ישנאו דעת (משלי א כב), שכמעט אין להם תקווה, כי הלא כסילים ישנאו דעת, וזהו מתי תשכילו כי תקווה לבוערים מהכסילים.

(ט) הנוטע אזן וכו'. אל תחושו במה שתראו גויים מדברים ועושים נגד ה' וה' שותק, כי הלא לא מן העדר השגחה חלילה הם מאריכים ברעתם כמאמר הגויים, כי הלא הנוטע אזן האם

לא ישמע הדבור כאשר **[ד] יביעו ידברו עתק** הגויים ההם, **[ט] אם יוצר עין האם לא יביט** המעשה מה **[ה] שעמך ה' ידכאו**. ואמר **[ט] יוצר** על הצורה כי הראיה מעין רוחניות.

או יאמר הלא מרחיקי ההשגחה הוא מטעם כי רם ה' מהגשמיות, לזה אמר אי זה הוא יותר גשמי גוף האוזן או מציאות השמיעה, הוי אומר האוזן, ואם כן אמור מעתה **[ט] הנוטע אוזן** גשמית האם **לא ישמע** ויבין. וכן **אם יוצר עין**, שאין גוון כל העיניים שווה זה שחור וזה כתכלת וזה ככרתי, **הלא יביט** לעשותו כרצונו בתוך גשמות קרב בטן המלאה, ואם כן ודאי שיראה וישגיח בעולם השפל.

ואם נשים לב אל אומרו לשון "נטיעה" שלא תצדק בגוף האוזן כי אם "עשיה" כמה דאת אמר **אוזן שומעת וכו' ה' עשה גם שניהם** (משלי כ יב), אך ידבר על חוש השמע ואמר **הנוטע אזן** שנטע חוש שמע שהוא מעין רוחניות בחומר, **הלא ישמע** כי אין גדר נטיעה אלא שום אדם ייחור עץ שבידו בקרקע, ואיך נטע חוש שמע ואיננו בידו. וכן **היוצר עין** שראייתה היא על ידי הבטה באור שתכה הבטת לטישתה באור ושואבת המשכת אור לראות, ובכן יאמר **היוצר** צורת העין לראות על ידי הבטה והוא **לא יביט**. באופן שיבערו ויכסלו האומרים **[ז] לא יראה** י-ה ולא יבין וכו'.

ושמא תאמר אם כן למה יסבול את חושבי און וידברו עתק ופועלי רע את ישראל הגולים ביניהם ולא ייסרם, אל תתמהו כי הלא **(י) היוסר גויים** את **פרעה וזולתו** האם **לא יוכיח** את אלו "תוכחת" לפחות גם שלא יהיו גדר "ייסורין", ובהני כיבשי דרחמנא למה לכו, כי **המלמד אדם דעת** את קונו, כי הלא לא מחשבותיו מחשבותיכם, כי דעו לכם מה מחשבותיכם אשר תשיגו במחשבות עיוניכם. כי הלא **(יא) ה' יודע מחשבות אדם** כאשר **המה הבל**, שהוא טרם בוא המחשבות אל הלב בזמן שעדיין המה הבל, כי מלת **כי** כמו כאשר, כמה דאת אמר **כי תבא כי תצא**, וכיוצא, ואם כן מה ידעתם ולא אדע כי תאמרו אלי למה אאריך לרשעים, האם תעבור הסיבה במחשבות שכליכם.

או יאמר, אחרי אומרי שיביט בממשות האדם ובמעשיו הגשמיים מכל שכן **שה' יודע מחשבות אדם**, כי הלא **המה הבל** בלתי ממשיים, כי יותר קל הוא לרוחני לדעת מה שאין בו ממש ממה שיש בו ממש.

או יאמר על מה שיאמרו **[ז] ולא יבין אלוהי יעקב**, אמר **[י] המלמד אדם דעת** כלומר כי הוא יתברך **המלמד** את האדם הוא עצמו **דעת**, כי אינו כאדם שדעתו נפרד מאיכותו כי אם הוא יתברך ודעתו דבר אחד, וזהו **המלמד אדם** הוא **דעת** כי המלמדו עצמו הוא דעת. ובזה יתכן מה שלא אמר "לאדם". ולא עוד אלא **שה' יודע מחשבות אדם** עם היותם הבל מחמת

חומריותם ולא יעצרנו הגשמות אשר לאדם, ומה גם עתה יעקב שהוא נפש רוחנית למעלה, שמכל שכן שיבין הוא יתברך צערו שיצטער עלינו.

יב אשרי הגבר אשר-תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו :
יג להשקיט לו מימי רע עד-יכרה לרשע שחת :
יד כי לא-יטש יהוה עמו ונחלתו לא יעזב :
טו כי-עד-צדק ישוב משפט ואחריו כל-ישרי-לב :
טז מי-יקום לי עם-מרעים מי-יתיצב לי עם-פעלי און :

(יב) **אשרי הגבר אשר תיסרנו וכו'.** הנה הנקמות העתידות הם בעמלק שעליהם נאמר כי **יום נקם בלבי** (ישעיה סג ד), והנה שם **י-ה** הוא הפוקד כמה דאת אמר: **כי יד על כס י-ה** (שמות יז טז ועי' רש"י שם) כמאמרם ז"ל שנשבע שלא יהיה כביכול שמו שלם עד ינקם מעמלק, ובמה תלוי הדבר בזכות הדורות, וזהו "**מדור דור**" (שם). על כן אמר משה אשר עשה את המזמור הזה ברוח קדשו כמאמרם ז"ל (עי' **ילקוט שמעוני תהלים** תתמא) כמדבר עם שם **י-ה** ואומר, מה יתלונן איש הישראלי כי הלא **אשרי הגבר** עם היותו גובר ביצרו **אשר תיסרנו** אתה שם **י-ה** המעוכב מלהתחבר עם שאר שתי אותיות השם למענם, ויקבלו מוסר ממך כי אתה כביכול סובל הפרד ב' אותיותיך עד יתקנו מעשיהם להיות ראויים לינקם מעמלק, שהיא תלונתם באומרם **[א] א-ל נקמות ה' א-ל נקמות הופיע וכו'.**

ואם יסוער לבו על הייסורין בגלות, **מתורתך תלמדנו, (יג) להשקיט לו מימי רע** הייסורין. ומה כתיב בתורתך, הלא הוא כי הדבר תלוי **עד** כי **יכרה לרשע שחת**, הוא עמלק שתלויה נפילתו "**מדור דור**" והוא מקרא שכתוב **מלחמה לה' בעמלק מדור דור** (שמות יז טז), שהוא כי תלויה מלחמתו "**מדור דור**" עד בוא דור זכאי שעל ידי זכותם יחפרו לו שחת יפול בה. והוא כי אין גוי נופל עד יפול שרו, והנה שרו הוא סמאל הוא שטן הוא יצר הרע, וכל עוד שיש בישראל דברי עוונות הוא חזק ואמיץ, כי כל עוד שיש עוון ופשע אשר נחטא אנו מוסיפין בו כח ואומץ ואי אפשר לו ליפול עד נשוב מכל אשמותינו, כי אז יותש כחו ונגביר צור ילדנו על ידי מצות ומעשים טובים, באופן שבתשובה **נכרה לרשע שחת**, ועל כן למען מרק כחות הטומאה המחזיקים אותו צריך יסורין איש על אשמותיו ואיש על עוון הדור.

ועוד תלמדנו מתורתך, והוא כי שם תראה **(יד) כי לא יטוש ה' את עמו**, והוא כי הלא נראה כתוב בתורה **כי יד על כס י-ה וכו'** (שמות יז טז), שהוא כי נשבע ה' שלא לחבר שתי אותיות **י-ה** עם **ו-ה** עד בוא נקם עמלק התלויה "**מדור דור**" כמדובר, והלא אם כן תשא קל וחומר, ומה אם הוא יתברך אינו חושש על שמו בשביל עמו, ולא יהפך ליטוש עמו בשביל שמו, כל

שכן איש ישראל על עמו. וזהו **כי לא יטוש וכו'**, כלומר בעבור היותו ה' שהוא מלא בארבע אותיותיו **לא יטוש עמו** בעבור שמו, **ונחלתו לא יעזוב**. ומה גם אתה עתה איש ישראל על עמך שתסבול עליהם יסורין. וזה אחשוב פירשו הנביא יותר באומרו (שמואל - א יב כב) כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול וכו', שהוא **שלא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול**, שלא יהיה נפרד קצתו מקצתו, והטעם הוא **"כי הואיל ה' לעשות אתכם לו לעם"** (שם).

ואם יאמר איש עד היכן גדר הייסורין אשר תחפוץ לא נקוץ בם, הלא הוא **(טו) כי עד צדק ישוב משפט**, שהוא **כי עד** גדר עשות אדם **צדק** שהיא צדקה **ישוב משפט** הוא הייסורין שינוכו כל אשמותיו, וישבו יסוריו אחרי כן "צדקה" שיהיו בעיניו כעושה צדק עמו הוא יתברך בתת לו משפט. אך עדיין לא הגיע לגדר שיהיה הוא רודף ומבקש את המשפט הם הייסורין שהוא גדר גדול מהיותו חושב שעושים לו צדק בתת לו משפט, כי העושים כך יקראו **ישרי לב**, וזהו **ואחריו וכו'** שאחר אומרו **שעד צדק ישוב משפט** אמר כי **ואחריו** של משפט הם יסורין, כי רדוף האדם אחריו של משפט הוא גדר **כל ישרי לב** שאחריו של משפט ירדפו כל ישרי לב, שיבקשו משפט הוא ייסורין לבקש ולומר בואו אחי בואו רעי (עי' ב"מ פד ב).

ובאה רוח הקדש בשמו יתברך כאילו הוא יתברך המדבר ואומר, **(טז) מי יקום לי וכו'** לומר כל זה שנאמר עד כה שצריך תשובה בישראל וייסורין למרק אשמותם כדי **[א] שא-ל נקמות יופיע**, הוא, כי מי יקום לי שעל ידי זכותו אקרב יום נקמות עם היות בישראל מרעים, **[טז] ומי מצדיקים יתייצב לי עם** היות בישראל **פועלי און**, על כן צריך ייסורין ותשובה כמדובר.

או יאמר **[ח] בינו בוערים בעם וכו'**, לומר הלא קצתם בייסורין ותשאלו נקמות מהמצרים אתכם, הנה זאת עשו ותבוא שאלתכם והיא **בינו הבוערים** אשר **בעם**, בינו בבינת התורה, **וכסילים** אשר תשנאו דעת **מתי תשכילו** אותה, כי זכות תורה היא תעמוד לכם והוא מאמר **רעיא מהימנא** עצמו על מאמר הנביא הנה **מלכך יבא לך עני ורוכב על חמור** (זכריה ט ט), שהוא כי בהיות עוני מזכויות יבוא על זכות תורה, כמה דאת אמר: **יששכר חמור גרם** (בראשית מט יד), שיהיה "רוכב" וסומך על זכות תורה.

כי אשר התרעמתם מהגויים אינו כלום, כי מה שדברו רעה **[ט] הנוטע אזן הלא ישמע** ואשר עשו רעה היוצר **עין הלא יביט**, ומה שאיני מוכיחם לא מהעדר השגחה חלילה, כי **[י] היוסר גויים** כפרעה וזולתו **הלא יוכיח** לפחות שהוא גדר קל ממוסר, אך אין זה רק מהעדר זכותכם. ואשר אמרתי שהזכות אשר תעשו הוא עסק התורה.

הלא שתי טענות הן אשר תתנצלו בהן:

א' כי דעה חסרתם להשיג חכמת התורה כי רבה היא מאד,
שנית כי יסוריתם מעכבים אתכם ומה גם בהיות בגלויות.

על כן על הא' אני אומר כמתמיה המלמד אדם דעת לומר האם אדם הוא המלמד ליגע בתורה דעת שלא יעצור כח להקנות בכם דעת קדושים, כלומר, הלא אנכי ה' המלמד דעת ליגע בתורת א-ל ולא אדם, כי על כן אמרו (מגילה ו ב) יגעת ומצאת האמן.

ועל הייסורין ומה גם כי התורה היא אחד מהדברים שאין באים אלא על ידי ייסורין (ברכות ה א), והלא יתחמץ לבב אנוש לומר למה יעשה לחושק בתורה ליסרם בחסרון כיס ושאר ייסורין ושמעתא בעיא צילותא (מגילה כח ב), אך הוא מאמרם ז"ל (ילקוט שמעוני משלי תתקלד) שאמרה תורה לפני הקדוש ברוך הוא כתיב בשמאלה עושר וכבוד (משלי ג טז) למה בני עניים, א"ל שלא יניחו התורה ויעסקו בדברים אחרים.

זה יאמר פה, הנה [יא] ה' יודע מחשבות אדם כי המה הבל כי כל יצר מחשבות אדם הם הבלי העולם כמשא ומתן ושטופו של ממון, על כן אומרת רוח הקדש [יב] אשרי הגבר אשר תיסרנו י-ה שהוא בזמן הגלות ששם י-ה נפרד מ-ה (עי' רש"י שמות יז טז) שדיו לעבד להיות כרבו, שעל ידי ייסורין יכנע ויהביל ענייני העולם, ועל ידי ייסורין אלו ומתורתך תלמדנו שהיא תורה ביסורין, ולא אמר "ותורתך" שהיה נראה כולה, ואי אפשר כי אם מקצתה.

ושמא תאמר כי הלא לעומת זה אמרו רבותינו ז"ל (ברכות שם) שהתורה מגינה מן הייסורין וכל העוסק בתורה ייסורין בדלין ממנו שנא' ובני רשף יגביהו עוף (איוב ה ז), לזה אמר הן אמת כי התורה היא [יג] להשקיט לו מימי רע הם ימי ייסורין שהיו בו מתחילה, שעל ידי התורה בדלין ממנו כי תועיל לו להשקיט לו מימי רע, אך לא מיד כי אם עד יכרה לרשע שחת הוא יצר הרע, כמה דאת אמר: צופה רשע לצדיק (תהלים לז) שאמרו רבותינו ז"ל (סוכה נב ב) שאמרו "רשע" הוא היצר הרע, על דרך זה אומר מתי יהיה ההשקט מימי רע הייסורין, הלא הוא עד יכנע יצרו כ"כ על ידי התורה עד יכרה לו שחת יפול בה ולא יקום, ומאז ישקוט מן הייסורין.

ובמדרש רבה (בראשית צב א):

[יב] אשרי הגבר וכו', אמר רבי אלכסנדרין אין לך אדם שאין לו ייסורין ואשריו של מי שייסורין באין עליו שנאמר ומתורתך תלמדנו ע"כ.

ויראו דבריו משוללי הבנה כי מאמרו אין אדם בלא ייסורין יראה שהכל מאושרים, ואיך יוצא בלשון יחיד ואמר ואשריו וכו', וגם היכן אושרו, ואיך לומד מאמרו "ומתורתך תלמדנו". אך

פירושו בכתוב הוא, כי הנה ייסורין כוללים לא יחסרו מכל אדם, כי **אדם לעמל יולד** וגם לספק צרכיו וחולאים כוללים המתרגשים דרך כלל, והנה על זה אין אושר מיוחד כי אם לכל אחד לפי עניונו, אך **אשרי הגבר** אשר מלבד הייסורין הכוללים, ייסורין עודפים באים עליו בייחוד מה שאין כן לזולת העם, כי אשריו, ומה יהיה האושר לזה, הלא הוא שיזכה לתורה שהוא יתברך ישפיע בו למוד תורתו.

עוד יתכן בביאור הכתוב שאומר מאמרם ז"ל (ברכות ה א, בראשית רבה צב א) בתת הפרש מה בין ייסורין של תוכחות על עוון, לייסורין של אהבה. ואומרים ייסורין של עוון הם כשיש בהם ביטול תורה, וייסורין של אהבה כשאין בהם ביטול תורה. וזה א חשוב יאמר, **אשרי הגבר אשר תייסרנו י-ה**, באי אלו ייסורין אמרתי, **כשמתורתך תלמדנו** שאין בהם ביטול תורה.

או דרך אחרת, מה שידענו כי אחד מהג' דברים שהן על ידי ייסורין היא התורה (ברכות ה א), יאמר מאושר הוא **אשר תייסרנו י-ה** בהיות הרווח שעל ידן **ומתורתך תלמדנו**, כי היא אחד מג' דברים שניתנו על ידי ייסורין.

ועוד כי גם ייסוריו לא יתמידו, כי אם אדרבא תועיל התורה **[יג]להשקיט לו מימי רע** הם ייסורין שבדלין ממנו, ולא בלבד מייסורין שעל ידי בלתי בעל בחירה כי אם אפילו אם רשע עומד לנגדו שלהיותו בעל בחירה קשה מאד לינצל ממנו כנודע, עם כל זה ישקיטנו ה' **עד יכרה לרשע שכנגדו שחת**, והוא מאמר שלמה כמפורש אצלנו במקומו (משלי ג כא, כה) **בני אל ילזו מעיניך וכו' אל תירא מפחד פתאום ומשואת רשעים כי תבא**, כי גם מרשעים בחיירים ינצל על ידי עסק התורה, כמפורש שם איך יצילנו מבעלי בחירה.

[יד] כי לא יטוש ד' את עמו וכו'. זולת הכתוב למעלה בדרך הראשון, יאמר, הלא התלוננתם כי **[א] א-ל נקמות יופיע [ב] להשיב גמול על גאים**, כי רבה רעת הגאים אשר היינו בגלות ביניהם **[ו] אלמנה וגר יהרוגו וכו' [ה] עמך ה' ידכאו וכו'**, והנה אמרתי כי לא מהעדר השגחה אני שותק, רק על העדר זכותכם, והדבקו בתורה ותעמוד לכם כמפורש עד כה.

אמר עתה, הנה כלל הדברים הוא, [יד] כי לא יטוש ה' את עמו ישראל וגם **נחלתו** זה ירושלים ובית המקדש, כמה דאת אמר **כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה** (דברים יב), ואמרו רבותינו ז"ל (זבחים ק"ט א) מנוחה זו שילה נחלה זו ירושלים, והוא יתברך נחלתו גם היא **לא יעזוב**.

אך שימו לבבכם כי הנה **ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה** (ישעיה א כז), שהוא כי "ציון" פדיונה הוא דין ו"במשפט" ליפדות, כי היא לא חטאה, אך "שביה" הם ישראל צריך בתורת "צדקה" כי אינן ראויים כי חטאתם מנעו הטוב מהם. ואומר הוא יתברך **[טו] כי עד זמן שהצדק, שאין להם זכות לישראל בדין כי אם בצדק, עד שהצדק ישוב ויהיה משפט שיעשו תשובה עד שיהיו ראויים ליגאל במשפט, ואחריו של תשובה זו הנקראת משפט יהיו גם כן כל ישרי לב הם אשר היו ישרי לב ולא הוצרכו לעשות תשובה, עד הזמן ההוא [טז] מי יקום לי עם מרעים הם האומות ההם שגליתם אצלם, זכות מי יעמוד אצלי, על כן צריך תשובו עדי כי [טו] עד צדק ישוב משפט ואחריו וכו' אין זכות, כי גם שיהיה זכות קצת צדיקים [טז] מי יתיצב לי עם היות בישראל פועלי און.**

או יאמר [טו] כי עד צדק ישוב משפט וכו', כי הנה הוא יתברך תלה גאולתנו בצדקה ומשפט, כמה דאת אמר **כי ידעתיו למען אשר יצוה וכו' לעשות צדקה ומשפט למען הביא וכו' (בראשית יח יט),** שהוא הטוב המקווה, וכן הנביא דיבר **וארשתוך לי בצדק ובמשפט (הושע ב כא),** והנה **צדק משמים נשקף (תהלים פה)** כי זכות צדקה רבה בישראל כאשר הביא מונבז ראה מפסוק זה לומר שהוא גזז למעלה (ב"ב יא א), אך משפט איננו, ועל כן הגאולה תלויה עד יעשו משפט ויעלה זכותו השמימה עם הצדק, והוא מאמר הנביא **והוסג אחר משפט וצדקה מרחוק תעמוד (ישעיה נט יד),** שיהיה פירושו כי החלו לעשות משפט והיה זכותו עולה ואחר כך ביטלוהו **"והוסג אחר וצדקה מרחוק תעמוד וכו'",** על כן **"וירא ה' וירע בעיניו כי אין משפט" (שם נט טו).** ובזה יאמר **כי עד צדק ישוב משפט** כי המשפט ישוב למעלה עד הצדק אשר **משמים נשקף ואחריו** גם כן **כל ישרי לב** סובלי ייסורין הנזכר למעלה, ועד הזמן ההוא **מי יקום לי וכו' כבקודם.**

או יאמר כי אמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה ח ה) כי בבריאת אדם צדק היה אומר יברא שעושה צדקות, שלום אומר אל יברא שעושה קטטות. נמצא שעם היות צדק לא יחויב שלום אבל במשפט הראוי יש שלום, כמה דאת אמר: **ומשפט שלום שפטו (זכריה ח טז), ואומר על המשפט איש על מקומו יבוא בשלום. אמר כי המשפט לא היו עושים אותו עד שלום, כי אם לא היה שלום רק שב עד גדר צדק שעדיין יש קטטות, וישרי לב אשר יושרם מגיע אל חסידות שב אחריו של צדק בלבד שהוא לאחור, ועל כן **[טז] מי יקום לי עם מרעים** כי אלו אין זכותם מספקת נגד המרעים.**

יז לולי יהוה עזרתה לי כמעט שכנה דומה נפשי :

יח אם-אמרתי מטה רגלי חסדך יהוה יסעדני :

הנה כתבנו מרבתינו ז"ל (ילקוט שמעוני תהלים תתמא) כי זה המזמור עד סוף "מזמור לתודה" (מזמור ק) משה אמר, והנה עד כה הוא מצטער על צרת הגלויות, וכתבנו כי מאמר רוח הקדש בשמו יתברך היה לומר כי צריך תשובה ותורה וייסורין ומשפט, שאם לא כן באיזה זכות יפיל האומות ההם.

משיב משה לפניו יתברך ואומר, ריבון העולמים עשה למענך כי מבשרי אחזה כי גם שלא היו לי עונות, (יז) לולי ה' עזרתה לי ויצילני מחרב פרעה כמעט שכנה דומה נפשי, ועם היות כי יראה שאדרבה אני עם היותי צדיק הוצרכתי עזרתך, מה יעשו ישראל שבין הגויים, עם היות כי אני לא הייתי צריך תשובות על עוון, ואם הייתי אומר לפניך (יח) מטה רגלי כלומר הושיעני, ידעתי כי חסדך ה' יסעדני, עם כל זה להיות בלי תפילה ופרעה בעל בחירה הוצרכתי [יח] עזרתה לי, מה יעשו ישראל אשר בגלות ובידם עוונות שצריך עזרתך למו.

או יאמר, עם כל צדקתי לולי ה' עזרתה לי נגד יצרי כמעט וכו', [יט] ואם אמרתי לפעמים מטה רגלי באיזה שוגג ואני מצטער על חטאי, חסדך ה' הוא שמסעידי להצטער שאם לא כן לא הייתי שם על לב, ואם כן אין לתמוה על המון ישראל ועשה למענך.

יט בַּרְבִּי שְׂרַעְפֵי בְּקִרְבִי תִנְחַמֵּנִי יִשְׁעֶשְׂעוּ נַפְשִׁי :

כ הִיחַבְּרֶךָ כִּסֵּא הוֹת יִצַר עֵמֶל עָלַי-חֶק :

כא יִגְדֹדוּ עַל-נַפְשִׁי צְדִיק וְדָם נָקִי יִרְשִׁיעוּ :

(יט) ברב שרעפי בקרבי וכו'. חוזר משה רבנו ע"ה על דבר מה שהייתה מצירה נפשו על צרת ישראל שבגלות ואמר, הנה ברוב שרעפי ומחשבותי בקרבי מתי [א] אל הנקמות תופיע לנקום נקם, תנחומיך על כעסך בעמלק, שכתבת בתורה כי יד על כס י-ה וכו' (שמות יז טז ועי' רש"י שם) ישעשעו נפשי, כי אמרת כי לא תחבר אותיות י"ה משמך עם אותיות ו"ה להיות השם שלם, עד תנקום נקמתנו, שהורית שבטוחים אנו ב"דור דור" (עי' שם) לעשות זכויות מספיקים לחבר אותיות ה', ובזה ישעשעו נפשי באמור (כ) היחברך כסא הוות וכו' לומר, כי ודאי לא תחליפנו בשום אומה זולת ישראל, כי היחברך מקצת שמך במקצתו כסא הוות של אומה זולתנו כאשר נעשה אנחנו, והוא כי ישראל על ידי צדק ומשפט יכינו כסאו יתברך, ונתקנת אלף של "כס" (עי' שם) ועל ידי כן מתחבר ו"ה עם י"ה, אך כסא הוות האם יחברו שמך, והלא כסא האומות ומשפטו הוא היותו יוצר עמל עלי חוק, כי יצרו וימציאו לעמך עמל על שמרם חוקיך, ואתה אדרבה שמירת חקיך היא העומדת לחברך, ומי יתן טהור מטמא.

וראה נא ה' משפטם, כי **(כא) יגודו על נפש צדיק** יחד יבואו גדודם עליו להחטיאו, לאבד נפשו לומר לו שיעבוד ע"ז וכיוצא, שהוא לאבד נפש צדיק, ואם לא יאבה **דם נקי ירשעו** כי יהרגוהו אם לא יעבור, שהוא כי זה דרכם שאומרים לישראל אבד נפשך או נהרוג גופך, וזהו **יגודו על נפש**, ואם לא יאבה **דם** גופו **ירשעו** ויחייבו. וישוב וידבר על לב בני ישראל הגולים ואומר, הנה בה' בטחתי ייטיב אתכם, מאשר ראו עיני.

כב ויהי יהוה לי למשגב ואלהי לצור מחסי :

כג וישב עליהם את-אונם וברעתם יצמיתם יצמיתם יהוה אלהינו:

כי הנה **(כב) ויהי ה' לי למשגב** שהצילני מחרב פרעה, והוא מאמרנו על פסוק (משלי יח י) **מגדל עוז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב**, שהוא כי החוסה במגדל בנין מאויבו הוא כלוא כבסוהר, אך החוסה בשם ה' "בו ירוץ" לפני הכל "ונשגב", וזה יאמר **ויהי ה' לי למשגב** שבו רצתי וברחתי לפני פרעה ועבדיו (שמות ב טו) ונשגבתי. ועד שלא ברחתי [ו]הייתי ביד בעלי בחירה, היה **אלוהי** היא שכונה **לצור** הוא סלע, והוא אמרם (רש"י שמות יח ד) שנעשה צוארו כשיש, וזה עשה להיותו **מחסי**.

וגם (כג) וישב עליהם את אונם אשר התחכמו על ישראל בהשליך אותם אל המים באומרם כי לא יביא מבול, **וישב את אונם** עצמו עליהם כי הם הלכו אל המבול (עי' **שמות רבה** כב א), וישב ה' עליהם את מי הים (שמות טו), כך הגויים האלה גם הם **וברעתם יצמיתם**.

משיבה רוח הקדש בשם כל ישראל כאילו הם המדברים ואומרים, **יצמיתם ה' אלוהינו** כמחזקים ועונים אמן על הדבר.

פרק צה

א לכו נרננה ליהוה נריעה לצור ישענו :

ב נקדמה פניו בתודה בזמרות נריע לו :

ג כי אל גדול יהוה ומלך גדול על-כל-אלהים :

ד אשר בידו מחקרי-ארץ ותועפות הרים לו :

ה אשר-לו הים והוא עשהו ויבשת ידיו יצרו :

(א) לכו נרננה לה' כו'. הנה קיימו וקבלו רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני תהלים תתמא) כי י"א מזמורים אלה שלא נזכר בהם מי עשאם, משה אמרם, שנזכר בראשון (מזמור צ) שהוא "תפילה למשה כו".

ונבוא אל הענין, והוא בהזכיר מאמרם ז"ל שאמרו כי דור המדבר שמתו במ' שנה נתעתדו לבוא עם משה לעתיד, ויהיה כי לדבר על לבם שהיו הולכים בלי חמידת הכנס לארץ עם אחיהם אמר להם **לכו** לעולמכם ואל תעצבו כי אני ואתם **נרננה לה'**, אך אחר כך לפני **צור ישענו** הוא שם אלוהים הוא שכינה שהיא חוזק לנו להוושע בישועתה, למה שהוא מידת הדין צריך **נריעה** לפניו.

משיבים הם ואומרים: למה נלך מהעולם בביטחון העתיד **שנרננה כו'**, טוב טוב נבקש לתקן בהווה לבוא עם אחינו לארץ. ולזה נהפך השיטה שלא כדברך **שנרננה** ואחר כך **נריעה**, כי אם **(ב) שנקדמה פניו תחילה בתודה** ויודים כמה דאת אמר: **ותן לו תודה** (יהושע ז יט), ואחר שיקבלנו **בזמירות נריע לו** לשם הרחמים עצמו, והלוואי שגם בהיות הזמירות בהכנעה הוא שם רחמים שיועיל לנו.

ומה שנבטח אחר שקצף הקדוש ברוך הוא עלינו, **(ג) כי א-ל** שהוא תואר חסד **גדול ה'**. וגם שבו תואר מלך שיורה דין, על כן בעשרת ימי תשובה שהם ימי דין נתארהו בתואר מלך, יתקיים תואר זה לו על כל אלוהים כענין **ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה'** (שמות יב יב), כי לא תהיה תפארתו הראות מלכות רוגז דינו.

ומתוודים אנו שחטאנו במה ש'אָנּו את עמלק יושב בארץ הנגב (במדבר יג כט), הוא "הר", כאמרו **עלו זה בנגב [ועליתם את ההר] וכו' ואת האמורי היושב בהר** (במדבר יג יז, כט). כי **(ד) אשר בידו מחקרי ארץ** שהוא אפילו קצוות שאין מציאותם מושג רק על ידי חקירות, כל שכן **שתועפות שראינו בהרים הנזכרים שלו** הם, ויתנם בידינו, וחטאנו בפחד פחדנו.

וארץ ישראל הוא יצרה ובידו לתתה לנו, כי הלא **(ה) אשר לו הים** מאז בראה שהיה שלישי ים ושני שלישים יבשה, **והוא עשהו** השליש השני בדור אנוש, וזהו **והוא עשהו** מהיבשה ים ולמה לא הציף יותר, הלא הוא כי **יבשת** היא **ארץ ישראל ידיו יצרו**. שנקראת יבשת על שאפילו כשנעשה ים כל העולם במבול נשארה יבשה, כי לא גושמה ביום זעם, וזה תרמוז התי"ו שהיא ת' פרסה על ת' פרסה. ואותה בלבד **ידיו יצרו** והוא מה שאמרו ז"ל (תענית י א) כי בתחילה לא ברא הקדוש ברוך הוא אלא ארץ ישראל, אלא שאחר כך נתפשט השאר שנאמר **עד לא עשה ארץ וחוצות** (משלי ח). והיא הגינה שלא תתפשט יותר, כי בדור אנוש הגיעה

עד יפו שהיא סמוכה לארץ שנאמר **עד פה תבוא** (איוב לח יא) עד יפו תבא (ילקוט שמעוני שם).

ו באו נשתחוה ונקרעה נברכה לפני-יהוה עשנו :
ז כי הוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו היום אם-בקלו תשמעו :

על כן על דבריהם אלה משיב משה רבנו ע"ה אליהם ואומר, הלא אמרתי אליכם [א] לכו עתה מהעולם כגזרת ה' ונרננה לעתיד, ולא אביתם אלא לבקש לבוא עם אחיכם, וחשבתם לתקן במה שתקדמו [ב] בתודה, עשו כן ולא כאומרי "לכו" כי אם (ו) בואו, אך לא יספיק לכם הקדמת תודה, כי אם גם נשתחוה בפישוט ידים ורגלים וכריעה וקידה לפני ה' עושינו, אשר אחר צאת נפשנו בסיני חזר ועשאנו, ומי שאז החיינו גם עתה לא יקשה בעיניו לרחמכם, (ז) כי הלא הוא אלוהינו וגם של אומות, וגם לא יזוננו על ידי שר כי אם ואנחנו עם מרעיתו ולא כרועה עדרו ירעה מדשא מארץ, או על ידי מה שימציא לו רוח והוא מתפרנס על ידי עצמו, אלא צאן ידו שמידו ימטיר לנו לחם מן השמים. וזאת עצתי באו נשתחוה כו' הוא כדי שיהיה היום, ולא כמאמרי לכו כו', אך צריך (היה) [היום] אם בקולו תשמעו.

ח אל-תקשו לבבכם כמריבה כיום מסה במדבר :
ט אשר נסוני אבותיכם בחנוני גם-ראו פעלי :
י ארבעים שנה אקוט בדור ואמר עם תעי לבב הם והם לא-ידעו דרכי :
יא אשר-נשבעתי באפי אם-יבאון אל-מנוחתי:

ועל דברי משה, על זה משיבה רוח הקדש כאילו הוא יתברך משיב ואומר (ח) אל תקשו וכו' לומר, הלא במריבה היה על ידי תשובה כזאת שאתם עושים עתה ועסק תורה, ותקשו לבבכם ותרפו ידיכם מהתורה ותריבו על המים, וכן ביום מסה במדבר. ואין לומר כי עתה שתקבלו הטבה לא תשובו לכסלה, לא אמין אתכם, כי הלא (ט) אשר נסוני אבותיכם היה אחר אשר בחנוני גם ראו פעלי שהיטבתי עמכם, כענין ומנך לא מנעת מפיהם (נחמיה ט כ) אחר עשותם העגל, על כן הסכמתי כי (י) מ' שנה אקוט בדור על כי ואומר עם תועי לבב הם שיצר הרע הכלול בלבב שהם הב' יצרים (עי' ברכות נד א) מתעה אותם.

ועוד כי גם והם לא ידעו דרכי כי אין אדם יורד עד סוף דעת רבו עד מ' שנה, ומה גם דעת דרכי קונו, כמו שאמרו ז"ל (ע"ז ה ב) על פסוק ולא נתן ה' לכם לב לדעת עד היום הזה (דברים כט ג) שהיה בסוף הארבעים. אמנם איני מוציאכם ריקם כי יש לכם תקווה, כי הנה (יא) אשר נשבעתי באפי לא היה רק אם יבאון אל מנוחתי הם, בלי מי שמביאם בזכותו,

כשאר ישראל, שנשאר משה והם באים. כלומר, אך אתם יש מי שמביא אתכם עמו בזכותו הוא משה, כנודע מרבותינו ז"ל שבבוא משה לעתיד יביאם עמו בזכותו במהרה בימינו.

פרק צו

א שירו ליהוה שיר חדש שירו ליהוה כל-הארץ :

ב שירו ליהוה ברכו שמו בשרו מיזם-ליזם ישועתו :

ג ספרו בגויים כבודו בכל-העמים נפלאותיו :

ד כי גדול יהוה ומהלל מאד נורא הוא על-כל-אלהים :

ה כי כל-אלהי העמים אלילים ניהוה שמים עשה :

(א) שירו לה' שיר חדש וכו'. הנה כל המזמורים האלו ידברו על הגאולה העתידה במהרה בימינו.

ולבוא אל ענין הכתובים נזכירה מאמר הנביא, כי בימים ההם לא יאמרו אשר העלה את ישראל ממצרים כי אם מכל הארצות וכו' (עי' ירמיה טז יד - טו, כג ז - ח), והוא כי הטובה העתידה גדולה על כל הקודמות באופן כי לא נצטרך לשורר ולזמר על התשועות הישנות ולהזכיר השירות הקודמות, כי אם השיר חדש בלבד, כי הוא יהיה כ"כ גדול כי הוא לבדו שקול כנגד כל הקודמים. וזה יאמר שירו לה' שיר חדש, כי החדש שהוא על החידוש יספיק.

וראו נא גדלו כי הלא יספיק לשישוררו כל הארץ, והוא כי נסים שביציאת מצרים לא היו רק במצרים וכן בכל מקום שנעשה בו נס לישראל היה מקום פרטי, אך אשר לעתיד יהיו נסים כוללים בכל הארץ כמה דאת אמר ונתתי מופתים בשמים ובארץ וכו' השמש יהפך וכו' (יואל ג ג - ד), שהם דברים כוללים וגלויים בכל הארץ, באופן יאות ישירו כל הארץ על הדבר העתיד, וזהו שירו לה' כל הארץ.

או יאמר, הלא אמרתי שירו לה' שיר חדש, והלא גם שירת הים היה חדש בזמנו ושירת דבורה וכל שיר מהט' שקדמו לזה (עיין ילקוט שמעוני יהושע י, כ), ומה ענין הפרש החידוש הזה שיהיה לעתיד,

ועוד כי גם שירת הים וזולתה גם כן לה'.

הלא הוא, שירו לה' כל הארץ, שהוא כי אז יהיה דבר חדש עצום מאד לכבוד ה', והוא כי בשירת הים הן אמת שנתפרסם שמו יתברך, אך לא נתקדש הכל, כי מצרים נשארה

בטומאתה וכל ארצות כל העמים עכו"ם גם הן, כי על כן גם אויר ארץ העמים הוטמא, אך לעתיד שאת רוח הטומאה יעביר ה' מן הארץ ותקדש המלאה לה טומאה, אין ערוך אל מעלה זו, וזהו **שירו לה'** לומר מה שתשירו הוא אמור **לה' כל הארץ** צודקת ונאותה לה', ובכלל הדבר יהיה כי **כל הארץ** ישובו עד ה' ויהפכו כולם שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה'.

(ב) **שירו לה' ברכו שמו וכו'.** אחרי אומרו כי [א] **לה' כל הארץ**, מה יהיה היתרון ניכר לישראל על יתר אומות, לזה אמר **שירו** ישראל **לה' ברכו שמו**, שהוא כי יושפע לכם על ידי השיר שפע נבואי כמה דאת אמר **ונבאו בניכם ובנותיכם וכו'** (יואל ג א), מה שאין כן לגויים בשירם כאשר יבוא. וזה אומרו **שירו לה' וכו'** לומר מה שאמרתי לישראל **שירו לה'** הוא כי **ברכו שמו** שהוא שעל ידי השיר חדש **ברכו שמו**, שהוא כי תמלאו כח את רוח ה' שהוא המשיך שפע הנקרא ברכה מהמלוא העליון וזהו **ברכו שמו**.

ויתכן כי בכלל הדבר הוא כי שמו יתברך שהוא בפירוד אותיות י"ה מאותיות ו"ה על ידי השיר חדש שיעלה השבח למעלה ישפיע ברכה להתחבר האותיות והיא ברכה בשמו יתברך עצמו, כי על ידי אותו השפע יכנע כח טומאת שרו של עמלק ויתקיים ענין כי **יד על כס ייה מלחמה וכו'** (שמות יז טז ועי' רש"י שם). ועל ידי אשר תוסיפו בשיר בחצרות ה', מהתהפכות השפע הנמשך לכם מלמעלה יושפע בכם רוח הקדש עד גדר שתבשרו יום מה שעתיד הוא יתברך להוסיף בישועתו מחר, וזהו **בשרו מיום ליום ישועתו**, כי אין לך יום שאין תשועה הולכת ונוספת יום יום, ואמר כי בכל יום יבשרו ברוח הקדש מה שיהיה במחרתו.

(ג) **ספרו בגויים כבודו וכו'.** אמר המשורר ע"ה הלא אמרתי השיר שתשוררו לעתיד והלא תאמרו ביני וביני בעוד שאנו בין הגויים **בגלות בבל ומדי וכו'**, מה נאמר מה נדבר ביניהם להם שיכירו גדולתו יתברך ויקלו מעלינו, לזה אמר **ספרו** בהיותכם **בגויים** את **כבודו** ובהיותכם **בכל העמים נפלאותיו**. והוא כי בגלות בבל לא נתפזרו בכל העמים כי אם שבבבל נמצאו עממיא וכו' ז' (עיין דניאל ג), כמו שאמרו ז"ל (עיין סנהדרין צב ב) שהם אחשדרפניא וכו', אבל בזמן **מדי** נתפזרו בעמים כאמרו **ומפורד בכל העמים** (אסתר ג ח), **וכן באחרון**.

ועל גלות בבל שהיו שם **בין ז' גויים** אמר, יותר ממציאיות נפלאות תוכלו לספר שהוא את **כבודו** יתברך, שהוא כי כבוד גדול נתכבד הוא יתברך באותו גלות בין הז' גויים על ידי חנניה מישאל ועזריה, וזהו **ספרו בגויים את כבודו**. ואפשר שמה שמלת "את" לא קרינן, הוא כי אם היינו קורין אותה היה ה"את" מרבה גם כבוד ישראל שנעשה להם נס, אך לא היה כבודם שלם כי בבחינה אחת היה להם קלון שהיו הגויים רוקקים בפניהם ואומרים להם, היה לכם אלוה כזה והייתם עובדים עבודת אלילים (סנהדרין צג א), על כן לא קרינן לה.

גם יתכן שבסיפור [ג] כבודו יתברך בגויים כלל גם ענין דניאל בגובא דאריותא בזמן דריוש שהומלך על מלכות כשדים, ועל אתון נורא שבזמן נבוכדנצר וגובא דאריותא בזמן דריוש אמר ספרו בגויים את כבודו, ועל גלות שהיו מפוזרים בכל העמים אמר שיספרו בהיותם בכל העמים נפלאותיו אשר עשה, והוא כי ישראל בלי נפלאות רבה אמונתנו בה' אלוהינו, מה שאין כן הם, על כן צריך לספר ביניהם נפלאותיו יתברך למען ייראו.

ואם יאמר איש מה צורך לספר לגויים נפלאות א-ל, הלא בכל מקום גדול שמו בגויים כמאמר הנביא, לזה אמר הן אמת (ד) כי גדול ה' ומהולל מאד בגויים מכל אלוהים, אבל אין מוראו יתברך עליהם כי על כן את אלוהיהם הם עובדים, שאם נורא הוא, הוא על כל אלוהים שהם שרים של מעלה וכיוצא, כי למה שיש בהם השכלה ישכילו כי אלוהים צורם וייראו ממנו מה שאין כן הגויים עובדיהם, על כן למען ייראו צריך לספר להם נפלאותיו יתברך. ומה שנורא ה' על כל אלוהים הוא, על (ה) כי כל אלהי העמים אלילים הבל המה ואין בם מועיל ואין אלוה מבלעדו יתברך כלל.

ושמא תאמר אם המה הבל למה אין הקדוש ברוך הוא מאבדן מן העולם, והנה תשובת זה הוא מאמר המשנה (ע"ז נד ב) שהשיבו הזקנים לשר ברומי בזמן טיטוס, אילו היו עובדים לדברים שאין העולם צריך להם היה מאבדם, אבל עובדים לשמש ולירח ולצבא השמים האם יאבד הקדוש ברוך הוא את עולמו אשר עשה מפני השוטים. וזה יתכן שהרגיש המשורר אחר אומרו כי כל אלהיהם אלילים ראה כי יוכלו להשיב, אם אין בהם ממש למה אין הקדוש ברוך הוא מאבדן, לזה אמר וה' שמים עשה לומר שעם היותם הבל הוא סובל ואינו מאבדן מפני כי וה' שמים עשה. כלומר, אילו היו עובדים למי שאין צורך העולם בהם היה מאבדן, אך עובדים לחמה וללבנה שהם מהשמים שעשה יתברך לצורך עולמו, וכי בשביל השוטים יאבד הקדוש ברוך הוא את עולמו אשר עשה, וזהו וה' שמים עשה, לומר הנה כל אלהי העמים אלילים ומה שלא יאבדם הוא, כי וה' שמים עשה ואיך יאבד עולמו אשר עשה מפני השוטים.

או יאמר כי כל אלהי העמים אלילים וכו', והוא כי הלא יש עובדים למלאכי מרום והלא כמו זר נחשב אומרו שגם הם "אלילים", כלומר כי אין בם מועיל, והנה באומרו כל מרבה גם המלאכים. לזה אמר אל תתמה כי הנה וה' כלומר לבדו שמים עשה, והוא מאמרם ז"ל (בראשית רבה א ג) על פסוק אני ה' נוטה שמים לבדי וכו' (ישעיה מד כד), שהכל מודים שלא נבראו מלאכים ביום ראשון שלא יאמרו מיכאל היה מותח בדרומו של רקיע וגבריאל בצפונה וכו' והקב"ה ממדד באמצעיתו. וזה יאמר כי כל אלהי העמים אלילים.

ושמא תאמרו האם "אלילים" יקראו גם מלאכים, לזה אמר גם המה לא ייטיבו ולא ירעו, ואפילו להיות לאמצעיים לעשות דבר, כי הלא וה' שמים עשה לבדו פן יאמרו עזרוהו חלילה, הרי כי לא עשו שרי מעלה לא שמים ולא ארץ, כי שמים וארץ קדמו להם.

ו הוֹד־וְהִדְר לְפָנָיו עַז וְתַפְאֶרֶת בְּמִקְדָּשׁוֹ :

ז הָבוּ לַיהוָה מִשְׁפָּחוֹת עַמִּים הָבוּ לַיהוָה כְּבוֹד וְעֹז :

ח הָבוּ לַיהוָה כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ מִנְחָה וּבֵאוּ לַחֲצֵרוֹתָיו :

ט הַשְׁתַּחֲוּוּ לַיהוָה בְּהַדְרַת-קֹדֶשׁ חִילוֹ מִפְּנֵי כָל-הָאָרֶץ :

(ו) הוֹד וְהִדְר לְפָנָיו וכו'. אחרי אומרו שנספר אנו [ג] בגויים את כבודו יתברך ונפלאותיו למען ייראוהו.

ושמא תאמרו כי הלא יהיה לגויים פתחון פה לומר כי הנה ראה יתברך גויים מרקדים בהיכלו ואיה גבורותיו חלילה ולמה לא שפך עליהם כאש חמתו, והנה תשובת דבר זה היא מאמר אנשי כנסת הגדולה, כי עצור כח לסבול על העדר זכות בישראל הן הן גבורותיו (יומא סט ב). וזה יתכן יאמר אל תתמהו אם שתק אלוהי ישראל בראות גויים מרקדים במקדשו, כי הנה זה היה על העדר צדיקים בישראל להגין על העם שהוצרך במקום לקות העם בל יכלו להטיל הכעס במקדש, אבל כאשר יהיה הוֹד וְהִדְר לְפָנָיו שהוא כי יהיו צדיקים בעיר, בפרט במקדש הנקרא לפניו כמו שאמרו ז"ל (ר"ה כז א) שאין חצוצרות אלא בבית המקדש שנא' בחצוצרות כו' הריעו לפני המלך ה' (תהלים צח), והוא כי הצדיק בעיר הוא הודה הוא הדרה, וזהו הוֹד וְהִדְר לְפָנָיו אז עז ותפארת יהיה במקדשו, אך כאשר אין "הוֹד וְהִדְר לְפָנָיו" כיום החורבן שלא היו צדיקים אז, היה "עוז" משולל "תפארת" שהוא כי היה סובל שהוא "עוז" והן הן גבורותיו אך בלי "תפארת", כי אדרבא היו פוערים פיהם שונאי ישראל.

ואחר אומרו שנספר בגויים כבודו יתברך, גמר אומר ואמר (ז) הָבוּ לַה' מִשְׁפָּחוֹת עַמִּים והוא לומר אם תראו שלא כל העמים ישמעו לכם לשוב, להיות ממנו יתברך ולא מאלוהיהם, איני חושש אם לא יהיו כולם, כי הָבוּ לַה' מִשְׁפָּחוֹת עַמִּים כי קצת משפחות עמים מספיק שתתנו לה' לקרוא כולם בשם ה', כמשפחות בני הפילגשים לרבותינו ז"ל שהם ישרתונו וכיוצא בהם שלא היצרו את ישראל. ואתם משפחות עמים אשר יראתם את ה' על נפלאותיו, אך לא נתתם לו הכבוד כי אם לאלוהיכם, עתה "הָבוּ לַה' הַכְּבוֹד וְהַעֹז" ולא עוז בלבד.

או יאמר אל תטעו בחשוב כי העוז לאלוהים והכבוד לה', כי אם הָבוּ לַה' כְּבוֹד וְעֹז, כי ה' הוא האלוהים ולא יפרדו בשום בחינה חלילה כי ה' איש מלחמה.

(ח) הבו לה' כבוד שמו וכו'. הנה מעט מעט תקנו: האמונה לגמרי, שאחר תתכם לה' **הכבוד ועוז** שלא תתנו העוז לה' והכבוד לאלוהיכם לעובדם, כי אם תודו כי הכל לה' ושאליו יתברך לבדו ראוי לעבוד, ועדיין אפשר כי לא יוסר מפיהם שם אלוהים מהם שתקראו אותם אלוהים והמה לא אלוהים כי גנוב הוא שם זה עליהם, אך מעתה **הבו לה' כבוד שמו** שהוא שלא תתנו כבוד שמו לזולתו לקרוא לאלוהיכם אלוהים, כי אם **הבו לה'** לבדו **כבוד שמו** המיוחד לו, כי אין צריך לומר שלא תכנום בשם אלוהיכם, כי אם אף שם אלוהים סתם לא תכנו עליהם. ואחר הודיעי אתכם כי הוא לבדו אלוהים, אל תאמרו מה בצע אם לא תקבלו גרים לימות המשיח (יבמות כד ב), לזה אמר עשו לפי עצתי ואקרבכם לחצרות ה' כישראל, והוא ענין שהנביא דיבר **והביאו את אחיכם מנחה לה' בסוסים וכו' וגם מהם אקח לכהנים ללויים וכו'** (ישעיהו 10), והפירוש שיראה עיקר הוא, שגם מהמביאים יקח לכהנים ללויים, אפילו לא נאמר שהוא לשרת את הכהנים וכו' לא יבצר מלהיות להם מבוא בחצרות ה' כעזרת ישראל לפחות ככל אישי ישראל. וזה יאמר, עוד אזכה אתכם משפחות עמים, באשר אני מייעץ אתכם **ששאו מנחה** עליכם או **בסוסים בפרדים וכו'**, ועל ידי כן **ובאו לחצרותיו**.

או יאמר שאו מנחה וכו' לומר אל יעלה על רוחכם כי יש לו להחזיק לכם טובה **שתבואו לחצרותיו**, כי נהפוך הוא כי אדרבה שאתם הנושאים ומקבלים דורון ממנו יתברך במה שיניח אתכם לבא לחצרותיו, מעין מאמרם ז"ל (קידושין ז א) על המקדש את האשה שאם אדם חשוב הוא אפילו נתנה היא ואמר הוא מקודשת, כי במה שרצה לקבל ממנה יחשב כנותן לה הוא, ועל דרך זה יאמר כי במה שמניח אתכם לבוא לחצרותיו, לנושאים ומקבלים דורון ממנו תחשבו, וזהו **שאו מנחה ובאו לחצרותיו**, כי מלת שאו לשון קבלה כמה דאת אמר שאו את ראש וכו' (במדבר א ב), **שא את ראש וכו'** (שם לא כו), שתרגומו קבל.

(ט) השתחוו לה' בהדרת קדש וכו'. עוד המשורר מדבר עם העמים ואומר להם שאין זולתו יתברך אלוהים בכל העולם, ושהם מקבלין דורון ומנחה במה שזכו לבא לחצרות בית ה' בבית המקדש, והנה מזה אפשר **יצא עתק מפיהם** כי יאמרו אמור, אם אלוהי ישראל אלוהי כל הארץ יקרא, אם כן אפוא בכל הארץ כבודו ואם כן אפוא מה יתן ומה יוסיף הביאה לחצרותיו יותר מכל שאר העולם האם משאר העולם יעדר, וגם האם גבול לו חלילה, לזה אמר **השתחוו לה' וכו'**, לומר דעו לכם כי אשר אמרתי **שתבואו לחצרותיו** איני שולל **שמלא כל הארץ כבודו**, אלא שאני אומר שתשתחוו **לה' בהדרת קדש**, שהוא במקום שמתגלה בו הדר רוח הקודש שהוא בבית המקדש, לפי הכנת המקום, כנודע מכמה נסים שהיו נעשים כענין **(בראשית רבה ה ז)** החזיק המועט את המרובה עומדים צפופים ומשתחוים רווחים וכיוצא. שהוא כעין האדם שעם היות שנפש האדם ממלאה את כל אברי הגוף עם כל זה אין ראות בשום אבר כי אם בעין, אך הוא כי כל אבר משיג מהנפש לפי הכנתו, כך גם **שמלא כל הארץ**

כבודו מקום שלעומת שער השמים מוכן יותר, אך לא יבצר שמלא כל הארץ כבודו וזהו חילו מפניו כל הארץ, כלומר כי בכל הארץ בכל מקום שתהיו בפניו אתם עומדים, וזהו חילו מפניו כל הארץ לא תחילו ממי שבבית המקדש ולא שם כי אם ממי שבכל מקום שם פניו יתברך, וזה בכל הארץ כי בכל הארץ כבודו.

י אמרו בגויים יהוה מלך אף-תכון תבל בל-תמוט ידין עמים במישרים :

יא ישמחו השמים ותגל הארץ ירעם הים ומלאו :

יב יעלז שדי וכל-אשר-בו אז ירננו כל-עצי-יער :

יג לפני יהוה כי בא כי בא לשפט הארץ ישפט-תבל בצדק ועמים באמונתו:

(י) אמרו בגויים ה' מלך וכו'. הנה ידוע כי תואר "מלך" עניינו דין ומשפט, כי על כן בימים הנוראים אשר הוא יתברך יושב על המשפט נתארהו בתואר "מלך" לומר המלך הקדוש המלך המשפט.

ונבוא אל הענין, אחר אומרו כי כל העכו"ם מעתה יאמינו באלוהי אמת לבדו, ולא ילכו איש בשם אלהיו, אמר עתה אמרו בגויים מה ירוויחו בזה, והוא אמור להם הנה ה' מלך שהוא כי יתואר לעתיד בתואר "מלך" בקומו לערוץ הארץ לשפט כל הגויים, כי על כן נקרא תואר "מלך", לכן לה' תהיו מעתה, ואם טרם בוא יום ה' לא תשובו אל ה' ולא תתנו לו כבוד ועוז וכבוד שמו ולא תכירו האמת, הלא יקום לערוץ הארץ ועולם ימוט וידין העמים במידת רוגז ולא ישמחו בבואו לא שמים ולא ארץ, אך אם תשמעו בקולי ככל הכתוב למעלה טוב לכם וטוב לעולם עליונים ותחתונים. וזהו אמרו, תדעו אשר תרוויחו בעצתי שתשובו אל ה', הלא הוא הנה ה' בעל הרחמים מלך, ואין צריך לומר בחינת החסד ורחמים, כי אם אף תכון וכו', שגם לא תקטרג האף והרוגז שלו עם היותו בא לערוץ הארץ, כי אם אדרבה אפילו מידת אף ורוגז שלו תכון תבל בל תמוט כי לא יחריב תבל בכלות כל הגויים הכופרים בו כי אם אדרבה תכון תבל וכו',

והטעם כי הנה ידין עמים במישרים שהוא במידת רחמים וחסידות, כי זה ענין מישרים כד"א ועשית הישר והטוב (דברים ו יח) ואמרו רבותינו ז"ל (רש"י שם, ב"מ טז ב) זו לפנים משורת הדין.

ובזה (יא) ישמחו השמים וכו' שאילו לא תשובו לקרוא כל הגויים שפה ברורה בשם ה', בבוא יתברך לעתיד יעצבו שמים ותאבל הארץ, כי מן השמים ירדו דם ואש ותמרות עשן וגפרית ואש אשר גם לשמים יהיה עצב וכל שכן הארץ מקבלי הפורענות, אך בשובכם עד ה' כמדובר ישמחו השמים משפע חסד ורחמים המשתלשל על ידם, ותגל הארץ. ולא יהיה רעם - מה רק

בים ומלואו, כי יזכור שרו של הים הפעם הראשונה שבא יתברך אל העולם, כי אז נקרע הים ויירא גם עתה וזהו **ירעם הים ומלואו**.

או יאמר כי אין מרגיש צער רק הים בצוד את לותן שירעים הים, אך שאר כל הארץ אין צריך לומר בני אדם כי אם גם **(יב) יעלוז שדי** שתתהפך ארירתה לברכה, כי אז אררה ה' כמו שאמרו ז"ל **(בראשית רבה ה ט)** להוציא יתושין ופרעושין וקוצים ודרדרים כי נעצבה כמו שאמרו ז"ל, עתה **יעלוז שדי** שאדרבה יהי פסת בר זך ונקי בארץ ויתוקן (עי' שבת ל ב), כמו שאמרו ז"ל **(בראשית רבה יב ו)** ו' דברים שלקתה הארץ שבכללן הוא שלקו פירות הארץ ופירות האילן. וכן **יעלוז כל אשר בו** כי מתחילה חיות השדה שואגים לטרף ומצטערים הן, ושור וכשב ועז הנאכלים מהם, אך אז **שאריה כבקר יאכל תבן** (ישעיה יא), **יעלוזו** אלו ואלו, וזהו **וכל אשר בו**. וכן **אז ירננו כל עצי יער** שהוא כי עתידים כל אילני סרק הם עצי יער לעשות פירות (כתובות קיב ב).

וכל טובה זו למה?

הלא הוא **(יג) לפני ה' כי בא** שלא בא מידת אלוהים כי אם מידת רחמים. וחוזר בטעם זרקא כמאריך התנועה ואומר הלא תקשני, שהרי כתיב **וירד ה' לראות את העיר וכו'** (בראשית יא ה) והיה רוגז גדול, לזה אמר **כי בא וכו'**, לומר הנה אמרתי שירבה הטוב **לפני ה' כי בא**, והלא תראה כי בא בדור הפלגה והיה רוגז שזרקם והפיצם ה' ותתמה, אינו דומה כי אז היה **לשפוט הארץ** כי היו רשעים אויבי ה', אבל עתה **ישפוט תבל** בהיות כבר אתם **צדק** כענין **ושביה בצדקה** (ישעיה א כז), וכן **עמים** בהיות להם **אמונתו** שהאמינו כבר בו, ככל הכתוב למעלה שמדבר עם האומות שיאמינו בה' בכל הפרטים הנזכרים, וייטב להם ולעולם לעתיד במהרה בימינו.

פרק צז

א יהוה מלך תגל הארץ ישמחו איים רבים :

ב ענן וערפל סביביו צדק ומשפט מכון כסאו :

ג אש לפניו תלך ותלהט סביב צריו :

ד האירו ברקיו תבל ראתה ותחל הארץ :

ה הרים כדונג נמסו מלפני יהוה מלפני אדון כל-הארץ :

(א) ה' מלך תגל הארץ וכו'. הנה במזמור הקודם אמר משה רבנו ע"ה בעל המזמורים האלה, כי כאשר ה' ימלוך ישמחו השמים ותגל הארץ מאור שפע שיושפע טובה בעולם, אמר עתה, אשר אמרתי כי בהיות ש ה' מלך תגל הארץ היינו שישמחו איים רבים הם הרחוקים אשר לא היצרו את ישראל, אך לא הקרובים סביב, כי אם (ב) ענן וערפל סביביו שהם כוחות רוגז ודין כנודע, לקרובים סביביו, כי הם אשר היצרו את ישראל. והביטה וראה נפלאות א-ל אשר יפליא בין הצדיקים לצריו יתברך, כי הנה הצדיקים אשר צדקתם בזמן ההוא היא אשר עשו צדק ומשפט, כי ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה (ישעיה א כז), הם יהיו אז מכון כסאו מרכבה אל השכינה עם היותה אש אוכלה שיתענגו בה, והרשעים אין צריך לומר אש השכינה עצמה, כי אפילו (ג) האש אשר לפניו תלך הוא אש בהיקותו המבהיק ומתפשט לפניו תלהט סביב צריו, כי בבת אחת מה שמענג את הצדיק תלהט הרשעים.

ואל תתמה כי הנה אין כל חדש כי מעין זה היה במתן תורה. כי (ד) האירו ברקיו תבל שכל תבל היו מאירים ברקי קרני אור השכינה, ואז היו ב' הפכים יחד, והוא כי ראתה הארץ כי כל יושבי ארץ ראו ויכלו לסבול אשר אין ספק שניצוצות השמש כאין לערך ברקי אורו יתברך ואין סובל, ומצד אחר ותחל הארץ, וזהו ראתה ותחל הארץ. ומה היה "חיל הארץ", הוא כי (ה) הרים כדונג וכו' ולא בלבד מלפני ה', כי אם מלפני אדון כל הארץ הוא א-ד-נ-י הוא שכינה. ולא אמר "מפני" אלא מלפני שהוא ממה שהוא "לפני", שהוא מהתפשטות ברקי זיוו.

ו הגידו השמים צדקו וראו כל-העמים כבודו :

ז יבשו כל-עבדי פסל המתהללים באֱלילים השתחוו-לו כל-אֱלהים :

ח שמעה ותשמח ציון ותגלנה בנות יהודה למען משפטיך יהוה :

ט כִּי-אתה יהוה עליון על-כל-הארץ מאד נעלית על-כל-אֱלהים :

ושמא תאמר והלא זה יפלא דהא לא עביד הקדוש ברוך הוא ניסא לשקרי, ואיך ראתה כל הארץ שהוא כל העמים ונתן להם הוא יתברך כח לסבול, לזה אמר שהוא כי רצה ה' לעשות ב' דברים:

(ו) שהגידו השמים צדקו, שמה [ה] שנמסו הרים כדונג יכלו לסבול ישראל וזה יגידו השמים, שהוא מאמר ר' יהודה במכילתא שהיו ישראל משולהבים מאש של מעלה ואמר הקדוש ברוך הוא לשמים הזילו על בני טל וכו', הרי כי הגידו בזה צדקו יתברך. ומה שסבלו העמים הראיה עם היותם רחוקים שלא הגיע אליהם שיעור חום שהיה לישראל, כי נתן להם ולעיניהם כח לסבול, הוא כי רצה ה' לפרסם כבודו בכל העמים, וזהו וראו כל העמים כבודו.

(ז) **יבשו כל עובדי פסל וכו'.** הנה "פסל" יקרא של אבן או עץ, ו"אלילים" הם מה שלמעלה, שהפסל הוא דוגמתו כשמש ירח או שר או מלאך, כנראה מאומרו (לעיל צו ה) **כי כל אלהי העמים אלילים** כי שם כלל העליונים, שאם לא כן אלא בשל עץ ואבן איך להורות הפרש אמר (שם) **וה' שמים עשה.**

ונבוא אל הענין, אמר כי לבלתי יתבוששו בהשתחוות לפסל נסך חרש, יש מהם יתהללו לאמר שאינן כזולתם שלא יכוונו רק אל הדומם, כי הם לא יכוונו רק אל האלילים. ולא שהם קוראים דוגמתם אלילים רק אלוהים, כי אם שרוח הקדש מכנה בלשון הבלים. והעניין שאמר משה רבנו ע"ה אי זה סימן אתן לכם שיתחיל ליתקן העולם, שהוא כשיכנעו שרים של מעלה, הלא הוא, כאשר תראו **שיבושו כל עובדי** גם כת המתהללים שאין עובדים כי אם העליונים, אז הוא הוראה **שהשתחוו לו כל אלוהים,** כי מידי איתרע מזליהו ותשש ביטחונם.

או יאמר דברים כפשטם, כי בימים ההם תגלה ותראה מלכותו לעיני הכל, שיראו כי ישראל ישמחו ויעלצו לפני אלוהים, **[ג] ואש מלפניו תאכל צריו,** שאין זה כי אם גלוי שכינה לעיני הכל, והנה בראות שרי האומות כך ייראו מאשו יתברך ויבואו וישתחוו לפניו יתברך ברוב ההודאות. ואמר שגם בראות כל עובדי וכו' שלהבה **תלהט צריו** לא יבושו כל עובדי פסל המתהללים באלילים עד ראותם שישתחוו **לו כל אלוהים,** שישפילם אז ה' עד יבואו וישתחוו בפועל לפניו יתברך. ומי שנתן כח לעיניהם לראות בגלוי שכינה מכל שכן שיתן לראות בהשתחויית שריהם.

ויותר השכלה תהיה לציון ובנות יהודה מהגויים ההם, כי הגויים לא יבושו בשמיעה ולא בראות **[ג] תלהט סביב צריו** עד ראותם שישתחוו לו שריהם, אך ציון וכו' מהשמיעה האמינו ושמחו, וזהו **(ח) שמעה ותשמח ציון וכו'. למען וכו'** לא על טובת עצמם רק **למען משפטיך ה',** שידעו גויים **משפטיך ה'** שהם עשות שפטים עם רחמים כאחת, שישראל נהנים מזיו השכינה והם מרכבה וכסא, ועם היות אש אוכלה סובלים ומתעלצים, וצריו יתברך מאש שלפני ה' מתלהטים.

או יאמר שמעה שהשתחוו השרים ותשמח ציון ותגלנה וכו', וטעם שמחתה הוא **למען משפטיך ה'** שידעו בעולם.

ואל יאמר איש אולי מה ששמחה הוא מפני שבחורבן נסתלקה שכינה והניח הממשלה לשרים ומהם בא מה שהוצת **אש בציון ובנות יהודה,** שעל כן היו גויים מרקדים בהיכלו ושותק, ולכן שמחה עתה שחזרה המעלה לה', לזה אמר חלילה וחס שכך עלה אפילו במחשבה, כי לא כן הוא חלילה, כי אם יאמינו **(ט) כי גם כאשר אתה ה' עליין** מסולקת שכינה

למעלה, עם כל זה גם אז מאד **נעלית על כל אלוהים** הם אלהי העמים כהוברי השמים ושרים, כי הוא יתברך עליהם ומידו נותן להם, אשר גזרה חכמתו להצלחה הראויה להם בזמנים הללו.

אחרי אומרו כי מאז **[ח] שמעה ציון** את אשר יהיה לעתיד, שמחה ציון וכו', והנה היה אפשר לומר כי מה ששמחו הוא על העתיד, כי כעת בזמן הגלויות לא יבצר כי יעלה על רוחם כי מאז נחרב הבית נסתלקה שכינה על השמים ותעזוב הנהגת העולם לשרים ולהוברי השמים ועל כן הייתה הצלחתם מאז. ואחשבה יהיה שיעור הכתוב לפי זה שמעה **ותשמח ציון וכו'** והשמחה היא **למען יודע משפטי ה'**, שמה שנעשה משפט בציון שהיו אומרים גויים מרקדים בהיכלו וכו' עתה יודע כי **אלהי העמים אלילים** בבואם בהכנעה לפניו, שאם בידם היה כח מבלעדי ה' חלילה, מה זו הכנעה, אלא ודאי כי כאשר **[ט] אתה ה'** היית **עליון** מסולק **על כל הארץ** מאד **נעלית וכו'** כי מלכותך מלכות עולם.

י אהבי יהוה שנאו רע שמר נפשות חסידיו מיד רשעים יצילם :

יא אור זרע לצדיק ולישרי-לב שמחה :

יב שמחו צדיקים ביהוה והודו לזכר קדשו:

(י) אהבי ה' שנאו רע וכו'. אחרי אומרו כי גם שלוות הרשעים בהשגחה היא גם בזמן סילוק שכינה, כי בשום זמן לא עזב ה' את הארץ, יוכל איש לדבר איך הכל בהשגחה ודרך רשעים צלחה וידם רמה ותקיפה וצדיקים בחוסר לחם וייסורין, וגם מה שאדם אוכל פירות בעולם הזה גם זה לא יותן למו, ומהיותם אך נכאים יכופו ראשם תחת רשעים מדאגה מדבר פן יצרו להם וה' לא ימחה בידם לבלתי בטל בחירתם, על כן **על שלוות רשעים** דיבר בפסוק זה **ועל חסרון טוב הצדיק** בפסוק שאחריו.

ובראשון החל ואמר אהבי ה' שנאו את מי שהוא **רע** ואל תחושו להצלחתו, כי אם שנאו אותו ואל תשיתו לב פן תפלו בידם ואין מציל מפני הבחירה, כי הנה מי **ששומר נפשות חסידיו** מן חטא שאינו מניחם ביד כחות סמאל הוא שטן הוא יצר הרע, ומכל כחות המחטיאים העצומים מן הרשעים שאינו מניחם בידם לבוא לידי חטא, כי **רגלי חסידיו ישמור** שלא תבוא תקלה על ידם (יומא לח ב, חולין ז א), מכל שכן הוא **שמיד רשעים יצילם** בל יהרגו אותם.

ובמה שאמר **מיד רשעים** ולא אמר "מרשעים" הורה מה שכתבנו בביאור משלי, כי הוא יתברך מניח את הרשע בבחירתו יכין כל הכנותיו עד יפרוש רשת ליד מעגל הצדיק לאספו במכמתו, ואחר כך ממציא דרך לצדיק שלא יפול בלכד ההוא, וזהו **אל תירא וכו' ומשואת**

רשעים וכו' כי ה' יהיה בכסלך ושמר רגלך מלכד (משלי ג), שהוא "מלכד" של שואת רשעים הבחיריים.

זזה יכוין פה כי **שומר נפשות חסידיו** שהוא כי עם שהיצר הרע עושה כל הכנותיו, מרחיק הוא יתברך את חסידיו בל ילכדו ברשתו, כן גם על דרך זה אומר כאן **מיד רשעים יצילם** שעם היותם בידם הוא רשת טמנו לו, משם יצילם. ולא בלבד מרשע אחד, כי אם גם מרשעים רבים.

(יא) אור זרוע לצדיק וכו'. הנה על אשר יראה הצדיק שלוות רשעים שעל ידי כן היה חושש ונופל חיתתו עליו הנה תיקן בפסוק הקודם, ועל מה שיראה בייסורי הצדיק בעולם הזה ולא יאכילוהו לפחות פירות מעשיו בעולם הזה ופירות תורתו, לזה בא ויאמר **אור זרוע וכו'.** והוא מאמרנו על פסוק **להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא** (משלי ח כא), לומר אל תשיתו לב אם תראו אוהבי משוללי טובה בעולם הזה אפילו פירות מעשיהם, כי הנה לא מבלתי היות מה ליתן להם שם אני נמנע מלתת להם טובה בעולם הזה, כי הנה "**להנחיל אוהבי יש**" ודאי מה להנחיל, כי אם כוונתי היא כדי ש"**ואוצרותיהם אמלא**" שאוצרותיהם של העולם הבא "אמלא" על ידי מה שאצרף הפירות עם הקרן, ואעשה הכל אושר רוחני עד המלא האוצרות על אשר היה במ מקרן הזכויות.

זזה יאמר פה **אור זרוע וכו'** לומר אור פירות טוב הצדיק זרוע לו, כי כזרוע כור תבואה ומצמחת ומתרבית עד מלאות אוצרות ממנה, כן **אור** טובם של עולם הזה אשר הוא מועט כי גשמי הוא **זרוע לצדיק** שמתגדל עד מלאות אוצרות. **ולישרי לב** מקבלי ייסורין ביושר לבב ובשמחה אין צריך לומר שזרוע להם פירותיהם, כי אם גם שמחתם על היסורין ששמחים ביסורין מיושר לבם, גם זכות השמחה זרועה להם להעשות אושר רוחני גדול, נוסף על זכות תורה ומצוות אשר להם.

ואם תאמרו במה ינוחמו הצדיקים סובלי יסורין בעולם הזה, הלא הוא **(יב) שמחו צדיקים בה'** כי גם שכינתו בגלות כביכול, וכאשר מרגלא בפומייהו דרבתינו ז"ל האומרים שאומר הקדוש ברוך הוא אני לא שמחתי כביכול בעולמי ואתם תבקשו לשמוח בו, וכן אמרו כי בזה יתנחם הצדיק סובל ייסורין כי דיו לעבד להיות כרבו, זזה יאמר **שמחו צדיקים בה'** כי במה שהוא יתברך גם הוא אין לו שמחה בעולמו **שמחו בה'** כי שמחה היא הדמות ליוצרכם. או בה' בעולם העליון, או לעתיד כאשר ישמח ה' במעשיו כי דיו לעבד להיות כרבו. **והודו למי שעשה זכר קדשו** בכם, וזהו **והודו לזכר קדשו.**

פרק צח

א **מְזִמּוֹר שִׁירוֹ לַיהוָה שִׁיר חֲדָשׁ כִּי-נִפְלְאוֹת עָשָׂה הוֹשִׁיעָה-לוֹ יְמִינוֹ וְזָרַע קִדְשׁוֹ :**
 ב **הוֹדִיעַ יְהוָה יְשׁוּעָתוֹ לְעֵינֵי הַגּוֹיִים גְּלַה צְדָקְתוֹ :**
 ג **זָכַר חֲסִדוֹ וְאַמוּנָתוֹ לְבֵית יִשְׂרָאֵל רְאוּ כָל-אֶפְסֵי-אָרֶץ אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ :**

(א) **מזמור שירו לה' שיר חדש וכו'.** הנה כתבנו במזמורים הקודמים כי עשרה מזמורים אלו משה אמרם, וכל אלו שלא נקרא בהם שמו, על גאולה העתידה ידברו. והנה במזמורים שבסמוך אמר כי לעתיד נשיר שיר חדש על הגאולה ועל התשועה בין על ישועתו יתברך כי שכינה בגלות כביכול בין ישועתנו הנמשכת ממנה, ועתה יאמר למה זה תמתינו מלשורר לה' על הישועה העתידה, כי הנה מעתה ראוי כי **מזמור שירו לה' אותו שיר חדש** העתיד אחר **כי נפלאות עשה** עד הנה ביציאת מצרים בימין ובשמאל, בימין פעולת דין ובשמאל פעולת רחמים. בימין, **כי הושיע לו ימינו** שהוציא שכינה מהגלות על ידי ימינו, וזהו **הושיעה לו ימינו** שהוא **ימינך ה' נאדרי בכח** (שמות טו ו), ובו עשה גם פעולת דין כי **ימינך ה' תרעץ אויב** (שם). ובשמאל רחמים, וזהו **זרוע קדשו** שהוא **נהלת בעזך וכו'** (שם טו יג). ואם כן מי שעשה כן אז, ודאי יעשה כן גם עתה.

ועוד טענה שנית כי הלא מעתה ראוי לשורר, כי הנה דרכו יתברך למהר את הקץ, ושמה יהיה (סנהדרין צח א) **"היום אם בקולו תשמעו"**. כי הנה ראו עתה כי כן עשה בגלוי, כי הנה **(ב) הודיע ה' ישועתו** באומרו **וענו אותם ארבע מאות שנה ואחרי כן יצאו** (בראשית טו), הנה הודיע זמן ישועתו, ואחר כך **לעיני הגויים גלה צדקתו** היא הצדקה הגדולה שהקדים ישועתו ק"ץ שנה לזמן שהודיע, כי גאלם אחר רד"ו שנה.

ואמרו רבותינו ז"ל (**ילקוט שמעוני שמות רמא**) כי זאת הייתה צעקת שרו של מצרים אומרו, כי עדיין נשאר ק"ץ שנה מהזמן האמור בתורה. הנה כי **לעיני העמים גלה צדקתו**. ועל כן מעתה ראוי לשורר מטעם הנזכר.

ושמא תאמרו אם כל כך גדול כחו למה בהסתר עשה שישאלו כלי כסף וכו' במרמה עד ש"וינצלו את מצרים" (שמות יב), ולמה לא עשה שיתנו בעל כרחם על ידי מכות, לזה אמר

אם כך היה עושה שיתנו ביד חזקה לא היו נותנים את לבם לרדוף אחרי בני ישראל על נכסיהם, ולא היה ענין קריעת הים בא אל הפועל, ולא היה מתקדש בעולם שמו של הקדוש ברוך הוא כי בדבר אשר זדו עליהם, אך עתה שעשו בערמה שלקחו בשאלה ערבו אל לבם לרדוף אחרי בני ישראל, באומרם אם היה כח בידם ליטול לא היו עושים בערמה, על כן שמו לבם לרדוף אחריהם באומרם כי בדרך טבע התנהגו ולא בהשגחה, עשו כן גם הם ויבואו אל המבול ויקדש בם שם ה'. וגם על כן נשתבחו ישראל שהיה הדבר בסוד י"ב חדש (מדרש שוחר טוב תהלים קיד), שאם היה מתגלה לא היה בא אל הפועל נס קריעת ים סוף.

זוה יאמר (ג) **זכר חסדו** יתברך אשר נדר (בראשית טו) "**ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ואמונתו** בסוד היה לבית ישראל שישאילום, ומזה נמשך **שראו כל אפסי ארץ את ישועת אלוהינו** בקריעת ים סוף כי נודעת הייתה בכל הארץ, והוא מאמרם ז"ל (שמות רבה כא ו) "ויבקע הים" לא נאמר אלא "**ויבקעו המים**" מלמד שכל מימות שבכל העולם נבקעו, באופן שנתפרסמה ונראתה הישועה ההיא עד אפסי ארץ, וזהו **ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלוהינו**.

ד הריעו ליהוה כל-הארץ פצחו ורננו וזמרו :

ה זמרו ליהוה בכנור בכנור וקול זמרה :

ו בחצצרות וקול שופר הריעו לפני המלך יהוה :

(ד) **הריעו לה' כל הארץ וכו'.** אחר אומרו כי ראוי ישירו ויזמרו מעתה ישראל שיר חדש על הגאולה העתידה, מאשר ראו אשר עשה ה' במצרים, כי כן יעשה לכל המצרים את ישראל לעתיד, הפך פניו כלפי האומות שבכללם הד' מלכויות ואומר **הריעו** והכנעו **לה' כל הארץ**, פן יקרכם כמצריים. כלומר שלעשות רצון ה' לפקוד עליהם אשר חטאו הם מגלים אותם, לא להכביד עליהם.

ואם יקשה עליכם ההכנעה והשעה משחקת לכם **פצחו** והתחילו מעט, וזהו **פצחו**, ואם תעצבו עתה תשמחו לאחר זמן שלא ירע לכם בסוף, וזהו **ורננו וזמרו**. או יכוון שתעשו בהדרגה, בתחילה **פצחו** בתרועה, ועוד מעט **רננו** רנה, ועוד מעט זמרו שנתן לכם הממשלה לעשות רצונו בעמו לא לכוונת שעבוד.

ואחר שתוסיפו גם לזמר הישמרו פן תתגאו ותזמרו לאלוהיכם באמור כי הוא נתן לכם הממשלה, כי אם (ה) **זמרו לה'** כי הוא הנותן לכם כח לעשות חיל. ולא תתחילו הזמר בקול רם בנבל עשור או בתוף מתחלה כי אם לאט לאט, כי תחילת הזמר יהיה בכינור אשר קולו

נמוך שהיא גילה בקצת הכנעה, וזהו **זמרו לה' בכינור**, ואחר כך שתפו עם הכינור קול זמרה בפה, וזהו שחזר ואמר **בכנור וקול זמרה**. ובזכות שתשפילו גויים עצמכם בזמן שליטתכם ותגילו ברעדה, שאף הזמר שלכם בממשלתכם כדרך המלכים יהיה בלחש בכינור, בזה תזכו כי כשיבוא אלוהינו לשפוט הארץ תשישו בשמחה, (ו) **ובחצוצרות** המרימים קול מצורף עם הכנעת **קול שופר** תריעו.

ולמה יהיה שופר אחר שאז תהיה לכם שמחה, מפני שהוא **לפני המלך ה'**, כי יש אז ב' בחינות, על (ט) **כי בא לשפוט** הוא תואר מלכות, לכן צריך תרועת מלך, כי תואר "מלך" נאמר על המשפט ועל כן בעשרת ימי תשובה שהם ימי משפט אנו אומרים **המלך הקדוש המלך המשפט**, ולהיות ה' שהוא רחמים שאז יבוא לרחם בדין על כן הם החצוצרות. כי אז נעשה מעין מה שהיה במקדש שהיו חצוצרות מקצרות ושופר מאריך (ר"ה כו ב), וזהו שלא אמר "בחצוצרות ושופר" כי אם **וקול שופר**, לומר שאחר השמעת החצוצרות עדיין קול השופר נשמע. והוא כי אז יהיה כיום ראש השנה שהוא יום דין כי אז ה' ימלוך, כי תואר מלכות נאמר על המשפט כי על כן בימים הנוראים אנו אומרים המלך הקדוש המלך המשפט, והוא ברחמים כנודע, וכן יהיה לעתיד. וזהו אומר **לפני המלך ה'** שהם שתי הבחינות.

ואם כה תעשו שתריעו **לה' כל הארץ** שאפילו האומות תכנעו לפני ה' מעתה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד, כי אז עם היות יתברך בא בתואר מלך שהוא לדין עמים, יהיה ה' שהוא מידת הרחמים ולא יהיה רוגז בעולם לכם.

ז ירעם הים ומלאו תבל וישבי בה :

ח נהרות ימחאו-כף יחד הרים ירננו :

ט לפני-יהוה כי בא לשפט הארץ ישפט-תבל בצדק ועמים במישרים:

כי אין ספק שב[ה]גלות מלכנו יתברך בעולם, כי (ז) **ירעם הים ומלאו** כי הים שנקרע ביציאת מצרים יזכור שרו פן כימי צאתנו מארץ מצרים יראנו יתברך **נפלאות**, וכן **תבל וישבי בה** כי יעשה רושם בעולם השפל כי קדושתו תטיל מורא. ואז במקום שד' מלכויות שבא לשפוט אותם היה להם ליראה, אדרבה (ח) **נהרות** שהם הד' מלכויות כמו שאמרו ז"ל (בראשית רבה טז) שד' נהרות היוצאים מעדן הם משל אל ד' מלכויות, אז על ידי היותם לה' **ימחאו כף משמחת לבב**, וכן **יחד הרים** הם שריהם מלמעלה **ירננו**. והוא כי לא יהיה רוגז בדין, כי אם (ט) **לפני ה' כי בא לשפוט** כי בא בשם רחמים, כי **ישפוט תבל בצדק** שהוא בבחינת צדקה, **ועמים במישרים** הוא לפני משורת הדין, כמה דאת אמר **ועשית הישר והטוב** (דברים ו יח) ואמרו רבותינו ז"ל (רש"י שם, ב"מ טז ב) זו לפני משורת הדין.

פרק צט

א יהוה מלך ירגזו עמים יושב כרובים תנוט הארץ :

ב יהוה בציון גדול ורם הוא על-כל-העמים :

ג יודו שמך גדול ונורא קדוש הוא :

ד ועז מלך משפט אהב אתה כוננת מישרים משפט וצדקה ביעקב אתה עשית :

(א) ה' מלך ירגזו עמים כו'. הנה במזמורים הקודמים הפליג משה רבנו ע"ה בעל י"א מזמורים אלו לדבר על מלכותו יתברך, ואמר כמה פעמים ה' מלך, וב' פעמים אמר לפני ה' כי בא כו' שהוא לעתיד, והוא להשרות שכינתו בבית המקדש בין ב' הכרובים, וכל עניינים אלו לא אמרם כמדבר עם ישראל כי אם עם כל העמים.

והנה אין ספק כי אפילו באמור ה' מלך ירגזו עמים, כי הלא כמו זר יחשב להם, כי במי שאין בו שינוי הלא כמו זר נחשב, איך נאמר שימלוך שיורה היות זמן משולל מלכות, וזמן במלכות.

ועוד כי יוצר הכל הוא והכל תחת רגליו ומה צורך אליו למלוך ביצוריו ובידו נפש כולם. ואם על אמור ה' מלך ירגזו עמים מה יעשו באמור שהוא יושב הכרובים כי הלא תנוט הארץ שהיא תמיהא והרעשה יתירה מהרגזה הנזכרת, כי הלא מאשר יאמרו למזמה ירעשו בשמוע כי ישב אלוהים על הארץ, ומה גם מי ששמים ושמי השמים לא יכללוהו יושב במקום צר בארץ.

וזה אמר ה' מלך על זה ירגזו עמים, כל שכן באמור יושב הכרובים כי מזה תנוט הארץ, אך לא יבינו כי הנה מה שהוא יושב הכרובים כו' אינה קושיא, כי הנה (ב) ה' בציון גדול כו'. והוא כי אשר עולה על רוח המקשים איך יושב אלוהים על הארץ הוא חשבם שגשמות הארץ מעכבת מבוא בה רוחניות יתברך, והן אמת כי במלאכי השרת יצדק עניינם, כי על כן בבוא המלאך אל העולם השפל מתלבש מכח העולם הלז התלבשות דק מעין העולם ובו מתראה לפני בני האדם כדמות איש, אך אין זה רק למי שלא ברא את העולם שאין העולם משועבד אליו, אך הוא יתברך שהעולם משועבד אליו לא יעצור כח לעכבו מהיותו יתברך בו בקדושת רוחניות מבלי יתלבש חלילה מעין העולם כמלאך הבא, כי על כן לא נמנע מהיות גם העולם הגשמי הלז מעשה ידיו, כמקרא שכתוב ויבשת ידיו יצרו (תהלים צה ה), ויהיה הימצאו בארץ כבריאתו אותה.

זוהי יהיה מאמר הכתוב **ה' בציון** שהיא ארץ גשמית אינו כמלאך שמתמעט מאיכות גדולתו כי מתלבש מעין העולם, כי הוא יתברך בהיותו **בציון** הוא **גדול** באיכות גדולת רוחניות קדושתו בלי שינוי חלילה, וגם כיון באומרו **גדול** שהוא בגדולתו על רכב אלוהים, וזהו **ה' בציון גדול**. אך אמנם זה הוא לנו בני ישראל, אך **ורם הוא על כל העמים** כי סברא שעל כל העמים הוא כי רם הוא יתברך, כי על השמים בלבד הוא ולא על הארץ הלזו העכורה, וזהו **ורם הוא על כל העמים**.

כי הנה מה **(ג) שידו העמים שמך** אשר הוא **גדול ונורא**, הוא אומרם **קדוש הוא**. והענין כי אילו היה יתברך על השמים כבודו ומשולל שייכות בארץ לא יראוהו אנשים ולא יפחדו ממנו, כי תשולל השגחתו בהם באופן כי היה נקרא **"גדול"** באיכות אך לא **"נורא"**, כי מוראו לא יהיה על בני העולם, אך לפי האמת הוא **גדול ונורא גדול הרוחניות** וגם **נורא מבני העולם** שלא יעצרנו הגשם אשר לעולם מהמִצָּא רוחניותו יתברך בו להשגיח ולהטיל מורא על עוברי רצונו. אך הגויים לא יודו רק לומר **קדוש הוא**, כלומר כי להיותו קדוש אין לו שייכות בעולם השפל, כי רם הוא ועל השמים כבודו. ושיעור הכתוב, כי העמים הנזכרים מה **שידו שמך** אשר הוא באמת **גדול ונורא** אינו אלא אומרם **קדוש הוא**.

(ד) ועז מלך משפט אהב וכו'. הנה כתבנו כי על שני דברים יתחמץ לב העמים: א', על אמור **[א] ה' מלך**, כי אין בו שינוי, ואיך נאמר שְׁמֶלֶךְ שיורה שהיה זמן משולל מלכות והוא שינוי, ומה גם כי מאליו הוא היוצר הוא הבורא הוא הכל ומה יתחדש לו במלכו, **והשני** הוא איך נאמר שהוא **יושב הכרובים**, והנה על זאת השנית דסליק מיניה כבר דיבר וישוב הענין, עתה בא למאי דפתח ביה ואמר **ועז מלך משפט אהב וכו'.** והוא לומר כי הן אמת כי לא יבצר מהיותו יתברך מאליו מולך בעולם, אך הנה דרכו להתנהג בחסידות וגם כי יעשה משפט יצרפנה עם צדקה, ויש זמן שלא יהיה רק משפט לבדו שהוא לעתיד בקום למשפט אלוהים כי יבוא לשפוט את הארץ.

והנה ידוע כי תואר **"מלך"** הלא יאמר על מציאות משפט לבדו, כי זה הוא **עוז** המתואר לכל מלך, ועל כן על העתיד שיהיה משפט לבדו נתאר אותו בתואר **"מלך"** לומר על הזמן ההוא **ה' מלך**, מה שאין כן עתה כי מתנהג בחסד ובצדקה עם המשפט עם שלא יבצר כי מלכותו עולם ועד. וזה מאמר הכתוב **ועוז מלך כו'** לומר הנה **עוז** המתואר למלך שעליו יקרא **מלך** הוא היותו **משפט אהב**, שהוא משפט לבדו, כלומר ועל כן על זמן המיוחד למשפט נקרא **"מלך"** אליו יתברך לומר **ה' מלך** על העתיד. מה שאין כן עד כה, כי הנה **אתה כוננת מישרים** להתנהג בחסידות הנקרא מישרים כד"א **ועשית הישר** (דברים ו יח) ואמרו רבותנו ז"ל (רש"י שם, ב"מ טז ב) זו לפני משורת הדין, וכן בכל הימים אשר תעשה לנו משפט הוא משותף

עם צדקה כי משפט וצדקה ביעקב אתה עשית, על כן לא תארנו תואר "מלך" על מה שעד כה, כי אם לעתיד לומר ה' מלך כמדובר.

ה רוממו יהוה אלהינו והשתחוו להדם רגליו קדוש הוא :

ו משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי שמו קראים אל-יהוה והוא יענם :

ז בעמוד ענן ידבר אליהם שמרו עדתיו וחק נתן-למו :

ח יהוה אלהינו אתה עניתם אל נשא היית להם ונקם על-עלילותם :

ט רוממו יהוה אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש יהוה אלהינו :

(ה) רוממו ה' אלוהינו כו'. אחרי דברו נגד העמים אשר יאמרו למזמה באומרם כי **רם ה' ועל השמים כבודו** ולא בארץ, אמר עתה לישראל, אתם המאמינים כי לא ימנעהו יתברך הגשם של העולם הזה מלהשרות בו, אל יעלה על רוחכם להרהר סילוקו מלמעלה כשהוא למטה, או לחשוב שינוי חלילה מהבחינה אשר למטה מאשר ישנה למעלה, כי הנה **רוממו ה' אלוהינו** לומר הודו והאמינו כי רם הוא יתברך על השמים, אך לא שבהיותו רם למעלה יעדר מלמטה חלילה, כי אם **השתחוו להדם רגליו** בבית המקדש הנקרא הדום רגליו. כי **קדוש הוא** מה שלמעלה, ומה שמתפשט למטה, הכל **קדוש יאמר לו**, וזהו קדוש הוא כי כאחת הוא למעלה ולמטה והכל בבחינת קדוש ורוחני עד אין קץ.

והנה עדיין אפשר לומר כי גם שנודה כי הוא יתברך למעלה ולמטה כאחת, הוא בבית המקדש הנקרא **הדום רגליו** שהוא נגד שער השמים מכוון לשבתו יתברך נגד בית המקדש של מעלה (עיין רש"י בראשית כח יז), אך לא בשאר מקומות שבעולם הזה, לזה אמר הנה אעידה לי עדים נאמנים והם **(ו) משה ואהרן**, ולא שלא יש זולתם בשבטי ישראל שיהיה להם כן, כי אם שאלו נתייחדו בכהניו, וכן **שמואל בקוראי שמו**, הנה שלשה אלה היה להם, כי בהיותם **קוראים אל ה' והוא בעצמו יענם** מיד שלא ע"י אמצעי.

ושמא תאמר הנה בשמואל ניחא שנאמר **הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' (שמואל - א יב יז)**, ומיד בקראו נענה לעיני כל ישראל, וכן משה אמר **עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם (במדבר ט ח)**, ויהי כן, אך אהרן היכן הוא, על כן אמר לא אמרתי באהרן בהיותו לבדו כי אם בהיותו עם משה ואז היה יותר מבלי יקראו, שהוא כי **(ז) בעמוד ענן ידבר אליהם** יחד בעצמו יתברך כמפורש בכתובים, והוא כאשר דברו אהרן ומרים במשה נאמר להם יחד בעמוד ענן **צאו שלשתכם וכו' (במדבר יב)**, ואילו הייתה שכינה על השמים ולא על הארץ איך ענב מיד אם לא ישגיח בעולם השפל, אך הוי אומר כי **מלא כל הארץ כבודו**, והיה זה שלא במקדש הנקרא **[ה] הדום רגליו** כי אם במקומות רחוקים מהקדושה.

ושמא תאמר למה לא יעשה כן לכל כי אם לאלו?

לזה אמר **שמרו עדותיו** יתברך **וחק נתן למו**, והוא כי אין איש ישראל בא אל העולם הזה שלא יהיה לו חק מוגבל אל כל השגת השלמות הראוי לו לפי בחינת נפשו, אלא שמי שיעשנו בפעם הראשונה לא יגולגל עוד כי אם ינוח ויעמוד לגורלו **לקץ הימין** ומי שלא ישלים חוקו יתגלגל עד ישלימנו.

ואמר כי כל אחד משלושתן **שמרו עדותיו** יתברך וגם **החק שנתן למו**, כי כל אחד אשר הושם לו חק מאתו יתברך שמרו ועשאו שהוא תכלית השלמות, ועם כל זה הוצרך **עמוד ענן** אך הוא על גודל קדושתו יתברך גם על הארץ הלזו כמדובר. ואמרו **חק** הוא כד"א **חק עולם ולא יעברנהו** (ירמיה ה כב), שהוא לשון גבול, וכן (איוב כג יד) **ישלים חוקי**.

ואם יאמר אולי העונה אותם היה מלאך אך הוא יתברך רם הוא **ועל השמים כבודו**. לזה אמר לא כן הוא כי אם **(ח) ה' אלוהינו אתה עניתם** בעצמך, והראיה כי במה שעניתם היית **א-ל נושא להם** כלומר בשבילם לישראל, כאמרו **סלחתי כדברך** (במדבר יד כ) וכיוצא בזה.

והנה אם היה מלאך הדובר בם לא היה יכול למחול כי **לא ישא לפשעכם** (שמות כג כא) כתיב, כי אין כח ביד מלאך לישא מה שחוטאים לרבו יתברך, א"כ ודאי **שאתה** בעצמך **עניתם**. וכן ראייה, כי בכלל מענה שהיה עונה אותם היה **נוקם על עלילותם**, כענין **אם בריאה יברא ה'** (במדבר טז ל) ומיד נענה בעשות נקמת ה' על עלילותם, וכן בשמואל כאמרו (שמואל א יב יז) **אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר כו'**, שהיה סימן קללה על קציר חטים ודרך נקימה **על עלילותם**, ענהו ה' מיד מה שאין כח במלאך לעשות, אך הוי אומר כי ה' היה העונה אותם. וזהו **אתה עניתם כו' ונוקם כו'** וכל זה היה חוץ לבית המקדש.

נמצא כלל הדברים כי הראוי הוא לומר **(ט) רוממו ה' אלוהינו** כלומר רוממוהו ואמרו כי **רם ה' על השמים** עד אין קץ הוא, ועם כל זה לא יבצר מעל הארץ כי אם **והשתחוו** ולא בלבד בבית המקדש הנקרא **[ה] הדום רגליו** כמו שאמרתי למעלה, כי אם **להר קדשו** גם שלא יהיה בית המקדש כאשר למדנו ממשה ואהרן ושמואל, כי הנה **קדוש ה' אלוהינו** בהחלט בכל מקום ולא יעצרנו הגשם של הארץ גם בהר שאין שם בית.

ואם באנו לשים לב אל אמרו **[ו] ושמואל בקוראי שמו** מה ענין **קוראי שמו** ולמה מזכירם. **ועוד** כי גם **משה ואהרן בקוראי שמו** ראוי לכולם.

ואפשר יובן במה שאמרו בגמרא (ב"מ פה ב) שאמר אליהו ז"ל שאם היו ג' האבות מתפללים יחד לא היו צריכים שאלה, כי אם בהזכיר שבחיו של מקום היו נענים, ואמרו לו יש כיוצא בהם

בעולם הזה, אמר הן, ומי הם ר' חייא ובניו, אז העמידום להתפלל יחד, אמרו משיב הרוח ונשב זיקא מוריד הגשם ואתא מיטרא, באו לומר מחיה מתים רגש עלמא וכו'.

וענין זה יאמר פה, אם **משה** או **אהרן** יתחבר **בכהניו** שהם **אלעזר ואיתמר** שהם ג', או **שמואל** עם ב' **קוראי שמו** שבדורו, לא היו צריכים שאלה, כי אם שמיד בהיותם **קוראים אל ה'** בלבד שהוא בשלש ראשונות שהם כקוראים בלבד אל ה' **והוא יענם**.

או יכוון שאפילו לא יצטרכו לספר שבחיו מוריד הגשם וכיוצא, כי אם בקוראם בלבד אל ה' באמור ברוך אתה ה' מיד יענם בכל ענין התפילה, והדרך הראשון נכון כמדובר.

פרק ק

א מזמור לתודה הריעו ליהוה כל-הארץ :

ב עבדו את-יהוה בשמחה באו לפניו ברננה :

(א) מזמור לתודה הריעו לה' וכו'. הנה התודה היא על שמחת טובה אשר היטיב הוא יתברך לאיש ומביא לפניו קרבן תודה, והנה זה דרך מביאי תודה להביאה בשמחה כי שמחה ה' במה שהיטיב לו, ובאמרו כי אשריו שאינו מביא קרבן על חטא והוא קרבן רצוי לפניו יתברך כי **זובח תודה יכבדנני** (תהלים נ כג), על כן אפשר כי רוב שמחה תהוללנו ותביאנו לידי חטא. על כן אמר הנה **מזמור** ללמד איזו דרך **התודה**, והוא **הריעו** והכנעו לפניו **כל הארץ**, כי גם ראוי תבוא בהכנעה לכל הפליג שמחה. ואמר **כל הארץ** לכלול גם הצדיקים, כי מי הוא אשר לא חטא, וראוי יהיו חטאיו נגדו תמיד וימעט בשמחה.

אך אמנם זאת אודיע אתכם כי אם מידה אחת תהיה לכם לא תצטרכו בתודה להורות הכנעה, והיא **(ב) עבדו את ה' בשמחה** תמיד כמוצאי שלל רב, ואם כה תעשו שהורגלה שמחתכם להיות על עבודת שמים, לא תזיק אתכם שמחה אשר תשמחו בתודה, כי גם היא ככל שאר מצוות הנעשות בשמחה כי לא יגבה לבכם בה לחטוא, ואם כן הוא גם בה תשמחו ולא תריעו. וזהו **עבדו את ה' בשמחה** ועל ידי מה שתעבדוהו בשמחה **בואו לפניו** למקדש בתודה **ברננה**, ולא תחושו במה שלא תריעו לפניו, כי אין בטוח שהשמחה לא תהוללנו אם לא העובד את ה' בשמחה והיא מידה היותר רצויה לפניו יתברך, כמה דאת אמר (דברים כח מז) **תחת אשר לא עבדת את ה' אלוהיך [בשמחה ובטוב לבב] וכו'.**

ג דעו כי יהוה הוא אלהים הוא עשנו (ולא) [ולו] אנחנו עמו וצאן מרעיתו :
ד באו שעריו בתודה חצרתיו בתהלה הזדו לו ברכו שמו :
ה כי טוב יהוה לעולם חסדו ועד-דר ודר אמונתו:

ואם יאמר נא ישראל איך אעבוד את ה' תמיד בשמחה אם אני בעל יסורין, כי מידת הדין נמצאת אתי ולא תניחני לשמוח בעבוד את ה', לזה אני מוסיף ואומר שיתו לבכם אל דברי אלה ותוסר דאגה מכם ותשמחו בו יתברך, והוא **(ג) דעו כי ה' הוא אלוהים** לומר מידת הדין שעמכם דעו אותו כי רחמים גדולים הוא, כי לטובתכם הוא יתברך מייסר אתכם לטהר אתכם, וזהו **דעו כי ה'** שהוא רחמים, הוא דין **הוא אלוהים** אשר אתכם הוא מידת הדין, ואל תקוצו בידעכם דבר זה, כי אדרבא תאמרו אולי העושר היה מהוללנו ושמור לרעתינו ואם כן רחמים לנו הוא אלוהים.

ואם תהרהר לומר כי צדיק אתה ולמה תתיימר כי זאת הייתה תלונת איוב, זאת תשיב אל לבך והיא כי **הוא עשנו** כלומר כי אין יודע מה שאני צריך לתקון עצמי כאשר יודע מי שעשאתי, ולכן אחר שהוא עשאתי ודאי שידע מה הוא התיקון שצריך לשלמות מעשהו יותר מהמעשה עצמו, ולמה אקפיד. ואם בכל זה יכבד עליך הצער ולא תוכל שאתו, לזה שית לבך כי **לו אנחנו** כלומר לא שלנו אנחנו כי אם שלו יתברך, וכאשר בכל צרת העבד, לרבו בה יותר כי ממון שלו הוא ולא של העבד מעצמו, גם אנחנו אין אנו מעצמנו כי אם לו יתברך אנחנו, ומי יחוש חוץ ממנו.

וגם לא נטריד עצמנו בבקשת דרכים והמצאות להתפרנס באופן שלא נוכל לעבוד את ה' תמיד בשמחה, כי הלא **עמו וצאן מרעיתו** אנחנו, עמו מצד האלוהות בבחינת הנפש שהוא העיקר, כי בבחינת החומר הדומה לצאן אנו **צאן מרעיתו**, כי הוא מאכילנו ומשקנו ומפרנסנו שלא על ידי שר כאומות מ"ה, וכאשר אין בקשת המרעה מוטלת על הצאן כי אם על המרעה אותם, כך הוא יתברך שאנו **צאן מרעיתו** עליו נשליך יהבנו, כי הוא היודע באיזה מרעה ירענו שייטב לנו, כרועה עדרו צאן מרעיתו והוא יבחר ולא אנו, כי הוא יודע איזה דרך נתפרנס בו והוא יתקננו בעצה טובה מלפניו מאליו, וזהו **וצאן מרעיתו**.

או על דרך זה, כי גם אם נראה דרכים אחרים גדולי הרווח, אל נאמר למה אתמיד בעבוד את ה' כ"כ ולא יהיה טוב, אתבטל יותר ממה שאני מתבטל עד כה לפרנסתי ואלכה לי אל דרך אחרת גדול הרווח, דע אפוא כי עמו אתה והוא אלוהיך ומחויב אתה לעשות עיקר מעבודתו ככל עבד איש שעושה מלאכת רבו עיקר ומזונו טפל.

ולא עוד אלא שאינו מטיל מזונותיך עליך לומר עשה עמי ואיני זנך, כי אם **וצאן מרעיתו** אתה ולא צאן מרעית עצמך, כי אין השתדלותך ומשאך ומתנך מפרנסך, וכמאמרם ז"ל (ירושלמי קידושין ד יא) אין לך אומנות שאין בה עניים ועשירים, ללמדך שאין אומנות מוריש ואין אומנות מעשיר, וזהו **צאן מרעיתו** יתברך אנו, ואם כן מה שרצונו יתברך להאכילך באומנות זה, הוא מה שירעך ויאכילך בזולתו, ואם כן למה תיגע לריק. ועשה אשר תהיה בו יותר עובד **[ב] את ה' בשמחה**, כי הוא יכלכלך כל הראוי לך לתיקונך, כי אין יתברך מבקש רק שלא תהיה יושב ובטל, כמאמרם ז"ל (**ילקוט שמעוני תהלים** תרצ - כג, תתפג - קלו) יכול יושב ובטל, תלמוד לומר **בכל מעשה ידך אשר תעשה** (דברים יד כט).

(ד) באו שערי בתודה וכו'. אחר כל ההכנה הטובה הזאת כשתבואו **שערי** הם **שערי ירושלים ושערי ציון**, אל יעלה על רוחכם שיש לו יתברך להחזיק לכם טובה שתטרחו לבוא שעריו להביא לו קרבן תודה, כי אדרבה **באו שערי בתודה** שתודו לה' שזיכה אתכם לבוא שעריו. וכשתבואו אחרי כן **לחצרותיו** היא העזרה, תוסיפו על ההודאה תהילה, וזהו **חצרותיו בתהלה**.

ולא עוד אלא שעל מה שזיכה אתכם להודות לו כי החשיב אתכם לרצות הודאה מפניכם, חייבים אתם להודות לו. והוא אשר סידרו לנו קדמונינו באמור "מודים אנחנו לך על שאנו **מודים לך**", שהוא הודאה אנו נותנים לך על שזכיתנו להיות מודים לך. וזה יאמר **הודו לו ברכו שמו** כי על מה שתבואו **שערי** בהודאה וכו' על זה **הודו לו וכו'** שרצה בהודאתכם, כי מה אנו לפניו יתברך שיחשיב הודאת פינו.

(ה) כי טוב ה' לעולם חסדו וכו'. הנה כתבנו כי מזמור זה ידבר על טובה שהוא יתברך הטיב לאדם ומביא לפניו תודה, ועד כה דיבר דרך התנהגו בענין, ועתה אמר מה המה דברי ההודאה שיודה לה' על מה שהיטיב לו, ואומר **כי טוב ה' וכו'.** והוא, כי הנה הצריכין להודות על נס שנעשה לו צריך לברך ברכה לה' כאשר סידרו לנו **ברוך אתה ה' הגומל וכו'.**

שנית, צריך להודות שאין אנו כדאים אל הנס ההוא, כי אם שהוא יתברך עשה בתורת חסד והוא הנוסח המסודר אצלנו שהוא "**הגומל לחייבים טובות**".

שלישית, שאפילו נס של יחיד צריך הוא ובנו ובן בנו לומר **ברוך שעשה נס לפלוני במקום הזה**.

וזה יהיה ענין הכתוב, והוא כי אחרי אומרו **[ד] הודו לו** כמפורש שם בסמוך, שהוא כי יודה לו על שזיכהו להודות לו, פירש דרך ההודאה והיא **[ה] ברכו שמו** שהוא לומר **ברוך אתה ה'.**

ועל השנית והיא להורות כי לא בצדקתנו עשה הוא יתברך כי אם בחסדו, שהוא ענין **הגומל לחייבים טובות**, אמר **כי טוב ה'** כלומר לא בזכותנו רק למה שהוא טוב וגומל לחייבים טובות. ואל יאמר איש אשר הוא צדיק למה אייחס הדבר אל חסדו וטובו ולא אל צדקתי, לזה אמר **כי לעולם חסדו** לומר אפילו לצדיק או לאיש בזמן שעשה איזו מצווה או צדקה כבת רבי עקיבא וניצולה (שבת קנו ב) גם אז יש חסד, וזהו **לעולם חסדו**, כי עושה יותר מהראוי לעושה הטובה, ומה גם למה שיצא ודרש ר' עקיבא (שם) **וצדקה תציל ממות** (משלי י) ולא ממיתה משונה אלא אפילו ממיתה עצמה, והוא כי היה די תגן הצדקה להצילה מנחש שהיה עתיד לנושכה ותמות מיתת עצמה, כי אם גם ממציאות מיתה, ואין זה רק חסד טובו יתברך.

ועל הג' אמר **ועד דור ודור וכו'**. כי מלבד אשר נעשה לו הנס גם **ועד דור ודור** שהם שתי דורות אחרים שהם אב ובנו ובן ובנו, צריך להודות **אמונתו** יתברך שהוא נאמן לעשות חסד לאוהביו.

או יאמר **[ג] דעו כי ה' הוא אלוהים וכו'**, הלא אמרתי שאם **[ב] תעבדו את ה' בשמחה** אל תפחדו ואל תערצו בבואכם לפניו כי אם **בואו לפניו ברננה**, אמר עם כל זה לפחות **דעו כי ה' הוא אלוהים** באופן שעם הרננה לא יבצר מכם צד יראת מידת הדין, ואם כן מה תהיה הרננה שנשמח בה הלא היא כי הבדילנו מן העמים, כי העמים היו עושים את אלוהיהם ולמעשה ידם ישתחוו, אך אנחנו **הוא עשנו ולא אנחנו**.

ועוד כי הם אינם עמו וגם לא צאן מרעיתו, כי אם מתפרנסים על ידי שר, מה שאין כן אנחנו. ועל ידי שתעבדו את ה' בשמחה לא יקרעם חטא להביא חטאות ואשמות, כי אם **[ד] באו שערי בתודה** בלי חטא כי **זובח תודה יכבדני** (תהלים נ כג), וגם **חצרותי בתהלה** להללו ברגלים ולא בקרבנות על עוון, ובבואכם שמה **הודו לו** שזכיתם לבוא בחצרות ה', כי גם שאין השם הגדול שוכן שם **ברכו שמו** השוכן שם, כמאמר התורה **המקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם** (דברים טז), הוא שכינה, שעל ידי מה שתודו לו, יבורך שמו שתתמלא שכינה משפע עליון שיורק בה. ועם שאינכם זוכים כעת לראות את מי תהללו ותברכו אין העיכוב ממנו יתברך, **[ה] כי הנה טוב ה'** ולא ימנע כבודו מכם אלא שלא תוכלו לסבול, אך **חסדו** שהוא להיות כאשר ברא העולם בחסד שהיה עם אדם הראשון פנים בפנים טרם יחטא **לעולם** הוא, כי כך הוא חפצו תמיד, אך **עד דור ודור** הוא עד זמן **מלחמה לה' מדור דור** (שמות יז טז), נדבר באמונה ולא עין בעין, אך אחרי כן יהיה בחוש.

פרק קא

א לְדוֹד מִזְמוֹר חֶסֶד-וּמִשְׁפָּט אֲשִׁירָה לַךְ יְהוָה אֲזַמְרָה :
ב אֲשְׁכִּילָה בְּדֶרֶךְ תַּמִּים מְתִי תְּבוֹא אֵלַי אֶתְהַלֵּךְ בְּתַם-לִבְבִי בְּקֶרֶב בֵּיתִי :

(א) **לדוד מזמור חסד ומשפט אשירה וכו'.** הנה חכמי האמת אמרו, מה בין אומרו "מזמור לדוד" לאומרו "לדוד מזמור", בזמן שדוד היה עושה הכנות כדי שתחול עליו רוח הקדש לומר המזמור אומר "לדוד מזמור", וכאשר המזמור היה מקדים ובא לו מבלי הכנות אז הוא אומר "מזמור לדוד".

ובזה יתכן פה שהן הן דברי דוד עצמו שאומר **לדוד מזמור**, וכיצד הוא **לדוד המזמור** בעשותי הכנה, ומה היא ההכנה הלא הוא כי יש הכנה לבוא אל השגת שיר ולמעלה הימנה הכנה לבוא אל השגת מזמור, והוא כי על ידי עשותי **חסד ומשפט אשירה** שאשיג גדר שאשירה, אך עדיין אפשר אכזב להיטיב לעם אך אם אעשה לך ה' לשמך על שאתה צוית, על ידי זכות זה נמשך **שלך ה' אזמרה**, שבא אלי המזמור על ידי הכנה זו, וזהו **חסד וכו' לך ה' אזמרה**.

והנה (ב) **אשכילה** בעין שכלי **בדרך תמים**, איזה **דרך תמים** יהיה שאחזיק בו כדי שעל ידו **תבוא** אתה ה' אלי מבלי אעשה הכנות, תחול עלי ברוח קדשך שיהיה "מזמור לדוד", ומצאתי שהדרך **תמים** שעל ידה **תבוא אלי** מאלו בלי הכנות שאעשה רק על ידי מידה טובה שאעשה בה ואתנהג בה, שהיא כי **אתהלך בתם לבבי וכו'.** והוא כי אפנה לבי מכל מחשבות והרהורים והקפדות גם כי יצרו אותי בני אדם או ייסורין יבואו עלי, גם השתי יצרים הנכללים באמור לבבי יחד שניהם יהיו הולכים ומתנהגים בתום החלטי, והוא מה שאמרו ז"ל בגמרא (חולין פט א) שצריך אדם להחשיב עצמו כאילו אינו מרוב התום שיתנהג בו, ואין צריך לומר בפני העם שיראה כגונב דעתם, כי אם העיקר הוא **בקרוב ביתי** במקום שאין אנשים, גם שם יהי לבי תמים לבלתי הרהר והקפיד בשום דבר שהוא תכלית מידת הענוה והשפלות.

ואומר דוד, הן ידעתי כי זו היא ההנהגה אשר תחפוץ בה ושתשרה על ידה רוח הקדש מאליה בלי הכנות, כי על ידי התנהגי בתום תמיד אני מוכן להקדים אלי המזמור כי **תבוא אלי** ברוח קדשך.

ג לא-אֲשִׁית לְנֶגֶד עֵינֵי דָבָר-בְּלִיעַל עֲשֵׂה-סֹטִים שְׁנֵאתִי לֹא יִדְבַק בִּי :
ד לִבִּי עֵקֶשׁ יִסּוֹר מִמֶּנִּי רַע לֹא אֲדַע :

ה (מלושני) [מלשני] בסתר רעהו: אותו אצמית גבה-עינים ורחב לבב אותו לא אוכל :

אך אמנם אתי צבה לדעת מה אעשה לקנות התמימות הלזה, אם אמרתי כי אחר ששני סרסורי דעבירה הם באדם עינא וליבא, העין רואה והלב חומד ואברים גומרים, ואם כן אעשה זאת להינצל מיצרי, (ג) **שלא אשית לנגד עיני דבר בליעל**, שאעשה באופן לא אהיה במקום שימצא לפני עיני דבר רע, שיראו, פן אחר עיני יחמוד לבי, כי כאשר עין לא יראה לב לא יחמוד ואברים לא יגמרו. הנה ראיתי אחרי רואי כי אין העיקר תלוי בעין, כי הלא אם **עשה סטים שנאתי** בלבי שהוא מטוהר הלב, גם שעני יראו לא ידבק בי **דבר בליעל**, אם כן נמצא כי הכל הוא תלוי בלב.

ואם אמרתי אם כן אפוא אבקשה מאתו יתברך כי (ד) **לבב עקש יסור ממני**, גם לא זו הדרך שאם כן לא אזכה במעשה הטוב כי הלא **רע לא אדע**, ואיך יחזיקו לי טובה ואקבל שכר התורה ומצוות אם **לבב עקש** אין בי שינגדני ואכריעהו, כי הלא **רע לא אדע** ואיך אזכה בבחור בטוב אם לא אדע הרע.

אך ראו זה מצאתי והוא להתרחק מבעלי מידות רעות ולידבק בבעלי מידות טובות, והוא כי אם **יבוא אלי (ה) מלשני בסתר רעהו** לומר אלי שאני (מלך) [אלך] להמית את פלוני כי עשה רעה נגדי לא אקבל דבריו להצמית את רעהו, כי אם **אותו אצמית** כי ניכר בעיני כי רכילות הוא, וזהו לאשר הוא רע לבריות, וכן אשר רע לשמים **גבה עינים** לראות ברע **ורחב לבב** לחמוד מה שעניו ראו, איש כזה ודאי **שלא אוכל** לסובלו כי ארחיקהו מעלי הרבה.

ו עיני בנאמני-ארץ לשבת עמדי הלך בדרך תמים הוא ישרתני :
 ז לא-ישב בקרב ביתי עשה רמיה דבר שקרים לא-יכון לנגד עיני :
 ח לבקרים אצמית כל-רשעי-ארץ להכרית מעיר-יהוה כל-פעלי און:

והנה זאת אעשה להתרחק מרעים וחטאים, וגם אתחבר לטובים, והוא, כי אין צריך לומר החברים שהיו עמי, כי הנה (ו) **עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי** כי עיני לבחור לשבת עמדי משרתים צדיקים, כי **הולך בדרך תמים הוא ישרתני**. ולא בלבד זה, כי אם אפילו אם במקרה יבוא אל ביתי איש רמאי, לא אתן לו מנוח להניחו לישב בתוך ביתי כי אם שאגרשהו מיד, וזהו (ז) **לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה**. ומי שאדע שהוא **דובר שקרים** אין צריך לומר **שלא ישב בקרב ביתי**, כי אם גם לא אתן לו התכונות לימצא לפני מלא עיני, וזהו **לא יכון לנגד עיני**.

ועוד אעשה למען יתמו חוטאים מן הארץ, והוא, אם יש רשעי ארץ לא אצמיתם רק לבקרים, ולא בבקר אחד, רק (ח) לבקרים רבים, ולמה אעשה כך כדי שלעתות הבקר כל אדם יוצא מביתו לעסקיו ורואים בהצמתת הרשעים, שהבקר היא עת פרסום, וגם בהתמידת בקרים הרבה על כן ישמעו וייראו העם, עד שיכרתו מעיר ה' כל פועלי און, כי ישובו מחמת יראה, עד שלא ימצאו בכל עיר ה' פועלי און.

או יאמר דרך שני בכל המזמור.

[א] לדוד וכו'. הנה אחת ממידות טובות אשר בו יתפאר הצדיק הוא, כי בין בחסד שיעשה לו יתברך בין במשפט וייסורין, ישיר ויקבל באהבה. אמר, הנה מה שהיה נראה הוא כי לדוד יאות לזמר לו ולשבחו על שבין חסד בין משפט ישיר וישמח בהם, אך לא אחזיק טובה לעצמי, כי אם לך ה' אזמרה שהשפעת בי מידה זו, כי מבלעדיך לא היה בטבע איש לשמוח ולשורר על משפט יסורין.

והנה אמרתי שמידה זו לקבל גם הייסורין בשמחה ממך היא לי ולא ממני, והנה [ב] אשכילה ואתבוננה בעין שכלי בדרך תמים זה מתי תבוא הדרך תמים אלי מעצמה, מבלי אצטרך סעד לתומי מאתך, והנה ראיתי אחרי רואי כי תבוא אלי כאשר יהיה לי תמימות אחר, והוא כי אתהלך בתום לבבי בקרב ביתי.

והוא ענין מוסר רבותינו ז"ל האומרים, כי במה תבחן צדקת הצדיק במה שלא יעשה בביתו שאין רואהו, מה שלא יעשה בפני בני האדם (עי' ברכות כח ב), ועד ממחר רב עמרם חסידא בעלותו בסולם אל הנערות שפדה, ולא יכול לכבוש את יצרו מלעלות עד שבאו בני אדם לקול צעקתו באומרו נורא בי עמרם (קידושין פא א). וזה יאמר פה אתהלך בתום לבבי שהם הב' יצרים יתאחדו לטובה בהיותי בקרב ביתי במקום שאין אנשים, כי בהגיעי עד גדר תמימות זה, אז תבוא אלי גם דרך תמים שחסד ומשפט אשירה כמדובר.

[ג] לא אשית לנגד עיני וכו'.

משיבה רוח הקדש כאילו פיו יתברך המדבר, ואומרת לא אשית וכו'. והוא כי פירוש אומר דבר בליעל יהיה כאומרו בתורה (דברים טו ט) פן יהיה דבר עם לבבך בליעל, ש"לבבך" כולל שני היצרים וּבְדָבַר איזה משניהם אני אומר, הלא הוא של "בליעל" הוא היצר הרע שהיא מחשבה של יצר הרע.

ועל דרך זה אומר הוא יתברך, הנני עוזרך בדבר אחד ומלמדך דרך נקל למצוא דרך תמים אשר יקרה בעיניך, והוא כי הנה הטבה אחת אני עושה לך והיא כי מחשבה רעה איני מביט בה לצרפה למעשה (קידושין מ א), וזהו לא אשית לנגד עיני, שהוא מה שהוא נגד עיני ולא

נגד עיני בשר ודם שהוא המחשבה, כי ה' יראה ללבב, כאשר הוא דבר של הבליעל הוא של היצר הרע שהיא מחשבה רעה.

ועם כל זה דע כי אם המחשבה של רע היא שמחשב **עשה סטים**, שהיא מחשבת רמיות ותחבולות ועיקושים לרמות בני אדם, גם שאיני מצרפה למעשה, **שנאתי** אותה כי היא קשה מכל מחשבת עשות זימה וכיוצא ולא עשאה. והטעם הוא כי **לא ידבק בי**, כלומר כי איש אשר הורגל במחשבות רמיה ועקשות, קשה לפרוש ולשוב ולידבק בה' יותר מכל יתר חוטאים במחשבה משוללת תחבולות ומרמות, וזהו **לא ידבק בי** שאין לו דרך לידבק בי.

כי אדרבא מהיותו חורש מחשבות רע, **[ד] לבב עקש יסור** במחשבתו **ממני**, כי מכלל עקשות מחשבתו יבוא להתעקש ולחשוב כי **לבב עקש** סר **ממני** להבינו ולהשיגו, ומזה יחשוב כי גם **רע לא אדע** כי אין לי מבוא לחשוב מחשבות קרב לבו, וזהו **יסור ממני** ומזה כי גם מציאות **רע לא אדע**, ואם כן איך ידבק בי.

וראה והביטה כי יותר מאסתי את העיקשים במטמוניות את חבריהם מחמת עקשות לבם, מאשר מאסתי את אשר לו עינים רמות לראות ברע ולב רחב לחמוד בעבירות שבין אדם למקום, כי מה שבין אדם לחברו הוא מעיקשות לב, והשני הוא מתאוה בהמית למלא תאות חומר.

וזהו אומרו **[ה] מלשני בסתר רעהו** שהוא עיקשות בין אדם לחברו **אותו אצמית**, אך מי שהוא **גבה עינים** לראות ברע שהוא לשון האמור אצל השולח עיניו לראות בבנות הארץ וכיוצא. כההוא דגמרא שאמרו לו אין אתה כהן, והשיב אבא **גבה עינים** הוה, נתן עיניו בגרושה שהוא בין אדם למקום. אומר הוא יתברך אותו לא אוכל להצמית כביכול, והטעם כי אחר שכל רשעו אינו רק לתאוות גופו ולא בינו לרעהו כי אם נאמן לרעיו, והנה **[ו] עיני בנאמני ארץ** הם בני אדם הנאמנים בארץ, כלומר לחבריהם גם שאינם נאמנים לשמים כי אוכלים נבלות ודומה להם לתאבון חומרם, הנה אלה עיני בהם שיזכו **לשבת עמדי** כי אלה יזכו לשוב אל ה' עד שבת עמדי, כי אחר שיש להם אחדות עם חבריהם אעפ"י שבינם למקום בלתי טובים יש תקווה להם לשוב עד שבת עמדי, כענין (הושע ד יז) **חבור עצבים אפרים [הנח לון] וכו'.**

והטעם כי מי שהולך **בדרך תמים** יש לו תקווה שהוא **ישרתני**, כי מתמימות לבו עם רעיו על ידי האחדות ימשך לו שהוא ישרתני כי ישוב עדי. אך מי שהוא רמאי ועיקש ויש לו פירוד עם רעיו, זה אין צריך לומר שאין לו תקווה לשבת עמדי, כי אם גם **[ז] לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה** כי הלא **דובר שקרים לא יכון לנגד עיני** מה גם עתה עושה רמיה בפועל.

ושמא תאמרו, הלא זה החילוק יצדק בישראל להבחין בין שתי סוגי רשעים, אך באומות היה לך לאבד כל סוג מהם. לזה אמר [ח] שלבקים הוא בקר ימות המשיח ובקר התחיה אצמית כל רשעי ארץ דרך כלל, ולמה אאריך להם עד הזמן ההוא כדי להכרית בין כך ובין כך מעיר ה' כל פועלי און מישראל על ידי רשעי אומות העולם, כי אין האומות משמשים כי אם לייסר במ את ישראל כאשר היה בחורבנות ועוד ידם נטויה, עד יערה עלינו רוח ממרום.

פרק קב

א תפילה לעני כי-יעטף ולפני יהוה ישפך שיחו :

ב יהוה שמעה תפילתי ושועתי אליך תבוא :

ג אל-תסתר פניך ממני ביום צר לי הטה-אלי אֶזְנְךָ בְּיוֹם אֶקְרָא מֵהָר עֲנֵנִי :

ד כי-כלו בעשן ימי ועצמותי כמוקד נחרו :

(א) תפילה לעני כי יעטף וכו'. הנה קיימו וקבלו כל המפרשים פה אחד כי מזמור זה על עניים מרודים בני הגלות ידבר, ואחריהם נמשיך בס"ד.

והנה דרך ישרה שיבור לו בעל ייסורין, הלא היא שלא יבעוט ולא יקוץ רק יקבל מאהבה מסותרת, והנה לפעמים הם כ"כ רבים ומתמידים אשר לא יוכל איש לעכב בקרבו דברי צרותיו שלא יוציאם חוצה, פן כאובות חדשים יבקע, על כן העני הדבק אל ה' זאת יעשה, יעטוף ויתכווץ לפניו יתברך, שהוא כנכנע ומקבל, אלא שאומר איני קץ בייסורין כי הנני עוטף ומקבל, כי אם כמי ששופך כלי מים כן שופך כל דברי צרותיו שבקרבו החוצה, אומר בלבו אדברה וירווח לי והייסורין ישארו במקומם. וזהו תפילה לעני כי יעטוף עצמו לקבל מאהבה, אלא שלפני ה' ישפוך שיחו כמי ששופך מים לרוקן הכלי, לא שישאר לו התפעלות, כי בשפיכת שיחו בלבד ינוח לו.

או יאמר, כי ידבר אשר הוא עני זולת צרת הגלות. והענין במאמר המשורר האומר כי יעמוד לימין אביון (תהלים קט לא), כי הוא יתברך עומד לימינו של עני, והנה אין מדרגה זו אליו אם לא כאשר יכנע ולפניו יתברך יעטוף.

ונבוא אל הענין, אמר תפילה לעני כי יעטוף ברוב הכנעה, והנה זה יתרונו כי אינו כשאר מתפללים שתפלתם יוצאה מפיהם ועולה השמימה כמאמר שלמה (מלכים - א ח לב) ואתה תשמע השמים וכו', כי אם ידמה אל מי ששופך כלי מים מלמעלה למטה שהוא גדר לשון

שפיכה, כך הוא מריק ושופך שיחו מפיו אל ימין עצמו אשר שם האלוהים, כי יעמוד לימין אביון, וזהו ולפני ה' ישפוך שיחו.

(ב) ה' שמעה תפילתי וכו'. הנה על בני הגלות נאמר גם כי אזעק ואשוע שתם תפילתי (איכה ג), כי שערי תפילה ננעלו (ברכות לב ב), ולא בלבד כי אתפלל כי אם "גם כי אזעק ואשוע". אמר עתה, על היותי עני נוסף על גלותי, מה שאצטרך לבקש שתשמע ולא תנעול שער לפני הוא על התפילה, וזהו ה' שמעה תפילתי, כי על השוועה או זעקה איני צריך לבקש, כי הנה ושועתי אליך תבוא, כלומר איני אומר "אליך תעלה" או "תלך" כי אם תבוא, שהוא תבוא אצלי, כי למה שאתה עמי בימיני כששוועתי יוצאת מפי אינה הולכת מאתי אליך כי אם באה, כי עמי אתה לימיני, נמצא לשתשמענה אליך תבוא ולא תעלה או תלך.

או יאמר מעין זה, במה שידענו כי לשון שמיעה היא מרחוק, כמו שאמרו ז"ל (ילקוט שמעוני ישעיה שפז) על אומרו משה שמיעה בארץ, וישעיה בשמים באומרו (ישעיה א ב) שמעו שמים.

ונבוא אל הענין, אמר אם רחוק אתה ממני על העדר זכותי, אל תצווה עלי מלאך לשמוע תפילתי, כי אם אתה ה' בעצמך שמעה תפילתי. וכל זה אני צריך לבקש על מה שאינו כי אם בגדר תפילה, כי מה שהיא גם כן שוועה שהוא בעצם מצרת לבי איני צריך לבקש שתשמענה, כי אם שאליך תבוא, כי תהיה עמי באופן שמפי תצא ולבוא ה' אליך תתייחס, ולא לעולה כבקודם.

(ג) אל תסתר פניך ממני ביום צר לי וכו'. הנה על פסוק אני אוהבי אָהב ומשחרי ימצאוני (משלי ח יז) כתבנו, כי התורה שהתפארה בכתובים הקודמים שמטיבה ומגדלת לומדיה, ראתה והנה יש מקום לבעל דין לחלוק ולומר, כי הלא נראה רוב תופשי התורה חסרי לחם ואיה אהבתה אותם, לזה אמר "אני אוהבי אהב" והראיה כי אהבתים כי הלא "ומשחרי ימצאוני", כי הלא אם יתפללו בשנת בצורת וכיוצא יהיו נענים, הנה הוראה כי אהבתים. ואם כן אמור מעתה, כי אשר מיעטתי מזונותם היה לטובתם כמפורש שם בס"ד.

והוא ענין הגמרא (מועד קטן כח א) רבה ורב חסדא תרוייהו רבנן חסידי הוו, מר מצלי ואתי מיטרא ומר מצלי ואתי מיטרא, ובבי מר שיתין הילולי ובבי מר שיתין תיכלי, בבי מר סמידא לכלבי וכו', הנה כי במה שרואים שה' עונה אותם בצרות הזולת יתנחמו על צרות שעל עצמם, כי ילמדו סתום מן המפורש, וכענין רבי חנינא בן דוסא שהיה ניזון בקב חרובין (תענית כד ב) ולא היה מקפיד, ועל צרות הזולת היה שואל ונענה מיד ובזה היה מתנחם.

זזה יתכן יאמר פה, הנה יש ימים שהעוני והצרות דוחקות הרבה ואפשר חלילה לבעוט להרחיק השגחה, על כן תפילתי היא **שאל תסתר פניך ממני ביום צר לי** ולא שתסיר ממני היסורין, כי אם שתטה **אלי אזנך ביום אקרא** מאיזה תפילה שאקרא **מהר ענני**, כי בזה אתנחם כי קרוב אתה אלי ומשגיח באופן לא ימצא יצרי מקום להרהר.

או יאמר ענין הכתוב אצלנו על פסוק:

אשר לא הסיר תפילתי וחסדו (תהלים 10 כ),

ובפסוק והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע (ישעיה סה כד), שהוא כי "טרם יקראו" מהתחיל הצרה "ואני אענה" שאסכים להצילו, ואם עדיין הם מתפללים שלא ידעו כי עניתים לא אמנע מלהיות שומע תפלתם, כי אם "עוד הם מתפללים ואני אשמע", כי אשתעשע בשמוע דברי פיהם עם שכבר תקנתים.

זזה יאמר פה אל תסתר פניך וכו', לומר הן אמת כי בזמן שאיני מקפיד על הצרה וסובל הייסורין איני חש שתניחני בצרתי, אך **ביום צר לי** שיבוא יום שאדאג ויצר לי ביותר ונפשי קצה בהן, אז אל תסתר פניך ממני ביום צר לי מלהצילני פן אבעוט חלילה. ואחר שעניתני אם עודני מתפלל הטה אלי אזנך לשמוע תפילתי **ביום אקרא**, שלא תייחל לשמוע תפילתי עד שאקרא, כי אם תקדים להטות אזנך ביום שאני עתיד לקרוא. ואחרי שמוע תפילתי **מהר ענני**, כי מה שהסכמת להצילני טרם אקרא שהוא אומרי **אל תסתר פניך ממני** ולא בא אל הפועל עד שקראתי, עתה אחר תפילתי **מהר ענני** והביאהו אל הפועל, באופן שאזכה אל התיקון ואל שמוע התפילה, כמאמרנו על פסוק (תהלים 10 כ) **אשר לא הסיר תפילתי וחסדו מאתי**.

(ד) **כי כלו בעשן ימי וכו'**. מה שאמרתי [ג] **אל תסתר וכו'** כי ביום הצרה שאני מיצר ביותר אל תסתר פניך שהוא פן אבעוט בייסורין, אמר עתה הלא יחשדני שומע באמור אלי וכי זו היא מידת צדיקים לבעוט שתירא מזה, על כן אני אומר שאינו מן התימה, כי הלא **כלו בעשן וכו'**. והוא כי כמקרה מוקד שיוקד בו אש והעשן עולה ממנה ומעשן ומפסיד מה שלמעלה בעלותו מהמוקד, כן יקרני, כי הלא הנה **עצמותי** הם **כמוקד** שבתוכם יקד יקוד כיקוד אש מצרבת הצרות ועשן האש שבהן, שהנמשל הוא הרהורין מאש הצרות עולין עד המוח ומבלבלים אותו לחשוב מחשבות נפסדות על כובד הצרות ביד מרעים, ובא עד גדר שאפסיד כל הימים שהיו שלי, כי עשיתי בהם הויה על ידי זכיות שעשיתי בהם, כמאמר **ספר הזוהר** על פסוק **ויקרבו ימי ישראל וכו'** (בראשית מז כט), כל אותן הימים אני מפסיד אם ח"ו אני תוהה על הראשונות (עי' קידושין מ ב), כלומר ועל כן אשאלה ממך **אל תסתר פניך ממני**. וזהו [ד] **כי כלו בעשן ימי** הם הימים שנעשו שלי על ידי הזכיות עתה **כלו בעשן**, ואיזה הוא העשן, הלא הוא כי **עצמותי כמוקד** שבו אש **נחרו**, ומאותו מוקד שהוא בעצמותי עולה העשן אל המח להרהר עד כלות ימי, וזהו **כי כלו וכו'** על ידי מה שעצמותי כמוקד וכו'.

ה הוֹכַח כְּעֵשֶׁב וַיִּבֶשׁ לְבִי כִּי שָׁכַחְתִּי מֵאֲכַל לֶחְמִי :

ו מִקּוֹל אֲנַחְתִּי דְבַקָּה עֲצָמִי לְבָשָׂרִי :

ז דְּמִיתִי לִקְאֵת מִדְּבַר הַיִּתִּי כְּכֹס חֲרָבוֹת :

ח שִׁקְדָתִי וְאַהֲיָה כְּצֹפֹר בּוֹדֵד עַל-גַּג :

(ה) הוכה כעשב וייבש לבי וכו'. אחרי אומרו כי על ידי רוב הצרות נעשו עצמותיו כמוקד אש, ועשן האש עולה אל הראש ומכלה ימי זכויותיו בהרהרו על צרותיו, אמר עתה הלא יאמר איש איכה דברת כדבר הרע הזה כפותה אין לב, כי הלא ידעת אם לא שמעת כי הייסורין הן הן משוש דרכך למרק אשמותיך ולהגדיל זכותך ולהפריחך לעולם הבא, ולמה תקוץ בייסורין. לזה אמר אמנם ידעתי כי כן, כי הוכה כעשב וכו', והוא בהזכיר מאמרם ז"ל (בראשית רבה י (ו) על פסוק:

אם תשים משטרו בארץ (איוב לח), אין לך עשב ועשב מלמטה שאין עליו מזל מלמעלה שמכה בו ואומר לו גדל עכ"ל.

הנה כי על ידי הכאתו עליו הוא גדל.

ונבוא אל הענין, אמר הן ידעתי כי הכאת הייסורין שהוכה לבי לטובתי הוכיתי, כי [ה] הוכה כעשב שעל ידי הכאת המזל בו הוא גדל ומפריח, כן הוכה כעשב להגדילו ולהפריחו בהן, ותחת היותו מפריח וגדל אדרבא וייבש לבי, מהיות בו לחלוחית דעת להשכיל כי היסורין הן משוש דרכי. ואל תתמהו, כי הנה אין יסורין גדולים מחוסר לחם כמו שאמרו ז"ל בשברי לכם מטה לחם (ויקרא כו כו) זו קשה מכולם, וזהו כי שכחתי מאכול לחמי, כי כ"כ שנים עברו עלי בגלות כי לא זרעתי אדמתי להיות אוכל לחמי שלי, כי על כן יבש היה לבי עד הקצה הנזכר.

(ו) מקול אנחתי דבקה עצמי לבשרי וכו'. הנה כאשר ניקבה הריאה ונדבקה לדופן, אם נדבקה לבשר שבין הצלעות במצר החזה כשר, וכשהוא לעצם ולבשר הוא מחלוקת, אך לעצם לבדו אסור, כי אין הסיתום ההוא מתקיים כי עתיד להתפרק. ובזה יאמר, הנה מקול אנחתי היוצא מן הריאה דרך הקנה, אשר לפעמים מגודל הרמת הקול בכח גדול מתנפחת הריאה עד שמתדבקת ומתבקעת וניקבת, ומי יתן הייתה מתדבקת לבשר שבין הצלעות, כי אם דבקה עצמי שהן הצלעות לבשרי היא בשר הריאה, באופן שאין מעלה ארוכה, כי עתידה להתפרק ולמות בגלל הדבר.

(ז) דמיתתי לקאת מדבר וכו'.

שמה תאמר, למה תתני פוגת לך ותדום מלהתפלל ולצעוק לילה ויומם תמיד לא תדמה, כי אם מזמן לזמן [א] **"תפילה לעני כי יעטוף"**, לזה אמר הנה לזה אספרה את אשר קרה לי, והוא כי הנה תחילה סמוך לחורבן **דמיתי לקאת מדבר**, והוא כי זה דרכו תמיד לצעוק יום ולילה לא ישבות, והוא כי יש בו כח כי הוא עוף שמן, שהוא הנקרא קיק שמוציאין ממנו שמן והדליק מרוב שומנו (עי' שבת כא א), וגם שהוא במדבר במקום שאין אנשים יטרידוהו מלצעוק, אך אחר כך נחלש כחי ושמני **והייתי ככוס חרבות** תש וחלוש הכח, אשר על כן לא תתמיד יללתו **קאת מדבר**, כי אם קצת פעמים ביום ובלילה בעת שאין אנשים מצויים.

וזה נמשך זמן מה אחר החורבן, אך אחר שעבר זמן רב, הייתי כל היום דוה נאלמת דומיה. וזהו (ח) **שקדתי וכו'** לומר כאשר שקדתי שקידת זמן רב מאז, **ואהיה כצפור בודד על גג כן** אני שומם ושותק, כי נפעמתי מאורך הגלות **ואהיה כצפור** כשהוא **בודד** בלי צפור אחרת עמה לצפצף, כי בהיותה יחידה שותקת.

ט כל-היום חרפוני אויבי מהוללי בי נשבעו :

י כי-אפר כלחם אכלתי ושקוי בבכי מסכתי :

יא מפני-זעמך וקצפך כי נשאתני ותשליכני :

(ט) **כל היום חרפוני אויבי וכו'**. הנה יש במצירים אותי ב' סוגים:

יש שעל כל צרותי מחרפים אותי ואיני מתפעל מהם,

ויש כת שני שבדבריהם מהוללים ומוציאים אותי משכלי,

והוא באומרם אלי כי מה אני מיצר מהגלות כי יותר עשה לי אלוהים קודם הגלות והחורבן על ידי הרעב שהביא עלי, וטוב לי עתה מאז. וזהו אומרו הנה **כל היום חרפוני אויבי** אך אין מהוללים אותי, אך יש **מהוללי** והם אשר **בי נשבעו** ואומרים חייך כי מקודם החורבן גדלה יותר רעתך, שהוא באומרם אלי (י) **כי** מכובד הרעב **אפר כלחם אכלתי**, כאשר מלפת הפת בשאר אוכלים שהרוב לחם, כן היה לי האפר. **ושקוי בבכי מסכתי** שהוא על חד תלת (עיין ב"ב צו ב), כך היו שלשה חלקי בכי ביין.

(יא) **מפני זעמך וכו'** כלומר מקודם זעמך, כי אין זה כי אם **כי נשאתני** מתחילה עליון ואחר כך **ותשליכני** אתה מאז, כלומר כי אתה עשית, ומה אצטער מאויבי כי עמא קטילא קטלי (עיין סנהדרין צו ב), ואדרבא עימהם יש לי מה לאכול, מה שאין כן מתחילה בעודי עמך.

יב ימי כצל נטוי ואני כעשב איבש :

יג ואתה יהוה לעולם תשב וזכרך לדר ודר :

יד אתה תקום תרחם ציון כי-עת לחננה כי-בא מועד :

(יב) **ימי כצל נטוי וכו'.** הנה לעת ערב כל צללי האילנות בנטיה ארוכים מאד מאורך האילן, והנמשל הוא כי איש הישראלי אשר בגלות נאנח באומרו אוי לי כי ימי הגלות נטו וארכו מאד, ומי יתן והיה באריכות תועלת לשוב לתקן מעשינו ולהפריח מצות ומעשים טובים, אך אדרבה **אני כעשב איבש** כל לחלוחית כשרוני, ומה בצע באריכות הזמן.

ומה שאמרתי שתמהר על מה שאני **כעשב איבש** ולא על כבוד שמך המחולל בעכו"ם, הלא הוא כי אני אני הוא המשתנה שלא לטובתי, כי **כעשב איבש.** אך (יג) **אתה ה' לעולם תשב** בלי שינוי וכן **זכרך** יהיה **לדור ודור.** והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (פסחים נ א) על פסוק **זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור** (שמות ג טו), שהוא "שמי" ככתבו, "לעלם" שלא כמו שאני נכתב אני נזכר, כי אם נכתב בהויה ונזכר באדנות, וזהו "זה שמי לעולם" לעלם כתיב, "וזה זכרי" שהוא אדנות "לדור דור". ועל ב' הבחינות אמר שאין בהם שינוי, כי אם כי **אתה ה' לעולם תשב,** ועל שם אדנות אמר **וזכרך לדור ודור.**

(יד) **אתה תקום תרחם ציון וכו'.** אומר איש ישראל שבגלות בבל אשר פיו המדבר עד כה, **אתה תקום תרחם ציון.**

ולבוא אל הענין נזכיר מאמרם ז"ל באיכה רבתי (פתיחתא כד), שאמרו כי כשנחרב בית ראשון נשבע שלא ליזקק לבית המקדש עד עת קץ שהוא עד ימות המשיח, אלא שאחרי כן באו האבות ומשה והאמהות, ושמע הוא יתברך לקול רחל ואמר לה **מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה וכו' ושוב מארץ אויב,** ועל ידי כך היה בית שני ביני וביני.

ונבוא אל הענין, והוא כי דוד המלך ע"ה מעתה ברוח קדשו התנבא תפילת העני, הוא יושב בגלות בבל ומבקש מאתו יתברך, שקודם הבית האחרון אשר הוא עתיד להיות רוחני מעשה אלוהים, יבנה בית שני מאבניה ועפרה הגשמי של ירושלים, על דרך שאמר ירמיה הנביא גם הוא (איכה ה) **למה לנצח תשכחנו,** שהוא "למה" לזמן העתיד לבוא שהוא "לנצח תשכחנו", כלומר ולא תושיענו באמצע הזמן. וזה מאמר [א] **העני** שבגלות בבל **כי יעטוף,** באמרו **אתה תקום וכו'.** לומר ידעתי כי **אתה ה'** בעצמך **תקום תרחם ציון** שהוא להשפיע בה רוחניות בנין העולם, כי הנה עתה **עת לחננה** ידוע הוא עת קץ, אך אז מה נחזיק לך טובה בעצם, כי הלא מה שתעשה אז הוא **כי בא מועד** שבא עת הקץ, כלומר ועיקר מה שנחזיק לך טובה יהיה לעורר את האהבה בקרוב.

טו כי-רצו עבדיך את-אבניה ואת-עפרה יחננו :
 טז וייראו גויים את-שם יהוה וכל-מלכי הארץ את-כבודך :
 יז כי-בנה יהוה ציון נראה בכבודו :
 יח פנה אל-תפלת הערער ולא-בזה את-תפלתם :

(טו) כי גם שהבית האחרון הוא כדכד ואבני אקדח ודברים זכים (ב"ב עה א), הנה **רצו עבדיך את אבניה** אשר לה עתה, הנהרסות ושרופות ושפוכות בראש כל חוצות, כי כמות שהן הן חביבות אחר שהן שלה. **ואת עפרה יחוננו**. כי עם עפרה שליחכה אש השריפה שבחורבן, יעשו חנינה, לשוב לגבל ממנו בית לשכון י-ה אלוהים ותהיה לה נחמה וחנינה. וזהו **ואת עפרה יחוננו** כי עם עפרה יעשו חנינה כאשר היה בבית שני.

ועוד תועלת שני יהיה בדבר, והוא כי על ידי בית שני שיבנה ולא שישאר הדבר עד עת קץ, ימשך כי **(טז) וייראו גויים את שם ה'**, אשר ראו גויים מרקדים בהיכלו וחסר מוראו יתברך מנגד פניהם ונתחלל שם כבודו יתברך בגויים חלילה, כמאמרם ז"ל (אסתר רבה ז) שהיה המן אומר לאחשורוש אלוהיהם של אלו שעשה נפלאות במצרים כבר הזקין, כי הנה ראה גויים מרקדים בהיכלו ושתק. על כן עשה נא ה' ויבנה בית שני למען **ייראו גויים את שם ה' וכו' בראות (יז) כי בנה ה' ציון**, וגם נראה בכבודו, כי יראו כי אין ספק ששם היה כי לא זזה שכינה מכותל מערבי (**שמות רבה ב ב**), כי אם שהיה נסתר על כי לא היה לפי כבודו, אך עתה נראה בכבודו, והיה זה אחר שבטל הבנין אחשורוש, מחמת אשר **(יח) פנה אל תפלת הערער** הוא מרדכי (עי' **אסתר רבה פתיחתא ה**, ז ב, **ילקוט שמעוני אסתר תתרגג, ג**), **ולא בזה את תפילת כל המון ישראל**, עם היות שהיו חייבים כל ישראל שבאותו הדור כליה, שהתפללו גם הם, **לא בזה את תפלתם** שהצילם מגלות מדי ובנה להם בית המקדש הוא בית שני, כי בראות כל הגויים כך ייראו את שם ה' ויתקדש שמו בעולם.

יט תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל-יה :
 כ כי-השקיף ממרום קדשו יהוה משמים אל-ארץ הביט :
 כא לשמע אנקת אסיר לפתח בני תמותה :
 כב לספר בציון שם יהוה ותהלתו בירושלם :

ועוד תועלת שלישי יהיה, במה **(יט) שתכתב זאת** ששמע את **[יח] תפלת הערער [יט]** **לדור אחרון** שהוא להחזיק ליבם עד דור אחרון בל יתייאשו מן הגאולה אם לא היו רואים בינתיים בנין בית שני. ומה שתכתב הוא מגילת אסתר שעניינה כי שמע ה' תפלת מרדכי **ולא בזה** את תפלת ישראל עמו. ועם נברא הוא ישראל שבאותו הדור שאחר היותם עם נבראו

מחדש, והוא מאמרנו על פסוק **לעם נולד כי עשה** (תהלים כב לב), כי דורו של מרדכי היה כאילו אחר היותם נולדים חזר ה' ועשאו מחדש כי היו כמתים ביד המן והחיים ה'. וזהו **ועם נברא יהלל י"ה** והוא כי שם י"ה הוא העומד לישראל נגד עמלק, כמה דאת אמר **כי יד על כס י-ה מלחמה לה' בעמלק** (שמות יז טז ועי' רש"י שם), והנה אז היה מלחמה לה' בהמן כי הוא עמלק, ועל כן עם נברא בדור ההוא יהלל שמה **שיהלל י"ה** הוא אמור שהם **עם נברא**, כי היו כאילו אז נבראו כי הלא כבר היו כמתים עולם.

ואם יאמר איש, הלא מה שהתפללת עד כה הוא על בית שני שיבנה ה' ציון יראה בכבודו, ומה ענין הצלה מהמן אצל הבנין בית המקדש, הלא הוא כי הנה הכל אחד, **(כ) כי** הלא כאשר **השקיף** שם י"ה הנזכר שהם ב' אותיות העליונות שהן הראשונות של שם, ושלשל השפע אל שתי אותיות אחרונות שהם ו"ה, שהיו כבלתי מחוברות אלו עם אלו, כענין **יד על כס י-ה** (שמות יז טז ועי' רש"י שם), ואז על ידי מה **השקיף** שם י"ה הנזכר ושלשל שפע אל הב' האחרונות, באופן שעל ידי הצטרפות כולן ה' שלם הכולל את כולן **משמים אל ארץ הביט (כא) לשמוע אנקת אסיר הוא מרדכי** אשר היה אסיר בצום ושק ואפר בשוקים וברחובות, אשר אסירותו היה כדי לפתח בני תמותה הוא כל ישראל שבאותו הדור שנתחייבו כליה, כמו שאמרו ז"ל (מגילה יב א).

הנה על זה הענין לא היה מציאות ההצלה מהמוות, כי אם **(כב) לספר בציון שם ה'** שהוא קריאת המגילה, כי סיפור שם ה' שהוא סיפור גדולת הנס שהיא קריאת המגילה היא הלילא (מגילה יד א), שיהיה בציון בהיבנותו. **ותהלתו בירושלם**, והוא כי הצלת ישראל שבאותו הדור היה לעלות מיד לירושלם כי אז שלמו הע' שנה של גלות בבל, ואז **[יז] בנה ה' ציון נראה בכבודו**. ואם כן היטבתי אשר אמרתי, כי ענין בנין בית שני תלוי בהיכתב לדור אחרון מה **השקיף ממרום קדשו וכו' לשמוע אנקת אסיר וכו'**, כי כל ישעם וכל חפץ הוא לספר בציון וכו' על ידי בנין בית שני כמדובר.

כג בהקבץ עמים יחדו וממלכות לעבד את-יהוה :

כד ענה בדרך (כחו) [כחי] קצר ימי :

כה אמר אלי אל-תעלני בחצי ימי בדור דורים שנותיך :

(כג) בהקבץ עמים יחדיו וכו'. אחר אומר איש ישראל שבגלות, הוא **[א] העני כי יעטוף** על תיקון חורבן בית ראשון שהוא לבנות בית שני, בא וידבר על תיקון חורבן השני שהוא בנין הג' במהרה בימינו, והתחיל ואמר **בהקבץ עמים יחדיו וכו'.** והוא כי הנה ישעיה (ב) ומיכה (ד) אמרו כי לעתיד נכון יהיה הר בית ה' וכו', ונהרו אליו כל הגויים וכו', ואמרו לנו ונעלה אל

הר ה' אל בית אלוהי יעקב וכו', שהוא הבית השלישי כמו שאמרו ז"ל (פסחים פח א) שיבנה בזכות יעקב.

והנה כתבנו על הכתובים ההם במקומם כי לא כאלה חלק יעקב, כאשר פירש ואמר (מיכה שם) כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו אך ואנחנו בשם ה' וכו', ואם כן אומרם "לכו ונעלה וכו'" אינו שעוקרים שם עבודת אלילים מפיהם, כי אם שאומרים לכו ונעלה וכו' ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו לעשות דרכי ה' אם ייטבו בעיניהם ולא שיעזבו לגמרי את אלוהיהם, ועל כן לא יבצר מהתחמץ לב עם בני ישראל בראות כל העמים איש בשם אלוהיו ילכו לעבוד את קדוש ישראל, כי ילבשו קנאה באומרם מאין ולאין יהיה להם חלק ונחלה עם ישראל באלוהיהם יתברך לעד.

זוה ענין הכתובים, שאומר איש ישראל שבגלות החיל הזה, הנה בהקבץ עמים יחדו וממלכות לעבוד את ה' שהוא כאשר ינהרו כל הגויים ואמרו לכו ונעלה וכו', הנה בעלותי אני בדרך איתם (כד) ענה בדרך כחי קצר ימי, בראות את העמים אשר לא מישראל המה יבקשו להיות להם חלק ונחלה עם ישראל באלוהיהם ובית מקדשם, עד גדר שאז בראותי [כג] הקבץ עמים יחדיו וכו' (כה) אומר אלי אל תעלני בחצי ימי, כי מדאגה מדבר [כג] בהקבץ עמים לעבוד את ה', מתקצרים ימי ואני מת בחצי ימי וקשה עלי הדבר. ולכן אני אומר כי גם שעל ידי מיתתי זאת אני עולה למעלה לעולם שכולו ארוך, קשה עלי הדבר, וזהו [כה] אל תעלני שהיא עליה אל עולם שהוא דור דורים שנותיך שהוא עולם שכולו ארוך עד אין קץ, שעם כל זה לא אחפוץ במות, כי חפץ אני כי בגוף ונפש אזכה להראות פני אלוהים בעולם הזה, לזכות עם רוחי גויתי להשתחוות להדום רגליך.

כו לפנים הארץ יסדת ומעשה ידך שמים :

כז המה יאבדו ואתה תעמד וכלם כבגד יבלו כלבוש תחליפם ויחלפו :

(כו) לפנים הארץ יסדת וכו'. הנה מפסוק שאחר זה נשתנו הדעות אם הדברים כפשוטן ששמים וארץ יאבדו לגמרי, והוא כי חכמי המחקר אשר קדמונו המה ראו מקראות חלוקים. והוא, כי דוד אמר ויעמידם לעד לעולם וכו' (תהלים קמח), וכן ירמיה (לא לה) הוא אומר אם ימוש החוקים האלה וכו', ואומר (קהלת א) והארץ לעולם עומדת, ולעומת זה מקרא שכתוב כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה (ישעיה נא ו), ופסוק זה שאנו בו (כז) המה יאבדו וכו'.

וראיתי המפרשים דחקו עצמם הרבה, כי המחזיקים בסברת ההתמדה דוחקים עצמם בפירוש פסוקים הנגדיים, וכן האומרים כי ה' יחדש שמים חדשים וארץ חדשה ואשר הם עתה יאבדו, דוחקים עצמם הרבה ליישב פסוקים המורים התמידה, ויש עושים פשרה ואומרים כי כללותם קיימים ופרטיהם אובדים, כמו שכתב הרב אבן עזרא וגם הם דברים בלתי מתיישבים בכתובים.

אמנם אחשבה לא כדברי אלו ולא כדברי אלו. והוא בשום לב בכתוב הזה שיראו דברים שותרים אלו את אלו, כי אחר אומרו [כז] **המה יאבדו** שיראה איבוד החלטי איך יאמר **כבגד יבלו?**

ואם הוא כי תחילה **יבלו** ואחר כך **יאבדו** הוא הפוך, **ועוד אומרו תחליפם ויחלופו** שיראה שלא יאבדו ולא יבלו כי אם **שכלבוש** יהיה להם חילוף. **וגם ראוי לדעת** מה הוא החילוף.

וגם נשים לב לבוא אל הענין על דבר אשר נתחמצו לבבות ראשונים, איך יתכן יבשת ידיו יתברך יצרו והוא חומר עכור, איך ידי אלוהי עולם היה להם שייכות בחומר עב כזה לייחס הדבר אל מעשה ידיו יתברך, ובכלל הדבר מקרא שכתוב **ויקח ה' אלוהים עפר מן האדמה וכו'**, איזה הדרך ידי ה' תקחנה עפר מן האדמה ויגבלוהו כמו שאמרו ז"ל (**בראשית רבה** יד א), כאשר המקשקשת עיסתה במים.

אמנם לזה נשית לב, איך אדם שמחומר קורץ היה זך עד שטעו בו מלאכי השרת שרצו לומר לפניו קדוש לולא ה' צבאות הפיל עליו תרדמה כמו שאמרו ז"ל (שם ח י), וכן אמרו רבותינו ז"ל (**ויקרא רבה** כ ב) תפוח עקיבו של אדם היה מכה גלגל חמה.

אך הנה אין ספק כי כשברא הוא יתברך ארץ ושמים זכי האיכות היו, ועל כן יבשת ידיו יצרו, ויובן בזה מאמרם ז"ל לקח הקדוש ברוך הוא עפר מתחת כסא הכבוד וכו' וממנו נעשתה הארץ כאשר מבואר אצלנו במקומו בס"ד, כי על כן נאמר **תוצא הארץ** (בראשית א) ולא נאמר "תצא מן הארץ". ועל כן ידיו יתברך צברו עפר מן האדמה וגבלוהו ועשו את האדם זך ובהיר, כי היה חומר מעין לבוש אשר יתלבש אחד ממלאכי השרת בבואו אל העולם הזה, ויראה בדמות איש לרואה אותו, אך כאשר חטא אדם ונתקללה האדמה על ידי השראת כחות הטומאה בה ונתעכרה עד היות כאשר היא עתה, ונתעכר גם חומר אדם ואשתו וכל יוצאי ירכו עד גדר איכות אשר הם עתה, והוא טעם אשר הוצרך היות מות בעולם ליטהר וללבן בכור הארץ זוהמת נפש אשר היא עכירות האדם וסבתו כמדובר במקומו, וגם השמים הם עולם הגלגלים אשר הם גשמיים גם בהם שלט כח החיצוני להלבישם עכירות גשמי תחת הגשמיות הדק קרוב אל הרוחניות שהיה בהם.

והן הם דברי הכתובים האלו, והוא כי אחר תלונת איש הישראלי אשר בגלות החיל הזה על אשר נודע אליו [כג] הקבץ עמים יחדו לעבוד את ה' לעתיד לבוא בבית השלישי במהרה בימינו, ויתחמץ לבבו באומרו אלי אל תעלני בחצי ימי וכו', שהוא כי מדאגה מדבר היות לאומות חלק באלוהי ישראל היה לישראל כמות, אמר עתה כמשלים דבריו למה תקבל גויים יבואו לעבוד את ה' לימות המשיח, והלא לא מצד הארץ והשמים אשר יהיו זכים וברי האיכות ולא מצד היותך שוכן אתנו ובארצנו, יאות יהיה לאומות עמנו חלק בה' אלוהינו בארצנו.

כי הלא הארץ ושמים הם זכים וקיימים מהעמים הנזכרים, כי הלא גם כי הארץ היא עכורה עתה, הנה [כז] לפני הארץ יסדת כי הייתה בעלת איכות ראוי להיות מתייסדת על ידך וזהו לפני הארץ יסדת, וגם השמים הם הגלגלים הגשמיים מעשה ידיך שמים, כי היו לפני מתייחסים ונאותים להיות מעשה ידיך שהיה דקות גשמיותם מעין רוחניות, כי אם שנתעבו בהשרות חיצוניות בם כמדובר. והנה גדול איכותם מאיכות העמים הנזכרים למעלה באומרו עמים וכו', כי הנה העמים הנזכרים [כז] המה יאבדו ואתה תעמוד, וכלם הארץ ושמים הנזכרים כבגד יבלו, אך לא יאבדו כעמים ולא שיבלו כל מציאותם, כי אם שמה שיש בהם כבגד שהוא החיצוניות הדומה לבגד המכסה את האדם יבלו אך לא פנימיותם, וגם ישארו רוחניים כי אם שכלבוש תחליפם וכו' והוא בשום לב אל אומרו כלבוש בפת"ח הכ"ף ולא בשו"א שהוא כמדבר על לבוש ידוע והוא שיאמר כלבוש הידוע לרוחניים, כמה דאת אמר האיש לבוש הבדים (יחזקאל ט יא) שהוא מלבוש דק קרוב אל הרוחניות, כך תחליפם שבמקום העכירות שהיה בם הנמשל לבגד יהיה לבוש דק קרוב אל הרוחניות. ולא יהיה כאשר בתחילה בימי אדם כי זכים היו ונתעבו, כי אם אדרבא יהיו הולכים ומתחדשים ומזדככים וזהו ויחלופו.

כח ואתה הוא ושנותיך לא יתמו :
כט בני-עבדיך ישכנו וזרעם לפניך יכון :

הנה מצד המקום עכו"ם גרועים ממנו. וגם מצד המלך ההווה ונמצא שם, כי הלא (כח) ואתה הוא כלומר בכל השנויים אשר לגויים ואשר לארץ ושמים אתה ה' לא שנית, כי אם אתה הוא תמיד בהויה אחת ושנותיך לא יתמו, לכן הראוי הוא כי (כט) בני עבדיך ישכנו בלבד בארץ ושמים שתחליפם ויחלופו. ועל בחינת היות אתה המלך והרועה, אין העכו"ם ראויים להיות לפניך, כי אם זרעם של עבדיך הם זרע האבות לפניך יכון, מה שאין כן העכו"ם כי לא יכון זרעם לפניך.

או אפשר כי הפסוקים אשר כתבנו שמנגדים אלו את אלו, כי מקצתם יראה כי השמים וארץ האלו יבלו וכעשן נמלחו ויהיו במקומם שמים חדשים והארץ החדשה רוחניים, והכתובים האומרים שיהיו קיימים, זה וזה אמת, אך הוא כי האומרים שהם קיימים הוא לימות המשיח, והאומרים שיאבדו ויהיו אחרים תחתיהם רוחניים הוא אחר התחייה, שהכל רוחניות עצום מאד שהוא באלף השביעי שכולו שבת.

ובזה יהיה ענין הכתובים [כן] לפני הארץ יסדת וכו' לומר הנה מהראוי הוא כי מישראל תעשה עיקר לכל הטוב העתיד, כי הלא הארץ והשמים אינם טבעיים בעיקרם שיהיו תמיד ראויים ונאותים אל העמים, כי הלא לפני הארץ יסדת על ידי עצמך אשר לא יצדק רק בהיות דברים רוחניים.

ויתכן כיוון באומרו לפנים לשלול סברת חכמי האומות האומרים איך תעמוד הארץ באמצע חלל כדור השמים ולא יטה אנה ואנה לא למטה ולא לצדדין, ואמרו שתי תשובות בדבר: אחד, כי עצם השמים בכל כללות היקף כדוריותו הוא קולט ושואב את גוף הארץ אליו מכל צד בשווה ועל כן תישאר באמצע, ויש אמרו בהפך כי כל חלק כדוריות עצם השמים הוא דוחה בכח את הארץ, ולהיות דחיית כל חלקי ההיקף בשווה על כן תישאר באמצע.

והנה לא כן אמונת תורתנו כי אם שה' יסדה כמאמר הכתוב אף ידי יסדה ארץ (ישעיה מח ג), ואומר כארץ יסדה לעולם (תהלים עח ט), וכמקרא שלפנינו באומרו הארץ יסדת, ויתכן מביא הכתוב ראיה לדחות סברתם ולהעמידנו על האמת, כי הוא יתברך יסדה בידו הנפלאה שלא כדרך הטבע חלילה.

ולבוא אל הענין נזכיר מאמר ז"ל (בראשית רבה ד ב ורש"י שם) על פסוק ויעש אלוהים את הרקיע (בראשית א), כי הלא שמים בראשון נבראו ואיך עשאו בשני, אך אמרו כי לחים ורפים היו בראשון וחיזקם בשני, ועל תנו יתברך חוזק בהם בשני נאמר ויעש אלוהים את הרקיע.

ונבוא אל הענין, והוא כי אילו לא הייתה הארץ באמצע חלל הכדור, כי אם אחר שנתחזק הרקיע, היה אפשר לומר כי על כן היה כח ברקיע לדחות או לשאוב בשווה, ועל כן נשארו באמצע החלל, אך הנה הארץ מיום הראשון שעדין היו השמים לחים ורפים ניתנה הארץ באמצע, כי ביום הראשון נבראו שניהם במקומם כי גם שנאמר בשלישי יקוו המים וכו' ותראה היבשה, אינו אלא שתתגלה בהיקוות המים אל צד אחד, אך היבשה והמים יחד במקומם נשארו בחצי חלל הכדור, ואם כן אפוא, לא יתכן לומר על היום הראשון עד שנתחזק

הרקיע בשני, שעצם השמים שואף או דוחה בשווה ושעל כן נשארה באמצע, כי עדיין לא עצרו כח השמים לא לדחות ולא לשאוף את גוף כל הארץ ומלואה, ואם כן הוי אומר כי אין זה כי אם כח אלוהי עצום מאד אשר ידו יתברך **יסד ארץ בל תמוט**.

זה יאמר הכתוב **לפנים הארץ וכו'**, לומר אין ספק כי אתה ה' יסדת ארץ ולא על דרך טבע היא במקומה, כי הלא הטעם שהיה לומר שהיה בטבע הוא לדחות או לשאוב ולא יתכן לא זה ולא זה, כי **לפנים הארץ יסדת** שהוא ביום הראשון ואחר כך **ומעשה ידיך שמים** שהוא ענין **ויעש אלוהים את הרקיע**, והוא מה שכתבנו כי ביום הראשון נאמר "ברא" ובשני "ויעש", כי תואר עשיה הוא על שניתן בהם כח וחוזק ובזה יאמר **ומעשה ידיך שמים** שיקרא "מעשה", כמה דאת אמר **ויעש אלוהים את הרקיע**, היה אחר שלפנים בראשון הארץ יסדת בעוד שעדיין לא הייתה נאמרת עשייה בשמים, שהוא בראשון שהיו עדיין לחים ורפים אשר אין כח בהם לדחות או לשאוף, ואם כן אין ספק כי יסדת אתה באמת ולא בטבע, ואין זה רק להיותם אז דקי האיכות מעין רוחניים.

ועם כל זה [כז] המה יאבדו אחר התחיה ואתה תעמוד. והשמים שתעשה חילופם יהיו זכים ורוחניים מענין מה שנתלבש הוא יתברך כשבראם, והוא מאמרם ז"ל בפסיקתא עשר לבושים נתלבש הקדוש ברוך הוא כשברא את העולם, נתלבש בהוד והדר שנא' **הוד והדר לבשת** (תהלים קד א).

וזהו אומרו פה כלבוש שהוא כאומרו כהלבוש הידוע, שהוא כאותו הלבוש שלבש כשבראם שהוא רוחניות עצום כך יהיו חילופיהם, וזהו **כלבוש תחליפם**, **ועוד יחלופו** יום יום הולכים ומזדככים.

אמנם **[כח] אתה ה'** אין בך שינוי חלילה כי **אתה הוא**. ודקדק באומרו הוא ולא אמר "ואתה שנותיך לא יתמו", לומר כי יש בחינה שאדם אומרה לנוכח ויש עליונה שמזכירין אותה שלא לנוכח, ועל שתיהן אמר **ואתה הוא**, כי תתאחדו בעלות אז שכינה במעלה, **ושנותיך** באחדות ההוא **לא יתמו**, כי לא יהיה עוד גלות שכינה כביכול.

[כט] בני עבדיך ישכנו וכו'. אחרי אומרו מה שהשמים והארץ יהיו זכים ורוחניים, ראה והנה כמו זר יחשב לדור בה בני אדם שמחומר קורצו. לזה אמר **בני עבדיך ישכנו** הם הנמצאים אז בעולם שהם בני האבות, כי גם הם יהיו זכים מאד, גם גופם וזרעם של הזכים ההם שנתהוו בלי חלאה ויצר הרע, כ"כ יהיו זכים **שלפניך יכון**, ואל תאכלם האש הגדולה שפחדו ממנה אחר שפסקה זוהמתן במתן תורה.

פרק קג

א לְדוֹד בְּרָכִי נַפְשִׁי אֶת-יְהוָה וְכָל-קִרְבֵי אֶת-שֵׁם קָדְשׁוֹ :

ב בְּרָכִי נַפְשִׁי אֶת-יְהוָה וְאֶל-תִּשְׁכַּחֵי כָל-גְּמוּלוֹי :

ג הַסֵּלַח לְכָל-עֲוֹנֹתֶי הַרְפָּא לְכָל-תַּחֲלוּאַיִכִי :

ד הַגּוֹאֵל מִשַּׁחַת חַיִּיכִי הַמַּעֲטָרְכִי חֶסֶד וְרַחֲמִים :

(א) **לדוד ברכי נפשי את ה' וכו'.** הנה אמרו רבותינו ז"ל (פסחים קיט ב):

כי לעתיד לבוא עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות סעודה וכו', ואחר הסעודה נותנים כוס של ברכה לאברהם שיברך, ואומר איני מברך שיצא ממני ישמעאל, נותנים ליצחק ואומר איני מברך שיצא ממני עשו, נותנים ליעקב ואומר איני מברך שנשאתי שתי אחיות וכו', נותנים לדוד אומר אני אברך ולי נאה לברך **כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא.**

עוד ידענו מסורת מקדמונינו כי הוא דוד הוא אדם הוא משיח, נוסף על מאמר **ספר הזוהר** כי גם בכל אחד מהאבות היה אחד משלושת חלקי נפש אדם.

ונבוא אל הענין, אומר דוד כמסיח עם נפשו ואומר לה **צהלי ורוני** כי נתגלגלת בדוד, כי הנה **לדוד ברכי נפשי** כלומר בשביל דוד **ברכי נפשי את ה'**, שעל ידי התגלגלך בה זכית לברך את ה', והטעם כי **וכל קרבי** הם מעי שההולדה יוצאת מהם הם עם **שם קדשו** יתברך דבקים, כי בי נתקן ענין האבות למונעם מלברך עם שאני והם מאדם, כי תיקנתי עיכובם כי לא יצא מקרבי כעשו או כישמעאל, ולא היה בפעולת קרבי שלא כמצות ה' שהוא ענין ב' אחיות, שעל טעמים אלו לא ברכו האבות כמאמרם ז"ל כמדובר.

או יאמר בשום לב אל כפל אומרו (א-ב) ברכי נפשי זה פעמיים ואל אומרו **ואל תשכחי**, כי למה היה לה לשכחם. והוא בהזכיר מאמרם ז"ל כי עתיד היה דוד להיות נפול, לולי ה' שהיה לו שקיים נפשו בגופו ויחי, והנה ראה דוד כי הנה נפשו וקרבו יש להם להחזיק טובה אליו יתברך, כי נפשו זכתה על ידי מעשיו הטובים, וגם גופו שזכה שלא שלטה בו מיתה, כי דוד מלך ישראל חי וקיים (ר"ה כה א), ואפילו כל ימיו לא ישן שיתין נשמי לבל יהיה לו אחד מס' במיתה (זוהר ח"א רז). וגם יש בחינה שהיא לנפש ולא לגוף, והוא מה שגמל לה הוא יתברך

טובה תחת רעה, כי היא נפשו של אדם הראשון, ויש לה לברך את ה' על אשר תיקנה יתברך על ידי דוד.

ועל ב' הבחינות אמר:

על הא' שהיא על דוד שהיטיב לו הוא יתברך לנפשו וגופו על שלא היה נפל, אמר **לדוד ברכי וכו'**, לומר על הנוגע **[א] לדוד ברכי את ה'** שלא הייתי נפל, וגם גופי כי אפילו **קרבי** אשר הם הקרובים ליפסד במות יברכו **את שם קדשו**, שהשפיע בם קדושה להתקיים.

ויש בחינה לברך הנפש לבדה והיא על מה שנתקנה בהתגלגלה בי מאשר חטאה באדם, ועליה אמר **[ב] ברכי נפשי את ה' פעם שנית**, ועל כן אמר **ואל תשכחי כל גמוליו**, לומר גם שבי את ראויה לקבל טובה, אל תשכחי אשר חטאת והעוית באדם וגמל לך הוא יתברך טובה תחת רעות. כי הוא **(ג) הסולח לכל עונכי** שלך לבדך, ולא גופי, שהוא בהיותך באדם. והוא כי דעי אפוא כי חולאים שבאו עלי ורפאני יתברך, **תחלואיכי** היו ולא תחלואי, כי לא בעונתי היו לי כי אם מעונותיך באדם ואני סבלתי למרקם, כי הוא יתברך **סולח לכל עונכי ורופא בי כל תחלואיכי**.

עוד גמל לך על ידי, כי הוא יתברך **(ד) הגואל משחת חייכי**, והוא, כי מה גם לאומר כי אדם מין היה אפיקורוס היה קוצץ בנטיעות היה וכו' (סנהדרין לח ב), היה ראוי להיות נדון בגיהנום תמיד מהיורדים ואינן עולים שהם חיים תמיד בגיהנום נדונים, והוא יתברך **גאל משחת חייכי** מלהיות חי בגיהנום תמיד.

ולא עוד אלא שתהיה מהצדיקים שהם בגן עדן שהם בעטרותיהם בראשיהם (ברכות יז א), וזהו **המעטרכי חסד ורחמים**, שהוא כמפורש אצלנו במקומו שהוא זכויותם נעשים מכל מצווה ומצווה מלאך והן הם "עטרותיהם" שלהם "בראשיהם". ואמר כי עטרה **בחסד ורחמים**, והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (עיין **דברים רבה ג ז**) שידמה הוא יתברך עם ישראל לחתן שכלתו מביאה לו שני תכשיטין והוא מוסיף לה מדיליה שנים אחרים, כך ישראל מביאים לו יתברך צדקה ומשפט, כמה דאת אמר **כי ידעתיו וכו' לעשות צדקה ומשפט** (בראשית יח יט), והקב"ה מעטרנו משלו בשני תכשיטין שהם **חסד ורחמים**, כמה דאת אמר **וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים** (הושע ב כא), וכשישראל אבדו שני תכשיטין שהביאו הם, אז הוא יתברך נוטל את שלו, כמה דאת אמר **ההופכים ללענה משפט וצדקה לארץ הניחו** (עמוס ה ז), **אספתי את שלומי את החסד ואת הרחמים** (ישעיה טז ה).

והנה דוד היה מוכתר במשפט ובצדקה כמה דאת אמר ויהי דוד עושה משפט וצדקה (שמואל - ב ח טו), ואם כן יחויב יתעטר מאתו יתברך בשני תכשיטין הם **החסד והרחמים**, וזהו **המעטרכי חסד ורחמים** שהוא על ידי עשותי משפט וצדקה בהיותך נפשי בי.

ה המשביע בטוב עדיך תתחדש כנשר נעוריכי :

ו עשה צדקות יהוה ומשפטים לכל-עשוקים :

(ה) המשביע בטוב עדיך וכו'. הנה כתבנו כי נפש דוד אשר דיבר בה עד כה ועודנו מדבר עמה היא נפש אדם הראשון, אשר ידענו ממאמרי רבותינו ז"ל (עיין שמות רבה מ ג) שהיא נפש כוללת ובייחוד כל עם בני ישראל, כי על כן בשבילו נפגמו במות כל יוצאי ירכו. והנה אחרי דיבר דוד עם נפשו באמור אליה שתברך את ה' על אשר בדוד החל תיקונה מאשר נפגמה באדם, ושאל תשכח כל גמוליו וסיפר קצתם כמדובר, בא עתה ופירש הגדול שבכולם שהוא החיים תמידיים, אשר היה הרצון אלוהי, וכשקלקל נגזרה עליו מיתה והחל ליתקן קצת בדוד שבחיו לא טעם אפילו אחד מס' במיתה כמדובר בספר הזוהר (ח"א רז), וגם הוא תמיד חי וקיים (ר"ה כה א).

ועל זאת אמר **[ה] המשביע בטוב עדיך.** והוא כי הנה אין ספק כי עיקר התיקון הוא לעתיד כי אז תבולע המוות לנצח, ויהיו כל ישראל זכים ובהירים חיים וקיימים כי תפסק זוהמת נחש שהיה באדם. והנה לא יבצר מלב איש מלהרהר ולומר, במה נבטח שיתוקן לעתיד לימות המשיח הוא דוד המדבר, כי גם שבו החל התיקון על ידי המשיח יגמר הדבר, ואם אז יבוא התיקון על ידי פיסוק הזוהמא, הלא גם בהר סיני פסקה זוהמא ותשב לאיתנה, על כן אמר הנה אין פחד מזה, כי הלא בכלל מה שתברכי את ה', הוא על כי הוא יתברך הוא **המשביע בטוב עדיך**, ועל ידי כן תבטחי כי **תתחדש וכו'**, והוא בשום לב מה הוא ה"עדי" הלז.

והנה בביאור התורה כתבנו על פסוק ועתה הורד עדיך **[מעליך ואדעה מה אעשה לך] וכו'** (שמות לג ה), שהוא מאמר ר' שמעון בר יוחאי ז"ל במדרש (ילקוט שמעוני שמות שצג) כי בהר סיני ניתן לישראל כלי זיין ושם המפורש חקוק בו ואחר כך נקלף מהם, והוא ה"עדי" כמפורש כנראה מדבריו ז"ל.

וכן רבי סימון במסכת שבת (פח א) אמר, בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ס' ריבוא מלאכי השרת וקשרו שני כתרים בראש כל אחד ואחד מישראל וכו', וכשחטאו באו מאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה ופירקום שנאמר **ויתנצלו בני ישראל את עדים** (שמות לג). והנה אחרי העיר כל הראוי במאמרים אלו העלינו, כי על ידי זכות **"נעשה ונשמע"** הושפע

שפע כח רוחני מאתו יתברך על ישראל, שהיה להם מעין "עדי" קדושה המצילים מן המלכויות ומן המוות, שהוא ענין חירות מן המלכויות חירות ממלאך המוות (עיין **שמות רבה** לב א), כי אותו הכח הקדוש יטיל מורא בחיצונים בין מלכויות בין מלאך המוות לבלתי ימשלו בישראל, וזהו "זיין ושם המפורש חקוק בו", כי היות להם מגין מן המלכויות ייחס ל"זיין" העומד נגד פניהם כזיין נגד האויב, והיות חירות ממלאך המוות כיון באומרו "ושם המפורש חקוק בו", והוא מאמרם ז"ל באלה הדברים רבה (יא ה), כי בהגיע מלאך המוות לפני משה ליטול את נפשו, היה מזכיר שם המפורש ומבריחו מלפניו, על כן מה שהוא להורות עמוד נגדו רמז אותו באמור "שם המפורש חקוק בו".

והנה אם ה"עדי" ההוא אשר היה לישראל היה מתמיד בם, לא היה להם לא מות ולא שעבוד מלכויות, והייתה תקוותם בטלה, כי לא היו שבים אל הטהרה מזוהמת נחש לגמרי עד ימותו, והמוות יפרידנה על ידי מירוק וזיכוך בכור הארץ וישוב העפר בתחיה זך ונקי לקבל האושר המקווה בגוף ונפש להיות דבקים בה' כאדם טרם יחטא, וגם צריך שעבוד מלכויות טרם המוות ואחרי כן המוות תגמור הטהרה לזכות אל האושר אחרי כן, כי על כן בתורתו של ר' מאיר מצאו כתוב והנה טוב מאד (בראשית א לא) והנה טוב מות (**בראשית רבה** ט ה). על כן אמר הוא יתברך לישראל "**ועתה הורד עדייך מעליך**" בל יעכב שעבוד מלכויות ומוות, ועל ידי כן "**ואדעה**" שהוא לשון רחמים, כי יהיו רחמים "מה" ש"**אעשה לך**" לעתיד נמשך מסילוק ה"עדי" כמדובר.

ונבוא אל הענין, אמר אל תהרהר אולי גם לעתיד יקרה את ישראל כאשר במתן תורה שלא הושלם טובם ותשב מיתתם אליהם, כי הלא אז לא הייתה שלמותם גמור, והוא כמאמרם ז"ל **מדרש חזית** ששבו ישראל אחרי שומעם ה' דברות ויאמרו למשה, תאמר לפניו יתברך שיסיר היצר הרע ממנו, אמר להם אין זה עתה כי אם לעתיד לבוא וכו'. הנה כי אז לא היה זיכוכם שלם, וטעם הדבר כי הלא חטא אדם שהביא הזוהמא לעולם היה על ידי עץ הדעת טוב ורע, כי נטה אל צד בחינת הרע ובו נתקלקל העולם ובאה הזוהמא.

והנה כאשר יצאו ממצרים מעבוד אלוהים אלמים, גם ששבו עד ה' עד קנות העדי האמור שהוא הכלי זיין שבו שם המפורש כמפורש שהוא חירות ממלאך המוות, עם כל זה לא היה רק שנטו אל בחינת הטוב הכרעת - מה, אך לא שבעו בעצם מהטוב, על כן היקל הדבר לשוב אל הבחינה האחרת.

אך עתה אמר דוד הנה לעתיד לא יהיה כך, כי הוא יתברך ישביע את העדי אשר יהיה אז לנו בבטל הזוהמא מבחינת הטוב, ועל ידי כן שישביענו יתברך מבחינת הטוב נהיה בטוחים מהחיים הנצחיים, וזהו אומרו **[ה] המשביע בטוב עדייך** הוא מבחינת הטוב שלא תהיה

בלבד הטיה - מה אל הטוב, כי אם שובע גדול מהטוב באופן שיבוטל במיעוטו הרע. ומאליך **תתחדש** על ידי כן **כנשר נעורייכי**, וזהו שלא אמר "המחדש כנשר" כי אם **תתחדש כנשר**. ואמר **נעורייכי**, אל מה שהייתה נפש אדם קודם שיחטא. ולהיות שאמרו חז"ל שכל הנשמות העתידות לבוא בעולם בו היו כמו שאמרו ז"ל **בשמות רבה** (מ ג) ועל כן כולן נפגמו, על כן על כולן אמר **נעורייכי** לשון רבים, ובזה אפשר יכלול גם כאשר נטהרו בסיני שפסקה זוהמתן ואז היה נער ישראל, וגם הם מאדם שכולן ממנו יצאו, ועל הכל אמר **תתחדש כנשר נעורייכי**.

או יאמר **המשביע בטוב עדייך וכו'**, כי עוד דוד מסיח עם נפשו ואומר לה אל תחושי על ייסורין ותחלואים שבי, באומרך איה פירות תורתך ומצוותי בעולם הזה, כי הלא הוא יתברך משביע ומפליג בטוב שהיה לו לתת לי פירות מעשי בעולם הזה, את עדייך, הוא קרן השכר שהוא עדי הנפש, שהוא כי המצות נעשים אורות ועטרות רוחניים שלך בעולם העליון, ונוספו גם הפירות עם הקרן ליפות העדי. וגם בעולם הזה **תתחדש כנשר נעורייכי**, כי כאשר הנשר אחר שבעים שנה מחליף נוצתו ונעשה בריה חדשה שב אל הנעורים, כן גם את בעת התחיה בעולם הזה אשר תבואי בו, את מחלפת נוצה ומלבוש חדש הוא גוף זך אז יותר מהלבוש אשר בי עתה, ואז תתענגי בכל הטוב אשר לא התענגת עד כה.

(ו) עושה צדקות ה' וכו'.

ושמא תאמרי נפשי, הנה על הנוגע אליך טוב הוא לברך את ה' על כל הטובה, ושגם ייסוריך אשר הם יותר מאשמותיך הם על תיקון נפשך שהוא על אשר חטאתי בהיותי באדם, אך מה תשיב על כל המון ישראל סובלי צרות ועשוקים בשעבוד מלכויות ואין טובה רק לבלתי טובים, והם אין סובלים על עוון אדם כי אם אתה לתקנו כמדובר, האם נאמר העולם מתנהג בשם אלוהים הוא מידת הדין ולא בשם ה'.

ועוד קשה, הלא הודיע יתברך דרכיו למשה שהם הי"ג מידות, ואמר לו כל זמן שאתם בצרה עשו לפני כסדר הזה וברית כרותה לי"ג מידות שאין חוזרות ריקם (ר"ה יז ב), והלא כמה פעמים עושין כן ואין נענים. על כן על הראשון החל ואמר, הנה בשרתי צדק חירות ממות, אל תצר מהשעבוד, כי דע אפוא כי מידת ה' היא המנהגת, אך עושה ב' הפכים בנושא אחד, על רוב עוונות ישראל במקום גיהנום. הלא הוא, כי הנה דעי וראי כי **עושה צדקות** הוא יתברך וגם עושה **משפטים** כאחת **לכל עשוקים**, והוא, כי צרות העשוקים שפטים הם מאת ה' על אשמותם, ועל ידם **עושה** להם הוא יתברך **צדקות** שמנכה אשמותם בעולם הזה תחת גיהנום, נמצא כי ה' עושה לעשוקים בעצמם **צדקות ומשפטים** כאחת.

ועל השנית, דעו כי יודיע דרכיו למשה כאשר יבוא ביאורו בס"ד.

ז יודיע דרכיו למשה לבני ישראל עלילותיו :

ח רחום וחנן יהוה ארך אפים ורב-חסד :

ט לא-לנצח יריב ולא לעולם יטור :

(ז) יודיע דרכיו למשה וכו'. הנה אמרו רבותינו ז"ל (ר"ה יז ב) כי על שאלת משה רבנו ע"ה הודיעני נא את דרכיך (שמות לג), ועשה כן הוא יתברך כמו שאמרו ז"ל שכביכול נתעטף כש"ץ ואמר ה' ה' א-ל רחום וכו', ואמר עשו לפני כסדר הזה, וברית כרותה לי"ג מידות שאינן חוזרות ריקם. והנה על אשר יקשה כי הלא כמה פעמים אומרים י"ג מידות ואין נענים, שמעתי בשם בעל ספר לבנת הספיר שמדקדק אומר "עשו לפני וכו'" ולא אמרו ז"ל שאמר "אמרו לפני", שרמז כי לא חפץ ד' בהזכיר מידותיו יתברך בפה ולא יעשה אותם בפועל, כי אם שגם יהיו עושין אותם כי המידות הנאמרים **רחום וחנן וכו'** יהיו עושים המזכירים אותן, וזהו "עשו לפני".

והנני מוסיף על דבריו למה לא אמר "עשה לפני", כי אם "עשו" לשון רבים עם היות שעם משה ידבר, אך הוא כי למשה אין צריך רק הודעה לאומרם, כי הוא לא חסרו ממנו עשות המידות ההם.

ובזה נבוא אל הענין, והוא כי לזה אמר דעי נפשי כי הן אמת כי למשה לא היה צריך רק הודעת דרכיו אשר שאל **"הודיעני נא את דרכיך"** שהם הי"ג מידות, אך לבני ישראל היה צריך פועל שיעשו ויפעלו אותם כמדובר מלשון אומר עשו לפני וכו', וזהו יודיע דרכיו למשה כי למשה הודעה תספיק, אך לבני ישראל צריך עלילותיו יתברך שיפעלו אותן ממש. ופירש ואמר מה הן עלילותיו שבי"ג מידות שאני אומר שצריך יהיו בפועל בבני ישראל, הלא הוא **(ח רחום וחנן ה' ארך אפים ורב חסד** שהן הן מידות ה' שבי"ג מידות השייכות בבני אדם, **רחום וחנן ארך אפים ורב חסד.**

ועוד טעם שני אל סובלי עול הייסורין, כי הלא בהיות על אדם ייסורין שהוא יתברך מייסרו בעולם הזה בצרות עוברות והן לגוף, מצילות מצרות שבעולם נצחי. וזהו כי **(ט לא לנצח וכו'.** והוא כי באותו עולם יש לחוטא שתיים רעות:

א' בושתי בתוכחת כי יתן חשבון ויאמרו מדוע ככה עשית, ואוי לה לאותה בושתי ואוי לה מאותה כלימה שהוא צער מתחולל, ואחר החלחלה ההיא מוסרים אותו ביד מלאכי חבלה אשר פעל באשמותיו, ומפרסמים עוונותיו בכל העולמות העליונים באופן תכסהו בושתי, ומורידין אותו לגיהנום. ובכן רב טוב לאיש ישראל שניצול משתיהן על ידי ייסורי העולם הזה.

זזהו כי [ט] לא לנצח יריב כלומר כי טוב טוב להתיישר פה, כי על ידי כן לא לנצח בעולם הנצחי יריב, והוא כי בתחילה באים לחוטא ייסורין קלים לעוררו מתרדמתו שהוא מעין ריב ותוכחת שבהתחלת דין העליון, ואם לא יספיק יביאו עליו ייסורין ממרקין מעין עונש גיהנום, ועל זה אמר אם לא יהיה לך רק תוכחת - קל לעוררך, הדומה לריב, טוב לך זה פה שהוא עובר, מריב ותוכחת לנצח בעולם הנצחי, וזהו כי לא לנצח יריב על ידי תוכחתך פה. ואם הייסורין פה הגיעו עד מירוק מעין גיהנום, טובים הם לך פה, שע"י כן לא לעולם ישמור ויטור אותם לדונך שם, שסוף סוף יפקוד אותם, כי כל האומר קודשא בריך הוא וותרן הוא יוותרו מעויו אלא מאריך אפיה וגבי דיליה (בראשית רבה סז ד).

י לא כחטאינו עשה לנו ולא כעונתינו גמל עלינו :
 יא כי כגבה שמים על-הארץ גבר חסדו על-יראיו :
 יב כרחק מזרח ממערב הרחיק ממנו את-פשיעיו :
 יג כרחם אב על-בנים רחם יהוה על-יראיו :

ואל יעלה על רוחך כי אולי הייסורין האלה הם קשים כייסורי גיהנום, כי זה לא יעלה על לב, כי הלא ה' אלוהיך מייסרך והוא אביך קנך ירחמך, אך שם הם על ידי מלאכים אכזרים, הם מלאכי חבלה אשר פעלת, כי כל חטא או עוון שעשית נעשה משחית מלאך אכזרי שכחימה שפוכה יעשה בך שפטים. וזה אומרו (י) לא כחטאינו וכו'. והוא כי הנה בגיהנום החטאים והעונות עצמם הם המסגפים את עושיהם, והוא כי הם כוחות טומאה אשר נעשו בהעוותו, ולהיותם כוחות טומאה הם אכזרים על הנפשות הקדושות, אך האיש אשר ייסרנו י-ה בעולם הזה באהבתו אותו רחם ירחמנו.

והענין לומר, הלא אמרתי לך כי טובים הם לנו ייסורי העולם הזה, תדע כי כן הוא, כי הלא לא כחטאינו אשר הם כוחות טומאה שהם החטאים עצמם הממרקים אותנו בגיהנום, עשה לנו הוא יתברך כשמייסרנו פה על ידי עצמו על חטאים שאנו חייבים עליהם, ולא כעונותינו שהם כוחות הנעשים בזדונות שהן הם העונות שהם המלאכי חבלה הנעשים מהעונות וממרקים בגיהנום גמל עלינו במרק אותם בייסורין בעולם הזה, כלומר כי הלא הוא יתברך אב רחמן ומייסרנו ברחמים, מה שאין כן חטאינו ועונותינו בגיהנום כמדובר.

או יאמר בהזכיר מאמרם ז"ל במקום אחר (שמות רבה מד ג, ירושלמי סנהדרין י א), שהוא אילו קבלו האבות פירות מעשיהם בעולם הזה מה היה לבניהם בצרותם, הדא הוא דכתיב (שמות לב) זכור לאברהם וכו'.

עוד ידענו מרבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני דברים תתעא) כי אומרו למען ירבו וכו' כימי השמים על הארץ (דברים יא כא), הם שנות חיי האבות שהיו ת"ק שנה כימים שמן השמים לארץ.

ונבוא אל הענין, אמר דוד מה [י] שלא כחטאינו עשה יתברך לנו, הלא הוא על (יא) כי כשיעור גבוה שמים על הארץ שהם כל ימי חיי האבות, גבר ועלה חסדו יתברך על יראיו הם האבות, כי פירות מעשיהם שהם חסד א-ל, גבה למעלה ונסתלק מהם שלא אכלוהו הם. ואומרו גבר הוא לשון התנשאות כמה דאת אמר כי גבר אויב (איכה א), ברכות אביך גברו (בראשית מט), יהודה גבר באחיו (דברי הימים א ה). כי לכל אחד בשנות חייו נסתלקו פירות מעשיהם אשר הם בתורת חסד שעולה הכל ת"ק שנה, שעל ידי כן לא כחטאינו עשה לנו ולא כעונותינו וכו', כי היה חסדם עזר לנו.

ועוד דבר שני עזרנו, והוא כי (יב) כרחוק מזרח ממערב הרחיק וכו'. והוא ענין מאמרם ז"ל שהשטן עולה שס"ד לרמוז שמשס"ה ימות השנה שס"ד בלבד שולט להשטין זולתי יום אחד הוא יום הכפורים. וידוע כי מה שהשטן משטין הוא על ידי העונות והפשעים עצמם שהם נעשים מלאכי חבלה, והן הם המתראים לפניו יתברך ומקטרגים, ואותו היום מרחיקם יתברך מלפניו. וידוע כי כל סליחת יום הכפורים זמן המיימינים ומשמאילים, הוא ביום ולא בלילה, כנודע כי אין משפט רק ביום, באופן שמשפט הבינוניים הנעשה ביום הכפורים ביום הוא, שהוא י"ב שעות שהוא מזריחת השמש עד בוא השמש, ובזה הוא עזר לנו [י] לשלא כחטאינו ולא כעונותינו גמל עלינו. וזהו [יא] כרחוק מזרח וכו', לומר כי כשיעור מה שיש ריחוק בין מזרח למערב שהוא מזריחת השמש עד בואו שהוא י"ב שעות, הרחיק ממנו יתברך את פשעינו מלקטרג עלינו שהם י"ב שעות של יום הכפורים.

ועל כן התחיל ממזרח שהוא סדר השיעור, שאם לא כן גם מערב רחוק ממזרח. וההרחק הוא על דרך מאמר ספר הזוהר על פסוק גם ה' העביר חטאתך (שמואל - ב יב יג), שהעביר והרחיק הוא יתברך את קטגור הנעשה בחטאו של דוד והרחיקו בל יקטרג לפניו יתברך.

ואשר אמרתי [יא] שגבר חסדו על יראיו שהוא שעלה למעלה, שְמוֹרָה שעודנו קיים להם לעולם למעלה, והלא כבר האכילום לבניהם. לזה אמר (יג) כרחם אב על בנים וכו'. לומר שריחם יתברך כמו שמרחם אב על בנים שמניחים טובם לבניהם ולא לעצמם, כן הוא יתברך ריחם על יראיו הם האבות, כי גם הם בנים לה' ולא ניכה פירות מעשיהם גם במה שאכלו בניהם, כי אם עודם קיימים ונעשים מאיכות הקרן קיימת למעלה, כלומר ועל כן אמרתי גבר חסדו שגבה ועלה למעלה.

או יאמר, אם יאמר איש הלא אם יחטא איש יהנה מחטאו, ואם יעשה מצוות לא ייטב לו בזה העולם אפילו פירות מעשיו, לזה אמר אדרבא נהפוך הוא, כי **[י] לא כחטאינו עשה וכו'.** לומר, ראו עתה מה בין עושי מצוות שבהן פועל כוחות קדושת שרפי קדש, לעושה עבירות שבהן עושה כוחות טומאה מלאכי חבלה, כי העושה עוונות הגמול אשר כוחות הטומאה שהוא בורא אותם משלמים לו, הוא כי הן עוכריו הממוגגים אותו כמה דאת אמר **ותמוגנו ביד עונינו** (ישעיה סד ו), בעולם הזה ובגיהנום.

והוא מאמרנו על סיפור רבותינו ז"ל (**זוהר** לך לך מדרש הנעלם) מהאיש שהיה מוליך על עצמו עצים לישרף בהם בגיהנום, שהוא כי כוחות הטומאה אשר עשה אשר דבקו בו הוא מוליכם עמו לידון על ידם. אך העושה מצוות ובורא שרפי קדש, גם ששכר מצוות בהאי עלמא ליכא (קידושין לט ב), הלא גדול טובם, שמה שעושים פה פעולה ארצית וגשמית, משלם להם שכר רוחני עליון, שהוא יתרון כמן השמים לארץ. וזה יאמר, **לא כחטאינו** שאנו עושים אותם **ולא כעונותינו** שאנו פועלים אותם שהם כוחות הטומאה, וגומלים לנו רעה שמרעים אותנו, **עשה לנו, [יא] כי אם כגבוה שמים על הארץ** באיכות גבהותם על הארץ כן **גבר חסדו על יראיו**, כי מחליף לנו פעולה גשמית לרוחנית, כמן השמים לארץ, ששכר מצוות באיברים גשמיים משלם אושר רוחני. באופן שטוב לנו שלא נקבל שכר פירות מעשינו פה, כי שמורים לנו הפירות למעלה ונעשים אושר רוחני תחת פירות טובות העולם הזה שהיו טובות גשמיות, שהוא **כגבוה שמים** כמדובר.

או יהיה שיעור הכתובים מעין הקודם, על פי הקדמתנו כי הדנין ומסגפין את האדם בגיהנום הם החטאים והעונות, שהם המלאכי חבלה קטיגורין הנעשים מהם כמדובר.

ונבוא אל הענין, אמר דוד אל תדאגי נפשי על הייסורין שעלי, כי הלא אם יראה שהוא יתברך מריב אתי בייסרה אותי אז טוב לי, כי על ידי כן **[ט] לא לנצח** שהוא בעולם הנצחי **יריב**, כי אם בעולם הזה בלבד. ואילו היה מטיב לי פה פירות מעשי והיה שומר אצלו עונש אשמותי **לא לעולם יטור** וישמור אותו, כי הלא באותו עולם ייסרני בגיהנום, על כן טוב לי לנכותם פה ולהתענג בדשן שם. כי אשר אמרתי **לא לנצח יריב**, דעי אפוא מה טוב להתייטר פה מהתייטר שמה, כי הלא **[י] לא כחטאינו ועונותינו** הם המלאכי חבלה הנעשים מהם המסגפים את עושיהם בגיהנום **עשה לנו וגמל עלינו**, שפה במה שייסרנו י-ה בעולם הזה כי חלקנו ה' הוא וייסרנו ברחמים.

ואשר אמרתי **[ט] לא לעולם יטור** שאם ייטיב לנו פה ויאכילנו פירות מעשינו פה, סוף סוף נתייטר בעד אשמותנו באותו עולם, דעי לך כי הנה זה טוב לנו, **[יא] כי כגבוה איכות שמים**

על הארץ כן גבר ויתעלה חסדו הוא פירות מעשינו על יראיו, כי תחת טובות העולם הארצי יתן לנו טובות שמימיים רוחניים.

ולא עוד אלא שעל ידי ייסורי העולם הזה, [יב] כרחוק שיש בין מזרח למערב כי זה מתחיל להאיר והולך ואור ומתגדל וזה מתחיל להחשיך עד יהיה חושך אפילה בעצם, כן הרחיק ממנו על ידי ייסורין את פשעינו. והוא, כי מעת התחיל אדם לפשוע שהם מְרָדִים הלא בדרך טבע יהיה הולך ומתפקר עד אין קץ לאפילת רשעו, ועתה על ידי ייסורין מתחיל לשוב מהפשע מעט מעט, עד קבל הייסורין מאהבה בתשובה שלימה, עד עשות מהפשע זכות ואור, נמצא עושים ייסורין מהדומה למערב שידמה למזרח, והוא מאמר ר' שמעון בן לקיש כי השב מאהבה זדונות נעשים לו כזכיות (יומא פו ב).

ועוד טענה אל בחרו לישראל הייסורין בעולם הזה מייסורי גיהנום לנכות עוון, כי הלא [יג] כרחם אב על בנים ריחם ה' וכו'. והוא, כי כרחם אב הוא אברהם ששאלו הוא יתברך מה היה חפץ לבניו גיהנום או מלכויות, ובירר לנו את המלכויות (בראשית רבה מד כא), שהוא כי טוב לגבר צרה בעולם הזה מבאותו עולם, כן ריחם ה' על יראיו, שגם הם בנים כמה דאת אמר (דברים יד א) בנים אתם לה', ויבחר לישראל ייסורין בעולם הזה תחת ייסורי גיהנום.

ודי לנו יעשה עמנו הוא יתברך, כאשר עשה אב בשר ודם לבנים, ועם היות כי דרך אנשים לרחם יותר על בנו מעל עצמו, כאשר סופר מלסטים שהיו מכים אותו הכאות וייסורין רעים שיודה על ליסטאותו וכיחש, הביאו את בנו ואמרו לייסרו אם לא יודה, וטרם ישלחו יד בבנו הודה האב והערה למות נפשו, ואין זה כי אם שחביב לאדם בנו יותר מגופו.

יד כי הוא ידע יצרנו זכור כי-עפר אָנחנו :
 טו אָנוֹשׁ כְּחֹצֵר יְמִיו כְּצִיץ הַשָּׂדֶה כֵּן יִצִיץ :
 טז כי רוח עֲבָרָה-בו וְאֵינֶנּוּ וְלֹא-יִכְרְנוּ עוֹד מְקוֹמוֹ :

(יד) כי הוא ידע יצרנו וכו'. אחרי אומרו למעלה כי טוב בעיני ה' להנאת ישראל להביא עליהם ייסורין בעולם הזה מלמרק אשמותם בגיהנום, ונתן טעם לדבר כמדובר למעלה, ובכלל דבריו היה אומרו [יג] כרחם וכו' ריחם ה' וכו', והלא יאמר איש כי הייסורין הלא ידכאו ואין בהם דרך רחמים, לזה אמר כי הוא ידע יצרנו כי רע ומר הוא, כלומר ועל כן אלמלא הייסורין היה יצר סמוך מתגבר עליו ומהוללו ומחטיאו.

ושמא תאמר הלא בלי ייסורין אפשר ליתקן, והוא, כי יבחר ויקרב עצת התנא (אבות פ"ג מ"א) להביל אדם ערכו בזוכרו שהוא **הולך למקום עפר**, כמפורש אצלנו במקומו כי הולך למקום שנעשה עפר, וגם באומרו "**הולך**" ולא אמר "ולאן תלך" לומר שתמיד הוא הולך ומתקרב אל העשותו עפר.

וכן יתן אל לבו שבא מטפה סרוחה, וכמו שכתבנו שם שאינו אומר על זמן ההזרעה, כי אם על מה שאחר שלשה ימים שגביל לכי מסרח, כי אז נוצר הוולד, מעין האפרוח ותבואת הארץ שאין מצמחת עד שמתעפש הזרע זרוע. ואם כן גם כי היצר הרע ישכיחנו הדין וחשבון כי אינו נגלה לאדם, לא יבצר מהסתכל בשתי אלה לשהחי **יתן אל לבו**, ומה בצע בייסורין.

לזה אמר, **[יד] כי הנה ידע** הוא יתברך כמה כח יצרנו שמחטיאנו, עם היות **זכור** לנו **כי עפר אנחנו**, שהוא "**ולאן אתה הולך למקום עפר**". וגם שאינו רחוק, כי אם **(טו) שאנוש כחציר ימיו** שהוא מה שרמז התנא באומרו "**אתה הולך**" ולא אמר "תלך" כמדובר, וגם שיהיה לנו **זכור שכציץ השדה** שאינו צץ רק אחר התעפש הזרע, כן **אנוש** אינו נעשה רק אחר היות הטפה סרוחה שהוא מאמר התנא "**מאין באת וכו**". ואמר כי הוא יתברך **[יד] ידע יצרנו** כי מר, עם היות זכור אצלנו מה שאמר התנא **כי עפר אנחנו** ושבאנו מטיפה סרוחה, עם כל זה כח היצר הרע ידע ה' כי רב הוא להחטיאנו אלמלא הייסורין.

(טז) כי רוח עברה בו ואיננו וכו. אחרי אומרו כי טוב לגבר יסבול ייסורין בעולם הזה ונתן טעמים לשבח, אמר עתה עוד טעם אחר, והוא כי על ידי היותו מדוכא בייסורים עוד לו טובות אחרות, א' כי לא יהיו לו חרצובות במותו כי אם רוח ה' עוברת עליו ומיד בלי צער כמתדבק ברוח ה' ואיננו.

ועוד שלא יצטרך להתגלגל פעמים אחרות כמאמר חז"ל, כי אפשר שעל ידי ייסוריו מירק הכל וינוח ויעמוד לגורלו לקץ הימין, וזהו ולא יכירנו עוד מקומו הוא העולם הזה שהיה בו, כלומר עד התחיה, כי אז יבוא זך אשר לא יכירנו מקומו, כי יהיה זך למעלה מאיכותו אשר היה בעולמו מתחילה, באופן לא יהיה ניכר למקומו.

יז וחסד יהוה מעולם ועד-עולם על-ראיו וצדקתו לבני בניו

יח לשמרי בריתו ולזכרי פקדיו לעשותם :

יט יהוה בשמים הכין כסאו ומלכותו בכל משלה :

ועוד הטבה אחרת והיא, כי (יז) **וחסד ה'**, הוא פירות מעשיו שהיה ראוי יאושר בארץ בהם, עתה יהיה אור רוחני נוסע **מעולם ועד עולם על יראיו** עצמם, כי החסד שהיה להם לקבל בעולם הזה יהיה עליהם בעולם הבא. זולת החסד שהוא פירות מעשיהם, גם בתורת "צדקה" זולת פרי מעשיהם, ייטיב ה' לבני בנים, בהיותם (יח) **שומרי בריתו** מלטמאו שאם לא כן אנדרולומוסייא באה והורגת גם רעים וטובים (ויקרא רבה כג ט), וגם שנוסף על (העדר) שמירת הברית לא יעשו מצות עשה בעצם, כי אם היותם זוכרי פקודיו בכוונת עשותם, מספיק לעשות צדקה עם בני בניהם.

(יט) **ה' בשמים הכין כסאו וכו'.** הנה כהתימו דוד להשיח עם נפשו בל תתעצב על ייסוריו ככל הכתוב, אמר עתה, הנה עוד ראוי תברך את ה' כי גדולה את מכל שלשת העולמות.

והוא, כי הנה ידוע כי חידוש העולם כלל שלושה עולמות עולם המלאכים ועולם הגלגלים ועולם השפל, כמו שאמרו ז"ל (בראשית רבה ג ח) כי גם לדברי המקדים זמן בריאת המלאכים הוא ביום שני של ימי בראשית כי לדברי הכל לא נבראו בראשון, שלא יאמרו מיכאל היה מותח בדרומו של רקיע וגבריאל בצפון וכו'.

והנה את כל שלושת העולמות כלל ה' באומרו (בראשית א) **וירא אלוהים את כל אשר עשה וכו'.**

ונבוא אל הענין, אמר דוד הנה אין צריך לומר בזמן ששכינה בארץ על ידי בית המקדש, כי אם גם כאשר נסתלקה **וה' בשמים הכין כסאו** עם כל זה לא עזב הנהגת העולמות אל שרים ומזלות כי אם מלכותו בכל משלה, שהוא כי ב"כל" הידוע הוא, אשר נאמר **וירא אלוהים את "כל" אשר עשה,** שכולל כל שלשת העולמות, באותו הכל הנזכר שם מושלת מלכותו יתברך, כי לא מש מהנהיג העולמות בהשגחתו יתברך. וזהו אומרו בכל בפת"ח הבי"ת שהוא כאומר בהכל הידוע.

כ בָּרְכוּ יְהוָה מְלֹאכֵינוּ גְבֵרֵי כַח עֹשֵׂי דְבָרֵינוּ לְשִׁמְעַת בְּקוֹל דְּבָרֵינוּ :

כא בָּרְכוּ יְהוָה כָּל-צְבָאֵינוּ מְשֻׁרְתֵינוּ עֹשֵׂי רְצוֹנוֹ :

כב בָּרְכוּ יְהוָה כָּל-מַעֲשָׂיו בְּכָל-מְקוֹמוֹת מְמֻשְׁלָתוֹ בְּרָכִי נַפְשִׁי אֶת-יְהוָה:

(כ) **ברכו ה' מלאכיו וכו'.** הלא אמרתי כי [יט] **מלכותו** יתברך תמיד **בכל משלה,** אומר דוד לנפשו אשר היא נפשו של אדם הכוללת הכל ובפרט ישראל כנודע, דעי כי גדולה מעלתך ממעלת כל שלשת העולמות. והוא, כי עם היות שהם [כ] **גיבורי כח** שניתן בהן ולא גיבורי

בחירה כישראל, עם כל זה **ברכו ה'** בשביל **שמוע בקול דברו**, שזכיתם לשמוע, ולמ"ד לשמוע למ"ד בעבור.

או יאמר ראוי **יברכו ה' מלאכיו** על מה שנתווסף בהם כח על ידי היותם עושי דברו, וזהו **גבורי כח עושי דברו**, וגם יברכו בשביל שזוכים לשמוע קול מפיו יתברך, וזהו **לשמוע בקול ה' דברו**.

או **ברכו ה' מלאכיו** על שזוכים להיותם **גבורי כח** בזכות החשק שבעשותם דבר אחד הם תאבים ומטים אוזנם **לשמוע בקול דברו** על צווי שני. וכן **(כא) ברכו ה' כל צבאיו** שהם צבאות חיל עולם הגלגלים על שזיכם ה' להיותם **משרתיו עושי רצונו** יתברך עם שאינם שומעים בקול דברו.

וכן **עולם השפל (כב) ברכו את ה' כל מעשיו** על **שבכל מקומות** מעשיו אפילו בחוץ לארץ משפיע **ממשלתו**, כי אשרי העולם החומרי שזוכה להיות בו ממשלתו יתברך. אך על כל ג' העולמות גדלת נפשי, כי **ברכי נפשי את ה'** לא לשום בחינה שעליה מברכים שלשת העולמות, כי אם למה שהוא ה' מצד עצמו, כי בו יש לך חלק, כי **"חלקי ה' אמרה נפשי"** (איכה ג).

או יאמר **ברכו ה'** כל אחד משלושת העולמות כל אחד לפי בחינתו, וכל הברכות האמורות תלויות במה שתברכי **נפשי את ה'**, שע"י מה שנפשי תברך את ה' מתקיימים כל שלושת העולמות ומברכים איש אשר כברכתו, שאם לא כן אין עולמות, כנודע שכולם מתקיימים בשביל ישראל סבא שבשבילם נבראו.

או יאמר, במה שידענו מרבתינו ז"ל (איכה רבה א לג) כי הצדיקים מוסיפים כח בפמליא של מעלה שהם המלאכים, ובזה יאמר ראו מה גדלה נפשי שהוא להיותה מישראל צדיקים, ומה גם כי כל נפשות ישראל אחת יחשבו כנודע, כי הנה **[כ] ברכו את ה' מלאכיו** כאשר אתם **גבורי כח של עושי דברו**, הם הצדיקים מישראל שמוסיפים כח בכם שאתם גבורי כחם, כי אז גדול שפע הנתווסף בכם, כי אז אין הוא יתברך רומז לכם שתעשו השליחות כנמצא ברבתינו ז"ל רמז לשרו של ים ודומה לו, כי אם שאז אתם זוכים **לשמוע בקול דברו** ממש שהיא מעלה גדולה עד מאד, כי הלא בלי שמוע מפיו יתברך דבר, כי אם על אומרם לפניו קדוש הם חרדים ורועשים ומתרגזים עד שמרוב חלחלה מזיעים, כמו שאמרו בפרקי דרבי אליעזר עד שיוצא מזיעתם נהר די נור, ומה גם עתה **לשמוע בקול דברו** ממש, אך בזמן שעל ידי זכות ישראל נתווסף כח בהם יזכו לכך.

או בשום לב אל אומרו בקול דברו ולא אמר "לשמוע דברו", יאמר כי זכותם של ישראל בזמן שהם עושים דברו יתברך, אותו הדבר, שהוא המלאך הנעשה מדברו שעשו כאומרו עושי דברו שעשוהו מעשה הוא המלאך, הוא אשר המלאכים שומעים קול דברו ההוא, לשליחות הנרצה אז, כי שמוע מפיו יתברך ממש הוא קשה כמדובר.

וכן עולם הגלגלים [כא] ברכו ה' כל צבאיו כאשר משרתיו הם ישראל עושי רצונו, כי אז יושפע לעולם טובה מאותו עולם, מה שאין כן בעוברים רצונו כי אז ועצר את השמים וכו' (דברים יא), כי יד העדים תהיה בם בראשונה (עי' רש"י דברים לב א).

וכן בעולם השפל [כב] ברכו ה' כל מעשיו כי תמיד רחמיו על כל מעשיו. אך בכל מקומות ממשלתו שהוא בכל שלשת העולמות הנזכרים ברכי נפשי את ה', כי את מקיימת את כולם, והוא כי האדם כולל את כולם, נשמה מעולם העליון, רוח מעולם המלאכים, נפש מעולם הגלגלים, הגוף מעולם השפל, כמפורש אצלנו על פסוק נעשה אדם (בראשית א), על כן בכלם תברך נפשי ישראל את ה'.

פרק קד

א בְּרָכִי נַפְשִׁי אֶת-יְהוָה יְהוָה אֱלֹהֵי גְדֻלַּת מְאֹד הוֹד וְהַדָּר לְבָשֶׁת :
 ב עֵטָה אֹר כְּשִׁלְמָה נוֹטָה שְׁמַיִם כִּרְיֵעָה :
 ג הַמְקַרָּה בְּמִיָּם עֲלִיּוֹתָיו הַשָּׁם-עֲבִיבִים רְכוּבוֹ הַמְהַלֵּךְ עַל-כַּנְפֵי-רוּחַ :
 ד עֲשֵׂה מְלֹאכָיו רוּחוֹת מְשָׁרְתָיו אֲשֶׁר לֵהֵט :

(א) ברכי נפשי את ה' וכו'. אמרו רבותינו ז"ל בפסיקתא י' לבושין לבש הקדוש ברוך הוא כשברא העולם נתלבש בהוד והדר וכו', וראוי לדעת מה ענינם. ויהיה במה שכתבנו על (פסחים נד א) ז' דברים שקדמו לעולם תורה וכסא הכבוד [וכו'], מה ענין צורך כסא הכבוד אל בריאת העולם, ויתבאר גם מאמר רבי אליעזר מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא בשלמה והבהיק זיו הדרו וברא את העולם. והוא כי הלא יפלא איך היה מבוא אליו יתברך שאין קצה אל גדולת רוחניותו ולא יכילנו רעיון, ואיך יפעל עולם גשמי.

והנה היה אפשר יאמר איש כי ברא מלאכים והם כאמצעים בראו את העולם, אמנם תורה ונביאים וכתובים מכריזים כי חלילה חלילה להאמין כדבר הזה, רק **ברא אלוהים, ויאמר אלוהים יהי אור, יהי רקיע, וכו'.** וכן הנביא בשם ה' דיבר (ישעיה מד כד) **אני ה' נוטה שמים לבדי רוקע הארץ מאתי, מי אתי כתיב.** ואמרו רבותינו ז"ל הכל מודים שביום ראשון לא נבראו מלאכים כדי שלא יאמרו מיכאל מותח בדרום וגבריאל בצפון וכו' כמפורש אצלנו בבראשית רבה (ג ח). והכתובים אומרים **בדבר ה' שמים נעשו** (תהלים לג ו), **וה' שמים עשה** (שם צו ה).

אך על דבר הקושי יתכן כי פה דוד ידבר בו, והוא, כי הלא הוא יתברך למען יוכל עולם גשמי לקבלו, עשה מסכים זה לפנים מזה כלבושים למען יהיה כח בעולם הלזה השפל לסבול, כמשל ניצוץ השמש שלא יסבלו עין אדם אם לא על ידי מסך אחד זכוכית, ואם יבהיק הרבה ישימו שנים זה בפני זה וע"י כן יתעבה הבהיקות המפלט ויסבלנו, כן הדבר הזה בבחינת הפכה למען יהיה שייכות אל רוממותו יתברך להוות עולם גשמי, מה עשה הוא יתברך ברא כסא הכבוד ויהי כמסך בין גדולתו יתברך ובין העולם השפל, והוא אור עב מהעליון ועדיין לא הספיק כי היה הבהיקות עצום מאד, על כן יצר עולם המלאכים אשר בו בית המקדש של מעלה, ויהיו שני עולמות אלו הנקראים לחכמי האמת עולם הבריאה ועולם היצירה כשני לבושים אל האלוהות יתברך, להיות מסכים כמלבושים, שהם ב' מסכים בין הפנימיות אל מה שבחוץ.

ועל שני אלה יאמרו בפסיקתא שנתלבש ב**הוד והדר** לפי הפשט, עם היות בו דרך גבוה מזה והוא כי אל הראשון הנעלם קרא **"הוד"** שהוא ענין התפשטות שפע כמה דאת אמר ונתת מהודך עליו (במדבר כז כ), ואל השני המתגלה הדרו יותר אל הברואים כי הוא מושב אל המלאכים קרא **"הדר"**, כי תואר "הדר" יאמר על הדבר הנהדר בעיני הרואים והוא הנגלה. והוא מאמרם ז"ל שמהשבעה דברים שקדמו לעולם הוא כסא הכבוד מהטעם הנזכר, ולא הוצרכו להזכיר שם רק מה שהוא התחלת ההתפשטות וממנו נמשך השני.

ועל ידי שני אלה היה מבוא אל השתלשלות עולם העשיה שמים וארץ וכל צבאם, וזה ענין נתעטף הקדוש ברוך הוא בשמלה שהוא הלבוש הנזכר הוא לבוש ההוד, ואחר כך הבהיק ממנו זיו ההדר הוא המלבוש השני שנקרא הדר, וברא עולם השפל. עם שעוד לנו דרך שני במאמר זה במקומו בס"ד.

ונבוא אל ענין הכתובים, אמר דוד [א] **ברכי נפשי את ה'** אשר הובאת פה מהעולם העליון אל העולם החומרי הלז, וזה נוסח הברכה אשר תברכנו, אמור לו **ה' אלוהי גדלת מאד**, לומר

מה שנקראת **אלוהי** שהוא על ידי מה שבראת את העולם הגשמי שנקיים בו תורתך, אינו העדר כבוד חלילה שבראת עולם גשמי חלילה, כי על כן היה לך מבוא לברוא עולם גשמי, כי אדרבא **גדלת מאד**, כי עם כל עוצם רוממותך לא עצרך הגשם אשר לעולם השפל מלעשותו ומלהשגיח בו. ואינו מן התימה היות לעוצם רוחניותך מבוא לברוא עולם גשמי, כי הלא **הוד והדר לבשת**, כי הלא זאת עשית למען שלשל והעבות הרוחניות עד היות מבוא לברוא עולם גשמי, כי הנה **הוד והדר לבשת** כי תחילה בראת הוד הוא כסא הכבוד ואחר כך הדר הוא עולם המלאכים, עם שהמלאכים עצמם נבראו בשני.

ופירש ואמר, ה**הוד** הוא, כי היית **(ב) עוטה אור כשלמה** שהוא מה שכתבנו מרבתינו ז"ל "מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא בשמלה" **שהוא בריאת כסא הכבוד** פרוש כשמלה לפני האצילות, כאילו האצילות מעוטף בו ומכוסה כאדם שטליתו מבדיל בינו ובין העם, שהוא התלבשות אור שמעצמותו יתברך והלאה. ואחר כך **נוטה שמים כיריעה הוא עולם המלאכים** הנקרא **עולם היצירה**, והוא ממה שהבהיק מאור כסא הכבוד הנקרא "שלמה" ונעשה העולם ההוא. ואחר כך **עולם הגלגלים ועולם השפל** על ידי השתלשלות הנזכר. וזהו מאמרם ז"ל "נתעטף הקדוש ברוך הוא בשמלה" שהוא כסא הכבוד, "והבהיק וכו'" הוא עולם היצירה "וברא את העולם" הוא הגשמי הכולל הגלגלים והשפל.

ועל עולם הגלגלים אמר **(ג) המקרה במים עליוטיו** והוא מאמרם ז"ל **בבראשית רבה** (ד ב) על פסוק **יהי רקיע בתוך המים וכו'** מלמד שגילה הקדוש ברוך הוא הטיפה האמצעית וממנה ברא את הרקיע, שהוא כמפורש אצלנו במקומו באר היטב, כי המים שהיו בעולם לא היו כולם מאיכות אחת, כי העליונים שהם פני המים שהייתה **רוח אלוהים מרחפת** עליהם היו רוחניים, והנקראים פני תהום הם מים גשמיים אשר למטה ועליהם היה חשך כמה דאת אמר **וחשך על פני תהום**, וכאשר אחשוב כיוונו רבותינו ז"ל **בבראשית רבה** באומרם שהיה העולם כולו מים במים שהוא מים עליונים בתחתונים, ובין העליונים לתחתונים היה איכות ממוצע וממנו עשה גשם זך הוא עולם הגלגלים וזהו "גילה טפה האמצעית".

או לנוסח אחר "הגליד טפה האמצעית" וברא את הרקיע, ועל כן נאמר "**המים אשר מעל לרקיע**", ואמרו רבותינו ז"ל (**בראשית רבה** ד ג, **שוחר טוב** מזמור יט):
 כי כשיעור שבין המים התחתונים לרקיע כך הוא בין הרקיע למים של מעלה, "שעל הרקיע" לא נאמר אלא "**אשר מעל לרקיע**" בינים ובינתיים ע"כ.

והנה אין זה כי אם שהמים העליונים הם רוחניים כמארנו כמדובר. וזה ענין הכתוב **המקרה במים** שהוא בתוך המים בטפה אמצעית עליוטיו, הם כל גלגלים הנכללים בעולם הגלגלים, קירה אותם במים היא מהטיפה אמצעית כמדובר.

והנה עדיין יש קושי כי יראה שלא לפי כבודו, והוא, כי הלא כשנברא אדם אחר העשות עולם השפל הייתה בו שכינה כביכול, כנודע כי אחר שחטא אדם נסתלקה לרקיע ראשון (בראשית רבה יט ז), וכן במתן תורה נאמר (שמות יט) **וירד ה' על הר סיני**. והאם עבים, הם ד' יסודות העולם שהם **עבים** בעלי עביות וגשמות ישים **רכובי**, ומה גם במדבר שהיה מהלך ממקום למקום בארץ הלזו, לזה אמר גם שתראה כי הוא יתברך **שם עבים רכובי** אל תתמה, כי אין הדבר כן שממש הוא רוכב על עצם השמים עבים, כי אם **שמהלך על כנפי רוח** שהוא על ארבע מחנות שכינה שהם כנפי רוח שהוא יתברך במ והמה על השמים. כאשר בהיותו בסיני כי גם שנאמר **וירד ה' על הר סיני** (שמות יט) אינו על ההר ממש, כי אם על מרכבת מלאכיו שעל סיני כמה דאת אמר (תהלים סח יח) **רכב אלוהים וכו' ה' במ סיני בקדש**. והראיה כי הוא לא ישתמש בגשמיות, כי אפילו (ד) **מלאכיו ומשרתיו הם רוחות ואש לוהט**, וזהו **עושה מלאכיו רוחות וכו'**.

או יאמר [א] **ה' אלוהי גדלת מאוד וכו'**. והוא כי הנה יראה כי טרם **עשות ה' אלוהים ארץ ושמים**, כל חלל המציאות היה מלא כבודו יתברך והוצרך לצמצם כבודו למעלה לברוא שלשת העולמות בחלל הנשאר אחר סילוקו יתברך. והנה אין זה כבוד כלפי מעלה שבמקום התפשטות קדושתו יצומצם.

ועוד דבר שני והוא כי איזה הדרך הלך רוח ה' לברוא עולם גשמי, ואם מלאכים בראוהו נמצא כי הוא יתברך ידיו ועיניו מסולקות מהעולם, ואם כן הוא, תבטל הבחירה חלילה ומידת ההשגחה ושכר ועונש והן הם שורשי הדת.

על כן על הא' אמר ה' אלוהי גדלת מאד כלומר הצמצום אשר הצטמצמה הקדושה כלפי מעלה לא להעדר גדולה יחשב כי אדרבא **ה' אלוהי גדלת מאד**, והענין הוא כי הנה **הוד והדר לבשת**. והוא כי יש **הוד** ויש **הדר**, **"הוד"** יקרא התפשטות הקדושה העליונה,

ו**"הדר"** הוא בהיקת ההוד שמבטיק מההוד והלאה, שהוא הדר, ולא עצמות הוד ממש. והוא, כי לא היה ההוד רק עד מקום שהוא עתה, ומה שהיה מן הוא והלאה עד סוף כללות ג' העולמות לא היה "הוד" ממש, כי אם "הדר" שהוא בהיקות היוצא מן ההוד, ואז בבריאת העולם מה שעשה הוא יתברך הוא שהעלה וצירף ההדר הוא אותו הבהיקות עם ההוד ועשה משניהם התלבשות בלתי דק כעליון וזהו **הוד והדר לבשת**, שעשה משניהם לבוש אחד, נמצא כי זה לגדלות יחשב, כי ניתן יתרון בהדר שעלה ונצטרף עם ההוד העליון, אך ההוד לא עלה ונצטמצם מהמקום שהיה בו. ואיך היה מה שהוד והדר לבש, הלא הוא כי היה [ב] **עוטה אור כשלמה** שהוא כאדם שמתעטף בשלמה שמקרב ומחבר כל חלקיה אל עצמו, כך אסף כל

התפשטות ההדר אליו, אך אחר כך **נטה שמים כיריעה** שהוא כיריעה הנטויה לאהל על מי שתחתיה כיריעות המשכן, שהיא כמסך מבדיל בין עולם העליון אל התחתון.

עוד יתכן, שעל הדבר השני, שהוא כי היה הדעת נטה כי עולמות התחתונים בראום המלאכים באופן יצא עתק מפי איש נגד ההשגחה והשכר ועונש, על כן אמר **נטה שמים וכו'**. והוא מאמרם ז"ל **בבראשית רבה** (ג ח):

כי עד כאן לא נחלקו על בריאת המלאכים אלא אם הייתה בשני או בחמשי, אך לדברי הכל לא נבראו בראשון שלא יאמרו מיכאל היה מותח בדרומו של רקיע וגבריאל בצפונה והקב"ה היה ממדד באמצעיתו ולכך לא נבראו בראשון, הדה הוא דכתיב (ישעיה מד) **אני ה' נטה שמים לבדי רוקע הארץ מאתי, מי אתי כתיב ע"כ**.

ומבואר אצלנו במקומו כי להיות השמים בעלי גבול, וגם עולם הגלגלים גם הוא גשמי עם שהוא זך, על כן היה מקום לעלות על לב איש כי מלאכים היו עוסקים בשמים ונותנים להם גבול, זה בדרומו של רקיע וזה בצפונה, אך הכדוריות שאין בו שייכות גבול כי העיגול משולל קצוות היה יתברך ממדד באמצעיתו, על כן להסיר פתחון פה לא ברא יתברך את המלאכים עד יום שני אחר עשות ארץ ושמים. נמצא כי כאשר ברא יתברך עולם המלאכים לא ברא מלאכים עצמם, כי אם אחרי בריאת גם עולמות שלמטה מהם, וזה יאמר **נטה שמים כיריעה** המשוללת יושבי בה כי אם יריעה בלבד.

וגם עולם הגלגלים, כי אחר נטות **שמים כיריעה הם עולם המלאכים** קירה [ג] **במים עליותי** הם עולם הגלגלים.

ושמא תאמר אם כן איפה שאפילו התפשטות הודו סילק למעלה, כי אינו לפי כבודו היותו במקום גשמי בעולם הגלגלים והשפל כי עבים וגשמיים הם, והלא מצינו שהוא רוכב שמים כמה דאת אמר **רוכב שמים בעזרך** (דברים לג כו) שהוא עולם גשמי, וכן בארץ בהר סיני שנאמר **וירד ה' על הר סיני** (שמות יט), ובמשכן **וה' הולך לפניהם יומם וכו'** (עי' שמות יג, במדבר י), אשר מאז ברא הקדוש ברוך הוא את העולם נתאווה שתהיה לו דירה בתחתונים (עי' **בראשית רבה** ג ט, **תנחומא** בחוקותי ג) שיהיו **עבים רכובו**, דע לך שאין עבים רכובו ממש אלא **מהלך על כנפי רוח** שהוא כנפי מחנות שכינה שהם כנפי רוח.

כי אמנם לא ישב אלוהים על הארץ ולא על גלגלים, כנודע כי במאמר הכתוב **וירד ה' על הר סיני** לא על הארץ ממש חלילה, כי אם על מרכבת מלאכיו כמאמר הכתוב **רכב אלוהים וכו'** ה' **בם סיני בקדש** (תהלים סח יח). על כן להיות כי היות **עבים רכובו** אינו רק להיותו **מהלך על כנפי רוח**, על כן אז [ד] **עשה מלאכיו רוחות וכו'**. אך לא מקודם, פן יאמרו שהמלאכים

היו מסייעים בבריאתו של עולם. וזהו **השם וכו' המהלך וכו' עושה מלאכיו וכו'**, שהוא **עושה מלאכיו רוחות** לפרוח ולעופף בשליחות.

ושמא תאמר אם הם מלאכי מרכבתו ומשוררים לפניו איך ישלחם אנה ואנה ויעדרו ממרכבתו, לזה אמר גם שהם **רוחות** מעופפים בהיותם **רוחות** הם **משרתיו** עמו, ואיך הוא כי הנה הם **אש לוחט** כגחלת שהשלהבת עולה ומתפשטת והאש נשאר במקומו, כן המה כאש הלוחט שעיקרם למעלה וכח לוחט ומתפשט מהם משתלח פה לשליחות, כי כן כל דבר רוחני ההולך לזולת מקומו מניח עיקר שורש מציאותו שם כנודע ליודעים חן.

ה יסד ארץ על-מכוניה בל-תמוט עולם ועד :

ו תהום כלבוש כסיתו על-הרים יעמדו מים :

ז מן-גערתך ינוסון מן-קול רעמך יחפזון :

ח יעלו הרים ירדו בקעות אל-מקום זה יסדת להם :

ט גבול-שמת בל-יעברון בל-ישבון לכסות הארץ :

(ה) **יסד ארץ על מכוניה וכו'**. אחרי אומרו ענין בריאת העולם שלא עצרו הגשם מלברוא יתברך אותו, בא לסלק גם קושי אחר הנופל בענין הבריאה, והוא כי הלא יפלא איך ברא הוא יתברך עולם מסופק הקיום, כי הלא אם יכשירו הדורות מעשיהם יתקיימו ואם לאו יתבטלו, כי בשביל התורה שנקראת ראשית ברא הקדוש ברוך הוא את העולם (רש"י בראשית א א), אך תשובת הדבר הוא כי על כן עשה הוא יתברך שבכל דור לא יחסרון שלושים צדיקים (ירושלמי עבודה זרה פ"ב ה"א) שבהם הארץ עומדת, וזהו מאמר שלמה בחכמתו **דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת** (קהלת א ד). וזה יאמר פה **יסד ארץ על מכוניה בל תמוט וכו'**, כי יסדה על מכוניה שהם שלושים צדיקים שבכל דור ודור, ועל ידי כן **בל תמוט עולם ועד**.

(ו) **תהום כלבוש כסיתו וכו'**. הנה אמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה ה א) על פסוק **"יקוו המים"** כי מאז ברא הקדוש ברוך הוא את העולם הכינם למה שעתיד לעשות בהם, שהוא מה שהציף שלישו של עולם בדור אנוש והמשפט שעשה בהם בדור המבול, וזהו **יקוו המים** "יקוו לי המים" למה שאני עתיד לעשות בהם. וכן אמרו (שם ה ו, כג ז) שעל כן העמידם מאז גבוהים מהארץ שיהיו מוכנים לישפך על הארץ, כי האלוהים עשה שייראו מלפניו. וכן אמרו (שם ה ה) על פסוק זה כי גם התנה הקדוש ברוך הוא עם הים שיקרע לישראל וינקם מהמצריים.

ובזה נבוא אל ביאור הכתובים, והוא, כי אחר אומרו איך הוא יתברך [ה] יסד ארץ על מכוניה באופן שבל תמוט וכו' בל תהיה פעולתו בטלה חלילה, ומכוניה כתבנו שהם הצדיקים שבכל דור ודור ששת עליהם תבל, ראה והנה יוכל איש לדבר ולומר כי הלא נגד עינינו מה שהחיל לעשות בדור אנוש ובדור המבול כמעט התמוטט העולם כולו. לזה אמר, דע כי הן אמת כי מאז יסד ארץ רקע הארץ על המים, שהוא שלא כדרך טבע, שהוא [נ] תהום כלבוש כסיתו בארץ שרקע עליו, ועשה כן כמתרה וא[נ]מר שאם יעברו רצונו יתברך יניח הדבר אל הטבע, באופן יתעתד שעל הרים עם היותם גבוהים יעמדו מים כאשר היה בדור אנוש שהציפו שלישו של עולם, שהיו בו הרים, וגם במבול שנאמר ויכוסו ההרים (בראשית ז). וגם מאז התנה הוא יתברך קריעת ים סוף להורות גדולתו יתברך, וזהו [ז] מן גערתיך ינוסון כמה דאת אמר הים ראה וינס (תהלים קיד ג), והיה על ידי גערה כמה דאת אמר ויגער בים סוף ויחרב (תהלים קו ט), ואחר כך לשוב המים על מצרים מקול רעמך יחפזון, זה הוא מה שהתנה מאז להורות גדולתו יתברך על ידי המים.

אך זה לא רצה יתברך שיתמיד, כי אם שָׁמָה (ח) שעלו הרים בדור אנוש עשה שירדו בקעות, ויתן להם גבול אל מקום זה יסדת להם הוא כמו שאמרו ז"ל (בראשית רבה כג ז) על פסוק עד פה תבא וכו' (איוב לח) עד יפו תבא, כי שם היה מאז הגבול אשר שם לים הוא יתברך אחרי הציף שלישי העולם, באופן שלא היה הענין אך הפעם ההוא, כי מאז (ט) גבול שמת בל יעבורון כאשר עברו בדור אנוש, וכן בל ישובון לכסות הארץ כאשר בדור המבול, כי מאז [ה] יסד יתברך ארץ על מכוניה בל תמוט עולם ועד.

י המשלח מעינים בנחלים בין הרים יהלכון :

יא ישקו כל-חיתו שדי ישברו פראים צמאם :

יב עליהם עוף-השמים ישכון מבין עפאים יתנו-קול :

יג משקה הרים מעליותיו מפרי מעשיך תשבע הארץ :

(י) המשלח מעינים בנחלים וכו'. אמר הנה עוד ראייה על השגחתך הפרטית על כל יצורי עולם אף גם לקלי האיכות, כי הלא חסת אפילו על בריות קלות התועלת ואין זה רק להיותם מעשה ידך, והשגחתך מקרני ראמים עד ביצי כנים, כי הלא אין צריך לומר שתשלח מעינים במקומות נאותים ליישוב עיר, כי אם בנחלים הצרים בין הרים שביניהם מקום צר, ולא יגורו בהם רק חיות השדה שם יהלכון מעינים, ומה בצע אם לא (יא) שישקו כל חיתו שדי אשר אין בהם מועיל, וכדי שישברו פראים תושבי המדברות צמאם. ולמען יתגלה לפראים יושבי מדברות מקום המים שבין ההרים וילכו שמה לשבור צמאם, מה אתה עושה ומכין להם (יב) שעליהם הוא על המעינים עוף השמים ישכון, ושיגדלו שם ערבות וסבכי עפאים למען בין

עפאים יתנו קול עופות השמים הנזכרים, למען ימשכו הפראים אחר הברת הקול ויגיעו עד מקום המים לשבור צמאם. ושיעור הכתוב כדי **שישברו וכו' עליהם וכו' יתנו קול**.

(יג) **משקה הרים מעליותיו וכו'**. ראה כמה עושה בעבור האדם, כי הלא משקה הרים החומריים ועכורים **מעליותיו** של מעלה, ממים עליונים כדעת רבותינו ז"ל (תענית ט ב ורש"י שם). והן אמת שלא יחסר מהם ברדתם כמו שאמרו ז"ל **בבראשית רבה** (ד ד) שמזיעתם בלבד ימטיר ולא יחסר למעלה, כמה דאת אמר **כי יגרע נטפי מים** (איוב לו כז). וזהו **מפרי מעשיך** היא זיעתן **תשבע הארץ**.

יד מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבדת האדם להוציא לחם מן-הארץ :
טו ויין ישמח לבב-אנוש להצהיל פנים משמן ולחם לבב-אנוש יסעד :
טז ישבעו עצי יהוה ארזי לבנון אשר נטע :
יז אשר-שם צפרים יקננו חסידה ברושים ביתה :
יח הרים הגבהים ליעלים סלעים מחסה לשפנים :

עם כל זה יקשה שיעשה כל החרדה הזאת להיות (יד) **מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם**, שיש מיני הנאות בעשבים שעולים בלי זריעה עם חציר הבהמה, כמו שאמר בן סירא אלוה מעלה עשבים מן הארץ בהם רוקח עושה את המרקחת וכו', אך הוא כל המכוון **להוציא לחם וכו'** אלא שעל פי דרכו נהנים כולם. ומה שעשיתי עיקר מזה ולא מתבואת הכרם ומהראוי היה לומר "להוציא לחם ויין מן הארץ", אינו דומה, כי הלא (טו) **ויין ישמח וכו'** ולא סעיד, אך **ולחם לבב אנוש יסעד** לכן ממנו עשיתי עיקר. וכן מה (טז) **שישבעו עצי ה' מעליותיו**, עם שאין שם אדם רק (יז) **אשר שם צפרים יקננו**, ומה בצע באלו אם לא שהוא אגב מה שאמרנו [יד] **להוציא לחם וכו'**.

או [יג] **משקה הרים מעליותיו העליונים**, ולמה יעשה כן והלא **מפרי מעשיך** היה ראוי **תשבע הארץ** ממעיינות ונהרות כארץ מצרים. ואמרו רבותינו ז"ל שני טעמים:
או כדי שיתלו עיניהם למרום,
או על שישתו מקומות עליונים.

ושני הטעמים יאמר פה. ושיעור הכתובים, כוונתו יתברך להיות **משקה הרים** על כן הוא **מעליותיו** של מעלה, כי הלא אם לא בשביל ההרים רק על מציאות הארץ **מפרי מעשיך תשבע הארץ**, אך הוא להיות בהרים הנזכרים [יד] **מצמיח וכו'**.

וגם עוד טעם שני והוא להוציא שם לחם מן הארץ, אינו אומר "לצאת" אלא להוציא שהוא כדי להוציא ה' לחם מן הארץ, שהוא שעל ידי היות הארץ שותה מלמעלה תולין בני אדם עיניהם למרום ועל ידי כן נמשך להוציא ה' לחם מן הארץ, מה שאין כן אם הייתה הארץ שותה מלמטה כארץ מצרים כי היו בוטחים בנהרותם ויאוריהם, ואל א-ל על לא יקראוהו ולא יוציא להם לחם מן הארץ, כי גם מימי הנהרות בידו יתברך המה. ואומר [טו] ויין ישמח וכו' כבקודם.

או יאמר, אתמהה כי הוא יתברך [יג] משקה הרים מעליותיו העליונות, ומי יתן והיה מועיל שיהי פסת בר בארץ שתצמיח מאכל מוכן לאדם כאשר לבעלי חיים, ומהראוי שמפרי מעשיך הוא פרי המטר תשבע הארץ בלי עבודת האדם ובהמה, אך לא כן רק [יד] מצמיח חציר לבהמה ועשב אשר הוא צריך לעבודת האדם שצריך שהאדם יעבוד שיפתח וישדד אדמתו ויזרענה להוציא לחם מן הארץ, ולמה יגרע האדם מן הבהמה שיוכן מזונה מאליו מאתו יתברך. וגם שעל [טו] היין יש שאלה זו שצריך נטיעה וזימור ובצירה ודריכה על זה החרשתי, כי גם שמשמח אלוהים בברכה וקדוש והבדלה וגם אנשים וזהו לבב אנוש הכולל שתי לבבות הנוגע אל אלוהים ואל אנשים, הנה תועלתו הוא דמשמח בלבד אך ולחם לבב אנוש יסעד.

אך לזה נקשה קושיא אחרת והיא כי הלא כל ארזי לבנון משוללי תועלת משביע הוא יתברך, והנה מהראוי ישבעו עצי ה' לבדם, כענין ארבעה מינים שבלולב שבארבעתם נקרא שם ה' כמו שאמרו ז"ל (ויקרא רבה ל ט) פרי עץ הדר זה הקדוש ברוך הוא כפות תמרים זה הקדוש ברוך הוא וכו'. אך ארזי לבנון אשר נטע [יז] אשר שם צפרים וכו' (יח) הרים הגבוהים משוללי הנאת זריעה וצמח האדמה רק מושב יעלים וכן סלעים מחסה לשפנים, מה בצע.

יט עֲשֵׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים שְׁמֶשׁ יִדַע מְבוֹאוֹ :

כ תִּשֶׁת חֶשֶׁךְ וְיִהְיֶה לַיְלָה בּוֹ-תִרְמֹשׁ כָּל-חַיְתוֹ-יָעַר :

כא הַכְּפִירִים שְׁאֲגִים לְטָרֶף וּלְבִקֵּשׁ מֵאֵל אֲכָלִם :

כב תִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ יֶאֱסֹפֶן וְאֵל-מְעוֹנָתָם יִרְבְּצוּן :

וכן הנה (יט) עשה ירח למועדים לקדש חדשים ולקבוע מועדים, ולא להודיע מתי יום ומתי לילה, כי הלא שמש ידע מבוואו, ולא ישנה כירח שלפעמים יצא מיד ולפעמים אחרי שעה ולפעמים בחצי הלילה, ולפעמים לא יראה ולא ימצא.

או שעור הכתוב, על שמש וירח לא אשאל כי הוצרכו שניהם, ירח למועדים, ושמש להבדיל בין היום ובין הלילה כי ידע מבוואו.

או יכלול אומרו **שידע מבואו** יום יום באופן יושלם בהדרגותיו סבובו בשס"ה ימים ויוודע בו זמן האביב וקיץ וחורף, כי על כן להשוותם יהיה עבור שנים.

אך אשאלה למה **(כ) תשת חשך, ויהי נא לילה בלי חשך**, וזהו **ויהי לילה**, אך הוא למען **בו** בחושך **תרמוש כל חיתו יער** כי לא ירמושו רק בחשך בטוחים מבן אדם. הנה שכל זה עושה בעולמו בעבור הבעלי חיים. וגם אז **(כא) הכפירים שואגים לטרף ולבקש מא-ל אוכלם** ויענו בחשך, שאז עיקר צידתם שאין רואם, שמאשר בחשך **[כ] תרמוש כל חיתו יער** מהיות, יוכנו לכפירים מהם. וכאשר **(כב) תזרח השמש** כבר נענו **ויאספון** וינוחו **ואל מעונותם ירבצון**.

כג יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי-ערב :

כד מה-רבו מעשיך יהוה כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנייך :

כה זה הים גדול ורחב ידים שם רמש ואין מספר חיות קטנות עם-גדלות :

כו שם אניות יהלכון לויתן זה יצרת לשחק-בו :

הנה שבלי עמל מזמין הוא יתברך לבעלי חיים, ולמה יגרע האדם, כי **(כג) יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב** עד ירוויח מזונו, האם טוב הוא הבעל חי ממנו. ואין לומר כי להיותם בריות רבים תרחם עליהם יותר מהאדם, כי הלא בהיות **(כד) שמה רבו מעשיך ה'** הלא יגרעו מהאדם כי הלא **כלם בחכמה עשית** בלי פעולה.

או **בחכמה** במאמר ראשון שנקרא חכמה כמאמר תרגום ירשלמי **בראשית ברא** "בחוכמה ברא". אלא שיום יום הייתה מתמלאת **הארץ** ממה שכבר היה **קנייך** בכח, במה שנברא בראשון כנודע, כלומר מה שאין כן האדם שלא נעשה מאליו עד צברת עפרו וגבלתו במים ונפחת בו נשמה, ולמה יגרע מהבעלי חיים.

ועוד ראה שחשוב הוא **לפניך**, כי הלא **(כה) זה הים גדול ורחב ידים** מה בצע בו כי הלא **שם רמש ואין מספר וכו'** ומה בצע בכולן אם לא במה **(כו) ששם אניות יהלכון** לקצר דרכם מביבשה, וגם **לויתן זה יצרת לשחק בו** לתתו לצדיקים, נמצא כי כל תועלת הים תועלת האדם שיהלכו בו אניות ולשמחם בלויתן.

כז כלם אליך ישברון לתת אכלם בעתו :

כח תתן להם ילקטון תפתח ירך ישבעון טוב :

כט תסתיר פניך ויבהלון תסף רוחם יגעוון ואל-עפרם ישובו :

ל תשלח רוחך יבראון ותחדש פני אדמה :

ואם כן איפה למה (כז) כלם ברואי ים ויבשה אליך ישברון לתת אכלם בעתו ואתה (כח) תתן להם ילקוטון, מה שאין כן באדם כאמור [כג] שיצא אדם לפעלו וכו'.

משיב ברוח הקדש ואומר דוד המלך ע"ה (כט) תסתיר פניך וכו' לומר אין זה רק למען ישובו אליך מאשמותם כי כאשר תסתיר פניך ותעצור את השמים יבהלון ואז תוסף רוחם בם ויקנו בינה לומר כי יגועוון ואל עפרם ישובון להשתטח על הארץ בתשובה ותחנונים. אז (ל) שתשלח רוחך הטוב יבראון וכו', כאשר עתה רואים בעיניהם הסתר פנים ממזונם כשנת בצורת וכיוצא, שהרי יראו המוות בעיניהם, וכשובם ואל על יקראו יחד תחיה אותם כהבראם בריה חדשה, ותחדש פני אדמה. והוא כענין מאמרם ז"ל (קדושין פב ב) מעולם לא ראיתי ארי סבל וצבי קייץ ושועל חנווני והם מתפרנסים שלא בצער, אלא אני הוא שחטאתי וקפחתי מזונותי.

או יאמר [כז] כלם אליך ישברון וכו' על בני האדם, לומר מי יתן שכאשר כלם אליך ישברון, כבעלי חיים הנזכרים, לתת אכלם בעתו, מיד [כח] תתן להם ילקוטון כמן במדבר שלא [כג] יצא אדם לפעלו לטרף ביתו. שהוא, שלא יצטרכו להוציא ימיהם לצאת לפעלו עדי ערב ובוטל מדברי תורה וקנות שלמותו, כי לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן (תנחומא בשלח כ). ועל ידי הוציא כל ימיהם בתורה יקדם כר' אחאי בר יאשיה, שהיה כחי עד שעה אחת קודם תחיית המתים (שבת קנב ב). וזה כי אמרו רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני שמואל - א קלד) כשאדם חי נפשו פקודה ביד קונו, מת נתונה באוצר.

עוד אמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה סב ב) כי בסילוק הצדיק מראין לו טוב המתוקן להם ועל ידי כן נפשם שבעה והם ישנים, כמפורש אצלנו, שנפשם התאבה לחיות לעשות מצוות "שבעה" ברואה, וגופם שקשה לו המוות על ידי הטוב שרואים מאותו השפע "הם ישנים" ולא מתים ממש כר' אחאי וכיוצא בו.

ובשלת מאמרים אלו נבוא אל הענין, אמר מי יתן והיינו מאוכלי המן [כח] שתתן להם ילקוטון שעל ידי כן נוציא כל ימינו בתורה ומצות, באופן שכאשר יבוא זמן שתפתח ידך לשלח הנפש לאוצר, שבחיים פקודה בידך ותפתח להוציאה מידך, שהוא בעת למות, אז הטוב שאתה היית מראה להם יהיה שישבעוון טוב שיהיה להם שיהיו ישנים עד שעה אחת קודם תחיית המתים כמאמר רבי אחאי בר יאשיה, שלא יארך הענין, כאשר הוא רק לשעה קלה [כט] תסתיר פניך יבהלון תוסף רוחם יגועוון ואל עפרם ישובון לטהר זוהמת נחש, ומיד [ל]

תשלח רוחך יבראון בתחיה, ויהיה ג"כ טוב לעולם כי **ותחדש פני אדמה** מעכירות שקנתה בחטא אדם הראשון.

לא יהי כבוד יהוה לעולם ישמח יהוה במעשיו :

לב המביט לארץ ותרעד יגע בהרים ויעשנו :

ונרוויח גדול מכל האמור שהוא על דבר כבודו יתברך, **(לא) שיהי כבוד ה' לעולם** ולא שיהיה כבודו בבנין בית המקדש ולא כן בהחרב בעונות, ויחזור יהי כבודו בבית שני ולא כן בחורבן הבית, רק מעתה **יהי כבוד ה' לעולם** כמעטוד בשלישי.
וגם תועלת אחר, שהוא כי תמיד **ישמח ה' במעשיו**, ולא יתעצב כביכול ביני וביני בפושעים בו מישראל ובמחריבים בה' מהגויים.

ואז גם הארץ תזדכך, כי מה שעתה, אתה **(לב) המביט לארץ** כמו שאמרו ז"ל (ירושלמי ברכות פ"ט ב, שמות רבה כט ט) שעל ידי הביטו יתברך בעבודת אלילים שבארץ הארץ רועשת, ואילו היה האמור הייתה קדושה בעולם והייתה מיד נטהרת מהיות גלולים בארץ. נמצא שעל ידי האמור, מה שעתה הוא יתברך **המביט לארץ ותרעד** מהבטה בלבד כי רחוק ממנה על ידי הטומאה שעל כן תרעש, אז **יגע בהרים** כי ממש תשרה שכינתו על הארץ אחר חדש פני אדמה מעכירות, עד גדר תתייחס כביכול לנוגע בהרים. ובמה יודע כי כן יהיה, הלא הוא כי **ויעשנו** כאשר היה בסיני כי (שמות יט יח) **והר סיני עשן כלו מפני אשר ירד עליו ה' באש**.

לג אשירה ליהוה בחיי אַזמרה לאלהי בעודי :

לד יערב עליו שיחי אנכי אשמח ביהוה :

לה יתמו חטאים מן-הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את-יהוה הללויה:

והנה זה אמרתי על הכלל, כי לא על עצמי אני דורש, כי על עצמי מעתה טעמתי מאתך מעין זה, כי הלא **(לג) אשירה לה' בשביל חיי** שהחייטני תחת היותי עתיד להיות נפל, ולא על שאקנה טוב העולם הבא בלבד, כי אם גם על זמן שאני פה יש לי בו רווח גדול וזהו **אזמרה לאלוהי בשביל עודי** פה, כי מה לי אושר גדול מאשר **(לד) יערב עליו שיחי** שאני מדבר בו, ובמה אדע כי **יערב עליו שיחי**, במה שאנכי **אשמח בה'** כי עודני מְשִׁיחַ עמו אני מתעדן ושמח בו יתברך, ואין זה רק שמהעריבות **שיערב עליו שיחי**, נפשי מרגשת ונקנית שמחה בקרבי.

או יאמר הנה יערב עליו שיחי יותר משיח סוד שרפי קדש, כי הם עונים באימה ואומרים ביראה, ואנכי אשמח בה', הרי שיותר הוא קרוב אלי מהם עד גדר שנפשי צהלה ושמחה בו יתברך מדבקותי בו, כי "חלקי ד' אמרה נפשי" (איכה ג).

או יאמר מאמר רבי חנינא בן דוסא אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל (ברכות לד ב), שהוא יתברך ערבו לו דברי ומסדר הדברים בפי, וזה יאמר, מאשר יערב עליו שיחי שניכר ששגורה בפי, ראה שאנכי אשמח בה' שיקובל שיחי.

או יאמר, לא בלבד יגיע טובה אל הנפש, כי אם גם אל החומר. כי [לג] אשירה לה' בשביל חיי שנתן לי בעולם הזה ולא הייתי נפל, כי הלא אזמרה למי שבזמן מועט הוא ימי שנותינו שבעים שנה אגיע לגדר יקרא אלוהי, וזהו אזמרה למתייחס אלוהי בזמן עודי ולא שלא יקרא אלוהי עד אחרי מותי, ולא בלבד לנפש כי אם גם לחומר, כי במה [לד] שיערב עליו שיחי הוא שיח שפתותי החומריים, אדעה כי גם אנכי הגוף אשמח בה'.

או יאמר, הלא שאלתי מאת ה' ימהר יחישה מעשהו להחיות מתים (ל) שישלח רוחו יבראון ויחדש פני אדמה, אמר הנה תשובת שאלתי היא, כי על עצמי [לד] יערב לו שיחי לעשות שאלתי וזהו יערב עליו שיחי שהוא על עצמי, והוא כי לא יקרני עיצבון המוות כי אם אנכי אשמח בה' והוא כי דוד מלך ישראל חי וקיים (ר"ה כה א). אך על הכלל אי אפשר כעת, רק עד (לה) יתמו חטאים מן הארץ יתמרקו פה בארץ בתשובה ליגאל, ולא למהר מותם באופן יהא המירוץ בגיהנום, ואחרי כן ורשעים עוד אינם, כי יותן לנו לב בשר ולא נחטא. ועל עצמי, מעתה ומעכשיו ברכי נפשי את ה' מלא בארבע אותיותיו, כי מעתה יש לי מן הטוב העתיד בהימלא השם בד' אותיותיו, אך אתם לא כן, ולכן הללו יה- הוא חצי השם אשר הוא עתיד לינקם מעמלק בעת הקץ, כי עדיין אין לכם בחינת השם שלם.

פרק קה

א הודו ליהוה קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו :

ב שירו לו זמרו-לו שיחו בכל-נפלאותיו :

ג התהללו בשם קדשו ישמח לב מבקשי יהוה :

ד דרשו יהוה ועזו בקשו פניו תמיד :

(א) הודו לה' קראו בשמו וכו'. אמר הנה אתם בני ישראל **הודו לה'**, כי אתם לבדכם הראויים להודות לו יתברך. ואל תרבו תדברו תוארים רבים פן יאמרו סיימתם לכולהו שבחי דמרן (ברכות לג ב), כי אם בלבד **קראו בשמו**.

ושמא תאמרו הלא טוב להרבות תוארים כי כל תואר יורה על איזו פעולה מפעולותיו באופן שעל ידי תוארים רבים יודעו עלילותיו יתברך, וגם שלישראל אין צורך כי אין עם יודעי פעולותיו כמונו, אין התיקון לזה תוארים כי אם **הודיעו בעמים עלילותיו**, כי הלוואי על ידי הודעה ושיכנסו הדברים באוזניהם ולא על ידי תוארים.

או יאמר, קודם אֶמְרֵי שתשירו לה', אני אומר שאל יעלה על רוחכם שיש לו יתברך להחזיק לכם טובה על שתשירו לו, כי אדרבה על שמזכה אתכם שתזכירו שמו בלבד אתם צריכים להודות לו, וזהו **הודו לה'** על שתקראו **בשמו**. וזה מכאן לה', אך בעמים אל תקראו פן יקלו בכבודו באמור כי הוא אלוהינו והניחנו משועבדים להם, אך **הודיעו עלילותיו** שעל ידם יכירו וייראו.

עוד יתכן בשום לב אל אומרו בשמו ולא אמר שמו. והוא, **הודו לה'** לא על בחינת התועלת הנמשך לכם ממנו רק על בחינת שמו יתברך, וזהו אומרו **בשמו** כלומר בשביל שמו שהיא ב"ת בעבור. לא כן העמים כי לא ישכילו זאת ולא יהללוהו רק על עלילותיו, כי הוא יתברך טוב ומטיב לכל, וזהו **הודיעו וכו'** כי על ידי הודעת **עלילותיו** להם יודו לו.

(ב) שירו לו זמרו לו וכו'. הנה על ימי הפורים אמרו רבותינו ז"ל (מגילה יד א) שאין אומרים הלל עם שהייתה גאולה שלימה ממות לחיים, משום דמגלה קריאתה זו היא הלילה שהיא פרסום הנס. על דרך זה יאמר **שירו לו זמרו לו** כי שירה וזמרה לו תחשב, במה שתשיחו **בכל נפלאותיו** ששיחת סיפורן היא הלל.

או יאמר עצה טובה לעמו ישראל, כי יש מוציאים ימיהם בשירות זמירות ויש בשיחה, אמר הנה יעצתי כי אם תשירו יהיה לו, ואם תזמרו יהיה לו, שיהיו השירות זמירות במה שהוא שבח לו יתברך ולא בדברי חול. ואם תשיחו יהיה **בכל נפלאותיו**, באופן כי גם בעתות שתתעסקו בשיחה או בשירות זמירות יהיה לכם קודש ולא בדברי חול. והוא כי אתם קודש לה', כי הלא תוכלו להתהלל **בשם קדשו**, כי **(ג) התהללו בהיות בכם שם קדשו** כי שם ה' נקרא עליכם, וגם שכעת אינכם מושפעי טובה עם שכך גדריכם, אל תחושו, כי הנה יבוא זמן **שישמח לב מבקשי ה'.**

או מעין זה, כי על ידי מה שתוציאו אפילו זמן שירותיכם וזמירותיכם ושיחתכם בקדושה, על ידי כן **התהללו בשם קדשו**. והוא, כי הלא אין ספק שצדיקים גמורים אתם, ובכן אתם נקראים בשם ה' כמאמר ר' שמואל בר נחמני (ב"ב עה ב) שלשה נקראו בשמו של הקדוש ברוך הוא **צדיקים ומשיח וירושלם**, באופן שתוכלו **להתהלל בשם קדשו** לומר כי שם ה' בכם.

ושמא תאמרו איך נהלל עצמנו בכך בפירוש ותיראה יוהרא, אל תחושו כי הוא למען על ידי כן **ישמח לב מבקשי ה'** הם המתחילים להיות צדיקים מבקשים את ה' שיקרא שמו עליהם, כי על ידי מה שתתהללו **בשם קדשו** ישמח לבם ויזדרזו בעבודת ה' בשומעם בגדולת השגה זו.

או יאמר כי הנה יש זוכים לשתי שולחנות, אך לא רבים יהיה להם כן. וזה יאמר **התהללו** בהיות לכם **שם קדשו** הוא שם מידת הרחמים, כי הלא יוכל להתפאר ולהתהלל מי שבו שם קדשו שגם כעת יושפע משם הרחמים, עם שלא יבצר כי **ישמח לב** אשר הם **מבקשי ה'**, שהוא שהם מבקשים רחמים ואין איתם כעת. ובכן עצתי היא אל תדרשו מאת ה' רחמים פשוטים, כי אם **(ד) דרשו ה' ועוזו** שהוא בשיתוף רחמים ועוז דין, כי אשרי מי שיש לו מקצת ייסורין בעולם הזה כי לא יירא מלבעוט כאשר לו רוב טוב, וגם שינוכו אשמותיו.

ושמא תאמרו אולי על ידי היות לנו צד רוגז וייסורים אולי נקוץ באמור איך אוהביו לא יאהב, לזה אמר זאת עשו בקשו ממנו יתברך יאר פניו תמיד לכם כענין קבלת תפילותיכם וכיוצא, שיראה כי אור בכם הוא כי זאת הייתה נחמת רבי חנינא בן דוסא בעניו, כי קרוב אליו היה יתברך בכל קראו אליו, והוא מאמרנו על (משלי ח יז) **ומשחרי ימצאוני**.

ה זכרו נפלאותיו אשר עשה מפתיו ומשפטי-פיו :

ו זרע אברהם עבדו בני יעקב בחיריו :

ז הוא יהוה אלהינו בכל-הארץ משפטיו :

(ה) **זכרו נפלאותיו אשר עשה וכו'**. הלא אמרתי כי אין לכם לעשות עיקר מהעולם הזה, כי כל האושר העתיד לכם הוא, ולמה תעשו עיקר מטובות העולם הזה. כי הלא **זכרו נפלאותיו אשר עשה** הוא יתברך, **מופתיו** להורות השגחתו וגדולתו, וגם **משפטי פיו** שהיה הוא יתברך במצרים אומר **שלח עמי וכו' ואם אינך משלח הנני מביא מכה פלונית**, וכן בכל מכה ומכה, ככל היוצא מפיו היה עושה, ואין לך השגחה גדולה מזו, וזהו אומר **משפטי פיו**.

והנה זה הוראה כי (ו) **זרע אברהם עבדו** אינן ישמעאל או עשיו כי אם בלבד **בני יעקב בחיריו**, כמאמרם ז"ל (נדרים לא א) כי ביצחק יקרא לך זרע (בראשית כא) ביצחק ולא כל

יצחק שהוא ביעקב. ואל תחושו אם תראו אומות עכו"ם מוצלחים בעולם הזה ואתם בצרות, כי (ז) הוא ה' אלוהינו בייחוד יהיה גלוי לכל כאשר יהיו בכל הארץ משפטיו, שהוא לעתיד, כי יעשה משפט בכל העמים שבכל הארץ ורק אותנו ירחם וייחד אלוהותו עלינו בלבד. וזהו הוא ה' וכו' בכל הארץ משפטיו.

ח זכר לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור :

ט אשר כרת את-אברהם ושבעתו ליִשְׁחָק :

י ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם :

יא לאמר לך אתן את-ארץ כנען חבל נחלתכם :

(ח) זכר לעולם וכו'. הראיה כי ישראל עיקר העולם, כי [ו] לבני יעקב בחיריו הנזכרים [ח] זכר לעולם בריתו שהוא לקיום העולם שהלמ"ד היא למ"ד בעבור. ומה זכר, הלא הוא דבר צוה לאלף דור זו תורה, שלא הייתה עתידה לינתן אלא אחר אלף דור, וזכר אותה הוא יתברך שהקדימה תתקע"ד דורות קודם (שבת פח ב), כדי לתתה לבני יעקב לקיים עולם, הנה כי על ידי [ו] בני יעקב בחיריו נתקיים העולם.

(ט) אשר כרת את אברהם וכו'. אמר ראו עתה מה רב חשיבות בני יעקב אשר במ בחר ה', כי הלא אשר כרת את אברהם ושבעתו לתת לזרעו את הארץ לא לישמעאל כיון כי אם ליצחק, וזהו אשר כרת וגם שבעתו ליצחק. ויצחק העמידה ליעקב לבל יהיה עשיו בכלל השבועה ההיא ויירש את הארץ, והוא כי אמר יצחק ליעקב (בראשית כח) ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך וכו'. וזהו ויעמידה ליעקב כי יצחק העמידה ליעקב, ולא בדרך משפט כי אם לחק, כי עם היות כי גם עשיו אחיו היה מאב ואם לא יירש עמו.

והנה זה היה על ידי יצחק שהעמידה ליעקב שהוא גם כשנקראים "יעקב" שאינן כשרים שאז היא בבחינת חק, אך אחר שיעקב נקרא ישראל אז הייתה לו לברית עולם, כי אז ברית עולם כרת לו הוא יתברך ממש, והוא כי באומרו יתברך (בראשית לה) לא יעקב יאמר עוד שמך וכו', אמר לו (שם) ואת הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק לך אתננה ולזרעך אחריך אתן את הארץ, והוא לרמוז כי בזמן הקרא שם "ישראל" על בניו שהוא בהיותם עושים רצונו של מקום, אז לא יתעתדו ליפסק מהם ירושת הארץ כי אם תהיה ברית עולם.

ושמא תאמר במה יוכר כי [ו] ברית עולם שם לו בלי הפסק, הלא הוא באומרו "הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק", למה הזכיר את שניהם ולא אמר את אברהם, כי גם בתתה אותה ליצחק ייחס אותה אחר אברהם באומרו והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם

אביך (בראשית כו), אך בהזכיר גם את יצחק יורה כי גם בדין יזכו בה, כי הזכיר את יצחק הוא רמז דין כנודע, ואמר כי גם על בחינת יצחק נתנה לנו. וזה מאמרנו בפסוק הלזה באומר **(יא) לאמר לך אתן וכו'**, לומר במה נודע כי **[י] לישראל** הייתה **ברית עולם**, הלא הוא כי הנה כדי **[יא] לאמר** הוא יתברך **לך אתן את ארץ כנען** אמר לו **חבל נחלתכם** של שניכם של אברהם ויצחק, ולמה הזכיר את שניהם אם לא לרמוז שהוא גם על בחינת יצחק שהוא בדין כמדובר.

או יאמר [ט] אשר כרת את אברהם וכו'. והוא כי למה זה עשה ה' ככה לבלתי השבע ליצחק כמו לאברהם, כי אם שאמר לו **והקמותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך** (בראשית כו), מה שאין כן ליעקב שלא אמר לו **והקמותי את השבועה אשר נשבעתי וכו'**. אך הוא כי הנה ידענו כי **חסד לאברהם ופחד ליצחק ורחמים ליעקב**, ואין ספק כי כל מה שנותן הוא יתברך ומייחס המתנה לאחד מהם היא על פי מידתו, על צד החסד לאברהם ועל צד הדין ליצחק ועל צד הרחמים ליעקב.

והנה ידוע כי הוא יתברך חפץ **חסד ורחמים לישראל** הוא ולא דין, על כן בתנו לאברהם על פי מידתו ובא לתת ליצחק, אמר לו איני מייחס הנתינה לך פן תהיה על פי מידתך ולא יזכו לה ישראל בהיותם מכונים בשם "יעקב", כי אם בהיותם צדיקים גמורים נקראים "ישראל", על כן לא נשבע ליצחק בשמו כי אם **"והקמותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם"** שהיא על **צד החסד**. וזהו **אשר כרת את אברהם ושבועתו** של אברהם **ליצחק**, ומה הרווחנו בזה שתלה הדבר באברהם, הלא הוא כי **[י] ויעמידה ליעקב לחוק** מתנת אברהם מה שאין כן אם לא היה מיחסה לאברהם. וזהו אומרו **לחוק** כלומר בלי טעם ודין בהיותם מתייחסים **ליעקב**, אך לישראל שהוא בהיותם צדיקים הנקראים **ישראל**, בין כך ובין כך הוא **ברית עולם** שהיא של כל העולם, נחלה בלא מְצָרִים כי זה כל העולם.

ושמא תאמר איך תאמר שנחלת ישראל היא כל העולם, והרי נאמר לו **[יא] לך אתן ארץ כנען** שהוא **"אשר נתתי לאברהם וליצחק לך אתננה"** שנראה שהכוונה היא **לאמר לך ארץ כנען** בלבד, לא על מתנת יעקב כיוון באותו פסוק, כי אם על **חבל נחלתכם** הכוללת לכולכם שהיא שעל ידי יהושע, כלומר אך על יעקב היא בהיותם **ישראל ברית עולם** נחלה שניתנה לו בפרטות.

יב בהיותם מתי מספר כמעט וגרים בה :

יג ויתהלכו מגוי אל-גוי מממלכה אל-עם אחר :

יד לא-הניח אדם לעשקם ויזכח עליהם מלכים :

טו אל-תגעו במשיחי ולנביאי אל-תרעו :
טז ויקרא רעב על-הארץ כל-מטה-לחם שבר :

(יב) בהיותם מתי מספר וכו'.

לבוא אל הענין נזכיר ענין פסוק כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וכו' (בראשית טו), שביארנו שהם ב' צרות בב' זמנים:

א' גרות,

ב' עבדות.

בזמן שאינן רבים כי אם "זרע", שהוא מלידת יצחק שנקרא לו בו "זרע" (עיין בראשית כא יב), "גר יהיה זרעך בארץ" שעדיין אינה להם (עי' רש"י בראשית טו יג). אך בהגיעם לכלל מרובים שהוא בהיותם ע' נפש, מאז "ועבדום וכו'", שהוא במצרים. וסך הכל ת' שנה.

ונבוא אל ענין הכתובים, אמר, אם כל כך חיבב יתברך את האבות איך סבלו כמה צרות בין הגויים, גולים ממקום למקום, ויוסף שגם הוא כיעקב יחשב נמכר לעבד וארעו לו כמה צרות, ואם חייב היה איך יצא למלך. על כן אמר **בהיותם מתי מספר** שלא הגיעו לכלל מרובים להתקיים עבדות, רק גרות, הטיב ה' עימהם בשני דברים:

א', שלא המתין למנות הגרות עד היות יצחק גדול שיאמר בו ובאביו "**מתי מספר**" רק כמעט, שמיום לידתו (ש) לא יצדק לומר בשניהם "מתי" רק כמעט.

שנית, שלא היה הגרות חוץ לארץ כי אם בה, וזהו **וגרים בה**, לומר כי (ו) הגרות שהיו גרים היה בה. באופן שאין לומר חלילה שלא חמל עליהם, כי אדרבה ריחם עליהם, שמאז חשב הגרות ובארץ ישראל.

ועוד כי כאשר **(יג) ויתהלכו לקיים הגרות,** בין אברהם בין יצחק, לא עזבם ה' להיות לבוז לגויים, **שהתהלכו מגוי אל גוי,** ויעקב **מממלכה אל עם אחר,** שהיה לפי הטבע להיות למרמס כי נטלטלו. ועם כל זה השגיח ה' עליהם בכבודם **(יד) ולא הניח אדם לעשקם** כענין והיה כי יראו אותך המצרים וכו' והרגו וכו' (בראשית יב יב), שלא שלטו המון העם בה, וגם **יוכח עליהם** את פרעה ואבימלך באברהם וביצחק, שהיו **מלכים,** וביעקב את לבן שגם הוא היה מלך כמו שאמרו ז"ל (סנהדרין קה א) שהוא **כושן רשעתים מלך ארם נהרים** (שופטים ג). שאמר הוא יתברך לפרעה ואבימלך **(טו) אל תגעו במשיחי,** ומפני שאברהם אמרו רבותינו ז"ל **(בראשית רבה מג ה)** שהושוו כל העולם והמליכוהו עליהם, ולפי זה שרה גם היא מלכה, יקראם **משיחי** שהוא תואר מלכים. וגם אומרו **ולנביאי** יתכן יאמר על שניהם כי גם היא הייתה נביאה ויותר מאברהם (עי' רש"י בראשית כא יב). או יאמר על לבן **ולנביאי אל תרעו** באמור אליו **השמר לך מדבר עם יעקב וכו'** (בראשית לא), שאם היה פוגע ביעקב היו

לוקים נביאיו יתברך יעקב ויוסף, שגם הוא זכה לרוח הקדש באשר ה' אתו (עיין בראשית רבה פו ה).

(טז) ויקרא רעב על הארץ וכו'. אמרו רבותינו ז"ל בבראשית רבה (צא ה) על פסוק:

לכו אל יוסף וכו' (בראשית מא) כי אמרו המצריים אל פרעה כי יוסף לא היה נותן להם מזון עד שימולו, אמר להם פרעה ואתם למה לא אצרתם תבואה, אמרו לו אצרנו ונרקבה, אמר להם מי שגזר על התבואה ונרקבה גם יגזור עליכם ותמותו וכו'.

הנה כי גם התבואה הבריאה כמשענת מטה נשברה, וטובה הרקיבה. ובזה יאמר **ויקרא רעב וכו'** ולא מבילתי היות תבואה לאצור, כי אם **שכל מטה לחם** שהייתה תבואה שהיו יכולים לישען עליה נשברה ונרקבה, וזהו **כל מטה לחם שבר**.

יז שלח לפניהם איש לעבד נמכר יוסף :

יח ענו בכבל (רגליו) [רגליו] ברזל באה נפשו :

יט עד-עת בא-דברו אמרת יהוה צרפתהו :

כ שלח-מלך ויתירו משל עמים ויפתחהו :

כא שמו אדון לביתו ומשל בכל-קנינו :

כב לאסר שריו בנפשו וזקניו יחכם :

(יז) שלח לפניהם איש וכו'. הנה פסוק זה היה צודק קודם לפסוק שלפניו, כי י"ט שנה קודם הרעב שולח יוסף מצרימה, אמנם הנה בביאור התורה כתבנו בס"ד כי מה שקרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ, היה סיבה ראשונה יוסף. והוא כי רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל הבאים מצרימה בגלות להקדים ביאת השכינה להם להתיש כח שר של מצרים בל יעצור כח למשול בישראל בהחלט, והיה צריך יבוא יוסף שמה בגולה שתשרה בו שכינה כמה דאת אמר ויהי ה' את יוסף (בראשית לט כא), ולמען התיש כח השר היה, שכל תבואות המצריים אשר תחת השר צלם תרָקב, ואשר אצר יוסף שהיה על ידי שפע השכינה שעמו נתקיים, ועל כן היה הרעב לבל יזונו ישראל הבאים רק מהמזון שאצר יוסף בשבע שני השבע שעל ידי השכינה שעמו, שיבואו להסתופף תחת צלו יתברך וליזון משלו ולא משל טומאת השר, כי על כן שלח לאביו לאמר **וכלכלתי אותך וכו'** כמפורש אצלנו במקומו. נמצא כי טרם ישלח ה' את יוסף מצרימה קרא והזמין לרעב יבוא אל הארץ, כי מענין ביאת יוסף היה, וזהו **[טז] ויקרא מאז רעב על הארץ וכו'** ואחר כך **[יז] שלח לפניהם איש וכו'.**

או יותר כפשוטו, כמאמר יוסף כי למחיה שלחני אלוהים לפניכם (בראשית מה ה), כי הם היו עתידים להגלות ולא יוכלו לסבול הרעב, על כן שלחו לפניהם בגלות תחילה לכלכלם ברעב. וזהו [טז] ויקרא רעב על הארץ וכו' על כן [יז] שלח לפניהם איש למחיה, והראיה כי היו עתידים לגלות והוא קדם, כי על כן לעבד נמכר יוסף שהחל להיות עבד תחתם.

או שמא תאמר אם כל כך חשוב ושלם היה ולמחיה שלחו ה', למה נמכר לעבד של מלך מצרים הוא שר הטבחים, וגם למה היה כל כך שנים בבית הסוהר והיה די לו גלות, לזה אמר מה שתראה כי [יז] לעבד נמכר יוסף שהוא לשר הטבחים שהיה עבד, הלא הוא להיותו יוסף, שהוא, לשלם חובו ש"ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם" שבכלל הדבה היה מה שאמר כי אחיו היו מזלזלין בני השפחות וקוראים אותם עבדים (עיין בראשית לז ב וברש"י שם), על כן לעבד נמכר, וזהו שלא אמר מתחילה "שלח לפניהם יוסף" כי אם איש, כדי להזכיר שמו אחר כך סמוך לאומרו לעבד נמכר לרמוז טעם המכרו לעבד כמדובר.

וכן מה שתראה כי (יח) ענו בכבל רגלו אל תתמה, כי הלא ברזל באה נפשו כי הלא היה מתחייב הרג בדיניהם כי כה היה משפט הבא על בעולת בעל. והוא כי אמרו רבותינו ז"ל שנתרצה להפיק רצונה, וזהו ויבא הביתה לעשות מלאכתו (בראשית לט יא) לולא נתראה לו זיו איקונין של יעקב כמו שאמרו ז"ל (סוטה לו ב) ושב מלעשות הדבר, נמצא כי קרוב היה לבוא אל מיתת הרג, כי כמעט ברזל באה נפשו, ועל כן היו לו עשר שנים מאסרו לעומת עשר טיפין שיצאו מעשר אצבעותיו (רש"י סוטה שם), וזהו ענו וכו' לומר מה שענו בכבל רגלו היה על ברזל שבאה נפשו כמעט, והיה לו כבל רגלו תחת זאת. ולא אמר "חרב באה נפשו" לומר, כי היה ברזל הכבל תחת ברזל החרב.

ויתכן רמז הענין באומרו רגלו לומר ענו בכבל רגלו שבא בו הביתה לעשות מלאכתו לנכות מה שברזל באה נפשו, ואומר רגלו ולא רגליו אפשר על כי תיקן ברגליו בניסה על כן רמז שתיקן החצי.

ויהי שם (יט) עד עת בא דבר יוסף לפניו יתברך לידון בבית דין של מעלה, והיה דברו אשר אמר "וגם פה לא עשיתי מאומה" (בראשית מ טו), שהיה בעת הדין בראש השנה. וזהו עד עת בא דברו לפני הקדוש ברוך הוא לידון בר"ה כמו שאמרו ז"ל (רש"י ר"ה ל ב) בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים, ולא היה עת הכושר עד הזמן ההוא, שעברו עשר שנים כנגד עשר טיפי אצבעותיו ושנתיים על ב' זכירות (עי' בראשית מ יד, ורש"י שם כג), ואז אמרת ה' צרפתהו, כי את דברו אשר דיבר "לא עשיתי מאומה" שהיה נראה כמטיח דברים כי שלא כדון נענש, על כן ביום ההוא בא דברו לשפוט עליה, ואז אמרת ה' צרפתהו את הדבור ההוא,

לומר כי לא כיון רק אל בית דין של מטה שלא עשה מה שיהיה ראוי לעונש, אך לא יבצר שמן השמים הוכיחוהו כמדובר.

או יאמר **אמרת ה'** בבית דין הייתה, **צרפתהו**, כלומר בוחן לבות אנכי ויודע כי אדונתו שהביאתו לנסיין **צרפתהו**, כי יצא טהור מניסיונו ככסף צרוף, באחד מבחינות הניסיון שהוא להזדכך, והגו סיגיו על ידי הילחמו והכניע יצרו, נמצא בו כי אמרתו יתברך הייתה **צרפתהו** כמה דאת אמר **צרפה כליותי ולבי** (תהלים כו ב), ולבל יהיה עיכוב לא בא דברו עד עת ראויה אחר י"ב שנה כמדובר.

ואחר כך **(כ) שלח מלך** הקדוש הנקרא מלך בראש השנה כי אז היה שהוא על כסא דין **ויתירהו**, ואז **מושל עמים** הוא פרעה **ויפתחהו**, שאם לא כן היה לו לחקור תחת מה היה בסוהר ואולי היה מסתכן על דבר אדונתו, אך מה' יצא הדבר כי יצא זכאי בבית דין של מעלה.

ולא עוד, כי אם **(כא) שמו אדון** תחת היותו עבד שאינו עולה שם לגדולה ועליו תביעה רעה, **ולא עוד** אלא שלא עלה בהדרגה תחילה על העם ואחר כך בבית המלך רק תחילה **לביתו** ואחר כך **ומושל וכו'**. וגם גדר אדון שהיה בביתו, היה אדון למעלה ממושל.

אך אין זה רק **(כב) לאסור שריו בנפשו** והוא מה שכתבנו בהקדמת טעם גלות מצרים שהיה לבל יכנעו ישראל תחת כח שר מצרים, הוצרך יבוא יוסף ושכינה עמו ויהיה האוכל ניתן על ידו ולא על ידי השר, ואדרבה הם יאכלו על ידו וגם ציוה למול את כולם להכניע כח טומאתם. וזהו **לאסור שריו** של מעלה, במה אסרם **בנפשו**, כי נפשו הקדושה נעשתה צינור להריק השפע, ואסרם שלא יושפע שפע מצרים על ידי שריה, כמו אסורים על ידי הקדושה הדוחקת אותם, שאין מאסר גדול מזה.

ואמר **שריו** כמו שאמרו ז"ל כי שנים היו רהב ועוזא הוסר אחד והוקם השני. וגם על ידי גדולתו קודם לגלות היה לו כח לקבוע למוד במצרים כמו שאמרו ז"ל **(בראשית רבה צה ג)** כי לא פסקה ישיבה במצרים, וזהו **וזקניו** שהם חכמיו ככל זקנים שבמקרא **יחכם**. על דרך אומרם ז"ל (גיטין פח א) שעל כן קדם גלות יכניה כדי שיהיה להם יישוב קודם גלות צדקיה לקבוע להם שם ישיבות בבבל שלא תשתכח תורה מישראל על ידי צרת הגלות.

או **כפשוטו**, עד היכן השליטו, עד גדר **לאסור יוסף** שריו של פרעה **בנפשו** ורצונו של פרעה ולא ימחה, וגם שאת **זקניו** חכמי המלך מנהו עליהם ללמדם חכמה למען יכנעו תחתיו.

או יאמר ומה יענה המלך לשריו באמור אליו מדוע אתה עובר הנימוס לבלתי הרים עבד ידו במצרים, על כן לאסור שריו מלדבר היה בנפשו ורצונו של מלך במה שוזקניו יחכם שְׁעֵשָׂה יחכים חכמיו מחכמתו, למען יסכר פי שריו באמור כי מי שרוח בקרבו כזה, לית דין בר נש ולא עליו היה הנימוס שולט.

או על דרך זה, מה [כא] ש"שמו אדון לביתו" [כב] לאסור שריו היה בנפשו של מלך, כי בראותם כך לא יערבו אל לבם לדבר נגדו, וגם עוד עשה להשתיקם כי וזקניו יחכם כמדובר.

כג ויבא ישראל מצרים ויעקב גר בארץ-חם :

כד ויפר את-עמו מאד ויעצמהו מצרייו :

כה הפך לבם לשנא עמו להתנכל בעבדיו :

כו שלח משה עבדו אהרן אשר בחר-בו :

כז שמו-בם דברי אתותיו ומפתים בארץ חם :

(כג) ויבא ישראל מצרים וכו'. אחרי אומרו אשר היטיב הוא יתברך בשלוח מצרימה את יוסף מהטעם האמור, אמר כי עוד טובה שנית נמשכה על ידי קדימת יוסף, כי על ידי כן ויבא ישראל מצרים כלומר בא מעצמו ולא הובא בשלשלאות של ברזל כאשר היה עתיד, אך עתה בהיות יוסף שם נתגלגל ששלח יוסף בעדו ובא בבחירתו, וזהו ויבא ישראל מצרים.

ושמא תאמר ומה בצע כי הלא כל שנות שקדם יוסף לא ימנו בכלל הגלות, לזה אמר ויעקב גר בארץ חם היא ארץ כנען בנו, כי שם נתקיים "כי גר יהיה זרעך" (בראשית טו), וזהו ויעקב גר בארץ חם. והוא, כי מלידת יצחק נמנה הגירות והגלות כנודע.

או יאמר כענין מאמרנו על פסוק כי גר יהיה זרעך (עי' לעיל פסוק יב), שהוא כי בהיות "זרעך" מעטים מזכרים בלשון יחיד, יהיה "גר" ולא עבדות "בארץ לא להם" כי אם לבניהם, אך כשהיו רבים אז "ועבדום וענו אותם" שהוא במצרים, ובין גירות מלידת יצחק ועבדות במצרים יהיו ת' שנה. נמצא הגירות בארץ כנען, והעבדות בארץ חם. אמר כי על ידי שלא הורד יעקב בשלשלאות של ברזל בעבדות, כי אם במעלת יוסף בכבוד, הרוויח כי כאשר בארץ ישראל היה גרות ולא עבדות כך יעקב גר בארץ חם היא מצרים.

ועוד זכה יעקב בזכותו כי עם שהגלות ודרך גירות ממעטת פריה ורביה, אדרבא עם שיעקב גר בארץ חם, (כד) ויפר הוא יתברך את עמו של ישראל הנזכר למעלה לבדו מאד מה שאין כן למצריים.

ולא עוד כי אם **ויעצימהו** ש"ויעצמו במאד מאד" היה **מפאת צריו** כי כאשר "יענו אותו וכו'" כי מענוי היה מתרבה.

ולא עוד אלא **(כה) שהפך** פרעה **לבם** של צריו הנזכרים הם שריו ועמו **לשנא עמו** שלו, באומרו **כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו** (שמות א כב) ואמרו רבותינו ז"ל (רש"י שם) אפילו מהמצריים, כדי **להתנכל בעבדיו** העברים שהוא להתחכם ולהתנכל על ישראל אפילו שימית מעמו, וזהו **להתנכל בעבדיו** שעל פי דרכם יושלך מי שעתיד לגאול את ישראל.

(כו) שלח משה עבדו וכו'. הנה כתבנו למעלה כי כל המשך נסים אלו הוא מה שאמר למעלה שיספרו בגויים עלילותיו יתברך. על כן צריך להשכילם כי לא מפאת כישוף נעשו על ידי משה ואהרן כאשר חשבו מצריים תחילה, רק על צדקתם היה ה' עימהם, ומשה לבדו היה מספיק לעשות כל המופתים, כי **שלח משה עבדו** בלבד, ואם נמצא אתו **אהרן** לא שהיה צריך, כי אם **אשר בחר בו** משה באומרו שלח נא ביד מי שהיית משלח על ידו, כאומרו (שמות ד יג ורש"י שם) "**שלח נא ביד תשלח**" שהוא ביד אהרן, נמצא כי אהרן משה בחר בו מענותותו, שאם לא כן משה לבדו היה מספיק להושיע את ישראל.

והראיה, כי לא עשו מעשה רק כי **(כז) שמו במ דברי אותותיו** יתברך. ואמר דברי יהיה כמאמרם ז"ל (שמות רבה ח ג) כי על המטה היה חקוק **דצ"ך עד"ש באח"ב** לשלושה עיני הכוונה כמבואר אצלנו במקומו. וראיה כי לא מכשוף עשו כי הלא מי יערב אל לבו כשוף בארץ חם, כי שם הוא עיקרו, כמו שאמרו ז"ל (שם ט ז) שאמרו להם תבן אתה מכניס לעפריים וכו', ואם כן עשות **מופתים בארץ חם** הוראה כי מה' היה **ולא בחיל ולא בכח** כי אם על ידי שום **בם דברי אותותיו**, וכן ראו בעיניהם כי לא אחיזת עיניים היה עינים כמעשה ארץ מצרים, כי הלא אחר היות מטה ממש בלע את מטותם ונשאר בקרבו ולא נראו עוד (בראשית רבה ט ז), מה שאין כן כח בכישוף לעשות. ובכלל הדבר כיון כי לא מבלתי היות יכולת להוציאם בפחות מ' מכות היו העשרה, כי אם שרצה ה' לשום במ כל דברי אותותיו.

או **יאמר שמו וכו'** על דרך מאמרנו **בעשרה מאמרות שנברא העולם** (אבות פ"ה), שדברי המאמר עצמו המה היוצרים, כי באמור אלוהים "**יהי אור**" מאמרו יתברך שהן ב' תיבות אלו היו מהוין האור, וההיקש בשאר. על דרך אומרם ז"ל (**ילקוט שמעוני במדבר סוף תשסג**) על **ודברתם אל הסלע** (במדבר כ), היה לכם לומר פרק אחד או הלכה אחת ונתן מימיו, כי אותיות שהן שמותיו של הקדוש ברוך הוא ליודע הכוונה פועלות.

על דרך זה יאמר **שמו במ דברי אותותיו**, שאמר להם בכל מכה הוא יתברך, ומיד היו **מופתים נעשים בארץ חם.**

או יאמר שמו בם וכו', כי לו חפץ ה' להוציאם בחצי המכות או אפילו באחד היה יכול, אלא שרצה יתברך לשים כל דברי אותותיו כאומרם למען שתי אותותי אלה (שמות י א), ומה גם למאמרנו בשערים, שרצה יתברך לשים עלימו דוגמת עשרה מאמרות שבהם נברא העולם. וזהו שמו בם דברי אותותיו ויהיה מה שאמרו ז"ל שהיה כתוב במטה דצ"ך עד"ש באח"ב וזה יאמר שמו בם הדברים של אותותיו שהם שלושה דברים שבמטה שהם העשר כולן. ומופתים שהיו אותות אמתיים הוא בארץ [חם] שהיו רוצים לעשות כהם ולא יכלו עד שהודו. וראיה עצמיית שרצה יתברך לבלתי הוציאם עד סוף העשרה, הוא מהחשך, על כן מיד החל בה עם היותה שמינית כאשר יבוא ביאורם בס"ד.

כח שלח חשך ויחשך ולא-מרו את- (דבריו) [דבריו] :

כט הפך את-מימיהם לדם וימת את-דגתם :

ל שרץ ארצם צפרדעים בחדרי מלכיהם :

לא אמר ויבא ערב כנים בכל-גבולם :

לב נתן גשמייהם בַרד אש להבות בארצם :

לג ויך גפנם ותאנתם וישבר עץ גבולם :

לד אמר ויבא ארבה וילק ואין מספר :

לה ויאכל כל-עשב בארצם ויאכל פרי אדמתם :

לו ויך כל-בכור בארצם ראשית לכל-אונם :

(כח) שלח חשך ויחשך וכו'. הנה למה שאינו מזכיר דבר ושחין, הנה כתבנו שכל זה הוא כמדברים ישראל עם הגויים עלילותיו יתברך באומרם (הגידו) [א] [הודיעו] בעמים עלילותיו, ועודם מגידים, ובל יחשבו שהוא בטבע וידעו קצת גדולתו, על כן בדבר שיוכלו לומר כי דרך העולם היה, ומי יגיד למו כי ממקנה ישראל לא מת אחד, וגם השחין לא היה מפורסם כשמונה האחרות, לכן השמיטם.

אך עדיין יש לשית לב אל היפוך סידרן, ואומרה כאשר הזכרנו, כי יאמר ראו נא כי כוונתו יתברך לא היה שלא יכול חלילה להוציאם עד עשר מכות ולא באחת, כי הלא ראינו שלח חשך שהוא כמאמר המתרגם בתר דיעדי קביל ליליא (אונקלוס שמות י כא), שבעלות השחר אחר ששלח חשך הלילה והלך לו, הביא חשך זה, וזהו מה שאמרו ז"ל (שמות רבה יד ב) שהביאו מגיהנום. ולא מרו את דברו, לא נתרעם חשך הלילה שיעשה על ידו ולא האחר שהביאו מתפקידו, כי שני מיני החשך הודו, זה להסתלק וזה לבוא. וזהו ולא מרו את דברו. ואם כן אפוא, לו חפץ ה' להוציאם מיד, היה מביא חשך קודם למכת הדם ומוציאם בו שלא

ירגישו, ואם ירגישו לא יוכלו לעכב. וכן כמו שלא מרו את דברו ששת ימים, גם כן לא ימרו ימים רבים עד יצאו ישראל וכל אשר להם לאטם ואין מרגיש, אך רצה לשים **[כז] במ דברי אותותיו דצ"ך עד"ש באח"ב** כמדובר.

ושמא תאמר שמה שלא שלחום עד תום העשר מכות לא היה בהשגחה לשום במ דברי אותותיו, כי אם שלא האמינו וחשבו שהיה אחיזת עיניים או דרך כישוף ועשה עד שהאמינו בסוף, לזה אמר **(כט) הפך וכו'**, לומר כי לא שהיה ספק למצריים שהייתה השגחה, כי הלא על ראשון ראשון הפך את מימיהם לדם, כי לא יוכלו לומר שהייתה אחיזת עיניים מראה דם ולא דם ממש, שאם כן למה **וימת את דגתם**, אך באמת שנהפכו המים לדם ממש, ועל כן מתו כל הדגים. כמאמרנו בביאור התורה שאומרו יתברך **והדגה אשר ביאור תמות** (שמות ז יח), היה לומר, אל יעלה על רוחכם כי לא היה רק מראה כמעשה המכשפים בלהטיהם, כי אם דם ממש כי הלא הדגה תמות, ומי יאמר שמתה הלא הוא כי **ובאש היאור וכו'** (שם).

וכן **(ל) שרץ ארצם צפרדעים** ולא היאור בלבד כדרכו, והראיה היא שהיו בחדרי מלכיהם אשר אין שם נהר ואין ספק שהיו סוגרים בל יכנסו מהחוץ בחדריהם, אלא שמן התהום היו עולים ורצפת השטח הייתה נבקעת ועולים **(שמות רבה י ג)**. ועל הכנים לא הוצרך להזכיר כי הם הודו ולא בושו כי **אצבע אלוהים היא**, אך על הערוב שהיו יכולים לומר שהייתה שעת משלחת חיות, אמר לא יתכן לשני סיבות:

א', בואם ברגע כי **(לא) אמר ויבא ערוב**.

שנית, כי עדיין היו הכנים **בכל גבולם** שהייתה עקיצתם גדולה ממחט ודרך חיות לברוח מהם. ומהכתובים בתורה נראה שטרם הסרת הכנים מהגבול בא הערוב, ועם כל זה לא נמנעו הערוב מלבוא בעוד הכנים בארץ.

וכן **(לב) נתן גשמייהם ברד** בהשגחה ולא שנקפאו המים בארץ בטבע, והראיה כי היה **אש להבות בארצם** כי תחילה תהלך אש ארצה מן השמים **(שמות ט כג)**, ואיך לא חימם יסוד האש את האוויר מדי עברו ולא יקפאו המים.

ושמא תאמר כי לא הייתה אש חזקה לחמם יסוד האוויר לא יתכן, כי הלא **(לג) ויך גפנם ותאנתם וכו'** ואין הברד משבר **עץ** רטוב רק מקפלו או כופפו, ואם עץ חזק ועב הוא, גם בו לא ישבר רק קצת ענפיו, אך אין זה רק כי האש ליהטה העצים והקשה הרטובים והכם הברד ושברם, וכן בעבים שרפם והברד שיברם, ואש גדולה כזה איך לא חיממה האוויר.

ושמא תאמר אם כן אש כזה איך הניח חטה ושעורה ולא ייבשה ואיבדה, לזה אמר **(לד) אמר ויבא ארבה וכו' (לה) ויאכל וכו'**. והוא מאמרנו על אומרנו **כל אשר השאיר הברד** (שמות י

(יב), ועל אומרם (שמות רבה יב י) שפלאי פלאות נעשו בהם בחטה ושעורה, שהוא אצלי שעשה הוא יתברך זה למען ימצא הארבה מה יאכל, וזהו **אמר וכו' ויאכל וכו'** שהוא כדי שתחול במ מכת הארבה. ועל פי דרכו סיפר השגחת המכה, בבואה תיכף, אמר **ויבא**, והיותה בגבול מצרים **בארצם ואדמתם** בצמצום. ושלא אכל גם אחר אכלו מה שבארצם את **עשב** אדמת כוש הקרובה, רק **ארצם ופרי אדמתם**.

(לו) **ויך כל בכור בארצם** כלומר אפילו מעמים זולתם (ילקוט שמעוני שמות קצט, שמות רבה יח י), וגם אשר לא היו פטר רחם רק **ראשית לכל אונם** כמו שאמרו ז"ל (ילקוט שמעוני בא קפו) שאשר היו לה עשרה בנים מעשרה רווקים היו מתים כולם.

ועוד השגחה אחרת, כי גם בהיותם כואבים כי אין בית אשר אין שם מת, מי יאמין יתנו כל כספם וזהבם לממיתים אותם, והנה ביום ההוא השאילום כספם וזהבם ושמלותם. וזהו **ויך וכו'**

לז ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל :

לח שמח מצרים בצאתם כי-נפל פחדם עליהם :

לט פרש ענן למסך ואש להאיר לילה :

מ שאל ויבא שְלו וְלָחֵם שְׁמַיִם יִשְׁבִיעֵם :

מא פתח צור ויזובו מים הלכו בציאות נהר :

(לז) **ויוציאם וכו'**. ולא מדאגה מדבר באומרם כי על כסף וזהב אשר עימהם מהמצריים ייחם לבבם לרדוף אחריהם בהתמהמהם יותר משלושה ימים, יותש כחם מעתה, כי הלא **ואין בשבטיו כושל**.

או יאמר, לא שהוצרכו לכך שהיה ביניהם שבט עני וכושל יקימוהו הכסף וזהב של מצרים, כי **אין בשבטיו כושל**, אלא לקיים **ואחרי כן יצאו ברכוש גדול** (בראשית טו).

(לח) **שמח מצרים בצאתם וכו'**. אמר אל תתמה איך שרו של מצרים שנתאמץ נגדם על ים סוף לא קטרג ביציאה, כי הנה שמח מצרים הוא השר שנקרא מצרים בצאתם על **כי נפל פחדם עליהם** שהוא על השר ועמו פן ימותו כבכורות, כלומר אך בראות על הים שלא היו עמו ניצולים מפחדם אז נחרץ.

(לט) פרש ענן למסך וכו'. להמשיך פסוק זה עם הקודם אפשר יחזור אומרו **כי נפל פחדם עליהם** על ישראל. לומר כי על ידי שהוציאם בכסף וזהב שעל כן נמשך ירדפו מצרים אחריהם, על כן כאשר **נפל פחדם** של מצריים **עליהם**, לכן מה עשה הוא יתברך **פרש ענן למסך** והוא מאמרם ז"ל (**ילקוט שמעוני שמות** רלג) כי עמוד ענן שהיה הולך לפני מחנה ישראל החזירו יתברך לאחוריהם בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל לקבל חצים ואבני בליסטראות שהיו מורים מצריים לישראל, ונשאר עמוד האש לפני מחנה ישראל להאיר להם, והיו המצריים בחשך אחר עמוד הענן.

זה יתכן יאמר **פרש ענן למסך** שהוא מה שאמרו ז"ל, **ויבא עמוד הענן ויעמוד מאחריהם**, שהוא מסך לקבל אבני בליסטראות וחצים. ושעור הכתוב כאשר **[לח] נפל פחדם עליהם** אז **[לט] פרש ענן למסך** לקבל וכו', וגם היה המסך מועיל כי אור עמוד האש לא יגיה אורו למצריים כי היה הענן בינתיים שהלך לאחריהם של ישראל למסך, וזה שאמר **ואש להאיר לילה** כמו שאמרו ז"ל, ויהי הענן והחשך למצריים, ויאר את הלילה לישראל.

(מ) שאל ויבא שלו וכו'. לא זז מחבבם עד שעשאם כמלאכי השרת שהשביעם ממן הרוחני הבלתי משביע לגשמיים.

ולא עוד כי אם לרעבתנותם היו צריכים מאכלים גסים למלא בטנם ולא מאכל רוחני הבלתי משביע לאדם רעב, ואדרבא עשה ה' לשלח בשר הוא השלו ולא שבעו עם היות בשר גשמי, ואחר כך **לחם שמים** שהוא רוחני **ישביעם**, כי אין זה רק שנעשו כמלאכים. וזה יהיה ענין **"בתת ה' לכם בערב בשר לאכול"** (שמות טז ח), כלומר ולא לשבוע עם היותו גשמי, **"ולחם בבקר לשבוע"** (שם) עם היותו רוחני בלתי משביע לגשמיים, להורות האמור.

וגם מימיהם בלתי טבעיים כי אם בעלי רוחניות, כי הלא **(מא) פתח צור ויזובו מים** שהוא זיבה מועטת, ודרך העולם שהמעין שמימיו זוחלין והוא צור במקום ציה שהולך ומתמעט עד יבושת המים לגמרי, וזה היה בהיפך, כי מזיבה מועטת היו המים הולכין ונזחלין בציות מדבר ונעשים נהר, אך זה יורה כי המים היו רוחניים כנודע מאיכות בארה של מרים.

מב כי זכר את-דבר קדשו את אברהם עבדו :

מג ויזא עמו בששון ברנה את-בחי'ריו :

מד ויתן להם ארצות גויים ועמל לאמים יירשו :

מה בעבור ישמרו חקיו ותורתיו ינצרו הללויה :

(מב) כי זכר את דבר קדשו וכו'. הנה אמרו רבותינו ז"ל **בשמות רבה** (כג ה) לא זכו ישראל לומר שירה אלא בזכות אברהם, שנאמר **תשורי מראש אמנה** (שיר השירים ד) שהוא אברהם, שנאמר בו (בראשית טו) **והאמין בה'.**

וזה יתכן יאמר **כי זכר את דבר קדשו** שאמר את אברהם עבדו, ועל ידי כן לא בלבד הוציא את **(מג) עמו בששון,** כי אם גם **ברנה את בחיריו** שהיא השירה שזכו בחיריו יתברך לרנן ולשורר על זכות אברהם.

ואם נשים לב אל אומרו **ויוציא** ולא אמר הוציא, יתכן רמז כי לא בלבד את ישראל הוציא, כי אם גם את מלאכי השרת כל פמליא של מעלה כנודע. **ועוד הוסיף הוא יתברך,** כי הלא כל מלאכי השרת היו רוצים לומר שירה תחילה והוא יתברך עיכב בידם עד ששוררו ישראל תחילה, שנאמר (תהלים סח) **קדמו שרים אחר נוגנים** (שמות רבה כג ז). וזה יאמר **[מב] כי זכר וכו'** ובזכות אברהם **[מג] ויוציא,** שהוא, כי זולת ישראל גם הוציא את זולתם שהם המלאכים, ותוספת עליהם היה הוציא את **עמו בששון** וברכוש רב.

ועוד כי לא הניח ירננו וישירו מלאכיו, כי אם **ברנה את בחיריו** הם ישראל אשר בחר בהם ולא את המלאכים, שהוא פסוק **קדמו שרים וכו'** כנודע.

(מד) ויתן להם ארצות גויים וכו'. הנה ראוי לשים לב אל שינוי הלשון, שבארצות אומר מתנה ובעמל אומר ירושה. אך הנה ידענו מהגמרא כי אין לשון מתנה דומה ללשון ירושה, כי **מתנה יש לה הפסק וירושא אין לה הפסק.** והוא כי הארץ אם לא יכשירו מעשיהם תיעזב מהם ותהיה לזרים, וזהו אומרו בה לשון מתנה שיש לה הפסק, אך **עמל לאומים** שהם הנכסים אכלום ישראל לגמרי כירושא שאין לה הפסק.

ונבוא אל ענין הכתוב, והוא כי אחר סיפור **[א] בעמים עלילותיו** ככל הכתוב עד כה מכל ההטבות שהיטיב לנו הוא יתברך, אמר עתה כי הנה יאמר נא ישראל בגלות החיל הזה מה יסכון לנו כל הטוב ההוא אחר שנחלתנו נהפכה לזרים בתינו לנכרים. לזה אמר אל תתמה על החפץ, כי הלא **ויתן להם ארצות גויים** במתנה שיש לה הפסק, **ועמל לאומים יירשו** לגמרי. וטעם המתנה הוא, כי תנאי היו דבריו למען **(מה) ישמרו חקיו וכו',** כלומר ועל כן אחר שלא קיימו התנאי נחלתם נהפכה לזרים.

אך עם כל זה אל תתיאשו מן הטובה והנחלה העתידה, כי הלא **הללויה** שהוא **הללו את שם י-ה,** כי שתי אותיות הקדושות האלה הם משכון לישראל על הגאולה כמאמרו יתברך **כי יד על כס י-ה** (שמות יז טז ועי' רש"י שם), כי שתי אותיות השם בלתי מתחברות עם השתיים

האחרונות של שם עד יום נקם עמלקים אויבי ישראל והגאולה העתידה מאתו יתברך, על כן הללו י-ה.

פרק קו

א הללויה הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו :
 ב מי ימלא גבורות יהוה ישמיע כל-תהלתו :
 ג אשרי שמרי משפט עשה צדקה בכל-עת :

(א) הללויה הודו לה' כי טוב וכו'. הנה ידוע מאמרם ז"ל על פסוק כי ביה ה' צור עולמים (ישעיה כו ד), כי בשתי אותיות ברא הקדוש ברוך הוא שתי העולמות, העולם הזה בה"א והעולם הבא ביו"ד (עי' רש"י בראשית ב ד).

הנה הצד השווה שבשניהם הוא כי על מציאות הבריאה אנו חייבים להללו על שניהם, אך להמשך קיומם לא תשתוה ההודאה, כי העולם הבא מאליו מתקיים, אך העולם הזה לולא חסדו יתברך לא היה מתקיים כי יצר לב האדם רע גורם איבודו ובחסד א-ל מתקיים.

זוהו יתכן יהיה מאמר הכתוב הללו את שם י-ה שהוא על בריאת ב' העולמות שבשם י-ה וזהו הללויה, אך לענין חסדו יתברך המקיימו אינו על ב' העולמות כי אם הודו לה' כי טוב שהוא על שמטיב, כי לעולם כלומר בשביל עולם אחד הוא חסדו, כי השני אינו צריך חסד והוא מאמר הכתוב עולם חסד יבנה (תהלים פט ג), שהוא על עולם אחד של בנין.

או יאמר הללויה כלומר הללו כללות שתי העולמות הנכללים בשם י-ה את השם, ולא תפרטו טובותיו ונפלאותיו או תואריו, כי אם סתם הודו לה' כי טוב שמשמעו שהוא מטיב סתם, כי בזה נכללות כל טובות עד אין מספר, ולא בפרטות כי אין להם קץ, כאשר יבאר.

ועוד שנית, והיא כי לא תאמרו לו שעשה מה שאליו נקראות "גבורות", כי אם כי לעולם חסדו כי בבחינת עצמו אין דבר מתייחס לגבורה כי הכל נקל בעיניו, כי אם נאמר שהוא חסד שעושה, כי אין מתייחס לגבורה רק בערכו.

ולתת טעם אל שני הדברים, **אמר על הא' דסליק מיניה (ב) מי ימלל וכו'**, לומר מה שאמרת **[א] כי לעולם חסדו** ולא גבורותיו, הוא כי **מי ימלל** ויאמר **גבורות ה'** כי אינם גבורות בערך ה'.

ועל מאי דפתח ביה ואמר **הודו לה' כי טוב** בלי פרטות מעשה טובותיו הוא כי **מי ישמיע כל תהלתו**, והוא ענין ר' יוחנן שאמר לאשר הרבה לפניו בתואריו יתברך סיימתינהו לכולהו שבחי דמרך (ברכות לג ב), וזהו **ישמיע כל תהלתו**, כי מי יוכל להשמיע כל תהלתו כמדובר.

או יאמר [א] הודו לה' כי טוב סתם, ולא על זמן שמטיב לנו, **כי אם לעולם** גם בעת ייסורין הוא טוב. וזהו **כי לעולם חסדו** כלומר בין בזמן הטובה בין בזמן הפורענות, כי הלא הוא לנכות עוון.

(ג) אשרי שמרי משפט וכו'. במשפט אמר לשון רבים ובצדקה לשון יחיד, אפשר על כי המשפט כולל דיינים ובעלי דינים, והצדקה נעשית על ידי אחד, ומה גם היותר משובחת שהיא על ידי אחד בחשאי. והנה אם הם ב' דברים בלתי מקושרים היה ראוי יאמר "ועושה", וכן איך תהיה **צדקה בכל עת**.

ויתכן אמר שומרי כמה דאת אמר **שמר את הדבר** (בראשית לז יא), ויהיה ענין רבי אלעזר בר' שמעון שהיה תמיד מייחל הייסורין ואומר בואו אחי (ב"מ פד ב), והוא כי **אשרי שומרי משפט** הם הייסורין שהם משפט א-ל עליון. אך לא כולם יחשבו מאושרים, כי אם **שומרי משפט** על עבירות שבידם למרק חובם אין להחזיק להם טובה בעצם, כי אם אשר באותו משפט שהוא **עושה צדקה בכל עת** שהוא בהיות ייסורין של אהבה שהוא מגין על הדור שחוליים הוא נושא ומכאובם הוא סובלם, נמצא **עושה צדקה** עם כל ישראל תמיד. ואפשר יכלול גם עת שהוא מייחל שיבואו הוא מקבל שכר, ומכל שכן בעת שהן עליו.

והנה מידה זו הייתה בדוד כמאמרנו על פסוק **צרות לבבי הרחיבו [ממצוקותי הוציאני]** (תהלים כה), אך לא אקוץ בתוכחות, כי אם אדרבה אשאל שממצוקותי הם מצוקות לבי הבא לקוץ בצרות הוציאני, שתתן ותשפיע בי רצון טוב לקבלם בלי מצוקות והעדר חפץ.

ועל כן אחר אומר מידה זו שהייתה בו שהוא **עושה צדקה בכל עת** עם ישראל על ידי סובלו ייסורין בעדם, אמר עם כל זה לא אבטח בזכותי שתזכרני לבדי בשום דבר שאצטרך, פן יבוקר פנקסי, כמו שאמרו ז"ל (עי' תענית יא א) לעולם יצרף אדם עצמו עם הצבור, וכענין **בתוך עמי אנכי יושבת** (מלכים - ב ד יג), שלא רצתה שיזכירנה לפני המלך הקדוש או שר

צבא עליון להליץ בעדה בפני עצמה פן יבוקר פנקסה, כי טוב לה להיות נכללת תוך עמה כי בשלומם יהיה לה שלום משותפת עם הרבים.

ד זכרני יהוה ברצון עמך פקדני בישועתך :

ה לראות בטובת בחיריך לשמח בשמחת גויך להתהלל עם-נחלתך :

ו חטאנו עם-אבותינו העוינו הרשענו :

וזה יאמר פה דוד, עם היותי סובל ייסורין שנראה כי העם צריכין זכותי עם כל זה לא אבטח בי שיעמוד זכותי אפילו לעצמי, ועל כן לא **(ד) תזכירני רק ברצון עמך** בעת היותם ברצון עמך שייטב לי בעבורם, כענין בתוך עמי אנכי יושבת. וגם **תפקדני בעת ישועתך** שאתה עושה הישועה למענך, כלומר ולא שתנכה מזכויותי.

והנה במדרש (ילקוט שמעוני תתסד) אמרו רבותינו ז"ל:

זכרני ה' וכו' אמר דוד רבונו של עולם כשתעשה ישועות על ידי מרדכי זכרני, אמר ליה הקדוש ברוך הוא חייך אנא מדכר לך קדמיה, "איש יהודי" שהיה משבט יהודה ואחר כך "ושמו מרדכי וכו'". עכ"ל.

וראו לשים לב איזה יחס היה לדוד עם מרדכי, ועוד כי איש יהודי נאמר על מרדכי ולא על דוד.

אך הנה במדרש חזית (עי' מגילה יב ב, ילקוט שמעוני אסתר תתרג) על קושית מה שקרא למרדכי "יהודי" שיוורה היותו מיהודה וקרי ליה "ימיני", אמרו כי להיות שמרדכי לא בא לעולם אלא על ידי דוד, על כן קראו "יהודי" על שם דוד שמהיהודה, והוא כי צפה דוד ברוח הקדש שהיה עתיד שמעי להוליד את מי שמרדכי יצא ממנו להציל את ישראל, על כן האריך לו כשקללו קללה נמרצת עד בוא אותה הולדה אל הפועל. ובזה יצדק שאלתו **זכרני ה' וכו',** שיזכר שם שתחשב הגאולה ההיא על זכותו.

ובזה נבוא אל ענין הכתובים בדרך שני, והוא כי הנה דוד היה עושה משפט וצדקה לכל עמו (עי' שמואל - ב ח טו), שהם שני דברים שכל הטוב העתיד תלוי בהם כנודע ומפורסם ברבותינו ז"ל (עי' דברים רבה ג ז). והנה אמר דוד, הנה על דבר המשפט רבים יש זולתי ועל כולם אני אומר בלשון רבים **[ג] אשרי שומרי משפט,** אך היחיד הידוע **עושה צדקה בכל עת** המשפט שהוא על עצמו שבזה נתייחד הוא לבדו, עם כל זה אני אומר על עצמי עם ששתפתי **צדקה בכל עת** עם המשפט שהם המביאים הגאולה ובנין בית המקדש כמה דאת אמר

(ישעיה א כז) **ציון במשפט תפדה [ושביה בצדקה]**, כי בגאולת מרדכי שעל ידה נבנה בית שני כנודע איני שואל תפקדני לבוא אל העולם הזה לימצא בגאולה ההיא, רק **[ד] זכרני** בלבד **ברצון עמך**, שהוא ענין "איש יהודי". אמנם בבנין הבית הג' אשר אז היא ישועתך שהשכינה נושעת מהגלות כביכול, אז **פקדני** והביאני אל העולם, והוא, כי אז הוא מלך המשיח כנודע, וזהו **פקדני בישועתך**.

והטעם כי זולת ישועתך אז אזכה **(ה) לראות בטובת בחירך**, הם האבות, שיתקיים אז (בראשית כו ג) **לך ולזרעך (נתתי) [אתן]**, ואומר **על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם** (דברים יא כא), שהוא לאבות ממש. וכן **לשמוח בשמחת גויך** כי אם אבוא בבנין בית שני שעדיין יצר הרע בעולם לא אשמח בשמחת כל הגוי, אך אז אשמח **בשמחת "גויך"** שיהיו לך, או **לשמוח בשמחת כל גויך** ולא כבנין בית שני שמהם היו ששמחים וכל הזקנים בוכים בזכרם הבית הראשון (עזרא ג), אך בשלישי העולה על כולם אראה **בשמחת גויך**.

וגם אז בשלישי אתהלל **עם נחלתך** שאתהלל אני בהיותי בנחלת ארצך והיא תתהלל בנו, כמו שכתוב אצלנו על פסוק **כי כולם כעדי תלבשי ותקשרים וכו'** (ישעיה מט יח), מה שאין כן בבית שני שלא יכלה להתהלל נחלתנו אתנו כי שבה ליחרב כאשר בחורבן ראשון, באופן שלא היה הלולנו עמה כאשר לעתיד שנתהלל בה, שהוא בהלול שתתהלל גם היא עמנו. או **כפשוטו** כי לעתיד אשמח **בשמחת גויך** שלא יהיה עוד עיצבון גלות **ולהתהלל בנחלתך** שעוד לא תיעזב ממנו.

ראוי לשים לב איך חטאו עם אבותיהם, כי הלא כאשר חטאו הבנים אבותיהם אינם. **וגם אומרו העוינו** אחר אומרו **עם אבותינו** ולא אמר "חטאנו ועוינו והרשענו עם אבותינו". **ועוד** שהיה ראוי לומר "והרשענו" בוי"ו. **ועוד** כי גם אומרו **העוינו** הוא רָשַׁע, והראוי יאמר "העוינו ופשענו".

אך לבוא אל הענין נשית לב אל סדר הוידוי אשר סידרו לנו קדמונינו לומר "אבל חטאנו אנחנו ואבותינו", כי הלא כמו זר נחשב מה לנו לגלגל עצמות אבותינו ולומר שהמה חטאו שיראה כמלמדים עליהם קטגוריא להזכיר עונם להתפש.

אמנם בפנת יקרת אמונת הגלגול כרשב"י יתישב הדבר, והוא, כי לא יבצר כי בני דורנו זה היינו בקדמונינו ועל כן באמור "אנחנו ואבותינו" נכוון אל אבותינו אשר היינו בהם, נמצינו מתוודים על עצמינו.

והנה ענין זה יבוא יותר בפשיטות בפסוק זה שאנו בו, שזה שאמר **חטאנו עם אבותינו** שאנחנו אלה פה שבגלות החיל הזה, לא עתה בלבד חטאנו כי אם בהיותנו עימם חטאנו עימם. ועל כן לא יפלא מה שאנו חוזרים להעוות, כי **[ה]עוינו** עתה מה שמאז **הרשענו**, כי נשאר כתם עווננו בנפשנו ואותה עבירה גוררת עבירות אחרות כיוצא בהן גם עתה.

ושעור הכתובים, כי אחר תפילת דוד יפקדנו הוא יתברך בישועתו שהוא בגאולה העתידה כמדובר, בא עתה ויאמר כמדבר על כל ישראל הגולים ואומר כאילו כולנו מדברים ואומרים אל נא תכבד משא אשמותינו לפניך לבלתי מהר לגאלנו, כי הלא מה שעתה חטאנו לא היינו חוטאים אם לא שאנו מורגלים מאז כי **[נ] חטאנו עם אבותינו וכו'** ונשארנו בנו כתמי החטאים מאז, ועל כן שבנו לחטוא בהם כי **העוינו** מה שכבר מאז **הרשענו**.

ז אבותינו במצרים לא-השכילו נפלאותיך לא זכרו את-רב חסדיך וימרו על-ים בים-סוף :
ח ויושיעם למען שמו להודיע את-גבורתו :
ט ויגער בים-סוף ויחרב ויזליכם בתהמות כמדבר :
י ויושיעם מיד שונא ויגאלם מיד אויב :

ואבינו ראה גם ראה, כי גדולות מאשמותינו עתה עשו אבותינו מלפנים, ולא הבטת אל מעלליהם ותושיעם למען שמך, ולמה לא תעשה לנו כן גם עתה. כי הנה **(ז) אבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיך** עם היותם במצרים ונעשו לעיניהם, כלומר מה שאין כן אנו שאנו משכילים אותם עם שלא ראינו בעינינו, **ולא זכרו את רוב חסדיך** שנצרת חסד האבות לבניהם, ותחת החזיק לך טובה, הגמול אשר שלמו לך היה כי **וימרו על ים** ויאמרו המבלי אין קברים וכו' (שמות יד יא), וגם המרו **בים סוף** בפנים באומרם ית מיא נגב וית טינא לא נגב כדברי המתרגם (עי' **שמות רבה** כד א). ועם כל זה ויושיעם למען שמו ולא הביט און מעשיהם, שהוא מאמר הכתוב **ולמען תספר וכו' וידעתם כי אני ה'** (שמות י ב), שהוא כי על ידי סיפור גבורתו יתברך יודע בישראל שמו. וזהו **(ח) ויושיעם עם (ז) שלא השכילו וכו' (ח) וימרו וכו'**, עשה **למען שמו להודיע את גבורתו** שבזה יודע שמו, כמאמר הכתוב הנזכר, ובפסוק **וידעו מצרים כי אני ה' בהכבדי בפרעה וכו' (שם יד יח)**, וזהו שלא נאמר ולהודיע בוי"ו. והכוונה לומר כי אנו בגלותנו בעלי אמנה מהם **ויושיענו למען שמו** כמאז.

ושמא תאמר הלא אחרי כן נאמר **ויאמינו בה' ובמשה עבדו** (שם יד לא), ובזכות האמנה ההיא הושיעם ה', הנה אין להחזיק להם טובה בדבר, כי הלא לא האמינו עד ראו עין בעין, והוא כי המה מרו ועצבו באומרם כי ית טינא לא נגב, אז מה עשה הוא יתברך **(ט) ויגער בים סוף [ויחרב]** שמלבד יבושת המים, החריב הים עצמו הוא הקרקע הנקרא ים כמה דאת אמר

כמים לים מכסים (ישעיה יא ט), באופן **שוויליכם בתהומות כמדבר** היבש אשר אין קצה לנגיבותו, הרי סילק מה שהמרו בים סוף שהוא שטינא לא נגב.

ועל מה שהמרו על ים באומרם **המבלי אין קברים וכו'** (שמות יד יא), בראותם את פרעה רודף ואת השר נוסע אחריהם, כמו שאמרו ז"ל (**שמות רבה** כא ה) נוסעים לא נאמר אלא נוסע שהוא את השר. על כן **(י) ויושיעם מיד שונא** הוא השר והוא מאמר הכתוב **ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים וירא ישראל את מצרים מת** (שמות יד ל) שהוא השר, כי מתים לא נאמר אלא מת וכו' (**ספר הזוהר**). ואחר כך ויגאלם מיד אויב הוא פרעה, שעליו נאמר (שם טו ט) **אמר אויב ארדוף וכו'.**

יא ויכסו-מים צריהם אחד מהם לא נותר :

יב ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו :

יג מהרו שכחו מעשיו לא-חכו לעצתו :

יד ויתאו תאוה במדבר וינסו-אל בשימון :

ועוד הוסיף לעשות כי (יא) ויכסו מים צריהם, אחד מהם כלומר מצריהם לא נותר. כלומר אך מהשונא והאויב הנזכר, אחד מהם נותר הוא פרעה האויב. והוא מאמרם ז"ל (**מכילתא** בשלח ב ו) **לא נשאר בהם עד אחד** (שמות יד כח), הא אחד נשאר והוא פרעה. אז **(יב) ויאמינו בדבריו וכו'.** והוא כי הנה היה להם מקום לטעות ולומר אולי מה שהוא יתברך מלקה את פרעה הוא מכעס אומר **מי ה' אשר אשמע בקולו**, על דבר כבוד שמו, אך לא על ישראל עמו. ומה שהיה יתברך אומר **שלח עמי וכו' ואם אינך משלח וכו'** תואנה היה מבקש, אך בראותם שאחד מהם לא נותר כי אם פרעה, אז ויאמינו בדבריו אשר היה אומר **שלח עמי וכו', ואם מאן אתה הנני מביא וכו'**, כי לא הייתה תואנה. והעיקר היה על אשר נגע בכבוד ישראל, שאם לא כן פרעה היה ראוי יהיה הראשון, כי הוא אמר **מי ה' וכו'.** ועל כן **ישירו תהלתו** כי אמרו **אשירה לה' וכו' ויהי לי לישועה** (שמות טו א - ב), כי כל כוונתו יתברך לא הייתה רק להושיעני.

והענין לומר, כי **[ז] אבותינו לא השכילו** ושכחו מעשיו **וימרו וכו'**, ועם כל זה רחמתם ותושיעם על כל חטאתם, ועם היות שלא האמינו עד שראו חמשה דברים עצומים הנאמרים, כי החריב הטיט וכי הושיעם מהשונא וגם גאלם מהאויב, ד' שכסה מים צריהם, ה' שאחד מהם לא נותר כי אם פרעה כמדובר, כלומר ומכל שכן שראוי שתושיענו גם אנו בגלות המר הלזה.

ועוד כיון באומרו [יב] ויאמינו בדבריו וכו' לומר, כי אפילו במה שהאמינו נתת להם שכר טוב זולת התשועה, והיא **ישירו תהלתו**, כי השפעת בהם רוח הקדש **שישירו יחד תהלתו**, שהיה כל תיבה ותיבה באה בפי כל אחד כאחת בלי שינוי ותמורה בשכר האמנה.

ולא עוד אלא שהאמנתם לא הייתה שלמה, כי הלא אחר **שויאמינו וכו' וישירו תהלתו (יג)** **מיהרו שכחו מעשיו**, כי התלוננו על הלחם ויאמרו **מי יתן מותנו וכו' (שמות טז ג)**, ועל המים ברפידים, ואחר כך **לא חכו לעצתו** להמתין ארבעים יום, כי ראו כי בשש משה וטרם השלים הארבעים עשו את העגל, וגם **ויתאוו וכו'** כאשר יבא בסייעתא דשמיא.

טו ויתן להם שאלתם וישלח רזון בנפשם :

טז ויקנאו למשה במחנה לאהרן קדוש יהוה :

יז תפתח-ארץ ותבלע דתן ותכס על-עדת אבירם :

יח ותבער-אש בעדתם להבה תלהט רשעים :

(יד) ויתאוו תאוה במדבר וכו'. הם שתי תאוות, במדבר מקום משולל טוב, בקשו תאוות כפולות:

עריות

ובשר עם היות להם מן.

מה שאנו, כאשר יאמר בסוף, לא נבקש, רק **(מז) הושיענו מן הגויים**, ולא נבקש רק **להודות לשם קדשך** כאשר יבוא בס"ד.

(יד) וינסו א-ל לומר (תהלים עח יט) **היוכל א-ל לערוך שלחן וכו' (טו) ויתן להם שאלתם** אחד מב' תאוותם, לא נתן רק אותה ששאלו בפה היא בשר לאכול ולא עריות, שלא גלו אותה לשאול בפיהם. **וישלח** אחר אוכלם הבשר **רזון בנפשם**, בל תעצור כח לכלכל החומר והייתה נפשם יוצאת, הפך אומרם שעל ידי המן הייתה נפשם יבשה והבשר יחזיקנה בגוף, ותהי להפך, ולא שתו לב. מה שלא היינו עושים עתה.

(טז) ויקנאו למשה במחנה וכו'. ועוד גדולה מזו עשו, כי על הקודם היה מקום לומר כי יצרם התאוה תאוה וחומריים המה, אך חטאו במה שאינו מסוג זה, והוא אם הייתה קנאה לקרח מי הכניס את כל העדה שנאמר **ויקהל עליהם קרח את כל העדה (במדבר טז יט)**, וזהו אומרם **ויקנאו למשה במחנה** שהוא כל מחנה העדה **בשביל אהרן קדוש ה'** מה שאינו נוגע אליהם כי ישראלים המה.

לולא ה' ריחמם **(יז) שתפתח ארץ וכו'** ולא את כל ישראל שנקהלו עליו. וכן **(יח) ותבער אש וכו'** ותהי חסדו יתברך למו כי **להבה תלהט רשעים** ולא את יתר ישראל הנקהלים. והגמול היו משלמים למשה בקנאם אותו, על אשר הצילם מכליה. כי הלא **(יט) יעשו עגל בחורב,** כלומר האם היה מקום **יעשו עגל בחורב** במקום ראותם השכינה כביכול ודיבר ה' אליהם **פנים בפנים וכו'** (עיין דברים ה ד). **(כג) ויאמר להשמידם לולא משה וכו'**, והגמול ששלמו לו היה שקנאוהו במחנה כמדובר, ועל ידי כן לא יקשה היות מאוחר ענין העגל שקדם.

יט יעשו-עגל בחורב וישתחוו למסכה :

כ וימירו את-כבודם בתבנית שור אכל עשב :

כא שכחו אל מושיעם עשה גדלות במצרים :

כב נפלאות בארץ חם נוראות על-ים-סוף :

כג ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית :

ולהתכת הכתובים **יאמר**, הנה בעגל לא היה בו איכות רק מציאות הזהב אשר בו, או תמונת צורתו, אם על המתכת היתכן **[יט] יעשו עגל בחורב** מקום אשר נבדלו מכל הטועים ויִרְאֶם הוא יתברך את אשו הגדולה, יעשו עגל. ומי יתן וחזרו בהם אחר העשותו באמור הלא כל רוח אין בקרבו רק הזהב, ולא שתו לב רק **וישתחוו למסכה** הוא המתכת. ואם בעבור הצורה, היתכן **(כ) ימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב**. והמה מאוכלי המן, שיתרונם גדול מאד על עבודתם.

ואם תאמר נא שלא כיוונו על עצמו רק מזל שור או פני שור אשר ראו במרכבה כמו שאמרו ז"ל **(ילקוט שמעוני תהלים תתסד)**, ולא ישתחוו לזה רק להיותו תבנית המזל או המלאך, למען יהיה אמצעי וסרסור בינו יתברך וביניהם, האם **(כא) שכחו אל- מושיעם עושה גדולות** והוא **במצרים** כמה דאת אמר **ועבר ה' לנגוף את מצרים** (שמות יב כג), כמפורש אצלנו במה **שלבני ישראל לא חרץ כלב לשונו** (שמות יא ז), ואם כן מה צורך להם לאמצעי הלא בלי אמצעי עשה אפילו במצרים מלאה טומאה כמשל רבותינו ז"ל לכהן שתרומתו בבית הקברות וכו' **(עי' שמות רבה ה יד, טו ה, יט)**.

ואם נאמר שחששו פן על ידי חכמת כישוף עשה משה ולא מאתו יתברך חלילה, אי אפשר, כי הלא **(כב) נפלאות** ודאי היו, כי הלא היה **בארץ חם** כי שם ט' חלקי כישוף שבעולם (קדושין מט ב), והמה אמרו **אצבע אלוהים היא** כי לא יכלו עשות כן גם המה, ואם גם על אלה יתאנו תואנה, הנה **נוראות על ים סוף** שראו גם את שרו של מצרים מת וכו' זולת גדולת הנס

שאפילו כומרים לעבודת אלילים הכירו בו את גדולתו יתברך. ועל כן היו מחויבים מן הדין (כג) **ויאמר להשמידם וכו'.**

וראוי לדעת שהיה לו לומר ויאל להשמידם לולא משה וכו', אך משה לא עיכב האמירה כי הלא אמר "**ואכלם**" (שמות לב י). וכן אומרו לפניו מיותר. אך הנה ידענו (ב"ק ס א) כי כשניתן רשות למשחית אינו מבחין [בין צדיק לרשע] מה שאין כן בעשותו יתברך על ידו. ואמר, הנה היה אומר לזולת לאחד מן המשחיתים באופן יכלו תם ורשע **לולא משה בחירו עמד וכו'**, והוא, כי אחר אומרו **לך רד** (שמות לב ז) איך נתעכב ולא ירד מיד, אכן מצא פתח והוא אומר יתברך (שם לב י) **הניחה לי וכו'** כמו שאמרו ז"ל (**ילקוט שמעוני שמות** שצב) וכי תופס הייתי בך, אלא שפתח לו פתח שיחזיק ויתפלל, וזהו עמד ולא ירד מיד רק עמד לפניו יתברך, היה **בפרץ** שמצא לעמוד בו לפניו ולא לירד מפניו מיד, כדי להשיב חמתו, הוא אחד משלוחי יתברך המשחיתים שלא יבחינו ויעשו כלה.

והוא מאמרנו בספר תורת משה שהוא יתברך אמר "**ויחר אפי'**" (שמות שם), שהוא "**הניחה לי**" שלא אעשה בעצמי הפקידה "**ויחר אפי'**" הוא "אף" אחד מן המשחיתים ועל ידו "**ואכלם**", על כן השיב משה ואמר "**למה**" תסתלק ו"**יחרה אפך**" הבלתי מבחין, עם היות שמסיבה זו היה אשר העלת בעצמך וכו'. ונשאר הדבר אליו יתברך, ואמר **וביום פקדי ופקדתי** (שם לב לד), וכן **ויגוף ה'** (שם לב לה), ועל ידי נגפו בעצמו לא היה רק לאשר עשו את העגל בלבד ולא לזולתם כי הוא יתברך מבחין כמדובר, באופן שהיה להם להחזיק טובה למשה על ככה ואדרבה ויקנאו כדלעיל (פסוק טז).

או שיעור הכתובים, כי בא ללמדנו ענין מאמרם ז"ל **בבראשית רבה** (לט יב) כי יותר חס הקדוש ברוך הוא על כבוד הצדיק מעל כבוד עצמו, כי בכבוד אברהם אמר **ומקללך אאור** (בראשית יב) שהוא בקום עשה, ובכבוד עצמו הוא אומר **ובוזי יקלו** (שמואל - א ב) שהוא מעצמם. וכן למדו זה **בספר הזוהר** ממה שהיה ירבעם מזבח לעבודת אלילים ולא יבשה ידו, ועל שעודנו מזבח שלח ידו אל הנביא ייבש הוא יתברך את ידו (מלכים - א יג).

וענין זה יאמר במה שאחר אומרו **[טז] ויקנאו למשה וכו'** חזר אל הקודם, ממעשה העגל, והוא לומר **ויקנאו למשה** שהיה צדיק וקינא הוא יתברך על צרת הצדיק **[יז] ותפתח ארץ וכו'** **[יח] ותבער אש וכו'**, ועל מה שעשו **[יט] עגל וכו'** **[כא] וימירו וכו'** אשר **שכחו א-ל מושיעם**, עם כל זה הספיק משה לבטל כעסו ולהשיבו ממאמרו אשר אמר בפ' **[כג] להשמידם**. ועל אומרו **יעשו** ולא אמר "עשו", בדרך הקודם אמרנו שהוא כמתמיה, האם יאות **יעשו עגל** **בחורב** מקום אשר שם נגלה להם האלוהים.

ועוד אפשר רמז מאמרם ז"ל (שמות רבה ג ב) על ראה ראיתי את עני עמי (שמות ג ז) שאמר הקדוש ברוך הוא למשה אתה רואה ראיה אחת מהגלות ואני רואה ב' ראיות כי הם עתידים לעשות עגל בחורב, ועל כן דקדק לומר **יעשו**, כי מאז צפה יתברך שיעשוהו כמדובר.

כד וימאסו בארץ חמדה לא-האמינו לדברו :

כה וירגנו באהליהם לא שמעו בקול יהוה :

כו וישא ידו להם להפיל אותם במדבר :

כז ולהפיל זרעם בגויים ולזרותם בארצות :

(כד) וימאסו בארץ חמדה וכו'. מאשר לא הכירו חמדת משה רבנו ע"ה בחצרות נמשך שאחרי כן גם לא הכירו חמדת הארץ. והנה אילו לא עשו רק מאוסם בארץ חמדה, עדיין לא גדלה חטאתם הרבה, כי לא היה גדר רעתם רק שלא האמינו לדברו של משה הנזכר אשר דיבר ארץ זבת חלב וכו'.

אך במה שנמשך (כה) שוירגנו באהליהם כמו שאמרו ז"ל (ילקוט שמעוני שלח יד תשמג): שהיה בלילה הוא כל אחד מעשרה מרגלים גונח ומתאנח ובוכה ומתאבל ואומר אוי לי עליך אשתי איך יבעלוך ערלים, ואוי לי על בתולותי בנותי איך יתעללו בהם גויים, ואוי לי על בני איך יהרגום אויבים, באופן שכל אוהלי עשרה מרגלים שהיו אחד בכל שבט היו גועים בבכיה, וימשכו לעשות כהם שכניהם אשר סביבותיהם בכל שבט, עד שגעו בלילה ההוא כל השבטים קול אחד בבכיה גדולה בלילה ההוא ליל תשעה באב.

והנה זה גדול מהקודם, כי גדר הקודם היה לא האמינו לדברו הבא אליהם על ידי זולתו, אך מה שוירגנו שהורו כי ח"ו מבלתי יכולת למושיען של ישראל יפלו ביד גויים חלילה, בזה גדל עונם כי בזה לא שמעו בקול ה' אשר השמיעם מן השמים באמור אליהם אנכי וכו' אשר הוצאתיך וכו' (שמות כ), כי לו שמעו בקולו ההוא לא הייתה נופלת חיתת הגויים עליהם.

אז (כו) וישא ידו להם, על עצמם שבמדבר ההוא יפלו פגריהם, ולדורות להפיל זרעם. והוא ב' חורבנות, והוא מאמרם ז"ל (תענית כט א) על ויבכו העם בלילה ההוא (במדבר יד א), שאמר הקדוש ברוך הוא חייכם שאני קובע לכם בכיה לדורות, ויהי כן בלילי תשעה באב, וידקדקו זה מייתור אומרו ויבכו העם בלילה ההוא.

וכן אמרו רבותינו ז"ל (עי' ילקוט שמעוני במדבר תשמג, ושם תהלים תרנט, במדבר רבה טז כב) שאמר הקדוש ברוך הוא שתי פעמים אמרתי בשבילכם "עד אנה", שהוא "עד אנה

ינאצוני ועד אנה לא יאמינו בי" (במדבר יד יא), חייכם שארבעה פעמים תאמרו עד אנה כד"א עד אנה ה' תשכחני וכו' (תהלים יג), שהם שתי חורבנות בית המקדש.
ועל הא' אמר (כז) ולהפיל זרעם בגויים,
ועל השנית ולזרותם בארצות.

כח ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים :

כט ויכעיסו במעלליהם ותפרץ-בם מגפה :

ל ויעמד פינחס ויפלל ותעצר המגפה :

לא ותחשב לו לצדקה לדר ודר עד-עולם :

(כח) ויצמדו לבעל פעור וכו'. ממאוסם בארץ חמדה בארץ הקדושה נמשכו לידיבק בטומאה, והנה תחילה נצמדו בלבד שעם היותר עם ה' קנו התחברות - מה לבעל פעור, ומה גם למאמרם ז"ל (סנהדרין סד א) על ויצמד ישראל וכו' (במדבר כה), שכשישראל כשרים דבקים בה' דבקות ממש כמה דאת אמר ואתם הדבקים בה' (דברים ד), אך בלכתם אחרי העבודת אלילים הם רפויים כצמידים על ידי האשה שהם רפויים בל ידחקו הבשר, כן יאמר ראשונה ויצמדו ועודם ברפיון, אך אחר ששקצו את נפשותיהם ויאכלו זבחי מתים מיד עשו להכעיס את ה' חלילה ולהתרחק ממנו. וזהו (כט) ויכעיסו הו במעלליהם והוא מעשה זמרי. והנה טרם מעשה זמרי הייתה מגפה אך קלה, ויאמר משה הרגו איש אנשיו וכו' (במדבר כה ה), וישוב חרון אף ה' מישראל, אך במעשה זמרי חזרה מגפה להפליג לעשות כלה ח"ו, וזהו ויכעיסו וכו' ותפרץ וכו' ברבוי.

ואז (ל) ויעמוד פנחס וכו', ויהיה ויפלל כמו ונתן בפלילים (שמות כא כב), שהורה בפני משה רבו שבועל ארמית קנאים פוגעים בו, כי משה רפו ידיו ושכת, וגם הורה הוראה שבמקום שיש חילול ה' אין חולקים כבוד לרב (סנהדרין פב א), ועל ידי כן ותעצר המגפה, לומר שעם שלפי האמת לולא י"ב ניסים שנעשו לו מן הקדוש ברוך הוא (במדבר רבה כ כה) לא היה הוא עושה כלום, נמצא כי (הוא) [ה'] עשה הכל, עם כל זה במה שדן וקינא בלבד הספיק שותעצר וכו'.

והיה מקום לומר הלא מתחייב היה בנפשו שהורה בפני רבו ויקרהו כשמואל על וישחטו את הפר ויביאו את הנער וכו' (עי' ברכות לא ב), אך זה אדרבא (לא) ותחשב לו לצדקה מה צדקה תציל ממות כן ניצל ממנה, כי נתנו לו חיים נצחיים הוא אליהו, כמו שאמרו ז"ל (ילקוט שמעוני ריש פנחס) על בריתי שלום (במדבר כה יב), כמה דאת אמר בריתי הייתה אתו

החיים והשלום (מלאכי ב), ותחילה הייתה לדור ודור שחיה כמה דורות עד שאחר כך בעלותו בסערה היה עד עולם, וזהו **לדר ודור עד עולם**.

הנה שעם עבדם עבודת אלילים וגילוי עריות לא די שהספיק קנאת פינחס להצילם, כי אם שגם על ידו ניצולו הרבה להיטיב לו ולזרעו, ואם כן גם אנו בגלותנו תרצנו ותגאלנו. או הורה כי מחשבה טובה הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה (קידושין מ א), כי מעת **[ל]** **שועמוד פנחס** ודן טרם עשותו הפעולה, מיד מן השמים **ותעצר המגפה**.

לב ויקציפו על-מי מריבה וירע למשה בעבורם :

לג כ-המרו את-רוחו ויבטא בשפתיו :

(לב) ויקציפו על מי מריבה וכו'. מוסיפים בני הגלות ואומרים אל נא תמנע מלאהבה אותנו ולמהר לגאלנו, כי הלא אז עם **שויקציפו על מי מריבה** עם כל זה מרוב אהבתו יתברך אותם הרע למשה בעבורם. והוא מאמרם ז"ל כי לא נגזר עליו שלא יבוא אל הארץ, כי אם למען בזכותו יבואו עמו לעתיד לבוא כל דור המדבר שמתו שמה, ואין זה כי אם מאהבתו יתברך אותם גם בהקציפם אותו.

ושמא תאמר, הלא הוא לא קיים מאמרו יתברך **ויך את הסלע ויאמר להם שמעו נא המורים.** עם כל זה לא היה חטאו כדאי לזה, **(לג) כי הלא המרו את רוחו ויבטא וכו'.**

והוא ענין מאמרנו על ביאור הפרשה כמבואר אצלנו יפה, כי הנה לא נעלם ממשה כי על ידי דבור יתן הסלע מימיו, כי אם ראה והנה אם מקבלי השפע יחטאו לה' לא יעצור כח משה לתת להם מים על ידי דבורו, כענין הבת קול יש ביניכם מי שראוי שתשרה בו שכינה כמשה אלא שאין הדור ראוי לכך (סנהדרין יא א), וכאלה אין מספר.

והנה אמרו רבותינו ז"ל **(ילקוט שמעוני במדבר תשסג):**

כי בלכת משה לדבר אל הסלע נעשו ישראל כתין כתין כל כת על אחד מסלעי המדבר וכל כת אומרת למשה אם האמת אתך שעל ידי הדבור בהשגחה יוציא הסלע מים תוציא מסלע זה, וכן כל כת וכת היו מורים באצבע, כל כת על סלע שלפניו אומרים לו תוציא מזה, והיו אומרים מאשר בוחר סלע מיוחד אין זה כי אם שבהיותו רועה את צאן יתרו חותנו, ידע סלע מיוחד למים וממנו יעשה כאילו מוציא מים בהשגחה. על כן בראות משה כך אמר עתה שחטאתם בזה ושמתם פקפוק ברוח קדשי לומר שיודע אני מקום מים, וכל אחד מורה באצבע סלע אחד להוציא ממנו, עתה לא יספיק זכותי

להוציא מים לכם אשר אינכם כדאים לקבל שפע זה, שקלקלתם הכנתכם לשאספיק זה לעשות בזכותי לבדי, על כן לקח מטה האלוהים.

זוהי אצלי מפורש בכתוב באומרו "שמעו נא המורים" (במדבר כ) לומר אתם המורים באצבע כל אחד סלע שלפניו, שהוא שומכם פקפוק ברוח קדשי כאילו מלבי אני בודה שהוא עוון גדול מעין עוון קרח, על כן היתכן ש"מן הסלע הזה" צור החלמיש "נוציא" אנו משה ואהרן "לכם", כלומר "לכם" שאינכם כדאים "מים", לא יתכן, על כן "ויך וכו'" בכח אלוהי במטה האלוהים, ולא עשה בעצמו פן יתעכבו המים על העדר בחינתם והכנתם ויתלו במשה, נמצא הענין מפורש בדברי משה עצמו באופן כי קטון היה חטאו מאד, ולא נתעבר ה' בו, כי אם לטובת מתי מדבר ישובו לעתיד עמו כמדובר.

והן אלה דברי דוד פה ברוח קדשו, הלא אמרתי כי לא היה כדאי חטא משה לעכבו ולבוא אל הארץ, כי אם **[לב] שוירע למשה בעבורם** מהטעם האמור.

ושמא תאמרו הלא חטא כי הכה את הסלע, הלא הענין הוא **[לג] כי המרו את רוחו** של משה הנזכר שנגעו ברוח קדשו באומרם שלא ברוח הקדש היה הענין שלו, כי אם שידע מקום מים מהיותו רועה את צאן יתרו חותנו, שאם לא כן כל סלע מוכן לכך, וכל אחד היה מראה לו סלע באצבעו. כלומר, ובזה מצא מקום משה להכות את הסלע, כמדומה לו שאחר פעולתם זו זה היה רצונו יתברך, וזהו **כי המרו את רוחו**. וטעם זה היו דברי משה בשפתיו, וזהו **ויבטא בשפתיו** שפירש אותו בשפתיו באומרו **שמעו נא המורים וכו'**, לומר גם שהייתם ראויים לכך, עתה שהייתם "מורים" איש סלעו, זה אי אפשר, כי "המן הסלע הזה נוציא" אנחנו שיספיק זכותנו לבדו להוציא "לכם" אשר חטאתם "מים". באופן שהיטבתי אשר אמרתי **[לב] וירע למשה בעבורם**, כי לא היה משה כדאי לעונש ההוא אם לא בעבור ישראל מאהבתו יתברך אותם אחר שהקציפו למען יביאם עמו לעתיד כמדובר.

או יחזור **[לג] ויבטא בשפתיו** אל אומרו **[לב] וירע למשה בעבורם**, כי מה שלא היה אשם בדבר בעצם הוא **[לג] כי המרו את רוחו** באופן שהם היו האשמים, ואז מה שהרע לו שהיה לו **בעבורם** הוא מה שבטא בשפתיו, והוא אומרו **ויתעבר ה' בי למענכם** (דברים ג כו) שהוא למען הביאכם לעתיד.

לד-לא-השמידו-את-העמים-אשר-אמר-יהוה-להם :

לה-ויתערבו-בגויים-וילמדו-מעשיהם :

לו-ויעבדו-את-עצביהם-ויהיו-להם-למוקש :

לז ויזבחו את-בניהם ואת-בנותיהם לשדים :
לח וישפכו דם נקי דם-בניהם ובנותיהם אשר זבחו לעצבי כנען ותחנף הארץ בדמים :
לט ויטמאו במעשיהם ויזנו במעלליהם :

ואפשר רמז בסמיכות פסוק (לד) לא השמידו וכו' לומר דעו איפה כי לא היה אשם בעצם משה, כי על מה שלא נכנס משה לארץ שהוא מה שהרע למשה על כן היה שלא השמידו את העמים, שאם היה נכנס בזכותו לא היה להם פליטה, והוא דבר נודע מרבותינו ז"ל, כי אם היה נכנס לא נפסק טובם.

לא השמידו את העמים וכו'. מוסיפים ואומרים בני הגלות לפניו יתברך, הלא עוד עשו ראשונים ולא עזבתם, כי הנה **לא השמידו את העמים אשר אמר ה'** להשמידם **לא תחיה כל נשמה** (דברים כ טז), אז אשר אמר ה' להם **והיה אשר תותירו מהם לשכים וכו'** (במדבר לג נה), ומבלתי השמידם נמשך **(לה) שויתערבו וכו'** ואחר כך **וילמדו מעשיהם** ומידותיהם הרעים, ומזה **(לו) ויעבדו את עצביהם**, ובראותם כי **ויהיו** עצבי הגויים **להם למוקש** לישראל אמרו בלבם הלא העובדים אותם הם הגויים אינם להם למוקש רק לנו, אין זה כי אם שהם עובדים אותם ביותר, על כן מה לעשות עשו עבודה יתירה לעצבים על עבודות הגויים.

(לז) ויזבחו את בניהם ואת בנותיהם לשדים אשר את עצבי הגויים. ומעבודת אלילים נמשך למו גם שפיכות דמים, כי **(לח) וישפכו דם נקי**, כי לבל יגדלו בני בניהם ויקומו על אבות אבותם על שזבחו את אבותם לשדים ויהרגו את זקניהם, מה היו עושים הזובחים את בניהם לשדים, הורגים את הילדים בני בניהם טרם יקומו בגדלם על זובחי אביהם. וזהו אומר **וישפכו דם נקי דם בניהם** של אותם **אשר זיבחו לעצבי כנען**. באופן שנוסף על העבודת אלילים **ותחנף הארץ גם בשפיכות דמים**.

ואחר כך **(לט) ויטמאו** גם בגלוי עריות עם **מעשיהם** הראשונים הם עבודת אלילים ושפיכות דמים, ואחר כך **ויזנו** גם **בכל מעלליהם** היו מכוונים לזנות מאחרי ה'. או ויטמאו במעשיהם הנזכרים ואחר כך **ויזנו** בזמה.

או יאמר, המה חשבו כי להיות הגויים ההם בשלוח ולא הם, אשר החלו לעבדם, היה על כי הם לא היו עובדים אותם כל כך כגויים, ועל כן **[לז] ויזבחו וכו'**, ולא ידעו כי ישראל היו מטמאים עצמם במעשיהם של גויים, מה שאין כן הגויים כי הם מין במינו. וגם **[לט] ויזנו** ישראל **במעלליהם** של גויים, שבזה הם זונים מאחרי ה' מה שאין כן הגויים, כי אינם

מתייחסים לזונים מאחרי ה', כי לא ממנו יתברך המה רק להולכים אחרי ההבל בלבד, ועל כן אינם לוקים רק ישראל בלבד.

מ ויחר-אף יהוה בעמו ויתעב את-נחלתו :

מא ויתנם ביד-גויים וימשלו בהם שנאיהם :

מב וילחצום אויביהם ויכנעו תחת ידם :

מג פעמים רבות יצילים והמה ימרו בעצתם וימכו בעונם :

אז (מ) **ויחר אף ה' בעמו** בייחוד. והנה האף הוא אחד משלוחי משחית, ועל שכיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיק לרשע (ב"ק ס א) היו לוקים על ידי האף גם צדיקים הנקראים נחלת ה', וזהו **ויחר אף** הוא שליח משחית, **ויתעב** גם הנקרא **נחלתו**.

או **יאמר ויחר אף ה' בעמו** בעצמם, אך בראות כי **ויתעב נחלתו** בגלוליהם על כן (מא) **ויתנם** הוא יתברך **ביד גויים** שגלות יכפר, וזה היה בחורבן שגלו לארצות גויים **וימשלו בהם שונאיהם (מב) וילחצום וכו'** ואז **ויכנעו תחת ידם**, מה שלא היו עושים בארצם.

ושמא תאמר למה עשה כן לגרשם מארצו ולא הניחם בה וייסרם שם פן [לה] **יתערבו בגויים וילמדו מעשיהם**, וכמאמר הנביא באומרו **מי יתנני וכו' ואעזבה את עמי ואלכה מאתם** (ירמיה ט א), שהיה טוב לעוזבם במקומם ולהסתלק הוא יתברך מאתם ולא לישאר שם, כי לא זזה שכינה מכותל מערבי (שמות רבה ב ב). על כן אומרת פה רוח הקדש, הנה כך היה ראוי לעשות ליסרם והמה על אדמתם, אך הנה כבר נסה בזה כמה פעמים. כי הנה (מג) **פעמים רבות יצילים** עודם בארצם, אך **והמה ימרו בעצתם** הרע כי היו מתגאים בראות עצמם בנחלותיהם עד **שוימכו** נעשו מכים ודלים מן המצוות עודם **בעונם** שעליהם, ואם כן מי יגן עליהם, ואם היה מניחם שם ומכה במ כדי רשעתם לא היה נשאר מהם מאומה ח"ו, על כן הוצרך גלות לכפר עוון.

מד וירא בצר להם בשמעו את-רנתם :

מה ויזכר להם בריתו וינחם כרב (חסדו) [חסדין] :

מו ויתן אותם לרחמים לפני כל-שואביהם :

ושמא תאמר אם כן למה המתין כל כך, עד גדר זה שלא היה להם תקומה אם לא בהוציא אותם, ולקות ארצם במקומם, ויתעב נחלתו מלאה גילולים עבודת אלילים, כי שבעה בתי דינין עבדו עבודת אלילים קודם החורבן (גיטין פח א), הלא הוא כי (מד) **וירא** שהשגיח וריחם,

כמה דאת אמר וירא את עניינו (דברים כו), **בצר להם**, כל עוד שהיה שומע את תורתם היא רינתם, כמה דאת אמר **לשמע אל הרנה ואל התפילה** (מלכים - א ח כח), ואמרו רבותינו ז"ל (עי' **שמות רבה** מז ה) רנה זו תורה וכו' כנודע, כל עוד שהיה שומע יתברך שהיו עוסקים בתורה, האריך וריחם, עד עזבם את תורתו ויגעל בם, כי ויתר על עבודת אלילים וכו' ולא ויתר על ביטול תורה (**פתיחתא דאיכה רבה** ב), כי על ידי התורה ראה **בצר להם (מה) ויזכור להם בריתו וינחם** מאשר **[מ] "ויחר אף ה' בעמו" [מה] כרוב חסדיו** שלא תמו, כאשר תמה זכות אבות, ואחר כך שהיו כל אשמותם על עצמותם שלא נפקדו על התורה שהיו לומדים, מה עשה **(מו) ויתן אותם** בשביל **רחמים לפני כל שוביהם** כי זה היה להם לרחמים, כי גלות מכפרת עוון וגם הארץ לקתה במקומם, וגם **שותרץ את שבתותיה** שהייתה מקטרגת עליהם (עי' ויקרא כו לד - לה וברש"י שם, ושם מג).

או שיעור הכתוב **[מה] ויזכור להם בריתו** שלא ייכלו בגויים שהוא "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים וכו' להפך בריתי אתם" (שם כו מד), באופן שאין פחד שיכלו בגלות, ואז **וינחם כרוב חסדיו** מאשר חרה אפו בעמו להמיתם, **[מו] ויתן אותם** בשביל **רחמים** בגלות, כי זה טוב להם כבקודם.

מז הושיענו יהוה אלהינו וקבצנו מן-הגויים להדות לשם קדשך להשתבח בתהלתך :
מח ברוך יהוה אלהי ישראל מן-העולם ועד העולם ואמר כל-העם אמן הללויה:

(מז) הושיענו ה' אלוהינו וכו'. אנו גולת ישראל אומרים לפני הקדוש ברוך הוא, הנה פעמים רבות הצלת את עמך ושבו לקלקל, והנה היית מציל על ידי מושיע בשר ודם, **ושנית** היית מניחם בקרב הגויים וקרוב ללמוד מעשיהם, **אך הושיענו ה' אלוהינו** בעצמך כאשר עתיד כמה דאת אמר חשף ה' את זרוע קדשו וראו וכו' (ישעיה נב י), וכן הוא אומר **ונגלה כבוד ה' וכו' (שם מ ה)**, וגם **וקבצנו מן הגויים** פן נלמוד ממעשיהם. ואז אחר שנכנענו כל כך בגלויות לא נבקש גדולות ויעודים רבים, כי אחר כך נרוצה כאריה ישאג ולא נבקש רק **להודות** את שמך בלבד.

כי גם שאין אנו משובחים וכדאים, נחפוץ בזה **להשתבח** לקנות אנו שבח **בתהלתך**, כי הלא בהיותנו בין הגויים באמור איש ממנו או יחד רבים **(מח) ברוך ה' אלוהי ישראל** היו הגויים אשר אתנו שוברים ראשינו ומלעיגים עלינו באומרם איה אלוהיך, והיו מרפים ידינו. ומה גם במאמרם ז"ל (**ילקוט שמעוני ישעיה** תנ) שכל אחד מהאומות אומרים כמוץ וקש בשבילי מזרעה השדה, וישראל כחטה הטמונה תוך השבולת, ויראים לומר בשבילנו נברא העולם לפני הגויים, אך אז בהיותנו מקובצים כל ישראל יחד מבין הגויים **[מד] נשתבח בתהלתך**, אשר

היא אמור **ברוך ה' אלוהי ישראל מן העולם ועד העולם**. כי מאז ברא העולם היה בשביל ישראל, וכמו שאמרו ז"ל **בבראשית רבה** (ח ב, א ד) כי אלפים שנה קודם שנברא העולם היה כתוב בה **צו את בני ישראל דבר אל בני ישראל, ועד העולם** הבא שהוא בשבילם, אז שנהיה מקובצים יחד לא יחרץ גוי את לשונו לנגדנו, כי אם **ואמר כל העם אמן** קול אחד, ולא נירא מאויבינו שיקומו עלינו בהשמיע את קולנו יחד קול רם. ולרמוז כי הוא יתברך אלוהינו **מן העולם ועד העולם** שהם ב' העולמות, על כן **הללויה, הללו את שם י-ה**, שבשתי אותיות אלו נבראו ב' העולמות (רש"י בראשית ב ד).

או יהיה שמשיבה רוח הקדש אלינו ואמרת, **הללויה**, כי בשם שתי אותיות אלה נשבע כי יד על כס י-ה (שמות יז טז ועי' רש"י שם), ובו תבטחו כי לא ישנה כי אם ישלים שמו במהרה בימינו.

או במה שכתבנו על פסוק והיה ה' לי לאלוהים (בראשית כח כא) עם פסוק ויקרא לו אל וכו' (שם לג כ), כי כינה הוא יתברך את שמו על יעקב גם בחייו, ומה גם לאחר מותו, יאמר **ברוך ה'** שהוא השם שלם, כי נבטח שישתלם בגאולה מה שעתה הוא שם י"ה בלתי דבק עם אותיות ו"ה. והנה נבטח, כי הנה מאז נקרא השם שלם על ישראל אבינו וזהו **ברוך ה' אלוהי ישראל, ובזה נבטח שיהי כן מן העולם ועד העולם** שיהיה שלם **ואמר כל העם אמן**, ובין כך ובין כך **הללויה** שהוא עדיין חצי השם, כי אינו שלם עד לעתיד לבא במהרה בימינו, כי הוא בטחון לנו כי נגילה ונשמחה בישועתו. נשלם ספר רביעי בעזרת אלוהי ישעי.

פרק קז

א הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו:

ב יאמרו גאולי יהוה אשר גאלם מיד-צר:

ג ומארצות קבצם ממזרח וממערב מצפון ומימם:

(א) **הודו לה' כי טוב וכו'**. הנה מה שהיה הדעת שופטת הוא שעלינו לשבח אל אבות ישראל שבזכותם יצאו ישראל ממצרים, אמר **הודו לה'** לבדו, כי טוב הוא שבטובו יצאנו, **כי לעולם הוא חסדו**, כלומר בין בהיותנו ראוים בין בהיותנו בלתי ראוים, מה שאין כן הנעשה על ידי זכות בשר ודם, כי לא תספיק רק לראויים קצת. ומי יאמר זה, הנה (ב) **יאמרו** אותו **גאולי ה'** הם יוצאי מצרים שגאלם בעצמו **אשר גאלם מיד צר**. כי כבר היו מסורים ביד שרו של מצרים

על ידי קטרוגו באומרו הללו עובדי עבודת אלילים והללו עובדי עבודת אלילים וכו' (ילקוט ראובני בשלח פסוק חיל פרעה), וכמו שאמרו ז"ל (ילקוט שמעוני שמות רלג) על פסוק ויסע מלאך האלוהים (שמות יד יט) שכבר היו ישראל במידת הדין מתוחה עליהם להאבידם ח"ו לולא רחמיו יתברך שהולך את מלאך הדין לאחריהם על המצריים שאחריהם.

וכן אמרו (ילקוט שמעוני שמות רלח) "והמים להם חומה" חמה כתיב, ולא היה מספיק זכות אבות לולא חסד עליון וכו'. ואם צר יאמר על בשר ודם, יהיה שיעור הכתוב, תדע שהיו גאולי ה' ולא גאולי זכות אבות או שבועת אבות, שהרי גאלם מיד צר, שהוא בעל בחירה ואין זכות מספיק אם לא בהצטרף חסד א-ל.

או יאמר ענין שאילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים עדיין אנו ובנינו וכו' נמצא שלא את אבותינו בלבד גאל כי אם כל דורות עולם (הגדה של פסח). וזהו [א] הודו לה' כי טוב, לא להם בלבד גאל, כי אם לעולם היה החסד מתמיד לעולם לכל דור ודור, וזה [ב] יאמרו גאולי ה' אשר לא גאלם מיד המצריים שהם רבים, כי אם מיד צר יחיד, הוא שרו של מצרים שהיה תוקף בהם מיד ולדורות.

או יאמר במה שידענו שאם אין ישראל אין עולם, וכן אם אין תורה אין עולם, נמצא כי בהוציאו יתברך את ישראל ממצרים היה כאילו אז קיים את העולם, שאילו היו נשארים שם היו מסורין ביד צר ולא היו ישראל ולא תורה והיה מתבטל העולם. וזהו [א] הודו וכו' לומר שיכולים [ב] גאולי ה' לומר לכל העמים [א] הודו הכל לה' כי טוב כי לעולם חסדו, כלומר כי להיות עולם ולא תבטל הוייתו היה חסדו. ומי הם האומרים אל כל העולם כך, יוצאי מצרים.

ושיעור הכתוב הוא, [א] הודו וכו' זה יאמרו גאולי ה', שיאמרו אל כל העמים הודו וכו', והטעם הוא [ב] אשר גאלם מיד צר, שאלמלא גאלם היו מסורים בידם לאבדם והיה העולם מתבטל.

או יאמר כי הנה דרך המלך לעשות חסד עם עמו, אך לפי האמת אינו מטיב רק לעצמו שאם לא היה הוא מטיב להם גם המה לא היו עובדים אותו ועומסים עול סובלו עליהם, ואם כן לא יקרא טוב בעצם בעשותו חסד, אך הוא יתברך הוא לבדו יקרא טוב, כי כל החסדים שעושה הם לעם ולא לעצמו, כי הכל צריכים לו והוא אינו צריך לעולם. וזה יאמר [א] הודו לה' כי הוא לבדו הראוי יקרא טוב, כי בשביל העולם הוא חסדו ולא בשביל עצמו, וזה בעצם [ב] יאמרו ויגידו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר, ולא עשה עיקר ממה שנגע הצר בכבודו יתברך באומרו מי ה' אשר אשמע בקולו וכו', כי כל אשר עושה הוא יתברך חסד הוא לעם.

או יאמר כי דרך מלך חסד שחסדיו ימנו, כי יעשה אחד היום ואחד אחר חדש ואחד אחר זמן אחר, אך בו יתברך נחדל לספור כי אין מספר, כי אין רגע בעולם שאין הקדוש ברוך הוא עושה בו חסד, ואם כן איפה איכה נאמר כך וכך חסדים עשה ה' ואין להם מספר, כי אין הפסק בין אחד לאחד וכאילו כולם חסד אחד. וזהו [א] הודו לה' כי טוב הוא דרך כלל, כי למנות חסדיו אי אפשר, כי הלא לעולם הוא חסדו כלומר חסד אחד יקרא הכל.

או יאמר מה בין מלך הארץ בשר ודם למלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, כי מלך בשר ודם בהיטיבו מטיב ובהצירו מיצר, אך הוא יתברך תמיד עושה חסד אפילו בהצירו. וזהו [א] הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו יקרא, וזה [ב] יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר הוא שר מצרים המעכב, כמו שאמרו ז"ל (ילקוט שמעוני שמות רמא) על דבר שלא מלאו הימים ת' שנה עדיין, והייתה הגאולה כמדובר במקומו על ידי מה שהכביד עול סבלו באחרונה.

(ג) ומארצות קבצם ממזרח וממערב וכו'. אמר הנה לכם ראייה עצומה שהיו [ב] גאולי ה' בעצמו כרוב חסדיו ולא על שבועת או זכות האבות, שהיה מספיק הזכות או השבועה למה שנדר להוציאם, אך הוסיף תוספת גדול כעיקר כי הלא בהוציאם אותם כמו רגע [ג] מארצות רבות קבצם וכו', והוא כי היו ישראל מפוזרים הם ובתיהם ילדים וזקנים טף ונשים ומקניהם הרועים בכל גבול מצרים ת' פרסה, וברגע קבצם ה' למקום אחד ויצאו יחד, כי אין זה רק חסד ופלא עצום הנעשה כרוב רחמיו.

או יאמר, הנה נס זה של יציאת מצרים הוא בטחון לכל בני ישראל על הגאולה העתידה, כאילו ראו קיבוץ גלות של הגאולה העתידה, כי מי שעשה זו יעשה האחרת כמה דאת אמר (מיכה ז טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. ושיעור הכתוב [א] הודו וכו' [ב] יאמרו גאולי ה' וכו', וגם יאמרו [ג] ומארצות וכו' שהוא כאילו מעתה כבר ומארצות קבצם.

ד תעו במדבר בישימון דרך עיר מושב לא מצאו:

ה רעבים גם-צמאים נפשם בהם תתעטף:

ו ויצעקו אל-יהוה בצר להם ממצוקותיהם יצילם:

ז וידריכם בדרך ישרה ללכת אל-עיר מושב:

ח יודו ליהוה חסדו ונפלאותיו לבני אדם:

(ד) תעו במדבר בישימון דרך וכו'. אחרי אומרו ההודאה כללית אשר כל ישראל חייבים להודות בכל דור ודור, אמר כי גם יש ד' מיני הודאות פרטיות שהם ארבעה שצריכין להודות (ברכות נד ב). והחל בהולכי מדברות.

ואמר תעו במדבר וכו', הנה אומרו **בישימון** הוא מיותר, **וגם** מלת **דרך** היא קצת בלתי צריכה.

אך לזה נעיר כי הלא יראה כי הולכי מדברות ולא תעו בדרך יראה שהם פטורים להודות, והנה בגמ' (שם) אמרו סתם אחד מהחייבים להודות הולכי מדברות, אפילו לא תעו במדבר ולא היו רעבים ולא צמאים, חייבים להודות. ולפי האמת יותר חייב לה' אשר בא דרך ישרה ולא היה לו רעב ללחם ולא צמא ולא שמע קול נוגש כי לא עצבו ה' בשום צער. על כן א חשוב שהן הן דברי דוד, לומר, הנה בין אם **תעו במדבר** שהניחו דרך העולה ליישוב והלכו דרך היוצא אל **ישימון** שמם לגמרי, וגם הם רעבים גם צמאים, והוצרכו לצעוק **(ו) אל ה' שממצוקותיהם יצילם**, בין כאשר מתחילה חמל עליו ה' **(ז) וידריכם בדרך ישרה ללכת וכו'** ולא שמעו קול נוגש ולא רעב ללחם ולא צמא למים, אלו ואלו יודו לה' חסדו. וזהו **תעו וכו' וידריכם וכו' יודו וכו'.**

ושיעור הכתוב, דעל מאן דסליק מנייהו אמר **(ח) יודו לה' חסדו** שעשה נפלאות לבדו שאין בעל הנס מכיר בנסו, וזהו **לה' חסדו** שהוא לה' לבדו וגם הוא חסד אחד. ועל מאי דפתח ביה **[ד] שתעו וכו'** והיו **[ה] רעבים גם צמאים וכו'** שהכירו בני אדם בנס, אמר **[ח] ונפלאותיו לבני אדם**, שהמה ראו נפלאות א-ל.

או יאמר [ה] רעבים וכו' בהזכיר מאמרם ז"ל **בשוחר טוב (ילקוט שמעוני תהלים תתפט)** מהו **כל הנשמה תהלל י-ה** (תהלים קנ), הנשמה שבאדם בכל עת עולה ויורדת ומבקשת לצאת מן האדם, אלא שרואה את הקדוש ברוך הוא שכל הארץ מלא כבודו וחוזרת לאחוריה. ושם ביארנו שהוא, על כי כל דבר תאב אל שורשו ויסודו, ועל כן להיות נפש האדם מאת האלוהים תאבה לצאת ולעלות אל האלוהים אשר נתנה, אלא שרואה את ה' שכל הארץ עם היותה חומר מלא כבודו, על כן אומרת דיו לעבד להיות כרבו, שעם כל רוחניותו לא יבצר מהיות **מלא כל הארץ כבודו**, עם שהארץ עפר וחומר עכור הוא, ועל כן לא טובה אני ממנו, ובזה תנוח ותסבול היותה מעוטפת תוך חומר האדם.

ונבוא אל הענין, אמר **[ה] רעבים וכו'.** והוא לומר כי דרך טבע שרוב המאכל מביא צמא יתירה, מה שאין כן הרעבים שלא ירגישו הצמא כי אם הרעב. אמר הנה כ"כ גדל חום ויובש המדבר אשר **תעו** בו, שעם היותם **רעבים, גם הם צמאים**, וכל כך הוא הצער שגם הנפש המואסת ישיבה בקרב איש החומרי ותאבה לצאת, אז אינה מוצאת מנוחה באומרה כי אז

יהיה טוב לה כי תצא ותעלה אל האלוהים אשר נתנה כתאותה התמידי, כי אם אדרבא **נפשם בהם תתעטף**, כי חפצה להיות עטופה מהגוף, כי כ"כ צר לה על צרתו כי גם נפשו עליו תאבל, ובוחרת להיות עטופה תוך לבוש הגוף מה שאין כן דרכה תמיד.

או יאמר כי צרותם היו ב':

[ה] רעבים וגם צמאים,

וגם **נפשם בהם תתעטף** מיראתה פן ישפך הדם הוא הנפש על הארץ, אולי יפגעו בהם לסטים וחיות רעות.

והנה קרה להם כר' פלוני (תענית ח ב) שהיה רעב ודבר בעירו ואמר, לאו אורח ארעא להתפלל על שני דברים כאחד, אמר אבקש על הרעב ומאליו ילך דבר, כי הקדוש ברוך הוא אינו נותן הלחם למתים. וזה יאמר, הנה שתיים היו רעותיהם:

א' הנמצא בהם שהוא **רעב וצמא**.

שנית, **פחד המוות** אולי יבואו להם לסטים או חיות שעל כן **נפשם בהם תתעטף**.

על כן אמרו לצעוק בשביל הצר שבהם עתה הוא הרעב והצמא, וזהו **[ו] בצר להם** שעל ידי כן גם אימת מות לא תהיה, שאין הקדוש ברוך הוא נותן פת למתים, וזהו **ויצעקו אל ה' בצר** אשר הוא **להם** עתה, שעל ידי כן משני **מצוקותיהם יצילם**, שבכלל תיקון הרעב הוא גם כן האחרת.

או יאמר, ראו נא רחמנותו יתברך כי עם היות שלא הקדימו תפילה לצרה שהיה ראוי כן כמו שאמרו ז"ל (סנהדרין מד ב) לעולם יקדים האדם תפילה לצרה שנאמר **היערוך שוער** [לא בצר] וכו' (איוב לו יט), עם כל זה יושר לבם ראה אלוהים ויושיעם, וזהו **[ו] ויצעקו אל ה' בצר להם** כלומר בהיות **הצר להם** ולא מקודם. ולמה שהייתה התפילה **שממצוקותיהם יצילם** הם המצוקות שלהם שהוא עונותיהם הגורמים צרותם, על כן הוא יתברך הדריכם **[ז] בדרך ישרה**.

או יהיה ענין הכתובים **לומר**, הנה כאשר **[ד] תעו במדבר וכו'** שלש הנה צרותיהם:

א' היותם **[ה] רעבים,**

שנית **גם צמאים,**

ג' **נפשם בהם תתעטף** מאימות חרב אויב או שן בהמות וחיות,

וכאשר **[ו] צעקו אל ה'** היה על כולן **שממצוקותיהם יצילם**, ואחרי כן האחת עשה ה' כי **[ז] ידריכם וכו'** ועל ידי כן נתקנו כולן. ואם כן היה מקום לומר שעל דבר אחד **[ח] יודו לה'** שהצילם מטעות הדרך מעיר מושב, אמר לא כן הוא, כי הן אמת כי ב' דברים יודו:

אחד, בערך מה שהוא לה' שעשה חסדו שעל ידי חסד אחד תיקן הכל. אך גם יודו על כל נפלאותיו כי רבות הן לבני אדם המקבלים שהן שלש, שבבחינת בני אדם היו נפלאות רבות כי היו ג' דברים, ומכולם הצילם ה'.

או יאמר מאמרנו על פסוק באדין דניאל בריך לא-לה שמיא (דניאל ב יט) לומר כי לא המתין עד הבקר אור בבית התפילה לקום בקהל ולברך "הגומל לחייבים טובות", כי אם מיד שנעשה לו והוא בקרב ביתו, ממנו לקונו יודה לה' על מה שהיטיב לו, ואחרי כן יודה וישוב ויודה בקהל עם את ה' ובמושב זקנים. וזה יאמר כאשר [ז] וידריכם וכו' ללכת שעדיין לא הלכו ולא הגיעו אל עיר מושב, מיד הללוהו, וזהו [ח] יודו לה' חסדו, ואחר כך ונפלאותיו יודו לבני אדם בעיר מושב אשר שם בני אדם, שהוא מה שמפרש אחר כך (לב) וירוממוהו וכו' שהיא ברכת הגומל וכו'.

או יאמר [ח] יודו וכו' לומר אל יעלה על רוחם כי כאשר היה פלא בעיני בשר גם יפלא בעיניו יתברך חלילה, כי הלא בריאת עולמות יש מאין נקל בעיני אלוהים מה גם עתה היותו עושה פלא, אך פלא יהיה בבחינת בני האדם אך לפניו יתברך אינו רק עשות חסד. וזה יאמר יודו לה' כי עשה חסד, וזהו יודו לה' חסדו, כי אם יתייחסו לנפלאות אינו אלא בבחינת בני אדם, וזהו ונפלאותיו לבני אדם.

או יאמר [ח] יודו וכו' לומר, כי חסד שעושה מלך בשר ודם לאנשיו אינו חסד אמיתי, כי הלא צריך הוא אליהם ולעצמו הוא עושה כדי שייטיבו לו, אך הוא יתברך לא כן חלילה, שאינו עושה טוב לשייטיבו עמו כי הכל מעשיו, ועל כן יקרא חסד של אמת. וזה יאמר יודו לה' חסדו כי לו נאה להודות ולא לזולת, כי הלא ונפלאותיו אינם לעצמו, כי אם לבני אדם.

או יאמר, כי כאשר בעל הנס מכיר בנסו כי רב הוא, ומודה את ה' ונדבק בו אז יותר מהיום ההוא והלאה, כך ראוי יודה וישבח נפלאותיו לבני אדם די עבד עמיה א-להא עילאה, שיספר להם נפלאות א-ל ויודה אותם לפניהם למען הדביקים בו יתברך. וזהו יודו לה' חסדו, ונפלאותיו גם כן יודו לבני אדם.

ט כִּי-הַשְּׁבִיעַ נֶפֶשׁ שׁוֹקֶקָה וְנֶפֶשׁ רַעְבָּה מֵלֹא-טוֹב:

י יִשְׁבִי חֶשֶׁךְ וְצִלְמוֹת אֲסִירִי עֵנִי וּבִרְזָל:

יא כִּי-הִמְרוּ אִמְרֵי-אֵל וְעִצְתָּ עָלֵינוּ נָאצוּ:

יב וַיִּכְנַע בְּעֵמֶל לִבָּם כְּשִׁלּוֹ וְאִין עֲזָר:

יג וַיִּזְעַקוּ אֶל-יְהוָה בְּצָר לָהֶם מִמַּצְקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם:

יד יוציאם מחשך וצלמות ומוסרותיהם ינתק:

טו יודו ליהוה חסדו ונפלאותיו לבני אדם:

(ט) כי השביע נפש שוקקה וכו'.

מהראוי יאמר "כי השביע נפש שוקקה ומילאה טוב",

וגם מהו הפרש התוארים.

וגם למה יזכיר השובע ולא ההצלה ממקרים רעים אשר במדבר.

אך הנה שני מיני נפשות באדם:

יש נפש הבהמית התאבה אכול ושתה וכיוצא,

ויש נפש עליונה שתמיד שוקקה לידבק בקונה וכאשר אין בעליה עושה רצון קונו היא

משתוקקת תמיד ענייני תורה ומצות.

וענין הכתוב, כי הניצל מצרות ומות אל תהיה הודאתו את ה' על טובות גשמיות שהשביע

צמאנו ורעבתנותו וחיי גופו, כי אם שעל ידי הצלה זו ישוב עד ה' ויקבל צערו לכפרה על

אשמותיו ויכיר השגחתו יתברך ואשר החייהו בקראו אליו ויפליא לעסוק בתורה ומצות. נמצא

שעל ידי כן **השביע ה'** את **הנפש השוקקה** עבודת ה', ואגב אורחיה גם את **הנפש** החיונית

הרעבה ללחם ומים **מלא טוב** שנתן לה יותר מבקשתה, כי עד כה שלא היה האיש ההוא שב

אל ה' הייתה נפש הבהמית מתמלאת אכול ולא בכשרון והוא דבר בלתי נקרא "טוב", אך

עתה על ידי תשובה גם מלואה יהיה טוב.

ושעור הכתוב, מה **[ח] שידודו לה' חסדו וכו'** לא על טובות העולם הזה רק על **[ט] כי השביע**

נפש שוקקה היא העליונה, וזהו העיקר, וגם **נפש רעבה** היא החיונית, אגבה **מלא טוב**.

(י) יושבי חשך וצלמות וכו'. הלא יש אסירים שהן מהלכין בגו בית כלא כי ברזל לא באה

נפשם כי אם שבמחשכים יושיבום. ויש סוג שני, אסירים בכבלי ברזל.

ועל הסוג הא' יאמר **יושבי חשך וצלמות**,

ועל השני יאמר **אסירי עני וברזל**.

ויהיה כי **הסוג הא'** יהיה כי תשיג ידם להשחיד בל יחזיקו מוסריהם בכבלי ברזל,

והשני הוא מאשר אין ידם משגת כי אך דלים המה ואין לאל ידם.

זהו יאמר על הסוג השני **אסירי עני וברזל**, שהעוני גורם למו את הברזל ושתים הנה רעותם.

ותחת מה לקו בכך, הלא הוא **(יא) כי המרו אמרי א-ל וכו'.**

והוא כי הנה יתברך הוכפלו טובותיו עם האדם.

א', כי ישים שני דרכים לפניהם דרך החיים ודרך המוות, ואומר לנו **ראה נתתי לפניך היום וכו' ובחרת בחיים** (דברים ל). והוא מה שפירשו ז"ל **במדרש רבה** (עי' **ילקוט שמעוני** ריש פסחים ראה) שאמרו כי הוא משל לשני דרכים: **האחד** מהם יראה הרואה אותו רחב ונאה ובו אילנות וצפרים עפות ביניהם בכל זני זמרא, ושם כל פרי עץ הדר טוב למאכל ומים קרים וטובים, וסמוך לו **דרך אחרת** צר ומצוקה מלאה לה מכשולות מהמורות ופחתים.

והנה אין ספק כי הדרך ישרה היא שיבור לו האדם ללכת בה, ולא הצר ומצוקה. נמצא שם איש חכם ויען ויאמר לאדם הישמר לך מלכת בדרך הרחבה והטובה הזאת, כי אין כל טובה רק בראשיתה אך אחריתה מרה כלענה, ולך לך בדרך הדחוקה וצרה הזאת, כי אין כל צרתה רק בראשיתה, אך אחריתה טובה ורחבה כגן ה'.

כך הקדוש ברוך הוא ראה והנה דרך מהלך שבילי העולם הזה נחמד למראה וטוב למאכל, ודרך קינות העולם הבא צר, כי ההולך בדרך ה' מלבד היותו פורש מתענוגי בני אדם גם ייסורין באין עליו. ועל כן א-ל ה' ויאר לנו באמת באמור **"ראה נתתי לפניך"** שני דרכים, עשה זאת איפה בני **"ובחרת בחיים"** שהוא של העולם הבא, כי אין העולם הזה נקרא חיים. זה ענין מאמרם ז"ל במדרש.

ואין ספק כי לחסד וצדקה תחשב לו יתברך אמור לנו הדבר הזה, ולא עוד כי אם שאם לא יעשה האדם הדבר הזה כי אם הלך ילך אחר אכול משמנים ושתות ממתקים עם רעים אהובים, שיבוא עד ככר לחם ויעשה קב רשו והנושים נוגשים ישימו אותו בבור.

ונבוא אל ביאור הכתוב, אמר כי טעם א-ל הביא יתברך את האנשים האלה אסורים בבית הסוהר, הלא הוא, **[יא] כי המרו אמרי א-ל** הם אמרי חסד א-ל אשר הפליא חסדו לאמר לנו **ובחרת בחיים** ולא בטובות ותענוגי העולם הזה, **ועצת עליון** על כי בהיות בני אדם בלתי כשרים הוא יתברך מסתלק ונקרא עליון, ומייעץ את ישראל ישובו עדיו, ועליו הביאם ה' בית כלא למען יכנע לבם תחת אשר נתגאו והלכו אחר טובות העולם הזה.

והנה זה דרך האוכלים למעדנים ושותים במזרקי יין בשמחת מרעות, להורות זה לזה אהבת עולם, שכל אחד ישים נפשו מנגד על חברו, והכל מן השפה ולחוץ, כי היין בוגד הוא המדבר, ומתי יכירו כי כן הוא, הלא הוא בהתרושש אחד מן החבורה מלחם רב ויין משתייהם ונפל בבית הסוהר, כי אז אחרי כן את כל חבריו אשר שתו וישכרו עמו ידרוש למו יהיו לו מעיר

לעזור ואין מושיע, אז יכיר כי טובות העולם הזה והמתחברים מהנאותיו כולם הבל, ואין זולתו יתברך לידיבק בו, כי הוא לבדו הא-ל המושיע. וזהו **(יב) ויכנע בעמל לבם** בסוהר, ומתוך ההכנעה שתו לבם כי עתה **כשלו ואין עוזר** מכל רעיו אשר התערבו עמו.

אז **(יג) ויזעקו אל ה' ממצוקותיהם** שלהם הם אשמותם אשר גרמו להם הרעה **יושיעם**, כי שבים הם מהם עתה. אז הוא יתברך על ידי צרת הכלא ואשר נכנעו ושבו עד ה' **(יד) יוציאם מחשך וצלמות** הוא גיהינום, כמה דאת אמר ארץ עיפתי כמו **אופל צלמות וכו'** (איוב י כב) שהוא גיהינום, שעל ידי חשך הסוהר ינוכה להם גיהינום, ואז **מוסרותיהם** של הסוהר **ינתקו**, כי תחילה פודה אותם מדינה של גיהינום על ידי התשובה, ואחר כך מנתק מוסרות בית הכלא שמסלק העכובים ו**יוציאם**.

ואז כאשר **(טו) יודו לה' חסדו וכו'** לא יאמרו שהוציאם **[יד] מחשך וצלמות** של בית כלא, **(טז) כי אם שבר** על ידי שמוע צעקתם **דלתות נחושת** של שערי תפילה שהיו נעולות, ועל ידי כן **בריחי ברזל** שהם עונותיהם שהיו מחזיקים נעילת הדלתות הבריחים **גדעו**. וזהו שהביא תחילה שיבור הדלתות ואחר כך גדיעת הבריחים, כי תחילה התפילה נכנסת ואחרי כן מגדע כחות הטומאה שפעל החוטא המחזיקים נעילת הדלתות וסיבת ייסוריהם כולם.

טז כי-שבר דלתות נחשת ובריחי ברזל גדעו:

יז אילים מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו:

יח כל-אכל תתעב נפשם ויגיעו עד-שערי מות:

יט ויזעקו אל-יהוה בצר להם ממצוקותיהם יושיעם:

כ ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם:

כא יודו ליהוה חסדו ונפלאותיו לבני אדם:

כב ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה:

(יז) אילים מדרך פשעם וכו'. הנה מצינו בחזקיה מלך יהודה שעלה על דעתו שלא היה אשם בהמנעו מלישא אשה, על יודעו שהיה עתיד להוליד בלתי כשרים, ועל ידי החולי הכיר כי טעה בדבר והיה חוטא, ואז שב מחטאו על ידי החולי ונתקן (ברכות י א).

ועל דרך זה יתכן כי זה דברו יתברך למי שהוא שוגה בעוון וחושב שאינו חוטא, שמביא עליו חולי שאז נותן אל לבו ושב ורפא לו.

ויש בחינה שנית והיא מחמת עוון למרק אותו. וזה יאמר **אילים מדרך פשעם וכו'** לומר מי שהם **אילים** שטועים **מדרך פשעם** כחזקיה שחושבים שאינו פשע, וגם מסיבה אחרת והיא **מעונותיהם** למרקם, על זה או על זה **יתענו** בחליים, **(יח) שכל אוכל תתעב נפשם**.

או יאמר, כי לא כל חוטא זוכה להביא יתברך עליו חולי להעירו שישוב עד ה', כי אם אותם שכ"כ נכנס בהם רוח שטות להחטיאם, עד שנעשה להם פשע אחד ששנו ושלשו בו עד נעשה בהם קנין להחטיאם בעצמם על ידי התמדתם ברעה. וזהו **[יז] אילים** שנעשו אילים שנעשה בהם הרוח שטות קנייני עד הקראם אילים אשר זה נמשך להם **מדרך פשעם** שנדרכו בו פעמים רבות, וכן אילים **מעונותיהם** כי רבו, שעל ידי כן שלט השטות בהם ונעשה להם כדבר טבעי אשר אז בלתי מרגישים רעתם, שאם יניחם ה' עד שישובו מעצמם אין תקנה, אלה **יתענו** מאתו יתברך לעוררם מתרדמתם, כי בחוליים יתנו אל לבם, מה שאין כן למרגישים ומכירים אשמותם בבריאותם.

ואמר **יתענו** לומר כי תחת אשר היה להם להתענות בבחירתם והמה בריאים, יתענו עתה. וזהו **ומעונותיהם** שלא התענו בצום נפשם, עתה מאותם עונות שלא התענו, **יתענו** עתה. ומה הוא עתה התענית, הוא, כי **[יח] כל אוכל תתעב נפשם**, כי תחת מה שבהיותם בריאים ותאבים לאכול לא מנעו אוכל מפיהם בצום ותענית, עתה **יתענו** בעל כרחם שנפשם תתעבנו, כי **כל אוכל תתעב נפשם**.

ואמרו **ויגיעו** בוי"ו פתוחה ולא בשו"א שְמוֹרָה שהגיעו כבר, והראוי היה יאמר לשון עתיד כאמרו **תתעב** לשון עתיד, אמנם לזה נזכיר מאמרם ז"ל **בספר הזוהר** פרשת ויחי כי טרם מות האדם ל' יום הנפש עולה בכל לילה ומראים לה מקומה אם טוב ואם רע, ואין האדם יודע מזה דבר.

ונבוא אל הענין, והוא כי דרך טבע האדם הוא שהטבע מתעורר להתחזק. ואם כן איפה מה זה שרוב חולים או כולם מרחיקים האוכל אפילו היותר דק ומתוק שבעולם, אך הוא כי הנפש בהיות כי יודעת כי קרבה המוות ממה שמראים לה, מתעבת האוכל, כי מה לה עוד בגוף הלז ומאכליו, כי כבר הגיעה **עד שערי מות**, וזה יאמר **כל אוכל תתעב נפשם**, יען כי כבר הגיעו **עד שערי מות**, ומה בצע באוכל להשיב נפש, והיא העולה כי יודעת מאד.

ועם כל זה אוזניו יתברך קשובות לקול תפילת החולים, כי **(יט) ויזעקו אל ה' וכו'** **ממצוקותיהם יושיעם**, כי המצוקות שלהם הם חטאותיהם הם הממיתים אותם, ועל כן צועקים אליו יתברך יושיעם מידם. וזה אמרו **יושיעם** ולא יצילם או יוציאם, כי הם כבר ביד עוונותם כמסורים בידם ומבקשים ליוושע מהם. אז הוא יתברך **(כ) ישלח דברו וירפאם וכו'**.

והוא כי הנה ידוע מרבתינו ז"ל (עבודה זרה נה א) שכל חולה המתרפא, נגזר עליו מן השמים על ידי פלוני ועל ידי סם פלוני.

והנה ראוי לשים לב האם אותו פלוני או אותו הסם יש בו כח לרפאות. אך הנה גם ידוע מאמר רבי יוחנן פרק אין דורשין (חגיגה יד א) כי כל דיבור היוצא מפיו של הקדוש ברוך הוא נברא מלאך והוא הפועל כמדובר אצלנו על פסוק (ישעיה נה) **כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם עשה וכו'**, כי הדבור עצמו הנעשה מלאך, הוא העושה והמצליח.

ונבוא אל הענין, אמר **[כ] ישלח דברו**, לומר כי גם שלא יבצר היות איזה יחס לאותו הפלוני עם זה החולה או לאותו סם עם זה החולי, עם כל זה אין הפלוני ולא הסם הם המרפאים, כי אם אותו הדבור שיצא מפיו יתברך לומר שעל ידי פלוני וכו' יתרפא, הוא הנעשה מלאך והוא המרפא אותו בעצם. וזהו אומרו **ישלח דברו** אשר דיבר ה', והדבור ההוא הוא **ירפאם** והוא בעצמו **ימלט משחיתותם**, והוא כי לא ירפא וישאיר עוון שגרם החולי במקומו, כי אם שעל ידי יסורין שסבל בחולי נמלט משחת שהיה גורם לו העוון, וגם ירפא את החומר.

ושיעור הכתוב ישלח דברו הוא המלאך הנעשה בדבור שהוא הדבור בעצמו **ירפאם**.

ושמא תאמר כי גם הצועקים לה' בחליים לא כולם יתרפאו מיד, כי יש מאחרים עשרה ימים ויש עשרים יום או חדש ימים או שנים, לזה אמר **ימלט משחיתותם** והוא כי הקדוש ברוך הוא לאו וותרן הוא אך יש כי למרק אשמתו תחת גיהנום אם היה מת צריך עשרה ימים ויש יותר, לכן הוא יתברך ירפאהו אך לא ישאירנו בחוב גיהנום עליו, כי אם **ימלט משחיתותם** הראוי להם באשמותם שגרמו חוליים, שיאריך להתרפא עד מירוק **משחיתותם**.

או יאמר, כאשר ידענו כי כל התורה כולה שמותיו של הקדוש ברוך הוא, וכל דבר מדברי התורה יש בו כח אלוהי גדול ונורא מתייחס איכותו אל הענין שידבר בו, על כן מאמרו יתברך באומרו **כי אני ה' רופאך** (שמות טו כו), הדבור ההוא עצמו הוא מאיכותו יתברך יש בו כח לרפא ולמלט מהקטגורים אשר הוא מתמוגג בידם, וזהו **ישלח דברו** הוא **"כי אני ה' רופאך" ירפאם**, וגם **ימלט משחיתותם** הם קטגוריו אשר עשה המחליאים אותו.

וכתוב אצלנו מרבתינו ז"ל ראייה שבמקום אשר שם שמו גם איכותו, ממאמרם (**מדרש רבה שיר השירים ב ד**, **וילקוט שמעוני שם**) על **ודגלו עלי אהבה** (שיר השירים ב ד) מלך בשר ודם אם יתן איש אצבעו בפניו יהרגנו, ותינוק נותן אצבעו על האזכרה ואינו ניזוק.

(כא) ויזבחו זבחי תודה וכו'.

ראוי לשית לב אל שנותו את טעמו, שטרם הזכיר הענין, מזכיר השבח שראוי לזבוח ולרנן לה', ואחר כך מזכיר הצער והצעקה וההצלה (פסוקים כג - ל), וחוזר אל ההודאה (פסוקים לא-לב), באופן שיש הודאה תחילה וסוף מה שלא כן בקודמים.

ועוד למה פה ייתר זבח מבקודמים שלא נאמר רק הודאה.

ועוד שבכל הודאה אומר **ונפלאותיו לבני אדם** ופה אמר נוסף על זה גם **(כב) ויספרו מעשיו. ועוד אומרו (כג) יורדי הים** והלא מרגלא בפומייהו דרבתינו ז"ל **(בראשית רבה ה ג)** שהים גבוה מן הארץ ואיך יאמר **יורדי הים**.

ועוד אומרו עושי מלאכה מה ענין עשיית מלאכה אצל הודאת ההצלה.

ועוד אומרו (כד) המה ראו וכו' שאם הוא שראו סערת הים והצלתם היה ראוי לאומרו אחר ההצלה. **ועוד אומרו המה ראו כי מלת המה מיותרת**, כי על אי אלו בא לשלול שהמה ראו ולא האחרים.

ועוד אומרו (כה) ויאמר מי האומר ולמי אמר.

ואומרו ויעמד והיה לו לומר "ותעמוד רוח סערה".

ועוד אומרו (כו) ברעה תתמוגג כי מלת ברעה מיותרת, כי מי לא ידע כי ברעה הוא שתתמוגג.

ועוד אומרו (כט) יקם סערה שאדרבא הראוי יאמר "ישב סערה".

והנה על זה כתב **הרב אבן עזרא** וזה לשונו:

א"ר יהודה בן בלעם היה ראוי להיות תחת יקם ישב, והנכון בעיני כי תחילה אמר

ויעמד רוח סערה ועתה יקם סערה בלא רוח אז תהיה לדממה עכ"ל,

והוא דוחק גדול.

ועוד אומרו ויחשו גליהם, מי לא ידע כי בדממה יחשו גליהם.

ועוד אומרו (ל) וישמחו כי ישתוקו מי לא ידע שישמחו.

וגם למה בראשונים לא אמר שישמחו תועי במדבר כי הדריכם [ז] ללכת אל עיר מושב, וכי

[כ] שלח דברו וירפאם וכי [טז] שבר דלתות נחשת, כאשר אמר בים **[ל] וישמחו וכו'.**

אמנם בא ללמד דעת את העם, והוא כי הנה דרך אנשים כי כאשר ילכו דרך אניה בלב ים בנחת ולא בצער, כי רוח ה' תניחם וינהלם אל מחוז חפצם בשובה ונחת ביישוב דעתם כהולך ביבשת ויגיעו אל מחוז חפצם לא יגדל בעיניהם חסד אלוהים, כי אז יאמרו היה הזמן טוב והגענו לשלום, אך אם יהיה סער גדול בים עד האניה חשבה להשבר ויצילם ה', אז **ידו לה' חסדו**, כי הגדיל לעשות עימהם, אך דעה חסרו כי הלא פי שנים חייבים להודות לה' כאשר נהלם לאטם וביישוב דעתם, כי אשר היצר להם לא יבצר כי הרגישו צער גדול **[יח] ויגיעו עד שערי מות**.

והן אלה דברי המשורר ע"ה, והחל ואמר הלא בשפתי ספרתי השלשה החייבים להודות לה', וכן בנצול מסערת הים כאשר יבוא, אך עוד אני מקדים ואומר בזה, כי יש אשר לא בלבד ראוי יודה את ה' בפיו, כי אם גם יזבח זבחים לאלוהים, והוא אשר בשובה ונחת הגיע אל מחוז חפצו דרך אניה בלב ים. וזהו [כב] **ויזבחו זבחי תודה וגם יספרו מעשיו יתברך ברנה**, מאשר ראו זה הים גדול ורחב ידים והוא יתברך **נותן בים דרך ובמים עזים נתיבה**, וכיוצא מדברים כאלה אשר יראה הרואה בו כח מעשיו יתברך, וחייבים להודות לו יתברך ולספר **מעשיו ברנה**.

כג יורדי הים באניות עשי מלאכה במים רבים:

כד המה ראו מעשי יהוה ונפלאותיו במצולה:

כה ויאמר ויעמד רוח סערה ותרוםם גליו:

כו יעלו שמים ירדו תהומות נפשם ברעה תתמוגג:

כז יחוגו וינועו כשכור וכל חכמתם תתבלע:

כח ויצעקו אל יהוה בצר להם וממצוקתיהם יוציאים:

כט יקם סערה לדממה ויחשו גליהם:

ל וישמחו כי ישתקו וינחם אל מחוז חפצם:

לא יודו ליהוה חסדו ונפלאותיו לבני אדם:

ומי יעשה זה, אותם אשר היו **(כג) יורדי הים באניות** שבהיותם באניות הם יורדים תוך הים, והוא כי שני שלישיה תוך המים כאילו ירדו תוך המים בהיותם באניות, ובאיזה סוג אמרתי, אותם שהם **עושי מלאכה במים רבים** הם אותם שהם ביישוב דעתם שיכולים לעשות מלאכה **במים רבים** שלא יחוגו וינועו, כי אם דעתם מיושב והם בנחת, כי המה אשר לא הרגישו צער כי אם הלכו לאטם. כי הן **(כד) המה אשר ראו מעשי ה' וכו'**. מה שאין כן אשר עתיד לומר **(כו) שיעלו שמים ירדו תהומות וכו'** שלבם בל עמם להביט ולראות מעשה ה' כי רב הוא. אך כאשר **(כה) ויאמר ויעמד רוח סערה וכו'** שהוא כי ה' הנזכר אמר אל שר הים ויעמד השר שהוא יוצ[י]א לשני את רוח סערה, ועל ידי כן ה**רוח סערה תרומם גליו (כו) שיעלו** הגלים **שמים וכו'**, אין הטובה כל כך גדולה כסוג הראשון שלא ראו רעה, כי אלה לא יבצר שנפשם ברעה תתמוגג, והוא כי אין ספק שאין ייסורין בלא עוון (שבת נה א), והעוון אשר עשו הוא המתלבש ברוח סערה.

או הוא כמאמרנו על פסוק והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר ויגע בארבע פנות הבית (איוב א יט), שהוא הרוח טומאה אשר פעלו בעוון שכרותם, כמה דאת אמר **ותמוגנו ביד עונינו** (ישעיה סד ו), שאם לא כן לא הייתה באה מעבר המדבר ונוגעת בארבע פנות הבית,

והוא מאמר בלדד **אם בניך חטאו לו וישלחם ביד פשעם** (איוב ח ד), כי יד פשעם עשתה זאת.

והנה כאשר הרוח טומאה ההוא מדכא את החוטא בייסורין, אז בראות צרתו בעיניו נותן אל לבו כי עונותיו ילכדונו ושב ומקבל לכפרת עוון, ואז כאשר נפשו מתמוגגת בצרתו, כך הרוח ההוא שעשה בעונו הנקרא "רעה" מתמוגג ומתמעט על ידי התשובה והמירוק. וזה יאמר **[כז]** **נפשם ברעה תתמוגג**, כי הנפש בחברת הרעה תתמוגג, באופן שגם הרעה תתמוגג עמה. או יותר כפשוטו, כי לא יסוד הרוח תמוגג **נפשם** כי אם **ברעה** שפעלו הוא עוונם **תתמוגג**, כי הוא הרוח סערה או שנתלבש בה כמדובר.

ומה שמרגיש יותר מהסוג הראשון, הוא, על כי בראשון מלבד העדר הצרה גם היו בדעתם. אך אלה **(כז) יחוגו וכו' וכל חכמתם תתבלע** עד גדר שאין יודעים לסדר תפילה ולפרט מצוקותם, כי אם **(כח) ויצעקו צעקה** משוללת סידור תפילה בפרט מצוקותיהם **בצר להם**. וזהו אומרו **וממצוקותיהם** בוי"ו, שאם היה אומר בלא וי"ו היה שדברי הצעקה היו **"וממצוקותיהם יוציאם"** שמפרטים אותן וצועקים עליהם, אך עתה שאין כראשונים שהם בדעתם, אך אלו **[כז] שיחוגו וכו' וחכמתם תתבלע** לא יוכלו לכוון, רק **[כח] שיצעקו בצר להם, וממצוקותיהם** שלא הזכירום **יוציאם** ה'.

(כט) שיקם ויסלק **הסערה** ויחליפנה **לדממה** שאין רוח כלל, ועדיין הם בצרה שישארו במקומם ולא ילכו אל מחוז חפצם. ועם שלא נושעו ללכת אל מחוז חפצם, עם כל זה **(ל) וישמחו כי ישתוקו** מבלבול דעתם, שאז נחו מאשר יחוגו וכו', ואמרו לזה די. ועדיין מהקודם לא קנו דעה להתפלל, והוא יתברך ברחמיו ריחם **וינחם אל מחוז חפצם**.

או יאמר **בשום לב** אל ייתור הוי"ו בדרך אחרת באומרו **[כח] וממצוקותיהם** שיראה משולל הבנה. אך יאמר, כי הנה אשר לא התפעל וצעק קודם שתעו במדבר עד אחרי כן, הוא כי אינו מצוי, וכן החבוש לא ידע מטרם יחבשוהו, וכן החולה לא ידע שיחלה, ועל כן לא הקדימו תפילה לצרה, אך **[כג] יורדי הים** מעת שירדו ידעו שדרך הים לימצא בו סערה והיה להם להקדים תפילה טרם תקום רוח סערה ולמה לא צעקו עד **[כז] נפשם ברעה תתמוגג וכו'**, אמר שעם כל זה **[כח] שיוצעקו אל ה' בצר להם** ולא הקדימו תפילה לצרה, עם כל זה הוא יתברך יעשה את שלו **וממצוקותיהם יוציאם** ולא יחוש כרוב חסדיו.

ודברי צעקתם הלא המה **[כט] יקם סערה לדממה וכו'**, לומר הן ידענו כי אין אנו כדאים להסיר הסערה ולהביא רוח נחת המוליכה את הספינה במהרה אל מחוז חפצם, שהם שני תועלות גדולות, כי אם הסר מעלינו רק את המוות הזה. ואם אין אנו ראויים להיות הטובה

שלימה, הקליף הצרה הגדולה בקטנה הימנה, שיקם את הסערה בשביל דממה שלא יהיה שום רוח ותהיה הספינה מתמדת במקומה, שעם שגם זה צער, אינו כצער הסערה, ובהצלה פורתא זו אנו מתרצים כעת. וכן החל הוא יתברך שכ"כ הייתה הדממה והעדר מציאות רוח, עד שויחשו גליהם לגמרי.

ועם היות שעדיין הם בצרה עם כל זה לא נתעצבו האנשים על הדבר, כי אם אדרבה [ל] וישמחו כי ישתקו לגמרי הגלים, שהיא הדממה שבקשו, שבערך הקודם לטובה נחשב להם. ועם כל זה לא מש הוא יתברך מלהשלים הטובה, כי אחרי זה וינחם אל מחוז חפצם.

או יאמר כי דברי הצעקה הייתה אומרם [כט] יקם סערה, לומר, הנה יש רוח סערה, יקם הסערה, כלומר, וישאיר הרוח לנחותם בו [ל] אל מחוז חפצם, ומה ששאלו כך, הוא, לדממה כלומר בשביל הדממה שגם היא רעה בלי רוח כלל. וכן עשה כי לא סר הרוח, כי שהחשו גליהם שהוא הגלים שהיו להם הרמים, ועל כן לא אמר הגלים. אז הוכפלה שמחתם, אחת, כי ישתקו מבלבולם, כי גם בדממה לגמרי [כז] יחוגו וינועו קצת, אך הוא יתברך עשה שישתקו מבלבול. שנית, שוינחם וכו' ברוח דקה ונוחה.

ובדרך הזה יתכן אומרם ז"ל (ברכות נד ב) ארבעה צריכין להודות, דמאי לשון "צריכים" דקאמר, ועוד הקדימם יורדי הים. אך הוא כי היה אפשר לומר כי לא יחויבו להודות כי אם אשר [ד] תעו במדבר ועיר מושב לא מצאו והיו [ה] רעבים גם צמאים וכו', אך אשר לא תעו כי אם במדבר הלכו בשלום ובמישור, לא חסרו למו לחם ומים שלא גדל ניסם, וכן חבוש בבית האסורין אם לא היה [ו] יושב בחשך וצלמות ואסיר עני וברזל לא יתחייב להודות גם שהיה חבוש בטמון,

וכן בחולה אם לא היה מהגדר האמור בכתוב שהגיע עד שערי מות וכל אוכל תתעב נפשו לא יחויב להודות לו, וכן ביורדי הים אם לא עמד רוח סערה [כז] ויחוגו וינועו כשכור ועלו [כח] שמים ירדו תהומות לא יתחייבו להודות, על כן אמרו ד' צריכין להודות, לומר לא כעולה על רוחך שאין צורך להודות רק כשהוגזם צערם ככל הכתוב במקרא מכפל צרת כל אחד מהד' הנאמרים במזמור, אך אשר היה להם אחד מהדברים ההם שהלך במדבר דרך ישרה ולא שמע קול נוגש, אכל ושתה, כי זה אז טוב לו, והחולה שלא הגיע עד שערי מות, והחבוש שלא במקום חושך ולא עני וברזל, ויורד הים ונכנס בשלום ויצא בשלום, אינן צריכים, כי לא כן הוא, כי אם ארבעה צריכין להודות:

יורדי הים סתם ויצא,

וחולה [סתם] שנתרפא,

וחבוש סתם שיצא,

והולכי מדברות סתם גם שלא תעו וכו'.

ולכן הקדים **יורדי הים**, כי משם ראייה כי עשה בה שתי חלוקות:
א' **יורדי הים ועושי מלאכה וכו'**, ואחר כך מביא אשר נצטער כמדובר מההכרחיות הנאמרים
באמת.

ואחר כך (בגמ' ברכות שם) **הולכי מדברות**, כי גם משם קצת ראייה מאומרו אחר אומר **[ד]**
תעו במדבר בישימון דרך שהיא רעה חולה, כי הוא מדבר שממה, מזכיר את הקל שהוא **עיר**
מושב לא מצאו, שאינו רק העדר טובה בלבד, אך הן שני חלוקות בלא זו אף זו. ובאומר ד'
שהם מניינא גם כן לכלול, בל נאמר כי שני חלוקות הן ביורדי הים:

ועל הא' צריך זבחי תודה,

ועל הב' הודאת דברים, על כן אמר ד' צריכין להודות,

הוא כי אחר כך אומר **[לב] וירוממוהו בקהל עם וכו'** לומר גם שאמרתי על החלוקה הא'
[כב] ויזבחו, גם בה וירוממוהו וכו' כראשון מספיק. והראיות שמביא (בגמ' ברכות שם)
בשתי בבות הראשונות יורו מה שכתבנו.

עוד כיונו במאמר (בגמ' ברכות שם) בשום לב אל החילו במאמר בלשון רבים בים
ובמדברות, ולשון יחיד בחולה ובחבוש, הלא הוא כי מהכתובים יראה שאין צריכין להודות כי
אם בהיותם רבים ולא על ניסא דיחיד, כי ארבעתם נזכרים בלשון רבים, על כן אמר ד' צריכין,
כלומר כאחד, אלא שאשר הוא דרך להיות רבים הזכיר בלשון רבים, ואשר הוא דרך להיות
יחיד מזכיר בלשון יחיד, כי הלא אין איש אחד הולך לבדו בים ולא הולך במדבר, מה שאין כן
חולה וחבוש. כלומר ועל כן מזכיר כל בבא לפי עניינה, אך ד' הם כללות אחדים, כי כל אחד
לבדו צריך להודות, ומינה שגם **יורדי הים** יהיה כן לכל יחיד מהם. אלא שהתחיל הכתוב
בלשון רבים בהולכי מדברות, והמשיך גם השני ושלישי למה שהראשון והאחרון דרכם להיות
קרובים, ועל כן התחיל (בגמ' ברכות שם) מהאחרון למה שיורדי הים הוא יותר בלתי נמצא
יחידי מהולכי מדברות, והכתובים סידרו המצוי מצוי קודם. ועוד לנו במאמר זה בביאור
התורה פרשת צו את אהרן.

לב וירוממוהו בקהל-עם ובמושב זקנים יהללוהו:

לג ישם נהרות למדבר ומצאי מים לצמאון:

לד ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה:

לה ישם מדבר לאגם-מים וארץ ציה למצאי מים:

לו ויושב שם רעבים ויכוננו עיר מושב:

לז ויזרעו שדות ויטעו כרמים ויעשו פרי תבואה:

(לב) וירוממוהו בקהל עם וכו'. אמרו רבותינו ז"ל (ברכות נד ב) צריך להודות קמי עשרה שנאמר בקהל עם, ותרת מינייהו רבנן שנאמר **ובמושב זקנים יהללוהו**, ופריך ואימא בי עשרה שאר עמא ותרי רבנן, וסליק בקשיא. ואפשר שמקום הניחו לתרץ בשום לב אל שינוי השבח, כי בעם אמר רוממות ובזקנים הלול, אך יתכן כי המון עם מְסַכְלֵי רוממותו יתברך אם לא על ידי ניסים ונפלאות, אמר אליהם **וירוממוהו בקהל עם**, אך החכמים אשר בלעדי זה לא יסכלו רוממותו יתברך לא יאמר בהם רק הלול.

וממוצא דבר באה תשובת הדבר, והוא, כי אם היה אומר "וירוממוהו ויהללוהו בקהל עם ובמושב זקנים", היה מקום לומר, אחר שרוממות והלול שייך בעם ובזקנים למה הפרידם ולא אמר "בקהל עם וזקנים", אך עתה שאומר בעם רוממות ובזקנים הלול, אמור מעתה שאין הכרח שהפרידם לומר שיצטרכו תרי רבנן מלבד קהל העם שהם י', כי אם שלא חילקם אלא מפני שלא לה צודקת רוממות, ולא לה הלול, עם היות הדבר כאחת כולם קהל אחד.

(לג) ישם נהרות למדבר וכו'. אחרי אומרו ארבעה שצריכין להודות לפרסם כל אחד די עבד עמיה א-להא עילאה, למען יכירו כל העם הנמצאים אתם את מעשה ה' כי נורא הוא, והלא עדיין יאמר איש למה מסר ה' הוראת השגחתו יתברך בד' פרטים אלו להודיע לנמצאים בקהלם, ומה יעשו כל יתר העם אשר אתם לא תחד כבודם, וטוב טוב היה יורה יתברך דברים כוללים מהם יקחו כל העם לדעת השגחתו יתברך.

ועוד כי כמה פעמים יעשה יתברך בכל נפלאותיו ולא יבינו הרואים כי מה יצא הדבר, ויחסו אותו לדבר טבעי או מקרי. על כן בא המשורר ברוח קדשו ואמר, הנני מזכיר לפניך נפלאות א-ל, אשר תאמר כי הוא זה בלי ספק מאת ה' צבאות בהשגחה אלוהית, והוא כי הנה יש שלשה מיני השגחה:

יש בדומם בארץ הלזו ומימיה והצומח אשר בה,

שנית הבעלי חיים בלתי מדברים,

ג' בבעלי חיים מדברים.

ובראשונה החל ואמר **י[לג] שם נהרות למדבר.** והוא דבר והפכו, כי המקום שהיה כולו משקה הפכו למלחה לרשעים, והמדבר שמים מקום נחש שרף ועקרב וצמאון, למבועי מים ולזרוע בו שדות ונטוע בו כרמים. והוא כי הנה הפליגו רבותינו ז"ל (**ויקרא רבה** ה ב) בדשן סדום וחברותיה, מבועי מים ועצי פרי עושה פרי, עד שמרוב צל אילנותיה קרקעיתם לא שזפתם עין, איה ואיכה נהפכו, וזהו **ישם נהרות למדבר ומוצאי מים** שהיה כולה משקה **לצמאון**, שהוא סביב אל יישוב העיר. (**לד**) **וארץ פרי למלחה.** וזהו נתפרסם שהיה **מרעת יושבי בה.**

הנה כי עין השגחתו יתברך לעוברי רצונו. וגם ההפך בעושי רצונו, שמשנה הארץ ממדבר שמם לאגם מים (לה) **וארץ ציה למוצאי מים**, והוא מאמרם ז"ל על פסוק **בנאות דשא ירביצני וכו'** (תהלים כג ב), שהיה נשיא כל שבט ושבט בא במשענתו ועושה רושם מפי בארה של מרים עד תחומו, והמים נמשכים בשריטה ההיא ונעשה נהר, נמצאו י"ב נהרות, ואז מנהר לנהר היו המים מתרחבים והיו הולכים מדגל לדגל בציות שנא' **הלכו בציות נהר** (שם קה מא), והיו עושים גנות ופרדסים שדות וכרמים אשר בהם לא היו, שנאמר **בנאות דשא וכו'**. וזה יאמר פה **ישם מדבר לאגם מים וכו' (לו) ויושב שם רעבים** הם ישראל, כד"א **ויענך וירעיבך וכו'** (דברים ח ג), **ויכוננו עיר מושב** על ידי כי **(לז) ויזרעו שדות וכו'**, הרי כי שינה המדבר לאגם, וזה לשלם שכר טוב.

לח ויברכם וירבו מאד ובהמתם לא ימעט:

לט וימעטו וישחו מעצר רעה ויגון:

מ שפך בוז על-נדיבים ויתעם בתהו לא-דרך:

מא וישגב אביון מעוני וישם כצאן משפחות:

מב יראו ישרים וישמחו וכל-עולה קפצה פיה:

מג מי-חכם וישמר-אלה ויתבוננו חסדי יהוה:

הנה שינה הדומם והצומח בשני קצוות, וגם הבעלי חיים, כי הנה תחת היות בדרך טבע מקום ששם עלו נחשים כקורות בית הבד, ושרפים וחיות רעות הממעטים אדם ובהמה, אדרבא שם **(לח) ויברכם וירבו מאד.**

ושמא תאמר כי מה שלא אכלו בהם חיות המדבר היה מפני שדרך החיות ההם שבמוצאם בהמות לטרוף ולאכול אין שולחים יד בבני האדם, לזה אמר אם כן היה ראוי שימעטו בהמתם. אך הנה **ובהמתם לא ימעט.**

ושמא תאמר הלא במדבר הוא נתמעטו באספסוף (במדבר יא) ובשטים (שם כה), אין משם ראה, כי מה **(לט) שוימעטו וישוהו** אדרבה הרוב טובה, **[מעוצר]** מפאת אשר עצר מהם יתברך עריות שהיא **רעה**, שהיו **בוכים למשפחותם** על עסקי משפחותם (עי' רש"י במדבר יא י), וכן **מעוצר יגון** בשיטים שהיו אז ברוב טובה ושמחה שכבשו את כל ארצות סיחון ועוג וכל טובם, שעל כן נתגאו וחטאו ומתו כ"ד אלף איש. וזהו **וימעטו וכו' מעצר וכו'.**

הנה בזה נתפרסמה השגחתו יתברך בדומם ובצומח ובבעלי חיים, שעצמם ה' מלשלוט בישראל ובבהמתם. ועדיין יש מקום לומר כי לא כן יהיה בבעלי חיים מדברים כי בעלי בחירה המה ולא ישנה יתברך בחירתם. לזה אמר, ראו נא דרכיו יתברך שגם שאינו משנה הבחירה להרע או להיטיב, מסכל דעתם לבוא לקבל ענשם, והיא השגחה גדולה. והוא כי הנה מי יאמין יתפתו המצריים לרדוף אחרי ישראל בים דרך, ולא דעת ולא תבונה לאמר הלא לא ימנע או קריעת הים היה טבע על ידי הרוח קדים, או השגחה. אם הוא על ידי הרוח הלא לא יתמיד, ואחר שעה ישובו המים למקומם ויכסו את כל חיל מצרים, ואם הוא השגחה לעבור גאולים, לא יעשה כן ה' למצריים.

אך הנה זאת עשה ה', כי מאז ציוה לשאול ישראל מאת המצריים כלי כספם וזהבם ושמלותם, זולת כוונת העשיר את ישראל, היה לפניו יתברך למען ייחם לבבם אחרי כן בראות כי ברח העם לרדוף אחרי בני ישראל, כי נפשם מרה להם על כל הון בתיהם שהשאירו את מצרים כמצולה שאין בה דגים, ועל כן בראות שהיו בורחים וחושבם כי לא היה ה' אתם כי על כן **נבוכים הם בארץ**, אז נהפך לבם אל העם לאמר, אוי לה לאותה בושח וחרפה, כי לקחו את כל אשר לנו, והבושת הגדול היה כי לא בלבד את אשר שאלו ישראל נתנו, כי אם גם השאילום מעצמם עד בלתי השאיר כד"א **וישאילום וכו'** (במדבר יב לו).

וזהו אומרו **(מ) שופך בוז על נדיבים** שעירה עליהם ממרום רוח בוז שיאמרו ללבבם בזה לנו לעגה לנו שהיינו נדיבים להשאילם את כל הון ביתנו, ועל ידי כן לא שתו לב אם דרך הים הייתה קיימת, או ישובו המים עליהם, כי נפשם מרה למו, וזהו **שופך בוז וכו' ויתעם בתהו לא דרך תוך הים**.

ומהיכן בא לישראל שהשאילום המצריים כ"כ? הלא הוא, כי **(מא) וישגב אביון מעוני**, כי על ידי עוני שעינה ה' את המצריים במכת החשך שהיה החשך עב וממשיי שהעומד לא היה יכול לישב והיושב לא היה יכול לעמוד, וה' נתן אור לישראל במושבותם של מצריים, ואז היה נכנס הישראל תוך בית המצרי ופותח תיבותיו ומוציא כל כלי זהב וכסף ושמלות, וכותב בפנקסו כל חפץ וחפץ ומחזירו למקומו, ובנוסעם ממצרים היה כל אחד שואל על פי פנקסו שישאילו. ובאומרו כי אין, אז היה מראה לו פנקסו אשר בו זכרון כל חפץ וחפץ, והמצרי סוֹכֵר פיו באומרו לו: חפץ לקחתם חנם היה נוטל את הכל, אך הנה נראה כי נאמן הוא, ואז היה מוסיף להשאילו עד בלתי השאיר אצלו דבר **(שמות רבה יד ג, ילקוט שמעוני בא קפו - י)**.

ולהיות טובתו יתברך שלימה, לא בלבד העשירים באופן שתיחם לבב המצריים לרדוף אחריהם בים על רוב העושר אשר לקחו מהם, כי אם שמנע מהמשפחות הקרובות מלהחם

לבבם לחמוד הכסף והזהב הרב ההוא, לצאת עליהם, כיושבי כנען ויושבי פלשת ואלופי אדום, כי אם **נמוגו כל יושבי כנען** ופלשת מלרדוף אחריהם לחמדת ההון שהוציאו עימהם, וזהו **וישם כצאן משפחות**.

ואחר אומרו הענין חזר ופירש מה שאמר **[מא] וישגב אביון מעוני**, שהוא כי עשה יתברך **(מב) יראו ישרים וישמחו**, שיראו כל הנמצא בבתי המצריים ובתיבותיהם וישמחו באומרם שישאלו כל אשר ראו ולא יוכלו להכחיש, כי וכל עולה מהאומרים אין לנו חפצים אלו קפצה פיה על ידי מה שהיו מראים להם הפנקס, באופן שנמצא שנגב אביון מחמת עוני של מצרים, כי מאז היו בטוחים שישאלום, בעיני החשך למצריים **ולכל בני ישראל אור במושבותם של מצריים**.

וכהתימו לדבר ענין השגחתו יתברך בנפלאותיו אשר עשה גלוי לכל העמים בשני ההפכים, פירש כוונתו באומרו **(מג) מי חכם וישמר אלה וכו'**. והוא מה שכתבנו למעלה, שאחר אומרו ענין ד' צריכין להודות ראה והנה היה מקום יאמר איש, היתכן לא מסר יתברך ידיעת השגחתו כי אם לד' פרטים אלה ולא מסר דרך כולל ניכר לכל, ומה גם שעל ידי מה שאינו מראה דבר אשר הכל יאמרו כי הוא זה נס ופלא, לא ישיתו לב גם כן אל כל יתר דברים, הלא יקרה יראה איש כמה דברים אשר המה על דרך נס ולא יכיר בנסו, כי לא נסה באלה. לזה אמר **[לה] ישם מדבר וכו'** שהם דברים נודעו לכל, אמר עתה **[מג] מי חכם וישמר אלה** בלבו, כי מלבד הכירו נסיו יתברך והשגחתו, גם כן מהם יראה וילמוד אל שאר חסדיו יתברך, כי יתן אל לבו ויבין, כי מחסד א-ל היו לו, וזהו **ויתבוננו חסדי ה'**.

פרק קח

א שיר מזמור לדוד :

ב נכון לבי אלהים אשירה ואזמרה אף-כבודי :

ג עורה הנבל וכנור אעירה שחר :

ד אודך בעמים יהוה ואזמרך בלאמים :

(א) שיר מזמור לדוד (ב) נכון לבי וכו'. הנה על שני הפכים הנמצאים במזמורים פעם יאמר **"מזמור לדוד"** ופעם **"לדוד מזמור"**, אמרו חכמי האמת, כי לפעמים היה דוד מכין עצמו בעצם ומעורר את הרוח הקדש לבוא אליו, ופעם הייתה שכינה מקדמת ומעוררת ומכינתו אל הרוח הקדש שהיה רוח צפוני בא ומנשב בכינור וכו' (ברכות ג ב). ויתכן כי הן אלה דברי דוד,

שאומר הנה כאשר **[ב] נכון לבי** מוכן בקדושה, מעצמי **אשירה ואזמרה**, שאני מעורר ומתחיל **שאשירה ואזמרה**, ומזה היה נמשך היות **אף כבודי**, הוא שכונה, שהייתי אני מתחיל והיא מסיימת ומזמרת עמי גם היא, וזהו **אף כבודי**.

אך מה שאשאלה מאתך ה' הוא, כי לא תמתין עד יהיה **נכון לבי** ואהיה אני המתחיל, כי אם שעם שעדיין איני מוכן אתה תעוררני וזהו **(ג) עורה כבודי** על ידי נשיבה **בנבל וכנור**. וזהו **עורה הנבל וכנור** ואחר כך **אעירה שחר** על ידי התחלתך.

(ד) אודך בעמים ה' וכו'. כמדבר על צרת גלותנו אמר, בטוח אני כי **אודך בעמים ה'** בעל הרחמים מאשר תטיב לי ברוב רחמיך בגאולה, שיהיו תחתי, **ואזמרך בלאמים**, ובזה אני מתנחם על הנוגע אלי, אך מה שאני מיצר הוא על ישראל הגולים על צרתם באורך הגלות כי גדול מעל וכו' כאשר יבא בס"ד.

ה כי גדול מעל-שמים חסדך ועד-שחקים אמתך :

ו רומה על-שמים אלהים ועל כל-הארץ כבודך :

ז למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך וענני :

ח אלהים דבר בקדשו אעלזה אחלקה שכם ועמק סכות אמדד :

(ה) כי גדול מעל שמים וכו'. הנה בספר רב פנינים ובמזמור י"ט ביארנו מאמר ר' יוחנן (חגיגה יב ב) ז' רקיעים הם **וילון רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות**. **וילון** אינו משמש כלום אלא נכנס שחרית ויוצא ערבית, **רקיע** בו חמה ולבנה כוכבים ומזלות, **שחקים** ששם מלאכים שוחקים מן וכו'.

וכתבנו כי אלו השבעה רקיעים אינם שבעה גלגלים של שבעה כוכבי לכת, כי אם שכל הט' גלגלים בכל חלוקי הכוכבים והמזלות את כולם קרא **רקיע** אחד וכולם גשם זך, אך מהשלישי ומעלה הוא **שחקים** מתחיל הרוחניות בהדרגה, ועל כן **בזבול** שהוא הרביעי שם בית המקדש של מעלה.

ונבוא אל הענין, אמר הנה צר לי על אורך גלות האחרון, כי השבת אחור ימינך הוא מידת חסד, כי גדול מעל שמים, אשר שם שרים של מעלה, חסדך, שהוא מעל גבולם לבל ימנעו מלהצר לישראל, ואפילו מידת אמת שהיא של רחמים הרחקת מישראל, כי עד שחקים רחקה מהם.

והנה מי יתן והיה אלוהים הוא שכינה למעלה לגמרי, כי היה לפי כבודה ולא שלא זזה מכותל מערבי. כי עתה עוזב אני את צרת ישראל ודואג לה, ואומר (ו) **רומה על שמים אלוהים** ממה שעתה **על כל הארץ כבודך**, והוא כי מקום המקדש הוא **על כל הארץ שם כבודך**.

או **יאמר רומה על שמים** שתראה רוממותך על שמים הוא בשרים של מעלה, ואז לא תהיה כעוטיה בכותל מערבי, כי אם **על כל הארץ** יהיה שבהשפיע החיצוניים בכל הארץ יהיה **כבודך** שבכולה תהיה הקדושה.

ואם אין בישראל זכות עשה בשביל צדיקים שבגלות, (ז) **למען יחלצון ידיך הושיעה ימינך** הושב אחור מפני אויב, ועל פי דרכך **ענני** על הנוגע אלי, וזהו **וענני**. ואיני חושש אולי אין לי מלכות לעתיד כי אם ליוצא מזרעי כמנחם בן עמיאל ואין לעצמי שררה.

כי הנה (ח) **אלוהים דבר ברוח קדשו** ויאמר לי **אעלוזה** אני כי אני העיקר, כי אני אחלקה **שכם** גם שלא נתחלקה לשבטים, וגם **עמק סוכות** שהוא סוף גבול ארץ ישראל, כאשר קבלנו כי אומרו **מנהר מצרים** (בראשית טו יח) הוא **עמק סוכות**, כי גם שעד כה לא הגיע תחום ארץ ישראל עד סוכות, ואז **עמק סוכות אמדד** לתחום, כי אז עד שם יגיע התחום.

ט לי גלעד לי מנשה ואפרים מעוז ראשי יהודה מחקקי :
 י מואב סיר רחצי על-אדום אשליך נעלי עלי-פלשת אתרועע :
 יא מי יובלני עיר מבצר מי נחני עד-אדום :
 יב הלא-אלהים זנחתנו ולא-תצא אלהים בצבאתינו :
 יג הבה-לנו עזרת מצר ושוא תשועת אדם :
 יד באלהים נעשה-חיל והוא יבוס צרינו:

ויש לי זכות אליהו מתושבי גלעד בעזרי, וזהו (ט) **לי גלעד**.

ושמא תאמר כי יש לי ניגוד ממנשה בן חזקיהו שהחריב עולם, הנה **לי מנשה** כי יקבל הוא יתברך תשובתו. וגם לא ינגד לי עוון ירבעם בן נבט שאיבד את ישראל, כי **אפרים** עתה הוא כנגדו **מעוז ראשי** הוא משיח בן אפרים, ומה גם למסורת שהוא הוא. וגם אין ניגוד לי על בואי מתמר שהייתה קדשה בעיניים, וגם לא בבואי מבת לוט שהולידה מאביה, כי על הא' **יהודה** שבא על תמר הוא **מחוקקי** לעתיד, הנה כי לא לעוון נחשב לו. וגם לא על ענין מואב כי (י) **מואב סיר רחצי**, כי לא היה לי מואב כי אם כסיר לרחוץ, שאם איזו חלאה הייתה לנפשי

מחטא אדם רוחצה שם, והחלאה נשארה דבוקה שם ובאה נפשי רוחצה ומטוהרה, וזהו **מואב סיר רחצי**.

ועדיין היה מקום לומר כי הלא בראות שמואל את דוד אדמוני היה חוזר לאחוריו באומרו כי מבחינת עשיו היה בו, עד שאמר לו הקדוש ברוך הוא שאם הוא אדמוני שיש בו בחינת דין ורוגז הוא **"עם יפה עינים"** (לשון הפסוק שמואל - א טז יב, ועי' **ילקוט שמעוני** שם קכד), שהורג על פי הסנהדרין, אך עשיו מה שהוא אדמוני הוא להרוג שלא כדין. ובזה יאמר, גם לא יהיה לי עיכוב על בחינת עשיו שאני אדמוני, כי אותה הבחינה המתייחסת לנעל שהיא חיצונית, אשתמש ממנה על עמלק שהוא לנקום נקמת ה' במ, אדמוני בלי צירוף דין ומשפט, כלומר כי על כן נתייחסה לי בחינה זו לינקם במ אני, שהיא בי על פי הסנהדרין ממי שהיא (בה) [בם] מוחלטת, וגם בה **עלי פלשת אתרועע**.

ובמה אני בוטח שאזכה למשול בעמלק ומה גם בעיר שנעשתה על ידי קחת שלמה את בת פרעה כמו שאמרו ז"ל (שבת נו ב) שאז נעץ גבריאל קנה וכו'. על כן אמר דוד הניסיון שיש לי שאבטח בו, הלא הוא שהשליטני ה' בזמן הזה באדום, הוא סימן כי כן יעשה לי לעתיד. וזהו **(יא) מי יובילני עיר מבצר מי נחני עד אדום, כי מי שעתה נחני עד אדום יובילני** הוא לעתיד **עיר מבצר**.

(יב) הלא אלוהים זנחתנו וכו'. משיבה רוח הקדש כאילו ישראל מדברים ואומרים לפניו יתברך, הלא מהאמור יראה כי דוד הוא מושיענו ובו תלויה תשועתנו, וצר לנו על זה כי יראה כי **הלא אלוהים זנחתנו וכו'.**

ולבא אל הענין נשית לב אל אומרו **[יב] אלוהים** פעם שנית, והיה די בראשון. אך אחרי אומרו **אלוהים זנחתנו** הרגיש כי הלא לא כן הוא כי אם גלו לבבל שכינה עימהם (מגילה כט א), וכן בכל גלות, לזה אמר מה שאני מתלונן הוא למה לא תשים מרכבה לאלוהותך **בצבאותינו**, כי אם בצבא השמים ד' מחנות שכינה. וזהו **ולא תצא אלוהים בצבאותינו** שתהיה אלוהותך **בצבאותינו**.

ושמא תאמר הלא זה תלוי בכישרונכם, לזה אמר **(יג) הבה לנו עזרת מצר**, לומר ידענו כי זה תלוי במה שנדמה לאברהם אבינו שעשית מרכבה ממש ממנו, והוא שהיה לו כי גם יצרו הרע היה שלם עם ה', כי גם הוא היה עוזר ליצר הטוב כמאמרם ז"ל (ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה) על אומרו **ומצאת את לבבו נאמן לפניך** (נחמיה ט ח) ולא נאמר לבו, והנה זאת גם היא תחילת בקשתנו. וזהו **הבה לנו עזרת מצר** כי היצר הרע שהוא הצר האמיתי ממנו תתן לנו עזרה וזהו עזרת מצר. כענין **מי יתן והיה לבבם זה וכו'** (דברים ה כו) שאמרו רבותינו ז"ל

(ע"ז ה א), שאמר הקדוש ברוך הוא היה לכם לומר אתה תן. וזה שאלתנו עתה, כי לומר שגם זה נעשה אנחנו כי בחיריים אנחנו לא נספיק, כי הנה **ושוא תשועת אדם**.

ועל ידי כן **(יד) באלוהים** הוא שכינה **נעשה חיל**, כי הזכויות שנעשה על ידי כן יהיו מלאכים קדושים לאלוהים, וכאילו בו יתברך **נעשה חיל** הוא חיל מלאכים שכל מצוה נעשה מלאך, ואז לא נצטרך לבן אדם יעשה מלחמתנו, כי אם **והוא** שהוא החיל ההוא **יבוס צרינו**. או **[יג] שוא תשועת אדם** ליושע מיצרו, אך **[יד] בעזר אלוהים נעשה חיל** מלאכים במצוות, שיושיענו נגד היצר הרע לעשות חיל הנזכר, והוא החיל **ההוא יבוס צרינו**.

פרק קט

א למנצח לדוד מזמור אלהי תהלתי אל-תחרש :
ב כי פי רשע ופי-מרמה עלי פתחו דברו אתי לשון שקר :
ג ודברי שנאה סבבוני וילחמוני חנם :
ד תחת-אהבתי ישטנוני ואני תפילה :

(א) למנצח לדוד מזמור וכו'. הנה מהנראה מרבתינו ז"ל (עי' **ילקוט שמעוני** כא ו) כי **מזמור זה על עשיו המתייחס אל גלות המר הלז ידבר**, ולפי זה יתכן כי להיות כוונת המזמור על זה, יכלול בו כל הצרות שעברו עלינו על ידי זרע עשיו הוא עמלק מתחילת מעשיו על ידי המן הרע עד גלות הלזה.

ונבוא אל הענין, אמר **למנצח לדוד וכו'** לומר כי הנה למה שענוש לצדיק לא טוב והוא יוצא יצוא ממחיצתו (עי' שבת קמט ב), ומקלל את עמלק כמדובר, ראה והנה היה פתחון פה לומר כי על כן אולי לא טוב הדבר בעיניו יתברך וימנע ממנו רוח קדשו באופן שלא ישמיע תהילתו יתברך עוד בפיו. לזה החל ואמר **למנצח וכו'** לומר שהוא **למנצח שלדוד** הוא **מזמור** ולא הפכו על קללו את הזולת, ומה שמזמר הוא לומר ידעתי כי עם שאני מקלל את האויב ונענש על ידי, ידעתי כי למה שאתה **אלוהי תהלתי** תמיד, כי כל תהלותי מאתך ברוח קדשך, **שאל תחרש** מלדבר בי תמיד על זה.

או **שעור הכתוב**, מה **שלדוד** הוא **מזמור** הוא כי למה שאתה **אלוהי תהלתי** זאת שאני מהלל ולא מלבי לבדי, כי אם מרוח קדשך, שעל כן **אל תחרש** כמדובר.

או שיעור הכתוב, למה שנצוח אומרי כל זה הוא מאתך על ידי מה שרוח ה' דובר בי ואינו נמנע ממני על היות דברי קללות, וזהו למנצח שהוא למי שהוא מנצח לדוד מזמור זה, על כן ידעתי כי מהיותך תמיד אלוהי תהלתי אל תחרש כי אם שתמיד אהללך במלתך על לשוני, שהיות עמלק נענש על ידי טוב בעיניך.

והטעם כי הוא ראוי לכך, הלא הוא (ב) כי הנה פי רשע ופי מרמה עלי פתחו, והוא כאילו ישראל הגולים בלשון יחיד כאילו יחד כולם מדברים ואומרים, כי מאז החל אדום להצר את ישראל שהיה בגלות מדי על ידי המן הרע האדומי, כי אז היה עומד על ימין אחשורוש לבלע ולהשחית, והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (מגילה יד א) כי המן ואחשורוש שניהם לבבם למרע לאבד את שונאי ישראל כמשל בעל התל ובעל החריץ, והוא, כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (אסתר רבה ז) כי נועצו שניהם לאבד את ישראל, ואחשורוש והמן יעצו לרמות אותם להזמין לסעודת אחשורוש להאכילם ולהשקותם אשר שנא ה', ולהושיב נגד פניהם זונות להחטיאם. וזה יאמר כי פי רשע הוא אחשורוש שביטל עבודת בית המקדש (שם א א), ופי מרמה הוא המן אשר עשה במרמה, עלי פתחו ויעשו ערמת הסעודה, ושניהם דברו אתי לשון שקר, כי המן אמרו רבותינו ז"ל שהיה מקבצם כמדובר במדרש חזית והיה מדבר על לבם כי לכבדם היה בלבו, וגם אחשורוש היה מדבר בם כי לכבדם היה עושה באמור להם אלוהיכם היעשה לכם סעודה כזו (שם ב ה), שדברי שניהם היו נראים כדברי אהבה והיה לשון שקר, כי מה שדברו אתי היה ממש לשון המורה אהבה אך (ג) ודברי שנאה סבבוני מבחוץ שלא בפני, ועוד מעט וילחמוני חנם על לא חמס להיות כל העמים לוחמים עלי להשמיד להרוג ולאבד.

ה וישימו עלי רעה תחת טובה ושנאה תחת אהבתי :

ו הפקד עליו רשע ושטן יעמד על-ימינו :

ז בהשפטו יצא רשע ותפילתו תהיה לחטאה :

ח יהיו-ימיו מעטים פקדתו יקח אחר :

ומה שעמדה לי היה, כי (ד) תחת אהבתי ישטנוני. והוא ענין מאמרם ז"ל (שם ז יב) שהיה המן אומר למלך הנה העם הזה מאבדים ממונם בשהי פהי שבת היום פסח היום וכו', ועמד מיכאל לפני הקדוש ברוך הוא ואמר כלום בניך מתקטרגין על שעברו תורתך אינו אלא על שקיימו מועדיך באהבתם אותך, אמר הקדוש ברוך הוא חייך לא שבקית ולא אשבוק וכו'. וזה יאמר תחת אהבתי אותך לשמור מועדיך ישטנוני להרע אותי בשביל כך, ולא שמתני לבי אל תיקונים טבעיים כי אם להתפלל אליך, וזהו ואני תפילה.

וכיון באומרו **ואני** מאמרם ז"ל במדרש (שם ז יח) כי אמר אליהו למשה אל יעזוב את ישראל בעת ההיא, ושומר לו משה מי הוא צדיק בדור ואמר לו מרדכי, אמר לו אמור לו שיתפלל הוא משם ואני מכאן וכו'. וזה יאמר **ואני תפילה** כלומר כי אחר היה מתפלל ואני גם כן. שהוא כי ישראל שבגלות דוברים על עצמם בלשון יחיד כאשר כתבנו למעלה.

והיה על כי **(ה) וישמו עלי רעה תחת טובה** שאמרו שהייתי מכלה ממונו של עולם בשבתות ומועדים, **ותחת טובה** זו שמו עלי רעה שלכלות ממון העולם עשיתי. **ותחת אהבתי** אותך, שסיפר שלא הייתי שותה יין שנגע בו נכרי, שמו עלי כי לשנאתי את הנכרים לא הייתי שותה יין שהמלך נוגע בו, ואם היה זבוב נופל ומת ביין הייתי מוצצו ומשליכו ושותה היין (מגילה יג ב).

ומעתה התפלל דוד ואמר **(ו) הפקד עליו רשע**, כי על בעל **[ב] פי מרמה** המסבב את הכל הוא המן **[ו] הפקד עליו רשע** הוא אחשורוש כמדובר (שם), באומרו **כי פי רשע** שהוא שיתהפך לו לאויב כאשר היה, **ושטן יעמוד על ימינו** על ימינו של רשע הנזכר בהפקדו עליו. והוא מאמרם ז"ל במדרש **(ילקוט שמעוני אסתר תתנח)** שעלתה חמת המלך בשומעו **איש צר ואויב וכו'** והיה השטן מבער בו וכו'.

(ז) בהשפטו לפני המלך **יצא רשע** בדינו כאשר היה, כי בהיות המלך נדון בקרבו אם ידינה לחיים או למות אמר **חרבונה גם הנה העץ וכו'** יצא דינו לפני המלך להמיתו, **ותפילתו** שהיה מתנפל ומבקש על נפשו מאת אסתר המלכה תפילתו ובקשתו הייתה **לו לחטאה**, שחשבו עליו לחטאה, שהיה **גם לכבוש את המלכה עמו בבית**.

(ח) יהיו ימיו מעטים וכו'. מיעוט רבים שנים, כי מיום שעשה רעה והחתיים הגזירה שהיה ב"ג בניסן לא חיה רק ב' ימים י"ד וט"ו, כי ב"ו נתלה. **פקדתו** שהיא שררתו, כמה דאת אמר (במדבר ג לו) **ופקודת [משמרת] בני [גרשון] [מררי], יקח אותה אחר הוא מרדכי**.

או יהיו ימיו מעטים מעשותו הרעה עד **שפקודתו יקח אחר** שהעבירו טבעת המלך ממנו ונתנה למרדכי.

ט יהיו-בניו יתומים ואשתו אלמנה :

י ונוע ונועו בניו ושאלו ודרשו מחרבותיהם :

יא ונקש נושה לכל-אשר-לו ויבזו זרים יגיעו :

יב אל-יהי-לו משך חסד ואל-יהי חונן ליתומיו :

יג יהי-אחריתו להכרית בדור אחר ימח שמם :

ואחר כך **(ט) יהיו בניו יתומים**. והוא כמאמרם ז"ל (ב"מ לח ב, אבות דרבי נתן פרק לח) על פסוק והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים (שמות כב כג) שיהרגום במקום שלא יבואו עדים על מיתתם ולא יניחום ליירש נכסי אביהם. ועל דרך זה יאמר **יהיו בניו יתומים** מניסן עד אדר שחיו, שלא יניחום לירד לנכסי אביהם, ועל דרך זה **ואשתו אלמנה**.

ולא עוד, אלא שהנותרים מבניו ימותו ברעב, והוא כי הלא אמרו רבותינו ז"ל (מגילה טו ב) כי שלושים בנים היו לו להמן, [עשרה מתו] עשרה תלו ועשרה היו מחזרים על הפתחים. וזה יאמר **(י) ונוע ינועו בניו** ממקום למקום **ושאלו** שהוא על הפתחים. **ודרשו מחרבותיהם** וקרקעותיהם מאביהם להתפרנס מהם ואינם, כי **(יא) ינקש נושה לכל אשר לו** הוא מרדכי שהיה נושה בו כדעת רבותנו ז"ל (**אגדת אסתר ה ט, ילקוט שמעוני אסתר תתרונו**) והמתרגם במגלה (תרגום ירושלמי אסתר ג א) כי לעבד נמכר המן למרדכי במלחמה על מה שהיה חייב לו, ועל שאר נכסיו **ויבזו זרים יגיעו**, באופן כי משל אביהם לא נתנו למו. ובתורת חסד **(יב) אל יהי לו מושך חסד** שעשה אביהם עם שום אדם שישלם גמול לבניו אחריו, או **חונן** בתורת צדקה **ליתומיו**, באופן **(יג) שיהי אחריתו להכרית** חללי רעב, **בדור אחר** אפילו שמם לא יזכר, כי **ימח שמם**.

יד יזכר עוון אבותיו אל-יהוה וחסאת אמו אל-תמח :

טו יהיו נגד-יהוה תמיד יכרת מארץ זכרם :

טז יען אשר לא-זכר עשות חסד וירדף איש-עני ואביון ונכאה לבב למותת :

יז ויאהב קללה ותבואהו ולא-חפץ בברכה ותרחק ממנו :

אך **(יד) עוון אבותיו** עמלק ועשיו **יזכר אל ה'** שלא ימח כשם זרעו מבני אדם, **וחסאת אמו** פירשו ז"ל (**ילקוט שמעוני תהלים** תתסח) החסאת שעשה עשיו עם רבקה **אל תמח**, כי בבטן אמו הפך מטרין שלה או למ"ד שגרם שלא תלד י"ב שבטים גם היא. ולא בלבד **יזכר עוון**, כי אם גם **(טו) יהיו נגד ה' תמיד** עונותם לקטרג עליהם עד שגם **יכרת מארץ זכרם** כאשר מחה את שמם. **(טז) יען לא זכר** עשיו **עשות חסד** שעשה לו יעקב בנזיד שהיה עיף כמעט נפשו יוצאה כאומרו **כי עיף אנכי** (בראשית כה ל), וזה הגמול שעשה, כי **וירדוף איש עני ואביון הוא יעקב ונכאה לבב למותת**.

ושמא תאמר הלא לקח ברכתו, אינה טענה, כי הלא **(יז) ויאהב קללה**, שחלקו העולמות בינו ובין יעקב, והוא אהב קללה בקחתו העולם הזה ובחר במות העולם הבא, וזוהמת נחש

הכרוכה במות כמאמרינו על פסוק הנה אנכי הולך למות וכו' (שם כה לב), **ולא חפץ בברכה** של עולם הבא, על כן **ותרחק** ברכה של אביו **ממנו**, שהיא לעתיד, ולא יעקב פעל בעצם כי היא רחוקה ממנו, ומה' יצא הדבר, ולא יתואר המות אשר קנה למסבב זולתו.

יח וילבש קללה כמדו ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו :
יט תהי-לו כבגד יעטה ולמזח תמיד יחגרה :
כ זאת פעלת שטני מאת יהוה והדברים רע על-נפשי :

כי הלא (יח) **וילבש קללה** בלידתו **כמדו** שיצא אדמוני כולו **כאדרת שיער** כמלובש ברוגז ודין, והענין כי **ותבא כמים בקרבו** והוא מה שאמרו ז"ל **בפסיקתא** למה יצא אדמוני שהיה במעי אמו ושתה כל דם נדתה, והוא כמפורש אצלנו בביאור התורה, כי כל זוהמת נחש וקללת חוה שיהיה לאשה דמים, שאב הוא בבטן אמו **כמים בקרבו**, שנכנס בכל פנימיותו כמים לשותם, **וכשמן** הנמשח על העור חוצה שנכנס ויערב לו, כן לא היה מה ששאב זר אצלו רק כ"כ ערב לו שאדרבא נהנה ממנו, כי איכותו הוא מצד חיצוניות נפשו כשמן שעריבות המשיחה נכנס עד בפנים עד תוך העצמות. ומה שאקללנו שעם שהוא מלובש כך להיות שוט לישראל, יהי רצון (יט) **שתהי לו לעצמו ולא לזרים**, כי תהיה לו **כבגד יעטה** להתחמם בה, ולא שתצא לחוץ רק **ולמזח תמיד יחגרה** בל תמוט ממנו.

ועם היות כי פעולת הקללה והרוגז עלינו, לא מעשיו וזרעו היו לנו בעצם, רק (כ) **פעולת שוטני** הוא סמאל וסיעתו שרו של עשו, ולא מעצמו רק **מאת ה'** שנתן לו הכח ההוא, וכן פעולת **הדוברים רע על נפשי** כל מיני קטיגורים הנעשים על ידי העבירות, עם כל זה אבטח בה' שלא יוכלו לי רק תהי לו כמדובר,

כא ואתה יהוה אדני עשה-אתי למען שמך כי-טוב חסדך הצילני :
כב כי-עני ואביון אנכי ולבי חלל בקרבי :
כג כצל כנטותו נהלכתי וננערתי כארבה :
כד ברפי כשלו מצום ובשרי כחש משמן :
כה ואני הייתי חרפה להם יראוני יגיעוון ראשם :
כו עזרני יהוה אלהי הושיעני כחסדך :

כי הלא (כא) **אתה אלוהים ה' עשה אתי למען שמך** המחולל בעכו"ם, אך על הנוגע אלי איני כדאי רק **כי טוב חסדך**, ולא בתורת משפט הצילני.

(כב) כי עני ואביון אנכי וכו'. ידוע כי עני חשוב כמת, אך אני בגלות אני **עני** וגם **אביון**, ולכן לא אחשב "כמת" בכ"ף הדמיון, רק **שלבי** הנותן חיות לכל האברים, הוא **חלל בקרבי** ואם כן מת אנכי.

או יאמר אם יצטייר היות **עני ואביון**, אינו כי אם **אנכי** בגלות אדום, ולא חשוב כמת רק מת ממש, כי **לבי חלל בקרבי**. והטעם כי הלא מי שלא ניסה בעושר ותענוג אינו מרגיש כל כך העוני, אך אנכי מעונג ומרוך לא נסתה כף רגלי אפילו לפסיעה גסה רק **(כג) כצל כנטותו** לאט לאט כן **נחלכתי** כמתהלך ומטייל, ועתה כרגע **ננערתי כארבה** המנתר על הארץ, מירושלם עד רומי וכו'. וגם מתחילה **(כד) ברכי כשלו** כשהייתי צם **צום** אחד מרוב תענוג, ועתה **בשרי כחש משמן** והוא כי דרך הכחש הוא בשומן אך הבשר לא ייתך, אך אני גם **בשרי כחש** ואין זה רק **משמן**, שכל כך הייתי רך וענוג שגם בבשר היה שומן ולא היה לי בשר משולל שמן.

(כה) ואני בתחילה הייתי חרפה להם, ועתה **[כד] שבשרי כחש משמן** אין צריך לומר היותי חרפה, כי אם גם יבזו בעיניהם לדבר בי אפילו לרעה, כי אם **יניעון ראשם**.

או שיעור הכתובים, אם תאמר נא ה' שלא אקללנו, כי הלא **[כז] זאת** הרעה האמורה שהיא **פעולת שוטני מאת ה'** היא, וכן **הדוברים וכו'**, לכן לא אבקש על רעתם כי זה מאתו יתברך על ידם הוא, אך על הנוגע אל עצמי אבקש הלא הוא **[כא] שאתה אלוהים ה' עשה אתי למען שמך, כי טוב חסדך הצילני עם היותי בלתי כדאי,** כי הלא ראה **[כב] כי עני ואביון אנכי וכו'** כמדובר עד סוף פסוק **[כד] ברכי וכו'.**

אך אחר שכ"כ הושפלתי עד גדר **[כה] שאני הייתי חרפה להם וכו'**, עתה הנני כאילו הגעתי עד פרק המיתה וראוי תקרא אלוהי, כי על המתים או החשובים כמתים מכנה שמו יתברך (עי' רש"י בראשית כח יג). ולכן **(כו) עזרני ה'** במה שהגעתי אל גדר תקרא אלוהי, שהוא שעודני בגלות תיטיב לי, ומאליך גם **הושיעני כחסדך** גם שלא תעשה להם דבר.

כז וַיִּדְעוּ כִּי-יָדָךְ זֹאת אַתָּה יְהוָה עֲשִׂיתָה :

כח יִקְלְלוּ הֵמָּה וְאַתָּה תִּבְרַךְ קִמּוּ וַיִּבְשׂוּ וְעַבְדְּךָ יִשְׁמַח :

כט יִלְבְּשׁוּ שׂוֹטְנֵי כְלָמָה וַיַּעֲטוּ כַמְעִיל בְּשֵׁתָם :

ל אֹזְדָה יְהוָה מֵאֵד בְּפִי וּבִתּוֹךְ רַבִּים אֶהְלֶלְנוּ :

לא כִּי-יַעֲמֵד לִימִין אַבְיוֹן לְהוֹשִׁיעַ מִשְׁפָּטֵי נַפְשׁוֹ:

והעזר הוא **(כז) שידעו כי** זאת גלותי ורעתי **ידך** היא **שעשתה לי**, ולא מהם היה לי, כי אם **שאתה ה' עשיתה** פן יאמרו ידם רמה. וזה במה **(כח) שיקללו המה ואתה תברך** ויקומו להרע לי **ויבושו ועבדך ישמח**, כי בזה יכירו כי ה' אתנו.

ועתה יאמרו אם כן אפוא כל אשר הרענו למו מה' יצא על אשמותם, והראיה כי עתה שירדו עד דכא מרחם עליהם. ואז **(כט) ילבשו שוטני כלימה** על כל מה שהרעו לי, כאשר (גיטין נו א) בוש נירון קיסר בפסוק התינוק **ונתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל** (יחזקאל כה יד), וגם שלא יודו ויאמרו בפיהם כי בושו ממעשיהם אשר עשו לנו, הלא **יעטו כמעיל** בפנים **בושתם** שלא ידברו נגדנו. ודי לי כי **(ל) אודה ה' מאד בפי**. והוא כי טרם הכירם **[כז] כי ידך זאת וכו'**, באיזה הטבה שהייתי מרגיש מאשר היה מטיב לי הוא יתברך, לא ערבתי אל לבי להודות בפה את שם ה', כי ילעיגו לי והיה שם שמים מתחלל חלילה בחירופיהם, אך עתה בעשותך מלכנו, יכירו כי עמנו אתה **[כח] ויבושו** ויכלמו.

[ל] אודה ה' מאד בפי וכו'. אחרי אומרו כל מה שכנסת ישראל שבגלות מחלה פני א-ל תמיד יחוננו ויצילנו מעקת אויב, אמר מה אומר אם כל זה איננו שווה לי והגלות הולך ונמשך, על כן מסיים ואומר גם שאיני נענה עם היותי תמיד מבקש ממנו יתברך שיגאלני, אין צריך לומר שלא אקוץ, אלא אדרבא **אודה ה'** על שהוא **מאד** בפי שזיכני להיות שמו שגור **בפי** תמיד בהתפללי, גם שאיני נענה, ועל זה אפילו **בתוך רבים אהללנו** ולא אבוש פן יאמרו כי לא נחשבתי ליענות.

והטעם הוא כי הגלות הוא לינצל הנפש ממשפט גיהינום על ידי צרת הגוף. וזהו **(לא) כי יעמוד לימין אביון** התאב לכל טוב בגלות כדי **להושיע ומשופטי נפשו** הם המלאכי חבלה העושים שפטים בנפשו בגיהינום, מושיעים על ידי הגלות מהם והוא מה שאמרו ז"ל **(בראשית רבה מד כא)** שהגלות הוא תחת גיהינום. ואמרו **לימין אביון** הוא, כי הנה אמרו רבותינו ז"ל **(ילקוט שמעוני תהלים תתמב)** על פסוק **יפול מצדך אלף ורובה מימיןך וכו'** (תהלים צא ז) שהם מלאכי חבלה המתדבקים אל האדם בחייו.

וראו לשים לב למה אל השמאל נתנו האלף, והרובה אל הימין, ואחשבה כי אל מקום היותר קדוש שם החצונים מתדבקים יותר כנודע מרבותינו ז"ל (ברכות ו א) הני מאני דרבנן דבלו מנייהו הוי, ועל כן מרבים אל הימין.

והנכון כי הם כחות חיצונים אשר יעשה אותם האדם באשמותיו, כי הן הם המסבבים והדנים אותו בגיהינום. ועל כן יאמר **כי יעמוד לימין אביון** אשר שם עיקר **שופטי נפשו** על אשמותיו, ועל ידי הגלות אשר בו הוא אביון, יפיל מימינו הרובה, ויעמוד הוא יתברך ויבטלם **להושיע** אותו מהיותו נשפט בגיהינום על ידם, כי יתמרקו בגלות ועוד אינם.

פרק קי

א לדוד מזמור נאם יהוה לאדני שב לימיני עד-אשית איבך הדם לרגליך :
 ב מטה עזך ישלח יהוה מציון רדה בקרב איבך :
 ג עמך נדבת ביום חילך בהדר-קדש מרחם משחר לך טל ילדתך :
 ד נשבע יהוה ולא ינחם אתה-כהן לעולם על-דברתי מלכי-צדק :

(א) **לדוד מזמור נאם ה' וכו'.** הנה אמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין קח ב) ששאל שם בן נח לאליעזר ספר לי איך הרג אברהם ארבעה מלכים גדולים וחיילותיהם, ויאמר העבד, הוא, כי **נאם ה'** היה לאדוני אברהם **שב לימיני וכו'.** והלא כמו זר נחשב אומרו **לדוד מזמור** כי מה לדוד בזה?

על כן אחשבה על פי דרכם כי מעתה היה דוד מתחזק ובוטח על ישועת ה' אשר יעשה לו לעתיד, כי הוא דוד הוא משיח, והוא במה שכתוב אצלנו בביאור התורה כי אשר נתן ה' ד' מלכים ההם הגדולים ביד אברהם, הלא היה לרמוז לו מאז כי ככה יעשה ה' לתת ד' מלכויות המושלים בישראל תחת ידם לעתיד, כמקרא שכתוב (דניאל ב לה) **באדין דקו כחדא פרזלא וכו' שהן ד' מלכויות.** והכרחנו הדבר ממאמרם ז"ל (**בראשית רבה** מב ד):

אמרפל מלך שנער זו **בבל**,
 אריוך מלך אלסר זו **מדי**,
 כדרלעומר מלך עילם זה **יון**,
 ותדעל מלך גויים זה **אדום** ע"כ.

והדבר הקשה כי איככה יוכל היות מלך אדום ועדיין עשיו הוא אדום לא נולד. אך הוא כי מעתה שם אותם הוא יתברך לעומת הארבע העתידים עורר לויתן של ישראל ויתנם יתברך בידם, כאשר הורה מעשה על ידי אברהם, עם שלא יבצר מהיות שריהם של אלו למעלה שרי הד' מלכויות העתידות כמפורש אצלנו במקום כבודו כמדובר.

ובגלל הדבר הזה אשר לא נעלם מדוד יתכן נתן זמירות בלילה מעתה על אשר נתן ה' הד' מלכים ההם ביד אברהם, כי כן יעשה עמו להבא לתתם ביד דוד הוא משיח, **הוא אבן די לא בדין די מחת לצלמא על רגלוהי ודקו כחדא פרזלא נחשא כספא ודהבא** (עי' דניאל ב לד - לה).

וזה יאמר **לדוד מזמור וכו'** לומר, לדוד ראוי לזמר על **נאם ה'** אשר אמר לאדוני אברהם שב לימיני עד אשית אויביך וכו'.

ועוד אמר ה' לאדוני אברהם (ב) מטה עזך וכו' לומר מה שהבאתיך אברהם לזה הניצחון, הוא, על כי **מטה עזך** המכה בעוז את העמים **ישלח ה' מציון** לעתיד הוא מלך המשיח, על כן אתה מעתה **רדה בקרב אויביך** רמז והוראה על העתיד, והוא מה שהקדמנו.

ואל תצטער אברהם על מיעוט העם אשר אתך למלחמה זו, כי הלא דע לך כי **(ג) עמך** אשר אתך להועילך הן ה**נדבות** אשר לך מתנדב לעשות כמה זכויות ומחשבה טובה שבכל מצווה מצרפה יתברך למעשה (עי' קידושין מ א), ובהיות **נדבות** של מצות הרבה, יש אורות רבות המתלווים אליך **ביום חילך** זה ועוזרים אותך. והם נוספות עם המעשיות שעשית בפועל שנעשו מלאכים ממש בכל הדורם, כנודע מרבתינו ז"ל (אבות פ"ד) כי כל העושה מצווה אחת בפועל קנה לו וברא ממש פרקליט אחד, וזהו **בהדרי קדש**, כי היו הנדבות מצורפות עם **הדרי קדש הם המלאכים** שכבר נעשו, שהאורות שהיו במחשבה נעשו שלמים בהידור שלמותם בהם. וזה היה להציל חילך אשר אתך, אך להציל את עצמך אינך צריך לזה, כי הלא **מרחם שיחר** וקידם **לך טל ילדותך** מה גם אחרי גדלך, והוא כי קבלו רבתינו ז"ל (**פרקי דרבי אליעזר** כו) כי מצאתו מרחם אמו בקשו להורגו ונטמן מתחת לארץ י"א שנה, ואיככה יוכל לחיות תחת הקרקע ולא היה כמתי עולם אם לא שטל שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות בו את המתים עודם מתחת לארץ היה עמו ונותן בו חיות, והיה לו זה מצאתו מרחם, וזהו **מרחם משחר לך טל ילדותך**.

וראה איך כל אשר הרגת אברהם, ה' היה העושה ולא אתה, שהלא כהן שהרג את הנפש נפסל לכהונה (ברכות לב ב), ואתה אדרבא כאשר הרגת אותם **(ד) נשבע ה' וכו' אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק**, שהקדים ברכת אברהם לברכת א-ל עליון (עי' נדרים לב ב), וזה אחשבה דקדק בייתור היו"ד, כלומר על הדבור הנוגע אלי. והיה זה על כי לא אתה היית ההורג בידך שתפסל לכהונה, כי אם **(ה) א-ד-נ-י** שהיה **על ימינך** שהוא השכינה, שם זה הוא אשר **מחץ ביום אפו מלכים** ולא אתה, כי כל אשר עשית הוא היה העושה.

ה אֲדָנִי עַל-יְמִינְךָ מְחַץ בְּיוֹם-אָפוֹ מַלְכִים :

ו יְדִין בְּגוֹיִים מְלֵא גְוִיזוֹת מְחַץ רֹאשׁ עַל-אֶרֶץ רַבָּה :

ז מִנְחַל בְּדֶרֶךְ יִשְׁתָּה עַל-כֵּן יָרִים רֹאשׁ :

או ימשך פסוק זה עם שלמטה, והוא שאמר **[ה] ה' על ימינך וכו'**, כי מסיים דוד דברי הודאתו לה' על אשר עשה עם אברהם כי ממנו יקח אל העתיד, אמר כמדבר עם אברהם,

הנה אז במלחמת המלכים היה ה' הוא שם אדנות הוא שכינה שורה **על ימינך** בלבד, והוא בעצם **מחץ ביום אפו מלכים**, וכל שכן לעתיד כאשר **(ו) ידין בגויים מלא גויות**. והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (**ילקוט שמעוני** כאן) דאית לקב"ה פורפירא אחת שרשומים בה כל ההרוגים שהרגו הגויים מישראל. ואגב אורחין נשית לב למה קראן גויות והלא הרשום הוא הנפש, אך הוא כי אפשר הרגו איש בדור אחד ובא בגלגול בדור אחר וחזרו והרגוהו, וכוננו שלא נחשבו שניהם אחד כי אם שנים, כי שני גויות היו ולשתים יחשבו נפשותם לענין זה.

ונבוא אל הענין, אמר אם בימי אברהם שעדיין הגויים לא הרגו למשחית מישראל עשה כך שם אדנות הנזכר בימין אברהם, כאשר תהיה על הגויים אשמת דם צדיקים, **וידין** ה' הנזכר **בגויים**, הפורפירא שהוא **מלא גויות**, שהתחלתו היא מחץ את השר, וכאשר אז **מחץ ראש**, הוא שרו של טיטוס שהיה ראש ושר על ארץ רבה הוא כרך גדול של רומי, והוא במרום.

ועדיין אחר **שמחץ ראש** למעלה, הוא צמא לרוות צימאנו שם זה הנזכר הנקרא לה' **(ז) מנחל דם** ארץ רבה למטה בעמו, וזהו אומרו **ישתה**. כד"א **חרב לה' מלאה דם** (ישעיה לד ו), ואומר וריתי חרבי למטה. אשר זה אינו שהוא בעצמו המכה כי אם באמצעות ישראל, **על כן ירים ראש**, **ירים** את אשר הוא **ראש הוא דוד**, שירים אותו על אשר היה מאז, שיעמידהו למלך משיח שינקום הוא נקמת ה' בעמלק, ואז **חרב לה'** על ידי אשר יהרוג דוד הוא משיח, [ו]החרב הנזכר הוא השם האמור ירוה צמאנו וכו' כמדובר.

ובמדרש ילמדנו (מובא ב**ילקוט שמעוני** כאן):

[ו] **ידין בגויים מלא גויות**, אמרו רבותינו כל נפש ונפש שהרג עשיו מישראל, כביכול נטל הקדוש ברוך הוא מדם כל נפש ונפש וטובל פורפוריון שלו עד שצבעה דם, וכשיגיע יום הדין ויושב בבימה לדון אותו, לובש אותו פורפורין ומראה לו גופו של כל צדיק וצדיק רשום עליה שנאמר **ידין בגויים מלא גויות**. באותה שעה מתנקם הקדוש ברוך הוא ממנו שני נקמות שנאמר **א-ל נקמות ה' א-ל נקמות הופיע** (תהלים צד א). ולעתיד לבוא נהרות [יורדים] מדם של רשעים, והעוף בא לשתות מנחל של דם, שנאמר [ז] **מנחל בדרך ישתה**. מהו **על כן ירים ראש**, בא לשתות והנחל עושה גלים והגל בא לשוטפו והוא מרים ראשו. אמר דוד הלל והודאה אני נותן על כל דבר זה, לכך נאמר הללוי-ה. עכ"ל.

והנה אין ספק שאומר המאמר הזה דרשני, כי הלא איך דם האדם יותן בפורפירא של הקדוש ברוך הוא.

ועוד שאם הוא טובל הפורפוריון כבר נצבעה כולה ומהו "עד שצבעה דם".

ועוד למה מראה הגוף ולא הדם.

ועוד למה מתנקם שני נקמות על עוון אחד.

ועוד שמפסוק שהביא יהיו ד'.

ועוד אומרו "ולעתיד לבא נהרות וכו'", כי הלא גם האמור לעתיד לבוא הוא.

ועוד אומרו והעוף וכו', כי אם על שם העוון מה מעלה או מוריד סיפור זה שאין בו מועיל שיגידהו דוד ברוח קדשו, ואם הוא עוף ידוע כמשמעות הה"א ראוי לדעת מי הוא זה ואיזהו העוף ההוא.

ועוד אומרו "מנחל של דם" ולא אמר מהנהרות.

ועוד אומרו "מהו הוא **על כן ירים ראש**", מהו זו שאלה, יפרש פירושו ולא ישאל כאילו יש קושי מצד האמור.

ועוד מה ענין הגלים מה שאין כן דרך הדם לעשות גלים, כי אם אדרבא נקפה,

וגם איך יתכן יעצור כח גל של נחל דם לשטוף העוף.

ועוד אומרו "והוא מרים ראשו" למה ייחס הדבר אל הרמת ראש ולא אמר אינו שותה.

ועוד אומרו "אמר דוד הלל והודאה" למה כפל,

וגם מה נשתנה דבר זה שלא יתן הלל והודאה שהוצרך לאומרו.

ועוד אומרו "לכך נאמר הללויה" והוא מזמור אחר.

אמנם הנה ידענו כי השכינה היא פורפירא של השם הגדול.

ועוד ידוע כי אין נפש ונפש מכל ישראל שאין לה שורש בה כי משם המה, וגם המתייחסות אל בחינה יותר עליונה לא יבצר מלהיות לה מציאות בה.

עוד ידוע לנו מחכמי האמת כי אין כל נפש שורש בפני עצמו, כי אם נפשות רבות מסתעפות בשורש אחד כאילן שענפיו מרובים וכאדם שאבריו מרובים, נמצא שעם שהכללות מהשורשים אחדות אחת להם, עם כל זה שיעור מן המיוחד יש יותר בפרטות לכל חלקי שורש אחד עם בני שורשו לפי בחינתם.

ונבוא אל הענין, והוא כי על כן כל צדיק הנהרג רושם פגמו ניכר במקום שורשו בפורפיריון ההוא, וזהו טובל וכו', עד שמתמלאת הסאה שאין שורש שלא נמצא בו מי שנהרג ממנו, וזהו "עד שצבעה דם" שבכל שורש מכללותה יש דם, וכשיגיע יום הדין מראה לעשיו גופו של כל צדיק רשום וכו'.

ואמר רשב"י כי תמצא נפש שנתגלגלה כמה פעמים בדורות מוחלקים, ונהרגה בדור אחד ובדור אחר, ואם ידון בבחינת מציאות הנפש אחד תחשב, ואם בבחינת הגופים הם שנים, אמר שמראה לו גופו וכו' ליחשב הריגת נפש אחת לשנים. וזהו **ידין בגויים** פורפוריון מלא ת גויות, וזהו "ובאותה שעה מתנקם ב' נקמות" שהוא על נפש אחת כי נהרגה שני פעמים. ושיעור הלשון, תדע מה בין הראות נפשות להראות גויות, הלא הוא כדי שבאותה שעה מתנקם ב' נקמות שנאמר **א-ל נקמות ה' וכו'**, כלומר "**א-ל נקמות**" של נפשות רבות, וגם

"א-ל נקמות" על נפש אחת על היות הופעה בכל גוף בפני עצמה כמדובר, וזהו **"א-ל נקמות הופיע"**.

והנה כל זה הוא ליום הדין על ידי הקדוש ברוך הוא שיתנקם ממי שהוא שורש פורה כל הנמשך מברכתו לזרעו שהיא **"על חרבך תחיה"** ואיכות נפשו ישנו בכל ההורגים מישראל מזרעו, אך מה שעתיד לעשות על ידי מלך המשיח הוא ענין **באדין דקו כחדא פרזלא וכו'** (דניאל ב לה), שהם הארבעה מלכויות. שהוא כמפורש אצלנו שגם שבזמן ההוא ספו תמו הג' מלכויות ראשונים, יובן בקבלת חכמי האמת שהוא יתברך מביא את כל אשר הצרו את ישראל כמאמרם ז"ל (**זוהר בשלח**) **"אשר יצבאו"** לא נאמר אלא **"אשר צבאו על ירושלים"** (זכריה יד יב), ויודקו על ידי מלך המשיח הוא **"אבן די לא בידין"** (דניאל ב לד). וזהו **"לעתיד לבא נהרות יוצאין מדמן של רשעים"**, שהם ארבעה נהרות מד' מלכויות.

או יתכן שאחר אומרו שהקב"ה מתנקם ממנו ב' נקמות שנאמר **א-ל נקמות וכו'**, הוקשה לו אם כן למה נאמר שתים שהן ד', ולמה נאמר ה' בראשונות. לזה אמר לעתיד לבוא וכו'. והוא כי על הב' שעושה הקדוש ברוך הוא אמר **א-ל נקמות ה'**, ועל הנהרות שעל ידי **"אבן די לא בידין"** אמר **א-ל נקמות הופיע**.

או אפשר שהשיב כי לפי דרכו נרמזו ד' על ד' נהרות של ד' גלויות כמדובר. ואמר והעוף וכו', לזה נזכרה מאמרם ז"ל (**פרקי דרבי אליעזר** כח) על פסוק **וירד העיט על הפגרים וכו'** (בראשית טו) **העיט זה דוד,**

הפגרים אלו ד' מלכויות שביתר אברהם שהיו פגרים, ביקש דוד לכלות את כולם וזהו **"וירד העיט על הפגרים"**, ולא הניחו אברם וזהו **"וישב אותם אברם"** (שם), ופירשנו במקומו כי במה שאברהם בירר לנו את המלכויות, כי בזה בחר לבניו מבגיהינום (עי' **בראשית רבה** מד כא), על כן לא יוכל דוד לכלותם כדי שנלקה על ידם.

זהו יתכן הוא ענין מאמר זה, כי אחר אומרו שעתידים ליעשות נהרות לעתיד, חל עליו חובת ביאור למה לא הניחו את העיט יכלם כמאמרו **ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב עד כלותם** (תהלים יח), לזה אמר הנה **"העוף"** הוא העיט **"בא לשתות מנחל של דם"** שלא להמתין עד יהיו ד' נהרות, כי אם לעשות מכולם נחל אחד לכלותם יחד, וזהו **מנחל בדרך ישתה** כמה דאת אמר **ואכלתם בשר ושתינתם דם** (יחזקאל לט יז), וזהו אומרו בדרך שלא היה רוצה להמתין עד סוף הזמן כי אם בדרך הנמשך ביני וביני, ויחס לשתיה כי צמאה נפשו לכך, וביקש לרוות צימאנו טרם בוא זמן שליטתם, וזהו אומרו **בדרך** כלומר עודם בדרך שלא הגיעו אל מחוז חפצם.

ולמה לא עשה, על כן להשיב על זה אמר, הנה יש קושיא על האמור כי "מהו **על כן ירים ראש**", כי אם על כן היה מרים ראש למה לא הניחוהו, אך הוא כי "בא לשתות" ולכלותם אלא שהיה "עושה גלים", וכן מצינו שרבותינו ז"ל (**ילקוט ישעיה** תכ) המשילו את כל מלכות הבא להצר את ישראל לגל הים שבא לשטוף העולם, וכשמגיע לחול וכו' וכל גל הבא אחריו אומר אותו הגל לא יכול, אני אוכל, כך כל מלכות ומלכות, ושזהו **הוי המון עמים רבים כהמות ימים וכו'** (ישעיה יז יב). והוא כי מאז בירר אברהם את המלכויות שהם "**אימה חשיכה גדולה נופלת עליו**" כמפורש ברבה (בראשית מד יז) ניתן להם מאתו יתברך כח וממשלה לכל מלכות בזמנו, ומי יוכל לבטל, והד' כחות שניתנו לארבעתם הם הם כגלים נגד הבא לבטלם, וזהו "והנחל עושה גלים". ואין צריך לומר ארבעתם, כי אם "והגל" אחד היה די "לשוטפו", כי כח ואל לו מאתו יתברך, **על כן הוא ירים ראשו**, ורמז בזה כי מה שלא עשה אז, יעשה בהיותו משיח שהוא מרים ראש כעת. ואמר כי בזה יובן סמיכות המזמור. והיות בו "הלל והודאה", הללויה-אודה (קיא א), כי הלל על שלא שטפו הגל, והודאה על הרמת ראש לעתיד, כי אז יורם ויכלם.

פרק קיא

א הללויה אודה יהוה בכל לבב בְּסוּד יְשָׁרִים וְעֵדָה :
ב גדלים מעשי יהוה דרושים לכל-חפציהם :
ג הוד-והדר פעלו וצדקתו עמדת לעד :

(א) הללויה-אודה ה' בכל לבב וכו'. כללות המזמור שבח לה' שברא שני העולמות, כי גם העולם הזה הגשמי לא דבר ריק הוא, כי בו נקנים חיי העולם הבא. והוא כי הלא היה מקום לדבר ולומר, כי מה חפצו יתברך בעולם גשמי והלא טוב טוב היה עולם המלאכים שרפי קדש יהללוהו ולא עולם גשמי ובריות חומריות דלית בהון צרוך אצל גדולתו יתברך. אך תשובת הדבר הוא מאמרנו על מאמרם ז"ל (ברכות יז א), **העולם הבא אין בו לא אכילה וכו' אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם**, שהוא כי גדול מעלת הצדיקים ממלאכי השרת (סנהדרין צג א), כי מלאכי השרת אין להם קפיצין (ירושלמי ברכות פ"א ה"א, ויקרא רבה ו ג, **בראשית רבה** סה כא) שפירושו אצלנו שאין להם זמן לשרת זמן לנוח, כי אם ישרתו תמיד, ועל כן לא יתואר בהם תואר ישיבה כי אם עמידה כעומד תמיד לשרת לפני רבו בלי הפסק שהוא עומד תמיד, אך צדיקים עודם בעולם הזה הם משרתים, ובצאתם נחים וזהו "צדיקים יושבין", מה שאין כן מלאכים שאין בהם בחינת ישיבה.

והטעם הוא כי לבני אדם אשר להם יצר הרע וכובשין אותו ועובדין את ה', קבוע להם עולם לקבל שכר, כי נעשים להם מצוותיהם עטרות ואורות גדולים בראשיהם, מה שאין כן למלאכים, וזהו "ועטרותיהם בראשיהם" כלומר עטרות שלהם שהם אורות מצוותיהם כי שלהם הם, שכבשו יצרם, מה שאין כן המלאכים כי אשר ישרתו לא להם יתייחס בעצם, כי אין להם יצר הרע מנגד, נמצא כי בני אדם על ידי עולם הזה והיצר הרע אשר להם בו קונים חיי העולם הבא.

ונבוא אל הענין, אמר **הללו את שם י-ה**, כלומר שברא שני העולמות, הלזה בה"א והבא ביו"ד (עי' מנחות כט ב). ואל תאמרו מה בצע בעולם חומרי הלא טוב טוב היה עולם המלאכים לבדו, הלא הוא כי הנה אני בן האדם **אודה ה' בכל לבב**, כלומר במה שיש לי ב' לבבות (עי' ברכות נד א), ולא יצר הטוב לבד כמלאכים. וזה בשלשה זמנים, בעולם הזה, והנפש בעלותה אחרי מות, ובשובה בגוף ונפש בתחיה, שלא בלבד אודה אותו בעולם הזה על ידי היותי גדל בו, כי אם **בסוד ישרים** הם מלאכים אשר אין בהם נפתל הוא יצר הרע, כי אם הם ישרים ביצר הטוב בלבד, כי בעולם העליון תשווה נפשי להם, כי כהם גם אני **אודה את ה'** שהוא אחר המוות. וגם אחרי כן, כאשר יחיו מתינו בתוך עדת ישראל עוד אודנו, וזהו **ועדה**.

ואל תאמרו כי איך יתכן שעל ידי עולם גשמי יקנה איש עולם הבא, אל תתמהו, הלא תראו מעשי השם ארץ ושמים הם הגלגלים אשר להיות שניהם בעלי גשם הלא יפלא איש איך הרבה לעשות דברים קטני האיכות אשר לא תהיה תפארת עשות ה' אלוהים מעשים קטנים באיכות, על כן הוי אומר כי אין זה רק שלפי תכלית מחשבה וחפץ ה' לעשות על ידם, גדולים יחשבו. וזהו **(ב) גדולים מעשי ה'** אשר עשה כאשר הם **דרושים לכל חפציהם** אשר היו חפצי הקדוש ברוך הוא לעשות בהם. והוא כי גם כי בר לחם ומזון היוצאים מהארץ שאדם אוכל, ומים ויין אשר ישתה, דברים גשמיים המה, כשאדם דורש אותם לחפציהם אשר היה חפץ ה' לעשות בהם, הלא גדולים הם, והוא שאם יאכל וישתה איש לקיים נפשו בגופו לעבוד את ה' ולענג במ שבתות וימים טובים לשם קדושת המצווה ולהאכיל לעניים, וכן בבגד ללבוש לקיים בו מצות ציצית, ועורות לכתוב ספרי תורה ותפילין ומזוזות ורצועות תפילין, ועשר מצוות הנעשים בחומר הקרקע עד בוא התבואה ליאכל, והמשגל לקיים פריה ורביה, ועל דרך זה בכל פרטי חלקי העולם הזה ועולם הגלגלים לאותות ולמועדים וכו', שאין דבר שאין נעשה בו מצווה או זכות, שבהם עם היותם גשמיים מושג בהם חיי העולם הבא ונעשים גדולי האיכות, וזהו **גדולים מעשי ה'** באיכות כאשר הם **דרושים לכל חפציהם** לקנות בהם חיי העולם הבא.

והראיה כי כדאי הוא העולם הזה לקנות בו עולם רוחני, כי הלא כאשר פעלו יוצרו ברוחניות עליון מאד בראו, וחוזר שרשו וניעור בעשות מצווה בחלקיו, והוא כי אמרו רבותינו ז"ל בפסיקתא עשר לבושים לבש הקדוש ברוך הוא,

א', כשברא את העולם לבש לבוש (ג) הוד והדר שנאמר הוד והדר לבשת וכו' (תהלים קד א). הנה כי גם שהעולם היה גשמי, בלבוש הוד והדר פעל אותו. וזה יאמר הוד והדר פעלו. ואל תתמה ותאמר אם כל כך זוכה הצדיק על ידי העולם הזה, למה אינו זוכה לשכר עד העולם הבא, כי גם שהשכר צדקה יחשב כי מי הקדימו יתברך וישלם, אעפ"י כן היה ראוי יזכה בו לשכר - מה, אך אינו נותנו בעולם הזה שהוא טוב גשמי, כי אם וצדקתו עומדת לעד למקום שאין קץ לגדולת איכות שכרו.

או יהיה ענין כוונת המזמור לרומם מעלת ישראל צדיקים על מלאכי השרת, ומתחיל ואומר [א] הללויה בני ישראל את הבורא יתברך שברא ב' העולמות בי-ה, אשר אין למלאכי השרת חלק בהם לא בזה לעבוד ולא בעולם הבא לקבל השכר, ואין ראייה למעלתנו עליהם גדולה מאשר ברא ב' עולמות בשבילנו, וטעם שזכו השתבחת לנו עליהם הוא, כי אני בן האדם אודה את ה' בכל לבב ככל הכתוב למעלה עד סוף פסוק שני.

ואחר כך אמר [ג] הוד וכו'. הענין בל יאמר איש מה תתהלל איש הישראלי ואין אומה שפלה ככם, האם מי שמעלתו על מלאכי השרת יהיה למרמס, בעולם שנברא בשבילו. ועוד כי מאשר חגיכם ומועדיכם נאמר לכם זכר ליציאת מצרים, יראה כי זה כל טובכם ולא עולמות שלמים.

ועוד שאפילו כסף וזהב אשר הוצאתם ממצרים, דרך טריפה כגזלנים באו לכם, ועוד כי אם ניתנה לכם ארץ כנען לסטים אתם וגזל היא בידכם.

לכן על הא' אמר אם תראו שאנו נבזים ושפלים בעולם הזה אל תתמהו על החפץ, כי הנה כאשר הוד והדר פעלו שנברא העולם בהוד והדר רוחניים מתייחסים ללבושיו יתברך כך וצדקתו הוא השכר שהוא בבחינת צדקה כי מי הקדימו, אינו גשמי ליפרע בעולם הזה אלא עומדת לעד בעולם קיים רוחני נצחי.

ד זכר עשה לנפלאותיו חנון ורחום יהוה :

ה טרף נתן ליראיו זכר לעולם בריתו :

ו כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גויים :

ז מעשיו ידיו אמת ומשפט נאמנים כל-פקודיו :

ועל הב' כי (ד) זכר עשה וכו', לא שיציאת מצרים שכחנו, רק חנינה ורחמים, לזכור כי **חנון ורחום ה'.**

ועל הג' אשר תראה כי עשקו את המצריים עד שנצלו את מצרים, דע כי **(ה) טרף נתן ליראיו** מתנה מאתו יתברך, כי אין זה אחד מני אלף חוב שעבודם, ועשה יתברך זה להורות על היותו זוכר **לעולם בריתו,** כמו שאמרו ז"ל על פסוק **דבר נא באזני העם וישאלו וכו' (שמות יא ב ורש"י שם)** אין נא אלא לשון בקשה, אמר הקדוש ברוך הוא בל יאמר אברהם **ועבדום וענו אותם קיים, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים.** על כן **דבר נא וישאלו וכו' אין נא אלא לשון בקשה,** אמר הקדוש ברוך הוא בל יאמר אברהם וכו'. נמצא כי לזכור בריתו את אברהם עשה לא לסיבה זולתה.

ומה שלקחו נחלת גויים כגוזלים, לא כן הוא, כי הלא נשמר הוא יתברך **(ו) וכח** מעשה בראשית **הגיד לעמו כדי לתת להם נחלת גויים,** כמאמר ר' יצחק (עי' רש"י בראשית א א) לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם אלא כדי שלא יאמרו אומות העולם לסטים אתם שכבשתם ארץ ז' עממים וכו', כי עתה יודע כי אדרבה **(ז) מעשי ידיו אמת ומשפט. אמת במעשה בראשית, ומשפט בתת להם ארצות גויים,** שהוא בהמלאות סאת עוון האמורי.

ח סְמוּכִים לַעֲד לְעוֹלָם עֲשׂוּיִם בְּאֶמֶת וַיֵּשֶׁר :
ט פְּדוּת שְׁלַח לְעַמּוֹ צְנֵה לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ קְדוֹשׁ וְנוֹרָא שְׁמוֹ :
י רִאשִׁית חֲכֵמָה יִרְאֵת יְהוָה שְׁכָל טוֹב לְכָל-עֲשִׂיהֶם תְּהַלְתּוּ עֲמִידַת לַעֲד :

ושמא תאמר ומי יעיד כי כן הוא, והלא גם מישראל נלקחה הארץ, הנה לזה עדים נאמנים להעיד הם כל פקודיו, כי כל זמן ששמרו פקודיו יתברך נתקיימו בה, ובעוברם העבירום כמפורסם. הלא **(ח) סמוכים** היו **לעד לעולם** בהיות **עשויים** פקודיו **באמת וישר.**

ולא עוד אלא **(ט) שפדות שלח לעמו,** הן **לוחות הברית** שבהן פדות חרות ממלאך המוות ומשעבוד מלכויות, כמו שאמרו ז"ל (מדרש **תנחומא** כי תשא טז) **חרות על הלוחות** (שמות לב טז) חרות ממלאך המוות חרות משעבוד מלכויות.

ופירש, שהוא מה **שצוה לעולם בריתו,** היא תורה, שנאמר (ירמיה לג כה) **"אם לא בריתי"** שהיא **"יומם ולילה וכו'"** שהיא לעולם, שעל ידה **קדוש ונורא** היה נקרא **שמו** של עמו הנזכר,

אם היו קיימים בה, קדוש על חירות ממלאך המוות שלהיות עם קדוש אין בהם מיתה, ונורא שמוראם על האומות, שהוא חירות משעבוד מלכויות.

[ט] פדות שלח לעמו וכו'.

לבוא אל הענין נקדים כי הנה ב' סיבות נמצאו ברבותינו ז"ל על חורבן בית ראשון.
א', ביטול ברית מילה.
שנית, ביטול תורה.

מפורסם ברבותינו ז"ל (פתיחתא דאיכה רבה ב) כי ויתר הקדוש ברוך הוא על עבודת אלילים וכו' ולא ויתר על ברית תורה. וברית מילה כי אמרו רבותינו ז"ל באיכה רבתי (עי' מנחות נג ב) ליל ט' באב נכנס אברהם לבית המקדש וכו' ובסוף טענותיו יתברך אליו, היה **ובשר קדש יעברו מעליך** (ירמיה יא), שהוא, עברם על ברית מילה. ויהיה הטעם, כי על שהגלה אותם לבין הגויים והם עבדי ה' חתומים בחותמו יתברך, על כן אמר אברהם, היה לך להסתכל בברית מילה שבבשרם שלא יהיו חתומים בחותם מלכו של עולם עבדים לגויים, לזה אמר לו הוא יתברך שביטלו המילה.

ונבוא אל הענין, והוא, כי אחרי אומרו שאם שמרו פקודיו לא גלו, אמר, אי אלו הפקודים שבקיומם לא ישתעבדו,
הא' הוא הגלות בעברם הברית מילה. ואמר הנה **[ט] פדות שלח** הוא יתברך לעמו במה **שצוה לעולם בריתו**, כמה דאת אמר **אם לא בריתי יומם ולילה** (ירמיה לג כה), למ"ד שעל ברית מילה ידבר (נדרים לב א, **ילקוט שמעוני ירמיה שכא**), והטעם שעל מצוה זו יהיה להם פדות, הלא הוא, כי על ידי כן **קדוש ונורא שמו** הנזכר, ששם **ש-ד-י** בקדושה אתו, כלומר ועל כן בבטולה נשתעבדו.

ועל השנית אמר (י) ראשית חכמה וכו'. תדע איך על ידי חכמת התורה יהיה להם חירות משעבוד מלכויות, הלא הוא, כי הלא מציאותה הוא כי תקדים לה יראה, כי **ראשית חכמה יראת ה'.**

ועוד שעל ידה יבוא לידי מעשה, וכשיעשה לא יהיה מצות אנשים מלומדה, כי אם **שכל טוב לכל עושיהם.** ועל ידי כן **תהלתו** של עמו הנזכר, **עומדת לעד**, ולא יחולל בגלות.

[י] ראשית חכמה וכו'. אחרי אומרו שעל ידי התורה יהיה חירות ממלאך המוות וממלכויות, והלא יאמר איש אחר שהבחירה חופשית מי יודע אם יבחר ברע ויתבטל החירות, לזה אמר דע כי אין פחד, כי הלא **אין אדם חוטא אלא אם כן נכנס בו רוח שטות** (סוטה ג א), ובתורה

אין פחד, כי הלא **ראשית חכמה יראת ה'**, ועל ידי **יראת ה'** עם החכמה לא יכנס רוח שטות, כי הלא **שכל טוב לכל** עושה שתיהם יחד, על כן **תהלתו** מהיותו בן חורין תהיה **עומדת לעד**.

או יהיה ענין פסוק זה מאמר התנא (אבות פ"ג) כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכו', וזה יאמר כ**שראשית חכמה היא יראת ה'**, שיראת חטאו קודמת, אז מלבד שעל ידה יהיה **שכל טוב לכל** עושי פקודיו הנזכר כמדובר בקודם, גם כן **תהלתו** שהיא התורה, **עומדת לעד** שלא תשכח ממנו, שהוא תורתו מתקיימת.

פרק קיב

א הללויה אשרי-איש ירא את-יהוה במצותיו חפץ מאד :

ב גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יברך :

ג הון-ועשר בביתו וצדקתו עמידת לעד :

ד זרח בחשך אור לישרים חנון ורחום וצדיק :

(א) **הללויה אשרי איש ירא את ה' וכו'**. יראה כי דוד המלך ע"ה בא ללמד דעת את העם לבל יעבדו את ה' לאהבת טובות העולם הזה או לאהבת שכר העולם הבא. וזהו אומרו **הללו את שם י-ה** שברא ב' העולמות ב-יה (עי' מנחות כט ב), אך זה הוא לענין ההילול שבראם בשביל ישראל, אך אמנם לא יקרא מאושר העובד על מנת לקבל אושר העולמות, כי אם **אשרי איש ירא את ה'**, למה שהוא ה', זה הוא לענין מצוות לא תעשה, וכן לענין מצוות עשה, למה שהן **מצותיו חפץ מאד** ולא לקבל שכר, עם שהשכר לא יחסר, כי נאמן הוא בעל מלאכתו.

או יאמר מאמר רבן יוחנן בן זכאי יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם שאדם עובר עבירה בסתר וכו' (ברכות כח ב). וביארנו במקומו שכיוון שלא יקרה כרב עמרם חסידא שלא הספיק ליצרו מוראו מה' עד צעק "נורא בי עמרם" ובאו אנשים ופירש (קידושין פא א). וזה יאמר **אשרי איש ירא את ה'** בלי אנשים רק בהיותו עמו לבדו, ומה גמול ישיב לו ה', הלא הוא **במצותיו** של האיש שיצווה **שמש בגבעון ידום** (יהושע י) וכיוצא, יהיה ה' **חפץ מאד** להקים דבר עבדו, כי **צדיק מושל יראת אלוהים** (שמואל - ב כג).

(ב) **גבור בארץ יהיה זרעו וכו'**. יאמר ענין מאמר ירמיה הנביא אל **יתהלל חכם וכו'** (ירמיה ט כב - כג), וזאת תהיה כוונת הכתובים לומר כי **[א] אשרי איש ירא וכו'**, לומר זה הוא אשר יקרא מאושר האיש הירא כמו שביארנו למעלה, אבל לא חכם גבור או עשיר. ובגבור החל,

ואמר כי אשר [ב] **גבור בארץ**, ולא בלבד הוא כי אם גם **יהיה זרעו** גבור כמוהו, אין האושר הגבורה, שאפילו יהיה אפשר ימשך ממנו דבר טוב יהיה השלמות אותו הטוב הנמשך לא הגבורה בעצמה. וזהו אומרו **דור ישרים יבורך**, לומר שאם הם לא ישתמשו בגבורתם לעשוק דלים, רק להציל עשוק ויודיכו את העם בדרך ישרה כי יש לאל ידם, לא יאשרו ויבורכו מבחינת הגבורה רק מבחינת יושרם, כי הגבורה לא תחייב האושר כי אם טוב הבחירה, כי מצד הגבורה כי גם אפשר ימשך גבולות ישיגו וכו'. ועל כן אמר **דור ישרים יבורך** כלומר מצד יושרם, וזה כלול ב**ירא את ה'** הנזכר.

(ג) הון ועושר בביתו וכו'. גם הממון אף בהיותו רב לא יקרא שלמות. **ועוד** לו חסרון איננו בגבורה, והוא היותו חוץ מעצם האדם.

והענין על דרך מאמרם ז"ל (עי' **ילקוט שמעוני ישעיה תצד**) על פסוק **והלך לפניך צדקך** (ישעיה נח) משלו משל לאדם שיש לו ג' אוהבים וכו' כי הממון ישאר בבית, והאוהב השני הם בניו ילווהו עד הקבר, אך הצדקה הולכת לפניו. וזה יאמר **אל יתהלל עשיר בעשרו**, כי הנה **הון ועושר** נשאר **בביתו**, כי תפארתו לשבת בית, ממקומו לא ימיש ולא יועיל לבעליו, באופן ימצאו לו ב' חסרונות, שלא יועיל,

ועוד כי אין לו עמו דבקות, אבל **צדקתו** היא **העומדת לעד**, והולכת לפניו כדברי המאמר על "והלך לפניך". ובכלל הדבר כיון כי איך יקרא ההון שלמות אחר שטובו הוא בהוציא אותו מביתו שהוא בפזר אותו לצדקה מה שאין כן בהישאר אותו בבית, באופן כי אם ימשך דבר טוב מהממון היא הצדקה לא יתייחס אל בחינת הממון מצד עצמו רק מבחינת יחס נדיבותו, והוא נכלל ב**ירא את ה'** הנזכר. ולרמוז כי לא תתייחס אל הממון רק אל כשרון עצמו, אמר **וצדקתו** ולא והצדקה.

(ד) זרח בחשך אור לישרים וכו'. אמר כי גם החכמה לא תקרא שלימות מצד עצמה, עם שלא ימצאו בה חסרונות העושר. אך אמר, שכל האושר האפשר ימשך מצדה נכלל באושר הנזכר בראש המזמור, והוא **[א] האיש הירא את ה' וכו'.** באופן שהנמשך הוא העיקר, לא החכמה מצד עצמה. והענין כי העיקר הנמשך מהחכמה, זולת עשיית המצוות הנזכר בפירוש **בירא את ה'**, הוא ללמידה את בני ישראל ולהעמיד תלמידים הרבה.

והנה בענין הלמוד ימצאו שלשה מעלות זו למעלה מזו.

א' ללמידה לבלתי יודע, או במקומות שאינה שם כעובדא דר' חייא בהשוכר את הפועלים (בבא מציעא פה ב) כי זו מידה גדולה לעשות שלא תשתכח התורה מישראל.

ב' שמלבד הלימוד במקום ההעדר שאפילו מעטו הוא דבר גדול, יהיה **מעלת המלמד תורה נקיה וברה מטוהר לב**.

עוד ג' יהיה אם ידקדק **ללמידה לתלמידים הגונים** שהוא דבר גדול כאשר הפליגו רבותינו ז"ל על זה (עי' חולין קלג א).

והנה שלשה אלה רמוזים בפסוק, והוא כי דבר ידוע כי **התורה נקראת אור** ועל כן לימודה יקרא זריחת אור.

ועל דבר הא' אמר **זרח בחשך** כלומר שילמד תורה במקום חשך והעדר. ועל הב' אמר **אור**, שאור יאמר על העדר פניות זרות, כי אם תורה נקיה בטוהר לב וכהלכה. ועל הג' והיא ללמידה להגונים אמר **לישרים**.

והכוונה שאף אם ימשך מהחכמה שלשת הדברים האלה לא נאמר שהשלמות היא החכמה, יען כי שלשתם נמשכים בשלוש מידות כלולות [א] **בירא את ה'** ובמצותיו **חפץ מאד**, באופן שנמצא שכל האושר והשלמות הנמשך מגבור עשיר וחכם הלא **לאיש הירא את ה'** הוא, וממנו נמשכו, באופן כי לא מהחכמה יקרא שלם מפאת עצמה רק מיראת ה' שבה עושה מעמד שלשת אושרי הלמוד. באופן שלא יתהלל המתהלל רק ביראת ה' שעל ידי טוב בחירתו, מה שאין כן בהיותו גבור או עשיר או חכם, כי הנה אלה מאת ה' היו לו, כי הוא [ד] **חנון ורחום וצדיק**.

שעל ידי היותו **חנון נתן בתורת חן לגבור גבורתו**,

ועל ידי היותו **רחום נתן לעשיר עשרו**,

ועל ידי היותו **צדיק נתן לחכם חכמתו במשפט צדק**,

והוא כי כל חכם בעולם הזה אין חכמתו רק מה שקבלה נפשו בסיני, ועל ידי היותו יתברך **צדיק** לא יגרע מכל נפש חלקה. וזה יתכן כיון דניאל באומרו **יהב חכמתא לחכימין וכו'** (דניאל ב כא), שיהב חכמתא למי שהם חכמים מסיני, "ומנדעא" למי שקבלה נפשו בחינת "בינה".

ה טוב איש חונן ומלון יכלכל דבריו במשפט :

ו כן-לעולם לא ימוט לזכר עולם יהיה צדיק :

(ה) **טוב איש חונן ומלון וכו'**. אחר שאמר גדר אשר יקרא שלם או מאושר, ועל פי דרכו אמר שמהעושר יעשה צדקה כאמרו [ג] **וצדקתו עומדת לעד**.

ואפשר יאמר אומר, אחר שהאדם **חונן ומלון** אעפ"י שלא יתן ממנו לעניים במתנה מוחלטת, וגם יתנהג במשאו ובמתנו וענייניו על פי היושר עם שלא יוותר משלו כלום, למה זה לא יקרא שלם, והדעת נוטה כי זו מבחר המידות יען כי המחזיק בה לא במהרה ינתק ממנה, כי לא

יחסר כל בה כאשר יחסר לאשר יתן מנכסיו לצדקה בהחלט, כאשר עשה נבוכדנצר שתהה על צדקתו אשר עשה בראותו כי רבו ההוצאות (שמות רבה ל כד), וכאשר אמרו אחיו ובית אביו למונבז המלך אבותיך גנזו ואתה מבזבזם (ב"ב יא א), וכן אפשר כי המבזבז בכלות ממונו יתהה על צדקתו אשר עשה ויאבד זכותו, אך המתנהג על פי היושר והמשפט לא יסור ממנה, כאשר אפשר יקרה לעושה לפנים מן השורה והוא החפץ מאד במצות ה' הנזכר למעלה אשר קראו מאושר.

על כן אמר [ה] טוב איש וכו', לומר הן אמת כי טוב יקרא החונן ומלוה והמכלכל דבריו במשפט לפי ממונו, ושלמותו הוא (ו) כי לעולם לא ימוט לזכר עולם וכו', כי לעולם יתמיד בצדקתו ויושרו, כי יראה ממונו תמיד קיים ולא ישוב מהיות צדיק. אך אמנם לא ישתוו בקיבול שכרם [א] הירא את ה' הנזכר למעלה שחפץ מאד, עם [ה] החונן ומלוה וכו', כאשר יבוא ביאורו בס"ד.

ז משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטח ביהוה :

ח סמוך לבו לא יירא עד אשר-יראה בצריו :

ט פזר נתן לאביונים צדקתו עמידת לעד קרנו תרום בכבוד :

י רשע יראה וכעס שניו יחלק ונמס תאות רשעים תאבד :

(ז) משמועה רעה לא יירא וכו'.

לבוא אל הענין נזכירה מאמרם ז"ל בגמרא (ברכות ס א) דהווא דהוה מירתת אמרו חטאה את דכתיב פחדו בציון חטאים (ישעיה לג), יראה כי המתירא הוא סימן היות חטא בידו המטיל בו מורא.

ובזה נבוא אל הענין, אמר מה שאמרתי כי [ה] טוב איש חונן וכו' היינו כשאינו בו עוון, ובמה יוודע, הלא הוא אשר בשמוע שמועה רעה לא יתפעל ממנה דלא מירתת, כי זה יורה כי [ז] נכון לבו כי לבו מעצמו בטוח בה' כי אין לו עונות. ואם הגיע גדר בטחונו עד שאין צריך לומר שאינו שם על לב להתפעל כי אם נכון לבו בלבד, אך אם גם (ח) סמוך לבו שלבו נותן לו שיש לו סמך, או שמכיר בטוב מחשבותיו שסמוך לבו עם קונו, אז לא בלבד לא יגע בו רע, כי אם גם יראה בצריו.

(ט) פזר נתן לאביונים וכו'. הנה אמר [ה] שטוב הוא החונן שיכלכל דבריו במשפט לפי ממונו, אך יגדל אושרו כאשר [א] במצותיו חפץ מאד הנזכר שחפץ בריבוי, כי האיש ההוא

[ט] שפזר נתן לאביונים גדול שכרו, כי צדקתו הוא השכר עומדת לעד לעולם הבא, ומהפירות קרנו תרום בכבוד בעולם הזה.

או יאמר שאחר שהוא [א] ירא את ה', שכל הבטתו אינה רק למה שהן מצוותיו יתברך, אין פחד שיהיה תוהה בבזבזו ויחסר לו, כי [ט] צדקתו תהיה עומדת לעד לא יסור ממנה, כי גם ה' יעשה את שלו שקרנו תרום בעושר הנקרא כבוד כמו שאמרו ז"ל (קדושין מט ב) המקדש את האשה על מנת שאני עשיר, שגדרו הוא כל שבני עירו מכבדין אותו מפני עושרו.

והנה יראה כי הנתינה היא הפיזור, ואיך אחר אומרו פזר אמר נתן, ויתכן כי הוא נמשך אחר מה שכתוב למעלה [ה] חונן ומלוה, ואמר כי זה פזר בהלואה שלא יתביישו, ואחר כך נתנו להם במתנה, וזהו [ט] פזר נתן לאביונים.

או יכוון כי לא מהיות פזרן לביתו, עשה כן לצדקה, כי אינו כן, כי אם מה שפזר הוא מה שנתן לאביונים, אך לא עשה כן לביתו.

(י) רשע יראה וכעס וכו'. אחר הזכירו ג' מיני טובות לצדיקים בצדקתם, אמר שמזה ימשך עמל וכעס לרשעים, כפי הדרגת הטובות. כנגד הראשונה, והיא [ז] משמועה רעה וכו', אמר [י] רשע יראה וכעס, על כי ה' הצילו ממנה.

וכנגד הב' שהיא גדולה ממנה והיא [ח] עד אשר יראה בצריו, על זאת [י] שיניו יחרוק ונמס כי מזו יתפעל יותר.

ועל הג' והיא [ט] קרנו תרום בכבוד, אמר [י] תאות רשעים תאבד, כי בראותו את הצדיק במעלה גדולה כזו לא לבד יקהו שניו, כי אם שאף התאוה הכוללת לכללות הרשעים והיא לראות בצרת הצדיקים תאבד, וזהו אומרו רשעים בלשון רבים, אבל בשנים הראשונות לא אבדה תאותם, כי לא ראו רק העדר צרתם ולא מעלתם.

פרק קיג

א הללויה הללו עבדי יהוה הללו את-שם יהוה :

ב יהי שם יהוה מברך מעתה ועד-עולם :

ג ממזרח-שמש עד-מבואו מהלל שם יהוה :

ד רם על-כל-גויים יהוה על השמים כבודו :

(א) הללוי-ה הללו עבדי ה' וכו'. הנה ידענו כי **יוצאי מצרים עבדי ה'** יקראו כמה דאת אמר כי לי בני ישראל עבדים אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים וכו' (ויקרא כה נה). עוד ידענו כי על ידי נסי מצרים נתפרסם חידוש העולם כמפורש אצלנו יפה בעתו. עוד ידענו כי שם ה' מלא בד' אותיותיו אשר הכחיש פרעה, נתפרסמה ידיעתו בקריעת ים סוף כמה דאת אמר וידעו מצרים כי אני ה' בהכבדי בפרעה וכו' (שמות יד יח). עוד ידוע (עי' מנחות כט ב) כי בשם י-ה ברא הקדוש ברוך הוא את העולמות במעשה בראשית כמה דאת אמר (ישעיה כו) כי ביה ה' צור עולמים.

ונבוא אל הענין בשום לב:

א' אל אומרו **(א) הללו** אחר אומרו **הללוי-ה** שהיה די יאמר "הללוי-ה עבדי ה'".
 ב' ועוד כי תחילה אומר להלל שם י-ה ואחר כך אומר **את שם ה'.**
 ג' אומרו **(ב) יהי שם ה' מבורך** ולא אמר "מהולל" כאשר בפסוק שלפניו ושלאחריו.
 ד' אומרו **מעתי** והלא גם מקודם ראוי.
 ה' אומרו **(ג) ממזרח שמש וכו',** יאמר בכל העולם מבלי תת גבולים.
 ו' איך יקושר פסוק **(ד) רם על כל גויים וכו',** עם סופו ועם הקודם והמאוחר.
 ז' אומרו **(ה) המגביהי** מה ענין יתור ה' יודין בסוף ה' תיבות.
 ח' אומרו **(ט) עקרת הבית** שהוא משולל הבנה, ומה שאמרו ז"ל **(בראשית רבה עא ב)** עיקרה של בית אינו פשוטו של מקרא.
 ט' למה נתייחדו פה ב' דברים הללו הקמת דלים ופקידת עקרות מיתר השגחות.

אמנם הנה יש בהבלי הפילוסופים מגשימים עולם הגלגלים והשפל, ושוללים השגחתו יתברך מהם, וממוצא דבר ימעטו וישוללו העשותם וחדושם ממנו יתברך, על גודל רוחניותו יתברך. על כן אמר המשורר דרך כלל אל כל העולם **הללוי-ה** לומר שם שברא ב' העולמות. ומי יוכיח חידושם, לזה אמר **הללו בייחוד את שם י-ה עבדי ה'** יוצאי מצרים כי אתם על ידי נסים שנעשו אז ראיתם חידוש העולמות בכל פרטיהם כמפורש אצלנו יפה בביאור התורה, וגם אתם **הללו את שם ה'** כי אז נתאמת גודלו והשגחתו הפך מאמר פרעה **מי ה' וכו'.**

ובכן מעתי מזמנכם יאות **(ב) יהי שם ה' מבורך מעתי ועד עולם,** כי על כל הנאה וכל מצווה והודאה תאמרו **"ברוך אתה ה'"** כאשר הייתה מאתו יתברך מאז, כי אז ניתנה התורה, כי בכל פרטי העולם השגחתו לברכו עליהם. וכל זה הוא לשלול מה **(ג) שממזרח שמש וכו' מהולל שם ה'** אשר הלולו הוא בגויים שיומרוהו למזמה (עיין לקמן קלט ב) כי **(ד) רם על כל גויים ה'** כי ירוממוהו עד סלק השגחתו מעולם הגלגלים והשפל, **כי על השמים כבודו** ולא בשמים ובארץ.

ויתכן שלא אמר בכל העולם כי אם **[ד] ממזרח שמש עד מבואו** לרמוז מאמרם ז"ל (זוהר ח"א פו) שעל ידי זריחת השמש ובואו הכיר אברהם את בוראו, והוא ענין (בבא בתרא טז ב) מרגלית טובה הייתה תלויה בצווארו של אברהם אבינו וכשמת תלאה בגלגל חמה, באופן שעל ידי **מזרח שמש ומבואו** ניכר מציאותו יתברך להיות **מהולל שם** המורה על היותו מהוה ההויות, אלא שכ"כ ירוממוהו עד יסלקו השגחתו מן השמים ומן הארץ, שיאמרו שלמעלה מהשמים הוא כבודו אך לא בגלגלים ועולם השפל, כי אם שהוברי השמים וכסיליהם המה מנהיגי הארץ להרע או להיטיב.

ה מי כיהוה אלהינו המגביהי לשבת :

ו המשפילי לראות בשמים ובארץ :

אך הנה כזב ידברו כי הלא **(ה) מי כה' אלוהינו וכו'.** והוא בהזכיר מאמרם ז"ל (עי' רש"י במדבר כו ה) כי למה נאמר בפרשת פנחס **החנכי הפלואי** וכן בכל משפחה, אלא להטיל שם י-ה בכל אחד, עדות לישראל שאומר הוא יתברך שם י-ה מעיד שכל אחד בן לאביו, ולא שלטו מצריים בנשותיהם, שהוא לדעתי ענין היות יו"ד באיש וה"א באשתו.

ונבוא אל הענין בשום לב כי היה די יאמר "מגביה לשבת משפיל לראות" באופן כי ה"א בראש תיבה ויו"ד בסופה הן מיותרות. אך הוא על דרך ענין החנכי שהוא לרמוז את שם י-ה, כך יאמר דעו כי בין בהיותו יתברך מגביה לשבת בהסתלקו למעלה לאשמת העם, בין בהיותו משפיל לשכון למטה, תמיד בחינת שני העולמות עמו להשגיח בהם, וזהו **(ה) המגביהי (ו) המשפילי.**

ולהיות כי סברת הגויים יראו דברי טעם, על כן אמר **[ה] לשבת** לומר כי אין ההפרש בו יתברך כי אם השבת, אך לא ישתנה, והוא כי במלאך שאין העולם משועבד אליו, על כן אי אפשר לו להיות בעולם השפל ברוחניות פשוט כאשר הוא למעלה, כי בבואו אל תהום העולם השפל ישתנה, כי יתלבש במלבוש גשמיות מעין העולם אלא שהוא לבוש דק, אך הוא יתברך שהעולם משועבד אליו לא יעצרנו גשם העולם להתלבש חלילה, וזה יתכן כיון הוא יתברך באומרו **הנה מקום אתי** (שמות לג כא), לומר גם שיעבור כבודי על הצור, אל תתמה, כי הנה **המקום** הוא **אתי** משועבד אלי, ועל כן לא אצטרך כמלאך להתלבש לבוש מעין גשמיות.

וזה יכין פה באומרו **לשבת**, לומר שאינו כמלאך, שכשהוא בין למעלה בין למטה יתייחס ליושב שם, כי על כן ישתנה, אך הוא יתברך לא כן, כי אם כאשר **מגביהי** הוא **לשבת**, כי שם

מכון שבתו, וכאשר הוא למטה, גם שהוא שם אינו לשבת כי אם לראות, כי האמנם ישב אלוהים על הארץ כי הלא שמים הם עולם הגלגלים, ושמי השמים הם עולם המלאכים לא יכללוהו, כי אם שהוא מכלכל אותם, כי הם משועבדים אליו כל שכן הארץ כי המקום אתו, ובכן לא ישתנה חלילה.

ז מקימי מעפר דל מאשפת ירים אביון :

ח להושיבי עם-נדיבים עם נדיבי עמו :

ט מושיבי עקרת הבית אם-הבנים שמחה הללויה :

והראיה כי מושל בשמים הוא עולם הגלגלים גם בזמן הסילוק, (ז) מקימי מעפר דל. ורמז מיתור היו"ד על זמן הסילוק שהוא בהיותו בעולם העליון שנברא ביו"ד, גם משם מקים מעפר דל, שאין לומר שגלגל כוכבו גלגל והחל לעלות, שהלא היה מקום לחשוב כך על הדל, אך על האביון התאב לכל דבר שהוא תכלית השפלות שאין לומר שהחל גלגל כוכבו לסבב ולהעלותו, שאם כן היה ראוי יהיה לאט לאט על פי תנועתו, ולא שעם היותו (ח) אביון ונתון באשפות בבת אחת להרימו עד יהיה עם נדיבים, הוי כי אין זה רק מאלוהי עולם ה' המוריש ומעשיר ומעלה מתהומא דארעא עד רום רקיעא, כי לו יתברך היכולת כי יוצר הכל הוא.

ושמא תאמר אולי הוא כח איזה שר מלמעלה, לזה אמר עם נדיבי עמו, כי מי יוכל לשנות לבות בני אדם מטבען אם לא אשר יצרם, כי איככה יוכלו נדיבי עמו אשר הכירוהו באשפות ליחדו עימהם ולא יתחמץ לבבם, אך אין זה כי אם שאשר בראם היפך לבבם אליו. הרי הביא מהיותו יתברך משגיח בשמים הם עולם הגלגלים.

וראיה כי גם על הארץ השגחתו, שהרי מחדש חידוש בחומר בעולם הזה, והוא, כי (ט) מושיבי עקרת הבית אם הבנים, והוא בשום לב אל מלת עקרת, וגם למה מייחס העקרות אל הבית והראוי יאמר "מושיבי עקרה אם הבנים וכו'". והנה אמרו המפרשים שאין תי"ו זו בעלת סמיכות והוא דוחק, והנה לזה דחקו רבותינו ז"ל שהוא עיקרה של בית, באופן שתשתנה הבנת מילת עקרת הבית.

ואחשבה להבין דבר זה מלשון רבותינו ז"ל (יבמות סד ב) בשרה אמנו וזה לשונם:

ותהי שרי עקרה אמר רבה בר אבוא שרה הייתה אילונית שנאמר ותהי שרי עקרה

אין לה ולד (בראשית יא) אפילו בית ולד אין לה עכ"ל.

הנה קרא את האם שבו נוצר הולד "בית ולד", בזה אפשר לנו לומר, שזה רצה הכתוב באומר **עקרת הבית**, מי שהיא עקרת של הבית הידוע לנשים, הוא "בית ולד", שגם זה אין לה כשרה אמנו ודומה לה, והוא יתברך עושה אותה **אם הבנים שמחה**. על כן למען יתחזק לבב אנוש תמיד בהשגחה הפרטית בעולם השפל, ולא ימוט חלילה, יהלל תמיד את שם י-ה שבו נבראו השני עולמות, למען בהיות בריאתו יתברך העולמות לטוטפות בין עיניו, יהיה חזק באמונת ההשגחה ולא ישיאנו יצרו אפילו לבקש טעם לדבר, כי אם יהיה לפניו כדבר הנראה בחוש, וזהו אומר **הללוי-ה**.

פירוש אחר לפרק קיג.

[א] הללוי-ה הללו עבדי ה' וכו'.

- ראוי לשים לב: א. שהראוי יקצר לאמר "הללוי-ה עבדי ה'", ולא יאמר **הללו** בינתיים.
 ב. למה כפל ושינה השמות וכולם אחד.
 ג. למה בראשון לא אמר "**את שם י-ה**" כאמרו את שם ה' ולא אמר את ה'.
 ד. כי היה לו לכלול ב' השמות ולא יאמר הללו בכל אחד בפני עצמו.
 ה. אומר **(ב) יהי שם ה' מבורך** למה לא אמר "מהולל".
 ו. אומר **מעתי ועד עולם** ולמה מסיים זמן ולא אמר יהי שם ה' מבורך עד עולם.
 ז. אומר **(ג) ממזרח שמש** למה לא קיצר ואמר בכל העולם ולא יסיים הרוחות, וגם אנה עזב צפון ודרום.
 ח. אומר **מהולל שם ה'** ולא אמר מבורך.
 ט. אומר **(ד) רם על כל גויים ה'** אחר שהוא מהולל ודאי שהוא רם.
 י. אומר **(ה) מי כה' וכו'** כי בכלל ההלול הנזכר הוא.
 יא. אומר **המגביה המשפילי** מה ענין היודי"ן הנותרות פה ביחוד, וכן (ב') [ג'] תיבות אחרות, מה שלא עשה כן במקומות זולת זה.
 יב. אומר **לשבת** שהוא מיותר.
 יג. מה זו הזכירו ב' מיני השגחות אלו הקמת דלים ופקידת עקרות מזולתן.
 יד. אומר **(ט) עקרת הבית** שהיא תיבה משוללת הבנה שהוצרכו רבותנו ז"ל לשנות המילה באומרם עיקרה.

אמנם כוונת המשורר להכריח חידוש העולמות העולם הזה והעולם הבא ושאינ מעצור לה' להשגיח ולהיות בשני עולמות כאחד, ושלא יעצרנו הגשם אשר לעולם השפל ועולם הגלגלים להשגיח בהם ולהימצא בהם, אשר לא כדעת הבלי העכו"ם מגשימים ב' עולמות אלו מהמצא

בם, וישימו הנהגתם אל הוברי השמים וכסיליהם. וזה החילו **הללויה וכו'** והוא כנודע כי בשתי אותיות אלו נבראו הב' עולמות העולם הבא ביו"ד והעולם הזה בה"א.

עוד ידענו כי מה שמורה שם **יה** שהוא החידוש נתאמת לעיני כל ישראל יוצאי מצרים, כאשר ביארנו יפה בעתו והוא הסכמת כל המפרשים.

עוד שנית הורה במצרים, ידיעת ה' השלם בכל אותיותיו ברוך הוא אשר כיחש פרעה, ועל כן כל המכות אשר עשה ה' במצרים וגם קריעת ים סוף כולן היה בשמו הגדול ההוא ברוך הוא, כאומרו **וידעו מצרים כי אני ה' וכו'** (שמות יד יח). על כן החל המשורר ואמר **הללויה**, לומר הללו את בורא הב' עולמות. ומי יגיד, אשר ראה הדבר בחוש עין בעין הלא הם **עבדי ה'**, הם יוצאי מצרים שיצאו מהיות עבדי פרעה ויהיו עבדי ה' כמאמרו יתברך **כי לי בני ישראל עבדים וכו' אשר הוצאתי וכו'** (ויקרא כה נה), וזה אומרו **הללויה** כל הדורות וביחוד **הללו עבדי ה'** אשר אתם ראיתם הדבר בחוש.

עוד שנית ראיתם גם אתם והיא ידיעת ה' הגדול כמדובר, ולכן **הללו את שם ה'** הוא השם שהכחיש פרעה ונראתה גדולתו שם.

ושמא תאמרו הלא אחר ששני השמות נודעו ונתאמתו שם כדי לעלות לקבל התורה אחרי ידיעת אמתת שמותיו יתברך, הלא נסתפק, כאשר נברך אלוהינו על כל מיני הברכות ברכת הנהנים או כל מצווה או על כל תפילה והודאה, לאיזה שם נברך. לזה אמר **[ב] יהי שם ה' מבורך**, שתמיד בשמו הגדול נברך, בשמו הגדול הזה. והנה היה מקום לומר שמיציאת מצרים עד למלחמת עמלק יאות לעשות כך, אך ממלחמת עמלק והלאה שנשבע ה' שלא יצרף אותיות **יה** לאותיות **וה** עד ינקם מעמלק שנאמר **כי יד על כס יה וכו'** (עי' שמות יז טז ורש"י שם), מאז נברך לשם **יה**, לזה אמר **מעתי ועד עולם**, והוא, כי לא יעלה על לב חלילה יש פירוד בפועל בשמו הגדול, כי אין בשמו שינוי חלילה, רק שמה שמוֹרָה בחינת התחברותם בלתי נמצא בעצם בשפע בעולם, יהיה אחרי כן, אך גדולתו לעולם עומדת. ומצורף לזה, בל יראה שהברכה היא על הנאות ושכר העולמות.

אמר עתה ראו נא סמיות עיני הגויים האומרים כי למעלה מעולם הגלגלים הוא כבודו יתברך, כי הלא הכרת וידיעת מציאותו יתברך להללו על כך, לא היה רק מהוראת עולם הגלגלים ועולם השפל, והוא מאמר רבותינו ז"ל (**זוהר ח"א פו**) היאך הכיר אברהם את בוראו ע"י ראותו השמש זורח במזרח ומסבב ובא במערב, אמר אם זה היה אדון העולם איך הוא שוקע וכו', וכמו שאמרו ז"ל (**ב"ב טז ב**) מרגלית טובה הייתה תלויה בצווארו של אברהם וכשמת תלאה בגלגל חמה, שהוא כי בחיים חיתו בדבורו היה מודיע מציאותו יתברך, וכשמת תלאה בגלגל חמה, שילמדו מהחמה כאשר למד הוא. ובזה יאמר, הנה **[ג] ממזרח שמש עד מבואו**

הוא סבה שמהולל שם ה', שמזה הוכר ויתהלל שמו בעולם, שהוא מראות הזריחה והסיבוב והשקיעה כענין אברהם.

והנה אין הכרה זו אלא מהנעשה ע"י ב' עולמות הגשמיים ההמה שמתגלגלים בארץ השפלה, ואיך יאמרו שעל עולם הגלגלים הוא כבודו אחר שְׁהִכִּיר מציאותו הוא בעולמות הגשמיים. ושיעור הכתוב, הנה **ממזרח שמש עד מבואו** ע"י כן **מהולל שם ה'**, שע"י כן הוכר, ובמקום שהיה לגויים ללמוד מזה כי השגחתו גם בשמים ובארץ, ואדרבה **[ד] רם על כל גויים ה'**, שיאמרוהו לומר כי על השמים כבודו ולא בתחתונים.

ושקר כזבו, כי אשר יחשבו לו לגדולה היותו משולל מהעולם השפל נהפוך הוא, כי זו גדולתו, כי **[ה] מי כה' אלוהינו** שאינו כמלאך שמשנתנה לפי העולם שהוא בו, כי למעלה הוא משולל איכות התלבשות גשמי, אך בבואו אל העולם השפל ומתראה כדמות איש הוא, כי בהגיעו אל העולם הזה קונה התלבשות דק אשר בו יתראה כאחד האדם.

אך הענין הוא כי למה שאינו אלוה אין העולם משועבד אליו, על כן העולם מקנה בו ממין איכותו אך לא כן יוצר הכל יתברך, כי כל העולמות משועבדים אליו, על כן אין שינוי בו חלילה, וזהו **מי כה' אלוהינו** כלומר שאינו כמלאכיו.

ועוד אין לומר בו חלילה שהוא בעולם אחד שהיה העולם האחר משולל ממנו, כי אם שכאשר נאמר ששכינה למטה אין הכוונה שהעולם העליון משולל ממנו, וכן באמור שנסתלק למעלה אינו שהעולם השפל משולל לגמרי הימנו, שא"כ היה העולם מתבטל, כי אם שמלא כל הארץ כבודו. וזה אומרו **המגביהי לשבת**, והוא כי הנה הראוי יאמר "מגביה לשבת משפיל לראות", נמצא שבכל תיבה ה"א בראשה ויו"ד בסופה מיותרות, אך הנה כתבנו כי **ביה ה' צור עולמים** (ישעיה כו), עולם הבא ביו"ד ועולם הזה בה"א.

ואומר המשורר דעו איפה כי כאשר הוא יתברך מגביה לשבת לא ישולל מעולם השפל כי בשניהם הוא, וזהו היו"ד והה"א יתרות. וכן **[ו] המשפילי** כשהוא יתברך משרה שכינתו למטה גם אז הוא בשני העולמות של יו"ד ושל ה"א.

אלא שההפרש הוא שכשמגביה למעלה הוא לשבת, כי שם חביון עזו ואין למטה רק התפשטות כבודו לקיים עולם, אך כשמשרה שכינתו למטה אין הכוונה לשבת, כי **האמנם ישב אלוהים על הארץ**, אך הוא לראות שמשגיח בעצם בייחוד אך לא יבצר שהוא על ד' מחנות מרכבתו, כמאמר המשורר **רכב אלוהים כו' ה' במ [סיני בקודש]** (תהלים סח יח), כלומר ולא על הארץ חלילה, ואשר נאמר בתורה **וירד ה' על הר סיני** (שמות יט) שיראה על

ההר ממש אינו שהוא יתברך בסיני, כי אם "סיני" הוא "בקודש", אך לא הקודש בסיני. וזהו ענין הנה מקום אתי (שם לג) כנודע.

כלל הדברים כי הוא יתברך הווה בב' עולמים כאחד, והוא כתוב אצלנו בפסוק **אשר מי א-ל בשמים ובארץ** (דברים ג כד), וזהו אומר פה **[ו] בשמים ובארץ** שהוא יתברך בשמים ובארץ כאחד. והראיה שכך הוא ולא כעולה על רוח עננים שעל השמים כבודו, וגם לא כאומרים שכאשר מסתלק הוא יתברך לשמים אין כבודו והשגחתו בארץ רק נמסרה להוברי השמים, כי הלא **[ז] מקימי מעפר דל** והוא בשום לב אל היו"ד יתירה, אך כיון לומר אפילו בזמן שהוא יתברך בעולם שנברא ביו"ד שנסתלק מהשפל שנברא בה"א, כענין מהחורבן ואילך, הוא מקימי **מעפר דל**.

פרק קיד

א בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לעז :

ב הייתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו :

ג הים ראה וינס הירדן יסב לאחור :

ד החרים רקדו כאילים גבעות כבני-צאן :

(א) בצאת ישראל ממצרים וכו'. הנה העם היוצאים מעיר אשר גרו בה בין הדרים שם מעם הארץ, אם היה להם התקשרות עם העם ההוא, יתייחסו ליוצאים מתוך עם הארץ ההיא זולת צאתם מהעיר. אמנם אם היו משוללי קשר וקירוב דעת עם העם, לא יתייחסו רק ליוצאים מהעיר בלבד. והנה שלומי אמוני ישראל אשר היו במצרים כשבט הלוי ודומיהם אשר לא למדו ממעשיהם ולא נטמעו בהם הלא הם יקראו בשם "ישראל", אך אשר נטמעו ויתערבו בהם ועשו כמעשיהם יקראו "בית יעקב".

ואמר הנה **בצאת ישראל** הם אשר לא קנו התערבותם בגויים לא יתייחסו ליוצאים מקרב עם המצריים רק **ממצרים** בלבד, אך **בית יעקב** שהתערבו בהם יצאו מעם כי בקרבם היו עומדים, וגם אלה לא היו משוללי זכות, כי הלא לא היה ההתערבות גדול, כי הלא לא שינו את לשונם (עי' **מדרש שוחר טוב** קיד ד), כי יצאו **מעם** שהיה **לועז**, אך הם לא היו לועזים, רק דוברי לשון הקדש. ומכל שכן הוא שלא שנו את שמם, שגם שמותם היו בלשון קדש, ולא היו לועזים אף שם יהדות להקרא בשם יהדות בהבנת הלעז שלו, ומה גם עתה שלא שינו שמותם

לגמרי. ולא הזכיר מה שגם לא נחשדו על העריות ולא על גלוי סוד, כי אם דבר נרגש לכל ואינו בשב ואל תעשה.

כלל הדברים שהיה להם זכות - מה ליגאל.

עוד זכות אחר היה להם, הוא **זכות האמנה ובטחון**. והוא, כי נחשון בן עמינדב (ילקוט שמעוני שמות רלד, **שמות רבה** כא י) קדש שם שמים ונכנס במים עד חוטמו להורות הביטחון לעיני הכל, וכמעט שנטבע ואמר **הושיעני אלוהים כי באו מים עד נפש**, וכל ישראל נמשכו אחריו, שעל כן מאז זכה למשול זרעו על ישראל כאשר על ידו התנהלו ללכת בים אחרי ה', כי הוא ימלוך עליהם וינהלם. וזהו **הייתה יהודה לקדשו** שקידש שם שמים, על כן זכה שהיו **ישראל ממשלתיו** של יהודה שתהיה ממשלתו במ.

ואמר **לקדשו** כאילו הוא דבר מיוחד לו מקדם, לזה נדקדק גם אומרו **הייתה** והיה לו לומר היה. אך רמז כי **יהודה** המשיך דרך בור נוקר ממנו, הוא תמר, כי היא קדשה שם שמים במה שלא גלתה למי הייתה הרה עד הושלכה לאור (בראשית לח), וכן יהודה קידש שם שמים באומרו צדקה והציל ג' נפשות מן האור, וזהו הייתה לרמוז אליה, ואומר יהודה לרמוז אל יהודה עצמו, לכן עתה נמשך לקדשו הנהוג בו, לכן היו **ישראל ממשלותיו** כמדובר.

הנה **שבצאת ישראל ממצרים** היה להם זכות - מה. אמנם לנוס הים וליקרע לא בזכותם היה, כי מה שקידש נחשון את ה' והמשיכם שילים לו אלוהים בהיות **ישראל ממשלותיו**. אך מה שנקרע (**ג**) **הים וינוס וכו'** הלא הוא על דבר **שהים ראה**, מה שעל ידי מה שראה, על כן **וינס**.

ה מה-לך הים כי תנוס הירדן תסב לאחור :

ו ההרים תרקדו כאילים גבעות כבני-צאן :

ז מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב :

ח ההפכי הצור אגם-מים חלמיש למעינו-מים:

ומה הוא הדבר שראה, אמר הנה נשאל מה היה, וזהו (**ה**) **מה לך הים כי תנוס** מה ראית, ותשובתו (**ז**) **מלפני אדון וכו'** כי ראתה את השכינה שהתנית עמו מבריאת העולם כנודע מרבתינו ז"ל (**בראשית רבה** ה ה).

ולבוא אל ביאור הכתובים **נשית לב אל אומרו (ח) ההופכי הצור וכו'** שהוא הפך הנדון והיה לו לומר "ההופכי הים לחרבה". ומה ענין הזכיר יעקב לומר (**ז**) **מפני אלוה יעקב**, וכן באומרו

חולי ארץ אם שואלים לים יענה "מפני אדון חולי ים", אך בספר השורשים מביא בשם רבנו יונה ז"ל ש"**חולי ארץ**" הוא לשון בריאה כמה דאת אמר (תהלים צ) **ותחולל ארץ ותבל**.

ונבוא בזה אל הענין, והוא כי ד' שאלות הם:

אל הים.

ואל הירדן, כי גם הוא נבקע וישוב אחור כמו שאמרו ז"ל (**שמות רבה** כא ו) ויבקע הים לא נאמר אלא "**ויבקעו המים**", והוסיף בשובו אחור.

ואל ההרים,

ואל הגבעות שרקדו גם הם.

וענין השאלה **[ה] מה לך הים כי תנוס**, שאם התנה הקדוש ברוך הוא עם הים שיקרע לפני ישראל לא התנה שינוס השר (**שמות רבה** כא ה), ואם נבקעו כל מימות שבעולם היה די גם כן יבקע הירדן אך לא שגם **יסוב לאחור**, וגם **ההרים** וגם **הגבעות** מה להם לרקוד בקריעת הים, על כן השיב על ראשון ראשון.

הים ענה ויאמר **[ז] מלפני אדון חולי ארץ**, והוא מאמרם ז"ל **בבראשית רבה** (ה א, ה. ועי' **שמות רבה** כא ו) על **יקונו המים ותראה היבשה** (בראשית א ט), כי באומרו "יקונו" רמז אל מה שהתנה הקדוש ברוך הוא עם הים שיקרע והיה התנאי בהראות היבשה הנקראת ארץ, כמה דאת אמר **ויקרא אלוהים ליבשה ארץ** (שם א י). וזהו אומרו **מלפני אדון** שהתראה פה אשר הוא בורא ארץ, שענין בריאתו ארץ סיבב זה, כי התנה מאז עמי ולא אמר שיתראה הוא בעצמו, ועל כן בהראותו ראיתי ונבהלתי.

והירדן השיב ואמר **מלפני אלוה יעקב**, והוא מאמרם ז"ל (**ילקוט שמעוני יהושע** טו) כי מאז עבר במקלו את הירדן נשתעבד הירדן ליקרע לפני בניו ליכנס לארץ. ואמר כי גם מעתה בהגלות **אלוה יעקב**, כי גם הוא נתחייב מאז לשוב אחור מלפני ישראל ולא היה התנאי שיתראה, על כן עתה שנתראה זחל ויירא, ומעתה שב אחור טרם זמן עבור בו ישראל. וזהו **מפני אלוה יעקב** שנתראה בעצמו כמו שאמרו ז"ל (**שמות רבה** כא ו) שנתראה על ימין משה.

[ד] וההרים שרקדו גם הם, השיבו ואמרו **[ח] ההופכי הצור אגם מים**, והוא כי אמרו רבותינו ז"ל כי בים בעוברם בין הגזרים הוציא יתברך להם מים מתוקים לשתות מצורים שבקרקע הים (עי' **תנחומא** בשלח י), וכן אמרו רבותינו ז"ל (**ילקוט שמעוני שמות** רנה) כי ג' ימים שתו במדבר מאותם המים.

ועל כן **ההרים והגבעות** השיבו ואמרו, מה שרקדנו הוא כי אמרנו כי **ההופכי הצור אגם מים** הוא יהפך גם כן במדבר חלמיש למעיינו, כענין המוציא לך מים מצור החלמיש (דברים ח טו), על כן מאז רקדו ונזדעזעו, ואין ספק כי על השר של הרים וגבעות ידבר.

וכללות הענין הוא נמשך אל מזמור שאחריו **לא לנו וכו'**, לומר הלא גם שיציאת ישראל והיות יהודה מלך היה בזכותם, הלא קריעת הים אתה ה' עשית למען כבוד שמך בהראותך, כמה דאת אמר **וידעו מצרים כי אני ה' בהכבדי בפרעה וכו'** (שמות יד יח), כן גם עתה בגלות האחרון כמו שמאז **לא לנו ה'**, כן גם עתה לא לנו **כי לשמך תן כבוד** כמאז.

פרק קטו

א לא לנו יהוה לא לנו כי לשמך תן כבוד על-חסדך על-אמתך :

ב למה יאמרו הגויים איה-נא אלהיהם :

ג ואלהינו בשמים כל אשר-חפץ עשה :

ד עצביהם כסף וזהב מעשה ידי אדם :

ה פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו :

(א) לא לנו ה' לא לנו וכו'.

ראוי לשים לב אל אומרו **לא לנו** זה פעמיים, ובראשונה מזכיר שמו יתברך ולא בשנית. אמנם יאמר כי הנה ידוע (עי' שמות יז טז וברש"י שם) כי מאז בא **עמלק וילחם עם ישראל ברפידיים** נשבע הוא יתברך **יד על כס** שלא יכנה את שמו שלם בד' אותיותיו, כי אם י-ה לבד, עד ינקם מעמלק והוא לעתיד לבא.

ונבוא אל הענין, והוא על דרך מאמרם ז"ל שעל חבלי משיח שבשלהי הגלות הלז ידבר המזמור. ויתכן כפי אשר חנן לנו ה' בכוונתו מקושר אל הקודם, שהוא, כי אמר המשורר הנה **בצאת ישראל ממצרים נגלית על ימין משה**, ועל כן **הים ראה וינוס הירדן וכו'** כמאמרם ז"ל (שמות רבה כא ו) על פסוק **מוליך לימין משה זרוע תפארתו** (ישעיה סג יב).

אך מה נעשה בגלות האחרון הלז **שלא לנו ה'** כאשר היה אז לנו במשה והוטלה מורא בשונאינו. וגם אין אנו צדיקים ליקרא שמך בנו, כמו שאמרו ז"ל (ב"ב עה ב) כי ג' נקראו בשמו של הקדוש ברוך הוא, צדיקים דכתיב **כל הנקרא בשמי וכו'** (ישעיה מג), משיח שנא' **זה שמו אשר יקראו ה' צדקנו** (ירמיה כג), ירושלם דכתיב **ושם העיר מיום ה' שמה** (יחזקאל מח).

אמר, אם ה' למשיח ולירושלים **לא לנו** הוא, כי אין אנו צדיקים שנקרא גם אנו בשמו, וזהו שחזר ואמר **לא לנו**. ואם כן איכה נעשה ליגאל אם לא **כי לשמך תן כבוד** שיתחברו י-ה עם ו-ה ויהיה ה' שלם.

ואם צריך זכות מאתנו כי מידת הדין מקטרגת, על כן עשה גם על חסדך וכו'. והוא ענין מאמרנו על פסוק **תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם** (מיכה ז כ), שאומר הנביא הנה ג' מידות הן:

חסד לאברהם,

גבורת דין ליצחק,

אמת ליעקב,

מה שאחלה פניך הוא שליעקב **"תתן אמת"** שהיא מידתו, וכן **"חסד לאברהם"**, אך לא מידת דין ליצחק. ואל תאמר שאני מקשה לשאול, כי הלא אתה ה' החילות לעשות כן, הלא זה היה **"אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם"**, שנשבעת לאברהם ונשבעת ליעקב, אך לא ליצחק כי אם אמרת **והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם** (בראשית כו ג), ולמה עשה כך, אלא לומר הנה לכל אחד אני נשבע לפי מידתו, אך לך אקים שבועת אביך שהיא על צד החסד ולא על פי מידתך.

זוה הוא מאמרנו על פסוק **אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק** (תהלים קה ט), שהוא **"ושבועתו"** של אברהם שהיא על צד החסד **"ליצחק"**, ולא נשבע ליצחק בפני עצמו פן תהיה על פי מידתו. ובזה יאמר פה **על חסדך על אמתך**, שהוא, כי **תתן חסד לאברהם ואמת ליעקב**, אך לא תצרף מידת יצחק. ואם נדקדק אומרנו על, ולא אמר **"ועל אמתך"**, יתכן כי הכל הוא על יעקב, כי יעקב הייתה לו מידת אמת כנודע, והוא יתברך הוסיף לו על אמת גם חסד שנאמר **ויקרא לו אל אלוהי ישראל** (בראשית לג), כי קרא את יעקב "אל" שהוא חסד של אמת, ועל זכותו יאמר על חסדך אותו חסד שנוסף על אמתך שהוא אשר הוסיף בזכות חסד על רחמים.

או שאמר, הלא סיפרנו את כל אשר הוא יתברך הפליא לעשות ביציאת מצרים, אמר הנה אז שעדיין לא היה ענין עמלק והיה השם הגדול שלם לא היה כמו זר נחשב כל הטובה הגדולה ממנו אלינו, אך עתה שכביכול עדיין אין שמך שלם שלא לנו ה' כלומר ה' כמות שהוא שלם, **לא לנו** לא תעשה בשבילנו כי אין לנו זכות, כי אם **לשמך בלבד תן כבוד** שהוא למען יהיה שמך שלם - שהוא כבודו ולא על כס י-ה - להחיש הגאולה.

ואם תאמר נא ה' שאין אנו כדאים, עשה על חסדך, וגם על אמתך שיוודע בעולם כי אתה ה' אלוהינו אמת קיים לעד ולא שנית. כי **(ב) למה יאמרו הגויים איה נא אלוהיהם**, והוא בשום

לב אל מלת נא המיותרת, אך הוא כי אין אומרים **למה יאמרו הגויים** שמעולם לא נגלה כבוד שמך בעולם, כי לא נעלם מהם יציאת מצרים וכבוש הארץ, אלא שאומרים חלילה שנשתנית והזקנת כמו שאמרו ז"ל (**אסתר רבה ז**) שהיה אומר המן לאחשורוש אלוהיהם של אלו שעשה נוראות במצרים כבר הזקין ותשש כחו, שאם לא כן איך סבל גויים מרקדים בהיכלו. וזה יאמר **למה יאמרו הגויים איה נא אלוהיהם**, שלא יאמרו "**איה אלוהיהם**", אלא איה נא כלומר עתה, איה הוא עתה אשר היה בתחילה, באופן שעל אמתך שמכחישים, צריך תת כבוד לשמך בל יאמרו שיש שינוי חלילה.

וידענו ה' רשעם שעולה על רוחם שאם נאמר להם שאלוהינו על הארץ כבודו יאמרו שנשתנה חלילה, ואם נאמר שנסתלק למעלה מעת החורבן יאמרו שנסתלקה השגחתו מעל הארץ גם כן, אך כזב ידברו. כי האמת הוא כי (**ג אלוהינו בשמים** כי נסתלקה שכינה מעת החורבן, אך לומר שנסתלקה ההשגחה לא נסתלקה חלילה, כי עם היותו בשמים **כל אשר חפץ עשה** בארץ, כי ממכון שבתו משגיח, ובלעדו לא ירים איש את ידו ואת רגלו, כי לא היה סילוק החלטי חלילה.

או יאמר, אל תאמרו שהיה שינוי שנשתנה דעתו ונתחדשה מהקודם, שמתחילה סבר להיטיב לישראל ואחר כך שחטאו נתחדשה לו סברא הפכית לשעבדם למלכויות, כי לא כן הוא חלילה, כי אם שמעולם ידע את אשר יחטאו והיה חפץ להגלותם אחר העוותם, כנודע כי מזמן אברהם גילה לו ובירר לבניו את המלכויות (עי' **בראשית רבה מד כא**), אלא שהיה ידוע וחפץ לעשותו ועשאו בעתו. וזה שאמר **כל אשר חפץ עשה**, כי כל מה שהיה חפץ מאז, הוא מה שעשה אחר כך, לא שנתחדש לו דבר שלא ידע מתחילה חלילה, כי מאז אברהם בירר לנו את המלכויות כי **צורם מכרם וה' הסגירם**.

והן לו היה להם פתחון פה לתת ממש באלוהיהם, לא יאשמו כ"כ. אך (**ד עצביהם וכו'** ועם כל זה ישלחו יד לשונם באלוהי אמת, ומי יעצור כח לסבול רעה גדולה כזו. והתכת התיבות הוא (**ד עצביהם כסף וזהב וכו' פה להם וכו'**, כי זו לעגם כי **עצביהם כסף וכו'**, והוא כי אילו מלשון כסף או זהב יעשה צורף קערת כסף לא תקרא "כסף" אחרי קנות הצורה ההיא רק "קערת כסף", אך עצביהם יקראו כסף וזהב אחר מעשי ידי אדם שאין מעשה ידיו מקנים במ שבח צורה כאשר בעשותו כלי, והוא כי הלא הקערה ההיא תשמש לשימוש הראוי לכל הנקרא קערה, וההיקש בכלי זולתו, אך העושה צורת אדם, אחר שבמעשהו לא ישרתו האיברים למה שישרתו איברי האדם, למה תקראנו אדם של כסף. כי הלא פה להם ולא ידברו וכו' אם כן איפה אינו רק כחתיכת כסף או זהב ובו חורים ידמו זה לפה זה לאוזן זה לנחיריים וכיוצא.

או שיעור התיבות, לא ימצא בהם רק מציאות כסף וזהב, ומעשה ידי אדם המעשה בלבד, כי כל רוח אין בקרבו. ואומרו עצביהם ולא אמר עצבים או פסילים סתם, יכוון כי להיות עצביהם של עכו"ם יש בהם כסף וזהב, מה שאין כן של ישראל שאין בהם כלום, שאסורים בהנאה דכתותי מיכתת שעוריה.

או יאמר [ג] ואלוהינו בשמים, כאשר עשה מעשה ידיו יתברך את האדם שצר בו כל צורתו, לא כמעשה בשר ודם, כי אם יחפוץ צורף לעשות אדם מכסף או זהב וחפצו הוא שידבר וישמע ויתר חושים לא יהיה חפצו בציור להיות בו חושים מרגישים, ולא ישאר בו רק פועל הידיים אך לא מה שאין ידיים יכולים לעשות שהוא בלתי ממשיי שהם החושים, אמנם הוא יתברך עם היותו בשמים, לא בלבד עשה למטה בארץ במה שנזכר מעשה שהוא "נעשה אדם" (בראשית א) עשיית האברים, כי אם כל אשר חפץ שלא היה דבר ממשיי כי אם חפץ בלבד כשמע ודבור הכל נכלל בעשיה, וזהו כל אשר חפץ עשה. אך אלה עצביהם שנעשו להם יגרעו מגדר אדם שעשאם, כי [ד] עצביהם כסף וזהב שאין חפצם נמשך לצורה שמציירין רק הנמשך בלבד מהמעשה, כאילו עצביהם הוא הכסף והזהב עצמו. כי הלא פה להם, כי מה שמעשה ידי אדם היה עשות [ה] פה להם מה יסכון ולא ידברו וכו'.

ואין ספק כי למה כאשר יגנה העצבים כסף וזהב לא ישית לב לשלול מה שהעצבים הם דוגמתם כשר או מזל, כי גם המה הבל לפניו יתברך, על כן אפשר כי גם על זאת פקח עיניו באומרו כל אשר חפץ עשה, לומר [ג] ואלוהינו בשמים כל בריה אשר יש בה חפץ וחיוניות עשה, באופן שכל דבר חיוני אשר אפשר לומר אליו ישרתו ועצביהם דוגמתם, הוא יתברך עשאם, לא נשאר אלא [ג] עצביהם כסף וזהב וחרפה היא למו כמדובר.

ו אֲזַנִּים לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ אֶף לָהֶם וְלֹא יִרְחוּן :

ז יְדִיָּהֶם וְלֹא יִמְיִשׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יִהְלְכוּ לֹא-יִהְגּוּ בַּגְּרוֹנִם :

ח כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עוֹשִׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר-בִּטַח בָּהֶם :

והנה אומרו (ז) לא יהגו בגרונם היה ראוי לסמוך אל אומרו [ה] פה להם ולא ידברו, אמנם יחזור אל העכו"ם הנזכרים, לומר אחר שהחסרונות האלו לאליליהם האם לא יהגו בגרונם, כי גם שמפני הקלון לא ידברו בקול, למה דעה חסרו שלא יהגו בגרונם בחשאי לאמר מה יתרון יהיה לבוטח בהם או עושם, כי הלא כל מעלת עובד את אלוה הוא להדמות אליו, ואם כן איפה השלמות שיקנו יהיה, כי כמותם יהיו עושיהם כל הבוטח בהם, והנה הנם כפגרים מתים. ומי הם שעליהם אני אומר שלא יהגו בגרונם לומר כמוהם יהיו עושיהם, הנה הוא כל אשר בוטח בהם, כי היה להם לומר כן לבל יבטחו בהם, ולא דעת ולא תבונה בהם.

או יאמר כי אין אלוה יכול לתת לבוטח בו יותר ממה שיש לו, לפיכך כמוהם יהיו עושיהם כל אשר בוטח בהם שיהיו מחוסרי אלו חושים [ה] פה להם ולא ידברו וכו', ועם כל זה יערבו אל לבם לאמר [ב] איה נא אלוהיהם, על כן נוחם יסתר, ועשה אל תאחר. ואומר [ז] ידיהם, רגליהם, ולא אמר "ידיים להם, רגלים להם" כאומר [ה] פה להם וכו', יהיה, על כי הידיים והרגלים הן הם חלקי מציאות הגוף, כי לא יצויר גוף בלעדם, ואיך יאמר "ידיים להם, רגלים להם" כאילו יש הם מבלעדם, אבל פה ועיניים וחוטם עיקרם הוא החוש, כי האברים ההם בערך מציאות הגוף הלא מצער הם, ויצדק לומר "פה להם, עיניים להם, אף להם", כי יצדק היות הם מבלעדם.

ט ישראל בטח ביהוה עזרם ומגנם הוא :

י בית אהרן בטחו ביהוה עזרם ומגנם הוא :

יא יראי יהוה בטחו ביהוה עזרם ומגנם הוא :

(ט) ישראל בטח בה' וכו'. משיב הוא יתברך ברוח הקדש ואומר, הלא אם תראה הבוטח בהם בהצלחה ומלוכה בעולם הזה, אל תהרהר חלילה ואל תחוש, כי אדרבא מראותך כי עם היותם מכעיסים והולכים אחרי ההבל הם מצליחים, בזה יגדל ביטחונך בי. וזהו ישראל בטח בה' במה שתראה שהשם הנזכר עזרם של עכו"ם הנזכר ומגינם הוא, באמור האם לעוברי רצונו כך למען ייסרונו בעונותינו יש להם השלוחה ההיא, לנו עובדי אלוהים חיים ומלך עולם על אחת כמה וכמה. וכן (י) בית אהרן וכו' (יא) יראי ה' וכו'. ובזה יצדק אומרם עזרם ומגנם ולא אמר עזרתכם ומגינכם כאומרם בטח לנוכח.

יב יהוה זכרנו יברך יברך את-בית ישראל יברך את-בית אהרן :

יג יברך יראי יהוה הקטנים עם-הגדלים :

יד יסף יהוה עליכם ועל-בניכם :

משיב דוד ע"ה בעד ישראל ואומר, (יב) ה' זכרנו יברך וכו', לומר מה זה שהוא יתברך כלל הכל תחילה באומרם [ט] ישראל בטח ושם יכנסו כהנים גם כן, ושב לפרט [י] בית אהרן ואחרי כן [יא] יראי ה', אך אין זה רק [יב] שה' כיון שזכרנו רוצה לברכנו, כמאמרם ז"ל (יומא לח ב) על ואברהם היו יהיה וכו' (בראשית יח יח) כיון שהזכירו ברכו כמה דאת אמר זכר צדיק לברכה (משלי י). ועל כן היו הפרטים, כי יברך ראשונה את בית ישראל שכולל את כולם, ואחר כך שנית יכפול בבית אהרן למען הכהנים יבורכו פעמיים, מפני שהם מברכים את ישראל והקב"ה מכפיל ברכתם כענין ואברכה מברכיך (בראשית יב ג), בכלל ואח"כ בפרט.

ואחר כך ישלש ברכה את **[יג] יראי ה'** בפרטות, שהם אשר הם **יראי ה'**, וזה הוא בין אשר הם מכללות ישראל בין אשר הם מזרע אהרן, וזהו **הקטנים** הם אשר מישראל שהם קטנים באיכות **עם הגדולים** הם אשר מזרע אהרן שהם גדולים מהם באיכות.

משיבה רוח הקדש ואומרת, הלא אמרת שה' יברך ג' הכתות, ואני אומרת לכל שלשתן ומדברת לנוכח איתם ואומרת **(יד) יוסף ה' עליכם** בנים, ואחר כך ישתף את הנולדים עמכם להתברך גם בניכם עמכם, זולת הנמשך להם מברכת אביהם.

או יאמר שמוסיף **[יג] ביראי ה'** שיבורכו **הקטנים** וצאצאיהם **עם הגדולים**, לכן אמר כי אחר **יראי ה'** ראוי הוא יבורך כל כללות ביתם **הקטנים עם הגדולים**.

ומשיבה רוח הקדש ואומרת [יד] יוסף ה' עליכם, לומר, אמרת דוד **[יב] בית ישראל** לכלול **[יג] הקטנים עם הגדולים** והוא יתברך יוסיף שגם יפרט הקטנים בפירוש שיאמר **[יד] עליכם ועל בניכם**. וגם לא כמאמרך שיכלול בבת אחת הקטנים עם הגדולים, כי אם **שיוסף ה' עליכם** הגדולים שתרבו מאד, ואחר כך יכלול את כל בניכם עמכם, ויברך את אבות ובנים אחרי כן בריבוי כולל שהוא כפל ברכה עד אין קץ, וזהו אומר **עליכם** זה פעמיים, וזה גם בב' הכתות הראשונות.

טו בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה עֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ :

טז הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיהוָה וְהָאָרֶץ נָתַן לַבְּנֵי-אָדָם :

יז לֹא-הַמְתִּים יִהְיֶה-יְהוָה וְלֹא כָל-יְרֵדֵי דוֹמָה :

יח וְאַנְחֵנוּ נִבְרָךְ יְהוָה מֵעַתָּה וְעַד-עוֹלָם הַלְלוּיָהּ :

(טו) ברוכים אתם לה' וכו'.

בשום לב אל אומר עושה ולא אמר עשה לשון עבר, יאמר כמאמרם ז"ל (עי' **ילקוט שמעוני ישעיה תקיג**) **על השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה** (ישעיה סו כב), אשר עשיתי לא נאמר אלא "עושה" שתמיד הוא יתברך הולך ועושה שמים וארץ רוחניים קיימים לפניו יתברך לתת לישראל, וזהו כי כאשר **(טז) השמים וכו'** כן יעמוד זרעכם ושמכם (שם). וזה יאמר הנה בלי ספק כי **[טו] ברוכים אתם ישראל לה'**, ולא זולתכם, כי הלא הוא יתברך תמיד **עושה שמים וארץ** הם החדשים הרוחניים לענוג נפש, ושפטו נא בדעתכם למה יעשה אותם כי הלא השמים לא יעשה לעצמו, כי **[טז] השמים שמים** שהם שמים ושמי השמים כבר יש לו **לה'** ומה צורך בעשות זולתם, וגם **הארץ מעתה נתן לבני אדם**, ואם כן איפה למי עושה שמים וארץ חדשים, אם לעכו"ם **(יז) לא המתים** הם העכו"ם **יהללו י-ה** שבשם זה נעשו שעל

ידי כן יזכו, והראיה שולא כל יורדי דומה שאפילו מישראל יש כמה מהנמסרים לדומה במותם, שלא בלבד ימסרו לדומה, כי אם יורדים בעצם, הם אותם שלא יזכו לקום להלל י-ה הם הנמנים שיצאו מהכלל כאפיקורסים וכו', ומה גם עתה המתים שהם העכו"ם, באופן שלכם הוא יתברך מכין הטוב ההוא, ואין זה רק כי **ברוכים אתם לה'**.

משיבים ישראל ואומרים (יח) ואנחנו כלומר מה גמול נשלם לו יתברך, כי אם להחזיק לו טובה כי **נברך י-ה** על כל הטובה.

משיבה רוח הקדש ואומרת לא תיחלו לברך עד תיגאלו, רק **מעתה ועד עולם הללוי-ה** כאילו כבר קבלתם הטובה, כי ודאית היא ולא תמוט.

פרק קטז

א אהבתי כי-ישמע יהוה את-קולי תחנוני :

ב כי-הטה אָזְנו לי וְבִימִי אֶקְרָא :

ג אֶפְפוֹנִי חֲבָלִי-מִתּוֹת וּמְצָרֵי שְׂאוֹל מְצֹאוֹנִי צָרָה וְגֹוֹן אֶמְצָא :

ד וּבִשְׁם-יְהוָה אֶקְרָא אֲנִי יְהוָה מְלִטָה נַפְשִׁי :

ה חֲנוּן יְהוָה וְצַדִּיק וְאֱלֹהֵינוּ מֵרַחֵם :

(א) **אהבתי כי ישמע ה' וכו'**. הנה שמיעה היא מרחוק, והטיית אזן מקרוב. אמר הנה **אהבתי כי ישמע ה'** בעצמו יתברך ולא על ידי סרסורים מלאכי השרת שיעלו תפילתי, וגם אפילו שלא יהיה רק גדר שמיעה שאינו קרוב אלי בעצם, וגם שתחילה אתחיל **בקולי** והוא ישמע, שלא אזכה להיות מאותם שטרם יקראו יענה, לא אחוש. והן אלה הם **תחנוני** לפניו יתברך, **ישמע קולי** שלא יהיה שישמעו מלאכי השרת או השכינה ויקרבו ויגישו תפילתי לפניו יתברך, רק שאתה ה' תשמעם בלי אמצעי.

אמנם הנה זה כולל בכל עת ובכל זמן בין עודני באבי בין קרוב אל המוות. אמנם (ב) **כי הטה וכו'** והוא **כי** מלת כי תשמע כמו שאמרו ז"ל (ר"ה ג א, ועי' רש"י שם) אחד מד' לשונות, **אשר, דילמא, אלא, דהא**, ופה תשמע במקום **אשר**, שאומר "אשר **הטה אזנו לי"** שהוא יתברך קרוב אלי, שגם מטרם אשמיע קולי מטה אזנו לי טרם אקרא, שהוא עת רצון, הוא כאשר **ובימי אקרא** שהוא בקרב ימי טרם עת למות, שלא אייחל לשוב ולקרוא את קוני עד היותי קרוב אל המוות, כי בהיותי **בימי** אז אני שבע רצון מאתו.

אך כאשר **(ג) אפפוני חבלי מות** בהקרב עיתה, אז **ומצרי שאול מצאוני**, שאני נכוה בשתי אשות, דואג על הגוף פן אמות ולעפר ישכב כי אימת מות עלי, ומצד אחר מיצר אם אמותה הפעם מדינה של גיהנום, וזהו **ומצרי שאול** לנפש **מצאוני** מגיהנום על שעדיין אשמתי במקומם, באופן **שצרה ויגון אמצא** כאחת, צרת המוות לגוף ויגון גיהנום לנפש. ולא אדע על איזה מהם אתבע, אם על שלא אמות, או על צרת הנפש בשאול אחר המוות, והיא עת חפזון, כי אין פנאי לשוב לאט לי. אעזוב צרת הגוף ואדאג על הנפש.

ואומר **(ד) אנה ה' מלטה נפשי** מהמשחיתים המקוים בצאת נפשי לאחוז בה, כי לא אקפיד על צרת החומר דבלי ליה עפר רמה ותולעה, רק על הנפש בלבד שהוא עיקר. ואומר, גם **(ה) שחנן ה'**, לא אבטח יותר לי, כי גם אם חנון הוא הלא גם הוא צדיק עושה צדק בלי ויתור. אמנם עם כל זה מפאת היותו **אלוהינו** ביחוד, הוא **מרחם** בצד - מה, באופן תוציאנה ותנהלנה ברחמים.

או **שיעור הכתובים, [א] אהבתי כי ישמע ה' את קולי** באיזה זמן שיהיה, אך מה שהוא **תחנוני** לפניו יתברך בעת רצון כשאני רואה **[ב] שהטה אוזנו לי**, הוא לחלות פניו יזכרני ויעזרני **שבימי אקרא**, שהוא, שאקרא ואשוב עדיו בקרב ימים ולא יניחני כעצלות בני אדם המניחים מלדרוש את ה' ולקראו עד יקרבו ימיהם, כי לא טוב הוא, כי כאשר **[ג] אפפוני וכו'** אראה את עצמי נכוה בשני אשות ולא אדע על איזו מהן אתפלל, אם על רפואת גוף כי **אפפוני חבלי מות**, או שמא אמות וטוב טוב לבקש לינצל מגיהנום כי **מצרי שאול מצאוני**, באופן שצרה מהגוף ויגון מהנפש.

אמנם כי אז אהיה נחפז, ואצטרך לגעול בחומר ובצרת מיתתו לומר **[ד] אנה ה' מלטה נפשי** כמדובר בקודם, ולא אוכל לנקות ענייני ולהכין צידה לדרך הרב בחפזון ההוא, וגם כי **[ה] חננו ה'** אינו מוותר כי הוא **צדיק**, אך אחלה פניו במה שהוא **אלוהינו** שיהיה ברחמים כי **אלוהינו מרחם**.

ו שֹׁמֵר פְּתָאִים יְהוָה דַּלְתֵי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ :

ז שׁוֹבֵי נַפְשֵׁי לְמִנוּחֵיכִי כִּי יְהוָה גָּמַל עָלַיכִי :

ח כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשֵׁי מַמּוֹת אֶת-עֵינֵי מִן-דַּמְעָה אֶת-רַגְלֵי מִדְּחֵי :

וגם שאני עושה עיקר מהנפש, עם כל זה לא אסיר הביטחון של רפואת הגוף מקוני יתברך, כי **(ו) שומר פתאים ה'** ולא יבצר ממנו משמור את החומר הנמשל לפתי.

ואחרי דברי עם ה', אדבר עם נפשי אל תאבל עלי שאבקש עליך ואני הגוף אכלה בקבר עם שיגעתי בעולם הזה בשבילך, ואומר לה דלותי אני הגוף בייסורין ובעמל תורה ומצות ועל כן **ולי גם כן יהושיע**, אם לא עתה יהיה בתחייה. אך את (ז) נפשי מעתה **שובי למנוחיכי** בעולם העליון, ולא תחושי עלי אם תניחני בעפר, **כי הלא ה' כל מה שגמל עלי והטיב לי הוא עליכי** בשבילך, אלא שהביאך במלבוש החומר למען תירשי עולם העליון על ידי יגיעי.

ולהורות הביטחון בו יתברך כי גם הגוף יזכה, אמר כמדבר עמו יתברך ואומר כאשר (ח) **חלצת נפשי ממות וגם את עיני מן דמעה**, אבטח כי גם את **רגלי** הוא החומר תחלץ **מדחי** שהוא מהיות נדחה אחר מות, כי אם שגם הוא יזכה.

ט אתהלך לפני יהוה בארצות החיים :

י האמנתי כי אדבר אני עניתי מאד :

יא אני אמרתי בחפזי כל-האדם כזב :

ועוד כי הלא (ט) **אתהלך לפני ה' [בארצות החיים]**. בארץ ישראל כי שם וכפר אדמתו עמו (דברים לב מג. ועי' **ילקוט שמעוני** כאן, ובדברים שם). והוא מה שכתבנו כי בני הגלות החיל הזה הם המדברים בלשון יחיד.

או ידבר הכל על הנפש, ויהיה כענין מה שאמרו ז"ל (דברים רבה יא ה) על משה שהיה מסיח עם נפשו ואומר לה שמא ראית אותן בוכין ובכית עימהם אמרה לו [ח] **את עיני מן דמעה**, שמא בקשו לדחות אותך בגיהנום אמרה לו **את רגלי מדחי**, ולהיכן את עתידה להלך אמרה לו [ט] **אתהלך וכו'**. ויהיה הענין כי בנסוע צדיק מהעולם ועד העולם מעבירים אותו דרך פתח גיהנום, והרשעים בוכים בכי גדול עד שעושין מעין כמה דאת אמר **עוברי וכו' מעין ישיתוהו** (תהלים פד ז), ואז בזכות הצדיק נמשכים אחריו ועולים הראויים.

והנה לפעמים מצטער הצדיק על בכייתם, ולפעמים מצטער אולי מדי עברו תתעורר מידת הדין על הצדיק וידחוהו מליכנס אל גן עדנו ימים מספר.

ועל הא' אמר שמא ראית אותן בוכות וכו',

ועל השני אמר שמא בקשו לדחות וכו'.

ועל כן היו מהגדולים דואגים שלא יוליכום דרך גיהנום מדאגה מדבר אחד מאלו. וענין זה אפשר אמר דוד אחר אומר [ז] **שובי נפשי וכו'**, כמדבר אליו יתברך, כאשר [ח] **חלצת נפשי ממות** של גיהנום כן גם **את עיני מן דמעה** מראות את נפשות רשעי גיהנום בוכות, פן תבכה

(עמה) [עמם], וגם את רגלי מלדחות אותה שם, כי לא אעבור דרך גיהינום לעלות, רק אעלה [ט] בארצות החיים דרך ארצות החיים שאינו בדרך גיהינום, וזהו **אתהלך וכו'.**

והנה (י) **האמנתי** כאשר **אדבר** כי כן יהיה לי, כי הלא **אני עניתי מאד** והעוני ממרק ומציל. **ושמא תאמר**, אדרבא שמא למה שענית מאד אפשר הרהרת במידותיו יתברך שהיה מגלה אותך ובצער ואימת מות בחרב רעה, הנה חלילה לי מהרהור זה, כי הלא אם (יא) **אני אמרתי** והרהרתי **בחפזי** לא על ה' חלילה רק על דבר שמואל אם נדבר לו אם אין (עי' **מדרש שוחר טוב** יח, ג), וזהו אומרו **כל האדם כוזב** שאם הוא יתברך היה שדיבר לו, למה לא היה מתקיים.

או יאמר [י] האמנתי כי אדבר [ט] שאתהלך בארצות החיים, שהנה [י] **אני עניתי מאד** בעולם הזה, ועולם הבא נקנה על ידי ייסורין (ברכות ה א), והוא בהיותו נרדף משאול מהר לגבעה באימות מוות. ואם תאמר נא ה', הלא לא ענית, כי היה לבך בטוח במה שמשח אותך שמואל למלך, ובזה היה אמיץ לבך לינצל דקיימא לך שעתא, הנה לא כן הוא, כי הלא [יא] **אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב** ולא אמר לי שמואל אמת שלא נאמר לו כך מאתו יתברך, ואיך היה לבי בטוח לינצל, אם הייתי בלתי מאמין בו.

או יאמר, אני הפך האבות כי הם היה הקדוש ברוך הוא מתאווה לתפלתם, ואני אדרבה [א] **אהבתי כי ישמע ה' את קולי** והן **תחנוני**. ויש זמן שידעתי שתאב לשמוע והוא עשרת ימי תשובה, כמה דאת אמר **דרשו ה' בהמצאו** (ישעיה נה. ועי' ר"ה יח א), ואז [ב] **כי ודאי הטא אזנו לי, ובימי אקרא**, שבעד ימי שירבה אותם לי ה' שיכתבני לחיים, אקרא.

והטעם הוא, כי אז [ג] **אפפוני חבלי מות** בל יכתבני אז למות ח"ו, אך לעומת זה **ומצרי שאול מצאוני** שמא לא אכתב לחיים ואלך שאולה, ועל כן **צרה** מהמות **ויגון** מגיהינום **אמצא**. על כן בחרתי לבקש על הנפש למלטה מן שאול - מטה, שהוא לקבל תשובה מאשמותי, ואומר לפניו [ד] **אנה ה' מלטה נפשי** כי טוב זה מלבקש על חיי גופי.

ואז הוא יתברך בראותו שאעשה עיקר מהנפש שהוא חלקו ולא מהגוף שהוא חלקי אבי ואמי, אז תחלה גוזר חיים לגוף בעולם הזה ואחר כך חיים לנפש. וזהו [ה] **חנן ה' וצדיק**, והוא, כי חנן הוא לפנים מן השורה, כענין **וחנותי את אשר אחון** (שמות לג) אעפ"י שאינו הגון (ברכות ז א), **וצדיק** הוא למי שהוא הגון. אך הוא כי תחילה עושה חנינה שהוא לגוף הבלתי ראוי מצד עצמו, ואחר כך **וצדיק** שהוא לנפש הראויה מצד עצמה. ולא בלבד השם הנזכר בעל הרחמים, כי אם גם שם אלוהים שהוא דין, במה שהוא **אלוהינו** הוא **מרחם** אחרי עשותי עיקר מהנפש ושובי עד ה'.

ושמא תאמר מי שלא ידע לעשות המצאה זו איך תעלה ארוכתו, לזה אמר **[נ] שומר פתאים ה'**, כי **דלותי** שנתדלדלתי על ידי תשובה ועשותי טפל מגופי, הוא כדי **שולי יהושיע**, שהוא לבלתי היותי פתי שעל כן מדקדק עמי.

או **יאמר**, כשהם רבים בלי המצאתי זו **שומר פתאים ה'**, כי **דלותי** לא הייתה רק כדי **שולי יהושיע**. והוסיף ה"א, וכן באומרו **[ז] למנוחכי** הוסיף יו"ד, והוא כי העולם הזה הנוגע אל הגוף נברא בה"א ועולם הבא נברא ביו"ד (מנחות כט ב), על כן בדברו על הגוף הטיל ה"א יתירה לרמז כי על העולם הזה שהוא חיי הגוף ידבר, ובאומרו **למנוחכי** שהוא על חיי הנפש בעולם הבא אמר **למנוחכי** ביו"ד יתירה לרמז שעל מנוחת העולם הבא שנברא ביו"ד ידבר. ואחר אומרו כי על שבחר בטוב הנפש הטיב הקדוש ברוך הוא גם לגוף, על כן הפך פניו אל הנפש ויאמר לה **שובי נפשי למנוחכי** והרבי להתענג בדשן, אחר **כי ה' גמל לי טוב עליכי**, שהיטיב לגוף בגללך. וזהו אומרו **עליכי** כמה דאת אמר **מתה עלי רחל** (בראשית מח), **עליך הורגנו** (תהלים מד).

[ח] כי חלצת נפשי ממות וכו'. הנה דעת רש"י ז"ל שהיה דוד אומר כל זה במות שאול כשנח מלהיות בורח, ובזה יאמר לפניו יתברך, על ג' דברים אני חייב להודות על העבר: **א' כי חלצת נפשי ממות** שלה, שהצלת אותה מן החטא שלא שלחתי יד בשאול וסיעתו שעל ידי כן חיתה נפשי. **ב' את עיני מן דמעה** שלא הצרכתני לבכות כדי לשמוע תפילתי בדחקי כי לא סתם תפילתי (עי' ברכות לב ב). **וגם** על הצלת הגוף, והוא **את רגלי מדחי**.

והנה מדברי שאני תמיד מבקש מאת ה' על הצלת נפשי ואיני בוטח בי לבחור בטוב מעצמי, כי לא הייתי כאברהם שנאמר בו **התהלך לפני** (בראשית יז א), שלא היה צריך סעד לתומכו, כי אם כנח שעם האלוהים התהלך שהיה צריך סעד לישמר מן החטא (עי' רש"י בראשית ו ט), ואני אמרתי ג"כ **[ח] כי חלצת נפשי** שהוא מן החטא, על כן אני אומר כי זה היה לי להיותי מטלטל ובורח לחוץ לארץ, אך מעתה **[ט] אתהלך לפני ה'** כאברהם בהתיישבי **בארצות החיים** הוא בארץ ישראל המכוונת כנגד ארץ העליונה, ותהיה לי מעיר לעזור אל השגת שלמות כאשר באברהם, כי מעתה שמת שאול לא אהיה נרדף. ואין זה נדר מסופק הקיום, כי אם **[י] שהאמנתי** בעצם מה שאני דובר על כי **אני עניתי מאד**, ובייסורין נכנע יצרי עד שלא אצטרך סעד לתומכי.

ושמא תאמר לא היה לך עינוי כי נמשחת למלך מאת ה' ובזה בטח לבך שעכ"פ תנצל דקיימא לך שעתא, הנה זה היה אם הייתי מאמין למה שהמליכני שמואל, אך **[יא] אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב וכו'** כדלעיל.

יב מה-אָשיב ליהוה כל-תגמולוהי עלי :

יג כוס-ישועות אָשא ובָשם יהוה אָקרא :

יד נְדרי ליהוה אָשלם נְגדה-נָא לְכָל-עמו :

טו יקר בְעיני יהוה המוֹתה לחסידיו :

(יב) **מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי וכו'.** על כל הטובה הזאת שאני מקווה מאתו יתברך כנזכר, **מה אשיב** גמול **לה'** כי הוא אינו צריך לזולתו, כי הלא **כל תגמולוהי** מכל מה שגמל **עלי** מיום היותי, כולם עדיין עלי שלא אוכל לשלם, רק הכיר שאני חייב לו תמיד על הכל. ובשום לב שהיה לו לומר "תגמולו" שמייתר ה"א ויו"ד, לומר בין מה שעשה לי בעולם הזה שנברא בה"א בין מה שנדר לי לעולם הבא הכל עדיין עלי, שלא אוכל להשיב לו גמול. על כן לא אמנע מלשאול, אחר שאם באתי להשיב גמול אי אפשר, תהיה מה שאשאל כמו מה שעבר.

או מעין זה, כל **מה שאשיב** אינו אלא מה שאני מכיר שהכל עלי חוב, ואם כן גם מה שאוסיף לשאול יהיה כן.

ושאלתי ובקשתי היא, כי הנה ידעתי כי עתיד אני לעתיד (יג) **שכוס ישועות אשא וכו'.** והוא כי הנה דוד הוא משיח, והוא **"אבן די לא בידין"** (דניאל ב) שעתידה להפיל ד' מלכויות כאחת, כמקרא שכתוב **והדקת פרזלא וחספא נחשא כספא ודהבא** (שם) שהם הד' מלכויות. והן אמת כי הלא כמו זר נחשב מאמר הכתוב ההוא כי מי נתן אז **נחשא כספא ודהבא**, אך כתבנו בקצת מקומות כי פשר דבר הוא מאמרם **בספר הזוהר** (בשלח) על מקרא שכתוב **אשר צבאו על ירושלם** (זכריה יד יב) ולא נאמר "אשר יצבאו", שהוא שעתידים לקום כל אשר היצרו את ירושלם בזמן ההוא לקבל ענשם עם המלכות האחרון, וזהו **"אשר צבאו"** ויצדק בזה אומרו "אשר צבאו" שהוא לשעבר. ובזה היטיב אשר דיבר **והדקת פרזלא נחשא כספא ודהבא**, כי את ארבעתם ידיק דוד בזמן ההוא. נמצא כי גם שבכל הצלה מכל אחד מהמלכויות בסוף שעבודם היו ישראל נושאים כוס ישועה אחת מד' גאולות, אך לעתיד **כוס** כל ד' **ישועות אשא** בבת אחת כאמור.

והוא ענין מאמרם ז"ל (פסחים קיט ב) לעתיד לבוא הקדוש ברוך הוא עושה סעודה לצדיקים ואחר כך אומרים לאברהם שיברך ברכת זימון וכו' עד שאומרים לדוד והוא אומר אני אברך

וכו'. וזהו **כוס ישועות אשא** כמפורש אצלנו במאמר הנזכר, כי על היות אז ישועה כוללת ארבעתן קראו **כוס ישועות**, שהם כנגד ד' אותיות שבשם הנשלם אז, על ידי נקמתו יתברך מעמלק הוא אדום, מה שעד הזמן ההוא לא היה כביכול השם שלם, כמה דאת אמר **כי יד על כס י-ה וכו'** (עי' שמות יז טז וברש"י שם). וזהו **ובשם ה'** אז **אקרא** כלומר כי גם שבזמן הזה אין אומרים אפילו לריבוא רק **נברך אלוהינו**, אז לעתיד שיושלם השם נאמר ה' אלוהינו, וזה אחשוב יאמר **ובשם ה' אקרא**, שהוא שלם כאשר **כוס ישועות אשא** בזימון.

ונשוב אל ענין התכת המקרא, שאומר דוד, ידעתי ה' כי לעתיד **[יג] כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא**, אך שאלתי ובקשתי היא שיבנה בית המקדש עתה בימי, באופן **(יד) שנדרי** שהם קרבנות **לה' אשלם נגדה נא לכל עמו** באחד משלש רגלים או בחינוך הבית. וזהו אומרו **נגדה נא** כלומר עתה, והוסיף ה"א באומרו **נגדה** לרמוז על השכינה השורה על הבית הנמשלת לה"א.

והלא זו מידתך ה' **(טו) שיקר** וקשה לפניך לאמר לחסידיך שימותו כמאמרם ז"ל **(ילקוט שמעוני)** על פסוק זה, שהיה קשה לפני הקדוש ברוך הוא לגזור מיתה על הצדיקים ואלמלא שהם שואלים מיתה בפיהם לא היו מתים. ובזה יאמר, אחר **שיקר בעיני ה'** לתת **המותה לחסידינו**, גם שאיני חסיד.

טז אנה יהוה כִּי-אֲנִי עֲבָדְךָ אֲנִי עֲבָדְךָ בֶּן-אֲמֹתְךָ פִּתְחַת לְמוֹסְרֵי :
יז לך-אֲזַבֵּחַ זֶבַח תּוֹדָה וּבִשְׁם יְהוָה אֶקְרָא :
יח נְדָרֵי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם נִגְדָה-נָּא לְכָל-עַמּוֹ :
יט בְּחִצְרוֹת בַּיִת יְהוָה בְּתוֹכִי יְרוּשָׁלַם הִלְלוּהָ:

הלא **(טז) אנה ה' כי אני עבדך** כלומר ותיקר מיתתי בעיניך והאריך ימי עד יבנה בית המקדש. ואם אינך עושה בגיני, עשה על היות כי **אני עבדך בן אמתך** רות שהארכת ימיה עד שלמה כמו שאמרו ז"ל **(ילקוט שמעוני רות תרב)** שזהו **ותהי משכורתך שלימה** (רות ב יב) אל תקרי שלימה אלא שלמה.

וכן היה לה ששם הושם לה כסא אצלו שנאמר **וישם כסא לאם המלך** (מלכים - א ב יט) **לאמה של מלכות היא רות** (ב"ב צא ב). כלומר תתחבר זכות היותי **עבדך** עם היותי **בן אמתך** והאריך לי כמוה עד אז ואבקר בהיכלך.

כי גם שלא אשא כעת [יג] כוס ישועות לקרוא עליהם בשם ה', לפחות על אשר [טז] פתחת למוסרי שהצלתני מכמה צרות שהיו לי מוסרות שהייתי במאסר על המשכב שהבריחני ממנה מיכל, ובקעילה, ובמערה עם שאול, ואתה פתחת לי.

על כל אלה אני נודר ב' זבחים:

אחד על כל הטובות שגמלתני,

ואחד על (יז) התודה, שהוא על שזכיתני להודות לך, שהוא על דרך "מודים אנחנו לך על שאנו מודים לך".

וזהו שלא אמר "לך אזבח תודה", אך הם ב' זבחים, ושניהם נדר מעתה. ואמר, הנני נודר ב' נדרים אלה, וגם אני עתיד שבשם ה' אקרא, שהוא בשם על ידי הכוס הנזכר. והנה ענין ה' אינו עתה, אך לענין הנדרים אפשר לשלמם עתה בבית ראשון שיבנה בימי או לעתיד בשלישי.

והנה אני (יח) נדרי לה' אשלם או עתה או לעתיד, אך בקשתי היא שיהיה נגדה נא, שיהיה עתה נגד כל עמו שיראו אויבי ויבושו. שגם שהמקדש ההוא מתייחס לבית אלוהים רוחני שעל כן יעקב קראו בית (פסחים פח א), שהוא מעשה אלוהים, שהבית ראשון ושני שהם מהעולם הזה מעשה גשמי הוא, בערך הבית ההוא כחצר לפני הטרקלין. ובזה יאמר, אף על פי שבית המקדש זה הוא (יט) בחצרות בית ה' והיה טוב בשלישי, עם כל זה לא יבצר היות בו בחינת ב' העולמות העולם הזה הנברא בה"א והעולם הבא הנברא ביו"ד. וזהו ה"א יתירה בתיבת נגדה ויו"ד יתירה בתיבת בתוככי, ועל כן הללויה הן ב' האותיות של ב' העולמות.

או יאמר, ידעתי כי לעתיד [יג] כוס ישועות אשא, וגם בהקרא בי שם ה' אז אקרא בזימון, כלומר כי משיח הוא אחד מהנקראים בשם ה' כמאמר ר' שמואל בר נחמני (ב"ב עה ב), אך שאלתי היא [יד] שנדרי לה' אשלם, שנדרי [אשלם] אם אמצא מקום לה' שאבנה בית המקדש נגדה נא שהוא עתה.

והטעם כי [טו] יקר הוא וקשה לפני ה' המותה לחסידיו ואם תקרב מיתתי טרם יבנה יאמרו אויבי כי לא חסיד אני, [טז] ואנה ה' כי אני עבדך ועשה שיוודע, וגם ידעו שהייתי בא מרות אינו פיסול כי אמתך היא כמו שאמרו ז"ל (ילקוט שמעוני רות תרב, רות רבה ה ה) שאמר לה בעז את מן האמהות ולא מן השפחות, ואם באתי ממנה, הוא כי ע"י כן פתחת למוסרי, והוא הנודע מחכמי האמת שנפשו הייתה אסורה תוך הקליפות וע"י לוט יצאה, וזהו פתחת למוסרי, וככתוב אצלנו על מואב סיר רחצי (תהלים ס י, ק ח י). [יז] לך אזבח כו' כדלעיל.

פרק קיז

א הללו את-יהוה כל-גויים שבחוהו כל-האמים :

ב כי גבר עלינו חסדו ואמת-יהוה לעולם הללויה :

(א) הללו את ה' כל גויים וכו'. הנה ידוע מרבתינו ז"ל (במדבר רבה א ג) כי אילו ידעו הגויים כמה הפסידו בחורבן בית המקדש לא החריבוהו. והוא כי מבירוצי שפע הבא לישראל היה להם יותר ממה שהיה להם אחר החורבן.

ובזה יתכן לבוא אל הענין, והוא, כי כל ענין המזמור הקודם על זמן בנין בית ראשון ידבר, ועודנו מדבר על זמן המקדש ואומר [א] הללו את ה' כל גויים וכו' כאשר (ב) גבר עלינו חסדו בזמן הבית. ואם תראו שאמת ה' שהוא רחמנותו, הוא לעולם להם גם אחר החורבן, כי זה משמעות אמת דבר הנמשך, כענין מים לא נאמנו (ירמיה טו יח). מה שנמשך לכם רחמים, על כך הללו את שם י-ה שנשבע על כס י-ה שלא יתחבר עם ו-ה עד ינקם מעמלק על ידי זכותנו (עי' שמות יז טז וברש"י שם), מזה טוב לכם ליסר אותנו.

והנה אמרו רבותינו ז"ל (פסחים קיח א) על המקראות האלו שכשהפילו את חנניה אל כבשן האש אמר [א] הללו את ה' כל גויים וכו' מישאל אמר [ב] כי גבר עלינו חסדו עזריה אמר ואמת ה' לעולם הללויה.

ויהיה כי הוקשה להם מה ראה דוד לומר שיהללו את ה' כל גויים. ועוד היכן היו כל הגויים לפניו שידבר לנוכח אתם הללו וכו'.

ועוד אומרו כי גבר כי איך על שגבר עלינו חסדו יהללוהו הם.
ועוד אומרו ואמת ה' וכו' יראה בלתי מתייחס ומתקשר אל הקודם.

על כן אמרו שבזמן שהיו כל הגויים יחד כמה דאת אמר ומתכנשין כל עממיא אמיא ולישניא (דניאל ג), אז אמר להם חנניה הללו וכו', והוא לאמר להם אל יעלה על רוחכם שְׂבָקְדָשׁ אנחנו את שם ה' אין לכללות הגויים רווח והצלה בדבר, כי לא כן הוא, כי אם שאילו כשאר המון עם מישראל שהשתחוו לצלם היינו גם אנחנו עושים כן, לא היו ישראל עוד ולא עולם, כי אם אין ישראל אין עולם, והיו גם כל הגויים מתבטלים.

ומה גם למאמרנו בספר **חבצלת השרון** כי היה הקסם בהשתחוות כל האומות שהיו שמים עצמם תחת חלאת טומאת שרו של בבל כמבואר שם. באופן שיאות **תהללו את ה' כל גויים** על מקדשי שמו כמונו היום. והיה אשר ישיבו ויאמרו, אם אתם עיקר העולם, איך שהיה לכם טובה היה גם לנו ככם והותר, על כן **אמר מישאל כי גבר עלינו חסדו** שהוא מאשר גבר עלינו נמשך לכם. ולבל יענו ויאמרו, הלא נגד עינינו כי נהפוך הוא שישראל בגלות וכל הגויים מלאים טוב, לזה בא **עזריה ויאמר ואמת ה' לעולם**, גם כי יתמהמה אמתת ה' כלומר שלם לעולם יהיה על כל פנים, אך בין כן ובין כן **הללוי-ה**, כי בעוד ששם **י-ה** נקרא שהוא בזמן גלות ישראל, אתם בגדולה עד יום נקם בלבו יתברך שאז יהיה ה' שלם, ואז יהיה אך טוב לישראל בלבד.

פרק קיח

א הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו :

ב יאמר-נא ישראל כי לעולם חסדו :

ג יאמרו נא בית-אהרן כי לעולם חסדו :

ד יאמרו נא יראי יהוה כי לעולם חסדו :

(א) **הודו לה' כי טוב וכו'.** הנה מאשר קבלו רבותינו ז"ל כמדובר בסמוך **שהללו את ה' כל גויים וכו' אמרו הכתובים ההם חנניה מישאל ועזריה כשניצולו מכבשן האש.** נינקוט מיהא שעל גלות בבל נאמרו הכתובים ההם. ועל פי דרכם ז"ל יתכן כי על גלות בבל אשר דיבר בו עד כה, **אמר הודו לה' וכו',** ושלושת הכתובים שאחריו על שלשת הגלויות האחרונות.

ויצדק בזה חלוקי ההודאות, עם היות שבאמרו סתם **הודו לה' כי טוב** שם יוכלו אהרן ויראי ה'.

ועוד כי באמרו (ב) **יאמר נא ישראל יורה** כי פסוק הקודם לא על ישראל ידבר. אך אמר על מאי דסליק מניה דהיינו **גלות בבל**, על דבר עיקר הגלות שהיה ענין הצלם שגזר נבוכדנצר על כל ישראל שישתחוו לו, אז נהיה מה שישראל וכל הגויים יודו לה' שהוא אשר קדשו שם שמים חנניה מישאל ועזריה, שעל ידי כן היה קיום לישראל ולכל גויי הארץ שאלמלא כן היה העולם מתבטל. ועל כן אמר [א] **הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו** כלומר שלא לשלשה אלה היה הנס והחסד כי אם לכל שאם לא כן לא היה עולם, וזהו **כי לעולם חסדו**, שהוא, להיות

מציאות עולם הוא חסדו, ועל כן נאמר סתם שהוא כולל לישראל ולכל האומות כי לכולם הייתה טובה.

אך **על גלות מדי** שגאלנו יתברך ממנו, אמר **[ב] יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו**, והוא כי אז לא היה פחד יאבד העולם כי הנה למדנו רשב"י (מגילה יב א) כי מה הם לא עשו אלא לפנים כך הקדוש ברוך הוא לא עשה עימהם אלא לפנים, מה שאין כן בבבל שאם לא היו חנניה וחבריו מקדשים שם שמים לא היה העולם מתקיים, ולא היה במדי רק צער לישראל.

ועל גלות יון שישראל לא שמחו בעצם, כי אדרבא נשתלחה יד יון עליהם ועל בנותיהם, וגם פרצו פרצות בהיכל, אז לא שמחו בעצם רק בני חשמונאי הכהנים, על כן עליו הוא אומר **(ג) יאמרו נא בית אהרן כי לעולם חסדו**.

אך **על הגאולה העתידה** אשר עליה נאמר, והיה הנשאר בציון וכו' **קדוש יאמר לו** (ישעיה ד), עליה הוא אומר **(ד) יאמרו נא יראי ה' וכו'** כי אין גאולה עתידה באה רק עד שיהיו כל הנשארים **יראי ה'**, שהוא על ידי תשובה על כל פנים כנודע.

ה מן-המצר קראתי יה ענני במרחב יה :
ו יהוה לי לא אירא מה-יעשה לי אדם :
ז יהוה לי בעזרי ואני אראה בשנאי :

(ה) מן המצר קראתי יה וכו'. הנה כתבנו כי המזמור הלז על הגאולה העתידה ידבר.

ונבוא אל הענין, כאשר ידענו כי יהיה השם הגדול שלם על ידי **מלחמה לה' בעמלק**, והוא על ידי **מלך המשיח**, כי ידענו כי הוא **דוד** הוא מלך המשיח. ומעתה בא וידבר כמדבר עם עמו ישראל, הנה בטוח אני על העתיד מאשר ראיתי במלכותי כעת. ובזה יאמר דוד, הנה מקל וחומר אבטח בישועה העתידה, כי הלא כאשר **[ה] מן המצר** בהיותי במערה עם שאול כאשר הוא בבית הסוהר **קראתי יה** שיצילני יה, כי עדיין לא היה השם שלם כמה דאת אמר **כי יד על כס יה** (שמות יז טז ורש"י שם), ואעפ"י כן **ענני במרחב** כשיצאתי החוץ וקראתי לשאול שהיה במרחב שלא יכולתי להתחבא שהייתה סכנה עצומה באין מנוס, עם כל זה **ענני** באותו **המרחב** שם **יה** ואם כן מכל שכן לעתיד שיהיה השם שלם **(ו) שה' לי שלם**, שודאי **לא אירא**, לא מאשר חטא אדם הראשון שאני גלגולו, כי מה יעשה לי אדם אחר **שה' לי** כמו שאמרו למעלה (קטז יג) **ובשם ה' אקרא**. והוא כי שם זה הוא שקראו אדם הראשון, כמו שאמרו ז"ל

(תנחומא שמיני ח, בראשית רבה יז ד) **אני ה' הוא שמי** (ישעיה מב) שקראני אדם הראשון, ואם כן אחר **שה' לי** שקראהו אדם **מה יעשה לי אדם** מחמת חטאו, אחר שכבר נתקן הדבר.

וגם **לא אירא** מעונותי שהם **שונאי** באמת, כי הלא **(ז) ה' לי בעוזרי**. והוא כי כל אדם יש לו זכויות ועונות, הזכויות הן עוזריו, כי על כן נקרא הצדיק איש חיל ככתוב אצלנו, והעונות הן הם שונאיו. וידוע מאמרם ז"ל (יומא פו ב) אמר ר' שמעון בן לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשים כזכויות ואוקימנא בגמ' דהיינו כששב מאהבה. ובזה יאמר, אין לי פחד מאשמותי שהם **שונאי**, כי הלא **ה' לי בעוזרי** שהם זכויותי שנבראו מהן מלאכי קדש וה' עליהם בלי ספק, **ואני** גם כן **אראה** את השם הנזכר גם כן **בשונאי** הם העונות, כי אני שב מאהבה באופן שיחשבו לי לזכויות ולשרפי קדש וה' עליהם יראה כאשר בזכויות שהם עוזרי. כמו שכתוב אצלנו על מאמרם ז"ל שלמדו זה מפסוק **ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם (חיו)** [הוא] **יחיה** (יחזקאל לג יט), שפירשו רבותינו ז"ל הוא כי ברשעתו שהם הזדונות, עם המשפט וצדקה, על שלש כתות אלו (חיו) **חיה יחיה**, כי גם על רשעתו יחיה, כי יהפך לזכות כל אחד מעונותיו.

ח טוב לחסות ביהוה מבטח באדם :

ט טוב לחסות ביהוה מבטח בנדיבים :

ועם כל זה אתם בני ישראל עשו תשובה, ולא תבטחו לא בזכותי, ולא בזכות צדקת נדיבי העם באמרכם כי על ידי צדקה ישראל נגאלין כנודע (סנהדרין צח א) מפסוק **בצדקה תכונני** (ישעיה נד יד). כי הנה על זכותי אני אומר שלא תבטחו, כי הנה **(ח) טוב לחסות בה' מבטוח באדם**. וגם לא בעושי צדקה שביניכם שזכותם תעמוד לכם, כי הלא **(ט) טוב לחסות בה' מבטוח בנדיבים**. והראיה כי הנה ממני תראו.

כי הנה **(י) כל גויים סבבוני פלשתים ומואב ומלך צובה וארם דמשק** הבא לעוזרו **ואדום**, כולם **בשם ה'** שבטחתי בו היה **כי אמילם** ולא על ידי **בטוח באדם** או **בנדיבים**.

י כל-גויים סבבוני בשם יהוה כי אמילם :

יא סבוני גם-סבבוני בשם יהוה כי אמילם :

יב סבוני כדברים דעכו כאש קוצים בשם יהוה כי אמילם :

ולא עוד אלא שאחר כך **(יא) סבוני גם סבבוני** פנים ואחור **ארם ועמון**, וגם אלה **בשם ה' כי אמילם**. וגם אחרי כן **ארם והדרעזר** נאספו עלי יחד, כמו שנאמר **וירא ארם וכו'** (שמואל ב - ב י

טו), ויאספו יחד **(יב) כדבורים** המסבבים יחד סעיף אילן וכיוצא, כך **סבוני כדבורים ודוענו** לפני **כאש קוצים** וכל זה **בשם ה' כי אמילם**, ואם כן איפה גם אתם בני ישראל בטחו בה' לבדו ותצליחו על ידי עשות רצונו כמדובר.

או יהיה כי בני הגלות החיל הזה הם המדברים בלשון יחיד, להורות אחדות הלב מורים בטחון על הגאולה ואומרים, כי מקל וחומר מגאולת מדי מהמן שהיה מעמלק מסוג בעלי גלות הזה נגאל עתה, כי הלא **[ה] מן המצר** שהיינו להשמיד להרוג ולאבד **קראתי י-ה**, כי שם י-ה הוא העומד נגד עמלק אשר המן מזרעו, ולא קראתי אלא שיוציאני מן המצר לא שירחיב לי להפך לינקם מאויבינו ולהיות לנו מעלה, וזה אמר **מן המצר** הוא מה **שקראתי י-ה**, שהוא לצאת **מן המצר** של הגזירה בלבד, **וענני במרחב** שמלבד צאת מן המצר גם הרחיב לי, שראיתי **[ז] בשונאי** וכל האומות מנשאים את היהודים, ואם חצי השם הועיל לי כך, עתה **[ו]** שה' שלם לי ודאי שלא אירא.

ושמא תאמר כי גם לי זכות משיח שהוא אדם, אין זה כדאי, כי הן אמת שאפשר יספיק להגן, אך הטבה קניינית **[ו] מה יעשה אדם לי**.

ושמא תאמר כי גם באמרי שהמשיח יעזור לך הוא כאילו ה' לך, והוא, כי אחד משלשה שנקראו בשמו של הקדוש ברוך הוא הוא משיח (ב"ב עה ב). לזה אמר **[ז] ה' לי בעוזרי** לומר מה שה' לי בהיותו **בעוזרי**, כמשיחי שהוא עוזר לי וה' לי במה שהוא בו, זה הוא לענין היות לי עזר שלא יוכלו לי, אבל שאלתי היא, כי **ואני אראה בשונאי** ולזה **[ח] טוב לחסות בה'** **מבטוח באדם**, על כן צריך יהיה ה' לי מצד עצמי. הא למה דבר זה דומה לעני הבוטח בנדיבים ולא בה' שיתן לו, כי בוטח בה' ישוגב על זולתו, והבוטח בנדיבים הלואי יספיק לו לבל ימות ברעב. וזהו שסמך **[ט] טוב לחסות בה' מבטוח בנדיבים**.

או יאמר, שאומרים בני הגלות החיל הזה, הנה כאשר גלינו בבית ראשון רפינו ידינו מתורת ה', שהוא הדבק בה', ונבטח במי שאמר שיקיף ירושלים מים, ובמי שאמר שיקיפנה אש, ובמי שאמר שיעלנה השמימה (**איכה רבה ב ה**). ובבית שני שגם היו צדיקים בה, בטחו בשלשה נדיבים נקדימון ובן כלבא שבוע ובן ציצית הכסת שיפרנסו כ"ב שנים במצור לחם ושמן ועצים, ונאבד (גיטין נו א). אך עתה **[ח] טוב לחסות בה' מבטוח באדם** כאשר בבית ראשון וכן **מבטוח בנדיבים** כבבית שני. והראיה כי אין עומד לנו אלא ה', שהנה **[י] כל גויים סבבוני בצלם נבוכדנצר עממיא אמיא ולישניא** (דניאל ג), **בשם ה'** שאמר **חנניה הללו ה' וכו'** ועזריה **ואמת ה' וכו'** נתפרץ התנור ונשרפו ד' מלכויות כמו שאמרו ז"ל (פסחים קיח א, סנהדרין צב ב, שמות רבה יח ה), נמצא כי **בשם ה'** היה **כי אמילם**. **[יא] סבוני במדי** בסעודת אחשורוש גם **סבבוני** בגזירה, **ובשם ה' אמילם** כנרמז בראשי תיבות **י' בא ה' מלך**

ו'המן ה'יום. [יב] סבוני יון כדבורים העוקצות בכמה עקיצות, בשם ה' היה כאשר אמילם על יד יהודה חשמונאי שנקרא מכב"י שהיה נוצח באמור מי כמוך באלים ה' ר"ת מכב"י.

יג דחה דחיתני לנפל ויהוה עזרני :

יד עזי וזמרת יה ויהי לי ישועה :

טו קול רנה וישועה באהלי צדיקים ימין יהוה עשה חיל :

טז ימין יהוה רוממה ימין יהוה עשה חיל :

יז לא-אמות כיה-אחיה ואספר מעשי יה :

(יג) דחה דחיתני לנפול וכו'. אחר דבר דוד עם עמו ישראל מה רב טוב הבוטח בה' כי מושיע אין בלתו להביא ראייה מעצמו, הפך פניו נגד יצרו ואמר דחה דחיתני וכו' לומר, הנה דחה בנבל להמיתו, דחיתני בשאול במערה בשום בלבי להמיתו על היותו בא להורגני, והיה זה כדי לנפול שתהיה זאת לי לפוקה, וה' עזרני שלא נכשלתי. ועם היות כי (יד) עזי וזמרת להצילני היה שם יה, כי [ה] ענני במרחב יה, עם כל זה [יד] ויהי לי השם שלם המזכר לי לישועה מיצרי הרע.

או יאמר עזי וכו', לומר כי הוא יתברך פועל שני הפכים כאחד,

עזי וזמרת שהוא זימור וכריתה לשונאי,

ויהי לי לישועה ורחמים, שהם שני הפכים.

וזה היה כי פני היו הולכים בקרב והיה יתברך כורת אויבי ומושיע אותי.

ואל יאמר איש כי אני הייתי הממית בעם ולא ה' פעל הב' הפכים הכרית אויבי והושיע אותי, כי לא כן הוא, כי הלא כשהוא יתברך חפץ יעשה, כאשר עם חזקיה וכיוצא בו, כי היו ישראל תוך בתיים קורין ההלל וההגדה והיה יתברך מכה בסנחריב וכל חילו בחוץ (שמות רבה יח ה), כי (טו) ימין ה' הוא שעושה חיל, כי זה דרכו יתברך. וזהו קול רנה וישועה שהיו ישראל בקול רנה תוך אהליהם, וה' עושה להם ישועה, שהיו ישראל מרננים והוא יתברך מושיעם.

ולא עוד כי אם אפילו בעת (טז) שימין ה' רוממה ומסתלקת מן העולם כענין בחורבן שהשיב אחר ימינו וירוממה למעלה, היה ימין ה' עושה חיל ומושיע את חנניה מישאל ועזריה.

(יז) לא אמות כי אחיה וכו'. הלא אמרתי כי [ה] ענני במרחב יה ושעם כל זה השם שלם הושיע לי כמדובר. אמר עתה אל יעלה על לב שומע כי שם יה אין בו כדאי להושיע והוצרך חלילה השם שלם לכך, כי דעו איפה, כי גם אם לא הייתי מת כי אם חי לעולם, כל זמני לא

יספיק להלל שם **י-ה**. וזהו **[יז] לא אמות כי אחיה** כלומר לעולם, וכל זה שאחיה לעולם, תמיד ישאר לי **לספר מעשי י-ה**, כי אין קצה. כלומר ואם כן לא אמרתי כי אם שרצה הקדוש ברוך הוא לכבדני להושיעני בשם שלם, עם שבשם **י-ה** היה עוז ותעצומות להפליא לעשות גם הוא.

יח יסר יסרני י-ה ולמות לא נתנני :

יט פתחו לי שערי צדק אבא-בם אודה י-ה :

כ זה השער ליהנה צדיקים יבאו בו :

ולא עוד כי אם אפילו שני הפכים כאחד פועל שם **י-ה**, כי הנה **(יח) יסור יסרני י-ה** ועל ידי הייסורין היה מצילני מן המות וזהו **ולמות לא נתנני**.

ולא עוד כי אם אף בהבנות בית המקדש שלא יפתחו השערים עד שאבוא אני כמאמרם ז"ל במדרש רבה (שמות ח א) שהוליכו ארונו של דוד לפני שער בית המקדש, ואמרו "**בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך**" (תהלים קלב), ואז נפתחו השערים. אמר דוד מעתה אל ימעט בעיניכם גדולת שם **י-ה**, כי הנה **(יט) פתחו לי שערי צדק** שנפתחים בשבילי, אז **אבא בם אודה י-ה**, **אודה את שם י-ה**. ולמה אמר **אודה י-ה** ולא אמר אודה ה' שלם, הלא הוא כי **(כ) זה השער** של בית המקדש יתייחס **לה'** כלומר שם שלם, כאשר יהיה זמן ש**צדיקים** בלבד **יבואו בו**, שהוא בבית השלישי המקווה כי אז לא ימצא בישראל אם לא צדיקים גמורים בלבד, כי **כל הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו** (ישעיה ד), אך קודם לזמן ההוא לא יתייחס [ל]ה' בכל אותיותיו רק לשם **י-ה**.

או יהיה אומרו **[יג] דחה דחיתני וכו'** דברי מצפי ישועה האחרונה הזאת, באמור אליו יתברך, אין אנו משוללים בטחון בה' יצילני מזה כאשר מגליות הקודמים, כי הנה ג' פעמים קדמו,

דחה בבבל,

דחיתני במדי,

לנפול ביון,

כי אז הייתה נפילה בעצם שנגעו בדת ה', **וה' עזרני** בשלשתם, כלומר בזה בטחתי גם ברביעי הזה.

אך בקשתי היא שכאשר בזמן **[יד] עזי וזמרת י-ה ויהי לי לישועה** שהוא בישועת גלות מצרים שאז בלי קרב ומלחמה רק שהיה **[טו] קול רנה וישועה באהלי צדיקים** שהיו מרננים בביתם ונושעים, והיה **ימין ה' עושה חיל**, כך בישועה זו תהי **[טז] ימין ה' רוממה לישראל וימין ה' עושה חיל** להלחם בשונאיו, ואנחנו נחריש. והשאר על דרך הקודם.

כא אֹדֶךְ כִּי עֲנִיתִנִי וְתֵהִי-לִי לִישׁוּעָה :

כב אֲבֵן מֵאֶסוּ הַבּוֹנִים הַיִּיתָה לְרֹאשׁ פֶּנֶה :

כג מֵאֵת יְהוָה הַיִּיתָה זֹאת הִיא נִפְלְאֵת בְּעֵינֵינוּ :

כד זֶה-הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָה נִגִּילָה וְנִשְׂמַחָה בּוֹ :

כה אֲנֵא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָא אֲנֵא יְהוָה הַצְּלִיחָה נָא :

(כא) אודך כי עניתני וכו'. כדרך המתפלל שאחר שאלותיו נותן הודאה בסוף, כך אחר הבקשה שה' יעמוד לנו להבא, נותן הודאה ואומר **אודך וכו'**, והוא, כי הנה הקורא את ה' ויענהו, גם כי לא יושיענו מגלותו, כי אם שיזכה שיענהו א-ל, רב טוב לו, ומה גם אם גם כן יושיענו, וזהו אומרו הנה **אודך כי עניתני** גם שלא היית מושיעני מהגלות, ותקטן זאת בעיניך כי אם גם **ותהי לי ה'** המזכר לישועה.

ובמה נודע כי שמך הגדול בעצמו היה **לי לישועה**, הלא הוא, בראות הפלגת העליה, כי (כב) **אבן מאסו הבונים**, אם היית מטיב לה שלא ימאסו ותהיה אחת מאבני בנין הקיר רב טוב לה, ולא לבד עשית זה כי אם שגם **הייתה לראש פנה**. הנה טובה כפולה זאת אין ספק כי (כג) **מאת ה' הייתה זאת** ולא מפאת מזל או שר. ולא שלפניו יתברך הוא פלא כי הלא נקל בעיני ה' אלף אלפים כיוצא בזה, כי אם **היא נפלאה** היא **בעינינו** אך לא בעיני ה', כי אין נס שיהיה פלא בעיניו יתברך, כי הלא יוצר הכל הוא, ובריאת כל העולמות שאין פלא גדול ממנו לא נפלא בעיניו כלל, ובלא עמל ובלא יגיעה ברא העולמות כולם. וכל זה הוא על דוד שהוא מלך המשיח שיהיה הוא ראש גם לעתיד לבא כנודע.

(כד) **זה היום עשה ה' וכו'**. הנה ידוע מרבותינו ז"ל (סנהדרין צח א) על פסוק **אני ה' בעתה אחישנה** (ישעיה ס) כי זכו אחישנה לא זכו בעתה, כי יום הקץ הידוע לפניו יתברך, לא יבצר מהיות אז הגאולה על כל פנים אלא שהוא יתברך אם מאלינו נזכה ונשוב אליו, יקדים הזמן במהרה בימינו. ובזה יאמר הנה **זה היום** הידוע לפניו יתברך, אשר **עשה ה'** ותיקנו, שהוא היום הבא אשר הנביא דיבר (מלאכי ג) הנה יום בא לה', ידענו **שנגילה ונשמחה בו**, כי גם שלרשעים ילהט אותם היום הבא הנה הצדיקים ישמחו ויעלצו כדסמיך ליה (שם) **וזרחה לכם יראי שמי וכו'**, וזהו **נגילה ונשמחה בו**, אך בקשתנו היא שלא יהיה בעתה כי אם שתחישנה.

וזוהו (כה) **אנא ה' הושיעה נא**, שהוא עתה שתחישנה. וזה לשני דברים:

א' לתשועה מרעה ושעבוד, וזהו **הושיעה נא**.

שנית טוב קנינו, וזהו **אנא ה' הצליחה נא**.

כו ברוך הבא בשם יהוה ברכנוכם מבית יהוה :
כז אל יהוה ויאר לנו אסרו-חג בעבתים עד קרנות המזבח :
כח אלי אתה ואודך אלהי ארוממך :
כט הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו:

(כו) **ברוך הבא בשם ה' וכו'.** אחרי אומרו בקשתנו מאתו יתברך ימהר יחיש תשועתו אשר קוינו, שנזכה ל"זכו אחישנה", אשר אין זה כי אם שנחלה פני א-ל יערה עלינו רוח ממרום להשיבנו אליו יתברך ונשובה באופן נהיה צדיקים ונזכה יחישנה, **משיבה רוח הקדש ואומרת ברוך הבא וכו'.**

ולבא אל הענין נזכירה מאמר ר' שמואל בר נחמני האומר (ב"ב עה ב):
 שלשה נקראו בשמו של הקדוש ברוך הוא ואלו הם **צדיקים ומשיח וירושלם.**
צדיקים דכתיב **כל הנקרא בשמי וכו' (ישעיה מג),**
משיח דכתיב **וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו (ירמיה כג),**
ירושלם דכתיב **ושם העיר מיום ה' שמה (יחזקאל מח) אל תקרי שמה אלא שמה.**
 ע"כ.

ונבוא אל הענין, **אומרת רוח הקדש:** הלא שאלתם יחיש יתברך מעתה, והנה על מלך המשיח בעצמו מצדו אין עיכוב, כי הנה הוא כבר נקרא בו שם ה', כמאמר ר' שמואל בר נחמני מפסוק וזה שמו אשר יקראו ה', וזהו **[כז] ברוך הבא בשם ה'** כי שם ה' בו מעתה, כי צדיק הוא כבר, אך על הנוגע אליכם אינכם עדיין צדיקים, כי אם שתבקשו יעזרוכם לכך מן השמים כמדובר, אך מה שאפשר לעשות לכם הוא כי **ברכנוכם מבית ה',** כי בית ה' שם ה' עליה כי אפילו ירושלם נקראת על שמו יתברך מה גם הבית המקדש עצמו, לכן לעזורכם נברך אתכם מן השמים מבית ה' להכינכם.

משיבים ישראל ואומרים (כז) א-ל ה' ויאר לנו, לומר הנה שתי מידות לו יתברך:

א' מידת חסד

ב' מידת רחמים,

וזהו **א-ל ה',** כי **חסד א-ל,** וה' מידת רחמים, וזהו **א-ל ה'.**

ועוד **שלישית** כי הנה **ויאר לנו.** והוא מאמרנו על פסוק **השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם** (איכה ה כא), שהוא אל תאריך עד נבוא ליטהר ואז תסייענו, כי אם התחיל אתה ו"השיבנו ה' אליך" ואחר כך "ונשובה".

ואל יקשה לפניך, כי הלא אתה החילות במצרים שעם היותנו עובדים את הטלאים במצרים ואמרנו **הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלוננו** (שמות ח כב), צויתנו לקשור בכרעי המטה את הטלה ולאמר למצריים כי לשוחטו לשם אלוהינו היינו עושים, ונערה למות נפשנו שיסקלוננו ומסרנו נפשנו על קידוש השם, ומי הביאנו בתכיפות הנמרץ ההוא מן הקצה אל הקצה מהיות עובדי עבודת אלילים אל היותנו מוסרים נפשנו על קידוש ה', אם לא שהערת עלינו ממרום. וזהו **"חדש ימינו כקדם"** שהוא במצרים להתחיל להשיבנו. וזה יהיה מאמרנו פה, הנה גם שאין אנו ראויים הנה **א-ל ה' בחסד א-ל וברחמים**, ה' יקרב צדק מאליו להשיבנו, כי הלא **ויאר לנו** הוא יתברך במצרים באור רוח קדושה להשיבנו אליו באמור אלינו **אסרו חג בעבותים** ארבעת ימי הביקור עד הגישנו אותו **עד קרנות המזבח** ביום י"ד בין הערבים, וזהו **אסרו וכו' עד קרנות המזבח**.

משיב מלך המשיח ואומר: הלא אמרת לי **[כז] ברוך הבא בשם ה'**, כי אני כבר הייתי בא **בשם ה'** כי נקרא עלי שם ה', לא אתגאה חלילה בהקרא שם ה' עלי. כי האמת הוא **(כח)** **שא-לי אתה ואודך** על החסד שגמלת לי על כל הטובה כמשמעות א-לי שהוא שם החסד, ועל הקרא שמך עלי שהוא ענין היותר **אלוהי ארוממך**.

ומשיבה רוח הקדש ואמרת: (כט) הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו כי לא ימנענו מכם, בין בעתה בין אם יחישנה אם תזכו.

או [כח] א-לי אתה וכו', שאומר מלך המשיח אם תחישנה חסד תעשה לי **ואודך**, וזהו **א-לי אתה ואודך**, ואם תתייחס לאלוהים לבלתי הביא הטוב עד בעתה גם כן **אלוהי ארוממך**.

משיבה רוח הקדש ואמרת: הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. בין אם תזכו, דעו כי הוא העוזר ועושה חסד. בין אם יהיה בעתה, גם אז הוא על ידי מידת טובו, ולא מרוב חסידותכם.

פרק קיט

א אשרי תמימי-דרך ההלכים בתורת יהוה :

ב אשרי נצרי עדתיו בכל-לב ידרשוהו :

ג אף לא-פעלו עולה בדרכיו הלכו :

ד אתה צויתך פקדיך לשמר מאד :

(א) אשרי תמימי דרך וכו'. הנה יש בעובדים ג' סוגים:

יש שעיקר עסקם תמיד הוא בתורה אך אינם רודפים אחר המצות, כי אם הולכים בתום ובהזדמן לידם מצוה יעשו אותה.

יש סוג שני והוא רודפים אחר המצות ויושבים על משמרתם תמיד לעסוק במצות ה' ולא יעשו עיקר מהלימוד.

יש סוג שלישי שלא יעשו עיקר לא מעסק התורה ולא ממצות שבין אדם למקום כי אם כאשר יזדמן, אך עיקר עניינם הוא הישמר מעוון והטיב לבריות בכל יכולתם, שתופסים מידותיו יתברך, מה הוא יתברך חנון אף הוא חנון מה הוא יתברך רחום וארך אפים ומעביר על פשע ונושא עוון מלביש ערומים ומבקר חולים וקובר מתים וכיוצא באלו, שהן הם דרכי ה' כמאמרם ז"ל (עי' שבת קלג ב, ילקוט שמעוני דברים תתעג) והלכת בדרכיו מה הוא רחום וכו'.

והנה על שלשת הסוגים דיבר דוד אחד לאחד. ובראשון החל ואמר **אשרי תמימי דרך**, והוא, כי העולם הזה הוא דרך לעולם הבא כי בו הולך האדם לבית עולמו. ואמר כי **אשרי** המתנהגים בתמימות בדרך, בלתי חוטאים ועושים עיקר מעסק התורה עד היותם מאותם שאמרו בגמרא (פסחים נ א) **אשרי מי שבא לכאן ולימודו בידו**. וזהו **אשרי וכו' ההולכים** מהעולם בתורת ה' בידם היא למודם.

והסוג השני (ב) אשרי נצרי עדותיו, ולא אמר שומרי כי אם נוצרי כמה דאת אמר **נוצר תאנה** (משלי כז יח), שיושב ומשמר שמירה עצמית ומתמדת לא ימיש מהיות עיניו פקוחות, כך אלו הם **נוצרי עדותיו** יתברך **שכל ישעם וכל חפץ במצוות ה'**, וזה שלא על מנת לקבל פרס, כי אם שבכל לב, אפילו ביצר הרע התאב אל הפרס גם בו ידרשו את השם יתברך ולא אל בצע וחמידת פרס.

ואמר כי אין צריך לומר שני סוגים אלו, כי אם **(ג) אף לא פעלו עולה**, שהוא **הסוג השלישי** שענינו **שלא פעלו עולה**, שנשמרים מעוון, ואינם נוצרים בעצם מצות שבין אדם למקום רק עיקר עסקם במה שבין אדם לחברו כי תופסים דרכי ה' מה הוא רחום וכו' וזהו **בדרכיו הלכו**.

ושמא תאמר אם כן שאף גם סוג זה מאושר יקרא, אם כן למה הרבה יתברך לנו תרי"ג מצות, הלא בהיות טוב לבריות עם העדר עולה היה די'. לזה אמר והנה מה **(ד) שאתה צוית פקודיך** הוא **לשמור מאד**, והוא מאמר ר' חנניה בן עקשיא רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות (מכות כג ב), שהוא כי הוקשה לו כי אחר שהעושה מצוה אחת ונשמר מעוון מטיבין לו ונחל את הארץ וכו' (קדושין לט ב) אם כן למה הרבה לנו

הוא יתברך תורה ומצות, לזה אמר דע כי הטעם הוא כי רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, שהוא להרבות זכותם בשמור מצות הרבה, וגם שלרביויים לא יבצר מהזדמן מצווה תמיד, מה שאין כן אם היו מועטות.

ועל דרך זה יאמר, גם שאף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו גם הם מאושרים, עם כל זה **אתה צויתתה פקודיך**, כדי שיהיה לשמור מאד ולא מועטות, למען זכות את ישראל כמדובר.

או שיעור הענין, כי הנה (אבות א ב) **על ג' דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים**, ואמר שכל תופשי כל מידה מהם לעשות ממנה עיקר מאושרים יקראו,

והחל בתורה ואמר **[א] אשרי וכו'** כמדובר בקודם.

ועל השנית אמר [ב] אשרי נוצרי עדותיו יתברך גם שלא יעשו עיקר מן התורה, כי אם שבכל לב ידרשוהו בתפילה שהיא עבודה כנודע מרבתינו ז"ל (תענית ב א) **ולעבדו בכל לבבכם** זו תפילה, והיא במקום הקרבנות, ותפס מה שהוא נוהג בכל הדורות ואמר **בכל לב ידרשוהו**. **ועל השלישית אמר, [ג] אף יקראו מאושרים אשר הם משוללים עולה** אם **בדרכיו הלכו** מה הוא רחום וכו' שהוא **גמילות חסדים** בלבד כמדובר בקודם.

או שיעור הענין על דרך מאמרם ז"ל (עי' ילקוט שמעוני תהלים תשיח) על פסוק (תהלים לב א - ב) אשרי נשוי פשע וכו' אשרי אדם לא יחשוב [ה' לו עוון] וכו', שאמרו ששיעור הכתובים הוא **"אשרי נשוי פשע"** אך יותר מאושר הוא אשר **"לא יחשוב ה' לו עוון"**.

על דרך זה יאמר פה **[א] אשרי תמימי דרך** ההולכים בתומם במעשה לעשות כשיזדמן לתומם, כי אם **עיקרם הוא לכת בעסק התורה**.

אך יותר מאושרים הם [ב] נוצרי עדותיו עם התורה, כי מה שתלמוד גדול הוא על שמביא לידי מעשה (קדושין מ ב) וצריך ללמוד וללמד לשמור ולעשות, וזהו **אשרי נוצרי עדותיו**.

ושמא תאמר אם כן גם מצוות לבדן יספיקו, לזה אמר **בכל לב ידרשוהו** כי על ידי עסק התורה יכנע היצר הרע לעבוד את ה' בכל השתי לבבות (עי' ברכות נד א), והוא כנודע (קדושין ל ב) כי על ידי עסק התורה אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ. ועם כל זה יש חלוקה שאפילו לבדה בהיות העדר עוון היא גדולה, וזהו **[ג] אף יקראו מאושרים**, אשר בהיות **שלא פעלו עולה בדרכיו** יתברך **הלכו** מה הוא רחום וכו' (שבת קלג ב).

ושמא תאמר האם כ"כ גדלה מאד מידת גמילות חסדים שככה השבחתיה, הלא הוא, כי הנה [ד] **אתה ה' צוית פקודיך**, כלומר הפקודים שהם שלך, שאתה עושה אותם, שהם **גמילות חסדים** כמו שלמדו ז"ל (סוטה יד א):

שהקב"ה **מלביש ערומים שנאמר ויעש ה' אלוהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם** (בראשית ג),

מבקר חולים - וירא ה' אל אברהם (שם יח) שבא לבקר את החולה,

מנחם אבלים - ויהי אחרי מות אברהם ויברך ה' את יצחק בנו (שם כה),

קובר מתים - ויקבור אותו בגיא (דברים לד),

וכן מה הוא חנון וכו' (שבת קלג ב).

וזהו **אתה צויתנו פקודיך** המיוחדים לך שהוא גמילות חסדים כדי **לשמור** אנחנו [את] כל העולם אשר כללת במלת **מאד**, שאמרת בסוף מעשה **בראשית וירא אלוהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד (בראשית א)**, והוא כי כאשר **עולם בחסד יבנה** כך עושי חסד שומרים ומקיימים אותו במידה זו, וזהו **לשמור מאד**.

או יאמר במה שידענו כי המצות שומרות את האדם, כי כל אחד נעשה מלאך, ואם היו מועטות לא ירבו שומרים רבים, וזהו אומר **אתה צוית פקודיך** כדי **לשמור** יהיו **מאד** ולא מעט.

ה אחלי יכנו דרכי לשמר חקיך :

ו אז לא-אבוש בהביטי אל-כל-מצותיך :

ז אוֹדֵךְ בְּיִשָּׁר לִבִּי בְלִמְדֵי מִשְׁפָּטֵי צְדָקָךְ :

ח אֶת-חֻקֶיךָ אֲשֶׁמֶר אֶל-תַּעֲזָבֵנִי עַד-מָאֵד :

(ה) **אחלי יכנו דרכי וכו'.** הנה ידוע כי אין סוג מהמצוות שהיצר הרע מוצא מקום לעכב ביד האדם לעשותם כחוקים (עיין רש"י במדבר יט ב) ועל כן צריך עזר **מש-ד-י** לעשותם. על כן אמר **אחלי** שאני מחלה תמיד, הם **שיכוננו דרכי לשמור חקיך**. והוא שעם שדרך היצר הרע לעקש הדרך שאדם הולך לעשות מצווה ולהמציא עיכובים, **אחלי** הם, שבלכתי לעשות מה שהוא חוק, שאדרבא **יכוננו דרכי** מאליהם מרוב סייעתא דשמיא, באופן אכיר על ידי השגחה זו חין ערכם ואדלג כאיל לעשותם, ומכל שכן לעשות שאר סוגים שאין לב אדם מנגדם, ואעשה את כולם עד גדר (ו) **שאז לא אבוש וכו'.** והוא כי בהסתכל האדם בציצית זוכר כל מצות ה', כאילו רואה ומביט כל המצות בהביט בו, ובזה יאמר, על ידי זה שתעשה לי **שיכוננו דרכי לשמור** החוקים, כ"כ אזדרז בכל שאר מצות עד בלתי השאיר אפילו אחד, כי בהביטי **אל כל מצותיך** בהביטי בציצית, **שלא אבוש** על קצתם שלא עשיתי, כי ודאי שעל ידי מה

שיכונו דרכי על החוקים אזדרז לעשות את כל יתר מצות גם כן באופן **שלא אבוש בהביטי אל כולם**.

או יאמר [ד] אתה צוית פקודיך שיעשו **לשמור מאד**, שתהיה כל מצווה גוררת מצווה באופן שמועטות יעשו מאד, מה שאחלה פניך הוא שיגררו לי **[ה] שיכונו כ** ועל ידי כן אז **לא אבוש וכו'**. והוא כי הנה באותו עולם רואה הצדיק המצות ברוחניותו, ובוש בהביטו בתוכן אשר לא קיים מהן בחשק וכראוי. אמר איני ירא אלא **שבהביטי** אז, אבוש **בהביטי** בתוכן החוקים על העדר חשק על העלם טעמם, על כן **אחלי יכונו דרכי לשמור חקיך**, ועל ידי כן **[ו] אז לא אבוש בהביטי אל כל מצותיך**, שלא יהיה בתוכן חלק שלא עשיתי כראוי.

וכל כך אהיה שקוע בכל השאר, שלא בלבד במציאות מעשה המצות, כי אם אפילו בלימוד הלכותיהן, אפילו בהלכות המשפטים שהן חמורות ומחודדות, שהדעת נותן, שאם מתוך לימודן הייתי מתפלל לא הייתי יכול לכוון אם לא מתוך הלכה פסוקה (עיי' ברכות לא א) מה שאין כן מתוך הלכות לימוד המשפטים, אך כל כך אהיה שקוע בהן עד היות כל ההלכות ברורות לפני כהלכה פסוקה, שאוכל להודות את ה' ביושר בלי בלבול דעת, וזהו **(ז) אודך ביושר לבב** כלומר בלי ערבוב לבב **בלמדי משפטי צדקך** שהוא בלימוד הלכותיהם.

(ח) את חוקיך אשמור וכו'. הלא אמרתי לפניך שתכין לפני דרך חוקיך, והנה זה דרכך, שעד שאני אתחיל בהם לא תעזרני. אך אפשר לא תרצה בהתחלה מועטת, על כן אחלה פניך שאני **את חקיך אשמור**, שאתחיל בהם לשמור, אך **אל תעזבני** מלעזור לי **עד** אשמור מהם **מאד**, כי אם במעט שאשמור מיד תסייעני. וזהו אומרנו **את חקיך אשמור** כאשר הם, **אל תעזבני להשכיל** בהם **עד** יהיו **מאד**.

ט במה יזכה-נער את-ארחו לשמר כדברך :

י בכל-לבי דרשתיך אל-תשגני ממצותיך :

יא בלבי צפנתי אמרתך למען לא אחטא-לך :

יב ברוך אתה יהוה למדני חקיך :

(ט) במה יזכה וכו'. הנה בפסוקים הקודמים בקש מאתו יתברך יעזרהו לשמור חקיו אשר אין הדעת מחייבם, ובזה סיים. עתה בא לשאול מאת ה' ילמדהו טוב טעמם. ולבל יאמרו לו מי הכניסך בזה, שמור אותם לתומך כאשר צוך ה' ואל טעמם אל תשית לברך, על כן הקדים ואמר **במה יזכה וכו'** לומר כי תשובה זו תצדק לנער אשר לא התבסמה דעתו עדיין, כי **במה יזכה**

נער את ארחו של נערות, אם לא **לשמור כדבריך**, כלומר כמו שדברת אותם בלי השקפה אל טעמים.

אך לא כן איש גדול כמוני, אל אחשד שלהיות יצרי מפקפק בדבר חלילה אני דורש אחר טעמים, כי לא כן הוא, כי אם **(י) שבכל לבי דרשתיך**. אך דבר אחד אני שואל, והוא **אל תשגני ממצותיך**, והוא בל אשגה אחר ידיעת הטעם במצותיך, והוא בל יקרנו כשלמה בנו כמו שאמרו ז"ל (סנהדרין כא ב) שעל שגילה הקדוש ברוך הוא טעם שלילת הרבות נשים באומרו ולא יסור לבבו, שגה ואמר אם כן אני שחכמתי מכל האדם ארבה ולא אסור. וזהו **אל תשגני** שעל ידי ידיעת הטעם אשגה, כי אחר שבכל לבי דרשתיך ראוי הוא **שאל תשגני ממצותיך**.

והן אמת כי בחוקה אחת אמרת שחקה חקקת גזרה גזרת ושלא נהרהר אחריה, שהיא בפרה אדומה כמו שאמרו ז"ל (עי' רש"י במדבר יט ב) שזו הייתה אמרת אלוה באמת באמור בה **"זאת חקת התורה"**, אך ביתר חוקים לא נאמר כך, ועל כן אני אומר, הנה **(יא) בלבי צפנתי אמרתך** שאמרת **זאת חקת התורה** שלא נשאל ולא נהרהר אחריה, אך על השאר אני אומר **(יב) ברוך אתה ה' למדני חקיך**.

וביאור הכתוב הלא הוא, כי הנה ברכת התורה היא **ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל**, על כן אומר הנה **ברוך אתה ה' מפי**, על כן ראוי שתלמדני **חקיך**, כי הלא תורה היא וללמוד אני צריך, כי בכלל תורה היא ענין החוקים, והברכה היא שתלמד תורה לישראל.

או יאמר, כי הנה ידענו שיש ברכות הנהנין ויש ברכה על כל מצווה כהנחת תפילין וכיוצא, וידוע כי כל דבר מברכת הנהנין צריך אדם לדעת בבירור על מה הוא מברך ושיטלנו בידו ושיהיה נהנה ממנו, כי מה שאינו נהנה אינו מברך, וגם בברכת כל מצווה אף על פי שלא ליהנות ניתנו, לא יבצר מהיות הנאה - מה בהבין טעמה.

ונבוא אל הענין, אמר **ברוך אתה ה'** כלומר דרך כלל בין על הנאת הגוף כברכת הנהנין בין על הנאת הנפש במצות, ואם כן **למדני חקיך**, למען שכשאברך על החוק אדע על מה אני מברך, כאשר בשאר סוגי ברכות שצריך לדעת על מה הוא מברך ומכוון בברכה על טוב טעמה.

או יאמר, הנה **ברוך אתה ה'** מפי בכל יום, ברכת התורה שנוסחה **הערב נא ה' אלוהינו את דברי תורתך בפינו וכו'** ובברכת קריאת שמע **ותן בלבנו בינה להבין להשכיל וכו'**. ואחר שאני מברך כך, איך יתקיים בחוקים, איך יערבו בי, ואיך יתקיים בהם **בינה להבין להשכיל**

אם לא תלמדני אותם ואשכיל עניינם. ומה שאני שואל על אלו יותר מעל שאר סוגי מצוות הוא כי על השאר שלם אני בהם.

יג בְּשִׁפְתֵי סִפְרֹתַי כָּל מִשְׁפָּטֵי-פִיךָ :

יֵד בְּדֶרֶךְ עֵדוּתֶיךָ שְׁשֵׁתִי כְּעַל כָּל-הוֹן :

טו בְּפִקּוּדֶיךָ אֲשִׁיחָה וְאֲבִיטָה אֶרְחֹתֶיךָ :

טז בְּחֻקֶיךָ אֲשַׁתְּעֶשֶׂע לֹא אֲשַׁכַּח דְּבָרְךָ :

כי על סוג המשפטים הנה (יג) **בשפתי ספרתי כל משפטי פיך** ששגורים בפי כנתינתן מסיני כאשר יצאו מפוך. ועל ה"עדות" הם שבתות וימים טובים שהם עדות על מעשה בראשית ועל יציאת מצרים הנה שלם אני בסוג זה, כי הלא גם שבאלה דרך היצר הרע לדאוג על ההוצאה, שבת היום פסח היום (עיין מגילה יג ב), אדרבא (יד) **בדרך עדותיך** שהדרך הוא הוצאה ופיזור ששתי, לא כמוציא הוצאות, כי אם כמו שהוא **על כל הון** ששש על מה שיקחנו לעצמו, כך אנכי שש כי ידעתי שזה גורם לי הון, כי הוצאות שבתות וימים טובים אם מוסיף מוסיפין לו (ביצה טז א).

ועל סוג הפקודים המתייחסים אליו יתברך שהוא עושה אותם, כענין בקור חולים קובר מתים וכיוצא שאמרו רבותינו ז"ל (סוטה יד א) שהוא יתברך ביקר את אברהם בחוליו וקבר את משה וברך ברכת אבליים את יצחק, אמר הנה למה שאני מלך איני מטפל בדברים אלו, בל אתבזה לפני בני אדם אם הייתי עושה כך לכל אדם, וצריך שתהיה אימתי על העם. אך מה אני עושה (טו) **בפקודיך אשיחה**, שאני משיח ועוסק בתורה שבמצוות אלו, ועל ידי כן נחשב לי כאילו עשיתי.

או יאמר **בפקודיך הם מלאכים** הנעשים בהם שהן הם **פקודיך אשיחה** ואדבר במ, ועל ידם **אביטה אורחותיך** העיקריים, שהמלאכים הזכים וגדולים הנעשים בהם שיעשו בעשותם יתברך, אזכה להביט במ. שקל וחומר הוא, אם בעשותם אני, אני בורא מלאכים, בעשותם הוא על אחת כמה וכמה. ועל כן אם עם הנעשים כשאני עושה אותם **אשיחה**, הנעשים בעשותם הוא יתברך לפחות אזכה להביטם, והם דברים שהוא יתברך עושה אותם ומְצַוֵּנו נעשה כמוהו מה הוא רחום וכו' מה הוא מבקר חולים וכיוצא, והוא זכות שאהללך בהכיר ענותנותך וחסידותך.

באופן כי בכל סוגי המצוות אני שלם בהם, ועל כן לא שאלתי מאתך רק [יב] **למדני חקיך**, ולא שח"ו אתבטל מעשותם עד תלמדני, כי הלא אין הכוונה רק (טז) **שואשתעשע בחקותיך וכו'**

שהוא שטרם תלמדני טעמם איני משתעשע בעשותם רק כמצות אנשים מלומדה, אך על ידי מה שתלמדני חקיך ימשך שואשתעשע בחקתיך.

ועוד שעל ידי כן לא אשכח דבריך, מה שאין כן בעשותי מצות אנשים מלומדה אהיה הולך ושוכח איזה דבר מהם, אך על ידי שואשתעשע בהם, יושקעו בלבי עד שלא אשכח דבר.

יז גמל על-עבדך אחיה ואשמרה דברך :

יח גל-עיני ואביטה נפלאות מתורתך :

יט גר אנכי בארץ אל-תסתר ממני מצותיך :

כ גרסה נפשי לתאבה אל-משפטיך בכל-עת :

(יז) גמל על עבדך אחיה וכו'. הנה דרך האדון שחפץ יחי עבדו למען יעבדהו, אך העבד יחפוץ בחיים ולא בעבודה. אמר דוד, איני כשאר עבדים שרוצים בחיים אך לא בעבודה, כי אם גמול על עבדך אחיה, כדי שאשמרה דבריך, כי איני חפץ בחיים רק לעבדך בהם.

או גם שדוד מלך ישראל חי וקיים (ר"ה כה א) שגם אחר מותו הוא כחי, איני שואל אלא שאחיה באופן שאשמרה דבריך שהוא בחיים טבעיים בעולם הזה. והנה ידוע כי התלמיד חכם עודנו בעולם הזה יעצרנו הגשם מלהשיג נפלאות מתורת ה', עד עלות רוחו אל האלוהים משוללת חומר כי אז תשיג, והן זה משוש דרכו. כי על כן אמרו רבותינו ז"ל (ברכות סד א) תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא שנאמר ילכו מחיל אל חיל (תהלים פד).

על כן אמר דוד, הלא אמרתי שאחפוץ בחיים [ט] לשמור דבריך, והנה מצד אחר אני מפסיד השגת [יח] נפלאות מתורתך בזמן שאני מאריך פה במסך החומר המבדיל. על כן אוחילה לפניך כי תגל עיני ממסך חומרי בחיים חייתי, ואביטה נפלאות מתורתך.

או יאמר, הנני שומר את הדבר שדברת עלי למרחוק (עי' שמואל - ב ז יט), ולמה אמות בינתיים, [יז] גמול על עבדך אחיה תמיד, וגם שתאריך הזמן אשמרה ואקווה דבריך. ובמה יזדכך גופי לחיות כל כך, על ידי [יח] שתגל עיני ואביטה ברוחניות נפלאות מתורתך.

(יט) גר אנכי בארץ וכו'. הלא אמרתי [יח] שתגל עיני להביט נפלאות מתורתך, והנה דרך המשיג בעולם הזה נפלאות התורה שמתלהב ומשתקע בתורה בכ"כ התלהבות שימעט במעשה המצוות כי אינו רודף אחריהן. על כן אמר דוד [יט] גר אנכי וכו'. והוא מאמר ר' מאיר

כל העוסק בתורה לשמה זוכה וכו' עד ומקרבתו לידי זכות (אבות ו א), שהוא יתברך מזמן לו מצות לעשות באופן לא יבצר ממנו מעשה המצות. וזה יאמר, הנה **גר אנכי בארץ** שהעולם הזה אצלי עראי כי עסקי בתורה היה לשמה ולא על טובות העולם הזה, ואם כן **אל תסתר ממני מצותיך**, כי אם שתקרבני לידי זכות והוא מאמר התנא שהעוסק בתורה לשמה מקרבתו לידי זכות, וזהו **אל תסתר ממני מצותיך** באמורך כי תלמוד תורה כנגד כולן (פאה א א), כי אם שאקיים גם כן מצותיך.

וראה והביטה עוצם עשותי מהעולם הזה עראי כגר בארץ, כי הלא אני תאב לייסורין בעולם הזה המביאים לחיי העולם הבא, כי משם אני עושה עיקר, ואני עושה כאומר תמיד בואו אחי בואו רעי (בבא מציעא פד ב). וזהו (כ) **גרסה** ונשברה **נפשי לתאבה** אשר תתאב **אל משפטיך** הם יסוריך **בכל עת**, והיא מידת ר' אלעזר בר' שמעון (שם). ואם גרסה הוא לשון גירסא, יאמר, כ"כ אני גר בארץ דבק אל הרוחניות, שעם שאין תאוה צודקת אלא במה שהוא מזמן לזמן, **נפשי גרסה לתאבה** במה שהוא בכל עת, וזהו **בכל עת**.

כא גערת זדים ארורים השגים ממצותיך :

כב גל מעלי חרפה ובוז כי עדתיך נצרתני :

כג גם ישבו שרים בי נדברו עבדך ישיח בחקיך :

כד גם-עדתיך שעשעי אנשי עצתי :

(כא) **גערת זדים ארורים וכו'**. נמשך אל הפירוש הראשון בפסוק הקודם, ואמר, אחר שאני תמיד ביסורין, ירא אני שלא יחזיקו הרואים באמור שחטאתי באשת איש ועל כן אני מדוכה תמיד ביסורין, ונמצאו חושדים וחוטאים ושם שמים מתחלל. על כן אני אומר כי אתה ה' אשר **גערת זדים ארורים**, הם אשר ארר משה באומרו **ואם בריאה וכו'** (במדבר טז), עם היות כי זדונם היה נגד משה ואהרן, כי על מצותיך לא היו רק **שוגים** שהיו כשוגים אחר שכלם באמור כי בית מלא ספרים יפטר ממזזה, וטלית שכולה תכלת תפטר מציצית (במדבר רבה יח ג). ובכן אתה שגערת להסיר חרפה מעל הצדיקים ההם, גם (כב) **גל מעלי חרפה ובוז** מהאומרים שחטאתי באשת איש וידעו הכל **כי עדתיך נצרתני**, כי על האשה כל היוצא למלחמה גט כריתות כותב לאשתו, וגם אוריה מרד במלכות כמו שאמרו ז"ל בגמרא (שבת נו א).

וראה עד היכן הגיעה החרפה, עד כי [כג] **גם ישבו שרים** מגדולי הסנהדרין **בי נדברו** ואמרו הבא על אשת איש מיתתו במה, בהיותי אני משיח **בחוקיך** הם נגעים ואהלות, ואז [כד] **גם**

עדתיך שהם **שעשעי** היו **אנשי עצתי**, שמנעוני מבוא בדמים ולהמיתם, כי אם שהייתי אומר להם דברי עדות ה', שהוא כי הבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא והמלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא (עי' ב"מ נט א). ושני הדברים הם עדות. שמעיד הוא יתברך, **ששופך דם האדם באדם** הוא כשופך דמים, שהוא **המלבין פני חברו ברבים שאין לו חלק לעולם הבא**. וכן עדות מאתו יתברך הוא כי הנהרג בבית דין על עונו כנחנק על עוון אשת איש וכיוצא יש לו חלק לעולם הבא כאשר למדו ז"ל. נמצא שעדותיו יתברך היו אנשי עצתי שבם נמלכתי והשבתי להם ולא הרעותי את אחד מהם, שהנגעים שהיו עוסקים בהם היו אנשי עצתי שבהם הייתי כנמלך לבל הצר להם, שהיו כאומרים לי די להם שידבקו הנגעים ההם במ.

כה דבקה לעפר נפשי חייני כדברך :

כו דרכי ספרתי ותענני למדני חקיך :

כז דרך-פקודיך הבינני ואשיחה בנפלאותיך :

כח דלפה נפשי מתוגה קימיני כדברך :

כט דרך שקר הסר ממני ותורתך חנני :

ל דרך-אמונה בחרתי משפטיך שויתי :

(כה) דבקה לעפר נפשי וכו'. הנה ידוע כי נפש דוד הוא נפש אדם הראשון. והנה מאמר רבי אחאי בר יאשיה (שבת קנב ב) שפסוק **כי עפר אתה ואל עפר תשוב** (בראשית ג יט) הוא שעה אחת קודם תחיית המתים ומיד ישוב לחיות. ולפי זה אחשוב כי ביאור הכתוב הוא **"בזעת אפך תאכל לחם"** (שם), אך לא יהיה זה כי אם **"עד שובך אל האדמה כי עפר אתה ואל עפר תשוב"** (שם), ומאז שאל עפר תשוב והלאה, לא תאכל לחם כי תהיה מיד התחיה ותהיו כמלאכי השרת. נמצא שענין הכתוב הוא כי אין המזון גשמי רק עד שובו אל העפר, כי מיד יחיה ויהיה כאחד ממלאכי השרת.

ונבוא אל הענין, אמר דוד הנה **דבקה לעפר נפשי** והנני כאילו אל עפר שבתי, **וחייני כדברך** שמיד תחייני.

או יאמר במה שכתוב אצלנו כי לא הייתה גזרת המוות לאדם ולכל הבאים ממנו כצדיק כרשע כי אם לטובה, כי הנה טוב מוות, שעל ידי כן יזדכך החומר ויכול לסבול את הנפש הרוחנית אחר התחיה, שיהיה אז דבקות בין שניהם ולא יתפרדו.

ונבוא אל הענין, אמר דוד הנה על ידי תורה וייסורין נזדכך עפר גופי עד היות לו דבקות עם הנפש, וזהו **דבקה לעפר נפשי** הוא חומרי, ואם כן **חייני כדברך** מעתה מבלי שאמות ממש. ואמר **כדברך** כי גם תחיית המתים מן התורה כאשר למדו ז"ל (סנהדרין צ ב).

(כו) דרכי ספרתי ותענני וכו'. הנה על מאמרם ז"ל (ר"ה יז ב) שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח ציבור ואמר עשו לפני כסדר הזה וברית כרותה לי"ג מידות שאינן חוזרות ריקם, שמעתי בשם לבנת הספיר שהוקשה לו כי הרבה עשו כן ולא הועילו, שהשיב שלא נאמר "אמרו לפני" אלא "עשו", שהוא שיעשו הם כסדר הי"ג מידות מה הוא יתברך רחום אף אתה רחום מה הוא חנון וכו', ועל ידי כן אינם חוזרים ריקם.

ובזה יאמר דוד, אם תאמר נא ה', שעדיין אני צריך זיכור אל החומר לשתחייני, הנה להשיג הזיכור אפשר יהיה על ידי **למדני** סודות **חקיך** הרמים. ועל כן אני אומר, הנה בזכרי דרכיך הם י"ג מידותיך, **דרכי ספרתי**, שגם אני הייתי עושה כן ודרכי היו מה שספרתי, ועל כן **ותענני**, ועל כן אני נושא קל וחומר ואומר, אם מה שהם דרכי שהוא להיטיב את זולתי, שהם דרכי בשר ודם הועילו כ"כ על היותם דרכיך, אם כן חקיך שהם למעלה מדרכי בני אדם, אשר לסודם אין קץ, מה תגדל השגתי בהם לזככני על ידי דברי בם, וזהו **למדני חקיך**.

ואם תאמר אלי שלא אעצור כח להשיגם, הנה **(כז) דרך פקודיך הבינני**, שלא תאמר אלי ענין אור הסוד לפי גדולת סודם, כי לא יהיו לי עיניים לראות ולב להבין, כי אם **דרך פקודיך**, על פי לשון מקרא הצווי שאתה מצווה החוק, אשר בלשון **פקודיך** רמוז סוד כל חוק וחוק בפקודו בצרוף האותיות והתיבות כנודע, כי כל התורה כולה שמותיו של הקדוש ברוך הוא, ובהיותך מסביר לי הסוד **דרך פקודיך** אוכל להבין ויכילם שכלי, וזהו **דרך פקודיך הבינני**. ואז אזדכך בגוף ונפש עד **שאשיחה בנפלאותיך** הם פלאי הסודות שהם כמלאכים רוחניים אשיג, עד אשיח ואדבר בהם.

ומה גם למאמר ר' יוחנן פרק אין דורשין (חגיגה יד א) שכל דבור ודבור שיצא מפיו של הקדוש ברוך הוא נעשה מלאך, ומה גם דבור פקודיו יתברך, באופן יצדק להשיח אני בהם. כלומר, ובזה יגמר הזיכור להתקיים מאמרי אשר אמרתי **[כה] חייני כדברך**.

ושמא תאמר כי זה אי אפשר עד צאת נפשי תחילה מגופי ואחר כך תשוב תחייני, אך לומר שאחייך בטרם צאת נפשך זה אי אפשר, לזה אני אומר כי הנה **(כח) דלפה נפשי וכו'.** והוא כי הנה משה היה עם ה' ארבעים יום ונתקיים בגוף ונפש, והנה אמרו רבותינו ז"ל **(שמות רבה מא ה - ו)** כי בכל המ' יום היה הוא יתברך מלמדו מפיו תורה, וכמו שכתוב אצלנו שעל ידי כן היה מזדכך יום יום ומתקיים בהבל פיו יתברך עד תום המ' יום שהוכן לקבל תורה מיד

ליד, כמבואר אצלנו, שעל כן לא שלחו יתברך עם הלוחות קודם תשלום המ' יום ולא יצא העגל ההוא, אך הוא כי כאשר יצירת הוולד במ' יום כך התהפכות יצירתו אל הרוחניות צריך מ' יום.

כלל הדברים, שעל ידי דלף הבל פיו יתברך שהיה דולף במשה היה מתקיים בגוף ונפש ומזדכך.

ונבוא אל הענין, והוא שאומר הנה **[כח] דלפה נפשי** כדלף טורד מאיכות רוחניותה אל גופי לקיימו **מתוגה**, שהוא מחמת תוגה שהיה לו, **כי רוח איש תכלכל מחלהו** (משלי יח יד).

או יהיה מתוגה שהוא מדאגתה עליו שימות לשחת, והיא כי תשוב אל האלוהים. ואם כן יהי נא מה **שדלפה** ממש ממציאיות **נפשי** אל גופי לקיימו כאשר היו דברך מקיימים את משה בגוף ונפש, וזהו **קיימני כדברך** המקיימים, ולא תהא הבל דבור גדול מדלפת איכות נפשי חלק אלוה ממעל, ואם כן גם שלא תצא נפשי תקיימני בגוף ונפש.

(כט) דרך שקר הסר ממני וכו'. הנה מאמר התנא (אבות פ"ו) **כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו'.**

ונבוא אל הענין, אם תאמר נא ה' כי דרך זיכוך החומר אינו אלא על ידי עסק ריבוי תורה, ושגם משה מה שהיה מתקיים ומזדכך בשמים היה על ידי שהיה יתברך מדבר לו (היו) דברי תורה, לזה אמר, אם כן איפה מי מעכב אם לא שאין אדם שאין (ש)טבעו ממשיכו אחר טוב העולם הזה בצד - מה, לכן **[כט] דרך שקר** שהוא טוב העולם הזה שהוא **שקר הסר ממני**, ועל ידי כן **ותורתך חנני**, שתתנה לי בדרך חן, כי אז תהיה לי דרכה של תורה כראוי ואזדכך בה.

ומה ששאלתי **ותורתך חנני**, הנה ששה (הנה) סדריה הרמוזים על פי הנביא באומרו (ישעיה לג) **והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת וכו',**

"אמונת" היא סדר זרעים שהוא **(ל) דרך אמונה** שמאמין הזורע בהקב"ה שהארץ תוציא צמחה ולא תאבד זריעתו,

"עתיך" היא סדר מועד, "

חוסן" סדר נשים,

"ישועות" סדר נזיקין,

"חכמת" סדר קדשים,

"ודעת" סדר טהרות (שבת לא א).

ואמר דוד מה שאני מחלה **[כט] שתורתך חנני**, הנה לא על כל חלקי התורה אני מתיירא שיחסר לי ידיעתו, כי אם על קצתם, והוא, כי **סדר זרעים** שהוא **[ל] דרך אמונה** כבר **בחרתי** לעסוק בה ואיני ירא יעדר בה דבר ממני.

וכן על **סדר נזיקין** עם שרבים דקדוקיהן דמאן דבעי למהוי חסידא ליקיים מילי דניזקין (ב"ק ל א), הנה אני **משפטיך שויתי**, שכל חלקי פרטיהם שווים לפני סדורים תמיד לפני (תמיד) כאומרו למעלה **[יג] בשפתי ספרתי כל משפטי פיך**. ואם שויתי הוא מלשון שימה כד"א **שויתי ה' לנגדי תמיד** (תהלים טז), יאמר ענין "**אשר תשים לפניהם**" שיהיו המשפטים כשולחן ערוך כדבר ממשיי שאדם שם על השולחן (עי' שמות כא א ורש"י שם). וזה יאמר **[ל] משפטיך שויתי** שהוא "שמתי", כמה דאת אמר **אשר תשים**, כן שמתים כשולחן ערוך.

לא דבקתי בעדותיך יהוה אל-תבישני :
 לב דרך-מצותיך ארוץ כי תרחיב לבי :
 לג הורני יהוה דרך חקיך ואצרנה עקב :
 לד הבינני ואצרה תורתך ואשמרנה בכל-לב :
 לה הדריכני בנתיב מצותיך כי בו חפצתי :

ועל **סדר מועד** גם כן אין בזה עיקר שאלתי, כי הנה **(לא) דבקתי בעדותיך** שהם מצות שהם עדות, שהן:

שבת עדות לששת ימי בראשית,

וכל **מועדי ה' זכר ליציאת מצרים** שהן **עדות על הנסים** שנעשו **המורים על חידוש העולם**.

הנה על שלש אלה אין בהם עיקר שאלתי, אך יש סדר אחד שאיני זוכרו בפירוש ומחלה פניך **[לא] ה' אל תבישני** הוא **סדר נשים**, כי בו אני ירא שאם יחסר דבר ממנו אבוש, כי יאמר אומר כי עוון האשה היא מנעני מלהשתלם בסדר נשים.

ועל **סדר קדשים וטהרות** שהם נקראים "**חכמת ודעת**" אמר, מבקש אני שמה שהם **(לב) דרך מצותיך** שהם קדושה וטהרה, שדרך הנקנה במצוותיך היא של טהרה וקדושה כמה דאת אמר **אשר קדשנו במצותיו**, שהסדרים שמציאותן הוא **דרך מצותיך** שהם **קדשים וטהרות**, תזכני שכ"כ אשכיל בהם, **שארץ** ולא אצטרך להתמהמה בעיונם, וזהו **דרך מצותיך ארוץ**, כי השתים שהם חכמה ודעת כי למה שדרך זו **כי** היא עצמה **תרחיב לבי** עד שארוץ בהם.

(לג) הורני ה' דרך חקיך וכו'. ידבר עתה על **קיום המצוות**. והנה מאמר התנא הוא **ששכר מצווה מצווה** (אבות פ"ד) שהוא כי בזכות שאדם עושה מצווה אחת מזמינים לו מצווה אחרת ומסייעין אותו שיעשנה. והוא מאמרנו על פסוק (דברים ז) **והיה עקב תשמעוון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם ושמר ה' אלוהיך לך את הברית ואת החסד וכו'**, שראוי להעיר כי וי"ו שבמלת "ושמר" בלתי צודקת והראוי יאמר ישמור ה' וכו', כי העיקר הוא זה ולא שכר שני. אך יאמר **"והיה עקב תשמעוון"**, שכר השמיעה שהיא מצווה, יהיה שעל ידי זכות זה תזכו למצווה אחרת, שהוא כי **"ושמרתם ועשיתם"** בשכר השמיעה, כי שכר מצווה מצווה, כי שכר זולת זה בהאי עלמא ליכא (עי' קידושין לט ב). ונוסף על שכר זה, הוא כי **ושמר ה' וכו'**. ועל דרך זה יאמר דוד **[לג] הורני ה' ולמדני דרך חוקיך**, ובשכר שמיעת מה שתורני שהיא שמיעת ההוראה, יהיה שאזכה לשומרם, וזהו **ואצרנה עקב**, ששכר מצווה מצווה כמדובר.

או יאמר **הורני ה' דרך חקיך** שהוא דרך רחבה.

ושמא תאמר שאם כן לא אהיה ראוי לקבל שכר, לזה אני אומר **ואצרנה עקב** שאיני חפץ שכר כי אם שעקב מה שתורני יהיה מה שאצרנה. ושיעור הכתוב **ואצרנה עקב**, [הוא] (ו) שכר מה שתורני, שדי לי הנאת ידיעתם.

(לד) הבינני ואצרה תורתך וכו'. הכנה אל קיום מצות תורתך בל תנגדני שכחת גמרא או ליבא ועינא סרסורי דעבירה, על כן **הבינני**, שתתן בלבי בינה להבין דבר מתוך דבר, ובזה יהיו שתי תועלות, אחד **שואצרה תורתך** שלא אשכחנה שאינו כנלמד מהזולת שקל לשכוח, כי אשר יגע בעיון בלבו עד אשר הוציא דבר מתוך דבר לא במהרה ינתק, ולא אטעה על שגגת או שכחת גמרא, ומכל שכן שלא אעבור בהישמר אל תשכח (עי' אבות פ"ג). וגם לא אירא מליבא שהוא סרסורי דעבירה, כי אם אדרבה **ואשמרנה בכל לב**, כי איידי דטרוד ליבא בעיון עד הבין דבר מתוך דבר תמיד לא יפנה אל פניות רעות, ולא יתחלק הלב לשנים לטוב ולרע, כי **ואשמרנה בכל לב**.

ולא בלבד השימור שהוא להישמר מן העבירה כד"א **השמר פן ואל**, הרי הן לא תעשה (עירובין צו א). כי אם גם **(לה) הדריכני בנתיב מצותיך** הוא נתיב צר, שהוא דקדוקים דקים לפנים משורת הדין, יפיו המצווה וחסידות. על כן אל תורני הנתיב ותניחני, כי אם גם אחר היותי תוך הנתיב תדריכני בו בל אשמט ממנו, והטעם הוא, כי זה אינו חיוב **כי** אם חפץ, **שבו חפצתי** לפנים מן השורה, ועל כן נקל הוא להניחו אם לא תדריכני עד תומו.

לו הט-לבי אל-עדוּתִיךָ וְאַל אֶל-בַּצַּע :

לִז הָעֵבֶר עֵינֵי מְרֵאוֹת שְׂוֹא בְּדַרְכְּךָ חִינֵי :

לֶח הַקֶּם לְעֵבֶדְךָ אִמְרַתְךָ אֲשֶׁר לִירְאָתְךָ :

לֹט הָעֵבֶר חֲרַפְתִּי אֲשֶׁר יִגְרַתִּי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ טוֹבִים :

מ הִנֵּה תֵאבְּתִי לִפְקֻדֶיךָ בְּצַדִּיקְךָ חִינֵי :

(לו) **הט לבי אל עדותיך וכו'.** הלא אמרתי כי תכשיר לבי ובהכנתו תדריכני, עוד אני שואל שעם היות שעל ידי מצוותיך יש שכר לעולם הבא ופירות בעולם הזה, ואפשר שחפץ הלב אל המצווה הוא על שתי הבחינות, אמר **הט לבי אל** בחינת היותם **עדותיך, ואל אל** בחינת **הבצע** והממון, שעם היות שהפירות ידועים שיבואו כענין (תענית ט א) עשר בשביל שתתעשר, אל יטה אל הבצע, כי אם למה שהם עדותיך בלבד.

או יאמר כי דרך לבות בני אדם לחמוד ממון כדי לעשות צדקה ולכבד שבתות וימים טובים, אמר אל תט **לבי** אל חמדת ממון בשביל העדות, כי אם לתאב מציאות העדות בלבד **ואל אל בצע** הצריך אליהם, בל יפנה לבי אל דברים גשמיים כי אם אל המצווה לבדה, או פן יראה שאיני בוטח בך שבזכות קיים **עדותיך** תתן לי הממון אלא שאני שואל תתן לי הממון תחלה כדי שאקיימם אחר כך.

והנה עד כה דברתי על **אחד מסרסורי עבירה שהוא הלב**, עתה נעתק אל האחר והוא העין, ועליו אמר **(לז) העבר עיני מראות שוא וכו'** כאשר יבוא בס"ד.

או שיעור הכתובים [לה] הדריכני וכו' לומר אם יהיו בעיר אשר אני הולך בקרבה שתי דרכים:

באחד תזדמן לי מצוה

ובאחר עבירה או העדר מצוה,

הדריכני בנתיב המצוה כי בו חפצתי. ואחר שתדריכני בנתיב המצוה עדיין אפשר יפנה לבי אל שתי הבחינות אל האושר הרוחני ואל הפירות שבעולם הזה, אמר שלא יטה כי אם **[לז] אל עדותיך** בלבד ולא **אל בצע** כמדובר.

או יאמר [לה] הדריכני וכו', ענין מאמרם ז"ל (ילקוט שמעוני ריש פרשת ראה) **ראה אנכי נותן וכו' (דברים יא כו)** ובפסוק **ראה נתתי לפניך היום את החיים וכו' (שם ל טו)**, כי הוא משל לשתי דרכים:

א' רחב וטוב ואחריתו מהמורות ופחתים,

ולעומתו דרך צר ומצוקה ואחריתו כגן עדן הארץ, ולא יראה הרואה רק ראשית כל אחד מהם, וההולך אחר עיניו יבחר באשר ראשיתו טוב, ולא ידע כי אחריתו כנחש ישך.

כך יש שני דרכים לפני איש. א' המִשְׁךְ אחר תענוגי העולם וטובותיו והוא רחב לכל מראה עיני בשר, ויש שני והוא כי ישא עול תורה ומצות וראשיתו נתיב צר, כי אין צדיק בלי ייסורין, ועין האדם תביט אל הראשון, על כן אמרה תורה **ובחרת בחיים** (שם ל יט).

וענין זה יאמר **[לה] הדריכני בנתיב הצר** הוא של **מצותיך**, הפך הרחב של טובות העולם הזה, **כי בו חפצתי** מברחב, כי טוב לי עוני וייסורין בעולם הזה מענוג מאד. ולבל אבחר בעניי לחטוף מצוות חנם על כיס זולתי ולא משלי, לזה אמר **[לן] הט לבי אל עדותיך** ולא לעשותם דרך **בצע** מחברי.

(לז) העבר עיני וכו'.

ושמא תאמר איך יהיה לך זכות אם אני אעביר עיניך מהרע, אל תתמה, כי **בדרכיך חייני**, כי הלא זה דרכך גם הוא כמה דאת אמר **טהור עינים מראות רע והביט אל עמל לא תוכל** (חבקוק א יג), וכן אמרו רבותינו ז"ל (**ילקוט שמעוני תהלים תריט**) **ודרך רשעים תאבד** (תהלים א) איבדה מלפניו.

(לח) הקם לעבדך אמרתך וכו'. הנה אמרו רבותינו ז"ל (נדה טז ב) שקודם יצירת הוולד גוזר ואומר הוא יתברך אם יהיה עשיר או עני גיבור או חלש חכם או טיפש ואילו צדיק או רשע לא קאמר. אמר אם אבקש שאהיה צדיק אינו בידי שמים, אך אומר **הקם לעבדך אמרתך** אשר אמרת חכם או עשיר או גיבור אל **אשר** תמשוך ממנו **יראתך**. אכן על יראה אחרת, והיא יראת צרות, ואשר הוא ירא חרפה היא לו, כהוא (ברכות ס א) דהוה מירתת ואמרו ליה חטאה את כי (ישעיה לג) **פחדו בציון חטאים**, על זה יאמר **(לט) העבר ממני חרפתי** שהיא **אשר יגורתי**, כי היותי מפחד חרפה היא לי, ותן בי שמחה בצרות, כי הלא **משפטך** שהם היסורין הם **טובים** ואדרבא ראוי לשמוח בהם.

או יאמר, כי הנה היה דבר ה' אל דוד לאמר **והקימותי את זרעך אחריו והכינותי את ממלכתו וכו' אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם** (שמואל ב ז). אמר דוד **[לח] הקם לעבדך אמרתך אשר** יהיה בשביל **יראתך**, כי אשר יהיה בהעותו לא תקם כי תיישירנו גם הוא. והנה **[לט] אשר יגורתי** על בני, חרפה היה לי, על כן העבר ומחול **חרפתי**

שהיא **אשר יגורתי**, כי לא היה ראוי ליירא, **כי הלא משפטיך** להוכיחו בשבט אנשים **טובים** הם לנכות העוון ולטהרו.

(מ) **הנה תאבתי לפקודיך וכו'.** אחרי שאלתנו על הכנת עשיית המצות, אמר, הנה כל ישעי וכל חפץ אינו כי אם **למה שהם פקודיך** ולא על מנת לקבל פרס, עד גדר שאפילו חיי לא היו לי רק בתורת צדקה, וזהו **הנה תאבתי לפקודיך בצדקתך חייני.**

או יאמר, כ"כ **תאבתי לעשות פקודיך** עד שאין ראוי לקבל שכר, כי אם **שבצדקתך** בתורת צדקה **חייני**, כי אין יצרי מנגדני שאקבל שכר על שאכריעהו, שאדרבה מה **שתאבתי** נעשה בקיימי **פקודיך.**

מא ויבאני חסדיך יהוה תשועתך כאמרתך :

מב ואענה חרפי דבר כי-בטחתי בדברך :

מג ואל-תצל מפי דבר-אמת עד-מאד כי למשפטך יחלתי :

מד ואשמרה תורתך תמיד לעולם ועד :

מה ואתהלכה ברחבה כי פקדיך דרשתי :

(מא) **ויבאני חסדיך ה' וכו'.** הנה על משנת (אבות פ"א) **אנטיגנוס איש סוכו אומר אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס**, כתבנו כי התנא נשמר מאשר הבינו צדוק ובייתוס מדבריו (עי' שם רע"ב מי"א), שלא אמר "היו כעבדים המשמשים את הרב על מנת שלא לקבל פרס" שהיה נראה שלילת הפרס לגמרי, כי אם "היו כעבדים המשמשים שלא על מנת לקבל פרס", כלומר לא יבצר שודאי תקבלו פרס כי נאמן הוא יתברך, כי אם שאתם לא תעשו על מנת כך, שלא יכוונו לקבל הפרס.

ונבוא אל הענין, אמר דוד, הלא אמרתי בפסוק הקודם שאני משמש שלא על מנת לקבל פרס כי אם בתורת צדקה, אל יובן מדברי שעל שאני איני מכווין לשכר, שכך הוא שלא ינתן לי, כי הנה ידעתי כי **ויבאוני חסדיך ה'**, וקראם חסדים, כי מי הקדימו יתברך וישלם לעתיד שהוא בעת התשועה, כי **תשועתך** תבואני **כאמרתך**, כי דוד הוא משיח וישועת השכינה לעתיד לבוא תהיה על ידי דוד מלך המשיח, כאשר נדר ואמר לו הוא יתברך, באומרו **כסאך יהיה נכון עד עולם** (שמואל - ב ז).

וכן על סמך כזה (מב) **ואענה חרפי דבר** ותשובה, כי האומר אלי הבא על אשת איש מיתתו במה, אני עונה ואומר מיתתו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא וכו' (ב"מ נט א). ובמה ידעתי כי

יש לי חלק לעולם הבא אם לא **כי בטחתי בדברך** שאמרת לי בחזיון ההוא, **כי ימלאו ימיר ושכבת עם אבותיך** (שמואל שם), כי ידוע שאבותיו בעולם הבא ומה גם ישי שמת בעטיו של נחש (שבת נה ב).

או יאמר [מא] ויבאוני וכו', והוא כי ידוע כי בחינת ה' היא מידת רחמים, ולמעלה הימנה מידת חסד, אמר הלא אמרתי שאיני כדאי רק בתורת צדקה וגם אתה ה' המטיב לי אינך מידת חסד חנם, אך ידעתי כי **ויבאוני** גם **חסדיך** אשר יעדת לי בזמן התשועה, כי דוד הוא משיח, שהוא בבחינת חסד למעלה ממידתך ה' אשר נדרת לי (עי' שמואל - ב ז). ואינו מן התימה **ויבאוני** חסדים על ידי מידת רחמים, כי הלא **תשועתך כאמרתך**, כי **כאמרתך** שאמרת והיה העולם, היה על ידי ה' אלוהים (עי' רש"י בראשית א א) ועם כל זה באו חסדים **כי עולם חסד יבנה** (תהלים פט ג), כך **תשועתך** ה' של רחמים לא יבצר שגם יבאוני חסדיך, והוא כי כל חזיון על טוב העתיד לדוד היה בשם ה' (עי' שמואל - ב ז). וכל כך בטחתי בזה כי הנה **[מב] ואענה וכו'** כמדובר בקודם.

(מג) ואל תצל מפי וכו' הנה ידענו מרבתינו ז"ל (ברכות ה א) כי ייסורים של אהבה הן אשר אין בהם ביטול תורה, גם ידענו (שם) שאחד מהדברים שעל ידי ייסורין הוא עולם הבא, ובזה יאמר הנה אמרתי שאני בטוח בעולם הבא שהוא ע"י ייסורים שיש לי. **ועוד** אני אומר שבטחתי שלא יהיה לי ביטול תורה, שלא **תצל מפי דבר אמת עד מאד**, והטעם כי הלא ייסורין שלי של אהבה הן, כי הלא אינם מסוג שהם על עוון הבאים בעל כורחו של אדם, כי אם שאדרבה **למשפטיך יחלתי** שהוא כר' אלעזר בר שמעון שהיה מייחל אל הייסורין ואומר בואו אחי וכו' (בבא מציעא פד ב) וזהו **למשפטיך יחלתי**, כי זה סימן כי של אהבה הם, ואם כן היטבתי אשר אמרתי **אל תצל מפי דבר אמת** שהוא התורה.

או יאמר מאמרם ז"ל (סנהדרין צג ב) על מאמר דואג באומרו (שמואל - א טז) **ראיתי בן לישי וכו' [וה' עמו]**, שאמרו רבותינו ז"ל מאי וה' עמו? שהלכה כמותו בכל מקום. ובזה יאמר **ואל תצל מפי דבר אמת עד מאד** שתמיד אכוון אל האמת לפחות הרוב וזהו **עד מאוד**, כי הלא **למשפטיך יחלתי**, והתורה נקנית בעצם על ידי ייסורין (ברכות ה א), ולהיות מגדר זה שאני מייחל אותם יגדל קנין התורה עד השיג האמת. ובזה **(מד) ואשמרה תורתך תמיד וכו'**. והוא כי הנה מצינו גדולי רבותינו ז"ל שקודם סילוקם היו מחזרין ומסדרין למודם.

וכן אמרו רבותינו ז"ל **(ילקוט שמעוני משלי תתקמה)** מאי לא ירעיב ה' נפש צדיק (משלי י ג) שאחר מותו מזכירין לו כל מה ששכח מלמודו.

וכן אמרו רבותינו ז"ל (פסחים נ א) אשרי איש שבא לכאן ולמודו בידו. ובזה יאמר, אני, על ידי שתמיד לא **[מג] תצל מפי דבר אמת עד מאד**, ומה גם אם נפרש עד מאד האמור בתורה **והנה טוב מאד** (בראשית א) ואמר רבי מאיר והנה טוב מות **(בראשית רבה ט ה)**, שיאמר על דרך זה פה, **ואל תצל מפי דבר אמת** עד מות, אם כן לא אצטרך לסדר למודי כר' פלוני שהמתין לו מלאך המוות עד שסידר למודו (מועד קטן כח א), ולא שיזכירוני אחרי מותי, כי הלא מעתה תמיד היא שמורה בקרבי, על היות שלא **תצל מפי דבר אמת** באופן כי תהיה שמורה אתי לעולם ועד, וזהו **[מד] ואשמרה תורתך תמיד לעולם ועד**.

(מה) ואתהלכה ברחבה וכו'. הנה לשון התהלכות הוא לשון טיול, והנה אמרו רבותינו ז"ל **בספר הזוהר** כי מה שהשכינה מטיילת עם הצדיקים בגן עדן הוא מה שהיא נכנסת בחצי הלילה לשמוע בגן עדן עניני התורה מפי הצדיקים.

וכן אמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין קב א) שאמר לו הקדוש ברוך הוא לירבעם חזור בך ונטייל אני ואתה ובן ישי בגן עדן. ובזה יאמר, כאשר אתהלכה ואטייל בגן עדן כיון שאני תמיד בדבר אמת (עפ"י פסוק מג), ומה גם לדרך השני שהוא בכוון ההלכה, יאמר לא אדמה לאותם שאין ההלכה כמותם, שעם היות שגם הם דברי אלוהים חיים, לא יתהלכו דרך רחבה כי אם בנתיבות צרים, שאינם על פי כיוון ההלכה, אך אני **ואתהלכה ברחבה**.

ונתן טעם ואמר כי פקודיך דרשתי, ועל ידי היותי תמיד דורש וחוקר על הפקודים ירדתי עד סוף טעמים, כי על ידי כן מתגלה לי האמת, וכמאמר שלמה **אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה' ודעת אלוהים תמצא** (משלי ב), והוא לכוון אל האמת.

או יאמר, עוד אני בוטח כי בהתהלכי בחקירות עיוני בכל חלקי הסותר, שלא אתבלבל להיות כמוצא עצמו בנתיבות צרים ודחוקים אשר לא ידע היכן יפנה, כי אם **[מה] שאתהלכה ברחבה**, שיפתחו לי דרכי האמת מרווחים, והטעם שאבטח הוא **כי פקודיך דרשתי**, והוא, כי כל אחד מהפקודים הוא כח עליון חלק אלוה ממעל, ואת פקודיך אשר אני מעיין בלמודם, אני דורש מאתו ירחיב לו ויעמידני על האמת.

מו ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש :

מז ואשתעשע במצותיך אשר אהבתי :

מח ואשא כפי אל-מצותיך אשר אהבתי ואשיחה בחקיך :

(מו) ואדברה בעדותיך נגד מלכים וכו'. אמר הנה כאשר **אדברה בעדותיך** בעולם העליון אחר סילוקי, **נגד מלכים** מאן מלכי רבנן, **לא אבוש** כי בטוח אני שלא אמוט מהאמת, ומה גם

בסוג **(מז) מצותיך אשר אהבתי**, והוא כי אין לך אדם שאין לו מצוות בעולם הזה שאוהבם ונפשו דבקה בהם יותר מהשאר, כי הוא כפי ייחס נפשו וכוחו לפי בחינתה. ואין ספק כי כ"כ שייכות יש לו אתן כי שם משתעשע ועלז במ בעצם, וזהו **ואשתעשע במצותיך באותן אשר אהבתי**. וזאת אעשה כי **(מח) ואשא כפי אל מצותיך אשר אהבתי**, שהן אורות ומלאכים דבקים בי, ואבקש מהן שהן יביאוני ויהיו לי מעיר לעזור עד אשיג גם החוקים, וזהו **ואשא כפי אל מצותיך אשר אהבתי**, ועל כן **ואשיחה בחקיך** גם הן נגד מלכים.

או יאמר [מו] ואדברה וכו', לומר כ"כ אני דבק בתורה ומצוות כי בהיותי נגד מלכי ארץ אני מדבר עם **עדותיך**, כי העדות שאני מקיים ונעשים מלאכים כנודע, עימהם אני מדבר, **ולא אבוש** כי ילעגו עלי, באמור, עם מי מדבר זה, כי לא יראו מאומה. ולא בלבד דבור, כי אם **[מז] ואשתעשע** בפניהם עם **מצותיך אשר אהבתי**, שיראוני משתעשע שש ומשחק איתם ולא אבוש שיחשבו לי לחסר דעת.

ולא עוד כי אם **[מח] ואשא כפי אל מצותיך אשר אהבתי**, כמי שנושא כפיו אל גדולים שלפניו. וכן **בחקיך** אשיח במ, כי גם כל חוק הוא מלאך וכח עליון, ובהם אדבר נגד מלכים כמדבר עם אנשים **[מו] ולא אבוש**.

מט זכר-דבר לעבדך על אשר יחלתני :

נ זאת נחמתי בעיני כי אמרתך חיתני :

נא זדים הליצני עד-מאד מתורתך לא נטיתי :

נב זכרתי משפטיך מעולם יהוה ואתנחם :

(מט) זכר דבר לעבדך וכו'. הנה אמרו רבותינו ז"ל **(פרקי דרבי אליעזר כח)** על פסוק **וירד העיט על הפגרים וישב אותם אברם** (בראשית טו), ביקש דוד לכלות את כל האומות שהם הפגרים שביתר אברהם, הם המלכויות, ולא הניחו אברהם. ופירושו שאברהם בירר לנו את המלכויות **(עי' בראשית רבה מד כא)**, ואם היה מכלה אותם דוד איך יתקיים בירור אברהם, והוא יתברך לא שמע את דברי דוד האומר **ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב עד כלותם** (תהלים יח), באמור אליו שייחל עד סוף הדורות כי אז יתנם בידו, כמאמרו יתברך (תהלים ב) **שאל ממני ואתנה גויים נחלתך**, וזהו אומרו **תרועם וכו'** (שם) שהוא המשיח.

ובזה יאמר, הלא אמרת **"דבר לעבדך"** נוגע אליו, שהוא אורך ימים בשני העולמות כמה דאת אמר (תהלים כא ה) **חיים שאל ממך נתת לו אורך ימים וכו'**, ועל זה אמר **זכר דבר לעבדך**, ולא על הנוגע אלי כי אם **על אשר יחלתני** על מה שעשית לי שאיחל, והוא שלא אכלה האומות עתה עד גאולת ישראל, וזהו **על אשר יחלתני** להושיע בידי את ישראל.

או יאמר על דרך זה, **זכר דבר לעבדך** אשר אמרת בעדו טרם הולדו, לאברהם, **מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו אשר ידי תכון עמו וכו'** (תהלים פט) שהוא בזמן הזה, **אף אני בכור אתנהו וכו'** (שם) לעתיד שהוא המשיח.

ונבוא אל הענין, אמר **זכר** אשר אמרת בשביל **עבדך**, ואין העיקר על הזמן הזה כי אם **על אשר יחלתני** לעתיד, באמור **אף אני בכור אתנהו וכו'**. ואמר שהועיל לי **דבר לעבדך**, הוא כי הנה **(ב) זאת נחמתי שנחמתי בעניי כי אמרתך חייתני**, כי בראותי את עצמי בעוני ומה גם בברחו מפני שאול נודד ללחם שעני חשוב כמת (נדרים סד ב) **זאת** הייתה **נחמתי**, הלא היא, **כי אמרתך** שאמרת לאברהם **"מצאתי דוד עבדי"** טרם בואי לעולם **חייתני**, שאם לא כן הייתי נפל משולל חיים ואם כן איפה טוב לי עניי זה מהייתי נפל.

או **כי אמרתך חייתני**, שכדי שיתקיים הענין ההוא, ודאי יצילני ה' דקיימא לי שעתא, **וזאת** הייתה **נחמתי** שגם יצילני ה' מעניי זה **כאמרתך** להיטיב לי שיתקיים דבר לעבדך.

או יאמר, אשר אמרתי **[מג] ואל תצל מפי דבר אמת** שלא פסיק גירסא מפומי, אותו "דבר" אל תזכור לי לזמן הזה, שלא אוכל זכותי, כי אם **[מט] זכר "דבר"** אשר **לעבדך**, שהוא **[מג] אל תצל מפי "דבר"**, **[מט] על אשר יחלתני** לעתיד לבוא. וגם שבזמן הזה יש לי צרות כי יש לי עוני מה גם בהיותי נרדף שהיה רעב ללחם, הנה לא אחפוץ לנכות זכות תורה בזה, כי **זאת נחמתי בעניי כי אמרתך** שאמרת שאהיה עני באמור לך טיפה זו מה תהא עליה (נדה טז ב), **בה חייתני** כי לא גזרת עלי עוני כי אם לתת לי חיים, כמו שאמרו ז"ל **על יחלץ עני בעניו** (איוב לו טו).

ולא עוד, כי אם אפילו כאשר **(נא) זדים הליצני עד מאד** והביאוני במצור ובמצוק, **מתורתך לא נטיתי** לא להרוג ולא להרהר אחר מידותיך. והוא כי **(נב) זכרתי משפטיך** וייסורי דיניך, כי **מעולם** הם רחמים כנודע, וזהו **מעולם ה'**, כי מעולם הם מידות ה' שהוא רחמים, ובזה **ואתנחם**.

נג זלעפה אַחזתני מַרְשָׁעִים עֲזָבִי תוֹרַתְךָ :

נד זְמֵרוֹת הַיּוֹ-לֵי חֻקֶיךָ בְּבֵית מְגוּרֵי :

נה זְכַרְתִּי בַלִּילָה שִׁמְךָ יְהוָה וְאֲשֶׁמְרָה תוֹרַתְךָ :

נו זאת הייתה-לי כי פקדיך נצרתני :

והן אמת כי מכל סוגי רשעים לא ראיתי כ"כ רעים ליירא מהם, שמהם יראתי, כאשר אשר שנו ופירשו והוא כלל רבותינו ז"ל (פסחים מט ב) האומרים שנה ופירש קשה מכולם. וזהו (נג) **זלעפה אחזתני מרשעים**, אותם שהם עוזבי תורתך, שהיו עוסקים בה ועזבוה שהוא ששנו ופירשו. ומה הייתי עושה, (נד) **זמירות היו לי חוקי וכו'.** כשהיו רשעים עוזבי תורתך, שהם הקשים מכולם רודפים אותי, והייתי נחבא בבית מגורים, והייתי ירא כי אין הוא יתברך מסלק הבחירה וקשה לינצל מהם, על כן נסיתי לעסוק בחוקי ה', עד ש**זמירות היו לי חקי** בבית מגורי ופחדותי, באמור, כי כאשר הם משוללי טעם, כך גם שאין טעם לינצל מבעלי בחירה, זכותם יצילוני. (נה) **ובלילה שאני ישן ואיני עוסק בחוקיך, זכרתי שמך** לינצל, כענין "שמע ישראל ה'" ושאר פסוקי דשמירה מפחד בלילות, וכן **ואשמרה תורתך** בקומי בחצות לילה שאז עיקר רינה של תורה (ויקרא רבה יט א). ואך (נו) **זאת היא שהייתה לי להצילני**, והיא, **כי פקודיך** הם הפקודים המיוחדים לך שאתה עושה (עי' לעיל פסוק ד) **נצרת**, והם גמילות חסדים שהוא יתברך רחום וחנון מלביש ערומים מבקר חולים, ובזה נצולתי מידה כנגד מידה, על היותי מרחם רחמת עלי.

או יאמר [נד] **זמירות משמחי לב היו לי חקי בבית מגורי**, שהייתי קורא חוקים ושמח כשומע זמירות, **בבית מגורי** שהיה לי בו מגור מאויבי. וממה היה זה לי, שאם מהחוקים עצמם, הלא אויבי היו בעלי בחירה, ואין הקדוש ברוך הוא מונע בחירתם ע"י הלימוד. ואם היה מפני שזכרתי בלילה שמך ה' בקרית שמע, מה יתרון תפילה או תחנה היה זה, הלא אין זה כי אם [נה] **שואשמרה תורתך** שאני שומר מצות **בשכבך ובקומך**. אך זאת הייתה לי מצד [נו] **שפקודיך נצרת** כבקודם.

נז חלקי יהוה אמרתי לשמר דבריך :

נח חליתי פניך בכל-לב חנני כאמרתך :

נט חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל-עדתיך :

ס חשתי ולא התמהמהתי לשמר מצותיך :

(נד) **חלקי ה' אמרתי וכו'.** הנה ידוע כי כל מה שהוא חלק חושק אל הכל שממנו נאצל, ועל כן בהכבות נר אל יסוד האש תעלה השלהבת, ואם יזרקו אבן ועפר השמימה אל עפר ארץ ישובו. גם ידענו כי רוח איש היא חלק אלוה ממעל והוא יתברך הכל שממנו חוצבה, על כן יחויב תהיה תאוות נפש אליו יתברך יתירה מתאוותו יתברך לידבק בנו.

אך הנה ראה נראה כי לא יעשה כן הוא יתברך, כי אם נהפוך הוא, כי עשר ידות חשק ה' בנו שנדבק בו מאשר תאוה נפשנו לידבק בו, כי על כן בעל הבית דוחק שאליו יתברך נשוב

בחשק נמרץ עם היותו הכל, מה שלא נעשה כן אנחנו החלק, עם היות כי טבע כל חלק חושק לידבק אל הכל, נמצא כי הוא יתברך מתנהג עמנו כאילו הוא החלק ואנחנו הכל.

ונבוא אל הענין, אמר דוד הנה כל כך היה יצרי מנגד בי מלימשך אחר קוני, עד שהוצרכתי לאמר לו כי חלקי ה' בהוראת חשקו עלי ואני הכל, אני רואה, ואתחייבה לימשך אחריו והדבק בו, כל זה אמרתי כדי לשמור דבריך לנצח את יצרי עם היות כי נהפוך הוא. ועם כל זה שהשתדלתי לאמר הפך האמת לשאוכל לו, ולא שהאמנתי כך חלילה שאתה חלקי ממש, שהרי (נח) חליתי פניך בכל לב, אפילו ביצר הרע הנכלל במלת כל, שתחנני כאמרתך, שלגדולתך בכל צדקתי איני כדאי לקבל ממך שכר, כי אם שאני מכלל אשר אמרת עליהם וחנותי את אשר אחון (שמות לג) שהוא למי שאין זכות משלו שהוא אף על פי שאינו הגון כמו שאמרו ז"ל (שמות רבה מה ו, ברכות ז א).

והועיל לי אשר התנכלתי לאמר שחלקי ה' למען קנות בעצמי חשק אחריו ה' מקל וחומר, עד שבטלתי עסקי עצמי ללכת אחריו, כי יקרני (נט) שחשבתי דרכי ללכת אל עסקי עצמי, ואני מכריח את רגלי ומשיבם אל עדותיך הוא מקום עסק תורה שנקראת עדות בלא וי"ו. ולבל אתחרט ולרוב החשק, (ס) חשתי אל עדתך בהשיבי רגלי ולא התמהמהתי מלהשיב רגלי, אפילו בהיות שְבַמְקוֹם שהייתי משיב רגלי היה מקום שבהמתנה מעט שם היו מזדמנים לי שם מצוות לעשות, לא הייתי מתמהמה שם לשמור ולהמתין מעט עד בוא המצות אל הפועל, פן אתחרט ואשוב אל מקום שחשבתי דרכי בהמתני עד בוא המצות אל הפועל, וזהו ולא התמהמהתי לשמור מצותיך כמה דאת אמר שמר את הדבר (בראשית לז).

סא חבלי רשעים עוֹדְנֵי תוֹרְתְךָ לֹא שְׁכַחְתִּי :

סב חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך :

סג חבר אני לכל-אשר יראוך ולשמרי פקודיך :

סד חסדך יהוה מלאה הארץ חקיך למדני :

ואין לומר, אולי מה שהייתי משיב רגלי אל מקום תורה, היה כי היה דבר מהתורה קרוב לישכח ממני ועל כן חששתי והשבתי רגלי אל מקום תורה. כי אין לי חשש שכחה שהלא (סא) חבלי רשעים המכאיבים אותי באמור אלי הבא על אשת איש מיתתו במה (ב"מ נט א) וכיוצא, עודוני והכעיסוני והיה אפשר שאשכח תלמודי, כנודע כי הבא לכלל כעס אם תלמיד חכם הוא תורתו משתכחת (פסחים סו ב), ואני תורתך לא שכחתי כי גדל חשקי ודבקוטי בתורה.

(סב) חצות לילה אקום להודות לך וכו'. אמר הנה כ"כ הכנעתי את יצרי עד שחצות לילה אקום וכו', ויהיה הענין כי עד חצות הלילה אמרו חכמי האמת כי השכינה מחלקת דינים בעולם, ובזה יאמר **חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך** שחלקת עד העת ההיא.

(סג) חבר אני לכל אשר יראוך וכו'. מאשר לא אמר "יראיך" רק **יראוך** לשון עבר, ו**שומרי פקודיך** לשון הווה.

ועוד שלא אמר "כל שומרי פקודיך" כאומר **כל אשר יראוך**.

אך הנה אמרו ז"ל **בספר הזוהר** כי בחצות הלילה נכנסת השכינה לגן עדן וכל הצדיקים עוסקים לפניו בתורה, וכשהצדיקים שבעולם הזה קמים אז לעסוק בתורה מקשיבים משם ומתחברים עמו. נמצא שהקם בעולם הזה אז לעסוק בתורה נעשה חבר לכל הצדיקים אשר שם, ולקמים גם הם אז בעולם הזה לעסוק בתורה כמוהו. וזה יאמר **חצות לילה אקום** כאשר **חצות לילה אקום וכו'** נעשיתי **חבר לכל אשר יראוך** הם כל הצדיקים אשר שם **ולשומרי פקודיך** הם הקמים פה כמוני. נמצא כי **(סד) חסדך ה'** שאתה עושה עם אותם הצדיקים בלכתך שם **מלאה** גם **הארץ** הזאת, שמתחברים עמנו אותם הצדיקים ומתמלאה גם הארץ מאותו שפע והארה. אך בכל חלקי התורה שאני יודע בעצם, אני חבר עימהם, שמה שהם ידברו אדברה אני, אך בחוקים שהם יודעים ולא אני, לא יהיה התחברות בעצם, לכן **חקיך למדני** למען אהיה **חבר** בעצם בכל הבחינות.

סה טוב עשית עם-עבדך יהוה כדברך :

סו טוב טעם ודעת למדני כי במצותיך האמנתי :

סז טרם אענה אני שגג ועתה אמרתך שמרתי :

סח טוב אתה ומטיב למדני חקיך :

(סה) טוב עשית עם עבדך וכו'. אחרי אומרו **[סד] חקיך למדני**, אמר עתה, הלא תשיב לי ה' אלוהי כי איני משולל ידיעה מה גם בחוקים כנודע כי אין נעדר טעמו לגמרי, זולתי פרה אדומה שעליה אמר שלמה בחכמתו **אמרת אחכמה והיא רחוקה ממני** (קהלת ז), והלא חכם אתה ומתוך החכמה בין תבין, כי **יגעת ולא מצאת אל תאמן** (מגילה ו ב). על כן אני משיב ואומר, הן אמת כי **טוב עשית עם עבדך** שלא מנעת ממני חכמה כי חכם אני, אך אין להחזיק על זה כ"כ טובה, כי הלא זה היה ה' **כדברך** שדברת שאהיה חכם, באמור לך טיפה זו מה תהא עליה (נדה טז ב). אך אני שאלתי היא כי **(סו) טוב טעם ודעת למדני**, ש**טוב טעם** החוקים שהוא עיקר טעמם הפנימי ועוצם האיכות. ואם קצר שכלי וכבר ידעתי לפי שכלי, שאלתי היא שתחנני דעת כדי להחזיק טוב הטעם, וזהו **טוב טעם ודעת למדני**. כי אם

הייתי עושה בשאלתי למען האמין בהם ביודעי טעמם, היה קשה שתנתן לי שאלתי, אך הנה כבר **במצותיך האמנתי**.

ואם תאמר נא ה' כי הקשיתי לשאול, כי בהני כבשי דרחמנא למה לי ומי יבוא אחרי המלך לאמר גלה לי מה שרצונך להסתיר, ומה גם כי יותר זכות הוא לקיים באמנה. לזה אמר, מודינא לך כי שגגה הייתה לי שאלה זו, אך זאת הייתה **(סז) טרם אענה** לשאול, וזהו אומר **טרם אענה אני שוגג**, אך ועתה שכבר שאלתי אין ראוי להניחני ריקם, **ואמרתך שמרתי** וקוייתי אמרת תשובתך טובה, כמה דאת אמר **ואביו שמר את הדבר** (בראשית לז).

(סח) טוב אתה ומטיב וכו'. הנה יש טעם אחר לשלא תמנע מללמד לי **[סו] טוב טעם** חוקיך, והוא, כי הלא אם רציתי לשאול ממך כמה טובות וגדולות **[סח] טוב אתה ומטיב** תמיד והיית נותן, ועם כל זה אינני שואל כי אם **למדני חקיך**. והוא ענין מאמרו יתברך לשלמה (דברי הימים ב א) **על אשר לא שאלת עושר נכסים וכו' החכמה והמדע נתון לך**.

סט טפלו עלי שקר זדים אני בכל-לב אצר פקודיך :

ע טפש כחלב לבם אני תורתך שעשעתי :

עא טוב-לי כי-עניתי למען אלמד חקיך :

עב טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף :

ואם תאמר לי אלוהי כי הנה דואג ואחיתופל יודעים סודות אלה כמו שאמרו ז"ל (סנהדרין קו ב) שהיו דורשים אלפי הלכות על מגדל הפורח באוויר, צא ולמד מהם. איך אמין להם **(סט) וטפלו עלי שקר** במזיד, באמור שהייתי אסור לבוא בקהל (יבמות עו ב), או באומרם עלי שבאתי על אשת איש (שבת נו א, ב"מ נט א), ומי שמשקר בזה איך יאמן בנסתרות. ומה גם בהיותם **זדים** במזיד, כי מי שדומה כמלאך ה' תורה יבקשו מפיהו (מועד קטן יז א). לכן ללמוד מהם, טוב לי אלך בתום שאני בכל לב בלי ידיעת טעמם **אצור פקודיך**.

ועוד טעם אחר, כי הלא **(ע) טפש כחלב** הידוע הוא שומן הלב, **כחלב** ההוא משולל השכלה נטפש **לבם**, והוא מה שאמרו ז"ל שאיבד מהם תורתם (סנהדרין קו ב) או מה שאמר שמואל לרב יהודה שיננא טינא הייתה בלבם (חגיגה טו ב). **ואני** בהפך כי **תורתך שעשעתי** ואי זה הדרך ילך רוח ה' מאתי לדבר. ומאמרו **תורתך** ולא אמר בתורתך, יאמר לא בלבד הייתי משתעשע בה כי אם שאני הייתי משתעשע אותה.

[סט] טפלו עלי שקר זדים וכו'. מה שאני מחזיק בשאלת טעם חקיך אינו מפני שזדים ורעים מונין אותי על מה שאין בהם טעם, וירא אני שמא יטה יצרי אחריהם לפקפק על החוקים, כי הנה **טפלו עלי שקר זדים**, ועם כל זה לא הטה לבי אחריהם, ואדרבה אני **בכל לב אצור פקודיך**. וגם איני שואל כדי להשכילם טעמם ולהביאם אל האמת, כי הלא **[ע] טפש כחלב לבם** מהשכיל. ואפילו יונח שיבינו, למה שהם חיצונים לא יערב למו, כי אני שנפשי ממקום קדושת התורה יערב לי מה שאין כן הם, וזהו **אני תורתך שעשעתי**.

ושמא תאמר כי כל מה שאני מפציר כ"כ ללמוד החוקים, הוא על כי **[עא] עוניתי** ונצטערתי עליהם זה כמה, ואם לא אלמדם ימצא היות כל עיוני לריק, זה אינו כן, כי הלא זכות וטובה תהיה לי מה שעוניתי כדי ללמוד חוקיך. וזהו **טוב לי כי עוניתי למען אלמד חקיך**. באופן שגם שלא תלמדם לי, אותו הטוב על שעוניתי ללמוד חקיך לא ילך ריקם.

ואם כן על מה אני מפציר כ"כ, הלא הוא על החכמה, למה שהיא מפוך ה' כי **[עב] טוב לי תורת פיך וכו'.** או יאמר **[עא] טוב לי כי עוניתי** בראשיתי ביסורי עוני **למען** על ידי יסורין **אלמד חקיך**.

ושמא תאמר הלא לאיש כמוך שאתה מפזר נותן לצדקה טוב היה לך אם היית עשיר, שבזמן שהיית עני היה לך הכנה לתורה, ואם היית עשיר היית מרבה צדקה גם שלא היית לומד כ"כ תורה, לזה אמר **[עב] טוב לי** כלומר לי שאני נותן צדקה הרבה, זכות תורה **מאלפי זהב וכסף** שהייתי נותן צדקה מרובה. והטעם הוא להיות תורת פיך, והוא כי אפילו כל מה שתלמיד ותיק מחדש מדעתו הכל נאמר מפיו יתברך בסיני **(ויקרא רבה כב א)**, נמצא שכל מה שאני עוסק ומחדש בתורה הכל הוא **תורת פיך**, אך הצדקה גם שמקיים מצות פי ה', עם כל זה בפעולת הצדקה אינו עוסק בדברי פיו יתברך.

או יאמר, כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (תרגום דברי הימים, **ילקוט שמעוני** שם תתתפ, ושם רות תרג) על פסוק **ואני בעניי הכינתי לבית אלוהי וכו' (דברי הימים א כב)** שפירשו על ידי התפרנסו כעני בפת ותרדין וכיוצא, גנזתי כל הבא בידי אלפי זהב וכסף. והנה התענה עיוני רב ולא שווה לו, כי קצף עליו ה' על שמנעו מעניי עמו, ולא רצה שיבנה בממון ההוא בית המקדש, נמצא הלך עניו חנם. אמר **[עא] טוב לי כי עוניתי** שאם לא הועיל לי לבית המקדש יועיל לי **למען אלמד חקיך** שהוא הכנה רבה כנודע, ואיני מיציר על שנתחלף לי תועלת העיוני מאצור כעפר בצר לבנין, כי אדרבה **[עב] טוב לי תורת פיך** שאקנה בעיוני **מאלפי זהב וכסף** שהכינתי לעשות בהם אשר זמותי.

עג יִדִּיךְ עֲשׂוּנִי וַיְכַוְנֵנִי הַבֵּינִי וְאַלְמִידָה מִצֹּתֶיךָ :

עַד יִרְאֶיךָ יִרְאוּנִי וַיִּשְׁמְחוּ כִּי לְדַבְּרֶךָ יִסְלְתִי :

עַה יְדַעְתִּי יְהוָה כִּי-צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וְאַמוּנָה עֲנִיתָנִי :

עוּ יְהִי-נָא חֶסֶדְךָ לְנַחְמֵנִי כְּאִמְרֶתְךָ לְעַבְדְּךָ :

(עג) יִדִּיךְ עֲשׂוּנִי וַיְכַוְנֵנִי וכו'. לכאורה יאמר הלא חשקתי דעת חוקיך, ובין כך ובין כך אני חושש כי אולי גם בשאר מצוות לא השגתי למודם כראוי, כי לבוש חומרי מעכב, ומה גם עתה השגת החוקים, על כן אני אומר, הנה את חומרי **יִדִּיךְ עֲשׂוּנִי וַיְכַוְנֵנִי** כמה דאת אמר **נעשה אדם** (בראשית א), ואם כן אחרי שגם חומרי מעשה יִדִּיךְ לא יבצר ממנו מלקבל מאתך הכנה לבלתי עכב משְׁקְלִי ההבנה אשר תערה עלי ממרום, לכן **הבינני ואלמדה מצותיך** כי לא יעצרני הגשם.

או יאמר במה שדרכנו לומר על פסוק **סוף דבר הכל נשמע את האלוהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם** (קהלת יב ג), כי סוף כללות הדבר אחר **שהכל נשמע**, הלא הוא, כי ה' נתן לאדם רמ"ח מצוות עשה לקדש בם רמ"ח איבריו, ושס"ה מצוות לא תעשה ליקדש בשמירתם שס"ה גידין לקדשם בהם גם הם, לכן **"את האלוהים ירא"** מעבור מצוות לא תעשה, **"ואת מצותיו"** הם מצוות עשה **"שמור"**, **"כי זה כללות האדם"** אברים וגידים ליקדש בם. ובזה יאמר, הנה **יִדִּיךְ עֲשׂוּנִי וַיְכַוְנֵנִי** באיברים וגידים, לכן לקדשם **הבינני ואלמדה מצותיך** שהם כמספרם כמדובר.

(עד) יִרְאֶיךָ יִרְאוּנִי וַיִּשְׁמְחוּ וכו'. הנה יראה מרבתינו ז"ל (סנהדרין קז א) כי פסוק **(עט) ישובו לי יִרְאֶיךָ** שבקרב פסוקי אות זה, היה על כי נצטרע דוד ופרשו ממנו, והיה מחלה פני א-ל ירפאנו באופן ישובו לו יראיו, ובזה יתכן שעל זה ידברו פסוקים אלו, שהיו אברי גופו מוכים, ועל כן החל ואמר **[עג] יִדִּיךְ עֲשׂוּנִי וַיְכַוְנֵנִי וכו'** שעל ידי מצותיך הכוללים מספר איברים וגידים יתקדשו, ויהיו מעיר לעזור להדיח מעליו טומאת צרעתו ויתרפא.

ואחרי כן בא לבקש מאת ה' יסיר מעליו רק את המוות הזה. והן ידענו (ברכות ה א) כי יש שני מיני ייסורין:

יש על עוון

יש מאהבה,

ובזאת יבחן כי כאשר הם מאהבה אין בהם ביטול תורה.

עוד ידענו כי יש הפרש לענין התרופה, כי אשר הם על עוון אין לאל יד האדם לסלקם מעליו מה שאין כן כאשר הם מאהבה. וכעובדא (שם ה ב) דהווא דאמר חביבין עליך ייסורין א"ל הב לי ידך יהב ליה ידיה ואוקמיה, וכתוב אצלנו, כי על שהיו ייסורין של אהבה כאומרו לא הן ולא שכרן כלומר כי הם לקבל שכר ולא לכפרת עוון, אלא שהיה בוש לבקש עליהם שיסתלקו עד שעזרו חברו בהתחבר עמו בתת לו את ידו.

ונבוא אל הענין, והוא כי רצה דוד לומר כי ייסורי אהבה היו אלה לו להיותו בעל אמונה שלא יבוא להרהר עם שאין בידו עוון, ובוש פן ייראה כמתייחר, על כן הקדים כי מפורסם הוא היותו בעל אמונה שעל כן לא יבוש הוא מלאומו.

ואמר הנה ידוע **ליראיך** שאיני מהמהרהרין אחר מידותיך, כי אם בעל אמונה שלמה כי הלא **יראיך** כאשר **יראוני ישמחו** על **כי לדברך יחלתי**, והוא באמור אלי הוא יתברך **בשמעך קול צעדה בראשי הבכאים אז תחרץ** (שמואל - ב ה), ואמרו רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני שמואל - ב קמב ה) שהיו הפלשתים הולכים אליו בכל כלי זיין בחמת כחם, והיו גיבורי דוד מתלהבים להלחם נגדם ולא הניחם באומרו עד בוא דבר ה' לשמוע קול בראשי הבכאים, עד שכמעט היו חרבות פלשתים על ראשם, ואז שמע את הקול אז נחרץ ויתנם ה' בידו. והן אמת כי הייתה הוראת אמונה גדולה, ועליה יאמר דוד הנה **יראיך יראוני וישמחו** על **כי לדברך יחלתי**, אשר דברת לייחל עד שמעי קול צעדה שהיה הוראת אמונה.

ואחר ההקדמה אני אומר, כי הן אמת כי גם שהיו ייסורי אלה על עוון **(עה) ידעתי ה' כי צדק משפטיך**, אך הפעם לא היה על עוון, כי אם **ואמונה עניתני**, האמונה שיש בי לבלתי הרהר גם שלא יהיה על עוון, היא ענתה אותי, כנודע כי אין הקדוש ברוך הוא מביא ייסורי אהבה רק ליישר לב הבלתי מהרהר. ועכשיו שגליתי דעתי שייסורי אהבה הם לי באופן שאוכל לבקש על סילוקן, אני אומר הן ידעתי כי על ידי ייסורי אלה **(עו) יהי נא חסדך לנחמני**, והנחמה היא **כאמרתך לעבדך** שאמרת **לאיתן האזרחי בשבילי אשר ידי תכון עמו אף זרועי תאמצנו** (תהלים פט, כב), שהוא שאף מידת הדין הנקרא "זרוע" שהיו לו ייסורין יהיו לו לאומץ וחוזק להגדיל זכותו, ומה גם בהיות ייסורין של אהבה, באופן שתהיה נחמה ואשאר בצרעתי.

עז יבאוני רחמיך ואחיה כי תורתך שעשעי :

עח יבשו זדים כִּי־שָׁקַר עֲוֹתוֹנֵי אֲנִי אֲשִׁיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ :

עט ישובו־לי יְרֵאֶיךָ (וַיִּדְעוּ) [וַיִּדְעוּ] עַד־תֵּיךָ :

אך איני חפץ בנחמה זו המתייחסת לחסד, כי אם בלבד **(עז)** שיבואוני רחמיך ואחיה שאתרפא מחולי זה שבו אדם נקרא מת כנודע מרבותינו ז"ל (נדרים סד ב), כי ודאי אינו על עוון כי הנה גם עתה תורתך שעשועי, ואילו היו על עוון היה בהם ביטול תורה. וינצלו זדים מלחטוא עוד, כי **(עח)** יבושו זדים כי שקר עותוני שאמרו כי מעוות הייתי במעשי שעל כן לקיתי.

ושמא תאמר למה קראתים זדים, אולי שוגגים הם על ידי ראותם החולי עלי יחשבוני לחוטא, הלא הוא כי הלא יראו שהיה שקר, כי הלא אני אשיח בפקודיך, ואם כדבריהם הייתי בטל מדברי תורה. וכל מה שאני מבקש הרפואה אינו להיותי קץ בייסורי אהבה, כי אם כדי **(עט)** שישבו לי יראיך וכו'.

או יאמר **[עו]** יהי נא חסדך וכו', ענין מאמרם ז"ל **(מדרש שוחר טוב)** כי אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא במה אדע שנקיתי מעוון בת שבע, אם לא שבן בטנה ממני ימלוך אחרי, והודה לו הוא יתברך. ובזה יאמר, אחרי ייסורי אלה ידעתי כי יהי נא חסדך לנחמני כאמרתך לעבדך. וכן ידעתי כי **[עז]** יבואוני וכו', והוא כי אמרו רבותינו ז"ל בשמות רבה (ח א) שלא היו דלתות בית המקדש נפתחות שיכנס הארון עד שהביאו ארונו של דוד ולא הועיל, עד שהחיהו ה' ועמד על רגליו ומפניו נפתחו, ואז נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדרה (שבת ל א). וזה יאמר יבואוני רחמיך ואחיה וכו' אחר מותי, ואינו נמנע כי הלא תורתך שעשועי גם אז, כנודע כי כל תלמיד חכם שפתותיו דובבות בקבר (יבמות צא א), ומה גם דוד שודאי שגם במותו הייתה התורה שעשועיו יותר מר' אלעזר בר' שמעון שהיה דן אחר מותו (ב"מ פד ב), וכיוצא בו, באופן שלא יפלא שאחיה, באופן שיתכרכמו **[עח]** ויבושו זדים אשר שקר עותוני באמור הבא על אשת איש מיתתו במה, בהיות שעבדך היה משיח בפקודיך הן דיני נגעים ואהלות (ב"מ נט א). והן אמת כי גם הייתי שמח בחולי וייסורין שלא יסורו ממני, כי אם שאחלה פניך **[עט]** ישבו לי יראיך מה שאי אפשר אם לא בהסיר מעלי רק את החולי הזה.

פ' יהי-לבי תמים בְּחֻקֶיךָ לְמַעַן לֹא אֲבוֹשׁ :

פא כְּלַתֶּה לְתַשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי לְדַבְרֶךָ יְחֻלְתִּי :

פב כָּלוּ עֵינֵי לְאִמְרַתְךָ לְאִמַּר מִתִּי תִנְחַמְנִי :

(פ) יהי לבי תמים וכו'. הלא בקשתי על הרפואה, ואם יהיה שלא תרפאני, יהי רצון שיהי לבי תמים בחוקיך למען לא אבוש על העדר הרפואה. כי בהיות לבי תמים בחוקים, ימשך לדון מהם כי כאשר החוקים הם טובים עם שלא אדע טעם להם, כך הוא חללי זה, ובכן לא אבוש אם לא תרפאני, שאומר כי הטעם מסור לך ה' כטעם החוקים.

(פא) כלתה לתשועתך נפשי וכו'. טרם יבקש על תשועת עצמו, בל יחשדהו שומע למה עושה עיקר מתשועת עצמו ולא מתשועת השכינה אשר תהיה בגאולה העתידה, לזה החל ואמר הנה התפללתי על ישועתך עד שכלתה לתשועתך שלך ה' **נפשי**, וגם אני הגוף אין תשוקתי על הנוגע אל עצמי שאני אמלוך רק **לדברך** שאמרת **כי יד על כס י-ה** (שמות יז טז ועי' ברש"י שם), **בשביל דברך** שיושלם שמך הוא **שיחלתי**, לא על גדולתי.

והראיה שלא חשתי על עצמי, והערתי למות נפשי על דבר כבוד שמך, כי הנה **(פב) כלו עיני לאמרתך**. שאמרת שלא אשלח ידי בלוחמים עלי עד אראה קול צעדה בראשי הבכאים (שמואל - ב ה), ואמרו רבותינו ז"ל **(ילקוט שמעוני שמואל - ב קמב ה)** שהיו בחרבות שלופות נגשים אליו עד למעלה מראשו להכות בו, ויצעקו גיבוריו לאמר לו עד מתי ניחל והלא כולנו מתים בידם, והיה משיב להם על מנת כך, מוטב נמות זכאים ולא נעבור פי ה'. ועל זה יאמר פה הנה **כלו עיני לאמרתך**, לא שתהיה אמרתך שלא נמות, כי על הנחת מות הייתי, והאמירה שקויתי הייתה לאמר אלי **מתי תנחמני** כלומר מתי תהיה לי נחמה על מיתתי, האם בהתגלגל פעם אחרת או אם תשוב תחייני או כיוצא בזה.

פג כ-הייתי כנאד בקיטור חקיך לא שכחתי :

פד כמה ימי עבדך מתי תעשה ברדפי משפט :

פה כרו-לי זדים שיחות אשר לא כתורתך :

ושמא תאמר שבבלתי מצוא בעצמי עוון היה לי כ"כ אריכות אפים לסבול. לזה אמר הן אמת **(פג) כי הייתי כנאד בקיטור מתכוץ נשרף ומתבקע**, אלא **שחקיך לא שכחתי**, אשר הם שבלי השיג אדם טעמם, יש לנו לסמוך על **א-ל דעות ה'**, ולקיימם בתם לבב, כך דמיתי ענין זה לקיים ולמות בתום לבב על קיום מאמרו, ולבי אשית לדעתו כי הוא יודע הטעם ולא אני.

(פד) כמה ימי עבדך וכו'. אחרי אומרו כמה הוא ונפשו עושים על כבודו יתברך, ימשך שגם ראוי יעשה הוא יתברך על דבר כבוד עבדו, כענין עשות משפט בזדים הליצוהו כדואג ואחיתופל, על כן אמר אין לי חפץ בזה, כי הלא כבר אני כמעט בסוף ימי, כי כמה ימי עבדך הנותרים, כלומר כי מעט המה, **ומתי תעשה בהם משפט**, כלומר כי טוב להניחם פן נמות סמוכים ולא יוכר, אך טוב להשאירם למען יבושו ויתכרכמו פניהם כאשר יבוא בהמשך הכתובים.

והוא כי הנה (פה) כרו לי זדים שיחות אשר לא כתורתך, כענין אשר אמרו שהיה דוד פסול לבוא בקהל שהיה בא ממואבית, והוא אשר לא כתורת ה', כי מואבי ולא מואבית (יבמות עו ב). וכן באומרם עליו שבא על אשת איש, והיה שלא כתורת ה', כי כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו (שבת נו א, ב"מ נט א). והן ב' שיחות בגיהינום.

פו כל-מצותיך אמונה שקר רדפוני עזרני :

פז כמעט כלוני בארץ ואני לא-עזבתי פקדיך :

פח כחסדך חייני ואשמרה עדות פיך :

והנה על הא' אני אומר כי (פו) כל מצותיך אמונה, שאינם מובנות במקרא, רק תלויות באמונת הקבלה איש מפי איש, באופן שהקבלה תכריע מואבי ולא מואבית.

ועל דבר בת שבע שרדפוני באמור שבאתי על אשת איש שקר רדפוני עזרני. והראיה שהוא שקר, כי הלא (פז) כמעט כלוני בארץ ברדוף אותי שאול ואנשיו להורגני, שהיה מקום לבלתי דקדק במצות כי אם אדרבה למצוא היתר במערה או בחנית להורגו, באמור הבא להרגך השכם להורגו, ואני לא עזבתי פקודיך לומר מי שלח ידו וכו', והייתי מסתכן לבלתי עזוב פקודיך, ואיך הייתי עתה בא על אשת איש שהיא ערוה חמורה.

אך שאלתי היא כי (פח) כחסדך חייני וכו'. והוא ענין מאמרם ז"ל בשמות רבה (ח א, ועי' שבת ל א), כי כשנבנה בית המקדש לא היה הארון יכול ליכנס, והביאו ארונו של דוד ולא היה נכנס, עד שהחיה יתברך את דוד וקם על רגליו ואמר, בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך (תהלים קלב), ואז נתכרכמו פני אויביו של דוד כשולי קדרה, שהיה זה עדות לישראל על צדקת דוד, בפרט בבת שבע שבזכותו לא הושב פני משיחו בנה. וזה יאמר כחסדך חייני אחרי מותי שהוא בהכנסת הארון, ולא ארצה תעשה ברודפי משפט כעת, כי אם שאמתין עד יראו אז עדות פיך, שתגזור שיפתחו שערים על פי, וזהו ואשמרה עדות פיך כמה דאת אמר ואביו שמר את הדבר (בראשית לז).

פט לעולם יהוה דברך נצב בשמים :

צ לדר ודר אמונתך כוננת ארץ ותעמד :

צא למשפטיו עמדו היום כי הכל עבדיך :

צב לולי תורתך שעשעי אז אבדתי בעיני :

צג לעולם לא-אשכח פקודיך כי-בם חיייתי :

(פט) לעולם ה' דברך נצב בשמים וכו'. האות הזאת בא ללמד דעת, מה גדלו דברותיו יתברך עד אין תכלית, כי אינו כדברי פי איש שבצאתו מפיו חלף עבר ואיננו, כי אם שהבל מאמרו אש אוכלה הוא, מפיו יצא קיים לעד. וכמאמר רבי יוחנן פרק אין דורשין (חגיגה יד א) שכל דבור ודבור היוצא מפי הקדוש ברוך הוא נעשה מלאך.

ועוד הוסיפו ז"ל במדרש חזית (שיר השירים רבה א ב ב) שכל דבור ודבור מעשרת הדברות היה יוצא ומדבר עם כל אחד ואחד מישראל ואומר לו מקבלני את עליך וכו' מקבל את אלוהותי וכו'. הורה ענין רבי יוחנן, ושגם הוא חלק ממנו יתברך, שאם לא כן איך יאמר מקבל את אלוהותי ולא אמר אלוהותו. ומזה ימשך ענין מאמרינו על **בעשרה מאמרות נברא העולם** (אבות פ"ה) שהמאמר עצמו הוא הפועל, כענין אומרו "יהי אור" ב' תיבות אלו היו המהוין האור, כי הבלו יתברך במאמרו היה המהוה. וההיקש בכל השאר, שהמאמר היה פועל מה שנדבר בו, וכאשר הוכחנו ממאמר **פרקי רבי אליעזר** על פסוק (תהלים לג ו) **וברוח פיו כל צבאם.**

ועוד שלישית, והוא כי אחר פעול דבורו יתברך הנרצה בו, שב על השמים כבודו קיים לעד. ושלתן הנביא דיבר משמו יתברך (ישעיה נה) **כי כאשר ירד וכו' כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם עשה את אשר חפצתי והצליח אשר שלחתי,** הרי שיש לו כח לפעול, והוא העושה אשר נשתלח, ושב למעלה קיים אחר עשות אשר נשתלח.

ונבוא אל ענין הכתובים, אמר, מה רבה קדושת דבורך היוצא מפיו, כי כאשר **לעולם ה',** כך **דברך** שיצא מפיו קיים **נצב בשמים.**

ועוד יתכן בא להוסיף כי עוד כח בדבורו יתברך לקיים עולם שלא בדרך טבע, וגם על ידי דבורו יתברך בזה ניכר כי הוא חידש העולם ושהכל שלו מעלה ומטה, ושעשה כן למען יראו את ה' מפחד פן בהניח הדבר אל טבעו יאבד העולם ויחזור לראשיתו שהארץ הייתה תוהו ובוהו.

והוא במה שידענו כי מים העליונים תלויים במאמר (תענית י א, **בראשית רבה ד ג**), שהוא אצלי שהמאמר שהוא דבורו אשר אמר **יהי רקיע בתוך המים וכו',** שהוא שיעלו [המים], (ויהיו) [ויהיה הרקיע] בתוֹך, כמו שאמרו ז"ל (עי' **בראשית רבה שם**) ששיעור מה שמהארץ לרקיע כשיעור מה שמהרקיע למים, ובכן אילו תגזור חכמתו יתברך ירפה ידו הדבור, ישובו המים על הארץ והיה העולם תהו ובוהו.

וכן אשר במאמרו **רקע הארץ על המים** שלא בטבע, אם היה יתברך מניח הדבר אל טבעו ישוב העפר תוך המים כשהיה, ואומלל כל יושב. והאלוהים עשה למען **החי יתן אל לבו** ויירא מקונו ויעבוד עבודתו לקיים עולם, כנמצא כזה ברבותינו ז"ל במקומות חלוקים. וזה יהיה מאמר המשורר פה, הנה **לעולם ה' דברך**, שהוא מאמר שמים (שבשמים) [שהשמים] תלויים בו, הוא **נצב** ועומד על משמרתו להעמידם שם. וכן **(צ) לדור ודור אמונתך** לנו בקבלה כי הארץ לא הייתה עומדת על המים כי אם שבמאמריך **כוננת ארץ ותעמוד**, שאם לא כן (היה) [היו] לפי הטבע שבים המים על הארץ.

ולמה עשית להעמיד על דרך נס המים עליונים ומעותדים לישפך, וכן הארץ על המים עומדת שלא בטבע, הלא הוא, כי **(צא) למשפטיך** שהוא בשביל משפטיך ודיניך **עמדו היום**, שהוא, גם היום הזה עומדים מים עליונים והארץ, למען יוודע **כי הכל עבדיך** עליונים ותחתונים, שעל כן המאמר העליון והתחתון לעשות רצונך בעמדם, ומקיים לעשות רצונך אם תחפוץ עשות על ידם משפט. ומעין זה אמרו רבותינו ז"ל **(בראשית רבה ה ו) על פסוק יקוו המים וכו'.**

(צב) לולי תורתך שעשועי וכו'. פנת יקרת כל האמור הוא, כי דברותיו יתברך שיצאו מפיו שעיקרם היא תורתנו, הן חיות ורוחניות חלק מנהו יתברך. אמר, הנני רואה בחוש כי כן הוא, כי הלא **לולי וכו'.** כי **בעניי** כי רב הוא, הייתי מת כמתי עולם, ועל ידי עסוק בתורתך, אין צריך לומר שלא מתי, כי אם הייתה לי שעשועים יום יום, ואין זה כי אם שכח וְאֵל לדברותך להחלים ולהחיות. ובכן בזה בטחתי כי **(צג) לעולם לא אשכח פקודיך כי בם חייתני.** שבעניי וכאשר הייתי נרדף באימות מות, שעל דרך טבע לא הייתי מתקיים ובה חייתני, על כן ידבקו בי לעולם לא אשכחם.

צד לך-אני הושיעני כי פקודיך דרשתי :

צה לי קוו רשעים לאבדני עדתיך אתבונן :

צו לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד :

(צד) לך אני הושיעני וכו'. הנה היוצא מן האמור הוא מאמר ר' יוחנן כי כל דבור היוצא מפי הקדוש ברוך הוא נעשה מלאך (חגיגה יד א), היה אפשר לעלות על לב שאילו ידרוש מדברי פקודיו יתברך שיעזרוהו, שיאשימהו יתברך כמי שדורש אל אחד מהמלאכים שעוזב את ה' יקרא, ולעובד אלוהים אחרים יחשב חלילה. אמר, הנה זה יתרון דברי פיך שאם אדרוש מהם אינם היוצא מאתך, כי אם חלקך הם, וזהו אומר **לך אני** ולא למלאך כאשר **פקודיך דרשתי** שיעזרוני. והוא מאמרם ז"ל **מדרש חזית (שיר השירים רבה א ב ב) שהדבור היה מדבר עם**

כל אחד ואחד, אומר מקבלני את עליך, היה אומר מקבל את אלוהותי, שיורה כי הוא הוא יתברך.

(צה) לי קוו רשעים לאבדני וכו'.

ועוד אני אומר כי אין צריך לומר דברותיך מלהבות אש אשר יצאו מפיו בפקודיך, כי אם גם כלי המצוות הגשמיים כציציות הטלית, בבוא יצרי להחטיאני, אם אני מתבונן אז בציציות נעשים לי כעדים עלי ובסבתם אני פורש. וכעובדא דגמ' (מנחות מד א) בהוא שהלך לכרכי הים לשמע אשה יפה מאד, ובבוא ליקרב אליה פירש וירד מהמטה, ירדה אחריו ותאמר לו, מה דופי ראית בי, אמר לה אין כמוך בעולם אלא שד' ציציות נעשו עלי כד' עדים ועל כן פירשתי.

עוד ידוע כי לא היצר הרע בלבד עומד להחטיא את האדם, כי אם כל עוונות האדם אשר עשה ונעשו כוחות הטומאה רוחניים ומתחברים עם היצר הרע לעמוד על ימינו להחטיאו, והוא ענין **עבירה גוררת עבירה** (אבות פ"ד).

ונבוא אל הענין, אמר כאשר **לי קוו רשעים** הם יצרי ועוונותי, **לאבדני**, ואני לינצל **עדותיך** **אתבונן** אני מסתכל בציציות שהם עדות על כל מצוות ה', כעובדא דהוא תלמידא דרבי מאיר (עי' מנחות מד א תוס' ד"ה לבית מדרשו) שנעשו לו הציציות כעדים, ועל היותם כארבע עדים קראם עדותיך. וזו גדולה מהקודם, כי אין צריך לומר דברותיו יתברך כי אם גם הציציות שהם תשמישי מצווה גשמיים, יש לאל ידם להכניע היצר הרע וכוחות טומאת אשמותיו כמדובר.

(צו) לכל תכלה ראיתי קץ וכו'. הלא אמרתי **[צד] כי פקודיך** הם כוחות ממך, גדולים ממלאכים, והנה ראיה מוחשת שאין תורתך טבעית, כי הלא **[צו] לכל תכלה וכו'**, והוא כי בכל דבר יש רוחב ואורך, והן אמת כי **לכל תכלה** בין לתכלה של הרוחב בין לשל אורך **ראיתי קץ** וסוף, אך **למצותיך**, גם שקרא מקרא המצוה יש לה שהוא האורך, אך שיש לה להתפשט ולהתרחב בדקדוקיה וסודותיה יכלו ימים, כי בהתרחבות חכמה שבכל תל מהתלי תלים כי בכל פרט יש להתרחב בדרישה ופלפול וסוד, על כן יורה כי רוחנית היא תורתך וחכמתך שלא תכילנה דעת איש.

או יאמר [צה] לי קוו רשעים לאבדני, שהדעת היה נוטה לפרוש מהתורה דבעיא צילותא ואני מר לי מר, כי אדרבה אז אני שם עצמי להתבונן בעיון תורתך, שהם שעשועיו בענין כאשר אמר (פסוק צב). והטעם שאני נותן אל לבי לעשות כן, הוא, אמור מה הוא תכליתם הלא הוא בחשבם שבמותי תהיה להם מעלה. ואני אומר בלבי הנה **[צו] לכל תכלית ראיתי** לו **קץ** שלא

יתמיד, ואינו טוב לי עשות עיקר ממה שאין לו קץ, כי אם אהיה כמוהו חלקו יתברך, כי **רחבה מצותך מאד**.

צז מה-אהבתי תורתך כל-היום היא שיחתי :

צח מאיבי תחכמי מצותך כי לעולם היא-לי :

צט מכל-מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי :

ק מזקנים אתבונן כי פקודיך נצרתני :

(צז) מה אהבתי וכו'. כוונת האות הזאת להורות מה שיאות לאהוב את התורה, והנקנה משקידתה, והדרגות אשר יקנה הלומד לפני המלמד. והתחיל ואמר **מה אהבתי** שהוא על הפלגת ריבוי, כמה דאת אמר **מה רב טובך** (תהלים לא), **מה גדלו מעשיך** (שם צב). והענין לומר **כמה רב אהבתי תורתך**, עם היות כי **כל היום היא שיחתי**, שדרך התערבות הרב מיקל באהבה, עם כל זה רבה האהבה עד מאד.

או **יאמר ענין מאמרם ז"ל (שמות רבה ל ד)** כי משה על שנתן נפשו על התורה נקראת על שמו. וכן אמרו (ע"ז יט א) על פסוק **כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה** (תהלים א), בתחילה נקראת **תורת ה'** וכאשר יהגה בה **יומם ולילה** נקראת **תורתו** של ההוגה.

וזה **יאמר** שתחלה **מה אהבתי תורתך** שלך, ועל ידי **שכל היום היא שיחתי**, על ידי כן יותר **(צח) מאיבי** שהיו ראשי הסנהדרין דואג ואחיתופל (**מדרש שוחר טוב** מט, ב) **תחכמי** במעשה **מצותיך**, ימשך מזה כי לא תקרא תורתך, כי אם תורתי שלי, וזהו **כי לעולם היא לי**.

או **יאמר**, מאשר **כל היום היא שיחתי** שעל כן היא נעשית שלי בעצם, גם שאיבי ילמדוני מעשה מצותיך כאשר למד מאחיתופל שני דברים (אבות פ"ו), לא אייחס למודי אליהם לומר שאני לומד מרשעים, כי אם **שתורתך** היא **שתחכמי כי לעולם היא לי** ולא להם.

ועוד טעם שני שלא אחוש ללמוד מהם, כי הנה **(צט) מכל מלמדי השכלתי** גם בהיות מהם בלתי ראויים או קטנים מערכי, כי לא הייתי מעלה על לבי שהמלמד היה המסיח עמי, **כי אם** כאילו **עדותיך** שהיו מלמדים היא עצמה הייתה מדברת עמי ולא הם, וזהו **כי עדותיך שיחה לי**.

ואל יחשדני שומע איך לא חששתי פן ילמדוני על פי מעשיהם שיפרשו בתורה שלא כהלכה, כי מה שצוה יתברך לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל (דברים יז), לא על רשעים כאלה נאמר, רק על צדיקים גמורים. לזה אמר (ק) **מזקנים וכו'**. לומר, הנה יש חכמה ויש **תבונה**,

חכמה היא מה שקבלו מרבן,

ותבונה היא מה שהבינו דבר מתוך דבר.

מה שאמרתי שאלמוד מהם היא חכמה שקבלו מרבן הצדיק, ועל זה אמר [צח] **מאיבי תחכמי** שהיא חכמה, אך **תבונה** שהבינו מתוך דעתם איני בוטח בבינתם שמא יבינו לפי מעשיהם, ומה גם כי דעת קדושים בינה ואין משפיעים שפע דין כהלכה לשקרי. לכן לענין **תבונה מזקנים** הם זקני הדור הצדיקים מהם **אתבונן** דברי בינה, **כי פקודיך** שצוית על פי **הדבר אשר יורוך לא תסור** (דברים יז) שדברת בו על צדיקים, כך עשיתי ונצרת שמהם לא קבלתי דברי בינה.

קא מכל-ארח רע כלאתי רגלי למען אשמר דברך :

קב ממשפטיך לא-סרתי כי אתה הורתני :

קג מה-נמלצו לחכי אמרתך מדבש לפי :

(קא) **מכל ארח רע כלאתי רגלי וכו'**. הנה אמרו רבותינו ז"ל במדרש אלה הדברים רבה (עי' ילקוט שמעוני ריש פרשת ראה) על פסוק **ובחרת בחיים** (דברים ל), משל לב' דרכים א' רחב וטוב למראה ודרך אחרת צר ודחוק וכו' והיה אדם אחד רוצה ללכת ברחב וטוב וישר למראה, בא פקח אחד ואמר לו השמר אל תלך בדרך הרחב ההוא, כי סופו חשך וצלמות, לך בדרך הצר הזה, שרק תחילתו הוא כך אך סופו טוב מאד עד אין קץ.

כך דרך טובות העולם הזה נראים רחבים וטובים ואחריתם ההולך בהם יורש גיהנום, ולעומתו ההולך בתורת ה' ומצותיו יש לו יסורין ודחוק בעולם הזה, והיה האדם למראה עיניו בוחר בדרך טובות העולם הזה, על כן באה תורתנו ואמרה "**ובחרת בחיים**" הוא הדרך הצר ויסורין כי סופו חיי העולם הבא.

ונבוא אל הענין, אמר דוד הלא אמרתי [צז] **כי תורתך שיחתי** ובחרתי למודה בדרך נבחר אשר כל עושה כך לא יחטא, ואם כן ממה יראת שפירשת מכל דרכי טובות העולם הזה וכמאמרם ז"ל (מועד קטן טז ב) שאפילו כשהיה דן לפני חכמים היה דן על גבי קרקע שלא כעירה היאירי שהיה על גבי כרים וכסתות. לזה אמר, הן אמת שאפילו אם לא הייתי פורש

מכל דרך טובות העולם הזה לא הייתי נכשל, אך מה **[קא]** שמכל ארח רע כלאתי רגלי שהוא כל דרך טובות העולם הזה, לא עשיתי כך אלא **למען אשמור דבריך** שאמרת בתורה ובחרת בחיים, שהוא לפרוש מדרכי טובות העולם הזה כמו שאמרו ז"ל.

(קב) ממשפטיך לא סרתי וכו'. הלא אמרתי כי לענין מה שקבלו מרבם אפילו מאויבי אתחכם לפרש מצותיך, אך לא מה שמבינין מתוך לבם, אך מזקני הדור הטובים גם **[ק] אתבונן** תבונה שהוציאו מלבם דבר מתוך דבר, עתה אני אומר כי טוב מזה ומזה הוא מה שאני בעצמי מבין מתוך התורה, כי אז יודע אני כי מה' הוא לי ולא אחטא כחוט השערה מהאמת, וזהו **[קב] ממשפטיך לא סרתי** כלל, כאשר **אתה הורתני**. ובזאת יבחן כי **(קג) מה נמלצו וכו'.** והוא הנודע מרבתינו ז"ל **בשמות רבה** (מז א, ועי' **ויקרא רבה** כב א) כי כל מה שאדם מחדש ומבין בתורה בעולם הזה הכל קבלה נפשו בסיני, ועל ידי יגיעה בתורה ממצאו לו הוא יתברך שיצא מן הכח אל הפועל מה ששמעה נפשו בסיני והיה בו בכח. וזה מאמר דוד, הנה מה שאני מבין בתורה הוא היה **אמרתך** ששמעה מפיו נפשי בסיני, ולהיות כך חייך שכלי טועם בו טעם מתוק עצום, בעוד שהענין עדיין במחשבה על ידי השגת עיון. וכשאני מוציאו בדבור מפי ימתק יותר **מדבש לפי**. וזהו **מה נמלצו לחכי אמרתך** ששמעה נפשי בסיני, שהוא מה שאני מבין מתוך התורה, והוא ערב על ידי כך **מדבש לפי**, בהוציא הדבר בפי.

קד מפקודיך אתבונן על-כן שנאתי כל-ארח שקר :

קה נר-לרגלי דברך ואור לנתיבתי :

קו נשבעתי ואקימה לשמר משפטי צדקך :

קז נעניתי עד-מאד יהוה חייני כדברך :

והביטו וראו הפרש הכישרון שאני קונה במה שאבין ואלמוד אני מתוך התורה, למה שמזקנים אתבונן, שעל ידי מה שהייתי מבין מהם, לא היה נמשך לי יתר כשרון, רק **[קא]** שמכל ארח רע כלאתי רגלי, שהוא מכל דרך טובות העולם הזה שעם שהיה לבי בא להטות קצת אחריהם אני הייתי מונע רגלי מלכת בהם, אך על ידי מה **[קד]** שמפקודיך אתבונן דבר מתוך דבר, על ידי כן איני צריך למנוע רגלי מלכת בהם, כי נעשה לי כטבע שנא אותם, וזהו על כן **שנאתי וכו'** שהם אורחות טובות העולם הזה, כי המה שקר שיראו טובות, וזהו אמרו על כן, שעל כן שהבנתי מתוך דברי פקודיך באתי לגדר זה.

או יאמר [צז] מה אהבתי וכו'. אומרו מה, יהיה על הפלגת הריבוי כד"א **מה רב טובך** (תהלים לא), **מה גדלו מעשיך ה'** (שם צב). והענין לומר כי הנה כמה רב **אהבתי תורתך** עם היות כי **כל היום היא שיחתי**, וההתערבות הרב מיקל באהבה, עם כל זה שיעור מופלג הוא

אהבתי אותה. ועל כן אבקשה ממך, שאחר שאני אהבתי, אל תבוא אלי על ידי **[צח] אויבי**, בל אצטרך לדואג ואחיתופל ודומיהם ללמוד טוב איזו מצווה מהם, כי אם שהתורה אשר אהבתי יותר מהם, אני חפץ **תחכמי** היא אותי מצוותיך, לבל אצטרך ללמוד מאויבי. וארוויח בזה כי לעולם היא לי.

והוא כי הנה ר' מאיר על שלמד מאחר לא אמר הקדוש ברוך הוא הלכה מפיו, עד דור ר' אילא שאמר לאליהו, רמון מצא תוכו אכל קליפתו זרק, ואז אמר לו השתא קאמר (חגיגה טו ב). נמצא כי הלומד מן הרשע אין תורתו נקראת על שמו לפניו יתברך עד יעבור זמן. ובזה יאמר, על ידי שלא אצטרך ללמוד מרשעים, כי אם שהיא **תחכמי**, ארוויח כי לעולם היא לי נקראת על שמי, ולא שקצת זמן לזרה תחשב לי, והוא בל יקראנו כרבי מאיר. ואל יחשדני שומע כי אולי מפני הכבוד אני עושה שלא יראה שאני צריך להם, כי הלא **[צט] מכל מלמדי השכלתי** בלי השקפה אם הוא קטון מערכי, כי איני מעלה עלי כאילו המלמד הוא הדובר בי, כי אם **כי עדותיך** עצמן הם המשיחים ומדברים בי, ועם כל זה לא אבחר בלמודם מהטעם הנזכר.

[ק] מזקנים אתבונן וכו'. עוד טעם שני לבל אלמדה מאויבי מצותיך, כי אם שהתורה עצמה תחכמי.

ושמא תאמר הלא מה שמאסת הוא ללמוד מרשעים, ועל כן לך ללמוד מצדיקים זקני הדור, לזה אמר הן אמת שיש יתרון בלימוד זקני הדור על למוד אויבי, **כי מכל מלמדי** שהוא אפילו מאויבי הרשעים לא הייתי קונה רק השכלה, כאמרי **מכל מלמדי השכלתי**, אך **[ק] מזקנים** הם זקני הדור **אתבונן**, שאגיע עד גדר הקרא נבון, **כי פקודיך** אשר הם מקיימים **נצרתי**, ועל ידי כן אזכה לבינה, כענין **אז תבין יראת ה' ודעת קדושים תמצא** (משלי ב). אך אמנם גדולה מזו היא לי, כשאני לומד ממך, והיא, כי כאשר **מזקנים אתבונן** אין בלמודם כח לשאשנא מעצמי **[קא] כל אורח רע**, כי אם שאני צריך להכריע את יצרי ולכלוא עצמי מכולן, וזהו **מכל אורח רע כליתי רגלי וכו'.**

והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל **במדרש רבה** (עי' **ילקוט שמעוני** ריש פרשת ראה) כי אומר **הנה נתתי לפניך היום וכו'** (דברים ל) הוא משל לאדם ששני דרכים לפניו האחד רחב וישר והאחד צר ומצוק, ואומרים לו מנע רגלך מזה הרחב כי סופו רע ומר מאד, ולך בזה הצר כי סופו טוב מאד, כך לפני האדם ענייני העולם הזה רחבים וטובים למראה עיניו, ודרך צדיקים צר ויסורין בעולם הזה, ואומר לו הקדוש ברוך הוא **ראה נתתי לפניך היום וכו' ובחרת בחיים** (שם), הוא אשר תראנו צר, כי אחריתו טוב מאד.

והנה היה מקום לומר איש, אלך בדרך הרחב של העולם הזה בהיתר, וכשאראה שיצרי מוציאני לחטוא אז אמנע עצמי כי תחילתו אין רע ואני אלכה לי בתחילתו דרך היתר, אמר דוד הנה בלמדי מזקני הדור נמשך כי הנה אנכי **[קא] מכל אורח רע כלאתי רגלי למען אשמור דברך**. מה שאין כן בלמדי ממך שלא יוכל יצרי להתעורר להתענג בעולם הזה שהוא התחלת אורח רע כמדובר, כי הלא **[קב] ממשפטיך לא סרתי** ימין ושמאל שום הטיה כלל, והוא על כי אתה הורתני בעצמך. והוא כי **[קג] מה נמלצו לחכי אמרתך** בעצמך, שאם אשמרנה תוך חכי אני טועם ערבות רב, ואם אוציא אמרתך בפי הם **מדבש לפי**, כי **[קד] מפקודיך** עצמם **אתבונן** בינה מתוך אמרתך. כי על שפתי אוסיף לקח, ועל ידי עריבות הגדול הזה על ידי היות הלמוד על ידך, **על כן שנאתי** מעצמי **כל ארח שקר**, מה שאין כן בלמדי מזקנים שלא שנאתי מעצמי עריבות העולם הזה עד אצטרך ליזהר מהם שהם תחילת אורח שקר כמדובר.

או שיעור הכתובים מעין זה, **[צח] מאויבי תחכמי** בל אצטרך ללמוד מהם כְּדָרְכִי **[צט] שמכל מלמדי השכלתי**, אך ירא אני פן אתבונן במעשיהם ואעשה כן גם אני, כי עד כה במה **[ק] שמזקנים אתבונן** במעשיהם היה **כי פקודיך נצרתי**, כי **[קא] מכל אורח רע כלאתי רגלי וכו'** כמעשה הזקנים, מה שאין כן אם הייתי לומד מאויבי שהייתי אגב אורחי מתבונן במעשיהם ועושה כהם. ממשפטיך לא סרתי וכו'. הלא שאלתי תחכמי מצותיך בעצמך, או התורה בעצמה, ואגב אורחי הזכרתי שמזקנים התבוננתי, והלא תענני א-ל, אם כן איפה שאל נא ללמוד מזקנים אשר בדור הכל או מקצת ולא שאחכמך ממני ואלו לך לגמרי, על זה אני משיב ואומר, כי הנה פקודיך למידתי מזקנים אך **[קב] משפטיך הורתני** אתה.

והנה במשפטים לא סרתי ימין ושמאל, ואין זה רק על כי אתה הורתני על ידך. והטעם הוא כי מה שלמדתי מזקנים שאמרת **[קג] מה נמלצו**, אך **לחכי**, כי כאשר הייתי שם לבי אל טעמי הדברים כחך הטעם, אך לא בדברי אותם בפי בלי שית לב אל טעמם, אך אמרתך של עצמך אשר **אתה הורתני**, היה **מדבש לפי**, אפילו מבלי אבקש טעם הדברים. וזהו מה שיש על מלת **אמרתך** זקף קטון ולא אתנח, כי אם רביע כמרים קול ואומר אמרתך לא כדבר זולתו כי אם **מדבש לפי**, מלבד הכנסו בלשון (יחיד) [רבים] וצאתו בלשון (רבים) [יחיד], ועוד שבכלל החיך הוא הפה, וגם בתיבת **לחכי** יש טעם טרחא.

ועוד טעם שני והוא האמור בדרך הקודם שעל כן אבחר בלמוד ממך יותר מבזקנים, הלא הוא, כי כאשר התבוננתי **[ק] מזקנים** היו רגלי חפצים לבוא **[קא] באורח רע**, והייתי אני צריך למונעם, כאומרי **מכל אורח רע כלאתי רגלי**, אך אחר כך **[קד] מפקודיך** בעצמם **אתבונן, על כן שנאתי כל ארח שקר**, שבאתי עד גדר שנוא אותו שלא אצטרך לכלוא את רגלי, כי חשקה נפשי בפקודיך עד שנוא את כל עיני העולם הזה בפניהם.

(קה) נר לרגלי דבריך וכו'. הנה בסמוך (פט) כתבנו כי כל דבור היוצא מפיו של הקדוש ברוך הוא נעשה מלאך קיים לעד, ובהיות הדבור של תורה ומצוות אשר לנו יתברך, הן הם המסייעים את עושי המצוה אשר נאמרה בדבור ההוא.

ונבוא אל הענין, והוא כי רצה דוד לבקש מאתו יתברך יהי עמו בל יטעה בדין, כי הוא דבר קשה עד מאד וכל דיין בסכנה כחרב מונח על צווארו וכגיהנום פתוח מתחתיו (סנהדרין ז א), והטעות מצוי הרבה מאד, כי על כן זחל ויירא רב ואמר בצאתו לבית דין, ברעות נפשיה לקטלא נפיק, וצבן ביתיה לית הוא עביד וריקן לביתיה עייל, והלואי שתהא הביאה כיציאה (שם ע"ב).

ועל כן אמר דוד, הנה אור היום גדול מאור נר, והנה כשרגלי מתחיל להלך בדרך מצוה הדבור של מצוה ההיא מתחיל להאיר, אך מעט כאור נר, אך בהחזיקי בנתיב בעצם, אז הוא אור כאור יום, וזהו **ואור לנתיבתי**. אך צער אחד יש לי הלא הוא על כי דן אנכי לישראל והדינים קשה לדון דין אמת לאמתו בלי שגיאה, כמאמר רב ברעות נפשיה לקטלא נפיק וכו', ואפשר כי כל זה לא יועיל לי וירא אנכי פן אעבור על שבועת סיני, כי הלא **(קו) נשבעתי** בסיני **ואקיימה** כי רצוני לקיימה, והשבועה הייתה **לשמור משפטי צדקך** שהוא לאמיתן ואם ח"ו אעבור על השבועה מת אנכי. והנה **(קז) נענתי עד מאד**, והעינויים וצרות מטרידות מהתבודד בעיון ולכוון האמת, ולכן הדיין כחרב מונחת לו על צווארו כמאמר רב לקטלא נפיק, לכן **חייני כדברך** כלומר חייני בל אשגה ואהרג בחרב מונחת הנזכר, ועל דברת שבועת אלוהים. והחיים שאני שואל אינו שתתן בי נפש, אלא כדברך אשר הוא **[קה] אור לנתיבתי**, כך תאיר חשכי בדינים שלא אטעה ואחשב כמת.

קח נדבות פי רצה-נא יהוה ומשפטיך למדני :

קט נפשי בכפי תמיד ותורתך לא שכחתי :

קי נתנו רשעים פח לי ומפקודיך לא תעיתי :

קיא נחלתי עדותיך לעולם כי-ששון לבי המה :

קיב נטיתי לבי לעשות חקיך לעולם עקב :

ושמא תאמר כי כאשר נענית בצרות לא אוכל מתוך הצרה דשמעתא בעיא צילותא (מגילה כח ב). לזה אמר **(קח) נדבות פי** שאני נודר בפי לעשות כשתצילני מהצרה, **רצה נא ה'** כאילו עשיתים מעתה, ואז על ידי כן תוסר דאגת לבי **ומשפטיך למדני** כי אז תהיה לי שמחה.

ושמא תאמר כי אולי שכחתי מלמודי ואני פושע ואיך אשאל עתה שתשוב ללמדני, לזה אני אומר שמה שאני צריך לבקש הוא שתלמדני מה שאין שכלי משיג, אך מיראת שכחה אולי שכחתי ממה שלמדוני איני צריך לזה, כי הלא אפילו בהיות **(קט) נפשי בכפי תמיד** נרדף למות, שאין דבר גורם שכחה כזה, ועם כל זה **תורתך לא שכחתי**.

(קי) נתנו רשעים פח לי וכו'. הלא שאלתי **[קח] תלמדני משפטיך** בל אטעה בדין, והלא תאמר למה לא שאלתי על מי שהצר לך ואולי יבוא לדון לפניך ויפתך יצרך לדונו ולחייבו בדין עם היותו זכאי, או אולי תחשוב שאתה מחייבו בדין ויהיה שיצר האיבה מטעה אותך, לזה אמר מזה אינני ירא כי הלא **[קי] נתנו רשעים פח לי** כזיפים שנתנו פח ביד שאול (שמואל - א כג, כו) או כנבל שנתן פח בידי ללכוד את עצמי (שם כה) ועם כל זה **לא תעיתי** למצוא היתר לנקום ולנטור כאשר זמותי, נמצא כי אפילו הכעס לא הוציאני ממחיצתי.

וגם על סוג **(קיא) עדותיך** הם מצות חמורות כשבת וכיוצא, לא שאלתי שלא אטעה בהוראה בהם כאשר שאלתי על המשפטים, **כי ששון לבי המה**, ובודאי שהם נחלה לי לעולם הבא כי ששון הלב מוכיח. וגם על חלק החוקים הזרים אל השכל לא אשאל, כי הלא אותם הקציתי לחלק ונחלה לעולם השכר הוא עולם הבא, והוא כי הלב הוא המנגד ברעיוניו באמור כי משוללי טוב טעם המה, אך **(קיב) נטיתי לבי** לעשותם ולימשך אחריהם, באמור אליו ראה לבי כי ביתר סוגי מצוות אשר הדעת מחייבם יקל זכותי בהם, ועוד כי יש בהם פניות, אך איזה חלק יהיה שמור לעולם השכר אין לי זולת זה. וזהו **נטיתי וכו'** באמור אליו כי אלה הם **לעולם** של **עקב** ושכר, וזה יהיה חלקי מכל עמלי לעולם הבא משולל בחינות ופניות רק עשות רצון קוני.

או יהיה ענין האות הזאת לשבח ענין סבול וייסורין כעצתו יתברך. ושם בתחילה יהיה קשה הדבר לאדם, הוא שמח לאחר זמן כשהתחיל לפרוש מדרך טובות העולם הזה להתנהג בדוחק וייסורין, ומביא ראיה מעצמו שכ"כ התנהג במ עתה לא היה מרגיש צערם, והוא במה שהזכרנו למעלה מאמרם ז"ל על **ובחרת בחיים**, שהוא אם תראה דרכי טובות העולם הזה רחבים לפניך, ודרכי עוסקי תורה ומצות בדוחק וייסורין, בזה תדבק, כי סופך לקנות חיי העולם הבא וזהו **"ובחרת בחיים"**. וגם הזכרנו למעלה כי הדבור היוצא מפי הקדוש ברוך הוא נעשה מלאך והוא המדריך ועוזר לאדם בענין הדבור ההוא, נמצא כי דבורו יתברך בתיבות אלו **"ובחרת בחיים"** הוא נעשה מאז מלאך, מלבד כי כל התורה כולה שמותיו יתברך, והדבור ההוא מאיר לאדם לבחור בחיים שהוא לפרוש מטובות העולם הזה ולבחור בדוחקו שעל ידי תורה ומצוות.

ונבוא אל הענין, שהוא כי אחר שדיבר בזה בסוף האות הקודם ששנא **[קד] כל אורח שקר**, שהוא דבר ה' **ובחרת בחיים** כמדובר שם, סמך ואמר הנה טרם הכנס בנתיב הצר של דוחק העולם הזה להולכים בתורת ה', היה דברך לרגלי כנר המאיר בחושך לאדם שידע לדרוך ברגלו בדרך טובה, אך עדיין אינו מאיר כאור יום בעצם לראות עד למרחוק, וזהו **[קה] נר לרגלי דברך**, וזהו עד החזיקי בנתיב הצר ההוא, אך אחר שהחזקתי בו ונעשה נתיב שלי, נעשה לי כאור יום שצרותו רחב וערב לי, שהסוף שלמרחוק הוא נכון נגלה לפני כאור יום, כי שש אני בדוחקי בעולם הזה, כי דרך חיים תוכחות מוסר. ושמא תאמר אם כ"כ חפצת בצרות העולם הזה לקנות עולם הבא למה אתה נשבע לשמור המצוות, הרי נעשה לך כטבע עבוד את ה' בייסורים ולמה לישבע כי אין מנגד, לזה אמר **[קו] נשבעתי וכו'**, שהוא כי הראוי יאמר **"נשבעתי לשמור וכו' ואקיימה"**, אך יאמר הן אמת שלא היה צורך אך לקיים מצות **"ובשמו תשבע"** (דברים ו יג, י כ), כי אני לא הייתי נזקק לישבע שבועת בית דין או שומרים, על כן נשבעתי כדי שואקיימה מצותיך **"בשמו תשבע"** במה שהוא לשמור וכו' כבועז **(רות רבה ו ד)**, שבדרך אחרת לא הייתה מתקיימת.

[קז] נעניתי עד מאד וכו'. מתחלה התחלתי לבלתי לכת בדרכי טובות העולם הזה, וכ"כ נמשכתי עד שנעניתי ונכנעתי בייסורים ועוני. ומה גם אם ידבר על זמן שהיה בורח משאלו שאמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין קד א) שאם היה נותן לו יהונתן ד' או ה' ככרות לחם שיאכל לא היו נופלים כל נוב עיר הכהנים כי היה עד ככר לחם. וזה יאמר, הנה אמרת בתורתך (דברים ו) **ואהבת וכו' ובכל מאדך בכל ממונך (ברכות נד א)**, שהוא עד בלי השאר כלום, וזה יאמר הנה **נעניתי עד** גדר אותו **מאד** שאמרת בתורתך **ובכל מאדך**, שהוא עד בלי השאר כלום, נמצא שאין חשוב כמת יותר ממני, ועל כן העלה עלי כאילו מתי כבר בפועל **וחייני כדברך** שאמרת שאחיה לעולם כאומרך **חיים שאל ממך נתת לו אורך ימים עולם ועד** (תהלים כא), שהוא ענין דוד מלך ישראל חי וקיים (ר"ה כה א).

הן אמת שירא אני פן אכשל בדין, בין בדם נפש, בין בממון אשר אדם מקפח חיי אפילו בדין פרוטה, על כן אשאלה מאתך כי **[קח] נדבות פי** שאני מתנדב כקרבנות וכיוצא, ואין בית המקדש נבנה בימי, **רצה נא** מעתה בצאתם מפי, **ומשפטיך למדני**, פן תהיה שגגות הוראה עיכוב לחיים שאמרתי **[קז] חייני כדברך**.

[קט] נפשי וכו'. חוזר אל עניניו שנעשו יסורין קנין בו, ואמר, הנה לי ראייה לזה כי הנה **נפשי בכפי תמיד**, והכעס לחכם עושה שתורתו משתכחת (פסחים סו ב), ואני כ"כ הייתי בלתי כועס שתורתך לא שכחתי. וכן **[קי] נתנו רשעים פח לי ומפקודיך וכו'** כבדרך הקודם.

[קיא] נחלתי וכו'. עוד אני מוסיף לומר כי לא בלבד נעשה לי טבע יסורין בהשתקעי בתורה ומצוות, כי אם גם נעשו לי כנחלה **עדוּתִיךָ**, שאיני מרגיש כובד עול מצוותיך, כי אם כמי שירש נחלה ממורישיו ששש ושמח בה שאין לו שכר על קבלו נחלתו כי שמחה וטובה היא, כך **נחלתי עדוּתִיךָ** כנחלה היו לי אחר שהושרשתי בהם, כלומר ומה לי עוד שכר כי הלא **ששון לבי המה**.

[קיב] נטיתי וכו'. הנה מאמר בן עזאי (אבות פ"ד) הוא **ששכר מצוה מצוה**, ופשט דבריו הוא שבשכר עשות מצווה נותנים לו זכות שיעשה אחרת, שמביאים אותה לידו. ובזה יאמר, הנה אמרתי **שעדוּתִיךָ ששון לבי המה**, אמר, לא כן החוקים שאיני יודע להם טעם, כי על כן אינן לי רק עקב ושכר מצוות אחרות, ששכר אותם מצוות, הוא הביאך יתברך לידי מצוות - חוקים לעשותם, שאם לא כן לא הייתי מעצמי רודף אחריהם לעשותם.

קיג סעפים שנאתי ותורתך אהבתי :
קיד סתרי ומגני אתה לדברך יחלתי :
קטו סורו ממני מרעים ואצרה מצות אלהי :

(קיג) סעפים שנאתי ותורתך אהבתי וכו'. לכאורה יאמר סעפים ומחשבות שנאתי המטרידות את האדם, ועם כל זה **תורתך** שכולה סעיפים ומחשבות, עיונה תמיד **אהבתי**.

או יאמר, עיקר ולימוד גדול לכולנו עם בני ישראל, בל נעשה עיקר מסעיפים ומחשבות שכל אנושי להתנהג בהם, בין בעיקרי הדת בין בהנהגה, כי אם אחרי ה' נלך ואמונתו השלמה והאמנת השגחתו על תורתו אשר צוה לנו יתברך בתמימות כאשר היא, בל יקרנו כשלמה באומרו **אני ארבה ולא אסור** (סנהדרין כא ב). וזהו **סעפים שנאתי ותורתך אהבתי**.

והאמנתי כי אדבר, כי הלא עשיתי מעשה בעצמי, כי הלא **(קיד) סתרי ומגני אתה** ועם כל זה **לדברך יחלתי בבכאים** (שמואל - ב ה). ומה גם למה שאמרו ז"ל **(ילקוט שמעוני שמואל - ב קמב ה)** כי קרבו פלשתים הלוך וקרבו, והעם אשר עמו אמרו מה ניחל עוד ויכוננו בחרבותם, עד הגיעם דבקים אליו.

ודוד אומר גם כי יכוני לא אניף ידי עד שמעי **צעדה בראשי הבכאים** כדבר ה' אליו, ואמרו לו אם ימיתונו, אמר להם מוטב שנמות זכאים ולא חייבים. והלא דבריהם יראו דברי טעם, באמור, ה' חפץ חייך או מיתתך, ואם כן היתכן שאמר לך שישמיעך **קול צעדה בראשי הבכאים** כדי שלא ישמיעך ותמסור עצמך לחרב, ואם כן ודאי שלא כיוון רק בהיות שלא

יתקרבו אליך בחרבותם על ראשך, כי על גדר זה שימיתוך לא אמר ה'. וזה מאמרו לפניו יתברך, ראה נא ה' איך התנהגתי בתמימות, [קייג] וסעיפים שנאתי לומר הנה [קיד] סתרי ומגני אתה תמיד, ואיך אתה עתה מניחני למות בידם, אך ודאי שלא אדעתא שימיתוני כוונת. ועם כל זה מסרתי עצמי למות בידם ולדברך שאמרת שתשמיע קול צעדה בראשי הבכאים על מנת שאם לא תשמיע שנמות, הרי קיימתי בעצם לבלתי התנהג בדברך אחר סעפי שכלי ח"ו.

ואם תאמר נא אלוהי אם כ"כ דבקת בה' ובהשגחתו, למה לא תהיה תמיד כנוצר תאנה, שלא תמיש תמיד ממצות ה', ותשליך כל עניני העולם אחרי גוך, ולא תגור ממלחמות כלל. לזה אמר (קטו) סורו ממני מרעים שלא יטרדוני ברדיפתם, ואז ואצרה מצות אלוהי. ואם נדקדק אומרו אלוהי ולא אמר ה', יאמר, סורו ממני מרעים הדלטורין לְשִׁאוֹל עלי אשר גרשוני מהסתפח בנחלת ה', כי בהסרתם אצרה מצות הנקרא אלוהי, ולא בחוץ לארץ אשר לא יכונה עלי כך, כי כל איש ישראל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה ח"ו (כתובות קי ב).

או יאמר, ולא אצר וארדוף לשום אדם, כי אם אהיה טוב ומטיב וחונן ומרחם לכל, שהם מצוות שעושה אלוהי, שהוא חנון ורחום טוב ומטיב, ואקיים והלכת בדרכיו מה הוא חנון וכו'. ואיני שואל אלא שיסורו ממני, אך איני חפץ במיתתם פן אענש, כמאמר אביגיל וקמה בידך ממלכת ישראל ולא תהיה לך זאת לפוקה כי תושיע ידך לך (שמואל - א כה).

קטז סמכני כאמרתך ואחיה ואל-תבישני משברי :

קיז סעדני ואושעה ואשעה בחקיך תמיד :

קיח סלית כל-שגים מחקיך כי-שקר תרמיתם :

וזה יאמר דוד, איני חפץ במיתת רודפי, רק (קטז) סמכני אותי מליפול ואחיה בלבד כאמרתך כמה דאת אמר חיים שאל ממך וכו' (תהלים כא), אך לא שימותו רודפי בשבילי, פן אבוש משברי, וזהו ואל תבישני משברי הוא המשך המלכות לעד אם יהיה זאת לי לפוקה חלילה כמדובר.

(קייז) סעדני ואושעה וכו'. הלא אמרתי שתמיד אני מתנהג על פי תורתך מבלי צרף טעם לפי שכלי להפך דברך, כענין שלמה באומרו כיון שהטעם הוא פן יסור לבבו אני ארבה ולא אסור ככל הכתוב. והן אמת שצריך לזה תשועת ה' מיד יצר סמוך המסביר סברא למען יסיר מאחרי ה', כי זה דרכו תמיד, לזה אמר סעדני ה' סעד - מה, ואושעה מיצרי, כי במעט סעד יספיק, כי

גם אני יש לי עזר ליסמך ולבלתי שמוע אליו, והוא כי **ואשעה** ואביטה **בחוקיך תמיד**, והוא כי מהם אלמד לעשות ככל דבריך לבלתי סור מן הדבר ימין ושמאל מפני טעם סברא שכלית.

והראיה כי הנה **(ק"ח) סלית כל שוגים מחקיך**, הם קרח וסיעתו שהלכו בחוקיך אחר דעתם באמור בית מלא ספרים מה צריך מזוזה וטלית שכולה תכלת מה צריך פתיל (במדבר רבה יח ג), והיו מבטלים דבריך על אומד דעתם, **כי שקר** היה **תרמיתם**, שביקשו לרמות את ישראל להמשיכם עימהם, ומהם נראה ונקח מוסר לבלתי סור מן דבריך מאומדן דעתנו.

ק"ט סיגים השבת כל-רשעי-ארץ לכן אהבתי עדתיך :

קכ סמר מפחדך בשרי וממשפטך יראתי :

קכא עשיתי משפט וצדק בל-תניחני לעשקי :

קכב ערב עבדך לטוב אל-יעשקני זדים :

ואם יאמר איש אם טעם שסלה ה' האבירים ההם היה על שהלכו בחוקים לפי דעתם, למה לא כתב יתברך טעם זה, ולא יניחהו על סמיכות פרשת ציצית אל פרשת קרח, שמזה נאמר שלא נאשמו רק על המפורש בכתוב, כמו שמצינו בכל רשעי ארץ כדור המבול וסדום וכיוצא שפירשה תורה חטאתם, לזה אמר **(ק"ט) סיגים וכו'** לומר גם שם לא היית מגלה, אלא להודיע כי סיגים היו ולא היו בכולם צדיקים, **לכן אהבתי עדותיך** שאתה מעיד מעשיהם בל יתמהו עליך, לאמר כי **תם ורשע** אתה **מכלה**.

או לבוא אל הענין נזכירה מאמרם ז"ל (פתיחתא דאיכה רבה ל) על חלוקי מידות מלכי בית דוד במלחמותיהם. כי דוד כל חפצו היה לנקום נקמת האומות בידו, כאמרו **ארדוף אויבי ואשיגם וכו'** (תהלים יח). אסא היה חפץ ללכת למלחמה ולערוך לקראת אויביו, אך לא להלחם במ ש' ילחם ויפילם בעצמו לעיניהם. אך חזקיה לא היה חפץ להתראות במלחמה כי אם שיהיה הוא בביתו ובחומותיו וה' יפיל אויביו בחוץ, כאשר קרה לו ליל פסח **(שמות רבה יח ה)**.

ונבוא אל הענין, אמר, הלא אמרתי כי טוב להאמין בה' והשגחתו ולא בהכנה טבעית, אמר הנה יחשדני שומע באומרו, שאם כן איפה למה לא בחרתי במידת חזקיה ואסא, והורה בזה האמנת השגחה יתירה, ולא שאכלם בידי, כי אולי אבוא לחשוב שידי הושיעה לי, לזה אמר **[ק"ז] סעדיני** באופן שאושעה ולא אטפל בקרב ומלחמה כי אם **ואשעה בחוקיך תמיד**, כי בזה אשמח יותר והוא כענין חזקיה.

[או יאמר **סעדני**] כלומר סיוע - מה בלבד **ואושעה** בסעד זה על ידי עצמי, ולא יעלה על רוחי שידי היא העושה, כי אדרבה **ואשעה בחוקיך תמיד**, כי לא תהיה הבטתי תמיד ליושע רק בחוקיך, כי בכל לבי אאמין שכל נצחוני שלא בדרך הטבע כחוקים ובזכותם. ומה גם כי בראותי כי **[קיהן] סלית כל שוגים מחמת חוקיך** האמורים, כי מהם יבעטו גם בשאר מצוות, על בלתי ראות טעם לפי שכלם כחוקים, ועל ידי כן יבטחו בהכנות ומרמות טבעיות, ואתה **סלית** אותם במה שראו **כי שקר תרמיתם** כי עשו תרמית שכלי[ת] לְנַצַח ונפלו בידי.

[או יאמר] **סלית כל וכו'.** דרך הצדיק לשמוח בראות אשר עשה ה' שפטים גדולים כענין קרח ועדתו שהיו שוגים מחוקיו יתברך חושבים שטוב להיות כהנים גדולים הרבה שעל כן לקחו ר"ן מחתות ולא חשו שלא ישאר רק אחד, וכן בענין בית מלא ספרים וטלית שכולה תכלת, שסילה אותם הוא יתברך על **כי שקר תרמיתם** שהיו מרמים את העם באמור כי להנאתם היו עושים **כי כל העדה כלם קדשים וכו'.**

וכן בספור התורה ענין דור המבול וכיוצא בהיות משפט ברשעים, למען התחזק בהאמנת ההשגחה. אמר איני על בחינה זו שמח בדבר להתחזק באמונה, כי הלא אמונתי שלימה, אך מה שאני שמח בזה, הוא למען הקנות בי יראה. וזה **סלית וכו' [קיש]** סיגים השבת כל רשעי ארץ שראית היותם סיגים והשבת אותם, לכן כלומר בשביל **כן אהבתי עדותיך** שאתה מעיד בתורתך שעשית כך בשביל **(קכ) שסמר מפחדך בשרי** פן אלקה גם אני בייסורין רעים בגופי שהוא בשרי, וכן **ממשפטיך יראתי** מצד נפשי בגיהנום. לכן הוא מה שאהבתי עדות תורתך מאשר השבת רשעי ארץ, ליירא והכנע, ולא לקנות אמונת השגחה.

(קכא) עשיתי משפט וצדק וכו'. האות הזאת תישוב על הצלה מן החטא וְהִתְקַרְב לַיהוָה זכות. והוא בשום לב אל אומר **בל תניחני** ולא אמר "הצילני מעושקי" וכיוצא בלשון זה. אך הנה ידוע מאמרם ז"ל (ע"ז ד ב) לא היה דוד ראוי לאותו מעשה אלא שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל דוד, והנה כתבנו במקומו ובמזמור י"ו כי אין הענין שהביאו יתברך לידי עוון בשביל יחידים חוטאים, כי אם שמידתו יתברך **שרגלי חסידי ישמור** בל תצא תקלה מתחת ידו (יומא לח ב), ואת דוד הניחו אל חופשיות בחירתו הטבעית ולא עזרו, ובכן בצד - מה אותם היחידים "עושקיו" יקראו שנעשק זכותו בשבילם.

עוד יש סוג ב' והם כוחות חיצונים אשר דרכם להחטיא בני האדם, זולתי אשר זכותם רב שמכריזים ברקיעא הזהרו בר' פלוני וכמו שאמר שטן לר' עקיבא ולר' מאיר אלמלא דמכריזי עליך ברקיעא הזהרו בר' עקיבא ובתורתו הייתי מחטיאך (קידושין פא א), אותם מחטיאי אדם "עושקים" יקראו.

ונבוא אל הענין, אמר, הנה [קכא] עשיתי משפט וצדק, ידעתי כי **בל תניחני לעושקי** המה יחידים החוטאים, שאם פעם אחת הנחתי לבל סייעני לשמרני שלא אחטא בשביל שאם יחטא יחיד וכו', לא תניחני פעם אחרת בשביל עושקי מלשמרני. אך מה שאחלה פניך שתצילני, הוא מהזדים, הם כוחות המחטיאים, שאין נמנעים אלא כשאתה מעיד ברוב צדקתם באמור שיזהרו בפלוני. וזהו (קכב) **ערוב עבדך**, שלא ימצאו פתחון פה באשר קרה לי עם בת שבע, שלא ידעו כי עשית בשביל שאם יחטא יחיד וכו', לכן **ערוב עבדך** שתצא ערב עלי, **לטוב** שלא אחטא, כדי **שאל יעשקוני זדים** המחטיאים שלא יתפקרו נגדי, באומרם כי לא שלם אני להיות מהבלתי חוטאים מבלעדי המחטיאים ההם, כדי שיזהרו בי לבל החטיאיני.

קכג עיני כלו לישועתך ולאמרת צדקך :

קכד עשה עם-עבדך כחסדך וחקיך למדני :

קכה עבדך-אני הבינני ואדעה עדתיך :

(קכג) **עיני כלו לישועתך וכו'.** הנה דרך העבד שמתאוה ליושע לצאת מעבדות לחרות. אמר, אמרתי שאני עבדך, איני כעבד שתאב לצאת מעבדות, כי מה שעיני כלו, הוא לישועה שלך, שתצא שכינה כביכול מהגלות, ושיהיה שמך בשלמותו ולא על כס י-ה (עי' שמות יז טז וברש"י שם). אך מענייני לצאת מעבדותך, אדרבה בעבדותך חפצתי, וזהו **ולאמרת צדקך**, שגם **עיני כלו לקיים תמיד היותי עבד לך**, שהוא "**אמרת צדקתך**", שאמרת באמור הצדקה שהיית(י) עושה למעני, אמרת, **וגנותי על העיר הזאת למעני ולמען דוד עבדי** (מלכים - ב כ ו). אותה האמירה שאמרת בצדקך אני תאב לה, שהוא אומרך כי עבדך אני, כי אין לי חירות גדול מהיותי עבדך. וגם שאותו הענין היה בימי חזקיה, אחר שהדברים נאמרים ברוח הקדש הכל לפניו עתיד כהוה.

(קכד) **עשה עם עבדך כחסדך וכו'.** אחר אומרנו יצילונו מן המחטיאים, וכי חפץ היות עבדו יתברך, אמר הנה אין דרך הרב לגלות לעבד מצפוניו רק ענייני שרותו, אמר הנה החוקים הם מצפוניך וסתריך, אשר אינו מדרך הרב לגלות לעבד, על כן אני אומר שתעשה דרך חסד, וזהו **עשה עם עבדך כחסדך** במה שחקיך למדני, אבל במה שאינן חוקים מטעם היותי עבדך מבלי בחינת חסד ראוי תלמדני, וזהו (קכה) **עבדך אני הבינני ואדעה וכו'** שתתן בי בינה לשאדעה וכו'.

והענין כי יש דברים שאדם עושה לפי העת הוראת שעה כמזבח אליהו בהר הכרמל (מלכים - א יח), לפי שראה שהפרו תורת ה' שהניחוהו וילכו אחרי ההבל, וכהוא שהטיח את אשתו

תחת התאנה והלקוהו, ואותו שרכב על גבי בהמה וסקלוהו (סנהדרין מו א). והנה בדברים כאלו צריך שיקול הדעת גדול מאד, שאפשר יראה לאדם שהשעה צריכה לכך וטועה בדבר, או שעושה הדבר והוא טוב בעיני אלוהים, ואדם ירא מפני הרואים שיהפכו הדבר, וכענין מאמרנו על מה שאמרו ז"ל (ויקרא רבה לד ח, רות רבה ה ו) אילו ידע ראובן שהיה הקדוש ברוך הוא כותב בתורה (בראשית לז) ויצילהו מידם וכו', אילו היה יודע אהרן וכו', אילו היה יודע בועז וכו', כאשר בארנו במקומו, שכל אחד מהם היה מפחד מחשד, ואילו ידעו שיעיד הקדוש ברוך הוא בכל אחד מהם טוב לבו, היו מפליגין.

ואין ספק שבכל כיוצא בזה שאדם עושה לצורך השעה, שהקב"ה מעיד למעלה ונכתב ונחתם על ידו יתברך, כמו שמסיים המאמר שם, שמכאן ואילך משיח ואלהיו כותבין והקב"ה חותם. היוצא מזה כי הצדיק החפץ לעשות דבר הרשות לפי צורך השעה, צריך שְׁכַל להבין לדעת אם אותו הדבר הוא מהדברים שהקב"ה מעיד עליו כי טוב הוא. וזהו אומרו **הבינני** כדי שאדעה הדברים שהם **עדוּתִיךָ**, שאתה מעיד עליהם כי טובים הם.

קכו עת לעשות ליהוה הפרו תורתך :

קכז על-כן אהבתי מצותיך מזהב ומפז :

קכח על-כן כל-פקודי כל ישרתי כל-ארח שקר שנאתי :

ופירש על אי זה דבר אני אומר, על **(קכו) עת לעשות לה'** דבר מסוים לפי העת בעת שהפרו **תורתך** לגדור גדר, או כענין אליהו שהקריב בחוץ בראות העם שהיו הולכים בחשך והפרו תורתו יתברך.

(קכז) על כן אהבתי מצוותיך וכו'. הנה אמרתי **[קכה] עבדך אני הבינני**, והלא יאמר איש האם לא מצאתי דבר תעשה לי על שאני עבדך אלא זה. ותשובתו היא, כי **על כן** על שאני **עבדך** שאלתי **מצותיך יותר מזהב ומפז**, כי למה שאני עבדך נמצא שאין לי כלום, כי כל מה שקנה עבד קנה רבו, אך **מצותיך** הן לי.

(קכח) על כן כל וכו'. הנה כתוב אצלנו על פסוק (שיר השירים ו ג) **אני לדודי [ודודי לי]**, כי דרך טבע החלק להיות תאב לידבק בכל, והיה מתחייב מזה שכל איש ישראל יתאב ויחשוק תמיד לידבק בקונו, ואמר שלמה כי נראה הפכו ש"אני לדודי" חלק ממנו ובמקום שהיה ראוי יהיה עליו תשוקתי נהפוך הוא כי **עלי תשוקתו** להתחבר בי, ואיך הוא זה, הלא הוא, כי למה שאין נקי מחלאת איזה עוון אשר חטא, אותה החלאת הדבקה בנפשו מעכבת, כי נותנת כח ביצר הרע להחליש החשק.

ונבוא אל הענין, אמר על כן שכ"כ דבקתי בעדותיך ואקדש בם בעצם, היא סיבה לימשך אחר "הכל", וזהו [קכח] כל פקודי כל ישרתי, שהפקודים של מי שהוא כל, ישרתי עשיתים ישר ללכת בהם לידבק בך, והוא, כי זה דרכו של יצר סמוך שלכל מצווה שאדם בא לעשות לשים לפניו פקפוקים ועיכובים לבל יעשה אותם, מה שאין כן ללכת בדרכי חשך שמראה לפניו רווח והנאות למען לעשות, כמאמרם ז"ל (עי' לעיל פסוק קא) על ובחרת בחיים, אך אני מרוב חשקי בכל, היו פקודיו ישרים ללכת בהם נחוץ, וכל ארח שקר שהם טובות העולם הזה הטובים - למראה שנאתי.

או שיעור הכתוב שאומר על כן, אינו על הקודם, כי אם אל סוף הפסוק, שאומר על כן כל פקודי מי שהוא כל, ישרתי, שנראו לי ישרים לנחוץ בם לידבק אני החלק בכל, על ידי מה שאורח שקר של הנאות העולם הזה שנאתי, והוא מה שכתבנו שטומאת העוון שהוא אורח שקר מעכב מלחשוק החלק בכל, ועל כן פקודי כל ישרתי על ידי מה שכל ארח שקר שנאתי שלא היה דבר מעכב.

הנה אמרו רבותינו ז"ל (ע"ז ד ב) לא היה דוד ראוי לאותו מעשה, אלא שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל דוד. וביארנו במקומו שלא החטיאו הוא יתברך חלילה, כי אם שלא עשה כמידתו יתברך שרגלי חסידיו ישמור מן החטא (יומא לח ב), כי אם שהניחו על חופשיות בחירתו. נמצאו שהיחידים החוטאים, בצד - מה הם "עושקיו", שבשבילם אין הקדוש ברוך הוא שומרו מלחטוא עם שרגלי חסידיו ישמור. ועל כן אמר, הנה [קכא] עשיתי משפט וצדק שהם הפך העושק, שבהיות העני חייב הייתי נותן לו צדקה לפרוע לחברו בל יעשוק אותו (אבות דרבי נתן לג א), לכן אם פעם אחת הנחתני מלשומרני מעוון בת שבע, בל תניחני עוד לעושקי, הם היחידים ההם.

ושמא תאמר כי הלא זה טוב לי משהיו רשעים, ואולי לכפר בעדם תקחני, כי כל ישראל ערבים זה לזה (שבועות לט א), כענין טול רב שבהם (ברכות סב ב), כי הנה על הטובים שבשומעם מוחים בידם, שבים מלחטוא, החרשתי, אך יש זדים שאדרבא יענו עזות ולמה אמות בשבילם. וזהו [קכב] ערוב עבדך שאהיה ערב בשביל מי שהוא טוב, אך אל יעשקוני זדים שאמות בשבילם, ואהיה עשוק, שאפסיד כל הזכויות שאעשה אם לא אמות בשבילם עד סוף ימי.

[קכג] עיני כלו וכו'. הנה ישראל נקראו בניו למקום, והוא כי נפשותם חלק אלוה ממעל, ונקראו עבדים כי לי בני ישראל עבדים (ויקרא כה). על כן אחר אומרו [קכב] ערוב עבדך וכו' אמר הנה אני רואה בי סימן "בן" כי הלא [קכג] עיני כלו לישועתך מתי יתקיים פסוק כי יד על

כס י-ה (שמות יז טז ועי' ברש"י שם) שהיא תשועת השכינה שהיא בנקמת עמלק שהיא על יְדִי כי הוא משיח כנודע, וכן כלו עיני **לאמרת צדקך**, משתוקק מתי תדבר בי, ואין זה מייחס עבד אל רבו כי אם מייחס בן עם אביו, כי חלקו הוא.

וידעתי כי גם שקראתני עבד, לא יחסר לי פרס, עם היות כי דרך הרב לבלתי תת שכר פעולת עבדו כי כספו הוא, וזה חסדו יתברך שעם שלו בני ישראל עבדים משלם להם שכר פעולתם, אמר **[קנד] עשה עם עבדך כחסדך** לשלם שכר העבד, אך איני מבקש שכר אחר, כי אם שתלמדני **חקיך** שבזה אדבק בך, כי סודם בלתי נפרדים מאיכותך.

[קנה] עבדך אני וכו'. הנה אני בן לך כמה דאת אמר **בני בכורי ישראל** (שמות ד), **בנים אתם לה'** (דברים יד), וכאמרי **[קנג] עיני כלו וכו'**, עם כל זה מודה אני כי **[קנד] עבדך אני** כדברך בתורה, אך **הבינני** איך **עבדך אני**, **ואדעה עדותיך** שאתה מעיד כמה פעמים בתורה **כי לי בני ישראל עבדים**, ולא אדע איך אפשר כי מי שיש לו בן גם שיפדנו מבית עבדים לא ימיש מהיות בן לאביו להקרא בו עבד לו, וזהו **עבדך אני הבינני** איך הוא, **ואדעה עדותיך** שמכללם הוא כי לך בני ישראל, שקשה עלי להבין איך הבן נעשה עבד. כי אם אומר שהוא להיותי משועבד לקבוע עת לתורה בכל יום אי אפשר, כי הנה האומרים **[קנו] עת לעשות לה'** שעה אחת ביום ראוי **לעשות לה'** ושאר היום לצורך גופן, **הפרו תורתך**, המכרזת כי לך בני ישראל **עבדים**, כי אם יאמינו כי כן הוא, הראוי היה להפך, שעת לעשות לגופם וכל היום לה'.

[קנז] ועל כן אמרתי כי הכל אמת, כי מה שקראתני עבד הוא לאהוב **מצותיך מזהב ומפז**, כי כאשר אין לעבד הנאה מכל הון שיקנה, כי כל מה שקנה עבד קנה רבו, ולא יעשה עיקר כי אם לעשות נחת רוח לרבו, כך אני נקרא עבד לבלתי החשיב הון רק עשות נחת רוח לקוני, וזהו **על כן אהבתי מצותיך מזהב ומפז**. ומה שנקראתי בן הוא **[קכח] שעל כן כל פקודי כל וכו'**, והוא כי גדר בן הוא היות חלק מהאב, כי כן אנו חלק ממנו יתברך שהוא כל. וזהו אומר **על כן** שאני בן לה' כאמרי **[קנג] עיני כלו וכו'**, נמשך **[קכח] שכל פקודי** מי שהוא **כל** ואני חלקו, **ישרתי**, שעם היות לי בהם דוחק הם ישרים בעיני, **וכל אורח שקר שנאתי**.

והוא ענין מאמרם ז"ל (עי' לעיל פסוק קא) על ב' דרכים שנתן הקדוש ברוך הוא לפני האדם, **דרך החיים** צר בתחילתו ורחב בסופו, אך **דרך המות** הוא **ארח שקר** תחילתו רחב ושמן ודשן וסופו מר ממות הוא חשך ולא אור, ודרך אנשים לחשוך בראשיתו של אורח שהוא הנאת טובות העולם, אמר, בזה הוראת היותי מתייחס לבן לה' בכל, **שכל אורח שקר** אפילו ראשיתו **שנאתי**.

קכט פלאות עדותיך על-כן נצרתם נפשי :

קל פתח דבריך יאיר מבין פתיים :

קלא פי פערתי ואשאפה כי למצותיך יאבתי :

קלב פנה-אלי וחנני כמשפט לאהבי שמך :

(קכט) פלאות עדותיך וכו'. הנה אמרו רבותינו ז"ל בבראשית רבה (ט א, ועי' ילקוט שמעוני משלי תתקסא) כבוד אלוהים הסתר דבר (משלי כה) מ"בראשית" עד "ויכלו השמים". כי אין שם רק עדות הבריה, והם עדויות מכוסות מבני אדם, שעל כן אמר ר' יצחק: לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם שהם מצוות, ולא במה שהוא מופלא ממנו, אלא כדי שלא יאמרו לנו לסטים אתם וכו' (עי' רש"י בראשית א א).

ונבוא אל הענין, אמר דוד **פלאות** הם **עדותיך** שאתה מעיד בחידוש העולם, וכבודך **הסתר דבר**, **על כן נצרתם נפשי** בקרבה, כי שם נמצאת ושם הייתה, שהייתה נפש אדם שהיא נפש דוד כנודע. אך אין זה רק בנפשי, אך עדיין לבי הגשמי לא ידע מאומה. אך הן אמת שאין הכל שוה, כי הנה מ"בראשית" עד "יהי אור" שלא נאמר "ויאמר", הוא נעלם יותר כנודע ליודעים. [ו]אמר **(קל) פתח דבריך** שהוא מ"יהי אור", [יאיר] יוכל להאיר עיני אדם מי שהוא מבין פתיים, שהוא מי שהוא חכם גדול אשר בו כח ללמד בינה לפתיים בדבר.

ועם כל זה **(קלא) פי פערתי** לדבר משם והלאה, **ואשאפה** שחזרתי לשאוף הדברים פנימה לבלתי הוציאם חוצה. והוא **כי למצותיך יאבתי** לדבר בהן כענין מהחדש הזה לכם שהוא סיפור מצוות וכיוצא בהם. על כן על מעשה בראשית עם שימצא מי שהוא **[קל] מבין פתיים** יביני, איני חפץ בדברים ללמוד מבן אדם, כי אם **(קלב) פנה אלי** אתה **וחנני** דעת, **כמשפט לאהבי שמך** הדבקים בך, וראוי הוא שתלמדם עמי בעצמך.

או יאמר **[קכט] פלאות וכו'** האות הזאת עניינה לאמר שאחר **[קכח] שכל אורח שקר** שנא, שהן אורחות טובות העולם הזה, שיישירהו במצותיו ויסיר המעקשים מלפניו. והנה מאשר רבותינו ז"ל **(בראשית רבה ג א)** פירשו פסוק **[קל] פתח דבריך וכו'** על בריאת עולם, אחריהם נלך בתחילת דבריו. והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל מתחילת הספר ועד ויכולו **כבוד אלוהים הסתר דבר**.

ועוד הוסיף ר' יצחק ואמר:

כי לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם, שהוא ענין המצוות, ולמה הגיד לנו מעשה בראשית, אלא מפני שאומות העולם מונין את ישראל ואומרים לסטים אתם שכבשתם וכו', וזהו **כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם וכו'** (תהלים קיא).

ונבוא אל הענין, והוא במה שידענו מרבתינו ז"ל **בשמות רבה** (מז א, ועי' ויקרא רבה כב א) שכל מה שמחדש אפילו תלמיד ותיק בתורה הכל קבלה נפשו בסיני, ועל ידי שחזרת בגוף ונפש לעסוק בתורה, חזרת ונעורה נפשו להזכיר מה ששמעה בסיני ונתנת אל לבו, ומוציא החכמה ההיא בעולם.

והנה על דרך זה היה נראה שמכל שכן נפש דוד שהיא נפש אדם כמוסכם לכל המקובלים, הלא בהיברא העולם ניתנה בו, והן כל הבריאה ועניינה ראתה עינה בין טרם תינתן באדם בין מאז והלאה. ומה גם למה שאמרו ז"ל (**בראשית רבה** ח ז) כי בנפשות הצדיקים נמלך כאשר נברא העולם, והעיקר היא נפשו. ומה גם שכל הנשמות העתידות בו היו כמו שאמרו ז"ל **בשמות רבה** (מ ג) פרשת כי תשא, באופן שכמו שנפש אדם שקבלה בסיני מה ששמעה מהתורה לכל אדם שתינתן בה בכל גלגוליה, מכל שכן שנפש אדם לדוד מה שראתה בבריאת העולם עין בעין. ומה גם לרבתינו ז"ל (**בראשית רבה** שם) שפירשו פסוק **המה היוצרים ויושבי נטעים עם המלך במלאכתו ישבו שם** (דברי הימים א ד), שהנשמות הן היוצרים העולם ויושבי גן עדן, שעם המלך הקדוש ברוך הוא במלאכתו שברא ישבו שם עמו שעמהם נמלך.

ובכן בבוא דוד לעסוק במעשה בראשית היה ראוי שנפשו שבקרבו תשפיע ותגלה לו מכל מה שראתה, כי היא יודעת מאד, לזה אמר גם שטוב לדעת ענין מעשה בראשית כמעשה המצוות, על דבר מעשה בראשית שהוא עדות שהתורה מעידה על כל חידושי כל העולמות, למה **[קנט] שפלאות** ומכוסות הן **עדותיך** אלה שבהן נאמר **כבוד אלוהים הסתר דבר**, על כן איני מאשים את נפשי שלא גלתה לי דבר, כי למה **שפלאות** ומכוסות הן **על כן נצרתם נפשי** בקרבה ותמאן לגלות לי דבר. שאפילו מה **[קל] שפתח [דברך] יאיר** עיננו באמונת חידוש העולם, גם זה לא היית אומר אלא מתחיל **מהחדש הזה לכם**, ולא נאמר רק להיות **מבין פתיים**, הם אותם שאומרים לסטים אתם שכבשתם וכו', שעתה יש לנו מה להשכילם בחידוש העולם, באמור להם שהקב"ה בראה והוא נותנה לאשר יחפוץ.

ועם כל זה הנה אני בעצמי **[קלא] פי פערתי** לדבר בחידוש העולם וחזרתי לאחורי, **ואשאפה** פני אל קרבי מה שהייתי חפץ לגלות לפי השכלתי, והטעם הוא **כי למצותיך יאבתי**, כענין **מהחדש הזה לכם** שהוא ענין מצוות, כי טוב לדרוש במצוות מבמופלא ממני, כי גם אתה לא היית אומר רק להבין פתאים. ועם כל זה לצאת ריקם קשה עלי, לכן **[קלב] פנה אלי** בלבד

לבלתי לזולת, ובתורת חן, גם שאיני כדאי בדין כי אם דרך חן, כמו שהוא תורת **משפט** וראוי לגלות למי שהם **אוהבי שמך**, אני איני מחשיב עצמי (לגדר אלא) [אלא לגדר] שהוא להם משפט, הוא לי חן. ותואר זה הוא התורה כולה שמותיו יתברך ומה גם התחלתה, לכן **לאוהבי שמך** תאות הודעה זו. והנה זה הוא על מה **שפי פערתי** שאחלה פניך תחנני אתה, מה שנפשי הסתירה.

קלג פעמי הכן באמרתך ואל-תשלט-בי כל-און :

קלד פדני מעשק אדם ואשמרה פקודיך :

קלה פניך האר בעבדך ולמדני את-חקיך :

קלו פלגי-מים ירדו עיני על לא-שמרו תורתך :

ועל מה שאמרתי **[קלא] למצותיך יאבתי** שהם מצוות מעשיות, **(קלג) פעמי הכן באמרתך**, והוא כי כל אחת מהן אמרתך היא, וידוע כי אמרת ה' רוחנית היא, כי כל התורה כולה שמותיו של הקדוש ברוך הוא והם חיים וקיימים, ומה גם כי כל דבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא נעשה מלאך כמאמר ר' יוחנן (חגיגה יד א), אשר כח בו להכין פעמי העוסק בתורת המצווה להכין פעמיו לעשותה, וזהו **פעמי הכן באמרתך**. ומפני שלעומת זה יש כל עבירה שהאדם עשה שנעשה כח טמא ומונע את האדם מזכות וגורר לו עבירה, לזה אמר **ואל תשלט בי כל און** שפעלתי, כי **אמרתך** עצמה **אל תשלט בי כל און**, שלא תניחהו לשלוט.

והנה מה שאני מתיירא שלא ישלוט בי מאון פעלתי אני, הנה תספיק אמרתך כאמור, אך יש לי גדולה מזו שהוא עוון שחטאה נפשי בעודה באדם הראשון שהוא עוון גדול עד גדר שהנה **בבראשית רבה** (יט ח) קראו לאדם הראשון גנבא, שגנב מהבלתי ראוי לו מעץ הדעת טוב ורע. וידוע כי עבירה גורמת עיכוב לעשות מצוות אחרות, על כן אמר דוד הוא אדם הראשון הלא שאלתי **שאל תשלט בי כל און**, והנה יש לי עיכוב גדול הוא עוון מה שעשק אדם הראשון שיגורר לי עיכוב, לכן **(קלד) פדני מעוון עושק אדם**, ובזה **ואשמרה פקודיך**.

(קלה) פניך האר בעבדך וכו'. עד כה דיבר על עשה טוב עתה ידבר על סור מרע, והלא הוא תלוי בלב ובעיניים שהם שני סרסורי דעבירה הלב והעיניים (ירושלמי ברכות א ה), לכן על הלב אמר **פניך האר בעבדך**, שעל ידי הארת פניך בי, והוא כי אין מיוחד להיות נוכח פני ה' ולא נוכח פני איש כי אם הלב כי ה' יראה ללבב, ועל כן עליו אמר **פניך** כלומר הרואים ללבב **האר בעבדך** שעל ידי כן תטהר חלאתי ותזכך לבבי עד העשות כרוחני קדוש מוכן לקבל למוד סודות **חוקיך** הדבקים בך, ולב המשיג זה לא יהיה סרסור עבירה, כי קדוש יהיה. וגם הסרסור

השני הוא העין גם הוא לא יהיה, כי הלא (קלו) פלגי מים ירדו עיני על שהן לא שמרו תורתך שהיו סרסורי דעבירה, ובכן אין פחד שישובו לכסלה.

קלז צדיק אתה יהוה וישר משפטיך :

קלח צוית צדק עדתיך ואמונה מאד :

קלט צמתתני קנאתי כי-שכחו דבריך צרי :

קמ צרופה אמרתך מאד ועבדך אהבה:

(קלז) צדיק אתה ה' כו'. ידבר על צדיק ורע לו רשע וטוב לו. ויאמר, הנה **צדיק אתה** במקום שתתנהג בשם הרחמים, שהוא אפילו בהיטיבך לרשעים, והוא תואר צדיק, שכך ראוי, הם עושים עיקר מהעולם הזה יקבלו בו שכר מצוותיהם. אך **וישר**, שהוא לפני משורת הדין כמו שאמרו ז"ל (עי' ב"מ טז ב) שזה תואר ישר, וזה במקום **משפטיך** שאתה מתנהג בדין וייסורים שהוא לצדיק, כי חסד הוא, שעם עשותם עיקר מאותו העולם ודרכך לדקדק עימהם ועם כל זה מקבלים עונש אשמותם בעולם הזה שהוא הבל בערך עונש אשר שם לנפש.

והנה זה שאמרתי **(קלח) צוית** בתורתך לנו **צדק עדותיך** שהעדת לנו כי כן הוא, והוא באמור כי ה' אלוהיך הוא האלוהים הא-ל הנאמן שומר הברית והחסד לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור (דברים ז), שמצווה לנו לדעת כי אם אינו נותן שכר טוב לצדיקים בעולם הזה, הלא הוא הא-ל הנאמן לעתיד ושומר הברית והחסד ואינו נותנו עתה וכו' לאלף דור. ועל טוב אשר לרשעים בעולם הזה אמר (שם) **"ומשלם לשונאיו"** שהוא שכר זכיותיהם **"אל פניו"** בעולם הזה **"להאבידו"**.

וזה אמר, הנה אתה כבר **צוית צדק עדותיך** שהעדת בתורתך, [ו]זולת מה שצויתנו בזה גם **ואמונה מאד** יש לנו האמנה על פה מקדמונינו. והנה את צרי אשר הם רשעים וטוב להם ואומרים כי לא צדיק אני, כי על כן רע לי ועל כן מצירים לי, איני מצטער על מה שאין חוששים אל אמונה מאד היא הקבלה ומסורת האמונה, כי מה שאינו כתוב בתורה יצרם תוקפם להאמין, אך מה **(קלט) שצמתתני קנאתי** הוא על **כי שכחו דבריך צרי**, דברך אשר אמרת בתורה **ומשלם לשונאיו אל פניו וכו'** (דברים ז), שאם היו זוכרים לא היו מתגאים בטובתם בעולם הזה.

או יאמר [קלז] צדיק אתה ה' וכו', אחר דברו על חשק המצוות בא וידבר על שכרן. ואין קושי על הדבר מפורסם, כי אם רשע וטוב לו צדיק ורע לו, על ראש דברו אמר **צדיק וכו'** לומר מושכל ראשון היא הנחה זאת, כי **צדיק אתה ה'** במה שאתה מתנהג בתואר ה' שהוא רחמים

לרשע, כי הוא הראוי, שהוא תואר צדיק, כי הוא עושה עיקר מעולם הזה ישולם בעולם הזה, אך במה שאתה מתנהג במשפט וייסורין תוארך בזה הוא יותר מצדיק, שהוא **ישר** שמשמעו לרבותינו ז"ל הוא לפנים מן השורה, כי תואר זה הוא **במשפטיך** כי על ידי ייסורין יטהר מכל חלאת אשמת דבר ויגדל אושרו לעולם הבא.

ועל מאי דסליק מיניה שהוא על צדיק ורע לו אמר **[קלח] צוית וכו'**, לומר כי הנה לעומת זה יש קושי גדול בדבר, הלא הוא, כי הן אמת שנאמר (קידושין לט ב) כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, לפחות פירותיו שאוכל פירות בעולם הזה למה ימנעו ממנו שלא יאכילוהו פה דבר מהם, על כן אמר ידעתי ה' כי **צוית וכו'**.

והוא כי הנה הפירות שאדם אוכל בעולם הזה מהיכן באו לו, ולמה נקראו פירות שנאמר **אמרו צדיק וכו' כי פרי מעלליהם יאכלו** (ישעיה ג), שהוא במה שידענו כי המצווה עצמה היא הנעשית אור ומלאך המהדרו ומעטרו בעולם הבא כאומרם ז"ל (ברכות יז א) ועטרותיהם בראשיהם, והן הם המענגים אותו שם. וגם פה אשר יאכל פירותיה, הוא כי קירון אור המלאך ההוא המתפשט להלאה מעצמותו הוא המהנהו פה.

ומה גם למאמרנו על משנת ר' אומר וכו' כי הפירות הן מצד השמחה והזריזות שבפעולת המצווה, שהוא באדם השמח, שאור פניו מצהיבות חוצה, כך על ידי שמחתו בה יצהיבו זיקי אור חוצה. ובזה אשר דברו רבותינו ז"ל (קידושין מ א) המצות יש להם פירות ולא העבירות, כי המצווה שהיא אור יתפשטו זיקיו חוצה, מה שאין כן העבירות שנעשה שטן שהוא חושך ולא אור.

וזה יאמר, אין לתמוה על העדר מהצדיק פירות בעולם הזה, כי הנה אמת ש**שצוית צדק עדותיך**, שאת העדות עצמן צוית המשיך מהן צדק, הוא צדקת אור הפירות, אך על ידי השארם באמונה לעולם הבא, שהקב"ה עושה אותם קרן, נעשה מאד, שאין הפלגת ריבוי כעשות מפירות גשמיים אושר רוחני של עולם הבא.

והוא מאמרנו ברב פנינים על פסוק (משלי ח כא) **להנחיל אוהבי יש [ואוצרותיהם אמלא]**, שאומר מה שאני מונע פירות מהצדיקים, אינו שיחסר לי אושר מלתת להם, כי להנחיל להם יש לי רב, אלא שאני משמרם לעולם הבא, שמגוף השכר לא היו האוצרות מתמלאות מהקרן, עתה על ידי עשות מהפירות קרן מתמלאים אושר מאיכות הקרן.

ועל מאי דפתח ביה שאמר **[קלז] צדיק אתה ה'** בהיטיבך לרשעים פה, אמר, איני חושש על טובם, ואיני מקנא על היות להם טובה ולא לצדיק, רק מה **[קלט] שצמתני קנאתי** אינו אלא

על הראות עצמם גדולים וטובים מהצדיק הדל, באומרם כי אותם תאב ה', וקנאתי איך שכחו דבריך שאמרת בתורה, **ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו** (דברים ז), שאילו לא שכחו היו כאבילי אם קודרים, מזה הוא שאני מקנא, אך לא על מציאות הטובה שהוא עשיר והצדיק דל ואביון.

ומה שאיני חושש על שאין לצדיק פת בסלו והרשע שש על כל הון, הלא הוא, כי **(קמ) צרופה אמרתך מאד**, שהוא שאמרת **ובכל מאדך** (דברים ו) שהוא בכל ממוניך או בכל מידה ומידה שהוא מודד לך בכל הוי מודה לו במאד מאד (ברכות נד א), שהתנא מפרש "מאדך" לשון מאד. וזהו **צרופה אמרתך** שהיא **מאד** שלכל פירוש שבין הוא בכל ממוניך בין הוא להודות מאד על הייסורין, צרופה ולו זוקקת היא, ואין למי שיקפיד ויבעוט, כי מי שהוא **עבדך אהבה**, ולא נחוש אל אשר אינו עבדך, כי **צדיקים ילכו בם** (עי' הושע יד י).

קמא צעיר אנכי ונבזה פקדיך לא שכחתי :

קמב צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת :

קמג צר-ומצוק מצאוני מצותיך שעשעי :

קמד צדק עדותיך לעולם הבינני ואחיה :

ושמא תאמר הלא לשיהיה לאדם דעת צלולה לבלתי הקפיד צריך יהיה איש זקן שאין לו רתיחת דם לבעוט, דע כי לא כן הוא **ומבשרי אחזה** כי מאז הייתי **(קמא) צעיר** מכל אחי **ונבזה** מהם ונגעל, כי על כן שמוני רועה בצאן שהיה לי רתיחת בחרות, ולא שכחתי פקודיך לבלתי הקפיד בכל מאדי בפקודיך ה'.

או יהיה צעיר וכו' כי דרך צעיר שבאחים להיות יותר חשוב ומגעגע מכולם, ואני עם היותר צעיר הייתי **נבזה** שהיה מקום להקפיד ביותר, ועם כל זה לא הקפדתי.

ושמא תאמר ומה תענה על התורה **אם בחקתי תלכו** (ויקרא כו) כמה ייעודים מטובות העולם הזה, ופרשת כי תבא **אם שמוע תשמע וכו' ובאו עליך כל הברכות וכו'** (דברים כח), והיה **עקב וכו' ואהבך וברכך וכו'** (שם ז), ואיככה נוכל וראינו צדיק שאפילו פירותיו לא יאכילוהו. לזה אמר **(קמב) צדקתך** שהיא הצדקה שאתה עושה בתתך לו פירות, אם היית נותנם לו בעולם הזה היה **צדק** חולף עובר, שהוא טוב העולם הזה, אך עתה נעשה **צדק לעולם**, שעשה יתברך הפירות קרן והחליפם באושר קיים לעולם. ובזה **ותורתך** ביעודי העולם הזה היא **אמת**, שאינו מדבר במי שהקב"ה התנהג עמו במידה זו, שאין נעשה לכל כי אם לר' חנינא בן דוסא בדורו, ור' אלעזר בן פדת בדורו (תענית כה א), וכיוצא בו.

והנה עדיין הראיה שהביא על כמותו מאשר היה **[קמא] צעיר ונבזה**, אינו כל כך ראייה, כי יש ייסורין קשים מאשר היה נבזה ואולי בהם היה מקפיד, על כן שב והביא ראייה מב' מיני ייסורין שנוסדו לו יחד ועם כל זה לא הקפיד, והוא, כי **(קמג) צר ומצוק מצאוני** שהוא אויב צר בעל בחירה, ומצוק עוני, שהוא בהיותו נרדף, שאין שנים רעות יחד ודאבון נפש גדולים מאלו, ועם כל זה **מצותיך** שהייתי אז עושה היו **שעשועים** לי מה שלא היה כן אילו באתי לכלל כעס.

או יהיה **[קמג] צר** על היצר הרע שדרכו הוא להתעות את האדם בראותו אותו במצוקה וצרה, אז יחרץ להחטיאו לשבר כלים בחמתו, או להכות את עמיתו וכיוצא, אמר כי צר הוא היצר הרע, **ומצוק מצאוני** כאחד, ועם כל זה לא כעסתי כי **מצותיך** שהייתי אז עושה היו **שעשועי**.

או **יאמר** ענין הידוע מרבתינו ז"ל (ברכות נד א) כי בעת צרה חייב אדם לברך ברוך דין האמת, או ברכת אבליים וכיוצא, באהבה כמו שמברך ברכת שהחיינו על הטובה. ובזה יאמר **צר ומצוק מצאוני** ועם כל זה **מצוותיך** הנוגעות אל העניין, כעניין ברוך דין האמת וכיוצא היו **שעשועי**.

ועם כל זה שיושר לבי חזק לבלתי הקפיד, שכל זה נסיתי ולא הקפדתי, ירא אני פן אבוא להרהר ואקרא רשע חשוב כמת, לכן הקנה בי בינה שלא אהרהר כדי שאקרא חי תמיד וזה **(קמד) הבינני ואחיה**. או שעור הכתוב, שאחר שהשלים הענין בפסוק **[קמב] לעולם (ה') וכו'** רצה לבקש מאתו יתברך יבינהו תמיד בל ישל בהקפדה, שהוא ענין פסוק האחרון, ולבל יראה שמחולשת האמנתו היה שואל, על כן הקדים ואמר הנה עם היות לבי חזק ואמיץ, כי **[קמג] צר ומצוק יחד מצאוני** ועם כל זה אמיץ לבי, אף על פי כן זחלתי ואירא אולי יקרה פעם שאקפיד, על כן אני מבקש **[קמד] הבינני ואחיה** כמפורש.

קמה קראתי בכל-לב ענני יהוה חקיך אצרה :

קמו קראתיך הושיעני ואשמרה עדתיך :

קמז קדמתי בנשף ואשועה (לדבריך) [לדברך] יחלתי :

קמח קדמו עיני אשמרות לשיח באמרתך :

(קמה) קראתי בכל לב ענני ה' וכו'. הורה מה בין הנשפע מאתו ובידו יתברך לאשר על ידי מלאך, ואמר הנה יתרון לי על מלאכי השרת, כי כאשר **קראתי** אליך אני מייחד שני לבבות יצר הטוב ויצר הרע, שאני מכניע יצרי הרע ומביאו לקרוא אותך ביחד עם היצר הטוב, מה

שאינן כן מלאכי השרת שאינן להם אלא לב אחד, כי אין להם יצר הרע ינגדם מעשות רצונך, ועל כן יתרון יש לי עליהם, ולכן **ענני ה'** בעצמך ולא על ידי מלאך.

ועוד יש לי יתרון עליהם, כי אני **חקיך** בלי ידיעת טעם **אצורה**, מה שאינן כן הם, שאינן בכל שרותם דבר בלי טעם כחוק נמצא, כי גם בזה יש להחזיק לאדם טובה מהם.

ועוד יש טעם אחר לשתענני בעצמך, הלא הוא, כי שאלותי אינן על הנאתי רק על דבר כבוד שמך ועשות רצונך. כי הנה אם **(קמו) קראתיך הושיעני**, הוא כדי **שאשמרה עדתיך**. ואם **(קמז) קדמתי בנשף** בתחילת הלילה **ואשועה**, הוא כדי שיבוא דברך אלי שאזכה שתדבר בי, וזהו **לדברך יחלתי** שיבוא דברך לי בלילה. ואם **(קמח) קדמו עיני אשמורות**, כי טרם אשמורות קדמו עיני ונתעוררו, הוא **לשיח** בפי **באמרתך** הבאה אל פי, כד"א **רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני** (שמואל - ב כג ב), שהייתה אמרת ה' באה אל פי, רק שפתיו נעות ואמרת ה' היא המדברת, וזהו **לשיח באמרתך** שאני משיח באמרתך.

או **שיעור הכתובים**, ראה חיבתי אליך, כי **[קמז] קדמתי בנשף ואשועה** ושועתי היא, כי **לדברך יחלתי** שיקדים ויעירני. ואחר כך כ"כ חשקתיך שלא המתנתי עד יבוא דברך שיחלתי בזמן האשמורות, כי אם **[קמח] שקדמו עיני** ויקיצו קודם **לאשמורות** להיות אני משיח תחילה באמרתך.

קמט קולי שמעה כחסדך יהוה כמשפטך חייני :

קנ קרבו רדפי זמה מתורתך רחמי :

קנא קרוב אתה יהוה וכל-מצותיך אמת :

קנב קדם ידעתי מעדתיך כי לעולם יסדתם :

על כן **(קמט) קולי שמעה** על ידי עצמך, ולא על ידי מלאך יקריבהו אליך כאשר שאלתי, וזה **כחסדך**, כי מי זה היתוש בן אדם יערב אל לבו לדבר בו יתברך פה אל פה, אך הוא כחסדך הידוע לשמוע אל התפילה. אמנם שאלתי היא, כי לענין חיי **כמשפטך** של שם ההויה **חייני**, כי גם בשם הרחמים יש בחינת דין והוא מתוק מדין שבשם אלוהים, אמר **ה' כמשפטך חייני** ולא כמשפט שם אלוהים.

או **יאמר קולי שמעה כחסדך**, ומה היא שאלתי, הלא היא, **כמשפטך חייני**. ויהיה ענין מה שאמרו ז"ל (סנהדרין ק א) על תמיהת איך יוכל אדם לסבול הפלגת מלא עומסו של הקדוש ברוך הוא עם היות כי **שמים בזרת תכן** (ישעיה מ), ואמרו אי זו מידה מרובה של טובה או

של פורענות הוי אומר של טובה, ובפורענות הוא אומר (שם 10) **כי אשם לא תכבה**, והלא האש מיד תאכלם ואיך יתמידו שלא תכבה, אלא שהקב"ה נותן כח לרשעים לקבל פורענותם ומכל שכן שיתן כח לצדיקים לקבל טובתם. וזה יאמר דוד דרך בקשה שישמע לו הוא יתברך, והשאלה היא, כי **כמשפטיך** שאתה נותן חיות וכח לרשעים לקבל פורענות משפטיך, כך **חייני** לקבל טובתי שהוא הדבק בך שהוא אש אוכלה.

(קנ) קרבו רודפי זמה וכו'. הלא אמרתי כי גדול האדם בעבוד את ה' ממלאכי השרת במה שהאדם כובש את יצרו אשר איננו במלאך, ושעל כן יאות אל ימסור הוא יתברך שמיעת תפילתי אל מלאך, וגם בקשתי ממך שתתן לי כח לקבל טובתי שהיא הדבק בך, והלא תאמר זה היה אילו נשמרת מלחטוא, אך אתה חטאת ואינך רק בעל תשובה. לזה אמר, אין צריך לומר אני שלא רדפתי זימה כי גרושה הייתה (שבת נו א), וגם היה לי סיבה (סנהדרין קז א), כי אם אפילו רודפי זימה החמורה ומאוסה לפניך, כמרגלא בפומא דאומות **אלוהיהם של אלו שונא זמה הוא** (סנהדרין קו א, **אסתר רבה ז**).

וגם אמרו רבותינו ז"ל (**בראשית רבה כו ה**) כל מקום שאתה מוצא זנות, אנדרולומוסיה באה לעולם והורגת רעים וטובים. ועל הכל מה שאמרו ז"ל במדרש (**במדבר רבה ט יב**) שהעובר לא תנאף כעובר על כל עשרת הדברות, כאשר סידרו שם איך משתלשלות כולם לעבור על ידי הניאוף. ועם כל זה אם יקרב איש כזה אליו יתברך בתשובה שלימה, אפשר יגיע עד גדר היות הוא יתברך קרוב אליו מאשר לא חטא, כי במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד (ברכות לד ב).

ועוד שנית כי אם יקרב עד ה' ששב מאהבה זדונות נעשים לו כזכויות (יומא פו ב).

והוא כי גדול זכות הכובש את יצרו, וזהו **קרבו רודפי זמה** שקרבו אל ה' ששבו עדיו יתברך שהוא מאהבה, עם היות שסוג זה **מתורתך** כולה **רחקו** כמדובר, שעל ידי לא תנאף נעשה כעובר כל התורה, עם כל זה ע"י מה שקרבו אליך קרוב אתה אליהם שבמקום שבעלי תשובה עומדים וכו', וזהו **(קנא) קרוב אתה ה'**.

ועוד כי כל מצוותיך אפילו מצוות לא תעשה שעברו, אשר בעברם פעלו שקר וכוחות טומאה, נעשו כזכויות הנקראים אמת, כאשר קרבו מעצמם שהוא מאהבה, וזהו **וכל מצותיך אמת**. הנה כי גדול מאד כח התשובה, וכל שכן לאיש כמוני שלא חטאתי בהם חלילה, ומזה ניקח אל יתרון הצדיק על המלאך, כי זה כובש את יצרו מה שאין כן המלאך כי איננו בו.

ולא עוד אלא שהשבים בתשובה הנזכרים, שם אותם הקדוש ברוך הוא ליסוד עולם בשובם כראוי, וזהו אומרו **(קנב) קדם וכו'**. והוא כי רבותינו ז"ל (נדרים לט ב) למדו מעדות פסוקים, כי ז' דברים קדמו לעולם:

תורה שנאמר ה' **קנני ראשית דרכו** (משלי ח),

כסא הכבוד, נכון כסאך מאז (תהלים צג),

ומכללם **תשובה שנאמר בטרם הרים וכו' ותאמר שובו וכו'** (שם צ).

וביארנו במקומו שנבראו קודם, מפני שהם יסודות לקיים עולם. ואם כן היות תשובה אחד מהם, הוא על כי השבים הם בכלל יסודות עולם, וזה יאמר **קדם** שהוא לעולם, ממה שהוא קדם לעולם שהם הז' דברים **שידעתי מעדותיך**, שאתה מעיד שקדמו לעולם שהועד ברוח הקדש, אחד אחד במקומו נלמד, כי לעולם יסדתם את **[קנ] רודפי זמה** הנזכרים ששבו בתשובה, שאם לא כן למה העיד יתברך בפסוק **טרם הרים וכו'** שתשובה קדמה, אם לא לומר שגם השבים הם יסודות עולם כמו שאר הדברים, וזהו **כי לעולם** שמת אותם יסודות.

או יהיה ענין הכתוב לפי האמור בראש (המזמור) [האות], לומר,

ועוד טעם ב' מעין זה, כי הלא אין העולם מתקיים, אפילו עולם המלאכים, על ידי מצוות ה' אשר המה עושים מה שאין כן הצדיקים שהעולם מיוסד על מצוות שהם עושים, וזהו **[קנב] קדם ידעתי וכו'** לומר בגלגולי הראשון שהייתי באדם הראשון בעת הבריאה שצוני **לעובדה ולשמרה** (בראשית ב),

"לעבדה" זו מצוות עשה,

"ולשמרה" זו מצוות לא תעשה,

שעל ידי קיום המצוות אפילו את גן עדן הארץ הייתי שומר ומקיים, ומה גם כל שאר העולם, נמצא כי אז ידע והכיר, ומה גם בהשגתו הגדולה, כי המצוות הן הם יסוד מוסד לקיים עליהם תבל, וזהו **קדם ידעתי מעדותיך** עצמן, שבחכמתי השגתי איכותן ומהן ידעתי כי להיות **עולם** במציאות **יסדתם**, מה שאין כן מצוות שעושים מלאכי השרת שלא שמת עליהם תבל, על היותם משוללים יצר הרע, ואם כן היטבתי אשר אמרתי כי שמיעת תפילתי וענייתיה, לא תהיה על ידי מלאך כי אם על ידך ה'.

קנב ראה-עניי וְחִלְצֵנִי כִּי-תוֹרַתְךָ לֹא שָׁכַחְתִּי :

קנד ריבה ריבי וגאלני לאמרתך חִינִי :

קנה רחוק מרשעים ישועה כִּי-חִקִּיךָ לֹא דָרְשׁוּ :

קנו רחמיך רבים יהוה כִּמְשַׁפְּטִיךָ חִינִי :

(קנג) ראה עניי וחלצני וכו'. יראה כי האות הזה ידבר על זמן שהיה נרדף משאול ואנשיו, ואמר **ראה עניי וכו'** לומר אל תביט אל עוונם שעושים עמי ותהרגם, כי גם **ענוש לצדיק לא טוב** (משלי יז), ואיני חפץ תתגלגל רעה להם על ידי (עי' שבת קמט ב), וטעם לשאלתי זאת, הוא **כי תורתך** המלמדת לנו שמגלגלין חובה על ידי חייב שהוא מפסוק **כי יפול הנופל ממנו** (דברים כב ח, ועי' רש"י שם) **לא שכחתי.**

ואם איני זכאי בדיני ואני חייב, **(קנד) ריבה ריבי** היה אתה בעל דין בשבילי לדונם, ואם אני חייב **גאלני** כי תפדה אותי מחיובי, אך לא שתפיל אותם. ולא תעשה בגיני כי אם בשביל **אמרתך** הבאה אלי לדבר בפי, שאני כלי **לאמרתך**, כמה דאת אמר **רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני** (שמואל - ב כג ב), בשביל כך **חייני**, שאחיה להוציא אמרתך לעולם.

(קנה) רחוק מרשעים ישועה וכו'. הראוי יאמר "רחוקה", אך יאמר, הלא שאלתי תחלצני מידם ולא שתמיתם.

ושמא תאמר איך אושיעך אם לא על ידי שאמיתם, הלא הוא שאיני חפץ רק היות **רחוק מרשעים** שתעשה באופן שאהיה רחוק מהם, שתמציא דרך שיהיו רחוקים ממני או בשית בלבם לא ירדפוני וכיוצא, כי היות **רחוק מרשעים** היא **ישועה.**

או על דרך זה, כי אמר היותך ה' **רחוק מרשעים** היא לי **ישועה**, שתרחק מהם מלהטיב להם, שעל ידי כן יתנו אל לבם כי רע בעיניך רדיפתם אותי. כי אין לומר שהם מורים היתר באומרם, כי ממואב אני ואסור לבוא בקהל, כי על כי שואלים ודורשים מה נשתנו עמון ומואב מכל אשר נאסרו מבוא בקהל שאין בהם הפרש מנקבה לזכר, אך לא כן הוא, **כי** הלא **חקיך** שאין טעמם מפורש **לא דרשו**, וזה שהטעם מפורש דורשים. שהוא כמו שאמר ז"ל במדרש רות (רות רבה ד ט), שהלכו אל שמואל ואמר להם שהטעם מפורש בכתוב שנא' **ואשר שכר עליך את בלעם** (דברים כג), אנשים דרכם לשכור, נשים אין דרכם לשכור. אלא ודאי שאין כוונתם לקיים רק מקנאה.

(קנו) רחמיך רבים ה' וכו'. אמרתי **[קנד] ריבה ריבי**, ואפשר תדינני על פי משפט שם אלוהים והוא קשה, אך טוב לי יהיה על פי מידת רחמים. והוא כי גם בשם הרחמים יש דין, אך הוא דין מתוק על כי הרוב היא בחינת רחמים, וזהו **רחמיך רבים ה'**, שהרוב הוא רחמים, ועל כן **כמשפטיך** של שמך זה שהדין הוא מועט **חייני**, שודאי אזכה בדין.

או מעין זה רחמיך ה' רבים של שמך לזכותני, מאשר יש בחינת שם אלוהים לחייבני, לכן **כמשפטיך** שהם שאחרי **רבים להטות** (שמות כג), **חייני.**

או יאמר מה שהזכרנו למעלה [קמט] מרבתינו ז"ל שמרובה מידה טובה ממידת פורענות ועל כן ק"ו ומה אם בשפטים של מידת פורענות אתה נותן כח לסבול הפורענות, שנאמר **ואשם לא תכבה**, מכל שכן שתתן כח לצדיקים לקבל טובתם. ומאמרם זה, אפשר אמר דוד החפץ חיים לעולם, אשר בדרך טבע לא יוכל הגוף לסבול כ"כ, על כן אמר הנה **רחמיך רבים ה'** ממידת פורענות, לכן **כמשפטיך** שאתה נותן כח לסובלן כך **חייני** שהוא לטובה לקבל טובתי.

קנז רבים רדפי וצרי מעדותיך לא נטיתי :

קנח ראיתי בגדים ואתקוטטה אשר אמרתך לא שמרו :

קנט ראה כי-פקודיך אהבתי יהוה כחסדך חייני :

(קנז) רבים רודפי וצרי וכו'. עתה גילה כל מה שביקש שיחלצהו ה', שהוא כי רבים רודפיו וצרי, ואמר איני ירא מעבירות שבידי, לומר שעל כן ירדוף אויב נפשי, כי הנה ידעתי כי **מעדותיך לא נטיתי**, באופן שאיני ירא רק להיותם בעלי בחירה שאיך מבטל בחירתם. אך הנה נא טענה אחת, והיא, כי הנה **(קנח) ראיתי בוגדים** בך **ואתקוטטה** עימהם על כי תורתך שבינם למקום **לא שמרו**, באופן שהנחתי מה שבינם לביני וחשתי ואתקוטט על מה שבינם לך, ואם כן ראוי על דרך (בבא קמא צב א) המתפלל על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה, על כן **(קנט) ראה כי** תורתך **אהבתי** שהתקוטטתי על תורתך, על כן **כחסדך** שאתה עונה תחלה לאשר חש על חברו בדבר, שנאמר **וישב ה' את כל אשר לאיוב בהתפללו בעד רעהו (איוב מב), חייני.**

או מעין זה **[קנז] רבים רודפי וכו'** ואני עזבתי צרת עצמי, **[קנח] וראיתי בוגדים** הוא אבנר, ואתקוטטה אשר אמרתך **לא שמרו**, שאמרתי לו **למה לא שמרת את המלך** (שמואל - א כו), שהוא **אמרתך**, באמור **שום תשים עליך מלך** (דברים יז) שתהא אימתו עליך (כתובות יז א) לשומרו ולעשות רצונו, ולא התקוטטתי על מה שהיו באים להורגני רק על שאול שלא שמרו אבנר. על כן ראה כי תורתך אהבתי לחוש על **שלא שמרו** באמרתך לכן **[קנט] חייני**, שחשתי על זולתי וחייני את עצמי.

קס ראש-דברך אמת ולעולם כל-משפט צדקך :

קסא שרים רדפוני חנם (ומדברך) [ומדברך] פחד לבי :

קסב שש אנכי על-אמרתך כמוצא שלל רב :

קסג שקר שנאתי ואתעבה תורתך אהבתי:

והנה זה הוא על הנוגע אל עצמי, אבל על המשך זרעי במלכות ידעתי שלא יהיה להם כן על ידי בחינת חסד. כי אם גם שעל ענין מלוך בני תחתי איני צריך שום דבר, כי הנה **(קס) ראש דברך אמת** שהוא לשון קיום בלי תנאי כנודע, שאמרת **נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה שמפרי בטנך אשית לכסא לך** (תהלים קלב), אך על מלכות דוד ודור אמרת **אם ישמרו בניך בריתי וכו' גם בניהם עדי עד ישובו לכסא לך** (שם).

הנה זה ידעתי שלא יהיה בבחינת חסד רק בבחינת דין. ואפשר עדיין יהיה על ידי מידת הדין הקשה או מידת דין הרפה או בחינת דין שבשם הרחמים, מה שאבקש הוא שבכל איזו בחינה שיהיה, יהיה במזיגת צדקה.

ושיעור הכתוב, על דבר מלוך פרי בטני, הנה **[קס] ראש דברך אמת**, שאמרת **אמת לא ישוב ממנה מפרי בטנך אשית לכסא לך**, כלומר וזה הוא אמת שלא ישתנה בשום פנים, אך להיות לעולם מלכות זרעי, שהוא, **גם בניהם עדי עד ישובו לכסא לך**, שתלית הדבר בכשרון שאמרת **אם ישמרו וכו'**, שהוא על ידי דין ומשפט, בזה אבקשה שכל סוג משפט שיהיה, יהיה בבחינת צדקה עמו, וזהו **ולעולם כל משפט צדקך**.

או יאמר ראש דברך אמת. אל תשיבני לאמר, כי איך אצילך מבעלי בחירה, שאמרת **אנכי ה' אלוהיך אשר הוצאתיך וכו'** (שמות כ) שהוא מיד בעלי בחירה, ואין לומר כי שם היה בשביל כל ישראל שבהם קיום העולם מה שאין כן ליחיד, כי הלא **ולעולם** שהוא בשביל היות עולם הוא **משפט צדקך**, שאמרת כי בי שאני בחירך תלוי עולם, כמאמר **ספר הזוהר** על פסוק **לא בחרתי בעיר וכו' ואבחר בדוד** (מלכים - א ח), שאלמלא דוד לא בחר בירושלם אשר בה תלוי קיום ישראל והעולם.

או מעין זה ראש דברך בראשית וכו' והארץ הייתה תהו ובהו, בלתי מתקיים, אך ורוח אלוהים אמרו רבותינו ז"ל **(בראשית רבה ב ה)** הוא **מלך המשיח**, שזכותו **מרחפת על פני המים**. וזה יאמר, **דברך** שתלית קיום העולם במלך המשיח שאני אני הוא, **אמת**. נמצא שבשביל קיום **עולם** הוא **משפט צדקך** ששאלתי שתצילני ותחייני.

(קסא) שרים רדפוני חנם וכו'. אות זו תדבר על יראת חטא בין מהעולם הזה בין ממה שאדם עתיד ליתן דין וחשבון לפניו יתברך. ותחילת דברי פיו אמר, אינו דומה יראת רודפים בני אדם כיראת החטא, כי הנה כשאין עוון אין פחד מכל רודפים בני אדם, כי הנה כאשר **שרים רדפוני** בבחורתי **חנם** היה, כי ודאי לא יוכלו לי, כי לא היה בידי עוון. אך **מדברך** של קושי על ידי נתן הנביא לאמר לי שחטאתי לה' **(שמואל - ב יב)**, אז **פחד לבי**.

אך כשאמר לי אמירה של חיבה, שאמר גם ה' העביר חטאתך (שם), אז (קסב) שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב, ששמח בנכסים וקונה דאגה, כי מרבה נכסים מרבה דאגה (אבות פ"ב), והוא באמור אם זה שחשבתי שלא חטאתי כי גרושה הייתה (שבת נו א) ובת זוגי (סנהדרין קז א), אם כן אוי לנו מיום הדין. על כן אז שמתי לבי להישמר והשתלם מהדברים הראשונים שאדם נותן עליהם דין וחשבון, שהם נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה (שבת לא א). ועל הא' שהיא נשאת ונתת, הוספתי על טוב מידתי, כי עד כה (קסג) שקר שנאתי, ועתה ואתעבה, שלא שנאה בלבד כי אם גם עד גדר תועבה הוא לי, ועל השנית ותורתך אהבתי.

קסד שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך :

קסה שלום רב לאהבי תורתך ואין למו מכשול :

קסו שברתי לישועתך יהוה ומצותיך עשיתי :

קסז שמרה נפשי עדותיך ואהבם מאד :

ועוד הוספתי לקבל ייסורין, עד כי (קסד) שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך שאני נשפט בייסורין, להורות כי אני שמח בהם.

ושמא תאמר אם תורה אהבת הא קיימא לן שהעוסק בתורה ייסורין בדלין ממנו (ברכות ה א) ואיך תהלל על הייסורין ואינן, לזה אמר אם (קסה) שלום רב לאהבי תורתך שאין להם ייסורין, היינו כשאין למו מכשול עוון לימרק, אך אני היה לי מכשול בת שבע וצריך לימרק. וכאשר נזהרתי על חשבון נשאת ונתת באמונה כך נזהרתי על תביעת צפית לישועה (עי' שבת שם).

כי הנה (קסו) שברתי לישועתך ה'. כלומר כי גם כי בימיו לא הייתה שכינה בגלות לא יבצר ענין יד על כס י-ה (שמות יז טז, ועי' רש"י שם) שכביכול אין ה' שלם עד ינקם מעמלק וזהו לישועתך ה', ושאר מצותיך ג"כ עשיתי עד כה, כלומר ואיני צריך עתה לחדש על הקודם. ולא עוד אלא שאיני כיתר אנשים שנפשם חושקת מצוות והגוף לא כן, כי אם אני, אם (קסז) שמרה והמתינה נפשי עדותיך בחשק מתי יבואו לידי, גם אני הגוף אוהבם מאד, וזהו שמרה נפשי וכו' ואהבם גם אני הגוף מאד.

קסח שמרתי פקודיך ועדותיך כי כל-דרכי נגדך :

קסט תקרב רנתי לפניך יהוה כדברך הבינני :

קע תבוא תחנתי לפניך כאמרתך הצילני :

קעא תבענה שפתי תהלה כי תלמדני חקיך :

קעב תען-לשוני אמרתך כי כל-מצותיך צדק :

ולא עוד אלא שאם מתחילה נפשי שמרה ואח"כ גם הגוף אהבם, אחר כך גם אני הגוף (קסח) שמרתי פקודיך ועדותיך, כי כבר כל דרכי נעשו נגדך מקבילים נגדך ולעומתך.

(קסט) תקרב רנתי לפניך ה' וכו'. אחר בקשו ממנו יתברך על הדין וחשבון שעתיד ליתן בסילוק, בא לבקש על יתרון דעת מחכמה שמוסיפין לו בעת הסילוק, כמאמר רשב"י על תוסף רוחם יגועון (תהלים קד), וכמו שאמרו ז"ל (ילקוט שמעוני משלי תתקמה) שאז מזכירין לו כל אשר למד בתורה כי לא ירעיב ה' נפש צדיק (משלי י'), ושואל על יתרון זה שיהיה בשלמות עצום, שיקנה הגוף גם הוא זכות, עד שמזה נמשך אל שאלת חיות גם לגוף, הוא ענין דוד מלך ישראל חי וקים (ר"ה כה א). וזה החילו תקרב רנתי וכו', והוא כי הנה רבותינו ז"ל (ויקרא רבה יט א) על פסוק קומי רוני בלילה (איכה ב) אמרו אין עיקר רנה של תורה אלא בלילה, וכן במקומות אחרים יכנו את התורה בתואר רנה. ויאמר, הנה ידעתי ה' כי בסילוקי תקרב רנתי לפניך כל מה שלמידתי כל ימי, וזאת שאלתי כי מה שלא יבצר שבימי היו דברים בלתי מובנים לי בבירור, אחלה פניך כי אז אבינם כנתינתם מסיני שתוסף רוחי, וזהו כדברך בסיני, כך הבינני עודני בגוף ונפש בעת הסילוק. ו

אחר שכ"כ תתן השגה בי, שעודני בחומר אשיג מה שהשיגה נפשי בלי גוף בסיני, (קע) תבוא תחנתי לפניך, כי כאמרתך אז חרות על הלוחות (שמות לב טז) חרות ממלאך המוות (שמות רבה מא ז), כן עתה הצילני ממנו.

ולמה שכתבנו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש (שמות יט), שאומרו "וגוי קדוש" שגם הגוף יהיה קדוש כאלוהו שלא שלט בו מלאך המוות (זוהר חדש עו), יחזור אומר אמרתך על האמירה היא והכל הולך אל מקום אחד.

והוא כי אז גם החומר ישמח ויעלוז בתורה, עד גדר שאפילו החוקים שאין חשקם בגוף על העדר טעמם, אז ישישו (קעא) שפתי החומריים שתבענה ותדברנה תהלה כאשר תלמדני אז חקיך, שתבינם לי בכלל הרנה האמורה שכדברך בסיני תבינני, מרוב קדושה שיקנה אז גם הגוף. ולעומת מה שיהללו שפתי על החוקים, (קעב) תענה לשוני אליהם ותאמר אמרתך, כלומר אשר פצו שפתי להלל על החוקים, לא כן ידברו, כי אם לומר אמרתך על כל התורה דרך כלל כי כולה אמרתך היא בין חוקים בין יתר מצוות, כי הלא כל מצותיך צדק כחוקים

ככל השאר. וייחס הדבר הקודם אל השפתיים שהם חיצונים מהלשון, ויטיח הדברים בלי עין אל השפתיים, והנאמרים בעין אל לשון הפנימית מהן.

קעג תהי-יִדְךָ לְעִזְרִי כִּי פְקוּדֶיךָ בְּחַרְתִּי :
קעד תאבתי לישועתך יהנה ותורתך שעשעי :
קעה תחי-נפשי ותהללך ומשפטך יעזרני :
קעו תעיתי כשה אבד בקש עבדך כי מצותיך לא שכחתי:

והנה בכל זה הורה איך מקדושה הנקנית בסילוק, מזדכך ומתקדש גם החומר, שעל כן שש ועלז על הבנת התורה שישכילוהו אז, עתה אמר, אחר שכן הוא **(קעג) תהי נא ידך ה' לעזרני** שהיא ימין הנקרא יד סתם.

והטעם כי הלא הג' דברים שהם עיקר החשבון שנותן אחר הסילוק, הן:
א' נשאת ונתת באמונה, שהוא במה שבין אדם לחברו.
ב' צפית לישועה.
ג' קבעת עתים לתורה (שבת לא א).

והנה על הא' אין צריך לומר שנשאתי ונתתי באמונה ולא הריעותי את אחד מישראל, כי אם גם **פקודיך** הם פקודים המיוחסים לך שאתה עושה שהם רחום וחנון וכל שאר פקודי הטובות כמו שכתבנו למעלה [ד] שאל סוג זה הוא קורא **פקודיך**, ואם אלה **בחרתי** להרבות להיטיב, כל שכן שנשאתי ונתתי באמונה שלא הצרתי לאדם.

ועל השני "צפית לישועה", הנה **(קעד) תאבתי לישועתך.**

ועל הג' אמר **תורתך שעשועי.**

ואם כן איפה אמור מעתה, היתכן **(קעה) שתחי נפשי ותהללך** כלומר וגופי כרקב יבלה בקבר, לא יתכן, כי הלא ראוי הוא כי **ומשפטיך יעזרוני**, הם שפטי ייסוריך, שהיתכן שקבלתי ייסורין בגוף כדי לטהר הנפש והיא תעלה להתענג בדשן, ואני סובל הייסורין לקברות אובל ובשרי עלי יכאב.

ואם תאמר נא אלוהי, כי אם קבלתי ייסורין, אני הסיבותי שהלכתי אחר הנאת גופי כענין בת שבע על כן נתמרקת, מה שאין כן הנפש, והניקה תשוב למנוחתה, ואתה פה עמוד ככל

האדם ותעמוד לגורלך לקץ הימין. הנה לזה יש לי תשובה, כי הנה (קעו) תעיתי וכו'. והוא מאמרנו על מאמרם ז"ל (ע"ז ד ב) לא היה דוד ראוי לאותו מעשה אלא וכו', כי הלא כמו זר נחשב האם יחטיא הוא יתברך את ראובן מפני תיקון מה שיקלקל שמעון, אך ביארנו שהענין הוא כי דרכו יתברך שרגלי חסידיו ישמור לבלתי יחטאו (יומא לח ב), ק"ו מחמורו של ר' פנחס בן יאיר שאין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידן (חולין ז א).

כן היה ראוי בל יניח את דוד אל חופשיות בחירתו כי אם ישמור רגלו מלכד עוון, ולא עשה כן רק נמנע מלשמרו, והיה מקום לומר כי מה שלא שמרו היה מפני שעוון קדום אחר גרם לו זה, כי עבירה גוררת עבירה (אבות פ"ד), לזה אמר "לא היה דוד ראוי לאותו מעשה" מחמת עבירה שקדמה שבגללה היה ראוי לעשות גם זאת, ואם כן למה לא שמרו, הלא הוא שאם חטא יחיד וכו' (ע"ז שם). וזה יאמר דוד פה, אל נא אאשם על זאת, כי הלא קרה לי כשה אובד, והוא כי דרך צאן להיות על שומר ואם יניחם הרועה יאבד שה מהעדר, כך תעיתי אני כשה אובד שלא שמרתי כאשר רגלי חסידיך תשמור.

ועוד טענה, כי לו יונח כי אובד אני בקש את מי שהיה תמיד עבדך, כי מצותיך לא שכחתי, לכן גם אתה אל תשכחני.

או יאמר כי מצותיך לא שכחתי וכו', לומר בקש עבדך וחקור עניינו ותמצא כי תורתך לא שכחתי, כי אם, שעם היות תורתך זכורה אלי עשיתי, כי בדין התורה הייתה מותרת, כי כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות היה כותב לאשתו (שבת נו א), ואם כן לא רדפתי אחר הנאתי שלא על פי התורה. ואם כן היטבתי אשר דברתי כי ייסורי גופי יועילו להקנות בו חיים, כי לא היה הוא הגורם ומביא אותם עליו, כי אם שסבל בשביל הנפש שתחי ותהלל את ה' ברוך הוא.

פרק קכ

א שיר המעלות אל-יהוה בצרתה לי קראתי ויענני :

ב יהוה הצילה נפשי משפת-שקר מלשון רמיה :

ג מה-יתן לך ומה-יסיף לך לשון רמיה :

ד חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים :

(א) שיר המעלות אל ה' בצרתה לי וכו'. אמר, הנה הלשון הרע הורג ג':

האומר,

והמקבלו,

ומי שנאמר עליו (דברים רבה ה).

והנה אין צרותם שווה, כי **אומרו ומקבלו מאבדים נפשם,**

ומי שנאמר עליו צרתו אל גופו בלבד, כנודע כי יותר הפסידו דואג ושואל שנשאו עוון עיר הכהנים מהכהנים עצמם (שמואל - א כב).
וכן יותר הפסיד דוד וציבא ממפיבושת (שמואל - ב טז).

על כן אמר דוד, הנה כשהצרה לי לגופי, שהוא כשהלשון הרע נאמר עלי והצרה לי כאשר בלכתו נרדף משאול, אין רע, כי בנקלה הייתי ניצול, כי הנה אל ה' **בצרתה לי קראתי,** ובקראי כבר **ויענני,** מטרם אדבר והוא יתברך ישמע, ואין זה רק על בלתי היות לנפשי חטא בדבר, כי לא אמרתי לשון הרע ולא קבלתיו, כי אם עלי היה נאמר, והצרה הייתה לי. אך מה שאבקש מאתך **(ב) ה'**, הלא הוא כי **הצילה נפשי משפת שקר** בל אקבלנו ואטמא את נפשי, שהצרה היא למי שנאמר עליו, והעוון לי ולאומרו.

ושמא תאמר הלא השקר אין לו רגלים ולמה תירא, לזה אמר **מלשון רמיה** שנאמר ביפוי רמאות וקל לקבלו.

משיבה רוח הקדש ואומרת, **(ג) מה יתן לך** דוד האומר לך לשון הרע, שתצטרך תפילה שאצילך, ולא תתרחק אתה מאליך, כי אילו צדיק ורשע אינו בידי שמים (עי' נדה טז ב). ואם על היותו נאמר בלשון רמיה, **ומה יוסיף לך** לקבלו היותו **בלשון רמיה.**

משיב דוד המלך ע"ה ואמר (ד) חצי גבור שונים וכו'. לומר, הלא מה אעשה וברית כרותה ללשון הרע שאינו חוזר ריקם, כי מי יתן והיה כיתר רעות המתרגשות, שיראם האדם בבואן וירחק מהם, כי זה ברגע קטון יעבור ויפלוש כמעט בלתי נרגש עד העבירו אותו ואין אומר השב, כי הלא ידמה **לחצי גבור וכו'.** כי הנה שלש מידות בחץ לפלש מיד. אחד, היות המורה אותה איש גבור שתבוא ברוב כח לפלש מיד. שני, היות החץ שנון. ועדיין אפשר יכה באבר בלתי ממית בו כירך וכתף, אמנם אם יהיה ארס בחץ, בכל מקום שיכה יהיה אוכל ושורף עד הגיעו אל הלב ולא יחיה.

אמר, הנה שלש אלה **בלשון רמיה:**

אחד, שיבחר לשון הרע עצום מאד ולא דבר קל למען כמכת גבור יכה בו.

ב. ישנן ויפה בחלקת רמיית לשון להעבירו קל מהרה כחץ שנון.

ושמא תאמר הלא אם בהאמר לא תעצור כח לדחותו כי יפלש מיד, הלא אחר שעה יקרך ככל יתר העבירות שיתחרט כל איש אחר העשותם וישוב יתקן אשר יוכל, אמר גם זה איננו פה, כי הלא אין צריך לומר אם הלשון הרע ההוא היה דבר נוגע בעצם אל לב המקבל, כי אם אפילו היה דבר חיצוני שהכאתו תדמה למכת חץ באבר חיצוני ורחוק מהלב וממקום ממית כירך וכתף, עם כל זה לא תשוב אחור, כי אדרבה אחר שנאמר עודנו הולך תמיד ושורף בו כחץ הבאה בארסיות שהלוך ילך הארס עד הלב ולא ישקוט עד ימית, כן הדבר הזה שהלוך ילך ברעיוני המקבל עד יכלה הדבר ולא ישוב אחור, וזהו **עם גחלי רתמים**.

ויורה זה מאמרם ז"ל (**בראשית רבה** צח יט) **שגחלי רתמים** לא יכבו, כי בדקו ומצאו רותם שהחל האש בו והתמידה אוכלת י"ב חדש בתוכו. הנה שעל כן לא לזר יחשב שאלתי זאת שמן השמים יסייעוני ויצילוני מזה, עם היות שהוא מענין יראת שמים שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג ב).

ה אויה לי כי-גרתי משך שכנתי עם-אהלי קדר :

ו רבת שכנה-לה נפשי עם שונא שלום :

ז אני-שלום וכי אדבר המה למלחמה:

(ה) אויה לי כי גרתי משך וכו'. אמר ראה נא איך דברי אמת, שקשה עלי הצרה הזאת של קבלת לשון הרע, מהנוגעת אל עצמי בקבלת זולתי לשון הרע עלי, כי הלא אויה היה לי לעצמי וגופי, **כי גרתי** גר בארץ נכריה ולא יום או יומים, רק **משך** זמן **שכנתי עם אהלי קדר**, על דבר לשון הרע שנאמר עלי לשאול. והנה הצרה לא הייתה אז רק לגופי, אך נפשי הייתה שמחה שלא היה בה עוון אשר חטא, ואדרבא **(ו) רבת שכנה לה נפשי**, על הנוגע לה הייתה שוכנת רבת בטיב רצונה, **עם שונא שלום** כאנשים ההם. כי הלא אם **(ז) אני שלום**, או **כי אדבר** שהוא ענין קושי כמה דאת אמר **דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות וכו'** (בראשית מב), בכל מידה שהייתי מודד **המה למלחמה**, ואז נפשי צהלה ושמחה, שרוע לבם היו מוציאים לחוץ, ולא היו מחפים לדבר שלום ובקרבים לשים ארבים רק שונאים שלום, כי על ידי כן לא היה בהם רמיה, מה שאין כן עתה ששלום ידברו ורמיה בפיהם, מראים עצמם מבקשי הנאתי ודואגים על צערי, ולבם לא כן, כאשר קרה לו עם ציבא שהורה שצר לו על צרת דוד ולא כן ידמה.

פרק קכא

א שיר למעלות אשא עיני אל-ההרים מאין יבא עזרי :

ב עֲזָרִי מֵעַם יְהוָה עֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ :

ג אל-יתן למוט רגלך אל-ינום שמרך :

ד הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל :

ה יהוה שמרך יהוה צלך על-יד מינך :

(א) שיר למעלות אשא עיני וכו'.

ראוי לשים לב אל אומרו כאן (א) למעלות בלמ"ד ולא המעלות בה"א ככל שאר המזמורים. אמנם ידבר את דברי השירה בשביל המעלות שהוא יתברך מעלה את האדם מדרגה על מדרגה, זו למעלה מזו, לפי הדרגות הכנת האדם, לפיהן יהיה עולה במעלות כאשר יבוא בס"ד.

הוא כי הנה דעת המפרשים שעל בני הגלות ידבר המזמור. ויתכן שהוא על כל יחיד ויחיד הנותן אל לבו בצרת הגלות להביט אל האלוהים, באומרו כי מושיע אין בלתו ויתן לב לשוב עדין יתברך. והוא, כי יאמר האיש הישראלי, הנה אשא עיני אל ההרים הם האבות מאין יבא עזרי, כי כבר תמה זכות אבות, לכן אין לי לישען כי אם על אבינו שבשמים, וזהו (ב) עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ.

והוא, כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (עי' ילקוט שמעוני ישעיה תקיג) על מאמר הנביא כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה (ישעיה 50 כב), אשר עשיתי לא נאמר, אלא "אשר אני עושה", מלמד שבכל יום עושה הקדוש ברוך הוא שמים חדשים וארץ חדשה, והם רוחניים. ומה גם לחכמי האמת האומרים כי מעסק התורה וסודותיה נעשים אורות רוחניות ומהם נעשים לצדיקים לעתיד לבוא, ובהם הבטיח הוא יתברך את ישראל באומרו, כי כאשר השמים החדשים וכו' עומדים לפני נאם ה' כן יעמוד זרעכם ושמכם (שם). ובזה יאמר, הנה אין ספק כי עזרי לא יבצר מעם ה', כי הלא הוא עושה תמיד שמים וארץ, ולמי הם אם לא לעושי רצונו, ואין ספק שלא יניחני ויהיה כל הטוב ההוא חנם, כי אם שיקיים אומרו ככה יעמוד זרעכם ושמכם.

משיבה רוח הקדש ואומרת, הנה על ידי בואך ליטהר והכירך כי אין לך לישען אלא על ה', כלומר ואליו תשוב, על ידי כן יסייע אותך, כי (ג) אל יתן למוט רגלך, שישמרך מן החטא כמה דאת אמר רגלי חסידיו ישמור (שמואל - א ב, ועי' יומא לח ב) שלא תבוא תקלה על ירך, וזהו אומרו למוט בפת"ח הלמ"ד, שהוא כאומרו להמוט בה"א הידיעה, שהוא היצר הרע שהוא המוט ומכשול הידוע כמו שאמרו ז"ל (סוכה נב א) ישעיה קראו מכשול, אל יתן יניחך ה' בידו, כמה דאת אמר ולא נתן סיחון (במדבר כא כג), שלא יניח לאותו מוט רגלך. ולהיות כי

לפעמים בלי השסת היצר הרע יזדמן לאדם פתאום עוון וקשה לימלט ממנו, לזה אמר עוד מעט תעלה במעלה אחרת, והיא **שאל ינום שומרך**, שיהיה תמיד ער לשומרך.

ואל תאמר כי לכל כללות ישראל יעשה כן, כי **(ד) לא ינום שומר ישראל**, ובתוך עמי אנכי יושב, כי הן אמת **שהנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל** דרך כלל את האומה, אך מה שיתווסף בך, הוא, שעם היותרך יחיד **(ה) ה' בעצמו יהיה שומרך**.

ועוד יוסיף לך בהמשיכך בתשובה וכשרון, כי **ה' צלך על יד ימינך**. והוא כי הנה נאמר **יפול מצדך אלף ורבבה מימינך** (תהלים צא) ואמרו רבותינו ז"ל (ברכות ו א) שהוא כי כוחות חיצונים מתקרבים אל האדם רבבה בימין, ואלף בשמאל, ומייעד הוא יתברך לצדיק שיפול מצדו אלף ורבבה מימינו. ועל פי דרכנו ראוי לבקש טעם למה ימצאון יותר חיצונים בימין מבשמאל עשר ידות.

אך יתכן כי כל ישעם וכל חפץ החיצונים לידבק בקדושה כנודע, על כן בימין באים יותר. נוסף על זה כי לשיהיה להם כח לחול בימין, מתאזרים בחיל גדול, על דרך מאמר התוספות ז"ל על מאמר ר' סימון (שבת פח א) שכשהקדימו ישראל נעשה לנשמע שבאו ס' ריבוא מלאכי השרת וקשרו שני כתרים בראש כל אחד מישראל וכשחטאו באו ק"כ ריבוא מלאכי חבלה ופירקום, והקשו התוספות למה הוכפלו המלאכי חבלה, ותירצו שהוצרכו כפלים לשלוט להסיר הקדושה. ועל דרך זה נאמר שהוכפלו החיצונים בימין אשר שם עיקר קדושת איש הישראלי.

ונבוא אל הענין, אמר, הנה עוד תקנה מעלה יתירה, שאין צריך לומר שאם יהיו רבבה חיצונים בימינך שיפולו, כי אם גם שיהיה **ה' צלך על יד ימינך**, באופן שבהיותו יתברך מיצל על ימינך, אפילו לא יתקרבו חיצונים שם שתצטרך שיפולו, ומה גם בשמאל שאין שם עיקר קרבתם.

ו יומם השמש לא-יככה וירח בלילה :

ז יהוה ישמרך מכל-רע ישמר את-נפשך :

ח יהוה ישמר-צאתך ובואך מעתה ועד-עולם:

ועוד תעלה מעלה אחרת, שעם היות הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים (ע"ז ג ב), ואם יפשע אדם בעצמו, להיות יומם בשמש, ולקרח בלילה לאור הלבנה, ויחלה, דמו בראשו, כי לא ישנה יתברך הטבעים בשבילך. אמר כי המתמיד בכישרון יעלה עד גדר שמצנים פחים ישמרנו

יתברך. וזהו (ו) **יומם השמש לא יככה וירח בלילה**, והוא נמשך מהקודם, כי אחר שה' הוא צלו יגן בעדו.

(ז) **ה' ישמרך מכל רע וכו'.** הנה ידוע כי כל צרה הבאה על האדם, אין המיצר לו הוא עושה, כי אם העוון, כי אין **ערוך ממית אלא חטא ממית** (ברכות לג א). והוא כי העוון נעשה כח טמא משחית והוא המכה בו כמה דאת אמר ותמוגנו ביד עונינו (ישעיה סד), ולא בלבד הוא המדכאו, כי אם גם גורם לו עוון אחר, כי **עבירה גוררת עבירה** (אבות פ"ד).

ונבוא אל הענין, אמר בני ראה כמה בידך לעשות, כי אם תהיה עולה בכישרון, עוד תעלה מעלה אחרת, והיא כי **ה' ישמרך מכל רע**, הוא הרע עצמו שעשית, שמכל עוון נעשה מלאך רע גורר לך עבירה אחרת, ועליו אומר **ה' ישמרך מכל רע** שעשית.

ועוד מעלה אחרת אפשר לך לקנות, והוא עד כי הרע עצמו שעשית **ישמור את נפשך**, והוא כי תשוב מכל עוון מאהבה, ויעשו כל הזדונות זכויות כמסקנת הגמרא (יומא פו ב) על מאמר ר' שמעון בן לקיש.

ועוד מעלה אחרת והיא (ח) **ה' ישמור צאתך**. והוא ענין (מועד קטן כח א) ר' יוחנן ורבא שאמרו בסילוקן שיבקשו ממלאך המוות שלא יצערם, ואחד הרגיש כי ריבדא דכוסילתא, והאחד כמשחל ביניתא מחלבא, ואעפ"י כן אמרו שלא היו רוצים לשוב ולחיות, לבלתי הרגיש צער המוות, משום דנפיש בעתותא דמלאך המוות. ואפשר שעל זה יאמר **ה' ישמור צאתך**, שהוא צאתך מן העולם.

ושמא תאמר מה יסכון לי זה אם ישיבוני בגלגול, ואולי אז בפעם השנית אקלקל מעשי, לזה אמר **ובואך**, כי יכין בך הוא יתברך רוח צח ממרום בבואך, באופן תתקרב תמיד לידי זכות. ולא בלבד אם פעם אחת תבוא, כי אם אפילו פעמים רבות, **ישמרך מעתה ועד עולם**. הנה כי שיר זה נתקן בשביל המעלות שביד האדם להיות עולה על ידי טוב מעשיו ובחירתו כמדובר, וזהו אומרו **[א] למעלות** בלמ"ד שהוא שיר בשביל המעלות.

עוד יתכן כי דוד הוא המדבר על צרת הגלות, ואומר **[א] אשא עיני אל ההרים הם האבות**, מאיזו בחינה משלושתם **יבוא עזרי** שהם חסד גבורה ורחמים. וישיב אמריו לו ואומר **[ב] עזרי מעם ה'**, לא אמר מה' אלא **מעם ה'**, שהוא ממי שהוא עם ה' הוא יעקב שדיוקן שלו עמו כנודע מרבתינו ז"ל (איכה רבה ב ב) על פסוק **השליך משמים ארץ וכו' (איכה ב)**. ולמה אבחר בו, מפני שהוא **עושה שמים וארץ**, והוא מאמרם ז"ל (ויקרא רבה לו ד) על פסוק

בוראך יעקב וכו' (ישעיה מג) שאומר הקדוש ברוך הוא עולמי עולמי מי בראך, יעקב בראך, יעקב יצרך.

משיבה רוח הקדש, אינך צריך לזולתך, [ג] אל יתן למוט רגלך וכו', על דרך הקודם עד פסוק [ח] ה' ישמור צאתך מן העולם, שלא תמות ככל האדם, כי דוד מלך ישראל חי וקים (ר"ה כה א). ובואך, לעת קץ להיות מלך המשיח. וזה כולל מעתה ועד עולם, כי בכל יום אתה מעותד, כי היום אם בקולו תשמעו (עי' סנהדרין צח א), כי ה' ישמור שלא יהיה דבר מעכב ביאתך מעתה ועד עולם, שלא יבצר לפחות בעת הקץ.

פרק קכב

א שיר המעלות לדוד שמחתי באמרים לי בית יהוה נלך :

ב עמידות היו רגלינו בשעריך ירושלם :

ג ירושלם הבנויה כעיר שחברה-לה יחדו :

ד ששם עלו שבטים שבטי-יה עדות לישראל להדות לשם יהוה :

ה כי שמה ישובו כסאות למשפט כסאות לבית דוד :

(א) שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי וכו'. ידוע ממאמרם ז"ל (עי' חגיגה יב ב, ותנחומא ריש פקודי) כי בית המקדש של מטה מכון כנגד של מעלה, והנכנס בשל מטה כנכנס בשל מעלה, והקרבת הנעשה בשל מטה כנעשה בשל מעלה, וכמאמר שלמה באומר בנה בניתי בית זבול לך (מלכים - א ח), שבבנותו של מטה היה כבונה גם של מעלה שבזבול, והוא כי כל שפע העליון נשפע בתחתון, שאם לא כן איך ישב אלוהים על הארץ. וכן ירושלים של מטה היא כנגד ירושלם של מעלה.

ונבוא אל הביאור, אמר דוד, הנה [א] שמחתי במכירים גדר בית המקדש, שהעומד בבית המקדש של מטה כעומד בשל מעלה כנודע, כי על כן מכון כנגד של מעלה. והנה בית ה' לא יקרא רק העליון הרוחני, כתמיהת שלמה האמנם ישב אלוהים על הארץ (שם).

ואמר הנה שמחתי באומרים לי על בית המקדש העתיד אז בימיו ליבנות, בית ה' נלך, כלומר כי לא בלבד נלך לתחתון כי אם לעליון שהוא בית השם הגדול של הויה כי מכון התחתון כנגדו.

והנה ממאמרם זה היו מורים, כי לא למעלה תחשב בעיניהם ירושלים רק בית המקדש בלבד, ולא כן הוא, כי גם ירושלים של מטה היא כנגד ירושלים של מעלה ושפע שעריה ועצמה הרוחניים כנגד של מטה, עד החשב העומד בשל מטה כעומד בשל מעלה, על כן בא דוד כמדבר על לב ירושלים, ויאמר לה **(ב) עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים**. והוא בשום לב, כי יראה כי בשני שערים יעמדו רגליהם כאחת, אך הוא כלומר בעמדנו באחד שעריך למטה עמדנו בשני שעריך בשל מטה ובשל מעלה המכוון נגדו, שאם לא כן לא יעמוד העומד בירושלים בשני שערים כאחד.

ופירש ואמר, מה שאמרתי **שעומדות היו רגלינו** בשני שערים כאחד, הוא, כי **(ג) ירושלים הבנויה** היא של מטה הגשמית העשויה על ידי בנין, היא כאילו **עיר שחברה לה**, היא ירושלים של מעלה המחוברת ומכוונת נגדה, כאילו שתיהן **יחדו**, ועל כן העומד באחד שעריה הוא כאילו רגליו עומדות בשערי העליונה גם היא, והעומד בירושלים כעומד בירושלים של מעלה.

וזהו **(ד) ששם עלו שבטים וכו'**. כי הלא יקשה כי מי לא ידע שבירושלים עלו שבטים. **ועוד אומרו שבטי יה**, מה ענין תוארם זה לשבטים פה. אך יאמר, ששם **בעיר שחברה לה**, היא העליונה, **שם עלו שבטים** ברגלים בבואם להראות את פני ה' בהיותם בתחתונה. ואל תתמה איך יהיו בשני עולמות כאחת למטה ולמעלה, כי הלא הם **שבטי יה** שקדשם ה' בשתי אותיות אלו, שבהם נבראו שני העולמות תחתון ועליון, העולם הזה בה"א והעולם הבא ביו"ד (מנחות כט ב), על כן אל תתמה על המצאם בשני העולמות כאחת.

ומי יעיד להם לישראל שכך הוא שבהיותם בירושלים ובבית המקדש של מטה הוא כשל מעלה, **וששם עלו שבטים** בשניהם, הנה **עדות לישראל** שכך הוא, הלא הוא **להודות לשם ה'**. והוא כי ביום הכפורים כשהיו שומעים את שם המפורש יוצא מפי כהן גדול היו משתחוים בפישוט ידיים ורגלים, ולא היה המקום אף להם, עם עמדם צפופים, כמאמר התנא (אבות ה) **עומדין צפופים ומשתחויים רווחים**, כי מקום שהיה מחזיק ב' כפות רגלי כל אחד, מחזיק אותו שטוח על הארץ בפישוט ידיים ורגלים, שאין זה בלי ספק רק כי שפע ירושלים ובית המקדש של מעלה הרוחניים היו שם איתם, כאילו **שם עלו**, והרוחניות מתרחב כי הוא כאילו חובר אל התחתון, ואם כן אין לך **עדות לישראל** גדול מזה, וזהו **עדות לישראל** הוא בבואם להודות ולהשתחוות **לשם ה'** שהיה מזכיר כהן גדול. ולא אמר בהודות רק להודות, למה שלא היה נרגש הדבר בהודאה והשתחוויה לבד, כי אם בשום לב אל מה שמקודם בסמוך היו מצומצמים בעמידה נערך עם מה שבעת ההודאה, ולזה אמר להודות, שישימו לב אל מצבם בעמדם להודות עם ההודאה, והוא עדות גמורה בלי ספק.

(ה) כי שמה ישבו כסאות למשפט וכו'.

אומרת רוח הקדש, במה שאמרתי תבין מאמר הכתוב וישב שלמה על כסא ה' (דברי הימים א כט), מה שאי אפשר לשמוע. אך הוא כי שמה ישבו כסאות למשפט, כי גם כסא משפט אשר למטה, היה מכוון כנגד כסא משפט שבירושלים של מעלה, נמצאו כאילו שמה ישבו שני הכסאות, כי שפע העליונה דבקה בשכנגדה למטה. ופירש ואמר כסאות לבית דוד הוא ענין וישב שלמה וכו' וכיוצא בו מהראויים לבית דוד.

ו שאלו שלום ירושלים ישליו אהביך :

ז יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך :

ח למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך :

ט למען בית יהוה אלהינו אבקשה טוב לך :

(ו) שאלו שלום ירושלים וכו'. כהתימו לספר בשבח ירושלים, לעומת האומרים [א] בית ה' נלך כאילו אין מעלה גם לירושלים, אמר אם כן איפה אשר לא הזכרתם רק בית ה' שאלו שלום ירושלים גם היא, ולא של בית המקדש לבדו, כי גם שלמותה רב וגדולה לאלוהים. והנה ממאמרו זה היה מורה כי היא צריכה אליהם ישאלו שלומה מאתו יתברך, על כן הפך פניו אליה ואמר כמדבר לה ישליו אהביך, כלומר מה שאמרתי ישאלו שלומך לא שאת צריכה אליהם כי אם אדרבה למען ייטב להם, כי הלא ישליו אהביך השואלים שלומך, כי בשלומך יהיה להם שלום, כי הלא כאשר (ז) יהי ה שלום בחילך, ששם זה של שלום הוא בחילך שיהיה לך חומת אש, אז תהיה שלוה בארמנותיך לישראל הדרים בה.

משיבה רוח הקדש כאילו הוא יתברך המדבר, ואמר הלא הקלת בכבוד הצדיקים שבבני הנקראים אחי בייחס נשמותם, ורעי בקיימם העולם שאני בראתי, שהם כשותפים עמי בבריאה בקיימם אותו, כי אמרת שישאלו שלום ירושלים, לא שהיא צריכה אליהם, כי אם כדי שבהיות שלום בחילה ימשך להם שלוה, דע כי נהפוך הוא, כי גדולים צדיקים לפני, ואדרבא אני אומר לך ירושלים הבנויה (ח) שלמען אחי ורעי, אדברה נא שלום בך.

משיב דוד ואומר, אני תליתי הכבוד בך ירושלים, והוא יתברך תלה כבוד ירושלים בישראל, והראוי הוא שאנחנו נעשה את שלנו ונאמר, כי לך נתן הכבוד, ולא כמאמרנו שתלינו הכבוד בירושלים, ולא כמו שהחשבתנו בענוותנותך שתלית טוב ירושלים בשבילנו, כי אם על כבודך נעשה העיקר כראוי, ונאמר (ט) למען בית ה' שבך ירושלים. ואחר עשות העיקר מטענה זו, וגם להיותו יתברך אלוהינו שהוא רמז למאמרו יתברך [ח] למען אחי ורעי, הוא מה [ט] שאבקשה טוב לך.

פרק קכג

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֵלֶיךָ נְשֵׂאתִי אֶת-עֵינַי הַיּוֹשְׁבֵי בַשָּׁמַיִם:
 ב הִנֵּה כְּעֵינַי עֹבְדִים אֶל-יַד אֲדוֹנֵיהֶם כְּעֵינַי שְׁפָחָה אֶל-יַד גְּבֻרָתָהּ כִּן עֵינַי אֶל-יְהוָה אֱלֹהֵינוּ.
 עד שִׁיחַנְנוּ:
 ג חֲנַנוּ יְהוָה חֲנַנוּ כִּי-רַב שָׁבַעְנוּ בּוֹז:
 ד רַבַּת שְׁבַעָה-לָהּ נַפְשָׁנוּ הִלְעָג הַשְּׂאֲנַנִּים הַבּוֹז (לְגַאֲיוֹנִים) [לְגַאֲיוֹנִים]:

(א) שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֵלֶיךָ נְשֵׂאתִי וכו'. הנה יראה מרבותינו ז"ל כי על בני הגלות ידבר. ואחשבה שעל הד' גלויות ידבר, שעל גלות בבל אמר (א) אֵלֶיךָ נְשֵׂאתִי אֶת עֵינַי, והוא כי הנה בגלות בבל היו יודעים כי שבעים שנה היה גלותם בלבד, לא היה עיקר צערם רק על עיקר שכונה שנסתלקה מעל הארץ עם היות שמאז נברא העולם נתאוה שתהיה לו דירה בתחתונים (בראשית רבה ג ט, תנחומא בחוקותי ג), ועל כן יאמרו בני הגלות בלשון אחדות, אֵלֶיךָ נְשֵׂאתִי אֶת עֵינַי הַיּוֹשְׁבֵי בַשָּׁמַיִם, כלומר שהייתי מצטער על היותך יושבי בשמים ולא בארץ, ואמר יושבי כלומר בשבילי שבעונותי עלית למרום.

ועל גלות מדי שנמכרנו אנשים ונשים להמן, אמר (ב) הִנֵּה כְּעֵינַי עֹבְדִים אֶל יַד אֲדוֹנֵיהֶם היינו הזכרים, כְּעֵינַי שְׁפָחָה אֶל יַד גְּבֻרָתָהּ היינו הנשים, כן היו עֵינַי אֶל ה' אֱלֹהֵינוּ כלומר כי עבדיך אנחנו ומוכרים וקונים אותנו. ואם נדקדק אומרו עבדים לשון רבים ושפחה לשון יחיד, ירמוז כי בגלות ההוא היו היהודים מצד אחד מתחננים לה', ואסתר מתחננת לפני המלך בצום, ואמר כי הם היו כעבדים המתחננים אל יד אדוניהם יתברך, והיא גם שאל המלך הייתה נראית כמתחננת, לא היו תחנוניה רק אל השכינה, וכמאמרם ז"ל (מגילה טו ב) שאל השכינה שנסתלקה ממנה צעקה א-לי א-לי למה עזבתני (תהלים כב), וזהו כְּעֵינַי שְׁפָחָה אֶל יַד גְּבֻרָתָהּ כן היו עיניה גם היא אליו יתברך, ולא אל יד המלך אחשורוש, כי הכל בידו יתברך.

ועל היושבים בגלות יון אמר (ג) חֲנַנוּ ה' חֲנַנוּ כִּי רַב שָׁבַעְנוּ בּוֹז מהיונים, שבעיר ממלכתנו פשטו ידיהם בבנות, ובהיכל ה'. ועל בני גלות החיל הזה אמר (ד) רַבַּת שְׁבַעָה לָהּ נַפְשָׁנוּ הִלְעָג הַשְּׂאֲנַנִּים שמלעיגים על טלטולינו, הַבּוֹז כלפי מעלה לְגַאֲיוֹנִים האומרים איה אלוהיכם חלילה.

או ידבר על הגלות הזה המר צר וארוך, והנה ידוע כי גם שלא שכינה מכותל מערבי (שמות רבה ב ב), עיקר שכינה נסתלקה למעלה, ועל הבחינה ההיא שנסתלקה אנו אומרים

המחזיר שכינתו לציון. ובזה יאמר, גם כי לא זזה שכינה מפה, עם כל זה **[א] אליך נשאתי את עיני,** אל הבחינה **היושבי בשמים** היא אשר עלתה.

והנה בין גזויותינו שהם רבים, בין נפשותינו שכולן אחת, כמה דאת אמר **שבעים נפש** (שמות ג), ואומר (בראשית מו) **נפש ששים ושש**, כי נפשות ישראל מעולם האחדות יחשבו אחת, הכל שוקקים. ועל הגופים אמר **[ב] אל ה'**, כי להעדר זכותם צריכים מידת רחמים, ועל אומר **שפחה אל יד גברתה** אמר **אלוהינו** היא שכינה שממנה חוצבו. ואומר **יד**, ולא אמר אל אדוניהם ואל גברתה, יכוון אחד משני דברים, שעתה בקרב הגויים אנו מזונים מיד השר שלהם ומתאוים ליזון מיד אלוהינו כאשר היינו באמונה אתו יתברך.

או יהיה ענין ספר הזוהר על פסוק **נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל** (עמוס ה ב), כי בחורבן ראשון קמה ושבה מאליה אל בית שני, אך בגלות שני הלז "**לא תוסיף קום**" מעצמה עד יתן לה ה' יד ויקימנה בעצמו, וזהו אומר **אל יד** ש[ב]תשובתנו יתן לנו יד להקימנו.

ועל מה שנבקש הגופים את ה' **כעיני עבדים**, אמר **[ג] חננו ה'**, ועל הבחינה השנית שב ואמר **חננו כי רב שבענו בוז** חלק הגופים מאויבינו. ועל בחינת נפשנו שהיה נראה לא הרגישה צער המשעבדים, אמר אדרבה **[ד] רבת שבעה נפשנו** יותר מהגופים, כי לה פי שנים:

אחד הלעג השאננים שילעיגו על עם ה',

שנית הבוז לגאיונים הם שרי האומות וחייליו למעלה, מה שאין השנית הזאת לגופים.

פרק קכד

א שיר המעלות לדוד לולי יהוה שהיה לנו יאמר-נא ישראל :

ב לולי יהוה שהיה לנו בקום עלינו אדם :

ג אזי חיים בלעונו בחרות אפם בנו :

ד אזי המים שטפונו נחלה עבר על-נפשנו :

ה אזי עבר על-נפשנו המים הזידונים :

(א) **שיר המעלות לדוד לולי וכו'.** ידבר על הד' גלויות, כאילו רוח הקדש אומרת לישראל בזמן הגאולה מחורבן בית ראשון, והוא כי אמרו רבותינו ז"ל (עי' שבת נה א) שבימי ירמיה

תמה זכות אבות, ואומרת רוח הקדש לישראל **לולי ה' שהיה לנו** ראוי **יאמר נא ישראל** כלומר עתה שכבר תמה זכות אבות.

או מעין זה, במה שאמרו ז"ל (גיטין פח א) על פסוק **וישקד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' (דניאל ט יד)**, הקשו וכי משום דצדיק ה' הביא הרעה עלינו, אלא ששקד והקדים גלות יכניה י"א שנה למנין ונושנתם, כדי שלא יתקיים בנו כי **אבוד תאבדון**. וזה יאמר **לולי ה' שהיה לנו** להקדים **יאמר נא ישראל** כי לא היה לנו זכות אבות כי אם רחמי ה'.

וגם בגלות מדי יאמרו **(ב) לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם** הוא **המן**, כי מי ינצל מאדם בעל בחירה, כי דעו איפה, כי **(ג) אזי** היו **חיים** בולעים אותנו **בחרות אפם בנו**, אם לא היו מאריכים זמן כי אם מיד **בחרות אפם** היו שולחים ידם היו יכולים, **לולי ה'** נתן בלבם להאריך, כי על ידי האריך ימים בראות **(ד) שאזי המים** הם הגזרות **שטפוו** את גופינו להשמיד להרוג ולאבד ועל ידי האריך זמן לא היה רק **שנחלה** וחיל בלבד **עבר על נפשנו** לענות את נפשנו ג' צומות, שעל ידי כן נצולנו, מה שאין כן אם קודם לצומות מיד היו שולחים יד להרגנו, נמצא כי **לולא ה' שהיה לנו** להאריך לא נמלטנו מבעלי בחירה.

אמנם בגלות שלישי הוא מיון לא בלבד נאמר לולא ה', כי אם ברכה לה', והוא כי הנה **(ה) אזי עבר על נפשנו וכו'**, כי לא היה כשאר גליות שהייתה כוונתם על הגוף כי אם על הנפש, כי כל ישעם וכל חפץ להעביר על דת כמו שאמרו ז"ל **(בראשית רבה ב ד)** שהיו אומרים לישראל כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלוהי ישראל, והיו ישראל מוסרים נפשם על קדוש השם, וזהו **אזי עבר על נפשנו** שהוא על הנוגע לנפש **המים** והגזרות **הזידונים**.

ו ברוך יהוה שלא נתננו טרף לשניהם :

ז נפשנו כצפור נמלטה מפח יוקשים הפח נשבר ואנחנו נמלטנו :

ח עזרנו בשם יהוה עשה שמים וארץ:

ועל זה ראוי לומר **(ו) ברוך ה' שלא נתננו טרף לשניהם**, והוא כי שיני שאר מלכויות לא היו רק לטרוף הגופים, אך שיניהם של אלו היו לטרוף הנפשות, וברוך ה' שהחזיקנו למות על קדושת שמו, שעל ידי כן **(ז) נפשנו כצפור נמלטה מפח יוקשים**, שהוא **פח** של שני **יוקשים**, או לעבור על דת או ליהרג, ונפשנו הייתה נמלטת כצפור הפורח למעלה, כך הייתה מוסרת עצמה ועולה למעלה ונמלטת מהגיהנום. ובזכות זה **הפח נשבר** ביד החשמונאים **ואנחנו** הנתרים **נמלטנו**.

באופן שבכל הגלויות היה לישראל סעד ליגאל, מה שאין כן בגאולה האחרונה שאין לנו רק ה' יתברך לעד, וזהו (ח) **עזרנו בשם ה'**, לומר כי אין לנו כי אם **עזרנו בשם ה'**, והוא בשם הגדול והקדוש הזה הוא העזר שלנו, כי הלא נשבע שלא יהיה נקרא השם שלם רק י-ה בלבד עד דם עבדיו יקום מעמלק (עי' שמות יז טז ברש"י שם), נמצא כי **עזרנו** הוא **בשם ה'** שהשם ה' הגדול הזה הוא בייחוד בגאולה הזאת,

שנית שהוא **עושה שמים וארץ**. והוא בשום לב אל אומרו לשון הווה ולא אמר "עשה" לשון עבר, ויהיה מה שאמרו ז"ל (עי' ילקוט שמעוני ישעיה תקיג) על כי **כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני כן יעמוד זרעכם ושמכם** (ישעיה 10 כב) ואמרו רבותינו ז"ל עשיתי לא נאמר אלא "עושה" מלמד שתמיד הוא עושה, שהם רוחניים. ואמר שכן יעמוד קיים כהם זרענו ושמנו.

וזה **יאמר פה**, שגם **עזרנו** נמצא במה שהוא **עושה שמים וארץ**, כי הלא כן כהם יעמוד זרענו ושמנו, וגם כנראה מספר הזוהר כי השמים והארץ החדשים ההם נעשים מתורה ומצוות שמקיימים ישראל, ועל כן בקיומם שלא יתבטלו לעולם יחויב שגם זרע ישראל העושים אותם בזכותם יתקיימו לעד וזהו "כן יעמוד זרעכם ושמכם". וזה יאמר פה **עזרנו** בשני דברים:

א' בשם ה',

שנית בהיותו **עושה שמים וארץ** על ידי זכותנו, וכאשר הם קיימים נהיה גם אנחנו לפניו יתברך.

פרק קכה

א שיר המעלות הבטחים ביהוה כהר-ציון לא-ימוט לעולם ישב :
ב ירושלים הרים סביב לה ויהוה סביב לעמו מעתה ועד-עולם :

(א) **שיר המעלות הבוטחים בה' וכו'**. אחר אמור בני הגלות החיל הזה כי על ה' ישימו ביטחונם באומרם **עזרנו בשם ה' וכו'** כי כאשר ה' לא יניח שמו מלהיות שלם כך נבטח שעל ידי תקן כבוד שמו יגאלנו גם אנו, בא דוד בשיר הלזה כמשיב ומדבר על לבם ואומר, **שיר המעלות הבוטחים בה'** יהיה לבם נכון ולא ירך לבם על שעוונם הרעו להם ולא רצם, כי כלה ה' חמתו שפך חרון אפו ויצת אש בציון (איכה ד), כי הנה **כהר ציון ששמים שועלים הלכו בו** וציון שדה נחרש, ועם כל זה ידוע כי **לא ימוט**, כי השם הנזכר **לעולם ישב** בו, כמה דאת אמר על הר ציון ששמים שועלים הלכו בו אתה ה' לעולם תשב (איכה ה) וכמאמרנו על ביאור הכתוב ההוא שהוא כי "על הר ציון ששמים שועלים הלכו בו" על ההר ההוא "אתה ה' "

לעולם תשב", והוא כי ציון לא חטאה אלא אדרבא לקתה בעונותינו, ועל כן "במשפט תפדה" (ישעיה א) כלומר מן הדין, כך הבוטחים בה' ייטב לבם, כי גם עליהם ה' לעולם ישב.

או מעין זה ענין ר' עקיבא (מכות כד ב) שכאשר חבריו בכו בראותם על הר ציון שועלים מהלכים בו ר' עקיבא צחק, אמרו לו אנו בוכים ואתה מצחק, אמר להם מזה אני מצחק שמי שקיים פסוק על הר ציון ששם שועלים הלכו בו יקיים הנחמה. וזה יאמר [א] הבוטחים בה', כמו הר ציון שנתקיים רעתה ששועלים הלכו בו, ובזה בטוח שכהתקיים זה יתקיים שוה' לעולם ישב בו, כך יהיה לבוטחים בה', כמו שנתקיים בהם צרת הגלות יתקיים עליהם מקרא שכתוב וה' עליהם יראה (זכריה ט יד).

ואל ירך לבבכם על אורך הגלות ותמיד מידת הדין מתוחה, אל תאמרו בלבבכם ואם יש ה' אתנו למה מצאתנו כל זאת, ותהרהרו כי אולי עזב אתכם חלילה, דעו איפה, כי כאשר (ב) ירושלים הרים קבועים סביב לה בין בחרבנה בין ביישובה, כך וה' הוא ובית דינו (עי' בראשית רבה נא ב), סביב לעמו כלומר שאפילו בהיותו הוא ובית דינו שהוא אף בזמן הדין והגלות, הוא סביב לעמו וכו'. עד כה דברה רוח הקדש.

ג כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים למען לא-ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם :
 ד הטיבה יהוה לטובים ולישרים בלבבותם :
 ה והמטים עקלקלותם יוליכם יהוה את-פעלי האון שלום על-ישראל:

משיב דוד ואומר, הנה ידעתי ה' כי שלטת שבט הרשע לא ינוח שהיא מנוחת התמידה בלי בוא רוגז, אך (ג) למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם בראותם שהם צדיקים ורע להם, לכן לבלתי יחטאו צדיקים, הטיבה ה' לטובים, הם ישראל שיהיו צדיקים שתטיב להם. ובשובך את שיבת ציון שלא חטאה, תשיב את שיבת ישראל, כמאמרך [א] הבוטחים בה' כהר ציון, שמוכרח הוא, כי לא תצדק שיבת ציון להיות בה גאים שינוחו בה, כי הלא [ג] לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים הוא ציון, אלא ודאי שלעמך ישראל כולם צדיקים תהיה, אך יראתי היא כי בראותם צדיק ורע לו יהרהרו חלילה ויתהו על צדקתם וירשעו וזהו למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם, על כן (ד) הטיבה ה' לטובים וכו' ובזה לא יהרהרו [ג] ולא ישלחו בעולתה ידיהם.

(ה) והמטים עקלקלותם יוליכם ה' וכו'. הוה ליה למימר "תוליכם ה'" לנוכח כאומרו [ד] הטיבה, אך יהיה שעונה רוח הקדש אבתריה ואומרת, איך תאמר ה' הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבבותם, ומה תעשה [ה] מהמטים עקלקלותם הצבועים שעקלקלות בלבם, ומטים

אותם בפיהם, מטים הדברים והעקלקלות להראות כי ישרים הם, ויתאנו צדיקים בחשבם שתוכם כברם, ויראו שה' שיראה ללבב לא ייטיב להם, ויטעו הצדיקים ויהרהרו, ומה הועילה תקנתך.

משיב לה דוד, יוליכם ה' את פועלי האון שירחיקם ה' מאת הצדיקים, וילוו עם פועלי האון, שהם יכירו תוכיותם שהם אומנותם, ובזה יהיה **שלום על ישראל**, שאפילו אלו המטים עקלקלותם יבושו מהתגלות רעתם ויתקנו עצמם, והאחרים ילמדו מהם ויהיה שלום על ישראל.

פרק קכו

א שיר המעלות בשוב יהוה את-שיבת ציון היינו כחלמים :
ב אז ימלא שחוק פינו ולשונונו רנה אז יאמרו בגויים הגדיל יהוה לעשות עם-אלה :
ג הגדיל יהוה לעשות עמנו היינו שמחים :

(א) שיר המעלות בשוב ה' וכו'. הנה אמרו רבותינו ז"ל על פסוק גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון **מן הראשון** (חגי ב ט), השני לא נאמר אלא האחרון, הוי על השלישי הוא מדבר. לומר, כי השני אדרבה גרע מהראשון כנודע שחסרו ה' דברים גדולים (יומא כא ב), וכן אשר ראו הבית הראשון והאריכו ימים וראו השני גדלה בכייתם על שחוק אשר לא ראו הראשון (עזרא ג).

וזה נאמר **בבני הגלות החיל הזה**, הנה **בשוב ה' את שיבת ציון** בבנין בית שני **היינו כחלמים**, כי כאשר יחלום החולם שיש לו טובה ושמח בחלומו, ובהקיצו איננו רואה במה לשמוח, כך היה לנו נראה טובה גדולה, ולא כן היה לפי האמת, כי לא הייתה שמחה שלמה בשום דבר.

או יותר כפשוטו, כי ערך יתרון הראשון היה נראה לנו כאילו היה זה חלום, שיתרון הראשון על זה היה כיתרון טובה שהיא בהקיץ על טובה שאדם רואה בחלום, כי העדר החמשה דברים היה חסרון רב מאד.

אך **(ב) אז** שהוא **בגאולה העתידה** יגדל הטוב עד גדר כי **ימלא שחוק פינו וכו'.** והוא כי דרך הממלא שחוק פיו שנמתחות שפתיו אנה ואנה ולא יוכל לרנן, כי לא יוכל לחתך אותיות

הדבור. אמר כי כל כך יהיה שפע אשר יערה עלינו ממרום רב טוב, שאפילו האבריים הגשמיים ישמשו בהוראת השמחה לשני הפכים כאחד, כי **ימלא שחוק פינו ולשונו רנה**, כי הלא הפלגת הטובה תגיע עד גדר **שאז יאמרו בגויים וכו'**. והוא כי הנה דרך אשר לא ראו טובה וגדולה גדולה, כי בבוא להם איזו גדולה יתירה על אשר היה להם, ישמחו מאד, אך אשר נתגדלו בטובה ומלכות רב ועצום, שצריך לשישמחו על גדולה שתבוא אליהם, שתהיה מופלגת הרבה שתגדל בעיניהם על מה שהיה להם מתחילה.

ונבוא אל הענין, והוא כי אנו בני ישראל שלא ראינו טובה, ומה גם בני הגלות החיל הזה השותים במזרקי יין תרעלה ימים אין מספר, אף מעלה בלתי גדולה תופלג בעינינו, אך בעיני הגויים אשר גדלה שְׁרַכַת מלכותם הרבה, לא תגדל בעיניהם כי אם הפלגת גדולת מלכות וטובה מרובה. אמר כי **אז יאמרו בגויים** בהתמהם על גדולתנו העתידה, הנה, אם מה **שהגדיל ה' לעשות עם אלה** היהודים, שלא ראו טובה ומעלה היה מגדיל **(ג) ה' לעשות עמנו**, שנתגדלנו בעוצם גדולה, **היינו שמחים**, כי עם שתמיד גדולה מלכותנו, יהיה שיעור מה **שהגדיל ה' עם אלה**, גדולה מאד על כל מה שהיה לנו, ומה גם עתה **לאלה** שלא ראו טובה, שתגדל בעיניהם ושישמחו על המעלה העצומה הזאת עד אין קץ.

ד שובה יהוה את- (שבותנו) [שביתנו] כאפיקים בנגב :

ה הזרעים בדמעה ברנה יקצרו :

ו הלוח ילך ובכה נשא משך-הזרע בא-יבא ברנה נשא אלמתיו:

(ד) שובה ה' את שביתנו וכו'. הנה ידענו כי גדולה תהיה טובתנו, אך נשאלה שלא תהיה לאט, מעט מעט עד הגיע אל הגדולה, כי אם בבת אחת, כי **שובה ה' את שביתנו כאפיקים בנגב**, שמהיות מקום נגוב יבש יבוא גשם שיעשה בו אפיקים, שהוא מן הקצה אל הקצה כאחת.

משיבה רוח הקדש ואומרת, כך יהיה, כי **(ה) הזרעים בדמעה** אחרי זריעתם **יקצרו** ככלותם לזרוע, כי **(ו) הלוח ילך ובכה נשא משך הזרע** מראש השדה עד קצהו, ובחזרתו משם **בא יבוא מיד ברנה**, בשובו **נושא אלומותיו** מאשר זרע בלכתו, שהוא יותר משאלתכם.

פרק קכז

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְשִׁלְמָה אִם-יְהוָה לֹא-יִבְנֶה בַּיִת שָׁאָ עָמְלוּ בּוֹנֵיו בּוֹ אִם-יְהוָה לֹא-יִשְׁמַר-עִיר
 שָׁאָ שְׂקֵד שׁוֹמֵר :
 ב שָׁאָ לָכֶם מִשְׁכִּימֵי קוֹם מֵאַחֲרֵי-שֶׁבֶת אֲכָלִי לֶחֶם הַעֲצָבִים כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ שָׁנָא :
 ג הִנֵּה נִחַלַת יְהוָה בְּנִים שְׂכָר פְּרִי הַבְּטָן :

(א) שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְשִׁלְמָה וְכו'.

לבוא אל הענין נקדים כי הנה אין הבית השלישי המקווה דומה לשני הבתים שעברו, כי השלישי יהיה רוחני מעשה שמים מה שאין כן הראשונים.

ועוד כי הנה מאז נבנה הבית הראשון נודע שעתיד ליחרב, כי על כן מאז בנה שלמה מקום לגנוז בו הארון, כמה דאת אמר ויתן יאשיהו את הארון אל הבית אשר בנה שלמה (עי' דברי הימים ב לה ג, ורמב"ם הל' בית הבחירה ריש פ"ד), ומכל שכן הבית השני שהיה גרוע מהראשון, ואפילו כשנבנה היה בצער גדול מתגרת אויבים חצים מחזיקים ברמחים וכו' (נחמיה ד).

ונבוא אל הענין, אמר שלמה אם ה' לא יבנה בית כאשר הוא הבית השלישי שיבנהו ה' בעצמו, שוא עמלו בוניו בו בפעם הראשונה. ודקדק באומרו בוניו כמאמרם ז"ל (ילקוט שמעוני מלכים - א קפב) "והבית אשר בנה שלמה" לא נאמר, אלא "והבית בהבנותו" (מלכים - א ו ז), שהכל היו מסייעין למלאכת מלכו של עולם, אפילו רוחות, ועל כולם יאמר בוניו.

ועל הבית השני אמר, אם ה' לא ישמור עיר שוא שקד שומר, שהיה להם הלילה משמר והיום מלאכה (נחמיה ד). כלומר שאין העיקר אלא השלישי. ואוי לכם הבריות שבשבילכם מתאחר, עושים עיקר מהבלי העולם ומניחים חיי עולם על חיי שעה.

וזהו (ב) שוא לכם משכימי קום וכו', לומר לשוא ובלי תועלת הוא לכם היותכם כוכלות היום מאחרי שבת על עסקי העולם הזה, וגם למזונותיכם אתם מפסידים שאתם אוכלי לחם של העצבים ויגעים בעשר מלאכות קודם שתאכלו לחם, ולא היטפלתם בחיי עולם, והייתם אוכלים לחם בלי עצב ויגיעה, כי יהי פסת בר בארץ, כמאמר שלמה עצמו האומר יהי פסת בר בארץ וכו' (תהלים עב טז). והנה בעשותכם כן שאתם משכימי קום, תהיו סבה שיתן לידידו הוא מלך המשיח שינה, שלא יעוררהו לבוא אליכם כי אם יניחהו כישן מאחר לבוא הרבה.

(ג) הנה נחלת ה' בנים וכו'. הלא אמרתי כי **[ב] שוא למשכימי קום** על קנייני העולם הזה, והלא יוכל איש לדבר, מה יעשה האדם השם כל עסקו בתורה ומצוות ויחסר לחמו ואיה פירות מעשיו בעולם הזה, לזה אמר **[ג] הנה נחלת ה' בנים**, שלא יבצר מהצדיק בנים אשר הוא חייב להוליד, הם בן ובת, שלא יפסיד הוא יתברך זה ממנו, וזה בתורת נחלה, אך בתורת **שכר** על פירות מעשיו בעולם הזה, הוא היות לו ג"כ **פרי הבטן**, נוסף על מה שהוא חייב, כלומר אך לא יחויב יותן לו עושר ונכסים בעולם הזה פירות מעשיו, והוא עיקר אמיתי שאם לא כן איה פירות תורת ר' חנינא בן דוסא ור' אלעזר בן פדת ורבה בר נחמני ורבים כהמה. והוא הכתוב אצלנו על מאמרם ז"ל (בבא בתרא עח ב) **בואו חשבון** (במדבר כא) בואו ונחשב שכר מצוה כנגד הפסדה וכו' ואם עשית כן תבנה בעולם הזה ותכונן לעולם הבא, שהוא כי לא תקווה על כישרוך שתכונן בעולם הזה בעושר ונכסים, כי אם "תבנה" שהוא בנים אבטיחך "בעולם הזה", אך "ותכונן" באושר "בעולם הבא", אך לא יחויב ההתכוננות בעולם הזה.

או מעין זה הנה נחלת ה' הוא בנים מי שכל בניו זכרים, ואשר אין כולם זכרים, גם כן **שכר** הוא היות לו **פרי הבטן**.

ד כחצים ביד-גבור כן בני הנעורים :

ה אשרי הגבר אשר מלא את-אשפתו מהם לא יבשו כי-ידברו את-אויבים בשער :

(ד) כחצים ביד גבור וכו'. הנה דרך גבורים נושקי רומי קשת כי יפגעו בו אנשי מלחמתו, כי טרם יקרב אליהם ישלח ידו אל אשפתו ויקח שלשה או ד' חצים ויתן אותם בידו בין אצבעותיו, שיהיו מוכנים לירות זו אחר זו בתכיפות, בל יצטרך להתמהמה בין אחת לחברתה עד יקח שאחריה מתוך האשפה. והנה אלו שבידו יתעתדו ליאבד, כי יורה אותם מיד אל הבאים ראשונה מאויביו לפניו, אך אחרי כן הנותרים תוך אשפתו ישארו למשמרת, והם בטוחי הקיום יותר מאשר החצים שבידו.

ונבוא אל הענין, והוא כי אחרי אומרו שלא יבטח האדם בכישרונו שיעשיר בעולם הזה, כי אם יבטח שיבנה בבנים בלבד, אמר גם בזה אינו בטוח בעצם **בבני הנעורים**, כי הלא **כחצים ביד גבור** אשר מכין ושם אותם בידו לירות אותם מיד נגד אויביו, שבראות אויב אחד יורה האחד, וכן בשני ובשלישי, כן הם **בני הנעורים** אשר יתעתדו למות כל אחד באחד מעונות נעוריו אשר לא יעדרו, מה שאין כן בבני הזקנה אחר שתשש כח יצרו מלחטוא, שיהיה בטוח הקיום כחצים שבאשפה המתקיימים יותר, ולכן **(ה) אשרי הגבר** גובר ביצרו מנעוריו, שלא יהיו מוכנים בניו ליאבד בנעורים **[ד] כחצים שביד הגבור**, כי אם **שמלא את אשפתו מהם**, כי אין צריך לומר שלא ימותו בעוון אבות, כי אם שגם לא יבושו הבנים **כי ידברו את אויבים** באותו

עולם **בשער** לה', כי לא יוכלו להזכיר להם עוון אבותם כי איננו, כי אם יהיה כמו שאמרו ז"ל (**בראשית רבה** סג ב) על פסוק **ותפארת בנים אבותם** (משלי יז), כי האבות עטרה לבנים שיתכבדו בהם.

פרק קכח

א שיר המעלות אשרי כל-ירא יהוה ההלך בדרכיו :
ב יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך:
ג אשתך כגפן כגפן פריה בירכתי ביתך בניך כשתלי זיתים סביב לשלחנך :

(א) **שיר המעלות אשרי כל ירא ה' וכו'.** הנה יש ירא את ה' על עבירות שבידו מפני העונש, ויש ירא כאבינו יעקב שעם היותו צדיק גמור והבטיחו ה', היה ירא שמא יגרום החטא, שמא חטא שוגג והוא לא ידע (ברכות ד א).

ועל סוג זה אמר **אשרי כל ירא ה'** אותו שהוא מן **הסוג השני** שהוא עם היותו הולך בדרכיו. ואמר שזולת אושר האמיתי של עולם הבא האמור באשרי, עוד לו גם בעולם הזה, והם ג' מיני הצלחות בני חיי ומזוני אשר המה כוללות טובות העולם הזה.

והחל לבארם ואמר על מזוני (ב) **יגיע כפיך כי תאכל**, שלא תצטרך לזולת ולא ריבוי הון, כי מרבה נכסים מרבה דאגה (אבות פ"ב).

ושמא תאמר מה יתרון לאדם שיהנה מיגיעו, והלא אם הוא [א] **הולך בדרכיו** יתברך כאמור בתורה ומצוות, ומה בכך אם יפרנסוהו זולתו ויהיה כיששכר זבולון וכשמעון אחי עזריה, לזה אמר הנה כאשר [ב] **יגיע כפיך כי תאכל** יוכפל טובך, כי מלבד אושרך כי **אשריך**, גם תרוויח שיהיה **הטוב לך** לבדך ולא שיטול זולתך המפרנס אותך חלק עמך על שהכינך ללמוד, וזהו **וטוב לך**, כי באושר כל הטוב יהיה לך, כי אשר היה ראוי לתת לך על למודך, והראוי לתת למפרנס אותך, הכל יהיה לך.

ועל בני אמר (ג) **אשתך וכו'.** והוא בשום לב אל הנקד האל"ף בסגול"ל ולא בחירי"ק כמשפטה. אך יכוון לומר כי למה שאתה [א] **ירא ה' ההולך בדרכיו** יתחבר שם י-ה עמך ואשתך, כי על כן יש בך יו"ד ובה ה"א, שהוא יו"ד שבאיש וה"א שבאשה, ותהיו ג' שותפין להצליח ההולדה וזה רמז הסגול"ל. וזה בשלשה דברים הכוללים כל שלימות אושר הזוכה לבנים:

האחד הריבוי,

השני שלא יהיה מוליד וקובר קצתם,

השלישי שיהיו צדיקים ומורי הוראות בישראל.

על האחד אמר [ג] **אשתך כגפן פוריה** שהוא כמו שאמרו (עי' **ילקוט שמעוני שיר השירים** תתקפד) על **כרמי עין גדי** שעושים פירות שבעה פעמים בשנה, שבהיות ענבים בגפן הבושלים כל צרכם, יש בה בוסר עבה קרוב להתבשל, ויש בוסר קטון ממנו, ויש יותר דק, וכן על דרך זה עד היות הסוג הקטון שבכולם **סמדר דק**, ככה יהיו לך בנים גדולים, ועימהם גם בלתי גדולים כהם, וקטנים וקטני קטנים עד יונקים, ואשר בבטן המלאה. ורמז באמרו **פוריה** על שם י-ה הרמז בסגול, כי ממנו תוצאות הברכה האמורה.

ועל השנית אמר **בירכתי ביתך**, שלא תקבור מהם כי אם שיהיו ירכתי ביתך מלאים מהם.

ועל הג' אמר **בניך כשתילי זתים וכו'** שהוא שיהיו מורי הוראות בישראל, שידמו לשתילי זתים ששתולים בשדה ומאיר אורם בכל עיר ומדינה, כן יהיו בניך עודם שתולים ומסובים **סביב לשולחןך** ואור הוראותם מאיר בכל מושבותם של ישראל.

ד הנה כי-כן יברך גבר ירא יהוה :

ה יברך יהוה מציון וראה בטוב ירושלם כל ימי חייו :

ו וראה-בנים לבניך שלום על-ישראל:

(ד) הנה כי כן יבורך גבר וכו'. אמר הנה כי גדר זה שאמרנו עד כה, שהוא **בני ומזוני** על הדרך האמור, ראוי **יבורך** בו **גבר ירא ה'** סתם, גם שלא יהיה מהגדר שדברתי בו עד כה לנוכח, שהוא [א] **הירא את ה'** עם היותו **הולך בדרכיו** שהוא גדר אבינו יעקב, אך מה שאעדיף לך **ההולך בדרכיו** שאני מדבר בך לנוכח מתחילת המזמור, הוא (ה) **יברך וכו'**, שברכת **הירא את ה'** סתם, אפשר תהיה על ידי מלאך, אך אתה **יברך ה'** על ידי עצמו, ובשופע **מציון** מתוך עיקר הקדושה, שהוא דרך שער השמים שהוא משפע פנימיות הקדושה העליונה.

ועל הג' והיא חיי אמר **וראה בטוב ירושלם** שהוא מעין טוב המיוחד לירושלים שהוא שני דברים:

א' (ו) **וראה בנים לבניך**, שהוא מטוב ירושלם המקווה, שהוא אורך ימים כמה דאת אמר **עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלם וכו'** (זכריה ח), ויראו בנים לבניהם כמה דאת אמר

ורחובות העיר ימלאו ילדים וכו' (שם). וגם יהיו אלה שתראה **שלום על ישראל** שיהיו תלמידי חכמים אשר הם **שלום על ישראל** כמאמרם ז"ל (ברכות סד א) **תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם וכו'**. וזהו שלא אמר "ושלום" כי חוזר אל הבנים שהם עצמם **שלום על ישראל**.

או יאמר כי גם השלישית והיא חיי גם היא למעלה באומרו **[ג] סביב לשלחנך**, שגם אחר היותם מורי הוראות יהיו לפניו שיאריך ימים עם בניו, אך עדיין אינו עם בני בניו, וכן **מזוני** שאמר למעלה אינו ריבוי הון ושפע, כי אם **[ב] יגיע כפיך כי תאכל** שלא תצטרך לבריות, ועתה אמר הנה **[ד] כי כן יבורך גבר מאליו**, אשר הוא **ירא ה'**, שאמרתי **[א] אשרי כל ירא ה' וכו'**, אך הנני מוסיף לברכך משלי, שברכת **מזוני** לא יהיה בלבד **יגיע כפיך כי תאכל**, כי אם **[ה] שיברכך ה'** בעצמו ו**מציון** כמדובר למעלה, שעל ידי כן **וראה בטוב ירושלם** שהוא שופע כל שובע והון שבעולם, כי שם יורק השפע בזמן הטובה עד שמהתמצית היו אוכלים כל האומות, באופן שהרואה מעין טוב ירושלים **שיושם כדכד שמשותם וכו'** (ישעיה נד) יש לו הון ושובע גדול.

וכן עד כה **בברכת בני** הבאה לך מאליה להיותך **ירא ה'**, אני מוסיף לך שלא בלבד תראה **[ג] אשתך כגפן פוריה** שירבו לך בנים, כי אם גם בני בנים, וזהו **[ו] וראה בנים לבניך**.

ולענין חיי אמר **שלום על ישראל**, והוא כמה דאת אמר הנני נותן לו את בריתי שלום (במדבר כה), שהוא כמו שאמרו ז"ל (ילקוט שמעוני ריש פנחס) שיחיה לעולם, שהוא כמפורש אצלנו שיהיה שלום בין החומר והנפש שיזדכך חומרם שיהיו כאחדים לא יתפרדו, וזהו **שלום על ישראל** שהוא נוסף על כל שאר ישראל.

פרק קכט

א שיר המעלות רבת צררוני מנעורי יאמר נא ישראל :

ב רבת צררוני מנעורי גם לא יכלו לי :

ג על-גבי חרשו חרשים האריכו (למענותם) [למעניתם] :

(א) שיר המעלות רבת צררוני מנעורי וכו'. הנה במצרים נקראו ישראל נער, כמה דאת אמר כי נער ישראל וכו' ומצרים קראתי לבני (הושע יא), ואומר זכרתי לך חסד נעוריך לכתך אחרי במדבר (ירמיה ב) שהוא ביציאת מצרים.

ונבוא אל הענין, והוא שאומרת רוח הקדש על ישראל שבגלות החיל הזה, בעד ישראל שבזמן הזה.

הנה **רבת צררוני וכו'**, לומר אין הצרה המגעת מאויבינו בזמן הזה דומה לצרתם שבזמן גלות מצרים, עם היות שיש לי להחזיק טובה אליו יתברך על ענין מצרים, והוא כי היה מקום לעלות על רוח בני אדם, כי לא אלינו בני הגלות הלזה יתייחסו צרות זמן אשר בגלות מצרים או קודם, באופן כי בזמן הזה לא נוכל לומר כי אלינו צררו בזמן ההוא, אך אמנם כלל גדול בידינו, כי לעולם יראה אדם את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. ועל כן אומרת רוח הקדש בזמן הגלות הלזה, אל יעלה על רוח איש שאם תצטערו בזמן הזה על צרת ישראל במצרים, או אשר הצר להם לבן שבקש לעקור את הכל, או עשיו את יעקב ואת נשיו ואת ילדיו, שתאמרו רבת צררו את אבותינו, כי אם **רבת צררוני**, כאילו אותנו ממש צררו, ולומר רבת צררוני, כי אין בין הזמן ההוא לזמן הזה, אלא כאילו אז הייתם בזמן נערות ועתה הם ימי זקנה. וזהו **מנעורי**, והוא מטעם אחדות הנשמות של ישראל וגלגולן כרשב"י.

ונוסח זה **יאמר נא ישראל**, כלומר עתה בזמן הזה, עם שעברו כמה דורות מן הטעם האמור, ופסוק זה יאמר על תחילת הנעורים בהיות בני יעקב עדיין קטנים ובקשו לָבֶן ועשיו לאבדם. ועל **גלות מצרים** חוזר ואומר **(ב) רבת צררוני מנעורי גם לא יכלו לי**. כלומר גם מה שלא יכלו כמו שהיה, על זכות האבות ומשה ואהרן, גם כן היה לי בשבילי, שאם היו מכלים את ישראל גם אנו היינו אבודים ובלתי באים לעולם, וה' מטיב לאבות גם בזכות הבנים העתידיים לבוא כנודע, וזהו **גם לא יכלו לי**, וזה אמר גם שלא בלבד לא יכלו למו כי אם גם לי.

ואין צריך לומר לגדולים אשר חטאו, כי אם אפילו לילודים אשר לא חטאו, כי הנה **(ג) על גבי חרשו חורשים** כמאמרם ז"ל (סוטה יא ב) שהייתה האשה יוצאת ויולדת בשדה ונפתחה הארץ ובאים המצריים עליהם והקב"ה עושה להם חלל למטה ומוציא ב' עוקצי צורים נובעות דבש וחלב.

ואפשר על פי דבריהם לתת טעם אל כפל אומרו **חרשו חורשים** ואומרו **האריכו למעניתם**, והוא, כי בראותם שנפל הילד בארץ ולא היה נראה, **חרשו** פעם אחת, כדי שאם יהיה טמון בעפר יומת במחרישה, ובראותם כי אין, היו חורשים שנית על החרישה הקודמת להעמיק יותר.

עוד שנית יעשו, באומרם אולי הילד איננו טמון בתהום התלם הלז, רק מן הוא והלאה, על כן **האריכו למעניתם** לבל ימלט מקטל, ולא השליטם ה'.

ד יהוה צדיק קצץ עבות רשעים :

ה יבשו ויסגו אחר כל שנאי ציון :

ו יהיו כחציר גגות שקדמת שלף יבש :

ז שלא מלא כפו קוצר וחצנו מעמר :

ח ולא אמרו העברים ברכת יהוה אליכם ברכנו אתכם בשם יהוה :

אך גדולה תהיה תשועתנו עתה מאשר הייתה אז, והוא כי הנה אז (ד) ה' צדיק קצץ עבות רשעים, והוא כי למה שהוא צדיק ואינו וותרן לא כילה את אויבינו לגמרי, כי אם שקצץ עבות רשעים הם השרים של מעלה. כמה דאת אמר וירא ישראל את מצרים מת (שמות יד ל), מתים לא נאמר אלא מת, הוא שרו של מצרים (ספר הזוהר). וכן שאר העבים שבהם, הם אשר רדפו אחרי ישראל בים כל רכב בחור ושלישים על כלו (שמות יד ז), אך שאר העם עם שדרך כלל כולם היו שונאי ישראל, לא כילה אותם ה', והוא על כי ישראל לא היו אז שלמים, על כן לא קצץ רק עבות שלהם לבד. אך עתה בגלות החיל הזה המר והנמהר, לא יהיה כן, כי אם אין צריך לומר עבות רשעים אשר הצירו לנו בפועל, כי אם אשר אינם מצרים בפועל, כי אם שהם שונאי ציון בלב בלבד, ילקו. וזהו (ה) יבושו ויסוגו אחר משנאתם בראות ישועתנו כל שונאי ציון.

ואחר שיסוגו אחר מלשנא אותנו מחמת בושנתם, יכלו מן העולם ולא ימלאו ימיהם, ולא עד גמר גידול גופם בנעוריהם, שהוא עד עשרים שנה ששיעור קומתם נשלמת, לא יגיעו לכך, כי (ו) יהיו כחציר גגות שקדמת שלף העשב שיעור קומת גדילתה, תיבש.

ועד איזה גדר יהיו נקראים [ה] שונאי ציון שיכלו, הלא הוא, עד אותם שראו במיעוט טובתנו קרוב לחורבן ומשנאתם לא דברו שלום לנו, והוא, כי קודם החורבן היקלה טובתנו עד גדר (ז) שלא היה ממלא כפו קוצר בעת הקציר ולא חצנו מעמר, ודרך העוברים לפני השדה ורואים כך לדבר על לבם לברך ולנחמם מדאגתם, אך לנו היו אומות עוברים ורואים ומשנאת לבם גם שלא היו מהמצרים אותנו בפועל, לא אמרו אל תצרו על מיעוט תבואתכם, כי ברכת ה' אליכם, כי ברכת ה' אשר הייתה ראויה להיות בתבואה תהיה אליכם בעצמכם, שתשתלח ברכה בכם, והוא כענין רות שעל מלא שלש ראשי אצבעות קלי נשתלחה במעיה ברכה, עד שאכלה ושבעה והותירה (ילקוט שמעוני רות תרד), כן היה להם לומר (ח) ברכת ה' אליכם.

והנה גם שלא היו אומרים כן לאהבתנו, היה להם לאמר כך בשביל הברכה שהיינו משיבים להם, כענין בעז שעבר בשדה ויאמר לקוצרים ה' עמכם, וברכוהו בשם ה' ואמרו לו יברכך ה' (רות ב ד), וזה יאמר [ח] ולא אמרו העוברים ברכת ה' אליכם שהיינו מברכים אותם בשם

ה' לומר ואומרים להם **ברכנו אתכם בשם ה'**, אך מאשר לא עשו כן הורו שנאת לבם, וגם על אלה אמרתי **[ה] שיבושו ויסוגו אחור כו'** גם שלא עשו רעה בפועל, מה שלא היה כאשר **צרוני מנעורי**, שלא מתו רק **עבות רשעים** וכל שאר שונאי ישראל נשארו בחיים.

או יאמר **[א] רבת צרוני כו'**, ידבר עלינו בני הגלות הזה הצר וארוך ומר, אוי לנו על אריכות גלותינו, כי מאשר נתיישנו יכולים אנו לקרוא את גלויות ראשונים זמן נעורים, וזהו אומרו **רבת צרוני מנעורי יאמר נא ישראל** שעתה יכולים אנו לומר על גלות א' וב' ימי נעורינו, כל כך נתיישנו פה.

ועל כן על גלות בבל אומר **[א] רבת צרוני מנעורי כו'**,

ועל מדי אומר פעם שנית **[ב] רבת צרוני מנעורי**. כלומר וברוך ה' כי כל משלוח ידם לא היה רק ב', כי בבית ראשון אמרו רבותינו ז"ל שלא השליט יתברך את הגויים במקדש, כי אם ששלח ארבע מלאכים בארבע לפידי אש והציתו בו האש כמפורש בפסיקתא על פסוק **פתיתני ה' וכו' (ירמיה כ ז)**, ובאיכה **רבתי** אלא ששם אומר שב' מלאכים היו, והצד השוה הוא שלא שלטו במקדש וגם לא בציון וירושלם, כאדום ששמוה לעיים.

ובגלות יון הן אמת שפשטו ידם בהיכל ופרצו בו פרצות, הנה שתים רעות עשו:

אחד על כבודו יתברך,

ב' עלי בבנות ובנכסים,

אך קצת נתנחם שאין צריך לומר שלא יכלו לכלות רעה במקדש, כי אם **גם לי לא יכלו**, וזהו **גם לא יכלו לי**.

אך על הד' הלז המר לי מאד, כי **[ג] על גבי** שהוא גבהותי **שהוא ציון חרשו חורשים**, כי בחורבן בית שני נתקיים **"ציון שדה תחרש"** (מיכה ג) על ידי טורנוסורפוס, וזהו **על גבי כו'**, כלומר כי **על זה דווה לבנו** מה שלא וכו'.

ומי שהראה בראשונים יראה באחרונים, כי **[ד] ה' צדיק קצץ עבות רשעים**, נבוכדנאצר המן **אנטיוכוס טיטוס**. גם עתה תחת מה **שציון שדה נחרש**, לא בלבד החורשים, כי אם גם **[ה] יבושו כו' כל שונאי ציון**. והוא ענין מאמר רבי שמעון בר יוחאי (זוהר בשלח) על פסוק **אשר צבאו על ירושלים** (זכריה יד יב), "אשר יצבאו" היה צריך לומר, אלא מלמד שכל אשר צבאו על ירושלים והיצרו את ישראל ומתו מיתת עצמם, יקימם ה' ויביאם לינקם מהם, ואז יבושו כל השונאים, גם שלא היו מהחורשים רק שונאים בלבד מאשר יראו הנעשה בהם.

ואחר שיבושו לא ילכו ריקם, כי אם **[ו] יהיו כחציר גגות**, שעל ידי המטר צומח חציר ובהעדר המטר טרם ישלים שיעור שהיה גדל ייבש, כך טרם הגיעה עד גדל שיעור קומתם **ייבשו**. וזאת להם תחת גאונם מידה כנגד מידה, שראו **[ז] שלא מלא כו'**, והעוברים להיותם **[ה] שונאי ציון [ח] לא אמרו ברכת וכו'** ככתוב בדרך הקודם, שאין צריך לומר שלא אמרו יברככם ה', כי אם אפילו **ברכת ה' אליכם** לא אמרו. אפילו אחר שהקדמנו להם שלום ואמרנו להם **ברכנו אתכם בשם ה'**, לא השיבו ברכת ה' אליכם.

פרק קל

א שיר המעלות ממעמקים קראתיך יהנה :

ב אדני שמעה בקולי תהינה אזניך קשובות לקול תחנוני :

ג אם-עונות תשמר-יה אדני מי יעמד :

ד כ-עמך הפליחה למען תזרא :

(א) שיר המעלות ממעמקים וכו'. אומרים ישראל שבגלות החיל הזה בהכביד צרת הגלות עמוק עמוק, לא בלבד הצדקתי עלי הדין כי אם גם ייחסתיו לרחמים ולא למידת הדין, וזהו קראתיך ה', מתנהג עמי ברחמים ולא קראתיך שם דין, וזו התחלת תשובה, לכן (ב) א-ד-ו-נ-י שאת מידת דין אל תקטרג עלי, אם לבי אולי לא נכנע בשלמות התשובה מסבלות הגלות, רק שמעה בקולי, אל קול הדברים ואל תביט אל לבבי אם עדיין לא שלם הוא, ואם לא תספיק קריאה ואצטרך גם לתחנונים, גם בהם תעשה כן, תהינה אזניך קשובות לקול תחנוני גם שאין הפנימי שלם בתשובה הראויה.

או יאמר בשום לב אל שם האדנות, באומרו [ב] א-ד-נ-י שמעה שיש בו וי"ו, מה שאין כן בשום שם אדנות. וגם באומרו שמעה בה"א ולא אמר שמע. והוא, [א] ממעמקים בראותי עצמי בעמקי צרת גלותי קראתיך ה', שהוא ה' שלם בד' אותיותיו כלומר כבר ראוי תקרא ה' שלם, כי עתה ראוי תנקום הנקמה המקוות ותושיענו (עי' רש"י שמות יז טז), וזהו [ב] א-ד-נ-י שהוא השופט הארץ והעתידי ללבוש הנקמה, ראה הוי"ו והה"א ושמעה בקולי ללבוש נקם להשלים השם, וזהו הוי"ו שבשם זה והה"א שבשמעה, שהוא שיושלם השם בהנקם מעמלק. ואם אהיה מגדר אשר "טרם יקראו ואני אענה" (ישעיה סה) אל נא תמנע מלהקשיב קול תחנוני, באמור כי אחר שכבר עניתני ברצונך, מה צורך להקשיב דברי, כי הלא בזאת אדע כי חפצת בי שתשמח בשמוע את דברי מאהבתך לי, כענין פסוק תאות לבו נתת לו וארשת שפתיו בל מנעת סלה (תהלים כא). והוא מאמרנו על פסוק טרם יקראו ואני אענה עוד הם

מדברים ואני אשמע (ישעיה סה), שאחר שאענה והסכמתי עשות בקשתו אם **עוד הם מדברים** בתפילה **ואני אשמע**. וזה יאמר **שמעה בקולי**, ואם כבר עניתני טרם אקרא, או בהשמיעי קול, ובאתי אחר כך להרבות תחנונים גם אותם **תהיינה אזנך קשובות לקול תחנוני**.

כי **(ג) אם עונות תשמור**. הנה השם הנזכר לא יושלם, ויהיה **יה** בלבד. **ועוד טענה** לבלתי שמור עוונות, והיא **א-ד-נ-י** כלומר אתה שם אדנות העומד אתי כביכול מגלות לקום מהיותו **סוכת דוד הנופלת מי יעמוד**, כי כביכול יהיה עיכוב גם לך מלקום כמוני, שאני מקווה לקום כמה דאת אמר **מי יקום יעקב** (עמוס ז ב), ואומר **קום בתולת ישראל** (שם ה ב), וזה אמר **מי יעמוד** לרמוז על **סוכת דוד הנופלת**, כלומר לא בלבד אני משולל קימה כי אם **מי יעמוד** כי גם זולתי בענין זה, ומפני הכבוד לא פירש רק **מי יעמוד**.

וראה **(ד) כי עמך** התקנה היא **הסליחה** לעונינו מעוכבת עמך **למען תורא**, שעל שאין יראת אלוהים לנו כראוי אינך סולח, עם כל זה יש לנו טענות לבלתי עכב הסליחה עמך ולגאלנו, והוא, כי איני שואל תעשה בגיני [אלא] על כבוד שמך.

ה קויתי יהוה קוֹתֵה נַפְשִׁי וְלִדְבָרוֹ הוֹחֵלְתִי :

ו נַפְשִׁי לֹאֲדַנְי מִשְׁמָרִים לִבְקֵר שְׁמָרִים לִבְקֵר :

ז יחל ישראל אל-יהוה כי-עם-יהוה החסד והרבה עמו פדות :

ח והוא יפדה את-ישראל מכל עונותיו:

כי הנה מה **(ה) שקויתי** הוא ה', כלומר שיושלם בד' אותיותיו. ומה שקויתי עתה הוא גופי וכל שכן נפשי, כי כבר **קוֹתֵה נַפְשִׁי** לה' מקודם, אפילו טרם היותה עתה בגופי בדור הזה. וזהו **קויתי ה'** אני המתחנן נוסף על מה שמתחלה **קוֹתֵה נַפְשִׁי**. ולא שחס וחלילה בלי תפילתי אפשר תמנע הגאולה, אלא שהיא בלב כי ליבא לפומא לא גלי (עיין סנהדרין צט א ורש"י שם, ובקהלת רבה יב י'), ועתה **לדברו** שכאשר הוא בלב יוציא מפיו בדבור **הוחלתי**, וזהו **ולדברו הוחלתי**.

ואם אינך חושש על גופי כי לא הטהר מעוון, עשה בגין **(ו) נפשי** ובגין השכינה שבגלות כביכול, כי הנה תשוּקת השכינה שהיא שם אדנות לצאת מהגלות היא גדולה, שנפשי למה שהיא חלק ממנה משתוקקת בגינה, יותר ממה שהישנים בנפש יגעה **שומרים לבקר** לקבלה בחידוש מנוחה, כי על כי אנו מברכין **המחזיר נשמות לפגרים מתים**, כמאמר הכתוב (איכה

ג) **חדשים לבקרים וכו'.** וזה יאמר **נפשי לא-ד-נ-י** הוא שם אדנות הוא שכינה כי ממנה נפשי, שתיהן, יותר **משומרים לבקר**, הן **שומרים לבקר** של הגאולה. ואם כן גם שחלק גופנו בלתי כדאי, עשה בשביל נפשי ושם אדנות התאבים הגאולה יותר מכל הישנים השומרים לבקר.

משיבה רוח הקדש ואומרת, אל תתייאשו מצד הגוף כי הנה יעשה זאת, ולא ייחל על עצמו כי אם **(ז) יחל ישראל אל ה'**, שהוא על הנוגע אל ה' שיושלם באותיותיו, ואז הוא יעשה את שלו, **כי עם ה' החסד** גם שיעדר מישראל זכויות יעשה מצד חסד, ואם גם יהיו עונות גם **הרבה עמו פדות**, כי ישראל יעשו את שלהם לחוש על כבוד ה' בלבד, **והוא** יעשה את שלו **(ח) שיפדה את ישראל מכל עונותיו.**

או יאמר [ו] נפשי לה' וכו'. ענין מאמרם ז"ל (**איכה רבה ג ח**) על פסוק **חדשים לבקרים רבה אמונתך** (**איכה ג כג**), שאומרים ישראל במה שבני אדם בכל לילה הולכים לישן, ומפקידים נפשותם יגעות בידו יתברך, ומחזירן בבקר כמחודשות, ניכר כי "**רבה אמונתך**" בתחיית המתים, כי גם זה מעין תחיית המתים. וזה יאמר פה, הנה **נפשי לה'** בכל לילה, ומאשר **שומרים** כל איש ואיש **לבקר** תחזור הנפש לבקר ורואין תוחלת מתקיימת **חדשים לבקרים**, מזה כלם **שומרים לבקר** של תחיית המתים, באופן שלא מחמת ספק אנו מתחננים כי עינינו רואות החזיר נשמות לפגרים מתים כי **חדשים לבקרים.**

משיבה רוח הקדש ואומרת [ז] יחל ישראל אל ה', כלומר יעצתי **שיחל ישראל אל ה'**, לא מפאת תועלתכם, רק למען שם הגדול שיושלם מפאת כבוד השם עצמו, כי אגב זה עם ה' בהיותו שלם דבק החסד ונמשך לכם. ואם תראו **שהרבה עמו** כלומר שהחסד אינו נמשך אלינו מיד, רק והרבה הוא מעוכב עמו, הנה עכבתו הוא **פדות** שאורך הגלות הוא לכם פדות. ואל תקוצו על האריכות יותר מדי, כי אינו מתנהג עמכם כאשר עם האומות מלכי הזידונים שמקבץ כל אשמותם יחד באופן שלא יוכלו אחרי כן לנכותם כולם, מה שאין כן בישראל כמה דאת אמר **ויסרתיך למשפט ונקה לא אנקך** (ירמיה ל יא). וזהו **[ח] והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו** עד תומם, מה שאין כן לאומות מ"ה שאין פורעים כולם, על כן לישראל יאריך גלותם לנכות כולם לטובתם.

פרק קלא

א שיר המעלות לדוד יהוה לא-גבה לבי ולא-רמו עיני ולא-הלכתי בגדלות ובנפלאות ממני :

ב אם-לא שויתי וְדוּמַמְתִּי נִפְשִׁי כְּגִמְלַת עָלֵי אִמּוֹ כְּגִמְלַת עָלֵי נִפְשִׁי :
ג יחל ישראל אל-יהוה מעתה ועד-עולם:

(א) שיר המעלות לדוד ה' וכו'. אחרי אומרו למעלה **יחל ישראל אל ה' וכו'** ליגאל, בא ללמדנו דעת, שלא יהיה התוחלת רק בתשובה והכנעה רבה ושכל אחד יכיר חטאו ולא יקל באשמיו לשים תואנות להקטין ערכם, לכן בא להודיענו את אשר קרה לו למען נלמוד ממנו, שעם שהיה לו מקום לומר כי לא ממנו נמשך לו חטאו, עם כל זה קבל תוכחת והפליג בתשובה ועינויים כאשר יאמר, ובזה גומר ואומר (פסוק ג) **יחל ישראל**, לומר כי בעשות ישראל כמוהו על ידי כך **יחל ישראל וכו'**, מה שאין כן שלא בתשובה ראויה.

והחל ואמר **[א] ה' לא גבה לבי כו'.** והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (ע"ז ד ב) לא היה דוד ראוי לאותו מעשה, אלא שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל דוד. ושם ביארנו במקומו, שלא יעלה על לב חלילה יעשה הוא יתברך שיחטא ראובן בשביל תועלת שמעון, אך הוא כי דרכו יתברך **שרגלי חסידיו ישמור** מן החטא (יומא לח ב), שאפילו בהמתן של צדיקים אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידם, צדיקים עצמן לא כל שכן (חולין ז א). וגם ביארנו שם, כי לא ישמור מן החטא אם לא כשאין לצדיק עוון אחד שיגרור לו אחר כיוצא בו, או הכנה רעה גוררת עוון, כענין **עבירה גוררת עבירה** (אבות פ"ד), כי אז אין הקדוש ברוך הוא שומרו שלא יחטא כי ראוי הוא העוון אליו.

ואמר שדוד לא היה לו עבירה שתגרור לו את זאת, באופן ש"לא היה ראוי לאותו מעשה", ואם כן היה ראוי ישמור אותו הוא יתברך מן החטא כי **רגלי חסידיו ישמור**, אך לא כך עשה רק הניחו אל טבע בחירתו ולא שמרו למה שאם יחטא יחיד וכו'.

והנה היה מקום לומר הן אמת שלא הייתה בידו עבירה שתגרור לו אחרת, אך אולי הייתה הכנה רעה, אולי סרסורי דעבירה שהם ליבא ועינא (ירושלמי ברכות א ה) לא שמר כראוי, והם סרסרו לו יראה את בת שבע ויחמדנה בלבו ויקחנה, או כאשר היה מטייל על הגג כמאמר הכתוב **ויתהלך על גג בית המלך וירא אשה וכו'** (שמואל - ב יא ב), ואולי היה הטיול ההוא דרך גאווה כמלכים גדולים שמטיילים כמתקלסים על זולתם דרך גדולה וגאווה וגסות הרוח אומר בלבו מי יערוך אלי ומתוך זה מצא היצר הרע מקום להבעיר את האש לבלתי שית לב ליראת ה' לחטא במראה עיניו, על כן בא ויאמר הנה אין צריך לומר דברי עונות שלא היו בי לגרום החטא ההוא, כי אפילו הכנות רעות לגרום עוון לא היו בי, כי הלא שלש הנה הכנות הרעות האפשריות שהביאו לידי כך:

או שגבה לבי שהוא הסרסור האחד,

או רמו עיני שהוא השני וגרמו לי להביט וראות ברע,
 או אולי כשהייתי מתהלך ומטייל על הגג היו בדרך גדולות ונפלאות מערכי,
 אומר בלבי אתקלסה במלכים כולם ואטיילה ברוחב לב וגסות הרוח, וזה העיר את עיני לראות
 שוא ולבי לחמוד.

אך הנה ה' לא גבה לבי, כלומר ה' יודע תעלומות יודע כי לא גבה לבי ולא רמו עיני שעל ידי
 כן נשאתים להביט, על דרך אותו כהן שאמר אבא גבה עיניים הוה נתן עיניו בגרושה, באופן
 שליבא ועינא סרסורי דעבירה לא סרסרו להחטיאני בבת שבע, וגם כאשר הייתי מתהלך
 ומטייל על הגג כמאמר הכתוב ויתהלך על גג בית המלך וירא אשה רוחצת מעל הגג וכו'
 (שמואל - ב יא ב) לא הלכתי אז בגדולות, מהרהר בגדולות כדרך מלכים כאשר הם מטיילים
 ובנפלאות ממני, לומר שעל כן מצא השטן מקום לאחוז בי ולהחטיאני.

ועם כל זה לא הקלתי בחטאי לומר לא עוון לי כי אם מן השמים הסבו כמאמרם ז"ל לא היה
 דוד ראוי לאותו מעשה אלא שאם יחטא יחיד אומרים לו כלך אצל דוד, או מהאמור בספר
 הזוהר מאמר הסבא פרשת משפטים (זוהר ח"ב קז). על שיצדק בדברו יתברך שאמר שלא
 אעמוד בניסיון (עי' סנהדרין קז א), כי אם נכנעתי ושמתי לבי אל דברי נתן הנביא והתוודיתי
 ואמרתי חטאתי (שמואל - ב יב יג), שאם לא כן אז אבדתי בעניי.

וזהו (ב) אם לא שויתי וכו' לומר אם לא הייתי שם על לב והייתי דומם מלומר חטאתי, הנה
 נפשי הייתה כגמול עלי אמו, שכמו שהילד שגמלתו אמו, שהילד הרגיל ליינק שדיה, תולה
 נפשו אליה שתניקהו ואינה מניקתו ועיניו כלות, כך נפשי היונקת מהשכינה שהיא אמו, הייתה
 כגמול שתולה עיניו אליה ואין, כל כך הייתה מונעת יניקת השפע ורוח הקדש ממנה.

ובמה תיקנתי, במה שעשיתי תהיה כגמול עלי נפשי, והוא שכל כך הורגלתי בתעניות,
 שהייתה נפשי תאבה לשתוכל להתקיים בי, כמאמר הלל באומרו שהיה הולך לגמול חסד
 לנפשו העניה (ילקוט שמעוני משלי תקמז יא), ואמר דוד שהייתה נפשו כגמול שמצטער לפני
 אמו שתניקהו והיא דוחה אותו תמיד, כן נפשי הייתה מבקשת מגופי שיאכל ויקיימנה, ואני
 הייתי דוחה אותה, וזהו כגמול עלי נפשי שהייתה עלי כמו הגמול עלי אמו.

והן כל זה עם היות אפשר לי להקל בחטאי. והנה כאשר עשיתי אני, יצדק (ג) שיחל ישראל
 אל ה' מעתה ועד עולם ויצליחו.

או יאמר, בהכנתי זאת שעשיתי יועיל גם לישראל כי אני משיחם ואני מוכן להם, וגם ה' יעשה
 חסד עימהם בל תהיה הכנתי לריק, באופן שמה שנאמר למעלה (מזמור קל) שבני הגלות על

ידי קראם בגלותם ממעמקים יחל ישראל אז את ה', עתה אני בא ומוסיף כי יחל ישראל אל ה' מעתה מזמני ועד עולם.

פרק קלב

א שיר המעלות זכור-יהוה לדוד את כל-ענותו :

ב אשר-נשבע ליהוה נדר לאביר יעקב :

ג אם-אבא באהל ביתי אם-אעלה על-ערש יצועי :

ד אם-אתן שנת לעיני לעפעפי תנומה :

ה עד-אמצא מקום ליהוה משכנות לאביר יעקב :

ו הנה-שמעונה באפרתה מצאנוה בשדי-יער :

(א) שיר המעלות זכור ה' לדוד וכו'.

ראוי לשים לב א. כי אינו מדרך הצדיקים לשאול יזכור להם ה' צדקתם להיטיב להם, וכבר נאשם נחמיה על אומרו (נחמיה ה) זכרה לי אלוהי לטובה (סנהדרין צג ב).
ב. וגם אומרו (ב) נשבע לה' נדר וכו' כי אם הייתה שבועה לא היה נדר, כי שבועה לחוד ונדר לחוד.

ג. ועוד למה תאר את השם יתברך בתואר היותו אביר יעקב פה.

ד. ועוד אומרו (ג) באהל ביתי שהם שני הפכים כי האהל אינו בית.

ה. וגם אומרו ערש יצועי ולא אמר על ערשי.

ו. ועוד אומרו (ד) שנת לעיני וכו' ולא קיצר ואמר אם אנום אם אישן.

ז. וגם אומרו שנת ולא אמר שנה.

ח. ועוד כי היתכן (ה) שעד ימצא מקום, והוא לא ידע כמה זמן יהיה, יאסור שינה עליו, ואולי יעברו ימים ושנים והיא שבועת שוא.

ט. ועוד אומרו עד אמצא מקום לה', מתי נאבד שעתה ימצאנו.

י. ועוד אומרו משכנות לשון רבים.

יא. ועוד אומרו (פסוק ו) שמעונה באפרתה מה שמועה שמעו באפרת.

אמנם למען יקים ה' את שאלתו, ישרה שכינתו במעשה שלמה בנו, הקדים ואמר (א) זכור ה' לדוד את כל ענותו אשר יגע. והחל ואמר (ב) אשר נשבע וכו', ונדר גם כן לאביר יעקב אשר החזיק את יעקב על ידי נדרו (עי' בראשית כח), לכן נדר גם הוא למען יחזיקנו ה' בדבר.

והשבועה הייתה (ג) אם אבא באהל ביתי, והוא, שתוך הבית יש כילת מלכים מצוירת, וערש מיוחד במצעות נאות, להשתעשע בכלים חשובים מאד כמשפט המלכים, ואמר שלא יבוא בכילה ההיא היא אהל ביתו, ולא **על ערש יצועיו** המיוחד במצעות נאות לישן בקבע, רק בזולתו. ולהיות זה ביאור השבועה, לא התפיס החפץ רק **אם אבא באהל**, שהביאה והעליה על ערש יצועיו אין בם ממש, והשבועה חלה על דבר שאין בו ממש שהוא איסור גברא, ולא הזכיר **אהל ביתי וערש יצועי** רק לסיים מקום שנשבע עליו.

אך אחרי כן **פירש מה שנדר ואמר (ד) אם אתן שנת לעיני לעפעפי תנומה** לאתפוסי חפצא, ולא אמר אם אנום אם אישן, רק כאומר קונם עיני בשינה ועפעפי בתנומה. ובאמרו **שנת** בתי"ו הסמיכות, רמז שלא נדר רק משנת קבע, כנודע לתיבות כיוצא בהם כאמרו **אשת יפת תואר** (שמות כא) שתי"ו הסמיכות הוא כאומר אשת איש, וכן כיוצא בזה הרבה, והענין שלא ירגיל עצמו לשינה עיקרית.

ומה שהוצרכתי להוציא זמן לבקש מקום, הוא שלא כל מקום יאות לכך, זולתי מקום שטרם יבנה בו בית המקדש הוא קדוש לה' מעצמו. וזהו **(ה) עד אמצא מקום לה'**, שהמקום עצמו הוא כבר לה', ואיננו רק כנגד **שער השמים** (עי' בראשית כח יז ורש"י שם), ששם הייתה שכינה מבריאת העולם, שעל כן לוקח משם עפר אדם הראשון, ושם הקריב קרבן אדם ונח, ונעקד יצחק **(רמב"ם הל' בית הבחירה ר"ש פ"ב)**, ואמר יעקב **יש ה' במקום הזה** (בראשית כח).

והטעם שצריך מקום קדוש מעצמו, הוא, כדי שיהיו **משכנות** כלומר שתי משכנות כאחד, כי שם הוא מכוון כנגד בית המקדש של מעלה, **לאביר יעקב** כשהחזיקו והבטיחו, שהוא במראה החלום (שם) שהראה לו **"סולם מוצב ארצה"** הוא בית המקדש של מטה **"וראשו מגיע השמימה"** הוא של מעלה.

ושמא תאמר אם כן איפה לך לך אל המקום שישב שם יעקב, או שראה בו הסולם, ומה תבקש עוד. לזה אמר **(ו) הנה** מתחלה שמענוה והבננו שהיה **באפרתה**, שהוא בין לוז וירושלם (עי' רש"י בראשית כח יז), וחשבנו כי שם היה המקום לה', כי גם שידענו שיעקב היה בלוז והסולם היה משופע רגליו בלוז במקום הר המוריה שנעקר ובא לשם, וראשו בירושלם, למה שהר המוריה היה אז שדה ארונה ולא עיר מושב, חשבנו ששפוע הסולם היה עד אפרתה שהיה שלשה פרסאות קודם לירושלם ולא שהיה מתארך יותר, ומה גם שהייתה אפרת עיר גדולה של חכמים ושל סופרים ומשם יצא חוטר וגזע ישי, באופן שמה שחשבנוה **ושמענוה**, כמה דאת אמר **שמעני אדוני** (בראשית כג) לשון הבנה, היה שהייתה **באפרתה**,

ואחרי כן **מצאנוה** על פי הנביא **בשדי יער** הוא גורן ארונה היבוסי (עי' סוף שמואל - ב), ומי עלה על רוחו כי שם היה.

ז **נבואה למשכנותיו נשתחוה להדם רגליו :**

ח **קומה יהנה למנוחתך אתה וארון עזך :**

ט **כהניך ילבשו-צדק וחסידך ירננו :**

י **בעבור דוד עבדך אל-תשב פני משיחך :**

והתועלת שנרוויח בהיות שם, הוא, כי **(ז) נבואה למשכנותיו**. והוא הנודע מרבתינו רז"ל (עי' חגיגה יב ב, **ותנחומא** ריש פקודי) כי הכהן המקריב בבית המקדש של מטה מעלה עליו הקדוש ברוך הוא כאילו מקריב בשל מעלה, ובהכנסו לבית המקדש של מטה הוא כנכנס בשל מעלה. וזה אחשוב יאמר **נבואה למשכנותיו וכו'** בהיות בית המקדש במקום זה כאילו נבואה לשני משכנות יחד בתחתון ועליון, ובזה לא נדחוק בפירושי המפרשים על אומרו משכנות לשון רבים. ולא שאין קדושה בתחתון אלא על ידי כן, רק שגם שכינה בו, כי **שנשתחוה**, הוא **להדום רגליו**, הוא בית המקדש שבארץ כמה דאת אמר **והארץ הדום רגלי** (ישעיה 10), כי שם התפשטות שכינה שעיקרה בעליון.

או יאמר **נבואה וכו'**. לומר הנה הגדתי עוצם השתדלותי **עד אמצא מקום לה'** הוא לבנות בית המקדש, והנה היה מקום לומר למה חרדתי את כל החרדה הזאת על בית המקדש, והלא גם **המשכנות** אשר היו לנו עד כה **בגלגל ובשילה ובנוב ובגבעון** כולם קדושים ובתוכם ה', ומה גם למאמרם ז"ל שאמרו **במדבר רבה** (עב יב), כי כשהוקם המשכן למטה בארץ, הוקם משכן למעלה הוא משכן הנער המשמש בימי הגלות, באופן כי גם שלא יהיו כנגד בית המקדש של מעלה יהיו כנגד משכן הנער שבעולם המלאכים, ויהי נא גם עתה כן כאשר עד כה.

אך לא כן הוא, כי אינו דומה, כי הלא כאשר **נבואה למשכנותיו** אשר לא היו בהר המוריה, אין יתרון לנו משאר מקומות שבארץ, רק שמה **שנשתחוה** יהיה **להדום רגליו** בלבד, שהוא בחינת משכן הנשפע במשכנות של מטה, מה שאין כן המשתחוה במקום לה', הוא בית המקדש שלעומת בית המקדש של מעלה הנשפע בבית המקדש של מטה, שנמצא המשתחוה בו כמשתחוה בשל מעלה, שבחינתו למעלה מבחינה הנקראת **הדום רגליו**.

לכן **(ח) קומה ה' למנוחתך** הוא **בית המקדש**, באופן **שאתה** ההווה בעליון תהיה עם **ארון עוזך** שבארץ, ולא שבחינת **הדום רגליו** בלבד שבמשכן הנער יהיה עם **ארון עוזך**.

או יאמר קומה ה' למנוחתך היא בית עולמים, כי שם היא המנוחה לעולם (עיין רמב"ם הל' בית הבחירה פ"א ה"ג), ולא יהיה כאשר עד כה, שהיה הארון מיטלטל ממקום למקום ויוצא למלחמה, באופן שהייתה שכינה בשני מקומות כאחת, אחת בארץ כנודע, וגם במשכן שבשילה או נוב או גבעון ואינו כבוד מלך, רק אתה וארון עוזך כאחד.

(ט) כהניך ילבשו צדק וכו'. ידוע מרבתינו ז"ל (סנהדרין קז ב) כי בבוא שלמה להכניס הארון בבית המקדש לא היה נכנס גם שאמרו כמה רננות, עד שאמר שלמה (י) בעבור דוד עבדך וכו' ומיד נכנס, ואז נתכרכמו פני אויבי דוד כשולי קדרה.

ויתכן כי זה מאמר דוד מעתה [ח] קומה ה' למנוחתך הוא בית המקדש, ואף על פי שאתה נמצא עם ארון עוזך, באופן שלהיותך עם הארון יקל ליכנס, אבקשה ממך, כי גם [ט] שכהניך אז ילבשו צדק הם בגדי כהונה, וחסידיך שביניהם ירננו, שיאמרו כמה רננות לשיכנס הארון, עם כל זה [י] בעבור דוד עבדך אל תשב וכו', כי לא תהיה הכנסת הארון כי אם בעבורי, שיוודע שמחלת לי על עוון בת שבע, בראות שבעבורי אינך משיב פני בנה כאשר היה.

יא נשבע יהוה לדוד אמת לא-ישוב ממנה מפרי בטןך אשית לכסא-לך :
 יב אם-ישמרו בניך בריתי ועדתי זו אלמדם גם-בניהם עדי-עד ישובו לכסא-לך :

משיבה רוח הקדש ואומרת, גדולה מזו יעשה לך הוא יתברך קודם לענין ההוא, למען הודיע שמחל לך, והוא, כי הנה הודיעונו רבותינו ז"ל ששאל דוד מהקב"ה ואמר בזאת אדע שמחלת לי במה שהיוצא מבת שבע ימלוך אחרי.

וזאת אומרת רוח הקדש, הנה דרכו יתברך להיטיב לטובים באופן שזרע דוד תיכון מלכותם אך ישמרו ברית ה' ויהיו צדיקים, אמר הנה כל כך חפץ ה' להמליך את שלמה להודיע שמחל לדוד, כי למלכות כל זרעו שם תנאי (יב) אם ישמרו בריתו ועל שלמה לא שם תנאי. וזהו אומרו (יא) נשבע ה' לדוד כלומר בשביל דוד שני דברים, והוא, שבין יהיו בניו צדיקים או לאו לא יבטל מלכות בנו, אך להמשיכו עד עולם, בזה שם תנאי [יב] אם ישמרו תורת ה', אז ימשיך המלכות עדי עד.

זהו מאמר הכתוב, כשנגזרה קריעת המלכות בימי שלמה נאמר אליו, קרוע אקרע את הממלכה מעליך ונתתיה לעבדך אך בימירך לא אעשנה למען דוד אביך מיד בנך אקרענה (מלכים - א יא יא), הנה כי למען דוד לא יפגום מלכות בנו בין יהיה כשר או לא יהיה, וזהו

אומרו **[יא] נשבע ה' לדוד אמת**, כלומר קיים ואמת בלי תנאי כמה דאת אמר **מימיו נאמנים** (ישעיה לג טז), הוא **מפרי בטנך אשית לכסא לך** בלי תנאי, אך **[יב] אם ישמרו וכו'** שהוא התנאי, הוא, למה שגם **בניהם עדי עד וכו'**.

יג כי-בחר יהוה בציון אוה למושב לו :

יד זאת-מנוחתי עדי-עד פה אשב כי אותיה :

טו צידה ברך אברך אביוניה אשביע לחם :

(יג) כי בחר ה' בציון וכו'. אמר, הנה **עוד טעם שני** לשתעשה בגיני, שבעבורי **[י] אל תשב פני משיחך, [יג] כי הלא כאשר בחר ה' בציון אוה למושב לו.** והוא, כי הנה על פסוק **לא בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל ואבחר בדוד** (מלכים - א ח טז), הקשו ז"ל (**זוהר ויקהל**) נכנס בעיר ויצא בדוד, והוה ליה למימר לא בחרתי בעיר ואבחר בציון או ואבחר בירושלים, או לא בחרתי באיש ואבחר בדוד, אלא שמה שבחר בעיר תלוי באיש שמשרה בו יתברך שכינתו. ובזה יאמר פה, הלא אמרתי **[י] בעבור דוד וכו'** הנה ראוי הוא כך, שהרי כאשר **[יג] בחר ה' בציון אוה** את דוד הנזכר **למושב לו** יתברך, שאם לא להיותך בחר בדוד להיות לך מושב ומרכבה לא בחרת בציון.

משיבה רוח הקדש ואומרת בשמו יתברך (יד) זאת מנוחתי וכו', לומר זולת הנוגע אליך שבחרתיך למושב לי, גם המקום בחרתי לשבת בו, אך לא בזמן הזה הגדר ההוא, כי אם בהדרגה. כי היתרון שיש למקום הזה על יתר מקומות, הוא, כי אינו כגלגל או שילה או נוב וגבעון שלא התמידה שם שכינה, כי אם **זאת מנוחתי עדי עד**, והוא, כי אין צריך לומר בבניינם של בתים, כי אם גם בחורבנם כנודע, כי **לא זזה שכינה מכותל מערבי (שמות רבה ב ב)**, אך לעתיד **פה אשב** כי יוכן המקום עד גדר שאשב בו והוא **כי אותיה**, והוא מאמרם ז"ל (**בראשית רבה ג ט, תנחומא בחוקותי ג**) האומרים כי מתחילת ברייתו של עולם נתאוה הקדוש ברוך הוא שתהיה לו דירה בתחתונים, ומתקיים לעתיד. ופירש מתי יתקיים זה, ואמר, שהוא כאשר **(טו) צידה ברך אברך וכו'.**

והוא בזמן שיהי **פסת בר בארץ** (תהלים עב) כמו שאמרו ז"ל (שבת ל ב) שעתידה ארץ ישראל להוציא גלוסקאות יפיפיות. והתחיל בצידה להגדיל שבח הלחם, והוא כמאמרנו על פסוק **ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה וכו'** (דברים ח ט), שהוא כי לאחד משני סבות יאכל איש לחם לבדו בלא לפתן, או מחמת עניות, או מחמת היות המקום חסר יתר דברים. אמר "ארץ אשר לא" מחמת "מסכנות תאכל בה לחם" לבדו, וגם לא מחסרון לפתן כי "לא תחסר כל בה", כלומר, כי אם לגודל חשיבות הלחם שסועד וערב.

ועל דרך זה יאמר, ראו עתה כמה יהיה חשיבות הלחם, כי אין צריך לומר שלא יחסר לפתן כי אם אדרבה תכפל עריבותה כי **צידה ברך אברך**, ועם כל זה **אביוניה** של צידה, התאבים לצידה, **אשביע לחם** לבדו, שכל כך יערב להם הלחם שלא יחפצו בצידה עם היותם אביוניה מתחילה.

טז וכהניא אלביש ישע וחסידיה רנן ירננו :

יז שם אצמיח קרן לדוד ערکتני נר למשיחי :

יח אויביו אלביש בשת ועליו יציץ נזרו :

(טז) וכהניא אלביש ישע וכו'. הלא מדברך שאמרת שבכניסת הארון לבית המקדש עם היות שכהני **ילבשו צדק** וחסידיו **ירננו** כמה רננות, עם כל זה **[י] בעבור דוד אל תשב וכו'** שלא יפתחו השערים כי אם בעבורי, שהוא למען יכירו שמחלתי לך, והנה זה יהיה לכהנים וחסידים העדר כבוד, אך אשלמה להם, כי לעתיד **כהנים** ילבשו **ישע**, כי אין צריך לומר שלא יצטרכו לעשות קרבנות לשיוושעו, כי אם שמאז ילבשו בגדי קדש יהיה להם ישע. **וחסידיה רנן ירננו**, כי רנן על הישע, כשירת הים על הישועה, ובזכות הרנה עוד ירננו על רוב הטובה שאטיב להם.

ואל תתמה איך בחינוך בית ראשון לא החשיבם להושיע כי אם בעבור דוד, ולעתיד אכבדם כל כך, כי הנה לעתיד **(יז) שם אצמיח קרן לדוד** ולא אצטרך להראות שאהבתיך להפך פני שונאיו כשולי קדרה, אך בחינוך הבית ראשון לא היה הצמחת קרן בעצם, כי אם **שערکتני נר למשיחי** שהוא הארה - מה.

במה שאויביו על ידי שלא יפתחו השערים על ידי כהנים וחסידים עד יאמרו **[י] בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך**, כי אמרו רבותינו ז"ל שאז נהפכו פני כל אויבי דוד כשולי קדרה. ועל זה יאמר **(יח) אויביו אלביש בושט** ואז **ועליו יציץ נזרו**, כי בזכות הבושט שילבשו וישובו בתשובה, **יציץ נזרו** אז יותר בעולם העליון על התגלגל תשובתם על ידו.

או יאמר, ועל ידי כן **ועליו יציץ נזרו**, הוא שלמה שיציץ ופרח בכבוד, על ידי מה שיכירו כי מחל ה' לדוד, ולא על חנם מלך בן בת שבע, שיהיה זה השגת נזר ועטרה לדוד, ועל כן הוצרך לכבדו אז שלא יכנס הארון על ידי כהנים וחסידים רק **[י] בעבור דוד**, וגם הם יקבלו שכרם לעתיד כמדובר.

פרק קלג

א שיר המעלות לדוד הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד :
ב כשמן הטוב על הראש ירד על הזקן זקן אהרן שירד על פי מידותיו :
ג כטל חרמון שירד על הררי ציון כי שם צוה יהוה את הברכה חיים עד העולם:

(א) **שיר המעלות לדוד וכו'.** אחר אומרו במזמור ענין בית שני כמדובר בו, בא וידבר על מה שתלוי עיקר הטוב המקווה ההוא, שהוא על **אחדות הלבבות**, הפך מה שגרם לנו החורבן השני אשר כולנו ואשר דימה לנו, ואמר **הנה מה טוב וכו'.** והוא לומר, כי הנה ידוע כי נפשות כל עם בני ישראל אחת יחשבו, כי חלק אחת ממעל המה, ועל כן לאחים בני אב אחד נתייחס כולנו, כי אם שמפאת הגופים יראו נפרדים, ועל כן מצונו הוא יתברך **ואהבת לרעך כמוך** (ויקרא יט), למען שגם בארץ אשר בה גויותנו אשר כל אחד בפני עצמו, נתאחד ונהיה לאחדים לב אחד, והוא הכתוב אצלנו על פסוק **ישראל גוי אחד בארץ** (דברי הימים - א יז כא), לומר שלא בלבד למעלה אשר שם שורש כל נפש ונפש מישראל, כי השורשים יתאחדו כי הצד השווה שבהן כי ממקור אחד כולן, כי אם גם בארץ אשר כל אחד גוף בפני עצמו גם בה יקראו **"גוי אחד"**, שלא עצרם הגשם להקנות בהם פירוד, וזהו **"גוי אחד בארץ"**.

ונבוא אל הענין, אומרת רוח הקדש כמדברת אל כל ישראל **הנה מה טוב ומה נעים שבת** אשר הם **אחים** מצד נפשותם, **גם יחד** בגויותם לאהוב בעולם הזה כל איש את רעהו כמוהו, שהוא טוב מצד עצמו ונעים לעיני הכל, כי כאשר לבות בני אדם שלמים איש את רעהו, יורק חן התחברותם לעיני הכל וינעם להם, שזה הוא תואר נעים.

והנני מביא ראייה לדבר וילמד סתום מן המפורש, והוא, כי הנה זה הוא **(ב) כשמן הטוב**, והענין כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (הוריות יב א) שכשמשחו את אהרן בשמן המשחה על ראשו ירדו שני טיפין אל הזקן, והיה בסוף זקנו כשתי מרגליות לעיני הכל, ואין ספק כי היה הענין להורות, כי גם שמשו נכנס במקומו, כי מתחילה אהרן היה במצרים בין המלך הקדוש ובין העם והיה אפשר יהי לבו עליו, ועל כן העיד הוא יתברך כי לבו שלם עמו, באומרו **וראך ושמח בלבבו** (שמות ד יד, ועי' רש"י שם), ועל כן זכה לכהונה גדולה, שיהיה חשן משפט על לבו. ולהורות כי כן לבו, עשה יתברך ירדו משמן גדולתו שני טיפין עד סוף זקנו למען כל רואיו יכירו כי אין זה כי אם שגדלו ה' וימשחוהו לכהן גדול, על כי היו הוא ואחיו גם יחד בלב שלם כשתי מרגליות מגיעות עד שפת מלבשו, שהוא מקום הצוואר, אשר שם מקום ענקי המרגליות להתפאר.

ונבוא אל הענין בזה לפי דרכנו, שאומר הוא יתברך ברוח קדשו, דעו איפה כי כל כך הוא נעים בעיני הכל כשיש התחברות בלבבות, **[ב] כשמן הטוב על הראש שיורד על [הזקן] זקן אהרן**, ולא על זקן כל יתר הנמשחים, רק **על זקן אהרן** על ישרות לבו, אשר אין ספק שהיה נעים בעיני כל רואיו, כי בזה היו מכירים אחדות לבם, כך **כשמן** ההוא הוא נעים **בשבת כל אחים גם יחד**, גם שלא יהיה אות ומופת על הדבר כאשר באהרן, כי זכות האחדות ישפיע שפע רצון טוב וכן בעיני כל רואיהם, אלא שהראה הוא יתברך באהרן וילמד סתום מן המפורש.

ואחר שפירש מאי דסליק מניה, שהוא מה נעים, פירש אשר אמר מה טוב באומרו **(ג) כטל חרמון וכו'**. לומר, תדע מה בין הטוב שהוא השפע היורד מן השמים בהיותם בעלי פירוד הלב, ובין היורד בהיותם גם יחד, כמו שיש בין **טל חרמון** לטל היורד **על הררי ציון**, והוא, כי בהיות ישראל בעלי פירוד חלילה, אין ברכה כנודע מרבתינו ז"ל (סוף עוקצין) כי אין כלי מחזיק ברכה אלא שלום, ועל כן הטל של ברכה הראוי לרדת על הררי ציון אשר שם בני ישראל, יוליכוהו ה' אל הר חרמון הוא שניר שהוא טור תלגא (עיין דברים ג ט, ובתרגום וברש"י שם), כי בחורף ובקיץ הוא מלא שלג, וכל הטל היורד בו הולך לאיבוד, אך בהיות שלום ואחדות בישראל **יורד על הררי ציון**.

וזה יאמר, תדע מה בין הפירוד לבין **[א] שבת אחים גם יחד**, כמו שיש בין **טל** שהיה יורד **חרמון ויורד** עתה על ידי האחדות **על הררי ציון**, כי על ידי המקום שהוא מוכן אל השפע תהיה לכם ברכה. ועל ידי האחדות יתוסף חיים עד העולם, כאשר על ידי האחדות קנו ישראל בסיני חירות ממלאך המוות (עי' **שמות רבה** מא ז), שנאמר **ויחן שם ישראל נגד ההר וכו'** (שמות יט ב ועי' רש"י שם), כך יהיה לעתיד.

ולא עוד אלא שאז לא התמידו החיים על ידי מכשלת העגל, אך לעתיד יהיו חיים עד העולם.

ולענין זוג יתפרש כי הנה מציאות הזוג הוא טוב, אפילו לא יהיה בת זוגו, לינצל מהרהור, והולדה. אך אין ההצלחה בעצם, רק בהיות בת זוגו, כי אז נעים ומתקבל, כמאמרנו על פסוק (בראשית ב יח) **"לא טוב היות האדם לבדו"** כי אם עם אשה, ההוא גם שלא יזכה לבת זוגו, אך נוסף על בלתי היות לבדו, **"אעשה לו"** מה שיהיה **"עזר"** נוסף על הטוב, והוא שיהיה זוגו מקביל אליו, וזהו **"כנגדו"**. ובזה יאמר **[א] הנה מה טוב וגם מה נעים** ומתקבל, היות גם יחד, שזולת התחברות שהוא מציאות הטוב, יש גם ייחוד היותה בת זוגו, וזהו **גם יחד**.

או מעין זה במאמר ספר הזוהר (בראשית צא, דברים ס), על כאן **בזיווג ראשון וכו'** (עי' סוטה ב א), כי מה שטרם בואן לעולם הזה אומרים בת פלוני לפלוני הוא זיווג ראשון ששניהם

שווין, אך בבואם פה אם נפרדו במעשיהם, אינן זוכים להתחבר, והייתה לאיש אחר, ועל זה נאמר **זוג שני לפי מעשיו**.

ועל מי שזכה בדין ליקח בת זוגו, אומר **הנה מה טוב**, כמה דאת אמר **לא טוב להיות לבדו**, אך הוא גם **נעים** כאשר הם **גם יחד**, שכאשר היו יחדיו למעלה בזיווג ראשון, הם גם יחד בעולם הזה שלא נפרדו, כי הם שניהם כשרים וזכו לזיווג הראשון.

ומה היא ההעדפה בהיות בת זוגו, הלא הוא **[ב] כשמן הטוב וכו'**, כי הלא לא **אהרן** בלבד נמשח, ועם כל זה לא נתפשט **השמן** עד **הזקן** רק באהרן, כי אין זה רק על הכנת המקבל שהשפע מתפשט ויורד, וזהו **כשמן הטוב על הראש**, שאם מהראש **יורד על הזקן**, הוא דווקא **זקן אהרן** ולא זולתו.

והטעם שיורד בזקנו, הוא על פי מידותיו הטובות ביותר, שהוא מאחדותו עם אחיו, כי על כן זכה לכך שירד השמן עד סוף זקנו כשתי מרגליות, להורות מידת אחדותו שהיה לבו שלם עם משה עם שלקח מינויו להיות בין המלך הקדוש ובין ישראל ולא קנא עליו, וזהו הב' טיפין יחד, וכן היה משים שלום בין איש לאשתו, על כן הורה בו הוא יתברך ענין אחדות זוגו, וזהו **על פי מידותיו** ששום אחר שנמשח לא ירד בזקנו כי אם **זקן אהרן**, ואין זה רק **על פי מידותיו** שמצא **השמן הטוב** הכנה בו להשפיע הוראה זו, והורה אותו בו, כן הזיווג עם היות שכל זוגו הוא טוב והוא מצווה, כי **לא טוב היות האדם לבדו**, עם כל זה כשהוא זכאי לפי מעשיו נותנים לו בת זוגו הראשון, שהם בעלי אחדות לפי שורשם, ומוצא זכות המצווה הכנה להתברך בזווגם עד בלי די, כפירוש **ספר הזוהר** על כאן בזיווג (שני) [ראשון] שהוא בבואם אל העולם שאם יזכה יטול בת זוגו שהייתה לו בראשונה כשאמרו למעלה בת פלוני לפלוני ומתברכים אל אחדותם העצמי.

ואם תרצה לראות זה בחוש, אמשול לך משל **[ג] כטל חרמון וכו'**, והוא כי חרמון הוא שניר טור תלגא, כי הנה ברדת הטל על הארץ, **הטל** שיורד על הר **חרמון** ואותו **שיורד על הררי ציון** אחד הוא, כי הכל יורד כאחת מן השמים, ועם שהכל אחד, חלק היורד בחרמון נאבד, ושיורד בהררי ציון הוא לברכה. וזהו **כטל חרמון שיורד על הררי ציון**, שעם היותו אחד, עם כל זה בחרמון אין שם הפרחה, כי הוא הר מלא שלג מראשית השנה ועד אחרית שנה, אך **בהררי ציון** אותו טל מפריח ומצליח, ואין זה רק **כי שם צוה ה' את הברכה**, מה שאין כן בחרמון, כן הזווג שבמקום מעשים טובים, והתייחסותם העצמי זה עם זה שהם אחדים בשורשם שהיא בת זוגו, **צוה ה' את הברכה**, שהוא שיהיה מקורם ברוך לפרות ולרבות.

ורביה האת גם ברכת המזון, הרי בני ומזוני. והטוב השלישי שהוא חיי, לא בלבד יהיה בעולם הזה, כי אם חיים עד העולם עד ועד בכלל. ואם יהי עד ולא עד בכלל, יהיה שיקרה כמאמר ר' אחאי בר יאשיה (שבת קנב ב) שהצדיקים הגדולים גם במותם הם חיים עד שעה אחת קודם תחיית המתים שחוזרים לעפרם שעה אחת ועולים בתחיה, וידוע כי בלשון רבותינו ז"ל מהתחיה והלאה נקרא עולם הבא, וזהו חיים עד העולם שיהיו חיים עד העולם ההוא, מה שאין כן אחר התחיה.

פרק קלד

א שיר המעלות הנה ברכו את-יהוה כל-עבדי יהוה העמדים בבית-יהוה בלילות :
 ב שאו-ידכם קדש וברכו את-יהוה :
 ג יברכך יהוה מציון עשה שמים וארץ:

(א) שיר המעלות הנה ברכו את ה' וכו'. הנה למדונו (שמות רבה כב) כי רחוק ה' מתפלת אשר ידיהם מגואלות בבצע מעשקות, כאשר למדו מפסוק גם כי תרבו תפילה וכו' (ישעיה א טו).

עוד ידענו כי אין להקב"ה בעולם הזה בימי הגלות כי אם בתי כנסיות שנקראים מקדש מעט (מגילה כט א), וביותר בבתי מדרשות כמאמרם ז"ל (ברכות ח א) על פסוק אוהב ה' שערי ציון וכו' (תהלים פז).

ונבוא אל הענין, והוא כי אחרי אומרו אשר יפליא הוא יתברך לעשות למען שמו באומרו יחל ישראל אל ה' וכו' וסיפר ענין מלך המשיח בשני המזמורים הסמוכים, אמר הנה מה שראוי לכללות ישראל, הוא, הללו וברכו את שם ה' כל הנכללים בשם עבדי ה', כי למען שמו יעשה שאז יושלם, כענין כי יד על כס-יה (שמות יז טז ועי' רש"י שם). ובפרט (א) העומדים בבית ה' בלילות, הם השוקדים בבתי תפילה בגלויות הנקראים לילות, כי לכם ישמע יותר בפרטות.

אך בזאת שלא יהיו כפיכם מגואלות בבצע כלל, כי אז גם כי תרבו תפילה איננו שומע, כי ידכם דמים מלאו, לכן (ב) שאו ידיכם קדש וברכו את ה'. והוא כי יש ישמע השי"ת תפילתם מיד בברכם את ה' טרם ישאלו באמצעות יענו אותם מן השמים, כענין ר' חייא ובניו שאמרו מוריד הגשם ואתא מיטרא, משיב הרוח ונשב זיקא (בבא מציעא פה ב), ויש לא יענו אותם

עד ישאלו באמצעיות. אמר **שאו ידיכם קדש** שתהיו נקיי כפים, שכשתשאו ידיכם בתפילה יהיו קדש בלי לכלוך עוון בהם, ובזה **וברכו את ה'** בלבד, כלומר כי בלי שאלה תענו ותעתרו מן השמים.

ולמעלה מהיושבים בבתי כנסיות, הם היושבים בבתי מדרשות ועוסקים בתורה בגלות, כי אלה הם הדבקים בה' יתברך כמאמר **ספר הזוהר**, כי הם העושים שמים חדשים הרוחניים לפניו יתברך, על ידי עסק וחדש חידושים בחכמת הסודות יבראו שמים חדשים, ועל ידי הפֶּשֶׁט ארץ חדשה. והנה אלה למיעוטם לאחדים יחשבם, ומה גם לעוסקים בכישרון וטהרה הראויה, ועל זה אמר הנה אין צריך להיות שלעתיד ייטב לך, כי אם שגם **(ג) יברכך ה'** בעצמו, כי הוא יתברך יברכך מעתה מציון שלא זזה שכינה משם, ופירש את מי הוא זה שיברך מציון, את מי **שעושה שמים וארץ**, הוא העוסק בתורה כמדובר.

או יאמר **[א] שיר המעלות הנה וכו'.** הנה ידוע (ברכות כו ב) כי **אברהם תקן תפלת שחרית**, ויצחק תפלת מנחה, ויעקב תפלת ערבית.

גם ידענו (נדרים לב ב) כי אברהם עשאו יתברך כהן תחת מלכי צדק, כדבר שנאמר (תהלים קי) **נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם וכו'.**

ונבוא אל הענין, אמר הנה **ברכו את ה'** שהיה **נצב על יעקב** כשתיקן תפלת ערבית כמה דאת אמר והנה ה' **נצב עליו** (בראשית כח), וזה **העומדים בבית ה' בלילות**, שהוא לומר **ברכו את ה' המבורך** בתפלת ערבית, ואחר כך בבקר שהידים מסואבות מכח טומאה ששורה בלילה עליהן, **[ב] שאו ידיכם קדש** בנטילה **וברכו את ה'**, לומר גם בשחרית **ברכו את ה'** שהוא כנגד אברהם.

או יתכן שיאמר **בלילות ברכו את ה'**, ובבקר **שאו ידיכם קדש** לברך את ישראל ברכת כהנים כנגד אברהם שהיה כהן, וגם **ברכו את ה'** וזה תוספת הוי"ו באומרו וברכו.

ובזה בערב לא תצטרכו לא זה ולא זה, כי אז **[ג] יברכך ה' מציון כנגד יצחק** שנעקד שם, והיא עת רצון לקבל ברכה כל אחד ואחד בפני עצמו מאתו יתברך המשגיח בפרטים, וזהו **יברכך ה' מציון.**

והטעם כי אז אתה מקשר **ועושה שמים וארץ** על ידי תפילה שכנגד יצחק המקשר את אברהם ויעקב, והוא **עושה שמים וארץ** שהוא באמצע, ועל ידי כן תושפע ברכה ממקום שנעקד.

או יאמר הלא תאמרו כי כל הבטחתי שאני עושה עיקר הוא על דוד, כי כך אמרתי **שם אצמיח קרן לדוד וכו'** (תהלים קלב יז), והלא גם כל שאר ישראל עבדיך הם, ולמה לא (נחוש) [תחוש] עליהם ותבטיחם גם הם, לזה אמר **[א] שיר המעלות** הנה מזומן ומוכן הוא הטוב ההוא שיהיה לכם בזמן הנזכר כשאצמיח **קרן לדוד הוא מלך המשיח**, לכן **ברכו את ה'** הנאמן לשלם שכר **כל עבדי ה'** בבתי כנסיות בגלויות האלו, וזהו **העומדים בבית ה' בלילות** הן הגלויות כנראה מרבתינו ז"ל, כלומר כי תבטחו מעתה בשם שלם בכל ארבע אותיותיו ומעתה ברכו אותו בשם שלם.

ושמא תאמרו הלא נסתלק השם הגדול הזה מעלינו מאז נחרב בית קדשנו, ואפילו מתחלה לא היה השם הגדול הזה שוכן בציון, כי אם שם אדנות הוא שכינה, לזה אמר, עשו זאת אפוא והוא כרבנו הקדוש שזקף עשר אצבעותיו למעלה ואמר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שלא נהנתי אפילו באצבע קטנה (כתובות קד א), וביארנו בביאור משלי שכיון שמכל הדברים שנבראו בעשרה מאמרות הנקראים עשר אצבעותיו יתברך כנודע, שכולל כל העולם ומלואו, לא נהנה אפילו באצבע קטנה שהוא האחרון שבמאמרות וקטן שבכולם, שהוא **לא טוב היות האדם לבדו וכו'** (בראשית ב), לומר שאפילו בזיווג האשה לא נהנה לשם הנאה, שהיא קדושה נפלאה שהכל היה בכוננת קדושה. וזה יאמר **[ב] שאו כולכם ידיכם קדש** שהוא כענין רבי, שלא תהנו בבחינת כל עשר אצבעותיו, ובזה **ברכו מיד השם שלם**, כי מיד **[ג] יברכך ה' מציון** כי השם לא בלבד יהיה שלם, כי אם שגם יהיה בציון ולא שם אדנות בלבד, ומשם **יברכך** כי שם יהיה, וזהו **יברכך ה' מציון**.

ושמא תאמר האמנם ישב אלוהים על הארץ והיא אדמת עפר, לזה אמר **עושה שמים וארץ**, כי איני אומר עשה אלא עושה, שהוא יתברך עושה עשה חדשה שמים וארץ, באופן יהיו ראויים להשרות בהם כמה דאת אמר **ויעש אלוהים את הרקיע** (בראשית א), שהוא תיקון, שיהיה כעושה אותם חדשים ממש, ומתדמים שמים לארץ כי יזככם.

או יאמר כי לברך את ה', טוב טוב הוא נהיה מרובים, אם אפשר כל ישראל וזהו **[א] כל עבדי ה'**, ואם לאו **העומדים בבית ה'** המתקבצים בבתי כנסיות, **בלילות** הגלות שאין לנו בית המקדש לא נתייאש, כי גם הם מקדש מעט. וזאת עשו למען תקובל תפילתכם, שלא ימלאו ידיכם דמים או בצע, שאז מה שתברכו את ה' לא יהיה לרצון, כמה דאת אמר **גם כי תרבו תפילה אינני שומע ידיכם דמים מלאו** (ישעיה א), כי אם אדרבה **[ב] שאו ידיכם קדש וברכו את ה'**. ולא בלבד לרבים, כי אפילו אם יחיד ישתלם על דרך זה, **[ג] יברכך ה' מציון**, שהוא מספיק להשכין שכינה בציון. ואל תתמה איך את איש אחד בפני עצמו יחשיב לתת לו שכר, כי אם שיתן שפע לכלל, וכל אחד יהנה בתוכם. כי הלא ראה, כי הוא יתברך עשה שמים וארץ

וברא אדם אחד, הוי כי בשביל אחד עושה עולם שלם, והוא אחד מהטעמים שברא אדם אחד (סנהדרין לז א).

או יאמר על היושבים בגלות הלז, הנה [א] ברכו את ה' על מה שזיכה אתכם להיות עבדי ה', וזהו הנה קודם כל דבר ברכו את ה' להיותכם עבדי ה'.
ועוד שנית על היותכם עומדים בבית ה' בלילות, שהם הגלויות, שהיה לכם למקדש מעט שזיכה אתכם שיש לכם בגלות בתי כנסיות.

ועשו עוד זכות וחסידות שהוא [ב] שאו ידיכם קדש מכל בצע ועוון, ותזכו למעלת רבי חייא ובניו שעל ידי ברכם את ה' על טובותיו טרם ישאלו באמצעיות דרך שאלה היה מטיב להם, אמרו משיב הרוח ונשב זיקא מוריד הגשם ואתא מיטרא (ב"מ פה ב), כך שאו ידיכם קדש ועל ידי כן ברכו את ה' כלומר בברכה בלבד בלי שאלה. [ג] יברכך ה' וכו'.

ובכלל כוונתו הוא מה שאמר ידכם בלי יו"ד הריבוי, שהוא שיהיו באחדות כולם כאחד עם ה', [ואז] את כולם כאיש אחד יברכך ה' יותר מציון, והוא כי כל ברכ[ו]ת ציון היא וה' שוכן בציון, ועוד יעדיף.

והטעם הוא, כי ציון היה חלק אחד מן הארץ, ואתה בזכותך עושה שמים וארץ כולם, ולמה לא יבורך עושה שמים וארץ יותר מחלק הארץ לבדו, והוא הנודע מספר הזוהר, כי שמים וארץ החדשים הם אורות נעשים מזכויות ישראל צדיקים.

או על דרך זה, כי השמים החדשים והארץ החדשה (עיין ישעיה סו כב, וילקוט שמעוני ישעיה תקיג), הם שתמיד הוא יתברך עושה שעל כן לא נאמר עשה, והם לענג בהם את ישראל, ואם כן אמור אם תמיד עושה שמים וארץ לישראל, איך לא תהיה ברכתם יתירה על ציון, שהוא חלק מהארץ הישנה אשר אינה מערך ואיכות החדשה, וזהו אומרו עושה ולא אמר "עשה שמים וארץ".

פרק קלה

א הללויה הללו את-שם יהוה הללו עבדי יהוה :

ב שעמדים בבית יהוה בחצרות בית אלהינו :

ג הללויה כ-טוב יהוה זמרו לשמו כי נעים :

ד כִּי-יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יְהוָה יִשְׂרָאֵל לְסִגְלָתוֹ :

(א) **הללוי-ה הללו את שם ה' כו'.** הללו את שם י-ה, וגם **הללו את שם ה'** שלם. אשר אמרתי **הללוי-ה** הוא למתוארים בתואר **עבדי ה'**, הם יוצאי מצרים, כי אז יצאו מתואר עבדי פרעה ונכנסו בתואר עבדי ה' שנאמר **כי לי בני ישראל עבדים וכו' אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים** (ויקרא כה), והוא כי שם הוכר חידוש העולם על ידי האותות והמופתים אשר עשה שם ה', והחידוש הוא הנרמז בשם **י-ה** כמה דאת אמר **כי ביה ה' צור עולמים** (ישעיה כו ד) אל תקרי צור אלא צר ב' העולמים בב' אותיות אלה (עי' תוס' ברכות נא א), וזהו **הללו עבדי ה'** לומר כי לכם אמרתי **הללוי-ה**.

ואשר אמרתי **הללו את שם ה'**, הוא על אותם **[ב] שעומדים בבית ה'**, הוא בית המקדש אחרי היבנותו, כי אשר זכו לבנין בית המקדש **ועומדים** שם מהם **בבית ה'** הם כהנים בעבודתם ולויים בשירם, ואשר **בחצרות בית אלוהינו** אשר שם **ישראל בעזרת ישראל, יהללו את השם שלם**, כי שם בלבד נזכר השם ככתבו כנודע (תמיד פ"ז), ואז הכהנים והעם העומדים בעזרה מהללים את ה' הנזכר בפנים.

או יאמר מעין הקודם, מה שאמרתי **הללוי-ה** הוא מה שתללו **עבדי ה'** יוצאי מצרים, ומה שאמרתי **שיהללו את שם ה'** הוא אותם **שעומדים בבית ה'** הוא בית המקדש של מעלה בהיותם **בחצרות בית אלוהינו** הוא בית המקדש של מטה הנקרא חצרות של העליון, כנודע מרבותינו ז"ל כי העומד בתחתון נחשב כעומד בעליון, כי העולם הזה דומה לפרוזדור וחצר בפני העליון כמפורש אצלנו על פסוק **כי טוב יום בחצריך כו'** (תהלים פד יא), ועל פסוק **שתולים בבית ה' וכו'** (שם צב יד) בס"ד, והוא אומרם ז"ל במקומות רבים (עי' חגיגה יב ב, תנחומא ריש פקודי) כי העומד בבית המקדש של מטה מעלה עליו הכתוב כאילו עומד בשל מעלה.

ושמא תאמר איך תייחס הלול **שם י-ה** אל מי שתקראם **עבדי ה'** שלם, ומה גם כי כל ענין יציאת מצרים בשם שלם היה, כד"א **וידעו מצרים כי אני ה' (שמות יד), וידעתם כי אני ה' (שם ו)**, לזה חזר ואמר **(ג) הללוי-ה כי טוב ה'**, לומר מה שאמרתי **הללו י-ה** הוא על כי על ידי ב' אותיות שראיתם במצרים אמיתת חידוש העולם שנברא בהן [ש]ידעתם הנברא בהן, הכרתם כי טוב ה' עליכם, ומה שתוסיפו אחר כך בבנין הבית בהלל על השם השלם, אחר שגם מאז על השלם היה סוף הדבר, הלא הוא, כי יהי הלול יתר שתזמרו לו על היותו **נעים** בלתי מתגאה לפרוש מכם, רק מתקבל אתכם וכביכול מערב דעתו ושורה עמכם.

ועוד טעם שני למה שאמרתי הללויה, (ד) כי יעקב בהיותם מכונים בשם יעקב בלתי כשרים, בחר לו להלל שם י-ה להשקיע בלבם אמונת חידוש השני עולמות, והנקראים ישראל בחרו להלל שם י-ה למה שהם סגולתו של שם זה שהם סגולת השני עולמים כד"א והייתם לי סגולה מכל העמים (שמות יט), אך העיקר הוא אחדות כל הארבע אותיות.

או יאמר [א] הללו את שם י-ה בן שני אותיות, וגם הללו את שם ה' בן ד', מה שאמרתי הללו את שם ה' הוא על שזכיתם להיות עבדי ה' וזהו הללו עבדי ה', ומה שאמרתי הללויה אמרתי על [ב] העומדים בבית ה' בהיותם בחצרות בית אלוהינו. והוא כנודע במקומות רבים מרבותינו ז"ל כי כל הבאים בבית המקדש של מטה מעלה עליהם כאילו הם בבית המקדש של מעלה, וכמאמרנו על פסוק נבואה למשכנותיו (תהלים קלב), ויום הכפורים יוכיח שהיו עומדים צפופים ומשתחיים רווחים (אבות פ"ה), כי אין זה כי אם שבית המקדש של מעלה הוא כמחובר לשל מטה כמפורש אצלנו במזמור שמחתי באומרים לי וכו' (תהלים קכב), ומבואר אצלנו כי בית המקדש של מטה הוא כחצר לשל מעלה והוא ענין שתולים בבית ה' בחצרות וכו' (שם צב), וזהו (למה) [למי] שאמרתי הללויה הוא העומדים בשני עולמות כאחד, כי העומדים בבית ה' הוא בית המקדש של מעלה בהיותם בחצרות בית אלוהינו הוא בית המקדש של מטה, וזהו שם י-ה כי ביה ה' צור עולמים, על כן להורות ענין זה הללו את שם י-ה.

ועוד טעם שני להלל אל כל אחד משני שמותיו יתברך אלה, כל אחד על בחינתו. והוא על שם י-ה [ג] הללויה על שעל ידי שם זה ניכר לכם כי טוב ה', שעל ידי השני עולמות שברא בשתי אותיות אלו ממשיך טובו, כי לא ברא השני עולמות שהם התפשטות מאתו יתברך, כי אם למה שהוא טוב וחפץ חסד ומרבה להיטיב בעולם הזה ובעולם הבא, כי עולם חסד יבנה. וזמרו שמו על כי הוא נעים, שבכל שלמות שמו הגדול הוא נעים בלתי מתגאה לדבק את הצדיקים עמו כי אם שמוצאים חן בעיניו יתברך, שהוא משמעות נעים שכמעט מחברם עמו כאיש אל אחיו שקוראים אחי ורעי, ואמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין מו ב, רש"י דברים כא כג) משל לשני אחים תאומים.

ומה שאני מזכיר הבחינה הראשונה (בפני) [לפני] השניה הגדולה הזאת העיקרית, הלא הוא, כי בעמו יתברך יש שני סוגים:

א' הנקראים בשם יעקב הבלתי שלמים בעצם,

ב' אשר בשם ישראל יכנה שהם שלומי אמוני ישראל.

והסוג הא' בוחרים בשכר שעל כן יביטו אל העולם הזה והעולם הבא הנבראים בשם י-ה שבהם הוא יתברך מטיב להם, וזהו (ד) כי יעקב בחר לו י-ה, ועל כן על בחינה זו אמרתי [ג]

הללויה כי טוב ה'. אך ישראל אינן מביטים רק להיותם סגולתו דבקים בו ולא על אהבת השכר, ועל סוג זה אמרתי זמרו לשמו כי נעים, שכמעט משה אותם אליו להיות לו סגולה, שהוא החן והנעימות אשר אין לו סוף כמדובר.

ה כי אני ידעתי כי גדול יהוה ואדונינו מכל-אלהים :
 ו כל אשר-חפץ יהוה עשה בשמים ובארץ בימים וכל-תהמות :
 ז מעלה נשאים מקצה הארץ ברקים למטר עשה מוצא רוח מאוצרותיו :
 ח שהכה בכורי מצרים מאדם עד-בהמה :
 ט שלח אותת ומפתים בתוככי מצרים בפרעה ובכל-עבדיו :

(ה) כי אני ידעתי כי גדול ה' וכו'.

שמה יאמר איש הלא אמרת כי טוב להלל את שם י-ה ואת שם ה' ואילו שם אדנות לא הזכרת, האם בלתי נאות להללו גם הוא, חלילה, לא כן הוא, כי אם שכאשר אני ידעתי כי גדול ה' כך ידעתי שגם ואדונינו שהוא שם אדנות גדול מכל אלוהים, כי הנה כל אשר חפץ שם ה' עשה אדונינו, הוא שם אדנות בשמים ובארץ, כמפורסם ליודעי חן כי שם אדנות הוא המשלשל ופועל (ו) כל אשר חפץ השם הגדול.

או יאמר בשום לב אל אומרו [ה] מכל אלוהים, שיורה חלילה כי זולתו יתברך יש אלוהים אלא שהוא גדול מכולם, ואין הפרש רק במדרגות, והן אמת כי המאמין זה, הוא כופר בה' חלילה. אך הנה בביאור התורה הקשינו הקושי הלז על מאמר יתרו האומר עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלוהים (שמות יח), כי הלא יראה חלילה כי יש ממש באלוהים זולתו כי אם שה' גדול מכולם, אך כתבנו כי אין זה משמעות הכתוב כי אם "עתה ידעתי כי גדול ה'", וממה ידעתי זה, "מכל האלוהים", שלא הנחתי עבודת אלילים שלא עבדתי, ומהם למדתי וידעתי כי גדול ה', כי כולם הבל והוא יתברך עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר.

ועל הדרך הזה יאמר, הלא אמרתי להלל את ה' ישתבח לעד, והלא יאמרו העמים כי גם להם אלוהים ואולי יש להם במה להללם, הנה זה איני צריך לדבר וגם לא להללו מצד איכותו, כי אם מצד פעולותיו וטובותיו כמפורש בכתובים הנאמרים באמת, כי על מציאותו יתברך אין צורך לאומרו, כי זה הוא דבר פשוט ומפורסם, כי כבר [ה] אני ידעתי כי גדול ה', ואדונינו הוא שכינה הוא שם אדנות, וממה ידעתי, מכל אלוהים כי כולם כאין נגדו.

והראיה מפורסמת היא, כי אם היה חלילה אלוה זולתו, לא יבצר מהיות הוא יתברך מושל בשמים, והאחרים בארץ, או להפך, או הוא יתברך בקצת יסודות והאחרים בשאר, אך הלא ראינו [ו] כי כל אשר חפץ ה' עשה כאחת בשמים ובארץ ובכל היסודות כאחת ולית מאן די ימחי בידיה, הנה ראייה כי הוא לבדו אלוהים בשמים ובארץ ובכל היסודות.

והראיה כי הלא היה יכול הוא יתברך להמטיר בלי ברקים ובלי נשיבת רוח, אך להורות בפעולה אחת כללות שליטתו למעלה ולמטה ובכל היסודות. וזהו (ז) מעלה נשיאים מקצה הארץ, ולמה ברקים למטר עשה והם הפך המטר, כי זה אש וזה מים, וגם מוצא רוח מאוצרותיו, ומה צורך רוח להמטיר מים, אך אין זה רק להורות כאחת פעולה למטה ביסוד העפר להוציא ממנה יסוד המים הם נשיאים, וברקים מיסוד האש והם מן השמים, וגם מוצא רוח, הרי פעולה אחת כוללת שמים וארץ וארבע יסודות, להורות כי הוא יתברך לבדו מושל בכולם כי כולם מעשה ידיו, שאם לא כן למה בשום פעם לא נמנע אחד מיסודות אלו מכח אלוה המושל בו המעכב, אך אין זה כי אם שאין זולתו חלילה חלילה.

או יכוון תשובה על אשר ימרוהו למזמה, באומרם, כי רם ה' ועל השמים כבודו ואיככה יפעל בארץ הלזו העכורה, לזה אמר [ה] אני ידעתי כי גדול ה' כו'. ואל תתמהו על גדולתו איך יפעל בארץ, כי הלא אינו כבשר ודם הפועל גשם בגשם, כי אם [ו] כל אשר חפץ במחשבה עשה בפועל, ואם הארץ עכורה מלקבל דקות המחשבה, על כן הוא יתברך משלשל הדברים על ידי השמים ומתעבה המציאות ומתראית הפעולה גשמית בארץ, וזהו בשמים ובארץ. כי כל אשר חפץ במחשבה עשה בפועל בשמים ומהם בארץ כנודע ליודעים דרך ההתפשטות.

ועוד ראייה אל ההשגחה, כי הוא יתברך [ז] מעלה נשיאים כו' והוא שמעלה אותם אפילו מקצה הארץ הרחוק מהים, כי שם מקום יובש גדול ואיך יעלו נשיאים משם אם לא כי צורם מכרם והעלם.

ושמא תאמר כדעת חכמי הטבע כי האדים העולים מן הארץ הם המתמוגגים ונהפכים למים והוא המטר, והנה החלתי לדחות באמור מקצה הארץ כי שם ארץ הנגב נגובה ויבשה מאד, ואם על כל זה תתאמץ בדבר, עוד אשיבך מהברקים, כי ברקים למטר עשה ומה בצע ברקים לזה, ואם להתיך האדים, איך בעת התהוות לחות נוסף בעולם יתהווה הפכו כרגע, אך אין זה רק השגחה.

ושמא תאמר כי הארבעה יסודות אשר למטה מהגלגלים תמיד מתהפכים קצתם אל קצתם לפי סמיכותם, ועל ידי כן יתהוו ההוויות כאשר הביא הרמב"ם ז"ל במדע (הלכות יסודי התורה פ"ד), ועל ידי כן היה אפשר להשיב על הברקים, כי בעת התהוות מסמיכות עפר אל

המים אֲד, כן מסמיכות יסוד האש והאוויר יתהווה ברק פורח באוויר, לכן עוד אביא לך ראייה מן הרוח הנושב בזעף בעת הגשם, שאינו כרוח מצויה ההולך לאט, כי אין לומר שעל ידי יסוד הרוח ויסוד האש או האוויר והמים תתיילד הרוח החזק ההוא, כי הלא אם הרוח עצמו יסודו הפשוט הוא משולל זעף, איך בהצטרפו עם יסוד נוח הימנו יצא רוח קשה מהרוח המצויה ההולך לאט, רוח חזק מפרק הרים ומשבר סלעים, אלא ודאי שהוא יתברך **מוצא רוח מאצרותיו** בהשגחה פרטית לצורך שעתו, ומזה נקיש אל העבים ומטר גשם, כי הוא יתברך הממטיר על הארץ ומשלח ברקים ולא בטבע כלל.

(ח) שהכה בכורי מצרים כו'.

עוד ראייה אל השגחתו יתברך בעולם השפל, כי הלא כביכול בעצמו **הכה כל בכורי מצרים**, הוא ולא שליח, עם היות מאדם עד בהמה, ואין זה רק להודיע פרטות השגחתו. ולא שיורה בזה דבר נגד רוממותו יתברך, כי הלא כשרצה לנגוע בגדולי פרעה וכל עבדיו בייחוד, על ידי שליח עשה, וזה אומרו **(ט) שלח אותות ומופתים בתוככי מצרים** על ידי שליח, עם היות **בפרעה ובכל עבדיו**, כנודע כי על ידי משה ואהרן היו, כי לא היה כבודו יתברך לעשות בעצמו. ואומרו **בתוככי** לנוכח, הוא כמדבר עמה, כלומר את תעידי שדברי אמת. הנה הורה גדולתו, ובענין **בכורי מצרים** עם היות **מאדם עד בהמה** עשה על ידי עצמו, הורה השגחתו, והיה הכרח היות על ידו כמפורש אצלנו הטעם במקומו בס"ד.

י שֶהִכָּה גוֹיִים רַבִּים וְהָרַג מַלְכִים עֲצוּמִים :

יֵא לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֲמֹרִי וְלַעֲוֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן וְלִכְל מַמְלָכוֹת כְּנָעַן :

יֵב וְנָתַן אֶרֶצָם נַחְלָה נַחְלָה לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ :

ושמא תאמרו, הנה על זה יש קושי גדול בהשגחתו יתברך, כי הלא למצריים שהצרו את ישראל לא כילה אותם כאשר עשה **(יא) לסיחון ולעוג ולכל ממלכות כנען** אשר לא הצרו את ישראל ויכלם ויקח את כל ארצם מידם, והנה התשובה היא, כי מה שעשה לאלו לא היה כי אם על ארצם כי היא הייתה לישראל מאז, וזהו **(י) שהכה גויים רבים והרג מלכים עצומים (יא) לסיחון כו' (יב) ונתן ארצם נחלה כו'.**

מה שלא הרג את פרעה ולא כילה ממלכתו ועמו ולא נתן ארצו נחלה, הלא הוא, יען הייתה **נחלה לישראל עמו** אשר לו יעדה הוא יתברך מאז דיבר עם האבות, מה שאין כן ארץ מצרים, על כן הייתה מצרים לפליטה ויושביה נשאר בה.

יֵג יְהוָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְהוָה זְכָרְךָ לְדֹר-וָדֹר :

יד כִּי-יִדִין יְהוָה עִמּוֹ וְעַל-עֲבָדָיו יִתְנַחֵם :

(יג) ה' שמך לעולם כו'. אחר חלקו ב' הבחינות למי יאות להלל בשם י-ה, ולמי בשם שלם, הוקשה לו למה שם י-ה שהוא חצי השם נזכר ככתבו, ולא כל השם שלם כי אם בשם אדנות, כאמרו זה שמי לעולם וזה זכרי לדר דר (שמות ג, ועי' פסחים נ א), על כן אמר הנה ה' שמך בן ארבע אותיות הוא לעולם בכל זמן, אלא שה' זכרך שיהיה נזכר ככתבו, אינו עתה רק מסור לדור ודור, שהוא בזמן שעליו נאמר כי יד על כס י-ה כו' מדור דור (שמות יז טז ועי' רש"י שם), כי הוא יתברך אמר שיהיה הדבר מסור "מדור דור", שהוא, שאם זכו יהיה בדור אחד אם לאו יהיה בדור אחר, והוא ענין בעתה אחישנה (ישעיה ס) זכו אחישנה לא זכו בעתה (סנהדרין צח א), וזהו "מדור דור" שאם זכו יהיה בדור של אחישנה ואם לאו יהיה בדור של בעתה.

ופירש ואמר, מה שאמרתי זכרך לדור ודור הוא (יד) כי ידין ה' וכו', שהוא כאשר ידין ה' עמו מעמלק, וזה אומרו כי ידין, כי אחד מלשונות כי הוא כאשר (רש"י ר"ה ג א). והוא כי אז יקרא ככתבו כל השם, שיכלול גם הוי"ו וה"א אחרונה, אך עתה אינו נהגה ככתבו רק השתי אותיות ראשונות שהם י-ה, וזהו "שאינן השם שלם" (רש"י שמות יז טז) כלומר להיות נהגה כולו רק י-ה בלבד עד ינקם מעמלק.

והטעם פורש בדרך הסוד כי (לשלוש) [לשתיים] ראשונות עליונות לא יחסר גם בימי הגלות שפע אך לאחרונות הנרמזים בו"ה יחסר כעת להשפיע בריבוי עד העתיד, שאז לא יהיה הפרש בין אלו לאלו כי לא יחסר המזג בשניהם.

ושמא תאמר אולי יתחייבו ישראל בדין ולא יזכו לכך, לזה אמר במה נבטח יהי כן ומעשינו לא יגדונו, הלא הוא, כי לעתיד ידין ה' בעל הרחמים עמו, ועל עבדיו הם כל ישראל עובדי ה' ולא המירוהו יתנחם.

טו עֲצַבִּי הַגּוֹיִים כִּסְּף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם :

טז פֶּה-לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יֵרְאוּ :

יז אֲזַנַּיִם לָהֶם וְלֹא יֵאָזְנוּ אֶף אֵין יֵשׁ-רוּחַ בְּפִיהֶם :

יח כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשִׂיהֶם כָּל אֲשֶׁר-בִּטַח בָּהֶם :

בראות (טו) עֲצַבִּי הַגּוֹיִים כו'. לומר כי לא ידין אותנו בערך מה שממנו ואליהו יתברך, כי לא יצדק כל חי, אך בערך האומות מ"ה אצלנו, כי בערכם נהיה צדיקים כי עבדיו יתברך אנחנו.

ועצבי הגויים אשר יעבדום הפך האדם שצורתו מעולה מחומרו, אך אלו חומרם מעולה מצורתם, כי חומרם **כסף וזהב** וצורתם הבל, כי אין בה איכות רק **מעשה ידי אדם** אשר ימות וכל רוח אין בקרבם.

ושמא תאמר הלא כמה עושים על ידי כשוף או טלסמאות שידברו וישמעו וישיבו דבר וכרואים את הדובר בם, אמר הנה אין הפה שלהם הדובר, וזהו **(טז) פה להם ולא ידברו**, כי לא ינועו שפתותם, רק ששומעים קול יוצא ואין העצב נבזה הוא הדובר, רק כח אחר השורה בו, ועל דרך זה מאמר הַכְּתוּב וְהַדְּבָר אֵין בָּהֶם (ירמיה ה יג). וכן **עינים להם ולא יראו**, כי אין ראייתם תלויה בעיניים כי לא יניעו עפעפיהם לא עמץ ולא פתח.

וגם **(יז) אזנים להם** ולא ישמעו הם בעצמם בדבר(ם) [אדם] עם הכח ההוא, כי אינו רק כח מושאל שם. והנה כל זה הוא לאשר **יש רוח בפיהם** שישמעו דבור ואין פיהם הדובר כמדובר, וכל שכן אשר אין רוח כלל בפיהם, כי מהבל זה ימעטו, וזה אומר **אף אין יש כו'**. והוא אומר **אף**, הוא כמו **אף שוכני בתי חומר** (איוב ד) שפירושו כל שכן שוכני כו', וכן יאמר, אם אשר **יש רוח בפיהם** אמרתי שהוא הבל, אף כלומר כל שכן אשר אין **יש** אפילו מציאות **רוח בפיהם**.

ושמא תאמר הא מיהא הלא דבר הוא אשר **יש רוח בפיהם** שידברו עתידות ועיניים גם שיהיה מושאל שם והפה שלהם בעצם לא ידבר, על כן אמר יהי רצון **(יח) שכמוהם יהיו עושיהם**, והם שרוחם בקרבם יהיה כן מושאל בקרב גופו אשר יפקד בו על ידי ניחוש **כל אשר בוטח בהם**, כי הלא איש אשר יהי לו כן לא יחיה, ובעוד שהרוח החיצוני ישרה בו יצעק מכאב לב, כי לא ימצא מנוח איש ברוח מושאל כנודע, כי גם בעצב נבזה אשר יושם בו הכח ההוא, לא יהיה בו התערבות עם העצב שהוא בו ואין לו קיום וכח רק יושם שם בעל כורחו במעשה תעתועים ולא ירעו ולא ישחיתו, וגם היטב אין אותם רק כוחות טמאים וכזבים, ולפעמים יצדקו כי יאמרו מה שישמעו מאחרי הקדושה אך לא שיהיה לאל ידם לעשות כלל ועיקר, הנה כי האדם טוב ושלם מזה, כי אם **כמוהם יהיו עושיהם**, ימר ש-ד-י להם, ואיך יעשה לו אדם אלוהים לעבוד את הגרוע מעצמו.

על כן כאשר **[יד] ידין** הוא יתברך את **עמו** ישראל בדונו את אלו יחד, נזכה, כי בערכם שלמים אנחנו, שדבקנו בה' אלוהים אמת אשר לו דומיה תהילה ישתבח שמו לעד. או הוא ייעוד חלף מעשיהם, כי **[יח] כמוהם יהיו עושיהם** לעתיד, כי אותם כחות טומאה יהיו בהם ומתמוגגים ונמקים בעוונם על ידם, על דרך שהיו מלובשים בעצביהם, **כל הבוטח בהם**.

יֵט בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרָכּוֹ אֶת-יְהוָה בֵּית אֶהְרֵן בְּרָכּוֹ אֶת-יְהוָה :
כ בֵּית הַלְוִי בְּרָכּוֹ אֶת-יְהוָה יִרְאִי יְהוָה בְּרָכּוֹ אֶת-יְהוָה :
כא בְּרוּךְ יְהוָה מִצִּיּוֹן שֶׁכֵּן יְרוּשָׁלַם הַלְלוּיָהּ:

ואז (יט) **בית ישראל כי יהללו את שם ה'** כי יהיו זכאים בדין הפך האומות מ"ה, ובית ישראל הכירו ודעו כי לא לעצמכם להחזיק הטובה בעצם, כי הלא על היותכם בית ישראל ולא כגויים **ברכו את ה'**, כי אליו להחזיק הטובה, כברכתנו בכל יום תמיד שלא עשני כו'.

או יחזור אל אומר למעלה שלעתיד נתעתד להלל [א] **שם ה' [ב] שעומדים** יהיו רגלינו **בבית ה' בחצרות בית אלוהינו**, בא לפרש עתה ואמר, מה שאמרתי שנהלל אותו אז בבית המקדש הוא [יט] **ישראל** במעמדן תחילה, כי יביאו קרבנות, ו**ברכו את ה'** שמזכה אתכם לכך, ואחר שזכו והביאום **ישראל**, זוכים אחריהם **כהנים בית אהרן** שקרבום אותם, ואחר כך **(כ) בית הלווי** בשירם, ואשר הם **יראי ה'** בלתי צריכים קרבנות **ברכו את ה'.**

(כא) ברוך ה' מציון כו'. כהתימו לדבר על הברכות הראויות לה' השלם בכל אותיותיו, ראה והנה היה מקום לומר אם כן איפה נברך את ה' שלם, ובכלל הוא שם י-ה והוא התחיל פתח דברי המזמור **הללויה**, על כן אמר **ברוך ה' מציון כו'**, לומר בהלול שם י-ה תלוי כל האמור. והוא כי הלא כמו זר נחשב החשיבו יתברך את האדם יברכנו, כי מה האדם כי יבוא אחרי המלך הקדוש וברכה ירצה מפיהו, ואפילו העוסק בתורת ה' המתייחס לציון, כמה דאת אמר **כי מציון תצא תורה** (ישעיה ב). וכן הוא מן התימה ישכון ה' בירושלים, כי **האמנם ישב אלוהים על הארץ**, ואיך יעבדוהו כהנים ולוויים וישראל בה, כענין פסוקים הקודמים. אך יצדקו שני הדברים האלה במה שידענו אמונה אומן (מנחות כט ב) **כי ביה ה' צור עולמים** (ישעיה כו ד) העולם הבא ביו"ד והעולם הזה בה"א, ועל כן יש לו יתברך שייכות עם האדם מחמת נפשו שהיא מהעולם שנברא ביו"ד שבשמו, וגם **שוכן בירושלים** שיש לו שייכות על ידי שהעולם הזה נברא בה"א שבשמו, ועל כן ראוי להלל את שם י-ה להחזיק באמונת היות רצונו יתברך בשני הדברים.

וזה ענין הכתוב, היות **ברוך ה' מציון** על ידי בני האדם המתייחסים אליה מפאת נפשם, כד"א **ולציון יאמר איש ואיש יולד בה** (תהלים פז), וכן היותו **שוכן בירושלים** שמשם גופו ממקום המזבח שנברא בה"א (עי' בראשית רבה יד ח), על שני הדברים האלה **הללו את שם י-ה** שבו נבראו העולמות, שעל ידי כן יש לו יתברך שייכות לשני הדברים הנאמרים באמת.

פרק קלו

א הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו :

ב הודו לאלהי האלהים כי לעולם חסדו :

ג הודו לאדני האדנים כי לעולם חסדו :

(א) הודו לה' כי טוב וכו'. אמר למעלה (לעיל קלה יג - יד) שיש זמן מתייחס הילול אל שם י-ה ויש אל שם שלם. אמר עתה הודו לה' כי טוב, כי הלא לעולם חסדו, בין בזמן המיוחד לשם האחד, בין למיוחד לזמן האחר, תמיד השפע ממנו, כלומר, ואשר ייחדנו זמן, לא למעט השלם בשום זמן, כי הכל מאתו, אלא שיש זמן נזכה להלל אל השלם כי נהיה מושפעים בשלמות רב. או הודו לה' כי הוא לבדו יקרא טוב ולא לזולתו, כי מלך בשר ודם מטיב לעם ולפי האמת הוא לשיעבודו כי צריך להם. אך מי יקרא טוב בעצם, הקדוש ברוך הוא, כי בשביל העולם הוא חסדו ולא לעצמו.

ושמא תאמר הלא השכינה אשר אתנו, ומשפעת בנו ממה שמקבלת מסבת הסבות החסד שסיבת הסיבות מטיב לה הלא לה' יתייחס, לא כן הוא, רק (ב) הודו לאלוהי האלוהים שהשכינה היא נקראת אלוהים וה' אלוהיו יקרא, שהיותו אלוהי האלוהים הוא שמאציל לשכינה שעלולה ממנו שפע עצום, גם על זה עליהם מוטל להודות, כי גם זה בשביל העולם הוא חסדו, כי לא היה אפשר לקבל עולם גשמי השפע מהסיבה ראשונה, אם לא על ידי השתלשלות הנזכר.

ושמא תאמר בחינה זו צודקת, אך מה תאמר על מה שהשכינה היא שם אדנות שהוא (ג) אדני אדונים משפעת על כל שרים של מעלה שהם אדוני האומות, מה חסד הוא לעולם, הלא טוב היה העדרם, גם על זה הודו כי לעולם חסדו לקיימו, והוא ענין שבעים פרי החג כי כל עוד שלא היטהרנו מזוהמת נחש צריך יהיו לייסר העולם כנודע.

ד לעשה נפלאות גדולות לבדו כי לעולם חסדו :

ה לעשה השמים בתבונה כי לעולם חסדו :

ו לרקע הארץ על-המים כי לעולם חסדו :

(ד) לעושה נפלאות גדולות לבדו וכו'. ראו נא גודל מידתו לעשות חסד, כי כאשר ברא את העולם אשר לא היה אז כי אם הוא יתברך לבדו, ולא היה במציאות מי שיעשה לו הוא יתברך חסד, עם כל זה עשה העולם לעשות חסד עם העולם עצמו אשר גזרה חכמתו לעשות, ועל כן

ראוי להודות **לעושה וכו'**, שהוא שעשה **נפלאות גדולות** בהיותו **לבדו** קודם היות עולם ושום נברא, ועשה נפלאות הם מעשה בראשית על צד הפלא, כי מי היה כבר שעשה חסד עמו בברוא עולם בשבילו, לכן אמור כי בשביל עשות חסד עם העולם עצמו וברואיו שגזרה חכמתו יתברך לעשותם עדיין, עשאים גם שלא קדם מקבל החסד.

(ה) לעשה השמים בתבונה וכו'. שמים ומלאכים אינם בני קבלת חסד ולמה נבראו, הנה עשאים בתבונה שהבין צרכי התחתונים למיניהם להשתלשל על ידם.

או כי הנה בשמים יש מזלות מחייבים טוב לגבר או רע לו, ולפעמים הפך מעלליהם, ונבוא לשאלת צדיק ורע לו רשע וטוב לו, אם כן לא לחסד יחשב, דע כי עשאו **בתבונה**, שהבין כל הראוי לאיש ואיש לפי מעשיו, וסידר בתבונתו סידור המזלות באופן יביאו על כל אדם על פי רצונו יתברך על פי מעשיו, ואם ייטיב לרשע הוא לנכות זכויותיו, וההפך בצדיק, באופן שגם זה בשביל קיום העולם הוא חסד, עד יוכן כל איש **לבלתי ידח ממנו נדח**.

(ו) לרוקע הארץ על המים וכו'. היות ארץ על המים, הוא צער ליסוד ההוא, היות שלא כטבעו, כי יסוד העפר טבעו למטה, אל תתמה **כי** בשביל **עולם** היה **חסדו** שיתקיימו.

או יאמר, כי כאשר הים הוא עליון מהארץ כמה דאת אמר **הקורא למי הים וישפכם** (עמוס ה, שם ט) ואמרו רבותינו ז"ל (**בראשית רבה** כג ז) אין שפיכה אלא מלמעלה למטה, אם כן למה לא ציוה ויעמדו כל המים מצד אחד ולא תהיה ארץ נרקעת על מים, אל תתמה **כי** בשביל **העולם** היה **חסדו** בזה, שעל ידי כן **החי יתן אל לבו** להתכשר, באמור, כי אין צריך אם יכעיסו את קונם, רק להניח הדבר אל הטבע, ויקנו יראת ויתקיים עולם.

ז לעשה אורים גדלים כי לעולם חסדו :

ח את-השמש לממשלת ביום כי לעולם חסדו :

ט את-הירח וכוכבים לממשלות בלילה כי לעולם חסדו :

(ז) לעושה אורים גדולים וכו'.

שמה תאמר הרי ברא הוא יתברך שני אורים גדולים ואדרבא נמשך קטרוג עד שהוצרך להקטין אחד (עי' רש"י בראשית א טז). גם זה שעשאים תחילה גדולים, לעשות חסד לעולם הייתה הכוונה, שהיה טוב גדול לעולם למעט פגעי לילה, והוא יתברך עשה את שלו על ידי גדולת הירח.

(ח) את השמש לממשלת ביום וכו'.

שם תאמר אחר הקטרוג ויושם **השמש לממשלת ביום**, הלא תמשך קנאה, ומה אם בהיות שווים היה קטרוג מה גם בהיות יתרון לשמש, אמר גם זה הוא הטעם **כי לעולם חסדו**, למען ילמדו העולם להיות **נעלבין שומעין ואין משיבין**, שיהיו כצאת השמש בגבורתו (שבת פח ב).

או מה שהמשילו ביום לבד, הוא חסד שילמדו העולם האמונה כאברהם על ידי גלגל חמה (עין זוהר ח"א פו א, בבא בתרא טז ב).

(ט) את הירח וכוכבים לממשלות בלילה וכו'. שהיה נראה ששם עמה ממשלות כוכבים, ולא נתן לה לבדה ממשלת הלילה, והיה נראה שנותן פתחון פה, שלא די עלבונה שהקטינה, אלא שלא נתן לה ממשלת הלילה לגמרי כשמש ביום, אמר כי לא כן הוא, כי אדרבה חסד הוא לעולם, והוא מאמרם ז"ל (עי' רש"י בראשית שם) שלא נתן ממשלת לכוכבים רק מתחת ידה, כי להפיס דעתה הרבה חייליה, וילמדו לפייס את אשר הקניטו.

י למכה מצרים בבכוריהם כי לעולם חסדו :

יא ויוצא ישראל מתוכם כי לעולם חסדו :

יב ביד חזקה ובזרוע נטויה כי לעולם חסדו :

(י) למכה מצרים בבכוריהם וכו'. הנה יתחמץ לב הרואה מיתת בכורות, אם מצרים חטאו, בכורות ומה גם קטניהם, מה חטאו?!
דע כי האלוהים עשה לעשות חסד עם העולם יכירו השגחתו הפרטית, כי כנגד עכבם בנו בכורו ישראל עשה, וגדול הוא תועלת הכלל בהכיר ההשגחה לקיים כללות העולם, מהפסד בכוריהם.

או **[י] למכה מצרים בעצמו יתברך ולא על ידי שליח** היה **כי לעולם חסדו** יכירו כי לא מגזרת המערכת הייתה, כי אם כן, ימותו גם בכורי ישראל, על כן עשה בעצמו להבחין, מה שאין כן על ידי משחית שלא יבחין כיון שניתן רשות (עי' ב"ק ס א), ויטעו הרואים ויאמרו כי הוא מהמזל כמפורש אצלנו במקומו.

וכן **(יא) ויוצא ישראל מתוכם** ממש, **"גוי מקרב גוי"** (דברים ד לד), מטומעים בהם (עי' ילקוט שמעוני דברים תתכח), כיוצא בהם בלתי ראויים (עי' שם שמות סוף רלד), גם זה כי

לעולם חסדו, כי אם לא עשה לפניו מן השורה בזה היו אובדים ישראל ואם אין ישראל אין עולם, נמצא עושה חסד עם העולם.

או [יא] ויוצא ולא על ידי שליח, כאומרו ועברתי בארץ מצרים וכו' (שמות יב), היה כי לעולם חסדו, שאם לא כן לא הייתה תקומה כמפורש אצלנו במאמר משל לכהן שתרומתו בבית הקברות וכו' (עי' שמות רבה טו ה, יט), ויאבדו, והיה העולם בלתי מתקיים.

(יב) ביד חזקה ובזרוע נטויה וכו'. אין צריך לומר שהיה ביד חזקה לעכב המנגדים בל יקטרגו כעוזא שרו של מצרים (עי' ילקוט שמעוני שמות רמא), כי אם בזרוע נטויה לינקם מהמקטרג כמו שאמרו ז"ל (ספר הזוהר) וירא ישראל את מצרים מת (שמות יד), שרו שלו, שר של מצרים מצרים שמו. למה עשה כן וישראל בלתי ראויים, הוא לעשות חסד עם העולם, כי אם ישתקעו שם ישראל יאבדו, ואם אין ישראל אין עולם, כמה דאת אמר כי כארבע רוחות וכו' (זכריה ב י).

יג לגזר ים-סוף לגזרים כי לעולם חסדו :

יד והעביר ישראל בתוכו כי לעולם חסדו :

טו ונער פרעה וחילו בים-סוף כי לעולם חסדו :

טז למוליך עמו במדבר כי לעולם חסדו :

(יג) לגזור ים סוף לגזרים וכו'. הנה גזירת ים סוף קריעה אחת להעביר את ישראל לטבוע המצריים היה די, אך לגזור באופן ימשכו גם כן גזרים רבים כמו שאמרו ז"ל (פרקי דברי אליעזר מב) שנעשו י"ב גזרים, וכותל חומת מים מפסקת בין זה לזה, ובכל אחד מהי"ב קרעים שבט אחד בפני עצמו, ולמה עשה ה' ככה ולא קרע אחד לכל שבטי ישראל, אך היה לעשות חסד עם העולם, שיכירו ההשגחה ולא יאבד העולם, והוא בשום לב אל מאמרם ז"ל באומרם כי נעשו י"ב קרעים לי"ב שבטים ולא י"ג כי אפרים ומנשה שנים המה, אך יתכן כי האלוהים עשה בל יטעו ישראל ויאבדו ויבטל העולם, והוא, כי הנה עבר בים צרת פסל מיכה משבט אפרים (עי' רש"י סנהדרין קג ב), ואם היה הכל קרע אחד, היה מקום לשטן להטעות את איש שוגה או פתי כי חלילה חלילה הפסל נסך מיכה קרע להם את הים, על כן עשה יתברך כי לכל שבט יהיה לו קרע בפני עצמו, וגם המקום אשר היה הוא בשבט אפרים יהיה שבט מנשה עמו, לרמז כי מי שקרע לכל אחד משאר שבטים אשר אין לו פסל קרע למנשה, ואגבו היה אפרים, מה שאין כן אם היה לאפרים לבדו קרע אחד. נמצא כי היות הגזירה לגזרים היה כדי שלעולם יהיה חסד להתקיים ולא יאבד העולם בטעותם, אם היה קרע אחד לכל שבטי ישראל.

(יד) והעביר ישראל בתוכו וכו'. על פסוק **כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות** (מיכה ז) אמרו רבותינו ז"ל (**זוהר** לך לך) שאמר לשון יחיד על יעקב אבינו, שהעבירו בים עם בניו, להראותו נפלאות שהיה עושה להם. ובזה יאמר **והעביר ישראל** הוא יעקב **בתוכו**, מה צורך היה בדבר, אלא כי גם בזה היה כי בשביל העולם היה חסדו, שאם לא כן היה אפשר תקטרג עליהם מידת הדין, כי **המרו על ים בים סוף** (עי' תהלים קו ז), כאשר היחלה, כמו שאמרו ז"ל (עי' **ילקוט שמעוני שמות** סוף רלד, רלח) **והמים להם חומה** (שמות יד) חמה כתיב, מלמד שנתמלא עליהם חמה לולי חסדו יתברך, ואם היה כך, היה העולם אבד כי אם אין ישראל אין עולם, וזהו **כי לעולם חסדו**.

ולדעת האומר במדרש (**שמות רבה** כב ב) שבעוד ישראל תוך הים טבעו המצריים, יאמר **[יד] והעביר ישראל בתוכו וכו' (טו) ונער וכו'** לומר שלא העביר ישראל מתוכו כי אם עודם **בתוכו** היה מה **שונער פרעה וכו'**, וגם זה **לעולם** כולו היה **חסדו**, למען עין בעין יראו ישראל כי ה' הוא האלוהים, מציל אותם וטובע את המצריים כאחת, למען יושרשו בידיעת אחדות דין ורחמים, כי בצדקת אמונתם העולם עומד.

[טו] ונער פרעה וחילו בים סוף וכו'. היה אפשר בלי שינערם, כי אם שבנחת ישובו המים עליהם ויטבעו, ולמה נינערם, אך גם זה **לעולם חסדו**, בל יאמר פרעה שניצול, כי הרוח קדים קרע הים, ואחר כך בטבע נטבעו בשוב המים עליהם, אך בניעור הכירו ההשגחה, גם הוא גם ישראל, והוא תיקון העולם.

(טז) למולך עמו במדבר וכו'. מה שהולכים ויסיב אותם במדבר ולא דרך ישרה היה **כי לעולם חסדו פן ינחם העם וכו'** (שמות יג) ויאבד העולם באבדם.

או למולך בעצמו **במדבר** ולא על ידי מלאך, גם זה היה **כי לעולם חסדו**, פן יטעו במלאך. כמו שאמרו ז"ל (סנהדרין לח ב) שאמר הקדוש ברוך הוא **אל תמר בו** (שמות כג). אל תמירני בו ואם ככה היה עושה, העולם היה אבד בחטאם.

יז למכה מלכים גדלים כי לעולם חסדו :

יח וינהרג מלכים אדירים כי לעולם חסדו :

יט לסיחון מלך האמרי כי לעולם חסדו :

כ ולעוג מלך הבשן כי לעולם חסדו :

ראוי לשים לב כי **(יז) מלכים גדולים** הן הם **(יח) מלכים אדירים**, ולמה חילקם לשנים, וגם חילק אחר כך את **(יט) סיחון** בפני עצמו ואת **(כ) עוג** בפני עצמו. ועוד שאחר אומרו **(כא) ונתן ארצם לנחלה** ידוע של ישראל היא, ולמה חזר ואמר **(כב) נחלה לישראל וכו'**, או היה לו לאומרם כאחד "ונתן ארצם לנחלה לישראל עבדו וכו'". ועוד אומרו **עבדו** והיה לו לומר "עמו" כאשר במזמור הקודם (פסוק יב).

אך הנה אמרו רבותינו ז"ל כי מפלת סיחון ועוג היה ראשית מפלת מלכי מדין ומלכי ארץ ישראל כמו שאמרו ז"ל (עי' רש"י ריש בלק) שהיה בלק אומר ב' **[יז] מלכים גדולים** אלו שהיינו בוטחים בהם לא עמדו לפניהם איך נעמוד אנחנו, על כן אחר אומרו **למכה מלכים גדולים** שהם סיחון ועוג, אמר **[יח] ויהרוג מלכים אדירים** הם ל"א מלכי ארץ ישראל, שאמרו רבותינו ז"ל **(ילקוט שמעוני ברכה תתקנט)** שהיו מלכי כל כללות העולם, אלא שכל אחד היה לו חלק בארץ ישראל מיוחד למלכותו, ועליהם יאמר **ויהרוג מלכים אדירים**.

ופירש מה שאמרתי **[יז] למכה מלכים גדולים** הוא **[יט] לסיחון וכו' [כ] ולעוג וכו'**, לומר, כי כדאי כל אחד ואחד מאלו להטיל מורך באדירים הידועים.

כא ונתן ארצם לנחלה כי לעולם חסדו :

כב נחלה לישראל עבדו כי לעולם חסדו :

ועל שני אלו שהתחיל בהם, אמר **(כא) ונתן ארצם לנחלה**, כלומר גם שאינה עיקר הנחלה עשאה לנחלה. ועל ארץ המלכים אדירים שהם מלכי ארץ ישראל, אמר **[כב] נחלה לישראל עבדו** והוא נחלת ארץ ישראל, נשתנית משאר נחלות כנודע, שהיו המתים יורשים את החיים, עד יעקב, על כן לא אמר "ישראל עמו", כי אם ישראל עבדו שהוא ישראל סבא. וכוננת כל הניצחונות ונחלות הללו, לא הייתה כי אם לעשות חסד עם העולם שיתקיים על ידי הנחיל את ישראל נחלות אבותם בארץ הקדושה, להמשיך שפע משער השמים לקיים כל העולם, בקיימם את התורה בה כנודע.

כג שבשפלונו זכר-לנו כי לעולם חסדו :

כד ויפרקנו מצרינו כי לעולם חסדו :

כה נתן לחם לכל-בשר כי לעולם חסדו :

כו הודו לאל השמים כי לעולם חסדו:

(כג) שבשפלנו זכר לנו וכו'. ידוע ענין מאמרם ז"ל (ילקוט שמעוני יהושע טו ה) כי בצאת ישראל ממצרים יצאו במבט כליה ח"ו שהוא כוכב רעה שעליו אמר פרעה **ראו כי רעה נגד פניכם** (שמות י), ועל כן בהיכנסם לארץ היו לפי הכוכב ההוא נהרגים ביד צריהם לולא רחמיו יתברך, שהיפך דמם בדם מילה, שמל אותם יהושע, והוא מאמרו **היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם** (יהושע ה), שפדה אותם מצריהם בדם מילה. וזה יאמר **שבשפלנו** שהוא בעת שפלות על פי הכוכב הנותנם תחת צריהם ליהרג, אז **זכר לנו** להורישנו ארץ ל"א מלכים. **(כד) ויפרקנו** שפדה אותנו מצרינו בדם מילה, שנתן דם מילה תחת דם נפשותינו על ידי **צרינו**, כי זה לא לנו ישראל בלבד היה חסדו, **כי אם לעולם** כולו, כי אם אין ישראל אין עולם כנודע.

ואחר אשר מל יהושע אותם היה להם חסרון לחם, כי לא יכלו לאכול מתבואת הארץ עד הקרבת העומר, והוא יתברך נתן להם לחם לכל בשר עד מחרת הפסח על דרך נס, כאשר הפליגו רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני שם) בדבר, ועל זה סמך **(כה) נותן לחם לכל בשר, כי** גם בזה **לעולם** כולו היה **חסדו** על דרך הקודם.

ואחר שהניח להם הוא יתברך בארץ הקדושה ונשלם מאמרם ז"ל (**בראשית רבה** ג ט, **תנחומא** בחוקותי ג) שמשנברא העולם נתאווה הקדוש ברוך הוא שתהיה לו דירה בתחתונים, אז נודע בעולם כי מהארץ עשה עיקר ולא מהשמים, עם היות שם מלאכי השרת. ואם כן הוי אומר, כי כשנודה לומר שהוא אלוהי השמים לא יהיה שמהם עושה עיקר, כי אם שאין חסד שעושה עם השמים וכל צבאם מחמת עצמם, כי אם לשיהיה על ידם השתלשלות להריק שפע עליון על הארץ שהיא העיקר, וזהו **(כו) הודו** ישראל **לא-ל השמים** שהוא חסד א-ל שעשה להם, ולא היה החסד שעשה עימהם בשביל עצמם, **כי אם בשביל העולם** הוא השפל היה **חסדו**, כי אינם רק לקיום העולם השפל, מה גם כשישראל עושים רצונו של מקום.

פרק קלז

א על-נהרות בכל שם ישבנו גם-בכינו בזכרנו את-ציון :

ב על-ערבים בתוכה תלינו כנרותינו :

ג כי שם שאלונו שובינו דברי-שיר ותוללינו שמחה שירו לנו משיר ציון :

ד איך נשיר את-שיר יהוה על אדמת נכר :

(א) על נהרות בבל שם ישבנו וכו'. הורה בסמיכות, אם תזכו תאמרו הלל גדול, ואם לאו **על נהרות בבל.**

ולענין הכתובים ראוי לשים לב:

למה מייחס הדבר אל ה**נהרות**, וידוע מאמרם ז"ל (ילקוט שמעוני כאן, איכה רבה ה ה) שכשהיו מוליכים אותם בגלות לא היו מניחים אותם לבכות, ובזה נוכל לומר כי **על הנהרות** ההם זכו לב' דברים:
אחד שהניחום לישב,
שנית שהניחום לבכות.
וזוהו שם ישבנו גם בכינו.

ועל דרך הפשט נשים לב גם על ייתור ה"גם".

וכן על אומרו בזכרנו את ציון יחסו הדבר אל ציון בייחוד.

ועוד למה מודיענו **(ב) שעל ערבים** תלו הכינורות,

ומה גם כי טוב טוב היה לשברם, כאשר יש מרבתינו אומרים (ילקוט שמעוני כאן) שקצו בוהניהם לשלא יכריחום לנגן.

ועוד אומרו (ג) כי שם וכו' כי אין מלת כי מתיישבת לפי הענין.

ועוד כי אומרו דברי שיר היינו **שירו לנו משיר ציון** ולמה הוכפל.

ועוד אומרו ותוללינו שהראוי יאמר "ובתוללינו" (עי' אבן עזרא סוף פסוק ג).

ועוד למה לא אמר בפירוש "ובכנורותינו שמחה".

אמנם הנה למדונו בספר הזוהר (ח"ב ב ב) כי היו ישראל הגולים בבבלה כמתים מדאגה, שבאו מטובה גדולה לרעה עצומה, והייתה מאנה הנחם נפשם, אז גילה יתברך את עיני יחזקאל הנביא על נהר כבר, ויראה מראות אלוהים שכינה על מרכבות כל פמליא של מעלה, להורות כי שכינה עימם עם כל מלאכי אלוהים, שהם קַעֲרָבִים ומשכון, כי מי שיוציא אותם יוציא את ישראל, ובזה שבה רוחם אליהם ושמחו.

וזוהו יאמרו ישראל, **[א] על נהרות בבל, שהוא פרת הוא נהר כבר, שם ישבנו, כי שם היה לנו** שובה ונחת במה שהראה שם הוא יתברך ליחזקאל, ועם ששם שמחנו **גם בכינו בזכרנו את ציון**, מדאגת מה שנסתלקה ממנה שכינה לבוא אתנו בבבלה.

והנה לפי צרת הגלות ומה גם קודם ידיעת מראות הנביא, היה ראוי לשבר הכנורות כי ערבה כל שמחה, אך על מה ששם ישבנו ושמחנו בבשורת הנביא, שהיו לנו עַרְבִים לצאתנו מהגלות, על כן זכר לדבר, אין צריך לומר שלא שברנום, כי אם **[ב] על ערבים בתוכה תלינו**

כנורותינו, כי עשו זכר במה שתלאום על ערבים ולא באילנות אחרים, לרמוז כי על היות להם ערבים בבבל, שהם שכינה וכל פמליא של מעלה על כן תלאום ולא שברום, כלומר שבזה היה להם פתח תקווה לשוב אל בית שני, ויהיו נשמרים לשוב לנגן בהם. ואחר שדיבר על מה שאמר **שם ישבנו** ואמר שעל ידי כן **על ערבים בתוכה** תלו כמדובר, בא עתה וידבר על מה שאמר **גם בכינו בזכרנו את ציון**, אמר מה שנתגלגל זכירת ציון יותר מארון והיכל ושאר דברים גדולים, הלא הוא על **[ג] כי שם שאלונו שובנו וכו'** ואמר **שירו לנו משיר ציון**, אז על פיהם זכרנו את ציון ובכינו, וזהו אומר **כי שם וכו'** שהוא נתינת טעם אל האמור.

וענין התכת הכתוב הוא, כי הנה בראות השבאים, כי לא יבצר ממנו יגון עצום, ואיך נעצור כח לשורר, על כן תחילה לא אמרו שנשורר רק שאלו שנאמר להם **דברי שיר** שהוא נוסח הדברים בלבד, ואפשר היה על כי שיר של היום היו אומרים בבית המקדש כשנכנסו האויבים כנודע מרבותינו ז"ל (ערכין יא ב). אך שבו וראו הכינורות תלויים, אז אמרו, כי התליה ולא שברנו אותם יורה שמחה, והוא מה שכתבנו כי משמחת בשורת יחזקאל תלאום, ועל כן בראות השבאים **תוללינו** שהוא הוראת שמחה אז אמרו **שירו לנו משיר ציון**, כלומר לא תוכלו להשיב כי היגון מעכב השיר, שנתרצה בנוסח דברי השיר, כי הלא התלויים יורו שמחה, לכן **שירו וכו'**. וזהו **ותוללינו שמחה** על כן אמרו **שירו וכו'**.

(ד) ואז בשמענו גם שלא גילינו ענין שמחתנו מאיזה דבר הייתה, עם כל זה מחמת הוראת צד שמחה לא יכולנו לומר שלא הייתה מציאות שמחה, על כן תלינו העיכוב, להיות **שיר ה', איך נשיר** אותו במקום טומאה **על אדמת נכר**.

ה אם-אשכחך ירושלם תשכח ימיני :

ו תדבק לשוני לחכי אם-לא אזכרכי אם-לא אעלה את-ירושלם על ראש שמחתי :

(ה) אם אשכחך ירושלים וכו'.

משיבה רוח הקדש כמדברת עם ירושלים להפיס דעתה, לומר, הלא ידעת אם לא שמעת שמזכירים את ציון ובוכים ולא אותך, אל תחושי, כי הלא אם יונח שהיה עולה על לב שאשכחך, האם **תשכח** אותך **ימיני** היא מידת החסד, וזהו **תשכח ימיני** בתמיהה, ועל כן השי"ן בחט"ף ולא בפת"ח. וכל שכן שאין צריך לומר שאני לא אשכחך, כי אם דעי איפה כי תחילת הגאולה תהיה בזכירתך, כי הנה ידוע כי יום הגאולה ליבא לפומא לא גלי (עיין סנהדרין צט א ורש"י שם, ובקהלת רבה יב י), ועל ידי גלות בפומא תהיה הגאולה.

לכן דעי כי (ו) תדבק לשוני לחכי לבלתי גלותה בפי אם לא אזכרכי,

ולא עוד, אלא **אם לא אעלה וכו'**. והוא כי הנה לעתיד **ישמח ה'** במעשיו מה שעד כה אמרו רבותינו ז"ל שלא שמח ה' בעולמו אם לא בבית המקדש בבנינו.

ואם נשים לב אל מלת **שמחה** כלפי מעלה, שמבואר אצלנו שהוא הוצאת שפע פנימי חוצה, כאדם השמח שמוציא אור צהיבות טוב לבו חוצה בפניו השוחקות. ואמר, הנה **ראש שמחתי** בעולמי הוא בית המקדש, שהוא ראש עפרות תבל, מקום שלעומת שער השמים. והנה **אעלה** באיכות **את ירושלים על** איכות מה שהוא עתה **ראש שמחתי**, כי הנה בית המקדש העתיד מעשה אלוהים יהיה, וירושלם תהיה אז איכותה מאשר הוא עתה בית המקדש.

ז זָכַר יְהוָה לְבָנֵי אֲדָוִם אֶת יוֹם יְרוּשָׁלַם הָאֲמָרִים עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוּד בָּהּ :
 ח בַּת-בְּבַל הַשְּׂדוּדָה אֲשֶׁר־יָלַךְ אֶת-גְּמוּלָךְ שְׂגַמְלַת לָנוּ :
 ט אֲשֶׁר־יִשְׂאֲחַז וְנִפְץ אֶת-עַלְלִיךָ אֶל-הַסֶּלַע :

(ז) **זכור ה' לבני אדום וכו'**. אחרי ראותנו ישראל חיבתו יתברך עם ירושלים כמדובר, אנו אומרים אם כן אפוא שכ"כ חביבה היא אליך, על כן תפקוד לרעה את אשר הפליגו בהשחתתה, וזהו **זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים**, שאמרו **ערו ערו** יסודותיה, עד שום היסוד התחתון עליה על קרקעה לעשותה עיים.

(ח) **בת בבל השדודה וכו'**. בראותו יתברך כי חשו ישראל על ירושלים שחשש הוא יתברך ולא על הנוגע אל עצמם, מה עשה שיתף כביכול כבוד עצמו עם כבוד ישראל, ואמר **בת בבל וכו' אשרי שישלם לך את גמולך שגמלת לנו**, שהוא על כבודו יתברך שקרא לנבוכדנצר עבדי (עי' פתיחתא דאיכה רבה כג) ואחר כך אמר **השמים אעלה וכו'** (ישעיה יד יג), וכן גמול ישראל שמצרים נתנו יד אשור לשבוע לחם (איכה ה ו, ועי' איכה רבה שם), מלבד אוצרות זהב וכסף שהריקו ושלחו מלכי יהודה, וגמלו להם רעה.

ואמרו **השדודה** יכין ענין מאמר **ספר הזוהר** (בשלח) על פסוק **אשר צבאו על ירושלים** (זכריה יד יב), "הצובאים" לא נאמר, מלמד שכל אשר הצרו את ישראל בחורבן, יחזירם יתברך לעתיד לינקם מהם כל אשר ניגף על ידם, ושפתים ישק, שאם לא כן אשר היצרו בחורבן בית ראשון ומתו מיתת עצמן, ובבוא פקודת בבל במלאת ע' שנה לקו בניהם, ואיך ישארו העושים הרעה ולא יקחו חלקם לעיני אשר לקו על ידם, על כן יחזירם הוא יתברך ויפקוד עליהם לעיניהם כאשר פירשו ז"ל על **למען תמחך וכו'** (תהלים סח כד, ועי' אבן עזרא שם). וזה יאמר **בת בבל השדודה** כלומר אחר היותה שדודה, עדיין נשאר הגמול לשלם, כי מתו מיתת עצמן כל האנשים אשר עשו בעצמם הרעה. (ט) ועל מה שהיו הורגים עוללי

טפוחים בחיק אמותם, אמר כי להם יהיה יותר קשה מהרג, שהיא סקילה הגדולה מד' מיתות ב"ד (סנהדרין מט ב).

פרק קלח

א לְדוֹד אֹדֶךָ בְּכָל-לְבִי נֶגְדַת אֱלֹהִים אֲזַמְּרֶךָ :
ב אֲשַׁתְּחוּהוּ אֶל-הֵיכַל קִדְשֶׁךָ וְאֹדֶה אֶת-שְׁמֶךָ עַל-חֶסֶדְךָ וְעַל-אֲמַתְּךָ כִּי-הִגְדַּלְתָּ עַל-כָּל-שְׁמֶךָ
אֲמַרְתָּךְ :
ג בְּיוֹם קִרְאתִי וְתַעֲנֵנִי תִרְהַבֵּנִי בְּנַפְשִׁי עֹז :

(א) לְדוֹד אֹדֶךָ בְּכָל לְבִי וכו'. המזמור הזה יסוב על ב' דברים:

אחד, על יתר שאת בית המקדש לשאר מקומות תפילה.

שנית, לתת יתרון לאשר נענה בתפילתו (בשתיקה) [בדבור], לנענה (בדבור) [בשתיקה].

ובראשון החל, ואחר כך השני המסתעף ממנו. ואמר, הנה כאשר **[א] אֹדֶךָ בְּכָל לְבִי** שהוא באחדות ב' הלבבות, בכל מקום שיהיה אני נמצא נגד אלוהים, כי מיד אלוהים לפני, ומה הוא אם כן יתרון למקדש, הלא הוא, כי אם **(ב) אֲשַׁתְּחוּהוּ אֶל הֵיכַל קִדְשֶׁךָ** הוא בבית המקדש, נוסף על היותי נגד אלוהים, גם **וְאֹדֶה אֶת שְׁמֶךָ עַל חֶסֶדְךָ** שאתה מקבל תפילתי, גם **עַל אֲמַתְּךָ** שניכר שם אמתתך, והוא, **כִּי הִגְדַּלְתָּ עַל כָּל שְׁמֶךָ** שאתה טוב ומטיב, **אֲמַרְתָּךְ**, שלא בלבד אתה שומע תפילה ומטיב, כי אם שאתה משיב ואומר לי תשובתך מאשר תטיב לי, ואינך מטיב בשתיקה, כי זה הוראת **אֲמַתְּךָ** בעצם יותר מכאשר היא בשתיקה, והוא כי על ידי קדושת המקום אשאב משם רוח הקדש ואזכה לכך.

ואם יאמר איש, אחר שאני אבטח בכך, מה יתן ומה יוסיף לי מה **(ג) שְׁתַּעֲנֵנִי** באמרתך, הלא הוא, כי הנה **בְּיוֹם קִרְאתִי וְתַעֲנֵנִי** באמרתך **תִּרְהַבֵּנִי בְּנַפְשִׁי עֹז**, כי ביום ההוא שהחשבתי בכך, כ"כ אני עלז בכך שנתווספת בי הגדלת קדושה אפילו בגופי, וזהו **תִּרְהַבֵּנִי** שהוא את הגוף, **וּבְנַפְשִׁי** שהיא קדושה מעצמה, תרהיב **עֹז** על תוקף קדושתה. כי בזה יורה היות הוא יתברך דבק באדם, ועל ידי כן מתדבק אז יותר.

או יאמר, כי אני באתי לתת עז לנפשי מאחר (שעשאה) [שעשתה] באדם, ועל ידי שאקרא **וְתַעֲנֵנִי** בבית המקדש, אקנה גדולת עוז ותיקון.

ד יִדּוּךְ יְהוָה כָּל-מַלְכֵי-אֶרֶץ כִּי שָׁמְעוּ אִמְרֵי-פִיךָ :

ה וַיִּשְׁירוּ בְּדַרְכֵי יְהוָה כִּי גְדוֹל כְּבוֹד יְהוָה :

ו כִּי רַם יְהוָה וְשָׁפַל יִרְאֶה וְגִבָּה מִמָּרְחָק יִידַע :

והטעם שאשמחה ואעלצה בזה, הוא בראות עצמי כי הגדלתני על (ד) כל מלכי ארץ, כי מי בכל מלכים יוכל להתפאר שבפיך דברת עמו כמוני, כי ידוך ה' וכו' בתמיהה, כלומר האם ידוך ה' כל מלכי ארץ אם יתאחדו יחד כולם האם ידוך כי שמעו אמרי פיך שהתפללו ועניתם בפיך, כאשר לי [ג] ביום קראתי ותענני בפיך. כי הלא כל השגתם אינה כי אם שיכירו על פי דרכיך השגחתך, כי כל השגתם היא, כי (ה) וישירו בדרכי ה' לומר מדרכיך כי גדול כבוד ה'. במה שיראו עיני השגחה, יאמרו (ו) כי רם ה' על השמים ועם כל זה ושפל יראה, ועם היותו גבוה על השמים, אין צריך לומר ההווה בארץ או דברים קרובים להיות על הארץ, כי אם גם ממרחק שהוא אשר יהיה אחר זמן רב, יידע על פי נביא. ואין אומרים שהוא יתברך מדבר עם אדם, כי אם שיצווה אחד ממלאכיו יגלה אוזן הנביא, וזהו אומרו יידע ולא אמר יודיע.

ז אִם-אֵלֶךְ בְּקֶרֶב צָרָה תַחֲיִנִי עַל אֶף אִיבֵי תִשְׁלַח יָדְךָ וְתוֹשִׁיעֵנִי יְמִינְךָ :

ח יְהוָה יִגְמַר בְּעַדִי יְהוָה חֲסֹדְךָ לְעוֹלָם מַעֲשֵׂי יָדְךָ אֵל-תִּרְפָּא :

וכן יכירו השגחה במה שיראו בי, כי (ז) אם אלך בקרב צרה, כענין (שמואל - א כא) היותו מתהלך בגת, והוליכוהו בית המלך אכיש, ואמרו לו כי זה הרג את גלית אחיו, כי מי ידמה בלבו שהיה אפשר לחיות, ומה גם שנוסף על היותו בעל בחירה, היה גואל דם אחיו, ועם כל זה תחייני.

ומה עשית הלא הוא כי על כעס ואף אויבי תשלח ידך, שידך הוא יד שמאל היא מידת הרוגז הכניע אף ורוגז האויבים אכיש ושריו, עד שהפרת אפו, ואמר להוציאו מלפניו, וגם היו שהביאוהו באף ובחימה שקטו, ומצד אחר ותושיעני ימינך לתמכני מרעד ולהוציאני. כי אין ספק, כי שם אכיש שהוא ממלכי ארץ, אחרי יודעו האמת, אחר כך ודאי נתן אל לבו כי ה' הוא האלוהים, כי מידת הדין ומידת חסד שמשו בו הידיים כאחד, יד א' להכניע אפם, והימין לאחוז בו לתומכו, בל ימס לבבו מרוב הפחד ולהוציאו.

(ח) ה' יגמר בעדי וכו'. הלא אמרתי היותי משתוקק [ב] שאשתחוה אל היכל קדשך שיבנה בימי, והטעם כי הלא אני באתי לתקן אשר עוות אדם שנפשו בי ועל ידי בית המקדש שאזכה שאקרא [ג] ותענני, תרהיבני לתת בנפשי עוז מאשר נחלש כוחה באדם הראשון, ויהיה

סיבה לגמור תיקונה. והמשיך הענין כמדובר, אמר עתה, אם לא אזכה שיבנה בית המקדש לקנות **בנפשי עז** לגמור התיקון, [ח] **ה' יגמור בעדי** כעת עודני בזמן הזה, כי הלא **ה' חסדך לעולם** שהוא אשר אמר לו נתן הנביא **כסאך יהיה נכון עד עולם** (שמואל - ב ז טז), ואם לא תגמר בעדי איך יתקיים.

ועוד טענה אחרת, והיא כי **מעשי ידיך**. שהם ב' **מעשי ידיך**: שהם **אדם**, כמה דאת אמר: **נעשה אדם** (בראשית א), **בית המקדש העתיד**, שנאמר בו: **מקדש ה' כוננו ידיך** (שמות טו), **אל תרף** מהם להביאם מוכנים כאחת לעתיד במהרה בימינו.

פרק קלט

א למנצח לדוד מזמור יהוה חקרתני ותדע :
ב אתה ידעת שבתתי וקומי בנתה לרעי מרחוק :

הנה אמרו רבותינו ז"ל (עי' **ילקוט שמעוני** כאן ומדרש **שוחר טוב**) פה אחד הסכימו כי **מזמור זה על אדם הראשון ידבר**, ולא יתכן אם לא **במסורת** שבידינו כי **דוד הוא אדם** כנודע, ונלכה באורחותם, כי הם מקבלי האמת והצדק, והוא סמוך אל סוף פסוק הקודם כאשר ביארנו בס"ד.

ולבוא אל הענין נזכירה מאמרם ז"ל **בבראשית רבה** (ט), כי בעלילה בא הקדוש ברוך הוא על אדם הראשון, כי לא נעלם ממנו כי יחטא ויאשם ויגזור עליו מיתה, ויהיה קיים במין עד תחיית המתים, כאשר הוכיחו מדברים המורים כי טרם יחטא עלה במחשבה שימות.

ונבוא אל הענין, והוא כי אחרי אומרו על אדם מעשה ידיו יתברך **מעשה ידיך אל תרף** (לעיל קלח ח), בא עתה לדבר טוב על אדם כמדבר על עצמו, כי הוא הוא, ואמר אל יאשם אדם לכובד עוון כי הלא **(א) ה' חקרתני** טרם תצבור עפר וְתַעֲשֶׂנִי, **ותדע** כל אשר עשיתי ואשר נגזר עלי, מאז.

ולא עוד, כי אם שגם **(ב) אתה ידעת שבתתי וקומי**, והוא, כי הנה ידוע מרבותינו ז"ל **(בראשית רבה יט ג)** כי בעוד שהיה אדם עם חוה לא ערב אל לבו הנחש לפתותו, כי לא יוכל,

אך כאשר הוליכו הוא יתברך לשוט בארץ לגזור יישוב בכל מקום אשר יגזור בו אדם, אז שראה הנחש כי הייתה האשה שקלה להתפתות לבדה, אז פתתה ויוכל.

וזה יתכן יאמר אדם לפניו יתברך, לולא שבעלילה באת עלי, למה הפרדתי מהאשה והרחקתני ממנה שעל ידי כן פתה אותה, כי הנה **אתה ידעת שבתי** שבעוד שהייתי יושב במקומי לא היה חטא, וידעת **קומי** שעל ידי קומי לשוט בארץ יצא הקלקול, ולמה הקימותני מעמה לראות בארץ.

ועוד טענה לזה, כי הלא **בנתה לרעי מרחוק**, והוא הנה המתרגם ורש"י ז"ל פירשו לרעי מלשון התחברות. ולפי זה יאמר לפי דרכנו, ראה יתברך איך בעלילה באת עלי, כי הלא **בנתה** למי שהוא **רעי, מרחוק**, הוא מלך המשיח שהוא רעי מצד שגם בו נפשי, כי מרחוק שהוא קודם יברא העולם הכינות אותו לתקן עותתי, והוא כי מז' דברים שקדמו לעולם הוא שמו של משיח (פסחים נד א) שנאמר **לפני שמש ינון שמו** (תהלים עב), ואמרו במדרש **שוחר טוב** (תהלים צג) למה נקרא ינון על שעתיד לינון ישני עפר, שהוא תיקון המוות שגרם אדם, וזהו **בנתה לרעי** הבא לתקן מה שאני קלקלתי, **מרחוק**. ואילו מתחילה לא היה רצונך שאמות למה מקודם לעולם בנתה תיקון אל המוות שאגרום אני, ומעין זה אמרו רבותינו ז"ל שאם לא שבעלילה בא הקדוש ברוך הוא על אדם למה ברא מלאך המוות תחילה. ולדעת האומרים כי **לרעי** הוא מלשון רעיון, יאמר הלא **מרחוק ידעת** רעיוני לחטא, כלומר ומוכרח הייתי בחטאי אם לא שבעלילה באת עלי.

ג ארחי ורבעי זרית וכל-דרכי הסכנתה :

ד כי אין מלה בלשוני הן יהוה ידעת כלה :

ה אחר וקדם צרתי ותשת עלי כפכה :

ו (פלאיה) [פליאה] דעת ממני נשגבה לא-אוכל לה :

(ג) ארחי ורבעי זרית וכו'.

אמר עוד טענה, שטרם אחטא כוונת לקיים המין, כי הלא כשבראתני דו פרצופין לא הייתי אני יכול לשמש (עי' בראשית רבה ח א), שהוא **ארחי** להשפיע באשה, ולא האשה לקבל שמושי שהיא **רבעי**, ואתה **זרית** ארחי מרבעי שהפרדת ופזרת אותנו באופן שנשמש, ואין זה רק לקיים המין, שעל ידי שנפרדנו נשמש, ואם אין מות אין צריך קיום המין.

או קרא את צד הזכר **ארחי** שכשהיה מהלך היה הוא לפני, ולצד הנקבה **רבעי** שכשהיה שוכב הייתה היא למטה, ואחר שהפרדת וזרית זה מזה, אין זה כי אם על קיום המין כבקודם.

וכן **וכל דרכי הסכנתה**, והוא מאמרו יתברך לחירם מלך צור לדעת רבותינו ז"ל (ב"ב עה א ורש"י שם) כשעשה עצמו אלוה שאמר לו **"ונקבין בך ביום הבראך כוננו"** (יחזקאל כח), שהוא אילו היית אלוה איך יש בך נקבים נקבים, כי על כן אמרו רבותינו ז"ל (עי' רש"י שמות ז טו) שהיה פרעה יוצא המימה, שלא יראוהו צריך לנקביו, שיחשבוהו לאלוה.

ועל דרך זה יאמר אדם, אם לא שבעלילה באת עלי ומאז היה רצונך שאמות, למה **כל דרכי** הם דרכי בני אדם לאכול ולפנות **הסכנתה** והרגלת בי. זולת ראיות אלו יש עוד רבות להוכיח זה, כי אם, **(ד) כי אין מלה בלשוני** להגידם, אך **הן ה' ידעת כלה** מבלי שאומר אותם.

(ה) אחר וקדם צרתני וכו'.

אמר, עוד תלונה אחרת יש לי, כי הנה **אחר וקדם צרתני** דו פרצופין, שיורה השוואה אחת, שמכל צד פרצוף, כאילו חשוב זה כזה, ואם כן למה **ותשת עלי כפכה** וענשך, שעלי העמסת כובד העוון מעליה. ואם הוא שאני בן דעת יותר ממנה, אדרבה **(ו) פליאה היא דעת ממני**, והוא מה שאמרו ז"ל (נדה מה ב) **ויבן ה' את הצלע** (בראשית ב כב) שניתן בה יותר בינה מהאיש.

ועוד כי הלא גברה עלי, והוא מה שאמרו ז"ל **(בראשית רבה יט ה)** כי אמרה וכי תעלה על דעתך שאני מתה ואתה חי, וגברה עליו, ומה גם למדרש שאומר כי אמרו היא נתנה לי מן העץ (בראשית ג יב), שהוא שהכתה אותו בעץ עד שאכל. וזה אמר, הנה **האחר** שאמרתי **שפליאה דעת ממני, נשגבה עלי לא אוכל לה** באופן שעליה עיקר האשם, ולמה שמת **[ה]** עלי **כפכה** יותר מעליה.

ז אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אברח :

ח אם-אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך :

ט אשא כנפי-שחר אשכנה באחרית ים :

י גם-שם ידך תנחני ותאחזני ימינך :

(ז) אנה אלך מרוחך וכו'.

לבוא אל הענין נשית לב אל מאמר הכתוב **ויתחבא האדם ואשתו מפני ה' וכו'** (בראשית ג ח), שהיה לו לומר ויתחבאו, אך הוא החל והיא נמשכה אחריו.

עוד הודיעונו רבותינו ז"ל כי מקום שהתחבאו הוא תוך עץ הדעת טוב ורע. וביארנו במקומו, שהענין הוא כי טרם יחטאו היו זכים באיכות ובהשגחה, והיו יכולים לסבול אור והוד קולו

יתברך בדברו אתם, אך בעֲוֹתֵם לבשו חלאה ויתעכר איכותם, ועל כן לא עצרו כח לסבול את הקול, על כן מה עשו הלכו אל עץ הדעת טוב ורע, אשר לבלתי היותו טוב פשוט, רק בעירוב רע, באופן שיש בו עכירות, על כן הלכו שם באומרם כי בבוא להם הקול שם יבוא מלובש בלתי זך וספירי לפי איכות המקום, למען יוכלו לסובלו, כי יהיה להם העץ ההוא כמסך לסבול הקול.

ונבוא אל הענין, והוא כי אחר דברי שאגתו למה הכביד עליו אשמת העוון מעל האשה, אמר, שמא תאמר שהטעם הוא על שאני הקדמתי אחר כך להסתופף בעץ הדעת טוב ורע שחטאתי בו כאשר דקדקנו באומרנו **ויתחבא האדם** ולא אמר ויתחבאו, וכן הוא יתברך אמר לו **איכה** (בראשית ג ט), שהוא כאשר ביארנו במקומו, שהוא "**איכה**" האם פה הוא מקום הראוי לך, אמר אם על זה הוא מה שדברת אלי קשות ששמת **[ה] עלי כפכה**, אל תאשימני, כי **[ז] אנה אלך מרוחק**, שהוא מרוחק הקדוש ונורא שלא יכולתי לסובלו, אנה הייתי יכול לילך להתחבא שאוכל לסבול אמרתך.

(ח) אם אסק שמים. שהוא עולם הגלגלים שהם גשמיים ואין בהם רוחניות כגן עדן, באופן כי גם שם יתעבה קולך לפי איכות העולם, הלא **שם אתה**, כי על ידי חטא אדם נסתלקה שכינה מעל הארץ ועלתה לרקיע ראשון כנודע מרבותינו ז"ל (**בראשית רבה** יט ז). ואם **אציעה שאול**, הוא במקום החצונים, כי מקום הקליפות נקרא גם הוא שאול, שאחבא שם, כי גם אם קולך ילך שמה יהיה מעובה שאוכל לסובלו, הלא **הנך**, כי גם פה במקום בחינת הרע יש שם בחינת חיצונית והנך גם פה, וקשה עלי לסבול הוד קולך.

על כן אמרתי **(ט) אשא כנפי שחר**. כי אחבא בעץ הדעת טוב ורע שיש בו בחינת טוב שהוא התפשטות שכינה ובחינת חיצונית שהוא רע, ולא אכנס תוך החצונית, כי אם **שאשא** למעלה ממני **כנפי שחר** הם כנפי התפשטות שכינה שהוא סוף התפשטות בחינת הטוב ולא אכנס תוך הרע, כי אם **שאשכנה באחרית ים** הוא מקום שכלה כל התפשטות שכינה הנקראת ים, באופן שאהיה בין טוב לרע בסוף התפשטות הטוב ולא אכנס ברע, ועל ידי כן **(י) גם שם ידך תנחני** להיות לי סעד לתומי, ובהמשך זמן **תאחזני ימינך** להוציאני משם אל הקדושה.

יא ואמר אך-חֶשֶׁךְ יִשׁוּפְנִי וְלֵילָה אֹזֵר בְּעֵדְנִי :

יב גם-חֶשֶׁךְ לֹא-יִחְשֶׁךְ מִמֶּךָ וְלֵילָה כִּיֹּם יֵאִיר כְּחִשְׁכָה כְּאֹרֶה :

(יא) ואמר אך חֶשֶׁךְ יִשׁוּפְנִי וכו'. הנה לא נתייאשתי מרחמיק, כי הלא ראיתי אשר היטבת לי וכבדתני, כי הלא ביום הששי שחטאתי ונאמר עלי **ואתה תשופנו עקב** (בראשית ג טו), אז

יראתי ואומר אך חשך שיהיה הלילה הזה אשר בה שליטת חצונים ישופני הנחש, שאפילו לא יהיה חשך רב, כי אם מעט שהוא אך חשך, ישופני כי כח הנחש מהשטן היה כמאמרם ז"ל בפרקי דרבי אליעזר, ואדרבא ראיתי כי **ולילה אור**, כי ליל שבת לא היה חשך כאשר בשאר הימים, כמו שאמרו ז"ל (בראשית רבה יא ב) כי מבקר יום ששי עד מוצאי שבת ל"ו שעות שִׁימֵשׁ אור שנברא ביום ראשון, ואין ספק כי היה האור **בעדני**, וזהו אומרו **בעדני** כלומר לכבודי, בעבורי, כי בזה ראיתי כי חפצת בי.

ולא עוד, אלא שהיה אפשר שחשך של הלילה לבל שנות תפקידו היה בא ויעבה אור ליל השבת, אך היות (יב) **שגם חשך לא יחשיך** הנה זה היה ממך שרצית בי, **ולילה כיום יאיר** והיה זה בודאי לרמוז לי, כי כך לי **חשיכה כאורה** להורות כי בלילות הבאים שתהיה בהם **חשיכה** תהיה לי **כאורה**, שלא אירא שחשך ישופני כאשר לא אירא ביום.

יג כִּי-אֵתָה קִנִּית כְּלִיתִי תִסְכְּנִי בְּבֶטֶן אִמִּי :

יֵד אֹדֶךְ עַל כִּי נֹרְאוֹת נְפִלִיתִי נְפִלָאִים מַעֲשֵׂיךְ וְנִפְשִׁי יִדְעַת מָאֵד :

טו לֹא-נִכְחַד עַצְמִי מִמֶּךָ אֲשֶׁר-עֲשִׂיתִי בְּסִתֵּר רַקְמִתִּי בְּתַחְתִּיּוֹת אֶרֶץ :

(יג) כי אתה קנית כליותי וכו'.

לבוא אל הענין נזכירה מאמרם ז"ל (נדה ל ב) על פסוק **בהלו נרו וכו' כאשר הייתי וכו' בסוד אלוה עלי אהלי** (איוב פט), וזה לשונם:

דרש רבי שמלאי למה הולד דומה במעי אמו וכו' ונר דלוק לו על ראשו צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו שנאמר **בהלו נרו עלי ראשי וכו'** ומלמדין אותו כל התורה כולה שנאמר **ויורני וכו'** ואומר **בסוד אלוה עלי אהלי**, וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסטרו על פיו ומשכחו כל התורה כולה שנאמר **לפתח חטאת רובץ** (בראשית ד).

ונבוא אל הענין, אמר דוד, הלא דברתי עד כה על אדם שהיה ראשון לנפשי, ואמרתי שעם שמתחילה באת עליו בעלילה עם כל זה עליו לשבחך ששבת לרחם עליו כמדובר, עתה הנני בא לשבחך על מה שהיטבת לי כשנתגלגלה נפשי בי והלא [יג] **כי אתה קנית כליותי וכו'**, כי הכליות אשר בהן החכמה כמה דאת אמר **מי שת בטוחות חכמה** (איוב לח), כל כך מלאת אותם חכמה שנעשו קנין לך ברוחניים, כאשר **תסכני** את עצמי מסוכך ומסובב **בבטן**, שהיה בטן **אמי** מסוכני, אז שם למידתני כל התורה כולה, כי שמת בטוחות חכמה, והוא אשר הזכרנו מרבתינו ז"ל על פסוק **בסוד אלוה עלי אהלי**.

או יהיה **תסכני** אתה על ידי תורתך, כאילו הייתי מסובב מאורך בהיותי **בבטן אמי**, וגם (יד) **אודך** על דבר שני, והוא **על כי נוראות נפילתי** מאשר הראיתיני אז עודני [יג] **בבטן אמי**, והוא כי בנר דלוק על ראשי שהבטתי מסוף העולם ראיתי [יד] **נפלאים מעשיך** שהוא מסוף העולם שנכללים בזה כל מעשיך.

ושמא תאמר איך אודך על התורה שלמדתי ועל אשר הורתני **נפלאים מעשיך**, אחר שבצאתי לאוויר העולם שכחתי הכל, אך עם כל זה **אודך**, כי אם נשכח מגופי לא נשכח מנפשי, כי הלא **ונפשי יודעת מאד**, ומזה יועיל מרוחי לגייתי, כי על ידי יגיעה בתורה ושקידה לא יבצר ימשך גם ללבי מידיעת נפשי.

(טו) **לא נכחד עצמי ממך וכו'.** דעת כל המפרשים והמתרגם, הוא, כי אומרו **עצמי** הוא על גופו, ויאמר לפי דרכנו, הלא אמרתי שבהיותי [יג] **בבטן אמי** למידתני תורה והארת לי להביט [יד] **נפלאים מעשיך** מסוף העולם ועד סופו, והלא יפלא בעיני בני אדם ישגיח יתברך תוך בטן אשה מלאה דם וחלאה בעובר חומר יש בקרבה, על כן אמר גדולה מזו אני מגיד, והוא כי [טו] **לא נכחד וכו'**, והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (נדה לא א) א"ר אבהו מאי דכתיב ומספר את רבע ישראל (במדבר כג) שהקב"ה סופר כל רביעות ישראל מתי תבוא טיפה שיצא ממנה צדיק, ועל זה נסמית עינו של בלעם הרשע, אמר מי שהוא טהור ומשרתיו טהורים וקדושים יציץ בדבר זה.

וזה יאמר דוד, הנה אין צריך לומר **בהלו נרו** על הילד שכבר הוא נוצר, כי אם אפילו בעת ההזרעה והריקום, כי אתה המסתכל על טיפה שהצדיק יוצא ממנה, **לא נכחד** מהשגחתך **עצמי ממך** כי צדיק אני. ויהיה פירוש עצמי לשון עוצם, שהוא כח ותוקף, כי הטיפה היא כח ואון הגוף. וזה בין בעת **אשר עשתי בסתר** בעת ההזרעה שהסתכלת שהייתה טיפה של צדיק, וגם כאשר **רקמתי** בהצטייר הולד, כי אין צייר זולתך (עי' ברכות י א), כי זה היה **בתחתיות ארץ**, שהוא כמו שאמרו ז"ל (נדה לא א) במדור התחתון שבמע' האשה, ואחשוב קראה ארץ כענין אסתר קרקע עולם הייתה (סנהדרין עד ב).

טז גלמי ראו עיניך ועל-ספרך כלם יכתבו ימים יצרו (ולא) [ולו] אחד בהם :

יז ולי מה-יקרו רעיך אל מה עצמו ראשיהם :

יח אספרם מחול ירבון הקיצתי ועודי עמך :

(טז) **גלמי ראו עיניך וכו'.** אמרו רבותינו ז"ל **בשמות רבה** (מ ג), כי כשהיה אדם הראשון מוטל גולם הראה לו הקדוש ברוך הוא כל באי עולם שהיו בו, אחד בראשו אחד בידו אחד

ברגלו וכן בכל אבר ואבר וזהו **גלמי וכו'**, ועל זה אמר הקדוש ברוך הוא לאיוב **איפה היית ביסדי ארץ איפה שלך היכן הייתה**. וכן אמרו (ילקוט שמעוני תהלים תתפח) **ועל ספרך כלם יכתבו** זה ספר תולדות אדם, ואחשוב הוא סיפרא דאדם הראשון שאמר שמואל לדידי חזי לי וכו' (ב"מ פה ב), שכתוב בו כל הבאים ממנו ומה שיהיה מהם.

ונבא אל הענין, מעין זה יאמר, הנה אתה ה' [טז] **גלמי** שהייתי עתיד להיות גולם בלי חיים כי אם להיות נפל **ראו עיניך**, (כאמר) [כאשר] כל הגולמים שהיו באדם בכח כלם יכתבו. והנה **ימים יוצרו** הם ששת ימי הבריאה יוצרו, והוא כי לא נאמר בששת ימים עשה ה' את השמים כי אם **ששת ימים** (עי' שמות לא יז), שהוא כי את הששת ימים עצמם ברא עם השמים וכו' באופן כי הימים עצמם יוצרו.

והנה ראוי לשים לב למה לא אמר שבעת ימים עשה, ויהיה בכלל הימים שעשה גם יום השבת, אך הוא, כי בכלל עשיית הימים היה תת כח בכל יום ויום שיעור יומו של הקדוש ברוך הוא, ועל כן תנא דבי אליהו שיתא אלפי שנה היו עלמא (סנהדרין צא), כי בכל יום מהששה אשר עשה ניתן בו כח יומו של הקדוש ברוך הוא, ועל כן לא אמר שבעת ימים עשה כי חרוב, כי האלף שביעי הוא עולם חרב מגשמיות, ועל כן שיתא אלפי הם ולא יותר, על שלא היו בבריאה שאלה מכוחם אלא ששה.

ונחזור אל הענין במה שלמדנו מזה כי **הששת ימים שיוצרו** הם שיתא אלפי שנה שכל אחד הוא לאלף, ובזה יאמר **ועל ספרך** שהוא ספרו של אדם, כל הגולמים שהיו בכח באדם **כלם יכתבו**, שיהיה מציאותם בעולם שיעור **ימים שיוצרו** שהם ששת ימים דהיינו שיתא אלפי שנה, וזהו **כלם יכתבו ימים יוצרו**. והתיקון שנתת לי שהייתי עתיד להיות גולם, הוא, כי **ולא אחד בהם** שבכל הנכללים באדם שהוא הוא, וכל הבאים ממנו, לא יש יום אחד בהם, שהוא יום אחד שלם, שהוא אלף שנה, לא יש מי שיחיה יום אחד שהוא אלף שנים בהם בכל הנזכר[ים], כי אפילו אדם עצמו לא השלים יום אחד שהוא אלף שנה כי חסרו ממנו ע', ואין זה כי אם כנודע שהניחם לי שלא אהיה נפל (ילקוט שמעוני תהלים צב - תתמג).

והנה למדנו **בספר הזוהר** כי ע' שנה שחיה דוד היו מהאבות. והנה זה תלוי במה שהודיעונו שגם באבות היו חלקי רוח אדם הראשון כאשר בדוד. וגם כתוב אצלנו במקום אחר שכדי שיוכן דוד לתקן ענין אדם הוצרך יבואו לו אחר כך הע' שנה של אדם על ידי גלגוליו שבאבות, שאינו דומה שפע שיושפע בדוד על ידי קחתו אותם על ידי האבות, מאשר אם לא היו לו בלי אמצעותם, כי על ידי כן קנה קדושה וקיום עד היות דוד מלך ישראל חי וקיים (ר"ה כה א), כי מיתת דוד אשר נראתה לעיני הרואים לא היה סילוק גמור כנודע.

זזה יאמר (יז) **ולי מה יקרו וכו'**, לומר הלא אמרתי כי על ידי כי ולא אחד בהם שלא השלים אדם יום אחד הניח לי ע' שנה, הנה ולי להיותי בעל שלמות כמוני, כל נתינת אדם לא היה שווה לי, כי אם **יקרו** ונכבדו **רעיק** וחבריק אלו הם האבות שנתנו לי הע' שנה, וכן כתב המתרגם ורש"י רעיק לשון חברות, כי ראה מה שויתרו בי הע' שנה, על ידי האבות, שאילו על ידי אדם בלבד לא הייתי חי רק הע' שנה ועתה מהע' שעל ידי האבות נמשך לי חיים תמידים להיות חי וקיים, וזה ראה **מה עצמו ראשיהם** של הימים שלי שהם הע' שנה, שנמשך (יח) **שאספרם מחול** שהוא עוף שאינו מת כמו שאמרו ז"ל (**בראשית רבה** יט ה) [על פסוק] **וכחול ארבה ימים** (איוב כט), **ירבון** ימי, עד גדר שבתחיית המתים שאקיץ מבחינת שינה שבי, ולא אצטרך לשוב לעפרי, כי אז **עודי עמך** כאשר הייתי בהיותי חי וקיים תחילה, שהוא על ידי היותי עמך, כך אהיה בעת התחיה שלא אצטרך ליפרד ממך לשוב לעפר, כי אם כהפרש הישן בהקיצו, והוא, כי יתווסף בו יתרון עצום על היותו מתחלה חי וקיים, כיתרון הנעור על הישן, עם היות ששנתו בהיותו חי וקיים הוא למעלה משאר ישנים כנודע. והענין לומר כי ראשונים שנותרו על ידי בואם אליו על ידי האבות, הקנו בו הכנה ליקדש בם עד היותו חי וקיים תמיד כמדובר.

יט אם-תקטל אלוה רשע ואנשי דמים סורו מני :

כ אשר ימרוך למזמה נשוא לשוא עריך :

כא הלוא-משנאיק יהוה אשנא ובתקוממיק אתקוטט :

כב תכלית שנאה שנאתים לאיבים היו לי :

(יט) **אם תקטל אלוה, רשע וכו'**. הלא אמרתי שעל ידי היות לי הע' שנה על ידי האבות ימשך שלא ע' שנה בלבד אחיה כי אם עד היותי חי וקיים. והנה יאמר אומר, איך אבטח בחיים כל כך, והנה **אנשי דמים** רודפים אותי תמיד והם בעלי בחירה ואולי ימיתוני והיכן הם חיי. לזה אני אומר הנה אין תאותי שתהרגם, כי אם את אשר הוא רע לשמים, ועל כן אני אומר **אם תקטל אלוה רשע** כלומר מי יתן תקטלנו, כי **אנשי דמים** הרעים לבריות ומבקשים להרגני, בקלות אנצל מהם, כאילו אין צריך רק אמור להם **סורו מני**, כלומר כי אחר שאתה עמדי מי יוכל לי.

והרשע שאני אומר **אם תקטל** שהוא רשע לשמים, לא את הדובר נגדך או עושה בפועל, כי אם הצבועים אשר רעתם במחשבה כי יאמרו כי רם אתה מהשגיח במחשבת איש חומרי. וזהו (כ) **אשר ימרוך למזמה** שירימו השגחתך בעד המחשבה, ואומרים כי **נשוא לשוא עריך**, שהוא, כי השבע לשוא שהוא בדבור הם אויביך העושים כן, אך מי שמחשב על ה' רעה אינם "עריך" כי לא תבינם.

והלא תיפח רוחם, כי **(כא) הלא מבשרי אחזה** השגחתך במחשבות בני האדם, **משנאיך ה'** הם משנאיך בלב **אשנא** אני, **ובתקוממיך** בפועל **אתקוטט**, והנה משנאיך במחשבה מי הגיד לי את לבו שחושב על ה' רעה שאשנאהו בלבי, אלא ודאי שהלבבות כמראות להשכיל מה שבלב חברו, ואם כן קל וחומר הוא, אם אני שאין לי שייכות עמו יודע מה בלב, אתה ה' שבראת אותו לא כל שכן.

ואין לומר כי מה שאני שונאם הוא באומד הדעת, ואולי לא שונאי ה' המה, לזה אני אומר הנה ודאי לבי יודע האמת. כי הלא **(כב) תכלית שנאה שנאתים** בלבי, עם היות **שלאויבים** שהוא בשביל אויבי, **היו לי** לעוזרני, אלה אשר שנאתי, שהיה הדעת שופט שאחר שהם אוהבי שהיו לי נגד אויבי למה לבי שונאם, אך אין זה כי אם שהם שונאיך, ועל כן מאהבת לבי אותך שונאם מאליו.

כג חקרני אל ודע לבבי בְּחַנְנִי וְדַע שְׂרַעְפִּי :
כד וְרָאָה אִם-דֶּרֶךְ-עֶצְבִּי וַיִּחַנְנִי בְּדֶרֶךְ עוֹלָם:

ושמא תאמר למה זה תשאל שאקטל את החוטא במחשבה, וכי האם תרצה אתה שגם אתה אחייבך במחשבה, לזה אני אומר **(כג) חקרני א-ל וכו'**, כי גם שאין הידיעה מכרחת לא תבצר מציאותה, על כן גם שלא תדינני על מחשבתי **(כד) ראה אם דרך עוצב בי** במחשבתי העתידה **ונחני בדרך עולם** כי מאסתי מחשבה שכנגדך.

פרק קמ

א למנצח מזמור לדוד :
ב חלצני יהוה מאדם רע מאיש חמסים תנצרני :
ג אשר חשבו רעות בלב כל-יום יגורו מלחמות :
ד שגנו לשונם כמו נחש חמת עכשוב תחת שפתימו סלה :

(א) למנצח מזמור לדוד וכו'. לפי הנראה מרבותינו ז"ל (עי' ילקוט שמעוני כאן) **ידבר בגליות.** ואחשבה כי את כולם ידבר, כאילו ישראל הגולים הם המדברים בלשון יחיד ואומרים **(ב) חלצני ה' מאדם רע הוא נבוכדנצר בגלות בבל.**

ובזה אבטח כי **מאיש חמסים** הוא **איש צר ואויב בגלות מדי תנצרני**, כאשר יפרש הטעם בסמוך.

ועל גלות יון אמר (ג) **אשר חשבו רעות בלב** שהוא להעבירם על דת, על כן **כל יום יגורו מלחמות**, פעם על שבת ופעם על ר"ח ופעם על מילה ופעם על ההיכל ופעם אמור להם כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלוהי ישראל כמו שאמרו ז"ל **בבראשית רבה** (ב ד).

ועל גלות אדום הארוך, שקיצו ליבא לפומא לא גלי (עיין סנהדרין צט א וברש"י שם, ובקהלת רבה יב י), שעל כן אומרים אדום כי ממשלתם לעולם על ראותם האריכות, אמר (ד) **שננו לשונם כמו נחש וכו'**, והוא כי **תחת שפתימו** הוא אומרם **סלה**, שממשלתם הוא סלה.

ה שמרני יהוה מידי רשע מאיש חמסים תנצרני אשר חשבו לדחות פעמי :
ו טמנו גאים פח לי וחבלים פרשו רשת ליד מעגל מקשים שתו-לי סלה :
ז אמרתי ליהוה אלי אתה האזינה יהוה קול תחנוני :
ח יהוה אדני עז ישועתי סכותה לראשי ביום נשק :
ט אל-תתן יהוה מאווי רשע זממו אל-תפק ירומו סלה :

ועתה בא ופירש, מה שאמרתי (ה) **שמרני ה' מידי רשע** הוא **נבוכדנצר**, שעל ידי כן אבטח **שמאיש חמסים** הוא **המן תנצרני**, הטעם הוא, כי שניהם **נבוכדנצר והמן אשר חשבו** היה **לדחות פעמי** מדרך קוני יתברך, זה להחטיאני בצלם, וזה בסעודת אחשורוש כמפורש במדרש חזית (**אסתר רבה ז**) כי המן הרע היה שהולכים אל המשתה ההוא להחטיאם, ואם כן אם לא היה יתברך שומרם בימי נבוכדנצר שלא ישתחוו אלא לפנים (מגילה יב א), עם שיקדשו חנניה וחבריו את ה', היו נופלים לגמרי על ידי **איש חמסים**, שהוסיף להחטיאם בימי אחשורוש.

ופירש ואמר, כי מה שחשב **נבוכדנצר לדחות פעמי**, הוא כי (ו) **טמנו גאים פח לי**, כי נבוכדנצר ויעציו הכריזו **שיפולן ויסגדון כל עממיא לצלמא** (דניאל ג), והיה אומר שלא הייתה עבודת אלילים כמפורש אצלנו במקומו, והיה הדבר להתגאות שמלכותו יקום לעולם, וכל עיקרם היה לי שהוא בשביל ישראל להכניעם תחת שרו של נבוכדנצר, לבטל ענין "**אבן די לא בידין**" (דניאל ב לד).

ומה שחשב המן [ה] לדחות פעמי, הוא כי וחבלים הם המן ואחשורוש פרשו רשת ליד מעגל, והוא מה שאמרו במדרש חזית (אסתר רבה ז) שהיה המן וסיעתו בחוצות מצודדים את היהודים להביאם אל הסעודה, וזהו פרשו רשת ליד מעגל.

וגם אחר כך בסעודה מוקשים שתו לי, והוא ענין מאמרם ז"ל (שם) כי שמו לפני המסובין זונות נגד כל ישראל שיסתכלו בהם להכשילם וזהו מוקשים שתו לי סלה, שהוא כל שבעת ימי הסעודה. ואז (ז) אמרתי לה' א-לי אתה, שהוא מאמר תפלת אסתר א-לי א-לי למה עזבתני (תהלים כב), אז אמרתי א-לי אתה ולא הצלם, כי אני לא עשיתי אלא לפני (מגילה יב א), לכן האזינה ה' וכו'.

ועל גלות יון אמר (ח) אלוהים א-ד-נ-י עז ישועתי, ואז סכות לראשי, הוא יהודה מכבי בן חשמונאי שהיה ראש לישראל, ביום נשק, שנלחם עם מלך יון והושעתנו על ידו.

ועל גלות אדום הוא אומר (ט) אל תתן ה' מאויי רשע הוא עמלק, זממו אל תפק, ומהו זממו, הלא הוא אומרם, כי ירמו סלה שחושבים שרוממותם היא סלה כמו שאמרו ז"ל (תנחומא ויצא ב) כי גם יעקב נצטער על זה שראה את שלשת שרי שאר מלכויות עולים ויורדים ואת שרו של אדום ראהו עולה ולא יורד, והוא כי ליבא לפומא לא גלי. והוא זממו של אדום כאמרו למעלה [ד] תחת שפתימו סלה.

י ראש מסבי עמל שפתימו (יכסומו) [יכסימו] :
יא (ימיטו) [ימוטו] עליהם גחלים באש יפלים במהמרות בל-יקומו :

אך בה' בטחנו כי (י) ראש מסיבי היא התורה, שהיא ראש המסבבים אותי להצילני, שהוא עמל שפתימו, שעמלים העוסקים בה, בשפתותיהם יעמלו בה, ויעשה העמל ההוא לנו כסוי ומגן. אז (יא) ימוטו עליהם שהוא עמלק, מן השמים גחלים, באש היורדת יפלים במהמרות בל יקומו.

יב איש לשון בל-יכון בארץ איש-חמס רע יצודנו למדחפת :
יג (ידעת) [ידעתי] כי-יעשה יהוה דין עני משפט אבינים :
יד אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את-פניך :

(יב) איש לשון בל יכון בארץ. הוא גוג במלחמה אחרונה בחבלי משיח, שכל עניינו לפתות בלשונו להעביר את ישראל על דת, או כפרש"י שמדבר על עשו שהיה איש לשון יודע ציד

לצוד את אביו בפיו. כי אשר היה **איש חמס, רע יצודנו** החמס שעשה **למדחפות**, הם ב' מדחפות:

אחד ביד ישראל,

ואחד בגיהנום אחרי כן.

(יג) **ידעתי כי יעשה ה' וכו'.** אמר כי אז לעתיד נבטח בגאולה, כי הלא **יעשה ה' דין עני, הוא משיח** שהוא **עני ורוכב על חמור** (סנהדרין צח א), בשואלו **דין** על האומות, וכן **משפט אביונים** הם ישראל שבגלות שבהם צדיקים וישרים, אלא שיש הפרש בין ב' הסוגים: וזהו (יד) **אך צדיקים וכו'** שהוא **הסוג הראשון, ישבו ישרים** הם [הסוג] **השני** שהם העושים לפני משורת הדין.

והוא כי הנה ידוע מאמר ר' שמואל בר נחמני (ב"ב עה ב) כי ג' נקראו בשמו של הקדוש ברוך הוא **צדיקים ומשיח וירושלם וכו'.** והנה היה מקום לומר כי שמו יתברך שנקראים **צדיקים וישרים** בשמו, **יודו** לו, כי הוא יעמוד להם ליגאל, לזה אמר **אך צדיקים** בלבד הן הם אשר צריך **יודו לשמך** שנקרא גם בהם, שהוא יעמוד להם ליגאל, כי וישרים אין צריכים, כי הלא הם רואי פני המלך הקדוש, כי **ישבו ישרים את פניך**, ואין צריך ליגאל על הקרא שם ה' עליהם, כי בלעדי זה זכות קדושתם רב מאד מצד עצמם.

פרק קמא

א מזמור לדוד יהוה קראתיך חושה לי האזינה קולי בקראי-לך :
ב תכון תפילתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת-ערב :
ג שיתה יהוה שמרה לפי נצרה על-דל שפתי :
ד אל-תט לבי לדבר רע להתעולל עללות ברשע את-אישים פעלי-און ובל-אלחם
במנעמיהם :

(א) **מזמור לדוד ה' קראתיך חושה לי כו'.** הנה כתבנו על פסוק והיה **טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע** (ישעיה סה כד), כי "**טרם**" תשאל צרכיך "**אני אענה**", שאסכים בשמים עשות רצונך, ואתה בארץ שלא ידעת שעניתיך עודך מדבר בתפילה עד תומה, שהיה אפשר כי אחר שכבר עניתיך לא אשית לבי להיות שומע תפילתך, כי אם "**עוד הם מדברים ואני אשמע**" כי אשתעשע בשמוע אותך.

ועל דרך זה יאמר ה' קראתיך, כענין ה' שפתי תפתח וכיוצא, שלא עשיתי רק קריאת שמך, חושה לי לגזור בקשתי, ועם כל זה עם שכבר עניתני, ועודני קורא לך שתתן לי בקשתי, האזינה קולי בקראי לך.

ושמא תאמר כי אחר שכבר עניתני מה בצע שאהיה שומע דברי בקשתך, הלא הוא, כי (ב) תכון תפילתי כמו קטרת לפניך, שכמו שעם היותר עונה בקרבן ומקבלו, עם כל זה אתה מחבב הקטרת ושם פניך אליו, כך תכון תפילתי אחר קבלת התפילה כמו הקטרת שהוא לפניך אחר קבלת הקרבן.

ושמא תאמר, הלא נהפוך הוא כי בבקר קטרת קודמת לאברים, לזה אמר איני אומר על קטרת של שחר, כי אם משאת כפי של מנחת ערב שהקרבן קודם לקטרת (עי' יומא לא ב).

(ג) שיתה ה' שמרה לפי וכו'. הנה סידרו לנו קדמונינו בימים נוראים אוחילה לא-ל וכו' והוא ב' דברים:

אחד, שקודם שיאמרו דברי התפילה יכין להם דברים נאותים אליו יתברך וזהו "הורם מה שיאמרו".

ועוד שנית, כי גם אחרי כן יהיה עם פיהם שלא יכשלו בדברם וזהו "ובל יכשלו בלשונם". ועל ב' הדברים יאמר:

על הא' שיתה ה', שישים ויסדר לנו כד"א אשר תשים לפניהם (שמות כא א), ואחר הסיודור שמרה לפי, שלא אשכח מה שסידרת לי כשהכינותי דברי התפילה, כי אם שמרה לפי לאומרו בפי.

וגם הדבר השני שלא אכשל בלשוני, אמר נצרה על דל שפתי.

(ד) אל תט לבי לדבר רע וכו'. הנה זאת היא תפילתי, שתשמור לבי בל יטה לדבר רע, שהוא בל יאמר הנה אלה פועלי און מצרים אותי, גם אני אעשה זאת להם, אתעולל להם עלילות ברשע, כמעשה ידיהם אעשה להם, שעם עקש אתפתל, שהלא אם דרך משל באון שעשו עשקוני מנה, ואני אעשה להם עלילה ואעשוק מהם מנה, והנה באוכלי לחם המנה ההיא, עם היות כי משלי אני אוכל, לא יבצר שאני טועם טעם איסור עושק (ברכות ה ב), נמצאתי לוחם וטועם במנעמיהם אשר הם טועמים.

ושמא תאמר איזה דבר אעשה לך כדי שלא תבוא להיות תט לבך לדבר רע, הלא הוא, שלא יהלמני רשע לכפרת עוונותי, פן אבוא להתעולל לו עלילות ברשע.

ה יְהִלְמֵנִי צְדִיק חֶסֶד וְיֹכִיחֵנִי שְׁמֵן רֹאשׁ אֶל-יְנִי רֹאשִׁי כִּי-עוֹד וּתְפִלְתִּי בְרַעוּתֵיהֶם :
ו נִשְׁמָטוּ בִּידֵי-סֹלַע שֹׁפְטֵיהֶם וְשָׁמְעוּ אֲמָרִי כִּי נַעֲמֹו :

כי אם (ה) שיהלמני צדיק, ויהיה חסד בעיני שתעשה לי בזה. ואחרי שיהלמני, גם ויוכיחני בדברים, על מה יריבני, שלא אבעוט. כי זה טוב לי משיהלמוני פועלי און. ועוד שאם ע"י פועלי און, ירא אני פן "שמן ראש יניא ראשי", אולי אשלח בהם ידי ויהיה לי לפוקה להסיר מלכותי ממני, כי תושיע ידי לי, כמאמר אביגיל לדוד וקמה בידך ממלכת ישראל ופן תהיה זאת לך לפוקה כי תושיע ירך לך (ע"י שמואל - א כה) וזה אמר פה שע"י שיהלמני צדיק ולא פועלי און, אבטח כי שמן ראש שמשחני שמואל שהוא למלוך אל יניא ראשי, כי אם שתישאר משיחתי קיימת בראשי, והוא כי יש מי שנמשח בשמן אפרסמון כשאלו ואין מלכותו מתקיים, אך דוד נמשח בשמן ראש (ע"י כריתות ה ב, ו א), הוא של "בשמים ראש" (שמות ל כג), והוא נמשך, אך ע"י דם נפש, ראשי עצמו יניא אותו ממני, וזהו אל יניא ראשי.

או שיעור הכתוב, [ה] יהלמני צדיק ולא פועלי און, ואין יראתי פן אפסיד מלכותי בהצר להם, כי הלא שמן ראש ודאי אל יניא ראשי, כי אדרבה עוד שהיו מצרים לי, על מה שעושים, ותפילתי על רעותיהם כי לא תהיה רק להצילם מרעותיהם ולא להצר להם, כי הלא ראיתי (ו) נשמטו בידי סלע שופטיהם, הם משה ואהרן, שנשמטו מליכנס לארץ על דבר הסלע, על אמור שמעו נא המורים (במדבר כ י), עם היותם חוטאים, כי רצונו יתברך בל יגעו בכבוד בניו, על כן אפילו דברי קושי לא אדבר להם, כי אם ושמעו אמרי הוא לשון חיבה כי הנה נעמו בעיני קונם ואין להקניטם.

ז כְּמוֹ פֹלַח וּבֹקַע בְּאַרְץ נִפְזָרוּ עֲצָמֵינוּ לְפִי שְׁאוֹל :
ח כִּי אֵלֶיךָ יְהוָה אֲדֹנָי עֵינֵי בְּכָה חֲסִיתִי אֶל-תָּעַר נִפְשִׁי :
ט שְׁמַרְנֵי מִיַּד־פַּח יִקְשׁוּ לִי וּמִקְשׁוֹת פְּעֻלֵי אֲנִי :
י יִפְלוּ בְּמִכְמַרְיוֹ רְשָׁעִים יַחַד אֲנֹכִי עַד אֶעְבֹּר :

ועוד ראה כי גם בהיות ישראל בלתי ראויים מדכא יתברך את הצדיקים לכפר בעד העם כנודע, כי הלא (ז) כמו פולח ובוקע בארץ ע"י המחרישה כדי להאכיל תבואתה להמון קריה, כך נפזרו עצמינו שלי ודומים לי בייסורין לפי שאול שנגיע עד שערי מות, כדי להאכיל ולהגן על ההמון הבלתי ראויים, על כן אמרתי כי לא אצר את המצרים לי שהם המון עם, כי אם אדרבה אדברה להם טובות.

או יאמר [ה] יהלמני צדיק ולא פועלי און, כי ירא אני פן שמן ראש שנמשחתי למלך שעל המלכות רודפים אותי יהיה סבה להסיר את ראשי ממני, פן אכעוס ואהרוג בהם ואחייב את ראשי, וימצא כאילו השמן ראש יהיה מניא ראשי ממני, והשאר כמדובר.

(ח) כי אליך כו'.

אמר עוד טענה אחרת, והיא, שלו יונח שלא אחטא בהרוג בהם, כי הבא להרגך השכם להורגו, עם כל זאת יתמעטו זכויותי בהצלתי על ידי הפילי אותם, וזהו כי אליך וכו' אל תער ותרוקן נפשי מזכויותיה. ואם תאמר נא ה', כי הלא אפילו בניכוי זכויות אי אפשר לינצל מבעלי בחירה, ומה גם אם תשמר מלשלוח יד בהם והם באים להורגך, הלא לזה, עשה זאת איפה, אל תבטל בחירתם, כי אם הניחם בבחירתם עד יעשו כל פחי מוקשיהם ותחבולותיהם, ואחר כך שמור רגלי מלהילכד במ. וזהו (ט) שמרני מידי פח יקשו לי ומוקשות וכו', וכמו שכתבנו על פסוק כי ה' יהיה בכסלך וכו' (משלי ג כו).

(י) יפלו במכמוריו רשעים כו'.

משיבה רוח הקדש בשמו יתברך ואומרת, הלא לא שאל דוד אלא שינצל הוא [ט] מפח יקשו לו וממוקשות פועלי און, אך לא שיפלו הם, אך יותר מזה אעשה, והוא כי [י] יפלו הם עצמם במכמוריו שעשו לו, כי הנה יחד אנכי עמו עד בוא זמן שאני אעבור לפניו להשמיד אויביו, כי אז לא יצטרך לכל זה כי אז כהמס דונג מפני אש יאבדו רשעים מפני אלוהים, כדבר שנאמר יקום אלוהים וכו' (עיין תהלים סח ב - ג), ואומר ויצא ה' ונלחם כו' (זכריה יד ג).

פרק קמב

א משכיל לדוד בהיותו במערה תפילה :

ב קולי אל-יהוה אֶזְעַק קולי אל-יהוה אֶתְחַנֵּן :

ג אֶשְׁפֹּךְ לִפְנֵי שִׁיחֵי צְרָתִי לִפְנֵי אֲגִיד :

ד בְּהִתְעַטֵּף עָלַי רוּחִי וְאַתָּה יְדַעַת נְתִיבָתִי בְּאַרְחֵ-זוֹ אֶהְלֵךְ טָמְנוּ פֶּחַ לִי :

(א) משכיל לדוד בהיותו במערה תפילה וכו'. הנה מצטער, ומה גם מאימת מות כדוד במערה, לא יוכל להתפלל מרוב טרדא, אמר, כי מחמת היות תואר משכיל לדוד, שהיה דוד לכל דרכיו משכיל (שמואל - א יח יד), נמשך היות לו במערה תפילה, כי היה נכון לבו ולא נבהל בצערו.

או יאמר ענין רבי חנינא בן דוסא שאמר אם שגורה תפילתי בפי יודע אני שהוא מקובל (ברכות לד ב). על דרך זה יאמר, משכיל ומצליח היה לדוד, ראותו שעם היותו במערה היה לו תפילה, שיכול לומר תפילה שגורה בפיו עם אימת חרב אויביו אצלו, וזהו בהיותו במערה תפילה.

(ב) קולי אל ה' אזעק וכו'. הנה אם היה צועק במערה בתפילתו, ישמע שאול ואנשיו ויהרג, על כן היה צריך להתפלל בלחש הרבה. על כן [אמר] למה שקרוב אתה ה', כאשר קולי אל ה' כאשר אזעק, במקום שאני יכול לזעוק, כך קולי יהיה אל ה' כאשר אתחנן, שהוא בלחש בדרך תחינה במקום זה.

וכן, כך הוא הקיצור בעת רעה וחפזון בזה, כמו אריכות תפילה בזמן נחת. והוא כי לשון הגדה הוא באריכות, ככתוב אצלנו על פסוק בת מי את הגידי נא לי וכו' (בראשית כד כג), כי הלא היה לה לה השיב בת בתואל, ולמה האריכה לספר מי הייתה זקנתה ואבי זקנתה באמור בן מלכה אשר ילדה לנחור, אך העבד כדי לדעת קורבת אברהם אמר "הגידי לי, כלומר באריכות לדעת שלשלת הקורבה עד נחור אחי אברהם, הנה כי לשון הגדה היא אריכות הענין.

ובזה יאמר, הנה במערה היא עת חפזון אימת חרב אויבים, לא עת האריך, אך אצלך ה', כך הוא אם (ג) אשפוך לפניו שיחי כמו רגע בקיצור, כשופך הזה שמהפך החבית על פיה ומריק ברגע, כמו אם צרתי לפניו אגיד בארוכה.

או יאמר, כי יש צרה שאין צריך להרבות שיחה להתחנן שירוחם עליה, כי אם הגדת מציאות הצרה תספיק לפי עוצם גודלה שנכמרים רחמי שומעה. וזה יאמר, הנה יחשב לשפיכת שיחה שהוא ריבוי, במה שאספר מציאות הצרה, וזהו אשפוך לפניו שיחי במה שצרתי לפניו אגיד, כי רבה היא מאד.

או יאמר, הנה אביון אנכי, כנודע כי עני היה באותו זמן שהיה בורח משאול עד ככר לחם, והנה האביון, ה' בימינו כמה דאת אמר כי יעמוד לימין אביון (תהלים קט לא), לזה אמר איני צריך להתפלל שתעלה תפילתי למעלה כי אם כשופך הזה ששופך מלמעלה למטה כך אני שופך מפי לימיני, וזהו אשפוך לפניו שיחי, וכן צרתי אעפ"י שהיא לפניו ויודעה יותר ממני, עם כל זה אגיד למען תהיה קולי אל ה' כי חפץ בתפילה.

(ד) בהתעטף עלי רוחי וכו'. אמר, אתה חסת על נפשי שבקשה חיי גופי והחייתני על שהייתי עתיד ללכת בדרך טובה, ועתה שאני הולך בה באים להרגני, וזהו **בהתעטף עלי רוחי** כי רוחי התעטפה לפניך בהיותי עתיד להיות נפל להתחנן לך עלי, **ואתה ה' ידעת נתיבתי** שאלך בנתיב מצוותיך שעל כן החייתני. והנה אם עד כה הלכתי בעבודתך ב"נתיב" שהוא צר, הנני מוכן שבאורח רחב, **זו** שהתחלתי, **אהלך**. והנה אלה **טמנו פח לי** על ידי שליחות הזיפים (שמואל - א כג יט, שם כו א).

או **שיעור סוף הפסוק, ואתה ידעת נתיבתי** שעל כן החייתני, ואותו הנתיב מצוותיך ידעת שאלך בו גם **באורח זו אהלך**, בהיותי בורח אני מתנהג בחסידות נתיבך, שלא הרגתי את שאול במערה עם היות שבאים להרגני, כי **טמנו פח לי** והבא להרגני אין לו דמים (עי' שמות כב א).

ה הביט ימין וראה ואין-לי מכיר אבד מנוס ממני אין דורש לנפשי :
ו זעקתי אליך יהוה אמרתי אתה מחסי חלקי בארץ החיים :
ז הקשיבה אל-רנתי כי-דלותי מאד הצילני מרדפי כי אמצו ממני :
ח הוציאה ממסגר נפשי להודות את-שםך בי יכתרו צדיקים כי תגמל עלי:

(ה) הביט ימין וראה וכו'. הנה בבית דין של מעלה יש מיימינים מלמדים זכות ויש משמאילים מלמדים חובה, אמר **הביט ימין** אל המיימינים לפניך מלמדי זכות, אמנם יראה כי **ואין לי מכיר** בכולם, ומי מגיד לי כי כן הוא, הלא הוא, כי הנה **אבד מנוס ממני** למטה, כי זה הוראה על מה שלמעלה כי **אין** שם **דורש לנפשי**, שאם היו לי מלמדי זכות למעלה היה לי מנוס למטה.

על כן בראותי כי אין מליץ בעדי **(ו) זעקתי אליך**, כי אם אין אתה לי מי לי, כי אתה ה' בעל הרחמים.

ושמא תאמר, אחר [ה] שאין דורש לנפשך ואין מיימינים מלמדי זכות עליך, אם כן גם אני אסכים ואיך אצילך, הנה אשר אמרתי בלבי, הוא כי בלי ספק אתה מחסי, אלא שרצונך יהיה חלקי בארץ החיים ולא בעולם הזה, ועל כן תחפוץ לסלקני.

אך **(ז) הקשיבה אל רנתי** להצילני, כי הלא עדיין אין בי תועלת בארץ החיים, כי הנה **דלותי מאד** מזכויות, עד אכין צידה לדרכי ואלך בעושר תורה ומעשים טובים. **ורנתי** היא, **הצילני מרודפי** עם היותם בעלי בחירה, כי יש טענה נגדם מספקת, הלא היא, כי הם כפויי טובה אלי,

כי הלא ממני בא להם חוזק ואומץ, כענין גלית ודומה לו, שהייתי לוחם מלחמותם, וזהו **כי אמצו ממני**.

(ח) **הוציאה ממסגר נפשי כו'**. אמר, הלא אמרתי כי עדיין אינו זמן נסיעתי לארץ החיים כי דל אני מזכויות, עד שאעשיר מהם, על כן אני אומר **הוציאה ממסגר נפשי** אתה בעצמך שתוציאני בנשיקה מגופי שהוא מסגר לה, כלומר ולא על ידי אויבי, עד שיהיה **להודות את שמך**, שהוא עד ארבה זכויות באריכות ימים שאדע בודאי שאודה את שמך על כל האושר שתאשרני.

ועוד טעם שני, על שעל ידי ראות הצדיקים מה שתעשה בגיני ירבו לעשות זכויות הרבה, שיהיו להם כתרם בגן עדן כמאמר רב (ברכות יז א) **צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם**, שהם אורות זכויותיהם.

או **יאמר**, הנה היוצא מבית האסורין הוא אחד מהמחויבים להודות (ברכות נד ב), ואין בית אסורין גדול ממערה זו שהאויבים סמוך לפתחה, על כן [ח] **הוציאה ממסגר זה נפשי להודות את שמך** ברכת הגומל. ואז אנצל גם משאר צרות, כי הלא בקהל עם שאברך הגומל וכו' **בי יכתירו**, כי יסבבוני כמה דאת אמר **כתרו את בנימן** (שופטים כ מג), כי יענו אחרי **כי גם תגמל עלי** תמיד לעתיד, שהוא כי יענו ויאמרו "האל שגמלך כל טוב הוא יגמלך תמיד".

פרק קמג

א מזמור לדוד יהוה שמע תפילתי האזינה אל-תחנוני באמנתך עוני בצדקתך :
 ב ואל-תבוא במשפט את-עבדך כי לא-יצדק לפניך כל-חי :
 ג כי רדף אויב נפשי דכא לארץ חיתי הושיבני במחשכים כמתי עולם :
 ד ותתעטף עלי רוחי בתוכי ישתומם לבי :

(א) **מזמור לדוד ה' שמע תפילתי וכו'**. הנה רש"י ז"ל פירש מזמור זה על גלות ישראל ונלכה בעקבותיו.

והנה סדר התפילה הוא כנודע להתפלל ואחר כך להתחנן. אמר כאילו כל בני הגלות עונים כאחת בלשון יחיד **שמע תפילתי**, והוא כי ידוע ששמיעה מרחוק והאזנה מקרוב, כמו שאמרו

ז"ל (ילקוט שמעוני דברים תתקמב, ישעיה שפז) שעל כן משה שהיה קרוב לשמים יותר מלארץ אמר האזנה בשמים ושמיעה בארץ, וישעיה שהיה יותר קרוב אל הארץ אמר שמיעה בשמים והאזנה בארץ. ובזה פירשנו פסוק ה' שמעה ה' סלחה ה' הקשיבה ועשה אל תאחר וכו' (דניאל ט יט), כי החוטא שהוא רחוק מקונו אומר "ה' שמעה", והתפילה היא "ה' סלחה", ואחר שסלחת ונעשיתי קרוב, ה' הקשיבה וכו' שאל תאחר וכו'.

ועל דרך זה יאמר ה' שמע תפלתי, ואמרתי שמע כי חטאתי ורחוק אני, ואחר שמוע התפילה נעשיתי קרוב לך, לכן בבואי אחר כך להתחנן האזינה אל תחנוני, כי האזנה מקרוב. ואעפ"י שציון שלא חטאה תפדה בתורת משפט, כי זוכה בדיון, אך שביה בצדקה (עי' ישעיה א כז). ואפשר שהוא ע"י שאנו עושים צדקה, או על ידי צדקה שתעשה אתה עמנו, מה שנחלה פניך הוא, כי באמונתך שאנו בעלי אמונה תגאלנו, בזכות אמנה זו עוני בצדקתך שלך ולא תיחל לצדקתנו.

ושמא תאמר, וכי לא די לנו שלא תבוא במשפט, כי אם שגם לא אעשה בצדקתי, כי אם בצדקתך, על כן אני אומר זה אינו נכנס אפילו בטבע חלוקה. כי הנה ידוע הוא, כי (ב) לא תבוא במשפט את עבדך כלומר אפילו עם מי שהוא עבדך, שדרכך לדקדק עמו כחוט השערה (עי' ב"ק נ א), לא תבוא במשפט, כי הלא לא יצדק לפניך כל חי שהוא אפילו מלאכי השרת, כי במלאכים תשים תהלה (עי' איוב ד יח). וזהו אומר כל חי שהוא אפילו מלאך שהוא חי תמיד, והוא פירוש רבותינו ז"ל (במדבר רבה יד כב) על כי לא יראני האדם וחי (שמות לג כ), שפירשו לא יראני ולא מי שהוא חי תמיד הוא המלאך.

(ג) כי רדף אויב נפשי כו'. הנה כתבנו כי על הגלויות ידבר המזמור, ויתכן כי על כולן ידבר, ואמר על הראשון הוא נבוכדנאצר כי רדף אויב נפשי, שהוא להחטיא הנפש בהשתחוות לצלם.

ועל גלות מדי אמר דכא לארץ חייתי, ע"י צומות ותעניות.

ועל גלות יון שכל כוונתם לא הייתה רק להעביר את ישראל מתורה אור, היא עץ חיים, אמר הושיבני במחשכים, הם חושך אפלות אמונותיהם, אשר לעומת תורה אור, כמתי עולם, הפך תורת חיים שהפורש ממנה הוא מת לעולם.

אך שלושת גלויות האמורים לא היו ארוכים, אך ברביעי הלז האחרון הכביד. כי (ד) ותתעטף עלי רוחי, והוא כי בטבע היה ראוי לשנוא רוח אדם אותו אם חוטא הוא, כי באה מהיכלי מלכו של עולם בגוף עכור וטימאה לירש גיהנום, אמר, שעם שחטאתי וטמאתי את רוחי שהיה ראוי תשנא אותי ותשמח לאידי, כל כך היא רעתי, שתצטער ותדאג עלי על הנוגע אלי, כי

ותתעטף עלי רוחי, עד גדר שלבי היותר מרגיש דאגת הנפש **בתוכי ישתומם לבי** על מה שמרגיש מצערה.

או **שיעור הכתוב**, שלבי המרגיש צערה על היות רוחי (בתוכו) **[בתוכי]**, ולא תצא ממני מרוב צערה, **ישתומם לבי**.

או **יאמר**, **רוחי** כשהיא עולה למעלה ממני בלילה **תתעטף** לפני קונה על גלותי, ובמה ידעתי כי כן, הלא הוא, כי ברדתה ותכנס **בתוכי** בהקיצו **ישתומם לבי**, ואין זה כי אם מאשר תבוא מצטערת סמוך לאשר התעטפה במרירות לפניו יתברך, **ישתומם לבי** מצערה.

ה זכרתי ימים מקדם הגיתי בכל-פעלך במעשה ידיך אשוחח :

ו פרשתי ידי אליך נפשי כארץ-עיפה לך סלה :

ז מהר ענני יהוה כלתה רוחי אל-תסתר פניך ממני ונמשלתי עם-יירדי בור :

ח השמיעני בבקר חסדך כי-בך בטחתי הודיעני דרך-זו אלך כי-אליך נשאתי נפשי :

(ה) **זכרתי ימים מקדם כו'**. הנה צרת מי שבתחילתו לא הייתה לו רוב טובה, אינה צרה גמורה, אך אשר גדלה טובתו ונהפך טובו לרעה גדולה, אין קץ למכאובו. וזה יאמר כל איש ישראל יחד, בלשון יחיד בגלות הלז, הלוואי לא ראיתי מתחילה כ"כ טובה, כי הלא **זכרתי ימים מקדם** בזמן הבית שהיו ישראל במעמדן, **שהגיתי** במעמדי **בכל פעליך**, יום ראשון פרשת בראשית, ובשני יהי **רקיע וכו'**, וכן יום יום עד סוף מעשה בראשית, נמצאתי הוגה **בכל פעליך** שבמעשה בראשית תמיד כל שבוע ושבוע במשמרות (עי' תענית כו יא).

זוה הוא חוץ מבית המקדש, ובבואי **במעשה ידיך** הוא תוך בית המקדש הנקרא מעשה ב' ידיך, כמאמר בר קפרא (כתובות ה א) גדולים מעשה צדיקים שהוא בית המקדש ממעשה שמים וארץ, שבבית המקדש נאמר **כוננו ידיך** (שמות טו) ובמעשה שמים וארץ נאמר יד אחת. אז בהיותי **במעשה ידיך** הוא בית המקדש, אז **אשוחח** ביני לביני, והוא ענין מאמרם ז"ל (עי' תוס' סוכה נ ב) למה נקראת בית השואבה כי שם היו שואבים רוח הקדש, וידוע כי רוח הקדש הוא שאדם נדבר בעצמו כאומר רוח ה' **דבר בי ומלתו על לשוני** (שמואל - ב כג ב), כי הוא יתברך שם הדברים בפי האדם והוא מוציאו מפיו כמעצמו, וזהו משמעות **אשוחח** שהוא היות נדבר בעצמו.

ועוד היה לי, כי אז כאשר (ו) **פרשתי ידי אליך** הייתה שכונה שורה עליהם (עי' רש"י סוטה לח א), כי הלא הייתה **נפשי** שבקרבי אז, **כארץ עיפה** שמשותקת המים, כך הייתה היא משותקת לצאת ממני, ואין זה כי אם שהייתה השכינה על פרישת ידי, ואז הייתה נפשי

תאבה לצאת לידבק בה, כי היא חלק ממנה ושואבת אליה ככל חלק אל הכל. וזה **סלה**, שאפילו אחר שהייתי אוסף ידי היה נשאר בה החשק ההוא.

(ז) **מהר ענני ה' כו'.** אומרים ישראל שבגלות **מהר ענני ה'**, ולא בלבד הגוף הסובל השעבוד, כי אם גם **כלתה** ותאוה **רוחי**, לכן **אל תסתר פניך ממני**, כי הלא **ונמשלתי עם יורדי בור** הוא גיהינום, כי כאשר בגיהינום מחברים הנפש תוך הגוף לדונם בגיהינום, כמשל החיגר והסומא (עיין סנהדרין צא א), כך היות עם רוחי גייתי בגלות, הוא כאשר נדונים יחד בגיהינום. ובכן מה הועיל אברהם אבינו שבריר לנו את המלכויות במקום גיהינום (עי' בראשית רבה מד כא), הרי נמשלנו עם יורדי גיהינום, ומה הועיל בתקנתו.

(ח) **השמיעני בבקר חסדך וכו'.** הנה ידוע מרבותינו ז"ל דאית קץ ואית קץ, יש קץ של אחישנה ויש קץ של בעתה (עיין סנהדרין צח א), והנה של אחישנה מתייחס לבקר ושל בעתה לערב, ועל של אחישנה אמר **השמיעני בבקר חסדך**, ואם אין לי זכות יהיה בזכות האמנה **כי בך בטחתי**. ואם אין זה מספיק וצריך זכויות אחרים, **הודיעני בדרך זו אלך**.

ואם תאמר אלי כי **הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים** (ברכות לג ב), הלא ראה **כי אליך נשאתי נפשי**. והוא בהזכיר מאמרם ז"ל (ע"ז ה א) על פסוק **מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כו'** (דברים ה), ואמרו רבותינו ז"ל כי אמר הקדוש ברוך הוא כפוי טובה כו' היה לכם לומר תן אתה. והלא ראוי לשים לב איך היה להם לומר תן אתה, אחר שהבחירה ביד האדם. אך כתבנו במקומו כי להפך הבחירה הוא ביד האדם, אך מי שכבר הוא צדיק גמור הקדוש ברוך הוא עוזרו בל ישוב לכסלה וממשיך צדקו, וכמו שאמרו ז"ל (קדושין פא א) דמכרזי ברקיעא אל כל כחות המחטיאים היזהרו ברבי פלוני ובתורתו.

ועל כן אמר שאחר שהיה לבבם טוב, היה להם לומר שימשך כך לבבם זה כל הימים. וזה יאמר פה **הודיעני דרך זו אלך**, כי הלא אין בזה שנוי בחירה, כי כבר נשלמתי בכישרון עד גדר **שאליו נשאתי נפשי**, ששמתי נפשי מנגד לקדש שמך, באופן שמעתה לא יהיה לשנות בחירה רק להמשיך הכישרון.

ט הצילני מאיבי יהוה אליך כסיתי :

י למדני לעשות רצונך כי-אתה אלוהי רוחך טובה תנחני בארץ מישור :

יא למען-שמך יהוה תחני בצדקתך תוציא מצרה נפשי :

יב ובחסדך תצמית איבי והאבדת כל-צררי נפשי כי אני עבדך:

(ט) **הצילני מאיבי ה' כו'.** הנה יש ב' אויבים:

יש אויבי הגוף,

ויש אויבי הנפש יצר הרע וכוחות הטומאה, הנעשים בעונות הגורמים כיוצא בהם, כי עבירה גוררת עבירה (אבות פ"ד).

וידוע כי **אויבי הגוף** אינם כל כך גדולים **כאויבי הנפש**, כי אויבי הנפש מבדילים בין האדם לה' כמה דאת אמר **עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלוהיכם** (ישעיה נט ב). ובזה יאמר **הצילני מאיבי ה'**, באיזה מהם אמרתי, הלא הוא, אותם שעל ידם **אליך כסיתי** ממני, שהייתי בהם מכסה ומבדיל ביני ובין ה', בל יחטיאוני יותר.

(י) **למדני לעשות רצונך וכו'.** אחר אומרו שיצילו מהעבירות, בא לבקש על הזכויות, ויקרה היות ב' דרכים לפני איש לעבודת ה', ואדם מסתפק אי זה מהם רצונו יתברך, ועל זה אמר **למדני לעשות רצונך, כי אתה כבר אלוהי** שצדיק אני והגעתי לגדר שתקרא **אלוהי**, באופן שעם שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג ב) אין מעכב לשתלמדני לעשות רצונך, כי הלא אין זה להפך הבחירה כי אם להמשיך הכישרון כמו שכתבנו בסמוך מהכרח המאמר. וזהו **רוחך טובה תנחני בארץ מישור**, היא ארץ החיים שהחזקתי ללכת בה, כי אחר שהתחלתי בה אין צריך רק המשכה והנהגה לימשך בה, וכאשר תלמדני **רוחך טובה** שנתת בי טהורה, כיון שכבר היא **טובה** ע"י כשרוני עד הקראך **אלוהי**, תנחני כו', כי אין המשכה דומה להיפוך בחירה כמדובר.

(יא) **למען שמך ה' כו'.** הלא עשיתי עיקר **מאויבי הנפש**, אין לתמוה, כי הלא הם עיקר, כי הנפש לא תאשם בעוונות כגוף, על כן **למען שמך ה'** שהוא מידת רחמים **תחייני** את הגוף, אך את הנפש אפילו **בצדקתך** שהוא במשפט צדק, יספיק, שבה **תוציא מצרה נפשי**, כי היא לא תחטא כגוף.

וכן את (יב) **אויבי** הם **אויבי הגוף**, איני חפץ תאבדם, כי אם **שובחסדך** שתטיב ותעשה עמי **תצמית אויבי**, שראותם שתעשה חסד עמי תהיה להם הצמתה ודי לי בזה, אך לא כן את צוררי הנפש, כי אם **והאבדת** לגמרי **כל צוררי נפשי**, כי הלא **אני עבדך** ואויבי הנפש מעכבים שלא אעבודך.

פרק קמד

א לְדוֹד בְּרוּךְ יְהוָה צוּרֵי הַמְּלָמֵד יְדֵי לִקְרֹב אֶצְבְּעוֹתַי לַמְּלַחְמָה :
 ב חֲסָדַי וּמְצוּדָתִי מִשְׁגָּבִי וּמְפִלְטִי לִי מִגְּנִי וּבו חֲסִיתִי הִרְדַּד עִמִּי תַחְתִּי :
 ג יְהוָה מֵה־אָדָם וַתִּדְעֵהוּ בֶן־אָנוּשׁ וַתַּחֲשָׁבֵהוּ :
 ד אָדָם לַהֲבִיל דָּמָה יְמִיו כְּצֶל עוֹבֵר :

(א) **לדוד ברוך ה' וכו'.** הנה לפי גדולתו יתברך, הלא יפלא בעיני העמים אשר **רם על כל גוים ה'**, לומר שהוא יתברך בעצמו יציל את בני אדם מזולתם, עם היות כי הרבה שלוחים למקום, ומה גם להציל בעצמו את איש יחידי. על כן אמר, הנה **לדוד** לפי אמונתו שמאמין האמת, אינו מן התימה, שעם כל גדולתו יעשה בעצמו בשביל צדיק, ואומר **ברוך ה'** שהוא בעצמו **צורי. המלמד ידי לקרב,** כי למה הביאו לידי סכנת ארי ודוב ולהצילו מידם אם לא ללמד ידיו לקרב עם אנשים, כמאמרו **גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך** (שמואל - א יז לו), ומהם למד שכך יצילו מן גלית.

נמצא שעל ידי הארי והדוב למדו הוא יתברך לעשות קרב עם גלית. וכן מגלית שלקח **חמשה חלוקי אבנים** כמנין אצבעותיו, וביד אחד בקלע שהם חמש אצבעותיו (עי' שם יז מ), למד גם משם למלחמה, כי על ידי כן נתן אל לבו לבטוח בה' במלחמה שאחריה שנאמר **ותוסף המלחמה להיות ויצא דוד וילחם בפלשתים ויך בהם מכה גדולה** (שם יט ח).

ואחר המלחמה ההיא הטיל שאול את החנית ויך בקיר (שם יט י), וזה הוא חסד גדול להצילו מבעל בחירה, ועל זה אמר **(ב) חסדי.** ואחרי זאת היה מה ששלח שאול **וישמרו את הבית להמיתו** (שם יט יא), ולכאורה היה נראה כי מיכל הייתה משגב לו, על כן אמר על זה **משגבי,** לומר כי לולא ה' משגבי שוא עמלה מיכל, בהיות שומרים סביבות הבית, אך **מגדל עוז שם ה'** היה לו כי **בו ירוץ צדיק ונשגב** (עי' משלי יח י). ועל אשר היה אחרי זאת שהביאוהו אל אכיש, ואמרו לו שזה הרג את גלית אחיו והלא זה מלך הארץ שיענו במחולות **הכה דוד ברבבותיו,** והוצרך להשתגע **וה' היה לו וילך משם וימלט** (שמואל - א כא יא - טז), על זה אמר **ומפלטי לי.**

ואחר כך הצילו יתברך ב' פעמים שנמצא עם שאול ברדפו אחריו, פעם בצאתו מן המערה (שם כד), ופעם כשלקח החנית והצפחת (שם כו), ועל שתיהן אמר **מגיני.** ועל לכתו אחר כך אל אכיש מלך גת לחסות בצלו (שם כז), ולא שת לבו כי ממנו ברח על ידי שעשה עצמו איש משוגע, וגם היה כובש ומחריב עיירות תחומו והיה מתאנה לאמר כי מישראל הן ולא פחד שיהרגנו (שם), על זה אמר **ובו חסיתי** ולא באכיש, כי החוסה בו יתברך נקל הוא הדבר הכבד הזה. ואחרי זאת היה יתברך **הרַדַּד עִמִּי תַחְתִּי,** שכל עם בני ישראל הקימוהו עליהם

למלך (שמואל - ב ה), וזהו הַרְדֵּד עַמִּי תַחְתִּי, שהוא, כמה דאת אמר וירקעו שתרגומו ורדידו (עי' שמות לט ג), שהוא לשון שטוח, והוא שנתקיים בו מקרא שכתוב יהודה אתה יודוך אחיך וכו' ישתחוו לך בני אביך (בראשית מט), שהוא פשוט ידיים ורגלים שהוא שטוח.

כלל הדברים, שהוא יתברך בעצמו עשה בשבילו את כל הנוראות האלה עם היותו יחיד, ולא על ידי מלאך ודומה לו.

ופן יחשדני שומע ויחשיבני למתגאה, או חס וחלילה לבלתי מכיר גודל רוממותו יתברך, על כן אמר (ג) מה אדם ותדעהו וכו', לומר, יודע אני, כי מה אני לפני רוממותו יתברך, כי הלא מהיכן היה אפשר לזכות לכך, אם מפאת שאדם הראשון אני או מפאת עצמי.

אם מפאת אדם, מה אדם ותדעהו,

ואם מפאת עצמי, הלא בן אנוש אני.

והוא כי התואר המשובח מכל תוארי האדם, הוא "אדם" כנודע, והגרוע מכלם הוא "אנוש", שהוא תואר שמתואר בו החוטא. ואמר בן אנוש אני, כי בחטאו נשתנה תוארו מאדם לאנוש, ונמצאתי מתואר לבן אנוש.

ופירש ואמר, מה שאמרתי מה אדם, הוא כי (ד) אדם שהיה איכותו רוחני כמלאכי השרת, כשחטא דמה להבל, הוא חומר נפסד. ואם אומר שימיו שנתן לי ולא נמצאו בו בימי טומאתו, הם חשובים ממנו, הלא ימיו הם כצל עובר, כי מה המה איכות השבעים שנה שנתן לי אחר שאין בהם קיום, אם כן הוי אומר. כי אין זה רק מענוותנותו וחיבתו יתברך אל עבדיו.

ה יהוה הט-שמך ותד גע בהרים ויעשנו :

ו ברק ברק ותפיצם שלח חצרך ותהמם :

ז שלח ידך ממרום פצני והצילני ממים רבים מיד בני נכר :

ח אשר-פיהם דבר-שוא וימינם ימין שקר :

(ה) ה' הט שמך ותד וכו'. אחרי אומרו את אשר ידע כי הוא יתברך בעצמו היה לו בכל הצלות הנאמרות באמת, אמר עתה, עשה נא דרך, שכל העמים אשר יומרוך, לומר כי לרוממותך אינך משגיח בעולם החומרי הלז, יכירו כי אתה ה', אשר יאמרו שעל השמים כבודך, גם השגחתך בארץ, כי תראה לעיניהם כי בהיותך על השמים אתה בארץ, והוא, כי תעשה כאשר במתן תורה שירדת על הר סיני על ידי הרכין השמים על ההר כמו שאמרו ז"ל (עי' ילקוט שמעוני יתרו רפד) באמור וירד ה' על הר סיני (שמות יט כ), ואיך נאמר ומשה עלה אל האלוהים (שם יט ג), אלא מלמד שהרכין הקדוש ברוך הוא השמים על הר סיני,

והיה ניכר לכל על ידי שהר סיני עשן כולו שנגעו השמים שעל הארץ אשר במ ה', ויעשן ההר (עי' שם יט יח). וזהו אומרו **הט שמיך ותרד**, שהיא הרכנה שבסיני לרדת על ידי כן בהר, ולמען יכירו כי כן, **גע** על ידי שמיך **בהרים ויעשנו**, באופן יכירו כי אתה ה' **בשמים ובארץ**.

ואז מבהיקות אורך שעל השמים (ו) **ברוק** מסך השמים **ברק** החוצה מעובה בצד - מה שירגישו ויפוצו כענין **קומה ה' ויפוצו אויביך** (במדבר י לה), כלומר אל תמיתם מיד כי אם הניעם בהפיצך אותם, ואחר כך **שלח חציך** אחר לאותם בנפוצ, **ותהמם** שהיו שוממים ומבוהלים על ידי חציך, הם פולטי דנורא מאתך, שיכירו כי אתה ה' עושה כל.

ואחר המהומה הזאת ועודם חיים (ז) **שלח יריך ממרום**, הם יד דין ויד רחמים, והוא, כי תפקוד על צבא המרום במרום להכניע שרי האומות ביד האחד של דין, וביד הרחמים **פצני והצילני**. ומה שאמרתי **פצני**, הוא **ממים רבים**, הם שריהם של מעלה שיש להם אוכלוסי כחותם, ועל ידי כן "**והצילני מיד בני נכר**", הם מלכי האדמה שעל האדמה. וכל זה שבקשתי שתעשה באופן שיכירו השגחתך בארץ שאתה העושה את הכל, הוא על (ח) **אשר פיהם דבר שוא**, באומרם כי על השמים כבודך, שעתה יכירו כי שוא דיברו.

ומה שאמרתי [ז] **שלח יריך ממרום** לפקוד שריהם, הוא למען כי (ח) **ימינם** שבוטחים בה שתעמוד להם, היא **ימין שקר** כי הבל המה, כי אין להם משלהם כח ואל, בלעדי אשר יתן להם ה', בזמן יגזור להם שררה בלבד.

ט אלהים שיר חדש אשרה לך בנבל עשור אַזמרה-לך :
י הנותן תשועה למלכים הפוצה את-דוד עבדו מחרב רעה :
יא פצני והצילני מיד בני-נכר אשר-פיהם דבר-שוא וימינם ימין שקר :

(ט) **אלהים שיר חדש וכו'**. הנה ידוע מאמרם ז"ל כי ימי מלכות דוד ושלמה היו דומים לימות המשיח, ומשלמה והלאה היו הולכים ויורדים עד חורבן הבית, ונמשכו הד' גלויות אשר עיקר הצרה היא גלות שכינה כביכול כנודע, שעל צאתה מהגלות החיל הזה נשיר **שיר חדש** במהרה בימינו, ועל זאת היה דוה לב דורו של דוד, כי לא נעלם מהם אשר יהיה באחרית הזעם, כי מאז אברהם מכרנו למלכויות (עי' **בראשית רבה** מד כא), על כן מאז ראו אשר ביקש דוד על עצמו באומרו [ז] **פצני והצילני ממים רבים וכו'**, אמרו בני הדור ההוא, הלא נבקש אנחנו כי הנותן תשועה לדוד ושלמה ושמע תפילתו באומרו **פצני והצילני וכו'** גם יפדנו ויצילנו את ישראל מן העמים, הוא שעבוד מלכויות, והחלו לדבר בלשון יחיד להורות כי היו לאחדים, שהוא דבר הגורם הצלה ותשועה כנודע.

ויעשו בחכמה שלא החלו על צרת ישראל, כי אם על גלות שכינה ובה דברו באומרם אלוהים (שיר וכו') שהוא שכינה, ואמרו, הנה לעתיד בישועת הגלות הרביעי שיר חדש אשירה לך בצאתך מהגלות, טוב טוב הוא שמעתה ימנעו הגלויות, באופן שבנבל עשור אזמרה לך, כי עתה שעדיין אין שכינה בגלות נכללת עם עשר בחינות אלוהותו יתברך לאחדים, ובכן לרמוז זה בנבל עשור אזמרה לך, טרם תיפרד בצד - מה, ותשוב ליכלל.

ואחר דברם על העדר גלות שכינה, החלו לדבר על העדר גלויות ישראל, ואמרו (י הנותן וכו'), לומר הנה טוב ימות המשיח ותשועת ישראל בעצם אין זמנם עד ימות המשיח, נמצא כי מה שהייתה התשועה מעין הזמן ההוא לדוד ולשלמה, אינו כי אם דרך מתנה. וזהו הנותן תשועה למלכים לומר, אל תאמר נא ה' כי הטובה הנועדת לנו אין זמנה עתה, כי הלא הנותן תשועה למלכים דרך מתנה עתה מאשר עתיד להם, אז גם לנו יכול לעשות כן מעתה אשר עתיד לעשות בסוף.

ואם אשמנו אשמת דבר, גם דוד שהרג את אוריה בחרב בני עמון, ומה גם לספר הזוהר (ח"ב קז א) שהייתה עבודה זרה חקוק בה ויתכן שעל כן קראה חרב רעה, באופן שאותו עוון של חרב רעה היה על דוד, ועם כל זה הצילו ה', וזהו הפוצה את דוד עבדו מחרב רעה, (יא) פצני והצילני גם אני כללות ישראל מיד בני נכר המלכויות בל נפול בידם.

זוה משני טעמים:

אחד, אשר פיהם דבר שוא כי הלא אילו ליסרנו על שחטאנו לך היו עושים החרשנו, אך אדרבה פיהם דבר שוא, כי היו מכחישי השגחתך בעולם, כי אמרו לא יראה י-ה בעולם השפל, כי על השמים כבודו.

ועוד טעם שני, והוא, כי הלא כתבת בתורתך אמרתי אפאיהם וכו' לולי כעס אויב אגור פן ינכרו צרימו פן יאמרו ידינו רמה ולא ה' פעל כל זאת (דברים לב), והנה היו אומרים כן כי ידם רמה או שרם, באופן כי ימינם אשר היו אומרים שנאדר בכח אינו ימין אמת, כי אם ימין שקר, כלומר ואחר שכן הוא, מה בצע בשעבוד מלכויות אחר שיש בדבר חילול ה'.

יב אֲשֶׁר בְּנִינוּ כְּנֹטְעִים מְגַדְלִים בְּנְעוּרֵיהֶם בְּנוֹתֵינוּ כְּזוֹיֹת מְחֻטְבוֹת תְּבֻנֵית הַיֵּכָל :

יג מְזוֹנֵינוּ מְלֵאִים מְפִיקִים מִזֶּן אֵל זֶן צֹאנֹנוּ מְאֲלִיפוֹת מְרַבְּבוֹת בְּחוּצוֹתֵינוּ :

יד אֲלוֹפֵינוּ מְסֻבִּלִים אֵין פֶּרֶץ וְאֵין יוֹצֵאת וְאֵין צוֹחָה בְּרַחֲבֵתֵינוּ :

טו אֲשֶׁרִי הָעָם שָׁכְחָה לוֹ אֲשֶׁרִי הָעָם שִׁיהוֶה אֱלֹהֵיוּ :

(יב) אשר בנינו כנטיעים וכו'. אחר אמור עם בני ישראל דור של דוד ושלמה, החרדים על שעבוד מלכויות, ומחלים פניו יתברך ימנע הגליות מן העולם, אמר עתה **אשר בנינו וכו'.**

ולבוא אל הענין נזכירה מאמרם ז"ל (ע"ז ה א) האומרים שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל כפויי טובה וכו' בשעה שאמרתי לכם **מי יתן והיה לבבם זה להם וכו'** (דברים ה) היה לכם לומר תן אתה. והלא כמו זר נחשב מאמרם זה, אחר כלל שבידינו **הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים**, אך כתוב אצלנו (לעיל קמג ח) כי אין זה, רק שלא אמרו חוץ מיראת שמים אלא להפך הבחירה, אך לעזור אחר שהתחיל אדם בצדקות להמשיכו, יעשה הוא יתברך. ועד ממחר מאמרם ז"ל (קדושין פא א) שאמר השטן לר' עקיבא אלמלא דמכרזי עליך ברקיעא היזהרו ברבי פלוני ובתורתו הייתי מחטיאך. וכן לר' מאיר.

והרי שהוא יתברך מזהיר את השטן וסיעתו, כי הוא **שטן הוא יצר הרע** שיזהרו מלהחטיא את הצדיק, אך הוי אומר כי אשר כבר הוא צדיק הוא יתברך ממשיך צדקו בכל עוז. ובכן היטיבו אשר דברו, שהיה להם לומר אתה תן, כי אחר שהיה **לבבם שלם עם ה'**, היה עוזרם להחזיק ביד לבבם בל ימוט מכשרונו.

ונבוא אל הענין, אומרים דורו של דוד ושלמה אשר היה כנודע מרבותינו ז"ל זמן מעין ימות המשיח, ריבון העולמים אשר נתן **[ני] תשועה למלכים** האלה **הפוצה וכו'** הושיענו מלכת ביד המלכויות, כי גם שאברהם בירר לנו המלכויות תחת גיהנום, הנה אין צריך עתה, כי הלא דור צדיק הוא זה, וכבר טעמנו מעין ימות המשיח, המשיכהו, ותן בנו כח וחוזק לתת לבבנו תמיד עמך, והמשיך ימות המשיח מעתה, ובטל שעבוד מלכויות מן העולם. והיות דורנו דור צדיק, הוא כי **אשר בנינו כנטיעים וכו'.**

והוא כי דרך הקטן לימשך אחר ילדות ונערות אשר לא כתורת ה', אך מי שבילדותו הוא צדיק, לא יתואר בשם נער כי אם שבקטנותו יקרא גדול. וכמו שכתב **הרב אבן עזרא** על פסוק גם **במעלליו יתנכר נער** (משלי כ יא), כי הוה ליה למימר "יוכר נער", אך שבמעלליו אם טובים הם, "יתנכר" מתואר "נער" כי גדול יקרא באמת. על דרך זה יאמר **בנינו** הם **כנטיעים** אשר טבעם להיות חוץ מהבית, הפך האשה שדרכה לבלתי צאת. ועם היות שהיוצא חוצה יש לו ממי ילמוד דרך רעה, עם כל זה הם **מגודלים בנעוריהם** שמגודלים יקראו מהנערות, באופן שלא תבייש ילדותן את זקנותם.

ובנותינו הם כבודות בנות מלך פנימה, **כזויות**, שמלבד שלא תצאנה מהבית כי אם גם שאינן כעמודי הבית הנראים לעובר דרך הפתח, או מיד לבוא אל הבית, כי אם **כזויות**, ששתיים הן תוארם:

א' שהן קבועות פנימה,

ב' וגם בירכתים מענוותנותן, ולא מהעדר יופיין יבושו ויתחבאו, כי הלא הן **מחוטבות** ומצויירות תואר ומראה **תבנית היכל** בלובן ציור וקומה.

או יאמר **בנותינו** הבתולות **כזויות** לצניעות, וכאשר הן **מחוטבות** שהן בעולות כמה דאת אמר **מחוטב עציך** (דברים כט י'), הן **תבנית היכל** ה', שלא יכנס בו בלתי אם הכהן הגדול המיוחד לו, כן לא יבוא בהן חוץ מהבעל המיוחד לכל אחת. הנה שהדור ראוי לקיים במ ימות המשיח העתיד בסוף, כי עתה אין צריך רק להמשיך הטובה אשר היא עתה מעין הזמן ההוא.

וראיה שכבר מעין ימות המשיח כבר יש לנו עתה, כי (יג) **מזוינו מלאים וכו'**, כי הלא נתקיים בנו וישן מפני חדש תוציאו (ויקרא כו י'), שהוא שיהיו האוצרות מלאים ומוציאים הישן מהאוצרות כדי להכניס החדש, וזהו **מזוינו מלאים ומפיקים** מהאוצרות מדבר זן לפנות אל זן אחר שיותן במקומו. וכן **צאננו** שִׁבְמִקוֹם **מאליפות**, ואשר הן **בחוצותינו** הן מקומות שחוץ לתחומין, מקום גדודי חיות שהיה ראוי יתמעטו, ואדרבה עשר ידות הן יותר, כי הן **מרובבות בחוצותינו** ואין זה כי אם שנתקיים במ מעין והשבתי חיה רעה מן הארץ (שם כו ו), שכל יעודי פרשת בחקתי דרשו ז"ל (עי' ילקוט שמעוני בחוקותי תרעב) על ימות המשיח.

וכן מעין הזמן ההוא, כי **ונגש חורש בקוצר** (עמוס ט ג), כי אחר חרישה יקצורו ותבוא הדישה, באופן שהשוורים אין להם מנוחה, וזהו (יד) **אלופינו מסבלים** מחרישה לדיש, ואחר הדיש ישובו לחרוש לשדד אדמתם, באופן שתמיד הן **מסובלים**.

או יאמר **אלופינו** שהם השוורים שלנו אשר הם בלתי מסורסים ודרכן להזיק תמיד, הנה גם זה מעין ימות המשיח, כי **אלופינו מסובלים**, שאנו מעמיסים אותם ואין בועטים לפרוץ גשרים ולצאת ולנגח את כל הקרב אליהם, כי אם **אין פרץ ואין יוצאת**. וגם נתקיים בנו מקרא שכתוב ונתתי שלום בארץ (ויקרא כו ו), כי הנה **ואין צוחה ברחובותינו** שגם זה מעין ימות המשיח.

(טו) **אשרי העם שככה לו וכו'**. הלא אמרתי ב' דברים:

א. הכישרון שהוא **[יב] אשר בנינו וכו' בנותינו וכו'**.

ב. וגם אמרתי משפע רב טוב.

אמרה עתה רוח הקדש, דעו איפה כי אין אושר רב טוב העולם הזה, כי אם הכישרון לפי האמת, כי הנה אשרי העם שככה לו מהרב טוב שנזכר מפסוק [יג] מזוינו מלאים והלאה, אך יותר מאושר הוא [טו] העם שה' אלוהיו, שהוא בהיותם צדיקים, שהוא מענין אשר בנינו וכו' בנותינו וכו', שהוא ענין הכשרון, שעל ידי כן ה' אלוהיו. והוא על דרך אומרם ז"ל (עי' ילקוט שמעוני תהלים תשיח) על פסוק אשרי נשוי פשע כסוי חטאה אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עוון וכו' (תהלים לב), שהאשרי השני הוא מאושר מהקודם, שהוא אשרי הנשוי פשע, אך יותר מאושר אשר לא הוצרך מחילה, שהוא אשר לא יחשוב ה' לו עוון וכו'.

פרק קמה

א תהלה לדוד ארוממך אלוהי המלך ואברכה שמך לעולם ועד :
 ב בכל-יום אברכך ואהללה שמך לעולם ועד :
 ג גדול יהוה ומהלל מאד ולגדלתו אין חקר :
 ד דור לדור ישבח מעשיך וגבורתיך יגידו :

(א) תהלה לדוד ארוממך אלוהי המלך וכו'. הנה מלך הארץ מתהלל במה שיהללוהו רבים, או אדם רשום, אך מי שהוא מלך מלכי המלכים, במה נחשב האדם, גם אם מלך יהיה, שיקבל מהללו הוא יתברך. על כן אמר, בהללי אותך, התהלה היא לדוד, וההתפארות שהחשבתני, שארוממך ושקראך אלוהי של איש אחד, עם היותך המלך הידוע, שהוא היותו מלך מלכי המלכים.

או שיעור הכתוב, תהלה מחויבת לדוד להלל על שארוממך וכו', ונוסף על זה הוא מה שלעתידי ואברכה שמך, בזמן שהוא לעולם ועד, והוא מה שידענו מרבתינו ז"ל (פסחים קיט ב) כי בסעודה שעתיד הקדוש ברוך הוא לעשות אומרים לאברהם שיברך וכן ליצחק וכו' עד דוד שאומר אני אברך ולי נאה לברך שנאמר כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא (תהלים קטז), שהוא שמברך בשם שלם, כי על ידי נקמת עמלק יהיה השם שלם לעולם (עי' רש"י שמות יז טז). וזה יאמר, כי בכלל התהלה לדוד, היא מה שאברכה שמך לעתיד שהוא לעולם ועד.

(ב) בכל יום וכו'. אחרי אומרו שהתהלה היא לדוד במה שזכה לרומם ולברך את ה', אמר, הטעם הוא, כי מה אני לפניו יתברך, כי הלא אף אם בכל יום אברכך, וגם אהללה שמך, אפילו יהיה לעולם ועד, שהייתי חי עולם ועד, ומהללו תמיד, מה אתן ומה אוסיף לו, ומה הוא

צריך אלי, והלא מעצמו **(ג) גדול ה' ומהולל מאד**. וכל כך **גדולתו** רבה, בלתי בעלת תכלית, עד שאין חקר, שלא תושג על ידי חקירה כי אם על ידי האמנה פה אל פה, **(ד) שדור לדור ישבח מעשיך**, זקני הדור לבחוריהם ישבחו מעשי ה' אשר עשה בכללות עולמו, כענין מה רבו מעשיו כולם בחכמה עשה בעניינו וסידורו, אך לא יוכלו להודיע על פי חקירה, רק **וגבורותיך** שיראו בכל אחד מהדורות הגבורות עצמן, הן הן **יגידו**. שהן מעשיך, שאם לא מי שחידש העולם, לא היה יכול לשנות טבעו.

ואפילו אני, כי חכם לבי, אני ירא מלחקור במעשה בראשית. וכמו שאמרו ז"ל **(בראשית רבה ט א, ילקוט שמעוני משלי תתקסא) מבראשית ועד ויכלו, כבוד אלוהים הסתר דבר (משלי כה)**.

ה הדר כבוד הודך ודברי נפלאותיך אשיחה :
ו ועוזו נוראתיך יאמרו (וגדלותך) (וגדולתך) אספרנה :
ז זכר רב-טובך יביעו וצדקתך ירננו :

וזה יאמר **(ה) הדר כבוד הודך וכו'**. והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל **במכילתא** עשרה לבושים לבש הקדוש ברוך הוא כשברא העולם נתלבש **בהוד והדר** שנאמר (תהלים קד) **הוד והדר לבשת וכו'**. וכן אמרו **(בראשית רבה ג ד)** מהיכן נבראת האורה מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא בשלמה והבהיק זיו הדרו מסוף העולם ועד סופו, שנאמר (תהלים קד) **עוטה אור כשלמה**. וגם ששני המאמרים האלה צריכים ביאור רחב כמבוארים אצלנו, אין זה מקום שאמרו להאריך, כי אם ננקוט מיהא שהאור שנברא בששת ימי בראשית ביום הראשון (וש)נמשך מבחינת שפע הנקרא הוד.

ונבוא אל הענין, במה שידענו ששם אלוהים הוא שכינה הנקראת כבוד, היא הייתה המשלשלת שפע ההוד לברוא העולם וכל פרטיו. והנה מהדברים התמוהים בבריאה, הוא ענין האור הראשון שהוא אור של עולם הבא, והיה כמו שאמרו ז"ל שנתעטף וכו' והוא מהדברים הנאמרים בלחישה כבמדרש. ועליו ועל שאר הדברים שעד ויכלו שנאמר עליהם **כבוד אלוהים הסתר דבר**, אמר, **הדר של כבוד הודך**, שהוא האור, שהוא הדר ש"הבהיק זיו הדרו", שנמשך **מכבוד הודך**, הוא השפע העליון שנמשך על ידי שכינה שנקראת כבוד, וכן כל שאר **דברי נפלאותיך**, שהוא עד ויכלו שנקראים נפלאות, כמה דאת אמר (תהלים קלו) **לעושה נפלאות גדולות וכו' שהם לעושה השמים וכו' לרוקע וכו'**, כל אלו **אשיחה** בלבד, אך לא אדרוש ואחקור, כי **כבוד אלוהים הסתר דבר** נאמר באלה, כמדובר.

(ו) **ועוזו נוראותיך יאמרו וכו'.** אמר, כי מלבד מה [ד] **שדור לדור ישבח מעשיך**, גם **ועוזו נוראותיך יאמרו**, שעל הנוראות שאתה עושה כענין נסי מצרים וכיוצא, יאמרו כי הם עוז ורוגז, ולא ישיתו לב להלל על כפל הענין שבכלל העוז והרוגז היה יחד גם בחינת חסד, על כן בשמעי מה **שעוזו נוראותיך יאמרו**, אז **וגדולתך** שהוא תואר חסד אשר בנוראותיך, **אספרנה** בפניהם, כענין מכת הדם היה בה חסד שמשם העשירו ישראל (**שמות רבה** ט י), בצפרדע הייתה שם חסד כמו שאמרו ז"ל (**זוהר** ח"ב כט) שאותן שהשליכו עצמן בתנורים לא נשרפו, וההיקש בכל נס ופלא, באופן שיש הלול כפול שהוא יחד דין ורחמים, כי ה' הוא האלוהים.

(ז) **זכר רב טובך יביעו וכו'.** אמר, אני מגיה במאמר הדור, והוא כי הנה ידוע מאמרם ז"ל (ר"ה יז ב) על פסוק **אנכי אעביר כל טובי וכו' וקראתי בשם ה' וכו' ויעבור ה' וכו'** (שמות לג - לד) מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור ואמר עשו לפני כסדר הזה וברית כרותה לי"ג מידות שאין חוזרות ריקם. אמר, הנה **זכר רב טובך** שהם י"ג מידות שהם **זכר רב** טובו יתברך, כד"א **אני אעביר כל טובי וכו' וקראתי וכו'**, וע"י מה **שיביעו** לפניו יתברך הי"ג מידות אינן חוזרות ריקן, באופן **שוצדקתך** אשר תטיב להם ע"י י"ג מידות שיאמרו לפניך **ירננו**.

ח חנון ורחום יהוה ארך אפים וגדל-חסד :

ט טוב-יהוה לכל ורחמיו על-כל-מעשיו :

י יודוך יהוה כל-מעשיך וחסידך יברכוכה :

וגם בזה אני מודיעם, שלא בלבד ירננו צדקתך שמורה שכדאים הם, אלא שאינך מנכה להם זכות, כי אם האמת הוא כי (**ח**) **חנון ורחום ה'**, שהוא ענין האמור שם, שהוא **וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם** (שמות לג יט) שפירושו כמו שאמרו ז"ל (ברכות ז א) אף על פי שאינו ראוי אף על פי שאינו הגון, וזהו **חנון ורחום ה'.**

ועוד יתרון שני, והוא, שהוא **ארך אפים וכו'**, ולא בלבד לצדיקים כאשר חשב משה כי אם אף לרשעים כאשר הודיעו יתברך (עי' **שמות רבה** מה ו), וזהו אומרם דוד פה **ארך אפים ורב חסד ואמת** לא לצדיקים בלבד, כי אם (**ט**) **טוב ה' לכל** שהוא אפילו לרשעים שלהם הוא [**ח**] **ארך אפים וכו'.**

ואם יאמר איש והלא עונותיהם ימנעו הטוב, לזה אמר [**ט**] **ורחמיו על כל מעשיו** שהוא כמו שאמרו ז"ל (**ילקוט שמעוני תהלים** תשכז) **אדם** בזכות **בהמה תושיע ה'** וכעובדא

דאלסכנדרוס. ואל תתמה ותאמר הלא בהמות מהבל ימעטו, לזה אמר, אל תתמה כי הלא גם מהם קילוס יוצא להקב"ה כמפורש בפרק שירה, וזהו (י) **יודוך ה' כל מעשיך** שהוא אפילו בעלי חיים. וגם אם עתה הם דור בלתי צדיקים, הלא יתעתדו לצאת מהם חסידים שיברכוך, וזהו **וחסידיך יברוכה**.

יא כבוד מלכותך יאמרו וגבורתך ידברו :

יב להודיע לבני האדם גבורתי וקבוד הדר מלכותו :

יג מלכותך מלכות כל-עלמים וממשלתך בכל-דור ודר :

(יא) **כבוד מלכותך יאמרו וכו'.** עודנו מדבר על מה שדור לדור ישבחו, ומה שעזוז נוראותיו יאמרו, [ז] **ושזכר רב טובו יביעו**, אמר, עוד יעשו כי [יא] **כבוד מלכותך יאמרו**, והוא כי הנה הגבורות שהוא יתברך עושה הן ראייה על כבוד מלכותו, ואמר הנה המורים את העם **כבוד מלכותך יאמרו** ואחר כך לראיה **וגבורתך ידברו**, אך לא זו הדרך הראוי, כי אם (יב) **להודיע תחילה לבני האדם גבורתי** ואחר כך **וכבוד הדר מלכותו**, כי למה יניחו את העם לפקפק עד אומרם הראיה לאמונה, לכן טוב טוב הוא להקדים הודעת הגבורות שעל ידי כן תושר האמונה מיד.

ופירש ואמר, מהו **כבוד מלכותך שיאמרו**, הלא הוא, כי (יג) **מלכותך** מלכות כל עולמים, שמלכותו כולל כל העולמות כאחת, הרוחניים והשפלי, ולא יעצרנו הגשם.

ועוד שנית, כי **וממשלתך בכל דור ודור**, והוא הפך סברת נבוכדנצר ככתוב אצלנו בביאור דניאל שעלה ברוחו הקשה, כי להיותו יתברך אלוהי ישראל, מאז החריב בית המקדש על כי חטאנו לו, נסתלק וסילק השגחתו מן העולם השפלי, ומסרה לשרי הגויים ולהוברי השמים, עד שייסרהו יתברך ויודיענו ש"מלכותיה מלכות עלם ושלטניה עם דר ודר" (דניאל ג לג), שהוא "עם דר" שבזמן הבית "ודר" שאחרי כן, וזה יאמר **וממשלתך בכל דור ודור**, שהוא, בין בדור שאנו שלמים בין בדור שאנו חסרים, ועל כן דור ראשון מלא והשני חסר.

יד סומך יהוה לכל-הנפלים וזוקף לכל-הכפופים :

טו עיני כל אליך ישברו ואתה נותן-להם את-אכלם בעתו :

טז פותח את-ידך ומשביע לכל-חי רצון :

יז צדיק יהוה בכל-דרכיו וחסיד בכל-מעשיו :

(יד) סומך ה' לכל הנופלים וכו'. אחרי אומרו שממשלתו יתברך [יג] **בכל דור ודור**, שהוא כמו שכתבנו שאפילו אחר סילוק שכינה בדור החורבן הוא יתברך המושל בעולם ולא עזב את הארץ ביד שרים או מזלות, והלא על זה יקשה אם כן איפה למה סבל גויים ירקדו בהיכלו, על כן אמר, הנה הוא יתברך **סומך לכל הנופלים וכו'.** והוא, כי בישראל היו ב' סוגים: **א' נופלים** ממש, הם אשר נתחייבו תמותה. ומהם גלות להיות **כפופים** כעבדים ממש. והוא יתברך ברוב חסדיו רצה לסמוך לכל אשר היו ראויים ליפול, באופן יהי להם שארית בארץ.

ב', וגם לזקוף **לכל הכפופים** שלא יהיו בבבל כעבדים נמכרים, רק שיהיו גולים פורעים מס, באופן תהיה זקיפה לכפופים.

והסמך שעשה לסוג הא',

והזקיפה לסוג השני,

היה, הטיל כעסו על העצים ועל האבנים (עי' **איכה רבה** ד יד, **ילקוט שמעוני תהלים** תתכד - עט), **כי כלה ה' חמתו וכו' ויצת אש בציון** (איכה ד יא), נמצא כי הניחו גויים ירקדו בהיכלו, היה כדי שעל ידי כן היה **סומך לכל הנופלים וזוקף לכל הכפופים**. ואחרי כתבי ראיתי ברש"י ז"ל שמצא כתוב כי שחסרה אות נו"ן מהאלפא ביתא, שהוא משום **נפלה לא תוסיף קום** (עמוס ו), ושניתן סמ"ך באומרו **סומך ה' לכל הנופלים**. ושמחתי שהורו כי על הגלות ידבר הכתוב כמאמרנו. ולהמתיק מאמרם אפשר כיוונו מאמר **ספר הזוהר** שפירושו "**לא תוסיף לקום**" מעצמה אלא שהקב"ה יתן לה ידו, על כן השמיט אות נפילה, וכתב סמ"ך שהוא כי ה' סומך ידה להקימה.

(טו) עיני כל אליך ישברו וכו'. הוקשה לו על אומרו [יד] **סומך ה' וכו'** כי הלא נגד עינינו כמה נופלים עניים מרודים ומחזרים על הפתחים לאכול לחם ולא לשבעה, לזה אמר **עיני כל אליך ישברו וכו'**, לומר אם האדם כל עיני תקוותו לא יתלה כי אם על אכלו, אפשר לא יסמכנו בוראו, אך כאשר **עיני כל אליך ישברו**, שלא יהיו עיניהם כי אם **אליך** יתברך, להיות דבקים בך ולא על אכלם, אז כאשר הם עושים את שלהם, אתה עושה את שלך, כי **אתה נותן להם את אכלם בעתו**. על דרך מאמרנו על פסוק **צמאה לך נפשי כמהלך בשרי** (תהלים סג ב), כי אין צריך לומר הנפש כי אם גם **בשרי "כמה לך"**, להיות "לך", דבק בך, עם היותו בארץ ציה בלי מים, שמניח צרת צימאון המים וצמא לידבק בו יתברך. והוא מאמרנו פה, כאשר **עיני כל אליך ישברו** ולא ללחם, אז **ואתה** עושה את שלך **ונותן להם את אכלם בעתו**.

ועל אשר **ישברו** להיות אליך לידבק בך, תעשהו בריבוי, כי אתה **(טז) פותח את ידיך ומשביע לכל חי**, הוא הצדיק הנקרא חי, רצון שרצה לידבק בך. ובזה יצדק אומרו **משביע**, שאם הוא על טוב העולם הזה אפילו בעלי הון לא ישבעו. ואם נראה צדיק ורע לו רשע וטוב

לו, אל תתמה על החפץ, כי הנה **(יז) צדיק ה' בכל דרכיו**, שמאכיל לרשע איזה טוב אשר עשה פה, ולצדיק איזה עוון אשר עשה וישאר כל טובו לעולם הבא.

והראיה שכל כוונתו יתברך היא להיטיב ולא להצר לצדיק חלילה, כי הלא **חסיד** הוא **בכל מעשיו** אשר עשה במעשה בראשית, כי **עולם חסד יבנה** שלא בראו רק לעשות חסד ולא לצורך עצמו חלילה, ואם כן איך יעלה על לב, יצר לעושי רצונו בעולם, שכל מציאותו לא בראו כי אם להיטיב ולעשות חסד.

יח קרוב יהוה לכל-קראיו לכל אשר יקראהו באמת :

יט רצון-יראיו יעשה ואת-שועתם ישמע ויושיעם :

כ שומר יהוה את-כל-אהביו ואת כל-הרשעים ישמיד :

כא תהלת יהוה ידבר פי ויברך כל-בשר שם קדשו לעולם ועד:

(יח) **קרוב ה' לכל קוראיו וכו'.** יראה כסותר סופו את תחילתו, כי אחרי אומרו **שקרוב ה' לכל קוראיו** דרך כלל, אמר **לכל אשר יקראוהו באמת.** ואם הוא פירוש הוה ליה למימר "כאשר יקראוהו באמת". אך יאמר כנותן טעם אחר לטוב אשר לרשע בעולם, והוא, כי ימצאון קהל ישראל יקראו אל ה' יושיעם, או ייטיב להם, ובתוך הקהל יהיו קצת רשעים, והוא יתברך עונה את כולם. אל תתמה לומר, טוב לא יהיה לרשע ולא יענה בצרה ההיא, כי דע כי זה דרכו יתברך, **שקרוב ה' לכל קוראיו** גם שבכללם רשעים, בשביל כל **אשר יקראוהו באמת** שבקהל, ולמ"ד לכל אשר, הוא, בשביל, וכמוה במקרא אין מספר.

(יט) **רצון יראיו יעשה וכו'.** הנה אמרו רבותינו ז"ל במדרש רבה (עי' יבמות סד א, **בראשית רבה** מה ד) למה היו האמהות עקרות מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים. ויתכן ענין זה פה, כי הנה תחילה אמר **[טז] ומשביע לכל חי רצון**, כי את הצדיק שנקרא חי משביעו מבלי יתפלל, כי אם רצון על ידי היות לו רצון בלבד, ואחר כך אמר **[יח] קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת**, נראה שצריך יקראוהו ולא יספיק הרצון. לזה אמר, הן אמת **[יט] שרצון יראיו יעשה**, כלומר יעשה בודאי, אף אם לא היה מתפלל, אלא שמתאוה לשמוע שוועתם ואחר כך **יושיעם**, וזהו **ואת שועתם ישמע ויושיעם.**

או מעין זה, והוא ענין מקרא שכתוב **תאות לבו נתת לו וארשת שפתיו בל מנעת סלה** (תהלים כא ג), שהוא משל לשני אוהבי מלך שבא כל אחד לשאול שאלה מאת המלך והמלך ידע שאלת כל אחד מהם, ולאחד אמר אל תדבר כי ידעתי שאלתך, ולאחר הניחו לדבר עד תומו ואחר כך נתן לו שאלתו, את מי אוהב המלך יותר, הוי אומר את השני שמשתעשע

בשמוע קולו, וזהו "תאות לבו נתת לו" ועם כל זה "וארשת שפתיו בל מנעת סלה". ואיך עושה הוא יתברך, מקודם שיתפלל מסכים הוא יתברך לעשות רצונו, אלא שממתין עד שמוע תפילתו שתאב לשומעה, ואחר כך עושה בקשתו, וזהו **רצון יראיו יעשה** שמסכים לעשותו ויעשה, אלא שואת **שועתם** ישמע ואחר כך **יושיעם**, שעם שחפץ לעשות בקשתו אינו עושה עד שיתפלל כדי לשמוע מפייהם, באופן **שרצון יראיו יעשה** וגם את **שועתם ישמע ויושיעם**, שעם שרצונו יעשה, **ארשת שפתיו** לא ימנע ממנו, כי אם **ואת שועתם ישמע ויושיעם**.

(כ) **שומר ה' את כל אוהביו וכו'.** הנה אמרו בגמרא (ב"מ פה ב) כי ר' חייא ובניו יחד התפללו, וטרם ישאלו באמצעות רוח וגשם, מאז אמרו משיב הרוח ונשב זיקא, מוריד הגשם ואתא מיטרא, עם שאינה אלא סיפור מהללו יתברך, אך באחד בלבד לא היה כח זה, כי אם בזכות מעמד שלשתם.

ונבוא אל הענין, אמר, הנה עתה את **[יט] שועתם** של רבים שהיא שוועה ושאלה **ישמע** ואחר כך **יושיעם**, הנה זה הוא בזמן הזה שיש רשעים בעולם שאשמותם מונעים שפע טוב, והצדיקים אוהבי ה' מועטים שנפקדים בעוון הדור, אך כאשר יבוא זמן שיהיה **[כ] שומר ה' את כל אוהביו ואת כל הרשעים ישמיד** שהוא לעתיד בימות משיחנו, אז **(כא) תהלת ה' ידבר פי**, שהיא בלי שאלה, רק בזכור תהילתו יתברך כענין **משיב הרוח ומוריד הגשם**, מיד **ויברך כל בשר שם קדשו** מאשר יבוא רוח וגשם בארץ. עם היות שלא אתחבר עם ב' אחרים להיות ג' כר' חייא ובניו, כי אם במה שידבר פי לבדי, כי זכות היות צדיקים רבים בעולם והעדר רשעים, מרבה שפע קדושה להכין עשותו יתברך רצון אוהבו.

או יאמר, הנה שם הרחמים עושה ב' הפכים כאחת, **[כ] ששומר את כל אוהביו וישמיד את כל הרשעים**. ואל תחשבו שאין זה כבודו לפעול רוגז כי אם רחמים, כי דעו איפה, כי אדרבה **[כא] תהלת ה' הוא מה שידבר פי** בזה, כי על ידי כן ימשך **שויברך כל בשר שם קדשו**, בין אוהביו מקבלי הטוב בין הרשעים מקבלי הרוגז, אז אלו ואלו יברכו שם קדשו הזה, הללו יברכוהו על מה שמטיב להם, והללו יברכוהו על הדין שחייב להם לומר יפה דן יפה חייב, וכמו שאמרו ז"ל (**ילקוט שמעוני תהלים** תתלג פד) גדול השבח שעולה מגיהנום וכו' באומרם יפה דן וכו'. באופן שעל ידי עשות שם ה' שני הפכים, יהללוהו **כל בשר**, שהם ב' הסוגים כמדובר.

פרק קמו

א הללויה הללי נפשי את-יהוה :

ב אהללה יהוה בחיי אַזמרה לאלהי בעודי :

(א) הללויה הללי נפשי וכו'.

ראוי לשים לב, כי אומרו **(ב) בחיי ואומרו בעודי** אחד הוא.

אמנם יאמר, הנה המון ישראל, **הללו** את שם **יהוה**, ואינכם זוכים להלל את השם שלם, כי למענכם נשבע יתברך בל יהיה שלם עד ינקם מעמלק כמה דאת אמר **כי יד על כס יהוה וכו'** (שמות יז טז ועי' רש"י שם). אך נפשי אשר היא נפש אדם הראשון אשר הוא קראו ה', כמאמרם **(בראשית רבה יז ד) אני ה' הוא שמי** (ישעיה מב) הוא שמי שקראני אדם הראשון, על כן **הללי נפשי את ה'** שלם. אך גופי אינו כדאי עד לעתיד לבוא כשאהיה משיח, כי **(ב) אהללה את ה' בחיי**, שהוא בזמן שהם חיי, מה שאין כן עתה שחיי אינן שלי כי אם מאדם ומהאבות כמאמר **ספר הזוהר**, שהוא כשאהיה מלך המשיח, והוא כי אז יהיה שמו ה' (ב"ב עה ב) כמאמר הכתוב **זוה שמו אשר יקראו ה' צדקנו** (ירמיה כג). אך בעודי בזמן הזה **אזמרה** בלבד אל השכינה שעמי, וזהו **אזמרה לאלוהי בעודי**.

ג אל-תבטחו בנדיבים בן-אדם שאין לו תשועה :

ד תצא רוחו ישב לאדמתו ביום ההוא אבדו עשתונתיו :

(ג) אל תבטחו בנדיבים וכו'. הלא אמרתי תהללו את שם יהוה העומד לגאול אתכם, הללוהו מעתה כאילו כבר עשאו, כלומר כי מזה תעשו עיקר, שהוא מהטוב העתיד ולא מטובות העולם הזה. אמר עתה, מה שאמרתי שתעשו עיקר מהעתיד, לא כל שכן שלא תשליכו משא מזונותיכם על נדיבי העם, כי אם לשים כל מעיניכם על טוב העתיד. וזהו **אל תבטחו בנדיבים**, כי הלא הוא בבן אדם שאין לו לעצמו תשועה, ואיך תהיה לכם בו תשועה.

והטעם הוא, על כי הוא בלתי דבק בה' לפזר לתת צדקה שתבטח בו להתפרנס מצדקה שיתן לך, כי עושרו משכח לו יום המיתה, לחשוב מחשבות לעשות בעולם הזה היכלי מלך וארמנות מבטחים וכיוצא, ואינו זוכר המוות, ואינו עוזב מחשבות הבלו עד ראותו כי הולך הוא ביום צאת נפשו. וזהו **(ד) תצא רוחו וכו'**, והוא כי אומרו תצא, וישוב, הוא לשון עתיד, כלומר מה תוחלת מן האדם שעד שתצא רוחו שעומדת לצאת, וישוב הגוף **לאדמתו**, שעומד לשוב, **ביום ההוא** שרוחו בא לצאת, וגופו לשוב לאדמתו, קרוב להיותו גוסס, אז **אבדו עשתונותיו** מחמידות העולם הזה, ולא מקודם יום המוות, כי איך יהיה כל ימיו דבק בה' לעשות לו תשועה על ידי ממונו לעשות ממנו צדקה ראויה, שתבטח אתה בצדקה שיפזר יתן לך.

ה אשרי שאל יעקב בעָזרו שָׁבְרוּ על-יהוה אֱלֹהָיו :

ו עֲשֵׂה שָׁמַיִם וְאָרֶץ אֶת-הַיָּם וְאֶת-כָּל-אֲשֶׁר-בָּם הַשָּׁמַיִם אֶמֶת לְעוֹלָם :
(ה) אשרי שא-ל יעקב בעזרו וכו'.

לבוא אל הענין נקדים מאמרנו על פסוק (בראשית כח כא) ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלוהים, שהוא שאמר יעקב, הנה לאברהם לא נקראת אלוהיו עד אחר מותו, וליצחק בחייו על היותו סומא חשוב כמת (עי' רש"י בראשית כח יג), מה שאני שואל כי אחר שאין לי חפץ בעולם הזה כי אם לחם לאכול ובגד ללבוש, שתחשבני כאילו איני בעולם הזה, כי אני משליכו אחרי גוי, לכן שאלתי היא, כי גם שלא אהיה סומא חשוב כמת כאבא, כי אם "ושבתי בשלום" שלם בגופי "אל בית אבי", ועם כל זה "והיה ה' לי לאלוהים" שיכנה שמו עלי בחיי, עם היותי שלם בגופי. וכן היה לו, כי ויבא יעקב שלם בגופו ולא סומא חשוב כמת, שלם בממונו ולא עני חשוב כמת, ועם כל זה ויקרא לו את יעקב אל, כלומר כי לית דין בר נש, ועל כן בחייו, עם היותו שלם, אני מכנה שמי עליו ואומר אלוהי ישראל (עי' בראשית לג יח, כ, וברש"י שם).

ונבוא אל הענין, אמר, הלא אמרתי [ג] אל תבטחו בנדיבים ליזון מהם, וגם לא תבקשו מותרות, כי [ה] אשרי שא-ל יעקב הבלתי שואל רק לחם לאכול ובגד ללבוש בעזרו, שכל שברו לא היה רק על ה' שיקרא אלוהיו, והוא מה שכתבנו שאמר ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש (בראשית כח כ), שאיני עושה אלא עראי מהעולם הזה, וכל שברי, היא, כי ושבתי בשלום וכו' והיה ה' לי לאלוהים, כמדובר.

וראה ועשה בתבניתו, כי הלא הוא לא רצה ליהנות מן העולם הזה עם היות כי יעקב הוא (ו) עשה שמים וארץ את הים ואת כל אשר בם, והוא מאמרם ז"ל (ויקרא רבה לו ד) שאמר הקדוש ברוך הוא עולמי עולמי, מי בראך, מי יצרך, יעקב בראך יעקב יצרך, הדה הוא דאמר בוראך יעקב ויוצרך ישראל (ישעיה מג א). ועם כל זה לא רצה ליהנות מן העולם כי אם לחם לאכול ובגד ללבוש.

ושמא תאמרו למה עשה כן, ולמה לא יאכל פירות מעשיו בעולם הזה, הלא הוא, כי היה השומר אמת לעולם, שהשכר עם כל פירותיו שהוא אמת, לא היה חפץ לאוכלו במה שאינו מתמיד, כי אם שומרו במה שהוא לעולם, שיצרף לו הוא יתברך הפירות עם הקרן ככתוב אצלנו על פסוק להנחיל אוהבי יש וכו' (משלי ח כא), וכמאמרנו על בקש יעקב לישב בשלוח אמר הקדוש ברוך הוא לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם וכו' (עי' רש"י בראשית לז ב), שהוא, כי פעם אחת שבקש מעט שלוח בעולם הזה, אמר הקדוש ברוך הוא, לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם, שעשיתי להם תיקון גדול, שהפירות שעניינם טוב העולם הזה, תיקנתי

להם, שצירפתיו עם הקרן לעשותו אושר רוחני, אלא שמבקשים גם לאכול מהם פה, באופן שיחסר לו תיקון שעשיתי לו.

ז עשה משפט לעשוקים נתן לחם לרעבים יהוה מתיר אסורים :

ח יהוה פקח עורים יהוה זקף כפופים יהוה אהב צדיקים :

ט יהוה שמר את-גרים יתום ואלמנה יעודד ודרך רשעים יענת :

י ימלך יהוה לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה:

(ז) עשה משפט לעשוקים וכו'. אחרי אומרו אל כל עם בני ישראל **[א] הללוי-ה**, שיהללו את שם י-ה העומד עליהם לגאלם כאילו כבר נעשה, ראה והנה יכולים ישראל להשיב מה נעשה בגלותנו ויתומים אנו, כי אין גדולי עולם תעמוד לנו זכותם, וגם ציון הייתה כאלמנה, כי ציון היא דורש אין לה, לזה אמר, דעו איפה כי אלוהי משפט ה' בכל הפרטים, ואשרי כל חוכי לו, כי הלא בבני יעקב הנזכר, שבניו לא היו יתומים, לא עמידה להם זכות אביהם מעשות בהם משפט ראוי, כי הנה בניו שהיו עשוקים מיוסף שהביא את דיבתם רעה אל אביהם עשה משפטם (עי' רש"י בראשית לז ב), שעל אומרו שהיה קורא לאחיו עבדים לעבד נמכר יוסף, ועל דיבת אבר מן החי וישחטו שעיר עזים וכו', ועל אומרו שהיו נושאים עיניהם בבנות הארץ, ותשא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף.

וה' **[ז] שעשה משפט לעשוקים**, אחר כך על ידי יוסף **נתן לחם לרעבים** ליעקב וכל זרעו, באופן שהוא יתברך עושה כאחת דברים רבים, כי מהמכר יוסף על אומרו שהיו קוראים לאחיהם עבדים נמשך תת **לחם לרעבים**, ואחר כך **ה' מתיר אסורים**, הם שר המשקים ויוסף, כי מה' היה שיצא שר המשקים להזכיר את יוסף.

ואחר כך **(ח) ה' פוקח עורים**, שפקח עיני יעקב לברך את בני יוסף, כי עיני ישראל כבדו מזוקן לא יוכל לראות (בראשית מח), שעל כן לא היה מברכם עד ראות צלם אלוהים שבפניהם, וה' פקח עיניו ויראם, ויאמר ראה פניך לא פללתי והנה הראה אותי אלוהים גם את זרעך (שם), שהוא כמפורש אצלנו שראה בהם צלם אלוהים קדוש, שעשה יתברך למען השגיח על יוסף לנחמו מצרתו, ועל זכות רחל. ואחר כך בסילוק יעקב, והיו אחי יוסף בושים ממנו וכפופים תחתיו באמרם **לו ישטמנו יוסף** (שם נ), וה' זקף אותם, ויתן בלב יוסף לדבר על לבם ולהקימם. וזהו **ה' זוקף כפופים**. ואחר כך **ה' אוהב צדיקים** שכל ימי כל השבטים לא היה גלות עד שוימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא.

ואחר כך חשב מחשבות הוא יתברך אחרי מות כל הדור ההוא, והיו כיתומים וגרים ובלתי צדיקים, אז (ט) ה' שומר את גרים. ויהיה ענין ידוע מרבתינו ז"ל שאלמלא הייתה שכינה עימהם לא היו נגאלים, כי שמרתן מעוון זימה, וגם ד' דברים טובים שהיו בהם שעל ידי כן נגאלו (עי' במדבר רבה כ כב). ומה שכתוב ז"ל שאמר הקדוש ברוך הוא כל זמן שאני עם בני אין קונים שם רע. אמר דוד, אחרי הודיעי לכם את כל זאת, דעו כי ה' עושה כל אלה, גם יתום ואלמנה שתאמרו שאתם יתומים וציון אלמנה, יעודד בגאולה.

ואם תאמרו כי תיראו על כי נמצאו בעמכם רשעים, אל תיראו, כי הנה **ודרך רשעים יעות**, כי דרך רעה שהחזיקו בה ללכת בה יעות אותה לפניהם, שלא תיראה להם דרך ישרה, וירחקו ממנה ללכת בדרך טובה, והוא הנודע מרבתינו ז"ל (עי' סנהדרין צז ב) כי הבטיחה לנו תורה שעתיד הקדוש ברוך הוא בסוף להחזירנו בתשובה שלימה, וזה אמר **ודרך רשעים יעות**.

עוד יש לכם משכון גדול להיות בטוחים ליגאל, כי עתה כביכול שכינה בגלות שאין מלכותו ניכר, ואז ה' ימלוך לעולם ועד. שהוא אשר סידרו לנו בתחינותינו, עד לא עשה ארץ וחוצות ה' מלך, ובהכינו וכו' ה' מלך ועת יקבץ וכו' ה' ימלוך לעולם ועד. ועל חלוקה הזאת הג' אשר לא תבצר חלילה אמר (י) **ימלוך ה' לעולם**. ובזה אנו בטוחים כי אז נגאל.

ועוד בטחון, כי אפילו בכל **דור ודור** לא זזה שכינה מכותל מערבי (שמות רבה ב ב), ואין זה רק למען יהיה לנו בטחון שיגאלנו ונשוב אל **מקדש ה' כוננו ידיו**, וממתין לנו שם בדור ודור עד נשוב במהרה בימינו. וזהו **אלוהיך ציון לדור ודור**, והוא מאמרנו על פסוק **עיר האלוהים סלה** (תהלים פז ג). על כן כל כך הוא ודאי, שראוי שמעתה תהללו את שם י-ה העומד ניצב לגאלכם לעתיד, כמאמרו יתברך **כי יד על כס י-ה וכו'** (עי' שמות יז טז וברש"י שם) וזהו אומרו **הללוי-ה**.

פרק קמז

א הללויה כי טוב זמרה אלהינו כי נעים נאווה תהלה :

ב בנה ירושלם יהוה נדחי ישראל יכנס :

ג הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם :

(א) הללוי-ה כי טוב זמרה אלהינו וכו'. בסוף מזמור הקודם אמר כי בטוחים אנו בגאולה שיתום ואלמנה יעודד וכו' ואז ימלוך ה' וכו' ועל כן הללוי-ה כמדובר. אמר עתה, הלא תאמרו מה שנהלל י-ה הוא על הגאולה, אך על הגלות המשבר לבנו איך יצדק הלול. לזה

אמר, מה שאני אומר הללו י-ה, הוא כי טוב זמרה אלוהינו שהוא מידת הדין המיסרנו בגלות, כי **נעים** כלומר כי גם נעים עמנו, מטיב לנו הוא בזה נאוה תהילה. כי הלא, אם לא היה הגלות שאנו נדחים בגויים לא היינו זוכים שיבנה לנו הוא יתברך ירושלם הרוחנית על ידי עצמו, כי באש הוא עתיד לבנותה ולהיות לה חומת אש (עי' ב"ק ס ב).

וזהו **(ב) בונה ירושלם ה'**, הלא הוא כדי **שנדחי ישראל יכנס** בתוכה, שאם לא היינו נדחים בגלות לא זכינו לכך. ועל פי דרכו כיוון שאם לא היה בונה אותה בעצמו רוחנית לא הייתה מחזקת כל **נדחי ישראל**, וזהו **בונה ירושלם ה'** בעצמו, ועל ידי כן **נדחי ישראל יכנס**.

והטעם שאין ה' מטיב כי אם לגולים, הוא כי הוא יתברך **(ג) רופא לשבורי לב**, הם השבורים מהלב הוא היצר הרע, שהוא אחד מהלבבות שבאדם (עי' ברכות נד א), המשברו בהחטיא אותו, והוא יתברך על ידי הגלות רופא את עמו ממה ששיברם הלב הוא היצר הרע, כי יכנעו וישובו אל ה'. ואז **ומחבש לעצבותם** אשר עצבום שוביהם בשעבוד.

ולפירוש **הרב אבן עזרא** ז"ל שמפרש **לעצבותם** שהוא נגיעהם, יאמר ענין מאמרנו בענין תרופת הנגעים על ידי הכהן, כי הוא, שעל ידי הסגיר אותו נכנע ומהרהר תשובה, ואחר כך חובש הוא יתברך את הנגע על ידי השתנות אל גוון טהרה.

ושיעור הענין, הלא אמרתי כי הכנעת הגלות טוב, שעל ידי כן זוכים להיות בירושלם הבנויה על ידו יתברך, אומר לך משל, והוא, כי הוא יתברך המרפא הנגעים בהשגחה על ידי הכהן, כך הוא עושה, כי תחילה הוא הרופא **לשבורי** היצר הרע הנקרא **לב** על ידי הכנעת הסגיר אותו, ואחר כך **ומחבש לעצבותם** הם הנגעים, כך על ידי הכנעת הגלות נזכה לגאולה. על כן היטבתי אשר דברתי, כי טוב להודות לאלוהינו הוא מידת הדין שמייסרנו בגלות, כי הוא תועלתנו כמדובר.

ד מוֹנֵה מִסְפָּר לְכוֹכְבִּים לְכֹלֵם שְׁמוֹת יִקְרָא :

ה גְּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב-כַּחַ לְתַבּוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר :

ו מְעוֹדֵד עַנְוִים יְהוֹה מִשְׁפִּיל רְשָׁעִים עַד־אֶרֶץ :

ז עָנּוּ לִיהוֹה בְּתוֹדָה זָמְרוּ לְאֱלֹהֵינוּ בְּכִנּוּר :

(ד) מונה מספר לכוכבים וכו'. הלא תאמר איך נבטח בגאולה, והלא הוא יתברך **מנה מספר לכוכבים**, הם ז' כוכבי לכת המסבבים בעולם, **ולכלם שמות יקרא**, לזה צדק לזה מאדים, וההיקש בכלם, וכל שם הוא על פי הנמשך משפיטתו, ואם כן אם יהיה זמן גאולתנו במאדים

וכיוצא, איך ייטיב לנו אז. לזה אמר, גם שה' מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא לפי משפט הנמשך ממנו, ואל תחוש, כי הלא (ה) גדול אדוננו ורב כח לשדדם. ומה גם כי לתבונתו אשר נטה שמים בתבונה, אשר הבין מאז אחרית העולם, הוא, כאילו אין מספר לכוכבים להיותם מסבבים במספרם לשיעור כל אחד לשפוט בעולם, כי תנאי התנה ה' עם כל מעשה בראשית לשנותם בשביל ישראל כנודע מרבותינו ז"ל (בראשית רבה ה ה, ילקוט שמעוני בשלח רלו - רלז).

והראיה שלפניו יתברך אין שפיטת הכוכבים כלום, כי הלא (ו) מעודד ענוים ה', התנשאות גדול עם היותם שפלים, ומשפיל רשעים עדי ארץ, כאחת, כאשר היה בישראל במצרים, שהיו שפלים, וכמו רגע עלו השמימה, ואת הרשעים המצריים השפילם עדי ארץ. וכן במקומות זולת מצרים. ואילו היה מחמת שפיטת המזל, לא ירדו ולא יעלו, רק לאט לאט על פי תנועת המזל ולא בלי הדרגה, אך אין זה כי אם שה' יתברך הוא העושה. ואפשר שעל צאת ישראל ממצרים בכוכב מורה דם, כי על כן אמר פרעה ראו כי רעה נגד פניכם (שמות י, ועי' רש"י שם), ועל זה יאמר מעודד ענוים ה' במצרים, נגד הוראת כוכב רעה. ואל המצריים שהיה מזלם בעילוי, אמר משפיל רשעים עדי ארץ.

כלל הדברים הוא, שהראוי הוא (ז) ענו לה', שהוא את מידת רחמים, כאשר יתנהג עמכם בתואר ה' הוא רחמים, בתודה, שהוא להודות לו בפה, אך כשהוא מתנהג עמכם במידת הדין, אז לא בלבד בפה, כי אם גם זמרו לאלוהינו בכינור, כי גודל השגת טובתכם, נמשך לכם מהייסורין והגלות, ככל האמור.

ח המכסה שמים בעבים המכין לארץ מטר המצמיח הרים חציר :

ט נותן לבהמה לחמה לבני ערב אשר יקראו :

י לא בגבורת הסוס יחפץ לא-בשוקי האיש ירצה :

יא רוצה יהוה את-יראיו את-המיחלים לחסדו :

(ח) המכסה שמים בעבים וכו'. ראה עתה איך הכל בהשגחה מאתו יתברך, למען ייראוהו אנשים. כי הלא הוא יתברך עשה ג' דברים.

א' שמכסה שמים בעבים, למה יעשה כן ולא יעשה שהאידי יעלה מן הארץ וטרם יעלה השמים ישקה את הארץ.

ב' למה יעשה מציאות המטר, ולא יעשה כגן הירק כארץ מצרים שישקום ברגליהם (עיין רש"י דברים יא י), וזהו המכין לארץ מטר, למה עשה כן.

ג' כי גם למה יטריח את בני האדם לחרוש ולזרוע, וכן עד עשר מלאכות, ולמה נגרענו מהבהמה, שהקב"ה **מצמיח חציר** והיא ניגשת לארץ ואוכלת, וזה אמר **מצמיח וכו'**, לומר מי שמצמיח הרים חציר.

(ט) **נותן** בלי טורח **לבהמה לחמה**. וכן **לבני עורב אשר יקראו** כאשר אל-ל ישועו, שיניחום מולידיהם, על ראות אותם לבנים, והוא יתברך מוציא מריריהם תולעים ויתושים לשיאכלו (עי' **תנחומא** עקב ב). וכאשר (י) **לא בגבורת הסוס יחפץ** להכין מזונו על ידי כחו, אלא שגם הוא, כבני עורב וכל בהמה חלושה ימצאו מזונם מוכן, גם הסוס, ויהי נא האדם כאחד מאלה, שהוא, כי לא ירצה ה' להלאות את האדם להכין מזונו, וימצא מוכן על הארץ, **שיהי פיסת בר בארץ**, וזהו **לא בשוקי האיש ירצה** להלאותו להיות הולך וחורש הולך וזורע וכו' עד עשר מלאכות מה שלא עשה כן לכל בהמה.

אך הוי אומר כי אין זה כי אם (יא) **שרוצה ה' את יראיו** ולא את שאינן יראיו, ועל כן הבהמה משוללת חטא יוכן מזונה, אך לא כן האדם שהוא חוטא ומונע מזונו ממנו, והוא מאמרם ז"ל (קדושין פב א) מעולם לא ראינו ארי סבל ולא צבי קייץ וכו' ומתפרנסים שלא בצער אלא אני הוא שקיפחתי מזונותי, שהוא למען החי יתן אל לבו ויירא את ה'. וזהו **רוצה ה' את יראיו**.

ועל הב' **דברים הראשונים** אמר את [יא] **המיחלים לחסדו**, שהוא, כי האלוהים עשה לכסות [ה] **שמים בעבים**, למען יתלו עיניהם למרום אל ה' יצו עלימו שעל הארץ יריקו, ולא יהיה נשיאים ורוח וגשם אין, כאשר היה בימי דוד ג' שנים, שעל כן חשבו אולי היה על פוסקי צדקה ברבים ואין נותנים, כסיפיה דקרא איש מתהלל במתת שקר (עי' משלי כה יד, תענית ח ב, ילקוט שמעוני שמואל - ב קנג).

וכן הב' אשר **הכין לארץ מטר ולא עשה כארץ מצרים וכו'**. ואמר טעם הגמרא (עי' ירושלמי תענית פ"ג ה"ג, **בראשית רבה** יג ט) שהוא למען יתלו הכל עיניהם למרום, מעין מה שעשה בכסות השמים בעבים. וזהו אומרו על שניהם **את המיחלים לחסדו**, והוא עיקר טעם הגמרא וכו' והשיבו כדי שיתלו עיניהם למרום, וזהו **את המיחלים וכו'**, כי גם ששם נאמר גם כן מפני הרים הגבוהים, טוב טוב הוא הטעם הזה שהוא כולל את כל העולם.

או **שיעור הכתובים בענין זה**, שאומר המשורר ברוח קדשו, הלא ראינו יתברך [ה] **המכסה שמים וכו'** כלומר ומה צורך לזה כאמור, ב' **המכין לארץ מטר** ולא שתשתה מלמטה, מה תאמר, שעשה כן להיות **המצמיח הרים חציר**, מה שאין כן אם הייתה שותה מלמטה, שהוא אחד מטעמי הגמרא שעל ההרים הוצרך לשתות מלמעלה, הנה אם לא היה לנו שאלה אלא זו היינו מקבלים תשובה זו. אך עוד לנו שאלה אחרת, והיא מדוע נגרענו מבהמה, כי הוא

יתברך [ט] **נותן לבהמה לחמה לבני עורב אשר יקראו**, שלא להיותם חלושי כח עשה, כי הלא גם [י] **לא בגבורת הסוס יחפץ להכין לו מזון בדרך יגיעת כחו**, וכמו שלא בגבורתו יחפץ להאכילו, אם כן **לא בשוקי האיש** גם הוא **ירצה**, ולמה ירצה ילאה וייגע בשוקיו ושעיקר יגיעתו מהן, עם תרבות ידיו. אלא מאי אית לך למימר שרוצה ה' וכו' [יא] **את המיחלים לחסדו**, שיהיו **יראיו** על ידי היותם **מיחלים לחסדו** בנשוא עיניהם למרום, ובזה הוא טעם לשלשתם, כלומר, כי כאשר לראשונה ושלישית הוא מטעם זה, גם השנית יהיה הוא הטעם, ולא נעשה עיקר מטעם השקאת הרים הגבוהים.

יב שבחי ירושלים את-יהוה הללי אלהיך ציון :

יג כי-חזק בריחי שעריך ברחב בניך בקרבך :

יד השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך :

(יב) **שבחי ירושלים את ה' וכו'**. הנה אמר למעלה [ב] **בונה ירושלים ה' וכו'** שיבנה אותה יתברך רוחנית, מתייחס בנינו אל מעשה ידיו, ושעל ידי כן **נדחי ישראל יכנס** בתוכה, מה שאין כן אם תהיה גשמית שלא תחזיק אותם בתוכה, ונמשך הענין עד כה, וחזר אל הענין ואמר, מה שאמרתי **בונה ירושלים ה'** שיבנה אותה רוחנית, אל תתמה על החפץ, איך תהיי רוחנית עפר מן האדמה, ובכלל התמיהה איך אדברה בך לנוכח כאשר ידבר איש אל רעהו אשר רוח בו, כי הלא כח גדול לך הוא, והוא כי אחד מהג' שנקראו ה' היא **ירושלים** שנאמר **ושם העיר מיום ה' שמה** (יחזקאל מח), אל תקרי שמה אלא שמה, ה' **שמה** (ב"ב עה ב). וזהו **שבחי וכו'**, לומר על מה שאמרתי [ב] **בונה ירושלים ה'**, [יב] **שבחי ירושלים ה'**, כי מה' אשר נקראת כך בא לך אושר זה. ויותר מזה לך **ציון**, כי אין צריך לומר אז בזמן שירושלים תקרא ה', כי מכל שכן את, אלא שגם מעתה הוא **אלוהיך**.

והוא ענין האמור על ציון (תהלים פז ג) **עיר האלוהים סלה**, כי עיר האלוהים שמה מעתה. ואינו רחוק לפי האמור שתהיה רוחנית, היות בה בזמן ההוא השכלה, ק"ו מהשמים שהם גשמיים, שגדולי המדברים הסכימו שהם חיים משכילים, כל שכן אם היו רוחניים. ובכן גם בהיות ירושלים רוחנית, לא יהיה כמו זר נחשב היות בה השכלה, שיצדק לאמר לה על הזמן ההוא **שבחי ירושלים את ה'**, שהיא בעצמה תשבח, והוא כמפורש באומרו **אנכי אהיה לה חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה** (עי' זכריה ב ט), וכמה מאמרים מגזימים בענין זה **מפסיקתא מילקוט נביאים** (עי' **ילקוט שמעוני זכריה ת'סט - ב**), והמאמין לא יחיש לעשות בהם צורה, ובכלל הדבר הוא אשר ידבר לנוכח איתה.

(יג) כי חזק בריחי שערייך וכו'. הנה מקרא מלא הוא, ופתחו שעריך תמיד יומם ולילה לא יסגרו (ישעיה ס יא), ואיך יהיה בריחים לשערים, אך יהיה ענין מקרא שכתוב **אנכי אהיה לה חומת אש סביב** (עי' זכריה ב ט), שחומת האש תהיה כבריחים לבל יבואו זרים.

ונבוא אל הענין, והוא כי לפי הנראה יחמו כתנור מחומת האש סביב למשכנותיו, לזה אמר, דעי כי ג' הדברים הכוללים טובות העולם הזה, שהם, **בני חיי ומזוני,** יחד כולם ימצאום שם. **על בני אמר, כי חזק בריחי שעריך** בחומת אש, אל יעלה על לב איש שימעטו וישוחו מחום הרב שמחומת אש שהם בריחי שערייך שאין נסתר מחמתה, ואם ירבו לא יהיה מקום להתפשט חוצה, מפני אויב שמפחדם תהיה החומת אש סביב, כי הנה המחזיק **בריחי שעריך, ברך בניך** של כל נדחי ישראל **בקרבתך,** הרי **ברכת בני.** כי אדרבה ישמחו יעלצו לפני אלוהים וכו' (עי' תהלים סח ד).

ועל הב' והיא חיי, אמר **(יד) השם גבולך שלום,** שהוא ענין הנני נותן לו את בריתי שלום (במדבר כה יב), ואמרו רבותינו ז"ל **(ילקוט שמעוני ריש פנחס)** שהוא ענין בריתי הייתה אתו החיים והשלום (מלאכי ב ה), וכתבנו במקומו שְלֵמָה לפי זה קרא את החיים שלום, אך הוא, שהמוות יפריד בין הנפש והגוף, איננו רק מהעדר שלום בין שניהם הנפש והגוף, על כן אי אפשר להתמיד, אך בהזדכך החומר, יתקרבו באיכות, ואז תראנה הנפש ותמצא לה מנוח, נמצא כי החיים והשלום אחד הן, ועל זאת אמר **השם גבולך שלום,** שיהיה לנו חרות מהמוות.

ועל מזוני אמר חלב חטים ישיבעך, שהוא לומר, הנה בכל גבול ישראל שהם ת' פרסה על ת' פרסה יהיה פסת בר שהם גלוסקאות יפפיות (עי' כתובות קיא ב), שהוא, כי מקדושת הארץ לא תוציא חטה בפסולת קש ומוץ סובין ומורסן, ולא קמח כי אם סולת נקיה, ולא שיצטרך לטחון וללוש ולאפות, כי אם כעין גלוסקא יפפיה של סולת נקיה אפויה, כך יוציא יתברך מן הארץ כמו שמוציא כל אחד מפירות הארץ הנאכלים כמות שהן חיים, ואין בזה תימה כלל, כי מה לי תאנה ותפוח שאדם לוקט ואוכל, ובפירוש אמרו שמחמת עונש לאדם הטריחו בי' מלאכות קודם שיאכל פת, שאם לא כן היה יוצא לחם מן הארץ נאכל כמות שהוא חי ואמרו כי כך היה הלחם בתחילתו (עי' בראשית רבה טו ז), ואל זה אחשוב קרא הכתוב פה **חלב חטים** שהוא המובחר שבהם שהוא הסולת, שהוא פסת בר (תהלים עב טז), כי בר הוא לשון בירור, הוא סולת נקיה והיא גלוסקא שאמרו רבותנו ז"ל.

או יאמר [יג] כי חזק וכו', בשום לב מה צורך החוזק הלז לומר כי חזק בריחי שעריה, ואיך ימשך מהקודם שעל זה ישבח **[יב] ירושלים ה',** ועוד שאם הוא כל הענין שברך בניה למה ייחס השבח וההלול אל העיר ולא אל ישראל. אך הנה עם היות לאדם **בני חיי ומזוני,** אחר

שאינן לו חירות ממלאך המוות ומשעבוד וכו' אין האושר שלם, על כן אומר כי על חמשתן ידבר. והוא, כי למה זה נאמר **אנכי אהיה לה חומת אש**, אם לבלתי יבואו אויבים באבני גזית יספיק, אך אין ספק כי הענין הוא שלא יבוא בה שום דבר חיצוני כאויבים וכיוצא. וזהו אומר **שבחי ירושלים** שבח גדול **את ה' הללי וכו'**, ופירש, מה שאמרתי **שבחי ירושלים את ה'**, הוא **[יג] כי חזק בריחי שעריך** מלבוא במ מלאך המוות, כי על כן הוא יתברך בעצמו הוא לה חומת אש, ומה שאמרתי **[יב] הללי אלוהיך ציון**, הוא כי **[יג] ברוך בניך בקרבך**, והוא כי אמרו רבותינו ז"ל (עי' **ילקוט שמעוני** תתפא - קכח) ברכה מציון שנאמר **יברכך ה' מציון** (תהלים קכח), על זה אמר שברכת ציון יהיה בבניה שיפרו וירבו מאד בקרבה, וזהו **ברוך בניך בקרבך**. הרי חירות ממלאך המוות, וברכת בני. ועל חירות משעבוד אמר **[יד] השם גבולך שלום**, כמה דאת אמר **ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד** (ויקרא כו), ועל מזוני אמר **חלב חטים ישיביעך**.

או יהיה שיעור הכתובים לפי זה, שאל יעלה על רוחך, **[יג] כי מה שחזק בריחי שעריך** הוא מפחד אויבים שלא יבואו העירה, כי זה אי אפשר, כי הלא הוא יתברך **השם כל גבולך שלום**, הוא ת' פרסה על ת' פרסה, והראיה כי הלא **[יד] חלב חטים ישיביעך** שהוא מה שאמרו ז"ל שעתידה ארץ ישראל להוציא גלוסקאות יפפיות שהוא **חלב חטים**, שהוא בכל הגבול, ואם היה פחד אויבים איך **חלב חטים** ישיביענו, הלא כל גויים יבואו לאסוף מה שארצנו תוציא **פסת בר בארץ** ונמות ברעב, אך אין זה רק, כי מה ש**חזק בריחי שעריך** אינו רק לסבבנו מאשו הגדולה, בל יעבור בה רוח טומאה, ועל הכל ממלאך המוות כמדובר, הרי נכללו כל הג' דברים עם חירות ממלאך המוות ומשעבוד מלכויות.

טו השלח אמרתו ארץ עד-מהרה ירוץ דברו :

טז הנתן שלג כצמר כפפור כאפר יפזר :

יז משליך קרחו כפתים לפני קרתו מי יעמד :

יח ישלח-דברו ימסם ישב רוחו יזלו-מים :

(טו) השולח אמרתו ארץ וכו'. כתוב אצלנו בענין (אבות ה א) **בעשרה מאמרות נברא העולם וכו'**, כי כל מאמר ומאמר הוא עצמו היה מהוה הדבר שהוא עניינו, כי על ידי הבל פיו אמור "יהי אור" היה מהוה האור, וכן דברי כל מאמר מהוה הנדבר בו כמאמר הכתוב **וברוח פיו כל צבאם וכו'** (תהלים לג ו), וכן הנביא על פסוק כן יהיה דברי וכו' כי אם עשה את אשר וכו' (ישעיה נה), ואמרו רבותנו ז"ל (חגיגה יד א) כי כל דבור ודבור שיוצא מפי הקדוש ברוך הוא נעשה מלאך, נמצא כי בכלל הדבר כי כאשר נאמר **תוצא הארץ דשא עשב וכו'**, אמרתו זאת הוציא הדשא מארץ.

ונבוא אל הענין, והוא כי אחרי אומרו שהוא יתברך ישביענו **[יד] חלב חטים**, שהוא שיהי פסת בר בארץ שהוא מובחר שבחטה הוא סולת נקיה כמו שאמרו ז"ל גלוסקאות יפפיות, והלא כל השומע יתמה, כי מה נזרע שתהיה התבואה פסת בר נאכל כמות שהוא וכגלוסקא יפפיה, על כן אמר **[טו] השולח וכו'** לומר, אל תתמהו ואל יהיה כמו זר לכם, כי הלא **השולח אמרתו ארץ** לאמר **תדשא הארץ וכו'**, ויהי כן בלי איחור, רק עד מהרה שהוא עד גדר האחרון ממיעוט זמן, כי הוא שיעור מהרה הוא רגע, כי אז ברגע היה מה שאמרתי **תדשא הארץ**, אותו הדבור אשר עודנו קיים כמאמרנו בפסוק **לעולם ה' דברך נצב בשמים** (תהלים קיט פט) כי דברו יתברך הפועל פעולתו עולה השמימה חי וקיים, כמאמר הכתוב **כי כאשר ירד וכו' כן היה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם עשה את אשר חפצתי והצליח אשר שלחתי** (ישעיה נה), יורה כי הדבור פועל וישוב למעלה אחר שעשה פעולתו. וזהו **השולח אמרתו ארץ** להדשות מהארץ **דשא עשב וכו' עד מהרה** כמו רגע, יעשה הוא יתברך **שירוצו דברו** ההוא עתה ויוציא פסת בר מהארץ הוא **חלב חטים**, כי עודנו קיים וכחו אז כחו עתה להוציא פסת בר מהארץ כמאז יום יום, שהוא מאכל זך היוצא בדבורו בל יזרע.

ולהיות המאכל דק גם ימציא יתברך מים זכים מעין המאכל ההוא, מעין מים רוחניים, והוא כי יעשה ה' וימטיר מן [מן] השמים, וממנו יזיל מים דקים כרוחניים מעין מזון הנזכר. ולבל נתמה איך יבא מן רוחני מלמעלה אשר לא ראינו אנחנו ואבותינו, לזה אמר, אל תתמה, כי **(טז) הנותן שלג כצמר** שהוא כלבוש החופה את הארץ, נקפה כאילו כולו לבוש אחד גוף אחד, מי שעושה כן לעיני הכל גם כן **כפור** הוא מן דק ככפור על הארץ (עי' שמות טז יד), כי מי שעושה כן יעשה זה, וקל וחומר הוא כי העושה את השלג גוף אחד בארץ יעשה הכפור גרגרים **כאפר** מפוזר, והוא מה שאמרו ז"ל (חגיגה יב ב, ובהג' הב"ח שם) כי לעתיד לבוא ימטיר ה' מן כמאז. אלא שאז הוא היה המזון, ופה שיש להם פסת בר מהארץ שתהיה זכה אין צורך המן אלא לשתות מימיו.

כי **(יז) ישליך קרחו** של כפור הנזכר **כפתים** גסים כפתותי לחם. כ"כ קר, עד **שלפני** הקרח הנזכר **מי** יוכל לעמוד, ואז **(יח) ישלח דברו** יתברך **וימסם** ולא שימס על ידי שמש, כי לא יערבו מימיו לשתותם כאשר בהיות קרים אך על ידי דברו ימסם, כי **ישב רוחו** הוא רוח פי דבורו הנזכר כד"א **וברוח פיו כל צבאם** (תהלים לג ו), ועל ידי כך **יזלו** מקרתו הנזכר הוא הכפור **מים** קרים נוזלים לשתות. [נוסף] על החלב חטים הוא הפסת בר הזך היוצא על ידי דבורו יום יום, כאשר על ידו הוציא דשא מהארץ במעשה בראשית, על ידי אותו הדבור שירוצו גם עתה כמדובר.

יט מגיד (דברו) [דבריו] ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל :
כ לא עשה כן לכל-גוי ומשפטים בל-ידעום הללויה:

(יט) **מגיד דבריו ליעקב וכו'.** עוד יש לנו ישראל לשבח לאדונינו המלך הקדוש אלוהינו אשר בחר בנו [מכל העמים] וכו' כי לנו הגיד דבריו אלה הנאמרים באמת, מהייעודים המזכרים, קודם תתנו לנו את תורתו למען המשיך לבנו בה, ומה שלא עשה כן לזולתנו כי אם אדרבה נתן מכשול לפניהם לבל יקבלוה (עי' ילקוט שמעוני יתרו רפו, ברכה תתקנא), כי **לישמעאל אמר** שכתוב בה **לא תגנוב**, למען ידחווה, **ולשעיר אמר** שכתוב בה **לא תרצח**, למען יראה להם שמבטלת ברכתם על **חרבך תחיה**, למען יבעטו בה. וזה אמר, הנה היה יתברך **מגיד דבריו ליעקב**, הם ברכת בני חיי ומזוני וחירות ממלאך המוות ושעבוד מלכויות. והוא, באומר **אנכי אלוהי אברהם אביך וכו' והיה זרעך כעפר הארץ** (בראשית כח), שהוא לעתיד, הרי בני.

ופרצת ימה וכו' (שם), שהוא כל העולם נחלה בלא מצרים אין לך **מזוני** גדול מזה שכל העולם שלו. ובכלל הדבר הוא **חירות משעבוד מלכויות**, ומכל שכן באומר **ונברכו בך כל גויי הארץ וכו' (שם)**, שאם יתברכו בו כולם איך יהיו משועבדים להם. **וחירות ממלאך המוות אמר לו על עצמו, כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך (שם)**, שאשר דיבר לו הוא העתיד, ולא יעזבנו עד אז, הוא כי יעקב אבינו לא מת (תענית ה ב), הרי חירות ממלאך המוות.

ונבוא אל הענין, אמר, ראו עתה איך אהב את ישראל חיבה יתירה לבל ישמטו מלהיות לו לעם, כי הלא היה מגיד כל מיני האושר שהם דבריו אלה הנזכרים ליעקב אבינו, כדי לאמר להם הייעודים הטובים העתידיים על ידי התורה. **(כ) ולא עשה כן לכל גוי** כי אם אדרבה נתן לפניהם מה שידחו אותה, לזה **בלא תגנוב**, ולזה **בלא תרצח**, אבל שאר **משפטים** המתקבלים, עשה **שבל ידעום**, ולכן אתם בני ישראל **הללויה**, שהוא ענין שני העולמות שבשם **יה** (עי' מנחות כט ב), שיהיו לכם, העולם הזה לעשות והעולם הבא לשכר פעולתכם.

פרק קמח

א הללויה הללו את-יהוה מן-השמים הללוהו במרומים :
ב הללוהו כל-מלאכיו הללוהו כל- (צבאו) [צבאיו] :

ג הללוהו שמש וירח הללוהו כל-כוכבי אור :
 ד הללוהו שמי השמים והמים אשר מעל השמים :
 ה יהללו את-שם יהוה כי הוא צוה ונבראו :
 ו ויעמידם לעד לעולם חק-נתן ולא יעבור :

(א) הללוי-ה הללו את ה' וכו'.

ראוי לשים לב כי אומרו מן השמים היינו במרומים.

ועוד כי המהללים במרומים מלאכיו המה, ומה חוזר ואומר (ב) הללוהו כל מלאכיו.

ועוד כי היינו מלאכיו היינו צבאיו.

ועוד אומרו (ד) הללוהו שמי השמים, כי הלא שמי השמים הם אשר למעלה משמש וירח וכוכבים שהם עולם המלאכים, ואם כן למה חזר והזכירם הרי נאמר למעלה, וגם למה מזכירם אחרי עולם הגלגלים.

וגם מה ענין המים שעל השמים בהילול.

ועוד אומרו (ה) כי הוא צוה ונבראו, כי לא היה צודק יאמר רק "אמר ונבראו" ולא לשון צווי.

ועוד כי מה בא לחדש שצוה ונבראו,

וגם כי זה בכל המציאויות הוא, ולמה נאמר באלו ולא בסוג שמן הארץ.

ועוד אומרו (ו) ויעמידם לעד לעולם, היעלה על לב לא יעמידם לעולם.

וגם זה לא נאמר בהלול שמן הארץ.

והנה לבוא אל הענין נזכירה מאמרם ז"ל פרק אין דורשין (חגיגה יב ב) וזה לשונם:

ריש לקיש אמר ז' רקיעים הם, וילון, רקיע, שחקים, זבול, מעון, מכון, ערבות,

וילון אינו משמש כלום אלא נכנס שחרית ויוצא ערבית ומחדש בכל יום וכו'.

רקיע שבו חמה ולבנה כוכבים ומזלות קבועין בו וכו',

שחקים שבו ריחיים עומדות וטוחנות מן לצדיקים וכו'.

זבול שבו ירושלים ובית המקדש ומזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו

קרבת שנתאמר בנה בניתי בית זבול וכו',

מעון שבו כתות של מלאכי השרת שאמרות שירה בלילה וכו',

מכון שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד וכו',

ערבות [שבן] צדק משפט וצדקה גנזי חיים וגנזי שלום וגנזי ברכה ונשמותן של

צדיקים ורוחות ונשמות שעתידין להבראות וטל שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות בו

מתים, ע"כ.

עוד מביאין בגמרא ראייה שכל אחד מהששה רקיעים נקרא "שמים" זולת וילון. והנה במזמור י"ט הכרחנו כי ז' רקיעים אלו אינן ז' גלגלי כוכבי לכת, ששם גלגלים לחוד ושם רקיעים לחוד, אלא שאת הז' גלגלי כוכבי לכת עם גלגל המזלות והגלגל יומי כולל את כולם בשם "רקיע", והוא השני, שהוא גשם זך. אך משחקים ולמעלה הוא רוחניות, ומשם מתחיל עולם המלאכים, אלא שכל רקיע עולה על שלמעלה הימנו באיכות, כערך שעולה שחקים על רקיע, שהוא עולם הגלגלים אשר הוא גשם.

ונבוא אל ענין הכתובים, והוא, שכללות הענין הוא לומר, כי עם היות שכל העולמות יאות להללו יתברך, וכן עושים, עם כל זה ישראל גדולים לפניו יתברך על כולן, כי הלא העולם הזה לעבוד את ה', ועולם הבא שלמעלה מכל רקיעים, לישראל המה, ועל כן מתחיל ואומר לישראל (א) הללויה, הוא את שם המורה על ב' העולמות (עי' מנחות כט ב), כי לכם המה. ולא שאני שולל שכל העולמות שברא יהללוהו, כי הלא הללו את ה' מן השמים, ולא את שם י-ה, כי אם את השם שלם. ואחר שאמר דרך כלל שיהללוהו מן השמים, התחיל לפרט, ואמר הללוהו במרומים שכולל שני רקיעים היותר עליונים שהם "ערבות" ו"מכון" שהם כנגד חסד וגבורה, כי "ערבות" ששם צדקה גנזי חיים שלום וברכה, ו"מכון" שבו גבורת אוצרות שלג וברד וטללים רעים וסופה וסערה של קיטור וכו'. ואמר שבין כחות הטובה ובין כחות הרוע שבהם נעשה רצון קונם יאות יהללוהו, כי כמו שעולה שבח לה' ממקבלי הטובה כך עולה ממקבלי עונשם (עי' ילקוט שמעוני תהלים תתלג פד).

וכן ב"מעון" ששם כתות מלאכים שאומרות שירה, שם (ב) הללוהו כל מלאכיו של כל הכתות שזיכה אתכם לכך. ועל "זבול" שבו ב' סוגי צבאות, א' מיכאל וכל סיעתו, ב' הנשמות שמקריב במזבח (עי' הג' הב"ח חגיגה שם), על שניהם אמר, הללוהו כל צבאיו. ומפני שמזבול קונים שפע שמש וירח להאיר על הארץ כמאמרם ז"ל במדרש רבה (ויקרא לא ט), שבכל יום עולים שמש וירח להשתחוות אל זבול, ומשם נצוצות אור זבול מנצצים במ להאיר, שנאמר שמש ירח עמד זבולה לאור חציך יהלכו וכו' (חבקוק ג יא). על כן אחר אומרו מה שיהללו בזבול סמך (ג) הללוהו שמש וירח שהם ברקיע הב', על כי מזבול נוטלים הארתן ורשות להאיר על הארץ, וזה מכלל השפע.

ואחשוב רמז לדבר, על כי כאשר שבעה דורות שקלקלו העלו השכינה מעל הארץ עד השביעי הוא ערבות, כאשר מנאו רבותינו ז"ל (בראשית רבה יט ז) אדם קין אנוש וכו', בא אברהם והורידה לששי, יצחק לחמישי, יעקב לרביעי הוא זבול, שעל כן אחשוב שנבנה שם בית המקדש של מעלה, כי בית המקדש של מטה מכון כנגדו, ורצה הקדוש ברוך הוא שעל שבית השלישי אשר הוא הקיים הוא בזכות יעקב כנודע, כי על כן הראה לו הוא יתברך אותו כמפורש אצלנו בס"ד ואמר אין זה כי אם בית אלוהים (בראשית כח), שקראו בית, כלומר

קיים, לא כראשון שבזכות **אברהם שקראו** הר שנעשה הר, ולא כשני שבזכות **יצחק שקראו** שדה על שהיה עתיד להיות שדה נחרש על ידי טורנוסרופוס (עיין פסחים פח א, **ילקוט שמעוני תהלים פא - תתלא**), כי אם בית נאמן על היות מטתו שלמה (שם נו א). על כן יתכן שעל כן קבע בית המקדש של מעלה, ברקיע שהוריד אז השכינה יעקב, כי בזמן שהראה לו הוא יתברך בית המקדש שבזכותו בזבול הייתה אז השכינה.

והנה **יעקב נקרא שמש** כמו שאמרו ז"ל (**בראשית רבה סח י**) שכשבא לבית מלוננו יתברך, היו מלאכי השרת אומרים **בא השמש** בא השמש, וכאשר חלם יוסף והנה **השמש והירח וכו'** (בראשית לז ט) אמרו רבותינו ז"ל (**בראשית רבה שם**) שהיה אומר יעקב מי הגיד ליוסף ששמי שמש, וגם רחל בת זוגו נקראת ירח (עיין ברכות נה א), וגם יעקב תקן תפלת ערבית (ברכות כו ב), על כן אפשר שהשמש והירח עולים למקום יעקב שנקרא שמש, ויש לו יחס הירח גם הוא.

כלל הדברים, שְעַל שמזבול קונים רשות והארה להאיר על הארץ על כן סמך אותם לזבול, ודילג **שחקים**. ואגב שמש וירח אמר **הללוהו כל כוכבי אור** להשלים כל הנכלל ברקיע שני. ואחר כך חזר אל "**שחקים**" וקראן (**ד**) "**שמי השמים**", שהם שמים של רקיע שני, והוא מה שאמרו בגמרא שכל רקיע מאלו לבדו נקרא שמים לשון רבים, על כן על שחקים הנקרא שמים בלשון רבים שהוא על רקיע שגם הוא נקרא שמים, קרא **שמי השמים**, ואמר **הללוהו שמי השמים** על שזכו להיות שוחקים מן לצדיקים וכו' (חגיגה שם).

וגם **המים אשר מעל השמים** והוא כמפורש אצלנו במקומו, כי תחילה היה העולם כמו שאמרו ז"ל (**בראשית רבה ד ב - ג, ה ב**) מים במים, שהוא אצלנו מים עליונים על מים תחתונים גשמיים, ולא היה מקום להיות עולם גשמי, ועל כן היה העולם תהו ובהו עד שהפרידן הוא יתברך ומהטיפה אמצעית הממוצעת בין רוחניות לגשמיות ברא רקיע הוא עולם הגלגלים, והעלה המים העליונים הבעלי רוחניות למעלה מהרקיע, ואז היה מבוא אל העולם הגשמי להיות במציאותו. ועל זה אמר **המים אשר מעל השמים**, אף על פי שלא נעשה מהם שמים ולא בריאה אחרת כי אם שתלויים במאמר ועומדים, עם כל זה **יהללו** גם הם **את שם ה'.**

והנה על האמור נפלו ב' קושיות:

א', למה אל ישראל נאמר **[א] הללו** את שם **יה** שהם ב' אותיות מהשם יתברך לעד אמן, וכל חלקי השמים יהללו השם שלם ולא אמרתי שיהללו גם ישראל את השם שלם שבכללו שם **יה.**

ועוד, למה יהללו המים שעל השמים אחר היותם תלויים ולא נעשה בהם דבר.

על כן, **על הא' אמר**, תדעו למה אמרתי **(ה) שיהללו** בשם שלם הלא הוא, על כי הוא השם שלם הנזכר **צוה ונבראו, על** כן להלל את בוראם יהללוהו בשם שנבראו, כלומר אך ישראל אשר הכוונה אחרת היא לומר ששני העולמות להם כמדובר למעלה, ואם היו מהללים שם שלם לא היה ניכר הרמז הלז.

ועל השנית שהוא **על המים שעל השמים** שלא נעשה בהם דבר, אמר מה שיהללוהו הוא על כי **(ו) ויעמידם לעד לעולם וכו'** על שהעמידם במאמר שלא יחזרו למקומם ויחזור העולם תהו ובהו, נמצא שבהעמידתם שתלויים במאמר, הוא קיום העולם, ועל כן יאות יהללוהו.

ז הללו את-יהוה מן-הארץ תנינים וכל-תהמות :

ח אש וברד שלג וקיטור רוח סערה עשה דברו :

ט ההרים וכל-גבעות עץ פרי וכל-ארזים :

י החיה וכל-בהמה רמש וצפור כנף :

(ז) הללו את ה' מן הארץ וכו'. אחרי אומרו כל חלקי השמים שכולם חייבים להללו יתברך, כי כולם מעשה ידיו, אמר כי גם **הללו את ה' מן הארץ** הוא עולם השפל. והחל ביסוד המים שקדם לכל היסודות, ואמר **תנינים** הגדולים במים, הם לויתן ובת זוגו שעתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מהם סעודה לצדיקים לעתיד לבוא (עי' ב"ב עד ב, עה א), וכן **וכל תהמות** הם תהום עליון ותהום תחתון שעל ידי שניהם העולם מתקיים כמו שאמרו ז"ל (**בראשית רבה** יג יג, **ילקוט שמעוני תהלים** תשמג) על **תהום אל תהום קורא וכו'** (תהלים מב), שאין תהום עליון יורד טפח שאין תחתון עולה טפחיים, והעליון קורא לתחתון ואומר לגיון של מלך אנו קבלונו, ועל כן יאות יהללוהו.

ואחר הזכירו **יסוד המים** לבדו, מזכירו משותף אל **יסוד האש**, ואמר **(ח) אש וברד** כי כן על ידי חיבור שניהם עשה יתברך נס במצרים **אש מתלקחת בתוך הברד**, וכן **שלג וקיטור** הם תרתי גיהנום אחד של שלג ואחד קיטור הוא תנור עשן. ואחרי אומרו **יסוד המים ויסוד האש**, אמר **יסוד הרוח**, הוא אומרו **רוח סערה עושה דברו**, והוא ענין ויאמר **ויעמד רוח סערה** (תהלים קז כה), כי **עושה דברו** יתברך, על כן תהלל שעושה דברו.

ועל **יסוד העפר** אמר **(ט) ההרים וכל גבעות**, ויהיה ענין מאמרם ז"ל (עי' **תנחומא** אמור ה, **בראשית רבה** לג א), כי בכל מקום שהיה אפשר יעלה משם התהום ויצוף העולם נתן שם הר או גבעה, ועל כן יהללו את ה' שעל ידם הוא יתברך מקיים העולם. ואחר אומרו **ד' יסודות**

שהם דומם, הזכיר הצומח שהוא עץ פרי שעל ידם מברכים שמו יתברך ובהם מצות בכורים ותרומות ומעשרות, וגם ארזים שמהם היו עצי שטים למשכן ועצי ארזים למקדש.

ואחר הצומח הזכיר בעלי חיים בלתי מדברים, ואמר (י) החיה וכל בהמה, ואפשר רמז באומרו החיה בלשון יחיד עם היות על שם המין וגם אומרו בה"א הידיעה לרמז על תחשים שהיא חיה ידועה שנבראת לשעתה (שבת כח ב), וכל בהמה שעושים מהן קרבנות לה', וכן רמז שאמרו רבותינו ז"ל (ירושלמי ברכות פ"ט ה"ב) שכאשר הקדוש ברוך הוא כועס על עולמו מסתכל בהם ומרחם. וצפור כנף לחטאות ועולות העוף.

יא מלכי-ארץ וכל-לאמים שרים וכל-שפטי ארץ :

יב בחורים וגם-בתולות זקנים עם-נערים :

יג יהללו את-שם יהוה כי-נשגב שמו לבדו הודו על-ארץ ושמים :

יד וירם קרן לעמו תהלה לכל-חסידיו לבני ישראל עם קרבו הללויה:

ואחר הזכירו הבעלי חיים בלתי מדברים בא להזכיר המדברים, והתחיל (בין) [ב]הממוצעים לזכרים ובין ישראל, והם הגויים. ואמר (יא) מלכי ארץ וכל לאומים שחייבים להללו יתברך שהוא המקיימם, אפילו בזמן הבית היו שבעים פרים שלא יצדה העולם מהם (סוכה נה ב). ואחר כן על ישראל אומר (יב) בחורים וגם בתולות, שנאמר בהם תתעלפנה הבתולות היפות והבחורים בצמא (עמוס ח יג), עתידים שעם זקנים עם נערים שנאמר בהם עוד ישבו זקנים וזקנות וכו' ורחובות העיר ימלאו ילדים וילדות וכו' (זכריה ח ד - ה), כל סוגי ישראל הללו, (יג) שיהללו את שם ה'.

או יאמר יהללו את שם ה' וכו'. הנה על פסוק כי בכל חכמי הגויים ובכל מלכותם מאין כמוך (ירמיה י ז), אמרו בספר הזוהר (בראשית, משפטים) כי בחכמי הגויים אין כמוהו יתברך עושה נפלאות כמוהו, כיהושע האומר שמש בגבעון דום (יהושע י יב), וכיוצא בו, אך בחכמי ישראל יש ויש. והוא מאמרנו על בי מלכים ימלוכו (משלי ח טו) שאמרו רבותינו ז"ל (גיטין סב א) מאן מלכי רבנן, שכתבנו שזהו מלכותם להשתרר בעולם לשנות טבעיו כרצונם. וגם הוא מאמרנו על פסוק כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' בבני אלים (תהלים פט ז), שאין במלאכי שחק "יערוך לה', לעשות כמעשיו, אך "ידמה לה' בבני אלים", הם ישראל בני האבות הנקראים אלים (עי' ילקוט שמעוני תהלים תתמ פט). וזה יאמר יהללו את שם ה'.

ומה הוא ההלול?

הלא הוא, אָמֹר **כי נשגב שמו לבדו** זה הוא **הודו על ארץ ושמים** שהמלאכים יודוהו כך לומר שהוא לבדו נשגב, כי אין מלאך יכול לעשות כמעשיו, כי אם הוא לבדו. אך **(יד) וירם קרן** הוא מלכות **לעמו**, שמאן מלכי רבנן שעושים כמעשיו, כי בחכמי ישראל יש כמוהו. ולא אחד בהם בלבד, כי **תהלה** זו **לכל חסידיו**, כי לכולם כח זה. וממה יש להם כח זה למעלה ממלאכי השרת, הלא **להיות בני ישראל עם קרובו**, שנפשותם חלק אלוה ממעל, שעל כן נקראים שבטי י-ה, שבשבילם ברא יתברך ב' העולמות באותיות י-ה (עי' מנחות כט ב), לכן **הללוי-ה**.

פרק קמט

א הללוי־ה שירו־ ליהוה שיר חדש תהלתו בקהל חסידים :

ב ישמח ישראל בעשיו בני־ציון יגילו במלכם :

ג יהללו שמו במחול בתף וכנור וזמרו־לו :

ד כִּי־רוֹצֵה יְהוָה בְּעַמּוֹ יִפְאַר עֲנוּיִם בִּישׁוּעָה :

ה יַעֲלִזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יִרְנְנוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם :

(א) **הללוי-ה שירו לה' שיר חדש וכו'**. הנה ידוע כי שם י-ה משכון כביכול לנו על הגאולה העתידה, כי לא יניח שמו מהקרא שלם וינקם מעמלק ויצילנו (עי' רש"י שמות יז טז), ובזה יאמר **הללו** את שם י-ה, שנשבע לבלתי צרף שם י-ה לשתי אותיות הנותרות, שעל ידי כן **שירו לה'** שיהיה שלם שעל ידי השתלמו נושע, באופן שנהלל שם י-ה, על כי על ידי היות כעת שם י-ה נשיר **שיר חדש** בהשתלמו. אך **תהלתו** זאת תלויה בכך שתהיו **קהל חסידים**, כלומר ומה לכם תמתינו עד עת קץ, שובו והיו חסידים, ומעתה **שירו לה'** אותו **שיר חדש** בהעשותכם **חסידים**, כנודע כי אין אותה תשועה באה עד נהיה צדיקים כולנו, **כי כל הנשאר וכו' קדוש יאמר לו** (ישעיה ד), אלא שלהיות הבחירה ביד האדם והיה אפשר בל ישובו אפילו בעת קץ, על כן אמרו רבותינו ז"ל (עי' סנהדרין צז ב) שהבטיחנו יתברך שעל כל פנים יחזירנו בתשובה בסוף, כי **והיה כי יבואו עליך וכו' ושבתי עד ה' וכו'** (דברים ל).

ושיעור הכתובים [א] הללו את שם י-ה, שעל ידי היותו נקרא י-ה בלבד אתם בטוחים שלא ישאר כך, ובהקרא שם שלם יושיעכם, כי זה הוא ענין **השיר חדש לה'** שלם, על כי בהשתלם היא תשועתנו, אך מה לכם תמתינו עד עת קץ, **שירו לה'** שלם מעתה אותו **שיר חדש**, שהוא, כי **תהלתו** הוא **בקהל חסידים**, כלומר ושובו כולכם והיו חסידים, כי אז יושר השיר ההוא, כי אז היא תהלתו, והוושעו.

ושמא תאמרו אם ככה הוא יתברך עושה, אולי לא נשר ותבטל התשועה חלילה, לזה אמר, אין פחד, כי **(ב) ישמח ישראל בעושיו**, כי עתיד הקדוש ברוך הוא לעשותם שהוא להחזירם בתשובה, שהתשובה היא עשיה כנודע, שהחוטא הרשע בחייו קרוי מת (ברכות יח ב), ובשובו יקרא חי, כי על כן מקבל יתברך תשובה באומרו כי פנים חדשות באו לכאן וכבריה חדשה הוא. ואשר אין צריכים תשובה שהם תופשי התורה צדיקים הנקראים **בני ציון**, כי **מציון תצא תורה** (ישעיה ב ג), שאין צריכים עשיה, **יגילו במלכם**.

או **שיעור הכתוב מעין זה בדרך אחרת**. למה ימתין יתברך לעשותם בעת קץ על ידי התשובה, יעשה אותם מעתה **[ב] וישמח ישראל בעושיו**. ואשר הם צדיקים למה יצטערו בעבור האחרים, טוב טוב הוא **שבני ציון יגילו במלכם**, הוא שכינה שבציון, ולא שתסתלק וכביכול תצטער עד חזור שכינה לציון, ולא יצטערו על זולתם. וגם זה טוב על כבודו יתברך, כי למה יהיה שמו בלתי שלם ימים ושנים, טוב טוב הוא כי מעתה **(ג) יהללו שמו במחול ובתוף וכינור יזמרו לו** למלכם הוא שכינה הנזכרת.

משיבה רוח הקודש ואומרת (ד) כי רוצה ה' וכו', לומר אל יעלה על רוחכם במה שאין הקדוש ברוך הוא עושה כן מעתה שאינו **רוצה בעמו**, כי הנה **רוצה ה' בעמו**, אלא שלהיות שאין ראוי רק להניח לאיש יתנהג על פי בחירתו, שאם לא כן בטלה מידת שכר ועונש, על כן לא יעשה יתברך הדבר ההוא רק בעת קץ, שאין עוד זמן להמתין יותר. וזהו אומרו **יפאר וכו'** לומר, מה **שיפאר** את החוטאים מעכירות חלאת טומאת אשמותם, אינו אלא בתשועה שהוא בזמן התשועה שאין עוד זמן להמתין.

ועוד שגם אז לא יעשה רק עד יהיו **ענוים** שיתחילו ליטהר בראות את כל הרעה אשר מצאתם בגליות, וזהו **יפאר ענוים**, וגם בעת התשועה, מה שאין כן מעתה.

או יהיה **פסוק זה נמשך עם פסוקים שאחריו**, והוא כי אחר אומרו בדרך הא' מה שלעתיד **[ב] ישמח ישראל בעושיו** שיחזירם ה' וכו', **[ג] ושיהללו שמו במחול** לעתיד, על שיושלם שמו יתברך, וגם **בתוף וכינור יזמרו לו** למלכם הנזכר היא שכינה, שהייתה בגלות כביכול, בא עתה ויאמר **[ד] כי רוצה ה' וכו'** כאשר יבוא ביאורו בס"ד.

כי **רוצה ה' וכו'**. אמר, בכלל מה שיהללו **[א] את ה' בשיר חדש**, הוא **[ד] כי רוצה ה' בעמו** כל כך **שיפאר ענוים בישועה**, שלא יאמר שהוא יתברך עשה התשועה, כי אם יתן התפארות התשועה אל הענוים, כי יאמר שהם עשו אותה. והם אין עושים דבר, כי אם **(ה) שיעלזו חסידים** שיהיו שוכבים בכבוד בביתם, **וירננו על משכבותם** בלי צער קרב ומלחמה, וה' ילחם להם.

ו רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם :
 ז לעשות נקמה בגויים תוכחות בלאמים :
 ח לאסור מלכיהם בזקים ונכבדיהם בכבלי ברזל :
 ט לעשות בהם משפט כתוב הדר הוא לכל-חסידיו הללויה:

כי לא בחרב ובחנית יפילו האויבים, כי אם (ו) רוממות אל-בגרונם, מיד חרב פיפיות בידם (ז) לעשות נקמה וכו', והוא כי לא ימתין הוא יתברך עד ברכות אמצעיות שישאלו וכל אויבך וכל שונאיך מהרה יכרתו, כי אם בג' ראשונות שהם שבח [ו] ורוממות מאז יהיה חרב פיפיות, ולא ימתין הוא יתברך עד ברכת גבורות שיאמרו רב להושיע, כי אם מברכה א' שהיא מגן אברהם באמור מלך עוזר ומושיע ומגן שהם רוממות של בחינת אל-היא ברכה ראשונה שהיא מבחינת חסד לאברהם, מאז טרם ברור ימללו, כי אם עודנה בגרונם יהיו חרב וכו' [ז] לעשות נקמה וכו'. ובלאמים, שהם אשר לא הצירו את ישראל, כמפורש אצלנו במזמור אלוהים יחננו (מזמור טז), יהיו תוכחות בלבד.

(ח) לאסור מלכיהם בזקים וכו'. אחרי אומרו שלעתיד לא בחרב ולא בחנית יעשו נקמה בגויים הם גוג ומגוג, כי אם [ו] רוממות אל-בגרונם ונפלו אויביהם לפניהם, ראה דוד כי זה דרך חזקיה ולא דרך דוד (עיין פתיחתא דאיכה רבה ל), כי אם לאוסרם באזיקים (ט) ולעשות בהם משפט כאשר היה דרכו לעשות במואב, וחפצו להכות בידו כאמרו ארדוף אויבי ואשיגם וכו' (תהלים יח), לזה אמר, מה שאני עושה [ח] לאסור מלכיהם בזקים ונכבדיהם בכבלי ברזל, כדי [ט] לעשות בהם משפט, לא יפלא עשותי כן ולא אבקש שיפלו מאליהם על ידי תפילה, יש ב' טעמים:

א', שהוא כתוב והוא כי עליו נאמר ירך בעורף אויבך (בראשית מט ח), וזה אומרו כתוב. ועוד, כי דרך זה הוא הדר לכל חסידיו, שיראו הכל כי ביד חסידיו יעשה משפטו ודינו. מה שאין כן לענוים אשר לעתיד, שלא נסו במלחמות כי אם לקיים מקרא שכתוב כי יד על כס-יה מלחמה לה' בעמלק (שמות יז טז), שהוא יפילם, על כן הללויה.

פרק קנ

א הללויה הללו-אל בקדשו הללויה ברקיע עזו :
 ב הללויה בגבורתיו הללויה כרב גדלו :
 ג הללויה בתקע שופר הללויה בנבל וכנור :
 ד הללויה בתף ומחול הללויה במנים ועגב :
 ה הללויה בצלצלי-שמע הללויה בצלצלי תרועה :

ו כל הנשמה תהלל יה הללויה:

(א) הללוי-ה הללו א-ל בקדשו וכו. גם שלא יבצר שעשרה הלולים הללו הם לעומת עשר ולא תשע הידועים ליודעים חן, לא נמיש מלהניף בהם יד לפי הפשט. והוא כי הנה הסכמת רבותינו ז"ל (סנהדרין צג א) כי הנשמות של צדיקים למעלה מהמלאכים והוא מוכרח, כי הלא המלאכים הם בכלל מעשה בראשית בחידוש העולם, שעד כאן לא פליגי אלא אם בשני או בחמשי אבל הצד השווה שבהם הוא, כי בראשון לא נברא שום מלאך שלא יאמרו מיכאל היה מותח וכו' **(בראשית רבה ג ח)**, אך הנשמות קדמו לעולם שבהן נמלך הקדוש ברוך הוא וברא העולם כמאמרם ז"ל (שם ח ז), כי עליהם נאמר (דברי הימים א ד) **המה היוצרים וכו' עם המלך במלאכתו ישבו שם עם מלכו של עולם במלאכת עולמו.**

ונבוא אל הענין, אמר [א] הללוי-ה שברא ה' עולמות בשם זה (מנחות כט ב), העולם הזה לקנות השלמות, ועולם הבא לקבל השכר ואור העליון. ואל יאמר איש מה נהלל יה על ב' העולמות, והלא נוח לו לאדם שלא נברא בעולם הזה (ערובין יג ב), כי הנפש יצאה מעולם הנשמות ובאה אל החומר עכור ובספק אם תרד שאול מטה, וגם הגוף כל ימיו מכאובים וכעס והוא לקברות יובל, תחתיו יוצע רמה ותכסהו תולעה, על כן אמר אל תחושו, כי הנשמות שבעולם הנשמות עם כסא הכבוד כמאמר ר' יוחנן (עי' חגיגה יב ב) על ערבות כי שם כסא הכבוד והנשמות וכו', הללו את שם א-ל שבמידתו היא מידת חסד נברא העולם כנודע, כי **עולם חסד יבנה.** ואחר אומרו על הנשמות העליונות מהמלאכים, אמר כי למטה מהן **הללוהו** מלאכים **ברקיע עזו,** כי חסד א-ל היה לכם שתשרתוהו.

ושמא תאמרו מה תשיב על חששת האדם, כי נוח היה העדרו פן יחטא ואשם ויפסיד בְהַבְרָאוֹ. על כן בא וידבר בו, ואמר **(ב) הללוהו בגבורותיו,** לאמר אל תתגאו בני אדם נפש וגוף על הבראכם, כי קחו עצתי, והוא כי בזה תבטחו להיות בני העולם הבא על ידי סבול ייסורין באהבה, כי **דרך חיים תוכחות מוסר** (משלי ו ע"פ ברכות ה א), אך אל תקוצו בהם, כי אם **הללוהו בגבורותיו,** כי הייסורין הם בחינת גבורותיו, ועל ידי כך **הללוהו כרוב גדלו** שתעלו במעלה מתייחסת אל **רוב גדלו** אתו יתברך, ולמה תדאג הנפש כי הלא יגדל טובה אז מאשר הייתה באמנה אתו יתברך טרם בואה פה.

ואם יצר סמוך יטה אשורכם מני הדרך ותחטאו, שמעו אלי **(ג) והללוהו בתקע שופר** בראש השנה, והוא כמאמרנו על מאמר חז"ל **(תנחומא וישלח ב)** וה' נתן קולו לפני חילו בראש השנה, שהוא כי עלינו לשבח לאבינו הרחמן שמצונו לשמוע קול שופר בראש השנה, לעורר לבבנו נחרד ונשוב אליו ביום ההוא, למען יכתבנו בספר חיים ולא בהפכו, ומי מלך רחמן ביום משפט ירצה בתשובת אשר לא שב טרם יבוא יום רוגז משפטו, באופן שעל ידי מה שאדם שב

ביום ההוא, בחרדה ראויה ותשובה בכל לבו יתקן, לכן **הללוהו** והחזיקו לו טובה על זאת, ושובו וחיו בעולם הזה ובעולם הבא. ובזכות זה תשמחו שמחה שלמה בחג הסוכות, כמאמרם ז"ל (**ילקוט שמעוני תהלים** תרע) במה יודע מאן נצח בראש השנה, במי שנטל שרביטו של מלך הם ד' מינים שבלולב. והוא מאמרנו על פסוק **בכסה ליום חגנו** (תהלים פא ד), שהוא, שניצחון ותיקון ראש השנה הוא מכוסה "**ליום חגנו**", כי בחג הסוכות יתגלה נצחוננו.

זוה יאמר פה **הללוהו בתקע שופר** שמעורר אתכם בו לשוב עדיו, שעל ידי כן תזכו ות**הללוהו בנבל וכנור** וכל מינים אשר יזכיר, שכולם נמצאים בחג בשמחת בית השואבה, דתנן והלויים בכנורות ובנבלים ובמצלותים ובחצוצרות ובכלי שיר בלא מספר (סוכה נא ב), אלא שבא דוד וסידרן איך ישירו באופן ראוי לפני הקדוש ברוך הוא, והוא שצריך יכנע האדם לפני קונו שיגיל ברעדה, על כן בתחילה יתחיל **בנבל וכנור** שקולם נמוך, ועוד מעט בכלים שקולם רם מאלו, הם **(ד) תף ומחול**, ואחר כך יהללוהו **במנים ועוגב** שקולם עולה יותר. ואחר כך **(ה) בצלצלי שמע** שמשמיע יותר מכולם, וכשגומר בסוף יהיה **בצלצלי תרועה**, לגמור בקול שעם היותו קול רם הוא בדרך תרועה והכנעה, וזהו **הללוהו בצלצלי תרועה**.

הרי במועצות ודעת שתי אלה, אחד, שנשמח בייסורין, שנית, שיחרד לבבנו בראש השנה, תתקן משובתנו ונזכה לעלות לעולם הבא לאור באור החיים, הנשמה למעלה ממקום שהייתה שמה בתחילה, וגם הגוף יגיל טובו ככל גופי ישני עפר קדושים אשר בארץ המה.

ושמא תאמר, הלא אם חלק מהנפש יזכה לא יזכה חלק אחר, והוא הכתוב אצלנו בענין הגלגול כדרשב"י, שאם נפש אחת תחטא והתגלגל באיש אחר ולא תשתלם עד השלישי, אשר אין ספק שלא ישארו ב' הגופים הראשונים משוללי נפש בקומם בתחיה, ואין דעתי כענין מדליק מנר לנר שאם כן אין מציאות הראשון בשני כאשר אין מציאות הנר הראשון בנר הנדלק ממנו, אך הוא, כי חלק מהנפש ממציאיותה עצמית בשני וכן בשלישי, לפי מציאות בחינת הנתקן בקודם, והנשאר ליתקן. ואין כאן מקום להשתקע בדרוש זה, וה' יעזרנו ונרחבהו בשערים המצויינים לנו בס"ד.

כלל הדברים, כי על ידי הגלגולים מציאות הנשמה מתחלקת לשתיים שלשה חלקים, והיה אפשר לומר כי אולי לא ישתלם רק החלק האחרון, על כן אמר, אל תחוש כי **כל הנשמה** בכל חלקיה **תהלל י-ה**, כי כולה תזכה על ידי העולם הזה שנברא בה"א אל העולם הבא שנברא ביו"ד (עי' מנחות כט ב), זהו **כל הנשמה תהלל י-ה**. ובכן גם החומר הצטרף עם הנפש וה**הללוי-ה**, כי בשלומה יהיה לך שלום.

נשלם ספר תהלים בעזרת אלוהים מלך עולם.